

23 to 3-2

Project B. 101111	or
Date	9
Page	36

H. B. of 10

5

1
3-2

1-400-10

MADE IN JAPAN

de Collegio della Compagnia de' S. J. de la Compagnia de' S. J. R. 7556

MARSILII

FICINI FLORENTINI

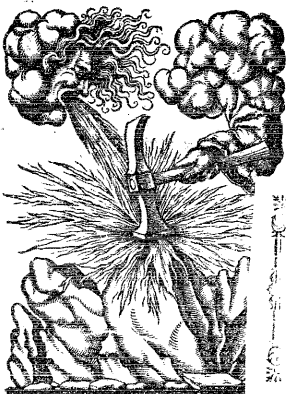
ni, insignis Philosophi Platonici, Medici atque Theologi clarissimi, opera & quæ hactenus extitere, & quæ in lucem nunc primùm prodire omnia, omnium artium & scientiarum, maiorumq; facultatum multipharia cognitione referentissima, in duos Tomos digesta, quorum seriem uersa pagella reperies.

VNA CVM

GNOMOLOGIA, HOC EST,

SENTENTIARVM EX IISDEM

operibus collectarum ferragine copiosissima, in calce totius uoluminis adiecta.

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
T. I. C. N. 2

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareo
Maiestatis.

B A S I L E Æ,

ANNO M. D. LXI

C. 1

MARSILII FICINI FLORENTINI, INSIGNIS PHI-

losophi, Medici atq; Theologi clarissimi opera quae extant omnia: omnium artium ex scientiarum, maiorum quoq; facultatum cognitione referri summa, in duos Tomos digesta: in quorum Tomis continentur.

1 De Religione Christiana & fidei pietate liber.	fol. 1.	25 Dialogus inter Paulum & Ananiam quod ad Deum non ascendatur sine Deo	fol. 477.
2 Theologia Platonica. De Immortalitate videlicet animarum, ac aeterna felicitate libri 18.	fol. 82.	26 Exhortatio ad bellum contra barbaros	fol. 721.
3 In Epistolas Pauli Apostoli. Comment. & Accessus in certum exemplum ad Paulum intelligendum	fol. 417.	27 De officijs	fol. 724.
4 Predicationes aut Concionae Martij	fol. 479.	28 Oratio de laudibus Philosophiae	fol. 779.
5 De quinque panibus Lucae 9.	fol. 480.	29 Oratio de laudibus Medicinae	fol. 741.
6 De illo Pauli Apostoli ad Colossenses 1. Si contraxeritis curam Christi, &c.	fol. 480.	30 De Philosophia Platonica	fol. 705.
7 De duobus discipulis contentibus in Emaus	fol. 481.	31 Vita Platonis divini Philosophi	fol. 770.
8 De laboribus ac arumnis D. Pauli Apostoli	fol. 487.	32 Apologia de Moribus Platonis	fol. 781.
9 De passionibus domini	fol. 487.	33 Disputatio contra iudicia Astrologorum	fol. 795.
10 De illa Magorum cuius ductu peremerunt ad regem in Israhel	fol. 491.	34 De institutione Principis	fol. 806.
11 De cantico Simonis ac vera fidelium pice	fol. 491.	35 Oratio Christiani Gregis ad Pastorem Sixti Pontificis	fol. 810.
12 De Creatione rerum	fol. 497.	36 Oraculum Alphonsi Regis ad Regem Ferdinandum, inter illos eisdem primum Angelica lingua pronuntiatum, deinde verbis in humanam a Martijio translatum.	fol. 814.
13 De Viri libri tres, quorum primus de studio fororum sanitate tractat, secundus de vita producenda, Tertius de vita exaltata comparandis tractat	fol. 497.	37 Orphica comparatio solis ad Deum atq; declaratio idearum	fol. 819.
14 Apologia in qua de Medicinae Astrologia, vita mundi, atque praetera de Magis Christi futurantibus agit	fol. 774.	38 Philoepica principis institutio	fol. 820.
15 Quod necessarium sit ad vitam securitatem tranquillitatisq; animi	fol. 774.	39 De Christianae legis divinitate	fol. 821.
16 Epidemiarum Aariditatis, totidem bonae valetudinis continens	fol. 476.	40 De Platoniorum contemplationibus	fol. 871.
17 Epistolarum lib. 12.	fol. 609.	41 Oratio de charitate habitum in collegio Canoniorum Florentinorum ad populum	fol. 881.
18 Dialogus inter Deum & animam Theologicus	fol. 612.	42 De Adoratione divinae virtutis	fol. 911.
19 De dialogo satirico	fol. 622.	43 De voluptate	fol. 917.
20 De felicitate	fol. 635.	44 Excerpta ex Proclo in Rempub. Platonis	fol. 920.
21 Oratio ad Deum Theologica	fol. 677.	45 Apologia in librum suum de Sole & lumine	fol. 928.
22 Quaestiones quinque de mente	fol. 677.	46 Oratio ad Carolum Magnum Gallorum Regem	fol. 951.
23 Compendium Platonicae Theologiae	fol. 690.	47 De prudentia, utatitatis remedijq; malorum	fol. 961.
		48 De Sole lib. 1.	fol. 974.
		49 De Lamine lib. 1.	fol. 974.
		50 De Voluptate lib. 1.	fol. 987.

F I N I S

SERIES ECRVM QVAE CONTINENTVR in secundo Tomo.

1 Dionysii Areopagite translatio una cum suis argumentis	fol. 1.	8 Proclus in Alcibiadem Platonici de anima ac demonum	fol. 197.
2 In diuinum Platonem Epitome, seu argumenta, Commentaria, Collectanea, & Annotationes	fol. 119.	9 Proclus de sacrificio & magia	fol. 197b.
3 In Plotinum Philosophum ex Platonici familia nati, de rebus Philoepicis lib. 14. in enumeratos sex distributos argumenta doctissima: quibus tota eius philosophia quam breuiffime complectitur	fol. 119.	10 Porphyrius de occasionibus sine causis ad intelligibilia non ducentibus	fol. 197c.
4 Expositio Prisciani & Martij in Theophrastum de sensu, acphantasia, & intellectu	fol. 180.	11 Porphyrius de animi ascensu & descensu	fol. 197d.
5 Mercurij Trismegij, Pymander, de potestate ac sapientia Dei item Asclepius de voluntate dei	fol. 181c.	12 Pselus de demonibus	fol. 197e.
6 Athenagoras Atheniensis de resurrectione	fol. 187.	13 Alcinoos de doctrina Platonis	fol. 197f.
7 Iamblichus de mysterijs Aegyptiorum, Caldeorum, atque Assyriorum	fol. 187.	14 Spenyppus de definitionibus Platonis	fol. 197g.
		15 Xenocratis de morte Lib. 1.	fol. 197h.
		16 Pithagorae aurea verba & symbola	fol. 197i.

F I N I S

NOBILISSIMO SIMUL ac Magnificentissimo in Christo Patri ac Domino Reuerendissimo, Domino Gulihelmo à Popet, Hæteriarcho & Abbati in Burgundia superiori, Balmæ, Goyla, & Balernæ Monasteriorum, atq; aliorum locorum domino dignissimo, doctissimo

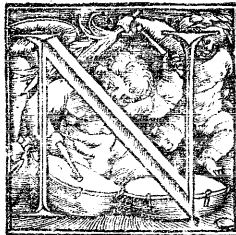
moq; patrono suo inprimis co-

lendo.

lendo.

ADAMVS HENRICVS PETRI

S. P. D.

AT VRA sic omnes homines comparati sunt, ut memoriam sui nunquam abolitam uelint: Hinc monarchæ, reges, & principes sua pallatia & ædes sumptuosas, & prætiosissimis quibusq; rebus ornare, item templa & sepulchra magnifica extruere cõsueuerunt: quale illud quoq; quod in HALLCARNASSO oppido ARTEMISIA regina MAVSOLO marito suo adeo magnificè extruxisse fertur, ut è septem mundi miraculis, ob ingentis operis admirationem, habitum sit: quod sanè

nõ ob aliud tentauit, quàm ut mariti sui memoriam, quæ in comparabili amore prosequeretur, conseruaret. Idem fecisse ÆGYPTIOS quoq; reges legimus, qui ad sui memoriam in perpetuum posteris relinquendam, Pyramides, Labyrinthos & hortos pulcherrimos fabricauerunt, ac coluerunt: nec alia de causa ueteres illi templa sua, urbes item & arces, theatra quoq; & amphitheatra extruere, quàm ut sempiternam sibi memoriam apud posteros compararent.

Horum tamen omnium conatus longè excedunt, Philosophorum & eruditiorum hominum monumenta, quibus non tantum sibi nomen & famam, nunquam abolendam comparauerunt, sed simul etiam posteritatem plurimum adiuuerunt, quales apud ETHNICOS quoq; non pauci fuere, inter quos primas merito tribuimus Principi illi Philosophorum ARISTOTELI, qui præter alias eius nunquam satis laudandas lucubraciones, primus etiam ÆGYPTI reges docuit libros in ordinè digerere, ALEXANDRINAEQUE Bibliothecæ author exiit, in qua aliquot millia librorum collecta fuerunt: qui sanè tantus thesaurus regia opulentia dignissimum monumentum fuit. Cui equidem rei maiorum nostrorum quoq; duo Principes præferunt Ecclesiæ

afcedi-
ol. 697.
fol. 721.
fol. 744.
fol. 777.
fol. 779.
fol. 791.
fol. 791.
fol. 770.
fol. 781.
fol. 797.
c. 808.
i. r. r. il-
rum, de-
fol. 816.
dear. 817.
fol. 810.
fol. 849.
fol. 877.
Floren-
fol. 881.
fol. 917.
fol. 921.
fol. 937.
fol. 948.
fol. 950.
fol. 961.
fol. 967.
fol. 974.
fol. 987.

fol. 977.
mon. 1908.
fol. 1918.
Biblioth. nov.
fol. 1919.
1918
fol. 1919.
1918.
1918.
fol. 1918.
1918.
fol. 1918.
1918.

Præfatio.

ſtici incubuere, ac etiam nunc hodie multo maxime incumbunt, id quod in
ſtructiſſimæ quædam eorum Bibliothecæ reſtantur, inter quas, præſertim in
Germania, certe non poſtremo loco numeranda FVLDENSIS illa Biblio-
theca, qua uix ullam aliam ueuſtiorẽ & locupletiorẽ, maxime membra-
neis & manuſcriptis codicibus, inuenire poſſis: quos digeſto fuiſſe audio in
quadraginta & octo claſſes, quæ omnis generis authores continent, quibus
conſcribendis & deſcribendis annos plus minus DCC. inſumpſiſſe cœnobita-
ras legimus. Non autem hæc tantum ſoleriſſimis quibuſcuſque typographis ua-
riorum exemplarium copiam facit, ſed ITALICARVM etiam Bibliotheca-
rum diuitiæ ſunt longè maximæ, id quod tot præclari authores noſtro tẽm-
pore primum in lucem æditi, oſtendunt, quos ſola nobis ITALIA commu-
nicauit: inter quos hic quoque noſter MARSILIVS, FICINVS, natione
ITALVS, patria FLORENTINVS, FICINI clariffimi Medici filius, Philo-
ſophus Platonius, Medicus, & Theologus, à tinnearum & blattarum uifce-
ribus uindicatus. Cuius lucubrations uarias (quarum nunc quædam pri-
mum in hominũ conſpectum ueniunt) feliciffimè in duos Tomos diſtin-
ctas, ac parentis mei ſumpibus excuſas, tuæ nunc cum omni promptitudi-
ne, excellentiæ offero. PRIOR autem Tomus ea omnia continet, quæ uir ille
non illuſtrando aliorũ ſcripta, ſed ſeorſum propria THALIA uarij argumen-
ti opuſcula conſcripſit. Quæ quidẽ hoc ordine non ſine certo conſilio digeſſi-
mus, ut uidelicet primum ſibi locum uendicaret in ſigne illud uolumen DE
CHRISTIANA RELIGIONE inſcriptum, quo certe uix aliud pulchrius &
utilius, magisq; homine Chriſtiano dignum reperiri poteſt. Secundo loco po-
ſuimus Theologiam Platoniam DE IMMORTALITATE ANIMORVM
in qua quicquid iam antea ab antiquis Philoſophis tractatum diſputatũq; eſt,
plenius cõplectitur, ueluti de eſſentia diuina, ideis, diuina prouidentia, anima
mundi, intelligentijs, ſphæris cœleſtibus, paradyſo, quatuor elementis, purga-
torio, limbo, inferno, materia, forma, generibus cauſarum, caſu & fortuna; ta-
to, motu, infinito, loco, uacuo, tempore, mundi æternitate, anima intellectiua,
animabus brutorum & uegetabilium, genijs, dæmonibus, reſurrexione, mi-
raculis in ſomnijs, prophetis, religione, & alijs huius generis rebus: quarum
ſanè tractationem octodecim libris compendiarie & ſuccincta breuitate con-
cluſit: ubi præter Platonica, maxima etiam myſteria, & quæque reconditiſſi-
ma explicantur, multa quoq; arcana è ſacris literis, & Chriſtianorum tam ue-
terum quàm recentiorum ſcriptis eruta elucidantur, eruditiffiq; omniſa fa-
miliaria redduntur. Tertium uerò locum emeruit commentarium illud
IN EPISTOLAM D. PAULI APOSTOLI AD ROMANOS nun-
quam hætenus uifum, in quo præcipua Chriſtianæ totius religionis capita
eruditiffimè tractantur, ueluti nominatim quidem de aſcenſu in tertium cœlum,
de natiuitate CHRISTI æterna & temporali, rationibus Trinitatis, qualiter cu-
uinum uerbum aſſumpſerit humanam naturam: præterea de mundo, de ado-
ratione, cultu Dei ſpirituali, de uarijs ſacrificiorum ritibus, uirtute Euangelij,
fide gemina, charitate, de differentia, opinione, ſcientia & fide. Item de cultu
Gentilium,

Præfatio.

Gentilium, lege Mosaica, Gentilium impietate, & quomodo Deum diuinitus edocti cognouerint, quomodo inuisibilia Dei per uisibilia cognoscantur. Amplius de trina penes Deum causa, de triplici cognitione diuina quasi cœlo trino, quomodo impij de culpa in pœnam, & ex pœna in culpam prolabantur, de infidelium pertinacia, de diuino iudicio, de retributione operum, de pœna æterna, de gradibus ad patrem, de superba contentione contra Deum, & uindicta diuina, ac innumeris alijs quæ in singulis capitibus prænotantur. Quare sequitur **SERMONVM** liber elegantissimus simul & christianissimus, quibus præter pia dogmata, etiam uaria Euangelistarum loca explicantur: in ijs etiam nihil à se promulgatum uult (quod & de omnibus alijs eius libris intelligendum) nisi quantum Christiana religio, & Ecclesia catholica ferre possit & consentiat. Quinto continentur in hoc primo Tomo, libri **DE TRIPlici VITA** tres. Quorum primus de studiosorum sanitate pertractat, ex quo cognoscere est, quantum studiosos literarum amauerit, & comoda eorum quaesierit, ob quod sanè beneficiū, meritò magnas gratias agere et studiosi simul iuuenes atq; senes omnes debent, hinc enim edocti euadunt, quomodo possint uitam in literis uersantes recte instituire. Secundus, de uita producenda, hoc est, quo remedio uitam extendere debeamus, ut longæua possimus frui prospera ualitudine. Tertius, de uita cœlestis comparanda: & hic liber plane expetendus & legendus ab omnibus est, unde instructi uitam cœlestem in patria superna apud Sacrosanctam & indiuiduam trinitatem, **PATREM, FILIUM, & SPIRITVM SANCTVM** aliquando acquiramus & illic, hac mole corporis deposita, uero gaudio fruamur. Hos sexto loco excipit, **APOLOGIA**, in qua agitur: de re medica, Astrologia, uita mundi, de magia, & Magis qui statim **CHRISTVM OPT. MAX.** salutarunt: in cuius sine etiā **EPISTOLA** pulcherrima posita est, quod necessaria sit ad uitam, securitas atque tranquillitas animi. Subijctur deinde huic An tidotus Epidimiarum, quam grauissimus author ille, sua uernacula lingua, hoc est Tuscana, adductus præcibus & rogationibus amicorum quorundam conscripserat: tandem à **HIERONYMO RICIO TICINENSIS** latinitate donata: quam si **T. E.** cum animus à maioribus negotijs quietus fuerit, legere dignetur, erit unà cum linguæ fecunditate, elegantia, & ornatu adiuncta uoluptas, & commoditas quædam non uulgaris: Docet enim non solum mali *indolentius* grassantis, præsentisq; curationem, sed etiam quibus medelis seu medicamentis hæc lues à corporibus arceri possit. In septimum deinde locum reiecit opus illud **EPISTOLARVM** duodecim libris distinctum, quibus & alij de uarijs rebus differentes libelli & dialogi (ut suo semper loco uidere est) inseruntur. Octauum uerò occupant locum libri illi duo, prior **DE SOLE**, alter **DE LVMINE**. Et priore de **SOLE** quidem quam plurima scitu profectò dignissima & iucunda ostenduntur: Veluti, quæ eius natura, uis atque potentia, quomodo se ad alias omnes stellas & planetas habeat: quæ ei etiam cum **DEO** conditore omnium similitudo, & alia huius generis plurima: de **LVMINE** uerò ferè non pauca, quemadmodum in capitum singulorum inscriptionibus legere licet.

Præfatio.

Postremò felicissimè clauditur prior iste Tomus libro de VOLVPTATE, quem tamen primum omnium (et fama est) in iuuentute sua, cum esset uiginti quatuor annorum conscripsit: & hoc certe non uulgare ingeniosissimi doctissimiq; adolescentis specimen fuit, ex quo nobis planè intelligere est, eum iam multum in philosophia uersatum fuisse, plurimosq; libros multorum Philosophorum omnium sectarum euoluissè & legissè: in eo enim PLATONICORVM, PYTHAGORICORVM, PERIPATETICORVM, STOICORVM, SCEPTICORVM, EPICVREORVM, & aliarum ferè omnium sectarum sententiæ & opinionis iam dudum ab istdem disputatæ referuntur. Verum hoc nostro sæculo paucissimos qui se PLATONICAE philosophiæ dedant, & animum ad eam adijciant iuuenes, reperies, quod dolendum, cum nulla fermè sit Philosophia, quæ propius accedat ad diuinos Mosis libros, quàm hæc, quorū nec ipse PLATO ignarus fuit, quem in AEGYPTVM profectum ibidem eos euoluissè ferunt. NUMENIVS enim Pythagoricus, quem ORIGENES non solum Pythagoricis, uerum etiam penè omnibus antepōnit Philosophis, cum & Mosaicis & Platonis legisset libros, aiebat se in PLATONE & MOSEN agnouissè, nihilq; aliud esse PLATONEM quàm MOSEN Atrica lingua loquentem. In eius enim libris propè eadem ac MOISIS materia, ueluti unum rerum omnium principium esse DEVM, mundum à DEO suæ bonitatis gratia procreatum: DEVMq; in principio cœli & terram, cum omni ornatu suo creauissè, & hæc omnia ad finem suæ uoluntatis permanfura. DEVM fecissè hominem sibi similem, terrenorum dominum, sui uerò cultorem. Ex terra homines esse creatos, atq; sub spirituum diuinorum custodia positos, legem à solo DEI quodam puncio accepissè, ac demum post mundi cursum (DEO iubente) resurrecturos. In sola DEI fruitione nostram beatitudinem positam: Verbo DEI mundum esse dispositum, DEVMq; omnium rerum esse mensurā, deniq; omnibus prædici, siue descenderint in infernum, siue ascenderint in cœlum, diuinum iudicem ubiq; reperiri. DEVM rerum omnium ducem, causamq; patrem & filium esse, atq; in eius amore summum bonum constitui, ipsius gratia omnia, eumq; causam esse bonorum omnium, deinde beatos hoc ordine distingui spiritus, ut alij potentiam DEI, uelut efficiet: rem causam, alij sapientiam ceu exemplar, alij bonitatē tanquam finem omnium, referant, & alia huius generis, quæ certe omnino cōsona sunt Mosaicæ doctrinæ. Hæc ergo sunt, REVERENDE PATER, prioris huius Tomi uolumina, in quibus profectò (quantum scire possim) nihil est penitus quod a lectoribus displicere possit, omnia enim & cum sacra scriptura consentiunt, nec quicquam ab ea dissoni habent. Hos autem tantū Philosophi libros TVAE DIGNITATI cum ob multas & eximias illas tuas uirtutes REVERENDISSIME ANTISTES inscribimus, tum etiam propter eruditionem tuam excellentem, linguarum sacrarumq; scripturarum scientiam singularem, quæ ualde in te commenanda est, nec non ob summam illam tuam humanitatem, beneuolentiamq; erga omnes, maximè autem eos qui eruditione, doctrina, morum probitate cæteris præstant, quos ad te ultro inuitas, uenientes humaniter excipis,

Præfatio.

excipis, liberaliter tractas, honorificè à te dimittis, ad te frequentius redire cupis, & si quos animaduertas ad uirtutem, & recta studia currentes, semper in oculis habes, eorum demòq; studia pro uirili foues, ornas, & tueris. Porro hoc deniq; maximum est quod me commouit, & summum in te esse censeo, quod recte iudicando perpendoq; cognoueris, in quem maximè usum Monasteria, Collegia, ædificata, & instituta sint, nimirum ut essent sacrarum literarum disciplinarumq; & artium aliarum Ecclesie CHRISTI utilium scholæ, in quibus adolescentia, & iuuentus à cæteris curis & cogitationibus uacantes, optimis tam moribus quàm disciplinis instituatur. Hæc ego tam laudabilia in te non solum ex relatione præceptoris cum mei, tum nepotum tuorum nobilissimorum PERANORVM, V. C. GILBERTI COGNATI NOZERE- NI, undequaque doctissimi & tui studiosissimi percepi, sed ipse præfens BALMÆ, SALINIS ET LONSALINIS in ædibus tuis diuersis temporibus perspexi & cognoui. At uerò nelongiore oratione aures obtundam tuas, reliquum est, ut obnixè à T. E. petam, ut benigne humaniterq; hoc munus suscipias, nec quod datur tanti æstimas, quanti exhibentis animum, id quoq; ipsum quæso nunc, haud alio uultu suscipere digneris, quàm quali amicum exciperes, hocq; sic fruaris, quo sit tibi mens sana, in corpore sano: dignus enim es qui literatis quàm diutissimè uiuas. Vale Abbatum pri-

marie. Basileæ. Idibus Martij, Anno à partu Virginis. M. D. LXI.

St. Helena
Date
Name
Title
No.

In Marfilii Ficini Florentini opera

omnia, Index rerum ac uerborum insigni-
um copiosissimus.

Braham ad inferos descendit 62
Abrahā Caldęos astrologiā docuit 29
Abrahę promissio 466 patres. idola coluerunt 62 semen geminum 466
Abrahamum stellarum notitia quo perduxit 490
Abstracum de Deo 1173
Abstracum opinio affirmas 1173
Academix Platonix ab alijs discrepantes 393
accidens duplex 370
accidentiu quō sint idē 1141
Āchatis uirtus 124 lapidis consecratio 547
Acherō flumē sub terra est 1394
actio temporalis motus nominatur 84 mentis finitur in actōne 199 corporis in corpore finitur 199 omnis unde proveniat 1207 honesta & necessaria 1335 qualis unicuique bonum, 1378 mobilis imperfectior q̄ stabili 1674
actiōnis cuiusq̄ naturalis perfectionis exigentia 80 perfectix conditiones 80
actiōnum omnium finem esse 1207 finis est bonum 1209 in anima principia 1704
actiōnes humanę 1513 duplices sunt 1745
actiōnem uitę ministrū esse 1749
actūs diuinus 96 natura terminum non includit 96 hominum presantissimi 324 anima 110 in uidendo 267
Adam a Deo rebellauit 23
adæquationis causa 1221
aditus paradisi 62
adolescētia minus cæteris ætatibus religiosā 3
adolecens 745
adolecētēs ne temere de diuinis sententiam ferant 3
adulatore nemo perfidior 659
adulatores non esse audiendos 647
adulatio 1964
adulationem fugiendam 742
Aegyptij & Arabes quantum

statu tribuunt 561 damnantur quod dæmones adorauerint 371 suos libros Mercurio inscribent 1873
Aegyptiorum de felicitate & religione conclusio 1908 de Deo, atq; dijs opinio 1903 æquales æqualia faciunt 85 æqualia 118; æquitas 1963
aer ad uitam eiectus 525
aeri pensilentiali cedere mitius est 577
aerem subtiliorem minus aptū ad putrefactionem esse 577
aerea & ignea non uidemus 125
aerij dæmones 24
ætatem iuuenilem uitio sensibile fieri 519
ætates duæ cæteris religiosiores 3 religiose 321
æternitas 1573 in mente diuina est 1722
æternitatis propria appellatio 1722 dominus, Deus primus est 1861
æternitatem cunctis communitate donum esse 1720 Platonici ubi ponant 1720
æternum quatuor modis dici sol. 1117
æternam legem iudicare fas nō est 277
æuum 1117
affectus animorum supernorū nostris stabiliores 299
affinium officium 744
affirmatio de Deo 1017
affirmationes in suppositionibus quid significant 1166
afflatus opationes 1884
agentis primi naturę 1675
agnum castū potestate Saturni Venereus sistere motū 547
agricolę officium 744
agris deterrima 515
Albumarus locus contra illos qui scientiam futurorum inuilem esse dicunt 1618
Alcibiades Platonis lib. quid docent 1133
Alcoranus quid sit 17
Alexander rex draconem dormiens insituitur 29
Alexandri cupiditas 211 exclamatio 311

alienationis mētis species 1377
alimētum aridum liquefieri in ore oportere 1819
Alphonſus Burgenſis fidem Christi suscepit 39
amantium passionēs 1326
amatoris cura secuta 917
amatorum debere amati sui consuetudinem fugere 1373
Ambrosia 409
amethysti uirtus 230
amicitia uera inter religiosos quæ sit 734 uera 778 & 933 perfecta uerbis literisq̄ non indigere 792 inter pares & libera est 844 publica 1134 quid sit 1173 & 1963
amicitię principium medium & finis 1172
amicum in amico esse 638
amici tres semper simul sunt 934
amicorum deliderium quantū possit 659 omnia communia esse 649 officium 744
Ammonij Encomium 1545
amor sine religione neque religio sine amore laudatur 632 quos fallat & non fallat 640 perturbationum principiu esse 913 in anante existissima facit 1068 diuinus omnium principium est 1068 simplex ac mutuius 1327 est author omnium atq; ferua: 1329 quid efficiat 1346 quorum tendat & quid conducat 1349 uulgaris q̄ noxius sit 1367 diuinus quid sit, quā utilis sit, & quot sint eius species 1361
amoris uim esse transferre 561 officium 620 legitimus terminus 631 desiderio 631 nomen 1066 uirtus quæ sit 1067 utilis 1322 exempla 1323 pictura 1328 effectus 1329 ortus 1344 fons 1333 solutionem duplicē 1360 curatio 1360 diuini species 1363
amorem uinculum esse uniuersū 1068 & cognitionem inter se differre 1068
animas in cælum reducere 1333
beatissimum esse 1324 in pulcherrimum nixum esse 1239
christis dijs antiquiorem & a iunior-

Index.

iuniorum esse 1340 esse sanguinis permutationem 1359
 amore diuino nihil firmitus humano nihil infirmius 795.
 Deus omnia facit, adest omnibus ac prouidet. 1068 quomodo captiurum 1343 quam facile irretiamur 1358
 amores quinque 1070 omnes referuntur ad duo, duo ad unum 1070 duo esse in omnibus animis, in nostris uero quinque 1345
 amorum genera 1065
 amplitudo immensa in spiritu 158
Ananias ad Saulum uerba 483
Anaxarchi Abderitis mors 286
 abstinentia quæ sit salubris 1540
 angelus est super animam mobilem 87
 animam antecedit 89 immobilis 135 non omnino simplex Deo inferior, 116 totus in Deum erigitur 119 duplex est circulus 132 quid 124 & 337 & anima perfectione potens 149 bonitatis imago 151
 angeli mens stabilis 369 essentia 369 natura quæ poni debeant 188 & animæ motus triplex
 angelo anima inferior 116 multum ad signaturam 116
 angelum prorsus immobilem esse 89 Deus & opus eius agitur 101 mentem putamus 103 totum in æternitate esse 1052
 angeli quales sint 87
 474 conuertuntur uel ad deum, uel ad se, uel ad inferiora 1080 boni 1672
 angelorum nouem ordines 19 officium 19 ordines sunt ab ipso bono 1050 ordines 1096 caput 288 genera 483 motus sempiternus 1100
 angelos multos esse 88 quomodo singuli custodes habent sol. 865 Deus per se ipsum format. 125 diuina uirtute simul omnia contineri sol. 1103
 angelica uita rationali præstantior 18 mens 124
Angelica uitæ & corporibus se paratæ 375
Angustia in corpore 158
 animus sui corporis dominus est 15 esse non potest nisi uiuat 152 non pascitur alimentis 184 diuinus tribus gratiis muni-

tus 443 hominis cæli non subicitur 209 cælo diuinis propinquior 210 corpore ægrotante non fit iniquior 215 propria labe non perit 215 non terræ incolæ appellandus 226 humanus rem finitam transgreditur 237 religiosus & impius 225 humanus qualis 357 merens quo pacto componendus fit 503 theologia exprimitur 609 diuinus & qua rependere debeat 661 diuinus 817 bonus & malus 825 pars hominis præstantissima 1004 quid optet & tenera ætate 1350 à proprio bono ut degeneret in cõtrarium 1386 à corporis sordibus expurgatus, qualis 13577 quando agat & patiatur 1677 quando non tam agere quam pati censeatur 1677 impius quor malis prematur 1849
 animi ad spiritum ascensum 181 appetentia 185
 actiones cælo non subiciuntur 210 intentio circa pharaisa illusionem occupata 216 operatio mobilis 217 motus imperium 285 uirtus 289 actiones si diuini cur afficiantur perturbationibus 380 uita 391
 duces 495 exercitatio aliquando docet 513 cum diuini sint, cur prophæte uiuant 650 diuinitas & religio 660 morbos quæ curare possit 672 potestates tres 995
 affectiones tristaræ diuiduntur sol. 1273
 amantis intentio semper in amati cogitatione esse 1346
 uires diuiduntur 1403 mali initium per accidens 1586 quæ mala sint uitato 1586 diuinitus afflati 1883
 animum duabus alis constare sol. in fenestrate diuina propius inspicere 1397 diuino speculum esse 1502 motum resolueri in statum & mobilia subiceri immobilibus 1731
 animos montes non separare montibus altiores 782
 animorum descensus 817 immortalitas 817 beatorum officium 1033
 anima quid 20 rationalis duplex 20 non crescit sicut corpus 71 mobilis 89 corpore

cur melior 95
 angelo inferior 116 inferior qualitas 116 quid præstat corporibus 117 à diuinis descendit diuinæque cupit 118 geometræ 123 mensis particeps 126 rationalium gradus 131 semper currit 132 triplex 133 rationalis immortalis 135 non dissipatur 139 esse indiuidua 139 mera forma 143 referunt ad Deum 143 qualis forma sit 143 destructa essentia remanet 145 rationalis uniuersæ mater præsidet 138 diuisibiles non suscipit qualitates 139 quid 145 & 139 propria uita 147 & angelus perfectione pares 149 uita & essentia est 150 cur immortalis 150 irrationalis 151 & 152 quid 156 & 1549 & 1608 actione naturali uitur 157 nec corpus nec forma diuisa in corpore 162 uita naturalis corporis requirenda 163 indiuisibilis 164 corpore præstantior 164 aut ripa aut fons uitæ 167 instar flatus 172 tota sentit ubique 176 per totum corpus porrecta 176 non laeditur lælo corpore 177 sparæ per corpora formata non est 178 motui astricta 178 abeunte corpus labi 179 non est compositio 180. probi uiri uitatio quam latronis 181 et corpus dissonat 181 probi hominis concinit & in se reuoluitur 202 liberè operatur 206 nihil sine auxilio corporis agit 211. hominis in contemplatione diuini congruit humana et rationalis qualis 227 per instrumentum suum cibo digesto triplicem tribuit formam 228. per linguam aerem frangit 234 qua uiuunt corpora potior 275 corporis domina 286 supra statum est 289 bestiarum 337. forma 342 cœta momento 343 uerus corporis motor 351 rationalis prouidentiam diuinam quatuor modis imitatur 378.
 anima non solum diuinis inhiat 381 uerisimilè medijs 388 superantia 388 hominis circa tria se habere uidetur 388 unde descendat in corpus 404 corpori quando infundatur 406 quo confugere solet 407
 corpo-

Index
 S. 1.
 Index
 Tabl.
 Index

Index.

corporis feminarium 481
 pacendo quos imitari debeamus 620 mouerã de motu 1211 ad Deum quot uis redat 1332. cur rei compositi comparetur. fol. 1453. prima & secunda 1549. rationalis conuertitur 1607. quo infinitu corpus ingreditur 1631. nostra foror animã mundat 1673 quatenus fatum subeat. 1677 mundi duplex. 1714. non propriè inest, sed adest corpori 1739 quomodo sit similis sentiendis. 1804 quare rei sentiendã speciem possidere dicatur 1803 in ordine prouidentie & prior est & prius distincta corpore 1806 circa que agat. 1806. corpori insula à uoluptate & dolore deprauatur 1851 omnis humana immortalis 1858 est particeps intellectus 1875.
Animã uita que sit 23. caput mens. 86. opus est uitalem motum præbere. 90. compositio 116. motus est naturalis 117. mobilis subicitur cœlum 133. esse in essentiam non resolu 145. esse quid 145. præstantiores corporibus 145. creator quis 147. essentia est immobilis 147. essentia uita est 150. actus 150. officia 156. uis quid attingat 157. officium 163. pars infima 173 corpori copulatio. 177 curui quid attribuat. 202. substantia libera à corpore 203 præstantissimæ partes 203 res subijcitur 208. curus spiritus 211 ad corpus conciliator est spiritus 217. mortales 219. nostræ conatus 305. intellectualis uita 273. mundi caput idolum 289 rationalis gradus. 336. partes. 340. beatæ & miseræ 372. in corpus descendit ad ipsius animã beatitudinem confert fol. 374. defunctorum memores benefici. 276. status antequam ad corpus accedit 386. compositio 388. inferiora 388. diuinæ 390. prophane. 390. purgatæ apud Deum uiuent. 395. rationales qualis esse debent. fol. 404. pura status. 407. uoluntati diuinæ cedunt 407. felicitas duplex.

415 inclinatio 416. impurã status 418 rationalis partes 476 & Dei dialogus 609. impedimenta in corpore 627 delcriptio 628 bona 662 uires 786. per quas cœli plagas ascendunt uel descendunt 917. motus duplex. 1036. rationales à bonitate diuina sex præcipuè dotes habent 1054 malum 1081. malum uitiumque non est ex corpore fol. 1083 humane conditio 1102. irracionales mutantur 1140 coherentia. 1221. status 1312. compositio 1452. diuisio 1462. figura 1467 animã compositio 1467 impedimentum in corpore 1471 animã definitio 1518 animã triplices 1560 animã intellectualis officium 1571 formositas est naturalis, deformositas aduentitia 1577 ad summum miserã, mori ne an uiuere malint 1580 unde 1615 duæ in nobis 1638 descensu 1737 quandoq; extra corpus 1739
 animam tribus uehiculis uti Platonici putant fol. 405. eum nominet quid intelligat 135. marenæ dominari 136. semper fore 401. omnibus inesse 473. substantiam esse 653 incorpoream esse 1667 geminum lumen habere 1332 unam rotius mundi esse 1342 ex se moueri 1366 partim in æternitate partim in tempore esse 1352 immortalem esse 1366. corpore antiqui rem 1325. non esse commixta. corpori ratio duplex 1550 esse natura pulchram 1577. non esse mali principium 1385 corpus à se distingere non debere 1592 immutabilem 1597 nostram quandoque deteriozem euadere. 1704 diuina in hoc mundo cognoscere 1740 non tranlire in bestiam 1710 dupliciter se habere ad corpus 1751
 animarum genera 390 uicissitudines 390 quot sint ordines 1364. proprietates. fol. 1875
 animas occisos interfectores hostiliter insequi 376 quod tunc creati 401 hominum

corporibus quidem adesse, sed non inesse 1548 nostras ab animabus mundi differre fol. 1730
 animal 164. fit ex intellectualli substantia 87. mortale & immortale 1376
 animalia proprijs uiuentia animabus 125. fidere 128. antequam uelcamur quomodo nutrienda 514. Iouialia 533. per cœlum ad medicinam instigantur 572 gustum solum habentia 1243
 animalium tres species 220
 elus à Porphyrio detestatur. fol. 513.
 animantia putrefactione nascuntia 113
 animantium soli colentes dei fol. 317
 animositas 1964
 annus mundanus 152 magnas 1431
 annus magnus quando expletur 1767
 anni dimaeterici 538
 annorum mundi supputatio 34
 annos auspicari à Ioue 538
 antiquitas ludæorum nõ paruisianda 20
 antiquorum in Solem laudes 968
 antistes gentilium religionis 439
 anxij & anxia uita 786
 apelles pictor 295
 apocalypsis encomium 71
 apollophanes sic Christianus fol. 13
 apollo uniuersalis 126
 apollinis filij 860 munus 972
 apollineus dæmon 550
 apologus de bonis atque malis 921
 apostematis curandi rationes modi & conditiones 596 dolor quomodo mitigandus 599
 patrem carnem incidendi modus 599
 apostema quid uocetur 526
 apostoli palam non clam Christum prædicabant 4. à possessione bonorum in alieni 7 à iudæis casti, exultantes incedebant 7 in quas præcipue misso 484
 apostolorum erga Christum amor 9 misio in longinquas terras 46 pasce celebratio 44
 a 2 laus

Index.

laus 71 discipuli	72	astutia	1963	uino 985 nouem gradus	410
Apostolos nihil separare potuisse à Christi charitate	5	Athanasius lingua graecae doctissimus	170	ceruus	1540
appellatio primi	1159	athenagoras quis fuerit & quae do florerit	1871	beatos quos dicamus	1214
appetitus naturalis quid	1581	Athenae duo	1466	beta uita	1765
appetitus indiga dolor est naturalis	1631	Athlantes astronomiae principem poetae canunt	501	beate uiuere quid sit	731
aqua in pupilla curlo cet	1818	atra bilis melancholia dicitur	496	benefactorum oblectat memoria	317
aquata uisus hominē superat	225	atrops	392 & 1433	bene uiuere quid sit	644 & 1503
aquillini lapidis uirtus	147	attentio	1963	berish uocabuli interpretatio fol.	67
arabes et Aegyptij statuis quantum tribuant	561	auari mutatio	1914	bernhardi bembii Veneti iuris consulti laus	801
arbores sexum habent	233	auaritia cur affectamus	443	bestiae Danielis 50 quartae Danielis, explicatio 50 hominibus aspectu necantes	300
arbores phoebeae	550	audacia	1963	bestium facti non penitet	208
archimedes Syracusanus	286	audaciam turpera noxia & imprudentem esse	1308	bestium caelestia uenerari incredibile secundum Iasonem eos esse	2
archimedis aeneae sphaerae	128	auerros quis fuerit	327	bibendi edendique communis regula	513
areopagita Platon. culmē	960	auerros error	327 & 328	bilis utra quo pacto ingeniosos efficiat	498
argumentationum quatuor genera esse	1137	auerroem & Epicurum reprehendit	104	atra quam fit res dira	499
aristides & Quadratus Seuerus de Christiana religioe libros dedere	16	augmenrum ab anima fit	179	atrae malum quid augeat	508
aristotei Proconnesii anima	288	augustus de Herode quid dixerit	852	bilematrum augeat	501
aristippus flagitiosus	323	augustinus nitidis & claris oculis fuisse	1357	birhynia terrae motu concussa	13
aristippum Cirenaium non philosophum fuisse	794	Aurelius Augustinus & Gregorius miracula uidentur	15	bonitas 437 & 1963 quantum mentem superet	91
arma dei timentes	17	Aureliani imper. mors	16	rerum principum 92 omnibus munus suum impertit	92
aromatica qualitas qualis aromatum natura	517	auicenna Theologorum Arabum princeps	330	principij rationalis amor est	56
artemissa, Mausorum maritimi, quo amore plequuta sit	1359	aures	994	Dei finis ultimus est	119
aleroitio Iudeorum & gentium. 445		aurum	517	diuina est absolutum diuinae mentis obiectum	110
ars humana 723 imitatur naturam 136 opera sua qua ordine faciat	136	aurum quomodo potabile fit	518	diuina non indiget creaturis diuina, unitas, trinitas, lesu appellaciones, figuraeque diuinae 1021 quomodo sit propriae nomem	1017
arte perfectio quot regrat	1385	aurum auri origo	1475	unitas est primum rerum principium	1164
artem nos non posse nisi uita longa assequi	510	auro omnia pulchra fieri	1270	bonitatis profectas	1794
artes 355 uictus corporali noxiae 295 ad praesentē uitā per tirēt 297 à dijs datas esse	1341	Author librum cur suspicatus sit de Christiana religione auxiliium à Deo	829	bonitate nihil maius extat quod amari queat	93
artium liberalium inuenta dijs attribuantur	436	B		boni omnia appetunt, mentē uerō nō 91 omnia uolunt	114
diuisiones	1285	Babilionis regem inter boues transiatum fuisse	1711	quid sit 735 quomodo est si sperentiam	942
artibus omnib. necessaria	1385	balasam nasciturum Mesiam predixit	489	ipsum omnia suo lumine credit pulchra	1059
artificiorum nō sunt idē	1141	ballae habitatio	489	latus est quē intelli gentia 1016 superius esse ente	1016
ascensio domini	45	Barnabas & Paulus spiritu sancti	417	ipsum super essentia esse	1073
assertores fatui Christianae religionis non sunt audiendi	12	barbari omnes praeter graeci	431	stabile 1056 prouidet omnibus beneque malis uiuunt	1088
astra	394	barbaros quid in haerem traxerit	77	ens, uita, sapientia, quid significat	1080
astrologus Christianam religionem defutura non audeat pronuntiare	17	beatitudo	1215 & 1963 cui promittatur.	Dei cur nominemus	1160
astrologorum regulas & admittere mutationem	1631	beatitudinis gratia multi se liber morti obtulissent	11	ente superius esse 1163 & unū esse	1211
error in natura planetarum	1609	beatus quis sit	1371	praeteri inter nouam diuina uenerandum	1127
error de Saturno & Marte & Luna	1617 & 1616	beatum esse qui sola mente uiuat	1562	supra mentem esse	
astrologos absolutam stellarum esse causam conditionum iudicare non posse	1623	beati qui	608		
		beatorum status sub lumine di			

Index.

tem esse 1238 esse omnium re-
rum principium 1239 ipsum
nec uoluptatem neque sapi-
entiam esse 1242 naturali
instinctu appeti 1242 mente
superius 1245 summum ho-
minis 1250 simplex felicitate-
tem dici 1259 bono contra-
rium esse non posse 1261 qui
pulchrum qui appetat 1274
summum aliquod omnium
quæ principium ac unicam
existere, idque omnium esse fi-
nem 1279 quid 1281 non eti-
am in quo sit qualis sumque
defectus 1285 ipsum intellectu
non posse tangi 1286 in nul-
lum nisi solo Deo ponitur
1284.4 duplex 1287.4

boni scientia 1313 imperium mi-
rabile 1017 imago est lumen
1026 potestas 1075 contem-
platio 1159 conditiones tres
1161 cognitio si nobis desit
1105 nihil efficere 1207 natu-
ram qui auferant 1209 muna-
ra 1260 ipsius dona potissi-
mum tria conspici 1280

bona quæ dicantur 608 cor-
poris 662 fortunæ 661 ani-
mæ duplicia 662 tria præci-
piæ ex Deo perscrutari 1041

bono pertinentia 1061 semper
aliquid contrarium esse 1286

bonorum possessio ab Apo-
stolis aliena 7 humanorum ge-
nera 662 natura 989 gradus
1075 uacat causa, malorum
multæ 1086 distinctio 1214
multi gradus 1269

bonis fauentem sibi ipsi fauere
sol 669

bonus sanguis 511

brachia aduacuenda esse ut
singuli dexteri sint 1405

brachmanni à iudeis descen-
derunt 30

breuitatis inscribendo laus 618

breuis quis diues euadat quid
agendum 738

brute exerceant artes 255

C

Cæremoniæ ueteris testamen-
ti adueniente nouo merito
consumptæ sunt 67 exte-
riores 438

calamitas christianorum unde
procedat 74

calamitas indus Alexandri regi
mortui prænuuntia 205

caldeo solo Deum notum fu-
isse 29

caldeoos abraham astrologiam
docuit 29

calesfactio quibus indiget 1751

Calor simplex igneus 84 ueh-
culum spiritus 217

caloris opus 778 pabulum hu-
mor 217 pabulum superni of-
ficium 1018 officium 1610

calumniâ 1964

cantus quid possit 263

capilli 1479

capitis principatus & contem-
platio 1472 cutis 1479 com-
positio 1479

cardinalis quid sit 796

carnealis an Lycurgilus præ-
stantior sit 631

carnealē Græci mitabantur 631

caro 1478

carne regenerandi modus 600

carnes putrefactionem citam
inferunt 513 quæ non nocent
sol 514

castitatis species 484

cauenda quæ sint 512

causa naturam propriam agit
84 quælibet suam in rerum
ordine producit effectum 95
omnis per aliquam formam
agit 105 quid sit 1140

causæ corporales quæ inducunt,
lex diuina damnat arque su-
perat 112 propriæ dictæ 122

causam Deum uocamus 101

causarum ordinem secundum
effectum ordinē disponimus
102 genera 1503 genera in sato
dico 1677 actio 1963

celebratio paschæ 44

centrum mundi ueritas Deus
est 403 circuli quid sit 1224

cerebrum 358

certa ex cereis seminibus nascuntur
123

chaos quid 1321

charissima quid 433

charitas 1963 quæ dicitur 470
maxima 709 potiusquam lei-
entia transfert in 863 diuina &
humana 881 omnis una seipso
incipiat 906

charitatis uis 7

chori deorum gemini 1888 sum-
ma proprium 431 laus 869

charitatem suam Deus duobus
modis exagorat 471

cheliodonius lapis ex hirundi-
ne erutus ad quid proficit
sol 551

cherubini quem referant 482

christiana religio aboleri nõ po-
test 12 miracula nonnulla ad dæ-

mon si uim retulerunt 15 religio
à Platonicis impugnatur 16

lex omnium secliarum præ-
stantissima 17 doctina Mosai-
cam superat 30 lex mahumeti
nisi præstantior 51 lex quanto
fit ceteris præstantior 73 re-
ligio à solo Deo pendet 82

christianæ religionis doratio 12
religionis impij assertores nõ
sunt audiendi 12 religionis li-
bri seculo dati sunt 16

christianum religionem astro-
logus defecturam dicere non
audet 12 religionem nonstel-
lis fieri 850

christianus primus ex imper-
Philippus. 16

christiani mahumethenses ut
duntur 17 militatus à Deo im-
petrarunt 74 curd Nerone af-
flicti fuerint 74 gregis quere-
la 808

christianorum proverbium 16

persecutores puniuntur 16

sanctimonia à Iudeorum mē-
datur 25 calamitas un de pro-
cedat 74 mysteria Mahumet
hes non intellexit 76

christianos persequi iniqua 16

prophetarum uaticinia non
finisisse 35 Mahumethes pro-
bat 74

Christus quot Apostolis reli-
querit, & ipsi quot discipulos
regebant 4 quomodo locu-
tus sit 9 & Apostoli qua con-
tione uis sint ad persuadendum
9 quando passus 13 miracula
fecit 13 sub quo anno natus 13
quando baptizatus 13 cū pas-
sus eclipptis naturaliter non
facta 14 uerbum est 21 tam 2
præceptor missus 23 quantum
operibus suis meruerit 24 quid
sit 25 ceteris uestis excellen-
tior 40 cui regnum reliquerit
50 in scripturis quomodo p-
mittatur 50 naturas geminas
habet 428 uiuorum & mor-
tuorum iudex 451 electione pas-
sus 487

christi discipulos rem difficil-
tiam aggressos esse 4 discipu-
los nulli figmentū introdu-
xisse 4 discipulos maiora mi-
racula uidisse quam nos 7 de
multis uaticiniis 9 aduentū
diuinitis prophetis notum
esse non ab astrologia 12 pas-
sionis dies 14 infirmorum cui

Index.

ratio 14. in caelum ascensio 15
 statua adorabatur a Saenro
 16 nomen contumeliose com-
 memorantes puniuntur 17 pa-
 tientia 24. uirtutes 26 uitam
 pluresq; 24. scripserunt 26 mira-
 cula 35 descriptio 56 palstide
 originale peccati ablati 63
 passio 487 regnum non esse
 in mudo 838 diuinitas signis
 & testimonijs confirmatur 832
 uitam totius esse duris idea
 3990 corporis cum uera simi-
 litudo 1030 conceptio, assum-
 ptio, & prodigium 1043
 Christi templa facta 16 templa
 Constantinus aedificat 16
 Christum Deū cur miserit 44
 deus miracula demonstra-
 uit 24. ex sepulchro surreptū
 Iudaei fingunt 57
 Cibus quoties sumendus 302
 cibo sumpto qd conueniat 303
 cibum ingenio nocere 499
 circuli scientia in quo consistat
 266 nomen mutabile est 166
 nouem sub empyreo 410
 circuius qualis sit 121
 circumcisio puerorum 70
 ciuis officium 643 & 744
 quae oportere non sibi sed ciui-
 tati uiuere 1593
 ciuilis homo 1964
 ciuitas qualis esse debeat 1496
 ciuitatis Dei portae 1603 uirtus
 1964
 ciuitatem non homines sed ho-
 mines facere 1362
 ciuilitatis figurae 1494
 Clotho 392 & 1435
 caelum octauum duos motus
 habet 19 quanto minus cras-
 sum tanto ad mirabilius 80
 ab intelligentia moueri 729
 fatum mouet 131 animae mobi-
 bili subijcitur 133 quale 227 e-
 neu 295 primum 485 quo-
 modo compositū sit 364 est
 corporeum omnium princi-
 pium atq; finis 1054 immura-
 biliter moueri 1596 nunq; a
 seipso se iungi 1599 sempitern-
 nam esse 1598 solum esse ignē
 1599 quomodo uiuat 1606
 quid 1601 calere ac caleface-
 re non tamen urere 1671 coe-
 li nouem 19 quot apud uete-
 res 125 motio 127 natura cor-
 porca 130 fate nequit 134
 anima mouendo non fatiga-
 tur 135 luminisq; natura 979
 definitio 1595 motio 1604 cō-
 pōitio 1603

colorum motus 19
 caelos & elementa uiuere 128
 caeleste corpus qd formam ha-
 beat 109
 caelestem influxū circa 108 ex
 natura locorum uariari 1673
 caelestia stabiliter moueri 586
 animalia incorporea 1878
 quomodo significant etiam
 quae non faciunt 1610
 caelestes omnes boni 1878
 Coetanei qui sint 1184
 cogniti in nobis quid sint de
 diuinitate animae ante om-
 nia necessaria 885
 cognitionis species 1014 actū
 ab animae forma edi 1803
 cognitionem & amorem inter
 se differre 1068 diuinā res cre-
 atas, ideāsq; antecedere 1194
 cognōntia Dei in septem
 capita colligi possunt 1046
 coitus planeratum 1615
 color quid sit 1477
 color extremitas diaphani in
 corpore terminato quomo-
 do dicatur 1807
 columba lignea uolabat 295
 cometae quid significant 489
 cōmendatio styli 899 artificio-
 sa docti uiri 902
 commensurales 1182
 complexio 179 sana & natura-
 lis 323
 complexiones sua exquirūt 255
 cōpositiones in naturis plane-
 tarum 1619
 communicationis modi 21
 concilium septuaginta prudent-
 rum 3270 prudentū ablatū 32
 cōcordia 1963 Platonis & Moy-
 sis 1449
 concupiscendi uis iecoris addita
 477
 conditor legū temporalū 177
 conditiones corporis 144
 conducibile aliud est quā pul-
 chrum 1271
 conferens 1964
 confidentia & ignorantia 1266
 confutatio communis opinio-
 nis de corporū pulchritudi-
 ne 1575
 coniectura 1964
 cōquestio ad Troianū Christia-
 norum persecutorē Plinij 74
 consanguineorum officium 744
 consensio 1963
 consideratio penes ideam 1145
 consideranda in Deo 1067 in so-
 le 1069
 cōsolatio in alicuius obitu 617
 & 639

consolatio in obitu amici 639
 consonantes 1236
 consonatiarum propositiones
 ex quibus oriuntur 1456
 constantinus Christo templa
 aedificat 16
 consolatio 1963
 contemplationis genera 663
 gradus 1777 Platonici gra-
 dus 737
 contemplationem diuinā mo-
 ralem uirtutem excedere 1215
 contemplatiuam uitam liberā
 esse 1749
 contemptus 797
 continens 1964
 contradictionis conditio quae
 sit 785
 contra iudiciū astrologicū 1634
 cōuenientia in artib. placeat 176
 conuiuium legitimum 739
 conuiuij forma, & finis 739
 Conuiujs qui delectabatur 740
 coralli uirtus 124
 cor uenarū principij esse 1477
 cordis & iecoris calor, frigus ce-
 rebri superat 346
 cornelius Tacitus reprahendi-
 tur 79
 cornelius sacerdos 258
 cornelius Petrum adorare uo-
 luit 476
 corpus materia et quāitate cō-
 stat 79 quid sit secundum Pi-
 thagoricōs 80 quo maius, tā-
 to ad motum tardius 80 infe-
 rius qualitate 117 nihil agere
 per naturam 127 per animā
 subsistit 155 agit p sensum ex-
 teriorem 157 nullum infinitū
 161 animatum ab anima 163
 natura sua dispersum 165 a-
 ctu uiuens sit 165 perse non
 mouetur 168 & anima disso-
 nant 181 non capit imagines
 aptas ad sensum 173 formam
 nouam per motū accipit 197
 quando patitur 186 duplex
 370 humanū nostrum terre-
 norū omnium temperatissimū
 380 uirtutū & uirtutū cū and
 ma particeps 417 mundanū
 ubiq; uiuū 524 fouere poterit
 mus si planetas obseruauerim-
 mus 540 medicina curat 609
 tempore subijci 1332 humanū
 cur forma sua .i. anima nō in
 dissolutum seruet 1587 ab a-
 nima dependere 1467 coe-
 leste in nobis 1607 quid 1662
 quomodo compositum
 1662 turpe animi incompo-
 sitū signum 1675
 corporis

Index.

corporis ex potentia constitutum nunquā dissoluitur 186
 corporis uita quæ sit 23 extēsiō
 81 p̄p̄riū nō conditioes 144
 compositio 164 operatio ad ratiōnālē cōpositum tēdit 198
 mēs perpetua hospes 224 defatigatio non bona 501 bona 672
 uiuētis p̄p̄paratio quorū modis consistit 1337 libidinib.
 infantis seruire tyranni 1397
 alterationes quatuor 1659
 corpori duo insunt 785 seruētis non est sapiens 786 pulchro cōuenientia 1338
 corpore animā p̄stāntior 164
 corpora media inepta 83 p̄stāntissima 87 sui motus ignara sunt 112 mixta 128 per umbras non discernūtur 253 duo uno in loco nō posse esse 166
 accipiēdo aliorum corporū formas suas amittere 194
 a corruptione semota 219 corruptiōni obnoxia 219 media 219 pura 223 idonea mētis hospitia 225 multa pulchra 247 dissimilia 276 cur mollia 285
 corpora cur resurgant 417 & quæ corporibus coniuncta sunt pati 1280
 corpora animarum atque mentium sunt umbræ 1324
 corpora mundi cuncta ad unū corpus reducuntur 1442
 corporum genera tria, ordo intellectuum ordinem sequitur 211 mundi migratio 120 primam materiam Deus solus procreat 106
 corporum materia incorruptibilis 245 naturalium ordo quomodo insitutus 226
 corporibus mundi quis p̄stet 100 anima quid p̄stet 17
 corporale 84
 corporalis uita 273
 corporales causæ quæ inducunt, lex diuina damnat atq; superat 12
 corporea natura cœli 130
 corporietas quid sit 1228
 correolæ uirtus 124
 corruptio uita est ad nō esse 140
 quomodo fiat 144
 corruptionis prouentus 195
 cosinus Marfilium inuitat 608 quando decesserit 649
 cosini Medici laus 607
 cosini magni laus 648 quadruplicem esse 1860
 creatio dei prima 377 rerū 492
 creatiōis terminus 402 exigē

tia 149 res om̄is p̄pter deū 148
 creatura nulla potest summum opus esse 20
 creaturæ quid 22
 credendi qui sint 4
 crimen per poenitentiam expiari 1373
 crinitæ essentia 140
 critonis dialogi dispositio 1390
 croci filius mutus momēto loquitur 285
 crucis excellentia apud Aegyptios 556
 culpa cur dispersi Iudæi 54
 Iudæi grauiorq; Gentilis 448
 culparum enarratio 448
 cultus species quor 432
 cultū materialē sequentes 433
 cupiditas expletur, eo habito, quod uolebat 1336
 cupidines quid sint 1326
 curas nullas penitus extirpare potest 295
 curtius Rufus 295
 custos quas esse debeat 1406
 cyreniaci à Aristippo Socratis fluxerunt 1004

D

Dæmon an fuerit naturaliter malus nec ne 1080 animā ad iudiciū quomodo ducat 1713 aqueus, homini cognatus 1243 saturnius 1469
 dæmonem malum 1072
 dæmones 876 aērū 24 cruce signatos non tangunt 21 aq̄e 125 hominibus coniunctæ 223
 curno seculo miracula nō efficiant 1388 infirmi mali nun cupātur 1503
 medios inter hermines et siellasse 1713 nobis p̄stātiores 1876 & heroes impassibiles & sempiterni sunt 1876
 generationis fautores 382 boni & mali 418
 irrationales esse 421 mediam plagā inter cœlū & terrā habēt 1342
 principes aëris 1614 familiares 4904
 dæmonū ciulatus 24 heroumq; numerus 406 ipsa essentia nō est dicendū mala 1079
 gradus 1020 uenerorum ordo 343 in ordines distributio 187 genera quor 1437 genealogia 1469 natura 1517 expulsiō & sanbus 1470 ordines 1601 p̄cipue munus 1676 genera 1708 & 1901 origo 1716 ad heroes differentia 1875
 heroum atque animarū 1879 officii latius quā herouū 1879 tractatus duplex 1905

Dæmonas ubi arabes habitare dicunt 569
 daniel erroris accusatur 34
 danielis bestia quartæ, explicatio 50
 dauid faulem ab infantiā libera bat 502
 dauidis germen suscitatur 31
 Deo antiquissima 377
 deceptio grauisima 164
 defensio Platonis Marfilio mititur 616
 definitio & diffinitio 1152
 degeneratio rerum 1639
 deliberare de quib. soleamus 998 delectatio humana multis finis 277
 delectationis definitio 1003
 democritus 286
 democrito expiraturō quid retinuerit spiritum 516
 designata in cœlo non semper euenire 167
 Deus quid sit 4. 20. 93. 98. 100. 209. 616. 876. 887 & 1030 non potest prole suam humanū genus decipere 2
 incontinentes tanquā pater corrigit, impios uerō tanquā hostis extermīnat 4
 homo factus 20
 hominem reddit diuinum 21 natura humanæ unitate unatur oportet 31
 propriæ naturalis hominis forma nō sit 21
 iter hominum & curator 22
 Christum cur miserit 44 seculū tribus nominibus creauit 57
 in creando Adam iustitia usus 59
 in Christo posuit omnium nostrū peccatū 61
 cur fidē Christianā impugnare permiserit 73
 p̄ uirtutē in infinitum per manet 97
 uniuersalis causā 97
 cur in omnibus 98 est unitas simplicissima 100 agit & seruat omnia 101
 angelū & opus eius agit 101 solus primā materiam corpus procreat 106
 per nudā naturā operari non est dicēdus 106
 uniformis 106 non mouetur ab aliquo 108
 alieno non seruit bono 108 omnia excedit 110
 si seipsum amat & imagnes suas amat omnia quæ infra se sunt mouent 112 gubernare & custodire uult sua 112
 quid faciat 114 per se indissolubilis 114 non tam sciendū quā uolēdū scit 114
 immobilis 115 unitas 115 angelos p̄ seipsam format 125
 cœlum mouet tanquam finis 127

Index.

homines ad quid creauerit 783 quos reprobet 786 quod charitas sit 881 charitas est 891 eos amat qui cum pie colunt 934 mente monstrante quid sit 977 & generale uitam, & omnes uitae species modosque procreat 1100 nō solū omnia in omnibus agit 1039 angelis animisque diuinā impartit proprietatē 1047 ipsa simplicitas est 1045 cur non moueatur 1062 amore omnia facit, ad est omnibus, ac prouidet 1068 per bona cognoscit mala 1083 sensu dicitur 1092 rex secularū appellatur 1093 per quae omnia efficiat 1097 p simplicitatis uirtutem omnia perficit 1098 per causam uita dicitur 1101 ex omni uita laudatur 1101 species omnes uiuentium generas distinguit & mouet 1101 post hanc uitam quid nobis tribue re pollicetur 1101 quare rati o minetur 1106 quomodo potentia uel uirtus cog nominatur 1107 que ratione dicatur magnus 1111 quomodo alterū dicatur 1113 quomodo modo dicatur idē 1113 simile quomodo dicatur 1114 omnipotes cur dicatur 1116 antiquos dierū itē senex & inuenis qua ratione dicatur 1116 perfectus quomodo dicitur 1124 sanctus cur sit 1125 quomodo mentes illuminet 1231 quomodo contineat 1239 quomodo appellatur, mensura, moderas, oportunū 1294 quomodo amādo 1335 quomodo infinitus sit 1643 quomodo adorādus 1671 humanū cur fecerit specie 1704 homini quae tribuerit 1872 ei anima timētes 17 proles in telle ctuales 18 natura non patitur nō circū se loci terminū 97 opere connexio parciū pōnēda est 119 proprium 130 officium 148 operatio 218 particeps sunt rationales substantiae 219 mēs 267 filij 302 dotes 305 fortitudo aeterni tempus 317 prima creati 3777 cultus uerus 438 de seipso sermo 610 & animae dialogus 610 proprietates 937 statua lateris in homine 1025 filijs credendū esse 1025 definitio 1026 nomina cur inuenta 1029 actio prima in quibus ueretur 1065 filius 1038 unius participatione, quo

modo diij multij dicatur 1047 nomen praecipuū 1048 Deo nihil magis displicere quā contemni, adorari uerō place re 4 nomina uerāda esse 1310 primi uirtus immensa 1781 Deitas 1124 magis curae esse re uerāque gestibus honorari 4 & ex angelo unam personam fieri non est necessarium 21 tres proprietates sunt 57 inferior angelus 116 discente omnia discuntur 267 uita tribuuntur 954 ac lumine nihil clarius nihilque obscurius 977 pertinet singulis prouidet 1047 in mobili inuirtu qui adorat 1049 latitudo longitudo & profunditas attribuitur 1114 sapientior nemo existit 1345 Deum sine deo non cognoscit 3 crudelem esse non posse 3 rebellantes ab imperio sulminare 4 legum transgressores leuius punire 4 recte colentes 4 singuli alia atque alia ratione intueantur 19 amandū esse 22 solo Caldeorum fuisse 29 non pluribus ex partibus collectum 89 unū esse triplici ratione 93 unum & simplicem esse 93 super angelum esse 94 semper esse 97 ubique esse 97 omnia agere & seruire 100 causam uocamus 101 consilio non indigere 102 infinita cognoscere 104 non operari per externos affectus disputatur 107 uoluntatis imperio singula procreare 108 per ideas opificem 149 opere suo delectari 251 agitat mens 317 cur colamus 319 animas hominum alias alijs stellis ducibus accommodasse 354 ter impios desistuerē 442 recte qui quaerant 618 nihil latere 659 omnia uidere & curare 685 nihil inultum relinquere 742 nullius indigum 887 sanctarum animarum orationes exaudire 916 nihil materiae habentē sola mente, reliquos uerō sacrificijs colendos esse 1010 omnium rerum causam esse 1022 percipere non possimus 1032 amplecti complecti anticipare omnia 1032 esse 1103 omnium potentem esse 1109 aequalitatem dici 1116 quomodo percipere queamus 1102 per appetitū omnia con-

citare 1209 omnes quatuor litteris uocare 1318 undique quatuor licetis inuocari uoluisse 1310 bonitatem pulchritudinem, iustitiam, principium, medium finem esse 1313 centrū esse quatuor circularum 1324 super aeternitatem esse 1323 nos demonibus quasi prioribus commendasse 1388 propter se adorandum 1509 minima non negligere 1519 unum ubique esse totum 1782 uniuersū temperare harmoniam 1703 hominem propter seipsum fecisse 1877 & patrem & bonum naturā & actū idem esse. 1887 Deorum nomina masculina & foemina quid significent 1312 genealogia 1469 atque demonum & coelestium differentia 1877 distributio 1488 apud antiquos distinctio 1487 Deos generat Christus exinctus 24 ira 1877 duos esse asseuerantibus nō est assentitū dum 94 cur plures Plato nominet 1310 omnia posse, facere & comprehendere non posse 1875 depositum 1964 diabolus eiectus foras per christum 64 dicta, uictus & medicina sonum 516 dialectica exercitatio per formas intellectuales, ad species intelligibiles 1152 quid sit 1229 tanquam regina ceteris anteponitur facultatibus 1526 dialecticam nō esse tradendam iuuenibus 1412 ueritatis examinatione esse 1228 in uniendo & dā dendo ueritari 1229 dialecticæ regulæ supponentes esse, uel non esse, & quot modis dicitur non ens 1158 dialecticus quae agat 1229 quilibet esse debeat 1311 dialogi Lydis tractatio 1272 diaphanum quid 1808 quando perticiatur 1813 ad uidentium quid conferat 1814 diaphani natura 1808 dictio 1504 dies in noctem uersus 18 differentia in nos et bestias quoad artes atinet 258 22119 & 22120 differentia inter Deorum & monumque formas 1578 diagen

Index.

- dij gentilium mali 24 gemini si
 essent, nulla esset concordia
 in mundi machina 93 gemi-
 ni esse possunt 93 innumera-
 biles si sint, erunt & rerum
 causæ infinitæ 95 plures non
 sunt 93 quomodo duplicen-
 tur 137 locales 1384.
 dignitæta circa matrimonium
 fol. 832
 dilectio recta multiplex 631
 dimensio in corporibus quid
 est, in rebus incorporeis est
 numerus 88
 dimensiones quid sint 84
diopis Græca uox interpreta-
 tur 1107
 Diocletiani interitus 16
 Diogenes Cynicus 286
 Dion Syracusanus 1330
 Dionis Historia 1334
 Dionysij Arcopagitæ 13
 Dionysij Arcopagitæ laus 1013
 Dionysij Sicilia tyranni mors
 fol. 284
 Dionysij ad trinitatem oratio
 fol. 1014
 diotima mulier sardica pestem
 prædixit Atheniensibus 962
 dicente Deo omnia discuntur
 fol. 267
 discendum esse usq; ad mor-
 tem 1301
 discendi loquendiq; ratio 750
 discipuli Christi quo animo la-
 borant; Christi quo animo
 laborant; Christi rem diffi-
 cillimam aggressi 474. Chri-
 sti non simulatores fuisse 474
 euntes in Emmaus 482 officium
 744
 discipulos Christi rem difficil-
 lissimam aggressos 4. Christi
 nullum signum introdu-
 xisse 4. Christi maiora mira-
 cula uidisse quam nos 7
 disciplina duplex 1286
 discretio diuinarum personarū
 duplex 1041 circa deum 1041
 discretionē quid dicamus 1039
 differendi genera tria 986
 dissolutione omnia intente 1112
 distinctio literarum 1336
 distantia inter esse & nihil 148
 inter Saturnū & Iouem 1602
 diuinitates in opes ad Deum 641
 diuina ueritas omnium rerum
 initium antecedit 97 mortali-
 bus hæere 12. uita 251 col-
 lere Deo acceptum 414 ora-
 tione petenda 659 reuera
 esse mysæra inter epulas
 non tractanda esse 640 inter
 prophanos diuulganda non
 esse 1015 simplicitas composi-
 tionibus dominatur. 1020 no-
 mina quid significant 1030
 per signa ritē doceri 1030 no-
 mina quot modis fingantur
 1036 quot modis cognosci
 possint 1045 cogitatio & do-
 minatio 1150
 diuinæ cogitationis atque pro-
 uidentia modus 1148
 diuinarum rerū rationes quæ
 sint 15
 diuinus furor quid sit 613
 diuini furoris species 615
 diuinum furorem quatuor in-
 se continere species 927
 diuinorum diuersa genera in-
 ter se differre 1834
 diuinitas 1234 animi ab inten-
 tione 649
 diuinitatis mirabilem potesta-
 tem nobis quid ostēdat 1669
 duo sunt apud nos argumenta
 fol. 1753
 diuinitati quæ cōmunia, quæ
 propria sint 1039
 diuinitatem inuestigabilem
 1027 diuinitatem stoici priua-
 uerunt à Deo intelligentium
 1147 diuinitatem ab homi-
 ne prouenire 1846
 diurni lunæ cursus distributio
 fol. 537
 diuisio primi libri Plotini 1548
 diuisionem cuiusq; à corpore
 fieri 1233
 diuites iniusti 642
 diuus Christophorus cœli fa-
 brum humeris sustulit 621
 docendi ratio 658
 docilitas 1963
 doctrina perfecta quæ sit 23
 doctrinæ ad prophanos trans-
 latio 1
 doctrinam Christi non rejicien-
 dam esse 124
 Hæbreorum confirmantes 29
 Christi confirmantia 71
 doctos alere bonum esse 618
 dolor Apostematis quomodo
 mitigandus 599 quomodo
 miscetur cum uoluptate
 fol. 1265
 dominatio 1124 præstantissima
 fol. 777
 dominicus dies sub Sabbato
 figurabatur 71
 domini, et ueneratio 45 ascensio
 45 officium 744
 domitium ipantum esse 10
- donum 1963
 dona quæ homini per medios
 spiritus à Deo tribuuntur
 fol. 1343
 dotes in artibus emicantia 297
 dei ad uirtutes pertinentes 314
 draconites lapis 550
 drucidum galie gubernatio 1
 dubium, opinio, fides, scientia
 inter se differunt 434
 dubia mortalium circa men-
 tem 626
 duces duos in nobis esse, item-
 quæ duos demones 1363
 duitas quid sit 1417
 duo in uoluntate considerare
 posse 881
 dulce 372
 dulcedo 572
 dulcedinem fieri ex calidi & hu-
 mid mixtione 1357
 durum tactui resistere 1476
 E.
 Ebrietas duplex 1399
 Eclunus piscidus 552
 Echo quomodo fiat 564
 eclipys solis patiente Christo
 fol. 44
 eclipysim in passione Christi nō
 naturaliter potuisse fieri 14
 edendi bibendique communis
 regula 512
 educatio Platonis pstricta bre-
 uiter 169 uita Auicennæ 159
 educationem luxuriosam inge-
 nium deprauare 1334
 effectui innata conditio 83
 effectum omnium primum est
 esse 102
 effectricis genera 1292
 elemosinæ laus 641
 electio 1963 opus animi est 102
 electione in humanis uirtuti-
 bus nihil præstantius 657
 Electus 12 & confecta 507
 elementum 1964
 elementa ex fluidante materia
 cōstant 87 & celos uiuere 128
 mobiliter moueri 686 qua-
 tuor 448 sub luna esse 1449
 quid referant 1450 in seipsis
 pura esse 1599
 elementorum naturalis motus
 129 numerus quaternarius
 1447 cōciliatio 1466 muria
 actio 1475
 empireum cui accommedetur
 19 distributio 1594
 Emplastra comparata pro-
 ste 598
 emptionibus & uenditionibus
 quid obseruandum sit 1521
 Enarchus

Index.

Enarchus mortuus in seipsum
reductus 294
enigma magorum 86
ens quomodo non dicatur de
malo sed bono 1072 omne
unum esse 1193 uniuersum
& proprietates eius 1169 quo-
modo in seipso & alio fit 1193
quomodo stetit que mouetur
1193 unum sibi met & cæ-
teris idem 1194 primum in
mobile cõsistit 117 quid 1654
cur aliquid dicatur 1654
entis potentia continetur, quic
quid rationis entis non aduer-
satur 110 argue boni differ-
rens ratio 1161 genera 1368 &
1720 & 1179 1285 uera ratio in
æterno est 1288 motus atque
status 1289 origo 1657 pro-
prietates 1762
entia quæ appellamus 1016 ue-
ra incorporea esse 1289 uera
sol. 1562
entium mutua cõparatio 1291
numerum in mundo in cor-
pore definitum esse 1784
epicureus ignauissimus 322
epicureum & Aueroem repre-
hendit 104
epidemia ubi grassetur potissi-
mum 577
epidemiæ ortus causæ 577 cu-
ratio præseruatric 582
epigramma aureum Mineræ
templis inscriptum 9143
ephefum ciuitas peste contami-
natur 568
ephefij uictoria contra Magnæ-
sios annunciat 203
epimenides Cretensis 286
epimenidis Cretensis uaticini-
nium 962
episcopi instituti 669
epistolæ ad Romanos Titima 427
epularum qualitas 513
equiris officium 774
Erichrea Sibylla 28
essentialitatis quid sit 1025
essentia qualitatum quæ est cau-
sa, profus immobilis esset 82
tertia quid sit 131 crinita 140
immortalis dicitur 140 locum
materiæ et portio tenet 144
materiæ stabilior 145 à uirtu-
te differt 149 angeli 369 quot
gradibus sub bono rebus par-
ticipetur 1096 fixa quod 1637
perfecta qua 1657 in rebus
proprie quid 1658 uera 1785
quid 1874 & 1046
essentia naturam non omnino

immobilem 84. tertiæ natura
120 tertiæ proprietates 135 & esse
differentia 140 tertiæ do-
tes 152 actus 1211 compositio
1259 uitam, intellectum inter
se differre 1016
Essentialem numerum in ani-
ma quocq; esse 1787
Essendi forma 142
essentiarum laus 30
esse in rebus compositis toti tri-
butur 141
esse animæ quid 145
esse animæ in essentiam non re-
soluitur 245
esse absolutum 147
esse cuius effectus sit 102
esse & essentia actus 148
esse nullum cuius non essentia
est 1094
Esculus Astrologus 14
euangelium Dei uirtus 434
euangelij prædicationem im-
pedientia 433
Euangelistæ tres græce scrip-
sunt 26
Euchima quid sit 517
Eudemi Cyprij somnium 203
Eusebius quando floruerit 16
Euthyphronis librum in con-
futatione uerari 116
exemplar quid sit 1140
exercitatio animi aliquando uo-
cet 513
exhortatio ad scientiam 617
experimentiam sæpè fallere 1623
sol. 1479 & 1480
exordia à Deo sumendum
esse 268
expositio uerborum Iudeis ue-
rum Christum negantibus 46
Elysiorum finis. 19
F.
Fabricatio uerborum figuræ 559
facultas prælaga quid requirat
sol. 1963
facundia 293
fæminas uiros facillime capere
sol. 1359
falsum quid dicatur 82
fascinatio duplex 1358
factum 288 & 1636 & 1705 cœlum
mouet 331 & arbitrium 818
secundum Astrologos quid
1675 ut philosophi definiant
sol. 1674 1677
à prouidentia pendere 1706
describitur 1870
fati series in partu quando ex-
plicetur 1623
fatuos assertores Christianæ re-
ligionis nõ esse audiendos 12

februm species 1482
felix quis sit 780 & 99
felicitè unum boni uelle 1567
felicitas quid sit 880 & 1907 &
12 15 in quo consistat 608 u-
trum augeatur quaestio 1572
felicitatis definitio 12 14 & 1562
uia 1907
felicitatèdici simplex boni 1359
felis in oculo uis 241
fibrae 1481
fides 1963 unde exorta 23 scien-
tia, dubium, opinio inter se
differunt 434 amorem fouet
636 duorum est 636 diuina so-
la firma 1106
fidei firmæ necessaria 1525
fidelium cõgregatio unum cor-
pus 480
filius quid sit 11
filij generum mores imbibunt
235 dei 302
filiorum officium 744
finis quid 1209 actionis diuinæ
nullus est extra deum 108 no-
ctes 307 humanus ubi consi-
stat 307 humanæ mentis 430
flos mentis 304
florencia unde dicta sit 961
fatum quid impediatur 1636
fons unitatis multitudinis mo-
tionis quis sit 17 motionis
sol. 137
fontes nõ uiuolos sectando 655
forma physica aliquando actus
81 quid 83 & 1046 substantia-
lis in quo iacet 84 nulla am-
plior quam in mente 103 ma-
teriæ impressa non est 142
fons essendi 142 uiuifica 163 sub-
stantialis 165 operandi prin-
cipium 196 corporeus nul-
lam uim infinitum habere po-
test 200 carnis propinquier
est animæ quam oisium 229
perfectior imperfectiores in-
tra se continent 33. cur Termi-
nus & mensura nominetur 1585
formæ natura 81 corporales
quid in uicem habeant 84 in
Deo distinctæ 105 & 106 effi-
caciores 130 in corporib. 330
in materia idæ sunt 438 à ma-
teria separatae 1350 murus ef-
se est
formarum uirtus
formarum uniuersalium
ralis uarietas
formationis terminus
formales gradus
formositas & deformitas
sol. 13
formo-

Index.

- formositatem immaterialis in
 natura naturali mirabilior
 fol. 1768
 fornicatio 433
 fortitudo 187 dei 314
 fortitudinis definitio 1301 1308
 fortis uirtus 1308
 fortuna uirtuti aduersatur 832
 quid 1730 quæ fiant 1682
 fortunæ bona 662
 fortunam sperendam 748 nō
 in principijs sed neceſſitatem
 ponendam eſſe 1674
 fortunatus 745
 fortini error 428
 fratris officium 744
 Franciſcus Caſtilienſis theo. cir
 ca Dauidis myſteria explica
 tiones compoſuit 616
 Franciſci Pucci orationes 898
 fraxini uirtus 550
 frigus ingenio nocere ſol & ſic
 cū in celo tenerē ſinxi 1617
 frugalitas 1963
 fructuum deſcriptio quibus tē
 pore peſtis utendum ſit 580
 fulgorem & calorē diſſerre 980
 furoris definitio 615
 diſtinctio 1364
 futurum diuinum quatuor in
 ſe continere ſpecies 927
 futurorum ſigna in præſentib.
 eſſe 1706
- G.**
- Galeni ſomnium 292
 Gallum leocur timeat 550
 gaudium 1963
 generalia membra 1484
 generoſitas 1963
 generum uarietas uarietatem
 ingeniorum adducit 216
 genitum corruptioni obnoxii
 um 343
 Gens Hebræa 30
 gentium iniquiſſimæ leges 25
 genus humanum à Deo deſecit
 20 humanum ob iniquitatem
 animi uitam duram agit
 79 humanum 394
 genera dæmonum quot 1437
 generatio 122 uia eſt ad eſſe 144
 quomodo fiat 144 ſit uirtute
 boni 1074
 gentilem pariter ac Iudæi per
 ſuadentem fidem ſaluum eſſe
 458
 gentes quid à uera religione
 deſeruerit 77
 gentium de Chriſto ſententia
 15 doctrina ab Moſe incremē
 tum habuit 20 & Iudæorum
 alteratio 445 religionis anti
- ſites 439
 generationis & corruptionis
 oppoſitio 140
 geometriæ anima 123
 germanæ uires 246
 globo terreno una anima ſuffi
 cit 125
 gnoſticorum errores, quodque
 non minus Chriſtianis quam
 Platonici aduerſentur 1670
 gradus quibus in cœlum aſcen
 dit 410
 Græci atq; Romani impietate
 corrupti 25 ad uitam produ
 cendum quid mandant 512
 Græcorum dicentium mūdi au
 thorem inueſtigandum error
 reprehenditur 1509
 græcarum legum optimi con
 ditores 1488
 Gr. gorius Aurelius & Augu
 ſtinus miracula uiderunt 15
 grammatici dupliciter tractant
 uocabulum ſempiternum 68
 gratia 1963
 gratiæ tres & genius 846 & 536
 gratiam uirtute plurimum de
 bere 828
 gratiarum actiones quib. non
 conueniant 621
 gubernatio optima 1536
 gubernatoribus licere menda
 cio uti ſalutis publicæ gratia
 ſol. 1700
 guſtus 225 & tactus inſtrumen
 tum 1819 guſtu & tactu nulli
 hominem animal ſuperat 225
 Gymnoſophiſtæ philoſophiæ
 ſimul & magiſtri religionis
 apud Aethiopes erant 1
 gymnoſophiſtæ puerperia de
 flant 839
- H.**
- Habitatio ubi eligenda ſit 515
 hæreticorum de cauſa conſtru
 cti mundi reſponſio 1669
 hæreticorum de Deo ſententia
 ſol. 1668
 harmonia eſt in corpore com
 poſito 180 uera nihil admittit
 diſſonum 181
 harmonica animæ compoſitio
 ſol. 1458
 heberatio nobis unde 215
 hebræa gens 30
 hebræi quando graui calamita
 te oppreſſi 51
 hebræorum doctrinam conſir
 mantes 29
 heliotropia nominantur 532
 helleborus in Anticyra impu
 ne ſummitur 515
- Heluel & Heloym quid ſit 58
 heraclytus 286
 hermotini Clazomenij anima
 uagabatur 288
 herodes infantes cur occidit
 13 ſilium occidi iubet 13 qui
 ſucceſſerit 32
 herodis interitus 26
 heroes maiores hominib. 1374
 unde nati 624
 heroum dæmonumq; nume
 rus 406 proprium 1875
 heſiodi uituperatio 515
 hiacynthi uirtus 547
 hierarchiæ cui tradantur 19
 hierarchiam quartam quid ef
 ficat 19
 hieremiæ de noui teſtamenti
 aduentu uaticinium 67
 hieronimus Roſſius epiſtolæ
 ut imprimeretur author 607
 Hieruſalem ſolum domini 48
 hieroſolymꝑ nominis mutatio
 35 obſidionem oraculū præ
 ceſſit 35
 hieroſolymis magna cædes 32
 hierothæi de diuinitate Chriſti
 expoſitio 1045
 hippocratis ſomnium 293
 homerus cur oculis priuatus
 ſol. 625
 homicidam cenſendum eſſe eū
 qui hominem præcipiat na
 ſciturum 1351
 homilia partes 473 animal per
 ſectiſſimum qua re ab inferi
 oribus polleat 2 momento
 humanam naturam per uer
 bum aſſumpſit 20 infelicis
 mus eſſe nequit 79 ad cōtem
 plandum natus 225 ſapientiſ
 ſimus animantiū natus 244
 poſt mortē corporis beatus
 ſolum efficit 79 diuinæ natu
 ræ opera imitatur 296 quid
 340 & 1133 & 745 & 1548 ma
 gnum miraculum 310 brutis
 præſtantior 319 ſeipſum li
 bere mouet 343 ſuarum ope
 rationum dominus 343 ter
 ræ dominus 378 cur omniū
 animalium perfectiſſimus
 474 quiſque ad quid natus
 566 ſine religione beſtijs in
 felicior 647 faſtidioſus
 qualis ſit 742
 hominem lupus eſt 741 malus
 et bonus cui ſimiles ſunt 1742
 hominis lapſus 22 propria 209
 mens 298 anima incorporea
 343 uirtus 133 offic. 134
 antiqua figura 131 132
- deu.

Index.

- non negliguntur 1389
 homini deo deuoto omnia que
 contingunt bona sunt 1846
 hominem nunquam dormien-
 tem Aristoteles uidit 377
 a-
 mans non est homo 631
 ex
 corpore animaque cōstituit 739
 diuinus rebus egere 994
 per
 ditum etiam si belle loquatur
 non esse audiendum 1308
 totum
 mundum esse 1472
 utrum
 atque hoc ipsum quod homo
 propriè est, non esse corpus
 1548
 quocumque bonum appellan-
 dum non esse 1845
 hōine nihil preciosius esse 728
 homines per dei uerbum forma-
 ti 20
 ad immortalē uitam
 resurgunt 50
 cum angelis &
 deo conueniunt 258
 artiū in-
 uentores 295
 religione nihil
 diuini habent 325
 deus plu-
 res esse cur uelit 354
 odore nu-
 triuntur 377
 solares 550
 intui-
 tu necantes 553
 omnes bene
 uiuere uelle 608
 re rationales
 cur gloriantur 637
 ad uolupta-
 tem corporis cur sint pro-
 cliuēs 1008
 uirtute præditos
 quasi diuinos habendos esse
 1301
 tria habere 1344
 depra-
 uatæ naturæ nō sui dominos
 esse 351
 hominū corpora quot, tot ani-
 mæ uitales 351
 actus præstan-
 tissimi 324
 infortunatorū ge-
 nera 566
 quis lucretur 619
 du-
 bia circa mentē 626
 stultitia
 & miseria 637
 principio tria
 genera lucere 1330
 ingenia di-
 uersa esse 1349
 in bestias trās-
 migratio 1514
 genera 1710
 hominib. cultus diuinus ita fer-
 me naturalis est ut æquis hin-
 nitus canib. iactatus 2
 plantis
 uesci licebat solummodo 70
 malum ignorare deum 1845
 hostes studioforum 499
 humanitas 183
 797 & 805
 633
 humanū genus à deo defecit 10
 ingenium summa rerū licen-
 tia superbum euadere 1499
 humana ars 123
 delectatio mul-
 tis finis 277
 humanæ uitæ finis 1011
 humanarum omnium distinctio
 1317
 omnium gubernatio 1496
 humanis quæ curanda sint 939
 humilitas 1963
 humiditas aquæ & aëri cōmu-
 nis 137
 humida fugenda esse 513
- humor caloris pabulum 117
 quid perficiat 1619
 Humores omnino corporales
 181
 mali quomodo generen-
 tur 1481
 humorū malorū generatio 1481
 humoribus aduersariū 209
 hyacinthus animam exhilara-
 rit 502
 hyacinthum ob Iouialem tem-
 periem comprobari 521
 hyle quid 1862
 hymnus pulcherimus 1856
- I
 Iacobus duodecim tribubus di-
 sperfis loquitur 10
 Petri fidu-
 cia 10
 iacobi sanctimonia & mors 52
 iaspidis uirtus 230
 iaspide sanguinem sistere 547
 idea diuina essentia nō dicitur
 107
 boni 1156
 ideæ 1644
 rerū magis in angelo
 quam Deo differēs sunt
 1098
 intelligētius antecedūt
 1145
 quæ sint 1140
 uirtutē nullo
 capere rerum nostrarū 1143
 non tam intelligentiæ quàm
 intelligibilia sunt 1145
 quo-
 modo à nobis cognosci pos-
 sint 1147
 & formæ ueræ &
 non ueræ 1223
 se habeant ad
 Deum atque superiora 1257
 non de se inuicem predicantur
 1720
 ideam speciē esse 1140
 duas pro-
 prietates habere 1147
 idearum confirmatio 249
 per
 signa confirmatio 254
 confir-
 matio 1223
 uel formarū or-
 dines sex 1150
 idæe non conuenire cum ma-
 terialibus neque natura neque
 conditione 1143
 idolum animæ mūdi caput 289
 idola superiora puliant inferio-
 ra 291
 idolorum cultus auctores 434
 ierosolimæ excellentia 30
 Iesus clam à quibusdam uene-
 ratur 34
 futura Hierosol. pre-
 dixit 53
 Dei nuntius 36
 sub
 quo natus 39
 cæcū illumina-
 uit 457
 Iesū regnum quale fuerit 50
 Iesum magiam didicisse iudæi
 asserunt 55
 uerā humanæ ui-
 tæ uoluntati possidere 1021
 ignatus bestijs deuorandus du-
 citur 71
 ignis ostentatio 80
 & aër quan-
 tum ualeat propter ampli-
 tudinem non urit 81
 finis 99
 ex frigidiorū corporum col-
 lisione fit 123
 cælum imita-
 tur 222
 principium 208
 ascen-
 sus certū finem habet 231
 sub
 stantię tres uires sunt 1566
 ad
 quid conducatur 1595
 cælestis
 perpetuo orbe rotatur 1606
 cæ-
 lestis ad hunc nostrū ignem
 collatio 1693
 ignorantia & confidentia 1266
 ignorantia duplex 1286
 ignorantia peccatis quod efficiat
 fol. 1845
 ignorantum & ignauorū iners
 cura quomodo appellanda
 sit 1
 Ioannes apostolus se participē
 passionum Christi reddit 7
 Ioannes baptista quid asserue-
 rit 56
 Ioannis filij Ananiæ præfagi-
 um 52
 Ioannis Picci Mirand. genealo-
 gia 1537
 Ioannem Euangelistam pesca-
 torem appellat 9
 Iosephus uernaculus Iudeorū
 scriptor 13
 iouis laus 615
 officium 1619
 iouē græci uitam appellat 337
 imaginatio 1549
 duplex in no-
 bis 1718
 imago uini alit sitim 749
 imagines quibus cæli figuræ
 imprimebantur 556
 imaginum usus 556
 imaginabilia 1802
 imaginariam artem duplicem
 614
 utilior quam lectio 609
 potior quam lectio 648
 imitationis species 1286
 immobilis deus 115
 immobilitas in Deo 1118
 immortalitas 1964
 animæ 1956
 immutabilitas quid sit 937
 impietas à corruptione cōple-
 xionis nascitur 332
 impietatis species 438
 impij philoophi 322
 inæqualia 1183
 inæqualitas proportionis tri-
 plex 1454
 incolæ & peregrini officij 745
 incontinens nullus potest esse
 sapiens 786
 incorporeum quid 84
 incorpoream speciē super cor-
 pora existere 1224
 incorporea 162
 incredulitas unde proueniat
 fol. 484
 indi

Index.

indi Brachmanas de rerum natura, & animarum expiationibus consultiere 1
 india regiones Saturno subiectae 55
 indigenae officium 745
 indigentia quid sit 988
 indiuiduum quid sit 83 & 260 in corpore 169
 indigentia 1963
 indigentia 1963
 indigentiam a morore inchoantem 1968
 interiora corpora per superiora mouentur 93
 infernorum locorum descriptio 1394
 infinitas quid 1099 purus Deus est 98 rerum quid requirit 387
 infinitum duplex 1353 Chaos uocatur 1255
 infinitudinem non accidere materiae 1652
 influxus proprius est ab loue homini 538
 informe ut cognoscatur 1588
 infortunatus 745
 ingenij laus 880 ingenio praerantans 197
 ingenia tria concurrentia 1561
 ingeniosos furiosos esse solere fol 497
 ingratis etiam largiendum esse 883
 iniustitias Iudeorum 42
 iniuria inferre turpius esse quam pati 1318
 iniustos non esse potentes 1317
 iniuquam christianos persequi fol 16
 insaniam fieri a demonibus 1678
 insipientes qui 1276
 inspiatio diuinaque sit in uigilia 1893
 inspiratorum diuinitus uariae species 1884
 instructio quomodo Deus precipi possit 1843
 integrior uita quae 85
 intellectio 1963
 intellectio nis perfectio 196
 intellectus 188 praestantior sensu 82 & intelligentiae nomina cum deo tribuimus, quomodo accipienda sint 103 quado fiat rei intelligendae capax 103 partes 194 caelo non subiectur 209 legitimus 137 ueritatis uirtus in anima est 348 humanus diuini luminis penitentiam nonquam comprehendit 408 non unicus 628 morales 557 quid 1046 & 1450 primus pernitiam est Deus 1668 primus quid 1735 & 1668 diuinus ad ideas quomodo se habeat 1773 omnis intelligibilis 1765 ab uno generatur 1769 nosfer aliquid animae proprium 1826 duplex in anima 1827 ab intelligentia differt 1846
 intellectuum multa incorporalia excogitare 627 essentiam uitam inter se differre 1017 summi summum esse uirtutis formis eius ueritate 1017 strum semper in 1017 1028 primum anima est 1735
 intelligentia 1215 Dei propria 103 fit: obis efficax a angelis efficax 106 communis sufficienti ad 1017 ita intelligenda 1145 multiformis 1189 quae ratione superet uoluptatem fol 1247
 intellectualis Dei proles 18 anni uita 173 nostrae finis 1735
 intelligibile intellectum respicit 348 duplex 1763
 intelligere quodammodo tangere esse 1721
 intentio suppositionis primae fol 1067
 interpretatio somnij 293
 interuallum inter animam & primum principium infinitum esse 87
 intrepiditas 1963
 inuidia 797
 Inuisibiles Naturae qui sunt ut uideant 1577
 limitatio ad scribendum 610
 ira deorum 1877
 irrationalis anima 191 uita 403
 iudeus apud deum se exculare non potest 449
 iudei primi per secutores puniuntur 12 duplicem uoluntatem sacrarum literarum habent 30 frustra expectant Messiam 34 Christum non agnoscunt 38 cur misere uiuant 412 cyro in patriam remittuntur 47 Christum ex sepulchro surreptum 37 cur in perfidia detineatur 773 iuda patriarcha nominantur 452 Gentiles caecos putarunt fol 452
 iudeorum ad Paulum responso 12 laudes ad Aegyptios trāsire 39 antiquitus non parum uentura 30 rebellio 34 iniuquitas 42 urbis euerit cur facta 51 dispersionis culpa 54 in ueteris testamenti ceremonijs pertinacia 64 iactatio 426 & gentiliu altercutio fol 445
 iudei mors per Christum proditum 6
 iudei sceptrum quando ablatum 32
 iudicium corporis naturam non sequitur 286 Dei nomine effugere posse 446 diuini duplex 447 in uniuerso esse fol 1738
 iudicij dies trinus 452
 iudiciorum astrologorum fallaciam quid augeat 1620
 iudicia astrologica inter contentia necessaria media 162 iudicantes rectissime 831
 iudicamus iudeas Hispaniae episcopatum rex 38
 iulianus Medicem primum episcopolarum librum cur dedicet 607
 iuliani necis descriptio 1
 iupiter ad quid conferat 517 conturbulis pariter: & hospitis curator 517
 iuris consulti bonitas & dignitas 642 partes 654 officium fol 744
 ius 1964
 iustitia 612 & 1215 originalis 64 legalis 434 dei quae sit 458 unum de proci dat 903 diuina quod tribuat cuique 1101 diuina quomodo sit laus omnium 110 quid exigere ioleat 111 publica 1134 & iniustitia 1426
 iustitiae comprehensio 443
 iustitiae comites duae 111
 iustitiae definitio 1301 & 1397
 iustitiam diuinam trans ueneratur 314
 iustitiam diuinam spectantia fol 1109
 iustitiam diuinam non commutare rerum naturas, sed sua cuique custodit & tribuit 110
 iustitiam in uniuerso esse 1738
 iustinus Platonius 72
 iustus solus iustitiam amat 887
 iustus officium 652
 iustum Deo similem effici 1451
 iuuentutem moderatam facile efficere senectutem & e contra 1397
 iuuenes doctriam seniorum exquirere debere 1451
 iuuenibus nihil periculosius quam audacem ignorantiam esse b

Index.

- esse 3 iuuenilem gratiam uitio
senilem fieri 519
- L.
- Laborem improbum omnia
uincere 890
- labores animi grauiores esse q̄
corporis 14, 12
- lachelis 392 & 1435
- lactitia quid sit 1002
- lapis ex capite draconis erutus
florentiā aduectus est 551 ex uē
triculo galli tractus qd̄ proficit
fol. 552
- lapides & metalla cur non ge-
nerent 535
- lapidum generatio 1476
- latitudo in Deo 1114
- laudatio perfecta 1321
- laus uerissima est quæ laude di-
gna 651
- laudandi ratio 658
- laurentius Pisanus in Cantica
canticorum Salomonis 18 li.
scripsit 615
- lauretij medic. laudes miræ 612
- laurus & palma q̄ uirtutem ha-
beat 550
- lex 196 & 612 Christiana quan-
to sit cæteris præstantior 73
- enosi quomodo data fit 68 no-
ua omnes astringit 69 in facri
legos 325 mosaica 434 mora-
lis diuinitas nobis impressa
451 una in omni ciuitate 611
naturæ 738 diuina unde pen-
deat 858 quid sit, & eius spec-
ies 1135 cõmentum & ordinē
omnibus necessarium 12
- legis cõmodum & ordinē om-
nib. necessarium esse 12
- legem meliōre excellentem fore
mosaica 65 æternā iudicare fas
nō esse 277 in uniuerso esse 1738
- leges iniquissimæ gentium 25
unde proficiantur 611 quo-
modo cõfirmantur 783 & do-
ctrinæ quo contentant 1322
hominib. a deo inspirari 1489
tria nomina retulisse 1489 ad
res spectantes 1520 diuinitus
cui date s̄nt 1873
- legum temporalium conditor
276 communis conditor 611
conditorum signata 611 cõ-
ditor Sophista præstantior
621 facultas quibus attribua-
tur 632 auctorem sanitate
animi spectare 1493 finis 1527
- legis. 101964. qualis esse de-
beat 1499
- legifero quid agendum sit in in-
stituenta ciuitate 1502
- legitimus intellectus 237
- legitimi mularū sacerdotes 323
- legitima ciuitas 1963
- leo gallum cur timeat 550
- leucis pictor 291
- liberalitas 1963
- liberalitatis laus 641
- libertas 1963 appetibilis tanq̄
bonū est 109 necessitati con-
sensit 109 in quib. non sit ab-
soluta 109 nostri arbitrij per
diuinā prouidentiam serua-
tor 114 & fors 819 nimia 1496
- liberum 1964
- liber quis sit 109
- libri celestiorū apud græcos ē
medio tollebantur 1311 quos
Plotinus scripsit 1539
- libros chritianæ religionis a
chritianis nō esse mutatos 73
- liuonienes apostolis in amola-
re uolebant 476
- lienis officium 1478
- lignea corpora 163
- litteratos pituitæ & atræ bili ob-
noxios esse 496
- litterarum distinctio 1236 usum
sempiternū fuisse 1236 usum
memoriæ obesse 1236
- litteras quid impediāt 892
- localis motus 99
- locus unus duobus corporib.
non sufficit 80
- logica circa quid uersetur 1562
- longini testimonia de præstan-
tia librorum Plotini 1544
- longitudo in deo 1114
- lucianus chritianū deridet 73
& 868 luciferi facinus 438
- luciliū Phœbo discedere ma-
lū haberi 848
- lucretius epicureus repræhen-
ditur 12 lucretius insanus 323
- lumē trinū animis infundi 442
- solis ipso bono simile est 667
- incorporeū est 979 calorē an
tecedere 980 in angelo, ratio-
ne, spiritu & corpore 984
- quid sit 984 est imago boni
1056 in angelo quid sit 1410 cu-
ius sit actus 1810
- luminis qualitates 338 uisibilis
descriptio 976 cœliq̄ natura
979 atq̄ solis similitudo ad
deum 1057 in ære natura 1656
- reuerberatio 1816 natura ex-
cellentior est natura soni 1819
- lumini nihilo opus uisui 90 corpo-
reas passionēs tribui non de-
bent 979
- lumine nihil admirabilius 9541
- lumina luminib. nō confundi
- 980 luminum gradus 979
- luna elementis proxima 1468
- sol minor 1468 est humida 1618
- luna incidentia 13 diuini eur-
sus distributio 537
- lunares homines 364. fors 1599
- lux uera 177 in deo, angelis, cœ-
lestibus, igne quid sit 979
quid sit 1354
- lucis actus 164
- luxū uentris fugiendū esse 1842
- lycurgi an Carneadis laus præ-
stantior sit 631
- M.
- Magistratus legibus antepo-
nitur 1307 magistri officium 744
- magnanimitas 1963
- magnificencia 1963
- magnitudo penes deum quid
significet 1112
- magnum magna decere 838
- magiæ naturalis species 573
- genera 579
- magiam naturalem conceden-
dam 579
- magus quid significet 579
- magi ad euocandū ab Heccate
spiritum aurea pila utebatur
548 chritium cur adorauerint
852 cuius gratia multa excog-
tauerint 1748
- magorū de malis unde descen-
dat ænigma 87 Chriti ob-
latio 490 astutia 534 Chriti
oblationes quid sibi uelint
pro senib. medicina 527
- mathumethes 24 chritianos
probat 74 chritianorum nō
intellexit 76 non rerum sed
tyrannus 67
- mathumethis sepulchri uisio 17
- duo errores præcipui 17
- mathumethenses chritiani uide-
ntur 17
- mathumethensium fides 137
- malum quid sit & unde 1073
- bono repugnare 1072 nihil
generare 1074 quomodo per
defectum boni cõtingat 1078
- nullum ex deo 1078 non esse
in angelo 1078 in demonib.
quid 1080 in anima 1081 in a-
nimabus non est aliquid his
naturale 1082 aliquid non est
in natura 1082 in animalibus
quando non sit 1082 corpo-
ris quid 1083 non est princi-
pium 1083 instabile 1086 nec
principium nec finem habet
proprium, sed utriusque ex
bono resultat 1087
in ani.

Index.

in anima, in daemone, in corpore quid 1088 nū esse in eo quod entia supereminet 1583 quomodo fiat in anima 1591 celestibus nō imputandum fol. 1633
 Māiū nullum post mortē 1966
 mala penitus extirpare, impossibile 633 nullus penitus extirpare potest 946 deus per bona cognoscit 1083 sūde 1641
 malorum causā multā 1086 nō sunt idē 1141 tres gradus 1584
 malos mala iuste accipere 754 ad temp. nec inuitandos, nec admittendos esse 1389
 manichæi duo principia ponunt 1022
 manē surgere prodesse 300 cū surgimus quid faciendū 301
 mansuetudo 1963
 mariæ cōmendantes sanātur 35
 mariti officium 744
 martiles sacerdotes 372 a Cosmo snuatur 608 quales epistolas scripserit dæmonstrat 618 quæ ē græco in latinam sermonem uerterit 899
 Platonem ē Græca lingua in latinā uertit 1129 quo tēpore Mercurium ter maximū & Platonē interpretari incepit 1357
 Marsilij Ficini pater insignis medicus 512 matris somnia miranda 616 opera 619 theologia opuscula 733 natalis 901 in explicando Dionysij scopus 1024 familiarium atq; auditorum catalogus 936
 materia dimensionib; obnoxia 83 non facit opus sed forma 140 corporum incorruptibilis 145 nullam propriam uirtutem habet 314 quid 1083 1583 1654 & 1655 duplex 1655 quomodo sit causā mali 1587 infinita quæ dicatur 1643 nō est aliquid actu 1657 in mūdo in corporeo 1656 suapte natura formarum est experit 1719
 materię comunitas duplex conuenit 245 falsæ opinionē tudinem non accidere 1632 nomina 1654
 materiā primam corporum, deus solus procreat 106 unā omnes uicissim formæ induunt 137 nō esse malam ex qua patet 1084 idea carere 140 in corporibus esse probatur 1646 non habere propriam quantitatem 1647 non esse

quantitatem 1647 nec esse qualitatem, nec habere propriam qualitatem 1651 cultū sequentes 433
 Mathæus hebraice scripsit 26
 mathematicæ usus in artibus uariis 1567
 mathematici & metaphisici sacerdotio apud Aegyptios & regno fungebantur 1
 Matthias Pannoniæ rex ad bellum contra Turcas suscipiendum hortatur 721
 matrimonij laus 780
 matris erga filium amor 206
 maximiani mors 16
 media corpora inepta 83
 mediū necessarium ad uidentū quod 1817
 medicinā corpus curat 609 unde 650
 medicinæ purgatorię quando accipiendæ 543 inuentores deos gentiles esse uolunt 645 nobilitas utriusq; & usus 643 origo 759
 medicinā qui exercuerint 643
 medici officium 744 & 962
 medicorum præstantium nomina 759
 medicos sapientes duplici uti purgatione 1391
 medendi ars donum a deo 645
 meditatō 1350
 medullæ compositio 1478
 melācolia atra bilis dicitur 496 quæ noceat 497 duplex 497
 melācholicū utriq; excellēs 287
 melchisedech quis fuerit 50
 melodiam non esse suauē absque amico suauissimo 735
 mel quid sit 372 senibus cibus amicus est 519
 membrum nullū mundi, aliud membrum odit 1330
 membra omnia uno neruo moueri 112 mundi cōtraria in unum cōspirant 129 præcipua & uires spiritus quæ foueant 503 genitalia 1484
 meminisse quid sit 12 14
 membrorum motus unde 207
 memoria 1963
 mēdax qui nominādus sit 1413
 mendacium ciuitatis calamitatem esse 1400 dñs inuocatis non esse dicendum 1321
 medium quid sit 119
 mens humana cum diuinā attingit necesse est diuinam humanam cōprehendere 3 sion ceteros superat 47 humana quo se conferat 83 animæ ca-

pur 86 non necessario dependet a corpore 87 et ueritas nō idem 90 Dei effectus est 96 non debet ultra boni præsentiam, progredi 97 prodit ex deo tanquam uerbum 99 æterna est 99 cōtatione & affectu immensa est 99 potius uolendo quam uidentō facit opera 108 angelica 124 uita est 170 duo in se habet 193 simplex 194 accipiendo alias formas suam nō admittit 194 una alteram considerat 195 formarum substantias penetrat 195 non mixta 196 nostra cōtrariorum elementarium formas habet 198 accipiendo formas non mutatur 194 repugnat corpori 204 corporali instrumentum uti nō potest 214 inferioribus non indiget 216 corporalibus præest non fuit est 222 perpetua hospes corporis 124 congregat elementa in unum 130 secundū modū suæ substantię operatur 332 nostra 241 aurum ignitū 269 quæ supra nos 273 a mente effluit 273 nostra diuinæ teitatis ideis formatur 274 animæ caput 290 hominis 297 iustitiam diuinam ueneratur 314 caret materia 332 ueritatis locus 355 ueras rationē possidet 357 quo pacto deo coniungatur 411 uerissima 683 ueritatis capax 824 sola inter omnes animæ uires regnat 954 circa deum tres agit gradus 1018 ad maximā & minimā æque se habet 1221 quid sit 1221 prima 1227 diuina 1582 & 1644 diuina unum omnia 1762
 mentis opus 90 essentia ad deū penetrat 99 sinit 99 clara operaci corporis cōiungatio 124 anima particeps 126 de anima respōsio 158 partes 193 æquatio 194 operatio sublimior q̄ substantia 196 operatio ad simplicia tendit 198 actio in actione finitur 199 infinita uirtus est 201 officia 204 forma 209 substantia ex materia latebris non æditur 239 uires 240 flos 304 pulchræ pictura 807 propriū 1008 actio 1221 indumentum animæ esse 1849 ad Mercurium sermo 1850 mentem angelicam super animam

Index.

- mam rationale extare 70
 angelū putamus 103 absq̄ corpore operari 332 ad summum nō surgere 281 sempiternam esse 683 à corpore liberā esse 6208 fatum quodocq̄ superare 1535
 mente cōmune quoddā habemus 208 diuina uti possū 373 mentes dei sunt instrumenta 103 se fauicem cōplectentur, corpora nam 195 dicitur 1231
 mentium principium deus 221 genus sublimius quam cælū 128 separatarum excessus 1013 mētra & fatiua quid possit 547 mensura ad æquatio est 373 mensura 1964 & 1249
 mercurius Trismegistus duabus rationibus uoluptatem extirpare conatur 991
 mercurius trismegistus ubi floruerit 1236
 mercurij iminus 1619
 mercuriū sapientiæ præesse 1873
 mercatoris officium 744
 messias falsus cum sectatorib. iudeis interfectus est 34
 messias ante ol. fidionem hiero solymæ natus 36
 messias offēditur homo deo 40
 messiae lex excellentior mosaica 67
 messiam iudē frustra expectat 36
 messiam ob culpā originale passum 59 meralla 1475 & lapides cur nō generent 333 planetis distribuuntur 1488 omnia per ignem liqueferi 1601
 methaphysica subiectum 1563
 methaphysicum authorem esse omnium facultatum 1562
 methaphysici officium 1562
 metus 1964 milesij apollinis de Christo commendatio 15
 militaris uirtus 1964 milites christiani à Deo impetrarunt imbrēm 74 miluoo
 acri cedere pestilentiā 577
 minerua iouis capite nata 511
 minister potius quam magister est qui docet 256
 mirabilia inter homines per animas hominum fiunt 24
 quotidie fieri 1501
 miracula christi in monte facta 47 christi 55
 Miser quis 13 18 miserū qui ex futuris externisq̄ pēdat 734
 missio apostolorum in longinquas terras 46
 mobile quod est, non est rerum principium 85
 modestia 1963 Tiri 52
 modus absq̄ adulatione audis 616 in uoluptatibus 1011
 moderatum 1964, moles corporis quib. impediēto fit 82
 molle tactui non resistere 1476
 momentum 1573
 mortis admonitio 49 uirtutis uelario in quo uersatur 1391
 morbus animi in quib. consistat 1296 animi qualis sit 1513
 morbi ex impedimēto spiritus contingentes 1482 & colores ppter picuitā 1482 ar. imi 1482
 mores esse uias uel ad superiores uel ad inferos 419
 morum genera 419
 mors unde cōtingat 84. terribilis nō est philosophis 383 christi prædestinatū sacrificium ceteris esse 470 quatenus bonū, & quatenus malum 1581
 morsus canis canini sanguine curatur 518
 mortalia usu comparanda 609
 mortuum dicitur, quod uita deserit 153
 mosaica lex 434 lege messiae præstat 67 præcepta quomodo distinguatur 806
 mosaicam doctrinā christiana superat 30
 moles quando fuerit 29 gentiliore doctrinæ incrementum dedit 29 quæ præmia promittat legē suam seruantibus 67
 moysi maiora præcepta 69
 præcepta præcipua 69 & Platonis concordia 866
 moisi lex quomodo data sit 68
 motio uitalis animæ quid 1605
 motionis principium 326
 motionum genera in species distinctio 1517
 motus animæ quid sit 62. localis 99 cœli à uolētia alienari 127
 elementorū naturalis 119
 perennis cogit natura 192
 rari 155 in anima 29
 membrorū sūde 207
 cunctis rei naturalis 222
 naturalis ad finē aliquem directus 305
 termini 675
 obliquis 1036
 in deo triplex 115
 duo 1276
 in cælo septē 1468
 circularis cœli quid 1605
 animæ quid 1605
 motum statui opponi 1720
 maledicos contemnendos 725
 mulier 744
 multitudo angelo assignatur in mundanus annus 332
 mundanum ordinem non esse diuersitate principiorū 1685
 ordinem non ex materia peruenire 1688
 mundarū compositio indissolubilis 1467
 mundus æternus 20 magis eget deo quā corpus anima per deū extenditur 98
 omniorum 20 unde pēdat 197
 cuius grati 160
 quid 166
 quod 1129
 quid corpore 153
 unū 111 & nō plūres 1444
 cur factus sit 1444
 à penateticis occupatus in duas dispartit sectas 1537
 ut quid significet 1781
 cum sempiternis sit 1593
 diuinā mentem non solū similiter, sed & distinaliter imitatur 1669
 cur factus 1667
 unde dependeat 1670
 sphaera est 1888
 partes diuersa ordine cōdiuntur mituo 94
 membra ad unū referantur 94
 ad deum cōparatio 101
 corporū migratio 100
 corporū migratio 106
 partes & corpulcula tam mirabiliter one progrediuntur ut humanam artem respueret 112
 totius ordinē esse in deo 112
 partes adimentionē faciunt 113
 partes ad unū concurrunt decem 113
 membra cōparata in unū conspirant 119
 opus deo similitum 1376
 tres præcipui gradus 1670
 quatuor 1371
 originis duplex opinio 1443
 spiritui quatuor principere 1450
 origo 1466
 figura cur sit circularis 1467
 duo 1560
 nasciturū prima potētia quid natura fuerit 1586
 fundamentū 1593
 sempiternitatis causa 1594
 principia tria 1688
 artifices tres 1641
 quatuor 1641
 perfectio in quo potissimū consistit 1675
 machinæ cū natura congruentia 1701
 machinam plures habere animas 1731
 nulla pars interire potest 1890
 quinq̄ 1760
 rotunditas causa 1863
 mūdo nihil moritur 629
 mundū à deo genitum 629
 mundū falsum & fallacē esse 836
 deus statuum suā fabricatus est 1020
 seipsum nō mouere 1224
 esse animal intellectuale 1262
 infinitum esse 1597
 munera cœlitus attributa quibus que de causis degenerate 1633
 musculi dicitur 1479
 musica uide procedat 663
 et 650 spiritū curat 609
 quid

Index.

quid efficiat 651 diuina 658
deum delectari 1861
musicæ melodiarum genera 1329
musicam nosse quid sit 1826
musici officium 744
musicorum in uocibus cõtem-
perantia 1455
musæ quid afferant 803 & ca-
rum nomina quid significet
fol. 1283
musarum legitimi sacerdotes di-
stributio 614
musæ Musicæ duces 651
musis abutentes quid reporta-
re soleant 790
mutatio nominis ierosolymæ
fol. 35 ab anima descendit in
corpus 152
myrobalanis uarias inesse uir-
tutes 517

N

Natura intellectualis corpora-
li est superior 87 quãrum ad
deum sese habeat 101 quid 106
123 288 1083 & 1109 ex diuer-
sis materijs diuersa agere po-
test 106 uitalis substantialis
quid agat 123 intellectua dup-
lex 226 terminata intermi-
natã gignere non potest 248
ratio causarum rerum esse non
potest 280 corporibus cras-
sioribus quid dederit 308
unde dependeat 1095 in no-
bis qualis sit 1429 diuinita-
tis instrumentis esse 1438 se-
minalis 1724 impedimenta
diligentia repulentes 1725

natura opera diuina perfectio-
nis intelligentia 228 Jotes
762 uitiũ quid dicatur 1082
malum 1082 gradus 1438 in-
tellectualis gradus 1567 item
imagines ibidem intellectua-
lis hinc 1725

naturam aris imitatur 136 pro-
uidentia instrumentum esse
fol. 1705

naturalis uirtus manet 85
naturale quid sit 1046
naturalia certi finis gratia insti-
tuta 318 desideria in multis
expleri oportet 306 ratione
quaerenda 609 in Timæo tra-
ctantur 1438 unde nascatur
opinio 1723

naturalium rerum propriae ra-
tione 15
naufragium 376
necessitas quid 1434
necessitatis filia 1414
necessitate paruis concludi ter-

minis 738
necessitate paruis concludi ter-
minis 738
nectar 409
negationes in suppositionib.
quid significant 1166 tutiones
enim circa Deum 1179
negationum epilogus 1160 gra-
dus 1179
neronem nõ fuisse hominẽ 635
nerui ad quid facti sint 1478
niceæ ædes corruerunt 13
nitrum ubi & quomodo nascitur
1476
nicolaus Lyrensis contra ludæ-
os disputauit 39
nobilitatem uerã in uirtute po-
nendam esse 1304
noẽma unde dicatur 1144
noẽmata nobis naturaliter in-
fusa sunt 1144
nomen 1964 proprium Dei uir-
nitas est 1165
nomina Dei cur inuenta 1029
diuina quid significant 1030
diuina quor modis finguntur
fol. 1026 quatuor in Deo ge-
minantia 1025 diuina 1901
non ens quod appellatur trib.
accipitur modis 1585
notiones in animo sunt 244
omnium ubi consistat 1227
notitiam Dei qui habeant 442
noua plaga cœli 1612
nouem musæ circa solem 973
numerus deficiens 1416
perfectus 1416
numeri crescentes & decrescen-
tes 1416 plani solidi æquilate-
ri pares impares 1417 late-
rales atq; diametrales 1417
numerus denarium uniuersum
esse 1432 quinarium compo-
sitioni partitioniq; cõue-
nire 1451
numerus sponfalis 1416
numerus impares pares cõpõe-
rendere 1419
numina uolentia nobis adsunt
fol. 1838
numimentum senibus aptissi-
mum 516

O

Obletamenta noua quæren-
tes 315 animum uisitant 316
obliuio 1350 ipsa improbitas
est 1849
obiectum tale est qualis poten-
tia 333
ocasso 1963
oculi 994 corporis duces sunt
fol. 954

oculis gemina uisum ingentium
418
odium 797
odorẽ ex duobus cõflari 1477
odores an profint 302
officium quid 744 præstantis-
simum describitur 573
officia 744
olfactus unde proueniat 1477
omnis uita prolem suam apud
se prius generat. 18
omnia unde 1641
operatio quo pertineat 80 sta-
bilis perfectior est 85 muta-
ta 85 duplex 148 ab obiecto
speciem trahit 149 differt ab
uirtute 149 talis quale opus
195 mentis aut hominis quam
substantia 190 corporis ad rẽ
composita tendit 198 Dei 218
opinio 1965
opinio, Dubium, fides scientia
inter se differunt 434
opifex non à uerbis sed ab o-
perare honorem 618
opifex hominis 1915
oportunitas 1968
optimum uiuendi genus 842
opulentius 1964
opus perfectum est quod ex
pluribus sit 119 nouum
nimium placet opificum 650
opera plus quam uerba mo-
uent 23 & 68 terræ pulchritu-
ra sunt hominum 123 tria ope-
rumque rationes 1085
oracula extincta 24
oratio 1964
theologica ad Deum 605 chri-
stiani gregis ad listum pasto-
rem 808 uera & falsa 1192
orationis in tres species distin-
ctio efficacia tria necessaria
fol. 1248
oratione soluta poetis me-
tris exornanda esse 121
oratione diuina pretentia 609
orator uerus qui sit 1364
oratoris officium 744 & 1384
oratori necessaria 1385 & 1364
orbis unitas 1603
ordo 1963 ad animã pertinet
288 suppositio nis prima 1167
uniuersi 1531
origenes uir doctus 72
origenes uerba de Christianis
fol. 8
orpheus in Thraciæ desertis o-
peratus 295 per octo numina
iurabat cum iustitia obtesta-
ri uolebat 1403
orpheus carminum de Deo 934

Index.

ofiris fratrè mediò tollit	1684	petrus & Iohannes Euangeli-	perfectæ actionis conditiones	fol.	80
ostium compositio	1478	sta quamdiu pro Christi glo-	perfecti qui sint	17	
ouis lupum impellente natura		ria laborarint	periculosissimum in principe	fol.	797
fugit	207	Corinthos laudat sustinent	peripatetici non metuendi	207	
P		ab nomen Christi	peripateticorum de mente cõ-	troersia	330
Præcepta uotis & præcibus e-		7 solis	peripateticorum de uoluptate		
lectissima	1439	miraculis ad Christi fidè ad-	opiniones	996	
prædicationis gratia cur oru-		duci potuit 8 propter spem	perpetuitas	1721	
li delicias reliquerint	72	Israeli circumdatus 12 signa	personæ tres in eadè natura	21	
prædicationes quot modis fi-		fecit 14 Ieruus cur dicitur	tres in simplici & infinita na-	tura Dei	429
unt	439	fol. 427 ad fidem quando	perseuerantia	630 672 & 1963	
palma 1964 & laurus quam		uocatus 427 & Barnabas	perurbationis definitio	1003	
uirtutem habeat.	550	à spiritu sancto missi 427 eur	pestis descriptio	576 Floren-	
pallas à quo nata	18	segregatus dicitur	titæ quot nauerit	578 quos	
palladis laus	331	427 Græcorum nomine quid com-	perissimum inuadat	578 signa	
palææ quem polum sequan-		plexus sit 434 Apostolus	& indicia	579 per sanguinis	
tur	1615	Gentiles cur uituperet 440	emissionè curatio	587 cura	
penarum descriptio	448	tres Theologias tangit 441	per artem chirurgiæ	595 & 596	
pana magnus dæmon	224	cathenas uinctus prædica-	curandi modus	586 & 587	
panis quantus esse debeat	514	uit 474 quam diu prædi-	pestè quomodo fugiendâ	577	
pantheus stoicus martyr	26	cauerit 463 quando raptus	pestè ægrotans qua cibatione		
paradisus cœlestis	818	fol 484 cuius uirtute raptus	& regimine uti debeat	192 &	
super cœlestis	818	483 quibus eloquutus fit	fol.	591	
paradisus a. ditus	62	quæ uiderit 486 Tarsen-	pestifero tempore à quib absti-	579 580 581	
parcæ	392	sis captus fuit lumine	pendum sit	579 580 581	
parcarum significati	1636	756	pestilentia à hominibus ad por-	cos sæpe transire	577
parcas ad harmonicos motus		Pauli in Christo fiducia	petentes de Christi fide mira-	cula arguendi sunt	13
Sirenum canere	1434	5 in Christo exultatio	petrus adorari noluit	477	
parmenides integram idea-		6 laborum enarratio	petri Apost. reliquiæ reperit	2	
rum rationem explicat	137	7 cum	fol.	410	
parmenidis dialogus diuinus		Festo coram Agrippæ rege	phæbeæ arboris	510	
à ueteribus iudicatus est		disputat 8 ad Timothe-	phædonis dialogi dispositio	fol.	390
fol. 1165 dialogi dispositio		um admonitio 11 in cœ-	phænicæ quarum rerum inuen-	tores	29
& tractatio 1203 dialogi di-		los abstractio. Apost. in ter-	phaetonem terram exussisse	1430	
spositio 138 propositionum		rium cœlum raptus 425 in	phantasia 177 & 182.4 quid no-	bis offerat	204 sensus exter-
dispositio	1166	tegra descriptio 426 nomè	nos sequitur	204 intelligen-	tiam comitatur
partes cœli	1633	427 passionis labores 483	rata quid 1558 circa quæ uer-	secur	1843
partium in terra & aqua distri-		paulum nõ solis Romanis scri-	phantasiæ sequentia	284	
ctio 125 non sunt idæ	1148	bere	phantasiâ à mætæ formari	359	
paruitas in diuini quid signi-		pauor	pietas	1909 & 1136	
ficet	1112	pax 1963 quam grata superis	philippus ex imper. primus		
pascatis celebratio	14 & 44	fol. 817 diuina 1118 diuina	Christianus	16	
passio crescit & actio decrescit	fol.	tripliciter omnia inire dici-	philippi Macedonum regis pro-	spëritas	723
fol.	375	tur	philosophus 744 intellectu		
passio Christi	487	pacis diuinæ officium	maxime nitatur 1. nec lo-	quax nec minus esse debet	623 qualis esse debeat
pater filius & S. spiritus quid		diuinam omnia sine confu-	philosophi q. sacris prægat ma-	gi, hoc est sacerdotes, sunt ap-	pellati à Persis. et sacerdotes
sint 18 & differunt ratione		sione cõiungere 119 omnia			
incogitabili	ibidem	optare 121 uerum Christum			
à filio quo differat	430	attulisse			
patris familias officium	477	peccator grauis quis sit			
patres Abrahami idola coluerunt	fol.	441			
fol.	62	peccatum per uoluptatem cõ-			
patientiam tria præcipere	802	missum 23 originale posio			
patriam mirabile gaudiu con-		ne Christi ablatum			
tinere	820	63			
patriarchæ ante aduentum Mel-		pecuniæ quo referendæ sint			
sia in Paradisum non intræ	fol.	1397			
fol.	62	penia & torus quid			
paulus cathena cinctus Chri-		1344			
stum prædicabat	4	pentaphyllonis puritas & uir-			
discipulos profunde intelli-		tus			
gentiæ incumbere iuber	5	perceptiones in animo duas			
		esse			
		996			
		perrigrinus quis fuerit			
		73 alij			
		laus			
		612			
		perfectio 1646 duplex			
		1334			
		perfecta imperfectis antepo-			
		nenda			
		85			
		perfecta substantia			
		1667			

Index.

fūrapud omnes gentes exi-
 ſtant ſol. 1 & ſacerdotes quid
 facere debeāt 1 officium 15 et
 131 impj 321 ſomniant 628
 officio quē contineantur 133
 propriū 1406 legitimi quid
 agunt 1380
 philoſophum mentis alas recu-
 perare 613 deuitare triū de-
 bere 847 uerum Dei imita-
 torē eſſe 1284 à natura à cor-
 pore ſolutum eſſe 1561
 philoſophorum ſub principi-
 bus ſors 794 legitimorum
 ſolum animas in cœlo con-
 templari 1380 opinionos de
 materia uariæ 1642
 philoſophia 1963 non doceri-
 uo uerac cū principibus ui-
 uere 794
 philoſophiæ ſtudium quid 383
 oratoriæ laus 668 laus moralis
 668 dialectica & Theolo-
 gis laus 069 laus 757 ſpec-
 cies 758 definitio 761 & 763
 & 833 ſumma quo referatur
 1207
 philoſophiam habentes, ſapi-
 entiam habere putant 91 natu-
 ralem circa entem uerſari
 1032 moralem uiro Remp. 3u
 bernaturo neceſſariam eſſe
 1395
 philoſophia principis inſtitu-
 tio 830
 philoſophantis officium 833
 philoſophantem aut legitimis
 aut ſpuris eſſe 574
 philebi dialogi introductio
 1260
 phlegma græcis pituita 496
 phœbi filij 1296
 phthongus quid ſit 1451
 piſces uitandi tempore peſtus
 580
 pituita græcis phlegma 496 ne
 augeatur quid agendum 501
 pius dominabitur aſtris 831
 pij terrenis cur expoliantur at-
 que conterantur 110
 plage mundi quatuor compu-
 tantur, & totidem elementa
 1448
 planetae 1574 eloquentiæ &
 contemplationi fauētēs 499
 concordēs cū Sole & Luna
 ſunt felices, diſcordēs contra
 970 quando noxi & quando
 non ? 1620
 planetarum conſonantia 336
 altiffimus quis 365 conditio-
 nes ad ſolem 967 & ſignoriū

circa ſolem atque diſpoſitio-
 nes 968 motus 1467 diſpo-
 ſitio 1468 uires & actiones
 1619 effectus notatus pro di-
 uerſitate hominum atque re-
 gionum longi, diſſerentes eſ-
 ſe 1683
 planetas non imitare naturam
 loco 1611
 planetis quomodo ſubiſcimus
 334 quomodo uti debeamus
 in medicinis 342
 plantæ uirētes corpora ſunt 163
 plato nihil aliud q̄ Moſes 29
 quid ſua opinione non recen-
 ſuerit 275
 pithagoricam elegit ſapien-
 tiam 394 Moſes atice lo-
 quens eſt 35 4 Chriſtianorū
 more ſempiternum bonum
 malumq; ſignificauit 395 ali-
 ſis theologis fidem adhibere
 non prohibet 397 unde nun-
 cupatus ſit 764 quibus leges
 dederit 765 quæ confirmaue-
 rit 769 quantum diuina di-
 legerit 769 poenitentia du-
 ctus quod matrimonium ne
 glexerit 779 alter Moſes 83
 per duas uias ad ſummum aſcē-
 dit 1156 ſcientiam in quot par-
 tes diſtinxerit 1294 & Pytha-
 goras ubi philoſophiam di-
 dicerit 1874
 Platonis educatio breuiter per-
 ſtricta 160 diſcipuli ſibi uiri-
 lia excuſſerunt 205 ſenectus
 394 deſenſio Marſilio mitti-
 tur 616 ad Dionyſium re-
 gem uaticinium 617 præci-
 puum ſtudium 629 natalicia
 quotannis celebrantur 657
 diſcipuli exhortantur 721 ge-
 nealogia & geneſis 763 præ-
 ceptores 764 educatio, indo-
 les, eruditio & ſobrietas 764
 continentia, grauitas comi-
 tās ſol. 765 eloquentia ſapi-
 entia authoritas 766 diſcipu-
 li præcipui 766 ſanctimonia
 charitas & magnanimitas
 767 ſententiæ & prouerbia
 768 obitus 770 ſtadium ſec-
 uturum quid colere debeat
 629 militia & navigationes
 764 libri 766 pietas & gra-
 titudo 769 & Moſis concor-
 dia 866 ſententia de amicis
 & inimicis Dei 964 in dialo-
 gum de philoſophia ſumma,
 131 in Hipparcho propoſi-
 tum 131 laus 1129 fratres 1203

natalicia quotannis inſtaura-
 bantur 1320 theſaurum in epi-
 nomide lateri 1326 de diuini-
 tate Plotini teſtimonium
 5743
 Platonis ara ab Ariſtorele dica-
 tur 779
 Platonem decorum perſona-
 rum ubique ſeruari 1133 in cō-
 uiuiō expiralle 1320
 Platonium ſtylum tribus præ-
 ciſiſſe abuudare 1129 ſtylum
 tam poeticum quam philo-
 ſophicum eſſe 1129
 platonici Chriſtianam præ-
 cuiſſem impugnantēs 16
 cuius myſt-ria ſibi uſurpauerit.
 25 ludī, multo grauiores ſunt
 quam Stoicorum ſeria 1129
 Platoniorū à mentis obiectis
 argumētatio 248 interpretū
 turba 385 interpretū laus 617
 ſummus quis 921
 platonopolim plotinus ædifi-
 care atque inſtaurare uoluit
 1542 & quid huic conatu ob-
 ſtitit ibidem
 Pleumom animal 1243
 Pliniij conqueſtio ad Troianū
 Chriſtianorum perſecutorē
 conqueſtio 74
 Plotinus nolēs depingitur 1538
 colico laborat morbo 1538. cū
 exercitu Gordiani in Perſidē
 proficiſcitur 1539 contra hæ-
 reticos librum ſcripſit 1543 à
 ſophiſticis alienis 1543 intel-
 lectus à ſui ſeculi philoſophis
 appellatus 1548 miracula 286
 libri 871 educatio & diſcipli-
 na 1538 mors 1538 ætas 1538 li-
 bri deprauati 1544 in mathe-
 maticis eruditio 1542 1543 au-
 ditores 1540 librorum ordo
 & diſpoſitio 1546 & 1539 uita
 1546 ſententia de natura pla-
 netarum 1609
 Poetiſt unde proficiſcatur 614
 & 934
 poetam à Muſis eſſe 1282
 poete inſani 287 diuino furo-
 re correpti 287 officiū 744
 poetas tribus circa Deum pec-
 caſſe 1516
 polenus Arademicus 286
 Polycarpus Chriſtū neget hor-
 tatur 71
 pomum Perſicum 514
 Pontius Pilatus Iudeæ procu-
 rator ſit 34
 Pontij pilati mors 16
 populi odore uiuentes 544
 b 4 LII

Index.

- Lūnates 384
 Porphyrij de Christo opinio 15
 de djs extinctis quærela 24
 porus & Penia quid 1344
 possessio bonorum ab Aposto-
 lis aliena 7
 patientia optimum in malis re-
 medium 788
 potentia 350 & 437 infinita in
 Deo 96 dei per singula dilata
 tur 103 ab anima abest 146
 & actus differentia 1655 sen-
 sitiva quid 1739
 potentia nostræ summæ 307
 diuinæ pertinentia 1109 con-
 uentia 1350
 potentiam sine sapientia non
 regnare 848 illam cognosce-
 re alium facere 1210 absque
 sapientia nihil esse referri ad
 actum 1656
 prædicamenta negata 1179
 prædicamēta quatuor sub uno
 genere non esse ponenda
 1773
 prædicatio qua populi cōuer-
 tebantur 14
 prædicandi modi quinque 1026
 præcepta Moſis præcipua 69
 Moſis minuciora 69 ad me-
 moriam 656
 præceptorum Moſis distinctio
 69
 præſaga facultas quid requirat
 293
 præſagia 1890
 princeps qualis uenerandus sit
 721 officium 744
 philoſophiæ inſtitutio 230 legi-
 timi laudes 932
 principes ad perfectionē un-
 de adducti 16 Chriſtianorū
 perfectiores poenas dederūt
 16 ſupermundum 130 ad ſu-
 am utilitatem leges ferre ſol-
 1397
 principium unitas eſt 96 uni-
 uerſum eſſe 1015 uniuerſi ſi-
 pſum eſſe ſimpliciter unum
 1163
 principiorum infinitum 1367
 rerum naturalium 1637
 principij rationalis amor eſt bo-
 nitas 96 ratio ueritas eſt 96
 principia tria Platonici ponūt
 105 & 1668 duo non eſſe 1210
 priuatio quomodo dicatur
 1654
 priuati officium 744
 proceſſum 1658
 promerium in Platonis inſtitu-
 tiones 929 in Theophrastū
 de anima 896 in lamblichū
 897
 in Proculum & Porphyrium
 898
 profunditas in Deo 114
 prolem bonam naſci ē duobus
 bonis & contra 1411
 promiſio de Chriſto diuini-
 tus facta 456 Abrahæ 466
 promiſſa ſeruare iuſtum eſſe
 653
 prophani qui ſint 1016
 prophetis ſapientia non con-
 ceditur 787
 prophetæ Hæbreorum atque
 Eſſei ſapientiæ ſimul, & ſacer-
 dotio incumbebant 1 & in-
 terpretum prophetarum 873
 prophetarum teſtimonia de
 Chriſto 30 uſque ad 25
 propinquius 1963
 proprium Dei uirtus eſt 1165
 proprietates Deo tres ſunt 37
 proprietas cur uolatilis ſit 723
 humana 722
 proſperis peruerſus utimur q̄
 aduerſis 800
 protheus pro eſſentia accipitur
 244
 prouerbium Chriſtianorum 16
 Rodij ortum 1228
 prouerbia 1228
 prouidentia 288 & 1963 huma-
 ni generis tucrix 114 Dei 817
 cur admittat aduerſa 961 qua-
 dam omnia regi 1621 ſingula
 pro modo cuiusq̄ regit 1088
 triplex 1387 deorum atque
 dæmonum 878
 prouidentia diuinæ tria officia
 1088 ad tria potiſſimum ſtel-
 las ſeruare 1628
 prouidentia diuerſi modi 1666
 prouidentia in rebus neceſſari-
 ſis non deſerere 1636
 prouocatio ad ſcribendum 625
 prudentia 1215 & 1301
 prudentem neminem tanq̄ in
 utilem ſpernere 729
 Ptolomæus iudæos in Aegy-
 pto ſeruientes redemit 55
 Ptolomæus uulneratus ſana-
 tur 293
 publicarum recta gubernatio
 827
 pudor 1963 ingenitus tempe-
 rantia fundamentum 1299
 pulchritudo quid ſit 1212 tri-
 plex 1322 quatenus uolupta-
 tem 1574 formalis quando
 oriatur 1574 in corporibus
 quid ipſa ſit 1575 corporis ex
 forma compoſiti in quam cō-
 ſiſtat 1576
 pulchritudinis formæ impreſ-
 ſio 1270 ſons 1325 ratio qua-
 liſ ſit 1322 proprium 1574 ue-
 ra forma 1574 diuiſiones &
 ſubdiuiſiones 1576
 pulchritudinem radium eſſe
 per omnia penetrantem 1326
 aliqua incorporeum eſſe 1334
 ſplendorem eſſe diuini uul-
 tus 1336 magis ad uisum per-
 tinet quam auditum 1574
 pulchritudine ſolum oculum
 frui 1328
 pulchritudinem Dei, angeli,
 animæ, ac corporis compa-
 ratio 1333
 pulchrum 1964
 pulchri ſunt quorū animi pul-
 chri 1272
 pulchro pertinentia 1061
 pulchra extrinſecus intus natu-
 raliſ bona 1672
 pulcherrimum quid præcaris
 approbemus 1576
 pulmonis officium 1479
 pulmonem tum humorem ſu-
 gere tum aerem hauire ad re-
 frigeandum cor 1477
 puſſatio corporis animam non
 laet 211
 purgatio 1964
 purgationis ſinis 1557
 purgationum animarum 1968
 Pythagoras patre Iudæo natus
 30
 pythagoras & Plato philoſo-
 phiam ubi didicerint 1874
 pythagoras decem latuit annis
 286
 pythagoræ ſymbola 1979 uerba
 aurea 1979
 pythagoricam ſectam Plato e-
 legit 364
 pythiæ uerſus in laudē Lycu-
 ri 631
 phyſicorum quorundam ſen-
 tentia damnata 101
 phyſionomum non uno crede-
 re debere 1622
 Quadratus & Ariſtides Seue-
 ro de Chriſtiana religione li-
 bros dedere 16
 quaſtiones de anima 326
 mente 675
 qualitas quid ſi corpus cur nō
 ſit ſi materialis euadit 82 nō
 eſt absq̄ ſomento materiae 82
 quantati proxima 84
 quantitate efficacior eſt 99 re-
 licitū incorporeū ſit corpo-
 ralis

Index.

ralis 119 formam non habet
 138 inferiora anima 116 abiq;
 qualitatib. generare potest 173
 qualitati tria in sunt 84
 qualitate inferius corpus 117
 qualitates tres simul reperit-
 unt 8 mobilis animæ ante-
 cedunt 88
 qualitatu cōtrarietas ad quid
 corpus impellat 165
 Quantitas quid 79
 quantitatis extensionem ubiq;
 reperiri 120
 quātitati qualitas proxima 84
 quinarium perfectū denarij me-
 dium esse 1451

R

Ratio in uita consistit 84 corpo-
 ri dominatur 287 illa quæ or-
 dinat ordinat omnia seip-
 sum non ignorat 250 inter ani-
 mam & mentem 269 triplex
 425 & ueneratio 1042 mobi-
 lis 1189
 rationis nomine tria significari
 possunt 1280
 rationi tria pertinet 1653
 ratione naturalia quæreda 609
 utens quid sit 1373
 rationes quinq; 321 esse qua-
 tuor aduersus dolorem 1429
 rationes ad dignitatem impe-
 randi conducentes 1495
 rationalium animarum gra-
 dus 131
 ratiocinatio notionum pro-
 gressio est 245 nostra mobilis
 fol 245
 rationalis uita sensitiua excel-
 lentior 18 anima duplex 20 ani-
 ma quid 152
 rationalem animam à Deo esse
 fol 403
 rationales substantiæ Dei par-
 ticeps sunt 219
 rebellio peccatum 23 Deo dero-
 gant 22 Iudæorum 34
 rebellionis uitium à quo habe-
 amus 23
 regnum 1124
 Christus cui reliquerit 50
 Iesu quæ fuerit 50
 regna quatuor mundi præci-
 pua 38
 regum officium 1296
 regionem nullam in mundi di-
 uinitatis expertem relin-
 qui 4
 regiones aliæ alijs per exeren-
 do ingenio aptiores 297
 regulæ à lamblichio traditæ in

omni sensu firmitur tenend;
 fol 1808
 relationes communis descri-
 ptio est mutua duorum habi-
 tudo 1772
 religio sit inanis esse homo om-
 nium imperfectissimus esse
 fol 2
 Christiana sola in Dei uirtu-
 te fundata est spurā quæ præ-
 mia promittat 11 christiana
 quam diu durauerit 12 christi-
 ana aboleri non potest 12
 christiana à Platonis ita pug-
 natur 16 unde proueniat 321
 nusquam intermissa 324 inimi-
 ca corporibus 324 christiana
 à solo Deo pender 85 se à mor-
 talibus soluit 822 uera 1907
 religionis consuetudo à qui-
 bus in Græcia Christianæ im-
 pij non sunt audiendi 12 chri-
 stianæ libri seuero dati 16 Ge-
 ntilius antistitas 439
 religionem puram nihil inepri-
 arum admittit 11 commu-
 nem à solo Deo peti 11 christia-
 nam astrologus rursuram esse
 se non audeat affirmare 12 forte
 à cælo significat 151
 constantia 136 homini firmis-
 simum immortalitatis funda-
 mentum esse 1754
 religione nihil antiquius 324
 religionum duo principia 853
 religiosorum hominum duo
 genera 292
 reliquiæ petri Apost. repetæ
 fol 416
 Petri miracula ostenderunt
 fol 813
 remedia aduersus petulantiam
 & lasciuia morbum 1511
 reminiscencia 1391
 reprobis inquit incidunt 443
 repugnantiam in mundo esse
 fol 1445
 respub. 1563
 respub. constituta quatuor cog-
 noitit uirtutes 1403
 reipub. formæ 1413
 respiratio 1478
 res quælibet sunt bonæ, prop-
 ter simplicem unitatem 92
 aliæ dñs pfectiores sunt 95 ua-
 riat in natura fiunt 104 quan-
 do sibi displiceat 109 aliquæ
 quando Deo appropinquat
 tanto sui iuris magis eua-
 dunt 109
 Deo inferiores ex materia &

forma composita resolutur
 in materiam 144 nobilis no-
 bilem materiam habet 144
 quando non corrumpitur 145
 omni præter Deum creatura
 148 diuisibiles in seipsis non
 reflectuntur 201 certæ certis
 seminibus egent 243 quælibet
 principium & finem habet
 245 nulla supra se extol-
 litur 267 nulla sponte suæ ori-
 gini potest repugnare 475
 rei cuiusque cognitio appeti-
 bilis est 104 cuiuslibet scientiæ
 concurrentia 265 militari-
 ris peritia 1962
 rem insinuat ab alio compræ-
 hendi absurdum 105
 rerum diuinorum propriæ ra-
 tiones 14 naturalium proba-
 tiones 15 omnium quinque
 gradus 79 naturalium causas
 aliqui quo referant 107 euen-
 tus futuri in præscientia Dei
 scripti sunt 114 corporalium
 nullum spatium infinitum
 134 naturalium causas deus à
 se excludit 138 naturalium
 cause 138 peractus in natura
 existentes 333 gradus natura-
 or 104 exemplaria penes De-
 um 1098 ordo sub diuina ius-
 titia quid postulet 110 no-
 stratum nulla capit ideæ uir-
 tutem 1143 genera 1281 gra-
 dus quatuor in natura 1351
 gradus tres considerantur
 1328 affluentiam ingenio ob-
 esse 1402 communionem a-
 pud quosdam fuisse 1404
 durationes quomodo sint
 uariæ 1415 genera 1452 natu-
 raliu principium 1637 prin-
 cipia tria esse 1794
 resurrectio domini 45
 reuolutio 200
 rex 1964
 quomodo nominandus sit
 fol 1595
 rhapsodus quid 1283
 rhodij cuiusdam uaticinium
 fol 203
 romani qui & sapientiæ simul
 & sacris operam dedi-
 unt
 fol 1
 atque Græci impietate cor-
 rupti 25
 rotunditas natura circulo inest
 fol 142
 ruta quid possit 147
 sacerdos

Index.

- Sacerdos uoluntate natus 71e
 gimus quis sit 643
 sacerdotis officium 744
 sacerdotes & philosophi cur a-
 pud omnes gentes exsistant
 fol 1
 sibyllæ & Pythiæ 295 antiquis-
 simos fuisse medicos & astro-
 nomos 572
 antiqui cur pateram ter liba-
 rint 269
 uolentis contra superos mi-
 nis utebantur 1900
 sacerdotum successio 34
 sacra distinguuntur 1510
 sacramentorum uirtus 1882
 sacri ordines quibus dandi sint
 fol 643
 sacrificium 1964
 sacrificia animalia alliciunt
 fol 878
 unde uim habeant & quid
 conferant 1894
 animalium 1900
 sacrificiorum ratio & utilitas
 fol 1895
 genera 1897
 socrates fugit hostium impe-
 tum 204
 socratem quis didicerit 257
 sagacitas 1962
 salua & menthis quid possit
 fol 547
 salua uirtus 524
 salubi & quomodo nascatur
 fol 1476
 salus 1964
 sana & naturalis complexio
 fol 313
 sanctitas 1124 & 1136
 sanctum 1964
 sanctimonia 1963
 sanguis bonus sic peccatis 350
 in adolescente qualis sit 1337
 sanguinis usus quando utilis
 fol 14
 sanguinem infantium sugen-
 tes 518
 sanitas 1963
 sapientia 437 934 1215 1216 1963
 pollentes & incorporales san-
 ctitate 321
 quid nobis præstare soleat
 fol 680
 quid efficiat 608 unde nata
 675 prophanas non concedi-
 tur 787 de Deo negatur atq;
 affirmatur 1103 spectantia
 1109 duplex 1112 uoluptate
 melior 1269 corporea esse ne-
 quit 1289 intellectualis qualem
 habeat causam 1678 unde im-
 pediatur ibidem Dei quid sit
 fol 1850
 sapientie definitio 1301 diuina
 munus quo usque procedat
 fol 1103
 sapientiam astris fauere uel re-
 pugnanare posse 210 per paucis
 hominibus adesse 613 ad solo
 Deo esse 841
 sapientes qui 450
 saræ fides 467
 saturni uis 1619
 Martisque natura 819
 saturno primus conceptionis
 mensis attribuitur 1618 cur
 tribuitur mensis 1618
 saturnum cauendum esse 522
 salus tharsensis 482
 saxa corpora 165 cur non perig-
 ignem liquefiant 1601
 sceptrum ludæ quando abla-
 tum 32
 scientia quid sit 1274 & 1963 &
 1133 & 1281 fides, dubium opi-
 nio inter se differunt 434 de
 quibus agat 982
 scientiæ quæ competant 1214
 scientiarum solum speculatiua-
 rum sunt idæ 1141
 scripta multa cur non credun-
 tur 15
 scriptores puros aliqui cõmu-
 ne actoris habere 9
 nec certiudine loqui 9
 scribendi usus 1386
 scribere turpe nõ esse, sed male
 scribere 1387
 seculum deus tribus nominib.
 creauit 56
 seculi seculorum expletio 1639
 seculorum comparatio 1
 seditiones ex copia potius quã
 inopia oriri 1402
 seminarium uniuersum quo
 pacto omnia pullulat quæ-
 stionas 1638
 seminaria uis 167
 seminalis natura 1724
 sempiternitas 97 & 1721
 sempiternũ dupliciter à gram-
 maticis tractatur 68
 semitocales 1236
 senex 744
 senex duplici uruntur pœna
 qui in inuentura lasciuu uix-
 runt 42 auxilio festinui sang-
 uinem humanum sugere de-
 bent 518
 senum habitatio & consuetudo
 qualis esse debeat 579 diæta
 uictus & medicina 516
 enibus nutrimentum aprissi-
 mum 516 unica 519 mel cibus a-
 micus est 519
 sensus 1548 1821 1963 ad unum
 centrum cõducit 174 ubi uer-
 secur 1821 2221 225 quo
 angustior est uis uisior 174
 & phantasia uis uis sunt
 177 circa corpora 182 quinque
 seiplos ignorant 113 diuturno
 opere saugantur mens uerõ nõ
 271 quinque 521 cum sensibilib.
 superflui sunt 1066
 sensum scientiam esse 1274
 seuisum genere 995 distributio
 1477 muneris & qualitas
 1820 instrumenta qualia sint
 fol 1821
 sensibus sensiens quid sit 1373
 sensibile ad sensum magis per-
 uenire causæ quatuor 1816
 sensibili & sensu opus esse 1808
 sententiæ quatuor de Fatõ
 fol 1674
 sententiæ uira uegetiua præstan-
 tior 18
 sentiendi uires fallaces 158 actus
 fol 1803
 sentire propriè quid 1803
 separata quomodo ex se ipsis
 existere dicantur id 1176
 seraphini quem referant 478
 sermo 1356
 sermo cur nobis tributus sit
 fol 296
 serui officium 744
 seruitus libera 776
 seruitus dulcissima 792
 seruitus nimia 1496
 seruitus moderata & immode-
 rata 1335
 serpentes homines intuiui
 necantur 552
 seuerus statuum Christi adora-
 bat 19
 sibylla Erichrea 28
 sibyllæ & Pythiæ sacerdotes 295
 sibyllarum libros tarquinio re-
 situtos 26
 sibyllarum descriptio 26 carmi-
 mina legere quibus permis-
 sum sit 27
 de christo opinionibus 28 lib
 105 qui habebant 28
 siccitas quid efficiat 16 17
 sicissima moderate accipienda
 fol 513
 sidus ascendens ab Oriente cur
 nam principium uitæ signifi-
 cet 1613
 siderea animalia 126
 signa & indicia pestis 579
 quondam

Index.

- quondam signis respondit
le 1639
- Scientium in Deo 1118
- simplicitas diuina compositio
nibus dominatur 1029 primi
- Scythimi 1157
- simplex calor igneus 84
- simulachrum 303
- singularium ideæ 1140
- si non mons cæteros superat
fol. 47
- siren quid sit 614
- smaragdus utilitas 250
- socrates 255 false occupatur
fol. sibi diem mortis assigna-
uit 203 melancholicus
iudicatur 294 ab Apolline
sapientis. quando appella-
tus fuerit 620 a familia
ridemone cur correptus
fol. 625 diabolum famili-
arem habuit 294 Chris-
tum uitæ autorem adum-
bratione præsignauit 686
orientem solem salutabat
fol. 946 animale artem
a quibus didicerit 1341
- socraticus confusio 286
- laus 868 de demone tria
consideranda esse 1914
- socraticum fuisse uerum amato-
rem 1357
- societas 1295
- sol primo creatus, & in medio
cælo 97 ignis formator
existit 141 fons luminis 141
solus superat locum 959
cælestium illuminator atque
moderator est 666 statu
Dei 979 quid sit 1163
triplex 1713
- solis defectio 13 lumen Deus
est 205 unitus 318 inuo-
catio 757 laudes 968
effectus 968 ad Deum
comparatio 970 lumi-
na duo 972 similitudo ad
deum 1057 ad Deum cõ-
paratio 1097 laus 1845
- solem non esse adorandum 973
diuinum in animis fulgere
scilicet 1019 oculos gene-
rare & uim eis uidentis præ-
stare 1351
- soles tres 1650
- solon mortis discere cupiebat
fol. 626
- solos homines diuinæ fortis
participes esse atque ob
cognitionem quandam agno-
scere Deum 2
- solus qui nunquam fallatur
fol. 794
- solutiones dubitationum cir-
ca prophetas 46
- somnus diurnus non bonus
- somnium Danielis de Messia
futuro 36 Hippocratis
fol. 293
- somnij interpretatio 293
- somnia 1883 diuina, & huma-
na 1888
- somniorum interpres qualis esse
debeat 293
- somniantes philosophantur
nonnulli 292
- sonus audibilis 1818
- sophista quid significet 1284
- sophistæ descriptio 1285 &
fol. 1286 professio 1286 de
finitiones 1286
- sophoclis mors 284
- sordium non sunt ideæ 1141
- fortis & libertas 819
- sortis effectus 743
- sortem fatalem cælitus immi-
nentem frangi posse 1629
- alicuius nati perpendi non
potest 1626
- sorte sua contentum felicem
fol. 726
- species infinitæ 1233
- speculi descriptio 355
- speculationes humanæ 1536
- sphæra quo mobilior eo & tam
pior 88
- sphæra in seipsis non quie-
scunt 112 mundanæ uita
fol. 124 cælestes animis ra-
tionalibus animatæ 339 mi-
niores maiores emittuntur
fol. 376
- sphæras elementorum uiuere
fol. 130 solum circuitum ha-
bere 1468
- sphærarum anima rationales
fol. 129
- spiritus sancti dona qui acce-
perint 46 rationales nul-
lo pacto pullulant ex mate-
ria 99 animæ currus 211
uehiculum calor 217 est ani-
mæ ad corpus conciliator
fol. 217 penitus immorta-
les 219 duplex 370 supre-
mus 400 infimi 400 me-
dij 400 quare nutriatur 525
principalibus membris infi-
dere 1478 quid 1821 cun-
cta uiuificat 1850
- spiritui naturaliter inimica
fol. 544
- spiritum quæ alant 568 multi-
ca curat 609
- spirituum distinctio 345
- spiritualis susceptio corpora non
corruptit 141
- spiritalem cultum sequentes
fol. 422
- spiritalitæ aliquid in natura
fol. 161
- splendor diuini cultus quid sit
fol. 1336
- statuæ Aegyptiorum loque-
bantur & ibant 295 artem
gicæ fabricatæ 400 Theolo-
giæ 400
- statuarum motus 111
- status dæmones includi 1309
- status indeo 1155
- stare quid sit 117
- stellæ quid sint 1468 quomo-
do categoriæ 1611 quomo-
do segregatæ 1611
- stellarum fixarum uirtus & u-
sus 540 multitudo iuxta
Astrologos 1623 quotidia-
nus motus, quid, quidque non
efficiat 1635
- stellas seminari 405 non om-
nia facere 1620 non facere sed
significare 1620
- strepiti non audiendi 209
- stupiles discendi & reminiscen-
di in quo consistat 1266
- stomachi quomodo habenda
sit cura 502 & pituitæ quo-
modo ratio habenda sit
fol. 502
- stomacho amicissima 502
conuenientia 514
- stultitia ridicula & miseria fle-
bilis uideretur 630
- stultitiæ fructus est miseria
fol. 636
- studio euadentes continentia
fol. 209
- studij a cœna non incumben-
dum 500
- studiosi cuius rei curam habe-
re debeamus 495
- studiosorum duces 495 ho-
stes 499
- substantia prior est quantita-
te tria in se habet 85 non
dependet ab accidente 106
propriam non habet 190
supremum genus in homi-
ne 190 duplex 370
substan-

Index.

individuum esse, 1178 ab om-
nibus conditionibus est ab-
solutum 1180 nō esse sibi ipsi
idem 1181 non esse ab alijs al-
terū 1181 nec est simile, nec
dissimile, uel sibi, uel cuiquā
fol. 1182 in tempore esse di-
ci non potest 1184. cōsequen-
ter tempus temporis cō-
ditiones excedit 1185 essentia
superius 1186 ente superius
1188. ens quomodo sit æqua-
le uel inæquale sibi uel alijs
fol. 1196 tribus modis accipi
fol. 1718
uni sanè unitatis est ipsius &
bonitatis officium 1078
uocabula quædā Philosophis
condonanda esse 1030
uocales 1236
voluntariū quid 1794 & 1964
uoluntas 816 & 1963 ubi non
est ibi nec mentis uoluptas
108 ueritatis auidā 824. in
deo quid sit 881
voluntatis impletio 236 adhiæ-
sio est uoluptas 1148
uoluntarem intellectum accē-
dere & illuminare 1
uolūtate animus à ueritate nō
separatur 183 duo confi-
deranda sunt 881
uoluptas 738 & 987 generatio-
nem comitatur 151 spiritui

esca est 523 quæ uicit ambitio-
sus, uicta est à Pallade 922
quando ascenderit in cœlum
923 apud Aristotelem quid
sit 996 honesta 997 quomo-
do se habet ad bonum 1261
quomodo est dolore miscra-
tur 1269
uoluptatis causæ ac principia
duo sunt 1094. nomen quid
significet 1214. effectus 1217
diuisio 1244
uoluptatē corporis quam diu
percipiamus 316 quod nul-
lum habeat stabilitatem nō
posse esse bonam 388 omnia
uoluptatis expectere 1004
cur cōcupiscamus 1006 non
esse finem 1259 non esse in
deo 1533 corporis falsam 1268
corporis impuram esse 1263
uoluptate præstantiora 1213
uoluptates inter se dissimiles
esse 1220 disciplinarum pu-
re 1266 puriores 1266
uoluptatum species 1019 di-
uisio 1218
uoluptatibus corporis quem-
uis uti posse 1007
uoluptuosæ uitæ contempro-
sitas 292
uomitus quomodo prouocan-
tus 287
uoti definitio 1174

uorum 1134. & 1964
uox quid sit 1477 & 1963
in templo audita 13
uocis genera 1400
urbem in duodecim partes di-
uidendum esse 1502
usus litterarum sempiternus sit
1236
ut sit rectus artis diuidendi &
inueniendi 1234
usus mortalia comparanda 609
utile quid sit 1270
uulgus nugis pascitur 733
uulgus pallefecit meuerate ani-
mo 286
uxoris officium 744
X
Xenocrates uir sanctus Plato-
nis discipulus 1968
Z
Zacharias propter diuidentiam
uisi orbasur 667
zaphiri uirtus 319
zeduariz uirtus 547
zinziber quam uirtutem ha-
beat 547
zodiaci signis numina præcise
fol. 1348
zoroaster uiginti latuit annis
286 maiorum princeps 293
duo rerum principia induxit
fol. 1255
zylidis dialogi tractatio 1278
FINIS

E R R A T A Q U A E I N T E R

imprimendum omiffa sunt.

Ragina. 17. reperies uerit pro fuerit. pag. 10. parabolis pro parabolis. pag. 17. modis pro uobis. pag. 69. tuquam pro qua. pag. 90. informi pro informis. pag. 97. auctur pro author. pag. 117. iaque pro aequo. pag. 117. nunquam pro nunquam. pag. 141. foras pro foras. pag. 157. aded pro adeo. pag. 192. presentem pro presentem. pag. 180. uehementem pro uehementer. pag. 188. uirtutinum pro uirtutinum. pag. 191. secundum pro secundum. pag. 240. nominibus pro nominibus. pag. 244. caritas pro caritas. pag. 270. figuratas pro figuratas. pag. 271. ueritator pro ueritatur. pag. 287. uidentes pro uidentes. pag. 279. modicus pro modicus. pag. 298. clam pro celum. pag. 318. per cubibat pro per cubiebat. pag. 327. significat pro significat. pag. 327. nostrorum pro nostrorum. pag. 327. seipse pro seipso. pag. 331. comperitum pro comperitum. pag. 1010. sumit pro sumit. pag. 1112. panarationi pro penetrationi. pag. 1114. Laticudinem pro latitudine. pag. 1121. irascendi. pro irascendi. pag. 1139. tuo pro tuo. pag. 1139. simul pro simul. eadem est pro est. pag. 1141. Phoebo pro phoebo. pag. 1147. uob pro uob. eodem uirtute pro uirtute. pag. 1171. significat pro significat. pag. 1198. euacuatio pro euacuatio. pag. 1197. eius pro eius. pag. 1221. circa pro circa. pag. 1257. Nadas pro mundas. pag. 1261. si pro se. pag. 1281. quando pro quando. pag. 1286. propinde pro proinde. pag. 1378. uidere pro uidere. pag. 1390. ennis pro ennis. pag. 1401. nebulonum pro nebulonum. pag. 1401. reze forqueri pro rezerqueri. eodem frugum pro frugum. pag. 1377. uit pro fuit. eodem modum pro modum. pag. 1408. concordia pro concordia. eodem ueritate pro ueritate. pag. 1410. principia pro principio. pag. 1417. uniuersalis pro uniuersalis. pag. 1496. patrie pro patrie. pag. 1401. rationis pro rationis. eodem sono pro sono. pag. 1418. uirtute pro uirtute. pag. 1429. tempore pro tempore. pag. 1479. dispositioni pro dispositioni. pag. 1427. quatuor pro quatuor. pag. 1471. celo pro celo. pag. 1487. Sole pro Sole. pag. 1521. phitagorica pro pythagorica. pag. 1707. domo ustrare pro domo ustrare. pag. 1718. protie pro protie. eodem aequitatum pro aequitatem. pag. 1749. Actui pro actui. pag. 1848. ebi pro ebi.

MARSILII FICINI

Florentini libri de Christiana religione, ad

Laurentium Medicem patriæ seruatorem, Proceum.

Quod inter sapientiam religionem; maxima cognatio est.

Eterna Dei sapientia statuit diuina mysteria, saltē in ipsis religionis exordiis, ab illis duntaxat tractari: qui ueri essent uerę sapientię amatores. Quo factū est, ut idem apud priscos rerum causas indagaret, & sacrificia summa ipsius rerū causę diligenter administrarent, atq; idem apud omnes gentes philosophi, & sacerdotes existerent. Neq; id quidē iniuria. Nam cum animus (ut Platoni nostro placet) duabus tantū alis, id est intellectu, & uoluntate possit ad cœlestem patrem, & patriam reuolare, ac philosophus intellectu maximē, sacerdos uoluntate nitatur, & intellectus uoluntatem illuminet, uoluntas intellectum accendat, consentaneum est quā primi diuina per intelligentiam uel ex se inuenerunt, uel diuinitus attigerunt, primos diuina per uoluntatem rectissimē coluisse, rectumq; eorum cultum rationemq; colendi ad ceteros propagasse.

Propheta igitur Hebræorum atque Essei sapientię simul, & sacerdotio incumbebant. Philosophi a Persis, quia sacris præerant, magi, hoc est, sacerdotes, sunt appellati. Indi Brachmanas de rerum natura simul, atque animorum expiationibus consulebant. Apud Aegyptios mathematici & metaphisici sacerdotio fungebantur, & regno. Apud Aethiops gymnosophistę philosophię simul magistri erant ac religionis antistites. Eadem in Grecia consuetudo fuit sub Lino, Orpheo, Musęo, Eumolpo, Melæpo, Trophimo, Agtaophemo, atq; Pythagora. Eadem in Gallia sub Druidū gubernaculis. Quantū apud Romanos Numę Pōpilio, Valerio Sorano, Marco Varroni multisq; aliis sapientię simul, sacrorūq; studiū fuerit, quis ignoret? Quanta deniq; & quā uera doctrina in priscis Christianorū episcopis, presbyterisq; quis nesciat? O felicia secula, quę diuinā hanc sapientię, religionisq; copulā, præsertim apud Hebręos, Christianosq; integrā seruauit. O secula tādē nimis infelicia, quādo Palladis, Themidisq; (id est, sapienę & honestatis) & separatio diuortū miserabile cōrigit. Proh nephas, sic datū est sanctū canib. lacerādum. Doctrina enim magna ex parte ad prophanos trāsata est, unde ut plurimū iniquitatis euasit & lasciuie instrumentū, ac malitia dicenda est potius quā scientia. Margarite autem religionis preciosissimę sæpe tractantur ab ignorantibus, atq; ab his tanquam subus conculantur. Sæpe enim iners ignorantum ignauorumq; cura superstitio potius quam religio appellanda uidetur. Ita neq; illi sincerē ueritatē intelligunt, quę tanquam diuina solis piorum oculis illucescit, neq; isti, quantū in eis est, rectē uel Deū colunt, ut sacra gubernant, diuinarum humanarūque rerum prorsus ignari. Quando duram & miserabilem hęc ferrei seculi sortem sustinebimus? O uiri cœlestis patrię ciues, uoleq; terre, liberemus obsecro quandoq; philosophiam, sacrum Dei munus, ab impietate, si possumus, possumus autem, si uolumus, religionem sanctā pro uiribus ab execrabili inficitia redinamus. Hortor igitur omnes, atq; precor, philosophos quidem, ut religionem uel capessant penitus, uel attingant: sacerdotes autem, ut legitime sapientię studiis diligenter incumbant. Ego quantum in hac in re uel profecerim, uel profecturus sim, nescio, tentauit tamen, & tentare non desinam, non meo quidem ingenio, sed Dei clemētię uiribusq; cōfusus. Auus tuus, magnanime Laurenti, magnus Cosmus, Petrus deinde pius genitor, me à teneris annis, quo philosophari possem, suis opibus aluerunt. Tu nuper uolens philosophandi studium in me, quoad posses, sicut in alijs nonnullis cōsueuisti, cum pietatis officio copulare. Marsilium Ficinum tuum sacerdotio, & quidem honorificē, decorasti. Utinam nunquam mihi ipse defuerim aut desim,

A quando.

TABLE OF CONTENTS

Page
Title
Page
Title
Page
Title
Page
Title

MARSILII FICINI

Florentini libri de Christiana religione, ad

Laurentium Medicem patriæ seruatorem, Procerum.

Quod inter sapientiam religionemq; maxima cognatio est.

Eterna Dei sapientia statuit diuina myſteria, ſaltē in iſtis religionis exordiis, ab illis duntaxat tractari: qui ueri eſſent uerę ſapientię amatores. Quo factū eſt, ut iſdem apud priſcos rerum cauſas indagaret, & ſacrificia ſummę iſtius rerū cauſę diligenter adminiſtrarent, atq; iſdem apud omnes gentes philoſophi, & ſacerdotes exiſterent. Neq; id quidē iniuria. Nam cum animus (ut Platonii noſtro placet) duabus tantū aliis, id eſt intellectu, & uoluntate poſſit ad cœleſtem patrem, & patriam reuolare, ac philoſophus intellectu maximē, ſacerdos uoluntate nitatur, & intellectus uoluntatem illuminet, uoluntas intellectum accendat, conſentaneum eſt qui primi diuina per intelligentiam uel ex ſe inuenerunt, uel diuinitus attigerunt, primos diuina per uoluntatem reuulſimē coluiſſe, reſumq; eorum cultum rationemq; colendi ad cęteros propagari. Prophete igitur Hebręorum atque Eſſęi ſapientię ſimul, & ſacerdotio incumbant. Philoſophi a Perſis, quia ſacris præerant, magi, hoc eſt, ſacerdotes, ſunt appellati. Indi Brachmanas de rerum natura ſimul, atque animorum expiationibus conſulebant. Apud Aegyptios mathematici & metaphyſici ſacerdotio fungebantur, & regno. Apud Aethiops gymnoſophiſte philoſophię ſimul magiſtri erant ac religionis antiſtites. Eadem in Gręcia conſuetudo fuit ſub Lino, Orpheo, Muſæo, Eumolpo, Melæpo, Trophimo, Aglaophemo, atq; Pythagora. Eadem in Gallia ſub Druidū gubernaculis. Quantū apud Romanos Numę Pōpilio, Valerio Sorano, Marco Varroni multisq; aliis ſapientię ſimul, ſacrosq; ſtudiū fuerit, quis ignoret? Quanta deniq; & quā uera doctrina in priſcis Chriſtianorū episcopis, preſbyterisq; quis neſciat? O felicia ſecula, quę diuinā hanc ſapientię, religionisq; copulā, præſertim apud Hebręos, Chriſtianosq; integrā ſeruatiſtis. O ſecula tādē nimis infelicia, quādo Palladis, Themidisq; (id eſt, ſapientię & honeſtatis) & ſeparatio diuortū miserabile cōtigit. Proh nephas, ſic datū eſt ſanctū canib. lacerādum. Doctrina enim magna ex parte ad prophanos trāſlata eſt, unde ut plurimū iniquitatis euasit & laſcięq; inſtrumentū, ac malitia dicenda eſt potius quā ſcientia. Margrate autem religionis precioſiſſimę ſape tractantur ab ignorantibus, atq; ab his tantum ſubus conculcantur. Sape enim iners ignorantum ignauorumq; cura ſuperſtitio potius quam religio appellanda uidetur. Ita neq; illi ſincerē ueritatē intelligunt, quę tanquam diuina ſolis piorum oculis illuceſcit, neq; iſti, quantū in eis eſt, rectē uel Deū colunt, ut ſacra gubernant, diuinarum humanarūque rerum proſus ignari. Quando duram & miserabilem hęc ferrei ſeculi ſorem ſuſtinebimus? O uiri cœleſtis patrię ciues, incoleg; terre, liberemꝫ obſecro quandoq; philoſophiam, ſacrum Dei munus, ab impietate, ſi poſſimus, poſſumus autem, ſi uolumus, religionem ſanctā pro uiribus ab execrabili ſcētia redimamus. Hortor igitur omnes, atq; precor, philoſophos quidem, ut religionem uel capeſſant penitus, uel attingant; ſacerdotes autem, ut legitime ſapientię ſtudiis diligenter incumbant. Ego quantum hac in re uel proſecerim, uel pro ſecurus ſim, neſcio, tentari tamen, & tentare non deſinam, non meo quidem ingenioſo, ſed Dei clemētię uiribusq; cōſiliis. Auus tuus, magnanime Laurenti, magnus Coſmus, Petrus deinde pius genitor, me à teneris annis, quo philoſophari poſſem, ſuis opibus aluerunt. Tu nuper uolens philoſophādi ſtudiū in me, quoad poſſes, ſicut in alijs nonnullis cōſtituiſti, cum pietatis officio copulare. Marſilium Ficinum tuum ſacerdotio, & quidem honorificē, decoratiſti. Utinam nunquam mihi ipſe defuerim aut deſim,

A

quando.

quandoquidem Dei ipsius, Medicūq; fauor, & auxilium nūquam desuit. Vt autē diuinam mihi gratiam magis conciliarem, tibiq; gratificarer, & mihi ipse non dessem, cū primum sacerdotii sacris initiatus sum, opus de Christiana religione composui, quod quidem tibi huius meae professionis auctori, præcipuoq; tum sapientiæ alumno, tum pietatis cultori censui dedicandum.

Religio maxime homini propria est & ueridica. Caput I.

Singulas generis humani dotes uidemus in bestijs quibusdam saltem secundum quandam similitudinem excepta religione, aliquando apparere. Nullum bruta præ se ferunt religionis indicium, ut propria nobis sit mentis in deum cæli regē erectio, sicut corporis in cælum erectio propria, cultusq; diuinus, ita ferè hominibus naturalis, quæ eademmodū equis hinnitus, canibusq; latratus. At siquis curiosus affirmer, bestias insuper nonnullas interdum cælestia uenerari, quod ego minime credo, respōdebunt Platonici: huiusmodi bestias, uel aliud quoduis tunc facere, cum cælestia honorare uidentur, uel si forte honorant, tamē nescire quid agant, uel si sciunt, illas quoq; intelligentiæ, immortalitatēq; participes esse. Sed re uera, ut ad propositū reuertamur, homo perfectissimum animal, ea proprietate maxime tum perfectione pollet, ut ab inferioribus discerpat, quæ perfectissimus, id est, diuinis cōiugitur. Rursus, si homo animalium mortalium perfectissimus est, in quantum homo, ob eam præcipue dotē est omnium perfectissimus, quam inter hæc habet ipse propriam, cæteris animalibus non communem, ea eligio est, per religionē igitur est perfectissimus. Si religio esset inanis, per eam rursus homo omnium esset imperfectissimus, quoniam per eam demētissimus esset, atq; miserimus. Si quidem homines multi omnia, omnes certe multa uitæ commoda temporalis abiiciunt, & incommoda subeunt, Dei uel amore, uel metu. Nulli uero animalium reliquorum præsentibus abstinet bonis, propter Dei cultū, expectationēq; futuræ. Adde quod scientiæ stimulus nos solos pugit allidue, diuinę uindictæ inferiorūq; timor acerrimè uexat. Si ergo religio, (ut diximus) uana est, nulli est animal dementius & infelicis homine, esset igitur ob religionem homo imperfectissimus omnium, per eā tamen pauloante omnibus perfectior apparebat. Non potest autem per eandem uia pariter ita contraria pati, ut secūdum eam tū summè perfectus sit, tum summo opere imperfectus. Est igitur religio uera, præsertim quia sicut non potest quicquā ignis propinquatione fieri frigidissimum, ita non potest homo, quia solus hæret Deo sapientissimum beatissimūq; stultissimus ex hoc, miserimusq; euadere. Neq; etiā potest Deus, qui summa ueritas & bonitas est, humanum genus prolem suam decipere. Naturalis autem communisq; opinio de Deo inserta nobis est à Deo cōmuni origine, ac principe naturarum. Præterea meminisse debemus uaticinium illud, quod à tota aliqua animalū specie fit, quia uniuersalis, particularisq; naturæ fit instinctu, uerum existere. Reptilia multa, oriente sole, è terræ sinu surrepit, aëris caligo portenditur, cornicū plurima turba uespere à certa aëris plaga peruolat, uenti prænunciantur, & alia eiusdem generis innumerabilia. Comuni quoque hominum uaticinio religio uera est, omnes namq; semper ubiq; colunt Deum, uitæ futuræ gratia. Verum est, igitur prouidere nobis Deum, et uitā aliā fore, si modo perfectissima species animalium uerissimum habet iudicium illud, quod sibi est maxime omnium naturale. Talem autem esse religionis assertionem apparct, nō solum ex eo quod solius omnisque hominis est, uerum etiam ex eo quod omnes hominum opiniones, affectus, mores, leges, excepta communi quadam religione, mutantur. Si quis ergo reperit omnem religionis penitus expers, quia præter humanæ speciei naturam est, uel monstrū quoddā est ab initio, uel cōtagione monstri alterius inquinatū.

De diuinitate animi à religione. Cap. II.

Plato noster in Protagora, maximum esse uult nostrę diuinitatis indicium, quod soli nos in terris tanquam fortis diuinæ participes ob cognationem quandā Deum recognoscimus, & cupimus, tanquam autorem inuocamus, et amamus ut patrem, ut regem ueneramur, tinemus ut Dōminum. Sicut enim Sol sine Sole non cernitur, & sicut aër sine aëre non auditur, ac plenus lumine oculus uidet lumen

lumen, plena aëre auris audit ærem resonantem, ita neque Deus sine Deo cognoscitur. Sed animus Deo plenus, tantum in Deo erigitur, quantum & diuino lumine illustratus agnoscit Deum, & diuino calore accensus sitit eundem. Non enim ad id quod supra est & infinitum, nisi uirtute superioris, infinitumq; attollitur, hinc animus Dei templum efficitur, ut Xistus Pythagoricus arbitratur, Dei uero æterni templum nunquam existimat ruiturum. Deum agit mens humana quotidie, Deo ardet cor, Deum suspirat pectus, eundem cantat lingua, eundem caput, manusq; adorant, & genua, eundem referunt hominum artificia. Si non audit hæc Deus, est ignorans, si non exaudit, ingratus, crudelis omnino, si uociferari nos compellit quotidie, quos non exaudit. Deus autem, qui infinita sapientia, bonitas, claritas est, ignorans, uel ingratus, uel crudelis esse non potest. Omnino autem cum superior mens comprehendat inferiorem potius quam eoduerso, si mens humana mentem diuinam attingit, necessarium est à diuina mente humanam comprehendendi & gubernari.

Causa aut adolentes, ne facile de religione sententiam ferant.

Cep. III.

ET si homo natura in qualibet ætate, exceptis paucissimis, & illis quidem deprauatis, religiosus est, dux tamen ætates, ut Plato scribit, religiosiores sunt, pueritia uel delictet, & senectus. Nam pueri religiosi nascuntur, atq; educantur, & in religione firmissimi permanent, quousq; in adolescentia ratio excitetur, que sua natura singularum rerum causas rationesq; requirit, si in hac ætate, aut ea studia capessant, aut in eos sermones incidant, quibus diligenter rerum causæ perquirantur, incipiunt quasi nihil uelle asseuerare, nisi cuius ipsi rationem perspexerint. Tunc primum religionem magna ex parte post tergum abijciunt, nisi forte legibus, seniorumq; consilio se committant. Quia diuinorum occultissimæ rationes longo uix tandè tempore exquisitissima diligentia purgata mente perspicuntur. Adolescentes illi rationes huiusmodi nondum attingunt, & quia nihil ferme asserunt, cuius non uideant rationem, si proprio confidant iudicio, religionem quodam modo negligunt. Nonnulli in hac opinione constituti propter superbiam incontinentiamq; Aristippicis uoluptatibus sese dedunt, tandem nihil amplius de religione, nisi tanquam de anilibus fabulis cogitantes. Alij uero propter mansuetudinẽ & modestiam, Pythagoreo ritu mentem purgant à sensibus, per morales, physicas, mathematicas, metaphysicas disciplinas, ne tanquam superiores illi, lippos adhuc oculos in diuinum Solem subito dirigentes, caligari cogantur, sed gradatim progredientes. Primo lumen diuinum in moralibus tanquam solis lumen in terra prospiciant. Secundo in physicis tanquam in aqua. Tertio in mathematicis tanquam in Luna. Quarto in metaphysicis tanquam in ipso Sole tam supercœlesti quàm cœlesti perspicue salubriterq; perspiciant. Hos appellat Orpheus musarum legitimos sacerdotes, qui tandem in ætate maturiore de religione sentiunt multo melius, quemadmodum legitimus apud Platonẽ in Epistola ad regem Dionysium in Phædro, in primo de republica in de cimo legum. Monet autem iuuenes diuinus Plato, ne temerè de diuinis sententiam ferant, sed credant legibus, donec ipsa doceat, uel per eos disciplinarum gradus, quos narrauimus, uel per experientiam, uel per quãdam animi à corpore separationem, quã moderata senectus adducit, ut anima in ea ætate res à corporibus separatas, quasi è proximo uidens clarius discernat quàm consueuerit. Meminisse uerò semper oportet, neq; posse in iuuenibus secundum naturam sapientiam esse, neq; quicquam uel in iudicando, uel in agendo periculosius esse, quam audacem ignorantiam, & audaciam ignorantem. Sapientia sine audacia prodest quidem, quamuis nõ satis magnificè, sed obest nunquam: audacia uero sine sapientia est fera quãdam indomita, ac penitus effrenata. Quoniam uero de communi religionis ueritate, prouidentia Dei, animorum diuinitate, in theologia nostra larissimè disputauimus, hæc de his ad præsens breuiter dicta sufficiant, nam ad Christianæ religionis mysterium properamus.

Omnis religio boni habet nonnihil, modo ad Deum ipsam creatorem omnium dirigatur,
Christiana fricera est. Cap. 1112.

Nihil Deo magis displicet quam contemni, nihil placet magis quam adorari, homines diuinari legum aliqua ex parte transgressores leuius punit, Rebelantes autem per ingratitude[m], malignitate[m] & superbiam, ab eius imperio fulminat. Idcirco diuina prouidentia non permittit esse aliquo in tempore, ullam mundi regionem omnis profus religionis expertem, quamuis permittat variis locis atque temporibus, ritus adorationis uarios obseruari. Forsitan uero carietas huiusmodi, ordinatè Deo, decorem quèdam parit in uniuerso mirabilem. Regi maximo magis curæ est re uera honorari, quàm aut his aut illis gestibus honorari. Rex Alexander quot Gentibus imperabat, tot modis, cum uel ipse ad eas proficiceretur, uel legatos mitteret, honorabatur. Totumq[ue] id quod in eius agebatur gloriam, quodammodo commendabat, aliud tamen alio habebat acceptius. Idem quasi de mundi Rege est ar[ist]otrandum. Coli mauult quoquo modo, uel inepte, modo humane, quàm per superbiam nullo modo coli. Incontinentes quidem homines, sed quodammodo subditos, uel corrigat tanquam pater, uel saltem minus affligit. impios autem, ingratosq[ue] omnino, & sponte rebelles, tanquam hostis exterminat atque excruciat. Cum uero nullum humanum cultum, eius gratia susceptum Deus sicut uoluntariam impietatem penitus reprober, quem tamen maxime omnium, imò solum approbat. Deus in se ipso summum est bonum, ueritas rerum, lumen fauorq[ue] mentium. Illi igitur Deum præ cæteris, imò soli sperare colunt, qui e[um] actione, bonitate, ueritate lingue, mētis claritate, qua possunt, & charitate qua debent, sedulo uenerant. Tales uero sunt, ut ostēdemus, quicunq[ue] ita Deū adorant, quemadmodum Christus uitæ magister, eiusq[ue] discipuli præceperunt.

Discipuli Christi neminem deceperunt. Cap. V.

Si discipuli Christi decipiendi humani generis gratia, figmentum introducere cogitauissent, rationem certe facilioris persuasione aliquam habuissent. Contra uero fecerunt, aggressi enim sunt rem tum ad credendum, tum ad obseruandum omnium rerum difficillimam. Adde quot modis etiam difficillimis, si tempora, loca, personar[um]q[ue] consideres, in temporibus scilicet eruditiss, in urbibus amplissimis, plenisque omnium doctrinarum, aduersum potentes, principesq[ue], & doctos & multos, cum ipsi debilissimi essent, omnium rerū egeni, rudes ab initio, & paucissimi. Vndecim enim Christus reliquit Apostolos duo uero illi & septuaginta Christi discipuli ab Apostolis regebantur. Audire licet Paulum Corinthiis ita dicentem: Videte uocatione[m] uestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret. Non igitur finxisse credendi sunt, præsertim quia summa inter se bonorum morum, opinionumque concordia, fortiter usque ad finem in re maxime omnium ardua perseverauerunt, alioquin nihil obtinuissent, neque præmium tanti laboris ullum in hac uita, uel ipsi præcipiebant, expectabantq[ue], uel populis pollicebantur. Atque hoc est, quod inquit Paulus. Si in hac uita tantum speramus in Christo, miserabiliores sumus cunctis hominibus. Sæpe prædicabant se morituros pro fide, & postea uniuersos, qui eorum disciplinam secuti essent, acerba, & nefanda passuros. Ut obmittam, quod abiciebant quæcunq[ue] habebat à mortalibus bona, abiecisse iuebant, neq[ue] in angulis susurrabant, sed palam uulgo suam doctrinam audacter disseminabant. Siquidem Paulus etiam cathena collum unctus publice prædicabat, ut describit ad Philipp[os]. Quæ circa me sunt, magis ad profectum uenerit Euangeli, ut uiscula mea manifesta fieret in Christo Iesu, in omni prætorio, & in cæteris omnib[us]. & alibi ait: Euangeliū iam prædicatū fuisse omni creature, q[ui] sub cælo est. Rursus, in Act[ibus] Apost[olorum]. Nihil horū in angulis gestū est. Sic em̄ Christus præcepit discipulis suis in Euang. Matth. & Lucæ. Qd̄ dico uobis in tenebris &c. Credebant igit[ur] illi, se uera hominib[us] prædicare, imò certè qd̄ prædicabāt, intelligebāt. Hinc illud Petri, Parati semp[er] estote ad satisfactoriæ omni poscētī à uobis rationē, de ea, quæ in uobis est, spe & fide. Hic illud Pauli ad Corinthios. Ego sic curro nō quasi in incertū, sic pugno nō quasi aërē uerberās, sed castigo corpus

corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Hinc Paulus & Apollo ubique cum doctis de Christi mysterijs differentes, Prophetarum uolumina in medium adducebant. Iubet sæpe Paulus discipulos suos, præcipuè sacerdotes, profundæ prophetarum intelligentiæ diligenter incumbere. Credebant igitur, intelligebantq̃, ut dixi, quod prædicabant. Alioquin pro disciplinæ illius assertio ne nequaquã tam intrepidè, tam libenter se continuis laboribus, periculis, uerberibus, & certæ morti suppositissent. Paulus pro Christi gloria arnos septem atq̃ triginta, supra quàm credi possit, usque ad extremum spiritum omni afflictionum genere cõtinuò laborauit. Laborauit tempus idem & Petrus, laborauit Ioannes Euāgelista annos octo & sexaginta, cæteri q̃ per omnem uitam similiter.

Quo animo Christi discipuli laborabant. Cap. VI.

Quo autem animo Christi discipuli laborarint, declarat Paulus in epistola ad Romanos. Quis, inquit, nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptũ est: Quia propter te mortificamur tota die, extimati sumus sicut oues occisionis. Certus sum enim quoddam neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque uirtutes, neq̃ instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundũ, neque alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Idem postquam Corinthijs enumerauit multa laborum, tormentorumq̃ genera, quæ & tulerat, & ferebat, subiūxit, in his se letari, gloriari, corroborari. Idem scribit dum Romæ uinctus esset ad Philippenses: In nullo confundar, sed cum omni fiducia, sicut semper, & nunc exaltabitur Christus in corpore meo, siue per uitam siue per mortem, mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrum. Quoddam si uiuere in carne hic mihi fructus operis est, quid eligam ignoro, coarctor autem è duobus. Desidero enim dissolui, & esse cum Christo, atque hoc quidem mihi multo melius, permanere autem in carne propter uos, necessarium est. Subtingit diuinans in hunc modum. Et hoc confidens scio, quia manebo, & permanebo omnibus uobis ad profectum uestrum, & gaudium fidei, ut gratulatio uestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduentum iterum ad uos. Et paulo post: Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & uidiſtis in me, & nunc audistis de me. Liberatus autem est, ut prædixit à uinculis, redijtq̃ ad illos. Idem ad Colossenses. Permanete in fide fundati, & stabiles, & immobiles à spe Euangelij, quod audistis, quod prædicatum est in uniuersa creatura, quæ sub cælo est, cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro uobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. Idem. Ad Theſſalonicenses: Nemo mouearur in tribulationibus istis, ipsi scitis, quod in hoc positi sumus. Nam cum effecimus apud uos, prædicabamus uobis passiones nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Idem ad Timotheum: Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed uirtutis, & dilectionis, & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium domini nostri, neque me uincitũ eius, sed collabora in Euangelio secundũ uirtutem Dei. Et paulo post: Quod Euangelij hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum, quia potẽs est depositum meũ seruare in illum diem. Item post pauca: In Euāgelij prædicatione laboro usq̃ ad uincula, quasi male operans, sed uerbum Dei non est alligatum, ideo omnia sustineo propter electos, ut ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum coelesti gloria. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus, si sustinebimus, & corregnadimus, si negauerimus, & ille negabit nos. Si uero nõ credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Itẽ, Scis quales persecutiones & passiones sustinui Antiochie, Iconie, Lystris, & ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes q̃ pie uolũt uiuere in Christo Iesu, tribulationẽ patiuntur. Similiter Corinthijs: Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circūferimus, ut & uita Iesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & uita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Vnde Galathis: Ego stygmata domini Iesu in

corpore meo porto. Rurſus Corinthijs: Puto nos Apoſtolos nouiſſimos Deus oſtendit tanquam morti deſtinatos, quia ſpectaculum facti ſumus huic mundo, & angelis, & hominibus. Et poſt pauca. Vſque in hanc horam eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cœdimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus; operantes manibus noſtris, ſcilicet comparandi uictus gratiã, nunquam enim uoluit alieno labore uiuere. Et ſequitur. Maſtedicimur, & benedicimur, perſecutionem patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omniũ periſſima, id eſt, ruderata, atq; ſordida. Idem Romanis: Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quòd tribulatio patientiam gignit, patientia probationem, probatio uero ſpem, ſpes autem non confunditur, quia charitas Dei diſfuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Similiter Galatis. Abſit ut glorier in alio, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Item, Cum Chriſto affixus ſum cruci, uiuo autem iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus. Sed audi rurſus quid Romanis dicat. Non accepitiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepitiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritu noſtro, quòd ſumus filij Dei. Si autem filij, & heredes quidem Dei, cohæredes autẽ Chriſti, ſi tamen cõpatimur, ut & cõglorificemur. Ex ultimo enim quòd non ſunt condigne paſſiones huius temporis ad futurã gloriã, quæ in nobis reuelabitur. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorũ Dei expectat. Idem Corinthijs. Si mortui non reſurgunt, cur nos periclitamur omni hora? Quotidie morior, propter ueſtram gloriã, fratres, quã habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Quòd ſecũdum hominem ad beſtias pugnaui Epheli, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt? Rurſus: Tribulamur fratres pro ueſtra exhortatione, & ſalute, quæ operatur in nobis tolerantiam earundem paſſionum, quas & nos patimur, ut ſpes noſtra firma ſit pro uobis, ſcientes quòd ſicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim uolumus ignorare uos ſi fratres de tribulatione noſtra, quæ facta eſt nobis in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus. Item: ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. Nam & cum ueniſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulationem paſſi ſumus. Vnde Epheliſi ait: Ego Paulus uinctus Chriſti Ieſu pro uobis Cũtibus, obſecro ne deficiatis in tribulationibus meis pro uobis quæ eſt gloria ueſtra, denique ait ſe pro Chriſto legatione fungi cathena. Philippenſibus ait, ſe omnia, quamuis maxima, nihili pendere, & ut ſtercora exſitimare, ut Chriſtum lucratur, focus quẽ ſit paſſionis eius, configuratus morti eius, ad eius reſurrectionem promerendam. Item, conuerſatio noſtra in cœlis eſt. Vnde etiam ſaluatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, cõfiguratum corpori claritatis ſuæ, ſecundum operationem ſuam, qua poſſit etiam ſubjicere ſibi omnia. Itaque fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum & corona mea, ſic ſtate in domino chariſſimi. Theſſalonicenſibus autem: Vos quoq; imitatores noſtri facti eſtis & domini, excipientes uerbum in tribulatione multa cum gaudio ſpiritus ſancti. Scitiſtis fratres introitum noſtrum ad uos inane non fuiſſe, ſed ante paſſos, contumelijsque affectos, ſicut noſtis in Philippis, magna cum fiducia & ſolicitudine in domino uobis Euangelium prædicatiſſe. Facti eſtis imitatores Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ieſu, eadem enim paſſi eſtis & uos à contribulibus ueſtris, quæ & ipſi à Iudæis, Conſolati ſumus in uobis fratres in omni tribulatione, & neceſſitate noſtra, per ueſtram fidem, quoniam nunc uiuimus, ſi uos ſtatis in Domino. Hebræos prætereait cohortatur. Rememoramini priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, & in altero quidem opprobrijs, & tribulationibus ſpectaculum facti, in altero autem ſocij taliter conuerſantium effecti. Nam & uincti compaſſi eſtis, & rapinam bonorum ueſtrorum cum gaudio ſuſcepitiſtis, cognoscentes uos meliorem habere, & manentem ſubſtantiam in cœlis. Nolite itaque amittere fiduciam ueſtram, quæ magna habet remunerationem. Item, habentes igitur Pontificem magnum qui penetrat cœlos, Ieſum filiũ Dei, teneamus, ſpei noſtræ confeſſionẽ. Itẽ, & nos tantã habentes impoſita nubem teſtium, deponentes omne pondus & circundans nos peccatum, per patientiam curramus propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorẽ Ieſum,

Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione cōtempta, atq; in dextra sedis Dei sedet. Sed nescio quo spiritu ad illa quæ ad Corinthios scribit redire compellor. Ego in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in moribus frequenter, à ludæis quinque quadragenas una minus accepi, ter uirgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragum feci, nocte & die in profundo maris fui, in itineribus sæpe periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore & in ærumna, in uigilijs multis, in fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate, præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego non uoror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor, Deus & pater Domini nostri scit, qui est benedictus in secula, quòd non mentior, Damasci Præpositus Gentis Arethæ regis custodiebat ciuitatem Damascenorum, ut me comprehenderet, & per fenestrâ in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius. Laudat quin etiâ Corinthios quòd sustineant, si quis in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis extollitur, si quis in faciem cedit. Quod autem ipse non pro sua, sed pro sola Christi gloria contenderet, sic aperit. In ter uos alius dicit, ego quidem sum Pauli, alius ego ipsius Apollo, nõnne homines estis quid enim est Apollo? quid uero Paulus? ministri eius, cui credidistis, & unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantauit, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit, itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat & qui rigat unum sunt. Nemo igitur in hominibus gloriatur. Omnia enim uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mūdus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia uestra sunt, uos autem Christi, Christus autem Dei. Sed a iudi & illud Charitas non querit quæ sua sunt, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquã excidit. Huic simile illud Canonice Ioãnis: Timor nõ est in charitate, sed perfecta charitas foras timorẽ mittit. Cõcludamus iã uerba Pauli cõ Epistola ad Timotheum. In hoc laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum uitũ. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus uenit in hunc mundum, ut peccatores saluos faceret, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam cõsecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad instructionẽ eorum qui credituri sunt illi in uitam æternam. Regi seculorum, immortalis, inuisibilis, soli Deo, honor & gloria in secula seculorum. Hæc Paulus Apostolus. Ioannes quoq; Apostolus in Apocalypsi se testem & participem passionum Christi appellat, & quosdam populos ad patientiam cohortatur. Multos de patientia ualde commendat in Epistolis similiter & alii Apostoli atque Euangelistæ. Scribit denique Lucas Euangelista, quòd Apostoli à ludæis cæsi, exultantes incedebant, quia digni habiti essent, qui pro Christi nomine iniurias paterentur. Insuper quòd constituerunt nihil inter se suosq; proprium possideri, & administrationem bonorum ab Apostolis alienam esse uoluerunt. Addit, cum Cornelius quidam adorare Petrum uoluisset, à Petro increpitum, prohibitumq; fuisse. Præterea cum Lycaonienses propter miracula Paulo & Barnabæ tantam dijs immolare uellent, ab ipsis non fuisse permisso. Ioannes quoq; in Apocalypsi se adorari prohibuit. Ex quo patet Apostolos non suum commodum, uel honorem, sed solam Christi gloriam quaesiuisse. Si quis igitur finxisse Apostolos suspicatur, is aut hæc, & similia nunquam legit, aut delirat.

Discipuli Christi à nemine fuerunt decepti. Cap. VII.

Discipuli Christi, eorumq; sectatores longè manifestiora maioraq; miracula uiderunt quàm nos, qui quamuis in hac religione nati, educatiq; simus, tamen non tantum pro re nobis consueta laboraremus, quãtum illi pro noua, & quasi, ut ita loquar, monstruosa laborauerunt, quæ quanto monstruosior apparet, tanto clarioribus signis, portētisq; ab initio, ut crederetur, indiguit. Nã quis facile credat, adolefcentẽ quendam illiteratũ, fabri, (ut putabatur), filiũ, mendicũ, infamissupplicio publicè interemptum, esse diuinam ipsam mētem, quæ semper in Deo est, per quam cuncta fiunt semper atq; reguntur. quod de nullo unquam alio creditum est, un

de ut Lucas Euāgelista scribit, cū Paulus Apostolus hac de re coram Agrippa rege, ac Portio Festo iudæ præfide disputaret, Festum exclamasse, infans è Paule, multe licetæ te insanire compellunt. Huc tēdit etiam illud Tertulliani ad Romanos iudices, Hæc & nos risimus aliquando, de uestris sumus, sunt, non nascuntur Christiani. Putandum est igitur illos qui hæc asserabant, & qui fidem asseuerantibus adhibebant, miracula palam Deo digna uidisse. Hinc Paulus ad Corinthios: iudæi signa petunt, Græci sapientiam quarunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, iudæis quidem scandalum, Gētibus autem stultitiam, ipsis autem conuersis iudæis atq; Græcis Christum, Dei uir tutem, & Dei sapiētiam. Quia quod stultum est Dei, sapiētius est hominibus, & quod infirmū est Dei, fortius est hominibus. Solis miraculis, & illis quidem manifestissimis adduci potuit Paulus, uir nobilis, potens, sapientissimus, atq; fortissimus, ut ex acerrimo Christianorum hoste, repente acerrimus defensor euaderet, totq; incommodis se spēte subiceret ob solum Christi amorem, quot nemo queat enumerare. Verè enim apud Lucam Deus prædixit, Vas electionis est mihi iste, ut portet nomē meum coram Gentibus, & regibus, & filijs Israël. Ego enim ostendam illi quāta oporteat pati pro nomine meo. Nullo igitur pacto credendum est, Christi, quā eorum qui eo tempore subito, & maximo cum periculo, disciplinam huiusmodi receperūt, testatū apud uiros sanctæ mentis, primitias Christianorum fuisse tales, ut neq; uoluerint decipere, neq; decipi ullo modo poterint. Quid causæ fuit, ut multi tam iudæi quā Gētiles, in quālibet disciplinā eruditissimi, multiq; diuites, dimissis rebus oblectamentisq; suis mallent cū rusticis illis mendicisq; Christi discipulis crudeliter mori, quā cū mūdi delictijs uiuere? Audiamus diuinū illū uirū Tertullianum Carthaginensem in Apologia ad Roman. iudices ita clamātē: Sed hoc agite boni præfides, cruciate, torquete, dānate, atterite nos, probatio est enim innocētiae nostræ iniquitas uestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur. Nam & proximè ad leonē dānando Christianā, potius quā ad leonē, cōfessi estis, Iabē pudicitia apud nos atrociorē omni pœna, & omni morte reputari. Nec quicquam tamen proficit exquisita crudelitas uestra, illecebra est magis sectæ, plures efficitur quotiens metimur à uobis, semen est sanguis Christianorum, omnia impleuimus. Ac si nō apud istam disciplinam magis occidi liceret, quā occidere, potuimus inermes, nec rebelles, sed tantūmodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus uos dimicasse. Sā enim tāta uis hominum in aliquem orbis remotissimū locū abruptisset à uobis, suffudisset utiq; dominatiō uestram tot amissio ciuium, imò etiam & ipsa destitutione punisset, proculdubio expanissetis ad solitudinem uestram, ad silentiū rerū, & ob stuporem quendam quasi mortuæ urbis quæsissetis, quibus imperaretis, nam penè omnes ciues Christianos habetis. Origines quoq; in quarto Periarchō libro inquit, Innumerabiles in singulis mundi regionibus homines relictis patrijs legibus, Christianam legem subito susceperunt, omniaq; tormentorū genera, & mortem in eius gloria libētissime & quotidie ferre. Iam uerò si numerare uellem millia uirorum in qualibet doctrina, Philosophia præsertim excellentium, qui Christi discipulorum discipuli, successoresq; fuerūt, & lōgo ordine usq; ad Iuliani Imperatoris tempora, inter gladios ignemq; Christi, sanctimonia, uoce, literis, diuturno labore, periculo, morte defēderūt. Opus cogeret haud breue cōponere, ut de mille millib. Oratorū Philosophorūq; taceā, q; apud Græcos, Barbaros, & Latinos post Iulianū totā uitā sanctissimè in Christiano opere cōsumperunt,

Christiana religio in sola Dei uirtute fundata est. Cap. V III.

SI Christiana religio haudquaquam fundata fuit in potētia, uel sapientia humana uel uoluptate, imò uero inuitis & cōtra nitentibus passim potentibus, & citisq; uiris, et humanis oblectamentis, tam subito exorta est, tam repente per uniuersum orbem propagata. Vnde ad Romanos scribit Paulus: fidem eorū in uniuerso mundo annunciari, & ad Coloss. Euangelium in uniuerso mūdo esse. Ioannes quoq; Quod natum est ex Deo uincit mundū, hæc est uictoria, quæ uincit mundū, fides nostra. Necessarium est hanc ipsam religionem in potestate, sapiētia, spēq; diuina fuisse fundatam. Quid quod multis ante seculis lōgo ordine à plurimis Prophetis atq; Sibyllis,

Sibyllis, singula hæc prædicta fuerunt, quòd in sequentibus ostendemus. Quid quòd Christus uitæ magister, mortem suam, persecutionem aduersum discipulos suos ubiq; futuram, propagationem, immutabilitatemq; religionis suæ, miserabilem Iudæorũ ruinam breui uenturam, Gentilium conuersionem, Iudæorum quorundam pertinaciam, usq; ad mundi finem duraturam, sũ ipse prædixit, tum discipulos suos instrauit ut dicerent: Atq; id, quod mirabile est, Christus obsidionem in Sabbato Iutarat, & exitum famæ, ferroq; à Gentilibus inferendũ, atq; stragem inauditam, captiuitatẽ præterea Iudæorum in omnes Gentes, nõ aliter ante præscripsit, quam Iosephus scripsit post ruinã. Præterea operæ precium est audire, quæ cõcõione usus est & Iesus, & quisq; discipulorum suorum ad auditores persuadendos. Date ueltra omnia pauperibus, charissimos uestros respicite, porrigite genas percutienti, benefacite inimicis, uitam hanc omniaq; eius oblectamenta pro nihilo habetote, abnegate uosmet ipsos, crucem hanc nostram, crucẽ terribilem sustinere, sequamini nos quã primũ precamur. Si enim nos sequemini, proculdubio quæcunq; à mortalibus mala existimantur, per omnem uitam subibitis. Hæc illi. Ostrationem dissolutionis omnis undiq; plenam. An putamus Demosthenem, Cicero nemq; hac ratione quicquam persuadere cuiquam potuisse? Persuasit tamen cõcõio illa, imo cõcõionator subito multis, magnisq; uiris. At unde? A Deo factũ est illud omni miraculo mirabilius, siquidẽ, ut restantur qui audierunt, loquebatur Iesus nõ sicut Scribæ & Pharisei, sed tanquam potestatem habens. Persuasum autem illis usq; adeo fuit, ut Christi sectatores, ipsum plusquam humanę naturę secundum se possibile est, semper amauerint, quòd quidem nullo modo negabit, qui uacua mente illorum opera, & scripta considerauit, totũ uero illud est diuinum. Si quis est qui dubitat, legat & relegat diligenter secuti sunt, cõmõtaria. Veritas huius rei protinus elucebit, in illis enim noua uis est, singularis quoq; simplicitas sobrietatq; & ardor, grauitas, profunditas, & maiestas. Quod quidẽ indicat neq; diuinã ab illis uim, flamãq; abesse, neq; ueritatẽ ipsam uerborũ fucos, neque uim diuinã humanis machinis indigere. Adde, quòd in tot ueteris, nouiq; testamenti uoluminibus, nihil usq; nisi consonũ reperitur, quòd cæteris nõ est cõcessum, maximumq; est diuinæ ueritatis indicium. Habet scriptores illi nescio quid piũ & augustũ, atq; id, quod mirabile est, inter se quidẽ cõmune, à cæteris omnib; penitus alienũ, quod significat omnibus illis Deum præ cæteris aspirasse. Quid dicemus ad hoc? quod cũ cæteri omnes scriptores ambigant, & uacillent, illi tamen nihil usq; dubitat, sed tãta, prohi Deus omnipotens, certitudine loquũtur, quãta fortitudinẽ durissimã quoq; peregerunt. Audi piscatorem illũ Ioannẽ Euãgelistã. Quod fuit ab initio, quod audiuiimus, quod uidimus oculis nostris, quod inspeximus, & manus nostræ cõtractauerunt de uerbo uitę, & uita ipsa innotuit, & uidimus, & testamur, & annunciamus uobis uitam æternã, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Quod uidimus, & audiuiimus, & annunciamus uobis, ut & uos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cũ patre & filio eius Iesu Christo. Et hæc scribimus uobis, ut gaudeatis, & gaudiũ uestrum sit plenum, & hæc est annunciatio quam audiuiimus ab eo, & annunciamus uobis, quod Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Rursus in ijs considera, quanta affirmatione loquatur: Deus testificatus est de filio suo, & hoc est testimoniũ, quòd uita æternã dedit nobis Deus, & hæc uita in filio eius est, qui habet filium, habet uitam, qui nõ habet filiũ Dei, non habet uitam. Hæc scribo uobis, ut sciatis quòd uitam habetis æternã, qui creditis in nomine filij Dei, & hæc est fiducia quã habemus ad Deũ, quoniam quodcunq; petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos, & scimus quòd audit nos, quicquid petierimus, scimus quòd habemus petitiones quas postulamus ab eo, scimus quòd qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eũ. Scimus quod ex Deo sumus, & mādus totus in maligno positus est, & scimus quòd filius Dei uenit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus uerũ Deũ, & simus in uerõ filio eius. Hic est uerus Deus & uita æternã. Item, tres sunt qui testimoniũ dant in celo, pater, uerbum & spiritus, & tres unũ sunt, & tres sunt qui testimoniũ dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Si testimoniũ hominũ accipimus, testimoniũ Dei maius est. Nolite mirari fra-

res, si odit uos mundus, nos scimus quod translati sumus de morte ad uitam. Rursum, in hoc cognoscimus, quod in Deo manemus, & ipse in nobis, quonia de spiritu suo dedit nobis, & nos uidemus & testificamur, quod pater misit filium suum, saluatore mundi, & nos cognouimus, & credidimus ueritati, qua habet Deus in nobis. Item alibi, qui uis dicit, testimoniu perhibuit, & uerum est testimoniu eius, & illi scit, quia uera dicit. Ite, Hic est discipulus qui testimoniu perhibet de his, & scripsit haec, & scimus testimoniu eius uerum esse. Sed uide in super quanta asseueratione proclamet: in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est, in ipso uita erat, & uita erat lux hominum, lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. Rursum alibi: Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo, si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum. Nescio quis possit simplicitus quicquam pronuntiare simul & efficacius affirmare. Concludemus uerba Ioannis cum hac eius indubitata sententia: Ego uos in ueritate diligo, & non ego solus, sed omnes qui cognouerunt ueritatem propter ueritate, quae permanet in nobis, & nobiscum erit in aeternum. Iacobus duodecim tribubus dispersis ita loquitur: Omne gaudiu existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, sciens quod probatio fidei uestrae patientiam gignit, patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Si quis aut uestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropert, & dabitur ei, postulet autem in fide nihil haesitans. Et paulo post. Omne datum optimu, & omne donum perfectum de sursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initium alii quod ueritatis eius. Audiamus & Petri fiduciam: Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut uirtutes annucietis eius, qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumen suu. Nolite trepidare, sed comunicantes Christi passionibus gaudete, ut in reuelatione eius glorie gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Iesu Christi, beati estis, quoniam quod est honoris, glorie, & uirtutis Dei, & quod est eius spiritus super nos requiescit. Seniores ergo qui in uobis sunt, obsecro confessor, & testis Christi passionum, qui & eius quae est in futuro reuelata, glorie comunicator, pascite qui in uobis est gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontaneu, secundum Deum. Deus autem omnis gratiae, qui uocauit nos in aeternam suam gloriam, in Christo Iesu, modicum passus, ipse perficiet, confirmabit, consolidabitque, ipsi gloria & imperium in secula seculorum amen. Idem alibi: Non enim indoctas fabulas secuti, notam facimus uobis Dei nostri Iesu Christi uirtute, & praesentiam, sed magnitudinis illius speculatores effecti. Considerari per aeterea decet spem, charitate, firmitatemque Pauli, habentes talem spem multa fiducia utimur. Dominus quidem spiritus est, ubi aut spiritus Domini, ubi libertas. Nos uere omnes reuelata facie gloria Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur ad claritate in claritate, tanquam a Domini spiritu. Ideoque habentes hanc administrationem, iuxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficiamus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes uerbum Dei, sed in manifestatione ueritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiam opertum est Euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius seculi excacauit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Euangelij glorie Christi, qui est imago Dei. Non enim nosmetipsos praedicauimus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos aut seruos per Iesum. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiae claritatis Dei, in faciem Christi Iesu. Habemus autem thesaurum istum in uasis fictilibus ut sublimitas sit uirtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur, attenuamur, sed non desistimus, persecutionem patimur, sed non derelinquimur, desicimur, sed non perimus. Et paulo post. Scimus enim, quod qui suscitauit Iesum, & nos suscitabit cum Iesu, propter quod non deficiamus. Sed licet is qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem

in diem. Id enim quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur, quæ enim uidentur, temporalia sunt, quæ autem non uidentur, æterna sunt. Scimus enim quòd si terrestribus domus nostra huius habitationis dissoluatur ædificationem ex Deo habemus, domum nõ manufactam, sed æternam in cælis. Hæc ad Corinthios. Timotheum uerò sic admonuit: Vigila in omnibus, & labora, opus fac Euangelistæ, ministeriũ tuum imple, sobrius esto, ego enim iam immolor, & tempus meæ resolutionis inest. Bonum certamen certavi, cursum cõsummaui, fidẽ seruauit, in posterum reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed omnibus qui diligunt eius aduentum. In his uerbis uaticinatus est præsens sibi imminere martyriũ, quod breui secutum est. Non possum me continere quin his adiciã, quam certa asseueratione, quantaq; maiestate in epistola ad Hebræos æternam filij Dei generationem, uimq; cecinerit. Multifariam multisq; modis olim Deus loquẽs patribus in Prophetis, nouissimẽ diebus istis loquitur eis nobis in filio, quem constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq; omnia uerbo uirtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, & quæ sequuntur. De eodem filio Dei in sequentibus dicit: Uirum est enim uerbũ Dei, & efficax, & penetrabilis omni gladio accipiri, pertingens usq; ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoq; & medullarum, discretor cogitationum, & intentionum cordis. Non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad quod uobis est sermo. Ad Colossenses: Filius est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso cõdita sunt uniuersa in cælis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis Ecclesiæ, & est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliari omnia per ipsum pacificans, per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt. Sed ne cogar longius progredi per ea quæ de filio Dei miranda in Epistola ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philippenses, ac de spiritu sancto ad Corinthios, deq; cæteris Theologiæ mysterijs alibi tanquam oracula firmissima fundit, uno uerbo comprehendam. Siquis diligenter sacras literas legerit, Christianam legem diuina uirtute constare fateri cogetur. Siquidem nostri heroes stabiles hærent immobili fundamento, clari mente, uoluntate feruentes, uerbis simplices, neq; certis, actione indefessi, inuicti proposito. Cæteri anxie nimium ratiunculas per ambages incutuntur, arque, (ut inquit Dauid,) tanquã impij, circuitu quodam oberrant neq; sui, neque aliorum duces sufficientes. Deniq; si religionis maxime propria est puritas, hæc certe diuinitas est, quæ neque uiles posteriorum Iudæorum superstitiones, & spurcissima Talmud deliramenta, neq; obsecras, & iniquas Cætilium fabulas, neque abominabilem Mahumethensium licentiam, & Alcorani ineptias admittit, quæ neque terrena premia, ut leges aliæ, sed cælestia pollicetur, neq; aduersarios fidei legisq; suæ interfici iubet, quemadmodum iussit Talmud, & Alcoranum, sed uel ratione doceri, uel oratione conuerti, uel patientia tolerari. Quæ ut in primitijs Christianorum re ipsa manifestissime apparuit, non modo amputat uita, sed extirpat, uirtutesq; perluadet operando priusquam suadendo. Talis enim illorum conditio forsẽ fuit, ut non aliter persuadere poterint, quam & uirtutes & miracula exercẽdo. Virtutes præterea non ambitionis aut uoluptatis, aut tranquillitatis humanæ, sed Dei solius gratia ardentem exercet, totumq; hunc mundum pessundat, & pro nihilo habet, ut mundum alterum consequatur.

Authori.

Communem religio: em neque à stellis, neque ab hominibus quibusdam, neq; à morbo esse, sed à Deo, atq; humana speciei cōmuni natura, in Theologia nostra probauimus. In presentia uerò Christianam legem non esse, seruariq; à fato quodam syderum, breuiter sic ostendimus. Aduertis Christi tanq; diuinus ab initio mūdi prædictus à Prophetis, Sybillisq; fuit, nō in Astrologia peritis, sed diuinitus inspiratis. Adde quòd solent sphaerae coelestes, tanquam causae uniuersales atq; remotae, particulares in terris effectus, non absq; cōmodis quibusdam medijs ad finem perducere. Humana uerò omnia, nō modo non subministrant commodè Ch. tianis, sed annos trecentos prorsus aduersata fuisse traduntur. Vnde cum Paulus apud Lucā Romae disputans cum Iudæis dixisset, propter spem Israël cathena hac circūdatus sum, subiunxerunt Iudæi, compertum habemus huic sectae ubique cōtradici. Ob hoc ipsum sic exclamauit Tertullianus. Cum odio sui cepit ueritas, simul ut apparuit inimica est, tot hostes eius, quot extranei, & quidem propriè ex æmulatione Iudæi, ex concussione milites, ex natura ipsi etiam domestici nostri, quotidie oblidemur, quotidie prodimur, in ipsis plurimū coëtib; & congregationibus nostris deprimimur. Item, Veritas nihil de sua causa deprecatur, quia nec de conditione miratur, scit se peregrinam in terris agere, ita inter extraneos facillè inimicos inuenire. Ceterū, genus sedē, spem, gratiā, dignitatē in cœlis habere, unum gessit interdū, ne ignorata dānetur. Quid enim iniquius, quā ut oderint homines quod ignorant, etiā si res meretur odire? Item utrumq; ex alterutro redarguimus, & ignorare illos dum oderunt, & iniuste odisse, dum ignorant, Hæc ille. Præterea corporales causae, leges uel uoluptuosas, uel ambitiosas, uel certè nō plusquam ciuiles inducunt, Christiana lex omnia hæc damnat, uel superat. Item sphaerae coelestes non alius infundere desiderium possunt, quā cœlorum Christiana pietas coelestes spernit sphaeras, atq; transcendit, Deumq; adorat solum super cœlum, ut pote quæ non nascatur à cœlo, coelestibus uel spiritibus, sed à solo supercoelesti Deo. Innumerae homines apud omnes Gentes pro Christi nomine libenter se uulneribus, certaq; morti solius diuinae beatitudinis gratia obtulerunt. Quando aliās talia cœlestis motus effecit certamina? Quis sapiens unquam potuit doctrinam suam sola pietate ad uniuersum orbē spargere? Ac Deus ob solā uirtutē, uel aduersante prisca consuetudine, atq; potentia, ubiq; credi. Si hæc à syderib; proficiscerentur, profecto alius quoq; eandem aut similit̄ stellarū necessitatē nascens habuisset. Quod nam fatū uniuersi creatorē ipsum esse cōfirmavit, q̄ nullā esse fatōrū uim docuit, atq; docet. Quomodo igit̄ ipsum fatum sibi met̄ repugnat, & non esse se ipsum prædicit? Hæc ita Eusebius confirmauit, qui prædicationis Euangelice gratia uel certarum tam multis annis, uel etiā nūc certat, quomodo ad unā uoluntatē, & fidē, & eandem uirtutē animi, uiuendiq; rationem diuersis tēporibus, & tam multi nostra memoria cōpulsū sunt. Quis mentis cōpos credere unq; poterit, iuuenes simul ac senes, uiros & foeminas, seruos & liberos, doctos atque indoctos, nō in uno climate orbis, neq; in eadē hora natos, sed ubiq; terrarū, & diuersis tēporibus syderibus coactos, unā & eandem, nouam atq; inauditam doctrinā, & quidem cum periculo mortis, patrijs ritibus anteposuisse, & ueræ philosophiæ dogmata, durtiēq; uiuendi, quā delicias maluisse. Hæc Eusebius. Non igitur audiendi sunt impij quidā, & fati fatū assertores, qui in ipso Ch. utiana religionis initio pronunciauerūt, ipsam cum primū annos trecentos sexaginta quinq; impleuisset ruiturā, idē etiā quodam oraculo firmauerunt. Neq; audeat Astrologus aliquis aliquandō eam defecturam pronunciare, quæ non à temporali cœlorum motu, sed ab æterna Dei stabilitate dependet, quæ ab initio mundi usq; ad Octauiani Imperatoris tempora in Prophetarum præconijs populorumq; expectatione, rerum similitudine cōstitit. Deinde usq; ad nos annos tam mille & quadringentos septuagintaq; & quatuor, inuitis cœlis, terrisq; perdurat. Cuius persecutores primos scilicet Iudæos, Deus ob hoc ipsum, ut aliās ostendimus, exterminauit, quā à diuturna, immanēq; Gentiliū, hæreticorumq; persecutione defendit. Nunquā igitur poterit religio hæc aboleri, quæ Deū iudicem habet, atq; custodem, etiā si male administratur à suis, & crudeliter impugnet̄ ab hostibus, stat em regente Deo, q̄ nō minus à suis male tractatur quā alienis. Deniq; si prosperè Christianis res huma-

res humane succedent, ceremoniæ nō cessabūt, si aduersa multa contingent, crescet tandem hæc religio, atq; perficietur. Nam cum extrema quadam, & diuturna aduersitate quondam orta, aduulgataq; fuerit, eadem necessario nutrietur, ac prorsus implebitur.

Christi auctoritas absq; miraculis minime fuit.

Cap. X.

SEd arguendi acriter illi mihi uidentur, magnanime Laurenti, qui quotidie eā pertinaciter quam imprudenter noua ad fidē Christi confirmandā miracula exigūt. Si enim rara sunt, prodigia sunt, si frequentissimē fierent, uel artificiosa, uel naturalia uidentur. Sufficiat nobis scire, mundum olim non absq; manifestis miraculis tam miraculose, tam miraculosa instituta, & opera cœpisse, & pertulisse. Quid quod Christum fecisse miracula, Gentiles, Iudæi, Mahumethenses nobis cōcesserūt. Miracula de stella ab Oriente, eclipsi Solis, ac terræ motu, templiq; scissione, & alia multa, multis hominum milib. manifesta discipuli Christi tam in Iudæa q̄ alibi palā quotidie predicabāt, atq; scribebāt. Atq; eo quidē tēpore, quo innumerabiles adhuc supere ar eorum, qui cum moriente Christo uiuit, & iā adulti fuissent, redarguere discipulos illos omnium rerum egenos, nisi uera dixissent, facillimē poterāt. Quonā pacto Herodes facinus tam abominabile, & periculosissimū perpetrasset, quādo uidelicet tot infantes, filiumq; suum interemit, nisi nouo quodā, & stupēdo prodigio fuisset perterritus. Quod quidē cum primum perpetrarit, ad Octavianū scriptum fuit. Audi Macrobiū. Quum audisset Augustus inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait, prestat Herodis porcū esse quam filiū. Operę precium est audire primū de terrē motu, inquit enim. Maximus terrę memoria mortaliū exitit in cœtus Tyberij Cæsaris principatu, duodecim urbib. Asiæ prostratis. Forfitan ille terrē motus fuit, qui in Iesu Christi cōgigit passione, rum quia dicit eum fuisse talem, ut nūquam similis fuerit. Tum uerō quia in Asia, & Tyberio imperante, ubi scilicet, & quando passus est Christus, scribit Eusebius, se legisse in cōmentarijs Ethnicorū, quod anno Tyberij decimo octauo, Solis facta est defecatio, Bithynia terrę motu cōculsa, & in urbe Nicæa ædes plurimæ corruerunt, quæ omnia congruunt, quæ in passione saluatoris acciderunt. Scribit uerō super his & Phlegro, qui Olimpiadum egregius supputator est, in decimortio libro, ita dicens: Quarto autem anno ducentesima secundę Olimpiadis, magna excellēs inter omnes, quæ ante eam acciderunt. defecatio Solis facta, dies hora sexta ita in tenebrosam noctē uersus, ut stelle in cœlo uisæ sint, terræq; motus in Bithynia, Nicæa urbis multas ædes subuertit, hæc Phleg. Argumentum huius rei, quōd Saluator hoc anno passus sit, Euangelium præbet Ioannis in quo scribitur: post quintum decimum annum Tyberij Cæsaris tribus annis dominum predicasse. Iosephus etiam uernaculus Iudæorum scriptor, circa hæc tempora, die Pentecostes, sacerdotes primum, locorū quosdam sonitus sensisse testatur, deinde ex adito templi, repentinam subito erupisse uocem dicentium: Transmigremus ex his sedibus, huc usque Eusebius. Quod autem Christus passus uerit anno Tyberij decimo octauo, declarat etiam Lucas Euangelista, qui anno Tyberij quindodecimum Christum baptizatum dicit, anno trigesimo iam propinquantem. Computat autē Eusebius, Cirillum anno quadragesimo secundo Imperij Augusti natum fuisse, cœpisse uerō Euangelium prædicare anno Tyberij quindodecimo. Dionysius Areopagita philosophorum Atheniensium præstantissimus, & Apollophanes insignis sophista naturaliumq; rerum sciētia polens, eo die quo Iesus occidebāt, unā apud Heliopolim erant. Hi tūc uiderūt Lunæ globum extra coniunctionis tempus ab Oriente Soli mirabiliter incidētem, atq; ipsum ab Æora nona usq; ad uesperam supra Solis diametrum mirabiliter obfistētem, incidētiamq; eiusmodi usq; ad solaris corporis finē peruenisse, ac tum demum ex aduerso diametri resississe, considerauerunt. Cum uerō hæc præter omnem naturæ ordinem contigisse manifestē cognoscerent, Dionysius prorsus obstupuit, & Apollophanes cōuersus ad Dionysium exclamauit, præclare Dionysi, hæc quidē sunt uerum uicissitudines diuinarum. Hæc Dionysius Areopagita scribit ad sapientem Polycarpum, rogatq; eum, ut Apollophanem ipsum ad huc ueniret, & nondū Christianū cōueniat, qui neque sit negaturus, illa præter naturæ ordinē euenisse, neq; Christianam ueritatem aspernaturus ulterius, sed

sed eam humiliter suscepturus. Lactantius affirmat Christum cruci affixum fuisse Martij die xx. Esculus autē quidam Astrologus, quamuis parum religiosus, asserit tamen Astrologica computatione certum esse, ea die qua Christus cruci affixus est, Solem in primo Arietis gradu, Lunam in principio Libree fuisse, atque eclipsum secundum naturam nō potuisse fieri, tum quia plenilunium erat, oportet autem Solis eclipsum in nouilunio fieri, tum quia ab Oriente incepit eclipsis illa, cum ab Occidente incipere solet naturalis eclipsis. Atq; Solem in Piscibus fuisse uolūt, in Virgine Lunam, idē tamen ab his de eclipsi concluditur atq; ab Esculo. Idem ostēdunt Iudæi, qui leges iubente, pascha semper quartadecima Luna celebrauerunt, & in pascha Iesum immolauerunt, Eclipsis autem fuit, non enim licebat tunc in re tam manifesta mentiri, nam in eodē seculo, & apud eosdē prædicata, scriptaq; sunt, in iuo, & apud quos miracula eiusmodi euenisse narrātur. Solius autē Christi gratia miraculū illud factū est in cœlo. Quid enim aut tunc, aut aliās miraculosius quāam Christus factū est, uel sub cœlo, uel supra cœlis? De quo prægo eius Paulus: Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua cōfiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Atq; id, quod admirationē exauget, hoc confessā tūc est hominū lingua, postq; in forma serui exinani erat semetipsum humilis, & obediēs factus usq; ad mortē, mortē autē crucis. Si absq; miraculis hominē in eiusmodi habitu ac sorte constitutū mundū summum esse Deū cōfessus est, hoc unum miraculorū ornatum uincit admirationem. Ego adducī nō possum, nisi miracula multa uidisset, Ioannem Euangelistam scriptorē maximē omniā simplicē, atq; sobriū, tam miraculosa uoce ausum fuisse clamare: Sunt & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundū capere posse eos, qui scribēdi sunt libros. Mitto quod Euangelistæ sæpe aiunt, Iesum millia infernorum simul mirificē curauisse. Docet nos magnus Paulus, qualis illa fuerit Apostolorū prædicatio, qua populū multi cōuertebātur, nam Corinthiis inquit: Ego fratres cōuenissem ad uos, ueni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians uobis testimonium Christi. Non enim iudicauī me scire aliquid inter uos, nisi Iesum Christum, & hūc crucifixū, & ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud uos, & sermo meus, & prædicatio mea non in persuasorijs humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostensione spiritus, & potestatis, ut fides uestra non sit in sapientia hominū, sed in potestate Dei. Sapientiā autē loquimur inter perfectos, in alia Epist. eisdē dicit: Signa Apostolatus mei facta sunt super uos in omni paciētia, in signis & prodigijs & potestatibus. Sed audiamus eū ad Thessalonicenses scribentem: Scis quod Euangelium nostrum non fuit ad uos tantū in sermone, sed in potestate, & spiritu sancto, & plenitudine multa. Ad eone sui oblitus erat prudentissimus Paulus aut usq; adeo obliuiosos opinabatur populos, ad quos scribebat, ut commemoraret, se apud eos fecisse prodigia, nisi fecisset, in promptu erat redargutio, & infamia, si forte mentitus esset. De prodigijs à se factis scribit etiam ad Romanos, ex quibus & similibus miracula temporibus illis non defuisse concludimus, quorum uirtute ad exemplar, lumenq; inō ad habitaculum nostrum addiscata tunc est domus Dei, quæ ut ait Paulus, est ecclesia Dei uiuī, columna, firmamentumq; ueritatis, & manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatū est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Hæc ad Timotheum. Quid igitur garrimus incredulū? quid ulterius procaces esflagitamus? num quotidie (Deo magno nobiscum) sub iudice lis est? num quolibet temporis momento, tum singulis nobis, tum posteris, qui similiter querent, Deus auctoritatem suam redimere miraculis cogitatur, & tanquam præstigiator aliquis mercenarius in theatrum prodire ad nutum cuiusq; compellitur? Atqui neq; etiam hominem animal natura liberum, uolētis quibusdam signis compellere naturale ac decēs est, sed inspirationibus, doctrinisq; allicere, uolētis enim uirtus, & beatitudo promittitur, non coacto, credendo præcipientis auctoritas confirmatur, non perquirendo. Quid? quod pauci sunt, qui miracula uidere, paucissimi, qui accipere digni sint. Mirabilia inter homines cōgrue ut plurimum à Deo fiūt per animas hominum à corporibus ualde seiunctas, Deoq; coniunctas, tāquam per instrumenta.

menta. Immergite igitur uos in corporis lutum anime misere, sic cœlestia cernitis mira-
cular: O quam stulte optatis, inclinato in terram capite uidere sublimia, rapi potentia
in altum uultis, nō uirtutū gradibus scandere. Quid miraculosius, quid diuinius in ter-
ris, quam animus omnino sui corporis dominus? Imperium hoc experiamur, si possu-
mus, possimus autē, si uolumus, tūc nō modo cernemus miracula, sed ipsi perficimus.
Ego certe arbitror, nobis etiam nō merentibus, sæpe uariis in locis miracula quædam si-
gna diuinitus fieri, sed non patent omnibus omnia. Multa etiam non scribuntur, uel scri-
pta quidem non creduntur, cuius quidem ambiguitatis occasionem dare uidentur nō-
nulli homines adme sum detestabiles, qui imitatione uerorum, falsa prodigia introdu-
cunt. Imitatio & u. similitudo necessariō rem ueram sequuntur, quam quis imitetur,
& repræsentet, non esset introductus nummus adulterinus, nisi quandoq; legitimus fu-
isset nummus, non essent falsa conficta miracula, nisi ex ueris miraculis homines ad ip-
sorum imitationem fidemur inuitati fuissent. Miracula, quæ Aurelius Augustinus se
uidisse, & Gregorius narrat, talia sunt, ut fide carere nō debeant. Audiuī equidē nōnul-
la nostris seculis, atq; etiam in urbe nostra Florentina, mirabilia simul & credibilia cōt-
gisse, sed quædam occultiora. Illud certē multis hominum millibus, qui & uiderunt, &
adhuc uiuunt manifestissimum, quod Anconæ anno Domini. M. CCC. LXX. factū a mul-
tis fide dignis accepimus. Puella quædam propter pessimam quandam neruorum con-
tractionem à primis incunabulis gradiēdo natib. pro cruribus utebatur. Præterea Bin-
dellus, Florentinus propter faucium pectorisq; contractionem, multos annos loqui ni-
hil potuit, ambo cum diuæ Mariæ eodem in loco se suppliciter cōmendassent, sani pro-
tinus euaserunt, cum diuæ Populo multis annis noti fuerant infirmi, & postea iam quatuor
annos cōtinuē omni populo sani. Noli Laurēti mirari, quod Marcellus Ficinus philoso-
phie studiosus miracula introducat, uera. n. sunt quæ scribimus, ac Philosophi officium
elationibus proprijs singula confirmare. Sunt autem propria rerum naturalium rati-
onem, quæ secundum naturam sunt, diuinarū uero quæ super naturā huiusmodi sunt,
tum metaphysicæ probationes, tū uel maximē miracula, Deus enim non tantū uerbis;
quantum miraculosis operibus mysteria sua probat, & præcepta confirmat. unde illud:
Si uerbis non uultis credere, operibus credite.

Authoritas apud Gentiles.

Cap. XI.

Christiana miracula nemo negauit unquam, licet illa nōnulli ad dæmonū uim
retulerint, nescientes dæmones uel sui cultum, uel uitia tandem pestifera quæ
diffusionis perfundere solere, hæc autem à Christianis illis hereticis alienissi-
ma. Atqui quonam pacto potest ea religio ortum à dæmonibus habuisse, quæ
dæmonum cultum damnauit, eueritq; ipsosq; dæmones & fugauit, & fugat?
Vniuersus penē orbis Christum subito coluit, atq; colit, exceptis paucis circumuagis
sceneratoribus, qui auaritiæ penitus mæcipati, de diuinis rectē sentire non possunt. Pro-
fecto Gentiles omnes consenserunt, lesum aut Deum ipsum fuisse, aut certē diuinum.
Milesias Apollo cōsultus, ita commendauit Christum. Mortalis erat corpore, sapiens
prodigiorum effector, sed sub ducibus Chaldæis, armis comprehensus, clauis, sustinuit
quæ amaram mortem passus est. Porphyrius in libro de responsis inquit, Christū diu
ximē piū pronūciauerunt, immortalemq; euasisse asseruerunt, benignum admodū
de illo testificantes. Adiungit Hecatem deam interrogantibus de Christi anima respon-
disse: Viri pietate prestantissimi est illa anima, hanc colunt à rigiditate alienam, & post
multa subiunxit Hecate: Christus ipse pius in cœlum sicut pijs cōscendit. Huic ergo ne
derogaueris. cōcedit ipse Porphyrius, Christum & sapientem & piū fuisse, quamuis
Christianos partim indolens, partim magos nominet, tum ueritati, tum sibi ipsi manife-
stè repugnans. Terullianus in Apologetico scribit, quod cum Pilatus ad Tyberium
imperatorem de Christianorum dogmate referret, Tyberius reuult ad senatū ut Chri-
stianorum sacra inter cætera sacra reciperentur. Verum cum ex consulo paruum, Chri-
stianos eliminari urbe placuisset, ex eo quod non senatus, prius huius rei iudicium dela-
tum fuisset. Vetus. n. erat decretum, ne quis Deus absque senatus autoritate consecra-
retur. Tyberis p̄ edictū accusatoribus Christianorū minatus est mortē, multi senatorū, &
æquiti Romanorū interfecti. Cōfirmat eadē Euseb. Vespasian, ac Titus, auditis Christi
operibus

operibus eius potentiam timuerunt. Adrianus, sicut Iulius Capitolinus narrat, statuit Christo tēpla facere, eumq̄ inter deos recipere, ideoq̄ tēpla absq̄ simulacris in omnibus ciuitatibus fieri iussit, quę hodie idcirco, quia non habēt numina, dicūtur Adriani, quę ille ad hoc parasse dicebatur, sed prohibitus est ab ijs, qui cōsules sacra, reperant, omnes Christianos futuros, si id optatē euenisset, & tēpla reliqua deferenda. Alexander Seuerus tēpla fieri Christo statuit, sed nō successit, orabat in marutinis in sacratio suo corā statuā Christi. Hęc Capitolinus. Sed audi qd̄ de Adriano referat Euseb. Quadratus discipulus Apostolorū, & Aristides Atheniēsis philosophi libros pro Christiana religione Adriano dederat cōpositos. Et Serenus Granius legatus, uir apprīmē nobilis, literas ad imperatorem misit, iniquū esse dicens, clamorib. uulgi innocentiū hominum sanguinem cōdemnari, & sine ullo crimine, nominis tantum & sectę reos fieri. Quibus cōmotus Adrianus Minutio Fundano procōsuli scribit, sine obiectu criminis Christianos non condemnandos, cuius epistole usq̄ ad nostram etatem durat exemplum. Hęc Euseb. Antoninus Pius cū audisset Christianos hoc frequēter uti prouerbio: Quod tibi iri non uis, alteri ne feceris, perscrutatus est Christi uitam, eiq̄ statuatam tanq̄ Deo faci. it. Reor equidem ad hoc maximē inductum fuisse à Iustino Philosopho, qui ei librum pro nostra religione conscriptum dicauit. Philippus ex imperatoribus primus Christianus fuisse ab Euseb. traditur, superiores enim Iesum non solum, sed cum ceteris dijs colebant, sed si omnes populum suum magis quā deum ueriti fuisse uidetur. Constantinus deniq̄ Christi miracula in rebus suis manifestius fuisse expertus. Deum magis quam populū timuit, solumq̄ Christum & palam adorauit, idolorum templa subuertit, Christo templa passim preciosa edificauit. Hęc de illo scribit Eusebius, qui illius tempore floruit. Principes autem illos, qui atrocius in Christianos sequebantur, crudeli quadam natura, & temeraria perturbatione potius quā ratione iustitię inductos fuisse constat, si quis insanos illos Neronēs, Domitianosq̄, quibus illis temporibus abundauit Roma, consideret. Quibus damnatoribus Tertullianus inquit, sectam nostram gloriari debere, quia nonnulli grande aliquid bonum ab illis damnari potuerunt. Tales uerō semper persecutores nostros fuisse iniustos, impios, turpes, ab omni populo damnatos. Modestiores uerō principes erga Christianos honestius se gessisse. Sed quicumque principes præ ceteris immanissimē sequebantur, ut Nero Domitianusq̄, miserabiles penas dederunt. Ut obmittam, quod Christi proditor Iudas repente laqueo se suspendit, quod illis temporibus Christi discipuli publicē dixerunt atque scripserunt. Præterea quod Pontius Pilatus Christi condemnator, tandem in multis incidens calamitates se manu propria interfecit, quod apud Græcorum Romanorumq̄ue historicos legisse Eusebius asserit. Similis Herodis primi exitus fuit, qui se ipse peremit, similis & secundi, qui statim post Iacobi necem, carceremq̄ Petri, percussus ab angelo, ut Lucas testatur, periit. atque ut Iosephus inquit: uidit angelum suo capiti insidere, exitiq̄ue sui ministrum, deinde grauitur cruciatum uitam uiolenter abrupit. Adde quod Aurelianus Imperator cum primum aduersum Christianos persecutionem mouisset, fulmine primo territus est, mox occisus. Iulianus quoque apostata in Persas proficiscens, Christianum post uictoriam dijs sanguinem uouerat, sed in itinere fame, sitiq̄ exercitum perdidit, ipse etiam ignominiosē est interfectus. Diocletianus seipsum peremit. Maximianus turpiter est occisus. Neque silentio prætereundum arbitror, quod Celsus Epicureus, Porphyrius quoque & Iulianus Proculusq̄ platonici, & nonnulli alij doctrina insignes, qui partim insana quadam arrogantiā, partim ut suis populis, ac potentibus obsequerentur, contra Christianam pietatem, linguam suam, calumnię impię armauerunt, dum contra illam potentium, mundiq̄ue arma sequebantur, proculdubio reipsa declarauerunt, neque illos religionis nostrę patres ullo pacto contemnendos fuisse. Quibus cum certamine congregi illustres philosophi dignabantur, & à quibus conuicti sunt, neque religionem ipsam ui humana fuisse exortam, quę tam mirabiliter humanam sapientiā & potentiam superauit. Quod apud Esaiam Deus prædixit: Perdā sapientiā sapientium, & prudentium prudentiam reprobabo. Et Paulus Apostolus cōfirmauit dicens: Sapientiā huius mundi, stultitia est apud Deum. Quod stultū est Dei, sapientius est hominibus.

& quod

& quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Atq; alibi strenuus hic Christi miles in hunc modum clamat: Arma militiæ nostræ nō carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destruendum munitiones & consilia, & omnem altitudinem extollētem se aduersus Dei scientiā, insuper ad redigendum in captiuitatem quemlibet intellectum in obsequium Christi, atq; ad omnem inobedientiā promptius ulciscendam. Merito igitur hæc arma timuit Gamaliele magnus Hebræorum doctor, quando consuluit, ne Iesū disciplinam persequerentur. Si enim ex Deo esset, impediri non posse, si non esset ex Deo, sicut cetera signa, quæ illis temporibus cōtingerant, breui tempore duraturam. Timuit quoq; illa diuinitus ille Plotinus platoniorū princeps interpretum, Numerianus, Iamblicus & Amelius, qui Christianam theologiam non reprobare, sed æmulari potius studuerunt. Timuit ipsēdem fermē temporibus, & multo magis illa Arnobius Aphricanus rhetor clarissimus, qui cum adhuc idolatra ad credulitatem Christianam somnijs compelleretur, neq; ab episcopo fidem impetraret, quam semper impugnauerat, elucubrauit aduersus pristinam religionem, ut Hieronymus ait, luculentissimos libros, ac tandem ueluti quibusdam pietatis obsidibus impetrauit.

Christi auctoritas apud Mahumethenses. Cap. XII.

MAhumethenses Christiani quodāmodo esse uidentur, quamuis hæretici, Arrianorum, Manichæorumq; sectatores, confitentur ceterē rex eorum Mahumethes, Iesum Christum Dei uirtutem, sapientiam, animam, flatum, spiritū, uerbumq; afflatu quodam diuino ex Maria uirgine perpetua natum, suscipisse mortuos, aliq; miracula plurima præ ceteris diuinitus effecisse, fuisse cunctis Hebræorum prophetis sublimiorem, nullumq; Hebræos post Iesum habituros prophetam, cunctis quidem uiris eum antepōnit, Mariam omnibus mulieribus. Addit corpus Iesū incorruptum in cœlum ascendisse, Christianos longo interuallo Iudæis antepōnit, Iudæos admodum detestatur. Hæc in libro eius Alcorano omnia. Vnde sectatores illius ludæos suis sacris nō prius inītant quàm sacramenta Christianorum antiqua, uera, & bona esse cōtendant. Et qui Mahumethis sepulchrum uisunt, nisi etiam Christi sepulchrū uiserint, nondum satis purificati existimantur. Qui Christi uel Mariæ nomen contumeliose commemorat, ab eis ferere punitur. Religiosorū genus habet aliud Heliaz, aliud Ioanni Baptistæ, aliud & id quidem præcipuum Iesū Christo dicatur. Celebrant Prophetas, & Euangelia, didicerunt enim à Mahumethe in Alcorano, Alcoranum esse Hebraicorum Prophetarum, Euangelijq; affirmationem atq; declarationem. Legitur ibidem, neminem fore perfectū, nisi testamento ueteri, nouoq; paruierit, & Alcorano insuper, quod sit congregatio & declaratio utriusq;. Quotiens Euangelium nominat, quod facit sæpe, totiens proprio cognomento librum appellat lucidum, aliquando etiā Euangelium addit esse lumen testamenti, castigationem rectamq; uiam timentibus Deum. Inducit præterea in Alcorano Deum ita loquentem: Cum Prophetas alios alijs præferimus, eosq; allocuti fuerimus, Christo Mariæ filio animam nostram propriè conferentes, uim atq; uirtutem præ ceteris præbuimus. Duo autem præcipui Mahumethis errores esse uidentur: Alter quod quamuis in Christo diuinitatem quandā ponat, longē maiorem quàm in cunctis hominibus, uel præsentibus, uel præteritis, uel futuris, uidentur tamen alicubi uelle diuinitatem illam esse à Dei summi substantia distinctam atq; minorem, quod quidē ab Arrianis accepit, sed in hoc secum ipse pugnat, epitheta enim, quæ Christo attribuit, diuinitatem eius eandem esse, atq; summi Dei significat. Alter Mahumethis error, & quidem manifestior est, quod quando satellites illi sacerdotum, qui conijcere manus in Iesum conabantur, ceciderunt, Deus, ut Mahumethes putat, repente, & clam Iesum in cœlum rapuit. Illi cum surrexissent, alium quendam Iesū similem comprehendentes uerberauerunt, & cruci affixerunt, hoc à Manichæis accepisse uidentur. Nihil opus est, ut erroris huiusmodi confutem, quicunq; enim Arrianam, & Manichæam hæresim cōfutarunt, Mahumethem quoq; confutasse uidentur. Concludere possumus, Christianam legem apud omnes sectas Gentiliū, Iudæorum, Mahumethensium, & uera omnium excellentissimam esse concedi. Quisq; enim istorū, quamuis affertur, uel quædam naturæ, uel consuetudinisq; uel fictionis propriam hæresim ceteris præferat, Christi-

rat, Christianam tamen, excepta sua, reliquis anteponeit. Itaq; cum sincere iudicaretur, cunctis absq; controuersia praeferretur.

De generatione filij Dei in eternitate. Cap. XIII.

Omnis uita prolem suam penes se ipsa prius generat quàm seorsum, & quò præstantior uita est, eo interioriorem sibi generat prolem. Sic uita uegetatiua tam in arboribus quàm in animalibus semen quasi arborem, & quasi animal in corpore proprio prius generat, quàm aut iaciat extra, aut arborem inde, aut malie externum producat. Sic sensitua uita, quæ est uegetatiua præstantior, per phantasia in se simulachrum, intentionemq; rerum parit priusquam membra moueat, et in externa materia fabricet. Sed foetus ille phantasia primus, quia in ipsamet anima est, ideo propinquior est animæ quàm foetus uegetatiuæ uitæ, qui non fit in anima, sed in corpore. Sic uita rationalis, quæ est excellentior quàm sensitua, parturit in se ipsa rationem tum rerum, tum sui ipsius, quasi foetum, priusquam uel loquendo, uel agendo promat in lucem. Primus ille rationis foetus propinquior est animæ quàm phantasia foetus. Vis enim rationalis in foetum suum, perq; illum in se ipsam reflectitur, actum suum seipsum quaerendo, cognoscendo, amando, quod non efficit phantasia. Sic angelica uita excellentior quam rationalis, notiones sui ipsius, & rerum, diuino quodam instinctu promittit in se, antequam depromat in mundi materiam, proles hac interior est angelo quàm rationi sua, quia neq; ab externis obiectis sigillatim incitata est, neq; mutatur. Quamobrem diuina uita, quia eminentissima est, & fecundissima omnium, multo magis prolem sui simillimam quàm reliqua generat, ac eam in se generat, priusquam pariat, extra generat, inquam, intelligendo, prout perfecte Deus intelligendo seipsum & in seipso omnia, perfectam totius sui, & omnium notionem concipit in se ipse, quæ quidæ equalis, plenaq; Dei imago est, & exemplar mundi superplenum. Hanc Palladem appellauit Orpheus, solo Iouis capite natam, hunc Dei patris filium Plato in epistola ad Hermiam nominauit, in epinomide nuncupauit logon, id est rationem ac uerbum dicens: Logos omnium diuinitus mundum hunc uisibilem exornauit. Mercurius Trifemigistus de uerbo, & filio Dei, ac etiam de spiritu saepe mentionem facit. Zoroaster quoq; intellectualem Deo prolem attribuit. Dixerunt isti quidem. quod uoluerit, & id quidem adiuuante Deo, Deus autem hoc solus intelligit, & cui Deus uoluerit reuelare. Dei fecunditas, quod est bonum actu infinitum per immensi boni æterniq; naturam ab æuo se actu propagat infinite, quicquid autem est extra Deum, finitum est, se igitur Deus propagat in se ipso: ubi certè infiniti patris infinitus est filius. Oportet autem huiusmodi prolem multo magis intimam, ut ita dixerim, esse Deo, quàm angeli notionem illam angelicæ mentis in angelo quippe cum sit esse aliud quam intelligere, notio, quæ generatur intelligendo, aliud est quàm angeli ipsius essentia. In Deo autem, quia esse & intelligere idè sunt, notio, quam Deus semper intelligendo seipsum gignit, semper tantquam exactissimam sui ipsius imaginem, idem essentia est, atq; ipse qui generat, quam uis mira quadam relatione tanquam genita distinguatur à generante. Deus deniq; per æternam huiusmodi notionem cognoscens ab æuo seipsum infinitum bonum, per eandem ab æuo infinitum in se ad seipsum spirat amorè. Pater ergo & filius & spiritus amatorijs, tres à theologis personæ uocantur: natura quidem diuina inter se conuenientes omnino, ita ut unicus, & simplex Deus sit, sed relatione quadam incogitabili differentes. Sic in ordine rerum duo habemus extrema, & media duo, in angelo quidem quolibet una, ut quidam uolunt, persona angelica est in una specie suæ nature. Atq; conuenit soli: in foemina uero pregnantæ plures personæ in naturis pluribus, atq; contra, in quolibet animali nature in una persona sunt plures, in Deo autem plures in una natura personæ. Sed de his satis ad præsens, imò uero nunquam satis, contemplationis autem huius sufficientia non à philisophis, sed ab heroicis illis Christianorum iudicibus, & à Deo petenda. Recte enim Esaias ait: Quod oculus non uidit, quod auris non audiuit, quod in cor hominis non ascendit, Deus ihs qui eum di-

ligunt reuelauit.

Ordo

Ordo caelorum, angelorum, animarum, circa trinitatem quasi sphaerarum
 circa centrum. Cap. XLIII.

Super quatuor elementa, quae secundum substantiam & qualitatem mutabilia sunt, caeli septem sunt Planetarum, qui non substantia, sed quodammodo qualitate quadam uel dispositione quasi mutantur. Quoniam uero horum motus quasi erraticus est, caelum illis octauum superponitur, cuius magis ordinatus est motus, sed caelum illud duos habet motus, ab Oriente scilicet ad Occidentem, atque e conuerso. Duas quoque saltem qualitates, candorem scilicet & splendorem, ideo ab illo ad crystallinum ascenditur, cuius motus est simplex ab Oriente, qualitas quoque simplex, id est candor, sed quoniam motu superior status est, & candore superius lumen, ideo ab hoc ascenditur ad empirium omnino stabile, totumque lucens. Empirium stabilitati lucisque trinitatis recte accommodatur, nouem reliqui, nouem ordinibus angelorum, quarum quaelibet tres continet ordines. Quilibet ordo, ut theologi quidam computant, multas continet legiones: legionem ex sex millibus sexcentis sexaginta sex unitatibus constare putant, totaque legiones in singulis ordinibus esse, quot unitates legio ipsa complectitur. At ego Dionysio magis assentior dicenti: tantam esse illorum spirituum multitudinem, ut facultatem humanae computationis excedat. Vna Dei essentia in ternarium deducitur numerum personarum, ternarium hunc numerum ternarius hierarchiarum, & nonarius angelorum ordinum, quasi spiritalium sphaerarum, numerus circuit. Prima hierarchia patri, secunda filio, tertia spiritui attribuitur, in prima Seraphini patrem in seipso considerant. Cherubini patrem pro ut filium generat, Throni patrem cum filio spiritum producentem. In secunda, dominationes filium in seipso, uirtutes filium a patre manantem, potestates filium cum patre spiritum producentem. In tertia principatus spiritum in se ipso, archangeli spiritum uenientem a patre atque filio, angeli spiritum a filio patremque procedentem. Quamuis autem singuli (sicut diximus) alia & alia ratione praecipue Deum intueantur, singuli tamen trinitatem totam, & in ea omnia uident. Habent (ut uult Dionysius) aliam insuper differentiam, quod prima hierarchia liquorem suum a sola haurit trinitate, secunda per primam, tertia per secundam atque primam. Item Seraphini diuinæ prouidentiae ordinem in Dei bonitate speculantur tanquam sine. Cherubini in Dei essentia tanquam forma. Throni denique in se ipso, reliqui ad opera iam descendunt. Sed dominationes uel architecti praecipiant, quod reliqui exequantur. Virtutes iam exequantur, mouentque caelos, & tanquam instrumenta Dei ad miracula facienda concurrunt. Potestates arcent ea quae ordinem diuinæ gubernationis perturbare posse uidentur, ceteri iam magis ad humana descendunt. Principatus publica curant, Gentes, Principes, Magistratus. Archangeli circa singulos diuinum dirigunt cultum, sacrisque intersunt. Angeli minorum disponunt, singuli singulis custodes adsistunt. Quemadmodum uero nouem sunt angelorum ordines, sic in nouem ordines distribuuntur animae beatorum, quaelibet enim ad eum ordinem, eumque spiritum tanquam suum (ut Plato inquit in Timaeo) sydus ascendit, cui se in uita similem reddidit. Quamuis enim animae nostrae dum sunt in corpore non sub Luna hierarchiam efficiant, possunt tamen propter liberum rationalis naturae medium per omnes spiritus benignos ascendere, & descendere per malignos, ut in eorum medio medium rerum omnium teneant, ideoque omnium in se quaedam continent qualitates, quo fit ut latissima sit progressio animarum. Elysiorum hinc est Luca uita, mortisque (ut Pythagorici uolunt) confinium, sub ea quicquid est morti & inferis deputatur, ubi quasi tot gradus peccatorum sunt secundum malignorum spirituum turbas, quot praemiorum sunt in caelis secundum ordines benignorum.

Nouies enim miseros styx interfusa coërcet, sicut beatorum
 campos elysei nouies amplectuntur.

ANte mundi temporalis initium est mundus aeternus, mundi quidem huius exemplar. Mundani uero architecti ratio & intelligibile uerbum, gloriae quoque ipsius splendor, & figura substantiae. Verbum huiusmodi semper penes Deum est, atque est ipse Deus, per hoc diuina potestas ab aeterno dicebat ipsa secum, tum seipsum, tum reliqua cuncta, ac dicendo imprimebat intrinsecus. Per hoc aliquando expressa sunt extrinsecus tam secula quam quae in seculis omnia. Diuina haec oracula post mysteria Prophetarum coelestes illi spiritus, Ioannes Euangelista, & Paulus Apostolus, hominibus fudere de caelo. Defecit autem a Deo quandoque genus humanum, neque sine Deo poterat unquam in Deum resurgere, quod ad ima ceciderat. Resurgere autem quandoque mentes humanae debebant, ne frustra a Deo creatae fuissent, quae ab eo creatae consequendi ipsius gratia fuerant. Per Dei uerbum formati quondam homines fuerant, per uerbum idem reformari debebant, & merito, per intellectuales enim uerbi lucem depellenda erat caligo intellectus humani, per rationem Dei rationale animal emendandum. Ergo statutis a diuina uoluntate temporibus, creauit Deus per uerbum rationalem quandam hominis animam, quam eodem momento tenero coetui uirginalis uteri per diuinum spiritum concipientis coniunxit. Memento quoque eodem uerbum ipsum naturam assumpsit humanam, atque ferme sicut ex anima immortali & mortali corpore homo factus est unus, ita ex homine illo ac Dei uerbo factus est Christus Deus & homo. Sic infinita bonitas, quae se communicare uult omnibus, tunc modo quodam aptissimo se ipsam cunctis communicauit, quando sibi coniunxit hominem in quo tanquam in media rerum specie cuncta comprehenduntur, neque mutauit tunc sedem suam diuina maiestas, cum sit semper ubique, neque se ad humana quasi per defectum deiect diuina sublimitas, sed humana ad se potius eleuauit. Neque infinita diuini Solis lux, ex adiunctione hominis ullo modo infici unquam potuit, sed homo inde super illustrari, ac perfici, atque ut in homine augeri & minui, sic ad corpus pertinent, ut in animam nunquam penetrabat. Ita in Christo humana pati proprie ad hominem pertinebat, in diuinitatem non penetrabat. Christus igitur ut homo patiebatur humana, ut Deus diuina operabatur.

Conueniens fuit Deum se homini iungere. Cap. XVI.

Cur olim Deus homo factus est, ut homo quandoque quodammodo Deus efficeretur. Deus enim quodammodo fieri potest, qui naturali instinctu cupit, studetque esse diuinus. Non potest autem in Deum surgere, nisi Deus aliquando ita irahat, ut surgat, quemadmodum ante traxerat, ut appeteret. Sed rem hanc ab alio principio reuertamus. Summus epifex summum manifestumque debet opus efficere, tale uero illud est, quo maius effici nequit. Tale igitur manifeste Deus summus facere debet opus hoc, uel increatum solummodo est, uel creatum, uel ex utrisque compositum. Primum quidem illud non manifestum opus est, sed opus ipse, solus enim Deus est qui ab alio non dependet. Secundum uero cum omnino finitum sit, ab infinito Deo, spatio distat immenso & infinito. In hoc certe spatio, tam ratione interualli ipsius, quam etiam ratione infiniti Dei, opus adhuc aliud, rursusque aliud praestantius semper effici potest. Nulla igitur creatura simplex potest opus illud summum esse, quod nos querimus, sed ita demum opus huiusmodi summopere reperire confidimus, si quid unum reperiat ex summo creatore simul & creatura compositum. Ratione quidem creaturae illud dicitur esse opus, ratione autem creatoris immensum opus huiusmodi Deus facere potest, & scire, & uult, est enim Deus potentia, sapientia, bonitasque immensa, coniungi igitur quoadque creatori debuit creatura. Quae super rationalem animam sunt, solum aeterna sunt, quae infra illam, temporalia solum, ipsa uero partim quidem aeterna, partim etiam temporalia. De uni imitatur unitate, angelos intellectu, speciem propriam ratione, bruta sensu, nutritione plantas, essentia carentia, uita. Est igitur anima hominis quodammodo omnia, quod in Theologia nostra satius disputauimus, praesertim cum sit in corpore ex omnium uiribus composito, coeli in instar temperatissimo. De et autem Deo communi omnium duci uniuersam creaturam quodammodo iungi, non quidem sparsim, quia

sim, quia Deus summa unitas est, imò uero summam, naturæ igitur humanæ Deus uniuertur oportet, in qua sunt omnia. Si enim illis quæ supra eam sunt, tãquam creaturarum rerum extremis iungeretur, neq; ad media rerum, neq; ad alia extrema cõiunctio eius modi pertineret. Similiter si illis quæ infra nos sunt iungeret semetipsum, profectò in finita unitas opera sua uniuert summopere, & inuicem & ad ipsam, cū ab initio in homine cuncta conluserit, deinde sibi deuinxerit hominẽ. Forte ob ea quæ supra diximus, Propheta Abacuc inquit: Opus tuum Domine in medio annorum uiuifica illud, in medio annorum norum facies, cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Quia: uidelicet in media rerum specie, quæ ex utrisq; seculis, æro scilicet, temporeq; componitur, opus illud impletur. Addunt aliqui, in medio quoq; mundi cursu, uolunt enim decem annorũ millibus non mundum, sed mundi cursum prorsus expleri, siquidem motus quietis gratia sit institutus, atq; in medio hoc mundi cursu, Deum se hominibus ostendisse, ut aduentus eius a quẽ ab utrisq; seculorũ distaret extremis, ne uel expectatio futuri aduentus, nimium protraheretur, uel præteriti memoria prorsus aboleretur. Sed tempora Deus uidcrit, temporum temperator. Si bonitatis proprium est diffundere, & cõmunicare se ipsam, Deus cum sit infinitum bonum, omnes debet cõmunicationis modos implere, si uerò quatuor esse uidentur. Secundum præsentiam, uirtutẽ, unitatem essentia, unitatem personæ. Primus impletur in omnibus, ubiq; enim Deus adest. Secundus per omnes formas etiam minimas propagatur, nam omnis forma efficacem à Deo aliquam habet uirtutem, materia uero ipsa non habet. Tertius intra Deum fit solum, non potest enim essentia Dei, essentia alterius fieri, alioquin uel quod infinitum est, finitũ fieret, uel quod est finitum, heret infinitum. Quartus communicationis modus fieri nequit in rebus ratione carentibus, quibus enim natura deest omnino, cognitio, amorq; Dei, unio diuina, secundum personam non conuenit. Ex angelo quoq; ac Deo unam fieri personam non est necessarium, angelis quippe miseris nullum superest remediũ, cum penitentia desit, cæteris angelis satis est ad beatitudinẽ suam antiqua illa luminis diuini possessio. Quod quidẽ lumen in Seraphinis, Seraphinũ quodãmodo fit, in Cherubinis, etiã Cherubinũ, similiterq; in alijs, perinde atq; Solis lumẽ, dum per uirta diuersorũ co'orũ transit, in colores uarios se transformat. Deus autem in homine, hominem reddit diuinum merito. Sicut enim in rebus naturalibus ex materia ultima formaq; supermas fit compositum naturalium præstantissimum, ut animal rationale, sic fermẽ in rebus diuinis, ex supremo spiritu, atq; ultimo scilicet Deo & hominis animo, efficitur diuinum assumptum omnium præstantissimum. Non satis erat homini ad hoc ut suscitaretur radius mẽti eius diuinitus infusus, nam propter sensus à mente digreditur. Oportuit igitur in homine quodam, scilicet Iesu, ita diuino ipsi soli animum iungi, ut in corpus ipsius, & ad sensus hominum, copia radorum exuberaret.

Quælis coniunctio sit Dei & hominis.

Cap. xvii

Quoniam unio Dei ad hominem secundum personã diuinam potius quàm secundum diuinam naturã facta est, ideo cum unitur homini uerbum, non oportet patrem similiter, spiritumq; uniri, qui licet natura conueniant, differunt tamen inter se proprietate personæ. Sicut ergo in trinitate tres personæ in eadem natura existunt, sic in Christo persona una in tribus existit naturis, Deo, animoq; & corpore, atq; ibi homo comparatur ad Deum, quemadmodũ manus ad animam, imò lingua ad intellectum. Non enim fit Deus proprie naturalis hominis forma, sed homo fit proprium, conuinctumq; instrumentum Dei, ad opera Dei propria excellentissime peragenda. Non sunt autem due in Christo personæ, sed una, scilicet persona uerbi conuincta, non personæ hominis, sed naturæ. Sicut enim rationalis anima in suo esse existit, per quæ eius esse existit & corpus, ita Dei filius, & multo magis in esse personæ suæ existit, atq; ad illud naturam extollit humanam. Proinde quemadmodum uerbum nostrum mente conceptum insensibile est, extra uero uoce prolatur fit sensibile, ita mentis diuinae uerbum ab æuo in Deo inuisibile permanet, sed per assumptionẽ hominis factũ est uisibile. Est igitur Christus uerbum, quod ab æuo diuina mens, se omniaq; secum intelligendo intra se loquitur, iam spiritu diuino prolatur, & corpus humanam

B

3

quali

quasi uocem assumens, diuinamq; audientibus significans uoluntatem. Tantū uero diuinam cuiq; uoluntatem significauit, quantum quisq; capere poterat. Cunctis autem quantum sibi breui hac uita exerceatur, beatitudinem largitur aeternam. Multa quidē præcepta & præclarissima tradidit, sed paucis omnia comprehendimus, quando iussit. Te toto Deum ama, homines ama sicut teipsum, quod tibi fieri non uis, alijs facere noli.

Quam decens Dei hominib; coniunctio. Cap. XV III.

Non minus feruē est de forma reformare, quam formare simpliciter ab initio, siquidem non minus est bene esse quam simpliciter esse. Decuit igitur Deum omnium effectorem perficere que defecerant, & quemadmodum per insensibile uerbum cuncta creauerat. Quid enim aliud creaturæ sunt, quam cogitationum Dei quasi quaedam uoces extra prolatae ita per uerbum quodammodo iam sensibile factum sensibilibus reformare. Quoniam uero Deus cuncta facit potenter, sapienter, bene uolē, decuit ita restituere illa, ut potentiam, sapientiam, bene uolentiamq; ostenderet. Quid potentius, quam extrema in unam personam, & infinita ad summa redigere? Quid sapientius, quam uniuersi decorem miram primæ & ultimæ rationis copuliam fieri? Quid bene uolentius, quam Deum uniuersi dominum ob serui delinquentis salutem, serui formam assumere? Sic ergo & declarauit & fecit ut nihil esset in mundo deforme, nihil penitus contemnendum cum regi caelorum terrena coniunxit, atque ea quodammodo celestibus adæquauit. Præterea quoniam à Deo ceciderat potentissimo, sapientissimo, benignissimo, idcirco in imbecillitatem, ignorantiam, malignitatemq; corruerat, propterea q; ex parte profanus euadens, ineptus iam penitus erat ad diuinam uirtutem imitandam, ad lucem cognoscendam, ad bonitatem deniq; diligendam. Ut ergo homo ex hac ruina rursus ascenderet ad sublimia, congruentissimum fuit, sublimem Deū ex alto huic manum porrigere, hac uidelicet ratione, ut teipsum huic uisibilem, amabilem, imitabilem q; efficeret. Nullus ad hoc aptior modus, quam quod Deus fieret homo, ut homo, qui corporalis iam factus, corporalibus inhiabat, Deum iam quodammodo, & corporalem, & humanum clarius cognosceret, & amaret ardentius, facilius quoque & diligentius imitaretur, fieretq; beatus. Postremo homo curari perfecte non poterat, nisi recuperaret mentis innocentiam, Dei amicitiam, suam excellentiam, quæ soli subiecta Deo fuerat ab initio secundum naturam. Neq; excellentiam adipisci poterat, nisi curator esset Deus, cui soli homo secundum naturam subest, neq; Dei amicitiam nisi per congruum quandam conciliatorem, qui manū ad utrumq; posse: extendere, & utriq; extremis esset cognatus quodammodo & amicus, nullus eit talis omnino, nisi sit Deus simul & homo, neq; innocentiam, nisi culpa dimissa, quam dimitti sine satisfactione iustitia non permittit. Satisfacere pro uniuerso hominum genere solus poterat Deus, patiens tamen neq; decebat, nisi hoc in eum, qui peccauerat, neq; Deus ipse poterat. Contentum itaq; fuit humanum genus per Deum factum iam hominem emendari, proinde neq; excellentia comparari poterat, nisi per curatorem excellentissimum, neq; amicitiam reconciliari, nisi per amicissimum conciliatorem, neq; recuperari innocentiam, nisi per satisfactorem sufficientissimum. Excellentissimus autem curator solus Deus est, amicissimus conciliator est homo, sufficientissimus satisfactor ille proprie uidetur esse, quia pater est Deus & homo. Valde igitur humanæ curationi congruum fuit, quod Ioannes ait: diuinum uerbum humanam induere carnē, ut genus humanum quemadmodū per aeternum uerbum creatum fuerat, deferendo autem inspiratum uerbum, in culpam ceciderat, sic per uisibile uerbum à culpa redimeretur.

Aduentus Christi dat beatitudinem, fidē, spe, charitatem. Cap. XIX.

Nemo beatitudinem, quæ in diuina consistit contemplatione, consequi potest, nisi Deum ardentem amare, ardentem amare Deum nequimus, nisi speremus cum quandoq; assequi posse, sperare non ualemus, nisi prius credamus tum Deum esse, tum nos Deo posse quandoq; frui. Deus igitur pater hominū & curator, aliquando miris modis indutus humanitatē, se nostris sensibus obtulit, ut per ipsos sensibus, quibus plurimū utimur & cōfidimus, corpus eius miraculaq; cernētes esse Deum

Deum certiores essemus. Hinc fides exorta est scientiæ fundamentum. Qui uerò credi derit, eum curandi humani generis gratia in molè corporis descendisse, omnia iã uel maxima se à Deo sperabit impetraturū. Quisquis tanta beneficia partim uidet, partim sperat, nisi penitus uecors, ingratusq; sit, non amare non potest. Rursum uide Deum intelligi gas animo coniunctum fuisse quadam unione personæ, sperare debes animū posse aliquando Deo coniungi, quadam operationis unione, in qua summa beatitudo consistit. Desiderare quoq; debes Deo præ cæteris inherere, qui soli hominis animo, corporiq; se prætorus infudit. Proinde quia Deus homini absq; medio se coniunxit, meminisse oportet, nostram felicitatem in eo uersari, ut Deo absq; medio hæreamus, & quia inter æquales amicitia est, dum consideras Deum quodammodo se homini adæquasse, neq; amicitiam Dei erga te negare, neq; tuam erga Deū deserere debes. Desinant igitur, iam delinunt homines lux diuinitati diffidere, ob quam diffidentiam mortalibus seipfos immergunt. Reuereantur seipfos tanquam diuinos, sperentq; se posse ad Deum ascendere, quandoquidem ad eos dignata est quodammodo maiestas diuina descendere. Ament toto pectore Deum, in quem transformentur, qui ob ingentem amorem se mirabiliter in hominem transformant.

Aduentus Christi ad peccati grauitatem leuandam uisus fuit. Cap. XX.

Vita corporis anima est, animæ uita Deus. Naturæ ordo exigit, ut corpus animæ, anima Deo pareat, iustitiæ ordo requirit, ut si à Deo dissentit animus, talio nis pœna dissentiat corpus ab anima. atque sensus à ratione. Rebellaui à Deo primi parentis animus, rebellaui corpus ac sensus ab eo, rebellio prima peccatum fuit, secunda, pœna quædam peccati fuit, atq; peccatum, quoniam rationi derogauit & Deo. Complexio affectioq; rebellis à primo qualisapor quidam profluxit in omnes, qui inde quasi nulli à fonte monarunt. Hoc igitur originale uitium cæterorum malorum animæ corporisq; origo, hoc uolumina illa Hebræorum testificantur, quorū diuinitatem testificatur summa illorum præ cæteris antiquitas, consensus penè omnium, propagatio per uniuersum, duratio indefessa, concordia, maiestas, sobrietas & miracula. Hinc illa Magorum à Zoroastre descendentiū opinio, omnia scilicet corporis mala, à malis animæ proficisci, animaq; curata cætera mala uitari, hoc Plato in Timæo quidē innuit, in Carmeide uerò declarat. Verum, ut ad propositum reuertamur, rebellio eiusmodi, quoniam infiniti Dei derogauit maiestati, mortales ad infinitam beatitudinē ineptissimos reddidit, neq; diuigi, nisi per infinitū Deum poterant. Dirigendi tamen aliquando erant, ne frustra à Deo fuissent ab initio ad beatitudinem ordinati. Per uoluptatem commissum est peccatum, per contrarium uoluptatis dolorem purgandum. Peccauit semel omnis quodammodo humana natura in homine illo, qui uicē gerebat omnium, pati similiter semel quodammodo debet omnis in aliquo, qui uicem quoq; omnium gerat, qui longe magis cum Deo consentiat quàm ille dissentierit. Omnium uerò uicem post Adam solus ille gerere potuit, qui Deo penitus iunctus esset omnium conditori. Fuit igitur Deus simul & homo, Deus, ut omnes cõplederetur, infinitamq; culpam posset diluere, homo, ut pati pro culpa posset, atq; ut pateretur homo, quemadmodum peccauerat homo. Sic & illius hominis pœna meritumq; uim aliquam habuit infinitam, in quantum re uera Deo iunctus fuerat infinito. Ininito autem quodammodo supplicio meritoq; opus fu erat, ad infinitam culpam penitus leuandam.

Christus pe factum instructionis genus impleuit. Cap. XXI.

Diuina prouidentia nullū erga filios suos institutionis genus præmittere uoluit. Est autem institutio duplex, per doctrinam uidelicet, & exemplum. Doctrina perfecta est, de qua iure dubitari non debet, qualis in solo Deo esse conceditur. Mihi igitur pater Deus ad homines præceptorem aliquem, qui Deus esset, ne de doctrina eius dubitare deceret, adde & qui esset homo, ut ipse omnia humana officia uere exequi posset, omnesq; pro honesto Deoq; perferre labores, quo exemplo homines perfecte instrueret ad uirtutem. Opera enim multo magis quàm uerba mouent, in disciplina præsertim morali, cuius finis proprius uersatur in actione. Esse

illum Deum declarauerunt miracula, ut fidem apud dociles doctrina eius haberet, esse uero hominē passionis humanæ declarauerunt. Nullus igitur nobis, nisi pertinaces nimium esse uelimus, excusationi locus uideatur esse relictus, si doctrinā eius quasi minus ueram insolenter respicere nitimur, diuinitas miraculaq; reclamant, si tanquam nobis supra modum durā, humanitas, laboresq; magistri, & ducis illius ostendunt hominibus possibilia esse quæ pertulit homo. Deniq; quia delictorum summa in eo consistit, quod corporalibus nimitū inhæremus, à spiritualibus uē discēdimus, Christus uita magister per doctrinam uitamq; suam quasi gladium & ignem immisit in mundum, hoc est uirtutē purgatoriam, animiq; purgati, ut omnes corporalium uitiorum fomites reseccaret ad uitam, atq; consumeret. Ipse quoq; singula ulero liberentq; tulit, quæ cæteri fugiunt tanquam mala, peregrinationem, inedia, sitim, nuditatem, infamiam, contumelias, uerbera, breuitatem uitæ, ignominiosam mortem & acerrimam. Fugit autē singula quæ tanquam bona cæteri profequuntur, ut hac ratione nobis ostenderet, neq; mala uera esse, quæ mala uocamus, neq; bona, quæ uocamus bona, nihil in rebus corporalibus esse, quod uilius precij censendum sit, sed quicquid præter Deum est, tenuis umbræ somnium extimandum. Cum autem omnibus, quæ à mortalibus optantur, tanquam bona careret, solis certē miraculis, solus ipse in orbe terrarū in hanc usq; diem meruit, & meruit subito, ut Deus summus extimaretur. Prophetas Hebræi sanctos homines uocāt, Gentiles uiros excellētes, cum deos nominant, diuinos iam factos & Dei ministros intelligunt. Mahumethē regem suum Mahumethē filii Abdaie, filij Adal mutalibis Arabiæ regis, purum quidem hominem, sed Dei nuncium esse credunt, ratē quoq; ipse se uocat in Alcorano. Addit se in ui armorum, Christum in uirtute miraculorū missum à Deo fuisse, Deumq; hominibus lesum, & Mariam miraculum effecisse. Merito solus Christus stupendis operibus meruit, quod neq; multi Principes hoc tum minis, tum beneficijs contententes. Neque Zoroaster, Pythagoras, Empedocles, Apollonius, Theagenus, aliq; multi Philosophi, sapientia mirabili, & longa uita cosequi potuerit. Quamuis Pythagorā, lamblicus Chalcideus loga disputatione, Apolloniu uero Pailostratus eloquentia, Porphyrius argutijs, multi Principes fauore pro uiribus celebrauerint.

Christus errores expulsi, ueritatem aperuit. Cap. XXII.

Ante Christi aduentum per uniuersum penē orbem plures colebantur dii, imò dæmones, sacerdotesq; & illi quidem mali, quod Enomaus Philosophus confiteretur. Quis non uideat illos fuisse malos, qui nihil de animorum purificatione curabant, de terrenis consulebant solū, ac terrena semper à cultoribus exigebant. Sacrificia iubebant obsecrissima, et crudelissima fieri, responsisq; suis discordias quam plurimas seminabant. Colebantur parsim deorum, id est, beatorum loco, tyranni uiuentes, colebantur animæ partim incontinentium, partim hominum iniquorum, his immunitissimis monstris olim genus hominū premebatur. Non Hercules armatus ea, sed Christus inermis tunc extinxit, cum malignorum dæmonum uin retudit. Scribit Plutarchus, Barbarorum opinionē esse, aëros dæmones, perturbationes, mortēq; pati posse. Testimonia quoq; multorum adducit, quod certis signis compertum fuerit, Tyberio imperante, Pana magnum dæmonem, multosq; alios dæmones manifestē euulasse, deinde etiam obijisse. Proculus etiam Platonius clie id posse probat. Nos autē scimus Christum eo ipso in tempore adijisse limbum, atq; resurrexisse. Plutarchus præterea scribit, oracula temporibus suis uno uel duobus exceptis, toto iam orbe extincta. Audi qua uoce de hoc Porphyrius conqueratur. Postea, inquit, quam Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possumus. Si dii sunt, o Porphyri, quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Sed audiamus magnum illum Tertullianum apud Romanos iudices sic orantem: Agatur huc iudices aliquis sub tribunali uestris, quem dæmone agi confiteretur. Iussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de uero, quam alibi Deum de falso. Aequē producat aliquis ex ijs, qui de Deo patii extimantur, nisi omnes eiusmodi spiritus se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinem fundite. Quid isto opere manifestius? quid hac probatione fidelius? simplicitas ueritatis in medio est,

dio est, uirtus illi sua adfuit, nihil suspicari licebit, magia, aut aliqua eiusmodi fallacia fieri. At qui ut omnis hæc nostra in illo dominatio & potestas denominatione Christi ualeat, ita & de contactu, deque afflatu nostro, etiam de corporib. nostro imperio excedunt inuitti, & dolentes, & nobis presentibus erubescentes, credite illis cum uerum de se loquuntur, qui mentientibus creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur, quin potius ad honorem Christianis ad probandam ueritatem cogentibus, se Deos palam esse negant, neq; alium Deum respondent præter unum, cui nos mancipamus. huc usq; Tertullianus. Lactantius scribit suis temporibus hoc publicè quotidie compertum fuisse, cum Gentiles suis dæmonibus immolarent, si assiltebat aliquis cruce signatam frõtem gerens, neq; responsa poterat conuultus reddere uates, neque poterant dæmones in uisceribus bestiarum futura depingere, atq; hanc fuisse causam, inquit, præcipuam, malis regibus Christianos uersuendi. Non enim animaduertebant signo crucis tanquam potentiore, dæmones tanquam debiliores inde fugari. Merito Socrates, Plato, & Varro, quamuis latenter propter tuham, superstitiones Gentilium deriserunt. Iesus deniq; illas perdidit, ne homines perderentur. Græci atq; Romani paulo ante Christi lumen cœperant Aristippi, Epicuricę contagiosa impietate magis indies magisq; corrupti. Innumera bilis Christi exempli Martyris ubiq; Gentium, partim illiterati, partim literatissimi, cum præteritam uitam Dei unius, futuręq; uitę gratia, profus contemnerent, contra Aristippicum Epicureumq; uenenum medicinam hominibus saluberrimam porrexe runt. Præterea iniquissimæ apud multas gentes leges extabant. Peræ matres suas nephandis nuptijs cognoscebant. Humanis Scythæ dæmonibus sacrificabant. Massagetæ ac Derbices propinquos & affines suos cum consensissent immolabant, carnesq; eorum epulabantur. Bacri canibus ad hoc ipsum nutritis senes obijciebant. Scythæ eos quia desinitis amati fuerant, uiuos infodiebant. Tybareni uiuos seniores suos præcipitate. Hircani Caspiq; rapaci auium generi, canibusq; projicere soliti, illi uiuos, isti mortuos. Hæc & multa generis eiusdem prius religiosissime faciebant. Sola deinde Christi discipulorumq; illius prædicatione, undique truculentissima hæc pestis expulsa, factum est etiam, ut pauciores, uel corripiantur ad dæmonibus, uel se ipsis interimantur. Iudæ ante Christi aduentum (ut plurimum) legis Mosaicę, Prophetarumq; suorum superbiciem attingebant, Christus autem eiusq; discipuli, perfectissime docuerunt profundos diuinę mentis sensus linceis, imò diuinis oculis penetrare, quod etiam Iudæus Philo testatur, ubi de contemplatione disputans commendat acumen, & sanctimoniam Christianorum. Pisea Gentilium Theologia, in qua Zoroaster, Mercurius, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras conseruunt, tota in Platonis nostri uoluminibus continetur. Myseria huiusmodi Plato in Epistolis uaticinatur, tandem post multa secula intelligi, uidelicet statim post Apostolorum, Apostolicorumque discipulorum conciones & scripta, Diuino enim Christianorum lumine usi sunt Platonici ad diuinum Platonem interpretandum. Hinc est quod magnus Basilus, & Augustinus probant, Platonicos Ioannis Euangelisæ myseria sibi usurpauisse. Ego certe reperi præcipua Numenij, Philonis, Plotini, Iamblici, Proculi myseria, ab Ioanæ, Paulo, Yerotheo, Dionysio, Arcopagita accepta fuisse. Quicquid enim de mente diuinæ angelisq; & cæteris ad Theologiam spectantibus magnificum dixere, manifestè ab illis usurpauerunt.

Christus est idea, & exemplar uirtutum.
 Cap. XXXIII.

Quid aliud Christus fuit, nisi liber quidam moralis, imò diuine Philosophicę uiuēs de cœlo missus, & diuina ipsa idea uirtutū humanis oculis manifestat. Huc igitur omnes, huc inquit hæc uiamus oculos, atq; mentē, hic ueram sapientiam nos docebit, qui rudes olim homunculos subitō reddidit sapientes. Hic rectam iustitiam, qui nihil possedit proprium, atq; quod suum est, Deo & hominib.

B 5 tribuit,

tribuit. Deo quidem paternam & plusquam paternam uenerationem, hominibus uerò fraternam beneuolentiam atq; curam. Hic magnanimitatem, fortitudinemq; præstantissimam, qui nihil in terris concupitit tanquam magnū, nihil timuit tanquam durum. Hic temperantiam singularem, in quo uix primi animi motus (& illi quidem remissi, & decentes) apparuerunt. Hic mansuetudinem incredibilem, qua superbiam societatis humanæ pellem penitus expellamus. Quis enim mansuetior illo, qui cum summus omnium esset, se infimis adæquauit? Hic ardentissimam in omnes homines charitatem, qui non sibi tantum, uerum etiam toti hominum generi uixit, qui & mortuus est libenter, ut catero arte redimeret. Hic & contemplandi & agendi regulam perfectissimam, qui sepe curandis hominum erroribus atq; morbis fæpissimè rebus diuinis contemplandis incubuit. Huius uitæ testes nobis sunt scriptores quidem ab initio plures, omniumq; grauissimi. Imitatores uerò quam pluri, & mundus deniq; uniuersus. Ostendit se Christus publicè hominibus breue tempus. Non enim quoad illum decebat, ultra & illud nobis sufficiebat, tot uerò patrauit miracula, ut Ioannes dicat, si scriberetur singulatim, ne mundum quidem ipsa libros capere posse. Vitam eius ut pote celeberrimam, cunctisq; mirabilem plures quam quatuordecim scripsisse traduntur. Soli tamen illi in usu sunt, aut aliquando fuerunt, qui nō humana, sed diuina scripsere manu. Quales sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Matthæus Hebraicè scripsit, cuius textum Hebraicum Hieronymus (inquit) temporibus suis in Bibliotheca Pamphili extare, sic etiam factam fuisse transcribendi illius facultatē à Nazareis, qui in Bersabe, & per Syriam hoc uolumine utebātur. Panthenus etiam Stoicus Christi martyr cum usq; ad Indiam interiorem Christi uerba prædicando penetrauisset, inuenit ibi tum Bartholomæi Apostoli femina, tum etiam Matthæi Hebraicum Euangelii, secumq; attulit. Hæc Eusebius. Reliqui tres, qui dicuntur Euangelistæ, Græcè scripserunt. Legebatur quoq; apud antiquos Christianos quinti Euangelistæ Euangelium, quod secundū Hebræos appellabatur, probatum satis ab Ignatio, ac Origine, & ab Hieronymo ex Hebraica lingua in Græcam Latinamq; conuersum. Hæc ab Hieronymo. Atq; in hoc uel maxime Christiana elucet ueritas, quod Christianorū cœtus ab ipso exordio haud temerè quoslibet scriptores admittit, sed sanctos, simplices, sobrios, & quam electissimos. Qui uerò ex primis illis in precio sunt, partim Christum ipsum, partim eius discipulos audierunt, qui & si diuersis linguis, temporib; locisq; scripserunt, & aliter alterius scripta non uiderunt, nisi fortè Ioannes, eadem tamen ubiq; duce ueritate confirmauerunt. Apparet interdum in illis quasi dissona quædam in rebus minimis dissimilitudo, nunquam reuera contrarietas. Vnde simpliciter uidetur alter seorsum ab altero historiam conscripsisse, nullus tamen horum seorsum à ueritate. Miracula uerò tam multa quam magna, tam publica, tot annos in Iudæa, & Ierusalem ubi facta dicuntur, prædicauerunt, ut constet illos uerissima prædicauisse. Quoniam pacto falsa asseuerando obtinere in re tam ardua, inter homines eruditissimos potuissent? Vnde nam admirationi essent, si pugnantia inter se dixissent? Nisi duces illi re uera inuicem cōuenissent, Christianum regnum fuisset subito dissipatum. Euangelistæ, & Apostoli de Christi uita, doctrinaq; communitè multa dixerunt, & quisque proprium aliquid in medium attulit. Siue enim quilibet uerba dixisset, superfluis uideretur numerus cæterorum, siue singuli quædam solum atq; noua continuatio, & autoritas historiæ tolleretur. Certè id, quod mirum est, talia sunt, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, Perri, Pauli, Iacobi, Iudæ scripta, ut in rebus principalibus plures testes adsint. Ac si testes omnes audiamus, nihil superflue, & importunè repetitum uideamur audisse.

Autoritas Sibyllarum.

C. p.

XXIIII

Varro Philosophus in libris Diuinarum rerum, decem Sibyllarum nomina, tēpora, patrias diligenter commemorat, atq; ad id scriptores multos testes adducit. Affirmat præterea, libros Sibyllinos fuisse apud Romanos in sacrario conditos, ubi a quindecim uiris, & quibusdam sacerdotibus ad hoc destinatis custodiebantur. Addit Lirius Romanos sex libros illos Cumeæ, regnante Tarquinio a quadam anicula concrematos, restituisse ex aliarum Sibyllarum uerbis, quos misis per orbem

per orbem legatis diligentissimè collegerunt. Tres igitur libri apud eos erant Cumeæ, reliqui aliarum, Hi uero libri nullo titulo, seu nomine, cuius harum essent, discernebantur, præterquam Erethreg, quæ carmini nomen suum inseruit. Carmina hæc Romani de rebus maximis consulebant, neq; cui libet licebat aspicerè. Maroni tam en Augusti, La-
 stantio Constantini familiaritate legere permittit existimo, alijsq; nonnullis magnis, do-
 ctisq; uiris, imperatore interdum, & custodibus concedentibus. Laestantius ergo Con-
 stantini familiaris, testimonia Sibyllarum quæ de Christo adducit, ex earum libris, qui
 tunc extrabant. Roma nondum à quoquam expoliata, accipere potuit. Scripsit autem il-
 la ad Constantinū, non igitur illi mentiri licebat, uel docto imperatori, uel cæteris eru-
 ditis, quibus tunc tam Italia quàm Græcia abundabat, ac nonnulli adhuc Christianos scri-
 ptores, uel in minimis grauius calumniabantur. Nonne Vergilius in eisdem Sibylla-
 rum libris legit, quæ Prophetæ & Euangelistæ de Christo loquuntur, & quod maximū
 est, cognouit Cumeæ Sibyllæ promissa ex textu, ut opinor, Sibyllæ ipsius illis conueni-
 re temporibus, in quibus natus est Iesus, quamuis ille, ut Pollioni adularetur, ad eius
 filium nuper natum nomine Saloninum, oracula Sibyllæ torqueret, quorum nihil Salo-
 nino, qui puer obiit, neq; egit quicquam, congruere potuit, congruit autem quicquid
 ibi legit Iesu, qui temporibus illis est ortus. Sed quid illic Vergilius reperit (tali uideli-
 cet quodā tempore) quale illud fuit, fore, ut in ipsa ultima expectationis ætate magnus
 quidā ordo nasceretur ab integro seculorum æuo dependēs, id est, æternus filius ab æter-
 no patre dependens, aliquando etiam nasceretur in tempore. Quando scilicet Virgilio
 reteret, aurea rediret ætas, id est, ex uirgine filius pulularet, & ætas ueræ beatæq; doctrine
 uigeret, ac noua progenies cælo dimitteretur ab alto. Hæc uerba exponunt anteceden-
 tia, cognoscimus enim Sibyllam ex Virgine puerum illum nasciturū prænunciasse, quo
 niam adiunxit, eam esse progeniem nouam, id est, nouo modo nascentem, neq; ex terra
 sed ex cælo, id est, Deo, in quo erat ab æuo proficiscentem. Carmina ipsa Vergilij huius-
 modi sunt: Ultima Cumeæ uenit iam carminis ætas, Magnas ab integro seclorum nasci-
 tur ordo. Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna. Iam noua progenies cælo demitti-
 tur alto. Arbitror equidem Vergilium huiusmodi carmina ex talibus Sibyllæ uerbis,
 qualia paulo ante narraui, contexuisse. Subiungit Verg. quæ apud Sibyllam legisse opi-
 nor, scilicet eo nascere, ferream ætatem in auream redituram, atq; eo tempore decus e-
 ui futurus. Totum hoc ad purgationē animorū, doctrinamq; Christi pertinere uidet, et
 uestigia priscæ fraudis irrita fore, legerat puto apud Sibyllam, tunc originalem culpam
 quam ab initio diabolica fraude concepimus, deleri debere, ipse tamē cum mysteria hu-
 iusmodi nequaquam intelligeret, uerba Sibyllæ ita carmine componebat, ut alium quē
 dam sensum prætere uideretur. Subiungit Maro: Quod huiusmodi progenies Deum
 uitam accipiet, diuisq; uidebit permixtos heroas, & ipse uidebitur illis, Pacatumq; re-
 get patris uirtutibus orbem. Videtur ibi legisse, prolem illam fore Deum Deo natum,
 Dei patris uirtute uniuersum mundum gubernaturum, & iudicaturum, nihilq; diuino
 rum sibi fore secretum, ipsumq; angelos omnes ministros habiturum. A dicit poëta, co-
 dem tempore casurum serpente, & fallacem ueneni herbam, & post multa adijcit. Pau-
 ca tamen suberunt serpe uestigia fraudis. Quo sensu hæc Virg. scripserit, nescio, satis est
 nobis, quod habuit a Sibylla, quam nequaquam intelligebat, opera prolis illius. Serpen-
 tem, id est, malum demonem uirtutum, domandamq; fore herbam uenenosam, atq; fal-
 lacem, id est, demonum uitam, quæ ante Christum homines falsa religione, quasi uera fal-
 lebat, & ab initio illis serpentis habitu, & plantæ cuiusdam occasione deceperat. Tentat
 demon adhuc animas post Christum, licet non ita consequatur ut ante, & ob hoc di-
 gitum fuit. Super fore pauca fraudis uestigia. Porphyrius etiam cõditetur mortales à ma-
 gnis demonibus in scelera, taliaq; religiones induci consueuisse, idq; diligenter in libro
 de abstinentia disputat. Præterea progeniem illam Virgil. sic alloquitur. Aggre dere o
 magnos, aderit iam tempus, honores. Chara Deum Soboles, magnum louis incremen-
 tum. Credo Poëtam habuisse a Cumeæ hominem illum expectatissimum, sobolem Dei
 fore, non uiri, & id quo nihil maius exprimi potest, Magnum Dei incrementum fore, id
 est, propaginem Dei æternā, propagationemq; ipsius usq; ad tēporalia, atq; sensum, per
 quam Dei regnū, id est, beatorū numerus cresceret. Tantā fuisse scio in Marone pruden-
 tiam,

culum, in quo continetur quod inelyta ualdeq̄ sancta gens Hebraea p̄e ceteris nouit, recepit, & tradidit ueram sapientiam, optimum Dei cultum, uitamq̄ beatam. Præterea in libro de abstinentia religiosos quosdam, Philosophosq̄ Iudæorū, quos Esses uocāt, tātis prosequitur laudib. ut eos ante alios omnes & Prophetas, & sanctos, & diuinos ostendat. Ad idē utitur et testimonio Theophrasti Peripathetici dicētis: Eos ieiunio, orationiq̄ assiduē operam dare, antiquosq̄ Iudæos natura Philosophos esse. Nec immerito. Libri enim Sibyllini Iudæorū genus celeste beatiq̄ appellauerunt. Clearchus Peripatheticus scribit Aristotel. fuisse Iudæū. Calanus quoq̄ Philosophos ap̄ Iudæos fuisse. Megasthenes insuper Brachmanas Indiae Philosophos a Iudæis asserit descendisse. Ambrosius, si rectē memini, Pythagoram patre Iudæo natum ostendit. Mitto q̄ Iudæorum antiquitatē, sapientiamq̄ Strabo, Iustinus, Plin. Cornelius Tacitus tacere non poterunt. Non igitur paruifacienda est antiquitas Iudæorum, & diuinos non esse a Gentilibus contempta, imō usurpata fuisse ex eo cōiicimus, quod Aristobolus probat uolumina Moysi ante Alexandrum & ante Perlarum imperium in Græcam linguā fuisse traducta, tota uerō Biblia, Ptolemæo Philadelpho regnante. Ad quam quidem translationem (ut testatur Aristus, qui interfuit) Regem induxit Demetrius Phalereus Peripatheticus, qui in Epistola ad Regem ipsum inquit, se legisse quædam Iudæorum uolumina iam diu traducta tantæ certē admirationis, ut integra, & diuina sola legum sanctio Iudaica uideatur. Idem de ea lege Ecateus Abderita confirmat. Cur innumerabilibus penē muneribus eam translationem Ptolemæus emit? cur tanto honore translatores, & Pontificem, postquam traduxerunt, affecit? qui hoc ambigit, Aristum legat & Iosephum. Nihil supra. Dic amabo, qualem putas fuisse Ierosolymam, in qua duos & septuaginta uiros ex aliorum numero elegit Pontifex præstantissimos, Hebraicæ, Græcæq̄ linguæ apprimè peritos. Meritō Plin. Ierosolymam urbem præclarissimam Vibium omnium Orientis appellat, amplissimam quoq̄ munitissimamq̄ fuisse Aristus, Ecateus Philosophos copiosissimè narrauerunt. Ad eodē uero capacem fuisse monstrat Iosephus atq̄ Euseb. ut in obsidione à Romanis facta, supra undecies cetera milia Iudæorum in ea urbe perierint: præterea ultra nonaginta milia uenundata fuerint. Verum non erat propositum nostrum de terrenis urbis illius, sed de cœlestibus dotibus disputare. Quod quidem si quis cognoscere uult, non modo quæ supra narrauimus, cogitet, uerum etiam & multo magis eorum scripta legat, atq̄ relegat. Reperiet tandem quam grauis sit autoritas Prophetarum, quorum legibus, oraculisq̄ tot seculis credunt, & parent Iudæi, Christiani, Mahumethenses, & ut summam dicam, omnes quas terra substatinet, nationes. Tantum uerō superat Christiana doctrina Mosaicam, quantum ciuilem uirtutem superat purgatoria. Discurret in Euangelij Christus per omnes uitiorum spinas, & quas in ætate illa magis inculta Moses amputauerat (talem enim feruare ordinem docuit) eas ipse prorsus extirpat. Vbi enim qui adulterium, homicidiumq̄ cogitat, adulterum iam homicidamq̄ denūciat, neq̄ dentem unum pro uno dente extrahi gratia uindictæ permittit ulterius, sed percutienti genam alteram mansuere iubet efferrī, bonaq̄ pro malis retribui. Si te turbar, inquit, oculus tuus, aut dextera, erue, atq̄ abscinde, id est, primum ipsum ad lasciuiam uel uindictam, incitamentum prorsus extingue. Sunt & alia multa generis eiusdem, ex quibus apparet testamentum nouum esse absolutum finem ueteris testamenti, tantoq̄ præstantius illo, quantum ea, quæ sunt ad finem, finis excedit.

Testimonia Prophetarum de Christo.

Cap. XXXVII

Scrutamini scripturas in quibus uitam æternam putatis habere, illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Hac uoce apud Ioannem aduerfum Iudæos maxima fiducia Iesus noster exclamat, ut pote qui sciat testimonia diuinitatis suæ quæ plurima quærentibus non defutura. Sed admonet, ut non tam cortices diuinorum oraculorum attingant, quam medullas perscrutari conentur. Nam apud Prophetam Deus prædixerat. Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Iudæi duplex habet ab antiquis sacrarum literarum uolumē: alterū quidē Hebraicis

Hebraicis literis, & oratione Hebraica, alterum Chaldea oratione, sed Hebraicis literis scriptum, & ut testatur Rabi Salomō, & Rabi Moses Aegyptius, Chaldeo textui nullus unquam ausus est contradicere, utriusq; igitur apud illos par auctoritas, sententia quoq; eadem: sed quod in altero breuius, uel obscurius est, in altero saepe latius, atq; clariius. Eadem ratio est sacrarum literarum apud nos, quas à septuaginta duobus Iudæis in Græcam linguam, & ab Hieronymo rursus ex Hebræa & Græca in Latinam translationem habemus. Sed audiamus iam testimonia Prophetarum.

Ieremias. Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra, & paulopius. Et hoc est nomen, quod uocabunt eum Dominus iustus noster, ubi Hebraice dicitur (Dauid) Chaldaeice habetur (Mefsiam) cum dicit ecce dies ueniunt, ostendit absq; diuturna mora, post Ieremiã uenturũ fore Mefsia, q; quidẽ fallũ esset, si adhuc uerturus esset. Aperit p̄ terea Mefsia fore Deũ, nã ubi trãslatio dicit Dominus, Hebræi habent nomẽ illud tetragrãmato, id est, quatuor literarũ, q; p̄ ceteris diuinis nominib; adeo apud Deos est uenerandũ, ut nulli creaturæ cõueniat, de quo latẽ disputat Moses Aegyptius in lib. de diuinitate. Vnde Abba Iudæus libr. tren. ubi quaeritur, quod sit Mefsia nomẽ, responderet, Adonay est nomen eius, ponens ibi nomen illud mirabile tetragrãmaton, & adducens illud Ieremiã, hoc est nomẽ, quo uocabunt eũ Dominus iustus noster, Non autẽ dicens illud uocabit; sed uocabitũ, sic enim Chaldea trãslatio, & septuaginta interpretes docuerũt.

Esaías. Pauculus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus eius super humerũ eius, & uocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Hæc Hebraice Chaldaeus. Illorum textus habet: Infans datus est nobis; & recipiet super se legem ad scrutandum eam, & uocabitur nomẽ eius de ante, admirabilis consiliarius, Deus fortis, permanens in secula seculorum Mefsias, in cuius diebus pax multiplicabitur. Ostendit Mefsiam Deum fore, regnum eius spirituale, mundiũq; alterius. Venturum illum Octauiano imperante, sub quo uniuersalis, & diuturna pax fuit. Monarchia mundi latissima, felicissimaq; & orbis uniuersi descriptio. Quod autem hæc regi Ezechiaẽ accommodari non possunt, patet, quia subdit: multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Item, super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret usque in seculum. Hæc solum ad diuinam animarum pacem & imperium spirituale pertinere possunt. Vnde Moses Aegyptius in Epistola ad Africanos exponit de Mefsia puero nato sex illa nomina, scilicet admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Sed cur translatione septuaginta loco sex uerborum ponit solum, magni consilii angelus? Quia cum diuina eloquia Ptolemaeus Gentili interpretarentur, saepe quæ ad Christi diuinitatem pertinent, uel pratermiserunt, uel mutauerunt, ne forte illæ putaret Iudæos existimare Mefsiam esse Deum in quantũ homo, & Deum a summo Deo diuersum, duosq; Deos esse. Sed Christi diuinitatem Hebraicus textus, Chaldaeusq; & translatio ex Hebræo declarat. Deridendi uero sunt Iudæi quidam, qui in superioribus Esaie uerbis dici uolunt uocabitũ potius quam uocabitur. Nam interpretes. lxx. uocabitur translulerunt, & Chaldea translatio monstrat, uocabitur esse dicendum.

Micheas. Et tu Bethleem Eufraata nequaquam minima es in millibus Iudæ, ex te enim egredietur, qui sit dominator Israe, & egressus eius sicut ab initio diebus eternitatis. Chaldaeus textus post egredietur adiungit, Mefsias, ostendit Mefsiam itaquam Deum ab eterno fuisse, & tanquam hominem ex Bethleem egressurum. Quisquis ergo de rege Ezechia puro homine & temporali hoc exponit, manifeste delirat. Rabi autem Salomon Messie regi accommodat.

Zachar. Exulta satis filia Syon, iubilans filia Ierusalem, ecce rex tuus uenit tibi sanctus. (Aliter, iustus) & saluator, ipse pauper ascendens super asinam & pullum eius, et dispergam quadrigam, et Elefrah, et equum de Ierusalem dissipabitur arcus belli, et loquetur pacem Gentibus, et potestas eius à mari usq; ad mare, et à fluminibus usq; ad fines terræ. Rabi Salomon Iudæus hunc locum exponens dicit, uerba hæc non posse nisi de Messia rege intelligi, cui ceteri Iudæi consentiunt. Ex quo patet Mefsia uenturũ fuisse Ierusalem, tanq; inopẽ, et super asinã, regnũq; eius nõ fore terrenti, et salutẽ ab eo animarũ potius quam cor-

quã corporum:& per solam sanctitatem, imo & mortem: Adiungit enim Zacharias: Tu autem in sanguine testamenti tui misisti uinctos tuos de lacu, id est, antiquos ex limbo. Talia uerò de solo Iesu leguntur, quem quidem hominem fore ac Deum Zacharias inuit quando dixit, eum pauperem super asinam imbellemq; fore, nullis armis sed sola pacis doctrina usurum, & tamen saluatorem regemq; appellat, ubiq; regnantem. Dei autem hoc officium est.

Iacob in Genesi: Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentiu. Vbi Hebraicus textus habet (dux) Chaldaicus habet (scriba) de filiis filioru eius. Vbi Hebraice dicitur, qui, Chaldaice habetur Mefsias. Vbi dicitur, & ipse erit, & cætera, Hebraica ueritas habet. Ei gentes aggregabuntur. Constat autem Iacob de Mefsieg aduentuloqui, sic enim Chaldaeu in declaratione uoluen, quod sequentes Moses Gerundensis & Chalchadias & Chanihis Iudæi de Messia illic uerba fieri consentiunt. Iesum uerò fuisse Messiam constat, quia Gentiles uocauit, saluauitq; sicut Iudæos, & ab illis magis est cultus, ac etiam quia circa illius tempora Iudæorum sceptrum est ablatum. Cumq; anni iam illinc usq; ad nos mille quadringenti septuaginta quatuor præterierint, nondum potestas Iudaica restituitur. Neq; fingere licet aniculis Iudæorum in Babylonia, uel ultra montes Caspios adhuc eis superesse regnum. Nam contra omnis reclamatione historia, quin etiam Moses Aegyptius, cæterique doctores Hebræorum affirmant, nunquam licuisse uel licere posse cuiquam Iudæo extra promissionis terram, quicquam in causis criminalibus iudicare, qui ergo Iudæis extra Iudæam exultantibus regnum tribuit, manifestè delirat. Audiamus.

Osee uaticinium. Dies multos sedebunt filij Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari. Talem esse præsentem Iudæorum conditionem uidemus, deq; his temporibus. Prophetã fuisse locutum interpretes Prophetarum omnes tam Iudæi quam Christiani confirmant. Carere Iudæos hodie legitimo sacrificio, patet, quia lex eorum sola illa Iudæorum sacrificia probat quæ in regione promissionis efficiuntur. Obijciunt Iudæi nonnulli sceptrum de Iuda centum annis ante Iesum fuisse ablatum, quando scilicet in Machabæos sacerdotes potestas rerum translata est, qui non ex tribu Iudæ, sed de Leuitæ erant, quod & Iosephus narrat: Iesus autem natus est Herodis tempore, qui Machabæis dicitur successisse. Ad hoc est responsio triplex. Prima quidè, quod cum Machabæi ex tribu Iudæ saltem secundum maternam lineam fuerint, regnantibus illis, non fuit omnino sublata Iudæ potestas. Secunda, quod Propheta Iacob nõ de tribu hac, uel illa, sed de uniuerso populo Iudaico intellexit. Tertia, quod quemadmodum omnes Iudæorum doctores consentiunt, semper fuit apud illos concilium quoddam septuaginta prudentum, ad quorum iudicium rerum grauiorum sententiæ pertinebant. Concilium hoc ca medim appellabant, eratq; tanquam senatus, & adhærens uiuenti principi, & defuncto principi, principis uicem gerens quod quidem ab ipso Mose fuerat constitutum, & in Babylonica captiuitate assidebat Iudæis ducibus Iudæorum in Babylonia, & post reditum assidebat ducibus illis in patria. Durauit autem concilij huius authoritas usq; ad Regem Herodem, qui ex patre Idumæo & matre Arabe, ut inquit Iosephus, natus erat, & regnum Iudæorum à Romanis accepit, sub quo natus est Iesus. Herodes enim omnes illius collegij uiros interfecit, illudq; concilium substulit, quod & Iudæi confirmant in libro Camedrim Ierosolimitano, & in libro Abodazara. Tunc igitur ablatum fuit non solum sceptrum de Iuda, sed etiã scriba de filijs eius, quod Chalchadæus prædixerat textus. Quamobrem quando Herodes, qui alienigena erat, regnum assumpsit, & omnes insuper quocumq; reperire potuit ex regia Dauidis stirpe peremit, tunc propriè Iudæorum Regnum funditus esse sublatum, denique quando concilium disperdidit, tunc scriba & filijs Iudæ sublati existimatur. Scribit Eusebius, Vespasianum, Domitianumq; Imperatores iussisse omnes qui ex genere Dauidis essent interfici, ut nullus Iudæorum regni reliquus foret. Nam & ipsi de aduentu Christi formidabãt, sicut ab initio Herodes. Hæc Eusebius accepit ab Egésippo.

Aggeus. Hæc dicit Dominus exercituum, ad huc modicũ unum, & ego mouebo eorum lum, & terram, mare, & aridam, & ueniet desideratus cunctis gentibus. Magna erit gloria domus istius nouissimæ magis quam primæ. Modicum unum, significat nobis hodie
tam pri,

iam pridem uenisse Messiam, mouebo cœlum, scilicet per egyptim passionis, ac etiam per stellam illam à Magis uisam, terram scilicet per terremotum in passione. Et ante per terremotum illum quem Iosephus scribit regnante Herode in Iudæa, tam terribilē contigisse, ut finitimes Gentes corruisse omnia Iudææ oppida existimauerint. Nonne tunc ubiq; terrarū motus facti sunt, quando Iesu nascente, uniuersus orbis descriptus est, edicto Cæsaris Augusti, cogebantur enim omnes undiq; in patriā redire, ut singuli rite describerentur. Tunc enim ob factionem Iudæ Galilææ cōtra Romanos, multis cœdibus turbata Iudæam Iosephus asserit. Mare, scilicet, quando Christus mari imperauit & uentis, quando subiungit, templū secundum primo felicius fore, intelligit, quia Messia accipiet, nam in cæteris omnibus uilius miserabiliusq; fuit, singula hæc soli Iesu Nazareno conueniunt, præsertim quia uenit Gentilibus desideratus, seruauit enim Gentiles magis, quàm Iudæos, quoniam ab illis magis est honoratus. Non expectent Iudæi tertij templi sub nouo Messia constructionem. Nam Aggeus templum secundum nouissimum appellauit.

Malachias: Ecce mitto angelum meum, qui præparabit uiam ante faciem meam, & statim ueniet ad terram sanctam suam dominator, quem uos queritis, & angelus testamenti, quem uos uultis, ecce uenit, dicit Dominus exercituum, & quis sustinebit diē introitus eius. Ecce mitto, & rursus. Ecce uenit. Declarat non tantam, quantā Iudæi opinantur dilationem, sed citum Messia aduentum, non igitur adhuc est uenturus. Angelum qui præparauit uiam, Ioannem Baptistam præconem Christi significat. Ante faciem meam. Ostendit Ioannem Baptistam ante Christum prædicaturum, & Christum ipsum esse Deum, Deus enim ipse qui loquitur, faciem Christi faciem suam appellat (Angelus testamenti) nuncium noui testamenti, Messiam demonstrat, Et quis sustinebit. Ambiguitatem designat in cognitione Messia multorumq; pertinaciam. Adde Iudæorum ruinam, idolatriæ casum.

Esaïas: Vox clamantis in deserto, parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in uias planas, & uidebit omnis caro salutare Dei nostri, Hæc fermè superioribus similia sunt & manifesta.

Daniel: Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ (aliter decise) sunt super populum tuum, & super urbem tuam sanctam, ut consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia, & unguatur sanctus sanctorum, Moses Tyronensis, & Dauid, Chalchadaiasq; & Abraham Iudæi, sic Danielem exposuerunt, ut anni quadringenti ac nonaginta fluerent à destructione primi templi, ad templi secundi destructionem, & circa huius temporis finem Messias nasceretur. Nicolaus quoque Lyrensis hebdomadas ita computat, ut in illis passus fuerit Christus. Talem quoque probat fuisse Danielis intentionem. Barachias Iudæus in libro de ordine mundi exponit illud Esaïas: Proxima est salus mea ad ueniendum, & iustitia mea ad reuelandum. Vbi particulam illam, iustitia mea, dicit significare Messiam illū, de quo Daniel dixit, ut adducatur iustitia sempiterna. Similiter Moses Gerundensis uerba superiora Danieli ab angelo dicta exponens, ita dicit: iustitia sempiterna, & sanctuarium sanctorum, uel sanctus sanctorum, non nisi ipse Messias est sanctificatus ex filijs Dauid, hæc ille, & merito. Cecidit enim Dauid: Orietur in diebus eius iustitia. Et Hieremias: Hoc est uenire quod uocabunt eū Dominus iustus noster. Nempe deleuit Iesu originalis præuaricationis perniciem, et gratiam, iustitiamq; tribuit Euangelicā. Sed ne liceat cuiquam fingere, Danielis hebdomadas, uel mensium, uel centenariorum, millenariorum uel seculorū, septenarius numeros esse, meminisse oportet in libro quodam Iudæorum de ordine mundi aperte omnes eorum scriptores in hoc conuenire, ut illæ annorum solum hebdomadæ sint. Idem testatur Salomon, & Moses Gerundensis in cōmentarijs Danielis, consentientes sacrificium Iudaicum in ultima illarum hebdomadarum, in excidio Ierusalem à Romanis fuisse sublatum, atque ipse Salomon hebdomadas Danielis finiri asserit in templi secundi destructione. Predicitur certe à Daniele uel in fine hebdomadarū illarum, uel saltē post sexaginta duas hebdomadas illud fore. Sic enim à Daniele p: dicitur, & post

hebdomadas septē, & sexaginta duas interibit Christus (aliter chrisma id est unctio sacerdotum) & iuicium nō erit in eo, templum, & sanctuarium corrumpet populus dū ce ueniente, & finis huius ualitas. Certē ut testatur Iosephus, post Herodē sacerdotes nequaquam ex successione sacerdotalis generis uel perpetuitate uitā secundū legem Moſis conſtituebantur. Sed quilibet etiā ignobilissimi ſingulis annis ſacerdotiū à principe, uel Romanis emebant. Quidā cum ueras Chriſtianorū rationes hoc in loco aliter deuitare non poſſint, Daniēlē hic erraſſe aiunt, cetera ubiq; benē dixiſſe. Sed huiusmodi homunculi relinquendi ſunt, tanquam qui ſibi ipſi repugnēt, atq; hic & alibi ſemper errent. Sunt enim inter illos, qui leſu tempora cunctis nouiſſima audeant permutare, quos arguit Iosephus, ubi de leſu temporibus ſcribit, & ubi inquit: Duodecimo Tyberij Cæſaris anno, Pontium Pilatum, Iudææ procuratorem ſuſcepſiſſe, ibiq; decem annos continuos permanſiſſe. Cornelius uero Tacitus Gentilis, ait Chriſtū occiſum fuiſſe per Pontium Pilatum procuratorem Iudææ, imperante Tyberio. Ceterum ut rem omnem in ordinem redigamus, multa fuerunt inter Talmuticos, id eſt, canonicos Iudæorū interpretes de aduētū Meſſiæ opinionēs. Prima Hyocis, qui in libro Cederlophan, id eſt, de ordine mundi, terminum lxxx. hebdomadarum expoſuit, quem admodum ſupra diximus. Secunda Habaquibe, qui Daniēlis ſecutus computationem in deſtructione templi ſecundū uenturum Meſſiam exiſtimabat, ideoq; ſeſtatū eſt fatuum quendā, & bellicoſum hominem nomine Ventozaram, tunc dicentem, ſe eſſe Meſſiam, quē maxima Iudæorum turba poſt annos ab excidio Ieruſalem, ut ipſi aiunt, octo & quadraginta, ſecuta eſt. Igitur penē omnes congregati in oppido Bitera, Romanis rebellauerunt, utpote qui ducis illius fortunæ, armisq; plurimum confidebant. Sed Adrianus Imperator ut be obteſta, Ventozaram una cū omnibus ſeſtatoribus interfecit. Hæc omnia Iudei in libro Demay habent. Tertiam Iudæi opinionem accipiunt à libro Iudicum ordinariorū, qui non parua apud illos authoritatis eſt, ibi tractatur ſex annorū millia eſſe mundi ætatem, duo quidem millia uanitati uel uacuo, tantundē legi, tantundem Meſſiæ attribui. Aiunt autem hæc dicta fuiſſe à diſcipulo quodam Helix filio Sarepta, quem Helias ſuſcitauerat. At uerō ſecundum Hebraicam computationem ab Adam ad Abraham duc millia annorum fluxerunt, qui anni uanitatis fuerunt. Ab hoc ad Ieſum Nazarenū millia quorū duo, qui fuerūt legis anni. Anni igitur qui Ieſum ſequitur, à Meſſia incepiſſe Iudaica computatione uidentur, præſertim quia in eo libro aſſeritur ab initio mundi ad Meſſiam quatuor annorum millia intercedere. Secundum uero Hebræorum omnium computationem hodie mundus agit annorum quinque millia & ducentos inſuper atq; triginta quatuor, iam diu igitur Meſſias uenit. Quarta opinio fuit magni cuiuſdā uiri, quem Rabi nominauerunt, qui in libro Comedum ait: Omnes terminos de aduētū Meſſiæ aſſignari iam periſſe, redemptionemq; in pœnitentia ſola cōſiſtere. Hic quamuis forteſſe de Chriſtiana pœnitentia non loqueretur, ueritatem tamen quodammodo reticere non potuit. Eodē tempore quidam huius authoritate fretus, quia terminos omnes præteriſſe crederet, exclamauit: Væ animabus Meſſiæ terminos computantium. Quinta fuit Chahadie, qui in libro de credendis, diligenti dinumeratione conſcluit quendam Meſſiæ terminum, qui ſupra trecentos quadraginta annos iam periit. Sexta Moſis Aegyptij, ſummæ apud Iudeos authoritatis uiri, qui quamuis in Deuteronomio Meſſiæ tempora inquiri prohibeat, tamen in quadam ad Africanos, Iudæos Epulo ſcribit, ſe ex certiffima antiquorum traditione habere, Meſſiam naſciturum eſſe . anno à mundi exordio quater milleſimo & inſuper quater centeſimo ſeptuageſimo quarto. Hoc autem tempus ex eorum computatione ſeptingentis ſexaginta annis nos antecēſſit. Septima Moſis Gerundenſis, qui in commentarijs Pentatheuci, Meſſiam oritū ſi aſſeruat, anno à mundi creatione quinquies milleſimo centeſimoque & decimo ſcituato, cui conſenſit Leui Benguerſon in commentarijs Daniēlis, ſed hic terminus pluribus quā centum annis nos præceſſit. Fruſtra igitur expectant ulterius Iudæi Meſſiam, imo & quicumque poſt Ieſum, expectauerunt decepti ſunt. Non enim conſiderauerunt quod alibi dixit Daniel: In diebus regum iſtorum ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non corrumpetur, cœleſte ſcilicet Chriſti regnum. Dicite quæſo Iudei, cur Magi illi diuini Meſſiam uifiſti, ſtatim nato Ieſu Ieruſolimam profecti ſunt,

cū sunt, & Herodes sciscitatus à legis peritis Mesiæ tempus, & patriam, infantes illos si-
 liumq; suum occidit, quòd testatur Macrobius & Philofophus & Gentilis, nisi quia sa-
 pientibus ad Mesiā pertinere loca illa, & tempora uidebantur. Vnde multi periti se-
 sum uiuentem tanquam numen uenerati sunt. Nathanaël & Nicodemus, aliq; quos Io-
 annes Euangēlista principes nominat, qui propter Iudæorum metum clam illum uene-
 rantur. Cur multi circa Iesu tempora Mesiā se esse iactabant, licet, ut inquit Gama-
 liel, tāquam falsi, subito euanuerint. Iosephus narrat sub Felice procuratore Iudææ mul-
 tos extitisse, qui populum sua persuasione deciperent, inter alios Aegyptium quendam
 Pseudopphetam, qui plurimis sibi adiunctis in ipso magnarum rerū cōnatu per exer-
 citum Felicis oppressus fuit. Hæc actibus Apostolorum consentanea sunt, in quibus
 Paulo dicitur à Tribuno. Nonne tu es Aegyptius, qui per hos dies excitasti, & eduxi-
 sti in desertum quatuor milia uirorum? Tribunus cum non cognosceret Paulū, suspi-
 cabatur, ne forte esset Aegyptius ille. Surrexit etiam, ut Lucas Euangēlista inquit, Iose-
 phusq; confirmat, sub Cyrino Syria præside, Iudas quidam Galilæus, tempore conscri-
 ptionis census, populūq; decepit, sed ipse paulopost, & omnes qui sequebātur eum di-
 spersi sunt. Talis etiam Theodas fuit quidam, de quo similia omnino scribunt Lucas &
 Iosephus, talis Simon magus, præterea Barchosibas, de quo Moses Aegyptius Iudæo-
 rum doctissimus in libro Iudicum inquit: Achilay præ cæteris Iudæis sapiens, omnesq;
 eius temporibus legis periti, asserbant, Barchosibam ducem bellicosissimum, esse Me-
 siā, quousq; ob eius scelera ab Adriano est interfectus. Hæc Moses. De hoc etiam Eu-
 sebius mentionem facit Ariscopellei sequens historiam dicentis: quod ex illo tempore
 omnis Iudæa natio Adriani decretis etiam ab aspectu Iudææ penitus arcebat, quod
 tunc Ierosolymorū regio, mutato nomine, Aelia, ab Aelio Adriano, cōgnominata est. Le-
 gitur autem in Talmut, id est, peculiari Iudæorū doctrina, libro Camedrin, ipsum Bar-
 chosibam annos triginta & dimidium regnauisse, solumq; dicere, se esse Mesiā, atq;
 sapientem Achylaiem Barchosibe cōsensisse. Hæc ibi. Nec esse est autem Barchosibam
 Iesu temporibus quā proximū extitisse. Quid igitur ulterius expectatis homines per-
 tinacissimi, cum olim omnes uestri generis sapientes Iesu seculum, ad Christiū spectare
 censuerint? Cur paulò post Iesum à Romanis totiens miseri rebellatis, nisi quia tunc si-
 nem Prophetarū promissa iam habitura uobis omnibus uidebantur? Testatur hoc Sue-
 tonius Gentilis. Percrebaturat, inquit, Oriēte toto uetus & cōstant opinio, esse in factis,
 ut eo tempore Iudæa profecti, rerū summa potirentur, atq; ob hoc Iudæos rebellasse, &
 perisse, ait: Nempe tunc expectabatis repente Christum quendam armatum, perpetuā
 mundi Monarchiā in Iudæa stabiliturū. Quāto sapientior uobis Virgilius, qui uaticinia
 Sibyllæ de mundi rege tēporibus Iesu congruere posse, & consuminari existimauit, sed
 de hoc alias disputauius. Scribit Iosephus ante obsidionē Ierusalem, oraculū quoddā
 in sacris literis reperitū, quòd per idē tempus uirū designaret ex eorū regione processu-
 rum, qui totius orbis potiretur imperio. Cuius oraculū præfagium quidam Vespasianū
 declarare suspicatur. Sed Vespasianus nō aliq; illis solis Genibus, quæ Romano impe-
 rio uidebātur subditæ, dominatus est, unde ad Christum hæc oracula referantur, ad quæ
 dixerat Pater: Pate à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuā ter-
 minos terræ. Et cuius per idē tempus per Apostolos suos in omnē terrā sonus exiuerat.

Esaias: Dominus exercituum est, ipsum sanctificate, ipse est pauor uester, ipse est ter-
 roz uester, & ipse erit uobis in sanctificationem, & in lapidem offensionis, & petrā scan-
 dali duabus domibus Israël, & in laqueum & ruinam habitantibus Ierusalem, & offen-
 dentur ex eis plurimi. Idem: Ponam in Syon lapidē offensionis, & petrā scandali, & om-
 nis qui crediderit in eum, non confundetur. Ex his patet, quòd Christus expectatus est
 Deus, atq; idem sanctas efficit credentium animas, & illius causa duæ domus Israël ca-
 suræ erant, scilicet domus regia, & domus sacerdotalis, & quod non omnes, sed plurimi
 pertinaces erant futuri, & qui credituri erant, confundi non poterant. Neq; licet expo-
 nere, ut quidam peruertunt, duas domus, id est, duos reges. Consuetudo enim Hebrai-
 corum scriptorum est, totam seriem sacerdotum domum unam sacerdotalem cōgno-
 minare, totam quoq; seriem regum, domum unam regiam, id est, Davidis domum.

Ieremias: Cumq; multiplicati fuerint, & creuerint in terra, in diebus illis ait Domi-
 nus, noni

nus: Non dicent ultra Arca testamenti Domini, neq; ascendet super eor, neq; illi se cordabuntur, nec uisitabitur, neq; fiet ultra, scilicet quia post Messiam (quod & Mahumethes æquum putat) tam dignitates quàm ceremonie testamenti ueteris cessauerunt, neq; id quidem iniuria. Imagines enim erant illæ futurorum sacramentorum, præsentæ uero substantia, quid est opus imagine?

Esaías: Antequam parturiret, peperit, antequam ueniret partus eius, peperit masculum. Commentaria Hebræorum antiquissima exponunt, id est, antequam natus fuisset ille, qui Iudæos in seruitutem ultimam redegit, id est, Titus, iam natus redemptor eorū fuerat. Vnde Chaldaeus textus habet: Adhuc non erit ei ueniens angustia, & adhuc nõ ueniet ei tremor cum doloribus propter partum, reuelabitur Messias. In hoc ipso Chaldaeo textu Hebræus Ionathas inquit: Antequam uentret ei angustia, salua facta est, & antequam uenirent ei dolores partus, Messias reuelatus est. Similiter affirmat ibidem sapiens Samuel. Ex ijs omnibus apparet Messiam ante destructionem Ierusalem ortum fuisse. Concedunt autem plurimi Hebræorum illum eo die natum, quo ciuitas diruebatur. Deinde ad ineptias suo more refugiunt, dicentes illum latere quousq; Deus præcipiat, ut se palam cunctis ostendat. Alij in monte Synai cum angelis cum collocant, alij ultra Caspios montes segregant, alij mendicantem pallim, & circumuagum agunt, sua infantia & discordia se inuicem confundentes.

Esaías: Dabit uobis Deus ipse signum. Ecce Virgo concipiet in utero, & pariet filiũ, & uocabitur nomen eius Emanuel. In Hebræo est Hahalma, quod puellam absconditã, conferuatamq; significat. Emanuel uero significat nobiscum Deus, scilicet quia ille qui nasciturus erat ex illa puella, futurus erat non homo tantũ, sed etiam Deus. Ex puella inquam seniper Virgine, promittitur enim partus huiusmodi tãquam signum quoddã prodigiosum, de quo Dauid: Veritas de terra orta est. Et Esaías alibi ait: Exultent cœli desuper, & nubes induat iustitiam, aperiatur terra, et pullulet saluator, Ego enim Dominus Deus creauĩ eum. Videmus in humana specie duo extrema, ac media duo, quiseq; nostrũ ex uiro & muliere nascitur, Adam ex neutro, Eua ex solo uiro diuina uirtute, se suis ex muliere sola diuino spiritu. Mysterium hoc etiã rex Arabũ Mahumethes in Dialogo suo admiratur multũ, & ueneratur, in Alcorano quoq; ueritate coactus ait: Iesus Marię filius, Deiq; nũius, suusq; spiritus, ac uerbũ Marię Virgini cœlitus missum fuit.

Daniel: Uidebam in uisu noctis, & ecce in nubibus cœli, ut filius hominis ueniens, & usq; ad uentum dierum peruenit, & qui assisteant obtulerunt eum, & datus est ei regnum, & honor, & imperiũ, & omnis populus, tribus, & linguarũ seruient ei, & potestas eius æterna, quę nunquã transibit, & regnũ eius quod non corrũpetur. Omnes enim Iudæi interpretes hanc parabolam de rege Messia exponũt, quamuis hic de ultimo Christu aduentu tractetur. Et ijs uerbis significat Daniel, Deum uenturum sub hominis habitu, Christi regnum non temporale, sed æternũ, & spirituale futurum. In quo & Esaías uenit, apud quẽ Christo ita Deus loquit: Dabo tibi thesauros absconditos, & inuisibiles.

Osee: Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meam, dilectam meam, & non misericordiam consecutam, misericordiam cõsecutam, & erit in loco ubi dictum est, non plebs mea uos, tibi uocabuntur filij Dei uiui. In eis prædicatur conuersio Gentilitium, ac pertinacia Iudæorum, qualis fuit circa Iesum.

Esaías: Inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui ijs, qui me nõ interrogabant. Tota autem die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. In ijs idem, quod & paulo superius est uaticinium.

Dauid: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à Domino factum est istud, id est mirabile in oculis nostris, hæc est dies quã fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea. O Domine saluum me fac, ò Domine bene prosperare, benedictus qui uenturus est in nomine Domini. Iesus tanquam inutilis reprobatus à prauis, factus est diuina uirtute in caput anguli, cui duo annectuntur parietes, id est Gentiles, & qui ex Iudæis sunt conuersi.

Malachias: Non est mihi uoluntas circa uos, dicit Dominus, & sacrificium acceptum non habeo ex manibus uestris, quoniam à Solis ortu usq; ad occasum clarificabitur nomen meum apud Gentes. Ex ijs ostenditur reprobatio insiditium Iudæorum, Iudaica.

rumq; ceremoniarum, & approbatio fidelium Gentilium adueniente Christo.

Esaías. Posui te in lucem Gentibus, ut sis in salutem usq; ad extremum terræ. Esaías. Venio colligere omnes Gentes & linguas, et uenient, & uidebunt claritatem meam, & dimittam super eos signum, & mittam ex ijs conseruatos in Gentes, quæ longè sunt, quæ non audierunt gloriam meam, & nunciabunt claritatem meam in Gentes, & assumam ex eis Sacerdotes & Leuitas, dicit Dominus. Et alibi apud eundem Deus Messiam sic alloquitur: Parum est, ut sis mihi seruus ad sustinendas tribus Iacob, & fedces Israël conuertendas, dedi te in lucē Gentium. Item, Primus ad Syon dicit: Ecce adsum, & Ierusalem Euangelisam dabo, uidi & non erat uir, nec ex istis quiquam, ut iniret consiliū, & interrogās uideret uerbum, ecce omnes iniusti, & uana opera eorum. Et in sequenti capitulo subdit: Ecce seruus meus, suscipiam eum, et electus meus, cōplacuit mihi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, & iudicium Gentibus proferet, non clamabit, nec accipiet personam, calamum quassatum non conteret, donec ponat in terra iudicium, & legem eius in insula spectabunt. Rursus alibi: Educam de Iacob semen & de Iuda possidentē montes meos, & hereditabunt eam electi mei, & serui mei habitabunt ibi. Ecce serui mei comedent, & uos esurietis, serui mei lærabuntur, & uos erubescetis, & dimittetis nomen uestrum in iuramentū electis meis, & interficiet te Dominus, & seruos suos uocabit nomine alio. Idem alibi Deum sic loquentem facit: Israël me non cognouit, & populus meus me non intellexit. Rursus, Auditū audietis, & non intelligetis, & uidentes uidebitis, & non uidebitis. Incrassatū est enim cor populi huius, & auribus grauitur audierunt, & oculos suos clauferunt, ne quando oculis uideant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & sanem eos. Mittam ex ijs conseruatos in Gentes, id est, discipulos Messie, qui manus Iudeorum euaserint, ad Gentes conuertendas, mittam, & assumam, id est, ex numero Gentilium, qui conuertentur, constituum legitimis Sacerdotes. Ex quo patet, quòd etiam Gentiles ad dignitatē Israheliticam assumi poterant. Vnde Rauanus Iudæus in cōmentarijs Exodi ait: Tempore Messie Gentiles conuersi sacerdotes erunt, Domino ministrantes. Parum est ut sis. Per hæc patet, quòd Messias ad salutem non Hebræorum solum, sed etiam Gentiliū mittendus erat, sicut Iesus primus ad Syon dicit. Salomon Iudæus interpres hunc locū exponens, omnia hæc ait de rege Messia, atq; ultima redemptione esse intelligenda. Idē aperit Chaldaea translatio Ionathæ. In ijs autem Esaia uerbis apparet, quòd Christus primo, & proprie apud Iudæos prædicaturus erat, & ibi Euangelia, & Luangelistas fundaturus, sed quia prauis, & pertinaces futuri erant, adiungit, Non erat uir, atq; ideo iudicium Gentibus proferet, scilicet apud Gentiles per discipulos suos, doctrinam Euangelicam diuulgabit. Atq; ut ostenderet, quòd iudicia Euangelica in humilitate summa, non magnificentia, in tumultu, sonituq; tubarum, sicuti lex Moisi, promulganda erant, adiunxit, non clamabit. In reliquis uerbis aperit Esaías, Messiam ex Iacob descensurum, sectatoresq; suos, ut plurimum alienigenas fore, qui electi apud Deum futuri erant, nec Israhelici isti quidem amplius, sed alio nomine, scilicet Christiani nominandi. Aperit etiam Iudæos Messie aduersaturos, poenasq; datos, sicut olim Iesu temporibus contigit, pertinciam etiam Iudæorum sempiternam, qualem hodie experimur.

Ieremias. Cognouit tempus suum turtur & hirundo, & passer es custodierunt tempora introitus sui, populus autem meus non cognouit iudiciū Domini. Quomodo dicitis sapientes sumus, & lex Domini nobiscum est incassum, facta est metatura falsæ Scribæ confusi sunt, sapientes trepidauerunt, & capti sunt, quoniam uerbum Domini nonbauerunt. Cur Propheta quæ futura sunt, sæpe tanquã pignora narrat, quia in ciuina mente, cui sunt præsentia omnia illa, tanquam præsentia uident, & postquam uiderunt quæquam præterita, id est, manifesta, & iam consummata loquitur. Sed redeamus ad Ieremiã. Hic in uerbis superionibus declarat Scribas nō perfecte cognituros tempus aduentus Christi, tempusq; metendi, neq; id quidem mirū, difficillima enim est inuistis diuini sensus interpretatio. Hinc congruit illud quod in Deuteronomio legitur: Percutiet te Dominus amentia, & cecitate, ac insupore mentis, et palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus. Meridies, est lux operum Christi, in qua Iudæi plurimi caligati sunt. Idē Ieremias alibi: Domine Deus meus ad te Gentes uenient ab extremis terræ, ac dicent, q̄ sal

fa nostri parentes idola possi uerint, & non erat in ipsis utilitas, si faceret homo sibi ipsi de-
 sum, non erunt isti dii. In his prædicitur casura idola per Messiam, quod factum est per Ie-
 sum. Cui quadrat illud Esaiæ, ubi loquens de Christo inquit: Docebit uos uias suas, &
 post multa in die illa proijcet homo idola argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecer-
 at sibi, ne ea adoret. Idem significat Daniel quando loquens de Christo inquit, quod la-
 pis abscessus sine manibus coateret statuâ ex ferro textam, auro argentoq; compositâ.
 Lapis abscessus est Iesus, ut Sacerdoti afflictus, hic sine manibus, id est, sine humana uio-
 lentia contriuit statuam, id est, idolatriam, quæ statuas colebat, statuam, inquam, quadri-
 partitam, nam in quatuor præcipua mundi regna sparsa erat, scilicet Chaldaeorû, Medo-
 rum, Grecorû & Romanorum. Idem Ieremias alibi: Horribilis Dominus super eos, &
 exterminabit omnes deos terræ, & adorabit eum uir de loco suo, omnes insulæ Gentiû.

Esaias. Quoniam miscuit uobis Dominus spiritû soporis, & claudet oculos uestros,
 & principes uestros, qui uident uisionis operiet, & erit uobis uisio omnium sicuti uer-
 ba libri signat quem cum dederint scienti literas dicent, lege istum, & respondebit, non
 possum, signat is est enim, & dabitur liber nescienti literas, diciturq; cilege, & respode-
 bit, nescio literas. Et dixit Dominus: Pro eo quod appropinquat populus iste ore suo, et
 me glorificat labijs suis, cor autem eius longe est a me, & timuerunt me mandato homi-
 num, & doctrinis, ideo ecce addam, ut admirationem faciâ populo huic miraculo gran-
 di & stupendo, peribit enim sapientia ad sapientibus, & intellectus prudentium eius abs-
 condetur. Rursus alibi, Dedit eis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non uide-
 ant, & aures ut non audiant usq; in hodiernum diem. Hæc omnia prædicunt, Iudeos q;
 plurimos, tam doctos quàm indoctos, propter corû scelera et impietatem, Christi expe-
 ctati uaticinia, Christumq; præsentem non cognituros, cuius erroris causa in miseria sunt
 hodie usq; ad seculi finem, quod, ut diximus, aliàs cecinit Osee: Dies multos sedebunt
 filij Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine
 Theraphim. Quoniam uero circa seculi finem credituri sunt Christo nostro, subiungit: Et
 post hæc reuertentur filij Israël, & querent Dominum Deum suum, & Dauidem regem
 suum. Translatio Chaldaea continet: Et obedient Messias filio Dauidis regi suo, & pau-
 bunt ad Dominum. In Hebræo habetur: Et fluent ad Dominum, & ad bonû eius in nou-
 issimis diebus. Nemo intelligat hæc de Babylonica captiuitate, in qua reges, ducesq;
 pro tempore honoratos habuerunt, quod quidem quartus Regum liber nos docet, ubi
 traditur, a rege Babylonia regem Iudæ Ionchim in sede regia unâ cum alijs regibus col-
 locatum fuisse, cæterosq; generis eius similiter honoratos, quibus honoribus hodie pri-
 uati sunt. Carent etiâ sacrificio, & altari, cum careant templo Moisaica lege disposito. Ca-
 rent Ephod, id est Sacerdotia ueste, & Theraphim, quod est instrumentum quoddam ido-
 latriæ ritu ad futura prælagenda constructum. Quibus uerbis significatur Iudeos, neq;
 Deum uerum legitime, neq; idola hodie colere, in cæteris uero temporibus, uel Deum
 rite colere, uel idola. Post multos autem dies, & in nouissimis diebus, id est, post multa
 secula, qualia hæc sunt post Iesum, & circa mundi finem, reuertentur, et querent Deum
 suum, scilicet patrum suorum, & Dauidem regem suum, id est, Messiam Dauidis stirpe
 natum, quod Chaldaea translatio docet. Liberatio uerò ex Babylone, nõ fuit post multa
 secula, & in nouissimis temporibus, nemo intelligat quod tunc primû tenturus sit Mes-
 sias, ad hunc enim errorem auferendû, Propheta non dixit: Veniet rex eorû, sed reuertentur,
 & querent illum, quasi iam pridè uenerit, sed illi discesserint, & neglexerint, & tan-
 dem quaesituri sint illum. Quod Chaldaea uerba declarant, cum dicunt: Obedient Mes-
 sias, utpote qui antea fuerant pertinaces. De ipsi Esaias ait: Hæc dicit Dominus ad domû
 Iacob, nõ modo confundetur Iacob, nec modo uultus eius erubescet, quia cum uiderit
 filios suos sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israël
 prædicabunt, & stient errantes spiritu intellectu, & musitat uos discant legem. In his tollit
 confusio Iacob, quia ex eius stirpe, & quasi filij fuerunt Apostoli, qui Iesum exaltauerunt,
 quorû doctrina tandem Iudæi omnes credituri sunt Christo. Quod Paulus in Epistola ad
 Romanos acutissime probat. Quamobrem loquens Esaias de relicto Christi aduertu ait:
 In die illa erit germen Dñi in magnificencia, & erit omnis qui relictus fuerit in Syon, &
 residuus in Hierusalem, sanctus uocabitur in die, id est, in lucis tempore, germen Dñi, id est,
 Christus

Christus Dei filius, in magnificentia scilicet operum ac prodigiorum. (Omnis qui relictus) significat: Christi discipulos paucos penè ab omnibus delitutos, sanctas Christi reliquias. Iste reliquiae in secundo Christi aduentu cum Christo exaltabuntur. De Iudæis autem interim quid est dicendum, raro & pauci electi erunt, de his enim illud Esaiæ intelligitur. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oliuæ duarum aut trium oliuarum in summitate rami. Postquam enim propter illorum perfidiam à naturali arbore, ut Paulus Apostolus inquit, excussi sunt, & ab oliuæ radice separati, adhuc nonnulli uel ibi relicti, uel potius interdum denuo uidentur insiri, qualis fuit Euariscus Hebræus uel illustris, qui septimus à beato Petro Pontifex Christianorum fuit, annos plures quàm decem in ea dignitate dignissimè uixit, martyriq; obiit. Præterea Gothorū tempore Iulianus Iudæus primum Hispaniæ sanctissimè rexit Episcopatum. Petrus quoq; Alfonso Burgensis summus metaphysicus in sexagesimo ætatis suæ anno fidè Christi suscepit, pluraq; aduersus Iudæos egregia scripsit. Quid dicam de Nicolao Lyrensi uero doctrinæ magnè uiròq; sanctissimo. Quid de Hieronymo Physico, qui tempore Pontificis Benedicti contra Iudæos subtiliter disputauit. Fuerunt & alij numero quidem multi, quamuis egregij tam longo seculo pauci, de quibus illud Ieremiæ dictum censeo. Assumam uos, unum de ciuitate, & duos de cognatione (aliter, congregatione) & adducam uos in Syon, scilicet cœlestem. De his diligenter Paulus Burgensis Episcopus Theologus insignis tractauit.

Dauid. Descendet sicut pluuia in uellus, id est, multis ignotus, & addit, orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.

Esaias. Orietur in diebus eius iustitia, & multitudo pacis. Iesus Octauiano imperante natus est, & aduersus originalem iustitiam Adæ radice contractam, Euangelicâ gratiam, & iustitiam introduxit. Octauiani quoq; imperium iustissimum fuit. Tanta etiam pax eo tempore per uniuersum orbem, ut nunquam uel amplior, uel diuturnior. Hinc Vergil. Claudentur belli portæ &c. Perseuerauit ea pax post Iesum, annos septem atq; triginta.

Esaias. Fatigata est Aegyptus, & negotiatio Aethiopum & Saba, uiri alti ad te transgredient, & tui erunt serui, & post te ambulabunt uincti compedibus, & adorabunt, & te precabuntur, quoniam in te Deus est, & non est alius Deus præter te. Tu enim Deus es, & nesciebamus, Deus Iisr-èl Saluator, confundentur & reuerbuntur omnes, qui aduersantur tibi, & cadent in confusionem. Hæc monstrant quemadmodum Gentilium Imperia, quandoq; futura erant Christo subiecta. Item Christum esse Deum saluatorem aliquod tempus incognitum, adoratum postea, atq; eius aduersarios, id est Hierusalem pertinacem, & idolatram, æquè cadere oportere, sicuti contigit. Quod etiam Christus futurus sit homo, sic aperit Esaias: Mittet eis Deus hominem, & saluabit eos, iudicans sanabit eos. Merito Messiam saluatorem nominat, & saluatorum, Iesus enim appellatus est, id est Saluator, ostendit autem, quòd non uolentia, & armis corpora, sed iudicio animos sanabit. Quod rursus Christus sit Deus, Dauid de Deo loquens sic aperit: Misit uerbum suum, & sanabit eos de corruptis, propterea Abraham Deum sub forma hominis agnouit, & ut regem omnium adorauit. Similiter Iesu successori Mose Deus apparuit, Iacob quoq; similiter.

Ieremias. Hic Deus noster, & non reputabitur alius absq; illo, qui inuenit omnem uiam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Iisr-èl dilecto sibi, post hæc in terris uisus est, & cum hominibus uersatus est. Per hæc Messias Deus & homo monstratur. Idem alibi: Et homo est, & quis cognouit eum, quasi dicat, propter eius humilitatem, hominibus superbiæ, multi eum ignorauerunt. Nihil mirum est, Iudæos multos parū pios profundum Messie mysterium, & Iesu diuinitatem non cognouisse. Multi tamen Iudei partim pri, partim etiam docti ab initio cognouerunt, multa enim Iudæorum millia ad Iesum suam Christus conuertit, multo plura discipuli. Eos autem Iudæos, qui Iesu crediderunt, etiam Mahumethes affirmat in Alcorano, à Deo cæteris Iudæis longè prælatos fuisse. Hi simul cum Gentibus Messiam (quod alibi Ieremias uaticinatus est) uocauerunt Dominum iustus noster, & uel uocauerunt, non enim permisisset se falso Deū uocari.

Moses. In numeris oriatur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israël. Per hæc & superiora Messias ostenditur Deus & homo, propterea Ezechiel Deum depingens, collocauit eum in hominis habitu super Zaphireum thronum, quia scilicet Deus futurus erat homo. Vnde Rabi Ioanna in commentarijs Pfalterij dicit, quod eum Iudei alias ab alijs ducibus ex captiuitate fuerint liberati, redemptio ultima à Deo sub propria persona est expedienda, per hoc Messiam Deum esse concedit, ac de ipso exponit illud, Benedictus qui uenit in nomine Domini, Deus Dominus & illuxit nobis.

Dauid. Loquens de Christo, qui inter ceteros uictos à Deo (qui ob ipsam unctionem Christi uocari possunt) excellentior est, dicit: Vnixit te Deus, Deus tuus oleo leuiticæ præconfortibus tuis. Vbi declarat eum hominem, & paulo ante monstrauerat Deum, dicens: Sedes tua Deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni tui. Quod autem de Messia loquatur, declaratur ex eo, quod ubi Hebraicè dicitur, speciosius forma patris filijs hominum. Chaldaea translatio Ionathæ, quæ apud Iudæos Hebraico textui est authoritate aequalis, habet: Pulchritudo tua rex Messia maior, quàm filiorum hominis. Merito translationis huius authoritati omnes cedunt, ordinata enim fuit ab Ionatha ut ro magnò, ex consensu & ore Heliazar & Iosue, uirorum excellentissimorum, longo tempore ante templi destructionem. Et antiqui omnes Talmutici Hebræi affirmant illam ab Aggeo, Zacharia, Malachia Propheta deicè disse. Ex superioribus Dauidis uerbis, atq; similibus Rabi Abba commotus in commentarijs Genesis interrogat, quid sibi uelit Daniel, quando de Deo dicit: Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est, ac respondet: Hæc certe lux, est lux regis Messie, de quo in Psalmo, In lumine tuo uidebimus lumen. Hæc ille. Hic fatetur diuinum illud lumen quod semper cum Deo est, & ipse Deus est, lucem esse Messiam, ipsumque Messiam. Antiquus etiam ille, & illustis Theologus Rabi Neuma in libro, qui Lucidus inscribitur, dictum illud Salomonis exponens in Proe. b'ij, iustus est fundamentum sempiternum, interrogat, quid hoc sibi uelit, & respondet de Messia in hunc modum. Quem nisi iustū habet, seu habebit Deus in seculo suo, qui est sibi dilectus, quia sustinet mundum uniuersum, atq; illius est fundamentum, gubernat mundum, atq; ut gubernetur ipse efficit, ipse est animarum omnium fundamentum, atque hoc est, quod dicitur, iustus est fundamentum sempiternum. Hæc ille. Ex quibus aperit Messiam non solum hominem esse, sed etiam Deum. Ipse quoq; Dauid alibi idem aperit: Mater Syon dicit homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus, id est Deus, qui fundauit Syon ibidem tanquam homo natus est, & Syon appellat matrem.

Esaïas Erit in die illa radix Iesse, & qui exurget principiari in Gentes, in eum Gentes sperabunt, & erit requies eorum in honore. Et alibi. Exibit Virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientie, & intel lectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus pietatis, & implebit illum spiritus timoris Dei. Iesse pater fuit Dauidis. Per hæc ergo prædixit Propheta Messiam ex Dauidis stirpe pullulaturum, Gentilibus magis quàm Iudæis profuturum, spiritalibus potius quàm corporalibus armis dominaturum, qualis Iesus fuit. Idem Esaïas alibi ex persona Christi sic inquit: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum. Hic declarat Messiam ex sancto Spiritu nasciturum, Christum ex diuina solum unctione nominandum. Item pauperibus Euangelium prædicaturum, remissurum peccata, ignorantiam expulsum.

Dauid. Reges Tharsis, & Insulæ munera offerent, reges Arabum, & Saba dona adducent.

Esaïas. Omnes de Saba uenient, aurum, thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Hæc partim Iesu statim nato factò fuerunt, partim post eius ascensionem, præsertim imperante Constantino ad hæc usq; tempora. Et alibi: Ex Aegypto uocaui filium meum. Rursum alibi: Nazarenus uocabitur, Iesus autem noster ex Aegypto reuersurus, Nazareth habitauit, ac Nazarenus fuit cognominatus.

Zacharias

Zacharias. Ostendit mihi Dominus Deus Iesum sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli Domini, & diabolus stabat ad dexteram ipsius, ut aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum, imperet Dominus in te, qui elegit Hierusalem, & ecce titio eius est ab igne, & Iesus erat indutus uestimentis sordidis, & stabat ante faciem angeli, & respondit & dixit ad circumstantes ante faciem eius: Ferte uestimenta sordida ab eo, & induite eum tunica thalari, & imponite cidarim mundam super caput ipsius, & cooperuerunt uestimento, imposuerunt cidarim mundam super caput ipsius. Angelus Domini stabat, & testificabatur ad eum dicens: Hæc dicit Dominus Omnipotens. Si in uis meis ambulaueris, & præcepta mea seruaaueris, tu iudicabis domum meam, & dabo tibi, qui conuenterentur in medio horum circumstantium. Audi itaque Iesu sacerdos magne. Propheta uerba, quia futurum portendunt, & hominem designant titiois extincti instar, contemptum primo, ac sordidum, deinde ornatum à Deo, diuineque domus Iudicem. Deo Iesu Nazareno cõgruunt, non Iesu Naue, uel Iesu Iosedech, qui & ante Zachariã fuerunt, & talia neq; passi sunt, neq; fecerunt.

Salomon in libro Sapientie. Circumueniamus iustum, quoniam insuauis est nobis, & exprobrat nobis peccata legis, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nomenat, factus est nobis in traditionem cogitationum nostrarum, grauis est nobis etiã ad utendum, quonia dissimilis est alijs uita illius, & immutata sunt uita illius, tãquam nugaces existimati sumus ab eo, & continet se à uis nostris, & ab imunditijs, & præsert nouissima iustorum, & gloriatur se habere patrem Deum. Videamus ergo si sermo istius ueri sunt, & sentemus quæ uentura sunt illi, contumelijs & tormentis interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos stultitia ipsorum, & nescierunt sacramenta Dei. Hæc Salo. non, quibus nihil clarius. Merito permisit Deo uisillos qui aduersus Prophetas Messie præcones cæci, crudelēsq; fuerant, tales quoq; aduersus Messiam fore.

Esaïas. Ecce intelliget puer meus, exaltabitur & glorificabitur, & sublimis erit ualde, quemadmodum super te stupescunt multi, ita gloria priuabitur ab hominibus, species tua, & gloria tua ab hominibus, ita mirabuntur Gentes multæ super eum. & continebunt reges os suum, quoniam quibus non est annunciatum de illo, uidebunt, & qui nõ audierunt, intelligent. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? annunciauimus coram illo, ut in hinc, ut radix in terra sitienti. Non est species illi, neq; gloria, & uidimus eum, & non habebat speciem, neq; decorem, sed species eius sine honore, deficiens præ omnibus hominibus, homo in plaga positus, & scies ferre infirmitatem. Quoniam auersa est facies eius, in honoratus est, neq; magni estimatus est. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus illum esse quasi leprosum, percussum à Deo, & humiliatum (aliter in dolore, in plaga, & in afflictione) ipse autẽ uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Eruditio pacis nostræ, in eo liuore eius sanati sumus, omnes ut oves errauimus, homo à uia sua errauit, & Dominus tradidit illum pro peccatis nostris, & ipse propter quod afflictus est, non aperuit os, ut ovis ad immolandum ductus est, & ut agnus ante eum, qui fe tonderet sine uoce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est, generationem eius quis enarrabit? quoniam tolleret de terra uita eius. Ab iniquitibus populi mei ductus est ad mortem, & dabo malignos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quoniam iniquitatem nõ fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, & Dominus uult purgare eum de plaga. Si dederitis pro peccato animam uestram, uidebitis semen longæ uitæ, & Dominus uult auferre à dolore animam eius, ostendere illi lucem, & formare intellectum, iustificare iustum, bene pluribus seruientem, & eorum peccata ipse portauit, propterea ipse hæreditabit plures, & fortium diuidet spolia. Propter quod tradita est ad mortem anima eius, & inter iniquos existimatus est, & ipse multorum peccata portauit, & propter peccata eorum traditus est.

Quod autem Esaïas in uerbis superioribus de redemptione ultima, que per Messiam accipienda erat, locutus sit, patet per proximum quoddam ab eodẽ uerbis ita propositum. Quam pulchri super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem, annun-

ciantis bonum, prædicantis salutem dicentis: Syon regnabit Deus tuus. Et infra: Para-
 uit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, & uidebunt om-
 nes fines terræ salutem Dei nostri. Et infra: Præcedet enim uos Dominus, congregabit
 uos Deus Israel. Hæc & alia multa illic similia ad Messiam pertinere omnes tam Iudæi
 quam Christiani consentiunt. Deinde subdit, Ecce intelliget puer (aliter seruum meus)
 quod iste seruus sit Messias. Declarat etiam Chaldea translatio hunc in modum. Ecce in-
 telliget seruus meus Messias. Rursus quod Messias iste sit Deus, iudei interpretes Talmu-
 tici Esaiam hic exponentes sic ostendunt. Exaltabitur plusquam Abraham, & eleuabitur
 plusquam Moses, sublimis erit ualde plusquam angeli. Quam uero pretiosa sit redemptio
 huiusmodi per Messiam, patet per illud Esaiæ: Israel saluatus est in Domino salute
 æterna, non confundemini, & non erubescetis usque in seculum seculi. Non igitur cor-
 poralis, uel temporalis futura erat per Messiam salus, qualis Aegyptiaca, & Babiloni-
 ca, & similes, sed spiritalis, & sempiterna. Quamuis autem propheta illa Esaiæ. Ecce in-
 telliget, ad lesum nostrum manifeste pertineat, tamen Rabi Salomon peruerfæ uolunta-
 tis homo, ausus est uerba illa peruertere, extorquens ea ad Iudaicum populum in ho-
 dierna miseria uiuentem. Cui quidem contradicit translatio Chaldea, sicut diximus. Cõ-
 tradicit etiam omnes antiqui Iudæi interpretes Prophetarum, qui seruum illum esse
 Messiam uolunt, angelis ualde sublimiorem, quæ excellentia plebeculæ huic Iudaicæ
 uisi, & uitiosæ conuenire non potest. Vnde Rabi Moses Gerundenfis, hoc Salomone
 contempto, secutus est priscos. Itaque in Genesis commētarijs dicit, regem Messiam cor-
 suum traditurum ad supplicandum pro Israel, ieiunia etiam pro illis, & humilima que-
 que passurum, adducens illud Esaiæ. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nos-
 stras, attritus est propter scelera nostra. Hæc ille. Et quamuis Iudaica fex hoc & multum af-
 flicta sit, & quasi uulnerata & attrita eodem penè modo, quo Esaias Dei seruum depin-
 git afflictum, nullo tamen modo Esaiæ uerba huic plebi congruere possunt, quòd qui-
 dem sex potissimum signa nobis ostendunt. Primum, & si populus hic grauitur oppres-
 sus, nõ tamen hoc propter Gentium iniquitates, & scelera patitur, ita ut propter Iudæo-
 rum passiones & merita, Gentes quæ illos affligunt, à Deo ueniant, & salutem conse-
 quantur, imò Iudæi omnes uindictã à Deo aduersus Gentes expectant. Cum ergo Esai-
 as de seruo Dei asserit, quod liuore eius alij sunt sanati, & quod Deus in eo iniquita-
 tem, cæterorum omnium posuit, certè non loquitur de populo Iudæorum, ob cuius pec-
 cas alij non seruantur, sed ut ipsi asserunt, puniuntur. Secundum signum, Esaias ait, quòd
 seruus ille Dei iniquitatem non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Iudæi autem
 auaritiæ, & fœnori, mendacio, sceleribusque mancipati sunt. Ac etiam ipsimet concedit,
 propter scelera sua in hac miseria uiuere, & autoritate Deuteronomij, cõpulsifacit,ur,
 quòd si deposita prauitate conuerterentur ad Deum, statim liberarentur. Vnde doctores
 eorum confitentis, ex peccatis suis hanc miseriam prouenire, inquirunt, quæ nã sint
 illa peccata. Rabi Salomon cultum uituli in deserto fabricari criminatur, quod crimẽ iã
 diu Deus puniuerat, & ignouerat ante lesum. Alij uaria singulorũ delicta, alij occultũ
 uolunt esse peccatũ, cuius culpa supplicia pendit. Tertium signum. Esaias in fine capituli
 dicit, quòd seruus ille Dei pro transgressoribus exorauit. Iudæi cõtra ter saltem quolibet
 die in execrabilib. sacris suis, Romano Imperio, Ecclesiæ Christi, cunctis Gentibus, præ-
 terquam Iudæis, terribilissima imprecantur, atque in Talmuticis constitutionibus suis iu-
 bentur, Christianos ut unquam possint, uel ui, uel fraude, dolose lædere. Quartum, quonã
 pacto eruditio, & disciplina pacis, quam in seruo Dei esse Esaias ait, in hac indocta, & per-
 uerfa Iudæorum plebecula ponenda est. Quintum, quonam pacto sublimio: est populus
 iste quæ angeli Dei, qualem esse illum seruum Dei omnes antiqui Iudæi proculdubio con-
 senserunt. Sextum, cũ dicat Esaias: Iniquitatibus populi mei ductus ad mortẽ, quis nol-
 uideat aliud esse seruum Dei illi, qui ad mortẽ ducitur, aliud Dei populum, ob cuius iniqui-
 tates occiditur, nisi forte quis uelit Esaiam scriptorẽ omnium elegantissimũ, sic absurde lo-
 cutũ fuisse, ut intelligi uoluerit, ab iniquitatib. populi mei ductus est populus meus ad
 mortem. Proinde si populus Iudaicus peccatum non habet, falsò hic de populo Iudaico
 loquitur Esaias, si habent, falso loquitur statim, quando subdit, iniquitatẽ non fecit, si mo-
 do tunc de populo loquitur, seruus igitur ille Dei nullo modo populus esse potest. Sed
 operæpre-

operæpretium est uerba ipsa Esaia in duodecim Conclusiones redigere, quem admodum Paulus Burgensis Episcopus, Theologus insignis redegit. Prima, Seruus Dei apud Esaiam descriptus cunctis creaturis est excellentior, dicit enim, exaltabitur, & eleuabitur. &c. Secunda, Ipse ab initio fuit paruulus, humilem quæ habuit ortum, dicit enim, ascendit sicut uirgultum, & sicut radix è terra sitienti. Tertia, In suo progressu cõtemptus est, & pro nihilo habitus, ait enim despectum, & nouissimum uirorum uisum, nec reputauimus eum. Quarta, Vulneratus fuit propter iniquitates nostras scilicet purgandas. Vnde illud: & uisore eius sanati sumus. Et infra, iustificabit ipse iustos seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Quinta, Omnes iusti præter ipsum ex communi lege à uia salutis aberrauerunt, ipse autem omnium portauit iniquitatem, id est, pro omnibus poenas dedit. Hinc illud: Omnes nos quasi oues errauimus, & Deus posuit in eum iniquitatem omnium nostrorum. Sexta, Hæc supplicia, & post illa etiam mortem libenter sustinuit, de quo dicitur, oblatu est, quia ipse uoluit, & sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondeat. Iudæi autem non libenti, sed inuito, & ægro animo passionem ferunt. Septima, Id contigit propter scelus, & iniquitates populi, erat autem ille innocens. De hoc ait: propter scelus populi percussus est, & de eodem legitur infra, qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Octaua, Quia seruus ille Dei, parta uictoria, sortium spolia diuisurus erat, eo quod uitam suam morti tradidisset. Huc illud redit: Ideo disponam ei plurimos, & sortium diuidet spolia, quia morti tradidit animam suam. Nona, Existimandus erat iniquus, ob hoc ait: Et cum sceleratis reputatus est. Decima, Seruus uisusmodi licet per illa, quæ tolerauit sufficienter peccata omnium sustinere, ac delere potuerit, non tamen effectus omnium mala diluit, sed multorum, quapropter adiunxit, & ipse peccata multorum tulit. Vndecima, Tanta in eo fuit charitas, ut etiam pro hostibus, homicidis quæ suis Deum orauerit, ad hoc subdit, pro transgressoribus orauit. Duodecima, Quæ in hac prophetia traduntur, naturalis ingenij uires excedunt, quo circa exclamauit: quis credidit auditui nostro? hæc omnia soli Iesu Nazareno conueniunt.

Hieremias. Spiritus oris nostri Dominus Christus captus est in peccatis nostris, cui diximus, in umbra eius uiuemus in Gentibus. Item, In illo die non confunderis ex omnibus aduentionibus tuis, quas ipse egisti in me, quia tunc auferam ab te prauitates iniuriæ tuæ, & iam non adicies ut magnificeris super montem sanctum meum, & subre linquam in te populum mansuetum & humilem, & uerebuntur in nomine Domini, qui reliqui fuerint Israel. Item, Domine significa mihi ut cognoscam, tunc uidi meditationes eorum, ego sicut agnus sine macula perductus sum ad uictimam, in me cogitauerunt cogitationes dicentes: Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus & terra uitæ eius, & non erit memoria eius amplius. Item, exterrita est quæ parit, & tēdit animam, & subitit Sol ei, cum adhuc medius dies esset, confusa est & maledicta, reliquos eorum in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum. Item, Dereliqui domum meam, dimsi si hereditatem meam in manu inimicorum eius, facta est mihi hereditas mea, sicut leo in sylua, de dit super me uocem suam, ideo odio habui eam. In ijs docet Hieremias, quod Messias capiendus ob purganda nostra delicta erat, & affligendus, quod quæ uel relicturus erat populum illum Christianorum primū humilem, persecutionibus quæ subiectum. Reliquas enim Israel Apostolos, Martyres quæ esse uult. Post hæc etiam ligni crucis mentionem facit, & egyptis in meridie, patiente Christo. Martyria etiam Christianorum subiungit, uindictam quæ aduersus pertinacem populū Iudæorum, denique addit, quod populus Dei tanquam leo surrexit in Christum tanquam agnū, atque ideo Deus populū illi exterminabit.

Salomon. Si auertimini à me dicit Dominus, & nō cultodieritis ueritatem meam, reijciam Israel à terra, quam dedi illis. & domus hæc erit deserta, & omnis qui transibit per illam, admirabitur, & dicet, propter quam rem fecit Dominus terræ huic, & domui huic hæc mala? & dicet, quia reliquerunt Dominum Deum suum, & persecuti sunt suum dilectissimum Deum, & cruciauerunt illum in humilitate magna, propter hoc in portauit illis Deus hæc mala. Hæc ille. Quis ergo negabit Iesum Nazarenum fuisse Messiam, hominem quæ fuisse pariter atque Deum?

Esdras. Hoc Pascha saluator noster est, & refugium nostrum, cogitare quoniam habemus humiliare eum in ligno, & post hæc sperabimus in eum, ne deseratur hic locus in

aternum tempus, dicit Dominus Deus uirtutum. Si non crederitis in eum, neq̄ audieritis annunciationem eius, eritis derisio in Gentibus. Hæc ille, Quibus nihil est clarus. Non minus autē eius illud Mosi congruit. Ego sum Deus, ad æmulationē uos adducam, mihi non Gentem in Gentem, insipientem in iram uos mittam. Præ cæteris uerbis Eisdæ, maximè illa consideranda sunt, quòd Saluatorem, id est, Iesum, qui Saluatorē significat in ligno in Pasche tempore, Iudei humiliaturi erāt. Meminisse rursum oportet, quòd quartadecima Luna, lex Iudeis celebrare pascha, & agnum præcipit immolare. Vn de Anatolius Philosophus Alexandrinus, subtiliter probat, primò quidem rationibus, deinde lege, ac etiam auctoritate Philonis, Iosephi, Agatobuli, Aristobuli, Iudæorum ritum celebrandę Pasche Mosaicum, rectum, & consuetum esse mense Martio, postquā & Sol & Luna æquinoctium uernale transierit, ac Luna Soli opposita sit. Hinc Polycrates Apostolicorum discipulorum assertit, Apostolos etiam, eorumq̄ iucesso res solitas celebrare Pascha iuxta Iudæorū cōsuetudinē quartadecima Luna, quā dō populus Iudæorum Az̄: ma faciebat. Quorsum hæc? ut confirmemus quòd alii diximus, scilicet eclipsem Solis, quæ Christo patiente contigit, naturalem non fuisse. Quod autem contigerit, Lucianus Antiochenus ante tribunal iudicis sui sic testatus est. Requirit in Annalibus uestris, inuenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato Sole, interruptum tenebris diē. Tertullianus quoq̄ clamauit ad Iudices: Hunc mundi casum in Annalibus uestris relatum habetis.

Esaïas. Ego Dominus Deus uocaui te ad iustitiam, & tenebo manum tuam, & confirmabo te, & dedi te in Testamentum generis mei in lucem Gentium, aperire oculos cæcorum, producere ex uinculis alligatos, & de domo carceris sedentes in tenebris. Hęc ille, in quibus Deus Christus alloquitur. Mittit eum ad Testamentum nouum introducendum, Gentiles conuertendos, non minus quā Iudæos, ad eos qui in limbo alligati sunt. soluendos, & purganda peccata. Alibi apud Esaïam Christus ita loquitur. Nō sum contumax, neque contradico, dorsum meum posui ad flagella, & maxillas meas ad palmas, faciem autem meam non auerti à fœditate sputorum. Item, in die illa erit radix Iesē quæ erit in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur & erit sepulchrum eius gloriosum, hæc omnia Iesu Nazareno contigerunt.

Amos. Et erit in die illo dicit Dominus, occidet Sol meridie, & tenebrabitur dies lucis, & conuertam dies festos uestros in luctum, & cantica uestra in lamentationem. In die scilicet, quo patietur Messias, occidet Sol, eclipsem Soli in meridie, patiente Iesu, significat, dies lucis, id est, Christus, qui lux lucis est. Post hæc in perpetuum uindictam statuit Deus, ut Iudæi quotidie uexentur, lamentationesq̄ Hieremia, & similes quæramonias repetant.

Ezechiel. Exaltaui lignum humile.

Iob. Quis det nobis de carnibus eius, ut saturemur?

Zacharias. His plagatus sum. Item alibi de Deo saluante Ierusalem sic ait: Effundam super domum Dauidis & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ, & potestatis, & aspicient in me, quem confixerunt, & plangent super eum quasi planctum unigeniti. Hęc ille. Ipse qui tanquam Deus spiritum gratiæ, & potestatis infundit, tanquā homo configitur, atq̄ idcirco, ut intelligeremus, Christum ex diuersis naturis constitutum, alia ratione mirabilia operari, & ratione alia terribilia pati. Zacharias in prima persona dixit, scilicet effundam, in secūda, super eū effundā, scilicet ego tanq̄ Deus, aspicient in me quē cōfixerunt, scilicet tanquam hominem, & plangent super eum, scilicet hominē a me Deo assumptū. Nemini autem licet fingere textum, qui dicat, aspicient in eū, omnis enim Biblia tam Hebraica quam Chaldæa dicit, aspicient in me, plangent, id est, pœnas dabūt in hoc seculo, & futuro. At quo pacto spiritū gratiæ infundit, si plangent super eum? certe Spiritus sancti gratiā, & p̄corum peccatorum, liberauit enim uolentes ab inferis, infudit etiam spiritum potestatis ad incredulos puniendos, hi enim sunt qui plangunt.

Abacuc. In medio duorum animalium cognosceris, existi in salutem populū tuū, ut saluos faceres Christos tuos, misisti in capita inimicorum mortem, duorū animalium, id est, duorum Testamentorū, n. rursus duorum Prophetarū in monte Thabor, Mosi & Heliaz. Iterum duorum latronum in cruce. Fortè etiam duorum brutorum, quando

natus

natus est in stabulis in salutem populi tui, ut saluas ab inferis faceres credentium animas. Inimicos uocat pertinaces Hebræos.

Dauid loquitur sæpe sub nomine suo de Messia, quem sciebat è sua stirpe pullularum, sic autem inquit: Congregata sunt super me flagella, & ignorauit, dissoluti sunt, neque compuncti sunt, tentauerunt me, deriserunt me derisu, & striderunt dentibus suis super me. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Effoderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplantur sanis, & uiderunt me, diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Captabunt animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt, & factus est mihi Dominus in refugium. Erues me de contradictionibus populi, constitues me in caput Gentium, populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum. Notum fecit Dominus salutarem suam, ante conspectum Gentium reuelauit iustitiam suam. Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, asstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in habitaculis eorum non sit qui habitet. Quonia quem tu misisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum eorum addiderunt. Appone iniquitatem eorum, & non inrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Ego sum pauper, & dolens, salus tua Deus suscepit me. Non erat pauper Dauid rex, sed Messias ex eo pauper nasciturus. De Iuda proditore sic prædixit Dauid. Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. De Iudæis iterum: Sic odio habuerunt me gratis, de quibus Apostolus sic uaticinatus est. Implebunt peccata sua semper, peruenit enim ira Dei super illos usque in finem. Sic ergo prædixit sempiternam Iudæorum, & pertinaciam, & miseriam. At cur prætermisurus, quod Hieremias de Christi uenditione à Iuda facta, & pretio, & agri emptione, quem admodum in Euangelio traditur, aperte prædixit? Inquit enim: Et acceperunt triginta argenteos, pretium appetiati, quod appetiauerunt à filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. Adiungit Mattheus agrum illum Christi pretio emptum etiam temporibus suis, sanguinis agrum cognominari. De resurrectione Christi Dauid sic inquit: Caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem, quia scilicet Christus non putruit. Rursus: Domine eduxisti ab inferno animam meam, ego dormiti, & soporatus sum, & resurrexi, quia Dominus suscepit me. Resurrexi & adhuc tecum sum. Dauidi consenti.

Olee: Sanabit nos post biduum, die tertia resurgemus, uel sic: Venite reuertamur ad Deum, quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet & curabit nos, uisitabit nos post duos dies. Die tertia suscitabit nos, & ueniet in conspectum eius. Rursus, Absorpta est mors in uictoriam, ubi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus? scilicet qua per resurrectionem Christi designatur etiam nostri corporis resurrectio. Sicut enim in uno Adâ omnes deliquimus, & mortui sumus, sic in uno Christo omnes purgamur, atque resurgimus, sed de hoc Paulus Apostolus tribuliter atque diuine.

Ionas autem Propheta cur exceptus est uisui piscis uentre, & die tertio redditus uici uiuens, nisi ut resurrectionem Christi significaret? Gesta siquidem ueteris testamenti non minus quam ueteris figuræ sunt noui. Nouum quippe non aliter ueteris finis est quam adumbrationis cuiusdam coloratio absoluta, & perfecta pictura, ideoque nouum testamentum multo præstantius est quam uetus.

Dauid ascensionem Dominum cecinit: Ascendet Deus in iubilatione, & Dominus in uoce tubæ. Psallite Domino, qui ascendit super cælum cœli ad Orientem. Ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, dedisti dona hominibus. Sancti quoque spiritus missionem ita canit. Emites spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.

Ioel: Et erit p̄st hac, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabūt filij uestri, & filiae uestrae. Seniores uestri somniant bunt somnia, iuuenes uestri uisa uidebunt, & quidē in feruos meos, & ancillas meas, in diebus illis effundam de spiritu meo. Post accessiōnem Christi, nō solum Apostoli, sed & alij quam plurimi, tam sc̄ming, quā mares, tam Gentiles, quam Iudaei, docti, indocti, senes, iuuenes, Spiritus Sancti dona gratiamq̄ mirabilem acceperunt.

Esaia: In alijs linguis, & in alijs labijs loquar populo huic, sed neq̄ sic exaudiet me dicit Dominus. Atque ita quamuis Apostoli ante rudes, accepto spiritus sancti munere, diuina mysteria subito uarijs linguis effunderent, non tamen Iudaei omnes crediderunt.

Ezechiel: Spiritum meum dabo in uisceribus uestris. Et alibi de Baptismo sic, Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris, & ab uniuersis idolis uestris mundabo uos. Iudaeorum Doctores ubi librum eorum de Iona interpretatur, & ubi exponunt Talmut, nouas scilicet eorum constitutiones p̄st Iesum factas, adducunt prophetiam huiusmodi, ut probent quod tempore Messie, non modo Iudaei, sed etiam Gentes quae libet aipiratione quadam aquae fordes diluent peccatorum.

Esaia: in cantico sic: Haurietis aquam in gaudio de fontibus saluatoris, & dicitis in illa die: Confitemini Domino, & inuocate nomē eius (Saluatoris) id est, Iesu Messiae, Iesus enim significat saluatorem. Confitemini Domino, quia scilicet unius Dei cultus adducitur per Christum, cessantibus idolis. Subiungit paulo p̄st Apostolorum praedicationem apud Gentes hoc pacto: Cantate Domino, quoniam magnifice fecit, annunciate hoc in uniuersa terra. Quoniam uerō Christus nascitur in Iudaea, subiūxit, exiuit, & lauda habitatio Syon, quia magnus in medio tui sanctus Israel.

David Propheta multa & manifesta de Christo tractat in Psalmo secundo, tertio, decimo quinto, uigesimo primo, multisq̄ alijs. Sed missio Apostolorum in longinquas nationes per illud ostenditur, in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae uerba eorum.

Esaia de Messia, ac de missiōe Apostolorum sic: Quam speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. Afflictiones quoque Apostolorum ita praesens, & praegustauit. Propter te mortificamur tota die, existimati sumus sicut uos occisionis. Origenes in tercio commentariorum Genesis sic inquit: Thomas sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthaeus Aethiopiam, Bartholomaeus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Asiam, Petrus P̄otum, Galatiam, Bithiniam, Cappadociam, caeterasq̄ confines prouincias, Iudaeis duntaxat praedicans, circuisse uisum dicitur, & ad ultimum Romae commoratus est, ubi & crucifixus est deorsum capite demerso, quod ipse ita fieri precatus est, ne exaequari Domino uideretur. De Paulo autem quid dicam, qui ab Ierusalem usque ad Illyricum repleuit Euangelio Christi, & ad ultimum sub Nerone martyrium duxit. Haec Origenes. Thaddeus quoque unus ex septuagesimis Christi discipulis, ultra Euphratem profectus, & in Edissenae urbe praedicans Euangelium, totum regnum regis Abagari conuertit ad Christum, ipsumque Abagarum a morbo quodam incurabili mirabiliter liberauit. Sic enim fore Christus per Epistolam Abagaro ante promiserat, cum ab ipso per Epistolam rogatus fuisset, ut ad eum curandum proficeretur. Eusebius haec in publicis historijs Edissenae ciuitatis, in qua regnauerat Abagarus, Syrorum lingua scripta legit, in Graecamque traduxit.

Solutiones dubitationum circa Prophetas.

Cap. xxviii

EXponenda sunt ad praesens quaedam Prophetarum uerba, quae non satis intellecta occasione pertnacibus, hebetibusq̄ Iudaeis praebent, ut Iesum fuisse Messiam, id est, Christum uerum, nequaquam confiteantur.

Esaia: Erit in nouissimis diebus, id est, ultimis Prophetarum temporibus, & in fine regni, sacerdotiq̄ Iudaici. Non enim in nouissimis diebus mundi, ut quidam somniant, Christum primo uulsi esse uenturum, alioquin ferme inutilis, uel saltem ualde breue utilis foret

foret eius instructio, sed in nouissimis diebus Prophetarum, sacerdotij, regniq; Iudai-
ci. Tria hæc sub Iesu Nazareno celsauerunt, & sequitur: Mons domus Domini in ier-
tice montium. Ob hoc quidam Iudæi delirant, dicentes quod in aduentu Mesiæ, De-
us trāsferet montem Thabor, montē Synai, montem Carmeli usque Ierusalem. Ac su-
per horum uerticem montem Syon imponet. Hebetes homunculi incorporalis Dei in-
corporalia opera semper ad corpora trahunt. At uerò multo rectius Esaiam hic expo-
nit Rabi Salomon Iudæus dicens, montem Syon non altitudine loci, sed miraculorum
magnitudine cæteros montes superaturum. Iesus autem noster in eo monte illumina-
uit cæcum natum, curauit paralyticum, multaq; alia illic miracula fecit, denique ibi spi-
ritum sanctum à cælo discipulis suis infudit. Post hæc sequuntur: & fluent ad eum om-
nes Gentes, id est, ex omnibus Gentibus multi. Dicitur similiter, omne animal in Noë ar-
ca fuisse, id est, ex omni animalium genere aliqua. Non leuabit Gens cōtra Gentem gla-
dium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Dicitio hæc (Ultra) significat nō sempiternam
mūdi pacem, sed uniuersalem, & diuturnam. Fuit autem tanta Iesu tempore pax, quem
admodum aliās diximus, ut Maro tunc clausas esse portas belli cecinerit. Habent He-
brei in quarto regum libro. Non uenerunt ultra latrones Syriæ in terram Israel. Verum
tamen post illud tempus, traditur Syrios frequenter terram Israel inuasisse. Ultra ergo
significat usque ad certum tempus. Eusebius autem tradit post Iesum, usque ad sua, id
est, Constantini tempora, non contigisse tot regnorum euerfiones, cladesq; populor-
um, quod ante contigerant. Item Esaias idem alibi de tempore Mesiæ ait: Habitabit lu-
pus cum agno, & pardus cum hædo accubabit. Quamuis Eleazarus Pontifex Aristot-
ebolusq; ante Christum, ac Philo post Christum Iudæorum interpretum sapientissimi
sacras literas propter mysticum sensum per allegoriam exponendas esse censuerint, id
etiam ipsi tentauerint, tamen puerilia multorum Iudæorum ingenia, talem omnino, re-
gnante Mesiæ, auream ætatem expectant, qualem Poëtarum uerba coloresq; depin-
gunt. Satis autem uiuente Iesu fuisse in animis hominum non pertinacium, aurea ueri-
tas, tranquillitas mentis, & fructus æternus, atq; post illum ob eius opera, & doctrinam,
quicumque uult aurea ætate potitur, æterna pax hominibus cum Deo per Iesum concē-
diata est. Quanquam etiam multos annos, supus, id est, potentior princeps, uel populus,
agnum, id est, debiliorem principem, aut populum nō deuorauit. Erant ante Iesum Gen-
tiles, & Iudæi, in omnibus omnino inter se discordes, post illum multi ex Iudæis, plurimi
ex Gentilibus, sub illius doctrina concordēs moribus opinionibusq; uiuebant, atq; ui-
uunt. Quotidie multis in locis animalium uenenosorum morsus, Apostolorum mira-
culis innoxij reddebantur, singula hæc ad seculum aureum pertinere uidentur. Omni-
no autem aureum seculum in animi potius quàm in corporis fructibus est ponendum.
Nugæ uerò Poëtarum pueris relinquendæ, quod & Rabi Moses iudicauit, hic enim in
libro de iudicijs ait: Cauere ne putes Mesiæ tempore mundi ordinem naturaliumq; re-
rum progressionem aliter quam soleat se habere. Quod autem Esaias inquit, Habita-
bit lupus cum agno, & cætera, ænigmaticum est, significat enim Israel cum impijs se-
culi huius hominibus, qui figurantur lupi atque pardi securum conuersaturum.
Hæc ille.

Moses in Deuteronomio: Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te Domi-
nus Deus tuus, & assumet, atque introducet te in terram, quam possederunt patres tui.
Iudæi ob hoc expectantes Christi auxilio congregari, cum propter Iesum dispersi fue-
rint, fuisse eum uerum Christum non conuictentur. Quibus respondendum est: Ora-
culum hoc tunc impletum fuisse, quando ex Babylonica seruitute liberati fuerunt.
Tunc enim, ut testatur Esdras, Cyrus rex non solum permisit Iudæos omnes in patriam
reuertere, uerum etiam munera proposuit reuertentibus. Quod si quis ad Mesiæ huius-
modi congregationem pertinere conuictentur, dicam satis per Iesum dissipatus pro-
pter peccatum animas, quæcumq; uoluerit in cælestem patriam congregari, uocatur
enim illa à Dauide terra uiuentium. Credo, inquit, uidere poma Domini in terra uiuē-
tium. Vnde Rabi Moses Aegyptius in Deuteronomio, diuinum ipsū bonum, quod
intelligibile est, multis dicit nominibus in sacris literis nuncupari, dicitur enim mons

Dei, & locus sanctus eius, locus sanctuarij, uia sancta, atria Domini, templum Domini, domus Domini, porta Domini. Hęc ille. Rabi quoque Salomō, & Rabi Abba edificatiōe templi ab Ezechiele descriptam ad cœlestem pertinere Hierusalem arbitrantur. Vani sunt igitur qui uisibile templum à Messia construi sperant, uani rursus qui populum Israel secundum locum ab eo congregatum iri expectant, uani tertio, qui ludæos omnes tempore Messie saluos fieri arbitrantur. Audiamus Hieremiam ita dicentem: Conuertimini filij reuertentes, ait Dominus, quia ego Vir uester, & assumam uos unum de ciuitate, & duos de congregatione, & introducam uos in Syon, & dabo uobis pastores iuxta cor meum, & pascet uos scientia, & doctrina, hæc ille. Quæ quidem uerba de ultima redemptione, quæ per Messiam erat explenda, intelligendæ sunt, non autem de redemptōe e à Babylonica seruitute, sicut aliqui opinantur. Nam in eodem contextu legitur. In illo tempore uocabunt Hierusalem folium Domini, & congregabuntur ad eam omnes Gentes in nomine Domini. Quocirca Rabi Salomon in libro Camedrin superiora Hieremias uerba. scilicet assumam uos unum de ciuitate, & duos de congregatione, exponit de ultima illa, quæ ab eis expectatur redemptione, sic enim ibi ait: Eligam iustos, & introducam eos in Syon. Ex quo patet in ultima per Messiam redemptione nō omnes Israeliticos saluari, sed iustos. Hi autem pauciores admodum sunt iniustis, qui non saluantur, ideo dixit Propheta: unum de ciuitate, & duos de cognatione (aliter congregatione) quasi dicat, ualde pauci eligentur ex multis. Hęc ille. Rursus ibidem aliquis ex antiquis Talmuticis inquit. Sicut ex sexcentis millibus hominum, qui Aegypto egressi sunt, soli duo scilicet Caleph & Iosue terram promissionis intrasse traduntur, ita in Messie tempore fore. Sic enim apud Oseā scriptum esse, & canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis eius ex terra Aegypti. Hęc ille.

Zacharias loquens de Christo inquit: Aedificauit templum domino. Expectant Iudæi Christum uatissimam in terris ex lapidibus mortuis machinam constructurum. Iesus autem sublimis, & cœlestis ex uiuentibus animorum lapidibus templum diuina nimirum arte construxit. Sed isti per superiora etiam consulantur.

Hieremias: In diebus eius scilicet Messie, saluabitur Iuda, & Israel habitabit cōfidenter, dies illos quos nominat, ad Christū pertinere uolunt, cuius manibus in priscū illud, terrenumque regnum reduci sperat, terrenisq; opibus ad uotū ditari. Nos autē dicimus, per Christi gratiam & doctrinā, animas uolentium tam reliquorum quam ludæorum à pristina illa culpa mundari, per quam mundationem habitare corpus cū hac fiducia possit ut post corporis solutionem ad cœlestia reuolēt. Iuda, id est, Genus humanum, quod a Iuda id est, ab Iudæa totam originem habet, saluabitur, licet si uolet, sed ex quo nam saluabitur: scilicet ex culpa per Adam concepta, & habitabit cœlum. Meminisse debemus Israel in sacris literis interdum significare homines cuiuscūq; generis, modo uerum cultum Dei Israel sequantur, etiam si ab Israel, seu Iacob secundum sanguinem non descenderint. Quapropter Esaias, ubi agit de propagatione populi Israel, per uocationē Gentium, sub doctrina Messie inquit, Effundam spiritum meum super ierem tuum, & cœtera, & germinabunt inter herbas quasi salices iuxta fluentes aquas. Et in eodem contextu declarat hanc propagationē feminis Israel, seu Iacob non esse solum secundum progeniem corporalem intelligendam. Idcirco subdit: iste dicit, Domini ego sum, & ille uocabitur in nomine Iacob, & hic scribet in manu sua Domino, & in nomine Israel assimilabitur, hæc ille. Qui dicit, Domini ego sum Israel, ita est secundum carnem, de quo etiam illud additur, & ille uocabitur in nomine Iacob. Quod præter hæc in textu sequitur, ad eos pertinet, qui opinione, moribusque sunt similes Israel, unde Rabi Salomon ubi interpretatur uerba huiusmodi, & in nomine Israel assimilabitur, sic dicit: Isti sunt, qui ex cœtu Gentilium ad uerum Dei cultum conuertuntur, digni enim sunt, qui israelis nomine nuncupentur, hæc Salomon. Quando igitur Propheta ait, Israel sub Messia saluus fore, non genus hominum hoc, aut intelligunt, sed omnes qui cultu, & uita Israel & Iacob se similes reddunt, quod si uelis hoc nomine Iuda, & Israel, in textu illo Ieremias peculiararem duntaxat Dei populum significari, esto. At illi qui Dei filium negauerunt, & generati sunt, & à Romanis puniti sunt, qui uero illum ex Iudæis sectati fuerunt, & multi quidem & magni uiri, uerē erant israelis nomine nuncupandi, atque præcipui inter illos, signo

ios, signo quodā à Deo dato, ante Hierosolymæ urbis obsidionem in regnum Agrippæ regis, qui Romanis amicus erat, aufugerunt seruatiq; sunt. Vnde Dauid: Dedisti me-
 tuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus. Consideratione dignum est il-
 lud non parua, quod uerè Paulus Apostolus uaticinatus est: Iudæos uidelicet aliquos
 pertinaces fore, donec Gentiles omnes omnino undiq; conuertantur ad Christum. po-
 steatino etiam illos in seculorum sine penitus conuertendos. Adduxit quoq; Propheti-
 cum illud: Veniet ex Syon, qui eripiat, & auertat captiuitatem ab Iacob, & hoc illis à me
 Testamenti, cum peccata eorum abstulero. Sic demum statutis temporibus Iuda salua
 bitur, eritq; tunc, quod diuinitus prædictum fuit, pastor unus, & unum ouile, tunc im-
 plebitur illud Zachariæ: In die illa erit Dominus unus, & nomen eius unum. Illud quo-
 que Sophoniæ: Tunc reddam populis labium electum, ut uocent omnes in nomine Do-
 mini & seruanti humero uno. Adde rursus illud Ezechielis: Tunc conuertam captiui-
 tatem Iacob, & miserere domui Irael. Cui illud est simile: Reducam captiuitatem ue-
 stram de cunctis locis. Sed quando hæc erunt? quotidie ex captiuitate tui peccati, tum
 hominū liberatur per Messiam Iudæi, qui cunctos uolunt. Apparebit autem hoc præcipue
 quando maximè uolent, hoc est, in secundo Christi aduentu, propè mundani cursus fi-
 nem. Tunc Messias armis quibusdam aduersus impios prælia illa mouebit, quæ Zacha-
 rias in bello Hierosolymitano futuro prædicit, & post subiungit: In die illa erit Dominus
 unus, tunc Messias potenter effundet iram super Gentes, & regna, quem admodum So-
 phonias Propheta minatur, in quibus subiungit illud: Tunc reddam populis, tunc præ-
 lium illud Gog & Magog implebitur ab Ezechiele descriptum, quo finito, redemptio
 nem Irael fore, prædicit Ezechiel, tunc conuertam captiuitatem. Christus ergo in pri-
 mo aduentu doctrina, exemplo, & opere, sua uiter uolentium peccata remisit, in secun-
 do rem fortius aggredietur, purgabit acrius, & pertinaces cum duce eorum Antichristo
 uolentia expurgabit, sic enim Dei naturam disciplinæ ordo requirit.

Daniel. Aspicebam in uisu noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis uenie-
 bat. Propter hæc, & similia expectant Iudæi Christum non humilem habitu, & fortuna
 sicuti Iesum accepimus, sed magnificum, & potentem, nescientes duplicem eius aduen-
 tum esse. Venit humilis olim iudicandus, ueniet postremò magnificus iudicaturus.
 Quod autem de ultimo mundi iudicio ibi loquat in Daniel, apparet, cum subiungit.
 Throni positi sunt, & libri aperti sunt. Aduentum uerò primum esse humilem multis
 Prophetarum uoculis, in superioribus demonstrauimus, de quo illud Dauidis. Ego
 autem sum uermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis, omnes ui-
 dentes me deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Sperauit in Domino e-
 ripiat eum, saluum faciat eum, quoniam uult eum, quoniam tu es qui extraxisti me de
 uentre. Spes mea ab uberibus matris mee, in te proiectus sum ex utero, de uentre ma-
 tris mee, Deus meus es tu, ne discesseris à me. Subdit multa ibidem ad idem manifestif-
 fine pertinentia. Nonnulli Iudæorum cum diuersa de diuerso aduentu oracula lege-
 rent duos Messias introduxerunt, alterum filium Ioseph, id est, ex Ioseph patre Effraim
 longo ordine descendente, Passioni cædique subiectum. Alterum descendente ex
 Dauide, quem Dauidis filium appellare consueuerunt, qui Messiam alterum occisum
 suscitaret, regnumque Irael potenter instauraret. Sed hi manifestè delirant. Sacra enim lite-
 ra ab uno, & per unum, & ad unum pendere uolunt generis humani salutem, & quan-
 do de Messia loquuntur, ferè semper Dauidis, uel inde prole uocant, Ioseph uero patris Ef-
 fraim nunq; . Hinc Rabi Moses libro Iudicum adducens præcipuas omnes de Messia sen-
 tentias, concludit Messiam ex Dauidis genere fore, nullamq; alterius Messie mentionem
 facit. Infaniam igitur, qui in ustra geminos inducunt, cum sufficiat unus. Quæ rectius
 nos per unum Iesum sufficienter implemus uaticinia omnia, quam uis diuersa, & sufficien-
 ter implemus. Ille siquidem Ioseph cuiusdam quasi adoptione, siue fama, & custodia fi-
 lius, filius quoq; Dauidis regis ex matre, quæ descendit ex Dauide, iudicatus est à mun-
 dano semel humilis, semel quoq; mundum potentissimè iudicabit.

Esaïas. Erat lux Lunæ sicuti lux Solis. Nò de tēpore primi aduentūs hic loquitur, in quo
 nō erat cōsuetus ordo mūdi mutādus, ut aliās diximus, sed de seculo post aduentū Chri-
 sti secundū. Non enim cessabunt post ultimū iudicium cœlestia corpora, uel elementa,
 sed motus, qui genera quietis est institutus, atq; erit, deinde exuberante lumine pulchri-

us uniuersum, Adiugit: Tunc sanabitur uulnus populi & pissura plage eius, quæ destruet mortalitas propter peccatū primorū parētū nobis inducta. Omnes enim hoīs ad immortalē uitā resurgēt, q̄ Prophete plures aperte p̄nūciāt. Rationes autē resurrectionis in Theologia illa nostra, q̄ in agro Regniano apud Achatē nostrū Ioānē Chualcātē cōsoluimus adduximus, ubi etiā adiunximus Zoroastrē, & Mercuriū, & Platonē, resurrectionē corporū prædixisse, Hebr̄orū uerō Prophetarū plures hanc prænucciāse nemini dubiū est.

Esaías. Videbit seme... longæuum.

Dauid. Ponam in seculū seculi semen eius. In duob. his natiuitiis Christus promittit spiritale semen, non corporale, similiter sacerdotiū, & regnum spiritale, quādo dicitur apud Dauidē. Tu es sacerdos in æternū secundum ordinem Melchisedech, & ponā thronum eius sicut dies cœli. Rursus, sedes tua Deus in seculū seculi, utraque directionis, utraque regni tui. Et paulo post subiungit etiā quod pertinet ad Messie nomen dicens: Vniuit te Deus, Deus tuus oleo lætitię præ confortib. tuis. Ipse enim excellētius omnib. regib. unctus, sacratusq̄ est, scilicet quia à Deo, & in æternū. Merito autē supra dixerat, eum esse sacerdotē secundū ordinē Melchisedech. Hic em̄ Melchisedech in sacris uoluminib. sacerdos fuisse Dei sumi referit, sed qui nō oleo cōmuni perūctus sit, neq̄ qui ex successione generis susceperit sacerdotiū, sicuti apud Hebr̄eos fieri mos erat. Ideo secundū ordinē illius Christi sacerdos futurus p̄dicat, q̄ nō olei liq̄re, sed uirtute cœlestis spiritus cōsecrē.

Nathā quoq̄ iustus est à Deo p̄dicere Dauidi regi de ipso Messia ex eius stirpe nascituro, talia quidē uerba cum impleti fuerint dies tui, dormies cū Patrib. tuis, & suscitabo semē tuū post te, qd̄ erit de uētre tuo. Hic ergo, qui post Dauidis mortē nascitur, Salomō esse non potest. imō est Messias rex æternus, non tēporalis ut Salomon, & qui nō tēporale Salomon, sed æternū Deo templū aedificat. Loquitur em̄ sic Deus ad Nathā: Et repara bo regnū eius, hic aedificabit mihi domū nomini meo, & dirigā thronū eius usq̄ in æternū, ego ero illi in patrē, & ipse erit mihi in filiū, scilicet quia Messias Dei filius magis est q̄ Dauidis, & paulo post addit: Et regnū eius erit usq̄ in æternū coram me, scilicet quia in spiritalib. bonis non corporalib. Ideo subiugit. Et thronus eius erit erectus usq̄ in æternū. Hoc regnū Mahumethes intelligēs, melius, q̄ pertinaces Iudæi, inquit in Alcorano: Verbum Dei Iesuus Christus Marię filius à creator mundi inūctus est, ut esset Gentiū omnīū facies in hoc seculo, atq̄ futuro. Tale fuit Iesu Nazareni regnū, q̄le à Prophetis Christo promittitur, ideo ipse ait: regnū meū nō est huius mūdi. Pontificibusq̄ eius successioribus in spiritalib. rebus proprie reliquit imperiū, nec usq̄ ad mundi finē substantialis, & præcipua Pontificū in quantū Pontifices sunt, & Christi uicarij, iurisdictione ulterius se extendit. Rerū uerō terrenarū dominatio & administratio pontificib. accessoria est, tanquā accidens, nō in quantū uicarij Dei, sed in quantū Constantini Cæsarīs sunt Heredes. Hęc autē dicta sunt, non ut authoritatē rerum temporalū Pontifici adimamus, habet enim reuera, quamuis tanq̄ accidens quoddā, sine quo trecentos annos olim Pōtiffex uerus fuit, atq̄ esse potest, sed ut tela Iudæorū hac ueritate facilius deuitemus. Nā ubi Daniel sub quatuor bestiarū figuris, quatuor regna significat, per quartā bestia Iudæi omnes imperium Romanum intelligi uolunt. Quoniam uerō Daniel ait quartam bestiam destruentā fore per regnū à Deo cœli suscitandū, exponunt Iudæi Romanū Imperium in aduētū Messie destrui debere. Ad dunt regnū Ecclesię idē omnino esse, atq̄ Romanū illud antiq̄ quū, licet angustius. Vnde concludūt, Imperiū regnū esse, postq̄ per Messia ab eis expectatū est dissoluēdum. Quod quidē inde confirmāt, quia Daniel ait. Ex quarta bestia cornu paruulū pullulare, quod sermones cōtra excessum loquat̄, qualē uolūt fuisse Iesum eiusq̄ uicariū. Huiusmodi uerō machinatio falsa est, tū quia regi Romani ratio in reb. corporalib. consistit. Christiani regni ratio in reb. omnino incorporalib. Diuersa igit̄ regna sunt. Vnde et hodie Imperatorē nostrū à Pōtiffice diuersum esse uidemus, tū quia Daniel dicit, q̄ illud cornu faciebat bellū cōtra Sāctos, & p̄ualebat eis. Q̄ de Iesu, eiusq̄ uicario ei simili, dici nullo modo potest. Adde q̄ ibidē Daniel prædicat, quartā bestia periturrā, quādo ueniet ille quali filius hominis in nubib. cœli. Totū hoc in secūdo Christi ad uētū est implēdū, quādo cū maiestate, & potētia summa accedet ad iudiciādū. Nullo autē modo in aduētū primo, in quo nō potens, magnificusq̄, sed tanq̄ lapis abscessus & abiectus uēturus à Daniele prænucciāt. Cornu uerō illud Antichristus erit, paruū scilicet, quæ ex uiliori Iudæorū fece Antichristus trahit originē. Annectit quartæ bestie. i. Tyranicę potestatis

potestati. Bestia enim hæc tyrannidē uniuersam mundi significat, ab initio Romæ usq; ad mundi finē, quæ casura est una cū summo tyranno Antichristo in secundo Christi aduētu ad iudiciū, circa finē mundi. Dicit enim Daniel: Iudiciū sedit, dicit rursus, statim finis. Sunt qui uelint cornu illo non modo Antichristū, uerum etiam tyrannicam hæresim, hæreticamq; tyrannidem Mahumethis regis Arabum significari, esse enim imaginem Antichristi, quemadmodū Ioannes Baptista fuit imago Christi. Quod aut̄ quarta bestia tyrannide uniuersam in qualibet mundi parte à Romanis primis exortam usq; ad Antichristum, & mundi finem significet, ex eo patet, quod omnes etiā Iudæi consentiunt per bestiam primam significari uniuersam mundi tyrannidem ab initio mundi usq; ad Nabuchodonosorem. Exitus enim rerum exordijs proportionē quādam congruet e debent.

Contra Iudæos quod miseri sunt in Christi uindictam. Cap. XXX.

SI quis Hebræorum historias consideret, reperiet eos nunquā graui calamitate oppressos fuisse, nisi quotiens scelus aliquid turpissimū patrauerunt. Antē Babylonicam seruitutē in idolatriā inciderunt, uiasq; Hierosolymæ urbis Prophetarum sanguine repleuere (quemadmodū in Regum libro legitur) cæteraq; similia facinora commiserunt, propterea passi fuerunt seruitutē annorū septuaginta in Babylonica regione. Deinde usq; ad tēpora Iesu Christi nostri satis iuste uixere, quæ nō aliter tractauerunt q̄ Prophetas antē illū eius gratia missos. Cum uerò postquā Iesum interfecerūt, diutius acerbiusq; quā uquam antea puniantur, necessariū est tunc illos scelus idolatriæ, & Prophetarū cæde immanis patrauisse. Vnde Hieremias: Nō audierunt me, nec inclinauerunt aurē suā, sed indurauerunt ceruicem, ac peius egerunt quam patres eorū. Quod quidem offendit Iesum uerum Messiam, & plusquam Prophetam, & plusquam diuinum hominē, imō Deum re uera fuisse. Dicite queso Iudæi, cur in uestro illo legum nouarum uolumine Talmut, quod ferē quadringentis post Iesum annis cōposuistis crudeliores aduersum Christianos leges, q̄ Nero & Domitianus excogitare potuerūt, statuisstis. Cum tamen non à Christianis, sed à Romanis idolatriæ disperli fueritis. Cur ita uenosis execrationibus nobis præcipuē ter saltē quolibet die in sacris uestris mala grauissima imprecamini, cum nos pro uobis oremus Deum, & mitiores etiā q̄ Mahumethesiles erga uos simus. Nū putatis Christianā legem Mahumethensi ignobiliorē esse, imō præstantiorē. Verum instigat animos uestros clā, ut arbitror, ipsa natura ad odiū Christianorū, quia uidelicet propter Iesum Christū diuina uos iustitia dissipauit. Videre licet quo pacto Christianæ uindictæ quāuis inficij aditū patefecistis. Profecto, quia inter uos multi propter impiā negligentiam, & ignorantiam scripturarū inermen Iesum fuisse uerū Messiam nō crediderunt. Idcirco mox uel expectātes, ut Suetonius inquit, uel iā (ut multi inter uos opinabātur) habentes aliū, qui armis potens esset à Romanis audacter rebellauisset, ob q̄ rebellionē funditus euerſa urbs, homines occisi, dispersiq; sunt. Hæc habemus à Suetonio. Perdit ergo estis, quia Iesu Christo nō credidistis, quod quidē Iosephi uestri uerbis possumus cōfirmare, qui multa Diuinæ in Iudæos indignationis adducit signa, & miracula euidētissima, & horrēda, atq; affirmat in summa celebritate uestrā urbem Hierosolymā, in quam tūc azymorū gratia tota fermē Iudæa cōfluxerat, obsessam à Romanis fuisse. Certū est aut̄ q̄ siem diebus uos Iesum superioribus annis interfecistis. Addit Titum, qui obsederat urbē, solitū dicere, propter multa portenta Deū ita esse Iudæis iratum, ut timeret, ne ei quoq; irasceret, si Iudæis ignosceret. Itaq; licet Titus nō esset, simi literq; Vespasianus, t̄ impellēte Deo, crudelius, imō iustius actū est, quā Romani unq; alias cōtulerint. Si quidē in ea urbe perierunt fame, ferroq; supra undecies centena Iudæorū milia, uenūdata uerò sunt plura q̄ nonaginta milia captiuorū. Hęc Iosephus, qui & interfuit. Atq; reperit Euseb. Addit Iosephus hæc: cū Titus circumiens peruidisset repletos mortuorum cadaueribus uallos, & humani corporis tabo patriā terrā rigari, cū ingenti gemitu eleuatus ad cœli manibus, Deum inuocat testē, hoc suū opus non esse. Deinde ita subiūgit: Arbitror equidē, quod etiā si aduersum impios Romanorū paulisper arma cessarent, aut hiatu terræ, aut aquæ diluuijs, aut Sodomitanis ignib; & fulminib; cœlitus missis, mortis supplicii ciuitas pependisset, quæ multo infaustiorē illis, qui talia perpeſsi fuerant, & nequiorē uitorum præsentem hanc protulisset Deitatem, pro quibus & om

nis gēs pariter mereretur extingui. Idem confirmat Philostratus in uita Apollonij Theae nei his uerbis: Titus captis Hierosolymis omnia circū ioca cadaveribus compleuerat. Firmitate autem Gentes ob uictoriam coronare eum uoluerant, ille uerò tali honore indignum se esse respondit. Non enim se fuisse talium operum auctorem, sed Deo iracundiam contra Iudaeos demonstranti, suas manus praebuisse. Hęc Philostratus. Adfrat ea in obsequio Vespasianus, qui cum urbe deleta, de Iudaeis triumphasset, quemadmodum Suetonius narrat, statim coram populo duo fecit miracula. Nam cæci & claudū tactu solo curauit. Is tamē neq̄ antea unquā, neq̄ postea tale aliquid fecisse narratur, quasi diuino auxilio miracula ista fecerit, statim cum diuino impulsu Christianum sanguinem uindicasset. Quamuis enim satis iustus esset, non tamen ea uel sanctimonia, uel doctrina, & arte, ut miracula posse facere uideretur. Clemens & Egelippus Apostolorum discipuli scribunt: Iacobum fratrem Domini usq̄ ad cō iustitia praestantem opinione omnium extitisse, ut & Iudaeorū prudentissimi quiq̄ crederēt, hanc causam fuisse oppugnationis Hierosolymorum, sub Vespasiano statim post necem Iacobi consecutę, quod in illum secleratas manus iniecerint, & Iosephus ita sibi uideri per hęc euidenter indicat. Quę omnia, inquit, acciderunt Iudæis pro uindicta Iacobi iusti, qui erat frater Iesu, qui dicitur Christus. Quem iustissimum & diuissimum omnium confessione uirum Iudæi interfecerunt, hęc ille. Quod autē Christiani sanguinis uindicadi causa, Deus eos perdidit, ex eo patet, quod nullum aliud illis temporibus facinus patrauerunt, cuius causa Deus illis uideretur tam acriter indignari debere, indignatus tamen erat omnino, quod Iosephus ipse, qui aderat, in septimo belli Iudaici libro sic aperit. Infelici, inquit, plebi deterrimi quidam homines, & deceptores falsa uaticinantes suadebāt, ut euidenibus signis, & indicijs iracundię, & indignationis diuinę non crederēt, quibus apertē futurum & urbis, & Gentis portendebatur excidium, sed uelut amentes, qui neq̄ oculos, neq̄ animam haberent, spernebant omnia, quę cœlitus nunciabantur. Etenim istella praefulgens gladio per omnia similis imminere desuper ciuitati, & cometes præterea exitialibus flammis ardere per totum uisus est annus. Sed & ante excidiū tempus, ac belli, cum populi ad diem festum Azymorum conuenirent, octaua die mensis Xandicis, qui est Aprilis, noctis tempore, hora nona, tantus luminis fulgor ueram templumq̄ circumdedit, ut putarent omnes diem clarissimum factum, & permanē spatio horę dimidię, quod imperitis quidem, & ignaris prosperum uidebatur. Sed legeris, & doctos, & probos quosq̄ doctores non latuit exitiale portentum. In eadem quoq̄ festiuitate uitalia sacrificijs admota, & aris assitens inter ipsas ministrorum manus enixa est agnam. Sed & ianua interioris adis, quę respiciebat ad Orientem, cum esset gre solido induta, ac perinde immetis ponderis, quę uiginti uiris summo conatu trahentibus clauderetur, ferreis quoq̄ uectibus, & feris munita, ac pestibus in altum demissis teneretur obstructa, repente hora noctis sexta apparuit sponte patefacta. Sed & transacto die festo, post aliquot dies, prima & uigesima die mensis Artemesij, id est, Maij, prodigiosus apparuit uisus, & fidem penē excedens, quod certē falsum putaretur, nisi oculorum fidem confirmasset malorum cōsecuta pernicies, & enim prope Solis occasum uisi sunt currus, & quadrigę in omnem regionem per areæ ferri, & armatorum cohortes misceri nubibus, & urbes circumdare agminibus improbitis. In alio autem die festo, qui pentecostę appellatur, noctu Sacerdotes ingressi templi ad mysteria ex more cōplenda. Primo quidem motus quosdam, strepitusq̄ senserunt, tum deinde uoces subitas audire, dicētes. Migremus hinc: Additur ipsi aliud terribilius, etenim quidam Anania filius Ioannes nomine, uir plebeus, & rusticus, ante quartum belli annum, cum ciuitas in pace, & abundantia perduraret, in die festo tabernaculorum repente clamare cepit: Vae ab Oriente, uae ab Occidente, uae a quatuor uentis, uae super Hierosolymam, & super templum, uae super sponfos, & sponfas, uae super populum, & indefinenter die noctuq̄ per omnes plateas circumiens hoc clamabat, niq̄e quo quidam primores ex populo uiri, uel infausti præ sagij indignatione commoti, correptum hominem uerberibus multis afficiunt. At ille nequaquam pro se aliquid loquens, sed ne eos quidem, qui circumfisterant, deprecans, eisdem uoces pari obstinatione & clamore repetebat. Tum principes intelligentes, (ut res erat) numinis esse motus in uisio, perducunt eum ad Iudicem Rom. apud quem

flagris ad ossa usq; laniatus, neque preces neq; lachrymas fudit, sed eadē uocē miserabiliter, & cum quodam ululatu emittēs per singula pene uerbera proferebat. Addens etiā hoc, uā uā Hierosolymis, huc usq; Iosephus. Sed antē illum Iesus mala hęc ita prædixerat. Vā prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Orate autem, ut non fiat fuga uestra hyeme, neq; Sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis neq; fuit ab initio seculi huc usq;, neq; erit. Videns igitur Iesus ciuitatem fleuit super eam dicens: Si agnouisses & tu in hac die, quę ad pacem tibi sunt, nunc autem absconditum est ab oculis tuis, quia uenient dies super te, & circumdabunt te inimici tui uallo, & circuibunt te & perurgebunt te undique, & ad folium deducunt te & filios tuos, & necessitas magna super terram erit populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem erit conculcata à Gentibus quousque compleantur tempora Gentium. Cum autem uideritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabitur desolatio eius. Prædixit & his alia similia, quasi quis cum Iosephi historia conserat de Christi diuinitate dubitare non poterit. Quid prætereā diceris ad hęc ò miseri, quod non semel tantum afflicti estis, aut breue tempus, quem admodum solent, qui pro delictis humanis pœnas dant, sed tanquam sempiterno Deo pœnas pro læsã maiestatis crimine dantes, & ubiq;, & semper miserabiles oberratis, neque id quidem iniuria. Semper enim peccatis, tū quia pertinaces estis, tum quia mysterio Christi detrahitis. Quamuis aut̃ multę nationes Christianis obstitierint, rigidius tamen uos quã alij iure punisti estis, & puniemini, quia olim super ceteros honorati à Deo nimium ingrati fuistis, Prophetas occidistis, & Christum. Primi omnium Christianis, tum in Iudæa rapinis & nece, tum ubiq; Gentium insidij aduersati estis. Excitabatis ubiq; contra eos Gentium uires, unde & exemplo, & instigatione multorum Iudæorum Christiani passim lacerabantur. Verum cœlestis dux exercitum suum undique obruncatū miris modis instaurabat, & mirificè augebat. Fuisse autē uos in Christi uindictam distipatos, Mahumethes etiam cōfiteretur, qui ait in Alcorano: Deum eripuisse Iesu animam ex manibus Iudæorum, reduxisse ad se atq; exaltauisse, sectatoresq; Christi persecutori bus præposuisse etiam usq; ad mundi iudicium atq; finem. Decrescē insuper, incredulos Iudæos omni uindice tutoreq; priuatos in hac uita, & altera cruciatibus summis affligere. Sed audite Mosen uestrum Aegyptium in libro Iudicum ordinariorum ita dicentem: Iesus Nazarenus uisus est esse Melsias, ac sententiã ludicum interfectus, causa fuit, ut destrueretur Israel gladio, hęc ille. Verum diuina iustitia quamuis statim post Iesum ferme singulis annis usq; ad Titum diuersis, & grauib; calamitatibus, cadibusq; uos opprēsserit, quod Florus, Iosephus, Philo, Eusebius, ostendunt, tamē summum illud uestrę urbis excidium anno post Iesum quadragesimo ideo distulit, ut & uos poenitentię tempus haberetis, & Christianę legis exordium ex tanta urbe uestra, & semota rerum temporumq; confusione, cunctis seculis clarius innotesceret. Factum est etiam ut stante urbe uiolentiũs à uobis torqueri Christiani potuerint, exactiusq; probari. Puniuit autem uos Christus idolatrarum manibus, non Christianorum, ut ostenderet Christianos suos absq; ulla uiolētra, & uiuere debere, & posse regnare. Atq; tam miraculose puniuit ut nihil miserabilius uel unquam fuisse, uel fore tam Christus prædixerit, quam Iosephus confirmauerit. Legite quintum de his rebus Iosephi librum, uidebitis etiam matres fame filios deuorasse. Sed ut breuib; omnia comprehendam, nulla excogitari potest tragedia luctuosior, atq; hanc quidem miseram in Christi uindictam fore plebs olim uestra prædixit. Nam cum Pilatus ait, innocens ego sum sanguine iusti huius, uos uideritis, illi responderunt: sanguis eius super nos, & super filios nostros.

Quoniam uerò uarias quotidiæ huius uestræ calamitatis causas diligenter excogitatis, quo cedit Christianæ culpam subterfugatis, rem onnem ab initio repetentes in tria capita colligamus. Tria potissimum in eo scelere, cuius culpa dispersi estis, concurrere oportere necessarium arbitramur. Primum quidem illud, quod ab initio tetigimus, quod uidelicet multo grauius sit, quàm ea culpa, ob quam olim in Babyloniam dispersi fuistis, & tanto saltem grauius quanto conditio uestra post Iesum deterior est quam in ea dispersione. Calamitas hæc à cæde uestrorum inenarrabili, & uisissima uenditione traditur incepisse, sepe quidem alias, & grauius ante Titum, & post Iesum, maxime uerò Hierusalè sub Tito, & in Mesopotamia sub Traiano, & Biter, sub Adriano, passimq; sub Gallo, quod quidem in ea, quæ ante Christum fuit non contigit. Adde quod Claudio ultra cæteras calamitates etiam fame extrema, ut inquit Lucas, uos Deus oppressit, quam quidem Claudij tempore magnam fuisse in Iudæa etià Iosephus asserit. Rursus in alijs dispersionibus duces uestri generis honoratos passim habebatis, legitimumq; sacrorum uestrorum cultum integrum seruabatis, in hac uerò nequaquam. Præterea uos Deus tunc Prophetarum missione consolabatur, qui uel citam liberationem pollicebantur, qualis Hieremias, atq; Ezechiel, uel iam instantem monstrabant, qualis Daniel, Esdras, Aggeus, & Zacharias. Ex quo apparet, Deum uos tunc tanquam filios habuisse, non ut hodie tanquam hostes. Nullum enim post Iesum Prophetam habetis, quod uobis minatus est Psalmus: iam non est Propheta, & uos non cognoscet amplius. Cur Deus uos uita, maxima ex parte, atque Sacerdotio, regno, Prophetis iam diu omnino priuauit? Ut ostenderet uos omnis diuinæ spei, hære diuinitatis expectes, tanquam rebelles iam pridem reprobauisse. Quomodo ergo Mesiam ab eo expectare potestis? à quo Messie præcones, & similitudines minime impetratis. Postremo auias ad breue quoddam tempus, & ad regiones quodam, post Iesum ad longissimum, imò ad uniuersum, per quæ omniæ orbem estis exterminati, utpote qui in Deum ipsum, qui semper & ubique est, cum peremistis Iesum, proprie deiquistis, cum occidistis Prophetas, in Dei nuncijs peccauistis, cum coluistis idola, regnum Deo quantum in uobis fuit, abstulistis, quid reliqui uobis supererat, nisi ut in personam Dei propriam faueretis? Si igitur occidentes Iesum scelus commisitistis, Prophetarum cæde, & idolatria maius, tunc certe seuisistis in Deum, atque e conuerso, si quando inanus in Deum impias iniiecistis, tunc solum id geri potuit, cum iniiecistis in Iesum, qui solus in orbe terrarum solis uirtutibus, prodigijsq; esse se uerum summi Dei filium, Deumq; monstrauit. De primo hæc tenus dictum sit. Secundo uero loco ad culpam hanc uestramq; discipulorum inprobatis, cædem uerò probatis, quam ob causam Christianæ cædis participes estis, quod quidem ita tetigit Hieremias: Quid uultis mecum iudicio contendere omnes enim uos deliquistis in me. Cum uerò uitulum in orbe fabricatum, uel Prophetarum cædes, uel alia queuis maiorum uestrorum immania scelera uituperetis, careatisq; omni inclinatione, seu ad Prophetas occidendos, seu ad idola fabricanda, sequitur ut nullo modo scelerum illorum proprie participes sitis. Delirant igitur qui uos propter idola culta, uel Prophetas occisos hac calamitate pressos existimant. Tertium uerò, quod ad culpam tantæ miseræ causam attinet, esse uidetur, ut occulta sit, uobisq; ignota, siquidem in libro illo Talmutico, qui inscribitur Magna, queritur cur in Babyloniam peregrinantibus, afflictionis terminus prædictus fuit, quod ita Hieremias testificatur. Postquam completi fuerint in Babylone septuaginta anni, uisitabo uos. Peregrinantibus autem post Titum, nullus unquam miseriarum prædictus est finis. Ad hoc ibi sic breuiter respondetur. Tunc illis finis malorum ostensus est, quemadmodum & culpa, ob quam mala patiebantur aperta, his autem quibus ignota culpa est, ignotus & finis, hæc ibi. Nullum uerò aliud commune scelus uestrum omnino est omnibus uobis ignotum, præter id, quod in Iesum uestri commiserunt, ac uos approbatis.

Non

Non solum enim malum, id esse nescitis, sed cum pessimum sit, optimum esse putatis.

Confirmatio rerum nostrarum ex Iudæico contra Iudæos de sacris
libris. Cap. XXX.

Circumfertis Iudæi passim, ac semper (Deo uolente) Hebraicos Prophetarum libros, ex quibus intelligere licet cuiq; Christianos Prophetarum uaticinia non finxisse, quod tetigit Dauid: Deus meus demonstrauit mihi de inimicis meis, ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legem tuam, disperge eos in uirtute tua. Sic igitur inuiti testes estis nostræ ueritatis ubiq;. Habemus & nos sacras Prophetarum literas à pluribus post Christum translatas in Græcum eloquium, & Latinum. Habemus insuper translationem illam apud Ptolemaum regem factam, an nis pluribus quam trecentis ante Christum, à duobus septuaginta Iudæis, ex omni populo ab Eleazaro Pontifice electis, tanquam omnium præstantissimis. Quod Græcus Aristæus, regis illius familiaris, qui & interfuit, ac Iosephus scribit. Addunt regem translationis huius gratia, centum millia Iudæorum, qui in Aegypto seruebant, à seruitute suis pecunijs redemisse, munera incredibilia templo, Pontificisq; donasse, traductores mirum in modum honorauisse. Qua ego translatione libentius utor, ut perfidam hanc plebeculam Iudaicam cum egregijs illustrium Iudæorum in illorum armis cõuincam. Neque putandum est uolumina illa à Christianis, quæ iam pridem per orbem sparsa erant, uitiata fuisse, à primis præsertim, qui ea tanquã rem cœlitus missam uenerantes, eorum mysteria sanguine defendebant.

De miraculis.

Venio ad miracula, quæ non negatis quidem, imò in pluribus historijs uestris tam Apostolos quam Iesum fecisse miracula confirmatis. Sed quidam inter uos aiunt, Iesum mendicium apud Aegyptios in pueritia paucis annis ad sum mum magiam didicisse, rem supra modum arduam, quam tot, tantiq; Philosophi illuc undiq; confluentes, ut in ætate etiam perfecta, multis annis, uel minima ex parte dicere nõ potuerunt. Quis nam magus aliquis, cū publicè summa cum ignominia comprehensus, occisusq; fuerit, assequi itatim potuit, ut summus Deus passim haberet? Quia nã magia usi sunt, rudes piscatores illi, Iesum mortuo, quos miracula fecisse necessarium est, alioquin Iesus interemptus auctoritatem breui omnem penitus amisisset. Si magi erant, cur non ut solent ambitiosi homines, seipos potius quam Iesum prædicabant mendicium, publice infami morte peremptum. Qua uerò arte, aut rustici piscatores illi, Paulum & Apollo Iudæos, hominũ omnium doctissimos, multosq; alios ualde eruditos, & claros ad sustinendam mortem irriteriuerũt? aut Paulus Hierotheum, & Dionysium Areopagitam Philosophos Platonicorũ omnium excellentissimos, ceterosq; similes, similiter illaqueauerũt? quæ iucunditas, quæ utilitas illi magiè proposita erat, quotidie non sui, sed Christi amore periclitantibus? Vnde Iustinus Philosophus excellens in libro, quem ad Antonium Imperatorẽ pro nostra religione scripsit, inquit: Ego ipse sectis Platonicis institutus, audiens uituperari Christianos, ac uident eos impauidos ad suscipiendam mortem, atq; omne supplicium tolerandum, considerabã quod impossibile esset eos in malitia, & in libidine cõuersari. Hæc ille. Sed audire libet Tertullianum temporibus Iustini propinquum ad Romanos Iudices ita clamantem: Omne malum, aut timore aut pudore natura perfuderit, denique malefici gestunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant ac accusati, nec torti quidem facile, aut semper confitentur, certè damnati mœrent, demerant in semetipos, mentis malè impetus, uel sero, uel astris imputant. Nolunt enim suum esse, quia malum agnoscunt, Christianis uerò quid simile, neminem pudet, neminem poenitet, nisi planè retro non fuisse. Si denotatur, gloriatur, si accusatur, nõ defendit, interrogatus, uel ultro confitetur, damnatus gratias agit. Quid hoc mali est, quod martyrialis mali non habet timorem, pudorem, tergiuersionem, poenitentiam, deplorationem. Quod hoc malum

D 4 est, cuius

De resurrectione Christi.

CAetera quidem miracula lesu, quia saepe, & multa, & corā populo facta sunt, & decantantur à multis, negare nō audent. Resurrectionem autem, quāuis multi de illa scripserint, tamen quia non omnibus nota fuit, omnino negatis. Hanc tamen à Iosepho cōfirmatam uidetis. An nescitis corpus illud lesu, quod post resurrectionem immortale diuinitusq; omnino fuerat effectum, non decessisse quorumlibet mortalium oculis, sed ab illis duntaxat uideri, qui statuti testes alijs à Deo fuissent. Viderunt autem lesum ex mortuis suscitatum. XL. diebus saepe & pluries, neque solum Apostoli, uel discipuli, uerum etiam plures quam quingenti fratres simul congregati, quod testatur Paulus Apōstolus dicens: multos illorum adhuc, eum illa scriberet, uisere. Resurrexisse uere lesum non illi solum testantur, Verum etiam mille hominum militia tam Iudeorum quā Gentilium, qui sicuti & illi pro sola lesu publice, ignominiosē interfecti gloria, certam acerbissimamq; mortem libentissimē subierunt. Deridenda est igitur ficta illa à uobis Historia, discipulos corpus eius, sepulchro surreptum in hortis inter herbas occultauisse, sed paulo post ab exploratoribus ad hoc ipsum à Pontifice missis, fuisse repperum. O imprudentes nimium, & inepti, cur cadauer illud in foro non suspensistis: si delere lesu gloriam penitus studebatis, sic enim omnes subito Nazarenā sectam deseruissent.

Confirmatio trinitatis Dei & diuinitatis Christi ex Iudaicis. Cap. XXXI

Quid diuinam trinitatem uituperatis, uestrorum mysteriorum prorsus ignarē Legite uestrorum interpretum commentaria super Psalmum, Deus Deus Dominus locutus est, & uocauit terram. In illis enim quaeritur, quam ob causam Psalmus ter uocat Deum, atque respondetur, ut uidelicet ostenderet, Deum tribus his nominibus seculum creauisse, secundum tres proprietates, quibus creatus est mundus. Hae uerō sunt, sapientia, scientia, & prudentia, sicut legitur in Prouerbis Salomonis: Dominus in sapientia fundauit terram, ordinauit caelos in prudentia, & in scientia sua abyssi erumpunt. Ter quoq; nominatur Deus in Exodo. Ego sū Dominus Deus tuus, Deus Zelator. Ecce tria diuina nomina secundum tres Dei proprietates, quibus constituta sunt omnia. Legitur similiter in libro Iosue: Deus Deus Dominus ipse scit, haec ibi. Similem expositionem in commētarijs uestris in Genesim rapieris, in ea parte praecipue. In principio creauit Deus caelum & terram, ubi Rabi Eliazar inquit. Nō est creatus mūdus, nisi per uerbū, uel cū uerbo Dei, sicut habetur in Psalmo, Verbo Domini caeli firmati sunt. Et sequitur ibidē, Rabi Simeon inquit, Inspirauit, uel insufflauit Deus spūmum sanctum, & creatus est mundus, sicut in Psalmo legitur: Spū ritū oris eius omnis uirtus (aliter exercitus) eorum, haec ibi. Negatis Deū filiū naturālē, id est, eiusdem naturae habere, Deus tamen in Psalms ait: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Neq; hoc de angelis, animisq; dici potest, qui nō geniti, sed creati sūt. Nō enim de substantia Dei, sed de nihilo processerunt, ideo & si quādoq; dicunt in sacris literis filij Dei, nunquam tamen à Deo sicut geniti. Dixit autem hodie, id est in aeterno, hodie scilicet in praesenti illo aeternitatis statu, qui neq; principiū habet, neq; finē. Quicquid enim ex substantia Dei est, & intra Deū, aeternum est. Ideo in Psalmo, Deus iudiciū tuū regida. Vbi manifeste de filio Dei tractatur, de ipso filio dicitur: Erit nomē eius in secula, & ante solem permanet nomen eius. Quod autē de filio Dei aeterno sit sermo, illud declarat, quod ubi trāslatio nostra dicit, permanet. Hebraicus textus habet ynnō, quae quae de dictio à nyn deriuatur, nyn filius est. ynnon ergo quid aliud significat quam filium, progenitum, natum, atq; absolutum. Quod Deus filium habet, Salomon in Prouerbis testimonio est. Quis ascendit in caelis, atq; descendit, quis continuit spiritum in manibus suis, quis colligauit aquas quasi in uestimento, quis suscitauit omnes terminos terrae, quod nomen est eius, & nomen filij eius, si nostri. Audite insuper Esaiam ad Deum ita clamantem: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth. Ter Sanctus trinitatem diuinarum significat personarum, Dominus, in singulari uocam Dei substantiam. Plena est omnis terra gloria eius, hoc assumptionem hominis ē uerbo Dei factam significat, nam ibidem Esaias Deum in throno sub figura hominis collocabat.

D 5 Ut autem

Vt autem ostenderet, vos mysteria huiusmodi non satis intellecturos, adiungit de cecitate, firmitate, pertinacia uestra multa, quæ narrauimus aliàs. Inducit et alibi Deum ita loquentem: Accedite ad me, audite hæc à principio, non in abscondito locutus sum, ex tempore quo facta sunt, ibi etiam, & nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius. Ille ergo, qui à principio, scilicet legis, non est locutus in abscondito, scilicet quia palam in monte Sinai omnibus audientibus, qui & illo tempore ibi erat, uidelicet ipse Deus legis author, nunc à Deo mittitur, id est filius Deus genitus à patre Deo naturā assumpsit humanam. Spiritus etiam Dei hunc mittit, quoniam per Spiritum sanctum factus est Dei, hominisque coniunctio. Quilibet istorum qui mittunt, necessarius Deus est, quādo qui mittitur est Deus, & quāuis Deus unus sit, aliqua tamen licet incogitabilis distinctio est inter eos qui mittunt, atque illum qui mittitur. Quod autem qui hic inducitur, tanquam loquens sit ipse Deus, patet per antecedentia, dicit enim: Ego primus, & ego nouissimus, manus mea fundauit terram. Patet etiam per sequentia, nam post omnia quæ adduximus, subditur. Hæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel. Sed audire licet Dauidem ita clamantem: Quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiā? si ascendero in cœlum ibi es, in quibus uerbis Spiritum Dei ubique uult esse, iudæi autē & Christiani solum Deum ubique esse uolunt. Constat igitur Spiritum illum non spirationem quamdam extra Deum, sed Spiritum sanctum, Deumque existere, de quo inquit Iob: Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificat me, Facere autem hominem, id est, animum, atque uiuificare, solius Dei officium est. Præterea in uestris illis super Genesim commentarijs queritur, quid sit spiritus ille Dei, qui ferebatur super aquas, ac respondetur ibidem, Messiam hic spiritus est, de quo apud Esaiam legitur, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus. Hæc ibi. Ex quo patet, & spiritum illum Deum esse, & Messiam esse Deum. Item in eisdem commentarijs Rabi Simeon dicit: Quid est illud quod in Psalmo legitur, spiritu oris eius omnis uirtus eorū, & respondet, hoc est, inspirauit Deus spiritum oris sui, & creatus est mundus. Accedit ad hæc quod Rabi Moses Gerundenensis exponēs. In principio creauit Deus cœlum & terram, nquit in principio, id est, in sapientia, quæ est principium principiorum. Atque idē in translatione Hierosolimitana loco eius quod est in principio habetur, in sapientia. Quod autem in Deo sit sapientia quædam à Deo concepta ab æuo tanquam proles, Salomon Propheta sic aperit, sapientiam inducens ita loquentem: Audite quia de rebus magnis locutura sum, Deus possidet me in initio uiarum suarum, antequam quicquid faceret à principio, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terre. Quando præparabat cœlos, aderam, quando certa lege & gyro uallabat abyssos, usque ad eam partem cum illo eram cuncta componens. Letabar autem coram ipso in omni tempore. In ijs patet, quod sapientia huiusmodi ab quo non modo concepta erat, sed & parturiebatur, imò tanquam absoluta iam aderat, & lætabatur, & tanquam suo quodam pacto à generante distincta, cum illo erat, & cuncta componens tanquam ipsa sit Deus. Quæ quidem licet à patre gignatur, semper tamen cum patre simul extitit, quæ enim sine motu sunt, momento efficiuntur, talia uerò dum sunt iam sunt, quemadmodum aer dum illuminatur, iam illuminatus est, & ueritas, ratioque rerum dum intelligitur, iam est intellecta. Verbum ergo ratioque ipsa Dei, quia & sine motu & intelligibili modo gignitur, dum concipitur, iam paritur, dum paritur, simulq; cuncta componit. Antiquissima apud patres ueritas hæc sententia fuit, siquidē Moses ait: In principio creauit Heloym, & cætera, Heloym plurale est, singulare enim eius est Heluel, creauit singulare. Nempè quia in una & simplici Dei essentia est quidam numerus personarum, idē Moses, & alij multi Hebræorum in solo Deo hoc modo loquendi usi sunt nomine quidem plurali, & singulari uerbo, atque conuerso utentes. Significatur similis in Deo numerus etiam ultimo Ioseph libro: Non poteris seruire Domino, quia Deus sanctus ipse, Hebraica ueritas habet, quia Heloim sancti ipse. Rursus Hieremias. Peruertistis uerba Dei uiuentis, Domini exercituum

exercituum Dei nostri, Hebraica ueritas habet, He loym haym, id est, Deorum uiuentium. Quod autem sequitur, habet singulare, sicut nos habemus, iungitur nomen Dei plurale uerbo plurali in Regum libro secundo. Quae est Gens ut populus Israël? propter quam iuit Deus, ut redimeret sibi in populum. Veritas Hebraica dicit, iuerunt He loym, id est Dii. Item in Ecclesiaste legitur: Quis est homo, ut possit sequi regem factorem suum. Hebraicus textus dicit: Quis est homo, ut intret post regē, qui iam fecerunt eum. Dauid cū Deo ipsi dicit: Vnxit te Deus Deus tuus oleo latitiae, nonne differentiam quandam ponit in Deo inter eum qui ungitur, & eum qui ungit, imo eos qui ungiunt. Terigit enim filium, qui ungitur, & patrem ac spiritum, quando de ugentibus dicit: Deus Deus. Quod autem Deo ipsi loquatur, patet ex praecedentibus, praedixit enim: sedes tua Deus. Sed & quando dicit de Domino Deo suo. Dixit Dominus Domi no meo sede à dextris meis, nonne inter eum qui sedet ad dexteram, & eum prope quē sedet differentiam significat personalem. Quod autem duo isti in natura conueniant, translatio Chaldaea demonstrat, dicit enim: Dixit Dominus uerbo suo. Apparet etiam per illa, quae in eodem Psalmo sequuntur: Ex utero ante luciferum genui te, id est, ante creaturas, ex intima mea substantia, & intrinsecus, quod soli Deo Dei filio cōuenit, duae tamen personae monstrantur etiam, cum dicitur, genui te, genitor namq; et genitus persona differunt. Quid ultra uagiamur? Moses rem ipsam declarat, inquit enim: Dixit Deus, factamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & subdit, fecit Deus hominem. In hac oratione bis Deo singulari proprietatem attribuit, his quoq; pluralem, ut efficacius declararet in unitate essentiae esse numerum personarum. Hinc Deus loquēs ad Mosē ait: Ego sum Deus Patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Primo unam Dei substantiam esse designat, deinde trina repetitione ternarum personarum numerum manifestat. Meminisse uerò oportet, quod quamuis in humano artifice potentia, sapientia, uoluntas, siue bonitas quodammodo differant, nemo tamen ob huiusmodi differentiam dicit, artifex ille fecerunt, uel artifices illi fecit, quia tria illa personas non constituunt differentes. In solo autem Deo, & quasi semper sacræ literæ cū singulari plurale coniungunt, quia uidelicet in illo solo unica natura est, ac tres personae, atq; in eo non modo sunt tres uires, quemadmodum in artifice, sed tres etiam personae mirabili quodam pacto distinctae inuicem & unitae.

Confirmatio passionis Messiae contra Iudaeos, ex Iudaici.
 Cap. XXXII.

DEridetis nos ridiculi, quod Messiam ob originalem culpam fuisse passurū existimemus, quod autem passurus fuerit multa & grauiā, primo quidem rationibus, deinde ex mente tam Prophetarum quam interpretum uestrorum in superioribus saepe monstrauimus. Sed scio quid uolebatis, Deum uidelicet sua quadam liberalitate, uel clementia absq; passione Messiae delicta hominibus condonare. An obliuisti antiquae illius sententiae, quae apud doctores uestros semper quamplurimum ualuit, quod omnia Deus, praecipue humana, duplici mensura gubernat, misericordia scilicet & iustitia. Vni ueritatis uig Domini, inquit Dauid, misericordia & ueritas, id est iustitia. Rursum: Sanctum, & terribile nomen eius. Mensuram quidem misericordiae in sacris literis significari uestri interpretes uolunt, ubi dicitur: Adonai Dominus, mensuram uerò iustitiae, ubi He loym, id est, Deus. Rabi ergo Iosue considerans nominis utriusq; simul iunctam uirtutem apud Mosē dicentem: Emitit Adam Dominus Deus de horto uoluptatis ad excelsendam terram, inquit, Cum mensura quadam iustitiae atq; misericordiae creauit Deus Adam, cum eadem dedit ei praecipuum, cum eadem eiecit eum, haec Iosue. Quia uidelicet non in expulsiōe solum, uerum etiam in creatione, & praecipuo Moysi similiter germinat Dominus Deus. Vius est autem Deus in creando Adam iustitia, quia non aliter formauit eū, quam ut congrueret tam eius Idē, quae semper in Deo est, per quam formatur, quā diuinae bonitatis, cuius gratia formatur. Vius est rursus misericordia, quia nullis Adē meritis praecedentibus ei largitus est uitam, & reliqua bona. Misericors in precipiendo fuit, qui fructuum penē innumerabiliū usum abunde concessit. Iustus insuper, qui minime quibusdā cōsumptis ligari scientiae boni maliq; prohibuit.

Par enim

Par enim erat ut homo lege aliqua, esse se Deo subiectum agnosceret, atque declararet. Denique iustus fuit, quando post prauaricationem expullione puniuit, sed etiam ualde misericors, quando quidem finita quadam pœna eum affecit, qui delinquens in Deum infinitum, quodammodo infinite peccauerat. Nūquid ergo sub Mefsia Adam, genusq̃ humanum eius prole, creatori Deo, absque illo misericordiae iustitiæq̃ uinculo, sola uidelicet misericordia uultis conciliari? ablit. Mementote eius, quod in Deuteronomio quotidie replicatis: Dei perfecta sunt opera, & omnes uitæ eius iudicia. Deus fidelis absque ulla iniquitate, rectus & iustus est. Congruum igitur Dei misericordiae fuit, ut quandoque sibi genus humanum conciliaret, congruum eius iustitiæ, ut satisfactio aliqua intercederet, ac saltem Mefsias pro cæteris satisfaceret, de quo Esaias: Omnes nos sicut oues errauimus, & homo à uia sua errauit, id est, omnes homines errauerunt, quia pater omnium Adam à uia sua errauit. Subiungit de Mefsia, & Deus po fuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Scio autem uos obijcere hic ita solere. Absurdum est scelere summo (quod in occidendo Mefsia à multis committitur) dilui scelera hominum arbitrari, neque unius passio peccatis omnium satisfacit, neque iustum est Mefsiam innocentem pro alijs nocentibus satisfacere. Nos uero in hūc modum breuiter respondemus: Non homicidarum scelere, sed Mefsia uirtute in malis perferendis delera sunt mala, proinde in Christo patiente maior caritas, uirtusq̃ fuit, quam odium uitiumq̃ in omnibus delinquentibus, digniorq̃ carissimæ unius uita, quam uita cuncto rum. Quando ergo uitam suam pro omnibus tradidit, longè plus quam satis fuerat satisfecit. Satisfacere autem alter pro altero potest, quod fieri quotidie in rebus ciuilibus cernimus, in actibus enim exterioribus satisfactio consistit, ad hos autem & instrumenta & amici accipi possunt. Quoniam uero pœnitentia in actu mentis uoluntatisq̃ interiori uersatur, ad ipsum met pœnitentia pertinet qui peccauit, pœnitentia ergo delictorum afficiatur oportet quilibet peccator. Ita Deum Mefsiam pro quolibet satisfecisse uideretur. Tunc Esaias illud impletur. Verè lāguores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, attritus est propter scelera nostra, liuore eius sanati sumus. Neque tamen impunes hinc abimus, qui ab initio mundi ad finem ob peccatum illud originale, incommoda multa subimus. In Christo autem breuis passio fuit, uirtus & perfectio mira, felicitas sempiterna. Statuerat Deus ab æterno Mefsiam fore humani generis redemptorem, redemptorem dico, qui à mortifera culpæ seruitute redimeret. de quo Esaias: Veniet de Syon redemptor. Atq̃ hæc in Mefsia excellens dignitas est, qua quidem caruisset, nisi propriæ carnis sacrificio maculas populi deleuisset. Compertum habemus in sacris historijs sanctos uiros semper oblatione sacrificiorum, præsertim sanguinis asperzione Deum placare, impetrare ab eo dona, ab imminentibus periculis populum liberare, leges diuinas sancire, semel quotannis peccata populi purgare consueuisse, quod quamuis non legitime, tamen Gentiles etiam sunt imitati. Sed ad Hebræos in præsentia ueniamus. Primum illud in Genesi legimus, ubi Noë post illud commune diluuium, ædificauit altare Domino, in quo holocausta obtulit, quam ob causam placatus Deus statuit, ne ulterius diluuium huiusmodi mundo contingeret. Sequitur enim ibidem, odoratus est Dominus odorem suauitatis, & ait Dominus ad eum: nequaquam ultra maledicam terræ propter hominem. Secundum etiam in Genesi, ubi Abraham primum præcepto Dei ad sacrificandum filium suum promptus, deinde à Deo per Angelum prohibitus, arietem denique obtulit, Deoque machauit. Cuius uoluntatis, & uictimæ causa, iureiurando interposito, promissit Abraham Deus singulare donum, id est, omnes Gentes in suo semine (quæcunq̃ uoluerint) saluas fore. Tertium in Exodo reperitur, ibi enim asperzione sanguinis Paschalis agni per pps, liminaque domorum Dei, populus à calamitate Aegyptia liberatur. Videtis, inquit, sanguinem & transibo, nec erit in uobis plaga disperdens. Quartum quoque in Exodo, illic Moses acceptam à Deo legem sancire uolens, super populum sargit sanguinem uictimarum, ut fœdus hac ratione inter Deum & homines confirmetur. Sic enim ibi legitur. Moses sumptum sanguinem resperfit in populum, atque ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus uobiscum super omnibus his sermonibus. Quintum in Leuitico expiationis die tractatur, de quo ibi sic legitur: In hac die expiatio

die expiatio erit, atque mundatio ab omnibus peccatis uestris, coram Domino mundabimini. Summus quippe Sacerdos intrans sancta sanctorum semel quotannis, coram Propitiatorio, & super Propitiatorum sacrificiorum sanguinem diffundebat. Atque hoc sanguine ex institutione diuina populi sordes abstergebantur. Ratio constitutionis huius illic huiusmodi assignatur, quia anima carnis in sanguine est, & ego sanguinem illum dedi uobis, ut super altari meo expietis pro animabus uestris, quia sanguis pro anima piaculo sit. Quinque hæc à nobis narrata, ac etiam ijs maiora, complexi debuit purgatio liberatioque populi sub Messia. Merito igitur obtulit se pro omnibus Deo, proprii sanguinis sacrificium, cuius quidem sanguinis aspersio, tanquam perfectissimum sacrificium in omnibus superioribus sacrificijs, quasi signis portendebatur. Præsertim in oblatione Isaac à patre facta, & in Pascha. Adde, & in puerorum omnium circumcissione. Noluit autem diuina misericordia, ut omnes homines pro peccatis suis uitam cum sanguine funderent, sed ut pro cunctis unus sanguinem spargeret, quem ob hoc præ cæteris exaltauit, quæ quidem aspersio, quamuis ratione homicidarum impia hæc fuerit, ratione tamen promptæ uoluntatis Christi se ipsum libentissime offerentis, diuinum sacrificium fuisse censetur. Quod quidem quotannis immolatione Paschalis agni in signum uestræ expiationis, salutisque significabatis, ac denique in Paschalis agni immolatione, scilicet mansueti Iesu Saluatoris nostri, est impletum, quod etiam quotidie in Eucharistia quodammodo repetitur. Sic ergo Christus Iesus est Sacerdos in æternum, semel seipsum Deo Patri sacrificans, qui solus mundare alios perfecte potuit, quem neque immundus fuerit, neque sui ipsius mundandi gratia holocaustis indiguerit, quemadmodum cæteri ante illum Sacerdotes, qui non bestiarum sanguine, non impuro, non alieno, sed humano, puro, proprio humanas sordes, familiamque suam perfecte purgauerunt. De ijs diuine Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos. Quamobrem solutio peccatorum decentior Christi, quam si Deus absoluta potentia ignouisset, præter enim id, quod ita fieri ad Dei iustitiam & misericordiam, rursus ad ostendendam excellentissimam Christi uirtutem, pertinebat, ad humanam quoque doctrinam mysterium huiusmodi præ cæteris summopere contulit, exemplo uidelicet obedientie, mansuetudinis, charitatis, magnanimitatis, fortitudinis, mortalium contempus, desiderij æternorum. Sic Esaiæ illud impletur, disciplina pacis nostræ super eum, ille siquidem fecit, ut pacem cum Deo, atque docuit, ut inuicem haberemus. Liore eius sanati sumus, non solum uidelicet quia pro nobis satisfecit, sed etiam quia doctrina nos, & exemplis instruxit.

*Confirmatio peccati originalis, & ob hoc passionis Messie, ex Iudæis
contra Iudæos. Cap. XXXIII.*

CUmpatis sæpe nostram illam originale culpam, utpote qui Prophetas uestros interpretari nescitis, ab illis enim nos hæc didicimus. Esaias ad populum ita clamat: Pater tuus primus peccauit, & interpretes tui præuariatati sunt in me, & contaminaui (aliter prophetaui) Principes sanctos, & dedi ad interitum Iacob, & Israel in blasphemiam. Pater primus scilicet Adam peccauit, quando præceptum diuinum neglexit. Quapropter Principes sancti, id est, Patriarchæ, cæterique iusti ab eo descendentes, contaminati, id est, tanquam prophani à diuina uisione separati sunt, quemadmodum huiusmodi prophani à templo separabantur. Transiit autem primi illius peccati pœna in omnes descendentes ab Adam, siquidem post delictum sic Adæ contaminatus est Deus: Maledicta terra in opere tuo, in labore comesces &c. Ita etiam mulier: In dolore paries filios &c. Cum igitur in omnes pœna illa transfierit, in omnes quoque culpa transiit. Non enim uersimile est, in cunctis hominibus tam diuturnam pœnam esse procul à culpa. Audite rursus quid apud Esaiam populo Deus dicat. Seruire me fecisti in peccatis tuis, quia Dñs Deus pro scelerebus serui populi expandis, serui formã accepit, nõ poterat seruire Deo in quantum Deus, seruit igitur in quantum homo. Fuit ergo Messias Deus & homo, quod patet etiã per sequentia: Præbui mihi laborẽ in iniquitatibus tuis, id est, pœnas propter iniquitatẽ tuã. Noli timere serue mi Iacob, ego sum, q̄ delebo peccata

bo peccata tua, id est, quamuis delictum tuum usque adeo graue sit, ut ab humana specie sola expiari nequeat, ego tamē Deus & homo penitus expiabo. De Baptismo quoque & Spiritu sancto ita subdit: Effundam aquam super sitientem: effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam. Forte etiam in ijs significatur aqua, quam percussum Christi latus effudit, & uitæ spiritus, quem in cruce pro nobis emisit. Legere Antiquorum uestrorum in Genesi commentaria in ea parte præfertim, ubi dicit Moses: Hæc sunt generationes cœli & terræ, cum crearentur, reperiētis ibi res omnes ab initio perfectas omnino à Deo creatas fuisse, sed post parentis primi peccatum statim omnes, humanas præfertim, à sua perfectione degenerasse, neque prius ad statum pristinum reuersuras, quàm filius Phares uenerit, id est: Messias, qui à Phares descendit. Ex quibus conicere potestis uitia primorum in posteros fuisse translata, ac per Messiam curanda. Sed aliter in primo aduentu curauit, curabit aliter in secundo. Multi quoque ex doctoribus uestris, Prophetas, sanctosque ueteris testamenti Patres, ante Messiam aduentum ad inferos descendere arbitrantur, quod quidem ex hoc probant, quòd Abraham à Deo in Genesi dicitur: Tu ibis ad Patres tuos, ex quo Rabi Rhahamon argumentatur, quia patres Abraham idola coluerunt, ut apud Iosua legitur. Abraham quando iuit ad illos, à inferos descendisse. Idem de Isaac in Genesi traditur: Defunctus est Isaac, & mortuus, & additus est ad populos suos. Idem ibidem de Iacob, idem de Dauide in libro Regum tertio: Dormiuit Dauid cum Patribus suis, De his omnibus Rabi Rhahamon similiter argumētatur, cū ad eorum loca mittantur, qui fuerunt inuisti, & idola coluerunt, sed Christus morte sua sanctos Patres liberauit à morte, scilicet à tenebris animorum. Quod ita tetigit Zacharias: Tu autem in sanguine Testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, id est, sanctos ex limbo loco arido, scilicet luminis & gaudij uacuo. Non igitur Christianorum inuentum hoc est, quòd magnus Messias laboribus suis, passionibusque animas Patrum & succedentium ab inferis fuerit redempturus. Sed multi quoque ex antiquis Iudæis id censuerunt, præcipue Rhahamon, quæ dixi, ac præterea Osias Hanna, Habba luda, qui in Talmuticis disputationibus post multa ad id pertinentia etiam ad hoc propositum Ofee illud adducunt. De manu mortis liberabo eos, de morte reducam eos. Item filius Esaiæ: Redempti à Domino conuertentur, ac uenient in Syon cum laude, & lætitia sempiterna super capita eorum. Syon exponunt patriam cœlestem, & merito, non est enim in terris laus, & lætitia sempiterna. Cum his conuenit Rabi Moses Gerundensis, imò uero omnes Iudæi consentunt, quòd Patriarchæ, & Sancti ante Messiam aduentum in Paradisum non intrant, sed in eius suburbijis manent, donec ueniat filius Phares, id est, Christus Dauidis filius, & hoc quidem propter peccatum Adæ. Et cum hæc ita sint, nonnulli tamen inter uos, non satis docti, originalem culpam negant in succedentes fuisse translata, atque expianda fuisse per Christum, quasi non esse debeat tam diuturnam poenam in omnibus sine culpa. Proinde cur Moses in Genesi scribit post transgressionem Adæ, Deum collocasse Cherubin atque gladium flammeū, & uersatilem, ad uitam ligni uitæ intercludendam, nisi ut significet, propter similitudinem quandam, & culpam à parentibus primis contractam, cuiusvis Paradisi aditum intercludi. Meminisse debemus ingressum cœlestis regni tam arduum esse, tam preciosum, ut non solum proprijs, quotidianisque singulorum peccatis, sed etiam communis totius naturæ humanæ uitio ab origine primorum nascendo contracto possit, ac debeat impediri. Et quamuis Sancti ante Christum uirtutis humanæ uiribus seipos à proprijs peccatis liberarent, atque mundarent, unde cruciari apud inferos non debebant, nullius tamen uirtus usque adeo sufficiens erat ut obstaculum illud, quod in communi culpa totius humanæ naturæ consistebat, auferre ualeret, ac Paradisi aditum patefacere, sed culpa obligatioque huiusmodi passione Christi communiter dissoluta est. Deus enim, ut Esaias inquit, in eo posuit peccatum omnium nostrum, per illum igitur cœlestis patriæ portas aperuit. Hoc mysterium Ieremias ita significauit: Tibi peccauimus, expectatio Israël, Saluator in tempore tribulationis. Quare futurus es sicut colonus in terra, & quasi uisitor declinans ad manendum, Quare futurus es quasi uir uagus, & quasi qui non possit saluare, Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum inuocatum

inuocatum est super nos, ne derelinquas nos Domine Deus noster. Nonnulli inter uos ininterrogant, cur Christus delendo culpam, non deleuit poenam illam: In sudore uultus tui &c. & in dolore paries filios, & similia. Ut uidelicet his stimulis quotidie agnoscamus quam pessimum fuit, atque est, Dei mandata contemnere, atque exercitatione moralium uirtutum ad beatitudinem consequendam magis proficiamus. Accedit quod redemptio, uictoria, libertas, affluentia, pax, quæ promissa fuerunt nobis Messias tempore, forte ad spiritualia pertinebant, quæ ad beatitudinem conferunt, non ad corporalia, quæ uel non conferunt, uel impediunt. Sic passioe ueraque Christi fide originale illud peccatum ablatum fuit, quantum uidelicet ad culpam spectat, quæ beatitudinem ultimam impedit, laboriosa uero illa relicta sunt, quæ non modo non impediunt, sed conducunt. Sed obijcitis Ezechielis illud: Filii non portabit patris iniquitatem, Nos autem sic exponimus, filium uidelicet propter peccatum patris non puniri, si penitus culpæ expers fuerit, omnes autem primæ illius culpæ participes nascantur. Sicut enim quotidiana uitia à patre in filium imitatione, sic primum transiuerit, quotidie namque in pueris tam a uorum quam genitorum gestus, affectus, mores agnoscimus. Sic natura comparatum est, ut corpus & anima proportionem quadam harmonica congruant, atque in uno esse conueniant, motusque corporis in animam quodammodo, animæ in corpus, facile & uehementissime penetrent. Non educitur anima filij uel à corpore patris, uel anima, sed corpus tale, & cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore genitoris. Sic uuas acerbæ comederunt patres, ac dentes filiorum obstupuerunt, procliuitate illius animæ ob cognitionem quandam affectumque erga corpus proprium particeps quodammodo redditur, præsertim secundum uim eius inferiorem, quæ corpori propinquat, multumque consentit. Deinde uis superior animæ naturali quodam amore inferiori saepe obsequitur, fermè sicut illa corpori, obsequitur, inquam, quasi similiter, sed non æquè. Motus autem qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio, fit in animo sensus, atque compassio, affectio quæ in corpore poena culpæ est, in anima culpa. Obijcitis præterea hæc in modum. Peccatū adeo est uoluntariū, quod si non esset uoluntariū, nõ esset peccatū. Sed peccatū originale, dicitur macula per originem à genitore contracta. Cum autem in prole non sit uoluntaris, non est peccatū. Imo peccatū est, quod sit obliquitas quadam à recto declinans, & ad finem consequendum inepta, quemadmodum defectus in claudio. Peccatum est, inquam, non tam propria natura, quam communis. Voluntarium autem quodammodo fit in prole, in quæm libenter procliuitate huiusmodi sequitur, uoluntarium est insuper non tam uoluntate proli propria, quam uoluntate ipsius Adæ, qui generationis motione omnes, qui ex eius stirpe pullulant, quodammodo mouet, non aliter quam animæ unius uoluntas membra corporis ad actum plurima mouet. Ideirco quemadmodum pedis motus non uoluntate pedis propria, sed communi animæ uoluntate, quæ primo membra mouet, dicitur uoluntarius. Similiterque capitis, manusque motus: & reliquorum, sic obliquitas illa homini naturalis, propter uoluntatem Adæ quodammodo omnes mouentis potius, quam propter propriam uoluntaria iudicatur. Sunt inter uos, qui contra nos hac ratione argumententur. Si peccatum à primis parentibus ideo in nos transfusum est, quoniam in eis fuimus, ab eisque naturam humanam accepimus, eodem pacto singula peccata singulorum progenitorum ab initio mundi usque ad nos necessariò nascentibus nobis infererentur. Respondent ad hæc nostri Theologi, nullum uitium uel parentis primi, uel cæterorum in nascentes necessariò traduci, præter primum. Homo namque idem secum non numero indiuiduoque, sed specie generat. Atque ideirco quæ ad propriam cuiusque personam proprie pertinent, filiis ab origine non traduntur, sed quæ ad speciem attinent. Non enim Musicus, Philosophusque musicum generat, uel Philosophum. Homo tamen uidens, audiens, bipes, nisi quid impediuerit, hominem bipedem generat, uidendi, audiendique compotem. Vitium uero primum speciei humanæ naturalis captus euasit, cætera aduentitia sunt, suntque propria singulorum. Scio uos hic obijcere solere, Adæ peccatum, quia ex actu proprio liberi arbitrij processerit, ad personam propriam potius quam ad speciem pertinuit. Ad hoc etiam ex Theologorum nostrorum mente ita respondeo: Ad personam cuiusque duo

bus modis

bus modis aliquid pertinet, uel secundum ipsam, uel quodam gratiæ munere. Similiter ad naturam dupliciter potest aliquid attinere, uel secundum ipsam, uelidelicet, quod ex naturæ principijs, elementisq̄ profluit, uel super naturalis gratiæ dono. Originalem iustitiam humana natura non ex interioribus principijs eius habuit ab initio, sed gratiæ diuinæ dono, quod ab origine toti naturæ humanæ in primo parente traditur fuisse collatū. Donum huiusmodi ille ob primi delicti culpam amisit. Itaq̄ sicut originalis illa iustitia, nisi ille deliquisset, una cum propagatione naturæ fuisset in posteris conseruata, ita opposita quædam perueritas, & obliquitas in successione cum natura traditur. Idcirco uitium huiusmodi, naturæ potius euasit quàm personæ. Cætera uitia, uel Adæ, uel aliorum naturam quidem, non quantum ad id quod naturæ est, sed quantum ad id quod est personæ deprauant, ideo in filios & nepotes non necessario diffunduntur. Quid ergo nobis Christi passio contulit? obstaculum culpæ originalis auferendo, Paradisi aditum patefecit, quem ante illum ingredi homines sancti non poterant. Nunquid si Adam non deliquisset, tam ipse quam cæteri iusti beati fuissent? Paradisum profecto possedissent, sed terrenum. Cælestis autem Paradisi, aduentus Dei sub Christi persona nos compones reddidit, unde plus lucri in uirtute Christi fuit, quàm in Adæ uitio damni. Vitium Adæ secundum se, cruciatum nobis quidem non attulit inferorum, sed abstulit Paradisum duntaxat terrenum, Christi uirtus ab inferis tuetur, Paradisum cælestem largitur. Hinc Paulus Apostolus: Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Omitto minora illa, quæd per Christum diabolus princeps olim mundi huius, id est hominum mundanorum, eiectus est foras, non ulterius per idolatriam nos deludit, non tot Gentium tam acriter, ut solebat, animos & corpora uexat, nisi interdum certi finis gratia permittatur à Deo, per fidem Messiæ qui iam uenit, diabolo resistimus, per fidem Messiæ uenturi, sancti ante Christum diabolo resisterunt. Nullus tamen tunc illius manus sic euadere poterat, ut cuiusdam inferni, id est, lympi deuitaret ingressum. Quod ita cecinit Dauid: Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem, & liberabit animam suam de manu inferni. Contra id uenenum atq̄ similia, uirtus, passio, mysteria, doctrina, exemplar, fides Christi abunde nobis remedia præbent. Præ cæteris Baptismus in uirtute Spiritus sancti, fideiq̄ Christi, culpam illam, obligationemq̄ in animo eius, qui Baptismo lauatur, dissoluit, procliuatatem uero naturæ corporis inilitam non extirpat. Spiritus enim, & spirituale mysterium non corpus, sed spiritum, uoluntatemq̄ propriè respicit, hinc fit, ut qui ex baptizati corpore generantur, quia nascuntur immundi, Baptismo ipsi quoq̄ egentes cogantur, singuli quotidie à Christi mysterio donum purificationis agnoscere, perinde ac tritici granum, quod & si arte mundatum est, grana tamen immunda generat, ita ut arte rursus indigeant. Ars enim indiuidui proprietatem potius quàm speciei naturam, uimq̄ generandi mundauerat.

Probatio quòd testamenti ueteris ceremonia merito consumptæ, consummatæq̄ sunt adueniente nouo, ex Iudicis contra Iudæos.

Cap. XXXIIII.

SI ueteris Testamenti regnum, prophetia, sacerdotium, sacrificiū tempore Messias regis sacerdotisq̄ æterni, finisq̄ Prophetarum, nouo quodam testamento introducto, auferri ex institutione diuina, sicut aliàs ostendimus, debuissent, multo magis minuta illæ ceremoniæ, in quibus parum momenti erat, iure euanuerunt, quod ex nonnullis Prophetarum uaticinijs aliàs declarauit. Illæ siquidem non aliter, res Christianas ceremoniasq̄, quàm prophetiæ prænuiciabāt. Consummatas tandem oraculis Prophetarum, merito consumptæ sunt ceremoniæ. Vos tamen adhuc ea mordicus tenetis Iudæi, præ cæteris pertinaces, illud Mosi in Deuteronomio contra nos adducentes: Et nunc Israël audi præcepta, & iudicia, quæ doceo te, ut faciens ea uiuas, & ingrediens possideas terram, quam Dominus Deus patrum nostrorum daturus est nobis, non addetis ad uerbum, quod uobis loquor, neque auferetis ex eo. Consideranda hæc uerba sunt diligenter, Moses ad subiectum sibi gregem loquitur, dicit enim, Israël audi, non dixit, non addatur, uel minuatur ab ullo, sed non addetis uos

detis uos, neq; auferetis. Abstulit igitur subiecto gregi mutādi potestātē. Deo uerò qui supra Mosē est, uel egregio nuncio, qui à Deo mutādi habuerit potestātē, nō abstulit. Hieremias ita reclarat: Ecce dies uenit dicit dominus, & serū (aliter cōsummabo) domū israhēl & domū iuda fœdus (aliter Testamentū) nouū, nō secūdū Testamentū (aliter pactum) quod disposui (aliter pepigi) patribus eorū in die, quia apprehēdi manū eorū, ut educerem eos de terra Aegypti, pactū quod irritū fecerūt (aliter, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo) & ego neglexi eos (aliter, abominatus sum) dicit Dominus. Sed hoc erit Testamentū (aliter, pactum) quod cōstitūā cum domo israhēl. Post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in mentem (aliter in uisceribus eorū) & in corde eorū scribā eam, & uidebo eos, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in plebem. Et docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum dicens: cognosce Dominum, quoniam omnes scient, me scilicet unicum esse Deum, et sequitur, à maiore usq; ad minorem, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam nō recordabor. In ijs promittit Deus aliquando, se nouū pactum Testamentūmq; dispositurū, nouām traditurū legem differentē ab illa, quā dederat Mosi, postquā Iudæos ab Aegyptijs liberauerat, inscripturū eam nō tabulis lapideis & chartis amplius, sed mentibus hominū, quasi prima illa deleri potuerit, non secūda. Ac ceremoniarū ueteres, nouo testamento introducto, secundum spiritalem intelligentiam seruari debuerint. Certe ut Paulus Apostolus ait, quando Propheta dicit: pactum Testamentūmq; nouum, significat alterum conuenire, atq; deficere posse. Sed quando hæc fuerunt, quando impletum est illud, uidebo eos, & ero illis in Deum. Videt semper Deus homines intellectu, sed oculis insuper uidit, cum assumpsit hominem, hominem inquam, qui hominibus re uera Deus habitus est. De quo Dauid, uidebitur Deus eorum in Dyo., & Zacharias, tu es Deus, & in te est Deus, nec est absq; te Deus. Ex quibus ostenditur Messie noui Testamenti, pactiq; conditoris diuinitas, significatur etiam diuinarum distinctio personarum. Sed, ne quis turbetur, quod in uarijs translationibus uaria uocabula sint, alibi pactum, alibi Testamentum. Sciendum est uocabulum hoc ab Hieremia introducti, scilicet berith, quod legem, pactum, fœdus, Testamentūmq; significat. Nouam legem Messie legem intelligi uestri interpretes cōstituerunt, unde doctores Talmutici legem Messie aiūt excellentiorem fore Mosaicā. Legite horum commentariola in Salomonis Ecclesiastem. Hæc ibi reperietis, omnis lex præsentis seculi uanitas quædā est ad futuri seculi legē, id est, ad legē Messie, nam in sequentibus sic res de claratur. Omnis lex, quam quis in hoc seculo dicit, uanum quiddā est, si ad Messie legē conferatur. Hęc ibi. Videtis ergo legem Messie esse à lege Mosi differentem, ceremoniarūq; Mosaicas in Messie conspectu penitus euanescere. Vana uerò Mosi lex appellatur, non absolute sed ad Christi legem, cæteris enim præstantior est. Sed cur uana? quia per ciuiles uirtutes tantum humanum genus, non ad cœlestis beatitudinis finem, sed uiam duntaxat dirigere potest. Christiana per purgatorias purgatiōis animi uirtutes ad exemplares uirtutes, cœlestemq; felicitatem perfectē perducit. Non enim datur perfecta felicitas, nisi animis perfectē purgatis, hoc nō Mosaica, sed Christiana lex efficit. Præparatio igitur quædam est Mosaica lex ad Christi legem, quasi formā habitūmq; perfectum, cū uerò quis possidet habitum, præparatione non indiget. Quod autem sub Mose lege Sancti Paradisum non ingrediuntur, sed Messie legem, gratiamq; expectent, uos, ut in superioribus diximus, constemini. Ob hoc, ut arbitror, Moses legem suam seruatiuis præmia solum temporalia pollicetur, non enim potest ea doctrina ad maius aliquid aspirare. Moses in De uteronomio rem omnem sic aperit: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi. Siquis autem uerba eius, quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, Ego ultor existam. Nonne uidetis Deum Prophetam quendam præter Mosē in populo uestro creaturum fuisse? daturum ei condandarū ab initio legum authoritatem. Huc mutare omnia pro arbitrio licet, mutare, inquam, imaginem in substantiam, ut imperfecta perficiat. Vos ei credere omnia non minus quam Mosi diuino iussu debetis, & quia neque omnes, neque omnia credidistis, ut minatus est Deus,

exterminati estis. Non fingant Arabes Mahumethem regem, imò tyrannum fuisse talem, cuius lex non coartauit Mosaicam ex se ualde liberam, sed nimium relaxauit, cui neque tempus, neque locus, neque ulla Prophetarum dicta conueniunt. Sed quoniam pacto potuit Mahumethes esse Prophetam illi supremum ex Iudæorum populo suscitandus, cum ipse in Alcorano confiteatur Iesum Nazarenum ultimum Hebræorum, summumque fuisse Prophetam. Iudæi quondam præsertim Africani his Mosi uerbis admotum, Messiam expectabant nouarum legem conditorem. Sed Rabi Moses scripsit ad illos, non promitti à Deo Prophetam legum conditorem, sed solum prælagum futurorum. Volebat, inquit, Deus à Iudæis auguria, quibus utebantur Cananæi, fugare, hinc eis dicebat. Gentes ista, quarum possidebis terram, Augures & Diuinos audiunt, tu autem à Domino Deo tuo aliter institutus es, scilicet, ut non per auguria, sed per Prophetas à Deo missos futura prænoscas, idèò subdit: Prophetam de Gente tua, & fratrem tuum, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. Hinc Rabi Moses ad Africanos. Nos etiam affirmamus hæc Mosi uerba non aliter exponenda esse, quàm Africanus Rabi Moses exposuerit. Sed consideremus magnum Moysen in eodem Deuteronomij capitulo in sequentibus ita loquentem: Vt petisti à Domino Deo tuo in Oreb, quando concio congregata est, atque dixisti: ultra non audiam uocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non uidebo, ne moriar. Et ait Dominus: Mihi bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis, de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi. Si quis autem uerba quæ loquetur audire noluerit, ego ultor existam. Videtis ne populum, quando in monte Oreb tradita lex fuit, igni, cæterisque horribilibus signis fuisse perterritum, rogatum deinde Deum, ne ulterius eo pacto ad populum loqueretur. Unde promissit Deus aliàs se absque ullo terrore per Prophetam quendam, qui uerus homo foret, qualis Moses, legem populo traditurum. In superioribus ergo capitulis uerbis, Moses de Propheta futurorum præcone, quales multi fuerunt. In sequentibus autem de Propheta legum conditorem, (qualem Iesum Nazarenum fuisse uolumus) loquitur. Sed turbat uos nimium scio, quòd iussit Moses semper eius mandata seruari. Memento à Grammaticis ut stristractari, dictiones ad sempiternum pertinentes duplices esse: aliàs ad sempiternum absolute, aliàs ad sempiternum cum quadam conditione referri. In primo genere est Cæla, & ubi apud nos Psalmus dicit, in secula seculorum laudabunt te, apud Hebræos est Cæla. Est etiam in eo genere Necali, atque ubi Psalmus Græcè & Latine dicit: Viuet in æternum, Hebraicè sonat, Necali. In secundo genere Hebraicè est holam, Latine scutum. Hoc pacto in Deuteronomio de seruo emptitio dicit: Erit tibi seruus holam, id est in seculum, in seculum inquam uite tuæ, uel serui non ultra, uel seculum ubi nõ totam rerum, sed huius, uel illius hominis durationem significat. Moses autem ubi ceremonias seruari iubet circa Sabbatum, Pascha, Pentecosten, festumque Tabernaculorum, expiationis diem, atque similia, nunquam illis dictionibus, quæ absolutam æternitatem significant, utitur, sed holam duntaxat, quod certum significat seculum, id est, totum seculum ueteris testamenti, donec Testamentum nouum per Messiam constituetur, & ceremonie ueteres dum uidebuntur arefcere, reuifcant, & in nouis consumuntur potius quàm consumantur. Sic Iesus noster impleuit legem, quando quæ fuerant imperfecta perfecit. Atque hæc ipsa legis Christianæ perfectio declarat ipsam Mosaicarum constitutionum finem terminumque durationis extremum existere, quod per Hieremiam prædixerat, ut diximus, Deus legem nouam promittens à Mosaica differentem. Si quis autem qua in re perfectior noua sit quàm uetus, inquirat, consideret quinque præcipuas, quantum ad propositum spectat, noue, id est, Christiane legis excellentias esse. Prima est, Lex Mosaica in tabulis lapideis corruptibilibusque tradita fuit, Lex noua erat, ut Hieremias ait, cordibus, & mentibus inuenda. Quod quidem significat, nouam hanc disciplinam magis spiritalem esse, adde & æternam, quoniam naturalis legis instar æternis mentibus imprimitur in æternum. Vetus autem temporali subiecta data fuit ad tempus. Secunda, Vetus illa constitutio præter illa, quæ

illa, quæ ad legem pertinent naturalem, solum Gentem Israeliticam, (cui data est) obligauit. Hinc Psalmista de Deo dicit: Annuncians uerbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël, non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Lex autem noua non aliter quam naturalis omnes astringit. Quapropter Esaias de Messia, eiusque doctrina sic inquit: Donec ponat in terra iudicium, & lege eius insulæ expectabunt. Tertia, Prisca decreta, (his exceptis, quæ ad naturale ius pertinet) etiã subiectum populum, non ubiq; sed in sola promissionis regione alligasse dicuntur. Quod ita Deuteronomij uerba declarant: Scitis, quod docuerim uos precepta, atq; iustitias, sicut mandauit mihi Dominus Deus meus, ut faciatis ea in terra, quam possessuri estis. Rursus, mihiq; mandauit eodem tempore, ut docerem uos ceremonias, & iudicia, quæ facere deberetis in terra, quam possessuri estis. Iterum Tu uero hic stam tecum, & loquar tibi omnia mandata, & ceremonias, atque iudicia, quæ docebis eos, ut faciant ea in terra, quam dabo eis in possessionem. Messia autem iura non minus quam naturalia ubique sunt obseruanda, igitur apud Malachiam, Deus quandoq; uetera reprobat sacrificia: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu uestra. Deinde subdit: Ab ortu enim Solis usq; ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Sacra igitur, quæ in ueteri lege in solis terræ promissionis templis, & tabernaculis celebrari licebat, quandoq; scilicet sub Messia, ubiq; Deo grata futura erant. Quarta, Lex uetus sola corporalia, temporaliaq; bona pollicetur, & mala minatur, ut in Leuitico, & alibi sepe patet. Noua, spiritalia & æterna. Quinta, Vetus, ciuiles uirtutes commendet, atq; iniquitates, quibus perturbationes amputat. Noua, purgatorias animiq; purgati, quibus affectus extirpat, & obliuioni tanquam igni tradit fomites uitiorum. Sed cur istud? quia Deus eundem adhuc populum, sicuti par erat, leuioribus disciplinis erudiret, manifestioribusq; tam bonis quam malis mouere statuerat, quod etiam Rabi Moses Aegyptius in commentarijs libri camedrim confitetur. At uero tempore Christi, populi iam eruditiores euaserunt. Tunc, (ut Esaias inquit) repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris cooperientis. Tunc igitur Deus uerioribus premijs exactioribusq; iustitias genus humanum prouocauit, atque formauit. Merito igitur, accedente lege noua tanquam forma, uetus ueluti præparatio uel abitus, uel transit in nouam, impleturq; in noua. Quod quidem omnino tacere non potuit Rabi Moses in Deuteronomio, Vbi munditatem in secula duò distribuit, seculum uidelicet præsens, seculum uero Messia. Ac Talmutici interpretes, sicut aliàs diximus, seculum præsens, & futurum legis, & Messia secula esse uolunt, uananiq; seculi huius legem, ad Messia legem esse fatentur, quasi in seculo legem Christi, seculum lexq; uetus finiatur, atque expleatur.

Distinctio preceptorum Mosi.

Mosis præcepta præcipua illa sunt, quæ in Decalogo continentur, data enim à Deo sunt absq; medio in tabulis lapideis populo uniuerso, deinde tanquam perpetua in arca Testamēti in sancto sanctorum inclusa. Cætera uero minutiora sunt, ac data per Mosē, & ab eo chartis inscripta, atque extra sanctorum sancta posita. Inter hæc autem alia simpliciter moralia sunt, & quia naturæ legem imitantur, sempiterna sunt fermè, sicut præcipua. Alia ad iudicia pertinent, quæ nec in æquitate arbitrio posita, prout rerum usus exigit, uariantur. Alia rursus ad ceremonias, quæ quidem parui momenti sunt, nam taquam figuræ quædam Pythagoricorum symbolorum insit, ad aliud portendendum, significandumq; referuntur. Qui enim à porco abstinere iubetur, porci uitam usumque uisitat, & qui sistere corpus in Sabbato, sistere mentem in contemplando. Hæc & similia ad significatum, effectumq; suum per Christum redacta fuerunt. Sacrificare igitur Deo, & quod fur ablatum restituar, & similia ad ius naturale pertinent, atq; morale ideo semper seruanda mandantur. Sacrificare

autem hoc pacto, & die hoc aut illo, talia siue talia, rursus restituere quadruplum, aut duplum, & similia uel ceremonialia uel iudicialia sunt, mutariq̄ potuerunt ac debuerunt, prout locis, temporibus, personisq̄ congruit. In rebus huiusmodi non solum sub Christo mutatio contigit, & iure contigit, uerum etiam apud priscos. In prima enim eate ex institutione diuina, non licuit hominibus uesci, nisi plantis, sicuti in *Genesis* docet. In secunda tamen eate post illam mundi illuionem, concessit Deo, uesci animalibus licuit, quod etiam in *Genesis* declaratur, unde apud uos in libro *Beresith* Rabba, uidelicet in commentarijs in *Genesis*, dum exponitur illud *Psalmi*: Dominus soluit compeditos, ita dicitur: Omnis bestia, quæ in hoc seculo, uidelicet seculo legis, habetur immunda, à Deo in futuro seculo, scilicet *Messia* fiet munda, quemadmodum munda fuerunt filijs *Noë* bestia, quæ prioribus munda non fuerant. Et sicut Deus concessit antiquioribus solummodo plantas, tanquam mundas, & filijs *Noë*, deinde omne animal tanquam mundum. Sic in seculo futuro Deus concedet quicquid ante prohibuit, hæc ibi. Ex ijs patet in *Messia* seculo minutiora illa seculi ueteris instituta tanquam inania iam & superuacua soluenda fuisse. Nunquid ad hoc, d. Iudei, plures adhuc testes exigitis? quamuis non necessarij sint, quosdam tamen multos, qui supersunt adducam.

Malachias. Testamētum meum erit cum eo uitæ & pacis, & dedi ei ut timore me timeret, & à facie uominis mei reuereretur, Lex ueritatis erit in ore eius, in pace dirigēs, ambulabit mecum, & multos ab iniquitate conuertet, quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, & legem inquirent de ore eius, quoniam angelus Domini omnipotentis est. In ijs Deus *Messia* promittit denuo Testamentum suum, Testamentum inquit pacis inter Deum hominesq̄ conciliandæ, ex quo uita hominum provenit. Vitam rursus illi promittit mitem, & quasi timidam. Sacerdotum quoque, & quod non ui & armis, sed pace, & scientia conuertet homines, non cōmnes, sed multos. Iterum, quod legem ab eo homines nouam accipient. Cui autem hæc omnia, nisi Iesu Nazareno conueniunt?

Naum. Exterminabo sculptilia & conflabilia, ponam sepulturam tuam, quia ecce ueloces super montes pedes Euangelizantis & annunciantis pacem. Celebra Iuda dies tuos festos, redde uota tua, quia iam non adicient ultra, ut transeant in uetustatem, consummatum est, consumptum est, ablatum est. Ascendit qui insufflat in faciem tuam, eripiens te ex tribulatione. Hic aperte in aduentu *Messia* pretendit idolorū casum, consumptionem prophetiarum, ac ueteris Testamenti, cōsumptionem priscarum ceremoniarum, ablationem regni Iudaici, prædicationem Euangelicæ pacis, ascensionem Christi, spiritus sancti afflationem, liberationem denique à tribulatione, scilicet inferorum.

Micheas. Exhibet lex de Syon, & sermo Domini de Hierusalem, & iudicabit inter populos plurimos, & reuincet, & diriget ualidas nationes usq̄ in lōginquam, Per hæc significatum fuit *Messiam* nouam doctrinam, legemq̄ ultra *Mosaicam* adducturam, quæ non ex *Synai*, ut illa uetus, sed ex *Syon* procederet, neq̄ solos Iudæos institueret, sicut illa, uerum sermone prædicantium Apostolorum passim propagaretur, ac ualidarum nationum instituta deleret.

Esaïas. Hæc dicit Dominus uiris Iuda qui habitant in Hierusalem. Reuocate inter uos nouitatem, & ne seminaueritis in spinis. Circumcidite uos Domino Deo uestro, & circumcidite præputium cordis uestri, ne exeat ira mea, sicut ignis, & non sit qui extinguat.

Moses. In nouissimis diebus circumcidet Dominus cor uestrum ad Dominum Deum tuum amandum.

Iesus Naue qui Iesu Christi figuram præferebat, ait: Dixit Dominus ad Iesum, fac tibi cultellos petrinis nimis acutos, & sede, & circumcide secundo filios *Israël*, scilicet cordis circumcisione. His tribus oraculis ostensum fuit corporalem circumcisionem in spiritalem sub Christo fore mutandam, illi extremam pelliculam attingebat, hic uniuersum purgat, & lauat. Ergo quid oportet purgatos post Iesum octaua die sanguinem fundere? parcite filiis uestris Iudæi tam crudeles, quam superstitiosi, parcite filiis statim natis.

Iesus

Iesus olim circumcisus totus, pro omnibus sanguinem semel fudit. Quod si circumcisio ceremoniarum prima stabili futura non erat, non enim ab initio, sed sub Abraham est instituta, & sine illa quandoque iustus esse quilibet potuit, multo minus reliqua. Ergo quid sabbata obseruatis ulterius? Dies profecto uobis dominicus sub sabbato quondam figurabatur. Quid uictimas adhuc temporales sacrificatis? Ille omnes in aeterna uictima Iesu finem habuisse uidentur. Quid sacerdotes pristinos frustra quotidie restituitis? qui tanquam minimi Iesum sacerdotem praeferebant aeternum, ille ille est sacerdos in aeternum uerus secundum ordinem Melchisedech. Quid denique regem ulterius expectatis, regnum illud uestrum olim temporale in aeternum regem Christum est translatum. Et cum dixistis, uel legistis O miser, Iesus Nazarenus rex Iudaeorum, tunc morientem hominem, uiuentem Deum, regem unicum, ultimum, perpetuum accepistis, quod quidem Moses uester nobis significauerat, quando ritum constituit di Pontificis tradens, per unguentem cuiusdam mystici sacramentum, eum Christum nominauit. Rursum quando regem sibi successorem constituens, Iesum cognominauit eum, qui prius Aules fuerat nominatus. Ita igitur per gemina haec appellationis indicia, in altero Pontificij, in altero regni exprimitur insignia, & Iesus Christus tanquam qui rex & Pontifex esset, pariter nominatus.

De auctoritate doctrinae Christianae.

Cap. XXXV.

Doctrinam Christi multa confirmant. Primum quidem Sibyllarum, Prophetarumque praedictiones. Deinde sanctitas, & miracula Christi, & Christianorum. Accedit illa supra modum mira profunditas, & maiestas, quae in sobrio eorum stylo perspicitur, quia antea rudes piscatoresque fuerunt, Petri praesertim, Iacobus, & Ioannis, atque ut de Paulo taceam, qui & si ante conuersionem homo doctissimus erat, surgit tamen potest in suis Epistolis admodum super hominem. Quid Petri epistolis augustinus, quid uenerabilius Epistola Iacobus, atque Iudaeus? quid de Ioannis Apocalypsi dicemus? qui liber caelestem praefert faciem, totum habet sacramenta, quot uerba. Quid de huius Epistolis? quibus inest absque uerborum furore nectarea dulcedo, sensusque diuinus. Euangelium eius uidetur Dei manibus scriptum esse, non hominis, quod cum legeret Amelius Platonius, per Iouem iurauit, uirum illum Barbarum, id est Iudaeum, breuiter comprehendisse, quae de ratione diuina, principio, dispositioneque rerum Plato & Heraclius disputauerunt. Simplicianus ait, Platonium quandam audisse dicentem. Euangelij huius procerum ubique in templorum apicibus literis aureis scribendum esse, denique omnes tales oratione, quales uita fuerunt. Sicut enim in conuersatione fuerunt mitissimi, in periculis autem & laboribus fortissimi, & constantissimi, ita in loquendo humilissimi pariter & excellenti. Coniunctiones huiusmodi Philosophi supra naturam esse censent. Sic ergo rusticos illos, & piscatores Magister eorum Christus, quod promiserat, piscatores hominum reddidit. Quod uero mirabile est, eos post ascensionem suam in caelum adhuc rudes e caelo subito quodam afflatu mirifice docuit, usque adeo, ut statim coram omni populo, omnibus linguis, doctrinisque pollerent. Cuius rei signum est, quod ipsi doctos plurimos docuerunt, multaque sapientia excellentes, colla sua eorum iugo libentissime subiecerunt. Hierotheus & Dionysius Arcopagita, & Iustinus Platonici, quorum scripta omni sapientia plena sunt, crucem Christi unquam Apostoli subiere. Patenus praeterea Stoicus, Quadratus, Agrippa, Aristides, Lucas, Marcuseque Philosophi. Tenas, et Apollo legis Iudaicae peritissimi. Quid de sapiente Ignatio Christi discipulo Anthiochie Episcopo dicam, qui dum Romam uinctus deuorandus bestijs duceretur, in ipso itinere de martyrio, doctrinaque Christiana multas scripsit Epistolas ad Ephesos, ad Magnesium, ad Thracas, Smirneos, Philadelphos, ad Polycarpum, atque Romanos. Et in Epistola ad Romanos inquit. Ex Syria Romam usque pugno bestijs deuorandus, interea nocte dieque ligatus pugno cum decem leopardis, id est militibus, qui me custodiunt, quibus & cum bene fecerim, peiores sunt. Iniquitas autem eorum mea doctrina, sed non ideo iustificatus sum. Vitam fruar bestijs, quae mihi sunt praeparatae, quas & oro, promptas mihi esse ad interitum, & al-

lici ad comedendum, ne sicut aliorum martyrum, non audeant corpus attingere. Quod si uenire noluerint, ego uim faciam, ut deuorer. Ignoscite mihi filioli, quid mihi profit ego scio. Nunc incipio esse discipulus, nonne ijs quæ uidentur deficiam, ut Iesum Christum inueniam, ignis, crux, bestia, confractio ossium, membrorum diuisio, totius corporis contritio, omnia tormenta, diaboli arte quaesita, in me ueniât, modo Iesu Christo fruar, hæc ille. Cum quæ iam damnatus esset ad bestias, rugientesq; audiret leones, a dore patienti ait, dentibus leonum molar, ut panis mûdus euadam. Polycarpus etiã Smyrneorum Episcopus, Ioannis Euangelistæ comes, magus Asiæ doctor, sæpe rogatus à Iudice, ut Iesum negaret, respondit, non posse negare illum, cui octuaginta iam & sex annos feliciter seruerit. Itaq; cum Christi amore totus arderet, ignis flammam, mortem quæ facillime pertulit. Hæc de illo Smyrnei ad Ponti Ecclesias scripserunt. Iustinus autem ille Platonius, auditio Apostolorum libro, quem pro religionis nostræ defensione iudicibus obtulit, cum multos præclaros martyres numerasset, se quoque martyrio consumptum iri insidijs cuiusdã Cretensis Cynici (imò grassatis) uaticinatus est, dicens: Et ego qui de spero me ab aliquo horû, ubi pro ueritate obisto, insidijs esse passurum, spero baculo, aut claua feriendum, Certe uel à Crescete hoc, nõ Philosopho, esse Philopompo. Quod & ita factum est, & Iustinus tam fortiter tulit quam manifeste præuiderat. Præuiderat autem Ioannes Euangelista, & in fine Euangelij sui prædixerat, se quamuis extrema pateretur, enecari non posse prædixerat. Et in Apocalypsi, inter alias Christianorum calamitates, manifestissime illam, quæ sub Valerio principe contigit. De qua Dionysius Alexandri Episcopus temporis illius Martyr inquit: Ioanni reuelatum est, ut diceret, & datû est ei os loquens magna, & blasphemias, & data est ei potestas per menses quadraginta, et duos. Vtraq; autem complentur in Valeriano, hæc Dionysius. At decebat ante martyres alios confobrinum illum Christi Simeonem, qui post diuturna tormenta etiam crucem sustinuit libens, cum annos ageret centum uiginti. Sed ecce se mihi iam offert uirorum in quaeris doctrina excellentium turba quam plurima, Thimoteus, Titus, Clemens Roman. Barnabas, Ioannes senior, Aristion, Sophistenes, Siluanus, Sospater, Demophilus, Dorotheus, Philemon, Andronicus, Virbanus, Lucius, Iak-n, Tertius, Crescens, Linus, Cleus, Paulus, Sergius proconsul Cypri, Syllas, Egessippus Iudæus, Crispus, Epaphras, Demas, Marcus, Aristarchus, Epaphroditus, Tichicus, Onesimus, Eudius, Papias, Hermas, Iustus, Gaius, atq; Mellitus Philosophus Asianus, qui libri pro Christo M. Antonino Vero cõposuit, alijsq; per multi uiri admodû sapietes, Apostolorum discipuli, quorum alter alterius crucem aspiciebat intrepidus, suam mox expectabat in domitus, & ferebat inuictus. Imitati sunt istos & sapietes alij, Theophilus, Dionisius, Penitus Cretensis, Tacianus, Philippus, Musianus, Modestus Philosophus, Gardafenes, Syrus, Dialecticus & Mathematicus, Apollinaris Philosophus. Hi duo, M. Antonino Vero, libros pro nostra religione dederunt, Victor, Hireneus, Rhodô, Clemens Alexandrinus, Milciades eruditissimus, qui, M. Antonino quoq; librû pro religione tradidit Christianorum. Apollonius Philosophus Romanae urbis senator, & Christi Martyr, qui Cõmodo Seuero, ut ratione suæ fidei redderet, insigne uolumen cõposuit, Apollonius, Abel, Serapion, Bachilus, Policrates, Heraclitus, Maximus, Candidus, Appion, Sextus, Aratianus, Narcissus, Iudas, Tertullianus doctrine fons, qui sub Seuero Imperatore floruit, atq; ita contra Iudices exclamauit: Dicimus, & palam dicimus, & uobis torquetibus lacerati, & cruci uociferamur, Deum colimus per Christum, illû hominem putate per eû, & in eose cognosci, & coli uult Deus, sententjs uestris gratias agimus, cum damnatur à uobis, à Deo absolui mur. Ammonius Alexandrinus Platonius nobilis, Leonides sapiens Origenis parer, Origenes uir doctrina, uitæq; apprime mirabilis, quem Porphyrius doctrina omnibus sui seculi anteponit, qui disputationes Celsi Epicurei cõtra Christianos octo uoluminibus cõsuraui, totq; de doctrina Christiana conscripsit, quot uix ætate longissima quis legere ualeat. Hic ut Eusebius inquit, se frequentia tormenta, & seculis omnib. inaudita pro Christi gloria pertulit. Huius illustres discipuli, Aristarchus, Heraclides, Hero, Sereni duo pro Christo martyrio sunt coronati. Sequitur Triphon

& Ambro

Sequitur Triphō & Ambrosius, Origenis discipuli, Minutius, Gaius, Berillus, Hippolit', Alexāder, Iulius Africanus, Geminus, Theodorus, Cornelius, Cyprianus, Afer, martyr, sapientia & eloquentia præstantissimus, Pontius, Cyprieni discipulus, Dionysius, Nouatianus, Marthō, Archelaus, Anatolius, Alexādrinus Philosophus clarus, Victori nus, Pāphilus martyr locupletissimus, eiusq; discipulus, Eusebius Cæsariēsis magistro similis, Phierius, Lucianus, Phileas, Annobius, Lactantius, Rethnicus, Metodius Philosophus insignis, qui disputationes Porphyrij contra nos egregio uolumine cōfutauit. Iuuecus, Euzathius, Marcellus, Arianus magnus, Antonius, Bassilius, Theodorus Eusebius, Emisenus, Triphylus, Lucifer, Eusebius Sardus, Acacius, Serapion, Hyllarius magnus, Victorinus, Titus, Damafus, Apollinaris, Gregorius Beducus, Pacianus, Phedadius, Dydimus Alexādrinus uir diuinus, & Ambrosius Alexādrinus eius auditor, op tatus Afer, Achilus, Cirillus, Cuzōis, Epiphanius, Effrē, Syrus, magnus Bassilius, Grego riusq; eius frater, Gregorius Nazāzenus cognomine Theologus, hic inuectiuis Iuliani Imperatoris in Christianos subtiliter, copioseq; respōdit. Diodorus, Ambrosius, Euacri us, maximus Philosophus, Ioānes Chrysothomus, Gelasius, Theothinus dexter, Amphi lochius, Sophronius, et alij penē innumerabiles uiri doctrina præstantes, qui partim ante Iulianum Imperatorem, partim eo regnante inter gladios, igneq; calamo, lingua, uita, morte, Christi gloria defēderūt, unde martyres quasi testes Christianæ gloriæ sūt appel lati. Adnumerat Hieronymus inter primos illos Christianos, Iosephū, & Senecā & Phi lonem, duq; quoque & septuaginta acutorum uirorum hereses, statim post religionis huius exordium, partim superbia hominū, partim astutia dæmonū scaturientes, Christiū ipsū, quamuis nō rectē, ut alij honorauerunt. Iam uerō, si uellē Hieronymos, Ambro sios, Augustinos, Gregorios, aliosq; innumerabiles numerare uiros, scientia præstatis mos, Græcos, Barbaros, & Latinos, qui post Iulianum apostatā, acutē, ornateq; scriben do, & sanctē agendo, diutissimē pro Christi gloria laborauerūt, arithmetica ræ com putatio frustraretur. Tanto saltem Christiana lex cæteris excellentior est, quanto & plures docti, & doctis alijs semper doctiores, eloquentioresq; & sanctiores fuerunt, qui hanc secuti sunt, quam quæ alias susceperunt. Si primum religionis huius funda mentum Dialectici, uel Oratores, uel Poëte iecisset, suspicarem ut plebem astutia homi num fuisse deceptā, si docti omnes semper respuissent, iudicarem eam forsitan contē nendā. Si principes, uel ab initio, uel paulō post huic legi omnino fauisset, opinaremur, qd de quibusdā religionibus arbitramur, debiliores a potētiorib; fuisse coactos, successo res deinde, ut sit, legem illā cū lacte suxisse. Diuina igitur providētia uoluit simplicem religionis suę ueritatem ab hominibus primo rudibus, & simplicibus primam origi nem ducere, atq; a simplicibus, & rudibus astutos, ac doctos feliciter irretiri. Permis sit insuper religionem suam, annos plures quam trecentos a potentibus uicq; Gentiu crudeliter impugnari, quo maior esset doctorum testium, & fidelium numerus, reiq; ipsius uerior, certior, firmiter autoritas, nam in prosperitate fidem præstare facile est, in aduersitate difficile. Exquisitissimis tormentis cruciatos fuisse Christianos, ut nostras historias prætermittā, testatur Cornelius Tacitus, uituperauit autē Christianos, credo ut seculis suis aduaretur, quem etiam in historia mentitum fuisse Tertulianum ostendit quia dixerit, Iudeos caput asini colere. Atque in eadem historia scriperit, Pompeium arcana Iudeorum speculatum, nullam in eis simulachrum reperisse. Igitur ab hoc uno mendacio disce reliqua. Accedit quod Hierenus testatur, nō ob aliud tunc de nostris suspitio exorta est, tanquam impijs & impuris, quā ob Hereticoru quorūdam gnosticorum, præsertim uitam incestam prorsus, & execrabilem, sed non in longum durauit infamia, ubi se ipsa cepit ueritas aperire. Lucianus Gentilis, Peregrinum quen dam soporistam, atq; ut ipse describit, & Christianum non legitimum, tanquam osten tatorē iactatoremq; deridens, inquit: Hic præterea mirabilem Christianorum sapi entiam didicisti a sacerdotibus eorum, atq; doctoribus, qui magnū illum uirum in Pa lestina crucifixum adorantes, cæteras religiones spernunt. Ex magistris autem sui lege sibi inuicem fratrem a charitate deuiunciantur, sperant se æternos fore, quia spe ducti miselli uitam hanc, eiusq; bona contemnunt, & quotidie cadibus se sponte subiiciunt. Hęc Lucianus. Quem de Peregrino odij causa mentitum esse, testis est Aulus Gellius

Peregrini familiaris, nam monstrat hunc Peregrinum: uirum grauem, cōstantemq̄ fū-
 tilē uerum Philosophum. Conquestus est Plinius secundus in Epistola ad Traianum,
 quōd urbes Christianorum trucidentur, qui nisi prater Romanorum legem agant, nisi
 quōd antelucanos hymnos canant Christo cuidam Deo. Ad conferendam uerb̄ disci-
 plinam uetēt homicidia, furtā, adulteria, latrocinia, & his similia. Rescriptit autem Trai-
 anus, Christianos inquirendos quidem non esse, oblatos uerb̄ puniri oportere. Cuius
 in sententiam ita Tertullianus confutat: O sententiam necessitate confusam, negat in-
 quirendos innocentes, & mandat puniri ut nocentes, parcit, & sequit̄, dissimulat, & ani-
 maduertit. Quid temetipsam censura circūuenis? Si damnas, cur non & inquisis? Si
 non inquis, cur non & absoluis. Rumorem quoq̄ uanum aduersum Christianorum
 mores exortum, subtilissime confutat, monstratq̄, non de crimine ullo, sed de nomine
 sectę aduersum Christianos actum fuisse. Atq̄ ut aliās diximus, similiter cōquestus est
 Serenus Granus in Epistola ad Adrianum. Vnde Adriānus scripsit ad Minutium Fun-
 danum procōsulem Asię, ne permitteret Christianos innocios homines perturbari, ca-
 lumniatoribusq̄ illorum occasionem latrocinādi concedi. Epistolā Adriani integram,
 Eusebius noster adducit. Mellitus Sardenis Episcopus ad Imperatorem Antoninum
 Verum, librum pro nostrā religione scripsit, in quo refert edictum Antonini ad
 cōsuetos reprehendentes eos, quod cultum immortalis Dei, quem Christiani colant, pertur-
 bent, usq̄ ad mortem Christianos persequētes. Addit in eodē edicto, plurimos ex
 Prouincijs ludices super ijs ad patrem suū scripsisse olim, atq̄ nuper ad se quā plurimos, de-
 nique statuere se quod & pater stauerat, hoc est, ne quis Christianos ob hoc duntaxat,
 quod Christiani sint, insequatur, nisi fortē arguantur aliquid aduersum Romani regni
 statum moliri, Arbitror Antoninum ob hoc etiam timuisse Christum, quod irater eius.
 M. Aurelius scripsit, cū exercitus eius apud Germanos siti periclitaretur, orationibus
 quorundam militū Christianorum à Deo impetrasse, subito contra omniū spes largiss̄
 mos imbres, quibus & suorum sedata sitis, & hostes ob fulminum impetū cōuati, atq̄
 ob insignis facti miraculū eam legionem mutato nomine fulmineam appellauit. Hęc
 scribit Apollinaris atq̄ Tertullianus. Addit Tertullianus Marci Imperatoris extare E-
 pistolas, quibus apertius de ijs indicetur, Eusebius adiungit, miraculum hoc ab histori-
 cis quoq̄ Gentilium fuisse relatum, sed quod Christianorum orationibus factum fue-
 rit pretermissum. Calamitas igitur Christianorum uel ex imperito uulgo, uel ex impijs
 principibus maxime cōtingebat, quorum princeps fuit Nero. Suetonius asserit eos fuisse
 à Nerone Christianos narrat, ob hoc duntaxat quod nouam religionem introducere-
 rent, et ut ipse ait, maleficā, id est magicam, miracula enim multi uidentes, demonibus,
 quod Dei erat attribuebant. Sed infinita ueritas atq̄ bonitas, ueritatem suam ex menda-
 cijs hostium declarauit, & mala hominum conuertit in bonum, permittit quoq̄ usq̄ ad
 mundi finem sanctorū suorum cōtū, uel ab Hereticis uel ab hostibus agitari. Non co-
 git ad salutem Deus homines, quos ab initio liberos pro creauit, sed assidujs inspiratio-
 nibus singulos allicit, quod si qui ad eū accesserint, hos durat laboribus, exercet aduer-
 sitatibus, & uelut igne aurum, sic animum probat difficultate, qui si usq̄ ad finem per-
 seuerauerint, tanquam igne aurum, sic tandem diuino iumine felicit̄ coruscabit.

Quod sacre Christianorum literę uinita non sint. Cap. XXXV L

MAhumethes primos ilios Christianos ualde probat, confiteturq̄ doctrinam
 Christianam, id est Euangelistarū, Apostolorūq̄ libros ab ipso Deo autori-
 tatem mirabilem accepisse, ac Testamēto ueteri antepositi. Sed hos libros ait
 post Apostolos à Christianis fuisse corruptos, totūq̄ id machinatus est homo
 tam callidus quām bellicosus, quoniā asserit se Christo apertissimis uerbis fuisse promissum,
 qui in Euangelio dixit. Prædico uobis post me uenturū esse quendā Dei nuntium no-
 mine Mahumethē, illū uidelicet spiritū ueritatis, q̄ docebit uos omnia. Principio machi-
 natio huiusmodi, etsi apud brutos, imbellesq̄ homines (tales enim Mahumethes fuit)
 tam ut quā dolo locum habuit, tamen apud magnos, prudentesq̄ uiros, nimum ridicu-
 la est. Nam ante Mahumethis aduentū nulla causa erat, ob quam Mahumethis nomen
 potius

potius, quàm Pilati, uel Iudæ, uel Antichristi uel etiã Diaboli Euãgelio subtrahere debuissent. Post autẽ Mahumethis aduentũ, ipse Mahumethes potius cultus fuisset ab ijs qui Euangelium colebant, quàm nomen eius ablatum. Sed ipse falsò nomen suum subiungi uoluit, ubi apud Ioannem Christus Spiritum sanctum promittit, cuius infusio Apostolis ipsius non multo post Iesum ad resurrectionem promittebatur, non post autẽ annos sexcentos Arabibus. Promissus est autem nõ homo, sed incorporalis spiritus atque ueritas. Et cunctis Christianorum ducibus consentientibus, præsertim illis qui de promissione uerbis litericis testes erant, quinguagesimo post resurrectionem die aspirauit feliciter, & illuxit. Deinde quonam pacto uerissime est Christianos omnes uolumina illa, quæ tanquam cœlitus data sunt, inopere eo tempore uenerabantur, ausos fuisse mutare. Si qui autem impij ausi sunt, tanquam pauci imprudentesq; à pluribus prudentibus conuicti statim sunt, neque obtinuerunt. Rursus si sacra uolumina passim apud omnes Gentes deprauata fuerũt, multi subito animaduertuerunt, si alicubi solum cœtera exemplaria reclamauerunt. Sed omnino impossibile est libris diuersis linguis, locis temporibus, editos, tam latè subito sparsos, tam frequentatos, prorsus adulterare. Cur Hæreticorum sectæ diuersæ diuersas expositiones potius quàm textus uarios adducebant. Audiuius à pluribus Aethiopicis, & illis quidem literatis, similia omnino apud illos sacra uolumina nostra in Barbaris literis, atque apud Græcos, Latinosq; existere. Scribit Richardus Ebron Theologus, se in Asia omnino eisdem textus apud Iacobianos, Nestorianosq; Christianos hæreticos, atque apud nos legitũe. Proinde ipsum testamentum uetus rectum à Christianis seruari patet. Quia cum translationes multas habeamus & antè Christum, & post Christum editas, partim liberiores, utputa quæ à Iudæis ipsis factæ fuerint, partim ad uerbum obseruatas, maximè à Hieronymo, ubiq; tamen præcipua, imò omnia Iesu Christi mysteria fermè similiter reperiuntur. Et translatio Hieronymi ad uerbum facta ab omnibus Iudæis tanquam uera admissa est, & ipsa quidem ad Iesum confirmadum sufficientissima. Vtissima etiam illa, quæ à duobus & septuaginta Iudæis antè Christum edita est & apud Græcos, Latinosq; & Barbaros Christianos similis extat, cuius prima illa exemplaria, & Hebraica & Græca Tertullianus etiã temporibus suis apud Serapium in Ptolemæi bibliothecis asserit extitisse. Neq; ab Apostolis eorumq; successoribus translatio huiusmodi olim uitata fuit, tum quia difficile erat longe diuulgatos, & ita seruatos codices uitare, tum quia omnino stultum est credere, tot tantosq; uiros testimonia Iudæorum adulterasse ad Iesum occisum uiuificandum, seipsos uerò perdendos. Denique frequentes obiectiones & calumnix, insidixq; undique Christianis illatæ, altercationesq; sepius repetitæ admonuerunt Christianos, rectum scripturarum seruare tenorẽ. Quod si quis unquam à Mahumethẽsibus audierit aliquid, ad Mahumethem pertinens testamẽto ueteri fuisse subtractum, respõdeat nullo unquam pacto Iudæos cum Christianis ad hoc agendum conuenire potuisse. Testamentum autem uetus neq; apud Iudæos, neq; apud Christianos Mahumethẽsibus quicquam fauet. Sed ut ad nouum redeam Testamentum, hoc ipsum esse syncerum, constat ex Apostolorum discipulis, discipulorumq; successoribus, qui & operibus, & scriptis de textus sinceritate testimonia perhibent. Constat etiam ex antiquissimis concilijs sæpe constitutis, ubi ad decẽ doctissimorũ uiuorũ millibus, qui circũferbantur codices ex amussim examinabant, unde nihil unq; admissum est ab Ecclesia absq; examine sequentissimo. Garrit præterea Mahumethes successores Apostolorum partem illam Euãgelij addidisse, puta, quod homo ille Iesus summus esset Deus, & uerè mortuus. Primo quidem hoc in scriptis Apostolorum, Euangelistarumq; tam sæpe, & eo ordine, eaq; similitudine connexum est, ut nullo modo esse queat adiunctum. Deinde nihil aut difficultius persuadetur, quàm quod homo sit summus Deus, aut dissonantius proferri uideretur, quàm quod uerus Deus sit, & uerè mortuus. Nunquid igitur hoc adiunxerunt, ut facilius quod prædicabatur, persuaderent nihil fermè, hoc scilicet excepto, ab his dicebatur, quod aut perfidos Iudæos turbaret, qui Dei, hominisq; coniunctionẽ illam non ca-

piebant, aut Romanos offenderet rerum dominos, qui prohibuerant quenquam absq̄
senatus autoritate Deum cognominari, multosq̄ uolebant Deos, neque illos quidem
summos, Iesum uerò & summum & solum, Christiani absq̄ senatus approbatione uo-
cabant, atque sciebant ob hoc duntaxat se arduam omnino prouinciã ingreßos, apud
Iudæos Gëtilesq̄ ualde periclitari. Quamobrem quod additum Mahumethes inquit,
Minimè omnium uidetur adiunctum, sed uirtute nimium simplicitateq̄ ab initio politi.
At ipse uidetur omnino profunda Christianorum mysteria, quamuis ea legerit, nequa
quam intellexisse. Vbi enim Iesum legit esse Dei filium atq̄ Deum, putat Christianos,
Deos illic duos inducere, patrem uidelicet atq̄ filium. Atque hunc in Alcorano binari-
um deorum numerum detestatur, quod etiam à Christianis est alienum, Deum unum
patrem, Filium, Spiritumq̄ putantibus. Ipse autem licet nesciat quo modo, tamen mira-
culis Christi cõmotus, ipsum Dei filium Deumq̄ fatetur, ubi eã nominat Dei flatum,
spiritumq̄, propriam Dei animam, uirtutem Dei, uerbum Dei, afflatè Deo, ex Virgine
perpetua natum. Præterea, quotiens incidit in Trinitatis nomẽ, homo tantæ rei profusus
ignarus, Christianos falsò nimium, & ineptè calumniatur, quod tres Deos adorent, ne-
sciens proprietates diuinarum distinguere personarũ, ac simul seruari diuinæ substan-
tiæ unitatem, ipse tamen ueritate coactus, Deum ubique in plurali numero de se lo-
quentem inducit, quod & Moses obseruauerat, qui in Genesi Deo, modo singulare no-
men uerbumq̄, modo plurale attribuit, certè unitatem substantiæ in Deo seruans
simul ac numerum personarum. Dixit Deus: faciamus hominem ad imaginem, &
similitudinem nostram, atque alia multa etiam clariora. Sed audi quomodo loquen-
tem Mahumethes Deum faciat Marię omnium mulierũ optimę, & à nullo unquã tacitę
nostrã animã insufflauimus, & illã, filiũq̄ suũ manifestum miraculum posuimus. Itẽ cũ
multos nuntios miserimus, misimus tãdem Christũ Marię filiũ, cuius sectatores fideles
manserunt, & constanti corde fuerunt. Ei nos Euangelium dedimus, ut per ipsum homi-
nes Dei amorẽ gratiãq̄ assequerent. Rursus, Christo multã cõtulumus bonitatem, cũq̄
doctorem filijs Israëli p̄posuimus. Item, Christũ ad diuinæ legis cõplementũ misimus,
Christũ Mariãq̄ miraculũ fecimus, optimũq̄ ipsi in paradyso locũ dedimus habitandũ, ac
sæpe similiter. Quamobrẽ & si arrogas fuisse negari nõ potest nõ minus ignoratiã q̄ ar-
rogatiã uidet esse culpãdus. Multũ enim suã arrogantiam tẽperauit, cũ dixit in Alcorano,
se miracula neq̄ fecisset, neq̄ facturũ, plurima ignorare, esse purũ hominẽ, quãuis nunci-
um à Deo inspiratũ, neq̄ se dare posse ueniã peccatorũ. Ueni se inuocari, & adorari, cõ-
fessus est in super, esse in libris suis nõnulla, de quorũ ueritate dubitari possit. Ex quo ap-
paret ipsum ueritatis spiritũ nõ fuisse, multũ quoq̄ Alcorani autoritati detraxit, cũ in-
quit: Quicũq̄ Deũ unũ adorans honestè uixerit, siue Iudæus siue Christianus, siue Sara-
cenus sit, misericordiam, salutẽq̄ à Deo cõsecuturũ. Autoritatem uerò Euãgelij mani-
festissimè cõstiterit, cũ lumẽ, directionem, perfectionemq̄ cognominat. Vnde & Mahu-
methis sectatores, eo concedente, fatentur nouo testamento accedente, ueteris testa-
menti ritus magna ex parte merito cessauisse. Testamentum uetus nouumq̄ eo pacto
intelligit, & exposuit, mãdauitq̄ Mahumethes, q̄ se utriusque uerissimum interpretem
esse aũuerat, creationem mundi, Adæ progeniem, historiam omnem hebraicam
probant, & Christi doctrinam. Expectant Antichristum fore pessimum hominem,
quem à Christo occisum iri putat. Item corporũ resurrectionem, ultimum iudicium,
supplicia & præmia sempiterna, Christũ proximũ Deo sedentẽ collocant. Mahumethẽ-
ses Christi oratione, qua & nos, quotidiana utuntur ad Deum. Pater no-
ster, et reliqua. Sed ubi nos dicimus, & ne nos inducas,
ipsi dicunt, Deus fuit & Deus erit, Ma-
humethes missus à Deo.

Queritur igitur, quæ nã causa sit, quæ Iudeos adhuc multos in p̄sidia detinet? Propheticoꝝ, Christianoꝝq; myſteriorũ diuina profunditas, & quia diuina, ideo humana intelligentia nõ penetrabilis, atq; e conuerſo. Rurſus ingeniu mercenariõũ, miferabiliũq; Iudaõrum incultum proſus, & pertinax. Auaritia tũ eius quod ſuum eſt ſeruandi, tũ faciendi foenoris inexplebilis, naturalis ſuorum amor, innatũ odiũ Chriſtianõrum. Quid autem poſt beatum Gregorium Barbaros plurimos traxit in heꝛeſim? Difficillima diuinãũ literarum interpretatio, Barbaroꝝ Genus nimium imperitum, uiolenta Mahumethis regis Arabũ manus, ſeptemq; regũ ipſi ex eius familia per ordinem ſuccedentiũ leges. Accessit & licentia largior. Verũ quid Gẽtiles olim à uera Hebrẽõũ religione detorſit? Mandata ambitioſoꝝ principum, etas parũ erudita, proſuſa licentia, fallacia demonũ malignoꝝ. Auxerunt errorem deinde blãdimẽta, adulationesq; Poẽtarũ. Detinet autem omnes facile, in quõis errore mos patet, & diuturna conſuetudo. Non poteſt cõſuetudo in errore Chriſtianos legitimos detinere, qui à principio religionem ſuſceperunt ab errore ſemotam.

Nihil autem opus eſt, ut lõga diſputatione cõfirmẽ, quæ Chriſtus, eiũq; diſcipuli credenda, ſperanda, agenda propoſuerũt. Satis enim ueritatis, authoritatisq; habent, cum à diuina ueritate procedere iam probauerimus. Maximam igitur Chriſtianõũ inſtitutionum promiſſionũq; rationem aſſignauerimus, cum Pythagoricorum ritu dixerimus, ille dixit. Meminerimus autem turbari nõ oportere, ſi horum minus capaces poſſimus eſſe, maximum enim diuinitatis eorum ſignũ hoc eſſe cenſeo. Nempe ſi ea mens noſtra penitus comprehendit, minora ſunt mente, ſi talia ſunt, diuina eſſe non poſſunt, ſi enim diuina ſunt, capacitatem omnem humanæ mentis excedunt. Fides, ut uult Ariſtoteles, eſt ſcientiæ fundamentum, fide ſola, ut Platonici probant, ad Deum accedimus. Credidi inquit Dauid, et propterea ſum locutus. Credentes igitur,

propinquantesq; ueritatis, bonitatisq; fonti, ſapientem beatamque uitam hauriemus.

FINIS.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florētini procemium in Platoniam Theo- logiam de animorum immortalitate, ad Lauren- tium Medicem.

Lato Philosophorum pater, magnanime Laurenti, cum intelligeret quemadmodum se habet tu-
sus ad Solis lumen, ita se habere mentes omnes ad Deum, ideoq; eas nihil unquam sine Dei lumi-
ne posse cognoscere: merito iustum plura censuit, ut mens humana sicut à Deo habet omnia, sic
ad Deum omnia referat. Igitur siue circa mores philosophemur, animum esse purgandum, ut tan-
dem factus serenior, diuinum percipiat lumen, Deumq; colas. Siue rerum causas perferretur,
causas esse querendas, ut ipsam denique causarum causam inueniamus, inuentamq; ueneremur.
Neq; solidum ad id pietatis officium Plato nosse ceteros adhortatur, uerum etia ipse maxime pre-
stat. Quo factum est, ut & ipse sine conuersa diuinus: & doctrina eius apud omnes Gentes Theologia nuncuparetur, cum
nihil usquam sine morale, siue dialecticè, aut Mathematicum, aut Physicum tracter, qui mox ad contemplationem cul-
turm; Dei summa cum pietate reducat. Quoniam uerò animum esse tanquam speculum arbitratu, in quo facile diuini
uultus imago reluceat: idcirco dum per uestigia singula Deum ipsum diligenter indagat, in animi speciem ubiq; diuertit,
intelligens oraculum illud (nosce te ipsum) id potissimum admonere, ut quicumque Deum optat agnoscere, seipsum an-
te cognoscat. Quamobrem quisquis Platonica (que iamdiu omnia Latina feci) diligentissime legerit, consequetur qui-
dem coniecta, sed duo hæc ex omnibus potissima, & plura cogniti Dei cultum, & animorum diuinitatem, in quibus uniuersa
consistit rerum perceptio, & omnis institutio uitæ, totaq; felicitas, præsertim cum Plato de his ita sentiat, ut Aurelius Au-
gustinus eum tanquam Christianæ ueritati omnium proximum, ex omni Philosophorum numero elegerit imitandum,
asseritq; Platonico muratis paucis Christianis fore. Ego uerò cum iam pridem Aureliana autoritate fretus, summamq; in
genus humanum charitate adductus, Platonis ipsius simulachrum quoddam Christianæ ueritati simillimum exprime-
re stituissem, ad illa que dixi, duo præ ceteris diligenter incubui, ideoq; uniuersum opus Platoniam Theologiam de immor-
talitate animorum inscribendam esse censui. In quo quidem componendo id præcipue consilium fuit, ut in ipsa create
mentis diuinitate, seu speculo rerum omnium medio, creatoris ipsius tum opera speculemur, tum mentem contem-
plemur atque colamus. Ror autem (nec uana fides) hoc prouidentia diuina decretum, ut & peruersa multorum ingenia, que
soli diuinæ legis authoritati haud facile cedunt, Platonico saltem rationibus religioni admodum suffragantibus acquie-
scent: & quicumq; Philosophiæ studium impie nimium à sancta religione seungunt, agnoscat aliquando se non aliter ab
errare, quam si quis uel amore sapientiæ à sapientiæ ipsius honore, uel ino intelligentiam ueram à recta uoluntate disunxe-
rit. Deniq; ut qui ea solum cogitant, que circa corpora sentiuntur, rerumq; ipsarum umbras rebus ueris infelicitè præfe-
runt, Platonica tandem ratione commouiti, & præter sensum sublimia contemplerent, & res ipsas umbris feliciter ante-
ponant. Hoc in primis ratione Deus iubet. Hoc omnino humana res postulat. Hoc celestis Plato quondam suis faci-
le, & aspirante, peregit. Hoc tandem & ipsi nostris Platonem quidem imitari, sed diuina donata ope confisi, operose
hoc opere moliti sumus. Sed utinam tanta ueritate id perfecterimus, quæta ueritatis diuinæ ueneratione tractauimus, sed
ut non aliter quoduis apud nos probatum esse uelimus, quam diuina lex compulset. Opus autem ipsum tibi Magnanime
Laurenti iudicari præ ceteris dedicandum, non ut Philosophica tibi aperiam, de quibus iamdiu ita disputas, ut nō tam
tibi, qui hæc iam uideris miro quodam ingenio consequutus, quam ceteris prætorum arcana uideat edidit, sed quod
nos beneficio tuo id odium quo facilius philosophari possemus, consecuti sumus, & Plato nosse hæc nostro erga te officio
gratulaturus admodum uideatur, quoniam quod ille in magnis quondam uiris potissimum
exoptat, ipse Philosophiam unā cum summa in rebus publi-
cis autoritate coniunxerit.

THEOLO.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de immortalitate animorum;

Marsilio Ficino Florentino auctore,

LIBER PRIMVS.

Si animus non esset immortalis, nullum animal esset infelicium hominū.

Cap. I.

Vm genus humanum propter inquietudinem animi, imbecillitatemque corporis, & rerum omnium indigentiam, duriores quam bestiarum uitam agat in terris, si terminū uiuendi natura illi eundem penitus atque cæteris animantibus tribuisset, nullum animal esset infelicium hominū. Quoniam uerò fieri nequit, ut homo, qui Dei cultu propius cunctis mortalibus accedit ad Deum beatitudinis auctorem, omnino sit omnium infelicissimus. Solum autem post mortem corporis beator effici potest, necessarium esse uidetur, animis nostris ab hoc carcere discedentibus lucem aliquam superesse. At si lucem suam humanæ mentes nequaquam respiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco, unde sapienter merito cogimur propriæ diuinitati diffidere. Soluamus obsecro cœlestis animi cœlestis patriæ cupidi, solutamque quamprimum uincula compedum terrenarum, ut alis sublatis Platonis, ac Deo duce, in sedem ætheream liberius peruolemus, ubi statim nostri generis excellentiam feliciter contemplabimur.

Cæterum ut euidenter appareat qua ratione potissimum mentes hominum mortalitatis claustra resoluerent, immortalitatem suam cernere, beatitudinem attingere ualeant, conabimur sequenti disputatione pro uiribus demonstrare, præter pigram hanc molem corporum, qua Democritorum, Cyrenaicorum, Epicureorum consideratio finiebatur, esse efficacem qualitatem aliquam atque uirtutem, ad quam Stoicorum Cynicorumque inuestigatio sese contulit.

Supra qualitatem uerò quæ cum materiæ dimensione diuiditur & mutatur omnino, formam quandam præstantiorem existere, quæ licet mutetur quodammodo, diuisionem tamen in corpore non admittit. In ea forma rationalis animæ sedem ueteres Theologi posuerunt Huculque Heraclitus, Marcus Varro, Marcusque Manilius ascenderunt.

Super animam rationalem extare mentem angelicam, non indiuiduam modo, sed etiam immutabilem, in qua uidentur Anaxagoras & Hermotimus quiescisse. Huius denique mentis oculo, qui cupit ueritatis lumen, & capit, Solem ipsum præesse diuinum, in quem Plato noster purgatam mentis aciem dirigere iussit, docuit, & contendit. Proinde cum huc ascenderimus, hos quinque rerum omnium gradus, corporis uidelicet molem, qualitatem, animam, angelum, Deum, inuicem comparabimus. Quoniam autem ipsum rationalis animæ genus inter gradus huiusmodi medium obtinens, uinculum nature totius apparet, regit qualitates & corpora, angelo se iungit & Deo, ostendimus id esse prorsus indissolubile, dum gradus nature connectit, præstantissimum, dum mundi machinam præsidet, beatissimum, dum se diuinis insinuat. Ita uerò nostrum animū se habere, atque esse talem, rationibus primò communibus, secundo argumentationibus propriis, tertio signis, quarto solutionibus quæstionum asseuerabimus.

Corpus natura sua nihil agit.

Cap. II.

Quoniam corpus apud Platonem ex materia quadam constat & quantitate, atque ad materiam extendi & affici pertinet solum, & ipsa extensio affectioque passiones quædam sint. Quantitas autem aut nihil est aliud quam extensio ipsa materiæ, aut liquidum aliud est, est tamen res quædam talis, ut & diuisioni subiecta sit semper, & ma-

& materiam sequentibus omnibus subijciat passionibus, & nihil effundat in materiam alienam, conseqvens est, ut corpus ipsum quatenus corpus, agat quidem nihil, sed soli passioni subijciatur. Idem quoque ex eo patet, quod ad actionis cuiusque naturalis perfectionem tria potissimum exiguntur. Primum, ut agens in seipso potentissimum sit. Secundum, ut ad motum promptissimum. Tertium, ut facile penetret patientem, atque ipsum patientis agendi proxime uniat. His omnibus moles corporis impeditur, to esse videtur, primum, quia cum in partes plurimas porrigatur, uirtus agens in ea dispersa est, & à seipsa distans & distracta quamplurimum. Virtus uero sicut unione augetur, ita dispersione minuitur. Idcirco siccitas uim tum caloris tum frigoris auget, quia uim, humiditas uero debilitat, quia dispergit. Deinde quo maius corpus est, eo secundum seipsum pigrius est, ineptiusque ad motum. Igitur quanto magis augetur corpus, tanto magis retardat motum, ac distert diutius actionem. Nempe uis leuitatis sursum tollit scintillam uelocius, quam flammam. Vis grauitatis celerius deorsum trahit lignum siacutum fuerit, quam si latum. Postremo, cum corpus quodlibet suum impleat locum, ac locus unus duobus corporibus nequaquam sufficiat, commigrare in unum corpora nequeunt, ac etiam diuina soliditate densitateque sua penetrationem mutuam prohibent. Itaque distantia partium uirtutem agendi debilitat, molis amplitudo retardat motum, crassitudo penetrationem corporum impedit. Et quod dederius est, si distractas corporis alicuius partes natura coarctet ad augendam ex unione uirtutem, interim crassius corpus ipsum euadit, & ineptius ad ingressum. Ac si rare faciat ipsum ad acquirendam motus penetrationisque facilitatem, statim uirtus agendi dispergitur. Quapropter cum tres esse debeant perfectæ actionis conditiones, corpus aut habet tres alias illis aduersas, aut unam illarum accipiendo, non accipit aliam. Oporteret quippe breuitatem simul habere leuitatem, & raritatem. Quæ quidem tria ad incorporealem quendam habitum corpus ipsum reducut, ut omnis agendi uirtus sit ad naturam incorpoream referenda. Nonne ex ipsa quantitate multitudo partium est tum in agente, tum in patiente, tum in medio horum spatios? At propter primum illud remissior actio est, quæ aliter esset admodum uehementer. Propter secundum paulatim transigitur, quod subito impletur. Propter tertium serò peragitur, quod cito consummaretur. Quapropter ad uim quandam incorporealem pertinere uidetur uehemens, cita, & subita operatio. Idem nobis ostendit ignis, qui sua tenuitate præ cæteris elementis naturæ spiritali appropinquat, est autem efficacissimus omnium, momento enim penè facit, quod alia corpora longo tempore, admixtione in se aliorum non patitur, qualem cætera corpora patiuntur. Scintilla ignis, si datur materia, totum fermè occupabit orbem. Reliqua elementa non tantum, non tam cito, non tam uehementer seipsa diffundunt. Hic autem quia tenuis est, fit potens. Quia potens sit, latus euadit potius quam conuerso. Fit etiam luminis quod incorporeale dicitur, capax, cuius actio fit momento, & modicus aer in uasis summo, uas in aq̄e summo sustinet, etiã si multorum lapidum pondere oneretur. In fulgure quoque & hõbarda planè perspicitur, quantum ignis aerque ualeant. Denique cœlum quanto minus crassum est quæ cætera, tanto luce, motu, effectu est mirabilius. Si igitur corpus quantum propinquius sit incorporeis, tanto ad agendum fit efficacius, quis nõ uideat agendi uim in natura incorporeali consistere? Quod hinc etiam intueri licet quod sicut primum in natura, qui Deus est, agit in omnia, nihil patitur, ita ultimum, quod est materia corporalis, pati oportet ab omnibus, agere uero per se in aliud minime, cum nihil sit infra ipsam quod ab ipsa patitur. Ac si in linea infinita que unitate infinita est agendi uirtus, in multitudine infinita nulla est uirtus agendi, sed infinita patienti natura. Infinita multitudinè corpus esse Pythagorici arbitrantur, quoniam absc̄e sine diuiditur. Siquid igitur agere corpora uideantur, non ex ipsa sui mole, ut Democritei, Cyrenaici, Epicurei putauerunt, sed ex aliqua uis & qualitate illis insita operantur. Nec iniuria. Vbi enim contrariorum oritur oppositio, ibi naturalium corporum editur actio. Oppositio illa nascitur in genere qualitatum. Adde quod materia sub omnibus his corporibus una est, una quoque interminata dimensio. Si igitur actio à materia perueniret, aut dimensione, una esset omnium operatio. Nunc uero cum diuersæ apparent diuersorum corporum actiones, non per materiam dimensionem uel unam, sed per uarias ipsorum qualitatesque operantur. Merito, quoniam qua ratione

ratione sunt, eadem agunt. Sunt autem non per molem in specie hac aut illa, sed per hanc formam aut illam, per formam igitur operantur. Præsertim cum agens patienti propinquet per formæ qualitates prius quam per terminos quantitatis. Ac per formæ uim trahat in materiam alienam, potius quam per quantitatis dimensionem, & singula materię puncta non dimensione attingat, sed qualitate. Sic per frigiditatem aqua frigefacit. Ignis per caliditatem calefacit potius quam per molem. Ignis enim non quia amplissimus, sed quia feruentissimus urit. Ac si totius eius calor quasi ad punctum tui redigatur, propter maximam unionem potentissimus erit ad comburendum. Sic beneficio qualitatis, præsertim in angustum coactè provenit actio. Hinc fit ut causę naturales effectus producant suos qualitate similes causarum potius, quam æquales quantitate. Ac si contingat interdum æquales prouenire, necesse est prius apparuisse per similes, quasi per qualitates actio præragatur, postquam necessarid in eis atque per eas effectus causas referunt. Ideo filij statim nati penè omnes complexione & figura parentū similes sunt, æquales autem magnitudine rariis, & posterius. Sed quis hæc non uiderit? Neque enim si corpori magno propinquas, magnus efficiaris, at si calido, certè calefcis, neque ullo sensu percipis quantitatem, nisi prius sensum qualitas mouerit. Quis enim quam magnus sit paries iudicabit, nisi hanc ipsam magnitudinem color lumeneq; ad oculum usq; perduxerit? Ac iudicium quantitatis magis priusq; propter distantiam perditur, quā luminis & coloris, quasi sit efficacia motionis in qualitate. Quod hinc perspicuè confirmatur, quod res quælibet appetitum ratione boni (quæ qualitas est) semper mouet, non ratione magri aut multi. Alioquin semper quæ maiora pluraue sunt eligeremus. Nunc uero in ijs quæ mala putamus, minora paucioraue eligimus. Qualitas autem ideo corpus esse non potest, quia duo corpora eodem in loco sine mutua offensione omnino coherere non possunt, qualitates uero plures in eodem pariter confunduntur. Siquidem in mel lis materia color flauus, dulcedo, & odor, tres qualitates ubiq; simul reperiuntur. Quęque enim guttula mellis, flaua, dulcis, naribusq; strauis est. Accedit ad hæc, quod omne corpus natura sua in longum, latū, & profundum extenditur. Qualitas autem non sua natura uidetur extendi. Nulla enim esset qualitas alicubi nō extensa. Insunt tamen pñcti, unitati, numero, harmonię, uirtutibus, qualitates aliquę nō extensę. Qualitas igitur nō est corpus, præsertim quia si naturalis ipsi esset extensio, quanto latior fieret, tanto fieret & robustior. Fit autem dispersione debilior. Igitur qualitas per se quodammodo indiuidua, in corporis dimensione diuiditur. Siquidem de ratione quantitatis solum fit diuisio, cū diuisio ex uno semper delectatur in plura. Seruat tamen qualitas etiam in corpore quandā indiuisibilis nature proprietatē. Nā ut Platonicis arbitrantur, albedo quę est in parte quauis corporis albi, non proprie dicenda est pars albedinis illius quę est in corpore toto, imò partis albedo dici debet potius quam pars albedinis. Nempe si album corpus plures in partes diuiseris, in singulis partibus eadē restabit albedinis ratio. Vis quęque & actio similis, non tamen amplitudo eadem uel æqualis. Ideo non ad qualitatem proprie, sed ad corpus ratione quantitatis diuisio pertinet. Ad qualitatem præcipuè in exiguum redactam pertinet actio. Hęc utique corpus non est, ac maxime cū ad punctū colligitur, fit incorporea. Quo fit, ut incorporealis naturę uirtute, non ex materia corporeum proueniat operatio.

Supra formam diuisam in corpore extat forma indiuidua, id est anima. Cap. III.

Iam igitur à corpore ad qualitatem ascendimus. Qualitatem uero more Platónico omnem formam diuisam in corpore appellamus. Sed nunquid in ea Stoicorum Cy nicorumq; more sistendus est gradus? Minime. Qualitas forma quæda est. Formę natura simplex, efficax, agilis ad agēdū. Vnde forma à Physicis actus sæpe uocatur. Natura huiusmodi in materia inficitur gremio, ex simplici diuisibilis in puraq; ex actiua passioni obnoxia, ex agili fit inepta. Ideo neq; mera forma hæc est, neq; uera, neq; perfecta. Non potest hæc prima forma esse, si mera non est. Vnumquodque enim prius sit saltem secundum genus oportet quam inquitur. Item non potest esse forma prima, si non est uera. Vnde enim mens hanc formam arguit: non omnino ueram esse: nisi inde ubi ipsa

ubi ipsa cernit aliquam veriolem, ad quam comparata hæc deficit, & falsa quodam modo esse conuincitur. Vbi nã mens veram ipsam videt formam? profecto aut extra se aut intus eam conspicit. Si extra se prospicit: certè alicubi in natura est forma quædã vera, superior qualitate. Si in se ipsa mens intuetur eam, nõ deest menti vera forma: non ergo deest mundo. Præterea validior quidem veritas est quàm falsum, cum veritas esse sine falso possit, falsũ abscque veritate consistere nequeat. Non enim falsum quicquam dicitur, nisi saltẽ verum sit illud esse falsum. Neque valet quicquam, nisi verũ sit ipsũ valere, neque verè intelligi esse falsum, nisi per veritatem. Neque falsum dicitur, nisi quod fallit, neque fallit nisi per imaginem veritatis. Si igitur veritas est falso validior & forma minus, vera videlicet qualitas, in ordine rerum est aliquid, multo magis vera forma in rerũ ordine reperitur. Præsertim cũ quanto intellectus præstatur verior, quàm sensus, tanto intelligibilis forma præstantior verior, quàm forma sensibilis esse debeat. Per hæc patuit qualitatẽ nõ posse esse primam formã, tum quia mera nõ est, tum quia nõ vera. Constat idẽ quoq; quoniã non perfecta. Primũ enim in quolibet genere, totius generis est principium. Quod est aliorum principium, sequentia cõinet. Nihil igitur sui generis deest illi quod est in suo genere primum. Quemadmodũ Sol si inter lucida primũ est, nullo caret luminis gradu. Cetera sub eo lucida, vt sidera atque elementa, non totam capiunt luminis plenitudinem. Quoniã igitur prima forma omnes formatũ perfectiones complectitur, atque idcirco imperfecta esse nequit, recte concluditur, formam illam quæ dicitur imperfecta, primam esse non posse. Adde, quod qualitas quia ita inhæret materiæ, vt cum ea dilatetur & diuidatur, materialis (vt ita dixerim) profus euadit. Ac si à materiã separetur, corrumpitur. Quocirca seipsam non sustinet, sed à materiã tanquam subiecto sustinetur. Quod verò seipsam sustinere non potest, multo minus ex seipso subsistere. Itaque cum in alio iaceat, ab alio certè dependet. Oritur enim qualitas aliquando, cum mutetur & pereat. Nihil autem aliquando oritur vt seipso. Quod enim genito præstat initium, generatũ præcedat oportet. Nihil autem seipsam præcedit. Qualitas igitur cum ab alio oriatur, & nihil oriri nisi à superiori aliquo valeat, non potest esse naturæ principium. Verum vnde trahit originem? Nur, quid à materiã? Nequaquam: Quoniã cum materiã commune & informe subiectũ sit, atque idcirco quantum in se est semper & vbiq; ad omnes formas æquẽ se habeat. Vnde nam id prouenit, vt aliàs & alibi alijs formis ornetur, nisi ab aliquo superiore, quod eam & alibi & aliàs aliter afficit? Præterea si materiã sibi ipsi data sit formam, quærimus vtrum ipsa virtute sua prius habeat eam formam, quàm sibi sit præbitura, aut non habeat? Si non habet, neque concipere quidem potest, sin habet, non est vtique materiã prima, sed aliquid ex materiã & formæ virtute cõpositũ. Atq; de hac ipsa virtute similiter inquiremus, nunquid eam habeat à seipsa, an ab alio? Quod si habet ab alio, ab alio quoq; habet formam. Sin à se, nunquid hanc similiter habet per aliã uirtutem sibi itidem propriam (atque ita in infinitum progrediemur) an potius uirtutem, illam non per aliam possidet uirtutẽ, sed per essentia? Si ita est, essentia materiæ idem erit ac uirtus siue substantia effectiua formarum, & fons erit formarum potius quàm subiectum, imò erit forma potius quàm materiã, & forma omnium præstantissima, forma omnis diuisionis impatiens, neq; fluctuabit (vt nunc) labetium uarietate formarum, sed per essentiam sempiternã formis erit prædita sempiternis. Ex his colligitur materiã non habere suapte natura vim ullam formarũ procreatricem, quia formare seipsam non potest informe subiectum, cum nihil omnino agere queat, siquidem actio à forma prouenit, à qua prouenit esse. Ac si materiã quæ subest arti, quamuis forma non careat, non tamẽ à se ipsa, sed ab artis forma ad formam ducitur artificij, certè materiã quæ naturæ subijcitur, cum sit informis, non à seipsa, sed à natura formæ ad formam ducitur naturalem.

Vnde igitur erit qualitas? forsitan ab alia qualitate, puta quod ignis alius aliam generet? Neq; id quidem. Nam qualitas quia esse nequit absq; fomento materic, adeo materiæ suæ nõ dominatur, multo minus dominabitur aliene. Non igitur per se corpus ali cuius qualitas corpus aliud sola sua potestate formare. Corpus quidem naturale, per ipsam motũ, quæ soli passioni subijcitur, agit nihil, per qualitatẽ uero nõ agit sufficienter. Hæc enim quandoquidem non habet, sufficientiam existendi, non præstat corpori suffi-

cientiam

sufficientiam existendi, non præstat corpori sufficientiam operandi. Profecto quia ignis prius genitus fuit ab aliquo, quam ipse aliud generaret, prius sibi cõuenit vt sit effectus quam ut efficiens. Effectus conditio hæc innata est, vt pendeat aliunde. Quapropter quoties ignis aliquid operatur, agit tanquam superioris causæ instrumentum. Si enim ignis hic aut ille esset causa generandi, ignis prima id est summa, cum à causa alicuius generis prima, genus profluat vniuersum, totum vbique ac semper ignem efficeret. Itaque faceret cum se ipsum, cum ignem quemlibet qui ante ipsum fuit, & qui post erit. Cum igitur ignis hic aut ille non sit prima generationis huiusmodi causa, querimus cuius sit causæ instrumentum. Nunquid ignis alterius? Nequaquam. Primo, quia æqua est illa causa, non superior. Deinde, quia vel extinctus est iam ignis ille vnde hic ante manauerat, vel remotissimus. An forte instrumentum est aliorum elementorum? Neque id quidẽ. Non est enim in dissimilibus & contrarijs elementis vlla ignis generandi ratio cui ignis hic alium generaturus tanquam instrumentum subijciatur. Num igitur instrumentum sit cœlis? Minime. Non enim ignis hic remotissimi illius corporis, instrumentum fieri potest aliter quam per medium. Media verò hæc corpora sunt inepta. Ac positus inter cœlũ, siue ignis spheram, atque dissimilia elementa, ad ignem hunc in terra gignendum, interponendus est ignis aliquis hunc ignem generaturus, quam conuerso. Similiter in singulis rerum naturalium speciebus argumentabimur. Quamobrem præter omnes huiusmodi formas inesse oportet omnibus & præesse substantiam quandam incorporealem per corpora penetrantem, cuius instrumentum sint corporea qualitates. Quo enim pacto qualitates singulæ, quæ superte natura inflabiles inordinateque sunt, aut itabilem ordinem in generationis successione seruarent, nisi per ordinẽ altioris causæ stabilẽ regerentur, aut ad eisdẽ effectus statutus temporis curricula semper reuerterent, nisi una eademque causa esset quæ illas quoties tempore ducens, statutus temporibus similiter duceret.

Mens humana quotidie à particularibus formis ad uniuersales absolutasque se confert. Item supernaturales formas certis adstrictas materijs per mathematicas (quibus in certa materia sufficit) ad metaphysicas (quæ neque certa neque in eia materia indigent) ascendere solet. Præterea à dimensionibus, quæ tam situ quam partibus egent, ad punctum sine partibus, sed quodammodo circa situm: rursus à punctis ad numeros, qui partibus quidẽ indigent, situ uerò nequaquam, demum à numeris ad unitatem, cui neque partibus ullis opus est, sese attollit. Atque ultra unitatem indiuiduam, sed accidentalem, ad substantialem se unitatem id est formam transfert, indiuiduamque essentiam, accidentium fundamentum simul atque originem, tanquam ad fixũ quendam & in se ipso manentem accidentium per se mutabilem, alteritque semper herentium, cardinem. Si tantam ad ascensum rationalem mens humana potentiam habet, quæ & pars quædam est uniuersi, & corporeis, uinculis impedita, multo certe maiorem ad idem in seipso possidet uniuersum, præsertim cum infimæ mensuris ordo uniuersi ordine trahat originem. Vbi uero ad agendum potentia maior uiget, ibidem naturaliter & magis & citius proditur in actum. Accedit ad hæc, quod si quilibet rerũ genera ad unum quiddam in suo genere quodammodo indiuisibile reducuntur, cuius simplicitate consistunt ut puta motus tempusque ad momentum, forma naturalis ad gradum minimum naturalem Geometricæ dimensiones ad signum, numeri ad unitatẽ, cur non etiam substantiæ genus ad indiuisibile substantiã redigatur? Vt quemadmodũ figuræ omnes quæ inæqualitatis participes sunt, ad circulearem omnĩ equalissimã referuntur, circulares ad indiuisibile, centrum totius æqualitatis initium, ita formæ accidentales diuisibilesque, ad substantialem diuisibilemque formam, forma huiusmodi ad substantialem & indiuisibilem reducatur. Atque ut ultra qualitatem, quæ nõ decremento solũ, sed etiam remissioni subiecta est, substantialis corporalitque forma est, quæ à remissione est libera, quamuis decreseat, ita super hanc esse debet substantialis forma, quæ neque remittatur, neque decreseat, ut ascensus qui in melius proficit, pficiatur in optimo. Talis erit substantia incorporea, quæ in primis hoc habet, ut natura sua minui nequeat, quam oportet alicubi secundum propriam formam in natura subsistere. Indiuidua liquidem & simplicia diuiduis necessario priora sunt atque compositis. Vnumquodque enim antè sit oportet, quam protendatur & tumeat. Indigent quoque hæc illis, non conuerso.

Ab illis enim hæc sumunt exordium, & terminantur ad illa. Quapropter si hæc secundum propriam formam, in rerum natura subsistunt, multo magis oportet illorum quoque genus alicubi secundum formam propriam reperiri. Nempe ex eo quod natura efficacius meliusque materiam suam mouet quam ars suam, conueniens principalem formam in natura materiae suae magis dominari, quam principalem in formam arte materiae suae. Si dominatur magis, duo concluduntur, tum quod proprius quam ars adest materiae secundum situm, tum quod magis quam ars secundum substantiam excellit materiam suam, magisque potest per se sine illa existere. Mouet autem ad idem metalis ratio plurimum, quod qualitates omnes, quia formae in alio sunt quoties generant, formas in alio generant. Non enim possunt liberorem prolem quam ipsae sint gignere. Generat ergo formas in materiae gremio, materiam uero ipsam, quae in alio minime facit, sola illa facit seruataque forma, quae non facit in alia. Materia enim neque ex se est, cum imperfecta sit, & non agat ex se, neque ex qualitatibus, quas antecedit ipsa, sed ex forma quadam quae materiam antecedit. Talis est penitus incorporea. In talis formae uirtute operatione quae fundantur qualitate uirtutes operationesque, postquam in illius opere opera super fundantur illarum. Sed de hoc aliter. Nunc autem meminisse oportet, materiam ipsam, ut Mercurius Trismegistus, Timaeusque putant, esse informem, non nihil, nihil proximam, quod primo infiniteque sit patiens. Unde sequi Plotinus existimat, ut propinqua ipsius materiae dispositio, id est dimensio, qualitasque, & uanissimum quiddam sit, & quantum cunctae est, totum sit passio quaedam. Dimensiones enim nihil esse aliud quam materiae ipsius extensiones, qualitates uero nihil aliud praeter eiusdem, affectiones uidelicet umbratiles & labentes, tanquam umbras quasdam eminentium arborum in torrente. Demum concludit, neque materiam, cum sit primum patiens, neque dimensiones, qualitatesque, cum sint primi patientis passiones primae, esse prima actionum principia posse. Ita Plotinus. Alij uero quidam aliter, quantum ad eundem finem, ita distinguunt. Professio uiuunt materiam ipsam agere nihil posse, quantitatem quoque, si est extensio ipsa passio materiae proficiens a causa quadam materiam extendente, agere nihil, cum sit primum patientis perpetua passio. Sin autem est quasi forma quadam per quam causa materiae motrix extendit materiam, agere forte non nihil. Materiam propriam quia sit medium quo causa illa materiam uidetur extendere, sed a materiam alienam nihil penitus operari, quoniam semper distare cogit agens a patiente, quod impedit actionem. Qualitate uero in materiam tam alienam quam propriam secundum Peripateticos aliquid operari. Quod si a materia quae in neutram agit materiam, ad qualitatem, quae quodammodo mouet utranque, per medium quantitatem, quae solum in alteram scilicet propriam quodammodo operatur nos ratio ducit, nunquid a quantitate, quae nullo modo mouet materiam alienam, absque medio ullo ad rem illam transibimus, quae omnino moueat alienam nequaquam. Qualitas autem est proxima quantitati. Itaque non est omnino sufficiens qualitas ad extrinsecam actionem. Si ergo claudicat ad agendum, a substantia superiore dirigitur, quae omnino sit potens. Merito autem qualitas claudicat, quoniam eo ipso momento quo nascitur, spargitur per materiae latitudinem profunditatemque, & quasi Letho flumine mergitur. Quos, ut antequam ipsa agat quicquam a materia quasi inficiente quodammodo superetur. Nunquam ergo uis eius uincit per se materiam. Idcirco nunquam per se mouebit nisi a superiore causa roboretur. Roboratur profecto & ducit a uita quadam, quae etiam ex lutum non uiuente, quando ranae generantur & muscae, uita a gignit ac sensum, ex una deformis materia fimi uarios speciosissimosque procreat flores, per uaria & speciosissima femina, quae cum saepe non inueniatur in fimo, necessario in uita ipsa sunt. Sparsas quoque materias cogit in ordinem. Ordo ratione procedit. Ratio consistit in uita, uita in uirtute quadam indiuisibili. Siquidem mors diuisione & resolutione contingit. Rursus ex frigidorum corporum collisione generat ignem. Et quando reflexio rerum in speculo, aut calens ferri per qualitatem ignis accidentaliter calefacit lanam, uita illa per uitalitatem ignis femina substantiale ignis speciem producit in lana. Quia denique in nobis pituitas esse quod nutrimentum haud uolenter consumit, sed firuiter & ordinate concoquit & digerit. Quod tam mirabiliter ad uitam redigit formam alimentam non uiuam. Quod grauius sum, leuia deorsum, absque manifesta uolentia praeter simo super illorum naturam, prout uisus

uitæ postulat, continuè transfert: Quod pugnancia inter se conciliat, uincitq; in unum. Certe nõ simplex calor igneus, non alia qualitas ulla pugnantium, non natura diuidua, non nuda naturæ proprietas, imò uerò superior quædam & indiuidua & uisifica uirtus. Sicut autem in nobis, ita & in uniuerso considera. Atque ex his collige, formas corporales non habere ex se inuicem generationem sufficientem, sed causam postulare in super aliquam altiore. Quæ quidem superior causa si rursus forma esset similiter iuncta materiæ, ab alia iterum substantia superiore descenderet. Tandem ne fiat in infinitum progressio, ad formam aliquam perueniendum est, quæ nullis sit mixta corporibus. Tãta uerò est in genere formarum uirtus ad id, ut à materia separata esse possint, ut etiam si quis illas esse quidè coniunctas ex se dixerit, uerum ex ipsa mentium contemplatione sciungi, hinc saltem fateri cõgatur, mentes ipsas esse seiunctas, quandoquidem ipsæ alia separant. Quod hinc rursus apparet, quia substantia per naturam & dignitatem prior est quantitate, ac reliquis accidentibus. Et quia quod prius est, potest esse à posteriore seorsum, potest esse substantia quædam sine quantitatis diuisione, & si potest, utique est aliquando, ne desit naturæ ista perfectio, ne frustra sit ista potentia. Nam in his quæ ad præcipuum uniuersi ordinem pertinent, ita se res habet, ut quicquid potest esse, aut iam sit, ut Physici opinantur, ne cõtingat in æternis mutatio, aut saltem futurum sit aliquando, ne aliquid sit semper inane. Ac si uita, quæ sola origine naturali antecedit sensum, iam nunc per se existit alicubi sine sensu, multo magis substantia, quæ quantitati tam dignitate quam origine præstat, consistit nunc in rerum ordine seorsum à quãtitate, præsertim cum perfectio sit uniuersum, si substantiæ quædam sint solutæ à uinculis quantitatis, quàm quod sint uitæ quædam sensus expertes. Auerrois ex Aristotelis sententia probat corpoream substantialemque cœli formam carere materia, quia uidelicet ibi nulla sit ad diuersas formas potentia, quæ propria est natura materiæ. Ibi tamen dimensio est, & eiusmodi formam inter naturales formas atq; diuinas esse mediam arbitrat, quia naturales formas cum materia simul quantitatè que sint, diuinæ ab utriusque penitus absolute, cœli uerò forma utrarumq; media sit, ne ab extremo ad extremum sine mediõ trãseat. Quapropter eam cum quantitate quidem esse, sed sine materia, consentaneum esse cõfer. Hinc nos hunc in modum argumentamur. Cum substantialis forma soleat in materia potius quam in quantitate iacere, atq; habeat secundum generis naturæque ordinem, maiorem cum materia quàm cum quantitate proportionem, si alicubi absque materia potest esse, multo magis alicubi seorsum à quantitate consistere potest. Præerea, ut Proculo placet, tria sunt genera corporum. Sunt enim quædam (ut eius uerbis utar) materialia simul atq; composita, qualia sunt quæ ex elementis quatuor componuntur. Sunt ulterius elementorum sphaeræ, materiales quidem, sed quodammodo simplices. Sũt denique cœlestia corpora, & simplicia & immaterialia simul. Tria quoque formarum genera ponit, haud aliter quam Auerrois. Vult enim generalem formarum definitionem eiusmodi esse. Forma est id quo aliquid distinctè & actu est & agit. In hac autem definitione dimensiones omnino nullas includi, subiectum tamen quodammodo fortè significari, dum uidelicet dicitur, quo aliquid, & cætera quæ sequuntur. Vnde concludit, si que formæ sine subiecta materia sint, sicut cœlestes, multo magis & multo plures absque dimensione esse posse simul atque debere. Item sic Proculus & Sirianus ad idem argumentantur. Quod ab alio semper extenditur, necessariò dimensionibus est attributum. Quod uero extendit, minime. Materia igitur cum semper ab alio extendatur, necessariò dimensionibus obnoxia est. Quia tamen unumquodque prius in se est quodammodo quam extendatur, materia potest indiuidua cogitari. Quapropter principium illud à quo extenditur, multo magis potest sine dimensionibus non modo cogitari, sed etiam esse. Præerea omne diuiduum est quiddam totum unum ex pluribus partibus constitutum, quæ partes nisi haberent in se unum aliquod atque idem cunctis commune, nunquam totum illud conficerent. Non enim sit unum nisi ab uno. Rursus, nisi essent participes unitatis, nulla partium esset unum, sed plura in infinitum, & quælibet pars innumerè infinita. Vnum autem in illud partibus insitum, non est diuicum singularitatem in singulis, legeret enim ipsum quoque alio copulante. Ergo est idem totumque in singulis. Tale quiddam incorporale esse necesse est. Item cum omne corporale sit unum

quiddam totum ex partibus, quidnam illius unionis causa est? An totum ipsum unita partes, uel partes totum uniuunt? Vel superius aliquid, quod neque pars sit ullius, neque totum ex partibus partes unit inuicem, & ad totum? Totum partes sequitur potius, quam unita. Ac si admittatur quod unit partes, incorporeum erit? Si enim sit ipsum quoque diuiduum, eget alio similiter uniente. Si partes uniuunt totum, absurdum id quidem, quod a multitudine unitati opposita fiat unio, quæ fieri debet ab unitate. Reliquum est, ut præter partes singulas atque totum adsit aliquid unum conspirationis illius causa, quod quidem sit incorporeum, ne cogatur ipsum quoque copula indigere, atque ita abeamus in infinitum. Quapropter non est putandū formam aliquam diuisam in corpore, apicem esse naturæ, rerumque principium, præsertim cum oporteat principii rerum ut sua sempiternum fuisse, & fore. Fuisse quidem semper, nam neque potuit ex se aliquando prodissse (fuisse enim ipsum ante seipsum) neque ex alio, nihil enim ante primum. Reliqua uero non essent unquam, nisi prius fuisset primū. Fore quoque semper, quoniam extincto principio, corrumpunt uniuersa, neque ipsum amplius, neque aliud quicquam renasci potest. Habeat ergo necesse est uim infinitam, per quam ex se infinite uiuat, hanc non habebit, si fuerit corporale. Nam si dimensiones habuerit infinitas, nihil erit in rebus aliud præter ipsum. Si finitas, uim quoque finitam habebit. Mitto (quod aliàs ostendimus) neque corpus, neque corpoream formam, & indigam & mutabilem, sufficiens motionis principium esse posse, sed omne corporeum ab alio agitari, atque opificem, qui opificio miscetur inficiturque, non posse operi dominari, opificemque esse perfectū, primū uel mundani operis architectum. Ergo formam corporeā transcendamus, & consideremus nunc primā quæ deinceps occurrit, ut sicut a corpore tanquā infimo, ascendimus ad formā corporeā quasi mediā, quia habet corporis aliquid, dum dilatatur in corpore. Aliquid uero non habet, siquidē ipsa non est aliquid ex materia & forma cōpositum. Ita nunc ab hoc medio ad formam sublimiorem incorpoream scilicet, prouehamur, quæ nihil habet corporis, sed corporibus distribuat qualitates. Quæ quoniam se subsistit, uera forma & essentia nominatur, tertia in quā essentia, quam etiam suo loco rationale animam appellabimus. Quā ita irrationalis anima comitatur, ut corpus umbra. Essentia illa, & uera & immortalis à Platonis ideo indicatur, quia neque partibus indiget, in quas aliquando dissolui possit, & per quas dispersa uirtus debilitetur, neque subiecto adstringitur, à quo deserta aliquando euanescat, neque contrariæ formæ miscetur, qua infici possit, neque uel loco clauditur, uel tempori uel motui ob indiuiduā & in se manentem simplicitatem substantiæ subest.

Anima rationalis per substantiam immobilis est, per operationem est mobilis, per uirtutem partium immobilis, partium mobilis. Cap. 1111.

Tertia huius essentia naturam qualem esse dicemus? Immobilem ne prorsus, an potius mobilem? Certe non omnino immobilē, quia ipsa fons est qualitatum fluentium in materiā, quæ omni quiete caret. Omnis autē causa secundū naturā propriam agit, ideoque oportet in opere uim aliquam & imaginē causæ referuari. Si essentia illa quæ est causa qualitatum, esset prorsus immobilis, quia per naturam suam immobilem ageret, qualitas inde descendens immobilem in se naturam aliquid quam retineret. Contra uero contingit. Nam tria in qualitate sunt, essentia, uirtus, & actio, hæc omnia uersantur in motu. Essentia eius generatur atque corrumpitur, generatio & corruptio per motum efficiuntur. Virtus quoque naturæ suæ intenditur atque remittitur, puta calor magis minusue feruet. Quod autem magis minusue diuersis temporibus calet, proculdubio permutatur. Actio quoque idem patitur. Ignis siquidem actio, calefactio est. A quam nō momento calefacit, sed tempore. Actio temporalis motus ab omnibus nominatur, ideo qualitas omni ex parte subijcitur motui. Quod hinc rursus apparet perspicuē, quod affectio corporis quæ per qualitates efficitur, nō potest per aliquam temporis moram eadem penitus & similis permanere, ac semper tum in aliam atque aliam graduū proportionem, tum in melius uel deterius permutatur. Neque

siqua

siquis dixerit corporis affectionem permanisse per horam, Platonici ita interrogabunt illum, hora finita, nunquid par sit tunc in illa affectione uirtus, ac in horæ principio? Si non sit par uirtus, certè non stetit horam, cum in ea hora sit secundum potentiam permutata. Si par uirtus dicatur inesse, affectio illa horam rursus aliam perdurabit. Aequales enim uires æqualia faciunt. Igitur si per tantam uim permansit horam, per æqualem rursus aliam permanebit. Hora secunda expleta, similiter de uirtute illa interrogabunt, par ne sit, an impar. Si impar, non stetit. Sin par, stabit quoque tantundem. Dein ceptis in initium similiter procedent, monstrabuntque naturam illam corporis, si modo horam, in horæ dimidiū steterit, perpetuò permanfuram. Perpetuò uerò non uiget corporis secundum se ullius complexio, cum breui omnes extinguantur & pereant, itaque uix momentum temporis eadem perseverant. Et quia in eodem momento incipiunt atque desinunt, in incipiendo autem & desinendo integerrimus existendi habitus minime possidetur, integro uerò existendi actu opus est ad agendum, ideo confirmari uideatur quod in superiori disputatione probauimus, non esse in qualitatibus sufficiens agendi principium. Sed ut ad quaestionem hic propositam reuertamur, si est in qualitatibus, quantum ad eas attinet, motio status omnis quodammodo expers, quoniam pacto ab ea causa gigni proxime possunt, quæ tanto ab ipsis intervallo distet, ut statim habeat omnis motionis expertem? Si ab extremo ad extremum omnia per media transeunt, ut ab hyeme per uer in æstatem, ab æstate in hyemem per autumnū, certè inter qualitatē penitus mobilem, atque essentiam profus immobilem, necessariò ponendū est aliquid quod partim immobile sit, partim etiā mobile. Itaque substantia illa qualitatibus proxime genitrix, omnino immobilis esse nō potest. Quid ergo dicemus? An istam quoque substantiam omnino mobilem asseremus? Minime. Nam uel esset in genere corporalium qualitatē, in quōtamen genere sistere gradum non possumus. Vel causa quæ in genere superiore locatur, effectum suum sufficienti perfectione non excederet, si substantia quæ qualitatē est causa non minus quam qualitas iracillaret. Quocirca substantia illa partim stat, partim uerò mouetur. Tria quidem in se habet & ipsa, essentiam, uirtutem, operationē. Quid horum stabit? quid mouebitur? operatio quidem stare non potest, si duo præcedentia permouentur. Neque moueri essentia, quin sequentia moueantur. Stabit ergo primum, sicut et ipsa essentia, mutabitur ultimum, uidelicet operatio. Sed mediū utrorumque uirtus quid? Stabit & ipsa partim, partim quoque mutabitur.

Super animam mobilem est immobilis angelus.

Cap. V

HActenus formam quandam supra corporis cōplexionem inuenimus, quam rationalem animam appellabimus, cuius essentia temper eadem permanet, quod significat stabilitas uoluntatis atque memoriæ. Operatio autem ex eo mutatur, quod non simul cogitat omnia, sed gradatim, neque momento alit, auget, & generat corpus, sed tempore. Naturalis uirtus manet, quia naturalis eius uigor uiget perennis, neque remittitur. Virtus acquisita mutatur, quia ex potentia in actum, ex actu transit in habitum, atque conuerso. Hucusque ascendit Heraclitus. Varro atque Manilius, Ceterum altius ascendendum, siquidem forma hæc non potest esse totius naturæ principium. Perfectior enim est operatio stabilis, quæ uno momento perfecta in se uisū opus absoluit, quam quæ indiget tempore. Integrior est uita, quæ tota simul est unita se cum, à seipsa non distans, quam quæ per diuersa temporum momenta porrecta, secundum actus affectusque intrinsecos quodammodo a se metipsa distrahitur. Igitur super hanc formam, cuius operatio extrinseca uagatur per tempora, cuius uita, id est intrinseca operatio quasi quodam fluxu dispergitur, ponenda est alia quædam forma sublimior, cuius operatio stabilis sit, cuius uita tota simul unita. Siquidem perfecta semper sunt imperfectis anteponenda, propterea quod sicut perfecta in aliquo genere sunt illa quæ per suam naturam sunt talia, sic imperfecta sunt, quæ per se talia non sunt, alioquin essent integerrime talia. Si itaque imperfecta non sunt per seipsa, per superiora coguntur esse. Item quod mouetur, ex potentia & ocio prorumpit in actum, & terminū aliquem sui motus ac finem expetit, quasi sibi ipsi minus sufficere, sed illo egeat ad quod

F 3 motione

motione sua se confert. At uero super id quod ex ocio migrat in actum, existit aliquid
 semper quod actus plenus est atque perennis. Super id quod propter indigentiam tras
 mutatur, existit aliquid necessarium, quod quia uel nullius unquam indigum est, uel iam
 plenissimum, non mouetur, præsertim cum id quod mouetur, per appetitum proficien
 di mutetur, neque possit aliter quam melioris præstantiorisq; naturæ adaptione profice
 re, neque habeat rem illam quam querit, per motionem, sed post motum adipiscatur,
 non quidē à seipso (quid enim mutari oportuisset?) sed ab alio quodam uberiore. Quod
 enim sui natura caret termino, ab alio perfectiore terminandum est, res mobilis ex se
 caret termino, quia non quiescit in semetipsa. Ac si res quædam talis sit rerum principi
 um, quia per operationem suam mutabilem efficiet omnia, nullus erit status in rebus.
 Nunc uero usque adeo necessarius est aliquis in rebus status, ut etiam motus ipse statu
 non careat. Nisi enim res quæ per motum aliter atque aliter affici dicitur, maneat in sub
 stantia per aliquod tempus, eadem nec mutabit affectiones, nec uariabitur paulatim,
 sed momento tota cessabit. Et ipsa ordinatissima cœlorum circa idem centrum eodem
 que polos reuolutio. Motionum æqualitas, syderum restitutio, alicuius status est parti
 ceptus. Atqui quemadmodum quod stat, stat propter unitatē, & uinitur in statu (quod ali
 as declarabimus) ita quod mouet, mouet propter statū, & stat in motu. Mouetur in quā
 propter statum, id est, propter quandam morticis uirtutis stabilitatem, quæ nisi in suo ui
 gore maneret, non seruaretur ordo ullus in motu, imò neq; motus uel parumper con
 tinuaretur. Rursus stat in motu, id est, perseverat in norma eadem uel æquali uel simili
 motionis. Multa etiam sunt quæ & si secundum aliquam speciem motus mouentur, tam
 en secundum species alias non mouentur, partim ergo mouentur, partim uerò quies
 cunt. Adde quod cum prima rerum materia sit sempiterna, quod per substantialem mu
 tatur formam, interea tamen permanere cogitur per materiam. Itaq; multo magis quod
 secundum quantitatem, qualitatem, locum mutatur, manere potest, imò & debet in
 terim per substantiam. Quid plura? quod nullo pacto manet dum admittit statum, totū
 simul & motum amittere cogitur. Si itaque est aliqua in rebus stabilitas, non potest re
 rum principium mobile esse. Quare quod mobile est, non est natura principium. Igitur
 est aliquid super animam, ut anima quæ natura sua ad intelligendum & non intelligen
 dum est indifferens, cum uicissim ab altero permuetur in alterum, per eius influxū ad
 intelligendum determinetur, quod in tali genere semper est actum. Tale est, quod est
 semper intelligens, siue semper intelligibile actu quod est idem. Præterea quicquid se
 cundum partem tale est, per illud duntaxat tale est, quod tale secundum se totum exi
 stit, sicut lignum ex parte calidum, per ignem calefcit, qui ex toto cælet, quia quod tale
 est per naturam suam, quia calidum, sicut torum à natura propria cōprehenditur, ita to
 tum ab huiusmodi qualitate. Atque contra, quod per partem est tale, non est tale per se
 metipsum. Tertia uero essentia illa, scilicet anima, non est secundum se totam intelligen
 tia. Habet enim alias quasdam naturas præter intelligentiam, expertes intelligentiæ. Er
 go mēs in anima, pars quidem est animæ. Pars quoque est mentis quodammodo, men
 tis inquam altioris, quæ tota solaq; mens est. Quippe si anima mētem haberet à semetipsa,
 in animæ substantia ratio propagandæ mentis inesset, unde & tota anima esset mens,
 & mens quidem tota atque perfecta, & omnis anima mentem haberet, quia in qualibet
 anima ratio animæ reperitur. Et sicut mouere corpus, quia per naturam suam animæ cō
 uenit, animabus singulis inest, ita intelligendi facultas animabus inesset omnibus, e
 tiam bestiarum, si per naturam suam competeret animæ. Ac si super naturam minimè
 efficacem, esse efficaciorē aliquam necesse est, & mens quæ est in anima, neq; solo sui
 actu ullum extra se opus efficit, neque efficaci suæ animæ potentiæ imperat, oportet su
 per eam esse mētem suo actu alicuius operis effectricem, & efficacis potentiæ dominā.
 Merito ergo sicut animæ caput est mens hæc, pars eius excellentissima, sic mentis hu
 ius, quæ non sui ipsius est sed animæ, non absoluta, sed ad animæ huius tracta capacita
 tem, non clara, sed obscura, & quodammodo dubia, huius inquam mentis caput est
 mens quædam, quæ in seipsa est, liberaque & lucida. In quo sanè illud Magorum e
 nodatur ænigma, Est res undique lucida, est res undique obscura, est media, lucida par
 tim, partimque obscura. In ordine corporum res undique lucida est sicilia quælibet
 super

super lunam, obscurus undique est aër, media Luna. In ordine uerò spirituum mens est lumine plena, anima irrationalis uacua, rationalis tenet medium, partem habet intellectualis luminis, parte caret. Ac partem quam habet à Deo, ceu Luna à Sole, aliàs aliter accipit, mutatque figuram. Ideo merito super eam est angelus, qui tanquam stella quælibet super lunam, & totus semper & eodem pacto sui Solis luce refulget. Perfectio ubi natura superior tangit inferior em, ibi ex infimo sui gradu supremum inferioris attingit. Puta infimum ignis aëris attingit supremum. Natura uerò intellectualis corporali est natura superior, tangitque illam ad eam, ut quod inter corpora præstantissimum est, intellectualis sit animæ participes, inferiora uerò quæ plurima sunt, nequaquam. Præstantissima uerò corpora sunt apud Platonicos cœlicolarum, dæmonumque, & hominū. Sed nunquid mentes quæ corporibus huiusmodi tributæ sunt, mentium altissimæ sunt? Nequaquam, alioquin natura inferior, superioris absque medio summum consequeretur. Ergo quemadmodum sub corporibus mente præditis quàm plurima corpora sunt experientientis, ita super mentes corporibus insitas quàm plurimæ mentes sunt nullis attributæ corporibus, atque etiam multo plures sunt quam corporum species, quoniam (ut aliàs ostendimus) rationales animæ inter æternitatem perpetuamque sunt cõstitutæ. Aeternitatis uerò excellentia uidetur exigere, ut plures in ea quodammodo species perfectionisque quàm in tempore sint. Mitto (quod aliàs demonstrabimus) interuallum inter animas primumque principium, infinitum esse, sed spatium inter ipsas atque materiam, esse finitum, ut nemini mirum uideri debeat, super animas plures admodum angelorum gradus, quàm gradus formarum infra animas esse posse. Præterea quando ex duobus sit unum, & alterum illorum quod minus perfectum est, reperitur alicubi per se manere seorsum ab altero, multo magis alterum illud perfectius, & minus egenū, esse alicubi sine altero poterit. Fit autem animal unum ex intellectuali substantia, id est anima rationali, & corpore. Corpora multa uidemus sine huiusmodi intellectu esse ac uiuere. Quid igitur prohibet esse mentes plurimas corporibus non unitas? Tales quidem erunt super animas quæ sunt unitæ corporibus. Proinde mentes coniunctæ corporibus, quatenus tales sunt, speciem animalis solæ non complect, sed compositæ species sunt partes, atque (ut plurimum) ut intelligant, in ea quæ sensibilia sunt, aspiciunt, quare & imperfectæ quodammodo sunt, & imperfectè agunt. Si igitur ab imperfectis in quo libet genere, ad perfecta quæ priora natura sunt, est ascendendum, consequens est ut sit per coniunctas mentes ad separatas ratio nos perducatur, quæ & species ipsæ sufficienter suas compleant, & intelligendo ad illa quæ per se intelligibilia sunt, aspiciant. Mens ipsa, quia per intelligentiam & uoluntatem, nõ necessariò dependet à corpore, & natura licet formas separat, atque circa separatas uiuatur, & quiete potius quàm motu proficit, per naturam est à corpore motuque libera. Idcirco magis naturæ suæ conuenit uiuere seorsum à corpore motuque, quàm ut uiuat in corpore atque motu. Multæ tamen mentes in corporibus mobilem uitam ducunt, quare multo magis, & multo plures immobilem uitam agunt absque corporibus. Quis neget incorporeæ substantiæ secundū generis sui naturam conuenire magis ut extra corpus sit, quàm ut in corpore, ideoque plures illius species à corpore seiunctas quàm coniunctas esse debere? Quod enim generi cuiuslibet naturalis est, id in eo existit ut plurimum. Tales quidem sunt angeli, qui si corpora mundi mouent, ipsi, motis corporibus nullo modo mouentur. Animæ tamē dum corpora transferunt, ipsæ quoque feruntur. Motor qui una cum moto corpore peruagatur, perpetuum stabilemque tenorem & ordinem mouendi non feruat, nisi præsit illi motor immobilis. Ideo mundanæ reuolutionis perpetuus ordo restatur esse aliquos super animas motores immobiles. Elementa quoniam ex fluitante materia constant, sequè mutuo semper in sciunt, nullum ex se ordinem obseruarent, nisi à lege cœlestis motu ordinatissima regerentur. Cum uerò & cœlum per se sit perpetuo immobile, ideoque indigum, ordo in suo motu instabilis non ex ipso prouenit, sed à superno motore prolixi immobili, atque indiuiduo. Non enim in rebus tam diuersis mobilibusque stabili uino perseverat nisi à stabilissimo & unitissimo cardine, qui tandem ad unitatem ipsam statimque refertur. Sane sicut mobile se habet ad mobile, ita motor etiam ad motorem. Ergo sicut elementum quod mouetur mobiliter, ad cœlum quod mouetur stabiliter,

sic motor cœli mobilis uariuſque ad motorem stabilem unitumque, stabile denique & unitum ad statum ipsum unitatemque reducitur. Perfecto motorem sequitur actio illa quæ mouere dicitur, actionem hanc sequitur illa passio quæ moueri, neque sit contra. Non enim priora à posterioribus ducuntur, sed conuerso. Potest igitur multo magis esse alicubi actio illa quæ dicitur mouere, sine passione illa quæ est moueri, quam passio huiusmodi seorsum ab actione. Tamen passio talis in corporibus est seorsum ab actione. Igitur alicubi erit actio procul à passione, ut sicut corpora mouentur quidem, non mouent, sic angeli moueant, nō moueantur, de quibus inquit Zoroaster.

ὁ κόσμος ὅλος ἐστὶν ἄνευ κινήσεως ἀκίνητος ἀκίνητος,

id est, Mundus habet intellectuales rectores immobiles. Igitur sicut qualitates omnino mobiles antecedunt animæ, partim immobiles, partim mobiles, sic animas antecedunt omnino immobiles angeli. Angelos esse, atque esse multos Aristoteles in libro 11. Diuinarum ita probat. Motum cœli continuum, ordinatum, & quantum in se est, inefficentem oportet à motore fieri, qui neque in se neque per accidens moueat. Cui uero motus huiusmodi in cœlo sint multi, inter se discreti, specieque & uirtute diuersi, oportet eos à pluribus eiusmodi motoribus fieri, qui uidelicet neque corpora sint, ne cogatur dum mouentur, ab alio interim ipsi moueri, atque ita in infinitum necessario procedatur. Neque rursus formæ in corpore, ne eas una cum moto corpore moueri cōtingat. Oportet enim ad motorem perfectissimum id est immobilem peruenire, ne in motibus ulla unquam transgressio fiat. Motores eiusmodi, mentes sunt, siquidem in formis à materia omnino solutis intelligibile atque intellectus est idem. Hæc Aristoteles. Hebræi, posteriorēscq; Philosophi mentes illas angelos, nuntiosque nominant, quorum præcipuos nō esse pauciores quam decem, alicubi disputat Auicenna, alibi uerò multo plures significare uidetur. Aristoteles autem haudquaquam pauciores esse quam cœlestes motus, etiam numerum probabili se ratione computauisse fatetur, quod autē necessarium sit sapientioribus se dimittere. Quasi qui suspicabatur, ne forte mentes illæ secundum actionem suā propriā præcipuamque id est intelligentiam, potius quam secundum actionem communem atque posteriorē, id est motū essent dinumerandæ. Præterea cum illæ sint motionum fines, forte uaticinabatur non esse ad motionum numerum numerandas. Atque posse mentes esse quam plurimas, quæ non sint mouendis corporibus distributæ. Quam obrem non iniuria angelos esse pene innumeros & supra significauimus, & in præsentia sic ostendimus. Si species rerum naturalium in materia, quam uis in subiecto, angustæque sint, tamen inter se non per subiectum, sed per se distinguuntur, atque in numerum quam plurimum dilatantur, multo magis substantiæ ipsæ quæ super materiam in seipsis uiuunt, per se ipsas distinctæ sunt, atque mira quadam absoluti generis sui fecunditate in species quasi innumeras prorsus amplificatæ. Præterea intelligibile genus si apte natura magis multiplicabile quam corporeum esse uidetur. Siquidem numeri, dimensio nes, figuræ, proportiones, raritas corporum, uelocitas motionum, in ipsis corporibus semper terminata sunt, in mente autem absque termino pro arbitrio protenduntur. Rursus quæ in materia particularia sunt, in mente inuērſalia sunt. Denique intellectus ultra corpora cūcta, alia pro arbitrio innumera tā incorporea quā corporea cogitat. Cū ergo intelligibile genus magis admodū quam sensibile amplificari possit, potētiaque tam bona in uniuerso semper inanis esse non debeat, proculdubio iam actū sunt substantiarū species separatarum, multo plures, quam species corporalium, præsertim cum potentia præstantior, et magis et prius in uniuerso actum sibi suum adsciscat, quāra debilior. Denique uniuersi ordo cum sub infinito bono quam optime dispositus sit, exigere omnino uidetur, ut quæ in ipso sunt meliora, quatenus fieri potest, super deteriorum quantitatem multiplicentur, præcipue cum inferiora superiorum gratia sint constituta. Quod quidem in ipsis mundi sphaeris manifeste uidemus. Quo enim mobilior sphaera est, eo & amplior, adeo ut terra & aqua si ad superiora conferantur, quasi punctum ad circumferentiam sese habere poterunt. Quod autem in corporibus est dimensio, id in rebus incorporeis numerus esse uidetur. Quapropter consentaneū est, ut intellectuales substantiæ, utpote quæ optime sunt, ac per se existunt

existunt, finesq; sunt corporaliū omnium quæ illarū gratia sunt procreata, longè plures numero sint, quam & sphaerarū motus, & corpora omnia, quod Dionysius Areopagita testatur, dicens plura esse intellectualiū species separatas, quam corporaliū. Merito potentissimus uniuersū creator opus sibi suū quā simillimū reddere & potuit & sciuit, & uoluit. Simillimum uerò in huius imperio potissimū procreauit, quod absolutas mentes (quæ ipsi omnium simillimæ sunt) ultra coniunctas materia formas, immenso (ut ita dixerim) spatio dilatauit. Hinc illud Danielis Prophetæ: *Millia milliū ministrabant ei, & decies centena milliā assistebant ei.* In distinguendis autem ordinibus angelorū Dionysius ternario nouenarioque numero in primis, necnon interdum septenario utitur. Quinetiam duodenariū in Christianorum mysterijs reperimus. Idem & Iamblicus Proculusq; Platonici post Dionysium obseruarunt. Supremos enim & medios angelos, ternario, & nouenaria diuidunt, sequentes autē septenario, postremos undiq; duodenario ordinum numero partiuntur. Quoniam uerò apud Platonicos gradus corporum sunt rationalium animarum umbræ, animarum uerò gradus sunt imagines angelorum, idcirco nonnulli angelorum ordines secundū ordines corporum simul animarumq; distinguunt. Sed de his aliis.

Super angelum est Deus, quoniam anima est mobilis multitudo, angelus multitudo immobilis, Deus immobilis unitas. Cap. VI.

Angelum profus immobilem esse Platonici arbitrantur essentia, uirtute, actione, quoniam semper sit idem, æquè possit, intelligat semper, omnia simul, & uelit eadem, & quantum in se est, agat subito quicquid agit. Hæc Platonici. Quid uerò dicant alij, aliàs dicam. Nondū tum quiescere hic cum Anaxagora & Hermotimo ratio nos permittit, sed altius iubet ascendere. Porro anima, quia mobilis est, ab alio penetrat in aliud. Igitur aliud in se habet, & aliud. Quod hæc habet, habet & multitudinem. Quapropter anima in seipsa multitudo quædam est, multitudo inquam mobilis. Angelus qui proximè hanc antecedit, esse nequit immobilis unitas, quia duæ quædam huiusmodi res, quarū una sit mobilis multitudo, & altera immobilis unitas, longissimè inter se distare uidentur. Unitas siquidem multitudinī opponit, immobilis mobili. Quoniam ergo res illæ ab omni parte inuicem opponuntur, proximè sibi non succedunt, sed medio quodam indiget copulante. Animam uerò ipsam, quæ est mobilis multitudo, angelus absq; medio antecedit. Ideo non potest angelus esse immobilis unitas, ne duo extrema sine medio coniungantur. Immobilis certè est, ut supra probauimus, ergo non unitas. Restat ut sit angelus immobilis multitudo, ubi cum anima cōuenit in eo, quod ipse multitudo est, sicut & illa. Discrepat autem, quia illa est mobilis, hic immobilis. Multitudinem certò aliquam ponere in angelo cogimur. At qualem? Qualis conuenit intellectui, hoc est, ut essentiam habeant, atq; esse, uim intelligendi, intellectiois actum, rerumq; intellectarum species plurimas. Cum uerò angelus non sit simplex omnino, sed habeat numerum, super numerum autem unitas esse debeat, quia unitas est numeri totius origo, & unione non indiget, multitudo autem nara sua indiget unione, necessarium est super angelum esse aliud quiddam, quod non modò immobile sit, sed unum penitus atque simplex. Ille quidem est Deus, tanto erum potentissimus omnium, quanto est omnium simplicissimus. Siquidem in simplicitate consistit unio, in unitate potestas. Deum nemo dicere audeat ex pluribus esse compositū, quia si modo rectè compositus fuerit, ex aliquo constabit quod erit tãquam subiectum, & aliquo quod erit tanquam forma. Itaq; non erit Deus undique perfectissimus, cum in eo sit pars altera imperfectior ipso toto. Non erit agens summum, quia non per se totum ageret quicquid ageret, sed per partem alteram, id est, formam. Non erit beatissimus, quia non fruetur ubiq; seipso. Non enim se totum in membro quodlibet complectetur. Uidebit autem in se aliquid aliud præter Deum, quoniam nō idem pars est, & totum. Beatior certè futurus est, si quicquid ipse uidebit in se, sit ipse, nusquam sibi desit, sed sibi met totus occurrat ubique. Deniq; pars illa quæ ponebatur in Deo quasi subiectum, quia secundum se cogitatur in formis, seipsam formare non potest. Pars insuper altera

F 5 quæ uicem

quæ uicem formæ gerebat, quia non cõsistit in se, multo minus ex se potest existere, formabitur ergo Deus iste compositus à forma quadam superiore, atq; illa potius erit Deus. Hæc autem est prima discursio per quam probamus super an-^{elū} esse Deum. Præterea quemadmodum se habet tuus oculus ad corpus tuum, sic tua mens ad animam tuam. Est enim mens tua animæ tuæ oculus. Rursum, quemadmodum se habet lumen Solis ad oculum corporis, sic ueritatis lumen ad animæ oculum. Itaq; sicut oculus corporis non est lumen, sed uirtus luminis capax, ita mens quæ est oculus animæ, nõ est ueritas, licet capiat ueritatem. Mens enim tua ueritatem quærit. Non tamẽ quærit seipsam ueritas, neq; admittit ueritas falsum, per quod sepe tuus animus fallitur. Finge animo, oculum tuum usq; adeo excrefcere, ut totum occupet tuum corpus, & sublata uaria membrorum specie, uniuersum corpus unum sit oculus. Si amplius hic oculus uidebit quicquam, non aliud certẽ uidebit, quàm lumen idem Solis, quod angustus dum erat, prospiciebat. Verum accipiet lumen idem uberius, & colores corporum in ipso lumine conspiciet undiq; uno prospectu simul omnes, neq; uertetur huc aut illuc ut uideat, sed quiescendo omnes pariter contuebitur.

Aliud tamen adhuc lumen erit, aliud oculus. Si enim uisus ad lumen comprehendum est institutus, aliud uisus est, aliud lumẽ. Et lumini nihil est opus uisu, cum ipsi lumini nihil sit luminis capiendũ. Finge iterum mentem tuam usq; adeo super animam inualescere, ut deleatis reliquis animæ partibus ad phantasiam, sensum, generationemq; pertinentibus, tota anima mens una sit atq; sola; hæc mens sola puraq; relicta, angelus erit. Hæc inquam mens ampla eandem ueritatem intuebitur, quam angusta mens uiderat, sed accipiat illa uberius, atq; in ea res omnes ueras unico intuitu conspiciet, ut Platonice loquar, neq; modo unam aucupabitur, modo aliam. Aliud tamen adhuc mens erit, aliud ueritas. Quod sic aperit Zoroaster.

Μὰς ὁ θεὸς ὁ νοστῶν, ἔπειτα νόος ἐστὶν ἡ μάχη,

id est, Scito intelligibile ipsum esse extra mentem. Quippe si ad ueritatem percipiendam instituta mens est, aliud est mēs indiga ueritatis, aliud ueritas. Neq; ipsi ueritati opus est mente, per quam capiat ueritatem. Atqui si ipsa mens idem esset atq; ipsa ueritas, mens quælibet ueridica esset, & omne uerum particeps foret mentis. Nunc autem & mentes humanæ falluntur, & multæ res ueræ sunt quodammodo, quæ mente carent. Veritas non modo aliud est quàm mens, sed & superius aliquid. Eget quippe mens ueritate, ueritas mente non indiget. Ac latius se fundit ueritatis quàm mētis imperium. Ars enim intellectualis in formis singulis inuenitur, in materia uerò informi nequaquam. Verè tamen materia dicitur, & omnium naturalium reuera subiectum. At uerò si ueritas est supra mentem, & quod superius est, non caret bonis inferioribus, non deest mentis perspicacia ueritati. Neq; tamen duo quædam sunt in ipsa, perspicacia uidelicet, atq; ueritas, sed simplicissima ueritas seipsam anime latens, perinde ac si lumẽ quod uis non habeat oculum à se distinctum, tamen non lateat semetipsum. Est enim Deus perspicacissima ueritas, & uerissima perspicacia siue perspectio, lux seipsa uidēs, uisus seipso lucens, intellectualis perspicacie luminisq; fons, cuius lumine, & cuius lumen duntaxat mentis perspicacia perspicit. Et sicut lignum per participationem quandam calidum dicitur, ignis uerò secundum formam calens, Sol deniq; excellentiori modo secundum eminentem uirtutem, causamq; caloris, sic anima mentis partem, angelus mentis formã habet. Deus est efficacissima mentis origo, atq; ut more Plotini loquar, Deus ipsa intellectio est, non in aliquo intellectu tanquam potentia, nõ ueritatis uelut obiecti, sed in seipsa, suiq; ipsius existens, quemadmodũ si uisio neq; esset in uisu aliquo, neq; luminis alieni uisio esset, sed in seipsa maneret, suiq; ipsius uisio foret. Vbiunque enim intellectus, quasi intelligendi potentia ponitur, etiam si intelligat semetipsum, tamen qua ratione intelligibilis est, prior quodammodo seipso dicitur, qua ratione intellectualis consideratur. Intelligibile enim tãquam prius atq; præstantius, intellectualem uirtutem quasi posteriorem inferioremq; mouet, & format & perficit. Idcirco quidam Deum potius siue intelligibilis, siue intellectiois quam intellectus nomine nuncupant, quãquã hæc etiam nomina Deo haud propria omnino ratione conueniunt. Sed de his aliàs. Accedit ad hæc, quod animæ opus est uitalem motum præbere (siquidem ipsa, uita

ipsa uita quædam est) mentis autem opus ordinare per formas. Ipsa enim species quædam est, & secundum species operatur, quod in nostra mente conspicimus. Vitalis ille motus per omnia uiuentia funditur, rebus carentibus uita nõ competit. Ordinatio uerò per formas, conuenit rebus etiam non uiuentibus. Hæc siquidem ordine specierum nõ carent. Tanto autem interuallo mens animam superat, quanto latius funditur formarum ordo quàm uita. Quoniam uerò ultra formarum ordinem est prima illa in formis rerum materia, in qua latent quædam (ut ita loquar) formarum pullulantium semina, mentis munus quod terminatur formis, hæc informia non complectitur. Ipsa tamè materia bona est quodammodo, quia boni id est formæ appetens, quia ad bonum suscipiendum exposita, quia bono necessaria mundo. Semina quoque sunt bona, quia sunt formarum bonarum inchoationes. Tanto saltem interuallo bonitas mentis superat, quanto longius boni quàm speciei cedit largitio. Quo enim res quæque potentior est, eo longius operatur. Accedunt ad hæc huiusmodi rationes. Omnia bonum appetunt, mentem uerò nõ omnia, non enim assequi mentem & sapientiã omnia possunt, ideoque multa sunt quæ eam, non appetunt, ne frustra appetant. Si omnia appetenda conuertuntur ad bonum non ad mentem omnia, & quod conuersio rerum est, illinc est & profectio, omnia à bono procedunt, non à mente, quare bonum potius quàm mens est causa prima rerum. Rursus, quæ mentem habent, nondum tamen cessant, sed adhuc bonum quærunt. Mentis enim proprium est nixus quidam ad intelligendum. Aut post hunc nixum deterius se menses habet, aut melius, aut æquè. Nõ deterius, quia operatio ipsa perfectio quædam est, & ad deterius nihil nisi aut ui, aut inscitia labitur, quorum neutrum in ipsam cadit mentem puram & liberam. Non æquè, frustra enim nititur, quod nihil proficit, & nihil ad id quod habet, adnititur. Ergo ut melius se habeat, conatur, non igitur ipsum bonum est, nihil enim bono melius. Sic mens intelligendo haurit bonitatem, aliunde autem haurit bonitatem, ipsum bonum est, quod & super eam extat, cum in eam perfectio nis suæ liquorem infundat. Quinetiam sapientiam mentemque solo petimus rationis impulsu, bonum uerò etiam ante omne rationis incitamentum, omnisque noster appetitus semper est ad bonum, non omnes semper ad mentem, & intelligentiam ratione boni appetimus, non conuerso. Pluris ergo natura facit bonum, quàm mentem, cum & prius & sæpius & potius trahat ad bonum. Vnde nonnulli fati in Philosophia habere se putant, si sapientiam uideantur habere, etiam si non habeant, non tamen fati in uita, nisi re uera id possideant quod sibi præcipue iudicant esse bonum.

Si bonum naturali instinctu preciosius mente censetur, censetur & eminentius. Hinc fit, ut id quod intelligere est, non sufficiat nobis, nisi & bene & bonum intelligamus. Sæpe enim ad tempus cognitionem respicimus, si eam suspicamur nobis malam fore atque molestant. Bonum uerò ipsum respicere nunquam possumus. Sæpe etiam rerum speculationi anteponimus uoluptatem, ipsi autem bono, qua ratione bonum est, nihil unquam possumus antepone. Nihil magis necessarium est, quàm incitamentum boni, cum bonum ipsum nullus possit nolle. Nihil magis uoluntarium est, quàm boni incitamentum. Nam propter bonum omnia, imò bonum in omnibus ubique uolumus, tam libenter, tamque iucunde, ut uelimus insuper non posse nolle. Cum ergo in bono summa necessitas cum summa libertate concurrat, bonique imperium summopere necessarium sit subiectis, & summopere uoluntarium, constat hinc omnia tanquam à patre originem ducere, atque huc omnia tanquam ad patriam aspirare.

ultra & plusquam bonum. Si negentur illud expetere, stultum id quidem dictū, quod effectus causam primam, qua seruantur, non appetant. Quinetiam ipsa bonitas superius principium cupere compelletur, quod absurdū est. Nam omnis ratio appetendi ipsa clauditur bonitate. Nihil igitur super bonitatem extat, quod amari queat. Nullum ergo est principium super ipsam. Quamobrem ipsa unitas, ueritas, bonitas, quam inuenimus super angelum, ex mente Platonis, omnium est principium, Deus unus, uerusq; & bonus.

Non sunt dij plures inter se aequales. Cap. 11.

Profecto dij plures non sunt, quia nequeunt plura esse principia. Verum sint (si placet) dij gemini, duo scilicet totius mundi principia, hoc & illud. Querimus nunquid hoc sub illo sit, an sub hoc illud, an equalia utraq;? Si alterutrum sub altero sit, quod praeerit, planè erit principium, alterū minime. Si equalia sunt, interrogamus, utrum omnino inter se differant, an omnino conueniant, an partim differant, partim uerò conueniant. Primū non concedetur. Nam saltem in eo conueniunt, quod utraq; sunt, agūtq; & rerū principia eque dicuntur. Ac si nullo pacto congruerēt, nulla esset in machina mūdi concordia. Si secundum illud admittimus, quod omnino conueniant, non duo sunt iam, sed (ut cupimus) unū. Sin detur tertium, quòd partim congruant in natura, partim discrepent, tunc sanè quia nequeunt per idem cōsentire & dissentire, una quaedam inest natura communis utrisq;, per quam conueniunt, duæ prae terea in duobus illis naturæ propriae ultra cōmunem naturam, per quas discrepant. Ergo neutrum illorum erit simplex, sed ut unq; ex communi natura & proprietate compositum. Neutrum erit primum, quia pendet ex illo qui partes inter se diuersas conciliauit in unum. Neutrum per se sufficiens, cum & totum egeat partibus, & alia pars egeat alia. Neutrum potentissimum, cum non sit prorsus unitum. Atqui illa natura communis per quam utriusq; aequalem utraq; habent hoc, ut sint aequae principia, principium erit potius quàm illa duo. Imò illud erit principium, quod illis inter se diuersis naturam dedit communem. Nam una hæc natura quæ in alijs iacet, & aliorum angustijs circumscribitur, ab ipsa profluit unitate, quæ in seipsa consistens nullo limite coarctatur. Sic ergo natura illa communis & una utrisq; prouenit aliunde, & ab alteri principio. Quin etiam naturæ illæ duæ propriae per quas differūt, extrinsecus illis adueniūt. Nam præter illas nihil reliquum est in utrisq;, nisi natura communis & una, à qua si absolute nascuntur naturæ illæ propriae quæ duæ adijciuntur, non amplius erunt diuerse. Metaphysici arbitrantur, sed una eademq; erit utriusq; proprietates, eadem uena scurriens. scaturiet enim per absolutum meræ naturæ modum, & refluat intro. Si itaq; duæ illis insunt absolute proprietates, necessario accedunt extrinsecus. Quapropter utrunque essentia suæ proprietatem accipit aliunde. Et quia propria sui naturam aliunde sortitur utrunq;, neutrum per se existit, sed fit à principio altiori. In quolibet rerum genere autem illud quod est generis illius summum, unum est dūtaxat. Si enim sunt duæ summae luces, utraq; in eo quod summa lux est, conuenit, atque est unum. Quòd si etiam duo quaedam sunt, per aliam naturam potius quàm per lucem differunt. Ergo alia i. l. super adest natura à luce diuersa, cuius contagione lux fiat opaca, neq; sit summa. Sic & summus calor est, qui frigori aut alis non miscetur, quia si miscetur, utiq; impeditur, & uehementior fieri potest, si modo purgetur. Itaque summum in quouis genere, & unum est solum modo, & unius dūtaxat illius naturæ. Puta summa lux, & una est, non duæ luces, & sola lux est, non lux simul & aliud quiddam. Deus summum est rerum omnium. Vnus ergo est Deus, & simplex, nempe una summa unitas, una summa ueritas, atq; bonitas, Deus unus. Vnus in quā apud Platonicos triplici ratione. Primò, quia summa est unitas. Nam quodlibet summum est unicum, quid magis unicum est quàm summa unitas? propria quælibet rerum innumerabilium multitudo ad propriam redigitur unitatem, multitudine innumerabilium hominum ad unam humanam speciem, Equorum ad unam equinam, similiter aliorum. Accipe deinde omnes proprias unitates, quæ certo sunt numero terminatae, id est, rerum species, easq; ad unam comunem collige unitatem, scilicet Deū principem specierum, ut sicut multitudines singularium

infinitum.

infinitæ ad finitas unitates specierum, sic unitates specierum finitæ ad unicum super species unitatem referantur. Par est ut sicut proprius quisque rerum ordo ad proprium sui principium unum dirigitur, sic uniuersus ordo rerum ad unum referatur uniuersale principium, & sicut singulæ materiæ ad materiam unam, omnia membra mundi ad unum corpus, sic omnes mundi naturæ ad naturam unam, omnes mundi uitæ ad unam uitam, omnes motus ad unum motum, omnes motores ad unum mundi motorem. Porro quando plura quædam, & inter se secundum naturam diuersa, ordine quodam uno mutuòque conspirant, necessarium est ut ordo huiusmodi in illis sit propter ordinem quem ad unum aliquid habeant, qualis est ordo partium exitus inuicem, quæ est propter ordinem totius exercitus ad ducem unum. Nam quòd alia quæ diuersa inter se sunt, nanciscantur hoc, ut communiione mutua uniantur, non prouenit ex proprijs eorum naturis, per quas sunt diuersa, nam ex ijs potius dissiunguntur. Neque etiam prouenit ex diuersis quibusdam ordinatoribus. Hi sane per naturas eorum discrepantes, prout discrepant, ad unum ordinem non incumbunt. Atque ita ordo ille plurium mutuus, siue casu contingit, uel ab uno ac primo ordinatore est institutus ad unum finem omnia dirigere. Omnes uerò partes mundi, quamuis diuersæ, ordine mutuo conciliantur, quia unum constituunt corpus, mutant inuicem naturas, & mutantur. Inferiora corpora per superiora mouentur, superiora per naturam incorporalem. Neque casu contingit hic ordo, quia idem semper & similis est, quia similem semper retexit telam, atque si uult. Deus igitur mundi unius ordinator est unus. Vnus inquam prima Platonicoꝝ ratione, quia est unitas. Est etiam unus secunda eorundem ratione, quia est ueritas. Summa enim ueritas una est. Nam si duæ summæ ueritates esse dicantur, aut una earum habet quicquid habet altera, aut non. Si primum datur, una est, non duæ. Si secundum, neutra est summa. Deest enim isti illud ueritatis quod in illa est, & illi quod est in ista. Iterum est unus Deus tertia ratione Platonicoꝝ, quia summa est unitas. Summa quippe bonitas, quicquid boni reperiri usquam potest, cõpletur. Ergo si duas induxeris bonitates summas, quicquid boni in una est, est & in altera, alioquin neutra esset summa, & secundum boni ipsius naturam unum sunt, non duo, neque est aliquid aliud illis admixtum præter bonitatis naturam, quia alioqui summæ non essent, sed inquinatæ. Vnum igitur sunt omnino. Dei si dii duo sunt, & uterque potest æque mundum hunc totum efficere, aut neuter faciet mundum, ac frustra erit in utroque potentia, neque usquam mundus erit, aut alter creabit mundum, ac frustra erit in altero potentia generandi. Aut generabit uterque totum, atque ita duo erunt mundi æquales omnino inuicem & simillimi, quorum alter sufficiet, superfluus erit alter. Sin alter totum ualet conficere, alter uerò solummodò partem, qui non ualet totum conficere, non est Deus, & frustra generabit mundi partem, quam alter simulum toto fabricat mundo. Si autem uterque ad dimidiam mundi partem creandam uim habet, neuter cunctorum erit principium. Et quia illæ partes in uno toto ad unum finem concurrunt communiione naturæ, oportebit binos illos Deos ad Deum unum referri superiorem, ut motus ad unum, qui sit per duos, ducatur ex communiione duorum ab uno quodam superiore deducta. Quod si quis asserat, à dijs geminis duos construi mundos omnino inter se diuersos atque dissimiles, cogetur fateri tum Deos illos tum mundos nullo modo inter se conuenire. Quo igitur pacto aut uterque illorum est, atque est Deus unus? uiuit, intelligit, operatur, aut uterque istorum est mundus unus, opus, & corporale? Itaque conuenient mundi gemini inuicem. At una natura in qua conueniunt, ab uno tandem principio trahitur, non duobus. Rursus si dii ambo eundem semper finem appetant, aut alter erit ab altero; aut uterque ab uno superiore, aut saltem in una substantia ambo. Nisi enim ita congruerent, ad eundem finem minimè conspirarent. Vt cunq; sit, unus solus est Deus. Sin opus idem semper alter uult, alter non uult, sequitur opus illud & fieri simul, & nõ fieri, esse, atque non esse, si modo æque ualet huius Dei uelle, atque illius nolle. Ille enim solus esset Deus, cuius semper preualeret affectus. At si modo consentiant inuicem, modo dissentiant, & nunc huius, nunc illius conatus exuperet, est uterque mutabilis. Neque assentiendum est Manichæis Gnosticisq; Philosphis duos esse deos asseuerantibus, quorum alter sit bonorum omnium author, alter

Ioannis Apostoli Theologia Theologorum omnium diuinissimi, (quem Platonius Amelius libenter amplectitur) Vnitatem uocat principium, Veritatem principij rationem, Bonitatem denique, principij rationalis amorem. Atque hæc ipsa substantia, scilicet unitas, uera bona, seu ueritas una bona, siue bonitas una uera, sit unus bonus uerisque Deus. Sed quia unitas est, ideo sit ueritas, quia unitas uera, ideo bonitas. In unitate implicat cuncta, explicat in ueritate, effundit per bonitatem. Cuncta uero postquam inde fluuerunt, refiuunt per bonitatem, reformantur per ueritatem, resituuntur in unum per unitatem.

De uirtute est infinita. Cap. IIII.

Sicut in summa dispersione est imbecillitas infinita, sic in unitate summa infinita potestas. Actus natura sua terminum non includit. Nam subijci termino, passio est, quæ actui est opposita. Actus ergo non patitur terminum, nisi quantum subiecto cuidam, ubi aliquid passiuæ potestatis est, innititur. Actus uero diuinus in se ipso subsistit. Virtus ipsa efficax, quatenus uirtus est, certum graduum numerum non includit. Quid enim prohibet in alio numero sicut in alio, uirtutem ipsam ut, uirtus est, & cogitari & esse? Quapropter non aliunde graduum accipit terminum, quam uel à passiuæ potentia cui miscetur, uel à causa terminante. Diuina uero uirtus pura est atque summa. Esse ipsum prout absolute consideratur, est immensum, quia & infinitis rebus & innumerabilibus modis communicari potest & cogitari. Igitur si aliquid esse sit finitum, oportet illud esse finiri, uel per ipsius causam, uel per subiectum. Neutrum cõtingit Deo. In ipso autem infinito esse ita est infinita uirtus, sicut in esse finito, finita. In ipso puro nihilo nullus essendi est habitus, siue uerus, siue imaginarius. Quis enim sub essendi ratione definitur nihil? Ergo in ipso esse puro nihil est uel priuationis essendi, uel potentie ad non essendum, aut uera aut imaginaria ratione. Igitur neque potest uel cogi, uel cogitari non esse, quod ad eius spectat æternitatem, neque potest deesse illi uirtutis gradus ullus, qui mente queat effingi. Alioquin mens, quæ Dei effectus est, ultra Deum sese posse extendere, quæ quolibet finito graduum numero ualeat semper amplio rem aliquem cogitare. Imò etiam frustra ad infinitam progressionem esset mens ordinata, nisi inueniretur terminus aliquis infinitus. Et quia nihil ueri bonique ueritatis ipsi deest, & bonitati omnes in ea gradus insunt quodcumque & intelligi tanquam ueri possunt, & appeti tanquam boni. Tales sunt gradus innumerabiles. Omne autem agens tanto est ualidius, quanto remotiorem ab actu potentiam patiendi producit in actum, maiore siquidem uirtute opus est ad aquam calefaciendam quàm ad aërem. Sed illud quod omnino non est, infinite distat ab actu, nec ullam adesse ipsius actum suspiciendum habet potentiam, de quo plinius in sequentibus differemus. Siue igitur Deus aliquid creat nuper ex nihilo, siue continuè materiam primam corporum, atque essentiam mentium animorumque ex nullo antiquiore subiecto edit & seruat, semper ab actu primo, id est, diuino pendentem, proculdubio immensam possidet agendi uirtutem. Quia pluræ Motus ordoque tam equalis per tot secula huius tam ingentis tamque multiplicis machinæ docet infatigabilem esse, ideoque infinitam in gubernatore potentiam. Finita namque potentia, tempore infinito, imò etiam longo quamuis finito, fatigatur & claudicat. Ab infinita igitur potentia Dei, intellectus omnes accipiunt ut semper firmiterque intelligant, animæ ut sine fine discurrere ualeant, materia ut interminatam habeat potentiam capiendi. Motus tempusque ut absque termino fluere possint, generatio quoque rerum (sicut placet Physicis) ut alterna & innumerabili successione queant continuari. Actionem enim motionemque infinitam ab infinita putant uirtute originem ducere, & quæcumque uel potentia, uel quomodocumque aliter quodammodo infinita dicuntur esse, per summam actusque existentem infinitam talia esse atque iudicari. Hinc diuina natura ab Orpheo ἀτελής τε πλειονή, id est, infinita finis cognominatur.

Deus est

tant, infinitum bonum per immensum exuberando ita sese integrum fundere, ut nulla uel imaginariam immensi particulam, siue in mundo sit, siue cogitetur extra mundum, relinquat sua praesentia destitutam. Quippe si natura boni est seipsum amplificare, infinitum bonum amplificat infinitè seipsum. Difficile reperitur ubi sit Deus, quia nusquam est, quod nullius, uel subiecti, uel loci limite cohibetur. Difficilius reperitur ubi non sit, quia in omnibus est illud in quo sunt, per quod fiunt, per quod seruantur quaelibet ubique. Deus ideo est in omnibus, quia omnia in eo sunt, quæ nisi essent in eo, essent nusquam, & omnino non essent. Per Deum hoc ipsum ubi est, dicitur quæ ubique. Per Deum tanquam ducem, & tanquam lucem: agit & querit quodcumque agit quisque, & querit alibi. Non desideratur usquam nisi bonum, non reperitur usquam nisi uerum. Deus est omne bonum, Deus est omne uerum. Adde quod Deus amplitudo & plenitudo ipsa est. Non uideo igitur cur non amplifiet per cuncta seipsum, & singula impleat. Si uisibile lumen, quod alicuius est, & in aliquo, atque finitum, per totum dilatare se mundum potest, certe lumen inuisibile, quod superius est, & in seipso infinitum, per mundum se amplifiat, & extra mundum. Lux enim finita sicut ab infinito nascitur, ut luceat, & ut plurimum luceat, ita etiam ut latissime luceat. Si ergo absente ad breuissimum tempus, siue per eclipysin, siue per noctem Solis lumine, tam male se res habent, quam pessime se res, si Deus ab eis semper absit, habituras esse putamus. Cur non potius si absit per momentum, id quod ipsum esse est, repente in nihilum ruituras? Sapienter Orpheus in Saturni hymno inquit:

ὁς πᾶσι κατὰ πᾶσα μέρη καὶ ποιοῦν ἡρώδης,

id est, Qui omnes mundi partes habitas generationis princeps. Cogitamus saepe purissimam quandam capacitatem, quam nulli usquam limites capiant, quæ capiat quæcumque possunt esse uel fingi. Quoniam uerò pura ipsa infinitas nihil aliud est, quam Deus, quando illam cogitamus capacitatem, tunc Deum ipsum excogitamus, & si minus animaduertimus.

Fallit enim mox suris nos praestigijs phantasia, subito pro diuinis radijs adducens tractum aliquem linearum in longum, iatum, atque profundum, atque ita compellens dimensionem nobis aliquam uel inane uideri, quod diuinum est lumen. Fallit nos iterum quando consideramus Deum omnia prorsus implere, tunc enim illa persuadet eum in rebus quodammodo collocari.

Sed reuera ille sic ubique est, ut in eo sit illud quod ubique appellatur, imò ut ipse sit ipsum ubique, quod capit seipsum, & reliqua, & quæ præter illud dicuntur ubique esse, ea sunt proprie quæ illud per seipsum amplifiat in seipso. Ratio dicitur id quod ubique nominatur, nihil esse aliud quam uniuersam naturam rerum, eamque esse Deum, ideoque quando dicimus Deum ubique esse, intelligi debere eum in seipso esse, atque e conuerso. Nusquam præterea abesse Deum, si nusquam abest ipsum quod ubique uocatur. Phantasia uerò cum putat naturam rerum esse solum hanc machinam corporalem, clamat id quod nominatur ubique, nihil aliud esse quam totam corporalium rerum extensionem, quam cum opinetur esse amplissimam, diffidit Deum hanc omnem posse replere. Ratio contra reclamat, corporalem machinam umbram quandam exilem & exiguam esse, quæ innumerabiliter in paruas partes, partiumque particulas diuidatur, habeatque paruitatem interminabilem, magnitudinem terminatam. Magnum autem reuera allerit esse illud, in quo nihil est paruus, in quo quicquid est, totum est, magnumque æquè. Et sicut totum replicatur per omne quod est intus, sic explicatur totum per omne quod extra. Consistens itaque Deus in se, existit ubique. Nec per mundum Deus, sed mundus per Deum, quatenus potest, extenditur. Et sicut uim diuinam quæ infinita est, mundus assequitur modo finito, ita praesentiam eius quæ per immersum undique fulget, finito quodam situ consequitur. Non progreditur per rectam lineam mundus ut attingat Deum, qui nusquam abest, sed conuoluitur pro uicibus circa illum, imò reuoluitur in illo ibi duntaxat, ubi diuina lege situs ei motusque praescribitur. Anebon & Abamon Aegyptij sacerdotibus, Plotinus quoque Ambricis, & Iulianus Platonici, non Deum tantum, sed omnem quoque mentem, siue angelicam, siue animalem, per immensum se integram fundere uoluerunt, ita ut huiusmodi spiritus absque mutua confusione sibi inuicem insint ubique, quemadmodum diuersi habitus

bitus virtutum in anima, & diuersa simulachra colorum in aëre, quorum sententia his fundamentis innititur. Formæ spiritui rationali inferiores, quia ex certis terminatisque materijs oriuntur, ipsædem necessario cohibentur. Spiritus autem rationales, quoniam nullo pacto pullulant ex materia, ideo neque in se certam habent dimensionem, neque dimensionibus alicui alligantur. Quapropter cum æquè quamlibet spatij cuiuslibet partem respiciant, aut nusquam sunt, aut sunt in uniuerso, non est dicendum omnino nusquam adesse, quæ reuera existunt, nusquam igitur absunt. Mens omnis aliquo modo æterna est. Quod æternum est, quamuis indiuisibile sit, secundum tempus, tamen per omnem cursum temporis seipsum, porrigit. Sic rursum, quamuis indiuisibile sit secundum spatium, tamen per omne spatium dilatur. Et sic ut se habet tempus ad æternitatem, ita temporale ad æternum. At momenta temporis momentis æternitatis reperiunt semper, puncta igitur corporis, temporalis punctum ubique spiritus æterni reperiunt. Æterna res quemadmodum extra tempus est semper, ita extra locum esse uidetur ubique. Quocumque momenta temporis fluunt, in punctum æternitatis incurrunt. Quacumque trahitur linea, punctum attingit. Quacumque tenditur spatium, reperit rem æternam. Quid est potissimum quod potest ubique esse? Id certe cui non repugnat quantitatis dimensio. Quid rursum quod potest esse temper? Id maxime quod qualitatis actio non expugnat. Quoniam uerò qualitas quantitate admodum efficacior est, quicquid non prohibente qualitate semper esse potest, multo magis potest non prohibente dimensione ubique esse. Localis motus, qui extrinsecus motus est, tanto in re qualibet perfectior apparet, quanto intrinseca rei natura est efficacior. Ideo propagare se per omnia quod motum localem imitatur, exigit, ut in re ipsa prius sit uirtus ipsius perpetua conferuatrice, quæ quidem intrinseca perfectio dicitur, & cui hæc intrinseca perfectio competit, consequenter conuenit extrinseca per uniuersale spatium dilatio. Præstantius autem est semper esse, quod est tanquam intrinsecum, quæ ubique esse, quod tanquam extrinsecum est. Idcirco quod potest esse semper, multo magis ubique esse potest. Facilius est enim pigras dimensiones excedere, quæ motionem qualitatis & temporis efficacæ. Mens tam sibi quæ alijs præ cæteris significatur naturæ, consilium, affectum Dei, prodit ergo ex Deo tanquam uerbum, imo tanquam uerbi significatio à iocante Deo. Quoniam ubique est qui loquitur, illic et uerbum, sequitur ut ubique sit mens, sicut ubique est Deus. Mens cogitatione affectuque immensa est, prout immensa machinatur & uult, perque immensum sua operatione discurrit. Non potest autem ibi lucere operarique ubi non est, neque potest operatio talis latior esse quæ essentia. Est igitur in immenso. Finis ignis est ultimi cæli concavum. Ideo si amula quælibet, si nihil prohiberet, illuc usque euolare, & quando concavum illud attingeret, si dimensionem haberet sufficientem, se per totum illud amplificaret, ut toto eo quod sibi naturale est, fruere retur. Quod si esset indiuisibilis, conaretur esse in quolibet illius puncto tota, ut tota frueretur ubique. Scopus finisque mentis est ipsum uerum bonumque, id est Deus. Huc essentiali quodam instinctu ignis instat currit prius quam uitali, & uitali prius quam intellectuali. Nihil est autem quod obstat quin essentia mentis usque ad Deum penetret, corpus enim spiritui non resistit, multoque minus spiritus. Ac Deus omnia penetrat. Attingit ergo mens per instinctum essentialem semper Deum, adde & ubique, nam & ad hoc ipsum nititur, & non habet uel assignatam dimensionem, uel situs alicuius indigentiam naturalem, per quas ubique esse prohibeatur. Et quia ubique est, aliquid agit, sequitur ut uitali intelligatque ubique temper in Deo. Quamuis autem sint mentes quælibet per immensum, uidentur tamen alia ad aliam immensi regionem manifestius actiones quasdam dirigere, mentes quidem angelicæ gubernando, animales uiuificando, perinde ac si multæ candelæ in eadem aula accendantur, quarum singula lumina totam implent aulam, iuncta quidem inuicem, sed non permixta, potest enim lumen à lumine separari. Lumina hæc & si per totam aulam diffunduntur, singula tamen ad candelas singulas diriguntur. Fieri uerò potest, ut mens aliqua putet in eo se tanquam corpore esse quod regit, licet sit ultra corpus ubique, sicut mens nostra quamuis in toto hoc corpore sit, tamen apud multos Philosophos in corde tantum esse se putat. Hæc illi de mente. Nos autem reuertemur ad Deum.

Deus omnia agit & seruat, & in omnibus omnia operatur.
Cap. VII.

Effe Deum, & esse unum, primumq; & infinitum uirtute, duratione, spatio, per superiora non. In primis, ex quibus confirmatum est illud, quod in libro de ueritate & opinione dixit de Deo Parmenides Pythagoreus, *ὅτι ἐξ ἀκίνητου ἀπερροῦ*, id est ens unum immobile infinitum. Hunc uero Deum agere omnia & seruare, & in omnibus omnia operari, deinceps ita probabimus. Si Deus est unitas simplicissima, atq; hæc una sola in natura est, quia est summa, quicquid est præter Deum, multiplex est & compositum. Multitudo autem omnis ab unitate, & omnis compositio à simplicitate descendit. Si Deus est summa ueritas, & sine ueritate esse potest nihil, quomodo enim erit quicquam, nisi & reuera sit id quod esse dicitur, & uerū sit ipsum esse, à Deo cuncta proficiuntur. Si Deus est summa bonitas, atq; hæc per sui naturam summo opere sese communicat, cunctis sese Deus impartit. Ideoq; bonum appetunt omnia, quoniam cum à bono sint nata, suam originem repetunt, ut unde effecta sunt, inde perficiantur. Res quælibet semper aliquid agunt, atq; eo tempore magis, quo meliores in sua specie sunt, & illæ maxime, quæ in meliori sunt specie, & quælibet pro uiribus sibi similia operantur, similia etiam, si possunt in specie. Et boni gratia operantur. Quapropter à bono per bonum ad bonū sit omnis in rebus quibuslibet actio. Igitur summa bonitas, quia bonitas est, agit, quia summa, agit semper, quia non est in specie aliqua terminata, sed æquè communis est omnibus speciebus, agit in omnes. Præterea quoniam Deus non misceatur alicui, nullius proprius dux, sed communis existit. Si est communis, commune sibi competit munus. Esse ipsum rebus omnibus est commune. Esse igitur ubicunque sit, pendet ex Deo. Quod mysticè tetigit Zoroaster.

ἄοι πῶδρα πρὸς τοῖς ἐκρυψάμεναι,

id est, omnia sunt ex uno igne genita. Insuper inferiora mundi corpora de non esse migrant in esse, et de esse transeunt in non esse. Superiora de alio esse mutantur in aliud, seu de alio essendi modo mutantur in aliū. Propterea hæc omnia æquè se habent per naturā suā ad esse atq; nō esse. Si nihil aliud sit super huiusmodi corpora, uel nō accepissent esse unquā, uel si quando accepissent, iam dudū esse omnia desuissent. Non accepissent, quoniam si æquè se habent per naturā suā ad esse, atq; non esse, se ipsa ad esse, nequaquam detrimant. Iam pridem desuissent, quia cum fluant natura sua, si non ab alio stabiliore detinerentur, iam dudum in nihilū defluxissent. Præstet ergo mobilibus mundi corporibus substantia incorporalis & stabilis. Hæc si æquè se habet ad esse atq; non esse, ut corpora, rursus indiget alio terminante. Tandem ergo una quedam substantia sit oportet, quæ sit necessariò per se ipsam, & hæc simplex erit omnino. Quippe si componerentur ex partibus, non per se esset quidem, sed per partium cōspirationem atq; per illum qui diuersas inter se partes conciliauisset. Imò æquè dissolutioni partium subiecta foret, ac fuit subiecta connexioni, ideoq; non esset ex necessitate, cum per dissolutionem posset etiam quandoq; non esse. Talis est utiq; Deus, substantia simplex, necessariò per se subsistens. Quam ob causam Orpheus Deum appellauit necessitatem.

ὁ αὐτὸς γὰρ ἀνάγκη πᾶν ἔρανεσθαι,

id est, Fortis necessitas omnibus dominatur. Si summa essendi necessitas Deus est, & quod summum est in quolibet genere, unum est duntaxat, nulla res præter Deum erit talis essendi necessitas. Nempe si talem quoque esse uis angelū, ita ut duæ sint summæ necessitates, Deus, & angelus, declarare cogaris qua in re angelus differt à Deo. Non enim in ipsa essendi necessitate, nam in hac unum abs te ponuntur esse. Igitur erit aliquid aliud præter ipsam necessitatem in angelo, per quod à Deo differre queat. Quapropter non erit angelus summa necessitas, quando est non necessitas pura & sola, sed mixta. Quicquid autem est in aliquo genere summum, puram debet habere generis illius naturam, rebus alijs non immixtam, ne minuatur per mixturem. Cogaris etiam respondere, unde habeat angelus illam necessitatem additam proprietatem, utrum à sui ipsius necessitate, an aliunde? Si primum detur, eandem proprietatem habebit Deus à simili sui ipsius necessitate prouenientem. Ergo per illā à

Deo angelus non distinguitur, Si concedatur alteri, sequitur ut aliunde propria angeli ipsius natura nascatur, quam ab angelo, quia proprietate per quam distinguitur, extrinsecus adipiscitur. Quod autem aliunde pendet, non est necessarium per seipsum. Non est igitur angelus, aut aliud quoduis essendi necessitas, sed solus Deus. Si nihil aliud præter Deum existit necessarium per seipsum, à Deo cuncta accipiunt esse. Hinc Physicorum quorundam prophana sententia condemnatur, qui materiam, mundum, mentem, non solum semper fuisse opinantur, verum etiam nullo modo ex Deo secundum essentiam dependere, quamuis secundum actum inde pendeant, moueri enim operariq; ad bonum omnia fatentur tanquam ad finem. Considerare debent, quicquid sibi in operando non potest sufficere, sed ab extrinseco sine sufficientiam exigit, multo minus in essentia sibi posse sufficere, utpote quod ab extrinseco principio habet essentiam. Quippe si eiusdem esse perficere cuius efficere, atq; conuerso, sicut omnia bono perficiuntur tanquam sine, sic ab eodem tanquam principio efficiuntur. Et cum essentia in fonte suo perfectissima sit, si quodlibet illorum trium essentia suæ fons esset, cuiuslibet illorum substantia aequè perfecta esset tum ad se inuicem, tum ad Deum, neq; ad Deum, sed ad seipsa tanquam ad finem perfectionemq; suam conuerterentur. Sicuti se habet ars ad naturam, sic & natura ad Deum. Artium opera eatenus permanent incorrupta, quatenus uel nature seruantur. Ut statua constat diu per naturalem lapidis aut æris soliditatem, similiter naturalia quæq; eatenus manent, quatenus Dei seruantur influxu. Et sicut natura operibus suis inuenit motum, sic Deus naturæ præstat esse. Tam diu opera naturæ mouentur, quamdiu natura mouet. Tamdiu igitur existit natura, quamdiu Deus seruat eam in existendo. Præterea uniuersum hoc opus Dei, uel fuit semper, uel aliquando incepit esse. Si fuit semper, primum momentum assignari non potest in quo præ cæteris esse à Deo accepit. Ergo aut in nullo accepit, quod est falsum, aut quolibet momento accipit inde, hoc autem nihil aliud est, quam ab eo continuè conseruari. Si uerò esse incepit aliquando, multo magis Deo eget tanquam conseruatore, quo quidem eget, et etiam si poneretur æternum. Omnino autem quod alicui secundum naturam suam conuenit, prius conuenit, quam quod aduenit aliunde. Sed operi secundum se quidem conuenit non esse, postquam non accedente causa non fuisset, per causam uerò conuenit esse, prius igitur illi ut non sit conuenit, q̄ ut sit. Quapropter prius illi competit ut à causa seruetur, quam ut à seipso. Et quia quod naturale est, nunquam amittitur, semper tale est, ut submotæ causæ uirtute non perseveret in esse, postquam tale fuit ab initio naturaliter, ut non prodiret in esse seorsum à causæ actione. Causam uerò propriè Deum uocamus, qui solus rem quamlibet efficit tota, neq; cogitur aut alterius auxilio indigere, aut aliunde materiam mutuari, sed cogitur res quælibet inde tota pendere semper, ut à corpore umbra. Quippe quando causa effectum efficit ipsa totum, atq; effectus si ad substantiam causæ comparatur, imaginarium quiddam est & uanum potius quam substantiale, tunc sanè effectus tanquam per se uanus continuo causæ subsidio indiget, & causa quæ fecit totum, conseruat totum. Mundus autem si comparatur ad Deum, finitus uidelicet ad infinitum, uanior est magisq; umbratilis, q̄ si finiti corporis umbra finita comparatur ad corpus. Deniq; summa causa rerum sic rebus penitus dominatur, si res ad semel modo ab illa manauerint, sed & absidè pendet, sicut imagines à corporibus fiunt, ac seruantur in speculo. Quoniam ergo Deus agit seruatq; omnia, ideo in omnibus operatur, id est, causæ rerum sequentes Deum nihil agunt, absq; uirtute actionemq; diuinam. Si Deus angelo esse actumq; largitur, & seruat, largitur etiam agendi uirtutem, largitur & actionem, atq; conseruat. Ita quicquid angelus naturaliter operatur, Dei operatur uirtute, sicut instrumentum uirtute agit opificis. Ergo Deus agit non angelum solum, sed etiam ipsum angeli opus, & multo magis quam angelus opus efficit angeli, cui ipse sit prima actionis origo. Si opus hoc quod est factum ab angelo, ageret ipsum aliquid, per eandem agit Dei uirtutem, per quam & ipsum factum fuit ab angelo. Quamobrem Dei uirtute fit, quicquid ubiq; fit, à quo cumq; fiat, præsertim cum omnia quæ aliquid agunt, esse quodammodo suo operi præbeant. Eile inquam hoc, aut aliud, tale, uel tale. Ita cuncta quæ sub Deo sunt agentia, ad unum commune scilicet essendi concurrunt effectiua. Agentia uerò plurima & diuersa, in unum opus quod est esse, non conspirant, nisi quia ipsa sunt unum, neq; unum sunt nisi quia sub uno sunt, atq; ad

unum. Vnius itaq; Dei ageris primi uirtute agentia reliqua operantur. Nonne securi- dum ordinem effectuum, ordinem causarum disponimus? Primum omnium effectum est esse, reliqui siquidem effectus nihil aliud sunt, quam quædam ipsius esse determina- tiones et proprietates. Prius enim est unumquodq; secundum naturam, deinde est hoc, aut illud, tale, uel tale. Adde quodd & ultimum quod amittitur, est esse, prius enim amit- titur esse tale, quam simpliciter esse. Quare esse ipsum proprius est illius ageris effectus, quod est principium finisq; omnium. Atq; ad id cætera agentia liquid conducti, primi agentis uirtute conducunt. Et ipsa tanquam inferiora angustiorisq; imperij, nihil agerit aliud, nisi quod uniuersalem illam Dei uim actionemq; ubiq; ad esse uniuersale tenden- tem, distinguunt passim adiuuante Deo, & affectiones quasdam esse ipsius inducunt po- tius quam essendi naturam. Imo diuina uirtus per uaria media seipsam ad uarios distin- guit effectus, sicuti Solis lumē, quod per se ad quemlibet colorem æquē se habet, si per duas fenestras uitreas penetrauerit, quarum altera rubra sit, altera uiridis, duos in pau- mento splendores efficit, rubrum scilicet atq; uiridem. Quod quidem uterq; sit splen- dor, simpliciter habebit à lumine. Quod uerò alter rubeus sit, uiridis alter, à lumine rur- sus habebit, sed quantum per tale uitrū penetrans aut tale, aliter aliterq; se format. Con- cludamus primò, quod causa prima uoementius agit in quouis effectu quam reliquæ cause, quia uestigium quod ab ea imprimitur, scilicet esse, & prius imprimitur, & poste- rius deletur, quam reliquarum uestigia causarum, quasi fortius imprimitur. Deinde quodd cæteræ causæ super uestigium primæ causæ sua firmanē uestigia, quæ sicut omnia sua opera necessariò in opere causæ primæ fundant, sic uirtutes actionesq; suas in illius uirtute actioneq; stabiliunt.

Deus agit per suum esse quicquid agit. Cap. VIII.

Sed ne quis Epicureus Dei dicat, si multa egerit, sollicitari cōsilio, & opere one- rari, meminisse oportet, Deum quia per suum esse solum opus suum potest effi- cere, consilio & electione non indigere. Nam si ipsum esse diuinum non tantū es- set, ut ualeat per se operari, sed consilio quodam quod ab ipso esse fit differēs in- dingeret, nullius certe rei esse per se quicquam operaretur. Nunc autem corporū quali- tates agunt in se inuicem absq; consilio. Nunquid Sol illuminat mundū, & ignis calefacit, & anima alit corpus per electionem potius quam per esse? Proinde illa etiā, quæ per electionem agunt, aliquid etiam per esse suum faciunt naturale, id est, per uirtutem ipsi esse insitum naturaliter. Quippe hominis anima licet multa per electionem agat, corpo- ri tamē sine electione ipso esse dat uitam. Nonne etiam electio ipsa quodammodo opus est animæ? Atq; huiusmodi opus ab ipso esse animæ est absq; præcedente electione, ne si- militer illa præcedens electio, electione alia indigeat præcedente, & alia rursus alia. Sic opus quodlibet anime requireret ante se electiones innumeras priusquam inciperet he- ri, neq; inciperet unquam fieri, quoniam infinita transire non licet. Colligamus ita: Si actio quæ per esse ipsum naturale peragitur, inest omnibus, non autē actio illa quæ fit eligen- do, quia corpora nihil eligunt, atq; etiam actionem ipsam electionis consiliūq; antecedit semper actio, quæ fit per esse ipsam atq; naturam, constat planè actionem hanc quæ ipso esse fit, causæ uniuersali & primæ, qui Deus est, conuenire, ut prima communisq; actio primi sit, et cōmunis agentis. Actio quæ fit per esse, fit absq; cura atq; labore. Sic Sol uno actu facillimè illuminat quodammodo infinita, & gignit illuminando. Ignis plurima fa- cillimè calefacit, anima nutrit corpus, digeritq; in ipso multa simul absq; sollicitudine atq; labore. Sic Deus per esse suum, quod est simplicissimum quoddam rerum centrū, à quo reliqua tanquam lineæ deducuntur, facillimo nutu utraque quicquid inde dependen- ter. Hoc autem inter esse inter agens primum, & agentia reliqua, quod primum agēs ita per esse dicitur operari, ut per esse purū agat, reliqua uerò per esse, id est, per uirtutem aliquam naturalem, siue ut ita loquar, essentialē. Itaq; orationem quæ à cōsilio profi- ciscitur, antecedit operatio quæ à uirtute essentiali peragitur, hanc rursus illa quæ à pu- ro fit esse. Er quanto quæ uirtute fit, facilius est quam quæ fit consilio, tanto quæ puro esse expletur, facilius est quam quæ uirtute.

Deus

In intellectus nunquam fieret rei intelligētiæ capax, nisi esset aliqua sibi cum re ipsa cognatio. Quæ propter cum sit inter intellectum & rem intelligendā cognatio, quæ uia aliqd proficit ad hoc ut intelligibile fiat, eadē proficit ut sit intellectus. Sed discēssus à materia unica uia est, per quam res quæq; eum adipiscitur terminū, ut intelligenda intelligibilisq; sit, id est talis, ut proprie possit intelligi, quia tunc proprie res intelliguntur, quando seorsum à materia ac materiæ conditionibus cogitantur. Itaq; per eundē discēssum ad id peruenire quis potest, ut sit intellectus. Sanē si se parari à materia, causa est ut forma quælibet unum quiddam fiat cum intellectu, multo prius magisq; semotum esse à materia, causa est ut res aliqua intellectus sit & intelligens. Quia uero nullus à materia remotior est quàm Deus, exactius nullus intelligit. Rursus intelligentia appetibilis est tanquam bonū, per eam enim res quæq; seipsa frui potest, ac cæteris omnibus, primo autem bono, id est, Deo nihil deest boni. Adde quod causa omnis per formam agit, & quanto amplior causa est, tanto per ampliorem agit formam. Amplissima causa Deus est, amplissima igitur forma est in Deo. Nusquam uerò est forma amplior quàm in mente. Deus igitur habet mentem. Quod inde etiam probatur, quia non decet mentes instrumenta esse eius motoris qui mente careat. Omnes autem mentes, Dei sunt instrumenta. Ad idem illud quoq; confert, quod cum in Deo idem sit essentia & operatio, consequens est ut eius operatio ex earum genere sit, que in externā materiam non transeunt, sed in agente manent tanquam ipsius perfectiones potius q̄ materiæ. Talis est cognitio & appetitio. In Deo igitur saltē cognitio est, intelligentia scilicet, uel eminentior quàm ipsa intelligentia. Et quoniam intelligentia Dei prima intelligentia est, & quicquid est in aliquo genere primum, purum est & solam & in seipso, ideo idem est ibi penitus esse, & intelligere, ne si aliud esse sit, aliud intelligere, cogamur intelligentiam illam in alio, id est, in essentia collocare. Item si prima ibi intelligentia est, est utiq; perfectissima. Talis est planē, quæ illi obiecto quod est per ipsam comprehendendum, quàm proxima est. Sic enim certa est proxima, nullius indiga, atque plenissima. Illa uero intelligentia rei cognoscendæ est proxima, per quam res intelligēs intelligit semetipsam. Propria igitur intelligentia Dei est, ut seipsum intelligat, præsertim quia si ab externo quodā obiecto intelligentia Dei perficeretur, ab eodem perficeretur essentia Dei, quæ eadem est cū illa, fieretq; Deus ab alio. Quis dixerit diuinam mentem externa sequi ut intelligat, cū externa diuinam mentem sequi cogantur ut sint? Quis proprium diuinæ mentis obiectū posuerit extra Deum, cum nulla uirtus obiectum suum excedere ualeat, Deus autem excedat omnia in immensum? Cum Deo intellectus & intelligentiæ nomē tribuimus, sic accipiendum est, ut huiusmodi appellationes secundū causam potius, quam per formam intelligantur. Proprie namq; angelum mentem esse putamus, Deum uerò supra mentium genus, ita ut mens sit mentium, lumenq; luminum. Intelligit uerò Deus quicquid intelligit modo quodam super intelligentiam, atq; ut ad rem nostrā ueniamus, intelligit singula. Nam quicquid intellectus agit, sua agit natura, atq; ita agit intelligendo. Ergo quæcumq; facit, intelligit, quod patet in artibus & consilijs. Cum ergo Deus per esse suum agat, idq; esse non careat intellectu, imo uerò esse & intelligere propter summam Dei simplicitatem idem sit, oportet ut operetur intelligendo. Eatenus uerò cognitio eius extenditur, quatenus operatio, cum in Deo simplicissimo sit uoluntaria cognitio & operatio idē. Operatio per omnia usq; ad res extenditur minimas. Ergo minimas res omnes Deus intelligit, eò maxime, quod quisquis rerum minimarum causas omnes cognoscit, res intelligit minimas, Deus autē nullas ignorat, cognoscit quippe seipsum. Ipse est omnium causa, ergo primam & summam causarum, & rerum omnium causam noscens, noscit omnes. Noscit inquam distincte atq; clarissime. Nam dū se uidet, qui angeli causa est, uidet clarissime angelum. Dum angelum intuetur, per eum, si opus sit, illius operant per causam propriam intuetur, per illa rursus opera illorum planissime. Ita rerum infimarum causam suam, causas medias, atq; proximas, ideoq; illas clare dinoscit. Quanquam non opus est ut extra se Deus in causis sequentibus ultimos intueatur effectus, cum ipse sit prima ipsius esse origo, & causa essendi sequentibus omnibus. Id

circo dum se inspicit, totum esse rerum quarumlibet inspicit. Totum inquam esse, plane atq; distincte. Nam si seipsum perfecte cognoscit, totam suā potentiam comprehendit. Potentia autē sua per singula dilaturatur. Cognoscit itaq; singula. Item dum uidet essentiam suam, & bonitatem rebus communicandam, uidet quot modis sua illa bonitas possit rebus communicari. Res autem tam uariæ in natura sunt, quam uariis modis diuina essentia bonitasq; communicatur. Igitur per distinctam bonitatis suę cognitionem distinctas rerum singularum uidet proprietates. Nullum enim deesse debet summæ intelligentiæ genus intelligendi. Quapropter non solum intelligentiam Deus habet generum specierumq;, ut aliqui uoluerunt, sed rerum etiam singularum. Cuiusque enim rei cognitio appetibilis est tanquam bonum aliquod, bonum uerò nullum deest Deo. Adde quod uirtus superior debet nosse quicquid inferior nouit, & aliquid ultra quod in animis nostris apparet. Quæ enim singuli quinq; sensus accipiunt singularim, phantasia summam discernit, & aliquid excellentius quod phantasia uidet in pluribus imaginibus, intellectus in una uidet, & clarius uidet singula quàm phantasia, uidet insuper etiam rationes uniuersales, quas illa nescit. Ita Deus unica uirtute cognoscit, quicquid nos tribus uirtutibus, id est sensibus, phantasia, & intellectu cognoscimus. Ergo & uniuersalia intuetur, & singula. Intretur inquam omnes essendi modos, qui originem uidet essendi, & totam comprehendit ipsius esse naturam. Quod si ita est, inspicit utiq; singula, quæ per uarios essendi modos inuicem distinguuntur. Hinc Orpheus.

*καὶ θεὸς ὁμαρτέλειος, ἐπάει' ἴσα γίγνται ἡμῖν
μοῖρατε, καὶ θεὸς οἶδὲ νόος διαπαντὸς ἅπαντα,*

id est, Iouis perfectus oculus, quoniam quæcunq; apud nos sunt, fatum Iouisq; mens per uniuersum inspicit omnia. Nemo igitur Epicuro & Aueroi fidem adhibeat dicentibus rerum utilissimarum notitiam maiestate diuina indignam esse. Deus enim res non in seipsis, sed in seipsis, non per earum imagines, sed per suam essentiam intuetur. Non distrahitur circa plurima, sed cuncta conspiciat tanquam unum. Non laborat unquam quia non querit, sed possidet. Non diuertit à grauioribus, ut consideret leuiora, quoniam eodem intuitu hæc uidet & illa, instar oculi, qui uno intuitu stellas in cælo plurimas conuertur. An ignoras Auerois impie, bonum ipsium ordinis uniuersi esse cuiuslibet partis qualitate præstantius? Quippe cum & Aristoteles tuus in libro diuinorum n. affirmet partes singulas referri ad bonum ordinis qui in toto est, tanquam ad finem. Si igitur Deus aliam ullam cognoscit rem mobilem, quod tu non negas, maxime ordinem uniuersi cognoscet. Ordo huiusmodi non aliter intelligi potest, quàm si pretiosiora quælibet & utiliora inter se discernantur, in quorum interuallis proportionibusq; totus ordo consistit. Memento autem hæc ipsa quæ uulgo utilissima nuncupantur, singula exactissima quadam arte constructa fuisse, quemadmodum & illa quæ habentur pretiosissima, rursus quæ dum sola considerantur, minus formosa uideri solent, in ordine tantum hoc toto, & in ipso totius ordinatore, tam sibi quàm cæteris aptissimè consonare. Totum hoc ita in Apollinis hymno cecinit Orpheus.

*ἄχαι δὲ νεπέρατα κόμου
παντὸς σοῖδ' ἀρχήν, τελευτήν τε θεῖ μέλουσα,
παντοδαμῆ, σὺ δὲ πάντα πόλον κιδάειν πολυκρικθῶ ἐμύσει.*

id est, Tu habes mundi terminos uniuersi. Tibi curæ est principium, atq; finis, per te uideantur omnia. Tu spheram totam cithara resonante contemperas.

Deus intelligit infinita. Cap. X.

VEra nos ratio docet, Deum non solum singula & infima quæq;, uerum etiam infinita cognoscere. Si Deus potentiam suam perfecte cognoscit, nouit distincte omnia ad quæ potentia habet. Nam potentia quantitas secundum eorum quæ potest quantitate consideratur. Virtus autē Dei cum sit infinita, ad innumerabilia se extendit. Innumerabilia igitur Deus cognoscit. Dei cognitio per omnia illa se penitus porrigit, quæ esse dicuntur, quæ ommodocunq; sint aut esse dicantur. Itaq; oportet ut plane intelligat non modo illa quæ actu existunt, uerum etiam quæcunq; potentia esse dicuntur. In rebus

rebus autem naturalibus sunt nonnulla, & si non actu, saltem potentia infinita. Capacitas uidelicet materię progressio motus ac temporis, generationis successio, diuifio cōtinua multiplicatio numeri. Deus igitur plane intelligit infinita, quemadmodum unitas que est principium numerorum, infinitos uidet et numeros actus, si eos numeros quā in ea secundum potentiam sunt, uideret. Est enim unitas secundum potentiam numerus somnis. Deus per essentiam suam quasi quoddam exēplar, omnia cōspicit. Cum uerò in hac essentia sit perfectio infinita, innumerabiles ad eius similitudinem res exprimi possunt, ita ut per innumerabiles perfectio nis gradus in aeliuspaulatim progrediantur, quia neque una res quadam inde formata, neque quantalibet finita rerum huiusmodi multitudo, infiniti exemplaris integram usurpare potest perfectionē. Atq; ita semper absq; fine ullo nouus superest modus quo aliquid aliud ultra exemplar ipsū ualeat imitari. Deus igitur per innūerabiles infiniti exemplaris gradus, innumerabiles intuetur imagines. Et se in Deo atq; intelligere idē est omnino, ideoq; sicut esse eius infinitū est, ita intelligere infinitū. Cū intellectus humanus uim habeat ad ea cognoscēda que sunt potentia infinita, potest in infinitū species numerorū multiplicare, & in alijs multis adq; sine pro arbitrio progredi. Quod si intellectus diuinus res actu infinitas nō intelligit, sed certū dūtaxat numerū intuetur, quāro nunquid ulterius intelligere queat? Si potest, Deus non intelligit illa actu omnia ad quę intelligenda uim possidet. Si non potest, intellectus humanus plura cognoscere ualeat quā diuinus. Vtrunq; absurdū est. Res igitur actu infinitas intelligit. Quapropter diuina mens cum sit infinita, meritō nominatur ab Orphicis *ἀπειροπέδω*, id est, oculus infinitus. Ex his eorum Philosophorū impius error arguitur, qui finita dūtaxat uidere Deum existimauerunt, quia quęcumq; uidētur ab eo comprehenduntur, & quę comprehenduntur, necessariō finiuntur. His in presentia respondemus, idem esse Deum, & quę in ipso Deo uidentur ab eo. Quisquis ergo dicit hęc à Deo comprehendī, nihil aliud quam hęc comprehendī à semetipsis. Absurdum quidem esset rem infinitam ab alio comprehendī. Comprehendī autem à se ipsa non est absurdum. Hoc uero nihil est aliud, quā ipsa per se portigi, c. sibi met penitus adæquare. Non ergo finit se infinitus Deus, cum se modo infinito inspiciat infinitum, imò suam cōfirmat infinitatem. Neq; absurdum est Deum innumerabilia cernere. Non enim cernit ea gradatim enumerationē, sed intuendo summātim. Et sicut plura uidet tanquā à unū, dū illa per unam speciem a se unico speculatur, sic infinitam multitudinem uidet tanquā finitam, id est, tanquam rem quadam essentia omnino simplicem, sed quodammodo ratione multiplicem, quia formam suam re uera unam, uigore & respectu quodam confiderat omniformem, perinde ac si Solis lux, colorum fons omnium, que (ut ita loquar) unicolor est, se tanquam omnicolorē percipiat.

Deus uoluntatem habet, per quam illam extra se efficit omnia.

Cap. XL

OMnis causa per aliquam agit formam, & agit effectum suum in forma quodammodo similem, ideoq; oportet effectus formam a causa comprehendī. Cum uero Deus sit omnia causa, necessarium est in eo omnium formas esse. Est ergo Deus essentia omniformis. Vnde Orphicum illud *θεός ἄλλοις πάντων*, id est, supiter species omnium. Quemadmodum uerò in potentia pura, id est, materia, sunt omnes naturales formę secundum confusam quadam potentiam, sic oportet in actu puro, id est, Deo, omnes secundum actū distinctum formas esse. Sed nunquid hęc formę in Deo distinctę sunt, secundum quadam naturę modum, quemadmodum in igne lux, calor, siccitas, leuitas, per quę eas agit ductus quadam naturę lux necessitate & nequaquam.

Prima ratio, Deus cum omnia faciat, si per formas huiusmodi operatur, multo magis multiplex compositusq; erit, quā quęuis alia causa, siue illę formę in eo essentiales sint, siue accidentales, oportet autem illum esse omnium simplicissimum, proinde neq; essentiales esse possunt. Nulla enim essentia usq; minus una in se esset, quā diuina, neque rursus accidentales. Nā quo pacto potest Deus capere qualitates? Non aliunde, cū pati aliquid ab aliquo nequeat. Non a se ipso, quippe si a se illas accipit, quantum eas dat, ui-

G s cem ge-

cem gerit efficientis, quantum capit, gerit subiecti uicē. Conditionem uerō subiecti subire non potest agens primū purusq; actus, cui subiecta sunt omnia. Item substantia nō dependet ab accidentē, quanuis accidens dependeat à substantia. Quod non pendet ex alio, seorsum ab alio quādoq; existere ualeat. Igitur potest substantia quādam seorsum ab accidentium conditionibus limitibusq; existere. Quicquid libertatis boniq; esse potest usquam, id totum per summū principis boniq; potentiam esse potest. Quāobrem Deus iam actū illa ipsa substantia est, quæ potest esse, imō quæ est ab accidentibus libera. Conducit ad idem quod effectus modo quodam præstantiore in superioribus causis quàm in seipsis esse reperiuntur, atq; idcirco in causa summa modo aliquo præstantissimo. Cum uerō effectus Dei in seipsis substantiæ sint, nullo modo in Deo tanquā accidentia esse debent. Non tamen illic multæ substantiæ sunt, itaq; sunt illic una quædā, id est, ipsamet Dei substantia, quādoquidem oportet in Deo cuncta modo quā perfectissimo inueniri, atq; uniti illi, sibiq; inuicem perfectissime. Nequeunt autē modo sublimiore in Deo esse, atq; sublimius uniti tum Deo tum sibi ipsis, quam si in Deo sint ipse Deus. Nō sunt igitur in Deo rerum formæ secundum modum naturæ distinctæ, per quas naturali quadam necessitate non aliter ducatur ad operandum quàm ignis ad comburendum.

Secundā ratio. Natura cuiusq; est una quædam forma, uirtusq; ad unum quoddam opus certo modo determinata, toto suo impetu faciens quicquid facit, & faciens necessaria. Natura siquidem ignis calida unum quoddam, caloris uidelicet, opus facit præcipue, atq; eodem semper calefacit tenore, & quātum in se est, omnes caloris gradus exeret, et ubiq; igitur quod uno gradu ab ea calefiat materia hæc, & duobus gradibus illa, nō ex agētis ordinatione procedit sed ex ordine graduum qui in præparationibus materia tum reperiuntur. Itaq; ignis toti operi non dominatur. Non enim author est ordinis graduum qui sunt in opere. Ac si calores duos generaret extra subiecta, quia se toto ageret utrosq; essent æquales utriq; imō & nunc in subiectis omnino similibus similes omnino æqualesq; generat. Potest utiq; natura uel per diuersa media uel ex diuersis materijs diuersa facere, sublata uerō mediōrum materiārum diuersitate, uel unicum uel similitudine operatur, neq; potest quando adest materia, non operari. Deus autē solus materiā primā corporum, & essentias mentiū animorūq; quam plurimas absq; medio subiectoq; procreat, quæ quidē inter se longè diuersæ sunt, multisq; perfectionis gradib; inter se discreta. Merito Deus autem quia primū agēs est, usq; adeo uniuerso ipsius operi dominatur ut ipsemet & formas, & formarum ordinem, graduumq; distinctionem efficere ualeat. Nullum uerō agēs effectus & pauciores & minus uarios faceret quàm Deus, imō unum tantum prorsus ageret Deus, si per solum meræ naturæ modum operaretur, cum diuina natura sit omnium simplicissima. Non ergo naturali instinctu impellitur ad agendum.

Tertia ratio. Si intelligentia in nobis est efficax, & in angelis efficacior, oportet intelligentiam in Deo efficacissimā esse. Idem in Deo est natura eius atq; intelligentia. Idem quoq; operationis naturalis modus atq; operationis intellectualis ubiq; esse solet. Siquidem tam natura quàm intelligentia per formam agit, & simile aliquid operatur in forma. Non ergo dicendus est Deus aut per nudā naturā, aut per aduentitiam intelligentiā operari, imō per naturam intellectualem, & intelligentiam naturalem. Deo, quia causa prima communisq; & felicissima est, operatio conuenit naturalis, quæ cæteris prior est, communior, & facilior. Rursus, quia causa preciosissima est, conuenit operatio intellectualis, quæ prior est dignitate in nobis, quanuis non tempore, ideoq; est in rerum ordine prima, & tanquam preciosa præstantioribus duntaxat congruit speciebus. Propriam igitur operatio Dei, est operatio utraq;. Est autem apud Platonicos unica diuine essentia prout Deus est, proprietas. Est igitur utraq; in Deo eadem operatio.

Quarta ratio. Natura nuda bonū hoc respicit aut illud, natura intellectualis uniuersa se bonum. Causa igitur quæ per nudam agit naturam, ita cōparatur ad causam quæ per naturam agit intellectualem, sicut particularis causa ad uniuersalem, & minister ad architectū. Mundi itaq; architectus per naturā intellectuālē, quantū intellectuālis est, operatur.

Quinta ratio. Illa præ cæteris operatio Deo cōgruit, per q̄ Deus neq; ex suo statu neq; ex sua simplicitate labatur. Talis in primis est operatio mentis. Operatio enim naturalis ab agente quidē incipit, sed desinit in id q̄ patitur, sicut calefactio ab igne in lignū. Intellectuālis

lectualis autem utrunque terminum retinet in agente. Per hanc enim Deus dum se fecerit uersat fecum, undique uersat externa, atque ut Parmenides Pythagoreus inquit, rerum orbem mobilem rotat dum se seruat immobilem. Oportet præterea Deum esse penitus uniformem, quia super omnium formas existit. Imò & omniformem, quia formator est omnium. Quod uniformis simul & omniformis esse queat, sola intellectualis natura facit, per hanc enim formam Dei seipsam intuendo, se concipit tanquam propriam formam omnium rationem. Videt enim in se quicquid est cuius proprium, dum cernit quo gradu diuinam formam quodlibet imitari queat, quodlibet deficere, ut ecce dum intelligit formam suam per modum uitæ, non autem cogitationis, ut ita loquar, imitabilem concipit formam ideamque plantarum. Dum uero imitabilem per modum cognitionis quidem, sed non intelligentiæ propriam animalis ideam, atque cæteras eodem pacto. Et profectò in omnibus quæ non casu, sed uel natura uel proposito fiunt, necesse est effectiõnis finem esse effecti operis formam. Causa uero agens actionem ad formam nõ per aliud quicquam dirigit, quam per formam in ipsa manentem. Neque ad certas dirigit per mas aliter, quam uel per certas formas, uel per certas formarum rationes in seipsa conceptas. Cum igitur mirabilis ordo mundi casu ordinis expertè consistere non possit, necesse est in optimis ipsius intelligentia formam esse, ad cuius similitudinem sit effectus. Et quomani Dei proposito uniuersali ordo potissimus est, principalis penes illum idea, est idea ordinis uniuersali. Ratio uero ordinis atque totus haberi non potest, nisi rationes propriæ partium omnium ex quibus totum constituitur, habeantur. Quemadmodum architectus ad hinc speciem non potest concipere, nisi proprias partium eius conceperit rationes. Proprietates igitur in Deo sunt omnium rationes, neque aliunde rerum species habent ut distinctiæ sint, quã unde habent ut sint. Neque diuina simplicitas ob idearum multitudinem minus est simplex, cùm per formam unam unoque intuitu omnes cõtineatur. Neque dicitur idea diuina essentia, prout simpliciter est essentia, sed quantum huius speciei uel illius est exemplar. Quocirca quatenus rationes ex una essentia plures intelliguntur, eatenus plures dicuntur. Imò ab intellectu diuino sunt ad res essentiam cõparante, neque sunt (ut ita dicam) res res: respectus huiusmodi, quales illi quibus personæ distingui dicuntur, sed potius intellecti. Sub una autem idea multa & cognoscuntur, & fiunt. Nonnulla etiam per ideam aliorum perspiciuntur, utpote per ideam boni atque habitus, malum atque priuatiu, et ut quidam putant, per ideam formæ. Materia. Proprietates quoque substantiæ per ideam substantiæ cognoscuntur, qualitates uero communes propriis designantur ideis, quemadmodum Architectus per domus ipsius formã omnia efficit accidentia quæ domum à principio comitantur, sed quæ domui iam factæ contingunt, puta picturæ atque similia, per alias disponuntur ideas. Sed iam diffusius quàm propoluimus, de ideis hic quasi casu quodam occasione tractauimus. Hæc autem est, & si canes quidam aliter latrãt, certissima Platonis nostri Platonicoꝝque sententia. Quæ & supra tetigimus, & alias latius declarabimus.

Probationibus hæcenus primam causam uarios effectus suos per multiplicem sapientie ordinem operari, potius quam per nudæ simplicisque naturæ necessitatem. Probabimus deinceps, uolente Deo, non operari eum externos effectus per meam intelligentiam, nisi accedat uoluntatis assensus, quod quidem disputationis huius erat propositum.

Prima ratio. Causa prima omnia per se (ut in sequentibus ostendemus), ad finem optimè per uias rectissimas modo cogruentissimo dirigit. Hoc facere nequit, nisi per intellectum anticipet finem, discernat uias, meriatur proportionem, quæ inter uias est, ac finem, per uoluntatem uersus finem approbet, ac uiam talem præ cæteris eligit. Hinc Plato in Timæo, Phædone, Philebo, Politico, illes Philosophos detestatur, qui naturalitatem rerum causas uel ad fortunã, uel ad ipsam siue materiæ siue naturæ necessitatem referunt. Ipse uero naturalia quidem existimat in se uerba quædam intelligentiæ potius, quã agentia. Inguosque effectus præcipuè ad finalem, efficientem, formalem causam ubique reuertit. Quã obrem si quis quærat quam ob causam terra sit rotunda, respondet, quia uidelicet rotunditas idea participat, ad cuius similitudinem sapientia mundi aut ite uel idecirco terram disponit, quoniam iudicauit uoluntate boni ipsius gratia fore melius ita sese habere.

Secunda ratio. Quod comitatur quicquid est, id enim, quã uis ens est, conuenit. Quod tale

tale est, in eo quod primum ens est, reperiatur oportet. At quicquid est, hoc habet, ut & abiens bonum appetat, & in presenti bono libētissimē conuiescat. Profectō natura sensus expers per inclinationē quandā facit, sensus per appetitū, intellectus per uoluntatē. Ergo cum Deus sit (ut Peripatetico more loquar) ens primum, quis diuinum intellectū negabit præfens bonum suum, quod est omne bonum, per uoluntatem libenter amplecti? Sicut enim in sua ueritate uidet omnia uera, quæ ipsa illuminante fiunt uera, ita in sua bonitate uult bona omnia, quæ & ipsius propagatione nascuntur, & ipsa perficente fiunt bona. Mens autem quælibet uolendo facit opera potius quam uident. Videndo enim replicat formas intus, uolendo eas explicat extra, uidentem respicit uerum, cui propria puritas est, uolendo attingit bonum cui propria est diffusio.

Tertia ratio. Sensus, intellectusque ipsius cognitio, quia tanquam imaginarium quiddam in creaturis est, nullum substantialem effectum efficit, nisi per affectum, quod essentialē quiddam esse uidetur, unde quanto esse uehementius afficitur, tanto potentius operatur. Quod quidem indicat quodammodo Struthij oculus audivissimē intentus in ouē. Si intelligentia Dei in creando efficacior est quam Struthij intuitus in fouendo, imō si immensæ est efficacitæ (quod patet ex eo, quod neque subiecto neque instrumento, neque tempore indiget in creando) coniectari possumus, uoluntatis affectum esse in diuina intelligentia potentissimum. Adde & iucundissimum, si modo intelligentia quæ perfectissima est, quæque integerrimo & perfectissimo obiecto semper & undique, suauissima esse debet.

Quarta ratio. Vbi non est uoluntas, quæ est inclinatio mentis ad bonum, ibi non est mentis uoluptas, quæ est dilatio uoluntatis in bonum, & quies uoluntatis in bono. Si non est ibi uoluptas ubi est ipsum bonum, nusquam uoluptas erit, quæ ubicunque est, fit ratio ne boni. In ipso igitur bono uoluptas est, & uoluntas. Affectus huiusmodi si in creaturis est generationis initium, certē in creatore ipso est creationis origo.

Quinta ratio. Si agētia omnia tam secundum naturam quam secundum artem, opera sua semper ad finem, id est, ad bonum ordinant, & bonitate sua id faciunt, accipiunt autē operandi ordinem ab agente primo, atque illud est ipsum bonum, constat ipsum opera sua ad finem optimū ordinare. Si enim bona particularia quæ bona sunt, & quæ ordinantur a summo bono, ad bonum aliquod ordinant singula, quanto magis uniuersale bonum ordinabit ad bonum cuncta, uidelicet ad uniuersale bonum. Deus igitur ad seipsum tanquam finem ducit omnia. Nullus enim actionis diuinæ finis est extra Deum, quoniam finis in eodem ordine locatur unā cū eo quod agit ad finē, estque bonum quiddā, & causam mouet agētem. Nihil autem in eodem ordine cum Deo locatur, nisi ipse Deus. De us alieno non seruit bono. Nunquam enim particulari bono seruit omne bonum, Deus insuper non mouet. ut ab aliquo. Si Dei finis est ipsa sua bonitas, Deus suo modo suam appetit & diligit bonitatem. Cum uerō & Deus sit intellectualis & bonitas eius intelligibilis, intellectuali dilectione diligit eam. Dilectio huiusmodi in uoluntate uersatur. Deus igitur uult seipsum. Vult inquam se tanquam finem sui ipsius, & omnium. Ex uoluntate autem finis prouenit operatio circa illa quæ diriguntur ad finem. Quapropter diuina uoluntas (ut Plato in Timæo inquit) creaturarū omnium, est initium. Idem apud Mercurium Trifinegitum sæpissimē legitur. Putant enim principium uniuersi perfectissimū actionis modum habere debere, id est, ut uoluntate sua omnino sit effectiois Dominus, qui omnino est Dominus effectorum, Dominus inquam libera uoluntate disponēs. Nam si necessitate uel naturæ uel intelligentiæ ageret, ageret simul omnia atque infinita simul, singula quoque cogeret, & momento raptaret.

Uoluntas Dei necessaria simul & libera est, & agit liberè.

Cap. XII

Satis probatum arbitror, Deum non necessitate naturæ aut intelligentiæ sed uoluntatis imperio singula procreare. Quemadmodum uerō uoluntas eius necessaria simul & libera sit, in presentia demonstrandum esse censeo.

Ratio prima. Cauet quisque diligentissime, ne in tā temerariam impietatem for

tuito

imò incidat, ut aliquando suspicetur Deum ita esse operariq, ut fortè contingit. Si nul-
li unquam rei forte cōtingit esse operariq, id quod naturaliter est operaturq, puta igni
non contingit fortè, sed oportet quod calidus sit, & calefaciat, summo autē enī natu-
rale est ut sit, & summo actui naturale est ut agat, sequitur, Deum qui summum ens, &
plus quàm ens, & summus actus existit, nullo modo secundum contingentiam esse uel
agere. Si ubi plus est rationis, ibi fortis est minus, in Deo, qui summa ratio est, uel fons ra-
tionis, nihil potest cogitari fortuitum. Si fortuna non efficit rationem, cū ei contraria sit,
imò sit priuatio rationis siue defectus, quo nā pacto producit aut Deum, aut diuinam ali-
quam actionem qualibet ratione superiore? Si Deus est illa ipsa regula, ita rerum om-
nium ordinatrix, ut ab eis quæ proximè sequuntur, eā omnem contingentiam auferat,
quomodo eum forte quadā cōtingit sic esse uel operari? Quamobrè Deus non ut con-
tingit ita existit & agit, alioquin nullus usquā ordo reperiretur unquam, sed ut decuit,
imò ut decet. Decet autem, quia decorum. Ipse uerò decor est ipse Deus, à quo & per
quem omnia decētia fiunt. Imò uerò est agitq, ut necesse est. Necesse inquam per ipsam
necessitatem. Necessitas autem ipse est Deus, per quem & cætera necessaria sunt ne qua-
cunq; sunt necessaria. Igitur ita est Deus, ut est. Ita agit, ut agit. Et quoniā necessitati nul-
la p̄s̄t necessitas, ideo ibi est summa libertas. Libertas est appetibilis tanquam bonū. In
summa uerò bonitate est quicquid usquam desiderari potest tanquā bonum. Liber est
quicunq; uiuit ut uiuit. Viuit ut uiuit præ cæteris ipsa bonitas, cuius uitam uult uolun-
tas omnis, præter quā nihil aliqua uult uoluntas. Est Deus id quod est, ita ut aliud nō po-
tuerit esse, (quia est, ut ita dicam omne ens, omnisq; potestas) imò neq; uoluerit, quia est
omne bonum. Possit autem aut uelle aliter se habere, imbecillitas esset insipientiæq;, in
deterius imò in nihilum ruitura.

Ratio secunda. Si incitamentum boni in singulis maximè omnium necessarium est, &
maximè omnium uoluntarium spontaneumq;, certe in ipso bono summa natura necesse-
sitas una cum summa uoluntatis libertate concurrat, ut aliàs probauimus. Atq; ibi natu-
ræ necessitas uoluntatis confirmat libertatem, & libertas necessitati consentit, usquea-
deo ut necessariò liber uoluntariusq; Deus sit, & uoluntariè necessarius.

Ratio tertia. Quandiu res aliqua boni ipsius quasi est expert, tamdiu sibi displicet, &
aliud quiddam præter se expetit. Quādo uerò fit boni particeps, iam sibi ipsi placet, seq;
uult, & talis est iam, qualis uult esse, & quo magis hoc assequitur, eo magis sibi placet,
magisq; talis est, qualem se esse uult ipsa. Quapropter ipsum bonum in primis hoc ha-
bet, ut se uelit summopere libiq; placeat, & tale sit omnino, quale uult ipsum.

Ratio quarta. Si quanto magis aliqua Deo propinquat, tam minus seruitia sunt, ma-
gisq; sui iuris euadunt, Deus sui iuris est maximè, ut non modo qualis ipse suapte natu-
ra est, talia uelit, uerum etiā qualiter uult, talis sit omnino, rursus qualia uult, talia quoq;
faciat, & cuius uult gratia, nullumq; agens usquam uel suæ actionis liberum principiu
erit, uel finem suæ actionis præscribet, nisi principium finisq; uniuersi, & suæ actionis sit
Dominus, & finem suæ statuerit actioni. Sed ad propositum redeamus.

Ratio quinta. In quibus tria hæc, scilicet esse, intelligere, uelle, re ipsa inter se discrepāt,
in ijs non est absoluta libertas, quoniam in rebus huiusmodi modus uolendi sequitur in-
telligendi normam, hæc essendi conditionem, esse deniq; sequitur eū qui dedit esse. At in
Deo idē est re ipsa, esse, intelligere, uelle. Quamobrè ita est per uoluntatē suam intelligē-
tię essentiaq; suæ cōpos, ut non modo sicut est, & sicut intelligi suapte natura, ita quoq;
uelit, uerū etiam sicuti uult, ita intelligat, atq; existat. Ob hanc forsitan rationem 2. orō
suis sectatores tradūt Deum quodāmodo agere semetipsum. Quod in hunc sermē mod-
um quem dicā, Plotinus exposuit. Deus est actus, non alterius, non circa alterum, sed
suimet, & circa seipsum: Est enim actus intra se manens. Quoniā uerò actus est propter
naturam infiniti boni infinitè secundus, ideo non caret actō, id est, genito, actō scilicet
infinito. At quoniam & per actum intimum, & solus Deus est infinitus, quod in-
de actum, id est, genitum est intra Deum, est ipsemet Deus. Deus est actus perui-
gil, at que perpetuus, ex se, in se, circa se penitus. Ergo ut agit & uigilat, ita prius
existit. Totus nixus diuini actus circa se uertitur. At dum libiinnitur, quodam-
modo seipsum agit, id est, gignit, quia si respexerit alio, se perdet. Quapropter esse
diuinum,

diuinum, actus est ad seipsum, quando non esse diuinū, foret actus ad aliud. Deus uult seipsum. Velle autem & agere, imò etiā esse, idem est omnino. Igitur se uolendo, se agit, id est, producit, imò se iam ponit uel signat in esse. Ex his confici uult Plotinus, Deum non ita esse ut forte contingit, uel ut cōgēgit necessitas, sed ut uigilat, agit atque uult ipse. Sed hæc Deus ipse uiderit. A nobis uerò id tantum ubiq; affirmari optamus, quod Deo sit dignum, quale est quod ante proposuimus, in Deo uidelicet cum summa necessitate summam congrēdi libertatem.

Ratio sexta. Sola diuina bonitas est absolutū diuinæ mentis obiectum. Nam quælibet uis æuari obiecto potest, excedere minime. Nihil autem extra Deum est, quod Deus excedere nequeat. Vult autem seipsum Deus absoluta quadam uoluntatis necessitate. Vltimum namq; finem suum necessariò uolunt omnia. Diuina bonitas Dei finis est ultimus, cuius gratia uult quicquid uult. Aut ergo fatendum est Deum nihil uelle, atque esse gustus omnis expertem, quod est absurdum, aut affirmandum, siquid uult, necessariò uelle seipsum, præsertim cum in Deo esse ac uelle sit idem. Volendo se, uult reliqua omnia, quæ prout in Deo sunt, sunt ipse Deus, prout ex Deo manant, sunt diuini uultus imagines, atque ad diuinam bonitatem referendam comprobandamq; tanquā ad finem præcipuum ordinantur. At uerò ille diuinæ uoluntatis actus, qui prout diuinam respicit bonitatē, absolutē necessarius est, ille inquam prout respicit creaturas, à quibusdam nō absolutē necessarius appellatur. Nam quamuis uoluntas finem ipsam necessariò uelit omnino, ea tamen quæ diriguntur ad finem, conditionali quadam necessitate uult, imò etiam nonnunquam nulla necessitate uult, siquid ex illis est, sine quo finis possideri queat. Diuina autem bonitas non indiget creaturis.

Ratio septima. Conducit ad hæc, quod Deus uolendo propriam bonitatem, non ob aliud uult alia bona, nisi tanquam ipsius imagines. Cum autem diuina bonitas immensa sit, innumerabiles ad eius exemplar effingit imagines possunt, innumerabiles inquit. præter eas insuper quæ in his feculis effinguntur. Itaq; si ex eo quod propriam uult bonitatem, necessariò esse uellet singula quæ imitari eam possunt, certe uellet in infinitas creaturas existere, in infinitis modis diuinam bonitatem representantes. Si autem uellet, utiq; essent. Sed in hac re meminisse oportet, ut placet diuo Thomæ Aquinatis nostro, splendore Theologiæ. Quamquam diuinæ uoluntatis actus secundum cōditionem positionem uel quando dici potest rem hanc aut illam necessariò uelle, uidelicet postquam semel eam uoluit, cū sit diuina uoluntas nō aliter immutabilis quā essentia, ipsum tamen sapienter natura nō habet. eū necessariò absolutē respectū ad effectus suos, quæ ad seipsum habet.

Ratio octaua. Si Deus est perfecta entis causa, atq; ens proprius est effectus Dei, consequens saltem Dei actus amplificare se potest, quousq; entis potētia potest amplificari, præsertim cum passivam potētiā ab actu superiore duci oporteat. At in huiusmodi potētia entis continetur quicquid rationi entis non aduersatur, quemadmodum in potētia corporalis natura sunt quæcunq; naturam non auferunt corporalem. Nihil enim effingit potest quod entis rationi repugnet, nisi eius oppositum, hoc est, quod dicitur non ens. Contradictio sola rationem non entis includit. Quæcunq; igitur contradictionem nullam includunt, ut Peripatetici putant, in entis potētia includuntur, atque ea omnia potest Deus efficere. Quod inde confirmatur, quod mens exclusa contradictione potest per omnem imò per immensam entis latitudinem se porrigere. Non debet autem effectrix Dei potētas minus ampla esse, quā mentis potētia machinatrix. Adde quod si diuinus intellectus bona innumerabilia intuetur, uoluntas autem eius ad omnia illa se potest conuertere quæ intellectus offert tanquā bona, consequens est ut uoluntas Dei finitis obiectis non adstringatur, igitur & potētas eius ad infinita se porrigit. Quorsum hæc? Ut intelligas, quicquid contradictionē non includit, diuinæ potētiæ subijci, atq; cum multa non sint in natura rerū, quæ tamen si essent, contradictionē nullam inferrent, (quod patet præcipuè circa numerum, magnitudinem, interuallaq; stellarum) scias plurima sub diuina potētia contineri, quæ tamen in rerum ordine nunquam reperiuntur, & cum Deus eorum quæ potest quædā faciat, quædam non faciat, eum nulla uel natura uel intelligentiæ uel uoluntatis necessitate, sed libera uoluntatis electione talia operari.

Ratio nona. Non iniuria Deus electione (ut ita dixerim) quædam operari dicendus est.

Siquidem

Siquidem agentia omnia quæcumq; per aliud agunt, ducunturq; ad operandum, reducenda sunt ad agens primū, quod ita per se agat, ut seipsum ad agendum ducat, ergo ut in actione suam penitus se conuertat, ergo ut intelligat, uelutq; operari aut nō operari, rursusq; ita uel aliter operari. Quæ autē hoc modo proficiscuntur à Deo, nullus igno- rat electione libera proficisci. Nullus tamen sapiens inescit electionē in Deo ab essentia non differre. Verūm nā putet forte aliquis diuinam uoluntatem si ad creata respexerit, singulis uim inferre, meminisse oportet uoluntatē Dei male uniuersi bonū quam ap- parens alicuius particulæ commodū. Nam in illo bono expressior fulget diuinæ bonita- tis imago, bonumq; illud in ordine quodā uidetur consistere. Exactus autem ordo re- quirat ut omnes rerum gradus in uniuerso cōtineantur, ita ut quædā sint causæ stabiles, quædam mobiles, & illæ quæ mobiles sunt, effectus producant insuper magis uagos, & quodam uariabili modo. Nam effectus proximarum causarum modū potius quam re- motarum imitari uidentur. Deus autē non modō res ipsas uult esse, uerūm etiam essendi modos qui ad eas per consequentiā requiruntur. Cum uerō rebus quibusdā secundum naturæ suę modum cōueniat ut sint quodammodo contingētes, Deus eligit aliquid (ut Theologi quidam inquit) quodammodo secundū contingētiam euenire. Nihil tamē ita præuaricatur, uel ordinem uniuersi perturbet, uel ordinatoris effugiat præuidētiam.

Deus amat, et prouidet.

Cap. XIII.

SI Deus sibi ipse placet, si amat seipsum, profecto imagines suas & sua diligit ope- ra. Diligit faber opera sua, quæ ex materia fecit externa. Amat multo magis filiū genitor, quem ex materia intrinseca generauit, quamuis eā prius acceperit, dum comederet aliud. Amat Deus ardentius sua quælibet opera, cū non acceperit a- liunde materiam, sed ipse idem materiam creauerit, qui & sermavit, quo fit ut & solus, & totius operis causa fuerit. Si Deus usq; ad eō amat opera sua, bona illis uult, qd uerō uult consequitur. Igitur bene illa disponit, & summa sua bonitate disponit quā optime. Sicut enim fecunditas proliquitiasq; ad agendū agentibus omnib; ab agentis primū fecunditate ingenita est, sic diligentia in custodiendis ope- ribus inserta est singulis à diligentia primæ agentis primū, omnium tanquam filiorum procuratoris. In quo quāto maior fecēditas est quā in cæteris, tanto & diligentior prouidētia. Rursus Deus sui gratia facit cū- cta, quia si ad aliū finem præter seipsum ageret, ab illo sine penderet actio Dei, ergo & ab eodem agendi uoluntas, ab eodē quoq; Deus, cum idem sit Deus, Deiq; uolūtas. Si ad sui finem facit omnia, atq; ipse summum est bonum, ad bonum (ut Plato uult in Ti- mæo) cuncta disponit, ita ut singula pro natura sua diuinam capiāt bonitatem. Præterea cum omnia bonum appetant, boniq; appetitio bona sit, & ideo ab ipse sit primo bono, unde sunt bona omnia, sequitur ut à diuina bonitate illecta, diuinam appetant bonitatē. Quis igitur negauerit Deum res gubernare, cum eas ad bonum dirigat finem? Elemēta membraq; mundi, contraria sua inter se natura formæ uirtutisq; pugnantia, quo pa- cō conent in unum, ac manerent tamdiu inuicem copulata, mutuaerentq; sibi uicissim naturas motusq; & mutuaerentur, nisi ab aliqua excellentiori uirtute connecterentur. Porro si mundi gubernatio his mēbris eius inter se cōtrarijs relinquatur, hæc ponderib; librata suis locisq; distincta, inuicem non miscbuntur. Ac si miscantur, nihil aliud a- gent quā calida, frigida, sicca, humida, arida uel densa, & reliqua generis eiusdē. Ordinem uerō formarum, figurarum, reuolutionum nullū constituent. Siquidem & in arti- bus huiusmodi ordinem non materia facit, non instrumenta, sed sola artificis cogitatio. Et si cælum quodāmodo elementa regit, non tamē ita regit quin ipsum aliudē regatur. Tanta enim in ipso diuersitas formarū, uirtutum, motionum, non ab ipsis cæli corpori- bus si apte natura diuersis mobilibusq; sed à uirtute quadam superiore per se una pro- fus & stabili, in ordinem unum stabilemq; dirigitur. Deniq; naturale agens, siue elemē- tale, siue cœleste, tum quia mobile est, ideoq; egenum imperfectumq; semper aliunde dependet, tum quia necessitate naturæ scq; toto agit quicquid agit, ideo mensuram mo- dumq; agendi per certos gradus certo fini conuenientem à rectore quodam superno fortitur. Calidum enim siue secundum formam siue secundum uirtutem, simpliciter ubique

ubiq; & omnino dissoluit, frigidum uerò cōdensat. Quod igitur tam illud utiliter cōuenienterq; dissoluat, quàm hoc simili ratione condenser, idq; continuè & ordinatissimè faciunt, nō à natura simpliciter, nō à casu, sed à causa superna suscipiūt. Et quia spherè cōtinuo motu cōtinuè à præsentī habitu digredientes, in seipsis non quiescūt: ideo & sunt & moventur ab alio, penes quem sit finis, cuius gratia moventur & agunt, siquidem finis, motiones ad finem, intentione quādam necessariò antecedit. Hinc Aristoteles in libris diuinorum ait: Sicut ordo partium exercitus ad inuicem & ad totum, procedit ex ordine totius ad ducem unum, ita ordo mundanarum partium ad inuicem, & ad totum, pendet ex ordine totius ad Deum. Vnde concludit, sicut exercitus ordo esse in duce, ita mundi totius ordinem esse in Deo, uno tantum principe mundi. Proinde partes mundi & corpuscula que libet ad certum finem per uiam ordinatissimam & commodissimos modos aut plurimum ita proficiscuntur, ut peragant sæpissimè opera sua quanto melius effici possunt, perinde ac si artem intus haberent, & artem quidem absolutissimam. Imò tam mirabili ratione progrediuntur, ut humanam artem rationemq; expuerent. Et cum ipsa corpora sui motus signara sint, ac propterea finem ad quem non casu sed necessariò tendunt, sibi ipsa præscribere nesciant, habeant tamè præscriptum (alioqui non ad hunc magis finem quàm ad alium peragerent) constat eis ab alio quodam finem præscribi quem appetant, cuius sapientia ita ducantur ad finem, sicuti sagittæ ad signum à prudenti re sagittarij dirigitur. Vbi nam hæc sapientia est? Si in summo Deo, prouidet rebus Deus, cum conciliet inuicem repugnantia, ne se uicissim interimant, atq; ad fines optimos cuncta perducatur. Sin in alia quauis infra Deum angelica mēte uel anima, scito Deum omnia quæ infra se sunt, mouere. Quare si angelica mens aut anima quædam regit mundum, ducitq; ad bonum, certe & ducta à Deo & Dei uirtute id agit. Quapropter Deus primus ac summus est rector, qui prouidere potest omnibus, si potest per intellectum omnia facere, cum præstantius sit per intelligentiam facere, quam considerare & conseruare iam facta. Scit etiam regere cuncta, si facere non nesciuit. Vult deniq; gubernare & custodire quæ sua sunt, quæ fecit ipse, quib. non inuidet bene essendi dona, postquam non inuidit munus essendi. Gubernat autem quælibet facilitate mirabili. Neq; enim alienas tractat materias, quas acceperit aliunde, sed suas, quas facit ipse. Neq; attingit extrinsecus, sed intrinsecus agit. Inest namq; rerum omnium penetrabilis. Attendit borat circa plurima, sed per ipsum esse suum, qui uniuersalis omnium cardo est, sequentes uersat cardines, id est, essentiam, uitam, mentem, animam, naturam, materiam. Atq; (ut Platonicus aliquis diceret) per cardinem quoq; cuiusq; ordinis propriū, ipsum proprium uersat ordinem, id est, per unam essentiam, essentias omnes, per uitam unam, omnes uitas, per unam mentem, omnes mētes, per unam similitur animam, singulas animas, per naturam naturas, per materiam uerò materias. Neq; eius decreto aliquid relucetatur quia immenso interuallo superat omnia. Diuinè de diuina natura ita cecinit Orpheus.

αὐτὸς ἀσπασθεῖς τοῦ βίου ἴππεα δεινύτατα,

id est, perpetuo cardine uelocem impetum uolutas. Compertum est esse in animali neruam quendam circa nucaem quem qui trahunt, cuncta simul animalis membra ita mouent, ut singula proprijs motibus moueantur. Simili quodam tactu scribit Aristoteles in libro de mundo, à Deo mundi membra moueri. Vbi prouidentiam asserit apertissimè. Quam in decimo quoq; moralium significat, & in phisicis, ubi probat naturam certum ubiq; optimū mōtū finem respicere, operatq; ipsius opera esse intelligentiæ, non errantis. Viduus Florentij Germani opificis tabernaculum, in quo diuersorum animalium ita tuæ ad pilam unam connexæ atque libræ, pile ipsius motu simul diuersis motibus agebantur, aliæ ad dextram curebant, aliæ ad sinistram, sursum atque deorsum, aliæ sedentes assurgebant, aliæ stantes inclinabantur, hæc illas coronabant, illæ alias uulnerabāt. Tu harum quoque & cornuum sonitus, & aurium cantus audiebantur, aliæq; illic simul fiebant, & similia succedebant quàm plurima uno tantum unius pile momento. Sic Deus per ipsum esse suū (quod idem re ipsa est ac intelligere atq; uelle, quodque est simplicissimum quoddam omnium centrum, à quo, ut aliàs diximus, reliqua tanquam lineæ de ducuntur) facillimo nutu uibrat quicquid inde dependet. Taceat igitur Lucretius Epicureus, qui casu fieri ac ferri uult mundum, & constantem formosissimi ordinis habi-

De Immortal. animor. Lib. II. 113

habitu ex instabili deformiq; p̄tuatione ordinis proficisci existimat, perinde ac si quis ex insipientia sapientia, & ex tenebris nasci lucem arbitraretur. An tu Lucreti quoties casu absque consilio & proposito sine moreris, toties uno quodam recto tramite ad certum eundemq; terminum proficisceris? nequaquam, sed hæc & illac obreras. An quando absque arte & p̄scripto sine tractas lapides, tunc ordinatissimis & contextis inuicem parietibus ædificiū construis & aspectu pulcherrimū, & usui commodissimū? nequaquam, sed deformem inutilemq; congeriem. Considera plantas & animalia, quorum singula membra ita disposita sunt, ut alterum alterius gratia sit locatum, alterum feruiat alteri. Certè uno sublato, tota ferme compago dissoluitur. Cuncta denique membra, totius compositi gratia sunt digesta, & compositum ipsum, scilicet, planta & animal, conuenientibus instrumentis instructum ad opera naturæ proprię necessaria omnibus alimenta, loca, temporaq; prouisa, terra & aqua his elementa parant, cœlum temperat aquam ac terram. Tandem partes mundi cunctæ ad unum quendam totius mundi decorem ita concurrunt, ut nihil subtrahi possit, nihil addi. An si tu omni consilio fuisses arboribus & animalibus prouisurus, aliter prouidisses? Non aliter, sed neque tam bene. Consiliū igitur consilio tuo melius hæc disponit. Alioquin uideres quoti die quam plurimis tam membra quædam sua, quam instrumenta ubique deesse, ite ex equi semine nasci canes, ficus ex nalis, & membra hominis annexa leonibus, hominibus alinorum, cadere stellas, ascendere lapides. Nunc uerò quia singulæ mundi partes certis leminibus, ortę, distinctis figuris p̄ditæ, recta uia, cõgruis temporibus & ordinibus pulcherrimè & commodissimè certos petunt terminos atque repetunt, consequens est ut eodem modo moueantur, quo & illa quæ arte & consilio mouentur humano. Si modo eodem, ergo eadem penè arte, eodemq; consilio, & tanto p̄stantiore, quanto pulchrius & stabilius ordinantur. Consilio inquam non ambiguo & mobili, sed certo penitus atque subito, & intuitu potius quam discursu. Si enim in opere non est mora, uel transgressio usquam, uel retractatio, non est ambiguitas in officio. Intuitum huiusmodi translationem quandam consilium appellamus, non quod ibi alia inuestigentur ex alijs, sed quod alia aliorum gratia fiant. Solent inertes homines de artificijs consultare. At uerò qui uite perfecte callet, nihil consultat amplius, sed ita habitu facit, sicut natura formis. Quod si est ars alicubi perfectissima, ibi certè est, uel mirabile hoc opus mundi disponitur. Artem huiusmodi in natura fortasse locabis sensus omnis experte. Ego uerò sensu carere te dicam, si tam fueris alienus à sensu, ut non sentias, si bestiolæ quæque terrænæ sentiunt, oportere multo magis totum mundum & artificem omnium naturã sensum habere, sensū in quã rationalē, si rationabilis sua opera ordinat, quã hominis ratio. Admirationē autem minuit diuturna consuetudo. At si parentes tui te clausa undiq; domo sic ab infantia educauissent, ut mirabile hunc mundi decorem ante annū ætatis trigessimum non uidisses, & tunc repente tibi aperta domo monstratus fuisset, proculdubio nouum harum rerum spectaculum esses usque ad eò admiratus, ut quanuis antè ambiguis, postea tamen nunquam ambigere potuisses, quin cuncta unius sapientissimi artificis prouidentia fiant atque regantur. Fateamur igitur necessarium est. Lucreti, quod cum partes effectusq; mundi constanti ordine procedant, nõ potest totus ipse mundus præter constantiam ordinemq; uel nunc procedere, uel ab initio prodisse. Fateamur denique, quod neque sua sponte mouetur mundus sine uita, neque tam diu tam æqualiter uoluitur sine potentissima uita, neque tanto ordine sine sapientissima mente, neque tã optime & commodissimè absque summo bono, sed uita quædam una, regina unius mundi animi corporis, potentia, sapientia, bonitæ præcellens, mundum prouidentissimè & ab initio & continuè perducit ad optimum. Hæc uel summus est Deus, uel Dei summi pedisequa. Si summus est Deus, Deus prouidet certè. Si Dei pedisequa, Deus etiam prouidet, quoniam primum principii sui ipsius gratia agit mouetq; cuncta. Diuine de loue dixit Orpheus.

παισι γεννῆσθαι ἀπὸ πατρῶν, καὶ ἀπὸ μητρὸς τελευτῆν.

id est, omnium genitor principiumq; & finis. Ideo si uita mundi prouidet, profectò ducta à Deo, ad Dei prouidet finē, igitur ad Dei bonitatem omnia deniq; diriguntur. Atqui hæc bonitas cum totius operis sui habeat curam, certè partes negligit nullas. Ex sin

H
gulis enim

gulis enim constat optimus totius compositi status & habitus. Totum hoc Orpheus sic expressit,

πᾶν ἄσπερον, ὅντιν ἄντ' ἑταρᾶς ἐσσι, πᾶν τὰ ἑπαβίβωσι,

id est, omnia intus inspicis, omnia intus audis, omniaq; distribuis. Quoniam uerò tota mundi compago gratia diuinæ bonitatis referendæ instituta est, & partes mundi gratia ipsius compagis appositæ sunt, nō est in toto hoc opere summa prorsus perfectior equi-
renda, sed quanta sufficit ad sublimiorem authoris perfectionem pro uiribus indicandā. Neque exigenda est in quauis mundi parte quælibet partis illius perfectio, sed quæ ce-
teris partibus concinat, totiq; conducat. Sic licet nonnunquam aliqua particulæ ali-
cuius mundanæ conditio uideatur per se esse culpanda, si tamen ad totius statum com-
paretur, inueniemus non aliter mundum posse bene disponi, quam ita. Sane uniuersi
conditor non totum ipsum ad partes ulla, sed partes potius ad totum refert. Merito igitur
quæ alicubi circa partes uel mala uidentur uel deformia, deniq; in totius orna-
mentū bonumq; euadunt. Quapropter apud Orpheum Deus uocatur.

ἄιδιος ἴαν, ἢ ἄθανάτου πρῶτα,

id est, sempiterna uita, immortalisq; prouidentia. Hanc prouidentiam Mercurius esse dicit
generis humani tutricē, & Plato in quarto legum libro inquit Deū continere principia,
media, finēsq; omnium, ambire cuncta, ac rectē disponere singula. Mitibus religiosiq;
uiris esse propitium, superbos impiosq; punire. Neque tolli putat per diuinam prou-
dentiam nostrū arbitriū libertatem, imo seruari, quod aperit in decimo libro de Rep. in
libro etiam de regno, & in Critia, quia Deus non tam sciendo facit quā uolendo. A-
lioqui simul cuncta fecisset & faceret, faceret quoque mala. Itē sicut in præscientia Dei,
futuri scripti sunt rerum euentus, ita & euentū causæ, modiq; agendi. Et sicut opera
nostra nota sunt Deo, ita & nostra uoluntas, quæ nostrorū est operum causa & motus
liber agendi. Sicut enim præuidet te id facturum, ita prouidet te ita, id est, uoluntariē libe-
rēq; facturū. Quare diuina præuisio si cōditionis alicuius positione, reddit necessaria no-
stra opera, reddit necessarium, id est, confirmat similiter agendi modum, hoc est nostrū
iudiciū libertatē, quoniam Deus naturarum omnium temperator cuique re conferat
non subtrahit naturam quam dederat. Sic dum regit cuncta, singula pro singulorum re-
git natura, ascendentibus elementis ad ascensum conducit, descendētib; ad descendū.
Si regit animalium motum, quia ille natura sua progressurus est, confert ad gradiendū.
Si cœlos ducit, quia ob rotunditatem natura uolubiles sunt, confert ad circuitus ambi-
tum. Si animos pulsatur, quia illi sursum deorsumq; liberē uolubiles sunt, pulsatur, & liberē,
ita ut alliciat, non trahat, non cogat, sed persuadeat. Quod Zoroaster ita testatur,

πᾶτις ὁ φάβοι ἰσθῶσκει, πᾶσι δ' ἐπιχέου,

id est, Pater non incurrit metum, sed persuasionem inducit. Quoniam uerò motor pri-
mus præualere debet & dominari, ideo sic animos (ut Plato uult) quasi cogit ad bonū,
ut bonum ipsum nolle nō possint. Bonum enim necessariō uolunt omnia, cuius ratione
uolunt quicquid uolunt, sicut necessariō malum ipsum nolunt, cuius ratione nolunt
quicquid nolunt. Nam si adæquatam appetitū obiectum est ipsum bonum, certē bo-
nitas est ratio ipsa appetitū appetendi quicquid appetat, ita ut in omni re quam appetit
non aliter bonū appetat, quam uisus in omni colore uidet lumen. Ac si appetat ulterius
nihil appetere, hanc quoque appetendi uacationem eligit tanquam bonam. Animus si-
gitur necessariō fertur ad bonum. At quia Deus debet naturam animo propriam refer-
uare, ideo iudicium ipsi relinquit liberum per quod de agendis suo more
consultet, atque ē multis sibi propositis aliud alio melius iudi-
cet, & quod aptius ad bonum consequen-
dum censuerit, eligat.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de immortalitate animorum

eadem Ficino auctore,

LIBER III

Descensus per quinque gradus fit, per quos est factus ascensus, qui gradus inuicem congruè comparantur. Cap. I.

Ascendimus hactenus à corpore in qualitatē, ab hac in animam, ab animā in angelum, ab eo in Deum, unum, verum & bonum, auctorem omnium atque rectorem. Corpus appellant Pythagorici multa, qualitatē multa & unum. Animā unum & multa. Angelum unum, multa. Deum denique unum, quia corpus ad quamlibet speciem indeterminate determinatum est, & suapte natura sine fine diuiduum, cuius materiam in infinitum fluxurā inquirunt, nisi eam forma sistat & uniat. Qualitas ad materiam specie terminandam confert, & est per se quodammodo indiuidua, sed per admixtionem corporis fit diuisibilis: Anima materiam specie terminat, neque per se, neque per inuicem corporis est diuisibilis, sed mobilis multitudine. Angelus receptaculum speciei terminandam immobilitatis. Deus super species immobilis unitas. Deum aiunt per se omnino indissolubilem esse, quia ipsa unitas statusque sit, corpora uero ex elementis composita, prorsus dissolubilia, quoniam in eis & multitudo unitatem, & motus superat statum. Sed angelos animas, sphaeras, & stellas, dissolubiles quidem uideri quodammodo, quatenus partes habent, esse tamen indissolubiles, propterea quod in ipsis unitas statusque multitudinē motumque exuperant. Hic autem est nodus ille diuinus, quo Deus (ut Timæus putat) hæc per se solubilia, semper indissoluta conseruat.

Tam potens est unitatis ipsius statusque munus, ut in infimo solum uniuersi gradus excedi ab oppositis uideatur. Sed tamen interim sibi quoque quodammodo uincat, si quidem materiam ipsam infinitæ multitudinē mutationis subiectam, semper custodit in unitate substantiæ, atque ordinis permanentem. Est utique Deus unitas, ut probatur. Est & immobilis, quia neque ab alio mouetur, cum nihil sit illo ualidius, neque à seipso, quia ad melius se. Iserre nequit, cum sit ipsū bonum. Ad deterius autem nihil sua sponte se mouet. Ac si Deus fluere de alio dicatur in aliud, quæremus non quid nouum aliquid assequatur, an nihil. Si nihil assequitur nouum, neque mutatus est quidem. Si noui aliquid, ante non omnia possidebat. Quod non possidet omnia, non est Deus ex eo quod ubi est, non mutat locum, ex eo quod est omnium finis, circa alium non mouetur, ex eo quod est simplicissimus, etiam in se est immobilis. Nam si moueatur in se, aut partem ipsius alteram ad alteram admouebit, aut saltem noua quadam in seipso cum uetibus congregabit. Erit enim per substantiam, quod erat ante, ac nouā insuper induet formam, neque esse poterit simplicissimus. Denique Deus ipsa unitas est. Unitas autē status ipsius est fundamentum, quia sicut in multitudinem motus progreditur, sic unitati status innotuit. Illud enim in quauis natura stare dicitur, quod unum in ea continuè habitum ita possidetur, ut ab eius naturæ unitate non discedat. Fundamentum uero status omnis quis dixerit esse mutabile. Possimus autem rationes huiusmodi per argumentationem illam numeri Pythagorici confirmare. Quicquid, inquit, secundum præteritum futurumque mutatur, priuationem quandam habet admixtam, futurum enim nondum est, præteritum non amplius est. In Deo autem, cum ipse sit primum ens, actusque summus, nulla est priuatio, est igitur immutabilis. Angelus quoque immobilis est, quoniam a Deo totius bonitatis fonte bonum per seipsum haurit absque medio, & uno æternitatis puncto impletur inde, ac permanet semper bonitate plenissimus. Quoniam uero omnis effectus extra causam suam productus, aliquid causæ seruat & inferior etiam euadit quàm causa, ideo angelus proximè Deo creatus, aliquid Dei seruat, amittit & aliquid. Deus quidem unitatem habet & statum, retinere

utrunq; nō potest angelus. Eset enim Deus ipse, nō angelus. Neq; etiā amittit utrunq;, ne proximum ac primum Dei opus euadat opifici dissimillimum. Quid ergo? unitatē ne solam retinebit? an statum? Solam unitatē nequit sine statu. Vnitas enim ipsa est prorsus immobilis. Itaq; retinebit statum, sed à simplici decidet unitate, ut angelus sit immobilis multitudo. Neque iniuria multitudinem angelo à signamus, quia si sit perfecta & absolutissima unitas, erit summa & interminata potestas. Siquidem uirtus in unitate cōsistit. Interminata potestas unus ipse est Deus. Porro si corporis propriū esse suscipere atq; pati, nature autem incorporalis proprium dare & agere, in natura corporali dicitur esse potentia, potētia scilicet (ut aiunt Theologi) susceptiua atq; passiua, in natura incorporali actus, id est, efficacia ad agendum. Ideo qualitas quia per se quodammodo incorporalis est, aliquam agendi uim habet, unde & actus cognominatur. Quia uerò in materia suscipitur & diuiditur, sitq; inde quodammodo corporalis, hinc non merus est actus, sed passione corporis inquinatus. Constat igitur qualitas ex actu atq; potentia. Anima autem licet sit à materia separabilis, atq; ob id actus dicitur, & à passione corporis aliena, tamen nondum merus est actus, est enim mobilis. Si mouetur aliquid, per motum nanciscitur quo antè caruerat, ut carebat, potentiam illam habet, quam susceptiua & quodammodo passiuā potentiā nuncupamus. Vt agit mouendo non nihil, est actus, & dum acquirit aliquid, etiam actus efficitur.

Est ergo anima ex potentia & actu composita. Sed nunquid angelus actus est merus? Minime. Deus plane, quia distat penitus à materia, in qua passiuā potentia est sine ulla agendi uirtute, ideo merus esse intelligitur uigor agēdi seorsum à suscipiendi patiēdiq; natura. Si Deus est purus actus, nequit angelus esse talis, quia quod unum in se est, nunquam fit plura, nisi per alienæ naturæ additamentum. Vnica est ipsius puri actus natura & definitio, quæ in Deo quidem est, ut patet. Quod si etiam in angelo dicitur esse, inter rogabimus, nunquid in angelo sit aliquid aliud præter actum, necne. Si nihil, unus solummodo restat actus purus. Siquidem nihil deest actus qui tribuitur angelo, ab actu Dei, cum nihil insit utriq; præter actum, & actus ipse sua ratione sit unus. Sin additum est aliquid angelo præter actum, non amplius est angelus purus actus, sed infectus per mixtionem, & actus non absolutus, sed talis potius, aut talis. Sicut non est pura lux, quæ uiridis est, uel rubens, sed est & lux simul & qualitas elementorū aliqua, per quam rubens fit uel uiridis. Quapropter angelus quoque ex actu componitur & potentia. Atq; hoc est quod in Philebo uult Plato, ubi ait Deum esse rerum, omnium terminum infiniti expertem, res autem alias præter ipsum omnes ex termino & infinito componi. Terminum uocat actum, infinitum uerò potentiam quæ secundum se indeterminata terminatur & formatur ab actu. Sed ut ad rem ueniamus, potentia quidem angeli in essentia sua est, quæ prius quodammodo fit à Deo quam ab ipso formetur. In primo namq; creationis suæ momento angelus est solummodo, in alio ab auctore illustratur ut sit intelligens atq; formatur. Idcirco essentia illa principio informis est quodammodo, & tanquam passiuum subiectum quoddā exponitur ad actum intelligendi, & formarum idearumq; ornatum suscipiendum, de quo Zoroaster ait,

πάντα γὰρ ἐπέλεσε πῶς, καὶ τὰ παρῖοχικὰ δυνάμει,

id est, omnia perfecit pater, & menti præbuit secundæ. Est igitur angelus multitudo cū constet ex pluribus. Multitudo inquam immobilis. In illo certe Deo inferior est, quod non est uera unitas, sicut Deus. In hoc propinquat quod est fermè (ut ita loquar) sicut Deus immobilis. Rectè post Deum immobilem unitatē, ponitur angelus immobilis multitudo. Post angelum anima, q̄ longius etiam distat à Deo, quia est mobilis multitudo. Multitudo quidem est, cum nihil post Deum esse queat unitas simplicissima. Est quodammodo mobilis, quia longius recedens à Deo propinquat sit corporū qualitibus quæ penitus agitantur. Si omnino immobilis esset utiq; angelus, si omnino mobilis esset qualitas. Medium tamen aliquod inter angelū esse oportet & corporum qualitates, ne omnino immobilis angelus omnino mobili qualitati sit proximus, sit itaq; partim etiā mobilis. Stabit eius substantia, neq; in maius minusue, aut hoc aut illud mutabitur. Flu et autem operatio, & modo hæc, modo illa, atq; aliter & aliter operabitur. Qualitas autē anima inferior est, quandoquidē per essentia operationēq; mutatur. Qualitate inferioris

corpus.

ne: neque mutatur. Qualitate inferius corpus. Qualitas enim mouetur & mouet, mouet enim corpora. Corpus mouetur quidem, mouet nihil. Angelus quidem quod sit unum quiddam, & quod sit actus, non à seipso habet, sed à Deo uere uno, actuque purissimo. Sed quod sit multiplex per potentiam suscipiendi & patiendi, habet ex seipso, quantum extra Deum productus, à productoris perfectione degenerat. Multitudo igitur naturalis est angelo. Anima quoque quod una quædam substantia sit, & quod sit actus stabilis per essentiam, non à seipsa, sed à Deo fortitur actu uno & stabilissimo. Quod uero multiplex sit & passiva, ex seipsa possidet, quæ sub Deo locat. Quod denique mobilis, ex seipsa rursus quæ sub Deo. Sicut igitur unitas naturalis est Deo, & angelo multitudo, ita motus naturalis est animæ. Lux Dei producit angelum, sub Dei scilicet umbra, lux Dei animam sub umbra producit angelum. Angelus à Dei uno actu unitate stabilis adipiscitur, sub Dei umbra cadit in multitudinem, anima Dei luce itati nanciscitur, sub umbra Dei multitudinem, sub angeli umbra mutationem. Fons unitatis: Deus, fons multitudinis angelus, fons motionis est anima. Deus per seipsum unitas, angelus per Deum est unus, per se multiplex. Anima per Deum una, per Dei umbram, id est quia sub Deo est simul cum angelo, multiplex per seipsam mobilis. Qualitas per superiora habet ut moueat aliquid, per se habet ut materiam miscatur. Corpus per qualitatem habet ut agat, per se solum ut patiat. Qualitas uno gradu excedit corpus, quod mouet ipsum, uno saltem cedit animam, quod mouetur ab illa. Anima saltem uno excedit qualitatem, quod ex seipsa mouetur, uno cedit angelo, quod mutatur, Angelus animam uno quod manet, Deo cedit uno, quod multiplex est. Deus tamen per hoc unum abit super omnia in infinitum. Quod ita cecinit Zoroaster,

ἔαν τὸν ὁ πατὴρ ἄρπασεν

ὃν ὁ πῦρ δὲν αὐτὸν ἐν ἑσπέρῃ, κληθεὶς ἰδιον πῦρ,

id est, Pater per seipsum rapuit, neque in mente quidem quæ illum sequitur, proprium inclusit ignem. Quasi a cæca, nullam habet cum cæteris comparisonem. Corpus ab alio mouetur solum, nihil enim natura sua facit. Qualitas mouet aliud, & mouetur ab alio. Anima mouet quidem aliud, sed à seipsa mouetur. Angelus mouet alia, id est, agit in alia, ipse quidem stabilis, sed non stabilis per seipsum. Nam per diuinam stat unitatem. Quod enim aliud stare est (ut diximus) quam in natura suæ unitate perseuerare? Mouet quoque per Deum. Virtute enim primi actus agunt agentia omnia quicquid agunt, Deus per se mouet agitur omnia, ipse quidem stabilis per seipsum. Sane quia omnia quæ per aliud talia sunt, reducuntur ad primum aliquid quod est tale per semetipsum, idcirco quæcunque stabilia sunt, & mouentia per aliud, retulimus ad Deum per se stabilem, & per se mouentem. Et quæcunque mobilia sunt ab alio, puta corpora & qualitates, retulimus ad animam mobilem per seipsam, per se inquam mobilem, quia si à Deo descendas per angelum, tam Deus quam angelus stare tibi uidebitur, & primum quod mobile tibi occurret, est anima. Quicquid autem primo tale est in aliquo genere, per se est tale, puta quod primo est lucidum aut calidum, per se lucet & calet. Sic anima quoniam est primum mobile inter omnia quæ sunt mobilia, est utique per se mobilis. Cuius rei signum est, quia corpora quæ carent anima, impulsu solum agitantur externo, quæ animam habent, sua sponte mouentur, & in quamlibet loci partem. Et quoniam anima id præstat corporibus, ut per se quodammodo in partem quamlibet moueatur, sequitur ut ipsa sit uere & primo mobilis per seipsam, primumque mobile, postquam per eius presentiam apparet in corpore, imago aliqua per se mobilis facultatis, siquæ ibi motus in omne partem, quod significat animam esse fontem motus, unde libera & uniuersalis effluit agitatio. Per hæc solum arbitror Pythagoricum illud ænigma à Xenocrate usurpatum, scilicet animam esse numerum se mouentem, numerum, id est, naturam multiplicem, se mouentem, id est sua proprietate mutabilem. Talem uero naturam esse alicubi oportere, multa nobis (ut significauimus iam) declarant. Primum, quod omne quod per aliud tale est, reducitur ad aliquid quod per se fit tale. Secundum, quia cum sint multa quæ mouentur ab alio, si omnia talia sunt, uel in infinitum uagabimur, uel circulo reuoluemur eodem, ut idem sit primus motor & ultimus, causa idem atque effectus, ne que in rebus ordo sit ullus. Quocirca ad motorem aliquem peruenire compellimur, qui iam non moueatur ab alio. Sed motor ille qui proxime præcedit corpora quæ mouentur ab

alio, non est prorsus immobilis, longius enim distant duo hæc, quod ab alio mobile, quod omnino est stabile, medium eorum est, quod ex seipso est mutabile. Tertium, quia si tāto melius res qualibet mouetur, quanto est motori propinquior, & ad optimum motū perueniendum est, oportet alicubi esse aliquid in quo eadē sit mobilis & motoris essentia. Quartum, quia si mouendum est aliquid, oportet uel motorem ad mobile ipsum cōuertī, uel contra, uel utrunq; uicissim. Ponantur igitur in natura angeli Deusq; solum et corpora. Illi ad hæc non accedent, quia sunt immutabiles, neq; hæc ad illos, quia suapte natura torpent. Ergo nec ullus erit motus in rebus. Sit ergo necesse est natura quadam sua sponte mutabilis, quæ per se accedens ad corpora, corporentia ea fuscitet, & ipsa per uigil uires suas in se ipsa prius experiatur, quàm edat in corpore, ut sicut à spiritali substantia, sit substantia corporalis, sic à spiritali motu corporalis motus efficiatur. Quod quidem intellexisse Platonem in Legibus arbitror, ubi inquit: Si nunc stent omnia, & paulo pōt moueri aliquid debeat, quid primò mouebitur? Ipsum uidelicet quod per se ipsum agile est ad motum, tanquam mouendi uirtuti propinquius, cuius motum cætera quoque motui subiecta sequentur. Id uocat in Phædro fontem & principium motionis. Fontem, quia ex se eam habet, principium, quia effundit in alia. Sed hic oritur dubitatio. Si Deus & angelus mouent aliquid, atque anima illis subijcitur, ab illis utiq; agitur quomodo igitur à se mouetur? Respondeamus in hunc modum. Cum inspicere pratum Apelles, conatus est ipsum coloribus in tabula pingere. Pratum quidem totum subito se monstrauit, & subito appetitum Apellis accendit. Demonstratio huius modi & accessio, actus quidem dici potest, quoniam agit aliquid, motus uero nequaquam, quia non peragitur paulatim. Motus enim est actus per temporis momenta discurrrens. Actus uero considerandi atque pingendi qui in Apelle fit, motus ideo dicitur, quoniam transigitur paulatim, modo enim aliū florē inspicit, modo aliū, pingitq; similiter, Pratum profecto facit ut anima Apellis uideat ipsum, & appetat pingere, sed ut subito. Quod autem per diuersa temporis momenta nunc herba una, nunc alia uideatur, & similiter exprimatur, non ipsum efficit pratum, sed Apellis anima, cuius ea natura est, ut non simul inspiciat uaria, referatq; sed paulatim. Ergo motionis huius quæ in uidendo est atque pingendo, initium & finis est pratum. Inde enim pictoris cæpit consideratio, eodem tendit & appetitio. Sed fons per quem talis actus paulatim fit & tempore, motusque dicitur, est pictoris ipsius anima. Similiter apud Platonicos anima rationalis perpetuo quodam lumine Deum quodammodo & angelum cogitat siue auguratur, seipsum ipsam appetit ad eorum similitudinem pingere, tum speculationem, tum moribus atq; actione, sese paulatim formādo, se mouet. Motio hæc ex animæ ipsius natura effluit proprie, tāquam fonte proprio motionis, id est operationis, scilicet ætæporealis, incitatur autē à supernis tanquam ab extrinseco initio atq; fine. Infusio quæ à supernis manat in animā, una stabilis subita fit & æterna, & quantum in se est, similia quoq; in animā operatur, id est, subita, & stabilia, & æterna. Quod autem operationes animæ & opera paulatim tempore fiant atq; muteantur, ex propria animæ natura supernis imbecilliore procedit. Sed rem totam hoc accipe exemplo. Sol ex seipso lumen habet, infundit ipsum momento in Mercuriū, Mercurius quoq; momento totum suum accipit lumen, manetq; semper, deinde plenissimus. Sol idem lumen momento infundit in Lunam, Luna non suscipit ipsum momento, sed tempore. Nam prout alias aliter in Solem uertitur, ita alias aliter accipit lumen, & per naturam suam uicissitudine luminis uariatur. Sol Deū, Mercurius angelum, Luna significat animam. Quod autem de Mercurio dico, de omnibus similiter super Lunam stellis dictum intellige. Sicut enim illæ ad Solem, sic ad Deum angeli referuntur. Anima uero sola sicut Luna ad Solē, ita se habet ad Deū. Quapropter nihil obstat quin anima à diuinis descendat, capiatq; diuina, & tamen per naturam propriā moueatur, semperque moueri possit & uiuere.

Anima est medius rerum gradus, atque omnes gradus tam superiores quam inferiores connectit in unum, dum ipsa et ad superiores ascendit, et descendit ad inferos. Cap. II.

CAeterum ut ad id quandoque ueniamus, quod cupimus, in quinque gradus iterum omnia colligamus. Deū scilicet & angelum in arce nature ponentes, corpus & qualitatem in infimo, animam uero inter illa summa & hæc infima mediam, quam merito essentiam tertiam ac mediam more Platonico nominamus, quoniam & ad omnia media est, & undique tertia. Si à Deo descenderis, tertio descensus gradu hanc reperis. Tertio quoque ascensus gradu, si supra corpus ascenderis, huiusmodi essentiam in natura summopere necessariam arbitramur. Quoniam angelus quidem, ut Platonici dicunt, uerè est, id est stat semper, qualitas fit, id est mouetur aliquando, ideo qualitas omnino differt ab angelo, tum quia hæc mouetur, ille manet, tum quia hæc fit aliquando, ille est semper, ergo opus est medio, quod partim cum angelo, partim cū qua litate conueniat. Quid illud? nunquid quod est, id est, intrinsecus manet aliquando? Nō. Tale enim aliquid non reperitur, nam quod per tempus aliquod intrinsecus, id est, uel ex se uel ex statu proxime manet, manet & semper. Itaque medium erit illud quod semper fit, id est mouetur. Quod quia semper est, cum angelo congruit, quia mouetur, cū qualitate. Vnde sequitur esse oportere essentiam tertiam horum mediam, quæ semper moueatur & uiuat, suoque motu uitam diffundat in corpora. Rectè dicitur à Platoniceis, super id quod est in parte temporis, esse quod est per omne tempus, super illud rursus esse quod est per æuum, denique super illud æuum existere. Sed inter illa quæ sunt æterna solum, atque illa quæ solum sunt temporalia, esse animam quasi quoddam uinculum utrorumque. Cui quidem hæc in re similes quodammodo sunt partes corporis mundani præcipuæ. Sunt & qui cœlum Empyreum tanquam prorsus immobile in eternitate ponant, cæteras uero sphaeras in æternitate simul & tempore, composita denique in tempore tantum. Similiter quoque purus intellectus in gradu primo, sed intellectus animalis in secundo, tandem animas corporales in tertio. Verum ut ad propositum reuertamur, omne opus quod constat ex pluribus, tunc est perfectissimū, quando ita ex suis partibus conglutinatur, ut unū fiat undique, sibi consistet & consonet, neque facile diuisetur. Quod liquido in quatuor elementorum temperamento corporalis natura demonstrat, ubi terra & ignis longè distantes, per aërem copulantur & aquam. Multo magis in uniuerso Dei opere connexio partium est ponenda, ut unius Dei unum quoque sit opus. Deus & corpus extrema sunt in natura, & inuicem diuersissima. Angelus hæc non ligat. Nempè in Deū totus erigitur, corpora negligit. Iure perfectissima & proxima creatura Dei, sit tota diuina, trāsitque in Deū. Qualitas etiā non cōnectit extrema, nā declinat ad corpus, superiora relinquit, relictis incorporeis, fit corporalis. Hucusque extrema sunt omnia, scilicet inuicem superiora & inferiora fugiunt, cōpetentia carentia uinculo. Verum essentialia illa tertia interiecta, talis existit, ut superiora teneat, inferiora non deserat, atque ita in ea superiora cum inferioris colligantur. Est enim immobilis, est & mobilis. Illinc cum superioribus, hinc cum inferioribus cōuenit. Si cum utriusque cōuenit, appetit utraque. Quia propter naturali quodā instinctu ascendit ad superiora, descendit ad inferiora. Et dum ascendit, inferiora nō deserit, & dum descendit, sublimia nō relinquit. Nam si alterutrum deserat, ad extremum alterum declinabit, neque uera erit ulterius mundi copula. Perfecto idē facit, quod aër inter ignem & aquam medius, qui cum igne in calore, cum aqua conuenit in humore. Illic cum igne calet semper, hic cum aqua humet. Illic tenuatur, & clarificat ut ignis, hic uicissim hebescit ut aqua. Imò uero idem facit quod Solis lumē. Id enim à Sole descendit in ignem, & ignem implet, neque deserit Solem. Semper Soli hæret, semper implet & ignem. Perficit quidem aërem, & infectio aëre non inficitur. Similiter oportet essentiam tertiam & diuinis simul hære, & implere mortalia. Dum diuinis hæret, quia spiritaliter illis unitur, & spiritalis unio gignit cognitionem, illa cognoscit. Dum implet corpora, intrinsecus illa mouens, illa uiuificat, est igitur diuinorum speculum, uita mortalium, utrorumque connexio. Sed quomodo corporibus iungitur? Num forte cum corpus aliquod ingreditur, unum quoddam illius corporis tangit punctum, atque ita dicitur unita corporibus? nequaquam. Vniretur enim puncto, non corpori neque totum. . . pus illud uiuificaret, sed punctum uiueret unū, toto

corpore uita carente. Imò uerò si in unum semper collecta punctum, ita sibi ipsi unita perseveraret, idem esset quod angelus, qui longe distat à corpore. Vel saltem diuinis eo modo hæeret quidē, corpora uerò relinqueret. Igitur non uni duntaxat corporis puncto coniungitur, sed pluribus, atq; ita partes corporis implet. Sed nunquid ita implet, ut albas carnes albedo, & omnino quæuis qualitas materiam propriam? Minime. Sic em̄ esset idem quod qualitas, atq; relictis diuinis ad corpus penitus declinaret. Albedo ita in tota est carne, ut cū ea æqualiter in partes plurimas extendatur & diuidatur, & pars albedinis secundū Physicos in parte sit carnis, & in maiori carnis parte, pars maior albedinis, in minore sit minor. Sic albedo facta est corporalis. Idē pateretur essentia illa quā tertiam esse putamus, si non aliter quā qualitas ista funderetur in corpus, atque ita ad alterum naturæ extremum tracta esse delineret copula mundi. Quamobrem cum corpus ingreditur, singulis corporis particulis tota sit præsens, neque diuiditur distrahitur in partes ullas ad hoc ut partibus corporis à se inuicem distantibus adflet. Nam per uim indiuiduum tangit corpus, non per latitudinem quantitatis. Igitur integra remanens atque simplex, singulis partibus tota & indiuisa sit præsens. Quomodo tota uox significatio quodammodo simul in singulis domus esse paribus, cū tota penē simul audiatur & intelligatur in singulis. Neq; impossibile est hanc essentiam, cū sit indiuiduum quiddam in seipso existens, amplè corporis molli sic totam esse præsentē, imò uerò ex eo quod & indiuidua est, & non clauditur loco, potest tota totū quicquid in loco est penetrare & comprehendere. Extensio enim quantitatis ubicunque reperitur, talem uim & præsentiam prohibet, ita ut res extensa per quantitatem, nequeat tota esse simul in pluribus. Quinetiam res illa quæ licet indiuidua sit, est tamen alicubi affixa corporis quantitati (sicut punctum quod tanquam lineæ terminus signatur in linea) nequit tota esse simul per partes quaslibet corporis. Sic punctum quod est alicubi in linea aliqua circuli designatum, neque in omnibus lineis alijs inest, neque per totam diffunditur lineam aut circumulum. Punctum uero quod circuli centrum est, nullius lineæ proprium, in omnibus quodammodo lineis reperitur, quæ inde ad circumferentiam deducuntur. Erat cum nullum punctum quod in circumferentiā designatur, totum circuli æquè respiciat, centrum tamen quod in nulla circumferentiā proprie figitur, uniuersum circumulum æquè circumspicit. Nō potest igitur esse tota simul in pluribus res illa quæ diuidua est, neque etiam res illa quæ licet sit indiuidua, certū tamen in re alia diuidua habet situm. Tertia uerò illa essentia neq; extensa est, quia esset qualitas, neq; in extensio. ne sit alicubi, quia non per se ac libere moueretur, si non subsisteret per seipsam. Quapropter est instar puncti alicuius in se ipso uiuentis, & ab omni quantitate & situ penitus absoluti. Ideo ambit æquo omnem corporis sitū, & quādo corpus ingreditur, quia ipsa non est proprium quantitatis alicuius punctum, non adstringitur ad punctum aliquod corporeæ quantitatis. Quippe cum sit extra quantitatis genus, non determinatur ad tangendum punctum aliquod quantitatis, sed est ut centrum in lineis omnibus, & circulo toto. Hinc etiam illud sequitur, ut hæc essentia et diuidua sit simul, & indiuidua. Diuidua, quia per diuisionem corporis uitalem sui umbram diffundit, dum diuersis partibus corporis se cōmunicat. Indiuidua, quia integra simul adflet & simplex. Diuidua inquam quia umbra eius in toto corpore est diuidua. Indiuidua, quia ipsa per modū indiuiduū est in qualibet corporis parte tota. Indiuidua rursum, quoniam stabilē habet unitatēq; substantiā. Diuidua, quoniam per operationē in plura diuiditur, dū per motū operat̄ & tēpus. Indiuidua tertio, quia suscipit superiora, quæ admodū sunt unita. Diuidua, quia ad inferiora declinat, quæ plurimū diuiditur. Tals quædā natura in ordine mundi uidetur sursum opere necessaria, ut post hoc angelūq; qui neq; secundū tempus neq; secundum dimensionem diuidui sunt, ac suū corpus & qualitates quæ tempore dimensionēq; dissipantur, sit mediū competent. quod temporali quidem discursione quodammodo diuidatur, nō tamen sic dimensionem diuisum. Neque rursum in sua quiddā natura collectum maneat semper ut illi, neque in partes dispercatur ut ista, sed indiuiduum sit pariter & diuiduum. Hæc illa ipsa essentia est quā Timæus, Locrus & Plato in lib. de mundo constare dixerunt ex indiuidua diuiduaque natura. Hæc illa est quæ seipsam inferit mortalibus, neque sit ipsa mortalis. Sicut enim

seipsam

ipsam inserit integram, non discerptā, ita & integram retrahit, non dispersam. Et quia dum corpora regit, hæret quoque diuinis, corporum domina est, non comes. Hoc maximum est in natura miraculorum. Reliqua enim sub Deo unum quiddam in se singula sunt, hæc omnia simul. Imagines in se possidet diuinorum, à quibus ipsa dependet. Inferiorum rationes & exemplaria, quæ quodammodo & ipsa producit. Et cum media omnium sit, vires possidet omnium. Quod si ita est, transit in omnia. Et quia ipsa uera est uniuersorum connexio, dum in alia migrat, non deserit alia, sed migrat in singula, ac semper cuncta conuersat, ut merito dici possit centrum naturæ, uniuersorum medium, mundi series, uultus omnium, nodusque & copula mundi.

Qualis sit tertiæ huius essentia natura, satis (ut arbitror) diximus. Quod autem hæc ipsa sit propria ratio talis animæ sedes, facillime inde conspicitur, quod huiusmodi est rationalis animæ definitio, Vita & intelligens discurrendo, & corpus uiuificans tempore. Hæc eadem est essentia illius conditio. Nam uiuit, intelligit, corpori præstat uitam. Quod uiuat, apparet, quoniam ea in terris uiuere dicimus, quæ sua quadam interiori uirtute per omnem partem mouentur, sursum, deorsum, antè, retrò, ad dextram & sinistram. Ita planta mouetur & animalia. Vbi igitur est motus intimus & communis, ibi uita. Vita, inquam, ibi est uis ipsa interna mouendi. Vis huiusmodi ubi est præcipue, ubi totius agitationis fons est & origo primusque motus. Maxime enim est motus intimus arque communis, ubi est primus. Primus autem motus in tertia illa essentia ponitur. Ibi igitur uita est, uita inquam talis ut eius participatione corpora uiuant & moueantur. Nam est uita corporibus per naturam quam proxima. Illa igitur essentia tertia est uita uiuificans corpora. Est etiã intelligens. Quippe si motus alicubi perfectus est, perfectissimus certe est, ubi primus. Nulla enim perfectio in posteriores motus nisi a primo descendit. Igitur motus est in tertia essentia motionum omnium perfectissimus. Is est autem qui a fonte suo discedit quam minimum, qui suo fundamento maxime innititur, qui unius & æqualis est summopere, qui seipso sufficiens est, qui figuram perfectissimam imitatur. Talis autem est circuitus, ut cuius constat, qui etiam solus omnium motionum est sempiternus. Alij quippe motus aliquem attingunt terminum, ultra quem non liceat progredi, cum nullum sit usquam spatium infinitum. Circuitus autem ut semel eadem reperit, ita bis ac ter & quater, simili petit ratione, idemque in eo finis est atque principium, ideo cum finire uidetur, tunc incipit. Circuitus igitur sempiternus est essentia tertiæ proprius, ita ut per motum in seipsam circulo reflectatur. Merito autem si mouetur ex se, mouetur & in seipsam, ut finis aliquis motionis fiat, ubi aliquid est principium. Siquidem ipsa motionis causa quodammodo sit ipsius gratia edit motum. Igitur essentia illa à seipsa incipiens, perpetuò in seipsam reuoluitur, vires suas à summis per medias ad infimas explicando, ac rursus infimas per medias ad summam similiter replicando. Si ita est, seipsam, & quæ possidet intus, animaduertit. Si animaduertit, certe cognoscit. Cognoscit autem intelligendo, dum essentiam suam spiritalē & à materiae limitibus absolutam agnoscit. Talium namque cognitio dicitur intellectio. In nobis profecto uidemus cognitionem nihil esse aliud quam spiritalem unionem ad formam aliquam spiritalem. Vires per suum spiritum spiritali colorum imagini iunctus uidet. Iunctus uerò materiam, nihil cernit, quod patet, si quis super aciem oculorum solidum aliquod corpus posuerit. Mens quoque nostra spiritali uirtute in corporalibus rebus speciebus rationibusque unita res ipsas intelligit. Similiter cum essentia tertia (quæ quidem spiritalis est) sibi ipsi cõiungitur, spiritali modo seipsam animaduertendo cognoscit atque intelligit. Intelligit etiam diuina, quibus spiritali modo hæret quam proximè. Intelligit & corporalia, ad quæ declinat etiam per naturam. Cognoscit inquam temporaliter discurrendo, cum per operationem sit mobilis. Ex omnibus his colligitur talis quedam essentia tertiæ definitio, scilicet uita quæ corpora per naturam uiuificat. Cognoscit quoque seipsam & diuina & naturalia per discursum. Quicumque uerò non uiderit eadem esse animæ quoque rationalis definitionem, is anima caret rationali. Quapropter anima rationalis in essentia tertia habet sedem, obtinet naturæ mediam regionem, & omnia connectit in unum.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de immortalitate animorum

eodem Ficino auctore,

LIBER IIII.

Tres sunt animarum rationalium gradus, in primo est anima mundi, in secundo sunt anime hominum, in tertio anime animalium que in spheris singulis continentur

Rincipio quinque gradus accepimus atque, deinde eos descendendo inuicem comparauimus, tertio in eorum collocauimus. Deinceps animæ huius gradus Theologi perscrutabimur. Generatio, procreatio, augmentum. Nusquam enim aut nutrit aut augetur generatione quicquam potest. Explorata generationem nutritio & augmentum sequitur, ibi uitam uero uidemus seminibus proprijs generare innumerabiles autem nutritricem augere. Augere etiam lapides, quasi dentes suos radicibus hærent, quæ si euellantur & extirpentur è terra, non crescunt. Quis scemine huius uentrem uita carcere dixerit, qui tam multos sponte sua parit foetus & alit? qui sustinet seipsum? cuius dorsum, dentes promit & pilos? eadem est de aqua & corpore ratio. Habent igitur animam aqua & terra. Nisi forte quis dixerit, utrum illa illa, quæ nos cum seminibus proprijs carere uideatur, ab anima terre fieri dicimus aut aquæ, non ex tali anima nasci, sed ex influxibus cœlestium animorum.

At uero Platonici negabunt influxum illos, cum sit accidentia quædã à suis uitalibus substantijs longè seiuincta, posse uitalem hinc substantia generare, quia nequeat accidens generare substantiam, nisi tanquam instrumentum substantiæ subijciatur, substantiæ inquam proxime. Nam instrumentum seorsum ab artifice non mouetur ad artis formam. Sic influxus ille uitæ cœlestis ad ipsa uita remotus, uitalem formam nõ generabit. Merito cœlestis instinctus, quia communis est cuilibet elemento, in quolibet determinatur ad uitam aliquam in ipso elemento gignendam à communi totius elementi uita, eiq; subditur ut instrumentum. Sed neque etiam ullo pacto generabit ipse. Cum enim nihil ultra proprium agat gradum, nullo modo potest accidens generare substantiam, sed materiam duntaxat accidentali quadam præparatione disponere. Oportet autem elementis hanc uitam inesse, intus fabricatricè, ea ratio persuadet, quòd & ad substantiam generandam substantia est opus agente, & ad perfectam actionem opus est perfecta agentis ipsius præsentia. Quando uero substantia corporalis corporali substantiæ admouetur ad aliquam actionem, quod in agente ipso substantia est, remanet extra, quod non penetrat intrò, est proforsu accidentale. Opus est autem substantia penetrante, ut substantia fiat inde, fiatque perfectè. Substantia talis incorporea est, & uiuès. Præterea causæ naturales, quia per naturam suam agunt, ideo ad certum effectum non aliter quam certa naturæ suæ ratione feruntur. Alioquin nõ magis ad hunc effectum uergerent, quam ad illum. Quo fit, ut quatenus operi faciundo concurrant, eatenus operentur, atq; contra. Quapropter herbe animantesq; quæ sunt in actione nasci uidentur in terra, non minus à proprijs causis oriri debent, quam quæ propagatione nascuntur. Sed abimã sunt he proprie causæ. Proculdubio in terra uita sunt terrenarum uitarum cause proprie. Non & si eas cœlestibus animis attraheris, oportebit tamen cœlestes cõmunesq; instinctus ad terrenas particularesq; animas per uniuersalè terræ animã contrahi, ut à cœlesti cõmuniq; ad oppositum, id est, terrenũ particularesq; per medium competens, id est, terrenum cõmuneq; progrediaris. Rursus si causas illas quæ proprie dicuntur, in multorum agentium concursu posueris, cogeris deniq; unam quandam proprii ordinis determinatam causam assignare, quæ causas uarias,

& hinc

& hinc atq; illinc confluentes, ad effectum proprium ordinet atque determinet. Erunt igitur illæ causæ in anima terræ, quæ per naturalem ideam rationemque uitis, uitæ per muscarum rationem, muscas efficiet. Faciet inquam talia in materia, sic prius aut sic ab anima ipsa disposita, dum ad eam disponendam sic aut sic contrahit mundanos instinctus. Proinde si ars humana nihil est aliud quam naturę imitatio quædam, atque hæc ars per certas operum rationes fabricat opera, similiter efficit ipsa natura, & tanto uiuacior se sapientiorq; arte, quanto efficit efficacius & efficit pulchriora. Ac si ars uiuas rationes habet, quæ opera facit non uiuētia, neque principales formas inducit, necq; integras, quanto magis putandum est uiuas naturæ rationes inesse, quæ uiuentia generat, formasq; principales producit & integras. Quid est ars humana? Natura quædam materiam tractans extrinsecus. Quid natura? Ars intrinsecus materiam temperans, ac si faber signarius esset in ligno. Quod si ars humana quam uis sua materia materiam, tamen uis que ad eam cõgruit & propinquat operi faciundo, ut certa materia consummet ideis, quanto magis ars id naturalis implebit, quæ non ita materia super nititur, uer manus adficiat instrumenta exteriora tangit, ut Geometræ animi uulserem quædam figuræ describit in terra, sed et perinde ut Geometræ mens materiam intrinsecus ab artificum fabricat. Sicut enim Geometræ mens dum figurarum rationes secum ipsa soluat, format imaginibus figurarum intrinsecus phantasiã, per se autem spiritum quoq; phantasticum absq; labore aliquo uel consilio, ita in naturali arte diuina quædam sapientia per rationes intellectuales uis ipsam uiuificam & motricem ipsi conueniam, naturalibus feminibus imbuit, perque hanc materiam quoque facilius operatur intrinsecus. Quid artificium? mens artificis in materia separata. Quid natura? opus nature mens in coniuncta materia. Tanto igitur huius operis ordo similior est ordini qui in arte est naturali, quàm ordo artificij, hominis arti, quanto & materia propinquior est naturæ quàm homini, & natura magis quàm homo materiæ dominatur. Ergo dubitabis certiorum operum certas in natura ponere rationes? Imò uerò sicut ars humana quia superficialiorem tangit materiæ, & per contingentes fabricat rationes, formas similiter solum efficit contingentes, sic naturalem artem, quia formas gignit siue eruit substantialis ex materiæ fundo, constat funditus operari per rationes essentielles atque perpetuas. Plurimæ animantes tum in terra, tum in aqua sola putrefactione nascuntur absq; ullo semine corporali. Quamplurimæ ex feminibus proculiactis ab animali, diu postea, partim fomento quodam extraneo accedente, partim sine manifestio fomento pullulant. Herbæ omnes arboresq; quantquam uel serendo uel plantando plerumq; propagantur, tamen quotidie multis in locis absque semine uel germine corporali sponte nascuntur, ut omitam quod multi Philosophi post aquarum miranda diluuiã etiam animalia perfectiora ex terra existunt procreari. Oportet tamen certa quædam ex certis quibusdam feminibus exoriri, & quæ ex potentia in actum transeunt, per causam quandam in actum perducitalem, quæ ipsa iam in se talem uel æqualem, uel præstantiorem habet actum. Necq; sufficere putandum est si uniuersalis remotaq; causa tantum sit præstantior, alioquin imperfectissimæ quæq; apud nos causæ possent in uirtute cœlestium perfectissima quæq; producere. Hęc omnia significat adesse ubiq; per terram & aquam in natura quadam artificiali uitaliq; spiritaliã & uiuifica femina omnium quæ ipsa per se gignant ubiq;q; semina corporalia desunt, semina rursum derelicta ab animalibus foueant, atque ex putrido uinaceo femine (cuius & una & uilis natura est) rariam, ordinatam, preciosamq; generent uitæ uiribus uidelicet suis uarijs rationibus preciosis. Eadem natura uitalis substantialis elementorũ formas è fundo materię ipsius educit, quod non penetrant substantiæ elementales. Elementales insuper qualitates, quæ per se uerent solum, frigesacerent, & similia, ad colorum figurarumq; speciosissimam ducit uarietatem, uitæque uirtutem. Præterea quando ex frigidorum corporum collisione fit ignis, ubi non præter ignis nisi potentia quadã, & illa quidem remora ab actu, ipsa per rationem ignis etiam facilissimam generat ignem. Et ubicunq; solæ apparent qualitates accidentales ad generatorem conferre non nihil, quæ tamen per se absq; substantia quadam effectui cõgrua nequaquam sufficiunt, ipsa uicem genitricis substantię gerit. Quinetiã corpora mixta, quæ propter terrenã uel aquaticã crassitudinẽ secundũ se pigra

se pigra sunt & uilia, admirabiles aliquas actiones extollit, imò etiam ad animos hominum & fascinoandos & roborandos, quod absq; uirtute animi, & quidem potèntioris, effici nequit. Virtute enim naturæ uiracis, & sapiētis, quæ his ipsis est infusa corporibus, herba hierobotanon, ut magi inquitunt, confert diuinationibus Medicorum. Achatas fouet uitum, obrundit uenenum, præstat uires atq; faciundia, præfens Adamas Magnetis quod rapit, aufert. Corneola sanguinis sistit fluxus, & mitigat iras. Onyx accendit iras, terret in fominia. Corallus denicq; (ut testatur Metrodorus & Zoroaster) insanos terrores amouet, fulgura repellit & grandinem. Animis certè noitris tempestatibusq; natura illa præstat, cuius uirtute talia fiunt, quam esse oportet infusam corpusculis infimis, ut infima secum præter ipsorum naturas ad supernorū eleuet actiones. Esse uitam huiusmodi mudo infusam, Strato & Chrysippus cōfitebuntur, sed ipsam esse summum Deum asseuerabunt. Platonici id negabunt, quia super eam uitam quæ alicuius est, & in aliquo, esse decet eam uitam, quæ sui ipsius est & in seipsa consistit. Vita uerò munda nã alicuius sphaeræ non minus familiaris est sphaeræ suæ quàm humano corpori animo sit humanus. Quapropter uita sphaeræ, siue alicuius, siue totius, neq; prima est uita, neq; Deus. Deus enim summus summa est unitas. A summa unitate secundum Platonicos multitudo forsitan aliqua statim proficisci potest, non tamè tanta diuersitas discordiaq; sese inuicem corruptentium qualitatum. Rursus summe bonitati pulchritudineq; nihil mali & deformis est proximum, mala uerò multa deformiaq; contingunt circa materiam. Præterea si Deus est ipsum esse, non potest esse forma materię, talis enim forma non esse ipsum, sed essendi principium. Et quia Deus est esse, ut ita dixerim, ad eò abso lutum, ut non sit in essentia aliqua, multo minus est in materia. Item cum Deus sit prima efficiens causa, agit sua omnia primò, forma uerò materię non agit primo omnia. Compositum enim primò agit potius quàm pars cōpositi. Rursus compositi partes in potentia quadam sunt ad ipsum totius actum. In Deo autem nulla est ad ulteriorem actum potentia. Non ergo ex ipso & materia sit animal unum, ut stulte putant Almaiani. Animal quippe rationale ex seipso mouetur, unde moueri potest & non moueri, atque tum uelocius moueri, tum tardius. Quod autem tale est, non perseverat in motione perpetua & æquali, nisi lege alicuius superioris, quod nullo modo mutetur. Deus igitur non est globi alicuius anima, ne ex ipso & globo animal unum conficiatur, cogaturq; habere supra se ducem. Sed in quid sphaeræ uitam esse angelum concedemus, naturalesq; formas ab ideis mentis angelicæ proficisci nequaquam. Corpus enim sicut per talem aut talem essentiam ad uitam talem aut talem, ita per talem uitam ad mentem talem necessariò præparatur. Ideo Plato in Timæo Deum inquit mentē animæ, animam corpori coniunxisse. Quasi non possit clara mens opaco corpori aliter quàm per animā perspicuam copulari, sicut & lucidum corpus denso per diaphanū, id est, perspicuum iungitur, ut quod & lucem per se habet, & alijs exhibet, ei quod lucē caret, & impedit lucem, per naturam mediam coniungatur, quæ licet per se careat luce, non tamen impedit lucis ingressum. Ac si mentis nostræ operatio per quandam à materia separationem periclitur, operatio mentis angelicæ, quæ in genere intellectuāli perfectā est, longè remotā est à materia. Cum uerò angelus ipse nihil aliud sit quàm mens, & qua ratione mens est operando, materiā fugiat, quo nam pacto angeli substantia materię proximè inhaerebit? Decet, ut quemadmodum particulares hominum mentes particularia ipsarum corpora per animas proprias, id est, per animales uires attingunt & mouēt, ita cōmunes sphaerarum mentes communia corpora per animas complectantur & ducant. Sic enim & Sphaeræ illæ uitam insitam possidebunt, & mentes diuinæ è sublimi statu nequaquam deiciantur, & super uitas sphaerarum, quæ intellectuāles sunt simul & animales, erunt angelicæ uitæ, quæ solum intellectuāles existunt. Super has autem erit Deus uita uitarum. Adde, quod si mens angelica indiuisibilis immutabilisq; est, & super locum tempusq; omnino, nulla ratione quædrabit corpori diuisibili, mutabili, loco tēporisq; subiecto, aut formas in eo tales efficiet, nisi anima intercesserit, quæ quia indiuisibilis est, superq; locum, formatur ab angelo siue ducitur, quia uerò mutabilis est, & ali quid habet temporis, congruit cum materia, & formas acceptas de super deducit in se ipsa ad mutabilem temporalemq; naturam, per quam facillimè transeunt in corpus

quoque mutabile, atq; in ipso diuisibiles iam euadunt. Placet ergo Platonicis, Deum per seipsum formare angelos, per angelos animas, per has postremo materiam, formamq; a summa uita & actu gradatim degenerare usq; adeo, ut in materia iam neq; reuera uita, neq; efficaces appareant. Nempè à Deo in angelum, ex una essentia transeunt in multiplices qualitates, ab hoc in animam, ex statu in motum aliquem efficacem. Ab hac in corpus ex uitali acti uoq; motu in mutationem mortalis naturæ passiuam. Quã obrem si aque terræq; uita insita est, neque tamen, hæc est Deus, ne immensus actus uilissimè potètia sit additus, neque angelus, ne clarissima mens, obcurissima naturæ sit proxima. Consequens est ergo ut aqua & terra animas habeant, quarũ artificio hæ sphaeræ rebus preciosissimis exornentur, quemadmodum & animulæ quæque animalium aquaticorum & terrenorum, uidelicet duce sphaeræ suæ animæ, corpuscula sua per insita femina gratissimè pingunt atque figurant. Globo terreno una anima sufficit, quoniam ipse unus est omnino, partibus in molem unam continuatis. Vna quoque anima orbi sufficit aquæ. Necessè est tamen gemitas esse horum duorum animas, specie inuicem differentes, quod ostendunt ipsorũ corporum naturæ diuersæ specie, qualitatibus & effectibus. Si globi tales propter crassitudinẽ à spiritus puritate remoti, atq; angusti, proprijs animabus uiuunt, & multo magis globi omnes superiores, qui & puriores sunt, & ampliores admodum, quorum fomento terra & aqua parturiant. Animam suam habeat aër, suam ignis, eadem ratione qua terra suam, & aqua. Similiter octo cœlorum globi animas octo, tot enim apud ueteres erant cœli. In terra multa sunt animalia quæ propriam habent animam à communi animæ terræ distinctã, quia mouentur loco, quod terra non facit, quia separata cum sint à terra, uiuunt, quod lapides & plantæ non faciunt, quæ per animam uiuunt terræ, non suam, quia se à terra uel uolatu uel ædificijs & machinis tollunt in altũ. In aqua rursus plurima sũt animalia uiuentia proprijs arima b. Si ergo à Deo fecunda & ornata facta est aqua & terra, cur non aër & ignis præter communes animas, suas etiam animas multas contineant, & animalia propria? Idem de cœlorũ sphaeris argumentare, ubi stellæ cũ sint inter se quantitate, luce, uirtute, motuq; diuersæ, & singulæ proprios circuitus peragant, specie quoq; diuersas animas habent. Quæ quidem stellæ ita cœlos ornant, ut aqua aquatica, & terrena animalia terram Animalia ista cœlestia ob maximam lucis copiam clarè perspicimus, terrena quoque & aquatica, quia & propinqua sunt nobis, & sua crassitudine oculis sese monstrant. Aërea uerò & ignea non uidemus, quia neque etiam ignis & aëris ceruimus elementa, cum neque lucis ingentissimè beneficio, neque molis crassitudine appareant oculis terreno rum. Animam ipsam terræ rationalem esse, necessariũ est, quandoquidẽ animalia quædã terræ ratione non carent, præsertim cum operæ terræ pulchriora sint quàm hominum opera. Si anima huius infimi globi ratione capta non est, neque etiam superior globorũ animæ sunt rationis expertes. In terra & aqua talis est distinctio partiũ, quod terrenorũ corporum quædam sunt minus pura, quædam purissima. Illa animas irracionales habent, ista rationales. Idem in aqua, ubi sunt pisces irracionales in luteis partibus in aqua. Sunt etiam dæmones aquei quos Nereides uocat Orpheus, in quibusdam sublimioribus exhalationibus aquæ, quales sunt in hoc aëre nubiloso, quorum corpora uidentur quandoque acutioribus oculis, præsertim in Perside & Africa, ut existimat Zoroaster. Adtingit Porphyrius illos dæmones uideri solum, in quorum corporibus præter aquæ exhalationem ignis abundat, idq; in oriente contingere, atq; meridie. Illos insuper tangi, in quibus præterea multum est terræ quales fuisse temporibus suis apud Tuscos inquit. Sed in globis omnibus super aquam non sunt animantes nisi compotes rationis, quoniam non diuiduntur globi illi in partes crassas & tenues, & quicquid ibi est, aqueis exhalationibus longe est purius. Sed liceat hic una cum Pythagoricis parumper consabulari. Quoniam uerò omnis multitudo maxime ad paucum est numerum colligenda, paucus numerus ad paucas unitates, unitates paucæ ad unitatẽ unã, ideo innumerabilis animarũ turba in qualibet sphaera mundi uiuentium, ad paucas animas in ea ipsa sphaera præstantiores, puta principes duodecim est reducenda. Sed cur ad duodecim species maxime, quia sicut unum mundi corpus duodecim apud pifcos continet artus, hic uerò articulos plurimos, sic una mundi anima, animas duodecim, hæc plurimas, sed hæc ita continent

aliquā sphaeram quæ moueatur primo. Si primo mouetur, principio certè mouetur in
 trinfeco. Nempe (ut supra tetigimus) quod primo calet. & friget, calore & frigore in-
 trinfeco calet & friget. Semper enim quod per aliud est tale, ad aliud diximus re-
 uertendum quod sit tale per semetipsū. Ac si minima quæque corpuscula mundi habent
 quodammodo in seipsis suorum motuum operumque uirtutes, quod in partibus elemē-
 torum & herbis apparet, atque animantibus, quanto magis sphaeræ mundi amplissimæ
 in seipsis possident conuersionum suarum principia, principia inquam familiarissima,
 quibus sphaeræ coniunctiores sint, quā nostris animabus corpora nostra. Si quidem mo-
 tus tanto naturalior efficaciorque est, quanto mobile est motori coniunctius. Motus au-
 tē cæli cæteris à uiolentia alienior est, naturalior, efficacior. Sed quæ nam illa principia
 sunt? num qualitates aliquæ? puta sicut grauitate & leuitate partes elementorum mo-
 ueri uidentur, atque calore operari & frigore, ita mundi sphaeræ per qualitates huiusmo-
 di reuoluuntur inæquaquam. Qualitas enim quia situ & partibus terminata est atque
 uni cuidam est addicta materia, agit etiam terminatè, fatigaturque ut ne queat aut semper
 aut eodem modo moueri, & quælibet qualitas unicum opus agit, & ad unicum mo-
 uetur terminum. Quid calor agit nisi calorem, frigus frigiditatem? Leuitas sursum tra-
 hit solum, grauis uerò deorsum. Nunquam igitur qualitas contrarium aliquem effe-
 ctū principalis sui operis faciet natura sua, nunquam ad locū unde discessit, sponte redibit,
 nunquam inde discedet sponte, quò se naturaliter contulit. Cæli autem mouetur sem-
 per æqualiter uariosisque & inter se contrarios producit effectus, atque ad hanc diuer-
 sitatem contrarijs modis materiam disponit inferiorem. Figurentiones uarias inducit, nec
 ullum habet certum in suo circuitu terminum, sed quodcumque signaueris punctum su-
 per cæli dorsū, ad illud innumere quælibet cæli pars accedet, rursumque recedit facillimè,
 non per aliquam uiolentiam. Quod enim est uiolentum, neque diuturnum est, neque
 super idem & ordinatum. Adde quod cum cæli contrarijs simul motibus reuoluatur,
 si qualitate duceretur, certè contrarijs qualitatibus moueretur. Non tamen illic esse
 possunt contrariæ qualitates atque naturæ, ubi nulla est pugna, nullus interitus. Item cum
 natura determinata sit, ideoque non queat indeterminatum diuersumque finem (qualis est
 motus) appetere, quietis gratia tantum mouet, motus autem circularis secundum se nō
 dirigitur ad quietem, ergo neque à natura agitur, neque si quando quiescat, silitur à na-
 tura. Præterea qualitas extensa in corpore, in seipsam reflecti non ualet cum sit corpori
 alligata. Quoniam igitur pacto dabit qualitas cælo reuolutionem in semetipsū, quæ in
 se non habet sui ipsius reflectendæ uirtutem? Item cum corpus nihil per naturam agat
 suam, sed per qualitatem, & qualitas non sicut ductu uim præstat corpori, sed quatenus
 ipsa aliunde mouetur, si qualitas aliqua mouet cælum, ipsa interim aliunde mouetur.
 Quid illud est quod ipsam mouet? Deus ne? Minime, natura prima causa cū infinite ex-
 cedat omnia, nisi corpori familiaris est, sed æquè omnibus est communis, & ab omni-
 bus absoluta. Si enim Deus esset proprius alicuius corporis agitator, non esset amplius
 omnium. Ideo ut sit omnium, non est rector proprius alicuius. Sphaeræ tamen familia-
 rissimos (ut diximus) motores requirunt. Ac etiam quia discretæ sunt inuicem, & di-
 uersis motibus agitantur, alios atque alios motores proprios exigunt, quandoquidem
 esse debet inter motorem motumque proportio. Neque probanda est eorum sententiæ,
 qui motores sphaeris ita distribuunt, ut Deus primæ accommo- det, reliquis reliqui intel-
 lectus. Nam cum secundum proportionem distributio fiat, sicut sphaeræ in natura or-
 dinæque conueniunt inuicem, ita inuicem congruent Deus & intellectus, nec superabit
 Deus reliquos intellectus, nisi quantum prima sphaera superat reliquas, nec erit immē-
 sus. Erit quoque compositus ex natura communi, qua cum alijs congruet, atque ex
 propria, perquam distinguetur. Præterea si Deus ipsa bonitas est, hæc autem rem quam-
 libet mouet tanquam appetibile appetitum, Deus cælum mouet tanquam finis. Cor-
 pus autem ad finem extrinsecum non mouetur, nisi per interiore aliquam formam, si-
 nis quidem ipsius cupiditas, effectricemque motionis. Ergo inest cælo forma bonitatis pri-
 mæ cupida, effectricisque motus. Quæ quidē auditas neque cæca est, ut lapidū, neque iratio-
 nalis, ut bestiarū. Quomodo enim auditas primæ ueritati sapientiæque propinqua, cæca ir-
 rationalisque erit? Præsertim cū maiori ordine moueat suū corpus quā nostra ratio nostrū.

Non

Non igitur Deus mouet cœlum proximè, sed forma quadam cœli propria, uitæ ratio nisq; compos, & diuinæ cupida bonitatis. Ac si quis dixerit temperatione quadam moueri cœlos, sicut æneæ quondam Archimedis uoluebantur sphaeræ, compelleret eam ipsam temperationem non minus substantialem, uitalem, rationalem esse fateri, quàm sit temperatio qua terrenorum animalium membra mouentur, postquam illa primæ substantiæ, uitæ, rationi propinquior est, & apparet tñ natura sua tñ moribus æquabilior, sed nunquid illa est angelus? nequaquam, uita enim ipsa cœlestis familiarissima est cœlo, & unà cum eo suo corpore quodammodo circumcurrit. Angelus neque familiaris motor est, neque mouetur. Nempe super motorem mobilem esse decet motorem aliu qui sit immobilis. Rursus angelus est penitus stabilis. Ab eo uerò quod stabile est omnino, tam repentinus tanquam uariis motus non prouenit. Si ergo angelus stabilis est omnino, cœlũ uerò ab alio mobile, aliquo certe medio indigent quod sit mobile per seipsum. Nam rei omnino stabili succedit proximè res per seipsum mobilis, & huic succedit res per aliud mobilis. Si quidem res mobilis per seipsum ex eo quod mutatur, conuenit cum re illa quæ permuratur ab alio. Ex eo autem quod seipsum regit, quia sic in sua natura se sinit, neq; e sua sede delabatur, conuenit cum re illa quæ penitus permanet. Quid tandem est istud per se mobile, quod proximè cœlum uoluit? Nihil est aliud præter animam. Hæc enim est quæ & per seipsum est mobilis, & talis motionis uestigium præstat corporibus. Nam & si dicatur semotus motor aliquis mouere cœlũ, non prius tamen cœlo dabit motionis actum, quàm uim motricem cœlo contunctam infuderit. Vis autem huiusmodi unà cum cœlo extensa esse nõ debet, alioquin a seipsa discederet, ideoq; cœlo facultatem ad seipsum redeundi perpetuo præstare non posset. Igitur erit indiuisibilis, non tamen adstricta dimensionibus, sicut, anctum, quia non posset seipsa & dimensiones ab eodem in idem liberè uoluere. Est autem in toto cœlo ubiq; rota, ut moueat efficacissime totũ. Est itaq; uis illa coniuncta indiuisibilis, libera ubiq; æqualis est rationalis anima. Illius præsentia uiuit cœlum, cuius motus uiuificus est, cum uiui ficet omnia. Deniq; cum in animalibus instrumenta illa uiuant, per quæ anime uiuentia generant, quis dubitabit utere cœlum? Si quidem uitæ alicuius instrumentum est ad uiuentia generanda. Nonne motus (ut ita loquar) spontaneus, ubicunq; est, uitæ interi oris est signum? Talis autem maximè est, ubi naturalis est circuitus. Quid enim magis sponte mouetur, quàm quod in seipsum naturaliter recurrit, & circa naturalem cardinem, atq; intra naturalem superficiem se uolutat? Nulli ergo corpori uita magis intrinseca est, quàm mundi sphaeris. Neque diffidendum est animal unũ fieri ex sphaeris animisq; diuinis, quia cum proprium sit materiæ quidem adsciscere formam, formæ uerò complecti materiam, atq; ducere, idq; totum ibi fiat magis, ubi tam materia quàm forma præstantior est, quis neget ex animis illis qui nostris præstantiores sunt, atquæ ex sphaeris, quæ nostris corporibus simpliciores diuturnioresq; sunt, continet quoræ nostra tria huncq; & generant, animal unum & indissolubile conficere? Nonne corpora illa propter mirabilem simplicitatem tenuitatemq; quasi spiritalia sunt. Ergo præsentibus spiritibus facilius animantur, quàm præsentem igne sulphur accenditur. Sic enim excellentissime, id est, intellectualem, coniungitur usq; adeo, ut nunquam dissoluantur. Si ergo corpora mixta, quanto magis discedunt ab imperantia elementalium qualitarum, acceduntq; ad cœlestium corporum temperantiam, tanto magis uitæ cognitionisq; capacia sunt, proculdubio cœlestia corpora uitæ cognitionisq; capacissima sunt. Genus autem mentium sublimius est quàm cœlum, & cœlo cognatius est quàm terre. Ergo cum multa sint mentes terrenis coniunctæ corporibus tanquam formæ, necessarium est mentes & plures & prius & magis cœlestibus corporibus quam terrenis tanquam formas esse contunctas.

Non solum autem cœlos, uerum etiam elementa uiuere Platonici arbitrantur, ut diximus. Nam cū uideant omnes sphaeras mundi, & multa insuper quæ his annexuntur composita, motu intrinseco moueri absque extrinseco impellente, animas iudicant illis inesse. Ac si quis querat de ascensu & descensu elementorum atque compositorũ, respondebunt Platonici, illum quoque, per animam inquam sphaeræ suæ, quæ sicut magis ferrum, ita particulas sphaeræ suæ reuocat ad seipsum. Vnde fit etiam ut motus

lapidis descendens ab alto, quò magis terræ propinquat, eò fiat uelocior, & flammæ motus similiter ascendens, quo sit cœlo propinquior, eò euadit rapidior. Quippe cum anima sphaeræ è propinquo rapiat uehementius, trahit quoq; ad idem anima mundi. Et quemadmodum si homines ferri quidem ipsius motum uidentes, magnetem non uiderent, ferrum ex seipso moueri putarent dum trahitur à magnete, ita nunc qui sphaerarum animas non intelligunt, corpuscula quælibet credunt ex se moueri. At enim cum nulla mens artificis tam rectè aut membra sua aut instrumenta moueat, quam corpuscula illa mouentur in mundo, necessarium est illa corpuscula non ab i. ærii qualitate solummodo, uerum etiam ab artificiosa natura naturalisq; loci non transgreditur, id est, perpetuus circuitus in suo loco atq; sphaera naturali, figuræ suæ per similes. Circuitus ignis & aër, ut Luna, quod crinitarū indicat reuolutio. Circuitus aqua iugiter resluidit. Terra si (ut uoluit Aegælius) moueretur, in circulum moueretur, quæ ut uolunt plurimi manet per se perficiem. Circuitus partes eius mundi: centrum quodammodo, prout se inuicem circa ipsum undiq; sempiterno coartant annixu. Ascensus autem ad descensus non proprius naturalis est motus, sed ad locum motumq; naturalem subita per rectam lineam restituio, quæ quoniam ab alio terminatur, perq; unicum semper dirigitur tramitem, liquido nobis offendit elementorum partes ex seipsis minimè agitari. Nam alioqui & spontè quiescerent, neq; agerent uitam semper eandem, & aqua posset interdum aërem proximum non frigidescere, aut in præcipitium non desuere. Nam & si animæ sphaerarum eundem semper tenorem seruant, non tamen putandum est animulas, id est, uires proprias elementalium partium, si tanquam motrices illis insint, talem ordinem seruaturas, quandoquidem animæ nostræ non seruant. Augmentum uerò plantarum atque saxorum unum est ab anima terræ, ideo solum quamdiu hærent terræ, crescunt. Corpora brutorum & hominum seiunctæ à sphaeris uiuunt, quia proprias habent animas, quod indicat illorum figura uarijs instrumentis munita, figuræ sphaerarum penitus dissimilibus, indicat & complexio à sphaerarum complexione alienissima. Sicut se habet mobile ad mobile, ita motor ad motorem. Ergo ut corpus ad corpus, sic anima se habet ad animam. Itaque corpora seiuncta inter se per situm, naturam, figuram, quantitatem, motumq; & speciem seiunctam habent & animam, coniuncta uerò, coniunctam. Vna tamen est super singulas mundi anima. Vnius enim uiuentis opificis unum debet esse opus uiuens. Non est unum uiuens, nisi per uitam unam. Non habet unam uitam, nisi unam habeat animam. Merito cum lateat (ut pleriq; disputant) in omnibus sphaeris una prima & informis per se materia, una illius est anima. Quidam in causa est quod licet contraria inter se sint mundi membra, in unum tamen conspirant, & alias alijs uires suas communicat, nisi quia una anima huius ingentis animalis humores quamuis diuersos contemperat, ac membra per situm seiuncta & qualitatem, uitæ & motus conspuratione continuat. Vnde nam fit ut inferiora nutus sequantur superiorum, & omnia mundi membra (ut ita loquar) compatiantur inuicem, nisi ab una communi natura, una uerò natura ab una fit anima? Neq; minus unitum esse oportet diuinum hoc animal, quàm sit quoduis aliud animal, siquidem est omnium potentissimum. Ergo si inter cætera animalia quodlibet corpus per unam quandam suam animam gubernatur, multo magis mundani huius animalis membra per unam animam u. inciuntur. Quæ si ita se habet ad corpus suum, sicuti nostra ad nostrum, non aliter ipsa in qualibet mudi parte est tota, quàm anima nostra tota in qualibet nostri corporis parte, alioqui non posset uniuersum perfecte contere, uiuificare, mouere. Sicuti se habet natura ad corpus, sic anima ad naturam. Ergo quemadmodum in uniuerso corpore natura uniuersalis est ubiq; ita in uniuersa natura ubiq; uniuersalis est anima. Quod autem sphaerarum animæ sint rationales, ostendit dispositio motuum mundanorum, semper ad id quod est melius & pulchrius proficiens. Sicut enim motus tam uelox, liber, & diuturnus, ab intima uita fit, sic tam mirabilis ordo mouendi, tamq; artificiosa progressio, a sapientissima quadam arte ipsius uitæ procedit. Nam quod ipsæ ad idem semper per eandem dirigit, non necessitas quædam est uita carens, ut uulgo uidetur, sed ars integra, & sapientia felix, quæ quoniam non errat in consulendo, quæ namadmodum mortales solent, motu & opere non uagatur.

Deniq; cœlum ab intelligentiâ quadam moueri, id quoque nobis argumento est, quod cœli corpus motibus suis ita ordinat elementa, disponitq; composita, ut animæ intellectuales compositis corporibus infundantur, hæ uerò corpore cœlestibus ualde præstantiores sunt. Corporea igitur natura cœli cum per se supra speciem suam neq; agat quicquam, neq; disponat, certè in hac ipsa actione dispositioneq; ubi ad speciem mentis perfectæ conducit à mente diuina tanquam instrumentum ab artifice ducitur, quæ quidem mens animæ suæ inest, quandoquidem præstantissimi corporis anima, præstantissima est animarum.

Tres sunt præcipui (ut Magi putant) principes super mundum, Oromalis, Mitris, Arimanis, id est, Deus, Mens, Anima. Dei proprium est unitas, mentis ordo, animæ motus. A Deo solo prima ipsa fit in mundo unitas partium & totius. A mente uirtute Dei fit ordo partium unitarum. Ab anima superiorum uirtute fit motus operis ordinati. Mouet anima mundum. n. mutabiliter per seipsam, mouet ordinatè per mentem, perseverat semper in uno hoc officio per unitatem Dei ipsius æternam. Sic illorum trium principium tria hæc (ut dixi) in mundo uidentur uestigia, quod Plato uidetur in Epistola ad regem Dionysium tetigisse, quem locum in libro de amore latius declarauimus. Mitto quod quælibet species naturalis à Deo habet ut sit, unaq; sit, à Deo per mentem ordinem, ab utroq; perpetuitatem, sed ab anima cœloq; habet, ut multiplex per singula sit, atq; mutabilis. Mens enim & anima quoniam à causa omnino immobili per ipsius substantiam proxime procreantur, substantiâ immutabiles profus euadunt. Naturales autem species quoniam à stabilibus causis, id est, Deo & mente per causas actionè mobiles, id est, animas cœlosq; manent, etiam substantiâ quodammodo sunt mutabiles, quamuis causarum stabilium munere per continuam singulorum successiõnem perpetuè uideantur. Vnde enim mobiles cause motionis perpetuitatem habent, inde & harum effectus continuam generationis successiõnem. Cœlestes sphæras habere animas, non modo Platonici, sed omnes etiam Peripatetici cõsistentur, quod Aristoteles docet libro de cœlo secundo, rursus 7. & 8. naturalium. 2. de anima. n. diuinorum. Theophrastus etiam discipulus Aristotelis libro de cœlo. Quod Auicenna & Algazales summopere cõfirmarunt. Augustinus Aurelius in Enchiridio, & Thomas Aquinas in libro cõtra Gentiles secundo, tradunt, nihil quantum ad Christianam doctrinam spectat, interesse cœlestia corpora animas habere, uel non habere. Sphæras autem elementorum uiuere, & si planè constat apud Platonicos, de his tamen Peripatetici ueteres nihil differuerunt, recentiores autem nonnulli ambigunt, quia elementa uideantur compositorum gratia instituta fuisse, atq; esse tanto compositis uiliora, quãto sunt propinquiora materiæ. Sed ad hæc Platonici respondebunt, integras quidem elementorum sphæras totius mundi gratia institutas fuisse, non gratia huius compositi, uel illius, particulas autem elementorum, quæ & segregantur ab elementi totius integritate, & miscentur in hoc aut illo composito corpore, corpusculi talis causa commiseri. Et quamuis harum particularum qualitates sint primæ materiæ proximæ, integra tamen elemèta quia in ordine principalium mundi membrorum connumerantur, ualde propinqua sunt mundi totius formæ, tum summi opificis exemplari uniuerso atq; proposito, tum diuinis cœlestium mentium sphærarum quæ influxibus, qui in particulas & corpuscula mixta non aliter quàm per integra desuunt elementa. Atq; hoc pacto elementorum globi digna receptacula sunt rationalium animarum. Sunt præterea in igne & aère, propter situm perspicuitatemq; ipsorum cœlis conuenientem, partes aliquæ quasi è regione syderibus respondententes, quæ directis quibusdam nobilitate influxibus, sufficienter præparantur ad mentes suscipiendas. Partes autem siue aquæ terræq; crassiores, siue ignis aërisq; in terris diffusi, à globis proprijs segregare animos non merentur, quia & globorum amittunt dignitatem, & propter impetum corporum externorum simplicitatem suam puritatemq; non seruant. Quod si diligentius miscentur inuicem, quousq; diuturna qualitatum temperatione æqualitatem quandam recuperent similem sphærarum æqualitati, primum quidem mirabiles operationes quasdam consequuntur in mixtis, deinde utram in plantis, tum sensum, deniq; rationem. Si quis autem diuinorum animorum nomina nosse desideret, sciat Orphei Theologiam sphærarum animas ita parti, ut quælibet um

bet uim geminam habeat, unam in cognoscendo positam, alteram in sphaera corpore ui uificando atq; regendo. Ergo in elemento terrae illam uim Plutonem Orpheus nominat, hanc Proserpinam. In aqua Oceanum illam, hanc Thetin. In aëre fulminatorem Iouem, atq; Iunonem. In igne Phanetam & Auroram. In anima sphaerae lunaris illam Bacchum Licnitum, tanc aliam musam. In anima rursus Mercurij sphaerae illam uim Bacchum Silenum, hanc Euterpen. Veneris Lylium & Erato. Solis Trietericum, & Melopomenen. Martis Bassareum, atq; Clio. Iouis Sabasium, & Teispichoren. Saturni Amphietu, Polyhymniamq; Octauae sphaerae Pericionium, & Vraniam. In anima uero mundi uim primam uocat Bacchum Eribromum. Secundam musam Callicpen. Quapropter apud Orpheum singulis Musis praest Bacchus aliquis, quo uires illarum diuinæ cognitionis nectare ebrae designantur. Ideo Musæ nouem cum Bacchis nouem circa unum Apollinem, id est circa splendorem Solis inuisibilis debacchantur. Sed hęc de nominibus diuinorum animorum dicta sufficiant. Verum hanc omnem disputationem hac ratione breuiter concludamus, ut antiquorum more dicamus eos esse penitus deridendos, qui partes elementorum impuras, ex quibus animalia constant, uitam & rationem habere fatentur, tota uero pura atq; elementa negant, quasi pars toto melior, & mundum uita carere uolunt & sensu, qui tamen uitam dat plantis, quæ non sunt ex femine, sensum dat animalibus quæ per coitum non gignuntur. Quam obrem tres rationalium animarum gradus colligimus. In primo fit anima multæ, quæ in sphaeris singulis continentur. Hæc omnia quæ ad sphaerarum animas pertinent, ex Platoniorum opinione narrata, tunc demum affirmantur, cum Christianorum Theologorum concilio diligenter examinata placuerint. Nam & Plato in Epinomide, ubi sub propria persona ipse loquitur, de his sub diuisione sic inquit. Impossibile est, terram, cœlum, stellasq; omnes, & quæ ex his constant moles, nisi anima singulis aut insit, tam exquisita ratione annis, mensibus, diebusq; circumuolui, nobisq; omnibus bona omnia facere.

Anime Sphaerarum mouent sphaeras per legem fatalem, & mouent in circulum, quia ipsæ sunt circuli.

Cap. II.

Quoniam pacto cœlestes animæ sphaeras suas mouent? Profecio (quemadmodum placet Platonici) sicut corpus tuum anima tua per appetitum, qui appetitus illic quoq; a cogitatione excitatur, cogitatio ibidē a fatali illius animæ lege. Ideo Plato in libro de regno inquit: Cœlum mouet fatum, & innata cupiditate. Quod accepisse uideret a Zoroaste, a quo omnis manauit Theologorum ueterum sapientia. Ille enim tibi de cœlo loquitur, inquit:

αἰδιῶ βουλὴ φέρεται, αἰ τρεῖς ἐργὼ ἀνάγκης,

id est, sempiterna uoluntate fertur, semper necessitatis opera currit. Quod perspicue intelligemus, si ita rerum ordinem considerabimus. Est aliquid quod dicitur super omne, est aliquid quod sub omni. Quod dicitur super omne, Deus est, qui non potest esse proprie omne, quoniam est simplicissima unitas super numerum. Sub omni hæc corpora singula. Oportet igitur inter id quod est super omne, & id quod sub omni, esse aliquid medium. Id autem est omne ipsum totumq; & rerum omnium curuulus. Erit autem triplex omne, siue totum triplex. Primum quidem omne proxime ab ipsa Deunitate dependet. Idcirco eatenus unitum esse necessarium est, quatenus fiet potest, cū fiat ipsi unitati simillimum. Esse uero potest aliquid tribus modis unitum, essentia, puncto, atq; momento. Essentia scilicet, ut una substantia sit, nō ex substantijs pluribus composita. Puncto, ut non dispergatur in partes plures, per quas cogatur in plurima distrahi puncta locorum. Momento, ut quicquid habere potest unquam, nutu oculi nanciscatur, nec per uaria temporum momenta sit uarium. Ergo illud omne quod statum Deo est, ipsi similius omnibus his modis est unitum. Is est angelus, qui quamuis proxi-pendat ex alio, inuitabilis quodammodo dici possit, tamen quia infinito Dei statui præcipue proximus procreatur, in ipsumq; conuertitur sine medio, stabilis profusus euadit.

1 2

Sequitur

Sequitur secundum omne, quod quia secunda quandam intentione pendet ab uno, innum iam modum unitatis amittit, retinet duos, unum quidem restat essentia atq; puncto, sed momentis fit uarium. Talis est anima. Tertium omne est materia mundi, quae una substantia est, sed nō solum momentis uariatur, ut anima, sed etiam diffunditur per puncta locorum. Sed cur in hoc descensu tempus reperitur priusquam locus? Tum quia tempus spiritalis actionis alicuius comes est, locus comes est corporis, ideoq; tempus ad spiritum efficaciamq; propius quam locus accedit. Tum quia ab unitate in multitudinem gradatim est descendendum. Quotiens uero rei essentia localem multitudinem subit, totiens & operatio eius temporalem patitur numerum, non e conuerso. Essentia enim operationem unione & perfectione superare potest, contra nequaquam. Membra deniq; mundi quaelibet non omne, sed sub omni dicuntur esse. Quapropter angelus continet in se omnes rerum omnium rationes, omnes inquam habitu simul & actus. Anima rursus omnes, sed habitu quidem non actu. Materia omnes quidem potentia, non tamen habitu, neq; actu, sed per successionem suscipit omnes. Oportet profecto animam ipsam esse quodammodo omnia, de qua Zoroaster ait:

ἡ ψυχή κοσμου πολλὰ ἢ λιγυτέρα κάλπαι,

id est, mundanorum sinuum multas plenitudine. comprehendit. Nam si inter sublimia & infima est media, necessario in se continet sublimium illorum munera & imagines, infimorum autem utres & exemplaria. Sed ea parte qua cum angelica mente communicat, euadit angelo similis, alia parte dissimilis. Igitur sphaerarum animae in mentibus suis ideas cunctas simul habent habitu atque actu. In suis potentijs infimis motricibus corporū, cuncta iterum habent generandorum semina, possessione et habitu simul, non actu. Media pars illarum, scilicet ratio, sequitur mentem, quia corpora illarum perfectissima, ac ferme nullius e gena, sola animae infima parte reguntur satis. Ideo media pars caelestium animarum, quae sua natura mobilis est, quia otium agit ab opere corpori ali, absorpta à mente fit itabilis.

In nobis uero, propter nostri corporis indigentiam, media quoq; pars mouetur ut infima, difficili & operosa nimium administratione corporis ita cogente. Apparet etiam quodammodo motus (ut uult Plotinus) aliquis in ipsa rationali caelestium animarum parte. Cum enim à Deo omnium unitate, sum per unitatem suam (quae suae mentis est caput) tum per mentem suam (quae caput rationis est) effluat, refluatq; quoq; per mentem unitatemq; suam in Deum omnium unitatem. Si quidem haec Deum ipsum primo naturaliter appetit, secundo intelligit, tertio intellectualiter amat, quarto amatoris quadam unione consequitur. Actionem uero quae ad terminum quandam per media transit, motum Platonici nominant ac si tempore transit, temporalem motum, sin uero momento, motum appellant aeternum, qualis est in animarum caelestium ratione. Licet autem media haec pars illarum in mentem conuersa, omnes simul uideat rationes, tamen pars illarum infima, utpote mutabilibus corporibus cognatissima, non tantae uirtutis est, ut ualeat uno actu ferri in semina uniuersa, cupit tamen ferri actu in omnia, ne frustra sint in eius potentia omnia. Fertur ergo in illa nixu multiplici, & modo haec actu consequitur, modo illa, sed praeterit appetit, cum incurrit in alia. Non ergo completitur simul cuncta, semper autem ad omnia nititur. Currit itaque semper, & huiusmodi cursus est motus primus. Huius autem cursus interuallum tempus primum est. Ad cursum illum currit mundus. Ad tempus illud fluunt tempora mundi. Hunc ego esse arbitror ipsum (ut est apud Orpheum) mutantem Prothea formas. Cum uero semina illa certo sint numero terminata, & anima currat semper, certo temporis spatio transit omnia, quibus peractis, uel quiescere cogitur, ut nobis uideatur, uel recurrere paulatim per omnia denuo, atq; eandem in mundo telam generationis retexere, ut placuit Zoroastri, qui ipsdem aliquando causis omnino redeuntibus, eosdem similiter effectus reuerti putat. Qua quidem ratione tam ipse quam alij multi successores eius humanorum corporum resurrectionem confirmauerunt. Circuitus autem uniuersi interuallum annis solaribus sex & triginta millibus expleri uoluerunt Platonici, quem magnum ac mundantum appellant annum. Huius finem Mercurius mundi senium uocat, Plato in libro de regno mundi, restitutionem. Sed ut mouendi caeli planius modum

dum intelligas, exemplum accipe. Cogitat Euclides nocte Megaris abire Athanas. Socratem auditurus, accipitq; laternam. Totum illud iter in primis communi cogitatione præscribit. Ex hoc uniuersali proposito non fit proprius passus aliquis, nisi particularis cogitatio intercedat primum passum designans. Ergo laternæ primum ostendit passum, hunc ipsum statim cogitat imaginatio, hunc eligit appetitus, hunc peragunt pedes. Quo peracto laternam passum secundum monstrat, mox illum cogitat Euclides, appetit, peragit. Similiter tertium atq; alios. Eadem ratione in anima sphaeræ fieri arbitrantur, ubi mens ratioq; ipsius communiter statuit totidem in cælo figuras, & in materia formas per cæli motum effingere, quod uidet ideas & conceptus in angelo per Dei spiritus effingi uirtutem, ut tale ipsa pro uirtutibus mundantium opus efficiat, quale Deus facit angelicum, atque eita primum imitetur artificem, non tamen incipit mouere cælum, aut aliquid operari, nisi motrix potentia (quæ est eius infima pars) quasi laterna unum aliquid suorum seminum genus promat præ alijs, & quasi oculis offerat. Cum primum utis generis alicuius seminum cæteris feminibus præualeat, imaginatio ipsa, quæ infima huic potentie annexa est, illud cogitat, idem & appetit, idem explicat in cælo, format in elementis, ferit in cælo, parit in elementis. Eodem modo fit per seriem successions in seminibus alijs. In hac serie successions fatalis consistit lex, in illa cogitatione cupiditas. Sic cælum mouetur à fato & innata cupiditate, eodem quasi modo quo in nobis spiritus & humores à uehementi cogitatione affectuq; uiuantur atq; formantur. Neq; partes tam nouos in mundo effectus, tam uarias in cælo figuras mouentis singulis explicari nisi per nouas uariasq; animarum illarum affectiones. A causa enim quæ stabilis est omnino, stabile fit & opus. Neq; arbitrandum est cæli animam fatigari mouendo, si nostra non fatigatur. Motores enim qui cum mobili extensi non sunt, fatigari non solent, uidelicet si infinito statui motionum omnium fini sint proximi. Præterea quam ineptus est infimum terrenumq; corpus ad motum, tam est agile sublime corpus. Quod si & leuis aura puluerem agit, & uentus inclusus terræ uisceribus quassat montes, miraberis sublimes animas tenuissima corpora nutu leuissimo uolueret. Præsertim cum ea circa naturalem cardinem & in ambitu proprio moueant, atq; ipsa ad motum huiusmodi naturali instinctu magis conducant, quam terrenum corpus ad descensum, quando anima nostra corpus suum per decliua ducit. Perfecto cæli corpus ita aequè se habet, & facile ad quemlibet situm circa centrum, sicut elementalıs materia ad quamlibet formam, imo uero multò magis. Proinde sicut animæ conuenit efficacia ad mouere, ita corpori procliuitas ad moueri. Corpus enim quoniam ab actu fit, in actu est, ad actum dirigitur, idcirco naturam habet, ut per formas suas semper exerceatur. Quoniam uerò & substantiam & qualitatem diuisibilem habet, cogitur quicquid aut agit aut patitur, secundum modum diuisibilem, id est, secundum motum agere atque pati. Confert autem cælestium motus eius præ uarietas ad generationem, generandarumq; rerum diuersitatem. Varijs enim figuris cælum exornat, cælestesq; uires uehementius in elementa transmittit. Mouet elementa, cogitq; ut multis inuicem modis commisceantur, eorumq; globum undiq; uicissitudine quadam æquè illustrat & fouet. Præterea ipsa mundi materia, neq; omnes simul in cælo figuras, neque formas sub cælo omnes simul potest habere (siquidem inter se multæ contrariæ sunt) ubique tamen appetit omnes, tanquam natura iuxta perfectiones. Hinc ad sempiternum motum procliuus efficitur, ut quod non potest statu consequi, successione saltem quodammodo consequatur. Verum cur in circulum maximè sphaeræ rotantur? Quamuis id modò significauerim, alius tamen exordiamur. Deus circulus unus est, quoniam à se est, circuli instar, & in seipsum, prout non habet extra se principium sui uel finem, sed in se incipiens, desinit in seipsum. Angelus duplex est circulus, tum quia illuc redit unde manauit, dum suum intelligit & diligit author em, tum quia considerat semetipsum. Anima est triplex circulus, quia respicit Deum, quia seipsam considerat, quia à causis rerum ad effectus descendit, rursusq; ab effectibus ascendit ad causas. Si circuum tres hi cæli motores, quid obstat quo minus cælum quoq; in circuitum rapiatur? Et postquam cælum imitatur causas supernas in figura & substantia sua, cur non etiam in motu operationeq; imitetur? Mobili animæ subijcitur cælum, inde ipsum moueri incipit. Ut semel cepit moueri

ri cœli pars una, propter continuationem trahit aliam secum, pellitq; aliam, seq; inuicem necessarîo reflectunt in gyrum. Stare nequit cœlum, quandoquidem eius anima nescit quiescere, neq; tamen locum sui naturalem relinquere uult. Ita fit ut circa idem reuoluatur, & in eodem cœlum semper mobile est, siquidem terra (quæ maximè ab eo distat) est semper immobilis. Quod mouetur semper, necessarîo ad idē reuertitur. Nul- lum enim rerum corporalium spatium infinitum est. Præterea Plato in libro de regno inquit: Solis rebus omnium diuinissimis conuenit status omnino mutationis expers. Mundus autem quia corpus est, iamq; à diuinorum dignitate degenerat, ideo immuta- bilis prorsus esse non potest. Quoniam uerò diuinis proximum est, consentaneum fuit circulari ipsum motione moueri, quæ cum in eodem, circa idem, secundum eadem, si- mili iugiq; continuatione uoluatur, quam minime fieri potest à locali stabilitate disce- dit. Hæc ille. Adde quod sicut inter omnes species motionum solus localis motus, quia quasi extrinsecus est, subiecti sui substantiam qualitatemq; naturalem mutare non cogit, sic circuitus inter locales motus, quia solus non mutat locum, dici posse uidetur quasi non motus. Si stare quis cœlum uelit, figat ipsum Saturni cœlum in cardine quan- documq; lubet. Tunc semicirculus ipsius sphaeræ alter super caput Antipodum. Cum uerò partes omnes huius sphaeræ sine ulla naturæ discrepantia inter se simillimæ sint, nul- la est ratio per quam alia pars hic sit magis, illic alia. Ergo inferior semicirculus, quia cum loco nostro æquè conuenit, ac cum regione Antipodum, ita nitetur hic esse, sicut ibi, & superior semicirculus propter eandem conuenientiam ad locum illum contem- det esse illic, sicut & hic erat. Ex hoc nixu pars altera pellet alteram, dum qualibet pars propter æqualem conuenientiam uolet ubiq; pariter esse. Est utiq; octauæ sphaeræ con- caua superficies, locus naturalis sphaeræ Saturni. Ibi de uexum Saturni sphaeræ conca- uum tangit octauæ. Quælibet particula huius sphaeræ quia æquè conuenit cum quali- bet octauæ particula, omnes affectat particulas illius attingere. Si quiescat, singula tan- gent singulas, non qualibet cunctas. Currendo autem fermè afficitur, quod assequi quiescendo non poterat, tanta est huius sphaeræ ad illam auditas. Præterea sphaeræ Sa- turni anima tota simul est in quibuslibet sphaeræ punctis. Sphaera hæc animæ fruendæ cupida, ideo currit, ut per omnes sui partes ubiq; tota anima perfruatur. Aduolat rapi- dissimè, ut quod fieri potest, ubiq; sit tota simul, ubicumq; tota simul est anima. Et qua- nusquam reperit stantem animam, quiescit & ipsa nusquam. Et sicut anima assiduè cir- ca Deum quasi centrum conuoluitur, ita corpus tractum ab illa semper circum animâ reuoluitur quasi centrum. Stat autem in eodem cardine cœlum, quia & anima propter mentis participationem quietis alicuius est particeps. Id agunt omnes rationales animæ in corporibus suis. Id omnia corpora agunt ad animas, siue de sphaerarum ac syderum animis loquamur, seu dæmonum atq; hominum. Quod si minus in nostro hoc crasso corpore apparet, fit tamen in ætheræo animæ indumento, (de quo disputamus aliàs) quod uoluit Zoroaster in nobis assiduè uolui. Denique hanc de motu cœli disputatio- nem hæc sententia concludamus. Neq; corpus cœli mobile, neq; motorem, qui ad mo- tum cœli mouetur, esse præcipuum motionis huius principem atq; finem, ne in huiusmodi motu labor transgressioq; contingat. Mo- tus enim ad stabile & circa stabile effi- citur semper & re- gitur.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de immortalitate animorum

eodem Fictino auctore,

LIBER V.

Omnis rationalis anima est immortalis. Prima ratio, quia per se mouetur, & in circulum.

Cap. I.

As omnes animas in ordine essentia³ tertie collocamus, atq; hac ratione communi esse uolumus immortales, quod primo mouetur, & quia mouetur primo, mouetur in circulum. Quia igitur primo mouetur, mouetur & semper. Ibi enim perpetuus motus est, ubi prouisus. Nam si fons motus auerit, nihil ultra mouebitur in natura. Item quod primo mouetur, sibi ipsi prebet motum internum atq; externum. Internus motus uita est, itaq; sibi met uitam suppeditat. Et quia nuquam deserit seipsum, cum in qualibet natura insit amor sui ipsius perpetuus, nunquam desinit uiuere. Si enim quod mouetur ab alio, quamdiu adharet motori, tamdiu mouetur, multo magis quod a seipso mouetur, quia idem est atq; motor, nunquam a motore desertum, moueri nunquam. Præterea si fingatur interire quandoq; aut prius esse desinet quam moueri, aut contra, aut simul. Non datur primum, quia motus non potest seorsum ab essentia remanere non secundum, quia spontaneus motus. Non assiduus comes est eius quod motum sibi met exorditur. Non tertium, quoniam perniciosa mutatio non potest ipsi ab intrinseco unquam erumpere, ex quo motus uitalis uiuificusq; exoritur. Sed neq; continget extrinsecus. Non enim fons motionis aliunde mouetur. Hæc est uita³ essentia³ tertie proprietates, in qua cum sint animæ omnes rationales ex comuni quadam definitione, illis quoq; omnibus eadem conuenit proprietates. Sunt etiam ex eo immortales, quia per naturam essentia³ tertie primiq; motus circulo agitantur. Nam si mouentur in circulum, nunquam desinunt. Circuitus enim non effundit uires, sed sua queq; recolligit in seipsum, & cum deficere putatur, se renouat, ut rationem illam Pythagoræ ad præsens præteream, quæ ostendit nullum esse in sphaera principium aut finem. Ideoq; illum qui mouetur in sphaeram, neq; coepisse moueri unquam, neque desinere. Esse autem rationales animas sphaeras quasdam spirituales, & circuitum in seipsis facere spiritalem, postquam corpora ipsa quæ illarum umbræ sunt, figuram talem habent & motum. Ita ut sphaeræ circuitusq; uisibiles sphaerarum & circuituum inuisibilium umbræ sint, ac si umbræ sint perpetuæ, multo magis substantias illas fore perpetuas, quæ per uirtutem termino carentem motionis actum peragunt sine termino. Nec est illis contrarium aliquid, a quo perimantur, sicut & motui illarum qui circuitus est, nullus est motus contrarius.

Secunda ratio, quæ fit per substantiam.

Cap. II.

Atque ita immortalem esse animam, per motum eius ratio superior demonstrauit. Idem quoque per statum animæ demonstratur. Quando animam nominamus, rationalium animarum genus intelligi uolumus. Nam irracionales uitas non animas proprie appellamus, sed idola & simulachra animarum. Si essentia illa tertia (de qua tam multa diximus) licet per operationem moueatur, manet nihilominus per substantiam, sequitur ut anima quæ eadem est quod essentia illa, per substantiam non mutetur. Quod autem tale est, esse desinit nunquam.

I 4

Tertia

A Csi duo quaedam in infimo naturæ gradu locata, materia, scilicet, & quantitas, sunt passiuæ, & duo alia in supremo sunt actiua, Deus & angelus, anima & quantitas, quæ mediâ inter passiuæ & actiua obtinent regionem, quomodo se habent, bunt. Sic profectio utraq; particeps passionis euadit. Sed qualitas quia patientibus inheret, omnino per operationem & essentiam suscipit passionem. Anima uero, quæ distat longius, & sin operandi facultate corporalem aliquam percipit passionem, in essentia tamen passionis est experta. Et sicut corpus ex materia & quantitate passiuum inherentem sibi qualitatem reddit subiectam corruptioni, ita Deus & angelus actiui, animam sibi proximam & à corpore segregatam, diuinitate sua efficiunt immortalem.

S Ed & in hoc maxime immortalitas eius apparet, quod oportet primam ipsam rem materiam quæ mouetur & formatur ab anima, perpetuam esse. Naturam asimitatur. Ars opera sua hoc facit ordine, uidelicet in subiecta quadam materia, formas alias & alias imprimit, quarum nullam sibi propriam habet materia. Nullam enim propriam ualis alicuius formam habet lutum, sed uarias uic. Sim capit à figurâ, & fractis ualis superest lutum, ex quo alia reparantur. Ergo & ipsa natura rerum artifex subiectam quandam sibi materiâ habet omnium expertem formarum, ad omnes suscipiendas pariter preparatam, quia sicut in gradu rerum summo est actus purus, nullius indigens, formatum omnium effector, ita in infimo esse aliquid debet, quod sit pura potentia, omnium egena, & ipsa per se informis sit formarum omnium susceptiua. Sic uniuersali artifici atq; naturæ subest uniuersalis materia formarum quarumlibet indifferens susceptaculum. Hæc prima uocatur materia quæ elementorum aliorumq; corporum formis æquè subieitur. Et modo hanc à ui naturali accipit, modo illam, neq; ullâ natura sua habet propriam. Non enim essent infima, si quam haberet perfectionem, & agendi facultatem sibi ex forma propria naturalem, nec esset ad aliam formam formæ suæ repugnantem idonea. Nam si frigiditas materiæ propria naturalisq; sit, quoniam pacto calorem suscipiet, & si humiditas, quomodo siccitatem? Animaduerte mutuum elementorum commutationem, si cupis latentem hanc materiam inuenire. Nam quando cernimus ubi prius terræ species fuit, ibi aquæ postea speciem apparere, dicere non possumus aquæ formam quæ nuper aduenit, in terræ forma recipi, hæc namq; oppositæ quodammodo sibi inuicè sunt, quippe cum terra siccitatem, humiditatem aqua continet. Non igitur forma terræ formam suscipit aquæ, sed accedente aqua specie, abit in chaos. Forma autem aquæ sine subiecto esse non potest, neq; nouum subiectum in aquæ generatione accessit. Eadem ergo materia quæ terræ formæ subiecta fuerat, aquæ iam subit formam. Atq; hæc est argumentatio qua Timæus Pythagoricus utitur. Item quando Sol radijs suis mare percutendo, aquam in fumos extenuat, & ex aqua generat ærem, aliquam certe aquei corporis portiunculam ex aquæ elemento detrahit. Querimus ergo utrum portiunculam istam aquæ in nihilum primo redegerit, postea genuerit ærem, an seruauerit aquæ nonnihil? Si aqua in nihilum omnino deduceret, ad mælum esset naturæ intentio (quæ tamen est semper ad bonum, cum à summa Dei bonitate regatur) Atq; esse ipsum, quod æterni Dei peculiare donum est, quodq; ex rebus à sequentibus post Deum causis subtraheretur, quod fieri non potest, cum Deus semper, quod semel dedit, suo conseruet influxu, cui nullius agentis opponitur uiolentia. Nã res Deo inferiores quia non habent esse absolutum omnino, sed esse aliquod, & tale esse uel tale, ideo non habent uim ad esse omnino auferendum, sed esse hoc modo potius aut illo. Sequeretur etiã ut Sol nouum illi ærem generaret ex nihilo, si totam aquæ prioris portionem in nihilum consumpsisset. Ex nihilo aut aliquid facere agentia naturalia nequeunt. Facilius enim est ex qualibet re existente aliquid facere, q̄ ex nihilo. Non possunt aut ex quolibet femine re qualibet generare, nunquã ex tritico pyra, ex milio ficus, ex hominis femine aquila. Multo minus poterit ex nihilo aliquid generare. Hac ratione monstratur Solem non potuisse portionem illam

aquæ & mari detractam in nihilum uertere. Ergo in ea naturæ prioris aliquid restat. Quod
 illud? Aqua certe illa frigida erat & humida. Abscessit frigiditas, humiditas restat, ut pla-
 cet Platonis, quæ aëri & aquæ est communis. Si restat humiditas, restat & materia ali-
 qua humiditati subiecta. Humiditas enim non est forma à corporibus separata. Itaq; ma-
 teria quæ prius sub aquæ frigore latuerat, iam sub aëris calore eadem delitescit. Cum ue-
 rò ex aëre sit ignis, humiditatem quoq; amittit, & accipit siccitatem. Materia huiusmodi
 quæ tantum extenuata rarefactione in formam ignis ascendit, uicissim densitate descen-
 dit, turgescit in aërem, postea densatur in aquam, deniq; grauescit in terram. Vides ma-
 teriam unam omnes uicissim indui formas, dum & ascendit rarefactione, & densitate de-
 scendit. Quæ ideo una est, tum quia una uni sufficit mundo, tum quia cum sit informis,
 non habet quicquam per quod in se discerni possit in plura. Quod si uniuersum in unum
 formabile desinit, consentaneum est ab uno quoq; incipere per formatore, totumq; illi sub-
 esse. Sed de hoc aliàs & diximus, & dicemus. Materia uerò hæc ideo nunquam corum
 pitur, quia totius naturæ corporalis est fundamentum, quo diruto omnis mundi machi-
 na corruet. Neq; in partes dissoluitur unquam, quia non est per naturam suam ex parti-
 bus constituta. Partes enim per quantitatem fiunt, materia uerò quantitate præcedit.
 Est enim quantitatis qualitatiscq; subiectum. Subiectum uerò semper rem illam quæ in
 ipso iacet, antecedit oportet. Neq; per accessum alicuius contrariæ qualitatis interime-
 tur. Nulla quippe ipsi est contraria qualitas, quia æquè omnes suscipit per naturam, at-
 que nulla forma quæ indiget materiæ sustentaculo ipsi repugnat. Sibi tanque met re-
 pugnaret, si suum destrueret fundamentum. Neque indiget materia alia quadam sede,
 qua forte subtrahita decidat in profundum. Ipsa enim est primum omnium sustentacu-
 lum, ac si qua uolentia illam destruat, aut eam deducet in nihilum, aut in aliquid aliud
 trāsmutabit. Primum fieri nequit. Nam quicquid agit aliquid, ex naturali appetitu per
 fectionis propriæ propagandæ inducitur ad agendum, ut aliud quædam sibi pro uiri-
 bus simile generet, quod in elementis, plantis, animalibus est perspicuum, ubi apparet
 appetitum naturæ em ad bonum, uidelicet ad uitam, ad esse, atq; similia, non ad contraria
 dirigi, quia à summo bono (ut diximus) omnibus sequentibus est infertus. Vnde enim
 sunt, inde mouentur, & illuc feruntur omnia. Igitur omnis omnium appetitio operatio
 quæ à bono exorientis, tendit reseruitur quæ in bonum. Quinetiam qui materiam fundi-
 tus tolli è medio, nequit nouum opus suum alicubi stabilire, cessante formarum omni-
 um generabilium fundamento. Ita & perderetur illa, & noui nihil generaretur, id enim
 quod de uo faciendum est, si eget materia, tam fieri non poterit, illa subblata, si non eget
 materia, ab ea liberum est, quod est à materia liberū, camq; supereminet ab authore suo
 seorsum à materia procreatur. Itaque ipsius auctor dum ipsum agit, quoniam fabricat
 ipsum ab illa longè semotum nullam ex hoc illi uolentiam inferit, neque in ipsius gene-
 ratione illam ullo modo mouet, quia non indiget opus conficiendum. Igitur, quod no-
 uam rem gignit, qualiscunq; ea sit, siue materiæ indiga, siue aliena ab illa, materia
 non perducit in nihilum. An forte in aliquid aliud commutabit, ita ut pars una superferat
 materiæ, pars uerò perierit? Minime. Simplex enim illa est, quia neq; ex materia & for-
 ma componitur, cum sit prima informisque potentia, neque certam quandam partium
 congeriem ad suam existentiam exigit, cum naturali origine præcedat quantitatis dime-
 siones. Præterea si illa ita mutetur, ut expleta mutatione superferat aliquid, quid istud erit
 Materia ne? Si materia, nondum in aliud permutata uideatur, cum superferat. Si quantitas,
 aut qualitas, absurdum quidem, quia non possunt hæc absque illa manere. Si forma
 quædam superferat materiam supereminens, quid opus erat materiam perdere ut forma
 hæc alienissima fieret, quæ nullo modo ex ea fit, & longè procul ab illa producitur? Im-
 mò uerò quia est quod illa commutata forma semota restat. Sic igitur colligamus. Ma-
 teria nequit ex eo quod est, inter permutari, quam si uertatur in nihilum. In nihilum
 uertit aliquid natura non patitur. Materia ergo non interit. Multo minus interibit uis i-
 psa naturalis, quæ est materiæ domina. Domina illius est uis ea efficiens, quæ format i-
 psam. Hanc format uis ea quæ primum mouet. Fons motionis est anima rationalis,
 cui qualitates ad mouendam materiam seruiunt ut instrumenta. Atque omnis ani-

marationalis per naturam essentia³ tertie uniuersae materiae praesidet. Sed de hoc alia^s. Materiam quidem producit unitus Deus, firmat (ut Platonici placet) & ordinat angelus, mouet formatque anima immortalis. Vnitas Deus est, quia immortalis materiae dat unitates. Immortalis ordo est angelus qui immortalis materiae ordinem exhibet. Immortalis uita est anima, quae mouendo immortalis materiae praebet uitam.

Quinta ratio, quia est à materia libera.

Cap. V.

Quatuor naturalium rerum causa³ à Physicis numerantur, efficiens, finis, materia, forma. Efficiens hominis causa est natura uniuersalis & homo: Finis humana felicitas: Materia, corpus: Forma est anima. Quoties aliquid per se esse dicitur, esse intelligitur sine causa. Quoties esse per aliud, esse per causam. Solus Deus ita per se existit, ut per nullam sit causam, quocirca omnino per se est, quia quatuor excludit à se genera causarum. Corpus naturale omnino per aliud est, quia quatuor simul includit. Infra Deum nihil esse potest quod efficiere careat atque sine. Quippe Deus unus effector est omnium, atque finis, quare nihil praeter Deum inuenitur, quod ita per se esse sit dicendum ut efficiens et causam finemque non habeat. Non tamen omnia sub Deo ita esse decet per aliud, ut sint omnino per aliud. Nempe duo haec, omnino per se, & omnino per aliud, interuallo à se inuicem distant longissimo, quare inter haec aliquo utriusque si milio^re opus est medio. Cum enim omne agens ex sua agat natura, necesse est opus proxime ab ipso factum, quia statim ex agentis natura deponitur, illi quam simillimum apparere. Ergo quod proxime, & principali (ut ita loquar) proposito fit à Deo, Deo dissimilimum non debet euadere. Sunt ergo inter Deum & corpus aliqua, quae non omnino per aliud esse dicantur. Talis apparet qualitas, quae non per quatuor, ut corpus, causas fit, sed ex tribus solummodo pendet causis. Corpus materia^m habet & formam, ut sui causas, efficientem etiã atque finem, qualitas formam non habet, ut formalem causam. Ipsa enim forma quaedam est. Forma uero nulla, quantum est forma, formatur, efficitur tamen ab aliquo qualitas, & ad finem quendam ab agente dirigitur, atque etiam a materia pendet. Ut causa siquidem ex praegnantem materiae alio talis focus in lucem educitur, & cum ipsa extenditur atque diuiditur, quapropter qualitas gradu uno superat corpus, quod aliquo modo per se dicitur, cum non formetur ab alio. At cur non etiam essentia tertia, quae qualitate sublimior est uno saltem gradu superet qualitatem, sicut qualitas uno superat certè. Sed quomodo? Non eo quod essentia efficiente careat aut sine, cum hoc Deo soli conueniat. Non hoc etiam, quod essentia haec formam sui causam non habet, idem namque possidet qualitas. Solum ex eo restat ut superet, quod à materia non dependet, quod minime conuenit qualitati. Ita oportet à quatuor oppositis in quatuor opposita per tria & duo gradatim procedere, ut sicut super quatuor corporis causas in tres causas qualitas ascendimus, ita super tres causas qualitatis in duas essentiae tertiae causas ascendamus. Quia propter essentia haec solum efficientem & finalem habebit causam, formam uero & materiam non habebit. Denique angelus uno hanc essentiam superat, quoniam angelus neque à materia dependet, neque ad materiam inclinatur, cum à Deo proxime occupetur. Essentia tertia licet à materia non dependet, tamen à Deo facta longinquior, & propinquior materiae, ad eam quodammodo inclinatur, ob quam inclinationem anima nuncupatur. Et licet inclinatur, non tamen ab ipsa dependet, quod multis rationibus demonstrauimus. Prima est, quam assignauimus. Secunda est, quia si haec essentia esset immersa materiae, nunquam emergeret in diuina, quae sunt à materia remotissima, atque ita non esset competens mundi nodus, quia non conuinceret infima cum supremis. Tertia est, quia cum moueatur primo, necessario mouetur per se liberè in circuitum. Si per se mouetur, per se utique operatur. Si hoc est, etiam per seipsam, nullis addita corporibus. Si mouetur liberè, non est alligata materiae. Si uoluitur in circuitum, in seipsam se recipit, relicta materia. Quarta est, quia si materiae dominatur mouendo illam primum, atque formando materiae non miscetur. Per haec apparet essentiam illam, quae est animae sedes, quam etiam animarum pateram Plato nominat in Timaeo, nullam habere originem à corporibus, atque etiam neque ex partibus quantitatis constitui Par-

tui partes siquidem huiusmodi solis corporibus & qualitatibus insunt, non autem formis a corpore separatis. Nō igitur ob id anima dissipabitur, quōd in partes aliquas dissoluatur. Sanē nullam habet diffusiōem partium, quoniam in corpore non diuiditur, neque ex eo deficiet unquam, quod à suo aliquo sustentaculo deferatur, nullo quippe eget corporis fundamentō essentia illa quæ per naturam suam est dominā corporum, neque etiā per hoc interibit, quod contrariæ atq; inter se pugnantes elementorum uires aliquādo eam turbent, hæc siquidem in materia pugnant. Anima uerō est à Deo super materiā, ut eam non attingat elementorum procella, & iniquitas certantium qualitatum. Nunquam rursus ex eo inquinabitur, quod alienam aliquam & naturæ suæ aduersam quandocūq; suscipiat qualitatem, quæ noxiam ipsi inferat passionem. Primum namq; subiectum passioni expositum, materia est, per quam & quantitas ipsi immerfa, & qualitas quantitati coherēs, exponitur passioni. Quocirca essentia illa quæ est à materia separata, id est, potentia separabilis nullam habet in se ipsa potentiam, per quam alienum quicquam & hostile suscipiat, unde passioni subiiciatur.

Septima ratio, quia est indiuidua.
Cap. VI.

Praterea est indiuisibilis sit, diuisibiles & corporeas non suscipit qualitates. Non enim quod diuisibile est, tangit indiuisibile. Nam si indiuisibile tangi ab eō quōd diuisibile est, dicatur, quæremus utrum res hæc diuisibilis puncto quodam sui ipsius tangat rem illam indiuisibilem, an parte quadam sui diuidua. Si primū admiseris, tunc punctum est duntaxat quod rem illam tangit, atq; ita non res hæc diuidua, sed indiuiduum aliquid tangit rem illam indiuisibilem. Sin autem dixeris quod parte quadam sui diuidua tangit, tunc ita ratiocinamur. Si res hæc diuidua tangit tamquam tu indiuiduam uocas, per partem sui aliquam diuisibilem, necesse est & illam per partem sui, similiter diuisibilem tangi. Quomodo enim hæc illam tangit, nisi & illa tangatur? & quo modo per plures sui partes tangit hæc illam, nisi illa quoque per partes sui ipsius tangatur? Siquidem quatenus hæc tangit, eatenus illa tangitur. Quapropter res illa quam tu indiuisibilem affirmabas, tunc primum esse cogitur diuisibilis, quando à re aliqua diuisibili tangi conceditur. Itaque essentia illa animæ indiuidua nunquam tangitur ab aliqua diuidua qualitate. Non tangitur inquam per rectam lineam, neque etiam per reticulatam. Non per rectam, quia ipsa anima qualiteram ex aduerso occurrentem non excipit. Non per reflexam, quia cum à corpore sit exempta, feruentibus in corpore qualitatibus illarum impetu & furore non rapitur, ideoq; à nulla corrumpitur. An forte ab aliqua indiuisibili, quam facile susceperit, corrumpetur? Minime. Susceptio namque indiuisibilium qualitatum perficit illud quod suscipit, non corrumpit. Quod patet per eas indiuisibiles rerum imagines, quæ ab aqua, speculis, anima, tum per sensum, tum per rationem suscipiuntur. Proprie uerō non alia ratione hæc res agit in illam, nisi ut hæc illi suam formam exhibeat. Siquidem omnia propter suæ naturæ propagationem du cuntur ad operandum. Nulla uerō res corporea potest aut nititur formam sui corporalem in animæ essentia generare, quæ ita est à materia segregata, ut in ea nullum habeant formæ corporales ingressum. Sed non quia Deus uel Angelus formam nouam inducunt in animam, per quam anima perturbetur? Nequaquam, quia si illi aliquam formam creant per se turbulētē, illam seorsum creant ab anima, non ergo per illius creationem anima perturbatur. Sin autem eum aliquam infundunt in animam, uis huiusmodi benefica est, cum ab optimis causis uenerit animæ ipsius conseruati-
cibus, ergo per ipsam non interit anima,
sed seruetur.

Aliud essentiam uocamus, aliud esse. Essentiam quidem dicimus rationem rei, quæ definitione comprehenditur. Esse uero actum ipsius essentia, & quandam eius in reu natura præsentiam. Exemplum accipe de Crinita, essentia Crinitæ est ratio hæc ipsius & definitio, ut puta uapor siccus in aëre summo accensus ab igni perç aërem ordine circuiens. Quæ quidem definitio hodie uera est, etiam si nusquam hodie Crinita effulgeat. Esse uero crinitæ huiusmodi quiddam dicitur ut uidelicet talis illa natura crinitæ, quæ per definitionem quotidie designatur, iam nunc alicubi luceat. Esse hoc absq̃ certo loco & tempore non fit. Non aliter enim fit illa essentia præsentis, quæ hæc uel ibi, hæc hora uel illa. Igitur esse naturalium rerum certo loco eget & tempore, essentia ips non indiget. Vera enim est crinitæ ratio illa, etiam si ad præsentem crinita nusquam caleat. Imò si definitio illa certum includeret tempus & locum, puta hodie hæc, aut cras ibi, in eadem utiq̃ hora, eademq̃ aëris plaga, in qua una crinita existit, cunctæ simul essent crinitæ. In singulis enim crinitis inest cõmunis crinitæ essentia & ratio eadem. Quòd si ratio hæc certo sit loco, temporique adstricta, ad eosdem terminos loci & temporis crinitæ omnes adstringerentur, quemadmodum rationalis potentia cum in definitione hominis includatur, singulis hominibus conuenit. Essentia itaq̃ & esse naturalium rerum hoc inter se differunt, quod esse certo loco temporique adstringitur, essentia uero quæcum in se est, ad omne tempus ferme, omnemque locum æquè se habet. Siquidem humanitas ipsa non minus feculis alijs quàm nostris, aut in Oriente minus quàm in Occidente potest consistere. Plato uero & Socrates hoc aut illo, ut sint & uiuant, loco egent & tempore. In ipsa humanitate essentia designatur, in singulis istis hominibus esse cõspicitur. Igitur essentia à singulis temporis & loci limitibus est exclusa. Quapropter ad sui conseruationem per sui naturam, nullo indiget loco, neq̃ terminus habet temporis, quibus aliquando excedatur, quandoquidem ab huiusmodi terminis est exempta. Vbi que ergo uiget, & semper. Essentia igitur omnis secundum seipsum dicitur immortalis. Talis autem est per naturam suam formæ cuiusq̃ essentia. Verum cum omnit author formarum gignit essentias, atq̃ illas in esse producit, alias ad tale esse determinat ut existant in corpore, unde esse talis essentia siue formæ talis, ad corporales condiciones abagente contrahitur. Quando esse ad corpus contrahitur, ipsdem quoque essentia limitibus coarctatur. Condiciones naturalium corporum sunt, ut locum impleant, & tempore moueantur. Idcirco forma illa quæ per se super certum tempus locumq̃ fuisset, tempus iam proprium subit & locū. Quia tempus subit, ideo incipit paulatim, mutatur, & desinit. Quia locum, ideo dum corpus ipsum in quo illa iacet, contrarias quotidie suscipit qualitates, illa quoque qualitatū huiusmodi tempestate turbatur, sitq̃ue mortalis. Tales sunt formæ qualitate sique corporum. Alias autem formarum essentias author ille ita in esse producit, ut ipsum suum esse non in alia quadam re aut materia fortiantur, sed in seipsis contineant. Tales sunt formæ omnes à materiæ commercio alienæ. Esse nãque suum in seipsis habent, non in materia. Quicquid autem ab aliquo capitur, pro captu eius quod capitur, accipi solet, atque ad eius trahi proprietatem. Essentia uero quælibet per se immortalis est. Ergo esse quod ab ipsa essentia capitur, quoniam à re immortalis per modum capitur immortalis, efficitur immortalis. Quapropter forma quæ est à materiæ societate seiuncta, undique, id est, tam secundum esse suum quàm secundum suam essentiam est immortalis. Talis est essentia tertia rationalium fons animarum.

Octaua ratio, quia esse proprium habet, & nunquam à sua forma discedit.

Cap. VIII.

Generatio & corruptio ita sibi inuicem opponuntur, ut ad cõtradictoria tendant, & generatio uia quedam sit ad esse, corruptio uia sit ad non esse. Vnumquodq̃ aut ex eo tendit ad esse, quod certam quædam accipit formã. Ad nõ esse uero ex eo, quod formã suã amittere cogitur. In artibus nullū opustale est propter materiam, sed propter formam. Aeneus equus aut homo non propter æris materiam talis dicitur

dicitur, quippe cū res ad omnium animalū figurā suscipiendas æquē sit preparatū, sed propter equi aut hominis formā quandā similitudinēq; ab artifice profectā. Hæc pars æquis dicitur, illa homo. In natura similiter materia quidē nō illud est per quod Plato est homo, aut ficus est arbor. Eadem quippe mundi prima materia hominibus, brutis, arboribus est cōmunis, ac multa ante Platonem secula, multa etiā post Platonē, materia illa eadem extat, Plato uerō nequaquam. Igitur non propter materiā Plato humanā habet speciem, sed propter complexionē corporis talem, atq; animā, quæ formā dicitur. Si militer de alijs iudicandū, ac summam cōcludendū, quodlibet à forma habere propriū suum esse, naturam, & speciem ab alijs differentem. Quapropter quicquid esse definit, ipsum esse suum amittit, ex eo quod à forma propria separatur, sicut esse antea coepit quando formam propriam fuerat consecutum. Ideo res ex materia formāq; composita, puta ignis ex mole sua & naturali caliditate compositus, interit quādo à sua forma seium gatur. Potest autē frigus aquæ uel terræ se materiæ ignis insinuare, atq; inde naturalē caliditatem ignis formā expellere, qua expulsa, definit esse ignis. Sic ignis ille ex materia & tali quadam caliditate compositus, esse amittit, quā suam amittit caliditatē, suam inquam substantialem formam cum eius proprietatibus, quam nunc (quoniam manifestum nomen habet) caliditatem disputandi causa nominamus, caliditas aut ipsa quando esse suū amittit cum sit forma, & à forma sit esse. Quando uidelicet ex materia illa deperit. In rebus enim compositis naturaliter esse tribuitur toti, non partibus. Nemp̄ esse ignis ipsius, cōpositus est proprie, non materiæ solius, neq; calor. Nam cum calor in ignis generatione ab agente naturali, ex materiæ semine eductus fuit, ea conditione fuit per omnem materiā ignis extensus, ut inde omnino penderet, neq; esse propriū sibi calor haberet, sed per ipsum commune esse totius ignis, calor quoq; et sic diceretur. Esse autem illud commune tunc cessat, quando duæ illæ partes à se inuicem disiunguntur. Quando esse commune cessat, perit & forma quæ per esse commune uigebat. Materia uerō non perit, quoniam subito aliam suscipit formam, per quam existat, ita ut dum certum amittit calorem, esse igneum amittat. Dum certam quandam frigiditatem accipit, uel humiditatem, esse capiat terreum aut aqueum. Conclude, rem compositam, ut ignē & aquā, tunc interire, quando à sua forma se iungitur, formam uerō illā perdi quādo à formantis lege discedit. Sol qui genuit ignem, ignis formator extitit. Is ea lege calorem ex fom̄te materiæ illius eduxit, ut in ea materia iacens sub esse compositi totius contineretur. Hanc legem transgreditur, quando ex illa abit materia. Abit, quando fugatur à frigore. Quod ergo neq; à sua forma neq; à formantis lege discedit, quoniam pacto interit, cum esse cuique à forma procedat, & formantis lege seruetur? Anima uerō propter tertiam illius essentia proprietatem mera quædam forma est, non composita ex materia & forma, neq; recubans in materia. Ideo in se ipsa permanens, quicquid in se est, nihil est aliud præter formam. Ipsa igitur sua essentia non formatur per aliud quicquam, sed suis ipsius est forma, id est, ipsa met forma est. Nihil est autem quod per se à sua essentia separatur, quia nihil à seipso discedit. Omnia siquidem naturali instinctu nixuq; perpetuo se ipsa seruant pro uiribus, sibiq; inherēt. Igitur anima si nunquam à se disiungitur & ipsa sui forma est, nunquam à sua forma disiungitur. Itaque nunquam definit esse, cum esse à forma semper hauriatur. Sua quidem sponte a se non separatur, ut diximus. Sed neque etiam ab extrinseca uolentia cogitur, ut à seipsa secedat, quoniam quicquid extinsecus accipit, suo quodam accipit modo. Ipsa planē spiritalis est, atque à loco & tempore absoluta, ergo spiritali modo & absolute accipit omnia. Spiritalia uerō & absoluta quando ab aliquo capiuntur, nequaquam interimunt. Spiritalis nanq; susceptio cum sit in corporibus, corpora ipsa licet sibi dissimilia non corrumpit, ut simulachrum susceptio in aqua & speculo. Multo ergo minus corrumpet rem spiritalem sibi persimilem. Præterea cum absolutum illud quod ab animæ essentia suscipi fingebatur, æternum sit, cur susceptaculum suum interimat? An ut ex illius materia se ipsum alat? Non. cur alimentum non egeat illud quod est æternum. An ut se ipsum propaget, generetq; ex illius materia sibi simile aliquid? nequaquam. Non enim eget propagatione, quod semper idem manet, neque etiam potest ex re corruptibili perpetuam generare. Non ergo corrumpit quicquam, ut perpetuum aliquid sibi simile generet. Nullo itaque modo potest quicquam

quicquam animæ essentia capere à quo perdat. Merito non potest capere omnino noxium quicquam, cum materia careat, quæ primum & proprium passioni calium dicitur receptaculum. Imò uerò si ista essentia sui ipsius est forma, inter eam & formam suam nihil unquam intercedit. Nam si quid medium aliquando inter ipsam & formam suam caderet, fieret profectò illud ipsius formæ propinquius, quam ipsa eius essentia. Essentia uerò ipsa est ipsamet eius forma, ita fiet ipsi aliquid propinquius, quam ipsa sibi, quod est omnium absurdissimum. Quapropter nihil se inter eam eiusque formam inserit medium. Si ita est, illa à sui forma nullo interueniente dislinguitur. Sed neq; etiam sponte se iungit sua, quare nullo modo à seipsa suiq; forma discedit. Neque etiam à formantis discedit lege. Ea siquidem lege creata est, ut in seipsa consisteret. Semper autem ita permanet. Ex eo enim itatu à nullo deicitur. Non à seipsa, nam res quæque speciem & dignitatem suam pro uiribus sibi conferuat. Non à superioribus causis, quia ille qui lege eam produxerunt, in eadem & continent. Non ab inferioribus. Superius enim ab inferiori non uincitur. Quamobrem anima, quia mera forma est, ideo neq; à sui forma, neq; à formantis lege discedit, permanet proculdubio immortalis.

Non ratio, quia sibi per se conuenit esse.

Cap. 12.

Quod alicui per se conuenit, nõquam separatur ab ipso. Rotunditas suapte natura circulo inest, atque ideo nullus unquam sine rotunditate est circulus. Ligno autem quandoq; rotunditas inest, non quia lignum est (omne enim lignum alioqui rotundum esset) sed quia ab artificis figuram accipit circularem, quam rotunditas comitatur, ideo tunc rotunditatem capere cogitur. Desinit aliquando lignum esse rotundum, cum primum esse desinit circulare, deinde restat lignum, sed nõ rotundum. Figura uerò circularis ita necessario rotunda est, ut si desierit esse rotunda, esse etiam desinat circularis. Similiter calor igni per se conuenit, humor aque, Soli lumẽ. Non aliter & formæ esse per se conuenit. Nam quicquid aliquid est in aliqua specie, id certe quod est à propria quadam forma fortitur ad talem speciem conducente. Quoniam igitur esse proprium cuiq; per formam propriam competit, sequitur ut esse cõmuniter & simpliciter per genus ipsum formæ conueniat. Vnde oportet ipsam formam fontem dici essendi, & per se esse. Quod si per aliud esse dicatur ab aliquo, interrogabimus utrũ illud per quod forma dicitur esse, naturam formæ habeat, an materiæ non materiæ, quia uidemus in compositis singulis esse cuiusq; proprium, non sequi materiæ. Ergo neq; in hac ipsa forma per quam res compositæ sunt, illud per quod ipsa est, uim habet materiæ, ergo formæ. Ita quæstio redit in idem. Vtrum forma illa alia per quam forma est, per seipsam sit, an per aliud quippiam? Si per se, tunc constat formam fontem essendi dici debere. Sin per aliud, tunc quæremus ut ante, atque in infinitum erit progressio. Quapropter formæ per se conuenit esse. At enim formarum conditor ad certum operis mandari finem integritatemq; formas ea distinctione producit in esse, ut singulas naturaliter ad certum esse determinet, & alias quidem ad esse in corpore, alias ad esse in seipsis absque materia. Forma impressa materiæ, non proprie est, neque propriam habet esse, sed dicitur id, quo compositum ipsum est, & ipsa per commune esse totius existit. Si esse formæ per se congruit, hæc certe forma quæ est in corpore, quia & ipsa forma est, id habet, ut & ipsi esse per se conueniat. At quomodo, cum à materia pendeat, & sub esse totius compositi contineatur? Attende, esse per se conuenit illi, id est, per se sequitur illi sequitur inquam per se, id est, secundum naturam suam. Quid enim aliud per se significat quam per sui naturam? Natura sua talis est, qualẽ sibi suus opifex assignauit. Opifex autem statuit ut materiæ inhaereret. Hæc itaque natura, suæ est inhaerere materiæ. Per hanc naturam esse eam sequitur. Ergo esse eam sequitur per se eam inquam, materiæ inhaerentem, ita prius quodammodo illi competit materiæ infigi quam existere. Quare tam diu existit, quandiu hæret materiæ. Non hæret autem semper, quia materia omnibus parata formis, locum sæpe dat formis contrarijs priores formas inde pellentibus. Non ergo existit semper. Forma uerò illa quæ ita à conditore est ad esse determinata, ut in seipsa consistat seorsum à corpore, etiam quia forma est, habet illud, ut esse sibi per

actus purissimus est, ab omni materie proprietate alienissimus. Huius actus res inferiores non ex sua materia, sed ex forma potius (quæ actus quidam existit) similes iudicantur. Quo fit, ut per formam suam omnia primam respiciant causam. Quare quæcumque ex materia & forma composita sunt, ut elementa, & mixta, non per se, neque per totam sui naturam, sed per partem illam suam duntaxat quæ forma dicitur, causam primam respiciunt. Argumentare e hunc in modum. Ut ad primum principium referuntur, ita sunt, referuntur autem per aliud, ergo per aliud sunt. Quæ sunt per aliud, stabilia non sunt, in seipsis enim relicta, in nihilum euanescent. In se ergo sunt nihil, quæ sunt per aliud quicquid existunt. Talia perfectio sunt naturalia corpora. Corporales uero formæ quales? Certe similes. Forma enim corporibus insita, excellentiam quidam amisit suam, & corporalis prorsus euasit, siquidem omnes conditiones corporis iam subiit. Conditiones corporis dure sunt, secundum locum extensio, & secundum tempus mutatio. Forma uero in materia corporibus, cum latitudine corporis dilatatur, & mutatur corpore permutato. Quoniam igitur facta est penitus corporalis pristina excellentia desituta, per se quidem minime est, ut diximus aliam extensio, & esse nullum habet proprium, sed ita cum materia copulatur, ut unum sit esse totius. Si ergo per se non est, per se certe non agit. Ideo si referatur ad primam causam, per aliud aliquid referetur, per illud uidelicet, per quod est. Est autem per formam aliam sublimiorem, à materia liberam, à qua etiam pendet in materia continere, quemadmodum à uultu hominis imago in speculum, per quam ad primam causam assidue quoque refertur. Si ergo omnino per aliud est forma corporea, cum etiam ad primum principium per aliud referatur, quidnam est illud per quod tam corpus naturale quam eius forma referatur ad primum? Sane est essentia illa tertia, quam supra corporis qualitates iam pridem locauimus. Essentia uero huiusmodi eodem modo ad Deum refertur corporum qualitates, quo eas efficit in materia. Efficit autem operatione sua, operatio sua est mobilis. Per agitationem igitur generat, per agitationem & refert. Itaque refert mirabiliter. Hinc sequitur, ut naturalia corpora, eorumque formæ, quia per aliud perque motum referuntur in Deum; neque per se sint, neque stabilia sed uacillarent prorsus, & pereant. Essentia uero tertia quia in se ipsa est forma, imò ipsamet forma est, & forma à materia libera, idcirco per se referatur in Deum. Ut referatur, ita est. Ergo est etiam per seipsam. Refertur autem per essentiam suam, illa stabilis est. Quapropter ad stabilem Deum, per stabilem sui ipsius essentiam relata, stabilis permanet. Nempe essentia hæc relationis suæ causa est, ratio perfectionis. Seipsam uero nunquam deserit, nunquam ergo desinit seipsam referre, nunquam seipsam perficere referendo. Deus quidem semper exuberat, illa semper haurit. Igitur cum ex parte haurit, cum haurientis, semper quidem esse ipsum bibit, ac permanet immortalis.

*Vndecima ratio, quia non componitur ex aliqua potentia in quam possit
resolui. Cap. I I.*

Sicut generatio fit per coniunctionem formæ cum materia, ita per separationem formæ à materia fit corruptio. Vbi non est harum rerum coniunctio, non accidit separatio. Talis autem compositio non est in anima. Sed ratione hanc latius prosequamur. In corruptione cuiusque rei perditur ipse rei actus, sed post illum superest aliquid quod suberat illi actui, ueluti potentia aliqua susceptiua, ne fiat corruptio in nihilum, sicut non fit ex nihilo generatio. Res quidem ex forma materiaque composita, res soluitur in materiam. Forma quoque illa que ex materia fomiteeducta fuerat, reductur in materiam fontem. In anima uero actus ipsius est ipsum firmum esse. Essentia uero & substantia eius est illa ipsa potentia quæ essendi actui subest. Non enim est in formis absolutis ferme alia compositio, quam ex essentia atque esse, aut similibus. Essentia locum materiae & potentia tenet, esse uero locum formæ & actus. Si corruptum sit anima, perditur eius esse omnino. Sed nunquid etiam essentia? nequaquam. Nulla enim res in nihil resoluitur, quia res quæ usque adeo est simplex, ut non aliter resolui possit, quam in nihilum, etiam talis est, ut sit à Deo facta per creationem ex nihilo. Quæ autem talis est, soli auctori suo subest Deo. Dei uero influxus uitalis atque beneficus nihil interimit. Itaque si anima destruitur,

struitur, licet amittat esse eius, tamen essentia remanet. Quod etiam inde constat, quod quanto nobilior res est, tanto nobiliorem habet materiam, nobiliorem & formam. Animæ sunt admodum præstantiores corporibus. Igitur sub illarum esse tanquam sub forma & actu latet materia quædam & potentia, si qua latet, præstantior quàm sub forma, & sub esse corporis cuiuscunq;. Quod autem tenet in animabus primæ materie potentia, quæ locum, ipsa earum essentia est. Itaq; essentia illarum eminentior est, quàm materia corporum. Materia corporum incorruptibilis est, ergo quid mirum si esse potest incorruptibilis illa? Quo fit ut si quando anima esse suum fingatur amittere, superstit necessario adhuc essentia atq; substantia. Hæc si superest, est certe. Si est adhuc, esse nondum est amissum. Ita anima si corrumpi dicatur, etiam post corruptionem necessario superest. Imò etiam uiuit. Esse namq; animæ nihil aliud est quàm uiuere. Sed ne quis dicat ipsam animæ esse resoluti in essentiam, atq; essentia ulterius non existere, quia fit absque actu, quamuis potentia forte superstit alicubi, meminisse oportet essentiam illam non posse in materiam potentiam uel materie redigi, quia neq; ex materia constat tanquam parte sit, neq; ex materie potentia pullulat. Rursus non posse resoluti in potètiàm cause alicuius agentis, nisi forte in Dei uirtutem, qui solus animam procreauit. Non autem ob id moritur animus, quod in primam uitam resoluitur. Moreretur autem, si reductus in Deum desineret esse animus. Atqui sicut figura ceræ à sigillo impressa, quando sigillo penitus adæquatur, non destruitur, sed in speciem suam redintegratur, sic essentia animi si quando idem per quam Deus eam in certa essendi specie disposuerat, admouetur, in esse pristino confirmatur. Maxime enim sequens actus roboratur à primo. Nam quomodo Deus esse potest terminus in quem corruptio tendat, cum sit efficiens terminus, unde & à quo omnis creatio generatioq; deducitur? aut quo pacto Deus qui actus est purus, nascente anima ad animæ ipsius compositionem concurrat? Ita, ut quemadmodum ex materie potentia & actu potentia addito, forma fit corporalis, & in eam potentiam demicq; actus forma resoluitur, sic ex Dei potentia quadam & adiecto quodam actu, fiat animus, qui tandem in Dei potentiam quali materiam resoluatur. Non enim gerit unquam materie uicem, qui primus est actus. Asseret aliquis essentiam animæ, neq; in materiam, neq; in Deum resoluti, sed ipsam se statim in se recipere, esse priore sublato. Verum sicut materia corporalis absque actu corporali esse nequit, ita neque spiritalis seorsum à spiritali. Quapropter essentia quæ est materia spiritalium, & ad esse spiritalitæ quasi actus aliquem comparatur, nunquam segregatur ab esse, ab esse inquam spiritali. Nisi forte quis dicat essentiam animæ, dum esse aliud exiit, aliud indui, ac tales in esse spiritali uices hanc essentiam uariare, quales in formis suis materia uariat. Absurdum id quidem dictum, tum quia essentia spiritalium stabilior est quàm materia corporaliu, tum quia essentia animæ cum propria ipsius animæ ratio sit, nõ esse aliud omnino & aliud respicit pariter, sed esse solummodo animale, secundum certam uidelicet animæ speciem. Materia quidem communis absq; hoc actu uel illo esse potest, materia uero propria absq; proprio actu nequaquam. Quapropter: essentia animæ quæ in tali specie animarum est, nunquam actum speciei alterius animarum suscipiet, neque migrabit rursus essentia in eadem specie de animo hoc in illum, ne mobilis æquè sit ac materia corporaliu. Imò si materia cæli eadem forma contenta est semper, ut placet quamplurimum, quid mirum materiam animi spiritalitæ eodem essendi actu semper esse contentam? Ea essentia uita est, hoc esse uiuere. Semper itaq; uiuit.

Duodecima ratio, quia non habet in se potentiam ad non esse. Cap. XII.

NVlla res corrumpitur unquam nisi habeat in se potentiam ad non esse. Si enim nequiret non esse, nunquam esse desineret. Anima nullam habet talem potentiam, quoniam anima nihil aliud est apud Platonicos, nisi forma simplex per se subsistens, in essentia quidem sua perfecta & integra, ad speciem quoq; animalis efficiendam conduens. Actus quidem existendi ibi est, in ipsa scilicet forma integra & perfecta. Siquidem per forme integritatem est unumquodq;. Igitur proprium subiectu ipsius esse ibi, est sua forma atq; essentia. Vbi autem erit potentia ad non esse? quod est ipsius
 K esse

esse oppositum? Nunquid in ipso esse? At quomodo unum repugnans vim habet ad repugnans alteri capiendum? An in ipsa essentia? Neque hic quidem. Nam si essentia ex eo quod simplex & integra forma est proprius est ipsius esse subiectum, quomodo habet potentiam ad non esse, quod dicitur esse ipsius oppositum? Cuius enim pacto propria substantia ignis, quæ proprium caloris talis subiectum est, habet ad frigus suscipiendum potentiam aliquam? per quam & frigus accipiat & maneat ignis? Atqui in his ipsis substantiis corporalibus mortalibusque non est potentia ad non esse, quantum sunt in specie sua completa substantiæ, formaque prædicta (secundum hoc enim existunt) Sed quantum illis subest materia prima, quæ nunquam sub tali aliqua forma quiescit. Hæc uero abest ab anima. Nusquam igitur potentia ad non esse in anima reperitur. Est igitur immortalis. Sed hæc rationem planius exponamus. In rebus his quæ ex forma & materia componuntur, id accidit, ut materia opus ipsum quodammodo antecedit. Quis enim dubitet quin materia prius quodammodo sit quam formetur? Accipio materiam hanc operi faciendum quodammodo præcedentem, atque interrogo, utrum opus illud ex natura huius materie fore necessarium sit? an impossibile? an forte possibile? Non necessarium, quia sic materie uis statim per seipsam operi necessitatem daret, neque præstantiore aliquo egeret formante, tunc uero indiget, quia quod est informe, formare se nequit. Igitur quantum ad materiam attinet, futurum opus non est necessarium. Nunquid impossibile? Neque hoc quidem. Sic enim cilet materia ad eum ad opus illud inepta, ut nunquam ad illius formam atque effectum perduceretur. Si quantum ad materiam spectat, opus agendum neque necessarium est, neque etiam impossibile, restat ut sit possibile. Hoc enim inter duo ista est medium, possibile, inquam, esse, atque non esse. Nam si ex natura materie foret possibile esse solum, foret ab ipso dubio necessarium. Sin ex natura eiusdem foret solum possibile non esse, foret et impossibile. Quapropter cum ex natura materie opus ipsum possibile sit esse pariter & non esse, constat quod in ipsa materia quantum ad faciendum opus est potentia ad esse pariter atque non esse. Cum uero simplex materia sit, ex naturis pluribus non composita, eadem natura materie est potentia ad esse atque non esse, quoniam est indifferens ad utrumque, neque esse ad alterutrum terminatur. Superiore ergo agente indiget, quod eam formando ad esse determinet. Accipit ab illo formam leonis, unde fit leo, & materia ista leonis, quæ antea habebat in se potentiam ad esse leonem, atque non esse, iam nunc ad esse leonem determinatur. Sed nunquid adhuc restat in materia prima eadem illa indifferens ad utrumque potentia? Si non restaret, cessaret protinus natura materie, neque quicquam ex materia heret & constaret, si statim cum fit aliquid, materia prima natura priuatur sua peritque. Ergo cum restet leone iam genito, potentia eadem illa secundum speciem in materia non propinqua leoni, secundaque, sed prima potentia, inquam, ad esse pariter, atque non esse. Id accidit, ut quemadmodum per illam potentiam esse leo quandoque cepit, cum prius non fuisset, ita per eandem esse quandoque desinat, postquam fuit. Quoniam potentia ad extremum utrumque indifferens, uel ad neutrum uertitur, uel æque atque uicissim uertitur ad utrumque, & sicut ad esse ex non esse conuersa est, ita uicissim ab esse uertitur in non esse. Atque hinc sequitur rerum corruptio corporalium. Verum rationalis anima cum sit forma simplex, unde motus exoritur in compositis, non potest ex aliqua materia præcedente & subsequente forma facta fuisse, & cum sit forma in se subsistens, non innixa materie, quia & supra & infra materiam progreditur iudicando, non est composita ex aliqua potentia materie, uelut animæ inchoatione, & actu potentie addito, uelut ipsius animæ perfectione? Neque igitur ex materia constat, neque extat. Si talis est, ex nihilo processit in lucem. Eius ergo solus Deus est author, ut aliis ostendemus. Atqui hæc nisi potuisset fieri, nunquam perfectio facta fuisset. Quapropter præcessit animam nostram nascendi potentia. Vbi nam erat illa potentia? Non in anima, quæ nondum erat. Non in parte animæ, quæ est simplex, & tota simul efficitur, non per partes. Non in materia aliqua, quoniam anima à materia non dependet. Non in nihilo, non enim potentia ipsa essendi fundatur in nihilo. Nam quo pacto alterum oppositum sit oppositi & contradictorii alterius fundamentum? Esse uero & non esse contradictoria sunt. Restat ut illa potentia in solo animæ autore fundetur Deo. Igitur potentia essendi per quam anima ad esse producitur, ipse solus immortalis stabilisque est Deus. Potentie uero secundum congruentiam

respondet actus. Actus ergo illi potentie diuinæ respondens est stabilis per essentiam. Talis actus est anima. Et quemadmodum in Deo eadem potentia est, per quam & Deus potest facere animam, & anima fieri, sic in anima idem actus est, id est, nixus idem, per quem & anima subsistit in natura sua, & Deus eam sibi in ipsa. Quo fit, ut non minori desiderio Deus animam in natura animæ sistat, quam subsistat animæ in eadem. Quæ cum soli subijciatur Deo, si perimenda est ab aliquo, ab illo est perimenda. Ab illo uero non potest. Quomodo enim causa alicuius effectrix & conseruatrix, erit quoque corruptrix eiusdem? Aut quo pacto ipsum bonum cuiquam perniciosum est? Aut prima uita & infinita uita est alicui mortis origo? Dicit aliquis: Non perimit Deus animam, uim uiam aliquam inferendo, sed uim antè illi tributam auferendo, id est, subtrahendo influxum suum, per quem anima uixerat, sicut qui intuitu imaginem suam creat in speculo, subtrahendo uultum definit imaginem procreare. Sed contingere hoc sibi non potest, ut paulo antè ostendimus. Rursus, si Deus nunc infundit animæ uitam, postea non infundit, mutatio ibi prouenit ab infundendo in non infundendum. Quæro, utrū anima desinat haurire uitam, an Deus infunderet? Non desinit anima haurire, quippe infusio uitæ in essentiam animæ fit, quoniam uita est primus actus essentia, cum primum acceperit esse. Animæ essentia est immobilis, quoniam a stabili Deo sine medio pendet, quia itando & quietendo non perficitur: turbatur motu, attingit stabilia, regit caduca, sistit mobilia, colligit dispersa, conciliat repugnantia. Nec est in ea potentia illa ad esse pariter atque non esse, qualis est in corporibus, quæ est totius mutationis initiū. Non igitur cessat animæ essentia unquam uitæ actum accipere, non cessat Deus eundem infundere. Solis namque illi significauit Deus se uim suam aliquando infundere cessaturum, quibus ab origine inseruit procliuatam illam ad non essendum. Præterea Deus nature institutor, nunquam rei quicquam subtrahit, quod rei illius est proprium. Propria animæ uita est, uita inquam perpetua, quia quantum rationalis est, etiam absque disciplina & usu per se ipsam eius nature uirtutem quotidie in se parit species absolutas, per quas proximè ad æternas itur ideas. Si naturale est animo rationali ascendere ad ideas, naturale est ipsi quiescere in ideis, ut sicut naturaliter illis uixit, ita naturaliter uiuat in illis, et qui operabatur secundum naturam assidue ad perpetua, operetur quandoque secundum naturam perpetuo in perpetuis. Et quia idea quæque æterna uita est, qui secundum naturam suam ideam per ideæ modum potest consequi, potest etiam per modum æternum uitam consequi sempiternam.

De materia ratio. Quia esse à Deo accipit sine medio. Cap. XIII.

Quamquam Plotinus & Proculus aliique nonnulli Platoniorum animam fieri arbitrantur ab angelo, tamen Dionysium Areopagitam, Origenem & Aurelium Augustinum Platonicos excellentissimos sequor libentius, qui animam putant à Deo unico procreari. Quod equidem hac ratione demonstrari posse confido. Anima est forma ita simplex, atque ita libera, ut neque ex pluribus partibus componatur, neque materia uis: eribus eruat. Quando igitur sit, non potest ex rebus ullis prius existentibus generari. Non enim ex rebus diuersis procul ante positus, deinde coactus in unum conicitur, cum careat partibus. Neque ex materiae fomite prius informi, deinde formato, cum sit supra materiam. Igitur sit ex nihilo. Ex nihilo autem aliquid facere, Dei solius est proprium. Nam ex ordine operum ordo causarum inuestigatur, causas enim effectus accommodatur. Quare oportet effectus proprios in proprias causas reducamus, atque id quod commune in omnibus effectibus proprijs reperitur, in commune omnium causam referamus. Ita cum omnibus in rebus: præter proprias singularum conditiones ipsum esse commune cunctis inueniatur, singularium conditionum & qualitatum causas singulas asserere debemus, ipsius autem esse quod unum omnibus est commune, unam causam, omnibusque communem. Omnibus communis causa unus ipse est Deus. Igitur essendi re uera Deus est causa, essendi uero hoc aut illud, hoc modo uel illo, aliæ quedam præter Deum sunt cause. Ita, ut sis à Deo solo habes, ut sis homo, etiã ab homine, ut calidus sis, ab igne. Deus operibus esse dabit, aliæ cause inter se diuersæ, di-

uerfos essendi modos, & eos quidem uirtute Dei. Esse quidem illud quod post nihil sequitur, esse dicitur absolutum, statim enim post nihil sequitur esse simpliciter. Post esse simpliciter, sequitur esse hoc aut illud, aut tale esse uel tale, puta hominem esse uel equum, album esse uel nigrum: nō enim potest quicquā fieri hoc & illud & tale, nisi sit prius quod hoc & illud & tale fiat. Quapropter esse tale & hoc & illud, haud uestigio post nihilum sequitur, sed post esse ipsum simplex & absolutum. Cum igitur Dei propriū sit, esse ipsum commune & absolutum cunctis tribuere, id uerō esse ante omnes essendi modos sequatur post nihilum, solius Dei officium erit aliquid ex nihilo in esse producere. Ut primum quod datur omnibus, ipsum scilicet esse, à prima sit causa, à sequentibus causis munera secunda uel tertia. Professō quod naturæ alicuius est particeps, non potest eam naturam producere absolutam, quia cum id quod est tale aliquid secundū participationem, necessariō sequatur id quod est absolute tale, imo etiam sit per illud, quicquid ipsum est, si hoc illud gigneret, certe quod est posterius, rem seipso priorem, atque etiam sui ipsius causam gigneret, ubi gigneret & seipsum. Igitur Ariston, quia non abiotus homo fuit, sed hic homo in tali materia constitutus, humanitatē ipsam non genuit absolutam, sed hominem hunc, Platonem scilicet, & in materia tali. Quoniā uerō quantum pertinet ad essendi naturā, quicquid sub Deo est, esse ipsius est particeps, & esse nō habet simpliciter, sed tale esse uel tale, in quadam essentia specieq; determinatum, sequitur ut res nulla subiecta Deo, ipsum esse producat, sed talem quandam essendi modum tali cuidam materiæ tribuat. Quo fit, ut ad opus suum priori semper egeat fundamēto. Præterea tam ars quam natura quicquid agit, ex potentia quadam productū in actum. Sculptor ex lapide ita præparato ad statuum, ut quodammodo habeat statuum in potentia, statuum actū fabricat, homo ex semine in cuius uirtute homo est, generat hominē. Materia illa ex qua ars & natura aliquid faciunt, interdum obediens multum & apta ad opus existit, interdum ineptior, ita ut materiæ potentia aliās minus, aliās magis distet ab actū operis fabricandi. Parum distat aëris potentia ab ignis effectū, longē uerō ab hoc aquæ potentia. Facile itaq; est ex aëre, difficile ex aqua ignem accendere. Unde apparet tanto potentior esse oportere eum qui agit, quanto longius interuallum est inter potentiam illam & actum à qua in quem opus suum est deducturus. Distantia uerō inter nihil & esse est infinita, tum quia in nihilo nulla est proportio ad esse, tum quia nulla distantia maior hac esse aut excogitari potest.

Distantiam uerō proportionē & sine carentem sola illa uis potest transcendere, quæ nullam habet ad alias uires proportionem, nec habet finem. Virtus huiusmodi solus est Deus: omnia enim alia à Dei potentia exceduntur. Solus itaq; Deus aliquid ex nihilo in esse producit. Præterea res omnis præter ipsum Deum creatura dicitur à Theologis, & ex quatuor quibusdam componitur necessariō.

Ideo Pythagorici non solum in corporibus, uerum etiam in spiritibus quodammodo ponunt quatuor elementa, quia utraq; consistant ex essentia, esse, uirtute, & actione. Nempe aliud in eis essentia est, aliud esse. Est enim esse, actus essentia. Quod si præter hunc actum non esset illic essentia cui talis actus hæreret, esset actus purus & infinitus, quia non circumscriptus ab ullo. Hic autem solus est Deus. Rursum esse ipsum ab omni esset participatione alterius absolutum.

Omne uerō tale unicum est in natura. Soli igitur Deo conuenit. Merito autem creatura non est ipsum esse suum, quia ipse suus actus esse nequit, cum habeat in se potentia passiuæ nonnihil immixtum, quia subest Deo, potentia uerō opponitur actui. Quoniam uerō operatio differt ab essentia magis quam esse ipsum, prius enim est essentia quam operetur, ideo ubi est essentia & ipsius esse distinctio, multo magis est distincta operatio ab essentia. Operatio quidem ita est uirtutis essentialis actus, sicut esse est actus essentia. Quia uerō creata essentia nō est si. uis actus, ideo nec est operatio sua, alioquin operatio talis esset per se subsistens ab omni participatōis limite penitus absoluta. Quod tale est, unicum diximus, & infinitum existere. Sed nūquid operatio differt ab esse, sicut ab essentia differre monstratur? Proculdubio. Duplex enim est operatio, una sicut extra operantē, ut calefactio, altera manet intus, ut cognitio & uoluntas. Quæ effluit sine cōtrouersia distat ab esse, quod à re ipsa non effluit, quæ manet, ob id etiā discrepat, quia

quia esse creaturæ certa quadam rerum specie clauditur. Operatio talis per genera multa uagatur. Imo uerò intelligenti. ipsa atq; uoluntas per infinita. Illius enim obiectum est ipsum uerum, huius ipsum bonum. Verum autem & bonum saltem tam late patent, quam ipsum quod ens uocatur. Operatio uerbò ab obiecto trahit speciem, ergo operatio talis omnibus rerum omnium speciebus induitur. Sed non differt operatio à uirtute & uirtus ab essentia atq; esse. Certè. Primò enim, quia actus potentia semper opponitur, operatio quæ est actus, à uirtute discrepat & essentia, quæ potentia quedam sunt, & uirtus ab esse, quod est actus, & ab essentia, quia potentia per suos actus distinguuntur, cum propria potentia proprium respiciat actum. Essentia actus est esse, uirtutis actus est operatio. Igitur tanto inter se distant essentia atq; uirtus, quanto esse distat & operatio. Quorsum hæc tam multa? ut intelligas operationem cuiuslibet creaturæ uirtuti hære, uirtutem & esse essentia, ac nullam creaturam per substantiam proximè operari, sed per uirtutem operatricem, quæ est qualitas siue accidens, cum à substantia undique distinguatur. Quotiens ergo aliquid operatur, qualitates quasdam proximè generat, & esse dat quale habet ipsa, id est, inhærens alteri semper. Talia uerbò præcedente indigent fundamento. Quæ fundamento indigent, ex nihilo non creantur. Ergo nulla creatura creat aliquid, nec iniuria. Operatio em eius & uirtus quia hærent alteri, & quicquid hæret, non restat liberum atq; integrum, sed pro facultate suscipiendi accipitur, subiecti sui limitibus finiuntur. Creatio uerbò operatricem uirtutem exigit infinitam. Itaq; anima à solo creatur Deo. Sed forsitan putabit quispiam animam ita à Deo fieri, ut per angelum tanquam medium efficiatur, atq; Deus in ea creatione sit opifex, angelus instrumentum. Quæ quidem opinio ideo uidetur absurda, quoniam instrumentum hanc habet naturam, ut ipsum ab alio motum moueat aliud, efficiat subiectum aliquod, formamq; principalis agentis traducat in subiectum per temporis interuallum. Creatio autem neque subiectum exigit, neq; fit motu uel tempore. Rursus, si creationis opus uirtutem requirit immensam, quid absurdius, quam ad id exequendum, uirtutem ipsam quæ in Deo immensa est, prius in angelo, cuius natura terminata est, terminari, deinde opus illud quod ad immensam uirtutem spectat, peragere? Ex supra dictis concluditur, animam à Deo summo sine medio procreari.

Cur non perfectione pares inter se sunt angelus atq; anima, cum utraq; à Deo absq; medio pendeat? Quia sub alia idea et ratione Deus angelum producit, sub alia animam. Illum sub altiori idea, istam sub inferiori, quemadmodum ab eodem pictore homo & equus picti non æquè sunt pulchri. Pulchrior enim hominis figura, quam equi, quia pictor ad pulchrius suæ mentis exemplar, hominis picturam expressit, quam equi. Sed si finem iam sic rationi huic imponamus. Si animæ essentia proximè à Deo fit, nihil inter eam & Deum ipsius conseruatorem intercedit medium, quod ipsam à conseruante dislingat. Ac si solo Deo eger ut fiat, solo etiam eger ut maneat. Et quia Deus per eandem uim seruat creata, per quæ creauit, ideo sicut ex infinita Dei bonitate anima ex nihilo ad esse processit, ita per eandem in esse permanet procul à nihilo, ut uita Deo proxima, diuinæ uitæ simillima sit. Quod ita demum erit, si anima aut principio & sine caruerit, sicut Deus, aut si habuerit principium, finem saltem nullum inueniatur. Timæi Platonisq; sententia est. Hæc mundi opifex per ideas, id est, exemplares absolutasq; rationes sua opera procreare, proinde quicquid per talem, aut talè proximè creatur ideam, semper tale perseuerare, quod uerò deinceps, non necessariò semper, sed aliquando tale. Operare enim effectum proximam causæ prodire simillimum, remotiorem uerò minus similem, atq; deinceps dissimiliorè semper euadere, adeò ut idea sit uirtus & in se ipsa simul, & sempiterna, uirtus uerò quæ inde fit proximè, non in se, imò in aliquo sit, sed semper. Quæ autem sit deinceps, neq; in se, neq; semper per naturam suam, uel eadem uel similibus uertetur. Cum igitur rationalis quidem anima per ideam uitæ absq; medio fiat, tali quadam proximæ originis potestate forma est semper uiuens. Irrationalis autem cum inde per rationale proficiscatur, secundum se aliquando uiuens. Quod enim ab idea sola creatur actione, actione fit penitus stabili, stabilemq; inde habet essentia. Quod autem ab idea per animam quasi mediam nascitur, quoniam actione mutabili gignitur, mobilem secundum se inde naturam ducere cogitur. Secundum se inquam, quia uitam ab

anima æthereo impressam uehiculo tanquam speculo sempiterno, existimât semper imprimentem animam comitari. Impressam uerò uitam composito corpori & caduco, nō semper. Nempe arbitrantur ab animæ substantia semper uiuente æthereum corpus sibi proximum perpetuo animari, elementale uerò corpus ab ea per illud aliquando uitam accipere. Sed de his aliàs.

Decimaquarta ratio. Quia est per se uita. Cap. XIII

Anima est essentia, est & uita. Superioribus rationibus ostendimus eam esse immortalē, quia sit essentia per se existens, in præsentia uerò eiusdem immortalitatem ostendimus, quia sit uita per se uiuens. Porro anima ex ipsa sui essentia uita est, quia totum quod est in ea, est uita. Siquid enim esset in ea quod uita nō esset, illud quidem non pars esset animæ, & totum ipsum animatū quiddam potius quam anima diceretur. Fateamur igitur totam animæ essentiam esse uitam. Si tota est uita, per se certē secundum se, mam uita dicenda est. Nam quod per aliud uiuit, ipsum per se nō uiuens, ex duabus componitur partibus, ex natura, inquam, sui propria secundū se non uiua, atq; ex uita illa aliunde accepta. Ita concludē. Si res illa quæ per aliud uiuit, non tota uita est, sequitur ut res quæ tota est uita, per se uiuat. Ergo anima quæ tota est uita, per se uiuit, præferit cum per se moueatur. Si ita est, per se est uita. Est igitur animæ essentia uita. Cuius rei signum est, quod cuiuscūq; aduenit, ei præstat uitā, quasi per se sit hoc ipsum quod tribuit alteri. Vnde abeunte illa desinit corpus uiuere, ac dū adest corpori, nullum momentum cessat uitæ opera exercere, corpus uiuificando. Quare perennis animæ actus, uiuificatio est. Perennis actio, propria est rei actio. Propria igitur est animæ actio uiuificare. Viuificare autem, uitæ ipsi. Improprium, sicut calor is calefacere. Igitur essentia animæ uita est. Accipe rursum animam coniecturam, quod parato corpore, anima statim illud uiuificat. Aut ergo suo esse dat uitā, aut appetit., aut cognitione siue consilio. Si anima cognitione & consilio corpus uiuificaret, scirent omnes quid quolibet momento gerant & aliat in uisceribus anima, qualiscūq; sit interni operis dispositio, & nisi cognoscerent, igna non fierent. Sed nunquid appetit? Neq; hoc quidem, alioqui quandiu uellet animus esse in corpore, tamdiu esset, & qui odit corporis consuetudinem, à corpore cōfessim discederet. Restat ut ipso esse, id est naturali uirtute uiuificet corpus. Si ipso esse uiuificat, per suam essentiam est uita, aut uiuens, sicut quod ipso esse calefacit, per essentiam suam uirtutemūte est calor aut calens. Conclude animæ essentia esse quandam uitam. Quod si non libeat eam uocare uitam per se uiuētē, quemadmodum soles dicere calorem per se calentem, saltem per superiora cogeri consiteri animā esse substantiam propria uita uitalem, quemadmodum dicis ignem substantiam proprio calore calentem. Vtrum horū acceperis, minime curo. Vtrinq; enim sequitur id quod querimus. Sed ego superioribus rationibus adducor ut animam per se uitam appellē, uitam, inquam, naturalem, formamq; uitalem. Vitæ autem formæ q; uitali cōtraria mors quodimodo dicitur, seu aliqua mortifera qualitas formæ, sicuti caliditati frigiditas, humiditati contraria est siccitas. Ea uerò est contrariarum natura formarū, ut neq; aliqua earum aliam capiat, ut calor non suscipit frigus, neq; substantia cui una illarum formarum est propria, etiam suscipiat aliam formam suæ formæ contrariam: ut ignis cui calor est proprius, frigus non accipit, ut simul sit & ignis & frigidus, sed abit potius aut perditur tam calor quam ignis frigus ueniente, quam aut calor aut ignis fiat frigidus. Est ergo uterq; (ut ita loquar) infrigescibilis, cum frigoris particeps euadere nequeat. Similiter anima quoniam aut uita ipsa naturalis est, aut uitam habet tanquam naturalem sui peditam, mortem (ut dixi) ipsius contrariam non admittit. Si non admittit mortem, ita ferme immortalis est, sicut ignis quia nō suscipit frigus, infrigescibilis. Si idem feret infrigescibile, quod imperdibile, ignis sicut non frigescit, ita neq; etiam perderetur. Nunc autem perditur potius quam frigescat. Verum cum idem sit immortale, quod imperdibile, anima quæ nō admittendo mortem dicitur immortalis, est etiam imperdibilis. Ideo abit ueniente morte, non perditur. Tota superior disputatio his uerbis Zoroastri comprehenditur.

ἀθανάτος τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν λόγον ἀθανάτος ὄντι,

id est, immortalis manet, ac uita domina est. Quasi dicat, ideo immortalis manet, quia uita
tam habet pedisequam, sicuti Sol lucem, Crinita comam. Hic pugnat sic Strato, uel
Epicureus aliquis. Sanè mortem non suscipit anima, quia ueniens mortifera qualitate
abit anima, & desinit esse. Si esse desinit, suscipit certe nihil. At nos, ò Epicure non ita de-
sippimus, ut ignoremus non posse mortem ab aliquo suscipi, tum quia nihil est (quod ue-
rò non est, non capitur) tum quia neq; uiuentes eam capiunt, neq; defuncti. Illi, quia dum
uiuunt, à morte absunt, isti, quia si non sunt, ut ipse putas, nihil suscipiunt, et si supersunt
(ut nostri uolunt) etiam absunt à morte. Desistamus ludere uerbis, audi quid uelimus
quando dicimus animam non suscipere mortem, intelligimus eam non admittere in se-
ipsa ullam mortiferam qualitatem, per quam desinat uiuere. Profectò contrariæ quali-
tates se inuicem non suscipiunt, nam se uicissim & fugant & fugiunt. Ideo calor natura
sua non modò non suscipit frigus, sed neq; loco etiam illi propinquat. Longissimè nam-
que sese fugant & fugiunt, quæ per naturam longissimo discrepant interuallo. Post-
quam natura sua hæc formæ tales sunt, si in mera sui & sola natura consisterent, essentq;
ita ut modo sunt contra se inuicem, nunquam sibi inuicem propinquarent. Natura e-
nim illas dissociaret, ne se inuicem, sed mediis aliquis illarum conciliator. Tales profectò fo-
rent, si calor ita in seipso subsisteret à materia separatus, ut nihil præter calorem haberet
admixtum. Atq; frigus similiter. Nunc iacet calor in materia, quæ suapte natura non mi-
nus ad frigus parata quàm ad calorem, aduenienti frigori sinum pandit suum, quem in-
gressa frigiditas calorè inde detrudit, qui inde depulsus extinguitur, cù ab auctore suo
calege fuerit ad esse productus, ut tam diu maneret, quam diu à tali sinu materia foue-
retur. Quapropter formæ quæ à materia sustentur, licet formas sibi contrarias non su-
scipiant, illarum tamen impetu & propinquatione perduntur. Quæ uerò in seipsis perma-
nent, & si quando materia hæret e uidentur, illam sustentent potius quam ab illa susti-
neantur, contrariam sibi uim non possunt admittere, uerùm si qua uis aduenit materiae
gremio, qualitates & formas inquinat astrictas materiae, formam uerò illam quæ materiae
motiõis sit, corporisq; motrix, non potest à corporibus è suo statu mutari. Cumq; spe-
cies suæ ingentiam habeat uitam, utpote propriam, uiuit semper absq; labore uiuendi,
præcipuè quam diu secum ipsa uiuit. Propinquans uerò corpori, irritabilem (ut Plato
nicè loquitur) ex se fundit uitam, uelut umbram. Ipsa quidem uera est anima, animalisq;
uita fons, talemq; uitam non modò ad tempus suppeditat corpori, sed multo magis li-
bè ipsi semper, cum nunquam deserat semetipsam, neq; ad se deserendam compellatur à
corpore, cuius qualitas in formam non transit incorporalem. Rursus neq; ad idem co-
garur ab animabus, quarum officium est uiuificare, non petere. Talis proculdubio ra-
tionalis anima iudicatur. Irrationalis autem non uera est anima, quia neq; essentia uera
est, neq; uera uita. Non uera essentia est, quia non existit per semetipsam, siquidem per
se non operatur, quando quidem nihil agit absq; corporis instrumentis. Non uera uita
est, quoniam motiõis libertate priuatur. Non enim ducitur à seipsa, sed ut trahitur ab
ijs rebus quæ sensibus offeruntur. Ideo Platonici multi aiunt animam rationalem esse
& animam & uitam subsistentem, atq; ex se corpus uiuificantem. Sed irrationalem for-
mam potius animationem uiuificationemq; corporis esse putant, quàm etiam esse im-
mortalem. Xenocrates, Speusippus, Numenius, Plotinus existimant, Porphyrius autè
& Proculus & alij quæ plurimi negant. Neq; mirari debemus si animas alias ueras, a-
lias falsas esse multi Platonici arbitrantur. Rerum siquidem uarietas decentibus neq;
tur interuallis. Deus uerum bonum est, angelus imago quidem est bonitatis, sed intel-
ctus est uerus. Rationalis anima, imago intellectus, anima uera. Irrationalis anima, ima-
go animæ, natura uera. Qualitas quæ diuiditur in materia natura imago est, uerum na-
turalium agentium instrumentum. Sed meminisse oportet, eos qui animas nostras infe-
riores, esse sempiternas existimant, etiam plantarum animas, secutos esse Aegyptios Py-
thagoreosq;, existimantes animas humanas esse mentes delapsas in rationem atque sen-
sum, animas uerò brutorum esse nostras in sensum generationemq; omnino prolapsas,
plantarum deniq; animas esse easdem lapsas omnino in generandi potentiam, posteq;

omnes iterum ad superiora conuerti. Quod quidem Empedocles, Timæus Locrus, Origenes, Plotinus significasse uidentur. Sed hæc ipsi uiderint, nos autem propositum prosequamur.

Decimaquinta ratio. Quis uita est præstantior corpore.

Cap. XV.

Rationalis anima uera naturalis uita est. Vera uita per se corporis est formatrix & reatrix, ideoque corpore est longe præstantior. Corpus quâuis in varias uertatur qualitates, aut etiam miles diuidatur in partes, nunquam tamen desinit esse corpus, semper enim restat natura corporis diuisibilis cum diuidantur partes in particulas sine fine. Ergo multo magis anima rationalis (quæ uera est corporis uita) quantumcumque mutetur, nunquam desinit esse uita. Huius argumentationis uim in eo potissimum consistere arbitramur, quod tertia essentia, quæ est sedes rationalium animalium, tres habet dotes, ex eo quod omnium medium obtinet. Primam, quod in ea refulgent ueræ imagines diuinorum. Secundam, quod ipsa format continetque totam machinam corporalem. Tertiã, quod diuina & corporalia conciliat inuicem. Omnes hæc dotes esse offendunt animam sempiternam. Prima, quia si in genere corporum aliqua sempiterna sunt, in quibus umbræ sunt diuinorum, multo magis animæ rationales animarum omnium præstantissimæ sunt, in quibus sunt diuinorum imagines sempiternæ. Prior enim in diuinis uita est quam splendor, quoniam splendor eorum est tum reflexio, tum effusio uitæ. Quapropter inde prius manat in animam uitæ immortalis uertitas, quam diuisiua splendor imaginum. Secunda, quia si rationalis anima principium est formandi & continendi, neque formam suam neque constantiam naturalem potest amittere. Nempe cum totum animale genus sit toto genere corporali præstantius, & in omnibus mundi membris sint aliqua corporalia sempiterna, probabile est ut in omnibus his sint animæ sempiternæ. Quis enim negauerit animarum genus caput habere perpetuum, in quo rationales animæ sunt, postquam corporalis mundus membra quædam habet ubique perpetua? Tertia, quia si anima conciliationis uniuersalis & uinculi fons est, distrahi & dissolui non potest. Si enim uniuersorum uinculum resoluatur, quid ulterius uincietur? Platonica hæc mysteria ita deinceps Aurelij Augustini sententia confirmabimus. Si anima rationalis interiret corpore pereunte, necessario mutaretur corpore permutato. Non mutatur autem à corpore. Ipsa enim motionis principium est. Ideo cum à corpore mutari uideretur, tunc ipsa & corpus mutat, & seipsam ducit ut iubet. Si anima mouet seipsum corpus, immobilis perseuerans, longe magis ex eo quod consistit continetque corpus, seipsam sistit et continet. Quod enim stat plurimum in mouendo alio, stare potest semper in sistendo se & continendo. Quis autem nesciat quando corpus uel proprium uel alienum mouetur ab animo, tam motionem ipsam quam rem motam non habere sua omnia simul, sed labi prorsus à futuro in præsens atque præteritum, in animo autem tunc esse simul propositum operis totius immobile, intentionem presentis operis, memoriam præteriti, expectationemque futuri? Illic intentio animi circa ea quæ non sunt, est ipsa, dum tam ea quæ nondum sunt, quam ea quæ non sunt amplius, ipsa connectit in unum. Circa temporalia est supra tempus, circa mobilia est immobilis. Cur ergo substantia eius circa mortalia non sit immortalis? Imò cur in perpetuis attingendis non fiat ipsa perpetua, quandoquidem in tractandis mobilibus manet immobilis? Præterea si non tam id quod in mole est corporis, quam id quod est in specie, facit esse corpus (corpus enim tantum uagus est, quanto speciosius est atque pulchrius, tanto minus est, quanto foediùs atque deformius, quæ defectio non præcisione molis, sed specie priuatione contingit) putandum est animum illum, à quo tanquam principio datur corpori forma, per quam est corpus, & conexio partium per quam consistit, nunquam uel forma propria uel unione priuari per quam est & permanet animus, quandoquidem corpus nunquam omni forma, & unione per quam est permanetque corpus, orbatur, neque tamè transire de specie in speciem animam sicut corpus. Mutatio enim ab anima descendit in corpus, & stabilior est illa quam istud. Ergo si hoc semper in genere corporali permanet, illa permanet semper in specie animali, neque in ipsa specie animali de alia in aliam animam commutabitur, non enim subest materia per quam fiat huiusmodi commutatio. Si non accidit mutatio talis, neque animus esse nisi uiuat, potest, nun-

test, nunquam profectio animus moritur. Quod si quisquam non eum in teritum dicat formidandum animo, quo efficitur ut nihil sit, quod aliquid est, sed eum quo dicimus ea mortua, quæ uita carent, attēdat quod nulla res seipsa caret. Est autem animus uita quædam. Vnde quod animatū est, uiuere, omne autem inanime, quod animari potest, mortuum, id est, uita priuatum intelligitur. Non ergo potest animus mori. Nam si carere poterit uita, nō animus uerus, sed animatum, aut aliquod animi simulacrū est. Quod si absurdum est, multo minus hoc genus interitus timendum est animo, quod uite certe non est timendum. Nam profectio si tunc moritur animus, cum eum deserit uita, illa ipsa uita quæ hunc deserit, multo melius uerus intelligitur animus, ut iam non sit animus quicquid à uita deseritur, sed ea ipsa uita quæ deserit. Quicquid enim à uita desertum mortuum dicitur, id ab anima desertum intelligitur. Hæc autem uita quæ deserit ea quæ moritur, quia ipse est animus, & seipsam non deserit, non moritur animus, nisi forte ueram uitam, temperationem aliquam corporis, aut aliquid eam sequens, ut Aristoxenus & Dicæarchus opinabantur, debemus credere. Quibus profectio nunquam hoc usum esset, si ea quæ uerè sunt, & incommutabilia permanēt, eodem animo à corporum consuetudine alienato atq; purgato uidere ualuisent. Quis enim bene se inspicies, non expertus est tanto se aliquid intellexisse uincius, quanto longius remouere atque subducere intentionem mentis à corporis sensibus potuit? Quod si ad temperationem corporis animus pertineret, non utique id posset accidere. Non enim ea res quæ naturam propriam non haberet, neq; per se subsisteret, sed in subiecto corpore tanquam corporalis forma inseparabiliter eliet, ullo modo se ab eodem corpore ad intelligibilia percipiendā conaretur auertere, & quantum id posset, tantum illa posset intueri, eaq; uisione melior & præstantior fieri. Nullo quippe modo forma talis, uel ipsa etiam corporis temperatio, quæ certa commixtione efficitur earum quatuor naturarum quibus idem corpus consistit, auertere se ab eo potest, in quo subiecto est inseparabiliter. Quin etiam cum humorum consonantia accidens quoddam compositum sit, si anima uel consonantia esset, uel ab ipsa dependēs, nullo modo subsistantiarum rerumq; simplicium rationes cognosceret, affectaret, & caperet. Ad hæc, ea quæ intelligit animus, cum se auerterit à corpore, non sunt profectio corporea, & tamē sunt maxime quæ sunt. Nam eodem modo sese semper habent, nihilq; absurdius dici potest, quam ea esse quæ oculis uidemus, ea non esse, quæ intelligentia cernimus, cum dubitare de mentis sit, in intelligentiam incomparabiliter oculis anteferri. Hæc autem quæ intelliguntur, eodem modo sese habentia, cum ea intuetur animus absque aliquo instrumento, satis ostendit se illis esse coniunctum miro quodam eoque incomparabili modo, scilicet non secundum locum. Nam aut in illo sunt, aut ipse in illis aut utrunq; per se subsistit. Si primum illud est, non est harmonia corporis animus, aut harmoniæ mancipatus. Quicquid enim tale est, à corpore tanquam subiecto separari non potest, propterea quæ quicquid in illo est, corpori æquè atq; illud astringitur. Mutabile autem esse corpus humanum, mutabiles igitur erunt rationes illæ rerum quæ sunt in animo contemplant, si animus mutabili corpori alligatur. Mutabiles autē esse rationes illæ non possunt. Semper enim eodem modo uerum est, quod duo & quatuor sex conficiunt, quodq; quæ comparatio est duorum ad quatuor, eadem quatuor est ad octo, cæteraq; generis huius quamplurima. Rationes huiusmodi inseparabiliter insunt animo, qui semper & sub his uitur pro arbitrio. In quibus ars consistit ratiocinandi, quæ ab animo rationali minimè separatur. Nam si ab eo ratio illa artificiosa, uel ars rationalis, quæ rationum cæcitus est, separabitur, aut nusquā erit, aut in re aliqua non uiuente, aut in re uiuente. Nusquam esse non est dicendum perpetuas & immutabiles rationes. Esse quoque in re non uiuente rationes ueras impossibile est, siquidem uita rationis est fundamentum. Si autem artificiosa ratio de uita transit in uitam, nunquam id facit eodem modo, quam cum docet quis alios. Cum uerò id non contingat (nemo enim docendo alios obliuiscitur) non sit transitus. Ars igitur inseparabiliter inest animo. Inest quoque corpori, si animus esset corporis harmonia, quapropter mutabilis esset, sicut corpus, tam ratio ipsa quam animus. Cum uerò ratio talis sit immutabilis, ideoq; & animi essentia immutabilis, cui illa tanquam subiecto inest, non est animus corporis temperatio. Atque

ita disputasse sufficiat ex primo illo diuisionis superioris membro, quo concessum sit animo rationes inesse. Præter ea si quis secundum illud membrum admisit, scilicet illis inesse animum, sequitur idem. Quo enim pacto animus est corporis temperatio, si in ratione rerum à corpore separata est tanquam subiecto? cum non possit esse alibi quam in corpore corporis temperatio? Si tertium diuisionis illius membrum concesseris, scilicet utrumque substantiam per se subsistentem esse, tam animum, quam ipsam rationem rerum, per se subsistet animus, neque temperationi corporis adstringetur. Denique quocumque membrum diuisionis acceperis, una hæc summopere ratio persuadet animum in complexione corporis tanquam origine non iacere, quia non tam auide, tam facile, tam assidue, dum philosophamur mutabili posthabito corpore, immutabilibus rationibus sese misceret, neque melius esset cum est in illis, quam cum est in corpore. Est autem in illis tanto melius quam in corpore, quanto præstantius uiuit in illis, quam in seipso. Tanto autem uiuit præstantius, quanto perfectius operatur. Operatur uero in illis perfectius, quia intelligit uerius, desiderat pacatius, fruitur dulcius, plenius, atque securus. Et cum sæpe consonante secum corpore, animus ipse dissonet secum tum speculatione, tum moribus, atque contra consonet dissonante, qui non uiderit animum non consistere in corporis consonantia, is dissonat ueritati. Sed ut reuertamur ad Aurelium, hic forte oboritur nonnulla quæstio. Vtrum sicut non interit animus, ita nec in deteriorem commutetur essentiam. Videri enim cuiuspiam potest, neque iniuria, id effectum esse ratione hac, ut animus ad nihilum peruenire non possit, conuertatur autem in corpus forsitan possit. Si enim quod erat ante animus, corpus fuerit effectum, non utique omnino non erit. Sed hoc fieri non potest, nisi aut ipse id uelit, aut ab alio cogatur. Neque continuò tamen animus, siue ipse id appetierit, siue coactus fuerit, poterit corpus esse. Illud enim sequitur, ut, si sit necessarium uelit, aut cogatur. At illud non sequitur, ut si uelit aut cogatur sit. Nunquam autem uiolet. Nam omnis eius appetitus ad corpus aut ut id possideat est, aut ut uiuificet, aut ut quodammodo fabricet, aut quolibet pacto ei consulat. Nihil autem horum fieri potest, si non sit corpore ipse melior. At si erit corpus, melior corpore profectò non erit. Non igitur esse corpus uiolet, neque illum huius rei certius argumentum est quam cum seipsum hoc interrogat animus. Ita enim facile comperit appetitum se non habere nisi agendi aliquid, aut sciendi, aut sentiendi, aut uel tantummodo uiuendi, quàm sua illi potestas est. Si autem cogitur corpus esse, à quo tandem cogitur? Num à quolibet? certe à potentiore. Non igitur à corpore potest. Nullo enim modo ullo animo ullum potentius corpus. Potentior autem animus non cogit in aliquid nisi quod suæ potestati subditum est. Nec ullo modo animus potestati alterius animi, nisi suis cupiditatibus subditur. Cogit ergo ille animus non magis quàm quantum eius cupiditates sinunt, quem cogit. Dictum autem cupiditatem non posse animum habere ut corpus sit. Illud etià manifestum est, ad nullam suæ cupiditatis expletionem peruenire, dum amittit omnem cupiditatem & amittit, dum corpus sit. Non ergo potest ab eo cogi ut fiat, qui potestatem cogendi nisi per subditas cupiditates non habet. Deinde quisquis animus alterum animum habet in potestate, magis eum necesse est uelit in potestate habere quàm corpus, & ei uel bonitate cõsulere, uel malitia imperare. Non ergo uiolet ut corpus sit. Postremo iste animus cogens, aut animal est aut caret corpore. Sed si caret corpore, in hoc mundo non est, sed si ita est, summè bonus est, nec potest uelle alteri tam turpem commutationem. Si autem animal est, aut animal etiam est ille quem cogit, aut non est: sed si non est nihil cogi ab alio potest. Non enim habet potentior qui in summo est, id est, non cogitur qui est solutus. Si autem in corpore est, ab eo rursus qui in corpore est, per corpus cogitur, ad quodcumque cogitur. Quis autem dubitet nullo modo per corpus fieri tantam commutationem animo? Fieret enim si esset illo corpus potētius. Quamuis quicquid illud est ad quod per corpus cogitur, profus non per corpus, sed per cupiditates suas cogitur de quibus satis est dictum. Quod autem rationali anima melius est, omnibus cõsentientibus diuinum est, quod profectò consulit animæ, & ideo non ab eo cogi anima potest, ut conuertatur in corpus. Si igitur nec propria uoluntate, nec alio cogente id anima patitur, unde id pati potest. An quia inuitos nos plerumque opprimit somnus, metuendum est ne quotali defectu animus conuertatur in corpus? Quali uero quoniã somno membra nostra marcescunt,

marcescunt, idcirco animus fiat ex parte ulla debilior. Sensibilia tamen non sentit, quia quicquid illud est quod somnum facit, è corpore est, atq; in corpore operatur. Corporeus enim sensus sopit & claudit quodammodo, ita tamen, ut tali commutationi corporis cedat anima cum uoluntate, quia secundum naturam est talis commutatio, quæ refertur corpus à laboribus, non tamen hæc adimit animo uel sentiendi uim, uel intelligendi. Nam & imagines sensibilibus præsto habet tanta expressione similitudinibus, ut eo ipso tunc discere nequeat ab his rebus quas iam imagines sunt. Et siquid intelligit, æque dormienti ac uigilanti uerum est. Nam uerbi gratia si per somnum disputare tibi uisus fuerit, uerasq; rationes secutus in disputando didicerit aliquid, etiam expergefacto eadem incommutabilia manent, quamuis falsa reperiantur cætera, uel iocis uibi disputatio, & persona cum qua disputatio fuisse uisa erat, & uerba ipsa quæ ad somnum attingunt qui bus disputari uidebatur, & alia huiuscemodi quæ ipsis sensibus sentiuntur agunturq; à uigilantibus, prætereunt tamen, nec ulla ex parte sempiternam præsentiam uerarum rationum alle sequuntur. Ex quo colligitur, tali commutatione corporis, quæ somnus est, non uim ipsius animæ, sed uitam corporis posse mutari. Postremo si quamuis locum occupanti corpori, anima tamen non localiter iungitur summis illis æternisq; rationibus quæ incommutabiliter manent, nec utiq; continentur loco, prior afficitur anima quam corpus, nec prior tantum, sed etiam magis. Tanto enim prior, quanto propinquior, & eadem causa tanto etiam magis, quanto corpore est melior, nec ista propinquitas loco, sed naturæ ordine dicta sit. Hoc autem ordine intelligitur à summo essentia speciem summi per animam tribui, quæ est quantumcumq; est. Per animam ergo corpus subsistit, & eo ipso est, quo animatur, siue uniuersaliter ut mundus, siue particulariter ut unumquodque animal intra mundum. Quapropter consequens erat ut anima per animam corpus fieret, nec omnino aliter posset. Quod quia non fit (manente quippe anima in eo quod anima est, corpus per illam subsistit, dantem speciem, non adimētem) commutari in corpus anima non potest. Si enim non tradit speciem quam sumit à summo bono, non per illam fit corpus, & si non per illam fit, aut non fit omnino, aut tam propinquè speciem sumit, quam anima. Nec etiam fit corpus, quia si tam propinquè sumeret speciem idem esset quod anima. Nonne eo ipso est anima melior, quo sumit propinquius? Tam propinquè autem corpus sumeret, si non per animam sumeret, etenim nullo interposito tam propinquè utiq; sumeret. Nec inuenitur aliquid congruens medium inter summam uirtutem, quæ sapientia & ueritas est incommutabilis, & id quod ultimum uiuificatur, id est, corpus, nisi uiuificans anima. Quod si tradit speciem anima corpori, ut sit corpus quantum est, non utiq; speciem tradendo, adimit autem speciem in corpus animam transfundendo, non igitur anima siue per seipsam corpus fit, quod per eam fit (quia non nisi manente anima corpus per eam fit) siue per alia, quia non nisi traditione speciei fit corpus per animam & ademptione speciei anima in corpus conuerteretur, si conuerteretur. Hoc & de irrationali anima uel uita, quod nec in eam rationalis anima conuertitur, dici potest. Et ipsa enim nisi inferiori ordine rationali subiceretur, æquè speciem sumeret, & talis esset. Tradunt ergo speciem à summa pulchritudine acceptam potentiora inferioribus naturali ordine. Et utiq; cum tradunt, non adimunt, eoque sunt quæ inferiora sunt, quantum sunt, quod species qua sunt, eis à potentioribus traditur, quæ quidem potentiora etiam meliora sunt. Quod his naturis datum est, quæ non mole maiori et plus possunt minoribus molibus, sed sine tumore ullo localis magnitudinis eadem specie potentiora sunt, quæ meliora, in quo genere est anima corpore melior & potentior. Quapropter cum per illam, ut dictum est, corpus subsistat, ipsa in corpus conuerti nullo modo potest. Corpus enim nullum fit nisi accipiendo per animam speciem. At anima ut corpus fieret, non accipiendo speciem sed amittendo fieri posset. Et ideo fieri nullo modo potest.

THEOLOGIAE PLATONICAE, de immortalitate animorum

eodem Ficino auctore,

LIBER VI.

Reductio opinionum de anima in quinque capita.

Cap. I.

Hec olim in agro Regnano apud Ioannem Caualcantem unicum amicum nostrum Calendis Martijs sub Lauro disputauerã. Quibus amicus interfuertunt precipui familiares nostri tres. Christophorus Landinus, Bernardus Nuthius, Georgius Antonius Vespuccius, uiri probitate & doctrina clarissimi. His autem Ioannes summa cum attentione auditus, Marfilij Ficini, inquit, dici non posset quantum superiori disputatione fuerim delectatus. Sed hoc insuper cupio, ut postquam de communi animarum rationalium immortalitate differuisti, deinceps, si placet, diligentius de animæ nostræ immortalitate proprijs rationibus differas. Assentiôr equidem quinque esse rerum gradus, quemadmodum superiori disputatione disposuisti, atque horum medium obtinere tertiam illam essentiam, quæ è materia, soluta sit, ac perpetua. Præterea cœlestes animas in illius essentia gradu collocari non dubito. Opinor etiam probabile esse, ut ibidem noster animus collocetur. Arbitror tamen non prius id posse penitus affirmari, quam omnes opinioniones Philosophorum de hominis anima ad quinque capita reducantur, & quatuor cœfutatis, ultima teneatur. Aut enim anima corpusculum aliquod est tenuissimum corpori huic crassiori suffusum, siue igneum id sit, ut Democritus, Leucippus, & Hipparchus, existimât, siue æreum ut Anaximenes, Diogenes Apolloniates, & Critias, siue aquæ ut Hippias, siue terreum, ut Hesiodus & Pronopides, siue ex igne cõset & ære, ut Boethius & Epicurus, siue ex aqua & terra, ut Xenophantes. Aut melius aliquid est anima, id est, non moies ipsa corpusculi propriè, sed qualitas illius aliqua per partes corpusculi sparsa, puta calor, uel complexio calida, quod uoluisse uidentur Zeno Cittieus, Cleanthes, Antipater, Possidonius. Aut purius aliquid, ueluti punctum aliquod lucidum qualitatis illius in quadam ipsius qualitatis & corpusculi parte potiori, puta corde uel cerebro, alsignatum, ibi residens, inde reliqua membra gubernâs, ut est apud Chryssippum, Archelaum, & Heraclidem Ponticum. Aut liberius adhuc quiddam, ceu punctum aliquod nulli parti affixum, sed ab omni determinato litu seclusum, ac totum parti corporis cuique præfens, sed tale, ut sit ab ipsa corporis natura dependens. Dependens inquam, duobus modis scilicet, uel quia corporis complexio ipsum genuerit, uel quia licet complexio ipsum non genuerit, tamen genitor suus, quicumque sit ille, ipsum ex materia potentia eiusque uisceribus eduxerit, id est, ex aliquo semine siue inchoatione ferè proportionem materiae ipsius in lucem eruerit, atque ipsi materiae tanquam naturali gremio protulisset.

Quam sententiam Xenophanes Colophonius, Asclepiades, Aristoxenus, Critolaus, que sequuntur, apud quos anima est uel uis quædam corporis agilis ad mouendum, uel partium corporalium harmonia.

Aut postremò diuinum quiddam est hominis anima, id est, aliquid indiuiduum, totum cuique parti corporis adstant, & ab incorporeo auctore ita productum, ut ex agentis uirtute solummodo, non ex materiae inchoatione aut capacitate aut fomento dependeat, sicut nos docent præfici Theologi, Zoroaster, Mercurius, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Plato, quorum uestigia sequitur plurimum physicus Aristoteles. Præter has quinque opinioniones aliæ nullæ inueniuntur. Tu uerò tunc demum immortalitatem ad nos pertinere monstraueris, quando, reprobatis quatuor superioribus opinionibus, approbaueris

probaueris ultimam. Sic enim cōstabit animam in tertiæ essentię ordine collocari. Id uero non mihi solum uidetur, sed etiam cum superioribus diebus apud Bernardum Bem-
 tum tuum, clarissimum equitem, atque hoc tempore Veneti senatus oratorem, conui-
 uio discumbere, meministi (ut arbitror) idem Antonio Chronico Veneto, ac De-
 metrio Attico disputatoribus argutissimis usum fuisse, mox etiam à Richardo Angel-
 lero Anglariensi, & ab Oliuero Arduino Florentino insignibus Peripateticis similiter
 esse conclusum, ubi affuerunt tres amici, Naldus Naldius, Bartholomæus Fontius, Jo-
 nes Baptista Bonifeginus, uiri doctissimi. Eandem esse sententiam nostri Petri Leo-
 nis Spoletini, qui Platonica Peripateticis præclarissime iunxit. Hæc ille. His ego itare-
 spondi.

*Plebei Philosophi non ratione aliqua persuasi, sed praua decepti consue-
 dine corporalem animam posuerunt.*

Cap. II.

Pincipio plebeos Philosophos qui corporalem esse animam arbitrans opinio-
 nem ex illis quatuor aliquam secuti sunt, non ratione aliqua persuasos, sed lon-
 ga quadam & infelicissima consuetudine in hanc sententiam compulsos, existi-
 mo. Tria potissimum animæ nostræ officia esse uidentur: Si quidem agit in cor-
 pore, agit per corpus, operatur etiam per seipsam. In corpore agit per eam potentiã, quã
 uegetatricem uocant Peripatetici, Platonicus uero nostri naturam, quando generat cor-
 pus, nutrit quæ & auget. Per corpus agit secundum sensum tum exteriorem, quando ui-
 det, audit, olfacit, gustat, & tangit, tum interiorem, quando eorum corporum quæ sen-
 sit extrinsecus, imagines quasi reliquias sensuum secum ipsa reuoluit. Per seipsam agit,
 quando neque corpora per sensus exteriores attingit, neque imagines corporum per in-
 teriorem sensum recolligit, sed ipsa mera uis animæ incorporea quæ incorporeum ali-
 quid inuestigat & inuenit, quod neque corpus sit, neque corporis alicuius imago, quan-
 tumque actionem, intelligentiam nominamus. Habes igitur actionem naturalem, sen-
 sum, intelligentiam. Actione naturali utitur anima in ipso sæta statim corpus ingres-
 sa, sensu paulo post, homine uidelicet statim nato, intelligentia pura uix tandem adulto-
 iam corpore. Magna uero pars hominum ferè nunquam, illi præsertim qui etiam trige-
 simo ætatis anno sunt pueri. Si potentiã illam naturalem, quid anima sit interroges, cor-
 pus esse proculdubio respondebit. Ea si quidem uis nihil attingit aliud nisi corpus. Si sen-
 sum exteriorem rogaueris, corpus similiter respondebit. Oculi figuram quandam & co-
 lorẽ animæ ascribit, Aures uocem, Olfactus odorem, Saporem gustus, Pondus solidi-
 tatemque & calorem & similia tactus. Quod si sensum interiorem, qui reliquias exter-
 norum sensuum pascitur, de anima fueris percontatus, ipse quoque animam corpo-
 rum pinget simulachris, nihil enim habet aliud quod adhibeat. Infelix adolescentia nos-
 tra sub indoctis præceptoribus his nutrita, cogit nos per omnem ætatem stultè sentire
 de anima, dum eam opinamur esse corpoream, ab his doctis magistris qui sola sentit cor-
 poralia. Maxime uero hic error inde uidetur exortus, imò uero potius confirmatus,
 quod si quando tribus his præceptoribus tanquam Sophistis omnino dimissis ad mentẽ
 illam sapientiam magistram cõfugimus, & ab ea quid sit anima, sciscitamus, illa talem esse
 respondet, qualem & ipsa uidet. Illa uero heu qualem uidet, quàm fœdam? quàm mise-
 rabilem? Professio non talem qualis olim cælo descendèrat. Sed potentiam illam animæ
 naturalem corporis, fabricatricem cernit quatuor humorum (in quibus ipsa mergitur)
 tabe pollutam, & membrorum pinguedine suffocatum. Sensus quoque externos inspicit
 undique declinantes ad corpora, agentes per corpus, à corporibus quodammodo patien-
 tes. Sensum etiam interiorem, quem nominat phantasiam, uarijs diuersorum corporum
 figuris & qualitatibus quasi per sensus hausitis cernit opertum. Dum igitur animam cor-
 porali uelut aspiciunt inuolutam, & appetitum procliuè esse ad corpora animaduertit, cer-
 te respondet eam esse corpoream, non aliter ac si puer aliquis statim natũ luto oblitus
 ita fuisset, ut undique per omnem pueritiam lutea testa esset obductus, ac postea roga-
 retur, quare tuum est ò puer corpusculum? nõne esse luteum responderet? Ablue
 puer corpus, absterge carnes à glebis, carneum te uidebis, nõ luteum. Dimitte sensus,

ò miser!

ò miseri, impios nimium præceptores. Piam duntaxat mentem interrogate, eo tamen pacto, ut animam illi puram, qualem accepistis, non corpori mancipatam, non uitiorum maculis sordidam ostendatis. Mens protinus respondebit, non incorporealem esse animam solummodo, sed diuinam. Magnum quiddam es, ò anima, si te parua non implet, Optimum quoque, si displicent tibi mala. Pulcherrimum, si horres turpia. Sempiternum, si temporalia paruipendis. Postquam talis es, si inuenire te cupis, quare obsecro ibi te ipsam, ubi sunt talia. Magna uero ibi sunt solum, ubi nullus locus imponit limitem finem. Optima, ubi nihil contingit aduersi. Pulcherrima, ubi nihil est dissonum. Sempiterna, ubi defectus est nullus. Quare te igitur extra mundum. Verum ut quæras te, & inuenias, extra uola, imò extra respice. Es enim extra, dum mundum ipsa complecteris. Sed esse te putas in infimo loco mundi, quia te ipsam quidem non cernis super æthera per uolantem, sed umbram tuam corpus uides in infimo, perinde ac si puer aliquis super puteum constitutus, esse se in fundo putei arbitretur, dum in seipsum aciem non conuertit, sed suam in fundo prospicit umbram. Aut si atis in aëre uolans quidem se in terra uolare, sed umbram suam uidet in terra. Ergo relictis umbræ huius angustijs, reuertere in te ipsam. Sic enim reuertaris in amplum. Immensam esse scito in spiritu amplitudinem, in corpore uero in finitam (ut ita loquar) angustiam. Quod ex hoc licet perspicere, quod numeri (qui spiritali naturæ propinquant) cum & situ careant, & metiantur numerentur, quæ se cundum formam tam incorporea quam corporea, nihil aliud sint, quam quædam unitatis ipsius replicationes, unitas autem sit incorporea, quia omne corporale sit multiplex. Numeri inquam, qui spiritalis sunt, sine fine crescunt, non tamen sine fine decrescunt, magnitudo contra terminum quidem habet augmenti, quamuis non habeat terminum decrementi. Cur tanti facitis sensuum: iudicium, infelices, qui falsis imaginibus ita decipiuntur, ut uisus Solem, qui terra longe est amplior, uix bicubitum uideat, & cœlum quod rapidissime currit, quiescere, rectum in aqua remum fractum uideat & obliquum, currere litus, dum nauis ipsa mouetur. Auditus uocem aliunde quam mittatur, sæpe uenire significet, gustus sæpenumero quæ dulcia sunt, amara & infinita generis eiusdem & sensuum errata quis corrigit? Ratio. Nobilitas autem est quod emendat, & perficit, quam quod perficitur. Idcirco diligentior & ueracior ratio est quam sensus. Ratio iudicat inueniri posse aliquid incorporeum, semperque circa huiusmodi quiddam ipsa uersatur. Est ergo uerum per iudicium rationis, esse alicubi aliquid incorporeum, sicut uerum est per iudicium sensuum, esse multa in mundo corporea, horum tamen iudicium in eo fallitur, quòd nihil affirmat aliud nisi corpus. Sic etiam falleretur iudicium rationis, si forte asseueraret non esse in rebus aliquid corporale. Nunc uero tantum abest à falso, ut etiam fallaciam sensus emendet. Sentienti autem uires utique adeò fallaces sunt, ut non modo emendentur à ratione, uerum etiam à se inuicem ipsæ damnentur. Si uisui te soli committas, nihil in mundo esse aliud dices, quam quæ uidentur in lumina: uoces autem, & odores, & reliqua quæ non uidentur, omnino non esse. Si auribus solis confidas, colores esse negabis. Si olfactui, solos esse in mundo putabis odores. Atque ita de alijs putandum. Sicut autem quisque sensum negat esse alicubi aliud quicquam præter id quod esse solum, & tamen per alium sensum damnatus alium, & esse aliquid aliud inuenimus præter id quod unius sensus esse proprium, & rectè inuenimus, ita cuncti sensus unà conspirantes negant esse posse aliquid in natura, quod non sit corpus. Nihilominus ratio cunctos redarguens, esse etiam aliquid incorporeale uaticinatur, & uerè uaticinatur, & multo uerius quam sensus, qui & à se inuicem damnantur, & redarguuntur ab illa. Quid enim stultius est, quam concederet nos bestijs ratione præstare, atque ea quæ sensu percipimus, existere aliquid confiteri, quæ etiam nonnullæ bestia acutus sentiunt, id autem quod rationis oculo intuemur, nihil esse contendere? Nullum enim animal esset insipientius homine, si ea uis animi quæ hominis propria est magis quam sensus, qui communis est bestijs, falleretur. Nefas est autem, animalium regem dicere omnium dementissimum. Dementissimum autem is erit solus, qui non fatebitur tanto præstantius esse mentis obiectum sensus obiecto, quanto mens est sensu præstantior, ac propterea incorporeas naturas in excellentiore substantiæ genere re uera inueniri, quam corporea, præsertim quia si ob-
iecta

te. Ita mentis eam mouent, sicut obiecta sensus mouent sensum, oportet ea ipsa mentis
 obiecta aliquam per se habere substantiam, ut mentem mouere queant. Sin autem dica-
 tur intellectum à suis obiectis minime agitari, iam satis probatum erit, saltem intellectum
 ipsum esse naturam incorporealem, postquam dum fabricat sua, non mouetur ab alio, &
 edificia fabricat incorporea. Meminisse uero oportet, quemadmodum puer qui natus est
 cæcus, difficile credit colorum uarietatem, lucemque esse, cum tamen cæteris hominibus
 nihil sit luce clarior, sic animum nuper tenebris corporis circumfusum, uix adduci ut ex-
 cessimmet lucem aliquam incorporealem existere, cum tamen nihil sit illa in rerum ordi-
 ne angelis manifestius. Hoc Plato in septimo de republica longè conquirerit, hoc Ari-
 stoteles in secundo diuinorum confirmat, dicentem humanum intellectum ad ea quæ sunt
 per se in ordine rerum manifestissima, non aliter se habere quam ad Solis lucem noctuè
 oculum. Resipiscant igitur quandoque minuti Philosophi, qui sensum in indicio freti, in-
 corporealem diuinamque esse animam cogitare non possunt. Animaduertant aliquando ex
 diuturna cum corpore consuetudine, se factos esse usque adeo corporales, ut merito nihil
 nouerint nisi corpus, aut rem corpore natam. Puri fiant, & pura percipient. Experiantur
 aliquando in seipsis, possunt enim, modo uelint, quod iam diu in uniuerso desiderant, per-
 ciipiunt certè composita, percipiunt & formas plurimas in cõpositis. Formas insuper de-
 siderant aliquas extra composita segregatas, ipsi ex anima & corpore cõpositi sunt. Ha-
 bent uitam ab anima corpori traditam, habent & uitam animæ ipsius in seipsa uigentè.
 Illam ergo despiciant, hanc aspiciant. Vitam intellectualem agar à corpore separata, sepa-
 rari statim separatas formas attingent, Socraticamque mox sententiam re ipsa probabunt
 super formas quæ in subiectis formicis iacent, quoniam imperfectæ sunt, esse formas in
 seipsis, atque perfectas, unde informia subiecta formentur, atque unicam ad incorpo-
 ream non attingenda solum, sed etiam possidenda, uiam esse, seipsum uidelicet incorpo-
 reum reddere, hoc est, mentem à motu, sensu, affectu, imaginatione corporali pro uiri-
 bus seuocare. Sic enim experientia ipsa constabit, primò quidem qualis sit purus ani-
 mus, id est, ratio secum ipsa uiuens, sequè circa ipsum ueritatis lumen auidè uersans.
 Secundo, qualis angelus, id est, intellectus purus, infulso iam ueritatis lumine gau-
 diens. Tertio, quando animus ipse tanquam angelus pleno ueritatis gaudebit lumi-
 ne, Deum esse percontantem ueritatem ipsam seipsa lucentem, atque gaudentem,
 tum ipsam lucem ueritate gaudentem propria, tum ipsum gaudium ueritate pro-
 pria lucens. Esse uero plebeiorum errorem à corporea consuetudine natum, nosse in-
 cipiemus aliquantum, si saltem cõtrariam illius educationem etiam cogitemus, qua-
 lem in sexto naturalium excogitat Auicenna. Creetur à Deo homo aliquis subito (inquit
 Auicenna) in ætate perfecta constitutus, sed ita dispositus, ut nihil per aliquem quinque
 sensum apprehendat. Sic affecti hominis mens aliquid cogitabit, cum sit in ætate adui-
 ta, in qua corporis fabrica intelligentiam non perturbat, neque sit ad opera sensuum occu-
 patus, quæ mentis operationem impediunt. Ac etiam adit aliquid quod possit intelligi:
 Adest enim ipsa animæ substantia menti. Mens igitur à nullo turbata presentem sibi ani-
 mæ substantiam cogitabit. At qualem cogitabit? Num coloratam, longam, aut amplam?
 Minime, cæcus enim similia non apprehendit. Num sonantem, uel bene olentem, atque
 similia? Neque ista quidem. Nondum enim talia quædam per sensus accepit, ut possit ta-
 lem naturam animæ assignare. Igitur nihil poterit corporale anima illa sibi tribuere. Quid
 tandem de seipsa alleruabit? Perfecto id saltem, quod sibi primo offeretur intuitu. Est
 autem hoc ipsius essentia, quapropter affirmabit esse seipsam, neque tamè corporale quic-
 quam in seipsa perspiciet. Itaque affirmabit esse se prorsus incorporealem. Neque fingere qui-
 dem poterit esse se corpus, sicut plebis animæ nunc aliter creatæ atque educatæ neque sit
 seipsas incorporeales considerare. Quod si quis dixerit animam illam nihil de seipsa affir-
 mare horum corporum quæ per quinque sensus accipimus, sed aliud quoddam corpus di-
 uersæ nature, uanum hoc nimium. Nam si ne nunc quidem, cum tot uaria corpora per-
 ceperimus, possumus noui aliquid machinari, quod non uel in his insit, uel ex his saltem
 aut componatur aut eliciatur, quomodo in eo statu horum corporum ignarus posset
 animus nqui corporis naturam effingere? Ac etiam si possibile esset eam aliquod sui cor-
 poris membrum excogitare, illud nullo modo putaret ad propriam substantiam per-
 tinere.

tinere. Affirmabit igitur animus ille de seipso esse, tamen corporeum aliquid non affirmabit. Diuersa uero inter se sunt duo hæc, id quod affirmatur, & id quod minime affirmatur. Igitur essentia animi in ea consideratione erit aliquid præter corpus. Iudiciū uero considerationis illius ideo uerum fore putamus, quia meram prorsus naturam animæ sequeretur, non imagines acceptas extrinsecus. Eset ergo iudiciū naturale admodum, ideoque uerissimum. Itaque si deinde expergifca. ur, ut nos nunc, & sentiat, non erit (ut nos ad inquisitionem spiritualium inexpressissimus, sed uiam habebit commodiorem, per quam ita quandoque ad suis ipsius considerationem pronunciet se esse aliquid præter corpus. Qua quidem uia carent naturæ ueræ, quæ per naturam & sensus corporatum propriam alienam prius attigerunt, quàm seipsas attigerunt, quàm seipsas considerat. Unde miserabilis ille profectus est error, ut nequeat seipsas seorsum à labe corporis peruidere.

Hactenus educationem fictam ab Auicenna narrauisse sufficiat. Deinceps qualem Plato noster educationem in septimo de republica libro describit, breuiter perstringamus.

Finge, inquit, quandam sub terra speluncam, in ea homines nutritos à pueritia, ita ceruicem & manus in tergo, pedesque columnis quibusdam alligatos, ut neque moueri usquam, neque alia nisi quæ è conspectu imposita speluncæ parte apparent aspicere possint. Post tergum uero superne lampas accensa sit, atque inter lampadem & illos qui ligati sunt alij multi deambulent, loquanturque inuicem, ferentes manibus uaria arborum animaliumque simulachra. Qui igitur ita uincti sunt, nunquam reuera uel seipsos, uel alia eorum quæ narrauimus, ulla uidebunt, sed solas uel sui umbras, uel aliorum quæ propter ignem à tergo accensum tantum ante suos oculos in aduersam partem speluncæ resulant. Quamobrem nihil aliud aut se esse quàm sui umbras, aut alia aliud esse quam umbras illorum existimabunt, aut lumen ipsum esse aliud quàm exiguum illud quod ibi re flexum apparet, opinabuntur. Siquis autem horum qui uincti sunt, forte soluatur, subitotim lampadem & alia sub illa quæ sequuntur à tergo, retro uersus intueri cogatur, caligabit protinus, & dolebit, ac propter splendorem intueri non poterit illa quorum umbras paulò antè cernebat. Multoque magis id illi malum continget, si à spelunca sursum ad cœlestem diurnumque lumen repente trahatur. Quare non subito, sed paulatim conuenientibus gradibus ab umbris rerum ad res ipsas, item à luminis imagine ad lumen ipsum est perducendus, ita ut quæ in spelunca sunt apud illos, prius illic in aqua uideat, quàm ibidem in seipsis inspicat. Rursus quæ extra speluncam apud nos sunt, primò nocte hic ad Lunam in qua similiter, deinde in seipsis terrena hæc, similiter in cœlo cœlestia nocte itidem solum intueatur. Postea uero die tam Solem ipsum, quàm quæ sub Sole uidentur, prius in aqua, post in seipsis illa, demum Solem in cœlo suspiciat. Hac potissimum ratione singula sincerè facileque discernet, atque existimabit se cæcum deceptum miserumque fuisse, quando sub specu uinctus exiguis rerum umbris fuerat occupatus. Proinde quæ comparatio est speluncæ illius ad hunc modum, quem uisibilem nominamus, eadem ferme mundi huius ad illum quem inuisibilem diuinumque uocamus. Siquidem hic animæ miseræ moribundi corporis clausæ tenebris, & carcere cæco, neque seipsas unquam, neque alia ulla reuera, neque uerum Solem, imò sui aliorumque umbras, & exilem quandam ueri Solis imaginem intuentur. Veræ enim mentes, ueræ res quæque, uerus Sol in mundo solum sunt inuisibili, quæ si absque congruis educationis disciplinarumque gradibus repente intueri conemur, caligamus protinus, & dolemus. Conuenientibus uero tum motum tum doctrinarum tum temporis perducti gradibus, sincerè discernimus iudicamusque cæcos illos & miseros, qui fallis mundi huius umbris imaginibusque falluntur, occupantur, atque premuntur. Veruntamen quando animus ab immenso inuisibilis mundi lumine in corpus obscurum regendum mouendumque descendit, nouis, suæque naturæ contrarijs obrutus tenebris, cæcutire diu & intubare compellitur. Adde & propter repentinam maximamque in deterius mutationem, diu cogatur ægrotare, atque ferme sic affici, ut ij qui propter phrenesim uel somnum uel ebrietatem fallis imaginibus illuduntur atque uexantur. Aut certè non aliter se habere, quam si quis à Solis lumine in cauernam illam quam descripsimus, repente præcipitur.

præcipitetur. Adeo enim nouis tenebris offundetur, ut aut nullo modo, aut uix tandem sub exiguo illo cauernæ lumine umbras illas tantum quas narrauimus, discernere possit. Præterea ob subitam illam & in peius mutationem, in morbos tam sensus quam corporis uarios incidet.

Hæc à Platone in libro de repub. septimò.

Sed redeamus tandem ad ea quæ ab initio statueramus. Emergite obsecro mortalium animæ nunc immerse corporibus, naturâ uestram supra corporis fines statim reperietis. Corpus siquidem longum est, latum, atq; profundum. Quoniam uerò nullum corpus est infinitum, ideoq; finè habet profunditatis, finitur in superficiali non profundâ. Habetis iam superficiem longam quidem & latâ, sicut corpus, sed profunditate carentem, atq; ex una hac parte surgentem ad incorporæa. Superficiæ quoq; latitudo finita, ad longam lineam terminatur, neq; profundam, neq; latam. Habetis lineam duabus partibus ad spiritum accedentem. Sed hæc ipsa lineæ longitudo quia finita est, ad punctum ducitur, non profunditate solum & latitudine priuatum, sed etiam longitudine. Habetis punctum tribus partibus ad naturam uergens incorporalem. Sed hoc quoniam lineæ terminus est, ideo certum habet situm in corpore, neque implet totum, neque uiuificat. Separate, si placet ipsum à linea. Potest autè cogitatione saltem à linea separari, quod est lineæ terminus, & prius in seipso est quodam modo, quàm terminet lineam. Quod autem prius est, licet ab eo quod est posterius separare. Habetis punctum quodammodo, id est, cogitatione solum à linea, quarto iam gradu discedens à corpore. In hac ipsa solutione assequitur, ut omnes partes corporis æquè respiciat. Fundatur per omnes, & moueatur, hic irrationalis anima sedem habet. Et quoniam rationalis cogitatio non fallitur accedendo, ideo sicut inuenit punctum à corpore cogitatione liberum, sic reuera inueniet punctum, id est indiuiduum aliquid re ipsa solum à corpore, quod non modo implet corpus & moueat, sed ipsum liberè moueatur, & tollatur ad supera, quod iam unitatis nomine appellatur: hic anima uiget rationalis quinto gradu à mole corporis aliena. Si tanto quid impurius est, quanto eget, patiturq; magis, corpus impurius est quàm superficies. Pluribus enim ad hoc ut sit, dimensionibus eget, atque ex partibus diuiditur pluribus. Superficies simili ratione cedit lineæ, linea puncto, punctum denique unitati, quæ neque dimensionibus indiget, neque situ. Si horum perfectissima substantialis unitas est, & quia perfectissima, ideo potentissima, & uerissima, atque hæc sunt aliquid existuntque, quis negauerit uerè existere unitatem? Ergo quid prohibet animam esse aliquid, & id quidem uirtute magnam, licet non sit magnum aliquid quantitate? Agite, igneam formam quæ in corpore uestro tricubito tricubita est, colligite totam in cordis cætrum. Hinc tantum uirtute crescat, quantum creuerit unione, non aliter ac Solis radij in concavi aeneiq; speculi collecti centro, qui usque ad eò roborantur, ut inde resiliens durissima quæque accedant subito atque consumant. Subtrahite portiunculam illam cordis, quia forma ignis illa deprimitur, restet forma indiuidua, agilis, calens, lucens & aliter quam prius, & mirabilis. Quia indiuidua agilisq; est secundum se totam, corpus totum æque collustrat. Quia feruet incredibiliter, uitalis sit atque uiuifica. Quia miris cæ fulget, sentiat. Intellegat insuper, si reflectitur in seipsam, sursum quæ attollitur. Hæc nus per ea quæ tanguntur, pedetentim progredientes inuenistis animam, quando à solido corpore ad quiddam quasi punctum omnino liberum processistis. Rursus per ea quæ cernuntur oculis, animam perscrutemini. Cur (quæso) diffiditis esse spiritale aliquid in natura, cum ipsis etiam oculis spiritum quodammodo uideatis? Scitis lumen id Solis oculo manifestum, ideo corpus non esse, quia momento se fundit in omnia, insufusum non frangit corpora, nec inficitur. Ecce uidetis spiritum. Quid negatis? An forsitan illum negabitis esse quem non cernitis? Si ita est, sphaeras aëris ignisque & cæli, aqua & terra præstantiores, quia non ui leantur, nihil esse dicetis. Itaque pars maxima & præstantissima mundi, quia non sit uisibilis, nihil erit. Sed redeamus ad lumen. Ita lumen esse negabitis in sphaera ignis, quoniam oculis non perspicitur, Sed & ipse Solis fulgor etiam si non uideretur, existeret, quandoquidem existit nunc, & non uidetur à nocturnis, atque ipsius splendor aliquis mixtus uaporibus potius quàm ipse uidetur à nobis, sed ipsum esse alicubi ex hoc eius splendore consicimus. Sic etiam in esse lumen cœ-

lestibus animis spiritale, ex ipso syderū lumine, quod illius imago est, coniectatur. An
nescitis lucis actum nihil esse aliud quam lucere, ac tanto clarius uti, quanto longi-
us à crassis corporibus separatur? Decernite ipsam ab omni materia, mirabilis rutilabit,
& uiuet quidem tunc maximè, si quando uictura sit. Vbi enim crecit actus, augetur
& uita, præsertim cum per eius calorem hæc omnia uiuant. Sentiet quoque, ut ita dice-
rim, quando per eius radios hæc omnia sentiunt, ipsa tamen minime sentietur, nam & te-
nuitate subterfugiet aciem oculorum, & ubertate fulgoris intelligibilis superabit terre-
ni uisus capacitatem. Citis in sphaeris elementorum ignem infimum usque ad eò ad na-
turam supremi aëris declinare, aërem uerò contrà supremum ita ad ignem illum attol-
li, ut & ignis ille ferme aliud uideatur esse quam tenuis aër, & aër ille crasior ignis, ad eò
ut quicunque aërem illum cernit, uidisse se ignem possit absque mendaciò affirmare.
Eadem cõparatio est mentis infimæ, qualis est anima rationalis, ad sublime corpus, quod
est cœlum. Ergo & anima quodammodo est tenue cœlum, & cœlum est crassior anima.
Et qui cœlum suspicit, prospicit animam. Cogitate punctum aliquod geometricum,
quod quia æquè respicit quamlibet loci partem circumdantis ipsum, si quando moue-
tur, per quamlibet mouetur in orbem, unde quod erat punctum, circumferentia uideatur
euadere, ubi sane circumferentia est punctum circumcurrens, euolutumq; foras. Pun-
ctum uerò est circumferentia stabili quo-dam cardine cõuoluta. Cogitate rursus scintil-
lam quandam luminis inuisibilis, quæ quoniam super omnem existit locū, æquè in par-
tem loci quamlibet sese fundat, ac dum mouetur in gyrum, flammeus orbis efficiatur.
Orbis inquam oculis manifestus, ubi scintilla est flamma compressa, flamma est scintilla
profusa. Scintilla huiusmodi anima est, flamma corpus æthereum. Et quanta est in ani-
mabus rationalibus uarietas luminis spiritus, tanta est in proprijs earum cœlestibusq;
corporibus uisibilis luminis uarietas. Atque id lumen ita lucem sequitur spiritalem, ut
Lunæ lucem pallidus orbis in nubibus. Ea uerò est inter rationales animas differentia,
quòd animæ fixarum stellarum planetarumq; solum lucido corpore circumdantur, cæ-
teræ corporibus geminis, lucido & opaco, aut certè altero lucidissimo, altero minus lu-
cido. Eadè quasi lux esse uidetur, quæ dum scintilla manet, sentit quidem, sed non senti-
tur, cum uerò explicatur in flammam, sentitur quidem iam, sed ipsa nil sentit amplius, et
sicut sensu careret quicunque flammam uidet, scintillam se uidere negaret, ita carebit
anima, qui dum globos æthe- eos suspicit quasi quosdam circuitus animarū, animas in se
se illis quasi centra nō senserit, neque cor cessent animas esse globos luminum implica-
tos, globos autem esse animas explicatas. Quod ita significauit Heraclitus.

ἀνὴρ ἕψας, ἄνθρωπος σφρατίζεται,

id est, lux sicca, anima sapientissima. Hinc efficitur ut nihil animo aut gratius aut mirabi-
lius sit quam lumen, neque possit alibi quàm in lumine spirituum habitare, dum colit
terras. Iam igitur & hic inuenistis animam esse tanquam lucem inuisibilem, uiuificā,
sentientem, intelligibilem, intelligentem. Et paulò antè, tanquam punctum à corpore il-
berum, agere per se ipsum, calens, uiuificum, sentiens, capax superiorum, quod substan-
tialis quædam unitas appellatur. Atque hæc prima quædam excursio sit, & quasi prælu-
dium, quo infelix dissidentia illa tollatur, quæ longissimè à spiritualium confessione abdu-
cit animos plebeiorum.

*Anima non est corpus, aut forma diuisa in corpore, ut ostenditur per
uirutem animæ naturalem. Cap. III.*

Proposita quæstionis ordo requirit, ut in prima sequentis disputationis parte o-
stendatur, per uirtutem animæ naturalem, hominis quidem animam potissimū
quidem non esse corpus, partim etiā non esse formam diuisam in corpore. In se-
cunda parte per uirtutem sentiendī monstramus idem, scilicet, animā esse formā
indiuisibilem, ac insuper illud adiciamus, eā uidelicet nō alicui corporis mem-
bro affigi, sed totam per singula fundi. In tertia uerò parte, per uirtutē intelligendī eadē
cōfirmemus, scilicet eam esse formā impartibile ubiq; totam, & illud adiciamus, quod
nullam trahat originē à materia. Sic em̄ anima hominis ad tertiam illam essentiā, quæ est
perpetua

perpetua pertinebit, & immortalis merito iudicabitur. Jam uerò primam disputationis partem diuino numine inuocato in hunc modum aggrediamur.

*Prima ratio. quia anima est principium nutriendi, & quomodo cumque
aliter operandi. Cap. I. III.*

Animantes & plantæ uirentes corpora sunt, corpora etiam sunt ligna, & saxa ex terra conuulsa: Corpora illa coalescunt, hæc uerò nequaquam. Quid autem est in illis principium alimentis? Non materia corporalis, quoniam alia etiam corpora nutrirentur, quibus talis materia est communis. Cum ergò uis illa per quam adulescunt, aliud quiddam sit præter materiam corporalem, & illa non sit aliud quam anima nutritiua, sequitur ut talis anima nõ sit corpus. Si quis autem obiecerit ita: Imò uerò est corpus, non corpus quodlibet, sed tale quiddam, & sic affectum, qualis natura plantis & animantis propria sit: Saxis uerò & lignis aridis non communis, quaremus ab illo de huiusmodi tali certo corpore quod uocat animam, utrum duo quædã in se cõtineat, corporalem scilicet molem, atque insuper certam quandam affectionem, per quã tale uocatur, & certum sit propriumque corpus, an nihil habeat ultra materiam corporibus omnibus ubique cõmunem. Si nihil respondeatur habere præter communem hæc mole, uana fuerat nimium obiectio illa, per quam dicebatur, nõ quodlibet corpus esse animam, sed corpus tale, & certo modo dispositum. Non enim fit corpus tale et certo modo dispositum, nisi per qualitatem ipsam, & propriã quandam affectionem ipsi corpori superadditam, per quam non modo sit corpus, sed & tale, per quã etiam à quolibet alio differat corpore. Itaque si nihil aliud est ibi præter molem solam communemque corporis, cum illa etiam aridis lignis insit & saxis, hæc quoque habebunt animam per quam alentur. Quod quia falsum esse cõstat, necessarium est corpus illud tale quod aduersarius animam appellabat, non materiam corporis solam, sed qualitatem etiam siue formam aliquam cõtinerere. Atque illud non propter materiã ipsam corporis, anima nominatur, quia materia omnibus etiam uita carentibus corporibus competit. Restat ut propter formam, formam inquam uiuificam. Id enim est animæ proprium. Formam itaque ipsam uiuificam uocabimus animam, materiam uerò illam cui adiuncta est, quæ de uita fit particeps, neque animã, neque animæ partem, sed animarum quiddam esse dicemus. Præsens autem ratio maximè per eam sententiam confirmatur, quã induximus à principio quando diserebamus corpus ex se agere nihil posse, quippe cum uideamus anima corporibus accedente multas inde operationes proficisci quæ & ante animæ accessum & post eius discessum minime fiunt. Quapropter animam quæ huiusmodi operationum principium est, corpus non esse concludimus.

Secunda ratio. Neque corpus animatum est anima, neque inanimatum. Cap. V.

Quale corpus esse uis animam? animatum ne? an inanimem? Inanime non dices, quod alteri uis attribuit animalẽ, quomodo enim si anima inanime corpus sit, uiuificat corpora? Neque animatũ corpus eam potes dicere, quia si anima animatum corpus dicatur, certè illud corpus postquam animatum dicitur, per aliquam animam dicitur animatum. De illa anima rursus interrogo, corpus ne sit, an non? Si corpus, utrum animatum, uel inanimem? Si inanime responderet, absurdum quidem. Si animatum, iterum de anima illa quæram per quã dicitur animatũ. Atque procedere cogeris in infinitũ quandiu corpus esse animã asseres, ac semper respondere cõpelleris absurde. Vtraque enim responsio delira uidetur, tum animã esse animatã, tum inanimem, que eademmodũ de sapientia, tum esse illã sapientem, tum etiam insipientem. Aut de lumine, tum esse illud illuminatũ, tum obscurum. Sicut enim neque obscurũ est lumen, quod alia illustrat, neque ab alio illuminatum, quod ipsum est primum lumẽ, sic anima neque est inanimis, quia dat uitam, neque etiam per aliud animata, cum ipsa illud proprie sit per quod reuera quodlibet animatur. Ac si ad aliud illam retuleris per quod animet, ego similiter illud aliud rursus ad aliud referã, aliudque rursus ad aliud, neque cessam.

ho unquam, aut si cessabo, in eo ipso certe quiescam, ut dicam aut illud ipsum quod primo ponebatur, aut aliquid sequens, neque animatum neque uiuificatum esse ab aliquo, sed ipsum proprie per se esse, quod animat aliud atque uiuificat. Tale quiddam animam & uitam proprie, non quoduis aliud appellabo. Tu forsitan ut infinitum illud progressum & resolutiones deliras iam deuites, & tamen animam corpus esse asseras, inferes, eam esse corpus non quidem animatum, sed corpus animale, non uiuificatum, sed ut uens. Si ita est, reuolueris eodem. Equidem percōabor, utrum illud ea ratione qua corpus est, anima sit, an alia quadam ratione, nempe noue alicuius additionis per quam animal male dicatur & uiuens: Certē nō ea ratione qua corpus. Omnia siquidem corpora essent animæ, ac operationes præ se ferrent. Sequitur ut alia quadam illic in sit natura præter corporis rationem, per quam animale corpus illud uiuensque dicatur, illam ego uitam proprie & animam nuncupabo.

Tertia ratio. Neque crassum corpus est, neque subtile.

Cap. VI.

NUnquid crassum corpus est anima, puta uel aqua, uel terra, atque similia? An potius subtile, rarumque, ut ignis & aer? Primum dici non potest, quoniam anime officium est, penetrare facillimè corpora, implere, mouere. Huic autem operationi crassa corpora sunt ineptissima. Secundum uerò illud esse fortasse uidebitur probabilius, ut raram sit corpus anima, ut ignis, ut aer. Verum si ignis dicatur esse, utrum ignis ille qua ratione ignis, anima est, an quadam alia ratione? Si ratione ignis est, esse dicatur anima profecto quilibet ignis anima erit, & omnia ignita uentia. Igitur alia ratione. Ita de aere percontandum, cōcludendumque, animam semper esse ultra naturam corporis requiritendam. Neque adducar quisquam quintū aliquod tenuissimum corpusculum præter quatuor elementa, quod crassioribus infusum corporibus illorum sit anima. Eadem nanque redibit quæstio, utrum corpusculum illud per materiam suam sit anima, an per uitam aliquam materię superadditam. Si primum dicatur, omnia corpora erunt animæ, quia omnibus subest materia. Si secundum, affecuti erimus iam quod cupimus, ut anima sit ad aliquam uitam quodammodo incorpoream referenda. Afferuntur hic à nonnullis breues quædam persuasiones huiusmodi: Si anima dicatur esse diuisibilis, queritur nunquid partes eius uiuant ut totæ, necne? Si uiuant, tota anima in singulis est suis particulis, quo fit ut non egeat quantitate, quandoquidem per diuisionem non diuinitur. Si non uiuant, ex nō uiuentibus uita cōsistet, quod est impossibile. Rursus omne corpus alicui quinque sensu innotescere potest, anima nulli. Omne corpus figura aliqua uel termino circumscribitur, anima minime. Omne corpus operationem suā necessariò peragit temporis interuallo (cum enim diuisibile sit in essentia, multo magis in actione) anima sæpe momento temporis operatur. Corpus per quantitatem potius quam per essentiam est in loco, quia propter quantitatem implet locum, anima per essentiam adest corpori, ut enim adest illi, dat illi esse. Esse per essentiam datur, sicut per sapientiam sapere, adest igitur per essentiam. Corpus ita in alio est, ut cōtineatur ab eo in quo ponitur, atque excedatur, anima in corpore non est cōprehensa, sed comprehendens. Ipsa enim corpus perficit, continet, atque ducit. Anima denique quolibet corpore & toto corpore præstantior est, quare lineis punctisque que in corporibus sunt ut in subiecto, est præstantior. Indiuisibile diuisibili excellentius est. Animus igitur magis indiuisibilis est quàm aut linea aut punctum.

Quarta ratio. Corpus ex materia & forma componitur.

Cap. VII.

COrpus naturale ex materia & forma componitur. Animal est naturale corpus. Materia itaque in eo est, & forma. Constat autem ex anima atque corpore. Corpus quidem non est forma naturalis, quia forma naturalis alicuius est forma, & in aliquo est tanquam subiecto quodam atque formato, Corpus autem nullius forma est, neque in aliquo est subiecto, sed loco. Restat ut anima formalis, hoc potissimum, quod est proprium internumque operationum motionumque principium, uero etiam essendi principium est animalis. Totum hoc ad formam spectat. Est igitur

igitur anima forma. Quòd si ipsa quoque esset corpus, opus esset adhuc alia quadam forma tam animæ quàm corpori, per quam ambo simul unum animal uocarentur, quam quidem formam aliam proprius animam uocaremus. Nà per animam quasi per formam corpus quod antè potentiam quadam est uiuens, actus sit uiuens, & animal actus. Anima igitur solus est forma, præsertim quia si duas haberet partes, materiam scilicet atque formam, tria sequerentur absurda. Primum, quod non secundum se totam formare corpus, quia non formaret ipsum per partem eius quæ est materia, oportet autem propriam formam secundum totam sui essentiam, totam perficere materiam propriam. Secundum, quòd pars illa animæ quæ forma dicitur, duarum materiarum rationis eiusdem perfectio foret, quod natura non patitur, sicut neque patitur formas duas rationis eiusdem eandem informare materiam. Tertium, quoniam anima in corpora hæc inferiora commutaretur, atque uicissim, si communem cum his materiam possideret. Quod ideo nefas est, quia si fiat corporum animarumque mutua commutatio, multo magis fiet quarumlibet animarum in quarumlibet animas transmutatio, rursusque quorumlibet corporum in corpora quælibet. Sit igitur anima solum forma. Forma, inquam, non accidentalis, sed substantialis. Nam cum anima ipsa sit rectrix motrixque corporis, ita ut non contineat ipsum, sistat, & torqueat, corpore præstantior est. Corpus substantia est. Nullum uero accidens nobilius est substantia. Rursus motor, quantum est principium motionis, non pendet secundum esse suum ex eo quod mouetur. Igitur anima ipsa que reuera est motrix corporis, à corpore non dependet quasi pedisequa corporis, ita non est corporis accidens. Præterea quicquid uicissim opposita suscipit, atque ipsum interim permanet idem, substantia est, anima eadem permansens recipit tamen opinionem hæc, tum illam, inter se contrarias, tum scientiam, tum ignorantiam, & repugnantes affectus, anima igitur est substantia. Substantialis inquam, ut forma que est substantialis. Forma autem non est corpus, quia omne corpus forma aliqua designatur. Forma uero qua ratione forma est, formari non potest. Hinc fit ut anima non sit corpus. Missas facio in præsentia rationes quibus ostenditur animam nostram accidens esse non posse, quia si necessitate quadam hæret subiecto, non posset illi repugnare, neque in se unquam reflecteretur, neque super accidentium genus ad substantiæ genus ascenderet, ipsum uel proprie definiret, uel discernere posset ab accidentibus, uel quato interuallo accidentia superat, rite metiri.

Quinta ratio. Corpus natura sua dispersum est. Cap. VIII.

Corpus natura sua dispersum est penitus. Primo, quia distantiam partium patitur, ita ut semper in alio loco sit alia. Secundo, quia continue transmutatur. Nam si subijcitur tempori, sicut uaria momenta succedunt in tempore, sic affectiones momentis singulis uariantur in corpore. Quæ quidem uarietas cum fiat in cælis, multo magis fit raptu cælorum in elementis. Tertio, quia contrarijs subijcitur qualitatibus, calori & frigori, & similibus. Unde fit ut contra naturam corporis sit coire in unum, manere simile, & sibipsum constare. Extensio namque ipsius quantitatis partes corporis distinctas manere compellit. Motus perennis cogit mutari naturam, neque sua simul habere, sed aliud amittere, querere aliud. Qualitatum contrarietas impellit ut altera fugiat, alteram per quam fugam corpus ipsum compositum dissipatur. Quamuis autem per hæc appareat corpus natura sua nullo modo posse firmiter in unitate consistere, tamen corpus quodlibet aliquo modo in suis partibus necitur, cunctis in unum totius corporis copulam conspirantibus. Est igitur in corpore aliquid ultra corporis naturam, quod ipsum unit, sistit, & continet. Vnit inquam distantiam partium, sistit fluxum perennem, continet inuicem per suam simplicem consonantiam dissonas corporis qualitates. Quid hoc est? corpus inquit. Si corpus est, eget similiter alio connectente. Quid aliud illud? Num corpus? Si corpus, eget & alio. Quocirca fatendum est nullam esse posse in corporibus unitatem, nullam constantiam, nullam uel concordiam, nisi illis insit uis aliqua incorporea. Ergo si & anima corpus dicatur esse, eget ipsa etiam aliqua copula. Vim autem huiusmodi copulantem nos animam, uel uirtutem animæ potius quam illud copulatum affueuerimus, cum uideamus esse animæ proprium, humores contrarios membraque diuersa.

in unam animalis compagem deuincere, qua abeunte diffiunt omnia. Igitur anima neque est corpus, sed copula corporis intima, uel substantia copulatrix. Neque forma diuisa per corpus. Talis enim forma (ut Platonici putant) simpliciter & constanti naturam amittit in corpore, unde ipsa aequè ut corpus eget alio continente, quod unum in seipso consistat, ad diuisionem corporis minimè dissipatum. Si quis autem querat unde saxa & ligna fortiuntur suarum partium unionem, respondebunt Platonici, illa quamdiu affiguntur terræ, ab anima terræ fortiuntur & unionem & augmentum, postquam uerò auulsa sunt, non augmentum amplius, sed unionem.

Sexta ratio. Duo corpora non sunt in eodem loco.

Cap. VI.

Duo corpora in eodem loco penitus inuicem æuari non possunt. Nam si eodè in loco penitus esse debeant, oportet illa primum in partes diuidi, deinde partes illas inuicem iungi. Quæ quidem partes si indiuisibiles sunt, iam corpora illa in indiuidua resoluta sunt. Et quoniam ex hisdem composita fuerant, neque dissoluuntur, sequitur ut ex indiuiduis quibusdam corporis magnitudinem conueniant magnitudinem. Sin autem partes illæ diuisibiles fuerint, qualibet per se erit corpus, ac situm proprium seorsum habebit ab alia, itaque non erunt corpora duo in loco uno, imò in multis loculis multa corpuscula. Si ergo corpora duo eodè in loco inuicem nequeant, anima quæ corpori uiuio sese ubique infundit, & per omnia se porrigit corporis puncta, non est corpus. Quod autem ubique in corpore sit, ex eo in præsentia patet, quod nihil magis intrinsecum essentia est quam esse. Ideo quæ forma per quam esse substantiale tribuitur tum corpori toti, tum partibus, toti partibusque est intima. Et quia sicut res se habet ad esse, sic & ad unum, anima quæ per se dat esse, per se quoque absque medio unitur corpori uniuerso. Quod autè esse substantiale tribuat, inde patet, quod ea sublata omnia membra mutant speciem. Quoniam uerò ab essentia fluit esse, à uirtute operatio, anima quæ singulis membris esse operationemque largitur, singulis quoque essentiam suam uirtutèque communicat. Ita enim esse operationemque præstat, sicut uniuersum. Quare si illa præstat singulis, uniuersum & singulis. Nonne si corpus quodlibet naturale carens anima, unum quiddam est per formam unam in toto & partibus existentem, multo magis animatum corpus unum erit per animam toti partibusque presentem? Quod si anima in uno solum membro sit, illius solius erit forma, reliquorum alia erunt formæ, unde non conficietur ex membris omnibus naturale corpus reuera unum, sed congregatum quiddam, tanquam domus ex partibus. Neque erit in qualibet animalis parte consensus & cõcordia ad quamlibet, qualis modo est, nisi per unam animam uaria membra conglutinentur, sicut neque ad tractum nerui omnes articuli cõtrahuntur, nisi idem sit neruus in omnibus. Adde quod in quauis quantumcunque minima corporis portiuncula inest uita, & in plurimis motus & sensus. Hæ animæ uires operationè que intimæ sunt. Vis actioque agenti alicui intima, sine agentis substantia non existit. In illis ergo est anima, si in illis uiget & agit: quæ quando suo modo mouetur, corpus non dissipat, quia non sit dolor aliquis ex animæ motu per corpus. Fieret autem perpetuus in corpore dolor, si ad motum animæ partes eius dissiparentur & turbarentur. Dissiparentur autè procul dubio, si anima esset corpus, cum ipsa per corpus suo quodam motu perpetuo moueatur. Quoniam pacto anima corpus erit, quæ est ubique per corpus, & sine illa corporis offensione totum undique implet & penetrat? Porro si solidum corpus esset, uel totum corpus non impleret, neque uiueret inde totum, uel si impleret, penetrando frangeret, frangereturque, & dolor in nobis perpetuus pueniret. Sin autem corpus esset fluxum & labile, anima corpus animantis neque deuinciret, neque firmiter solidaret, sed & ipsa alio quodam uinculo (ut supra diximus) indigeret, cuius stabilitate firmaretur regereturque & moueretur. Illud uerò uinculum libentius animam, imò uirtutem animæ appellabimus. Siquidem animæ uirtus in corpore idem ferme est quod uel coaguli uirtus in lacte quod inde coagulat, uel uis magnetis in ferro, quod inde trahitur & suspenditur, uel temperatio artis in horologio, quod inde ordine mirabili regitur, mouetur, & sonat. Ipsa uerò anima non est

uirtus temperatioue humorum, sed forma quædam substantialis, simplex, indiuisibilis, que uirtute & arte naturali spiritus, humores, membraq; temperat.

Septima ratio. Corpus non est simul totum in pluribus. Cap. X.

NEque corpora, neque formæ diuisæ per corpora possunt omnino esse simul in pluribus partibus aut locis. Vis seminaria tota est in qualibet particula feminis. In quor enim particulas semen diuiditur, totidem animalia oriuntur, quod maxime in pisciû ouis apparet. Si ex quacuncq; guttula feminis totum pullulat animal, tota illic delitescit seminaria uirtus. Hæc uerò est animæ instrumentum generationi subseruiens. Quapropter multo magis tota anima est in qualibet feminis corporisq; particula. Postquam ergo tota est in singulis animæ uirtus, nonne uirtus uegetatrix tota est in quolibet plantæ semine, cum plantam integram producat ex quo libet certè. Vegetatiua quoque anima exigua primum radice uel germine capitur, deinde crescit ætate arbore per omnes se fundit ramos. Siccatis deniq; ramis uel amputatis rursus sese contrahit in radicem. Hanc animam quantitate carere Plotinus, Porphyriusque existimant, quæ æquè clauditur minimis, implet amplissima.

Octaua ratio. Anima est uita, aut fons uitæ. Cap. XI.

ANimam esse putamus naturam quandam quæ aut uita quædam sit, aut uitam ceu comitem habeat & pedisequam, postquam corpora uitam per animam sortiuntur. Corpus necessarid in plures partes diuiditur. Nam corpus aliud est ex pluribus elementis compositum, aliud elementum, ex elementis alijs minime congregatum, sed ex forma & materia constitutum. Si animam dixeris esse corpus constructû ex pluribus elementis, sciscitabimur nunquid illa elemēta quælibet per se eorum ab alijs uitam habeant, aut nulla, sed cōgregata simul uitam pariant, aut unū quiddam illorū possideat uitam. Si quodlibet illorum per se habet uitam, tot ibi sunt animæ, quot elementa. Neq; ibi est anima una ex multis conflata partibus, sed animæ multæ sedem eandem colentes. Si nullum illorum habet uitam, nunquam concursu mutuo uitam creabunt. Ac si in eorum concursu uita nascatur, nō quidem ipsorum ui, cum ipsa uita careant, sed ut potius alicuius concursum illum ordinantis uita illa nascetur, prefertim cum sit fatendum, etiam si cōcursione multorum uita confletur, non tamē quomodocunq; cōcurrant, uerū si certa ratione uiaq; cōcurrant, uita in illis gigni. Ita illius certæ concursuonis intimus ordinator, anima ipsa erit, uita suo modo conuertiens exhibens. Sin dixeris unum aliquod è multis elementis habere uitam, illud solum modo anima ipsa erit, neq; opus erit p. æter istud alijs elemētis ut anima generet. Quā obrem anima nullo modo putanda est esse corpus ex elementis pluribus constitutum. Sed neque elementum unum, quia elemētū quodlibet ex materia & forma componitur. Si istud uiueret, non per materiam uiueret, cum informis materia nequeat uitam aut alicui aut sibi ipsi præbere. Igitur tale uiueret per formam. Forma igitur esset anima. Quinetiam si anima est corpus, siue elementum sit, siue simile quiddam & seu simplex, seu compositum, certè ita ut dicam, uel similiter erit affectum, scilicet calidum uel frigidum, siccum uel humidum, leue uel graue, rarum uel densum, fluxum, solidum, album, nigrum, atque similia. Si calidum, calefaciet solum. Si leue, alta petet, & omnino quæcunq; corpus sit, secundum naturam propriam operabitur, & affectum naturæ suæ oppositum nunquam aget. Non enim frigidum calefacit. Est autem cuiuslibet corporis certa & determinata natura ac forma, sicut locus terminatus est, & certum tempus, & finita potentia. Igitur cuiusque corporis determinata operatio est, & ad effectus contrarios non extenditur. Anima uerò ad contraria quælibet uim habere uidetur. Nā & in diuersis corporibus animalium & in eodē multa inter se efficit repugnantia. Sistet, mouet, contrahit, extendit rarefacit, condensat, acuit, obtundit, aperit, claudit, fundit, & solidat. Contrarios odores, sapores, atq; colores, oppositas uires & figur. v. humoribus mēbrisq; tradit, leues spiritus deorsum mouet ad pedes, graues humores sursum ducit ad ca-

L + put, quod

put, quod sit contra corporum naturam. Agitat corpus in omnem partem sursum contra grauium elementorum pondera, deorsum contra leuium sublimitatem, in latus & in circuitum contra omnem corporis facultatem. Cum ergo omnes ferme effectus inter se contrarios faciat, & ad repugnantes motus ita sit compos, ut præter corporum ordinem moueat, quis adeo demens erit, ut aut corpus, aut eius qualitatē, siue qualitatē aliquid esse animam fateatur?

Non ratio. Corpus seipsum non mouet.

Cap. XII.

Quod uerè & primò est per seipsum mobile, ita ut ipsum omnino idè sit & sors & receptaculum motiõis, secundum se totum per se mobile debet esse, sicut in cæteris omnibus apparet, quæctique per se, & primò sic talia quædam dicuntur esse uel talia, sicut quod ita est clarum, secundum se totum est clarum. Quod ita bonum, totum bonum est. Quod ita intellectum, intellectuale est totum. Nam essentia quæ primò effundit qualitatem aliquam, & amplectitur suscipitque primò, quia perfectè agit utrumque, efficit utrumque per totum. Oportet aut in natura alicubi reperiri essentiam illo modo per se siue ex se mobilem atque animam esse talem, ut libris superioribus demonstrauius. Corpus autem etiam si fingatur per se primò esse mobile, nondum tamen secundum se totum poterit esse tale, quoniam oportet ut quamlibet eius partem à seipsa moueri, & partium partes atque particulas. Nam si una particula sit in corpore quæ se non moueat, non erit corpus illud secundum se totum ex se mobile, atque ita non uerè & primò erit tale, sed alterius cuiusdam primo talis participatio ne atque præsentia. Quare ad hoc ut perfectè per se mobile sit, concedendum esset qualibet eius particulas à se ipsis moueri. Illæ diuiduntur in infinitum, unde innumerabiles erunt illæ particule quæ se mouebunt. Quod mouet, agit, quod agit, existit actu. Erunt igitur infinitæ partes in actu sese agitantes, & infiniti in quouis corpore mundi motores. Imò uerò non erunt partes illæ alterius corporis ex eo ipso quod actu erunt toto, sed quælibet per se tota consistet, atque erit infinita quædam multitudo corpusculorum existens actu. Impossibile autem est talem esse multitudinem in natura. Quoniam igitur nequeunt esse corporis partes actu infinite, imò uerò neque actu quidem reuera esse omnino, quando nullum habent esse proprium, sed sub ipso esse totius compositi continentur, sequitur ut partes corporis sese non moueant, ne propter hoc actu cogantur esse, & actu penitus infinite. Concludamus igitur corpus non posse uerè primò per se mobile esse, cum ipsi secundum se totum id competere nequeat, quando partes eius assequi id non ualent, ut se moueant. Ad idem rursus alia uia progrediamur. Quando aliquis corpus asserit mouere seipsum, ex ijs quatuor unum aliquid potissimum compellitur confiteri, aut partem corporis alteram moueri ab altera, aut totum à parte, aut à toto partem, aut totum à toto, id est, omnibus partibus partes omnes. Si primò affirmetur, eum aliud quiddam sit pars altera, aliud altera, non idem mouebit seipsum, sed aliud potius aliud. Neque ex hoc corpus illud compositum uerè mouebit seipsum, cum sit ex aliquibus partibus constitutum quæ se non mouent, sed duo quædam habeat in se distincta inuicem, quorum alterum moueat alterum. Si secundum illud diuisionis membrum acceperis, scilicet quod pars mouet totum, uel tertium scilicet quod totum mouet partem, nondum uerè compositum illud sese agit. Aliud nanque partem, aliud totum esse uolumus. Atque illa pars quæ mouet totum, mouet utique omnes partes, ideoque in numero aliarum partium etiam seipsam mutat. Similiter si totum mouere partem dicatur, per omnes partes unam commouet partem, ergo unam quandam solummodo agit quodammodo per seipsam. Vides in his duobus diuisionis illius membris non posse aliter dici totum illud mouere seipsum, nisi per partem illam sui quæ sese agit, per alias minime. Atque ita non totum illud reuera erit per se mobile, sed pars fortan illa totius, quæ etiam pars eius non erit, cum per se aliquid operetur. Quod si quartum concesseris scilicet totum à toto moueri, cum totum fortasse non sit aliud quam cunctæ simul partes, fateberis partes omnes ab omnibus permutari, ubi compositum illud non aliam ob causam affirmari debet mouere seipsum, nisi quia pars quælibet eius agit semetipsam. Quapropter

Quapropter ad partem semper confugere cogeri per se mobile corpus affirmaturus. Quod in primis idcirco damnamus, quia corpus illud compositum non erit proprie per se mobile, postquam id ab alio, id est, à partibus mutuatur. Nam ratione partium dicitur per se mobile. Licet enim corpus illud quodammodo cunctas simul partes esse cõster, tamen motum huiusmodi mutari uidetur à singulis, sicut & substantia à sua à singulis accipit. Responde quoque de illa parte uel partibus illis quarum ratione totum asseritur sese mouere ex eo quod illæ se mouent, sunt ne indiuiduæ? Si sunt, profecto quod sese mouet, non corpus est, sed indiuiduum quiddam in corpore, cuius impulsus etiam corpus sponte sua ferri uidetur. Sin diuiduæ, illam similiter partiemur, ut & totum iam fecimus, atque eadem ratione comperiemus, nullo modo affirmari posse de illis partibus quod per se moueantur, nisi ratione particularum quæ se moueant. De particulis similiter perscrutabimur, quæ quoniam in infinitum distribuuntur, novos semper & plurimos motores inueniemus, neque unquam perueniemus ad unum, cum diuidendo semper plurimos habeamus. Neque unquam ad primos aut primum, cum diuidamus similiter infinitè. Nusquam igitur est in substantia corporis unus ac primus ipse motor, quamobrem nullam in se habet sui motus originem, per quã reuera asseri ualeat ex seipso moueri, sed ad impartibile aliquid compellimur deuenire, unde nascatur omnis corporalis agitationis origo. Internus autem corporis agitator est anima, qua presentente, corpora sua sponte quodammodo & in omnem partem feruntur, absente uero anima, externo indigent commouente. Si ista quoque sit corpus, eget ipsa quoque mouente, mouente, inquam, extrinseco, siquidem absque impulsu externo uiuentia quæque mouentur. Ille quidem motor intimus anima ipsa erit, quam per se oportet moueri, quandoquidem corpora per animam uim sese mouendi habere uidentur.

Omne autem tale ad naturam aliquam uerè suimet agitatricem est reducendum. Ita anima proprie per se mouetur, si eius participatione facultatem cetera nanciscitur, ut per se quodammodo moueantur. Hæc igitur non est corpus, sed neque etiam forma in corpore dissipata. Nam hæc etiam per rationes superiores se mouere non ualeat, nisi dem subiecta, quibus & corpus conditionibus, ut apparuit. Vbi cauillatio illa excluditur, qua nonnulli contendunt ostendere corpus aliquod per se moueri, dicentes, ipsum ex materia & forma uel ex quatuor elementis ita componi, ut alia quædam natura præter materiam & formam & quatuor elementa proueniat, quæ sit totius integritas, quæ se ipsam moueat, quia per formam habet hoc ut moueat, per materiam ut moueatur. Talis obiectio aduersus Platonicos nihil ualeat, tum quia in alia essentia erit radix per quã mouere, in alia per quam moueri uidebitur. Oportet tamen ad aliquam essentiam peruenire quæ sit & fons & receptaculum motionis & uitæ, quemadmodum ad aliquam peruenire quæ sit lucis, & ad aliquam quæ calor radice est simul & fundamentum. Tum quia natura illa quæ est totius integritas, si quantitate protenditur, non magis poterit ex se ipsa moueri, quam moles ipsa corporea, ut supra monstrauimus. Sin autem indiuisibilis est, iam (ut cupiebamus) ad naturam peruenimus incorpoream, in qua sit sui ipsius agitante potestas. Non quod in se ipsam agat, & patiat. Motio enim in ea non transitu significat ab agente in patiens, sed naturalè essentia illius uicissitudinè, qua uariarum affectionum uariat uices, atque ita per se differunt, non agente alio, ut per se calet ignis, neque alio calefaciente; neque parte sui aliam aliam fundere calorem. Motus igitur animalis cum non sit in corpore, quod est sua natura pigrum, neque sit à solo composito, in quo solo erit uis ulla mouendi, si ex partibus talibus sit constatur, in quibus nulla uis sit ad motum, necessario est ab anima, quæ si uim migrandi ex ocio in actum tribuit animal, multo magis priusque tribuit ipsa sibi. Quicquid enim boni actusque uitalis à causa traducitur in effectum, prius explicatur in causa. Sic enim calor calet ferretque secum ipse prius, quam materiam aliam calefaciat, & animata corpora turgent semibibus, foetusque concipiunt in se ipsas prius, quam partus edant. Dum igitur anima uitalem à potentia in actum progressionem explicat in se ipsa, dicitur à se ipsa moueri. Motum quidem in anima, proprie actione Platonici nominant, quoniam in fonte suo sit, formetque corpus & agitet. In corpore uero motum nominant passionem. Cumque molem corpoream etiam uniuersam oporteat moueri ab alio, concludunt uniuersum corporis motum passionem esse à motu animæ uniuersalis,

tanquam ab actione quadam illarum. Et quemadmodum in quolibet genere imperfe-
cta semper ad perfecta reducunt, ita motum corporis imperfectum ad animæ motum
tanquam perfectum in ipso motionis genere referunt. Proinde cum quaeritur quonam
motu præcipue anima mouetur, respondent, non corporali, est enim incorporea, non
imaginabili, caret enim figura non cognitiua, ignorat enim seipsam sed motu secundæ
essentiam uitalem. Sicut enim essentia actus est esse, atq; intellectus ipsius actus est in-
telligere, sic uitæ actus est uiuere. Non enim aduentitiam, sed ex se ipsa possidet uitam,
atq; ut illorum uerbis utar, anima est uita se generans & producens. Vita uero omnis
est motus. Quare si omne uiuens mouetur, etiam quod per se uiuit, per se quoq; moue-
tur, atque quod uiuit semper, mouetur & semper, nõ intellectuali uidelicet motu, sed
uitali. Quapropter semper mouetur, & non semper. Nam mens quidem secundum in po-
tentiam est, uita uero secundum actum. Deniq; essentia semper uiuit, perpetuumq; in-
trinsece exercet motum, quoniam essentialis uita semper est mobilis, uires autem &
actus quæ tam circa uitam quam circa intellectum contingunt, uel intermitti, uel aber-
rare quandoque possunt. Sed regrediamur iam unde digressi sumus. Idem nobis tentia
hæc sequens ratio persuadet. Motus omnes hi sunt, alteratio, generatio, corruptio, aug-
mentum, decrementum, condensatio, rarefactio, progressio. Nunquid secundum alte-
rationem seipsum mouet corpus? nequaquam. Si enim se debent calefacere, calorem
habeat oportet quam sibi met tribuat. Oportet etiam ut non habeat, si modo sit acceptu-
rum. Non enim accipit quisquam quod possidet. Ergo ut calefacit, calidum iam est, ut
calefit, nondum est calidum. Dictu quidem ridiculū, istud habere aliquid simul & non
habere, nisi forte quisquam dicat frigiditatem quandam secundum uirtutem habere,
quam accipiat etiam postquam igne fuerit calefacta, per quam remota ab igne ad frigi-
ditatem secundum actum iterum reuertatur. Huic Platonici respondebunt, uel aquam
illam ab elementis extrinsecus frige fieri, uel si qualitas eius secundum actum (quæ ali-
quantum ad naturam uergit incorporalem) pullulat ex intrinseca illa uirtute qualita-
tis productiue (quæ quide uirtus etiam multo magis naturæ incorporali propinquat)
sequi ut uirtus huiusmodi rursus à substantia quadam scaturiat, quæ penitus incorpo-
ralis existat. Substantia uero huiusmodi erit principium motus in corpore.

Nullum igitur corpus alteratione seipsum mouet. Sed neq; etiam seipsum generat,
quia quod generat aliud, generato dat esse. Habet igitur genitor esse, quod tribuit ge-
nito. Quod generatur, aliunde accipit esse, quod ipsum non possidet. Nihil igitur sibi
potest esse tribuere. Haberet enim ipsum simul & non haberet. Et cum genitor geni-
tum antecedit, qui sui ipsius secundum finitam naturam genitor est, & genitus, seipso
simul prior est atque posterior, quod in natura finita nemo utique finxerit. Atqui neq;
corruptit etiam seipsum corpus. Quippe cum res quæque prolem suam ex natura
propria generet, atque ideo sibi conuenientem proferat non contrariam, sequitur ut na-
turalis rei cuiusque instinctus, qui proles quædam esse essentia atque ipsius esse, contra
essentiam & esse non surgat.

Nulla ergo res instinctu suo ducitur ad non esse, nedum sui, sed neq; alterius cuiusq;
Imo cum rei cuiusq; nixus ad seipsam seruandam proficiscatur, in contrarium non fle-
ctetur. Sed neq; auget seipsum corpus aut minuit. Non enim fieri id sine alteratione
cõtingit, ac etiam generatione quadam & corruptione. Nam per qualitatum alteratio-
nem crescimus & decrescimus. Et dum crescimus, nouæ in nobis partes corporis gene-
rantur, dum decrescimus, ueteres corrumpuntur. Si ergo incrementum & decrementum
alteratione generatione q; & corruptione indigent, corpus quod per alteratione gene-
rationem, corruptionem se non mouet, neq; auget quidem mouet seipsum uel mi-
nuendo, neq; etiã condensat seipsum uel rarefacit, quoniã sine alteratione ista quoq; nõ
fiunt. Dixerit forte quispiam, corpus saltem per se loco mutatur per transitu uel circui-
tu. Hoc quoq; impossibile est dictu. Si enim ad superiores illos motus qui intenti sunt,
est impotens, multo magis erit impotens ad externos. Motus quidem externos uoco
circuitum atq; transitum, qui ad terminos remotiores tendunt quã motus interni. Itaq;
si corpus non ualeat per se moueri ad terminos proprios, quonam pacto poterit ad termi-
nos alienos? Quamobrẽ sic iam concludamus. Nulli apparent in corporibus aliq; motus
præter

præter illos octo iam numeratos. Per nullum illorum ex seipsis agitur. Ergo nullo modo ex se corpora agitantur. Mouentur tamen (ut cuiusq; constat) à natura quadam intrinsecus agitante, etiam sine externis impulsibus. Hanc animam esse Platonius nemo negauerit, quàm moueri per se possibile est, quia in ea aliquid præter octo alterius naturæ motus reperiuntur. Quantum ad partem spectat qua regitur corpus, reperitur in anima temporalis uicissitudo seminum aliàs aliter in ea emergentium ad corporalia generanda. Quàm uerò ad partem animæ perinet quæ in cognitione uersatur, inest in ipsa de cognitione affectioneq; alia in aliâ discursio temporalis, ab effectibus naturæ ultimis in superna principia per causas medias temporali ascensio, ac uicissim à supernis principijs per medias causas ad ultimos effectus descensio. Hæ discursiones, motiones quædam sunt, & naturæ animi propriæ, ut aliàs declarauimus. Non enim Deo uel angelis congruunt, qui simul omnia possident atq; uident. Non corporibus competunt, quæ per se nihil agunt. Non formis corporeis, quæ ad incorporalia non mouentur. Huiusmodi uerò discursiones ad diuina nos ducentes, supra naturam corporis eleuât. Effert uerò supra naturam suam neque corpus, neque aliud quicquã per seipsum uallet. Igitur reuolutiones tales quæ sunt à corporibus alienæ, animo tamen insunt, testatur animam uel corpus uel formam diuisam in corpore esse non posse, præsertim cum anima secundum illas per se, id est, per naturam ac uim propriam agitetur, ideoq; per se mouetur, quod nequit corpus. Præterea apparent in anima motionum corporalium exemplaria, generationis, quando diuinis hæret, corruptionis, quado mortalibus, augmenti, quando remaniscitur, decrementi, quando obliuiscitur, alterationis, quando uariates affectionum, condensationis, prout subito aliquid intuetur, uel sese colligit, rarefactionis, prout discunt, uel circa multa distrahitur, progressionis in rectum, cum primum attingit externa. Circuitus autem, cum uel in rebus ipsis effectum resoluit in causam, & à causa deducit effectum, uel in seipsam considerandam reflectitur. Moueri rursus uidetur in rectum, quando ad corpus sensumq; declinat. In obliquum, quando in se angelum uel reflectitur. In circulum, quando in Deum principium finemq; suum. sursum ad uniuersalia, deorsum ad particularia, ad dexteram quoq; atq; sinistram, in oppositas uidelicet generis differentias. Denique ante & retro, quando ad causas naturales effectus uel se uertit. Quis itaq; neget animam motionum fontem esse, cum in ea proprii motus sint, & motionum corporalium exemplaria, in quibus contra corporis naturam ipsa sese generat quodammodo, uel (ut ita dixerim) quasi corrumpit, auget, minuitq; & transfert, & reliquit? Merito igitur per eius præsentiam corpora uiuentia facultatem hanc adipiscuntur, ut sese alterent, nutriant, augeant, dum ex se aliquid generant in seipsis. Ac rursus ut ex se gradientur, quocumq; iudicauerint gradiendum. Quorum nihil efficiunt quæ non uiuunt, quali spontaneus motus uitæ sic proprius.

Decima ratio. Anima non crescit ad corporis huius augmentum. Cap. XIII.

SI anima corpus est, implet certè corpus istud quod uides solidum, ut uiuat totum, & ipsa tenuè atq; agile corpus est, quod animi celeritas indicat. Quare si corpus animalis partiâris in membra, sicut frustra omnia corporis corpora sunt, ita corpus scula illa quæ in membris secus supersunt, sunt animæ, præsertim cum anima ueniens sit tota naturæ, ut diuersa coniungat. Viuent igitur, mouebitur & sentient ad tempus brachia & crura à corpore separata, & anima quæ in reliquo restat corpore, quæ sepe brachijs & cruribus amputatis uiuit decennium, multo erit minor quam antea, ideo pusillanimis erit, hebes, obliuiosa. Imò etiam sic argumemur. Si anima corpus est, manifesti huius corporis magnitudinè quantitatè penitus æquans, crescente ipso crescet, decrescete decrescet. In uasso corpore magnificentiore erit & diuiniore animus. Atq; in eodem homine quando adolefcete corpore adolefcet & anima, oportebit ut per adiunctionem corporis sibi similis adolefcet. Alimentum huiusmodi uiuit ne in se antequàm ab anima capiatur, an non? Si non uiuit, quoniam pacto uitam animæ præstat, & auget, quod & uita caret, & antequàm uitam animæ intuet, oportet ipsum uitam ab anima mutuari? Si uiuit, iam habet animam. Nouè igitur quotidie animæ à nobis hauriuntur ad nostræ
huius

huius animę nutrimentum. Transit autem semper a limonia in eius naturã quod alitur. Itaq; multę quotidię animę à natura perdẽtur, ut una seruetur anima, quod bonitas natura non patitur. Imò uerò neque prior anima nostra seruabitur, si substantia sua asidue subterfugiat, unde nouas animas cogatur sibi semper adfiscere, per quas anima iugiter innouetur. Verum quoniam pacto recens anima cum priore consentit? Quomodo si continuè effluit aliquid ab anima nostra, & influit in animam alimentum, sicut fieri in carne uidemus, manet uoluntas eadem in plerisque semper, idem mos, opinio eadem & scientia, perpetuq; eiusdem rei memoria? Quomodo post decernitum agnoscimus illa statim uisa quę ante decernium uideramus, nisi earundem rerum nobis acceptę quondam incolumes adhuc seruentur imagines? Quis eas seruat nisi idem qui acceperat & iudicauerat animus? Quò pacto seruat, si non seruatur? Qua ratione non stante animo stabunt imagines & sciẽtię? Neq; dicat quisquam stare diu animum, si corpus fuerit. Quod enim corpus sub cœlo manere in eodẽ statu potest diu, cœlo ipso tam celeriter percurrente? Proinde si corpus aliquod tale sit, ut maneat aliquantum, corpora tamen subtilia & agilia minime omnium permanebunt. Anima uerò si corpus sit, tenuissimũ sit oportet, ut uisceribus suffusa faciliẽ cuncta uiuificet. Ideo & ossa & nerui diutius consistunt quã anima, imò etiam caro, quę tamen breui tempore labitur, & renouatur indies. Erit autem anima status alicuius instar, instabilis profus, & momentis singulis euanescens, quapropter neque diem quidem unum scientias rerũ imagines seruabit. Idem quoq; patietur si anima qualitas sit & complexio aliqua humorum atq; membrorum. Pariter enim qualitas fluit & humor, atq; in ipsa nutritione anima effluet refluẽtq; sicut corpus, neque constabit animal secundum formam magis quã secundum materiam propriam. Neq; seruabitur innumerabilis unitas animalis, neq; continuatio motionis nutrimenti aut augmenti. Neq; erit in animali uis aliqua horum motuum ordinatrix, quę ita sibi ipsa conllet, ut & ordinem ipsis progrediendi, & terminum imponat progressionis quousq; nutriti oporteat uel augeri. Necesse est enim rectorem illum in se consistere, qui ordinat sititq; mobilia. Obijciẽt forte aliquis ita: Videmus in corpore nostro figuram eandem diutissime permanere, licet caro labatur & refluat. Similiter ergo quid prohibet in anima easdem rerum cognitarum imagines permanere, licet animę substantia ex uetere mutet in nouam? Respondemus, neq; eandem profus manere figuram, neq; penitus similem, sed priorem frequenter abeunte carne abire, & in carne recente nouam priori quodammodo similem reficere, idẽ fieri à quodam artifice stabilissimo interitus fabricante, qui cum maneat semper idem, habeatq; in se membrorum familiaris corporis disponendorũ rationes & semina, potest nouis humoribus quotidie influentibus complexionem similem ac prioribus tradere, & recenti carni similem ac ueteri præbere figuram non aliter quã uultus qui flumen superne despiciens, fluentes undas nouasq; quolibet momento nouis imaginibus sui depingit, ita ut idem in uariis undis uultus persistere uideatur. Intimus autẽ ille faber corporis atq; stabilis, anima est, quę si & ipsa fluat, certè neque similes corpus præ se diu ferret effigies & figuras, neq; anima scientias similes retinebit, quia tunc neq; ipsa uisa eas tenebit, neq; aderit illi aliquis qui aut stabiliat illas in animo, aut similes prioribus alias generet. Non enim dicendum est, quando anima imaginem rei possidens, effluit, eandem influenti animę imaginem seipsam insinuare, quia nequit qualitas ulla in subiectũ nouum de uetere subiecto transire, neq; etiam euanescens illa prior anima imaginem aliam siue similem in anima ueniente figurat. Figurare enim cum sit actio, perfectũ requirit agentem. Illa uerò anima dum interit, deficit quidem ipsa, neq; potest tunc animam nouam perficere. Formare uerò seipsam anima noua nequit, eo præsertim ipso momento quo nascitur, quia ipsa etiam tunc est imperfecta. Quocirca ullo modo potest animarum earum quas olim nouit imagines scientiasq; tenere memoriter, si corporis & qualitatis instar effluat paulatim, & influat.

THEOLOGIAE PLATONICAE, de immortalitate animorum

eodem Ficino auctore,

LIBER VII.

Anima non est corpus aut forma diuisa in corpore, aut talis forma punctum aliquod, sed est forma in qualibet parte corporis tota, ut ostenditur per potentiam sentiendi. Prima ratio. Corpus non capie imagines aptas ad sensum. Cap. I.

Esic quo pacto in superiori argumentatione incidimus in secundam disputationis huius partem, in qua probaturi sumus propositū nostrū per potentiam sentiendi. Sic igitur hanc partem ulterius prosequamur. Corpus si quando suscipit quicquam, modo suscipit corporali, partes uidelicet rei in suis partibus, neque potest rem maiorem quam sit ipsum capere, quemadmodū cera à sigillo figurā suscipiens, nunquā ampliorē figuram quam ipsa sit accipit. Quod si haberet cera sensum, quo figuræ magnitudinem iudicaret, tantā planē iudicaret, quantam haberet. Neque potest aliam rursus figuram accipere nisi uel amittat priorē, uel utraque ita in se confundat, ut uix inuicem discernatur. Sic anima si corpus sit, per oculū corporū imagines modo suscipiet corporali, ita ut imago Platonis in oculo Socratis non maior sit quam Socratis oculus. Itā Socratis anima non maiorem putabit esse Platonem, quam suus sit oculus, uel certē non maiorem quam sit cerebrum in quod ab oculo transferetur imago. Tandem non maiorem quam sit Socratici corporis magnitudo. Anima enim Socratis si magna est, nō est suo corpore maior. Ideo si in se tota Platonis imaginem suscipit, non maiorem suscipit, quam sit ipsa, quapropter nihil unquā maius existimabit esse Socratico corpore. Quin etiā quādo Xenophontis & Alcibiadis & Phædri imagines accipit, tūc uel amittit Platonis imaginem, uel ita habet cunctas deinde confusas, .: alium illorū ab alio non discernat. Conclude etiam ita: Anima uel solidum corpus est, uel fluxum, Si solidum, uix à corporibus figuratur, peritque docilitas & acumen, atque unā unius rei accepta figura, uel alias non capit, uel si alias post alias ceperit, cunctę inuicem obfuscantur. Si labile corpus est, nullas tenet figuras, nullamque prorsus habet memoriā. Præterea nōne constat rem eandem in specillo paruo parua uideri, in maiori maiorem? ceu si uultū tuum in mea pupilla prospexeris, deinde in speculo, hic exiguum, illic ingentem pronūciabis. Nam pro speculorum ipsorū magnitudine & paruitate, maiora uel minora corpora iudicantur. In anima autem hominis corporū penē omniū lucent imagines, per quas anima corpora quanta sunt iudicat, nullumque est tam ingens, tā immensum corpus, quod ipsa uel intueri, uel excogitare non possit, semperque aliud corpus ultra excogitato corpore maius. Ex quo apparet nullum esse animę præscriptū magnitudinis terminū, tum quod ad illa que comprehensura est, tum quod ad propriam spectat animę ipsius substantiā. Si quam enim haberet in se propriam magnitudinē, tanta esset præcipue, quanta est propria corporis magnitudo. Vnde in tam pusillo animali speculo non possent res tam uariegatę, tam perspicue, tam immenses lucere, cum pro diuersa speculorū quantitate maiores minoresue soleant apparere. Non tamē putare debemus spirituales colorū imagines uel à corporibus fieri, uel suscipi in speculis atque cerebro. Ipse enim nihil aliud sunt quam splendores luminis corpora uerberantis. Id autem uisibile lumen licet emicet in corporibus, sit tamen atque seruetur ab inuisibili lumine celestium animorū, quod ex ingenti copia exuberat foras, euaditque perspicuū. Corporibus quidem nullis affigitur, potest tamen luci nostri spiritus, quæ a nostra anima pendet, cōiungi, atque suos splendores offerre. Significationes præterea uocum ad auditum perueniētes, quæ ipsæ quoque spirituales sunt, neque à corpore fiunt, neque figuntur in corpore, sed ab anima transmittuntur in animam,

animam, atque animarum uirtute sunt & conseruantur. Verum superiorem disputa-
tionem hac diuisione breuiter concludamus. Si anima sit aliquid corporale, uel simula-
chra corporum eius faciem attingent, sicut speculum, uel eorum qualitates in profun-
dam anime substantiam penetrabunt, sicut in aquam sapores atque odores. Si primum
contingat, corpora forsitan presentia sentiemus, sed non poterimus absentia cogitare,
nam simulachra non seruabimus. Sin alterum fiet, sepius gradatim semper & cum
corporis passionem, similiterque memoria, & qualitates sine discretionis iudicio inuicem
confundentur.

Secunda ratio. Oportet quinque sensus ad unum centrum concludi. Cap. II.

Visus colores attingit non uoces, auditus uoces duntaxat, olfactus odores. A-
nimus colorem, uocem, odorem, ita inuicem cōparat, aut aliud colorem esse
quàm uocem, & alia similiter iudicat. Illa uis per quam ita iudicat animus, co-
gnoscit tum colores, tum uoces, & alia quæ inuicem comparat. Quomodo
enim diceret colorem aliud esse quàm uocem, nisi simul utrumque cognosceret? Quænam
ista uis est? Visusne? Minime. Non enim uoces agnoscit. Ita neque auditus, qui colorum
ignarus est, neque unus aliquis omnino quinque sensuum. Quisq; enim illorum unum quid
d' m nunciat solum, neque potis est plura inuicem comparare. Vis una certè illa est in-
terior anime, ad quam uelut centrum, à quinque sensuum instrumentis circūpositis un-
dicque uaria nunciatur, illa uerò una omnia illorum quinque sensuum obiecta & ope-
rationes diiudicat. Neque dicas duas aut plures esse anime uires internas, per quas anima
illa cōparet. Sint enim si uis, geminæ uires. Responde igitur, quotiens anima colorem ad
uocem comparatur esse, utrum per utraq; uim apprehendat utrumque, colorem scilicet
atque uocem, an per alteram alterum? Si utraq; uis apprehendit utrumque, quid opus est
uiribus geminis? cum una sufficiat ad cōparationis opus, & tantūdem faciat una, quan-
tum ambæ. In necessarijs rebus natura non deficit, superuacuis non abundat. Sin per al-
teram uim alterum tantum noscit, per neutram inuicem comparabit utrumque. Tamen
per uim aliquam comparat. Est igitur alia quædam uis præter geminas illas antè confi-
ctas, per quam anima plura illa comparat inuicem. Vtrum uis illa una indiuisibilis sit,
an corporis instar in plures partes diuisa, puta utrum sit uis illa tanquam punctum ali-
quod indiuiduum quod a uocetur, an linea quædam: ab a in b protracta? Si dixeris eam
esse lineam ab a in b, talem a b, quæram abs te hunc in modum. Quotiens anima colo-
rem ad uocem per huiusmodi lineam comparatur est, certum est quod utrumque istorum
eam tangit lineam. Vtrum igitur color solum caput lineæ quod est a, attingit, ad b, non
peruenit? Et uox solum b, lineæ finem tangit, ad a, non transit? An potius ambo tam co-
lor quàm uox ad ambo simul, tam scilicet ad a quàm ad b ueniunt? Si primum concesseris,
scilicet, quod alterum tantum uenit ad terminum lineæ alterum, profecto duo illi
termini, duæ a se inuicem erunt distinctæ uires, quarum utraq; quod fuit esse agnoscat,
alterum ignorabit, ideo per neutram uim illa animus comparabit. Sin concesseris am-
bo illa ad terminos ambos concurrere, ita ut uis utriusque termini ambo persentiat, una
illarum sufficit, uacat altera, quandoquidem nihil plus uires ambæ quàm alterutra fa-
ciunt, imò uerò duæ uires erunt indiuisibiles ambæ. Ita cogimur confiteri uim illam ani-
mæ unam per quam plura diiudicat, non esse partibilem. Igitur uis illa magistra sensuum,
neque corpus est, neque qualitas diffusa per corpus. Si talis est anime, quid prohibet
animam esse talem? Nisi forte putes substantiæ alicuius uim substantia sua esse no-
biliorem.

Tertia ratio. Quo angustior sensus est, eo est perspicacior. Cap. III.

Profecto oportet imaginem uisibilis corporis ad aliquid impartibile colligi:
quod & in ipsis sit pupillis. Alioquin ingentia corpora, atque cælum ipsum per
tam minimam pupilam non cerneremus. Quod si quantum ad oculum spectat,
ut cernat acutius, ampliore quantitate opus non est, imò paruissimè oculi acri-
us inspicunt quam amplissimi, ut oculi aquilæ quam bouis, quasi uisum non modo
non iu-

non iuuat, sed impediatur magnitudo, si, inquam, exterior acies magnitudine ad percipiendum minimè indiget, quid de illo interiori uisu & cōmuni sensu dicimus? Qui quanta singulis sensibus est præstantior & acutior, tanto etiam debet sufficientior esse, erit autem a sufficientiori, si nulla indigeat corporis quantitate. Denique & ipsa animæ substantia sensuum fundamentum, erit omni sensu sufficientior, si quantitate non egeat. Quis eam dixerit quantitatis dimensionibus indigere, cum neque conducatur ad animi dotes corporis magnitudinem, neque noceat? Si conducere non necessario, non esset apud oves solertior, uulpes astutior sue, iurata ingeniosior asino, leo boue audentior. Sin necessario noceret, non esset elephas prudentior equo, canis agno sagacior. Quod si ad has animæ uires quæ uersantur circa corporum quantitatem, nihil ualet corporis quantitas, multo minus eam ualere putandum est ad eam uim animi quæ transcendit corporum quantitatem, ad rationem scilicet, quam suo loco tractabimus.

Quarta ratio, Si sensus diuiduus sit, in eo imago sensibilibus diuidetur. Cap. IIII.

Esto, si uis, intimus ille uisus corporea mole distentus, quid inde sequatur, attende. Cum coloris externi caput concipit uel imaginem, si modo accipit, atque corporeo: Imago huiusmodi per partes huius uisus diuiditur, & alia pars uisus aliam coloris aspicit partem, nec erit in nobis aliquid quod totum colorem uisibilem comprehendat. Oportet tamen unam rei unius comprehensionem ab uno fieri comprehendente. Ac si dixeris unum ipsum comprehendens esse formam quandam totius compositi, cunctis communem partibus, quæremus nunquid diuidua sit? unde questio redibit eadem, an indiuidua, unde comprehensionem in ui indiuidua collocabimus? Oportet igitur sensum esse magnitudinis corporalis expertem, præsertim quia si magnus sit, paruus non congruet, neque sentiet illa totus, sed pars eius ipsa quæ paruus æquat. Si paruus, magna non capiet si medius, non quadrabit extremis. At tu si uis sensibilem colorem, an cum sensu partiri, quoniam pacto distribues? An æqualem æquali aptabis? Sed non potes. Non enim æqualis est sensus rei cui libet sentiendæ. In quot autem partes utrumque distribues? Num in quasdam partes numero quidem terminatas, & naturali ordine minimas? Quod si feceris, non inuenies unam rei unius comprehensionem. Sed more Mathematicorum in omnes quas habent, puto te partiturum. In particulas igitur infinitas tam uisum quam colorem secabis, & uisus partes singulæ singulas coloris sentient portiones. Itaque innumerabiles ibi erunt uisus, innumerabiles uisi colores, innumerabiles uisiones. Atque ista nunquam poterit color unus uisum incurrere, quin eodem illo momento infiniti uisus infinitos colores uideat infinite. Quod ne fingi quidem potest. Forsan, ut hæc monstra uitemus, subiiciemus totum illum uisum sentire, partes eius nequaquam. Sed hoc etiam temerarium. Quo enim modo que sensu carent, sentientem substantiâ generabunt? nullo. Igitur neque partes illæ sentiendi expertes sensum ipsum constituent. An dicemus singulas partes uisus sentire, sed per eandem totius uisus & integram uisionem, ac sentire speciem totam, partesque cum tota? Non. Primum, quia species non uidetur, sed color ipse per speciem. Deinde quia operatio quæ fit ex congregatione partium distinctarum, fit quoque per congregationem momentorum, ac transigitur paulatim, sensus autem fit subito, quod significat sentiendi uim esse indiuisibilem. Denique si pars quæque uisus per se sufficit ad uidentium, quid opus est pluribus? Si non sufficit, ex non sentiente fit sentiens. Nisi forte partes illæ congregentur in unum à superiore aliquo sentiente. At illud erit anima potius atque sensus. Quapropter nunquam deliras responsiones effugiemus, quantum sensum esse partibilem affirmabimus. Sit ergo impartibilis sensus, sit & anima talis, quæ fons est indiuisibilis uirtutis atque subiectum.

Quinto

A Nignoras partem corporis alicuius ipsi toti æqualem esse non posse, atq̄ ideo formam, quæ talis est, ut per diuersas partes corporis protendatur, in qualibet corporis parte totam existere non ualere? alioquin toti pars foret æqualis. Admitto ista. Quid tum? Nempe anima cuiuslibet parti corporis adest tota, quia tota sentit cuiuslibet corporalis particulae passionem. Nam si aliquo offensus casu pes doleat, statim illuc aduertitur oculus, admouetur è uestigio manus, os clamat, & reliqua membra ferè similitur. Quod certè nunquã fieret, nisi id quod ipsius animæ inest partibus corporis omnibus, etiam in pede sentiret. Atqui sentire quod ibi factũ est, absens non potest. Neq̄ enim nunciò aliquo credendum est id fieri non sentire quod nunciat, quia quod non sentit, non nunciat. Neq̄ passio quæ fit per continuationem molis, semper potest occurrere, ut ceteris animæ partes quæ alibi sunt, latere non sinat, quia non semper fit dolor ubiq̄. Sed illud tota sentit anima, quod fit in pedis particula, & ibi tantum sentit, ubi fit. Tota igitur singulis partibus simul adest, quæ tota simul sentit in singulis. Formæ autem sparsæ per corpus, puta albedini, idem in hoc accidit quod & corpori, ut uidelicet: passio unius partis non necessariò reliquas partes omnes comouet. Quid enim prohibet unam corporis albedinisq̄ partem infici & foedari reliquis nõ pollutis? Cæterum nihil in una quauis particula animalis accidit, quin id ad totam mox pertineat. at animam. Mysterium hoc Platicum Augustinus noster ita confirmat. Anima per totum corpus quod animat, non locali diffusionẽ, sed quadam uitali intentione porrigitur. Nam per omnes particulas tota simul adest, nec minor in minoribus, nec in maioribus maior, sed alicubi intensius, remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quicquid in corpore etiam non in toto sentit, tamẽ tota sentit. Nã cum exiguo puncto in carne unum aliquid tangitur, quauis locus ille non solum totius corporis non sit, sed uix in corpore uideatur, animã tamen totam non latet. Neq̄ id quod sentitur, per corporis cuncta discurret, sed ibi tantũ sentitur ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit, quod non in toto fit? Nec ut tota ibi sit, cetera deferit. Viuunt & enim illa ea præsentẽ ubi nihil tale factum est. Quod si fieret utrunq̄ simul, utrunq̄ totam pariter nõ lateret. Hæc Aurelius. Verũm dices fortasse animam quidem ita per uniuersum corpus porrectã, ut pars eius in pede sit, pars in crure, alia in femore, pectore, collo, summa in cerebro, ubi fiat iudicium principale, ac dolore pedis non ideo iudicari aui animæ quæ sedet in cerebro, quia illa uis addit & pedi, sed quoniam successione quadam altera pars animæ alteri ad cerebrum usq̄ passionem pedis enunciat. Profecũ nõ negabis partes istas animæ inferiores sentire, cum euidenter appareat in membris illis percipi passionem. Si enim pedis passio sit cerebro nuncians illa, uel ex eo nunciatur, quod gradatim membra intermedia patiuntur, uel ex eo, quod licet non patiuntur, sentiunt tamen dolorem pedis, eumq̄ cerebro referunt. Certè non semper totum patitur æquẽ, nec est idem in medijs membris, qui in pede est cruciatus, sed molesta quædam cruciatus illius persensio in omnibus igitur molestia quædã inest & sensus. Quid hinc sequatur, aduerte, pars animæ quæ in pede est, cruciatur sentiet pedis, pars quæ in cruce, nõ pedis, sed cruris molestiam sentiet (sibi enim sentit solum ubi est, & passionem sentit solummodo quæ in eam incurrit) Pars quæ in genu, præsentem similitur tantum percipiet passionẽ, cæteræq̄ similitur. Post omnes uis illa iudiciaria cerebri præsentem sibi solum molestiam animaduertet. Partes animæ a pede ad cerebrum, sicut & corporis, ferè innumera bilis sunt, si & ipsa sit corporalis. Ergo semel offenso ad lapillum pede, nõ fiet unus sentiendi actus & subitus, sed multi gradatim & innumerabiles penè contingent dolores, sicut præceptiones innumerabiles, post omnes autem animæ partes (quod nephas est) sentiet illa in qua principalis est sensus. Sentiet autem non pedis passionem, sed suam solummodo, neque iudicabit unquam ubi sit lesio, ubi sit succurrẽdum, neq̄ per eius imperium membra corporis conuertentur ad pedem. Vt hæc absurda uidentur, fatendum est totam uim illã iudicariam animæ unã cum tota animæ ipsius substantia singulis membris esse præsentem, ut quicquid ubiq̄ fit, statim sine internuncio tota præsentiat, tota sibi met compatiat & consonet, cunctas animæ uires, cunctas etiam partes corporis imperio subito ad medelam lætæ partis adhibeat. Atque ita quicquid & quãtumcunq̄ animæ est

animæ est in membris ullis, ab alio quouis membro non abest, quia in quouis ad quælibet admouet quælibet. Corpus & forma per ipsum fusa, eiusus punctum talia non sunt, ut in multis sint tota simul, & secum ipsis in suis partibus absque mora prorsus compatiuntur, atque concurrant. Est igitur anima ab his longe diuersa. Neque nos turbent animalia multa, quorum corpora cum secantur, utraq; frustra mouentur & sentiunt, quasi anima ita longa fuerit sicut corpus, postquam dum corpus secatur in corpora, anima quoque secari uideatur in animas. Non enim diuiditur anima primo, sed interit, cum primum illa ipsa corporis compago resoluitur, cui fuerat attributa. Fiunt autem subito non uæ animæ a uita mundi in frustis illis ad animam suscipiendam idoneis. Talis enim illorum natura est, qualis fuerat & totius. Et quia animæ tales ita uiles sunt, ut paucissimas uires operationesq; habeant, ideoq; paucissimis egeant instrumentis, factum est, ut corpus illis sufficiat, etiam si non sit uarijs instrumentis instructum, quod non sufficit perfectioribus animabus, quæ ob hoc in singulis membris uiuunt. Si lignum aliquod secetur in puncto, punctum hoc licet indiuisibile sit, perit tamen, ac in duobus frustis duobus extrema uidentur puncta renasci. Si speculum fregeris, in quo tui uultus apparebat imago, non concidit imago primo, sed abit, ac duæ a te pro una imagines in duobus speculis recreantur. Si nomen hoc Lucifer, in quo uox locum tenet corporis significatio animæ, in duo membra diuiseris quasi animal luci, & fer, celsat primo illa significatio per quam Venus designabatur, non tamen diuiditur (est enim indiuisibilis significatio nominis, ut aliàs ostendemus) Adhuc tamen duæ quædam sunt in duabus partibus significationes, per quas tanquã animas dictiones huiusmodi superuiuunt, luci, per lucis significationem, fer, per significationem aliquam lationis. Quid igitur prohibet quo minus reptilia animam habeant secundum Platonicos indiuiduã, quamuis membra diuisa uiuãt?

Sexta ratio. Anima non necessario patitur sentiendo.

Cap. VI.

Anima ipsa (ut uera philosophia docet) cum sit purissima, crasso huic & tereno corpori ab ea longè distanti non alter quam per tenuissimum quoddam lucidissimumq; corpusculum copulatur, quem spiritum appellamus, à cordis calore genitum ex parte sanguinis tenuissimum, diffusum inde per uniuersum corpus. Huic anima sibi cognatissimo facile se insinuat, primum quidem per hunc totum se fundit spiritum, deinde hoc medio per corpus penitus uniuersum, uitam primum huic præstat & motum, facitq; uitalem, perq; hunc regit mouetq; corpus, & quicquid à corpore in hunc spiritum permanat, anima ipsi præsens continet percipit, quam perceptionem sensum cognominamus. Deinde hanc perceptionem anima aduertit & iudicat, quã animaduersionem phantasiã esse uolumus. Quorsum hæc? Quando secat medicus cutem corporis extimã, frangitur caro, dissoluitur & contrahitur spiritus, sentit hæc omnia tactus qui per omnia membra uniuersalis est animæ sensus, iudicat hæc, & condolet phantasia. Quomodo potest discindi caro, quin spiritus illi suffusus, partim cum soluta carne solutur, partim etiam in seipsum fugiens contrahatur? Quo etiã pacto solutio & contractio spiritus latere suam animam poterit? Ac si non lateat, cur non moleste ferat anima operis sui perniciem? Spiritus quidem & corpus, opus est animæ, opus uerò proprium omnia diligunt. In carne quidem est passio, cruciatus in spiritu, sensus in tactu, cõpassio & condolentia (ut ita loquar) in phantasia. Complectere paucis: tam in carne quam in spiritu, perniciosa quædam fit substantiæq; corruptrix solutio uel contractio, hanc uocemus noxiam lesionem. Nunquid etiam in animam læsio transit huiusmodi? Minime. Hæc enim substantiam perdit, perdit igitur substantia ipsius uirtutem, perdit deinceps uirtutis operationem. In qualibet igitur carnis & spiritus uel leuissima lesione, anime substantia illis præsens similiter læderetur, læderetur & uirtus multo magis, læderetur & operatio. Sensus & phantasia, uires animæ sunt, sentire & iudicare per sensum, harum uirium actiones. Ergo si discissio illa in animæ substantiam pertransiret, ne que sentiremus eam, neque qualis sit & unde, & quomodo succurrendum iudicaremus, sed uel lateret animam penitus, uel minimũ quid præciperetur, & falso iudicaretur, ab anima. Et cum anima sit ubiq; tota, si ipsa in parte corporis secata patitur, tota patitur.

M

Eadem

Eadem uerò tota anima quę ibi est, est & per totum corpus, per totum igitur corpus patitur. Si ubique patitur, non potest percipere & nunciare passionem illam in parte una animalis magis quam in alia esse. Quinetiam cum aliud sit passio, aliud iudicium passionis, & passio semper iudicetur ab alio, si in ipso iudicio inest passio, opus est ulterius alio quodam iudicio, quo passium iudicium iudicetur. Si illud quoque sit passium, rursus opus est alio. Quapropter ueniendum denique est ad iudicem quendam liberum passionem. Hic dum iudicat corporis passiones, si accipit inde qualitatem aliquam corporalem, proculdubio patitur. Si non accipit, non formatur à corpore. Sit ergo oportet talis iudex, ut neque passiones accipiat à corporibus, neque formas. Non posset autem anima talis esse, si ipsa uel corpus esset tenuissimum in hoc corporemersum, uel aliqua corporis huius affectio, siue punctum quoddam affectionis. Platonica hæc ita Augustinus Plotinusque comprobant. Videtur mihi anima cum sentit in corpore, non ab illis aliquid pati, sed in eius passionibus attentius agere. Et has actiones, siue faciles propter conuenientiam, siue difficiles propter inconuenientiam, non eam latere. Et hoc totum est quod sentire dicitur. Sed iste sensus, qui etiam dum nihil sentitur, inest tamen, quasi perinstrumentum est corporale, quod ea tēperatione agitur ab anima, ut in eo sit ad passiones corporis cū attentione agendas paratior, similia similibus ut adiungat, repellatque quod noxiū est. Agit porro (ut opinor) luminosum aliquid in oculis, æreum serenissimū & mobilissimum in auribus, caliginosum in naribus, in ore humidum, in tactu terreum & quasi lutulentum. Agit autem hæc omnia cum quiete, si illa quę sunt in animali, in unitate ualitudinis familiari quadam consensione cohæserint. Cum autem adhibentur ea quę nonnulla (ut ita dicā) alteritate corpus afficiunt, agit attentiores actiones suis quibusdā locis aut instrumentis accommodatas, & tunc sentire dicitur. Quibus actionibus congrua libenter associat, & moleste obliuit incongruis. Has operationes passionibus corporis puto animā exhibere cū sentit, non easdem passiones recipere. Cum æreus auris spiritus ueberatur sono, anima quę ante percussionem huiusmodi in silentio corpus aurium uegetabat, uegetat tunc attentius, idque facere est non pati. At tentior operatio non latet animam operantē. Non latere, sentire est. Summatim, sensus est aut animaduersio operationis illius attentioris, aut iudicium corporeę passionis & qualitatis, excitatum ab attentiore illa animę actione.

Septima ratio. Rationes propria per naturalem & sensiuam animam, quod anima non sit forma diuidua, quia qualitatis opus unum est. Cap. VII.

ET si superioribus rationibus non modo animam corpus non esse probauimus, uerū etiam neque sparsam per corpora formam, tamen proprijs argumentationibus secundam hanc partem ostendendam fore putamus. Atque ut commodius hac de re loquamur, formam talem (ut diximus alias) tum qualitatem, tum affectionem corporis, Platonicorum more uocabimus. Si anima esset qualitas corporalis, uel esset simplex qualitas, uel cōplexio, uel forma istis astricta. Simplex esse non potest. Qualibet enim simplex qualitas, aut forma illam sequens, (ut alias declarauimus) unum: quiddā facit dumtaxat, ad opposita non extenditur, anima plurima, & contraria. Neque etiam erit cōplexio, aut forma sequens cōplexionem, quoniam in hac semper una quædam præ cæteris qualitas dominatur, cuius operatio ante alias uiget in corpore. Anima nulli qualitati, nulli proprio motui est astricta.

Octaua ratio. Complexio agit per uim qualitatum. Cap. VIII.

Actio cōplexionis eiusque formę, semper per qualitates ex quibus ipsa est cōflata, peragitur, ideoque nunquam aliquid tam sublime cōplexio operatur, quin ad illud qualitatum se uires extendant. Caloris opus est penetrare atque dissoluere, animę autem nutritiua potentia per calorem tanquam instrumentum non dissoluit tantum cibos, (quod ipsius caloris est proprium) sed etiam concoquit digeritque, & ad formam uiuę carnis & figuram humanam perducit, quę quidem

actio calorís excedit potentiam. Augmentum quoque animalis à colore provenire non potest tanquam causa principali, non enim fit nisi per nutrimentum, & cum ad certum terminum magnitudinis perducatur, certamq; figuram, calor autem si detur materia, si ne certo termino uel figura se fundat, cum ue oporteat terminum figuræq; operi à principali agente præscribi, constat principalem augmenti fabrum calorem esse non posse, imò neq; aliam uellam accidentalem formam id posse ferre, si nõ potest calor, qui est omnium præstantissimus. Fit tamen augmentum ab anima, ex quo concluditur animã nõ esse formam accidentalem, quod sæpissime nobis est probandum. Concluditur etiam nõ esse eam ex formis accidentalibus constitutam, quia non posset qualitates quæ absque certo termino, gradu, proportione, figura uagatur, ad hæc ipsa rationaliter ordinare. Concluditur postremò, animam non esse substantialem aliquam formã elementi uel mixtæ. Talis enim formæ motus ad unicum dirigitur terminum, sicut diximus, augmentũ ue nõ in quamlibet partem equè porrigitur.

Non ratio, Complexio est accidentalis forma. Cap. IX.

Complexio, natura quædam est ex contrarijs quodammodo qualitatibus constituta, quæ inter eas quasi medium obtinet. Ex quo fit, ut forma substantialis esse non possit, quia non in se subsistit, sed in eo corpore quod est contrariorum illarum qualitatum subiectum, quæ quia inuicem pugnant, sese inuicem non suscipiunt, uerũ susceptæ, à materia, & inuicem mixtæ, complexionem generant. Hæc igitur complexio tũ ex eo quod dixi, substantia non est, tum eo quod aliquid sibi habet contrarium, puta excessum alicuius extraneæ qualitatis, conflationem suam dissociantis. Præterea suscipit magis ac minus. Intenditur enim ac remittitur natura, uis operatioq; complexionis. Substantia uerò neq; habet proprium sibi contrarium, cũ consistat in alio genere, quàm substantiæ ipsa rerum cõtrarietas, hoc est in genere qualitatis, neq; in natura sua aut in magis intenditur, aut in minus remittitur, ut nunc magis nunc minus hæc aut illa substantia sit quod est semel substantia, hoc est magis minusue lapis iste quàm ille. Cum igitur cõplexio non sit substantia, anima si substantia sit, non est cõplexio. Quod autem anima sit substantia, hinc etiam patet, quia per eam animal certam aliquam & substantialem sortitur speciei generisq; naturam atq; cognomen. Per hanc animam hoc quidem canis est, per illam illud equus, per aliam illud homo. Illa quidem qualitas quæ accidens est, subiecto suo aduenit postquam illud in specie sua iam est perfectum. Anima uerò suum ipsa sibi fabricat corpus, factum seruat, & dum deficit, resistit, pugnantia elementa connectit in unum. Anima abeunte labitur corpus, neque prior complexio aut species retinetur. Talis quidem necessariò est anima nutritiua. Neq; dicendum est animam illam quæ solum nutritiua est, corpus ita construere, cui postea iam perfecto anima sensitua tanquam accidens quoddam adueniat. Nam corpus animæ sensitivæ congruum, instrumenta sentiendi & progrediendi oportet habere. Anima quidem nutritiua quantum talis est, sola instrumenta faciet sentiendi, alia uerò instrumenta faciet anima, alia propter eas uires quarum usui instrumenta sunt seruitura. Neque sunt in eodem corpore duæ quædam animæ quarum una instrumenta fabricet alteri. Siquidem quæ nutrit, est eadem & quæ sentit. Quippe sensum perturbationes operis impediunt nutriendi uel augent. Tristitia enim phantasiæ illud debilitat, letitia roborat, quasi una sit anima in homine, cuius utraque sint officia. Quæ ideo substantia est, quia est artifex corporis, non pedisequa. Igitur non est complexio.

Decima ratio. Harmonia complexionis nihil agi in corpore. Cap. X.

Neque liceat Aristoxeno aut musicis alijs somniare animam esse harmoniam quandam, ex ipsa complexione progenitam. Sic enim anima similiter esset nõ substantia quædam, sed accidens. Nonne harmonia totam uim suam trahit à fibris? Neque quicquam ipsa per se existit, neq; quicquam ualet omnino in chordis efficere. Quippe non mouet ipsa chordas, sed nõ aliunde motus nascitur

M 2 harmonia

harmonia. Anima ergo si sit harmonia humorū certo modo compositorum, tota pendebit ex illis, neque ipsa illos mouebit, sed illis ab alio agitata anima orietur, neque illos reget, sed ipsam illi regent & sustinebunt. Non erunt igitur motus in corpore aliqui præter humorum conditionem, non opera ulla super illorum imperiū, sicuti modo sunt, ut in superioribus enarrauimus. Non figura artificiosa, non dispositio. Non repugnabit unquā animus affectibus corporalibus, neque se uel in se reflectet, uel distinctum à corpore in incorporatis copulabit, neque per se aliquid operabitur, si nullo modo extiterint per se ipsum. Sed de hoc aliàs diximus & dicemus.

Vndecima ratio. In omni corpore composito est harmonia. Cap. II.

IN omni corpore ex multis composito est aliqua suarum partium harmonia, per quā conspiratione mutua concinunt. Itaque si harmonia ipsa sit anima, corpora quælibet composita ea uiuent & coalescent. Dices forsitan animam esse quidem harmoniam, id est concinnitatem & consonantiam, sed non quamlibet harmoniam, uerū aliquā certo & proprio modo contemperatam, uides non eandem esse rationem animæ atque consonantiæ, postquam non ex eo duntaxat quod res aliqua consonantia est, est etiam anima, sed ex eo quod certo modo disposita. Cerrum huiusmodi dispositionis modum concinnitas ipsa nō ex sui natura laurit, quia esset in qualibet concinnitate. Igitur aliunde ab extrinseco ne principio. Imō uerō. Cæterum extrinsecum istud non sufficit. Non enim mouet & temperat assidue & naturaliter harmoniam, quod extra ipsam est. Latet igitur in humorum consonantia uis quædam præstantior corporalis consonantiæ temperatrix, quæ in uiuentium corporibus suo modo humoros contemperans, ipsorū concinnitatem reddit certam, & ab alijs corporibus differentem, quæ propria consonantia uitalis harmonia est, à uiuifico spiritu interius latente progenita.

Duodecima ratio. Harmonia intelligitur aut compositio ipsa membrorum, aut aliqua compositionis ratio. Cap. XII.

QUANDO animam esse consonantiam asserit aliquis, duo quædam posse illum arbitror intelligere, aut compositionem ipsam humorum membrorumque, aut compositionis ipsius aliquam rationem. Anima proiecto nō est compositio, quia oporteret quælibet animæ partem esse partium aliquarum corporis compositionem. Quod planè quomodo fiat, assignare nō possumus. Compositio quidē corporis physicis manifesta est, anima uerō ignota. Et quomodo ex suis uiribus scilicet intellectus, sensus, appetitus, & reliquis cōponatur, difficile est cognitu. Difficillimum rursus, quomodo uires singulæ componantur. Præterea compositio nihil est aliud quā unio pluriū, plura uerō non uniuertur nisi ab uno. Ab uno, inquam, quod insit pluribus, ut ab intimo coagulo cōglutinentur. Illa igitur una uis insita membrīs, à qua unio mēbro fit, anima ipsa est potius quā unio inde profecta. Neque etiam cōpositionis ipsius est ratio. Cū enim diuersi corporis mēbris diuersæ insint cōpositionis rationes atque proportionēs, singula mēbra singulas animas possiderent, aliā quippe animam os, aliam neruus, caro aliam, similiterq; de cæteris, siquidem membra ista sunt diuersa inter se proportionē composita. Vnius uerō animantis uitam unam assignare nequaquam poterimus, nisi unicam illi formam, motorem unum atque rectorem, id est unam animam tribuerimus. Cernimus etiam consonantiæ rationem qualitibus corporis magis quā animæ conuenire. Sanitas, humorum est consonantia, robur, consonantia ossium atque neruorū. Pulchritudo, quodammodo membrorum, atque colorum. Sēsus autem & intellectus, qui actus simplicis sunt, nescio quales, & cuius sint harmoniæ. Quando substantiam rei cognoscimus, facile inde possumus de accidentibus iudicare. Igitur quia cognita humorum mēbrorumue proportionē, facile de his iudicamus quæ ad sanitatem, robur, & pulchritudinem attinent, patet tria hæc in illorum proportionē consistere. At uerō quia tali quadam proportionē inuenta, nondum tamen uires, affectus, actus, habitus animæ clare discernimus, constat substantiam animæ in ea proportionē nequaquam consistere.

Quis

De Immortal. animor. Lib. VII. 181

Quis enim illa reperta statim sentiendi & intelligendi naturam reperisse inde se iactet? Cognoscit horum naturam Aristoteles melius quam Hippocrates, illorum uerò proportionem diligentius Hippocrates considerat.

Decimatercia ratio. Harmonia humorum nihil capis absque materia. Cap. XIII.

Quicquid aliquid efficit, eo quod ad ipso fit, esse debet præstantius. Quo quid à materia liberius est, eo est & subtilius. Quare semper debet causa esse à materia liberior quàm effectus. Nullus itaq; effectus potest esse à materia quàm causa sua liberior. Vis nutriendi à materia admodum libera est, quæ plurima et super & præter ordinem elementorū operari demonstrata est aliàs. Vis sentiendi etiam magis est à materia libera, quia in ipso suo sentiendi actū formas rerum accipit absque rerū ipsarū materia. Non enim uisus colorem parietis cū pariete simul accipit, sed coloris attingit imaginem spiritalem. Multo magis intelligentia idem facit, ut in se quærentibus apparebit. Quoniam igitur hæc uires animi multum sunt à materia libera, neque uirtus ab ea causa proficisci, quæ sit materia uel mensura materię. Humores omnino corporales sunt, quamobrem nullo modo humores possunt sua quadam mixtione uel consonantia uires huiusmodi procreare, multo minus animā ipsam uirtutis huiusmodi fontē. Quippe si anima in humorum qualitatibus substantiā habeat, quicquid capiet, per humorum affectiones suscipiet. Per eas uerò formæ solum corporales suscipiuntur. Siquidem per caliditatem siccitatemq; non ignis imaginē spiritalem accipiet, sed ignis substantiā corporalem. Rursus per frigus siccitatemq; ipsam accipiet terram. Ipsa quoque terra, quoniam similiter accipiet atque anima, similiter sentiet. Idem faciet lapis, & reliqua.

Decimaquarta ratio. Quæ magis concinit, magis est harmonia. Cap. XIII.

Harmonia ita in plurium concentu consistit, ut magis concinentibus fidibus magis sit harmonia, minus concinentibus uerò minus. Anima nequissimi hominis minimè concinit secū ipsa, dissentit enim à ratione se usus, pugnant quoq; inuicem appetitus. Anima probi hominis concinit undiq;. Si anima sit harmonia, anima probi uiri quæ concinit magis, magis est harmonia, igitur & anima magis. Anima uita quædam est, ergo & magis uita. Uiuacior itaq; audentior & robustior erit probi uiri anima quàm latronis. Neq; concoquet cibū latronis anima perinde ut iusti uiri, neque generabit prole, neq; corporis membra sustinebit uibrabitq; neq; acute inueniet, firmiter reminiscetur, loquetur eleganter, aggreditur audacter, neq; diu spirabit, & reliqua.

Decimaquinta ratio. Harmonia nihil admittit dissonum. Cap. XV.

Harmonia uera, ut rectius procedamus, nihil admittit dissonū, dum permanet harmonia. Si harmonia est, consonat, sin dissonat, nō est harmonia. Animam uero nostram nōne uidemus assidue dissonantibus opinionibus & affectibus distrahi, & nihilominus ueram animā permanere, atq; æquæ uitalem? Neq; obijcias quod affectuum discordia licet non perimat animum, discordia tamen elementorum humorumq; perimit. Porro si non potest animus propria intimaq; dissonantia perire, alia nulla potest. Propria animi humani & intima dissonantia illa est, quæ soli & omni animo conuenit, id est opinionum affectuumq; dissensio, quæ corpora uita carentia non attingit, & omnes mortaliū pulsat animos. Dissensio ralis eos uitæ sensusque statu non deiecit, multo igitur minus humorum discordia, quæ ab animo alienior est, animi ipsius naturalem habitum dissipabit, qui certè humoribus uel paulum dissonantibus dissiparetur, si in eorum concentu consisteret. Quamobrem nihil obstat quin partes animi corporisq; longe dissonent, & anima nihilominus uera uitalisq; anima perseueret, id harmonia non patitur. Igitur errabit qui dixerit animam harmoniam.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de immortalitate animorum

eodem Ficino auctore,

LIBER VIII.

Anima est forma indiuidua ubique tota, & nullam trahit originem à materia, ideoq; immortalis est, ut ostenditur per intelliger: virtutem. Animus per quatuor gradus ascendit ad spiritum. Prima ratio.

Cap. I.

Ertiam nunc disputationis partem aggrediemur, quæ propositum nostrum ostendit per intelligēdi uirtutem, si prius exposuerimus quo pacto animus noster secundum Platonis orum sententiā per quatuor gradus cognoscendo, à corpore ascendit ad spiritum, quorū est postremus intelligentia. Ascendit enim per sensum, imaginationem, phantasiā, & intelligentiam. Per sensum quidem uidet Socrates Platonem, ubi incorporale Platonis simulachrum absque Platonis materia attingit per oculos, ea tamen conditione, ut oculus Platonem non uideat aliter, quā corpore ipso Platonis presente. Deinde etiam absente Platone, per internam imaginationem Platonem cogitat colorē figuramq; quam uiderat, item Platonis suauem illam quam audiuerat uocem, & reliqua quæ per quinque sensus acceperat. Surgitq; huiusmodi imaginatio supra materiam magis quā sensus, tum quia ut cogitet corpora, presentia illorum non indiget, tū quia ipsa una facit quicquid quinque sensus omnes efficiunt. A. enim non omnino pura est, quia nihil aliud sapit quā quod sensus accepit siue concepit. Sensus quidem circa corpora, imaginatio circa imagines corporum per sensus acceptas siue cōceptas sese uolunt, paulo post Socrates per phantasiā de hoc uniuerso Platonis simulachro, quod per quinque sensus imaginatio ipsa collegerat, sic incipit iudicare. Quis hic tam procero corpore, ampla fronte, latis humeris, colore candido, glaucis oculis, elato supercilio, naso aquilino, ore paruo, uoce suauis: Plato hic est, homo pulchri, bonus, discipulus dilectissimus. Cernis quantum excellat imaginationem Socratis phantasia. Imaginatio ipsa talem quidem collegit Platonis effigiem, sed quem designaret & qualem effigies illa, non nouit, phantasia iam discernit eam esse effigiem hominis huius qui Plato uocatur, effigiem pulchram uiri boni atque amici. Ergo in his sensum aliquem habet iam substantiæ, ut quidam putant, & pulchritudinis, bonitatisq; & amicitia. Platonici tamen substantiam à phantasia cognosci reuera negant, quoniam rationem substantiæ non agnoscūt. Imaginatio neque substantiam rei suspicatur quidem, sed rei superficiem, exteriorē emq; picturam. Phantasia substantiam saltem auguratur, dum pronunciat, obuius ille homo aliquis est, & Plato.

Atque etiam res incorporeales quodammodo somnari uidetur, dum Platonem iudicat pulchrum, bonum, amicum, discipulum. Pulchritudo enim, bonitas, amicitia, disciplina, incorporealia sunt, neq; sensibus neq; imaginationi patentia. Huiusmodi quidam conceptus phantasiæ, incorporeales quodammodo corporum intentiones uocantur.

Verum nondum super materiam proruis animus euolat, tum quia phantasia intentiones huiusmodi esse incorporeas non agnoscit, tum quia huiusmodi Socratis phantasia inspicit propriè hominem hunc, Platonem scilicet, hoc in loco & situ, in hoc tēpore & hora diei, hanc pulchritudinem, hanc bonitatem, & reliqua eodem pacto. Vbi Platonem sub eisdem conditionibus in seipsa depingit, quibus extat & in materia. At enim dum phantasia circa singulares hominis huius conditiones uagatur, intellectus communes concipit rationes, & uterque simul sursum opus exequitur. Sic enim intelligentia rationatur. Qualis homo est Plato, talis ferme Antisthenes, talis est, & Xenophon, effigie similes, pulchri eque & boni, amici, discipuli, eodem modo. Ergo in his tribus una est

communis

communis humanitas, per quam æquè sunt homines, una pulchritudinis natura, una etiam bonitatis, per quas æquè pulchri sunt, & æquè boni. Humanitas ipsa quæ his communis est, innumerabilibus quoque alijs qui sunt, fuerunt, eruntque, quocumque in tẽpore & quocumque in loco nascantur, cõmunis existit, similiter pulchritudo, & reliqua. Sed quod loquor de humanitate, de reliquis etiam dictum puta. Si ergo humanitas singulis personis, locis, temporibus & æquè cõmunicat, nulli est abstracta personæ, nulli loco, nulli etiam temporis. Natura huiusmodi singulas cõditiones corporum uidetur transcendere. Est ergo secundum se ipsam quodãmodo incorporea, & quia corporibus singulis se infundit, ex quo & in alio est, & in multis, & super id quod in alio est, esse oportet id quod in seipso manet, & super illud unum quod est in multis, esse oportet unum ipsum quod in seipso consistat, idcirco super corpora omnia extat ratio quædam ideæque humanitatis ipsius, cuius participatione quadam uel similitudine homines fiunt quicumque sunt homines siquidem natura illa quæ personis singulis est cõmunitas, neque contingit casu, quia semper similiter ordinatur, neque per se subsistit, cum neque in se subsistere, eger enim materij fundementum. Fit ergo à causa quadam, non tamen fit à materia, quæ se ipsam non format, non à persona una, quæ non potest operari in omnes, quæque quicumque agit, proprium agit, reliquis non commune. Non ab omnibus personis, quæ quate nus inter se differunt, non commune aliquid faciunt, sed diuersa, quatenus cõueniunt, per hanc ipsam naturam conueniunt, imò per eam consistunt, tanto illis priorem, quanto est ipsa simplicior. Quippe ipsi ranquam priori proprietates uariæ superueniunt ad personas cõstituendas. Fit tamen ipsa ab una quadam forma, postquam una est, quæ forma sit super multitudinem personarum, ne illa quoque fiat ab alia, atque illa rursus ab alia. In fine. Sic ad diuinam ideã ascendimus, quæ necessariò est super omnes, ut æquè agat in omnes, & communi natura conciliet. Si à parte quæ sub toto est ad totum, ab hoc ad id quod super totum surgendum est, merito à singulis personis quæ in partibus loci temporisque sunt, ad naturam illis secundum se communem surgimus, quæ quasi per omnem locum sit totumque tempus, ab hac ad rationem, quæ super locum totum tempisque existat, quam Plato uocat ideam. Ipsam deinceps diuinam ideam suscipit intellectus, siue apud seipsum, siue in diuino lumine existentem. Ratio enim dicitur species naturales, quia sempiternæ sunt, à causa mobili esse non posse, alioqui per motionem factæ quandoque deficerent. Factæ tamẽ sunt, quia partes sunt uniuersi quod est aliunde compositum, & à causa una omnes sunt. Siquidem ita ordinatæ sunt inuicem, ut in una natura, in unum opus finemque conducant. Hinc intellectus humanus concludit super mundum mobilem in mente immobili motrice mundi esse species specierum naturalium exemplariam, non in natura corporea uel animali (mobiles enim forent) sed intellectuali, imò intelligibili, intelligibilia enim in summo intelligibili sunt collocanda. Non tamen talis argumentatio necessaria est, ut intellectus rationes rerum communes attingat, imò sicut phantasia suapte natura de rebus iudicat singularim, ita intellectus uis naturalis statim absque ulla discursione simul ac depicta est singularis imago illa Platonis in phantasia, subito, inquam, dimisso certo hoc homine, humanam illam communem omnibus tum naturam tum ideam excogitat. Picta illa pulchritudine & bonitate, ilico uniuersalem pulchritudinis & bonitatis cogitat naturam, rationemque in nulla certa materia, nullo proprio situ uel tempore positam, sed uel in omni materia, uel absolutam à materia in seipsa simpliciter subsistentem. Quapropter sensus circa corpora uersatur, imaginatio circa simulachra corporum, phantasia circa singulas simulachrorum intentiones, intellectus circa singularem intentionum naturas communes, ac rationes penitus incorporeas. Meminisse uerò oportet, intellectum non uniuersalem modo naturam, sed particularem quoque cognoscere, alioqui non posset utranque inuicem comparare, cognoscere in super uires infra se omnes, actusque ipsarum, quando omnes comparat ad seipsum. Prius tamen uniuersalem quam particularem naturam ab ipso cognosci per se omnes consentiunt. Siquidem pro natura formæ intelligibilis in primis agit. Ea uero cum abstractione quadam concipiatur, absoluta est, unde naturam in primis refert uniuersalem. Quam quidem uim à uirtute intellectus in quo & à quo est, adipiscitur, quasi intellectus ipse sit absolutus. A simulachro uerò quod in phantasia est, particulare fo-

Ita representatur, quod quidē particulare ab intellectu solum, secundo quodā actu atque reflexo prospici, tum Platonicum tum Peripateticum plurimum arbitratur, quatenus intellectus postquam subito recta quae uia per speciem uniuersale intuitus est, inde discedit quodam per actum speciemque in simulachrum, quo incitante spiritus concepta fuerat, se se reflectens, particulare iam prospicit. Ideo motus ad incorporea absolutaque, maxime naturalis est menti, quandoquidem primo subito, recte ad ipsa se confert, ubi apparent intelligendi uirtutem esse prorsus incorporalem. Si ergo per opera nutriendi, atque idem per opera sentiendi, quorum prima in corpore fiunt, secunda per corpus, & circa corpora, ostendimus animam non esse diuisam in corpore, quanto magis putandum est, idem quoque per opera intelligendi patere? Atque illud in super animam scilicet neque dicere originem a materia, neque esse mortalem. Siquidem ipsa per se intelligendi opus exequitur, in quo materiam relinquit omnino, atque ad incorporeales ascendit & perperpetuas rationes. Age itaque uideamus qua uia possimus quod quaerimus, per opera & effectus intelligentiae inuenire.

Secunda ratio. Anima alium ueritate. Cap. II.

Alimentum ea ratione assumitur, ut in substantiam eius quod alendum est transeat, sicut comeditur panis, ut caro efficiatur. Ideo cibus cognatus admodum esse debet illi, quod est alendum, ut possit in eius naturam facile pertransire. Ita aqua aqua queis alimentis, terrestria terrenis, aërea pascuntur aëreis. Similiter corpora corporalibus, incorporea incorporeis nutriuntur. Non enim corpus transit in spiritum, neque spiritus migrat in corpus, quia non subest illis communis materia per quam & in qua inuicem se commutent. Constat animam corporibus non nutriti, constat incorporeis ali, constat igitur eam esse incorporalem. Si aliquibus anima uelceretur corporibus, illis maxime uelceretur quibus & corpus suum. Nam cum istud maxime animae congruat, alimenta etiam sua inter omnia corporalia cogit uent maxime, dummodo alimenta illa adeo tenuentur atque purgentur, ut corpusculo illi subtili quod uulgo anima esse putatur, conueniant. Erit igitur in corpore pingui, ualidior anima, quam in tenui, acutior ad inueniendum, ad reminiscendum firmior, peremptior ad agendum, ad perueniendas turpes corporis illecebras continentior. Magnanimitas in grandi corpore, in paruopuillanimitas. Crescente corpore adolescet animus, etiam si nihil discat, si nullo studio rerum exerceatur. Decrescente per aetatem corpore, & uiribus eius debilitatis sapientia, iudicium, constantiaque perdentur. Post epulas & uina acutius erit ingenium & subtilius. Omnia haec acciderent si animus cibus corporalibus coalesceret. Horum uero nunc contraria fiunt. Animus igitur corporalibus non pascitur alimentis. Quid ergo? nullis. Ita erit aërnus, si nulla alimonia indigebit, quod nos maxime cupimus. An forte spiritalibus uelcitur epulis? Immo uero alijs nullis omnino, quod sapienti uiro non est dubium, qui talibus alitur saepenumero. Neque assentiendum est Epicureis opinantibus animam cum corpore coalescere, quia maiores uires sint in pueris grandiusculis quam infantibus, atque inde adolescentes in dies uiribus praesent, utique similiter, donec rursus senescente corpore minuantur. Siquidem ea est animae ad membra comparatio, quae artis ad instrumenta. Ars autem saepe eadem permanens atque similis, modo facilius instrumeta mouet, modo difficilius, quoniam haec alia ad motum ineptiora. Sic quamuis eadem semper uis sit in anima, membra tamen propter nimiam aut mollitiem aut ariditatem neque constant aequè, neque flectuntur. Atque ipsa uis quae uidetur in corpore esse non tam carnis sequitur pondus, quam proportionem membrorum naturalem, conformationemque artificiosam, quae duo ad spiritum potius pertinent quam ad molem. Vis etiam quae inest animae, non corporis acquiritur incremento, (quod patet in ijs qui torpent ignauia, in quibus crescente corpore nihil proficit animus) sed ex ipsa animi industria comparatur ingenio, usu, affectu. Quis neget tempore uires corporis comparari? Animo autem saepe momento fortitudo praestatur, quando uel ratio aliquid monstrat imperatque magnificum, uel furor arma ministrat, & saepe puillus homo superat grandiolem, & qui non crescit corpore, crescit tamen

tamen sæpe uirtute animi. Imò dum decreſcimus corpore, sæpe animo creſcimus. Scien-
 tiam magnanimitatemq; ſapiffimè acquirit ſubito animus, corpus autè neq; dare quic-
 quā potèſt neq; accipere, niſi tempore. Deniq; uirtus animi eſt æqualitas quædā, ut Ma-
 gi tradunt, per quam animus & ſibi met & ipſi uero honoꝝq; cōſonat. Si quo pacto qua-
 drangularis quædā linea circularis efficiatur, perfectior euadet, nō tamen quod longior
 fiat, ſed quod æqualior. Rurſus ſi temperetur lyra, perfectior erit, non quod grandior fi-
 at, ſed conſonantior. Ita cum adoleſcens aliquis uirtute adoleſcit, tunc anima non quan-
 titate creſcit, ſed ſpirituali quadam æqualitate & conſonantia proſicit. Neq; obſcūat quiſ-
 quam ita, quòd quando corpus neq; grauat̄ur epularū nimio pōdere, neq; fame lægue-
 ſcit, ſed mediocriter alitur, tunc animus ſimiliter enutritur, ſitq; in eo ſtatu ualidior, ali-
 ter autem cōtra. Nam id quidem uerum eſt, animum in eo hominis ſtatu ualere quam
 plurimum, non tamen hoc inde prouenit, quòd ſimiliter alatur ut corpus, ſed quia ani-
 mus natura regit corpus. Et quando ipſum ægrotat grauat̄urq; animus ad eò in eo cu-
 rando atq; regendo occupatur, ut ad inquirendam ueritatem non ſit intentus. Quietò
 aut corpore, expedite mens ſpeculatur, & tunc maxime proprijs ueſcitur alimentis. E-
 ſcam uerò animi quā eſſe dicemus aliam, præter illam quā eſurit ſemper & ſitit, qua par-
 te gaudet ſummopere, qua ſumpta creſcit & impletur. Omnis animus tum in omni e-
 tate, tum continue ueritatē præ cæteris appetit, quam in omni arte quærunt artifices,
 & in qualibet re, quid de re ipſa ſit, uerum etiam infantes interrogant curioſe, neque
 ſemel aut bis aut ter ſingulis diebus, ut corporis eſcam, ſed momentis ſingulis uerū in
 omnibus negotijs inueſtigant. Proinde ueritatis acquirendæ ſtudio alimoniam corporis
 prætermittimus ſæpenuero, neq; tēpori neq; pecuniæ parcimus, neq; laboribus ener-
 uamus corpus, quo eneruato animus fit neruoſior. Hanc ueritatem animus ipſe cupit,
 non corpus. Hæc enim corpus non auget, ſed ob eſt plerunq; illius ſtudio corpori.
 Quine iam propter ſeipſum expetit illam animus non propter corpus. Quid enim cor-
 pori conferat? Quòd ſi quando uideatur ueritas conducere corpori, nō propter ipſam
 ueritatem id euenit, ſed propter aliquod commodum corporeale quod cognita ueritate
 cōtingit. Imò uerò animus, etiā ſi nihil inde ſequatur utilitatis, ueritatem ſtudioſe per-
 quirit, & pleno cibus ſuis corpore, eſurit ſititq; adhuc animus ueritatem, qua inuenta
 exultat, non ad tempus, ſicuti propter corporis uſus, ſed perpetuò gaudet, illuminatur,
 adoleſcit, euadit magnificus, adeo ut illi præ magnitudine ſua, minima uideatur illa quæ
 ſolent eſurienti animulæ uideri quàm maxima. Hac etiam alimonia ſit inuictus, temper-
 ans, iuſtus, hominum gubernator & dominus, excellior cælo, par angelis, Deo ſimilis.
 Quis igitè ambigat ulterius quin ueritas humane mentis naturalis ſit eſca? Eandē eſcam
 omnes appetunt mentes, eandem quæq; mens ſemper. Quæ quidem conſenſio ſtabilis
 appetendi ſignificat mentes inter ſe mirificè conuenire, & quamlibet mentem in natu-
 ra ſua ſtabilè permanere, quandoquidē appetitus earum non ita uariatur mutatur ue
 ut appetitio ſenſuū, quæ pro diuerſitate corporum diuerſa eſt, & ad mutationem corpo-
 ris permutatur, quaſi ſenſus corporum mutationem ſequantur, mens diuinorū ſtabili-
 tatem. Odit namq; corporis alimenta, atq; eodē cibo ueſcitur quo cæleſtes & ſempiter-
 næ mentes. Hæc cibus eſt ueritas. Veritas autem non eſt corporea, alioqui rebus incor-
 poreis non ineſſet. Nunc autem in eſt Deo, angelisq; & numeris, quæ & incorpora-
 lia ſunt, & uera. Et quoniam incorpora- lia tanto ueriora ſunt corporibus, quanto puriora
 firmioraq; ſunt, ſit ut ueritas in illis ſit potius quā corporibus. Atqui (quod maius eſt)
 non eſt proprie ueritas in corporibus. In his enim duo ſunt, materia & forma, non eſt
 ueritas in materia. Nam per eam nihil uerè in ſpecie aliqua rerum eſt, non homo re ue-
 ra per eam aliquid eſt, non equus, & reliqua. Neq; tamē in forma corporis iacet ueritas,
 cum uera forma non ſit, cuius uirtus inſcitur in materia. Teſtantur hoc & Mathemat-
 ci, qui ueras figuras in corporibus non reperiunt. Verus quippe circulus locatus in ue-
 ro plano, aſſidue uoluitur, hoc fieri ratio cogit, cum circulus ille planum tangat in pun-
 cto, in puncto: utem corpus ueſcere nequeat. Nemo hæc in corporibus uidit un-
 quam. Non inſunt igitur ueræ figuræ corporibus, quia forte neque uera principia figu-
 rarum, ſaltem quantum ſpectat ad ſenſum, qualia ſunt puncta, linee, ſuperficies. Ratio
 quidem oſtendit uerū punctū longitudine carere debere, uerā lineam latitudine, ſuper

ficiem ueram profunditate. Talia uerò in materia nusquam sensu reperiuntur. Cum ergo alicubi sit ueritas, & à corporibus sensuq; absit, est proculdubio in spiritibus, est igitur incorporea. Idè ex eo patet, quia ibi maximè consistit ueritas, ubi scientia. Hæc uerò in rationibus rerù uniuersalibus reuera uersatur, ceu cum quis cognoscit quid bonitas ipsa sit, quid iustitia, singulis bonis & iustis actionibus officijsq; communis, atq; similia. Rationes uerò huiusmodi incorporeales sunt, quoniam in nullo partìculari corpore concluduntur, sed sunt ad multa còmunes. Ratio corporis uel circuli tota in minimo corpore uel circulo sicut in maximo reperitur, ratio longitudinis uel latitudinis, uel profunditatis tota in minima linea, superficie, altitudine, sicut in maxima. Deniq; ratio quantitatis ipsius tota adæquat ur toti rei cuiuslibet quantitati. Quapropter rationes corporis, figuræ, dimensionis, atq; ipsius etiam quantitatis, corporales & extensæ non sunt, multo minus rationes aliæ corporales & extensæ esse possunt. Præterea rationes rerum immutabiles sunt, nam aliter se habere nõ possunt, omnia uerò corporalia mutabilia sunt. Quapropter sciētia cum in his uerset, est incorporea, igitur & ueritas incorporea. Quo fit ut de ipsa ueritate rerù quid sit, qua ratione cõstet inueniaturq;, quid ipsi sit propinquius, quid ue remotius, non sensus ullus, imò sola ratio iudicet, & tunc potissimum quado sese à sensuum corporumq; fallacia se uocat. Est ergo ueritas incorporea. Talis est autem maximè ueritas & scientia diuinorù, qua præcipue animus oblectatur & alitur. Quo igitur modo animus potest corporalis esse, qui corporalibus cibis offenditur, spiritalibus alitur? Quandoquidem ueritate omni, præsertim diuinarum rerum ueritate delectatur, alitur, augetur. Aut quo pacto mortalis erit, si ueritate paciscitur immortali, cum neq; corruptibilis uenter cibum incorruptibilem cupiat aut capiat, neq; cibus incorruptibilis in corpus transeat corruptibilis? Sanè immortalis est ueritas, atq; est continuus animi cibus, ut certè est, siue ipse conuertatur in animù, siue animum in seipsam conuertat, eum efficit immortalem. Quoniam uerò dum familiari hoc uescitur cibo, ea uoluptate perfunditur, quæ neq; molestiam habet admixtam, neq; in fastidium uertitur uel dolorem, constat mentem neque fatigari unquam, neque turbari cõtrarij alicuius occurrit, neque in contrarium posse aliquid corrumpi. Rursus quia menti nihil natura optabilius est quàm ueritas, ueritas autem per separationem quandam à rebus mortalibus comparatur, nihil menti qua ratione mès est, magis est naturale familiareq;, quàm à mortalibus segregari. Ex eo uerò quod maximè naturale est, non remissio uitæ sequitur, sed intentio. Quapropter tunc uiuet mens præcipue, cum hinc abierit.

Hanc uerò argumentationem nostram argumentatione quadam Olympiodori Platonicè confirmare possumus, quam partim Pythagoricis, partim Platonicijs mysterijs à Phedone Gorgiaq; acceptis, sic ille contexuit. Mens naturali ueritatis auiditate continuè tum se à corpore, tum formas à materia separat, cupitq; sua atq; conatur separata ut uere, quauis quotidie in cõtrarium corpus sensusq; detorqueat. Separatam uerò illam à caduco corpore uitam naturaliter appetit, tanquam naturaliter, id est, reuera bonam, præsertim cum uita sit omnino dedita ueritati atq; bonitati. Vita eiusmodi si bona est, ergo & possibilis est. Quod enim impossibile est, idem quoq; inutile. Bonum uerò inutile non est dicendum, item si impotentia ad malum pertinet, ad bonum potentia pertinet. Ergo bonum omne natura sua possibile est. Hinc efficitur ut naturalis appetitio boni sit possessiois possibilis appetitio. Ac si etiam quod apparet bonum, est possibile, certè & ipsum reuera bonum potentissimum est, & uera bona uerè beneq; querentibus possibilia sunt.

Tertia ratio. Virtus anima quia indiuisibilis est, corporis qualitas esse nequit.

Cap. 111.

Quod indiuisibile est, corporis qualitas esse nequit. Nam si qualitas eius esse potatur, ita interrogabimus, nõ quid tangat partem aliquã diuisibilem corporis, an punctũ aliquod corporis indiuisibile? Si conceditur primũ, profectò qualitas huiusmodi diuisibilis erit, cum modo diuisibili tangat. Atq; ita non indiuisibile diuisibilis ipsius erit qualitas, sed alicuius diuisibilis diuisibile. Si secundum cõceditur, certè illa qualitas, puncti illius quod attingit solum, qualitas est, nõ corporis. Quamobrem quod indiuiduum est, corporis qualitas nunquam erit. Indiuidua uerò

Indiuidua uerò uirtus animæ humanæ est qualitas. Igitur anima nō est corpus. Sufficiens quidē putabitur, huiusmodi demonstratio, si duo illa planius ostenderimus, uidelicet & uirtutem esse animæ qualitatem, & hanc ipsam uirtutem indiuiduam esse. Primum cuius est euidentissimum, quandoquidem per uirtutis præsentiam talis ac talis anima fit, & dicitur sapiens, prudens, iusta, fortis, & temperans. Atque abesse uirtutem ab anima potest animæ remanente. Huiusmodi uerò est conditio qualitatum. Secundum præterea illud, uide licet uirtutem esse indiuisibilem, sic ostendimus: Virtutum duo sunt genera, alia intellectus, in appetitu uerò siue rationali siue irrationali alia. Ille speculatiuæ uocantur, istæ morales. Illæ speculatiuæ, quia speculando cōparantur, & cōparatæ uersantur in speculando. Istæ morales, quia morē & cōsuetudine acquiruntur, atque acquisitæ in moribus & operum usu consistunt. In eo genere sunt diuinorū sapientia, scientia naturalium, ciuiliū prudentia, ars operum humanorum. In hoc sunt iustitia, quæ suum cuiusq; tribuit. Fortitudo, quæ ad opera honesta promptior abiicit à nobis timoris impedimentum. Temperantia, quæ libidinis mollitiem (quod alterū honestorum impedimentū est) repellit. Hæ quidē sunt apud Platonē uirtutum descriptiones. Si qua esset in istis uirtutibus corporea magnitudo, quo quisq; grandior est, eo sapientior iustiorq; fieri posset, neq; possent exigui homines grandes uirtutibus superare aut æquare. Rursus scientia quæ maximorum corporum notitia est, amplior & clarior esset, quā scientia quæ minorū. Cognoscimus autem multa quorum nō ualemus magnitudinē adæquare, totiusq; animus & aequē & ita rem magnam percipit sicut parua. Sumatim uerò quid aliud speculatiua uirtus est, nisi claritas intellectus? Quis enim moralis, nisi feruor stabilis appetitus ab intellectu claritate succensus? Claritas in se paulatim fit, licet ad eam pedetentim perueniamus. Sicut post longam per uiam multam inuestigationē subito lepus aspicitur, ita quisq; in seipso animaduertit post diuturnā indaginē se momento quid uerū sit ea de re quam quaeruerit, intueri. Subito ueritatis lumen (ut Plato inquit) effulget in animo, non subito excussum à rebus, sed longa quadā discussione, ut ex lapide sapiens colligit scintilla. Similiter diuturna cōsuetudine in uirtutem ad mores disponitur, donec paululum quid ad accendendum stabilem illum rationalemq; appetitum ardorem deficit, nondum sufficienter accenditur, nondum uirtus moralis habetur, sapiens inspirando, subito tandem flagrat etus appetitus sufficiens ad uirtutem. Quid plura? Verso ad Solem speculo, in speculo lumen momentō resurgit, supposita illi speculo lana, statim ut parata est, in ipsa ignis accenditur. Quare & repentinus splendor in speculo fit, & repentinus ignis in lana. Non aliter subita in intellectu claritas ueritatis, subita inde in appetitu flagrantia. Resume iterum hoc pacto: Virtus speculatiua est quædam cognitio ueritatis. Si gradatim consuetur, pars nunc quidē habebitur, pars deficiet, & quaeretur. Quatenus pars ueritatis habebitur, sciemus quidem. Quatenus pars deerit, etiam nesciimus. Ita eandē rem & sciemus simul, & nesciimus. Quod ne ebrius quidem aliquis somniaret, sed tota simul è uestigio lucet. Virtus quoq; moralis est uoluntas quædam cōstans quodcumq; ratio dictauerit eligenti. Si partes habeat multas, fiatq; sensim, pars huius uoluntatis inerit, pars adhuc abest. Quantū pars inest, uolumus. Quantū pars abest, etiam nolumus. Sic eandem rem simul per eandem uim animæ uolumus pariter, atq; nolumus. Quod est monstrum persimile. Quoniam igitur uirtus fit momento indiuisibilis, est ipsa quoq; indiuisibilis. si modo natura cuiusq; propriam originem sequitur, præsertim cum finem habeat indiuisibilem. Cuius autem ortus & finis indiuiduus est, cur non sit ipsum etiam indiuiduum? Quis uirtutis finis? Moralis quidem finis, animam à corpore diuisibili purgare atque seiuungere, speculatiuæ autem incorporeas uniuersalesq; rerum rationes à diuiduis corporibus procul positas comprehendere. Cernis finem utriusq; uirtutis, sicut & ortum, esse indiuiduū aliquid, ideoq; uirtutes ipsas oportere indiuiduas iudicari ostendunt utraq; uirtutes huiusmodi quandam sui naturam, in eo quam maximē, quod multæ scientiæ simul in intellectu sunt, multæ uirtutes morales simul in appetitu, neque sese sua numerositate confundūt, sed augent potius & lucidant. Atque unius scientiæ conceptionē in nobis seorsum ab alia peruidemus, ita ut sine consideratione alterius possimus alterā cogitare. Proinde tales habemus artificiorum ideas in mente, unitas inquam pariter & distincta.

& distinctas usque ad eò, ut possimus ad unius ideæ exemplar loqui, & fabricare aliquid ipsi proprium, etiam si nihil ad ulterius conceptionis exemplar agamus. Corpora esse nequeunt tales intelligentiæ, quæ ita in eodem manent animarum gremio, ut neque sese de erudant pellantque, neque se mutua mixtione confundant. Eadem est de moralibus uirtutibus ratio. Quin etiam cum multæ sint in anima sapientis intelligentiæ, unaquæque illarum tota in singulis inuenitur. Profectò qui in Geometria siue Theologia peritus est, propositionem aliquã habet facultatis illius primam, habet secundam, tertiamque, & reliquas, atque ex cognitione unius in alterius cognitionem progreditur. Si prima doceat, secundam, secunda tertiam, & quisquis docet aliquid, possidet in seipso quod docetur, scilicet ut in qualibet præcedente propositione sequentes omnes contineantur. Quin etiam in qualibet sequente insunt similiter præcedentes. Quippe solemus sequentium indicij præcedentia sepe timari. Neque id iniuria. Siquidem in effectibus lucent imaginæ causarum. Hac rerum serie fit, ut sapiens una quauis propositione excogitata, uelocissimè percurrat in multas, atque ita multas, imò omnes in una conspiciat. Est ergo qualibet intelligentia in qualibet, & unaquæque tota tota continetur in singulis. Idem in uirtutibus moralibus accidit, nam acquisita illarum una, statim omnes habentur. Quis enim iuste distribuet, si aut timeat minas, aut libidini seruiat? Quisnam metus fortiter superabit, si emolliatur libidine? Quis domabit cupiditates, si formidini succubuerit? Denique quis honestè uitam ager, nisi per prudentiam optimum uitæ finem stauerit, & uias ad finem elegerit rectiores? Aut quis prudenter inspiciet, si mentis acies caligine uitiorum obnubiletur? Sunt ergo uirtutes istæ ita connexæ inuicem, ut in una sint omnes, & qualibet uirtus tota comprehendatur in singulis, sicut & tota Geometriæ facultas in præcipua eius propositione, imò in qualibet delitescit, cum per solertis ingenij sagacitatem ex qualibet propositione omnes eliciantur. Non potest autem diuisibilis qualitas tota simul rebus multis inesse. Profectò in una sola est, id est, corpore uno, & alias sui partes per alias corporis partes extendit, neque tota eius quantitas singulis corporis partibus inest, ideo intelligentiæ illæ moresque omnino indiuisibiles sunt. Quamobrem anima neque corpus, neque forma diuisa per corpus esse potest, siquidem ipsa est subiectum indiuisibilium qualitatuum. Ergo sicut dekar qui aut querit quanta sit scientia uel iustitia, aut putat Geometriam corpore geometræ esse minorem, ita despicit qui aut interrogat quanta sit anima, aut eam opinatur corpore minorè esse, quando quidem nullo modo corporalis est. Non solum enim incorporalia suscipit, uerum etiam multa in seipsa facit incorporalia, dum species rerum rationesque & habitus concipit, præsertim cum definitiones incorporalium fabricat. Quis autem eam quæ incorporalium causa est, esse dixerit corporalem, aut eam mortalem quæ subiectum est uirtutum? cum uirtutum officium sit repugnare mortalibus, siquidem speculatiua uirtus illa fugit, moralis fugat. Non potest autè qualitas subiecto proprio repugnare, imò immortale est illud necessariò, quod naturale receptaculū est qualitatuum earum quarum proprium est aduersari & imperare mortalibus. Vis autem rationis huius in eo consistit maxime, quod anima non modo subiectum est talium qualitatuum, sed & principium, ideoque naturam illam mortalibus repugnantem fortiuntur ab anima.

Quarta ratio. Species conceptioque intelligibilis suscipi non potest à corpore.

Cap. IIII.

ID sentiunt Græci omnes Platonici. Idem possumus ita Platoniorum Arabum sententia confirmare. Intellectus rem aliquam, puta hominem, non intelligit, nisi formam quandam uniuersalem hominum significatricem adipiscatur, quam intelligibilem formam & speciem nominant. Hanc adeptus, quid sit hominis natura ita iudicat, homo est animal rationale. Iudicium hoc, tum conceptus & conceptio mentis uocatur, tum rei cognoscendæ ratio & definitio, quam etiam solemus scientiam appellare. Si intellectus à corporis latitudine protendatur, tam forma intelligibilis quam conceptio latitudini corporis adhaerebit. In hac ipsa latitudine duo considerantur, primum scilicet, & extensio latitudinis. Igitur formæ illius conceptionisque sedes erit, uel solum punctum

punctum aliquod corporis, uel extensio. At uero si neutrum cōcedi debet, ut demon-
strabimus, sequitur ut intellectus in corpore minime protendatur. Ostendamus prius
punctum sedem talē esse non posse. Primū quidem animaduertendū est, punctum non
existere per seipsum, sed esse mensuræ corporis sic affixum, ut semper eius sit rei minus.
Si pro natura sua rem capit, certē nunquam accipit nisi terminum aliquem magnitudi-
nis alicuius, quæ in illa corporis mensura suscipiatur, cuius terminus est punctū, ita ut
sicut corporalis mensura suscipit rei aduenientis magnitudinem, sic talis mensuræ ter-
minus terminum suscipiat magnitudinis. Quare quicquid puncto corporis suscipi dici-
tur, nō est à magnitudine liberū, ideo si formæ intelligibilis receptaculū sit punctū, fieri
non poterit quin ea species diuisibilis sit, & terminum suum in puncto corporis habeat,
reliquas uero partes in corporis latitudine. Eam tamen indiuisibilem esse probabimus
in sequentibus. Præterea si dicatur punctum ita formā illam capere, ut solum ipsum sit
eius sedes & fundamentum, atq; illa per hoc maneat à corporis latitudine segregata, o-
porteret punctum quoq; esse disiunctum à latitudine, præsertim cum nihil sit proprium
accidentis alicuius subiectum, nisi quod propriè existit actu. Punctum huiusmodi erit
à linea separatum, neque erit lineæ aliquid, neq; terminus latitudinis, & linea per aliud
quoddam punctū huic proximū terminabitur. Rursum aliud illud punctū similiter pro-
prio existit actu, quo possit & ipsum accidētis formæ sedes fieri, eritq; ipsum quoq; se-
iunctum à linea, præcipue cum sit eadem punctorum omnium ratio. Quo efficitur ut
aut nullum sit punctum in linea, quo nihil est dictū stultius (terminis nāq; careret) aut
lineæ longitudo consiciatur ex punctis, quod etiam dictū ridiculum, quia punctū pun-
cto additum non auget longitudinē. Quod ea ratione conspicitur, quoniam si tria pun-
cta cogitentur sibi inuicem succedentia, interrogabimus nunquid punctum illorū me-
dium cogat duo extrema puncta inter se ita distare, ut se inuicem non contingant, aut
non impediat extremorū concursiōnem. Si distare cogat, certē non eadem sui parte tan-
git eorum unū, qua tangit alterū, alioqui non disiungeret inuicem. Quid si altera par-
te sui unum extremorū respicit, altera alterū ipsum duabus partibus constituitur, nec
est punctū, siquidem est diuisibile. Quare cogimur confiteri punctum mediū non im-
pedire aliorum concursiōnem. Itaq; erunt in omnibus omnia, neq; ullam suo concursu
efficient longitudinē, quando per punctum medium nullum inter alia puncta nasci-
tur interuallum. Si non constat ex punctis aliqua corporis longitudo, nullum reperi-
ri in ea punctum quod per se quandoq; ita possit actu fieri, ut fiat intelligibilis formæ
subiectum. Dixerit forte quispiā punctū non actu sed, potētia esse in corpore, & per eā
ipsam potētiā fieri intelligibilis formæ subiectū. Quamuis id iam fuerit confutatū, sic
tamen iterū confutat. Puncta huiusmodi tum quia potētia sunt, non actu, tum quia
sunt infinita, nulla ratione ita inuicē distinguūtur, ut aliud illorum potius quā aliud
formam illam capiat. Omnia itaq; illam capiūt. Quocirca intellectus aut infinitas simul
rei cuiusq; intelligendæ formas accipiet actu, aut infinite simul per infinita puncta rem
eandem intelliget. Vtrūq; impossibile est, tum esse formas infinitas actu, tum esse simul
intelligētias infinitas. Per hæc manifestum est, punctū corporis intelligibilis speciei se-
dem esse non posse. Sed nunquid ipsa punctorum continuatio corporis uel extensio se-
des erit? Nequaquam. Omnis enim forma que diuisibili subiecto recipitur, fit diuidua,
quemadmodū nūis albedo nūis diuisione diuiditur. Itaq; si a corporis latitudine speci-
es illa suscipitur, ita fit & diuidua. Talē uero illam fieri impossibile est, quod sic ostē-
dam. Si species secatur in partes, aut partes illæ dicuntur omnino similes esse, aut dissimi-
les. Sed horum neutriū est admittendū. Non est admittēdum quod similes sint omnino,
quia si ita similes sunt, ut in quauis parte ratio integra sit speciei totius, sicut in singulis
aque guttis integra ratio totius aque seruatur, certē intellectus in qualibet parte inspi-
ciet totum, atq; una speciei pars ad totius rei intelligentiam satisfaciet, superflua erunt
cæteræ. Præterea per talem speciem quæ undiq; sibi ipsi persimilis est, & tali similitudine
decipit intellectum inde ductum ad cognoscendum, confundetur prorsus iudiciū in-
tellectus in partibus discernendis à toto, tum in qualibet re ex partibus cōstituta, tum
uero maxime in re illa quæ ex naturis uarijs est composita, neq; poterit partes uel à parti-
bus uel à toto discernere. Alia tamen reuera ratio artis est ut pars est, totius alia ut est
totum

Sed unde miscetur: nūquid casu uel mente? Casu inquit. Nūquid hoc dictū nefas. Nam rarissima fieret mixtio talis, & quando fieret, tunc demū concederent illa sic unita incorporalia esse, quod ipsi uolumus. Concedent denique illa à mente misceri. Ex hac concessione duo statim no. inferemus. Primum, mentem esse incorporalem, si acceperas formas ducit ad habitum incorporeum, quæ sententia Epicureis aduersatur. Secundum, mixtionem illam à mente factam non aliter fore ueram, nisi in rebus ipsis talis quædam sit unio. Quod enim à mente præter naturam rerum fabricatur, figmentum est potius quàm scientia. Omnino autè oportet genera & differentias natura coniungi uicem uel disiungi, non mentis figmento, uel situ. Si enim figmento mentis id fiat, erramus, non discimus. Si autem situ, ita ut genus in parte, mentis dextra sit, differentia in sinistra, sanè quia licet menti communia hæc resolvere, illa mens diuidet. Per hanc ipsam diuisionem modo corporeo fecabuntur, & dimidium generis unum in parte dimidia dextræ partem relinquetur, dimidium alterum relinquetur in altera. Idem accidit differentie. Licebit partiri iterum. Hinc dilaniatio sequetur, non resolutio, & dum communia disperdemus, scientiam disperdemus. Quod si per diuisionem non lacerentur communia illa, sed genus in quauis sui parte supersit integrū, & similiter differentia, tam non erunt amplius corporalia, quia certa quantitate non indigent, ac etiam innumera bilia genera totidèq; differentias, qui ita fecabit, inueniet. Atque horum multitudo non natura constabit, sed mentis machinatione nascetur. Forsitan Epicurei ut has obiectio nes deuitent, non dabunt amplius speciem illam intelligibilem ex genere differentiaq; componi, sed partibus alijs. Nos autem quæremus, nunquid speciei pars, qualiscunq; illa sit, à tota specie differat, nec ne. Si non differat, sanè neq; pars erit illa quæ à toto non differt, sed erit totum, neque species illa erit composita, si nihil differt à partibus, quia sic partium caret diuersitate. Ergo differre speciei partem à specie fatebuntur. Nos autè ab illis, quomodo differat, sciscitabimur, si non tanquam genus differentia uel à specie ut ostendimus, num saltem tanquam à specie species, ceu à colore figura. Sed hoc admitti non potest. Non est enim species talis intra speciem. Non continetur sub colore si gura. Pars tamè intra totū est, & continetur ab illo. Forsitan ut speciem illam conceptione q; mentis habere partes conuincant, quæ sub illa contineantur, ad numeros confugient, atque inferent speciem à suis partibus discrepare, sicut quatuor à duobus, ab uno duo, nos autem licet id supra confutauerimus, rursus tamen ita refellimus. An uolunt partes illas speciei conceptionisq;, quam scientiam uocant, esse scientias? Si nolunt, creabunt scientiam ex incitijs, ac si albedinem constituerent ex figuris. Si uolunt, sic eos arguimus: Constat apud Philosophos, quamlibet scientiam habere obiectum suum in quo uersatur, quod scitum uocant. Declarent nobis isti, siquidem scientia illa quæ sunt unius scientia partes, obiectio carere non debent, nunquid idem sit scitum proprium cuiusq; illarum atque totius, an aliud? Si idem esse respondeant, tunc nulla illarum pars erit, sed unaquæq; totum, postquam æquatur toti. Vbi enim æquantur obiecta, scientia quoq; æquantur. Sin aliud fateantur, rursus id sequetur absurdum, quod scientia ipsa totius sciti præter partium scientiam erit, neq; ex partium cognitione cognoscetur totū, ubi non concurrunt scientia singulæ in scientia uniuersam. Verum sic iterū procedamus. Mens ut plurimum intelligit rationem ipsam rerum & unam, & uniuersalem, ut puta bonitatē ipsam, multis bonis æquè communē. Ratio huiusmodi quantū una & uniuersalis est, est & simplex. Ratio quoque Dei sicut angelus quotiens uerè cognoscit, tanquā indiuisibilis iudicatur. Hæc rationes essentia intelligibiles appellatur, eas nostra mens nunquā cognosceret, nisi formas earū haberet in se uelut imagines. Nā si cognoscendo agit aliquid, nec agit nisi sit, actu, nec agit aliter quam actu sit, actu uerò fit per formā, nunquā essentias contemplantur, nisi earundē formis ornetur. Formæ tales licet quandoque intelligibiles appellentur, proprius tamè intellectuales dici debent, essentia uerò intelligibiles. Hæc enim est ueterū Platonicoꝝ cōsuetudo. Si forma quædam talis, essentia talis, imago in nostra mēte spargat in partes, tūc partes illæ aut ita se habēt ut nulla illarū essentia ipsa respiciat, aut alia respiciat quidē, sed non alia, aut omnes. Si primū deī, tūc forma illa tota essentia nullo modo respiciet, cū nullus sit respectus in partibus. Sicut enim tota forma cōstat ex partibus, si totius respectus ex partū respectibus cōgregatur.

Quod

Quod si nullo pacto essentiam aspicit, non erit eius imago, neque ad eius intelligentiam conferet. Si detur secundum, pars quæ non respicit essentiam, nihil attinet ad intellectuale formam, postquam ad essentiam non spectat intelligibilem. Si autem tertium concedatur, statim interrogabimus, utrum quæquæ pars eundem habeat aspectum, an aliter potius alium? Si eundem habere respondeatur, & habere eundem non possunt aliter quam si quæquæ referat essentiam totam, profecto nulla earum pars formæ intellectuales erit, sed quælibet erit tota, una ad cognoscendum sufficiens. supererunt alia, quæ etiã innumerabiles erunt actus, si corporis diuisione secantur, & conducunt ad actionem. Si autem aspectum habent alium atque alium, nec aliter hoc fieri potest quam si partes singulæ formæ totidem aspiciant, essentia partes, quandoquidem intellectuale intelligibili oportet æquari. Sequitur ut essentia illa sit diuisibilis, quam tamen ratio vera esse simplicem concludebat. Neque posset simplicem iudicare, nisi aspectu simplicem eam intueretur. Multiplici autem aspectu partium diuersarum, multiplicem iudicaret. Opinatur autem eos in hunc errorem propterea incidisse, quod scientias nonnullas in rebus compositis uersari considerabant. Qualis est scientia de homine, qui ex animali rationaliq; componitur, tanquam genere suo & differentia. Qualis est scientia de septenario & denario, numerisq; alijs qui ex numeris uel unitatibus congregantur. Nos autem putamus hominem, quatenus homo est, unum quid esse & simplex, quia una eius est forma. Huius signum est, quod in plures homines non diuiditur. Siue enim secundum speciem diuidas ipsum in genus & differentiam, neutrum illorum homo est. Si uel secundum singula in caput, pectus & femur, illorum nihil est homo. Corpus quidem secas quia discerpis in membra, quæ corpora sunt, non secas hominem, quia non secas in homines. Quod autem tale quiddam est in seipso, & in plura talia non diuiditur, illud certe quantum est tale, indiuiduum est & simplex.

Denarius quoque, quantum denarius, non diuiditur, nam una species est duntaxat, & una forma, quam in plures denarios partiri non possumus. Quod si partiamur, numerum quidem partimur, quia partimur in numeros, denariu non partimur, quia non distribuimus in denarios. Neque obstat quod in specie genus & differentia uideatur includi, non enim in ea sunt duæ formæ, sed una. Nam licet aliud sit in rerum ordine animal esse, aliud esse rationale, in homine tamen est idem, & (ut Platonicè loquar) ipsi hominis natura rationalitas quædam est. Rationalitas autem nihil est in homine aliud, quam animalitas ipsa in actum rationis educta. Talis autem forma simplex esse simplicis fundamentum species est, quæ non dispertit seipsam in singulos homines, sed totam singulis se communicat, & per hanc singuli unum sunt.

Differunt autem per alia quæ extrinsecus adiacent, ad speciem minime pertinentia, Quod quidem speciei simplicitatem significat, quæ ex eo quoque non parum significatur, quod species magis minus ue non suscipit, & in quodam certo consistit gradu naturæ, cui nihil addi potest, nihil demit, quin species ipsa mutetur. Testantur hoc species numerorum, septenarius species quædam est numeri, adiunge huic unum, nouam creabis speciem, scilicet octonarium. Subtrahere unum, senarium habes, nouam numeris speciem. Quoniam uero scientia non de singulis uel generibus propriè, sed de speciebus habetur. Singula enim quia innumerabilia sunt, mutanturq; neque comprehendiuntur, quoniam, inquam, de speciebus scientia est, species uero sunt simplices, scientia quoque illarum est simplex, si modo scientia ueritatis adeptio est. Veritas autem est rerum cum mentibus adæquatio. Neque nos turbet aut multitudo uocabulorum, aut cogitationum multiplicium uarietas, ex quibus conflare scientia forte uideatur. Præparationes quidem hæ sunt ad scientiam siue pedisequæ. Scientia actus est unicus, siue habitus, tactus, inquam, simplex simplicis formæ, indiuiduus indiuiduæ ueritatis intuitus. Subitè intelligentiæ lumen. Sed ex hoc eorū error euidentius redarguitur, quod multæ sunt scientiæ de rebus, pculdubio indiuiduis. Quis enim diuidat unitatè? Quis itè simplicitatè & puritatè? Quis diuidat esse ipsi simpliciter? Porro quicquid diuidimus, in partes diuidimus toto priores. Hæc uero ex nullis partibus præcedentibus componuntur. *Homine quippe in animal & rationale resoluiamus, animal in corpus & sentiendi naturã, corpus in*

substantiam & quantitatem, substantiam in esse & sufficientiam subsistendi. Esse uero ipsum in quas partes resoluamus, ignoro, nisi forte in unitatem & multitudinem Plotinus Proculusque resoluant: at uero unitatem ipsam ulterius non resoluunt. Nemo unitatem resoluet in numeros, nemo punctum in magnitudines, nemo formam rei ultimam in aliam formam, aut primam materiam in materiam, nullus denique simplices illos mentis nostrae conceptus, qui de scientiarum principijs semper intra nos lucent, in conceptus aut notiores referet aut priores. Vbi resolutio cessat, cessat diuisio, ubi diuisio desinit, perfecta simplicitas possidetur. Quamobrem concludendum est, primos conceptus mentis simplices esse, & illa quae inde noscuntur, partim talia esse, ut quamuis diuidi uideantur, ea tamen ratione noscantur, qua minime diuiduntur, ideoque notionem eorum esse indiuisibilem. Partim esse talia, ut penitus simplicia sint, & propterea simplicem esse eorum perceptionem, si modo intelligentia rebus intellectis aequatur. Si conceptus, notio, perceptio, simplices sunt, formae quoque intelligibiles unde nascuntur ista, sunt simplices. Si ita est, mens quoque est simplex, quae simplicium est subiectum. Et quoniam quo quid simplicius est, eo est magis indissolubile, mensque summum simplicitatis attingit gradum, ut diximus, in cognoscendo summum quoque gradum naturae indissolubilis assequitur in uiuendo. Intelligentia enim est uitae reflexio in seipsam. Ideo si per intelligentiam quae uitam sequitur, simplicitatem summam attingit, quae naturam antecedit indissolubilem, multo magis per uitam intelligentiam priorem assequitur indissolubilem gradum simplicitate ipsa posteriorem.

Quinta ratio. Si mens est corpus, tangendo intelligi & currendo.
Cap. V.

SI mens est corpus, aut forma diffusa per corporis magnitudinem, duo quaedam in se habet, ut alias indicauimus, punctum uidelicet, & latitudinem. Atque eisdem conditionibus mancipatur, quibus & corpus. Ideo non aliter res intelligendas eo comprehendet, quam tangendo illas, scilicet per illas amplificando, & insitit corporis tranfendo. Aut igitur tangere dicitur, puncto solum ut intelligat, aut sola latitudine, aut utrisque. Si solo utitur puncto, & ad cognoscendum indiget tactu, rerum magnitudines non cognoscat, quippe per punctum puncta attingit, non magnitudines: atqui etiam si attingeret, nunquam tamen totum aut totas eas agnosceret. Nam punctum in eo sunt infinita. Infinita quoque in magnitudine. Illorum omnium cumulus est intellectus, horum quodammodo cumulus est magnitudo. Infinita pertransire non licet. Ergo neque mens ipsa tota intelliget unquam, neque totam intelliget magnitudinem. Igitur non solo utitur puncto. Num sola utitur latitudine ad tangendum? nequaquam. Sola namque illa cognosceret, quae latitudine ipsa tanguntur. Haec uero ea sunt tantum, quae & ipsa latitudine distenduntur. Nunc autem praeter haec alia multa cognoscimus. Confugient ad hoc nonnulli, ut mentem confiteantur ambobus uti ad cognoscendum, puncto quidem ad simplicia, ad alia latitudine. Verisimile istud apparet, non tamen est uerum. Primum quidem per punctum simplicia illa attinget solum quae corpori applicantur ut punctum, formas uero solutas aut numeros non attinget. Deinde per latitudinem suam percurrat totam cognoscendi corporis magnitudinem, ut intelligat totum. Non potest autem latitudo aliqua totum aliquod transcurrere spatium magnitudinis, nisi qualibet sui parte in longum quamlibet spatij illius percurrat partem. Ergo mens singulas ipsius partes cuique parti corporis cognoscendi discurrendo per ordinem admoebet, admoehendocognoscat. Admoebet autem partes quodammodo infinitas. Tot enim partes mens habebit, si latitudo corporalis extiterit. Itaque breui tempore quasi innumerabiliter quamlibet illius corporis portionem intelliget, & ipsum corpus secundum particulas penes infinitas innumerabiliter cognitas, infinitis, ut ita loquar, uicibus innumerabiliter apprehendet. Sed hanc argumentationem nobili quodam Plotini nostri sententia breuiter concludamus. Quaeque intelliguntur, aut sua natura simplicia sunt, aut saltem dum per resolutionem simplicia sunt, intelliguntur. Quia uero indiuidua solis indiuiduis capiuntur, uis illa in nobis quae capit talia, est indiuidua. Si ergo mens esse dicitur corporalis, non tamen latitudo

dine sua capiet illa, sed aliquo potius impartibili. Si solo hoc capit, solo intelligit. Soli
igitur hoc eius impartibile re ueramens erit. Quid reliquis opus est partibus, ut sit intel-
lectus, quando non opus est alijs ad intelligendum, postquam unum illud impartibile
sufficit. Vnum igitur hoc mens est, hoc retine, segrega cetera, mentem simplicem es
adeptus. Cuius simplicitas etiam hinc apparet, quod accipit sine longitudine punctum,
sine latitudine lineam, superficiem sine profunditate, numeros absque litu, pulchritudine
sine turpitudine mixtione. Sic enim seorsum ista discernit considerando, neque confide-
rat aliter quam accipiat. Forma uero corporalis non omnino sic accipit ista seorsum. Si
animum esse simplicem indiuiduumque illud liquidius ostendit, quod simplicitate & indiui-
dua comprehendit, multo liquidius hoc declarat, quod quacunq; secundum se simpli-
cia uel indiuidua forent, & tamen quia cum alijs iunguntur, composita diuisa que eua-
dunt, animus segregat ab oppositis, redditque simplicia prorsus & indiuidua. Non posset
autem illis restituere simplicem indiuiduamque naturam, nisi ipse esset simplex & indiui-
duus. Denique si infectis restituit puritatem, ipse est extra & si per infectionem.

*Sexta ratio. Intellectus accipit secundam se totum quicquid capit, quod non
faciet, si fuerit corporalis. Cap. VI.*

N Vllum corpus aliquid in se continet, nisi per eam quantitatē adaequationem
per quam se toto totam rem comprehendat, partem uero parte, atque maio-
re sui parte, maiorem rei contentae partem, minorem minorem. Intellectus non
hoc pacto res ipsas capit, nam se toto capit quicquid accipit. Eodem quippe
modo capit, quo intelligit, intelligit autem se toto quicquid intelligit. Nempe si quis di-
xerit intellectum duas partes corporales habere, quarum una quidem capiat rem & intel-
ligat, alia minime, redarguemus eum, asseuerantes intellectum re uera esse partem illa-
que rem capit atque intelligit, liquidem ab intelligendo dicitur intellectus, illa uero qua
non intelligit, intellectum non esse. Quapropter natura illa quae re uera intellectus est
se tota rem quamlibet intelligendam capit atque cognoscit. Quando ergo intelligit homi-
nis corpus, intelligit & corporis illius membra, se toto cognoscit totum corpus huma-
num, se toto cognoscit quodlibet eius membrum. Nam qui membrum quodlibet ad
quodlibet comparat, & membra quaelibet ad totum refert, necesse est ut idem tam sin-
gula membra cognoscat, quam corpus totum. Neque duas ponere debet partes in intel-
lectu, quarum una unum cognoscat membrum, altera alterum. Per neutram enim illa-
rum posset illa comparatio fieri. Si ut cognoscit, ita & capit, se certe toto capit tam totum
corpus, quam membra corporis singula. Nullum uero corpus, nullaque forma corporea
hoc pacto potest aliquid capere, nec potest corpus unum omnibus pariter aequari cor-
poribus. Quomodo enim corpus cinis corpori formicae equi, elephantis, solis aequabi-
tur? Mens autem corporibus omnibus tam maximis quam minimis pariter adaequatur,
cum omnia intelligendo similiter comprehendat. Neque ipsis solum, uerum etiam quodam
modo summam se aequant aequalitati, dum res omnes minus magisque aequales per acces-
sum ad aequalitatem summam recte metitur. Vbi mens inter res quaslibet aequalitas i-
psius participes & ipsam aequalitatem se inserit mediam. Quod si summam aequalitati proxi-
me adaequatur, nulla inaequalium qualitatum iniquitate pulsatur.

*Septima ratio. Intellectus accipiendo rerum formas, non amittit suam,
corpora eorum. Cap. VII.*

S Olent corpora quando corporum aliorum formas accipiunt, suas amittere. Quo-
modo enim aqua igneam caliditatem induet, nisi frigiditatem suam exuerit? Quod
si quando aliena accepta, remanet etiam propria, sit imperfectior, ut quando rema-
net dulcedo in uino, etiam aqua illi infusa sit dulcis, sapor inde debilior. Mens autem
rerum omnium accipit formas, dum omnes agnoscit, & cognitas in seipsa uolunt, neque
illas accipiendo, formam propriam amittit aut debilitat, quippe cum ex operatione sem-
per cuiusque formae habitus designetur, atque operatio intellectus intelligentia sit, sequi-
tur ut

tur ut forma intellectus sit ipsa (ut ita dixerim) intellectualitas naturalis, que tunc perfecta maxime iudicatur, quando operatio eius intelligentia perfectissima est. Hæc autem tanto est perfectior, quanto plures rerum formas attingit. Sublimior enim fit, uelocior & lucidior. Quamobrem intellectus corporum omnium formas accipiendo, non modo non amittit aut non remittit suam, sed (quod est contra naturam corporis) summopere perficit. Penetrat eorum substantias, & cuncta in singulis conspiciit, dum in simplicibus per compositionem uidet mixta, in mixtis per resolutionem simplicia intuetur. Ergo mens ita esse uidetur in omnibus, ut in singulis ipsa sit cuncta. Rursus est extra & supra omnia corporalia. Alioqui non posset hæc ab incorporeis fecerere, & illa ab his discernere. Si est in omnibus corporalibus, omnia, atque etiã extra omnia, omnibus imperat per naturam. Quapropter nullius corporis uiolentia è suo statu deijcitur.

Octaua ratio. Forma est in mente uniuersalis: Talis in corpore esse non potest.
Cap. VIII.

CORPUS & forma per corpus extensa, aded (ut ita loquar) materialia sunt, ac particulari situi temporisq; astricta, ut uniuersalẽ uim nullam habeant. Quo enim quid corporali materiã propinquat magis, eo angustius est, quo discedit longius, eo fit amplius. Quamobrẽ intellectus esset corpus, uel forma diffusa per ipsum, formę omnes ab eo susceptę, etiã si in seipsis essent uniuersales, in eo saltem particulares omnino materialesq; euaderent. Nam formę in subiecto quod est astrictũ materiã passionibus, nullam uim retinent ad uniuersale quicquam representandũ. Ita intellectus quicquid cogitaret, per formam materialem, singularibusq; conditionibus astrictam excogitaret. Cum uera operatio rei cuiusq; formam rei operantis sequatur, intellectus per talem formam operans, id est excogitans, singulariter solum operaretur. Qualis autẽ operatio est, tale semper est opus. Ideo intellectus singulariter cogitans, sola singularia cogitaret, neq; commune quicquam et uniuersale cognosceret. Vnum quidem hominem, puta Socratem uel Platonem in se reuolueret, humanam uerò naturam illis æquẽ communem minime. Neq; regulam in moribus et artibus ad plura uniuersalẽ statueret, neq; legem conderet unquam multos hominum actus respicientem. Si mens etiam sine electione & usu quotidie in seipsa formas parit uniuersales, fit ut ipsa fons earum naturalis sit, & receptaculum naturale. Formę huiusmodi propriã alicui materiã minime astringuntur, neq; mens igitur materiã alligatur, neq; corrumpitur unquam. Corruptio enim ex materiã insidijs prouenit.

Nona ratio. Mentes se inuicem complectuntur, corpora nequaquam.
Cap. IX.

DVO corporea se inuicem mutuis amplexibus continere non possunt. Quod enim per quantitatem aliud continet, maius est illo quod continetur. Non potest autem unum corpus alio quodam uno corpore amplius esse simul atq; angustius. Sic Saturni sphaera Iouis sphaeram ambit & continet, non e conuerso. Alia uerò mens aliam continet, & ab eadem pariter cõtinetur. Mens quidem mea tuam considerat, tua meam. Itaq; nostrę mentes se inuicem considerando, uicissim se capiunt, capiendo intelligunt, complectuntur intelligendo. Et (quod maius est) una mens amplectitur omnes, quando mentium omnium naturam considerat. Quare si quęque mens mentem quamlibet intueretur, quod potest quidem, si animaduertat, quauis mte mens quęlibet clauditur. Non potest aut quodlibet corpus quolibet corpore claudi. Si quęlibet rerum species est immortalis, consequens est ut singularis substantia, quę speciei suę seipsam æquat, sit immortalis. Mens autem quęlibet quęlibet (si cõtingat) introspicit, & in singulis cunctarum conspiciit speciem, ubi suę speciei per actum reflexum, qui cognitio est, se æquat. Ergo & per actum rectum, qui est uita, prius se equauit eidem. Si ita est, sequitur ut uel quęlibet mens semper fuerit, futuraue sit, sicut ipsa mentium species, uel saltem futura sit semper ut illa.

Decima ratio. Mens per omnia corpora operatur, et supra corpora.

Cap. X.

Quoniam forma operandi principium est, res quæq; secundum genus agit, ex quo omnia prolem sibi similem, modo possint, in specie generant, ultra uerò genus suum nihil agit. Sed neq; etiam hæc inferiora ultra speciem operantur, (nunquam enim canis generat ouem) & multo minus aliquid supra suam speciem operantur. Nam quo pacto canis hominem procreabit? Quo fit, ut corpus agendi uim suam nec ultra proprium genus, & multo minus supra naturam suam possit extendere. Nunquam igitur attinget, assequetur, producet, aut quodlibet corpus aut incorporalia. Intellectus si corpus esset, certum quoddam corpus esset in specie aliqua corporum. Ex hoc duo sequerentur absurda. Primum, quod multorum corporum formas neq; susciperet, neq; conciperet. Corporum quidem ipsius similitudinis formas non caperet, quoniam iam haberet. Quomodo em̄ ignis formam alterius ignis accipiat? Dissimilium uerò corporum formas nequaquam conciperet aut pareret, quælibet em̄ natura sibi simile parit. Ad hoc autem quod intelligat, oportet ut rei intelligendæ formam accipiat primum, deinde ex illa definitionem rei rationem uel concipiat, tunc deum perficitur intellectio. Per pauca igitur corpora intellectus cognosceret, si corpus fuerit, cum nullius corporis similis accipiat formam, nullius dissimilis corporis formam concipiat, & intelligere nequeat, nisi & accipiat pariter & concipiat. Quod si quo modo geri possit, ut corporalem aliquam formam accipiat uel concipiat, profectò non aliter q; secundum naturam propriam hoc efficit. Si accipiet aliunde formam, in naturam trahet suam. Si concipiet ex seipso, secundum naturam suam parturiet. Ergo per formam quamlibet ab ipso susceptam uel etiam conceptam, semper certam quandam speciem corporis sibi conuenientem & congruam apprehendet, neq; corporaliū generum diuersitatem considerabit. Nunc autem uidemus mentem non modo quæcūq; corpora sunt animaduertere, sed alia infinite plura & uaria prout libet effingere.

Secundum uerò sequeretur absurdum, si intellectus esset corpus, quod uidelicet ordinem corporum non transcenderet, cum corpora ferme nūquam ultra suam speciem, certe nunquam supra suum genus aliquid operentur. Mens igitur nūquam cognosceret incorporalia. Vtrum horum præstantius arbitraris? Substantiam nec an actionem? Substantiam certe, quæ ipsius actionis est causa. Cauendum itaq; ne operationem aliquando substantia sublimiorem consueamur. Esset autem mentis operatio sublimior quam substantia, si substantia quidem eius certum corpus esset solummodo, intelligentia uerò eius & corpora quæque & incorporea comprehenderet. Quapropter non est corpus, quandoquidem ultra corpora quælibet apprehendit etiam incorporea. Atqui neq; etiã est forma aliqua mixta corpori, nam forma mixta sicut per corporis diuisionem fit diuidua, sic fit, qualis per corporis qualitatem. Ideoq; certam quandam mens sibi cõtraheret qualitatem à corpore, per quam ipsa ad certam speciem corporaliū rerũ determinata, certam speciem corporaliū cognosceret solum, sicut uisus per oculum ad colores cõtrahitur. Et formas simillimas non caperet, ut diximus, neq; etiam dissimillimas. Atque hæc Aristotelis sententia est Platonice comprobata. Sed addunt Platonici, quod mens si mixta esset, neq; caperet incorporea, quia quod mixtum est, sincera non comprehendit, neq; affectaret attingere aliquid à corpore separatim, alioquin affectaret à corpore separari atq; dissolui. Neq; aliter cognosceret quam moueatur, sicut materialis potentia solet. Nunc autem non ut mouetur, sed ut ipsa sibi met̄ efficit species, sic abstrahit, inscurrit, seq; in se quasi absq; sine reflectit. Neq; obstrapat hic nostris auribus Epicureus aliquis, negans intellectũ incorporalia capere. Sanè & cupit illa semper, & capit sola summa cum uoluptate tãquam ipsi simillima. Neq; solum illa cupit & capit, sed etiam procreat. Quid enim nos aliud modo in his disputationibus nitimur, nisi rem aliquam mentis nostræ (ut ita loquar) manibus fingere à corpore alienissimam? Quam finximus iam & fingimus, atq; ipsi ipsis mentis manibus atrectamus, & antequam effingeremus, prospeximus effingendam. Nempe cum primum statuimus animã monstrare incorporalẽ esse, uidebamus iam aliquem alicubi incorporalis naturæ gradum, ad quem perducere animam

animam volebamus. Quid quotidie facimus disputandos quotiens esse rem aliquam alleteramus, quæ existat quidem, nullam uerò habeat longitudinem, latitudinem, profunditatem, uel qualitatem aliquam, uel figuram, tunc certe spiritum quendam mente creamus supra corpus, & corporis passiones. Ibi profectò nostra mens est, ubi parit, parit inquam prolem sibi per similem, nullo modo substantia sua sublimiorem. Igitur mēs nostra corpora & conditiones corporum supereminet. Quamobrem neq; loco clauditur, neq; temporum limitibus circumscibitur. Vbiq; igitur esse potest, & semper. Idcirco nihil prohibet illam fore perpetuam.

Vndecima ratio. Mens statu proficit, corpus motu. Cap. X.

NVquam corpus formam nouam accipit, nisi per motum. Nam per alterationem (ut aiunt Phisici) forma inducitur in materiam. Mens autem neque per motum accipit formas, neque accipiendo mouetur. Quæ quanto magis ab omni perturbationum & negotiorum motu quietem agit, tanto magis proficit speculando. Vbi etiam apparet eius æternitas, quia suapte natura solam speculationem ueritatis affectat, atq; ideo statum, sine quo non perficitur speculatio. Proficit autem corpus motu, quod per motum natum est. Quod ergo stando proficit, ex statu dependet, ideoq; stabilem habet substantiam, atq; perpetuam.

Duo decima ratio. Quæ in materia sunt contraria, non sunt in mente contraria. Cap. XI.

Formæ contrariorum elementorum dum sunt in materia, contrariæ inter se sunt, quia pellunt se inuicem, & interimunt. In mente non sunt contrariæ, quia ibi non modo non pellunt se inuicem, sed & iuuant. Simul quidem nostra mens habet contrariorum elementorum formas, quando simul elementa considerat. Simul quoq; comprehendit bona & mala, utilia & inutilia, pulchra atq; deformia, lucem & tenebras, uocem atq; silentium, dulce & amarum, & reliqua, atq; ex cognitione alterius contrarij sincerius iudicat alterum. Non igitur est corporea, neq; etiam proprie corruptibilis. Quippe quod corrumpitur, ut plurimum corrumpitur à cōtrario. Quid autem esse potest menti contrarium, quæ tantam habet super contraria potestatem, ut ab ipsis auferat cōtrarietatem, & sua pace conciliet inimicæ? Neq; rursus corruptibilis est, quod à suis conseruatoribus disjungatur. Nam si aliena & contraria alienis contrarijsq; conciliat, multo magis se suis tum causis tum seruatoribus admouet.

Decimateria ratio. Mens accipiendo formas non mutatur. Cap. XIII.

Corporis cuiusq; forma quando uerè ab alio corpore capitur, tale reddit omnino illud quod suscipit ipsam, quale est corpus illud à quo forma tribuitur, uel uti quando flamma ignis à ligno suscipitur, lignum facit calidum atq; igneum. Flamma uerò illa in speculo longe distante respiciens, speculum non reddit calidum aut igneum, quia non uerè ab illo suscipitur, cum propter distantiam ad ueram ignis flammam non sit paratū. Imò uerò nullo modo flammula illa, id est imago illa flammæ, cum spiritalis sit, in speculi corpore figitur, sed in spiritali Solis lumine, quod ambit speculi superficiem. Fiunt autem huiusmodi rerū imagines non à corporibus his, quorum imagines sunt (corpus enim non procreat aliquid in corporeum) sed à lumine spirituali corporibus circumfuso. Lumen quoq; ipsum à Solis globo non nascitur, sed à Solis anima, cuius lux cum intra se sit inuisibilis, eiusdem longius se inuisibilis, in qua ipsa quoque anima fit conspicua. Nam ut placet Orphicis, & Heraclito, lumen nihil aliud est nisi inuisibilis anima, unde per hoc omnia reuiuiscunt, anima uerò lux inuisibilis. Sed ne longius digrediamur, formæ uel imagines corporum nō sunt in speculis. Mens autem corporum accipit omnium formas, quando de corporibus iudicat. Num accipit uerè? Verè profectò. Nempè ut accipit, ita iudicat, uerè iudicat, uerè igitur accipit, accipit à

N 3 seipsa

scilicet (ut Platonici opinantur) quando corporum simulachris excitata, formas quæ in mētis abdītis latent, promit in lucem. Accedit, quod ubi perfectior forma est, ibi est & uerior, quanto uerò perfectior sit forma corporum in mēte quàm in ipsis corporibus, & aliàs declarauimus, declarabimusq̄. Et hinc patet quod humana natura in Platone uel Socrate solius Platonis est, & solius Socratis propria. Humana autem natura illa, quæ mente concipitur, quando sub una hominis definitione hominum conditione cōsiderat, ad singulos homines habet uisum, siquidem omnes complectitur. Præterea si ueritas uel rei cuiusq̄ in pura integritate cōsistit, uel integra puritate, atq̄ forma in materia uisum suam integram non retinet propter passionis admixtionem, & extraneis accidentibus circumfunditur, uerior res quæq̄ inuenitur in mente, ubi rei ipsius idea naturaliter insita notionem rei parit, necessaria quidem includentem omnia, superuacua uerò penitus excludentem. Mens igitur usq̄ adeo uerè corporum capit formas, ut uerius etiam eas habeat quàm materia corporum. Igitur si ipsa sit aliquid corporale, talis reddetur omnino, qualia corpora. Fiet ergo aqua cum aquam intelligit, cum ignē intelligit, ignis. Et quia simul intelligit calorem atq̄ frigus, fiet contraria simul. Nunc autem formas accipit omnium, neq̄ e suo statu deicitur, imò perficitur capiēdo. Hinc apparet intellectum non esse corporeum. Apparet etiam non esse mortalem. Ille siquidē eo modo quo est, accipit quicquid accipit. Esse suum intellectuale est duntaxat. Nō ergo accipit quicquam aliter quam intelligendo. Per huiusmodi susceptionem nō modo non deficit, sed & proficit. Nihil ergo suscipit aliunde, quod ipsum mutet & perdat, & quod maius est, tantum in omnibus formis suscipiendis lucratur, ut lucrari etiam uideatur in malis. Si tanto perfectior euadit, quanto cognoscit plura, certè perfectior est si rerum priuatis, nes, defectus & mala discernit, quàm si ignoret. Quæ ergo in seipsis mala sunt & noxia, in mente fiunt bona atq̄ salubria, Multum abest ut ea natura à malis noxijsq̄ rebus inueniatur, quæ ita mala conuertit in bona, ut ipsi bona sint omnia.

Decimaquarta ratio. Operatio corporis tendit ad rem compositam, mentis ad simplicia. Cap. XLIIII.

Operatio cuiusq̄ rei esse ipsum rei semper sequitur, ita ut illius sit operatio, cuius & esse, & modus operandi idem sit, qui & essendi, & opus ad quod terminatur operatio, sit simile operanti. In rebus ex materia & forma corporali compositis, esse nō est materiæ proprium aut formæ, sed totius compositi ex utroque coniuñctione confecti. Igitur & compositi ipsius propriè operatio est, quare & modo composito operatur, & opus producit compositū, hoc in elementis, plantis, animalibus inuenitur, quæ quidem opera composita sicut ipsa sunt, generat. Si intellectus cōrpus aliquod esset ex materia & forma compositum, cum eius operatio intelligentia sit, hæc ipsa intelligentia semper ad aliquid compositum terminaretur, unde nunquam aliud præter res compositas intelligeret. Nunc uerò nostra mens usq̄ adeo naturalē excellenti compositionem, ut corpora composita in materiam resoluat & formam, & cogitet utrumq̄ seorsum. Vtrumq̄ uerò per se est simplex. Atq̄ in hoc maxime excellentia eius aspicitur, quod illa quæ in materia quodammodo falsa sunt, tanquam uera comprehendit, sicut figuras, & principia figurarum. Quæ in materia sunt impura, discernit ut pura. Qualitates em̄ quæ sunt in materia mixtæ inuicem, & interfectæ contrarijs, ipsa secundum proprias diiudicat rationes. Quæ in se multa sunt, conspicit tāquam unum, eui sub una specie homines infinitos. Quæ in se mobilia sunt, tanquam stabilia speculatur, quando temporis partes quæ in se ipsis fluunt, simul colligit, & præsentī annectit præteritum & futurum. Quæ in se distantia sunt, tanquam unita læpissimè conuertitur, quando totū orbem uidet in puncto. Neq̄ temporum interualla, neq̄ locorum spacia mentis intuitū cohibent. Quæ (ut ita loquat̄) mortua tanquam uiuentia. Siquidem lapides qui uita carerent, mens uiuos intra se possidet, quando ad primam à qua facti sunt, comparat uitam. Quæ corruptibilia tanquā perpetua, quando singula corpora quæ loco subiciuntur & tempori, mens intuitu suo à locis et temporibus eximit. Ex omnibus his colligitur, intellectum neq̄ esse corporeum aliquid, cum longè aliter quàm corpora operetur, neque

esse impurum, infectum, dispersum, mutabilem, corruptibilem, quippe cum illa etiam que talia sunt, sua quadam ut ab huiusmodi liberet passionibus.

Decima quinta ratio. Actio mentis finitur in actione, actio corporis in corpore. Cap. XV.

NVllius corporis actio in ipsam actionem proprie definit, sed in exteriorē transit materiam. Nam si in actionem desineret, actio illa in operante restaret, ubi in seipsum operaretur, puta ignis seipsum calefaceret. Quod non potest à corpore fieri, quia si corpus non agit ex se, etiam non agit in se. Rursus si quicquid corpus agit, mouendo agit, certè cum mouere se nequeant, in seipsum agere nequit. Videmus autem mentis operationem, ipsam scilicet intelligentiam, in seipsam desinere, neque quicquam per se extrinsecus facere, nisi forte quandoque mouere uoluntatem, quæ motis brachijs opus aliquod extra producat, quale fuerat cogitatum. Sensum autem dicimus quodammodo extra se fluere. Quia aliunde mouetur, prospicit aliena, externi finis gratia operatur, neque sui ipsius est conscius. Mens contra, mouetur liberè, se suaque inspicit, sui gratia operatur. Ideo essentia apud Platonem status dicitur, quia si sine uita sit, torpet. Vita motus, quia iam exit in actum. Mens reflexio, quia sine hac uita in externum opus efflueret. Sed mens sinit uitalem essentiam motum in semetipso, reflectit ipsum in essentiam quadam sui ipsius animaduersione. Trahit quoque cetera omnia ad seipsam, prout res potius ut ipsa mens est, quam ut res extra existunt, considerat. Vocatur etiam reflexio infinita, quia in operationem suam non modo semel mens hominis terminatur, uerum etiam innumerabiliter, cum se aliquid intelligere animaduertit, & quod animaduertat agnoscit, & cum aliquid uelle se uult, & uult quod uelit se uelle, atque eadem ratione deinceps, ubi uel operatio alia in infinitum terminatur ad aliam, uel eadem in se replicatur innumerè. Hinc patet intellectum non solum esse incorporeum, sed etiam immortalē. Siquidem per seipsum operatione sua se format semper & perficit, semper intelligendo atque uolendo. Hoc autem nihil est aliud quam seipsum uel facere, uel seruare, uel renouare continuè, quod quidem quotidianæ renouationis nomine Paulus Apostolus appellauit. Quo fit ut nunquam à suo perfectore uel seruatore desciscat & absit, cum nequeat abesse unquam à semetipso, atque ideo formetur semper atque perficiatur. Quinetiam si naturalis generationis finis immortalitas quadam est, multo magis intellectualis generationis finis est immortalitas. Sed quia natura prolem extra se gignit, immortalitas eius expletur in successione nascentium. Quia uerò mens generat in se ipsam se, tum alia, quantum & sui & aliorum omnium concipit rationes, quando aut se intelligit, aut alia, sequitur ut immortalitatis huius uirtus in mente ipsa genitricem seruetur. Hic etiam latet argumentatio quadam huiusmodi. Præstantius est bene esse, quam simpliciter esse. Quisquis igitur bene esse sibi præbet, multo magis potest sibi esse se præbere. Intellectus sibi dare bene uidetur, quando format perficitque seipsum tum speculatione, tum moribus. Quapropter esse quoque sibi potest secundum formam ita præstare, ut nunquam desinat esse. Mirò quod Proculus ait, animam, cum sit generationis principium, ita seipsam gignere atque uiuificare, ut essentiam habeat à seipsa. Atque summam de omni indiuisibili substantia in sua essentia existente, affirmat tum producere tum continere seipsam. De omni autem substantia diuisibili, etiam de ipso cælo, dicit necessariò aliunde produci atque contineri. Sed hoc ipse uiderit. Latet præterea alia quedam alia argumentatio. Quando intellectus operationem suam primo, atque inde uim in seipsum agit. Igitur & per seipsum. Nihil enim inter intellectum, atque ipsummet medium interponitur. Adde quod quemadmodum corpus quia ex se non agit, ideo non operatur in se, sic intellectus quia in se operatur, ideo ex se operari censetur. Si ex se in se agit, igitur & per seipsum. Si enim utriusque in eo actionis termini sunt, igitur & mediū. Quid ergo prohibet intellectum à corpore separatim operari & uiuere? præsertim cum operatio ipsius quæ ex se in seipsum per se expletur, necessariò fiat, & resideat in seipso: Sed hoc ita planius explicabitur. Si mentis operatio proprie in ipsam mentem finitur, mens ipsa quodammodo suæ operatio-

nis est finis. Idem uero est rei cuiuscumque finis, ac principium, cum omnia originem suam appetant, & tanquam sui motus finem sibi illam proponant. Igitur substantia mentis est operationis suae principium, per se igitur operatur, quod Plato nosse appellat per se moueri. Ut operatur, ita uiuit, uita enim est interior operatio, uiuit itaque per se ipsam, ut uiuit, ita etiam est, nam uita est primus existentiae actus. Est ergo similiter per se ipsam. Quid impedit eam esse semper, quandoquidem sui ipsius est causa? Causa inquam non efficiens, sed formalis, cuius uirtute esse tribuitur & seruetur. Qualitas & uita, cuius operatio omnis in alia effluit, necessario secundum naturam suam quatuor ex partibus deficit. Primo, quia effluendo uacillat, alieno indiget sustentaculo. Secundo, diffusiuo debilitatur. Tertio, dum influit alijs, ab extraneis inquinatur. Quarto, propter indigentiam, debilitatem, inquisitionemque naturam suam quandoque defluere cogitur. Si ita est, sequitur ut rationalis uita quae relabatur in se ipsam, se ipsam sustineat, non debilitetur, non inquinetur, non defluat. Merito sicut uita quae omnino profluere cogitur extra se ipsam, dum descendit ad uita, tendit consumiturque in mortem, sic uita quae redundat in se metipsam, adolefcit & consummatur in uitam. Denique si uberior motus, uita uberioris indicium est, uita rationalis quae uniuersum motionum genus exercet, implet & terminat, uniuersum quoque genus implet uiuendi, ideoque ipsi neque priuatio uitae miscetur, neque conditio ulla obnoxia morti. Exercere autem ipsam omnes species motionum in corpore, implere motionum omnium exemplaria in se ipsa, terminare motum omnem in se ipsam, suumque principium per mentis ipsius reflexiones, alias declarauimus.

*Decima sexta ratio. Forma corporalis non habet uim infinitam,
Mens habet. Cap. XVI.*

Constat apud Physicos, formam corporalem, praesertim elementalem, esse usque aded terminatam, ut nullo modo uim aliquam infinitam indefessamque possit habere, mens autem absque termino per uagatur, neque fatigatur unquam. Principio in se ipsa quasi est sine termino, intelligit enim se ipsam. Ideo intellectio eius profecta ab ipsa mentis substantia, in eandem reuoluitur. Reuolutio infinitus est motus. Ad nullum enim terminum proficiscitur extrinsecus acquirendum, quo parto quiescat, sed propriam ambit substantiam, sui ipsius auida. Sui uero ipsius auiditas nunquam extinguitur. Substantia igitur quae suimet cupiditate cepit semel sibi undique fieri obuia, & circumeundo se ipsam undique cotueri, eadem cupiditate perpetuo instigante, semetipsam perpetuo similiter pro arbitrio amplectetur. Motus igitur intellectus, quoniam orbicularis est, in se ipsum circumuolutus, quatenus intellectualis est, est utique sempiternus. Carer etiam sine, ut diximus, ob eam causam, quod infinita intelligentia replicatur. Potest enim qui aut se aut aliud quoduis intelligit, sicut rem ipsam intelligit, sic sua intelligentiam intelligere, itemque aliam & aliam sine fine, dum & rem cognoscit, & quod cognoscit illam, animaduertit. Rursus, quod sic animaduertat, ipsum non latet, & similiter absque termino. Tale intelligitium cursum comitatur rationalis appetitio illa quam nuncupant uoluntatem. Haec sane se ipsam uult, aut quoduis aliud, & uult se uelle, & rursus uult quod uelit, similiterque deinceps. Quinetiam corpora diuisa sunt in partes plurimas, partiumque particulas, numeros auget supra numeros absque fine. Figuratum modos, mutuasque illarum proportionales, atque etiam numerorum comparationes innumerabiles inuenit, lineam supra coelum ultra terminum undique protendit. Tempus in praeteritum absque principio, in futurum absque fine producit. Neque solum ultra omne tempus aliud antiquius cogitat & prolixius, uerum etiam ultra omnem locum alium semper cogitat ampliore. Innumeris quoque effingit gradus in singulis qualitatibus. Accedit, quod non uno quodam rerum genere mens, sicuti sensus, contenta est. Non solis coloribus, ut uisus, non solis uocibus, ut auditus, sed currit per omnia, per omnia inquam, non modo quae sunt, sed quae fuerunt, erunt uide. Neque id solum, sed per illa etiam quae neque sunt, neque fuerunt unquam aut erunt. Multa enim excogitat quae forte esse possent, non tamen fiunt unquam, & multa quae esse forsitan nunquam possunt, ipsa fingit. Quamquam non minus in rerum natura esse uidentur, quae mens per se pingit in se ipsa, quam per linguam in aere, uel per manum pingit in pariete. Nouas quoque semper renu

facies

facies ut propria & quodam ordine fabricat, & rursus innouat alias. Nonne etiam postquam gradatim per mundi sphaeras ascendit, gradatim quoque angelos ita considerat, ut alium uideat semper alio altiore, neque tam sublimem reperit unquam, quin possit alium uno saltem gradu, & alium rursus alio gradu inuenire maiorem: atque id tam diu facit, quandiu facit, quandiu finitum esse angelum quemque pronunciat, ex quo quolibet finito spiritu, inuenit alium altiore. Atque ita sine termino progredetur, nisi ipsamet sibi modum imponeret, concluderetque esse spiritum aliquem infinitum, qui omnem angelum, & qui esse, & qui cogitari potest, innumeris gradibus superet. Quis infinitè progreditur? Quis infinitum progressum quodammodo terminat? Quis terminum illum progrediendi infinitum allequitur? Mens certe hæc facit. Mentis igitur quodammodo infinita uirtus est, quæ in eo quoque apparet, quod non modo reperit infinitum actum, qui Deus est, uerum etiam potentiam infinitam, quæ est materia subdita Deo, atque ad innumerabiles formas inde capiendas idonea. Hinc etiam infinitam inuenimus generationis uicissitudinem, quæ potest per infinitum tempus ab actu infinito fundi in potentiam infinitam. Apparet rursus ex eo, quod uniuersales rerum rationes capit. Sub quolibet autem uniuersali seu specie siue genere innumerabilia contingunt. Innumerabiles sub humana specie homines successione perpetua, itemque sub alijs infinita indiuidua colligit in unam speciem, species multas in genus unum, multa genera in unam essentiam, essentiam unam in diuinam unitatem, ueritatem, & bonitatem. Vicissim ab hac una gradatim descendit in multitudinem infinitam. Mira profecto uirtus, quæ infinita reddit unum, unum reddit infinita. Huic fermè non proprius in natura gradus est ullus, quatenus sursum deorsumque penetrat omnes. Non situs est proprius, quatenus nusquam sifitur. Non certa (ut ita dicam) & terminata potestas, quatenus ad omnia æqualiter operatur. Illud quoque mihi uidetur uim mentis (ut ita loquar) interminatam præ cæteris demonstrare, quod ipsam infinitatem esse inuenit, quid sit & qualis desinit. Cum uerò cognitio per quandam mentis cum rebus æquationem periciatur, mens cognitæ infinitati, æquatur quodammodo. Infinitum uerò oportet esse, quod æquatur infinitati. Ac si tempus quod successione quadam meretur motum, infinitum esse oportet, si modo motus fuerit infinitus, quanto magis infinitum esse oportet mentem, quæ non modo motum tempusque stabili notionè, sed infinitatem ipsam quoque metitur? Cum necesse sit mensuram ad id quod ipsa metitur, habere proportionem, finito uerò ad infinitum sit nulla proportio. Idem quoque euidenter ex eo monstratur, quod à non esse considerando transit in esse, atque e conuerso. Esse autem & non esse, immenso inter se discrepant intervallo. Immensam uerò oportet esse uirtutem, quæ spacium percurrat immensum. Currere autem illud quis negat? quando creationem quæ ex non esse fit ad esse, & interitum qui fit contrà, certissimis rationibus comprehendimus, atque utriusque extremi naturam describimus, & ipsius esse communis uim intellectû consecutimur, quæ rebus eius progressionè nascentibus per innumerabiles essendi modos communicat. Denique ut summam dicam, infinitam quodammodo esse in mente uirtutem illud nobis testimonio esse poterit, quod fames corporis, sitisque, & somnus, citò & re pauca fatiantur, mentis ardor nunquam extinguitur, si ue humana respiciat, siue diuina. Si autem humana, quis diuitiarum cumulus, quæ imperij amplitudo huic terminat? Si diuina, nulla rerum creaturarum finitarumque sciencia impletur. Merito qui scit nunquam, nisi infinitum Deum capiat, qui capacitatem eius ab ipso manantem impleat infinitam. Quæ si finita esset, auaræ finita uel impletur, uel saltem sitis eius utrunque leuaretur. Nunc uerò per quorumlibet finitorum adeptionem non modo non extinguitur, sed flagrat ardentius, quoniam quo magis plura capiendo, Deo infinito quadam præparatione propinquat, eo ardet magis igni suo facta propinquior, atque eo currit rapacius infinito sui motus finem iam proxima. Quod & ignis elementum facit, quando in propriam sphaeram se recipit.

Facit idem lapis etiam manifestius, quando descendit ab alto, qui quo tenet sit propinquior, eo uehementius defertur in terram. Quis dixerit mentem elementale corpus esse, uel corporale quicquam, si uim possidet infinitam? Vim, inquam, tum persecrandi & capiendi, tum ambiendi, percurrendi, siue se ipsa hanc habeat, siue (ut uentus

loquar) quadam amplificatione diuina. Quatenus uidelicet absoluta infinitas Dei mentibus animabusq; proximè ab ipsa pendentibus, intellectualem uitalemq; infinitatem inferit, seruatq; continuè, atq; in infinito principio ad finem reuocat infinitum. Si enim solet ubiq; ab absoluta qualitate manare similis aliqua communicata qualitas, quid mirum ab absoluta infinitate talem quandam alicubi aut talem infinitatem effluere? Imprimis autè in mentes & animas, per quas Platonici putant in mudo quoq; temporis gene rationisq; successione procedere infinitam. Quis igitur adeò demens erit, ut uel mentem habituram esse aliquem in perduratione sua terminum, cum in uirtute saltem adeò amplificada & operatione non habeat? quæ si possit habere extra se terminum, quem in seipsa non habet. Si uita origine antecedit intelligentiâ, & intelligentiâ precio uitam excedit, atq; humanus animus tanta est dignitate donatus, ut concessa sibi fuerit infinita quodammodo uirtus intelligendi ac uolendi, multo prius magisque concessa eidem fuisse debet uirtus infinita uiuendi.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

eodem Ficino auctore,

LIBER IX.

Probat per rationalem uirtutem, animam non modo esse formam indiuiduam, uerum etiam à corpore non pendere, ut euidentius immortalitas demonstratur. Prima ratio, quia mens reflectitur in seipsam.

Cap. I.

HActenus probauimus per uirtutem rationalem animam esse formam indiuiduam, immortalēq;. Deinceps probandum est eam à corpore non pendere, unde propriè concluditur immortalitas. Res diuisibiles in seipsas minimè reflectuntur. At si quis dixerit rem aliquam diuisibilem in se reuolui, sic statim interrogabimus. Vtrum pars huius rei alia uertatur in aliam, an pars in totam, an tota in partem, an tota potius in ipsam totam? Si datur primum, non aliquid idem uertitur in seipsam, cum inter se diuersæ sint partes. Si secundum conceditur, aut tertium, sequitur idem. Aliud enim pars est, aliud totum. Solus restare uidetur modus quartus, quod totum uertatur in totum. Hoc non aliter fit quam si omnes partes uertantur in omnes. Esto. Tandem nos cōuersione huiusmodi facta quæremus, utrum pars aliqua in re remaneat extra aliam, uel ab alia discrepans, an nulla. Si remaneat, alia pars in hoc erit situ uel modo, in illo alia, atque ita in se inuicem conuersæ nondum erunt. Sin nulla, certè nulla in ea re pars distabit discrepantiè apertè. Quod tale est, indiuiduum est omnino, ita ut neque ex partibus quantitas, neque ex materia & forma constituatur. Itaque aut non reflectitur res aliqua in seipsam, aut si reflectitur, est indiuidua. Animam in se reuolui modis quatuor aliàs diximus scilicet per intellectum in naturam suam, quando quærit, inuenit, consideratque seipsam. Per uoluntatem in naturam eandem, quando se affectat & amat. Per intellectum in actum ipsum intelligendi, quando & rem intelligit, & se intelligit intelligere. Per uoluntatem in uoluntatis actum, quando & uult aliquid, & uult se uelle. Atque has rotas quatuor Plato animæ curru tribuit, & hunc esse fontem illum quadruplicem arbitror naturæ perpetuæ, quem Pythagoras inquit animæ hominum ab loue tributū. Si nulla res diuidua remeat in seipsam, profectò nostra hæc quadriga rationalis quæ per rotas quatuor in se recurrit, atq; ipse fons inimus qui per quatuor gurgites refluit in se seipsam, simplex est, & prorsus indiuisibilis. Huiusmodi uerò cōuersione non est à corpore ad corpus, sed ab anima ad animā, quæ ex multis alijs supra, & hic ex eo pro-

eo probata est indiuisibilis esse, quod in se redeat. Quapropter conuersio talis à corpore libera est, cum neque exordiat ab ipso, neque in ipsum regreditur. Multo magis anima substantia libera est à corpore, si conuersio quæ eius est motus, est à corpore libera. Itaque rationalis anima nullo modo pendet ex corpore in essendo, sicut neque in mouendo & operando. Item si per operationem in se reflectitur, reflectitur etiam per essentiam. Ita essentia animæ in se conuertitur. Quò autem cuiusque rei conuersio sit, illinc est & profectio, atque contra. Igitur ex se anima, quæ in se uertitur. Ex se inquam, tribus præcipue modis. Primo secundum formam, quia per formam aliam non formatur, alioquin non ad se, sed ad illam recurreret. Deinde secundum fundamentum, quia non sustinetur ab alio. Non enim innititur alteri forma hæc, quæ sibi met innititur, quando admittitur ad seipsam. Tertio secundum simplicitatem, quia non constat ex partibus. Nam quo pacto explicatur ea forma per partium superficiem, quæ in suum centrum penitus replicatur? Quod ita est ex se, est semper quoniam quod desinit esse, id aut quia à causa formatrice derelinquitur, aut quia à fundamento deseritur, aut quia dissoluitur in partes, esse desinit. Quod uerò ad seipsam conuertitur, quia indiuiduum est, non dissoluitur, quia simplicius est forma, à formatrice causa non relinquitur, quia in seipso manet, nunquam à fundamento deseritur.

Secund. ratio. Mens quo magis separatur à corpore, eo melius se habet. Cap. II.

SI anima originem ullam à corpore traheret, quanto coniunctius hæret corpori, tanto melius se haberet. Quælibet enim res ab origine sua seruat atque perficitur. Nunc uerò contra contingit. Præstantissimæ animæ partes sunt intellectus atque uoluntas, quando circa corporalia occupamur, intellectus aut nihil cernit omnino, aut non sincere discernit, sensibus & phantasia deceptus, uoluntas affligitur, dum multis inde uexatur curis. Contra, quando corporalia despicit, & sopitis sensibus expulsiuque phantasmatum nubibus animus per se aliquid speculatur, tunc intellectus sincere discernit, claretque maximè, quod etiam in his apparet, qui per somni quietem aut aliam quamuis alienationem à corpore, uaticinantur. Ideo nonnulli (ut in Critone & Apologia inquit Plato) prope mortem cum sunt, futura prædicunt, quasi tunc illa uideant in supernis numinibus præscripta, quibus supra natura iungitur animus, modo non impediatur à corpore. Vnde Socrates tractus à fallis accusatoribus in iudicium, primò prædixit iudicibus futuram poenitentiam, accusatoribus ruinam, ciuitatis seditionem, deinde in carcere mortis suæ diem præignauit, monstratum sibi à numine per quietem. Item Theramenes cum esset coniectus in carcerem, hiberet, ut uenenum, Critiæ aduersario suo proximam mortem est auguratus, quæ breui consecuta est. Rhodius quidam moriens (ut scribit Popsidonius Stoicus) sex æquales nominauit, dixitque qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset. Scribit & Aristoteles, Eudemum Cyprium familiarem suum cum uenisset Phæras Thessaliæ oppidum, graui ter ægrotasse, eique usum in quiete egregia facie iuuenem, qui diceret fore ut breui cõualeceret, paucisque diebus Alexander oppidi illius tyrannus interiret, ipse que Eudemus quinquennio post domum rediret, paulo post conualuisse illum, tyrannum fuisse interemptum, Eudemum peracto quinquennio obisse, atque ita eius animam in patriam remeasse. Nonne Calanus Indus iam moriturus etiam Alexandro regi mortem prænuuciauit? Et Pherecides Syrus moriens Ephesus uictoriam cõtra Magnesium uaticinatus est. Leguntur alia multa generis eiusdem.

Non solum uerò intellectus, dum seorsum à corporis cõtatione uiuimus, cernit multa perspicue, sed & uoluntas impletur, neque perturbationibus ullis affligitur, sed diuinus gaudet summopere tanquam sibi simillimis. Hinc sequitur nõ esse corpus originem animi, si quo longius animus discedit ab illo, eo se perfectius habet. Sequitur & hoc, si quãto magis mens in hoc corpus immergitur, tanto deficit magis, & quo discedit longius eo magis & proficit, tunc fore perfectissimam mentem, quando penitus ab hoc corpore eui-

uerit

uerit. Non est autem inde interitus, unde summa perfectio, sed integra uita, usque ad eum sit perpetua. Qua enim mutatione animus unquam deficiet, quando non perit ex eundo e corpore, qua nulla ipsi maior potest esse mutatio.

Tertia ratio. Mens repugnat corpori.

Cap. III.

NVlla res sponte sua potest suae origini repugnare, alioqui sponte ad sui ipsius ferretur interitum, qui necessario sequitur origine perditam. Quinetiam quicquid effectus aliquis operatur, suae originis uis & auxilio facit. Si ergo aduersus causam pugnet, in ea colluctatione causa illa sibi ipsi aduersaretur. Anima repugnat aduersaturque corpori nostro, imò corporibus omnibus. Igitur à nullo corpore ducit originem: Duo præcipua sunt illius officia, speculari, & consultare. In utroque repugnat corporibus. Primum uideamus quomodo repugnat in speculari. Multis quotidie modis externa corpora uariè disposita, nostri corporis instrumenta sensibus assignata ita mouent, ut ad tempus fallant, quam fallaciam emendat & corrigit ratio, ut alias diffusius enarrauimus, ubi ratio aliter iudicat quam aut externum corpus annuat, aut corpus proprium nunciat, ac saepe iudicat modo contrario, qua in re tam sui corporis quam aliorum damnat affectionem. Mittamus in præsentia cæterarum rerum speculationes, accipiamus summam summi contemplationem, ut cognoscamus quantum in ea mens naturam redarguat corporalem. Phantasia sensus externos sequitur, sensus, corporis sui aliorumque corporum dispositionem. Quapropter sensuum & phantasie iudicium, corporum dispositioni tribuimus, dicimusque ipsum secundum affectionem fieri corporalem. Quando animus noster, quid Deus sit, cupiens inuenire, à magistris huiusmodi sciscitatur, phantasia præceptor & faber nimum temerarius statuum aliquid tam machinatur ex quinque materijs quas aliarum omnium pulcherrimas externi sensus ipsi obtulerint, acceptas à mundo, eo tamen pacto, ut materias illas excellentiores reddat quodammodo, quam à mundo per sensus acceperit. Offert igitur phantasia nobis lumen adeo clarum, ut nullum aliud uideri possit fulgentius. Adeo ingens, ut nullum amplius, ac ferme per immensum inane diffusum, quod innumerabilibus sit coloribus exornatum, & in circulum reuoluatur, ob quam reuolutionem dulcissimis resonet modulibus tam implentibus quam demulcentibus aures lucundissimis redoleat odoribus. Saporem quoque omnibus abundet, qui possint effingi omnium suauissimum. Tactum molle mihi in modum, delicatum, lenè, & temperatum. Hunc esse Deum prædicat phantasia. Nihil dat nobis pulchrius mundi corpus. Nihil corporeus sensus aut attingit melius, aut nunciat excellentius. Nihil amica sensuum phantasia effingit sublimius. Sed ratio interitum è summa mentis specula despiciens phantasie ludos, ita proclamat. Caue animula, caue inanis istius sophistæ præstigias. Deum quaeris? Accipe lumen tanto clarius lumine Solis, quanto lumen Solis est lucidius tenebris, ad quod si Solis lumen comparatur, etiam si millies milliesque clarius sit, esse uideatur umbra.

Atque etiam tanto subtilius accipe, ut aciem uisus effugiat. Neque ipsum per inane diffundas, ne partibus constet, atque ita sustentatione indigeat partium, ac loco. Collige totum (si potes) in punctum, ut ex hac infinita unione infinite sit potens. Sit deinde (si uer) ubique præsens, non sparsum loco, sed integrum loco, cuiuslibet adstans, neque colorum multiplici uarietate inficiatur. Splendidius enim est lumen purum, quam coloratum lumen, neque uoluatur aut sonet, nolo enim moueri illud uel collidi uel frangi. Et statum esse arbitror motu perfectiorem. Auferas quoque odores, sapes, mollietatemque intractabilem, ne crassiori sit natura compositum. Hic fulget quod non capit locus. Hic sonat quod non rapit tempus. Hic olet quod non spargit flatus. Hic sapit quod non minuit edacitas. Hic hæret quod facietas non diuellit. Dei faciem rursum intueri desideras? Mundum conspice uniuersum Solis lumine plenum. Lumen conspice in materia mundi plenum omnibus rerum omnium formis, atque uolubile. Subtrahe quædam materiam lumini, relinque cætera, subito habes animam, incorporeum uidelicet lumen, omniforme, mutabile. De me rursum lumini huic animali mutationem, es iam intellectum angelicum consecuta, incorporeum scilicet lumen, omniforme, inuariabile.

Detrahe

Detrahe huic eam diuersitatem per quam forma quaelibet diuersa est à lumine, & affi-
 de infusa est lumini, ita ut eadem luminis & formæ cuiuslibet essentia sit, atque ipsum lu-
 men sese formet, per quæ formas suas formet omnia. Lumen hoc infinite lucet, quia natu-
 ralucet sua, neque alterius mixtionem inficitur uel contrahitur, per omnia est, quia in nul-
 lo, in nullo est, ut abunde per omnia fulgeat, uiuit ex se, & uitam præstat cunctis, quan-
 doquidem umbra eius, qualis est lux ista Solis, sola in corporibus est uiuifica sentie
 quælibet, sensumque largitur, si umbra eius sensus omnes omnibus excitat. Amat quæque
 singula, si maxime sua sunt singula. Ergo quid Solis est lumen? umbra Dei? Ergo quid
 Deus est? Sol Solis est Deus. Solis iumen est Deus in corpore mundi. Deus est Sol su-
 per angelicos intellectus. Hic tuus est, ò anima, hic tuus est Deus. Huius umbram ti-
 bi ostenderit phantasia, talis umbra Dei est, ut sensibilem pulcherrima sit. Qualè esse
 Dei lucem existimas? Si tantum Dei lucet umbra, quantum lux Dei fulget? Amas lu-
 cem Solis ubique præ cæteris, imò solam. Ama Deum solum, solam ò anima lucem. Infi-
 nitam benefici Dei lucem infinite ama. Fulgebis tam, & oblectaberis infinite. Quare i-
 gitur obsecro faciem eius, & gaudebis in eum. Sed ne mouearis precor ut eam tãgas,
 quia stabilitas ipsa est, ne distraharis per uaria ut apprehendas, quia unitas ipsa est. Si-
 ste motum, collige multitudinem, Deum protinus assequeris, iam diu te penitus affe-
 cutum. In hac indagazione, prohi Deus immortalis, quantum repugnat mens cunctis
 corporibus, quantum disperdit eorum imagines & fallacias? quantum dampnat phanta-
 siam, sensusque comites corporum? Profecto ipsa sicut per se est substantia, nullam à cor-
 pore ullo ducens originem, ita per se agit quandoque proprium opus, absque ullo corpori
 adminiculo, imò uerò (quod est mirabilius) contra quaelibet corporum machinamenta.
 Hæc certe nunquam operatio se ab omni fecerneret labe corporea, nisi multo magis in
 essentia ab omni corporea stirpe esset alienissima. Et quia non potest per uim aliquam
 corporis uniuersæ naturæ corporum repugnare (non enim surgit particula supra totum)
 sequitur ut per uim propriam in præsentia agat absque subsidio corporalium, ideoque
 multo magis in posterum id polsit efficere. Quomodo repugnat mens corpori specu-
 lando, satis iam diximus. Dicamus deinceps quantum in consultantando. Sæpe esuriente
 stomacho, uel sitiente pulmone, siue per somnum cerebro grauescente, siue genitalib.
 membris femine tumescenibus, sensus corporis comes, ad cibum, potum, somnum in-
 uitat, & coitum. Incitat, inquam, uel potius corporis incitamenta nunciat animo. Ratio
 uerò contemplationis honestatisque gratia ab his iudicat abstinendum, & ut lubet, sæpe
 numero abstinemus. Quando inferitur contumelia uel iniuria, circa præcordia sanguis
 ad uindictam accenditur. Tunc uis animæ motrix, comes, hospesque corporis, pedes &
 manus mouet ad ulciscendum, ratio nonnunquam pacis & cœq. causâ sistere iubet & co-
 hibet. Obiectis sæpe periculis cor trepidat, sed occurrere prælio ratio præcipit tutandæ
 patriæ causâ, unde inuito etiam corde itur in hostes. Fines autem ad quos ratio ita deli-
 berat, incorpori sunt, ueritas scilicet & honestas. Cum Plato noster uir co¹is doman-
 di corporis gratia academiam insalubrem Atticæ locum habitandam elegit, nonne ani-
 mus eius corporis naturæ aduertebatur? Cum Xenocrates dilectus Platonis discipu-
 lus, & Origenes eorum sectator, exusserunt sibi uirilia, quò libidinis incædia prorsus ex-
 tinguerent, nonne inuicti uis animus bellum membris corporis indicebat? Ante hos ma-
 gi Perfarum, Aegyptij sacerdotes, Pythagorici Philosophi, ut Venerem eneruarent,
 uero & carnibus abstinabant. Mitto Priscos illos sacerdotes magnæ Matri consecratos
 aut Saturno. Illi castrabât se, isti se excarnificabant. Mitto primitias Christianorum, qui-
 bus nihil fortius, nihil mirabilius unquam uidit mundus. Quapropter nemo nobis obij-
 ciat uel paucos olim fuisse, uel esse hodie paucissimos, qui corporis resistent affectibus,
 imò uero resistent omnes quotidie, alij sanitatis, alij honoris, alij pacis, alij iustitiæ, con-
 templationis Dei, beatitudinis gratia. Ac etiam si nunquam corporis impetus frange-
 remus, satis tamen esset pugna ipsa quæ est in nobis continua, ad ostendendum ani-
 mam corpori repugnare. Si nulla in nobis alia esset natura quam corporea, statim cum
 corporis affectio ad aliquid traheret, proueremus ut bruta, neque penli quicquam
 haberemus, consultaremus, nunquid esset illud ad quod allicet corpus efficiendum.
 Nihil enim secum pugnat. Semper tamen ferme in nobis ex pugna illata nobis
 à corpore.

à copore toto. Est igitur in nobis aliquid præter ipsum, ab eius stirpe semotum. Semotum, inquam, tum ab omni humorum elementorumque natura, quo cunctis horum inclinationibus possit obfistere, easque cogitatione & affectu transcendere, tum etiam ab omni natura cœlesti ab ipso cœlo humoribus his infusa, ad eorumque perducta proprietatem. Quo etiam cœlestibus inclinationibus quandoque valeat aduersari, quod Astrologi nobis ipsi concedunt, atque substantiã quãdam cœlio longè præstantiorem ex cogitare semper & colere. Mitto quod quicquid per corpoream mobilemque cœli uirtutem efficitur, & corporeum est, & penitus mobile, neque potest corpoream mobilemque naturam exuperare. Quapropter animus tum ab elementalium tum à cœlestium natura elementis infusa seorsum uiuere potest. Quod si quis Platoniorum dicat eum in cœlesti uehiculo semper esse, respondebimus, non animum à uehiculo, sed uehiculum ab animo dependere, sempiternumque animum apud Platonicos sempiternum uehiculum semper uiuificare. Sed ad institutum ordinem redeamus. Neque nos turbet quod anima sepe obsequitur corpori, quia non ut obsequitur, sed amore quo corpori per ipsam uiuere tanquam filio & suo operi afficitur. Mater filium tanquam suum opus amat, filius paruulus cibum præter modum cupit, abstinere iubet mater, tacet inde quiescitque puer, si bene fuerit educatus, sin male, clamat, domumque perturbat, miseretur plangentis filij mater, quem amat nimium, nondum tamè ut cibum capiat assentitur, nisi secum ipsa prius consultando iudicet, posse illum gustare aliquid absque corporis detrimento, aut si quid damni illatum fuerit, per medicinam facile posse succurri. Tunc deum cibum accipit natus. Non cogitur mater à filio paruulo, sed operis sui dilectio matrem allicit ut filio obsequatur. Obtemperat tandem prout censet obtemperandum. Iam dicat autem sæpe uerè, quandoque fallitur, quia obtemperandi nimum cupida non facit diligenter euentus examinat. Eadem est animæ ad corpus similitudo. Proinde si naturale esset animæ succumbere corpori, omnis anima ac semper sensibus cederet. Quoniam uerò resistit sæpenumero consultando, si quando consentit, non natura uel uolentia obsequitur, sed amore, quo summa uis animæ afficitur mediæ, mediæ infimæ, infimæ uitali complexionem, uitalis complexio corpori. Si quidem Platonici putant ab animæ rationalis substantia tanquam à Sole effundi uitam corporis irrationalem tanquam lumen illamque erga hanc affici quasi erga prolem. Ad quam prolem suscipiendam corpus (ut Timæus docet) per cœlestes animas disponatur. Quid uerò dicemus ad illud, quando animus aliquis suum corpus interimit, siue consilio, siue indignatione, seu metu id faciat, uel dolore? Quomodo id unquam aggredetur, si corpus animi esset origo, cum non possit appetitus aliquis in natura contra ipsammet insurgere? Nullum brutum sponte seipsum interimit, quia non potest in eorum animam à corpore pullulantem stimulus aliquis contra corpus oriri. Homo autem licet sit prudentius animal, tamè id sepe facit, uaticinans (ut arbitror) se super fore posse corpus, ac se potius corporis sarcina exonerare, quam perdere.

Quarta ratio. Anima liberè operatur.

Cap. IIII.

Maximè uerò non oriri ullo modo ex corpore hominis animam cognoscemus, si quam liberum sit in ea arbitriũ, ratione propria comprehenderimus. Nam quod corpori cuius natura determinata est, alligatur, operatione habere non potest liberam & solutam. Profecto à communi aliqua consideratione nulla prouenit actio, nisi intercedat aliqua particularis existimatio, quia motus actionesque circa particularia fiunt, ceu cum quis communiter considerat exercitationem corporis utilem esse, licet ita consideret, nondum tamen exercetur, nisi consulat prius quot sint exercitationis modi, & qui magis conducant. At quando unam quamdam particularem exercitationem præ multis elegerit, tunc opus aggreditur. Si deambulationem, deambulat, si equestrationem, equitat. Intellectus natura sua in uniuersalium rationum conceptione uersatur. Quapropter ut ex eius apprehensione aliqua proueniat actio, oportet uniuersalem eius conceptionem ad particularia quædam deduci. Uniuersalis autem notio uel sua multa, imò infinita singularia con-

ria continet, ut exercendi commune genus modos exercitationis innumerabiles. Igitur potest uniuersalis illa notio ad diuersa pariter singularia deriuari. Deriuationem huiusmodi sequitur iudicium de agendis. Diuersum igitur sequi potest iudicium. Itaque iudicium intellectus de rebus agendis non est natura sua ad aliquid unum determinatum. Est igitur liberum. Iudicij liquidem libertate ideo careat aliqua, quia nullum habent iudicium, ut planta. Aliqua quia licet habeant, habent tamen a natura ad unum aliquid determinatum, ut bruta. Naturali enim existimatione iudicat otis lupum sibi perniciosum, ac fugit, neq; potest non fugere, impellente natura. Naturali instinctu feruntur hirundines ad nidum conficiendum, apes ad aluerearia, ad telas araneae. Ideo omnes eiusdem speciei animantes, eodem modo sua fabricant semper, neq; discunt aliqua, do, neque uariant unquam, quia species naturalis qua ducuntur, ab initio inest, atq; eadem permanet. Homines autem & discunt, & opera sua uariant semper, unam tamen ab initio naturam habent. Non igitur natura trahuntur ad agendum, sed ipsi suo consilio aliis aliter seipos agunt. Vnde enim contingere id putamus, quod arbores bestiaeq; in suis quibusdam motibus, artibus, electionibusq; nunquam aberrant, homo uero sapissime? Non quidem ex eo quod intellectus inest illis perfectior, quibus nec intellectus quidem inest ullus, sed quia ab intellectu diuino nunquam errante trahuntur, homo uero a suo, qui errare potest, ducitur. Qui etiam si quando ab actionibus propriis otiuntur agit ad tempus, tunc ipse quoq; a Deo ducitur, neq; errat, quod ex uarietate & miraculis declaratur. Ac si semper duceretur, sicut alia, tanto minus erraret quam illa, quam uero perfectius est instrumentum. Rursus si alia se ipsa ducerent sicut homo, tanto magis errarent quanto minus perfectam sortita sunt speciem. Cum igitur homo iudicium de rebus agendis non habeat, a natura ad unum determinatum, est necessarius liber. Quod autem iudicet liberè ex eo conijcimus, quod seipsum ducit ad iudicandum. Quod seipsum ducat, ex eo quod in iudicium suum se reflectit. Quod se reflectat, ex eo quod se iudicare cognoscit, iudiciumq; definit. Quam quidem libertatem intellectus ipsius uirtute sortitur. Intellectus enim non modo hoc aut illud apprehendit bonum, sed ipsum commune bonum. Quoniam uero intellectus per apprehensam a se formatam mouet uoluntatem, atq; in omnibus motor & mobile proportionem inuicem congruunt, uoluntatis rationalis non est a natura determinata nisi ad ipsum commune bonum. Sub ipso autem communi bono bona singula continentur. Quicquid igitur uoluntati offertur ut bonum, potest in illud inclinari uoluntas, nulla inclinatione naturali in contrarium prohibente. Quod quidem significatur per ea quae supra diximus, quod multa eligit contra naturam corporalis usum & uoluptatem. Praescribit sibi uitae ordinem sapissimè corpori noxiu, odit corpus, extenuat, enecat, quod nunquam bestiae faciunt, quarum communis impetus actioque seruit corporis usui. Operae precium est considerare, quaedam a Philosophis necessaria, quaedam impossibilia, quaedam rariss, quaedam uero aequali pari. Et possibilia quaedam ut plurimum euenire, quaedam rariss, quaedam uero aequaliter ferme contingere. Hunc ordinem uniuerso congruere potissimum arbitrantur. Affirmant rursus aia quidem naturalia, alia uerè uoluntaria esse. Addunt insuper, nusquam fore potentiam ullam ad utruq; contingentium equaliter se habentem, nisi uoluntatis agentibus inest. Naturalia enim agentia potius esse determinata quam uoluntaria. Denique naturalia speciei cuiuscunq; officia probant uana esse non posse, officium autem hominis esse consilium. Frustra tamè illic ad opposita consultari, ubi nequeat alterutrum prout coniectura designat, eligi atq; tractari.

Praecipue uero ex hoc inuenietur animi nostri libertas, si planius quomodo mouentur bestiarum animae, uideamus. Quando animal brutum esurit, si cibis suis oculis eius offertur, eius anima iudicat pabulum tale sibi fore conueniens, appetit uisus, mo uetq; ad ipsum membra. Querimus unde sit motus ille membrorum. Proculdubio est ab appetitu. Appetitionis motus unde? A iudicio. Ex eo enim quod cibum conuenire sibi iudicauit, illico concupit. Vnde iudicium? A formati uel tali cibi ipsius oculis apparente, & ab interna talis corporis egestate. Quotiens enim tale corpus esurit, & pomum tale monstratur aspectui, totiens anima illa conuenire sibi illud iudicat, atque appetit. Cernis motus illius principium non esse in anima, sed in corpore.

Incor.

In corpore, inquam, pabuli sic dispositi, & corpore bruti sic affecto. Itaque non proprie anima illa ducit corpus, neque proprie ex se ipsa mouetur, sed tam cibi quam sui corporis natura trahit illum, ad cuius tractum membra etiam rapiuntur. Cuius rei signa quatuor afferemus. Primum, quod tali quodam cibo monstrato, & sic affecto corpore, statim ita iudicat & appetit anima, neque postquam pabuli figuram aspexit, tempus aliquod uel breuissimum differt iudicium & cupidinē, quasi anima illa penē nihil ex sua uirtute in medium afferat, sed posita illa iudicij causa, statim iudicādi sequatur effectus. Nec iniuria. Forma enim agendi principium est, ut ignis calor calefaciendi principium. Formarum uerō aliqua est à natura impressa, ut igni calor & leuitas, aliqua est apprehensa, ut species cibi per usum. Appetitio ignis ac motus formam impressam sequitur. Iudicium & appetitio bestiae sic affectae formam illam cibi sequitur apprehensam. Huius ergo motus principium est cibis, eiusque forma. Et sicut ignis non per se mouetur, quia non potest non ascendere cum nihil obstat, non potest non uerē cum aliquid adest urendum, sic bestia non per se mouetur, quia non potest non ferri in ea quae sic aut sic offeruntur.

Secundum signum est, quod irrationalis anima nunquam aliter iudicat, cupit, profertur, quam ad corporis pertineat usum. In omni enim eius actione finis est corporis commodum. Finis autem in rebus ultimus idem est ferme quod & principium. Principium ignis est Luna concavum, concauum Luna ignei motus est finis, quia causa quae ad sui finem agit & mouet. Ergo in bruto principium actionum est corporis natura siue anima. Non anima mera, sed corporalis, & ut seruit toti naturae uitaeque artificij naturalium, postquam in natura uitaeque corporea conseruanda esse finis agendi.

Tertium, quod bestiam nunquam poenitet sic aut sic egisse, neque retractat quicquam neque emendat, quod significat unicuique ibi esse agendi principium, postquam nulla est repugnantia. Corporea certe uita mouet tanquam finis proprius. Ergo nihil aliud proprium inest ibi praeter corpoream uitam quod moueat.

Quartum, quod (ut supra diximus) in operibus brutorum eiusdem speciei non est diuersitas. Non aliter aranea alia telam texit quam alia. Omnes quoque hirundines nidum similiter faciunt, & singulae singulis annis eodem pacto, quemadmodum omnis ignis similiter calefacit, omnis lapis descendit similiter, omnis plāta pro sua specie similiter pullulat. Natura siquidem rei cuiuscumque una quaedam est affixa sibi forma, & certa uis ab initio insita, per quam unam similemque semper, unum opus fit semper & simile. Idcirco bestiarum anima instinctum secuta naturae, tenorem seruat speciei suae familiarem. Idem & nobis accidit quotiens torpet ratio, & ad nutum sensuum phantasiarum uiuimus. Verum expergefacta & intenta ratione, consultamus in rebus agendis diu, & nutum phantasiae damnamus, & aliter facimus quam uel externorum corporum uel membrorum nostrorum poscat natura. Ac si quando istis indulgemus, poenitet nos, atque emendare conamur, domamusque saepe naturam corporis, & subijcimus. Agimus enim non modo per imaginem illas obiectu corporum acceptas siue conceptas, sed etiam per uniuersales rerum species & rationes, quae partim insunt animo, partim eius peculiari uis pariuntur, ubi agendi principium nostra forma est non corporis, à nobis parta non accepta à corpore, ad animi modum potius quam ad modum corporum procreata, communis ad infinitos agendi modos. Ideo non uni agendi modo adstringimur, sed per omnes liberē peruegamur. Habemus enim in mente commune quoddam bonorum exemplar, ad quod singula comparantes, siue rejicimus, siue magis minusue probamus, non ipsi quidem tracti à rebus ipsis uel corpore, sed trahente res ipsas potius ad exemplar, & corpus ad mentem. Ideo etiam dum similis permanet rerum corporis affectio, saepe eligimus dissimiliter, alias scilicet aliter. Et dum fit dissimilis, eligimus saepe similiter, imò in eodem penē momento propter uarias coniecturas à ratione propositas, etiam dum corporalia manent similia, uariae contrariaeque quodammodo sunt electiones. Consultatione namque fit, ut non animam rebus, sed res animae nostrae subijcimus: profecto ut saepe Plotinus ait, Proculusque confirmat, huius iudicium habemus in scientijs & moribus. In scientijs hoc pacto. Quando sola ueritatis speculatione contenti sumus, nihil profurum communicantes cum corpore, neque agere aliquid, extra nos affectantes, quis non uideat, contemplationem illam nostram esse penitus nullo modo à corpore dependentem; In moribus ite

rum hoc modo: Cum omnia uitæ studia ad animum nostrum dirigimus moribus exor-
 nandum, quis non intelligat, tunc officiorum nostrorum finem esse animam, atque ideo eo-
 rundem animam esse principium? Harum actionum non humores principia sunt, quo-
 niam humores non inuitant ad aliquid contra corpus eorum, & supra corpora, non cœ-
 lum, quod per humores mouet, corpus quippe cœli longè remotum, neque prius mo-
 uet quatuor humores nostros quàm moueat quatuor elemēta, neque mouebit animam
 nisi humoribus agitatis. Humororum uerò agitationi animus aduersatur, dum illorum im-
 petus speculationis intentione contemnit, morum studio cohibet, artium industria fran-
 git. Nemo aut Socrate ad amorem, aut Alciphone Megarico ad libidinem ebrietatemque
 natura procliuor fuit, nemo ijs euasit studio cōrentior. Nonne Xenocrates, Demo-
 sthenes, & Cleanthes naturæ impedimenta diligentia repulerunt? Si humoribus celsit
 mus, obstitimus & elemētis, & cœlo, imò etiam si non subijcimus cœlo, multo minus cœ-
 teris corporibus subdimur. Cœlo uerò nō subijci hominis animum, hinc apparet, quòd
 futuros casus primò scientia præuidet, deinde aut prudentia uitat, aut magnanimitate
 nihil pendit, quasi non ad ipsum hominem, qui ipse est animus, pertineant quicquā, sed
 ad animi carcerem. Accedit, quòd prospera fortuna propter temperantiam felicitatē uenit,
 ad uerfa propter tolerantiam optime, ita ut utraq; sibi æquè ad uirtutem proficiat
 & salutem. Quo autem pacto aut sequitur casus, qui præcedit, aut suscipit necessariò,
 qui diligentia uitat? Aut horret natura, qui sæpe despicit? Aut bona uiuitur, qui ad fe-
 licitatem propriam illa dirigit? Aut superaretur malis, qui malis conuertit in bona? Aut
 necessitate aliqua cogitur, qui dum propter pietatē libenter cum diuina uoluntate cō-
 sentit, illa etiam quæ necessaria sunt, terribiliaque uidentur, uoluntaria efficit atque leuia?
 Idem rursus ita per intellectum monstramus & uoluntatem. Primò sic per intellectum:
 Cœlestis corpus formam habet corporalem, singularem, localem, & temporalem. For-
 ma per quam mens omnis intelligit, est incorporealis, uniuersalis, & absoluta. Hæc ergo
 à cœlo non nascitur. Forma enim quæ alicubi clauditur, formam non generat absolutam.
 Ideoq; cœlum formam aliquam in intellectu non generat. Num forte in eo gignit intel-
 ligentiam? Nequaquam. Hæc enim formam sequitur intellectus. Quod ergo dare for-
 mam nequit, non dabit intelligentiā. Omnino uerò nullum corpus per suam formam quic-
 quā intelligit. Talis em̄ forma singularis est omnino. Multo minus in alio intelligentiam
 generabit. Quoniā igitur intellectus neque actionis propriam, neque actionis principium ha-
 bet à cœlo, corpori cœlesti nō subditur, præsertim quia noster animus secundū eam uim
 qua iungitur his quæ supra cœlum esse dicuntur, non modo non subest cœlo, sed etiam
 præest. Sic autem quatenus intelligit ueritatem, angelis quæ præstant cœlo, cōiungitur.
 Eatenus em̄ intelligit, quatenus intellectuale lumē inde sortitur. Sic ergo constat intel-
 lectum cœlo non subijci. Sic rursus constabit non subijci uoluntatem. Ea profecto quæ
 natura sunt, determinatis medijs perducuntur ad finem, unde semper eodem penè mo-
 do proueniūt. Natura enim ad aliquid unum determinatur, electiones autem hominis
 diuersis uis tendunt ad finem tam in moribus quàm in artificio. Præterea quæ in eadem
 specie sunt in naturalibus actionibus, quæ sequuntur speciem ipsam, inter se minimè di-
 screpant. Sicut enim omnis hirundo (ut diximus) similiter construit nidum, sic omnis
 intellectus similiter intelligit prima uia artium morumque principia, quæ nota sunt cuique
 per naturam. Et omnis uoluntas similiter appetit ipsum bonum, quia bonum secundum
 naturam uoluntas desiderat. Ea siquidem hominis natura est, ut sicut se intellectus ha-
 bet ad speculandi principium, quale est id quod ubique est manifeste uerum, ita uolūtas
 ad agendi principium, quale est ipsum bonum, ac necessariò utriusque omnes assentiamur.
 Electio uerò est actio quædam sequens humanam speciem, sicut discursio rationis. Hæc
 enim duo sunt hominis propria. Sic ergo si homines naturæ instinctu ratiocinantur,
 eadem omnium hominum in singulis rebus esset opinio, ita si ducente natura eligerēt,
 ur: a omnium esset electio. Nunc autem alijs modis alijs eligunt alia, sicut & ratiocinando
 iudicant uariè. Quamobrem cœli uoluntatem nostram instinctu naturæ non mouent,
 mouent tamen corpus. Corporis motus sequitur siue nunciat sensus. Hinc sæpe uolun-
 tas allicitur. Non est autem incitamentum hoc electionis causa necessaria, quia illi alias
 assentitur, alias minimè. Neque tamen à cœlestibus duntaxat corporibus humanum cor-
 pus sen-

pus sensus sic mouetur. Nam & Ptolomæus ipse cōcedit particulares effectus circa materiam, haudquaquam absolute sequi cœlestia, quæ uniuersales remotæq; causæ sunt, sed quatenus causæ mediæ tribuunt, & mobilis dispositio materiæ cōtrarijs subditæ causis alijs & alibi aliter accipit. Quod quidem quotidie experientia ipsa probamus, in his præsertim, quæ cum simul nascantur, naturam potius speciei & indiuidui, loci quoque & nutrimenti, consuetudinisq; sequuntur, ut diuerso modo se habeant, quàm idem nascendi momentum, ut se omnino similiter habeant. Merito igitur præcipit Ptolomæus Astrologis, ut communem potius atq; possibilem, quàm distinctam necessariamq; sententiam ferant. Addit sapientiam astris uel minantibus repugnare, uel pollicentibus posse fauere. Non igitur credendum est assertoribus fati, dicentibus singula à determinatis causis proficisci, causaq; posita effectum necessariò sequi. Primum quidem à causa remota, quamuis necessaria, effectus non necessariò prouenit, nisi causa insuper mediæ sit necessaria. Quemadmodû in argumentationibus ex maiori propositione necessaria, atq; minori contingenti, necessaria conclusio sequi non solet. Sed inter cœlestes causas atq; terrenos effectus mediæ causæ sunt uirtutes elementales, siue simplices, siue mixtæ, siue actiue, siue passiuæ, quæ quidem contingentes mutabilesq; sunt, & impediri inuicem sæpissimè possunt. Deinde non est necessarium, posita hac uel illa effectus causa determinata atq; etiam sufficienti, statim effectum sequi, cum possit ex concursu causæ alterius impediri. Sæpe enim sufficiens hinc causa est ad bilem, sed inde causa quædam sufficiens ad pituitam, atq; inuicem impedire se possunt.

Postremo non omnium determinatas causas possumus designare. Quod enim sis albus, causam habes propriam, item propriam alteram quòd sis grammaticus. Quòd autem albedo grammaticaq; concurrant, propriam non habes causam. Si enim duorum quæ dixi concursus, ex communi quadam determinataq; causa prouenirent, aliquem certè ordinem inter se haberent. De quolibet ergo effectû dicemus non necessariò apud nos ex sua causa proficisci, quoniam impediri poterat ex alia quadam causa per accidens concurrente.

Et quamuis causam concurrentem aliquis in causam reduxerit altiore, ipsum tamen concursum qui impedit, in causam quadam reducere nemo potest, ut inde conuincat impedimentum huiusmodi ex aliquo cœlesti principio proficisci. Quapropter si quæ ad corpus pertinent, non necessariò sequuntur astra, multo minus animi eorumq; actiones stellis subijciuntur. Neq; audeat quisquam dicere, mentes hominum à superioris mentibus moueri per cœlum tanquam per instrumentum aliquod, atq; medium. Magis enim conueniunt mentes cum mentibus quàm cum corporibus, ideo inter illas mentes ac nostras cœlum non interponitur, sed potius inter mentes illas, ac cœlum nostræ mentes medium obtinent. Proptereaq; cœli à numinibus per mentes hominum mouendi essent potius, quàm nostræ inde per cœlos. Dixerit forte quispiam, mentes nostras à mentibus illis absq; medio agitari. Agitent ergo, si placet nos, inò ducant. Sice enim diuinæ erunt hominum mentes, si mouentur proximè à diuinis. Erunt namq; illis proximæ per naturam. Alioqui per naturam aliam illis propinquiores quasi per medium moterentur. Erunt certè illis propinquiores quàm cœli globus, postquam inde mouentur sine cœlo. Quod si cœlum putant fore perpetuum, cur non etiam hominum animum sempiternum esse, cum sit diuinis propinquior? Proinde insusio quæ in mentes inferiores à superioribus angelicisq; transit, illuminatio potius est dicenda quam motus. Ille siquidem suo modo tradunt, hæ quoq; suscipiunt suo modo, utriq; uero sunt intellectus. Ergo intellectuale lumen est, et quod datur, & quod accipitur. Munus huiusmodi non prohibet animum nostrum ad lumē illud suo modo conuerti, pro natura sua uti, ac per illud liberè ratiocinari atq; eligere, præsertim quia noster animus interdum ad deteriorem partem in consilijs sese confert, instinctus autem mentium diuinarum traheret semper ad optimum. Quapropter humanus animus inspirationem numinum in naturam suam trahit. Illic quippe descendit stabilis. Ipse mobilem reddit, cum ipse sit mobilis, ac deinde mobiliter agit. Itaq; nihil obstat quo minus libera sit animi actio, cum nulli proprio mouenti subijciatur. Plotinus, Proculusq; & Auicenna disputant, cœlestes motus non esse inferiorum causas, sed instrumenta potius diuinis motoribus uelut

artificibus obsequentia, quorum varias cogitationes cœlestibus corporibus figurisq; & motibus tanquam oculis nutibusq; suis indicari nobis, & futura portendere. Addit diuinorum notiones cœlestibus dispositionibus quasi literis explicari, & sicut aures uolatu atq; garritu auspicibus auguribusq;, non quæ agant ipsæ, sed quæ significet, creduntur ostendere, ita cœlos figuris & motibus, quæ aliunde fiant, quotidie nobis significare. Quod quidem ostendunt Astrologi, quando in alicuius generis iudicanda plurimam profertur quæ ad patres auosq; & fratres, uxores, amicos, inimicosq; pertinent, quorum fortuna ab alicuius generis non dependet, sed tantum significatur. Si ergo corporea (quod etiam supra probauimus) neq; proprie, neq; omnino cœlestibus superiorum motorum instrumentis subiiciuntur, multo minus mens ipsa subiicitur, cuius mores & artes si quando ab Astrologis prædicuntur, tanquam per signa potius quam per causas profertur. Si quidem superni motores non solum illa quorum ipsi sunt causa, sed etiam quorum mentes nostræ futuræ causæ sunt, & excogitant ipsi secum, & cœlestibus nutibus sæpe demonstrant. Non subiici autem tunc declarat maxime mens nostra uoluntasq;, quando usq; adeo effertur, ut penè se uelit solam. Tunc enim se quodammodo à cœteris liberat creaturis, seq; ipsa ferme contenta est. Rursus quando in suum actum circulo se reflectit. Circuitus enim spiritalis termino non seruit extraneo. Præterea quando non modo propter aliam coniecturam uult, propter illam nõ uult, sed etiam uult quod possit uelle propter atq; nolle. Quia in re uidetur indifferens ad uolendum pariter & nolendum, ac nulli prorsus astricta. Item quando eligit summam desiderij cuiusq; uacationem. Nam tunc tractum proprii obiecti cuiusq; dissoluit. Potentia hæc quæ actum omnem interimit, proprio nulli seruit obiecto. Sed totum hoc ita planius explicemus. Quotiens aliquid nobis bonum proponitur, toties potest animus ita ratiocinari. Quia maximum bonum est libertas, uolo eam in me experiri quandoq;. Itaq; malo nunc meo generi actum retinendo mei iuris esse, quam huic uel illi seruire uolendo. Eligit tamen libertatem tanquam bonam, quam sæpe alias propter alia bona postponit. Nullum igitur bonorum eligimus necessario, quamuis necessario uelimus ipsum bonum. Deniq; aut nusquam motus est liber, aut liber est ubi primus. Primus in anima. Oportet autem primum esse liberum, si modo quicquid primo tale est, per se est tale. Quis enim dubitet actionis motum inde incipere descendendo, quo quæstionis motus desinit ascendendo. Desinit uero in animi ipsius imperiũ, ceu cum dico me agere hoc propter illud, illud propter illud, illud quia uolo, uelle, quia placet. Placere autem mihi, & insuper uelle, quod placeat. Adde quinetiam quod si forte nollem, nolle uellem. Id sæpe appellat Plato per se moueri, id est per se ac libere agere. Hinc efficit uult ut liber uiuatur qui agit & libere, ut nullius particularis siue boni siue mali subiiciatur impulsui, qui uiuit liber, ut non perdatur unquam, qui uiolentia non pulsatur.

Quintaratio. Mens absq; corpore operatur. Cap. V.

Operandi modus modum sequitur existendi. Quare si anima modo aliquo per corpus existit, nihil sine corpore unquam uel auxilio corporis agit. Nunc autem contra contingit, non igitur est per corpus. Audiamus primum Platonem mentem de modo cognoscendo quo hominis anima operatur. Quoniam anima multo est præstantior corpore, & quod assidue format aliquid, est formato præstantius, ideo nulla corpora, siue extra nos sint, siue intra, formas uel imagines suas pingunt in anima, sed suis quibusdam qualitatibus siue uiribus siue imaginibus uaporem illum pulsant calentem atq; uitalẽ, qui quodammodo corporis est nodus & anima, & spiritus à Physicis appellatur. Si enim corpora illa cum spiritu hoc conueniunt in materia, cum anima uero non conueniunt, rationabilius est spiritum ab illis formari quam animam, quæ tantum abest ut formetur à corpore, ut ipsa potius re uera sit & forma corporis, & formatrix. Formatrix quidem sui corporis per naturam, aliorum uero partem. Anima igitur rationalis, quæ fons est corporalium motionum, mouet quidem ipsa corpora, à corporibus uero non mouetur. Mouetur autem ab illis, si formaretur inde. Sed spiritus qui est anima currus, à corporibus quibusq; pulsatur. Pulsatio huiusmodi non latet

animam. Ut talis quædam passio siue agitatio spiritus animam non latet, sentire dicitur. Statim uerò ex hoc iubito sentiendi actu uis interior animi ad opus aliud huic permissio excitatur. Nam ubi per oculi spiritum colores, per aurium spiritus sonos, perq̄ alios alia attigit, ipsa sua quadam uis, per quam præest corporibus, eorumq̄ femina possidet, non minus in cognoscendi quam in alendi uirtute, mox colorū sonorumq̄ & reliquorum simulachra penitus spiritalia uel denuo concipit in seipsa, uel eim concepta cæterit, colligitq̄ in unum. Hanc imaginationem in superioribus nãcupauimus. Posuimus postea phantasiã paulo hac superiorem, per corporum imagines fermè similiter peruagantem. Intellectum deniq̄ longo interuallo eminentiorem, quem admodum declarauimus. Quando anima sentit quippiam, apud Platonicos dicitur operari per corpus, nõ quia ipsa simul & corpus sentiat. Sicut enim anima sãns est uitendi (ut Plato ait) ita & sentiendi. Præterea oculis auribusue sæpe obiecta sua presentia sunt, si tamen animus attentius quicquam intra se secum agitatur, non prius sentiuntur, quam animus ad illa reuertatur, quasi non membra hæc, sed interior ipsa animi nostri natura uim habeat sentiendi. Quæ tamen uis sentiendi non sentit nisi dũ corporalis spiritus à corporibus agitatur. Quando ergo per imaginationem uel phantasiã agi dicitur per corporis auxiliũ operari, quia reuoluitur per imagines singulas, quæ singula referunt corpora, & per ipsum pulsum corporalis spiritus à corporibus factum concepta fuerunt. Ac etiam quia tanta est inter has internas imagines spiritumq̄ cognatio, ut reuolutionem imaginum factã intrinsecus sequatur semper spiritus ipsius uibratio, atq̄ uicissim spiritus huius uibrationem comitetur ut plurimum imaginum reuolutio. Quando per intelligentiam aliquid speculatur & eligit, dicitur & sine corpore & sine auxilio corporis operari. Quoniam etiam absq̄ impulsu illo spiritus, & absq̄ imaginibus inde collectis aliquid uideri eligitq̄ ab illis profus alienissimum. Mitto in præsentia quod Peripatetici uires sentientes in anima quidem secundum originem, in composito uerò secundum formam ponunt, intelligendi autem in sola anima collocat, atq̄ hoc pacto illas per corpus agere, hanc uerò etiam sine corpore arbitrantur. Veruntamen naturaliter se ad imagines corporalis sensus tandem conuertere, quamdiu animus corpus naturaliter habitat. Quod autem postrema hæc operatio quandoq̄ sine corporali subsidio fiat, & priores illæ semper per corporis auxiliũ, hæc quæ subiectam signa nobis ostendunt. Primum uis ipsa animæ quæ corpore utitur, quæcumq̄ illa sit, instrumentum futurum nõ percipit. Quis enim gustu linguam suam gustat? Quis per imaginationem uel phantasiã cogitat spirituum imaginumq̄ naturam, quæ uix post diuturnas mentis discussiones agnoscitur? Pateret autem cuiq̄, & facillimè, si per imaginationem & phantasiã cognosceretur. Secundum signum. Vis talis quam uti diximus corpore, neq̄ seipsam noscit, neq̄ propria actionem. Si uisus propriè ex eo quod uidet, perciperet se uidere, semper dũ uidemus aliquid, uidere aduertemus, quod minime fit. Sæpe namq̄ præsentem hominem presentibus oculis uidemus, quoniam uerò tunc uis interior animæ ad aliud intentata est, uidere nos nequaquam animaduertimus, quasi actus huiusmodi non à uisu, sed à uis quadam interiori quando expedita est, percipitur. Præterea actus uidendi ac similes quædam modo incorporeales sunt, sensus autem illi sola corporalia noscunt. Si actiones suas hæc uires ignorant, igitur quoq̄ seipsas. Quid enim aliud, certa quadam uis est, nisi principium certo modo quodam & proprio operandi? Ergo qui operationem nescit, nescit & operandi modum, nescit quoq̄ proprium sic operandi principium. itaque sensus quinq̄ seipsos ignorant. Sed neq̄ etiam imaginatio & phantasia se noscunt. Nam cum omnes duabus his animæ uiribus semper utatur, omnes facillimè quam naturam hæc uires habent cognoscerent. Nunc uerò uix illi ista nouerunt, qui diuturno mentis examine quaesierunt.

Tertium signum, quando uehemens aliquid uiribus ipsi obijcit, quod nos uiolentius agitet, ita eas occupat, ut res debiliores non bene percipiantur, neq̄ ipso eodẽ tempore, neq̄ postea ad tempus. Oculus noster aduersis quandoq̄ Solis radijs obrutus, colores alios neque tunc neque postea per aliquod temporis spacium dispicit. Idem accidit auribus ex strepitu & tonitru uehementi. Idem quoq̄ sensibus cæteris. Idem imaginationi & phantasiæ, quotiens horrendis quibusdam imaginibus occupantur.

Quod

Quod ostendit huiusmodi uirum actū, cum spiritus uibratione concurrere, atq; e conuerso. Quemadmodum sensus motusq; araneæ, in media tela manentis, tensis undiq; filiis, & aduolantibus muscis, tremorem telæ undiq; sequitur, atq; contra telæ tremor araneæ motum. Perfectio hoc monstrat eas uires materiæ esse propinquas, cum sepe ab objecto quasi uincantur, & corporalium passionum reliquię in spiritu remanentes ad tempus eas confundant.

Quartum signum ab objecto potentiori non modo actus discernendi confunditur, sed læsio fit in nobis atq; molestia, quasi læso spiritu corporali, his quoq; a uiribus ex mutuo quodam usū nonnulla contingat offensio.

Quintum, qualitatem sensus imaginemq; sibi familiarem non apprehendunt. Calorem suum uel iudicat. Ac etiam si calor aliquis alienus euadat ipsi familiaris, nō sentit; quod fieri solet in ijs qui hæctica febre laborāt, quorum tactus nequaquam per sentit febrem. Vim suam & habitum & conceptas imagines imaginatio quoque & phantasia prorsus ignorant. Vix enim ratio talia reperit.

Sextum, post ætatis septimum uel octauum septenarium, quando complexio corporis ad terrestrem qualitatem paulatim incipit declinare, resolutis aut nimium densatis tepefactisq; spiritibus, hebescit uisus, auditus obrunditur, olfactus obstruitur, riget gustus, tactus arefcit, imaginationis phantasiaq; solita uelocitas retardatur.

Septimum, quanto diutius laborant sensus, tanto magis debilitati sentiunt peius atque confusius. Si enim per horam aliquid fixus inspexeris, caligabis, quia resolutis spiritibus uel obscuratis, non clarent in eis rerum sensibilibum qualitates imaginesq; quas sentias.

Octauum, Certum quoddam rerum genus attingunt, non omnia genera, quinque sensus sua quicq; (ut patet) genera qualitatum, imaginatio phantasiaq; proprias harū qualitatum conditiones. Hæc & huiusmodi alia uiribus animæ utentibus corpore solent accidere, contraria uerò accidit intellectui. Ergo intellectus non utitur corpore. Quod autem contraria menti contingant, animaduerte. Vires illæ seipsas ignorant, inens autē se nouit. Inuenit enim se esse, & in qua rerum specie sit; & quam uim habeat. Vires illæ instrumenta quædam habent, atq; illa ignorant. Intellectus instrumentum habet nullius, & si quod haberet, cognosceret, postquā & seipsum cognoscit, & alia. Ac inter se & alia instrumentum illud collocaretur. Quod si quis mentem habere dixerit instrumentum, percontabimur nunquid illud corporale sit, an se aliter habeat. Si corporale responderit, ita per argumentationem Peripateticam refellatur. Omne instrumentum corporale in aliqua specie corporum continetur per formam aliquam sibi propriam. Si tali quodam instrumento intellectus utatur, non sincerè de rebus corporalibus feret sententiā. Nam quicquid per tale instrumentum percipietur, qualitate illius infectur, nō tale penitus apparebit quale re uera ipsum fuerit, sed quale fuerit instrumentum, ut per rubentes oculos apparet aer rubens, per croceos uerò croceus. Quo factū est, ut pupilla omnī careat colore, quo possit omnes colores purè suscipere. Sic omnī corporea qualitate carere oportet mentis instrumentum, ut sincere per ipsum discerneret omnes. Non tamen careret omnī, si corpus esset, haberet igitur aliquam. Quam uerò haberet, non acciperet. Itaq; illius similes qualitates per illud mens non cognosceret, quemadmodum tactus, cuius instrumentum certam habet caliditatem, similem omnino caliditatem nō sentit. Sed neq; etiam qualitates illius dissimiles purè discerneret, quia illæ per illius qualitatem prius inficerentur, quàm mens aduerteret. Deniq; per instrumentum quod esset corpus, quod esset in certo aliquo genere corporū, quod esset aliquid singulare loco ac tempore circumscriptū, non cognosceret mens præstantius aliquid quàm corpora, neq; illa quidem omnia, sed certum quoddam genus rerum corporearum, quemadmodum singuli quinque sensus per singula instrumenta sentiunt genera corporalium. Postremò uniuersale aliquid per singulare instrumentum non comprehenderet. Experimur tamē nos per mentē uniuersalia nosse, quando quę diuersa uidentur, conuenire simul in natura aliqua reperimus, quando singula quæq; in unam reducimus speciem, quando rē singularem ac propriam cum cōmuni comparantes, differre uniuersale à particulari cense-

mus. Comparare autem inuicem duo hæc non possumus aliter quam per uirtutem tr. nam quæ utraq; comprehendat. Quotiens recta ratione genus quoddam rerum uerisimilium ab omni corpore genere ita secernimus, ut in illo nihil corporale cernamus, totiens quicquid dici potest corporale, rejicimus. Non tamen possumus per corporeum instrumentum cuncta rejicere corporalia, quia ipsum saltem instrumentum per ipsummet instrumentum repellere non potest. Et quando abstractam conspiciamus speciem, perquam illam animus tum nos formis rationibusq; abstractis, tum nobis eandem, tunc corporeum instrumentum ipsi interpositum impedimento esset potius quam adiumento. Nam & diuersissimum est ab illis, & inferius admodum, & distantiam affert multo magis quam unionem. Cum hæc ita se habeant, mens uti non potest instrumento aliquo corporali. Sed nunquid alio? Prorsus nullo. Nam si quis illi aliud quoduis instrumentum adiunxerit, sciscitabimur utrum possit absq; ipso intelligere aliquid, an nihil? Si potest, instrumentum non eget. Sed dicit aliquis non posse. Nos contra posse asseuerabimus. Iam enim quisq; fatebitur intellectum nosse seipsum, in qua cognitione nullo utitur instrumento. Nam si aliquo uteretur ad se capiendum, illud certe caderet medium inter mentem & mentis ipsius essentiam, quæ ab ipsa per illud comprehenderetur, ubi extraneum aliquid esset menti propinquius quam mentis essentia. Et quando potentia mentis reflectitur in potentiam, siue actus in actum, nullum ibi interponitur instrumentum. Medium enim assilum solet propter conuenientiam cum extremis. Nullum uero instrumentum cum potentia & actu magis quam potentia actusq; conuenit. Quisq; etiam confitebitur intellectum si habeat instrumentum, ipsum non ignorare. Nam ob id in primis uidemur ipsum non ignorare, quod esse ipsum asseueramus, & tale esse audimus, ut intellectui seruiat. Quinetiam si intellectus noscit seipsum, ac etiam externa obiecta, necesse est ut instrumentum quoq; nonnunquam nouerit per quod à se transit in obiecta intelligendo. Preterea quando per obiecta iam nota in actum suum se uertit, perq; actum in uirtutem atq; substantiam, nonne cogitur in hac ipsa regressione etiam in instrumentum suum si quod habet incurere, cum illud inter actum mentis & uirtutem sit medium? Vbi instrumentum suum agnoscere cogitur. Sed utrum mens agnoscit instrumentum suum per instrumentum aliquod, necne? Si per aliquod, quæro de alio atq; alio rursus in infinitum. Si per nullum, ergo non eget instrumento ad cognoscendum, postquam ipsum sine instrumento cognoscit. Ibi sanè quod instrumentum dicitur, obiectum quiddam potius est quam medium. Ac si ab hoc in aliud transeat cognoscendo, non de medio in obiectum, sed de obiecto priori in posterius currit obiectum. Sed dixerit forte quispiam, instrumentum à mente, cognosci non per instrumentum aliquod, sed per ipsummet instrumentum. Ego autem quæram, utrum per ipsam essentiam instrumenti, an per ipsius imaginem? Non primum, quia mens semper illud cognosceret, cum semper ad illud similiter comparatur. Quod si per imaginem fiat, iam illud quod instrumentum appellabatur, obiectum est potius quod cognoscitur, quam instrumentum, per quod aliquid cognoscatur. Atq; imago ipsa cognosci potest nullo instrumento intercedente, cum ipsum necessario antecedit, prout inter ipsum animamq; est media. Iam igitur intellectus tam seipsum q; quod extra ipsum est, absq; aliquo instrumento cognoscit. Proinde eo ipso quod uere simplicita ueracq; simplicitatem excogitamus, concludunt Platonici, id quod ita in nobis excogitat, neq; ex intellectu et instrumento constitui, neq; ex anima corporeq; componi, sed mentem simplicem solamq; existere. Per se igitur mens operatur, & hoc etiã pacto nunc cupat Plato per se moueri. Ergo per se uiuit, uiuitq; semper.

Pergamus ad signum tertium. Vires illæ à uehementi obiecto confunduntur, ut non discernant debiliora. Mens contra quando magnifica & ardua uidet, tum in illis, tum post illa clarius & facilius minora & leuiora discernit, utpote quæ magna sit, magnisq; passa tur & crescat. Pergamus ad quartum, & reliqua. Vires alix potenti offenduntur obiecto, mens nullius rei uel immensæ consideratione offenditur, quasi certæ cuidam humorum commensurationi non sit obnoxia. Tardius quidem maxima reperit, quoniam alienis explicata non indagat. Expedita inuenit ocysus, & inuentis tum clarescit mirifice tanquam parata prorsus ad illa, tum incomparabili uoluptate completur, tanquam illis quam proxima. Quis hic non uideat infinitam quodammodo esse uim mentis, quam

nullo finito superetur obiecto? Aliæ præterea vires, qualitates imaginesq; sibi familia-
 res ignorant, mens autem quidnam familiarium nesciat? Quæ & familiaritatem ipsam
 definit, & semetipsam uidet, actum suum intelligendo, ac speciem per quam intelligit,
 et habitum & uirtutem. Secum igitur habitat mens, sui ergo ipsius est domicilium. Res
 quælibet loco naturali seruatur, ideo seruatur à seipsa mens manetq; inde semper inco-
 lumis. Accedit, quod robustiores, quantum spectat ad operationes naturales, semper sen-
 sualesq; sæpe alijs se melius habent, quantum uerò ad intelligentiam neq; semper, neq;
 sæpe, quasi intelligentia corporis non sit comes. Adde quod sensuum natura per senes-
 centem in operatione deficit, mentis uerò oculus tunc cernit clarius, fugax nebulis
 iuuenilium uitiorum. Diuine enim Plato, non florescit, inquit, uirtus animi, nisi uirtus
 corporis deflorescat. Non acuitur mentis acies, nisi corporis acies hebetetur. Tunc di-
 uinarum rerum sapientia uiget, humanarum prudentia consumitur, æquitas pollet at-
 que coarctantia. Et quod maius est, neque uis etiam ipsa proprie sentiendi que est in ani-
 ma, senio uel morbo deperditur, quamuis oculo læso actus eius intermittatur, ex eo
 quod non satis sincere representatur obiecta. Nam & calamo fracto cessat actus scriben-
 di, ars uerò scribendi in animo remanet integra. Quod ars detrimento inde nullum sit
 scieperit, hinc patet, quod interim in seipso scribit, & calamo restituto arbitratur scribit
 suo. Idem fieret si elingui curaretur lingua, & si pes claudo. Idem si cæco uel lippò ocu-
 lus curaretur, quasi in corpore damnum fuerit, non in anima. Sæpe enim purgato ocu-
 lo mox uidemus. Quod aut non fieret, aut iam etiam sanato corpore fieret serò, si ipsa ui-
 dendis uis defecisset, quæ certum restitutionis suæ tempus exigeret, postquam corpus
 exegit suæ. Scit e Aristoteles, si præstes, inquit, seni iuuenis oculum, uidebit penitus si-
 cut iuuenis. Si sensus qui certis partibus corporis adscribitur, neq; læsis partibus ipsis,
 neq; senio uim amittunt, mens quæ adscribitur nullis, neq; læso toto corpore, neque un-
 quam deficit. Hic succurrit uobis ratio illa quam affert in decimo de republica Socra-
 tes apud Platonem, quòd per nullum corporis morbū rationalis animus moritur. Quo
 enim pacto, inquit, corporis morbo peribit, qui proprio morbo non deficit? Corpus si-
 quidem nostrum non alieno perit morbo, sed suo. Quod si cibi uitio & aëris putredine
 interit, non prius per hoc perit, quàm ex hoc in proprium incidat morbum, quo prop-
 prie morbo dissoluitur. Ac si morbo proprio non periret, nunquam etiam alieno. Nam
 si non lædatur febre, insalubri cibo uel aëre non lædatur. Animus autem propria labe,
 id est iniquitate non perit. Iniquus enim animus non minus est animus & uitalis, quàm
 sit æquus. Ergo non perit corporis morbo. Accedit, quod corporis morbus animo non
 infert uitium ipsius animi proprium, quoniam animus corpore ærotante non fit ini-
 quior, sed emendatur sæpe, & morum studio proficit. Quapropter morbus corporis nõ
 modo non perdit, sed neq; uitiat animum. Ac si quandoq; ærotante corpore lædi mens
 uideatur, non tamen est ita. Ociatur mens ibi forte etiam, uel in seipsa agit, uel circa hu-
 mana negotiatur, non læditur. Socrates quando uel ludet cum liberis, uel eos cura-
 bat languentes, Philosophiæ sublimioris habitum quidem non amittebat, licet uel non
 philosopharetur tunc ullo modo, uel nõ philosopharetur egregiè, dum scientiæ actum
 ad uiliora cõsideranda distraheret. Animus noster in corporis oblectamentis ludit cum
 ipso sepe. In eius languoribus regit & curat. In utroq; statu intermittitur uel remittitur
 sublimis illa rationis consideratio, quia uel ociatur ad tempus, uel anxie nimium circa
 uiliora negotiatur, re pacata uero resurgit. Ita natura comparatum est, ut ad diuersa si-
 mul opera quantum ad humanas vires attinet, non satis sufficiamus. Conuiuæ epulis
 intenti non bene tyrae modulos audiunt. Dum anima multum concoquit cibum in sto-
 macho, humanæ contemplationis munus remittit, ideo tunc hebetari uidemur. Dum
 attentius speculatur, agrè cibus concoquitur. Hinc sæpe corpore languet philosophan-
 tes, non languent animo, sed intelligentia tantum excellent, quantum deficient corpo-
 re. Ergo quid mirum si corpore fabricitante, anima sustinendo curandoq; æroto men-
 tissima cessat à contemplantando, & in pueri corpore fabricando, in decrepiti quoq; corpo-
 re sustinendo occupatissima minus utitur intellectu: Et cum uapores sati cerebri spiri-
 tum occupauerint, atq; eo uibrato mouerint horribiles in phantasia species, unde tetri
 spectaculi nouitate, tota ferè uis animæ phantasiam intenditur, mirabere si intermopus

intermiserit contemplandi, quod tandem uaporibus resolutus instaurat. Sæpe etiam uaporibus feruescens ratio ipsa peruigil imaginum illusiones redarguit, quod in his accidit qui cerebri uertiginem patiuntur, quorū ratio negat cælum aut terram ruere, licet sensus id alserat. Rursus qui propter morsum canis cõcitantur rabie, aut furore demonis instigantur, nonnunquam etiam in ipsa furoris incurisione immixtū in sefant. am animaduertunt. Et qui insomnijs terrentur horrendis, reclamāt aduersus phantasiã, sæpe se somniare dicentes. Ergo mens non semper indiget inferioribus uiribus, quæ sæpe illis uigentibus ociatur, ociantibus autem uiget, garritum earum damnat, iubetque silere. Si quis autem dixerit mentem illis egere ut excitetur, ideoq; sine ipsis nihil penitus operari, ita respondeo, quoniam anima dum corpus habitat, eius sustentationi semper est occupata, atq; circa plurima à diuinis remota distrahitur, ideo ad diuinorum intuitum non conuertitur, nisi quantum expressiores aliquas eorum similitudines per uires eius pedisequas, quibus plurimum utitur comprehendens, excitatur ad ipsa. Postquam uerò suis conuersa est, et per crebram conuersionem apte parata diuinorum infusioni, non amplius ad eam cõtemplationem illarum obsequio indiget, imò eas sopit pro uiribus, ac ab ipsis impediatur. Ac semper libens in eo statu perseueraret, nisi curandi corporis urget et necessitas. Quod significat mentem posse per speculationem continuare, & quando ab hac non amplius propter curam corporis retrahetur, libere speculationum per se sine aliarum uirtutum ministerio, cui satis fuerit antè ab illis minime impediri. Sed quamdiu corpore clauditur, propter illud sensuum ministerium quo paratur conuersioni, accidit ut læso corpore, spirituq; obnubilato, quia neq; perspicuè obiecta representantur, neq; sit clara in sensibus & phantasia perceptio, mens inde ad ueram speculationem non facile excitetur. Fit etiam ut alij alijs ingeniosiores appareant propter spirituum diuersitatem. Quamquam differentiam hominum in artibus addiscendis non tam ingenij quam uoluntatis diuersitati censeo tribuendam. Quilibet enim maxima quæq; si studiose cõtendit, assequitur. Fit insuper, ut quidam dicantur amentes, quia uel non utantur mente, uel abutantur. Quippe cum omnis intentio animi in his sit circa uehementiores phantasiæ illusiones nimium occupata. Sed uacuata bile uel atra uel crocea, quæ causam præbet illusionis respiscunt subito, utpote qui mentē non amiserunt. Mitto quòd Origenes Plotinusq; disputant, animas humanas esse quodammodo mentes ex sua puritate delapsas, quando uidelicet ab intentione mentis circa ideas ad intentionem potentia uiuifica corporum prolapsæ in corpora deciderit. Et quanto aliam magis alijs intentiu profundiusq; ad materiam conuersæ sunt, tanto minus (ut aiunt) intellectuales retinent luminis. Vnde magna in ingenijs moribusq; inter animas diuersitas prouenit. Ad quam etiam conducunt ætherea corpora animarum diuersis cæli figuris syderibusq; accommodata. Deniq; uarietas geniorum uarietatem adducit ingeniorū. Si quis autem animas extitisse per tempus ante corpora non concesserit, uoluerit tamen ex parte quadã Platonicos imitari, poterit forsitan dicere animas saltem eo ipso momento quo creantur, corporiq; iunguntur, ita ut Origenes Plotinusq; disputant, sermè afflicti atq; disponi. Profectò mētes angelicas, alias ad inferiora prolapsas, alias minime, et earum quæ ceciderunt, alias quidem magis, alias uerò minus. Sed mentes hominum tantquam infimas omnes naturali instinctu cum primum creantur, ad naturalem partem & corpora uergere, aliasq; alijs profundius sese in Lethæum flumē, id est materiam mergere. Atq; hoc quidem pacto Pamphilus Origenem, quoad potuit, emendauisse uideatur. Sed de his alias iam igitur ad propositum reuertamur. Si quis parte capitis quadam læsa memoria uideatur amittere, respondebunt Peripatetici, confundi rerum imagines quæ in cerebri spiritu retinentur, sed species quæ in mente sunt, non lædi proprie, imò (ut ita dixerim) ociari. Oportere enim mētem quamdiu corpus habitat, in corporalium species non sine corporalium imaginibus contueri. Addent Platonici quatenus animæ intentio circa læsi curationem membri uehementius occupatur, eatenus cognitionem memoriæ remitti atq; intermitteri. Auicenna & Alganteles dicent mentem ad inferiora conuersam, à diuina quadam mente diuerti, unde omnem intelligentiæ actum putant continuè dependere. Quoniam uerò Lucretius immortalitati ob eam causam diffidit maximè, quòd imminente morte uires animi deficere uideantur, animaduertentium

dum est, uitam corporis in humoris & caloris temperatione consistere, ideoque morti corpus quando uel calor resoluit humorem, uel calorem humor extinguit.

Quoniam autem humor caloris pabulum est, calor uehiculum spiritus, spiritus est animæ ad corpus conciliator, fit ut quando resoluitur humor in membris corporis paulatim, anima quoque membra deserat paulatim. Et quia tunc regendo corpore minus quàm solet occupatur, in mentem suam se colligit, cernit arcana, presagitque futura. Absit à nobis Lucretiana suspicio, animam scilicet cum corpore morituram, que debilitato corpore reboratur. Et cum unio dissolutioni opposita sit, longissimè tunc abesse à dissolutione putandum est animus, quando se maximè colligit in seipsum, ac deposita animalis natura surgit in mentem. Atque id in morte, que propter resolutionem fit, manifestè contingit. In morte uerò quæ fit propter extinctionem uitalis animæ, uis humoribus tumoribusque curandis intenta est, sensus doloribus iudicandis, phantasia spectandis simulachris quæ ab humorum uaporibus concitantur. Quapropter ratio ad tempus remittit officium, sicut solet in somno nonnunquam, quod resumat post mortis strepitum, sicuti conuulsi post insomnia uigilare. Quod autem in eo ipso tempore uires dotesque suas nequaquam amittat, illud nobis argumento est, quod multi qui diligentia medicorum ab imminente morte reuocantur ad uitam, corporis quidem uires uel nunquam uel serò recipiunt, animi uerò mox humore purgato, quasi corporis uires extinctæ fuerint, animi autem lumen latuerit potius tanquam sub cineribus ignis, quam euanuerit. Quis dixerit eundem fore à uita exitum corporis atque animæ, cum non sit idem reditus? Redit enim corpus uix seròque, redit animus facile atque subito. Neque quicquam eo tempore amittit sui, cum & naturales & acquisitas dotes subito rursus edat in lucem, non minus quam antea consuuerit, utpote qui sua tunc collegerat supellectilia, non dispererat, paratusque fuerat tanquam serpens ad exuuias exuendas, non aliter ijs claustris egressurus in lucem uiuens & integer, quam olim materno utero cum est emissus in lucem. Putat autem sapiens quando relinquit corpus, se non parte priuari sua, sed molestissimo onere liberari. Ac de sexto signo iam satis. Accipe septimum illud signum. Sensus diuturno opere fatigantur, mens uerò nunquam. Quanto diutius inopexeris, eo cernes obtusius. Quanto diutius indagaueris intellectu, eo intelliges clarius, omne corporis sensusque opus usu defatigatur, mentis uerò corroboratur. Solet tamen diuturna cogitatione grauari caput, & oculus caligare, quia mentis exercitium omittatur sapen numero phantasia motus, hos autem uibratio spiritus, hanc læsio cerebri aut oculi. Ipsa uerò mentis acies fit leuior & acutior. Quæ certè sine intermissione ulla sursum directæ maneret, nisi miserata corpus hoc ipsi commendatum, eius recreandi gratia opus proprium intermitteret. Quod in ijs planè conspicitur, qui dum speculantur attentius aliquid, fatigati corpus agrè ferunt, in quibus mens inuita quodammodo cessat ab opere, corpus autem sensusque cessant quamlibetissimè, quasi non mens fatigetur operando, sed illa. Quod uerò indetestum est etiam immortale.

Octauum signum est, quod uires animæ alicui rerum generi sunt adscriptæ, mens nulli. Quid est enim in eorū numero quæ esse dicuntur, ad quod mentis acies dirigi nequeat? Quæ ipsius quod dicitur ens, essentia, esse naturam & uim descriptione comprehendit, sub ijs uerò ea quæ sunt omnia continentur. Reperit quoque differentiam inter esse atque non esse, itaque nouit utrumque, & esse diuidit quodammodo in partes suas atque particulas, dum quælibet rerum genera speciesque sub esse disponit. Et, quod maius est, super esse ipsum ascendit, & sub esse descendit, quando ipsum unum, ipsum quoque bonum statuit super esse, & materiam siue priuationes rerum sub esse locat. Nulli rerum generi mens assignatur, si ambit omnia. Nihil extra se habet, a quo perimatur, quod intra se quodammodo claudit omnia. Concludamus disputationem hoc pacto. Animus hominis si per corpus esset aliquo modo, nihil ageret unquam sine corporis instrumento uel auxilio. Agit autem ius corporis usu intelligendo atque uolendo, ut per oculos signa exposuimus.

Non igitur est per corpus. Ergo est aut per se, aut per diuina. Si per se, nunquam se deserit, si per diuina, ergo per æternas causas est æternus.

Sexia ratio. Anima conuenit partim cum diuinis, partim uero cum
brutis. Cap. VI.

Sanima hominis ex materia (quam fluxuū uocant Letheum) scaturiret, nūquam cum diuinis, quæ ex eo fluxu non scaturiunt, in operatione cōiungeretur. Congruere uero cum illis in operatione, imò etiam in essentia & uita, sic ostendemus. Quoniam uidemus omnia tunc maxime aliquid operari, quando in sua specie adula sunt atque perfecta, cogimur asserere Deum, quia est omnium perfectissimus, non ociosum esse, sed aliquid agere, postquam operatio perfectioris est signum. Imò uero neque nos aliquid ageremus, nisi ageret ille, quo mouente, mouemur, sicut quo faciente, sumus, & quo afflante uiuimus & spiramus. Sed quanam est operatio Dei, quæ aliunde incipiat, aut aliud quopiam tendat, ne cogatur Deus aliunde pendere. Est igitur operatio Dei perpetua quadam in seipsum conuersio, per quam seipso fruatur & gaudeat. Itaque contemplatur seipsum, se contemplando, suam uidet potentiam, hanc intuens, quæcunque potest discernit. Ergo & seipsum simul & uniuersum opus suum actu unico speculatur, speculando in se concipit cuncta, concipiendo extra se quæcunque uult, parit. Similis ferme est in sanctis ministris eius cœlestibusq; spiritibus operatio, se nanque ipsos illi quoque & sua opera speculantur, speculantur & Deum, operatione diuina. Speculatio certe illis sola conueniens est, quia operationum omnium perfectissima. Quod etiam in nobis apparet. Hæc non externa eget materia, ut fabricatio, neq; corporalibus instrumentis, ut sensus, neq; aliunde mouetur, aut aliò tendit. ut operationes aliarum, neque figurat materiam alienam, sed colit ornatq; mentem, quando non alio terminatur, sed desinit in seipsam, neque fatigatur citò, ut aliarum, sed permanet indefessa, neq; molesta est uel indiga, ut sunt illarum, sed facilis, plenaq; & gaudis perfusa incomparabili. Si qua igitur ex his operationibus quæ nobis insunt, supernis est numinibus tribuenda, contemplatio certe tribuenda est, operationum omnium felicissima. Ex his patet hominis animam in contemplatione cum diuinis congruere. Congruere quoq; eum bestiis in nutritione, sensuq; & corporis affectu, non dubitamus. Certe autem operationes ad conuenientia sibi directè obiecta, certas conuenientesq; requirunt uirtutes atq; substantias, & quæ proportio est obiecti unius ad alterum, eadem operationis unius ad alteram. Eadem quoq; uirtutis est & essentia ad uirtutem & essentiam comparatio. Itaq; sicut in nobis quod ad corporis usum pertinet, est operatio cum brutis communis ad commune cum illis obiectum, ita natura cum illis communis apparet. Hæc est nutriendi sentiendiq; operatio, & potentia atq; complexio corporis, quæ in nobis ferè sicut in bestiis sunt caduca. Oportet quin etiam reperiri in nobis potentia & substantiam cum cœlestibus illis communem, ex qua nascatur operatio illa quam habemus cum illis communem ad commune nobis illisq; obiectum. Quamobrem sicut in nobis quodammodo caduca sunt nutriendi, sentiendiq; natura & complexio corporalis, quæ circa caduca uersatur, & cum caducis animalibus sunt communes, ita immortalis erit contemplandi potestas quæ circa immortalia uersatur, & cum immortalibus est communis, quia non potest operatio eadem nisi ab eadem natura & potentia proficisci.

Quis autem dubitet contemplationem nostram supernis esse perlimilem? cum per eam animus, ut cœlestes illi, seipsum & opera sua consideret, inuestiget quoque supernas causas, earumq; effectus, item ab effectibus inferioribus per medias causas atque ad causam supremam ascendat, atque uicissim à suprema causa usque ad inferiores euentus circulo remeet. Vbi uidetur uniuersam diuini operis seriem non alia uirtute quam diuina complecti, & tanquam Deus aliquis circumsulstrare. Non solum uero intelligentiam cum numinibus communem habet, sed etiam uoluntatem, cum illorum affectet beatitudinem. Habet præterea similem actionem, quatenus agit liberè, & suo imperat corpori ferè sicut illa. Ex omnibus his colligitur animus nostrum cum cœlestibus essentia conuenire. Si essentiam habet cum illis communem & proximam & illa nullam habent originem è materia, sequitur ut nulla quoque animus noster talem originem habeat. Præterea si numina illa sempiterna sunt, quia mundi sphaeras eodem semper mouent ordine, neq; fatigantur unquam, sequitur ut sit eternis essen-

tis essentia sempiterna, quoniam terminata mobilisq; uita nullo modo interminata immobilisq; uitæ res proxima. Tanto autem magis conuenit cum illis immortalitate uitæ, quam intelligentia ueritatis & beatitudinis desiderio, quanto uita ipsa prior est quam intelligentia uel uoluntas. Ac si uoluntas est nixus intelligentiæ, intelligentia uerò summum adoleferentis uitæ fastigium, animus non aliter dirigitur ad uoluntatem rectam, quam per ueram intelligentiam, ad hanc quoq; non aliter quam per ueram adultamq; uitam. Voluntatem habet rectam, quia ad primum totumq; bonum sese confert. Intelligentiam ueram, tum quia quatenus intelligentia est, non fallitur, tum quia ueras omni uti intus possidet rationes, quod aliàs ostendemus. Habeat ergo necesse est ueram adultamq; uitam. Talis est quæ non est obnoxia morti. Huic nostræ argumentationi illa Origenis fauet summopere, ubi inquit: Omnes naturæ quæ eiusdem principij participes sunt, inter se sunt similes, ceu oculi, quia omnes lucis participes sunt, cum ad lucem natura sua similitur conuertantur, omnes sunt similes, sed tamen pro diuersa lucis participatione alius alio est acutior. Omnes rationales substantiæ Dei participes sunt, cū omnes conuertantur ad Deum, ergo similes sunt tum inter se, tum illi. Itaq; sicut supremæ sunt immortales, ut angeli, sic & inferiores, ut anime. Immortales uerò sunt omnes, quia Deo per similes immortali. Quam similitudinem ostendit illa ipsa in Deum conuersio, in quem quidem uelut in Solem, tanquam stellæ, superiores conuertuntur angeli, anima uerò in eundem, ceu Luna, quæ quamuis uicissitudine quadam diuini luminis permutetur, ideoque modo quodam mutabili capiat, inextinguibili tamen percipit ratione. Siquidem & inextinguibile ipsum esse, & qua ratione sit inextinguibile, certis rationibus comprehendit.

Obiectio Epicureorum & responsio de rerum temperatione.

Cap. VII.

Reluctabitur ijs Dicæarchus, aut Epicureus aliquis, quasi monstro id simile sit, rem scilicet aliquam partim incorruptibilem esse, partim corruptioni obnoxiam. At nos affirmabimus naturæ ordinem sine hoc seruari non posse. Sunt alia quæ corpora ab omni penitus corruptione semota, ut cæli, quorum neq; sphaera ipsa, neq; particula ulla corrumpitur. Sunt & corpora ijs profus opposita, scilicet omnino caduca, puta ligna, lapides, metalla, cæteraq; ex quatuor elementis cõposita. Ligna siquidè particula nonnullæ quandoq; putrescunt, deinde etiã totum lignum ipsum definit esse lignum, quamuis quicquid ita compositum est, ob id saltem ex incorruptibili cõstet & corruptibili, quod primam in se materiam habet perpetuam, formam uerò mortalem. Quapropter coniunctio mortalium cum immortalibus neq; impossibilis est, neque rara. Sed redeamus ad ordinem institutum. Sunt etiam corpora media, elementorum uidelicet quatuor sphaeræ, partim incorruptibilia, partim corruptibilia. Ipsa quidè tota elementi sphaera suam speciem, suum situm, suam seruat tenorem, particula uerò eius nonnullæ quandoq; hinc perduntur, inde insaurantur. Cum uerò corpora uel à spiritibus uel spirituum graua fuerint constituta, ordinem corporum oportet ab ordine spirituum proficisci, aut saltem spirituum ordinè imitari. Sunt ergo spiritus aliqui penitus immortales, ut angeli, quorum neq; tota ipsa substantia commutatur, neque ulla uis, neque etiam operatio. Sunt alii mortales omnino, ut communis fert opinio, brutorum scilicet animæ, quarum permutatur uis operatioq; permutatur & tota substantia. Sint insuper oportet spiritus utrorumque medij, ut unus sit absque intermissione totius naturæ cõtextus. Hi per totam substantiam permanebunt, per particulas aliquas mutabuntur. Tales erunt animæ nostræ præcipue, quarum substantias cogit esse perpetuas communis illa cum cœlestibus contemplatio uoluntásque & actio. Potentias uerò alii quas siue operationes quandoque cessaturas indicat nobis illa communis cum brutis mortalibus operatio, cultui mortalis corporis penitus mancipata, quippe cum naturalis affectus in naturis proprijs fundatur, diuersisq; affectus in diuersis naturis, uideamus autem nostras animas affectum ad æterna habere affectum quoque ad temporalia, merito dicimus eas ex naturis duabus æterna uidelicet, & temporali compositas esse, quemadmo-

quemadmodum si uideremus corpus aliquod natura sua quasi æqualiter sursum deorsum moueri, diceremus ipsum ferme æqualiter ex grauitate & leuitate componi. Tria uidimus corpora, tres quoque spiritus, tres nunc accipiamus species animalium. Animalia utrinque tam ex anima quam ex corpore sempiterna, ceu mundi sphaeras, stellasque (ita ut Plato existimat) animatas, ut tamen corpus earum, quam anima sit prociat à morte. Item animalia utrinque mortalia, ceu bruta. Interponamus homines ex anima immortalis, mortales ex corpore. Multi uero etiam multos daemones heroesque similes interponunt, neque seruari aliter ordo naturæ potest, nisi cœlesti animæ ferme penitus immutabili, corpus omnino incorruptibile tribuatur, atque bruti animæ penitus corruptibili, corpus omnino mortale, animæ autem hominis, & immortalis simul, & quadam ex parte mutabili, corpus detur utrunque, æthereum unum secundum Platonem, elementale alterum, ut hominis anima æthero immortalique corpore, qua parte immortalis est, cœlitus induta descendat. In terris uero, qua parte mutabilis est mutabili elementorum corpore uestiatur. Ac merito hominis animæ, licet immortalis, corpus corruptibile congruit, propter eam sui partem, qua esse mutabilis demonstratur. Nihil igitur obstat quin possit animal unum in naturæ ordine reperiiri ex anima immortale, ex corpore corruptibile. Idque manifestius homo sit, ut & superior ratio demonstraui, & Anaxagoræ sententia comprobatur, quatuor rerum gradus inducens, immortalem æternitatem, immortale tempus, mortalem æternitatem, mortale tempus. Primum esse arbitror mentem, secundum cœlum, tertium rationalem animam, quartum irrationalem. Ideo de homine dixit diuinum illud,

ὅντος αἰῶνος ἕξασθαι τὴν

id est, mortalis æternitas, Dei partem habet, hominem æternitatem quidem trocat, tum propter animæ substantiam, tum propter intelligentiam. Mortalem uero tum propter mutabilem animæ partem uel actionem, tum propter corpus ex elementis compositum. Neque absurdum esse Platonici putant, ut in anima actionis motio unâ cum substantiæ immutabilitate concurrat, quandoquidem & in cœlo (quod animæ fert imaginem) hæc duo manifeste concurrunt, nihil enim inter corporea cœlo mutabilis, nihil contra stabilis inuenitur. Talem quoque putant esse primam mundi materiam, quæ sic naturalibus subest formis, quemadmodum mens nostra diuinis. Putant autem mutatione rebus ex ipsarum multiplicitate contingere, ita ut quæ essentiam habent multiplicem, motionem in essentia fortiantur, quæ uero uirtutem actionemque solam, in ipsis duntaxat mutationem aliquam sustineat. Sed ut capitulum concludamus, nihil prohibet quo minus animæ quamuis indissolubili corpus dissolubile congruat, præsertim cum etiam cœli corpus ex eo dissolubile nominent, quod partibus consistit extensis, propterea que seipsum continere non possit, sed uirtutæ animæ connectatur. Idem contigisset & nobis, si animæ nostræ similiter atque cœlestes à diuina unitate non recessissent.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

eodem Fictio auctore,

LIBER X.

Prima ratio. Si ut ultimum in ordine corporum est incorruptibile sic est ultimum in ordine mentium. Cap. I.

Quoniam ordo corporum sub ordine intellectuum collocatur, p̄cedetq̄ inde, ideo corporum ordo non aliter ordinem sequitur intellectuum, quā pedis uestigium ipsum pedem, & umbra corpus. Itaq̄ qualē videmus ordinem in corporibus, talem penē debemus in mentibus cōiectari. Videmus in corporum ordine sublime corpus, uidelicet supremum cœlū in natura sua cunctas vires formarum omnium efficiendarum continere, per quas utiq̄ vires tanquam actiuas & efficaces inferiora corpora ad varias formas suscipiendas disponit. Quapropter variis naturæ suæ uiribus, & uarijs motionis suę configurationibus corpora inferiora uarie mouet & format, ut meritō dici possit, sublime cœlum formas corporum reliquorum uel actu uel actiua uirtute complecti. Corpora uerbō sequentia affirmare possumus illi aded subijci, ut ipsa quidem in potentia quadam susceptiua (ut dicitur) & passiuā eadē habent formas, atq̄ actu ab illo suscipiūt. Verū talis ordo seruatur, ut quo sublimius sub illo corpus est, eo magis actiuū potentia habeat, minusq̄ passiuū. Quod enim primo est proximum, ab unico primo suscipit, atque patitur, agit in multa. Quod sequenti ponitur gradu, patitur etiam magis, agit minus, quoniam a duobus iam, primo uidelicet & secundo, patitur, in sequentia quæ accipit effundit, quousque ad infimam quandam materiam ueniatur, quæ cum a superioribus omnibus capiat, ipsa tribuit nulli. Itaque in potentia passiuā habet quidem formas omnes, quas per successione a superioribus suscipit patiendo. In uirtute autem effectiua habet nullam. Idem in mentibus cogita, quarum principium Deus, omnes intelligibiles species uno & proprio habet actu, distribuit omnibus, capit anullo. Sequentes illum mentes inde omnes accipiunt, & inuicē ita se habent, ut superior inferiori ideas illas lamenq̄ quasi distribuat. Ergo quo altior mens est, eo pauciorib. subiecta, pluribus prædicet. A paucioribus igitur patitur capiēdo, agit in plures distribuēdo. Infima deniq̄ mens talis debet esse, ut primo illarū principio sit opposita, capiat ab omnibus, tribuat nulli. Secundum naturam suam ideas illas in potentia quidem habeat passiuā, nullas actiua, postquam ideas non transfundit in aliquem ipsi subditum intellectū. Quippe in primo potentia sola actiua est idearum, in sequentibus actiua per ordinem & passiuā, in infima mente passiuā. Ordinem igitur primi cœli obtinet Deus, uicem sequentium corporum media tenent mentes, locum materiæ infimæ infimus intellectus, qui per naturam suam successione quadam omnes intelligibiles rationes accipiat actu, siue uideat, neq̄ omnes actu simul intueatur, quemadmodum corporum formas materia suscipit ab alia in aliam succedendo. Materia hæc quia ex nulla antecedente materia fit, unde creatore indiget infinito, idcirco a solo creatur siue manat Deo. Par est enim ut potentia simplex a simplici fiat actu, qui quoniam actionem suam ultra agentium reliquorum actiones protendit, solus facit materiam, quæ gradum tenet ultimum in natura. Si solus Deus creat materiam quæ est infimū corporalium, solus creat eam mentē quæ est infimū intellectuum. Si materia opus est omnium diuinorum operū a Deo remotissimum, intellectuale uerbō genus est proximum, & illa fit seorsum a mente, multo magis potest mens seorsum fieri a materia. Si talem ordinem habet intellectus ultimus in rerū intellectu alium genere, qualē materia in genere naturalū, & materia a nulla re naturali potest fieri, sequitur ut postremus intellectus a nulla specie intellectus, quæ in eo fit genere, possit fieri. Quod si intellectus huiusmodi a nullo generis eiusdē intellectu uel multo præstantiore dep̄det, multo minus putandus est: a genere naturalū, multo insuper minus a materia

teria dependere. Hinc sequitur postremam mentem esse materiam non educi, sequitur etiam esse incorruptibilem. Nam cum mentium ordo sit ordine corporali præstantior, atque ordo rerum corporalium tandem descendat in materiam sempiternam, siquidem materia illa nunquam corrumpitur, quis usque adeo demens erit, ut concedat mentium ordinem qui stabilior est diuinioreque corporibus, in mentem postremo desinere corruptibilem? Sit ergo perpetuus oportet ultimus intellectus, qui ita comparatur ad intelligibiles formas, quemadmodum ad sensibiles prima materia. Materia uero neque per aliquam sensibilem formam corporali corruptione corrumpitur, per has enim formatur, neque per aliquam intelligibilem speciem, ab his enim perficitur. Ergo mens ultima neque per aliquam intelligibilem speciem spiritali corruptione destruitur (his namque perficitur, neque per aliquam sensibilem formam corporali perit corruptione. Præsertim mens, non subest corporalibus speciebus. Neque transit in mentem corruptio corporalis, sicut non transit in materiam corruptio spiritalis. Imò uero si non transit in mentem uolentia spiritalis, multo magis propter corporum crassitudinem transit in eam uolentia corporalis. Quod etiam si corruptio corporalium subiectam illis materiam non attingit, multo minus altiore illis mentem coinquinabit. Esto perpetuus intellectus ultimus. Sed quis iste? Ille inquam est intellectus humanus. Quod intellectus in nobis sit, quis dubitat? cum non possumus nisi per uim intellectus de intellectibus disputare. Et sicut oculus Solis lumen non capit nisi per proprium quoddam sui lumen internum, ita anima nostra diuinum intellectus nec inuestigat nec intuetur, nisi per proprium intellectum. Sed qualis hic noster est intellectus? Hoc ego non curo amplius, qualiscunque enim sit, sempiternus erit. Intellectus namque superiores proculdubio perpetui sunt, si infimus est perpetuus. Ego uero arbitror nostram mentem idcirco esse postremam, sicut & pluribus placuit antiquorum, quoniam non simul agit sua, sed uersat in se uicissim tanquam Proteus formas, atque intelligit succedendo, quemadmodum Luna quæ ultima stellarum est, uicissim mutat lumen, cæteris non mutantibus. Sit ergo nostra mens ultima. Sit etiam sempiterna. Quia sempiterna est, semper inhiat sempiternis, & illa quotiens à corpore non turbatur, attingit illico, solisque gaudet ut suis atque domesticis. Motus autem cuiusque rei ille est naturalis, qui fit statim impedimento substracto. Fit autem simillimum terminum, quia uero est ultima, amat corporum naturam ad quam quasi propinquam accedit, utiuitat & gubernat.

Obiectio Epicuri & responsio de rerum serie.

Cap. II.

TEmere hic rursus Epicurus exclamat, portentum esse hoc, ut diuina mortalibus hæreant, utpote qui non uideat absque diuinorum stabilitumque consortio non posse constare mortalia. Latuisse illum puto oportere rerum serie in suis partibus digerit, ut cum multi uariique sint rerum ordines in natura, semper superioris cuiusque ordinis infimæ partes supremis partibus ordinis inferioris proximè subsequētis quodammodo copulētur. Hoc nos docet ætheris cum elementorum natura cognatio. Siquidem Luna pars ætheris infima proxima elementis, elementale non nihil habere uideatur, cum crebra illa mutatione figuræ, cum ipsa lucidi fuscique corporis sui uarietate. Rursus ignis altissimum elementum cæli proximum imitatur, quoniam cæli instar mouetur & fulget. Idem ostendit & ipsa inter se naturalis elementorum quatuor dispositio, ubi pars infima ignis tumidior est, & quasi tepefcit ut aer. Suprema regio aeris tenuatur & quasi feruet ut ignis. Ibi ignis æreus est, igneus aer, atque ita in unam compagem copulantur. Idem infima plaga aeris & aquæ supra imitatur, ubi aer obnubilatus liquefcit ut aqua, aqua item extenuata uaporibus exhalat ut aer. Terra rursus altior, pinguis & lubrica fit instar aquæ. Aquæ inum turgescit in terrâ, & sepe glaciatur, ut terra. Ultra elementa uapores ipsi crassi, fumique, corpora iam compolita sunt, sed proxima elementis. Postea paulò solidius glutinantur, fiuntque lapides aliqui spongiosi & rari, propinqui uaporibus, postmodum lapides reperiuntur duri ferme speciosique sicut metalla. Ex metallis ferrum plumbumque sunt propinqua lapidibus, argentum & aurum propinqua

pinquiora sunt plantis, quoniam horum nitor & splendor flores referunt candidos & purpureos. in plantis tuber excedit metalla, quia manifestius nutritur & augetur, partem tamen, quia non habet uarium partium ordinem. Nobilissimæ arbores propinquæ sunt brutis, radices oris loco habent, ramos ut crura, brachia, & similia. Sexum habent utrunque nonnullæ arbores, masculinum & femininum, unde proprie sicut uberior pullulant. In brutis ostrea uno ratum superant plantas, quod sensum habent tactus, sed fixa terræ penè nutriuntur ut arbores. Multæ quoque bestiarum sine coitu sponte nascuntur, ut herbe. Sunt & simiæ, canes, equi, & elephantes, & aliæ bestiarum hominibus in quibusdam figuris, gestibus, artificijsque persimiles. Sunt stolidi homines & ignaui (ut apparet) his quoque quàm proximi, sunt heroici homines aliorum duces, supernis numinibus cognatissimi. Esse rursus oportet spiritus hominibus familiaritate coniunctos, quorum instructione magicæ artis, Plato uult reperta fuisse miracula, quemadmodum & instructione hominum bestiarum nonnullæ nobis propinquiores, mirè saepe supra suam speciem operantur. Atque hos, dæmones heroesue ita esse nobis affectu proximos, sicut naturam atque situm, adeo ut quibusdam perturbationibus afficiantur humanis, atque alij alijs faciant personis & locis, alij insuper alijs aduerfentur. Si quidem Aegyptij, quos sequuntur Origines & Numenius & Porphyrius, multos autem esse dæmones qui ad inferiora animos erigunt, multos etiam qui ad inferiora detorquent, pessimos autem in occidentem dæmones esse, in septentrionali etiam plaga malos, bonos in meridionali, optimos orientalem colere regionem. Dæmonibus autem apud illos inferioribus superioribus præstant, his quoque alij, quos angios nominant. Item angelis archangelos, archangelis principatus Platonici præferunt, principatibus autem intellectus quosdam qui diuinam participatione quadam denominantur, summo semper Deo pleni, diuinoque necesse ebris. Si in omnibus rerum generibus consistemus infima quoque antecedentis ordinis cum supremis ordinis succedentis esse coniuncta, & inuicem quoquo modo confundi, cur non fateamur infimum intellectum cum supremam animarum sensitiuarum ita esse coniunctum, ut cum hæc, quamuis mortalis, imaginem aliquam habeat intellectus, quod est in bestiis sagacissimis manifestum, intellectus quoque postremo licet diuinus sit, sensitiuam tamen quandam habeat brutamque naturam, per quam conuenienter ad corpora terrena declinet. Præsertim cum debeat non humanam modo mentem, sed alias quoque omnes quæcunque impure quodammodo sunt, cum purioribus corporibus conspirare. Impure uero in mentes animæ omnes rationales sunt, quæ licet puræ animæ sint, idèo tamen sunt mentes impuræ, quia mentes sunt animales. Mentis inquam ita mouendis corporibus dedit, ut uestigia sua in uitalia animalia quoque corporibus imprimat. Puræ uero mentes sunt quæ mētēs sunt solū, nec animalia ex se fundunt simulachra regendis immerfæ corporibus. Puræ uero corpora sunt apud Platonem duodecim ipsæ mundi sphaeræ, cælesti octidè elementa sub cælo quatuor. Quinetiā partes quædam in his sphaeris singulis preciosissimæ. Animæ itaque rationales sphaeris omnibus insunt, gradatim pro sua dignitate dispositæ. Sed ipsam unam unius machinæ animam Iouem nuncupat Plato, animas autem duodecim sphaerarum duodecim uocat deos Iouis pedite quos. Sphaerarum partibus purioribus similiter attribuit animas mentis participes, scilicet scintillæ & planetis, quos etiam uocat deos. Ignis partibus dæmones, heroesque igneos. Aëris caliginosi aquaticos dæmones, atque heroes. Purioribus postremo terre partibus mentes copulat, quæ humi habitantes homines appellantur. Interdum etiam dæmones heroesque in terra ponuntur. Neque sub luna tantum, sed etiam in cælis ultra stellas dæmonum heroumque turbas quamplurimas collocat. Sed in omnibus sphaeris ultra dæmones heroesque principes animas ponit particulares, siue dæmonicas heroicasque, siue humanas, quæ non semper æterna sequantur, ut principes illi, sed æterna temporalia quoque uicissim, & corpora uitamque mutant, tum ascendendo in melius, tum in deterius descendendo. Proinde quot stellas sunt, totidem subesse dæmonum heroum animarumque turbas. Sub Saturno Saturnias, sub Ioue Iouias, Martias uero sub Marte, similiterque deinceps. Mitto quod omnia putat in omnibus esse, sed in terra modo terreno, in aqua aquatico, similiterque in aëre atque igne. In cælo quoque pro cælesti natura. Omnia in Luna pro natura lunari, in sphaerisque alijs eodem pacto, adeo ut sphaera quæ ibet suo modo

modo & propria qualitate totus sit mundus. Sed ut iam propositum concludamus. Sic erunt aliqui spiritus extra corpus atque perpetui, item aliqui spiritus oppositi in corpore, atque mortales. Sint ergo oportet medij, qui uel extra corpus sint, & mortales, quod fieri nequit, uel in corpore quidem, sed immortales. Primi illi sunt superne mentes, quos uocant purissimos angelos, qui & gradibus inter se quamplurimis distinguuntur. Illis opus est purissimæ animæ bestiarum. Medium obtinebunt rationalis animæ, quæ sunt quasi angeli quidam inferiores. Neque absurdum est esse spiritum in corpore aliquo immortalem, cum etiam reperitur corpus aliquod immortale, quod est cælum, & tota ipsa quælibet uniuersi sphaera. Imò decet omnibus præcipuis mundi corporibus spiritus adesse perpetuos, quasi formas. Siquidem omnibus (ut plerique putant) perpetua inest materia. Oportet autem à formis quibusdam ubique materiam superari. Conducit ad idem Aegyptiorum opinio illa à Platonis quidem omnibus, præsertim à Proculo confirmata, uidelicet ad consonantiam mundi perfectam esse oportere, non solum animalia quædam rationalia, immortaliaque, atque contra animalia irrationalia & mortalia simul, uerum etiam multa inter hæc media rationalia quidem, sed mortalia, non in terra solum, sed etiam in cæteris clemētis. Non tantum igitur homines in corpore mortali habere animos sempiternos, uerum etiam multos dæmones partim propinquos nobis, partim longe sublimiores, quorum corpora gignantur atque intereant, quamuis diutius quam nostra gradatim diutiusque uiuant. Non enim decere putant, ut à cælestibus irrationalibus, rationalibus, sempiternis, felicissimis, ad animalia terrena rationalia quidem, sed infelicissimam, uel atque breuissimam, subito descendatur, imò per gradus quosdam animalium rationalium quæ feliciora quidem sint, & diuturniora quam homines, non tamen sempiterna, corpore uel animo beatissima. Idem quoque Plutarchus, & familiaris eius Demetrius Philosophus, Aemilianisque rhetor affirmant. Testantur enim ex multis prodigijs quæ suis temporibus contigerunt, Pana magnum dæmonem, aliosque multos dæmones euulsa se primum, deinde etiam obijisse. Itaque sempiternæ mentis cum corpore humano quamuis caduco consortium haud ita absurdum est, ut Epicurus Lucetiusque existimant, præsertim cum nostra mens ita sit ultima mentium, sicut stellarum est ultima Luna, atque ut Luna ad Solem, sic nostra mens referatur ad Deum. Luna circa Solem ita reuoluitur, ut aliàs luceat, aliter & uarie figuretur, nunquam tota luminis recipienti facultate præueter. Habet insuper nitidum in se quiddam, habet & sicum. Habet denique opacum quiddam, quod impedit ne tota resfulgeat. Mens humana similiter diuini Solis radio fulget quidem semper, sed aliàs aliter, mutatque figuram, nunquam tota resplendet. Neque quod in ea splendet, splendet æqualiter. Præter diuinam eius rationalemque uirtutem subest pars quædam opaca, & uacua ratione, quæ tanquam lunaris illa opacitas ad elementa, sic ipsa ad materiam corpusque declinans, relinquuntur luminis expers.

Ergo naturali rerum ordini consentaneum esse uidetur, mentem ultimam, quamuis sempiterna sit, cum corpore quodam licet caduco posse coniungi. Mitto quod Xenocrates & Speusippus, Iamblicus & Plutarchus putant a. ipsa sempiternitate uitam procedere sempiternam, non solum usque ad mentes ultimas quæ reflectuntur in ipsam, sed etiam usque ad animas bestiarum. Numenius insuper ad plantas usque producit. Plotinus denique etiam ad naturam. Nos autem Porphyrium Proculumque sequamur, eatenus putantes uitam cognitionemque procedere sempiternam, quatenus propria in eandem conuersio reperitur. Illa enim quandam in se æternitatis retinent rationem, quæ in ipsam ipsius tum rationem gratia, nec solum motu alieno atque communi, sed etiam suo & proprio reflectuntur. Sed nunquid humanum corpus ea est dignitate donatum, ut mentem perpetuam excipere hospitem mereatur? Proculdubio, neque turbant ex hoc debemus quod natura uarijs propugnaculis instruxit corpora bestiarum, & adiumenta suppeditauit ad uitam, nobis nihil tribuit tale. Non enim uoluit delicatam æqualitatem nostri corporis deformare, neque potuit infinitis actionibus hominis, quæ infinitam sequuntur cogitationem, innumerabilia uel propugnacula uel instrumenta suppeditare, sed, ut inquit Aristoteles, dum mentem manumque dedit, artes omnes atque omnia instrumenta concessit. Bestias autem facile finitis munimentis instruit.

instruxit, quibus determinatas actiones phantasie ad certum quiddam natura directæ ex-
 queretur. Arbitramur uero corpora nostra esse idonea mentis hospitia, tum propter si-
 guram erectam, non humi sed supernè spectantem, & cœlum quasi patriam suam pro-
 prius agnoscentem, tum propter membrorum uariorum decorem omnino mirabilem,
 tum quia ignis & aër elementa purissima in nobis ualent quam plurimum, quod etiã
 indicat agilitas corporis, procerus habitus, & erectus aspectus. Maximè uero propter
 complexionem temperatissimam, quæ significatur ex delicata, leni, firma & nitida car-
 nis mollitiè, quæ non fit nisi exactissima elementorum temperatione. Àquila ueluti homi-
 nem superat, multæ aues auditur, canis olfactu, nullum uero animalium gustu uel tactu.
 Quod planè perspicitur ex eo, quod homines in epulis, poculis & ueneris immodera-
 tius profunduntur quàm bruta, licet ratione nonnunquam cohibeantur. Par est enim
 ut audiuo quam bestia eas uoluptates adsciscant, quas sentiunt & acutiùs. Tres illi sen-
 sus superiores tunc expeditissimi sunt, quando siccum est cerebrum. Quam siccitatem
 non tradidit Deus homini, cuius cerebrum quiescit nunquam, ne forte si esset natura
 siccum, etiam continua agitatione arefcēs, citius quàm decet exsiccaretur. Gustus nihil
 aliud est quàm tactus aliquis linguæ. Tactus cum uniuersalis sit sensus, tum omnis ani-
 malis, tum corporis uniuersi, ubi acutissimus est, declarat optimam inesse corporis com-
 plexionem, ob id potissimum, quod cum fiat in neruis, qui quando aridiores sunt, senti-
 unt male, ubi acutus est tactus, significatur inesse mollitiem, quæ temperet neruorum
 ariditatem. Præterea sensuum instrumenta nunquam actu eas qualitates habere de-
 bent, quas sensus est percepturus. Pupilla enim coloribus, auditus sonis, olfactus odo-
 ribus, caret lingua laporibus. Cum uero tactus uerfetur circa quatuor qualitates, & e-
 lementorum, oportet ut uel careat illis omnino, quod fieri nequit in composito corpo-
 re, uel ab earum excessu procul absit, ita ut in eius instrumento nulla uideatur quali-
 tas dominari, sed quali quædam expulsiis qualitatibus harmonia. Opus fuit tamen mul-
 tum terræ & aquæ secundum molem nobis inesse, ut uim ignis aërisq; longe uehemen-
 tiorem aqua & terra molis abundantia temperaret. Datum quoq; nobis est maius cere-
 brum, & cor calidius quàm cæteris animantibus. Illud quidem, ut per uaria instrumeta
 speculationi suppeditet, hoc autem ut & multi & clari spiritus adsit cerebro. Suspe-
 sum etiam caput est, ne grauium humorum sordes descendant ad cerebrum, & incu-
 rent spirituum puritatem. Vehemens inuicem ce. bri frigiditas humiditasq; tum
 cordis caliditas atque siccitas, tam se inuicem quàm membra omnia temperant. Ideo
 in homine uidetur esse complexio omnium temperatissima. Quæ si terrea esset, ut be-
 stiarum ferè omnium, cornibus, dentibus, unguibus, rostrisq; durioribus, aspera & hir-
 suta pelle, squamis essemus obducti. Nunc uero contra, ita affectum est corpus hu-
 manum, ut neque calor & siccitatis excessu sit asperum, neque frigore nimio rigidum
 aut pigrum, neque humore superfluo fluxum & lubricum, sed delicatum pariter atq;
 solidum. Quod etiam intelligitur ex alimentis quibus assidue uescimur, aëreis, dulci-
 bus, atritis, tenuatis, liquefactis, concoctis, temperatissimis: Bestia uero contrarijs. Qua
 his autem complexio est, talia alimenta cupit, & qualibus utitur alimentis, talis euadit.
 Concludamus igitur hominem ad contemplandum esse natum, ut Anaxagoras inquit,
 postquã ita in eo tam cerebrum quàm reliquum corpus constitutum est, ut continuo
 contemplationis officio seruiat, quod & cerebri requirit mollitiè, & complexionè cor-
 poris temperatã, illam ne specularando nimium exsiccetur, hanc ne humorum tumultu à cõ-
 templando detorqueatur. Cũ uerò tanta sit & tã sublimis nostri corporis moderatio, ut
 cœli temperantia imitetur, nihil mirũ est si cœlestis animus hanc ad tẽpus adẽ habitat
 cœlo simillimã. Neque tamẽ carni infunditur primũ, sed medijs ducitur cõpetentibus,
 ut Magi Persarum docent. Primo quidẽ in ipso descensu cœlesti aëreque inuoluitur
 corpore, deinde spiritu ex corde genito, qui in nobis cœli instat temperatissimus est, &
 lucidissimus. His medijs corpore clauditur crassiore. Atque nõs omnibus æque fit pro-
 ximus, licet per aliud in aliud se trãsfuderit, sicut calor ignis aëri & aquæ hæret proximè
 quamuis per aërẽ trahatur ad aquam. Ac merito immortalis anima per immortale cor-
 pus illud ætherũ mortalibus corporibus iungitur. Perpetuũ quidẽ illud colit semper,

Hæc ad breue tempus mortalia, ut merito appellari uisus debeat Deus quidam, siue stella circumfusa nube, siue dæmon, non incola terræ, sed hospes. Hospes nosce te ipsum, scito te esse cœlestis patriæ ciuem, ciuem natū ad cœlestia contemplanda. Memento si finis tuus est contemplatio, uitam tuam auergeri ac perfici contemplando. Cum uerò ex hoc ipso uita corporis quodammodo remittatur, sequi ut in ipso uitæ corporeæ detrimto atque interitu, non decreseat tua uita, sed crescat.

Secunda ratio. Sicut in rebus naturalibus fit resolutio ad primam materiam immortalem, sic ad formam ultimam immortalem.

Cap. III.

ORdo naturalium corporum ita est institutus, ut in primam descendat materiam & in ultimam ascendat formam. Et quo magis materia quauis ad materiam primam accedit, eo potior materia sit, id est uerior puriorque materia. Quo magis aliqua forma ad ultimam formam, eo fit forma perfectior. Materia enim prima in materiarum materia est. Forma ultima est forma formarum. Accipe hoc exemplo quod uolumus: Corpus animalis in membra quasi materiam suam diuidimus, membrum quodlibet in humores quatuor, qui sunt quædam membri materia. Similiter humorem quemlibet in quatuor elementa. Elementum uerò in materiam simplicem, ad quam deuenire tandem oportet, ne descendamus in infinitum, ne uic compellamur e conuerso ascendere sine fine. Nusquam enim erit actus mixtus, si nusquam mixta potentia fuerit, nusquam rursus actus purus inuenietur, si nusquam potentia pura ualeat reperiri. Et cum actio ab actu puro exordium habeat, passio à pura potentia, actiones passionibus nusquam erunt. Sit ergo oportet materia simplex. Hæc utique materia simplex quæ subiecta est elementi formæ, prima materia nominatur. Quoniam ipsæ naturæ artifex in corporibus fabricandis principio hanc materiam accipit nudam, mox elementorum uescit qualitatibus atque formis, tum elementa in speciem producit humorum, deinde humores in formas membrorum digerit, membris addit speciem nutriendi, huic sentiendi formam, huic tandem intelligendi. Intellectiua uerò natura est duplex. Vna quæ adeo est à corporibus aliena, ut nullam illis uitam præstet, hæc ideo materiam uel corporis formam non dicitur, & ordo ille corporum in hanc mentis naturam ceu propriam formam non definit. Hunc gradum apud Platonem sublimes obtinent angeli. Sed est altera natura mentis, quæ corpori iuncta, quodam quasi foedere cum ipso conspirat, in quam uelut ultimam materiam formam accedit progressio corporum. Progressionis huius duo sunt termini, materia infimus, mens ista supremus. Si longissime inter se distant, conditiones inter se oppositas habent. Ergo sicut materia prima, mera materia est, natura sua expers omnino formæ, omnibus subiecta formis atque materijs, ita ultima illa forma, scilicet mens, mera forma est, scilicet expers omnino materiam, formis omnibus earumque materijs præsidens. Item sicut materia prima à primo esse distat longissime, atque est proxima nihilo, unde inter esse & nihil ponitur à Platone, ita ultima forma longissime distat à nihilo, atque est primo esse quam proxima. Hinc tria sequuntur. Primum, quod ultima forma nulla ex parte pullulat à materia, secundum, quod à solo fit Deo, tertium, quod permanere poterit immortalis. Primum horum concluditur ex prima comparatione quam induximus, secundum ex secunda, tertium ex prima sequitur & secunda. Ex prima sic: Si est expers omnino materiam corporalis, quæ perniciosè mutationis initium succul est à pernicie. Ac si mirabilem rerum caput est, neque mirabilibus rebus succumbit, neque mutationem suscipit aliquam nisi uitalem. Ex secunda uero sic: Si terminus nihil proximus non tendit in nihilum, quid mirum terminum à nihilo remotissimum, & primo esse proximum, neque ab esse extrudi unquam, neque trudi in nihilum? Rursus perfectior est formæ quam materiam natura, cum materia à forma perficiatur atque ornatur. Ergo quemadmodum de materia in materiam descendentes gradatim, ad materiam primam corporum deuenimus sempiternam, ita etiam de forma ascendentes in formam, paulatim in ultimam corporum formam sempiternam prouehimur, ne ascensus sit imperfectior quam descensus, ac supremus terminus imperfectior sit quam infimus. Decet eam

intelle

intellectualem formam ad quam tãquam finem totus uniuersæ naturæ tendit conatus, usque adeò absolutam consummatamq̃ esse, ut sit procul à morte. Medias uerò formas immortales esse non est necessarium, eas enim paruifacere natura uideretur, cum illas nõ tam propter ipsas quàm propter ultimã eligat. In quo sanè uidentur præparationes quædam materiæ ad formam ultimam capiendam potius quàm formæ principales existere. Per illas quasi uias transit ipse motus impetusq̃ naturæ, in illa sistit natura motû. Merito igitur illæ ab esse in non esse transibant, illa quiescet in esse, ut naturæ finis maneat sine fine. Dicimus autem totum uniuersæ naturæ conatum ad id potissimum dirigi, ut animal intellectuale sit ex eo quòd intellectus adsit corpori, ut autem intellectus ipse in se sit, actionem duntaxat diuinam posse conferre. Et cum ab ipsa duntaxat æternitate dependeat, æternum fore. De intellectu autem animali quidnam dicemus? Magi non dubitant id quoque in sua temperantia permanfurum fuisse, ut Plato in Charmide scribit, si modo animus in sua id est diuina temperantia mansisset. Ab ipso enim omnem tum consonantiam, tum dissonantiã corporis proficisci. Idem prorsus lex Mosaica Christianaq̃ docet. Verùm quòd uniuersus ordo ob inordinatũ animi motum olim amisit, ipso tandem ordine præualente rursus in ordinem esse redigendum, non Moses solum, sed Zoroaster, Mercurius, Plato consentiunt. Sed de his alias. Nunc iam quod erat propositum concludamus. Sint igitur termini corporalis ordinis utriusque perpetui, & infiniti, & supremus. Supremum uerò terminum, ultimamq̃ formam esse rationalem animam præsci Theologi putauerunt, quibus cum Aristoteles consentit in libro de diuinis duodecimo, ubi de causis efficientibus & formalibus disputans inquit: causas quidam mouentes materiam præcedere, formas minime. Si aut̃ post materiam forma aliqua maneat, esse perscrutandum. Nam in quibusdam nihil prohibere, ut si est anima tale, nõ omnis, sed intellectus. Idem in libro de Naturalibus secũdo inquit: Philosophi naturalis investigationem usque ad illam formam protendi, quæ separata quidem sit simul & in materia, quam esse hominis animam ipse tibi significat, & ita Peripatetici omnes exponunt. Nos autem putamus tum præscos Theologos, tum Aristotelem tali quadam ratione in hæc sententiam concurrisse. Quòd sicut complexio temperata est finis ad quem diriguntur omnes motiones complexionesq̃ naturales, ita rationalis anima, cui subest temperata complexio, finis est formarum omnium naturalium. Rursus illa est ultimæ formæ conditio, ut neq̃ omnino sit absoluta, neq̃ omnino immersa corporibus. Si omnino esset libera, neque quicquam per corpus operaretur, corporis forma non esset. Si obrueretur omnino, neque ageret aliquid absque corpore, non esset ultima forma. Esset enim hac ulterius illa quæcunque talis esse reperiretur, ut partim quidẽ iungeretur corpori, partim non iungeretur. Qualem profecto esse aliquam oportet, ut inter substantiam illam angelicam à corpore omnino seiunctam, perq̃ illud nihil agentem, atque formam aliam omnino coniunctam corpori, perq̃ corpus agẽtem omnia, qualis est anima bestiarum, forma quædam sit mediã, partim iuncta corpori, partim etiam separata, ut aliquid per corpus efficiat, aliquid per seipsam. Talis est autẽ rationalis anima omnis, quia & regit corpus, & speculatur. Humana quoque talis est proculdubio, quæ nutriendi & sentiendi opera per corporis exequitur instrumenta, intelligendi autem & eligendi actum perficit per seipsam. Sic angelus tam per substantiam quàm per operationem est à materia separatus, & in æternitate totus quia totus in statu. Brutorum animæ per utrunque coniunctæ, & totæ in tempore, quia per utrunque mutantur. Rationales animæ quia partim coniunctæ esse debent, partim etiam separata, neque esse possent per aliquid separata, si coniunctæ per substantiam essent, necessariò sunt per substantiam separata, siue separabiles, quia scilicet nullã habent originem à materia uel ab agentibus instrumentisq̃ corporeis. Sunt autem coniunctæ per operationes, non quidem per omnes operationes, sed in finis, & id quidem non uiolentia, sed amore. Vnde secundũ Chaldaeos in confinio sunt æternitatis temporis. Per substantiam quidem in æternitate sunt, per operationes in tempore. Si quidem illa manet, istæ mutantur. Decet enim inter quod omnino est æternum, atque id quod penitus temporale, esse aliquid partim æternũ, partim etiam temporale. Et inter id quod semper est, atque id quod fit aliquando, esse aliquid quod fiat semper. Tale quidem est cœlum, & permanens substantia semper, &

mobile. Rursus talis ipsa mundi materia, atque ipsa etiam (ut ita dixerim) corporeitas. Præterea fermè talis est anima, quæ fluuit semper effectu & actu, quamuis substantia maneat. Vnde declinat ad corpora quæ fluuit insuper per substantiam. Talis profectò anima idèò forma est corporis ultima, quia format quidem regitq; corpus. Verum ita penè excedit naturâ corporis, ut in ipso sit limine, ac paulû quid prætergressâ, limites corporis sit penitus relicta. Nèpe multo magis separata est, quàm coniuncta. Communicat namque illi partem sui, siue potentiam inferiorem quam habet cum brutis plantisq; communem. Partem uerò præcipuam, diuinis persimilem, in qua tota consistit rationalis animæ ratio, semotam habet à corpore in essentia, qui etiam in actione. Et quoties operatur per intellectum, primo naturalique instinctu ad separatas rationes sese cõfert, quod quidem omnes Peripatetici confitentur. Ad singulas uerò coniunctiones formas non primo aut recto, sed secundo & obliquo quodam actu se torquet, quæ renus ad simulachra unde species intelligibiles procreauit, se reflectit. Quis ergo nõ uiderit uim rationalem magis separatam esse quàm coniunctam? Si quidem ad separata rectè & primò, ad coniuncta obliquè actu sequenti se uertit. Quæ tunc maximè quod uult assequitur, quando longissimè discedit à corpore. Contrà, quando per sensus descendit ad corpora, tunc fallitur, & innumeris passionibus perturbatur. Non potest autem rerum mortalium esse similitudo, si illarum præsentia fallitur & turbatur. Imò uerò similitudo est diuinarum ut in Phædone docet Plato, quia quo illis hæret propinquius, eo clarescit magis, gaudet. Quiescit autem in loco sibi naturali res quælibet, angitur in alieno. Vnde apud Platonicos apparet non esse in corporibus mortalibus, quatenus mortalia sunt, naturale intelligentiæ sedem. Ergo paululum quid abest ut rationalis anima sit profus à corpore separata. Est igitur forma ultima, cum super eam non sit forma alia corporis, infra uerò similitudo multæ ita dispositæ, ut gradatim huic animæ propinquantes quasi super materiam eleuentur.

Obiectio Epicuri & responsio, de formis Deo similibus.

Cap. IIII.

SOmniare nos Epicurus inquit quãdo formas excedere ullo modo materiam quæ sustinentur, asserimus. Absorberi eas usq; adeò à materia putat, ut impossibile sit aliquam licet excellentissimam formam aliquid ultra materiam operari. Nos autem omnia naturæ opera, sicut Plato in Phædone scribit, Aristotelesq; confirmat, à diuina quadam perfici arbitramur intelligentia, quæ quidem cœlos uel instrumenta sua reuoluens, & citans, ut Plato inquit, cœlestem curram, inde inferiorem hanc elementorum format materiam. Atque ut in arte operis forma triplicem habet gradus. Est enim primum in artificis animo, secundo in instrumentis ab eo agitatis, tertio in materia inde formata, ita formæ rerum quas Deus per cœli motus uel traducentes uel præparantes hic generat aut creat, primum in ipso sunt Deo, deinde in cœlis tanquam titulis aut sedibus, postremo in hac inferiori materia. Oportet autem materiâ hanc, quam doquidem à diuina intelligentia sic agitur, suscipere ac præ se ferre exactissimam aliquam diuinæ intelligentiæ formam. Quod etiam in natura & artibus fieri cernimus. Vt talis siquidem natura animæ per calorem naturalem tanquam aliquod instrumentum materiam agitât alimentis à nobis sumpti, redditq; uitalem. Vita hæc alimento tributa, non caloris illius imitatur formam, sed animæ. Calor enim ex se uitam non generat. Pictor etiam per instrumentum suum penicillum formam aliquam signat in pariete, non penicilli similem, sed animi sui potius, qui eam in se prius conceperat, & postea parit. Igitur tam secundum naturam quàm secundum artem operis forma formam refert agentis. At enim in hoc gradum triplicem reperimus. Aliam formam uidemus propinquiorrem materiæ quàm agentis, aliam agentis propinquiorrem quàm materiæ, mediam uerò nonnullâ. Accipe primum exemplum aliquod in natura. Anima quippe per instrumentum illud suum calorem scilicet naturalem, cibo digesto triplicem tribuit formam. Nâ crassioribus cibi partibus formam tribuit ossium, ossa nanque ex illis generat atque nutrit. Tenuissimis uerò partibus ut plurimum spiritus ipsius adhabet formam, quia ex illis spiritum creat. Medijs denique formam præstat carnis atque neruorum.

Hæc

Hęc omnia exequitur naturalis ille calor, nō sua uirtute, sed animę. Ipse enim urit tantū natura sua, atque dissoluit, sed ad huiusmodi opera per uirtutē animę temperatur. Forma ossiū remotissima est ab anima, & materię proxima. Nullus enim sit sensus in ossib. Forma carnis atq; neruorū propinquior est animę quā ossiū. Sensus enim per hęc fiūt. Sensus, inquit, hi quinq; qui nondū tamen longissimē discedunt a corpore, cū nihil unq; nisi presentibus externis corporibus agant. Forma denique spirituum est animę proxima, quippe cum hi imaginationi & phantasie excellentioribus animę uiribus modo quodam subseruiant. Exemplum habes in natura. Accipe insuper exemplum in artibus. Instrumenta profectō quibus utuntur artifices, suam quandam dātātaxat habent naturam atque figuram, non tamen habent ipsam artificis intelligentię pulchritudinem. Verum per hęc artificis animus tria quaedam exequitur, nonnulla sibi quā proxima, remotissima alia media. Omnia sanē artificis opera quę ad aspectum pertinent, aut auditum, totum penē artificis declarat ingenium. Quę ad sensus tres reliquos, minimē. Nam in odoribus saporibusq; consociendis, aut stratis lauacrisq; temperandis, paulum aut uix artificis apparet intentio. In picturis autem ædificijsq; consilium & prudentia fulget artificis. Dispositio præterea & quali figura quaedam animi ipsius inspicitur. Ita enim seipsum animus in operibus istis exprimit & figurat, ut uultus hominis intuentis in speculum, seipsum figurat in speculo. Maximē uerō in sermonibus, cantibus, atque sonis artificiosus animus se depromit in lucem. In his enim tota mentis dispositio & uoluntas planissimē designatur, & qualis est affectus artificis, talem nobis affectum opera eius solent excitare, flebilis uox flere, furiosa furere, lasciuia lasciuire sæpe compellit. Hęc igitur opera cum ad uisum tum ad auditum spectantia, artificis menti sunt proxima, illa uerō quę ad tres reliquos pertinent sensus, ut diximus, remotissima. Medię autem illę operationes sunt, quę ad corporis exercitationes, ludicras aut bellicas pertinent. Vnde nam ars & natura ita ad dispositionem suorum operum temperantur, nisi à Deo naturę artiumq; institutore? Deus itaq; opera sua in corporibus similiter temperat, ita ut etiam ipse in materia sibi subiecta triplicem formarum generet gradum, uidelicet sibi proximas formas, remotissimas, atque medias. Et quoniam quicquid mouet materiam, non alia ratione mouet, quā ut eam extollat ad sui uultus imaginem, nec falli Dei sententia potest, necesse est alicubi in materia diutius agitata faciem artificis Dei expressius relucere, ac ferme tanto expressius quā in alijs materijs, aliorum mouentium facies, quanto in mouendo atque trahēdo Deus est potentior alijs. Ideo Dei uultum tam similem denique in materia effulgere oportet, ut nequeat similior emicare. Quamdiu resulat mortalis, consummatam non implet imaginem. Sane similior foret, si semper esset similis, id est si surgeret immortalis. Fit ergo aliqua forma in materia immortalis. Si qua talis erit, illa erit quę est ultima, quę sicut remotissima est à materia ex eo quod ultima est, ita est proxima Deo, ideoq; simillima. Talem esse rationalem animam non est dubium. Sed planius rem ipsam aperiamus.

Responsio planior de formarum gradibus.

Cap. V.

P Rincipio Deus materiā primam certo modo ad rerum naturalium species producendas afficit per qualitates primas, atque disponit, per raritatem, densitatē, leuitatem, grauitatem, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Quę quidem uocantur qualitates præparationesq; materię potius quā formę principales & species, propterea quod harum quælibet pluribus cōpetit speciebus, & sæpe intenduntur & remittuntur. Rerū tamē species (ut placet Physicis) nō ita mutantur. Sepe accedūt atq; recedunt, dū species permanēt. Quis neget multis arborum & animalium speciebus communem esse caliditatem & frigiditatem, atq; has qualitates in animantibus secundum magis minusue uariari, dum eadem permanet species animantis? Sunt igitur materię quā simillimę, cum instar materię pluribus speciebus subiciātur, neque ipse sua duntaxat presentia species rerum inter se distinguant. Affectiones igitur præparationesq; materię ad suscipiendas species nuncupentur. Ergo materia per extensionem quātitatē sibi familiarē, & ad multa cōmunem, qualitātibus huiusmodi

P 3 pandit

pandit sinum. Per has uero ad suscipiendas species preparata, statim à mente diuina mis-
 di totius opifice formas speciesq; accipit elementorum. Speciem ignis, quando parata
 fuerit per caliditatem, siccitatem, raritatem, & leuitatem. Speciem terræ, quando, per fri-
 giditatem, siccitatem, spissitudinem, grauitatem & reliquas sua singulas ratione. Hæ for-
 mæ elementorum eo suas illas præparaciones superant, quod illarum sunt fines, quod
 ue proprias distinguunt species, & permanent quodammodo firmiores. Citius enim a-
 quæ frigiditas permutat in speciem, quam species aque, similiterq; in alijs. Sunt tamen ma-
 teriæ prorsus immerse, quia non resoluuntur in species alias formæ uel principales, sed
 mox per qualitates affecta materia inducuntur de formi materiæ gremio proxima. Vnde
 de propter naturam passiuam materiæ uix minus sunt participes actionis. Quid agit
 illud ignis nisi quod urit? Neque aliquid operatur, nisi quatenus præparaciones illæ ma-
 teriæ adiurant, quia nihil agunt ultra quam possit calor, frigus, siccum, & reliqua. Vnde
 cum præterea motum habent, & unum situm. Est tamen ordo aliquis inter formas ele-
 mentorum. Nam forma ignis quia à materia liberior est quam aliæ propter mirabilem ra-
 ritatem, efficacior est in agendo, & à passionis infectione remotior. Congregat deinde
 mens quatuor elementa hæc in unum, eorumq; temperationibus uarijs uarias conficit
 lapidum species & metallorum, atq; similibus quæ mixta dicuntur. Quorum formæ in
 hoc excellent formas elementorum, quod in formas alias quodammodo præcipuas re-
 soluntur, neque in materia nisi diligentius elaborata fiunt, & aliquid operatur, ad quod
 elementorum formæ & dispositiones illæ materiæ non sufficiunt. Non enim per elemen-
 torum qualitates lapsus prouocat partum, phantasmata noxia pellit Zaphirus, cohibet
 sordem, confert ad gratiam, Smaragdus extinguit libidinem, Amethystus sedat ebrie-
 tatem. Nam & alia multa quæ similes habent qualitates, idem efficerent. Faciunt autem
 hæc ex quadam uirtute speciebus talibus ab animis sphaerarum tributa. Sed à materia
 non longè absunt, quoniam uirtus huiusmodi corporalis est, atque per corpora sphaera-
 rum traducitur. Ac licet operationem aliquam qualem diximus, agant, nullum tamen
 opus ab illis tali uirtute perfectum restat. Atque unum hæc motum habent, locumq; u-
 num, quantum elementum hoc aut illud in eorum præualeat mixtione. Omnino autem
 inter has formas illæ efficaciores sunt, in quarum mixtione elementa puriora crassiora
 dominantur. Sequuntur formæ plantarum, his idcirco præstantiores, quia per ele-
 mentorum qualitates ut instrumenta opus uiuum efficiunt quod illæ non possunt. Pro-
 pagant similes sibi plantas in specie, quod mixtorum illorum formis non datur. Nutri-
 do motus peragunt in omnes locorum partes contra naturam grauium elementorum,
 quæ in earum mixtione excellent, corpus noctæ sunt secundum membra inter se diuer-
 sa distincta, ramos, surculos, stipitem, & radices, quasi sint multæ in his formis uirtutes,
 ad quarum officia explenda multis & uarijs opus sit instrumentis. Similitudinè quoque
 præ se ferunt aliarum tum uirtutum cœlestium, tum motionum. Virtutum, quatenus ali-
 qua operantur ad quæ elementorum non sufficiunt qualitates. Motionum, quia motus
 edunt undique quasi in circulum, atque ab intrinseco principio cœlorum instar sua mo-
 uent corpora, ordinant præterea membra sua omnia ad principale aliquid sui, sicut mun-
 di agitator sphaeras omnes in unum. Verum nimis adhuc uergunt in elementorum ma-
 teriam, quia opus nullum peragunt nisi elementorum formis utantur calefaciendo, fri-
 gesciendo, & in reliquis eodem pacto. Accedunt brutorum animæ, plantarum anima-
 bus præstantiores, quoniam similes sunt cœlesti nature non in mouendo solum, sed quo-
 dammodo etiam in cognoscendo. Cognoscunt omnia cœlestes illæ uirtutes, cognoscunt
 aliquid & animæ bestiarum, operationem habent spiritalem. Sensus enim imaginatio-
 nisq; actus spiritalis est per ipsas obiectorum imagines spirituales. Neque peragunt sen-
 tiendi actum per aliquam qualitatem elementorum, quia cum sentiunt aliquid, neque
 frigescendo sentiunt. Versantur autem & illæ formæ adhuc circa materiam, quia per
 corporalia instrumenta sensuum actus exercent, neque quicquam nisi corporale & parti-
 culare percipiunt, semperque obtemperant corporis usui. Has omnes denique su-
 pereminet hominis anima, quæ non in cognitione duntaxat, sed in genere etiam
 cognitionis cœlestibus sit mentibus similis. Intelligit namque hæc, sicut & illæ. Ad
 quam operationem neque elementorum qualitates, neque instrumentum ali-
 quod

aliquod corporale ex illis compositum concurrat. Quod quidem significat præ cæteris mentis huius naturam à materiæ uinculis exclusam esse, cum operationem foris sit à materiæ commercio liberam. Materia liquidè uim impedit cognoscendæ, quod ex hoc apparet, quia formæ elementorum, mixtorum, plantarum quæ materiæ uicinæ sunt nihil noscunt. Et in animalibus illæ partes sensibus pluribus seruiunt, ad quas materia crassior minus ascendit, quale est caput, & ibi fit sensus acutior, ubi purius instrumentū est, & spiritus plurimus. Vnde uisus quia est purior reliquis, sentit celerius & acutius, aliusq; nobis infigit rerum notas. Ideoq; per ea quæ ad uisum spectant, clarius post longū tempus agnoscimus quælibet, quam per sensuum aliorum indicia. Atqui & in sonibus sæpius nobis uisa sese offerunt quàm audita. Neq; solum cognoscendæ uim materia impedit, sed rem etiã cognoscendam. Idcirco quando moles ipsa rerū premit sensum, aut nullo modo aut egrè sentimus. Formæ quoq; rerū in primis se nobis offerunt, perq; illas materiam quã subintelligimus. Priuationes præterea per habitus, materiamq; per relationem quãdam ad formam necessariò coniectamur. Non omnes tamen formas per relationem ad materiam cogitamus, quod significat materiam à formarum genere dependere, atque esse formas aliquas à materia liberas. Rursus tunc res clarissimè firmis sineq; cognoscimus, quando rationes ipsas rerum absque materiæ cõditionibus cogitamus. Si materia tam uirtuti quàm obiecti cognitionis impedimento est, sequitur animam quæ sentit quippiam imaginaturq; non esse compositam ex materia, imò neque esse formam quantitate diuisam, si modo in ipsa cognitione nulla mirabilisq; unio, & penetratio sit inter formam apprehensam, & potentiam apprehendentem. Id uerò totum quantitatis dimensio prohiberet. Ac si per cognitiones inferiores concludimus animã ex materia non esse, per cognitionem supremam, scilicet per intelligentiam, animam nõ esse à materia concludere possumus. Vt quemadmodum quod sine materia noscit, est sine ipsa, ita quod absque materiæ conditionibus comprehendit, ab ipsius passionibus procul existat. Nam si anima hominis talis forma esset, ut ad materiam quasi suam originè referretur, nõ cognosceret formas illas, nisi per relationem aliquam ad materiam. Nunc autem tanquam materiæ domina eam subijcit formis, dum ipsam refert ad formas, ac tãquam Deo similis, formas sequentes ad primam refert formam, ipsamq; Deū. Atqui in hoc ipso surgit supra materiam maximè, quod eam tollit supra seipsam, Deo quoque sit proxima, quod formas omnes reducit in Deum. Ex quibus liquido constat quod iam dudum quærimus, rationalem scilicet animam ex omnibus formis corporis Deo simillimam euadere, usque adeo ut nequeat alia similior fieri, postquam non potest fieri ulterius alia in materia, cum hæc in ipso extremo emineat corporis limine. Exprimi uerò oportuit aliquam in natura formam Deo simillimam, si modo diuinus artifex materiam sit superaturus ut Plato tradidit in Timæo. Talem uerò esse uult mentem quæ est in corpore, à mente quæ est extra corpora, delibatam, quasi quendam mentis illius uultum in sublimioris materiæ speculo relucentem. Considera ad quantam sui similitudinem ignis materiam extollat, & quibus gradibus. Sphæra ignis qualitatem triplicem possidet, calorem, lumen, & leuitatem ad superiora uergentem. Mouet sphæra illa corpora infima, & crassissimis ineptissimisque corporibus calorem infundit solum, ut plerumque fit in lapidibus. Purioribus calorem atque lumē, quod facile facit in lignis. Tenissimis deniq; ultra calorem ac lumen etiam leuitatem illam ad superna trahentem. Quod efficit in chartis & lino, ita ut statim in se horum assumat substantiam quasi sibi simillimam. Ideo forma ignis in lapide sulca fit & inepta quidem, sed clara, in lino clara si mul & agilis. Eodem quasi modo diuina mens corporibus inferioribus uitam præbet solem tanquam calorem, præstantioribus etiam sensum tanquam lumen, præstantissimis insuper intellectum tanquam leuitatem per quam anima surgit in Deum. Ita diuinus ille radius omnia penetrans in lapidibus est quidem, sed non uiuit in plantis, uiuit quidem, sed non fulget, in brutis fulget, sed non replicatur in seipsum, neque redit in fontē. In hominibus est, uiuit, fulget, replicatur in seipsum. Primum per quamdam sui ipsius animaduersionem, deinde in Deū fontem suum refleditur, originem suam feliciter cognoscendo. Vt autem ascensus ignis certum aliquem habet finem, quem consequi possit, atque hic est in sphæra sua quies, ita nostræ mentis ascensus perpetuo directus in Deum statum.

um statutum finem habet, cuius quandoque fiat compos, neque aliud quicquam is finis erit, nisi quies in Deo, quam non prius animus assequetur, quam hinc abierit.

Obiis *hio Lucretij* & *responsio, quod mens potest absque corpore operari.* Cap. VI.

Interturbabunt disputationem nostram impij duo, Lucretius & Epicurus, ut solent non ratione aliqua, sed clamore. Nos quidem duo potissimum hic asserimus, quod Deus creat animam sibi similem, quod in materia. Contra primū Lucretius obiicit: Si tam diuinus est animus, primum contra naturam eius est coniungicum corpore ad conciliendam speciem animalis, deinde & si iungitur, cur nunquam mens aliquid speculat, phantasia non cogitantes? Contra secundum sic obiicit Epicurus: Si Deus creat animā in materia, ergo etiā ex materia ideoque mortale. Nos ad primā obiectionē respondemus, & respondemus diffusius aliter, nūc breuiter hūc in modū. Quoniā ultima in uniuerso uirtus intelligendi per operationes sensuū & phantasię ad speculationē propriam expergiscitur, sensus uerō & phantasia per spiritus agunt corporeos, se quitur nō esse contra mentis naturam, ut corpori huic uniatu ad humanum speciem in terra comprehendam, præsertim cum mens nostra non simplex sed animalis mens esse dicatur, ultimam entium corporumque uiuifica, & si in generica ratione mentis non sit ulla ad corpora inclinatio, tamen in specifica mentis ultimæ ratione inclinatio eiusmodi quodammodo tanquam ipsi naturalis includitur, quatenus uidelicet in confinio mentium animarumque creata mens animalis euasit, atque inde ad proxima corpora uiuificanda procliuis. Et quia res quæque secundum modum suæ substantiæ operatur, substantia uerō mentis humanæ incorporalis quidem est omnino, sed unita materiæ, hinc fit ut incorporalia intelligat quidem, sed ea dum corpus habitat, sæpe unā cum aliquo quodammodo corporali conspiciat, hoc est simulachro phantasiæ, ideo huiusmodi plerunque eget simulachris. Verum quādo hoc deposito corpore redacta fuerit in seipsam, intelligit in seipsa. Sed nunc alio modo se habet mens hæc ad phantasiæ simulachra, antequam ipsa in se uniuersalem concipiat speciem, alio modo posteaquam concepit, antequam eger illis, ut eorum instigatione excitetur ad uniuersalem speciem pariendam. Postea uerō si illis eger, eget quidem (ut arbitrantur Peripatetici) tanquam fundamento, uel comite aliquo speciei. Atque etiam secundum intellectus imperium formatur sæpe nouum in phantasia simulachrum uniuersali illi speciei cōueniens, in quo resplendet species illa mentis uniuersalis, sicut in imagine resplendet exemplar. Quanquam non eget forte mens phantasię simulachro, ut Platonici opinantur, postquam semel inuitate illo speciem peperit, & retinet propriam. Sed ea est oculorum geminorum natura in eadem radice fixorum, siue à cardine uno pendens, ut aperiantur simul, atque claudantur, eodemque inspiciant. Ita mens & phantasia, qui gemini oculi sunt eiusdem animæ, atque admodum proximi, simul aperiuntur, atque eodem pro modo conspiciunt. Et dum phantasia hunc cogitat hominem, mens uniuersalem hominem cogitat, & conuerso. Atque hæc est cōcursum naturalis. Potest tamen adhibita manus opera oculis alter absque altero intueri, sic & studio quodam ardentiore non minus mens ad uniuersales species flexi cessante phantasia, quum sæpe per aliquam turbationem accidat phantasiam intentius per corporalia peruagari mente cessante. Potest insuper anima, quando seipsam considerat, tunc actum suum uisumque & essentiam sine phantasiæ simulachro intueri. Maxime uerō quādo & animaduertit se intelligere, & rursum quod animaduertat intelligit, replicaturque similiter absque sine, præsertim si, ut quidam putant speciem suam intelligibilem, suumque actum per ipsammet speciem, ipsumue actum animaduertat, ubi certe neque simulachro neque instrumento eger. Potest etiam simulachri ipsius naturam sine alio simulachro iudicare. Quod si quis conuicerit, intelligentiam dum eorum naturalium rationes considerat, earundem simulachris indigere, hoc forsitan disputationis gratia concedemus, propterea quod sicut humanitatem ipsam communio ad singulos homines comitatur, sic humanitatis intelligentiam huius uel illius hominis cogitatio.

Non tamen in rebus diuinis id facile concedemus, ut quotiens angelicas essentias

nas speculamur, totiens cogamur corporalia simulachra intueri. Quia sicut essentia tales ad materiam hanc aut illam non declinant, ita speculationes nostrae quibus illis æquamur quodammodo cognoscendo, non necessariò corporalibus imaginibus astringuntur. Earum enim cognitionem non à corporibus proprie animus mutatur, sed ab ideis uel ingenitis, quando reuertitur in seipsum, uel insusis, quado supra se surgit. Sed qui fuerit mentē in ipsa diuinorum exacta contemplatione, simulachrorū admittit, nec impediat, siue illorū siue occurus siue interuentu ab eiusmodi speculatione ueherementius impediatur, saepeq; fallatur, ac si falli non uult, illa tanquā nubes discutere cōpetat. Forte uerò quando per sensus animus à se digreditur, attingit solum sensibiles qualitates. Quando per phantasiam ad se regreditur, insensibiles intentiones imaginum sensibilem. Quado per rationem in se reuertit, insensibiles rationes ad intentiones insensibiles declinantes. Quando per mentem supra se surgit, instar angeli insensibiles rationes iam ab imaginarijs intentionibus segregatas. Quidē quòd philosophica mēs intueret in uniuerso & in seipsa cognitionem quādam angelicam & diuinā à simulachris liberam? Primo quidē probat eiusmodi cognitionem esse debere, & cuius sit, & qualis, & quare, & quomodo fiat, in seipsa describit. Ac etiam allequitur tam secundum formā, experiturq; describendo. Profecto descriptio eiusmodi conceptio quaedā animæ est ab omni simulachro libera. Nequit enim per simulachrum cognitionem à simulachro liberam intueri atque definire. Deinde in conceptionem eiusmodi se conuertit, ut se agnoscat ita iam conceptisse. Quæ quidem conuersio multo magis est à simulachris absoluta. Denique in conuersionem hanc iterum atque iterum se conuertit, semperq; longius gradatim à simulachris peruolat. Mitto notiora illa, uidelicet quando mens dimissis indiuiduis non modo specialissimas species, sed sub alternas, & generasubalterna generalissimasq; ac deniq; transcendentia perspicit, diuidit, componit, definit, argumentatur. In ijs certe simulachris prætermittere non solum nititur, sed compellitur. Operæ precii est hoc in super animaduertere, infimam animæ uim magis corpori quam mediam, mediam quam supremam coniungi. Quando suprema ratiocinandi uis per humanæ intelligentiæ uoluntatisq; actū obnixè se colligit in seipsam, tunc infima uis magna ex parte iungitur ab opere corporali, quia tunc officium regendi, mouendi, concoquendi, digerendi, expurgandi, dimittam sui partem, imò etiam maiorem solet amittere. Si ita fit, necesse est potētiam mediam ex parte multo maiori tunc à materia semoueri, quod patet in abstractis inter contemplandum hominibus nihil penitus sentientibus. Ex hoc sequitur, ut suprema potentia quandoquē in hoc ipso actu corporalia relinquat omnino, cuius uirtute reliquæ uires magis magisque relinquunt. Quippe quod adolefcit, peccat aliquādo penitus cōsummari, eo uidelicet cōsummato quo ipsum crescente crescebat. Ipsa igitur animi à corpore abstractio, quæ inualefcere speculationis intentione uehementius inualefcit, illa quoq; intentione impleta prorsus implet. Impletur illa, quando ceteris omnino posthabitis, solum primum uerum bonumq; summa mentis flagrantia amat & cogitatur. Tunc ergo consummatur abstractio, finisq; abstractionis huius quæ nos segregat à mortalibus, tandē non separatio erit à uita, sed primæ consequutio uitæ. Quæ enim se uicissim comitantur, ita se comitantur & termino. Quapropter idem portus animā à corpore fugientem excipit, qui accipit speculantem, hic portus est ipsa ueritas. Veritas æterna est, imò est æternitas ipsa. Hæc ad Lucretiū dicta sint, pergamus ad Epicurum.

Obiectio Epicuri & responsio, quòd Deus non facit mentem nisi ex seipso, & per seipsum. Cap. V II.

Quoniam pacto, inquit Epicurus, producit Deus hanc animam in materia, nisi etiam ex materia. Nos autem interrogamus eum, quoniam pacto producat Sol lumen in aëre, non tamen ex aëre. Vultus in speculo imaginem, non ex speculo. Mens loquētis significationem uocis in aëre, non tamen ex aëre. Proinde sicut Sol calorem quidem in aëre gignit ex aëre, lumen tamen non ex ipso aëre, licet in ipso, & mens loquentis ex aëre gignit sonum, significationem uerò soni non ex ipso aëre, sed in ipso, ita Deus alias formas ex materiæ uisceribus eruit, intellectum uerò,

P 6 quifor.

qui forma ultima est, super materiæ faci-^m pandit, non trahit è sinu. Considerare debuit
 Epicurus, materiã ipsam nullam habere uirtutem propriam formatricem sui (nihil e-
 nim informe se format) habere tamen uirtutem præparationemq; formabilem, quã for-
 marum uocamus inchoationem, & præfici Theologi chaos antiquũ. Cui Deus, ut Time-
 us docet, formatricem uirtutem applicat, non tanquam materiæ propriam, sed tanquam
 Dei ipsius instrumentum aliquod ad formandum huic uirtuti influxum cœlestem ele-
 mentalemq; accommodat. Fortè uerò diuinus influxus ex Deo manans, per cœlos pe-
 netrans, descendens per elementa, in inferioriẽ materiã descendens, illa ipsa est formatrix
 uirtus, quam Plato uocat diuinã intelligentiã rationem, per cuius infusionem machi-
 na mundi ex necessitate constat, & mente id est materia corporibus necessaria, & ex for-
 mis pulcherrimo quodam ordine diuinã mentem bonitatemq; referentib; . Hanc
 uirtutem Peripatetici tum instrumentum Dei uocant, tum naturam, tum præntiam se-
 minariã. Huic formatrici uirtuti subest formabilis illa natura materiæ. Deus igitur per
 uim huiusmodi formatricem, per machinam mundi diffusam formabili ipsius materiæ
 uirtuti formas illas accommodat, quas materiæ proximas, & quas medias collocauim-
 us. Hic autem Platonicus quisque ordinem quandã in quatuor tam formarum
 quã subiecti gradibus obseruabit. Animæ rationales per solum purumq; Dei radi-
 um super puram indiuisibilis materiæ faciem accenduntur. Animæ irrationales per cœ-
 lestem quoque animalemq; influxum radio illi diuino adhibitum è sinu materiæ non-
 dum extenso exprimuntur in lucem. Formæ elementorũ mixtorumq; familiares, per
 familiares etiam elementorum qualitates educuntur ex materiæ gremio iam extenso,
 extenso, inquam, per dimensiones non terminatas. Formæ eorundem peregrinæ, per
 qualitates insuper peregrinas elementorum eruantur ex alio materiæ extenso iam per
 terminatas quãdam dimensions. Has autem formas præter rationales animas esse ma-
 teriæ abstractas ideò arbitramur. Quia nullã in prorsus operationem habent ad quam non
 aliquo modo concurrat corporis uel instrumentũ, uel instrumentũ, & finem semper sibi pro-
 ponunt corporis usum, utpote quæ ex corpore pendeant, dum per instrumentum cœ-
 leste siue elementariẽ formatrici uirtuti materiæ accommodantur. Cuius
 rei signum est, quia nulla illarum in Deum conuertitur, quasi Deus non sit illarum pro-
 xima causa, sed potius aliena. Anima uerò rationalem fieri à Deo sine instrumentis ullis
 ex eo potissimum coniectamur, quòd in Deum proximè uertitur, quòd in sequentibus
 declarabimus. Concurrunt igitur instrumenta non ad animæ humanæ productionem,
 sed ad materiã præparandam, quam sit anima hominis habitatura. Deus uerò per se il-
 lam materiã præparatã producit. Quòd Plato in libro de natura docet, ubi uult animã
 rationalem à solo mudi opifice tribui, irrationales uerò etiam à ministris eius operi huic
 fauentibus. Aristoteles quoq; in hoc secutus magistrum in libro de animalibus secto
 inquit: Quando generatur homo, intellectum infundi forinsecus, ac solum esse diuinũ,
 cuius operatio non expletur per aliquid corporale. Quasi non exprimat ex intimo
 materiæ gremio, sicut alias formas putat exprimi. Ergo hanc sine instrumento ipse De-
 us infundit. Exemplum habes in Soli, lumine, & in anima. Lumen Solis per calorem
 tanquam mediũ dissipatis nubibus serenat aërem, serenũ aërem illuminat per seipsum.
 Anima per calorem naturalem coquendo cibum præparat ipsum ad uitæ formam. Co-
 cto & præparato cibo non per calorem, sed ipsa per se uitæ tribuit formam. Anima rur-
 sus per linguam tanquã instrumentum frangit aërem, fractus aër sonat, sonando signifi-
 cat. Sonus ille est quasi quoddam animal constitutum ex aëre fracto tanquam corpo-
 re, atque ex ipsa significatione tanquam anima, quæ quidem significatio instar animæ la-
 tet in uocibus, & quasi uita quædam est non audita uocis audita. Undenam datur sono
 talis significatio? Ab ipsa loquentis hominis anima. Sed nunquid anima significationẽ
 dat uoci per linguam? Minime. Lingua enim corpus est, & corporale dat munus solũ
 atque sensibile, neque significationem dat per se ullam, quotiens animo ad rem non at-
 tendente catu quis loquitur. Significatio uerò res est incorporalis & insensibilis. Alio-
 quin quicunq; uocem audiret, statim quid significatur uoce, cognosceret. Quapro-
 pter significatio quæ insensibile quiddam est, fit tanquam anima quædam in uoce, id est,
 aëre fracto ceu corpore. Fit inquam ab animã ipsius cogitatione, non per linguam
 absquequã.

obsequium. Atque idè dum Platonem pronuncias, aër ille fractus plures in partes diuiditur. Pla, to, nem, Quæ per tria tēporis momenta percurrunt. Significatio uerò non per partes diuiditur, quia in loquentis mente indiuisibili, antequam pronuncietur, momento concipitur, & significat sæpe res ingentissimas, quarum molem non potest ipsa per magnitudinem adæquare. Significat etiam motū tempusq; sæpe sine motu. uel tempore. Et quando pronuntiat, sono, soni ipsius parte pronunciat, plurimum nondum ab audiente comprehenditur, neq; percipitur paulatim, sed omnib; syllabis pronunciat, quid ex illis cunctis significatur, euestigio intelligitur. Quæ quidem significatio in audientis intellectu perpetua sæpe remanet syllabis pereuntibus, sicut in loquentis mente fuerat antequam loqueretur. Significatio igitur ab anima loquente sine medio producta incorporalis est. Est & uocis anima simplex, & quodammodo immortalis, sonus autem per linguam mediam fabricatus in partes dissipatur, & interit. Si Sol & anima sine instrumentis aliquid efficiunt in materia, multo magis Deus poterit formam aliquam nullo intercedente instrumento materie tradere. Atq; ea maximè erit rationalis anima, quæ non nihil sine instrumento cogitat atq; eligit. Quod nūquam ualere si esset per instrumentum operam fabricata. Si per nullum mediū à Deo fit, non fit ab eo nisi per Deum. Deus ipsa æternitas est. Fit ergo per seipsam æternitatem. Quod per æternitatem fit, est æternum. Et quod summo statui proximum est, ita est stabile, ut à mutatione mortali sit remotissimum. Hæc enim est summa mutatio. Meritò sicut in cæteris rerum generibus præter id quod per se tale est, sunt alia quæ per aliud talia sunt, ita in æternitatis ordine ultra Deum, qui per se est æternus, multa sunt quæ per illū æterna fiunt. Talia uerò esse ille Timæus docet, quæ à Deo absq; medio procedunt. Erit igitur hominis anima & immortalis, & huic corpori tanquam significatio aëri à loquente Deo inserta. Quam significationem si quis animaduenerit, Deo loquentis intelligit mentem.

Obiectio Panætij & responsio, quod anima sine medio est ex Deo.

Cap. VIII.

Dabit forsità Panætius nobis, posse aliquid à Deo in materia sine materia & instrumento creari, sed animam nostrā ita fieri non cōcedet, nisi manifestiori aliquo signo hoc iterū ostēdamus. Arbitratur enim tam animā nascentis ab anima parentū, quā corpus à corpore generari, quia & corpore & ingenio similes genitoribus filij sæpe nascuntur. Sed coniectura Panætij parum momenti habere uideatur, quia sæpe dissimiles corpore nascuntur, sepiissime animo. Et qui mores sequuntur paternos, consuetudine eos imbibunt potius quā genitura. Et si qui eos usū non acquirunt, imitantur tamen, non idè imitantur, quia animus nascitur ab animo, sed quia animus à tenera ætate blanditur proprio corpori, in quo propter genitorum complexionem similia quædam fiunt incitamenta, sed procedente ætate arbitratu suo & in petiis & in melius mutant mores. Itaq; abijcienda est coniectura Panætij. Quoniam uerò signum à nobis exposceret, per quod anima à Deo uenire clarius ostendatur, signū nobis erit huiusmodi. Anima rationalis quotiens aliqua sibi res occurrat, perscrutatur non modo quid res illa sit, & qualis, sed etiam quæ sit eius origo. Neque cessat unquā nisi causam eius inuenit. Neq; tamen in quauis causa sistit gradū, sed indagat semper causā causam, ita ut nō prius quiescat quā supremā causam fuerit cōsecuta. Vnaqueque res in proprio sui sine quiescit. Proprius finis rei est eius causā propria. Ibi enim perficitur, perfectionem uerò naturalem appetunt omnia tanquam finem. Quod si cōmunem finem expetere uideantur, non tamen ipsum adfiscunt nisi quantum ipsis cōgruit & accommodatur, propriusq; euadit, talis euadit, quando suscipitur in causā proximā sufficiente superius ordinata. Non petit aër Ventrem aut Iouem, licet etiam inde ducat originem, sed appetit ignis concauum, ubi principium eius propriū est, locusq; domesticus. Cætera quoque similiter non quamlibet sui causam expetunt. Nullæ enim res prius cessarent quam in Deum transformentur, qui primū omnium est principium. Aut si nunquam transformarentur in Deum, frustra & temere mouerentur. Non igitur quælibet querūt causam, sed propinquam. Sufficit enim cuiq; speciē suam incorruptam

incorruptam integramque seruare. Hæc autem seruat à causa propria, quæ sufficiens sit & superius ordinata. Causa uerò altissima speciem rei à se remotioris mutaret in naturam sublimiorem, ubi cessaret res illa esse quod erat, atque periret, non autem res id aprunt, sed incolmes in suo statu manere. In quo quatenus permanent, eate usque quæ causa sine similitudinem affequantur. Quorsum hæc ut intelligas rem. quamlibet solæ proximam attigerit causam, quiescere protinus, neque ultra perquirere. Atque idem mentem quæ in re nulla quiescit, nisi in prima, nullam habere propriam causam nisi primam. Cuius rei signum est, quod hominis mens in Deum conuertitur sine medio. Si enim res conuertuntur in causam, ut procedunt. Quæ per medium processerunt, per medium conuertuntur. Quæ sine medio processerunt, conuertuntur etiã sine medio. Anima sine medio in Deum reflectitur, quando Deum neque in aliqua creatura, neque imagine sensus & phantasie, sed super omnia creata absolutum rursusque suspicit. Suspicit uerò talem, quando argumentatur Deum esse ad eum infinitum, ut omnia quæ cadere in cogitationem possunt, infinito supereminere interuallo, ubi nihil creatum inter Deum & animam interponitur. Quo autem modo intuitus animæ in Deum absque medio figeretur, nisi etiam in diuitiis ab illo absque medio processisset. Quod si uideretur animæ quibusdam ad id medijs indigere, ex eo quod per mundi dispositionem & ordines angelorum ascendit ad Deum, scito non uti his medijs animam ut Deum in his aut per hæc quasi Solem in aqua aut per uitrum intueatur, sed quasi quibusdam gradibus, ut ipsa quæ intra se solum delapsa est, per hos gradus in arcem suam redeat, quod regressa, Deum absque medio uidet. Porro per mundi dispositionem inuitatur, ut dimisso corporis cultu, in suam redeat rationem, per angelorum indagacionem siue inspirationem admoet, ut dimisso consueto rationis discursu, ad lumen sibi quondam diuinitus infusum sese recipiat, quod reflexa, per ipsum iam Dei iumen suspicit Deum, ut ille qui per Solis radium non colores amplius corporum, sed ipsum suspicit Solem, de quo inquit Zoroaster,

*ἄλλοτε σπεύδω πρὸς τὸ φῶς καὶ πρὸς πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις
ἐσθὲν κτὲρ φθὸν σοὶ ψυχὴ πολλὴ ἐσσημένον ἔνν,*

id est, Ascendendum tibi est ad lumen ipsum & patris radios. Vnde infusa est tibi anima, multo mentis lumine circumfusa. Quod autem animus ad hunc quandoque statum perueniat, inde coniscimus, quod usque ad eum se ab omni rei creatæ cognitione secernit, ut super omnem rei cuiuscumque creatandæ conceptum quantumcumque sublimem extare diuinum uerticem per infinitum asserat spatium. Dum uerò Deum ita describit, pro uiribus capit Deum. Habet ergo uim aliquam absque medio Dei capacem. Hæc autem à solo tributa est Deo. Qui enim format solus, ipse solus disponit. Qui implet, ipse amplificat, sicut & uis radium illum intimum & insitum ab origine, quo Solis lumine proximè uidet, quotidie ab ipso eodem lumine Solis accipit. Atque ita uis illa Dei capax medio indiget nullo ultra Deum ad Deum suspiciendum, sicut neque uis uis radium ad radium solarem accipiendum nullo indiget medio, quia & radium à radio, & uis Dei capax à Deo nullo medio interposito. Probauimus hæcenus propositum nostrum præcipue per intellectum. Rursus ita probamus idem præcipue per uoluntatem. Omnis appetitus causæ suæ impletur possessione. Sitim enim appetitionis extinguit perficiendo res eadē quæ accendit efficiendo. Voluntas, solum infiniti boni possessione potest impleri. Eousque enim affectat bonum, quousque ipsi bonum porrigit intellectus. Intellectus communem boni ipsius rationem inuenit ab omnibus rei participantis angustijs segregatã, quæ propter hoc ipsum infinita permanet in seipsa. Diffunditur quoque in infinitum, cum possit bonitas rebus innumerabilibus per infinitos modos comunicari. Si uoluntas eousque affectat bonum, quousque intellectus offert, hic autem offert infinitum bonum, & infinita bona, sequitur ut totidē uoluntas affectet. Ergo solus infiniti boni impletur possessione. Ad hæc, sicut obiectum intellectus est ens ipsum sub ratione ueri, ita uoluntatis obiectum ens ipsum sub ratione boni. Quia uerò uis quæque eo solo contenta esse potest, in quo integra obiecti sui ratio reperitur, sequitur ut intellectus & uoluntas solo Deo satiari possint, in quo solo est integra ueritatis bonitatisque ratio. Et quia ille ab alijs ueris semper discurret ad alia, hæc ab alijs bonis fertur in alia, satis constat quietem his ex eo solo obtingere posse, quod talia cuncta complectitur. Habitus enim sistit motum, & motum quodammodo interminatum habitus infinitus.

Postremò

Postremo legitimus intellectus est ille, qui res intelligit sicuti sunt, legitima uoluntas illa, quæ res appetit sicuti sunt appetibiles. Sunt autem res, ut ordinatur à Deo: Appetitiles uero sunt, ut ordinantur ad Deum. Ergo neque intellectus neque uoluntas in rebus ipsis quiescere potest. Sed ille resoluit in Deum, hæc refert ad Deum. Illi solus Deus cõspicitur adus naturali instinctu. Põnitur, huic solus Deus amandus. Si sola infinita bonitas implere uoluntatis capacitatem ualet, nimirum sola infinita bonitas naturam procreat uoluntatis, præfertur: cum ipsa quoque uoluntas in bonitatem infinitam quandoque se conuertat sine medio. Quod tunc facit euidentissimè, quando intellectus uoluntati non amplius bonũ hoc proponit, aut illud, sed aut cunctorum simul bonorum ostendit numerum, aut bonitatis ipsius fomitem, unde talis cumuli segetes pullularunt. Denique nullus esse potest ultra suam causam se extendit. Humanus animus rem quamlibet finitam transgreditur, quia quodcumque finitũ uerum bonum inobtulit, intellectus magis intelligere potest, uoluntas ulterius affectare. Nulla ergo finita res est animi causa. Quod hinc potissimum confirmari uidetur, quia causa motoris particularis uirtutem inclinationemque ad uniuersale tendentem non potest efficere. Et quia in intellectu uirtus est ad uniuersale uerum, in uoluntate inclinatio ad uniuersale bonum, cõstat planè intellectum & uoluntatem à nulla re creata fieri uel moueri. Quicquid enim creatum est, uerum bonumque est dũtaxat particulare. Nonne animus quodlibet particulare bonum respicere potest, licet bonum uniuersale non possit? Quidnam hoc significat, nisi ipsum solius uniuersali boni actioni & imperio subijci? Concludamus igitur per intellectum & uoluntatis actus cõuersionesque, hominis animam à Deo nullo medio interiecto in lucem ex nihilo prodixisse, atque eam Dei uim infinitam, quæ ita producta est ipsi animæ ita quodammodo inseri, ut ipsi quasi propria & naturalis euadat, per quã ipsa, quotiens uult, in Deum se uertit. Non minus fermè infinita uirtute opus esse putant Platonici ut quis ad Deum se conferat infinitũ, atque infinitum esse sub certa ratione infinitatis agnoscatur, & amet, quàm ad hoc ut aliquid fiat ex nihilo. Infinita uirtute sua Deus animam creauit ex nihilo, infinita Dei uirtute anima Dei uirtutẽ eandem infinitam attingit, quæ ipsam ex nihilo procreauit. Quæ quidẽ infinita uirtus, siue semel animæ sit infusa, siue potius iugiter infundatur, seruaturque à Deo, demõstrat eam uirtutis infinitæ participare, & (ut ita loquar) capacem ita esse, ut per hanc ipsam Dei attingat infinitatem. Infinitatẽ Dei esse scimus totam simul & integram, infinitatem temporis, quia euanescit cõtinuè, continuè quoque instaurari, fluxisse partim, partim quoque fluxurã, neque habere unquam in præsentia nisi momentum. Momentũ ab integra infinitate innumere superatur. Quo fit ut infinitas Dei infinitatem temporis innumerabiliter per distantiam superet infinitam. Anima illam attingit. Hanc ergo longissimè supereminet. Quamobrem omnes excedit terminos temporis, uiuitque perpetua. Quod hinc maximè confirmatur, quod si Deus eam nõ facit per angelicas cœlestesque uirtutes, multo minus per materialia semina. Ideoque pestiferam non subit mutationem. Si ergo tuum colere parentem desideras, ipsum solummodo cole bonum. Parentem quæris? Non corporis natura parẽs est tibi, nõ anima. Tanto enim melior es, quanto parenti magis obtemperas. Es autem tanto præstantior, quanto magis corpori aduersaris. Bonum tibi omnino est esse cum patre, malũ tibi quodammodo est esse cum corpore. Non animus aliquis te genuit anima. Animi operatio mobilis est. Si ergo per eam facta fuisses, substantiam omnino haberes mutabilem, ideoque in ipsa animi mutabilitate scisteres gradum, neque stabilẽ prorsus naturam exigeres, neque quicquam super animum cogitares. Non intellectus aliquis multiplex te creauit, non enim simplicitatem summam attingeres, atque intellectus ipsius tibi sufficeret consecutio. Nunc autem ac ipsam uitam, ad ipsam essentiam, ad ipsum esse absolutum, intelligendo amadoque ascendis super quemlibet intellectum, neque satis tibi intelligentia est, nisi & bene & bonum intelligas. Bonũ uero ipsum tibi satis est absque dubio, non enim alia ratione requiris quodlibet, nisi quia bonum. Bonũ igitur ipsum procreator tuus est, anima, non bonum corpus, non bonus animus, nõ bonus intellectus, sed bonum, ipsum bonum inquam, quod in seipso consistit, extra subiecti cuiuslibet limites infinitum, infinitamque tibi tribuit uitam, uel ab æuo in æuum, uel saltem ab initio quodam in sempiternum.

Quatuor hæc, essentia, uirtus, operatio, obiectum, hæc habent ordinē, ut ab essentia profuatur uirtus, ab hac operatio, operatio obiectū petat, & talis quædā essentia per talem quādam uirtutem, id est, uirtutem propriā certo modo circa obiectum sibi conueniens operetur. Non est putandum ab essentia aliam uirtutem fluere, quā sibi familiarem, neq; à uirtute aliam edi operationem, quā naturalem, neq; operationem uersari circa obiectum aliquod nisi simile, commodum, & conueniens. Nam cur naturalis illa essentia uirtus operādo appetit obiectum aliquod tale potius quā: tale, nisi quia tale aliquid ipsi familiarius est, aptius & cōmodius? Nisi enim conueniret magis cum tali quodam quā cum alijs, uel appeteret nullum, uel eque omnia peteret. Sic intus uirtutis uisus radijs per radium Solis coloratos radios aspiciunt. Intus auris aër per externū aërem, aërem haurit fractū, id est, sonos. Olfactus in uapore aëris caliginoso genitus, per uaporem talem in aëre crasso à pomō distulsum uaporem in pomō odoriferum percipit. Gustus in saluæ humore submersus per liquefactionem cibi in ore sapores uel natura liquidos, uel ibi iam liquefactos attingit. Tactus terrenis neruis accommodatus terrena & solida sentit facile, & corporales admodum qualitates. Vides obiecta semper cum operationibus & uirtutibus naturalibus conuenire. Idem in mente cogitis confiteri, ut mens libera sit à materia, cuius obiectum est à materia liberum. Talis est autem rei cuiusq; uniuersalis ratio & idea. Obiectum eiusmodi primum Platonici uocant, atque Peripatetici, quia primo rectoq; aspectu se obijcit. Obiectum uerò adæquatū esse totam entis ipsius latitudinem arbitrantur, quia per uniuersum ens intellectus abstrahendo, diuidendo, componendo, definiendo percurrit. Ens autem tam incorporeis omnibus quā corporeis est commune, atque infinitum. Ac ne quis ita fallatur, ut dicat intellectum forte in alia quadā re cum uniuersali ratione potius quā in ipsa separatione congruere, considerare debemus in eo congruere maximè, quod necessariò ipse facit ad hoc ut intelligat. Quid autem facit potissimum? Certè & seipsum, & ipsam à materia passionibus segregat. Neq; quicquā magis impedit uel hunc intelligere, uel hanc intelligi, quā materia passionē coniunctio. Proinde si non modò talis potentia tale petit obiectum, sed etiam obiectum tale potentiam suo accessu multo magis efficit talem, quemadmodum uisus natura lucidus & lucem petit, & accedente luce fit lucidior. Sequitur ut mens non solum ex eo remota sit à materia, atq; ampla, quia naturaliter assidueq; ad remota & ampla se confert, uerum etiam ut multò etiam inde fiat remotior, ampliorq;. quòd quæ remota amplaq; sunt, illam pulsant, rapiunt, occupant. Sed quantum potest à materia segregari: tantum uidelicet, ut effugiat materiae passionē. Rationem namq; ideamq; tum rei cuiusq; tum entis ab his absolutam naturaliter auct. Potest autem per eandem naturam ipsam consequi, per quam mouetur ad ipsam. Et ipsa deniq; idealis ratio quæ in æternitate est omnino, cum sit in Deo, mentem sese ad eam pro uiribus eleuantem potest omnino supra limites loci temporisq; extollere.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

codem Fictio auctiore,

LIBER XI.

Primatio. Mens uniuersa obiecto perpetua, & species suscipit absolutas, rationesq; sempiternas. Cap. I.

Actio ipsa rei penitus absoluta illud ipsum est, quod actus à nobis primò rectè & propriè intelligitur. Quod intelligitur actus, magis sit unum per intellectualem speciè cum intellectu, quam quod uideretur actus per uisibilem specièm cum uisù, & tanto magis, quanto ex purioribus actibus prouenit copula. Copula hæc augetur rursus ex eo quod uisibile quidem est extra uisum, ratio uerò ipsa intelligibilis quæ adest & omni mundi materiæ ab ipsa formabili, & omni loco, cum situm proprii non respiciat, procul dubio inest mentium penetralibus ipsi per naturam quamproximis, unde & ab illa & ad illam semper afficiuntur. Si ex intellectu intelligente, & specie illa intellectuuali siue ratione per specièm significata sit unum, ac species illa & ratio ut talis est est à loco & tempore & cæteris materiæ passionibus separata, intellectus in hoc ipso actu ab ipsa se motus erit. Actus huiusmodi intellectus ipsius est proprius. Proprius actus essentia propriam comitatur, atq; econuerso. Itaq; intellectus nõ per actum modo proprii, uerum etiam per essentiam propriam erit ab omni materiæ contagione seiunctus. Et sicut ratio illa cõmunis, quantum in se est, uniuersum locum tempusq; ambit, quamuis ut materiam respicit, ad locum tempusq; declinet, ita mens illi per naturam accommodata, quam ut respicit corpus, sese ad partes loci ac temporis cohibet, tamen quantum in se est, quodammodo totum ambit utrunq; præsertim quia non potest species secundum significationi uirtutem esse absoluta, si mens quæ eius tum subiectum tum fons est, absoluta non sit, cum omne subiectum pro natura sua suscipiat qualitates, & fons saporem suum infundat, riuulis inde manantibus. Hinc duo sequuntur. Vnum, quod substantia mentis non editur ex materiæ latebris. Alterum, quod est immortalis ex eo quod sit unum cum specie illa rationeque uniuersali, quæ prout uniuersalis est, locum fugit & tẽpus. Ad idem uerò sic rursus argumentemur. Ipsum intelligibile propria est intellectus perfectio, unde intellectus in actu & intelligibile in actu sunt unum. Intellectus siquidem quandiu potentia est intellectus, nondum cum re potentia intelligenda coniungitur, sed quando actu intelligens est cum re actu iam intellecta. Coniungitur autem cum ea (ut uolunt Peripatetici) quoniam rei illius forma inheret menti. Quorum uero una forma est, ipsa sunt unum. Vnum ergo sit ex mente intelligente, ac re intellecta, quandoquidem rei huius forma, ut talis est, format mentem. Quod ergo cõuenit intelligibili, quantum intelligibile est, cõuenit intellectu quantum intellectus, quia perfectio, & quod perficitur, unius sunt generis, & semper inuicem proportione mutua uincuntur. Intelligibile uerò quantum tale est necessarium & perpetuum. Quippe in speculãdo nullius existimamus corruptibilia, quia nos scire non arbitramur quicquid, nisi certam rei rationem & necessariam teneamus, & quæ necessaria sunt, ea perfecte intellectu cõprehenduntur, cõtingentia uerò, quantum huiusmodi, imperfecte. Quando enim contingentia intellectus affirmat, sæpe fallitur. Si falli non uult, ambigit, uterq; actus imperfectus est, & falli, & ambigere. Merito ergo quando contingentia cogitat, dubitare solet, ne interim permutantur, & aliter de illis atq; aliter momentis alijs sic iudicandum. Momentis namq; singulis permutantur. Puta dum dicimus Platonem sedere, potest enim interim surrexisse. Definitiones autem rerum uniuersales perpetuæ sunt, ut homo est animal rationale. Proprietates quoq; specierum quæ propriè definiuntur, sunt sempiternæ, ut omne rationale potest ratiocinari. Semper enim definitiones proprietatesq; tales quæ sunt ueræ etiam

etiam si nullus in terris homo spiret. Has intellectus perspicue cernit, tenetq; firmiter, & asserit sine errore uel dubio. Et si qua contingētia intelligit, maxime sub his rationibus uniuersalibus comprehendit, ubi corruptibilia cogitat, non ut talia, sed ut æterna. Intellectus ergo perpetuus est, qui rationibus sempiternis unitor, solistq; perficitur. Si intellectus eas capit, & quod capit, proportionem aliquam habet cum eo quod capitur, congruentiam certē cum his rationibus intellectus habebit, hæc neque principium habent, neque finem. At si mens habet utrunque, nullam cum his habebit proportionem, quoniam ab eis omnino per conditiones oppositas distinguetur. Quapropter mens aut fuit semper & erit ut ipsa, aut si esse cepit quandoq;, non tamen delinet unquam.

Obiectio Epicureorum & responsio de unione mentis cum speciebus absolutis à rationibus sempiternis. Cap. II.

Nequē nos hic obtundat Epicureus aliquis, obijciens, lumen quidē Solis ab oculo suscipi, oculum interire, lumen uerò Solis incolume superesse. Similiter speciem illam uniuersalem, id est, uniuersaliter significantem, rationemq; sempiternam capit ab intellectu, intellectum perire quandoq;, speciem uel rationē remanere. Respondemus, Solis lumen ab oculo minime suscipi, quoniam ab eo ne momentum quidem tenetur, & occidente Sole uisus momētō lumen amittit. Quis quid luminis susceperit, retinet utique illius aliquid uel parumper, sicut aqua calorem retinet aliquātempore igne subtracto. Itaque adesse oculis lumē possumus affirmare, inesse uerò & suscipi minime. Mens uerò speciem illam rationemq; uniuersalem hominis & aliorum ideo suscipere dicitur, quoniam absente etiam homine memoriter retinet. Adde quod lumē hoc ipsum quod lumē est, & quiddam uisibile, ab oculis nō sortitur. Est enim suapte natura tale, & oculi inde ut clarescant & uideant assequuntur. Species autē illa hominis uniuersalis, hoc ipsum quod uniuersalis est, non ab ipsis singulis hominum habet personis, in quibus quicquid est, particulare est. In mente tamen est illa uniuersalis. Igitur ut uniuersalis sit, habet à mēte. Sed quonā pacto hoc maxime, ut Aristoteli placet, duas nostra mens habet uires, agentē unam, alterā uerò capacem. Agens est, quæ species agit uniuersales, capax, quæ eas capit ab agente conceptas. Quando igitur phantasia in se hominis huius, ut Socratis, hoc tale simulachrū contuetur, mox lumen uirtutis illius agentis simulachrū istud pulsat, nō aliter quàm Solis radius aquā. Atque ut radius hic Solis ab aqua repercussus in oppositū patietē, ibi circulum procreat splendidum, atq; tremulum. Ita lumen ipsum uirtutis agentis pulsans particulare simulachrum hominis phantasia conceptum, atque ex eo simulachro in uim intellectus capacem reflexum, in hac ipsa inde speciem quandā parit, quæ non amplius Socratem hunc in hoc loco & tempore positum refert, sed hominis naturā singulis personis æquē cōmunem, à certis loci & temporis limitibus absolutam, ubi & species ipsa uniuersalis est, & natura quæ per eam refertur uniuersalis. In hoc mirabilis uis intellectus apparet. Nempe qui speciem creat à materia, loco & tempore absolutam, atque ideo quodammodo sempiternam & creatam recipit in seipso, per quam etiam naturam similem apprehendit, cur non & ipse ab ipsa absolutus sit, atque perpetuus. Denique ea quæ intellectus attingit ita separata, si natura sua sunt talia, talis quoque est intellectus, nā cum attingit separata, ibi tunc est ubi sunt ipsa, igitur & ipse est separatus. Sin autem natura illis passionibus mancipata sunt, sed intellectus sua ui illa liberat, multo prius ac magis est liber, ut cætera liberet. Dic age, cur forma rei cuiusq; non potest unum quiddam fieri cum intellectu, antequam omnino materia separetur, nisi quia intellectus ipse multo prius magisq; est à materia separatus? Quo autem modo fiat unum ex illa specie & intellectu, docet comparatio illa quam de radio induximus atq; aqua. Quippe circulus ille inde natus splendidus ac tremulus parieti non satis unitor, quia splendoris illius & parietis est nimis diuersa natura. At si in speculū incidit, arctius unietur. Tandem si in lumen Solis idem redierit, unde radius ille demissus fuerat, qui splendidum circulum procreauerat, coibit prorsus in unum. Quid autem illa species est apud Peripateticos, quam peperit intellectus, nisi scintilla quædam tum simulachri illius quod à rebus

collegerat

collegerat phantasia, cum uirtutis illius agentis per quam mens illam peperit. Quid autem nostra mens est, nisi scintilla quaedam mentis superioris. Ergo species illa ita nostra menti infunditur, ut scintilla rerum scintillæ mentis superioris, & ut circulus ille splendidus Solis lumini cuius radio fuerat procreatus. Quapropter ex mente atq; specie ita fit unum, ut ex duabus scintillis una coniunctis flamma una, siue duarum candelarum radijs unum lumen, siue ex circulo illo splendido & lumine Solis, uigor unus. Quod autem per speciem ita semper in eis unitur, fit sine controversia seipiternum, ea preteritam ratione, quod intellectus forsitan intelligendo non modo cum re æterna intellecta coniungitur, sed ille quoq; res ipsa est æterna quæ intelligitur. Idem enim radius est quodammodo qui ab alto uerberat aquam, qui fulget in aqua, qui in aërem repercutitur, ubi in seipsum refluxus, si uideatis uim nanciscatur, uidebit statim fulgorem illum iurum qui redundauit ab aqua. Idem faciet si ab auro resultauerit uel argento. Semper enim fulgorem sursum uidebit, licet uarijs modis affectum, pro obiectorum uarietate à quibus fuerit repercutus. Si exemplum conuenientius de duabus illis uirtutibus intellectus & hac unione desideramus, consideremus muscipulæ (selem intelligit, quem uulgus carum uocat) oculum, in quo penè sicut in mente nostra duæ sunt uires, est in eo uirtus perspiciuitas, est & scintilla. Illa uis capax, hæc agens. Scintilla nocte emicat foras, trahit coloris huius aut illius imaginem à corporibus ipsi oppositis, imprimit in uirtuti perspicuæ, quæ per eorum corpus obiectum perspicit. Imo fortasse non tam corpus oppositum perspicit, quam sui ipsius radium qui explicatus fuit & replicatus, & quando replicabatur, resiliuit in oculum iam pictus imagine corporis. Ideo licet cernere uideatur modo hunc colorem, modo illum semper tamen seipsum cernit quodammodo, sed uario modo à uarijs coloribus resurgentem. Quid prohibet uirtutem illam agentem, quæ nostræ mentis est radius, in alijs & alijs phantasiæ simulachris aliter & aliter emicantem, inde reflecti in semetipsam, seq; uidere diuerso modo affecta pro diuersitate simulachrorum? Vbi species illa uirtutis ratio quam intelligimus absolutam atq; perpetuam, nihil est forte aliud quam radius intellectus reflexus in semetipsam, qui tunc facile seipsum animaduertit, quando in simulachra sese dirigit, sicut uultus se non uidet, nisi in speculum, unde etiam uarijs repercutitur pro speculorum ipsorum uarietate, quem admodum & mentis radius à simulachris pro diuersitate simulachrorum diuersus reuerberatur in mentem. Sed de his absolutius in sequentibus.

Obiectio Epicuri & responsio, quod species immata sunt menti.
Cap. III.

NEgabit forsitan Epicurus species illas quas quotidie concipit intellectus, esse perpetuas, quia & esse incipiant quando patiuntur, & desinant quando mandantur oblivioni. Nos autem ex Platonis nostri sententia satis in hoc habere putamus, quod species illæ si nascuntur, à rationibus animi perpetuis patiuntur, & ideas super animum referunt sempiternas. Ratio prima. Profecto sentire & intelligere quia uitales operationes sunt, à principio uitali intrinsecèq; proficiuntur, principio inquam actiuo. Sunt enim operationes quædam uiuentibus & carentibus uita carentibus, ut generatio, alteratio, mutatio loci. Ea quæ uita carent, operationes huiusmodi patiuntur potius quam agant. Non enim se ullo modo generant, aut alterant, aut mutant loco. Uiuentia uero eas in seipsis agunt, quia sese nutriendo augendoq; alterant & generant aliquid in seipsis, & iudicando appetendoq; locum mutant. Si natura uiuentia ad proprias actiones melius instruire debet quam ad communes, melius autem instructum est quod est agens, quam quod patiens, atq; ad communes operationes eis actiuum principium tradidit, multo magis ad proprias actiones, sensum uidelicet intelligentiæq; sic illa disposuit, ut agerent per eas magis quam paterentur. Quapropter neque mens, neq; etiam sensus, (ut pluribus placet Platonico) ut percipiat quicquam, ab extrinsecis formatur corporibus. Sed quemadmodum pars uirtutis per formula innatas quidem, & ab extrinsecis excitas omnia iudicant. Neq; aliud quicquam est hoc iudicium quam tran-

Q
scius

fitur formulæ à potentia quadam in actum. Non enim debet operatio ulla agentis trans-
scendere limites. Vitalis igitur & intus permanens operatio non est ab extrinseco prin-
cipio vitæ carente, sed ab intrinseco & vitali. Signum uero quod sensus interior est admo-
dum efficax, inde capitur, quod componit, diuidit, discurret, suorum affectu uertit corpus
in contrarias qualitates. Signum quoddam mens sit maxime efficax, à Boetio cõtra Stoicos
hinc accipitur, quod ultra illa quæ facit sensus, ipsa præter obiectorum naturam uniuersæ,
sales excogitat regulas, descendit componendo, ascendit & resoluendo, ac sese referens
sibi, ueris falsa redarguit. Denique cum rem eandem alia uires animæ aliter iudicent (ali-
ter enim imaginatio siue phantasia, aliter ratio iudicat) consentaneum est ut iudicium
ipsam iudicantis formam naturamque sequatur, non iudicari. Et quia iudicium iudican-
tis actus existit, probabile est ut quisque iudex operam suam non ex aliena, sed ex propria
potestate perficiat.

Ratio secunda. Sed reuertamur ad mentem. Sicut simulachra singularium à corpo-
ribus phantasiæ non inuruntur, ut etiam probauimus alias, ita uniuersalium species à si-
mulachris non signantur in mente, sed ita mens illas per uim suam efficit, sicut phantasia
fingit simulachra per seipsam. Quo enim pacto simulachrum (quod etiã phantasma uo-
catur) rem aliquam procreabit seipso liberiolem & ampliolem? Ipsum quidem singulare
est, & materia conditionibus adstrictum, species uero quia uniuersalis est, ideo liberior
est & amplior. Si non sit species hæc quæ etiã uniuersale nuncupatur, à simulachris, mul-
to minus fit à rebus externis, quæ non possunt per aliud medium formare mentem, quam
per simulachra. Rursus unius spiritalisque speciei unam esse oportet causam spiritalem, uel
saltem unitam, & spiritali modo ordinatam. Singula uero quæ extrinsecus sunt, plurima
sunt & corporea. Atqui nullum illorum per se acceptum, cum proprie solum, corpora-
lisque naturæ sit, speciem procreabit incorpoream, & naturæ communis significatricem.
Sed neque etiam omnia singularia simul iuncta istud efficiunt. Sparsa enim sunt, neque or-
dinem aliquem talem habent, ut talia subnexa alijs, unam seriem digerant causarum. Id-
circo sicut lapidum coniunctione unum quiddam simplex non fit, sed cumulus, ita per
singularium turbam fiet forte quædam simulachrorum confusio potius, quam una spe-
cies atque simplex. Præterea in quolibet singulari tria reperiuntur, natura speciei, acciden-
tia quæ non sunt necessaria speciei, & ipsum ex utrisque compositum, ut in Socrate est hu-
manitas, quæ natura speciei uocatur, est albedo, talis talisque figura, quæ forte accidit
speciei, & aduentitia nominantur. Ex utrisque Socratis persona componitur. Nã quid ab
his personis imprimitur in mente species illa communis, quæ est omnium hominum æ-
qualis similitudo? Certe ex accidentibus personarum non imprimetur (referret enim
hominis accidentia, non substantiam) neque etiam ex ipsa natura quæ subijcitur acciden-
tis. Illa enim nõ tota persona alicuius est hominis, sed pars eius. Ideo natura talis de nul-
lo homine enunciat. Quis dixerit, Socrates est humanitas? Dicimus autem Socratem
esse hominem. Homo igitur enunciat de Socrate, de Socrate inquam toto, non de hu-
manitate solum, uel accidentibus. De Platone toto similiter, atque alijs omnibus, ubi appa-
ret hominem ipsum quem mens nostra cõmuniter enunciat, de integris quibusque per-
sonis in seipsa conceptum, multo ampliolem esse hæc uel illa personæ cuiusque natura.
Quod uero comprehendit, aliud & amplius est, non fit ab eo quod & comprehenditur,
& est angustius, præsertim cum natura illa fiat in singulis hominibus singularis. Quod au-
tem singulare factum est, nõ creat uniuersale. Sed nunquid ab integris cunctisque per-
sonis species illa nobis infertur? Nequaquam. Quippe innumerabiles personas æque illa
species respicit. Innumerabiles uero nusquam inspeximus, neque ex quibusdam personis
accepimus eam quæ infinitas insuper alias comprehendit. Neque potest ullis satis tuto à
quibusdam singularibus regulam communem perscribere, falleretur enim quisquis id
tentaret, perinde ac si quis cum sola teræ animalia consideraret, atque illa uideret spirare,
animal omne spirare concluderet. Cum igitur species neque à singularibus personis, neque
ab earum simulachris generetur, reliquum est ut fiat ab intellectu. Intellectus eam non
generat ex phantasmate, uel in phantasmate. Phantasma enim quia & uisus effendo & in si-
gnificando singulare est, si fieret materia, locus uel speciei, eam redderet similiter singu-
larem. Cæterum dubium est, num ipsam generet per phantasma tanquam per causam
mediam

mediam inter intellectum & speciem generandam. Quod quidem fieri non posse ex hoc opinamur, quod causa media & effectui proxima, cum effectu magis quam remotior causa conuenit, ut in hominis generatione, quia Sol per hominem medium generat hominem, magis homo generans cum homine genito quam ipse Sol congruit. Si igitur phantasma esset proxima causa speciei, species phantasmati similior quam intellectui nascetur, hinc duo sequerentur absurda. Vnum, quod species huiusmodi statim nata, phantasma ipsum & phantasiam, utpote sibi propinquiora, adscisceret tanquam naturalem sedem potius quam intellectum. Alterum, quod & si eam intellectus acciperet per tale speciem, intelligeret singulare aliquid, & magis & prius quam uniuersale. Illa siquidem singulare nunciaret in primis, quia esset phantasmati singulari cognatio. Neque audiendi sunt illi qui phantasma inter intellectum & speciem quasi instrumentum aliquod interponunt. Nonne uirtus mentis agens cum capace magis congruit quam phantasma? Quo igitur pacto agens capacem per extraneum phantasma formabit, cum oporteat instrumentum formationis inter formatorem atque formabile interponi, phantasma uero extraneum inter duas illas uires inuicem germanas nequeat interponi? Quamobrem intellectus quando formam illam creat, neque ex simulachro, neque in simulachro, neque per simulachrum procreat. Forte uero radium aliquem, seu uim inserit simulachro phantasie, per quam ipsum simulachrum tanquam formator mentis formam huiusmodi generat, quam speciem uocamus intelligibilem. Sed neque hoc fieri posse putamus. Nemp̄ uis illa suscepta simulachro isdem materia conditionibus adstringetur quibus simulachrum. Itaque formam intelligibilem quae ab illis conditionibus est absoluta non generabit. Ac si quis dixerit formam illam modo absoluto capi ab intellectu, quamuis phantasma ipsam non creauerit absolutam, ex eo ipso nos concludemus (quod exoptamus in primis) intellectum non subijci phantasie tanquam formabile formatori, postquam praesentiore modo formas habet quam ipsa tribuere ualeat. Quo fit, ut forma intellectualis si nascitur, a solo intellectu nascatur, & sine medio. Si enim mens formam illam generat, & generando eam in se absque medio suscipit, certe per se gignit illam, & gignit alio nullo intercedente. Ex omnibus his concluditur, intellectum formare seipsum. Et quoniam si esset prorsus informis, seipsum formare non posset, necesse est ante eas formas uel notiones, quas per omnem aetatem penes momentis singulis in se parit, latere in animi penetralibus formas alias animo naturales, totidem numero, quot sunt in mundo rerum species creaturarum, quibus possit formas illarum specierum intelligibiles parere.

Ratio tertia. Certe namque res certis egent seminibus. Non facit natura ex quolibet qualibet, non facit ex nihilo aliquid. Idcirco non potest essentia animae, quae & una est, ac ferme omnia respicit aequè, multas & uarias specie formas producere, & alias alijs temporibus, nisi per plures formulas insitas specie differentes, quibus alijs temporibus alias potius quam alias procreet aut promat.

Ratio quarta. Has enim saepenumero etiam nulla consultatione uel uoluntate antecedente, solo quodam naturali instinctu repente promit in lucem. Effectus uero qui naturali sunt ordine, formam praeserunt talem, qualem cause possident. Calida enim ab igne sunt calente, quia causa quae ex suo esse aliquid efficit naturaliter, tale licet inferiori modo effectum facit, qualis est ipsa. Mens igitur quae per suum esse naturaliter generat uniuersales rerum omnium species, in ipsa quoque sua essentia ab origine nata uidetur uniuersales species omnium, ut similia similibus generetur. Nam si illarum specierum una est efficiens causa scilicet intellectus & subiectum unum, intellectus scilicet idem, nulla ratio assignari potest cur multae & differentes hiant secundum speciem, nisi quia intellectus per diuersas rationes sibi naturales eas promit diuersas. Non enim sufficit ad hanc uarietatem efficiendam, simulachrorum diuersitas, quae nihil ad hanc fabricam aliud afferunt, quam occasionem aliquam operandi, dum per illorum praesentiam mens ad promendas species excitatur. Hoc autem nihil aliud est quam rationes illas ociosas reddere promptiores.

Ratio quinta. Proinde si diuina mens idearum omnium plena per essentiam suam adeo plenam absque medio animam procreat, oportet animam inde idearum plenam effluere. Nemp̄ Deus cum in efficienda anima a nullo prorsus impediatur, tam perfectam

efficit, quàm perfecta in tali genere illa effici potest. Perfectior certè prodiit, si in prouinciam tam difficilem notionum plena descendat, quàm si uacua. Est autem notionum ca-pax ab initio ex ea parte qua cum angelis conuenit. Sicut enim ex parte sua temporali habet ut continue querendo discurrat, sic ex æterna ut possederit ab initio, præsertim cum ipsa propinquior Deo sit quàm prima materia. Ideoq; si materia omnes inde species accipit, & cum primum parata est capit, necesse est animam quoq; omnes suscipere. Parata uerò est anima ad omnes suscipiendas cum primum à Deo accipit esse. Siquidem eius essentia simplex est, stabilis supra tempus, ideoq; nò potest auergeri, aut per tem-pora paratio fieri. Quod ita cecinit Zoroaster:

σύβολα πατρὶδος νόος ἐν ἴσπαρην τὰς ψυχὰς
id est, paterna mens inseruit animabus coniecturalia signa. Et Orpheus ita:

πάντα γὰρ πρῶτῆ πρῶτη φύσις ἐγκριέθηκεν,

id est, omnia enim primæ naturæ indidit. Theologia Orphica Protheū appellat essentiam tertiam animarum rationalium sedem. Architas quoque Tarentinus in libro de sapientia, hominem, inquit, sapientissimum cunctorum animantium esse natū, quippe cui Deus rerum omnium ideas infuderit, per quas mente ualeat notiones rerum nò aliter procreare, quàm ore per linguam rerum nomina fingere. Hæc ille.

Ratio sexta. Profectò (ut Platonice loquar) in materia formarum omnium suscipien-darum latent inchoationes. In natura quoq; per quam ad formas mouetur materia, for-marum femina delitescunt. Vnde in complexione arboris naturali clauditur semen ad arborem similem propagandam. In femine arbor generanda tota concluditur. Idem ac-cidit in complexione naturali, & semina animalis. Igitur in ea parte animæ quæ alit cor-pus, & natura utitur uelut instrumento ad mouendam formandamq; materiam, insunt, & multo quidem præstantius, formarum omnium rationes, ut extratione capitis quæ in anima est, exoriatur semen illud capitis quod est in natura, ex hoc autem semine pullu-let forma hæc capitis quæ cõspicitur in materia. Atq; idem fiat in pectore, brachijs, mem-brisq; cæteris. Si pars hæc infima animæ fecunda est, formatq; ipsa corpora, & à corpori-bus non formatur, & formarum generandarum continet rationes, nunquid mens quæ pars est animæ summa, sterilis erit? Aut solum formabitur à corporibus? Aut carebit ra-tionibus ad species producendas? Nullo pacto. Imò uerò sicut pars infima quæ singulis corporibus proxima est, per infinitas sibi ab origine rationes s. regula gignit & corporalia, ita mens quæ in corporalibus ac penitus absolutis mentibus proxima est, rationes inde insertas habet, per quas producat species illas à corporum passionibus absolutas.

Septima ratio. Sic enim anima inter diuina & corporalia medium obtinebit, si utro-rumq; particeps apparebit, habebitq; intus utrarumq; formarum & intelligibilium & sensibilibium rationes.

Octaua ratio. Necq; decet eam corporibus esse deteriorè. Ergo si corpora ante aduen-titias qualitates, qualitates possident naturales, multo magis animus formulas habet in mente proprias antequam excipiat peregrinas. Duplex materiæ communitas cõuenit, naturalis, & aduentitia. Naturalis est natura illa in qua singula sub eadem specie inuicè congruunt, sicut humanitas in qua singuli congruunt homines, quæ communitas (ut pleriq; putant) perpetua est, & singulis quibusq; præstantior. Aduentitia est notio illa uniuersalis, quæ de naturali cõmunitate mens cogitat, singulis quibuscunq; seclusis. Quæ non modo, quod ad materiam spectat, aduentitia est, sed quòd ad mentem. Si ante hanc aduentitiam communitatem materia possidet alteram naturalem, mens quoq; ma-teria melior ante hanc alteram similitèr possidet. Oportet enim communem formam in mente aliquam præstantiorem esse quàm in materia. Est utem naturalis perfectior quàm contingens. Igitur oportet inesse menti communes formas ante illas quas corpo-ralium rerum fingit occurrit. Sæpe uerò dum ingenitas formas inspicimus, putamus propter infirmitiam nos aduentitias uel externas prospicere, nò aliter atq; illi qui uel for-mo uel morbo quodam cerebri oculo: umæ affecti, arbitrantur se uidere quædam extra suos oculos huc & illuc sæpe uolantia, quæ tamen & uersantur & uidentur inti infectus.

Nona ratio. Cur bruta rebus singulis inspectis communem non excogitant notionè, homo autem ex natura sua rationali, qua differt à brutis, id agit? Nisi quia ipsa sua na-

tura sigillum possidet talium figurarum? Si enim formas procreat per naturam speciemque propriam, eas profecto per naturam procreat formatricem. Naturam uero talem carere quis dixerit characteribus?

Decima ratio. Præterea quando in scientiis perfectas demonstrationes contexamus, ex principiis quibusdam præstantioribus & latioribus solumus de speciebus propriares aliquas demonstrare. In illis autem notionibus quæ denuo finguntur ab animo, quæ latior est, ea est remotior à substantia, proptereaque speciei notio ad substantiam accedit propinquius quam notio generis. Quo fit, ut quæ in illis minus communis est, ea præstantior iudicetur. Aliæ igitur notiones sunt in animo præter istas, quæ latiores sunt simul atque præstantiores, ex quibus demonstratio uera conficitur. Quoniam uero demonstratio non ab uniuersalibus tantum, sed ab uniuersalibus causis proficitur, notiones autem quæ menti innatæ sunt, non sunt demonstrati effectus causæ, rursusque formæ in corporibus esse non possunt, sequitur ut super formas & quæ in corporibus, & quæ in nostris mentibus sunt, querendæ sint formæ aliæ in mente diuina omnium conditricæ, quæ uniuersales omnium causæ sint, quarum formulas humana mens habet, ut per has tanquam causarum similitudines ad illas tanquam effectuum causas conclusiones referat demonstrando. Sed aliis de ideis.

Vndecima ratio. Atque hæc ipsa demonstratio semper aliqua nobis ignotiora ex propositionibus notioribus infert, illas rursus ex alijs, quousque ad principia quædam menti per se nota perueniat, ne aut irritus fiat in infinitum progressus, aut ab eisdem ad eadem retexatur circulus temerarius. Quæ uero per se nota sunt menti, per naturam mentis effulgent mentis aspectui. De singulis autem speciebus rerum ex proprijs earum principijs propriares sunt demonstrationes, & in uarijs facultatibus uariæ. Igitur secundum uarias species et uarias facultates adsunt menti diuersa doctrinæ principia ex naturali mentis lumine cognita. In ipsis uero principijs cuncta sequentia continentur. Hinc efficitur, ut animus per naturam omnibus doctrinis abundet.

Duodecima ratio. Ut quemadmodum & arbores, & animantes, earumque membra ex proprijs seminibus pullulant, ita scientiæ ex intimis initijs oriuntur, ne mens sit sterilior quam natura quæ ex seminibus insitis suos fetus educit, non casus effundit impulsibus.

Decimatertia ratio. Quando inter nos uerum querimus interrogando. Respondendo, quomodo posset ad summam peruenire quæ concluditur ratio nisi aliquid prius concederetur? Concedi autem recte quid posset, quod nesciretur? Ita ista ratio (ut Augustinus Aurelius inquit) nisi inueniret in nobis aliquid cognitum, quo innitens, ad incognitum duceret, nihil omnino per illam discernere mus. Inest ergo nobis ante ratiocinationem intelligentia quædam, unde ratiocinatio sumat exordium.

Decimaquarta ratio. Nonne ratiocinatio nostra mobilis est, & dum uarietatem inquit, ab alio descendit in aliud, & quando aliquid inuictum examinat, in aliud ascendit ab alio? Motus uero omnis à quiete, siue stabili aliquo exorditur, ac tendit ad stabile. Motus autem huiusmodi notionum complexio est. Res uero quælibet principium habet proprium, suumque finem. Quapropter ratiocinatio quia notionum progressio est, in notiones reducitur, quia mobilis in aliquas stabiles notiones, quam impulsu quærat quod cupit, iudicijs inueniat quod quæsiuit, hęc examinet quod inuenit, firmitate quiescat inuenitis. Inde ergo cepit querendo, in idem redit examinando. Sunt ergo in mente stabiles quædam & perpetuæ notiones, quæ & principia sunt & fines ratiocinandi.

Decimaquinta ratio. Neque ratiocinandi solum, uerum etiam quomodocumque intelligendi. Nam sicut sensus qui per aduentitias formas, quæ dicuntur accidentales, cognoscit semper, accidentia quoque semper attingit, ut Platonici putant, ita conuerso mens que essentialis rerum definit, per essentialis formas intelligit. Et quia sensus qui fallacibus confidit rerum imaginibus, & subito euanescentibus, sepe fallitur, neque imaginem à re uera discernit, sed opus est ad hoc iudicio rationis, ideo conuenientem oportet essentialibus (ut ita dixerim) rationibus inniti, ne ipsa quoque fallatur, & iudicio uirtutis alicuius superioris indigeat.

Decimasexta ratio. Præterea si cognoscimus angelos, neque eos nosse ualemus per species à sensibus haustas, quæ cum pendeant à corporibus, non referunt angelicas formas,

Q ; quæ ad

quæ ad corpora non declinant, sequitur ut eos per insitas species cognoscamus. Quo enim pacto iudicamus angelos esse naturas non uergentes ad corpora, nisi per species à corporibus minimè dependentes?

Decimaseptima ratio. Deniq; inter cognitionem diuinam & sensitiuam cognitio intellectiualis est media, ergo & medias habet conditiones. Deus cognoscit per essentiam suam immobilem, sensus per mobiles qualitates, id est, species peregrinas. Quapropter mens cognoscet per qualitates immobiles, quæ species innatæ uocantur. Ordo deniq; uniuersæ requirit, ut quemadmodum puræ mentes in se respiciunt, sensus autem in alia solum, sic anima mentis sensusq; particeps, non modo extra se formas, sed in se quoque respiciat. Vbi autem Aristotelis n. ore mentem dicere tolemus nouas species procreare, possumus etiam proprius more Platonico dicere, innatas species ex mentis penetrabilibus erui. Germanarum uisum ea est. natura, ut se mutuo comitentur in operando, sicut in existendo, & se uicissim suscitent ad agendum. Germanæ uires sunt olfactus & gustus, unde sæpe animus per odoratû inuitatur ad gustum. Germanæ etiam oculorum & irascendi natura. Facile igitur ex libidine iritatur ad iram. Germanitas etiã oculorum facit ut ac. ho simul uertantur ad idem. Germanitas sensus & phantasiæ efficit, ut operante sensu ad aliquid, ad idem operetur & phâtaia. Propter similem Germanitatẽ, quando phantasia species suas profert in actum, mens quoq; suas educit in lumen. Non generantur proprie tunc mentis species, sed quæ angustius coarctabantur, patet latius, & florescunt, quæ tepebant, feruent, quæ in solo mentis uertice per se lucebant, rustiant eminus, & in ratione quæ mentem sequitur, iam facta sereniore resulgent. Itaq; quã Aristoteles creationem uocaret in speciebus, Plato coruscationẽ cognominabit, per quã expergefactus oculus rationis, speciebus mentis irradiatur. Prima illa in mente coruscatio, intelligentia ipsa est, sequens irradiatio est ipsa rationis discursio. Per intelligentiam essentia rerum definiuntur. Per rationem componuntur essentia definitæ, & argumentationes cõiciuntur. Veras aut definitiones essentiarû non potest mens per accidentalia rerû simulachra fabricare, sed eas cõstruit per insusas ab origine rerû omnium rationes.

Decimaoctaua ratio. Insusas, inquam, à rationibus rerû quas habet Deus. Quæ quidẽ in Deo sunt ipsa Dei essentia, ab ipso Deo sub uarijs rationibus intellecta. Formæ igitur omnium in Deo sunt, ibiq; nihil aliud sunt, quàm essentia ipsa Dei, atq; omnes habitus simul & actû. Omnes quoq; formæ sunt in angelo. Non quidem essentia ipsa sunt angeli, sed rationes quædam essentialis, id est, quæ semper essentiã comitantur. Vbi uigent habitu simul omnes & actû, quia secundum omnes actû omnia simul intelligit. Præterea sunt omnes in hominis intellectu. In quo etiam essentialis rationes cognominantur, habitu cunctæ simul, sicut in angelo, nõ simul actû, quia non simul utitur uniuersis. Propterea intellectus inimus appellatur, & materiæ quodammodo similis, quia tamen est præstantior quàm materia, ideo effectiuo habitu formas habet, quod materiæ non conceditur, qui habitus appellatur uis mentis agens, quia sese confert ad actum. Vis quoq; capax, quia suscipit actus perfectionem. Postremo omnes formæ sunt in materia. Vbi etiam rationales essentialis ideo nominantur, quia sunt fomites siue habitudines quædam, siue respectus ad formas essentiam materiæ perpetuo comitantes. Quæ quidẽ formarum potentie sunt, potentie, inquam, capaces formarum, nõ efficaces, & formæ quodammodo ipsæ, sed imperfectæ. Vnde omnes quoq; sunt in materia modo perpetuo, secundum quidem potentiam, non tamen secundum efficacem habitum aut actum.

Decimanona ratio. Quis neget animum statim à tenera ætate uera, bona, honesta, uilia exoptare? Optat... item intellectus nullus incognita. Ergo insunt istorum aliqua etiam antequam appetat in animo notionem, per quas ceu formas rationesq; ipsorum ea iudicat appetenda. Idem ab inquisitione & inuentione probatur. Si in turba hominum quærat Socrates Alcibiadem, sitq; illi aliquando inuenturus, necesse est Socratis menti aliquam Alcibiadis figuram inesse, ut sciat quem hominum quærat præ cæteris, atque inuentum in cœtu multorum Alcibiadem ab alijs discernere ualeat. Ita neq; indagaret ea quatuor animus, neque aliquando inueniret, nisi haberet illorum, id est ueritatis, bonitatis, honestatis, utilitatis aliquam notionem, per quam illa quæreret inuenturus, ut quoties inuenit quæ inuestigauerat, agnoscat, atque ab eorum discernat contrarijs. Neq;

Neq; solum ab appetitu, indagatiōe, inuētiōe, sed etiam à iudicio id probamus. Quicunq; enim aliquem sibi amicum iudicat uel inimicum, quid amicitia quid uel malitio-
lentiā sit, non ignorat. Quoniam igitur pacto multa uera uel falsa, bona uel mala, ut sole-
mus, quotidie iudicemus, & rectè iudicarem nisi esset nobis ueritas quodammodo
bonitasq; ab initio cognita: Quomodo rursus structura, musica, pictura, & artium cæ-
terarum opera, necnon inuenta Philosophorum, multi etiam in ijs artibus non uersati
probarent sapienter rectè, & reprobarent, nisi illarum rerum forma quædam esset &
ratio illis à natura tributa: Comparatio quoq; idem nobis ostendit. Quicunq; enim mel-
tino comparans, alterum altero pronūtiat dulcius, quis dulcis sit sapor agnoscit, & qui
Speusippum & Zenocratem conferens ad Platonem, Zenocratem censet Platonis si-
miliorē quàm Speusippum, Platonis figuram proculdubio nouit. Eodem modo cū
è multis bonis aliud alio melius rectè exultimemus, & maiori minoritū bonitatis ipsius
participatione aliud alio melius deteriusue appareat, necesse est bonitatem non ignora-
re. Præterea cum è multis & diuersis Philosophorum aut etiam aliorum opinionibus,
quæ ueri sit similior & probabilior, sæpe optime iudicemus, oportet non deesse nobis ali-
quem ueritatis intuitum, ut quæ sint illius similia, non nesciamus. Quapropter non-
nulli in adulescentia, aliqui etiam sine præceptore, pleriq; ex paucissimis doctrinæ rudi-
mentis à præceptoribus demonstratis doctissimi euasisse traduntur. Quod nunquam
nisi multum, ut diximus, iuuant natura fieri potuisset. Hoc abundè Socrates Phædoni,
Menoni, Theæteto adulescentibus demonstrauit, docuitq; posse pueros rectè in singu-
lis artibus respondere, si quis prudenter eos interroget, cum à natura sint artium disci-
plinarumq; omnium rationibus præditi.

*Confirmatio superiorum, atq; insuper de ideis.
Cap. IIIII.*

Possumus autè ex tribus illis Platonis libris, Phædone, Menone, Theæteto, atq;
insuper ex Parmenide, Timæo, & conuiuio sic rursus argumentari. Si capite
proprie atq; præcipue alter quidè maior, alter uerò minor denominetur, abser-
dum id quidem. Primo, quoniam per idem & maior erit & minor. Deinde per
aliam speciem in alia specie aliquid collocabitur, puta per capitis speciem in maioris mi-
noritū specie. Præstat autem capite capitatū quàm maius, aut minus denominare. De-
niq; absurdum est, per aliquid paruum maius aliquid dicere. Igitur si formalis afferenda
causa est, maioritate minus cognominabitur. Similiter denarium numerum nouenario
plurem, non unitate proprie appellabimus, siquidem ab unione proprie unum denomi-
namus, imo pluralitate plurem, & alium paucitate pauciorē esse dicemus. Item dua-
lem numerum fieri asseremus non diuisione unius in duo, quia etiam coniunctio-
ne interdum huius fieri atque illius fieri contenderet. Et omnino idem proprie oppo-
sitis effici causis non est dicendum. Ergo dualem numerum dualitatis ipsius parti-
cipatione fieri secūdum formam potius asseremus. Sed hæc tanquam leuiora mit-
tamus, pergamus ad grauiora. Si color uel figura est ipsum pulchrum, quoniam pacto
erit color aliquis uel figura deformis: Item quam ratione multa subiecta pulchritudi-
nis unius tanquam communis participarent, nisi una quædam pulchritudinis natura cō-
munis & inesset singulis, & præset, ut ab ea quæ præest, dependeat & quæ inest: Proin-
de aliud est ipsa bonitas quàm res quæ bonitatis participatione sunt bonæ. Aliud pulchri-
tudo quàm res pulchræ, similiterq; de cæteris speciebus, quas Plato uocat ideas. Corpora
enim pulchra multa sunt, ipsa uerò pulchritudo una est. Nam omne primum summūq;
in aliquo rerum genere, unum est solummodo. Rursus hæc pulchra duas habent natu-
ras, tum materiam corporalē, quæ fit participes pulchritudinis, tum pulchritudinis qua-
litate, ipsa uerò pulchritudo nihil est aliud quàm pulchritudo, quoniam quicquid est
in genere aliquo primum tale, nihil aliud est quàm tale. Item corpora hæc partim pulchra
sunt, partim etiam turpia. Nam ex ipsa sua materia, quæ aliud aliquid est quàm pulchri-
tudo, deformia iudicantur, ipsa uerò pulchritudo turpitudine non admittit. Si modò op-
posita uicissim se fugiant, corpora quoq; pulchra, mutant, & modò pulchra sunt, modò
contra.

contra. Pulchritudo uero ideo immutabilis est, quia & nihil est aliud quam pulchritudo, & quantum pulchritudo est, non mutatur, quia sic neque uertitur in contrarium, neque priuatur quandoque fundamento & sustentaculo, cum se ipsa sustineat. Adde quod corporalia quaeque alijs pulchra uideri possunt, alijs uero non pulchra, ipsa uero pulchritudo carere pulchritudine cogitari non potest. Praeterea corpora formosa diuisibilia sunt, pulchritudo autem indiuisibilis. Non parua est, quia magna corpora non formaret, non magna, quia paruis corporibus non congrueret. Denique non est corporea, quoniam rebus spiritalibus non competeret. Non est etiam temporalis, quia rebus non inestet aeternis. Inest autem multo magis animabus & mentibus quam corporibus. Sed neque in illis est prima, tum quia illae secundum se deformes sunt nisi formentur a bono, cuius splendor est pulchritudo, tum quia illae ueritatem appetunt tanquam pulchram. Pulchritudo uero non expetit semetipsam. Tunc denique quia simpliciter & communitate amabile est non esse quidem animale uel intellectuale, sed bene bonumque esse. Cui uero bonum summe alliciat, summa est pulchritudo. Itaque idea ipsa pulchrorum est super corpora, animas, mentes. Est una, simplex, pura, immutabilis, indiuisibilis, incorporea, et aeterna, atque eadem idearum omnium est natura, quod hinc quoque alio exemplo probamus. Hinc homo quando illum generat hominem, non proprie specificam humanitatem ipsam, quae communiter in utroque consideratur, gignit. Gigneret enim & seipsum, qui per humanitatem extat. Praeterea terminata natura naturam interminatam generare non potest. Non ergo causa est hic homo ut simpliciter humanitas sit, sed ut in illa materia propagetur. Oportet autem naturae humanae communis esse communem causam, atque etiam per se agentem, quod ostendit ordinatissima eius & stabilis compositio. Quamobrem super agentia in speciebus particularia extare oportet uniuersale agens, speciem respiciens atque dirigens. Quod etiam appar et in ijs quae absque manifestis seminibus generantur, ut alias demonstrauius.

Argumentantur rursus multi Platoniorum a mentis obiectis huc in modum. Cum intellectus noster naturaliter formas capiat, rationesque intelligat uel separatas, uel separando, sequitur ut communes ipsarum rerum separataeque a materia, rationes, naturalia sint eius obiecta. Quoniam uero obiecta eiusmodi mouent, formant, perficiunt intellectus, ideo in praesentiori ueriorisque uniuersi gradu sunt constituta, longissimaeque a figuris absent, ne mens et ueritas iudex, & sensum emendatrix, a ueritate remotior sit quam sensus. Quamobrem rationes illae merito sublimiores, ueriores, efficaciores naturae existimantur, quam intellectus qui inde formantur. Sed nunquid illae rursus intellectuales sunt appellandae? Non quidem proprie. Siquidem rationales animae secundum participationem intellectuales sunt, angeli uero intellectuales secundum formam. Rationes denique illae atque idae intellectuales quidem secundum causam, intelligibiles uero secundum formam. Intellectuale enim ad intelligibile ita ferme se habet, ut appetens & mobile atque formabile ad appetibile motorem atque formatorem. Sed ubinam sunt? Sane ideas minus communes in ideis communioribus generatim Platonici collocant. Ac deum omnia idearum genera in ipso ente primo communissimo entium atque perfectissimo, quod summum intelligibile uocant, intelligibile quidem secundum formam, intellectuales uero secundum causam, cui proxime subdunt mentes quam plurimas intellectuales secundum formam, intelligibiles uero secundum participationem. His autem rationales subiungunt animas, intellectuales tam participatione quadam, intelligibiles uero nequaquam. Proinde censent ens ipsum, ipsumque intelligibile, idem esse, quoniam ens sit naturale & adequatum intellectus ipsius qua ratione est intellectus obiectus. Praeterea intelligibile ipsum sub primo rerum principio collocant. Illud enim tale est, ut comprehendi quodammodo possit, hoc uero nequaquam. Principium primum appellant proprie unitatem ipsam atque bonitatem. Et quia unitas eminentiam lucemque procul ab omniibus segregatam refert, intelligibile uero refert lumen quoddam tam intellectibus proportionem quadam accommodatum, ideo unitatem & aliud & superius quam intelligibile esse putant. Rursus quia mentes tam intelligere quam intelligibile appetunt, non simpliciter, sed & bene & bonum, bonum uero simpliciter appetunt, idcirco hac etiam ratione, id est Deum summum, ipsi enti, quod & intelligibile est, praeposunt.

Mitto quòd intelligibile respicit intellectum, bonum uerò respicit uoluntatem. Itaque non solum hoc ab illo est differens, sed & præstantius, quippe cum præstantius sit quòd uoluntatem rapit, quàm quòd ab intellectu comprehenditur. Quapropter ens ipsùm ab intellectu pro uiribus percipi opinantur, bonum uerò per uoluntatem potius ad se ipsum animam trahere, atq; tractam in se quoque transfundere, & si quo pacto ab anima iam occupata suo modo tangitur, tangi propriè per unitatem mentis caput, quam ab initio nobis Deus, qui est unitas uniuersi princeps, inseruit. Ceterum ut ad propositum reuertamur, in ipso quidem bono ideas per causæ modum esse solum relatiuis quibusdam rationibus tantum inter se distinctas, in ipso uerò intelligibili per formam propriè atque absolutis insuper formis inuicem differentes, in sequentibus mentibus siue à corpore separatis siue coniunctis participatione iam quadam & gradatim magis magisq; distinctas, in natura uerò semina quædam infima formarum ab ideis infusa, in materia denique umbras. Ipsum quidem bonum Plato in Epistolis Deum patrem nominat, ipsum uerò intelligibile Deum filium. Plotinus quoque & Deum de Deo, & de luce lumen, & rationem, uerbumq; Dei. Rursus Plato in Epinomide per rationem huiusmodi diuinitatem, siue uerbum (quem mundum uocat intelligibilem) affirmat mundum fuisse sensibilem exornatum. Quoniam uerò ideæ in primo quidem una forma sunt, in secundo uerò multæ formæ (non enim putant in prima forma absolutam diuersitatem esse formarum) ideo Plato contemplatus & colores in lumine circa lucem, & lineas in circulo circa centrum, inquit in Epistolis, multiformes ideas absolute distinctas circa primum rerum principium esse potius quam in primo. Similiter in libro de republica se primo, ideam inquit boni, id est, ipsum bonum, in cuius forma omnes ideæ una forma sunt, pulchrarum esse causam idearum, uidelicet illarum quæ in sequentibus multæ formæ sunt absolute inuicem differentes.

Superioribus rationibus Plotinus & Proculus ideæ confirmant, & aliter in Deo (ut aiunt) primo ponunt, aliter in secundo. Alij uerò nonnulli ad idem ita procedunt. In materia quidem postrema idearum umbra resultat, super materiam uerò idearum omnium lucet facties, quarum fons est Deus rerum auctor, ut Platonis Timæus planissimè docet, ac liber de republica decimus, & Parmenides. Si enim mens & natura plenæ formarum sunt, percipi illas agunt quod in naturalibus artificisq; apparet, merito & Deus, qui naturæ mentisq; formator est, informis esse non debet. Per formas igitur agit, quas appellamus ideæ. Has Plotinus & Proculus non solum exemplares, sed etiam essentielles formæ appellant. Putant enim opificem mundi nullam in fabricando mundo consultatione uti. Taler uerò imperfectam operationem esse, atq; eum qui de opere perficiendo consultat, prius in se imperfectum opus quodammodo concepisse, deinde de illius absolute perfectione perquirere. Quod à mente perfecta est alienum. Item si uniuersum mutabili solū prouidentie discreti disponeret, ar, nõ esset unquã stabile quicquã, neq; perpetuus esset mundi motus & stabilis. Igitur Deus uniuersum per esse suum facit atq; disponit, præsertim eum eiusmodi actio & prima & communissima & facillima sit omnium actio nam, ideæq; à causa quadam prima communissima, felicissima sit ubicunq; sit, eiq; in primis conueniat. Omnium autem causa quæ ipso esse facit, talem sequenti gradu facit effectum, qualis est ipsa primo. Cum igitur mundus sit cunctarum complexio specierum, sequitur ut mundi opifex modo quodam supra quàm cogitari possit præstantiore specierum omnium complexio sit, & omnium formas habeat exemplares, sibiq; met, ut illorum more loquar, essentielles. Quod iterum ita confirmant. Si ars naturam imitatur, per opum rationes efficit opera, ergo & natura suorum operum possidet rationes. Rursus natura eum ex se ipsa careat ratione, & moueatur perficiaturq; à Deo, rationes accipit ab ipsis diuinæ mentis ideis. Et quanto naturæ rationes interiores ipsi naturæ sunt, quam rationes artis arti, tanto saltem rationes diuinas interiores oportet esse Deo, quã naturæ rationes ipsi naturæ.

Addunt, quòd formæ sensibiles haud omnino uerèq; sunt tales quales cognominantur. Sanè æqualitas & similitudo passim inæqualitatis dissimilitudinisq; sit particeps. Formositas autè uera in subiecto per se deformi informisq; esse non potest. Bonum quoque uerum, ubi defectus & procliuitas est ad malum esse nequit. Quinetiam in celestibus

nolunt esse ueram lineam, superficiemq; uerum centri polorumq; punctum. Siquidẽ quorum ratio est impartibilis, ipsa in re partibili esse non possint. Sed animus noster ueritas habet gignitq; formas, per quas alias falsi redarguit quantum à ueris distent, animad uertens. Quamobrem multo magis anima uniuersali ueras formas possidet rationes & gignit. Vbi enim uirtus intelligentiãq; præstantior, ibi expressioresq; formas in seipso gignit, atq; (ut Proculi uerbis utar) dum se animaduertendo seipsum gignit, in se simul generat omnia. Accedit ad hæc, quod cum uniuersali membra perpetuo quodam ordine inter se conspirent, non casu, sed ratione conciliantur atq; reguntur. Ratio illa quæ ordinat omnia, seipsam ignorare non potest. Alioquin ratio summa foret irrationalis, si nullam rationem sui ipsius haberet. Rationalior enim ratio est quæ seipsam cognoscendo completitur, quam quæ ignorando se deserit. Illa igitur se tanquam ratione omnium ordinaricem intelligit, quo efficitur ut quibus rationibus modisq; singula disponantur, semper intelligat. Quamobrem in summa omnium ratione sunt omnium rationes. Vtrum igitur quia Deus facturum erat omnia, cuncta cognouit? Non certe. Alioquin essentialem operationem, ipsamq; ad seipsum conuersionem, ad externa referret, atq; aliunde penderet. Igitur quemadmodum Sol in se lucendo illuminat omnia, sic Deus intelligendo atq; uolendo seipsum, & scit & efficit omnia. Quis non uiderit, si uideo se, uidet facitq; cuncta, sequi ut in substantia sua substantiales formæ sint, quæ exemplaria causãq; sint omnium? Semper enim in ipso naturæ ordine ita se res habet, ut ab interiori actione procedat exterior, atq; idem opus actioni persimile, quemadmodum à lucere illuminare, ab illuminatione illuminatum, illuminationi luciãq; simile. Proinde plantæ & animalia ex seminibus generantur. Oportet autem in semine rationes esse quoddammodo animantis inde rationaliter procreati. Non tamen sunt in semine corporeo nisi potentia. Vniuersalis enim semen est, ac penè informe, quod autem inde gignitur, multiforme atq; formosum. Item si semen diuidatur, plura inde tota quæ nascitur, quæ si in partibus tota lateant quæ gignitur. Hinc patet uim seminariam in semine ipsolateralē, esse quodammodo incorpoream, in qua sit huius motus generationisq; principium. Oportet autem multiplicis animantis rationes multiplices seminariæ inesse uirtuti, quã uocamus naturam. Idem enim prout idem est, diuersitate tantã proximè generare nõ posset. Insuper inesse actum necessarium est. Quod enim est potentia tale tanquã imperfectum, in aliquid actum tale, non aliter quam per aliquid quod actum tale sit, perfectiusq; produci potest. Insunt ergo singulari animantis partium specie differentium singule rationes, quibus suo singula tempore locoq; & ordine procreantur, atq; excita, si heri potest sæpissime recreantur. Sed nunquid seminariæ uires in seminibus animantium summe causæ sunt? Nequaquam. Non enim ab ulla illarum fit species ipsa, sed quiddam potius particulare sub specie, & qualibet illarum ab alio sub eadem specie ducit originem. Ideo ad uniuersalem naturam confugiendum est, in qua uniuersales sint suarum specierum omnium rationes. Ad naturam, inquam, terræ terrenorum procreatricem, præsertim cum sæpe plantis & animalibus passim spõte nascentibus semina corporalia desint, quo fit ut ad eorum productionem seminibus incorporeis opus sit. Atque ut conuenienti ordine procedamus, singulas terrenorum species ad uniuersalem referamus terræ naturam, similiter quæ in cæteris elementis, deinde quatuor elementorum naturas proximè ad Lunæ naturam, in qua sint elementalium omnium rationes, naturam uero Lunæ, ad naturam spheræ superioris, similiterq; deinceps. Cunctas denique naturas ad ipsam uniuersali naturam, in qua necessariò sint tam naturalium quam naturalium omnium rationes, rationes, inquam, & exemplares, & effectrices, ut naturas omnes certis regulis ad certa dirigat & perducatur. Non potest autem natura esse ratio causaq; rerum summa, tum quia per se irrationalis est (quod in nostra natura patet) nam neque alia non uirtutem quia est causa effectuum mixta, perinde ac si faber lignis infusus tractet ligna. Tali enim causa opus erat, ut quæ ab alio extrinsecosq; & communi mouentur, familiarem quandam intrinsecamq; uirtutem à separata causa possiderent, quippe cum & hæc non aliter propriè, distinctè, accommodatè ducantur, quam per uirtutem ipsi propriam, distinctam, accommodatam, & causa tandem excellentissima, quæ purè & absolute opte

ri dominatura est, ab ipso opere per essentiam & esse & uirtutē oporteat esse secretam, sicut in aere uidemus calorem quidem à Sole superno misceri, lumen uerò nequaquā. Oportet autem naturam etsi per se irrationalis est, tamen corporalium rationes habere, quibus possit intrinsecus singula congruis modis ad finem conuenienter rationaliter ordinare, mouere, formare, cumq; per se irrationalis sit, ab eo quod per se rationale est, duci debet, rationibusq; formari. Nempe irrationale est, naturæ per se irrationali ordinem uniuersi committere. Igitur in causa superiore necesse est rationes rerum adeo rationaliter esse, ut causa ipsa se suaq; animaduertens, & sui & rationum suarum certam habeat rationem. Absurdum certè foret, cum nos, tum nostris, tum nostrorum operum, tum uniuersi rationes habeamus, causam uniuersi, neque sui neque suorum rationes habere. Quamobrem si mundi conditor omnia nouit, certè non respexit in alia ut illa perciperet, siquidem cognitio eius, alia ipsamet cognitione producta proculdubio antecedit.

Quis enim ignoret externum opus sequi intrinsecam actionem? Itaque Deus in se ipsum respiciens nouit omnia. Quo fit ut in ipso sint omnium species, per quas cuncta cognoscat & faciat. Atque (ut summam dicam) quemadmodum in hoc materiali mundo materiæ omnes in unam tandem intimamque materiam, sic & multo magis in mundo formali formæ omnes in unam intimamque formam necessariò reducuntur. Quod hinc rursus argumentari licet. Quòd omnis uita prolem suam penes seipsam prius generat quàm seorsum, & quo præstantior uita est, eo interiorē sibimet generat prolem. Sic uita uegetatiua tam in arboribus quàm in animalibus semen quali arborē & quasi animal in corpore proprio prius generat, quàm aut iaciat extra, aut arborē inde animalue externum producat. Sic sensitua uita, quæ est uegetatiua præstantior, per phantasiam in se simuiachrum intentionemque rerum parit prius quàm in externa materia fabricet. Sed foetus ille phantasie primus quia in ipsamet anima est, ideo propinquior est animæ quàm foetus uegetatiuæ uitæ, qui non fit in anima, sed in corpore. Sic uita rationalis, quæ est excellentior sensitua, parit in seipsa rationem tum rerum, tum sui ipsius quasi foetum prius quàm uel loquendo uel agendo promat in lucem.

Primus ille foetus propinquior est animæ quàm phantasie foetus. Vis enim rationalis in foetū suū, per se ipsum in seipsam reflectitur, quod efficit phantasia. Sic angelica uita notionēs sui ipsius & rerum promit in se antequam depromat in mundi materiam. Proles hæc interior est angelo quam rationi suæ, quia neque ab externis incitata est, neq; mutatur. Quamobrem diuina uita eminentissima & fecundissima omnium, uniuersam hanc mundi Machinam tanquam prolem suam in se generat prius quàm pariat extra. Oportet autem huiusmodi prolem, quam Orpheus Palladem uocat, Iouis capite natam, magis intimam (ut ita dixerim) esse Deo, quàm angeli notionem angelicæ mentis. In angelo quippe cum sit esse aliud quàm intelligere, notio quæ generatur intelligendo, aliud est quam angeli ipsius essentia. In Deo autem quia esse & intelligere idem sunt, notio quam Deus intelligendo seipsum gignit tanquam exactissimam sui ipsius imaginem, idem est atque ipse Deus. Quoniam uerò generationem uoluptas comitatur. Timæus Platonis inquit, Deum opere suo mirifice delectari. In prole autem illa Dei intima, quæ uniuersale semen est mundi, insunt propria femina membrorum omnium quæ in mundo hoc prole eius externa gignuntur. Semina illa essentia inter se conueniunt, ne Deus sit substantia multiplex. Differunt ratione, ne quicquid in mundo sit, sine ulla uarietate sit unicum. Age sic ultra procede. Cum Deus uim habeat infinitam, & res quæ sequuntur eum cunctæ finitam, ideoque diuina uirtus non sit determinata ad ea solum agenda quibus finitæ res possunt subministrare, sed queat absque illis insuper innumerabilia opera etiam incorporalia facere, an non necessarium tibi uidetur in Deo horum operum formas, quæ absque instrumentis certisque subiectis facere potest, ita relatione saltem distinctas esse, ut propriam illic habeant rationem? Nam cum ab uno, quantum unum omnino est, absque medio subiectiōe certo nō fiant multa, nulla est ratio ob quā formæ tales possint ex Deo multiplices

plices emanare, nisi multiplex (ut ita dicam) & quodammodo multiformis sapientia Dei. Quinetiam quicquid reliquæ causæ agunt, id omne operantur tanquam primæ causæ instrumenta, atq; ita agunt, ut temperantur ab illa. Temperantur autem ducunturq; à Deo certis modis ad certas formas in materia generandas, non per aliud quam per certas formarum rationes quæ sunt in Deo, quemadmodum instrumenta artis atq; naturæ per formas agentis diriguntur ad formas. Atque ut formæ tum artificiosæ, tum naturales perspicuè magis sunt in agente, quam in opere uel instrumentis, ita mundi totius formæ expressiores modo suo in Deo sunt, quam in sequentibus causis & materia. Quamobrem Mercurius putat, mundum esse omniformis Dei imaginem omniformem. Et Plato in Timæo inquit, diuinam uirtutem cum bonitatis suæ gratia, uellet mundum quam pulcherrimum facere, decreuisse eum ad exemplar illud quod est omnium excellentissimum, figurare. Ideoque mundum ita ad sui similitudinem effecisse, ut mundi partes ad sui ipsius formarit ideas. Ex ijs quorundam canum rabies condemnatur latrantium Platonem ideas extra diuinam intelligentiam posuisse.

Cœlum unum syderum plerum torrentem noctu figurat suorum syderum imaginibus, quæ quidem imagines neq; sunt sydera, licet esse infantibus uideantur, neque emanent, sed surgit innouantur aqua fluente, quam uis manere uolgo putentur. Similiter Deus unus idearum, quæ sanè simulachra neq; ueræ species sunt apud Platonicos, quæ quam ueras esse quidam Physici arbitrantur, neque quiescunt unquam, ut Heraclitus ait, labente materia, etsi quiescere eas ignorantes existimant. Atque hic est modus per quem res temporales, ut uult Parmenides Pythagoreus, æternarum fiunt participes. Profectò sicut æternitas (quæ unum duntaxat momentum est manens idè semper & eodem modo) tempus omne quod per innumerabilia diffluit momenta, quiescèdo metitur, & sicut centrum stabile puncta superficie circumcurrentis, ita idea quilibet in æternum una eademq; consistens, res eas temporales metitur omnes, quæ in eadem inter se specie sunt ideæ unius eiusdemq; participes. Quod de una dicam, de omnibus est ideis intelligendum. Pulchritudo ipsa pulchrorum omnium est mensura, quia per accessum ad pulchritudinem primam, & recessum ab ipsa, res sequentes magis minusue pulchræ existimantur, & quod cadit ab omni pulchritudine, ab omni cadit essentia, & quod totam possidet pulchritudinem, totam habet essentiam, quia prima essentia & prima pulchritudo sunt idem. Quæcumque homo in specie aliqua iudicat, indicat ad speciem referendo, puta quando iudicat Solem aut ignem esse pulchrum, tunc duo pulchra refert ad unam pulchritudinis speciem absolute. Et quædo Solem esse igne pulchriorem pronunciat, ad eandem refert ideam, non absolute, sed comparando. In utraque relatione pulchrum Solem & ignem pulchrum per eandem metitur ideam, sed in prima utrunque per totam ideam mensurat, in secunda per alterum ideæ gradum illorum metitur alterum. Neque audiendi sunt Barbari quidam, qui res pulchras mensurati non posse putant per accessum ad purum pulchritudinis actum, quia ille sit infinitus, ideoq; non possint res aliæ alijs propius ad ipsum accedere. Volunt autem per recessum à pura pulchritudinis priuatione mensuram talem excogitari.

Hi enim ob id errare uidentur, quòd si purus actus est infinitus affirmatione, similiter pura priuatio est infinita negatione. Neque fit pulchrorum comparatio ad diuinam essentiam penitus infinitam, sed ad pulchritudinis ipsius ideam, quæ quodammodo finita est quantū respicit creaturam, quia est determinatio quædã diuinæ perfectionis, facta quidè à mente diuina, confirmata uerò à uoluntate. Accedunt autem ad eam propius, quæ similitudinem eius suscipiunt purius. Recedunt uerò, quæ contrà. Merito autè inde mensura accipitur pulchritudinis in rebus pulchris, unde ipsa suscipitur pulchritudo. Hæc autem ab idea capitur, non à pura pulchritudinis priuatione. Deniq; quid stultius, quam pulchritudinis habitum per priuationem uelle discernere, cum fieri e conuerso tam natura quam ratio cogat? Quapropter absq; dubio fateamur humanam mentem pulchra referre ad ipsam pulchritudinis rationem.

Quoniam uerò quod mensurat, præstatius est quam quod mensuratur, mēs humana quantū per relationes ad ideas res omnes temporales metitur, quæ sub ipsis cō:inentur ideis

ideis, rebus illis est excellentior. Atque ideo ideis est proxima, quia metitur quæcunque illas sequuntur, utpote quæ cadit mediâ inter idearum fontem, & riuulos inde manantes. Verû licet mensuret ad ideas, non tamen per ideas ipsas mensurat tanquam per propria quadam & proxima mediâ. Non enim sunt uniuersales ideæ proprium instrumentum huius aut illius mentis humanae, neque inter mentem singularem & res alias singulares illo modo uniuersales ideæ cadunt mediâ. Quia uerò non potest animus singularia uniuersalium idearum simulachra aliter metiri, quam per formulas idearum animo proprias, & quasi declinantes ad singularia, necesse menti idearum formulas inherere, per quas ideis simulachra conferat, & quæ congruunt formulis probet, reprobet quæ non congruunt. Sed unde adueniunt hæc formulæ menti? nunquid à simulachris? an ab animi fictione? an forsitan ab ideis? Non à simulachris, nam per eas formulas animus mensurat simulachra, unde formulæ simulachra antecedunt, & tanto præstantiores sunt quanto ideis propinquiores. Ac si fierent à simulachris, non uerè mēsurarent illa, sed ab eis potius mensurarentur. Mensura enim adæquatio est. Causa adæquat effectum, effectus causam nõ adæquat. Nusquam in corporibus perfectas unitatis, bonitatis, pulchritudinis rationes inuenimus. Oportet enim eas suis contrarijs non esse permixtas. In corporibus autem unitas miscetur partium multitudini, bonitas uitio, pulchritudo deformitati. Nusquam rectas figurarum rationes inspeximus in materia corporum, eas tamē ipsi tenemus. Alioquin neque de ipsis loqui possetis, neque per ipsas quasi examen defectum formarum corporalium redarguere. Non igitur eas à corporibus accepisse uidemur, essent enim illis deteriores. Neque dicendum est eas esse nusquam, quia nequit mēs intelligere per seipsum quod nihil est omnino. Nam & priuationes per habitus cogitat, & falsæ opinioniones non ex eo fiunt in nobis, quod ipsum quod omnino nihil est cogitemus, sed quòd uel coniungamus res inuicem uel disiungamus præter ordinem naturalem. Imò uerò si existunt alicubi obiecta sensuum, sunt & rationes obiecta mentis, si modo & mēs sensibus est nobilior, & quod omnino nihil est, neque mouet animi aciem, neque contrahit, neque terminat. Non igitur finguntur ab animo. Sanè signifiētā metiuntur, res ueras non metiuntur. Fingenda animi res ipsas sequuntur confusius etiam quam umbræ corpora. Corpora per umbras non discernuntur. Quis ergo per fictitium extraneumque simulachrum pulchritudinis, odoris, saporis, caloris, horū ipsorum essentialia definitiones proprietatesque latentes inspiciet? Præterea signum animi est animo ipso deterius. Formulæ uerò illæ ideo præstantiores sunt animo, quia per ipsas animus etiam iudicat corrigique seipsum. Nempe per rationes unitatis, bonitatis, & pulchritudinis, animus de seipso iudicat sæpe quam sit ipse aut partibus multiplex, aut affectibus dissi-dens. Item quantum uel natura deficiat, uel uitio deprauetur. Rursus quantum uel natus sit deformis, uel turpis euaserit. Nonne per pulchritudinis sigillum pronunciat esse se corporibus pulchriorem & hanc partem sui illa, & hūc habitum illo pulchriorem esse? Imò uerò & angelis sublimiores esse uidentur, quia per sigillum idem angelum mens nostra designat, quando angelū animo pulchriorem esse affirmat, & alio angelo alium, angelisque Deum. Non tamen metitur Deum, sed ipsum tanquam mensuram relinquit immensurabilem. Sicut enim sapientia non fit sapiēs, & motus non mouetur, ita prima mensura non mensuratur. In eo igitur quòd illæ formulæ angelos metiuntur tanquam regulæ expressæ ab ideis super angelos existentibus, certè sublimiores sunt angelis. Et animus in hoc ipso actu quo metitur angelos, excellentior est quàm ea ipsa natura angeli quàm apud seipsum metiēdo designat. Quamuis & angelus animā metiatur per regulas quodammodo rectiores, & eo ipso actu magis excedit animū, quam per actum animi excedatur ab animo. Quo autē pacto sigilla huiusmodi, quas & formulas appellamus, si sunt animo & angelis altiora, finguntur ab animo? Quinimo sunt in animo ante omne commentum animi. Animus enim sua inuenta omnia ad sigilla talia confert. Si quidem ueritatis sigillo discernit quæ uera inuenta sint, quæ ueriora, quæ falsa. Item quod per nouos temporalesque actus animi fabricatur, mobile est omnino. Quod enim motu fit, nimirum fit & mobile. Sigilla uerò talia sunt immobilia. Flarent enim animo immobiliter, quoniam quicquid singulis momentis occurrit animo, uel fit ab animo arbitratu nostro, ad illa referimus tanquam firmiter inherentia. Porro sigilla quoque natura-

tarent, essent ad alia referenda, & alia rursus ad alia, neq̄ esset in nobis principium ali-
quod iudicandi. Sigillum per quod de statu huius rei, aut statu illius, aut etiam de æter-
nitate sententiam ferimus, mobile esse nequit. Siquidem in sigillo ratio illius exprimi-
tur, quod eo significatur. Ratio uerò status ipsius æternitatisq̄ est à ratione motus alie-
nissima. Quinetiam stabile & æternum non aliter quàm sub rationibus status æternita-
tisq̄ definitur. Ratiões huiusmodi omnis sunt mutationis expertes, Siquidẽ status an-
tecedit motum. Quod uerò in natura prius est, est à posteriore solutum. Atqui has ratio-
nes per quas talia definimus, intus habemus. Non enim per aliena mens loquitur. Ac si
extra nos essent, egeremus adhuc alijs rationibus rationum, quibus quasi medijs ratio-
nes illas hauriremus per quas essemus de statu æternitatisq̄ locuturi. Aliæ illæ rationes
ideo immobiles essent, quia essent rationes immobilium rationum. Itaq̄ quacuncq̄ gra-
diamur, ad immobiles rationes nobis innatas perueniemus. Scite Plotinus quando de
æto disputat, inquit, Hæc ne de æternitate loquimur quasi de extraneis rebus testifican-
tes, ac de alienis agentes? Nequaquam. Non enim intelligimus, nisi tangimus neq̄ ex-
tranea tangimus. Itaque oportet nos æternitatis esse participes, hæc ille. Talia ergo sigilla
sunt immobilia. Imò etiam sigillum motionum est immobile. Quando enim de reſi-
motibus iudicamus, illos ad æternam motus ideam per motionum sigillum nobis inſi-
tum comparamus. Si hoc quoq̄ foret motus aut mobile, esset per sigillum aliud com-
parandum. Non enim motus ad æternitatem nisi per medium competens religatur,
quod neq̄ motus sit, neq̄ mobile. Item si foret mobile, non recte per illud motiones iu-
dicaremus. Motio nanque tunc iudicatur rectè, quando refertur ad terminos & spatia
quæ permanferint. Nam ijs non manentibus neq̄ fit motus, neq̄ motus progressio cer-
nitur. Ipsum quoque tempus, quod est proprietas quædam & perduratio motionis,
non aliter mensuratur quàm si per stabilem seruetur memoriã, & stabili æternitatis
momento circunſcribatur. Si motionis sigillum stabile est, multo magis stabilia sunt
sigilla omnia reliquorum. Ex ijs omnibus duo pariter concluduntur, quòd scilicet si-
gilla talia & ab ideis animo inferantur, & ipsi hæcant immobiliter.

Confirmatio superiorum per signa.

Cap. V.

Huius autem rei signa multa comperimus. Primum, quòd rustici homines, qui
nunquam de ideis aliquid cogitauerunt, & adolescentuli qui nihil de ijs audi-
uerunt, cum primum eorum sensibus occurrunt corpora pulchra, modo ratio-
ne utantur, ea referunt ad ideas, duobus (ut diximus) modis. Vno, quando af-
firmant hoc esse pulchrum, quod non faciunt nisi ex eo quòd talis corporis figura qua-
drat sigillo pulchritudinis intus ingenito. Altero, quando affirmat hoc isto, & istud illo
esse pulchrius, quantum aliud alio accedit proprius ad sigillum. Tale sigillum neq̄ per
doctrinam neq̄ per inuentionem prius acquisiuerunt, quæ neq̄ cogitauerunt de illo quæ
quam, neque audierunt, neq̄ etiam tunc ex singulis pulchris corporibus ipsum colli-
gunt. Siquidem per ipsum minime fallax, singulorum fallaciã defectumq̄ redarguit.
Neque ex natura quadam communi quæ est in singulis. Nam quod in rebus iacet falla-
cibus, ipsum quoque fallax euadit, fallacemq̄ ex se procreat notionem. Præterea quan-
do de illo diligenter cogitat, inueniunt ipsum uel esse referre aliquid unum supra mul-
ta in seipso consistens. Nam super naturam illam quæ una quodammodo est in multis,
oportet esse naturam talem quæ una sit ante multa, ut communis sit æquè multorum.
Tale sigillum quia nullo modo clauditur rerum singularium multitudinẽ, ab ea multi-
tudine nullo modo colligitur, neque etiam cogitationis machinatione concipitur.
Nam per ipsum inuenimus super mobilem multiplicemq̄ cuiusque animi pulchritudi-
nem, unam esse pulchritudinem in seipsa manentem. Ergo sigillum uim suam tollit al-
tius super animos, machinamenta uerò animi nihil animis eminentius fabricant. Si ergo
cum primum utimur ratione, res plurimas ad huiusmodi sigilla referimus quæ neque
didicimus ante, neq̄ tunc colligimus aut fingimus: præsertim cum comparationis si-
gnum præcedere semper res illas oporteat quæ comparantur, sequitur ut ante omnem
rationis usum ea possideamus.

Secundum

Secundum signum est, quod subito fiunt relationes utraeque, saepe etiam nulla praecedente aut intentione uoluntatis, aut rationis discurfione. Quod significat non esse animo regulam relationum huiusmodi nuper aut extrinsecus acquirendam, sed iam diu intrinsecus possideri, qua totiens uti pro arbitrio potest, quotiens se ad eam intenderit.

Tertium signum est, quod omnes in seipsis experiuntur, quotiens uolunt alicuius rei definitionem & causam inuenire, nihil aliud conantur, quam ut omnibus sensus & phantasiae submotis obstaculis, profundae mentis intima penetrent, quibus tunc primum clarissime fulget quod uenantur, cum primum in arcanæ mentis adyta penetrauerint, quasi intus scientiarum Theauri delitescant. Quod ita Pythagoras cecinit.

*ἀλλὰ σὺ βάλῃς ἐν αἰθέρι γένεσι θεοτάτοις
αἰσιν ἅπασι πρὸς ἀφ᾽ οὐραίου δεικνύουσι χάρακα,*

id est, tu autem confide, quoniam diuinum genus est hominibus, quibus sacra natura proferendum in lucem omnia monstrat. Ergo mirabimur Homerum & Didymum aliosque per multos, uel natura uel ab infantia cecos ita scripsisse, ut perspicue uidisse omnia uideantur? Mirabimur Zoroastrem, aliosque sapientiae inuentores, diuturna duntaxat solitudine, solaque animi totius in mentem solam conuersione, rerum omnium scientiam peperisse?

Quartum signum ab approbatione sumitur. Complexio corporis quae abundat sanguine, suos quosdam postulat tum sapores, tum ceteros rerum usus, quae bilis, alios, alios quae pituita. Quando cuiusque complexioni quod situm est offertur, non aliter oblatam naturam talis adsciscit, quam ipse ignis escam sulphuream. Hinc sanguineus commendat dulcia, acuta acrius cholericus, acida melancholicus, mollia phlegmaticus & insipida. Quod de sanguineo dicemus, similiter est ad alios transferendum. Nescit sanguineus quam ob causam dulcia probet, quia non commendat consilio, sed naturali complexionis instinctu. Sanè per naturalem instinctum quoque appetit genera qualitatatum, rubra, & uirida uisus, au ditu laeta, dulcia gustu, temperata tactu atque olfactu. Si has quinque qualitates per complexionem affectat & probat, necesse est in ipsa complexionis constitutione quinque inesse fomites harum quinque probationum. Sicut enim illarum quinque qualitatatum alia inter se est & alia ratio, ita à tali complexione sub alia & alia ratione probantur. Igitur in unoquoque homine quinque sunt fomites naturales ad quinque qualitates congruas quinque sensibus comprobandas. Et quia in alijs hominibus alia sunt complexionis humorum, ideo rerum concupiscentiae corporalium inter homines species una, idcirco communis est eorum quae ad mentem pertinent approbatio. Omnis mens figuram laudat rotundam in rebus statim consideratam, & cur laudet, ignorat. In aedificijs quoque similiter talem, uel quadraturam aedium, uel parietum aequalitatem, lapidumue dispositionem, angulorum oppositionem, fenestrarum figuram atque occursum. Laudat insuper eodem pacto certam quaedam siue membrorum humanorum proportionem, siue numerorum uocumque concordiam. Commendat mortales gestus, & habitus tanquam decoros. Commendat sapientiae lucem, & ueritatis intuitum. Si quaelibet mens haec omnia semper & ubique adsciscit illico, & quam ob causam adsciscat ignorat, neque potest non adsciscere, in instinctu adsciscit necessario profus & naturali. At quia eorum quae hic affectantur, diuersa inter se ratio est, oportet ut à mente ex diuersis naturae suae rationibus tum quasi fomitibus appetantur, tum quasi formulis & regulis approbentur, ita ut ex eisdem regulis illorum contraria reprobentur. Siquidem contra ria illorum cum primum nobis obijciuntur, offendunt natura sua, etiam si causam nesciamus. Sunt ergo relationes illorum similitumque ingentia menti.

Quintum signum à definitione artis accipitur. Omnis ars quia certa ratio ad certum finem ordinat opus, rationalis facultas est. Facultas rationalis si omni naturae irrationali est ingenta, multo magis ingenta est omni rationali. Elementa quam artificiose situm repetunt situm: Quanta geometriæ arte rectam lineam in ascensu seruant atque descensu? Quanta architecturae industria pluuiam se in orbiculares guttulas cohibet? Quanta

aër sagacitate rerum naturæ succurrit, ne quid in ea uacuum relinquatur? Complexio quoque plantarum & animalium quàm mirabili medicinæ artis solertia utitur in cõseruando habitu naturali aut recuperando? Ipsæ quoque brutorum animæ singulis in speciebus singulas artes exercent. Lancam telam insecta fericia, lineam araneæ, hirundines figulinam, musicam olores, apes architecturam, ciuilem ciconiæ, bellicam uerò leones, uulpes denique uenatoriã. Quis autem dixerit (modò ista consideret) solam naturam rationalem inertem fuisse, atque ex inertia irrationalem ab initio constitutam? Imò uerò si del. et rationalis sedes multo prius & magis artem capere rationalem, quam sedes irrationalis, oportet omnes rationali hominum speciei colliguntur, licet per singulos diuidantur. Omnes iterum uno speciei angelicæ singulari, in quo tamen diuiduntur secundum formas, quoniam multiformis est angelus. Cunctæ denique in uno singulari Deo, atque una duntaxat Dei forma. Quapropter artes diuiduntur in uicem in brutorum genere secundum habitum atque actum, quoniam nulla brutorum species aut artes omnes exercet actum, aut omnes infusas habet, sed quælibet eorum species unica utitur arte, & possidet unicam. Artes igitur diuiduntur oportet in hominum specie secundum actum, quia alij alias meditentur, non tamen secundum habitum, quia singuli cunctas possideant. Si quidem in angelo quolibet uniuntur executione, quoniam alij aliter gubernant mundum. Cunctæ in Deo modis omnibus uniuntur, quia & habet & uidet & exequitur uniuersas. Nam in omnibus operantibus, ut inquit Theologus Paulus, omnia operatur.

Sextum signum ab affectatione artium ducitur, quas non illi solum qui præceptores erant, per se aliequantur, sed illi etiam qui magistros uel libros uel homines habuisse traduntur. Nam & qui eligendo discunt, non à literis corporalibus uitæq; carentibus spiritalem, uiuamque scientiam hauriunt, sed ipsi per literas prouocati, pariunt in seipsis, & qui discunt audiendo, non prius discunt, quam ipsi, audita apud se recolant, examinent, approbent. Non fit autem examinatio approbatioq; uerorum, nisi intus præfulserit regula ueritatis, & qui docere dicuntur, neque scientiam eandem quam ipsi habent, omnino transfundunt in alium. Nam docendo alios, ipsi euaderent ignorantes, & scientiæ qualitas de alia mente in aliam quasi de subiecto in subiectum transiret, quod non conuenit qualitatibus. Neq; aliam quandam specie similem scientiam in discipulo ipsi per propriam generant. Talis enim generatio ad qualitates pertinet corporales, non ad humanam scientiam, cuius actio clauditur intus, & operantem perficit potius quàm extera. Cæterum quoniam pacto magister discipulum edocet? Duo sunt artium genera. Aliæ sunt quarum materia circa quam uersantur, nullum habet in se principium operis effectuum, sicut lutum aut saxum, ita subesse uidentur figulo & sculptori, ut manus duntaxat expectent artificis, ipsa uerò supra naturam nihil momenti habeant ad opus efficiendum. Aliæ uerò artes sunt quarum materia per formam quandam motum agit ad opus, quod quidem naturale est potius quàm artificiale dicendum. Sic terra subest agricolæ, sic medico corpus humanum. Quippe fecunditas soli ad fegetes producendas agricola, & corporis humani, complexio ad sanitatem recuperandam medico confert quamplurimum, usq; adeo ut sæpe ager absq; cultura producat fegetes, & complexio corporis nostri sine medentis opera pellat morbos. Quod significat & agri in esse femina segetum per naturam, & complexioni femina sanitatis. Ergo in primo artium genere artifex ille Dominus materiæ uocatur atque magister, in secundo uerò excitator naturæ atque minister. Artem docendi ad secundum id genus spectare, hoc nobis testimonio esse potest, quòd animus qui tanquam materia uidetur subesse docenti, nonnunquam antequam audiat, prælagit audienda, & postquam audiuit, audita reddit uberiora & meliora, & sæpe licet non audiat, ex se parit, quippe qui femina scientiarum non minus quàm ager segetum possidet.

Vnde qui docet, minister est potius quam magister. Quapropter Socrates apud Platonem

Platonem in libro de scientia Thætheto, inquit, se filiū obstetricis esse, & obstetrici per-
 similem, utpote qui in erudiendis hominibus non indicat scientiam, sed educat, sicut
 obstetricis conceptos iam fœtus educunt. Ideo quando doctor aliquis cōtendit ex plu-
 ribus argumentis audientem aliquid demonstrare, qui audit, non paulatim formatur, ut
 lutum à figulo, aut saxum aliquod à sculptore, sed post multa incōicia, ueritatem subito
 intuetur, etiam absente magistro, quando sufficienter fuerit prouocatus, sicut ager cul-
 tus à rustico, post diuturnos illius labores suo ipse tempore edit fœtus agricola nihil a-
 gente. Quis oculos uidere docuit? Aures quis audire? Oculis non præstat usum Me-
 dicus, sed uel super infusas caligines discendit, uel dirigit in obiectū, ita menti præceptor
 scientiam non infundit, sed purgat aciem aut dirigit. Nēm o canibus sagacitatem præ-
 stat uenatoriam, nemo equis currendi uirtutem, nemo robur bellicum elephantibus,
 sæpe tamē homines eas ipsas uirtutes latentes & dormitantes in mēbris usu expergitici
 compellunt. Idem facit in mente præceptor, ut Plato in septimo libro de repub. docet.
 Mens enim uirtutem suam (quæ est ueritatis intuitus) non minus habet firmam & na-
 turalem, quàm sensus & animalia suā. Eā sciendū prouocatur Socrates docendi dux, ipsa
 recte interrogata, uera respondere non potest uera, nisi cognouerit. Quo-
 niā uerō res ipsæ inuicem connexæ sunt, similiterq; rationes rerum coniunctæ sunt in-
 uicem, unde facile de una transitur in multas, sæpe sit ut ex uno quodam uestigio à præ-
 ceptore monstrato, sagax discipuli animus proprijs naribus uenetur longo ordine pluri-
 ma. Adde quòd non imbecilliorē habet mens uidendæ ueritatis aspectū, quàm pedes
 progrediendi potentiam. Socrates infantem porrecta ducit manu quo gradiatur, ado-
 lescentē quo dicat interrogat. Infanti non præstat eundi uirtutem, sed & prouocat, &
 tutius perducit ad terminum. Adolescenti non largitur intelligentiam, sed efficit ad
 effectū sui operis promptiorē. Ipse autem Socrates scientiam suam si quando adeptus
 dicitur tanquam nouā, aut per inuentionem aut per disciplinam est adeptus. Si ipse per
 se res inuenit, nunquam rebus inuentis fuisset usus, nisi utendi modū antea cognouisset,
 utendi modum non tenet, qui rei ipsius nō tenet naturā. Sin ab alio au diuit, nō prius ex
 auditu concepit scientiā, quàm sciret nunquid docentis rationes ueritati congruerent.
 Non intelligit hoc, nisi qui ipsam inspicit ueritatem. Igitur antequam inueniat quicquā
 aut auferat, ueritatis est compos. Et qui docuit Socratem Archelaus, uel per se inuenit,
 uel accepit ab Anaxagora. Quicquid fuerit, sciuit & ante. Atque licet & Anaxagoras
 ab Anaximene, & ille ab Anaximandro, & Anaximander accepit à Thalete. Thales de-
 niq; uel alius quiuis sacerdos Aegyptius, aut saltē Perlicus magus caruit præceptore.
 Qui hominis caret doctrina, discit docēte natura, imò uerò scit, iam diu docente Deo.
 Quapropter Socrates apud Platōnē in libro de sapientia, inquit. Theagi, nemo unquā
 didicit à me quicquā, quamuis mea consuetudine multū euaserint doctiores, & me ex-
 hortante, & bono dæmone inspirante. Tu quoque breuiter multū proficiscis, si Deus fau-
 rit. Præterea narrat Socrates ibidē, quemadmodū nonnulli dum eius consuetudine ute-
 rentur, illiq; propinquarent, ipso etiā tacente acutiores euaderent, recedentes uerò he-
 betiores subito redderentur, quasi ad diuinum quendam influxum à Deo per genium
 mentemq; Socratis in familiarū animos penetrantē, uis illa ingenij pertineret. Et Orphe-
 us Musas esse dicit Iouis & Memoriarum filias, quia uidelicet scientiæ in profunda memo-
 ria lateant, nobis olim à Deo tributæ. Quin etiam hæc de memoria tradidit.

πᾶσι τοῖς συνήγαα θροῶν ψυχῶν σύναιον.

ἐπιμνησκῶσα δὲ πᾶσι τῶν ἄνθρωπων ἀπὸ τερπνοῦ γέννηται καὶ διδάσκει, ἐπιγένησα φρένας πάντων.

id est, Totam mentem continens humanorū animorū familiaris. Commemoras omnīa
 quorum notionem quisque semper animi sinibus occultit, mentem fuscitas omnibus.
 Concludemus iam præsentē disputationē, si prius nos ipsos admonuerimus, ut quando
 audimus artes nobis inesse natura, non intelligamus uel à natura coelesti corporaliq;
 impressas, uel à mera animæ essentia fluere (siquidem à tali natura impressas habent be-
 stia, ab essentia autē mera manantes solus possidet Deus) sed intelligamus nostris mēti-
 bus statim ex Deo natis infusas fuisse species rerū, & regulas artū, ut in Timæo tradit
 Plato, non aliter quàm angelicis mentibus infundantur. Est autem differentia triplex

R inter

inter nos & bestias, quo ad artes pertinet. Prima, quod à Deo sine medio nos eas accipimus. Illę natura coelesti intercedente. Secunda, quod quisque nostrum accipit cūctas bestiarum species, singulę singulas. Tertia, quod bestię necessario quodam impulsu nature ad suę artis usum certo tempore compelluntur, nos autem libero rationis iudicio tum artis unius, tum plurimarum usum eligimus. Conuenimus autē quantum ad species rerum & regulas artium attinet cū angelis atque Deo, cum in alijs nonnullis, tum in hoc uel maxime, quod nobis insunt per absolutum perspicuumq; modum ferme sicut & illis. Itaque diuine ideę absolutas atque distinctas ipsarū imagines nobis tanquā speculis impressere, nature autem corporali umbras quasdam confusiores, quemadmodum nos ad lumen imaginem quidem nostri corporis clarā in speculo pingimus, umbram uerō reddimus parietī. Vbi autem idea per modum lucet absolutum perspicuumq;, non modo lucet clara, sed ferē tota. Omnes enim ideę proprietates, quas in disputationis huius principio ex Platonis mente narrauimus, in eo consistunt potissimū, quod uniuersalis sit atque soluta. Quod autem non umbrę idearum, sed imagines perspicuę nobis insint, ex eo patet potissimum, quod umbras illarum ab imaginibus earundē recta ratione distinguimus, quod uic formulę illarū nobis insint ipsas nobis perspicuę representant, nosq; ad eas conuertūt, & umbrę idearum in corporibus haud prius eas nobis referunt, quam per nostrę mentis formulas purgentur atque reformantur. Denique si per distinctas imagines, atque per modū integrū splendent in nostris mentibus, atque solutū, per modum quoque fulgent penitus immortalē. Quod si immortalis ei naturale subiectū est immortale (subiecto namque soluto, quicquid subiecto hærebat disperditur) proculdubio mens hominis est immortalis, quę naturaliter firmiterq; immortalium idearum species per modum suscipit immortalē.

Ratio secunda. Mens est subiectum ueritatis æternæ. Cap. VI.

Aurelius Augustinus, diuino uir ingenio, (quo Latinorum nullus Platonice maiestatem tū sapientia tū eloquentia expressit exactius) iactis à Platone superioribus fundamentis, argumentationes huiusmodi construit. Aliud est uerū, aliud ueritas, quemadmodum aliud castus aliud castitas, præstantiores est uerū ueritas, siquidem omne uerum ueritate est uerum. Cum uerū aliquid quod uerum dicitur, interit, non tamen interit ueritas. Sicut si quis castus intereat, castitas tamen non interit, si manebit semper hic mundus, uerum est semper esse mansurum, quod si non manebit, uerum est non semper esse mansurum. Quid cum interierit si interiturus est, nonne tunc id uerum erit mundum interisset? Nam quandiu uerum non est occidisse mundum, non occidit. Repugnat igitur ut mundus occiderit, & uerum non sit mundū occidisse. Non potest autē aliquid esse uerū ubi ueritas non sit. Erit igitur ueritas, etiā si mundus intereat. Quid si ipsa ueritas occidat? nonne uerum erit ueritatem occidisse? Verum autem non puto esse, si ueritas nō sit, nullo modo igitur occidet ueritas. Hęc Augustinus. Sed ubi nam est ueritas? non in corporibus, mutaretur enim corporibus permutatis, cum tamen æterna sit ueritas. Hinc sequitur paradoxon illud Platonicum, corpora non uerē esse, quia scilicet in illis non maneat ueritas. Ergo quod aurum dicimus, si non uerē est aurum, falsum aurum est. Si hoc, neque aurum quidem est. Atque ira de cæteris rerum corporalium speciebus. Præterea affectio corporis per duo temporis puncta non per manet penitus eadem, ut ostendimus aliās & in præsentia in hunc modum ostendimus. Sicut stabilis & simplex æternitas, rerum stabilium simpliciumq; mensura est, ita fluens & uariū tempus, mobilium & multiplicium est mensura.

Temporis puncta nunquam permanent eadem, sed sibi inuicem sui repunt semper alijs alia succedentia. Corpus mundi mobile tanquam mensuram sibi propriam tempus habet. Si ita est, quadrat utique cœli dispositio & mutatio temporis fluxui. Itaque non potest in duobus tēporis momētis esse cœli dispositio penitus eadē. Nā si eadē per duo momenta maneret, in ea ipsa morula tempus quidē de alio momento fluxisset in aliud, cœlū uerō quietisisset in uno. Fluxus uerō quieti minime congruit. Quod non congruit non metitur. Quomodo enim motus mensurat quietē, aut res fluens per duo rē stantē in uno?

in uno. Quapropter in ea morula tempus cœlum non mensurasset. Metitur autē reuera tempus semper cœlum, nō aliter quā æternitas ea quæ sunt supra cœlum. Ergo sicut illa in æternitate continue sine ulla mutatione manent, ita cœlū sub tempore continue absq̃ ulla quiete transcurrit. Si cœlotū configuratio nullo modo permanet, multo minus corpusecula quæ sub cœlo sunt, & cœli rapacitate raptantur. Necessè est enim hæc per influxum & effluxum, condensationem rarefactionemq̃, intensionē, remissionemq̃ qualitatū, consonantiam & dissonantiam complexionis, cæterostq̃ mōtus cōtinuè uariari. Quod quidem abunde Plutarchus & Proculus demonstrauerunt, & ante illos Heraclitus inquit. Quemadmodum non possumus eandem torrentis aquam bis intrare, aut eandem rotæ currentis particulam bis similiter tangere, ita similem omnino dispositionem complexionemq̃ corporis per duo puncta perseuerantem assequi nō ualeamus. Si nullius corporis affectio per duo momenta prius eadē & similis perseuerat, in eodē momento incipit qualitas talis, & desinit. Quod in natura incipit, nodum absolutum existendi uel operandi actū possidet, quod desinit, talem iam actum nō retinet. Igitur in eo puncto in quo esse qualitas illa dicitur, dici etiam potest non esse, cum nondum à non esse omnino discesserit, & iam in non esse labatur. Et quia celeritas temporis linguæ celeritatem superat, dum esse illam pronuncias, te pronunciante, subterfugit prius quam hoc ipsum uerbum est, ore protuleris. Et ut Timæus inquit, fallit pronunciantem, nec unquam uerè quicquam de hac pronunciat, nec esse non esse, cum nondum à non esse dici potest, cum & sit & non sit pariter, dum profertur. Quoniam uerò quæ cōtinuè permutantur, quatenus mutantur, eatenus fiunt, quæ uerò fiunt, dum fiunt, reuera non fiunt, ideo quæcunq̃e ita mutantur & fiunt, non tam dicuntur esse, quā esse uideri. Quid uerò dicemus de tempore, quod semper falsò dicitur esse, cū eius (ut ita loquar) sit non esse. Sane de quolibet præsentī momento uerè dicitur, hoc non est tempus, sed tēporis terminus. De præterito autem aut futuro duntaxat affirmantur esse tempus. Si quidem continuam successione quandā tempore significari putamus. Præteritū uerò futurumq̃ non est. Igitur esse temporis quodāmodo in nō esse locamus. Momentū uerò, quod est terminus tēporis, dum esse pronunciamus, ueritur in non esse, atq̃ pronunciantes mentiri compellit. Quod autem de tempore demonstramus, de tēporalius quoque est iudicandum, esse scilicet in non esse (ut ita loquar) habere. His consonat Pythagoricum illud. Qui homo dicitur, magis non homo est quā nō homo, quia si innumerabiles eius partes consideraueris, innumere poteris iudicare, hæc pars non est homo, & illa similiter. Semel duntaxat de toto dices, hoc est homo. Vi. de & de elementis Timæus differens, duas esse elementi partes existimat, materiam atq̃e formam, propter materiam non dici ignem aut aquam, sed propter formam, ergo secundum partem. Hoc igitur solum secundum partem ignis dicitur, & illud aqua. Ac reuera non ignis hoc est, sed igneum. Illud non aqua, sed aqueum. Adde quòd illud est uerum tale, quod merum tale est, puta merum uinum, quod merum est uinum. Natura uerò cuiusque speciei quando in materia est, primo quidem admixtam habet potentiam ad nō esse, ut in libro quinto probauimus. Deinde multa patitur additamenta, ac sæpe contraria. Si quidem in aëre sæpe aliquid igneum est, semper situs aliquis præter æris rationem. In homine hoc uel illo sæpe complexio aliqua contra naturam eius, semper habitus aliquis, uel affectus, figura uel situs ultra humanæ speciei necessitatem. Similiter se habent & reliquæ rerum naturalium species. Quoniam uerò super omnia quæ per partem & impurè talia sunt, esse oportet ea quæ secundum se tota & purè sunt talia, putat Timæus super inquinatas & mancas materię formas esse alias meras, integras, separatas. Atque eius rationis uiribus confidit maxime, quæ sic argumentatur. Formæ quæ sunt in materia, sunt & ab alio, non tamen ab infirmi natura materiæ, & formam esse oportet à forma, & à forma tandem per se subsistente, atque una formabilis materia ad unum tandem reductur formatorem. Nam & si quis multos induxerit formatores, nunquam multi, quatenus diuersi sunt, mutuum inter se habebunt ordinem, atque ad unum opus finemq̃ conducent, sed quatenus ab uno omnium formatore ducuntur. Igitur necesse est formas dari materię à mente quadam plena formarum, ubi formę sint ipsa mentis essentia, atque ideo uerè sunt species. At quia mens illa est esse primum, materia uerò est

proxima nihilo, & illa purus actus, hæc pura potentia, sequitur ut materia innumerabiliter penè sit mente deterior. Quicquid autem ab aliquo capitur, in suscipientis transit naturam. Quare forme immerguntur materię usque adeo sunt speciebus mentis deteriores, ut umbrę quędam sint illarum potius quàm imagines, & illarum denominationem & hanc quidem falsam retineant potius quàm naturam. Sicut artificia sunt simulachra naturalium, ita naturalia sunt simulachra diuinorum. Propius autem accedunt artificia ad naturalium ueritatem, quia cum illis conueniunt in materia, quàm naturalia ad ueritatem diuinorum. Si ergo pictus equus usque adeo à naturali equo deficit, ut non sit uerus equus, multo magis naturalis equus adeo à diuino equo, id est ab idea, ueracę equi ratione deficit, ut dici debeat umbram equi ipsius potius quàm formam representare. Ac si uera hominis & equi ratio naturaę, idea ipsa est hominis aut equi, & hanc non feruat materia longissimè inde distans, concluditur illud Socratis in Phedone, & in Republica, uidelicet ueros homines uerosq; equos in materia non reperiri, quæ idearum umbris ita ignorantium fallit animulas, ut somniantium instar, dum rerum uerarum simulachra uident, putent se res ipsas inspicere. His consonat illud Proculi nostri paradoxon. Composita ex elementis, neque sempiternitatem habent, neque statum. Purę mentes utrunque possident, suaę simul omnia comprehendunt, horum media sunt, quæ suam in motu quodam semper ueritatem habent. Animæ quidem mentibus proximæ motum in operatione duntaxat admittunt, animæ uerò sequentes quodammodo insuper in uirtute. Vniuersa denique corporei mundi machina, tanquam per essentiam operatione uirtuteque animarum inferior, essentiam quoque ita mutabilem nasci est, ut tota undique sit temporalis. Atque sicut res omnino æterna in uno semper tota manet, ita mundi huius machina penitus temporalis, in quolibet temporis infiniti momento tota à mundo diuino efflat semper, statimq; diffluit simul & ressuat, non aliter quàm quidam putant à Sole lumen per momenta semper effundi simul totum ac diffundi, repete euanescere atque refundi. Profecto quod indiuidua æternitas ipsa metitur, indiuiduum esse necesse est. Quod ergo diuisibilem habet essentiam tum ex partibus, tum ex naturis pluribus constitutam, qualis est mundi machina, cum indiuidua æternitate non congruit, sed cum tempore potius diuisibili, quo mensuratur, quo cum perpetuo labitur. Præterea diuisibilem motu uirtutem actionemque sortitur, quapropter mundi moles momentis singulis tota simul ex non esse incipit esse, atque desinit, iterumque renascitur, quemadmodum in motu & tempore (quibus omnino subiecta est) momenta profluunt tota singularim simul & ressuunt. Quod quidem ita insuper confirmatur, quod perpetuo coequestium motui uirtute opus est infinita. Quam cum terminatum mundi corpus neque ex se habere, neque totam simul ab alio possit accipere, oportet ab optice suo atque motore ualutim momentis singulis haurire. Haurire inquam momenta neque, & subito euanescerentem.

Siquidem & temporalis essentia omnino tēporaliter accipit, & terminata natura capax æternitatis, cuius infinite totaę simul potentia est, esse non potest. Sanè & natura mundi infinitatem simul non potest accipere. Et æternalis infinitas cum indiuidua totaę simul constet, à nullo potest accipi paulatim.

Hic Proculus ista distinguit: Essentias immobiles esse quidem à Deo quodammodo semel, sed à seipsis suamet uirtute seruari. Nam cum sine motu tota simul inde sint, ideo stabiles per se deinde perseverare posse quodammodo, suaę uirtute iam à quibusdam potentibus suis in suos actus posse procedere. Quamobrem tales essentias per se subsistentes nominat, seę quodammodo producentes affirmat, machinam uerò corpoream, & post animæ motum, tempusq; & una cum motu temporeę corporeo profluentem, nihil habere stabile, nullamq; habere uirtutem suimet seruatricem. Itaque non substantialem aut ueram, sed umbratilem omnino falsamque, qua Manichæorum more cognominat, perpetuò dilabentem, perpetuòque influxum desuper instaurante prorsus egestem, quasi corporis umbras in aqua uelocissimè persuente. Hinc illud Timæi. Mundum fieri certè semper, esse nunquam. Hic Proculus addit mundum illum numero eundem semper existere, hunc uerò non proprie unum eandemq; numero esse unquam, sed

sed potius unum, eundemq; numero continuè recreari. Et quatum corpus est, fieri semper, atque incipere, quatum uerò à mente diuina dependet, factum esse semper, finemq; subito consequi. Sed huius paradoxon finem iam habeat. Quoniam igitur tota sensibilibus machina uanitas quædam est, uanitatiscq; quotiæ. e sensibus causa, ideo exclamauit Salomon. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas. Non est igitur in rebus sensibilibus ueritas. Sed nunquid in anima? Forsitan est in anima, non tamen (ut opinatus est Protagoras atque Epicurus) in ea parte animæ quæ sensus est, quia extra se respicit, & cum passione quadam sentire compellitur, frequētibusq; nugis deluditur sensibilibus. Propterea Xenophanes, Parmenides, Zeno Melissus, Scilpho, dixerunt nihil ueri sensibus comprehendidi. Idem ferme Anaxagoræ Empedocleiq; placuit & Platoni. Nam etiam si quis dixerit esse aliqua sensibilia eodem modo semper manentia, & quæstionē nobis de Sole atq; stellis afferat, in quibus facile conuincitur non possit, quod cita mutabilitate nos fallant, illud certe nemo est qui non cogatur fateri, nihil esse sensibile quod non habeat simile falsum, ita ut inter nos non possit. Nam ut alia prætermittam, ut Augustinus inquit, omnia quæ per corpus sentimus, etiã cum ea non adsunt sensibus, imagines tamen eorū patimur tanquã prorsus adsint, uel in somno, uel in furore. Quod cum patimur omnino, ut rum ea ipsis sensibus sentiamus, an imagines sensibilibus sint, discernere nõ ualemus. Si igitur sunt imagines sensibilibus falsæ, quæ discerni ipsis sensibus nequeunt, & nihil percipi potest nisi quod falso discernitur, nõ est constitutum iudicium ueritatis in sensibus. Atque fieri forte potest ut sensus aliqua uerè percipiat, ut Aristoteli placuit, nunquam tamen discernit uerè ne an contrã percipiat, & cum ueritas rerum naturalium in eo consistat, ut diuinae mentis congruant rationibus, quemadmodum ueritas artificiorum, ut congruant artificiosæ mentis ideis, sensus congruitatem eiusmodi non agnoscit, ideoq; non habet ueritatis examen. Rursus cum cognoscentis potentia ueritas nunc oriatur, quando potentia rebus congruit cognoscendis, perficitur autem, quando rerum adæquatur ideis sensus, qui neque illam congruentiam, neque adæquationem animaduertit, caret iudicio ueritatis. Adde quod sensus non comprehendit intimam meramq; rei substantiam, aut quo ordine in natura res quælibet disponatur, quod totum ad rei ipsius pertinet ueritatem, sed subito impulsu allicitur qualitatium ad profectandum uel fugiendum, in quo corporis sui commoditati indulget potius quàm ueritati rerum comprehendendæ. Ergo non est in sensu ueritatis iudicium cõstitutum. Constitutum est autem in ratione. Nam priuationes rerum per habitus cognoscuntur, per lumen tenebræ, per uoces uerò sentitur. Priuatio ueritatis est falsum. Ratio nostra sensibilia & sensus redarguit falsi, quod facere non potest nisi præsentis ueritatis examine. Rursus ratio ueritatem ipsam ita describit: Veritas est naturæ cuiusque pura integritas, & integra puritas. Non definitur autem ueritas nisi sub naturali ueritatis & propria ratione. In ipsa ratione ueritatis est ueritas. Est igitur ueritas in animo ueritatem definiente, sicut in animo falsum redarguente. Quinetiam est in animo rem quamlibet describente. Speciei siquidẽ definitio ipsam rei essentiam complectitur tũ integrã, tum ab extraneis contingentibus segregatam. Si ergo in ipsis speciebus est ueritas rerum, species autem definitione comprehenditur, & definitio mente, quis non uideat esse in mète hominis ueritatem? Quæ si est immortalis, satis declarat mentem cui inhaeret inseparabiliter, incorruptibilem esse. Nam qualitas quæ alicui subiecto inhaeret inseparabilis, subiecto sublato disperditur. Inhaeret autem ueritatem nobis inseparabiliter, illud testimonium esse potest, quod uel asfiduè, uel saltem arbitrato nostro, subito & sola mentis in seipsam collectione tum falsa multa damnamus, tum communes naturas aliquas definimus siue naturalium rerum, siue moralium, siue artificiorum. Quinetiam ex eo idem concluditur quod in superioribus ostendimus, idearum perspicuas rationes menti stabiles inhaerere. In ipsis uerò rerum omnium ueritates comprehenduntur. Præceteris autem declarat hoc sum mopere uis ipsa rationalis, quæ nõ minus homini naturalis est, quàm auribus sit uolatus, canibusue latratus. Per hæc Socrates homo est, per hæc homo ab alijs animalũ distinguitur speciebus. Rationalem uim uocamus in præsentia ipsam ratiocinandi uirtutem, quæ cõsequentia cernit, id est, quid ex quoque sequatur animaduertit gradatim, & à præcedentibus ordine percurrit ad cõsequentia. Hæc est naturalis quædã dialectica id est ars

differendi, ab origine hominibus insita. Per hanc pueri & imperitissimi quicquid partes (as quibuscunque possunt coniecturis affer. ionibusque tutantur. Atque omnis hominis sermo, totaque uitae actio & consultatio nihil est aliud quam argumentatio quaedam. A nemo est tam insanus, quin ex alijs alia inferat argumentando, & ita ferme ab imaginibus ad imagines argumentetur, sicut sana mens ad res ipsas percurrat ex rebus. Vis ergo rationalis nunquam ab homine separatur. Quod si ab hac non separatur ueritas, ab anima nunquam ueritas separabitur. In hac differendi uirtute duae insunt necessitates, altera secundum subiectum eius, altera secundum eius usum. Prima quidem necessitas est, quia eisdem differendi facultas toti hominum specie sic insita est, ut nequeat separari. Secunda uero necessitas, quae in eius usu conspicitur, duplex est, absoluta, & relatiua. Absoluta quidem necessitas, quae in tribus apparet, scilicet in disciplinae principijs, definitionibus, proprietatibus. Principia sunt huiusmodi. Quicquid est, aut per se est, aut per aliud. Contraria sua se natura repellunt. Omne totum est maius sua parte. Suum cuique tributandum est. Haec & talia plurima necessario ita se habent, ut necessario cognoscantur, quia neque possunt unquam aliter se habere, neque ab aliquo quanuis imperitissimo notari. Est quoque necessitas in definitionibus, ut quando sic circulus definitur. Cuius uel est figura a cuius centro ad circumferentiam omnes lineae in rectum ductae sunt a uales. Quanuis enim uel talis uerborum coniunctio in ore, uel figuratio talis in pulchra sit contingens, ueritas tamen illa est necessaria & sempiterna, quod illa ipsa circuli est natura. Similis in proprietatibus necessitas est, id est, quod si circulus est capacissimus omnium figurarum. Atque ut caetera omitam, nonne in numeris a necessaria ueritate in necessariam ueritatem absque fine transcurrimus? Bis duo quatuor. Ter tria nouem. Bis quatuor octo, & quae sequuntur. Idem facimus in compositionibus comparationibusque figurarum. Quod si definitiones proprietatesque in principijs cohaerent quia efficiunt ex principijs, principia uero necessario insunt semper uirtuti rationali, unde assidue aliqua de re ratiocinetur, sit ut haec tres necessariae ueritates, quae omnes absolutae uocantur, in naturali hominum dialectica comprehendantur.

Restat necessitas relatiua, quae etiam tres habet partes. Alia quidem est in positione, in conditione alia, alia in demonstratione. Prima est talis. Res nulla potest non esse dum est, Animal dum uiuit, necessario uiuit, & similia quae de praesenti tempore affirmantur. Ex quibus necessitas habetur praeteriti atque futuri. Quod factum est, infatum esse non potest. Quod futurum est, non potest non fore. Secunda talis est. Si corpus uiuit, est necessarium. Si animal currit, mouetur. Tertia est huiusmodi. Omnis pars minor est quam totum. Caput humani corporis pars est. Ergo caput illud est humano corpore minus. Haec conclusio ideo omnino necessaria est, quia duae praecedentes propositiones necessariae sunt simul iunctae. Necessae enim caput esse minus corpore, tum quia pars est minor toto, tum quia ipsum est pars corporis. Quapropter in his quoque tribus, positione, conditione, demonstratione, tres sunt necessariae ueritates. Ac si tria ipsa in humana ratione sunt cum disputat, tres quoque haec ueritates necessariae sunt in ipsa. Et quia disputat semper, etiam dum tacemus, & dum dormimus (tota enim hominis uita perpetua quaedam ratiocinatio est) ideo semper sunt illae ueritates in ratione. Quae semper (ut ita loquar) & ueridica est, & uerifica. Veridica in primis tribus ueritatibus, quae necessariae per se sunt, etiam si ratio nihil egerit. Verifica in tribus alijs, quia ratio necessitatem quandam illis imponit per positiones, conditiones, demonstrationes, siue per quoslibet alios argumentandi modos. Contingit enim hoc animal uiuere, non tamen dum uiuit, contingit uiuere, sed est necessarium. Contingit hunc hominem moueri, non tamen si currat, imò sequitur necessarium. Contingit hoc caput esse hoc corpore minus, sed positum ab animo prioribus illis duabus propositionibus, est necesse, quanuis in ipsa specie capitis & specie corporis nunquam id sit contingens. Si ratio in alijs necessariam ueritatem capit, in alijs ipsa facit, & capit semper & facit, quis negabit in ea esse perpetuam ueritatem? Imò quis negabit eam esse necessariam, postquam quae per se necessaria sunt, ita ut sunt accipit, neque mutat, quae uero non sunt per se talia, ipsa uirtute sua efficit necessaria. Et multo magis necessaria est quam omnia quae positionibus, conditionibus, argumentationibus necessaria efficiuntur ab ipsa. Ipsa igitur absolute est necessaria ferme ut principia illa disciplinarum, definitio-

definitiones proprietatesque perpetua. Quapropter humana ratio uel necessario fuit semper & erit ut illa, uel saltem necessario semper erit. Nam quid prohibet fore perpetuam rationem cuius perennis actio nihil est aliud quam ex absoluta aeternitate firmiter intra manente, relatiuam aeternitatem temporalibus quibuslibet contingentibusque praestare, atque ex necessarijs & contingentibus seriem unam digerere necessariam & perpetuam? Si erit semper, uiuet & semper. Non enim est ratio nisi uiuens, & in uiuente.

Obiectio Scepticorum & responsio, quod aliquid certum sciatur.

Cap. VII.

Nequae audiendi sunt Sceptici, si negauerint in animis nostris esse ueritatem, quia uideantur de singulis dubitare. Non enim de omnibus dubitat animus, ut apparuit in omnibus necessarijs ueritatibus quas narrauimus, & similibus. Hoc mihi candidum uideri scio. Hoc mihi iucunde olere scio. Hoc dulciter gustum attingere scio. Quis nesciat summum bonum esse, quo nihil praestantius? Et esse uel in homine, uel extra hominem, & si in homine, uel in animo, uel in corpore, uel in utroque. Quis non certo sciat Deum esse, uel non esse? & si sit, oportere unum esse, uel plures, & si plures, aut finitos numero, aut infinitos? Oportere Deum esse corporeum, uel incorporeum. Ac si non sit corporeus, esse necessario incorporeum. Item regulas multas astrologiae & medicinae certas esse declarat effectus, ut arithmeticas & geometricas praetermittat, quibus nihil est certius. Et quod maius est, si quando animus de re aliqua dubitaret, tunc etiam de multis est certus. Nam se tunc dubitare non dubitat. Ac si certum habet se esse dubitantem a ueritate certa id habet certum. Quippe qui se dubitantem intelligit, uerum intelligit, & de hac re quam intelligit, certus est, de uero igitur est certus. Atque omnis qui utrum sit ueritas dubitat, in seipso habet uerum, unde non dubitet. Nec uilium uerum nisi ueritate uerum est. Non igitur oportet eum de ueritate dubitare, qui potuit undecumque dubitare, ut Augustinus inquit, praesertim cum non modo se dubitare intelligat, sed quod hoc intelligit animaduertat, & quod animaduertit agnoscat, ac deinceps in infinitum. Discernit praeterea dubium animi ab indubio. Nec eum latet quando satius foret non dubitare, & quam ardentem cupiat ueritatem. Certitudinem cum dubio comparat, quo fit ut de utroque sit certus. Est insuper certus se inuestigare, sentire, uiuere, esse. Siquidem nihil dubitat qui non est, uiuit, sentit, & inuestigat. Certus quoque est se non esse primam ueritatem, quippe cum ipsa per se non dubitet. Scit eam dubitatione & errore non implicari. Scit oportere se in iudicando falli aut non falli. Scit siue fallat, siue non fallat, dum iudicat, se proculdubio uiuere. Postremo non ignorat esse extra animum suum aliquid aliud in natura quod ipsi inferat dubium. Tales quaedam certae ueritates in ipsa etiam dubitatione percipiuntur. Quo admonemur ut Aristonem, Pyrrhonem atque Herillum non metuamus, qui dum opinantur nihil a nobis uerum sciri, ipsi proculdubio sciunt opinionem hanc suam oportere aut ueram esse, aut falsam. Sciunt si uera est, non nihil ab homine uerum intelligi. Sciunt si falsa est, opinionem eis oppositam esse ueram scilicet aliquid ab homine uerum sciri.

Obiectio Peripateticorum & responsio, quod ueritas animum familiariter

habuit. Cap. VIII.

Sed nunquid metuendi Peripatetici sunt, qui negant familiariter habitare in animo ueritatem, ex eo quod tam pauci eius periti esse uideantur, & quisquis eam nouerit, tanto ab infamia tempore fuerit indoctus? Certe non esse uidentes, Augustinus ubi mentem Platonis exponit, ita testatur. Aut est aliquid in animo quod in praesenti cogitatione non est, aut non est in Musico ars musica, cum de sola geometria cogitat. Hoc autem falsum est, illud igitur uerum. Non, autem quicquam se habere animus sentit, nisi quod in cogitatione uenerit. Potest igitur aliquid esse in animo, quod esse in se animus ipse non sentiat. Id autem quantum sit, nihil interest. Nam si diutius fuerit in alijs animus occupatus, quantum intentionem suam in ante cogitata facile possit reflectere, obliuio uel imperitia nominatur. Sed cum uel nos ipsi nobiscum rationem habemus, uel ab alio bene

R 4 interrogati

interrogati, de quibusdam liberalibus artibus uera percipimus, ea quæ inuenimus, non alibi quam in animo nostro, inuenimus. Nam ob id ipsum oportet animū ad hæc inuenienda relictis externis secedere in seipsum. Neque idem est inuenire, quod facere aut gignere. Alioquin æterna gigneret animus inuentione temporalis, nam æterna sæpe inuenit. Quid enim tam æternum, quam circuli ratio, uel si quid aliud in huiusmodi artibus neque non fuisse aliquando, neque non fore comprehenditur? Hinc manifestū est immortalem esse animum humanum, & omnes ueras rationes in secretis eius esse, quantum eas siue ignorantia siue obliuione aut non habere aut amisisse uideatur. Fac te aliquid esse oblitum, aliosque te uelle quasi in memoriam reuocare. Dicunt ergo illi, nunquid nā hoc est, aut illud? diuersa uelut similia proferentes. Tu uerò nec illud uides quod recordari cupis, & tamen uides non hoc esse quod dicitur. Nūquid nā tibi cū hoc euenit, integra uideatur obliuio? Nequaquā. Nam ipsa discretio quæ non admittitur quod falsū amoueris, pars quædam recordationis est. Tales ergo nondum uerū uideant, falli tamē decipi que non possunt, & quid quærunt, satis norunt. At si tibi quispiam dicat te post paucos dies risisse quā natus es, non audes dicere falsum esse, & si auctor sit cui fides habenda est, non recordaturus, sed credicurus es. Totum enim tempus illud ualidissima tibi obliuione occultum est. Hæc igitur ab illa obliuione plurimum differt, sed illa media est. Nam est alia recordationi reuiscendæ que ueritati prior atque uicinior. Cui simile est quando uidemus aliquid, certoque agnoscimus nos id uidisse aliquando, atque nosse affirmamus sed ubi, aut quando, aut quomodo aut apud quem nobis in notitiā uenerit, satagimus repetere atque recolare. Vt si de homine nobis contigerit, etiam quæramus ubi eum nouerimus. Quod cum ille commemorauerit, repente tota res memoriæ quasi lumen infunditur, nihilque amplius ut reminiscamur laboramus. Tales sunt qui bene disciplinis liberalibus eruditi sunt. Si quidem illas sine dubio in se obliuione obrutas erūt dicēdo, & quodammodo effodiunt, non tamen contenti sunt, neque se continent, donec totam faciem ueritatis cuius quidā in illis artibus in splendor subtrahat, latissimè, atque pluriusimè intueantur. Sed in ijs quidam falsi colores atque formæ uelut in speculum cogitationes effundunt, falluntque inquirentes sæpe ac decipiunt, putantes illud totum esse quod norunt, uel quod inquireunt, ipse sunt illæ imagines magna cautione uitandæ que deprehenduntur fallaces, cū cogitationis uariato quasi speculo uariantur, cum illa facies ueritatis una & immutabilis maneat. Quantum er. im alterius atque alterius magnitudinis quadratum sibi cogitatio depingat & quasi ante oculos præferat, tamen mens interior quæ uult uerum uidere, ad illud se potius conuertit secundum quod iudicat omnia illa esse quadrata. Quid si quispiam nobis dicat secundum idem iudicare, quo uidere oculis solet? Quare ergo dicit, si tamen uerè erudita est, pilā ueram uera planitie puncto tangi? Quid tale unquam oculis uidit, aut uiaere potest? cum ipsa imaginatione cogitationis fingi quicquam huiusmodi non possit? An non hoc probamus, cum etiam minimum circulum imaginando animo describimus, & ab eo lineas ad centrum ducimus? Nam cum duas duxerimus, inter quas quasi acu uix pungi possit, alias tam in medio non possumus ipsa cogitatione imaginariæ ducere, ut ad centrum sine ulla commixtione perueniant, cum clamet ratio innumerabiles posse duci, ita ut in omni earum interuallo scribi etiam circulus possit. Hoc cum illa phantasia implere non possit, magisque ipsi oculi deficiant, siquidem per ipsos est animo infusa, manifestum est, & multum eam differre a ueritate, & illam, dum hoc uideatur, non uideri. Idē contingit quando ratio lineam diuidit in infinitum, quod neque cernit sensus, neque assequitur phantasia. Ex omnibus his Augustinus conficitur, quod & Plato in epistola ad Syracusanos docet, ut ueritates ipsæ rerum mentem nostram familiariter habitent, ostendantque sua illam familiaritate perpetuam.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

rodem Ficino auctore,

LIBER VII.

Rationis multe & signa, quòd mens humana intelligendo mente diuina formatur. Cap. I.

Plato Philosophorū pater in epistola ad Syracusanos de comparanda sapientia disputans, quinque, inquit, potissimū ad rei cuiuscūq; scientiā concurrere oportere, nomē, descriptionē, idolū, formulā, & ideā. Exemplū de circulo, sicut ipse, ponamus, ut idem de ceteris omnibus arbitremur. Animus noster ad scientiam circuli comonetur sæpenumero per auditū, quādo auditū nomē hoc circulus, tū circuli descriptionē huiusmodi: Circulus est figura reflexa, quæ æquis interuallis undiq; distat à medio. Admonetur quoque per uisum, quādo circulum uel torno factū ex ligno uidet, uel in pariete signatū, qui nō uerus est circulus, quoniā non perfectus, sed ueri idolū & simulacrū. Per hæc tria cōmonitus animus audis ueritatis, erit in actū ingenitam sibi circuli formulam, per quam uelut characterem ad ipsam circuli ideam in mente diuina uigentem aciem dirigit, quæ quidem directio est scientia circuli. Ostendit autem in ea epistola Plato, animum corpore clausum non posse ad ideam absq; quatuor illis gradibus surgere; quia oportet illum iam diu infra se lapsum, primum per illa tria in se reuertī, deinde per formulam quam in se habet, supra seipsum ascendere ad ideam. Sicut enim formæ rerū à mente diuina per infimam animæ uirtutem trañciuntur, id est per iemina formarum uirtuti huic infusa, ita è formarum corporalium perceptione non fit transitus in diuinæ mentis ideam, nisi per summam animæ partem id est per innatas formulas idearum, ut à formis corporis, quæ omnino temporales sunt, quia tam essentia quam affectione mutantur, transcendantur in formas diuinæ mentis æternas omnino, quia nulla ex parte mutantur, per mentis humanæ formas partim æternas, partim etiam temporales, quia per essentiam manent, per affectionē uero ex habitu uertūtū in actum, atq; cōtra. Merito em̄ faber qui materiā formaturus est, ipse disponit. Idcirco mēs illa sublimis mentem nostram per ideam quotidie formatura, ad hanc formationem olim disposuit eam per characteres idearum, signauitq; quemadmodum Propheta canit: Super nos uultus suū lumen, ut lumen in suo lumine uideremus. Videlicet ut per formulam opportune excitatā, idea non aliter accenderetur in mente, quā aut ignis per sulphur in ligno, aut per naturam perspicuam serenamq; in aëre lumen. Et quia sicut natura ad sram se habet materiam, ita penē Deus ad sram, natura uerò cœlestem (ut quidam putant) materiam semel cunctis formis ornauit, elementalem singulis momentis exornat, ideo probabile est Deum quoq; materiā (ut ita loquar) angelicam semel ideis omnibus impleuisse, animalem implere quotidie. Huic autem Platoniorum mysterio similis ex quadam parte uidetur esse Auicennæ Algantelisq; opinio. Opinatur enim materiam tum elementalem tum intellectualem sub Luna diuinæ cuiusdam menti tanquam formatrici subesse, cuius instrumenta sint ad elementalem materiā disponendam formæ corporeæ, sed ipsa tandem preparatæ materiæ substantiales imprimat formas. Similiter humanam mentem per imagines corporum, per sensus phantasiāq; acceptas ita sæpe disponi, ut in diuinam illam intelligentiam se conuertat, atque ab illa quatenus cōuertitur, eareus formari quotidie. Neque aliud quicquam esse quod intelligere dicimus, quā ab intelligentia diuina formari. Quod autem dicimus meminisse, id esse uidelicet, habitū iam contra xille quo facile ad diuinam mentem pro arbitrio conuertamur. Sed mittamus Arabes in præsentia, quamuis Platonī satis amicos. Ad Platonicam redeamus.

Quod autem res uerè cognoscere nequeamus, nisi formemur ideis, his rationibus

R. Plato

Plato sibi persuasisse uideatur. Prima. Nomē circuli mutabile est. Potest enim usu lingue uariatio aliter appellari. Si est ita, descriptio quoque mutabilis est, quæ cōponitur ex nominibus. Idolum quoque mutabile est. Potest enim ligneus circulus destrui, & qui pictus est, aboleri. Formula quoque ex eo mutabilis est, quod ex potentia siue habitu miratur in actum, de quibus actus rursus in habitum. Illud autem quod per scientiam circuli comprehenditur, est penitus immutabile, quoniam & uniuersale est, & non potest aliter se habere. Quapropter idea immutabili opus est ad rationem circuli immutabilem comprehendendam.

Secunda. Circulus qui uictorio non fit, uel pingitur, non est purus, quia non nihil rectæ figuræ habet admixtum. Similiter phantasia quæ sequitur illius aspectum. puram rationem circuli non assequitur, quæ est à figura eius opposita penitus segregata. Ratio quoque si phantasiæ auscultauerit, fallitur, oportet ergo ut ad puram ideam recurrat, quæ cernat purum.

Tertia. Scientia uera circuli in eo consistit, ut quid sit circulus, cognoscatur. Quatuor uerò illa qualitates potius significant quam substantiam, quia & ipsa sunt qualitates.

Quarta. Verus perfectusque cognoscendi modus, modum sequitur essendi. Itaque sicut tam circulus quam reliquæ rerum species à mente diuina per ideam ideas concipiuntur & pariuntur, sic à sequentibus mentibus per eandem cognoscendæ uidentur, ut omnes scientiæ primam pro uiribus scientiam imitentur. Veritas rei creatæ in hoc uersatur, ut ideæ suæ respondeat undique. Scientia uerò in hoc præcipue ut mens congruat ueritati. Non potest autem rei ipsius ueritati quadrare, nisi ideæ quoque quadret, in cuius congruitate sita est ueritas, ut ita per ideam, quæ rei causa est, rem cognoscat, siquidem uera scientiæ est per causam. Ideo Ioannis Euangelistiæ theologia, quæ ideam appellatam rationem diuinam, eam ipsam rationem uocat ueritatem, quia per eam res & uerè subsistant, & cognoscantur uerè.

Quinta. Intellectus quælibet creatæ in ipsorum rationibus absolutis intelligit & diiudicat. Et sicut plerumque eadem sensibilibus natura sua omnibus sentientibus præsto adsit, neque mutatis istis illa inde mutantur, ita eadem intelligibiles rationes ubique & semper cunctis rationantibus sese monstrant, manentque stabiles in seipsis, dum ratiocinantium animi magis minùse ad illas accedunt. Rationes huiusmodi creatis omnibus præstantiores sunt, non ob id solè quòd per ipsas tanquam regulas creatæ quæque probantur, reprobanturue, sed ob hoc insuper, quod tum propter amplitudinem tum propter simplicitatē sunt priores. Quapropter in ipso sunt Deo, per quas ipse & discernit singula & disponit. Quàdo igitur intellectus apprehendit rationes huiusmodi, tunc apprehendit quodammodo tam Deū in quo sunt quatuor res quarum illæ sunt exemplaria, prius tamen secundum naturalem originem quam quodammodo apprehendit Deū quo ille sunt, quam res quibus non insunt, quamuis adsint. Neque incredibile uideri cuiquam debet per incorporea exemplaria corporalia quælibet cognosci, potius quam e conuerso. Nam per imagines sensibiliū spirituales, siue in sensibus siue in speculis ille sunt, sensibilia corpora, non contra sentimus. Quod autem ita hac in re decipiatur, ut dum spiritualia rerum exemplaria intuemur, sepe intueri solè naturas rerum corporeas arbitremur, quid mirum, est & infantes quādo in speculis uident simulachra corporum incorporea, & somniantes quādo cogitant imagines spirituales, corpora uidere se credant? Sed de hoc plautius in sequentibus. Adde his rationibus signa duo, alterum per intellectum, alterum per uoluntatē. Per intellectum hoc pacto. In speciei naturalis ceu pulchritudinis cognitione, primò quidem descriptio pulchritudinis aliquam singulis rebus pulchris communem excogitamus. Addimus statim proprietates aliquas pulchritudinis à descriptione deductas. Has notiones forsitan concedemus, posse per formulam pulchritudinis menti innatam excogitari. Sed quādo in hac ipsa cōsideratione diutius immoramur, inuenimus eam naturam pulchritudinis quam definimus, quia mera sit, esse infinitā, & quia infinita sit, esse Deum. Nullus autem sanæ mentis concesserit per formulam terminatam, & infra Deum interuallo longissimo imò incomparabili existentem, apprehendi naturam infinitam, ipsumque Deum. Igitur mens per formulam suam ex habitu eductam in actum

ideæ diuinæ quadâ præparatione subnequitur, cui subnexa, supra se surgit. Nulla enim res supra se unquam attollitur, nisi à superiore trahatur. Quo enim pacto, aqua uolat in aërem, nisi calore aëris eleuetur? Facile autem & naturali quodam instinctu ipsa formis la, cum sit ideæ radius, resilit in ideam secumq; attollit mentē cui est infusus hic radius, qui cum reducitur in ideam, resilit in eam sicut fontem, ceu radius repercussus in Solē, perq; nondum huiusmodi unum aliquid ex mente & Deo conficitur. Hinc Paulus diuinus Theologus inquit: Qui adhæret Deo, unus sit spiritus.

Signum per uoluntatem, hoc est. Mens in clara ueritatis cognitione tam mirabili uoluptate perfunditur, ut omnem humanæ uoluptatis excedat modum. Talem quoq; uoluntatem uoluntas propter seipsum appetit solum, alia propter illum, quasi status eiusmodi in summa sit arce naturæ, ultra quem nihil superlit optandum.

His rationibus & alijs pene similibus Plato sibi persuasisse uidetur nihil reuera disci posse, nisi docente Deo. Ideo in eadē epistola inquit: Diuina mysteria uerbis doceri non possunt. At si quis diutissime cum diuinis uersetur, similem q; illis agat uitā, subito tandem tanquam ab igne scintillante lumē ueritatis estulget in animo, seq; ipsum iam alit. Quod sibi scribit accidisse. Merito, quia etiam in epistola ad Dionysium regem scripsit, omnem suæ mentis curam in diuinorum inuestigatione uersari. Quam quidem inuestigationem Socrates tandem purgatione mentis assecutus quicquid cupit existimat. Ideo prætermissa quandoq; solita inquisitionis sollicitudine, ad mortale confugit philosophiam, ut mens eius beneficium corporeis discussis nubibus facta serenior, diuini Solis lumen semper & ubiq; lucēs subito caperet. Quod quidem & Socrates ipse prius, deinde Plato imitatione Socratis assecutus fuisse uidetur. Sed ad institutum ordinē redeamus. Plato in septimo libro de rep. Cum Deū bonitatem ipsam appellauisset, adiunxit, uix quidem eam percipi posse, sed hæc ignorata nihil aut uerē cognosci, aut recte agi uel publicè uel priuatim. Quod quidem ab Indis Philosophis Socratem & Platonē didicisse Aristoxenus affirmat. Idq; Socrates Theagi apertissime declarauit, uidelicet à solo Deo tam hæc quam alia disci, quem admodū in libro superiore narrauimus. In sexto autem de repub. Plato Deum comparat Soli, ut in libro de amore exposuimus, ut quemadmodum summum in genere sensibiliū se habet ad sensus & sensibilia, ita summum in genere intelligibiliū se ad intellectus & intelligibilia habeat. Sol oculos uisus, & colores uisibiles procreat. Tribuit oculis generationem, uim uidentis, & uidentis actum, quia sine lumine nihil actū uidemus. Dat rursus coloribus generationē, ac uim qua oculos possint moueri, & actum per quem moueant. Sic Deus (ut scribit Plato) mētibus essentia tribuit, deinde intelligendi uirtutē, postremò ipsam infundit intelligentiam. Rebus quoq; intelligibilibus præstat essentiam, uim qua mentem mouere queat, & actum per quem moueant. Itaque mentis actum Deus cum intelligibiliū actū coniungit, sicut Solis lumen oculi actum cum actū colorū. Et sicut in uidendo triplex est, actus, motus scilicet coloris, aspectus oculi, fulgor lumini cōnectens actus reliquos inuicem, sic in intelligendo, ubi actus intelligibiliū ueritas à Platone uocatur, actus mentis scientia. Actus utriusq; nodus apud Platonem est Deus, quin efficit ut & mēs sciat enter intelligat, & res uere intelligantur, imò facit ut ipse intelligatur. Idcirco Ioannes Euangelista inquit, Dei mentem esse uiam, ueritatemq; & uitam, ac neminem ad Deū proficisci, nisi per ipsam. Est enim ueritas rerum intelligendarum, uita mētis intelligentis, uia per quam res ipsæ menti influunt, & in qua mens rebus fit obuia. Quare & alibi dixit, eos solos ueritatis spiritum uidere posse, apud quos & in quibus est Deus. Nam si res bonæ sub bonitatis ratione uoluntatem mouent, atq; idē bonitas ipsa uoluntatem mouet per bonitatem ad bonitatem, neq; aliud quicquam nisi bonitatem ipsam in singulis exoptamus, sequitur ut quia res ueræ sub ratione ueritatis intellectum mouent, idcirco ueritas ipsa per ueritatē ad ipsam ueritatem moueat intellectū, neq; aliud quicquam quam ueritatem ipsam intellectus intelligat. Ipsam uero bonitatem & ueritatem esse Deum ambigit nemo. Lucentes oculi luce communi lucentia uident, aures aëreæ communi aëre aërea audiunt. Veridicæ mentes ueritate afficiunt uera intelligunt & pronuntiant. Voluntates quoq; bonæ ipsa bonitate communi afficiuntur ad bona. Et sicut oculus Solis lumine illustratus in eo corporum colores intuetur atq; figuras, neq; aliud quicquam

quicquam re uera nihil lumē ipsum uidet, licet uideatur uaria intueri, quia lumen ipsi infusum uarijs fulget splendoribus, prout à uarijs corporibus in uisum reflectitur, atque hoc quidem lumen in corporibus reflexum oculus percipit, ipsam uerò in fonte suolucem minime sustinet, ita mens nostra Dei radio illustrata, in eo ipso intelligit rerum omnium rationes, quarum fons est Deus, & quæ Deus ipse fuit, ideo & per Dei lumen intelligit, & ipsum diuinum duntaxat lumen cognoscit. Diuersa tamen uidetur cognoscere, quia sub diuersis rebus inde manantibus ideis & rationibus seipsum intelligit. Quæ uis autem per Dei lumen quotidie omnia cognoscamus, & ipsum quoque lumen sub tali aut tali rerum figura retulgens gradatim percipiamus, puram tamen Dei lucem ab ideis omnibus absolutam, & in suo fonte penitus infinitam, non prius uidebimus, quam eum mentis purissimæ statum adipiscamur, in quo lumen ipsum unico intuitu cunctarum simul idearum splendore: fulgens conueamur. Tunc (ut inquit præco ille ueritatis insignis Ioannes Euangelista) uidebimus Deum sicuti est, quia Deum cognoscimus ut Deum. Nunc enim formati hac idea uel illa, uidemus eum ut speciem hanc rerum aut illam. Quæuis & in hac uita secundum Ioannem Theologi filij Dei sint, quia per diuinas ideas quotidie reformantur, quarum idearum series ab eo uocatur ratio Dei, uita rerum omnium lumen mentium, non angelicarum modo, sed etiam humanarum. Humanarum inquam, omnium, quia ita illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, ut quicquid intelligit quisque, in ipso intelligat, & per ipsum, licet tenebrarum mentes ipsum non comprehendant, quia non agnoscunt se omnia uidere per ipsum. Iste quidem uocem diuini spiritus ubicunque uult spirantes audiunt, nesciunt autem unde uox illa ueniat, quousuetendat. Cum hæc Theologi præci cognoscere, philosophiæ studium semper cum religioſa pietate iunxerunt. Principio Zoroastri philosophia (ut testatur Plato) nihil erit aliud quam sapiens pietas cultusque diuinus. Mercurij quoque Trismegisti disputationes omnes à uotis incipiunt, & in sacrificia desinunt. Orphi etiam Aglaophemice philosophia in diuinis laudibus tota uersatur. Pythagoras à matutino hymnorum factorum cultu philosophiæ studia inchoabat. Plato non in dicendo solum, sed etiam in cogitando exordium à Deo præcipiebat in singulis, atque ipse semper exordiebatur à Deo. Sed redepromptum ad Pythagoram. Hic cum inuenisset latus longius trianguli illius quem rectangulum nominat, tantum posse quantum duo reliqua simul iuncta, hecatombem Deo simpliciter immolauit, utpote qui intelligebat nihil usquam ueri sine summæ ueritatis lumine posse uideri. Hinc denique fingitur Minerua sapientiæ dea solo Iouis capite nata. Hinc & illud: Ab Ioue principium Musæ, Iouis omnia plena.

Quæstio prima de ascensu ad Deum, quomodo mens in diuinum eleuetur ideam. Cap. 11.

TRes hic quæstiones subiunguntur. Prima, quo pacto mens in diuinum eleuetur ideam. Secunda, quam ob causam in eo statu Deum non uidere nequam animaduertamus.

Tertia, quo pacto hanc ipsam intelligentiam Deus nobis infundat assidue, quod Plato in superioribus affirmauit. Ad primam ita in præsentia respondemus. Quando phantasia excitata per hominis alicuius figuram uisum hauritam, simulachro formatum humano, tunc humanæ speciei formula quæ latebat in mentis arcanis, instigata conuolscat, & mentis siue rationis aciem actu format, quam formauerat habitu, formatio talis, uel intelligentiæ quedam ambigua est, uel ortus intelligentiæ. Postquam, ita satis formata est, hominis idea format, id est, ratio illa per quam Deus hominem generat. Ita uerò mens per formulam hominis ideæ quadrat humanæ, sicut cera quæ ab annulo figurata est, quando diligenter annulo admouetur, suo congruit exemplari. Illa ipsa quadratio, uera & distincta hominis intelligentiæ est. Ideo Plato in cōuiuio inquit animi diuinæ pulchritudinis amatorem, quando diuinas rationes attingit, tunc non amplius simulachra rerum, sed res ueras parere in seipso, partasque nutrire, familiarē Deo fieri, ac præ cæteris immortalē. Sed nullus hoc arcanum lucidius quam Ioannes Euangelista reuelasse uidetur, qui mentem hominis, quando uerum aliquid attingit, non dicit (ut solent alij) uidere rem aliquam ueram,

ueram, sed facere ueritatem, quia scilicet re ipsa assequitur, ut Deus qui ipsa ueritas est, quasi forma eius efficiatur. Tunc enim mens ideam induta sit ipsa ueritas rei illius quæ per talem est ideam creata. Quod omnes faciunt contemplantes, quos, inquit Ioannes, de plenitudine diuinæ rationis accipere, quia scilicet quisquis uerè contemplatur speciem aliquam rerum, accipit iam in se aliquam ex numero idearum, quarum plenitudo est ipsa diuina ratio. Consummati uerò Theologi mentem aurum appellat ignitum, quia sicut aurum formam induitur ignis per quam calescit, rarefcit & fulget, sic illa mēs induta diuinæ mentis ideas, per illas tum ueritatis lumine claret, tum bonitatis fomite flagrat. Paulus quoq; Apostolus mentem diuinorum contemplatorem affirmat tum quotidie renouari, tum in eandem cum Deo imaginem transformari, tum unum cum ipso spiritum fieri. Trismegistus similiter ait ex mēte pura & diuinitate quodammodo unum spiritum coalescere. Et Platonici omnes probant in rationibus contēplandis diuinam rationem tactu quodam mentis substantiali potius quàm imaginato tangi, unita remōq; mentis propriam, Deo rerum omnium unitati modo quodam inextimabili copulari. Quod Plato in Phædro & in Epinomide & alibi sæpe confirmat, præsertim quando in Phædro diuinorum ait contemplatorem a reliquis segregari, purgari profus, hære re Deo, impleri Deo & in Epinomide, animum contemplatione perfectum penes diuinam unitatem unum profus euadere. Idem in libris de Repub. censet.

*Questio secunda. Quam ob causam in eo statu Deum nos uidere nequaquam animad-
uertimus Cap. III.*

AD quæstionem secundam ita possumus respondere. Sicut oculus per speciem coloris formatus uidet colorem, speciem uerò per quam uidet, non cernit, sic for sitan intellectus quodammodo formatus idea, per hanc statim speciem ipsam naturalem intelligit, quæ per talem facta fuit ideam, ideam tamen ipsam nondum perspicuè intuetur, imò non agnoscit, licet intueatur. Fortè uerò sic accidit in contemplationis quadrationisq; initio, sed quando pergit in contemplando, congruitq; magis, ipsam quoq; ideam suspicit clarius, agnoscitq; sed ubi eam suspiciat, nondum discernit. Sicut enim pueri dum figuras suas in eo Solis fulgore qui ambit superficiem aque, prospiciunt, eas non in extrinseco lumine, sed in aque fundo se putant uidere, ita mens adhuc rudis, dum rationes rerū in sublimi uidet Deo, in se aut in rebus alijs uidere se putat, præsertim cum ratio rei naturalis in Deo, uerbi causa ratio aeris, non Deum referat profus ut Deum, & ut principium uniuersi solutū ac liberum, sed ut exemplar aeris, quo fit ut mens quando ratione ipsa diuini aeris circūfunditur, Deū intelligat non tanquam Deum, sed tanquam aërem, Deum nanq; uidet aëreum, id est, ad naturam aeris circūscriptum. Angeli uerò qui cunctis simul formantur ideis, per ipsam idearū omnium congregationem fontem uniuerse naturæ conspiciunt. Sic enim diuinæ substantiæ non ex quadam ipsius parte, ut nos, sed toti fermè seipfos insinuant. Idcirco ubi illas uideant, animaduertunt. Idem continget & nobis quando in Deum penitus reformabitur. Nunc uero non aliter in hac pene omnes decipimur, quàm plebei qui cum multa nocte ad Lunā uideant, aut se in lumine Lunæ uidere, cum tamen illud sit Solis lumē, quo etiā nocte uident. Sic ingrati homines lumine proprio & naturali uera se affirmant suspicere, quæ in lumine communi diuinoq; inspiciunt. Quod si globus ipse Solis aut non exoriretur atq; occideret, aut à nobis in sua illa figura nequaquam suspiceretur, ita nemo sciret unde lumen hoc mittatur in aërem quocuncta uidemus, sicut modo scit nemo unde lux demittatur in mentem qua cuncta discernimus, quia occultus est Deus, unde illa descendit. Descendit autem ita, ut sit intelligentiæ nostræ principium, medium, atque finis. Principium, quia sicut ipsius oculi unio à lumine externo fit tāquam uniuersali causa, ac etiam ascintilla quadam interiore inde accensa tanquam causa particulari, ita in nobis actus intelligendi ab ampla Dei mente pendet, & nostra. Medium uerò, quia in ipsa æternas discernimus rationes quæ in æternitate sunt solum Finis deniq; quia ipsum duntaxat cognoscimus. Nam æterna cuiusq; rei ratio, in ipsa æternitate nihil est aliud secundum essentiam quàm æternitas. Hic reuelatum diuinū i. lud Pla-

tonis nostri mysterium, quod in septimo de repub. legitur. Inquit enim Theologū idoneis demonstrationis fundamentis & gradibus ascendere usq; ad principium uniuersi, tangere ipsum atq; tenere adherentem semper his quæ adhærēt principio, quippe qui nullis sensibilibus rerum corporeis gradibus ad id contendat, sed ipsis speciebus per ipsas ad ipsas potius inuitatur, quousq; ad speciem finē uniuersi perueniat. Breuis horum uerborum explanatio erit huiusmodi. Theologus tum agendo tum disputando purgat à corporeis affectibus animam, segregat rationem à fallacibus rerum sensibilibus coniecturis, inuitat mentem ut ad ueritatem huiusmodi se gradibus conferat, speciebus, id est, insitit ab origine formulis, per species, id est, per formationem, quæ nobis prouenit ab ideis. Ad species, id est ad ipsas ideas & rerum naturalium species confiderandas. Quas species adhærere, inquit, Deo uniuersi principio, ipse enim fons est idearum, Theologi uerò mentem illis adhærere, id est, illis se formandam insinuare, per quæ insinuationem, inquit, Deum tangere, id est, diuina mente formari. Adiunxit & tenere Deum, duabus (ut puto) de causis. Tum quia mens ubi semel ita cœpit, totē nunquā talis uitæ statum pernitens intermittit, tum quia postquam mente diuina multis ex partibus iam mens nostra formata est diutius contemplando, incipit usque ad eō supra hominem sapere, ut se & per Deum, & Deum, & in Deo contemplari non nesciat. Vocata uero hic Deum nominibus pluribus, principium, finem, principium, quia ab ipso omnia, & quia ab ipso exordium sumit intelligentia. Finem, quia ad ipsum & intelligentia, & omnia terminantur. Speciem, tum quia ipse est actus qui res omnes dum ab ipso tanquam principio procedunt, format & facit, atque easdem dum ad eundem tanquam finem, conuertuntur, reformat & perficit. Tum quia ipso mens quæq; formatur dum intelligit ueritatem. Addidit Deo nomen quartum scilicet ipsum bonum, uel bonitatem ipsam. Propriū boni est, quod se diffundat, quod res alliciat, quod perficiat. Deus se diffundit res producendo, alliciat conuertendo, perficit formando procedentia, reformando conuersa. Ponit autem ipsum bonum supra mentem, & super essentiam. Super mentē scilicet eam quæ est inuisibilis oculis ueritatis sapax, audis bonitatis. Nam Deus non capax ueritatis dicitur, non cupidus bonitatis, sed est ipsa ueritas atq; bonitas. Potest autem secundum excellentiorem sensum uocari mens, tum quia diuina ueritas sui ipsius non est ignara, tum quia exuberantia quædam diuinæ bonitatis mentes inde effluunt plurimæ. Super essentiam quoque eam locatur Deus, quæ est ipsius esse subiectum. Quinetiam locatur super esse illud quod est actus essentia. Talis enim actus quia potentia passiuæ miscetur, impurus est, & infinitus. Vocatur tamen à Peripateticis esse quantum ipse est purus & absolutus actus, per quem omnes essentia actum esse suscipiunt. Plotinus autem & Proclus ipsum unum bonumq; super ens his rationibus collocat. Unius boniq; ipsius influxus latius sese propagat quam entis influxus. Materia siquidem informisq; potentia magis unius boniq; particeps est dicenda, quam entis. Siquidem esse fit per formam, materia uerò est informis, una tamen materia dicitur, & auid boni. Atq; hanc argumentationē à Dionysio Areopagita accepisse uidentur. Præterea quemadmodum non idem est multitudo atq; nihilum, ita non est idē ens ipsum atq; unum. Neque tamen pariter disposita sunt ens quidem hinc, & inde unum, ne duo rerum principia stultē ponantur. Neque rursus ens super unū, siquidem unum, particeps fieret entis, neque amplius unum, sed duo, id est unum simul ensq; foret. Sequitur igitur, ut super ens sit unum. Deniq; quanto simplicius quiddam significat unitas quam ens, in quo essentia & esse clauduntur, tanto magis primo rerum principio congruit. Neque segregari permittunt esse alicubi ab essentia, ne proprius actus usq; à propria potentia segregetur. Neque mirum cuiquam uideri uolunt quod principium rerum nomen uniuersum. Sic enim distinguunt. Aut nominandum est unitas, aut multitudo, aut ex utrisq; compositum. Sed non compositum, ne ab illo dependere cogatur, qui diuersa in unum conciliauit. Non multitudo unitatis expers, quia & ipsum omni uirtute, & uniuersum omni unione carere. Rursus in principio omnium ens esse debet potentia. Ergo si ipsius multitudo ipsa sit, quatenus in multitudinem quælibet laberentur, eatenus potentiora euaderent. Quoniam uerò quatenus ad unitatem accedunt, eatenus uasctiora sunt, atq; contra, sequitur ut principium rerum proprie sit unitas appellan-

appellandum. Denique cum unione quadam proprie singula fiant seruenturque, quis non uiderit, unitatem ipsam esse causam, omnia facientem atque seruantem: Item bonum omnia simpliciter appetunt, esse uero non simpliciter, sed bene esse duntaxat. Fortè etiam si bene esse omnino nequeant, esse non appetent, ut probat Olympiodorus, utpote quæ esse appetat gratia boni. Bonum igitur cum finis sit ultimus, nimirum primum omnium est principium. Si super ens existit, multo magis super uitam atque mentem. Quando uero unum bonumque dicunt, idem semper intelligunt. Sicut enim in ordine rerum bene esse in unione consistit, quoniam malum dissensionem & diuisione contingit, sic & sit per ordinem uniuersi idem est unum ipsum atque bonum, cuius splendor est pulchritudo, quæ nihil est aliud quam multarum rationalis ordo formarum in mente, anima, natura, materia, inde refulgens, supra quam pulchritudinem esse unum probant, quia ista composita sit. Rursus super eam esse bonum, quia omnia, & semper bonum appetunt, pulchritudinem uero sola quæ cognoscunt eam, & postquam eam nouerint. Item pulchritudinem gratia boni desideramus, sperantes uidelicet profuturam. Postremo bonum reuera habere uolumus, sæpe tamè nobis est factum, si palam pulchritudinem uideamur habere. Beati nimirum, quos uniuersi pulchritudo boni ipsius splendor, in ipsum bonum amore transformat, præsertim quia dum transformat in bonum, pariter reformat in unum, ideoque ipsi bono coniungit in unum. Siquidem ipsum unum bonumque, tanquam idem, & per omnia, & super & ista pariter dilatantur, pariterque ab omnibus etiam sine cognitione naturali desiderio appetuntur. Neque differre inter se tanquam duo quædam æqualiter disposita possunt, ne duo rerum principia sint. Neque unum super bonum esse potest, ne quid melius optabiliusque bono esse dicatur. Neque rursus bonum super unum, ne quod bonum dicitur, desinat esse bonum. Vnum ergo bonumque sunt penitus idem, quando æqualiter appetuntur, quemadmodum diuisione atque malum tanquam idem æqualiter fugiuntur. Beatus qui bono profusus unitur. Unitur autem non intellectuuali uirtute proprie. Hæc enim cum sit multiplex, atque infra intelligibile collocetur, neque congruit unitati, neque quod intelligibile, id est, ens uniuersum super eam inuenit, attingere potest. Adde quod cum unum bonumque instinctu quodam antecedente intelligentiam appetatur, consequens est ut tactu quodam super intelligentiam attingatur, tactu (ut ita loquar) unifico, per unitatem uidelicet nostram, quæ intelligentiam superat, animamque ipsam ipsi rerum omnium unitati bonitatique non imaginaria intelligentiæ copula, sed uera substantiæ ipsius unione coniungit, unde non leuis quædam & extrinseca parricularisque lætitia sequitur quasi uidentis bonum uel audientis, sed uehemens intrinseca uniuersalis uoluptas efficitur, quasi gustus tactusque intellectu superioris suauitatem ipsam intelligibili superiore gustantis iam penitus atque tangentis. Professio naturalis sitis liquorem appetit prius quam sensu sitire nos agnoscamus, ac postquam agnouimus, rursus appetimus. Appetitus qui sensum sequitur; imaginarius est, & a substantia nostra remotior, antecedens uero, substantiæ intimus. Quamobrem cum liquorem gustu consequimur, non sequentis proprie, sed antecedentis appetitus uirtute complectimur, & in substantiam nostram perfecte transferimus. Similiter non tam appetitio quæ metis actionem sequitur, quam quæ præcedit tanquam principium motus, motionis sine perfuitur, dum substantiæ conficit copulam, ideoque uotum sola penitus implet.

Quæstio tertia. Quo pacto Deus nobis intelligentiam infundit
assidue. Cap. IIII.

Sed hinc iam ad quæstionem tertiã descendamus. Hunc esse Platonis nostri sensum arbitror, quando scribit & intellectui scientiam, & intelligibilibus ueritatibus ab ipso bono infundi, quod uidelicet beneficis ille, & uiuificis actus omnium, qui Deus est, ambit opera sua semper, ac se inserit uniuersis. Potissimum uero lucens in mentis arcibus, tum eius acie purgat, acuit, illustrat, accendit assidue, tum formulas insitas menti uiuificat, ita ut quotiens curis uacui animam ad ueritatis indaginem applicamus, formulæ illæ Deo uiuificatè uiuaciores effectæ, promptius palam erumpant,

pant, ac mentis acies Deo irradiante succensa, lucidius ardentiusq; inspicit. Vbi ad ipsum intelligendi actum Deus se habet tanquam agens primum atque commune, formula tanquam agens proprium atq; secundum, simulachrum tanquam incitamentum, mens tenet materiae locum. Sed hanc rem exemplo consideremus, ut plantis uideamus, qua ratione actus intelligendi in nos descendit ex Deo. Si Deus ad creandam mentis ideam in se uigentem, mentem nostram temperat procreando, & secum maxime configurat, atque ex lyra in lyram similiter temperatam motus sonusq; transit, quid mirum est sonante diuina mente intelligendo mentem hominis consonare? Efficit faber aliquis specula mille his factis dispositisq; in ordinem sese obijcit. La mille speculis mille fabri resulant imagines. Mouet quandoque faber seipsum hunc in modum, ut oculum suum ad reliqua membra sua circumspicienda conuertat, & membra pro uiribus conuertat ad oculum. Hos motus imagines in speculis imitantur. Ad motum uiuentis oculi imaginarij cuncti mouentur, ad motum membrorum uiuentium, imaginaria membra. Similiter Deus animas procreat, deinde his sese obijcit tanquam speculis, per quam obiectio nem in singulis imagines sunt Dei. Quae quidem imagines mentes ipsae sunt animarum, ita ut mentes tuum multae sint, quia multae sunt animae in quibus sunt, tum una cunctae, quia unus est Deus quem referunt. Mens autem quaeq; per uim intelligendi uim Dei referit. Ideas concipientem, per formulas autem refert ideas. Hinc etiam propheticum illud quod supra tetigimus, aperitur. Signatum est super nos lumen uultus tui Domine, & in lumine tuo uidebimus lumen. Nempe Deus per uim suam fecundam qua ideas concipit discernendo, uim praestat seruataq; menti per quam ideas attingat intelligendo. Iterum Deus per ideas ipsas iam conceptas, & ratione discretas, imprimit & seruat menti formulas idearum. Ad Dei motum id est ad actum Dei, continuus fit motus in mentibus. Quoniam pactor' Vis quae in Deo est, ideas concipiens, ad ipsas quodammodo se se fert ideas, ideas ad eam uim mutuo se reflectunt. Interea concordia quadam temperatione contingit, ut uis intelligendi in hominis mente, si expedita sit, in Deumque erecta, se uertat ad formulas, & formulae ad uim conuertantur intelligendi. Atque ita mentis actus mirabili consonantia Dei actus perpetuo imitantur. Quoniam uero uultus in speculo quando uidetur aspiciere uultum unde manat, reuera potius aspicitur quam aspiciat. Ideo Paulus Apostolus ait: Cum Deum cognoueritis, imò cogniti sitis à Deo. Sic igitur superior animae nostrae uultus, diuini uultus imitatio à Platonicis nominatur, usque adeo ut Plotinus Theodoruscq; Asinius & Iamblichus censuerint illam hominis mentem quae non humana est sed diuina, in mundo intelligibili uiuere & operari continue per continuum intuitum idearum. Mouerunt autem Plotinum Theodoruscq; & Iamblichum ad hoc duae potissimum rationes. Prima, Animae suprema mens quia secundum se intellectualis essentia est, ideo intelligit per essentiam, sicut per essentiam ignis calet, & aqua friget, licet potentia animae mente inferior per essentiam non intelligat. Itaq; sicut ignis semper calet, ita mens semper intelligit. Obiecta uero intelligentiae sunt species ipsae rerum aeternae. At intellectus intelligendo non obiectorum simulachris fallacibus haeret, sed ut uere intelligat, ipsis unitur obiectis. Ergo mens semper est aeternis speciebus unita, quo fit ut sedulo ad eam colat aeternitatis. Huc illud Iamblichi tendit. Intellectus nostri esse non est aliud quam intelligere numina. Putat enim sicut idem actus est, quo & Sol Lunam illuminat, & Luna inde illuminatur, respicitq; luminis similitudine Solem, ita eundem esse actum quo & diuina mens creat illuminatq; mentem nostram, & nostra creatur illuminatq; inde, & intuitu illuc quodam naturali conuertitur. Similiter imago in speculo eodem actu uultum respicit, quo à uultu aspicitur. Et sicut aspiciendo fit, ita respiciendo seruatur. Eadem est animae ad Deum similitudo.

Secunda ratio talis. Rationalis anima à mente diuina fit, & iungitur corpori, atque inter mentem & corpus obrinet medium. Si solum haereret menti, uitam corpori non tribueret. Si solum haereret corpori, intelligeret utiq; nihil. Ergo haeret menti simul & corpori, sicut linea quae centrum tangit simul atq; circumferentiam, sicut Solis lumen Soli coniunctum est simul, diffusumq; per aërem. Atqui ut anima rationalis se habet ad corpus, sic mens ad animam se habet rationalem. Sed uita ipsa corporalis nihil aliud est quam actus continuus animae transfusus in corporis huius complexione, ab anima non recedens.

igitur intellectualis animæ uita nihil est aliud quàm intellectus diuini perennis actus, an-
 nexus animæ, non solutus à Deo. Et sicut anima uitæ corporali semina inserit rerum ge-
 nerandarum, ita Deus animæ cognoscendarum accendit igniculos. Vita corporalis est
 animæ rationalis simulachrum. Intellectualis animæ uita simulachrum est uitæ mentis
 diuinæ. Corporali uitæ præsidet infima pars animæ, quæ est potètia nutriendi. Si hæc infi-
 ma pars quæ corpori iungitur, agit semper, & ipso suo esse quodammodo operatur, mul-
 to magis suprema potètia, quæ ualidior est, quia suo fonti hæret propinquior, operatur
 semper, & per esse suum quodammodo operatur. Agit autem circa mentem, unde es-
 fluit proxime. A mente enim solum mens effluit. Mens autem quæ supra nos est, quia
 purus intellectus est, puro intelligibili pacitur, id est pura fruitur ueritate. Eadè nostra
 mens assidue uescitur, si epulis superioris mentis accumbit. Nec iniuria intelligentiam
 in anima essentialem perpetuamque locamus, quia ex eo est in anima, quod cõuenit cum
 perpetuis eius essentæ causis. Et licet animæ ingenuus est appetitus boni perpetuus at-
 que essentialis, ita & ipsius ueri naturalis essentialisque incuitus, siue tactus aliquis poti-
 us, ut lamblicus uerbis utar. Tactus, inquam, omni cognitione discursusque prior atque præ-
 stantior. Huiusmodi sententiam hac insuper ratione diuinus lamblicus confirmauit, quòd
 quemadmodum temporalia contingentiaque per temporalem cõtingentemque cognitio-
 nem attingimus, ita oportet necessaria & aeterna per essentialem & perpetuam attinge-
 re notionem, quæ non aliter inquisitionem nostram antecedit, quàm status motu. Tem-
 poralis uerò cognitio ita inquisitionem sequitur, ut contingens effectus motu sequitur
 ac tempus. Putant autem diuinum ipsum mentis actum, qui quodam incuitu & quasi
 tactu diuinorum sit, propter actiones inferiores non intermittere in seipso, quam-
 uis quod ad animaduersionem pertinet, in uiribus inferioribus intermitteratur, atque actus
 intellectus rationalis, uel rationis intellectualis, qui discursione fiunt, propter operatio-
 nes inferiores soleant intermittere, atque econuerso. Verum cur non animaduertimus tam
 mirabile nostræ illius diuinæ mentis spectaculum? Forsitan quia propter continuam spẽ-
 ctandi consuetudinem admirari & animaduertere desueuimus. Aut quia mediæ uires
 animæ, ratio uidelicet & phantasia, cum sint ut plurimum ad negotia uitæ procliuiores,
 mentis illius opera non clarè persentiunt, sicut quando oculus præsens aliquid aspicit,
 phantasia tamen in alijs occupata, quod oculus uideat non agnoscit. Sed quando mediæ
 uires agunt oculum, deflunt in eas intellectualis speculationis illius scintilla uelut in spe-
 culum. Unde & uera ratiocinatio nascitur ex intelligentia uera, & humana intelligen-
 tia ex diuina. Neque mirum est aliquid in mente illa fieri quod nequaquam persentiamus.
 Nihil enim animaduertimus nisi quod in medias transit uires. Ideo licet sepe uis concu-
 piscendi surriat atque sitiatur, non prius tamen hoc animaduertimus quàm in phantasia transeat
 talis passionis intentio. Nonne nutriendi uirtus assidue agit? Assiduam tamen actionem
 eius haudquaquam perpendimus, itaque neque perpetuam mentis intelligentiam. Neque
 ex hoc est intelligentia illa debilis, quod intelligere nequaquam nos agnoscamus, imò
 est potius uehementior. Sæpe enim dum canimus aut currimus, canere nos aut currere
 nequaquam excogitamus, atque ex hoc attentius operamur. Animaduersio enim actionis
 intentionem distrahit animæ, ac minuit actionem. Tyrones in qualibet arte opera eius
 artis sine attentione non agunt, ueterani autem etiam si non attendant, habitu quodam &
 quasi natura operantur. Quid prohibet talem esse continuam mentis intelligentiam?
 Quoniam uerò lumen luminis iunctum, sine confusione conspirat in unum (nam & ubique
 sunt ambo, & alterum secerni potest ab altero) efficitur ut mentes hominum menti diui-
 næ coniunctæ, unum quodammodo fiant cum mente diuina, & unum inuicem, neque ta-
 men inter se confundantur, non aliter ac multæ lineæ à circumferentia in centrum reflexæ,
 per puncta sua medium circuli tangunt punctum, ibique unum quodammodo sit lineæ
 cuiusque punctum cum puncto circuli medio. Vnum quoque quodammodo sunt puncta
 inuicem singula, & quæ non discernit situs aut tempus, ratio tamen ipsa discernit, quem-
 admodum plurimæ uotiones in mente tum inuicem, tum menti absque ulla confusione
 coniunctæ. Profectò sicut sphaeræ minores intra maiorem sphaeram, centri sui centrum
 maioris attingunt, ita mentes quasi minores intelligibilibus mundi sphaeræ sub bonitate di-
 uina comprehensæ tanquam ipsa maiori, sub ipsaque reuolutæ proprie per centra sua,

id est, per unitates suas intellectibus suis præstantiores, unitati diuine tanquam vniuersi centro se copulant. Ac si forte disiunguntur circuli, disiunguntur & centra, utpote que unita fuerant potius quam confusa. Disiungi uerò nunquam uult Plotinus, ne æternæ mentium spheræ minus unitatæ permaneant cum spherâ ipsarum summa, quam temporales utilisibilis mundi spheræ cum spherâ maiori. Sed hoc ipse uiderit. Nos autem ad institutum ordinem reuertamur. Ex ijs omnibus quæ ex Platonis & Plotini fontibus hauimus, concluditur, hominis mentem ad mentem diuinam in ipsa sua intelligentia ferre comparari, quemadmodum materia comparatur ad formam. Sanè si meas nostræ quotidie formatur diuinæ mentis ideis, per quæ illas opus proprium agit, quis non uideat mentem nostram subire diuinam, ceu materia subit formam, nec aliter se habere ad diuinas formas, quam materiam primam ad naturales? Vnde non minus immortalis debeat esse quam illa, præsertim quia quanto mens purior est & simplicior corporibus atque animis, & ob hoc magis est una, tanto ex duobus illis mentibus unâ congregentibus arctior prouenit copula quam prouenire soleat, aut ex quibuslibet rebus corporalibus una mixtis, aut ex animis intuitum cõcurrentibus, aut ex anima cum corpore coeunte. Auger huius copulæ nodum, quod Deus ipsa unitas est, & ipsa bonitas. Et cû per unitatis uim, rerum omnium copula uniat, per uim quoque bonitatis ubique attractio fiat & propinquatio, nusquam unio uerior prouenit, quam ubi mens cum diuinitate cõspirat. Item si Deus menti ab ipso proximæ, perpetuoque emananti, infinita tum puritatis tenuitate inrus illabitur, tum uirtutis amplitudine eam penitus implet, partesque mentis quasi iuncturas, ipse tanquam neruus, connectit intrinsicus intuitu, et ad totam, totamque essentiam ipse uelut nodus intimus eû esse deuincit, ideoque interior menti est quam ipsa sibi, quid mirum est Deum ipsi in ipsius intelligentia uniri tanquam formam? postquam in essentia & uita iam unitus est plusquam forma? Signum illius unionis hoc est præcipuum, quod per ueram intelligentiam intima substantia rei semper inspicitur, utpote quæ in rei ideam profundius penetrauerit, quam aut uisus in coloris speciem, aut in coloris simulachrum phantasia, cum sensus & phantasia rerum superficies duntaxat attingant. Ideo Mercurius inquit ex diuinitatis & mentis conspiratione unum spiritum coalescere. Et Ioannis Theologia docet contemplatores diuinæ rationis in unum cum ipsa ita consummari, sicut ipse unita est Deo. Nempe si in genere corporalium tanta est unio, ut materia (quæ ultimus eorum est terminus) unum quiddam efficiatur non solum cum medijs omnibus, uerum etiam cum supremo generis corporalis, quis negabit equali saltem esse in genere intellectualium unionem, ut mens humana, quamuis ultimus illorum terminus sit, cum omnibus tamen intellectualibus formis, ac etiam cum suprema unum aliquid fiat? Non fit autem ex animo ac Deo tertia quædam natura à tertio aliquo componente utrunque inuicem, & ad tertium actum dirigente utrunque, sicuti fit in naturalium rerum compositione, sed quia in animo contemplante Deus & primus motor est, & formator ultimus, ideo totus actus est Deus, quo quidem actu & ipse semper est Deus, & animus fit saltem quandoque diuinus. Et sicut natura per naturalem motum tradit materiæ formarum ordinem, sic Deus per diuinam mortalemque uitam tradit menti perspicuam formarum possessionem, ut eidem diuina immortalisque competat uita, cui diuina immortalisque intelligentia conuenit. Atque ut materia, licet sub inferioribus fluat formis, tamen sublimibus (ut quidam putant) quiescit semper, ita mens hominis, quamuis per sensibiles imaginariasque perfluat formas, potest tamen sub diuinis quandoque in æternum quiescere, quod etiam modo facit, ut uult Plotinus, & Iamblichus, & Theodorus, ut quemadmodum materiam perficit semper quantitatis interminata dimensio, sic mentem diuinæ amplitudinis uirtus immensa per huius uim in huius luce, ad huius finem mens continue æternis formatur ideis. Et quia per congruentiam formatio omnis efficitur, non potest subiectum hoc esse mortale, quod formis continue formatur æternis. Si incorruptibilis est materia prima, in quam formæ quædam penetrant sempiternæ, quamuis ipsa non penetret in illas, nonne immortalis quoque mens erit, quæ non modo penetratur ab illis, sed & penetrat cognoscendo, & reflectitur in eas agnoscendo? Præterea ubi prima mens est, ibi uita prima, quoniam mens est reflexio uitæ in esse suum.

Vbi uita prima, sibi & esse prius, quoniam uita est primus & intimus ipsius esse motus. Perfecto Deus prout per se existit, & uerè id quod existit perpetuè permanet, primū apud multos esse uocatur. Prout non torpet ocio, sed operatur assiduè secum, uita dicitur. Prout actus est talis, qui nō effluit extra, sed refluit in seipsum, mens appellatur. Nā ea reflexione seipsum animaduertit. Quoniam uerò quod est in genere aliquo su. mīnī, nihil contrarij generis aut immixtum habet, aut proximum, sit ut necq; prima mens uel in se uel iuxta seipsam demēs aliquid patiatur, necq; prima uita mortale quicquam, necq; primum esse aliquid in nihilum ruiturum, necq; prima unitas aliquid dissolubile, neque prima bonitas aliquid morbo subiectum. Quare mens quæ menti iungitur prime, sicut in ea coniunctione nihil reseruat demētix, sic mortale nihil admittit aut peribile, aut dissolubile, morboſe subiectum, quia per mentem primā primæ quoq; uitæ copulatur, & esse primo, similitq; unitati & bonitati. Quid mirum si intellectualis uita propter congressum cum prima uita, immortalis permaneat, cum cœlestia corpora (ut uolunt Platonici) per se quidem dissolubilia sint, quia & mobilia & composita siue ex naturis pluribus siue partibus, ex eo tamen indissoluta perdurent, quòd nullo alio corpore interiecto immortalis animæ copulantur, quæ uerò per aliud medium dissoluūtur, qualia sunt corpora ex pluribus elementis composita, quæ immortalem animam (ut Magi tradunt) per corpus cœleste suscipiunt.

Confirmatio superioris rationis prima per uisum.

Cap. V.

A Nimas hominū de corporibus in corpora transmigrare, & præcedentis uitæ artes in sequentibus recordari, Plato non suo sensu tractauit, sed ex quorundam Aegyptiorum opinione recensuit, quo. um opinionem Augustinus Aurelius reprobauit. Quod autem anima hominis ab ipso suo formatore formis rerū insīgnita descendat, atq; his formis non sufficienter rerū substantias comprehendat, sed per eamquam præparationes id eis reformata comprehendere ualeat, hoc inquam, et Plato ex mente propria saepe affirmasse uidetur, & Augustinus summopere comprobasse. Ego per Augustini uestigia gradientes, ad superioris sententiæ confirmationem iterū contendamus. Procedamus aut triplici calle, uisu, auditu, & ratione. Visu primo, hunc in modum. Anima qua uiuunt corpora, omnibus corporibus potior est, quia uitam dat corporibus. Hac profecto, quæ sensum habet, excellentior est. At uerò in animo humano quiddā præstantius est, non dico quo sentit sensibilia, sed quo de sensibilibus iudicat. Iam uerò illud uidere facile est, præstantiorem esse rem iudicem illa de qua iudicatur, necq; iudicat. Non solū autē rationalis uita de sensibilibus, sed de ipsis quoq; sensibus iudicat, ut cur in aqua remittit fractum oporteat apparere, cū rectus sit, & cur ita per oculos sentiri necesse sit. Nam ipse aspectus oculorum renunciare id potest, iudicare autem nullo modo. Igitur rationalis uita sensuali præstat. Itaq; si ratio secunā seipsam iudicat, iam nulla est natura præstantior. Sed quia clarum est eam esse mutabilem, quando nūc imperita, nunc perita inuenitur, tanto autem melius iudicat, quanto est peritior, & tanto peritior, quanto alicuius artis, uel disciplinæ, uel sapientiæ est particeps, ipsius artis natura querenda est. Necq; nunc artem intelligi uolo, quæ notatur experiendo, sed quæ ratiocinando indagatur. Sed certè querendum est, cur nos offendat si duabus fenestris nō supra inuicem, sed iuxta inuicē locatis, una earum maior, altera minor sit, cum æquales esse potuerint, si uerò super inuicem fuerint, ambæq; dimidio quamuis impares, non ita offendat illa inæqualitas, & cur non multum curemus quanto sit una earum aut maior aut minor, quia duæ sunt, in tribus aut sensus ipse uidetur expetere ut impares non sint, aut inter maximam & minimam ita sit media, ut tanto præcedat minorē, quanto à maiore præceditur. Ita em̄ primò quasi natura ipsa consulitur quid probet. Vbi potissimū notandum est, que madmodū quod solum inspectum minus displicuit, in melioris cōparatione respuatur. Ita reperitur nihil esse aliud artem uulgarem, nisi rerum expertarū plationemq; memoriam, usu quodam corporis atq; operationis adiuncto, quo sic eas, iudicare quidem de operibus possis, quo multo est excellentius, quamuis operari artificia

ciosa non possis. Sed cum in omnibus artibus cōuenientia placeat, qua una seruata pulchra sunt omnia, ipsa uerò conuenientia equalitatem unitatemq; appetat, uel similitudine parium partium, uel gradatione disparium, quis est qui summam equalitatem uel similitudinem in corporibus inueniat, audeatq; dicere, cū diligenter considerauerit, quodlibet corpus uerè ac simpliciter unum esse, cum omnia uel de specie in speciebus, uel de loco in locum transeundo mutantur, & partibus consent sua loca obtinentibus, per quæ in spatia diuersa diuiditur. Porro ipsa uera æqualitas ac similitudo, atq; ipsa uera & prima unitas, nullo sensu sed mente intellecta conspicitur. Vnde enim qualiscunq; appetitur in corporibus æqualitas, aut unde conuinceretur longè plurimum differre à perfecta, nisi ea quæ perfecta est mente uideretur? Et cū omnia quæ sensibiliter pulchra sunt, siue natura edita, siue artibus elaborata, locis & tēporibus pulchra sint, ut corpus, & corporis motus, illa æqualitas & unitas menti tantummodo cognita, secundum quam de corporea pulchritudine sensu internuncio iudicatur, nec loco tumida est, nec instabilis tempore. Non enim rectè dici potest secundum eam iudicari rotundū templum, & nō secundum eā rotundum uasculum, aut rotundum denarium. Similiter in temporibus atq; in motibus corporum ridiculè dicitur secundū eam iudicari æquales annos, & non secundum eam æquales menses. Sed siue per hæc spatia, siue per horas, siue per breuiora momenta conuenienter moueatur aliquid, eadem una & incommutabili æqualitate iudicatur. Quòd si minor a & maiora spatia figuratum atq; motionum per eandem legē parilitatis uel similitudinis uel congruentiæ iudicantur, ipsa lex maior est ijs omnibus, sed potentia, cæterum spatio aut loci aut temporis, nec maior, nec minor. Quòd si maior esset, non secundum totam iudicaremus minima, si autem minor esset, nō secundū eam iudicaremus maiora. Nūc uerò cum per totam quadraturæ legem iudicaretur & forum quadratum, & lapis quadratus, rursus si per totam æqualitatis legem iudicentur cōuenire sibi motus pedū currentis formicæ, & per eam gradientis elephantis, quis eam dubitet locorum interuallis ac temporum nec maiorem esse nec minorē? cum potentia luberet omnia. Hæc autem lex omnium artium cum sit omnino incōmutabilis, mens uerò humana cui talem legem uidere cōcessum est, mutabilitatem pati possit erroris, factis apparet supra mentem nostram esse legem, quæ ueritas dicitur. Nec iam illud ambigendum est, incommutabilem naturam quæ supra rationalem animam sit, Deum esse, & ibi esse primam uitam & primam essentiam, ubi est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis ueritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars omnipotentis artificis. Itaq; cum se anima sentiat nec corporum speciem motumq; iudicari secundū seipsam, simul oportet agnoscat præstare suam naturam ei naturæ de qua iudicat, præstare autē sibi eam naturam secundum quam iudicat, & de qua iudicare nullo modo potest. Possum enim dicere quare similia sibi ex utraq; parte responderem membra cuiusq; corporis debeant, quia summa æqualitate delector, quā non oculis sed mente contueor. Quapropter tantō meliora esse iudico quæ oculis cerno, quanto pro sua natura uiciniora sunt ijs quæ animo intelligo. Quare autem illa ita sint, nullus potest dicere, nec ita esse debere quisquam sobriè dixerit, quasi possint esse non ita. Quare autē nobis placeant, & cur ea quando melius sapimus, uehementissimè diligamus, nec id quisquam quidem, si ea rite intelligit, dicere audebit. Ut enim nos & omnes animæ rationales secundum ueritatem de inferioribus rectè iudicamus, sic de nobis quando eidem coheremus, sola ipsa ueritas iudicat, de ipsa uerò nec iudicat pater. Nec enim minus est quàm ipse. Et ideo quæ pater iudicat, per ipsam iudicat. Omnia enim quæ appetunt unitatem, hanc habent regulam, uel formam, uel exemplum, quoniam eius similitudinem sola, à quo esse accipit, impleuit. Mens omnia iudicat, quia super omnia est, quando cum Deo est. Cum illo est autem, quando purissimè intelligit, & tota charitate quod intelligit, diligit. Ita etiam quantum potest lex ipsa, & ipsa fit per quā iudicat omnia, & de qua iudicat, e nullus potest. Sicut in istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicant quando eas instituant, tamen cum fuerint institutæ atq; firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed per ipsas. Conditor autem legum temporalium, si uir bonus est, & sapiens, illā ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, ut per eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore iubendum uetandumq; discernat. Aeternam igitur legem

mundis animis fas est agnoscere, iudicare fas non est. Sanè secundum ipsam de animo & corpore iudicare possumus, hic minus actus, aut minus uehemens est quàm debuit, hoc minus candidum est quàm debuit. De ipsa uerò lege nullo modo quis iudicat. Cum enim quis dixerit aeterna temporalibus esse potiora, aut sepe: & tria esse decem, nemo dicit ita esse debuisse, sed tantum ita est, agnoscens, non ut examinatus corrigit, sed tanquam inueniens delectatur. Sed multis in his est humana delectatio, nec uolunt tendere ad superiora, ut iudicentur cur ista sensibilia placeant. Itaque si quæram aut artifice, uno arcu constructo, cur alterum parem contra in alteram partem moliat: respondebit, credo. Ut paria paribus ædificij membra respondeant. Porro si pergami quærere, id ipsum cur eligat, dicit hoc decere, hoc esse pulchrum, hoc delectare cerneres, nihil audebit amplius inclinatus enim recumbit oculis, & unde pendat, non intelligit. At ego uirū intrinsecus oculatum, & indiuisibiliter uidentem non delinam commoneere cur ista placeant, ut iudex esse audeat ipsius delectationis humana. Ita enim superfertur illi, nec ab ea tenetur, dum non secundum ipsam, sed ipsam iudicat. Et prius quæram, utrum ideo pulchra sint, quia delectant, an ideo delectant, quia pulchra sint. Quæram ergo deinceps, quare sint pulchra, & si titubabit, subsiciam. Vtrum ideo, quia similes sibi partes sunt, & aliqua copulatione ad unam cōuenientiam rediguntur? Quod cum ita esse compererit, interrogabo, utrum hanc ipsam unitatem quam conuincuntur appetere, summe impleant, aut longè infra iaceant, et eam quodammodo mentiantur. Quod si ita est, nam quis nō admonitus uideat, neque ullam speciem, neque ullum omnino esse corpus, quod non habeat unitatis qualecunque uestigium? Neque quantum uis pulcherrimū corpus, cum interuallis locorum nec esset aliud alibi habeat, posse assequi eam quam sequitur unitatem, flagitabo ut respondeat ipse ubi uideat unitatē hanc, aut unde uideat. Quam si non uideret, unde cognosceret, & quid imitaretur corporum species? & quid implere non posset? Nunc uerò cum dicitur corporibus, uos quidem nisi aliqua unitas cōtineret, nihil essetis. Sed rursus si uos essetis, ipsa unitas, corpora non essetis, rectè dicitur. Vnde igitur uolunt istam unitatem, secundū quam iudicatis corpora? Quam nisi uideres, iudicare nō posses quod eam non implent. Si autem ijs corporeis oculis eam uideres, nō uerè diceres, quanquā eius uestigio teneantur, longè tamen ab ea distare. Nam ijs oculis non nisi corporalia uides, mente igitur uidemus eam. Sed ubi uidemus? Si hoc loco esset ubi corpus nostrū est, non eam uideret qui hoc modo in Oriente de corporibus iudicat. Non ergo isto cōtinetur loco. Et cum adest ubique, iudicanti nusquam est per spatia locorum, & per potentiam nusquam nō est. Cum anima multis illusionibus phantasmatum hinc inde perturbantium concitatur, & tamen falsa hæc esse agnoscit, ubi est uerum quod mente conspicitur: illa lux uera est, qua hæc omnia non esse uera cognoscis, per hanc illud unum uides, quo iudicas unū esse quicquid aliud uides, nec tamen hoc esse quod illud est quicquid uides mutabile. Præterea quare in corporis uoluptate quid te delectat, nihil aliud inuenies quàm conuenientiam. Nam si resistentia uel discrepantia pariunt dolorem, cōuenientia pariunt uoluptatem. Agnosce igitur quæ sit summa conuenientia. Noli foras ire. In te ipsum redi. In interiore homine habitat ueritas. Et si tuam naturam mutabilem inuenieris, transcendite ipsum. Sed uemento cum te transcenderis, ratiocinantē animā te transcendere. Illuc ergo tende, unde ipsum lumen rationis accenditur. Quod enim per te nō omnis bonus ratiocinator, nisi ad ueritatē, cum ad se ipsa ueritas non utique ratiocinatio perueniat, sed quod ratiocinantes appetunt, ipsa sit? Et cum disputant ambo uidemus uerū esse quod dicis, & ambo uidemus uerum esse quod dico, ubi quæso hoc uidemus? Hoc utique nec ego in te, nec tu in me, sed ambo in ipsa quæ super mentes nostras est incommutabilis ueritate uidemus. Ibi sanè formam ipsam secundum quam hæc temporalia facta sunt, uisus mentis aspicimus, atque inde conceptam rerum ueritatem & notitiam tanquam uerbum apud nos habemus. Vide ibi conuenientiam qua superior esse nō potest, & ipse conueniunt eam. Confitere te non esse quod ipsa est. Si quidem se ipsa non querit. Tu autem quare uenisti ad eam uenisti, non locorum spatium, sed mentis affectu, ut interior homo cū suo inhabitatore spiritali uoluptate conueniat. Aut si non cernis quæ dico, & an uera sint dubitas, cerne saltem utrum de ijs te dubitare non dubites. Et si cer-

tum est, te esse dubitantem, quare unde sit certum. A lumine, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, quod ijs oculis uideri non potest, nec illis quibus phantasmata cogitantur, sed illis quibus ipsis phantasmatis dicitur, non estis uos quod ego quero, neque illud estis, unde ego uos ordino. Et quod mihi inter uos sedum occurrit improbo, quod pulchrum, approbo, cum pulchrius sit illud unde improbo & approbo, quare hoc ipsum magis approbo, & non solum uobis, sed illis omnibus corporibus unde uos hausi, antepono. Vbi uidentur hec, tibi est lumen sine spatio locorum & temporum, & sine ullo spatio talium phantasmate. Nunquid ista ex aliqua parte corrumpi possunt, etiam si omnis ratiocinator intereat. Non enim ratiocinatio talia facit, sed inuenit, ergo antequam inueniantur, in se manent, & cum inueniuntur, nos inuouant. Ita rehaesit interior homo, & exterior corrumpitur de die in diem. Inter mentem nostram, qua illum intelligimus patrem & ueritatem, id est, lucem interiorem per quam illi intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoque ueritatem nulla ex parte dissimilem in ipso & cum ipso ueneremur, quare forma est omnium quare ab uno facta sunt, & ad unum nituntur. Unde apparet per hanc formam facta esse omnia, quare sola implet quod appetunt omnia.

Secunda confirmatio per auditum secundum Augustinum.

Cap. VI.

HActenus per ea quare aspectu percipiuntur, duce Augustino ed peruenimus, ut inueniremus mentem nostram diuina mente formari. Deinceps duce eodem, per ea quare audiuntur, ad idem proficiscamur. In sonis concinnis est aliquis numerus, hinc & in actu sentiendi certus fit numerus, quia numerosus sonus nullo modo sentitur. Est & numerus aliquis in ipsa sensus natura. Non enim aliter aut mulceretur sonorum concinnitas, aut absurditate offenderetur. Id ipsum ergo quicquid est, quo aut annuimus, aut abhorremus, non ratione sed natura, cum aliquid sonet, ipsius sensus numerum uoco. Non enim tunc fit in auribus meis cum sonum audio, hanc uis approbandi & improbandi. Aures quippe non aliter bonis sonis quam malis patent. Vide potius ne ista duo sint minime confundenda. Nam si uersus quilibet modo correptus, modo productus pronuncietur, spatium temporis non idem teneat necesse est, quamuis eadem pedum ratione seruata. Ut ergo ipso suo genere aures mulceat, illa uis facit qua concinna adfuit, & absurda respicimus. Ut autem breviori tempore sentiat, celerius quam cum tardius promitur, non interest aliquid nisi quandiu aures tangantur sono. Affectio ergo hanc aurium, cum tanguntur sono, nullo modo talis est ac si non tangantur. Ut autem differt audire ab eo quod est non audire, ita differt hanc uocem audire, ab eo quod est alteram audire. Hanc igitur affectio nec ultra porrigitur, nec infra cohibetur, quare est mensura eius soni qui eam facit. Altera est ergo in lambo, altera in Tribracho, productior in productiore lambo, correptior in correptiore, nulla in silentio. Quod si in numerosa uoce fit, etiam ipsa numerosa sit necesse est, neque esse possit cum abest effectus eius sonus. Similis est enim uestigio in aqua impresso, quod neque ante formatur quam corpus impresseris, neque remanet cum detraxeris. Naturalis autem illa uis & iudiciaria quare auribus adest, non desinit esse in silentio, nec nobis eam sonus insent, sed ab ea potius sonus probandus siue improbandus excipitur. Quis negauerit in anima esse uim numerorum, cum anima hos numeros agat quos in uenarum pulsi inuenimus & reciprocis spiritibus. Cum aliquando correptus siue productus, dum seruam temporum legi, qua simplo ad duplum pedes conueniunt, uersum pronuncio, nulla fraude in dicitur tui sensus offendo. At qui sonus ille qui correptioribus, & quasi fugacioribus syllabis editur, non potest plus temporis occupare quam sonat. Iudiciales autem illi numeri si in uinculo temporis in tanto spatio teneantur, quanto isti sonantes digesti sunt, non possent ad eorum sonantium, qui paulo productus eadem iambica lege funduntur, aspicere iudicium. Hos igitur mora temporum qui iudicando president, illa non tenet. Sed si nulla teneantur, quantumlibet productus competentibus interualis, et inuicem respondentibus iambicos proferre sonos, nihilominus ad iudicandum adhibentur. Nunc uero si gederem

#ederem unam syllabam quanta mora peraguntur (ne multum dicam) tres passus ince-
 dentis, & aliam duplo, atq; ita deinceps tam longos iambos ordinare simpli & dupli, lex
 illa nihilominus seruetur, nec tamen naturale illud iudicium ijs dimensionibus appro-
 bandis adhibere possemus. Tenentur ergo & iudiciales nonnullis finibus temporalium
 spatorum, quos iudicando excedere nequeunt, & quicquid excedit hae spatia, non as-
 sequuntur ut iudicent. Temperant tamen isti singulas actiones. Quod em nos uel am-
 bulantes ab imparibus passibus, uel percipientes ab imparibus interuallis plagarum, uel
 edentes ab imparibus molarum motibus, scalpentes deniq; ab imparibus unguium du-
 ctibus, & quod nos in qualibet attentione agendi aliquid per corporis membra ab impari-
 bus motibus re frenat & cohibet, & quandam parilitatem tacite imperat, id ipsum est iu-
 dicialia nescio quid, quod facit ut homines sensum ac delectum habeant pulchritudinis
 & decoris magis q; bestia quae ad quaelibet sua incantata sedanda passiois corpora.
 haec causa praecipitatur, non pulchritudinis gratia audiat q; alliciuntur. Vnde equi non
 formosiores deligunt equam quam ament, sed ad quamlibet aequali furore trahuntur.
 Iudicialia aut illud conditorem animalis insinuat Deum, quem certe decet credere autho-
 re omnis conuenientiae atq; concordiae. Praterea numeri & qui in sono fiunt, & qui fiunt
 in sentiendo, in quantum eorum interualla potest memoria custodire, in tantum ijs iu-
 dicialibus iudicandi offeruntur atq; iudicantur. Numerus namq; iste qui interuallis tem-
 porum constat, nisi adiuuemur, in eo memoria iudicari a nobis nullo modo potest. Cur-
 nuslibet enim breuis syllaba, cum & incipiat & desinat, alio tempore initium est, & alio
 finis sonat. In audienda itaq; uel breuissima syllaba nisi memoria nos adiuuet, ut eo mo-
 mento quae iam non initium sed finis syllabae sonat, maneat ille motus in animo qui factus
 est cum initium ipsum sonauit, nihil nos audire possumus dicere. Hinc est illud, quod ple-
 rumq; alia cogitatione occupati loquentes nihil nobis uidemur audisse. Quapropter iu-
 diciales illi numeri, qui numeros interuallis temporum sitos iudicare non possunt, nisi
 quos eis tanquam ministra memoria obtulerit, nonne ipsi existimandi sunt per certum spa-
 tium temporis tenent? Licet em in ijs spatia temporum minime uideamus, non tam ad-
 libentur nisi ad ea iudicanda, quae in spatijs temporum fiunt, nec ipsa quidem omnia, sed
 quae possunt articulari memoriter. Cum uersus ille canitur: Deus creator omnium, nu-
 meros ipsius uersus per numeros sentiendi audimus, & per iudiciales numeros delecta-
 mur, & nescio quibus alijs existimamus de ista delectatione, quae quasi sententia est iud-
 cialium istorum, cum per alios super his latentiorem, sed certe ueriores ferre pos-
 mus sententiam. Aliud est em delectari sensu, aliud existimare ratione. Aliud quippe est an-
 nuere uel renuere motibus numerosis, quod fit in delectatione conuenientiae, & offen-
 sione absurditatis talium motionum, & aliud est existimare uerum recte an secus ista delectet,
 quod fit ratiocinando. Ac si recte nobis uisum est, nisi quibusdam numeris esset ipse dele-
 ctationis sensus imbutus, nullo modo cum potuisset annuere paribus interuallis, & pertur-
 bare respicere recte etiam uideri potest ratio quae huic delectationi superimponitur, nisi
 modo sine quibusdam numeris uariationibus de numeris quos infra se habet, possit ut
 dicere. Iam nunc si placet, illi qui nobis surrexerant ad principatum obtinendum, sensua-
 les nominentur, & iudicialium nomen, quonia est honoratius, si accipiant, qui excellen-
 tiores comperti sunt. Age nunc accipe uim potentiamq; rationis quantum ex operibus
 eius aspicere possumus. Ipsi enim (ut id potissimum dicam, quod ad huius operis succe-
 ptionem attinet) primo quid sit ipsa bona modulatio considerauit, & eam in quodam motu
 libero, & ad suae pulchritudinis finem conuerso esse perspexit. Deinde uidit in motibus
 corporum aliud esse quod breuitate et productione temporis uariaretur, in quantum ma-
 gis esset minusue diuturnum, aliud localium spatorum percussione in quibusdam gra-
 dibus celeritatis & tarditatis. Qua diuisione facta, id quod in temporis mora esset, mode-
 sto interuallo, & humano sensui accommodato articulatum, uarios efficere numeros,
 eorumq; genera & ordinem usq; ad modulus uersuum persecta est. Postremo attendit
 quid in his moderandis, operandis, sentiendis, retinendis ageret anima, cuius caput ipsa
 esset, hosq; omnes animales numeros a corporalibus separauit, seq; ipsam haec omnia,
 neq; animaduertere, neq; distinguere neq; certe numerare sine quibusdam suis numeris
 potuisse cognouit, eosq; ceteris inferioris ordinis iudicialia quadam reflexione prae-
 S 4
 fuit,

fuit, & nunc cum ipsa sua delectatione qua temporū momenta perpendit, & talibus mi-
 meris modificandis nutus suos exhibet, sic agit. Quid est quod in sensibili numerosita-
 te diligimus? Num aliquid præter paritatem quandam, & æqualiter dimensa interval-
 la? An ille pyrrichius pes, siue spondeus, siue anapestus, siue dactylus, siue proceleusma-
 ticus, siue dispotheus nos aliter delectaret, nisi partem suam parti alteri æquali diuisione
 cōferret? Quid uerò iambus, tribrachus, trocheus, pulchritudinis habent, nisi quoddam
 noxore sua parte maiorem suam in tantas duas æqualiter diuidant? Iam porro sex temporū
 pedes, num aliunde blandius sonant atq; festiuus nisi quod utraq; lege partiuntur, sci-
 licet aut in duas æquales partes terna tempora possidentes, aut in unam simplā ex qua
 liber parte, & alteram duplam, id est, ut maior habeat bis minorem, & eo modo ab illa di-
 uidatur a qualiter duobus temporibus quatuor tempora in bina dimittente atq; secan-
 te? Et in reliquis omnibus simili ratione. Atq; usq; adeo delectamur æqualitate, ut eam
 non modo in uocum interuallis, sed etiam in silentiorum spatijs exigamus. Querit ergo
 ratio & carnalem animæ delectationē quæ iudiciales partes sibi uendicabat, interrogat,
 cum eam in spatioꝝ temporalium numerus æqualitas mulceat, utrum duæ syllabæ
 breues quascunq; auerierit, uerè sint æquales, an fieri possit, ut una earum edatur produ-
 ctius, non usq; ad longæ syllabæ modum, sed infra quantum libet, quo tamen excedat so-
 ciam suā. Num negari potest fieri posse ut hæc delectatio ista non sentiat, & inæqualibus
 uelut æqualibus gaudeat? Quo errore & inæqualitate quid turpius? Ex quo adome-
 mur ab his auertere gaudium quæ imitantur æqualitatem, & utrum impleant, compre-
 hendere non possumus, imò quod non impleant, fortasse comprehendimus, & tamē in
 quantum imitantur, pulchra esse in suo genere & ordine suo, negare nō possumus. Æ-
 qualitatem illam quam in sensibilibus numeris non reperiebamus certam & manentē,
 sed tamen adumbratam & prætereuntem agnoscebamus, nusquam profecto appeteret
 animus, nisi alicubi nota esset. Hæc autem alicubi, non in spatijs locorum & temporum,
 nam illa tument, & illa prætereunt, non in corporis formis, quas æquales nunquam di-
 cere possumus, aut in temporū interuallis, in quibus similiter utrum aliquid aliquanto
 quàm oporteat productius uel correptius transeat, quod sensum fugiat, ignoramus. Il-
 lam quippe æqualitatem quæro ubi esse arbitris, quā intuentes, cupimus æqualia esse
 quædam corpora, uel corporum motus, & diligentius considerantes, eis fidere non au-
 demus? Ibi puto, ubi regnat quod est corporibus excellētius. Sed utrum in ipsa anima,
 an etiam supra animam, quæramus. Artem istam rythmam uel metricam qua utuntur
 qui uersus faciunt, putamus habere aliquos numeros, secundum quos fabricat uersus.
 Quicunq; isti sunt numeri, non prætereunt cum uersibus, sed manent. Consentendum
 est ergo ab aliquibus manentibus numeris prætereuntes aliquos fabricari, & hæc artem
 non aliud putamus quàm affectionem quandā animi artificis. Quid si omnia quæ ad nu-
 meros pertinent, ille interrogetur qui nunquam didicit, nōne censet hanc artem posse
 cognoscere? Non transibunt ij numeri ab eo qui docebit, in eum qui discet, sed discens
 intrinsecus apud mentem suam mouebit se ad aliquid unde menti eius imprimantur hi
 numeri, & illam faciant affectionem, quæ ars dicitur, & ea quæ interrogabitur, uera esse
 intelliget atq; respondebit. Quoniam uerò hi numeri de quibus ita queritur, incommu-
 tabiles sunt, ideo sunt æterni, neq; ulla in eis est inæqualitas. Vnde uerò credendū est ani-
 mæ tribui quod æternū est & incommutabile, nisi ab uno æterno & incommutabili Deo. Er-
 go qui dicit alio interrogatē, sese intus ad Deū mouet, ut incommutabile uerū intelligat.

Tertia confirmatio per mentem secundum Augustinum.

Cap. VII.

Satis per uisus indicia primum, deinde per auditus admonitiones, propositū no-
 strum inuestigauimus. Nunc indagemus per indicia rationis. Aliter unusquisq;
 homo loquēdo enunciat mentē suam, quid in seipso agatur attendens. Aliter aut
 humanā mentē speciali aut generali cognitione definit. Itaq; cū mihi de sua pro-
 pria loquit, an intelligat hoc aut illud, an nō intelligat, & utrū uelit an nolit hoc aut illud,
 credo. Cum uerò de humana specialiter aut generaliter uerū dicit, agnosco & approbo.
 Vnde

Vnde manifestum est aliud unumquemque uidere in se, quod sibi alius dicenti credit, non tamen uidet, aliud autem in ipsa ueritate, quod alius quoque possit intueri, quorum alterum mutatur per tempora, alterum incommutabili subsistit aeternitate. Neque enim oculis corporeis multas mentes uidendo per similitudinem colligimus generalem uel specialem mentis humanae notitiam, sed intuemur inuolabilem ueritatem, ex qua perfectè (quantum possumus) definiamus non qualis sit uniuersuiusque hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat. Præterea cum impie cogitant aeternitatem, & multa rectè reprehendunt rectèq; laudant in hominum: moribus, quibus eandem regulis iudicant, nisi in quibus uident, quæ eademmodum quisque uiuere debeat etiam si nec ipsi eodem modo uiuant. Vbi eas uident? Neque enim in sua natura, cum proculdubio mente ista uideantur, eorumq; mentes constat esse mutabiles, has uerò regulas immutabiles uideat quisquis in eis, & hoc uidere potuerit, neq; in habitu suæ mentis, cum illæ regulæ sint iustitiæ, mentes uerò eorum esse constat iniustas. Vbi nam sunt illæ regulæ scriptæ? Vbi quid sit iustum, etiam iniustus agnoscit, ubi cernit habendum esse quod ipse non habet. Vbi ergo scriptæ sunt nisi in libro lucis illius quæ ueritas dicitur, unde omnis lux iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiam, non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur, sicut imago ex anulo & in ceram transit, & anulum non relinquit. Qui uerò non operatur, & tamen uidet quid operandum sit, ipse est qui ab illa luce aueritur, à qua tamen tangitur. Qui autem nec uidet quemadmodum sit uiuendum, excusabilis quidam peccat, quia non est transgressor legis in cognitâ. Sed etiam ipse splendore aliquotiens ubique præsentis ueritatis attingitur, quando admonitus confitetur. Denique superior hæc Aureliana discursio quatuor finibus terminatur, quod uidelicet mens ad summa non surgit, nisi eius quod esse summum trahatur in finem, quod aeternis rationibus non uteretur pro arbitrio iudicando, nisi aeternitatem se posset æquare, quod immutabilia ratione immutabili non apprehenderet, nisi regulam ipsam immutabilitatis attingeret, quod animi multi eandem non caperent ueritatem, nisi aut unus esset in multis intellectus humanus, quod fieri nequit, aut saltem multi intellectus humani in eundem se fontem ueritatis immergerent, quasi tunc optime aliqui ordinem artificij sui cognitur, quando rationem ipsam unam per quam modis potissimum confirmatur, penitruerint. Hæc autem Augustini sententia duobus modis potissimum confirmatur, primò per communem uirtutem argumentandi, deinde per communes notiones ueritatis, bonitatis, & esse. Omnis intellectus apprehendit necessariam consequentiam in rebus & contingentibus & non existentibus. Hæc enim consequentia est necessaria: si Plato currit, Plato mouetur, licet Plato, & cursus, & motus eius, contingentiæ sint. Quinetiam hæc est necessaria. Plato olim dum diserebat, loquebatur, licet neq; Plato, neq; disputatio sua, neq; sermo sint in presentia. Taliū itaq; consequentiarum necessitas immutabilis in rebus illis temporalibus non fundatur, quæ uel non sunt ullo modo, uel sunt contingentes, neq; in solis cogitationibus animæ, alioqui non esset uera necessitas, sed figmentum, imò neq; immutabilis esset, cum cogitatio nostra sit mobilis. Fundatur igitur in æterna & necessaria rerum seie, quam diuina mens omnium ordinatrix intra se continet, ubi mutua rebus habitudinem tribuit. Quapropter omne uere ratiocinationis lumen à prima ueritate accenditur, & in eandem reflectitur, postquam omnis consequentiæ necessitas in summa totius naturæ necessitate fundatur. Docent hoc communes quoq; ueritatis bonitatisq; ipsius intelligentiæ, quas in superioribus probauimus inesse mentibus omnium, ex eo uerò quod uera & bona assidue cõparant. Quod si ueritas ipsa & bonitas Deus est, sequitur ut Deus totiens mentibus hominum illucescat, quotiens per Deum tanquam non inuam uera & bona iudicamus. Docet idem etiã ipsius notio omnibus insita. Nã omnes homines iudicant illud quidẽ nullo modo esse, sit uerò esse, sed imperfecto modo, hoc esse modo perfectionis, talis aut in esse deo gradatio, neq; sit, neq; cognoscitur, nisi per accessum ad esse summum (qui Deus est) atq; inde recessum. Accessum uerò ad ipsum, & recessum ab ipso, uidere non potest nisi qui ipsum uidet. Videt autem ipsum uiri peritiores alio insuper pacto, quãdo uidelicet omnia rerũ genera sub æterna ad generalissima & illa usq; ad ipsum quod dicitur ens simpliciter absolutumq; resoluunt. Tale ens aut figmentum falsum est, aut est Deus. Nõ potest

autem ens ipsum falso esse, si modo aliquid in rebus est uerè. Si comparatio illa de rerù gradibus, atq; hæc resolutio non fit nisi per ipsam summi & absoluti esse uirtutem, utiq; ut per Deum, quo formatus intellectus & comparat & resoluat. Accedit ad hæc, quòd ipsum esse usq; adeò perspicuè fulget, ut nequeat cogitari non esse. Sicut enim ipsum quod dicitur nihil, occurrit nobis ut expers omnino essendi, ita esse occurrit ut expers penitus non essendi. Itaq; inesse neq; potentia ulla profors apparet ad non essendum, ne que aliquis essendi.

Ex prima parte æternum est, ex secunda est tota essendi perfectione plenissimum, id est Deus. Hac ratione esse occurrit nobis euidentissimè, & rectè animaduertentibus occurrit ut Deus. Quod duabus præterea rationibus confirmatur. Prima, quia esse usque adeò manifestum est, ut singulis quæ cognoscuntur, semper cognoscatur & ipsum. Qui eum uocat hominem aut album, esse in hominis specie ait, & albi. Denique in singulis essendi modis per quos res constant singula, ita esse ipsum subintelligitur, quem admodum in omnibus animalium speciebus subintelligitur animal. Secunda ratio, quia per ipsum esse cætera cognoscuntur, ipsum uerò per semetipsum. Siquidem in cognitione quæ fit per intuitum illud quod dicitur non ens, per ens cognoscitur. Ens in potentia, per ens actû. Ens actû, per actum cognoscitur existendi. Talis actus, esse ipsum existit. Si per esse quod cuiuslibet entis actus est, quodlibet ens agnoscitur, sequitur ut per esse quod cunctorum existentium actus origoq; est, existentia cuncta noscatur. Ac si ponatur super esse in potentia, & esse in actû, ens ipsum simpliciter, quod neq; sit potètia, neque actû, ens ipsum aut figmentû erit, aut erit Deus, aut quædam significatio Dei ut placet Platonici. Deus autem actus est omnium author existentium, per q; actionis excessum prius, uehementius, diutius mouet mouentem, quam reliqua quæ offeruntur, imò eius uirtute reliqua mentem mouent. Ipsum ergo esse absolutum, ipse scilicet purus actus effector omnium existentium, qui Deus est, primum est quod mentibus mirro quodâ pacto sese offert, quod illabitur, quod effulget, quod cætera omnia patefacit. Cuius formam & notionem quamuis perpetuâ quodammodo in nobis possideamus, percipit illam & in illa reliqua cognoscamus, non tamen istud animaduertimus, sicut neq; oculus considerat se uidere Solis lumen continuè, cæteraq; per ipsum, atq; in ipso, neq; ratio animaduertit se continuè ratiocinari, cû semper fermè ratiocinetur. Nam diutius consueta animaduertere non solemus. Quis enim se spirare considerat? Vbi Platonici Deum summum uocant ipsum esse, intelligi uolunt non esse quod essentia est, sed huius esse principium, esse uidelicet super esse, quod cunctiq; propria quadam essendi ratione concipitur, & aliqua notione comprehenditur. Summum enim Deum propriè unitatis bonitatisq; sequentem uerò Deum de Deo, lumenq; de luce, entis nomine nuncupât, à prima unitate in tria deductum, scilicet in essentiam, uitamq; & mētē. Et quia in quolibet trium modo suo sunt, & reliqua tria in nouem usq; producunt, unde hæc, ut in angelis nouenarius sit numerus obseruandus, similisq; in animabus felicibus gradus. Mentem: erò contemplantem formari quidem Deo à summo per unitatem mentis caput, à Deo uerò sequente per intellectum. Sed hæc ipsi uiderint, nobis autem sufficit animam diuinitate formari. Ex omnibus superioribus concluditur, rationem humanam in ordine rerum considerando uersari semper circa rationē diuinā rerum omnium ordinatricem, non minus quam mundi sphaeræ circa medium mundi punctum. Quòd si reuolutio quæ naturaliter & assidue ex se ipsa perpetuum ambit centrum, perpetua est, oportet rationem nostram fore perpetuam. Quæ quænam intelligendo per Deum atque in Deo sine medio in Deum reflectitur, planè testatur se à Deo sine medio processisse. Quis autem neget, quod proximè ab æternitate sit, æternum fore? Atque etiam uideat in Deo speciem sempiternam prout sempiterna est, dum certa illam ratione sempiternam esse concludit. Ita uerò uidet, ut suscipit inde, sequitur igitur ut per modū suscipiat sempiternum. Et quia suscipit ut est ipsa, siquidem pro natura capit sua, fit ut ipsa perpetua sit, postquâ modo perpetuo suscipit. Ratio autè hæc nostra nihil est aliud quâ uita intellectualis. Semper ergo uiuet, imò & intelliget semper, si semper erit. Sed uita hæc cum Augustino, ut sæpe solemus, paulo latius peruiuari. Quando ratiocinamur, animus id agit. Non enim id agit, nisi qui intelligit. Nec corpus intelligit, nec animus au-

xiliante corpore, quia etiam intelligere uult, à corpore auertitur. Quod enim intelligitur, eiusdem modi est semper, nihilq; corporis eiusdem modi est semper. Non igitur potest adiuuare animum ad intellectum nitentē, cui non impedire satis est. Si per se ratio cōnatur animus, ac ratiocinando ueritatem attingit, attingit utique per se ueritatem, quapropter ipsi ueritati per quam uera sunt quæcunq; intelligendo attingitur, propius habet quàm aut rebus sensibilibus, aut earum imaginibus, quas non per se attingit, sed per instrumenta & reliqua media. Non enim eam posset contemplari animus per seipsum sine maxima coniunctione cum ipsa. Ea quæ sensu capiuntur, extra etiam non esse sentiuntur, & locis continentur, unde nec percipi quidem posse affirmantur. Ea uerò quæ intelliguntur, non quasi alibi posita intelliguntur, quàm ipse qui intelligit animus. Simul enim etiam intelliguntur non contineri loco. Quare ista coniunctio inuentus animi, & eius ueri quod intuetur, aut ita est, ut subiectū sit animus, uerum autem illud in subiecto, aut contrā subiectum uerū, & in subiecto animus, aut est utrunq; substantia. Horum autē trium si primum est, tam est immortalis animus, quā ueritas illa, & summa ratio rerum, quæ inseparabiliter inhaeret animo, & inesse nisi uitio non potest. Eadem ne celsitas est in secundo. Nam si uerū illud quod ratio dicitur, nihil habet commutabile, si cur apparet, nihil commutari potest, quod in eo tanquam in subiecto est. Remanet igitur omnis pugna de tertio. Nam si animus substantia est, & substantia ratio cui coniungitur, non absurdè quis putauerit fieri posse, ut manente illa hic esse definat. Sed manifestum est, quòd quando animus à ratione non separatur, sed ei cohaeret, necessarium est eum manere atq; uiuere. Separari autem qua tandem ui potest? Num corporea, cuius & potentia infirmitior, & origo inferior, & ordo separatio? Nullo modo. Animalis ergo? Sed etiam id quomodo est? An alter potentior animus quisquis est, contemplari rationem non potest, nisi alterum inde separauerit? At neq; ratio cuiquam contemplanti defuerit, si omnes contemplantur. Et cum nihil sit ipsa ratione potentius, quia nihil est incommutabilius, nullo pacto erit animus qui nondū est rationi coniunctus, eo qui est cōiunctus, potentior. Restat ut aut ipsa ratio à se ipsum separet, aut ipse animus ab ea uoluntate separet. Sed nihil est in illa natura inuidentiae quo minus fruendam se animis præbeat. Deinde quo magis est eo quicquid sibi coniungitur, magis facit ut sit, cui res contrarius est interitus. Voluntate autem animū separari à ueritate quis dixerit, qui nihil unquam auidius studet quam ueritati coniungi? Quid ergo? lamne concludendū est animum esse immortalem? An ne etiam si separari non potest, extingui potest? At uerò si illa uis ueritatis ipsa sua coniunctione afficit animum (neq; enim non afficere potest) ita profecto afficit, ut ei esse tribuat. Est enim maxime ipsa ueritas ubi summa etiā incommutabilitas intelligitur. Itaq; quemcunq; ex se afficit, cogit esse quodammodo. Non ergo extingui animus potest nisi à ratione separatus, separari uerò non potest, non potest igitur interire. Quod uerò infert dubitationem, illud est, quòd animus stultus se parari ab ipsa ratione uidetur, & in quodam defectu esse & in quodam certiore atq; pleniore sapiens. Sed si (quod nemi est dubium) tunc est animus sapientissimus, cū ueritatem quæ semper eodem modo est, intuetur, etq; immobilis inhaeret diuino amore coniunctus, & ex illa essentia omnia sunt, quæ quoquo modo sunt, quæ summè maximeq; est, aut ab illa est animus in quantum est, aut per seipsum est. Sed si per seipsum est, quoniam ipse sibi causa existendi est, & nunquam se deserit, nunquam interit. Si uerò ex illa diligenter opus est quarere quæ res ei possit esse cōtraria, quæ animo auferat animum, esse quod illa præbet. Quid est igitur? An fortè falsitas, quia illa ueritas? Sed manifestum est, atque in promptu situm, quantum nocere animo falsitas possit. Non enim amplius potest quam fallere. At nisi qui uiuit, fallitur nemo. Non igitur falsitas interimere animum potest. Quod si hæc non potest, quæ contraria ueritati est, auferre animo animum esse, quod ei ueritas dedit (ita enim est inuictissima ueritas) quid aliud inuenietur quod auferat animo id quod est animus? Nihil profecto. Nam nihil est contrario ualentius ad id auferendum, quod sit ab eius contrario. At si ueritati contrarium ita queramus, non in quantum ueritas est, sed in quantum summè maxime quæ est, quantum in tantum est id ipsum, in quantum est ueritas, (siquidem ueritatem eam dicimus, quæ uera sunt omnia, quantumcunq; sunt, in tantum autem sunt, in quantum

uera sunt, tamen nullo modo id defugerim, quod mihi euidentius suffragatur. Nam si nulla essentia in quantum essentia est, habet contrarium aliquid, multo minus habet contrarium prima illa essentia quæ dicitur ueritas, in quantum essentia. Primum autem uerum est. Omnis enim essentia non ob aliud essentia est, nisi quia est. Esse autem non habet contrarium, nisi non esse. Unde nihil essentia est contrarium. Nullo igitur modo res ulla esse potest contraria illi substantia quæ maximè ac primitus est, ex qua si habet animus id ipsum quod est, non enim aliunde hoc habere potest qui ex se non habet, nisi ab ea re quæ illo ipso est animo præstantior, nec habet esse animus ab alio quàm à ueritate. Siquidem ab ea sola sortitur & bene esse, sequitur ut nulla res sit qua id amittat, quia nulla res ei contraria est qua id habet, & propterea esse non desinit. Sapientiam uerò quia per conuersionem habet ad id ex quo est, auersione potest amittere. Conuersioni namq; auersioni contraria est. Illud uerò quod ex eo habet, cui nulla res est contraria, non est unde possit amittere. Non potest igitur interire.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

eadem Fictio auctore,

LIBER XIII.

*Quantum anima corpori dominetur, à multis ostenditur signis,
ac primum ab affectibus phantasie.*

Cap. I.

Ac tenus diuinitatem animæ rationibus demonstrauimus, deinceps uerò signis idem penè similiter confirmabimus. Phantasiam quatuor sequuntur affectus, appetitus, uoluptas, metus ac dolor. Hi omnes quando uehementissimi sunt, subito corpus proprium omnino, nonnunquam etiam alienum afficiunt. Quantos ardores uel cupiditas uindictæ ciet in corde, uel libido uoluptatis in iecore, imò & in pulsu? Ex cuius mutatione cognouit medicus Erasistratus, Antiochum esse amore Stratonice captum. Rursus cupido nocendi frequenti intuitu quàm perniciosè pueros aliosq; quoslibet molliores fascinat? Quàm manifestè prægnantis mulieris auuiditas tenerum fortium inficit rei cogitate nota? Quæ uarios filijs suis gestus figurasq; parentes, & quantum sibi dissimiles imprimunt propter uehementem rerum diuersarum imaginationem qua dum coeunt casu aliquo afficiuntur? Quo fit ut dissimiliores sint admodum inter se homines figura gestibusq; & moribus, quam quæuis inter se in quauis specie bruta. Quàm sæpe malefica uoluntas execrationibus suis & ueneficis uulgò fertur nocuisse hominibus, & brutis, & plantis? Adde quod glutones nonnulli epulas quasdam auuidia cogitantes, saluam suam simili quodam sapore inficiunt. Pueri quoque & grauidæ mulieres propter nimiam utetis cibi uel potus auuiditatem liquecunt, diffiunt, dilabuntur. Hæc & similia per multa efficit appetitus. Lætitia quoq; uehementis non minora. Hæc perimere sitibit potest corpus, & sæpe morbo leuare.

Nonne Sophocles & Dionysius Sicilia Tyrannus obièrè repente uterq; accepto tragica uictoria nuncio? Mater uiso filio è Cannensi pugna redeunte, subito expirauit. Quid contra dolor possit, nullus ignorat. Molestia quinetiam tetri cuiusdam spectaculi, gustum inficit, & prouocat nauseam solo aspectu. Pueri nonnunquam & grandiores cum amaram potionem offerri uidet alicui, statim sentiunt amaram in ore saluam, quàm uehementis mouet imaginatio. His nonnunquam tali quadam cogitatione alius quoq; laxatur. Est quod mirabile est, nonnullis stupefunt dentes & aspectu aliquo, & auditu. Quid? misericordia quæ dolor quidam est, nonne miserantis corpus ita nonnunquam afficit

afflicte male, ut corpus alterius uidet affectum? Quod declat. antij qui sanguinis humani aspectu statim spiritui deficiente labuntur, & ij quibus dolet cubitus dum uident aut audiunt alterius cubitum uulneratum. Quid metus? an non sæpe altis è fenestris in terram despicientes præformidine caligamus, & contremiscimus? quandoq; etiam rui-mus? Pallent repente timentes, sicut & uerecundi rubent. Timore subito trepidat cor arretracta stant comæ, uox faucibus hæret, deficiit quoq; uita, uel morbi diuurni sequuntur. Nonnunquam uerò morbos quosdam curat metus, ut singultum & quartanam febrim. Quando autem metus uehementissimus cum uehementissima auiditate concurrat, nonnunquam effectus mirabilis prouenit. Hinc (ut est apud Herodotum) cum Cræsum regem quidam ex Cræsis interficere uellet, filius Cræsi antea motus, propter ingentem tum mortis paternæ timorem, tum clamandi cupiditatem, subito soluit linguam, ac magna uoce clamaui. Ouir, ne interficias Cræsum. Inde uocalis est factus. Quamobrem affectus illi quatuor corpori penitus dominantur, cum illud undiq; mutant. Sunt autem hi motus ipsius animi. Nam quantum animus bonum quippiam iudicat, aut malum tantum cupit, gaudet, timeret, & dolet. Vnde sequitur naturam corporis animæ motibus penitus subijci. Hinc fit ut uultus humanus tum inclinationum animi per spicua signa, tum affectuum singulorum indicia certissima præ se ferat. Illa quidem soli Physiognomi, hæc etiam uulgares intelligunt. Quis non faciliè agnoscat cupientem, timentem, iratum, gaudentem animum, & moerentem? Hinc accidit rufus, ut solus homo rideat, solus & lacrimetur, ex eo quòd animi motus plurimum in corpus habent imperium. Ex hoc autem quòd rationalis animæ motibus omnino corpus subijciatur, duo quædam conijcimus. Vnum, quòd anima hæc forma excellentissima est, ac perse subsistens, quia non dominatur corpori forma illa quæ per corpus existit. Alterum, quòd corpus humanum animæ suæ succedit facillimè. Non cedit faciliè, quod propter abundantiam terræ solidum est & durum. ideo corpus nostrum si ad cætera anima lia comparatur, quàm minimum terræ, & illud quidem subtile possidet, sublimiorum elementorum quamplurimum, quocirca cœlestis est animæ receptaculum. Cui quidem rei documentò esse potest. quòd uiri ingeniosiores sæpenumero molles carne sunt, graciles, ualitudinarij, corpusque illorum quàm minimis ipsorum motibus plurimum uariatur, quod de Aristotele, de Pyrrhone, Speusippo, Carneade, Chrysisippo, Plotino legitur. Quod in Timæo sensit Plato cum diceret Deum potuisse tam solidum hominis corpus lacere, ut ab externis minimè læderetur, sed uoluisset mollius facere, quo esset speculationi paratius, quasi non ad hanc habitationem, sed ad cœlestem speculationem simus progeniti. Addit etiam, animi potentissimi motiones proprium corpus & re soluere & dissoluere. Quod non in affectu solum, uerum etiam in speculationis intentione cõtingat. Scribit & in Charaide, Magos illos animæ corporisq; Medicos, Zamolxidis Zoroastrisq; sectatores, arbitrati omnia corporis tũ bonatum mala ab anima fluere in ipsum corpus, quemadmodum oculorum qualitas fluit à cerebro, cerebri qualitas à toto corpore. Acque ut impossibile est oculis curari nisi curetur cerebrum, & cerebrum curari nisi corpus totum, ita corpus totum, nisi anima bene ualeat, non posse bene ualere. Ualitudinem uerò animæ curari Apollineis incantationib. quibusdam, id est, philosophicis rationibus. Socrates præterea narrauit, uulgatum esse apud Thraces eos Medicos tali quadam curatione nonnullos homines seruare immortales consueuisset. Tantum est animæ in corpus imperium, tanta potestas. Magica hæc opinio uidetur cum illa Hebræorum Christianorũq; sententia consentire. Adæ primi parētis animo prius quidè sano, sana fuisse omnia. Deinde uerò infirmo, infirma omnia euasisse. Ceterũ de nostris motibus, hoc esse diligenter animaduertendum, quòd aliqui incipientes à corpore, nõ penetrant ad animã, alij penetrant, aliqui incipientes ab anima, non redundant in corpus, alij uero redundant. Primi huiusmodi sunt, quando temperatissimus aër corpori circũfusus licet aliquo modo corpus moueat, & tamen neque calor præbet nobis sensum, neque frigus. Secundi sunt, quando ita mouet, ut aliquid sentiamus. Tertij sunt, quando mens tranquille aliquid speculatur, aut phantasia leue aliquid modicè intuetur, exijs nanque cogitationibus corpus non agitur.

Quartj deniq; quotiens seu mens siue phantasia uehementius sese confert ad aliquid

aut no-

aut noxium ualde, aut utile multum iucūdumq̄ existimat. Tunc enim corpus aliquid patitur. Profecto quando per animi affectum motus aliqui in corpus redundant, non per uim corporis, sed per animi imperium in corpus uidentur descendere. Corpus enim uim non habet agendi, atque accipit subito motus illatos ab animo, nulla intercedente mora. Nam subito pallens uultus animo metuente, & per animi agitationem dumtaxat expallet. Quando uero calefacto nimium corpore, anima id agere fert, perturbatio huiusmodi non prius accidit animo, quam & passionem corporis senserit, & noxiam indicauerit. Sentire & iudicare, actus est animi. Itaque per suum actum proprie, non per corporis uiolentiam animus perturbatur, ideoq̄ seipsum mouet, non mouetur à corpore. Quod ex hoc plane conspicitur, quia ex uehementiore cogitatione animi & affectu semper agitur & corpus, neque potest illi corpus obistere, ex passione uero & cruciatu corporis, non necessario animus de suo statu deijcitur. Diogenes Cynicus nudus glaciem niuemq̄ hyeme, æstate ardentem calcabat arenas, atque interim ridebat & iocabatur. Anaxarchus Abderites Philosophus à Nicocreante Cypri tyranno iustus est in saxum concauum conijci, ferreisq̄ malleis cædi. At Philosophus poenam corporis negligeris inquit, tunde, tunde, Anaxarchi uasculum, Anaxarchum ipsum nihil terret. Iussit tyrannus illi præcidi linguam. Tunc ille præcisam mordicus in tyranni faciem conspuit. Alij innumeri, maxime omnium Christi martyres, talia fecisse commemorantur. Ex quibus apparet, non per corporalem naturam, semper animæ ipsius iudicium, passionem corporis posse in animam penetrare. Iudicium uero non semper naturam sequitur corporis. Variatur quippe iudicium ad coniecturarum uarietatem, etiam simili corporis complexione manente, sæpe etiam manet idem complexione mutata. Constat igitur animum corpori per se obesse, ipsum uero nisi à seipso lædi non posse. Læsi uero quæ à seipso inferuntur, cōtrouersia quædam est potius quam perniciosa. Nihil enim à seipso perimitur.

Signum secundum ab affectibus rationis.

Cap. II.

De Philosophia.

Animam nostram corporis esse dominam, ab affectibus phantasiæ fati narramus, cepimus quoque idem partim à rationis affectibus indicare. Hanc ergo partem diffusius prosequamur. In hac parte ponimus Philosophantes, Poetas, Sacerdotes, Prælagos, & Prophetas. Epimenidem Cretensem in annos quinquaginta dormisse aiunt, id est, (ut opinor) à sensibus uiuuisse semotum, similiter decem latuisse Pythagoram, Zoroastrem uero uiginti. Socrates (ut Plato) à solis ortu usq̄ ad solem alterum orientem inconniuit, immobilis, isdem uestigijs, & ore atq̄ oculis in eundem locum directis, cogitabundus, & abstractus à corpore stabat. Plato cum frequenter contemplationis intentione longè secessisset à corpore, tandem in ea ipsa abstractione à corporis uinculis decessit omnino. Eius discipulus Xenocrates singulis diebus integram horam abstrahebat à corpore. Archimedes Syracusanus Geometricis figuris intentus, tum multuosum excidium pereuntis patriæ, & imminentem supra caput hostie non sentiebat. Porphyrius Plotini discipulus scribit, Plotinum sæpe solitum solui à corpore, mutare uultus, tunc mira quædam inuenire, quæ postea scriberet. Quater autem affuisse se asserit ijs Plotini miraculis. Seipsum uero cum ageret octauum & sexagesimum ætatis annum, à numine correptum semel inter contemplandum affirmat. Multis annis ante istos idem fecisse Heraclitum & Democritum legimus. Vtrique in sententiam secesserunt. Alter intentione studij subtristis uidebatur aspectu, alter cum mentis sensibus auocare cepisset, & impediretur ab oculis, sese excæcauit. Quicunq̄ magnum aliquid in quauis arte nobiliori adinuenierunt, id fecere præcipue quando digressi à corpore in arcem animi confugerunt. Hinc Plato scribit in Phædro, Philosophorum mentes præcipue alas quibus ad diuina uolatur, recuperare, quia indelicet semper diuinis incumbant. Et alibi quidam diuinis, alibi uero Dei filios nominat,

minat, quia quodammodo renascantur ex Deo. Ob id scribit Aristoteles, omnes in qualibet arte viros excellētes, melancholicos extitisse, siue tales nati fuerint, siue assidua meditatione tales euaserint. Quod ego ob eam causam arbitror euenire, quoniam humoris melancholici natura terræ sequitur qualitatem, quæ nunquam late sicut cætera elementa diffunditur, sed arctius contrahitur in seipsam. Ita melancholicus humor animam & inuolat & inuat, ut in seipsam se colligat. Rursus anima si frequenter ita ipsos in se spiritus colligit, propter continuam agitationem partibus humorum subtilibus refoctis, complexionem corporis multo magis terream efficit quam acceperit, præsertim cum habitudinem corporis se colligendo reddat compressionem. Talis autem est terræ natura. Mirro quod talis quoque est natura Mercurij atq; Saturni, per quam dum spiritus in centrum colligunt, animi aciem quodammodo ab alienis ad propria reuocant, sifluntque in contemplando, & ad centra rerum conferunt penetranda. Neq; tamen planetæ uel humores eiusmodi tanquam efficiētes cause id operantur, sed uel præbent occasionem, uel impedimenta repellunt, animus autem ipse & inuitatus & expeditus talia perficit. Magnum certe est mentis imperium, quæ uirtute sua à compedibus corporis soluitur. Ingens opulentiæ mentis, quæ quotiens preciosos Dei & naturæ cupit thesauros, non ex terræ uisceribus, sed ex proprio eruit sinu. Maxime uerò in illis apparet quantum corpori ratio dominatur, qui cum flagitiosam adolescentiam egerint, ante ipsam senectutem subito uel inspirante Deo, uel homine exhortante ita mores mutant ut ex intemperatis temperati uel continentes euadant. Quod statim fecisse Polemon traditur eodem die quo audiuit Xenocratem de pudicitia disputantem. Idem Diogenes cum audiret Antisthenem differrentem de libertate. Solet natura quicquid longo tempore inoleuit, non aliter quam longo tempore abolere. Habitum igitur diuturna consuetudine roboratum momento labefactare, non naturæ corporalis est, sed excelsioris atque diuinæ.

De Poëtis.

Praterea Poëtæ considera, quos Democritus & Plato diuino quodam furore correptos affirmant, hoc ostendunt præ cæteris duo Platonis *Ætologi*, Phædrus, & Ion. Cuius quidem rei tria assert signa. Primum, quod artes singulas singuli homines sine Deo longo uix tempore assequuntur, legitimi uerò poëtæ, quales fuisse uult Orpheum, Homerum, Hesiodum, Pindarum, omniū artium suis operibus certa quædam indicia & argumenta inferuerunt. Secundum, quod multa furentes canunt, & illa quidem mirabilia, quæ paulo post deferuescente furore ipsimet non satis intelligunt, quasi non ipsi pronunciauerint, sed Deus per eos ceu tubas clamauerit. Tertium, quod non prudentissimi quicq; & ab ineunte ætate eruditissimi, optimi euasere Poëtæ, uerum insani potius aliqui, qualem fuisse constat Homerum, atque Lucretium, aut rudiores, qualem se fuisse testatur Hesiodus & quales extitisse Ionem & Tynniciū Chalcidæum scribit Plato, qui præter artem subito in rebus Poëticis miradi prodierint. Addit ineptissimos quosdam homines à Musis ideo corripit, qui diuina prouidentia declinare uult hominum generi, non hominum inuenta esse præclara poemata, sed cœlestia munera. Cuius illud assert signum in Phædro, quod nullus unquam licet diligentissimus, & omnibus artibus eruditus, excelluit in poësi, nisi ad hæc accesserit feruentior illa animi concitatio, quam iter. timus quando est Deus in nobis, agitante calefcimus illo. Impetus ille sacræ femina mentis habet. Veniamus ad sacerdotes.

De Sacerdotibus.

Diuum Paulum Theologum tres cœlestium Hierarchiarum cœlos in diuina abstractione animi conscendisse scripta eius, gesta discipuli monstrant. Galilæi quoq; nonnulli olim subito inspirate Deo ex piscatoribus summi euasere Theologi. sacerdotes multos ante horū tēpora instinctu demonū solitos debacchari mirabilia

mirabilia quædam effari omnis testatur antiquitas. Cornelium sacerdotem castissimū scribit Aulus Gellius Patauimēte motum fuisse, eo tempore quo Cæsar & Pompeius in Thessalia confligebant, ad eū ut tempus & ordinem & exitum pugnæ uideret. Pli-
nius quoq; tradit Hermotimi Claz omenj animam relicto corpore uagari solitam, & multa ac uera è longinquo nunciare, donec cremato eo inimici eius, qui Cantarida uocabantur, remeanti animæ uelut uaginam ademerunt. Idem facere consueuisse scribit Maximus Pyrius Platonicus & Herodotus animam Aristiei Proconnesij Aurelius Augustinus refert sacerdotem quem Calamensem solitum se suo arbitrato corpore uocare, præsertim cum querula harmonia demulceretur. Iacebat, inquit, simillimus mortuo, sine anhelitu, & cum ureretur & secaretur, non sentiebat. Exspectus autem dicebat se nihil præter ipsam melodiā & uoces loquentiū in ipsa abstractione sensisse. Quod significat animam illam nihil tunc operari solitam in corpore, cum nullus esset motus aut sensus tangendi, aut anhelitus, aliquid tamen in seipsa agere cum harmoniam ante auditam excogitare, uocesq; perciperet. Atque & Cornelius ille, & Hermotanus & Aristeus, quos supra narraui, cum se à corpore abstulissent, nihil uidentur remotius quàm antea, nisi anima cum à corpufculo isto eximitur, uiuere liberior, & latius uagaretur, nec Calamensis anima se sua sponte abstulisset à corpore, & semota egisset aliquid, si corporis sui pedisse qua fuisset omnino. Hæc his Platonis uerbis in Phædro confirmari uidentur. Diuinis, inquit, meditationibus qui recte utitur, perfectusq; mysterejs semper imbutur, perfectus re uera solus euadit. Ab humanis autem studijs segregatus, diuinoq; numini semper inhærēs, uulgo capitur quasi extra se positus, sed ipse Deo plenus uulgo latet.

De Fatidicis, & Prophetis.

Diximus de Philosophis, Poëtis, Sacerdotibus, iam de Fatidicis Prophetisq; loquamur. Longior esse cogar, si Augures, Aruspices, Auspices, Mathematicos, Magos commemorauero. Horum quidē opera peritissimas indicat mentes. Mentis uero diuinas illa præ cæteris præfagia indicant, ut in Phædro uult Plato, quæ sine arte & consilio fiunt, qualia sunt quæ de Diotima uate & Socrate & Epimenide Plato refert, quæ de Sibyllis Varro unâ cum Platone, quæ de Pythijs oraculis historici narrant, & Philosophi penè omnes confirmant, præsertim Platonici, quæ de somnijs experiuntur omnes, quæ de diuinis Prophetis tradunt Hebræi. Horum omniū mentes tunc maximè loca plurima circumlustrabant, & tria in unum tempora complectebantur, quando se à corpore secernebant.

Ergo quâdo animus hominis omnino erit seiunctus à corpore, omnē (ut est apud Aegyptios) comprehendet locum, & omne tēpus. Imò uerò iam penè est talis animus si apte natura ubiq; & semper, qui ut multa loca & remotissima circumspectat, atque ut totum recolat præteritum tempus, & futurum anticipet, non cogitur extra se progredi, sed relicto corpore in se reuersus, id prorsus assequitur, aut quia natura sua ubiq; est & semper, ut arbitrantur Aegyptij, aut quia cum in naturam suam se recipit, statim numini coniungitur omnes & locorum & temporum terminos comprehendenti. Cæterum qua uia præfagium cadat in animum, si placet, alius reperam. Tres rerum ordines ad humanam animam pertinere uidentur, prouidentia, fatum, natura. Prouidentia est series mentium, fatum series animarum, natura series corporum. Principio sub Deo mentes illas omnino solutas à corpore ponimus secundum Platonem, quos uocat Dionysius angelos, purissimos scilicet intellectus. Addimus inferiorem mentium gradum, earum scilicet quæ iam corporibus uniuertur, & quasi quidam angeli uidentur esse, obtinentes quodammodo gradum infimum angelorum, quorum in numero sunt animæ omnes rationales, siue mundi, seu mundanarum sphaerarum, syderū, dæmonum, atq; hominū. Tertio loco sunt globi cælorum, elemētorum, humorum. Proinde angelorū caput Deus est, quia radium suum rerū omnium creandarum rationibus præditum, per angelos omnes demittens, gradatim format omnes, ita ut in singulis uniuersalem describat mundifiguram. Neq; solum sublimes illos intellectus, angelosque purissimos sic exornat, uerum

aerim etiam per illos tanquam medios in mentes quoque rationalium animarum qua
 si quosdam infimos angelos radium eundem traducit, iisdem praedictum rationibus, hu-
 iusmodi rerum dispositio, lexque diuina inscripta mentibus, prouidentia nuncupatur. Se-
 quitur fatum. Animae quippe rationales non modo uim illam habent intelligendi, per
 quam angelicae sunt, & in ordine prouidentiae numerantur, uerum etiam uim illam ui-
 uificam, reatricemque corporis, quae alit corpus in corpore, sentit corporalia per corpus,
 mouet corpus per locum, regitque in loco, qua uim idolum, id est simulachrum rationalis
 animae Platonicum nuncupant. In hoc idolo insunt semina motionum & qualitatum omni-
 um: quae in corpore explicantur ab anima. Omnes animae rationales tum nostrae, tum quae
 supra nos sunt uires illas habent intelligendi. Habent & has uiuificas retricesque corpo-
 rum facultates. Sequitur natura. Nam in quolibet corpore animato est certa quaedam eius
 affectio siue complexio efficax atque uitalis, quam uirtus animae suae uiuifica corpore tri-
 buit. Hanc uolunt esse Platonicum naturam corporum, quasi quoddam uestigium anime
 in corpore, siue umbram, qua Proculus esse uult: una cum diuisione corporis diuisibilis
 seminibusque plenam, uitamque corporis ab animae uita manantem. Resumamus in hunc
 modum. Omnes mentes, siue sublimes & super animas sint, siue inferiores & inditae ani-
 mabus, ita inuicem connexae sunt, ut ab eorum capite Deo incipientes, longa & conti-
 nua serie procedant, ac superioribus qualibet inferioribus radios suos disperdiant. Videamus
 quid hinc oriatur. Quando quis caput summum recti ligni humi iacentis digito pul-
 sat, ad alterum ligni extremum pulsatio uel leuissima resonat. Idem in chorda fit, tensa,
 cuius si apex tangatur, tota tremat & sonat. Si tendas aequo interuallo duas in lyra fides,
 altera pulsata, tremat & altera. Si dicas lyras ad eandem intentionem fidium temperes,
 sonante altera, altera reboat. Quorsum haec? ut intelligamus hinc, ex omnium menti-
 um mutua & inuicem temperata connexione idem fieri, ut scintillae primarum in medi-
 as, mediarum in infimas usque resurgant, & a postremis per medias in sublimes iterum
 reflectantur. Harum connexionem hanc mutuam, scintillae uimque infusionem a superio-
 ribus ad inferiores continue emanantem, prouidentiam appellamus. Mittamus men-
 tes in praesentia, accipiamus idola, id est simulachra animarum. Caput omnium sit idolum
 animae mundi, huic connectantur idola duodecim, animarum duodecim, sphaeras duo-
 decim agitantium. Quoniam uero in qualibet sphaera plures sunt animae, harum idola ad
 unum idolum unius communisque animae, quae totam illam regit sphaeram, reeliguntur.
 Atque ita omnia animarum rationalium idola mutua quodam conspiratione ex uno
 pendunt idolo summo, ita ut nutus quilibet idoli primi in media, & mediorum in infima
 transeat, & semina rerum omnium corporalium a primis idolis, idolis sequentibus in-
 ferantur. Conspirationem huiusmodi, feminumque traductionem, fatum esse arbitramur.
 Eadem ratione per corpora procedamus. Complexiones siue affectiones siue natu-
 rae duodecim, sphaerarum duodecim, uni & summam naturam ipsius mundanae materiae
 copulentur. Singulae uero naturae singulorum corpusculorum sphaerae cuiuslibet adhaerentium,
 ad naturam sphaerae suae uniuersalem similiter referantur. Atque haec dependen-
 dentia, series naturalis cognominatur, in qua naturarum superiorum institutus in natu-
 ras inferiores transiunt. Ita omnes mentes tanquam lumina ad unam mentem tan-
 quam lumen, omnia animarum idola & simulachra ad unum uniuersalis animae idolum,
 omnes naturae corporum, quasi animarum umbram, proprie ad commune naturam u-
 nius corporis quasi umbram unius anime reducuntur. Anima nostra per caput suum id
 est mentem, superioribus mentibus necitur, per uim infimam id est idolum quo regi-
 tur corpus, cum idolis animarum superiorum conspirat, per naturam corporis sui, cui
 idolum se insinuat, conciliatur naturis corporum mundanorum, quas natura huius cor-
 poris sequitur. Ergo ipsae quasi rudentibus toti machinae colligamur, mente men-
 tibus, idolo idolis, natura naturis, non aliter ac foetus in aluo toti corpori materno per
 concinnata ligamenta connectitur, unde & animae maternas, & corporis & spiritus ma-
 terni ipse quoque per animam suam corpus & spiritum percipit passiones. Anima igitur
 per mentem est supra fatum, in solo prouidentiae ordine tanquam superna imitans,
 & inferiora una cum illis gubernans. Ipsa enim tanquam prouidentiae particeps, ad di-
 uinae gubernationis exemplar regit se, domum, ciuitatem, artes, & animalia. Per idolum

est in ordine fati similiter, non sub fato. Siquidem animæ nostræ idolum, natura sua cum
 supernis idolis concurrit ad formandum corpus atque mouendum. Per naturam quidē
 corpus est sub fato, anima in fato naturam mouet. Itaque mens super fatum in prouide-
 tia est, idolum in fato super naturam, natura sub fato, supra corpus. Sic anima in prouide-
 tiæ fati, nature, legibus, non ut patiens modo ponitur, sed & ut agens. Ideo Plato in libro
 de repub. decimo, uirtutem animæ, inquit, non esse seruilem demonem uitæ ducem, ac
 rursus uitæ fortunam eligi à nobis, non nos à dæmone uel fortuna. Culpam eligentiæ et
 se, non Dei, Zoroaster quoque ita præcipit:

μη σὺ δούλων τῶν τιμαρτίων.

id est, Ne tu augeas fatum. Quasi in tuo arbitrio sit cedere fato, atque non cedere.
 Cum uerò ex tribus illis partibus adstringamur partim rerum ordini, partim non ad-
 stringamur, ex quarta præcipue soluihur, nostrique sumus omnino. Hæc ratio est,
 quam inter mentem animæ caput, & idolum animæ pedem, mediam collocamus. Mens
 enim animæ inest non quantum anima proprie est, sed quantum angelica, & à super-
 nis mentibus occupata. Idolum quoque illud animæ, id est reatrix potentia corporis, nõ
 est animæ pura officium, sed animæ iam uergentis ad corpus. Verū ratio interponitur,
 uis quædam uerarū propria animarū, per quā in uniuersali cōceptu à principijs rerū ad cō-
 sultationes tēporali successione discunt, effectus resoluūt in causas, causas iterū in ef-
 fectus deducunt, discunt etiam conceptu particulari ad discursionis uniuersalis exem-
 plar. Sed in prima ipsa & uniuersali discursione, ratio intellectualis uocanda est, in dis-
 cursione particulari, ratio cogitatrix & opinatrix. Mens autem illa quæ est animæ ca-
 put, & auriga, suapte natura angelos imitata, nõ successione, sed momento quod cupit
 assequitur, imo habitu quodam, & (ut uult Plotinus) actu simul continet omnia. Ac me-
 rito post mentem hanc animæ stabilem angelos imitantem, sequitur ratio mobilis animæ
 propria. Huius pedissequæ sunt uires illæ sentiendi brutæ, quæ sunt in idolo phantasia sci-
 licet confusa, quæ instinctum sequitur naturalem, imaginatio quæ quinque sensuum con-
 gregatrix. Idoli pedissequa est natura. Mentem nostram soli cuidam nostro, rationi So-
 lis huius lumini, idolum luminis huius radio, naturam radij reflexioni, id est splendori,
 & ut rectius loquar, umbre, Platonici comparant, atque ut ad uim reuertar rationalem,
 sæpe eam aiunt ita se ad mentem habere, ut sermonem ad animam se habere uidemus, &
 in motu perpetuo libero quæ uersari. Denique facultas illa rationalis quæ proprie est ani-
 mæ ueræ natura, non est ad aliquid unum determinata. Nam libero motu sursum deor-
 sum quæ uagatur. Primus enim motus est qui in propria animæ natura locatur, cum ipsa
 sit essentia tertia, cuius uirtus est per se mobilis. Primus autem motus, non hic motus
 est aut ille, non huc solum fertur aut illuc, sed communis motus est, & tanquam fons
 motionis perfluit liber, partibus quæ in omnem partem momentis prolabitur. Quamob-
 rem licet per mentem, idolum, naturam, quodammodo communi rerum ordini subne-
 ctamur, per mentem prouidentia, per idolum fato, per naturam singularem uniuersæ
 nature, tamen per rationem nostri iuris sumus omnino, & tanquam soluti, modo has
 partes modo illas sectamur. Quandoque ratio menti coheret, ubi surgit in prouiden-
 tiam. Quandoque idolo obsequitur, & nature, ubi fatum suo quadam subit amore, di-
 sensibus confusa, huc & illuc rerum sensibilitū occursum distrahitur. Quædamque omittit ali-
 quæ in seipsam se recipit, ubi aut res alias perquirat argumentando, aut indagat semetipsam.
 Usque adeo uis hæc media propria animæ, & libera est, & inquieta. Et quædo aliquid
 in nostra incurrit extrema, puta in mentem, idolum, uel naturam, fieri quidem potest ut
 anima statim illud quoquo modo percipiat, non tamen prius animaduertit se illud per-
 cipere, quàm in potentiam transeat mediam.

Cū enim potentia media sit, per quam nos homines sumus, imò & quod ipsi sumus,
 quod pertinet ad eam, euidentissimè ad homines pertinet. Mouent sæpe colores aut uo-
 ces oculos siue aures, confestim uisus & auditus suum explent officium, hic uidet, ille
 audit, nondum tamen animus & uidere se & audire animaduertit, nisi media nostri po-
 tentia sese ad hæc intendat. Quod pater in his qui obuios sibi non comprehendunt, dum
 aliud quippiam attentius cogitant. Sic mentes superiores mouet semper nostram men-
 tē illis annexam, impulsu tamen huiusmodi ideo non aduertimus, quoniam uis media
 per

per inferiora circumuaga à superioribus se diuertit. Eadem ratione idola animarum superiorum pulsant semper idolum nostrum, hunc tamen nos influxū haud agnoscimus, quando pars illa mediā aliud quicquam firmitus speculatur. Similiter corporū ampliorum naturæ continuè laceflunt corporis nostri naturam, & hunc instinctum sæpissime ratione eadem nequaquam aduertimus. Huius rei exemplum habemus in corpore. Sepe enim nulla re lacefliti, nobiscum subirascimur, nullis malis turbati, nuncijs aut portensis territi torpescimus, mœremus, & trepidamus, nullis bonis permulcti gestimus ipsi nobiscum & canimus. Hæc unde? Causam certe nouam habent nam noui effectus. Hæc utiq; est, varia pro uarijs temporibus affectio corporis, siue in felle uel iecore crocea bilis exestuet, seu bilis ferueat atra in splene, seu claro sanguine cor abundet. Huiusmodi corporis affectiones atque naturæ quia proximæ sunt uiuificæ potentia quæ idolo continetur, & continet ipsas, eam uarijs incitant pulsibus, dum occasione præbent ut illa & aliter & obnoxius operetur in complexione corporis uiuificanda, quam solet. Huiusmodi operatio reddita concitator, uim sentiendi quæ eodem idolo continetur, tactum præsertim titillat sensim, pungit uel latentè eiusdem idoli phantasiam, ceu per naturæ indigentiam pungitur stomachus. Punctio illa & titillatio latens, ad mediā animæ partem non tranfit quando illa in aliud inhiat, tranfit autem quando uacat. Tunc per rationem cogitatricem repente subirascimur quodammodo, uel mœremus, uel gaudemus. Ratio intellectus hæc aduertit, unde assentitur quando loque, quandoque etiam consilijs & remedijs hæc fugit & fugat. Summatim his quæ pulsamur affectibus longo ordine à naturis uniuersalibus per propriam in nos descendentibus, & unde nobis ingerantur, penitus ignoramus. Si ita est, cur non etiam mentes superiores menti nostræ coniunctæ semper eam pulsent? Quem impulsim nos minime aduertimus quando pars mediā nostri ita est suis actibus occupata, ut usque ad eā non transeat mentis influxus. Ea uerò uacante, quid prohibet angelicam aliquā rationalibus uiribus cogitationem irrepere, licet unde surrepat, non uideamus? Quod indicant illi, qui absq; præceptore ex sola uacua rationis intentione, aut etiā tranquillitate, sæpe multa & præclarissima etiam dum non inquirerent, pepererunt, quasi sua sponte Solis lumen in lere num aërem subito se transfundat. Ac licet dispositio mundi, quæ tota simul est in menti bus rationalibusq; supernarum animarum inscripta, perenni quadam continuatione tota simul nostræ menti se offerat, temporalis tamen mundanorum seminum uicissitudo sicut paulatim in idolis naturisq; illarum animarum sibi ipsi succedit, ita simili quadam successione continuatione per omnium animarum idola omniumq; corporum naturas descendit usque ad idolum animæ nostræ, & corporis nostri naturam. Ut ecce ratio pluuia cras futuræ hodie regnat in animarum cœlestium idolis, cœlorumq; naturis. Eadem per elementalium animarum idola, elementorumq; naturas demanat, quo usq; idolum animæ nostræ, simulq; naturam pulset humorum. Pulsatio idoli nostri fit ab idolis, naturæ nostræ pulsatio ab illis naturis & idolo nostro. Quando mentium ille influxus rationem nostram fortitur ociosam, siue menti uacantem, ipsi aliquid ostendit eorum, quæ ad uniuersalem æternarum rerum cognitionem seu mundi gubernationem pertinent, ut uel Dei legem, & ordines angelorum, uel secularum restitutiones, & re gnorum mutationes præuideat. Quando idolorum naturarumq; instinctus rationem omnino & phantasia. offendit uacuum, aliquid sibi portendit eorum quæ ad temporum uicissitudines, elementorumq; perturbationes atinent, ut futurā præuideat pluuiam, terræ motus, atq; si nihil. Qua uia istud? Vis illa supernorum idolorum pluuia inducitur, ad pluuia præfigurat cœlorum rotas, hæc aërem humefaciūt, aër uis uirtutem mouet nostram, hunc orem scilicet aqueum, pituita spiritum, ex ea præsertim parte qua & ipse est aqueus. Siquidem spiritus cum sit uapor sanguinis, & in sanguine quatuor insint humores, in spiritu sunt quatuor humorum elementorumq; uirtutes. Igitur uirtus illa spiritus aquea à pituita irritata, uiuificam animæ nostræ instigat potentiam ex ea parte qua aquaticorū femina uis uiuifica possidet. Vis hæc suscitatur eas imagines quæ in uacante phantasia rationesq; sunt ad pituitam pertinentes, ut subito cogitemus flumina, imbres, angues, anguillas, pisces, atq; similia. Eodem pacto uis supernorum calores & ætus procreatura, congruis medijs cholera, id est, bilis in nobis &

cholericum spiritum mouet, hic uirtutem uiuificam, hæc igneas imagines in phantasia rationeque latentes, ut incendia imaginemur, rubeosque colores, & flauos.

Septem uacationis genera.

Verum quando ita uacamus, ut huiusmodi aduertamus influxus, septem sunt uacandi genera. Somno, syncope, humore melancholico, temperata cōplexione, solitudine, admiratione, callitate, uacamus. Quoniam anima operatione suas mouendi & sentiendi in hoc corpore crassiore per spiritum sibi proximum explet, ideo quando uel propter defatigationem spiritus in mentibus exterioribus resoluuntur, uel propter uapores humoresque meatus illi cerebri opplentur, per quos huiusmodi spiritus ad sensum motusque idonei solent ad membra transmitti, tunc animus sese quodammodo colligit, neque in sentiendis corporalibus qualitibus, neque in regendis mouendisque membris sui corporis, neque in tractandis externis negociis occupatur, quod facile fit in somno. Quanto autem magis exterior actus remittitur, tanto plentur magis interior. Interiores actus sunt phantasiae uisa, rationisque discursiones. Sed plurimum ita intenditur phantasia (cuius nutu plurimum agimus uitam) ut imagines suas acerrimo intuitu in seipsa uoluet. Reuolutæ acris imagines illæ usque ad cōmunem illi sensum, quæ more Platónico uocamus imaginationē, relucunt, inde in sensus inferiores, & spiritum. Imago uero in sensibus ijs spirituque lucens, solet pro reuera asseuerari. Nam uigilantes hominem se uidere aiunt, quando ad hominis imaginem in ijs micantē sese uertunt. Similiter dormientes affirmant hominem se uidere, quando eius imago a phantasia ipsius conseruatrice per imaginationem in sensum respicendū & spiritum. Resplendent autem imagines illæ præ cæteris, ad quas phantasia magis afficitur, siue cogitatio siue perturbatio præterita, siue tumultus præsens dominantium humorum id faciat. Atque hæc insomnia uana sunt, & nihil præterit uaticinij, nã aut ex uigiliarū reliquijs, aut ex corporis turbatione nascuntur. Talibus insomnijs homines illi solent illudi, qui uoluptuosæ uitæ dediti, ad ea quæ mouent sensus, uehementer afficiunt, & phantasiam ad hæc uel tanquam bona adsciscenda, uel tanquam mala reijcienda affigunt acerrimè, quo fit ut eorū reliquæ phantasiam turbent in somnis. Accedit, quod nimio grauati cibo uel potu, phantasiā in somno expeditam habent nunquam. Nam propter immoderatam humorum uaporumque redundantiam, imagines illæ in phantasia sepe mouentur, quæ terræ spectacula præferant. In ijs quoque propter uini calorem incitata uirtute generalis seminis expultrice, mouentur imagines amatæ personæ quas seruat phantasia, unde cogitatur amplexus. Ex ijs rationibus Plato in nono libro de reipublica. concludit rationem sepe in somno usque adeo occupari, ut non liberè influxus superioris persentiat. Percepturam autem ueritatem inquit, quotiens non turbabitur. Sunt & multi uoluptuosæ uitæ contemptores, rerum tamen ciuiliū studiosi uel imperij & gloriæ cupidissimi. In his dormientibus consopitur interdum etiam phantasia, at ratio tunc priuata & publica tractat negotia, & ijs plurimum occupatur. Sunt nonnulli tam uoluptiuam quam humanæ gloriæ contemptores, sed indagatiōi rerum diuinarum & naturalium dediti. Horum in somno cessat aliquando non phantasia solū, sed rationis etiam actiue anxia cōsultatio. Resurgit autem consueta illa rationis speculatricis inuestigatio, uel metiri cælum uideamur, uel elementa partiri, uel animalium species numerare. Nullis eorū quos nunc rauimus, cōmuniter conuenit uaticinium, licet postret. Ipsi philosophantes uere reuocinentur etiam dormientes, imò & inueniant quandoque quæ diu quæsitæ non inueniant uigilantes, quia ratio est tranquillior. Tale quiddam cōgigit Galeno, qui scribit circa diaphragma ægrotaret se somnauisse liberatum iri, si sanguinem mitteret ex uena quæ est inter pollicem & indicem, minuisse sanguinem, conualuisse. Neque sunt aliqui, licet per pauci tales reperiantur, qui domitis uoluptatibus, ciuilibusque rebus neglectis, ita suam uitam instituant, ut ueritatis quidem assequendæ flagrent cupiditate, eam tamen humanis uestigijs, quibus ambigua mens naturalium Philosophorum plerumque scelerat cōsidere, inuestigari posse diffidat, itaque Deo se dedunt, ipsi moliantur nihil appetitis & purgatis oculis quid maxime diuinitus ostendatur, expectant, quod & præcepisse dicuntur

dicitur Socrates, & fecisse. Hi pii homines & religiosi uocantur, horum animus in uigilia uacat præ cæteris, uacat in somnis omnino, quapropter supernus impulsus ab eo facile animaduertitur. Sed horum hominū duo sunt genera. Alij templū hōc Dei, mundi scilicet machinam admirantur frequenter, alij templi huius numē impensius uenerantur. Illorum animo p. r. somnum quieto passionēs mundi monstrantur, & illæ præ cæteris ad quas magis afficitur, ut pluuia uideat futuram, bellum, pestem, atque similia. Demonstratiōnis modum & ordinē supra diximus. Cæterū sæpe difficilis somnij interpretatio est, sæpe etiā facilis. Difficilis, quando postquam pluuia futura expressa est in phantasia, uis phantasie imaginem pluuie non satis attentē commendat memoriæ, sed tanquam uelox nimium & uersatilis, ut semel impulsā est, currit lubrica per similes & conlequentes imagines, ut ex pluuia excitetur ad uentos cogitandos, ex uentis ad altissimos mōtes, ex montibus ad niues, ita prætergressa expergiscitur, atque experrecta niuis postremō uisæ magis memor est quā pluuie, unde futuram prædicit n. am, nō pluuia. Quapropter oportet interpretem somniorum esse sagacissimum uenatorem, ut sciat ex proximo uestigio recurrere ad remotum, ab illo rursus ad remotius aliud, ac uideat quid apprimē ex quoq; sequatur, quousque ad primum perueniat. Quod solemus in quotidianis sermonibus obseruare, quando ex uno sermone in alium, rursusq; in alium transgressi, tandem sermonem primo propositum in promptu non satis habemus. Tunc nouissima uerba consideramus, è quibus potissimum uerbis sequi poterimus, & iterum ex quibus illa, donec priua planissime recoiamus. Solertia uenatoria, uelox & uersatile requirit ingenium, præfaga facultas, si modò perspicuè debeat præuide re, pacatum atq; quietum. Hæc tanquam repugnantia in eodem non facile concurrūt. Ideo plurimum non ijdem præfagi sunt perspicui, & interpretes, & hæc qui præfagiūt, nesciunt quid præfagiant maxime, & qui interpretantur, uelociter errant magis in præuidendo. Quod in Timæo significat Plato, cum dixit alios esse uates, alios uatum interpretes. Sed ut ad rem reuocemus, eorū somnia interprete indigent, qui propter cholericos & igneos spiritus curriculo phantasie currunt uelociter. In quibus uerò propter complexionem spirituum temperatam uel melancholicam phantasia incedit maturius, præuides firmiter in hære, ut memoriæ, neq; nouis & uarijs imaginibus confunditur, propterea horum præfagia interpretatione non indigent. Atq; hæc sunt præfagia somniorum quæ religiosi illis conueniunt, qui diuinā hanc ædem admirantur & stupent, qualia sibi obtigisse tradit Hippocrates, qui cum Democritum, qui insanire uulgò ferebatur, curaturus adiret, per quietē accepit à Deo, non Democritū insanire, sed uilgus. Eadē ratione Socrates futurā Platonis excellentiā prædixit ex somnio. De his factis illis uerò religiosi, qui tēpli huius potius numē adorāt, cum per somnū quiescūt, id accidit, ut mens eorum diuinæ cupida maiestatis pulsetur numine uehementer, & talis quædam menti illorum succurrat de Deo cogitatio, qualem maxime solet uigilans affectare, puta sedem operationemq; Dei nosse desiderabat. Quiescenti rationi lux infinita inuisibilisq; occurrit, quæ ubiq; tota & in seipsa sit, seq; ipsam, per se sine oculo uideat. Hic si phantasia ad motū sit tardior, plana manet & perspicua notio, quæ experrectus animus immaculatam, ut acceperat, hominibus aperit. Sin uelocior sit, statim ipsa post rationem, ut solet, suum opus aggreditur. Volutat consueta imagines, atq; imitata pro uiribus rationem, lucem fingit Solis immensam, totam oculis omnium ubiq; micantem, et in seipso perpetuo se circuitu reuoluentē. Hic ergo est opus interprete, qualis Ioseph fuit, & Daniel, qui regia somnia interpretabantur. Hæc diuinatione polluit Mercurius Trismegistus, quod eius liber de Dei potentia & sapientia, è Græca lingua in Latinā à nobis translatus ostendit. Hæc uaticiniū species religiosi quidē (ut diximus) maxime conuenit. Alijs quoq; nonnunquam, si quando uel prouidentia aliqua, uel casus prosperitate iaceant sobrii, curisq; uacui. Vnde Alexandro regi dormienti draco herbam monstrauit, qua Prolemæum curaret grauius uulneratum. Præcipuè uerò prope ortum Solis sedata paulum uaporum externarumq; curarum turba, id accidit. Quāquam, quod uulgò effertur, matutina somnia esse ueriora, nō ob id solum prouenit, quod magis sobrius (sæpe enim sobrii dormitum accedimus, neque tamen tunc sunt perspicue uisiones) uerum etiam ex eo, quod & Solis Phœbicis uatis accessu uaticiniū roboratur,

& sanguinei igneique spiritus ea hora dominantes, claritate sua ad claram conferunt usionem, & (quod uidemus) quia statim expergiscimus, turbam imaginum consequentium non confundimus. Quae de somno dicta sunt, his Orphei uersibus confirmantur.

*ἄγγελοι μελλόντων, θνητοῖς χροσμῶσθε μέγιστος
ἡσυχία γὰρ ὕπνου γλυκεροῦς γέλλος ἐπέλθων
προσφώνων ψυχῆς θνητῶν, νόον αὐτοῦ ἐγείρει.
καὶ γνάμεις μακροῦρον αὐτοῦ καθ' ὕπνου ὑπεπέμπεις,
αἰγῶν σιγῶσαις ψυχῆς, μέλλοντα πρόφωνα
οἴσιν ἐπ' ἐνοσίχθισι θεῶν νόος ἐσθλοῦσθίεντι.*

id est, Nuntie futurorum mortalibus uaticinator maxime, Accedis ad animas somni quiete demulctas, easque compellans suscitatis mentem. Sententias numinum beatorum animis per somnum subinfersis. Silens silentibus animis uentura prenuuncias, his, inquam, animis, quorum mens diuino cultu rectissime utitur.

Satis de ea uacatione animi quae per somnum fit, diximus. Sequitur uacatio quae fit per syncopam, id est, per casum corporis semiuui, quando cordis defectu spiritus ad membra non mittuntur, & qui in membris sunt, retrahuntur ad cordis debilitati praesidium, quo in statu perinde ut in somno prouenit uaticinium.

Quo excelluisse Hercules dicitur, Arabesque permulti, qui comitiali morbo corripiebatur. Hinc Plutarchus in libro primo de anima, Enarchus, inquit, nuper a grota, tanquam iam mortuus a medicis fuit relictus, & breui tempore in seipsum postea reductus, dicebat se mortuum fuisse, & in corpus iterum restitutum, nec eo morbo moriturum, reprehensaque aiebat uehementer a domino suo eos spiritus, qui animam eius duxerunt. Ad Nichandam enim missus, non ad ipsum fuisse. Nichandas autem coriarius erat, & in palæstris non ignobilis, qui eo tempore quo Enarchus reuixit, in maximas incidit febres, ac repente mortuus est. Hic autem uiuit, superstesque est, felicissime nobiscum manens.

Tertius uacationis modus fit ex melancholici humoris contractione, animam ab externis negotiis seuocantis, ut anima tam uacet homine uigilante, quam solet dormiente quandoque uacare. Certè quemadmodum commodissimum instrumentum carere oportet motu proprio, ne forte quando faber mouere ipsum ad dextram statuit fabricando, ipsum interim feratur motu proprio ad sinistram, sic animum illum quo diuina prouidentia uti ad uaticinium statuit quasi aliquo instrumento quietum esse necessarium est quales sunt melancholici saepe.

Sed & hi quando numero rapiuntur, tanto ceteris concitatores fiunt, quanto corpora densa si accendantur, feruentius urunt, quam corpora rara. Hac ratione Socrates, quem Aristoteles melancholicum iudicauit, daemones familiaris inspiratione multa praesentiebatur, cuius rei testes sunt Plato, Xenophon, Antipater maximus, Apuleius. Siquidem Timarchus cum ab eo conuiuio discessisset ubi Socrates discumbebat, Socratis daemone praesente, inde ea perpetravit, quorum causa est occisus. Charmides in Nemea certauit uetante Socrate, ac certasse praenituit.

Critoni contra Socraticum consilium rusticanti: ramulus aliquis percussit oculum. Idem etiam Socrates dum fugeret unà cum alijs nonnullis impetum hostium, ut uentum est in tritium, eadem quae ceteri fugere noluit, quia deterrebat a daemone. Tum quidem ij qui alia uia fugerant, in equitatum hostium inciderunt. Aristides & Thucydides alijsque permulti quando Socrati propinquabant, etiam Socrate ipso iacente in philosophiae studijs proficiebant quamplurimum daemones illius instinctu, & quanto longius recedebant a Socrate, tanto reddebantur ad philosophiam ineptiores. Idem cum mortui propinquaret, ut scribit Xenophon, praedixit Anyto filium eius, qui tunc modestus uidebatur, fore flagitiosissimum, atque ita euenit.

Est & quartus a temperata complexione uacandi modus, siquidem talis complexio nullum infert tumultum alicuius superantis humoris, qui ad uiliam imaginem commoueat phantasiam. Sūt enim huiusmodi uiri in affectibus suis & actibus moderati, ideo animo adeo tranquillo uiuunt, ut etiam uigilantes supernis subijciantur influxibus. quod Pherecydi, Syro, Pythagorae, Plotino dicitur contigisse. Plotinum praeter ceteros admiror qui (ut narrat discipulus eius Porphyrius) mores hominum, errata, euentus praesentiebatur, et eū ipse Porphyrius seipsum interficere cogitaret, id ille peripexit diuinitus, atque prohibuit.

Ob hanc

Ob hanc rationem, ut scribit iunior Pitius, Curtio Ruffo dum Africam obtineret & inclinato die spatiaretur in porticu, oblata est mulieris figura humana grandior, pulchriorq̃. Hæc prædixit eum uenturum Romam, honoresq̃ gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandẽ prouinciam reuerfurum, ibiq̃ moriturum. Factaq̃ sunt omnia.

Quinta uacatio fieri uidetur a solitudine, ubi animus nullis humanorum negotiorũ curis distractus, paulo uel numinum uel cœlorum momento eadem quotidie cogitat, quæ cœlestia numina cogitant facere quod quidem Zoroaster Magorum princeps solitudine uiginti annorũ dicitur affectus, ubi de omni diuinandi arte multa conscripsit & fecit. Similia operatũ fuisse Orpheũ in Thraciæ desertis, eius scripta Musæo declarant.

Sexta fit ab admiratione uacatio, Sibyllæ & Pythiæ sacerdotes cum secederent in Iouis aut Apollinis antrum, ubi numen ipsum adesse credebant, tanto admirationis uenerationisq̃ stupore de maiestate numinis cogitabant, ut sensus, phantasia, ratioq̃ actus suos uicino præmitterent. Tunc mens soli exposita numini, siue Deus ille fuerit, siue dæmon, inpernos perentebat nutus, eos præsertim qui ad ea negotia pertinebant, de quibus nuper deliberauerant. Similiter affectum fuisse Cornelium sacerdotem Patauij tradit Aulus Gellius. Et tales quosdã inducit Orpheus Corybantæ. Hac uaticinijs specie præcallebat Albigerius Carthaginensis. Hic penè quicquid egisset quisq̃ aut cogitauisset, afflatu demonum respondebat. Huius diuinationibus sæpe se affuisse Aurelius Augustinus affirmat.

Septima & omnium præstantissima ea animi alienatio est, quæ fit castitate mentis Deo deuotæ, quemadmodum Orpheus in hymno Deorum omnium Musæum docet. Talis quippe mens non ad tempus, ut alia, sed fermè semper pacatum est Dei templum, cuius ostium (ut Ioannes inquit Theologus) Deus pulsat primum, quod statim apertum ingreditur, quod inhabitat sedulo, in quo hominem pascit ambrosia. Per hanc (ut refert Aurelius Augustinus) rusticus quidã suis temporibus secedebat à corpore, & uigilare se sciebat, dum tamen uideret mira quædã oculis nõ corporeis. Per hanc Ioannes Theologus omnium diuinissimus in Pathmo uniuersum uidit ordinem seculorum. Per hanc Ezechiel campum obsibus mortuorum inspexit refertũ, & ossa postmodũ resurgentia. Per hanc Esaias Deum sedentem à Seraphim circumdatũ. Sed ij omnes, quemadmodum & somniantes, quicquid mente cernebant, phantasiæ uelaminibus statim operiebant, ita ut uisa mentis, phantasiæ umbraculis obscurata, interprete indigerent. Concludamus iam per septem uaticinijs species, tantam esse humanæ animæ aduersus materiam excellentiam, ut & demito & sopito & se miuiuo corpore, multo clarius uideat, multoque præstantius operetur, quàm corpore operante, quasi ad magnifica quæuis efficienda subsidio corporis non indigeat. Vbi apparet quanta sit anime cũ cœlestibus concordia, quanta cũ Deo cognatio, quæ quotiens in se redit, cœlestium arcanorum & diuinæ sit prouidentie particeps.

Tertium signum, ab artium & gubernationis industria. Cap. III.

CÆtera animalia uel absque arte uiuunt, uel singula una quadam arte, ad cuius usum non ipsa se conferunt, sed fatali lege trahuntur. Cuius signum est, quòd ad operis fabricandi industriam nihil proficiunt tempore. Contrà homines artium innumerabilium inuectores sunt, quas suo exequuntur arbitrio. Quod significatur ex eo, quod singuli multas exercēt artes, mutant, & diuturno usu fiunt solertiores. Et quod mirabile est, humanæ artes fabricant per seipsas quæcunque fabricat ipsa natura, quasi non serui simus naturæ, sed amuli. Vnas ita pinxit Zeuxis, ut aues ad eas aduolarent. Apelles equam ita pinxit & canem, ut prætereuntes equi hinnirent, latrarent canes. Praxiteles in quodã Indorum templo Venerem marmore aded uenustã expressit, ut uix à libidinosis transeuntium conspectibus tuta & pudica seruetur. Archyia Tarentinus columbam è ligno mathematica disciplina fecit, libauit, inflauit spiritum aded ut uolaret. Aegyptij, ut tradit Mercurius, Deorum statuas consuebant tallas, ut loquerentur & uent. Archimedes Syracusanus æneũ cœlũ fecit, in quo omnes

T 4 septem

septē planetarū motus uerissimē conficiebātur ut in cœlo, & ipsum uoluebatur ut cœ-
 lum. Mitto Aegyptiorum pyramides, Romanorum Græcorumq; ædificia, metallorum
 officinas & uitri. Denique omnia diuinæ nature opera imitatur, & nature inferioris
 opera perficit, corrigat & emendat. Similis ergo ferme uis hominis est naturæ diui-
 næ, quandoquidem homo per seipsum, id est, per suum consilium atq; artem regit seip-
 sum à corporalis naturæ limitibus minime circumscripsum, & singula naturæ alioris o-
 pera æmulatur. Et tanto minus quàm bruta naturæ inferioris eget subsidio, quanto pau-
 ciōra corporis munimenta fortitus est à natura quàm bruta, sed ipsemet illa sua copia
 constituit alimenta, uestes, stramenta, habitacula, suppellectilia, arma. Ideo cum ipse sua
 facultate se fulciat, fulcit uberius quam bestias ipsa natura. Hinc proficiscitur inenarra-
 bilis uarietas uoluptatum, hos quinque sensus corporis oblectantium, quas ipsimet no-
 bis proprio ingenio machinamur. B. ut a breuissimis naturæ claustris concluduntur. Nō
 solum ad corporis necessitates nosser animus respicit, sicut bestię naturæ imperio mā-
 cipatæ, sed ad oblectamenta sensuum uaria, quasi quædam pabula phantasia. Neque so-
 lum per uaria blandimenta ipsi phantasię animus adulat, dum quasi per iocum diuer-
 sis ludis delent quotidie phantasiam, uerum etiam agit interdum cogitatrix ratio serius,
 & suræ prolis propagandæ cupida emicat foras, & quanto polleat ingenio, euidenter o-
 stentat per uariam lanificiorum sericęq; texturam, picturas, sculpturas, & ædificia. In qui-
 bus componendis sæpe nullum corporis respicit commodum, nullum sensuum blandi-
 mentum, cum aliquando sponte ex ijs incommodum & molestiam patiat, sed facundię
 suę amplificationem, approbationemq; uirtutis. In ijs artificijs animaduertere licet,
 quemadmodum homo & omnes & undique tractat mundi materias, quasi homini
 omnes subiciuntur. Tractat, inquam, elementa, lapides, metalla, & plantas, & animalia,
 & in multas traducit formas atque figuras, quod nunquam bestię faciunt. Neque uno
 est elemento contentus, aut quibusdam, ut bruta, sed utitur omnibus, quasi sit omnium
 Dominus. Terram calcat, fulcat aquam, altissimis turribus conscendit in ætherem, ut pen-
 nas Dædali uel Icarum prætermittat. Accendit ignem, & foco familiariter utitur & dele-
 ctatur præcipue ipse solis. Merito cœlesti elemento solum cœleste animal delectatur.
 Cœlesti uirtute ascendit cœlum, atque metitur. Supercœlesti mente transcendit cœlum.
 Nec utitur tantum elementis homo, sed ornat, quod nullum facit brutorum. Quàm mi-
 rabilis per omnem orbem terræ cultura! Quàm stupenda ædificiorum structura & ur-
 bium! Irrigatio aquarum quam artificiosa! Vicem gerit Dei, qui omnia elementa habi-
 tat, colitq; omnia, & terræ præsentia, non abest ab æthere. Atqui non modo elementis, ue-
 rum etiam elementorum animalibus utitur omnibus, terrenis, aquatilibus, uolatilibus,
 ad escam, commoditatem, & uoluptatem. Supernis cœlestibusq; ad doctrinam, magicę-
 que miracula. Nec utitur brutis solum, sed & imperat. Fieri quidem potest, ut armis qu-
 busdam à natura acceptis bruta nonnulla quandoque uel impetum in hominem faciāt,
 uel hominis effugiant impetum, homo autem acceptis à seipso armis, & uitat ferarum
 impetus, & fugat & domat. Quis uidit unquam homines ullos sub bestiarum impetio
 detineri, quemadmodum ubique uidemus tam immanissimarum ferarum quàm intū
 armenta per omnem uitam parere hominibus? Non imperat bestijs homo crudeliter tā-
 tum, sed gubernat etiam illas, fouet & docet. Vniuersalis prouidentia Dei, qui est uni-
 uersalis causa, propria est. Homo igitur qui uniuersaliter cunctis & uiuentibus & non
 uiuentibus prouidet, est quidam Deus. Deus est proculdubio animalium, qui utitur
 omnibus, imperat cunctis, instruit plurima. Deum quoque esse constitit elementor-
 um, qui habitat colitque omnia. Deum denique omnium materiarum, qui tractat om-
 nes, uertit, & format. Qui tot tantisque in rebus corpori dominatur, & immortalis Dei
 gerit uicem, est proculdubio immortalis. Sed artes huiusmodi licet materiam mundi
 figurent, & animalibus imperent, atque ita Deum naturæ artificem imitentur, sunt ta-
 men artibus illis inferiores, quæ regnum imitata diuinum, humanæ gubernationis sus-
 cipiant curam. Singula bruta uix ad sui ipsius uel breuiem naturam curā sufficiunt, ho-
 mo autem unus tanta abundantia perfectione, ut sibipsum imperet primū, quod bestię nullæ
 faciunt, gubernet deinde familiam, administret reipub. regat Gentes, & toti imperat or-
 bi. Et quasi qui ad regnandum sit natus, est omnino seruitutis impatiens. Adde quod boni
 publici

publici gratia subit mortem, quod bruta non agunt, utpote quis singula hæc mortalitatem despiciat bona, communis æternitatis boni firmitati confusus. Cæterum ad præsentem uitam artes huiusmodi pertinere alicui forsitan uidebuntur, quanuis non sit tanta cura ob uitam præsentem necessaria, sed spectet potius ad diuinitatis prouidentiam imitandam. Consideremus igitur artes illas quæ non modo corporali uictui necessariae non sunt, sed plurimum noxiæ, quales sunt omnes scientiæ liberales, quarum studia corpus eneruant, & uitam impediunt commodam. Subtilis computatio numerorum, figurarum curiosa descriptio, linearum obscurissimi motus, superstitiosa musicæ consonantia, astrorum obseruatio diuturna, naturalium inquisitio causarum, diuturnorum inuestigatio, Oratorum facundia, Poetarumque futores. In his omnibus animus hominis corporis despiciat ministerium, utpote qui quandoque possit, & tam nunc incipiat sine corporis auxilio uiuere. Vnum illud est in primis animaduertendum, quod artificis solertis opus artificiosè constructum, ratio potest quilibet, qua ratione quo uere modo sit constructum discernere, sed solum qui eodem pollet artis ingenio. Nemo enim discerneret qua uia Archimedes sphaeras constituit æneas, eisque motus motibus cælestibus similes tradidit, nisi simili esset ingenio præditus. Et qui propter ingenij similitudinem discernit, is certe postea eisdem constructum, postquam agnouit, modo non deesset materia. Cum igitur homo cælorum ordinem unde moueantur, quo progrediantur, & quibus mensuris, quid ue pariant, uiderit, quis neget eum esse ingenio (ut ita loquar) penè eodem quo & author ille cælorum: ac posse quodammodo cælos facere, si instrumenta nactus fuerit, materiamque cælestem: postquam facit eos nunc, licet ex alia materia, tamen per similes ordine.

Quatuor hominis dotes in artibus.

IN humanis artibus quatuor animi nostri emicant dotes excellentissimæ, facilitas ad percipiendum uelocissima, memoria amplissima ac penitus indelebilis, sagacissima prædictio futurorum, uerborum usus innumerabilium. Quam diuinum putas in Homero uiguisse acumen, qui & cæcus & inops tot & tanta percepit, tam egregie cecinit, ut cunctas in eum humanas, tum diuinas artes Plato asserat concurrisse. Quam diuinum in Didymo Alexandrino, quem scribit Hieronymus à pueritia excæcatum, postea tamen dialecticæ, physicæ, theologiæ præ cæteris ebuisse, & quod mirum est, geometriam euasile mirabilem, & geometricas figuras describere solitum & docere, egregia quoque Theologiæ opera condidisse. Diuinum certe ijs lumen ea nascentibus infudit, & quaerentibus reuelauit, quæ impossibile fuisset humanis studijs inuenire. Et si Plato Aristotelesque in libris ciuiliu institutionum scribunt, regiones alias alijs esse exercendo ingenio aptiores, compertum tamen habemus non in oriente solum atque meridie, sed etiam in occidente septentrioneque & complurimos homines, & frequenter in qualibet arte mirifice claruisse. Si regionum seculorumque diuersitas, diuersitatem maximam necessario efficit in corporum habitu, in ingenijs uerò minimam, & hanc ipsam consilio studioque corrigimus. Quis non uideat ingenium hominis natura suis locis & temporibus non esse subiectum? Sequitur indelebilis illa memoria, qua excellenter quam plurimi, Mithrydates duarum ac uiginti Gentium rex, singulis absque interprete ius dicebat. Cyrus & Lucius Scipio omnium suorum ciuium sciebant nomina. Fabius Maximus & Lucullus, omnes omnium Gentium historias memoria tenebant. Seneca inquit, se duo millia omnium recitata eodem ordine reddidisse, ducentos quoque uersus à discipulis pronunciatos se ordine retrogrado recitasse. Scribit Augustinus fuisse quendam suis temporibus qui multa legerat, neque aliquid unquam eorum quæ legerat, oblitus fuerat. Fuisse Romæ alium qui comediam totam, dum recitaretur, mandauit memoriam, tot tantarumque rerum capacitas, tanta in his quæ sunt accepta, stabilitas, angusto cerebri angulo comprehendendi, & fluxa eius labilisque materia seruari non potest, sed amplissimo eget stabilissimoque diuini animi receptaculo.

Est & futurorum prædictio illa, qua pollebant Chaldaei & Aegyptij mathematici. Certe illa substantia in futuro non efficit, cuius præsaga uirtus ira totum futurum anticipat, sicut memor potentia totum præteritum recollit. Est autem substantia hæc æterna quæ in

atq; eternum monumentum colligit labilia temporum interualla. Postre mò loquēdi usus atq; scribendi homini proprius, diuinam quandam indicat nobis inesse mentē, qua careant bestiae. Absque sermone ita nos possemus uiuere, sicut & bestiae & homines muti. Ideo ad excellētius aliquid opus est nobis sermo tributus, uidelicet tanquā mentis interpres, infinitorum inuentorum præco, & nuncius infinitus. Neq; somniet Epicurus, bestias sicut & nos ratione pollere, uerim deesse illis sermonis & manūsi usum, per quē intus latentē extra significant rationē, quoniam natura in rebus necessarijs non deficit, superfluis non abundat. Arboribus non dedit pedes, non brachia. Terrenum enim illarum corpus solo fixum, ubiq; terrea alitur alimonia. Brutorū corporibus tanquam nutus terrenis, non omnis terreus cibus est ubiq; sufficiens, ideo ad quarendum commo ditus alimentum pedibus sunt instructa. Phantasia illorum paucos aliquos & confusos conceptus habet, & ad usum duntaxat corporis necessarios, qui mugitur, lactatu, hinnitu, garritu, gannitu, si emitu, seu nutibus sufficienter exprimi possunt. Verū mens hominis infinitarum distinctarumq; inuentrix rerum, usu sermonis innumerabilis suffulcrum est, quasi quodam digno eius interprete, manibus quoq; munita tanquam aptissimis instrumentis ad inuenta mentis innumerabilia fabricanda, quæ quidem instrumenta natura eadem dedisset & bestijs, si illis inesset artifex idem interior, talibus instrumentis usus. Ergo tot concipit mens in seipsa intelligendo, quot Deus intelligendo facit in mundo. Totidem loquēdo exprimit & in aëre. Totidem calamo scribit in chartis. Totidem fabricando in materia mundi figurat. Quapropter deamentem esse illum constat, quine gauerit animam quæ in artibus & gubernationibus est æmula Dei, esse diuinam.

Quartum signum ab effectu miraculorum.

Cap. IIII.

Non solum uerò in formanda & figuranda per rationem artis materia, sicut diximus, mens humana ius sibi diuinum uendicat, uerū etiam in speciebus rerum per imperium transmutandis, quod quidem opus miraculum appellatur, non quia præter naturam sit nostræ animæ, quando Dei fit instrumentum, quia cum magnum quiddam sit, & fiat raro, parit admirationem. Hinc admiramur, quod animæ hominum Deo deditæ imperent elementis, citent uentos, nubes cogant, pluitus, nebulas pellant, humanorum corporum curent morbos, & reliqua quæ pauca facta fuisse quibusdam seculis apud uarias nationes Poëta canunt, narrant Historici, non negant excellentissimi quique Philosophi nostri, præsertim Platonici, testantur Theologi ueteres, Mercurius in primis & Orpheus, posteriores quoque Theologi uerbo & opere comprobant. Miraberis forsitan si miraculorum rationes exquiram. Sed audi. In primo libro disputatum est, essentiam tertiam esse sub angelo, & super totam mundi materiam, à numine formari, formare materiam, accipere quidem formas spirituales à numine, dare uerò materiæ corporales. In tertio quoque libro constitit essentiam tertiam nihil esse aliud quàm rationales animas tam nostras quàm nostris superiores. Hinc efficitur apud Platonicos sectatorēsque Auicennæ, ut omnis rationalis anima per essentiam suam atque potentiam super totam sit mundi materiam, totam mo uere possit atque formare, uidelicet quando ad hæc Dei fit instrumentum. Verumtamen talis est ordo rerum: Habent omnes animæ rationales (ut diximus) intellectualem caput rationale medium, infimum uerò uiuificum. Media hæc uis est animæ proprietatis. Vis autem intellectualis est radius quidam superioris intellectus demissus in animam, & in superiorem intellectum iterū se reflectens. Vis quoque uiuifica actus est animæ redundans in corpus, & inde resultans in animā, sicut lumen Solis in nube secundum proprietatem suam splendor est, ut Solem respicit radius, ut nubem implet est pallor. Intellectus intelligibile suspicit, & circa ipsum intelligibile permanet in seipso. Ratio currit, sed in seipsam. Uiuifica uis infra se currit usq; ad aliud, dum implet, corpus. Quoniam uerò per hanc infimam sui partem siue umbram, animæ longissimè à sua dignitate discedunt, corporibus propinquantes, factum est ut uires huiusmodi rectrices corporum remissa quodammodo uel intermissa amplitudine illa dominationis, quam anima super uniuersitatē corporum possidet, singulæ sunt singulis distributæ corporibus, quibus

quibus astricte dum sunt, propriam suorum corporum agunt curam, ac ferè negl-
gent aliena. Quid eas corporibus alligat? V: Plato uult, amor, id est, uitæ exuberantis
affectus ad proxima sibi uiuificanda procliuor. Diuersis autem animarum, rationalium
speciebus proxime sunt diuersæ corporum species. Hinc fieri uult, ut aliæ rationales a-
nimæ cum alijs corporibus conspirauerint, aliæ cum sphericis, aliæ cum spheris, cum
sideribus, cum
morum dispositionibus à prouidentia cõstitutis, aliæ humanæ anime alijs humanis cor-
poribus regendis magis conueniunt. Et, ut summam dicam, cuiuscumq; animæ rationalis
uis illa uiuifica, quonia ad tertiam essentiam pertinet, æquã uim habet ad corpora quæ
bet, sed per amatorium quendam instinctum corporibus alijs aliq̃ sese mouẽdis accom-
modant, conferente ad hoc uidelicet tẽperatione diuina, & uno quodam instinctu ces-
sante, uis illa uiuifica euadit libera, ut nouo affecta instinctu, corpus aliud quodãmodo
regat & moueat. Si pars hæc infimã naturas omnes corporũ superat, multo magis me-
dia atq; summa. Suprema, id est mens, usq; adeo supereminet, ut nihil unquã sapiat cor-
porale, diuinorum dumtaxat auida, stabilis à natura, intelligentia subita. Media, id est, ra-
tiorandi facultas, eminet quidem & ipsa magis quàm infima, & nunc quidam (ut di-
ximus alias) ascendit in mentem, quando susceptis à mente principijs demonstrandi, u-
niuersales rerum naturalium rationes inquirat argumentando. Nunc autem ad uiu-
ificam declinat potentiam, quando credit phantasia, auscultat sensibus, blanditur & cor-
pori. Ascendit autem in mentem supernorum capiendorũ amore, descendit in poten-
tiam infimam amore inferiorum gubernandorũ. Merito cum sit utrorumq; media, di-
ligit utraq;e, & tanquam eminentior quam infima, dum infima corpus unum regit so-
lum, ipsa plura mouet atque gubernat. Nam dum rectrix facultas corporis tuum so-
& tui corporis agit curam, & aliorum, atq; in externa materia fabricat artificia. Hæc
quoq; cum æque ualeat quaslibet tractare materias, alijs tamen tẽporibus alias, quo-
cunque rapit amor, tractandas aggreditur. Cessante amore per quem sculpsit lapidem,
statim dimittit subito. Trahente amore ad uasa fictilia, aggreditur figulinam. Quan-
do de tractandis corporibus loquimur, mentem illam corporum penitus contempti-
cem parumper intermittimus, de ratione magis & rectrice potentia loquimur. Hæc uti-
que ambæ, licet ad quælibet mundi corpora, propter commune naturam essentia ter-
tiæ parem uim habeant, in illud tamen agunt potissimum, in quod magis afficiuntur,
diuina illa seminum tẽperatione non prohibente. Affectus animorum illarum qui
supranos sunt, stabiliores sunt nostris, atque eundem semper retentum ordinem, con-
suetos semper tenore progredientes, quoniam in illis tam suprema uis quàm media sur-
sum uergit, contemplationi incumbens æternæ. Sola uis infima opera uariat, sed ui-
cissitudines agit, & illas quidem ordinatissimas, ita ut in ipsa etiam mutatione uidea-
tur esse stabilitas, dum idem obseruatur tenor, eademque similitur retentur. Sed ut-
cunque sit, formæ rerum tribus animorũ illorum uiribus insitæ causæ sunt formarum,
que in mundanis corporibus exprimentur. Atque ut ita dicam, fatales imaginationes
que gradatim idolis animorum illorum suboriuntur, quasi prægnantium mulierum
affectus uehementissimi, quicquid sibi fingunt in sphericis suis sequentibusq; tanquam
fœtibus expriment. Nostra quoque anima erga corpus hoc affecta, secundum suorum
seminum ordinem, corpus hoc ex ipsa ut corporis rectrice figurat. Quid huic corpori
præstat certam quatuor humorum complexionem, quid faciei colores & lineamenta,
nisi anima? Anima quoq; contra naturã corporis ponderosi agit sursum, & qua-
tuor inuicem uincit contraria, neque miraculum hoc miratur quisquam. Quantũ ue-
rò uis eadem per phantasia ualeat in formando uehementioribus affectibus corpore,
in superioribus diximus. Si quidem pro affectu diuersitate diuersas qualitates produ-
cit in membris. Ira, calor, rubedinem, amarumq; saporem, & alui fluxũ. Timore frigus
atq; pallorem. Mœrore, sudoris humorem, albedinemq; ceruleam. Anxietate, siccita-
tem atque nigredinem. Harum profecto qualitatũ ipsi animi affectus authores
sunt, quia sepe ad tales aliquas qualitates mouent priori nostræ complexionis cõtrarias.

Atq; ut

Atque, ut Hippocrates docet, & Galenus, inueteratus affectus priorem mutat corporis complexionem, & in suam trahit naturam. Hoc agit phantasia. Quid autem ratio in artibus & gubernationibus operetur, aliàs declarauimus. Proinde quid a rectrice corporis potètia in proprio corpore fiat per uirtutem uiuificã, & affectus illi seruientes, hic explanauius. Fit insuper ab ea nonnihil in corporibus alienis quæ sibi propinquat, quãdoq; per naturalem calorem concoquit cibos, calefacitq; tangentes. Anima quoq; materna in corpus alienum agit, quando nutrit fœtus in alio, quod quidem explet ex continua-
tis uinculis quibus fœtus materno corpori alligatur. Neque propinquum duntaxat corpus format, sed quandoque & remorum. lacto liquidem à uiro semine in matricem, & diu postea uiro absente, uirtus formatrix relicta in semine uiget ibi, & uicem paternæ animæ gerit in semine, corpus q; effingit humanum, ceu cum quis lapidem iacet procul, uirtus expultrix lapidi immisla à iacente, quando regnat in lapidem, tam diu lapidè pel-
lit, ea scilicet aëris plaga, & ad illud signum, quæ & ad quod iactor ille direxerat. Si pars animæ regendo corpori accommodata, per uiuificam uim aliquid operatur in corpus alienum atque remotum, cur non etiam per uim sensitiuam hac eminentiorem, per affectus scilicet phantasie? Ergo phantasia instar uirtutis uiuificæ format & ipsa proprium corpus, ut diximus, quotiens actiōibus affectibus iugatur. Format etiam fascinationibus & maleficijs alienum. Neque mirum est animam facere talia affectibus suis, si her-
bæ quædam faciunt aut lapides suis uaporibus, cœlestibus tamen animis aspirantibus. Neque deest animæ continuatio mediōrum, per quæ in alienum corpus transigat actiō-
nem. Quippe uenefici hominis phantasia in fœta infantis teneriori corpulculo, febrem affectat puero. Imaginatio febris spiritus febriles uibrat, id est, cholericos, sicut imaginatio coctus feminales spiritus ad genitalia membra. Cholericus & febrifer spiritus ille per
cullus, uapores fœtidus atq; febriferos, si qui in uenefici hominis corpore sunt, excludi-
tar. Hi cum primum incitati sunt, una cum spiritu prorunt illuc tanquam sagittæ, quò
malefica phantasia quasi ad signum intenderat. Maximè uerò ex oculis emicant senio-
ris, per quos oculos ueri transeunt tanquam ex uitreis materijs, per quos materias uitreas ra-
dijs, spiritusq; inficiunt ueri & humores. Ad hæc autem maleficiã illi sunt omnium po-
tentissimi, quibus nascentibus Saturni malignus aspectus, semenq; parentum terreste,
ac uictus persimilis complexionem consulant fœtidis uaporibus abundantem, & mel-
ancholicam. Præterea feua Martis potentia bilis igniculos subdit. Hi quando in senio
sunt, aetate terrestri & melancholica, morosi sunt ualde, & cuiusque contigerit, aceri-
mè irascuntur, animoq; infensissimo execrantur. Phantasiam certè propter humorem
terreum stabilius efficaciusq; suis uotis affigunt. Hic humor accensus & urit uehemen-
tissimè, & extinguitur sero, tanquam ignis in crassioribus lignis & duriori materia. Va-
pores quoque non desunt maligni, per quos quasi sagittas uenenum in aduersarium in-
culentur. Miraris corpus unius ab animo alterius inquinari? At non miraris animum le-
di ab animo, dum per consuetudinem uitia aliena combibimus. Nō miraris corpus tuū
à uapore alterius corporis morbo facile infici, quod phthisis, epidimia, lepra, pruritus,
dysenteria, pleuresis, oculorumq; rubor indicant. Apud Hæpeios Aethiopus fuisse tra-
ditur bestias, nomine Catophlephas, quæ solo aspectu homines interimerent, quod & a-
pud Cyrenem faciunt Basilisci. Tanta est uis in uaporibus oculi. Cum minus sub-
ciatur corpus tuum alterius animo, quàm alterius corpori? Cur non magis potius,
cum sit potentior animus, neque desint media per quæ agat? Quod facere consue-
uissè homines quosdam in Illyrijs & Triballis legimus, qui cum essent irati, si diutius at-
tentiusq; intuebantur hominem, perimebant, qui & geminas habebant pupillas in ocu-
lis. Idem quoque fecisse fœminas nonnullas in Scythia. Tanta est imaginationis po-
tentia, præsertim quando affectibus animi uapores oculorum subseruiunt. Auget
enim uim attentio illa mirabilis phantasie non minus quàm Struthij oculus defixus ad
ouum. Vno liquidem affectu feruescente tepescit alter. Ideo in maleficæ phantasie in-
tentione remittitur paulisper affectus animæ naturali per quem suo corpori deuin-
citur, unde à suo corpore facta liberior, materiam nouam in quam nuper afficitur,
quasi recens aliquod suum corpus incipit transmutare. Si tantam habet uim malefi-
ca phantasia, quantam putas habituram beneficam rationem? saltem duplo maiorem.

Et qua

Et quia ratio superat phantasiam, & bonitas malum, igitur ratio quando ad beneficium aliquod tota animi erga Deum intentione defigitur, nonnunquam corpus illud erga quod est affecta, afficit beneficio tam proprium quam alienum. Hoc munere excellunt illi (ut est apud Platonicos) qui diuino quodam beneficio præ cæteris cõplexione temperata cœlestiq; sunt præditi, necnõ puris & modicis nutriti cibis, honestis præterea diuinisq; moribus educati. Hi medici sæpe sunt generis humani, & corpori cui cupiunt bona, si directi proflus in Deum pijs uotis ardentem exoptant, illico præstant, præsertim si hominis beneficium accepturi animus sit paratus. Hinc Zoroaster inquit:

ἡσέβως ἀπειροῦ νόμ ἕργου,

ἡ ἔννοσιβιος, θεῶν καὶ σώμα σαώσας.

id est, Si mentem ardentem ad opus pietatis intenderis, labile corpus seruabis. Talia quædam miracula facta ab Apollonio Tyaneo Philosopho narrat Philostratus. Rursus à Pythagora, Empedocle & Philolao similia quædam gesta Pythagorei multo affirmant. Scribit insuper Iamblichus, Pythagoricos, quotiens narrarentur miracula, facile solitos credere illa à Deo per diuinas animas fieri. Atque in rebus huiusmodi hæc Lini carmina semper habuisse in ore.

ἁπισθαί χεῖ πάντ' ἐπὶ ἀκρί, ὄψ' ἀίλιου.

ῥάδια πάντα θεῶ τελέσαι, καὶ ἀσύντατον ὄσσει.

id est, Credenda sunt omnia, nihil enim est incredibile. Facilia Deo omnia sunt, nihil est impossibile. Sed redeamus ad illos iam animos, per quos Deus quasi per instrumentum miracula perficit. Quid conferat illis ad hanc excellentiam habitudo corporis temperata? ut ratio illorum sit expeditior, nullo excedentium humorum turbata tumultu. Quid modicus purusq; uictus? ut non sit anima corporis sui sarcina prægrauata. Quid educatio illa honesta atq; pia? Ut & optet hominibus bona, & tanquam Deo quodammodo similis adiuetur à Deo, imò tanquam instrumentum à Deo ducatur. Deniq; cum ratio sit eminentior phantasia, quando ipsa dedita Deo tota ad unum hoc opus beneficii conferendi dirigatur, remittitur admodum naturalis ille prior affectus animi quo proprio corpori copulatur, & ab eo soluta agit in alienum. Potest enim facile ad hæc tanq; instrumentum à Deo duci, cum natura sit super corpora omnia, quauis affectus olim aliquis ad unius gubernationem rapuerit, non aliter ac si sapientissimus rex potentissimi musq; cuius potentia & ditioni subsint omnes pariter amplissimi regni partes, reliquas negligat ad tempus, partes alicuius amœnitatem pellectus, sed amore aliquando paruis illius deseruente, se ad alias conferat gubernandas. Mytheria hæc Plato noster omnia tetigisse uidetur, tyrannidem quidẽ illam phantasia, & hoc rursum piæ rationis imperium in Timæo, ubi de ui animæ in corpus differuit, in Phædro autẽ mirabilis quiddam innuit, cum inquit, omnem animam uniuersi corporis curam habere, atq; animam nostram quando libera est, rotum pererrare cœlum, mundumq; una cum cœlestibus animis gubernare, alias in alijs figuris circumueientem. Quãdo uerò sit talis, aperuit in Eripinomide, ubi affirmauit necessitatem mentis atq; animæ menti conueniẽtæ necessitatem omnem exuberare, ac tali omne decretum esse fatale. Quinetiam in decimo de iustitia, intellectualem animam appellauit necessitatem, inter cuius genua sit futus aliquis circa quem sphaeræ mundi uoluantur. Quorsum hæc? Ut intelligamus fieri posse quandocq; ut hominis anima, tota rationis intentione in mentẽ caputq; suum uertatur, sicut quandocq; uertitur in phantasiam, ut diximus iam, & rationem. Quis nam animus hæc agit? Qui phantasiam iubet filere, ac etiam superni numinis desiderio flagrans, consuetis rationis naturalis discursibus non confidit, sola uiuit mente, euadit angelus, & toto capite pectore Deum. Hæc significat Zoroaster, ubi sic inquit:

ἡ ψυχή κερσάσται, θεοῦ ὄψ' ἔχει πῶς ἐσκέτην

ἐν αἰὲν ἕνταυ ἕχουσα, ὅλη θεοῦ μεμδύσασαι

ἔφρανια αἰχῆ γὰρ, ὄψ' ἡ πέντε σώμα βροτῶν.

id est, Anima hominum Deum quodammodo contrahit in seipsam, quando nihil retinens mortale, tota diuinis haustibus ebriatur. Tunc quoq; exultat in corporis harmoniam. Huiusmodi animum diuini Theologia nasci uerũ dicit ex Deo. Siquidem Dei summi influxus per mentes angelicas usq; ad animam hominis defluens, infigat quod die

quotidie animā corpori immerſam, ut exuta carneā reſtan, ponat potentias operatio-
 nesq̄ animales, & pro anima fiat angelus, quemadmodū radius Solis uapores tenuat, tra-
 hitq̄ ſurſum, & in igneam conuertit naturam. Qui huic inſpirationi totū ſe committit,
 ceſſat eſſe anima, ſitq̄ Deo regenerante Dei filius, angelus. Idcirco Plato Theologos ap-
 pellauit Dei filios in Timæo. Si anima natura ſua excedit mundi machinā, perq̄ uires in-
 feriores mira operatur in corporibus etiā alienis, quid illam putamus acturā, quando in-
 caput ſurrexerit ſuū, euasitq̄ angelicat. Quod oportet fieri poſſe quandoq̄, poſtquā
 blandimentis ſenſuū ſit ſæpe brutalis, & inſpiratio Dei eſſe non debet uanior, quā ſen-
 ſuū blandimenta. Tunc igitur non unum quendam amplius aut tenerū fascinat, aut
 ſanabit hominē ægotantem, ſed ſphæris imperabit elementorū. Quandiu corpori huic
 addiſta eſt, parui huius mundi elementa, id eſt, humores quatuor agitatur, eiſq̄ calorem,
 frigus, humorem, ſiccitatem, colores omnes ſaporesq̄ inducit, ut ſupra patuit tum in
 actu uitali, tum in affectibus phantaſiæ. Ideo quando ſoluta ab hoc emergit in amplum,
 Deo iā plena animalis huius grandioris humores, id eſt, quatuor elementa maioris mū-
 di mouet ut ſua. Si quidem iam quaſi euasit anima mundi, eius uidelicet mundi partis,
 erga quam afficitur maxime. Ac ſicut eadē hominis anima quæ cubitale infantis cor-
 puſculū rexerat, regit bicubitum æquē & tricubitū, ac deinde quatuor cubitorū, & decē
 rurfus, ut dicitur de gigantibus, ita ſi uſq̄ ad centum creuerit & ducentos, æquē reget.
 Quod enim ſua ueritate ordine & dignitate omnē molē corporis antecedit, non minus totā
 ipſam molē quā molis partiſe implere poteſt, atq̄ mouere. Si uim ac ipſo Deo uidelicet
 habet uiuifica uis rationalis animæ in mundi ſphæras, uim quoq̄ habet in eas rationis ac
 mentis affectus. Solo igitur a ſectu citabit uentos Deo duce, ac cœlo nubes inducet ſe-
 reno, easq̄ coget in pluuias. Rurfus ſedabit uentos, & aërē ferrenabit. Quod quidē poſſe
 fieri factū ue fuiſſe, Hippocrates Couis, Theologi Mauri & Arabes conſentent, Mau-
 rorum princeps Auicebron, Arabum Auicenna. Mitto quot elementorū turbationes
 procellasq̄ tum ex demonum conſtitationibus, tum ex caſibus animarum in corpora
 ſæpe contingere Aegyptij Platoniciq̄ arbitrentur, qua quidē de re Plurarchus & Por-
 phyrus & Proculus diligentiffime diſputant. Platonis certē, Platonicoꝝq̄ ſententia
 eſt, a cœlo ad terrā uſque in ſphæris omnibus alias plagas numinibus alijs ab initio diſtri-
 butas ita fuiſſe, ut quando in regione terrę certis dicata numinibus, diſpoſitio ad ipſa nu-
 mina uel per ſuperiores influxus, uel per animorum affectiones præcipue augetur, mira-
 cula ſæpe talibus numinibus congrua, uel per ſe, uel per animas ibidem ab eisdem numi-
 nibus occupatas efficiantur. Sed de ijs alijs, Magicam quandam in præſentia ſententiam
 referamus. Putant Chaldæi poſſe inſuper aliud quiddam ab anima mirabile fieri, ut ſcili-
 cet radijs effuſis in corpore ſuum, ipſum lumine circundat, & radiorum leuitate tollat
 in altum.

Quod in ſeipſo feciſſe patrem eorum Zoroaſtrem nonnulli referunt. Ego uero, ſi qua
 huius miraculi ratio assignari poteſt, talem forſitā eſſe opinor. Prima lux in Deo eſt, atq̄
 ibi eſt talis, ut ſuperemineat intellectū, ideoq̄ non poteſt lux intelligibilis appellari. Sed
 lux illa Dei cum infunditur angelo, ſit euentigio lux intellectualis, atq̄ intelligi poteſt.
 Quando infunditur animæ, ſit rationalis, ac poteſt non intelligi ſolum, ſed etiam cogi-
 tari. Inde migrat in animæ idolum, ubi ſit ſenſitiua, nondum tamen corporea. Inde æthe-
 reum uehiculum idoli, ubi ſit corporalis, nondum tamen manifeſte inſenſibilis. Deniq̄
 in corpus elementale, ſiue ſimplex aëreumq̄, ſiue compositum, quod eſt ætheri ual-
 culum, in quo euadit manifeſte uiſibilis. Atque ego hanc eſſe puto catenam illam
 auream quam uidit Homerus a cœlo pendentem, & in terras uſq̄ demiffam, qua ap-
 prehenſa homines ſeſe poſſint in cœlos attollere. Profecto tanta luce diuinitus abun-
 dant cœleſtes animæ, ut ingens inde in corpus earum redundet copia luminis, quo
 uidemus in ſtellis, ſi quando anima hominis ita figat aciem ſuā in Deū, diuinoq̄ lumine
 impleatur, rapiaturq̄, ut ille tunc æquē coruſcat, & in uehiculū ſuū radios effundit ubet-
 riſimos, perq̄ uehiculū & corpus aëreū, in corpus hoc oculis manifeſtū. Quod tunc ple-
 niſſima illa copia radiorum effulget, rareſcit, attollitur, æthereo ad hoc conferente uehi-
 culo, corporeq̄ aëreo, quaſi ſtuppa eleuata per flammam. Tali quodam igneo curru
 Magi atque Platonici, Heliam Paulumq̄ raptos in cœlum fuiſſe dicerent, ac demum
 poſt mun-

post mundi iudicium corpus, quod nostri glorificatum nominant, similiter raptum ita
ideo sic præcipit Zoroaster.

*ἵψὸν ἢ πύρρον ἄνεμα πατρὸς ἴσα φανάνον
ἕνεκα ψυχῆς βασιλῆος ἀμβροτοῦ, ἡμῶν ἰσάροθεν
πᾶσι κατετάσσον ἄνεμα
καὶ δεξιὰ τῆς ὄλης σπύδαλον κρῖνον ἢ καταλάβῃς.*

id est. Quoniã anima per potentiã patris sit ignis splendidus, dominetur in te immortalis
profunditas animæ, & oculos omnes unã tolle in altum. Tunc neque etiam materiale
ipsum corpus præcipitio derelinquens. Ignem appellat lucem ipsam quã & exuberat
Deus per se, & anima per uim patris conuersa in patrem abundat. Et quia Deus est ipsa
unitas super mentem, & centrum essentiarum super essentiã, ideoq; non unitur illi per
mentem propriẽ, sed per unitatem animæ, quæ est mentis caput, centrumq; totius ani-
mæ, idcirco dicit Zoroaster: Ducat te animæ profunditas immortalis, id est, unitas ipsa,
quã impersit quondã Deus animæ tanquam unitatis diuinæ characterem, à qua & ad
quam omnes aliæ uires animæ, quasi à centro & ad centrũ omnes circuli lineæ pendent.
Sequantur oculi tui omnes, id est, omnes uires animæ quæ in cognoscendo uersantur.
Huc tendit illud. Attolite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, &c.
Unã id est, in unã collectæ mentem, siue in unitatẽ mentis caput. Tunc eas sequetur cor-
pus in cœlesti, tum terrenũ. Propterea dixit corpus materiale, id est terrenum, tunc nõ
derelinqui præcipitio, quia tunc ipsum quoque tolletur in altum, neque relinquetur in
infimo loco mundi, quem locum Magi sæpe nominant præcipitium. Miraculi huius
uim effectumq; describit etiam Mercurius Trismegistus, ubi de regeneratione cum
filio suo Tatio disputat. De hoc quidem miraculo quod in proprio corpore mens o-
stendit, ex Platoniorum opinione, satis sit dictũ. De illis uero quæ in sphaeris mundi de-
monstrat, tales quædam apud Platonicos mouentur quæstiones, quales dicam, & sol-
uantur ut dicam.

Questionses sex, & solutiones de miraculis. Cap. V.

MENS hominis quando corporeas exiit curas, cur passiones elementorum affe-
ctat? Quia publicum bonum non despicit diuinus animus summi commu-
nisq; boni filius, ergo tanquam Deus aliquis ad animalis hominumq; com-
moditatem prouidenter elementa mouebit. An potest adeo supra suum cor-
pus attolli, ut mundi sphaeras attingat? Potest utique, si ubique est, ut quidã putant. Sed
nonne etiam lumen crassa laterna inclusum paulo momento laterna reclusa emicat
eminus, & remotissima quæque illuminat, neque tamen à laterna discedit, clausa i-
terum laterna, in angulum absque sui offensione colligitur, quod dum locum prius im-
pleret amplissimũ, absque sui dissipatione profunde batur. Mira luminis uirtus. In ar-
guissimo quiescit loco, implet amplissimũ. Id quippe facit, quoniã lumen quodammodo
est incorporeum. Idem facit animus, quia diuinum est lumen. Nunquid diuinus hic a-
nimus in ijs conficiendis miraculis per omnes sui partes secedit a corpore? Nihil opus
est ut officium omnino dimittat contrariorum conciliandorum. Anima utique in corpore
per idolum suum quasi crinitæ comam in uapore, primum contraria in unum elementa
conciliat, deinde si dissoluitur quicquam, instaurat nutriendo, auget etiam, regit cor-
pus transfert, et reliqua. Videmus apertissimẽ opus transferendi regendiq; corporis
remitti & intermitti quandoque. Cum anima uehementiori corripitur phantasia, of-
ficiũ augendi nutriendiq; minuitur propter intentissimam rationis indaginem. Ideo
non concoquant cibos philosophantes, & anima adulto corpore acutius speculatur
quã adulescente, minus in augendo corpora occupata, & sobriũ corpus speculationẽ
impedit minus, dum anima ad speculandum est duntaxat intenta. Quamobrem cũ per
mentẽ tanta animi contingit abstractio, ut & phantasia & ratio naturalis intermittantur,
quæ solent ipsæ nutritionem regimenq; membrorum debilitare, quid obstat quo mi-
nus cadat corpus, & nutriatur in corpore nihil? Restabit forsitan solum conciliationis
officiũ, quo anima nondum sinat dissolui humores atque diffingere. Sed non fiet tunc
talis

illo populi quoque vota concurrant, animos mirabiliter ita coniungere Deo, ut una quo dammodo Dei animiq; operatio fiat, sed Dei quidem uelut artificis, animi autem tanquam instrumenti diuini. De illis uero miraculis quae Deus per se absque instrumento facit, quae longe maiora sunt, in praesentia non tractamus. Miracula huiusmodi nunquid naturalia sunt animor? Sunt naturalia quodammodo, ut opinantur Platonici, atq; iterum non naturalia. Naturalia quidem quantum recurrit in mentem, sicut summi Dei pedissequus atque instrumentum. Non naturalia, quantum unius tantum seruit corporis usui, cuius amore captus ad tempus, neque uirtutis suae explicat amplitudinem, neque diuinae sit particeps. Qui quotiens & explicat, & sit particeps, ostendit se nullo icu corporum dissolutum iri, quandoquidem quodammodo praestat omnibus, & torquet omnia pro arbitrio. Singula uero quae de miraculis ex Platonicoꝝ mente disseruimus, ita a nobis affirmata sint, ut a Christianis Theologis approbantur.

THEOLOGIAE PLATONICAE, de Immortalitate animorum

codem Fictio auctore,

LIBER XIII.

Quod anima nitatur Deus fieri, ostendimus signis duodecim secundum
duodecim Dei dotes. Cap. I.

N principio disputationis duo iecimus fundamenta signorū ad immortalitatem animae pertinentium. In uno tractatur quantum anima corporibus dominatur, quod per quatuor signa transegitur. In altero agitur, quod anima Deus fieri nititur. De quo per duodecim signa tractabimus secundum duodecim Dei dotes. In quo apparebit mira animi magnitudo, cui non satis fuerit zemulari Deum ips miris quos diximus modis, nisi etiam fiat Deus. Hinc ita exclamauit Zoroaster:

Ὁ ἄριστος ἀθανάτων θεῶν ἄσπετος ἰσχυροῦς.

id est, O homo naturae audentissimae artificium. Constat apud omnes Theologos, Deū esse primum ipsum uerum ac bonum. Esse auctorem uniuersorum. Super omnia. In omnibus. Semper. Providere cunctis. Iuste administrare. Fortiter, dū administrat, in habitu suo perseverare. Temperatē suauiterq; tractare. Opulentissime uiuere, atque iucundissime. Se ipsum adeo beatum intueri, mirari, & colere.

Has duodecim Dei dotes, omnis apud omnes Gētes tribuit Theologia. Quicquid ubique homines agunt, ad harū possessionē referunt, neque aliud quicquam expetunt & conant, quam dotes huiusmodi sibi plenissime comparare. Plenissimus harum possessor solus est Deus. Totus igitur animae nostrae conatus est, ut Deus efficiatur. Conatus talis naturalis est hominibus nō minus quam conatus auibus ad uolandum. Inest enim hominibus omnibus semper ubique, ideo nō contingentem alicuius hominis qualitatē, sed naturā ipsam sequitur speciei. Naturalis autem motus ad finem aliquem directus, non aliam ob causam ad hunc finem potius quam ad alium determinatur, nisi propter quandam naturae suae affectionem, per quam cum tali fine congruit potius quam cum tali, & propter congruitatem amat, ac propter eandem assequi potest quod amat, quem admodum aēr qui leuitate cum ignis concauo congruit, per eandem annititur moueturq; ad illud. Per eandem rursus attingere potest ipsum, & in eo, postquam attigerit conuiescere. Potest igitur quandoque nixus humanus in Deum intentus expleri. Nā quis hunc inseruit animis nostris, nisi idem ipse Deus, quem petimus? Quicum solus sit auctor specierum, proprium speciebus inserit appetitum. A primo nanque rerum principio, tanquam a primo bono appetibilisq;, omnis naturalis ducitur appetitus. Idem

V primus

primus est motor. Idem & finis est ultimus. Siquidem ad agentium ordinem ordo sequitur & in finibus, quia sicut supremum agens sequentia mouet agentia, ita ad finem supremi agentis referri oportet fines agentium reliquorum. Quicquid enim agit primum ipsum agens, propter finem suum agit. Ducit autem agitque primum omnes omnium causarum sequentium actiones, mouendo ad suam actionem omnes, ideoque ad suos fines. Unde sequitur agentium omnium inferiorum fines ab ipso primo ad finem proprium ordinari. Primum agens Deus est. Diuina uoluntatis finis est sua bonitas. Quapropter sequentia omnia in Deum tanquam finem necessario ordinantur, presertim quia nihil tendit in aliquid tanquam finem, nisi quatenus ipsum est bonum. Quo fit ut bonum sit finis, quare ratione bonum. Quod ergo summum est bonum, est maxime omnium finis. Adde quod primum bonum est causa omnibus ut sint bona, ergo est causa ut appetantur. Si autem ipsum est propter quod omnia sunt appetenda, sequitur ut ipsum sit & maxime omnium & ab omnibus appetendum. Est igitur finis omnium, eotamen pacto, ut mentium finis sit secundum formam, reliquorum uero secundum uiam. Ergo & hominum finis sit secundum formam, reliquorum uero secundum uiam. Ita igitur homines Dei formam appetunt, ut à Deo tributus sit huiusmodi appetitus. Neque minus à Deo accenditur appetitus quo Deum desideramus, quam à re quauis obiecta sensibus appetitio corporalis alliciat. Imò & tanto magis, quanto bonum summum potentius ad trahendum est quam minima bona. Profecto quemadmodum in libro de Amore disserui, ipsius summi boni splendor fulget in singulis, & ubi fulget accommodatius, ibi precipue allicit intuentem, concitat considerantem, rapit & occupat propinquantem, cogitque eum uenerari splendorem huiusmodi præ cæteris tanquam numen, nihilque aliud anniti quam ut deposita priore natura, ipse splendor efficiatur. Quod hinc patet, quonia aspectu tactiue amari hominis non est contentus, & clamat sepe: Homo hic nescio quid habet quod me urit, atque ego quid cupiam, non intelligo. Vbi constat animam diuino uti fulgore, qui in formoso homine nitescat quasi speculo, atque ab eo clam rapit quasi hamo trahi sursum ut Deus euadat. Esset autem Deus (ut ita loquar) tyrannus iniquus, si ea nobis mandaret aggredienda, quæ nunquam possemus implere. Mandat autem ut se quæramus, dum suis igniculis desiderium in se infusam humanum. Esset quoque sagittarius imperitius, ac nimis temerarius, si desideria nostra uelut sagittas ad se ceu ignem dirigeret, neque addidisset speculis pennulas, quibus quandoque signum attingerent. Esset denique infortunatus, si conatus suus quoniam ad se rapit, nunquam finem suum consequeretur. Quam ob rem potest animus nositer aliquid quando fieri Deus, postquam ad id naturaliter contendit sollicitante Deo. Non fit autem Deus, nisi quod Dei induitur formam, sicut neque fit ignis quicquam, nisi forma ignis accipiat. Ergo sicut materia aëris quæ prius erat sub aëris humiditate atque calore, per ignem uim humoris exiit, seruat calorem, & accepta siccitate forma ignis induitur, sic animi humani essentia, quæ nunc mentem habet, uiresque inferiores, Deo expoliante inferiores quodammodo exiit uires, ac mente, imò uero capite mentis unitate seruata, substantiam diuinam induitur, quasi recetem formam, per quam penè fit Deus, per quam omnes deinde operationes agit ut Deus aliquis potius, quam ut anima. Hoc impleri posse quandoque necessarium est, ne frustra ab humana specie quærente, imò ne temere à Deo trahente tentetur. Anima tenebroso huius corporis habitaculo circumsæpta, uires omnes inferiores aut nunquam aut uix & momento remittit. Quocirca mirabile opus illud in hoc corpore non impletur, & uix unquam gustatur ab uice. Naturalia uero desideria & in multis oportet expleri, & non per momentaneam qualitatem, sed per habitum stabilem qualem appetunt. Quod si mens quanto altius ad contemplanda spiritalia eleuatur, tanto longius discedit à corporalibus, supremus autem terminus, quem attingere potest intelligentia, est ipsa Dei substantia, sequitur ut tunc demum mens diuinam subire substantiam ualeat, quando fuerit à mortalibus sensibus penitus aliena. Igitur anima ab huius corporis uiculis exempta puraque decedens, certa quadam ratione fit Deus. Deus autem ac Dei æternitas, idem. Igitur ratione simili fit æternitas, multoque magis fit æterna.

Quem quidem statum Ioannes Theologus appellat Deo similem fieri. Paulus autem, in Dei imaginem transformari.

Quintum immortalitatis signum ab eo quod anima petit primum uerum, & primum bonum. Cap. II.

ITa demum ratio superior nos de immortalitate certiores efficiet, si duodecim illas Dei dotes sigillatim percurrentes ostenderit, animam in his quaerendis naturaliter Deo se quodammodo aequare conari.

Animus itaque noster communem ueritatis bonitatisque concipit rationem, per quam commune uerum quaerit, & commune appetit bonum. In communi ueritate omnia uerita, in communi bono bona omnia continentur. Hinc fit ut cuncta uera naturaliter quaerant, cuncta naturaliter appetant bona. Quod ex eo patet, quod cognita una quadam alicuius rei ueritate, non quiescimus, sed aliam inquirimus, rursusque aliam, quoadiu putamus ueritatem aliquam superesse noscendam. Idem in bonis comparandis inspicitur. Omne autem uerum, & omne bonum, Deus ipse est, qui primum uerum est, primumque bonum. Ergo Deum ipsum appetimus. Sed quid in eo potissimum affectamus? Illi similes fieri. Omnia enim pro capacitate naturae in ipsum tendunt tanquam finem, & ipsi suo modo cupiunt similia fieri, corpora uita carentia, secundum esse tantum, uiuentia secundum uitam, sensitia, secundum sensum, secundum intellectum rationalia. Non possumus autem Deo per intellectum similes effici, nisi Deum intelligendo, quippe cum quibuslibet alijs rebus intellectus tunc fiat similis, quando eas intelligendo se in earum imagines trans figurat. Finis ergo noster est, per intellectum Deum uidere, per uoluntatem uiso Deo frui, quia summum bonum nostrum est, summam potentiam nostrae obiectum summum, sine actus perfectissimus circa ipsum. Summae autem potentiae nostrae sunt mens, mentisque caput, atque uoluntas. Summum harum obiectum est commune uerum, bonumque commune & integrum, id est autem Deus. Neque obijciat nobis Arabum aliquis sufficere nobis angelo aliquo frui. Naturale quippe desiderium nobis inest ad causam semper cuiusque effectus inueniendam, neque cessat inquisitio quousque ad causam primam peruenerit. Quoniam igitur cuiusque effectus cogniti, optamus causam uidere, intellectusque noster esse ipsum uniuersale cognoscit, efficitur ut naturaliter affectemus esse ipsius causam noscere, quae quidem ipse est Deus, neque dicimus finem ultimum assecuti, nisi quiescat totum desiderium naturale. Quare in sola Dei siue cognitione siue possessione ultimum finis consistit humanus, quae naturale sola terminat appetitum. Quod liquido hinc apparet, quia proprii finis adeptio delectat quousque summopere. Animus autem rei nullius possessione tam uehementer, tam pure, tam firmiter gaudet, quantum uel exigua qualibet speculationis diuinae gustatione, pro qua, si quando uere perferantur, & possessio omnis & mundus totus & uita contemnitur. Quisquis enim pie nonnunquam cum Deo uiuit, is clamat se tunc solum in uita & a malis uixisse solum, & boni aliquid gustauisse, quasi duntaxat in suum se portum receperit. Huc tendit illud Platonis in libro de scientia: Mala omnino deuitari non possunt. Necessae est enim semper aliquid bono contrarium esse. Apud superiores autem mala esse impossibile est, sed circa mortalem naturam locumque inferiorem necessario reuoluuntur, quam obrem hinc illuc quamprimum esse fugiendum. Fugere uero hinc illuc, nihil est aliud quam Deo, quatenus fieri potest, se similem reddere. Similem uero faciunt iustitia & sanctitas cum prudentia. Haec ille. Merito ita praecipit. Vbi enim bonorum omnium uiget bonitas, ibi solum inuenitur omnium medicina malorum. Neque credendum est Panætio dicenti, optare quidem nos diuina, sed nunquam ad summum consecuturos, quia plena diuinorum possessio & uita quieta non ad animos hominum pertinet, sed ad angelos. Natura ipsa rerum contra nos docet. Nemphe elementa quae naturalis cupiditate sua petunt loca, tanto feruntur rapacius, quanto magis locis suis finibusque propinquant. Ideo Aristoteles in libro de coelo ostendit motum naturalem rectum non posse ad infinitum uagari, alioquin in suo progressu non esset modo tardior, modo uero uelocior. Quapropter quod tale est, ut uehementius postea quam prius tendat in aliquid, non oberrat in infinitum, sed ad certum aliquid sese confert. Hoc autem in ipso sciendi desiderio experitur. Quo enim quis magis intelligit, eo ardentius flagrat ad reliquum. Igitur naturale desiderium cognoscendi, ad finem aliquem determinatum dirigitur. Quis hic finis? Causa causarum omnium, quae comperta naturalem omnem inquisitionem terminat

causarum. Dedit natura corporibus crassis appetitionem inclinationemque qua loca cuperent inferiora, adhibuit illis præterea grauitatem, frigusque, quasi medium per quod ad locum optatum descenderent. Dedit subtilioribus appetitum altioris loci, adtunxit & leuitatem, caliditatemque, per que media optatum finem consequerentur. Dedit brutis cibi & coitus appetitum, addidit membra ad esum & coitum præparata. Dedit naturæ dux animo uniuersalis & totius ueri bonique uotum, quod quidem eo naturalis est quam cibi & coitus appetitus, quo illud est magis continuum. Comedere quidem raro corpus exigit, rarius uero coire. Verum autem bonumque singulis optamus momentis. Sed per enim nouarum rerum imaginationumque & rationum cupidus sumus. Semper oculos parefacimus ad quælibet occurrentia, & longissimo amplissimoque prospectu nimium delectamur, imò solo contenti sumus immenso. Semper arrigimus aures ad quælibet audienda, quod infantes faciunt & adulti, gnari pariter & ignari, atque omnes in arte quælibet artifices, duce natura. Adde quod domari potest coitus libido, edendi uoracitas minus, ueri autem bonique cupiditas minime, imò uero decreuit illa ætate, hæc augetur. Adde insuper, quod illa corporalia propter aliud appetuntur, hæc autem gratia sui. Quanto igitur naturalior est ueri bonique quam cibi coitusque cupiditas, tanto magis à naturæ duce prouisum est ut finem suum profus adipiscatur. Imò uero ob eam maxime causam naturalior est, quia ad finem acquirendum paratior. Professio si speciei cuiusque proprietas necessaria est, prudenterque ab authore disposita, sequitur ut rationalis speciei conatus qui ad totius boni possessionem dirigitur, quasi finem, assequi ualeat quod contendit. Nempe si impossibilis sit finis ultimi consecutio, uniuersalium specierum actio speciei contingens est, fortuita, & inanis. Quiescit quandoque oculus speciei gratiore conspectu, quiescit auris melodia, & quisque sensus quandoque suis satiatur & impletur obiectis. Tanta felicitate sensus natura donauit. Ratio uero istorum regina, quæ licet angelis inferior sit, brutis tamen est superior, tam infelix erit, tam ab arte hæc naturæ neglecta, ut oberret semper, quiescat nunquam. Certè in hac uita nunquam. Neque audiendus hic est Arabum aliquis, fingens intellectum humanum, quod hac in uita nequit in singulis, saltem in cunctis hominibus assequi. Primum quidem non est intellectus unus in omnibus inter se penitus repugnantibus (quod aliàs ostendemus) deinde neque in cunctis quidem simul hominibus unquam animus habitum exoptatum consequitur. Ac dum in singulis hominibus ad diuina cæcus est, ad eadem ferme similiter in cunctis est cæcus. Denique non licet fingere nos ipsas diuinarum formarum substantias ex substantiis naturalibus ad uotum comprehendere posse. Hæc namque substantiæ ad materiam declinant, illæ uero nequaquam. Intellectus autem humanus quatenus hoc habitat corpus, eatenus cognoscendo quodammodo ad corporalia uergit. Præterea naturales effectus, diuinarum causarum uires substantiasque equare & demonstrare non possunt. Adde, quod diuinæ formæ à naturalibus multo magis distant, quam à naturalibus naturalibus. Ergo si per uoces non cognoscuntur colores, quod apparet in cæcis, multo minus per naturalia unquam diuina comprehenduntur, ut Plato ad Dionysium scribit Syracusanum. Mirro quod si diuina uirtusque diuina tanquam infinita non potest à nobis prius ad uotum percipi, ipsammet absolute formemur. Quod quidem in anima huic coniuncta corpori sic affecto perfici nequit. Verum ut ad propositam huius argumentationem regrediamur, rationis capacitas appetitioque, non quædam uera, aut bona quædam, sed omnia integraque requirit. Quæ hincideo nunquam assequitur uidetur, ut Plato inquit in Epinomide, quia semper est ambiguus intellectus, semper uoluntas est anxia. Hęc igitur animus exutus corpore consequetur. Si bonum uniuersum adipiscetur, immortalitate nullo modo carebit, quæ tantum bonum est, quia etiam mors est malum, quæ cunctis priuat bonis. At mens quæ uera uidebit omnia, nullis gaudebit bonis si se suspicabatur morituram. Ut ergo secuta sit finis adeptio & tranquillitas, necesse est mentem de æterna finis possessione certam esse. Quod quidem ita confirmat Aurelius Augustinus in libro de trinitate tertio decimo. Omnes beati esse uolunt, atque ideo nolunt perire & consumi, quod beati sunt. Nec nisi uiuentes beati esse possunt. Nolunt igitur perire quod uiuunt. Immortales itaque esse uolunt, quicunque uerè beati uel sunt, uel esse cupiunt. Nō autē uiuit beatè, cui nō adest quod uiuunt.

ut. Nullo modo igitur esse poterit uita uerè beata, nisi fuerit sempiterna. Hęc ille. Sed ne Panætiani diffidant ulterius uitam uerè beatam homini cōuenire, ita concludemus. Cum natura intellectualis proprium sit, cognitione gustare omne bonum, certe eiusdē proprium est, affectu etiam uelici omni bono, id est, in gēro. Beatitudo igitur nature intellectualis est propria. Qualem uerò quisque intellectum habet, talem potest beatitudinem consequi. Si uerum formalemq; intellectum, ueram quoque formalemq; felicitatem. Sin umbratilem intellectum, umbratilem quoque felicitatem. Hominis anima is cet imago quaedam sit intellectus diuini oris, ueram tamen in se mentis formam habet, quod tribus probatur signis. Primum est, quod multa uera secundum ueram eorum rationem intelligit. Secundum, quod ueram ueritatis ipsius intelligit rationem. Tertium, quod si anima nostra, solam intellectus umbram haberet, non intelligeret definitiue unquam formam & substantiam intellectus, sed accidentia tantum: confuse prospiceret. Quoniam igitur anima uim intelligendi possidet non umbratilem tantum, sicut bestię quaedam sagaciores, sed uerè etiam expressam atque formalem, idcirco potest quādoque uitam consequi uerè beatam. Neque mirum alicui uideri debet, me intellectum alium umbratilem, alium formalem ponere. Siquidem Platonici, ut Proculus disputat, omnia rerum genera ita distinguunt, atque in primis unitatem & mentem, animam & naturam. Sed missa hæc in præsentia faciamus, uideamusq; qua ratione Origenes in libris de principijs superiora confirmat. Cum consideraret Origenes Deum rerum artificem in singulis non necessitati solum utilitatq; uim propriam, tum communi consulere, sed etiam (neque id quidem minus) pulchritudini rerum, admirationisq; spectantium ubiq; studere, conclusit. Quemadmodum humanus artifex artificia construit quā pulcherrima, ut incuentes alliciantur ad ingenium quo ille construxit, considerandum atque admirandum, ita Deum artificiosissimum mundi opificium construxisse. Vnde et fieri uult, ut rationum quibus omnia constant, inquisitio, ab ipsa met ratione Dei artificis omnium mentibus sit inferta, & inde quotidie moueatur, ita ut non minus eas nostra mens desideret per naturam, quā oculis colores, & gustus efcas. Addit ea nos conditione à Deo eiusmodi desiderium accepisse, qua aliquando posset expleri, ne frustra à Deo sit institum. Præterea quisquis amori huic studio uoluntatis indulerit, etiam si parum ueritatis cōsequatur in uita, tamē ex hoc affectu preparari ad ueritatis plenitudinē in futuro comprehendendā, Et quōniā preparatio talis fit per Deum, per Deū fore quādoque formationem. Siquidem agentes causę non ob aliam rationem disponunt materiam, nisi ut eam forment quandoque dispositam. Hanc Origenis sententiam ita breuiter confirmamus. Quod uidelicet quatenus consideramus quales effectu uniuersū formę sint, atque utrum profint nobis aut ob sint, eatenus à natura creata duci uidemur, & uitę corporis obsequi, ac uelle formas externas in formā nostram, prout usus postulat, transformare. At quādo perscrutamur quibus rationibus singula ita creata ordinatq; sint, quod sanē inquirimus naturaliter, tunc ab ipsa rerū artifice ratione ad ipsam met allicimur, uitęq; studemus æternę, & in formam artificis omniformem, animum reformamur. Hinc Paulus Apostolus inquit, interiorem hominē quotidie renouari, inuisibilia nobis æternatq; contemplantibus. Item: Nos autem, inquit, reuelata facie glorię Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, ita: quā à Domini spiritu.

Sextum signum, quia animus conatur omnia fieri.

Cep. 111.

Ostenfum est animum nostrum in omnibus suis actibus primam illam Dei dotem pro uiribus comparare, id est, totius ueri totiusq; boni possessionem. Secundam uerò illam querit ne? An conatur omnia fieri, sicut Deus est omnia? Conatur mirum in modum. Vitam siquidem agit plantę, quatenus sagiādo indulget corpori. Vitam bruti, quatenus sensibus adulat ut. Vitā hominis, prout de humanis negotijs ratione consulat. Vitā heroum, quantum naturalia inuestigat. Vitam demonum, prout mathematica speculatur. Vitam angelorū, prout diuina inquit mysteria. Vitam Dei, quantū Dei gratia omnia operatur. Omnis hominis anima hæc

in se cuncta quodammodo experitur, licet aliter alia. Atque ita genus humanum contēdit omnia fieri, cum omnium agat uitas. Quod admiratus Mercurius Trismegistus inquit: Magnum miraculum esse hominem, animal uenerandum & adorandum, qui genus dæmonum nouerit, quasi natura cognatum, qui uis in Deum transeat, quasi ipse sit Deus. Præterea quæcunque sunt, quantum sunt, sunt uera. Quantum uerò uim aliquam ordinemque & usum sortita sunt, sunt & bona. Animum supra monstrauimus omnia uera & bona omnia querere. Res igitur omnes querit. Quid autem querit aliud, nisi ut per intellectum sciat omnes, per uoluntatem omnibus perfruatur. Vtroque autem modo fieri cuncta conatur. Sicut sensus, puta uisus, colores non cernit, nisi colorum indudat formas, fiatque unum ex uidentis potentia & formæ uisibilis actu, ceu ex aëre lumineque fit unum. Ita neque intellectus res ipsas cognoscit, nisi uestiatur formis rerum cognoscendarum, fiatque ex intelligendi potentia & formæ intelligibilis actu unum, quorum ueniam, nem una actio comitatur. Vna enim intelligendi operatio est utriusque. Quis item neget ex materia corporali & forma illi tributa rem unam fieri, cum ex illo composito unum proveniat actus, unusque motus. Multo autem magis (ut placet Platonis & Auerrois) unum quiddam fieri oportet ex potentia, formaque rei intelligendæ, tum quia sæpe stabilior ex his provenit compositio (sæpe enim diutius manent una quam materia corporalis, eiusque forma) tum etiam quia intellectus ipse forma quædam est, forma, inquam, inhians materię instar ad formam ulteriorem. Ideo magis conuenit cum forma suscipienda, quam conueniat cum forma propria materia corporalis. Omnes enim formæ in mundis materiis à superna mente descendunt, quocirca cum mente nostra multo magis conueniunt, quam cum materia. Denique mens quanto est præstantior quam materia, tanto efficacius formam quam exoptat sibi adsciscit & unit. Neque credendum est animi sibi minus unire quæ capit, quam corpus. Corpus enim cibos uel diuersissimos in suam uertit substantiam, anima concoquente. Ita & animus quæ accipit, imò cœcipit, in se uertit, & multo magis. Siquidem dimensiones corporum mutuum in corporibus impediunt unionem, spiritalia uerò sunt unioni admodum aptiora, itaque rationes rerum intellectuum magis in substantiam transeunt intellectus, ut uult Plotinus, quam in substantiam corporis alimenta. Per hæc patet, ex mente nostra & forma rei intelligendæ unum aliquid fieri. Quod autem ita lubit alicuius formam, ut ex ea seipso reddat unum, illud ipsum ferme euadit, cuius subiuit formam. Quis nesciat materiam æris quando ignis formam suscipit, effici ignem, aut igneam? Ideo intellectus penè res illa fit, quam intelligit. Fit, inquam, actu res illa. Nam & potentia & quodammodo habitu res eadem erant etiam priusquam intelligeret, ut Plotinus existimat. Tūc sane intellectus intelligit circulum, quando ipse actu quasi fit ratio circuli. Imò hoc ipsum actu fieri, ipsum intelligere est. Erat autem intellectus eadem ipsa circuli ratio etiam prius, tum secundum potentiam, quo ad substantialem pertinet circuli ipsius ideam, tum secundum habitum, quo ad idæ formulam nobis familiarem. Veritas autem singularum rerum in ipsa firma illarum ratione consistit. Atque ita mens res quælibet uera fit, quādo res ipsas intelligit, se in earum rationes perpetuas conuertendo. Sed de hoc alius. Sufficit autem nobis in præsentia, quod cum intellectus querat res omnes intelligere, & intelligēdo formas earum penitus uestiatur, cōsequens est, ut querat res omnes effici, unde nititur Deus fieri, in quo sunt omnia, dum nititur omnia fieri. De intellectu satis. Cupit idem & nostra uoluntas, quia semper affectat bonis omnibus perfrui. Fruendo autem rebus, seipsam rebus quibus fruitor unit. Sed interest inter intellectum & uoluntatem. Vtraque enim sunt quidē omnia, intellectus omnia uera, uoluntas omnia bona. sed intellectus res in seipsum transferendo illis unitur, uoluntas contra in res transferēdo seipsam. Quoniam pactor? Sane non inter intellectus modo suo potius res intelligit, quam pro natura rerum. Formas utique corporum, quæ sunt particulares, materię immerse, diuise, cōfusse, infectæ, ac mobiles, intelligit modo quodā uniuersali absoluto, simplici, distincto, puro, & stabili. Deū uerò & angelos, qui stabiles sunt & simplices, mobili ut plurimum & multiplici comprehendit discussione. Ita intellectus noster tam illa quæ infra se, quam quæ supra existunt, modo quodam percipit suo. Quam ob causam dicitur omnia in suam transferre naturam. Ex quo etiam Platonis illud confirmari uideretur, quod mens per innatas formas intelligat, postquam

postquam per naturæ suæ modum intelligit. Voluntas autem primò quidem non sicut intellectus in se permanet, sed animam & corpus mouet ad operandum, ut ad res desideratas accedant, deinde non eo proprio modo quo res in anima insunt affectat, sed quo potius in seipsis. Intellectui aurum cognituro, species auri illa uniuersalis & incorporea sufficit, uoluntati uerò non sufficit. Nam quantum ad humanam uitam spectat, aurum uult particulare istud & corporale, quale est in seipso. Cōcludamus, animā nostram per intellectū & uoluntatem tanquā geminas illas Platonicas alas idcirco uolare ad Deum, quoniam per eas uolat ad omnia. Per primam omnia sibi applicat, per secundam se applicat omnibus. Itaque anima cupit, conatur, incipit Deus fieri, proficitq̃ quotidie. Motus autem omnis qui ad terminum aliquem directus, incipit quidem primo, pergit deinde, intenditur paulatim & proficit, profecto quandoque perficitur. Eadem nanque facultas reintenditur, qua cœpit. Eadem postea proficit, qua & intendebatur. Eadem eadem perficitur, qua proficit. Quamobrem animus noster quandoque fieri poterit quodammodo omnia, ac Deus quidam euadere.

Septimum signum & octauum, quoniam animus conatur facere omnia, atque item omnia superare. Cap. IIII.

Sequuntur alia Dei dotes, tertia, quòd author uniuersorum est, quarta, quòd super Somnia. Has quoque animus noster aucupatur. Diximus aliàs quemadmodum per uarias artes omnia Dei opera æmulatur, atque ita instar Dei efficit omnia. Diximus etiam hominem semper contendere ut & sibi ipsi & cæteris cunctis tum hominibus tum bestijs dominetur. Esse seruitutis omnis impatientem. Qui etiam si seruire cogatur, odit Dominum, utpote qui seruiat contra naturam. Superare autem obnixè qualibet in re contendit, pudetq̃ uel in rebus minimis ludisq̃ leuissimis superari tanquam id sit contra naturalem hominis dignitatem, & omnino pudoris uerecundiæq̃ affectus humano generi proprius, nescio quid angustū latere in nobis significat, quod nefas sit temerari, quòd sit ueneratione dignissimum. De hoc alibi. Sed quantum pertinet ad uictoriæ cupiditatem, immensam animi nostri magnificentiam ex hoc manifestè licet perspicere, quòd nō satis illi futurum sit mundi huius imperium, si hoc subactò, alium rescouerit su peresse mundum, quem nondum subegerit. Hinc Alexander cum audiret Anaxarchū Democritum mundos esse innumerabiles disputantem, heu me miserum, exclamauit, qui ne uno quidem adhuc potitus sum. Ita nec superiorem uult homo, neque parem, neque patitur superesse aliquid ab imperio eius exclusum. Solius Dei quòd multo status est. Statum igitur querit diuinum. Quod inde plane possumus coniectari, titum Philosophi tum principes diuinos sibi quesierunt honores. Neque satis illis fuit quòd boni homines haberentur, nisi haberentur etiam diuini. Imò tanquam dis uoluerunt coli, quòd cum innumerabiles uiri tentauerunt, tum inter Philosophos Empedocles præcipue, inter principes Alexander Macedo dicitur concupisse. Deniq̃ omnes idem affectant, & si successurum sperarent, aggredierentur, quasi iure uendi cent sibi diuinitatem.

Nonum signum & decimum, quòd homo affectat ubique esse, atque item esse semper. Cap. V.

Deus præterea ubiq̃ est, & semper. Cupit autem homo ubique esse. Quatuor enim elemētis utitur, sicut diximus. Terram metitur & cœlum, ac profundas Tartari latebras perferutatur. Non illi cœlum uidetur altissimum, ut Mercurij uerbis utar, non centrū terræ profundum. Nō temporum locorumque inter ualla impediunt quin per omnia percurrat quacunque sunt in quibuscunq̃ tēporibus aut locis. Nullus paries eius aut obtudit aut retūdit intuitum. Nulli fines sibi sunt satis. Vbiq̃ studet imperare, ubiq̃ laudari. Atq̃ ita conatur esse, ut Deus ubique. Conatur quoq̃ esse & semper, ut Deus. Duobus autē id querit modis. Primo quòd per omne futurum tēpus in ore hominū restare contendit, doletq̃ neque potuisse etiam in

omnibus præteritis seculis celebrari, neque posse in futuris ab omnibus. cum hominum nationibus tum brutorum generibus honorari. Id omnes tam adolentes quam adulti, tam rudes quam eruditi, omni ope studioque nituntur, & tanto affectant ardentius, quanto magis excellunt ingenio. Quod autem omnes appetunt homines, maxime uero præstantiores, hoc ab illis naturali lege naturæ non est temeritas. Temere autem quaeretur & frustra tanquam bonum, si nihil esset quærentibus profuturum. Non prodest laus quæ non sentitur. Quapropter species humana uaticinatur se in seculis futuris sensu non carituram, cum sepe etiam præsentem contemnat uitam ut à posteris celebretur. Posterorum quoque futurum cum in omni uita, tum in uitæ calce summam habet curam, existimans ad se futura secula pertinere. Hæc fieri à bestiis non uidemus quasi earum natura uaticinetur nihil in se esse quod aut ueneratione sit dignum, aut sensu præditiuū sempiterno. Vaticiniū uero naturale excellentissimorum præsertim ingeniorum, aberrare non potest, quemadmodum Plato in epistola scribit ad Dionysium. Ex quo effici uult, ut animis hominum sensus humanarum rerum super sit, quod etiam in legibus ex ordine diuinæ providentiæ confirmauit.

Alter modus quo noster animus optat esse semper, imò & uiuere, (siquidem animæ idem est esse quod uiuere) talis apparet. Humanus animus, & is quidem omnis, uitam aliquam cogitat sempiternam, quam statim cogitata affectat, semperque cupit esse. Omnino appetitus essendi, naturalis est, quoniam rebus statim natis inest cunctis, atque continuus. Neque consilio aduenit, quia inest e restigio natis. Neque casu contingit, quia cunctis, & quia conuulsiuus. Profecto elementa per uirtutem naturalium qualitatum resistunt rebus corruptione tentantibus, ne esse illis auferatur. Rursus loca sibi convenientia petunt audissimè, repelluntque obstaculis motui, ut esse cõseruent. Hic appetitus essendi ideo dicitur naturalis, quia naturales rerum sequitur qualitates. Plantæ quoque uitalis complexionis instinctu humorè fugunt salubri orè, radices adhuc longissime dilatantes, quo esse cõseruent. Item umbraculas retractis declinant ramusculis, atque uiminibus quibusdam aduancis implicant fuscis, ne esse amittant. Quem appetitum dicimus naturalem, quia naturalem sequitur uitæ complexionem. Bruta per concupiscentiam naturalem ea adiscunt, quæ esse cõseruant, repellunt per naturalem iracundiam interimenta.

Itaque in his similiter essendi appetitus est naturalis, quia non consilium aut casum, sed uires sequitur naturales & insitas. Quoniam uero horum naturæ uim non habent ullam per quam esse sempiternum subiecto suo proprie corporis exhibeant, ideo horum nulla semper esse in sua proprie substantia cupiunt, frustra nanque contenderent, cupiunt tamen secundum naturam esse sempiternum in sua specie, ad quod sufficienter naturales eorum uires subseruiunt. Hinc similia sibi in specie generant, per quam propagationem species talis rerum perpetua manet in mundo. Quæ quidem appetitio non solum elementis & plantis, sed brutis etiam, caret cognitione. Nempè uis generandi quæ ad id seruit, nullam prorsus habet cognitionem. Siqua uero sunt corpora quorum principia sufficienter ad esse in propria substantia, sempiternum illa secundum naturam esse appetunt, semper tamen non in specie solum, uerum etiam in substantia propria, qualia forte sunt syderum corpora. Redeamus ad nostram. Appetit noster animus esse. Sed nunquid naturalis est huiusmodi appetitus? Est absque dubio non minus naturalis animo nostro, quam cæteris rebus appetitus essendi. At enim appetit esse semper. Num hæc semper essendi cupiditas ita naturalis est, sicut essendi? Est plane. Neque nobis Epicureus quisquam obijciat, quod licet animus esse quidem ipsum appetat naturaliter, quia etiam si non nosset, appeteret, tamen esse sempiternum præter naturam exoptat, ob id fortasse, quod æternitatem illam cognouit quidem prius, postea uero concupiuit. Non enim obstat cognitio illa quo minus æternitatis auditas sit naturalis. Nam & nostri sensus cibos cognoscunt, quos tamen secundum naturam appetunt. Lupus agnoscit, canis leporem postquam uiderunt, cupiunt, tamē cupiunt naturaliter, quoniam ex naturali complexione statim ita compelluntur ad appetendum, ut non cupere nequeant. Atque ut oculis naturale est talia sibi obiecta perspicere, ita naturale est concupiscendi potentia talia inspecta protinus affectare. Eadem ratione intellectui naturale est præcipua obiecta cognoscere, uoluntati que bona iudicata sunt uelle.

Quicquid

Quicquid peripicue offertur, naturaliter intellectus agnoscit. Quicquid sub boni ratio-
 ne offertur, uoluntas appetit naturaliter. Quare naturale est intellectui esse semper-
 num cognoscere, cognitum uero tanquam bonum uoluntati naturalem expetere. Es-
 sicut appetitus irrationalis sequitur sensum, sic uoluntas quæ est rationalis auditas, se-
 quitur intellectum. Ergo si appetitio cibi est naturalis, quia subita est, non nata consilio;
 sic uoluntas immortalitatis est naturalis, quia est actus subitus sequens meram intelle-
 ctus uoluntatisque naturam. Nam cum primum menti esse sempiternum offertur, iudi-
 catur appetendum absque discussione, & appetitur nullo consilio precedente. Quod si
 uel casu uel consilio affectaretur, neque omnes, neque semper idem, neque æque se-
 per expeterent, sed uariatur istud secundum casuum consilientiumque uarietatem. Nunc
 autem omnes & necessariorum & subito id sibi adfiscunt impellente natura, quemadmo-
 dum & bonum ipsum necessarium uolumus, hoc autem illud non necessarium, neque natu-
 rale esse tale aut tale, hic uel ibi, non naturaliter affectamus, esse autem ipsum absolu-
 tum, cui nulla priuatio miscetur essendi, trahente natura desideramus. Atque sicut sem-
 piternam uitæ priuationem impellente natura semper horremus, ita sempiternam uitam
 natura trahente diligimus. Temperauit autem natura artifex cum essentia cognitionem,
 cum cognitione appetitum, cum appetitu finis adaptionem. Ergo sicut brutum esse tan-
 tum temporale cognoscit pro naturæ suæ capacitate, ac secundum naturam esse appe-
 titu temporale, ita noster animus naturæ suæ magnificentia sempiternum esse cognoscit,
 & naturaliter appetit. Nam & esse ipsum est secundum naturam appetibile, & eo qui-
 dem modo secundum naturam appetibile, quo et cognoscibile naturaliter. Itaque sicut
 à natura bruti esse cognoscitur tantum ut temporale ac præsens, ita ab illa desideratur
 similiter secundum naturam. Ab humana uero natura sicut cognoscitur esse ipsum
 tanquam perpetuum, ita tanquam perpetuum ab ea naturaliter affectatur, ut quod se-
 cundum propriam intellectualem naturam duntaxat notum est, secundum eandem naturaliter
 appetatur. Quinimo secundum eandem quod cupimus consequemur. Rationabile
 enim est, ut per eandem facultatem attingamus in consequendo, per quam in cogno-
 scendo attingimus & uolendo, ut eidem naturalis sit terminus motionis, cui naturalis
 est motio. Ergo qui per cognitionem & uoluntatem sempiternam uitam attingit, non
 uideo cur per uitam non attingat, cuius quidem uitæ uirtute temporalia superante,
 iam intelligentiam quam uoluntas quæ inde dependet, ultra temporanea sese conferunt
 ad æterna. Præterea cum non sit frustra desiderium naturale, consequens est ut homi-
 nis animus esse perpetuum consequatur naturaliter exoptatum. Esse, inquam, perpetu-
 um non in specie tantum, sed in substantia propria, id enim cupit. Merito corporalia quia
 propagatione nascuntur, esse perpetuum secundum propagationem affectant, mens autem
 esse perpetuum substantiæ propriæ, quia mens quoque in seipsa subsistit, sitque à Deo, non ia-
 cerinaliquo generationis subiecto, neque successione producitur. Quis autem secundum na-
 turam cupit impossibiliter? Nam quis aut uolare, aut siccis pedibus flumina pertransire?
 Potest quidem quandoque puer aliquis uanus, casu quodam per sensum comotus, talium si-
 bi miraculorum optare facultatem, sed neque pueri ipsi sæpe talia, neque uiri unquam cogi-
 tant aut cupiunt. Vitam uero sempiternam omnes cupimus, atque semper, etiam dum non
 aduertimus cupere. Itaque non est huius affectatio impossibilis. Hoc autem a bitior sum-
 moperè aduertendum, quod uita est naturalior quam scientia, quoniam uita est prior
 interiorque, & magis continua substantialisque, quam scientia. Verè igitur uitæ appetitus
 magis naturalis est quam scientiæ ueræ. Vera scientia est, quæ est oppositi sui, id est, igno-
 rantie, usque ad expers, ut neque iam habeat illam actum admixtam per fallaciam, neque in
 illam per obliuionem unquam cadere possit. Vera quoque uita est, quæ neque secundum
 actum mixta est mortiferæ qualitati, neque secundum ullum procliuatatem obnoxia
 morti. Cū igitur ueræ, id est, sempiternæ uitæ cupiditas multo naturalior sit quam sci-
 entie ueræ, sequitur ut longè magis naturalis possibilisque sit sempiternæ uitæ quam ue-
 re scientiæ consecutio. Imò uero cum uita multo magis quam intelligentia & uoluntas
 cum sempiterna uita conueniat, si intelligendo atque uolendo, certè longè magis uiuen-
 do uitam consequimur sempiternam. Quæ quidem si posterioribus actibus animæ, in-
 telligentie scilicet uoluntatisque se communicat, nimirum uitæ iam ipsi, quæ prior actus est;

seipsam prius communicauit. Alioquin naturæ author non tam uehementer nos ad huius rei auaridatē quotidie raperet, sicut neque ad alia quæuis rapit impossibilia. Diuinē enim Zoroaster :

ὅτι γὰρ ἀπὸ πατρικῆς ἀρχῆς ἀπέλει τὴ τροχῶν,

id est, Nihil à paterno principio progreditur aut uoluitur imperfectum.

Signum xi. xj. xij. xij. quod cupimus quatuor Dei uirtutes affiq. Cap. VI

SVnt quatuor quædam alię Dei dotes ad uirtutes quatuor pertinentes. Vocati- mus nanque illum prouidum, iustum, fortem, & temperatum. Quis negauerit Deum singula circūspiceret? Debitis naturalibusq; ordinibus gubernare. In suo statu permanere immobilem, dum hæc agit, neq; defatigari? Tranquillum esse, suauiterq; singula & moderate tractare? Hominis animam insipice diuine prudentiæ mulam. Quàm curiose recolit præterita, non priuata solum uel sua, sed publica omnia & mundana? Quàm impensè presentia sciscitatur, aliena etiam & externa? Quàm anxie futuris inhiat? Quàm diligenter futura anticipat secular? Quod grauius audire potest homo conuictum, quàm si inscius & improuidus appelleretur? Vnde fit, ut nemo uelit ultro rei aut artis ullius ignorantiam confiteri, utpote qui mōstrante natura iudicet nullius rei ignorantiam ad hominem pertinere, sed esse illi rerum omnium fermè perinde ac Deo peritiam.

Iustitiam quoq; diuinam mens nostra uenatur. Quot legibus surum subijcit corpus? Familiã gubernat? Temperat ciuitatē? Moderatur & regnat? Quot pœnis scit in peccatores? Quot bonos afficit præmijs. Quàm grauiter scelestissimi indignatur? Quam ardentur uel à malis uiri probatissimi diliguntur? Quanto denique ordine ac penè celesti societas humana disponitur, & in omni gubernatione ad unum seniore[m] prudentioremq; tanquam totus mundus ad Deum unum dirigitur? Quin etiam latrones iuste inter se prædam disperiuunt. Et iniqui homines si quam inferunt iniuriam, iuste illam inferre putant, uel acceptas iniurias uindicantes, uel tollentes & medio homines nocituros, uel furantes ea quibus indigent ipsi, abūdant alijs, ac uideri uolunt iustissime singula perpetrare. In quibus omnibus apparet humanum genus non minorem sibi uelle iustitiam uendicare, quàm Deus ipse possideat.

Damus quoq; operam ut Dei fortitudinem adipiscamur. Dei profecto fortitudo est status immobilis. Prudentissimi uiri hunc sibi statum ex eo pro uiribus comparant, quod statuunt animi bonis contenti uiuere, neq; ullius facere corporis & fortunæ commoda uel incommoda, quasi ad se, qui animi ipsi sunt, nihil pertineant. Qui hæc mobilia negligunt immobiles animo perseverant. Imprudentiores autem eundem optant uitæ statum, sed alia aggrediuntur uia, putantes ea sibi rem facilius successuram. Quid ergo? Expugnant & subigant pro uiribus omnes qui eos posse quãdoq; ex sua sede & dignitate depellere uideantur.

Diuinam præterea temperantiam quis non cupiat? Prudentes ita moderari motus animi student, ut nulla ex parte dissideant, imprudentes & corpus & res suas ita componere, ut animum non perturbent. Vtriq; integram expetunt animi sui concordiam, & prudenti quidem res succedit quandoque, imprudenti nequaquã. Deniq; sicut ceterarum rerum omnium, ita quatuor harum uirtutum summæ in Deo sunt rationes, adeo ut summa prudentia Deus sit, summa iustitia, & reliqua summa. Viri autem harum uirtutum studiosi summam earum expetunt rationē, dum nihil quod ad ipsarum confirmationem pertinet, sibi uolunt deesse. Id omnes optant homines, licet alijs alia proficiantur uia. Omnes igitur Deum quærunt. Quærunt autem illi Deum recūsissime calle, qui primo per ciuiles uirtutes affectus animi secundos amputant, deinde per uitæ purgatorias eos extirpant, tertio loco per uirtutes animi iam purgati affectus primos insuper moderantur, quibus temperatis, deniq; uirtutibus exemplaribus quæ sunt in Deo formētur. Formari uerò quandoq; uirtutibus exemplaribus proculdubio possumus. Nam preparatio siue affectio formam habitumq; respicit, atque certa quædam affectio certum habitum. Quapropter causa quæ subiectum aliquod gradatim magis

magisq; preparat, ob id preparat, ut formam inducat substantiale in atq; precipuam, & substantiam illud secundum communem naturæ ordinem, quemadmodum preparationis illius sit particeps, ita & principalis formæ capax effici potest. Deus qui uirtus ipsa exemplaris est, animæ humanæ speciem afficit ab initio feminibus quibus uiam incitamentis uirtutum, per quæ humanis uirtutibus, id est, ciuilibus purgatorij, purgati animi ad exemplares diuinasq; uirtutes cōmode preparantur. Quod tres eiusmodi uirtutes humanæ preparationes sint ad diuinas, ex eo conijcimus, quod ex diuinis inferuntur nobis & excitantur, quod illarum imagines sunt ita perspicue, ut per ipsas agnoscatantur illæ, quod ad illas gradatim magis magisque accedunt, quod ita nos afficiunt, ut in his non quiescamus, sed afficiamur ad illas. Ergo & Deus immortalis diuinæ uirtutis habitu animæ speciem formare quandoq; debet, & animæ species formari potest.

Decimum quintum, signum quod animus summam appetit opulentiam & uoluptatem.
Cap. VII.

Accedit quod uitam Dei opulentissimam & iucundissimam posuimus. Nam solus ille summa est opulentia summaq; uoluptas, qui fons est honoris omnium, nullius egenus. Si ergo summam opulentiam & uoluptatem summam omnes appetunt homines, quæ appetunt fieri. Non certa quædam rerum aliquid possesio, aut species aliqua uoluptatis sufficit homini, quemadmodum ceteris animantibus, sed paulum quid in his adeptum se putat, donec restat aliquid uel minimum acquirendum. Quamobrem prudentes uiri existimantes opulentiam Dei gaudiumq; in solis intelligentiæ honestatisq; thesauris reuera cōsistere, sola hæc cupiunt, sed ad summum. Imprudentes aut homines opinantes maiestatem diuinam bonis insuper corporalibus peritui, appetunt insuper corporalia, & ad summum. Constat autem eos neq; necessitatis neq; comoditatis corporalis gratia duntaxat talia querere. Nempe etiam si arbitrentur habere se quantum sufficiat ad uiuendum, & quantum ad uiuendum iucunde & compositè, nondum tamen cessant accumulare thesauros, & oblectamenta exquisitissima diligenter inquirere, quod Midas, Sardanapalus, & Xerxes demonstrauerunt. Ille thesauros in immensum accumulabat, hi summa premia proponebant illis qui noua quotidie inuenirent oblectamenta. Non corpori seruiunt isti, sed obitu, neq; dani corporalis ignam. Non corpori obsequuntur, sed diuinæ felicitatis inuidi, immensam sibi illius copiam rerum quam uoluptatum usurpare contendunt, atq; ut hanc assequantur, corpus suum perdunt, afflictant animum, uitamq; perturbant. Tandem neq; prudentes, licet accedant propius, neq; imprudentes hac in uita, ingentes illos quos cupiunt thesauros consequuntur, ideo hic quiescunt nunquam. Res aut quælibet in loco suo ac naturali habitu conquiscit. Quam obnoxie loca sua repetunt elementa? Quam firmiter illis inhaerent. Plantæ cōueniens sibi solis situmq; congruū quam auidè adiciunt. Quam stabiliter in eo prouiribus permanent bruta similiter. Talpa enim suis terræ, armæta gregesq; terrefaciem, pisces aquam, & auidissime petunt, & in his locis trahunt moras quam libentissime. Tandem hæc omnia (ut breui cōplectar) quando locum habitumq; naturalem nacta sunt, quiescunt. Quod indicat & corpus nostrum quado bene ualet, pastum est belle, molli terq; recumbit ad uotum, tunc neq; complexio eius, neq; sensus eius comes, qui in nobis ipsa est bestia, postulat aliquid ultra. At interim uel ratio intellectualis rerum inquirat causas fuidiosè, & anxie de rebus cōsultat agendis, uel ratio cogitatrix nouas sentiat & postulat uoluptates. Stimulatur pœnitentia, suspicione sollicitatur. Anxietas huiusmodi hominis ipsius est propria. Siquidem a uiribus animi homini propriis oritur, non elementorū corporalium, non bestiarum uiribus, quæ in nobis fat habent, ut diximus. Quamobrem homo solus in presenti hoc uiuendi habitu quiescit nunquā, solus hoc loco non est cōtentus. Solus igitur homo in regionibus his peregrinatur, & in ipso itinere non potest quiescere, dum ad patriam aspirat cœlestē, quam petimus omnes, quantum propter uarietate opinionis atq; consilij diuerso calle proficiscamur. Si ergo quæ nobis inferiora sunt, quandoque naturalem habitum patriamq; sedem adepta quiescunt, nos quoque necesse est (ut diximus alias) hæc assequi posse quandoq; atq; quiescere. In uita presenti

presenti non datur. Merito appetimus enim tanquam naturalem habitum, si nempe nostrum, bonum illud quod tres precipue conditiones habeat, uidelicet purum sit, integrum, stabile. In hac autem uita boni possessio neque pura est, quonia naturalis quidam affectus animae erga corpus, primis ipsi sensuum motus, metes uirorum uel excellentissimorum distrahant & perturbant. Neque integra, oportet siquidem omne illud cui naturaliter inest ad actus aliquos potentia nixusque, ad eos ipsos peruenire omnino, siquidem sit quieturum. Cum ergo inest intellectui humano capacitas naturalis atque communitas ad formas rerum omnium percipiendas & possidendas, tunc demum finem suum naturalem consecutus erit, cum adeptus fuerit omnes. At quia in hac uita talem nunquam habitum adipiscitur, bonum hic integrum nunquam possidet, neque stabile. Quippe bonum nostrum in actione quadam consistit expedita, secunda, continua

Omnis autem hominum in terra uiuentium actio, impedimentum aliquod & periculum interpellationemque patitur. Quid, quod quaecumque longiore ad incrementum indigent tempore, solent diutius cum sunt adulta perseverare? Homo uero usque ad extremam senectutem contendit obnixè ad felicitatis habitum acquirendum, quem tandem ex parte quadam percipit, eumque in hac uita ad tempus quae breuissimam possidet.

Quapropter ut habitus qui ex parte est acquisitus, impleatur quandoque, & qui diutissime creuit, permaneat diutissime, necesse est animam corpori superesse. Quae quonia hic Italiam sequitur fugientem, neque patrium portum attingit, sollicitatur meretrici assidue. Porro, quod mirabile est, quotiens otiosi sumus, totiens tanquam exules incedimus in mororem, quamuis mororis nostri causam aut nesciamus, aut certe non cogitemus. Ex quo factum est, ut homo nequeat solus uiuere. Nam ceterorum hominum societate, ac insuper multiplici oblectamentorum uarietate, latentem perpetuamque incontinentiam expellere posse putamus. Sed fallimur heu nimium.

Sanè in medijs uoluptatum ludis suspiramus nonnunquam, ac ludis peractis discidemus tristiores. Idem accidit nobis quod illis, qui esuriente stomacho dormientes in somnia comedunt, nec implentur, quia non imaginè cibi, sed ipsum cibi stomachus appetat.

Non quoque menti nectar, id est, uisionis paternae gaudium sitienti, offerimus lethales Lethari fluminis aquas, dum umbratiles adhibemus ludos corporaliu uoluptati, quae falsa uoluptates sunt, non solum quia breuissimae, ac plene sollicitudinis, sed quia mixtae dolori. Si quidem appetitio indiga, dolor quidam est. Voluptates autem corporis tantum percipiuntur, quamdiu egestas & appetitio permanet. Merito igitur oblectamenta terrena non implent animum, sed titillant. Ille siquidem res ueras affectat, & gaudia uera, res autem corporales umbræ sunt rerum, earumque illecebræ, umbræ sunt gaudij. Quamobrem si neque alicuius rei temporalis, neque cunctarum temporalium rerum potus sitim mentis extinguit, non temporalem sicut liquorè, sed aeternum. Ac si sitim superno Sole accensam, impleri oportet quandoque, atque nunquam Lethæo flumine tiantur, aliquando aeterno nectaris haustu satiabitur.

Sed uiuat rursus, quae dicta sunt, his quae referam priscorum Theologorum mysticis confirmare. Affirmant enim animas in corporibus dormire, & quae cumque hic agere patite uidemur, nihil aliud esse quam somnia, cogitationesque animarum separatarum a cogitationibus coniunctarum multo magis differre, quae uigilantium ab in somnijs dormientium, similiterque a uoluptatibus uoluptates. Quod quidem ita probatur. Experimur in nobis non solum quotidie, uerum etiam ferme qualibet hora, quotiens pauculus quidam uapor aliquanto crassior & humidior ab inferioribus corporis partibus exhalans, caput ipsum petit, cerebrisque meatus opplet, statim nos somno grauari, mox etiam in somnijs imaginibusque deludi. Experimur quoque nonnunquam si uapor aliquis bilis atque quae melancholiæ Graeci uocant, arcem corporis obfuderit expugnaueritque, statim reginam inde nostram, ipsam uidelicet rationem, ut ita dicam, precipitari, ac manifesta homines insania corripit. Si fumus quidam exiguus tantum in nobis uim habet, si tam leuis motus nos tantum mutat, quanto magis censendum est coelestem immortalemque animam, quando ab ea puritate qua ab initio creatur, delabatur, id est, quando obscuro terreni, moribusque corporis carcere clauditur, tunc (ut est apud Platonicos) è suo illo statu mutari: quippe qui tunc non uno & consueto tantum humoris alicuius fumo, sed omnibus pariter nouisque

nouisq; humorum omnium uaporibus, atq; ipsa insuper humorū membrorumq; infusa mole grauatur, præterea informi illa materia, quæ à formosissima mentis forma diuersissima est, tanquam flumine Lethæo submergitur. Quamobrem toto illo tempore quo sublimis animus in infimo agit corpore, mentem nostram uelut agram perpetua quadã inquietudine hæc & illac, sursum deorsumue iactari, necnon dormire semper & delirare Pythagorici & Platonici arbitrantur, singulasq; mortalium motiones, actiones, passionis nihil esse aliud quàm uertigines ægroantium, dormientium somnia, insanorum deliramenta, ut non iniuria Euripides hanc uitam umbræ somniū appellaue- rit. Proinde cum fallantur omnes, ij tamen minus falli solent, qui interea quandoq; ita ut interdum fit in somno, suspicantur, secumq; ipsi dicunt. Forsitan non sunt uera quæ nobis apparent, forsitan in præsentia somniamus. Quicquid inter somniâtes sic est affectus, talis certè est ad alios qualis apud inferos ab Homero dicitur esse Tiresias. Solus, inquit, iste sapit, ceteri uero omnes uelut umbræ uolitant, imò umbræ uolitant.

Decimum sextum signum, quòd colimus nos ipsos ac Deum.

Cap. VIII.

Sperest ut de duodecima illa Dei dote loquamur, per quam seipsum amat & colit, quam homines duobus sibi modis uendicant. Primo, quòd omnes non modo ut cetera faciunt cuncta, se diligunt & tuentur, uerum etiam colunt seipsum magno pere. & quasi quædam numina uenerantur. Id agunt prudentes quatenus exter- na & corporalia animo tanquam principi subigunt. Toti ex mente pendent tanquam ex Deo. Augustam quoque suæ mentis maiestatem uelut diuinam statuum uisibus cogitationibus terrenisq; sordibus temerare nefas existimant. Quæ quidem notio naturalis humano generi pudorem uerecundiamq; ingenuit, ut non modò aliorum hominum conspectum quasi diuinorum, uerum etiam propriæ mentis conscientiam (quod præcepit Pythagoras) tanquam Dei faciem uereamus, quæ non assidue malefactorum penitentia stimulat, etiam si poenam non metuamus. Bene autem factorum obsecrat memoria. Quasi cœlestis animus à terrenis uitiorum maculis semper abhorreat. Idem imprudètes quodammodo faciunt, sed à prudentioribus in cõsummando hoc opere superantur. Idè rursus, sed aliter agunt homines demeritissimi, prout nimis placet ipsi sibi, pertinacissimè in sua persulstant opinione, sententiã suam tanquam diuinum decretum mordicus tenent. Cuncti deniq; homines, excellentissimos animos, atque optime de humano genere meritos in hac uita, ut diuinos honorant, solutos à corporibus adorant, ut Deos quosdam Deo summo charissimos, quos præci Heroes nominauerunt. Tãta uerò ad se & ad suos reuerentia non apparet in bestijs, nedum uilioribus, sed neq; etiam in maioribus. Atq; hic primus est modus quo homines diuinum imitantur cultum, uidelicet quia se ipsos ut Deos colunt. Est & alter quia scilicet soli nos tantum omnium colimus Deum, soli nos Deum affectu, gestibus, uerbis, delubris, sacrificijs honoramus. Quod Plato in Protogora maximum esse uult nostræ diuinitatis iudicium, quòd soli nos tanquam fortis diuinæ participes, ob cognationem quandam Deum agnoscimus & cupimus tanquam authorem, inuocamus & amamus ut patrem, ut regem ueneramus, timemus ut Dominum. Sicut enim Sol sine Sole non cernitur, sicut aër sine aère non auditur, ac plenus lumine oculus uidet lumen, plena aère auris audit aërem resonantem, ita neq; Deus sine Deo cognoscitur. Sed animus Deo plenus tantum in Deum dirigit, quantum & diuino lumine illustratus agnoscit Deum, & diuino calore accessus sitit eundem. Hinc animus Deo templi efficitur, ut Xyltus Pythagoricus arbitratur. Dei uero æterni templum nunquam existimat ruiturum. Deum agit mens humana quotidie. Deo ardet cor. Deum suspirat pectus. Eundem cantat lingua. Eundem caput manusq; adorant & genua. Eundem referunt hominū artificia. Si non audit hæc Deus, forte uideatur ignoras. Si non exaudit, forsitan appareret ingratus. Crudelis quodammodo, si uocari nos cogit quotidie, quos non exaudit. Neq; audeat quisquam dicere Deum humana despiciere tanquam minima. Sane cõmoda habitatio tanquam finis tabrum mouet quasi agentem causam, ut certam quandã domus formam cogitet, ob quam formam certus certam querat materiã. Vbi finis mouet agentem, agentis formã, forma materiã.

Idem

Idem accidit in ciuilibus bellicisque consilijs. Quo fit, ut finis sit causa causarum, ideò omnes causas antecedit. Sunt autem naturalia quæque certi alicuius finis gratia instituta, cum singula ad singulos potissimum usus conducere uideantur. Puta uimen palmitis (quem capreolum uocant) ad hoc natum est, ut uitam proximæ arbusculæ uinciat. Hic uiuendi actus, uocata est ut ortū sit uimen. Quia uerò quod nullo modo est, id neque esse potest essendi causa effectui cuiquam, neque causas omnes mouere, necessarium est actum huiusmodi & ante uimen, & ante reliquas omnes uitæ causas extitisse. Non autem extitit in corporibus, nisi nouissimè. Ergo in natura quadam incorporea rectrice corporum extitit longè prius quàm in palmitè. Quæ quidè natura uitis artifex gratia talis actus per formam suam, uiminis formam in tali quadam materia figurauit. Sed utrum actus huiusmodi in natura illa præfuit secundū naturæ modum, an secundū propositum uoluntatis? Certè secundū utrumque. At ex illo idem erat quod agentis forma quædã, & affectus ipsius exemplar. Ex hoc erat finis. Vbi autè artificiosa uoluntatis propositum est, ibi mens. Quapropter præest omnibus corporibus diuina mēs, quæ corporalium omnium formas intellectuāli modo cōplectitur, & tanquā sagittarius singula ad suos dirigit fines, ad unū denique cuncta. Diuinus hic agricola colit pampinos, capreolos, & radices. Vnde enim aut pampini uertitur ad Solem umbra uitata? Aut capreolit tanquam manus ad eam partem præcipuè prætenduntur, ubi est propinquius sustentaculum? Aut radices fugientes ariditatem, ad humorē maximè propagantur? Electio quæ non erat, artificiosi consiliū, imò uerissimi intellectus est opus. Non tamè inest ueritas mētibus uitibus. Ergo adest. Adest insuper abiectissimis quibusque bestiolis, quæ in suis artificijs semper eligunt potiora. Colit Deus arbores, ducitque & pacit beluas, quod & prius Theologi uoluerunt. Nunquid solos despicit homines? qui soli in terris diuinam non despicit maiestatem? Absit, imò uerò si Deus nullas omnino uel minimas mūdū negligit partes, profectò non despicit genus humanum, quod est mundi pars adeò pretiosa, ut media sit temporalium rerum & æternarum, quantum æterna capit, ordinat temporalia. Ad eò Deo proxima, ut sese diuinæ menis arcanis insinuens, opus hoc Dei, ordinem scilicet mundi cognoscat. Mundani ordinis intelligentia eo ipso ordine est excellentior. Siquidem ordo huiusmodi per intelligentiā est factus, & regitur. Si per cognitionem animus noster est mundo præstantior, per uitam quoque præstantior erit. Cuius uirtute à corpore separabili idipsum habet, ut per operationem possit à corpore separari, ipsumque mundum uitæ (ut ita dixerim) supermundanæ uirtute transcendere. Quantum uerò mundi ordinem intelligentia superet, hinc apparet, quòd ordo talis dispersitur tempore, intelligentia totum simul ac stabilem possidet. Ordo rursus causam suam sequitur, non assequitur, intelligentia causam assequitur ordinis, quando Deū eius artificè inuenit, ubi tam ampla capit de Deo, ut mundū deinde uelut umbrā possideat. Rem uerò tantam non spernit, nisi qui cōcipit ampliora. Si tam amplus est animus hominis, cur negligatur à Deo rerū uel minimarū procuratore? Si Deum sentit animus, cur & Deus sentiat animū, præsertim cum Deus hanc ipsam uim actionemque sentienti animo dederit, & seruet, & ducat? Hinc Dauid interrogat: An qui plantauit aurem, non audit? Et qui finxit oculos, non considerat? Præterea si animus ad Deum ascendit, cur non descendat quodammodo Deus ad animum? Si quæ iusta sunt, à Deo mens postulat, dum paternam possit hereditatem, cur non exaudit Deus? Quid postulat a patre indulgentissimo hic natus officiosissimus? Aeternitatem. Impetrabit certè. Potest enim Deus æternus eam tribuere, potest capere uita mentis æternitatem, quam capit eius cognitio & uoluntas. Non enim uult nisi cognoscat, neque cognoscit etiam, nisi uiuat. Quinetiam dari debet æternitas menti, quæ & transcendit tempus, ac pro Deo æterno despicit temporalia. Quod non modo religiosiores, uerum etiam impij quodammodo faciunt. Nam quos non allicit amor Dei, saltem terret timor. Quos nō terret metus, suspicio saltem sollicitat. Itaque homines multi omnia omnes certè quæ plurima uitæ commodis temporalis abijciunt Dei amore, uel suspicione uel metu. Deus igitur debet pro temporalibus æterna tribuere. Nullum uerò animalium reliquorum præsentibus abstinet bonis propter futurorū desiderij. Quo fit ut homo stultissimus sit animalium omnis, atque miserrimus, si neque præsentis fruitur uita, neque futura. Arque hæc eius stult.

eius stultitia misera, ac stulta miseria ex eo prouenit, quia se Deo sapientissimo felicissimū crediderit. At enim sicut non potest quicquam ignis propinquatione fieri frigidissimum, ita non potest homo, quia solus hæret Deo sapientissimo beatissimoq̃, stultissimusex hoc miserimusq̃ euadere, imò uerò ob hoc ipsum fit beatissimus, quod beatissimo se coniungit. Iungit se illi, temporalia contemnendo, æterna desiderando. Si contemnit temporalibus fit beatus, nō aliter talis efficitur, nisi æternarum rerum adeptione. Præterea si Deus prima & summa est uita, animal quod ipsi proprius hæret, uiuit diuinus. Non autem uiuimus diuinus corpore. Si Deus summa sapientia est, homo tanto est sapientior cæteris animalibus, quanto Deo hæret propinquius. In hac autem appropinquatione se iudicat immortalē. Quia uerò iudicium huiusmodi uerum est, quod fit ab animo, tunc quando est alijs animalibus & hominibus sapientior, uerum est esse animū sempiternum. Si prima ueritas non potest fallere, non fallitur spes immortalitatis à prima immortalitate usque adeò nobis inserta, ut inuitis reclamantibusq̃ omnibus inter que uersamur, spem eiusmodi semper retineamus. Si prima bonitas nō est malefica, auaritas primi boni nobis ab illa infusa non priuat nos temporalibus bonis nisi ut tribuat sempiterna. Si opinio quæque eo uerior est, quo melior, atque eo melior, quo meliores efficit opinantes, opinio immortalitatis omnium uerissima est, quia præ cæteris optimis excellentissimos homines, ideòq̃ felicissimos efficit. Quis ignorat id in natura hominis uerissimum esse, quod maxime ad perfectionem conducit humanam? Si intellectus natura amat Deum tanquam ipsum uerum bonumq̃, ac Deus & amat intellectū, præsertim pium, tanquam ipsi cognatissimum, & redamat tanquam amantem, fit ut naturalis quædam inter eos sit amicitia. Amicitia finis est uitæ communio. Potest ergo Dei uita intellectui communicari, ea uidelicet ratione qua amatur ab illo. Siquidem talis est amicitia finis, qualis est amicitia, atque contra. Amat uerò desideraturq̃ perpetua. Quod inde confirmari uidetur, quia cum boni proprium fit allicere ad se cuncta, sedq̃ cunctis communicare, necesse est infinitum bonum, qui Deus est, trahere communicareq̃ infinite. Ideo communicat cuiq̃ se ad uotum, quia idem ipse Deus communicat, qui & traxit. Intellectus autem non minus secundum naturam exoptat perpetuam Dei uitam, quam certam illius intelligentiam. Denique si Deum beneficis, imò ipsa beneficentia est, officio gratitudinis carere non potest. Non potest autem gratus esse ei quem qui diuini cultus amore uitam amittit præsentem, nisi post hanc uitam.

Religionem esse humano generi maxime omnium propriam & ueridicam. Cap. IX.

Hominem esse brutis præstantiorem, opera eius euidentissimo testimonio sunt, quod ostendit. xij. libro animalium Aristoteles. Quæramus igitur qua præcipue dote sit præstantissimus. Videtur sane præstare artium & gubernationis ingenio, præsertim quia (ut alias declarauimus) homines uariant artificia, utpote qui ipsi artifices sint, non aliter artificis instrumenta. Bestiæ uerò non uariant, quia artificiosa naturæ instrumenta sint potius quam artem ipsæ possideant. Verū licet artis & gubernationis ingenio cæteris animalibus præcellamus, communis tamen hæc nobis est cum brutis industria. Oportet autem humanam speciem, postquam à brutis distincta est, distinctam aliquam propriamq̃ habere perfectionem, cuius non sint bestiæ ullæ ullo modo participes. Num sermo hic erit? At nutu, clamore & cantu sermonem bestiæ imitantur. Num ratio? Ratio certe, non omnis tamen operatio rationis. Nam ratio quidem actiua habet & in bestijs uestigia quedam, per artium & gubernationis industria. Ratio quoq̃ rerum naturalium speculatrix habere uidetur non nihil in bestijs imaginariū. Nam & ipsæ morbis suis ciborū remediumq̃ quorundam electione medentur, & quasi futurarum tempestatum prouida, argumenta præferunt futurorum, mutantq̃ loca, ut uentura temporum uident discriminina, quantum ad hoc ducantur potius natura quam ducant. Quid ergo reliquū est, quod omnino solius sit homini? Contemplatio diuinorum. Nullū enim bruta præ se ferunt religionis indicium, ut propria nobis sit mens in Deum cœli regem erectio, sicut corporis cœlum erectio propria. Cultusque diuinus

diuinus ita ferme hominibus est naturalis, sicut equis hinnitus, canibusue latratus. At si quis curiosus affirmet bestias insuper nonnullas celestia uenerari, (quod ego minime credo) respondebunt Platonicus, huiusmodi bestias uel aliud quoduis tunc facere, cum celestia honorare uidentur. Vel si forte honorant, tamen nescire quid agant. Vel si fecerint, eas quoque intelligentie immortalitatisque participes esse. Sed reuera, ut ad propositum reuertamur, perfectissimum animal ea proprietate maxime tum perfectione pollet, tum ab inferioribus discrepat, qua perfectissimus, id est diuinis coniungitur. Rursus si homo animalium mortalium perfectissimus est, qua ratione est homo, eaeque precipue dote est omnium perfectissimus, quam inter haec habet ipse propriam, animalibus non communem. Ea religio est. Per religionem igitur est perfectissimus. Si religio esset inanis, per eam rursus omnium foret imperfectissimus, quoniam per eam, ut paulo ante exposuimus, dementissimus foret atque miserimus. Non potest autem per eandem sui partem ita contraria perpeti, ut per eam tum summè perfectus sit, tum summopere imperfectus. Est igitur religio uera. An ignoramus uaticinium illud quod à tota aliqua animalium specie fit, uerum esse? Reptilia multa oriente Sole è terra sinu erumpunt, aeris caligo protenditur. Cornicum plurima turba uesperè à certa aeris plaga peruolat, uenti praeuuntur. Communi quoque hominum uaticinio religio uera est.

Omnes namque semper ubique colunt Deum uitae futurae gratia. Verum est igitur ut tam aliam fore, si modo perfectissima species animalium uerissimum habet iudicium illud, quod sibi est maxime omnium naturale. Talem autem esse religionis assertionem apparet non solum ex eo quod solius hominis est, uerum etiam ex eo quod omnes hominum opiniones, affectus, mores, excepta religione, mutantur. Cum religionem dico, instinctum ipsum omnibus Gentibus communem naturalemque intelligo, quo ubique & semper prouidentia quaedam regina mundi cogitatur & colitur. Ad quam certe pietatem causis precipue tribus inducimur. Primò quidem naturali quadam (ut ita loquar) sagacitate, ab ipsa met prouidentia nobis infusa, deinde philosophicis rationibus ex ipso aedificij ordine architecti prouidentiam comprobantibus, postremo propheticis uerbis, atque miraculis, Quod uerò modo de Propheta dixi, operipretium est deinceps argumentis quae & Plato in Protagora & Auicenna adducit in Metaphysicis, confirmare. Homo (ut aiunt) est animal naturaliter sociabile, eget enim necessario multis, quae singuli comparare non possunt, cuncti uerò in unum congregati, mutuas sibi uicissim operas subministrant. Praeterea quod sociabile sit, indicat sermo quasi quidam alterius ad alterum humanae mentis interpres, quem natura homini non dedisset, nisi fuisset in coetu uicturus. Quamobrem naturalis est homini congregatio. Verum si absque lege concurrat, paulò post mutuis disgregabuntur iniuriis, disgregati uerò, tum multo rum defectu peribunt, tum uelut inermes laniabuntur à feris. Ut ergo uiuant, & bene uiuant, congregari eos necesse est. Sed rursus ut in coetu permaneant, omnino opus est lege. Ea inquam lege, cuius tanta sit autoritas, ut nemo uel uiolentia uel dolo praerari carere se possit aut debere confidat. Talis autem esse non potest, nisi legislator sit, existimaturque diuinus. Denique ut talis sit habeaturque, oportet eum manifestis quibusdam miraculis ad homines diuina prouidentia mitti. Quem sanè Prophetam, humani generis diuinum ducem Plato & Auicenna cognominant. Huc tendit Platonicum illud in libro de regno. Quemadmodum bestiae nequeunt à bestia felicitate sine homine duci, ita neque homines ab homine sine Deo. Rursus in Protagora inquit, non potuisse homines simul uiuere absque lege, neque legem ad hoc sufficientem accipere à Prometheo, id est, creata quadam prouidentia potuisse, sed Iouem ipsum omnium creatorè & homines unà cum lege misisse Mercurium, id est, Prophetam aliquem, & diuine uoluntatis interpretem. & legis tam diuinæ quam humane iatorè. Quod autè Deus Prophetas certis seculis ad officium eiusmodi mittat, sic unà cum Auicenna ostendere possumus. Si Deus humano corpori non solum in rebus omnino necessarijs, sed etiam comòdis, accratissime prouidet, uelut in supercilij palpebrisque, & plantarum comòditate, multo magis animo, totique hominum generi in rebus precipuis, maximeque ad bonum nostrum necessarijs prouidet, praesertim cum bona minora maioris gratia sint. Ideoque si minora bona ab initio statim nobis adsunt, absque dubio adsunt etiam maiora, quae adesse possunt, & causae sunt ut
minora

minora non desint. Quamobrem Deus circa legem diuinam, Prophetamq; cōditorem eius, ita prospicit, ut de cuius bonitate singula membra corporis iure conqueri nequeant, multo minus animum ipse horum Dominus, ut inter summe genus humanū ulla unquam ratione conquisi possit. Probat insuper Auicenna animam quidem Prophetica lege uirtuteq; imbutā, à diuina solum prouidentia mitti. Corpus autem ad animā Prophetice suscipiendam idoneum disponi à Deo non tamen proximè, sed per animas cœlorum motrices, tanquam per ministros, ac etiam per cœlos ipsos quasi per instrumenta Dei, ita ut diuina lex, ut pote incorporea, quamuis per cœlestia corpora effici nequeat, quodammodo possit indicijs quibusdam à cœlo acceptis significari, quod etiam ex multis Plotini disputationibus comprobatur, in quibus ille demonstrat, quæ ad mentem nostram pertinent, à cœli corpore fieri nunquam posse, sed tamen significari. Siquidē mentes cœlorum motrices nostra hæc præuident, cogitationesq; suas sæpe cœlestibus quasi oculis nutibusq; suis indicare uidentur.

Tres obiectiones Lucretianorum, & solutiones.

Prima.

Cap. X.

Non est credendum Lucretianis dicentibus, religionem non à iudicio naturali, sed à cōplexionis corruptione, consilij legibus, cœli impetu provenire. Profecto à cōplexionis corruptione ideo eam proficisci non arbitror, quia nō est in hominibus complexio deterior quam in bestijs, præsertim ad ueritatis iudicium, boniq; delectum. Homines autē soli ac sedulo religionibus occupantur. Sed neq; etiam inter homines qui deprauatam habent complexionem, hi sunt propriè qui colant Deum. Omnes enim corruptam non habent. Omnes tamen quodammodo Deū colunt, et colere semper, neq; tamen semper fuit hominum deprauata natura, neq; rudes tantum homines adorant, sed etiam ingeniosi & sapientes, quod ostenderunt Persarū Magi, Aegyptij Sacerdotes, Prophetæ Hebræi, Orphici, Pythagorici, Platoniciq; Philosophi, ac prisca Theologi Christianorum. Hi omnes sine controversia mirabili sapientia pollebant, & incorporabili sanctitate. Porphyrius de uoto disputās, inquit, præstantissimos quosq; apud omnes Gentes sapientia studio uoris incubuisse, quales apud Indos Brachmanæ, apud Persas Magi, similesq; apud Græcos Chaldeosq; fuerint. Hæc ille. Neq; eos simulasse putandum, qui tum perpetuis operibus, tum uitæ periculo linguæ sanctimonia confirmarunt. Fuerunt & alij complurimi doctissimi Philosophi, Barbari, Græci atq; Latini, qui & si non tanta excelleret castimonia uitæ, quanta illi quos antè commemorauī, honestis tamen moribus duxerunt uitam, religionibusq; fauere nō dubitauerunt. Fieri quidem potest, ut aliqua ex parte horū aliqui simulauerint, non tamē omnes credo simulauisse, neq; eos qui simulauerunt, omnis fuisse religionis expertes. Difficile enim est naturam prorsus exuere. Impios quidem præ cæteris fuisse tradit Diogoram, Diczarchum, Epicurum, Lucretium, qui etiā natura cogebat̄ interdū nonnulli religionibus assentiri, quod eorum libri testantur. At sicut isti nonnulla impune contra religionem in medium protulerūt, ita & alij multi Philosophi palam impietatis uirus contumissent, si plurimi fuissent impij. Aliud autem est hūc aut illum religionis cultum non admittere, quod faciūt multi, aliud omnem religionem funditus tollere, quod tentauerunt quàm paucissimi, & illi quidem suspicantes potius quàm prorsus asseuerātes. Porro si qui ingeniosi uiri ac docti in religione reperiantur ambigui, nō est mirandum. Quas em̄ ætates Plato scribit esse ualde religiosas, pueritiam, & senectutem. Nam pueri cum lacte religionem sugunt, & in ijs permanent quæ imbiberūt quousq; in adolescentia ratio excitetur, quæ sua natura singularum rerū causas rationesq; requirit. Si in hac ætate aut ea studia capessant, aut in eos sermones incidant, quibus diligenter rerū causæ perquirantur, incipiunt quasi nihil uelle asseuerare, nisi cuius ipsi rationē perspexerint. Tunc primum religionē magna ex parte post tergum abiiciūt, nisi forte legibus, seniorumq; consilio se committant, quia diuinorum occultissimæ rationes longo uix tādē tempore, exquisitissima diligentia, purgata mente perspicūtur. Adolescentes illi rationes huiusmodi nondū attingunt, & quia nihil ferme asserunt cuius non uideant rationē,

X

si proprio

si proprio confidunt iudicio, religionem quodammodo negligunt. Nonnulli in hac opinionione constituti, Aristippicis uoluptatibus sese dedunt, tandem il amplius de religione nisi tanquam de anilibus fabulis cogitantes. Alij uero Pythæoreo ritu purgât mentem à sensibus per morales, Physicas, Mathematicas, Metaphysicas disciplinas, ne tanquam superiores illi lippos adhuc oculos in diuinum Solem subito dirigentes, caligant cogantur, sed gradatim progredientes, lumen diuinum in moralibus primò tanquam in terra, secundo in Physicis, tanquam aqua, tertio in Mathematicis, tanquam in Luna, quarto Metaphysicis, tanquam in Sole perspicuè salubriterq; perspiciant. Hos appellat Orpheus Musarum legitimos Sacerdotes, qui tandem in ætate maturiori de religione sentiunt multò melius, quemadmodum legimus apud Platonem in Epistola ad regem Dionysium, in Phædro in primo de repub. in decimo legum. Monet autem iuuenes Plato ne temerè de diuinis sententiã ferant, sed credant legibus, donec ætas ipsa doceat, uel per eos disciplinarum gradus quos narrauimus, uel per experientiam, uel per quãdam animæ à corpore separationem, quam moderata senectus adducit, ut anima in ea ãtate res à corporibus separatas, quasi è proximo uidens clarius discernat quàm conseruerit. Quapropter cum Plato Dionysio adhuc iuueni diuina quædam mysteria sub quodam uelamine tradidisset, adiunxit primum, ut ea diligenter examinaret, nullum enim hoc studium beatius esse posse. Deinde caueret ne in hominum imperitiorum aures hæc exciderent, quia nulla sint apud uulgus quidem magis ridicula, apud uiros autem bono ingenio præditos magis mirabilia & diuina. Addit insuper, diuina mysteria, postquam frequentius, imò semper examinata sunt, uix tandem multo labore tãquam aurum purgari atq; lucere, ut etiam multi, & illi quidem acutissimi eruditissimiq; cum talia in iuuentute atq; etiam in trigésimo ætatis anno audientes tanquam incredibilia reprobauerint, postea tamen siue maturioris ætatis siue diligentioris examini beneficio, siue potius diuina (ut alibi dicit) reuelatione, talis tanquam omnium probabilissima manifestissimaq; concesserint, contraria uerò tanquam falsa damnauerint. Hæc Plato. Accedit ad hæc, quòd multi in quauis arte excellentes uiri, uel Melancholici sunt, & tales Heraclitus, Aristoteles, Chrysippus fuerunt, uel sunt, quales Democritus, Zeno Citicus, Autempaces Arabs, Auerrois euaserunt. Hic humor frigidus est, sicus & ater, quæ quidem tres qualitates tribus illis contrariæ sunt in quibus uitæ consistit uigor, calor uidelicet, & numeri, spirituiq; perlucido. Talis itaq; humor, tanquam uitæ contrarius aufert spem uitalem, & animi suspicionem inijcit contra uitam, quo fit ut de immortalitate animi nonnunquam ambigant & diffidant. Quod sibi cõtigit scribit Autempaces. Non ideo diffidunt, quia sunt excellentes ingenio uel doctrina, sed quia ob humorem terreum suspiciosi & timidi. Nam rudes hebetesq; homunculi nonnunquam ipsi quoq; diffidunt, si eodem illo premantur humore. Et uiri egregij sæpenumero sperant quàm optime, si humore eiusmodi non uexentur, quanquam qui uexantur ab ineunte ætate, si tamen non peruersè omnino fuerint educati, inanes suspensiones abijciunt facile, & naturalem sequuntur religionis instinctum. Tanta est ipsius naturæ uis, tanta stabilitas. Quod Pythagoras, Socrates, Plato & Varro, Apolloniusq; Tyaneus sunt præcæteris assecuti. Quapropter suspensiones illæ nihil habent momenti ad animorum mortem significandam, cum neq; ab ingenio, neq; à sapientia, sed à morbo proficiantur. Quin etiam illi sæpe sunt acutiores, in quorũ ortu Saturnus & Mercurius possunt quàm plurimum. Nam hæc stellæ si directi sunt, optimeq; dispositi, ingenium augent, religionem nõ minuunt. Sin retrogradi, neq; optime dispositi, undique hominem reddunt formidolosum admodum atq; suspiciosum ob terream ipsorum qualitatem non sufficienter aspectu aliorum syderum temperatam. Quo fit ut non in religione solum, sed in rebus etiam alijs ambigat & diffidat. Cæterum meminisse oportet, eam opinionem siue affectionem non satis habere fidei, quæ sequitur aut ingenium Melancholicum, ægrum, & quodammodo uitæ contrarium, aut indecentem & noxiam positionem syderum, quæ etiam complexionem peruerit humanam, ac defectum assertum secum non modo quantum spectat ad uitæ fiduciam, sed etiam quantum ad humanarum rerum gubernationem. Vnde impij homines plurimum uel ignauissimi sunt, qualis fuisse dicitur Epicurus.

Epicurus, uel flagitiosus, qualis Aristippus, uel infans, qualis sectator eorum Lucretius, qui dum insanire propter atram bilem concitaretur, animam suam primò conatus est uerbis perdere in libro de natura rerum tertio, deinde corpus suum gladio perdidit. Ergo si cut de uini sapore non est agrotanti credendum, sed bene ualentis, ita de fine humana sitè credendum est humano sanòq; ingenio potius quàm infano. Sanam uerò & naturalem hominis complexionem appello sanguineam, ac maxime temperatam. Sanguinea aërea est, in calore & humore uitali consistens. Temperata caelo est similis, neq; ueritatis iudicium interturbat. Tales sunt plurimum humanae complexionis ad sanum ingenium prudentiamq; accommodatae, quae religionem nobis non afferunt quidem (est enim haec mentis infusa diuinitus, cum diuinorum gratia negligi cetera iubeat) sed eam nequaquam impediunt, neq; uanas animo suspiciones inieciunt. Quod autem in pluribus perfectioribusq; est, naturale censetur. Quod in paucissimis & agrotantibus, monstruolum. At uerò naturale quidem uericum, monstruolum uerò fallax esse solet. Iudicium autem religioni fauens reperitur in pluribus grauioribusq; hominibus, in paucissimis uerò leuissimisq; contrarium, quorum exemplo alij quoq; nonnumquam inficiuntur. Atq; in illis paucissimis non est hoc iudicij rationis, sed morbus animi, formidolosaq; suspicio à deprauata complexione corporis proficiscens. Quod ex eo patet, quòd saepe homines huiusmodi rationes quidem habent animi aeternitati fauentes, suspicantur tamen tãquam ipsorum ratio aut iudicat uinum non esse bibendum, pulmones nihilominus sicut, aut iudicat nihil esse in uia quod noceat, horret tamen sensus in tenebris. Neq; solitè contraria uel à parentibus uel à syderibus iniqua complexio, sed usu inducta qualitas, ut significauimus ab initio, à religione humanum genus abducit. Solent enim homines in qua uis disciplina nimium curiosi, propter nimiam cerebri agitationem siccatore cerebro quodammodo insanire, quod in Theaeteto scribit Plato contra illos qui nihil in rebus stare unquam dicebant, quos, inquit, uertigine affectos ob frequentem reuolutionem, putasse omnia uerti, cum uerterentur ipsi. Itaq; non mirum est, si curiosi artium uiri nonnumquam & in religione & in rebus alijs manifestè delirant, quorum insaniam declaratum mores ieuissimum, tum ridiculae nimium in rebus multis opiniones, opinionumq; ipsarum contrarietates. Non igitur à corruptione complexionis religio, sed impietas nascitur. Neq; solum à deprauata complexione, sed & à deprauatis moribus impietas nascitur. In Epistolis ad Syracusanos asserit dicens, credendum semper esse priscis, uel quosq; oraculis asserentibus animam hominis esse immortalem, iudicesq; habere, ac poenas pati maximas cum à corpore fuerit separata. Quapropter minus malum existimandum esse, perpeti grauissimas iniurias, quàm inferre. Quae quidem auarus homo mentisq; inops, aut non audiatur, aut deridere solet, uoluptatibusq; de ditus, quasi caecus non erant quàm maxime semper malum uiuentem se impie necessariò sequatur. & post mortem quàm miseram demigratio ipsum maneat. Haec tibi omnia. Similia quoq; in Gorgia, & in decimo de republ. & in legibus, ubi addit hanc de anima sententiam necessarijs adamantinisq; rationibus esse probatam. Quod usq; ad eò Cleombrotro persuasum fuit, ut se hac uita alterius amere potuauerit. Demosthenes quoq; ait, malle honestè mori, quam impie uiuere, postquam Platonem Zenocratemq; de animorum immortalitate differentes audisset. Ne silentio praetereundum puto maximam impietatis causam à Platonis in genus inferiorum demonum referri solere, qui tacita quadam persuasione, uel propter ambitionem in falsam, uel propter inuidiam in nullam religionem pro uiribus nos impellit.

Secunda obiectio & solutio.

Constatuimus obiectioem primam Lucretianorū, qua dicebatur Dei cultum humanae naturae deprauatione contingere. Vbi apparuit Lucretianos esse potius deprauatos, qui naturam hominum ex eo pessimum iudicant, quod Deo optimo iungitur. Sed nunquid quod secundo asserunt loco, diuinorum ueneratione à consilijs hominum nascitur, & ciuilibus institutis? Nequaquam. Dici enim non potest quam cito hominum inuenta mutantur, etiam uera, ne dum falsa & simulata. Omnia hominum instituta breui tempore in contraria instituta mutantur. Contrarij quoq;

eodem in tempore leges diuersis sunt Gentibus, & quæ alijs turpia, alijs honesta censentur. Quid autē religione antiquius? Quid iūe amplius? Neq; hanc inuenerunt conditores legū ad populos coercendos. Nam ante ciuitates & domos uiguit in orbe religio, & homines sparsi atq; siluestres Deum coluerunt, & idem ipsi latore legū numina timuerunt. Quod quidem in Protogora Plato confirmat dicens: homines etiam ante quam cōgregarentur, uel loquerentur, uel artes aliquas exercerēt, statim ab initio ob naturalem cognationem Deum adorauisse, arasq; & sacra fecisse. Proinde tam durum religionis iugum, tot bonis uite contrarium, quandoque homines alicubi reiecissent, si ficta esset, neq; ueritatis stabilitate constaret. At inquit forte Protogoras non esse naturalem religionem, sed uideri, quoniam à teneris unguiculis eam combibimus. Nos ita Protogore respondebimus, eum ab infantia loqui & bibere didicisse, nihilominus tamē naturalem esse sermonem atq; potum. Vbiq; & semper loquuntur homines, atq; bibunt, quoniam est naturale. Sed alijs temporibus atq; locis alio ordine loquuntur & bibunt, quoniam operationis ordo opinione constat potius quàm natura. Similiter apud omnes Gentes omnibus seculis adoratur Deus, quia naturale est, quamuis non isdem sacris ac modis. Sermo quia naturalis est, suum attingit finem, id est uoluntate alterius aeterni declarare. Potus quoq; suum, id est corporis humorem instaurare. Religio cur suum non nancificatur, non uideo. Suis finis est frui Deo, suum uotum, perpetuo frui.

Tertia obiectio et solutio.

A nferuntur homines ad religionem syderibus, quod tertio obijciunt impij. Minime. Nempe humoribus corporis sydera suffragantur. Religio est inimica corporibus. Neq; altius desiderium infundere cœlum potest, quàm ipse corpus cœlestium, quas etiam spernit homo religiosus. Adde quod religio fatum damnat, & asserit libertatem. Quoniam igitur pacto id ipsum ut fato repugnet, habebit à fati. Præterea coniunctio quædam Planetarum fertilitate præstat, opposita uerò penuria. Hac pestem, illa salubritatem, bellum similiter, atq; pacem. Videmus dicna cœlorumq; cito in contraria permuentur. Itaq; si Deum colere cogit certa quædam positio syderum, breui positio contraria è memoria hominum diuinos delebit honores. Nusquam tamē & nunquam religionis facta est intermissio, licet aliàs, & alijs aliter Deus sit honoratus. Quæ etiam uarietas humanarum mentium est secuta consilia, quæ astris nequaquam subijciuntur. Humana quippe mens natura sua tanquam diuina ad Deum sentiendum colendumq; ducitur & timendum, sicut natura sua ad amandum bonum, malumq; uirandum. Veruntamen per liberam suæ consultationis electionem, Dei colendi uariatus, sicut etiam ad bonū uarijs graditur callibus pro arbitrio. Superiori disputatione colligitur, communem ipsam omnium Gentium ad Deum unum religionem, esse humanæ speciei admodum naturalem, uirtutemq; hominis propriam, id eoq; excellentissimā. Duo quidem excellentissimi sunt actus hominū, illi scilicet qui in excellentissima parte animæ sunt, & circa obiectum uersantur excellentissimum. Tales sunt in mente nostra Dei cognitio, atque amor. In hac uita humanus amor in Deum humanæ præstat cognitioni, quia Deum nemo uerè cognoscit. Verè autem amant illi Deum quoquo modo cogniunt, qui spernit omnia propter ipsum. Rursum sicut deterius est odisse Deum quàm ignorare, sic melius amare quàm nosse. Adde quod perserutando Deum, longissimo tempore minimum quid proficimus, amando breuissimo plurimum. Ob id em ciuitius propinquiusq; & firmitus amorq; cognitio mentem cum diuinitate coniungit, quia uis cognitionis in discretionem consistit magis, amoris autem magis in unione. Quinetiã gratius ipsi Deo est amari quàm prospici. Nihil em Deo tribuimus intendo, amando uerò tribuimus, iucquid & sumus & possidemus. Amantribus ergo Deus seipsum retribuit potiusq; scrutantibus. Deinde cognitione Dei male possumus uti, scilicet ad superbiam, amore Dei male uti nō possumus. Et amando Deū longe maioremq; perserutando percipimus uoluptatē, & meliores amando efficiuntur quàm inquirendo. Imò sicut non qui uidet bonum, sed qui uult, fit bonus, ita animus non ex eo quod Deū contemnat, sed ex eo quod amat, fit diuinus, quem admodum materia, nō quia lucem ab igne capiat,

capiat, sed quia calorem, ignis euadit. Hinc illud Porphyrii, animus Deum inquirendo
 purus efficitur, Deum imitando fit Deus. Quod quidem ab ipso Platone acceptum est,
 dicente: diuinū lumen non inquisitione paulatim à nobis acquirit, sed perfecta uitæ con-
 iunctione subito tandem diuinitus in nobis accendi. Præterea cognoscendo Deum, eius
 amplitudinem contrahimus ad mentis nostræ conceptum, amando uerò mentē amplifi-
 camus ad latitudinem diuinæ bonitatis immensam. Illic nos in Deum deſcimus, hic at-
 rollimus nos in Deum. Noſcimus enim quātum ipsi capimus, amamus autem & quan-
 tum intuemur, & quantum ultra nostrum intuitum uaticinamur bonitatis diuinæ reli-
 quum superesse. Neque est amor humana cognitione contentus. Ea siquidem creata est,
 atque finita. Voluntas in solo primo et immenso quiescit bono. Quoniam uerò in hoc ipso
 amore tota consistit religio, nihil habent homines (ut Plato in Epinomide testatur) reli-
 gione diuinius. Quæ tanto est à falso alienior quàm cætera hominum studia, quāto pro-
 pinquius Deo summa ueritati nos copulat. Quare præſagium eius uerius est quàm sa-
 cultatum aliarum sententiæ. Eius uerò præſagium bonis digna præmia pollicetur, ma-
 lis minatur supplicia. Hominis sanctissimi probitati præmium dignum debetur. Probi-
 tates per summum habitum confirmata, indelebile bonum est, ac si mille annorum millia
 uixerit, semper similiter aget. Præmium igitur ea dignum nullum est nisi indelebile &
 æternum, præsertim cum illud sit conuenientissimum præmium sanctitatis, cuius gra-
 tia sanctitas agit singula, quodue eius appetitū potest implere. Tale est illud in quo est
 tota ratio boni. Est igitur eius præmium, immensi boni sempiternam possessio. Viuet igitur
 semper religiosus animus, ut dignum suscipiat præmium. Viuet semper & impius,
 ut luat supplicia impietatis, qui infinite peccat, quotiens pro finitis commodis Dei obli-
 uiscitur infinito, et malignum habitum contrahit indelebilem, per quem mille annorum
 millia sit peccaturus si uixerit, postquam statuit semel tamdiu peccare, quamdiu uiuet.
 Qui tamdiu iam deliquit diuinæ iustitiæ, cui futura secula præsentia sunt, quamdiu est,
 si uixerit, peccaturus, infinitum huic debetur supplicium iam infinite peccanti. Adde
 quod si ueræ uirtutis præmium est æternum (Deum enim à quo tanquā principio pen-
 det, respicit tanquam finem) sequitur ut uitij quod deficit ab æterno tam uirtutis præmio
 quam uitæ principio, supplicium sit sempiternum. Nullum tale est in hoc tempore uite
 breuissimo, erit igitur in futuro. Hoc pacto aduersa quæ in hac uita bonis, & prospera
 quæ malis contingunt, compensanda uidentur, ne & pietas bonis damno sit, & ut in Phe-
 done legitur, impietas malis sit lucro. Bonum quidem prodesse oportet, obesse malum.
 Obest ut hac uita pietas, quæ non solum præsentia bona contemere, uerum etiam Dei
 honestis gratia labores & mortē subire compellit. Contrà prodest impietas quamplurimum
 malum. Igitur ne desit iustitiæ locus, alibi est ferenda sententia. Neque putandum est hanc
 iustitiæ partem quæ humana respicit, ad Deum non pertinere, ad quem pertinet mundi
 totius administratio, in quo si singula intelligendo amandoque facit, ut Plato uult, sequi-
 tur ut faciendo intelligat amateque singulas, atque in toto curando, partes (quibus non cu-
 ratis, non curatur totum) non negligat. Hæc in legibus Plato. Mundi uero pars non me-
 diocri est hominum species, administratrix & ipsa iustitiæ. Si ergo diuina iustitiæ, ut Or-
 phici canunt hymni, elementa suis quæque distrahuntur locis, si rebus quibusque uel minimis
 pro sua cuiusque natura dispersit munuscula, curabit omnibus etiam pro meritis loca,
 præmia, suppliciaque dispersit. Deus frequenter bonos immunes, uel malos relin-
 quit impunes, ut his iudicijs nobis ostendat uitam alteram superesse, in qua iustitiæ quæ
 falli non potest, pro meritis impleatur. Nonnunquam uerò scelera, præcipue grauissi-
 ma, in hac etiam uita puniunt, ut ob hoc eius prouidentiam cognoscamus. Mitto in præsen-
 tia multa prouidentie diuinæ exempla. Philon Iudeus Platonius, in libro de Prouiden-
 tia scribit, legem apud ueteres extitisse, sacrilegos uel cremari, uel precipitari, uel suffo-
 cari. Cumque Philomeus & Onomachus & Phaylus templū spoliassent, paucis post
 diebus absque iudicio opera diuina quadam sorte eos in tria hæc supplicia incidisse. Præ-
 cepit autem in legibus Plato, ne ob id unquam de diuina prouidentia dubitemus, quod
 inuisi sæpe homines hinc impunes uideantur abire, quippe cum nesciamus qua ratione,
 & ubi, prout ordini uniuersi conducit, singula singulis rependantur. Rursus in ultimo
 de repub. probat animum per uirtutem Deo similem, ideoque amicum euadere, atque id-

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

eadem Fictio auctore,

LIBER XV.

Sequuntur quæstiones quinque de anima. Prima, utrum sit unum eunctorum hominum intellectus. Quod non.

Cap. I.

MULTA iam quæ afferri solent aduersus animam, superioribus disputationibus confutauimus. Quinque restant (ut arbitror) dubia declaranda. Primum est, de quo Peripateticus Auerrois dubitauit, ne forte una sit mens hominum omnium & æterna. Multæ autem animæ atq; mortales, ita ut nihil prosit mentis ipsius æternitas humanis animis perituris. Secundum, de quo dubitant nonnulli, cur animi, si diuini sint, terrenis corporibus tam infimis sint coniuncti. Tertium, quam ob causam in his adeo perturbentur. Quartum, cur inuiti discedant. Quintum, qualis animæ status sit antequam ad corpus accedat, qualis etiam post discessum. Auerrois Hispanus patria, lingua Arabs, Aristotelis doctrinæ deditus, Græcæ linguæ ignarus, Aristotelicos libros in linguam barbaram à Græca peruersos potius quam conuersos legisse traditur, ut non mirum sit si in quibusdam rebus reconditis, breuissimi scriptoris mens eum latuerit, quod illi contigisse Platonico Plathon testatur, & peritissimi quiq; Græcorum. Et quod maximum est, aduersus Auerroem Græca Aristotelis uerba reclamant. Ait ipse Plathon Aristotelem sine controversia censuisse hominum animos esse multos, & sempiternos. Subiungit, nolle se Aristotelis uerba peruertere, & si Aristoteles Platonis caterorūq; Philosophorum uerba peruertit. Hæc ille. Videtur tamen Alexander Aphroditæus Aristotelis sensum de anima peruertisse, ubi ait Aristotelem mortalem animum censuisse. Themistius æquius Aristotelem declarauit, dicens ab eo mentem quidem agentem utricam, capacem uerò multiplicem existimari, & utranque perpetuam. Quid uerò ipse sentiat Alexander, in quæstionibus naturalibus declarat, ubi inquit, Medicina etsi scientia est, tamen in opere suo ars apparet, quemadmodum anima etsi est immortalis, tamē in corpus mortale demersa uidetur esse mortalis. Atq; iterum ait: Noluisset mundi opificem diuinos cælestesq; hominum animos corporibus terrenis absq; congruo quodam medio colligare. Medium uerò eiusmodi, spiritum uehicalumq; Platonicoꝝ more cognominat. Proculus uerò non modo Platonicos, sed etiam Aristotelem affirmat immortalem animam posuisse. Et eadem ratione posuisse Themistius asserit, quæ & Plato posuerat. Atq; postquā in libro de anima. iij. probauit utroq; intellectum, scilicet agentem atq; capacem, esse perpetuum, addidisse solum hunc, scilicet ex utroq; mixtum, esse talem, passiuam uerò rationem, id est phantasiam, minime. Quam ob causam cōclusisse, nos post obitum humanarum rerum non reminisci, quoniam harum recordatio per cōuersionem ad phantasmata, ac propter affectum ad corporea fieri solet. Quod ergo, inquit, non reminiscimur, idco Themistius uult esse additum, ut indicaret animos post obitum uiuere, pluresq; animos, sed nihil esse mirum si corporalium non reminiscantur quod si perire animos putauisset, nulla fuisset ratio assignanda ob quam minime recorderentur. Sed ad Auerroem redeamus.

Narratio opinionis Auerrois.

Auerrois cum apud Aristotelem sæpe legeret intellectum preculdubio nihil habere naturæ corporalis mortalisq; admixtum, sic accepit, ut inde tria concluderet. Primum, intellectum non esse corpus, id est, non componi ex materia atq; forma. Secundum, non esse qualitatem aliquam cum corpore diuisibilem, aut

X 4 ullo

ullo modo à corpore dependentem. Tertium, non esse formam talem, ut queat corpus perficere, uiuificare, & regere, atq; ita harere corpori, ut ex materia & intellectus substantia unum fiat compositum, cuius esse sit unum. Primum & secundum damus Auertois, tertium, si Peripateticos ueteres sequimur, nullo modo concedimus. Negat substantiam intellectus esse posse formam perfectricem corporis, actumq; uiuificum. Prima illius argumentatio huiusmodi est. Si intellectus esset talis corporis actus, ex eo & corpore unum nasceretur compositum, & unum esse compositi. Non potest autem ex eius congressu cum corpore unum fieri quin ipse euadat corporis particeps. Hanc participationem non admittit mens, quam esse ostendit ratio à corporibus absolutam. Secunda ratio. Si mens forma corporis esset, eodem pacto quæq; susciperet, quo et materia suscipit corporalis. Quod enim est corporis forma, nihil absq; sua materia suscipit. Materia uero quicquid suscipit, diuiduo suscipit modo, unde formæ rerum in ea diuisæ temporales, particulares euadunt. Tales quoq; caperet intellectus, nūquam igitur per suas formas uniuersalem naturam aliquam comprehenderet. Tertia ratio. Materia formas quas possidet, non agnoscit. Ita mens si iuncta materiæ per eius consortium eodem pacto caperet quo materia, nihil profus agnosceret. Quarta ratio. Impossibile est in corpore infinitam ulla ratione esse uirtutem. Mentis autem uirtus est quodammodo infinita. Hinc effici uult, ut mens nullum habeat commercium cum materia. Cum uero multæ sint in natura species mentis, unam quandam eius speciem uult esse humanam mentem, illam scilicet quæ rerum ordinem speculatur in nobis, quandoquidē in cunctis hominibus idem est secundum speciem modus intelligendi, eademq; anima specie, per quæ una secundum speciem est in cunctis hominibus uita, eademq; figura. Quoniam uero una est humana mens specie, una quoq; sit numero oportet, id est unica & singularis, non diuisa per singulos. Nam forma quæ in se una est specie, non secatur in multas nisi adiectione materiæ. At quomodo mens humana una in se existens diuidetur in plures, cū nullius sit materiæ particeps. Præterea si alius esset in me intellectus, in te alius, oportet speciem illam quæ est intelligentiæ rei similitudo, aliam secundum numerum in me esse, in te aliam, secundum speciem uero eandem. Cum enim rerum intelligendarum species in mente sint quasi subiecto, oportet in alijs mentibus alias esse species & distinctas. Distinctas, inquam, numero, sicut mentes distincte sunt numero. Species autem aut formæ quæ multæ sunt numero, unæ specie, formæ sunt particulares, quæ ad intelligentiã conferre non possunt, quoniam uniuersale oportet esse quod sit uere intelligendū. Accedit, quòd quando alius docet alium, præceptor scientiam suam in discipulum uidetur transfundere. Aut igitur eandem omnino quam habebat ipse, tradit discipulo, aut aliam numero, specie uero eandem. Si eandem specie tradit, sed numero aliam, eodem pacto scientiam generabit quo suum opus generare natura solet. Nempe quod per naturam agit, formam suam gignit in alio conuenientem plurimum specie, numero differentem. Hoc autē pertinet ad ea quæ congruunt inuicem in materia. Mens uero tūm docentis, tūm discantis est supra materiam, atq; ipsa scientia nō est qualitas efficax sicut calor atq; similia. Restat itaq; ut eandem profus scientiam numero quam possidet ipse docendo communicet & discipulo, quod fieri nequit unquā, nisi sit in utrisq; unicus intellectus, ne eadē scientiæ qualitas de subiecto alio in aliud transeat, neue magister docendo, scientiã cogatur amittere. Adde, quòd in nostris mentibus, si diuersæ numero, & conuenientes specie fuerint, notiones cognitarum rerū specie cōuenirent, differret numero. Quæ uero præter diuersitatem suam in specie aliqua congruunt, profecto in communem quandam congruunt notionem. Cōmunem huiusmodi notionem tam meus intellectus quam tuus uidebit, ad quā diuersas illas colliget notiones. Sic utriq; huiusmodi notionem cōcipiemus, ego unam, tu alteram, numero quoq; differentes, specie cōgruas. Ideo rursus ad cōmunem aliã similiter redigemus. Atq; ita in infinitū. Est autē absurdum in rebus ordinatis in animum progressum inducere. In speciebus uero rerum ordinem esse necessariū est. His rationibus concludit Auertois, humanam mentem, quia sine materia est, unicam esse ac fuisse semper, & fore, esse uero hanc omnium mentium infinitam. Et licet superioribus orbibus singulis singulas mentes attribuit, ita orbi huic inferiori mentē unā, quæ non huius hominis proprie, uel illius, uel humanæ speciei mens appellet, ut speciei

unica sit unicus intellectus, in hoc orbe inferiori (ut nonnulli ipsum interpretantur) ro-
 tus utriusque. Constat quippe hunc hominem quem uidemus, existimari ex corpore hoc,
 & anima sensitiva, ut nominat ipse, intellectiva uero nequaquam. Sed hanc animam sen-
 sitiuam esse omnium talium animarum perfectissimam, à brutis specie differenter. Tot esse
 animas, quot hominum corpora oriri & occidere cum corporibus. Supremam huius
 animam uim appellat uirtutem cogitatricem, quam Greci nominant phantasiam. Addit
 animas bestiarum habere estimatricem uim aliquam, per quam naturali instinctu, quod
 bonum sibi uel malum sit, iudicant subito, ac prosequantur aut fugiant. Nostram uero
 animam habere uim illam cogitatricem, quæ non naturæ ductu feratur, sed ratione per
 quirit, consilio quodam delibet, et eligat, ut cõsultuit, nihil tamen sentiat inuiciale, sed
 discretarum solum per singula. Hanc ideo uocat rationem particularem, intellectum uero
 rationem uniuersalem, rationem hanc particularem locat in media cerebri particula in
 ter imaginationem atque memoriam. Opinatur enim in prima particula sensum esse cõ-
 munem, qui operationes quinque sensuum in se colligat. In secunda imaginationem
 earum imaginum conseruatricem, quas communis sensus collegerat. In tertia cogita-
 tricem uirtutem iudicem eorum quæ seruauit imaginatio. In quarta memoriam, cuius
 dem iudiciorum quæ cogitatrix potentia protulit. Igitur cogitatrix uirtus media par-
 tis regina quæ cæteris rebus inferioribus est proxima menti, adeo ut mens illi adit ubi
 que, & intelligentiam suam per eius expleat adminiculum, dum simulachra rerum in
 cogitatrice uirtute lucentia, mentem ad intelligendum mouent. Atque hæc sola est ho-
 minis cum mente communio, non quia intellectus sit pars aut forma uiuifica hominis
 huius qui ex corpore & anima cogitatrice componitur. Separatur enim intellectus
 ab homine & in essentia, & in essendo. Sed quia presens est ubique intellectus hominis
 huius cogitationi, atque ex hac particulari cogitatione ille uniuersalem haurit speciem,
 occasionem præbet homo intellectui ad speculandum, quem admodum coloratum lum-
 en oculo ad uidendum. Neque ex homine hoc & mente conficitur unum esse, sed
 operatio una contingit, una scilicet intellectio, quæ tamen non in homine est illo mo-
 do, sed in mente sola, in mente, inquam, ab hominis cogitatione pulsata. Neque quic-
 quam ex illa transit in hominem, sed tota completur in mente. Non intelligit homo
 per mentem aliquid, sed in homine mens intelligit. Atque in ipsa mente artium scienti-
 arumque sunt habitus. Cogitatrix anima unitur puero à prima eius origine, mens
 uero diu postea, cum simulachra in cogitatione sunt adeo pura, ut moueant intellectum.
 Affirmant Auerroici duas esse non uires solummodo, sed substantias ex quibus
 componitur intellectus. Sanè uim agentem esse substantiam unam, capacem, uim, sub-
 stantiam alteram. Et illa natura sua lucidam formatricemque esse. Hanc obscuram pe-
 nitus atque formabilem, harum æterna copula unam constare animam secundum esse,
 quem admodum ex materia & forma unum secundum esse fit in natura compositum.
 Illam intellectum uocant agentem, hanc intellectum formabilem & capacem. Censent
 intellectum agentem, quia sit actus per se existens, per se intelligere seipsum semper,
 ita ut respiciens essentiam suam se uideat, ac per se mentes quoque supernas. Intellectio
 nem huiusmodi esse ipsam eius essentiam. Quoniam uero essentia eius semper est in
 intellectu capaci coniuncta, sequi putant ut per hanc eandem intellectualem essentiam in
 intellectu capaci intelligat semper agentem intellectum, cuius illa met tam intellectio
 est, quam essentia. Intelligat quin etiam mentes superiores. Hanc intellectio nem esse in
 intellectu uniuerso siue anima actum unum stabilem & æternum. Esse quoque in i-
 pla parte eius formabili intelligentiam alteram, sempiternam quidem sed uariam, tem-
 poralem atque multiplicem, quam mutuatur à nobis. Et quia hæret propius agenti
 intellectui quam phantasie, ac propter coniunctionem cum temporalis phantasie tem-
 poralem sortitur cognitionem, parere putant id quod diximus paulo ante, ut scilicet
 propter coniunctionem cum æterno illo intellectu, æternam intelligentiam habeat, tan-
 to altera clariorem, quanto intellectui agenti familiarior est quam phantasie. In nobis ue-
 ro dubiam mutabilemque scientiam singulatim aucupari existimant, ita ut uiuente
 Pythagora per simulachra rerum in Pythagoræ cogitatione lucentia, scientiam illam
 collegerit Pythagoricam, decedente uero Pythagora, & cessantibus illis simulachris, in

intellectus species inde acceptas scientiamq̄ amiserit. Nā species illas à simulachris fieri atq̄ feruari. Quin etiam uiuente Pythagora totiens actum suum prætermiserit intellectu apud Pythagoram, quotiens suum Pythagoræ cogitauit. Vna acceperit, una oblitus fuerit, inceperit unā. Fecisse similiter in Platone, & in singulis quotidie eodem pacto. Imbui ubiq̄ ac semper uarijs modis per uarias hominum animas, & quodammodo pasci, tot accipere species, quot in nobis simulachra fuerint, tanquam speculum imaginum à corporibus, totidem actus edere intelligendi, habitus quoq̄ diuerso disciplinarum pro humanorum studiorum diuersitate. Et quia quotidie innumerabilis hominum multitudo cognitioni omnium studet, quotidie hinc illū omnia discere. Atq̄ per ipsas species hauistas à simulachris nostris intellectuū capacem non modo inferiora, sed deniq̄ tum in cūctis hominibus, tum in hominibus sapientissimis seipsum cognoscere. Hinc agentē intellectū, inde & mētes superiores, opinantur in hoc mirabile rerum connexionē consistere. Esse nanque formas à materia penitus absolutas, ipsos scilicet angelos, inter quos nō sint plures in una angelica specie angeli, sed quot sunt angeli, totidem sint species angelorum. Esse insuper formas penitus corporales in eadem specie plurimas, puta animalium animas, & formas illis inferiores. Interponi compositum hoc ex hominē atque ex mente, ex hominum animabus multis, mente una, quasi monstrum quoddam ingens multis cruribus & capite uno compositū, ubi & absoluta forma cum corporeis coit, & corporea cum ipsa uicissim. Atque ut par est, quod est absolutum, unicum permanet in seipso. Quod est corporale, it multiplex, dum una mens innumerabilius sufficit animabus. Et illud quidem compositum ex mente & uno quoque nostrum, hominem intellectualem appellant, sed unum quemq̄ nostrum seorsum à mente, hominem cogitantiū. Et primum quidem hominem affirmant aliquid intelligere, quia pars eius, id est, mens intelligit, sicut hominem solem suum appellare, quia natus est solius, alterum uero hominem nihil penitus intelligere.

Consultatio Auerrois. Quod mens sit forma corporis, patet primum ex ordine nature.

Cap. II.

Magna fuit olim inter Peripateticos de mente hominis controuersia, atq̄ adhuc sub iudice lis est. Dicæarchus eam esse formam aiebat tum corporis, tum corporalem. Corporis, quia corpus humanum uiuificat. Corporalem, quia è corporis sinu deprimatur. Auerrois contra neque formam corpoream esse neque etiam corporis. Auicenna Theologorum Arabum princeps, & Alganteles mediam uiam secuti, mentem asseruerūt formam quidem corporis esse, non corporalem, ut inter formas quæ corporis corporalesq̄ sunt, atq̄ formas quæ neq̄ corporales sunt neq̄ corporis, tanquam maxime differentes, mediæ quædam formæ sint partim cum illis, partim cum his quodammodo congruentes. Merito inter formas omnino diuinas, quæ ita separatæ à materia sunt, ut coniungi non possint, atque naturales omnino, quæ ita coniunctæ sunt, ut nequeant separari, formæ interponuntur mediæ, partim quidē naturales, partim quoq̄ diuinæ, ita separatæ sunt, ut coniungi possint, ita coniunctæ, ut ualeant separari. Quod quidem earū uiribus actionibusq̄ ostenditur, quæ tali quadam continctionis tum separationis inter se differentia distinguuntur. Deniq̄ non abs re inter sensum qui & in forma corporis est, & indiget instrumēto, atq̄ intellectu angelicū, qui est uiridq̄ liber, intellectus est humanus, qui forma quidē corporis est, sed nullo indiget corporis instrumēto. Quæ quidē sententiæ & cōmuni hominū iudicio probabilior est, & libris Platonis, Aristotelis, Theophrasti atq̄ Themistij maxime consona. Dicæarchus una cum Epicuro satis iam libris superioribus confutauimus, Auerroem deinceps pro uiribus reprobantes, Auicennæ & Algantelis interpretationem, imò Platonis Aristotelisq̄ sententiā comprobauimus. Siquidem ex fundamentis quæ alius iecimus, ostendemus probabile esse, ut inter formas quæ solum uiuificando corpori adstringuntur, sit forma mediæ, quæ & corpus uiuificet, & intelligat, ut diuini uultus imago nec siccum cubat ubiq̄ materia, sed uincat alicubi. Sunt aut̄ formæ in corporib. nihil aliud quam uidearum

Idearum imagines diuinarum, sicut figuræ quæ imprimuntur in cera, sigilli aurei sunt
 imagines. Si in omnibus ceris confusa fiat impressio, inertem dices illum qui impressio-
 rit tam ineptè. Ita mens diuina quæ in mouenda materia est suæ similitudinis auidâ, iners
 forte uidebitur si nunquam sui uoti compos efficiatur. Fiet autem nunquam, nisi for-
 maz huiusmodi appareant in corporibus, quæ ita fermè corporibus imperent suis, sicut
 mundo Deus, atq; ita in se ac Deum per intelligentiam reflectantur, perinde ut Deus se
 uertit in Deum. Quippe diuina mens per cælorum motum agitando materiam dicitur
 aliquid, imò omnia generare siue producere, quamuis non quamlibet formam uel per
 mutationem producat, uel ex materia ipsa educat. Quoniam uerò primus ipse termi-
 nus, unde generatio hæc uel productio uniuersalis sumit exordium, diuina ipsa mens
 est, ultimus quoq; terminus quo talis generatio clauditur, mens quædam debet esse di-
 uina. Terminus uerò generationis ultimus in eo est quod gignitur, eiusque est forma.
 Quocirca aliquam esse oportet diuinam mentem, quæ sit materiæ forma. Nam si gene-
 ratio ab igne facta finitur in ignis formam, facta ab homine in hominis figuram, cur nõ
 generatio uel productio quæ à diuina mente disponitur, finiarur in mentem? Non finit
 tur generatio nisi in formam, quæ est propria & intima generati perfectio. Si ars per in-
 strumenta tribuit tandem materiæ formam, formæ illi simillimam, quam mens artificis
 continet. Si corporis humani natura in generatione semen mouet, primò ad formam la-
 ctis, deinde sanguinis, tertio carnis, deniq; hominis. Si ignis lignum primo ad tepidum
 mouet, ad calidum deinde, tertio ad ignitum, quid obstat quo minus diuina mens mo-
 ueat mundi materiam ad formas elementorum primum, mixtorum secundò, plantarũ
 tertio, quartò brutorum, quintò ad formam sui, id est, mētē, quæ sit corporis geniti for-
 ma, ut in nobilissimis natis parentis uultus eluceat. Mouet autem materiam ad inferum
 res formas per mutationem ex ipsa materia educendas, ad mentem uerò per diuinum
 actum potius inducendam. Si enim educeretur, mens esse non posset. Hoc autem ad di-
 uinum ordinem pertinet, ut postquam formæ superiores animo rationali neq; educun-
 tur, neq; inducuntur, formæ uerò inferiores & inducuntur & educuntur, ipse animus
 inducatur, non educatur. Ac si tanti pretij est forma misti, ut uim actionemq; habeat
 elementorum, forma rursus plantarum tam ualida, ut agat quicquid agunt inferiores,
 itemq; forma brutorum, quis neget mentem habere uim actumq; formarum inferiorum,
 ita ut ipsamet eius essentia dum intelligit, sentiatur quoq; per corpus, & alac cor-
 pus? Profectò cum natura superior totam uim naturæ inferioris & includat & supe-
 ret, idemq; opus effectura sit quod fit ab inferiori, dummodo instrumenta eadem ipsi
 suppedientur, necesse est mentem illam quæ intra nos uidet, opus alendi & sentiendi
 posse peragere non minus quam animam cogitatricem. Quippe si complexionis nostræ
 spiritus sufficiens instrumentum menti est ad intelligentiæ ministerium, quod sentiunt
 Auerroici, multo magis ministrabit substantiæ mentis ad sensum & alimoniam. Et quia
 natura superfluis non abundat, non inest nobis nisi in anima formæ una præcipua, si-
 cuti nec corporibus alijs, cum superiores formæ inferiores contineant. Mentem huma-
 nam esse mentium omnium infimam, tum ex eo conijcimus, quod ex otio mitigat in-
 actum atque econuerso, tum ex eo quod intelligendi occasionem accipit à corporibus.
 Sic enim corporibus proxima est, quæ ex potentia educuntur in actum propter materi-
 am, atq; mouentur extrinsecus, & occasionem sumunt extrinsecus operandi. Si mentiũ
 ultima est, ideoq; supremo coniungitur corpori, atq; ob hanc uicinitatem ipsa à corpori-
 bus haurit, oculum, motumq; externum, necesse est corpus humanum compositorum cor-
 porum nobilissimum, menti cõiunctũ, duo rursus à mente suscipere, actum scilicet mo-
 tumq; interiorem. Actus a forma suscipitur, ab anima motus interior. Ergo mēs infima
 corporis superini forma efficitur atq; anima. Quippe sicut materia quæ ultimus termi-
 nus est corporalium, non est corpus aliquod, ita mens humana quæ mentium ultimis
 terminus est, non est mens aliqua separata, sed per naturam coniungitur corpori. Et quia
 sensib. eget ad intellectiois exordium, ut per sensus percipiat corpora, eorũq; quasi hau-
 rat formas, ideo natura instituit ut rãta esset inter sensum intellectumq; cognatio, quã
 ta esse potest, quò huiusmodi haustu facillimè & exquisitissimè fieret. Nõ potest aut aut
 maior esse cognatio, aut facilius exquisitiusq; effici, q̃ si in eadẽ substantia anime tam mēs
 quam

quam sensus. Et sic ut ostrea, quæ omnium sensualem ultima sunt, ita propinquant arboribus, quæ omnium sensu carentium sunt suprema, ut partim terræ affigantur, ut arbores, partim sensu tactus utantur, ut sensualia, sic intellectus humanus infimus inter alios ita coniungitur naturæ, earum formarum quæ inter corporeas supremae sunt, ut partim formet corpus ut illæ, partim intelligat ut mentes superiores. Merito, sicut inter ignem & aquam maxime inter se distantes, est aër, inde calens ut ignis, inde humens ut aqua, sic inter angelos animasque brutas longissime distantes rationalis anima interponitur, quæ & intelligat ut illi, & corpus formet ut illæ. Ac si forma quæ materiæ propinquior est, umbra eius est quæ à materia est remotior, ut vegetatiua sensitiua, hæc autem intellectiua, sequitur intellectiuam animam per umbram suam, ideoque per suum actum uiuificum, materię iungi. Principale agens sequentia mouet agentia. Principalis finis reliquos cogit fines. Materia principalis ceteras materias sustinet. Principalis itaque forma, reliquas, quoad fieri potest, formas format. Cum igitur in rebus naturalibus mens forma sit principalis, oportet ut ipsa formet quodammodo ceteras formas, omniumque generat uicem. Quod nunquam efficit, nisi formet materiã antea per formas inferiores congruè preparatam, atque illis quasi cessantibus, illam seipsa uires sequentium formarum experiat. Quinetiam si ea naturalis motus finem suum assequitur, atque talis est in formarum genere ascensus, ut gradatim magis magisque materiam nitantur transcendere, necque transceant alia, necesse est factem formam naturalium ultimam id assequi, ac nõ modo formare materiam, sed etiam per aliquid sui materiã profus excedere. Qua parte excedit corpus ac tempus, spiritibus & æternitati intelligendo coniungitur. Tali formam Platonici tum naturalem, tum diuinam appellant, quia est naturalium formarum diuinarumque confinium. Mentis cœlestium corporum gubernatrices ita sunt distributę, ut unaquęque unum primo moueat corpus, & illud quidem intrinsecus, & sine medio. Multo magis mens humana unicum in primis corpus mouere debet, & intrinsecus sine medio agitare, cum sit uicinior corpori. Vnde uidetur cõtra naturę ordinem esse, ut mens illa sublimis corpori sine medio coniungatur, infima uerò per animã cogitatrice. Requirit insuper ordo naturę, ut sit bonum, purum, & bonum intellectuale. Intellectus purus, & intellectus animalis, anima pura, & anima corporalis. Primum Deus est, secũdum angelus, tertium anima rationalis. Anima uerò irrationalis est quartum. Igitur nisi alicubi sit forma partim intellectualis, partim uiuifica, ordo naturæ confunditur, qui in eo consistit, ut Deus purum bonum sit, angelus bonum quidem intellectuale sit, sed in intellectu purus, anima rationalis sit intellectus quidem animalis, sed anima pura, quia ipsa se sustinet. Anima irrationalis sit anima ideo impura, quia eget corporis sustentaculo. Sic ergo quia esse in se, antecedit esse in alio, & quod in se est, perfectione sua exuberat quoque in aliud, factum est ut sit bonum in se, bonum in mente, mens in se, mens in anima, anima in se, anima in corpore, sicut corpus summi cœli in se, reliqua uerò in ipsa. Quod si totum animæ genus toto genere corporeo præstantius est, debet amplius esse animę genus quàm corporis. Itaque infimum animalis generis summum generis corporalis exuperat, proptereaque mirum in modum summum generis animalis summum excedit generis corporalis. Quo fit, ut rationalis anima non modo corporis profunda ingrediatur alendo, sed etiam sublimia corporis supergrediatur intelligendo. Merito, quia quod excellentius est, minus oportet ab eo quod deterius est pendere, quàm econuerso. Sicut ergo animæ infimæ quasi continentur à corporibus, & mediæ quodammodo continentur & continent, ita sublimes omnino corpora continent. Non continent corpus omnino, nisi & intrinsecus penetrent, & extrinsecus ambient. Et sicut ambiendo corporis superficiem anima uitam intellectualem sumit ab alto, sic infima corporis penetrando, animalem uitam tribuit infimo. Dum ambit prout à Deo est, intellectum fortitur agentem, prout residet in seipsa, capacem possidet intellectum. Dum penetrat, prout spiritibus sese insinuat, sentit & mouet, prout se immergit humoribus alit & sustinet.

Sed ad uniuersalem rerum ordinem reuertamur. Deum dicere possumus esse formam, quæ neque hæret, neque format, neque formatur, animam uerò irrationalem contra formari, formare, hære. Sed angelum formari quidem à Deo neque tamen h. re
materia

materia, neq; formare materiam. Merito ergo inter angelum animamq; irrationalem, animam ponemus rationalem, tali quadam natura præditam, ut materia non inhæreat, formetur tamen, & formet. Præterea multum probanda uidetur distinctio illa Platonica in metaphysicis Auicennæ, uidelicet in mundo intelligibili procedendum esse ab intelligibili summo ad intellectus multos, tanquam à formatore ad uires inde formabiles ac primum ab absoluto illo ad absolutos, qui nullo modo inde declinēt, deinde ad intellectus qui pauulum quid ad sensibilia uertant, id est, solum extrinsecus gubernanda, ita ut illis quoq; quasi extrinsecus accidere eiusmodi uideatur officium. Tertio ad intellectus, qui quantum in natura intellectuuali fieri potest, naturaliter ad sensibilia iam declinant, id est, intrinsecus per uitam motumq; regenda. Non enim aliter & sensibilibus mundus cum intelligibili perfecte connectitur, & inferiora ad superiorū exemplar pulcherrime atq; optime disponuntur. Hinc autem quartus quidam, licet umbratilis, sequitur gradus, ut quidam putant, quasi nodus mentium cum corporibus, uitatarum uidelicet irrationalium species, quæ, ut putant Platonici, tanquam umbræ quædam mētes sequūtur per corpora procedentes.

Sed ad diuina iterum reuertamur. Deum quidem esse negat nemo, esse uerò ipsum Dei, non certa quadam specie determinatur essendi, per quam fiat esse tale uel tale, ne compositus sit Deus ex communi natura essendi, & ex aliqua addita differētia, id est, essendi proprietate. Igitur esse ipsum absolutum est, nullis limitibus circumscriptum, quod existit penitus infinitum, radix immensa omnium eorum cōtrentrix & procreatrix, quæ tale habent, esse uel tale. A simplici enim fonte omnis compositio manat. Igitur angeli esse habent sed quisq; illorum tale esse uel tale, id est, cum hac aut illa proprietate in acta atq; aīa specie angelorum. Quapropter esse angeli non est infinitum, sicut esse diuinum. Non enim continet amplius totius essendi integram plenitudinem, neq; omne esse existit, sed una quadam rerum specie clauditur, per quam ad unicum essendi modum determinatur.

Par enim est, ut esse diuinum quod ideas, id est, species antecedit, perq; species rebus ab ipso manantibus esse dispersit, hoc ipsum esse tradat in speciebus, ideoq; diuersis species modos essendi diuersos. Itaq; esse angelicum in angelica specie terminatur. Species autem angelica, quam eandem uocamus essentiam, quæ esse talis est fundamentum, quodammodo est infinita, non quidem ut Deus, sed quia secum ipsa permanet, totamq; suæ speciei seruat integritatem, neq; quicquam in se accipit ultra speciem & speciei proprietates cum nulli inferiori naturæ propinquit cuius contagione inficiatur. At si essentia hæc angelica non differret ab eius esse, infinitum quoq; diceretur & esse, quandoquidem in seipso & per seipsum subsisteret, esse uerò utrinque infinitum, ac per se existeret, Dei solus est proprium. Item si esse eius ab essentia non differret, cum esse sit actus, certè angelus solus esset actus. Cum uerò per potentiam solum participatio fiat, nullus alterius participaret angelus, essetq; undiq; simplicissimus, quod soli Deo congruere potest. Sic Deus infinitus est omnino, quia solum esse existit, atque esse totum, & omne.

Angelus finitus est secundum esse, secundum essentiam infinitus, adde & secundum uirtutem quodammodo, operationemq; . Nullus enim deterioris obstaculo cura sollicitudine impeditur, quo minus totam semper suam uirtutem quantacumq; illa sit, exerceat operando. Forma corporis, qualis est anima rationalis, quia incerta quadam existit specie, sicut angelus, esse habet ipsa quoque finitum, essentiam autem partim infinitam, partim uerò finitam. Infinitam quidem, quoniam nihil unquam amittit, quod ad speciem suam pertineat. Eius siquidem natura est actus uitalis, rationalisque, quem actum nec dimittit unquam, nec intermitit. Finitam uerò, quoniam admittit aliquid ultra speciem, siue principia speciei, id est, affectionem hanc aut illam ad talem uel talem humani corporis habitudinem, per quam fit forma uiuifica corporis, & ad numerum corporum numeratur. Essentia huius anime quantum infinita est, corporis capacitatem exuperat, uitamq; agit intellectualem. Quantum uerò finita est, proportionem habet cum corpore, cumque ipso corpoream agit uitam. Ibi uis operatioque infinita uiget, hiæ contra finita. Forma deniq; corporea undiq; est finita secundum esse,

nullæ patri per similes, si modo plus aliquid pater quàm mater in hoc ualet congressu. Huiusmodi erunt formæ ex patris actu exilientes in materiæ faciem, & inde in patris actum resilientes, quemadmodum splendor à Sole in aurum & in Solem. Illæ quidem formæ patri similiores prius in materiæ uisceribus latent quodammodo, sicut figura uasis in auro. Latent & in animorum corporumq; mundanorum uirtutibus, quæ sunt diuini arthitibus instrumenta. Deus eas per mundi motus ex materiæ eruit gremio, & pro capacitate materiæ producit in esse. Huiusmodi autem esse cuius est proprietas? Compositi illius corporis quod ex hac generatione conficitur. Quare? Quia instrumentum per quod generantur à Deo, compositum est. Si ergo proxima causa est composita, & effectus solum proxime cause simillimus provenire, sequitur, ut quod proprie gignitur, sit id quod est compositum. Et uerò quod gignitur, proprie conuenit esse. Proprium est igitur illud esse compositi. Non enim fit à forma uel materia, sed composito. Accedit, quòd tales formæ materiæ secundum potentiam quodammodo prius hærent, quam assequantur esse. Atq; in materiæ gremio producuntur in esse, eo ipso momento quo completur esse compositi. Quoniam uerò inhærendo secundum uirtutem ipsi materiæ sunt, accipiuntq; esse, ideo adhærendo secundum actum, eidem materiæ retinent esse, ac tamdiu sunt, quandiu hærent. Non ergo per suum esse sunt, postquam & fiunt & sunt, & permanent inhærendo, sed per esse illius compositi cuius ipsæ partes sunt, quod uis generationis est terminus. Ac merito cum esse non habeant proprium, neq; uim quidem ullam aut operationem propriam possident. Tales sunt formæ, quæ patri similiores uidentur esse quàm patri. Quæ uerò sunt patri similiores, quales sunt rationales animæ, ex actu mero promuntur Dei, ideo subito ad actum perducuntur essendi. Quapropter esse quasi in se habent prius, postea iunguntur materiæ. Esse habent antequam hæreant corpori, & ante corpus ordine ipso naturæ esse retinent, & post corpus esse habent proprium in seipsis. Optionem aliquam habent propriam in se ipsis, corpori non communem. Esse suum quadam ex parte impertiunt corpori, operationes aliquas in corpore edunt, at que per corpus.

Quomodo mens propinquat corpori.

Cap. III.

Sed quonam modo esse suum impertiunt corpori? Miscent ne ipsum? Minime. Perit enim & confunditur quod miscetur. An tangunt corpus? Nequaquã. Tactus enim duorum est corporum proprius. Nunquid clauditur in eos? Neq; istud. Non enim loco clauditur nisi corpus. Quid igitur agunt hæc formæ in corpus quando ipsi suum esse comunicant? Penetrant ipsum undiq; essentia sua, uirtutem essentia suæ de dicant illi. Cum uerò ab essentia ducatur esse, & à uirtute proficiat operatio, coniungendo essentia impertiunt esse, uedicando uirtutem, operationes comunicant, ut ex animæ corporisq; congressu esse euadat animalis esse, operatio una. Esse quidem hoc animæ ipsius est per essentiam, per participationem fit corporis. Non immergit anima esse proprium corpori, sed corpus extollit ad ipsum. Neq; capit corpus totam illius essentiam pluritudinem, sed attingit aliquid pro natura sua, neq; sustinet eam, sed sustinetur. Quo autem pacto forma non extensa molem corporis impleat, plane intelliget quisquis considerabit etiam extensam formam plurimum ita se ad corpus habere, ut quilibet eius pars aequè se ad quamlibet partem materiæ habeat, atque uicissim. Itaque cogitare possumus quamlibet huius formæ partem in singulis materiæ portionibus esse, esseq; ita formare, ut tota puncto cuiuslibet adsit. Verum huic formæ auferamus extensionem, atque incertum formandi corporis officium relinquamus. Possumus enim. Nam formare, & aliud & præstantius est quàm extendi. Itaque si materia extenditur quidem, sed non format, potest aliqua materiæ forma formare, ac non extendi. Sic uidebimus indiuiduam formam totamque simul formare simul materiam totam, & quamlibet pariter eius partem. Ac si uerum sit Pythagoricum illud, uidelicet punctum motu suo lineam facere, lineam uerò superficiem, superficiem denique simili motu profundum, facile cogitare poterimus punctum idem motu suo seipsum totum indiuiduumque per longitudinem

gitudinem & latitudinem, profunditatemq; diffundere. Hinc fit ut ubicunq; diuidas, tangasue, reperias punctum. Quod quidem si fit accidens, à mole necessario sustinebitur. At si substantia fuerit, sicut anima in se subsistens, mole quidem aderit, atq; à mole se iunctum in se perpetuo permanebit.

Quomodo adit mens corpori.

Cap. 1111.

Anima hæc tam excellens nunquid materiæ informi sine medio iungitur? Semper forma perfectior imperfectioris formas intra se continet, quemadmodum quadrangulus triangulum comprehendit. Rationalis anima si intelligendi vim habet omnium præstantissimam, habet etiam sentiendi, alendi, atq; regedi. Ideo in animæ rationalis uirtute clauditur anima sensitua & nutritia, forma quoque mixtorum uita carentium. Accedit materiæ rationalis anima ijs omnibus prædita formis, perq; formam suam seu uirtutem quæ mixtorum corporum uita carentium gerit uicem, hæret materiæ informi quam proximè, atq; in ea quatuor elementorum constat complexione, dum partes materiæ deuincit in unum, ac temperat elementa. Per formam suam quæ plantarum habet uim, hæret corpori ex materiæ & complexione composito, illiq; elementorum complexioni tribuit motum in quamlibet loci partem, qui uita uocatur. Per formam animalium propriam, ijs se accommodat, spiritumq; procreat sensuum instrumentum. Per formam rationalem, reliquis imperat. Itaq; per infimam uim suam est forma materiæ, per secundam forma est corporis mixti, per tertiã plantæ, per quartam forma est animalis, itẽ forma formarum. Ex quo fit ut rationalis anima & corpora forme magis quàm reliquæ formæ, quia per plures uirtutes format & formet purius, quia informem materiam per pedem suum tangit comminus, per caput autem eminens prospicit.

Quemadmodum ignis ex quatuor caloris proprii gradibus, primum gelido ligno in fundit, secundum ligno iam tepido, tertium ligno per duos iam calido, quartum tribus illis gradibus insuper addit, per quem fulget supernè. Sic animæ rationalis essentia quatuor quibusdam referta gradibus, mixto, uitali, sensuali, intellectiuo. Primum materiæ applicat, secundum adhibet primo, secundo tertium adijcit, tertio addit quartum, ubi tã secundum totam essentiam quàm secundum gradus omnes materiam formare uideatur, licet secundum essentiam quidem totam formet eodem modo, secundum uerò omnes gradus alio atq; alio. Prius siquidem forma est materiæ, secundus est forma mixti corporis, tertius forma est forme uitalis, quartus est corporalium omnium forma formarum, per tres gradus anima particularis euadit, per quartum remanet absoluta, formarumq; capax absolutarum. Quid mirum si in hoc eius excellentissimo gradu aliqua apparet uis operatioq; diuinis per similes, quibus ex eo hic gradus sit proximus, quod sit à materia remotissimus, cum in nonnullis mixtorum corporum formis propter temperationem aliquam celestibus corporibus congruam, uis aliqua actioq; resulset aliena quidem ab elementis, ex quibus illius formæ subiectum componitur, consentanea uerò celestibus, quibus temperatione fit similis? Neq; mirum uideri debet, animam, licet sit forma corporis, habere tamen uirtutem aliquam corpori non communem, quoniam angeli neq; secundum essentiam, neq; secundum præparationem ad essentiam, ex materiæ eruuntur, animæ uerò irracionales per utrũq;. Animarum ergo rationalium, quia medix sunt, media debet esse conditio. Neque enim autem ex materia per essentiam pullulare, quin secundum præparationem ex materia pullulent. Quocirca secundum præparationem scaturient quidem, secundum uerò essentiam minime. Quod si uirtus essentiam sequitur, nulla uirtus angeli sequitur, nulla uirtus angeli corpori est communis. Omnis autem bestiarum uirtus est animæ simul & corporis, quia simul cum essentia trahitur ex materia, uirtus autem animæ rationalis in sola eius essentia est, cum ea descendens ex alto. Et quoniam huiusmodi anima proportionem corporis superat, neq; est in corpore, sed corpus in ipsa, corpus omnem ipsius uirtutem non comprehendit, attingit autem uirtutis alicuius non nihil, propterea quòd anima quæ secundum præparationem pendet quodammodo ex materia, usq; adeò afficitur corpori, ut interiores uires suas illi accommodet.

commodet proportione quadam, per q̄ illud libenter operetur, atq̄ in illo. Neq̄ absurdum putari debet rationale substantiam coniungi materiae, quia non potest aliter ordo naturæ seruari. Est enim spiritus aliquis à materia separatus, rationalis, incorruptibilis, qualis est angelus. Est et spiritus coniunctus, irrationalis, corruptibilis, qualis est anima bestiarum. Distant duo hæc nimium. Nempe in genere ipsius spiritus sunt, atq̄ inter se per tres differentias differunt. Quid ergo inter hæc medium est? Non spiritus aliquis qui solum sit separatus, talis enim esse nequit, quia oportet: si separatus est, rationale quoc̄q̄ immortalemq̄ esse, non spiritus aliquis qui rationalis sit tantum, oportet enim spiritum talem coniunctum insuper esse, uel separatum. Non spiritus solum incorruptibilis, quoniam necesse est ipsum rationalem præterea esse. Non spiritus separatus rationalisq̄ tantum, nempe oportet ipsum etiam incorruptibilem ponere. Non spiritus separatus & incorruptibilis solum, nam si duo hæc habet, habet & rationem, quia cum neq̄ sensum exerceat, neq̄ alimentum, frustra erit, nisi operationē habeat rationis. Non spiritus coniunctus, irrationalisq̄ solum, talis namq̄ etiam est mortalis. Non spiritus cōiunctus, immortalisq̄ durat xat, qui enim cum angelis communem habet immortalē uitam, communem habet intelligentiam. Non spiritus coniunctus rationalis, atq̄ caducus, qui. si communem habet cum angelis intelligentiam, quæ uitæ ipsius in seipsam reflexio quadam est, communem habet & uitam. Sit ergo oportet in corpore spiritus aliquis mediū extremorum, qui & rationalis & incorruptibilis sit. Conueniat cum utriq̄, quia spiritus est. Differt ab angelo, quia est coniunctus. Differt à bestia, quia rationalis. Conueniat cum angelo proprie, quia immortalis. Conueniat proprie cum bestia, quia coniunctus. Ino cum oporteat inter illa extrema esse mediū ab utriq̄ quodammodo a quē distans, & a quē particeps utrorumq̄, necesse est esse spiritum aliquem partim separatus, rationalis, sempiternus sit, partim coniunctus, irrationalis, atq̄ caducus. Talis maximè humanus est animus, in cuius summo tres primæ illæ conditiones sunt, in infimo tres sequentes, in medio sex omnes mixtæ inuicem, & mulicis, (ut Plato inquit) modulū temperata.

Quomodo mens in sit corpori. Cap. V.

AT quonam pacto rationalis anima cōiungitur corpori? Non ut solidum corpus solido. Nam corpora hæc solida quæ solo tactu iunguntur, neq̄ simul sunt omnino, neq̄ simul agunt, ut anima atque corpus simul omnino iunt, simul & operantur. Proinde omnium absurdissimum esse uidetur, animam efficacissimam uitalis motionis originem, densis crassisq̄ corporibus comparare, quæ quāto magis corporeæ proprietatis dicuntur habere, tanto minus naturalis actionis uitalisq̄ motionis possidere uidentur. Nempe si diuidantur, remanent dissipata, neq̄, sicuti puriora solent, mox in suam redeunt unionem. Contrā uerò, quæ quā minimum corporeæ crassitudinis habent, dum uidentur à solidioribus percuti, ictum facillimè uitant, dum penetrari, efficacissimè penetrant, dum diuidi, ad eam in unitatem suam uelociter reuertuntur, ut diffractibile ab ea minime uideantur. Igitur, ut dicebamus, anima non ut solidum corpus solido iungitur. Rursus nō ut aqua uino. Corpora enim hæc mollia mutua mixtione uim priorem amittunt, ac desinunt esse quod erant. Anima cum sit incorporea, neq̄ materiā cum hoc corpore communem habeat, non potest cum corporis huius qualitate misceri atq̄ confundi. An forte sicut calor ignis aquæ? Hoc potius modo. Calor quidem non est corpus, ideo est similior animæ. Sed neq̄ id satisfacit nobis. Nam pars caloris in aque parte est, nō totus in tota. Forsitan ut uox aëri. Vox enim forsitan una eademq̄ tota est in qualibet aulæ parte, cum tota audiatur in qualibet. Mouet aures, nunciat aliquid intellectui. Quæ admodū anima tota est in qualibet particula corporis. Corpus regit simul atq̄ intelligit. Sed nescio quid fragile uox habet, & passioni subiectum. In fractione aëris nascitur, leuicq̄ retruditur aura. Sed habeo interim similis aliquid, uidelicet imaginem coloris in aëre ad oculos uenientem. Spiritus hæc est, currit momento, attingit procul, tota occurrit ubique, uenti non patitur imperum, pingit aërem, format uulū. Simile admodum est id quidem, sed hoc differt, quod aërem non regit neq̄ gubernat.

bernat, sicut anima corpus. Sed ecce gubernat nauem aliquam gubernator, & est in nauem. Num ita & anima se habet ad corpus? Non, quia gubernator nauem non implet, nō adest toti, non per se mouet solum, sed per gubernaculum. At nunc in gubernaculo hoc inueni animam, quoniam cum per ipsum nauita regat nauem, ars gubernatoria non modo in nauita est, sed & transit in gubernaculum. Tota in eo sit toto, regitq; ipsum, hæc ipsa est anima gubernaculi. Sed hæc nihil naturæ suæ tribuit substantiæ gubernaculi, sed agitatur solum ipsa quiddē extrinsecus agitata, anima uerò aliquid tribuit corpori, & suapte natura mouet. Tolle quæso oculos in cœlum Philosophæ, Cœlestem quæris animam in terra uel mari. Suspice Solis lumen. Vnum hoc & indiuiduum est, ut ita dixerim, in qualibet aëris parte totum. Aërem illuminat, calefacitq; ipsum uerò nihil sumit ab aëre, neq; uim alicubi patitur, neq; ullis sordibus maculatur. Fluitat aër uentis, manet lumen, ut uult Plotinus. A Sole est, momento transit in aërem. A Sole iterum non separatur, reflectitur & in Solem. Sine ipso aër mortuus est, cum sit frigidus & obscurus, forma qualibet destitutus. Duas habet lumen qualitates, fulgorem atque calorem. Fulgorem quidem exercet in aëre, non tamen tribuit aëri, calorem tribuit. Vnde occidente Sole non extinguitur, ut Plotinus putat, sed unā cum Sole subito totum recedit lumen, calor is ad multam noctem reliquæ relinquuntur, quasi aër factus fuerit caloris particeps, non fulgoris. Sed præter, si placet, fulgorem nō largiatur. Esse quidem lucis illius quiddē est aliud quā luceret? Sine illa non lucet aër, sine aëre illa lucet. Siquidem uera est Plotini sententia, lumen non à perspicuo ullo pacto, sed à solo Sole continuè dependere, ipsumq; semper, utpote quod sit actus quiddā ipsius perpetuus, comitari. Sed pergamus ad reliqua. Accedit lux aëri, lucet ibi lux, sicut et ante in seipsa, lucet aër, qui nō ante, per se lux illa lucet, per lucē aëri. Nunquid aliud est lucere lucis & lucere aëris? Nequaquā, alioquin remaneret fulgidus aër abeunte luce. Vnum igitur est lucere, quo lucetur, trunq; sed luci per essentiam conuenit, per participationem conuenit aëri. Vnum igitur esse quodammodo utriusq; competit nec est lumen in aëre, quamuis ita uulgo dicitur, sed est aër in lumine, si modo quod angustius est, passioniq; obnoxium, ampliori & impatiibili continetur. Similiter hominis anima à Deo dimittitur in materiam, transit in eam subito, neq; discedit à Deo, sed utrunq; simul agit, regit corpus, atq; etiam ueritatem ipsam rerum omnium (quæ est ipse Deus) miro quodam (ut disputat Plotinus) modo attingit per intellectum. Rursus sicut lumen in Solem reflectitur, sic ipsa in Deum per uoluntatem, prout semper bonitatem rerum omnium appetit, quæ ipse est Deus. Implet corpus sine offensione, ut aërem lumen, totaq; similiter toti adest, patiente corpore non patitur, sed sentit & iudicat passionem. Non fluit corpore labente, sed consistat. Duas habet uires præcipuas, iudiciariam, & uitalem. Iudicium non tradit corpori, sed ipsa peragit. Vitam corpori mutat uel largitur, quatenus uim quandam suæ uitæ imaginariam ipsi communicat. Vnde indicat anima sola, non corpus. Viuit autem corpus & anima. Quapropter anima decedente sensus ab protinus, uestigia uerò uitæ manere uidentur ad tempus, calor scilicet atq; motus. Animæ esse, uiuere est, quandoquidem animæ essentia est uita, per quam formaliter uiuit corpus. Esse quoque animantis nihil aliud est quā uiuere. Non tamen aliud est uiuere ipsum animæ corpus copulata, aliud ipsius compositi uiuere, imò sicut per unam eandemq; uitam, id est, animæ essentiam uiuit utrunque, sed anima per suam, corpus per alienam, ita ut plerique iudicant per unum dumtaxat uiuere, utraq; sunt dicunturq; uiuentia, per suam anima, corpus per alienum. Atq; ut supra tetigimus, anima non est in corpore, quamuis ita appareat illis qui corpus uidentes quidem, animam uerò non uidentes, latere animam in corpore tanquam uasculo arbitrantur. Qui uerò inspiciunt animam ingredientem corpus intrinsecus, extrinsecus supergradientem, complectentemq; & sustententem, atq; mouentem puluerem hunc exiguū, undiq; proculdubio corpus esse in anima consistentem. Quis dubitet eam esse corpore ampliolem, cum parte sui æquetur illi quodāmodo, scilicet uitali potentia parte excedat, scilicet iudiciaria facultate? Itaq; corpus tanquā angustius atq; labile in anima est ampliori prorsus & stabili, perinde ut id quod continetur in continente. Quāuis ergo tota anima adsit corpori, nō tamen corpus toti adest animæ, sed parti infimæ solū, id est uitali. Quod hinc confirmari uideat, quia cū anima sit uirtute loge

maior corpore, & à uirtute motus amplificatioq; proveniat, oportet animam non modo toti adesse corpori, uerum etiam secundum præsentiam (ut placet Iamblichus) corpus excedere. Et quia est indiuisibilis, ubicunq; est, illic est tota. Corpus autem sicut non toti æquatur uirtuti animæ, sic non æquatur toti eius præsentia. Id sensit Plato in Timæo, quando dixit, mundi opificem corpus in anima s'atuisse. Iterum in libro decimo de re-pub. ubi inquit, mundi corpus inter nec essitatis genera uolui, id est, infima cœlestis animæ parte regi atq; moueri. In Phædro etiam animas affirmauit supra cœlum caput extollere. Verum quamuis anima ita corpore excedat, non tamen impossibile cuiquam uideri debet eam utiq; ad eam ad se materiam trahere, ut unum reddat compositum. Cum enim proprium sit formati perficere, & sibi deuincire materiam, & materię partes inuicem copulare, quo præstantior forma est, & quo magis materię dominatur, eo perfectius hoc efficere potest. Faciunt autem id formæ quelibet infimę, quid obstat quo minus faciant & sublimes, modo id naturaliter cupiant? Quod si angelicę minime faciunt, id ex eo prouenit, quod nullam prorsus inclinationem habent ad speciem aliquam animalis sua cõiunctione complendam. Fieri uerò hoc à mentibus Platonici omnes & Peripatetici ueteres uoluerunt. Nullus enim illorum reperitus est qui non affirmauerit sphaeras cœlestes esse animis rationalibus animatas. Testantur id inter Platonicos præceteris Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, Proculus, inter Peripateticos autem Theophrastus, Auerroes, & Alganteles. Qua in re Ptolemæus quoque & Albumasar, & Zaeles, & Manilius ceteriq; præcipui authores Astronomiæ nobiscum sentire uidentur, quando uidelicet affirmant cœlestia corpora esse diuinis animabus mentibusq; prædita, ac tanquam animalis quædam diuina ipsi Deo omnium rectori parere. Neque id quidem in iuria. Nempe cum uiderent nonnulla que ad animos pertinent, ex stellis prænunciari, non aliter id fieri posse putabant, quàm qui stelle animatae sint, uidentq; futuræ hominum actiones, suisq; quodammodo nutibus indicet, præterea sicut corporum illarum radij in corpora nostra, sic animorum earundem radij in nostros animos influat. Omnia uerò à causis illis ordinatissimis ordinata bonaq; mitti, posse tamcn ex diuersa multarum circa nos causarum commixtione, materięq; defectu peruerti ad eam ut Mercurialis prudentia in malitiam, Martia magnanimitas in ferocitatem, Venerea charitas in libidinem conuertatur, similiterq; de ceteris, quemadmodum & radij Solis inde prædemblandi mittuntur, sed hic sæpe recipiuntur edaces. Verum hæc iam tanquam in præsentia superuacua dimittamus.

Quod mens sit forma corporis, patet ex opinionibus a Stoicisq; humanis.

Ratio prima, quia homo est animal rationale.

Cap. VI.

Non solum uero rerum naturalium ordo demonstrat eandem esse animam que in homine speculatur & sentit, ut in superioribus declarauimus, uerum etiam sapientia sentitur, atq; operationes humane. Omnes philosophantes in hac sententia consenserunt, hominem esse speciem quandam rerum, cuius differentia propriam, per quam à brutis differat, sit ipsam rationale. Oportet autem differentiam propriam ab intrinseca rei forma semper accipere. Nihil enim ab alio differt secundum speciem, nisi per naturam interiorem. Non sumitur autem rationale ab anima solum cogitatrice, quia in ea est ratio diuinarum particularis, homo autem ad commune bonum decusq; dictis factisq; rationaliter operatur. Eius igitur differentia ab uniuersali sumitur ratione, hæc autem in mente est. Mens igitur forma illa est per quam quisq; nostrum in humana specie collocatur. Si autem fuerit secundum esse ab homine separata, ex ipsa & homine hoc species una non fieret, atque homo propter rationem carneus proprius diceretur, quàm propter rationem exteriorem rationalis. Neq; dicat Auerrois hominem esse aliquid congregatum ex animali cogitatio ac mente, totumq; ipsum propter alteram eius partem rationale cognominari, sicut corpus simum quia simus est natus. Primo enim natus corpori continuus est, mens autem cogitationi nequaquam. Deinde mens huiusmodi species quædam est seorsum ab animali cogita-

que intelligentia est, ipsi toti ideo attribui, quia solet actio partis ascribi toti. Stultum id quidem Primo, quia acruus talis non est in aliqua una specie, aut genere uno, neque cam habet unionem, per quam in una operatione, qualis intelligentia est conueniat. Deinde, quia partis actio tunc toti ascribitur, quando pars illa uel continuatur cum altera in unam essentiam, sicut hominem uidere dicimus, quia uideat oculus. Vel inesse unum, eum cum dicimus ignem calefacere per calefactionem quae provenit a calore & forma, quae talis pars ignis est, ut materiam alteram ignis partem formando ad unum esse perducatur. Vel in unum agitationis effectum, ueluti cum dicimus animam unam cum brachio enssem uiurare, quia motio talis ab anima in enssem per brachium transeat. Mens autem apud illos neque continuatur cum animali in essentiam unam, neque in unum esse, ut constat, neque etiam in unum agitationis effectum, quia intelligentia nunquam mente egreditur quod possit alteri praefer mentem communicari, neque expletur per aliquod instrumentum. Ex quo fateri coguntur contra duces eorum Aristotelem proprie dici mentem intelligere, hominem uero intelligere dici non posse, nisi improprie admodum & absurdum. Neque adducant consuetum illud exemplum de caelo, quod caelum nonnunquam dicatur mouere seipsum, quia pars eius altera moueat alteram, atque ita homo intelligere, quia pars eius intelligat. Exemplum non consonat. Nam motus a mente caeli transit in caelum, intelligentia uero neque ab humana mente transit in animal, neque e converso, sed afferent rursus aliud aequum ridiculum, quod caelum a nonnullis intelligere asseritur, cum tamen pars eius intelligat sola. Quamuis raro id audiatur de caelo, quod intelligat, de homine uero semper, tamen quicumque illud dixerit, falso ac stulte loquitur, nisi forsitan existimet mentem illam cum caelo in unam speciem conuenire. Proinde quicumque aiunt omnes homine, per unam mentem, & illam quidem ab hominibus separatam, intelligere, non minus delirant, quam qui dixerint omnes per eundem oculum ab omnibus remotam singula cernere. Denique quando interrogantur quare nos operari dicimur ex eo quod separata mens operatur, respondent, quia licet illa non sit forma a qua habeamus ut simus, ab ea tamen habemus ut operemur. Quae quidem responsio ideo ridicula est, quia idem probat per idem. Afferunt Autero tunc arctiorem quandam (ut putant) copulam inter mentem & animalis huius phantasia, per quam fiat homo unus, atque intelligens, quia scilicet mens speciem per quam intelligit, haurit a simulachro quod sibi per sensus formauerit phantasia. Si enim species sit forma mentis, simulachrum uero forma sit phantasia, sequi opinantur ut quotiens species cum simulachro copulatur, totiens & mens conspiciet cum phantasia. Copulari uero totiens, quotiens dependet species a simulachro. Id uero fieri quotiens homo aliquid speculatur. Nos huiusmodi copulam sufficere non putamus. Quo enim pacto potest species intelligibilis esse nodus quo phantasia menti deueniatur, quae talis est, ut quamdiu inharet simulachris phantasiae tanquam in particularibus fundamentis, particularis sit, & a mente seuncta permaneat, & cum primum in mente sit facta uniuersalis, iam procul absit a phantasia simulachris. Nunquam ergo phantasia nostram menti species alligabit, quae non potest in ambobus simul existere. Actus quidem intelligendi in sola mente est, quae nemo negat, mens autem id intelligere solet, cuius habet speciem & si multitudinem in se ipsa. Quare ex hoc ipso quod mens speciem per quam intellectura est aliquid, a phantasia simulachris accipit, nullo modo id sequitur ut phantasia intelligat quaequam, sed potius ut ipsa aut eius simulachra aut obiecta intelligantur. Quisquis igitur mentem cum phantasia coniungens proficitur se ex his duobus unum aliquid intelligens confiteri, nihil plus agit quam ut ex intelligente ac re extra mentem intellecta intelligens unum conficiat, perinde ac si ex uisu & re uisa unum quiddam efficiat uidens. Nisi forte quis uelit sicut ex igne calefaciente & aere inde calefacto, unum quiddam sit calefaciens, quando ignitus aer calefacit manum, ita ex mente intelligente ac phantasia uel intellecta, uel quomodo cum per intelligentiam agitata, unum ad rursus actum intelligendi, quo ambo rem extra phantasia positam intelligant. Quod si coniungeret, iam mens illa sublimis, & separata uim intellectualem phantasiae communicasset, quemadmodum ignis aeri calorem prius quam actum extrinsecus calefaciendi communicat. Imo etiam magis, quoniam actus intelligendi semper clauditur intellectu, neque trans-

migrat foras, quo fit ut nequeat tradi cuiquam intelligentia sine mente. Atq; ita mens humano corpori inesset tanquam forma, quod in praesentia querimus. Quamquam con-
 functio illa fieri nequit, quoniam intelligentia non expletur per instrumentum. Deniq; ut conuincant intelligentiam uniuerso illi aceruo esse communem, connexionem talem in medium rursus adducunt, ut quando phantasia imaginem rerum aliquam concipit, eadem statim suscipiatur in mente, atq; in phantasia phantasma uocetur, & particularis appareat atq; multiplex, in mente uero uocetur intelligibilis species, & absoluta penitus uideatur & una, cum tamen una eademque forma sit, quae quoniam mentem simul format & phantasia, unum constat ex utriusque compositum, quod appellatur homo. Quoniam uero intelligentia speciem intelligibilem sequitur, species autem esse forma compositi, intelligentia proprie composito assignatur. Cuius quidem connexionis exemplum ostendunt in oculo, in quo spiritus est uisuius, lumen autem per coloris imaginem coloratum uisuiro spiritui se insinuat, ac spiritus uicissim penetrat lumen, ubi coloris imago quae in lumine est, eadem penitus fulget in spiritu, ideoq; ex lumine & spiritu facit unum. Nos autem negabimus fieri posse ut eadem omnino forma in subiecto altero proximoq; suscipiatur simul & corruptibili. Tam enim diuersos habent modos essendi formae omnes, quam diuersa subiecta sunt a quibus suscipiuntur. Forma igitur esse longe diuersum habebit in mente & phantasia. Vbi autem esse duo sunt, multumq; diuersa, duae quoq; & diuersae admodum formae sunt, quae sunt essendi principia. Quin etiam si concesserimus eandem in ambobus esse formam, neq; sic quidem intelligentia communis erit. Siquidem ibi solum intelligentia est, ubi propria & intrinseca intelligenti principia sunt. Haec uero sunt duo, uirtus intellectiua, & intelligibilis species per modum penitus absolutum. In phantasia uero neq; uis intellectiua est, neq; modus speciei intelligibilis absolutus. Nihil igitur nodus ille conducet ad hoc ut homo intelligat, sicut neq; imago coloris, licet eadem sit in lumine atq; in spiritu, efficiet, aut lumen aut congregatum ex lumine ac spiritu uideat. Solus enim uidet spiritus ille uisuius, in quo solo est & uidendi uirtus, & imago coloris secundum uisuum modum. Neque ulterius nobis obijciant congregatum illud ideo intelligi, quia phantasia offerat intellectui quaecumq; sit intellecturus. Sic enim animal quoddam similiter constituetur ex lumine atq; spiritu, quod uocabitur uisuum animal, totumq; uidere affirmabitur, quia lumen spiritui offert quod uidetur. Respiciant igitur quandoque Auerroici, et cum Aristotele suo consentiant, illud quo quid actionem propriam exercet, formam esse eius propriam, specieiq; effectricem, propriam uero hominis actionem esse intelligentiam, per quam speciem differat operando a brutorum actionibus, ideoq; per intellectum tanquam intrinsecam formam specie differre in essendo ab irrationalium animabus. Nonne ex hoc Aristoteles ostendit animam esse formam, quod per eam animal uiuit & sentit, homo autem intelligit, ac duntaxat per intellectum, itaq; in ea quaestione qua principium quo intelligimus indagabat, naturam mentis deniq; tradidit, dicens intellectiuam animam partem esse illam qua intelligimus. Quod autem plurali utitur numero, ostendit non separatum quiddam, sed nos proprie intelligere. Atq; in ipsa hominis anima intellectum tum agentem collocat, tum capacem. In secundo libro de anima definitionem omni animae communem esse hanc inquit: Anima est actus corporis Physici organici potentia uitam habentis. Sive, anima est principium uiuendi, sentiendi, secundum locum mouendi, intelligendi. Rursus. Anima est id quo uiuimus, & quo sentimus, ac intelligimus primo. Ex his autem duabus descriptionibus concludit primam quasi per syllogismum. Cum uero non debeat syllogismus ex terminis aequiuocis fieri, consequens est ut illa dictio actus, idem ubique significet, id est, actum corporis naturalem, quod ipse statim aperit, quando subdit diuisionem substantiae in materiam, eiusq; per formam, & quod ex alijs componitur. Dicitq; animam omnem esse eam formam quae pars altera sic compositi. Sicut triangulus est in quadrangulo, sic anima uegetatiua in sensitua. Atq; haec in anima intellectiua. Et quamuis intelligendi uim dicat separari, id est, distingui, & separabilem esse ab alijs tanquam perpetuum a caduco, tamen dicit insuper intellectum distingui ab alijs, uel subiecto, ut presci putabant, qui rationem capiti, iracundiam pectori, libe-

dinem iecori tribuere uidebantur, uel distingui potius ratione quadam, sicut in eadē su-
 perficie concauam à conuexo. Præterea laudat eos præ cæteris, qui hominis animam
 esse quidem incorpoream, sed tamē corporis aliquid, id est, actum talem in tali quodam
 subiecto, arbitrantur. Hinc in tertio libro de anima dicit: Cum intellectus non sit à cor-
 pore separatus, perscrutandum erit aliàs, utrum formas à corpore separatas intelligere
 possit. Euidētissimè autem in libro naturalium secundo id aperit, ubi uult animam ho-
 minis esse formam naturalem, & separatam à materia, atq; coniunctam. Coniunctam qui-
 dem esse dicit, quia terminus sit generationis humanæ, separatam uerò eam arbitror di-
 cere propter intelligentiam. Hæc uerò neq; de anima cogitatiua, neq; de unica mente
 rectè intelligi possunt. In libro etiam duodecimo de diuinis, ubi negat formas materias
 suas precedere, sequi uerò post materiam, eam duntaxat formam concedit, quæ sit ani-
 ma intellectuua, manifestè declarans animam nostram esse formam corporis, incipere cū
 corpore, neq; tamē desinere. Neq; intelligi uerba illa possunt de Auerroica mente, quæ
 inter mouentes causas numerabitur potius quàm formales, & corpus antecedit huma-
 num, neq; corpori nostro ab ipsa genitura coniungitur, quod est contra ordinem illum
 quo Aristoteles in secundo libro animalium utitur, ubi ab ipsa origine nobis adhibet in-
 tellectum, licet extrinsecus descendente. Theophrastus quoq; & Themistius intelle-
 ctum ab initio coniungi nobis, atque esse animæ nostræ institutum confitentur. Quod si le-
 gitur apud Aristotelem, quod genitum est, fore corruptioni obnoxium, nihil ad ani-
 mam, quæ non per motum genita est, sed creata momento. Verum sit omne quod cœ-
 pit, apud Aristotelem corruptibile, dummodo natura sua sit tale, seruetur tamen sem-
 per Dei uirtute, quod à Deo processerit sine medio, quod totum à Pythagora inuen-
 tum est, à Platone probatum. Si fuit semper hominum generatio, extet nunc multitu-
 do animarum innumerabilis, dummodo in eadem specie sint. Species uerò infinitæ esse
 non possunt. Res autem eas quæ & spiritales sunt, & eiusdem speciei, esse posse innume-
 rabiles ex eo indicant quidam Peripatetici, quod à colore & lumine innumerabiles ima-
 gines in aère procreantur. Sunt tamen Philosophi nonnulli, qui non semper fuisse gene-
 rationem hominum arbitrantur. Mitto nunc Pythagoricum illud, generationem scilicet
 sempiternam, sempiternum quoque certumq; numerum animarum corpora com-
 mutantium.

Ratio tertia, quia homo liberè seipsum mouet.
 Cap. VIII.

Platonici & Peripatetici omnes consentiunt hominem mouere seipsum, actio-
 nesq; humanas ita disponi, ut homo ipse qui operatur, suarum operationum sit
 Dominus. Agere autem rationaliter certo modo ratiocinando antequam exe-
 quatur. Accipere primùm uniuersalem regulam, deinde subiungere opinionē
 particularem, tertio inferre conclusionem, hoc pacto: Omne bonum eligendum, cibus
 ille bonus est, igitur ille cibus est eligendus. Prima argumentationis huiusmodi pars so-
 lus est mentis, secunda potest esse etiam phantasia, tertiāq; similiter. Et sicut in sola men-
 te est uniuersalis regula iudicandi boni, ita in ea sola uniuersalis appetendi boni uolun-
 tas, in phantasia non potest esse nisi particularis opinio, appetitioq; particularis. Quan-
 do affirmant hominem liberè mouere seipsum, non solum mentem accipiunt in qua mo-
 uere est ad opera potius quàm moueri, non solum animal, in quo moueri est & cogi ad
 opus potius quàm libere ducere, sed ambo simul accipiunt. Quod si ambo simul speci-
 em quandam & personam unam humanam efficiunt, mens erit forma uiuifica corpo-
 ris. Sin minus, nusquam reperietur aliquid quod liberè moueat: semetipsum, sed mens
 quædam animali propinqua animal coget ad motum, sicut uiolentia lapidi immissa à ia-
 cente lapidem pellit in altum. Atq; ita confictum erit libertatis nomen, sicut persona ho-
 minis est conficta. Omnino autem posita una (ut uult Auerrois) mente, quicquid ad
 quælibet responderis, aut absurdum erit, aut nobis quidem conueniens, Auerrois autem
 minime. Siue enim mens illa mouet nos natura, certè continuè similiterq; mouebit, si-
 cut intelligentia cælum, nam sic illam nobis sicut cælo intelligentiam adhibent. Siue
 uoluntate;

uoluntate, aut per illam coget nos, atq; ita liberi nunquam erimus, nihilq; erit in ordine rerum quod liberè moueatur aut persuadebit, quo admissio, quæram quonâ pacto ego scilicet animal cogitaturum, persuasionem illam percipio, ad quam non aliter possum quam per intelligentiam peruenire. Atque sic apparebit intelligentiam mihi propriam esse, præsertim cum oporteat, si liberè moueor, eandem substantiam esse quæ persuadeat moueatq;, & quæ persuadeatur atq; moueatur, alioquin libertatis nomen erit inane. Sed rursus ad idem diuerse quodam tramite procedamus. Cum compertum habemus uiuum hoc corpus à mente moueri sepius in illis præsertim operationibus, quæ præcedente consilio ordinatissimis modis ad finem rationalem conducunt potius quam corporeum, quærimus utrum mens per naturalem coniunctionem substantiæ suæ ad substantiam corporis ipsum moueat, an solummodo per imperium? Non uidetur per imperium solum id facere, quia non aliter hoc faciet quam persuadendo atq; precipiendo phantasiæ ut ipsa membra corporis moueat. Atq; ipsa mouebit, si modo consenserit. Nunc autem sapenumero intellectus agitatur corpus contra phantasiæ sensusq; affectus, appetitum sensuum reluctante. Mouet itaque membra per naturalem quondam substantiæ suæ coniunctionem, ac per esse potius quam per imperium. Proinde si plerumque contra phantasiæ inclinationem, ipsa phantasia minimè persuasa, mens tùm ligit membra, tùm mouet, idque facit intrinsecus, & eodem ordine quo solet phantasia mouere, quis non uideat tunc quasi cessare ab opere animam illam cogitatuam, atq; esse superfluam, cum mens opera illius usurpet. Mentem uerò per modum naturalis formæ mouere. Siquidem natura est intrinsecum motus statusq; principium. Et cum pariat motum in membris externum, multo magis parere poterit motum intrinsecum in humoribus, qui facilius agitantur. Humores autem agitando qualitates eorum ad nutritionis opera temperabit. Rursus quanto magis uiurare poterit spiritus qui aura uelleuisima commouentur. Dum intrinsecus spiritum temperabit, sensum exercebit in spiritu. Quid igitur opus est nobis geminis animabus, intellectuali, & cogitatrice, cum una sufficiat, nec minus possit mens & intelligere & sentire, quam cogitativa sentire & alere? Imò & alere potest mens, postquam uegetrix nō alere solum potest, sed elementorum quoque motus actionesq; peragere. Est profecto in nobis uis aliqua quæ esse ipsum siue ens & rationem ipsam considerat communiori quodam conceptu quam sit sensibile uel insensibile, ac potest pro arbitrio aliquod intelligibile ad sensibile aliquod, imò singula & cuncta intelligibilia, ad singula & cuncta sensibilia comparare, quo fit ut eadem uis hæc omnia noscat. Cum uerò sensus insensibilia non attingat, neq; percipiat quicquam communis uniuerso sensibiliu genere, & phantasia ignoret uniuersalia, uis illa sola mens erit. Igitur in substantia mentis, uis erit omnium sensibiliu discretiua sicut in phantasia, quæ certè poterit phantasia quædam excellens, sensusq; intellectualis cognominari. Vbi sentiendi uis est, fit & sentiendi actus, modo non desit spiritus, in quo siue passionis corporis exprimantur, siue imagines qualitatum efficiantur. Spiritus autem lucidus subest menti efficiens ad officium sentiendi, ideoq; excellens illa phantasia quæ in mentis substantia est, infusa spiritui cerebri cogitat, intuitu oculorum spiritui, uidet, dum ex uno fonte multas effundit uires. Nempe si apud Auerrcem phantasia corporea substantiæ intellectuali ministerium præbet ad actum intelligendi, cur non etiam apud nos spiritus qui phantasiam corpoream comitatur eidem mentis substantiæ seruiat ad exequendum phantasiæ illius actum quæ comitatur intelligentiam? Ac si membra terrestria corporis motum à mente suscipiunt, atq; ad exteriora transmittunt, quid obstat quo minus igneus spiritus per mentis præsentiam illustrati, imagines corporum occurrentes mentis offerant phantasiæ? Quamobrem in eadem mentis substantia uis intelligendi, sentiendi, nutriendique locatur, in qua etiam tota uis consistit liberè operandi atque mouendi. Quando enim aliquid per rationem acturi sumus, necessario antecedit in nobis ratiocinatio illa quam supra descripsimus. Quasi sparsa per multas substantias quasi personas fuerit, non exhibit in actum. Oportet enim omnem effectum ad unam causam principalem reducere, in qua tota agendi facultas & ratio colligatur. Actionis autem humanæ ratio in illa ratiocinatione consistit. Tota ergo in uentis naturalia concluditur, quæ quidem natura sufficiens erit humanæ actionis principium, tùm

quia in ea tota ratiocinatio est, tum quia illi etiam soli corporis obediunt membra, oculus, lingua, manus, pedes, tam facile, tam cito, tam assidue singulos penè mentis nutus percipiunt & sequuntur, ut incredibile sit, mentem non esse propriam horum formam, familiaremque rectricem.

Ratio quarta, quia vires anime se vicissim tum impediunt, tum mouent.

Cap. IX.

QVOTIES natura una duas habet dissimiles vires agendi, in actu unius nimis interdicitur, ab alterius actu ferme desistit. Ideo conuiuaturè audire lyram simul & epulas gustare uix possunt. Quod si intentissima degustatio non impediret auditum, has vires duas non unius substantiæ, sed duarum esse intelligere inuis substantiarum. Actus autem alendi & sentiendi intentissima humanam intelligentiam impediunt, atque hæc illos. Quod significat intellectum esse ipsius eiusdem nostræ animæ uim, cuius est nutriendi uirtus & sentiendi. Respondebunt ad hæc Auerrois sectatores, sensum & phantasiam duas esse animæ nostræ vires, atque ideo se inuicem impedire. Actus uero phantasie propter nimiam sensuum intentionem remisso, debilitari in super mentis actum, non quia mens in eadem sit anima qua phantasia uel sensus, sed quia ad creandas & uidentas species mens phantasie indiget ministerio. Quamquam non pertinet ad Auerroicos dicere phantasiam propter intentionem sensuum remitti, qui putant phantasiam esse motum factum à sensibus. Neque etiam uerisimile est phantasiam studio nutriendi multum debilitari, tamen dimittamus nunc alimoniam atque sensum, phantasiam uero accipiamus & mentem. Ego certè hoc experior in me ipso, intenta nimium phantasia remitti humanam intelligentiam uel rationem, atque contra, adeo ut uacet mens siue ratio plurimum, quando nimis imperat phantasia, etiam si sana & sobria phantasia sit, atque e conuerso. Quemadmodum & sensus etiam si sanus fuerit, quando attentius circa externa uersatur, distrahit phantasiam, atque contra. Rursus quando in somniantibus, ebrijs, iratis, amantibus, amentibus, & phreneticis phantasia tota animi attentione suas in se uolutat imagines, nonne omne mentis humanæ uel rationis iudicium consopitur? Quando autem in contemplantibus ratio diuinis considerandis ardentem figit intuitum, an non silet maximè phantasia, & si quid interpellat, tacere statim à ratione iubetur, neque permittitur aut affectibus efferi nimium, aut per consuetas ambages latius euagari? Quis ergo negabit mentem & phantasiam eiusdem animæ vires esse, cum sua se uicissim intentione debilitent? Ceterum concedamus Auerroicis tantam esse motionis uicissitudinem inter mentem & phantasiam, quanta est inter communem sensum atque particularem, & sicut imago rei in oculo lucens, inde in sensum relucet communem, similiterque & actus uidentis ab oculo in communem redundat sensum, ita à phantasia tum simulachra tum actus in mentem continuo refulgere. Quamquam mihi uidetur etiam maior esse uicissitudo inter mentem & phantasiam, quam inter anteriorem sensum atque anteriorem, quia à mente in Phantasiam tam simulachra quam actus reuerberantur, ab anteriore autem communi sensu in oculum, quomodo id hæc, non planè uideo, neque ipsi declarant. Quid si & hoc quandoque heri in somniantibus asserant, esto. Inueniam rursus aliud in quo illarum uicissitudo horum uicissitudinem superet. Quippe inter mentem & phantasiam non speciei actusque tantum, uerum etiam affectus habitusque mutua sit commutatio, quæ inter hunc & illum fit nunquam. Cum igitur menti ad phantasiam multo maior cognatio sit copulæque insolubilior quam sensui communi ad alium, & tamen sensus hic & ille in eadem anima sint, cur non mens quoque & phantasia in anima sint eadem? Cur mens eterna usque adeo erga temporalem phantasiam ferme semper afficitur ut obsequatur ipsi & blandiatur, ac dolente illa siue gaudete condoleat (ut ita dixerim) & congaudeat, nisi eiusdem naturæ & substantiæ fundamentum utriusque subijciatur. Quomodo pacto uis phantasie finita uim mentis quodammodo infinitam sepe comitatur agendo, ut quousque illa speculatur, eousque hæc illa cogitet, nisi substantia eadem æquet utraque? Nunquam sit inter aliqua duo subita, facilis, integra commutatio qualitatum, nisi

Y c. communia

communis illis materia subfit. Quapropter neque intellectus tam facile fieret unquam phantasticus, aut phantasia intellectualis euaderet, neque ille irrationalis efficeretur aliquando, aut illa rationalis, nisi commune subesset utriusque subiectum. Sicut enim rota altera mouet alteram, quia eidem machinae innituntur, sic duo illi appetitus, rationalis scilicet & irrationalis, sese mouent uicissim facillime tam impetu quam iudicio, quia in eadem anime substantia sunt. Hinc Aristotelicum illud in libro de anima tertio. Quomodo modum sphaera mouet sphaeram, sic concupiscentia uoluntatem non autem concupiscentia mouere, nisi sit aut quasi sphaera superior trahens inferiorem, quod nemo unquam dixerit, aut sphaera eidem artificio cui & mens connexa.

Quinta ratio, quia separata mens non indiget phantasia.

Cap. X.

Mentis natura apud Auerroem non habet esse commune cum corpore, non esse proprium illi communicat. Non habet inde originem neque secundum essentiam, neque secundum preparationem ad existendum. Non conficit cum ipso speciem aliquam, neque secundum numerum corporum numeratur. Itaque sicut habet essendi modum ab hoc animali penitus separatum, sic cognitionis modum habebit prorsus a corpore segregatum. Quapropter nulla ratio est quare eam cogat species a phantasia simulachris haurire, atque temporali mobilique discursu ad ipsam rerum praesertim aeternarum scientiam indigere. Profecto erit supernis mentibus quam simillima, & in illis multo propinquior, quam corporum qualitibus. Igitur illas, earumque more intelliget magis quam istas. Quod est contra ducem Auerrois Aristotelem, qui hanc mentem scribit, nihil absque simulachris intelligere. Simulachra uero corporum sunt, non mentium. Omnino autem cum prima familiariaque humani intellectus obiecta sint communes ipsae naturalium naturae rationesque coniunctae quidem corporibus sed a corporibus separabiles, licet nobis ex portione quadam potentiae ad obiectum, argumentari tale esse hominis intellectum, ut & coniunctus sit, & possit a corpore separari, & quia coniunctus est, idcirco penes semper ad simulachra se conuertat. Profecto quia coniunctus est, ideo se ad conuertentia conuertit. Et quia modo separabilis est coniunctus, ideo modo separabilis se conuertit, id est, abstrahendo, atque separando. Mentes uero quae non solum separabiles, uerum etiam separatae sunt, & separabili modo & separatae pariter intuentur. Proinde, ut summam dicam, nihil mihi magis uidetur humanae mentis naturam esse mediam demonstrare, quam naturalis eius inclinatio ad utrumque. Siue enim per intellectum uel incipiat a corporibus, mox inde se ad incorporea transfert, uel si ab incorporeis interuul exordiat, uicissim ad corporum simulachra labitur. Siue per uoluntatem uel optet aeterna, interim inde temporalium affectu deflectitur, uel contra cupit temporalia, uicissim inde saepe aeternorum reuerentia cohibetur. Sed ad quaestionem iam Auerroicam reuertamur. Respondebunt Auerroici, hunc intellectum mentes quidem supernas intelligere absque simulachris phantasiae, naturas corporum minime. Nos ad hoc inferemus. In mentibus illis esse species corporum incorporeas, per quas de corporibus iudicant. Propterea si intellectus hic eas intelligit, ab eis accipit corporum cognitionem. Nihil ergo opus est ut a corporibus eam accipiat. Tum illi intellectum hunc asserent infimum esse, in seipso subsistere, ac nobis haerere. Quantum in se subsistit comparari ad mentes superiores ut perspicuum uitrumque corpus ad lucem, easque perspicere. Quantum nobis adharet, haurire species a simulachris, & corporalia intelligere. Nos ad haec primum quidem dicemus superuacuum id esse ut intellectus qui semper inspicit corpora in corporum causis, eadem quoque semper uideat in simulachris, & qui habet in aeternitate, quotidie mutuetur a tempore. Deinde non quia nobis adharet, a simulachris accipit species, sed quia illas hinc capit, adharet. Ut enim arbitrat Auerrois, ex eo solum coniungitur intellectus, quod speciebus formatur a nobis acceptis. Ergo considerandus est intellectus prius quasi praeparatus per quandam potentiam ad huiusmodi species capiendas, quam nobis adharet. Non igitur per hoc quod haeret nobis, est ad huiusmodi species praeparatus, uisi forsitan opinetur ipsum haerere nobis quantum ad naturam

natura spectat propinquitatem, id est, intellectus illius naturam esse gradum quodam non sicut anime proximam. Si ita sit, nihil amplius consequetur, quam ut mens huiusmodi nostram animam moueat atque formet. Dignior enim gradus quando propinquat inferiori, non accipit ab eo, sed tribuit. Sphæra lunæ sphæram mouet ignis, non mouetur ab illa.

Cur ergo mens hæc scientiam mutuatur ab anima potius quam mutet? Nempe si superior est, & tanto præstantior quanto arbitratur Auerrois, debet ipsa quidem per se sapere: solum, anima uero per ipsam, præsertim cum eodem modo mens hæc contenta sit corpori, quo & mens cœlestis est cœlo, ut uult Auerrois. Quapropter sicut illa nihil capit à cœlo, ita hæc nihil à corpore. Neque nobis obijciant Auerroici, sicut cœlestis corpus suis formis plenum est, sic eius mentem suis esse plenam, nostram uero nouas semper formas accipere, sicut corpus nostrum formas suas continue uariat. Obiectio hæc nihil efficit. Ea siquidem artificis actio modum sumit ab instrumentis, quæ per instrumenta transigitur, sicut sectio, & similia. Ea uero quæ in sola mente artificis permanet, ut disponendi operis consultatio modum ab instrumentis non accipit. Quare non deceat dare modum intelligentiæ ex ipso corpore, per quod intelligentia non expletur. Interrogabimus deinceps Auerroem, nunquid mens dum in nobis intelligit, perfectior fiat, an imperfectior, an neutrum. Si neutrum, inanis erit perpetua hæc agitatio, nihil operando proficiens. Imò nec operabitur quidem nam ad indifferenter terminum non fit motus. Si perfectior, æternæ mentis perfectio semper à simulachris temporalibus dependebit. Semper id quod est imperfectum, id quod perfectius est perficiet, præsertim cum non aliter uelint moueri ac formari eam à phantasia nostra, quam à corpore speculum. Sin imperfectior, quo modo semper mouetur ad imperfectum? Quo appetitur absidè nititur an defectum? Et quod imbecillius est, quia uti semper insicit quod est præstantius? Nonne Auerrois ipse, ubi de mentibus disputat separatis, inquit eas cum per suam essentiam æternam cognoscant, temporalia nulla cognoscere, alioquin, ut inquit ipse, & ut suo utar uerbo, uilescerent. Si ita est, sequitur ut ex Auerrois sententia temporalis cognitio ibi defectum afferat, ubi cognitio est æterna. Cum igitur intellectus humanus (quod ipse asserit) semper æterna cognoscat, non modo frustra dicitur intelligere temporalia, quoniam hinc perfectior non euadat, sed etiam quia fiat hinc imperfectior. Ego certè imperfectiorem fore mentem illam æternorum speculatricem in nobis ob eam causam arbitror, quod semper hic falsis illuditur imaginibus, cui risuque turbatur. Atque hanc eius intelligentiam in rerum natura superuacuum esse, quia conferat nihil, nec ullius finis gratia sit instituta. Animis quidem nostris quid tribuit sui? Nonne particularem rationationem humanus animus natura habet sua, per que illam, ut putat Auerrois, instruit mentem, imò sepe illudit & turbat? Vniuersalem uero discursum neque ex se habet, neque capit a mente. Non enim est capax uniuersalium æternarumque rationum particularis animus & mortalis. Si enim eas caperet, intelligeret sane, atque intellectus esset, & sempiternus. Nihil igitur confert nostris animis huiusmodi copula, nisi forte conducere putas nobis ex eo mentis præsentiam, quod nos contra naturam nostram trahit inuitos, & falsis implicat fabulis, dum fallaci spe diuinarum, priuat nos præsentium bonorum iucunditate. Sed neque mentis prodest, ut diximus quæ cum diuina sit, non est ad hunc hominem tanquam ad finem reterenda, hominem, inquam, ab illius esse seiunctum.

Rursus cum per suam essentiam supernas rerum uideat causas, in quibus causa omnes mediæ & effectus quilibet continentur, ideoque in illis per que illas perspicat corporalia omnia, nihil nostris eget phantasias & sensibus ad corporalia discernenda, præsertim quia inest illi secundum Auerroem agens ille intellectus, qui cum in æterno fit actus, per quem naturam intelligibilem singularis potest sensibilibus commodare, potest & magis & prius capaxem intellectum eodem intellectuali splendore replere, atque in eo tum species supernarum rerum sibi ingentis capaci offerre, tum per efficacissimam uirtutem sui uniuersales species illas in conceptus particulares deducere. Nam si potest ex particularibus contingentibus uniuersalia fingere, potest etiam ex uniuersalibus uel innatis uel inspectis diuinitus particularia quæque concipere, præsertim cum essentia sit capax superior, atque munus hoc iam ab eoque semper explicuerit. Neque

rursus

rursus dicendum est tum mentem tum animal propter compositum ex utriusq; coniumgi. Non enim ita iunguntur ut uere unum ex utriusq; conficiatur. Neq; decet partes ueras ad falsum totum referre quasi finem. Fortasse dicentur conferre copulam illam ad modum decus & ornamentum. Ego uero non puto mundi in superfluo hoc ornari figmento imò portento, quod unicum habet caput, & illud quidem, licet diuinum sit, tamen chameleonis instar colores uariat pro obiectorum uarietate. Crura insuper habet innumerabilia, caput manet, crura semper amputantur, rursusq; repullulant. Neque tolerabimus eos, si dixerint monstrum hoc ad rerum tum superiorum tum inferiorum connexionem conducere. Quo enim pacto connectet cetera, quod ipsum in se non modo non est unum quiddam, sed neque connexionem suscipit aliquam aliunde? Vnam quãdam formam esse oportet in mundo, quã superiores formas necat inferioribus. Nam formã unitatisq; officium est connectere. Atq; in ea congradi oportet formarum omnium proprietates, ita ut formã superiores remittatur quodammodo, atq; ad inferiores deiciantur, inferiores autem intendantur, extollanturq; ad superas. In illo autem Auerroico monstro nec forma inuenitur una communis, nec extrema inuicem in se commingunt, sed dum singula quod suum est seruant, remanent dissipata. Denique si intellectum esse dicant ubiq; sub Luna, frustra ibi ponent ubi nulli unquam sunt homines, ut puta in summo aere, in nauigabili equore, terraq; inhabitabili. Ibi enim nihil intellectus unquam proficit, neque mouet quicquam. Peripatetici uero diuinas menses nusquam designant, nisi ubi accommodatur, quis explicabit? Nunquid naturali necessitate? At uero superior est, & hoc neque ad esse neque ad bene esse suum indigere uidetur. Sed neque uiolentia neque consilio licet fingere. Neque licet asserre quod ideo mouetur moto homine, quia naturaliter humanã speciei accommodatur. Non enim aliter illum huic accommodant, quam cœlo mentem, quam tamen una cum cœlo moueri non putant.

Postremo, si dixerint mentem moto homine non moueri, fateri compellitur tum mentem quandoque procul ab homine, tum hominem procul a mentis presentia uiuere.

Ratio sexta, quia intellectus uterq; est uirtus in anima.

Cap. XI.

Quod autem intellectum agentem, atque capacem, duas esse affirmant esse eas ex quibus unum esse intellectus animã constituitur, id quidem superfluum & absurdum. Superfluum, quia una essentia sufficit uirtutibus duabus instructa, ita ut per unam efficiat species, per alteram capiat, sicut & Phantasia in animalium quã nocte uident, in eadem essentia uires geminas possident, per unam imaginem colorum eliciunt, per alteram capiunt. Ipsum quoque lumen colores quosdam in nubibus aut aqua & facit, & suscipit. Quo autem pacto in eadẽ essentia duplex fundatur potentia, esse trix & suscipitur? Ex diuersis uidelicet principijs siue relationibus Sane lumẽ prout à Sole est, colores facit, prout quasi in seipso est extra Solem, suscipit. Ita & anima quantum ex Deo est actu purissimo, uim fortitur ad species fabricandas. Quantum uero in seipsa est infra Deum, euadit quasi passiuã, ac species suscipiẽdo formatur. Quo fit ut figmentũ illud Auerroicũ sit superfluũ. Est & absurdum, quoniam ex duabus essentijs quã actu uterq; existunt, esse unum substantiale nõ constituitur. Duo nanq; existendi actus, duo sunt esse, non unũ. Intellectum agentem apud illos esse actum substantiam quandam postquam agit aliquid, non est dubium, neq; nos contra pugnamus. Quod autem adiungunt capacem quoque intellectum esse substantiam alteram ac ralem

ac talem, ut mera potentia sit, non aliter quàm materia prima, non probauimus. Nam si mens capax pura potentia sit, à materia prima non distinguetur. Et ubicunque materia erit, erit intelligentia, ita ut & lapides ipsi intelligant. Certum quidem est materiam primam esse meram potentiam. Non potest autem mera potentia in natura esse nisi una, sicut neque merus actus nisi unus, atque e conuerso. Si enim quacunquē in potentia esse dicuntur, per unam rationem communem talia sunt, & quacunquē actu similiter necessarium est ad unicum potentiārum fontem & unicum actuum peruenire. Iterum si prima & communis in rebus distinctio compositio illa est, quæ per potentiam fit & actum, atq; ex uno non sunt multa nisi per ordinem quendam aliorum ad alia, & ex multis similiter non fit unum nisi per huiusmodi ordinem, in quo aliud ad aliud tãquam potentia refertur ad actum, sequitur ut multitudo in rebus ab ipsa potentia actusq; commixtione sumat exordium. Quo fit ut neque merus actus neque mera potentia multiplex esse ualeat, postquam neque potentia nisi per actus mixtionem, neque actus nisi per mixtionem potentia subit numerum. Ex quibus conficitur ut mens pura potentia esse non possit. Ac si dicatur mentem quoque simplicem potentiam esse non minus quàm materia sit, & ab ea nihilominus discrepare, sciscitabimur qua ratione à materia differat. Planè non quantum potentia est, tum quia in hoc ipso conueniunt, tum quia per potentiam confusio regnat & chaos, distinctio fit per actum. Adicietur igitur menti aliquid ultra potentiam, per quod differat à potentia materia, & id quidem aliquis actus erit. Atque hic actus si mentis gremio sit infusus, efficiet ut mens non sit mera potentia, postquam actum habet admixtum. Sin incumbat extrinsecus, non prius efficiet ut mens à potentia materiæ differat quantum illa potentia est, quàm per actum proprium agendo in mentem, actum aliquem menti intimum tribuat, per quem à potentia pura in quantum potentia discrepet. Talis enim discrepantia non fit nisi per actum aliquem, in quantum est actus, atque ita rursus mens non erit potentia pura. Fingent Auerroici mentem ideo differre à materia, quoniam mens alium actum respicit scilicet absolutum & uniuersalem, alium uerò materia scilicet concretum atque particularem. Quasi uerò ipsi respectus non actus aliqui sint. Nempe si respectus mentis non sit aliud quàm ipsa mentis potentia, differentiam non adhibebit. Sin aliud fuerit, erit actus. Præterea si mens ac materia prius sunt quàm respiciant formas suscipiendas, & ut sunt in seipsis, ita respiciunt, certe ex eo quod diuersæ inter se sunt, diuersos actus respiciunt, non e conuerso. Neque putandum est mentem respicere actum perfectiorem quàm materia illa respiciat, nisi ex eo quod mens est illa perfectior. Si ita est, longius discedit à nihilo, & propinquius ad actum accedit summum, unde est omnis perfectio, non igitur sola potentia est. Proinde si materia inter actum atque nihilum tenet medium, & quod infra eam consideratur, non est usquam quod super eam actus exiit, aut actu, quærimus ubi locus mentis essentiam. Perfectio si ipsa est aliquid, infra materiam non locabitur. An forte in eodem perfectionis gradu quo & materia constituitur? Nequaquam. Nihil enim præstantius susciperet quàm materia. Accedit, quod sicut ea quæ per quantitatem sunt æqualia, per eam sunt & unum, ita quæ inter se secundum perfectionem æqualia sunt, perfectione sunt unum. Perfectio in forma est, per formam species. Quæ ergo perfectione unum sunt, sunt unum forma, & unum specie. Hinc accedit ut duæ quedam rerum species æquæ perfectæ inter se esse non possint. Quare mens est quæ est alia species quàm materia, in eodem perfectionis gradu dum materia non locabitur, ergo in gradu præstantiore. Si super materiam ponitur, erit actus, aut saltem actu. Et tanto magis actu quàm formæ reliquæ naturales, quanto longius quàm omnes multis gradibus remota est à materia, & actui diuino propinquior. Si actu est, neque in genere sensibilium collocatur, certe super rem sensibilium actum in genere & in specie intelligibilem intellectualem. secundum certam speciem habebit actum, siue intelligibilem. Quæ in genere rerum actum habebit uitalem, quo uiuunt et sensibilia. Quod si dicatur sic se habere ad formas intelligibiles, sicut materia se ad sensibiles habet, exemplum quidem hoc erit utcumq; poterit uerum, non tamen cogit mētis essentia esse totius actus experte. Opinabitur forsitan Auerroicus aliquis rationes superiores ita demum se subire fugere, si concesserit ipsam potentiam

potentia meræ naturam non esse ad extremum punctum coarctatam, sed habere in se aliquam latitudinem qua intendatur & remittatur, ita ut eius perfectio naturalis in mente sit intensior, in materia uero remissior. Sed neq; sic quidē subterfugere poterit. Sicut enim merus actus est actus summus, sic potentia mera summa potentia. Quod uero in aliquo genere tenet summum, id certum (ut ita dixerim) habet limitem, ultra quem genus non porrigitur, citra quem quod est, nondum est summum, neq; etiam merum. Quippe qualitas non aliter cadit à sui generis summitate, quam per quandam oppositi generis mixtionem. Præterea si natura potentia in mente est perfectior quam in materia, per aliquam superadditam sibi perfectionem mens non est potētia pura, quod si per se ipsam, tunc potentia ipsa intensior est in mente, remissior in materia. Aut ergo secundum magis, aut secundum melius est intensior. Si detur primum, materia non amplius erit extrema potentia, cum sit alia quæ magis potētia est, si secundum, mens non erit potentia mera, quia quod est melius, summæ bonitatis magis est particeps. Ea uero summus est actus. Cum igitur mens non sit potentia mera, non est in ea substantialis sed accidentalis potentia, & quia potentia actusq; congruere debent, accidentali quidem actui subiecta erit, substantiali nequaquam. Quapropter ex ipsa & substantiali actu intellectus agentis non potest tertia quedam substantia fieri. Potentia enim secundum quid ut inquit Metaphysici, aliquem simpliciter actum non suscipit. Putant Aristotelici intellectum capacem uniuersales rationes rerum naturalium tunc intelligere, quando earum formas absolutas intelligibilesq; acceperit. Quoniam uero in seipsis tales non sunt, & fieri actu intelligibiles nō aliter possunt quam per naturam intellectualem atq; agentem, intellectum aliquem efficacem introduxerunt absolutarum formarum procreatorum. Si natura hæc intellectus agentis sit uirtus quedam eidem essentiali insita, cui & ea pax uirtus innata est, quid opus est Aueroicæ illa geminarum substantiarum cōgeries. Sin autem alia quedam substantia sit hæc excellentior, quæ uim intellectualem trāsferat per substantiam mentis capacis usq; ad simulachra phantasia, atq; ijs simulachris præferat uim formarum intelligibilium efficacem, quod Aueroici arbitrantur, multo & prius & magis uim eandem ipsi mentis capæ substantia largietur. Illa substantia modo largietur stabili, hæc substantia modo stabili capiet, cum utraq; sit æterna. Ipsa igitur substantia eadem quæ capacem uim habet, habebit & efficacem, neq; opus erit ad duo illa mentis officia substantiarum coitu geminarum. Hinc etiam error Alexandri conuincitur, qui ut ex uolenta Aristotelis expositione omnem diuinitatem humano generi auferret, mentes quidem capaces esse in nobis, numeroq; distinctas asseruit, agentem uero mentem extra homines, atq; unicam, in qua sola sit tota mentis diuinitas, quæ sit uniuersalis causa intelligibilium specierum. Verum cum in omnib; rebus naturalibus sint uirtutes quedam suorum motuum effectrices, nefas est substantiam mentis humane naturalium omnium præstantissimam efficace uirtute priuari. Et quia à uirtute operatio proficiscitur, mens uniuersalis mentis nostræ non prius tribuit actum intelligendum, quia uirtutem intelligentia effectricem. Quin etiam si causa uniuersalis particulari effectui uirtutem opponitur, uidelicet tum ut causa effectui, tum ut uniuersalis particulari, necesse est inter duo hæc particularium causam tanquam mediam interponere. Virtus quidē Solis uniuersalis hunc hominem, qui est particularis effectus, non produci nisi per hominem alium tanquam particularem causam atq; propriam. Eadem ratione mens illa agens uniuersalis non producat effectum hunc, aut illum speciei intelligenti, neq; in mente capæ sine mente quadam agente particulari quæ intra nos habitat. Sicut enim pro arbitrio nostro utimur ad intelligendum mente capæ quasi forma quadam familiari, ita pro ut libet per efficacem mentem speciem fabricamus quasi per artem propriam nobis & inanimatam. Scite Aristoteles mentem agentem atq; capacem nunquam duas entitas appellauit, neq; posuit super animam, sed uocauit animæ partes, dixit que eas duas esse differentes uires in anima. Si quis autem Aueroicam mentem appellauerit animam, is animam uocabulo abutetur.

EX omnibus quæ contra Auerroem adducta sunt, duo concludimus. Vnum eam
 dem esse in homine animam, quæ corporalia format, & formatur ab incorpo-
 reis. Hoc enim medio solum diuinorum radij usque ad infima transmittuntur, si
 idem quod ab illis illustratur, hæc illustrat. Imò & hoc medio infima ad sublimia re-
 flectuntur, si idem regit infima, regitur à supremis. Concludimus & alterum, quod hu-
 manæ mentes ad numerum hominum numerantur, ita ut uel specie inuicem distinguã-
 tur, ut opinantur Magi, aut certe numero, ut posterior Theologi assueverunt. Quor-
 eam corpora hominum sunt, totidem & vitales complexiones, totidem uiuificæ animæ,
 totidem animarum mentes. Firmè enim sicut ad corporum distributionem distribu-
 untur complexiones, atq; ad has uitæ, sic ad uiuificarum animarum numerum meatres di-
 stribuuntur, quæ uitæ sunt animarum. Non tamen ex distinctione corporis tanquã ex
 causa substantiæ uirtutisq; incorporeæ distinctio, sed ab ipso formatore incorporeo proue-
 nit. Rationes uerò illæ Auerrois quibus ab initio quæstionis negabat intellectum esse
 corporis formam, nihil contra nos ualent. Id enim efficiunt, ut non sit forma corporalis
 esse proprio carens, ac dependens à corpore per essentiam. Nos autem eum esse uolu-
 mus non talem formam, sed in esse proprio subsistentem, & materiæ dominam. Caterũ
 ut resellantur nonnullæ insuper captiuinculæ quibus Auerroici Platonicos captare ob-
 nixè student, meminisse oportet non esse præter naturam animæ humanæ ut corpori cõ-
 iungatur, sed animæ huic sempiternæ, naturale esse ut semper cum sempiterno sit cor-
 pore atq; cœlesti, & cum temporali corpore atq; terreno sit ad tempus, sicut & planetæ
 cuius naturale est ut semper in sphaera sua sit, ad tempus autem sub tali signo uel tali. Post
 quam uerò discesserit à corpore, naturale est rursus conciliari, ita ut seorsum à corpore
 maneat cum affectione quadam ad idem corpus iterum reuertendi, sicut & lapis etiam
 sursum positus manet integer, sed interim pro uiribus ad inferiora declinat. Et planeta
 discedens à signo, naturali ordine ad idem quandoque reuertitur. Redituram uerò quã
 doque animam in eiusdem corporis habitaculo, ne in sempiternum frustra sit ille na-
 turalis affectus, Magi & Aegyptij cum Platonico consenserunt. Alioqui uiolentum
 aliquid esset æternum. Quoniam uerò per actum Dei anima in se est, per qualitates ue-
 rò complexionis est in corpore, & actus Dei permanet sempiternus, complexio solui-
 tur, definit esse quandoque in corpore, non tamen esse definit in seipsa. Subsistit in suo
 esse, postquam seiuncta est à corpore. Subsistebat similiter dum aderat corpori, sed non
 communicat esse, sicut communicabat. Neque mirabile uideri debet, animam quæ ad
 tempus habitat corpus, posse manere seorsum à corpore incorruptam, uero modo magis
 dependet mobile à motore quàm e conuerso. Animus autem uerus motor est corpo-
 ris. Ergo si corpora quædam separata ab anima manent quodammodo incorrupta, ut
 ossa, ungues, nerui, capilli, quæ uidentur tempus longissimum per durare, idemquæ fa-
 ciuntur ligna, saxaque, maximè uerò balsamum, mel & oleum, quæ nunquam pene pu-
 trescunt, nonne animus rector corporis naturali ordine poterit manere semper absque
 corruptibili corpore incorruptus? Qui planè ostendit se in huius uitæ progressionem
 propter corruptionem talis aut talis corporis non corrumpi, cum ipse per omnem æ-
 tatem permaneat idem, exuatq; e materiæ ueterem, induat nouam, dum corpus pro-
 pter effluuium reflexumque materiæ continuè innouatur. Sed pergamus ad reliqua.
 Quando anima accedit ad corpus, gignitur animal per generationem corporeæ com-
 plexionis, spiritusque uitalis. Quando discedit, soluta complexione ac spiritu re-
 soluto dissoluitur animal. Neque ex aliquo contingenti hoc animal gignitur, sed ex
 ordinato concursu omnium naturalium causarum, similiterque dissoluitur. Hoc ta-
 men dissolutionis malum Plotinus probat ad animam idecirco non pertinere, quia ipsa
 se corpori non miscuerit, sed permanens in seipsa, non ex se & corpore sed ex corpore
 & suo quodam uitali simulachro unum sub se irrationale animal composuerit. Sed
 hoc ipse uiderit. Siue propinquat anima materiæ quantitate intercedente, non ne-
 cessario extenditur, sicut neque superficies in corpore profundo sit profunda, neque
 linea in latitudine lata, neque punctum in longitudine longũ, neque significatio uocis
 colorisq;

colorisq; imago in amplo aëre sunt amplæ. Materia enim ipsa potius quam anima indiget quantitate. Siue antecedit quantitatem, aduenienti quantitati nequaquam subijcitur. Quippe cum per potentiam fiat susceptio, non per actum, in materia suscipitur quantitas, non in anima. Quantitas, inquam, indeterminata primum propter materię ipsius infinitatem, deinde ad certam figuram determinata propter præsentiam animæ, quæ certè speciem tradit initia. Nemo dubitat materiam naturali quodam ordine antecedere quantitatem. Causæ quidem naturales quia loco temporisque subiectæ sunt, ideò localiter & temporaliter agunt, unde & paulatim opus transigunt, partemque tum temporè cum loco post partem. Quapropter opus eiusmodi non possunt alibi quam in materia iam extensa perficere. Deus autem quia omnem tum localem tum temporalem diuisionem exuperat, modo agit profus indiuisibilem, indiuiduamque potest formam ipsi materię in eo ipso gradu quo ipsa antecedit quantitatem, tribuere, quam sicut & cæteras formas determinata quantitas comitetur, non in anima sed in materia iacens.

Sic unica in homine communis forma totius, atque præcipua, id est, rationalis anima. Sint quoque, ut placet multis, multæ partium specie distinctarum formæ particulares obedientes animæ, formæ carnis & ossis, & nerui, & reliquorum, ex quibus compositum quoddam fiat, quod figuræ corporeæ, diuisionisq; & passionis sit subiectum. Ad istam corpori figurate, non figuretur. Animam uero ipsam non esse talis figuræ subiectum inde patet, quod talis figura corporis & antecedit animam, & succedit. Cum interrogatur de ipso totius esse, nonnulli respondent per ipsum substantiale animæ ipsius esse, fieri esse substantiale totius, quod partium coniunctione resultat. Esse enim animæ dicunt, quo esse totius existit, quo & ipsa existit in semetipsa. Atque hæc anima in pede quiescente non sinitur, sed sinit in manu mota, mouet, & forsitan non mouetur. Sicut enim in corpore locali non subit locum, sed super locum adest, & inest loco, ita in moto corpore alienum non subit motum, sed quodammodo immobiliter est in motu. Ac si currit, cum mentibus currentibus currit transferens, non translata. Ergo quādo eodem tempore mouetur manus, pes quiescit, non cogitur anima quæ tota est in utrisque, tota moueri simul atque quiescere. Sed moueatur, si placet, anima in manu, respondet Scotus, quid cogit eam interim in pede quiescere? Nonne potest in pede immo mente ipsa moueri? Quanquam sicut non est impossibile eundem hominem simul totum moueri contrarijs, dum nauis defertur uersus orientem Solem, at interim uersus occidentem uel pellitur ab alio, uel ipse currit in nauis, ita non esset absurdum apud Aquinatem Thomam, animam ad statum motumque alterius in diuersis quiescere simul atque moueri. Tota anima est in brachio, tota est in manu. Amputata manu, anima non truncatur, neque restat in aëre, neque se condensat in brachium, neque refugit tempore, (omnes enim hæc passionibus sunt corporum) sed tota uiuificat brachium solum, quæ ante illud & manum uiuificabat. Desinit autem esse ubi erat, non per motum, sed momento operari desinit ubi operabatur, quemadmodum si frangatur portio aëris exigua in Occidente, & euanescat lumen quod totum est in Oriente, ut uult Plotinus, totumque in Occidente, cum ea portione in qua etiam erat totum, non frangitur, sed illuminare desinit portionem quam prius illuminabat, neque temporali fluxu in seipsum se condensat, sicut neque ab Oriente in Occidentem temporali fluxu sese rarefaciendo protenderat. momento enim se fecerat præsens, momento se facit & absens. Si anima ubique tota est per corpus, atque ipsa intelligit sola, intelligit & ubique. In nullo tamen membro intelligit, quia ipsa non est in membris, sed membra potius sunt in anima. Videtur tamen uulgo apud cerebrum intelligere, quoniam intelligentiam phantasia plurimum comitatur, hanc uero agitatio eorum spirituum qui sunt in cerebro, sicut affectus phantasiae comitatur agitatio spirituum eorum qui sunt in corde uel iecore, affectum quidem iracundię spiritus sequuntur cordis, affectum libidinis iecoris spiritus. Si quis interrogatus quidnam sentiat quidue intelligit Homo? Peripatetici respondebunt, sed aliter atque aliter. Sentire enim compositi actum esse dicent, primo quia uis sentiendi in ipso composito est ex materia formaque mixti, & anima, deinde & actum animæ, quoniam ipsius uirtute fit sensus. Intelligentiam quoque esse totius compositi actionem. Quauis enim in anima sola

ma sola intelligentia sit, ideoq; possit in separata anima remanere, tamen dum anima est ita forma compositi, ut in unum esse commune concurrat, id totum cuius est id esse, ita performam operari dicitur sicut & esse. Huc illud Aristotelicum redit. Intellectus nullus actus est organi. Et merito. Non enim in corpore est sicut sensus, sed in anima. Neq; sicut putat Auerrois, existimandus est esse ab homine, sed ab organo separatus. Neq; rursum Alexandri more sic est exponendum, ut sensus quidē singuli singula fortiti sint instrumenta, intellectus autem ipsius corpus totum sit instrumentum. Videmus enim nobilissimas vires non quouis sed nobilissimo solum instrumento uti, unde tactus quasi quolibet, phantasia unicus atque distincto utitur. Non ergo uniuersum corpus satisfaciēt menti. Neque dicendum est ex omnium instrumentorum conspiratione unam consonantiam confici, quā uelut instrumento intellectus utatur. Nam si ita se res habeat, intellectus instrumentis omnibus indigebit, eritq; maxime uirtutum omnium organicus atque mixtus, neque intellectus autem est separatus atque immixtus, nullo prorsus organo utens. Si enim organo uteretur, talis aut talis euaderet, neque omnia ulterius cognoscere possit. Non tamen ita separatus est, quin animæ substantia in qua est corpus uiuificet. Alioquin non dicerent hominem intelligere. Separatus est enim quia non est in composito sicut sensus, sed in ipsa animæ substantiā, quæ est à composito separabilis. Neque intelligendo utitur instrumento. Quod quidem in libro de animalium & somno & uigilia animalium cōfirmat dicens, quorum sunt actiones, eorūdem esse agendi uirtutes. Quoniam uerbū sentire quidem per instrumentum contingit, intelligere autem minime, idcirco sentiendi uim esse compositi, intelligendi animæ propriam esse posse.

Solutio rationum Aueroicorum de mente unica. Cap. XIII.

Soluimus iam Auerois Aueroicorumq; rationes, quibus demonstrari putabatur mentis substantiam formam corporis uitalem esse non posse. Soluimus eas deinceps, quibus unicam esse mentem, Auerois conatur ostendere. Ex materia inquit, prouenit formarum sub eadē specie numerus. At mens caret materia. Quamquam hæc quorūdam Peripateticorum lententia est, Pythagoreorū tamen Platonicorumq; plurimi speciei naturam unam in plura iudiuidua fundi nō propter externam materiam arbitrantur, sed propter insitos quosdam ipsi formæ modos, in quos actu perducta forma, indiuiduum hoc aut illud euadet. Esse enim in quolibet angelo angelicam speciem ad angelicum indiuiduum absque materiæ mixtionē deductam. Verum ut sequamur in præsentia partim Peripateticos, partim nonnullos Platonicorum, forte concedemus utel ex materia, uel propter materiam, imò propter compositum ex materia & forma, formarum numerum prouenire. Formæ siquidem corporales sicut ex materia quodammodo trahunt essentiam, sic & numerum sub eadem specie positum. Formæ autem non corporales quidem, sed corporis, quales sunt animæ rationales, quia nō habent originem à materia, neque ab ea numerum habent. Quia uerò non modo ad diuinitatis intuitum, uerum etiam ad gubernacula corporum diuina prouidentia illas instituit, sicut uoluit certum esse uariorum corporum, id est hominum compositōrum numerum ad sui operis ornamentum, ita certum ordinat numerum animarum. Sed ut cū Plotino loquamur, quidnam Platonis animam distinguit à Socratis animæ? Diuinus ille conceptus, qui uiuificat animæ Platonicæ uim primò ad talis cuiusdam temperauit celestis corporis indumentum, perq; hoc ad talem quandam præcipuè elementis corporis complexione gignendam regendamq; accommodauit. Ita & ad sua quædam Socratis animam. Sic ergo uiuificas animarum vires discreuit propter materiam, imò propter compositum ex materia, mundani ornamentū gratiā, vires autem animarum earundem intellectuales discreuit ad animarum distinctionem. Sed quam ob causam? Propter alium atque alium diuinitatis intuitum. Sub uarijs ideis frui possumus mente diuina, per uaria uestigia illam inuestigare, uarijs ad hunc finem callibus proficisci. Voluit sane infinita bonitas non solum corporeis, sed etiam spiritalibus oculis seipsam infinitis (ut ita loquar) modis communicare, atque innumerabilibus penè oculis innumerabiles

merabiles sui ipsius uultus offendere. Itaque uariorum animorum intellectuales oculos & affectus diuersis temperauit modis, ut diuerso tramite ad diuersas multiplicium diuinorum bonorum possessiones proficiscamur. Proculius ex mēte Platōnis in Timaeo dicentis Deum animas hominum alias alijs ducibus stellisq; accommodasse, probat differentias animarum nō ex corporibus uel inclinationibus ad corpora provenire, sed ex ipsa essentiali accommodatione à Deo facta ad differentes duces atque stellas, unde & differentia inclinationum actionumq; proveniat tum ad eterna uidenda, tum ad temporalia gubernanda. Proinde quemadmodum Scotus eiusq; sectatores disputant, omnis natura praefer primam, quae sola purus est actus, potentiam quandam quodammodo esse informem & aliunde formabilem habet admixtam, quae non aliter ad plures singularesq; existendi modos, quam materia ad plures formas aequē se habet, ideoq; sicut humana species & equina sic & intellectualis species quaelibet tam angelorum quam animarum in plura potest indiuidua deriuari. Confert autem mentium in eadem specie numerus ad uniuersi ordinem omnino complendum. Siquidem ordo plenus ille est, in quo tum superiora ad inferiora, tum haec ad illa uicissim, tum aequalia inter se pariter ordinantur. Ordinem uerō eiusmodi in rebus corporeis planē perspiciamus. At si incorporea pleniorē habent ordinem, in ipsis quoq; similem ordinem, id est triplicem cogitare compellimur. Non autem potest esse ullus inter aequalia ordo, nisi plura sub eadem specie comprehendantur. Conducit rursum numerus plurimarum in eadem specie mentium ad perfectiorem ipsarum felicitatem. Nam illae seipsas quodammodo in se inuicem conuoluent, aequali mutuaq; (ut naturaliter fieri solet tum agnitione tum familiaritate) congratulantur. Denique longē pulchrius est uniuersum, si ubique infra species quemadmodum supra species sit multitudo. Supra quidem, generali specialiq; infra uerō numerosa quadam uarietate decora. Neque putant singulorum numerum ad id duntaxat conducere, ut species ipsa seruetur, quia etiam in corporibus longē plura indiuidua ubiq; sunt quam opus sit ad speciem conseruandam. Praeterea uidemus naturam in singulis speciebus multa non salutis omnino, sed etiam ornamenti gratia facere, quod in coloribus & figuris liniamentisq; & dispositione quadam ordinatissima manifestē uidemus. Deniq; finis praecipuus cuius gratia Deus omnia esse uult, haud proprie est ut sint, imò potius ut bene sint, ac bene se habeant. Ac si huius gratia uult praecipue, qualiacunque sunt, certe eiusdem gratia sunt, quocumque sunt. Quapropter Deus plures in eadem specie mentes non ideo esse uoluit, ut species ipsa sit, solumq; seruetur, imò ut bene sit, optimeq; se habeat. Eiusmodi uerō habitus in ornatu quodam undique uario, & actione uarijs ubiq; modis beata consistit. Siquis autem humanarum multitudinē animarum ad speciei salutem conferre conuicerit, id nos ita concedemus, uidelicet non ad ipsius animae speciem proprie, sed ad hominis compositi speciem seruandā talem numerum necessarium esse. Vult enim Deus plures homines esse ob id forsitan, quia humana species non seruetur in uno. Nequeunt autē plures homines fieri, nisi plures quoque animae sint. Neque tam corporū quam compositorum numero, specieiq; tota, imò uniuersi ordini, numerus animarum seruire uidetur. Neque putet quispiam animas inter se idcirco differre, quia differentia respiciunt corpora. Prius enim in seipsis differentes sunt, quam differenti ratione respiciant. Haec illi.

Nos iam ad propositum redeamus. Quod autem subiungit Auerrois, si meus intellectus ac tuus differunt numero, species rerum cognoscendarū similiter differunt, erūtq; particulares, oportet tamen quae intelligenda sunt, uniuersalia esse, ita soluitur. Nō tā singularitas est quae aduerfatū intelligentiae, quam corporalū accidentiū congregatio. Siquidem singuli intellectus & singula illorū cōceptiones cōmodissimē intelligi possunt. Adde quod sicut imago coloris in oculo, non est id quod uidetur proprie, sed per quod color ipse uidetur, ita species & similitudo rerum in mente, non est id quod proprie intelligitur, sed per quod intelliguntur rationes rerum uniuersales. Neque est illa species in mente ita singularis, ut impediat uniuersalium rationum intelligentiam. Nam si ista quidem quae singularis est & corporea, communem quodammodo figuram hominum nobis refert, quanto magis species illa naturam communem, cum si in mente, quae est ab omnibus corporū passionibus absoluta, ideoq; ipsa ab his libera sit, uult & refert

nobis rem neque certo loco clausat. neque tempore. Meminisse uerò oportet hunc in speciebus ordinem à plerisque poni, ut in angelis uniuersales sint, cum quo ad referendū, tum quodammodo quoad essendum spectat, in brutis utroque modo particulares. In animis hominum singulares quidem sint in essendo, quia sunt in essentis penitus singularibus, uniuersales autem in referendo, quia sunt in essentis à materiæ limite absolutis. Sed hæc ipsi uiderint. Afferebat præterea nescio quid de scientia quam tradit magister discipulo, quod ex his quæ alias tractauimus de speciebus ingenitis, facile soluitur. At enim illa Auerrois argumentatio in ipsum facile retorquetur. Quippe si docentis scientia non transit in discendum, neque in eo scientiam aliam generat, è duobus alterum sequitur, uidelicet quòd ipse idem intellectus qui est in utroque, uel eundem in utroque possideat habitum, uel ex habitu quem apud unum possidet, alterum habitum generat apud alterum in seipso. Neutrum fieri potest apud Auerroem. Non primum, quia cum sua illa mens quotidie in cunctis hominibus cunctas calleat artes, easque omnes alij alios doceant, perpetua quadam successione docentium & discendum, sequitur ut habitus omnium scientiarum quidem omnino sint semper in mente, quod aperte Auerrois respuit. Non secundum, quia scientia erit qualitas efficax, quod ille negat, atque innumerabiles qualitates spiritus inter se similes in subiecto eodem simul erunt, quod etiam ille nequaquam admittet. Quantum enim præter naturæ propositum sit fortuita illa superfluarum qualitatuum congeries, in substantia præsertim æterna atque diuina, quisquis non uiderit, is erit præter naturæ propositum. Postremò ratiocinabatur Auerrois. Si in duabus mentibus singularibus duæ sint species singulares, licebit eas ad uniuersalem reducere, & utraq; mens ad suam quandam reducet, & in utraq; rursus mente, utraq; species euadet particularis. Quapropter licebit iterum ad aliam absque fine utraq; colligere. Vanum id quidem. Primo, quia mentis aspectus excitatur plane à specie, non tamen terminatur in speciem, ut illam necessariò tanquam obiectum inspiciat, sed per eam inspicit rationem rei uniuersalem, quam profecto unam atque eandem, & tanquam unam, duæ mentes per duas species intuentur, quemadmodum duorum hominum oculi rem eandem uident per duas illius imagines. Nò ergo ad hoc intendunt mentes, ut species suas ad alias reducant species, sed ut per eas rerum uideant rationes. Quòd si quando ad hoc intendat, non tamen in infinitum progredientur, quoniã uim significationemque hæc species habent. Itaque non licet eas semper tanquam singulares in alias re ipsa communicatione resolueri, sed progrediantur absque fine, si placet. Quid enim prohibet mentem, quæ infinitam quodammodo habet uirtutem, sine fine uagari, dummodo infinitum hunc actum cursum peragat nunquam? Similis argumentatio fieri potest de notionibus & conceptibus, responsio quoque per similes.

Signa quòd non sit mens una tantum

Cap. XIII.

Postquam respondimus Auerrois rationibus, reliquum est ut afferamus in medium quæ sint ea signa potissimum uel argumeta, quæ dissuadeant unum esse in cunctis hominibus intellectum. Signum primum. Si mens aded diuina est, ut nullum habeat commercium cum materia, una sit initio carès & sine tota ubique sub Luna, nò est uerisimile eam ita esse sui ipsius ignaram, ut in omnibus penè hominibus, præterquam uno Auerro se numero multiplicem esse putauerit semper & putet. Ego certe non solum intelligo, sed etiã intelligo me intelligere, atque similiter me sentire. Vnus ergo idemque sum qui intelligo, & qui sentio. Vnus, inquam, per esse unum. Alioquin non ita diu & à me & ab omnibus affirmaretur eundem esse prorsus intelligentem atque sentientem, sed manifestè discerneretur intelligens à sentiente. Quo enim pacto uerisimile est separatam, æternam, diuinam mentem, in æternitate omnia cognoscentem, aded ignorare se ipsam, ut ferum & ubique putet se non intelligere solum, sed etiam sentire & mouere atque nutrire, cum talia, sicut opinatur Auerrois, non efficiat.

Signum secundum. Mens, ueritatis locus est. Veritas, mentis esse cibus, quo fit ut se uicissim libenter adfiscant. Cum uerò aut nunquam aut uix humana mens Auerroicæ opinionis capax efficiatur, conijcere possumus eam opinionem nò esse uerã. Quinetiã ipse

Auerrois nō libero suæ mentis iudicio in opinionem huiusmodi incidit, sed quia nesciebat aliter Aristotelis libros in Arabicam linguam per ueros interpretari. Neq; sententiã profert, sed uires tentat ingenij. Solum hoc affirmat, immortalem esse mentem. Esse uerò unam non affirmat, sed opinatur & dubitat. Inquit autem se conari & fingere, ac posteris occasionem disputandi relinquere. Et si qui eius dubitationi astipulantur, non tã ex animi sententia hoc agunt, quàm quodam ambitionis studio, ut uideantur paradoxa posse defendere. Merito Scotus inquit, hoc paradoxon tantum abesse ut cuiquam probabile fieri unquam possit, ut neque etiam Auerrois ipse sibimet persuadere potuerit. Multo uerò probabilius, imò uerius dixisset Auerrois, si uel cum Themistio unicum intellectum introduxisset illuminantem, multos uerò partim illuminatos, partim illuminantes, uel cum Plotino Deum posuisset tanquam Solem, huic subdidisset intellectum unicum ubiq; totum, quasi Soli lumen, huic insuper intellectus quàm plurimos, quasi lumini radios, his deniq; animas quoq; quàm plurimas, quasi radijs oculos. Aut saltem si cum Auicenna multas mentes uni menti quasi formabiles formatori. Hæc enim facile quiuis capere potest, & exemplo mox aliquo confirmare. Inuentum uerò Auerroicium ab omni mentis capacitate est penitus alienum. Quòd autem mentes humanæ inuentum aliquod capere nequeant, uel inde prouenit, quòd super eas illud est, atq; diuinum, uel inde, quòd contra eas & falsum. Inuentum Auerroicum quia de mente est, non super mentem, est ergo falsum.

Signum tertium. Quotiens unitatem mentis excogitamus, totiens eã odisse solemus, ac mentis numerum cupere, si modo cupimus superuivere. Neq; arbitrandum est nos per phantasiã numerũ mētis odisse. Nam siquid est in nobis odij aduersus mentē, eadē mens unitatem suam odisse potest, quæ & nosse. Nō est autē uerisimile, rem diuinam & beatissimam semper sui ipsius naturam aspernari, respuere, & odisse.

Rationes quòd non sit mens una. Prima, quia septem inde contingunt superflua.

Cap. xv.

Argumentationes autem erunt huiusmodi. Si intellectus agēs perfectè seipsum intelligit, quod Auerroici consentiunt, uim suam & operationem naturalem continuamq; non nescit. Idcirco animaduertit se ceu lucem formare continuè intellectus capax perspicuitatem. Nã si capax aduertit sepe se illuminari, cur agens non aduertat illuminare, non uideo, ubi quomodo intellectus capax moueatur à simulachris, non ignorat. Inde & homines singulos se regere, illuminare insuper simulachra hominum. Hinc & simulachra, & quicquid per illa significatur, intelligit, præsertim quia dum descendit ad sensibilia per uim intellectualem, transit quoque in illa per uim ipsam intellectuam. Itaque intelligit illa, non quia formetur ab ipsis, sed quia ipsa se format in ipsa, dum formam suam naturalem, seu formas innatas, per lumen suum discretium discernit in singula. Si capax modo quodam reflexo per speciem accipit & attingit simulachra unde operit, cur nō agens qui speciem facit, attingat simulachra unde facit? Attingant autem oportet utriusque intellectuali modo, siquidem natura sua nihil sunt aliud quam intellectus. Qui uerò sic attingit, simulachra sensibilia prospicit. Cum igitur substantia mentis in parte hac agente uim habeat ad æterna & temporalia cognoscenda, quid opus est partem illam capacem illi subiungere? An uidelicet ad præparandum & exequendum operis huius effectum? Minime. Agens enim præparat capacem ac phantasiã simulachra, non econuerso. Neque externa eget materia ad agendum, cum & interioris & ab interioribus ualeat operari. Postquam ergo in agētē est uirtus efficax & præparatrix ad intelligendum sufficienter, superflua est uirtus capax adiunctio ad mentē unam ex substantijs duabus conficiendam. Sed esto, iugatur uis capax agētī, hæc rursus agētī subnexa in ea, tam æterna cognosceret, quam tēporalia. Hæc quoq; cognitio in uniuersa mente ex hac parte capax superuacua est, quãdò quidē deest ex altera. Iterũ, uis ista capax ab humanis formata simulachris, in nobis tēporalia nōcitat, quæ iam nouerat in agente. Quo fit ut tertia hæc cognitio similiter sit superflua.

Si potentia uidendi per sensum quendã agentē sibi coniunctum singula semper uideret, frustra diceretur oculũ indigere potentia, per quam ab exterioribus moueatur atq; formetur.

formetur. Sicut ex uerbis Auerrois in his tribus cognitionibus superfluitas nascitur, sic & in tribus formationibus oritur. Si formatus est intellectus capax agente semel per essentiam, ut ipse putat, superfluum est iterum formari semper eodem per hominum cunctorum simulachra, superfluum quoque eodem formari quotidie per simulachra uirorum sapientum atque felicium. Haec omnia superflua sequuntur ex dictis Auerrois, quae nos ab initio recensuimus. Quod liquidò nobis ostendit opinionem eius tanquam superuacua esse reiciendam. In laet ergo se diuinam mentem adinuenisse, quae cum in seipsa sic sapiens, semper delirat in nobis. Et quoniam quotidie innumerabiles homines rem eandem considerant, ac saepe falluntur, mens illa singulis momentis eandem rem simul millies milliesque considerat, & saepe decipitur. Si superfluitatem hanc fallaciamque si bi à phantasias iniectam mens ipsa secum animaduertit nunquam, semper suis ipsius est inscia. Cuius contrarium experimur in nobis, quando fallacias proprias redarguimus. Si animaduertit quidem, non tamen intentionem suam ab ipsis ambagibus in se diuertit, cum possit, semper est mollis, semper incontinens. Potest autem aeterna mens in aeternum aciem suam à temporalium phantasiarum nugis auertere. Si quidem temporalis anima saepe ad tempus à sensurum nugis seuocat semetipsam, neque potest affectus ad singula quae sunt infra homines, mentem illam in ipsis erroribus & turbationibus remorari, quae neque erga humanam quidem naturam sic afficitur, ut cum ipsa conspiret ad speciem fabricandam. Quo igitur pacto cum hoc animali ad intimas operationes concurreret, nisi prius ad esse congregiatur? Nam & forma ignis externae materiae calefactionem quidem ipsam, quae externa operatio est, communicat, etiam si esse suum nequaquam communicauerit, calere autem per se, quae est intima operatio, solum post esse communicat.

Secunda. Quia mens species seruat, ac iam in plena omnium debet esse.

Cap. XVI.

Quamquam in libro superiore ex Platonis sententia, nouas menti formas non aduenire probauimus, declinemus tamen ad Peripateticos in praesentia, ac nouas fieri formas in mente capace per uim mentis agentis praesentibus simulachris, concedamus, eo uidelicet pacto, ut simulachrum efficacem uim ad speciem creandam non adhibeat, sed occasio in impulsu, quod alias declarauimus. Si tota uis speciei uniuersalis efficienda in agente est, ac tota uis sustinenda eiusdem est in capace uirtute, profecto ab ipsis duobus absque simulachrorum praesentia species conseruabitur. Verum habeat, si uidetur, simulachrum efficacem uim ad speciem procreandam, dummodo ipsum instrumenti gerat uicem, agens uero intellectus, artificis. Propterea intellectus agens tanquam causa principalis, in qua tota uis sequentium causarum concluditur, postquam semel speciem impressit menti capaci, solus ipse conseruat. Si quidem species in mente uigent etiam dum in ocio torpent simulachra, quae cum apud Auerroem tanquam mouentia extrinseca se ad speciem habeant, nequeunt aliter illam seruare quam agendo in ipsam, atque mouendo. Mouent autem solum ut acti sunt, non habitu. Quod si species in sensu interiore manent diu, prodeuntque in actum, etiam si non seruentur, excitenturque ab exterioribus sensibus, quanto magis species in mente absque simulachris? Neque comparanda mens est exterioribus sensibus, qui formas absentibus obiectis amittunt. Non enim formas ueras, sed imagines habent, neque ipsi uisua conducunt ad imagines fabricandas. Mens autem ueras possidet rationes, per quas ueras rerum substantias comprehendit, atque ipsamet sibi eas effingit. Ideoque potest eandem uirtute seruare qua finxit. At qui si species mentis non aliter à simulachris, quam umbrae à corporibus dependunt, nihil haberent in se praestantius quam simulachra. Ac si quid haberent sublimius, id esset munus uirtutis agentis, quo etiam semotis simulachris seruariabuntur. Quod autem non sicut umbrae pendeant à simulachris, documēto nobis esse potest quod usque adeo radicatus infiguntur, ut imprimant habitum penitus indelebilem. Neque dicendum est species ideo exiguam essentiam habere, quia uniuersalia referant, proptereaque egere semper simulachrorum fundamento, tanquam conseruatore. Primum quidem, quia & plura & meliora & magis ad essentiam rerum pertinentia continent referuntque, quam simulachra, ideoque nobiliorem amplioremque essentiam possident.

possident. Quod si quis conceptus generis propter confusionem dispersionemque, & conceptus singularium propter umbratulem illorum naturam parvifaciat, facile concedemus. Species autem honorari iubet Plato. In his enim consistit mundi perfectio, & scientiæ veritas. Ad has ita singula referuntur, ut partes ad totum, atque etiam ut ad finem. Deinde etiam si propter uniuersalem conditionem indotum conseruante, seruabit eas potissimum intellectus agens, à quo naturam huiusmodi nascuntur. Neque etiam ob hoc egere simulachris hanc speciem, arbitramur, quia naturam significet in singulis existentem, quoniam si naturam tanquam absolutam significat, rem potius respicit seorsum à singulis quam in singulis, rationem scilicet eternam rerum quæ secundum essentiam in mente diuina est, secundum uero principationes mediæ in sequentibus Deum mentibus, secundum postremam quandam similitudinem in corporibus, quorum imaginibus cõmonitus intellectus diuinitatis absolute particeps, statim aut concipit speciem, aut in se & supra agnoscit ideam. Sic per ipsam speciei conditionem constat non esse eam quasi umbram simulachri prorsus instabilem, sed excellentem quandam stabilemque naturam. Idem quoque ex natura mentis possumus coniectari. Profecto cera & puluis seruat ad tempus rerum figuras, rebus ipsis etiam abeuntibus. Cerebrum quoque, ut opinatur Auerois, custodit absentibus corporibus simulachra corporum. Mens autem ipsa, quæ propter æternitatem stabilis est, & super motum, non suscipiet pro natura sua speciem stabiliter, & super motum. Nõ seruabit æternè, quæ gremio suscepti æterni: Nõne intellectus est uirtus sensu superior, atque ideo magis uirtus? Ac propterea solus ipse facere potest omnia, quæ plures sensuum uires efficiunt. Quocirca sicut phantasia sola cognoscit quæcunque sensus quinque percipiunt, quia ipsa est illis superior, sic intellectus solus & iudicabit species, & seruabit. Licet forte iudicare simulachra & seruare, non sit solius phantasiæ officium, ut putat Auerois, sed iudicare phantasia, seruare memoriæ. Distinguntur duo hæc officia in his inferioribus uirtutibus, coniungantur oportet in mente, quanquam apud Platonicos phantasia quoque memoriæ propriam possidet, quod restatur & habitus cõfirmatio, & libera discussio imaginibus in imagines, quæ sæpe sit reminiscentiæ studio. Mente uero esse memorem, illud significat, quod cum primum aliqua discimus, difficillime nos & uix ad illa conferimus, post uero diuturnum cogitationis usum promptissime pro arbitrio nostro quæ olim accepimus meditatur, quasi nostra iam facta fuerint, atque alta mente reposita. Postquam semel in seipsa mens nostra formauit diffinitiones quasdam figurarum, seu numerorum, seu uirtutum siue angelorum sibi inuicem ordine succedentes, uix primam recolorere potest quin secundam refumat & tertiam, & sicut à principio cum eas inueniret, uix eas contexuit, ita quando rursus incidit in inuentas, uix dissoluit quæ antea contexerat, ac multo facilius citiusque ab alijs speciebus recurrit in alias, quàm soleat sensus in terlor, quando & ipse ad priora simulachra gradatim reminiscendo reuertitur. Quod aperte declarat inesse menti memoriæ multo magis quàm sensui. Quod si quis dixerit mentem nõ tam formatas species definitionesque seruasse, quàm habitum reformandi, respondemus, uim mentis eandem quæ & cõtrahit & seruatur habitum, in eius naturam iam penè cõuersum cõtrahere in intima suæ speciẽ, atque seruare. Siquidem habitus fundatur in speciebus, species in habitu concluduntur. Proinde si habitus sit à mente, specie atque actu, ab aliquo istorum stabilitatem suam nascitur. Nõ à mente solũ, alioqui mēs posset actu quoque stabilitatẽ tribuere. Nõ ab actu, quia nullã habet stabilitatẽ. A specie igitur? Ergo species stabilis permanet. Neque opus est, quotiens eandẽ rē speculamur, totiens nouas ab agente formas recipere, prioribus subito uanescentibus. Si modo tam agens uirtus illa pro natura sua tradidit formas, quam uirtus capax pro natura sua suscipit easdem, atque utriusque natura mobilitatem corporum antecedit, merito imagines nouæ semper recreantur in uisu, quæ à lumine creantur externo. In mente autẽ species permanet, eodem ipso interno lumine unde primo effluxerat, firmiter illustrante, præsertim quia si ex eo creatæ sunt, quod rei cognoscendæ natura secreta est à mutabilis materiæ passionibus, iure permanet immobilitate, ut à substantia mentis omnino stabili fiat transitus in accidens prorsus instabile, in ipsam scilicet intelligentiam per accidens aliquod stabile scilicet speciem. Vbi substantia semper est actu, species ex actu migrat in habitum, atque

atque contra, intelligentia ab esse in non esse, atque econuerso. Neque simulachris indigent species ut seruentur, quippe cum ipsi etiam phantasmatum assertores cōfiteantur, quanuis ad intelligendas communes corporum naturas simulachris proprijs egeamus, tamen ad formarum intuitum diuinarum, non simulachris unquam proprijs nos uti solere, sed naturis potius ipsis, quas simulachra comitantur. Hinc apparet ipsas diuinorum notiones in mente non à simulachris, quæ per accidens conflunt, sed ab ipsa mente per antecedentem speculationem iam præparata seruari. Præterea quando Platoniam illâ seriem connectimus idearum, in quâ speciebus ultimis medias quasdam species antepnimus, atque illis iterum genera subalterna, donec multis gradibus ad latissima genera cōscendamus, trāscendamus quoque genera, ad eâ naturâ peruenientes quæ cūcta genera extrinsecus ambit, tūc sanè simulachra dimittere cogimus citra species ultimas per uiam, quæ a secessum illū nequeat comitari, nisi forsitan uniuersalē ordinē in singulis quoque simulachris disponamus. Quod quidē fieri reuera nequit, ac si fingatur, nō à phantasia fingitur, sed à mente, quæ interdum notiones innouat ultra notiones, etiam si libuerit in immensum, simulachra uerò non innouat. Neque prohibet quicquam, quod ad mentis naturam pertinent, in æuum ita nudam simulachris peruolare. Interdum uerò quousque angustiora quæque resoluit in ampliora, eousque simulachra pingit in phantasia speciebus quodammodo respondentia, ubi species ipsæ quia præcedunt, faciunt & conseruant simulachra, non econuerso. Phantasiam uerò formari à mente, ex eo perspicimus, quòd subito in ipsa lucent quamplurima, qualia nunquam aut acceperat à sensibus, aut excogitauerat. Diuidit quoque imagines & componit non sine aliqua ratione, & in infinitum fingendo progreditur. Imò à mente fingitur absque fine. Habitus quoque ac mores accipit rationales. Ac multo magis ipsa formatur à mente quam formet, quoniam si ipsa mentem format quandoque, id non aliter efficit, quam à sensibus & à mentis uirtute pulsata. Neque potest formas innumerabiles tradere. Mens autem ex se phantasiam format, & absque fine. Et potest nonnunquam siue affectu suo siue diuino quodam afflatu ad intelligendum absque simulachris prouocari. Quod significat (quod sæpe iam quæsiuimus) mentem etiam dum adest corpori, sine corporis auxilio operari nonnunquam, ideoque cum ab eo discesserit, per seipsam multo magis operaturam. Si adduxerint hic Auerroici, eos solere magis intelligentia memoriaque utalere, qui corpoream complexionem talem habeant aut talem, propterea quòd notiones intellectuales à sensibus continuè pendeant. Peripateticè respondere poterimus, certam corporis affectionem sensui per se seruire, menti uerò per accidens, quia mens dum coniuncta est corpori, per imagines sensuum quodammodo species fabricat suas, & quotiens in suas species quas fecit seruauitque, ipsa uoluit, rotiens penè in imagines se reuoluit. Reuoluit, inquam, tum ob quandam inter illas germanitatem, tum ob consuetudinem ex conditione animæ corpori copularæ conceptam. Et quanuis in qualibet cōplexione quotidie acumen & memoriam uideamus, unde fateri cogimur hæc ab aliorum principio proficisci, sit tamē (si placet) sicca natura magis memor, dummodo siccitas causa per se memoriæ sit in sensu, in mente uerò per accidens, non sum quia sensus ipsius memoria menti quodammodo seruit, ut diximus, sed etiam quia spirituum siccitas ad intima se contrahendo non impedit animam quin se colligat, quo fit ut propter uehementem assiduamque cogitationem & acuat intellectus, & memoria confirmetur. Humiditas uerò contra. Ad hæc autem Platonici dicerent, quod stellæ sunt, totidem esse exercitus animarum, talemque naturam inde denominationemque habere. Hinc ergo dici Saturnias animas, Iouiasque, & Martias, & Solares, aliasque similiter, uariisque dotes circa acumen, memoriam, uoluntatem, mores, artes, fortunas, ab illis habere, omnes tamen prout inde sunt, bonas, quanuis hic ex multiplici causarum concursu sæpe degenerent. Præterea à sororum siderum animabus numinibusque eastam ducentibus quam sequentibus spirituales dotes accipere, à stellis. Imò uerò corporibus corporeas atque sensuales. Quamobrem si Saturniæ Mercurialesue hominum animæ inde ad acumen atque memoriam adminicula nanciscuntur, simul etiam ab earundem stellarum corporibus certam fortuntur affectionem in corpore, quæ intellectualis muneris non causa sit, sed omnes. Denique ex uoluntatis uehementia attentioneque assidua magnam

acuminis memoriaeque excellentiam plurimum provenire. Sed non licet hic ulterius digredi. Quorum hæc: Vt Auerroicam illam opinionem rejiciamus, quæ abfolutas diuinae mentis species à corporeis temporalis phantasiae simulachris tanquam à corporibus umbras asserit depêdere. Platoni uerò fidem adhibeamus dicenti, quòd semel reuera fuerit intellectum, obliuioni omnino mandari nunquam posse, sed rei comprehensæ speciei in æterna mente uerti in habitum sempiternum. Neque enim contrarium quicquam habet, cuius accessu interimatur, neque unquam à subiecto deferitur. Quamobrè si mens Auerroica singulis momentis per cunctorum hominum phantasias haurire omnia species affirmetur, unde res omnes intelligat, atque si hæc mens initio caret, semper quoque fuit hominum generatio, cerè ante nos mille annorum millibus species omnes habitusque non semel sed innumerabiliter habuit, imò nunquam primas species accepit ab aliquo, si nunquam fuit homo primus intelligens. Vnde per nullius simulachra species finxit, sed species eius sunt ipsamque, uel ex ipsa eius essentia. Quòd Aristoteles non concesserit, sed acceperit species, ac iamdiu omnes. Seruat autem quæcunq; accipit immobiliter, si modò intellectualiter accipit id secundum rationem intellectualem. Si olim addepra est singula infinitè, plenaque est omnium & exuberat, quid quærit ultra? Quid sibi truit superflua hæc formarum acceptio sine fine? Quapropter nihil mens nunc in nobis intelligit, cum nihil à nobis accipiat. Forsitan respondebit Auerrois, mentem si rei alicuius oium, puta auri, speciem possidet, non aliam rursus auri speciem nuper à phantasia mea de auro cogitante recipere, sed ipsam auri speciem, quæ quantum ad me attinet, quodammodo dormiebat in mente, propter auri simulachrum expergisci, atque ita mentem nuper phantasia meam respicere, & in me intelligere aurum, sicut ante intelligebat in alio. Si ita sit, nullas amplius species agēs intellectus procreat, nullas excipit capax, quòd quidem iamdiu omnes species possidentur. Quòd quidem repugnat Auerrois atque suis uolentibus nouas quotidie species procreari & suscipi. Repugnat Peripatetica sectæ asseueranti intellectum esse uelut tabellam cui nihil sit inscriptum, quòd quidem Auerrois, dum opinionem suam tuebitur, non poterit unquam nisi inepte ridiculeque exponere. Nobis autem non dissonat, qui duce Platone existimamus intellectum non cogitari totiens nouam hominis speciem generare, quotiens uaria uariorum hominum simulachra nobis obijcit phantasia, sed conceptam antea speciem potius expergisci. Quemadmodum neque Socratis phantasia totiens nouum Alcibiadis simulachrum in se fingit, quotiens eodem die obuium prospicit Alcibiadem, sed latens intrinsecus producit in actum. Atque idem oculi facerent, si imagines custodirent.

Tertia, quia quotiens diuinem eandem intelligunt, totiens omnino sequuntur absurda.

Cap. xvii.

Phantasia mea nunc aurum cogitat, tua quoque aurum, mens Auerroica nostris simulachris excitata parturit in se auri speciem, & intelligit aurum, percunctamur, utrum nunc in utriusque nostrum unam capiat speciem, unamque intelligentiam auri, an species geminas, geminasque intelligentias, an potius speciem unam intelligentiasque geminas, uel e conuerso. Nonnulli Auerrois sectatores primam diuisionis huius partem sequuntur, qui ratione huiusmodi confutantur, quia si nostrorum simulachrorum diuersitas nullam facit in mente diuersitatem, temere nimium garriunt quotiens asseuerant mentem illam in me & in te, imò me & te aurum intelligere. Sola enim mens ipsa intelliget, & in se ipsa, cogitantibus nobis, quemadmodum & ipse Xenocrates in seipso communem unam & utrisque consonam inspicit ueritatem, dum Speusippum audit & Polemonem in disputando per inscitiam uerbis dissentientes. Præterea si mens eodem actu intelligendi apud me nunc & apud te intelligit aurum, cum primum apud te desinit ipsum considerare, apud me considerare pariter desinit, cuius contrarium experimur. Negabunt autem id sequi, & sicut apud nos eadem anima brachium manumque uiuificat, atque amputata manu desinit hanc uiuificare, non illud, ita inquit mentem cessantem in tuo simulachro, in meo solum considerare quæ ante & in tuo simulachro considerabat. Exemplum non conuenit, quoniam actus uiuificandi transit in corpus, actus intelligendi in simulachra non descendit. Ideoque in duobus membris

membris diuersi recipiuntur actus uiuificandi, actus ... intelligendi in mente una permanet unus. Sed exemplum hoc conuenit potius, ut sicut anima per unam uitam in r. ambris uiuebat ambobus, postea per eandem uiuit in uno, ita mens per eandem intelligentiam apud utrumq. considerabat, per quam postea solum in altero specularatur. Sed neq. exemplum hoc satis congruit, quoniam hic & illic uiuere recte possumus dicere, intelligere autem hic aut illic minime. Siquidem per segregationem loci intelligentia consumatur. Verum nūquid si oculus eodem aspectu partem exiguae superficiei dextrā simul uidet atq. sinistram, ac interim subtrahā sinistra idem ipse aspectus omnino qui perspiciat utraq., remanet integer, sed solum terminatur in alterā, qui prius in utraq. terminabatur, ita idem actus intelligendi respicit simulachrum unum, qui duo respexerat? Hoc quoque dissonat. Primum, quia non proprie oculus uidere definit dum visio manet integra, sed uidere definit potius pars illa superficiei quae frangitur. Sed definit uidere, quid tum? Nonne aspectus ad locales partes superficiei dirigitur? Ut nō ab re dici possit tam hic uidere quam ibi, ideoq. forte hic definit quandoq. uidere, non ibi. Intelligentia uero nō ad localia simulachra se protendit, sed ad rationē locis exclusam. Quocirca non recte dicitur, hic perire, non ibi, sed aut nusquam, aut tota ubiq. definire. Quid ergo sibi uult temeraria illa responsio, intelligentia modo duo simulachra respicit, modo unum? Non quod simulachra ipsa contueatur, altius enim suspicit. Non quod ipsa moueat, quia non ex hoc proprie mens intelligit, sed afficit ita simulachra, ut ipsa uel intelligant, uel ad intelligendum aliud moueant. An forte quod mens à simulachris moueatur? Si ita est, cur non dicebant mentem à simulachris respici potius quam respicere? Sed dixerint: Quid significat ab ijs illam respici? Num mentis species à simulachris uelut umbras à corporibus dependere? Sanè hoc ipsum est magnificum Auerrois ipsius inuentum. Neque magis ex hoc sequitur mentem in simulachris intelligere, quam aut auditū in uoce audire, aut olfactum olfacere in odore. Imò quia dimissis simulachris auri, ipsa per se in absoluta atque una auri specie uni & absoluta se insinuat auri rationi, fit ut seorsum à nobis in ipsa idea per actum unicū intelligat, ac siquādo desinit intelligere, semel ibi tota simul desinat & momento. Qui autem species esse simulachrorum umbras affirmant, atque deinde speciem unam à duobus simulachris emanare, ac rursus speciem eandem quae à tuo simulachro prius solo manabat, postea etiam à meo tam tecum quam te definente manare, similiter delirant atq. illi qui affirmant, aut unam à duobus corporibus umbram effluere, aut unius corporis umbram eo sublato ab altero corpore conseruari. Accedit ad hæc, quod in eodē momento una illa mens per unam speciem unamq. intelligentiam de uno auro ita secum ipsa dissentit, quod in me iudicat aurum spernendum esse, aspernaturq., in te uero preciosum iudicat, & affectat. Tanta iudicij & affectibus repugnancia nequit ab uno principio, quatenus unum est, prouenire. In intelligentia specie q. nulla esse diuersitas dicitur, nunquid ergo à simulachrorum diuersitate? Minime. Nempe simulachrorum diuersitas prius in speciebus intelligentijsq., quam in iudicij & affectibus differentiam pareret. Quis ergo conseruaret actum unum intelligendi ad contraria iudicia terminari, & repugnantes affectus quasi idem motus possit ad contrarios terminos proficisci. Confugiunt ad hoc eorum nonnulli, ut duo illa simulachra unam quidem in mente speciem faciant. Quæ species prout à duobus simulachris proficiscitur, duas parit intelligentias, quæ ad discrepantes terminos diriguntur. Sed quis dixerit simulachrorum ueritatē, quæ speciebus propinquior est quam intelligentijs, species quidem differentes non facere, intelligentias uero diuersitas? Præterea si species illa datur menti cum diuersis respectibus ad diuersa, non datur penitus absoluta, neque sufficiens est intelligendi principium. Sin non datur ut differens, differentiam intelligentijs non parturiet. Adde quod nullus sanæ mentis unquam concesserit, unam agendi siue cognoscendi uirtutem, per unam formam in tempore uno circa obiectum idem operationes plures adere numero differentes, sicut oculus unus circa rem eandem per unam imaginem non edat duas eodem in temporibus, una enim sufficit, & differentes esse nequeunt, nisi a principijs differentibus. Vnde si omnes homines eodē ad uiuendū oculo uterentur per unam Solis imaginem, eodē in tempore unā tantū uisionem Solis haberēt. Similiter intellectus unus per unam

auri speciem momento uno unam auri habet intelligentiam. Neq; differentia huc afferunt duo illa simulachra, quæ tanquam præparationes quædam, imò incitamenta ad actum præcurrunt intelligendi, non incurrunt unquam, neque concurrunt etiã necessario. Similis quoq; sensuum actibus ad phantasia est comparatio. Neque de futuros arbitror inter illos, qui asserere audeant à geminis simulachris auri geminas menti tribui species, unum tamen inde intelligendi actum circa ipsum aurum provenire. Quod ideo reprobabimus, quia si simulachrorum diversitas vim tantam habet, ut in speciebus diversitatem pariat, cum tamen simulachrum atq; species diversis substantiis insint, quanto magis differentia specierum differentiam intelligentiarum pariet, præsertim cum in eadem sint mentis essentia. Nonne etiã apud istos motus unus ad contrarios terminos agit, quando per unam intelligentia: a contraria iudicia fiunt, affectusq; contrarij? Quid etiam responsum sit nobis interrogantibus, nunquid alterutra species seorsum ab altera sumpta possit intelligentiam procreare, necne? Si nequit, non poterit mens rem aliquam cernere nisi eius rei in mente imagines geminentur, quarum semper una superflua erit. Si autem potest, utraque suum actum exequitur, fiuntq; gemini à geminis speciebus actus intelligendi. Recentiores autẽ Averroici consentunt à duobus simulachris auri duas in mente eadem formas simul intelligibiles fieri, quas duos sequantur intelligentiæ. Principio liceret in eos cauillari eadem illa ratione qua in nos cauillabatur Averrois, ut aliàs declarauimus. Certum est eas formas inter se secundum speciem non differre, quandoquidem conducunt ad unam auri speciem cognoscendam, suntq; ambæ intellectuales auri similitudines. Quod si in specie eadem solo differunt numero, in formam aliam communiorẽ resoluere possunt, imò & debent, si modo per eas intelligentia sit implenda. Resoluantur ergo. Querimus utrum comunior illa forma una sit omnino in mente apud me & apud te, an differens. Si eadem, per hanc ipsam solam explicatur intellectio, poteramusq; ab initio unam ponere. Sin differens, similiter resoluemus. Et quia infinitum digrederemur, præstat unam in principio ponere. Sed cauillationes huiusmodi dimittamus. Si formæ intelligibiles usque ad eodẽ sequantur simulachra, ut fiant seruenturq; ab eis, ac per eadem numerentur, fieri non potest quin eodem modo singulares sint ad simulachrorum singularitatem, quo & colorum imagines ad singularitatem colorum singulares existunt. Quod enim sic adstruitur, singularibus necessariò conditionibus eorum subiicitur. Neque conferet illis mens, ut absolute fiant. Sicut enim non sufficiunt illis præstat initium temporale, ac perseverantiam temporalem, ita non sufficiunt præstabit illis absolutam æternæ nature communitatem. Et cum communitas absolutioq; in unitate consistat, mens quæ unitatem formis largiri non potest, cum ipsa sit una, sed in hoc vincitur à simulachris, communitatem quoque non largietur, sed à simulachris singularitatem præstantibus superabitur. Proinde ab Averrois sectatoribus suscitabimur de duabus hinc formis intelligibilibus auri, nunquid per seipsas differant, an per subiectum in quo sunt, an per aliquod aduentitium. Non per seipsas, alioquin secundum eorum doctrinam specie discrepant. Non per subiectum, quod unicum esse dicunt. Non per aliquem peregrinum.

Nihil enim aliud hoc esse posset quàm respectus aliquis uel ad auri simulachra, uel ad ipsam auri rationem. Profectò per aspectum pertinentem ad auri rationem non discrepabunt, cum ipsa sit una. Sed neq; etiam per aspectum ad auri ipsius simulachra.

Eatenus enim forma intelligentiæ confert, quatenus ab aspectu simulachrorum absolutur, respicitq; naturam oppositam omnino simulachris, à loco uidelicet ac tempore liberam. Ergo cum primum forma intellectualis affecta est, simulachra respicere desinit. Sed esto, respiciant formæ ille simulachra, ac differant per aspectum, certè non per aspectum simplicem discrepant, sed per duplicem. Duo igitur erunt in formis duabus aspectus, non quidem speciei differentes, quandoquidem ad unam specie naturam auri referuntur. Differentes itaque numero. Cæterum per quid differunt? nõ per seipsos, alioqui specie discrepabunt. Non per subiectum, in una enim mente locantur. Neq; dici debent ideo geminari, quia in formis geminis collocentur. Nam concessum est ipsas formas per aspectus potius geminari, non per aduentitium aliquid, quoniam rursus aspectibus aspectus adiungeremus, ac de posterioribus sicut de prioribus latremus.

Iterum percontamur, utrum respectus illi in formis fundentur, an in simulachris. Si in simulachris, formæ à simulachris respicientur potius quàm respiciant. Si in formis, neq; ad formarum ipsarum essentiam pertinent, quia differentiam formis secundum speciem adhiberent, essentis formarum adijciuntur extrinsecus à simulachris formarum ipsarum fabricatoribus. Vnde sequitur formas huiusmodi esse particulares propter ipsam corporalium singularitatem simulachrorum. Quod quantum intelligentiæ puritatem impediât, nemo sanæ mentis ignorat. Profecto cum simulachra ad formas tanquã agentia extrinseca comparentur, nunquam efficient ut forma altera distinguatur ab altera, nisi singularia simulachra formis singulis inde manantibus certas quasdam conditiones adhibeant, quibus formæ inter se non aliter discrepabunt quàm simulachra inuicem. Itaq; absolutæ formæ non erunt dum ad simulachrorum angustias contrahentur. Omnino autem incredibile est duas absolutas formas in eodem subiecto reperiri solo numero differentes. Eo enim ipso quòd neq; ratione essentialit; differant, neq; subiecto, cogitur per qualitates peregrinas inuicem discrepare, unde absolutæ non erunt. In duobus autem subiectis esse illas non est impossibile. Simul enim inuicem distinguuntur, quia distincta subiecta formabunt, & absolutæ manebunt, quoniam à subiectis non formabuntur, quando subiecta simplicia fuerint, & ab infectionibus aliena.

Quarta. quia uel eadem esse multorum hominum scientia, uel superflue qualitates in eodem. Cap. XVIII.

Qualitates omnes tam à termino quàm à conseruante externo absolutæ, quæ sunt unum specie, si in idem concurrât subiectum, fiunt etiã numero unum. Nam quæ specie conueniunt, conueniunt & forma. Quòd si materia insuper conueniant propter subiectum, omnino sunt unum. Quapropter in una uini gutta dulcedo est simul atq; rubedo, quæ duæ qualitates diuersæ sunt specie, non tamen duæ dulcedines ibidem sunt, duæ uel rubedines. Et si imagines splēdoresq; qualitatum possint in eodem esse secundum numerum solummodo differentes, & eiuorū quorū imagines in oculo & phantasia, ac etiam duarum candelarū lumina duo in eodem aère, quoniam ab externis dependent absidug, & idcirco sequuntur eorum numerum quorū uel imagines sunt uel lumina, potius quam subiecti, illæ tamen qualitates quæ & ueræ sunt, & sequuntur subacti naturam potius quam obiecti, unū sunt numero per subiectum, si unum specie fuerint. Absoluta autem mentis formæ ideo ueræ stabilesq; eius qualitas est, quia non est peregrinorū accidentium imago uel umbra uel splendor, sed intellectualis substantiæ partus substantiarum exemplar, regula ueritatis ab intellectu dependens, non ab externis. Quapropter non sunt in mente formæ quædam absolute solo inter se numero differentes. Vbi cõtemnere licet Aueroicam illam obiectionem. Si simulachrum, inquit, formæ intelligibilis principium est, quot igitur occurrunt simulachra simul, totidem formæ fiunt, quia simulachrorum quodlibet seorsum ab alio formam potest sufficienter efficere. Nos autem dicimus simulachrum neq; esse formæ principium, si modo forma uniuersalis sit, neque mentis capacis preparatiõnem ad formã suscipiendam, ne prius sit in mente quàm forma, aut certè mente similis, sed esse occasionem quandam ad uirtutis agentis incitamentum. Quod etiam efficit et nunquam, si in alia substantia ipsum sit in alia forma. Si uero in eadem sint anima, ut certè sunt, quodammodo occasionem præbeat, aliàs declarauimus. Quædo igitur simus lachrum auri sese offert, si mens formam auri antea nunquam acceperat, ipsa producit, nacta occasionem ad producendum. Si autem produxerit aliàs, eamq; possidet, nõ producit aliam, sed quã possidet, educit in actum. Vnam uero duntaxat producit atq; educit, etiam si mille simulachra speciei eiusdẽ occurrerint. An non animaduertis quando mille homines oculis conspicis in teatro, & horū mille postea mille simulachra recolis simul in phantasia, interim mentẽ ita cõsiderare. Pulchrũ animal homo est, societate gaudens, solers, religiosus? Hic mens de nullo illorum mille ita pronũciat, sed de una cunctorum communi natura, de communi animalis rationalis substantia, de cõmuni definitione societatũ ipsius solertiæ atque religionis. Vnum hoc iudicium de una cõmuni hominum

hominum seu uirtutum natura non potest mens cōmodius quam per unam speciem & similitudinem facere. Vbi apparet eam à mille hōminum simulachris unā duntaxat hominis speciē haussisse, idemq; facere semper in omnibus specie eiusdem simulachris quantumcunq; diuersis, ab omnibus eorum simulachris unā collectis equinam speciem unam, non autem à simulachris equi & hominis speciem unam, sed duas. Hoc in seipso quisquis unquam aliquid intelligit, experitur. Quapropter quando centum homines equum uident, centum colligunt in phantasijs equi simulachra. Mens uero si est una cunctorum, à centum simulachris prouocata, unam equi concipit speciem, quam una sequitur intellectio. Vnus igitur erit apud centū homines actus intelligendi. Quoniam igitur actio cessant una intelligere, alius quoq; non cessat. Possunt certe innumerabiles homines sibi deinceps succedentes per ipsam eandem intellectiōem in se manentem intelligere. Hinc sequetur, ut ipsa temporalium speculatio sit aeterna. Quod Auerrois non concedet. Non cōsiderat mens equum prout hic equus est, sed simpliciter secundum speciē equinā rationem uniuersalem. Huiusmodi ratio una est, etiā si mille sint eorum mille simulachra in anima hominis una uel pluribus. Vna igitur erit equi consideratio in multis hominibus. Ex tali consideratione scientiæ habitus in mente contrahitur. In mente, inquam, non in phantasia, si modo actus intelligendi dispositio est ad habitum, & ubi fit dispositio, ibi fit forma, id est, habitus, habitus uniuersalis ex uniuersalibus actibus atq; formis. In phantasia uero, cum secundū Auerroem sit alligata materia, neque actus neq; habitus secundum modum uniuersalem esse potest. Vnus ergo erit & idem scientiæ habitus, quantum ad speciē equinā spectat considerationem, in centum hominibus. Imò uero cum intellectus species habitusq; conferuet, quilibet nostrum qui per hunc intellectum intelligit, & cuius intelligentiā est ea ipsa mentis intelligentiā, iam nunc intelligit omnia quae cunq; praesentes homines & praeteriti cognouerunt. Respondebit Auerrois, nos eatenus per intellectum intelligere, quatenus per simulachra nostra nobis coniungitur. Et quoniam non sunt eadem apud omnes simulachra, neq; affecta similiter, ideo non quicquid unus cognoscit, agnoscit & alius. Responso talis non satisfacit. Quādo enim mens iam actu speciebus est praedita, potest per seipsam meditari, quod Aristoteles cōfiteretur. Vnde uidemus nos illud cuius iam scientiā accepimus, posse quotiens uolumus meditari, neque simulachrorum absentia impediri. Si enim simulachra uix sunt ad species, quid opus est uia postquam ad terminū peruenimus? Quid preparatione, postquam sumus habitum consecuti? Quātū abest ut simulachris tanquam cōseruatoribus egeat, ut neq; etiam proprijs actibus, à quibus proxime proprieq; creatus est, indigere ulterius quādo confirmatus iam est, uideatur.

Profecto quando iam adultus est, tanquam natura seipso uiget in intellectu, neq; dependet ulterius à simulachris, neque ipsa respicit. Si ita est, habitus qui in Auerroico sunt intellectu, iam consummati aequē sunt omnium, quandoquidem iam absoluti sunt, neque huc magis quam illuc extra prospiciunt. Igitur aequē doctus erat & aequē bonus Aristippus & Socrates. Et quando discit grammaticam Plato, simul & Xenophon, habitum grammaticae simillimum sibi comparant ambo.

Grammaticae simillimum una est ratio, itaque habitus eius ubicunq; sint, eiusdē sunt speciei. Habitibus talis in Platone, atque habitus similis in Xenophonte, specie unum sunt. Quod si intellectus in quo uelut subiecto sunt, est unus, unū quoq; sunt numero. Nam si qua formarum ex unitate subiecti fit una, maxime talis est habitus, qui transit in subiecti naturam, imò subiecti naturam usurpat ipse sibi, certam praestat procliuatē, & subiectum mouet immobilis. Si ergo mens una sit, aut eadem omnino erit duorum scientiā, duo cogitabunt unā, unā desinent cogitare, aut qualitates innumerabiles speciei eiusdem in subiecto eodem erunt, & quotidie intellectus qualitates accipiet plurimas specie eadem cum ijs quas habet, ac si in singulis momentis aliam atque aliam dulcedinem acciperet suae simillimam. Atque in hoc Auerrois opinio sibi plurimum aduersabitur, qui in libris de anima ter replicauit (iuxta sententiam Aristotelis) omne subiectum nudum esse oportere specie qualitatis illius quam sit suscepturum. Proinde cum in nobis experiamur mentem non solum intelligere, sed etiam quod intelligat animaduertere, atq; ex alia intelligentiā in aliam saepe similem, saepe etiā oppositam facillimē

facillimè se momento transferre, plurimamq; in unum cōnectere. Quinetiam multas eius, qui cum disputat notiones per unius expressiōem aucupari, & quod maius est, sæpe quod alius habet in phantasia, quæ remotior est à mēte percipere, proculdubio mirum est. Auerroicam mentem unicam, eternam, indiuisibilem, uniformem, cunctis æque præsentem, quod apud te intelligit, nunquam apud me quod in te intelligat, illud animaduertere, nunquā quod in alio intuetur, cum his quæ contuetur in alio copulare, nunquā quod apud alium cogitat, apud alium per seipsam augurari. Neque ad simulachrorum diuersitatem licet confugeret, quæ & extra & infra mentem sunt, ac multa certo intelliguntur tempore simulachro tunc neq; intercedente, neq; per se & propriè comitante.

Quinta, quia contradictoria in eodem essent.

Cap. XXI.

Contradictoria tanto magis sibi inuicem aduersantur quàm contraria, quanto maior repugnātia est inter esse atq; non esse, quàm inter esse tale atq; tale. Quapropter si contraria in iisdem subiectum congradi nequeūt, multo minus possunt contradictoria. Quo fit ut quisq; nostrum in seipso experiat mētem suam nunquam rem aliquam affirmare omnino simul atq; negare, uelle profus ac nolle, etiam si plura rei ipsius simulachra in eius sint phantasia. Neque nunc afferant in mediū Auerroici, quod imago albedinis simul atque nigredinis in oculo sunt & phantasia, ac rursus earum species simul in mente, in qua etiam sint cogitationes simul contrariorum, quoniam huiusmodi formæ quæ extra animam contrariæ sunt, ideo in anima non sunt contrariæ, quia naturam suam amittunt. In qualitatem enim quandam animæ transferuntur, & illam quidem quodammodo imaginariam. Sed assentiri & non assentiri, uelle ac nolle, utm contradictoriam retinent, quia & essentialia potius quàm imaginaria sunt, & circa eundem animæ actum siue affectum esse significant, atque nō esse. Igitur quamuis albedinis nigredinisq; species in uisu non sint contrariæ, tamen ut siu alicuius obiecti tanquam albi, ac uisio simul eiusdem tanquam nigri, sic aduersantur inuicem, ut concurrere nequeant, quanuis uisiones ipsæ ad diuersis speciebus obiectis continuè pendeant, sic in mente affirmatio diuinæ trinitatis simul atque negatio conuenire non possunt, etiam si ad diuersis simulachris speciebusq; pendere dicantur. Sanè agentium diuersitas nihil prohibet quo minus affectus contrarij inter se sibi inuicem aduersentur, seque expellant. Quid ergo facit ut Auerroicus intellectus in Platone asserat unum ipsum esse super essentiam, & ipsum bonum super mentem, in Aristotele reprober? Certe non efficit istud uarietas ulla simulachrorum. Talis enim contemplatio non aliter quam posthabitis simulachris rectè peragitur. Aut quid efficit ut intellectus ille apud Platonem affirmet cœlum esse ignem, apud Aristotelem simul neget? An duorum simulachrorum diuersitas faceret quidem fortasse istud, si mens in simulachris aut per simulachra, aut de simulachris iudicaret, nunc uero occasione ab illis accepta, statim se in se recipit, ac per cōmunem speciē iudicat in seipsa de natura cœli atq; ignis, ipsi uero phantasiæ relinquit simulachrorum intuitum, atq; etiam per exiguum, qui tanto magis debilitatur, quanto magis mentis speculatio roboratur, atq; contrā. Quod euentissimum argumentum est ad id quod in superioribus tractabamus, speciē uidelicet neque fieri a simulachro, neque seruari. Nunquid diuersæ species per occasionem diuersorum simulachrorum in mente conceptæ diuersas illas sententias pariūt? Nequaquam. Vnam enim mens accipit speciē ad duobus eiusdem cœli simulachris. Sed gratia disputationis accipiat duas. Licet istę duę sint utiq; per quas sententię repugnantes in mentem proficisci posse uidentur, non tamen duę quędā sunt in mente partes aut uires, aut propriæ formę, in quibus possunt discordes sententię suscipi, sed ad unum & indiuiduum centrum inuicem colliguntur. Vnicus ibi & simplicissimus iudex profert sententiam. Vnus autem sibimet non potest aduē manifeste in eodem tempore contradicere. Specierum duplicitas nihil ulterius potest quàm uariè animum instigare, si modo ipsę sint uarię. Sententiam uero fert intellectus debilitorī speciē neglecta per aliam, perq; speciē unius præualentis imperium unam duntaxat sententiā profert, sicut & phantasia, quāuis per uarios sensus cōiecturis uarijs agitetur,

unum

unum tamen iudicium parit atq; affectum. Mentem uero idem facere in uarijs cōiecturis apud seipsum quilibet experitur. Quòd si una illa mens per duas species in duobus hominibus ambigat, atque huc feratur & illuc, quia tamen sui ipsius cōscia est in seipsa, quid illuc ambigat non ignorat, coniecturisq; libratis, ad partem alteram paulo momento declinat. Ac si absurdum est dicere, in eodem subiecto calorem simul frigusq; suscipi, etiam si à diuersis causis duo hæc inferantur, igne uidelicet atque aqua, nonne etiam ridiculum erit contrarias in mentem opiniones incidere, quauis à diuersis causis immittantur? Quod enim suscipitur, pro dispositione subiecti suscipitur. Nequit autem subiectum idem modis simul contrarijs esse dispositum ad contrarias simpliciter formas accipiendas. Fortior insuper erit argumentatio, si de contrarijs habitibus argumentemur. Cum enim habitus confirmati à simulachris ulterius non dependeant, iamq; absoluti sui etiam (quod maius est) a proprijs actionibus, non possunt Auerroici dicere contrarios habitus propter contraria quædam agentia, id est, simulachra posse concurrere. Quod autem dicunt mentem duabus speciebus indutam, uicem duorum gerere subiectorum, quibus repugnantia capiatur, ideo non admittimus, quia non pertinet ad eos tantum speciebus confidere, qui eas uelut umbras putant superficiem mentis ambire. Deinde quia species apud illos peregrini & cōingentis actus obtinent locum, mens uero substantiæ atque subiecti. Non fiunt autem propter duas aduentitias formas subiecta duo, neque suscipitur aliquid formarum ratione, sed ratione subiecti. Vna igitur mens unum est subiectum, licet duas excipiat species, atque ratione ipsius (non specierum) suscipitur quicquid aduenit. Quomodo igitur contradictorijs pateat aditus, ne fingi quidem potest, nisi forte addiderint ita se mentem habere ad speciem, sicut materiam ipsam ad quantitatem. Igitur sicut materia per quantitatem extensa contrarias suscipit qualitates, ita mens uelita speciebus sententias repugnant. Exemplum minime conuenit, quia quantitatem esse à materia inseparabilem arbitrantur, speciem uero menti penitus peregrinam. Præterea materia non prius per quantitatem formas contrarias excipit, quam in diuersas partes extensione fecetur. Quod si Auerrois mentem per ipsas species in alias atque alias mentes secari concesserit forsitan admittemus. Ergo si materiam licet per quantitatem præparata sit, non tamen in eodem summissus puncto qualitates contrarias accipit, ita mens non admittit contradictoria, etiam si uarijs affecta fuerit speciebus. Natura quippe contradictorium est, ut simul habitare non possint. Nequeunt autem esse simul, etiam si per medium aliquod quis illa conciliare tentauerit. Adde quòd repugnantia si præparationibus quibusdam suscipienda sunt, præparationes exigunt repugnant. Si modo præparationes quantum ad certos habitus conferunt, atq; cum illis proportionem aliqua congruunt, tantum habitus diuersos impediunt, & ab eorum præparationibus dissonant. Ac si præparationes ad repugnantiam per alias iterum discordes affectiones ab eodem subiecto suscipiuntur, in infinitum errabimus. Sin autem affectione nulla intercedente, absurdum id quidē est, & poterant habitus repugnantis æquē sicut affectiones sine medio suscipi. Quamobrem si mens nostra sit ad repugnantem contradictorium actus & habitus disponenda, opus erit prius aduersantibus inuicem speciebus, atque etiam discutionibus dissonis, quæ à speciebus discordibus excitate, principia ratiocinandi pugnantia sumant, perq; dissona media ad conclusiones perueniant contradictorias. Vniuersa hæc repugnantia quæ ad contradictoria distrahit, ita nequit à mente suscipi sine medio, sicut contradictoria nequeunt. Si queratur medium, absque sine queretur. Quemadmodum de contradictorijs assensionibus disputauimus, ita de contradictorijs affectibus licet disserere, ut ecce quando mēs illa apud Platonem obiectum aliquod uniuersale uult quidem, atque eodem tempore apud Aristotelem non uult, qualis affectus ad phantasias non pertinet, quæ non magis attingunt uniuersale aliquid appetendo quam cogitando. Contrarios quoque in mente uidemus affectus, quando homines duo obiecta duo uniuersalia simul nolunt, inuicem dissidentia, & quando in rebus incorporeis alij agitant, alij simul dolent. Denique eadem mens proba erit & improba simul, sapiens & ignorans, certa & ambigua, felix & misera. Quid dicent ad hoc? Quod ex repugnantibus actibus affectibusq; repugnantem, habitus in eadem mente coalescent, uidelicet & contrarij. Hoc autem

autem ideo est omnium absurdissimum, quoniam habitus non imaginarij quiddam esse, sed naturalis formæ gerit vicem, naturalis autem forma procliuuitasq; per aduentum oppositæ formæ procliuuitasq; disperditur. Diutius fortasse quam decuit, de mente cum his disputantibus qui mente se priuant, quando eam ab humana specie segregant, quæ usque adeo speciei humanæ familiaris est, ut neq; nos mentem adsciscere sine mente possimus, neque illi mentem respuere sine mente. Arbitramur autem nos in superioribus non Auerroem solum confutauisse, verum etiam Mauros illos qui unam esse omnium animam opinantur. Si enim in mentibus distinctio est, multo maior est in animalibus diuersitas, cum quia mentes humanæ magis unitæ sunt inuicè, eò quòd præstantiores sunt quàm animæ inuicem, tum quia si sufficeret anima una nostris corporibus gubernandis, multo magis mens una sufficeret ueritati comprehendendæ. Vnde neque credendum est nonnullis adulterinis Platonicis asserentibus uiuètia omnia per unam mundi animam uiuere, quia non duceremur motu libero, & uarietate cõsiliij, sed impetu subito uelut fagitæ ferremur. Et si una quadam mundi anima spiraremus omnes, etiam una quadam super mundum mente solum speculareremur. Satis autem diuersitas ipsa & distinctio corporum mundanorum, distinctionem significat naturarum, naturarum distinctio, distinctionem sequitur animarum, animarum distinctio, distinctionem mentium comitatur, & mentes insitæ animabus, animarum retinent numerum. Ridere quoque licet barbarum quendam Dinantem & Manichæos, qui Dei portiones quasdam esse nostras animas uoluerunt, siue Deum. Nam hoc esse non posse satis ex quinque illis rerum gradibus in primo libro dispositis declaratur. Neq; potest Deus aut in animas multas discerpi, cum summa unitas diuidi nequeat, aut materia fieri plurium animarum, ne sit uilius animabus, ne uic summus actus gerat subiecti uicem. Aut ipse in sua forma consistens, mutari tam frequenter in nobis, cum sit stabile mobilium centrum à uero in falsum, bono in malum, gaudio in dolorem, atque contra. Denique si Deus cunctorum esset anima, ut mens esset in cunctis, quod est in superioribus confutatum. Quoniam uerbò Themistius asserit unam fuisse Platonis, Aristotelis, Theophrasti de mète sententiam, si cupimus Peripateticam hanc disputationem felici fine concludere, ueritatem ipsam Platonicam Peripateticamq; per plures dispersam interpretes, ita colligamus in unum. Accipiamus ab Auerroë capacem intellectum esse immortalem. Accipiamus ab Alexandro capaces intellectus esse uires quasdam animabus nostris naturaliter insitas, totidem numero quot sunt animæ. Concludamus hominum animas immortales esse. Atque hæc est conclusio Platonicorum Christianorum & Arabum Theologorum præsci Peripateticis maxime consona.

THEOLO.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

eodem Ficino auctore,

LIBER XVII

Sequitur secunda questio, cur animi terrenis corporibus sint inclusi.

Cap. I.

ostquam primæ quæstioni respondimus, ostēdimusq̄ mentis diuinitatem nostris animis conuenire. Secundæ respondeamus, ostendamusq̄ cur animi si diuini sunt, terrenis corporibus tam infimis sint inclusi.

Ratio prima. Vt cognoscant singula.

Essentia Dei, si modo essentia nominanda est, nō unum quoddam rerum genus est, alioqui res tantum sui generis ageret, sicut aqua, ea quę humida sunt, nō sicca facit, ignis contra sicca non humida generat. Cum uerō cunctarum rerum genera per suam essentiam Deus efficiat, & quod efficit, super omnia quę fiūt maneat, in nullo rerum genere Deus est, sed super omnia genera. Igitur quando suam intuetur essentiam, cunctorum originem & exemplar, cūcta rerum genera contuetur, cūctas quoq̄ species, atq̄ singula. Nam essentia Dei, principium mediūm q̄ & finis est non specialium tantum principiorū, sed etiam singularium sub qualibet specie peruagationis. Profectō diuina essentia cum nihil in se habeat materię simile, quæ obumbrare solet cognitionem, lux est perspicacia summa. Idcirco Deus per suam essentiam proprie tanq̄ per lucem efficacem discretiue singulorū singula perspicit, atq̄ cum essentia Dei penitus absoluta sit, non tantum ab omni materia, materięq̄ proprietate, sed etiam ab omni certa cōditione, respectuq̄ ad hanc rem creatam aut illam, atq̄ sit infinita, idcirco indifferenter (ut ita dixerim) se habet ad omnia. Igitur aut nihil præter se cognoscit, aut omnia. Nihil aut cognoscere dictu nefas est, cum & cognoscētium & cognitorum & cognitionis sit ratio summa. Neq̄ obijciat nobis Auerrois, uilescere Deum si inferiora consideret. Sane quia cognoscit se esse omnia quæ infra se sunt, principium ideo nouit quid sit inferius esse, igitur quæ ratione deficiant, comprehendit. At uerō dum rationem ipsam defectus ipsius agnoscit, defectū ipse non patitur. Quod si Deus in ipso imperfectionis fundamento considerando quod ab ipso alienissimū est, ipse non sit imperfectus, certe multo minus quàm in alijs uel imperfectissimis cogitandis imperfectus euadet. Quid plura? cognitio sui aliorumq̄, tanquam bona optabilis est, est enim quædam sui ipsius animorumq̄ possessio. Potest autem aliquis cognoscendi modus minus quàm alius optabilis esse. Sit quidem modus quo sensus cognoscit externus, est imperfectus. Minus autem imperfectus ille, quo sensus internus, minus quoq̄ quo ratio, minime tādē quo mens angelica. Itaque cognitionis ille modus quo Deus discernit singula, cum sit gradibus infinitis angelico modo perfectior, imperfectionem certe nullam, imō perfectionem omnem penitus comprehendit. Talis certe est cognitionis diuinæ modus, qui per ipsam perfectionem sit infinita. Deniq̄ sicut nobis finitis præstat finita quadam scire quàm ignorare, sic infinito Deo conuenit potius infinita, quàm uel nulla uel finita uidere. Cognoscit uerō distinctē ubiq̄ singula, si modo qui causam causarum perfectē tenet, & cūctas & singulas causas perfectissimē possidet. Atque distincta perspectio tanquam perfectior admodum, quàm confusa magis admodum est exoptanda. Sed ne longius digrediamur, pergamus ad reliqua. Angelus quoque cūcta Dei & opera & singula conspiciat. Nempe si nostræ mentis obiectum est esse ipsum uerumq̄ commune, atq̄ ideo ad existentia omnia ueracq̄ mens humana (licet paulatim) se dirigit, par est ut mens angelī quæ nostrę præstantior est, omnia capiat, & ut uolunt

Platonici

sima Dei unitate consistit, unus est prorsus & simplicissimus, atq; unicam ideam diui-
 no offert oculo, unam scilicet Dei essentiam, sed illam quidem per multos effendi mo-
 dos creandis rebus communicabilem. Qui modi apud Platonem illæ ipsæ ideæ sunt re-
 rum quæ per tales modos sunt producendæ. Vna igitur essentia Dei, una est idea, idea-
 rum omnium uicem gerens, perq; hanc unicam Deus cuncta circumspicit. Radius ille
 dū manat ex Deo, quo longius à diuina unitate procedit, eo magis fit multiplex, & qui
 unicam Dei oculo ideam in primis obrulerat, multas iam ac plures deinceps, & pluri-
 mas oculis offert angelicis: quemadmodum linea à centro producta, quæ in eo inditi-
 dua erat, quo discedit longius, eo in plures partes extenditur. Imò quemadmodum So-
 lis radius in Sole ipso unicam præfert lucis formam, multas in igne, plures in aëre atque
 aqua, in terra quàm plurimas, sicut se habet radius ille diuinus, ita & mentes in quas in-
 funditur. Quo enim propinquior mens est unitati diuine, eo est unita magis & simplex.
 Quo remotior, contrà. Capit autem quæque mens pro natura sua radium uenientem,
 quapropter simplicius supremæ mentes illum capiunt, reliquæ multiplicius. Vnde pau-
 cae idæ a radio in sublimi mente pinguntur, in sequente plures, plurimæq; deinceps.
 Quoniam uerò quo quid simplicius magisq; unitum est, eo est & potentius, ideo in al-
 tioribus mentibus uis intelligendi perspicacior uiget, hebetior in sequentibus. Quo fit
 ut per illas ipsas pauciores ideas nō pauciora uideant mentes superiores, quàm per plu-
 res ideas reliquæ: sicut medicus peritissimus futuros in ægrotante casus unico præui-
 det signo, pluribus signis eget ad iudicandum imperitus, plurimis quoque imperitissi-
 mus. Et unico nutu intelligit sagax minister quid iubeat Dominus, tardiores multis in-
 digent uerbis. Ergo tūm propter recentis radij simplicitatem, tūm propter sublimium
 mentium unitatem, earumq; ipsarum mirabilem perspicaciam, paucissimæ communis-
 simæq; in arce angelica sunt ideæ, plures magisq; speciales per ordinem in sequentibus.
 Exemplum accipe ueritati (ut arbitror) simile. Communissimum omnium Peripate-
 ticus esse ipsum uidetur. Hoc in duo diuiditur. Alterum est per se alterum hæret alteri.
 Substantia illud est, hoc accidens. Substantia rursus altera corporalis, incorporalis est
 altera. Similiter accidens unum est qualitas, alterum quantitas. Corpus item duplex:
 animatum, inanimatum. Spiritus quoque alij à corporibus separati, alij uerò coniuncti.
 Diuiditur deinceps unum quodque horum generum usque ad species ultimas: deni-
 que species quælibet in singula infinita. Deus per unam ipsius esse uel boni ideam, quæ
 ipsa Dei natura est, intelligit omnia. Primus angelus exempli causa duas forte habeat i-
 deas, alteram substantiæ, alteram accidentis per quas omnia substantiarum & acciden-
 tium intelligat genera, prout radius ille diuinus qui in Deo per unam ipsius esse uel bo-
 ni ideam formatus erat, iam in primo angelo in geminas sese diuidit formulas, dū disce-
 dit ab uno, atq; ideis substantiæ accidentisq; uestitur. Secundus angelus duplicata rur-
 sus radij uarietate quatuor inde ideas accipiat: duas ad genus substantiæ pertinentes, du-
 as ad accidentis genus, unam scilicet ideam substantiæ corporalis, incorporalis substan-
 tiæ alteram. Rursus unam accidentis eius quod est qualitas, alteram accidentis eius quod
 est quantitas. Per has quatuor ideas, omnia rerum genera quæ sub communi substantia
 & accidente communi comprehenduntur, intelligat. Tertius angelus per duplicatum
 rursus radium multipliciterq; diuisum octo ideas suscipiat, per quas totidem intelligat,
 quot primus atq; secundus. Vbi apparet sublimioribus mentibus uniuersaliores ideas
 inesse, sequentibus paulatim minus uniuersales. Si quidem una idea in illis tantum sub
 se continet, tantumq; significat, quantum dux in his ideæ. Semper enim descendendo
 una geminatur in duas. Atq; ita geminatur gradatim, quousq; ordo mentium intimus
 qualis est anima rationalis, tam multiplicem radium diuinum accipiat, quantum ille in
 spiritibus potest fieri multiplex. Potest autem in illis usq; ad ideas rerum ultimas diuidi,
 ita ut totidem præ se ferat formulas, quot rerum à Deo creatarum sunt species, ut spe-
 ciei humanæ ideam habeat unam, unam æquinx, similiterq; de alijs. Singulorum uerò
 hominum & eorum figurarum singulas radius ille non facile aut cuiuslibet ostendit ex-
 pressas. Nam cum sit penitus absolutus, formulas præ se fert modo præcipue absolutio-
 Sanè Platonici mentes supernas existimant, sicut ideas rerum materialium in materia-
 les, generabilium q; ingenerabiliter continent, ita & particularium rerum ideas diuina-

xat uniuersales habere. Cogitemus hominis animam nunc primum ex Deo manantem,
 neque dum corpus indutam, ut ab occupatione corporis libera intentionem prorsus o-
 mnem in mentem propriam dirigat, ubi pro natura sua duntaxat accipiat radij illius per-
 petuo sibi adstantis & inspirantis influxum. Quid per huiusmodi radij naturaliter ca-
 pient anima? Tot ideas quos sunt species creatarum, unam species cuiusque ideam.
 Per ideam hominis quid intelliget? Naturam tantum cunctis communem hominibus,
 singulos sub ea homines non uidebit. Idem per ideam equi faciet, & reliquorum. Itaque
 confusa relinquatur animae huius cognitio, cum ipsa lateat distincta progressio spe-
 cierum in singula, eritque naturalis appetitus eius inanis, & inquietus semper affectus,
 qui nullo uult uero, nullo bono carere. Verum cur nequit hominis anima in ultimis i-
 deis sicut species, ita singula speciebus subiecta plane conspiceret, quemadmodum an-
 gelli in suis ideis genera uident, speciesque, & singula? Quia, ut alias differuimus, in quo-
 libet rerum ordine ita natura comparatum est, ut actio in summo illius ordinis sit pas-
 sionis expers, passio in infimo actione priuata, in medijs compositio media. Animas quoque
 nostras esse mentes infimas constitit. Quapropter quantum ad intelligentiam spectat,
 Deus aget solum: angelus aget & capiet: anima capiet per naturam suae mentis solum,
 non aget. Deus siquidem ideas effundit alijs, non haurit aliunde. Primus angelus duas
 (ut ita dixerim) capit ideas, id est, duo illa rerum latissima genera, quibus suscipiendis
 quodammodo patitur. His susceptis ob efficaciam propriam illorum generum uiscera
 penetrat, speciesque omnes sequentes in eis perspicue inspicit, fabricatque sibi ipsi conce-
 ptus proprios quarum. Necierum, quos etiam deriuat in singula. Atque haec non pas-
 sio iam, sed actio. Idem angelus secundus agit, & alij, ac semper posterior angelus plu-
 res ideas superne accipit patiendo, paucioresque conceptus specierum sibi est fabricatu-
 rus agendo. Propterea crescit passio sensim, actio uero decrescit, quousque ad mentem infi-
 mam ueniat, quae nihil recipit, sed acceptis ideis alatur, nihil molitur noui. Cuius intel-
 ligentia nihil est aliud, quam susceptio idearum seipsam minime latens. Et quoniam ideas
 uniuersales sunt natura, non potest mens aliqua illas absque propria actione ad distinctos
 singularum rerum conceptus deducere. Ideo hominis anima quae ex ea parte qua mens
 est, inter mentes est ultima, intelligitque solummodo patiendo, uniuersalia in singula non
 distribuit. Verum tamen qua parte est diuina, per centrum suum, quasi Dei characterem,
 habet aliquam actionem qua producit species uel educit, diuidit uero nequaquam.
 Quin etiam qua parte est anima, quia non est ultima animalium, animalis corporeaque o-
 perationis est compos. Ceterum per diuinam prouidentiam in eo gradu locata est homi-
 nis anima, ut sicut succedit proximè mentibus, ita proximè terrena praecedat corpora,
 qua cognatione erga inferiora haec afficitur, eiusque amatorio quodam affectu se inserit.
 Unde corporibus copulata terrenis, terrenorum omnium praestantissimis, regit quidem
 illa, perque uirtutem uitalem uitales illis affert passiones intrinsecas, per sensum autem
 iudicat alienas passiones illatas illis extrinsecas. Corpus humanum quoniam constat
 quatuor elementis, & in medio mundi locatur, omnium elementorum omniumque rerum
 circumfluit in impulsus per quinque instrumenta sensuum patitur. Impulsus huius-
 modi undique a singulis rebus illatos sigillatim anima discernit per sensus, eorumque ima-
 gines ipsa animali uirtute in seipsa fingit per phantasiam, seruatque memoriter. Quo fit,
 ut breui tempore phantasia singularum ferme rerum singularis plena sit formis. Hinc ratio
 prouocata, primo quod semper species uniuersales parit, perque illas intuitu simplici com-
 munes concipit notiones. Mox uero ex hoc intuitu recta iam ab actu intelligendi in spe-
 ciem intelligibilem, perque hanc in simulachrum se reflectit, & per simulachrum prospicit
 individuum, prius quidem uagum indeterminatumque, puta aliquod mel: deinde de-
 terminatum, scilicet mel hoc aut illud. Sed post huiusmodi breuiores actus latius in hunc
 modum percurrere consuevit, quodnam est corpus hoc dulce & flauum, quod offert
 nunc phantasia mihi? Cur dulce? Dulcius ne hoc, an uinum. Tria hic ratio querit, quae
 ut Platonicis uideretur, phantasiam latuerant. Primum, rei illius substantiam, quando quid
 hoc est interrogat. Secundum, qualitatis illius causam, quando cur dulce sit perquirat.
 Tertium, ordinem eius ad alia, quando sciscitatur num uino sit dulcius. Post haec respon-
 det sibi ipsi tria. Primum, mel hoc est. Secundum hoc ideo dulce, quoniam humor eius

Ratio secunda, ut forma singulari cum uniuersalibus formis concilietur.

Cap. II.

Mirabilis profectò uirtus est hæc humana ratio, animæ rationalis propria, per quam sômus homines. Accipit à phantasia singularia, à mente communia, & in unum cōgregat utraq; & sicut in homine mortalia cum immortalibus copulantur, sic in huiusmodi ratione temporalia simulachra speciebus iunguntur æternis. Quod nisi in mundo efficeretur alicubi, restaret formarū series interrupta. Fieri autem nequit, nisi rationalis animus terreno corpori coniungatur.

Ratio tertia, ut tam radius diuini, quàm eius formula reflectatur

in Deum. Cap. III.

Facit in hoc iterum aliud mirabilis, quoniam diuinus ille radius ide. Menissimus, postquam ad animam usq; descendit, transit per uitalem ant. re uim, perq; naturam in mundi materiam, in qua fingit extremas quasdam atq; umbratiles similitudines idearum, quemadmodum lumen fingit imagines colorum in speculo, simò quemadmodum per lumē umbræ corporum designantur in terra. Tales autem similitudines siue umbræ discedunt ab ipsa diuinitate quam plurimum. Nam ex puris impuræ fiunt, dum à contrarijs inquinantur, ex unitis dissipatæ, ex communibus singulæ, ex stabilibus prorsus instabiles. Si res quæque suam originem repetunt, unde percutiens terram Solis radius, in Solem inde reflectitur, quid mirum has quoq; umbratiles similitudines idearum occulto quodam instinctu pristinam puritatem requirere, atq; radium ipsum earum fictorem postquam descendit, uicissim ad ascendendum ardentem anniti? Frustrane tantus conatus erit? Minime. Quis succurret? Non animæ bestiarū, quæ solis singularibus simulachris inhiant. Non mentes illæ nostris præstantiores, quæ cum non habeant corpora omnibus omnium corporum subiecta procellis, particulare aslibet passionis formasq; quorumlibet corporum non suscipiunt. Sola restat hom. anima, quæ propter terrenum corpus singulorum corporum singulis quodammodo pulsata tumultibus, assumit quidem ipsa per sensum has à mundi materia infectas similitudines idearum, colligit autem eas per phantasia, purgat excolitq; per rationem, ligat deinde cum uniuersalibus mentis ideis. Ita radius ille cœlestis qui ad ima defluerat, refluit ad sublimia, dum similitudines idearum quæ fixerant in materia dissipatæ, colliguntur in phantasia, & impuræ purgantur in ratione, & singulares tandem in mente euadunt uniuersales. Sic hominis anima iam labefactatum restituit mundum, quoniam eius munere spiritalis olim mundus, qui iam corporalis est factus, purgatur assidue, atq; euadit quotidie spiritalis. Radij ab amplo Solis orb. demissi in angulum foramen altissimi parietis, conum faciunt per pyramidem, & in ipso foramine obliquantur usq; adeò, ut transuersi traducantur ab ipso, & in suppositum pauimentum cum decidunt, orbem fulgidum configurent, tanto ampliõr, quanto remotius à foramine fue rit pauimentum, ubi Solaris globi latitudinē adæquatari uidentur, si equali spatio deciderint à foramine, atque à Sole defluerant. Hoc autem in nostris oculis assequuntur. Nam qui in pupilla coacti sunt in angustum, & ab ipsa traducti in animum, in ipso animo Solis magnitudinem implent, ubi uerè de Solis magnitudine iudicatur. Ex quo apparet tanto animum distare ab oculis, quanto solaris orbis supereminet oculos. Idcirco & in cœlo secundum Aegyptios & cœlestis animus, qui terrenos oculos æque supereminet, atq; cœlum. Influxus quoq; idearum à supernis mentibus demissi in corpora, ex amplissimis angustissima fiunt, & dum ex uniuersalibus omnino particulares euadunt, à corporibus tandem reflexi in hominis animum pristinam recipiunt amplitudinem. Unde euidenter ostendunt, humanam mentem ita ferè à corporibus esse remotam, sicut & mentes superiores, idcoq; cum æquè à mortalibus seiuncta sit, ac diuinae mentes, æquè immortalē existere, præsertim cum formas ab æternitate ad ter. pus partesq; temporis usq; prolapsas æternitati restituat.

Confert præterea descensus animæ in corpus ad animæ ipsius beatitudinem. Si quis enim habetior ingenio sit, ac semper corpore ualidus, quanti faciendo sit bona ualetudo corporis, ignorabit. Aegrotet oportet quandoq; ut ea completa ratione saltem precium san' tatis agnoscat, & recuperata iterum sanitate suauis perfruatur. Anima hominis mentibus omnibus obtusior comparatione indiget ad plenissimum rerum maximar' iudicium. Ergo mundanis agitata procellis, quam quietus dulcisq; sit in Deo portus, & hic rectius uaticinabitur, & illic discernet acutius, intentius adhærebit, fruetur & dulcius. Quam quidem rationem Plotinus non mediocriter perhibere uidetur, maximè uerò Porphyrius, qui animam inquit sæpius mala hæc experiam, tandem omnino hæere parenti, nunquam ad hæc ulterius redituram. Foris ita & ipse Deus instituit diuina gaudia superioribus quidem mentium gradibus natura obtingere, ordini uerò inferiori laboribus comparari, ut essent & qui nascendo beati fierent, & qui se uiuendo beatos efficerent, ne aut sublimes spiritus pluris quam sint aestimetur, cum aliunde beatitudinem nanciscantur, aut inferiores spiritus cõtemnantur, cum ipsimet sibi sint beatitudinis authores. Qui si angeli, utpote qui sunt remotiores à tempore, statim ut orti sunt, per subitam quandam in Deum conuersionem, momento beatitudinem promerentur, nos autem longiori circuitu felicitatem similem adipiscimur: Et quod naturæ deest, industria nostræ rependitur. Ac dum honesti pijsq; laboris tolerantia cum imbecillitate nostræ originis cõpensatur, quodammodo excellentiam æquantes angelicam, æquamus & præmia. Ita quatuor in bono gradus reperitur. Ut Deus à se tantum bonum habet sursum, corpore ab alio tantum, angelus & animus non modo ab alio, quia à Deo, uerum etiam à se, quia sibi met bonum præstant, sed angelus actu æterno, animus temporali. Neq; mirari debemus animum posse non modo à ætremum digrediri malum, sicut miser, sed etiam ad summum progredi bonum, in angelis. Primus enim liberq; motus nusquam nisi in infinito habet terminum.

Quinta ratio, ut uires anima inferiores ad effectum progrediantur.

Cap. V.

Conducit insuper hæc habitatio ad rationem mentemq; solum, sicut expositurum, uerum etiam ad tres illas inferiores, animæ uires, phantasiam, sensum, & nutriendi uirtutem, quas animæ inesse oportet non minus quam mentem & rationem si modo inter angelos ac bestias obtinet medium. Inanis quidem & inquieta est uis illa quæ nunquam prodit in actum. Harum trium uirium absq; corpore non est actus, aut certe non incipit sine corpore, sine corpore inquam terreno, operationes suas tum singulas tum integras non exequuntur. Adde quòd Plotinus ait animæ per actiones perspicuè uires suas naturamq; perspicere, ac nisi omnes egdantur, se suasq; perfectè non cognituram. Quoniam uerò omnino mobiles temporalesq; sunt earum actus atq; effectus, par est ut ad aliquod tempus agant, ut ad tempus opereretur, quod agit temporaliter, temporalia, idcirco datur eiusmodi corpus ad tempus. Sed quoniam operatio mentis atq; eius pedissequæ rationis continua esse potest ad obiecta perpetua, merito in perpetuum operantur tribus alijs uiribus quandoq; uacantibus. At qui nobis causam adeò breuis hic est animæ habitatio? Respondet Plotinus, ut citius deposita fatigata proficiatur ad meliora. Breuis etas sufficit ad munera hæc explenda, quorum hæc gratia uenit. Quo autem modo conueniens est animo sempiterno, ut modo descēdat in terras, modo ascēdat, & quasi ludens modo in corpore sit, modo sit extra corpus? Foris ita, ut Plotinus existimat, nō opus est ut ad hæc officia moueatur loco ac tempore aut passiones per descensum atq; ascensum. Vt enim super locum tempusq; (quæ sunt corporis passiones) natus ex Deo est, ita extra loci temporisq; limites permanet, nō aliter ex Deo pendens, quam ex Sole lumen totum ubiq; per aërem. Hoc Plotinū arbitror ab Aegyptijs didicisse, qui animam opinantur immensæ præsentia Dei secundum effectum suam participem

participem esse, quando quidem secundum uirtutem operationemq; sit particeps immensae intelligentiae uoluntatisq; diuinae per interminabilem interminabilis ueritatis intuitum, & bonitatis affectum. Quare secundum eos non esset dicendum ut modo hic sedeat, modo transeat illuc, sed potius ut nunc det uitam terrae, postea non der, sicut lumen non mutatum loco nunc oculum apertum illuminat, post clausum minime. Sed hoc ipsi uiderint. Quorsum hic ludus in tribuenda corpori uita & auferenda? Satis, ut arbitror, diximus. Dat enim uitam, ut illa expleat munera quae narrauimus. Aufert, ne diuors à melioribus utacet muneribus propter uisiorum operum misteria. Atque ut scilicet ad explendum officium sibi à Deo iniunctum oriuntur oculis nostris & occidit, spiritus quoq; permulti fabricatis saepe nouis corporibus, modo oculis se nostris obijciunt, modo subtrahunt, sic hominum animas alias in corporibus apparent, alias delitefcunt. Hic triplex ostensionis apparet gradus. Anima stellarum oculis hominum sese monstrant semper atq; continuè, licet alias alijs. Anima sequentium spirituum semper, non tamen continuè. Semper, quoniam omnibus seculis id agunt. Non continuè, quoniam intermittunt. Anima nostrae resq; semper, neq; continuè. Quod si non est contra naturam, ut à sublimibus corporibus aliquid descendat momentis singulari ad inferiora, rursumq; ascenda. Adij siderum, atq; flammæ, non est etiam contra naturam aliquid è sublimibus spiritibus huc quasi descendere quotidie atq; ascendere. Item contentaneum uidetur Platonice ut quædam modum angelicæ uitæ semper à corporibus separata subsistat, uero nunquam separeta, sic media dicitur, tum animæ feliciores, quæ semper partim separeta, partim coniuncta sunt absq; actionis ullius impedimento, tum inuicem seces, quæ aliquando segregata sunt, aliquando uero coniunctæ, coniunctæ inq; ætali corori, quod intellectualem quomodo modo impedit actionem. Nam æthereum corpus apud Platonicos semper habent, apud Christianos autem tale quoddam corpus tandem semper habebunt. Mitte quod Platonicis non nostras solum, sed etiam eorum quoq; sanctorum animas propria quædam mutare corpora putant. Propter uero uirtutem bonitatem tum effundere se in alia, tum alia ad se conuoltere arbitrantur. Inde animas habere ut corpora regant, inde ut se ad incorporea conferant, & quæ per se utrunq; uel facere possunt, corpora non mutare, quæ uero aliter sese habent, merito permutare. Oritur hinc illa uulgarium dissidentia. Quid hoc? Defuncti non redeunt, non uidentur, non agunt, quicquam, redire quidem sub alijs figuris Platonicis putat. Sed reuera quid opus est ut redeat ad pugnam ueteranum & emeritis miles? Si secundum naturam esset reditus ad pugnam, reuident utiq; omnes. Si est contra naturam, noli alicuius reditum querere. Contra naturam certe est reditus superuacuum, si fuit secundum prouidentiae leges abire hinc illos qui munus suum impleuerant. Accendit sphaera ignis saepe flammâ in aere, flamma paulo post redit in sphaeram. Noli querere crebriorem illius flammæ descensum. Naturalis sibi est perpetuus ille cû sphaera circuitus, contra naturam est descendere rursus. Ac licet animus per naturam essentia tertia lanibi frontis instar utrunq; respiciat, corporeum scilicet & incorporeum, tamen quia sublimioribus mentibus amplior prouidentia, inferioribus angustior cõuenit, & animus noster illarum omnium inhimus est, angustissima sibi conuenit prouidentia, unde et ad breue uel tempus regit cœlestis corpus, & ad breue tempus terrenum. Et quando corporeum simul incorporeumq; mediocriter respiciat, æque exercet utrunq; essentia tertia munus. Quod in hac uita contingit. Quando uero post hanc uitam uel propter puritatem incorporeis incumbit attentior, tunc prospicit corporea negligentius, uel propter impuritatem corporibus mergitur inhimis, tunc humana gubernationis authoritate priuatur. Quippe cum humana uita inter diuinam ferinamq; sit media, animus dum agit mediâ, extremam quoq; attingit utrunq;. Dum declinat ad alteram extremarum, (quod quidem & nunc incipit facere, & explet postea cum decesserit) mediâ attingit paulum, extremam alteram minime. At cur non uidentur animæ defunctorum? Deum, angelos, aërem non uides, ob hoc tamen esse non negas. Cur non agunt quicquam? Agit omnia Deus, agunt angeli, actiones illorum ita non animaduertis, sicut non uides illos. Quid prohibet animas à terrenorum corporum uinculis iam solutas mouere corpus æthereum, uel aëreum nostris oculis inuisibile? Quid prohibet eas ratione phantasiâq; nostram

nostram cogitationibus, uisionibus, signis, quotidie commoneret. Nos autem hæc non nunquam unde ueniant ignorare? Saepe enim inuisibilem motiones inuisibiles sunt. Auenzoar Alburnarum medicus Arabs scribit, se à medico nuper defuncto per somnum accepisse optimum oculo suo ægrotanti remedium. Multa generis eiusdẽe quotidie nobis eveniunt. Plato in libro Legum nono tradit, eorum qui occisi sunt animas saepe interfectores hostiliter insequi. Vnde forte contingit, ut occisi hominis uulnus, etiam insciente cadatere, in eum qui uulnerauerat, si modo ille communius insitet, uulnus ipsius inspicienti, sanguinem rursus eiciat, quod quidem euenire nonnunquam Lucretius affirmavit, & iudices obseruarunt. Confirmat Platonis sententiam Popsidonius Stoicus ex eo quòd uero quidam Arcades familiares cum Megaram uenissent, alter ad Caupone diuertit, alter ad hospitem. Qui ut cenanti quieuerat, nocte uisus est in somnis ei qui erat in hospicio, ille alter orare ut subueniret, quòd sibi à Caupone interitus pararetur. Ille primò perterritus somno surrexit, deinde cum se collegisset, idq; uisum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuit. Tum ei dormienti ille idem uisus est rogare, ut quoniam sibi uiuio non subuenisset, mortem suam saltem ne inuitam esse pateretur, se interfectum à Caupone, in plaustrum esse coniectum, & supra sterces iniectum, petere ut mane ad portam adesset prius quàm plaustrum ex oppido exiret. Hoc ergo in somnio commotus, mane bubulco præsto ad portam affuit. Quæsiuit ex eo quid esset in plaustro. Ille perterritus fugit, mortuus erutus est. Caupone patefacta poenas dedit. Beneficij quoq; memores esse animas defunctorum, ex hoc conijciunt Stoicorum nonnulli, quòd Simonides cum ignotum quendam proiectum mortuum uidisset, eumq; humauisset, haberetq; in animo nauem cõscendere, moneri uisus est ne id faceret, ab eo quem sepultura affecerat. Si nauigasset, cum naufragio periturum. Redijt Simonides, ceteri naufragium fecerunt. Hæc omnia docent aliquid in nos agere animas defunctorum.

Ratio sexta, ut mundus ornetur, colatur Deus. Cap. VII.

Sed ut disputationem superiorem sine congruo concludamus, uoluit diuinus artifex mundi opus sibi quàm simillimum facere. Tale est autem, si ubiq; sit ratione plenissimum. Perfecto ut in ipso ratio est & uniformis simul & omniformis, sic in opificio suo animam unam rationalem esse uoluit, atq; multas, unius scilicet sphaeræ uram, multasq; multarum. Et quia sphaera quilibet suum imitatur totum, ideo multas etiam in sphaera qualibet collocauit, ita ut sicut sphaera sphaeræ, sic animas contineret. Tot uerò saltem esse animas statuit in supremo, quot sunt stellæ, quæ cum sphaeram imitentur suam, singula quoque circa centrum proprium reuoluuntur, propriumq; motum proprios sunt sortitæ motores. Probabile enim est illas ultra sphaeræ uitam proprias quoq; uitas habere, si modo præstantiora corpora sunt quàm animalium terrenorum, quæ proprias nactæ sunt uitas. Mitto quòd singulæ cœlestium animæ, & proprium circa intelligibilia intellectualem habent motum, & communè circa corporea animale una cum uniuersali sphaeræ anima, geminosq; hos animarum motus sequuntur gemini motus in stellis, proprius simul, atq; communis. Sic uerò sphaeræ minores perfectè imitantur maiores, quòd rationales similiter multas continent animas, quæ & communem in fato, & propriam in seipsis habent conditionem. In omni igitur mundo sphaera ultra communem sphaeræ cuiusq; animam uiuentia multa instituit rationalia, ut alias disputauimus. Quare oportuit in media quoq; mundi sede talia quædam esse, ut esset in membris omnibus rationalium turba quàm plurima, quæ hoc ornet colatq; Dei templum, atq; Deum artificem canat & laudet. Id agunt in altioribus sphaeris mentes aliæ, id agunt humane mentes in terra. Neq; peccus hoc mortale futurum est, quòd assidue æternum Dei resonat nomen. Nemo uerò ob hoc diffidat esse multos in planetarum sphaeris habitatores, quòd unicuique in qualibet earum planeta suspiciatur. Imo uerò quæ descendendo à firmo semper, ut Platonici putant, numeralis habitantium crescit turba, ideo in summo cœlo ipsi stellarum numero dux unus, id est, ipsa sphaera anima sufficit. Sed quoniam in singulis Planetarum circulis habitant plures quàm in summo, atq; inferiores, idcirco pluribus opus est duobus. Quocirca duos in singulis duces, id est animam

est animam sphaera & planeta animam illic Deus instituit. Habitatores autem eiusmo-
di animalia uocant angelica, daemónica, heroica deinceps atq; humana ex anima rationali
& corpore sphaera suae congruè constituta, quae tamen non uideatur, quia uel minus lucis
uel minus solidi habent quam stellae atque planetae. Neq; id quidem mirum, cum nec sphae-
rae etiam in quibus non uideantur. Sequi uero eos & natura & motu & denominatione
planetae suam, sicut planeta sphaerae animam, & sicut sphaera animam uideri. De-
nique concludunt, si in extremis utrinque mundi sphaeris rationales sunt multi, merito
& in medijs esse multos. Nos autem quasi uicissim concludimus, si Deus diuinis men-
tibus circumfusas ornauit sphaeras, iare & mediam diuinis mentibus exornauit. Neque
spemenda est habitatio terrae, quae medijs chorus est templi diuini, & tantarum sphae-
rarum stabile fundamentum. Neq; paruifaciendum est, quod circa eam cetera uolun-
tate sphaerae tanquam cardinem. Quid est quod caelestium omnium radij in eam confluen-
tes miscentur hic, uirtutemque mira unione mirabilem consequuntur. Quid? quod fa-
cies terrae uiridis, in star caeli uaria, perspicuis corporibus tribus inuoluitur, aqua, aere,
& igne, ac repercussa syderum radijs eos congregat in splendorem. Ideo si in Luna
constitutus, globum hunc inde prospiceret, talis tibi forsitan uideretur, qualis tibi nunc
a terra Luna uideretur, putaresque eos qui hic habitant esse caelestes stellamque aliquam
habitare. L. de circo Pythagorici terrae globum aqua & aere sitoque igni quasi uelaminibus
suis circumuolutum, sphaeram mundi unam ac stellam quandam nominauerunt. Et Pla-
to terram uocat Deam antiquissimam Deorum omnium qui sint intra caelum. Addit
ingentes terrae regiones habitari nostris admodum altiores, ubi lapides, metalla, plante,
animalia sint nostris mirum immodum praestantiora atque pulchriora, ubi homines di-
uinitate uiuant, modicisque alimentis, cum preciosissima sint, odoribusque feliciter nu-
trantur. Mitto quod Diodorus Pliniusque narrant alicubi homines solo etiam odore nu-
triri. Illud certe mirabile, quod Olympiodorus Platonice scribit, Aristotelem uidisse
hominem qui dormiret nunquam, soloque aere radijs Solis exposto uiuere. Haec illis
ferme similia, quod in diuinis hortis quasi campis Elysijs homines sola arboris uitae
in immortales uiuere potuissent. Sed ut ad institutum ordinem reuertamur, Ti-
maeus Moesen imitans inquit, Deum in principio igneum caelum terramque creasse
quasi praecipua mundi membra, atque ut haec duo haec aptius inter se iunctet, aërem
mox aquamque interiecit, quasi non sui, sed illorum gratia sint inuenta. Quod si lice-
ret paulo latius (ut saepe solemus) cum antiquis nostris confabulari, referrem equidem
praecipuam propriamque naturam ignis lucem esse potius quam calorem, Primò, quia
illa diuini est. Secundò, quia illa citius agit. Tertio, latius se diffundit. Quarto, non
sicut calor abeunte igne, quasi ceteris quoque communis, quodammodo in calefacto
relinquitur, sed tanquam igni maxime propria, nullique permixta, suum ubique sequit
tur ignem. Quintò, quia ignis quo magis alienae soliditati miscetur, eo feruet magis
lucetue minus. Contra uero quatenus in puritatem propriam restituitur, eatenus urit
minus, lucetue magis. Quorsum haec? ut intelligamus caelum esse ignem, cuius pro-
prium sit actu quidem lucere, uirtute uero calere, ut non immeritò dici possit caele-
stem ignem esse lumen cuius calefactoria uirtus nulli per se noxia sit, sed blanda omni-
bus atque salutaris. Vnde & aethereus sub Luna ignis quodammodo caelestem secu-
tus, aërem proximum non consumit. Quod autem uirtus quae in supremo igni tantum
salutaris est & blanda, penes ignem inferiorem a superiori specie differentem mordax
(ut ita loquar) euadat, hinc efficitur, uel quod asperitati terrae miscetur, (unde in soli-
diori sicciorique materia uehementius urit) uel quod reflexione quadam cogitur, &
quasi uim patiens, uim etiam infert. Ideo in liberiore aere tangenti ubique blanditur,
sed inter concata percussa percussit, atque speculo concauo uolentius repercussa, uio-
lentius & ipsa repercutit.

Quauis autem totum caelum per ignem potissimum describatur, tamen cetera quo-
que elementa, sed modo caelesti subiungunt. Igitur in caelo ubique praesertim ignis, sed ali-
bi una cum quadam caelestis terrae soliditate, quod patet in manifestioribus stellis, quae
quoniam soliditate quadam obfistunt radijs oculorum, ideo licet remotissima sint, ta-
men perspicue discernuntur. Alibi uero ignis subiuncta quadam caelestis aequae proprie

Quærebatur tertio, quam ob causam animi si diuini sunt, perturbationibus sunt subiecti. Sed nemo id unquam admiraretur, si quandoque consideraremus nulli menti corpus fuisse tributum oner osius quam humana. Profecto mentes sphaerarum, sphaerarum, atq; daemonum sublimiorum, simplicibus præfunt corporibus, quæ sua quadam similitum partium unitate usque adeo constant, ut nõ effluat sui quicquam, ideoq; nec influat noui quicquam oportet. Naturali rursus agilitate ita uergunt a motu, ut leuissimo illarum mentium nutu uiuant & moueantur. Contra corpus humanum ex elementis quatuor pugnantibus est compositum, & aquæ terræq; pondere retardatur. Quapropter partium suarum tum dissensione penè quolibet momento dissoluitur, tum pondere decidit, fitq; ad uitam ineptius, pigriusq; ad motum. Propter ipsam quoque interiorem dissensionem in qua humores inuicem se expellunt, effluit aliquid semper è corpore, ac rursus oportet ut influat.

Quare ad corpus huiusmodi conciliandum, mouendum, instaurandum, impensissima opus est animæ nostræ attentione. Huc tendit Platonum illud. Sublimia corpora ad sublimes accedunt animas, inferiores animæ accedunt ad corpora, quia uidelicet illa illis facillimè cedunt, hæc uerò his difficillimè. Quod si sublimiorum illarum mentium aliqua corporis nostri claustris ad decennium clauderetur, forsitan non multo minus quam noster animus fatigaretur onere, & cura sollicitaretur, ac illius diuinitati consideremus, ut modo nostræ diffidimus. At dicit aliquis mundi animam corpus habere ex quatuor compositum elementis aduersantibus inuicem, neque tamen ea cura fatigari, ut nostro corpore nostram. Sic est planè, sed ipsa elementa quæ corporis mundani sunt membra, non elementorum aliorum partes sunt, sed tota integra elementa non sunt extra loca naturalia, sed in suis quæque disposita regionibus. Non sunt confusa inuicem undique, sed proprijs sedibus sunt discreta. Non sunt externis subiecta corporibus. Nullum enim corpus extra mundum est. Contra uerò corpus nostrum ignis non totus est ignis, sed pars aliqua amplioris. Sic reliqua tria. Idcirco imperfecta sunt huius corporis elementa. Sunt etiam extra loca ipsorum propria, propterea ignis & aer qui sunt in nobis, semper hinc fugiunt ad sublimia, aqua terræque ad infima decidunt. Difficillimum uerò est imperfecta perficere, conciliare pugnantia, extra locum naturalem corpora detinere. Sunt etiam in nobis quatuor illa permixta in qualibet particula corporis, quos fit ut pugna passim ferueat uehementior, in mundo autem alicubi discernuntur quæ odammodo, pacatiusq; quiescunt. Multa quoque & ingentia extra nos sunt quæ nobis undique imminetia corpus affligit, quibus oneribus & laboribus neque anima mundi premitur, neque etiam elementorum animæ, quarum corporibus quicquid accedit aut decedit, uix atomi unius momentum habet. Temperata quoque est undique restitutio, neque usquam naturalis dissonat harmonia, harmonia, inquam, sphaerarum salutem conducens. Sed neque illa, quamuis diuinitissime possunt usque adeo sphaerarum impetum cohibere, quin & elementorum partes & composita corpora se inuicem deuorent atque perdant, & uiuiones ignis & aquæ mundum sæpe perturbent. Atqui qualitates eiusmodi repugnant, non possent à cælo aliquo pacto producti atque ducti, nisi in eo earum uirtutes essent, neque in cælo essent, nisi in motoribus conditorè que cælorum. Sed in Deo una forma sunt, ratione distinctæ, in angelis uerò formis insuper distinguuntur, in animabus motu insuper ac tempore, in cælo etiam loco simulque uirtute, sub cælo denique effectu atque repugnantia. Quorsum hæc? ut intelligamus sphaerarum elementalium animas haud tantam habere potentiam, ut qualitates que in cælo inter se non pugnant, ita modicerentur atque conciliant, ut sub cælo non pugnent inuicem, & se interuant. Sunt qui dicant cælestem substantiam præstantia sua illas conciliare, materiam uerò que sub elementis est, deformis, instabilis, inefficax, neque illas simul capere posse, neque conciliare. Vt cum que sit, apparet elementorum animas, si animas habent, illas omnino simul pacare non posse, quod neque etiam mundi anima potest, ut non mirum sit animas no-

stas in

stras in contemperandis humoribus aded laborare, & in regione dissonantiæ dissonare. Omnino autem assignatis superioribus animabus est tam facilius quam felicius gubernatio. Quod si nos ter animus mundani corporis gubernaculis præflet ut illæ, eadem fortasse qua illæ felicitate disponeret. Sed erant etiam in particulis terræ mentes aliquæ mittendæ diuinæ, nec mundi rex minus in terræ partibus quàm in cælis elementis quæ toties celebraretur, hoc nostris obigit animis. Scribit Hippocrates, mutationes quæ & cæpentinae sunt, & maximè ad oppositum, maximos diurnosque morbos inferre. Plato uerò in libro de republica septimo, animam in corpus labentem repente à summa luce in extremas tenebras ruere arbitrat, ut non mirum sit eam diuissimè cacuitte atque turbari. Auger turbationem eius (ut disputat Proculus in Timæo) quòd ab unitate in multitudinem dissonantem, à statu mutationem omnis ferme quietis expertem delabitur, unde distrahitur semper, & quasi affecta uertigine titubet & uacillat. Neque eam permittit facillè à tot fluctibus tantisque procellis emergere, sua illa uitalis umbra naturaliter corpori tradita, erga quam ceu prolem amore uehemente afficitur, atque illa quotidie patiente, ipsa quoque suo modo compatitur. Fortè uerò quamdiu anima se ipsam nequaquam animaduertit, nihil aliud se putat esse quàm umbram, palam in flumine corporis apparentem, quæ eademmodum Plato in septimo de republica docet. Neque aliter turbata hac umbra, ipsa quoque se turbat, quàm si pueri rudes, cum uideant umbras suas in aqua confundi, grauiter lamententur. Talem uerò in animabus ordinem Platonici ponunt, alias uidelicet in generationem, id est, generabile corpus nunquam descendere, quales sint animæ uel diuinæ, uel proximæ, alias descendere quidem in generationem, & à meliori uita in minus bonam, ita tamen, ut inde nequaquam inficiantur, malum ite aliquod subeant, quales inter dæmones heroesque connumerent, alias descendere tam simul, atque quodammodo uitari, sed purgari posse iterum, seque rursus ad meliora transferre. Addunt in summis animabus neque secundum essentiam, neque secundum actionem uitium reperi, sed in infimis animarum umbris secundum utrumque. In nostris autem uitari quidem actionem posse, essentiam uerò nequaquam. Plei que putant humanæ uitæ difficultatem hinc in super augeri, quòd motus & habitus animæ quatenus intellectualis rationalisque est, circuitus esse debeat. Similis quoque æthe rei uehiculi motus atque figura. In corpore uerò composito anima uigetando, sentiendo, progrediendo, rectum quodammodo subit motum, dimisso circuitu. Vehiculum quoque motum figuramque suam mutare compellitur. Quòd etsi secundum substantiam non destruitur, quia ut quidam putant, materia caret, tamen secundum figuram motumque turbatur. Que tunc demum recipiet, cum primum animus in caput suum, id est, mentem erectus in habitum sursum prorsus restituatur. Quem tam diu amissis uidetur omnino, quandiu per intemperantiam caput, id est, mentem figit humi, pedes autem, id est, inferiores animæ uires extollit in altum, quo quidem habitu nihil aut deformius aut laboriosius potest excogitari. Sed cur non est datum nobis æreum corpus aliquod in quo terram coleremus, & liberius speculareretur cælestia? Quomodo acui sui adsum spiritus, defuissent hoc modo terræ. Ac si corpora simplicia ratione non carent, debent aliqua rursus composita terrenaque corpora ratione pollere, ut mundus hic corporeus ita totus sit rationalis, sicut spiritalis ille mundus, ad cuius exemplar hic est factus, totus est ratio. Voluit autem pater ille optimus sacerdotes suos qui in sphaeris superioribus eum cantant, manere ibi semper eosdem, quoniam propter loci felicitatem sine labore illic agunt uitam. In terris uerò sacerdotes suos diurnas moras trahere noliit, quoniam non debetur labor perpetuus aut longius sps qui sedulo Deum laudant. Ideo demittit huc eos quotidie, atque reuocat, ut per successiorem in terris fiat semper, quod sit per eandem uitam semper in cælis. Mitto quòd multi etiam in aëre animas dæmonum heroumque putant corpora quantum tardius, tamen aliquando in melius permutare. Verum habeat, dicit quispiam, nos ter animus corpus onerosius quàm mentes alie, atque ideò sollicitetur quandoque, & magis quàm alie à speculando prohibeatur, cur autem fragilius corpus habet quàm bestie? Non quia fragilius habet corpus, ideò putandus est minus esse diuinus, imò quia est diuinius, corpus habere fragilius. Disputauimus aliàs, corpus nostrum esse terrenorū omnium temperatissimū, ceteroque simillimum

ut celestis animi muneribus pacatus ministerium præbeat. Hanc uero temperantiam necessario sequitur imbecillitas. Complexio in qua nimis excedit calor, uix a calore & frigore leditur. Nam calor ingens remissiores calores expurat, ut eius comparatione uix appareant, & frigoris impetum frangit. Ac si in aliqua complexione frigus ex cellat non quælibet frigiditas extrinsecus iniecta percipitur, & æstus facile toleratur. Similiter ubi humiditas aut siccitas præualet. Vbi uero hæc quatuor qualitates mediocres sunt & consona tēperatione miscentur, quæcunq; noua qualitas aduenit, excedere cogit ali quæ ipsarū quatuor qualitatū, quæ excedente, prioris complexionis consonantia perit, & naturalis habitus dissipatur. Ergo quia necessaria fuit homini complexio terrenorū omnium temperatissima, hæc uero quibuslibet offensus uinculis leditur, consequens fuit ut imbecillitas esset corporis humani natura. Huic tamen imbecillitati subuenit diligens artium nostrarum industria, quæ fit ut temperantia nostra contra mundi præcellas diutius perseueret. Sic enim adæquauit omnia diuinus artifex, ut in bestijs cum imbecillitate animæ uires dotēse corporis nobis autem cum corporis imbecillitate uires animi compensaret, atque ita significaret bestiarum animas morti corporis deputatas esse, nostras autem uitæ mentis perpetuæ dedicatas, quas tamen oporteat semper extra patriam laborare. Nam temperata complexio quæ speciei humanæ maxime naturalis est, ut diximus, ob innumerabiles causas tum ab initio in multis, tum quotidie in singulis uicibus dilsonare compellitur. Ideoq; continuat & impensissima attentione animæ opus est, etiam si minime aduertamus, ad temperationem ipsam naturæ restituendam. Durissimus hic perpetuusq; uegetatitici potentie labor, non solum & remittit admodum & in termitit mentis intentionem, unde quasi mente non utimur, sed etiam multis nos claus perturbacionibus afficit, & quasi somniantes exagitat. Nempe dum in qualitatibus his aut illis contemperandis obnixius operatur, ipsa interim ad hæc congruis suis seminalibus rationibus utens, suscitatur sensum in superiore sensu imagines affectusq; ad qualitates illas maxime pertinentes. Sequitur in tractanda his late enter insurgit ita, uel ad irascendum procliuitas. In agitando sanguine, lætitia uar. In pituita tedium & pigritia. In atrabile timor & moror. Sæpe uero adeo imagines affectusq; huiusmodi inuadunt, ut uacante omnino circa talia ratione sequatur infania. Præterea in multis dum crasiores spiritus tenuare molitur, hebetissimos arguit. Dum in alijs laxiores spiritus congregare studet, contemplationis assiduitati memoritq; ineptos offendit. Quod si quando spirituum siccitatem colligere animum dicimus, sic accipi uolumus, nõ ut agat in animum, sed ut animus in congregandis spiritibus non labore, unde cogatur a contemplatione diuertit. Deniq; sicut sensus exterior dum circa molesta uersatur offenditur, sic & interior plurimum intrinsecas spirituum offensiones percipiens a uarijs dilatas humoribus atq; causis, molestas imagines affectionesq; suscitatur.

De causis onerosæ gubernacionis iam satis. De uitæ autem animi est non nihil diximus, aliquid insuper est dicendum. Anima quoniam in medio mentium corporumque confinio creata est, non solum diuinis inhiat, uerum etiam naturalis prouidentia & amore materic iungitur, atque in ea per umbratilem quædam uitæ suæ communi nem animatum corpus disponit, deinde ipsum tanquam opus suum & prolem propriam diligit. Amor animam naturalis corpori iunxit, amor autem naturalis in corpore detinet. Amor idem quotidie ipsam ad cultum corporis prouocat. Mitto quod Plato in legibus probat, Plotinusque comprobat, animam cum antecedit corpus, eius dominetur, non tam a corpore corporeum affectum habere, quam per affectum eiusmodi suum sese in corpus immergere. Quæ quidem sententia Zoroastri & quodam modo Mosi conuenit, dicentibus mala corporis a culpis animæ proficisci. Sed utcunq; sit, anima quidem corpus amat, onerosi autem & fragilis natura corporis postulat ut ut talis animæ uirtus summo nixu sustinet ut ipsum & moueat, atque ut sensus & phantasia, quæ prodesse corpori possunt, quæ uel obesse, assidue circumspectant, ac pro corpore quasi animæ filio cupiant, timeant, lætentur, & doleant. A prima origine tres eiusmodi uirtutes huiusmodi opus agere diuntur, tanta quidem intentione, propter recentis corporis fabricam, ut nulla penè sit animæ attentio ad rationem, priusquam a adulto corpore & purgatis senti-

tis sensibus remittat operis huius in tentio. Verum cum primum ratio expersgiscitur, summa cum difficultate imperium phantasiae diuturno usu in anima confirmatum debilitat, quippe cum arduum sit uel naturae uel habitui repugnare. Hic autem tam contra confirmatum ultra naturam habitum, quam contra naturalem affectum est pugnum. Id tamen diligentiori disciplina tandem assequitur. Sed interim ipsa etiam ratio propter naturalem cognitionem providentiamque tres illas inferiores diligit uires quasi germanas aut filias. Ideo saepe illis obsequitur. Illae corporis naturaliter agunt curam. Igitur & ratio per illas amore declinat ad corpus. Huius diuturna declinatione habitum liberosi contrahit procliuus inclinandi. Habitum huiusmodi, uitium, imò etiam quendam (ut ita dixerim) interitum appellamus, quoniam sicut in multis fieri solet animalium speciebus, postquam uis inferior in corpore fabricando naturalibus se circum suis inuoluerit, saepe uis superior conceptum opus solidiori paulatim contextit tela, atque sub durissima tandem textura se clam includens, ipsa se perdit, non prius in lucem resurrectionis, quam textura concreta frangatur. Quamobrem non uitiatu animus diuinus à corpore, neque cogitur, sed ipse amore animati corporis (quod & opus suum, & instrumentum est) ad ipsum è suo statui sponte se deiecit, ut ad se illud extollar. Neque desunt inter Platonicos qui dicant, praesertim Hermias, quosdam esse demones generationis fautores, qui inclinationem animae ad corpus naturaliter augeant. Certè Plato in libro de pulchro, quasi sicut Moses, inquit demone quendam ab initio uoluptatem plurimis malis immiscuisse. Mitto quòd in Epistolis ait demone bona uoluptate turbauisse. Sed de his in sequentibus. Reuertamur interim ad animae providentiam. Cum omnium diuinarum mentium proprium sit quòd superiora intueantur, quòdque inferioribus protideant, idem quoque anima nostrae est proprium, quae non modo corpus suum, sed etiam terrenorum omnium, & ipsius terrae corpus curat & colit. Sed haec providentia quanto grauior est, quia res curat fragiliores, ineptioresque ad ordinem obseruandum, tanto magis distrahit à superioribus speculandis, neque tamen omnino. In omni enim aetate per intellectum omne uerum inquirimus, per uoluntatem omne bonum amamus: per operationes Deum qui omne reuera bonum est, colimus. Tria haec honestatis officia significanc, animam etiam in tanta maris huius tempestate coelestia semper suscipere, quibus suscipiendis uehementiore illorum amore quotidie capitur. Amore huiusmodi feruescent, deseruit paulatim corporis amor per quem uitiatu fuerat animus, & uitiij maculae abolentur. Quae propter animus nunquam cogitur aliunde, sed amore se erigit in corpus, amore emergit è corpore. Hinc tendit diuinum illud, qui amat animam suam in hoc mundo, perdit eam. Qui hic odit, in uita aeterna recipit eam. Qualis autem in hoc pelago fiat uideaturque, sic in decimo de re pub. Socrates exprimit. Quemadmodum si quis marinum Glaucum longo iam tempore undis attritum atque distortum, praeterea petris, alga, ostris oblitum uiderit, non marinum, sed filium restre potius animal opsnabitur, sic nos non animam terrenis affectibus & habitibus distractam circumfusamque uidemus, terrenum quiddam potius quam coeleste nos uidere putamus. Verum si nudauerimus eam, considerauerimusque puram, atque diuinorum amore iam ex hoc pelago emergentem, proculdubio cognoscemus animam propterea quod diuine, externisque cognata sit, talia quaedam appetere, & cum primum pura euaserit, tangeret, cumque ipsi in serena luce uersari, eaque consuetudine diuinam prorsus euadere. Hactenus Socrates. Quando igitur uiciari animam dicimus, non tam amittere sua quam aliena id est, inferiora in se admittere intelligi uolumus. Huiusmodi autem uitij naturam non perdit, sed occupat. Sed ne quis nostrum animum ob id esse corporeum opinetur, quòd corporeis quotidie causis inhiat uideatur, opera precium est audire diuinum Pauli Apostoli clamantem, non esse nobis colluctationem aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus multas demonum turbas, quae in hoc caligine soaere inter nos uersantur. Hos autem prisci Theologi, quòd Origenes Augustinusque confirmant, aereo corpore inditos, motu agiles, per spiritum nostrum penitus illabi, atque sicut quilibet homines per indicia externa quodammodo ac peritissimi quicquid praecipue intrinsecos auguratur affectus, ita sagacissimos demones non per externa solum indicia, sed etiam per ipsos nostrorum spirituum motus, qui a phantasia

colla sæpius incitantur, attentiores quotidie uotiones acrioresq; affectus, unde proprius spiritus ipsi mouetur, aucupari. Hinc ergo fieri, ut qua uia que in corpore perturbare facilius ualeant, rectissime calleant, atq; ipsi perturbatione quadam affecti nos quotidie turbent. Perturbationis huius motum ita potissimum fieri arbitramur. Mouens sane æreum in nobis spiritum ætæri demones, quo quidem quasi uibrato & humores mouetur in corpore, & in phantasia imagines excitantur. Sed quoniam pactus? Nempe in sanguineo corpore sanguinem, imaginesq; quodammodo similes sæpius commouentes, ad inanes animum uoluptates alliciunt. In cholericis uerò bile conuenientibusq; bili imaginibus irritatis, iras & prælia suscitant. Sed in phlegmatico dum pituitam augent, congruatq; simulachra ignauia & torpore nos occupant. Deniq; cum in melancholicis atræ incitant bilem, timorem incroremq; incutiunt, phantasia falsis teritant umbris, animum opinionibus sæpe falsis illudunt. Id totum posse à demonibus fieri, præsertim atræ bilis incitamento, Serapion & Auicenna ex antiquorum Philosophorum sententia narant, atq; ipsi non negant. Non enim consentaneum est, diuinam mentem à sensibus alter quam ad idem demonibus contendentibus, aded falli atq; impugnari. Sed eiusmodi inuidorū ambitiosorumq; demonū uolentiam expurgari Platonicus per Philosophiam & sacrificia posse putant, quod Orphici nobis hymni demonstrant. Christus autem uerus medicus animorum ieiunio atque oratione hoc fieri præcipit. Si Dei ipsius oraculum Philosophice liceret exponere, ieiunium interpretare abstinentiam ab his rebus quæ talem aut talem uel augent humorem, uel unaginem affectumque mouent. Orationem uerò exponerem tam uehementem in Deum conuersionem, ut & animus simul demones non aduertat, & demones expugnare mentem deo deditam se posse diffidant. Sed disputationem iam concludamus. Nemo igitur dicat animam hominis ob hoc minus esse diuinam, quod in curando corpore sollicitetur, quod uitietur. Multo enim durior menti nostræ prouincia quam reliquis mentibus assignatur. Neque uitiat à corpore anima, sed ipsa nimum corpus amando se uitiat, ipsa se purgat. Neque putandum est ex eo deesse nobis diuinitatem, quod anxii multo magis quam bestia uiuimus. Imò ex hoc maxime diuini sumus, quod priuati ad tempus habitatione patriæque cœlesti, scilicet quandiu Dei uicarij sumus in terra, sollicitamur continuè, etiam si hoc minime aduertamus, cœlestis patriæ desiderio, neq; ulla terrena obiectamenta consolari in hoc exilio mentem humanam possunt rerum cupidam meliorum.

Quarta quaestio, quæ sit animi à corporibus inuiti discedunt.

Cap. VIIII.

Proposita nobis fuit quarta quaestio, quare si cœlestes animi sunt, à terris tam inuiti discedunt? Primum quidem non omnes inuiti discedunt. Nam Theramenes, Theodoros Cyrenæus, Cleombrosus, & omnino omnes Hegesias Cyrenaci auditores sponte ac libentissimè decedebant. Gymnosophystæ quoque Indorum Philosophi, & Gethæ Thraciæ populi, apud quos legebantur puerperia, natiq; de se habantur, funera autem festa erant & ueluti sacra iusu cantique celebrabantur. Mitto innumerabiles alios milites, ciues, Philosophos, Religiosos: mitto primitias Christianorum. Mitto quod non omnes morientes lugent, lugent autem nascentes omnes, & quasi inuiti à lachrymis terrenum hoc iter auspicantur tanquam exilium. Deinde in his etiam qui mortem horrent, non tota (ut ita loquar) anima expauescit. Si quidem ea pars nostris quæ discedendo pergit in melius, non modo semel non decedit inuita, sed etiam quotidie sponte discedit. Quid per Philosophiam, moralem aliud agimus, quam ut animam ab affectu corporis seiuugamus? Quid per Philosophiam specularicem aliud, quam ut rationem à sensibus seiuocemus? Totum hoc Philosophiæ studium, ut inquit Plato est meditatio mortis. Si quidem mors est animæ à corpore liberatio. Nec terribilis mors est Philosophis, atque similibus, quoniam familiaris illis & domestica est, nec latet eos qualis futurus sit post obitum puri animi habitus. Talis enim erit, qualem ferme experiantur quotidie in summo contemplationis fastigio. Tranquillus uide licet atq; serenus, & idearum formulis quasi stellarum radijs circumfusis, & diuini solis splendore coruscans.

coruscans. Hinc Propheta Daniel, fulgebunt docti tanquam splendor firmamenti, & qui multos ad iustitiam erudierint, tanquam stellæ in perpetuas æternitates. At ea pari animæ abijt inuita, quæ corpori dumtaxat alendo atq; tuendo tributa est, quoniam abijt amar nimum inferiore hanc animæ partem, quo fit ut quodammodo eius dolere detrimento. Plotinus autem non partem animæ uocat proprie, sed simulachrum quoddam animæ substantialis umbratile. Probat enim hominem esse ipsam rationalem animam, quæ quidem permanens in seipsa, sub se generat animal, neq; ex se & corpore proprie animal componit unum, sed potius ex corpore tali, atq; uitali quodam sui simulachro membris infuso. In quo quidem animali sensus illi sint qui externa corpora cum quadam passione percipiunt, phantasia quoque & confusa prorsus & perturbata. In ipsa uero animæ rationalis substantia sit imparibilis uerus falsisq; sensus, non ad sensibilia sed ad imagines passionisq; quæ in sensibus animalis illius sunt, aspiciens. Sit & ratio quæ suscipit mentem. Et quatenus ipsa tum in se regitur, tum in mentem erigitur, sepa ratione proficere atque gaudere. Quatenus autem quodam providentiæ munere & format animal, & respicit iam formatum, commercio quodam cum corpore delectari. Sed pergamus ad reliqua. Nonnulli etiam cruciatum qui in discessu sentitur, magis metuunt quam discessum, quem uel suauem fore quasi soporis oppressionem Timæus docet, si resolutione quadam fiat propter naturæ maturitatem, non autem suffocatione propter incontinentiam. Plurimi autem hoc discessu, quoniam non purant se suis operibus uisionem meruisse diuinam, unde efficitur ut diurnas aut perpetuas mentis tenebras expauescant. Adde quod plurimi uitæ huius blandimenta quibus ab initio irretitiuntur, agrè relinquunt. Sunt & qui propriæ diuinitati diffidunt, quia diuinum uitæ mentis splendorem inspexere nunquam, sed mortalem corporalium simulachrorum caliginem animæ per sensus infusam. Et qui splendorem mentis rationis oculis nondum Philosophia purgatis acriter intuentur, radijs eius reuerberantur, hebescuntq; & ambigunt. Nam cum nihil sit oculis rationis magis præfens quam ipsa mentis substantia, non est uerisimile eam propter minimam sui lucem esse nobis ignotam, sed propter maximam. Qui ergo & puram mentem & puratis oculis rationis inspiciet, is non modo non diffidet, sed ipsam reuerberabitur ræquam nomen. Sed licet diffident nonnulli, plurimi tamen confidunt. Et illi ipsi qui uidentur diffidere, sperant simul se fore perpetuos. Neque potest unquam spes huiusmodi ex animo nostro penitus extirpari, utpote quæ sit nobis naturaliter insita. Solent illæ species esse fallaces, quæ uti quodam aut usû à sensibus habent originem, qualem profecto non habet æternitatis opinio, cum sensus nihil percipiat nisi caducum, & cogat nos suspicari quandoque, ne forte qui decesserunt è uita, nihil sint amplius postquam uidentur nusquam. Itaque immortalitatis spes naturalem sequitur rationis instinctum, cum eam speret animus non modo non conferentibus sensibus, sed inuitis. Ergo certè nihil magis soleo admirari quam quod nostrum id quisque speret, quandoquidem semper inter caduca uersamur, neque tamen sperare desinimus. Quod quidem significat hanc spem naturæ firmitate constare. Illud quoque considerandum arbitror, quod uidelicet non esset mirum, homines etiam si euidentiores de immortalitate rationes haberent, quam de reliquis omnibus, adhuc tamen magis hac in re rationibus ipsis diffidere quam in ceteris. Quod enim amamus multum, ei multum metuimus. Nihil autem magis quam uitam diligimus sempiternam, ob eam maximè rationem, quia maximè naturalis est nobis. Omnino autem ipso ipso mortis metu coniectari possumus aliquem nobis sensum superfore, ostentem. Nam si animus ideo timet mortem, quia perpetuas odit tenebras, atque a diuinitate nature odium proficiscitur, perpetua lux est animus. Aut saltem tenebras sempiternas naturaliter discernit quam per lucem aliquam sempiternam, hanc absque immensa luce contueri non ualet. Si lux animæ quæ mens eius est, ita se habet ad ipsam lucem, sicut animæ uita ad ipsam uitam, & lux animæ super immensam lucem reflectitur, ne cessario animæ uita uitam complectitur infinitam.

Quinetiam qui uita magis cum uita congruit, quam lux cum uita, si lux animæ suo modo, id est, intelligendo uitam attingit immensam, multo magis animæ uita suo modo, id est,

id est uiuendo uitam assequitur infinitam. Porro qui tenebras horret, secum ipse consultat, nunquid semper uiicturus sit absq̃ corpore, an defuturus. Quæ quidem consultatio significat animum relicto corpore iam tunc sese recipere in seipsum. Non enim reflectitur in seipsum corpus, neque eleuatur in uitam à corpore separatam. In ea ipsa consultatione diiudicat quanto præstantior sit uita sempiterna à mortali corpore libera, quam aut uita præsens, aut uitæ priuatio, exoptatq̃ liberam & æternam. Iudicare autem ita & exoptare non posset, nisi talem uitam in seipso prius experiretur. Si uita libera longè diuersa est à seruilī, & tamen animus corpore clausus experitur ipsam, exercetq̃, quanto magis solutus à corpore eam potest implere. Præterea in eadem deliberatione disceptat mens, num queat aliquid per se deposito corpore agere, nec ne. Ac si queat, non diffidit seorsum à corpore se uiicturam. Vbi iam nunc quanuis cum corpore ducat uitam, agit tamen sine ipso non nihil, quando iudicat quid sit & quale id ipsum quod dicitur sine corpore operari. Quis enim per corpus aliquid omne corpus abijciat? Quis cum corpore hoc secernat corpora omnia? Quis operando cum corpore agat operationem illam quæ sit sine corpore? Agit autem quodammodo operationem aliquam quæ est sine corpore, qui eam ipsam excogitat & effingit. Excogitatio enim actus est animæ. Quod si dum est in corpore, agit aliquid sine corpore, longè magis poterit sine ipso agere extra ipsum. Atqui quod mirum est, usque adeo inuictus est animus, ut quicunque eius æternitati bellum indicunt, superentur ab ipso. Nam siue Lucretiani ignauè certent, non expugnatur, siue alij strenuè pugnent, quia eiusdem animi armis aculeisq̃ pugnant fortiter, imò animus ipse pugnat. Ideo animus ipse quando uidetur succumbere, tunc maxime superat. Excellit enim quam maxime. Ac si se perimere uideatur, uidet deniq̃ se peremptum. Qui uidet quicquam adhuc spirat. Ex his patet qua ratione si mortis metus à tenebrarum horrore proficiscatur, in eo ipso ostendatur immortalitas. Forsitan qui formidat mortem, non tam horret tenebras quam uel penam uel moestitiam uaticinatur & timet. Quod equidem potius arbitror. Ex quo etiam immortalitas declaratur. Sicut enim nemo cupit illa quæ profutura non sperat, neque prodesse putat nisi percipiuntur, ita nemo metuit, quæ nocitura non iudicat, neq̃ arbitratur obesse nisi percipi possint. Cupido enim uoluptatem in boni adeptione respicit, aut uitatione mali, metus dolorem in mali præsentia, aut absentia boni. Voluptas autem & dolor absq̃ cognitione non fiunt. Ergo qui uitæ statum cupit propter uoluptatem qua in tempore uitæ perfunditur, idem quod statum post mortem metuit propter dolorem quem sit in eo tempore percepturus.

THEOLOGIAE PLATONICÆ, de Immortalitate animorum

codem Fictio auctore,

LIBER XVII

Quinta questio, qualis sit anima status antequam ad corpus accedat, qualis etiam post discessum. Cap. I.

ED iam disputationem quintam aggrediamur, per quam questio illa solvatur, quæ interrogabat, qualis sit animæ status priusquàm accedat ad corpus, qualis etiam cum discesserit. In rebus his quæ ad Theologiam pertinent, sex olim summi Theologi consenserunt, quorum primus fuisse traditur Zoroaster Magorū caput, secundus Mercurius Trismegistus, princeps sacerdotū Aegyptiorum. Mercurio successit Orpheus. Orphei factis initiatus fuit Aglaophemus. Aglaophemo successit in Theologia Pythagoras, Pythagoræ Plato, qui uniuersam eorum sapientiam suis literis comprehendit, auxit, illustrauit. Quoniam uero homines sacra diuinorum mysteria, ne profanis communia fierent, Pœtictis umbraculis obtegebant, factum est ut successores eorum alij aliter Theologiam interpretarentur. Hinc turba Platoniorum interpretum in sex Academijs se diuisit, quarum tres Atticæ fuerunt, reliquæ peregrinæ. Atticam uetus sub Xenocrate floruit, media sub Archefila, sub Carneade noua, peregrinarum Aegyptia sub Ammonio, Romana sub Plotino, sub Proculo Lycia. Verum cum sex fuerint scholæ Platoniorum, tres illæ Atticæ simul atq; Aegyptia, quæcunq; de animarum circuitu scripta sunt à Platone, aliter quàm uerba sonarent accipiebant, duæ uero sequentes ipsam uerborum faciem curiosius obseruarunt. Quo autem modo hæ duæ Platonica exponant mysteria, diligenter reuenseamus.

Expositio Platonis de anima secundum duas Academijs ultimas.
De compositione animæ. Cap. I I.

Plato in Parmenide quidem Deum uocat infinitum, in Philebo uerò nominat terminum. Infinitum scilicet, quia nullum aliunde accipit terminū. Terminum autem quia formis quasi mensuris passim distributis omnia terminat. Hinc Platonici disputant, quatenus Deus tanquam infinitus omnem à se excludit terminum, eatenus fermè ex eo quasi umbram pendere potentiam quandam quasi materiam, termini cuiuslibet indigam, informemq; natura sua, & ut ita loquar, indefinitam. At uerò quatenus Deus tanquam terminus umbram suam respicit tanquam speculū, eatenus in umbra iam uelut imaginem resultare, infinitatemq; ipsam, id est, materiam communissimam formis ordinatissimè terminari. Idem rursus ita confirmant. Si in Deo semper est uniuersi faciendi potestas, merito semper extra Deum uniuersi (ut ita loquar) fieri est potentia. Non enim facere ille semper omnia potest, ut opinantur, nisi semper fieri omnia possent. Potentia eiusmodi, materiam communissimam, id est, uim formatū omnium æqualiter receptricè nominant, quæ natura sua neq; ad ipsum esse uergat, aliocui superno formatore non indigeret, neq; ad non esse, alioquin formatori nõ obediret, sed ad esse pariter atq; non esse, item ad formas tales aut tales quasi medium quoddam, què se habeat, atq; à formatore determinetur. Sit quoq; in omnibus una nõ numero, nõ specie, nõ genere, sed analogia & proportione quadam potius, scilicet quoniam ab uno dependet, atq; unius Dei infinitatem utcunq; potest modo quodam umbratili representat, quemadmodum & actus quodammodo unus in omnibus nominatur, quoniam ab uno terminatore, & unius terminationè imaginariè refert. Atq; actus huiusmodi potentia superat, propterea q; à Deo manat non fugiente ulterius, sed ita respiciente materiam.

Huiusmodi

Huiusmodi potentia in spiritibus non nihil corporis habere uidetur, siquidem in mentibus habet corporum rationes, in animabus insuper motiones, in utrisque formabilem facultatem. Rursus in corporibus corpori non nihil uidetur habere, quia & dum antecedit quantitatem, indiuisibilis apparet, & semper uires quasdam quodammodo in corporeas suffinet. Ex hac infinitate, ex hoc termino, id est, potentia receptrice formabilis, atque actu formali, constare sub Deo omnia putant. Quod Maurus Auicebron in libro fontis uitae forte significat, atque Theologi nostri breuiter ita confirmant, si creatura & quaelibet & uniuersa esse fortitur à Deo, certe ab illo destituta iam ultra non esset. Quapropter esse potest atque non esse. Igitur non est ipsum esse suum, imò ad ipsum potentia est. Nihil uero ad seipsum est potentia, uel suscipit semetipsum. Semper enim agens dum agit, quod potentia tale est, efficit actu tale. Quamobrem creatura producitur non ex eo quod potentia, potentia imprimitur, alioqui nondum quicquam ederetur in actum. Neque ex eo quod actus actu infundatur, uel idem sibi ipsi concilietur, alioqui quod producitur, esset antequam esset. Sed in ipsa productione proprie actus potentia adhibetur. Atque hæc ipsa duo in creatura necessariò distinguuntur. Alioquin esse ipsum creaturæ quia in seipso subsisteret, esset penitus infinitum. Cum igitur esse ab essentia differat, nunquid sit ab essentia? Minime. Nihil enim tanquam efficiens potest sibi met esse tribuere, itaque aliunde accipit esse. Hinc ergo prout capit, potentia est, quod uero capitur, actus cognominatur. Quare quicquid produci- tur, ex potentia & actu, id est, essentia & esse componitur. Essentiam quidem potentiamque ad infinitatem, esse uero & actum ad terminum Platonici referunt. Proinde in Sophista & Parmenide & Timæo quinque rerum numerantur genera, ex quibus præter primum omnia componuntur scilicet essentia, idem, alterum, et status, & motus. Essentia quidem manifestè significat rationem rei cuiusque formalem, innuit quoque esse tantum actum essentie proprium. Idem uero dicitur, quoniam quodlibet & secum in primis, & cum alijs cogruit. Rursus additur alterum, quia quandam tum intra se, tum ad alia differentiam habet. Præterea status, quippe cum aliquandiu suam retineat unitatem. Denique motus hoc in loco exitum querendum ex potentia in actum siue essendo siue quomodolibet intrinsecus extrinsecus uel agendo significat. Quamobrem diuinæ infinitati ac diuino termino hinc res infinitas, inde rerum terminus subditur. Deinde ad rerum infinitatem tria potissimum scilicet essentia, & alterum, motumque referimus. Ad ipsum uero rerum terminum tria similiter scilicet esse, idem ac statum pariter distribuendo reducimus. Quod autem in Parmenide quidem unum & multa, in Timæo uero impartibile & partibile dicitur, sic accipiendum est, ut unum & impartibile secundum terminum, rursus multitudo & partibile secundum infinitatem per sua passim genera propagentur. Quæuis autem singula præter primum ex ijs quasi seminibus elementisque componantur, incorporea tamen consonantiori seminum mixtione quam corpora consisti dicuntur. Quæ ob causam illa magis indissoluta permanere putant. Missam in præsentia faciam ceterarum rerum commixtionem, & qua ratione his generibus animam Pythagorici & Platonici misceant, mox exponam, si prius admonuero, ne forte putemus & si animam semper fuisse horum plerique dicunt, eam tamen illos omnino ex se esse putare. Cum enim non totam operationem suam anima, per quam semper operatur, simul explicet, sed paulatim, constat eam hanc infinitam semper operandi uirtutem hauri totam simul habere. Si enim totam simul haberet, ederet quoque totam simul & unicam. Omnis enim (ut aiunt) potentia operatio, una unitus est. Igitur semper accipit uirtutem semper agendi. Propterea non similiter, sed alias aliter agit, ut summam dici possit, quicquid temporalius agit, siue corpus siue anima, accipere quidem continue paulatim operandi uirtutem, nunquam uero simul totam penitus possidere. Quamobrem anima non solum semper esse, sed etiam gigni semper à Platonici iudicatur, scilicet quatenus uim suam haurit paulatim, & formas intrinsecus alias aliter explicat, atque affectus actionesque continue uariat. Igitur quatenus uitalis ipsa sui motus causa est, quodammodo sibi met essentialiam interminatamque suppeditat uitam, atque ita esse censetur, & atenus uero infinito id explicat tempore, uimque eiusmodi paulatim à superioribus accipit, nimirum gigni perpetuo ab alio iudicatur. Accedit ad hæc, quod principium rerum summam rerum omnibus adest, adeo ut singula principii pro natura sua ubique participant, alioqui subito euanescerent.

Anima uero non adest omnibus, non enim omnia uiuunt. Item primum omnino ipsum unum esse oportet, nā si multitudo quaedam esset, proculdubio super se causam suae unionis haberet, quippe cum unire non multitudinis sit, imò unitatis officium, esse uero primum multitudinem spar sam, dictū nefas. Anima tamen omnis est multitudo. Rursus primum super omnem essentiam cogitatur, cum omnis essentia in se multitudinē patitur, saltem qualē in superioribus numerauimus. Anima uero essentia quadam est, uitalis scilicet atque uiuifica. Denique primum neque usquam, neque unquam, neque uel uel pacto contaminari potest, animę tamen per multę quandoque, & alicubi, & certo quoddam modo inficitur. Quamobrem anima necessarīo a superiore principio suo quodam pacto composita habet essentia. Ceterū in rebus super animam a Deo cōpositis, munerę quę ad terminum spectant, longissimo interuallo opposita genera superant, in rebus uero sequentibus animam contrā contingit. At uero in anima componenda genera generibus æqualius concinūt. Cum enim anima uirissimū omnium quę a Deo cōponuntur medium sit, cōsentaneum est eam media quędā æquā issimāq; (quoad fieri potest) ratione esse compositam. Igitur in ea, ut cetera prætermittam, partibile impartibile, alterū eodem motus statu quasi acutum graui harmonicē temperatur. Profecto in his quę super animam sunt, tria potissimum cogitantur, essentia, uita, intelligentia. In his quoque quę sunt infra animā, tria uicissim, qualitas, natura, sensus, ut sensus intelligentię, natura uitę similitudo sit, qualitas deniq; essentię ultima sit imago. In superioribus quidē secūda essentiam & uitam & intelligentiam impartibile partibile superat, idem quoque excedit alterum, statusq; motum, in inferioribus autem omnino contrā contrigit. In anima uero, utpote omnium media, modus per omnia quasi medius obseruatur. Proinde siue eā ad extrema mundi conferas, inter mentes tanquam admodum impartibiles, & qualitates tanquam omnino, id est tempore locoq; partibiles, media iudicatur. Siue ad sui ipsius extrema scilicet ad mentem hinc suam, atque inde ad uitam corpori immer sam, similiter inter indiuiduum & diuiduum media pariter esse censetur. Siue ad ipsum sui ipsius medium scilicet rationem denique conferas, etiā hęc ipsa ratio quando ad intellectum & uniuersalia surgit, dicitur impartibilis, quando uero ad sensus singulaq; declinat, partibilis nuncupatur, atque illic identitatem (ut ita loquar) statumq; consequitur, hic uero uicissim alteritatē subit & motum. Ac dum in æternis considerandis quodammodo ipsa discurret, in diuiduo statu diuisibilem permiscet motum. Contrā uero dum in temporalibus attingendis quodammodo in seipsa consistit, motū uicissim diuisibilem in diuiduo quodam statui contemperat. Præterea sicut anima mundi in mouendo quidem cœlo quod *ἐπιδρασις*, id est, inerraticum dicitur, in eodem ostendit alterum, in planetis uero quodammodo erraticis moderandis, per ipsum motionis ordinem in altero uicissim idem seruare uidetur. Sed hætenus idem superat alterū. Deniq; in inferioribus gubernandis idē iam ab altero superari permittit. Similiter hominis anima circa etiā quasi uehicula, scilicet ethereū, aereū, compositum corpus se habere uidetur. Iam igitur quid sibi Timæus uel ubi in anima componenda musicis proportionibus uitius, satis intelligi potest. Nihil enim aliud sibi uult, quā animam tum ex ipsis rerum generibus tum ex uiribus suis ita cōponi, ut ideę suę in primis, deinde sibip̄, tertio rebus alijs aptissime cōgruat. Solēt Pythagorici in anima figurāda Mathematicis tā figuris quā numeris uti, quoniā sicut Mathematica, sic & animę inter naturales diuinasq; formas medium obtinent. Constituunt ergo triangulum, in cuius apice locata sit unitas, a qua ter utrinque numeri profluāt, hinc pares, inde similiter impares, hac uidelicet ratione, ut a parte altera primum duo, deinde quatuor, demum octo, altera ex parte primum tria, deinde nouē, postremō septem atq; uiginti. His uero cēsent omnes animę partes, uires, officia designari. Quę enim super animam sunt, unita potius quā numerosa putantur. Quę uero sub anima, numerosa quidem, sed per se maxime dissona. Verū anima primum numerosa ideo dicitur, quoniā cum proxima sit multiplici corpori, iam intelligitur tam motionibus quā uiribus multiplex esse. Deinde uero cum ordinatę motionis generationisquę proximum sit principium, probabiliter ratione concluditur, numerositatem eius esse maximē consonantem, a cuius consonantia, corporis continuitum cœlestis tñ elementalē consonantia nō aliter pendeat, quā ab ipsa quę in musicē mente

mente harmonia est, illa deinceps quæ in uocibus & quæ in sonis harmonia sentitur, & fluere solet. Proinde Philolaus cum Deum unitatem more Pythagorico nominasset, mox extensam materiam dualitatem cognominauit, propterea quod quemadmodum dualitas ipsa prima inter numeros diuinitus est, sic materia diuinitus causa est in primis ut formæ dilatare inter se repugnantesque euadant. Itaque animam ab unitate diuina pendente sese in materiam qualem in dualitatem infundere putant, uo aliter quam triangulus ab angulo summo in duos similiter desinat angulus. Itaque in corpore composito distrahatur semper & perturbatur. Merito igitur anima triangulo figuratur. Septem uero deinde huic triangulo numerorum terminos adhibent. Nempe cum uideamus rerum generationem septenario Planetarum numero gubernari, summumque Planetarum Saturnum septimo quolibet anno mutationes in uita hominum facere. Lunam quoque Planetarum infimam septimo quouis die, tum in seipsa, tum in humoribus mutationem inducere, merito animam motionis generationisque originem septenario numero describere iudicantur. Sunt etiam qui factum in alio perficitur septenariis, et natum extra alium per ætates duci similiter arbitrentur. Afferunt insuper utrinque numeros & pares & impares, ut per pares animam ex natura diuidua, per impares ex indiuidua commixtam esse delectant. Rursus numeros lineares superficialesque & solidos addunt, ut appareat animam per longitudinem, latitudinem, profunditatem corporis sese facillime fundere. Eligunt autem illos duntaxat numeros, quorum proportionibus mutuis musica consonantia constat, ut ostendant animam concinne copiosam, concinne cuncta disponere atque mouere. Sanè inter quatuor ac tria sesquitertia proportio est, ex qua nascitur harmonia quam Graeci nominant diatessaron. Sed inter tria & duo est proportio sesquialtera. Hæc procreat harmoniam quam nuncupant diapente. Præterea inter quatuor atque duo, siue quatuor & octo, proportio dupla, quæ diapason conficit consonantiam. Inter unum uero & tria siue tria inter et nouem, siue inter nouem atque uiginti septem, proportio tripla, à qua melodia diapason diapente cõponitur. Proinde inter quatuor & unum, siue duo inter & octo, quadrupla proportio nascitur, quæ disdiapason generat harmoniam. Denique inter octo ac nouem fit epogdous, quo constat tonus. Sonum uero tono remissionem hemitonium nominant. Quam ob rem omnes quas narrauimus proportionem, arti musice potissimum necessarias, ab illis sunt numeris, qui in figura animæ describuntur, per quos animæ tum naturalis compositio tum motio actioque naturalis maxime omnium esse tam cõsonans quam numerosa significetur. Neque desunt qui sphaerarum quoque cœlestium magnitudines inter se, intervallaque & motus, Planetarumque habitus & aspectus proportionibus penè similibus metiantur, spiritum quoque uitalem simili qualitate suarum temperatione disponant. Missa non absque ratione facio multa, quæ multi hac in parte de fictis numerorum figurarumque uirtutibus tam leuiter quam curiose pertractant. Hæc est mysterij Pythagorici & Platonici summa. Mitto quod solent intelligentiam, quoniam per simplicem sit intuitum sepe unitatem cognominare, scientiam uero dualitatem, quoniam ex principio probat conclusionem, sed opinionem trinitatē, quia insuper cõclusionis oppositum ambiguitate quadam asserit in medium. Sensum postremo quaternitatem, propterea quod circa composita ex quatuor elementis plurimum uersari uideatur. Mitto rursus quod animam ideo currum uocant, quia motus efficit circulares. Quod uero in ea lineam ponunt quodammodo rectam, quantum corpora mouet & respicit. Deinde circumum quendam inferiorem, quasi Planetarum orbē, quando rediit in semetipsam. Circulum quoque superiorem quasi stellarum orbem fixarum, quatenus ad superiora cõuertitur, alias duas, scilicet instinctum intellectus ad ipsum uerum, atque uoluntatis ad ipsum bonum, aurigam mentem, caput aurigæ, diuinam unitatem mente superiorem, equos superiores scilicet idem, & statum, equos inferiores, scilicet alterum atque motum. Item aequum, bonum, atque malum scilicet irascendi & concupiscendi naturam. Ita enim propinquior rationi quam libido esse uidetur. Denique (ut summam dicam) hac ratione Pythagorici & Platonici omnes, rationales animas tum nostras, tum nostra superiores, penè similiter esse cõpositas arbitrantur. Vnde sequi existimant, ut & cœlestes animæ in uolendis sphaeris inæstimabilē pariant melodiam, & nostræ huiusmodi cõcentibus mirificè delectentur. Verum inter cœlestes atque nostras quasi longè

distantes tres gradus medios interponunt medio modo compositos, qui nostras cum diuinis quodammodo uinciant, atque hos gradus secundum essentiam, uitae, intelligentiae portionem procedere opinantur. Angelicas enim animas ab intelligibili mundo proximè emicantes, intelligibile lumen sequentibus infundere per modum essentiae permanentes. Deinde daemónicas animas per modum interminabilis uitae atque processus. Postremò heroicas secundum mentis conuersionisque modum. Mitto quod angelicas secundum intellectualem uirtutem à Deo procedere arbitrantur, daemónicas secundum opificiam atque providentem, ideoque fabricare mundana. Heroicas secundum conuersiuam praecipue facultatem, idcirco purgandarum animarum officio fungi. Has omnes harmonicè temperatas & harmonicè facere, & harmonicis mirabiliter oblectari. Sed de his animarum generibus conuenientius in sequentibus pertractabimus.

*Species & circuitus animarum secundum duas similiter academias
ultimas. Cap. III.*

Quatuor sunt animarum genera, sunt animae diuinae, id est, animae sphaerarum mundi atque syderum, quae ideo diuinae dicuntur, quoniam & Deo proximae sunt, & communem mundi providentiam agunt in regione perpetua. Sunt animae profanae, id est, animae bestiarum propriae, omnis diuinitatis expertes. Sed has in praesentia dimittamus. Sunt inter haec extrema media duo, animae scilicet semper Deum sequentes, quales sunt animae daemonum, heroumque sublimium, quae licet propriae diuinae non appellentur, nunquam tamen à Deo discedunt. In primo & hoc animarum genere sic principia disposita sunt, ut illic quidem essentia (ut ita loquar) identitas cetera principia quodammodo superent, sub ijs sunt animae quae quoad sequuntur Deum, quandoque relinquunt. In his principium, quod ipsum alterum appellatur, alia quodammodo superare uidetur. Tales sunt inferiorum daemonum heroumque animae, sed manifestius hominum animae, quae cum sint mentium omnium infima, non eam uim habent, per quam possint duo admodum diuersa perfecte simul implere, id est, per humanam rationem intueri diuina, ac terrena corpora gubernare. Vtrunque tamen agere eas oportet, postquam natae sunt utriusque. Quare uicissim faciunt, quod eodem tempore nequeunt. Vtuntur autem uicissitudinem tribus praecipue modis. Primum quidem ab intelligibili mundo ad sensibilem, atque e conuerso se transferunt. Praeterea in ipso intelligibili uarias uicissim contemplationis species peragunt. Rursus in sensibili regione diuersas uiuendi species mutant. Quas quidem uicissitudines Plato tum si pe alibi, tum in Phaedro praecipue describit, atque ibi manifestius, ubi animas, inquit, alias aliorum Deorum in caelo comites esse, atque in contemplandis ideis similem pro uiribus cum Deo suo discursionem mente peragere, tamen super caelum circa diuina, tum in caelo circa caelestia, tum sub caelo circa naturalia gradatim consideranda. Et quatenus Deos imitari possunt, eatenus apud superiores permanet. Item cum multiplices à causis ad effectus, atque uicissim circuitus repetant, aut animam qui intuitus est ideam quae caput circuitus est, in circuitu illo qui per ipsam propriae ideam continuatur, non cadere, sed tunc labi cum malus equus, id est, concupiscendi uis incitata per uim generandi, iam suo quodam tempore inualescentem, à contemplando diuinitatis ad generandum. Deinde uitas dinumerat nouem, non quod tot solum sint, sed quia per septem Planetas ignemque & seriem delabuntur, deinde transmigrationes multas per inferiora, reditumque ad superiora describit, ubi multa procursatio Poëtica sunt potius quam Philosophica. Igitur iam ad ordinem magis Philosophicum nos conferamus. Profecto Platonici multi putant aliquid esse quod infinitam ex se uitam habet, aliquid quod ex alio, aliquid quod ex neutro. Rursus quod habet ex alio, aut ad summum, aut ad imum potius declinare, aut omnino medium possidere. Nempe Deum infinitatem uitae manentem ex seipso penitus possidere, angelum quoque manentem, sed ex Deo susceptam, animas deinde diuinas nostris superiores infinitam quidem aliunde habere uitam, sed currentem, currentem tamen certo quodam ordine à speciebus in species discurrendo, defectus omnis & obliuionis expertem. Animas denique nostras uitam habere similiter infinitam, sed non modo currentem, uerum

merita etiam inordinatè, atq; à meliori habitu in peiorem, uicissimq; tum reminiscendo
 tum obliuiscendo mirabilem. Animas uerò infra nostras nullo modo esse uitæ infinitæ
 participes. Vbi sectatores Proculi suum illud confirmant, scilicet cœlestes animas etiã
 intelligèdo discurre, quia inter Deos qui intelligibilia & semper & manendo suscipi
 unt, atq; particulares animas, quæ illa & aliquando suscipiunt, & currendo, congrue me
 ditum obtineant cœlestes sublimes q; animas, quæ semper intuentur quidem, sed de spe
 cieb; in species transeundo. Nos autem alibi sententiam hac in re Plotini narrauimus.
 Proinde sic esse uolunt infinitum unum tam uirtute quàm perseuerantia, deinde infi
 nita multa perseuerantia, potius quàm uirtute (perseuerantia, inquit, uel sua omnia simul
 possidente, uel de alijs ad alia succedente, siue id maior; siue minori ordine fiat) deniq;
 multa quæ neq; uirtute sua neq; perseuerantia altunde accepta sint infinita. Talè in spi
 ritibus ponunt ordinem. In mundo uerò semibili polus ut cuiq; potest, primum ordinis
 illius gradum refert, axis uerò secundũ, sphaera cœlestis tertiu, elementalissphaera quar
 tum, quintũ deniq; quæ ex elemētis quatuor cõponuntur. Sed digressione hac omis
 sa, ad nostras animas redeamus. Semper quidem erit hominis anima, quoniã inhiat sem
 piternis. Semper & fuit, ut aiunt, quoniã haberet quandoq; finem, nisi initio careat. Py
 thagoræ anima ante ortum Pythagoræ fuit quandoq; à terreno corpore libera, post in
 clusa est nascente Pythagora. Duæ hic uitæ sunt, una libera, altera corporalis. Vita illa
 quæ fuit libera, sine inceptu in uitæ corporalis initio, ergo & initium aliquando prius
 habuerat. Quod enim cessat, inceptu, itaq; non fuit ante Pythagoram semper extra cor
 pus, licet quandoq;. Et postquã cepit, esse in corpore, non erit in ijs corporibus semper,
 quia quod incipit, desinit. Vnde sequit̃ ut innumerabiliter ante Pythagorã anima eius
 in corpore terreno fuerit, atq; extra, rursusq; post Pythagorã extra corpus futura sit ut
 eissim, atq; in corpore. Et sicut omnes mudi sphaeræ per animas suas uariant formas, ac
 tandem recurfus proprios repetit̃ (quod in quatuor anni rēporibus, & quatuor Lunę
 alternis uicibus intuemur) sic animæ nostræ animorũ cœlestiũ similes uarias formas cor
 porum induuntur, certisq; curriculis temporũ, iisdem quibus antea corporibus inuol
 uuntur. Quas *ωαλιγενεσιαι*, id est, regenerationem Zoroaster appellat, de qua multa
 Mercurius cum filio suo Tatio disputat. Et Plato in libro de regno, resurrectionẽ hanc
 describit futuram in fine mundanæ reuolutionis iubente Deo, ac demonibus ministran
 tibus. Quod aut̃ per uitam unã explet mundus, anima nostra per multas exequitur. Si
 meus enim Platonis tradit, Deum mundi opificem iecisse in paterã quãdam cuncta semi
 na retũ, eaq; inuicem musicis (ut supra diximus) modulis temperauisse, ex qua tempe
 ratione rationales animas tribus creauerit gradibus distributas, ita ut in qualibet anima
 cuncta inserta sint semina, ut cum sit ex ipsis omniũ mixta generibus, omnia per cogna
 tionem quandã facillè posset agnoscere, mouere omnia atq; uiuificare, omniformemq;
 uitam facilius experiri. Quid aliud Dei pateram, quàm essentiam tertiam intelligimus
 inter diuina & corporalia mediam, scintillis diuinorũ micatẽ, corporalium feminibus
 grauidam? Ex hoc fonte tres præcipue animarũ species manauerunt: Diuine, Deum se
 quentes semper, aliquando sequentes Deum. Primis assignant Pythagorei sapientiam,
 secundis opinionem rectam, tertijs opinionem accipitem. Vnde colligitur quod sape
 iam diximus, animam nostram esse quodammodo omnia, ideoq; omnium uiuentium
 progressus in suis uisceribus continere. Non ramen omnes explicat sigillatim. Plura
 enim operantur animæ primæ quàm secundæ, hæ quoq; plura quàm tercię. Quamobrem
 licet ad omnes, ad multos ramen uitarum progressus anima hominis instituta uideretur.
 Neq; uiolentia quadam illata extrinsecus, neq; disc̃ urfu consili; de uita transfertur in ui
 tam, sed tali quodam naturali instinctu, quali in hac uita suo quaque tempore prode
 unt, dentes, pili, semen, & reliqua. Sicut enim in ipsi uniuersi natura, sic in particulariũ
 animarum naturis eterna quadam lege ordinata sunt singula, prodeuntq; ita in actum,
 ut & sibi & uniuersę naturæ est consentaneum. Certè una quadam ex cunctis munda
 ni animalis membris sit harmonia, per quam singula singulis & uniuerso undiq; con
 sonant. Ergo sicut ipsa mundi anima certis temporibus certa produci, sic & particu
 lares animæ feminibus insitis tempore certo ad certas uiuendi species naturaliter in
 clinantur, atque disponuntur. Ac dum paulatim præteritæ uitæ affectus actiusque

mittitur, uicissim uitæ sequentis intenditur, conferente singulis passim uniuersi natura. Meminisse uerò oportet, quòd quemadmodum docet liber de repub. decimus, animæ fato descendunt, id est, quòd generationem appetat, & tali quodam appetant tempore, ex naturali instinctu prouenit ordinì uniuersi coniuncto, sed arbitrio talem uitam eligunt aut talem. Quauis enim uitam corpoream prius naturaliter concupiuerint quàm cogitauerint, tamen talem aut talem uitæ speciem prius cogitant quàm adfiscant. Plurimùm uerò inquit eligere, secundum prioris uitæ consuetudinem & affectus qui, habitus affectusq; ex liberis quondam actibus fuerint procreati. Ideo, inquit, culpa eligentis est, nõ Dei. Non uos demon sortitur, sed uos demonem. Virtus enim libera est. Postquam uerò quis uitam demonemq; elegerit, uirtus electam uitam disponere & componere potest potius quàm deponere. Oportet enim curricula certa fortis impleri. Quod enim ibidem scribitur, mundum inter necessitatis deæ genera uolui, aliàs exposuimus. Necessitas enim animam mundi ideo dicitur, quoniam fatali eius uirtute ducitur uniuersum. Inter genera inquam, id est, per uirtutem eius inferiorem uoluendis sphaeris accommodatam. Si quidem mète rationeq; diuinis incumbit, & si inferior uirtus uniuersalis est, uita, tamen quasi triplex cognominatur. Lachesis id est sortitia, quia sortes singulas inferit. Clotho, id est reuolutrix, quia inuolutas à principio sortes uniuersas suas certis ordinibus temporibusq; euoluit. Atropos, id est inconuertibilis, quia in sortibus euoluendis immutabili ratione procedit. Ad has omnes deas Plato assertit ire animam ad inferiora uergentem, eò uidelicet ordine, ut postquam & fortibus in eam Lachesis inciditibus naturaliter elementalem concupiuerit uitam, & propositis multiplicibus uitarum exemplis, pro arbitrio certam uitam eiusq; ducem elegerit demonem, tunc Lachesis electionem cõfirmet. Inde ab eodem demone ad Clotho & Atropõ Necessitate mēq; ducatur. Quis hic non uiderit, animam ob solam corporis huius affectionem in omnem mox factorum incidere potestatem, postremò ad Lethæum obliuionis flumen, in hoc uidelicet corpus, unde diuinorum statim obliuiscatur. Proinde significat animam quæ prius ex eo flumine biberit, id est, quæ affectu uehementiore sibi corpus adsciuerit, obliuisci magis superiorum, atque tardius reminisci, contrà ueroq; contrà. Sed ad diuersas iam uiuendi species ueniamus. Agit quandoque angelicam uitam in aethere apud eam stellam cui est uel natura uel usu facta propinquior, cumq; illa simul incerta uniuersi gubernatione cõsentit atque concurrat. At potest per omnes sphaeras gradatim fursum deorsumite discurrens tempus in qualibet uitam, gubernationem, contemplationemq; agere illi sphaeræ stellæq; cõgruam. Agit quandoque dæmonicam uitam in igne similiter, tum heroicam in aere, humanam in terra, atque ferinam. Ac sepe dum hominis uitam dicit, sensim ex eius seminibus in naturalem instinctu & phantasiã uita scaturit equina, uel leonina, uel similes. Quod significat affectus & mores qui talium bestiaru proprii, nobis subiõriunt. Deposita denique figura hominis, eius bestia subit corpus, cuius se moribus simillimã præstitit, seu inserat se ferino foetui. fiatq; propria ferini corporis anima, ut Plotinus, Numenius, Harpocratus Boetus existimant, seu animæ ferinæ seipsam iungat, atque feræ sit comes, ut placuit Hermie, Syrianoq; & Proculo. Ac postquam de alia bestia migrat in aliam, explicuitq; omnes progressus illos uitæ ferinæ, quibus explicandis promou fuerat, promittit iterum progressus humanos, post heroicos, deinde dæmonicos, postremo diuinos. Aliæ uerò alibi plus minusue uiuunt, quatenus fato uel fortuna uel electione habituq; uariè disponuntur. Has transmigrationses restitutionesq; Plato annis mille, tribus millibus, decẽ millibus designauit, disputationis exempli gratia potius, ut inquit Hermias, quam quòd certe dinumerari posse putaret. Horu enim numerorum quilibet non modo plurimus est, sed etiam certa quadã ratione perfectus, ut ostendatur animas ad perfectam purgationem longo quodam sed certo tempore indigere, & quæ uel leuiter peccauerunt, uel potius philosophate sunt, eas citius in patriã redituras. Neque tamẽ intelligendum est animam communiter in eundem omnino hominem numero redituras, nisi fuerit eadem totus mundi cursus impletus, ut scribitur in libro de regno, quem cursum (ut diximus alias) triginta sex annoru millibus impleri astronomi computant. In terea tamen sepe in idem reuerti anima dicitur, in eandem scilicet uitæ speciem, similitemq; uiuendi modum, à diuino uidelicet ad diuinum, ab humano ad humanum, a

bruto similiter ab brutalem, quemadmodum & ipse mundi circuitus sepe interim ad similia redit, donec ad eadem profus denique reuertatur. Ne quis autē absurdum putet esse animam in tam diuersas species se transferre, considerari iubent, quā diuersos affectus & habitus in hoc etiā corpore sepe animus induat non in alijs solum, sed in eodem etiam homine, plantę uel elicit & bruti, hominis uel & angeli. Rursus ne quis miretur, nos eorū quę in superiori gessimus uita, in hac minime recordari, animadvertere iubent non solum quā multum in senectute infantię, sed etiam quā facile hodie hesternarum rerum obliuiscamur. Hac illi quibus propheticum illud obijcitur: In circuitu impij ambulant. Quasi dicat illos esse impios iudicandos, qui eiusmodi animarum circuitus introducunt.

Quod Plato rectius exponatur more academiarum quatuor præcedentiū, præsertim prima & quarta. Cap. IIII.

Academię uerō quatuor ijs antiquiores in hoc ab ijs discrepabant, inter se congruentes, quod scripta Platonis omnino poetica esse arbitrabant. Sed inter se differant quod Carneades Platonem & putauisse & tractauisse omnia opinabatur Scepticorum more uelut ambigua, neque ullū in rebus ullis habuisse delectū. Archesilas autem certum quidem nihil habuisse Platonem, uerisimile tamen aliquid & probabile. Xenocrates simul atque Ammonius illum aliqua non modo tanquā uerisimilia tenuisse & probabilia, uerū etiam tanquam uera certaq; affirmauisse, ea que esse pauca quædā de prouidentia Dei animorumq; immortalitate. Nos ergo Xenocratis & Ammonij uestigia sequentes, Platonem affirmauisse quædam de anima non negamus, sed multa quę de circuitu eius ab ipso tractantur, tanquam poetica aliter intelligimus quā uerba uideantur significare, præsertim cū circuitus huiusmodi haud ipse inuenerit, sed narrauerit alienos. Primum quidem ab Aegyptijs sacerdotibus sub purgandarum animarum figura confictos, deinde ab Orpheo, Empedocle, Heraclito poeticis duntaxat carminibus decantatos. Mitto quod Pythagoras animarū transmigrationes consuetis illis semper confabulationibus suis, symbolisq; inseruit. Quamobrem ita ad academias ultimas respondebimus. Nituntur autē duobus præcipue fundamentis ratione propria, & auctoritate Platonica. Quæ de rerū generibus, musicaq; animæ compositione exponunt, ac rursū quod in argumentatione assumunt, quatuor esse species animarum, admittimus. Rursus, quod anima nostra uix efficere queat utrunque simul, diuina scilicet uidere, & corpora regere, præsertim ineptiora. Id quoque damus, sed nō putamus ob hoc necessarium esse, eam sursum atque deorsum uices innumerabiles agere, cum satis utrunque officium peragat, si dum uiuit in terris, modo corporalia curet, modo seipsam Deumq; colat, & cum hinc abierit, facilius uehiculum suum regat, intentiusq; diuinis incumbat. Concedimus insuper animam esse uitarum omnium feminibus grauidam, idq; posse earum omnium progressiones peragere, eo tamen pacto, ut ea semina secundorū humanę animę specieq; modū in hac ipsa sint anima, pullulentq; ex illis affectus habitusq; ceteris speciebus congrui, nunquam tamen fiat uera de specie in specie transmigrationis. Siue enim anima ita comparetur ad corpus, sicut forma propria ad propriam materiam comparatur, siue ut ars propria ad proprium instrumentū, non poterit anima quælibet corpus quodlibet ingredi. Nā quis audeat dicere Lunę formam lapidis formam materię, aut musicam artem figuli instrumenta subire? Merito diuinus Iamblichus transmigrationē animæ ab homine in bestias reprobauit. Reprobauit Porphyrius etiam circuitum infinitum, atque in specie humana solum certis seculis pererrare concessit, ac tandem purgatam hominis animam patri semper hæreæ cœlesti affecere aut, nunquam ad huius uitæ miseriam redituram, quoniam non possit unquam esse beata, si aut ignoraret se huc redituram esse, cū esset huc aliquando reuersura, aut futura mala præuideret, atque metueret. Quod quidem inde confirmatur, quia instabile onū appetitū implere naturalē nequit, qui æternū infinitū nōq; proprię & agnoscit & appetit. Rursus animā infinita potentia ueritate fruente, neq; uolentia inde diuellit neq;

fallacia dimouet, neque uoluntas ulla diuertit. Non uoluntas Dei, cuius proprium est conuertere. Non animæ, quæ cum nihil eligat nunquam nisi ratione boni, non habet quod extra ipsum eligat, in quo totam boni rationem prorsus agnoscit. Neque mutatio ulla uitæ cadit in animam super tempus in æternitate uiuentem. Denique dicere animam sine fruentem, inde quandoque se iungi, perinde se habet ac si quis dixerit uel terram ipso centro, uel ignem ipsa Luna proxime perfruentem, uel ferrum immensæ Magnetis molli hærentem inde diuertit. His atque similibus (ut arbitror) rationibus comotus Porphyrius. erubuit animam centro suo semel infixam temerè inde diuelli. Proculum quoque Syriantumque & Hermiam puduit coelestem animam in corpora bestiarum præcipitare. Atque ut debita supplicia immanibus rependerent uitij, obseruari putarunt sacrilegas animas inter animas bestiarum, non tamen brutorum corpora regere, quoniã si bruta euaserit anima, non purgabitur inde, sed prorsus inficietur. Non enim purgatio fit, nisi ubi regnat quedam conscientie reclamatio. Quod præterea negant animi nisi fuerit semper, non semper esse futuram, quo pacto damnetur, aliàs diximus, & dicemus. Quocirca rationes eorum nobis non persuadent ut infinitis animarum erroribus ambagibusque, & absurdis specierum confusionibus fidem adhibeamus. Sed ne positionem suam autoritate Platonica tueantur, meminisse debemus, Platonem Pythagoricam sapientiam, quæ à Zoroastre manauerat, ab Archyta, Euryto, Philololo didicisse, & cum peragrasset orbem, aliàsque omnes Philosophorum opiniones examinauisset, Pythagoricam denique sectam tanquam uerisimiliorem præ cæteris elegisse, quam suis literis illustraret. Propterea Pythagoricos inducit in dialogis suis præcipuis disputantes. Timæum Locrum, Parmenidem Eleatem, atque Zenonem, à quibus Socrates apud Platonem discit quæ in cæteris Platonis dialogis ipse alijs referat. Tria uerò præ cæteris signa uidentur euidentissima, quibus iudicare possimus eum Pythagoricam illam nequaquam affirmasse. Primum, quod eosdem disputantes inducit, qui quondam talia dixerant. Secundum, quod fingit Socratem ambiguum quæ audiuerat referentem, qui nihil aliud scire se predicabat, quam hoc ipsum, quod nihil sciret. Tertium, quod quæ de rebus huiusmodi scripserat, non confirmauit in senectute. Siquidem in libris de legibus, quos scripsit in ænio in quibus solis ipsa Platonis persona loquitur, nihil asseruit tale. Et in epistola ad regem Dionysium, cum esset admodum senex, inquit, nihil se de rebus diuinis unquam composuisse neque esse Platonis opus de ijs ullum, neque unquam fore, quasi non suam mentem aperuerit, sed narrauerit alienam. In epistola quoque ad Syracusanos, quæ postea scripta est senior, eadem repetiuit, ubi adiunxit neminem extare tunc aut fore in posterum, qui mentem Platonis de huiusmodi rebus intelligat. Merito, quia non scripsit. Num ergo nihil de diuinis affirmat Plato? Quædam proculdubio: Deum scilicet humana curare, atque anime immortalis operum premia reddere uel supplicia. Aliud uerò affirmat nihil. Particula enim hæc non in alijs modo dialogis asserit, in quibus aliæ personæ loquuntur, uerum etiam in legibus & epistolis, ubi loquitur ipse. Mundum semper fuisse non asserit, sed ipsi generat in Timæo, generat, inquam, ab initio temporis ordinati, eadem ferme ratione qua primum Moses, deinde Mercurius, ut exposuerunt Seuerus, Atticus, Plutarchus & alij multi Platonicoꝝ. Hinc Numenius Pythagoricus exclamauit, nihil aliud esse Platonem quam Mosem Attica uoce loquentem, quanuis Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, Proculus, perpetuam mundi generationem ibi à Platone accipi uelint. Quod si forte illud ita exponendum est, Timæi Pythagorici sententia erit potius quam Platonis. Siquidem Plato ipse in Epinomide inquit, astra aut immortalia fore, aut adeo longæua, ut uita sua illis sufficiat, atque longiore non egeant. Id illi consonat in Timæo, uidelicet astra per se dissolubilia fore, quia uidelicet ab initio composita sunt, nisi componentis uoluntate feruentur. Rursus in libro Legum sexto, inquit humanum genus aut fuisse semper, aut multis ante seculis ortum. Vbi uidetur scitium quam æternitatem eligere maluisse. Aristoteles quoque ubi de questionum natura disputat, inquit questionem de æternitate mundi esse neutram, quasi dicat non tam sententiam demonstrabilem, quam opinionem quodammodo ad utrumque probabilem. Animas autem Plato in legibus esse ante corpora ita fortasse uult, ut nature dignitati id potius quam tempori tribuatur.

buatur. Quamquam per aliquam temporis morulam animas antecedere corpora etiam Christianorum aliqui opinantur. Animas hominum transire in bestias in legibus non confirmat. In nono autem libro inquit, secundum fabulas sacerdotum ire eas in alios homines. Et in septimo declarat, quomodo exponendum sit, si quando dicantur corporibus alijs se inserere. Vbi tradit eum qui necessarias doctrinas ignoret, nunquam fore inter alios homines Deum, aut dæmonem, aut herodem. Quasi per comparationem ad alios homines & hæc dicantur & illa quæ nonnunquam de ferinis corporibus fabulantur, quamquam in Phædro non dicit animam hominis in bestie corpus transire, sed in ferinam uitam, & in Timæo in naturam ferinam, non in corpus feræ. In ultimo de republ. Therista animam non in simiam corpus, sed in simiam. In quibus intelligitur habitus uitaque potius quam speciei uel corporis permutatio. Præterea in Phædone postquam narrauit poëtarum more trāctum animarum in beluas propter supplicia peccatorum, subiunxit non esse prudentis uiri talia confirmare, sed id solum asseuerari posse prudentem, quod pœnas aliquas pendunt flagitiorum. Addit purgatas per legitimam Philosophiam animas apud Deum in æternum sine corporibus esse uicturas, quod quidem in Epinomide confirmat, dicens pium animum à corpore separatum reliquum tempus in rerum omnium pulcherrimarum contemplatione uersari. In Gorgia quoque & Theæteto, & decimo libro de iusto, perpetua describit supplicia impiorum ob multa peccata quæ expiari non possint, taliæque supplicia iustitiæ exemplique potius quam curationis gratia sunt. Te afferit instituta, ubi reprobatur errores illos inexplicabiles animarum. Per hæc patet Platonem Christianorum more sempiternum bonum malumque significauisse. Quod uerò purgatorium appellant Christiani, ibi Platonem intellexisse, ubi purgaturus animam sepius per inferiora reuoluit, uidelicet non tam per corpora, quam per uitas & commercia bestiarum. Denique purgatam cœlo restituit. In libro nono de iusto figuratur hominis animam hunc in modum. Est aliqua congeries capitum plurium beluarum quasi in globum coacta ferinam, ex hac multiplici capitum ferinorum congerie pullulat quasi stipex aliquis ex radicibus, qui stipex hinc leo est, inde draco. Huic stipiti homo aliquis superponitur clauam manu tenens, qua bestias uerberat saeuientes. Deum corporis huiusmodi pellis omnia illa circumdat, per quam animal unum uideatur esse quod est simplex animal. Congeriem plurium bestiarum esse uult insatiabilem concupiscentiæ partem. Stipitem leone & dracone compositum, iracundiæ uim. Quæ leo dicitur, cum suffragatur rationi, draco cum refragatur. Homo est ratio. Post hæc uisus Plato ut interiorum illius hominem nutriamus potius quam bestias illas, ne propter famem deficiente homine, totæ in nobis supersint bestia. Per hæc admonemur ut ad transitum animarum accipiamus non in uarias species, sed in habitus. Erit itaque arbor apud Platonem, qui nutritioni deditus, die nocteque torpebit. Miluus, qui rapto uiuet per concupiscentiam. Leo, qui egregie militabit. Draco, qui crudeliter in genus hominum sauiet. Homo, qui ratione ciuili uiuet. Heros, qui naturalia perferat. Demon, qui mathematica. Angelus, qui diuina. Talis enim fit animus, qualem induitur habitum, talis inquam in corpore, talis & extra corpus. Eadem in Phædro Socrates comprobat, dicens. Ego itaque confidero utrum ipse sim Typhone multiplicior, siue diuinitus animal. Et postea in libro eodem, in anima aurigam ponit, & geminos equos, bonum, atque malum, rationem scilicet irascendi & concupiscendi potentiam. Vbi apparet in ipsis animæ uiribus & hominem & beluas esse. Eodem modo Parmenides Pythagoreus in libro de natura animam figurauerat. Timæus quoque Pythagoreus nobilissimus migrationem in bestias inquit, induci falso ad terrorem hominum impiorum. Sed rem omnem ita Pythagoras ipse significauit.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

ἢ ἢ ἀπολαύσας αὐτὰς, ἐς ἀέθρ' ἐλθόντων ἑλθῶν.

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

id est,

THEOLOGIAE PLATO 397

nicæ, de Immortalitate animorum

eodem Ficino auctore, Lib. XVIII.

Quod Plato non prohibet fidem adhibere Theologiae Hebræorum, Christianorum, Arabumq; communi, scilicet mundum fuisse creatum. Cap. 1.

PLato igitur nihil prohibere videtur fidem adhibere Theologiæ Hebræorū, Christianorū, Arabūq; cōmuni, cœpisse mundū quandoq; angelos ab initio creatos, animos hominū immortales creari quotidie. Ad hæc cogimur autoritate diuina, ad hæc rationibus huiusmodi ducimur. Mūdi moles per se esse nō potest, ita ut nō p̄deat aliunde, sed in esse suo stabilita, alioquin seipsam quodāmodo faceret. Facere aut̄ aliquid, nō ad corpus pertinet, quod quicquid agere videtur, p̄ uirtutē quandā exequitur incorporatā in subiecto iacentē, imō ad essentiā ipsam spectat penitus incorporatā in ipsa uirtute uisq; illius originē. Præterea corporea moles seipsam cōtinere nō potest. Siquidē cōtinere, nisi aliquid agēdo nequit, præsertim cū cōtinere sine unione nō ualeat. Vn̄re aut̄ nō ad naturā diuisibilem, quæ & ipsa indiget unione, sed ad uim tandē penitus indiuiduā spectare uidetur. Rursus moles eadē per se operari nō potest, quia si nequit sibi esse dare, multo minus prestare poterit actionem. Ac uicissim si posset seipsam agere, posset etiā agere p̄ seipsam. Quod aut̄ p̄ se operari nō ualeat, hinc etiā patet, q̄ se mouere nō potest, ut in libro sexto probauimus. Ostendimus insuper alibi, perpetuo ordinatissimoq; mūdi motui uirtute infinita opus esse, quā finita determinatāq; natura corporis ex se habere nō potest. Ideoq; mūdos tanq; ex se erraticos diuisibilisq; aliudē indissolubile ordinē mutat. Sed undē nā mutatur? Profectō si mūdos neq; p̄ se subsistere, neq; se continere, neq; p̄ se agere mouerique potest, necessario à causa per se existēte seq; cōtinēte dependet, causa, inquit, præforis indiuisibili, ne illa similiter uel sit p̄ aliud scilicet per partes, partiumq; cōgregatōrē, uel contineat̄ ab aliō, scilicet ab unitate partes inuicē cōnectente, uel sit insufficientis, cū partib; egeat, uel admixtū habeat nō esse, cū compositū ex partibus nullas sit partū. Proinde cū mundus ex dissimilib; sit cōpositus, oportet cōpositionis huiusmodi causam perferutari. Nō em̄ seipsam cōponit corpus, q̄d neq; actionis neq; unionis principiu est. Neq; dicendū est partes mūdi suo q̄dam motu in cōpositionē huiusmodi cōfluxisse, non em̄ corpora per se mouent. Neq; tanq; ad id & aliudē cōpulsas, & inuicē cōpellentes. Quid em̄ est q̄d impellit? & quid impellit primo? Rursus nescias esse impulsione. carētibus ordine, ordinē cōmittere tā mirandū. Quonā pacto ex ordinatis inordinatisq; ordo tantus & ornatus efficii, quippe cū soleat semper agēs causam effectu esse p̄stator. Præterea si mūdi partes esse cōpositionis huiusmodi materiales dixeris causas, de causa efficiēte quæremus. Sin aut̄ efficiētes, iterū perquiremus, quonā pacto ex reb; ratione carētibus rationale opus efficiat̄. Quapropter si mundus neq; ex se neq; casu cōpositus est, certe cōpositionis causam habet certā. Neq; asserat quispiā solā habere finalē causam. Habet em̄ eā, cū ad bonū tanq; ad finē rectē ferat̄. Cū uerō ad id frustra nō moueat̄, aliquid certe boni ab illo cōsequitur. Accipit aut̄ secundū essentiā, quandoquidē secundū essentiā appetit atq; mouet. Igitur ab eodē accipit esse, à quo essentialē accipit bonitatem. Itaq; causa illa tā efficiēs est, q̄ finis. Est & exemplar, si em̄ mūdos certa ratione ferunt ad bonū, certe Deus illū certa ratione primo: exemplari ad bonū illud cōtinuē dirigit. At uerō cum ad finē ducere, bonumq; petere, sit uoluntatis officiu, nimirū Deus uoluntate mouet mūdū, quē similiter & uolūtate cōposuit. Idē ita insuper confirmat̄. Quod fortuitū & cōtingēs dicit, solet eo q̄d ordinatū est, determinatis uel cōstat causis, posterius esse. Igit nō potest ordo mūdi priore casu aliquo cōtingisse. Ac si multas mūdanorū effectū causas aliquis afferat, nisi omnes sub una cōciliet, nō poterit, quā ob causam mūdos licet ex diuersis cōstet, sit & unus & unitus, afferre. Et quæ ratione unū totū sit melius partib; multis, nisi unā inueniet causā & cōmunē, & præstatorē causis multis, cuius uirtute oēs in unū cōgrediant̄. Quāobrē una est uniuersū unionisq; ipsius causa, ad q̄ cōordinata sunt omnia. Si hæc esset ratiois expertis, homines q̄ ratioē utunt̄, seq; ipsos cognoscūt, prima causa præstatores essent, atq; opus humanū opere diuino p̄fectius redderet.

Igitur

Igitur Deus infinitam bonitatem suam rationaliter nouit per omnia propagabilem, unde placuit sua sibi bonitas per singula propaganda, quippe cum boni proprii sit ut placeat, ac summi boni, ut summum opere placeat. Quo quidem rationalis uoluntatis affectu rationaliter atq; optimè omnia tū procreata sunt, tum cōtinuè disponuntur. Ratione uoluntateq; diuina disponit mundum, in oraculis Chaldaeorū quae recitat Proculus, is uerbis significatur. Intellectus patris emanans perfecto cōsilio, ideas omniformes intelligit, quae quidē ab uno fonte omnes prodierunt. A patre enim erat uoluntasq; finisq; distincta uerò sunt intellectuāli quodam igne, atque in alias quasdam intellectuāles deinde diuisae. Rex enim multiformi mundo intellectuālem figuram indeficientem praeposuit, cuius secundus mundus est uestigium, properans una cum forma, & mundus appetens omniformibus datus ideis. Fons unus, ex quo erumpunt diuisae aliae innumerabiles circa mundi corpora producentes. Quae circuitu quodam ritè assimilatae ferantur undique conuersae, sed alibi aliae intelligentiae a fonte paterno tantquam ab igne scintillae per uigiliis circa primordiales ideas. Prima enim à patre idea effluxit, atque fons uoluntarij. Haec fons oraculum, in quo de patre, filio, spiritu, ideis, angelis, dispositione uoluntaria mundi mentio fit. Sed nos iam ad institutum ordinem reuertamur. Elementa est plantae quae quid agunt, necessaria quaedam naturae suae operantur affectione. Ea una est duntaxat. Vnum igitur quiddam quaelibet operantur. Bruta praeterea operantur per appetitum, qui prout modis per sensum uarijs lacessitur, aggreditur uaria. Et sicut elementa & plantae innata necessitate agunt, ita bruta necessitate operantur. Illata. Rationalis anima per uoluntatem agit, quae quidem ad opus mouetur, non à rerum formis ut appetitus, sed à notionibus & consilijs intellectus. Haec libera operatio est merito perfectiori conueniens animali. Talis quaedam praeter ceteris esse debet operatio Dei. Quapropter Platon in Timaeo uoluntatem Dei beneficam, originem rerum certissimam extitisse. Mercurius quoque mundum diuina uoluntate consistare, quā cuncti comitentur effectus. Orpheus ubi de summo loue loquitur, sic inquit:

πρότερον γὰρ κτίσας, αὐτὸς φάσκει πατρὶος ἰδέσθαι

ἰδὲν ἴσους κρείττους ἀντίματρον ἰσόμενα βίβαν.

id est, Cum abscondisset omnia deinceps in lumen gratum, emisit ex sacro corde operas cogitata, & mirabilia. In ijs uerbis Orpheus aperte declarat mundum à uoluntate diuina initium temporis habuisse.

Natura & appetitio nunquam opus aliquod nouum aggrediuntur, nisi quando natura uarie afficitur, & appetitio uarie lacessitur, intellectus autem atque uoluntas etiam in homine nouum opus inchoat saepe absque proprijs nouitate. Mane statuit Platon uespere accersire Xenocratem. Stat futurae uocationis firma sententia, donec ea hora Xenocratem uocet. Mutatio quidem fit non in mente & uoluntate, sed ore Platonis membrisq; Xenocratis. Erat semper in mundi architecto machina mūdāna praescripta, ac momentum inchoationis eius in architecti uoluntate signatum. Eo ipso momento quod praesignauerat, inchoata est machina, nulla intercedente Dei mutatione. Compleuerat ab ipso Deus substantialem mundum intra se totum. Permisit umbratilem mundum in de tunc emanare, quando fuit melius. Melius fuit, quando statuit bonitatis diuinae uoluntas, per quā bona sunt omnia. Nos siquidē res quia bonae sunt uolumus. He uerò ideo bonae sunt, quia uult eas Deus. Et quo pacto esse, & quando uult fieri, eo solū pacto & momento sunt bonae. Similiter ideo res intelligimus uerè, quoniā ita ut reuera sunt intelligimus. Contra uerò ita reuera sunt ideo, quoniā eas ita Deus intelligit. Sic ergo à diuina intelligentia rerū ueritas, à diuina uoluntate rerū bonitas proficiscitur. Vbi causa prima rerum, ibi ratio rerū summa. Quapropter ita rationaliter debebant fieri, ut intelligebat Deus, atq; uidebat. Temporaliter, id est, ab initio temporis emanare ab ipso debere Deus intelligebat atque dolēbat hanc umbram, cuius natura in motu temporeq; uersatur. Et umbrarū mundanae motus ab initio temporali ad finem produci debebat & debet, cuius tempus momentis singulis in principio simul est atque fine. Neque perquirendum est cur illo momento potius quam priori inceperit inde hic mundus esse uero. Nam si mille annis ante incepsisset, etiam quaeremus cur non prius. Initium tamen aliquando

quando habere debebat. Adde, quod phantasia est ista fallacia. Non sunt ante primum mundi momentum ulla temporis momenta quibus ante creari debuerit. Quicquid cogitur ante mundum, unicum & stabile est aternitatis punctum. Omnis momentum temporalium discursio cum mundo coepit, mundo corrente. Similiter neque inuestigandum est, quam obrem hic potius quam illic situs sit mundus. Phantasia est ista fallacia. Non est corporalis locus extra mundum. Tempus totum cursum, totum mundum meretur. Totus corporalis locus, mundi amplitudine prorsus impletur. Atque ut Timaeus Platonis ostendit, par tempus est cursum, locus aequalis est amplitudini. Fallitur qui corporeum locum cogitat extra mundum. Fallitur qui ante mundum tempora fingit. Fallitur & qui crediderit diuinæ perfectioni accedere aliquando uel decere, manente illinc mundo uel non manante, qui multo minus ad Deum, quam ad corpus sit corporis umbra. Corpori autem ex umbra neque accedit aliquid unquam, neque decedit.

Perfectio spiritalis ille mundus, mundi huius exemplar, primumque Dei opus, uita æqualis est architecto. Fuit semper cum illo, eritque semper. Mundus autem corporalis, quod secundum est opus Dei, discedit iam ab opifice ex parte una, quia non fuit semper. Retinet alteram, quia sit semper futurus. Composita uero corpora, quæ tertia Dei opera sunt, omnem partem aternitatis amittunt. Rationabile est mundum Deo non æquari secundum uitam, postquam secundum substantiam non æquatur. Neque esse unquam dique infinitum, ut diuinæ cedat infinitati. Decet etiam sicut res omnes dios habent a diis, internum scilicet atque externum, & ille est uita æqualis agentis, hic uero posterior, ita ipsum quoque rerum opificem factum uita æqualem intra se continere. partum uero extra se posteriore producere, ut non minus aternitas quam perfectiones aliarum deficiat in effectu. Atque hic mundus sicut à Deo infinito finitus uirtute magnitudine que producitur, sic uersimile uidetur ut ab æterno Deo fiat nouus, & initio circumscriptus. Et sicut mundo assignatur certus situs, quia ita hic est, ut non per immensum sit spacium, ita illi quasi certum assignetur tempus, quia ita in hoc est tempore, ut non ante fuerit per immensum, ac si Deus uniuersam substantiam infinitis perfectionis excedat gradibus, multo magis uniuersam durationem infinitis gradibus durationis excedat.

Prestantior enim in re qualibet est substantia quam duratio. Quisquis autem considerat partes mundi quæ sunt infra Lunam, de hoc esse in illud mutari, atque e conuerso, ac partes eiusdem quoque supra Lunam sunt, de esse tali in esse tale trāsire uicissim, & quia mutatur ubique, ideo indigas imperfectasque esse, rursusque uniuersum ipsum ex subiecto aliquo formaque constare, & subiectum qui naturaliter antecedit formam, posse & subire formam talem & non iūbire, item constare mundum non modo ex partibus quantitatibus, sed ex partibus etiam inter se pugnantibus, denique uniuersum corpus nullo modo per se esse, sed omnino per aliud, quia per omnem causam, scilicet efficientem, finem formam, materiam, ideoque secundum se penitus uacillare, quisquis, inquam, quatuor hæc considerat, is planè conijcere potest uniuersam mundi molem natura sua fore de esse in non esse mutabilem. Talis non foret, nisi de non esse quandoque transisset in esse. Hinc se me Democritus, Cyrenatici, Stoici, Cynici fateri coacti sunt mundum initium temporis habuisse. Aegyptij primum mundi diem ita illuxisse aiunt, ut Aries in medio esset cælo, Cæcer exoriretur, Luna in Cæcro, Sol in Leone, Mercurius in Virgine, Venus in Libra, in Scorpio Mars, Iupiter in Sagittario, Saturnus in Capricorno, singulosque planetas eorum signorum dominos esse aut, in quibus dum nasceretur mundus, fuisset credunt. Chaldæi nascente mundo Solem in Arietem fuisse putant. Viri quoque mundum natum existimant fuisse aliquando, & Arietem, siue quod in eo Sol esset, siue quod ipse mediū percurrere cælum, signorum uenit appellat. Ideo ab ingressu Solis in Arietem præcipue totius anni fortuna Astronomi iudicant, quasi inde penè omnia pendent. Mitto quod Aegyptij solum Leonem Soli, solum Lunæ Cancrum assignauerunt, reliquis uero Planetis præter illa signa quibus tunc inhærebant, reliqua quicquid sic adiunxerunt, ut à fine prioris ordinis ordo secundus inciperet. Sic enim Aquarius qui Capricorno succedit, Saturno qui ultimus fuerat, tradit, Pisces deinde Ioui, qui Saturno proximus fuerat, Marti Aries

Veneri

Veneritaurus, gemini uerò Mercurio. Sed his omiſſis ad propoſitum reuertatur. Proculus demonſtrat mundum quoniaſam extenſam & compoſitam habet eſſentiam, i. deoq; ex ſe diſtractam atq; diſipabilem, Idcirco ſolum per indiuiduam quandam uirtutem à diuina unitate infulam cōnecti. Rurſus quia naturali appetitu ſemper ad bonum ordinate mouetur, ideo naturam talis appetitus motuſq; originem à diuina mente bonitateq; accepſiſſe. Hanc uerò uirtutem per quam connectitur atq; mouetur, oportere infinitam eſſe, per quam abſq; fine connecti moueriq; poſſit; quam ex ſe, cum ſit finita, habere non ualeat, ſed ab infinitate diuina ſemper accipiat, haud ſimul totam, (non enim capit) ſed pro ſua potius temporali natura, ſcilicet quaſi guttatim momentis ſingulis hauriat. Hanc oſtendit non aliter quàm momenta deſluere ſubito, ruſuſq; cum momentis momentancam ſimiliter hauriri, ſempertq; hoc pacto, ut narrauimus alias, mundum corporalem ſi uere fieriq;, ſed eſſe re uera nunquam, quaſi umbram eminentis arboris in torrenſe, quæ & cum uideatur arbôr, non eſt arbôr, & cum diu eadem appareat permanere, tamen continuè renouatis undis continuè renouatur. Cui nam igitur mirum uideri debeat, mundum ab initio ex non eſſe proceſſiſſe ſemel in eſſe: cum apud quoſdam adeò umbratilis inſtabiliſq; ſit, ut momentis ſingulis ab eſſe in non eſſe uiſiſimèq; pertranſeat. Sed hæc Proculus ipſe uiderit. Plato in libro de mundi generatione oſtendit mundum diuinæ bonitatis gratia fuiſſe creatum. Non autem ad hoc eſt opus huiuſmodi conſtitutum, ut Deum qui ipſa bonitas eſt, faciat meliorem, ſed ut diuinam referat bonitatem. Sicut neq; parentes ob aliam cauſam filios generant, quàm ut eorum imago uideatur in filiis. Præcipuè uerò mundus referit Dei opificis bonitatem, ſi non modo quàm munifica ſit, ſed etiam quàm excellens, oſtendat. Quam munifica ſit, oſtendit prout ſemper à Deo ſeruatur incolumis, qui ſibi ipſi relictus diſſoluere, ut in Timæo inquit Plato. Quam excellens, teſtatur prout eſſe cepit aliquando, per quam inchoationem clare perſpicitur quòd mundus non a ſe ipſo ſed à Deo eſt. Quod infinito interuallo Deus excedit mundum, qui in infinitum erat (ut ita dixerim) ante mundum, quòd infiniti uirtute mundum produxit ex nihilo, quòd libertate uoluntatis agit, non neceſſitate naturæ. Talem mundanæ generationis originem planius Trimegiſtus Mercurio docuit. Neque mirum uideri debet hunc talia cognouiſſe, ſiſo moidem Mercurius fuit atque Moſes, quod Artapanus hiftoricus coniecturis multis oſtendit.

Angelos & animos non ſemper fuiſſe.

Cap. II.

Ordinem in corporibus poſuimus, ponamus ordinem in ſpiritibus. Eſt ſpiritus ille ſupremus, qui fuit ſemper & erit, Iſ eſt Deus. Sunt & ſpiritus inimi beſtiarum, qui nec ſemper fuere, nec erunt. Medi ſunt oportet duo quidam ſpiritus inter extrema adeò diſcrepantia, qui partē primi illius ſpiritus habent, & partem ſpirituū inſimorum. Quo igitur pacto hos medios componemus? Nunquid dicemus eos fuiſſe ſemper, ſed quandoque deſinere. Minime. Quod enim ſuit ſemper, id per infinitam uirtutem uiuit in infinito. Infinita uirtus nunquam minuitur. Quare ſi fuerunt ſemper, ſemper & erunt, atq; pares in duratione ſunt Deo, nō medi ſpiritus. Ergo ut in perfeuerantia medi ſint, oportet eos ceppiſſe quandoq; deſinere nunquam. Qui & ſi ex nihilo facti ſunt, non tamen uertentur in nihilum. Ipſum enim quod dicimus nihilum, in eorum creatione neq; materia neq; effector ipſorum eſt ex quibus fiant, ſed terminus forſitan unde fiant, neque etiam terminus eſt reuera, ſed dicitur. Non ergo coguntur ipſius nihili ſequi naturam, per quam in nihilum reuertantur, quam quidem naturam ante reiecerant cum primum in eſſe prodirent. Imò naturam illam ſua cauſe ſeruant, unde eſſeſtiam acceperunt, ut per eandem inſinitam uirtutem in ipſo eſſeſeruentur procul à nihilo, per quam ex nihilo emerſerunt in eſſe, poſthabito nihilo. Haud absurdum eſt, quòd ab infinito principio atque infinito fine, id eſt, Deo proxime procreatur, cogitare finem non habiturum, cum multa etiam quæ ab initio ac termino quodam finito procedunt, ritè conſiderentur abſque fine procedere. Sic enim ab unitate numerus, ſic à puncto mathematica linea, ſic à præſenti momento futurum tempus abſque

tempus absque fine, nihilo prohibente progredi cogitur. Aliquid uerò creatum fore tempore, præsertim animam, non religio solum, sed etiam Auicenna & Alganteles tanquam Philosophi probant. Itaque angeli unum quidem medium obtinent inter Deum & beluas, alterum medium statim post angelos sortitæ sunt hominum animæ, quæ cū angelo conueniunt, quòd semper erunt, differunt, quòd non fuerunt saltem per omne tempus ut angeli, qui ab initio rerum orti naturali ordine ante cœli cursum, cuius comes est tempus, licet non fuerint per omnem æternitatē, tamen per omne fuisse tempus. Animæ nostræ post temporis ortū natae cedunt angelis, neque tamen sunt temporales. Nam Deus per id ipsum æternitatis suæ punctum, quod semper est idem, & uniuersum supereminet, complectiturq; temporis ambitum, quo angelos procreauit, animas quoque hominū precreat. Igitur supra temporis passionis sunt hominum animæ, quamuis quædam post temporis ortum. Animæ uerò brutorum & post ortum temporis, & sub temporis passionibus generantur, quia non fiunt à Deo per æternitatem Dei proximè, sed per cœlorum conuersiones, animarumq; uirtutes, quo fit ut non uiuant semper. Nam & mutationi temporis sunt obnoxie, quæ per cœli motum sunt factæ sub tempore. Et si quid habent præclari, id totum desinit iugiter ab ipso certæ essentia source, cuius ipsæ non riuuli sunt, sed umbræ. Idcirco Platonici eas esse putant idola quædam animæ mundi, uel animæ sphaeræ illius quàm habitant, mediasq; inter essentia tertiam disponunt & corporū qualitates, ad hanc tamen essentia reducunt eas ut umbras. Hinc Plotinus inquit, quemadmodū ab uno uultu multæ per specula multa diffiduntur imagines, sic ab anima sphaeræ in corpora brutorū multa animæ unius simulachra multa, corpora in quibus brutorum, quibus humanæ nō insunt animæ. Vbi enim hæc sunt, ibi potentia irrationalis, rationalem animæ nostræ substantiam sequitur uelut umbra.

Anima creatur quotidie. Cap. III.

Verūm cur nouæ quotidie animæ creantur à Deo? An nō poterat Deus mundo constructo creare simul animas cunctas, quemadmodū cunctos in mundi exordio angelos procreauit? Non deuit. Nam si diu à uinculis corporū soluta uixissent, sincere iudicauissent quanto preciosior sit uita soluta quàm alia, nec ingredi unquā corpora uoluissent, uidelicet quatenus intellectuales sunt. Neq; Deus uel angelus uolunt liberā uoluntatē animæ cogere. Non enim aliter mens quæ perfratione mouetur. Imò neq; etiam singula quæque corpora anima cognouisset quæ posset cogere, cū de sit illi ante sensus cognitio singulorū. Itaq; careret diuinis sacerdotibus sacrisq; huius pars hæc media templi diuini. Oportet tamē in singulis huius templi circulis proprios duci choros sacerdotum Deo canentium. Consonat præterea rationi, ut sicut sphaerarum animi siue angeli non fuerant per moras aliquas temporum ante sphaeras proprias procreati, sic neq; animæ nostræ ante corpora propria. Item anima est forma actusq; corporis. Actus autem quamuis in uniuerso secundum naturæ ordinem prior quam potentia sic, in eodem tamen subiecto secundum tempus est posterior, quoniam a potentia in actum motus efficitur. Quapropter prius fuit semen quod est potentia uel unum, quā anima quæ uitalis est actus. Ad hæc cuiusq; formæ naturale hoc est, ut materię propriæ uniat. Alioquin quod ex materia formæq; componitur, esset congeries aliqua præter naturam. Prius autem rei cuiusq; tribuitur quod ipsi conuenit secundum naturam, quam quod præter naturam. Quod enim secundum naturam conuenit, per se in est cuique, quod præter naturā aduenit, ex aliquo contingente. Animæ igitur quæ ratione anima est, prius conuenit ut coniuncta corpori sit, quam separata. Quomodo igitur uixit ante corpus? Adde quòd si superior mens qualibet (ut quidam putant) & una est in specie una, & immortalis, forma uerò quælibet corporalis & multiplex fit in eadem specie, & mortalis hominis anima quæ illis mentibus succedit, præcedit has formas, sic utrarumque particeps erit, ut sit uel unica anima in una hominū specie, atque mortalis uel immortalis & multiplex. Primum fieri nequit. Si enim anima unica totius speciei animarū gerat uicem, innumerabiles animas quæ fieri sub illa specie possunt, suis uirtutibus complectetur. Sic immensæ quodammodo uirtutis erit, & immortalis, præsertim

quia rerum species sempiternæ sunt, & quod totam capit speciem, est sempiternū. Rur-
sus, quia nullam haberet cum his corporeis rebus communionē, esset procul admodū
ab interitu. Imò si talis esset, meram speciei suæ sempiternitatem, simplicitatem. Ea species est à
caduco corpore segregata. Igitur in puritate sua non potest esse etiam etiam corporibus mortali-
bus aliena, neque præterit his uitam sempiternam. Quia si non posse esse u-
nicam in cunctis hominibus, rursus non potest esse etiam simul atque mortalem. Ita-
que erit immortalis & multiplex. Quia si non potest esse etiam etiam, multitudine for-
mas penitus corporales.

Erit forte id rerum ordini consentaneum, ut primū gradum teneant ideales ipsere
rum species, secundum uerò quæ species sunt. Atque ex his quæ capiunt, primū que
totam pro facultate creaturæ suæ capiunt, secundum autem se semper. Secundū uerò, que nō
totam, sed tamen semper. Tertium, quæ nec totam nec semper, quemadmodum in
summo ponimus exemplar luminum id est stelle, quæ nec totam nec semper, quemadmodum in
totum inde suum semperque accipit lumen. Tertio Lunæ, quæ semper quidem accipit
sed non totum, & si pati uidetur eclipsim, sed in solis id recipit, tantum aerē & aquam.
In quarto illa ex elementis composita quæ respiciunt quodammodo & nitida sunt, ta-
lia capiunt quidē, sed neque semper, neque totum, ut opposita prætermittam, quæ nul-
lo modo in se lumen admittunt. At una hæc animæ species unde multiplicem accipit
numerum? Forte non ex eo quòd imitatur mentes. Ex eo igitur quòd formas imitatur
corporeas. Quales hæc sunt? Incipiunt cum corpore, & cum corpore desinunt. Anima
nostra si talis sit omnino, ut incipiat in nihil & desinat in nihil, imitatur eas, sed generis est eius-
dem. Atque illa si neutrum horum habet, non imitatur, non congruit, non heret illis, nō
uiuificat. Ergo habebit alterutrum, uel incipiet cum corpore tantum, uel tantum cum
corpore desinet. Desinere non potest cum corpore mens, quæ ad immortalem ueritatē
bonitatēque dirigitur tanquam finem. Agit enim omnia huius gratia. Sicut autē de
rerum initio habemus ab efficiente causa coniecturam, sic de rerum perseverantia con-
iecturam sumere solemus à fine. Si igitur mens ad sempiternum finem proprie naturalē
quadam cognatione dirigitur, sempiternæ perseverantiæ est capax. Proprius enī si-
nis proprio responderi agenti, perseverantia rei ad finem directæ inter utrumque tenet
medium. Mens igitur cum proprio finem habeat sempiternum, habet quoque
gens proprio sempiternum, atque idcirco utrinque uitam perseverantiāque per-
petuam. Si non desinat cum corpore, incipit saltem cum corpore, multiplex profectio sit
anima hominis in multis corporibus. Quod quidem significatur ex opinionibus ho-
minum, affectibusque contrariis. Talis uerò non fit ex specie sua per quam est una, sed
(ut quidam putant) quodammodo ex corporibus, imò ex Deo animarum corpo-
rumque conciliatore. Non quia in corpore sit diuisa. Non quia ex materia sit ut corpus.
Non quia nascatur ex corpore. Vnde igitur, nisi quia diuina uoluntate comes fit cor-
poris? Quando Deus simul initium præbet utrisque, non tamen præbet principium idē.
Igitur neque naturam eandem, neque exitum similem, sed initium, ut diximus, idē.
Vnde & numerum tradit eundem. Hinc affectus animæ ad naturam corporis augetur,
quia corporis initium comitatur. Atque in huius creatione mutatio quæ una uidetur,
est triplex. Mutatio quidem animæ ex nihilo ad esse per Deum solum facta, creatio est,
mutatio uerò corporis non uiuentis ad uitam ipsam: hanc uero capienda, formatio quidē
corporis, animalis autem generatio nuncupatur. Quæ generationis terminus ad quem diri-
gitur anima in seipsa est, diuina solum æternitati respondens, quæ terminus est à quo
creatio prouenit. Formationis autem terminus ad quem fit, est anima non tam in seipsa
permanens, quam in corpore. Terminus uerò à quo fit, uidetur esse natura. Denique
generationis terminus ad quem est animal ex anima corporeque compositum. Ter-
minus autem à quo, ferme similiter est natura. Natura, inquam, non particularis tan-
tum, sed etiam uniuersalis, in cuius uirtute particularis corpus ad animam preparat.
Uniuersalis uerò natura, uirtus quædam dicitur siue instrumentum animæ mundi. L-
deo Plato in Philebo dixit. Si mundus anima careret, undenam nos haberemus? Non
quia ab anima mundi sit anima in seipsa, sed quia per eius operam sit in corpore. Animas
enim nostras ab eodem Deo & ex eodem fonte quo & superiores omnes fieri Timæus
ostendit

ostendit. Hinc illud quoque ostenditur quod Timæus inquit, rationalem uidelicet animam a solo Deo esse irrationalē uero uitam sub ea corpori mancipatam à dijs celestibus Deo iubente pendere, quia scilicet & corpus ad ipsam præparant, & animam nostrā ad eā corpori infundendam corroborant. Sed hæc tanquam hic supuacua dimittamus. Sint igitur, dicit aliquis, animæ multæ, incipiant etiam cum corporibus, hoc aures non offendit, hic tamen unus refat scrupulus, quoniam pacto conueniat Deo singulis momentis ad libidinem concumbentium animas singulas procreare. Non maius est concubitum, quoniam ad bonum est naturaliter institutum, sed defectus moderationis in animis concumbentium. Non fit ex priuatione modis, non, sed ex concubitu corporis generatio. Huic generationi Deus distribuit artem, non libidinem concubitum, sed ad præscriptam prouidentiam legem, quæ & naturam æternam & temporā concumbentium ab initio rerum uidet in æuo. In æuo iam dudum incipit animas. Cur ergo Deus animas parit quæ uideant? Quia non simul, sed per successionem eas parit, & a generando. Adde quod continuè illuminat angelos, & sicut natura diffundit mentes superiores formare, ita nunquam cessat mentes infimas procreare. Perpetua illi oratio fit, hic perpetua procreatio. Procreatio inquam tandiu assidua, tandiu in Deo uicarius continuè superiora illuminat corpora: & continuè generat infime. Dicitur mensam Dei potentiam, ita semper sese potentem ostendere mentium oculis, ut uideant Deum in infimo gradu mentium propter ultimum mundi locum continuè aliquid ex nihilo procreantem, ut hoc effectu continuo infinitam omnino Dei potentiam clarius agnoscant in infinitum creationis actum infinite si placuerit peragentem. Venerunt etiam illuminantem in celis. Admirentur (ut ita loquar) in terra creatam. Excellentior sanè operatio est creatio quam illustratio. Illa igitur magis quam hæc conuenit Deo: hæc continua fit à Deo. Illa igitur pro Dei arbitrio fit continua. Cælos mouent ministri Dei. Hoc motu sequentia generantur, dū species quælibet rerū in terris aliquid agit, & in agendo ministra fit cæli. An Deus ipse solus agit nihil quandiu cetera omnia aliquid operantur? Absit ut primus actus agat nihil, agentibus alijs. At inquit esse agere satis, dū agentia non deserit reliqua, sed ut illis operandi suppediat. Non satis est illud. Nempe hinc propria causarū aliarū sequuntur opera, atque imagines illarū sunt in mundo, non Dei: cur nolit & Deus assidue opera propria, propriasq; imagines facere, plurima semper sine medio procreatio? Igitur cū creatio, propria Dei operatio sit: generatio autē externa, operatio propria aliorum, non cessabit Deus creare aliquid quādiu alia non cessabunt aliquid generare. Ceterū mundi uerū Deus est, ut in libro de amore disseruimus: quia unus, simplex, stabilis est, & in omnibus, atque alia quælibet omnino plura, composita, mobilia, circa ipsum per naturalem ipsius appetitū perpetuè reuoluuntur. Ita centrum Deus est omnium, quia sic est in omnibus, ut cuique rei interior sit quā ipsamet sibi. Est etiā circumferentia mundi, quia extra cuncta existens ita supereminet uniuersa, ut cuiusque rei summum apicem dignitate excellat immensa. Item quantum est omnium (si dictū fas est) minimus quantitate, tanto uirtute est maximus omnium. Vt est centrum quidē, est in omnibus, ut circumferentia uero, est extra omnia. In omnibus inquam non inclusus quia est & circumferentia. Extra omnia quoque non exclusus, quia est & centrum. Quid ergo Deus est? Vt ita dixerim, circumferentia spiritalis, cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam. At enim si centrum sit, tūc in aliqua mundi parte imaginariam aliquā aut perspicuā operationis sedem habet, potissimū in rerum medio dominatur, tanquā rex in medio ciuitatis, cor ferens in medio corporis, sol in medio planetarum. In sole igitur, id est in terra mediaq; rerum omnia Deus posuit tabernaculū suum. Tabernaculum inquam uirtutis suæ frequenter demonstranda. Quæ sedes familiaris est Deo, non tam quoddam species immanis est, quam quoddam diuinæ ciuitatis est medium, ærarium publicum, & consona urbis in partium moderatio. Animam hominis esse rerum medium sepe iam declarauimus. In hac igitur regione præcipua Dei operatio frequentius præualebit. Talis creatio est. Creat igitur assidue animas hominum. Profecto quia stabile centrum est, creat continuè. Quia circumferentia est, quæ mundi ambit circumferentiam, creat eas (ut Platonicus dicerent) quodammodo in circumferentia mundi. Rursus quia centrum, ideo est centrum rerum. Quia summa, ideo singula fundit, tum sigillatim singula semel ab initio

rerum, tum cuncta summam quotidie, prout creando animam, quæ rerum mediū est, effundit in sinu proprio uniuersa, quæ summam confunduntur in mediū.

Vnde anima descendit in corpus. Cap. 1111.

Vndenam descendit in corpus anima? Reuera cum Deus extra locum adfit omnino loco, & anima non claudatur loco, momentoq; & creetur & adfit, neque dicendum proprie est eam descendere, neque unde descendat est querendum. Sic enim ab ipso Deo manans adest corpori (ut ita dixerim) sicut à Solis lumine radius oculo. Sed delectat interdum unā cū p̄fiscis confabulari. Igitur si Zoroaster & Mercurio credimus, ex amplo demittitur ambitu mundi. Atque ut illorum sententiam ordine inferam, infima mens supremo corpori primum adhæret, neque hæret solūmodo, sed infunditur, quo tanquam mediū crassioribus corporibus copulatur. Spiritus simplex immortalisq; nō aliter composito mortaliq; corpori, quam per corpus simplex & immortale coniungitur. Neque id quidem iniuria, quoniam anima per suā essentiam corpori prestat uitam. Essentia eius uita est sempiterna. Sempiterna uita cui primū hæret, hæret in sempiternum, præsertim quoniam essentia animæ immutabilis est, quo fit ut immutabiliter proximum sibi corpus uiuificet. Siquidē perpetuæ uitæ proprius actus est uiuificatio sempiterna. Tale quiddā opinari poterit aliquis Aristotelē cogitauisse in secundo de generatione animalium libro, ubi cum probauisset intellectualem animam esse à corpore separabilem, propterea quod cum operatione sua non communicat operatio corporalis, paulo post subdidit, huic animæ conuenire corpus aliquod quod sit à genituræ corpore separabile. Ex quo etiam apparet quod contra Aureoem in superioribus quærebamus, scilicet intellectualem animam esse formam corpus uiuificantem, præsertim quia cum Aristoteles ibidem probauisset ex tribus animabus, scilicet uegetali, sensuali, intellectuāli, hanc solam esse, & ab extrinseco & à corpore separabilem, quia huius tantū operatio per se absq; instrumēto possit expleri, subiunxit has omnes scilicet tres animas pariter esse in femine secundum potentiam. At uerō si quis hæc consideret diligenter, inueniet non posse potentiam ullam his esse communem, per quam corpus pari ad tres animas modo in potentia sit, nisi facultatem quandam qua ab intellectuāli anima similiter atque ab alijs uitam motumq; accipiat. Sed iam ad corpus animæ proximum redeamus. Hoc uocant Magi uehiculum animæ, æthereum scilicet corpusculū acceptum ab æthere, immortale animæ indumentum, naturali quidem figura rotundum propter ætheris regionem, sed in humanam effigiem sese transferens, quando corpus humanum ingreditur, atque in priorem se restituens cum egreditur. Quod ob eam causam Magi necessarium arbitrantur, quoniam angeli tales sunt, & uirtute separabiles, & actu separati sint à corporibus, irracionales animæ neque uirtute separabiles, neque actu. Ex quo sequitur, rationales animas tanquam medias tales esse debere, ut uirtute quidem semper separabiles sint, quia illis subtrahantur corpora, non peribant, actu autem sint semper coniunctæ, qui familiare corpus nanciscuntur ex æthere, quod seruant per immortalitatem propriam immortale, quod Plato currum Deorum animarum uocat in Phædro, uehiculum in Timæo, quo utantur animæ sphaera: uisibilestque purissimo, dæmonum animæ minus puro, nostræ quoque minus propter terreni corporis mixtionem. Quam ob causam ita præcipit Zoroaster.

in πνεύμα μολύβους, μη δὲ βαλύμους τὸ ἐπίμαχον.

id est, ne fœdes spiritum, neque in profundum exaugeas quod est planum. Spiritus planusq; appellat ipsum uehiculū, nō quia corpus nō sit, atque profundū, sed quia propter tenuissimam & splendidā puritatem sit quasi non corpus. Præcipit ergo ne propter nitium corporis elementalis affectum, cogas ipsum etiam post hanc uitam sordidum atque graue superfore caliginis elementalis adiunctione, quam animæ umbram præcipit Theologi nuncuparunt. Neque tamen uolunt rationalem animæ partem proximo hæere uehiculo, sed rationalem ipsam animam quantum & rationalis est, & comes celestium animarum, ædere actum uiuificum in uehiculum, quod animæ idolum spei iam appellauimus, quam speciem animæ mortalem in libro de mundi generatione Plato nuncupat.

non quia moriatur aliquando, sed quia subtracto uehiculo rueret, ut quidam putant. Sicut enim Lunge splendor in nube promit ex seipso pallorem, sic anima in corpore coelesti emittit idolum, quasi stella crinita comâ. Quod euanesceret, si euanesceret corpus illud, sicut pallor extinguitur nubibus dissipatis. Quia tamen nūquam uehiculum subtrahetur Zoroaster inquit.

ἄνεργος ἰδὸλόμας ἡσυχία ἐστὶν ἀμφοτέρωθεν,

id est. Est idolo quoque locus in regione perspicua. Quia scilicet cum uehiculo simul & anima rationali recurrit in cœlum. Plotinus autem ipsum esse putat simpliciter mortalem, etiam si ipsi uehiculum subtrahatur. Similiter etiam Solis lumē in aëre, imò præterens aëri, haud extinctum iri, etiam si aër tollatur è medio. Ex solo enim Sole pendere tanquam perennem ipsius actum, neque esse passionem aëris, qualitateque aëri propriam. Siquidem momento adest atque abest, neque ipsius quicquam sublato Sole in aëre. Neque solum adest aëri, sed similiter omni perspicuo, etiam si contrarie inter se natura perspicua sint, quasi non à certa natura subiecti dependeat. Neque aliquo modo à perspicuo, quæ ratione perspicuum est, dependet, sed tantum illi adest, quia non impeditur illi adesse, sicut adeste opaco impeditur uidetur. Sol enim hunc actum emittit semper, non dimittit, non immittit. Sorte uerò contingit subesse quod capiat, imò quod capere uideatur. Actus hic Solē uicissim perpetuè comitatur. Similiter se habet & uultus ad speculum, & ad corpus anima. Hæc Plotinus. In esse autem idolo huic opinantur phantasiam quandam irrationalem atque confusam, sensus præterea tales, ut per totum uehiculum uidetur pariter atque audiatur, quibus sensibus propriè homines quàm paucissimi utantur & raro. Sentiri uerò per illos sæpi concentus cœlorum mirabiles, uocesque & corpora demonum, quotiens aliquis ad tempus terreno corpore derelictò sese in corpus suum coeleste receperit. Ideo Tatius Mercurij filius cum esset paternis sacris expiationibusque purgatus, illico exclamauit esse se tunc in corpus immortale translatum, ac intus se mirabilia, & audire. Quod & ipse Mercurius narrat, sibi quoque paulo ante in abstractione animi contigisse. Olympiodorus quoque Platonice tradit Apollonium Tyaneanum hac ratione solitum: ex urbe Roma, quæ fiebat in Aegypto, prospicere. Mitto quòd Platonici multi putant animam tribus uti uehiculis, primo quidem immateriali & simplici, id est, coelesti, secundo materiali & simplici, id est, aëreo, tertio materiali atque composito, id est, elementis quatuor constructo. Et primo quidem dare uitam irrationalem, sed immortalem, secundo uerò uitam irrationalem, sed longævam, quæ uidelicet composito corpore aliquando dissoluto ad certum tempus supersit in simplici corpore, tertio, denique uitam & irrationalem, & unà cum dissoluto corpore dissoluetur. Præterea in prima uita communicata uehiculo sensum esse communem atque impatibilem, in secunda patibilem & communem, id est, per uehiculum, uniuersum sensum pariter uniuersum, denique in tertia sensum diuisum pariter atque patibilem.

Qua parte cœli anima creantur, quæ ue descendunt.

Cap. V.

Qua parte cœli animæ procreantur, quæquam stultum est querere situm in his quæ situ aliquo non clauduntur, & sicut ubicunque Sol fulget, sibi mittitur radius, sic ubicunque Deus adest, mittitur animus, delectat tamē cum antiquis interdum poetice ludere. Igitur alias, inquit Timæus, apud alias stellas à mundi opifice feminæ, quarum fiant in uita comites animæ. Quod ita Platonici intellegi uolunt, ut non singulæ animæ, sed animarum legiones singulis stellis ac fatales edocommodentur. Addit Deū animas suis imposuisse uehiculis, ac uniuersi naturæ legesque tenuisse. Quaparte cœli descendunt? Cancro præcipue, ut aiunt Platonici, uicissimque per Capricornum Cancro oppositum ascendere putant. Atque hinc illam hominum, hanc Deorū portā appellant. Nemo uerò adeo falli debet, ut descensum ascensum hinc accipiat secundū sitū, sed quia Luna Cæri Domina, generationi proxima est. Saturnus uerò Dominus Capricorni remotissimus, ideo per Cancrū, id est, lunarē uegetalemque instinctum descendere animas dicunt, per Capricornum uerò, id est, per Saturniū intellectualemque instinctum ascendere. Saturnū enim præfici mentē uocāt, quæ sola superiora

Cc 3 petuntur.

petitur. Accedit ad hæc, quòd Capricorni Saturniq; sicca uirtus dum spiritus ad intima contrahit atque colligit, ad contemplandum assidue prouocat, lunaris autem humor spargit atque dilatat, & animum circa sensibilia distrahit. In ipso autem descensu anima accipit & à Saturni numine per se, & à Saturni lumine per corpus æthereum atque idolum, adminicula quædam siue incitamenta ad contemplationem aptius exequendam: ab Iouis numine atque lumine similiter ad uitæ ciuilibus gubernationem: à Marte similiter ad magnanimitatem propter iniurias propulsandas: à Sole ad phantasias & sensuum claritatem: à Venere ad charitatem: à Mercurio ad interpretationem atque eloquentiam: à Luna ad generandū. Et quantum inde singula dentur bona, possunt tamen in mixtione terrena ad malum degenerare. Descensus huiusmodi ita fermè subito potest fieri, ut radij descensus à Sole, qui quantum subito demittitur in terram, uarijs tamen in ipso casu nubium uestitur coloribus. Nonnulli uerò putant animas in qualibet sphaera ad certum tempus uitam agere sphaeræ illi conuenientem. Sortiri enim à sphaeris singulis uehicularum propria, ac tandem post multa secula ad elementa descendere, atque in igni & aëre dæmoniacam, in terra humanam brutalem uitam agere. Item similibus gradibus tandem ad supernam redire. Hæc illi. Nos autem in omnibus quæ scribimus, cæcenus affirmamus: à nobis alijsquæ uolumus, quatenus Christianorum Theologorum consilio uideatur.

Quando infunditur anima corpori, & quòd dum in corpore uiuit, ducitur. Cap. VI.

Quando infunditur anima corpori? Postquàm in alio mulieris ipsum semè quod à toto uiri corpore ante defluerat, traxeratq; secum formatricem uim ab anima uiri, per hanc ipsam uim diebus circiter quinque & quadraginta sic esse effectum, ut sex primis diebus lac euaserit, nouem sequentibus sanguis, duodecim alijs caro, decem & octo reliquis fuerit figuratū, tunc anima creatur atque infunditur. Qui animas ante ingressum uixisse putant, eas dæmonem uitæ ducem naturaliter elegisse dicunt in ipso descensus initio prius quàm corpus ingrederetur. Alij uerò postquam electione uti cœperint, eligendo mores interim dæmonem uitæ ducem latentem eligere. Sæpe etiam eundem dæmonem à pluribus eligi. Possent enim animas multas genio uno, id est uno ingenij duce dæmone uti. Qui autè eligere opinantur, ex illa potissimum turba dæmonum accipere uolunt, quæ eidem accommodetur stellæ, cui & anima ab ipso mundi opifice fuerit assignata. Tot enim esse dæmonum heroumque legiones, quot stellæ sunt numero. Atque ex tali quadam turba illi uiri sortiri præ cæteris, qui cum illa electa uita maxime conuenit & figura cœli, quæ eo ipso electionis descensus momento componitur, maximamque his de causis in hominum ingenijs fortunisque differentiam prouenire, qui uerò post ortum pro aduersitate morum diuersos animas accipisci genios aiunt, permolari quoque eiusmodi concedunt moribus permutatīs, plusq; consilio tribuunt, quædam uel fato uel fortunæ uidentur. Verum utcunque sit, perpetuam indigentis animam. Quod quidem Plato cum in symposio, Protogora, Politico, & in alijs legibus, uidelicet quoniam inter falsæ bonæ, & innumerabilia mala, perpetua fallacia & perturbatio nascitur. Ideoq; tanquam oues mira diuinitatis pastorum custodia semper egemus. Addit, cum nos proprium quidem uitium perdat, propria uerò uirtus uelut exigua seruare non possit, inde Sola superiorum uirtute custodum quorum uirtutis imago quædam exigua sit nostra uirtus) nos posse seruari, præsertim cum, sicut alibi dicit Hiermia exponente, malefici dæmones assidue nos pro uiribus ad inferiora detorqueant. Sed alij sunt custodes illi qui nos eligunt, alij dæmones quos nos eligimus.

Qua parte

Qua parte corporis anima ingreditur, qua egreditur, & quo duce progreditur. Cap. VII.

Anima qua parte corporis ingreditur? qua egreditur? Anima quæ est mediū rerum, iussu Dei (qui est mundi centrum) in punctum cordis mediū (quod est centrum corporis) primum infunditur. Inde per uniuersa sui corporis membra se fundit, quando currum suum naturali iungit calori, per calorem spiritui corporis. Per hunc spiritum immergit humoribus, membris inserit per humores. Denique per morbum solutus ijs medijs, statim cum suo illo currū se (ut ita dixerim) colligit, re fluxit in cor, undè primum effluxerat. Cordis extincto calore, quod proprium erat illius uehiculi susceptaculum, cor deserit, tandem suo illam uehiculo comitante. Sicut oculo clauso lumen Solis quod illi influxerat, effluit integrum, sub ipsam comitante calore. Acque ut probat Plotinus, non extinguitur, sed Solem suum perpetuo sequitur. Mitto in præsentia, quod egredientes animas genij dæmonesq; sui ad cõmunem iudicem omnes ducunt, sed lata sententia priores abeunt dæmones, malasq; uolentis & malus dæmon trahit, bonas autem Deus tranquille perducit. Hæc in Phædone.

De statu anime pura, præcipue secundum Platonicoꝝ. Cap. VIII.

Vbi nam est anima pura decedens corpore mortuo? Vbi est lumen Solis puri oculo clauso. At lumen in Solem reflectitur. In ætherem quoq; reflectitur animæ currus æthereus, onere terreno deposito. Ad ætherem aspirat anima nata quondam in æthere, ut inquit Pythagoras, præcipue si uiuendi & cogitandi habitum æthereis mentibus similem mente conceperit. Ita enim animus habitum mouetur & agit, sicut natura formis. Quod quidem patet in his, postquam artis habitum contraxerunt, sine consilio & attentione. ut natura solet) quali naturaliter operantur. Remane uerò in anima separata habitus tum morum tum disciplinarum tam bonos quam malos, Plato in Phædone Gorgiasq; asserit, & ratio illa probat, qua dicitur habitum ita in naturam cõuertit, ut talis ab illo, qualis à natura proueniat inclinatio, quod inaximè impletur in animis ab hæc mutabilitate seiunctis.

Sed cur animæ quoq; elementorum, earumq; currus, ad cœlestem habitationem non annuntiantur? Quoniam, ut Platonicoꝝ potius quam mea opinione respondeam, officium illis à Deo assignatum est, ut ibi sint semper. Animæ cedunt uoluntati diuinæ. Currus quoq; cedunt desiderio animarū. Animæ illæ ex hoc officio præstantis officij nõ amittunt. Currus orbicularē motū circa suas animas seruant nõ impeditum. Et si cut cœlesti naturale est illis circa suas animas uerti, ita hic his uehiculis circa suas. At anima nostra rite functa hic munere sibi ad tempus iniuncto, ætheris eam plagam sibi præceteris eligit, cui nascendo fuerat assignata. Ad illud confugit astrum atque numen, ut Plato inquit, cui uiuendo se similem reddidit. Sed hæc illi uiderint. Proinde sicut in terris considerando à singulis ad communes naturalium species, a speciebus ad rationes diuinas tanquam naturalium causas procedebat, sic in cœlo uicissim à rationibus diuinis id est ideis ad species naturales perfectè, ab his ad singula quodammodo se cõuertit. Ac quā diligenter hic inspiciebat singula, tā ibi eadē prospicit negligenter. Rursus quā obscure diuina prospiciebat, tā perspicuè ibi perspicit eadē. Et quæ hic singulariter per instrumenta in externo uidebat lumine, illic secundū speciē per se in lumine uidet intrinseco. Perfecto quantū olim cõuertebatur ad sensum, tantū cõuertitur tūc ad mentē, cuius oculo diuinū fulget lumen. Quod quidē etsi intrinsecū mentibus dici potest, tamen multo magis ab ipso Deo, quā infusus oculo radius à Sole pendet semper atq; seruatur, plenusq; formarum adest, sicuti colorum Solis lumen. Formasq; ipsas, & cūcta per formas eadē nus offendit mentibus, quatenus in ipsum pure ardentesq; conuertitur. Tot uerò saltē ipso omnino cõuersis patrefacit, quot rerū species facit in mūdo. Nō enim decet minus formam mentem, quam mūdi materiam Neq; minus tribuere menti, quā naturaliter appetat, optat autē ordinē uniuersi cõprehendere, quo & ipsa cõprehensa est, quæ diuturna tam admiratione quæsiuit. In quo & ipsa prouidentia cuiusdam fortitur officium. Singula uerò & infima tantum in lumine prospicit, siue præterita illa fuerint, siue præsentia,

Cc 4 siue

siue futura, quantum ad illa uel prouidentia quadam uel affectu dirigitur. Sanè quem admodum senes puerorum ludos, Philosophi studia plebeiorum, uigilantes somnia dormientium aut negligunt aut rident, nisi aliter nonnunquam necessitas postlauerit, ita & multo magis segregatae mentes nostra haec singula & contingentia negligunt, nisi quantum ab ipso omnium patre (cuius natura prouidentia ipsa est, cuius agere est prouidere, cuius officium est omnibus prouidere) prouidentia illis quaedam fuerit demandata. Tales Plotinus animas tum ex antiquorum sententia tum ex propria ratione probat curare suos, & saepe publice uaticinijs caterisq; beneficijs generi humano prodesse. Sed cum harum prouidentia uoluntati diuinae consentiat, non perturbatione ex rebus nostris uel la tanguntur, sed facile haec & tranquillè gubernant.

Sed ne quis distidat animam separata ad tantum posse lumen attolli, propterea quoddam in corpore uideamus tanta caligine circumfusam, comparare Platonici iubent intellectum quidem uisum, intelligibile uero uisibile. Visus nunquam lucem ipsam in ipso se se plenissimam comprehendit. Illa enim huius semper excedit proportionem. Interdum etiam neque lumen in coloribus impeditus cataracta uidet. Aliquando uapore quodam offusus uel rubro uel croceo, & obscure & aliter quam sit iudicat. Alias autem uel propter contractionem ad interiorum imaginationem, externa non uidetur aspicere, uel propter distractionem simul ad obiecta inter se longe distantia, uix cernit alterum. Ac si paulo attentius ad alterum uergit, interim remissius uel nullo modo uergit ad alterum. Similiter intellectus humanus immensam ipsam diuini luminis plenitudinem in absoluta Dei natura exuberantem nunquam penitus comprehendit, quippe cum illa nimium capacitatem mentis exuperet. Praeterea: Lumen Dei lumen uel in eorum creaturarum ideis quasi determinatum, uel in angelis iam contractum clare perspicere quidem potest aliquando, uidelicet cum ferme ita fuerit a corporis contagione semotus ut illa. Elementalium uero, ut nunc coniunctus corpori, quasi cataracta quadam aded eius ad illa proportio impeditur, ut ideales rationes angelicasq; substantias longe admodum à materia segregatas omnino comprehendere nequeat. Proinde quotiens pro uiribus quaedam earum proprietates excogitat, totiens, quia phantasiae coniunctus est, nimirum phantasiae simulacris, quasi uaporibus nebulisq; eas aded prospicit inuolutas, ut uel obscure admodum, uel aliter quam sint, uidere cogatur. Postremò etiam si parumper quoad potest phantasiae discutiat nubes, interea tamen quia & ad difficile regendi corporis ministerium est contractus, & ad sensibilem imaginum occursum continue impendit, simul atq; ad intelligibilem intuitum est distractus, idcirco supernos influxus uix quidem suscipit, & quasi nec prospicit, atque (ut Platonici opinantur) tanquam per repentinae quaedam coruscationem subito uanescens. Quamobrem nemini mirum uideri debet quod hic neque claritate diuinorum percipiamus, neque suauitatem ipsam quae illic gustatur ex illis, ipsi nunquam uel paulum degustemus. Nempe mens ob infirmitatem materiam & à mente & à diuinis alienissimam, non aliter quam lingua propter infirmitatem paralytica, diuinorum saporum ueritatem uoluptatemque gustare non potest. Sed tunc demum salutarem necesse est ei liquoris recipiet gustum, cum Lethaei fluminis thales humores penitus expurgauerit, atque insuper diuinum fontem non naturalitatem siti, quae ex se ipsa molesta est, appetierit, sed etiam quodam morali sitis habitu ipsum praeceteris, imò solum elegerit appetendum. Quo autem gustu saporibus his uescatur, alibi disputauimus. Huc tendit Platonium illud in Phaedro, animas quae ex Lethae emerferint, quae, altius euolare, ibiq; primò caelestem unà cum dijs caelestibus, deinde supercaelestem cum supercaelestibus circuitum agere, eo scilicet ordine, ut aliae cum alijs ibi numinibus circuuagentur, circuitusq; huiusmodi alternis uicibus repetant. Hoc autem nihil aliud sibi uult, quam solutas ab elementalibus corporis animas in caelestibus iam uehiculis in figuram propriam, circulares scilicet restitutas, caelestem eolere regionem, atque alias unà cum stellis, caelicolisq; alijs, quibus uel natura uel habitu magis familiares sunt, tum in certa quadam mundi gubernatione congruere, tum per rerum species similiter ratione discurrere. Rursum cum dijs supercaelestibus, id est, angelis in ipso idearum intuitu & quasi quodam circuitu subito consentire, & unà cum utrisque et feliciter utrunque peragere. Addit eisdem unà cum superis illis alimentis

alimentiſcicet ambroſia & neſtare ueſci. Ambroſiam quidem eſſe cęſet perſpicuum ſuauitateꝝ ueritatis intuitum, neſtar uerò excellentem facillimamqꝫ prouidẽtiam. Hic panditur & uetus illud arcanum à Platone in libro de regno præ cęteris celebratum, præſentem mundi circuitum ab Oriente ad Occidentem eſſe Iouium atqꝫ fatalem, uerum fore quandoque alterũ huic oppoſitum ſub Saturno ab Occidente uiciſſim ad Orientem, in quo ſponte naſcentur homines, atque à ſenio procedent in iuuentutem, alimentatqꝫ illis ultro eterno ſub uere ad uotum ſuppeditabuntur. Iouem (ut arbitror) animam mundi uocant, cuius lege fatali manifeſtus hic manifeſti mundi ordo diſponitur. Pręterea uitam animorum in corporibus elementalibus Iouiã eſſe uult, ſenſibus actio nqꝫ deditam. Saturnum uerò ſupremum inter angelos intellectũ, cuius radijs illuſtratur ultra angelos animę, accendanturqꝫ, & ad intellectualem uitam continuare pro uiribus erigantur. Quę quotiens ad uitam eiufmodi conuertuntur, eatenus ſub regno Saturno dicuntur uiuere, quatenus intelligentia uiuunt. Proinde in ea uita idẽ ſpõte dicuntur regenerari, quia electione propria in melius reformantur. Rurſus in dies reituenefcere, id eſt, in dies, ſi modo ibi dies dinumerantur, magis inagiſqꝫ florefcere. Hinc illud Apoſtoli Pauli. Homo interior renouatur in dies. Deniqꝫ illis alimenta ſponte aſſatim ſub perpetuo uere ſuppeditari, quia non per ſenſus, operoſamque diſciplinam, ſed per lumen intimum ſummaqꝫ cum uitę tranquillitate atque uoluptate miris ueritatis ipſius ſpectaculis perfruuntur. Eiufmodi uitę odor quidem mente pro uiribus ſeparata ſentitur, ſapor uerò mente penitus ſeparata guſtatur. Addit his in Sympoſio, purgatas animas quę diuinam præ cęteris pulchritudinem arauerunt, tandem in ipſum diuinę pulchritudinis pelagus ſeſe prorsus immergere, diuinosqꝫ ibi liquores non tantũ bibere, ſed etiam in alios iam ex ſeipſis effundere. Summum uerò beatitudinis cõcludit in Epinomide, ubi ait, animam purgatiſſimum omnium mutabilitate firmata, tum multiplicitate collecta, ſeſe in propriam unitatem intellectu ſuperiorem omnino conferre, perqꝫ hanc in unitatem diuinam intelligibili mundo ſuperiorem ſam transferre, Deoque potius uiuere, quàm ſeipſo, cui certè mira quadam ſuper intelligentiam ratione ſit coniunctus. Hunc uerò nondum effici Plato uult diuinam quadam luce, quę quidem non aliter in mente refulgeat, quàm ſi amore Dei prorsus accęſa tranſformetur in Deum. Quo fit ut diuinum amorem in Phędro omnibus diuini furoris gradibus animiqꝫ bonis longiſſimè præpoſuerit. Hic uerò potiſſimum Platonica latent myſteria, paucis quę ſubdam, à nobis breuiter comprehenſa. Nempę ſegregate mentes cum primum in ſe conuertuntur per radium naturalem ſibiqꝫ proprium, tanquam animalia quę nocte uident, pauca quædam, & illa quidem quaſi ſub nube uident, quatenus ſcilicet earum natura ea ſub determinata ſpecie rerumqꝫ formulis quaſi informibus reſentat. Deinde uerò per radium proprium in lumen commune cunctis mentium ſublimum ſpeciebus ſeſe conuertentes, iam per ipſum quaſi per diurnum lumen perſpicuè cuncta ab ipſo luminis huius auctore creata conſpiciunt. Lucem uerò ipſam luminis huius originem, quam naturaliter appetunt, ideoque nec ſtra deſiderant, aſſequi ſuſcipiendo non poſſunt, quoniam & per externum à Deo lumen quatenus externum eſt, lucem Deo intimam omnino penetrare, & ampliſſimum Dei anguſtiſſimo ſuo comprehendere nequeunt. Siquidem lumen ipſum quãuis in Deo amplum, tamen in mentibus euadit anguſtum. Verum lucẽ licet obſcurè perſpectam, tamen ardentem amãdo, ipſius interim calore penitus accenduntur, atqꝫ accenſę, quod amoris eſt proprium, tranſformantur in lucẽ. Quæ deniqꝫ roboratę, ob amorẽ iam conſequuntur, quod per aſpectũ uix eminus ſequi poterant, ut lux iam ipſa amore facillime nant, quam proſequi oculis ante moliebant. Tanta uis eſt amoris, tanta facilitas, tanta felicitas, imò uero (ut rectius loquar) tanta uis eſt lucis amate. Mens enim amando lucem non tam ſeſe accendit & tranſfert, quàm à luce blande allicente, uchementer percutiente penitus penetrante & accenditur & tranſfertur & lucet. Cum uero tota perceptionis fruitionisqꝫ efficaciam quę in ſenſibus eſt externis, ſit & multo magis in phantaſia, rurſuſqꝫ longè potentior ſit in mente, expedita præſertim, ac præterea ſenſibilium rerum oblectamentorumqꝫ rationes exactiſſime ſint in Deo, ſequitur ut mens dum expedita potiſſimè Deo, ſumma quæqꝫ & ſinceriſſima omnium oblectamenta

sensu suo quodam miroq; modo plenissime sentiat, neq; solum imaginaria circa Deum delectatione quasi uideō audiēdoq; & odorando, (hæc enim implere non potest), sed etiam substantiali quadam gustui tactuiq; per similitudinē voluptate permulceatur. Gustum uerò tactumq; inquam, non contigui cuiusdam, ut sit in sensibus, sed penetrantis penitus atq; penetrati, penetrati inquam, a toto immensoq; bono, totum secum immensumq; gaudium inferente.

Novem gradus in patria.

Proinde nouem beatorum gradus non solum apud Christianos, sed etiam apud Platonicos, tum in angelis, tum in animis disponuntur, ob eam (ut arbitror) rationem, quod nouem præcipue modis diuina illic perficit contemplatio. Sanè quæ tam admodum nos ex rerum potentia, ordine, commoditate, potentiam, sapientiam, bonitatem Dei qua possumus sagacitate uenamus, sic illi uicissim ex diuina bonitate potentia, sapientia tanquam ex finali efficientæ exemplari causa uniuersi, hæc tria similiter in rebus agnoscunt, ea uidelicet ratione, ut alij diuinam bonitatem potissimum in seipsa considerent, alij ad res ipsas præcipue referant, alij præcipue res ad ipsam uelut ad finem, singuli tamen cuncta contemplantur. Sic ergo triplex diuinæ bonitatis impletur intuitus, per quem tres primi beatorum ordines distinguuntur. Tribus quoq; modis similiter potentia, totidemq; sapientia cogitur. Hinc sex insuper ordines beatorum connumerantur. His nouem felicitum gradibus apud Platonicos octo cælorum plage, ac noua super cælum excogitata regio congruè accommodari uidentur. Apud Orphicos autem octo cæli, atque sub Luna athereus ignis. Apud Christianos circuli sub empyreo nouem. Quilibet enim ad illam potissimum regionem habitu quodam simili quasi naturali leuitate feruntur, cuius habitatoribus angelis sese in uita præcipue similes reddiderunt. Similiter quoque Christiani reprobos animos in nouem reproborum demonum gradus quibus se uiuendo fecere similes, ipsa similitudine quasi pondere naturali putant præcipitari. Sed de his aliàs. Quod uerò nouem sint in beatitudine gradus, hæc quoque (ut arbitror) ratio comprobatur. Nempe diuinam potentiam timemus, sapientiam querimus, diligimus bonitatem. Solus quidem bonitatis amor animam trahit, contra uerò nequaquam. Sed iam gradus ipsos quibus in cælum ascenditur, ordine disponamus. In primo sint qui potissimum bonitatem amant, deinde potentiam timent, postremò sapientiã querunt. In secundo, qui in primis diligunt bonitatem, circa uerò reliqua duo se pariter habent. In tertio, qui similiter erga bonum in primis afficiuntur, deinde sapientiam præseruantur, postremò timent potentiam. In quarto, qui circa tria æque se habent. In quinto, qui bonum primò amant, deinde potentiam extimescunt. In sexto, qui similiter bonum diligunt, sequenti uerò gradu appetunt sapientiam. In septimo, qui absolute bonum & simpliciter amant. In octauo, quos potentia primò, secundo bonitas, tertia sapientia mouet. In nono, apud quos sapientia primò, secundo bonitas, tertio potentia potest. Mysterium eiusmodi in Euangelio ibi significatū arbitror, ubi diuinum oraculum sectatores suos noues beatos appellat, propterea quod nouem gradibus meritorum, duce Deo, cæli nouem ad nouem contemplationis ordines beate petuntur. Sed ecce iam beata Euangelij sancti cōmemoratio nos admonere uidetur, ut Philo sophicis dimissis ambagibus, breuiori tramite beatitudinē ea queramus uia, qua Christiani ducunt Theologi, ac Thomas Aquinas in primis, Christianæ splendor Theologiæ.

De statu animæ puræ, præcipue secundum Christianos Theologos.

Creatura mens quælibet respiciendo uel in suam essentiam, quæ ibi differt ab esse, & in certa specie est à Deo infinite distante, uel in lumen libimet propriū, uel in quoduis lumen in ea determinatum, substantiam diuinam intelligere nequit, quæ cum infinita sit, certè quid ipsa sit, per finitum aliquid representati non potest. Solum uerò per ea quæ diximus, mentes & Deū esse cognoscunt, & quid non sit

non sit potius quàm quid sit, & qua ratione uel ipse ad alia, uel alia referantur ad ipsum. Id Plato in Parmenide probat. Idem Dionysius Areopagita in mystica Theologia comprobat, concludens mentes in summo naturalis cognitionis gradu cōiungi Deo uelut ignoto, quasi oculum sub Solis lumine caligantem. In eiusmodi uerò cogit. one naturalis desiderium non impletur. Quicquid enim in specie quadam esse imperfectum, speciei ipsius optat perfectionem. Talis autem cognitio in ipsa cognitionis specie imperfecta censetur. Solemus enim in nullo cognitionis modo quiescere prius quàm quid sit res ipsa secundum substantiam cognouerimus. Præterea rationi naturalis est continua per rationes discursio, quousq; ad lummam perueniat rationem, quæ quoniam infinita sit, ideo sola rationis discursio ex se absq; sine frustra peruagaturum sistere possit. Si quidem ultra finitum quodlibet mēs semper aliquid ulterius machinatur. Quod quidē in numeris & lineis & figuris proportionibus; apparet. Quo fit, ut in sola Dei substantia, quæ sola infinita est, quiescere ualeat. Idq; inde prouenire censendum, quod naturalis cum intelligentie perspicacia, tū uoluntatis ardor, radius quidā est ab ipsa diuina luce proximè per ipsius lumē infusus, in eandemq; resiliit naturaliter, neq; moveri cessat prius quàm in suum se Solem deniq; restituerit. Proinde quo quid naturali est fini propinquius, eo uehementius aduentat ad finem. Quod in elementorum moribus est manifestum. Segregatæ uero mentes per naturalem cognitionem propinquier Deo eadunt quam coniunctæ. Igitur cum nostræ naturalis cognitionis suæ terminis contentæ non sint, certè multo minus illæ. Quoniam uerò naturalis speciei cuiuslibet appetitus ab uniuersali natura directus omnino inanis esse non debet, oportet mētēs omnes posse diuinam uidere substantiam, sine qua nihil perfecte uident. At cum uidere illam in specie aliqua creata non possint, opus tamē sit forma per quam uideant, forma, inquam, diuine substantiæ propria, qua illam non imaginariē sed propriè cernant, necesse est eas diuine substantiæ adeo copulari, ut ipsam iam inspiciant per seipsam. Simile quiddam apparet in uisu, qui colores quidem per ipsum imagines sub lumine cernit, lumen uerò per aliud præcipuè quàm per lumen uidere non potest. Sed ne quis absurdum putes Deum intellectui coniungere, uelut formam, meminisse oportet perfectionem mentis consistere circa uerum. Verum autē & ens & intelligibile, idem. Quicquid aut in hoc ipso genere ex essentia atque esse componitur, tamquam ens uerumque potius quàm tanquam esse ueritas esse se habet, neque potest aliorum in eodem genere esse forma, cum iam forma in se sua ad suam quali materiam sit contracta. Itaque nulla creata mens mentium reliquarum forma fieri potest, imò solus Deus ad genus mentium ubiq; se habet ut forma, qui solus est ipsum esse, & simplicissima ueritas, ut forma, inquam, non tanquam pars compositi, sed operandi principium, quo mens potius ut Deus iam, quàm ut mens, operetur, sicut ignitum aurum ut ignis agit potius quàm ut aurum, quale Apocalypsis Ioannis iubet emendum.

Quo pacto ment Deo coniungitur.

AD hoc autem ut mens diuinam induat substantiam quasi formam, non propria uirtute ducitur, sed diuina trahitur actione. Si quidem natura inferior proprietate formatæ superioris absq; superioris ipsius actionis consequi nequit. Quod in elementis est manifestum, in quibus aer non aliter quàm agente igne ignis euadit. Præterea nihil potest ad excellentiorem actionem aliquando perducere, nisi prius in eo uirtus corroboretur. Quod si ad consuetam actionis speciem, sed tamen aliquanto uehementiorem est perducendum, satis utique erit, si modo solita uirtus augeat, ut pote si aer qui naturaliter uno calefacit gradu, duobus aliquando sit gradibus calefacturus, sufficiat naturalis sui caloris aliquantum intendere qualitatem. Veruntamen si aer actionem specie genereq; superiorem sit sibi uendicaturus, uidelicet si illuminaturus fuerit, quod corporis est atheri proprium, nouam ab ipso athere formam sortietur oportet. Quorsum hæc? Ut intelligamus mentem non posse ad diuinam substantiam per ipsammet perspicendam attonli per solum naturalis uirtutis & luminis augmentum, cum eiusmodi operatio ab ipsa naturali mentis operatione plus quàm genere

genere differat, sed opus esse noua quadam uirtute, nouoq; lumine ab altiori principio descendente. Quod quidem & gratiæ & gloriæ lumen appellant, quo illuminata mens, & multo magis accensa, diuinâ iam substantiam, cuius calore iam feruet, induitur uelut flammam, flammam, inquam, non qualem in cinita stella siccus uapor à terra sublatus subit propè ignis spheram, quanuis id admodum simile uideatur, imò flammam supercœlestem, iucentem salubriter, non urentem. Negabit forte aliquis mentē per quoduis lumen ad perspiciendum Deum posse perducī, quia si nulla est uirtus ipsius ad sonum proportio, nimirum neque mentis, neque luminis à mente suscepti, ideòque finiti, ulla ad immensum Deum proportio est. Nos autem respondebimus Deum quantum facultatem intellectus excedat non tamen sic alienum esse ab intellectu, sicut sonus est alienus à uisu, uel insensibile quiddam à sensu. cum Deus sit, ut Christianis placet Theologis, intelligibile primum, totiusq; intellectualis uirtutis & actionis principium, mediumque & finis. Est igitur quædam inter intellectum Deumq; proportio, nõ quia sit ulla commensuratio, sed habitudo quædã potius quasi materiæ intellectualis ad intelligibilem formam, & effectus ad causam. Præterea lumen illud infusum & siterminatum euadit in mente, ea tamen uirtute præditum à Deo infunditur, qua eam diuinæ substantiæ copulet, non naturali quidem, sed intellectuali potius copula. Id uerò efficere nequit radius naturalis, quia iam ab initio totus in suscipientis transiuit naturam per se prius informem, unde & ipse caliginosus euasit & debilis. Neque mens cum longe à diuina simplicitate degeneret, totam potest suam per idem sortiri perfectionē, ideòq; aliud in ea radius est naturalis, per quem quatenus suæ conuenit speciei, non nihil intelligit, aliud uerò lumen infusum diuinitus, quo subleuante ad gradum super se ultra quam cogitari possit eminentissimum mirabiliter eleuatur. Deniq; infinitas ipsa Dei haud priuationem formæ significat, qualis infinitas materiæ conuenit, (cumque sit inefficax & informis, merito cognitioni inepta censetur) sed absolutam significat excellentiam nullo prorsus subiecto contractam. Hæc autem ceu Sol natura sua id habet, ut mirum in modum lucendo atque illuminando maximè omnium mouere intellectualement uisum possit, atque uideri, & qua uirtute excedit mentem, eadem possit eandē supra uires proprias eleuare. Neque tamen putandum est mentem essentia diuina formam, quanuis quid ipsa sit intelligat, ipsam tamen penitus comprehendere. Nam & uirtus ipsius terminata est, & lumen in ea determinatum, & diuinam cum subit essentiam, non per omnem diuinitatis uirtutem inde formatur. Quid ergo? Nunquid partem diuinæ substantiæ cernit quidem, partem uerò non cernit? Non ita sane dicendum, siquidem Deus diuidi nequit. Imò uerò putandum est eam aspicere Deum, haud tamen per ritus comprehendere, id est, sub rationibus, & tâta certitudine, tantaq; perfectione perspicere Deum, sub quot, & quanta subimet perspectus est Deus. Accedit ad hæc, quòd non cuncta que Deum uident & potest, uidendo Deum potest ipsa uidere. Videt autem potestq; Deum, præter illa quæ in natura consistit, quod probauimus abas. Si enim Dei substantiam non comprehendit, certè neq; intelligentiam eius atq; uirtutem. Neq; igitur cum Deo uidet & intelligit Deus & potest. Alioquin cum uirtus per ea quæ potest solet æstimari, sic quæcunque uidet potestq;, penitus cõprehenderet, comprehenderet pariter uiuendi faciendiq; uirtutem atque substantiam. Quid plura? Quò altior intellectus, eò & plura uel numero uel ratione intelligere debet. Ex quo consentaneum est, diuinam mentem seipsam undiq; contuentem, tum plura, tum pluribus rationibus uidere, quàm uideat quilibet intellectus.

Omnes mentium species possunt coniungi Deo.

Nemo uerò diffidere debet mentes humanas propterea quòd in seipso menti unum genere infimæ sint, ad ipsam diuinæ substantiæ contemplationem posse perducī. Quàdoquidem neque ipsæ angelicæ mentes illuc uirtute quadam perueniunt naturali, sed diuina potius, & (ut ita dicam) supernaturali trahuntur. Opus autē quod supernaturali uirtute peragitur, propter naturarū diuersitatem, impediri non potest, quippe cū immensæ potentiæ Dei nihil alicubi relictet. Tam facile diuina

diuina potestas totam mouet machinam, quàm facile minimam mundi partem. Tam facile curat agrotantem grauius, quàm facile leuiter agrotantem. Quamobrem qua facilitate infusa diuinitus mentes altissimæ, eadem & intimæ ad sublimita rapiuntur. Præterea suprema mentium creaturarum immenso quodam à Deo spacio distat, infima uerò ab hac, cum utraq; finita sit, finito discrepat intervallo. Interualli uero huius ad illud nulla esse proportio iudicatur. Quod si finitum additum infinito nullam (ut apparet) affert uarietatem, quidnam prohibet ipsam Dei uirtutem, quæ spacium ad angelum usque subitò percurrat immensum, mox inde pusillum inter angelum animamque completi, ut simul tam anima quam angelus rapiatur. Denique si mentium generis, qua ratione mères sunt, naturalis est instinctus ad summum intelligibile peruidendum, quod in omni intelligibili querendo quærunt, & appetunt appetendo, sequitur ut tam naturalis sit instinctus eiusmodi mentibus infimis quàm supremis, atque tam hæc quandoque quàm illæ terminum consecuti possint naturaliter exoptatum. Id autem nobis appetitio ipsa naturalis ostendit, quæ cum trahat ad infinitum, non potest aliunde quàm ab ipsomet infinito inferi ac moueri, atque denique terminari. Quod si quæ à natura mouentur inferiora, non frustra mouentur, multo minus quæ à suprema ducuntur. Huius quidem radius per omnes sese ordines mentium transferens, singulas & illustrat ut uideat, & accendit ut amet. Cum uerò ignis atque Sol lumen latius propagare soleat quàm calorem, consentaneum est, quousque diuini Solis radius calefaciendo protenditur, eousque multo magis posse illuminando protendi. Ergo mentes humanæ sicut inde accensæ diuini quotidie appetunt bonum, ita & illic diuinum quandoque uerum illuminatæ conspiciunt, atque conspiciendo uerò bono feliciter perficiuntur.

Diuersi in patria gradus, & quod omnes omnia creata uident.

Possunt autem aliæ mentes alijs clarius pleniusque diuinam substantiam cõterere, quatenus lumen ipsum quoad id quasi materiam perspicuè præparantur, sub diuersis perfectionis gradibus inde suscipiunt, siue pro natura, siue pro dispositione acquisita diueritate aliter atque aliter præparentur. Maxima uerò nostris mentibus uarietas ex diuersis amoris gradibus proficiscitur. Quibus quidem gradibus diuersi & uarios à multo magis gaudij gradus non iniuria cõgruunt. Forte uerò licet singula cuncta creata uideant, ut probabimus, aliæ tamè plura quam aliæ ex his quæ nõ creantur attingunt, & quæ uident, pluribus rationibus assequuntur, omnes tamen ueræ ratione perspiciunt. Et cum gaudium uelut terminus amoris respondeat, quæ amauerunt ardentius, hæc coniunctius (ut solet amor, hærentes interius transferuntur in bonum, sic ipso amoris habitu conferente, suauiusque fruuntur. Proinde si mentium finis est ad diuinam substantiam peruenire, necessariò illic tanquam in fine omne mentium desiderium prorius impletur. Non impletur autem, nisi ordinem illic uniuersi creatum undique comprehenderent. Siquidem eiusmodi est consuetum studium intellectus, ut particula in uniuersalia ad communissimum usque resoluat, atque ipsum ens sub absoluta ratione describat, perque omnes eius gradus distinctissime diuidat, quasi ad id præcipuè natura sit, ut uniuersi forma quandoque formeur. Quidnam prohibet intellectum dum fontem conspicit uniuersi, uniuersum effluens inde perspicere? Præsertim cum non sicut sensus ex summo sensibili ad sentienda minora impeditur ad tempus, sic intellectus ex intelligibili summo impediatur ad reliqua, sed potius mirifice roboretur. Præterea intelligibile genus amplius est genere naturali. Multa enim ultra illa quæ natura facit, intelligi possunt. Igitur quæcunque ad esse naturale complendum necessariò requiruntur, insuper & multo plura ad complendum esse intelligibile exiguntur. At uerò esse intelligibile tunc demum absolutum est, cum intellectus summum attingit finem, quemadmodum ipsa naturalis esse perfectio in ipsa rerum cunctarum constitutione consistit. Quamobrem Deus quæcunq; ad perfectionem uniuersi produxit, in intellectu sibi iudicio producit. Rursus quantum alius perfectius alio Deo uideat, singuli tamen ita uident, ut capacitas naturalis impletur ad uotum. Hæc autem in qualibet mente ad omnia uniuersi genera speciesque extenditur, adde insuper & ad singula passim subdita speciebus.

Nec

Nec enim insuper exoptamus. Itaque mentes in Deo etiam singula distincte discernunt. Profecto cum uirtus superior possit quicquid inferior, atque etiam eminentius, animae uerò coniunctae corporibus & uniuersalia cognoscant & singula, consentaneum est mentes ipsi ueritati coniunctas, una uirtute unoque intuitu utraq; comprehendere, praesertim cum & ipsae rerum species amplissima sint in illis, & illae uirtutem ibi efficacissimam consequantur, per quam genera speciesq; ad singula usq; deriuent. Sane opposita quodam ordine rerum species ad intellectum coniunctum perueniunt atq; separantur. Hic enim resolutione quadam in lingulis materiae conditionibus separando, ibi uerò ex coniunctione quadam mentis cum forma diuina omnium effectrice, & iudice etiam singulorum. Quae quidem forma non à lingulis abstracta est, sed singulorum ubique creatura non formae tantum, sed & materiae in qua singularitatis rerum consistit origo. Quamobrem formae in mentem inde fluentes, ultra communia etiam singula coniunctis mentibus representant. Quod quidem hinc etiam confirmatur, quòd si mentes angelicæ celestia corpora per intellectum mouent, necesse est eas hoc ipsum quod mouent, sitisq; qui motu mutantur, non ignorare. Nostrae uerò mentes ad angelicam, praesertim quantum ad motum spectat, notitiam perducì possunt, precipue si quod illic gubernationis officium consequantur.

Status anime apud Deum immobilis.

Cum mentes illic unica Dei forma rerum, creatarum uideant formas, consentaneum est ut omnes una uideant uisione: quae quidem si perfectissima est, statim possidetur potius, quam successione quaeratur. Probabile enim est metes quietis potius quam motionis audias, ubi finem consecutae fuerint, firmiter conuiescere, praesertim quia si omnes uniuersi species ibi cognoscunt, sub quibusdam uero generibus species procedunt innumeræ, ceu sub numero figuratæ & proportione, consequens esse uidetur ut species quodammodo uideant infinitas. At uerò cum infinita pertransire non liceat, non praeteruendo dinumerant, sed manendo conspiciunt. Rarus si perpetua intelligentia ipsius intelligentis uita quadam est, atque ibi intelligentia ob stabilitatem suam particeps euadit aeternitatis: sequitur ut beata mens in aeternam uitam iure translata dicatur. Merito quidē. Nempe mens humana inter aeterna & temporalia media collocatur. Sicut igitur operatio eius qua coniungitur temporaneis, temporalanea euadere consueuit: sic & illa qua aeternis, aeterna. Denique quoniam pacto uisio ipsa illic mobilis sit, non uideo, ubi & uidendi uirtus tempus tum ab initio, tum uel maximè iam supereminet, & obiectum quod uidetur, ac forma qua uidetur, status ipse est, ipsaq; aeternitas. Hinc sequitur animas Deo semel hæretes, inde discessuras esse nunquam, si modo motum iam transcendunt, atque naturale desiderium impleverunt. Quod quidem cum & in substantia stabili sit fundatum, & ad stabile obiectum naturaliter dirigatur, nimirum non aliam quam stabilem deniq; possessionem appetit tanquam finem. Quid mirum si sempiterna mens, quod non propter aliud, sed propter se desiderat, desiderat ut semper habendum? Praeterea ubi naturalia sub se nulla ignorat, certè qualis sua illa possessio sit, non nescit. Quocirca si defutura est, defuturam praetidet, ac uiuit infelix, cum possessione tam chara aliquando, imò breui se existimet carituram. Adde quòd quicquid naturaliter cuidam adheret fini, non aliter quam ui quadam illata inde diuertitur. Cum igitur Deo mens tanquam fini coniungatur naturaliter praeter cetera exoptato, coniunctionisq; huiusmodi efficiens causa ipsa sit Deus, nullaq; uis maior ex aduerso queat accedere, quae uolenter quandoque se iungat quod Deus sponte coniunxit, proculdubio mens à nullo unquam inde recedere compellitur. Quo autè pacto uel à certa ueritate per fallaciam, uel à puro te quoque bono per uoluntatem sese auertat, cogitari non potest. Profecto neq; mentis substantia permutatur, neque intelligendi perspicacia sub lumine deficit continue confirmante: neque uita men subtrahitur unquam quod ab aeternitate infunditur in aeternum: neque uoluntas uel ob alterius stimulum à totius possessione recedit, uel ob tardium facietatem ab eo unquam obiecto se segregat, quod cum penitus comprehendi non possit, nimirum & semper

Et fen
possit
us, m

F

cupit
lupta
entur
meta
rum e
suanti
ca ab
ligibil
illabit
uolup
sibus,
sensus
cum i
Nulla
degen
gaude
mus, c
omne
ns qui
dum u
res, uai
cam, u
busq; i
sua qu
munis
gratula
ne, & q
cul à fi
ta capa
que na
more fl
mensur
tendur:
se cogn
nitium e

A

nit in m
affectus

semper occurrit ut nouum, & cum admiratione summa, ideoq; cū desiderio cōtinuè possideretur. Deniq; si quanto quid summo Dei statui propinquus est, tãto fit immobilis, mentes substantia iam diuina formatas, necesse est immobiles prorsus euadere.

Singuli in Deo contenti.

Hic uerò singuli quæcunq; appetunt consequuntur. Philosophi ueritatis admodum studiosi, hic in ipsa ueritate ueritatum procreatrice, uera cūcta perspiciunt. Hic uiri ciuiles gubernationi ac potentia dediti, cum omnipotente gubernatore mundi potentissimi gubernatores euadunt. Hic uictoria gloriæque cupidi, omnia iam aduersa uicerunt. Nouerunt omnes, beatis noti sunt omnibus. Hic uoluptatum sectatores, si modò peruenierint, in ipsa uoluptatum causa tota uoluptate fruuntur. Nempe quemadmodum corpora umbræ sunt diuinorum, ita & sensus oblectamentum diuini umbræ sunt gaudij. Nam mens est cactor admodum est quàm sensus, ac ueritatumque bonum falso quodam bono & potentius supra quàm cogitari queat & suauis est. Præter ea intellectus obiectum suum undique penetrare solet, cum & intrinseca ab extrinsecis, & propria secernat ab alienis, quod nunquam efficit sensus. Item intelligibile ob mirabilem puritatem atque uirtutem intellectus, ipsius penetralibus prorsus illabitur, quod quidem sensibile sensui nō potest efficere. Quamobrem puri intellectus uoluptas circa intelligibile summum, non modo continua puraq; est, qualis nō est in sensibus, uerum etiam intima & integra, simulque tota comprehenditur, multoq; magis sensus superat uoluptatem, quàm saporum suauitas illecebras inanes odorū. Solemus cum in habitum proprium restitui mur, quocunq; id modo fiat, uoluptate perfundi. Nulla uerò cogitari potest restitutio maior, quàm ubi animus qui ab idea, imò à seipso degenerauerat, in ideam suam, imò seipsum undique restituitur. Ibi rursum ipsa gaudij gaudet idea, unoque in bono bonis fruitur uniuersis. Et cum nos ea delectent quæ cupimus, cupimus autem omnia, quia bona, ibi summa uoluptate perfundimur, ubi cum sit omne bonum, perfecte quicquid appeti potest consequimur. Variæ uerò mentes omnium quidem bono secundum essentiam boni præcipue, boni autem gradibus secundum uarias proprie fruuntur ideas, quatenus uarios in primis totius boni gradus amantes, uarijs quoque callibus ad bonum ipsum proficiscuntur. Deniq; ut summatim dicamus, fruuntur, prout uariè uel ex affectu uel ex obiecto aliterque alliciente, trahit sua quæque uoluptas. Sic ergo, ut Plato, inquit, liuor omnis abesse à choro diuino. Communis enim in eo choro charitas efficit, ut singuli singulorum felicitati tanquam lux cōgratulentur. Præterea ubi quisque & quod amauit, & ea qua potissimum eligit ratione, & quousque desiderat, ad uotum iam cōsequitur, ibi quilibet absque inuidia & procul à stimulo contētus omnino plenusque uiuit. Illic enim tam naturalis quàm acquisita capacitas prorsus impletur, neque capacitas ab ullo maior desideratur. Sua enim cuique naturaliter charissima sunt. Accedit, quòd nihil gratius est beatis diuino prorsus amore flagrantibus, quàm id ipsum uelle, quod Deum uelle cognoscunt, atque ea tum mensura qua capiunt, tum ratione qua capiunt, tum modo quo Deus ipse se exhibet potest. Deo amato potiri. Quòd uerò bonum ibi suum omnino comprehendere nō potest cognoscunt, & hoc ipso mirifice delectantur, suum uidelicet thesaurum eligentes infinitum esse potius quàm finitum.

De corporibus bestiarum. Cap. IX.

Anima pura duplex felicitas conuenit, altera ex seipsa de qua tractauimus, ex corpore altera, quæ apud Platonicos est eiusmodi. Præter enim exemplo quodam hanc cogitare. Oculis quidem tuis rotundus est, perspicuus, splendidus, motu celerissimus, mirabilis perspicacia oculum meum uidet, sed ipsum me cernit in meo. Affectus animi in singulos in seipso figurat, ac traducit in meum, meosque affectus per meum mutuo recipit. Tales sunt illi animorū currus & in seipsis, & inuicem. Quisque

Quisq; enim illorum est totus oculus, atque in omnibus fermè ita se habet, ut oculos ipsos se habere uideamus. Igitur quasi oculi quidam rotundi sunt, perspicui, spediidi, motu celerrimi, cuncta undiq; facillimè circumpiciunt. Animorum suorum affectus cogitationesq; præ se ferunt, cæterisq; animis quodam quasi nutu facillimè indicant. Accipiunt quoque ab illis similiter alienorum affectuum cogitationumq; indicia. Neque solum undique procul & acutissimè uident, sed etiam audiunt. Similiter quoque stelle omnes & daemones, uocesq; faciles facillè formant, & sicut absq; passione uila sunt tibi sensus, sic & uoces, alterius certè speciei generisq; quàm nostræ. Hæc Plotinus & Hieronimus. Platoniam eiusmodi sententiam confirmat in metaphysicis Auicenna, probans animam à cõtatione corporis separatam in cælo cœlesti quodam instrumento uti quasi suo à corpore cœli accepto, perq; ipsum imaginationis officium exercere. Vult enim intellectualem animam (ex Platonis sententia) uniuersæ moli corporum naturali dignitate imperioq; præesse. Denique currus illi exuberante suarum mentium splendore repleti, mirificè fulgent, eisq; tanquam radijs quibusdam totum cœlum est peruium. Atque ut multis Platoniorum placet, potissimum in orbe lacteo non aliter quam stellæ coruscant. Hinc antiqui poëtæ dicebant, quando felices animæ ad superos reuolabã, stellæ in cælo nouas lucere. Sed hæc illi uiderint. Accedit ad hæc, quod Zoroastris & Pythagoræ Platonisq; sectatores Plotinus Proculusq; præcipuè disputant, ipsè quondam omnino redeuntibus causis, eosdem numero prorsus homines redituros. Et Plato in libro de regno scribit, post præsentem fatalem mundi cursum, hominum animas imperante Deo, atque suscitante, corpora sua quæ in hoc cursu amiserunt, ideo recepturas, ut quemadmodum sub fato quondam corpora humana in terram deciderant, ita sub prouidentie diuinæ imperio ex terra resurgant, atque reuiuificent. Hæc prorsus mysteria Philosophorum haud multum discrepant ab Hebræorum Christianorumq; mysterijs, quæ etiã à Mahumethensibus cõfirmantur. Cõmunis enim tribus his legibus sententia est, motum ipsum ideo finem reuera esse non posse, quoniam semper ab alio fluit in aliud. Hoc ipsum uerò scilicet in aliud tendere, ab ipsa ratione finis præsertim ultimi alienissimum est. Itaque summum ultimamq; uniuersi finem, quem mundus quandoque consequi debet, cum & singula mundo minora quandoq; finem proprium consequantur, motum nõ fore, sed statum. Statum enim motu perfectiorem esse, quietisq; gratia moueri singula. Præterea mundi corpus in eo statu, utpote cõsummatissimo, fore pulcherrimum. Expleto tandem cœli cursu, quo gignuntur omnia, nihil ulterius generari, sed singula hominum corpora, quorũ gratia prius generabantur omnia, è terra iubente Deo resurrectionem primũ authoritate diuina cõfirmant. Sic enim Deum sæpe per Prophetas & Apostolos prædixisse, multosq; uarijs seculis mortuos suscitasse. Præterea sanctos homines etiam uita functos fecisse miracula, atq; quotidie facere. Mitto reliqua, innumerabilia enim sunt. Certè nostra ætate, anno M. CCCC. lxxvij. Decembre atq; Ianuario reliquæ quædam Petri Apostoli in urbe Vولاتerrana repertæ, miracula duodecim ostenderunt, & ingentia illa quidem, & omni potu manifesta. Hæc & similia potissima sunt resurrectionis indicia, ad eò ut Auicenna in metaphysicis asserat, authoritate diuinæ resurrectionem asseueranti esse credendum. Etsi Auicenna nullam tantæ rei rationem asserre tentat, Christiani tamen Theologi rationibus eiusmodi persudant. Prima ratio, quoniam ex anima & corpore humano in unum quiddã naturale cõpositum, naturaliq; instinctu anima ad corpus aspicitur. Ideo patet animam non ex ipso solum uniuersi ordine, uerum etiam secundum suæ naturæ ordinem: corpori copulari, quo efficiatur, ut contra ordinem tam uniuersæ quàm propriæ naturæ sit animam seorsum à corpore permanere. Permanent autem post corporis interitum sempiternæ. Cumq; id quod est contra naturam, sempiternũ esse non possit, consequens est animas quandoq; sua corpora recepturas.

Ratio secunda. Singulæ animæ ad corpora singula uiuificanda regendaq; naturaliter inclinantur. Sic enim fert & natura & prouidentia uitæ inter eternitatem temporisq; locatq; inclinationemq; partim ad æterna habentis, partim ad temporanea naturalè. Inclinatio uerò naturalis manet semper manente natura. Quapropter animæ a corporibus separatæ, ad illa naturaliter semper inclinabuntur. Naturalis autem inclinatio procliuatq;

proclitafq; inanis ſemper eſſe nõ debet. Id enim ab ordine uniuerſi alieniſſimũ eſt. Igitur anime ſua ipſa corpora, ad quæ ſecundum naturã ſemper afficiunt, quandoq; recipient.

Ratio tertia. Anima ſpeciei humana pars altera eſt, altera uerò corpus. Ergo ſeiuncta à corpore, ita prout eſt anima, eſt imperfecta, quæ admodum pars ipſa ſolet extra totũ, ad ſed conſtituendũ eſt inſtituta Idcirco nunquã eius appetitio naturalis quieta erit. Numquã anima ulla beata erit, niſi ad totũ ſuum reſumpto corpore reducat, ſperet uel reducat.

Ratio quarta. Virtutibus præmia, uitijſ ſupplicia digna debent. Hæc cũ in hac uita nõ tribuantur, tribuunt in altera. Corpus autem & uirtutũ & uitiorum eſt unã cũ anima particeps. Vt igitur præmioſ quoque ſupplicioſumue ſimul ſit particeps, tandem animæ redditur. Neque abſurdum uideri debet animas poſſquam à naturali habitu ſuo diſceſſerint, in eundem iterum redituras eſſe. Siquidem planeræ domicilia ſua naturaliã & relinquũt & repetunt. Elementoſ quoque particulaſ ſæpe extra ſitum propriũ expulſe diuſq; ſeiuncte, interim continue ad ipſum uerunt, ac deniq; reuertuntur. Neque difficile eſt infinite Dei uirtuti ubique præſenti, quæ totum creatur ex nihilo, quandoq; corpora diſſoluta in elementa, ex elementis uiciſſim reſtantibus reuincit. Idẽ uerò corpus ideo retexetur, quoniam eadem erit forma quæ quondã, id eſt anima, eadem quoque prima illa materia ſempiterna, quæ una cunctis ſubſiſt. Eadem denique indeterminata dimenſio materiæ comes. Quinetiam in hac uita idem corpus à pueritia ad ſenectutem habere quiſlibet dicitur, quantum effluat iugiter atque refluat. Reſurgit autem corpus pẽtus immortale. Nam Deus ab initio ſic rerum ordinẽ temperauit, ut rationali anime, quæ eſt ſempiterna uita, naturalisq; forma corporis, materia ſua, id eſt, corpus in hoc ipſo congrueret, ut p ipſam ſemper uiuente, ſemperq; uiuificare naturaliter appetente, ipſum ſimiliter ſemper uiuere poſſet. Potentia eiufmodi, bonum quoddam eſt ordinẽ uniuerſi ma kimẽ conſentaneũ. Igitur quando Deus qui creauit ab initio, ac tale creauit, ut poſſet ſemper uiuere, quando, in quã, recreabit, procul dubio id quod conuenientiſſimũ eſt, implebit, ne potentia tã bona, tanquã uniuerſo congrua ſit ſemper inanis. Præterea creatio illa per Deũ facta, ceſſante mundi motu, qui quietis alicuius pfectioris gratia tandem eſt inſtitutus, ad aliquid duntaxat ſtabile dirigitur. Itaq; corpus ſemper coniuñctum anime permanebit. Ruſus. Intentio naturæ in generando ad perpetuitatẽ ſaltẽ ſpeciei dirigit, idq; ab ipſo Deo fortita eſt, in quo prima perpetuitatis uiget radix. Quapropter intentio Dei in regenerando ad perpetuũ quiddam multo magis quã natura dirigitur. Homine ergo incorruptibilem recreabit, non ſpecie tantum (id enim per conſuetam generationem experiri fatiſ poterat) uerũ etiam numero ſempiternũ. Non ſecundũ animam ſolum (nã hoc & prius habebat) ſed etiam ſecundũ corpus. Accedit ad hæc, quod in generatione quotidiana corpori iam factio accedit anima, in regeneratione illa contrã animæ corpus accedit. Quare ſicut uita hominis compoſiti præſens caduci corporis conditionem ſequitur, ita futura illa uita compoſiti uiciſſim conditionem immortalis animæ conſequetur, ut priuatio tandem ſecundum perfectiſſimam ſaltem naturalium ſpeciem ceſſet in habitu. Atque mors tanquã debiliſſima, ut Prophete aiunt, abſorbeatũ à uita. Itẽ corpora idcirco reſurgunt, ut præmia & ſupplicia etiam corporeus ita merentibus ſempiterna in perpetuum perſoluantur. Ergo ſempiterna reſurgunt. Adde quod etiam ideo ſuſcitantur, ne anime ſemper maneant imperfecte. Cum igitur hac in re anime ipſius perfectioni potiſſimũ conſulatur, tale reddet corpus, quale conuenit animæ. Sempiterna uerò anime corpus conuenit ſempiternũ, quale etiam ab ipſo rerũ initio tributum fuiſſe literæ ſacræ teſtantur. Quod quidem munus inordinato quondã motu ad tempus intermiſſum, Deo tandẽ ita uniuerſum ut melius eſt ordinante, reſtituatur. Quod autem naturalis hominis habitus ab initio talis fuerit, hinc oſtenditur quod quanto perfectior homo eſt quã bruti, tanto facilius, perfectius, ſapientius finem ſuum poſſe conſequi debet quã illa ſuum. In præſenti uerò habitu contrã contingit. Ex quo patet homines ob id proprie, quod à prima ſua temperatione diſceſſerint, ad felicitatem ſuam maxima cum difficultate contendere, faciliũque eam tunc demum affecturos, cum in habitu priorem reſtituti iam fuerint. Quæ quidem ſententia, Zoroaſtris, Mercurij, Platonis myſterijs, atque poetis aurea conueniens ſecula, maximẽ omnium conſentanea eſſe uidetur. Sed ad reſurrexiõẽ iam reuertamur. Denique Dei

uirtus Immenſa, efficiens reſurrectionis cauſa eſt. Ergo qua uitæ Inſinitate ſuſcitat mor-
tua, eadem in æternum à morte libera conuenientiſſime ſeruat. Tantum enim reuiuſ-
cendi miraculum uita ſolum ſempiterna in poſterum decere uideatur. Qua in re Deus
omnipotens reddidit corpora uſque ad ædò animarum ſuarum imperio ſubdita, ut uita anime
ſempiterna ſempiternæ quoque exundet in corpus. Quod quidè & preſtantiſſimæ for-
mæ aduerſus materiam ſibi ſubiectam naturaliter conuenit, & ordini naturæ maxime
conſentaneum eſt. Ordini uerò, ut tradunt Theologi, meritum, id quoque magno-
pere congruit, ut corpora non tantùm ſecundum uitam omnibus hominùm animabus, que
uitæ quædam ſunt, ſed puris etiam ſecundum qualitates actioneſque penitus coniungan-
tur, quemadmodum animæ illæ ſunt coniunctæ Deo. Itaque intellectus diuino lumine
plenus, ac uoluntas lætitiæ efficaciam incomparabili inde repleta, ſplendorè, efficaciam
que ad motum in corpus mirabilè omnino transfundunt. Vt quemadmodum animæ illæ
ad cœleſtium mentium, ita corpora ad corporum cœleſtium claritatem uirtutemque
attollant. Neque mirum uidere debet corpus humanum natura cœlo propter temperan-
tiã non parum ſimile, quando rurfus dono quodã cœleſte formam quandã induitur,
ſubito ad cœleſtem regionem penitus eleuari, trahente uidelicet anima, infinita Dei uir-
tute ſuffulta, que & in terra nunc à Deo diſiuncta corpus contra elementorum ſuorum
naturam connectit, ſuſtinet, eleuat, & tunc ſupercœleſti coniuncta Deo, poteſt etiã ad
ſublimè attollerè ſecum ætheris regionè. Neque penetratione tunc uel offendiſt etherem
uel offendiſt puriſſimum corpus illud, iamiam uirtute factum qualitateque ætherem.

Status anima impure. Cap. X.

VT autè intelligamus qualis ſit ſtatus anime impure poſt mortè, anima ſuerten-
dum eſt quales ſint uiuentium mores & habitus. Quales enim ſunt adoleſcentium
mores, tales ſenectus, tales quoque affectiones ſunt
defunctorum. In uita præſenti uirtus naſcitur ac uitium. Cùm uirtute oritur præmiũ,
cum uitio uerò ſupplicium. In futura uita uirtus conſummatur & uitium. Illic præmiũ
implet atque ſupplicium. Virtus eſt exoriens præmiũ. Præmiũ eſt uirtus adulta. Vitium eſt
ſupplicium naſcens, Supplicium eſt uitium conſummatum. Idem enim eſt quod erat ſemè,
& quod ſit ſeges. Idem quoque quod erat ſeges, & quod ſit pabulum. Quæta igitur in
hoc autumno ſerimus, talia in illa æſtate metemus. Talibus aut ſuſca nocte in Sygria pa-
ſude paſcemur, aut die ſerena in campis ueſcemur Elyſijs. Quemadmodum natura proui-
dentie diuine miniſtra corpora intrinſecus leuitate ſurſum mouet, grauitate deorſum,
ita & prouidentia intrinſeca lege, & quali naturali cuidam inclinatione per ſimili omnia
ducit. Hac lege ſuperne mentes & anime ipſis inſita uniuerſum ſub primo gubernatore
gubernant. Hac ſimiliter inſita lege mentes humane ſeſe ad loca ſue uitę conuenientia
ducunt. Et ſicut humores in animali duo motus habent principia, naturale uidelicet, atque
animale, naturali quidem leues ſurſum, graues deorſum ſepius, ſeſe transferunt, animal
uerò ad ea potiſſimum, membra que his maxime indigent, prout uita exigit animans,
ſic anime duo intus motum principia poſſident, alterum quidem uel impetum proprium uel
iudicium, alterum uerò diuinę prouidentie legem omnino penetralibus inſita. Illo qui-
dem in hoſ aut illos ſe transferunt mores, hac autem poſt mores contractos ipſemet in
loca, ſupplicia, muna congrua moribus, intrinſeca quadam & occulta inclinatione
perducunt. Hanc Plato ſententiã à priſcis acceptã ſapentiſſime probat. Hanc & Platonici
omnes ubique confirmant. Eam legem ſemper bonam in ſe atque diuinam, quidam ta-
men ita diſtinguunt ut & gratiam & bonum dæmonem uocent, quando bonus mens
reddit bona. Contra uerò aliquando & nemeſin, & furiam, & malum dæmonem appellant
quando peccatores ad ſupplicia ducit. Ea lex intrinſecus more naturæ, ad eamque leuiter
ducit, ut nullus donec ad terminum perueniat, à prouidentia ſentiat uiolentiã. Atque in-
terea uniuerſum quod ex primo animorum motu principio ſapentiſſimè diſſonarèt, per ſecundum
hoc principium motionis in ſuam undique conſonantiam reſtituitur, dum ſua ſinguli,
motu proprio gradatim merita fortiuntur. Præterea non deſunt dæmones boni no-
bis, qui genij nominantur, ingenij duces aſſidui, qui non ui, ſed perſuadendo ducunt.

Sunt

Sunt & mali, non tanquā duces naturaliter ordinati, sed aduersarij (ut ita dixerim) peregrini, quos in hac uita per philosophiam sacrificiaq̄ propulsari Platonici putant. Sed improprie animas post uitā & Plato & Mercurius aiunt mutato genio incidere in mali demonis potestate, scilicet postquā suo genio ducte fuerint ad iudicem, qui falli nō possit, praesertim cum omnia appareant in animis separatis & quae ex natura & quae ex affectibus inerant. Hinc Socrates in Gorgia: Cateris, inquit omisissis id considero, quē modum iudici sanissimum ostendere animum possim. Summum enim malorum est, animo peccatis referto ad inferos descendere. Addit tūm ibi, tūm in Theaeteto & republica: hec non esse tanquam fabulas deridenda. Siquidem quicumque talia negant, ridicula ipsi in medium semper ducunt. Igitur praecipit hoc maxime contendendum, ut mores optimi comparentur. Mores enim esse inquit uias uel ad inferos, uel ad superos.

Operae pretium fore arbitror repetere latius quae de his in republica & in libro de scientia scribit. Profecto eos inquit, esse penitus deridendos, qui uel iustitiam sectantur, uel iniustitiam fugiendam humanorum uel praemiorum uel suppliciorū gratia putant. Illam uerō sententiam esse ueram, quae asserit illa non esse uera uel praemia uel supplicia, quae aliquando atque forte, sed illa quae semper necessarioque ordine uirtutes uitaeq̄ sequuntur. Addit in libro de scientia: Deum ipsam iustitiam esse, nihilq̄ illi iusto simius, nihil contrā iniusto dissimilius esse. Veram praeterea sapientiam potentiamq̄ existimandam, quae id cognoscat & consequatur ad uotum, contrarium uerō habitum extremā inscitiam imbecillitatemq̄ esse censendam. Proinde duo in uniuerso extrema inter se exemplaria ponit, in summo quidem beatissimam diuinitatem, in infimo uerō oppositū diuinitatis expertis atq̄ miserrimum. Afirmatque iniustos ob extremam inscitiam nunquā animaduertere se propter iniustitiā, beatissimo quidem in dies dissimiliores, miserrimo uerō similiores euadere. Eiusmodi uerō dissimilitudinem similitudinemue esse propriam iniustitiae poenam, sed iustitiae propriē ipsam beatissimi similitudinē miserrimūe dissimilitudinem iudicari. His addit iniustos neque in hac neq̄ in altera uita ab ipsa beati tudinis patriā (utpote qui sunt dissimiles) recipi, imō peruerso quodam habitu ad infimum miserū situm (cuius facti sunt similes) congruē retrahi, semperq̄ in regione maligna sibi per similitudinem inter malos sibi similes pererrare. Subdit denique haec à quibusdam ambituosis irrideri solere, uerū sic cogantur in his rationes reddere atque accipere diligenter, eos tandem (ut supra significauimus) reuera conuictos, tanquam pueros deridendos abire.

Sed iam redeamus ad mores, quibus ordine distributis, qua ratione praemia supplicia ue distribuuntur, intelligemus. Antequam uerō distinguamus, meminisse oportet mores bonos ita demum ad felicitatem conducere, si praecipuo erga Deū felicitatis auctoritate amore quaruntur. Malos autem eas potissimum animas in miseriam praecipitare solere, in quibus amor Dei omnis extinguitur. Hinc Platoniciū illud: Sapienti uiro lex Deus est, insipienti uerō libido. Itē illud: Beatus ille futurus est, qui humiliter diuinā legē subijcit, miser uerō, qui eā superbe contemnit. Sunt autē mores uiuentis quatuor. Est homo temperans, continens, incontinens, intemperans. Temperans est, cuius ratio uerē iudicat, sensualis affectus libenter obtemperat rationi. Continens, cuius ratio iudicat quoq̄ uerē, affectus obtemperat aegrē. Incontinens, in quo ratio uel confopita est, uel praualet tamen corporea perturbatio. Intemperans, in quo ratio uel confopita est, uel deprauata affectu nimium dominante, ubi ad imperium phantasia omnia fiunt, neque affectui ratio adueriatur. Cum hic temperantiam continentiaē ue dicimus, intelligimus ritu Platonico componere uel disponere animum aduersus omnes perturbationū species, adeo ut omnium uirtutum moralium in his officia comprehendantur. Praeterea cū in anima separata phantasia ponimus, intelligimus uel ritu Platonico sensum intimum quem in uehiculo & ethereo & aëreo collocant, sed cum passione propriē in aëreo, uel more Peripateticorum, maxime Auicennae, affectum habitumq̄ partis etiam rationalis quam obsequendo sensibus in seipsa concepit ad passionē corporeas declinantem, ad materiamq̄ trahentem, quo Auicenna dicit animam quasi natura quadā etiam sine electione meditationeq̄ & hic in altera uita intelligibili modo ad sensibilem detorqueri. Ut igitur ad insititiam iam reuertamur, in animo temperato sola uis nutritiā curat corpus,

Phantasia non amat ipsum, ratio odit. Quapropter impleto curandi huius corporis ministerio, uis illa uiuifica quasi contenta est ueliculo, reliquæ uires animæ quæcumq; fuerunt, sicut in hoc ipso homine temperato solita fuerant, ueritati rerum omnium considerandæ sese dedunt, & tanto feruentius quàm antea, quanto sunt factæ liberiores. Omnes igitur repente communi nexu curruq; æthereo recurrunt in ætherem.

Animus continentis fertur quidem in cœlum, ut ille paulo post, non subito. In hoc enim appetitio phantasie solita erat uix rationi parere, propter corporis blandimenta uel terramenta. Ideo corporea in morte agrè relinquit, quæ a gritudine occupat parumper acie rationis. Verum ratio quæ illam uincere consueuerat, silere iubet. Vnde sedata phantasia querimonia, atq; expulsa caligine, cœlestis scintilla subrutillat, omnibusq; uimæ uiribus consentientibus patria superna reuilitur. Incontinentis autem serò ex his carceribus liberatur, intemperans uerò nunquam. Si quidem horum animæ passionibus infectæ corporeis, in tantam hac in uita insaniam prolapsæ sunt, ut ipsi bonis honorû umbras temerè præpofuerint, umbras amauerint, umbrasq; timuerint. Atq; post hanc uita insanire similiter compelluntur, illa quidem diu, hæc semper. Quippe incontinentis insaniam aliquam reperit medicinam, quia licet dominari solita fuerit perturbatio phantasie, ratio tamen aduersari quandoque confueuit in uita. Similiter & post mortem reclamatur aduersus phantasie cuiusdam furentis insaniam, doletq; se rerû sublimium possessione priuari. Hæc reclamatio poenitentiaq; paulatim uim actumq; illius phantasie debilitat, præsertim cum non adsint incitamenta corporea, quæ eiusmodi nutriant phantasiam. Et quisq; libenter aufcultet medico curaturo, tædio diuturni languoris affectus, sitq; perinde ac in illo qui cū horrendis uexatur insomnijs, interim quia somno non premitur, profundissimo, secū ipse inquit forte tunc dormire se, & curis inanibus cruciari. Vnde pauor laborq; minuitur. Idem forsitan apud inferos contingit incontinenti, & quantum delirantis phantasie minuitur strepitus, tantum augetur absoluta rationis imperium. Sic tandem animus expeditus beatitudinem adipiscitur. In animo autem intemperato, & dum hominis uitam agebat, dormiebat ratio penitus, uel affectui prorsus obsequabatur, unde indelebilem habitum ad corporea declinantem secum transieit quasi nauam. Talis est animi huius habitus, qualem cecinit Orpheus.

ἄρρηκτοῦ τ' ἀιδόλο πύδατι, γύθνηος ἀνεπύρου.

Reserari nequeunt portæ Plutonis, intus est populus somniorum. Hunc animum in septimo de repub. Plato inquit, in hac uita profunde dormire, & antequàm expersificatur decedere, ac post mortem somno profundiore grauari, somnijsq; acrioribus perturbari, quod propriè Tartari nomine designatur. Fertur, ut Plato uult, nimio corporis elementalis amore. Terreno igitur corpore dissoluto, alteri sibi quàm primum ex elementis retexit uaporibus. Solo quasi quodam nutu retexit ex materia facili. Solo hauflu rebat quotidie quasi respirando corpus illud iugiter euanesceus. Addit eiusmodi animum circa corpus elementalemq; regionem, erga quæ affectus fuerat, affectu perseverante reuoluit. Neque mirum uideri uolunt, quod anima uaporei corpus quasi suum forme, perq; ipsum sentiat, cum id facilius sit, animæq; propinquius. Atq; in hoc corpore per talem spiritum uitam corpori præstet & sensum. Si quæratur qualis sit corporis illius figura, respondebimus secundum Magos, uaria simulachra diuersorû animalium ex huiusmodi uaporibus fieri. Qualis enim qualibet animalis uitam moribus imitata est, talis in primis sese facit, talisq; omnino eius affectio & dispositio appareret, si sensu aliquo cerneretur, talem quoque figuram quodam modo in umbroso ipsius corpore hingeret, si modo ex affectu & habitu animæ uehementi colorari possit leue corpus & figurari. Erit cut carnis in uita senserat passionem, ita corporis illius passionem sentit, & tanto acutius, quanto corpus est purius. Sed in alio genere sensus illius sunt, in alio carnis. Atq; ita forte intelligenda est apud ueteres hominum in bestias transformatio. Quidam uerò dicunt animam non propriè tale corpus formare, perq; ipsum sentire, imò sicut arte magica per certam statuariam dispositionem dæmonibus certis accommodatam dæmonum statuis quasi deuincuntur, (quod Mercurius confitetur atq; Plotinus) sic lege diuina animas quæ se corporibus dederunt, aquæ mancipari uel igni, atque id quidem uolunt uiliter, ut ob hoc uehementer indignent, & doleant. Sed utcūq; sit hæc passio

re. Adhibet alias duas animarū furias, quæ eam cruciunt ab affectu. Megera quidem propter odiū, imaginarijque mali timorem. Alecto autē propter imaginarij boni cupiditatē. Quas quidē furias incitari a dæmonibus ultoribus, Plato inquit, Plotinusque probat, & Orpheus ipse magnū dæmonem ultorem proprio hymno describit. Tales sunt enim primæ animarū huius perturbaciones, quales sunt eorum qui delirant phrenesi propter febrem, aut eorū qui melancholico terrentur humore. Quod quidem fieri & Auicenna fateatur, & Proculus, cum dicat esse dæmones quosdā irracionales, significat nihil mirum esse, si animæ miserorū irracionales euadant. Quādo enim quinque sensuū actiones cessant, actiones interiores maxime augentur. Ac si ratione uti plurimū consueueris, tunc diligentissime specularis. Si phantasia, tūc imaginarij uelimentissime. Id usque ad eō sit in somno, ut quæ rerū imagines sunt, res ueras esse putemus, atque horribilibus uisus perterriti trepidemus, sudemus, uociferemur, atque surgamus. Multo magis impijs in morte atque post mortē fallacia terribilitatem contingit imaginarij. Tunc enim cessant uaria nutriendi officia, sensuum externorum multiplices actiones, humanarum actionum occupationes, rerumque solatia, solius restat (ut Platonici putant) phantasie uerentis, uel phantasticæ rationis imperium in homine impio, quæ odio quo dixi & timore commota uersat secum longo ordine tristes imagines. Nunc cælum ruerē in caput suspicit. Nunc se terræ profundis iactibus absorberi. Tum impetu absumi flamarum. Tū uasto aquarum gurgite mergi, aut umbris dæmonum cōprehendi. Itaque cōpūs suū per infima passim exagitat, quacūque furētis phantasia depulerit impetus, malusque dæmon, ut Mercurius ait & Plato, quos quidē duos esse uult hac in re, etiā si nō aduertant, legis diuinæ ministros. Atque id ex odio metuque patitur impius per Megarā. Ceterum per Alecto, ex amoris habitu quæ ad corpore contraxerat indelebilem, tales quædam rursus cogitationes surrepunt & affectus, uidelicet quemadmodū senes qui uixerūt in iuuentute lasciuī, duplici pœna utuntur in senio, scilicet quod ardēt uoluptatū cupiditate, quodque omnī se ponendi priuantur, nisi forte delirent, sic miseri apud inferos ob pristinum habitū cupiditatis humanarū rerū alij, alijs sollicitantur, atque ut plurimum non sperant se consequi posse, quanuis nonnunquam uelut insani sibi ipsis uideantur propemodum suas de licas adipisci, sed ad pœnas acerbiores se statim ab illis arceri. Sardanapalus arcetur longius ab amplexu, Midas ab auro, a conuuitio Tantalus, a fastigio Sisyphus.

Tanta uis phantasie est, tantus impetus, quando uel ipsa imperat sola, uel solus phantasticus quidam habitus & affectus ex diuturno ipsius cōmercio in ratione cōtractus. Ordinem a nobis in superioribus positum confirmat Olympiodorus in commentarijs in Phedonem, tria ex Platonis sententia uitia ponens. Prima quidem quæ faciliē sanabitur, quæ scilicet habitu careant. Secūda uero difficilē curari posse inquit, utpote quæ habitu committantur, sed repugnantiam quandam pœnitentiamque comitem habeant.

Tertia denique sanari non posse, quæ uidelicet & habitu perpetentur, & repugnantia pœnitentiamque careant. Prima igitur Acheronti, secūda Pyriplegethonti atque Cocyto, tertia Tartaro apud Platonicos deputantur, unde dicit Plato nullum unquam egredi posse. Totidem gradus bonis in Phedone distribuuntur, ubi asseritur animas innocentes & pijs, sed expertes philosophiæ, in aère unā cum acris corporibus facile uiuere, animas autem philosophiæ civili insuper præditas, in cœlo cum cœlestibus lucidisque uehiculis, denique purgatissimas super cœlum abique corporibus beatissime uiuere. Orpheus autem nouem præcipuas animabus distribuit regiones. Probis quidem uel octauam si heram uel planetas, uel ætherem sub planetis. Quæ quidem sphaeræ nouem sunt, si diligentius partiari nouem contemplationis gradibus quos alijs diximus congrue. Medijs autem aërem, aquam uel, & terram. Reprobis denique Acherontem, Cocytum, Pyriplegethontem, ubi nouis insuper Stryx interfusa coerces. Nouenarius autem numerus inde sumitur, quod uel affectione quadam, uel habitu mobili, uel habitu immobili peccauerunt atque quocumque horum modo deliquerint, uel cogitatione, uel etiam sermone, uel insuper actione peccauerunt, unde nouem gradibus culparum, nouemque pœnarum merito computantur. Oraculum uerò illud Maronis in sexto, nullo pacto contemnendum est quasi poëticum, in quo partim Mercurium partim Platonē secutus, affectus describit quatuor, qui quatuor sequantur humores. Siquidē ex

igne a bile appetitum, ex aëreo sanguine uoluptatem, ex atra bile terrea timorem, ex aquea pituita dolorem mollietemp nasci cōsentaneum esse uidetur. Deinde subdit quatuor his affectibus quatuor tales habitus in animo cōcipi ad corporea declinantes, quos miseri post obitum secum ferant circa quatuor elementa purgandos. In qua quidem purgatione quatuor precipuas inferis plagas disponit more Platonico, ubi licet Acherontis, Cocytii, Phlegethōtis, Tartari strepitū mugitūq̄ audire. His admodum cōsentaneum esse uidetur, quatuor uicissim in campis Elysij disponere regiones, quatuor uel delictet in Zodiaco signōrum triplicitates, quæ quatuor congruant uirtutū generibus, quibus quatuor expurgatur affectus, unde serena mente lumen coeleste recipitur. Meminisse uerò oportet eos non esse inter Platonicos admittendos, qui animas in Planetarū spheris igne q̄ & aëre puro uiuentes esse inter inferos opinantur. Quo enim pacto in inferis deputantur, si & apud beatos sunt, & in corporibus ad eū leuibs obedientibusq̄ imperio animorū, ut inde à diuinorū contemplatione non diuertantur? Quam obrem solam eam mundi plagā ubi tumultuaria elementorum confusio dissonat, inferorū nomine Platonice nuncupare debemus. Deniq̄ ut priscorum Theologorum sententiam de statu animæ post mortem paucis comprehendam. Sola diuina (ut aliis diximus) arbitratur res ueras existere, reliqua esse rerum uerarum imagines atque umbras. Ideo prudenter homines, qui diuinis incumbunt, præ cæteris uigilare. Imprudentes autē qui festinantur alia, insomnijs omnino quasi dormientes illudi, ac si in hoc somno priusquam expergefasci fuerint moriantur, similibus post discessum & acrioribus uisionibus angī. Et si cut eum qui in uita ueris incubuit, post mortem summa ueritate potiri, sic eum qui fallactatus est, fallacia extrema torqueri, ut ille rebus ueris oblectetur, hic falsis uexetur simulachris. Propterea Christus uitæ magister sæpe ita præcipit. Vigilate in quā, uigilate, ne dormientes uos Dominus deprehendat. Rursus, Surgite iam, atq̄ hinc abeamus. Quidnam altud est expergisci, quā agnoscere se in sensibus somnari? Quid uero surgere aliud & abire, quā ad Deū se ipsa mente conferre? Neq̄ silentio prætereundā cenleo causam quandā supplicij occultam quidem dolentibus, sed potissimā, quam Plato significauit in Timæo, Gorgia, Rep. & interpretatus est Origenes. Deus animā certa quadam spiritalium partium, uirtutum, motuum harmonia ab eius initio temperauit. Temperatio huiusmodi in hominibus intemperatis iniustisq̄ soluitur paulatim, ac dissoluitur plurimum in damnatis. Necessarium est autem ex solutione & dissolutione hac non mediocrem oriri molestiam doloremq̄ in animo, etiam si nesciat unde & cuius gratia doleat, quemadmodum soluta naturali corporalium spirituum humorum membrorum temperie, dolor necessario sequitur, etiam si ægrotans doloris sui nesciat rationem. Non negabunt hæc omnino Christianorum Theologi, sed addent (ut arbitror) pœnam aliquā ex uero quodā animæ damnatæ iudicio, quoniā cogitabit esse se in æternum diuina uisione priuatam. Quæ ideo maxima pœna est, quoniā Deus finis est cuius gratia nati sumus, cuius gratia omnia omnes appetimus atque agimus. Ideoq̄ multo acrior est naturalis sitis quæ ad ipsum, quā quæ ad potū cōcitat sitibundum. Sed quemadmodum si quis opio soporifero fuerit stupefactus, quamuis siti pereat, tamen sitis stimulum detritum mentemq̄ non sentiet. Opio uerò resolutio persentiet, uehementiusq̄ uexabitur, sic animus qui Lethigum merè flumen ingurgitauit, à Deo omnium ditertissimum, stupore, circa diuinorum sensum penitus occupatus, naturalis erga Deū sitis tormenta nō sentit, sed stupore tandē expulso, & acutissime sentit, & uehementissime cruciatur. Ac si quodāmodo in uita cogitare possimus esse nos procul à Deo, occupati tamen uitæ solatijs rariis hoc animaduertimus, & quādo animaduertimus, speramus breui nos redirecos ad patrē, ibi neq̄ solatium miseris, neque spes ulla delictat, quod & Acheron dici potest. Auget pœnā, quòd sua se culpa tanto priuatos existimant, propterea sibi ipsi perpetuo indignantur, quod Stygis nomine significari potest. Accedit Tartarea locorum aut sitium aut terribiorum habitatio, ac tādē humani huius corporis cruciatus, qui in Ienfa Phlegethon, in animo Cocytus esse uidetur.

De medio animorum statu, præcipue secundum Philosophos.

Solet de animabus illorum sæpe quæri, qui ante electionis ætatem è corporibus discesserunt. Plato scribit. Herum Pamphilium qui à morte surrexit, de aliorum statu animorū multa & stupenda narrasse, de his autē alia quædā non multū memoria digna.

Aur. c. 11.

Anticenna uerò in metaphysicis, eos animos qui nondum uel bonum uel malum habitum contraxerunt, ex diuina clementiæ largitate boni aliquid reportare. Nos igitur si philosophycis hac in re coniecturis liceret incidere, forsitan diceremus, ordine rerum ita currente, eiusmodi sortem illis quodammodo præter apparentem ordinem contigisse, sed à diuina sapientia, quæ nihil usquam esse permittit ordinis totius experts, in ordinem quandam nobis quidem occultum, superis autem manifestissimum redigi. Quid si Deus quemadmodum inter omnia extrema quæ inter se longissime distant, plura semper media interponit, ita inter ipsas beatissimorum miserrimorumque sortes tanquam maximè omnium inter se distantes gradus, quam plurimos interiecit, ut non pauciores in occultis animorū ordinibus, quàm in manifestis, corporū gradus existerent, essentq; hinc beatissimi multi, multi inde miserrimi, rursus hinc alij minus beati, inde alij miseri minus, omnium uerò medij pariter, qui neque miseri sint proprie, neq; beati. Si quidem beatus est, qui diuinis in Dec saporibus fruitur, miser uero, qui nusquàm diuinum aliquè sentit odorè, semperq; esurit. Minus autem inde beatus, qui in illo paucioribus fruitur. Vicissim minus hinc miser, qui esurit doletq; minus. Medius tadem, qui in creatura quosdam creatoris sentit odores, uiuitq; odore cõtentes. Quamobrem dicent forte Philosophi infantum animas non debere de diuina iustitia conuerti, quia si forte facultate summi boni priuata sunt, etiam sunt extremi mali discrimine liberata. Rursus probabile est nõ cõuerti, si modo in perspicuitatè animæ nullis corporalium affectionū nubibus obscuratà, lumèn diuini Solis naturalia creans, naturalium formarū influxum plenè, etq; ut Timæus inquit, ordinè uniuersi demõstret, atq; simul ordinatõrè in ordine, quantum ordo ipse capit ordinatoris, & hoc bono iubeat faciatq; esse contentã. Itaque sicut in homine inter crassum corpus & animã spiritus est, atq; in affectu dolorem inter & uoluptatem est indolentia, item in ratione inter scientiã & ignorantiam opinio recta, rursus in uniuerso perspicua inter lucidũ & opacum, sic in spiritibus segregatis esse uidentur, qui in cœlis tam luce quàm lumine Dei beate formentur, atque contra quibus circa terra miserabiliter utrunq; desit. Inter hos autè in puriore aère medij, quibus est in lux ipsa proprie, tamen lumen aspiret. Meminisse uero oportet, quod significamus aliàs, quem admodum aliud est lux in Sole permanens, aliud lumen inde manans, perq; cuncta diffusum, aliud radius quidã oculis inde naturaliter insitus, sic aliud esse infinitam in Deo lucem, per quam solam & Deus seipso fruitur, & beatæ mentes diuina bonitate fruunt. Aliud cõmune lumen inde per omnes perspicuas mētēs se abudè diffundens, per quod quasi creatum externumq; mentes singulæ (modo inde nõ diuertantur) creata cuncta cõspiciunt, creatorè uero ipsum proprie in seipso nequaquam, nisi per lumè accensæ transferantur in lucem. Aliud radium quendã iam singulis propriũ, factumq; ab initio mentibus naturalem, in eisq; testantem quodammodo etiã inde diuersis atq; discedentibus. In gradu quidem primò beati sunt, in secundo uerò neque beati proprie, neque miseri, modo nõ in ipso contenti uiuant. In tertio deniq; animæ sunt humanæ, siue corporibus siue corporeis affectibus alligatæ, atque ex hoc ipso pene iam miseræ, sola uerò spe qua si felices. Miserrimi uerò sub hoc ipso gradu sunt, quibus solus restat radius, atque ille quidem iam & caliginosus & urens, lucisq; puræ fiducia destitutus. Fortè uerò Platonicus aliquis ita coniecit. Si Deus mentes primæ lucis gratia procreauit, atque ipse ad eã consequendam cum diuinae bonitatis agnitione, tum uel maximè amore parantur, quippe cum agnito lumine inde formet, & amor hinc illuc luce reformet, uerisimile fore diuinam iustitiam uelle nulli omnino mentium agnoscendi amandiq; Dei semper facultatem omnem occasionemq; deesse. Quoniam uerò multis ante rationis usum morientibus, rursusq; quibusdam ab initio stolidis, utrunq; maligna sui necessitate subtrahitur, ideo consentaneum fore, facultatem eiusmodi per diuinam prouidentiam uel in hac quãdoque miro quodam pacto, uel in altera saltem uita rependi, nequis absque propria culpa sine specie præcipuo careat. Quamobrem horum animas est hic nunquam, tam enã corporibus segregatas, in illo quod diximus lumine, dum creatorem in creaturis agnoscunt, tanto gradatim accendi creatoris amore, ut ad consequendam lucem certo quodam tempore disponantur, tempore inquam, quoniam solæ angelicæ mentes tanquàm in eternitate totq; momento siue proficiant, siue deficiant. Animæ uerò quasi iam naturaliter

quodammodo ad temporalia declinantes, suam tempore operam peragant, sed longiori quidem in corpore, extra uero corpus admodum breuiori, momenta uero tum duntaxat, cum primum fuerint in angelicam ferme translata natura. Ac si animæ in purgatorijs constitute supplicijs, quantum in deteriori habitu locoque sint, tamen ad beatitudinem usque resurgunt, nihil mirum uideri debere, illorum animas in regione indolentia media, beatitudinis propinquiore positas, ad beatitudinem usque posse proficere. Hæc de infantibus maxime Philosophi opinarentur. Verum de his qui ab ipsa natura omnino solidi sunt, difficilior admodum quam de infantibus quaestio esse uideretur. Hi enim si diu uixerint, aliquem circa materiã (quæ est infimum uniuersi) habitum contrahunt, qui à Deo, quod est uniuersi summum, diuertere solet. Hic habitus animam comitatis etiã leparatã, adhuc forte ad materiã uertit, atque interim auertit à Deo. Beatitudo autem nullis nisi in Deum conuersis conuenire censetur. At uero si hi miseri sunt, cum conuerti nullo modo ad summum fato prohibente poterint, nulla sua culpa sunt miseri, ac Deus frustra conuerti iussisset eos, qui non possent. Respondebit hic forte Peripateticus aliquis, in stultis ob nimiam phantasiæ ipsius intensionem, rationem ad eam uacauisse, ut non agendo habitum non creauerit. Habitum uero proprium phantasiæ (qui non tam in anima est, quam in corpore animato) cessare statim composito dissoluto, quo efficiatur ut mens statim, nullo prohibente naturali radio, conuertatur in Deum, & diuinum lumen quod ubique adest, accipiens accendatur, deinde amet accensa, & amando uehementius se conuertat, breuique tempore non nihil promerendo beatitudinem consequatur. Platonici uero, qui habitum & in phantasia quodammodo remanente restare putant, & in rationem illi consentientem, si modo quicquid & tunc quiddam coacta consenserit, inde transfundi, respondebunt, oportere prius habitum ad opposita diuertentem omnino deleri, quam superius erigatur. Sed in hoc delendo tum generum Dei uirtutem mirabiliter operari. Non enim sub diuina providentia minus consultum prouisumque esse metibus quam corporibus. Igitur sicut in corporibus agrotantibus, ubi natura morbum non potest expellere, propriaque iri sanitatem uirtute redire, arte medicorum confirmata expellere conuenit, similiter & in mentibus quibus naturalis facultas corporei habitus expurgandi, reuendique Dei deest, omnipotentem medicum uel propria duntaxat uirtute, uel ministrorum felicitum ministerio feliciter utrumque peragere. Neque id quiddam ordine carere putabunt, ut diuina clementia quæ maxime probatur in principe, hic apertissime luceat, dum & nullus absque culpa propria condemnatur, & qui extra culpam ad tempus meriti facultate priuatur, in facultatem quandoque diuinitus restituitur, facultatem, inquam, tutam, quæ & aberrare non possit, & breui multum Deo adiuuante promeratur. Hæc illi. Verum ne de pueris stultisque pueriliter stulteque sentiamus, ita iam concludendum esse uideretur. Huc nos ferme coniecturalis philosophorum ducit uia. Sed quoniam humana coniectio circa diuina sæpe multumque fallitur, multo fatius tutiusque censemus, nos sanctioribus apud Christianos ductibus obedienti humilitate committere.

Conclusio.

Postquam terminus uitæ non idem nobis atque ceteris animantibus est à Deo tributus, quemadmodum primò communibus rationibus, secundò argumentationibus proprijs, tertio tum signis tum solutionibus quaestionum ostendimus, summa diligentia cauendum arbitror, ne incertum hoc fugacis uitæ momentum seculis infinitis anteponamus. Meminerimus autem, si sapimus, non posse nos in æternum aut bene esse, aut per se esse uiuere, aut feliciter intelligere, nisi eius formemur essentia, quo creare, ut essemus accepimus, eius uita uiuamus, quo afflante spiramus atque mouemur. Eius intelligentia intelligamus ipsum, perque ipsum omnia, quo illustrante quotidie & creata consideramus, & quaerimus creatorem. Perueniemus autem Deo duce ad hunc gradum naturæ summum, si modo ab ipsa materia, quæ naturæ gradus est infimus, affectum animi pro uiribus segregabimus, ut quantum ab ea discedimus, tantum accedamus ad Deum, & cui nunc posthabito fallacis huius uitæ momento quoad possumus uiuimus, tandem eius uita uiuamus in æuum. Amen.

Authoris protestatio de scriptis suis. In omnibus quæ aut hic aut alibi à me tractantur, tantum assertum esse uolo, quantum ab ecclesia comprobatur.

FINIS.

MARSI.

MARSILII FICINI

Florentini in Epistolas D. Pauli, as-

centus ad tertium cœlum ad Paulum intelligendum,

PRO O E M I V M.

SCIO hominem in Christo, ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usq; ad tertium cœlum. Et scio huiusmodi hominem siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, quia raptus est in Paradisum, & audiuit arcana uerba quæ non licet homini loqui. Venerandi in Christo patres & dilectissimi in cathedrali collegio fratres, Paulus Apostolus Gentium, Sol mundi, uas electionis, Spiritus sancti tuba, mysteria hæc quæ modo narra-
bam in secunda ad Corinthios Epistola tantæ oracula cecinit, quæ quidem cum ad eam Epistolam exponendam peruenerimus, aspirante Deo, pro uiribus explicare conabimur. Interea uerò cum singula uerba eius qui raptus est ad cœlū intelligere ab initio cupiamus, neq; nobis liceat, cum in terra tanq; homines uitam agimus, hæc audire, studendum nobis est, humanos quoad possumus supergredi limites, & in primis excelsus Paulus obsecrandus, ut ipse sua clementia secum ad cœlestem quandam angelicumq; gradum nos attollat. Est enim in nobis terra, est & quodammodo cœlum, idq; trinum. Terra quidem corpus & sensus, affectusq; corporeus. Cœlum uerò recta ueraciq; ratio. Ratio autem triplex, quasi cœlum triplex esse uidetur. Infima quidem practica rerum humanarum priuatarumq; & publicarum gubernationi & prouidentiae dedita. Superior autem ratio mundanum ordinem physica facultate considerans. Suprema denique ratio, siue mens, res diuinas altiores mundo theologica ratione contemplantium. Quam obrem arcana subtilius Pauli mysteria percepturi, debemus corporeo sensu affectuq; dimisso quasi terra, itemq; ratione practica prætermittenda uelut primo quodam cœlo, ac rursus Physica ratione posthabita cœlo quasi secundo, ad mentē diuinorū cōtemplationem uelut cœlū in nobis tertium angelicūq; statum, duce Paulo, totis uiribus nos ipsos at tollere. Quoniam uerò nec ipsa mentis cōtemplatio proprijs uiribus intelligētiae ad diuina peruenire potest. In hac nobis iterum tres quidam gradus, quasi cœli tres constituendū ferè potius à Deo per Paulum petendi, uidentur. Fides, spes, charitas. Spiritus sancti dona, præcipuè uerò charitas, omnem scientiā supereminens, & cum ordine seraphico nos coniungens. Hic deniq; trinum quoq; nobis occurret cœlū. Nam in charitate seraphica ineffabilis ille accendetur in nobis spiritus sancti feruor. In hoc autem almo feruore, lumen & sapientia uerbi diuini protinus effulgebit, quibus sane muneribus diuinis gratia prædicti incōparabili potētiae donum cōsequemur à patre, quo quidē mysteria Diuino Paulo diuinitus reuelata percipere ualeamus. Quod autem modo significabamus in calore lumen accendi, diligentius mihi uidetur considerandum. Philosophorum sententia est, calorem in corporibus naturaliter à lumine proficisci. Quem admodum in spiritibus ab intelligentia uoluntatem. Sol igitur uelut quidam cœli Dominus perspicuus ubi quæ corporibus, quasi similibus lumen in primis infundit atque inde calorem. Terrenis autem calorem prius tabuit, materiam crassam extenuantē. Postea uerò exhalationibus inde surgentibus lumen protinus inserit. Deus similiter mentibus à corpore separatis per intelligentiam infundit amorem. Animis uerò tenebroso corpore circumseptis, necessarius in primis est amor, ex fide, speq; in Deum erecta creatus. Quo quidem amore purgati in Deumq; conuersi, lumen intelligentiæ consequentur. Quam obrem & nos, uenerandi, patres fratresq; dilectissimi, fide, speq; diuina freti, & amore flagrantē ad diuinorum intelligentiam Paulo reue-

lante proficisci debemus.

D d s Paulus

PAulus ex tribu Benjamin natus in oppido Gestali Iudae, quo à Romanis capto in urbem Ciliciae Tarsum sese contulit. Inde à patre Hierusalem ad Gamaliam elem missus disciplinae gratia, Christianae legis primordia crudeliter infecerat. Prope finem anni quo passus est Christus, ab Hierusalem Damascum pergens gratia persequendi, repentina conuersione in terram prostratus est & conuersus ad Christum. Postquam ab Anania Damasci baptismum suscepit, Hierusalem profectus est. Ibi persecuentibus Iudaeis apud Felicem praedidem, tanquam Romanus ciuis Cæsarem appellauit. Hinc uinctus Romam missus est ad Neronem, secundo Neronis anno, Romae in libera custodia Christum biennio praedicaui. Deinde annos decem in Occidente. Denique Romam reuersus quartodecimo Neronis anno martyrio coronatur. Annos post conuersionem sex atque triginta pro Christi gloria laborauit.

Summa in Epistola ad Romanos.

ROMAE fideles erant multi Iudaei simul atque Gentiles, non ab Apostolis, sed ab Iudaeis iam conuersis instructi, non superba contensione alterutrum dignitati quadam uel gratia superare uolebant. Iudaei quidem iactabant se populum esse diuinitus electum, ab Aegypto miraculis liberatum, Manna in deserto nutriti, per Moysen instructum lege Prophetis refertum, Christi promissione dignum. Gentilibus obiecebant idolorum cultum, quo quidem sacrilegio indignos fore dicebant, ut cum Dei populo comparentur. Gentiles autem contra respondebant, quanto maiora erga uos Dei beneficia narraueritis, tanto maioris uos criminis reos esse monstrabit. Semper enim his omnibus extitistis ingrati, nam ab Aegyptiis diuinitus liberati, iterum coluistis idola, Manna fastidio uobis fuit semper in deserto, contra Dominum murmurastis, perdidistis Prophetas, Christum promissum uobis interemistis, quem ut nos cognouimus statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit praedicatum. Has altercationes Apostolus ita dirimit, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet. Iudaeos enim legem prauaricatos, Gentes autem Deum cognitum non coluisse sed idola, utrosque similiter ueniam consecutos, aequales esse demonstrat. Et in lege praedictum Iudaeos & Gentes ad Christi fidem uocandos. Quamobrem uicissim eos humilians ad modestiam & concordiam cohortatur. Scribit autem, ut inquit Haemon, Athenis, ut autem Origenes atque Hieronymus, Corinthi. Fortè uerò Athenis Epistola inchoauit, Corinthi uerò perfectit. Prima uerò posita est ad Romanos Epistola propter ipsam urbem (ut arbitror) excellentiam, non quia prima scripta fuerit ab Apostolo. Athanasius enim inquit, quatuor saltem scripsisse priores, Duas quidem ad Corinthios, unam insuper ad Galatas, & ad Thessalonicenses unam. Cum hoc consentit Hieronymus. Siquidem Paulus se hanc scripsisse testatur proficiscentem Hierosolimam, cum Corinthios & alios iam ante, ut ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, literis hortatus esset.

IN PRO.

IN PROOEMIUM PAULI, Quomodo Paulus uocatus & segregatus. De Natiuitate Christi æterna & temporalis.

CAPVT I.

AVLVVS seruus Christi Iesu, uocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis) Prooemium Oratorum more narrationi preponit, in quo quidem tria potissimum efficit. Primo quidem officium suum describit, multisque breuiter rationibus comprobatur, atque interim attentos auditores facit & dociles. Secundo uero conditiones eorum exponit, ad quos scribit Epistolam. Tertio denique felicitate illis exoptat, atque interea captat beneuolentiam. Post hæc autem narrare incipit, ubi dicit primum quidem, & quæ sequuntur. Saulus quidem apud Hebræos dictus est, Paulus autem apud Gentes appellatione, uidelicet unâ cum professione mutata. Præterea Pauli nomen cum Gentilium nominibus magis conuenit, ad quos præcipue missus est Paulus, denique nomen hoc Pauli Sergij proconsulis ab Apostolo conuersi, uictori merito competit, sicut & cognomentum ab Africâ conuenit Scipioni. Seruum uero se dicit Christi, cum non proprie, sed Christi gloriæ seruiat, & à seruitute uelut à conditione quadam humili ad Apostolicam mox peruenit dignitatem. Nempe qui se humiliat exaltabitur. Apostolus missus intelligitur, cum diuina scilicet potestate. Huc tendit illud. Dabit Deus uerbum Euangelizantibus in uirtute multâ. Missus, inquam, non ab hominibus, sed à Spiritu sancto, ut patet in Actis Apostolorum, ubi Paulum & Barnabam à Spiritu sancto missos asseritur, uocatus autem procedente quidem tempore ab hominibus. Quæ sanè ratione Corinthiis inquit: Non sum dignus uocari Apostolus, sed ab initio uocatus à Deo, quando ad Apostolicum munus diuinitus est electus. Vbi Ananias dicit Dominus: Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus & regibus & populis Israël. Primo quidem uocatus fuit ad fidem, quando cælesti coruscatione prostratus est ad terram. Sed in uerbis modo narrationis uocatus ad Apostolicam dignitatem, quia quidem Christum omnibus predicaret, non Gentilibus tantum, sed Iudæis. Quod & præcedentia Lucæ uerba significant. Sed Iudæis inquam, non tam in Iudæa quam inter Gentes proprie conuersantibus. Quapropter addidit: Segregatus. Partim quidem ab alijs Apostolis atque Iudæa. Hinc illud in Actis Apostolorum à sancto Spiritu dictum: Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus ad quod elegi eos. Partim etiam segregatus à professione Iudæica. Hinc illud ad Galatas: Cum autem placuit illi qui me segregauit ab utero matris meæ, id est, à Iudæica Sinagoga, uel etiam, me ab ipso natiuitatis initio ad hoc officium destinauit. Sed cur nam ab Apostolis & Iudæa Paulum sepe uocant? Et præcipue misit ad Gentes. Quoniam uidelicet & Iudæis admodum infestus futurus erat, qui repente ex eorum potissimo propugnatore, acerrimus expugnator euasit, & Gentibus propter ingenium & eloquium acceptissimus. Si quidem Paulus ipsa etiam natura, acuminis animo, eloquio omnium præstantissimus. Hinc apud Gentiles Mercurij nomen est adeptus. Tantum profecto uirum elegit Deus, ut non solum mirabiliter erudisse rudes iudicaretur, sed etiam ingeniosissimos eruditissimosque mirifice conuertisse. Fortè uero & ab alijs secreuit Apostolis, ne quis suspicari posset, uel piscatores illos à Paulo instructos, animatosque fuisse, uel Paulum ab illis disciplinam Euangelicam accepisse. Quamobrem segregatus, inquit, in Euangelium, id est, in bonum nuntium & promissum, non ab homine, sed à Deo. Ideo in Euangelium Dei dixit, quod non solum Dauid, ut supra diximus, sed etiam Esaias prædixit, quam speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona.

Quod

Quod sanè non leue nouumq; fuit, inuentum, sed diuinitus longe ante promissum, nõ per unũ testem, sed per plures, non quoslibet, sed Prophetas, non qui humano ingenio uel instinctu dæmonico, sed afflatu diuino prædicerent. Prædictiones apud Platonicos quinq; modis fiunt, aut enim fortuna, aut arte, uel natura, uel dæmone, uel toto motu prædicimus. Sola prædictio facta diuinitus certa est, semperq; ueridica. Idcirco dictum est per Prophetas, non in uerbis tantum, ne memoria eorum periret cum sonitu, sed in scripturis, non quibuslibet, sed à Spiritu sancto profectis. Ideo in scripturis sanctis est dictum, quale illud est Hieremias: Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & feriam domui Israel & Domui Iuda foedus nouum, non secundum pactum quod pepigi in die illa cum patribus uestris, qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel: Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Moses quidem scriptis legem, Christus autem mentibus commendauit. Vbi uerò Propheta significat legem Moïsi quidem in tabulis, nouam uerò in mentibus imprimi, etiam innuit nouam uetere tanto præstantiorem fore, quanto mētes tabulis excellentiores existunt, ut merito, sicut Luna: lumine adueniente Solis lumine cedit occupaturq; ab illo, ita cedat uetus & occupetur à noua. In scriptis inquam, non de quauis materia, sed de filio suo. Hinc enim Prophetæ prædicabant cum lege Euangelica profecturum. Quod uerò dicitur de filio suo, habet emphasi sin, ne forte intelligeremus cū Fotino Christũ Dei filium adoptiuũ, sed naturalem. Christus profecto naturas habet geminas, diuinã scilicet & humanam. Personam uerò unicam, id est, diuinam, hæc quidem persona Dei filius est semper apud patrẽ, inde genitus ab æterno. Qua quidẽ ratione dixit de filio suo, ut generationem significaret æternã. Ut autẽ natiuitatem exprimeret temporale, addidit: Qui factus est ex femine Dauid secundum carnem. Non simpliciter quidem factus, ut existimat Arrius, sed quodammodo factus homo. Ideo secundum carnem factus asseritur. Perinde ac si dicatur, diuinitus factum est, ut Dei filius carnem assumeret, humanam uidelicet naturam. Per hæc interea duo uerba, factum secundum carnem, refellitur Manichæus dicens: Deum corpus phantasticum ostendisse. Ex femine Dauid, ex femine Mariæ uirginis descendens à Dauide. Ac ne existimares affectionem huiusmodi nouum aliquid afferre Deo, subiunxit: Qui prædestinatus est filius Dei, id est, decretus & ordinatus ab æuo filius Dei. Non propterea quod persona diuina per uoluntariam destinationem à patre processerit, quæ est inde genita per naturam sed quia diuinitus decretum fuit, ut ipse Dei filius incerto quodam tempore per assumptionem humanæ naturæ se hominem demonstraret. Iure autem non prius dixit destinatus quam factus, ut ostenderet, duxat affectio-nem coniunctionemq; humanæ naturæ sub prædestinatione comprehendendi. Deus nullum simpliciter ad malum prædestinauit aliquando, sed ad bonum, nam infinita bonitas non decernit aliquem simpliciter, malum fore uel miserum, sed cum conditione quadam statuit, hunc si malus fuerit, fore damnatum. Simpliciter autem prædestinauit quosdam Prophetas fore uel Apostolos uel Doctores. Similiter prædestinauit humanam naturam quandoque cum diuina iungendam. Sed ne forte putares unã cum Nestorio, diuinũ uerbũ sola quadã habitationis cõmunionem hominẽ suscepisse, subdit:

» In uirtute secundũ Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorũ Iesu Christi Domini nostri. In uirtute, id est, in eadem potestate diuina, quasi dicat in unione per sona. Quod autem diuina uirtus tradita Christo fuerit, inde probat Apostolus. Quod & Iesus natus fuerit per uirtutem sancti Spiritus, foetum in Mariæ formantem, & ut ita loquar, sanctificantem, & quia Christus Spiritus sancti gratiam suis infuderit ad uaticinium atq; miracula precipue postquam surrexit ex mortuis. Per quã ipse prius & mortuos plures & seipsum suscitauit à morte. Possumus autẽ ita simpliciter accommodari usq; uerbis exponere. Iesus destinatus est filius Dei, & à Deo hominibus declaratus filius Dei. Sed in quos in uirtute profecto. In uirtute, inquam, miraculorum palam efficiendorum. Deinde per Spiritum sanctificationis, quem Iesus abundantius effudit in suos, postquã resurrexit ex mortuis. Quæ quidem resurrectio maximum diuinæ uirtutis pignus extitit, & id quidẽ declaratio ex manifesto Spiritus sancti dono, in suos deinde diffusio. Appellauit autẽ resurrectionem Christi, resurrectionem mortuorum. Quia hæc generalis

ut inquit

ostendit Ambrosius, resurrectionem facit. Per quem sanè Christum accepimus gratiam & Apostolatam ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius. Paulus se accepisse ait à patre per filium ipsam Spiritus sancti gratiam ad plenè Apostolatam effectum. Et hæc quidem apud omnes Gentes, ut Christianæ fidei tandem omnes obediant. Propterea Esaias ait: Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israël conuertendas. Dedit te in lucè Gentium. Dum uerò dicit: In quibus esse & nos uocati lesu Christi. Iudæos etiam connumerat Gentibus mixtos. Nam & in sequentibus Iudæos etiam suscipit conuertendos. Vocati lesu Christi, id est, ab Iesu Christo. Vbi uerò in superioribus ait, pro nomine eius, gloriã propriam prorsus excludit. Hic interea proficitur ad Gentes se præcipue missum, ostenditq; in ipso Iesu duntaxat impleri, quod per Prophetas Christo Deus ipse promiserat. Fore scilicet, ut Dei unitas cultum apud Iudæos tantum hæcenus angustum, Christus Gentibus omnibus promulgaret, idolatriãq; destrueret. Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei uocatis sanctis. Scribit aut non Romanis tantum, sed omnibus etiã qui sunt Romæ, siue Romanis, siue Græcis, siue Iudæis, siue quomodocumq; Barbaris. His aut non quibuslibet, sed conuersis, sed quã uirtute conuersis: Vocatione diuina per quam sancti fiant, quã Deus ex dilectione sua eos uocat. Interea bis uocatis inquit. Vt intelligerent se sola diuina uocationis gratia proficisci, uel insuper profecturos. Gratia uobis & pax à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo. Denique sic affectus optat promittitq; præcipua spiritus sancti dona, gratiam atque pacem. Per gratiam quidẽ dilectionem efficaciamq; diuinam. Per pacem uerò reconciliationem apud Deum ob indulgẽtiam peccatorum. Acq; ut totam exprimat trinitatem, optat nobis hæc Spiritus sancti dona à patre per filium prouenire. Et cum nominauit patrem, non solum naturalem eius filium nuncupauit, sed nos etiã patris illius filios adoptiuos, ubi magna charitatis & obedientiæ emphasi dixit: nostro. Huc tendit illud Apostoli in sequentibus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Item, hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi.

De rationibus Trinitatis. Cap. II

HActenus Epistolæ proœmium exposuimus, sed ærequam ad narrationẽ perueniamus, operæpretiũ fuerit de Trinitate diuina & humanitatis assumptione per uerbum diuinum facta, non nihil afferre. Nam hæc mysteria Paulus & hic & alibi frequenter attingit. Perstringam uerò paucis in præsentia. In libro enim de Religione de his latius pertractauimus. Si natura boni est propagare seipsum boniq; maioris, se diffundere magis. Consequens est, ut Dei bonitas infinita, sui ipsius propaginem proferat infinitam. Cum autem extra Deum nihil esse ualeat infinitum, necesse est infinitam Dei propaginem in ipso Deo prorsus experiri. Aeternam uidelicet in æterno. Illic igitur & Genitor est, & Genitus. Et cum uterque sit infinitus, filius patris semper est æqualis. Atque cum infinita natura propter exactam capacitatem duplex esse non possit, sequitur ut una tum ut patris filiq; natura. Quãuis propter relationem generantis genitq; oppositionem persona sit gemina. Vbi profectò pater alterum se ad uotum generare uidetur, alterum quidem duntaxat persona, idem uerò natura prorsus, natura uidelicet singulari. Hinc igitur omne quod usquã generat, habet ut aliquid pro uiribus sibi simile & æquale, & idem saltem specialis natura quali alterum se generare conetur, efficere uerò reuera se alterũ solus potest Genitor infinitus. Præterea quoniam bonus ubiq; comitatur amor, necessarium est penes bonitatem ipsam cuiusque propaginem infinitam, amorem ad se inuicem uiuere similiter infinitum. Cum uerò spirans amorem & inspiratus amore per relationem inuicem opponantur, quamuis eadem eorum sit natura, persona tamen alia iudicatur. Quamobrem fieri compellitur, in una simplici infinita Dei natura tres esse personas æquales inuicem atque simillimas. Verum si forte quaesieris quomodo generatio hæc & inspiratio fiat, respondebitur, per quamdam intelligentiã uoluntatisq; modum hæc impleri. Profectò paterna fecunditas perfectè intelligendo seipsam, & in se cuncta, perfectam totius sui & omnium notionem concipit in seipsa, qui sanè conceptus æqualis plenãque Dei,

ut ita dixerim, imago est & exemplar mundi superplenum. Conceptus ipse diuinus nō quasi imaginarius est, ut noster, sed proles naturalis existens. Quoniā natura Dei ipsa in intelligētia est, & intelligētia idē est atq; esse. Quod ergo per intelligētiā generatur intrinsecus, per modum naturæ genitum, proles naturalis existit. Fortē uerō Orpheus nesciens, quomodo hanc Palladem Orpheus appellauit solo Iouis capite natam. Hunc dei patris filium Plato in Epistola ad Hermiā nominauit. In Epinomide uerō Logō, id est, rationem ac uerbum dicens, logos omnium diuinissimus mundum hunc uisibilem exornauit. In septimo de Republica, penes Deum filium significat inuisibilem, dum aperte dicit. Solem quoq; esse Dei filium, sed uisibile. Zoroaster quoq; unā cū Mercurio intellectuale Deo prolem attribuit. Dixerint isti quidem quod potuerunt, & id quidem adiurante Deo. Deus autem hoc solus intelligit, & cui Deus reuelare uoluerit. Deus denique per æternam, quam diximus, notionem cognoscens ab æuo seipsum infinitum bonum, per eandem ab æuo infinitum in se ad seipsum spirat amore. Quam obrem pater & filius & spiritus amatorius, tres à Theologis personæ uocantur, natura quidem diuina conuenientes omnino, ita ut unicus simplexq; sit Deus, sed relatione quadā incommutabili differēs. Nempe nō alio pater à filio differt, quam hoc ipso quod generat, nec filius à patre per aliud, nisi quod genitus, utriq; rursus in hoc ipso conueniunt, quod una uirtute ratione q; Spiritum tanquam amorem mutuum æquē spirant, à patre per filium procedentem, tanquam à personis quidem duabus, ab uno tamen principio uenientem. Qui nec à patre filioq; simul differt alio, nisi quod spiratur ab illis, illi spirant, nec à filio per aliud quā inuisibilem quidem generatur, hic autem spiratione procedit. Si qua mens humana intelligeret perfectē, se ipsam intellectam uehementē amaret, expressiorem trinitatis imaginem penes se haberet. Nunc uerō cogimur eam in Sole suspicere. In quo Deus suum posuit tabernaculū. In una enim natura Solis tres uires inter se æquales existunt. Prima quidem naturalis ipsa fecunditas, à qua Lux intima semper emicat, à quibus prodit intrinsecus calefactoria uirtus. Fecunditas illa patrem, Lux intima filium, uirtus calorifica spiritum representat.

*Rationes quibus diuinum uerbum assumptū humanitatem atq;
de mundo. Cap. 111.*

HVMANA mentis finem esse frui Deo, hinc præcipuē cōficere possumus, quod hoc naturaliter omnes optant, nec a sibi conquiescunt. Ad id autem peruenire absque certiore quadam fide, firmiore spe, ardentiore charitate non possunt. Tria uerō hæc erga Deum consequi nostræ mentes distrahæ sensibus & sensibilibus occupatæ non ualent. Nam huiusmodi tenebris semper obscuræ diuinam lucem quamuis præsentem, comprehendere nequeunt, quæ quidem nuda sufficit angelis ad conuersionis affectum. Nobis uerō nequaquam. Quorum animus oculos quasi dnos habere uidetur. Alterum quidem sursum spectaturum, alterum uerō deorsum. Sed alter utro nimum patefacto, alter interea clauditur. Superior igitur in nobis est clausus, quàm diu inferior per sensus omnino se distrahit, quæ offeruntur sensibus attentius circumspectans, & ardentius amans. Itaq; diuina bonitas nobis clementissimè prouidēs, ut, cum sua antea inuisibilem nostris oculis offerre decreuit, quādo eam humanitate uersituit, ut sensum saltem ipsius, cui dediti sumus, testimonio esse Deum certius crederemus, speraremusq; posse consequi, & ardentius amare eum, qui pro homine factus est homo, ut homo quandoq; diuinus euaderet. Huius sane magistri præcepta quem Deum pariter atq; nō inem esse credimus, spernere facile non ualeamus. Esse quidem hominem, passionēs humanæ demonstrant. Esse quoq; Deum, opera miranda declarant. Negare utique non debemus, nos tolerare posse quæ pertulit homo. Præcepta Dei negligere non est tutum. Nullum igitur ad salutem nostram remedium fuerat oportu huius, quàm hoc ipsum quod diuina clementia factum est, ut diuinum lumen sub humana specie ad nostros oculos perueniret. Hæc igitur Ioannes Euangelista, & similia contemplantus, postq; dixerat, Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehēderunt, adhibuit testimonium Ioannis Baptistæ de lumine sensibus manifestū. Deinde diuinum lumen

fimen uerbumq; carnem indutum, inquit, suam nostris oculis gloriam ostendisse, de-
 disseq; potestatem, ut Dei filij fieremus Spiritu sancto renati. Siquidem Deus factus
 iam esset homo, filiusq; hominis ex homine natus. In epistola quoque magna, uerbum
 humenq; diuinum & ipsam Dei uitam ad sensus humanos, aures, oculos, manus, de-
 scendisse testatur, ut homines per filium cum patre cœlesti feliciter iungerentur. Simi-
 le quiddam antiqui uates augurati uidentur, ubi Deorum aliquem introducunt sub
 humana figura homines salutantem atque iuantem. Cur autem Deus filium factum
 iam hominem pro hominibus sacrificari uoluerit, in sequentibus cum Paulo declara-
 bimus. Videtur etiam Plato noster non nihil ad humanitatem à Deo assumptam perti-
 nens, in legibus attigisse, ubi ait: Mensura rerum omnium non homo, sed Deus est,
 maxime uerò si Deus fiat homo. Præterea interrogatus quàm diu suis legibus ac-
 quiescendum esset, respondisse fertur: Donec aliquis sacratio homine in terris appa-
 reat, qui fontem omnibus ueritatis aperiat, quem denique sequantur omnes. Deni-
 que si quaratur, quomodo humanitas in Christo diuinitati coniuncta sit, respondet
 Athanasius, quasi quo pacto in homine quouis corpus animæ. Aquinas uerò Tho-
 mas, quomodo inest lingua. Non enim Deus fit naturalis quædam humanitatis forma
 propriæ, sicut anima corporis. Sed humanitas fit proprium coniuactum q; instrumen-
 tum ad Dei miracula, id est, ad opera Dei propria mirabiliter peragenda. Quanquam
 sicut in uirtute in Trinitate, ita in eiusmodi copula nulla compa. uo penitus satisfacit.
 Omnino uerò sicut neque corporis, neque lingue augmentum uel decrementum
 ad animam pertinet, aut mentē, quamuis anima corpori uirales motus, & mens lingue
 motus expressionis quoquomodo communicet, ita nec in Christo passiones humani-
 tatis diuinitatem tangunt, & si mirabiles diuinitatis actus per humanitatē celantur mi-
 raculose diuinitati coniunctam.

*De summa Epistola. De adoratione. De cultu Dei Spirituali. De uarijs sacrificiorum
 Libus. Cap. 1111.*

Primum quidem gratias ago &c.] Summa Epistolæ est, ostendere omnes Ro-
 ma fideles, siue Iudeos, siue Gentiles gratia Dei uocatos ad fidem esse, gratiaq;
 seruandos, neque prerogatiuam scientiæ Gentibus, neque priuilegium legis
 obseruantiaq; ipsius Iudeis, quibus utriq; gloriabantur, ad diuinam uocationē
 salutemq; sufficere, sed ambos ad utrumq; gratia Dei pariter indigere. Quod potissi-
 mum inde patet, quia utrique cum ipsis suis prerogatiuis in uitia horrenda ceciderant.
 Quæ quidem grauitè increpaturus, lenit eos in primis, dilectionemq; suam erga eos
 multis modis ostendit, beneuolentiamq; captat, ut eum postea castigantem libentius au-
 dian. Principio igitur narrationem quidem ab oratione, orationem uerò exorditur
 à gratijs, ac dum orat ipse, interim orare nos docet. Monet enim ut primo quidem
 gratias agamus, Deinde uerò petamus. Sed quidnam & quomodo postulemus? Spiritu
 la uidelicet bona, Spirituq; in Deum prorsus erecto, non pro nobis tantum, sed pro ex-
 teris, & id quidem sedulo. Atque cum hac duntaxat conditione, si uotum nostrū diui-
 næ uoluntati placuerit. Incipere autem à Deo, Plato etiam in Epistolis ita præcipit. Prin-
 cipium in omnibus à Deo faciendum est, agendi atque cogitandi. Sed uerba eius ite-
 rum disponamus. Primum quidem gratias ago Deo meo. Quod enim creditis,
 ex ipsa Dei gratia prouenit. Deo meo, in quo omne meum posui bonum, per Iesum
 Christum.] Nam per quem prece, sper eundem aguntur & gratia. Ipse enim est ad u-
 trumq; inter Deum hominesq; conciliator & medius. Pro omnibus uobis.] Sum-
 mæ charitatis est, alieno homo publicèq; gaudere, quasi proprio. Quia fides uestra an-
 nuntiat in uniuerso mundo. Paulus strenuus Christi miles illius gloriæ in primis cõ-
 gratulatur. Romanæ ecclesiæ fides, quoniam caput orbis, per uniuersum prædicebatur,
 omnibus exëplo futura. Aduerte Christi fidē passim iã diuulgatā. Nam in omnē terrā
 exiit sonus eorū. Testis enim est mihi Deus, cui seruo in spiritu meo in Euāgelio si-
 ti eius.] Hic uerò testē adducit Deū, secretè orationis suæ pro Romanorū fide firmada.
 Cui quidem

Cui quidem Deo seruit Apollolus, non in ceremoniali Iudaicæ legis obseruatione, sed in spiritu, non quidem affectu solo, sed etiam Euangelicæ prædicationis effectus, appellant autem Euangelium filij Dei, quoniam à Dei filio reuelatum, & de utraq; illius natura ueritate æterna scilicet, temporalitq; tractat.

Quod memoriã uestri facio sine intermissione semper in orationibus meis.) Quotienscumq; oro, pro uobis etiam oro. Et quomodo? Quo uidelicet modo pro me atque charissimis, scilicet sine intermissione, id est, continua profusus attentione pro eis profectore, quod orationibus destinauit. Similiter Theſſalonicensibus præcipit. Sine intermissione orate. Id est summa in Deũ attentione orate. Cauentes interea ne distrahimini,

Obsecrans & si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in uoluntate Dei uenire ad uos.) Atq; in hac memoria præ cæteris obsecro, ut si modo diuine uoluntati placuerit, ad uos ueniam, saltem post longũ tempus, & quomodocũq; etiã cum labore, modo si iter prosperũ, id est, ut tandẽ perueniã, atq; profum. Sed in primis si Deus uelit. Quum enim caput adiuuat, omnia membra iuuat. Fortẽ uerò ob uehementius uisidẽz huius ecclesiæ desiderium, captus Hierosolymis Casarem appellauit.

Desidero enim uidere uos, ut aliquid impartiar uobis gratiæ spiritalis ad cõfirmationem uos.) Id est, simul consolari in uobis per eam quæ inuicem sit in fidẽ uestram atq; meam. Quid uerò postremo desiderat, ut mirificã spiritus sancti gratiam pro eorum facilitate illis impartiat, ne in materijs, sed in spiritu Deum colant. Modeste uerò loquens inquit, ad cõfirmandos, quasi sine illo non parum iam profecissent. Ad cõfirmationem inquam in fide. Per quã mutua spes augeatur, & charitas, mutua uidelicet cõsolationi futura. Per fidem, inquam, quæ inuicem est, id est, communem.

Nolo autem uos ignorare fratres, quòd sepe proposui uenire ad uos & prohibitus sum usq; adhuc, ut aliquẽ fructũ habeã in uobis, sicut & in cæteris Gentibus.) Postquam dixerat se desiderare atq; insuper obsecrare Deum, ut Romam accederet, nunc addit, ob maximum desiderium se iter sæpius tentauisse. Itaq; grauissima quẽdam causa iam alsignanda est, ob quam non uenerit. Nulla uerò est grauior quàm diuina. Inquit ergo: Prohibitus sum. Iam uerò cum suprã dixerit, se optare uoluntatis diuinæ confesum, & nunc grauissima causa significet se esse prohibitum nec aperiat, Deo prohibiti intelligitur, uolente uidelicet oportunius aliquid Paulum interea facere. Non enim dixit impeditus, ne fortẽ tempestate, negocijsue detertum existimares. Socratem scribit Plato, diuersa tentantem sepe à genio fuisse prohibitum, prouocatum uerò nõquam. Diuiniõ certẽ causa ducit Apollolum, aliã quidem uetans, aliã uerò prouocans. Ad signat autem rursus uehementis desiderij causam, scilicet ut aliquem fructum habeam in uobis, scilicet, ut uos spiritalem fructum feratis, atq; ego referam. Sicut & in cæteris Gentibus, quasi dicat, si membra iuuui, multo magis iuuare debeo caput orbis, & uos me sperare fructum, quem & alibi protuli, nec ego beneficij mei gratiam à uobis expecto, quia uobis & omnibus debitor sum, iubente Deo.

Gracis atq; Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. Itaq; in me promptus est, & uobis qui Romæ estis euangelizare.) Beneuolentiam multipliciter demonstrauit atq; captauit. Sed cum Gracẽ scribat, hic Græcorum more, præter Græcos, omnes Barbaros appellauit. Iusserat enim Deus, ut portaret nomẽ suum coram omnibus Gentibus & regibus & populis Israël. Itaq; Corinthijs inquit. Væ mihi si non euangelizauero sapientibus & insipientibus. Etiam doctos docere audet, & rudes erudire dignatur. Si autem quod omnibus debeo uobis reddidero, gratiam à uobis nullam posco. Quod in me est, quantum ad uoluntatẽ meam pertinet, quandoocũq; Deus uoluerit, ad cuiusmodi officium sum propensus. Inquit autem in superioribus in spiritu seruire se Deo, quia Christus ait, ueri adoratores in spiritu & ueritate adorant. Quia Deus tandẽ spiritus & ueritas, sit in spiritu & ueritate colendus. Quibus in uerbis Christus & Paulus materiale cultum uel improbant, uel minimẽ probant. Apollonius Theaneus Pythagoricus, item Iamblichus Porphyriusq; Platonici, species quinq; cultus esse disputant, pro quinq; speciebus spirituam qui coluntur. Spiritus enim in huiusmodi aërem habitantes, sacrificijs ex frugibus animalibusq; coli solitos. Spiritus autem purum aërem incolentes, uaporibus sonijsq; cõtibus atque luminibus. Aetherea uerò numina

orationibus

orationibus luminibusq; simul. Sed intellectus à corporibus separatos intelligentiæ uiribus atq; motibus. Horum deniq; patrem excessu quodam mentis, & ineffabili uoluntatis affectu. Iamblichus inter hæc damnat Aegyptios, quod materiali cultu præ ceteris uirerentur, æriorumq; dæmonij cultores essent. Anteponeit autem ijs Chaldaeos, qui spirituale cultum potius sequerentur, utpote qui separatas à materia mentes patremq; earum præcipuè colerent. Hæc quidem illi uiderint. Nos autem ne longè digrediamur. Reuertentes ad Paulum, præcipuum esse cultum orationisq; modum dicimus, qui spiritus, id est, intelligentia & uoluntate per charitatem in Deum erecta perficitur. Quod autem communiter traductum est, ut aliquid impartiar uobis gratiæ spiritualis, ita etiam interpretari licet, ut aliquid uobis gratiæ donum impartiar. Nam charissima in Epistola ad Corinthios donum spiritus sancti significat. Ostendit autem hic Apostolus Romanos ultra fidem, quæ & ipsa Spiritus sancti donum est, indigere duobus præterea donis, scilicet, intelligentia atq; charitate, quibus tanquam lumine simul atq; odore fides eorū confirmetur, id est, stabilietur atq; roboretur, uiuacq; euidat & operetur, ut uita quæ hæcenus tanquam obscurior atq; frigidior & uacillabat, & tanquã exarimatis non satis agebat. Arguit enim eos quasi ceremonijs materijsq; deditos, nec dum charitate flagrantem. Hinc ergo desiderat profundiores quosdam scripturarum sensus diuiniorumq; cultum illis tradere & charitatem ardentiorē in eis accendere, per quæ quidem Spiritus sancti dona, quæ & ipse gratis acceperat, proueniat spiritalium donorum effectus ille mirificus paraclisis cū paraclito congruens, scilicet consolatio animum recreans ac fouens lumine, scilicet & calore, & nullis aduersitatibus perturbetur. Idq; futurū promittit per fidem ipsis communem, hæcenus quidem Romanis inchoatam, tūc uerò perfectam, fidem inquam, in ambobus ad Deum quidem utrinq; directam per charitatem bona inuicem operantem. Proinde nisi prolixitatem uererer, de luminis & caloris uirtute differerem. Quemadmodū illud quidem sensibus monstrat omnia omniumq; imagines effici. Hic autem recreat, atq; generat omnia, tantoq; charitatem quasi calorem intelligentia quasi luce meliorem esse, quanto melius est efficere quàm ostendere, & res ipsas generare, melius quàm rerum similitudines ostentare. Deniq; quanto nobis optabilius est foueri calore, quàm lumine delectari. Quapropter in symposio Plato noster inquit, mentem nostram deniq; per amorem cum diuina mente coniunctam ipsas rerum ideas uirtutesq; non modo spectare, sed in seipsa iam generare. Si quidem uis amoris unifica genitrixq; existit, sed de his ubi de charitate in epistola ad Corinthios prima differetur, oportunitus disputandum.

De uirtute Euangelij, fide gemina, charitate. Quomodo differant, dubium, opinio, scientia, fides, de cultu Gentium, de lege Moisaica. Cap. V.

Non enim erubescō Euangelium Christi, uirtus enim Dei est in salutem omnium credenti iudæo primum & Græco.) Audiuerat præceptum illud Seruatoris apud Lucam: Qui erubuerit me & meos sermones, hunc filius hominis erubescet. Euangelij prædicationem tria impedire posse uidentur, pericula, labores, ignominia. Cum non Paulus pro Christi gloria nec pericula timuerit, nec labores ullos recusauerit, nimirum nec ob suspicionem ignominia ullius erubuit. Quippe cum sciret Euangelium non esse rem debilem uel humanam, sed diuina uirtute referat, scilicet, Sancto spiritu Euangelij præcones uaticinijs & miraculis muniente. Similia Paulus Corinthijs inquit: Prædicamus Christum crucifixum iudæis quidem scandalum, Græcis uerò stultitiam. Ipsi autem cōuenis iudæis atq; Græcis Christum Dei uirtutem & sapientiam. Item uerbum crucis, quamuis pereuntibus stultitia sit, nobis tamen uirtus Dei est. Quoniam non uidebatur erubescere Christum debere aut ut uile quiddam aut stultum. Ideo dicit: Dei uirtutem atq; sapientiam. Iam uerò filius quidem nominatur sapientia, lux & ueritas, quia per modū intelligentiæ nascitur. Nominat & uirtus, quia in hoc cōceptu potentia tota patris exprimitur. Vniuersum uerò cōprehendit Paulus ad Hebræos dicens: Potens omnia uerbo uirtutis suæ. Virtus autem Dei, quæ in Euangelico uerbo tanquã uiuente & efficaci spirat, quid nam in credentibus operatur? Di-

E e uinam

uinam gratiā & salutē. Iudæo primū & Græco, id est, omnibus, Græcorū enim nomine omnes idolorū cultores cōplectitur. Huius enim cultus præcipui auctores Græci fuerunt. Dixit autē Iudæo primū, non quia Iudæorum tantū uel præcipue gratia salus est futura sit, nō enim est apud Deū acceptio personarum, quantum uidelicet ad finem spectat, mel ad ea quæ omnino necessaria sunt ad finem, sed dixit Iudæo primū, quia Iudæi propter priuilegiū Prophetarū atq; Christi, priores ad salutē properare debent, ceteris exemplo futuri. Iustitia enim Dei in eo reuelat ex fide in fidem, sicut scriptū est, iustus ex fide uiuit.] Diuina uirtus in Euangelio per tres potissimū gradus ad salutem felicitatēq; perducit, per fidem quasi geminam atq; iustitiam. Credendum enim est, non solum philosophis Christum prædicentibus uenturum, sed etiam Apostolis affirmantibus iam uenisse. Credendum uerbis, credendum similiter & operibus, nec sola fides habenda est, & simpliciter, sed fides ipsa quam charitas comitans facit uiuam & efficit operatam. Auiditor igitur Euangelij, hac quasi gemina fide præditus, ipsam Dei iustitiam assequi iudicatur beatitudinis effecticem, nō humanam duntaxat decretis mortalium institutam, nec illā, inquam, apud Iudæos ceremonialium legum obseruatione contentā, sed Euangelicam spiritali ueritate cōstantem. Lex Mosaica data diuinitus, per obseruationem sui ad iustitiam perducebat, non tamē ad ipsam potissimam Dei iustitiam. Dara em erat mancipijs, rudibus, atq; pertinacibus potius, pro eorū modo ad tempus quæ uidelicet ita disposito, quam pro uolūtate præcipua Dei. Iustitia uerō Dei per legem Euangelicā reuelatur. Propheta Abacuc eiusmodi, iustum, inquit, hac fide iustitiaq; iustum factum, iā diuina quadam uita uiuere. Iustitiam sacre literæ uirtutem significant uniuersam. Quā Aristoteles legalem iustitiam nominauit, & Plato in legibus præcipuam legum intentionem. Iustitia enim eiusmodi est obseruatio legum, leges autem uniuersam uirtutem spectant atq; præcipiunt. In republica confirmat idem dicens: Iustitiam esse harmoniam totius animæ ex omnibus simul uirtutibus resultātem. Hanc iustitiā neq; Gentiles neq; Mosaica lex penitus cōsummauit. Nam & Gentilis pro hominum opinionibus, & Mosaica pro natura & consuetudine populi promulgata uidetur. Euāgelica uerō lex ad iustitiā, id est, uniuersam uirtutem perducit, non ciuilem duntaxat, sed purgatoriā atq; potius animi iam purgati. Secundos quidem animi motus eradicās, primos quoq; pro uiribus amputās, id est, totum Dei gratia faciens. Quatuor hac inter se differunt, dubiū, opinio, scientia, fides. Qui dubitat in alterutrā partem, æquē uersatur. Qui autē opinatur, ad alterū quidem oppositorum potius inclinatur, sed interea quodāmodo uergit ad alterum. Scientia uerō uni extra controuersiā cū ratione consentit, sed fides ad unū proculdubio autoritate dirigitur. Fides autem, quasi duplex, ut dixi, cōsideratur, aut enim in formis, aut charitatis seruore formata, & si in formis atq; formata fides eadē forsitan esse potest, tamē ita demū uirtus est, si charitate formetur. Quod in superioribus diximus idolatriam à Græcis esse profectam, Plato nos in Cratylo confirmat. Exponens enim Deorū nomen Theus Græcē, id est, currentes, ideo appellatos ait, quonia ueteres ab imitatio stellarum, quæ semper mouētur, adorauerint tanquā Deos. Quoniam uerō pro stellarū ordine appellationē in aëre quoq; demones coluerunt, homines præterea nonnullos stellarum demōnūq; certo quodam, ut opinabantur, influxu progenitos, his consequenter simulachra & sacrificia quædā propria dicauerūt, ex quibus uniuersa idolatria consistat. Item legem Mosaicam quasi nō penitus absolutam, sed pro capacitate suscipientium datam, non solum Dominus in Euāgelio emendauit, sed Socrates etiā atq; Plato. Quod enim illa uindictā permittit æqualem iniuriæ propter seuitiam Iudæorum, in Philosophi in Critone, Gorgia, Republica, Epistolisq; emendat, omnē uidelicet priuatā ultionem penitus comprobantes. Iam uerō Socrates percutientem genam alteram obtulit. Non dixit Euangelium esse ex diuina uirtute, sed Dei uirtutē esse. Quod & Corinthijs confirmauit, dicens: Verbum crucis Euangelium Dei uirtus est. Virtutem uerō Dei sapienter Christum nominat, ut Christū prædicamus Dei uirtutem & Dei sapientiam. Cum igitur Euangelijū nominat Dei uirtutem, dicere uidetur Euangelijū esse Christū, nempe Christus est Dei uerbum, humanitate uestitum, sanctificante spiritu. Euāgelium quocūq; siue in meditatione, siue in uoce, siue in scriptis, Dei uerbum est, prolatum quidem astante spiritu, sed humana meditatione, uel uoce, uel scriptura uestitum, uidetur autem eiusmodi

modi copula diuini uerbi cum eiusmodi corpore non solum in Apostolis, sed etiam in prophetis ab initio extitisse, ut tota diuina scriptura per Sanctum spiritum de Christo loquens, quasi ipse sit Christus, ubique uiuens & spirans in omnes, qui uel mentione quodam affectu legunt, audiunt, meditantur. Quapropter Paulus clam hic admonere uideatur, ut ad Euangelium cum summa reuerentia, sermone sicut ad Eucharistiam, accedamus.

Contra Gentiles. Quomodo Deo ingrati, & de impietate, & quomodo diuino lumine Deum cognouerint. Cap. VI.

Reuelatum &c.) Romanis haecenus salutem dixit, optauit bona, praecipue gratiam atque pacem, demonstrauit ingentis erga illos charitatis affectum, uisendi desiderium diuturnum, dilationis longae causam, firmum in Euangelio institutum, Euangelij denique salutare promissum. Cum igitur beneuolentiam ab his captauerit, salutaribusque promissis parituros mirifice fuerit consolatus, iam minis, terroribus pertinaces aggreditur, & primo quidem Gentiles corrigit, deinde Iudaeos. Reuelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam eorum hominum, qui ueritatem Dei in iniustitia detinent.) Impietatem, id est, diuini cultus praeruationem. Iniustitiam, id est, uniuersam praeruationem inde profectam. Veritatem Dei, id est, Dei notitiam diuino lumine habitam. Iniustitia, id est, ingratitude detinent, ut in luto thesaurum. Vide quam consequenter singula singulis opposita reddat, nempe in superioribus dixerat, in Euangelio uirtutem uigere diuinam, salutem credentibus afferentem, dum in ea reuelatur iustitia Dei per geminam fidem, scilicet, per pietatem proculdubio comparanda. Hic uero consequenter infert, diuinam iram in Euangelio reuelari de caelo uenturam ultricem, scilicet, impiorum iniustorumque, uidelicet in fide, & charitate opera delinquentium. Potissimum uero contra illos, qui ueritatem Dei iniustitia, id est, ingratitude detinent. Qui, scilicet, ingenio & doctrina, et philosophica facultate ceteris excelluerint, nihilo uero minus ingrati Deo fuerint. Quippe cum naturale lumen domini philosophicum a Deo tributum, tanquam iniusti Deo, ut par fuerat, non reddiderint. Propterea quod Deum hoc lumine cognitum, non rite coluerint. Tales autem Gentiles Graeci quoque potissimum extiterunt. Appellauit autem iram Dei graue supplicium, si Deus irasci posset, ira grauissima inferendum, Deus peccatores quidem curabiles affligit, tanquam medicus, gratia sanatis, incurabiles autem irati more cruciat, ut disperdat. De caelo inquit, duplici ratione, & quia Christus promittitur ad iudicium de caelo uenturus, & quia sicut ordo caelestium Deum illis ostendit rectius uenerandum, sic & caelum postremo Deum uindicem patet facit. Omnino uero quotidianum iudicium sub figura iudicij postremi significat, ut magis terreat impios. Inquit autem omnem impietatem, quia multae sunt species impietatis, quas Plato in decimo legum enumerat laetius, & eliminat. Impios sane uocat eos, & qui Deum esse negant, & qui affirmato Deo aut serunt providentiam, & qui Deum prouidere quidem fatentur, sed delictis iratum non tam poenitentia purgationisque mentis humanae, quam sacrificijs muneribus, placari putant. Has autem opiniones impias Plato dignas uenia minime censet, nam & quamuis per ignorantiam quaedam tam male de Deo sentiant, ipsi tamen uel per negligentiam, uel per ebrietatem quandam ex animi perturbatione profectam ignorantiae suae causam praebuerunt. Quod enim deceat in diuinis, praeter lumen intantum, & leges tam ciuilem quam sacrae, & insignes Philosophorum scholae palam ubique docent. Proinde tam admodum nihil acceptius Deo, quam diuina recte colere, ita nihil detestabilius, quam in ipso diuinorum cultu praeruaricari, in quo Gentiles maxime deliquerunt. Inquit autem, detinent, quia lumen naturae diuinae institutum in ingratis superbisque remanet, ut quod fuerat index, postea sit & iudex, quod uide puris oculis fuerat salutare, noxium sit impuris. At uero ne forte praeruaricantem suam ita defendat, quoniam modo potissimum celebrare, quae ne cognoscere quidem possumus? Apostolus obiectionem ita dirimit, quia quod notum est Deum, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit. Quod enim supra dixerat ueritatem Dei, hic appellat, notum Dei, scilicet, quod uere de rebus diuinis hominibus naturaliter notum esse potest, quod & ad rectum cultum sufficit diuinorum, id ipsum

profectio fuit Gentilibus manifestum, atq; ut ad eiusmodi cultum arctius eos obstringeret, mox adiunxit, nō tam industria operaq; mortalis quā ipsemet Deus ipsis manite stauit. At autem non tam illis quā in illis, ut declararet, sufficiens ad diuinorū noticiam lumen mentibus ab initio diuinitus insitum. Quis ostendit nobis bona ē signatū est super nos lumen uultus tui Domine. Omnem diuinorum ueritatem diuino quodā lumine intrinsecus patefieri, in Theologia nostra rationibus Platonici demonstrauimus, præsertim à septimo de Republica sumptis, ubi tradit à Platone, sicut oculus solis beneficio solaris, id est, luminosa, uidet, sic animus diuina ipso Dei lumine præcipit. Hinc & in epistolis Platonico illud: Ex diuturna diuinorum meditatione, subito tandem, uelut ab igne scintillate, lumen effulget in mente, secp ipsum iam alit. Hinc Iacobus, omne ueritatis lumē desuper, inquit, à patre luminum provenire, à patre qui illuminat, ut Iohannes inquit: omnem hominem uenientem in hunc mundum. Dicitur autem: Deus manifestauit, quoniam communem noticiam diuinorum Deus ipse sicut Iudeis reuelauerat per Prophetas, ita Gentibus manifestā effecerat per Philosophos. Hinc quidem effectum est, ut & Iudæi Prophetis, & Gentilibus Philosophis frequenter gloriarentur, & inanem uirorumq; iactantiam, in hac epistola Paulus castigauerit. Iamblichus quoq; Platonici artium liberalium inuenta Dñs attribuit. Platonem in Timæo sequutus, dicērem, philosophiam donum esse Deorum, noticiamq; Deorum atq; dæmonum ad nos per antiquos Theologos descendisse, quibus quidem ob familiaritatem, quasi Dei filijs, futurum noticiam Deus ipse concesserit, multi Philosophos spernunt omnes, quasi opinione sola, scientia uerō nulla nitantur. Papius autem scientiam illis multā concessit, etiam diuinorum, sed superbiæ & ingratitude accusat.

Quomodo inuisibilia Dei per uisibilia cognoscantur. Quomodo trino pernet Deum causa, & de triplici cognitione diuina quasi calo trino. Cap. VII.

Inuisibilia enim Dei à creaturā mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Si forte quæras quomodo Deus Philosophis, perq; Philosophos Gentilibus suam aperuerit ueritatem, respor det Paulus duobus præcipuè modis, per intelligibile lumen atq; sensibile, per intelligibile, inquam, mentibus naturaliter insitum, & ut in Republica inquit Plato, quotidie etiam superfluum. Per sensibile quoq; lumē, in quo pulcherrimum mundi ordinem artificiumq; mirabile mentibus per oculos offert, euidentissimum diuinorum diuinitatisq; testimonium, præsertim in stupendo cælestium splendore & ordine constitutum, quo quidem cæli enarrant gloriam Dei, mitto nunc quomodo lumen etiam hoc oculis manifestum incorporeum quiddam sit atq; diuinum, & quomodo per hoc, quasi uestigium quoddam, ad inuenienda diuina Deumq; unum, progredi liceat. Hoc enim in libro de Sole lumineq; tractauimus. Profectō Paulus ubi dixit, manifestum in illis, & ubi dicit, intellecta, lumen primum uidetur attingere, sed uicē ait, per ea quæ facta item conspiciuntur, secundum lumen significare putatur. Sed quæ nam inuisibilia Dei significant? Intellectuales forte substantias quæ & nullo sensu uel interno percipiuntur, & sunt Dei solius effectus. Eiusmodi sanè substantias non solum Platonici, sed etiam Peripatetici, per mandanarum sphaerarum motum atq; ordinem cognouerunt. Hæc autem corporea facta dicuntur, quia ex materia composita sunt, intellectuales uerō substantiæ, non tam factæ quā ex nihilo creatæ putantur, huc forsitan tendit illud, opera manuum eius annuntiat firmamentum. Præterea inuisibilia Dei dicuntur, exemplaria rerum omnium in ipso Deo, quæ & sensum & imaginationem profus exuperant. Quod quidem ad Hebræos Paulus ita significare uidetur. Intelligimus aprata esse secula uerbo Dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent. Nempe in ipso intelligentiæ diuinæ conceptu ideales omnium eorum rationes extendunt, fecit enim cœlos in intellectu. Ex his ideis, uelut exemplariis uisibilia omnia sunt effecta, ut ipse merito philosophicæ tanquam per imagines cognoscantur. Duo quidem secula sunt æternitas atq; tempus. Verbum igitur, id est, diuina ratio, rerū artifex, ita hæc secula coaptauit, ut ab æternis temporalia dependerent, item ut imagines idearum in eternitate micantiū in temporali seculo refulgerent. Dicit autē, intellecta conspiciantur, nam

nam animus cum primum per sensum iam monitus cōtemplatus est ideas, mox ad sensibilia ista reuertitur diligentius, & maiori cum admiratione quàm ante, conspicienda à creatura mundi, nisi addidisset, mundi, forsitan interpretari licet ab homine, quoniam in eo sit omnis creatura, neque id quidem satis aptè. Cum uerò dicat, à creatura mundi, aptius exponemus, ab ipso mundi exordio ingenia philosophica per artificium mundanum, ubique mirandum capisse diuinam artem (qua hæc omnia pulcherrime disposita sunt) profusius inuestigare, ut diuinorum notitia non noua sit hominibus, sed antiqua. Plato nosset in Prothagora disputat, ante omnes artes ab initio rerum homines propter quandam cum diuinitate cognationem, notionemq; intimam incepisse augurari Deum, atq; uenerari diuina. Præterea in Timæo à creatura, id est, effectione mundi, ita fermè Deum inuestigauit. Mundus profectò cum sensu cadat, ideo essentiam nō omnino profectam habeat. Merito à causa quadam superiore dependet, & hoc unum opus à causa tandem una, & pulcherrimum à sapientissima, & pro uiribus optimum ab ipso bono, & quoniam artificiosissimè compositum est ab arte summa, exemplar. 3. exacto, pene causam existentem. Nos igitur in Cōmentarijs in Timæum ex hoc officio tres apud Deum causas operis indagamus. Ex magnitudine quidem machinæ, motu celerrimo perpetuoq; mirabilibus rerum quasi innumerabiliū uiribus admirandam in causa uirtutem atq; potentiam. Ex ordine miro artificiosaq; pulchritudine sapientiam prouidentiamq; profusius incomparabilem. Ex communi rerum cōmoditate omniumq; ad bonū uelut ad finem directione prouidam & mirificam bonitatem. Tria hæc igitur, Potentia, Sapientia, Bonitas, ut placet Theologis, attributa patrem & filiū sanctumq; Spiritū representant uidentur. Diuinam quidem potentiam præcipuè dicimus mundi causam effectricem, Sapientiam cōsequenter operis huius exemplar, bonitatem uerò finem. Triplicem hunc ordinem causæ penes Deum Plato nosser regi Dionysio declarauit, exemplar quidem dum inquit, ex ipso & per ipsum, & in ipsum omnia. Ex ipso efficien-tem, per ipsum exemplarem, in ipsum finalem causam nobis exprimens. Quamobrem in præsentia tria hæc attingens, causam prius assert exemplarem, dicens: Inuisibilia Dei, id est, intelligibiles rerum ideas per uisibilia earum in mūdo simulachra coniectari. Deinde efficien-tem penes Deum causam, ubi ait sempiterna quoq; uirtus. Postremò finalem dum addit atq; diuinitas. Sempiterna uirtus, id est, infinita potestas, quam Philosophi etiam Peripathetici ex perpetuo omniformiq; ingentium machinarum motu perferuari uidentur. Platonici quoq; rationibus multis, quas in Theologia & in Platonem Cōmentarijs explicamus. Diuinam Paulus bonitatem, quatenus rerū omnium finis est, omnibusq; prouidet, diuinitatem appellare uidetur, quia summa rerum causa finis est, ut Plato probat, præcipuumq; nomen Dei bonum, unde diuinitas dicitur, id est, bonitas, & bonum, ut inquit Aristoteles, commune diuinum. Non utiq; dicimus Philosophos Deitatem ipsam ex operibus inuenisse. Hæc em̄ est ipsa Diuinitas, illis adhuc ignota, sed diuinitatem, id est, beneficam prouidamq; per cuncta diffusionem, & segregatam interim excellentiam. Proinde triplicem de Deo cognitionem, quasi cœlum trinitū, ut in libro de raptu Pauli scribimus, esse putamus. Nam aut Deus in rebus agnoscitur, aut cognoscuntur res in Deo, aut Deus in se ipso cognoscitur. Modos itaq; duos, cœlos quasi duos, Philosophi possedisse uidentur. Nam & quantum diuinitatis sit in mundo, & qua ratione mundi exemplar exprimat in Deo, hæc tenus comprehenderunt. Quid autem ipse Deus in se ipso sit, & Plato in Parmenide confitetur ignotum. Idemq; Dionysius Areopagita cōfirmat, & solus Paulus raptus ad tertium cœlum est assequutus. Inuestigandum nobis diligentius erit, cur dixerit, intellecta conspiciuntur, uidebatur enim potius dicendum, conspectu intelliguntur, nam per aspectum ad intelligentiam peruenitur, uidetur autem Paulus hic attingere, quod & Corinthiis inquit, uideamus nunc per speculum in enigmate, tunc uerò facie ad faciem. Hic igitur exponendus ita uidetur, intellecta perspiciuntur, id est, quando intelliguntur hic à nobis per modum uisionis in speculo cognoscuntur, nam *καθ' ὅρα* ita significat. Plato Plotinusq; res ueras esse duntaxat ideas existimant, formas autem naturales rerum uerarū, id est, idearum imagines esse, ex influxibus inuisibilium idearum in ipsa mundi materia quasi speculo resulcantes ad sensum. Quarum aspectu uides homines ita falli ut res ueras existi-

ment, perinde ac si infantes imagines apparentes in speculo pro rebus omnino teris accipiant. Hinc forte Salomon materiam unitatem uocat, unitatem ostentatricem, & omnia uanitas, id est, omnia fallunt, iudiciumque uanum reddunt atque falsum. Philosophi uero, praesertim Platonici, formas in materia mundi considerantes, agnoscunt eas esse similitudines idearum, ut uiri per imagines in speculo, si modo sint in speculo, animaduertunt totidem a tergo res esse. Ad quas quidem ideas in alia uita conuercentes uultum, perspicaciter, ut inquit Paulus, facie ad faciem contemplantur, ita ferme cum Propheta clamantes, Domine Deus uirtutum conuerte nos. Illumina uultum tuum super nos, & salui erimus.

*Inexcusabiles qui Deum cognitum non coluerunt, Quomodo unum stultiq; euaserint,
Cur alia q; quomodo prater Deum coluerint. Cap. VIII.*

¶ **T**a ut sint inexcusabiles.] Prater tres illas impietatis species, quas narrauimus in superioribus, Platonica lege damnatas, Paulus quartam prosequitur contra Gentiles apud eos crebram & nulla uenia dignam. Siquidem hac ignorantia defendere minime liceat. Apud hos enim non Leges solum, sed etiam Philosophi Deum unum omnium conditorem singulis prouidentem, principium rerum atque finem aptissime celebrant, ut hoc ignorare nemo debuerit, nisi uel ultro negligentissimus, uel sponte animi perturbationibus ebrius, quibus plane quasi uoluntatis ignorantiae nostrae culpis iustus iudex nullus ignouerit. propterea dixit, istos inexcusabiles. Quia cum Deum cognouissent &c. Cognouerunt sane non solum ipsi philosophantes, sed populi etiam a legibus Philosophisque instructi. Cognouerunt inquam, si omnia sunt ex primo, summo ture, primo cuncta reddenda. Si etiam tendunt ad primum uelut ad finem, illi merito de dicanda. Illud in cunctis, & praeter ceteris uenerandum. Illius gratia omnia cogitanda, petendaque similiter & agenda, si ab illo omne ueritatis lumen, eidem omnis inuentionis uera gratia referenda, si ab eodem omnia bona, merito huic soli uel potissimum non obnoxios esse fatendum. Quamobrem Paulus quartam impietatis speciem acerrime detestatur, quando quispiam gloriam primo debitam ad aliud quiddam traheret, uel quasi Deum uel quasi diuinum. Hanc enim impietatem esse summam asserit iniustitiam. Siquidem quod primo omnino debemus, eidem hoc auferimus & alijs immerito indigneque tradimus. Ideo subiunxit: Non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Id est, non praecipuo quodam, ut par erat, obsequio coluerunt. Neque luminis diuini, quo inuentum est, uel ullius accepti boni gratias, aut soli, aut primas egerunt, & quoniam de lumine modo mentionem fecimus, meminisse debemus, Platonem in septimo de Republica probare geminum mentes humanas, uel in hac uita lumen a Deo suscipere. Primum quidem proprium unicuique naturaliter insitum. Alterum uero commune cunctis in qualibet mentis contemplatione porrectum, quo & uera omnia, & ipsum uerorum fontem intelligere ualeant, sicut & oculi geminum habent a Sole lumen ingenitum atque diurnum, quo cetera uideant, atque solem. De ijs quidem in septimo de Republica, libroque de Sole & in Theologia latissime disputamus. Apostolus igitur Gentiles increpat, quod nec inuentum Deum honore affectuque debito prosequuntur, neque luminis quo inuenerant gratias ullas egerint. Denique uerus Dei cultus est, Deum cogitare frequenter, propter se ipsum ardentem amare. In omnibus agere gratias & orare, totam uitam ad illius uoluntatem imitationemque componere, quod quidem Gentiles minime perfecerunt. Exteriores uero ceremonie non ipsi cultus sunt, sed indicia cultus, sed euauerunt in cogitationibus suis. Quod Latine scribitur cogitationibus, Graece habetur *διανοησις*, id est, excogitationibus uel argumentationibus & discutitionibus atque syllogismis. Euanescere autem hic, ut ita dixerim, superbire & inaniter gloriarum & delectari significat. Id uero totum summam in duobus modo propositis aduersatur, est enim contra illud quod dicit, glorificare, rursusque gratias agere. Philosophi namque communiter postquam a uniuersis ordine mente coeplexi, ex hoc unum ordinatore omnium assequuti sunt, consueuerunt uniuersa hac inuentione quasi suo quodam sacro pulcherrimo munus blandiente, misericordie delectari, hunc ardentem amare, in hoc uelut sine pe-

nitus conuiescere, quod quidem superbum illud Luciferi facinus representare uide-
tur. Nam ob nimium sui conceptus amorem atq; gaudii, quasi oblitus sunt uenerari De-
um, inuentionisq; tanta auctori gratias agere. Interea suis cōfisi uiribus, quasi industria
sua quaesuerint & inuenerint, potius quam luce & ope concessa diuinitus. Perinde ac
si quis quod sub Luna plena uidet, non agnoscat se Solis lumine perspexisse. Huc fors-
itan tendit illud: Dies diei eructat uerbum, id est, diuinū lumen p̄ta menti dicitur inuen-
tionem, nox nocti indicat scientiam, id est, pro confidentia sui, ingratiuidini suadet, suis
uiribus scientiam, adipisci forte etiam nocturna diaboli cōfidentia, ingratiuidinem ob-
scurationisq; opinionem nostram nobis adauget. Et obscuratum est insipiens cor eorum si-
cut oculus a Sole se auertens euadit obscurus, Solis uidelicet splendore priuatus, sic in-
tellectus sui ipsius amore gaudioq; distractus a Deo, promissum illud beatum gratia lux
men non reportans, obscurus euadit, ob humana sapientia opinionem sapientia diuina
priuatus. Omnino uerò qui amorem gaudiumq; suum non tam in Deo iam inuento,
quam in inuentione propria collocat, nunquam ineffabile lumen gaudiiq; penes Deū
uigens percipere potest, neq; gustat unquam, neq; uidet, quam suauis sit Dominus, ne-
que thesauros illos apprehendit, quos abscondit Deus diligentibus se. Quapropter ina-
nis, utacutus, obscurus, insipiens iudicatur. Et si Philosophi nonnunquam opinati sunt, in-
tellectus lumen, quo Deum cernunt, se habere diuinitus, plurimum tamen gaudio, et
amore inuentionis propriae nimio, tanquam ebrii, diuinitatis ueriq; cultus oblitū uiden-
tur. Nam & si interdum leui quadā imaginatione uel uerbis, nunquā tamen toto pro-
fus affectu Deum ipsum gratiarum actione, uel laude prosequuti uidentur. Dicentes
esse sapientes stulti facti sunt. Ex hoc enim ipso quod contemplatione sua, tanquā sapien-
tiali quodam inuento, gloriabantur, stulti facti sunt, diuinam uidelicet lucem, sapien-
tiam non adepti, uide interim decentem in uerbis Pauli consequentiam. Ad id enim quod
dixerat, euanuerunt, consequenter pertinet, quod subiungit, dicentes esse sapientes, ad
illud iterum ubi ait: obscuratum est insipiens cor eorum, oportuna spectat quod modo
subiecit, stulti facti sunt. Radius ab ipso Deo ad perpendicularium descendens in animū,
si obliquum inaequalem reperit, per eum profilit ē transuerso, neq; demonstrat Deum,
scilicet, inane quoddam in animo coruscamen. Vanum inquam, quia hic deest obie-
ctum unde uenit, & finis cuius gratia uenit. Sin autem nactus est animum planum pe-
nitens & aequalem, resilit in Deum protinus, capiteq; secum animum ad obiectū finemq;
suum feliciter apprehendendum, ubi mens deniq; Deo fruens, fruitur quoq; seipsa, se-
ipsam uidelicet consequens in idea. Animus autem qui primum in seipso quietescere ten-
tat, ob hanc iniustitiam, nec assequitur Deum, neque seipso fruitur, quia caret idea quae
uerus animus est, in qua & animus reformatur. Hinc obscurus, inanis, insipiens nomi-
natur. Quod autem impius hic euestigio etiam stultus euaserit, euentu demonstrat A-
postolus, per id quod sequitur, & matauerunt &c. Gentilium Religionis antistes,
qui & fure Philosophi, simulq; Poetae, non solum hoc quasi superbia ingratiuidineq;
in Deum peccauisse uidentur, sed etiam mundanorum uel bonorum amore, uel malo-
rum timore nimio deliquisse. Cum enim sub Deo summo non solum separatos a corpo-
ribus, intellectus, quos ultra mundanos Deos nominant, inueniunt, uerum etiam con-
iunctos caelestibus, quos mundanos Deos nuncupant, spiras uidelicet atq; stellas, de-
mones quoq; in aere uel puro uel crasso, adorationes & sacrificia Dijs mundanis potius
quam superioribus, & inter mundanos potissimum demonibus, insituerunt atq; ser-
uauerunt, spirantes uidelicet numinum mundanorum cultu, mundana quidem bona
consequi, mala uerò uitare. Atq; ita uulgus horum etiam studiosius astutecerunt uo-
uere & sacrificare demonibus. Quippe cum etiā speraret a propinquis numinibus ma-
gisq; a superioribus exaudiri, quod quidem sacrilegium ex nimia diuitiarum auidita-
te, quae uitae usus & libidinibus subministrant, quas & demones suppeditare credun-
tur, admodum inualuisse uidetur, ut merito Paulus auaritiam Idolorum seruitutem no-
minare uoluerit. Deniq; quod non solum impium, sed etiam ridiculū iudicatur, anima-
lia multa certis, ut putabant, subiecta demonibus uulgo colenda dederūt. Iam uerò iam
blichus & Porphyrius sacros Aegyptiorū, Graecorumq;, & Romanorū ritus improba-
uerunt, quod corporeorum uel bonorum uel malorum gratia, corporea numina po-

tius quam in corpore a colerent, sed iam ad ipsum uerborum contextum regreslamur.

Et mirauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum & quadrupedum & serpentum.] Deum hic quidem incorruptibilem dicitur comparatione hominis. Alibi uero, inquit, qui solus habet immortalitatem, quia solus per se est immortalis. Simile quiddam in Timæo Plato noster inducit, sed aduerte precor quæ arte & quanta simul indignatione potentissimus Paulus Gentiles à summo ad infimum tanquam fulmen repente præcipiet. Tacuit enim quod summi Dei uenerationem ad stellas dæmonesq; deduxerint, quod quidem minus mirabile fuerat, intulit autem subito gloriam primo debitam, homini corruptibili deditam. Conquestus est etiam, quod non hominem saltem uiuum adorauerint, sed simulachrum, nec solum hominis, sed brutorum, nec solum honestiorum saltem, sed serpentum. Inter hæc considera dictum circa hominem, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Platonici enim & Homerus atq; Maro, corpus nostrum u imaginem animæ uocauerunt. A postolus ad hoc alludens Gentiles uituperat, quod nec animam ipsam hominis adorauerint, nec saltem corpus hominis animatum, quod imago animæ nuncupatur, sed corporis similitudinem, id est, statuarum picturarumq; honorauerint. Sed nunquid existimandum est, doctissimos illius Religionis Antistites pro nominibus talia coluisse? Nequam. Imò tam absurdè adorationis ansas uulgo dedisse. Profecto quemadmodum in Commentarijs in Platonem atq; Plotinum, & in tertio de uita tractamus, sapientes antiqui mundanorum, ut aiunt, Deorum dæmonumq; & numinū gradatim inde sequentium, series quasdam longas disposuerunt. Sub qualibet stella certos sibi cœlicolas, sub ijs in aère alios deinceps, aliosq; dæmones, eadem scilicet proprietate cum superioribus cognomentoq; præditos. Saturnios sub Saturno, sub Ioue Iouios, & Martios atq; Phœbeos, cæterosq; similitur. Præterea sub Saturnijs, Iouisue dæmonibus Saturnios homines atq; Iouios. Animalia rursus præter hominem ad hunc, uel alium cœlestem, uel cœlicolam, uel dæmonem pertinentia, nec animalia tantum, sed plantas etiam & metalla & lapides quosdam superiorum proprietates saltem imaginarias habere putarunt. Et ut in præsentia mittam, quomodo Magi per inferiorum electionem compositionemq; docuerint homines ad se superiora quædam cum inferioribus congruentia oportune deducere. Certè religiosis illius Antistites, qui idem atq; Magi fuerunt, ubi templa cœlestibus & cœlicolis dæmonibusq; dicauerunt, serie certa dispositas ibidem, & statuas hominū locauerunt, quos præ cæteris existimabant præcipuo quodam eiusmodi numinum influxu genitos, & munere præditos. Saturnumq; hominem appellabant, aut Iouem, sub Saturno, uel Ioue cœlesti, uel aërio constitutum. Adhibebant & animalia & ligna & metalla & saxa characteresq; simulachra eisdem numinibus congruentia. Forte uerò animalia in primis quorum similitudines aliquis in cœlo notauerant uel effluxerant. De his autem in tertio libro de uita latius disputamus. Præterea uoluerunt, ut arbitror, nimium indulgere uulgo, & inferiorum bonorum cupido, & superstitionibus eiusmodi dedito. Quæ quidem indulgentia cæcum miserumq; uulgus adorandis minimis subiecerunt. Mercurius ter maximus testis est religionis Aegyptiæ patres statuas in templis arte magica fabricatas collocare consueuisse, & in eas dæmones de functionumq; animas excitare. Iam uerò Orpheus, magnus religionis illius author, hymnos quamplurimos non solum cœlestibus, sed etiam dæmonibus dæmonicisq; hominibus consecrauit, certasq; certis subfumigationes adhibuit. Superstitiones autem multo etiam magis aniles & iniquas, & turpes introduxerunt Pontifices multi, ciuiles & Pœtæ, simul atq; foris una malis ubiq; dæmonibus incitantibus. Quod Porphyrius, Iamblicus consentiunt. Iure itaq; Varro, ubi tres Theologias enarrat, philosophicam & ciuilem atq; pœticam, duas hæc sequentes prima longè inferiores esse censet. Quam obrem cum Roma tanquam caput orbis, quo omnia confluebant, omnes omnium superstitiones admiserit, & in templis à Græcis aquilam, ab Aegyptijs bouem & crocodilum, à Babylonijs draconem, similiaq; undecunq; susceperit, meritò Paulus Gentiles apud Romanos superstitioes in primis effulminat.

Quomodo impij de culpa in penam & ex pœna in culpam iterum prolabantur, & quomodo Deus tradat illos in perturbaciones concedatq; demonibus. Cap. IX.

Propter quod tradidit &c.] Nemo grauius miserabilisq; peccat, quam qui uicini cum angelo rebellat per ingratitude[m] superbiãq; a Deo deficit, creatore bonorumq; omnium largitore. Hic enim sicut infelix angelus perpetuo peccat atq; punitur. Quatenus circulo quodã à peccato in penam, & à penã uicissim relabitur in peccatum. Propterea quod in hac circulari successione & penã peccati, sepe similiter peccatum est, producit subinde peccatum atq; penam. Hinc illud: Impij autem in circuitu ambulat. Hanc itaq; mirabilem consequentiam Paulus serie quadã longa profequitur, sepe uicissim culpam repetens & uindictam. Vidisti primo ingratitude[m] atq; superbiã[m]. Qui cum Deum cognouissent non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt. Huius subinde penam similiter atq; culpam. Sed euauerunt in cogitationibus suis. Huius iterum ultionem pariter atq; culpam. Obscuratum est in sapientia cor eorũ. Huius deinde uindictã similiter atq; peccatũ. Dicentes esse sapiẽtes. Huius quoq; supplicium iterumq; delictum. Stulti facti sunt. Ob quã stultitiã mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, & quæ sequuntur. Quæ quidem cõmutatio tanquã peccatum, iterũ detestabile subsequẽtes meretur penas pariter atq; culpas. Propter quod tradidit illos Deus in desiderijs cordis eorũ in immunditiã. Non autẽ legẽdũ est, tradidit in desideria, sed in desiderijs, id est, quãdo desiderant, tradit eos in immunditiã. Sic enim graecus textus habet. Tradidit, inquam, non inferendo malitiam, sed gratiam subtrahendo. Merito qui Deum pro inferioris amore reliquit, à Deo desectus est, & sub inferioris conditione relictus. Hic illud Augustini nostri præterire non possum: Manifestum est, Deum operari in cordibus hominum ad inclinandas eorum uoluntates quocunq; uoluerit, siue ad bona pro misericordia sua, siue ad mala pro meritis eorũ, iudicio utiq; suo aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto. Sed siue inclinationes eiusmodi Deus tantum permittat, ut supra tetigimus, siue nonnũquam quodammodo moueat, Aurelio teste, omnino diabolicis & superbis, peccatum in penam & penã relabitur in peccatum. Quod autem Augustinus dicit, Deum aliquando moueri & inclinatione ad malum, intellige equidem non ad malum culpæ, sed penæ, & si utrunq; sit coniunctum, ad malum qua ratione est supplicium, nõ qua peccatum. Tradidit ergo Deus ingratos superbosq; euinodi, in desideria cordis eorum, id est, permisit saltem atq; concessit, ut animi ab ipso rebelles rebellionem sensuum ipsi quoq; sentirent, & perturbatoribus sepe intolerabilibus supplicio iusto succumberent. Et qui Dei gloriam ad bestias transfulerunt ipsi precipitentur in bestias. Inquit igitur nõ in desiderium sed in desideria. Quoniam turba perturbationum in sensu est quasi multiplex animal, ut in Phædro, imò omnigenum animal, & ut in nono de Republ. traditur. Omnem uerò hanc turbam desiderij, amoris nemine nuncupauit. Quia sicut ex amore diuinorum uniuersa tranquillitas uirtusq; nascitur, sic ex amore mortalium uniuersa perturbatio uanitasq; contingit. Libidines idoiatarum abusu naturali prolapsas, quas & Philosophi immares appellat, apertis admodum uebis uisquitur, ut Satyrorum more deformem ignominiosam libidinũ eiusmodi faciem oculis nostris obiciens, stomachumq; mouens palam abominandas efficiat, & interea ritu tragico patefaciat, in quam inhiam miserabilemq; e sortem corrumpant, qui à summo per ingratitude[m] & superbiã[m] defecerunt. Socrates quoq; apud Platonem in Phædro libidines contra naturam uerbis longioribus & aperioribus improbat. Sed ne pudore interim impediatur obuoluto capite loquitur, ut audientes admonerantur, quam turpe sit ea facere, cum etiam nominare sit turpe. Paulus autem non erubescit neq; uerecundia prohibetur. Sicut enim erubescencia puerum quidem decet, adultum uerò dedecet, sic & uerecundia qualibet conuenire quidem potest homini ingenio uellicet humano loquenti. Sed in animum ditinuitas afflatum nec uerecundia, neq; simili perturbatio cadit. Videtur aut Paulus tres Gentiliũ Theologias tãgere. Ciuile quidẽ qua Pontifices in tẽplis statuas & sacrificia & ceremoniasq; disponebat, ubi ait: & cõmutauerũt gloriã Dei. Poeticã uerò q; Poetę in Theatris intruderunt, ubi inquit, & cõmutauerunt ueritatẽ Dei in mendaciũ, siue, ut graecus textus habet, in mendacio. Quod tendit ad idẽ. Postremò philosophicã, qua Philosophi ipse ritas mundi, stellasq; & demones colere docuerũt. Cũ dicit, & coluerũt scilicet creaturã,

& seruiert creaturæ potius quam creatori, in quo etiam cultus dici potest commutari diuina ueritas in mendacium. Si quidem responsa demonum à stellis accepta, sepe mendacia sunt, quod & Porphyrius confitetur. Præterea ueridicum à Deo lumen infusum, quo & nonnulla uera circa Deum cognouerunt, nõ sincero studiosoq; affectu prosequuntur, in mendacium conuertisse dicuntur. Quoniam subinde coniecturis affectibusq; humanis inducti, in mendacia quædam circa Deum pro lapsi sunt, uel quod non minima quæc; curet, uel quod sine mediocri Numinũ intercessione, minus hominibus bene faciat. Licet etiam simulachra culta Gentilibus mendacia dicere. Quæ quidem à Philosophis concessa & confirmata uidentur. Duo uerò potissimum in cultu Gentilium detestatur. Vnum quod multi obliuiscuntur creatoris, adorauerint creaturas. Alterum quod plurimum suppreum cultum affectumq; mentis summo Deo debitum propter auaritiã libidinemq; ad Numina quædam mūdana præfertim propinquiora traduxerint. Atq; ut declararet sibi primo summum cultum attribuendum, dixit: Qui est benedictus in secula amen. Ter uerò reperit. Tradidit illos Deus & quæ sequuntur. For sitã ut nos admoneat, Deum pro tribus impietatis gradibus, ter impios destituere, nam incipienti quidem impietati, ipse qui incipit spiraculum suum influxumq; remittere. Crescente uerò magis gradatim magisq; remittit. Consummatæ deniq; impietati retrahit penitus atq; deserit, summamq; contra impios licentiam & potestatem perturbationibus omnibus quomodolibet incidentibus demonibusq; concedit, tradere enim id significare uidetur. Præterea tradit, quasi tribus furis agitandos, primo quidem perturbationibus sensum, ut ita loquat, inertibus, secundo autem astutoribus, tertio rationi iam malignitate peruersæ. Tradit autem ubiq; exterminatoribus angelis, quos impio- mnes inuitantur & colunt. Si quis exemplum quo planius cognoscas impios ob culpam suas à Deo destitui, ne immutato Deo, considera Solem suum apertis oculis commu- niter lumen insu- uidere, si à coniuuentibus oculis magis paulatim atq; magis, minus gra- datim lucis minusq; tribuere. Penitus uerò clausis nihil penitus impertiri, sed eiusmodi oculos tenebris quodam modo tradere, ut qui dedignatus Solem hallucinari cæcitateq; cœperat pauiatim, iam ut par est, tenebris obrutus offendat passim promeritis atq; cadat. Trinum Platonicum lumen animis putant infundi diuinitus, sicut & oculis à Sole trinum. Primum quidem naturaliter unicuiq; proprium. Secundum uerò commune contemplantibus superinfusum. Tertium deniq; cœlicolis animisq; uel ad cœlum iam reuersis uel hic nonnunquam abstractis exhibitum uel ostensum. De duobus quidem primis Plato exemplo Solis loquitur in Republica. De tertio autem in conuiuio atq; Phædro, quod quidem ad beatos uel abstractos animos ita se habet, sicut lux pura Solis ad cœlestes cœlicolarum oculos se habere putatur. Primum itaq; lumen Deus non aufert peccatoribus, sed relinquit ad poenam, secundum uerò magis minusue uegat, & perditis omnino negat. Tertium postremo in patria quidem largitur æternum, extra patriam uerò menibus humanos aliquando limites excedentibus sub quadam coruscatione reuelat, humanasq; fallacias arguit. Ego dixi in excessu meo omnis homo mendax.

Quomodo qui non probauerunt Deum habere in notitia, in mala omnia dilabuntur. Cap. X.

ET sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conueniunt. Vbi latine dicitur sensum, græcè habetur intellectum. Sensus igitur intelligi intellectum merito, quia nondum respiciunt, in alia flagitia cadunt pro eadem culpa. Paulus peccato poenam assimulat, ut sicut peccauerunt in sensu Dei, sic in sensu proprio puniantur, & sicut nõ agunt officia conuenientia consentaneaue notitiæ Dei, sic in flagitiis dignitati hominis non conuenientia corruant. Iam uerò à libidinibus non humanis tantum, sed immantibus cum stomacho supra narratis, ad iniquitatem multiplicem dilabuntur, diabolica spiritus malignitate productam. Quid uerò significat, non probauerunt Deum habere in notitia? Certe opera nulla declarauerunt Dei notitiam se habere. Quam tamen habuisse

huisse Paulus constiterit. Nullum enim officium præstiterunt huic notitiæ consentaneum. Inter hæc adverte Paulum magno significationis pondere protulisse, Deum habere in notitiâ, potius quam Dei habere notitiâ. Siquidem notitiâ Dei habent quicumque de illo rationibus ueris pro arbitrio disputant. Sed in hac Dei notitiâ, hi soli ipsum quocumque Deum habent, qui amore diuino flagrantes, quasi per hunc coniuncti Deo cæterâ parui pendunt, & pro Dei gloria fortes euadunt.

Pius quidem animus ad Deum se conuertens, tribus quibusdam gratijs diuinitus mitatus incedit, fide certa, spe firma, charitate feruenti. Certitudinem quidem fidei filio potissimum offerre uidetur, amoris ardorem spiritui, spei firmitatem præcipuè patri. Deus igitur tribus quoque gratijs comitantibus conuenit in animum, nouo quodam lumine, incomparabili gaudio, inuictio uigore. Lumen quidem filius præcipuè uidetur afferre. Gaudium autem spiritus, Pater uerò uigorem. Lumen fidei præcipuè describitur, spei gaudium, amoris denique uigore. Triâ hæc ipsius præsentia Dei certissima sunt argumenta. Qui autem hæc non habens dicit habere se Deum, sibi ipsi profecto mentitur. Quapropter iure dictum: Numero Deus impare gaudet, id est, ternario, tum in recipiendo tum in dando. Hinc illud: spes autem non confundat, quia charitas Dei diffusa est in cordibus uestris per spiritum Sanctum qui datus est nobis. Similiter & uini notitiâ habent aliquam, qui uisum olfactuque percipiunt. Sed uinum in notitiâ ipsum habent, qui re uera iam gustant. Hi soli uini uim fructumque persentiunt. Hæc igitur ratione, qui per affectum amatorium cum Deo iam noto arctius copulantur, habere Deum in notitiâ dici possunt. Quoniam Deus charitas est, qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo. Possunt & cum Propheta clamare. De torrente uoluptatis tue potabis, nos inebriabimur ab ubertate Domus tue. Deus igitur cognoscentes quidem ipsum, sed cognitum non habentes, id est, amore minime complectentes, tradit in reprobum sensum, iure enim si non probauerunt, labuntur in reprobum. Sed in quem reprobum? Primo quidem in reprobum sensum, id est, intellectum, quo nihil cogitent, nisi a probitate remotum, ideoque sint à Deo, & pijs hominibus reprobandi. More quidem uel hippii, qui refugit lumen, uel gustus infecti, qui salubria respuit, noxia concupiscit. Hinc illud Apostoli: sanam doctrinam non sustinebunt. Deinde in sæuam incidunt reprobam demonis quasi Cerberi potestatem. Cuius quidem morsu quodam rabido impij homines faucij & profusus infecti, passim mordeant alios & inficiant, & contra naturæ ipsius ordinem maleficijs, ut ita dixerim, delectentur & in hac interim delectatione falsa uerissimè crucientur.

Ideo in eos inuectus Apostolus, inquit: Repletos omni iniquitate.] Etiâ qui solet esse breuis, prolixior nunc apparet, indignatione concitus longiore, quadam inuectiuâ, more etiam inculcantem, complurima impiorum ueneficia, & facinorâ congerit, ut ueneficam pariterque miseram impietatem tot râtisque facinoribus, supplicijs simul oppressam procul aufugere totis uiribus omnes admoncantur. Cum dicit repletos omni iniquitate & que sequuntur.] Duobus modis miseram impietatis culpam exaggetat. Tum quia in ea atque ex ipsa existunt omnia uitia, tum etiam quia singula sunt ad summum. Quod sapientia liber affirmat, infandorum idolorum cultura omnis mali causa est. Iniquitate, id est, iniustitia. Sic enim proprie textus habet græcus, & ipsa iniustitia significat omne uitium. Hinc illud Ioannis, omne peccatum est iniquitas. Sicut & iustitia legalis uirtutes omnes, Aristotele etiam teste, comprehendit. Iniustum enim est, quod contra legem. Omne uerò peccatum contra legem est diuinam & naturalem atque ciuilem. Iniustitia uersio quadam est à Deo. Auersio hæc in omni peccato profusus includitur. Diuidit Paulus iniustitiam deinceps in multa peccata, propter uarias omnesque iniquas ad creata conuersiones. Sed primo repetit pertinentia quædam ad libidines supra narratas, sed hic perpetratas potius per legis uel personæ contemptum. Nequitia enim apud ueteres licentiosa quadam lasciuita est, que continere se nequit.

Fornicatione.] Fornicatio est concubitus omnis lege prohibitus. Vbi enim Latini codices post iniquitatem habent malitiam ex *worgia* græca translata, ego libentius pone

pono nequitiam, & uerbo græcè magis aptam, & cum fornicatione proxima congruentem. Deinde ad noua crimina peruenitur ad auaritiam, scilicet & malitiam uel prauitatem. Vbi enim post auaritiam *αυαρία* græca traducitur nequitia, malo equidem malitiam uel prauitatem interpretari. Id enim Etymologiæ magis consonat. Auaritia liquidem libidinum explendarum gratia pecunias affectamus. Nam astutia prauitateq; ad libidines & pecunias utimur consequendas. Plenos inuidia, [homicidio.] Accumulat deinceps iniustitiz crimina. Non satis huic erat bona sibi opinabilia comparare, nisi eadem impedire alijs cogitaret, itaq; inuidet habentibus uel habituris, & ob inuidiam, homicidia machinatur. Plenos id quoq; magis adauget contentione, do-

lo.] Inuidus ubi nec proximum perdere nequit, contentione saltem aperta uel clam dolis aggreditur, malignitate. Si minus obiurgare fraudareq; potest, saltem uenefica uoluntatis malignitate imprecationibusq; semper insequitur. Suffurrones, detractores.] Malignus enim dum uirus intimum aliter euomere nequit, uerbis uel palis uel clam euomit. Deo odibiles.] Quid enim magis contrabeneficum Dei boni quam maleficijs adeo delectari. Sunt autem odio Deo, quia dum mala uolunt, bona nolunt. Si hæc nolunt, Deum consequenter honorum principium minime uolunt. Ob hoc igitur & propter superbiam inuentionemq; malorum sunt odio Deo tanquam offences Dei. Hinc iam non humani, sed diaboli sunt. Contumeliosos, superbos, elatos.] Non solum maledicunt absentes, sed etiam ad contumeliam ueniunt in presentia. Neque uerbis contenti sunt, sed opera contrarius separare conatur. Ac se quidem extolere, cæteros uero deprimere. Inuentores malorum.] Leuia fortasse putant confusata damna. Ad noua quædam excogitanda maleficiorum genera omnes ingenij neruos intendunt. Parentibus non obediētes.] Hactenus insequutus est iustitiz culpas affirmatiuas, quæ plurimum in committendo uersantur, deinceps autem negatiuas, quæ potissimum consistunt in obmittendo, persequitur, & sicut in illis enarrandis incipit à Deo, sic in istis incipit à parentibus, qui nobis in terra quasi sunt pro Deo. Parum istis fuerat proximis malefacere, nisi etiam à parentibus rebellarent. Insipientes.] Merito tam dementes iudicari possunt tanquam paternæ, & cuiuslibet disciplinae profusus expertes. Incompositos.] Id est, procul à compositione, quasi conuentus patrisque non stantes. Neque id quidem mirum. Siquidem paterna iura iam fregerint sine affectione. Absque fœdere.] Si Deum non diligunt, nec parentes quidem. Item si non parentes, quomodo cæteros? Si neminem diligunt, quoniam sociatis fœdere, id est, iure uel promisso cuiquam deuinciri poterunt? Sine misericordia.] Merito, cum caritas omnis iam refrixerit, humanitatemq; omnem profusus xuerint, homini uel miserabili, nec adminiculum subministrant ullum, nec saltem animi misericordia mouentur. Idè nec homines sunt habendi. Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt. Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.] Per hæc uerba constat eos sibi met aduersari, dum Deum quidem iustum dicunt, sed non punire concedunt, dum se confidunt impunitos fore. Hæc iam superioris disputationis summa est & quasi quidam Epilogus. Redit enim Paulus ad iustitiam cognitionemq; Dei in exordio positam & inexcusabile crimen illic adductum. Cum igitur quid apud Deum iustum sit cognouerint, quid Deo, quid sibi, quid proximo debeat, & tamen propter impiam superbiam contraria hæc omnia iura fecerint, nulla iam uenia digni sunt. Nam sua quadam culpa adeo obcæcati sunt, ut non intellexerint, id est, cogitare noluerint, Deum peccata punire, atq; alios qui talia perpetrarunt morte dignos esse censendos. Nam animi qui Deum deserunt, digni sunt, ut ipsi deserantur à corpore, morte scilicet temporali atq; in super deserantur à Deo æterna quadam morte damnati. Deus enim est animi uita, sicut anima corporis. Neq; ætalicum dum ipsi qui patrauerint, sed etiam qui charitatis defectu minime prohibuerint, digni hoc supplicio iudicantur. Forte Paulus Philosophos in pernitentia quosdam tangit, qui & si ipsi demones uel idola non colebant, nec erant propria iniquitate polluti, his tamen Gentium erroribus minime succurrebant.

*Contra Iudeos simul atq; Gentiles, de iniusto eorum iudicio, & quomodo iudicandi
sint à Deo, atq; de illorum pertinacia.*

Cap. XI.

Propter quod inexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas.] Postquam proba-
bavit Gentiles non esse iustitiam consequutos per ipsam duntaxat ueritatis co-
gnitionem, qua in primis gloriabantur, neq; uenia dignos esse ostendit, neq; Iu-
deos assequutos esse iustitiam ex priuilegijs multis gratia diuina susceptis, qui
bus insolenter extolleret se solebant. Quo quidem efficitur, ut utriusq; necessaria sit ad sa-
lutem gratia Euangelice uirtus. Primo igitur disputat, Iudeos perfectionem iustitiae
non adeptos ex lege, deinde nec ex genere, tertio neq; ex ipsa circumcisione. Princi-
pio nobis considerandum, quemadmodum Iudei pariter atq; Gentiles Christiani iam
facti, adhuc de priori uitai insolenter se inuicem iudicabant. Iudei enim Gentilibus fre-
quenter obijciabant, eos absq; Dei lege uitixisse quali prophanos, atq; Idolis immolasse.
Gentiles contra Iudeis quotidie obieciabant, illos acceptam à Deo legem minime ser-
uasse, ingratosq; diuinis priuilegijs extitisse. Primo itaq; Paulus de iudicio minus re-
cto utriusq; condemnat, humanum quidem iudicium uniuersaliter improbandum, pro-
bans uero diuinum. Propter quod inexcusabilis es &c.] Quasi dicat, propterea quod
uos Gentiles ueritatem Dei iniustitia uestra detinuistis, & cognito Deo fuistis ingra-
ti, excusatione caretis, neque meremini ueniam, simulq; tu Iudae propter acceptam le-
gem, non es excusatione & uenia dignus. Ideo in quo alteruter iudicat damnatq; alte-
rum, ipse quoq; clam suo iudicio condemnatur. Quippe cum in simili quodam crimine
deprehendatur. Dicit autem, ô homo, ut uterq; meminerit se non diuinum esse, sed
humanum. Ideoq; in iudicando facile falli posse, atq; esse similiter culpis iudiciorq; obno-
xium. Inquit praeterea, omnis. Ut quamuis inca perit à Gentilibus, tamen mox compe-
henderet & Iudeos. Quos & in principio complexus est, ubi dixit: In Euangelio diui-
nam uigere uirtutem, in salutem omni credenti, Iudaeo primum & Graeco. Et in dispu-
tationis huius progressu Iudaeum simul repetit atq; Graecum. In quo enim iudicas alte-
rum, te ipsum condemnas. Eadem enim agis, quae iudicas.] Sed quomodo eadem? In
effectu saltem aut genere, si minus in modo atq; proprietate. Si Iudaeus ingrati-
tudinis in Deum damnat Gentilem, quod Philosophico ingenio & scientiae munere gratus
Deo non fuerit, similiter & Gentilis Iudaeum accusabit ingratum, quod praerogatiuis
multis à Deo tributis gratus minime fuerit. Rursus si Iudaeus Gentilem tanquam natu-
ralis legis praericatorum proculdubio nuncupabit. Gentilium leges idolatriam qui-
dam praecipiebant, fornicationem uero animaduertente negligentiam uidebantur, utrum-
que, Iudeorum lex censura se uerore, notabat. Iudaeus ergo manifestam in Gentili ido-
latram fornicationemq; damnabat. Gentilis in Iudaeo taxabat occultam. Simili ratione
detraxerat de culpis quoquo modo communitibus alter alterum mutuo condemnabat,
& uterq; dum accusabat alterum, damnabat quoq; se ipsum. Scimus autem quod
iudicium Dei esse secundum ueritatem in eos qui talia agunt.] Apostolus hos altercã-
tes ita monet: Iudicium illud uestrum in opinione uersatur, & perturbatione peragitur.
Nos autem Apostoli scimus & certi sumus, uos interim a superiore Iudice iudicari, in-
terspiciet ueritatem, quam uis occultam, & animaduertente in eos qui subiecti crimi-
nibus, non sua quidem purgant, sed obiurgant potius aliena non emendationis quidem
gratia, sed superbia causa. Quod autem de opinione dicebam, Plato in Timaeo confir-
mat his uerbis: Veritatis quidem intelligentia certa Dei propria est, opinio uero ò homi-
num. Cum uero dicit, talia agunt, non solum significat reuqua crimina, sed hoc potissi-
mum, quod tu alios iudices atq; damnas, praesertim cū sis ipse damnandus, iudicandiq;
officium, quod solius Dei est tibi insolenter usurpes. Existimas aut hoc, ô homo, qui iu-
dicas eos qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei.] Si Deus ut modo
dicebam secundum ueritatem iudicat, id est, penitissimam inspicit ueritatem, neque
perturbatione mouetur, existimare non debes tu, ô homo, scilicet terrenum animal, te
diuinam ultionem effugere posse. Huc tendit propheticum illud, quò ibo à spiri-
tuo tuo aut quò à facie tua fugiam, si ascendero in caelum tu illic er, si descendero
in infer-

in infernum ades. Item, nec est quo se abscondat à calore eius. Atq; illud Hieremite: Ego sum iudez atq; testis. Idem à Platone in Legibus confirmatur, dicens, singula à diuino iudicio introspecti animaduertitq;. Itaq; peccatoribus, nec apud cœlestes, nec apud inferos esse refugium. Sed cur prætermisimus, quæque efficacissimè penetrare, omniaq; nuda & aperta esse oculis tuis. Inquit autem Paulus bis, ò homo, ut tu quando iudicare conaris, bis quoque dicas, homo sum, semel quidem inter te & proximum recordaris, uidelicet te esse peccatorem falliq; posse, & illum tanquam fratrem non esse lædendum. Semel iterum erga Deum, cogitans, te animal terrenum non debere officium tibi usurpare diuinum, solius enim illius est iudicare, qui solus est mentium persecutor, & Dominus uniuersus, cuius aduentum ad iudicium expectare iubet Apostolus. Nolite iudicare & non iudicabimini, scilicet de hoc ipso grauissimo crimine, quod quidem est diuinum iudicium diuini sibi arrogare, quæ & diabolica superbia est. Nihil silentio facilius esse debet, nihil iudicatori sit difficilius, qui sæpe non suo commodo, sed sola malignitate mouetur, quasi moueatur à diabolo. Fortè uerò qui ab iudicio abstinebit, se continebit à grauius, neq; iudicandus erit. An diuitias bonitatis eius & patientiæ longanimitatisq; contemnis. Fortè non tam confidis in ignorantione Dei, quam temerè in misericordia speras. Quatenus & diu iam grauissimè peccas & uindictam nullam ab hac experiris. Erras quidem grauius, dum sub iudice adeò iusto sapienteq;, immeritam tibi promittis impunitatem, grauius dum diuinam contemnis benignitatem, grauius dum tam longa Dei patientia tolerantiaq; abuteris. Copiosa quidem bonitas Dei est, quæ uel grauius peccanti naturalia bona non auferit, imò insuper bona suppeditat quotidie quasi blãdiens ut ad gratiarum actionem & ad pœnitentiam reuertaris. Copiosa nimium patientia quæ tor & tanta peccantes uel ad tempus sustinet. Copiosa denique longanimitas longum ad pœnitentiã tempus expectans, ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit. Deus adeò bonus atq; clemens non tuis quidem malis commotus, sed bonitate propria fretus te tamdiu malum non solum non punit, sed accumulât quoq; bonis ut pœnitentiæ tempus occasionemq; grauitudinis habeas, sed tu interea nequam, quid ad pœnitentiam tibi conceditur, ad temerariam impunitatis confidentiam insipienter adducis, neq; auscultas quod admonet Esaias: Expectat inquit uos Deus ut misereatur uestri. Si primum principium quod à nullo finitur, uirtutem possidet infinitam. Hæc autem imaginabile quantumlibet tempus spatiumq; comprehendit, ubiq; pro uldubio semper existit. Si uirtute infinita, quæ & ipsa intelligentia est, singula facit atq; disponit, intelligit certè regitq; singula. Nulla igitur hominum actiones cogitationesue iudicium eius effugiunt. Clamauit ergo Dauid Domine ò pater quoniam à facie tua, id est, à filio fugiam. Quoniam à spiritu abibo scilicet sancto. Quasi dicat, si tibi amicus ero, pater me potentia sustinebit. Hinc illud: Tenebit me dextera tua. Si autem inimicus eadem me potentia premet. Durum est incidere in manus Dei uiuentis. Item, si amicus uultus mihi tuus sanctus a lætus occurret. Si inimicus, terribilis atq; atrox. Rursum si amicus, Spiritus sancti calor fouebit atq; recreabit. Si inimicus, extenuabit atq; comburet. Non est qui se abscondat à calore eius. Sed calor eius in animam ueniens apertam & liberam atq; amplam suauissimè calefacit. In animam uerò angustam distortamq; cõclusus adurit. Profectò mysterio quodam dum ad Solem aluideret, non dixit, non est qui se abscondat à lumine eius, sed inquit, non est qui se abscondat à calore eius. Quoniam lumen quidem Solis non apprehendit omnia, calorem uerò quo quomodo res omnes accipiunt. Sic & diuinum lumen tenebræ non cõprehendit, incendiū uerò præsentit.

De Diuino iudicio, de retributione secundum opera, de pœna eterna, de gradibus ad parum. XII.

SECUNDUM duritiam autem tuam, & cor impœnitens Theaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iustitiae iudicij Dei. Deus quidè sicut patientibus atq; pœnitentibus mala conuertit in bonum, sic diuina patientia ab utentibus statuit, ut bona conuerterentur in malum. Quoniam igitur longanimitate diuina ad pœnitentiam non

non flectitur, acerbiore sibi uindictam exaggerant in die diuini iudicij peccatoribus inferendam. Est autem iudicium diuinum duplex, unum quidem in fine seculorum cunctis uniuersale futurum. Alterum uerò particulare singulis post presentis uitæ finem aperiendum. Vtrunq; iudicium hic uidetur attingere, & utrunq; in die, & cum reuelatione dicitur exhiberi. In die quidem, quoniam diuino iudici, qui & ipse Sol iustitiz nominatur, singula perspicue patent. Cum reuelatione uerò, quoniam & in animarum nosse peccatorum omnium tanquam iusse se præferunt. De Sole diuino, inquit Orpheus, omnia introspicit, omnia intus audit, omnia iuste distribuit. Et Socrates in Gorgia: Diem reuelationemq; eiusmodi tetigisse uidetur, ubi ait: omnes animarum ad diuinum iudicem abiq; aduocato nuda ueniunt, uitiorum cicatrices notasq; intimas proferentes. Quas quidem seuerus iudex profus inspiciens discernet atq; iudicabit, nec personarum, conditionumq; aliarum rationem ullam delectumq; habebit. Et in ultimo de republica probat animas ad iudicium accedentes, palam opera sua singulas secum gerere, bona quidem à fronte, mala uerò à tergo pendentia. Hæc ille. Sic igitur reddet Deus unicuiq; iusto iudicio secundum opera sua. Sed quomodo reddit unicuiq; secundum opera sua? Si tempore peccatam perpetuo punit? Hac utiq; ratione: Si quidem ille peccauerit in diuinam maiestatem, cuius est dignitas infinita. Ideoq; culpa sequitur infinitum quodam supplicio digna. Item si peccator statuerit in eodem crimine perpetuo se uicturum, hoc uerò peccatum non futurum Deo quidem est, sed præsens. Itaq; tanquam semper peccauerit punietur. Deniq; si peccator ob insignem culpam diuinam gratiam prolixius amiserit, sine qua nemo resurgit à culpa. Sed perseveras in peccato, perseveraturus est in pœna. Temporalibus uerò uirtutum officijs largitate diuina præmium datur atq; numerum. Quod ergo dicitur reddere secundum opera, non debes intelligere secundum æqualitatem operum, quasi opera sint æqualia præmijs. Nam præmium excedit meritum. Sed secundum proportionem quandam est intelligendum, scilicet quia bonis quidem bona tribuet, malis uerò mala. Meliora rursus melioribus, peioribus uerò peiora. Duritiam non patientis animi superius improbatam, doctores nostri culpam in Spiritum sanctum nunc. iurant nulla uenia dignam. Quod quidem, ut planius intelligatur, attende parumper. Patri quidem potentiam attribuere solent, filio sapientiam, Spiritui uerò benignitatem, quæ quidem bona & si tribus æque communia sunt, tamen certa quadam modi uel muneris ratione singula præcipue tribuere singulis consueuerunt. Qui igitur perturbationibus superatus, quasi ob impotentiam infirmitatemq; delinquit contra potentiam attributam patri, & ideo contra patrem peccauisse uidetur. Qui autem per ignorantiam, contra filij sapientiam deliquisse. Sed qui per malitiam malignitatemq; transgressus est legem, benignitatem sancti Spiritus offendisse putatur. Idq; apparet præcipue in odio inueterato in effectu inuidie in diuinam gratiam, in superbia confirmata, in criminibus per malitiam uoluntariam perpetratis, in cōtemptu diuinorum, in superba uentris impugnatione, in extrema in diuinam clementiam uel confidentiam uel diffidentiam, in duritia nullam poenitentiam admittente. Eiusmodi culpe quasi diabolice, non sunt quidem naturæ, sed miraculosa quadam Dei clementia operationeq; in nos remitti possunt. Culpe uerò per ignorantiam uel infirmitatem disciplina castigationeq; adhibita corrigi, ideo facilius remitti posse uidentur. Attribuunt autem iudicandi munus præcipue filio. Iuxta illud: Pater omne iudicium dedit filio, quem constituit iudicem uiuorum & mortuorum. Congrua rerum uicissitudo seruetur, si filius ab hominibus iudicatus, homines ipse iudicet, competens quoq; generis humani iudex, qui super homines est, & homo in se expertus humana. Iudicium quinetiam luce rationeq; agendum. Lux autem & ratio patris est filius. Deniq; si attributa consideremus horribile forsitan uideatur iudicium potentie paternæ concedere, ne forte sententia rigidior expectetur. Tribuere uerò clementie spiritus nimiam præstaret indulgentie confidentiam. Ad sapientiam uero iuste iudicaret, simul cum æquitate, spectare uidetur. Vniuersale quidem iudicium filius ipse per se profus explebit. Particulare uerò per angelum uniuersumq; cultorem exploratoremq; ab initio constitutum. Hinc Plato in Gorgia iudicium hoc per propria quædam Numina existimat expediri.

mat expediti.

De Re-

²² **H**is quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorē & incor-
²³ ruptionem quarerētibus uitam aeternam. His autem qui ex contentione, & qui
²⁴ non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribula-
 tio & angustia.) Sicut modo disposui, communiter legitur apud Latinos, e-
 iusmodi uerborum textus sensum habet obscuriorem. Quo commentantium mentes
 fatigauit atq; fatigat. Planius autem Græcæ aptius interpretabimur, si cum Athanasio
 scriptore Græco, doctissimoq; ita dicamus. His quidem secundum patientem per-
 seuerantiam boni operis gloriam & honorem &c. His autem ex contentione non ac-
 quiescentibus ueritati, obsequentibus autem iniquitati &c. *in quibus* græcum, patienti-
 am perseuerantiamq; significat. Patientiam quidem quatenus aliquis ab honesto quo-
 dam officio non separatur terrore malorum. Perseuerantiam uero, quatenus nullo ter-
 dicio uel mollitie reuocante ad finem usq; perdurat. Quoniam igitur, ut placet Athana-
 sio, Paulus hic utrunq; intelligi seruariq; uult, ideo patientem perseuerantiam egora-
 duxit. Sic etiam quid Paulus uelit, facilius intelligitur, scilicet Deum perseuerantibus
 in bono opere gloriam polliceri. Ex communi uero translationis forma factum est, ut
 quidam exposuerint. Quicunq; Dei patientia bene utitur ad bonum opus &c. Sic au-
 tem exponere, est quasi uerbis Pauli uim inferre. Sed quam nam gloriam in bono opere
 perseuerantibus dat: Deus? claritatem, splendoremq; mentis in hac uita quodammo-
 do, in alia uero plenissime, adeo ut in corpus usq; rediderit. Quod & gloriosum corpus
 appellant. Hinc illud Esaiæ: Implebit splendoribus animam tuam. Et Davidis: Exulta-
 bunt sancti in gloria. Et Euangelij secundum Mattheum, fulgebunt iusti sicuti Sol in re-
 gno patris eorum. At quem honorem? certum quiddam officij & prudentie munus in
 cœlo, occultum aliquem apud homines. Ideo David: Nimis honorati sunt amici tui De-
 us. In corruptionem uocum etiam impiorum corporibus Deus postremo sic concessit.
 Cur præcipue p̄ps in præstantia pollicetur? Quoniam immortalitas in corporibus
 piorum cum honore erit & gloria, impiorum uero contra, & quoniam beati aeterno fir-
 motq; honorum statu fruuntur. Miseri uero habitum reuera inmortalem experiri non
 poterunt. Sed forte uariarum perturbationum poenarumq; semper mutabili quadam
 uicissitudine uexabūtur, adiunxit uero Paulus, querentibus uitam aeternam, ut finem
 pietatis exprimeret. Perseuerantia enim in bonis operibus uel ad finem usq; perdurât,
 beatitudinem non reportat aeternam, nisi aeternæ uitæ, scilicet Dei diuinæq; fruitionis
 gratia suscepta consummataq; fuerit. His autem ex contentione.) In superioribus
²² primo posuit merita, deinde præmia. Merita quidem ubi ait: His quidē secundum paci-
 tem perseuerantiam boni operis. Præmia uero ubi subiunxit, gloria & que sequuntur.
 Hic quoq; primo culpas enarrat, deinde poenas adiungit, culpas quidem tres præcipue.
 Prima quidem est superbia pertinaciter cum Deo contendens. Secunda uero disside-
 ntia diuine ueritatis authoritati non acquiescens. Tertia est confidentia sui, indulgens in-
 quitati. Poenæ uero quatuor describuntur, scilicet indignatio, ira, tribulatio, angustia. In
 primis animaduerte, quāta ratione Paulus præmia illa ab ipso Deo tribui dicat. Hæc ue-
 rô supplicia minime, nam ubi dicitur indignatio &c. intelligitur sint uel erunt, hæc pec-
 catoribus potius quā tribuantur a Deo. Sed ut redeamus hic ad primū iustitium. Non
 ne senex aliquis uenerandus iure indignatur seruo, puero nolenti mandatum eius ul-
 lum exequi, nisi prius efflagitauerit omnes in singulis rationes, quas nec exquirere de-
 beat, nec intelligere ualeat, præsertim si Domino ad honestiorem uitam uerbis & officio
 exhortanti seruus contumax semper reluctari contendat, sceleribus se profusus immer-
 gens. In homines ergo huic seruo similes Paulus hic inuehitur, qui erga Deum contra
 se habeant, atq; superiores illi, qui tanquam humiles & sponte subiecti Deo in opere
 bono scilicet in præceptis Dei opera ipsa seruandis patientia summa perseuerabant.
 Hi uero inferiores contra propter superbiam Deo quodammodo se æquantes, quali
 Deum ipsum in similitudinem, id est, statuam p̄duramq; honorauerint. Sed nun-
 quid existimandum est doctissimos illius religionis antistites pro numinibus talia co-
 luisse?

uulset Nequaquam. Imò tam absurdæ adorationis anfas uulgo dedisse. Sed quemadmodum in Commentarijs in Platonem atq; Plotinũ, & in tertio de iusta tractauimus. Item de his quomodo Magi per inferiorem electionem cõpositionemq; docuerint, homines ad se superiora quędam cum inferioribus congruentia oportune deducere, alio loco opportunius disputandum.

Deus pensat opera non personas, Iudeos atq; Gentiles a quę damnat, quamuis illi sine lege, hi cum lege delinquant. Cap. XIII.

Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum. & Græco. Non enim est acceptio personarum apud Deum. Superioris disputationis huius uersum quo Gentiles Iudæosq; redarguit in minis malisq; concludit. Iam uerò similem discursionem repetens reprehensionis utrosq; & ab utrisq; in primis beneuolentiam captaturus, à pollicitationibus felicibusq; auspicijs facit exordium, & quia Iudæos est alicubi maiori crimine grauaturus. Iudæo primum suo more repetit, & merito primum. Iudæis enim primis diuinitus promissa sunt optima. Ceteri uerò in eorum promissiones intrauissent dicuntur. Gloriam & honorem in superioribus exposuimus. Quod autem ibi dixit, in corruptionem, hic pacem nominare uidetur. Quoniam pax concordiaq; in uiribus animæ partibusq; corporibus præferunt, concordia mentis humanæ cum Deo totum hominem quodam promiserat immortalem iterumq; promittit. Huc tendit Platonicum illud in Charmide: Consummata animi temperantia bonatur corpus immortaleq; efficere potest. Et si primo promissa sunt Iudæis bona, nihil tamen prohibet, quin Gentiles pariter assequi ualeant, si bona pariter operentur. Iudæi quin etiam non aliter consequuntur, quàm si bona similiter operentur. Qua quidem ratione dixit, nõ enim est acceptio personarum apud Deum. Hac interim ratione, Paulus sæpe repetit opera, ut Iudæorum insolentiam reprimat communitate confidentium prius legijs suis legibusq; ceremonijs etiam absq; opera sua, uel alia gratia se & scelera impunitatem reportaturos, & salutem præ ceteris habituros. Vbi uerò culpatur acceptio personarum, eiusmodi acceptio est rationem duntaxat habere personæ, & solius personæ alicuius propriæ gratia absq; alia dignitate, uel ratione pro sua ulla plüs alteri tribuere quam alteri, uel bonorum, uel malorũ, quæ utrisq; alioquin æquè merentur præcedentibus operibus uel nullo modo merentur. Delectum huiusmodi nullum in retributionibus malorum uel honorum pro meritis Deus habet. Forsitan uerò habet inuocationibus quorundam sola gratia factis. De quibus sanè ubi de prædestinatione agitur est tractandum. In præsentem uerò de iusta pro meritis præcedentibus retributione differitur, ubi Deus actiones uoluntatesq; cõsiderat, pensatq; merita. Personam uerò Græcam Iudæamq; nequaquam. Quicumq; enim siue lege peccauerint, etiam siue lege peribunt, & quicumq; in lege peccauerunt per legem iudicabuntur.]

Quid Deus in puniendõ rationem non habeat personarum, sed culpæ momentum pensat, ita declarat. Quia tam Iudæi quàm Gentilis peccata & culpas aspicit, non personat. Culpa quidem Iudæi grauior, quia lex Mosaica data diuinitus, necq; permittit Iudæum se per ignorantiam excusare, & arctiori uinculo reddit obnoxium. Itaq; peccantes apud Gentiles, qui lege Mosaica nec instructi fuerant, nec abstracti leuius punientur. Hi namq; sola legis naturalis transgressione peribunt. Sine lege, scilicet Mosaica, id est, lege Mosaica non grauantur. Iudæi uerò ultra id ipsum quod lege naturali cõtempta peribunt similiter, ut Gentiles etiã Mosaicæ legis iudicio grauantur plecterentur. Præterea ne Iudæi forte confidant sola legum suarum lectiõne ceremoniarũq; obseruatione perfectos fore, nec opera nec gratia alterius indigere, subiunxit: non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur, scilicet, quicumque legis præcepta seruauerint, siue Gentiles legis suæ, scilicet naturalis, siue Iudæi legis præterea datæ per Moysen, & id quidem usq; ad Euãgelicam legem utrisq; necessariam ad salutem. Ac ne forte quod hic Paulus ait, factores legis iustificari, intelligas uniuersaliter dictũ, quodcumque iustitiæ per legem quamlibet comparatur, id profectò non per legis auditum lectiõnemq;, sed per obseruantia præceptorum deniq; reportari. Tamen si perfecta iustitia, scilicet perpetua salute digna per solã legẽ gratiamq; Euãgelicam comparatur.

CVM enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, hilegem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Per hæc confirmat, factores legis etiam si non audierint, iustitiam aliquam reportare. Gentes diuinam legem tabulis scriptam, qualem Iudæi, non acceperunt, ut enim inquit David: Non fecit taliter omni nationi. Insculptâ uerò mentibus naturaliter, id est, ab ipsis uita primordijs, diuinitus habuerunt. Meminisse uerò debemus, Iudæos à Deo per Moysen legem geminam accepisse. Vnam quidem moralem præcipue decalogi comprehensam, perpetuo duraturam, nec solum Iudæis, sed etiã Gentibus necessariam. Gentes autem eiusmodi legem non scriptis, sed mentibus acceperunt. Alteram uerò ceremoniam, Iudæis duntaxat usq; ad Euangelium obseruandam. Post hæc autem noxiã. Gentibus uero nullo tempore necessariam. Circa obseruationem uel præuaricationem legis & uitæ eiuꝝ damnationemq; & iustificationem tempora tria commemorat, præteritum & præsens, atq; futurum. Ante Euangelium. In Euangelij tempore. In termino seculorum, & ubiq; uult legem moralem, siue Gentibus insulam duntaxat, siue Iudæis præterea scriptam, quæquid ad iustitiam salutemq; conducere potest, idiptum non auditu, sed opere & utrisq; pariter quouis tempore cõducere posse. Et in ultimo iudicio sola opera liberaanda. Item Euangelio diuulgato, opera legis ad iustitiam salutemq; ualentia, hæc intelligi uult, quæ in Euangelica lege gratiaq; fundantur. Deniq; nullam legem, uel naturalem, uel scriptam habere efficaciam ad iustitiam & salutem, nisi diuina gratia præter intellectum moueat & affectum, atq; ita moueat, ut ipsius Dei gratia legis præcepta seruentur. Ipsi sibi sunt lex, id est, pro lege, quotiens uidelicet legem mentibus suis diuinitus ab initio scriptam, quodammodo legentes obseruant. Protecto lux illa uera illuminans omnem hominem ueniens in hunc mundum, insudit lumen menti ueridicum. Ut quemadmodum ipsa lux uera exiit, iudex in uniuerso, ita ueridicum, inde lumen emicans tanquam iudex sederet in animo, uicemq; Dei teneret in homine. Hoc itaque ex lucerna lumen in mente ueridicum legem inde moralem naturaliter secum attulit. Hinc David per lumen in nobis inde signarum ostendi nobis existimat bona. Hinc in epistolis inuenit: Sapientiuero lex Deus est, insipientiuero libido. Quoniam insipientes habentur, qui pro uiribus intentionem animi auertunt a sensibus, ad intellectum uerò conuertunt, ubi diuinam legem auscultant, officia iusta distantem. Nempe Deus quemadmodum in ipso lumine intellectus principia posuit speculationibus conducenda, sic & regulas actionibus, & officijs præsidens, per quas quilibet meatis compos intelligere possit, modo diligenter examinauerit, quid in agendo, uel in agendo bonum, honestum, decorum, iustum. Quod uero contra. Item Deum mundi dominum, naturali quadam ad illum cognatione cognitum, consensuq; omnium confirmatum, uerendum esse præ cæteris & colendum, suum cuiq; tribuendum, honorem superioribus exhibendum. Quod tibi fieri nolis, alteri minime faciendum cæterisq; generis eiusdem. Eiusmodi regula quasi leges sunt inscriptæ intellectui nostro iudici, per lumen ueridicum insusum à luce uera, iudice mundi. Rationes quidem Platonicas quibus hæc in Theologia nostra probauimus in præsentia prætermittam. Quas autem Apostolus breuiter hic attingit, breuiter ego quoq; perstringam. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, id est, re ipsa declarat naturaliter sibi notum certumq; esse quæ sint opera officiaq; legi naturali moraliq; consentanea, dum ipsi naturali quodam iudicio ista discernunt, et alia quidem probant tanquam iusta, alia uerò reprobant ut iniusta, quod quidem facere nullo modo possent. nisi notam intrinsecus haberent ipsius iustitiæ formam, ad cuius normam singula referentes discernere iudicæq; ualeant, quæ iusta sint, quæ iustiora, & contra quæ iniusta, & quæ iniustiora censenda. Talem uero reddente illis conscientia piorum, & intra se inuicem cognationibus accusantibus, aut etiam fendentibus in die, quando iudicauerit Deus occulta hominum secundum Euangelium in eum per Iesum Christum. Vbi Latini codices hic gentiuos casus habent.

bent, ideo ablatiuos posui, quia & usui Græco, & sententiæ Pauli magis consonant, &
 ita doctissimi Athanasius accipit. Legem moralem diuinitus esse mentibus nostris im-
 pressam. Præter argumentum quod modo posuimus, testis est etiam conscientia uirtus
 quedam animi uerax animaduersoriaq; ex illo lumine ueridico profluens. Quæ qui-
 dem, ut uult Dicitur Thomas Aquinas, est applicatio quedam cognitionis habitæ ad illud
 quid iudicandum, utrum bene uel male sit factum. Ex hoc igitur quod conscientia de
 bono uel malo testificatur, coniectamus in penetralibus animi leges extare. Quarum ob-
 seruatione uel præuentione aliquid iuste uel iniuste factum iudicetur. Iam uero cõ-
 scientiæ uirtus causam pro anima, uel contra animam agitans coram intimo lumine, tan-
 quam Iudice leges habente, testes producit in medium cogitationes recordationesq;
 frequentes, quæ nonnunquam nos accusant, ratione quadam obijcientes aliquid male
 factum. Quandoq; etiam cogitationes aliæ surgunt contra defendentes illud, alia quadã
 ratione non esse damnum. Atq; ita sepe mutua quadam alternatione uicissim, donec
 his ista sub iudice recognoscere interim conscientia dirimatur. Accusatio uero defen-
 sioq; & iudicium absq; noticia quadam legis agi non possunt. Per hæc igitur confirma-
 tur, moralium legem esse mentibus nostris impressam. Per quam prudentior & tempè-
 rantior aliquis sine scriptis legibus uitam quodammodo iustam agat. Scripturæ uero le-
 ges imprudentibus improbisq; uidentur, armatæ insuper ad cõpellandos qui leges inti-
 mas neglexerunt. Ideo scribit ad Timotheum legem iusto positam non fuisse. Proinde
 meminisse debemus trinum esse iudicij diem. Vnum quidem uniuersalis iudicij in ulti-
 mo seculorum. Aliud autem subito post finem uitæ cuiusq; aliud quoq; quotidianum,
 utimum quidem uniuersale in particulari post uitã repræsentatur, & utruq; in quoti-
 dianum refertur. Paulus igitur à quotidiano incipiens etiã ad duo reliqua peruenit. Pro-
 fectò quotiens aliquis se reuocans ab externis ad intima, ut præcipit prouerbium, se i-
 psum quandoq; recogniturus, cotiens in controuersiam eiusmodi trahitur, sub intimo
 iudice dirimendam iudicis uniuersi uicario. Atq; hoc ipso tempore quo se quodammo-
 do à corpore separatur, in iudicium peruenit simile iudicio animarum à corpore seiuncta-
 rum. Sed quotidianum hoc iudicium planè differt ab alijs, quòd in hoc alteratio pau-
 larim uicissimq;, sicut diximus, agitur. In ceteris autem non agitur controuersia du-
 bia, sed tota huiusmodi controuersia in subitam ab iudice recordationem sententiamq;
 producitur. Quemadmodù Augustinus in ipsa Dei ciuitate declarat. Diem uero tem-
 pus illud appellat, exprimens diuini iudicis certitudinem, qui illuminabit abscondita te-
 nebrarum. Et, ut improbi meritò terreantur, hominum occulta non minus quàm mani-
 festa discernet atq; iudicabit. Euangelium uero apud Mathæum tempus illud appellat
 noctem, tanquam nobis incertum. Media nocte clamor factus est. Fiet autem iudicium
 perlesum Christum, quem Deus omnipotens iudicem uiuorum mortuorumq; consti-
 tuit. Inter hæc Apostolus prædicationes epistolasq; suas suum nominat Euangelium.
 Quia doctrinam hanc non accepit ab homine, nec alios Euangelistas legere uel audire
 compulsum est. Quoniam hic sicut & Ioannes atq; Mattheus Christi habuit præcepto-
 rem, sed illi quidem in terra loquentem, hic autem cœlitus reuclantem. Ex superio-
 ribus Pauli uerbis intelligere licet, quando quidem animæ nunc se quodammodo iudi-
 cant atq; damnant, multo magis in alia uita, ubi se ipsas magis animaduertent, illas suo se
 iudicio damnaturas. Hinc confirmatur & illud quod Dionysius Pauli discipulus scri-
 bens ad Ioannem Euangelistam, inquit: Animas impiorum in ipso iudicij tempore, etiã
 nullo fugiente, procul à diuini iudicis cultu pro uiribus figuratas. Id equidem arbitror
 terrificam quadam diuine indignationis existimatione facturas. Quamobrem suo quodã
 impetu longius diuerentes à bono, in miseriam labuntur extremam. Færmè sicut ocu-
 li ophthalmia laborantes lumen diurnum fugiunt salutare quidem sanis, agrotantibus
 uero noxium, qua quidem fuga in malum ipsi sumunt, scilicet in tenebras sese mergunt.
 Huc tendit Platonis illud in libro de Scientia & Legibus: Iniqui sua qua-
 dam inclinatione loca suis meritõs conuenientia perunt, sicut
 ignis quidem leuitate sursum fertur, ter-
 ra uero deorsum.

De prerogatiua Iudeorum, & quomodo abutuntur ea.

Cap. XVI.

Sicutem tu Iudæus cognominaris.] Hactenus ostendit obseruatores legis in
 stitiam assequi, etiam si non sint auditores. Quod ad Gentiles præcipue pertine-
 bat. Deinceps uerò demonstrat, auditores non effici iustos nisi sine præterea ser-
 uatores. Quod quidem pertinet ad Iudæos. Principio quidè narrabit Iudæorum
 prerogatiuā, quòd legem soli susceperunt. Deinde uitū increpabit, quòd legem trans-
 gressi fuerint. Prærogatiuam autem eorum circa tria disponet, primo quidem quātum
 spectat ad Gentem legi subiectam. Secundo quantum ad legem ipsam attinet. Tertio
 quantum spectat ad legis effectum. Quantum igitur ad Gentem attinet, cuius nomen
 est uenerabile, inquit: Si autem tu Iudæus cognominaris.] Hinc Dauid: Facta est
 Iudæa sanctificatio eius. Et Ioannes Euangelista: Salus ex Iudæis est. Iudæi uerò nomi-
 nantur ab Iuda Patriarcha. Quemadmodum in Genesi declaratur: Iuda te laudabunt
 fratres tui. Cum enim regnante Roboam decem tribus ab eo deficerent, uitulumq; au-
 reum adorarent, captiue quandoq; fuerint, nullam eloquia sacra faciunt mentionem, imò
 uerò regiones earum ab extraneis occupatæ sunt, qui deinde Samaritani nominati di-
 cuntur. Reliquæ uerò tribus duæ ab Iuda & Benjamin trahentes originem in ipsa Ro-
 boam ditione, & in cultu Dei unius perseuerauerunt. Quæ quidem eius deinde capti-
 uitatem in Babylone subierint, tamen per Cyrum regem Persarum in patriam demique
 restituta feruntur, quemadmodum Esdræ historia narrat. Sed quoniam tribus Iudæma-
 ior erat, omnis illa gens ab ea nomen accepit. Nec solum Gentes ab ipso Benjamin pro-
 fecit, sed multi etiam ex tribubus alijs reuertentes, qui profectò tribui Iudæ se iunxe-
 runt. Et requiescis in lege.] Prærogatiuam Iudæorum quæ pertinet ad legem
 iam profecit. Sed quoniam modo requiescis in lege: quia per legē existimas te cer-
 tum effici, quid agendū quidie credendum. Et gloriaris in Deo.] Legis uideli-
 cet authore, & in ipso solius Dei cultu. Et nosti uoluntatem eius.] Scilicet, de-
 claratam lege, quæ quidem notitia susceptæ legis est fructus. Magnum uero priuilegiū
 in hoc Iudæi sibi uindicare uidentur, quod cognouerint per legē quid Deus ipse uelit
 eos agere, quidie nolit, propter quam sanè notitiam, subdit: Probas utiliora instru-
 ctus per legem.] Id est, discernis quæ diuine uoluntati magis cōsentanea sint. Quod
 quidem ad perfectionem tuam præcipue pertinet. Præterea & quantum ad instruendos
 alios attinet. Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris
 sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem eorum qui in tenebris
 ritatis in lege.] Ex his uerbis apparet Iudæos existimauisse Gentiles esse cæcos, id est,
 omnino mente captos, ut nihil unquā ueri consequi possent, uel cæsi non profus oculis
 mentis orbatos, tamen propter absentiam luminis tanquam in tenebris cæcutire, aut sal-
 tem sapientiæ minimum eos attingere. Aut deniq; uirilem maturamq; prudentiam nō
 habere. Ad primum ergo se iactabant, duces esse cæcorum. Ad secundum uero, lumen
 eorum, qui in tenebris hæsitant & offendent. Ad tertium autem, eruditores insipientium.
 Ad quartum deniq; magistrum infantium. Perinde ac si solus Iudæus scientiæ formā ha-
 beret uirtute legis diuinitus reuelatam, per quam nō modo seipsum, sed etiam Gentes
 omnes erudire ualeret. Quippe cum non solū ueritatem legis in agendis, sed etiā scien-
 tiam mysteriorū proficerentur. Qui ergo alium doces te ipsum non doces.] Ha-
 ctenus narrauit priuilegia Iudæorum, quibus partim quidem iure gloriari poterant, par-
 tim uerò insolentius se iactabant. Nunc uerò planius legis ab usum præuaticationemq;
 persequitur, & passim Gentilibus quodāmodo deteriores esse significat. Atq; ut mihi
 uidetur, eos indignatione quadam interrogat, & quasi quadā inuictua refellit. Primo
 quidem quantum pertinet ad doctrinam. Dicitum est enim quantum legis notitia cōsi-
 debant, seq; duces lumenq; Gentium, quasi cæcorum, proficiebatur. Itaq; consequenter
 doctrinæ ac legis ab usum illis dicitur, ad eorum uidelicet superbiam cohibendū. Perinde
 ac si dicat, frustra sapit, qui non sibi sapit. Cur igitur te ipsum nec doces, nec emendas?
 Siquidem

Siquidem docere alios castigareq; possis. Quod autem iudæus doctrinā legis ad usum
ipse suum, disciplināq; perfectam minime referat, deinceps ita conuincit. Qui præ-
dicas non furandum, furaris, qui doces non mœchandū, mœcharis.] Quæ quidem
contra proximum delicta putantur. Imò uerò & contra Deum peccas. Qui abomi-
naris idola, sacrilegium facis.] Abuteris enim his quæ ad diuinum cultum pertinere
censentur. Id quidem primò lege regnante perpetrauerunt, Malachia teste, dicitis men-
tis Domini contuminata est. Deinde Christū execrantes Prophetis hac lege promissum,
ubi in Beelzebub dæmoniorum principē miracula facere prædicabant. Mox aut̄ obijcit
eis Paulus, quod diuinam gloriā uehementer offendant. Qui in lege gloriaris, per-
preuaricationem legis Deum inhonoras.] Dum enim legem, abs te uerbis ad eōe-
lebratam, flagitiosis operibus præuaricaris, ansas Gentilibus exhibes, ut diuinum apud
te cultū, quali moribus actionibusq; inutilem, spernant atq; uituperant. Quod quidem
nihil aliud est quàm Deū inhonorare, id est, debito honore fraudare. Nomen enim
Dei per uos blasphematur inter Gentes.] Deum propter flagitia aeterna, per legis ue-
stra defectum contingere putant, Deumq; propterea à uobis prædicantiū recipere de-
dignantur, sicut scriptum est. Esaïas enim inquit: Dominatores eius inique agunt, & igi-
tur tota die nomen meū blasphematur. Et Ezechiel: Non propter uos ego faciam Do-
mus Israël, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in Gentibus.

Circuncisio duplex corporalis & spiritalis. Prima non sufficit ad salutem. Cap. XVII.

Circuncisio quidē prodest si legem obserues. Si aut̄ præuaricator legis sis, circun-
cisio tua præputiū facta est.] Hactenus legem ad salutem non sufficere dispu-
tauit. In præsentī uerò necq; circuncisionē satisfacere probat. Quoniā uidelicet
obseruantia legis sine circuncisione uim habeat. At sine legis obseruatione cir-
cuncisio iudicā inualida, sed quonā modo circuncisio prodest ad originalem culpā ut
delicet diluendam. Id cōfirmat in Genesi: Masculus cuius præputij caro circuncisā est, &
quæ sequuntur. Sed tibi adulto, tūc deniq; prodest, cū mandata legis obserues, quemad-
modum & religiosis duntaxat, si legem suā impleant profectura putatur. Circun-
cisio em̄ erat quasi profectio quædā, circūcisos ad obseruationem legis obstringens,
propterea scripsit ad Galatas: Testificor omni circūcisenti se, quoniā debitor est. Quod
aut̄ dixit Apostolus: si circūcisimini, Christus nihil uobis proderit, de tempore dunta-
taxat loquit̄ post Euangelij diuulgatum. Hic aut̄ tempus ante passionem Christi signifi-
cat, in quo circūcisio uim habebat. Si autem præuaricator legis sis &c.] Hic iam
quomodo circūcisio non profit ostendit. Perinde ac si dicat: si tu iudæe adulte præuari-
cator es legis, circūcisio tua incircūcisio facta est, non plusquam incircūcisio tibi ua-
let, quia quid per circūcisionem profiteris, minime seruas. Id quidem Hieremias ita cō-
firmat: Omnes Gentes præputiū habent, domus autem Israël incircūcisi sunt corde. Imò
uerò ex hoc obnoxijs magis reiq; censentur, quoniam promissā non præstant. Si ergo
Gentilis iustitias legis custodiat, incircūcisio eius quasi circūcisio reputabitur.]
Hic iam circūcisionem cōparat ad Gentiles, quantū uidelicet ad hoc attinet quod fru-
ctum eius Gentiles legem obseruando reportant. Nempe si circūcisionem legis obser-
uatione prodest, sine hac aut̄ minime, sequitur ut si Gentilis incircūcisus custodiat iusti-
tias legis, id est, iusta præcepta legis, incircūcisio eius quasi circūcisio reputetur, nā ue-
re circūcisionis fructum i fert, huius em̄ gratia exterior homo in corpore circūcisit̄,
ut circūcidere, sed admoneatur in animo. Hinc Hieremias inquit: Circūcisimini Do-
mino, & auerte præputia cordium uestrorum. Et iudicabit quod est circūcisus ex
natura legem consummans te qui per literam, & circūcisionem præuaricator legis es.]
Iteu circūcisionem cōparat ad Gentilem, ostendens hunc propter obseruantia legis,
ideo profecti. Aut̄ igitur Gentilis incircūcisus cōsummans legem, id est, implens mādata
legis ex natura per rationem, scilicet, naturalem. Nempe supra dictū est naturaliter, que
sunt legis faciunt, hic per cōparationem sui iudicabit te iudæū, ostendens te iudicādum
atq; damnandū. Qui es præuaricator legis, dū eius præcepta transgredieris. Per literā &
circūcisionem, scilicet, confidentem in ipso scriptæ legis auditu & circūcisione corpo-
rea, quæ quidem non tam uera circūcisio est, quàm circūcisionis intimæ signum.

Fi ; Non

- 20 Non enim qui in manifesto Iudæus est, nec quæ in manifesto in carne circumcisio. Ra-
 21 tiones superiorum hic assignat.] Primo quidem rationem adducit, quare circumcisio uel
 Iudaismus sine legis obseruatione non profit, obseruatiua uero legis absq[ue] circumcissione,
 uel Iudaismo proficiat. Profectio circumcisus in corpore legis prauaricator, uelut incir-
 cuncifus habetur, & ab ipso incircuncifio legem colente damnatur. Non enim est uerus Iu-
 dæus, qui in manifesto est Iudæus, scilicet nomine tantum atq[ue] stirpe. Quod & in sequen-
 tibus declarabit, ubi dicitur: Non enim omnes qui ex circumcissione sunt Israël, hi sunt Israël
 litæ, sed qui filij sunt promissionis, eadem ratione non est uera circumcisio illa, quæ in carne
 manifesta est. Illa enim signaculum quoddam esse putatur. Quod quidem sic in Genesi decla-
 ratur: Circumcidetis carnem præputij uestri, ut sit in signum fœderis. Signum autem non iudi-
 catur uerum, nisi & quod significatum est congruè consequatur. Propterea si quis Iudæus
 fœderis sit transgressus, non erit eius circumcisio uera. Quapropter tanquam incircuncifus
 22 habebitur. Sed qui in abscondito Iudæus est, & cordis circumcisio in spiritu non litera.]
 Rationem hic assignat, quare incircuncifus legem seruans tanquam circumcisus existime-
 tur, atq[ue] sui cõparatione iudicet atq[ue] damnet circumcissionem dumtaxat corpoream, scilicet
 quia uere est Iudæus, qui Iudæus est in abscondito, id est, qui in affectu cordis habet man-
 data legis, quæ Iudæi plerumq[ue] solo nomine profitentur. Simili ratione circumcisio uera est,
 quæ est cordis in spiritu, id est, per spiritum facta, per quem superflua cogitationes ab ani-
 mo præciuantur. Item per spiritum, id est, spiritalem legis intelligentia non literale. Inquit
 23 ad Philippenses: Nos sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruiamus. Cuius laus non
 24 ex hominibus, sed ex Deo est.] Superiorem hic rationem cõfirmare uidetur. Stiqui-
 dem diuini iudicij in omnibus humano iudicio præferendum, ea uero quæ extrinse-
 cus nobis apparent, siue Iudaismus, siue circumcisio sit ab hominibus laudari solent, quæ
 uero in penetrabilibus mentis nostræ latent diuino iudicio duntaxat probari possunt. Hinc
 ergo conducitur Iudaismum circumcissionemq[ue] interiorè, exteriori præferri, idq[ue] ipsum est
 quod inquit, cuius scilicet interioris circumcissionis laus non ex hominibus, sed ex Deo depen-
 det. Huc tendit & illud, quod Corinthijs inquit: Non enim qui seipsum cõmendat, & quæ
 sequuntur.

De prærogatiua Iudeorum, & quomodo illorum infidelitas non mutauit promissiones Dei. Cap. XV III.

- 25 Vid ergo amplius est Iudæo, aut quæ utilitas circumcissionis? multum per omnem
 26 modum.] Postquam Apostolus demonstrauit Iudaismum, ad quem legis
 susceptio & circumcisio pertinet, ad salutem non satis efficere procul ab obser-
 uatiua legis, per quam quidem obseruationem Gentilis sine exteriori Iudaismo,
 id est, sine lege scripta atq[ue] circumcissione fructum utriusq[ue] coniequit, obicit ad
 ista nunc atq[ue] respondet, nempe si, ut dictum est, nec uerus Iudæus, nec uera circumcisio in te
 remonij, sed in affectu consistit, quid nam amplius Iudæo quam cæteris est tributum? Nil
 sane uidetur, plus tamen apparet esse concessum, ubi Dominus in Deut. dixit: Te elegit
 27 Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris. Aut quæ utilitas circumcissionis?
 Scilicet exterioris? utilis tamè esse debet, cum Deus ipse mādauerit. Esaias autem inquit: ego
 Dominus docens te utilia. Itaq[ue] cum subdit, multum quidem quæ est ipis dirimens. Primo
 quidem prærogatiua Iudaismi defendit, Deinde circumcissionis utilitatè propria ratione
 tuebitur. Profectio Iudæo amplius est tributum, itaq[ue] ut magnitudinè ostendat, respondet,
 multum, ut numerum quoq[ue] cõprehendat, adhibet, per omnem modum, scilicet, non tam in
 diuinorum contemplatione quam in rerum humanarum dispensatione. Primum cõfirmat Da-
 uid, notus in Iudæa Deus. Idem quoq[ue] secundum, non fecit taliter omni nationi. Amplius
 quoq[ue] habent quantum spectat ad patres, ad promissiones, ad prolem. Quæ Paulus in se-
 quentibus enarrabit, quorum est adoptio filiorum Dei & gloria & testamentum. Ac ne in tot
 tantorumq[ue] uel significatione, uel enumeratione honorum, superbiã augeat Iudæorum, nihil
 à Iudæis gestum narrat, sed duntaxat diuinitus attributa, existimatq[ue] cætera munera ad huc
 finè his à Deo cõcessa, quia filium suum destinauerat corpusq[ue] ex stirpe Iudæica suscepturum.
 Id autè & illa non pro meritis Iudæorum, sed propria uoluntate decreuerat. Extollit autè per
 hæc eos Apostolus, non tam pro tempore post aduentum Christi, quam pro statu ante tem-
 28 poralem Christi natiuitatem. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.]
 29 Hæc dictio, primum, hæc in loco non proprie significat initium numerandi, non enim postea
 subdit,

subdit, secundū atq; tertium, sed significat principalem ante Christū prerogatiuā. Quia scilicet, Deus credidit illis atq; concessit, quasi iam amicis eloquia sua, id est, mysteria in Patriarchis et Lege, Prophetisq; contenta. Quid enim si quidā illorum nō crediderunt? Nunquid incredulitas illorū Dei fidem euacuabit, absit.] Prerogatiua Iudæorum forsitan aliquis derogabit, quasi propter ingratitude[m] suā diuinorum eloquiorū amiserint dignitatem. Huic objectioni respōdet, incredulitatem illorū, Dei fidem euacuare non potuisse. Obiectio quidem est eiusmodi: Quid autē si quidam illorū non crediderūt, nunquid inde conuincitur nihil amplius esse Iudæos? Non crediderunt autē primo quidē legis latori, ut inquit Dauid, nō crediderūt uerbis eius. Deinde nec Prophetis fidem adhibuerunt. Quod Ezechiel ita cōfirmat: Increduli & subuersores sunt tecū. Deniq; nec assensum filio præstiterunt. Itaq; ubi dicit. Nunquid incredulitas &c.] Obiectio, nē eiusmodi soluit argumento quodā ad incōueniens deducente. Quia si propter quorundā incredulitatem, prerogatiua Iudæorū e medio tolleretur, hinc utiq; sequeretur, infidelitate hominis, Dei fidē euacuari atq; disperdi. Quod quidem dictū nefas. Perinde ac si dicit: Nūquid incredulitas eorū, qui nō crediderūt, Dei fidem euacuauit? Quod quidem duplicem habet sensum, nā aut fidem significat, qua in Deū credis, aut Dei fidem, qua quidem Deus fidelis in promissis implendis existimat. Ex hoc autē quod aliqui minime crediderūt, reliquorū fides credentū non euanuit. Neq; rursus ex hoc ipso Dei fidelitas in promissis implendis diminuta esse potest. Quæ tamen sublata iam esset, si propter quorundā incredulitatem accideret, nihil amplius esse Iudæo. Promisit em̄ Deus populū illū multū, magnumq; efficere. Quod quidem patet in Genesi: Multiplicabo semen tuum. Est autē Deus uerax, omnis autē homo mendax.] Latini codicis est, habent. Græci esto, atq; ita legit Athanasius. Esto igitur, id est, palam ab omnibus affirmet. Iam uerō Paulus, hoc quidem absurdū esse declarat, propter humanā incredulitatem fidem disperdi diuinā. Nam Deus quidem uerax est, & tamē omnis homo mendax. Ego dixi in excessu meo omnis homo mendax. Hinc patet mendaciū infidelitatisq; hominis diuine ueritati nō adherentis, ueritatem fidemq; nō auferre diuinā. Promisit uerō Deus Iudæis aliquid absolutē, aliquid autē cum cōditione quadā, absolutē quidem legem atq; Christū. Hęc igitur firmiter, ut promiserat, Christus impleuit, nec ob illorū perfidiam retractauit. Hęc em̄ nec pro dignitate suscipientū danē, sed decreto diuino, nec ullis meritis cōpensantur. Cum cōditione uerō mundanā nonnunquā promisit prosperitatem, si uidelicet in fide pietateq; firmiter permanerēt. Eiusmodi uerō bona, nonnunquā homines promeuntur. Vbi autē isti conditionem eiusmodi minime seruauerūt, nec talia Deus promissa seruauit. Et inter ea nihilominus fidelis & uerax extitisse dicendus. Hoc autē quod dicit, omnis homo mendax, ad hoc præcipuē uidetur adductū, ut appareat diuinā promissionē esse factā atq; completā, non propter aliquā mendacis hominis dignitatem, sed propter misericordiā singularem, ut gratia etiā impartiatur indignis, appareatq; mera gratia hęc existere. Deus quidē dicit uerax propter essentiā immutabilē, certā intelligentiā, firma promissā. Contrarijs autē rationibus, homo mendax. Sicut scriptū est: Ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cū iudicaris. Propheta postquā dixit: Tibi soli peccauit, & malū corā te feci, eue stigio subdidit, ut iustificeris in sermonibus tuis &c. Continuanti quidē uerba Dauidis, sentum uerō minus cōsideranti, uideri poterit ita dicere, se uidelicet ad hūc finem peccauisse, ut Deus iustificet in sermonibus suis, quod quidem fore absurdū. Hęc itaq; pars ut iustificeris &c. Cōtinuanda est, cum obsecrationibus illis, miserere, dele, laua, mūda me, non solū quia iniquitatem meā ego cognosco, sed etiā multoq; magis ad gloriā tuam. Quæ quidem ex hoc etiā apparebit, si me purgato atq; iustificato, tu in uenia cōcedenda, promissisq; implendis iustificeris &c. Itaq; Deus iustus existimabitur, cū quia promissa seruauerit, tum quia est nō digno, tamen nō profusus alieno tribuenit. Alienus autē à gratiā Dauid nō erit omnino, si Deus propter misericordiā suā ignouerit, se uerō ad ueniā cōparat. Peccatū meū ego cognosco, delicti me asti, duē pœnitent, corā me est semper. Quōd graue sit pensito, Cū tibi soli peccauerim, id est, tibi soli sit notū, quā[m] sit graue, & peccauerim corā te, cuius nasciturus filius & affiliatio spiritus est in me. Deniq; subiungit: Causam ueniē ualidissimā, scilicet, Dei gloriā in hoc etiā cōsistētem, ut iustificetur in sermonibus suis. Promiserit em̄ Deus per Nathan Prophetā Dauidi, regnū eius in suo semine in aternū confirmaturū. Quod secūdo Legū libro legitur.

Post hæc autem David adulterij homicidijq; crimine se prorsus contaminauit. Propterea multis oriri suspitio poterat. Deum huic uelut indigno promissa minime seruaturum. Ad hæc David ita respondet, propter peccatum meum diuina iustitia non mutabitur, cuius est præcipua implere promissa. *Ut iustificeris in sermonibus tuis.* Videlicet ut ex hoc in tuis sermonibus iustus appareas. Quippe cum propter criminam meam non sis hæc alioquando frustraturus. Atq; uincas cum iudicaris.] Id est, quando ab hominibus iudicaris promissum decretumq; mutaturus tãquam ipse meis sceleribus permutatus, in hoc ipso humanam uincas opinionem implendo uidelicet, quod terminus expleturus mortalibus suspicabatur opinio. Promissio quidem diuinitus facta Davidi de Christo, ex stirpe Davidis profecturo, erat prorsus implenda. Pertinebat enim ad propheticum prædestinationis oraculum. Promissiones autem minaces per Prophetas illatas, non est necesse prorsus impleri. Prænuntiantur enim implendæ pro meritis, quibus interea permittatis, minarum non procedit euentus. Quamobrem nisi fuisset impletum promissum Davidis, diuina forsitan iustitia culparetur, si quando uerò minarum, portenta minus eueniunt, diuina quidem iustitia non arguitur, sed mutati mortales existimantur.

Soluti questiones circa Diuinitatem & iustitiam & gratiam contingentes. Cap. XII.

1. **S**i autem iniquitas nostra iustitiã Dei cõmendat, quid dicemus? nunquid iniquus est Deus, qui infert iram? Si Deus clemẽtia sua uel indignis bona tribuit. In quo quidem munere commendabilior gratia eius apparet. Inferre quispiã poterit Deum uti malignitate nostra, uelut in instrumento quodam, ad suã gloriam celebrandam. Eoq; rem deducet, ut dicat iniquum Deum ubi peccata punit, quæ ad suam gloriam conferunt. Inquit ergo Paulus, quid nam dicemus, si quis arguat Deum iniquum, ubi peccata punit ad suã gloriam conducentia? Perinde ac si dicat, quomodo deum iudicabimus absurda, quæ inde sequuntur. Exprimit autem quod sequitur inconueniens, ita dicens: nunquid Deus qui infert iram, id est, uindictã, pro peccato est iniquus? Hoc enim sequi uideatur ex dictis. Iam uero peccatũ nequaquam Deo necessariũ est ad ipsam eius iustitiæ gloriam cõmendandam. Si enim peccatũ propria quadã uia tenderet ad diuinam iustitiam celebrandã, non esset supplicio, sed præmio dignũ. Atq; ita Deus dum punit homines, pro delictis uideretur iniquus, quod quidẽ dictũ nefas. Ideo per uerba sequentiã prophanũ hoc excludit. Dicens absit, scilicet ut Deum iudicemus iniquum. Secundum hominem dico.] Id est, suspitiosã consequentiam circa iniquitatem in Deo forte futuram, non mea quidem sententia, sed quorundam ita dubitantium lingua protuli. Aduerter quantum Paulus uertatur, uerba etiã aliorũ proferre, Deum quomodolibet offensuram. Similiter Socrates in Phædro, Philebo se dicit summa omnium formidine perterritus, ne forte cõtra nomina diuina delinquat. Hoc autem non esse dicendũ ostendit ita subdens.
2. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Scilicet, si Deus est iniquus, nempe sicut ad creatorem uniuersi pertinet esse potentissimũ, sic ad uniuersi iudicem attinet esse iustissimũ. Hinc illud Davidis: Iudicabit orbem terræ in æquitate. Atq; ubi Paulus dicit, quomodo iudicabit hunc mundum? non solũ de iudicandis hominibus, sed de uniuerso iudicio uult intelligi, quo quidem Deus omnia potenter attingit, suauiterq; disponit, et quæ in cœlis et quæ sub cœlo sunt, mirabili quodã ordine digerit atq; dispensat. Non igitur putandus est in solis hominum rebus iniquus esse, qui est in cõmuni totius mundi distributione iustissimus. Si enim ueritas Dei in mendacium abundantius in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? Si in meo mendacio, id est, propter meũ mendacium, quod in omni peccato cõprehenditur, ueritas Dei, id est, æqua fidelitas abundauit, scilicet, palam in gloriam ipsius, adeo ut humanũ mendacium propriè ad gloriam Dei conferat, duo sequuntur absurda, primum quidem hominẽ non debere peccatorẽ existimari propter mendaciũ, siquidem propriè ad Dei gloriam conferat, propterea ea dicit peccatoris personam sumit, quid adhuc, id est, cur etiã nunc et ego iudicor ab hominibus pro mendacio tanquam peccator, & omnino peccator? Secundũ autẽ absurdum est. Quod anfas falsis Apostolis concedemus ad criminandum, ut solent Apostolos Christi ueros. Cum enim Apostoli ueri prædicarent, per abundantiam gratiæ Christi peccatorum abundantiam salui. Quale illud Apostoli, ubi abundauit delictum, superabundauit & gratia, carpebant Apostolos, quasi diuulgarent, debere homines peccare.

perpetrare mala, ut contingant inde bona. Quod quidem sequeretur, si mendacium hominis reuera Dei gratiam commendaret, & propriè gloriam illustraret, propterea dixit. *Ersicut blasphemamur.*] Id est, non si ipsi dicimus & scimus, sicut quidam nos quasi per blasphemiam criminantur, & sicut fingunt. Nos dicere faciamus mala ut veniant bona.] Scilicet ut Dei ueritas & gratia & æquitas cõmendetur, abundemus peccatis, ut superabundet & gratia. Non enim nos ita loquimur uel sentimus. Quorũ cõdemnatio iusta est.] Scilicet, eorum qui mala faciunt, ut bona contingant. Sicut enim nõ debemus proponere falsa, ut cõcludamus uera, ita nec eligere mala, ut per ea uelut ad finem perueniamus ad bonum. Eorum qui inietiam iusta est damnatio qui tam iniquitas Apostolis notas inurunt. Nec iniuria, qui Deum uel Dei ministros iniuste damnant ipsi iuste damnantur. Et qui diuinam iustitiam trahere in dubium non uerentur, eam ipsi damnantem experiuntur, & sentiant cruciantem.

Inuictus contra Iudeos atq; Gentiles, & quod obseruatio legis non sufficit ad salutem. Cap. XX.

Quid igitur? Præcellimus eos? nequaquam.] Paulus se Iudæis adnumerans sic interrogat: Quid ergo dicendum? Nunquid nos excellentiores esse Gentilibus. Aliter quidem hic interrogat, in superioribus aliter. Illic enim quasi iustitiam nunquid amplius est Iudæo, scilicet a Deo tributum? statimq; eloquia, mysticæ oracula Dei præ cæteris Iudæo credita confirmauit. Nunc sub Iudæo nã persona quarit, num Gentilibus eminentiores sumus? Quantum scilicet ad personas & actiones humanas. Itaq; respondet, minime, atq; sicut in superioribus, multa & magna Gentilium uitia numerauit, ita deinceps totidem Iudæorũ similes atq; Gentilium, ut talitè pares utriq; moribus existimantur, & interea Iudæi tãto periores quanto maiori munere, donato diuinitus, sunt abusi. Altercatio enim erat inter Iudæos Gentilesq; cõuersos ad fidẽ ueni excellentiores essent. Vbi Iudæi præcipue se diuinis muneribus extollebant, & Gentiles quasi minime idoneas ad salutem parumpendebãt. Vtriq; igitur, sed Iudæi maxime, cohibendi Apostolo uidebantur. Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.] Proinde ac si dicat, rationibus, accusauimus & criminati sumus utrosq; ita peccati esse subiectos, ut sola diuina gratia iustitiam salutemq; consequi possint. Nec Græci Philo sophia uel lege naturali, neq; Iudæi prærogatiua uel lege scripta cõfident, sed ad gratiã euangelicã utriq; cõfugiant. Causatus quidẽ est Gentiles Apostolus, ubi obiecit eis ueritatẽ Dei in iniuititia impietateq; detinere. Causatus quoq; Iudæos ubi differuit eos acceptam diuinitus legem præuericatos suo Deũ honore fraudasse. Sicut scriptũ multas grauesq; Iudæorũ Gentiliumq; culpas accumulante. Esaiam quoq; citabit testẽ contra eosdẽ. In peccatis autẽ enumerandis, primo quidem obmissis, deinde commissionis culpas adducit in medium. Non est iustus quisq; nõ est intelligens, nõ est requirens Deũ.] Non est iustus quisq; iustitia perfecta, quæ quidẽ refert debet ad Deũ, atq; ad hunc finẽ gratia diuina cõtendere. Nõ est intelligens.] Exactam scilicet rationem, qua iuste actiones sunt in Deũ præcipue dirigendæ. Nõ est requirens Deũ.] Quia scilicet nõ inuestigant quid Deo placeat, quid nõ placeat. Et quomodo ipse potissimũ sit finis actionibus, proponendus. Omnes declinauerunt.] Scilicet uia recta. Merito in defectu uiarũ itinereq; semper errant qui terminũ non prospexerunt: Similiter inutiles facti sunt.] Cõsequenter finẽ ultimũ, in quo requiescant, nõ assequuntur, postq; in ipsa finis cõstitutione uiarũq; defectu ab initio errauerunt. Hinc conatus omnis inutilis. Nõ est qui faciat bonũ, non est usq; ad unũ.] Nimirũ cõ in actionũ principijs iã errauerint, opus nullũ peragunt absolute bonũ, & quia omnes similiter errauerunt, nullus peruenire putat ad bonũ, uidelicet facultate sua. Hinc omnes gratia pariter indigere censent. Sepulchrũ patris est guttur eorũ, linguis suis dolose agebat.] Iã peccata commissionis aggreditur & a sermonis falsitate detractioneq; & maledicentia facit exordia. In hæc enim & quæuis horribilia peccata habuerunt, mortales omnes qui ab initio semel errantes diuina gratia passim orbati pererrãt. Dolose agebãt.] Quia non solũ crimina uera uel palã, sed etiã falsa & clã inierũt, atq; cõfingũt. Venentẽ aspiciunt sub labijs corũ.] Maleficia siquidẽ lingua uirus effundit ad hõgũ tepus q̃ plurimos infecturũ. Quorũ os maledictione & amaritudine plenus est.] Auger admodũ ubi dicit, plenũ. Maledictione etiã in Deũ & amaritudinis, dũ etiã alios ad hoc prouocãt & inficit.

- 22 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.] Testimonium Esaiæ nunc ad
 ducit, & post linguæ culpas, peccata operis iam inuadit. Exprimat igitur, quàm propensum
 ad quæuis facinora putandis sint, quandoquidem ad homicidium etiam Prophetarum præ-
 cipites efferuntur. Contritus & infelicitas in uis eorum.] Post pedes consequenter
 uias attingit, id est, motus actusque sceleratos. In his autem contritionem collocat & miseriam,
 supplicia uidelicet uerborum & operum pessimorum. Siquidem ipsi etiam in hac
 uita suis flagitijs obiter uelut offendiculis tribulisque conteruntur atque cruciantur. In ui-
 ta uero futura miseria premuntur æterna. Viam pacis non cognouerunt.] Quoniam
 rectam compendiariumque uiam ad beatitudinem, in qua sola pax & quies esse potest, non
 cognouerunt, id est, non elegerunt. Consequenter hac uia relicta, quæ unica est, per ui-
 as distrahi multas in uiasque pererrant ad pessimos habitus infelicitatemque deducentes.
 Non est timor Dei ante oculos eorum.] Quod hic postremum posuit, omnium prin-
 cipium est malorum. Sicut enim sapientia quidem principium est timor Domini. Sa-
 pientia uero principium recte feliciterque agendi, quod & Plato in Euthydemo demon-
 strat, sic non timere Deum origo est ignorantia quasi cæcitatibus in eligendo plurimum ab-
 errantis. Atque hinc obsequi infelicitatis itineris est origo. Dixit autem ante oculos, ut ad-
 monerit non leuiter, sed assidue ualdeque uerendum esse Deum, & eiusmodi redolentiam
 pro indice simul atque duce actionum omnium semper habendam. Scimus autem quod
 23 quæcumque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.] Nonnulli apud Iudeos superius
 24 ra Davidis uerba aduersus Nabuchodonosor Babiloniae regis exercitumque eius dicta
 interpretantur. Esto igitur, & Esaias si placet loquatur & de Gentilibus. Omnino uero
 quoniam utriusque in lege Mosaica fundatis loquuntur pro lege uerba habendi, ad instructio-
 nem populi Iudaici missi diuinitus. Quamobrem & si uerba eorum uel Genes tan-
 que contendunt, & ideo præcipue ad eos scilicet formandos, qui in lege sunt loquitur.
 Atque ideo si quando Gentiles tangunt, illorum interim cognomento exemploque lu-
 25 daeos quoque comprehendunt. Ut omne os obstruatur.] Quæ nam est intentio Pro-
 phetarum, ubi omnes pariter detestatur? Ut nullus audeat ulterius se iactare quasi pri-
 26 dentem aut iustum. Et omnis mundus subditus fiat Deo.] Omnes errata sua pariter
 recognoscant, & quam minime sufficientes sibi sint perpendat, ideoque Dei gratiam sem-
 27 per expectent. Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.]
 Nec Gentilis ex operibus legis naturalis atque Mosaicæ iustitiam æternam salute dignam
 consequi potest. Vtriusque igitur ad gratiam euangelicam confugere compelluntur. Dixit
 autem coram illo. Quoniam obseruatio legis apud homines quidem existimatur suffi-
 28 ciens ad salutem, apud Deum uero nequaquam. Per legem enim cognitio est pecca-
 29 ti.] Lex enim non euertit culpas & peccata, sed grauat. Duobus uidelicet modis, quia
 per legem naturalem atque scriptam docemur quid agendum, quid uitandum, ut igno-
 rantia nos excusare non possit. Item lex ad obseruantiam nos astringit. Hinc ergo cum
 nimitum in uetutum, reuerentia legis posthabita, grauiore quadam damnatione peccamus.
 Opus est igitur indulgentiore quadam authoris legum clementia, ope, gratia, ut nos uel
 per auxilium uel ueniam gratiamque à crimine culpisque redimat.

*Quæ sit iustitia Dei, & quando non dependeat ab operibus legis, sed à gratia Dei per fidem in Chri-
 stum, atque de redemptione. Cap. XXI.*

- 22 **N**unc autem seorsum à lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophe-
 tis.] Iamdiu molitur Apostolus affirmare, salutem absque fide Christi haberi non
 posse. Hactenus quidem hoc per legis defectum ostendere uoluit. Deinceps autem
 potissimum per Christianæ fidei gratiaque perfectionem idem nobis aperiet. Præterea
 in superioribus, enarrauit Iudeos Gentilesque ante Christi aduentum ferme æquales in culpa
 fuisse, deinceps autem æquales ad statum gratia demonstrabit. Principio iustitia Dei dicitur à le-
 ge minime dependere. Iustitia uero Dei uocat eam præcipue, quæ Deus ipse requirit tanquam sa-
 23 lutis sufficientem, & qua credentes in filium pater ipse iustificat. Hæc igitur Dei iustitia
 nunc, id est, in tempore gratia manifestata est, cum per Christi doctrinam, tum per eius
 miracula, tum etiam per operis euidetiam. Siquidem compertum sit, multos esse diuinitus
 ut ita,

ut ita loquar, iustificatos. Atq; hoc quidem seorsum à lege, id est, dū lex eiusmodi iustitiam nō efficeret, que madmodū inquit ad Galatas: Qui in lege iustificamini à gratia excidistis. Hinc & Esaias inquit, prope est salus mea, ut ueniat & iustitia mea, ut reueletur. Et ne quis putet hanc iustitiam esse legi contrariā, ait, testificata est per uaticinium atq; figuram. Hinc Christus apud Ioannem: Si crederetis Moisi, forsitan & mihi crederetis. De me enim ille scripsit. Quinetiam per effectum. Quia cum ipsa iustificari non posset, satis arguebat aliunde querendam fore iustitiam. Prophetæ autem testificati sunt eam prenunciando. Propterea in Actis Apostolorum dicitur. Huic omnes Prophetæ testimoniū perhibent. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credūt in eum. [Iustitia quidem quæ satisfacit Deo, qua iustificatur apud Deum anima, comparatur per ipsam fidem, Christo & Euangelio præstitam. Per fidem inquam uiuam, id est, charitatem formatam & operantem. Quæ quidē fides præparat nos ad gratiam. Gratia uero iustificamur. In omnes inquit. Quoniam iustificatio eiusmodi æque competere potest omnibus. Inquit, & super omnes. Quoniam omnium merita & uires excedit. Qui credunt in eum scilicet esse Dei filium. Antea quidem ucturum, postea uerò uenisse. Non enim est distinctio, omnes enim peccauerunt & priuantur gloria Dei.] Hoc per Esaiam confirmari uidetur, omnes nos sicut oues errauimus. Inquit non esse distinctionem inter Iudæum atq; Gentilem. Quoniam neuter per suam legem duntaxat ducitur ad salutem, & utriq; adeo peccauerunt, ut priuati sint facultate ad Dei gloriam. Vtriq; igitur æque indigent gratia Dei. Atq; ad hanc gratiā per fidem sunt pariter præparandi. Per quam sane gratiā æque iustificandi putātur. Ideo sequitur, Iustificati gratis, gratia ipsius pro redemptione quæ in Christo Iesu.] Quoniam nec suis legibus, nec meritis, sed sola fide gratiaq; Dei iustitiam sunt adepti. Sed antequam uerius prosequamur admonendi estis, non esse legendum ut latini codices habent, egēt gloria Dei. Id enim neq; cum græcis conuenit uerbis, nec modum dicendi seruat ului consentaneum. Non enim proprie loquimur, egent gloria, sed egent gratia, & priuati gloria siue carent. Sic Athanasius quoq; legit: Nam ob hoc ipsum quod omnes peccauerunt, similiter gloria carent, & gratia pariter egent ad gloriam consequendam, sed ad iustitiam proximum redcamus. Neq; rursus legendum est, per gratiam ipsius, quæ admodum latini codices habent, sed ueritate græca, ut supra dicebam, gratia ipsius. Alioquin ridiculus est cōtextus. Ipsi Dei gratia nos iustos efficit per redemptionem quæ est in Christo Iesu, id est, per hoc mediū, quia misit Iesum qui nos a culpis quasi reos sua pro nobis satisfactione redimeret. Satisfactione, inquam, sustinēdo pro nobis mortem. Cui quidem propter originale peccatum obnoxij omnes eramus. Eiusmodi uerò satisfactio non aliter ad nos pertinere potest quam per fidem. Qua quidem credamus redēptorem nostrum esse Iesum, id eo subditur. Quem proposuit Deus propitiorem per fidem in sanguine ipsius.] Proposuit, id est, prædestinauit & palam pro omnib; posuit humani generis cum Deo conciliatorem, in sanguine suo, id est, mirabili sup̄ius sacrificio per fidem duntaxat ad nos pertinente. Vbi uerò propitiorem dicit, Mosaicum tangit propitiatorium. Quod quidem, ut inquit Philō, arca erit operculum cherubinibus geminis insignitum, ut nostri exponunt, Christi symbolum. Qui & Ecclesiam & Arca protegit & sicut figuratur Cherubin humanus est pariter & diuinus. Ad ostensionem, iustitiæ suæ propter remissionem præcedētium delictorum.] Finalem assignat redemptionis propitiatorisq; causam, id est, ut Dei iustitia declaretur plurib; sane modis, ut diuina ad nos iustificatio ueniat. Ut quod diuinitus promissū est, iuste & fideliter impleatur, ut uniuersale generis humani delictum nō sit peritus impunitum. Quod quidem sola Christi & innocentis atq; diuini pro nobis satisfactione expiari potest. Ideo dixit, ostensionem diuinæ iustitiæ in remissione delictorum præcedētium effici posse. In satisfactione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Quæ quidem delicta Deus hæcenus sustinuerat, ut nec puniret nec absolueret, præsertim circa patres expectantes in limbo, sustinuerat autem ut deniq; declararet duntaxat in hoc tempore Christianæ gratiæ absoluti posse delicta. Ut sit ipse iustus & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi ad hunc uidelicet finem ipse Deus omnino iustus appareat, & iustum insuper reddat in Christo credentem.

Operaprecium fore uidetur antequā consequentem disputationem aggrediamur, non nihil de redemptore per Christum facta differere. Rationibus uidelicet ex libro de Religione nostro breuiter huc adductis. Ibi enim de hoc latius disputamus. Vita corporis anima est, anima uita Deus, nature ordo exigit, ut corpus anime, anima Deo pareat. Iustitiæ ordo requirit, ut si à Deo dissentiat animus, talionis pœna dissentiat corpus ab anima, atq; sensus à ratione. Rebellauit à Deo primi parentis animus, rebellauit corpus ac sensus ab eo. Rebellio prima peccatum fuit. Secunda pœna quædã peccati fuit atq; peccatum, quoniam rationi derogauit à Deo. Complexio affectioq; rebellis à primo quasi sapor quidam profluit in omnes, proinde quasi ut riui à fonte manarunt. Hoc origi nale uitium est ceterorū malorū animæ corporisq; origo. Hoc uolumina illa Hebræorū testificantur, quorū diuinitatē testificatur summa illorū. In præceteris antiquitas, cœnatio penè omniū, propagatio per uniuersum, duratio indetesa, cœcordia, maiestas, sobrietas & miracula. Hinc illa Magorū à Zoroastre descendentiū opinio, omnia scilicet corporis mala à malis animæ proficisci, animaq; curata cætera mala uitari. Hoc Plato in Timæo quidem innuit, in Carmide uerò declarat. Vtrum, ut ad propositū reuertamur, rebellio eiusmodi, quoniam infiniti Dei derogauit maiestati, mortales ad infinitam beatitudinem ineptissimos reddidit, neq; dirigi, nisi per infinitum Deum poterant. Dirigenda men aliquando erant, ne frustra à Deo fuissent ab initio ad beatitudinē ordinati. Per uoluptatem commissum est peccatum, per contrarium uoluptatis dolorem est purgandū. Peccauit seniel omnis quodāmodo humana natura in homine illo, qui uicem gerebat omnium, pati similiter semel quodāmodo debet omnis in aliquo, qui uicē quoq; omnium gerat, qui longē magis cum Deo consentiat quam ille dissenserit. Omnium uerò uicem post Adam solus ille gerere potuit, qui Deo penitus unctus esset omnium conditori. Fuit igitur ille Deus simul & homo. Deus, ut omnes complecteretur, infinitamq; possit culpam diluere: Homo, ut pati pro culpa posset, atq; ut pareretur homo, quem ad modum peccauerat homo. Sic & illius hominis pœna meritumq; uim aliquam habuit infinitam, in quantum reuera Deo iunctus fuerat infinito. Infinito autem quodāmodo supplicio meritoq; opus fu erat ad infinitam culpam penitus diluendam. Prouide Doctores Iudæorum consentiunt diuinam prouidentiam, mala imminente populo seclerato conuenienter, ac sepe purgare per supplicium unius iusti, pro omnibus libenter satisfacturi, sicut per incisionem unius uenæ sepe curantur omnia membra. Item conueniunt per culpam Adæ humanam speciem infectam fuisse. Atq; hanc contagionem ad dum fuisse purgandā, sed tempore Messie purgandā, quomodo unq; purgetur. Nos autem ex eorum principio cōcludimus purgationem eiusmodi fieri per passionē Messie. Sicut enim pro pluribus satisfactorius gradatim debet esse iustior, ita pro omnibus iustissimus. Talis uerò solus est Messias. Quomodo autem oportuit ad animos expiandos Messiam esse sacerdotem, atq; hostiam probat Paulus ad Hebræos.

*Non per merita legalium operum, sed per Christianam fidem iustus saluusq; effectus Gentilis pariter
ut Iudæus. Cap. XXII.*

Vbi est igitur gloriatio tua? Exclusa est. Per quā legē operum? non. Sed per legem fidei. Iamdiu Apostolus incipit iactantiam reprimere Iudæorū, quatenus sola lege uel maximē gloriabātur, cōsidebantq; se Gentilib. ad consequendam salutem esse admodum potiores. Cum ergo Paulus iā pridem probauerit Iudæos in culpa Gentilibus æquales existere, innueritq; Gentiles in suscipienda gratia æquales esse Iudæis. Hic itaq; prosequitur in anem Iudæorū gloriā repressurus. Auscultate Iudæe, si equē peccatis es obnoxius ut Gentilis rursus, quādo iustificatur pariter atq; tu per euangelicā fidē atq; gratiā. Vbi est igitur gloriatio tua? qua scilicet in lege ad eō gloriaris, ut existimes operū eiusmodi meritis te solum uel potissimū ad iustitiā peruenisse? Exclusa ē uidelicet & explosa. Quoniam uerò altera quidē lex per alterā excludenda uel declaranda uel emendanda uidetur, interrogat, per quē precipue legē eius iactantia cohibita sit. Vna quidē lex esse dicitur regula operū scilicet Mosaica: Quæ quidē nō tā in extirpandis perturbationib. animiq; in actionib. exterioribus disponendis uersari uidetur.

Altera

Altera uerò lex fidei nominatur, id est, Euangelica, quæ non solum actiones externas
 castigat atque disponit, sed etiam omnes animi motus moderatur ad unguem, & per-
 turbationes extirpat. Per hæc sane legem sublata est gloriatio Iudæorum. Quippe cum
 huius munerè Gentilis quilibet non minus quam Iudæi diuinam iustitiam & gratiam
 consequantur. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis.]
 Fides profecto uiua & per charitatem operans, exhibita Christo, iustitiam præstat per-
 fectam cuiuslibet ita credenti, etiam si in legis operibus non fuerit conuersatus. Necessa-
 rium tamen est ita credentem deinde legitima operari, nec fides sine operibus mortua
 iudicetur. An Iudæorū tantum Deus est? Nonne & Gentium? Imò & Gentium.] De
 us conditor uniuersi non solum Iudæis, sed etiam Gentibus ubiq; prouidet. Itaq; non Iu-
 dæis tantum, sed Gentibus quoq; modum adhibuit ad salutem, ut sicut Iudæus sub præ-
 ceptis Mosaicis educatus aditum habet ad gratiam, ita Gentilis sub lege naturali nutri-
 tus & doctus uiam habeat ad salutem & uterq; per fidem Euangelicam iustitiam pro-
 fus adeptus apud Deum gloriam consequatur æternam. Quoniam unus est Deus,
 qui iustificat circumcisionem ex fide, Gentilitatemq; per fidem.] Ipse met Deus pari-
 ter utrisq; prouidens eiusdem fidei, scilicet Christianæ munere, utrosq; tanquam iustos
 comprobat & gratia gloriaq; dignatur. Inquit aut ex fide iustificare Iudæos, & per fidem
 iustificare Gentiles. Ex fide scilicet apud Iudæos omnium antiquissima. Siquidem cæ-
 pit in Abraham, processitq; per Patriarchas alios atq; Prophetas: Christum expectans
 quandoq; futurum. In hac itaq; Iudæus natus, hac quoq; munitus ex hac nimirum iusti-
 ficari dicitur apud Deum. Apud uerò Gentiles nulla de Christo fides antiqua fuit, sed
 Apostolis prædicantibus per hanc nouam subitamq; fidem iustificati censentur. Le-
 gem ergo destruiuis per fidem? Absit, sed legem statuimus.] Nequis per suprâ dicta
 putet euangelicam fidem Mosaicæ legi contrariam, subdit: Euangelica lege Mosaicam
 non disperdi. Sed, ut inquit Dominus, adimpleri. Quæ enim in Testamento ueteri ce-
 rimonialia erant, tanquam signacula futurorum, in euangelica substãtia ueritatem suã
 reportauerunt. Quæ uerò moralia quondam fuerant, optatum finem uotumq; præce-
 perunt. Disponebant enim animorum motus & pro uiribus amputabant, ut deniq; pe-
 nitus purgarentur. Quã sane purgationẽ puritatemq; perfectã lex Euãgelica præstitit.

*Non Abraham nec alius quisquam propter circumcisionem uel simile aliud legit opus apud Deum iusti habetur,
 sed propter fidem. Cap. XIII.*

Iudæi Gentilibus propter legis circumcisionisq; priuilegia se ipsos in salute recipiẽ
 da nimium præferbant. Apostolus igitur cum eiusmodi iactantiam circa legem
 iam sæpe represserit, deinceps etiam circa circumcisionem cohibere profequitur, re-
 petens uide licet quæstionem quandam superiorem ita dicentem: Quæ igitur utili-
 tas circumcisionis? Et quoniam Abraham primus mandatum circumcisionis accipit, me-
 rito circa perionam eius quæstionem de circumcisione resumit, ita dicens: Quid ergo,
 dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse secundum carnem?] Perinde ac si dicat:
 Postquam diximus gentilitatẽ pariter atq; circumcissionem apud Deum iustificari, quid
 nam igitur facultatis exitimã ad diuinam iustitiam consequẽdam inuenit reportauitq;
 Abraham secundum carnem, scilicet circumcissionem, id est, ex eo quod iussu diuino carnẽ
 suam suorumq; circumcidit operaq; similia est exequutus? Quasi dicat, per huiusmodi
 opera per se, etiam non reportauit iustitiam, sed per fidem. Si quis enim mortalis cum di-
 uino mandato spectet circumcidentem, aliãq; legitima extrinsecus opera peragentem,
 cõprobabit ipsum iam dignum iustitiæ gloria iudicandum, atq; hoc quidem iudiciũ est
 humanum externa uidelicet circumspectans. Quandoquidem inspicere nõ ualeat intima.
 Atq; ita Abraham gloriam apud homines promerebitur. Non tamen eadẽ hæc ratio-
 ne gloriam apud Deum inspicietem uidelicet intima, ac propter fidẽ finisq; intentionẽ
 potius quã propter externos motus iustificantẽ. Qui se re & mentiuntur falluntq; ple-
 runq; luicem his intentũ, & si quãdo legitimi sunt, ut in Abrahamã, nõ tamen propter eos
 sed per fidẽ intentionemq; intimam Deus iustitiæ gloria dignum censet Abrahamã & quẽ
 liber similiter operantem. Iustitia quidem humana bonum humanum inspectans exter-
 norum operum consuetudine cõmuniter cõparatur. Iustitia uerò diuina scilicet in pri-
 mis accepta Deo, diuinum extremumq; bonum optans, nõ tantam habet cum actioni-
 bus ex-

bus externis proportionem, ut ex illis comparari queat, sed fide per charitatem in Deum erecta diuinam gratia prouenit, ut merito dictum sit, externa quidem opera apud homines, iidem uero intentionemque intimam apud Deum gloriam reportare. Quamobrem subdit Apostolus: Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quasi dicat, si iudices iustum propter opera legis exteriora, hæc quidem humana comprobatio fuerit potius quam diuina. Opera uero legis intelligit, quod circumcidit, quod uide sacrificia obtulit, cæteraque id genus, qualia lex Moisa præcipit obseruanda. Præterea ex operibus externis acquiritur ciuili & humana iustitia, gloria inter homines quidem habens, sed non similem apud Deum. Quoniam non efficit hominem æterna gloria dignum, nisi accesserit & præcesserit ingens fidei & charitatis affectus gratia diuina munitus. Considerandum uero quod latinè traductum est, habet gloriam, gratiæ haberi proprie gloriationem. Vbi sensus hic est proprius, scilicet habet in se quod gloriatur, id est, si per opera liberi arbitrii, tanquam iustitiam promeretur, merito gloriari potest non solum apud Deum, sed etiam apud se, id est, non solum diuina gratia, sed proprijs etiam actionibus atque meritis. Si autem non per opera externa, sed per ipsam solius fidei oblationem iustus euadit, sola Dei gratia largiatæque gloriabitur. Quod autem Apostolus de Abraham loquitur, similiter de cæteris hominibus uult intelligi. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Nempe in Genesi scribitur Abraham credidisse Deo multiplicationem se minis promittenti. Ac propter eiusmodi fidem, non propter exteriora, à Deo iudicatum esse iustum. Credidit autem Deo præcipuè promittenti Christum, unde confirmatur per fidem in Christum perfectam iustitiam comparari. Perfectam sane iustitiam Deus non in uili quidem subiecto, scilicet in scriptis motibusque externis, sed in intimo mentis affectu nobis imprimere uoluit, in quo quidem affectu fides habet exordium. Inquit autem, credidit Deo. Est enim fidei trius actus. Credere Deum, credere Deo, credere in Deum. Ille quidem credit Deum qui autoritate nitens, Deum esse prouidereque profusus affirmat. Credit autem præterea Deo qui diuinis reuelationibus præceptisque fidem adhibet atque parat. Credit denique & in Deum qui fidei charitatem adhibens ad Deum omnia refert ut ad finem. Primus quidem actus materiam fidei continere uidetur, secundus autem fidei formam, tertius denique finem. Ut igitur ipsam fidei formam exprimeret, credidit Deo, inquit. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei uero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei. Exponit & confirmat Apostolus illud, credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Cum enim Abraham nihil adhuc exterioris operatus, perfectè Deo crediderit, atque ob hanc ipsam fidem iustus à Deo sit iudicatus, gratis à Deo iustitiam accepisse uidetur. Similiter & alij multi cum operandi tempus occasionemque uel facultatem nodum habuerint, ob solam fidem affectumque in Deum, iustitia donati sunt, perinde ac si iustitie opera pergerissent. Quod enim reputatum dicitur, intelligitur gratis datum alicui, nondum reuerentem. Hæc in sequentibus confirmatur, ubi dicitur, corde creditur ad iustitiam. Qui autem opera multa denique iustitiæ consentanea & adhibitum iustitiæ conductentiam exercuit, si uero iustus habetur à Deo, non solo quidem munere, sed etiã suo quodam officio mercedem huiusmodi, id est, iustitiã est adeptus. Hæc autem huiusmodi ratione nituntur. Quod alicui tanquam merces operanti traditur, non proprie ratione gratiæ datur, sed debiti alicuius conditione rependitur. Iustitia uero perfecta, de qua hic est sermo, gratiæ largitate conceditur. Itaque non per opera legis acquiritur. Proinde quod inquit, qui iustificat impij, auget argumentum. Nam si Deus aliquando hominẽ nondum credentem ad fidem uocat, perque fidem gratiæque ad iustitiã salutemque perducit, multo magis animũ iã quodãmodo piũ atque credentem iustitiã efficit & beatũ. Præterea quod inquit, secundum debitum, non ita debes accipere, ut opera temporalia digna sint uel æterna beatitudine uel perfectã cõprobatione iustitiæ. Hoc dicit Paulus ubi dicit ad Romanos: Passiones huius temporis non sunt condignæ ad futurã gloriam. Atque ad Titum, non secundum opera iustitiæ, quæ fecimus nos. Opera enim nostra per formã naturamque suam, neque iustitiã perfectã, neque beatitudinẽ promerentur. Secundum uero diuinũ influxũ, quo mirabiliter incitantur atque ducuntur promereri uidentur. Ipsa protecto fides manifestè nõ ista meret, diuina gratia fulciatur

fulciatur. Quod deniq; subdidit. Secundum propositum gratiæ Dei.] Significat Deū²² largitate sua prædestinasse iustitiam & salutem reuera credentibus impartiri. Sicut & Dauid dicit, beatitudinē hominis cui Deus acceptam fert iustitiam sine operibus.]²³ Latini codices accepto habent, mēdosum est, nec ullū habet sensum. Quod uerō dicitur cum Deus acceptam fert iustitiam, latinus loquendi modus est atq; eiusmodi significationem habet, Deus habet iustitiam pro accepta ab illo, uidelicet homine qui nūdū opera legis exercuit. Sed quomodo habet acceptam? Quoniam ille & si nō fert ad Deum opera legis, fidem tamen iam habet. Quam scilicet fidem, uel ipse homo Deo imprimis obtulit, postmodum augētī uel Deus largitate sua fidem principio præstitit, dum ad hanc hominem miraculosā quadam opera compulit. Propterea iustum eum fecit & reputauit quasi gratis, qui nondum opera foris ad iustitiam conducentia perpetravit. Imō & nonnunquam opera contraria fecit. Quod quidem Propheta declarat ubi sequitur. Beati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus²⁴ uir cui non imputabit Dominus peccatum.] Ex his planē conspicitur, hominem sepe peccatis onustū ad fidem à Deo mirabiliter prouocari, atq; ita pro iusto haberi, gratiq; fide iustitiāq; donatum ad beatitudinem præparari. Enim uero felix ac supra modum dilectus Deo benēq; fortunatus iudicatur à Dauide, qui sine operibus, id est, officijs præcedentibus, sine labore, gratis munus perpetuum reportauit. Vbi dicit iniquitates, delicta significat per malitiam perpetrata. Vbi uerō peccata, per infirmitatem commissa declarat. Vbi deniq; peccatum commune cunctis & originale uult intelligi. Peccata rursus tecta dicuntur diuino conspectui. Quæ Deus non aspicit ad hoc ut puniat. Similiter non imputat peccatum, scilicet ad uindictam. Eiusmodi uerō gratia prædestinatione quadam paucis concessa traditur. Quemadmodum Paulo similibusq; diuinitus cōpulsis ad bonum. Remissio uero peccatorum iam credenti concessa, uel nondum operanti pluribus contigisse uidetur. Beatitudo ergo hæc in circumcisionem tantum peruenit,²⁵ an etiam in Gentilitatem. Dicimus enim quod reputata est fides Abraham ad iustitiam.²⁶ Quomodo ergo reputata est? In circumcisione an ante circumcisionem? Non in circuncisione, sed ante.] Queritur de eiusmodi gratia, quæ uocatur iustitia fidei, per quā gratis remittuntur peccata, quæ nonnunquā per solam fidem nullis meritis operum præcedentibus credentem, reputat redditq; iustum, & nonnunquam etiam male hæc tenus operatum uocat atq; iustificat. Queritur, inquam, num circuncisus dumtaxat conueniat, an etiam non circuncisus æqualiter concedatur? Respondetur, & æqualiter. Siquidem nondū circuncisus fuerat Abraham, quando fides ipsa sine operibus præcedentibus reputata illi est ad iustitiam. Ante Ismaelis natiuitatem, circuncisio uerō facta est, Ismaele prope iam adulto.

Circuncisio non est iustitiæ causā, sed signum iustitiæ quæ est per fidem. Item promissio facta fuit Abraham non propter legē & opera, sed propter fidem. Cap. XXXIII.

ET signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in non circuncisio, ut sit pater omnium credentium sine circuncisione, ut reputetur & illis credulitas ad iustitiam, atq; sit pater circuncisionis, non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed his etiam, qui sectantur uestigia huius, quæ est in patre nostro Abraham ante circuncisionem.] Postquam disputatū est beatitudinem illam quæ in peccatorū remissione consistit non solum circuncisus, sed etiam non circuncisus æquē congruere, idq; exemplo Abraham probatur, qui ante circuncisionem per fidem ipsam ab ipso Deo iustitiam & eiusmodi beatitudinem est consequutus, reliquum erat, quid sibi uelit circuncisionis officium patefacere, ne forte frustra uideatur inducta, quandoquidē ipsa non iustitiæ causā. Inquit ergo Paulus, eam tanquam signum atque signaculum esse diuinitus institutum. Signum quidem futuri, id est, spiritalis circuncisionis efficiende per Christum. Signaculum uerō siue sigillum ipsius iustitiæ quæ ab Abraham per fidem est adeptus. Est aut signaculū eiusmodi affectionis Abraham duob; præcipue modis. Quā scilicet ad hoc ipsum quod credit & quantū ad crudelitatis effectū. Credit enim promissioni de progenie propaganda. Ut conuenienter sigillū in mēbro propagationis ac cepertit

ceperit. Et ipsa fides culpam amouet, quemadmodum circumcisio superfluum pelliculam in membro libidinis auferit. Quod autem circumcisio non tanquam substantia quædam, sed quasi signum uel signaculum introducta fuerit, declarat in Genesi Moses. Circumcidetis carnem præputij uestri, ut sit in signum fœderis inter me & uos. Per hanc enim Dei populus ab alieno discernitur, significaturq; libidinaū amputatio, quæ animas à Deo separant. Qui tandem per circumcisionē spiritalem corporeis affectibus extirpatis, atq; ita fœdere apud Deum instaurato, cum Deo reconciliari dicuntur. Mysterium eiusmodi tetigit Hieremias: Circumcidimini Domino, & auferite præputia cordium uestrorum. Deinde ubi ait, ut sit pater &c. Id profectio uult intelligi. Cum Abraham ante circumcisionem per ipsam fidem iam iustus à Deo sit iudicatus. Diu uerò postea circumcisus, sequitur ut sit pater non solum circumcisorum, sed etiam omnium, sine circumcissione, credentium. Quod autem in textu dicitur, sine circumcissione duo pariter significare potest. Tumq; Abraham per id quod habuit ante circumcisionem, scilicet per fidem sit pater omnium quæ credentium, ut reputetur & illis ad iustitiam scilicet quod credunt, sicut & Abrahæ fuerat reputatum. Tum etiam quod sit pater eorum, qui sine circumcissione credunt. Quemadmodum & ille absq; circumcissione crederat, & sit pater circumcissionis, id est, circumcisorum, qui ex eo originem ducunt, circumcissionemq; acceperunt. Hinc illud apud Ioannem, pater noster Abraham est. Hactenus communiter expositio est. Propria uerò magis est eiusmodi, scilicet ut sit pater authorq; fidei atq; circumcissionis, fidei, inquam, credentibus omnibus, etiam non circumcisus. Quoniam fides ante circumcisionem & deinceps absq; circumcissione ad iustitiam sufficit & salutem. Circumcisionis iterum acceptæ communiter, siue corporea siue spiritualis, corporeæ quidam partem iudæis. Spiritalis autem non iudæis tantum, sed etiam Gentibus, per imitationem uel delicti quatenus congruè sectantur uestigia fidei, quæ fuit in patre Abraham ante quæ diuino iussu circumcideretur. Id est, ea certitudine, charitate, opera credunt, quæ & ille crederat. Quæ quidem fides ita his sicut & illi est ad iustitiam & salutem absq; circumcissione sufficiens. Quarunt nonnulli, utrum circumcisio ad diluendam originalis peccati culpam conferat. Qui sequuntur Bedam, sic per circumcisionem in ueteri testamento remissam fuisse originalem culpam putant, sicut per baptismum in nouo remittitur. Id tamen Thomas noster Aquinas ita moderari uidetur, ut circumcisio ex ipso simpliciter opere neq; gratiam conferat, nec uim habeat uel ad auferendam culpam, uel ad iustitiam afferendam. Ac nisi iustitiam afferat, auferre nequit culpam. Quoniam sine aduentu luminis tenebræ non expellantur. Non esse autem eiusmodi in circumcissione uirtutem, quia in ea non sit ipsa gratia, sine qua non potest esse iustitia. Hinc Augustinus ex mente Pauli sic argumetur ad Galatas. Si iustitia est per legem, ergo Christus mortuus est gratis, id est, sine causa. Similiter & nobis argumentari licet. Si ex circumcissione iustificas gratia proficitur, Christus gratis mortuus est. Quod quidem dictum nephans. Nempè remissio peccati nunquam sine gratia prouenit. Quod quidem ita Paulus in sequentibus aperit: Iustificati igitur gratia ipsius &c. Merito itaq; Paulus in circumcissione ferme nihil posuit nisi signum atq; signaculum. Non ergo per ipsam circumciscendi operam, sed per fidem Christi, cuius circumcisio signum erat, auferebatur originale peccatum, auxiliumq; gratiæ ad rectè agendum afferebatur. Quatenus igitur circumcisio futurum signum erat, merito mutata censetur. Non enim signum idem præsentem conuenit & præterito atq; futuro. Ideoq; baptismus est præsentis gratiæ signum. Quapropter ampliore effectum gratiæ continet. Quanto enim agens propinquius præsentiusq; est, tanto efficacius operatur. Proinde circa promissionem Abrahæ factam, fides quidem promissione prior exiit, circumcisio uerò longè posterior. Item circumcisio fidei signum dicitur & imago, fides autem exemplar & substantia uiuens. Ex quo planè cõcluditur, ipsam promissionis causam extitisse, non circumcisionem quidem uel aliquid huiusmodi legis opus, sed ipsam fidem gratia fultam & charitate uiuentem. Quapropter ita subdit Apostolus. Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex lege hæreses sunt, exinanita est fides. Abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec prauaricatio. Deinceps ex ipsa promissionis forma, confirmat inceptam circumcissionem, uidelicet &

quodlibet externum opus legali obseruantia simile, perfectam iustitiam non asserre. In Genesi quidem scribitur, promissum fuisse diuinitus Abraham, quod in semine suo benedicentur omnes Gentes terrae. In semine autem suo intelligendum est excellenter in Christo. Hinc ad Galatas inquit Apostolus: Abraham dixit et sunt promissiones & semini eius, non dicit in seminibus quasi in multis, sed in uno, scilicet Christo, quem & haeredem mundi uocat Paulus, id est, omnium Gentium, quod quidem in promissione patet. Et David ita praefigit: Postula à me, & dabo tibi Gentes haereditatem tuam. Quodam modo etiam promissio implenda fuit in semine Abraham per imitationem ita cognominato. In his uidelicet qui per gratiam Christi semen Abraham spiritualiter appellantur. Propterea Paulus in sequentibus inquit: Qui filij sunt promissionis, existimantur in semine, qui etiam per Christum sunt haeredes mundi. Proinde in hac promissione unum quidem negat, alterum uero asserit. Negat, inquam, promissionem factam fuisse per legem, asserit autem per iustitiam fidei fuisse factam. Merito non per ipsam legem, quia nondum data lex erat, neque per ipsam legis obseruantiam quandoque futuram, quia non ea conditione promissum est, ut obseruetur lex futura, uel externum aliquid legi simile, sed simpliciter propter ipsam fidem. Quod & promissionis uerba declarant. Itaque non talis est facta promissio, ut duntaxat sit implenda per legem. Hinc Paulus ad Hebraeos: Nihil ad perfectum lex adducit. Afferat autem promissionem per iustitiam fidei fuisse factam, & per eandem implendam denique fore, ut uidelicet finis cum principio congruat. Quoniam, ut dicitur ad Hebraeos. Sancti per fidem uicerunt regna. Atque rursus idem ita confirmat. Primo quidem non implendam fuisse promissionem per legem, postea uero per iustitiam fidei perficiendam esse monstrabit. Conscitum autem ratio deducens ad impossibile ferme nunc in modum: Si promissio Abraham facta per legem implenda foret, sequeretur è uestigio ut fides Abraham promissioni credentis foret inanis, quia promissio hæc aboleretur. Cum autem eiusmodi consequens futurum sit absurdum, nimirum & antecedens falsum esse conuincitur. Quis enim dixerit, Deum uel non manere promissis, uel aliquem ei credentem fallere. In disponenda uero consequentia quod dicitur. Si enim qui ex lege haeredes sunt &c. Sic accipiendum est, si ad hoc ipsum ut aliqui promissam reportent haereditatem, necessarium est hæc ex ipsa duntaxat legis obseruantia consequi, exinanita est fides, atque promissio. Primo quidem, quoniam non modo ludæis, sed manifeste Gentibus omnibus legem eiusmodi non habentibus est promissum. Nunc autem ad ludæos solum attineret concederetur. Deinde quia si per legem, ergo fides illa in qua fundata promissio fuit tanquam insufficientis uacillare uidetur, simulque cum illa promissio. Nempe si promissa haereditas reddenda sit, non ratione quidem promissionis, sed legis obseruantiaque futura. Promissio eiusmodi fit inanis, quatenus non propter ipsam, sed propter aliquid procul futurum redditur quod est promissum. Postremo quemadmodum Diuus Thomas noster enarrat, si promissio per legem implenda dicatur, atque lex impediatur quodammodo aut differat promissionis effectum, impediatur quidem dum impleri uidebitur. Quod autem lex scilicet contingeret impediatur haereditatis promissæ consequutionem, inde probat Apostolus. Quod legem operatur, id est, indignationem diuinam, uindictamque in peccatores exaggerat. Quoniam ubi non est lex, nec prauaricatio accidit. Leuius ergo peccant, qui sola lege naturali uiuunt, quam qui præterea legi scriptæ subijciuntur. Cum igitur lex eiusmodi culpam quidem prauaricantibus augeat, adminiculum uero adiuuantis gratiæ non secum asserat, minus uidelicet Christi proprium, consequenter accidit, ut impediatur uel differat promissæ haereditatis effectum. Præsertim quia per notitiam lege datam excusatio minuitur in peccatis, & propter libertatis licentiæque audiamiam nititur in ueritatem. Atque hoc quidem incommodum per legem, in moralibus accidit. In ceremonijs quoque quamplurimum, quibus quidem innumeris obseruaturque difficilissimis populis suum salutem usque ad Mesiam Mosaiica lex astrinxit. Inde frequens admodum prauaricatio contingebat. Grauior quoque futura, si post Euangelium diuulgatum eiusmodi curiositas profrequatur. Hinc illud Pauli ad Corinthios: Littera quidem occidit, spiritus autem uiuificat. Quia, ut in sequentibus affirmabit, spiritus interius adiuuat infirmitatem nostram. Ex omnibus his concluditur, promissionem haereditatis tanquam optimam, atque de

optimo factam, non fundari in eo quod aliquo pacto sit causa mali impedimenti que ad consequendum quod est promissum. Ideoq; nec in lege fundari. Alioquin firmitatem non habituram.

Promissio Abrahamæ quàm non est implenda per legem, est implenda per fidem atq; gratiam. Cap. XXV.

I Vdeo ex fide, ut secundum gratiam, ad hoc ipsum ut firma sit promissio omni semini. Non ei quod ex lege est solum, sed etiam ei quod ex fide existit Abrahamæ, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum Gentium posuisti te coram Deo, cui credidisti, qui uiuificat mortuos, & uocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum Gentium, sicut dictum est: Et sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli & arena maris.]

Postquam ostendit promissionem Abrahamæ seminiq; eius à Deo propositam, non esse per legem implendam, consequenter ostendit implendam esse per fidem. Id uero ex supposita quadam distinctione concluditur hunc in modum: Promissio hæc uel per legem, uel per fidem perficienda uidetur, non per legem quidem, alioquin uacillaret atq; euanesceret. Ergo per fidem, scilicet, promissionem consequimur, ut ita mundi simus hæretes. Id Ioannes in epistola ita confirmat: Hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra. Contrarium uero ad superius fundamentum probationis in præsentia iacit. Nempe ut in superioribus dixerat, superius quidem fundamentum extitit. Si iustitia promissæ hæreditatis legis uirtute foret, fides promissioq; euanesceret. Nunc uero fundamentum est eiusmodi, si existit ex fide, id est, si fundatur in fide, per eamq; procedit, persistat firma promissio, uidelicet propter gratiæ diuinæ uirtutem nobis iustitiam afferentem, ut autem gradibus suis probatio ista procedat, ut Græci codices habent, uerba Pauli dissonanda constitui, ut sit sensus eiusmodi, ex fide existit promissio, ut secundum gratiæ præcipuè ad nos accedat. Atq; ut propterea persistet firma promissio. Firma, inquam, & ipsa quidem in se semper, & omni semini Abrahamæ æquè præstanda. Professio quod promissum fuit, deniq; legalibus nostris officijs tribuatur, uideri nimirum poterit meritis humanis potius quam diuina gratia & largitate tributum. Hoc autem & opinionem diuinæ clementiæ & beneficentiæ minuit, humanam autem auget arrogantiam. Sin autem per ipsam fidem affectionemq; mentis intimam ad nos procedat, id proculdubio tum diuinæ gratiæ tribuetur. Quod quidem ad mirificam diuinæ bonitatis, & potentie gloriam summopere conferre uidetur. Quod autem est eiusmodi potius admittendum. Proinde si promissa hæreditas cõsistat in obseruantia legis, & à futuro & ab actionibus nostris admodum instabilibus dependebit, ideoq; penitus uacillabit. Sin autem in gratia diuina stabili fecerit fundamentum, stabiliter & ipsa consistet. Accedit ad hæc quod eiusmodi legis obseruatio tantum attinuit ad Iudeos. Promissio uero manifestè cunctis Gentibus est effecta. Ut igitur & in cunctis habeat firmitatem, nõ ex lege paucis obseruata, sed ex fide potius uniuersis æquè communi processura uidetur. Quod ergo dixit, omni semini, semen tetigit Abrahamæ geminum, & corporeum, inquam, id est, & iudaicū, & spiritale pariter, id est, genus hominum uniuersum, sicut credidit Abraham, crediturum. Semen eiusmodi tangit Euangelium illud: Potens est Deus de his lapidibus suscitare semen Abrahamæ, id est, de Gentibus imitatores Abrahamæ & quasi filios adoptiuos efficere. Post hæc ubi dicit, qui pater est omnium nostrum. Confirmat quod modo posuerat, scilicet, quod semen Abrahamæ sit non solum Iudaicus populus selector legis, sed & Gens quælibet ritu Abrahamæ simpliciter credens. Pater enim omnium nostrum, id est, credentium quorumlibet, siue Iudeorum siue Gentilium. Idem hæc Genesis auctoritate confirmat: Patrem multarum Gentium posuisti te. Hinc illud in Ecclesiastico simile: Abraham magnus pater multitudinis Gentium coram Deo cui credidisti. Addeitur est ad exprimendum, quod nobis futurum est extare diuinæ providentiæ præsentis, & in conspectu quasi iam positum. Abraham quoq; tam perfecte credidit Deo futura pronuntiata, ut quasi præsentia & iam facta perspiceret. Qui uiuificat mortuos, scilicet Iudeos præuariatæ iniquitatis ingrati tudinisq; criminibus quasi mortuos. Et uocat ea quæ non sunt. Id est

Id est, prouocat ad gratia & salutem etiam Gentes, quæ hæcenus in conspectu Dei quasi non erant, si conferantur ad privilegia Iudæorum. Tanquam ea quæ sunt, id est, prouocat ut Iudæos, qui adoptiui & electi iam erant. Hinc illud in sequentibus: Vocabo non plebem meam, plebem meam &c. Itaq; per uocationem eiusmodi promissio Abrahamæ pertinet & ad Gentiles. Apertissime uero cum litera congruit, ut dicatur Deus uiuificare mortuos, id est, Abraham atq; Saræ steriles senioq; confectos ad propaginem suscitare. Atque etiam futuram inq; progeniem nondum existentem eligere & prædestinare quasi iam existentem. Quo quidem sensu loquitur Apostolus ad Ephesios, Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Item in sequentibus, non ex operibus, sed ex uoluntate dictum quoddam maior seruiet minori. Commendaturus autem Abraham fidem addidit: qui contra spem in spem credidit, scilicet, contra spem uirtutemq; naturalem, qui steriles senioq; confecti erant Abraham atque Sara, ille enim nonagesimum nonumq;, illa uero nonagesimum iam annum impleuerat atq; sterilis, ut narratur in Genesi. Credidit tamen promittenti Deo progeniem. Ideo in spem à Deo porrectam credidit, in uita natura. Spes autem diuina est eiusmodi. Patrem multarum Gentium posui te. Item, sicut semen tuum, sicut stellæ cæli & arena maris. Quibus in uerbis successiōnem Abrahamæ, siue futuram, siue per imitationem ad omne genus hominum pertinere decernit. Per comparationem ad stellas excellentiam diuinitatemq; multorum futuram in hac successiōne declarat, per arenam maris multitudinem profus innumerabilem. Quoniam uero spes non solū uehemens atq; uelox, sed etiam firma fuit, addidit. Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum ferè centum esset annorum, & emortuam matricem Saræ. In promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed corroboratus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quod quæcumq; promissit Deus, potens est & facere. Ideo reputatum est illi ad iustitiam.]

Firma profecto fides fuit, quæ propter impedimenta naturalia, minime diffidebat. In anno quidem centesimo natus ei Isaac in Genesi traditur, ante uero ferè anno promissus. Quod autem post obitum Saræ genuit filios ex Cetura ad eandem quoq; uirtutem Abraham diuinitus resstitutam attingere censetur. Cetura quidem iuuenis erat, Sara uero sterilis & decrepita, & Abraham iam naturaliter impotens. Eiusmodi facilitatem firmitatemq; in diuinis recipiendis Pythagoras ualde probabat, sententiamq; leni frequenter habebat in ore, credere oportet omnia, quoniam nihil est incredibile, omnia Deo facilia sunt, nihil impossibile Deo. Plato quin etiam in Phædro legibus hominem in diuinis incredulum dæretatur. Sed cum Paulus dixisset, non infirmatus est uel non uacillauit in fide, cur nam addidit: In promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia? Quia uel delicti, sicut credidit Deo progeniem promittenti, ira fidem adhibuit facilem excellentiam exalationemq; futuri generis portendēti. Postquam enim prædixit Deus: patrem multarum Gentium posui te &c. Subdidit: Possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, & benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ. Comparatio quoque ad stellas, ut dixi, significat excellentiam. Præ terea dicens, non hæsitauit diffidentia, carpit diffidentiam Zachariæ, qui in promissione diuinæ titubauisse narratur, atq; ob hanc diffidentiam uisus ad tempus orbatus. Quod autem Abraham sic exclamauit, putas ne centenario nascetur puer? Non dubitantis uox eiusmodi fuit, sed admirantis rem insolitam, ac pariter exultantis. Affectu forte simili ad Gabrielis uocem Maria uirgo clamauit: Quomodo fiet istud? quia uirum non cognosco. Quasi dicat, istud quidem futurum certo scio, sed modum ipse planius exprime, quandoquidē non est modus humanus, sed profectio diuina. Cum igitur Abraham motu quasi proprio non uacillauerit, quod quidem exprimitur ubi dicitur: Contra spem in spem credidit. Item, & non infirmatus est fide. Rursus, non hæsitauit diffidentia, merito subiunctum est, sed corroboratus est fide, id est, diuinitus insuper ad hoc adiutus. Quod Abraham animaduertens dedit gloriam Deo, scilicet, & fidei firmitatem, & promissum munus non suis meritis, sed diuinæ bonitati profus attributus, atque existimans quod promissum est, proculdubio fore, quoniam Deus uerax, imo ueritas ipsa sit, pariter & omnipotens. Qui autem inspiratus à Deo uel quomodolibet instructus adhuc in fide uacillat, de prouidentia diuina, uel ueritate uel potentia diffusus diuinæ gloriæ derogat. Proinde cum ab initio dixit

rit fidem Abrahamæ pro iustitia fuisse apud Deum acceptã, atq; deinceps qualis eius fides fuerit, enarrauerit, concludit, nõ quamlibet fidem, sed facilem, certam, stabilem, & cum charitate gratias agentem, & ad gloriam Dei ubiq; tendentem, qualis Abrahamæ fides extitit, apud Deum pro iustitia reputari. Non est aut scriptum tantum propter ipsum, quod reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.] Paulus in sequentibus: Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Similiter in præfenti docet, Deum in Abraham summo credentium Patriarcha discipulæ totius exemplar cõstituisse. Et magna force significatione in superioribus illud adduxit: Patrem multarum Gentium posuit te coram Deo, cui credidisti. Id est autem Patriarcham, & exemplar, & ducem omnibus Gentibus te constitui præcipuè credituris, quemadmodum & tu credidisti, & id quidem in conspectu Dei, uidelicet nõ solum in prouidentia Dei, sed etiam, ut Athanasius inquit, uelut instar Dei, ut quasi nomen aliquod sit omnibus auctor piè credendi atq; bene uiuendi. Atq; ad ipsius similitudinem nobis quoq;, quia pia fides ad iustitiam reputetur. Qualis inquam fides? Qualis & illius extitit, ut in superioribus enarrauimus. Atq; insuper, ut quemadmodum ille corpus suum emortuum similiterq; sacrè credidit, quandoq; diuinitus suscitandum, sic & nos credamus Christum et mortuum quidem esse, & diuinitus suscitatum. Atque eiusmodi fides ita nobis sicut & illi ad iustitiam reputetur, credentibus uidelicet ita uenisse Christum, quemadmodum & credidit ille uenturum. Quoniam uerò eadem uirtus est, & operatio manifesta patris & filij, sicut dictũ est, pater suscitauit Iesum, ita sæpe dicitur, Iesus resurrexit à mortuis. Rursus sicut in sequentibus dicit, proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Sic ad Ephesios, tradidit semetipsum pro nobis. Quod autem hic dicitur, traditus est, intelligi potest à patre, & à seipso, & à Iudeis traditus. Dicitur autem resurrexit propter iustificationem nostram, ut nos resurgendo iustificaret, id est, ea iustitia dignos efficeret, qua & ipsi resurgeremus. Quod autem propter nostra delicta traditus sit in mortem, significat eum morte sua, uelut sacrificio quodam pro nobis factõ, cuius quodammodo nostras expiauisse.

Gratia diuina quomodo acquiratur. Item que mala uitet, que bona conferat, scilicet, iustitiam per fidem. Item spem, charitatem, diuinam hereditatem. Item quam sit constantans spes diuina. Cap. XXXI.

- 22 **I**ustificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominũ Iesum, per quem accessum habemus in fide in gratiam istam, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.] Apostolus hæc tenens quàm necessaria sit ad salutẽ Christianæ gratiæ, hinc potissimum cõprobauit, quod neq; Gentilibus e cognitio ueritatis atq; philosophia, neq; Iudeis circumcisio, uel obseruatio legis sine gratia Christi sufficerent ad salutem, satisq; profuerit. Deinceps autem de uirtute gratiæ disputabit, offensus uidelicet quæ bona per gratiam adipiscamur, ac propter eandem, quæ mala uitemus. In primis autem uiam modumq; præscribet, quibus perueniar ad gratiam. Cum igitur dictum fuerit, quemadmodum fides reputabitur omnibus ad iustitiam, uidelicet resurrectionem Christi credentibus, tanquam nostræ iustitiæ fundamentum, merito subdit:
- 22 Iustificati igitur ex fide.] Quatenus per ipsam resurrectionis fidei, effectũ eius dupliciter quidem legi potest, & habemus, scilicet, atq; habeamus, sed deniq; sensus est idem. Non enim possimus aliter reconciliari Deo quàm per iustitiã, fide gratiaq; Christiana fundatam. Hac quidem ratione nos sic affecti pacem iam habemus ad Deum. Quod autem exprimitur habeamus, id forte sibi uelle uidetur, ut pacem eiusmodi quã sic habemus, firmiter teneamus, neq; suspicemur unquam haberi posse aliter uel ceteri. Habemus, inquam, uel habeamus per Dominum nostrum Iesum Christum. Ipse enim est pax nostra, sicut scribitur ad Ephesios. Quoniam ad eiusmodi pacem ipse perduxit, quam quidem pacem, gratiam quandam in præsentia nominat, quia non pro meritis tributa nobis

buta nobis est, sed gratis, non nostra quidem facultate, sed ope diuina, ideo subijct: Per quem accessum habemus in gratiam istam.] Cuius enim uirtute ad hanc accedimus, eiusdem praesidio & tenens, & tenere posse duntaxat, sperare debemus. Merito igitur ad Timotheum, mediator Dei & hominum nominatur. Atq; ad Ephesios. Per ipsum accessum habemus ambo in uno spiritu ad patrem. Inquit autem in fide, id est, in ipsa Christianae fidei firmitate. Graece non legitur per fidem, ut communiter Latine dicitur, sed in fide, id est, rectius. Alioquin si per fidem dicitur, uidebitur forte fides cauta quaedam gratiae. Thomas uero noster contrarium asserit, scilicet, gratiam esse fidei causam. Gratia enim diuina fortitur, quod recte firmiterque credamus, ut legitur ad Ephesios: Gratia salui facti estis per fidem, uult autem fidem esse primum gratiae aduenientis effectum, ideo recte dictum est, nos per Iesum ad gratiam peruenire. Ad quam habemus accessum, id est, aditum & introitum in fide, quasi in ipso gratiae lumine primo, quam sane fidem sequuntur, deinceps & reliqua gratiae dona, species, charitas, constantia, laetitia, gloria. Vbi uero dicit, in qua stamus. Intelligendum est in uirtute gratiae nos id habere, ut non solum sufficiti a culpa, uelut a morte fuerimus, sed etiam firmiter in habitu probabili consistamus in Deum profusus erecti, tanta spe futurae gloriae freti, ut hac praeter ceteris gloriarum possimus. Quae quidem omnia sunt gratiae munera. Gloria, inquam, filiorum Dei, id est, habebimur, quasi filij Dei, sic per adoptionem facti, ut Christus exitit per naturam, sic iterum in seculorum fine, sicut angeli in principio seculorum. Quam uero sic excellens spes eiusmodi gratiae comes, apparet inde potissimum, quod non breue quiddam aut leue, sed aeternum speramus diuinumque bonum. Rursus non solum per hanc gloriamur, & exultamus summorum expectatione honorum, sed etiam aduersus omnibus delectamur, quae & pro hac professione speique approbatione perpetimur, & existimamus quoquomodo ad futuram gloriam conductura. Quamobre subiungit Apostolus: Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia uero probationem, probatio uero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.] Sic ergo textus continuatur, non solum autem gloriamur in hoc, quod speramus consequi gloriam felicitatemque Dei filijs congruentem, sed etiam ipsis tribulationibus huius gratia susceptis gloriamur atque gaudemus. Non opinantes quidem uel aliorum more mortalium suspicantes, sed certo scientes, quod tribulatio patientiam operatur &c.] Id est in tribulationibus ad inuictum patientiae habitum exercemur, adiuuante uidelicet Deo, cuius gratia in aduersitate duramus. Patientia uero probationem.] Sicut igne aurum, ita constans animus aduersitate probatur. Ille enim approbari potest, tanquam diuinorum credulus, & amator, qui horum gratia libenter durauit, futuram felicitatem sperare proculdubio posse. Spes autem non confundit.] Non fallitur unquam aut labitur, ut inde contingat sperantem aliquando ruborem & ignominiam reportare, aut affici poenitentia, quod sperauerit. Hinc Psalmus: In te Domine speraui, non confundar in aeternum. Spes autem eiusmodi cur nam fortiter perseuerat, felicitate consequitur. Quia uidelicet uegetatur amore, amore, inquit, mentis in Deum erecto, qui sane amor amore Dei ipsius in mentem est accensus. Hinc Dionysius Areopagita, auctore Hierotheo, amorem diuinum cucularem quondam motum nominat, ab ipsa bonitate diuina exordientem, progredientem, in animum, atque hinc in diuinum bonum regredientem. Motus enim animi ad infinitum bonum tendens, cum nequeat a finitate uirtute animi proficisci, nimirum ab ipso eodem infinito bono fortitur instinctum, ut finis tandem cum principio congruat. Quod si charitas in Deum nostra ab ipsa Dei erga nos charitate principium habet, merito & quae charitati necessaria sunt, fides scilicet atque spes, ab eadem diuinitate procedunt. Cum uero nec Deus frustra moueat, nec communis, & assiduus mens ipsius instinctus esse debeat, profusus inanis efficitur profectio, ut fides, spes, charitas, & fortiter perdurent, & quandoque consequantur euentum. Quod autem instinctus ad diuinum in nobis, ab ipsa diuinitate procedat, hinc etiam confirmatur, quod omnia circa animum in terris mortalia, contrarium generant in nobis instinctum, ut non ualeat animus mortalibus ebrutus, nisi per diuinitatem

ad diuina profusus emergere. Dicitur autem Græcè *ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκίηται*, charitas effusa, quod quidem emphaticam proprietatem habet. Perinde ac si dicat, ex charitate diuina uelut ex igne, charitas in nobis quasi flamma per modum scintillantis ignis penetrans accenditur. Atq; id quidem ab aude. Quod sanè Plato in epistola ad Siracusanos ita retigisse uidetur, ex diuturno animæ nostræ cum diuinitate commercio, subito tandem illine uelut ab igne scintillante, lumen effulget in anima, scèp ipsum iam ait. Proprie uerò loqui uidetur Apostolus ubi dicit, per Spiritum sanctum, quasi afflante Deo ignis in nobis amatorius accendatur. Omnino uerò firmitatem spei argumento duplici comprobatur. In presentia quidem ex ipso Spiritus sancti dono. In sequentibus autem ex morte Christi. Charitatem interea tangit utraq; & qua nos Deus amat, & qua nos amamus Deū, utraq; uerò charitatem per Sanctum spiritum uoluntatibus nostris iustam esse censet. Nos autem, ut cum Thoma nostro loquamur, sic exponimus. Spiritum sanctum, qui est amor patris & filii, dari nobis, est nos ad participationem amoris illius adduci, qui sanè ipse Spiritus sanctus existit, qua quidē participatione ipsi Dei amatores efficiuntur. Iam uerò ex hoc quod ipsum amamus argumentum habemus, quod ipse nos amet. Nō quasi nos primo dilexerimus Deum, sed quoniā ipse prior nos dilexit. Quod maior solanis declarat epistola. Dicitur autem charitas, qua Deus nos amat, in cordibus nostris effusa, quoniam in nobis late diffundit. Ex utraq; autem horum uerborum intelligentia concluditur idem, spem uidelicet eiusmodi nunquam falli. Nam & quia Deus nos diligit, seipsum non negabit, & quia nos Deum diligimus, sperare facile possumus cum nobis aterna bona daturum.

- » Cur nam Christus cum adhuc infirmi essemus, tempore oportuno pro impijs mortuus est: uix profectio pro iusto quis moriatur. Iam uerò pro bono forsitan quis audeat mori.] Quod Latine legitur secundum tempus, intelligiturq; à plerisq; triduum illud, quod Christi corpus latuit in sepulchro, mihi quidem non admodum placet, sicut nec Athanasio linguæ Græcæ doctissimo. Quod enim Paulus ponit *καθὸν*, non significat simpliciter ipsum tempus (id enim *χρονος* Græcè dicitur) sed tempus duntaxat significat oportunitatem & occasionem proprie tempestiuam oportunitatemq; designat. Præterea cum uelit Paulus ingentem Christi in nos exprimere charitatem, nō id quidem exprimit, si dixerit ad breue tempus pro nobis expertus est mortem. Sed potius, si adduxerit Christum obseruauisse tempus nō solum sibi decens, sed nobis etiam oportunitatem præscitum diuinitus omnino, quodammodo etiam destinatum, ut Athanasius inquit. Id sæpe significat Euangelium, nondum uenit hora mea. Item, uenit hora. Rursus, uenit hora uestra, & potestas tenebrarum. Mors quidem Christi, si diuinam respexeris uoluntatem, sacrificium prædestinatum esse censetur. Sin autem impetum occidentium, homicidium est præscitum. Eiusmodi uerò sacrificium salutare simul, & homicidium profus iniquum in eodem tempore mira quadam occasione concurrat, ut non alio tempore diabolica instigatio apud iniquos homines præualuerit ad hunc euentum quam quod uina uoluntatis & homicidium præscierit, & sacrificii ipsam prædestinauit. Sacrificium eiusmodi operante Deo oportuno quodam tempore celebrandum. Propheta Abacuc ita prænuuntialle uidetur: Opus tuum Domine in medio annorum, uti uifica illud. In medio annorum notum facies. Cum iratus fueris misericordie recordaberis. In medio annorum forte significat in medio mundi cursu. Voluit enim aliqui, decem annorum mensibus non mundum, sed mundi cursum proliis expleri, siquidem motus quicuis gratia sit institutus, atq; in medio hoc mundi cursu, Deum se hominibus ostendisse, ut aduentus eius æque ab utrisq; seculorum distaret extremis, ne uel expectatio futuri aduentus nimis protraheretur, uel præteriti memoria profusus aboleretur. Sed tempora Deus uiderit, aternitatis fons temporisq; productor. Forte uerò Pythagorici bonum ipsum oportunitatem ipsam uocant. Quoniam omnibus prouidet oportune, & una quæq; natura tunc optime sese habet, quando eligit uel sortitur uel aggreditur, quod optant oportune. In hoc enim prosperitas, felixq; fortuna consistit, ab influxu superiore, & deniq; à prouidentia superna proueniens. Sed uerborum Apostoli feriem repetamus. Per interrogatiōem ergo significat Christum pro nobis uoluisse mori propter incomparabilem in nos charitatem, ut hinc & firmiter ab eo bona omnia sperare possimus, & patitur pro eodem

pro eodem mala omnia debeamus. Auget uerò debitum quòd infirmi, id est, cõtra eum peccatores eramus, atq; rei, non leui quodam crimine, sed impietate grauari. Non inuenitur alius, qui pro iniusto suoq; iniunco uelit mori, uel laborare quam minimum. Vix etiam inuenitur qui pro iusto alicuius salute, salutem suam spernat. Forte uerò aliquanto facilius reperatur, raro tamen qui mortem obire uelit pro bono, id est, pro uiro liberali in omnes pte ceterisq; benefico, & cui propter beneficentiã quis summopere debeat. Iustum hic nominare uidetur eum, qui nocet nemini, aliena non usurpat, suũ cuiq; reddit, etiam si nihil de proprijs bonis eroget. Bonum uerò, ut dixi, largum bonorũ suorum communicatorem. Id enim bonitatis proprium esse censetur. Nos autem nec erga homines, nec erga Deum iusti eramus, nec erga Deum boni, id est, benefici esse unquã possumus. Bonorum enim nostrorum non eget. Hunc mirabilis in nos Christi charitas elucet, spem nostram nobis confirmans, mutuatq; charitatem in nobis accendens.

Commendat autem charitatem suam erga nos Deus, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.] Quod pauloante per interrogatorem significabat, idem in presentia per affirmationem sine interrogatione declarat. Perinde, ac si dixerit, ex hoc potissimum ingens erga nos Dei charitas demonstratur, quòd filius eius Christus pro nobis contra eum peccatoribus mortem subire uoluit, quasi eadem sit patris filijq; uoluntas.

Am uerò sicut in superioribus Apostolus charitatẽ Dei patris erga nos ostendit per hoc potissimum, quòd spiritum nobis suum infudit, sic in presentia tandẽ ex hoc ipso demonstrat, quòd pro nobis suum filium tradidit, & ad recipiendam erga Deum charitatem utriusq; nos prouocat. Suam uerò charitatem Deus duobus modis exaggerat, cum uidelicet, quia dedit filium pro nostra salute passurũ, cum etiam quia pro inimicis, id est, peccatoribus atq; rebellibus. Id uerò totũ in secunda ad Ephesios epistola similiter confirmatur: Deus qui diues est in misericordia per nimiam charitatem qua dilexit nos, cũ essemus mortui peccatis conuiuificauit nos Christo &c. Itaq; multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui efficiemur ab ira propter ipsum.] Hactenus asseruit, quomodo Deus ob incomparabilem erga nos charitatem, sui filij sacrificio pro nobis satisfaciens, nos ex iniustis iustos effecit, uidelicet in ipso credentes. Deinceps quomodo iustificationem tribuit & salutem. Salutem primo qua ab ira, id est, à miseria liberemur. Deinde etiam ad felicem cum Deo uitam recipiamur. Si enim recepimus ab eo quod difficilius erat, id autem est, ex iniustis fieri iustos, nimirum & quod facilius est, atq; inde consequitur, reportare poterimus, id est, ut iam iustificati liberemur ab ira, id est, à uindicta, quam iniustitia meretur. Et quoniam dũ ex iniustis iustos effecit, etiam ex inimicis fecit amicos, merito nobis quasi iam amicis sua bona communia facit, dum mirabili quadam largitate communionẽq; beatæ uitæ suæ nos participes efficit. Ideo subdit:

Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, salui in uita ipsius efficiemur.] Hic interim nonnulla notanda sunt antitheta ordine quodam posita. Iniustos iustificando Deo ipse facit iustos. Inimicos, uidelicet propter iniustitiam, reconciliando reddit amicos. Obnoxios iræ liberat ab ira, scilicet per mortem filij sui ad uitam suam nos admittens. Non solum autem, sed & gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.] Non solum gloriamur in spe atq; expectatione gloriæ apud Deum quandoq; futuræ per iustificationem reconciliationemq; nobis exhibitam, sed gloriamur etiam nunc in ipso Deo, id est, in mira quadam coniunctione cum Deo per eandem charitatẽq; iam conflatam, conciliante uidelicet hanc Iesu Christo per doctrinam & uirtutem sacrificijq; suum. Ad superiora uerò consequitur: Maius esse iniustum iustificare, quàm iustificationem salute donare, quia in illo homine non est proportio nale principium ad diuinam iustitiam consequendam, sed totum gratia sola perficitur. In ipso autem iam diuinitus iustificato, inhabitat iam Spiritus sancti donum, quod arbitrium mouens ad actum, efficit ut ita salutem promereatur.

Propter hoc quemadmodũ per unum hominem peccatũ in hunc mundum intrauit, ita & per peccatum mors, atq; ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.] Quæret forte aliquis, cur nam oportuit per Christum iustificari atq;

reconciliari mortales? Respondet ita. Propter hoc, inquam, scilicet, oportuit. Deinde causam explicaturus, alius exorditur hunc in modum, quem oculo quadam comparatione præsens hic textus exponit. Cõgruit autem cum prima ad Corinthios epistola, ubi dicitur: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Sic casus in peccatum atq; mortem, quod quidem mali conditione habet ab ordine iustitiam atque uitam. Sed casus ille tantum saltem ordinis uidetur admittere, quod in eo turba quam plurima ad unitatem principij sui reducitur, unde mira quadam traductio, ne deducitur. Ab uno enim patre primo, quasi principio speciei, tota hominum species, quasi communis quadam natura una producta unius originalis inclinationis culpamq; particeps hinc euasit, proptereaq; obnoxia morti, quid ergo mirum humanam speciem ordine quodam ab uno similiter inchoato in originalem iustitiam uitamq; restituit? scilicet ab uno principio salutis atque gratia. Atque sicut ab uno generationis initio culpa morsq; defluxit in omnes, sic in omnes ab uno regenerationis exordio iustificationem uiuificationemq; profluere. Verum, ut supra monui, comparationem eiusmodi Paulus hic minuit, clamq; significat, uult enim subintelligi, quã deinceps attingit apertius. Si autem præsentia Pauli uerba disponantur, aliter quam disposui, in longissimum orationis hyperbathon incidemus, nec facillè uerbum quod à grammaticis principale dicitur offendemus. Quæri potest, cur nam dixit, peccatum & mortem per peccatũ intrasse in mundum potius quàm in genus duntaxat humanum? Quia forte cum anima primum corpusq; subinde nostrum superiorem amisit ordinem, externa quoq; quodammodo nobiscum, præsertim nobis, exorbitauerunt. Sequitur uerò mors ad peccatum, non solum mors animæ, scilicet, felicitatis diuinæ priuatio, sed mors præterea corporis. Quod quidem Mosaicum mysterium, ut alibi enarraui, Plato noster in Charmide tetigit, opinione Magorum, significans ex intemperantia quadã animæ intemperiem mortemq; corporis proficisci. Quippe cum afferat si animam temperantiam suam, recuperauerit, immortalitatem suam in corpus etiam exundaturam, bona enim malaq; animæ in corpus ita profluere, sicut in toto corpore in cerebrum, & ab hoc in oculum sit effluxus. Recuperari uerò temperantiam philosophicis quibusdam arcanisq; rationibus, quasi quibusdam præcantationibus, asserit. Proinde de originali peccato, quod ab Adam profluxit in omnes, esset in præsentia longius disputandum, nisi multa de hoc in libro de Religionem differuissimè, satis erit igitur breuiter hoc attingere. Pelagiani quidem istud negant, dicentes non originali successione, sed imitatione quadam potius uoluntaria peccatum primi parentis ad posteros attingere, scilicet quatenus isti parentum iniustitia imitantur. Aurelius Augustinus sic eos arguit: Si peccatum Adæ progressum in omnes dicendum esset imitatione potius quàm per Adam. Diabolum enim præuaticatorem primum præuaticatores omnes potissimum imitantur, hoc autem per illum in libro Sapientie confirmatur. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarũ. Præterea sicut à Christo iustitiam salutemq; suscipimus, non principaliter, quia imitemur eum, sed quoniam inde uirtutem accipimus per gratiam satisfactionemq; ab eo nobis exhibitam, sic ab Adam originalis quadam iniustitia mortis origo, non tam imitatione nostra quàm propagatione quadam nobis influit. Si enim imitatione sola contingeret, comparatio inducta hic ab Apostolo non congrueret. Quod autem quasi naturaliter influat Ephesijs declarat Apostolus. Eramus natura filij iræ. Item David: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Dicit autem originale uitium peccatum naturæ. Quemadmodum quotidianum delictum, quod & actuale uocant, dici solet peccatum personæ, & illud sicut hoc quodammodo uoluntarium, quia sicut hoc per uoluntatem personæ peccantis committitur. Sic & illud per uoluntatem principij humane naturæ creditur perpetratum. Profecto quemadmodum uaria membra corporis unius humane personæ partes sunt, ita personæ singulæ membra sunt humane naturæ. Itaq; sicut manus pedisq; motus per uoluntatem principij personalis rationem uoluntarij habet atq; culpæ, sic per uoluntatem culpamq; principij humane speciei singulorum hominum inclinationes similes uoluntariæ obnoxieq; censentur.

Plura inueniri non potuerunt.

MARSILII FICINI

Florentini, in omnes prædicationes suas, Proœmium.

Adîpira nobis precor Aime Deus, uia, ueritas, uita, Trînitatis, unus Deus, In medio Ecclesiæ iustitiam te. In conspectu angelorum psallam tibi.

Na hæc homilia nostra, dilectissimi fratres, præcipuas tres partes habebit. Vt in unica trinitate sit accepta. Vnaquæq; pars similitudine tres partes, per nouenarium numerum inde confectum, imitaturas cœlestis numerum angelorum, nos uidelicet excelsio Deo benigne conciliantur. Prima quidem Hierarchia uero. Secunda uia monstrabit ad uitam. Tertia denique & uita ueritatem summam ante oculos ponet. Vide te precor fratres mei si oportune ad illam Jacob Patriarchæ scalam Deo duce, prouenimus. In hac sane cœlestes angeli, & ascendunt pariter & descendunt. Ascendunt quidem cœlestem plantas Deum Deorum in Sion. Descendunt interim hominibus prouisuri. Descendunt, inquam, manus hominum apprehensuri. Ascendunt iterum nos iam apprehensos ad excelsam ducturi. O scalam inextimabilem, o gradus prorsus incomparabiles, o ascensum ineffabilem, mirabilemque descensum. Non alio quidem tempore ascendunt angeli cœlestes, alio uero descendunt, hominibus animaliumque more, sed eodem momento mirabiliter utrumque conficiunt. Quæ admodum a Sole radij terram irerberantes, momento reuertuntur in Solem. Neque solum eodem momento ascendunt angeli, quo descendunt, uerum etiam qua ratione eleuantur contemplatione diuina, perfecti roboratiq; illinc, ad beneficia nobis conferenda se cõstruunt, diuina uidelicet plenitudine prorsus exuberantes. Sed ut regrediamur illuc unde iam paulo latius progressi sumus. Primam sermonis nostri partem Hierarchiæ ultimam commendabimus, qua quidem in parte tres erunt gradus, angelis, archangelis, principibus. cõmendati. Secundam uero sermonis partem Hierarchiæ mediæ dedicabimus, tres quoque gradus habentem, potestatibus, uirtutibus, dominationibus. cõmendatos. Tertiam denique destinabimus Hierarchiæ tertie, tres gradus similiter continentem, per quos uiam Throni, Cherubini, Seraphini, nos ad alta perducant. Verum ut manifestius iam quod uolumus uobis fiat in omni prædicatione nostra. Primo quidem de anime immortalitate tractabimus. Quod quidem pertinebit ad uitam. Idem quoque tribus uel rationibus. uel persuasionibus. uel modis quibuslibet cõfirmabimus. Secundo uero de fidei Christianæ firmitate loquetur. Quod sane spectabit ad uitam ad ueram uitam nos denique perducatur. At quid iterum tribus modis similiter afferemus. Tertio denique declarabimus uerum Euangelij sensum, pertinentem ad ueritatem, sensum, inquam, triplicem, historicum, moralem, & allegoricum.

Prima pars prædicationis de immortalitate anime. Prædicationis prima.

Adîpira nobis precor Aime Deus, uia, ueritas, uita, Trînitatis, unus Deus. In medio Ecclesiæ iustitiam te. In conspectu angelorum psallam tibi.

Primam prædicationis partem auxilio primæ Hierarchiæ angelorum aggrediamur. In omni re natura, per continuam naturalemque eius inclinationem uolens naturæ proprietatem inuestigare, exempli causa. Per inclinationem ad descensum, conijcimus in quouis corpore grauitatem esse. Per inclinationem similiterr ad ascensum, in esse inuenimus leuitatem. Si quoddam itaque corpus inclinationem ad utrumque compertiamus habere, utraque proprietatem possidere putabimus. Quorsum lux? Nempe bruta uidemus ad caducam tantum præcipitari. Intellectus autem angelicos ad æternam solum se erigere cogitamus. Quamobrem illinc quidem solum in brutis naturam caducam. Hinc uero solum in angelis æternam esse concludimus. Cum igitur anima nostra communiter & assidue inclinatur ad utraque, tum temporalium æterna, utraque quasi naturam habere conijcimus, per intellectum quidem æternam, temporalem uero sensum.

G g s Præterea

Præterea, si homo, ut multis rationib. confirmatur, est animalium perfectissimus, per eam præcipuè partē facultatemq̄ perfectissimus est, quam habet ipse propriam, cæteris animalibus nullo modo communem. Hæc uerò sola religio est. Nam & rationis cuiusdā uestigia quædam sagaciores bestię uidentur habere. Nullum religionis inditium. Non foret aut per religionem perfectus, si per hanc & falleretur, & spe futurorum præsentibus fraudaretur. Item religio, ut in Prothogora probat Plato, prima omnium homini cōtigit, non solū ante omnes artes ad uictū necessarias, sed etiā ante sermonē, atq̄ commercia. Cum uerò etiā maximè omnium sit communis, & firma, sequitur ut maximè omnium sit naturalis. Et quia instigante Deo, rudibus statim hominibus est inserta, non solū maximè naturalis est, sed etiam diuina quam maximè. Naturale uerò speciei iudicium falsi nō potest. Neq̄ fallit naturalis instinctus. Multoq̄ minus fallit Deus summa ueritas atq̄ bonitas, æternitatem religionem promittens, spec̄ eiusmodi præsentibus timbonis expoliens, tūm malis affligens. Posthęc partem secundā aggrediemur beneficio Hierarchiæ secundę intrantes uiam per probationem fidei ad æternam uitam.

De probatione fidei. Secunda pars predicationis.

A d̄spira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesię laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

S I Discipuli Christi decipiendi gratia figmentum introducere cogitauissent, rationem certè facilioris persuasionis aliquā habuissent. Contrā uerò fecerūt. Aggressi sunt enim rē & ad credendū & ad obseruandum omnium difficilissimā. Adde quorū modis etiam difficilissimis, si tēpora, loca, personasq̄ consideres. In temporibus uide licet eruditissimis, in urbibus amplissimis, plenisq̄ omnium doctrinarū, aduersum potētes, plurimosq̄ & doctos, ipsi debilissimi, omnium rerū egeni, ab initio rudes, & paucissimi. Neq̄ accipere uoluerunt uel Cerimonias à ludæis uel Deos plurimos à Gentilib. Quod quidem si admisissent, cōperit haberemus, omnes subito Christianos fuisse futuros. Audi Paulum Corinthijs ita dicentem: Videte uocationem uestram fratres. Quia non multū sapientes secundū carnem, non multi potentes, nō multi nobiles, sed quę ista sunt mūdi eligit Deus, ut confundat sapientes, & quę infirma sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Et quę ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quę nō sunt, ut ea quę sunt destrueret. Item si fuissent simulatores, non potuissent summa inter se concordia in tot tantisq̄ difficultatibus perseverare. Perseuerauerunt tamen. Alioquin nihil obtinuissent. Paulus pro Christi gloria annos septem atq̄ triginta innumerabili tormentorum gratia tulit. Petrus quoq̄ tantūdem. Ioannes annos octo atq̄ sexaginta. Cæteriq̄ similiter per omnem uitam. Neq̄ præmium tanti laboris ullum in hac uita sperabant, optabant uē. Imò omnia uitæ dona, uitamq̄ ipsam penitus contēnebant. Hinc Paulus, si in hac uita tantum speramus in Christo, miserabiliores sumus cunctis hominibus. Præterea neq̄ in angulis susurrabāt, sed palā uulgo suam doctrinā audacter dissimulabāt. Si quidē Paulus etiā cathena collū uinctus, publicè predicabat. Hinc ait ad Philippenses, quæ circa me sunt, magis ad profectū uenerunt Euangelij, ut uincula mea manifestata fierēt in Christo, in omni Prætorio, & in cæteris omnib. Et ad Colossenses ait: Euāgelij itā prædicatū fuisse omni creaturæ q̄ sub cælo est. Itē nihil horū in angelis gestū est. Et Corinthijs, non ad ulcerantes uerbum Dei, sed in manifestatione ueritatis commendantes nos met ipsos, ad omnē cōscientiā hominum coram Deo. Quod si cui etiā operatū est Euāgelij nostrū, his qui perirent est operatū. In quib. Deus huius seculi excecavit mētes infidelū, ut nō fulgeat in eis illuminatio Euāgelij glorię Christi, q̄ est imago Dei.

Pars predicationis tertiā de Euāgelio.

A d̄spira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesię laudabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

S Ed per uiam comprobatæ fidei feliciter huc usq̄ progressi, pergamus iam ad Euāgelicam ueritatem, hierarchiam angelorū tertiam inuocantes. Principio, Throni hiitorum nobis aperient Euāgelij sensum. Secūdo, Cherubini moralē. Tertio Seraphini allegoricū patefacient. Quemadmodū unusquisq̄ nostrū ab angelo quodā regij persuadeturq̄ ad bonū, à quibusdā uerò spiritib. malis passim incitant ad malū, ita Iesus regebat à Spiritu sancto. Qui postq̄ in baptismis oculis eius auribusq̄ apparuit mox ei intellectū

lectus persuasit, ut in desertum iret, noxia uidelicet hominum commertia deserens, ieiunio, orationi contemplationiq; uacaturus, ut nõ ibi iam aduersus carnẽ sanguinemq; cer-
taret, sed aduersus principes caliginosi aeris damones, quos ieiunio, oratione, contem-
platione superans, nobis præberet exemplũ, tũ in statu perfecto nobis à demonibus pericu-
lum imminere, tum etiam expugnari posse, & quibus repugnaculis expugnare, Platoni
ci quoq; confirmant tentamenta demonum, & quomodo eisdem remedijs expellantur.

Prædicatio secundã.

Ad spira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ lau-
dabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

Institutum à principio ordinem prosequentes ternarium nouenariumq; numerum
in orationis nostræ partib. tanquam angelicũ & nunc & in posterum obseruabimus,
neq; id quidem ab re, cum in sacra angelorum æde loquamur. Vbi semper illius ora-
cili memores. Ego sum uia, ueritas & uita, Primam sermonis partem ipsi uite, secun-
dam uix, tertiam ueritati, distribuemus, ut ex prima fidem ad credendũ æternã uitam,
Ex secunda spem ad eius bona apud Deum percipiendã, & ex tertiã charitatẽ, cõsequa-
mur erga Deũ bonorũ immortalĩũ largitorẽ. Atq; ita ex fide per ipsam spẽ ad charitatẽ,
quasi tertium cœlum ascendemus, Duce Paulo, ut uel audiamus arcana Dei quantũ
libet homini, uel saltem gustemus mirificum charitatis fructum qui superat omnem
sensum, quoddam uidelicet ineffabile gaudium.

De uia anima immortalis, Prædicationis parti primã.

Ad spira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesiæ lau-
dabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

Nulla res sponte sua potest à se originis repugnare. Alioquin spõte ad sui ipsius
naturaliter ferretur interitũ, qui necessario sequitur origine perditã. Quin-
etiã quicquid effectus aliquis agit, sitæ originis uis & auxilio facit. Si ergo ad-
uersus causam pugnaret, in ea colluctatione causa illa sibi ipsi profusus aduerfa-
tur corpori nostro, imò corporibus omnibus. Igitur à nullo corpore ducit originem.
Sæpe enim ab incontinentis corporeis abstinet, honestatis, uel ueritatis, uel religionis, gra-
tia. Cum Plato noster domandi corporis gratia salubrem Atticæ locum Academiã ha-
bitandam elegit, nõne animus eius corpori aduersabatur? Cum Xenocrates dilectus
Platonis discipulus, & Origines eorum sectator exusserunt sibi uirilia, quæ libidinis in-
cendia profusus extinguerent, nõne iniustus animus bellum membris corporis indica-
bat. Ante hos Magi Persarum, Aegyptij Sacerdotes, Pythagorici Philosophi, ut uene-
remenerarent & sobrijs forent ad contemplandum, mero & carnibus abstinebant. Sed
sanctimonia, martyriaque Christianorum, multo magis uictoriam mentis erga corpus
resuscitantur. Omnes profecto quotidie à corporis incitamentis certa de causa pro-
uincibus abstinemus. Ac etiam si nunquam corporis impetus frangeremus, satis ta-
men foret pugna ipsa, quæ sit in nobis continua ad ostendendum aliam in nobis sub-
stantiam esse, præter corpoream, corporeis aduersantem, tum humoribus, tum etiã
aeris influxibus sensum motibusq; per humores. Quod si anima corpori fre-
quenter obsequitur, non uiolentia ad hoc inducitur, sed amore quoad corpoream ui-
tam, quasi mater ad prolem suam profusus afficitur. Quo quidem uehementius blandiẽ
te uel nullo modo uel leuiter consultatur.

Ratio hæcenus assignata est, ex eo quod anima in morib. repugnat corpori. Secunda
mox assignanda est. Quoniam supra affurgit, quo patet eam nõ ex corpore dependere.
Multis quotidie modis sensibilium imagines fallunt continuò sensum. Quam sane fal-
laciã ratione corrigit intellectus. Qui quatenus excogitat uel affectat aliquid incor-
poreum absque cõtrouersa seipsum supra corpus attollit. Res uero nulla cause suæ ui-
res & ordinem transcendere potest. Sensus quidem interior exteriorib. nuntiantibus, ni-
hil præstantius consingere potest, quam lumen ingens uarijs affectum colorib. & odori-
bus atq; sonis saporibusq; mirabiliter oblectantibus. Nihil profecto sublimius interro-
gata de Deo imaginatio porrigit rationi. Ratio uerò è summa mentis specula phan-
tasiae
fallaciam

fallacias prospicit & emendat. Deumq; ratione admodū diuersa describit. Quemadmodum in Theologia nostra latissimè declaramus. Tertia ratio adducitur hūc in modū. Si rationalis animus originem ullam à corpore traheret, quanto cōiunctius haberet, corpori, tanto melius se haberet. Quolibet enim res ab origine sua seruatur atq; persicatur. Nunc uerò contrā cōtingit. Præcipuè quidem rationalis animus partes duas sunt, intellectus atq; uoluntas. Quādo circa corporalia occupamur, intellectus aut nihil cernit omnino, aut nō syncere discernit, sensibus & phantasia decet. Quod planè comprobatur Socrates in Phedone. Voluntas affligitur, dum curis multis inde uexatur. Contra, quādo corporalia despicit, & sopitis sensibus, expulsiq; phantasmatum nubibus, nec aliter animum corpore distrahente animus per se aliquid speculatur, tunc intellectus syncerè discernit fulgetq; maximè. Quod etiam in his apparet, qui aut per somni quietem aut aliam quamuis alienationem à corpore, uatiēnātur. Ideo nōnulli, ut Critone & Apologia inquit Plato, propè mortem cum sunt, futura prædicūt. Quasi tunc illa uideāt in supernis spiritibus, præscripta. Quibus suapte natura iungitur animus, modo se iungatur à corpore. Non solum uerò intellectus se à corpore se uocans, quod optat clarus inuenitur, diuinitusq; euadit, id eoq; se melius habet, sed & uoluntas nec perturbationibus affligitur, imò diuinis tāquam sibi similibus summopere gaudet. Hinc sequitur, nō esse corpus animi rationalis origine. Siquidē quo lōgius discedit ab illo, eo se perfectius habet. Sequitur & hoc, si quāto magis mens in hoc corpus immergitur, tanto deficit magis, & quo discedit lōgius, eo magis & proficit, tunc fore perfectissimā mentē cū ab hoc corpore penitus euolauerit. Nō est autē inde interitus, unde summa perfectio. Sed integra uita, usq; ad eū ut sit perpetua. Nulla em̄ mutatione animus unq; deficiet, quādo nō perit exeundo è corpore. Qua quidem nulla circa ipsum maior potest esse mutatio.

De probatione fidei. Predicationis pars secunda.

Adpita nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesie habu dabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

Apostolos nulla simulatione uel ambitione fuisse adductos ad prædicandum patet, quoniam non propriam, sed Christi gloriam affectabant. Hinc illud Pauli ad Corinthios: Nō enim nosmet ipsos prædicamus, sed Iesum Christū Dominū nostrum. Nos autē seruos uestros per Iesum. Itē, inter uos alius dicit, ego quidem sum Pauli. Alius, ego ipsius Apollo. Nonne carnales estis? Quid em̄ Apollo? Quid uerò Paulus? nisi ministri eius cui credidistis. Et unicuiq; sicut Dominus dedit. Ego plātaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementū dedit. Ita neq; qui plātat est aliquid, neq; qui rigat sed qui incrementū dat Deus. Qui autē plantat & qui rigat unū sunt. Nemo igitur in hominibus gloriatur, omnia em̄ uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas siue mēdus, siue uita, siue mors, siue p̄sentia, siue futura, omnia uestra sunt, uos autē Christi. Christus autē Dei. Ideo in Actis Apostolorum cum quidā Cornelius adorare Petrum uoluisset, prohibitus est à Petro. Præterea cum Licaoniēses propter miracula Paulo & Barnabæ tanquā Dijs immolare uellent, ab eis permisi nō sunt. Ioannes quoq; in Apocalypsi adorari se uetuit. Sed quid nam hoc Pauli manifestius? Absit ut gloriemur in alio quā in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quā mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo. Accedit ad hæc, quod non inuiti sed sponte libenterq; cruciatibus pro Christo seiebant. Hinc Paulus ad Romanos: Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia uerò probationem, probatio uerò spem, spes autē non confunditur. Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritū sanctum, qui datus est nobis. Itē ad Corinthios, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Rursum ad Timotheum: In hoc laboramus, & male dicimur, quia speramus in Deum uitū. Fidei sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus uenit in hunc mundum, ut peccatores saluos faceret. Quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam cōsequutus sum, ut in me primo ostenderet Iesus Christus omnem patientiā, ad instructionem eorum qui credituri sunt illi in uitam æternā. Regi seculorū immortalis, inuisibili soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Rursum ad Colossenses. Nē gaudeo in passionibus pro uobis & adimpleo ea q̄ de sunt passionū Christi in carne mea, pro corde eius quod est Ecclesia. Item Lucas in Actis: Apostoli ab ludæis casti exultates incedebāt, quia digni

habiti essent, qui pro Christi nomine iniurias paterentur. Denique testimonium Apostolorum summopere ualidum est, ex eo quod in fide minime titubabāt. Hinc illud ad Romanos: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? angustia? an persecutio? an fame? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque uirtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Huc tendit & quod scribit ad Philippenses Romanum uincens. In nullo confundar, sed cum omni fiducia sicut semper & nunc exaltabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem. Mihi enim uiuere Christus est, & mori lucrū. Quod si uiuere in carne hic mihi fructus operis est, quid eligam ignoro. Coarctor autem à duobus. Cupio enim dissolui & esse cum Christo, atque hoc quidem mihi multo melius. Permanere autem in carne propter uos necessarium est. Et hoc confidens scio, quia manebō & permanebō omnibus uobis ad profectum uelstrū & gaudiū fidei, ut gratulatio uestra abundet in Christo Iesu, in me per meum aduentum iterum ad uos. Quibus in uerbis libertatem suam uaticinatus est. Item ad Timotheum: Non dedit nobis Deus spiritum amoris, sed uirtutis & dilectionis & sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri. Neque me uinctum eius, sed collabora in Euangelio secundum uirtutem Dei. Ob Euangelium hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum, quia potens est dispositio meum seruare in illum diem. In Euangelij prædicatione laboro usque ad uinctum, sed uerbum Dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu cum cælesti gloria. Fidelis sermo, quia si comortui sumus, & conuitemus, si cõsustinebimus, & coregnabimus. Si negauerimus eum, & ille negabit nos. Si uero non credimus, ille fidelis permanet. Negare seipsum non potest. Idem ad Corinthios: Deus qui dixit de tenebris lumen splendere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu. Habemus autem Theaurum istum in uasibus fictilibus, ut sublimitas sit uirtutis Dei & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiatur. Attenuamur, sed non desituimur. Persequutionem patimur, sed non derelinquimur. Deijcimus, sed non desimus. Scimus enim quod qui suscitauit Iesum & nos suscitauit cum Iesu, propter quod non deficiamus. Sed licet is qui fortis est noster homo corruptus, tamē is qui intus est, renouatur de die in diem. Quod enim in præfati est momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplatur nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia sunt, quæ uero non uidentur, æterna sunt. Scimus enim quod si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, edificacionem ex Deo habemus domum non manu factam. Sed æternam in cœlis. Idem ad Timotheum, uigila in omnibus, & labora. Opus fac Euangelistæ. Ministerium tuum imple, sobrius esto. Ego enim iam in molore & tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certauimus, cursum cõsummauimus, fidem seruaui. In posterum reposita est mihi corona iustitiæ, quæ reddet mihi Dominus in illum diem iustus iudex. Non solum autem mihi, sed omnibus qui diligunt aduentum eius. Denique certam Ioannis asseuerationem audire fas est. Quod fuit ab initio, quod audiuiimus, quod uisimus oculis nostris, quod in speximus, & manus nostræ cõtrectauerunt de uerbo uitæ, & uita ipsa innotuit. Et uidiimus & testamur & nuntiamus uobis uitam æternam, quæ erat apud patrem & apparuit nobis.

Sequentes superiorem ordinem incipimus, ut inde per uiam ueniamus ad ueritatem.

Adiura nobis pietor. Aua Deus, uia, ueritas, uita. Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesie laudatur. In compo. angelorum illuminatione.

Quod corpori, cuius natura determinata est, naturaliter alligatur operationem habere non potest liberam & solutam. Animus uero noster hanc habet. Igitur cum à corpore uiuere. Bruta uidemus iudicium habere natura determinatum. Naturali enim extimatione indicat ouis lupum sibi pernitiosum atque fugit. Neque potest non fugere impellente natura. Naturali instinctu feruntur hirundines.

hirundines ad nidum conficiendum, apes ad aluearia, ad telas aranearum. Ideo omnes istas dem speciei animantes, eodem modo sua fabricant semper. Nequediscunt aliquando neque variant unquam. Quia species naturalis qua ducuntur, ab initio inest, atque eadem permanet. Homines autem & discunt & sua opera variant semper. Vnam tamen & ab initio naturam habent. Non igitur natura trahitur ad agendum, sed ipsi consilio suam aliis aliter se ipsos agunt. Unde nam contingere id putamus? Quia elementa, arbores, bestiae, in suis quibusdam motibus, electionibus, artibus nunquam aberrant. Homo uero sapissimus. Non quidem ex eo quod intellectus inest illis perfectior. Quibus nec intellectus quidem inest uisus, sed quoniam ab intellectu diuino instrumentum eius naturam nunquam errante trahitur, homo uero ab intellectu proprio, qui errare potest, ducitur. Qui etiam si quando ab actionibus propriis occit agit ad tempus, tunc ipse quoque Deo ducitur, neque errat. Quod ex uirtutibus & miraculis declarat. Ac si semper ducere tur, sicut alia, tanto minus erraret quam illa, quanto esset perfectius instrumentum. Rursus si alia se ipsa ducerent, sicut homo, tanto magis errarent, quanto minus perfecta sortita sunt speciem. Denique si electio nostra illata quadam necessitate ferretur, nunquam aliter ageremus quam affectio corporis simul atque imaginatio praesens a sensib. nota nos allicit. Quae admodum & bestiae faciunt omnes, & bestia nostra. Contra uero sapientia primum commoti, mox consultamus, eligimusque contra quae incitatio eiusmodi prouocauerunt. Quoniam libertatem animi & uirtutem eius aeternamque felicitatem rebus mortalibus anteponimus. Quod quidem maxime apparet in Philosophis atque religiosis, qui uel ueritatis inueniendae, uel diuinae gratiae inuendae, gratia institutionem uitae eligunt, non solum sensibus repugnantem, sed etiam corpori proculdubio noxiam. Quae quidem in re mens humana liberam actionem imperiumque in corpus corporea quoque declarat.

Testimonium Apostolorum pro Christo unde potissimum confirmatur: quod neque decipere queneque instituerunt, neque etiam decepti fuerunt. Huc tendit illud Petri Parati semper estote ad satisfaciendum omni poscenti a uobis notionem de ea quae in uobis est spe & fide. Item, non enim in uocatis fabulas sequuti notam facimus uobis Dei nostri Iesu Christi uirtutem & praesentiam, sed magnitudinis illius speculatorum effectum. Ite Paulus ad Corinthios: Ego sic curro non quasi incertum, sic pugno non quasi aerem uerberans. Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte, cum alijs predicauerim ipse reprobus efficiar. Hinc Paulus & Apollo ubique cum doctis de Christi mysterijs disserentes Prophetarum uolumina in medium adducebant. Iubet saepe Paulus discipulos suos, praecipue facerdotum, profunde Prophetarum intelligentia diligenter incumbere. Origenes contra Celsum inquit, Paulus criminatur eos, qui temere credunt. Perfecto Christianis consuetudo est, pro eorum indubitata sententia trahere audientes, haec ille. Praeterea quidem hanc nobis sanguine suo testificati sunt, uiri fuerunt iudicio prudentissimo. Ac si non omnes ab initio, tamen paulo post doctissimi, quod quidem eorum gesta scriptaque confirmant. Et hi quidem deinceps quam plurimi, Ioannes, Paulus, Hierotheusque & Dionysius Philosophi summi, Iustinus, Paterius, Quadratus, Agrippa, Aristides, Lucasque, Marcusque Philosophi. Item Thomas & Apollo legis Iudaicae peritissimi. Timotheus, Titus, Clemens Romanus, Barnabas, Ioannes senior, Egesippus, Papias, Melitus Philosophus Asianus, Ignatius sapiens Policarpus insignis doctor Asiae, Dionysius Alexandrinus, alijque permulti sapientia excellentes. Quos in libro de Religione longo ordine numeramus. Inter innumerabiles Originem tacere non possum Philosophum, Martioremque praeclearum. Denique si primum religionis huius fundamentum Dialectici uel Orares uel Poetae iecissent, suspicaremur plebem astutia & eloquentia fuisse deceptam. Si docti omnes semper respuissent, iudicaremus eam forsitan contemnerdam. Si principes uel ab initio uel paulo post huic legi omnino fauissent, opinaremur debiliores a potentioribus fuisse coactos. Successores deinde, ut fit, legem illam cum lacte se xisse. Diuina igitur prouidentia uoluit religionis suae simplicem ueritatem ab hominibus primarumque, simplicibus, paucis, primam originem ducere, atque ab eis astutos, doctos, plurimos quasi pisces a piscatoribus, feliciter & mirabiliter irretiri. Permisit insuper Religionem suam annos plures quam trecentos a potentibus ubique Gentium crudeliter impugari. Quo maior foret doctorum testium & fidelium numerus, reique ipsius, uerior, certior, firmior, auctoritas. Nam in prosperitate quidem seruare fidem facile est, in aduersitate uero difficile. Intelle-

In intellectu rem uera ratione intellectam attingit intelligendo. Cum igitur rationibus certis substantiam indiuiduam comprehendit, luto quodam indiuisibili tangit rem indiuisibilem & intelligit. Alioquin diuiduum tangeret non indiuisibilem. Hoc ipsum intellectu indiuisibili ad intelligendum sufficiens solum quidem ipsum, ipse intellectus existit. Cum igitur intellectus substantia sit penitus indiuidua, dissolui nunquam potest. Præsertim quia substantia hæc intellectualis non solum impartibilis est, sed etiam in se ipsa subsistens, uidelicet à corpore non dependens. Alioquin in se ipsam reflecti non posset. Quæ admodum in Theologia nostra Proculi ratione probamus. Conuertitur autem in se ipsam, dum actionem suam, uirtutemq; & essentiam animaduertit & causam. Quod si actio eius tanquam libera remeat intro, multo magis essentia est à corporibus expedita. Oportet præterea inter naturam cognoscentem, atque cognitam esse proportionem, ut inter uisum atque lumen, inter auditum atque sonum. Multo magis inter intellectum & intelligibile proprium. Intellectus enim intelligibile penetrat definiendo atque distinguendo. Quod sensus circa sensibile nunquam efficit. Intelligibile uero proprium est, uniuersalis ipsa specialisque rei cognitæ ratio. Cum igitur hæc à loco tempore que sit absoluta, merito intellectus ab eisdem solutus est atque sempiternus.

Leges humane non aliter aut admittuntur ab initio, aut postquam admittæ sunt propagantur, quã uel consueta, cõmunibusq; humanarũ & naturalium rationum suaditionibus uel autoritate quadam imperatoria, impetu uel armorum uel facilitate & cõmoditate uiuendi, atq; illecebris uoluptatum. Præterea siderum dispositio, non alijs unquam instrumentis quam eiusmodi leges inter homines potest inducere. Quam obrem cum Christianam legem cognouerim apud homines sanæ mentis & ortam aliquando & cito latissime propagatam, dum probabiles illi multorum argumentationes aduersarentur, dum arma potentum contra illam ubique seuerent, dum palam omnis humane uoluptatis usus spesq; ab ea prorsus auferretur. Legem eiusmodi neq; humanam esse neq; a cœlesti fato pendere, sed diuinam omnino & à supercœlesti quadã potentia proficisci necessario concludemus. Quod quod multis ante seculis longo ordine à plurimis Prophetis atq; Sybillis singula hæc prædicta fuerunt, quod in sequentibus offendimus. Quod quod Christus, uixit magister, persecutionem aduersum discipulos suos ubiq; futuram, propagationem immutabilitatem religionis suæ, miserabilem ludaeorum ruinam breui uenturam, Gentilium conuersionem, ludaeorum quorum dampnationem usq; ad mundi finem duraturam, tum ipse prædixit, tum discipulos suos inspirauit, ut dicerent. Atq; id quod mirabile est, Christus obsidionem in sabbato futuram, & exitium fame ferroq; à Gentilibus inferendũ, atq; stragem inauditam & captiuitatẽ. Præterea ludaeorum in omnes Gentes, nõ aliter ante præscripsit, quam Iosephus scripserit post ruinam. Deniq; si religionis maxime propria puritas est, hæc certe diuinitissima est, quæ neq; uiles posteriorum ludaeorum superstitiones, & spurcissima Talmudicæ delirantia, neq; obscenas & iniquas Gentilium fabulas, neq; abominabile Mahumethensium licentiam & Alchorani ineptias admittit. Quæ neq; terrena præmia, uel leges alie, sed cœlestia pollicetur. Neq; aduersarios legis sue inter fici iubet, quæ admodũ uisit Talmut & Alchoranum, sed uel ratione doceri, uel oratione conuerti, uel patientia tolerari, neque uirtutes ambitionis aut uoluptatis aut tranquillitatis humane, sed Dei solius gratia ardentem exercet, totumq; hunc mundum pestifundat & pro nihilo habet, ut mundum alterum cõsequatur. Ad idem pertinet sermonis puritas simplicitasq; & maiestas insolita concordiaq; & occulta quædam uerbis insita uirtus.

De quinque panibus, Luca. Cap. 9.

Ad ipsam uoluntatem. Aine Deus, uia, per totum. Tunc, quous Deus, lo m. d. lo Eccle. l. lau. d. d. b. te. In conspectu angelorum p. illam tibi.

EX quinque panibus & duobus piscibus, satiavit quinque uirorum milia. Queritur quomodo panis ille acceperit incrementum. Quatuor id modis effici potuit. Creatione, Rarefactione, Generatione, Magnitudinis attractione, aliene materię nõ creatae uel nouã ibi materiã. Creatione namq; tanq; actionũ omnium nobilissima in operibus

uitus

utitur nobilissimis, in productione mundi, angelorum, animarum. Si solum præsentem materiam rarefecisset, nihil amplius nutriuisset. Quemadmodum si quis melidem extendat in amplius. Potuit autem probabiliter præsentem materiam quantitate adhibere maiorem, non quidem rarefaciendo quæ aderat, sed aliam generâdum consimiliter præditam densitate. Nam & ab initio mundi primo, materiam procreauit nondum quantam. Mox adhibuit quantitate, non quidem rarefactæ materiam, quæ nondum quantam erat. Rarefacta uerò passio quædam est pertinsens ad rem iam quantam. Potuit etiam probabiliter uirtutem inferere panis mirabiliter attractiuam, quæ efficacissimè fugeret præterea undiq; & aquæ terræq; uapores. Quæ in pane protinus condensata coactaq; subito fuerent augmentum. Similiter sagine granum attractiuum & digestiuum uirtute, fugit aërem & humorem, unde tumet, ex pusillo fit magnum atq; procerum, ex uno fit multa, ex deformiformosum. Natura id longo perficit tempore, breui Dæmon efficit idem. Solus momento Deus. Facit quoq; pro arbitrio Deus multa, producendo formas etiam sine motu. Dæmon autem mouendo quæ sunt loco coniungit unde formæ resultant. Dispositus fuit Iesus in prato mensas ordine xij. & in qualibet mensa centum discumbere iussit. trinq; uidelicet quinquaginta. Post hunc mensarum duodenarium, adhibuit alium duodenarium in longum, ubi aliumq; deinceps usq; ad duodenaria quinq;. Sunt igitur ibi sexaginta mēsa & hominum sex millia, uirorum scilicet quinq; millia, & quingenti pueri & totidem mulieres. Benedixit autem panem, dicens: Crescite panes, replete populi fidelem. Similiter pisces subtrahis primo spinis. Erant autem libræ quinq; panum, & similitur piscis, ac dū benediceret sub Sole, resultabat umbra digitorū quinq; super pisces & similitur aliorum quinq; digitorum super panes. Vnde auctum est utrunq; seorsum ad libras usq; uiginti quinq;. Deinde fregit panem quemlibet tractu aperte palmæ digitorumq; super panem. Cessit digitis panis. Vnde sex resultauere bucellæ. Dicitur uero et rursus uerso manum, & factæ sunt triginta sex bucellæ. Ex quinq; panibus ita multiplicatis facta sunt centum & octuaginta frusta. Dedit Iesus unicuiq; duodecim Apostolorum frusta in gremio quidecim, id est, unicuiq; consinium. Pisces uerò integros ipse portauit. Paulatimq; distribuit, mensis procedens in latitudinem per semitas laterales. Dum Apostoli duodecim procedebant, per semitas duodecim in longum. Dentes cum repleti essent & collecta fragmenta, benedixit fonti, ut tutius suauitq; combiderent. Dicens: Feratur spiritus Domini super aquas. Ponimus corpus corpulentū, corpus spirituale, & spiritum. In primo genere sunt, Terra, Aqua, Aër mixtus. In secundo autem sunt, Aër purus, Ignis, Cælum. In tertio anima, Angelus, Deus. Deus quidem & Angelus simpliciter spirituales sunt. Anima uerò spiritalis quidē est, quatenus intellectu agit. Dicitur etiam animalis, exercet opera uitæ, sensusq; in corpore. Dicitur & corporalis, quādo intellectu nihil agente agit, quod est animæ reliquum. Sic enim affectum & habitum induit corpus corporalem. Vbi anima ad conditiones corporis traditur, id est, ut fiat passibilis, obscura, tarda, hebes. Potest itaq; corpus quandoq; ad naturā animæ retrahi, ut fiat impassibile, clarum, agile, spiritale. Tunc, inquam, cum animus totus intellectus euadit diuino absorptus intellectu. Neq; id mirum, uideamus enim terram rarefactione fieri aquā hanc similitur aërem effici, hunc fieri similitur ignem. Ignis, si materiam dempseris, erit cælum. Si cælo dimensionem subtraxeris, erit spiritus, id est, lumen à materia & dimensionibus absolutum. Sic uides corporale ad naturam ascendere spiritalem. Sicut cogitare potes spiritum effici corporalem. Addita lumini dimensione primum, deinde materia. Addito animæ affectu & habitu corporali adhibita condensationi igni, aërique & aquæ.

In illud Pauli. Colossen. 9.

Fratres si confurrexistis cum Christo &c.] Congregatio fidelū secundum Paulū unum corpus est. Cuius caput est Christus. Caput secundum Platonem est totus homo. Rotundum enim est instar cæli. Septem meatus habet quasi plātas septē, oculos duos, quasi Solem & Lunam. Omnes sensus, qui non sunt in reliquo. Habet septem potentias cognoscendi, quinq; sensus, imaginationem & rationem, & secundum Galenium principatum tenet in corpore, & ab eo deriuatur in corpus animalis uitæ, seu-

uita, sensus & motus. Huic reliqua famulantur, ut hominis instrumenta. Itaq; fratres, si Christus caput nostrum est in cælo, nos membra, quatenus in terrâ sumus, tanquam membra se iuncta, motum, sensum, uitam amittimus, nisi quatenus fide, spe, charitate ad ipsura, quasi tribus neruis, alligati manemus. Queramus igitur superius ascendendo arcibus alligari Christo qui sursum est, ne penitus pereamus. Sapiamus & gustemus, quæ sursum sunt. Terrenas escas passim paratas à Diabolo fugiamus, harum enim sapere uelut hamo nos illaqueat, & sapore detinet diuturno, ne euolemus ad Christum. Igitur quæ sursum sunt sapite. Animalis quidem & diabolicus homo, qui in nobis erat, iam per passionem & se irrectionem mortuus est. Interea spiritali homine uiuimus, donec uita gloriæ manifestetur in nobis, quæ nunc nobis est abscondita & seruetur in Christo apud patrem. Hinc illud Ioannis: Filij Dei sumus, quasi iam generati, sed nō dum apparuit quod erimus. Cum autem Christus, in quo seruetur nobis uita gloriæ, apparuerit in iudicio, tunc & nos apparebimus & fulgebimus unā cum ipso per gloriæ splendorem in sempiternum. Nam & intellectus nostri ex lumine intellectus eius, illuminabuntur, & corpora nostra tanquam per radios sui corporis resplendent. Unde & imagines nostræ in nobis inuicem perspicientur, & imago Christi inspicietur in cunctis, & imagines cunctorum conspicientur in Christo, & beatus erit oculus in nobis uertens, mentis scilicet atq; corporis. Hinc illud Ioannis: Hæc est uita æterna, & uideant se solum Deum, & quem misisti Iesum Christum, ad eiusmodi uitam ut Deus sua clementia nos perducat. Tradunt Platonici animam esse corporis seminarium. Ideoq; formam corporis esse quasi animā quandam degenerantem in naturam materialem. Ideo probabile est uicissim naturam corporalem redigi quandoq; ad animæ ipsius naturam. Similiter semen triticum tumescit in herbam, herba redit in semen. Ignis densatur in terrā, ad ignem terra reuertitur. In quem materia hæc reuerfa ex immobili, inepta, obscura, sit mobilis, agilis, clara, & sine dissipatione penetrans. Quādo igitur natura corporis in naturam animæ redigetur, præter id quod in passibilitatem, claritatem, agilitatem ab anima fortietur, habebit ab anima quod penetret solida, nec dissipans, nec dissipatum, sicut anima solidum hoc penetrat undiq; corpus, non dissipata. Quoniam ipsa interim id utiuficet, nec solum non dissipans, sed etiam repugnantia ligans. Plotinus probat corpus solidum non posse absq; fractione solidum aliud penetrare, non quidem culpa materiarum quæ cum prima sui natura indiuisibiles sint, facile possunt simul congregari. Nec culpa dimensionem. Hæc namq; cum sint efficaces neq; frangunt, neq; resistunt, sed culpa duritiæ soliditæ. Duritia uero soliditasq; qualitas quædam est. Id eo eiusmodi qualitate sublata, statim corpora procul à fractione corporibus se prorsus insinuant. Liquida liquidis, sicut ignis aëri, aër aquæ. Itē liquida solidis, ut oleum chartæ uel ligno, ignis ferro. Quid ergo? Nunquid glorificatum corpus quod ad ipsam animæ iam factæ diuinæ naturam redactum est, omni soliditate caret? Nequaquam, ait enim, palpat & uidete etc. Quomodo igitur lignum utriusq; stante soliditate sine mutua penetratione fractione? Quia qualitas hæc admodum utilis uelut propria terræ, quo soliditas uel duritia nominatur, non tantam uitam habet ad faciendam fractionem, penetrationem prohibendam, quantā habet facultas corporis animalis iam atq; diuini, tum ad motum efficacem & penetrantem. Talis enim est animæ diuinitatisq; potestas. Tum ad connexionem partium corporaliū & faciendam & conseruandam. Profecto si animæ officium est repugnantia in corpore deuinicare, & simul cōseruare deuinicta, perfectè id efficit: quādo & id ipsa in diuinitatem absorpta est & corpus in ipsam. Claritas corporis gloriosi magis natura distat ab oculo quam Solis claritas. Sol enim & si summum tenet in toto corporalium genere, genus atamen non transcendit. Gloriosum uerò corpus quatenus ad animæ diuinæ conditionem iam ascendit, eatenus transcendit & Solis terminos & oculi facultatem, qui quamdiu simpliciter terrenus est, minus potest gloriosum lumen, quā Solis lumē aspiciere. Sed quemadmodum in uoluntate arbitrioq; animæ positum est demonstrare se ipsam, tum ad aures uerbis, tum ad oculos nutibus, ita glorificatus homo habet in suæ uoluntatis arbitrio ostendere suum corpus iam spirituale, uel occultare. Sed quomodo? Non quidē se alterando. Non enim decet, neq; afficiendo intruentis imaginationem, falleret enim, sed uel suos radios continendo, ne uberius effluant uel intru-

entis oculi radios roborando. Potest & circumfusum aërem in superficie sua prout libuerit figurare. In qua figura se accommodet intuentibus. Sic Christus in gloria uisus est in monte Tabor. Sic post resurrectionem uisus est matri temperatione uide licet radiorum. Figuratiōe uerò aëris circumfusi, apparuit mulieribus, & discipulis. In hortis quidem uelut agricola, peregrinantibus peregrinus, Piscantibus uerò piscator. Fregit panem, leuissimo tactu, facultas namq; diuine manus uicem gladii supplet. Nam & homo simplex quatenus habet manum, instrumenta omnia uidetur habere. Inflammabat cor audientium uerborum suorum flatu quodam flagrantiore. Cum enim adhuc, uelut terreni inepti essent ad lucem, incepit sub simplici fide atq; sæpe animam calefacere charitatem, quo calore purgaretur & transferretur ad intelligentiæ lumen. Angelus autem qui descendit ad monumentum fuit è numero uirtutum, quæ mortis spheram regunt. Venit itaq; ad custodes perterrendos, & forma fulguris & miro terre motus effectu, quæ pertinere uidentur ad Martem, alij duo angeli grandiores fuerunt ex ordine Dominationū, quæ Iouem, & Potestatum, quæ Solem ducunt. Quorumquam & ille prior uestem habuit argenteam, ad consolandos mulieres, sicut per fulgur milites ante terruerat.

De duobus discipulis in Emaus. Luca XXIIL

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesie lau-
dabo te. In conspectu angelorum psallam tibi.

IBant Discipuli duo in Emaus, & quia carebant firmitate fidei, Dæmō detinebat oculos eorum, ne parentem agnoscerent Iesum. Citans uidelicet uaporem quendam ad oculos tum difregatē pupillas, tum rubore afficientem. Quo effigies Iesum grandior tum rubicundior appareret. Et has rationes elicimus ex quodā Augustini fundamento. Iesus igitur quo eis uisus perspicaciam restitueret, explanatione utitur scripturarum, qua fidem assereret, ut hac adhibita accenderetur & charitas. Incepit paulatim resurgere fides. Flagrare cepit & charitas. Hinc illud: cor nostrū erat ardens, dum nobis loqueretur in uia. Verum sicut neq; sufficiebat fides nisi charitas adderetur. Ita neq; charitas in affectu satis erat, nisi accederet charitas in effectu. Igitur tunc demum se patefecit Iesus, cum eum hospitio, & conuiuio receperunt. Vbi non solū præbuit se clare uidentum, sed etiam sacramento Eucharistie degustandum: Quin panem benedixit & fregit. Vbi communionē Christi expulsus est Dæmon, qui intulerat caritatem. Charitas igitur & affectus simul & operis accedere debemus ad Iesum, si modo dicturus sit nobis: gustate me, ac uidete quam suauis sit Dominus. Nam & ille charitatis amore accessit ad creandum mundum, descendit ad hominē redimendum. Hinc factum est, ut amore omnia ad generandum operandūmq; mouerentur, quod patet non solum in animantibus, sed etiam in elementis & cœlis, atq; ut alibi diximus, optimum in quolibet ordine propriū amatorie charitatis obtinet signum. Seraphini quidem inter angelos empyreū inter cœlos et reliqua. Seraphini sub trinitate, cui attribuitur cœlum empyreum, regunt cristallinum, & meritō cum ardeant charitate empyreum, igneum capite tangunt. Cherubini, in quibus est scientiæ plenitudo, firmamentū regunt, quod est plenitudo stellarum. Vnde Daniel: Fulgebunt docti tanquam splendor firmamenti. Throni qui sedes sunt, regunt spheram, Saturni stabilitate significatis. Dominationes Ioui præsunt Dominorum significatori, uirtutes Martem ducunt, significant enim & ille & hic uiriliter. Potestates Soli dominantur qui significat Magistratus. Principatus Veneri, cuius est amor affectuum motuumq; principium, Archangeli, Mercurio. Meritō principales nuntij principio præsunt, angeli, id est, nuntij præsunt Lunæ, quæ inferioribus nuntiant influxus superiorum. Throni patrem referunt, Cherubini filium, Seraphini spiritum. Item principatus patrem, archangeli filium, nuntium primum, angeli spiritū, qui nuntiauit secundo. Rursum firmamentū patrem, cristallinum filium, empyreum spiritum. Saturnus patrem, Iupiter filium, Mars spiritum, Sol patrem, Mercurius filium, Venus spiritū, Luna Christum. Luce sua diuinitatē eius, fisco

fulco suo humanitatem. Rursum sicut tres in Deo persona in una conueniunt Deitate, sic Sol, Mercurius, Venus, semper proximi in communi quodam splendore conueniunt. Denique una in Sole substantia est sub figura, luce, calore, sicut una in tribus personis est diuina natura.

De laboribus ac erumnis D. Pauli Apostoli.

Exini seminare semen tuum Domine. Semē quidem tuum bonum est, adiuua nos propter magnam misericordiam tuam, ut & ego bene seminem, & populus tuus hic semen tuum bene suscipiat, fructumq; centuplum inde deducat.

Magnus ab alto Iesus per Ananiam Tharsensi Saulo has uoces intonuit: *Elegi te hodie Saule tanquā uas meum omnium electissimum, ut portes ad omnes Gentes uerbi mei semina, quibus Euangelicos fructus, ubiq; propages. Multa quidem inter seminandū patieris pro nomine meo, sed fient lachrymæ tuæ panes, panes dico cœlestes. Seminabis enim in terris lugens, colliges centum pro uno in cœlis exultans. Surge igitur, uade alacer, memor quod per Dauidem seminantis sum, pollicitus: Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibunt & flebunt, mittentes semina sua, uenientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos.* Quot subinde & quanta pertulit apud omnes Gentes, xiiii. iam annis die & nocte, terrarū maritūq; ab hominibus, à bestijs & corpore & animo, dū seminaret Euangelium, narrat in Epistola ad Corinthios breuissimè Paulus. Quot insuper annis triginta & quinque labores passus fuerit, non posset unquam absque magno labore narrari. unum duntaxat, quod obscurius est, exponam. Narrat præter id quod ter uirgis cæsus est, semel lapidatus est, se à Iudæis quinquies uerberatum, id est, quinque seorsum temporibus, & qualibet uice nouē & triginta plagas se accepisse. Erat enim Mosaica lex, siquis contra legem deliquisset, neque tamē esset capitali supplicio dignus, uerberibus affligetur, nō pluribus quam quadriginta. Interpretes uero legis equitate ducti, statuerunt plagis multo paucioribus uerberari. Sed Paulum rigidius quam ceteros, id est, una tantum subtracta cruciandum iudicauerunt. Narrat autem Paulus labores suos, arumnas, uigiliasq; multas, famem, sitim, ieiunia multa, frigus, & nuditatem, & assidua Ecclesiarum omnium curas, reuelationesq; subinde, ut auctoritatem Apostolatus sui confirmet. Qua firmata stabiliatur Euangelica ueritas ab eo Gentibus prædicata. Stabiliatur, inquam, contra falsorum Apostolorum insidias qui ex Iudæis ad baptismum profecti contendebant legales cerimonias cum Euangelica lege commiscere. Et quando Paulus Euangelium introducebat ab externis cerimonijs absolutū, odio erant illis. Vnde calūniabantur, quasi ipse nō esset uerus Apostolus. At ipse ex passionibus reuelationibusq; sui Apostolatus ueritatem firmat, contra illos, qui & in uoluptatibus uersabatur & reuelationibus digni non erant. Edixerat enim Iesus, si quis uult meus esse discipulus, abneget semetipsum & tollat crucem suam & sequatur me. Finis tandem est, ut integra firmasq; sit Euangelica ueritas. Reuelatione narrata, confirmat, quantam de ipso tanquam de legitimo seruo Deus habere curam, uelit eum illa sepius passione torqueri, ne forte ex diuinis muneribus efferatur, putetq; se esse aliquid plus quam hominem, sed ex dolore uentris hominem se prorsus agnoscat. Christumq; prædicet non seipsum. Quod autem stimulus carnis eius non libidinis feruor extiterit, testatur uita eius innumeris comitibus plena laboribus, uictusq; parcissimus, inedia, nuditas, labor assiduus. Quod tunc providentia Dei commodius tutusq; uirtutis dolore corporis quam libidine probat. Neq; uos turbet quod stimulus carnis appellet, cōsueuit enim quicquid ad corpus, & materiam pertinet, carnis nomine nuncupare. Item quod de Diabolo stimulante dicit, memento daemones humores saepe mouere ad morbos efficiendos. Quod Serapion & Auicenna confirmant. Reuelationibus igitur instructus & inter labores atq; pericula toto terrarum orbe disseminat Dei uerbum. Quod in Euangelio hodierno seminari ipse Deus, atq; dum seminatur, aliud cadit secus uiam &c. Quoniā dicit semen suū, per suum declarat Deum ipsum esse qui seminat, seminat autem in animabus humanis tum ab initio intellectuales conscientiarū regulas, tum quotidiē ueritates suas sanctorū ministerio, Tū

Fih maximè

maximè in Iesu tēpore suo. Exire dicitur, quatenus filius uenit ex patre, & ex occulto prodit in manifestum. Audiētes uerò multi quidē, nullo modo suscipiūt hoc semē, hoc Dei uerbum. Qui uidelicet nullā rebus diuinis fidē adhibent. Qui sunt uia quēdā à dia bolo trita. Vbi notauit amēta ad uitia ex humoribus facile prouenire, ex cholera ad iram atq; superbiam. Ex sanguine ad uanitatem atq; libidinem, ex phlegmate ad pigritiam. Ex melancholia ad timiditatem, inuidiam, auaritiam. Incredulitatem uerò non facile ex humoribus prouenire, sed ex dæmonibus dissuadentibus aliquid, & aliud suadentibus. Nam & credulitatem augent nobis angeli. Alij uero suscipiūt semen aliqua fide, sed quia non ueram charitatem habent, non perseuerant, ideo non perducunt ad fructum, atque hi quidem duobus modis, aliqui enim fortitudinis defectu, id est, laborem & dolorem non tolerantes, recedunt à fructu uerbi diuini, & hi dicuntur timore cadere. Alij defectu temperantiz. Hi enim corporis uoluptatibus obsequuti, sementem intellectualem uerbi non proferunt, talesq; sunt quamplurimi. Plures enim muscarū ut no dulci suffocantur quam austero. Sicut autem tribus gradibus fit defectus, sic tribus gradibus fit profectus. Qui enim fide suscipiūt uerbum, & propter ueram charitatem perseuerant, fortitudinis & temperantiz beneficio. Hi, ut tradit Matthæus, si fide excoluerint, producent triginta pro uno, si spe præualuerint, sexaginta, si charitate, centum. Fortè per tres gradus in fructu designat, tres in beatitudine gradus, ut aliq; primum cœlum, aliq; ad secundum, aliq; ad tertium eleuentur. Tangit hic insuper Platonica quedam opinio, ponens tres in qualibet morali uirtute gradus. Alij enim ex diuino semine ciuilem producant uirtutem, quæ secundos amputat motus. Alij purgatoriam, quæ motus secundos extirpat, aliq; purgati animi, quæ primos amputat motus. Sic castitas alia coniugalis est, alia uidualis, alia uirginalis, sic fortitudo, alia spernit detrimenta externorum, alia detrimentum corporis, alia totam hanc uitam, uirtus purgati animi tanquam perfectissima centenario numero designat, qui resultat ex denario in se ipsum ducto, qui plenus est numerus, ultra enim hunc est quædam repetitio numeri. Memento parabolam hanc offerri propriè de prædicatione Christi ad ludgos. Quorum quarta pars profecit in semine, tres enim partes in uanum proiectæ dicuntur. Quamobrem Iesus Apostolos, præcipuè Paulum, extra Iudæam per tres mundi partes, Asiam, Africam, Europam misit, diuinum uerbum seminatos. Vt autem Paulus ante persecutor sui clarius & ardentius prædicaret, retelauit ei arcana sua quando rapuit eum. Post annum à passione completum, ante biennium expletum. A die uerò conuersio nis suæ raptusque sui post annos quatuordecim à Troade secundam Corinthijs scribit epistolam. Raptus est autem Damasci in eo triduo, quo non uidit, non bibit, non comedit, sed orabat assidue. Narrat uerò se raptum in tertia persona. Quoniam quasi alter nunc est, & alter quando fuit in raptu, uel alter quando raptum, alter uerò post raptū. Dicit item se nescire utrū animus suus in raptu esset in corpore nec ne, id est, nescit à se in quantum homo, nesciri ab aliquo simpliciter homine. Nos igitur si scientia id comprehendere non possumus, opinione saltem, ac fide pro uiribus tentemus attingere. Est radius uisualis in oculo per quem eminus proiectum oculis remotissima quæque tangit, uidetq; tangendo, quod in animalibus apparet nocte uidentibus multo magis est intellectualem in mente radius, emicans in remota, præsertim quoniam homo præstantissimus quantum deficit inter animalia radio uisuali, tantum in intellectualli radio recompensat. Potuit igitur eiusmodi radius in Paulo ad remotissima quæque protendi, diuino uidelicet fauente lumine. Sicut radius oculi nostri, utq; ad remotissima foueatur lumine Solis. Hoc itaq; pacto anima Pauli uirtute dumtaxat ascendisset in cœlum. Hoc equidem concedo fecisse, sed efficacius aliquid est ulterius requirendum. Siquidem & raptum asseueranter repetit. Et utrum cum corpore fuerit, ponit ambiguit. Neque tamen cum corpore terreno uult intelligi. Neque sursum intelligi uult, animam per mortem ab hoc corporis reparatam. Deus namq; beneficus, non facit per mortem quod potest sine morte facere. Quid ergo est inter animam corpisque solidum spiritus tenuis corpus uapor & subtili sanguine procreatus. Vigore talis, qualis odor aquæ uitæ aspectu, talis qualis reuerberatio quædam splendoris æstare super arenas, hoc in spiritu propriè habitat anima. Per hanc regit & tractabile corpus. Nam & quando

& quando spiritus retractus ad intima deserit extima, anima quoque deserit eadem, quando iterum dilatur, ad est illis simul & anima. Potuit igitur Deus eiusmodi spiritum usque ad cælum tertium dilatare. Quo illuc usque porrecto, ipsa quoque substantia animæ cœlestis prægens extitit, & interea terrene simul corpori prægens. Eatenus enim præsentem se facit anima ubique totam, quatenus & spiritus dilatur. Nam & Gigantem præsentia regit, quæ pusillum rexit infantem. Sed quonam pacto potuit ipse spiritus eatenus dilatur? Potuit quidem, siquidem eatenus dilatur & radius. Spiritus quidem uapor quidam est radiosus, et in cœnum sicut radius à base protenditur. Adde quod sanctus Dei spiritus, quatenus Pauli spiritum cœli uersus protraherem in longum, eatenus in corpore Pauli circumfusum aërem undique contrahebat, subitoque coctum calore suo in corpore Pauli supplebat in spiritum. Nam & in nobis spiritus aëre iugiter attracto reficitur. Igitur interim anima Pauli morte plantæ uegetabat in corpore solido, dum spiritale corpus etiam animabat, tangensque cum eo cœlum tertium, expedita à uarijs corporis ministerijs, Dei perspiciebat arcana. Sic animus quatenus suprema tangebatur, nec erat proprie in corpore solido, nec extra corpus omnino. Quoniam habitat in corpore spiritali, & hoc qua ratione fiat, nesciri fatetur ab homine. Nos autem & si nescimus, atamen optinamur. Raptus est non sua uirtute profectus, sed diuina perductus in tertium cœlum, scilicet corporale, id est, empyreum. Primum namque cœlum est tota sydereæ regio, stellas uidelicet planetas continens atque fixas. Quam & nonnulli Philosophi præsertim Iudæi, non solum contiguitate, sed etiam contiuuitate molis unam esse dixerunt, & geminos habere motus, eosque oppositos. Propriū quidem ab Occidente, alienum ab Oriente. Nequit enim natura una oppositos habere motus eque proprios. Hac igitur causa ab hac regione sydereæ ascenditur ad christallinam, cuius sit motus unus abstricte, quem sydereæ imitetur. Præterea cum motus in sydereæ sit multiplex, atque diuersus, qualitas quoque multiplex, scilicet perspicua simul & lucida, uarieque lucens, merito procedimus ad Christallinum cœlum. Cuius unus sit motus & qualitas una. Rursum quia super mobile debet esse stabile tanquam perfecti, & super perspicuam qualitatem, quæ quodammodo passiuæ est, debet esse lumen uelut actiuum, nimirum super candorem motumque christallini lumen, & stabilitas est empyreæ. Primum itaque cœlum sit stelliferum, Secundum, Tertium sit empyreum, ubi Paulus uidens lumen, quod sequentia per se non lucida semper illuminet, & mobilia illuminet non mobiliter. Ex hoc excogitauit ipsam Dei bonitatem prorsus æternam, & uirtute præditā infinitam. In bonitate rursum infinita, ideoque infinita propagabili propaginem reperit infinitam penitus intimam. Nequeunt enim duo esse pariter infinita. Inuenit & in bonitate infinita amorem ad se pariter infinitum. Vbi Paulus post tertium cœlum corporeum, triplex quoque reperit diuinum cœlum, patrem & filium atque spiritum. Post hoc per trinum quoque descendit angelicum cœlum, uidit enim quemadmodum natura diuina intelligentiæ fons non solum cœlos corporeos, sed intellectuales effecit, dum Angelos procreauit, qui tanquam spheræ circa positi, ita circa Deum perpetuo reuoluuntur. Naturam hanc angelicā in trinū uidit cœli similiter distributam. Sicut enim una Dei natura in tres personas mirabiliter derivatur. Sic unam generalem angelorum naturā cognouit in tres hierarchias, id est, factos principatus esse diuisam. Prima quidem hierarchia patri, Secunda filio, Tertia spiritui potissimum est attributa. In prima Seraphini patrem præcipue in se ipso considerant. Cherubini patrem gubernantem præcipue filium. Throni patrem cum filio spiritum producentem. In secunda Dominationes filium in se præcipue speculantur, uirtutes filii à patre geniti. Potestates filium producentem una cum patre spiritum. In tertia principatus præcipue in se ipso spiritum contemplantur. Archangeli spiritum à patre simul & filio præcedentē. Angeli spiritum à filio simul & patre manantem. Singuli uero & si alij præcipue aliter omnia contemplantur. Animæ uero beatæ per eosdem nouenarij numeri angelorum gradus distribuuntur. Est & alia quædam apud Dionysium distributio angelorum. Nam hierarchia prima contemplationi prorsus incumbit & contemplando sequentes illuminat. Seraphini, ut exponit beatus Thomas, ipsum diuinæ prouidentie ordinem in diuina potissimum bonitate considerant uelut sine. Cherubini eundem in essentia diuina potissimum uelut forma quadam & exemplari. Throni

eundem potissimum in seipso. Forfan uerò Seraphini quam potenter prouideat, potius speculantur. Cherubini quàm sapienter. Throni deniq; quâ benedicē. Secūda hierarchia cōtemplando peruenit ad agendum. Sed Dominaciones uelut architecti sequentibus imponunt cōmunes prouidentia regulas. Ceteri iam exequuntur. Virtutes quidē cōelos mouendo gubernant, & cum Deo tanquā instrumenta ad miracula faciēda cōcūrant. Potestates interim quæ prouidentia ordinem uideantur impeditum, propellunt. Tertia hierarchia iam ad inferiora magis gubernāda descendit. Principatus publica curāt, principes uidelicet atq; ciuitates. Archangeli unumquemq; ad diuinum cultū dirigunt, sacrisq; interfunt. Angeli minora dispanūt, & singuli singulis custodes assunt. Paulus haecenus inspexit diuinorū cōelorum faciē in tribus cōelis corporeis, & tribus cōelis angelicis apparentem. Quos quidem cōelos angelicos præcipue Paradisum cognominauit, haecenus est quasi uidere, dū Dei potius exteriora uidet per cōelos utrinq; fulgentia. Audiuisse præterea dicit, auditū enim interiora cognoscimus. Dum Dei cognouit arcana, quatenus ipsi Deus reuelauit ultra ideas angelorum atq; cōelorum, ideas insuper aliorū quæ creare potest, modo uelit. Quorum sanē arcanorum cognitio nō potest ab homine percipi, nisi beato. Ideo Paulo non licuit hæc hominibus eloqui. Nā minime percepissent. Nihil prodest nobis, o fratres, scire duntaxat, Paulū altissima cōcedēdū & illuc subinde secum discipulos adduxisse, nisi & ipsi tales nos Paulo præbeamus, possit nos quoq; ad excelsa prouehere. Ponderosa nō possunt ad altissima prouehi. Deponamus itaq; fratres omnia terrenorum pondera uitiorū, purgati & leues accedamus ad Paulum, oremus Deum ut manum supplicibus piā porrigit. Porriget ille statim benignitate sua, facileq; eleuabit leues in altum. Illic nos discumbemus dapibus Angelorum. Despicimus itaq; terras, ubi mortales tanquā sires inuoluuntur asiduo luto & fordibus nutriuntur. Interea nos inter Angelos infinitis uescemur suauissimæ Mannæ saporibus, & ex ligno uitæ uinū cum Christo bibemus æternū. Eloquutus autē est quæ uidit, id est, faciēs corporeorū angelicorumq; cōelorum discipulis, Lucæ, Barnabæ, Clementi Timotheo, Tito, Dionysio, Hierotheo, quos perduxit in tertium cōelū tribus præcipue gradibus, sicut & ipse tribus ascenderat, atq; descenderat, eos igit sic est alloquutus. Accipite, o filij, fidē, qua credatis primum bonū esse à uobis in primis amandū, à quo & res omnes habent ut amari debeant, & uos habetis ut amare possitis. Sperate, filij si amaueritis ipsum, uos à Deo proculdubio redamari. Quando quidē nisi prius amati uos ab illo, ipsum non possētis amare, amate, filij, tota mente totū bonum & amando illud unum apprehendite, in quo uo sunt omnia bona. Quo quidem apprehenso cōprehenditis omnia, quod in ipso, nec uos, nec alia possidetis. Per cōelum itaq; fidei primum, ad cōelū sp̄i secundū, per hoc ad cōelū charitatis tertiuū procelestis, qua accēsi ardetis Deo, lucetis ex Deo, gaudetis in Deo, sicut & q ad cōelum Veneris, tertium & amariorū peruenierunt, Solē quasi Deum profus attingūt. Rursus, o filij, amorē Dei profus accēsi mortalium amorē pcul expellite, habetis in animo circa mortalia motus animi primos atq; secūdos. Primi sunt quædā incitamēta sensus ante iudiciū rationis exorta. Secundi sunt, q post iudiciū rationis etiā perseuerant & ipsi rationis assensus. Hos itaq; assensus amputate primum moderatoresq; reddite, unde ciuilis in uobis uirtus exorietur. Posthac consensiones eiusmodi penitus extirpate, eritq; in uobis purgatoria uirtus. Deniq; primos quoq; motus pro uirtute amputate. Itaq; hac purgati iā animi probitate, tanquā tertio cōelo exemplarē in Deo uirtutē percipietis. Sicut qui per Martem ferro amputantē ad Iouem æquitatis signū & ad Saturnū mentis segregatæ significatorē tanquā tertiuū inde cōelum uenerit, peruenit ad Lactēū circulum oculis diuissimū syderibus quasi Deū, Quem Saturnus ipse per capricornū sui domicilium uideret attingere. Postremo, filij uisibilē hunc mundum dimitte, ad imaginabilē quasi secundum procedite cōelum, ab hoc ad intelligibilē quasi tertiuū, id est, ad rationes ordinis uniuersi, quas si absq; materia mundi cogitaueritis, mentē architecti mundani protinus possidebitis. Ordo namq; mundani artificij, subtracā materia, ipsa diuini mens est artificis. Itaq; per cōelū tertium tertio iā peruenietis ad Deū, sicut & qui Zodiacum quasi mundū uisibilē recte perspexerit, perueniet ad christallinū quasi mundum imaginabilē, in quo imaginabilia signa ponunt ab hoc ad empyreū tanquā ad intellectuale cōelū & intelligibile lumē, unde ascendet ad Deum,

Deum, ut à lumine, quod & dispersum est, & in materia, ad lumen tandem uniti & ubique totum & à materia liberum postremo perueniat.

De passione Domini.

Cæci sumus omnes, ô Domine, miserere nostri propter merita passionis tuæ. Aspice nos clementissime Domine, ut te respiciamus, ut te feliciter uideamus. Hodie fratres mei Christianus populus uanis passim bacchanalibus occupas, Christus interea seruator populi, in Euangelio Lucæ prænuntiat discipulis futuræ passionis suæ dolores. Quos bacchanalium nostrorum culpa sustinuit. Quos & libentissimè perpeffus est, ut nos à perpetuis cruciatibus liberaret. Prænuntiat autem passionem suam, ut eos animet ad patientiam atq; martyria. Prædicat & resurrectionem, ne malis ullis perterreantur. Præmonet omnia ut diuinitatem suam cognoscant quod diu non ut humana uictus, sed electione sua passurus erat. Ne ab eo in passione discedant, etiam singula confirmat oraculis Prophetarum. Quod apparet per Isaiam atque Danielè & alios. Isaias ita dicit: Obtuli scapulas meas ad uerbera, genas meas ad alapas, & faciem meam non diuertì à sputorum dedecore. Hinc & illud de cruce: tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & de resurrectione Dauid, non derelinques animam meam in inferno, neq; dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Prædicat autem se passurum sub Gentibus, & Iudæis propter Pilatum eiusq; satellites. Discipuli uerò non in. elligebant scilicet mysteria Prophetarum. Item credebant eū sæpe allegoricè loquutum, sub passionis mortisq; suæ nomine aliud quiddam significare. Iam enim conceperat hunc esse aded diuinum, ut occidi non possit. Mox cæcum illuminat, miraculo diuinitatem confirmans, ne diuinitati futura passio detrahat. Illuminat cæcum, sed petentem iterumque petentem, & superantem impedimenta turbæ mundanæ retrahentis à Deo. Et forte prius illuminatur mente quam corpore. Cæcus enim mē dicusq; Prophetarum forsitan ignarus, filium Dauid eum uocat. Iesus perfeuerantiam illius, diligens suo statu, à se mouet illum. Interrogat quid uelit, ut uorum coram omnibus fateatur, & cæcum se esse palam ostendat præsentibus. Neque pecuniam postulare sed lumen, cum dicit, Domine, iam illuminatus est mente per ipsum Christi statum. Cū dicit, ut uideam, desiderat oculi lumen. Iesus motu linguæ uel oculorum, illuminauit eum, sicut Sol radorum aspectu reddit nos uidentes, quando dixit, respice, scilicet me, quia fides tua erga me te reddidit salute dignum. Agnosce me salutis datorem. Cum dixit respice, prouocauit eum, ut oculos in se uerteret. Mox intuitu illuminat eum, dum dicit quinque uerba, scilicet, fides tua te saluum fecit. Ille tanquam gratus, sequitur eū, laudans in Iesu Deum & alios prouocat ad laudandum. In cæco mendicante in uia, nota humanam cæcitatē in hac uita salutis egenam. In hoc cæco illuminato statim post narrationem Dominicæ passionis. Nota passionem Christi humanæ salutis necessariam exstitisse, Christi peritiam Hiericho transeuntis, qui significat Lunam, id est, descendentis à cælo, & momento ad salutem consequendam esse opus, instantia superante impedita. Deniq; petendum esse à Deo intelligentiæ lumen. Hinc illud Dauidis, intellectum da mihi & uitam. In hoc autem, ut Ioannes clamat, apparuit charitas Dei in nobis, quando filium suum unigenitum misit Deus in mundū, ut uiuamus per eum. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suū traderet pro peccatis nostris. Charitas est amare Deum propter se & cætera propter Deū. Cum enim omnis multitudo rerum sit ab uno & ideo referatur ad unum, nimirum omnia bona referenda sunt ad unum primumq; bonum, ex quo sunt uelut ab efficiente, in quo sunt, ut exemplari. Ad quod sunt uelut ad finem. Primum enim effector rerū atq; motor sui gratia facit, mouetq; omnia. Cum igitur per primum bonum omnia sint bona, & quatenus bona sint amanda, meritò propter ipsum, duo quedam uidemur dicere. Primum, quoniam aliquam hæc illius habenti imaginationem. Secundum, ut hæc amando amemus in omnibus ipsum. Sed cuius gratia? Duntaxat ut placeamus ipsi. Placeamus autem cur? Nunquid in mala uitemus, uel ut commoda consequemur? Nequaquam. Nam primum illud non propter se, sed propter

alia, & gratia tui diligeres, & contra prudentie ordinem, principium primis ultimisq; finem subsceres sequentibus aliorumq; referres, hucusq; igitur. Deniq; sit resolutio, ut Deo placeas, & si quid addendum est, cur placere uelis, adde ad gloriam Dei, ut sit eius imperium gloriosius. Hec ipsa charitas est, propter quam ad gloriam Dei tu non solum contendis illi placere, sed etiã ut ceteri placeant, uidelicet amplificanda: diuinae gloriae gratia. Nam & ipse Deus charitate sui, id est, amplificandae suae communicandae suae bonitatis amore, ut Dionysius ait, omnia procreauit. Amor autem in uoluntate consistit. ideo Mercurius atque Plato unã cum nostris Theologis, uoluntatem diuinam ex amore bonitatis suae cuncta procreauisse cõfirmant. Vniuersum igitur, quod tantum & tale & tunc effectum fuerit, propriè ex diuina uoluntate & charitate fortitur. Tantum enim & tale & tunc factum est, quantum & quale & quando Deus uoluit. Nam prout ad potentiam & sapientiam pertinet, & aliã, & aliter fieri potuisset. Cum igitur ex amore diuino facta sint omnia, eodem omnia conseruantur, atque mouentur. Singula igitur inde ducta amore quodam propagationis suae, qua diuinam imitentur propagationem, mouentur & agunt. Amorem item conseruationis suae qua diuinam imitentur aeternitatem prosequuntur & fugiunt. Quae sine amore, nec aliquid agerent, nec agendo consequerentur. Amore item partium mutuo seruatortum, cõseruantur & partes. Amore tandem omnium inter se communi uniuersum perpetuò conseruatur, omnisq; huiusmodi amor charitatis nominatur. Quando à Deo insitus ad diuinam imitationem & legem omnia prouocat. Sola forsã quae intellectum habent ex libero arbitrij motu ab hoc sine aberrare possunt. Quae tamen ex hoc liberi motum, nunere plus admodum quam cetera Deo debent. Ideoq; multo magis ab eis charitatè Deus exigit, qua Deum propter Deum ament, & se unã cum ceteris diligant propter ipsum. Quanti uero Deus faciat charitatem, non solum ex eo patet quod ille omnia charitate fecit & seruat, & mouet, quae regnum eius in subditos, subditorum charitate seruat, uerum etiam ex eo quod symbolum, id est, inditium & imaginè charitatis in summis ubiq; consistit. Inter Angelos ordo Seraphyrorum primus est. Prima, sancti Spiritus & diuinae charitatis imago. Inter caelorum sphaeras prima est empyreum symbolum charitatis. Dominus inter planetas, Sol calore suo proprietatis charitatis. Ignis inter elementa summus charitatis inditium. In calore tandem, charitati per similitudinem, generatio rerum uitaq; consistit. Quid deniq; profunt alimenta corpori, nisi calor concoquat, digeratq; & non uiuentia in formam uitae traducat? Similiter mortuae nobis sunt res actionesq; omnes, nec animam nutriunt nisi charitatis calore rãgantur, referanturq; ad ipsam animae uitam, ad ipsum uide licet Deum. Omnia sub terris semina rerum quasi mortua iacent, nisi uerno Solis seruire uiuificentur, & germinent. Nata rursus mortuos habent colores atque figuras, nisi luce Solis illuminentur. Similiter uita carente, quae uirtutes ab hominibus nuncupantur, nisi formentur. In qua & calor est & lumen. Calor quidem quatenus Deum appetit. Lumen autem quatenus delectatur & Deo utrumque summam uno amoris diuini & charitatis nomine comprehenditur: Quo tanquam solaris uirtus nostra omnia fecit uita, sic & salis more conseruat. Sed cur nam charitas sola facit, ut uirtutes ceterae sint uirtutes? Quãdo & faelicitatem, id est, ad finem ultimum dirigit. Quod & primum omnium est principium, facit ut & cetera sint nobis bona, quatenus ad primum referuntur. Cuius tamen participatione sunt bona. Ideo seorsum ab illo quae sunt mala. Sola tandem charitate Deum consequi possumus. Cum enim ille sit imitandus, non possumus illum apprehendere, nisi nobis ille se dederit. Non dat ille se ipsum, nisi animo charitate danti. Ideo per uiam intelligendi nimium tempore longo proicimus. Per uiam amandi breuissimo plurimũ. Paucissimi quoq; ingenio ad Deum adiri possunt, charitate omnes accedere, ideo nequis conseruari possit, statuit Deus charitatè qua si faelicitatis uiam omnibus aequè communem, quae reducit in patriam. Ibiq; pro diuersis amandi gradibus gradus digerit gaudiorum, efficitq; ipso amoris condimento, ut eterna faelicitas fastidio careat. Animus enim per amorem non solum plenitudine delectatur. Sed & interim appetit eam. Ideoq; perpetuò delectatur. Appetit, inquam, non consequi, sed tenere. Eodem igitur amore desiderat retinere bonum, quo & affectauerat consequi. Sicut & leuia eadem leuitate in sublimi manere conseruant, qua contenderant proficisci.

proficisci. Animus denique non scientia, sed charitate fit Deus. Sicut lignum non quia lumen externum ab igne capiat, sed quia calorem, ignis euadit. Sic & animus non per externam notitiæ lucem, sed per amorem in Deum, fit Deus & intrinsecus inde lucet ut Deus.

De stella Magorum cuius ductu peruenerunt ad Christum regem Israelis iam natum.

Adpirā precor Alme Deus, monstra nobis tuam hodie stellam, quam olim ostendisti Magis, ut que quondam Magos duxit ad Christum, eodem ad Christi mysteria nos perducet.

Orietur stella ex Iacob, & consurget uirga ex Israël. Per hæc uerba Balaam in libro numerorum prædicit Messiam nasciturum. Quando stella quædam miris modis oritur circa Iudæam. Habitabat autem Balaam in orientali plaga uersus Hierusalem, in qua erant Magi, inter quos peritissimi Astronomi saecerdotes erant, qui & regebant populum. Hi ergo caelestium signorum curiosissimi notauerant, quæ prædixerat Balaam prodigio stelle significandum. Demum nascente Christo, miranda quædam in altis Cometa refulsit. Quod autem fuerit à doctis iudicatus Cometa, testat Origenes contra Celsum dicens, se legisse in libro Cheremonis Stoici de Cometis quandoque ex ipsis prospera & salutaria significari. Qualis fuerit qui hoc ipso Octauiani tempore fuisse. De qua historiam exponi ab ipso Cheremone asserit, subditque Chaldaeos, cum & hunc considerauissent & suos dæmones nuper desolatos animaduertent, adisse Iudæam, præstantiorem quendam deumobis suis adoratos. Testatur idem Plonicus noster Calcidius, qui uarias adducit historias de stellis. Quæ cum raro uideantur, ingentes portendunt calamitates. Deinde subdit. Exstat quoque alia sanctior & uenerabilior historia, quæ perhibet ortu stellæ cuiusdam non morbos mortisque denunciatas, sed descensum Dei uenerabilem ad humanæ seruationis rerum mortalium gratiam, quam à Chaldæis obseruatam fuisse testatur. Qui Deum nuper natum uerbis uenerati sunt. Hæc Calcidius. Testis est etiam Suetonius his uerbis: Percrebuerat Oriente toto uetus & constans opinio, esse in fati, ut eo tempore Iudæa proficeretur summa potirentur, atque ob hoc Iudæos rebellasse à Romanis atque perisse. Ex his colligitur: orientales Astronomos quodammodo per Astrologiæ regulas & per prodigia quodammodo suis regulis consentanea iudicauisse natum eo tempore Regem, qui autoritate mirabili mundum reformet in melius. Vbi enim iudicatur Cometæ esse prosperum & salutarem, agnoscunt eum esse ex natura Solis, Iouisque & Veneris. Tradunt enim ubi color apparet plumbeus, esse Cometam Saturnium, et significare pestem atque penuriam. Vbi uero color est igneus, esse Martium & prælia incediaque portendere, plurimum uero tales existeret. Vim enim Martis igneam & motuam attrahere, sursum uapores à terra quam plurimos ad sublimem aëris regionem igni contiguam, ibique protinus inflammari. Iudicant quoque uarios ex Cometis euentus, ex signis atque planetis, quibus cum crinitæ exoriuntur & occidunt à meridie, uergunt ad septentrionem atque uicissim. Forte igitur contulerent orientales Astronomi mense Decembris exoriri Cometam in principio Sagittarij iudicauerunt esse salutarem portentum, quia radios ostendebat tum aureos ex natura Solis, tum argenteos ex natura Iouis, tum mistos ex natura Veneris. Forte etiam erat tunc in principio Sagittarij Iupiter. Sol enim si rite metimur, tunc medium obtinebat Sagittarij signum. Facile uero Venus semper uicina Soli occupabat Sagittarij finem, probabile est talem quoque fuisse postea cæli figuram Christo nascente, Mense Decembris, si natus sit post noctis dimidium. Nam & in Euangelio legitur, natum dum Pastores alternas custodirent noctis uigilias, & ab angelo dicitur, hodie natus. Ingens uero ex hac cæli positione, tum admiratio, tum controuersia Astrologis incidit, hinc enim ex Ioue, Sole, Venere iudicabant Regem uero iustissimum, clarissimum, clementissimum. Inde uero ex Sole admodum diuitem esse non posse. Quomodo igitur magnus Rex erit & pauper? Præterea ex Ioue in angulo ascendentis existimabant genituram eius ualde fecundam, sed ex Luna prima faciem uirginis obtinente genituram fore sterilem, & Virginem quandam potius quam grauidam exaltari. Ex his Astrologorum

Hh s iudicij

iudicijs, atq; etiam ex prædictionibus Balaam cæterorumq; Prophetarum precebu-
 rat opinio irequens Oriente toto, Regem iustitię propter loquem ueritatis propter So-
 lem, gratię propter Venerem tunc exortum, uel designatum, sed ab orientalibus nati-
 locus ignorabatur. Cometa quidem ad duos fortę menses duxit, secundum duas ascen-
 dentis horas, & si uergeret ad Meridiem uersus Iudæam, locus tamen certum non desi-
 gnabat: Hactenus insuper ob eiusmodi controuersiam nesciebatur utrum natus uel na-
 sciturus ille, cœlitus potius, an diuinitus mitteretur. Quoad Cometa rursus post duos
 annos, referens uidelicet menses duos, non in summo, sed in infimo iam aère se monstra-
 uit, tunc agnoscentes priorem Magi Cometam, motum eius prosequuti sunt, eoq; du-
 ce Hierusalem quadraginta & uno peruenerunt diebus. Non humanis iam amplius Re-
 gem quærentes, sed diuinum. Videbant enim Cometę modum motumq; naturalē esse
 non posse. Quod autem Magi uenerint, ortumq; tanti Regis & tempus Herodi narra-
 uerint, non Euangelium tantum, sed etiam Macrobius testis esse potest, qui ait: cum au-
 disse Augustus inter pueros, quos in Syria Herodes Iudæorum rex iussit interfici, fili-
 um quoq; eius occisum, ait: Præstat Herodis porcum esse quàm filium. Nos igitur Co-
 metam non naturalem, sed diuinum ab angelo Gabriele motū existimamus, & insuper
 illustratum. Qui enim præcursores Christi Ioannem nuntiauerat Zacharię, qui Chri-
 stum nuntiauit Marię, idem ortum Christi locumq; porter dit & Gentibus, & per Gen-
 tes cōiucit quoq; Iudæos. Et sub forma stellæ stellarū docuit studiosos, per stellæ lumen
 à Sole susceptum duxit ad Solem. Gestabant Astronomi ad Regem natū aurum, quo-
 niā solarem existimabant, per Thus odoriferū gratiam Veneris designabant, per Mir-
 rham putrefactionis nesciā uitam Iouiam portendebant. Sed interim in aliud hæc sunt
 conuersa mysterium. Nam auro pauperem adiuuerūt, Mirra tenerū corpus confirma-
 uere. Thus stabulū condierūt. Aurum obtulere Regi, Sacerdoti Thus, Mirrham deni-
 que Deo. Probabilē uerò est Cometam illum fuisse angelum, ut sicut Tobie iter an-
 gelus sub humana figura direxit, sic iter Astrologorū angelus sub stellæ ad Chri-
 stum quandoq; direxerit. Nam, ut testatur Moses Aegyptius doctorū doctissimus He-
 bregorum, summa stellarum notitia eo perduxit Abrahā, ut solus & primus seculo suo
 unam esse primamq; celorum causam comprehenderet, eamq; suppliciter adoraret,
 unde effectū sit, uti deinde nactus à Deo fuerit gratiæ lumen & prophetia: n. Sed redca
 mus ad Cometam. In hoc ipso apud Lucam Euangelistā, quo Christus noster nascitur,
 Angelus Domini pastores lumine circumfulsit, nuntiauitq; eis gaudium magnum, di-
 cēs: Hodie natus pastorator mūdi. Et merito dixit hodie, quasi hoc die, quā uis fortę nox
 esset media. Quoniā diem tunc præferebat ipsū Cometæ lumen, hinc illud Dauidis
 & nox sicut dies illuminabitur. Post hæc angelus hanc Orientē uersus subito traduxit
 ad Persas, Magos inde ducturus ad Christum. Hinc illud Esaię: Surge, illuminare He-
 rusalem, quia uenit lumen tuum & gloria Domini super eo orta est, &c. Et ambulabūt
 Gentes in lumine tuo. Nam quando ortus est Dominus, hoc lumē apparuit circa He-
 rusalem. Deinde in hoc lumine Magi Gētilis ambulauerunt. Quia sicut ab Iudæa pri-
 mum processit in Orientem, ita uicissim ab Oriēte rediit in Iudæam, illuc Magos addu-
 cens. Quod autē hic Cometa fuerit idem angelus, qui Pastoribus edixerat gaudium ma-
 gnum, ex eo cōfiscimus, quia Magi cum uiderunt iterum eiusmodi stellam, gauisi sunt
 gaudio magno, & dixit ualde, quia cum primū ab initio uiderant, gauisi fuerant gaudio
 magno, sicut & pastores. Nunc uerò & ualde, quia gratissimum tibi bonum solet acci-
 dere, quod gustaueris aliās, & intermissum quandoq; recipias. Idem uerò angelus, qui
 sub radijs uisibilibus duxerat Magos ad Christū mox sub occultis radijs mentes dormi-
 entium Magorum admonet, ne Hierosolymam aduerantur, & Iosephū monet, ut cum
 puero fugiat in Aegyptū. Angelus moriente Christo in ipsa Lunæ forma plenā lumi-
 ne Lunam super naturę uires momento subiecit Soli, diemq; meridie conuertit in no-
 ctem, qui & nascente Iesu sub forma Cometę mediam noctem conuertit in diem. Hinc
 illud Dauidis, sicut tenebrę eius, ita & lumen eius, quoniā utrunq; eiusdem angeli mi-
 nisterio est impletum. Et utrunq; in spatio similiter medio, siue noctis, siue diei. Quo aut
 tem modo angelus Cometam accumulauit? Stans proinus in aère medio, mille acris
 stadia circūfusa sibi in spaciū aliquanto angustius congregauit, idq; rotum uelut animæ
 corpus

corpus sibi mira potestate deuinxit, & a reliquo elemento secreuit. Proinde ac uirtute coagulati, lac plurimum cogitur in angustius, & ab aqua fecernitur. Et cur Angelus aëre condensauit? Ut lumen quod huic aëri exhibiturus erat hominū oculis appareret. Quæ enim rarissima sunt, subterfugiunt acies oculorum. At unde lumen corpori huic adhibuit Angelus? Ab ipso uidelicet suæ intelligentiæ lumine. Quod enim in ea est intellectuale & inuisibile lumen sicutomodo traducatur in aërem sit uisibile, in aërem quidem subtiliorem conspicuum sit beatis. In aërem deniq; densiorem ab alijs quoque uidetur. Diximus in superioribus Magos Hierosolimam die post natiuitatem uigesimo primo uenisse. Quando eo purificationis tempore iam absoluto obtulit Maria filium templo. Quo igitur die Simeon & Anna Christum iam agnoscunt, eodem & Magi adhuc ignotum in Hierosolima prædicant. Postridiè uerò Bethlehè accedunt. Proinde cum Ioseph in accessu Magorum iubeatur: cum puero fugam arripere, ideoq; nō sit probabile eum post diuina mandata in templum puerum aduexisse, uerisimile uidetur Magos post purificationem puerum salutasse. Præterea quod de Sagittario ex aliquorum computatione diximus, probabilius diceretur mea sententiâ de Virgine atque de mediâ nocte. Necesse quidem fuit oriente Christo signum ex duodecim aliquod pariter exoriri. Ego autem nescio quod signum accomodem ex uirgine nato, potius uirginem. Et huius quidē signi faciè præcipuè primâ. Tres em̄ signum quodlibet facies habet. In primâ uerò uirginis faciè, ut testatur Albumasar, Indi pariter & Aegyptij imaginè quandâ contēpta sunt, quæ referat puellam uirginem & pulcherrimam sedentem puerumq; lactantem. Maxime uerò faciè huius exortus exorienti puero, ex uirgine congruit, & rectè computanti in mense Decēbri nocte merita faciès eiusmodi nascitur. Fuit autē faciès hæc in qua & Cometa creditur effuluisse, nō causa Christi, sed signū. Si enim uim aliquam ad efficiendū partū uirginis habuisset, nimirū in tot feculis sæpius effecisset. Omnino uerò cœlestia corpora legem creare non possunt, quæ posthabito cœlo adoret & speret aliquid super cœlum. Semmatim uero cœleste fatum, non potest faue re legi, quæ neget fatum. Lumen quod ab ipso bono per omnes spiritus dilatatur est beneficium. Ideoq; motum & quietem circa bonum præstat, id est, efficit ut ames bonum & delecteris in bono. Qualecunque sit bonum quatenus boni ipsius habet imaginē. Qui inter homines non habet charitatē, qualis est præcipuè qui laborat inuidia, iam incipit in tenebras exteriorerū rure paulatim, id est, extra luminis beneficii munera. Odit nanque bonum, doletq; bono.

De Cantico Simeonis de uera fidelium pace.

Adspira nobis precor Alme Deus, uia, ueritas, uita, Trinitas, unus Deus. In medio Ecclesie loquar. Iudabo te. In conspectu angelorum Psallam tibi.

Console nos Domine semper in infirmitate nostra. Quemadmodum consolatus es aliquando Simeonem in senectute sua. Simeon sacerdos sapiens cum ex scripturarum obseruatione cognouisset eo seculo Christum esse uenturū, obsecrauit Deum, ut tamdiu uiueret, ut uidere posset Christum natum. Accepit igitur a Spiritu sancto, eum se in sua uita uisurum. Cum uerò & differretur aduentus & ille uiribus senectute deficeret, aiebat in orationibus suis. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes: quando consolaberis me? Memor esto uerbi tui Domine seruo tuo in quo mihi spem dedisti. Responderet interim illi Dominus, multitudine dierum replebo te, & ostendam tibi salutare meum. Hac ergo fiducia Simeon pius Spiritus sancti charitate plenus expectat diu aduentū Christi eumq; tota mente considerat, nō solū ad cōsolationē suam, sed cōsolationē populo Israeli cōmunē. Et quoniā cū charitate sperat, ideo cōsequitur hodie quod expectat, & eodē quo sperabat amore, Iesum ipsis amoris uinis amplectitur. O fortunatū senē, qui tam facile amplecteris eum, qui mundū pugnet omnia. O Senem reuera beatum, qui regis & sustines eum, qui & te regit & sustinet omnia. Simeō ergo ex diuturno desiderio mirabiliter trāsatus ingaudū exclamat, Do mīne

Domine, ubi Iesum fatetur esse Deum. Nunc primum tu dimittis me, & utrum que seruum tuum in pace. Non dimittis quia usquam à nobis fugias, qui semper es ubiq; sed dimittis ex hac uita descendere. Nolebas enim sicut fugissisti me prius hinc abire quam aeternum filium tuum hactenus mente mihi uisum, quandoq; oculis uiderem in tempore genitum. Recedo equidem nunc in pace facta, scilicet per filium tuum inter homines atque Deum, sublatis culpis hominum. Quibus pax inter homines ac te esse non poterat. Paratam uero intelligo pacem cum primū uidi salutare tuum, hic natum in communem toti mundo salutem. Id salutare uerbum tuum prius quidem erat in mundo, sed nobis occultum. Nunc uerò assumpto corpore patebit coram facie omnium communiter populorū. Proinde uerò erit lumen Gentibus, & gloria plebis turæ israel. Iudei quidem etiam ante hac lumen aliquod possidebant in Prophetis & Lege atque Figuris. Gentiles uerò eiusmodi carebant lumine. Sed lumen accipiunt ab Apostolis. Quod quidem lumen est ad gloriam Israël, non dico totius populi, sed maxime tui, id est, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, & præcipue Christi patrisque Dei. Hanc lucem, hanc gloriam, hanc pacem, nascente Christo, multitudine pronuntiat angelorum. Nam & splendor in altis apparet, & angeli clamant, gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Tota gloria, totus effectus nostre salutis est à Deo per Christum eo tempore natum. Vnde & pax facta est hominibus, inter illos & Deum Christum conciliante, hominibus, inquam, bonæ uoluntatis, id est, qui uoluntatem suam ita cum diuina copulant uoluntate, quemadmodum angeli uoluntatem suam cum diuina coniungunt, atque ita facta erit uoluntas tua sicut in cælo, sic in terra. Ideo sic exclamat, pacem meam do uobis, pacem meam. res in quo uobis, non eam quā mundus dat, sed quam dat pater meus qui est in cælis. Dicitis rogofratres mei, quam pacem, quam concordiam inuenire possitis in mundo, qui totus est discordibus constitutus. In corpore nostro aduersus humores continue humores pugnant. Rationi repugnat iensus, & in ratione opiniones opinionibus contradicunt. Nunquid inueniemus extra nos pacem in rebus infra Lunam insuper inter se continue discordantibus. Repugnant frigida calidis, sicca humidis, grauia leuibus, rara densis, mollia duris, albis nigra, amara deniq; dulcibus. Quæramus saltem in cælo pacem atq; concordiam, quam infra cælum reperire non possumus. Verum nec in cælesti quidem corpore, proh dolor, concordiam & pacem possumus inuenire. Nam & illæ Astronomi repugnantiam multiplicem inueniunt. Contraria enim illic esse tradit, signa signis, & planetas repugnare planetis, & oppositos inter se cælorum peragi motus. Merito igitur pacis author ait, pacem uobis dari, non à cælis quidem, sed à patre omnium qui imperat cælis, à patre, inquam, per filium, exhortante spiritu, qui appellatur spiritus pacis & charitatis, etiam Apostolus ait: Spes non confunditur, quia charitas Dei accendit in cordibus nostris, per spiritum sanctū qui datus est nobis. Quamobrem, dilectissimi mi fratres, spiritus sancti charitate seruētes, ingrediamur hodie templum, unigenitum ibi Dei filium statim inueniemus, uidebimus eum cum admiratione & gaudebunt oculi nostri. Tangemus eum cum timore una cum Simeone, & gaudebit inde cor nostrum. Amplectemur eum cum reuerentia, sicut & sanctus ille senex, & gaudium nostrum erit plenum, cantabimus: Viderunt oculi nostri salutare tuum, & inueniemus plenam tibi eo pacem, & gaudium nostrum nemo tollet à nobis. Deus enim qui posidet & consistat uat omnibus omnia erit nobiscum in secula seculorum.

De creatione rerum.

Figulus primum præparat sibi lutum, quasi materiam, in qua formas uasculorū fungat, quas habet in mente. In una, inquam, mente multas habet, & similiter in luto uno multas effingit, dum informe lutum prius à se formabile factum extendit, atq; extendendo figurat. Similiter Deus ab initio unam creauit materiam prorsus informem, de qua Moyses ait: tenebræ erant super faciem Abyssi. Materia hæc in primo suæ creationis momento, nec formam habebat, ut dixi, nec etiam magnitudinē. Ordine namq; nature materia prius est id quod est in seipsa quam sit formosa uel

Neg

Necq; formosa fieri potuit, nisi prius habuerit aliquam magnitudinem. In primo igitur creationis momento materiam fecit, ut simpliciter esset, necdum corpus erat. In secundo protendit eam in dimensionem trinam, id est, longitudinē, latitudinem, profunditatem. Materia igitur sic extensa statim est facta corpus, necdum ipsa quicquā facere poterat. In tertio corpus hoc, id est, materiam, sic extensam Deus multis formauit formis, scilicet elementorum atq; cælorum, & in cælo confirmauit eam stellarum formis. Sub cælo præter elemētorum formas, formauit eam formis uaporū, lapidum, metallorū, & plantarum & animalū. Materia quidem unica est ubique his omnibus induta formis. Omnes autem motiones actionesq; rerum per ipsas rerū formas efficiuntur. Grauitas enim per grauitatem descendunt, non per materiam. Nam & in leuibus eadem est materia. Leuia similiter ascendunt per leuitatem. Calida non per molem calefaciunt, sed per calorem. Frigidatq; per frigida. Grauitas autem leuitasq; & calor & frigus formæ sunt.

MARSILII FICINI

Florentini in librum de Vita, ad ma-

gnanimum Laurentium Medicen patriæ seruatorem,
Epistola dedicatoria.

BAccum Poëtæ summum antistitem, sacerdotem, his natum canunt. Fortè significantes, uel futurum sacerdotem statim initiatum, oportere renasci, uel perfecti tandem sacerdotis mentem Deo penitus ebrīā, tam uideri renatam. Aut forsan humiliore sensu, uinum Bacchi germen generari semel in uite quasi Semele, maturis sub Phœbo racemis, regenerari rursum post ipsum uindemiæ fulmen in suo uase uinū, uelut in Iouis femore merum. Sed de sacris in præsentia mysterijs non est loquendum, ubi mox physica potius ope languentibus opitulaturi sumus. Nec agendum stylo grauitatis seruo, sed libero potius & iocoso, postquam à Libero patre nescio quomodo statim exorsus sumus. Et rectè inquam, nescio quomodo, nam fortè pudencior aliquis à Phœbo Medicorū primo, potius quā à Baccho medicinā auspicatus esset. Quid uerò? Si quod non uanum omen sit, in ore nunc forte quadā proferente Bacchū. Hic enim almo quodam uino securitateq; lætissima, salubrius fortè medetur, quā herbis ille suis carminibusq; Phœbus. Quocunq; uerò sensu uel illa, uel hæc acceperis, dux ille sacerdotū Bacchus, geminas quasi matres habuisse fertur. Melchisedech autē summus ille sacerdos, quam uix matrem, unum uix patrem habuit. Ego sacerdos minimus, patres habui duos, Ficinum Medicū, Cosmū Medicen. Ex illo natus sum, ex isto renatus. Ille quidē me Galeno, tum Medico tum Platonico cōmendauit, hic autem diuino cōsecrauit me Platoni. Et hic similiter atq; ille Marsilium Medico destinauit. Galenus quidē corporum, Plato uerò medicus animorum. Iamdiu igitur sub Platone salutarem animorum exercui medicinam, quando post librorum omnium eius interpretationem, mox decē atq; octo de animorum immortalitate libros, & æterna felicitate composui, ita pro uinibus patri meo Medici satisfaciens. Medicō uerò patri satis deinceps faciendum putans, librum De literatorum ualitudine curanda composui. Desiderabant præterea posthæc homines literati, non tantum bene quandoq; ualere, sed etiā bene ualentes, diu uiuere. His ergo deinde librum de Vita longa dedi. Dissidebant autē medicinis atq; remedijs in re tanta terrenis. Adiunxi librum de Vita, tum ualida, tum longa cœlitus comparanda, ut ex ipso mundi corpore uiuio, uita quædam uegetior in corpus nostrum quasi quoddam mun-

dam mundi membrum, uelut ex uite propagaretur. His uerò tu medicinae libris igno-
 sce precor indulgētissime Laurenti, si dum Medicus esse uolo, nescio quomodo etiam
 nolens sum, & si non bonus saepe Poëta. Nam & Phoebus idem est medicinae reper-
 tor, poësisq; magister, uitamque ille suam nobis non tam per herbas, quam per citharā
 cantumque largitur. Ipsa quinetiam Venus apud Astrologos Musicae aequē parit &
 Medicum. Sed haecenus dum literatorum ciuismq; similibus uitae curiolius consu-
 lo, librorum meorum salutem negligo, quandiu inter se patior esse seiuictos. Quam-
 obrem in eos nunc primum pius, in corpus unum copulo. Cuius artubus in unam for-
 mam iam compactis, uita protinus adsit. Non potest autem hoc opus physicū, id quali-
 corpus meum, uitam accipere nisi meam. Eiusmodi uerò uita, ex mea duntaxat pen-
 det anima. Haec autem iam diu penes te magnanime Laurenti, mi patrōne, uiuit, in
 ea praesertim amplissimarum aedium tuarum parte, ubi una cum Platone, nostrum il-
 lud de animorum Immortalitate seruatur opus, tuo iam pridem nomine dedicatum.
 At animus iste meus, & si in beata quadam quasi patria penes te uitam agit, uerunta-
 men quod & Theologi uolunt, inquietus est interea, donec opus id physicum tam-
 quam suum corpus accipiat. Accipe igitur optime Laurenti post illos de Anima,
 hos etiam de Corpore libros, eodemq; afflatu, quo & illis dudum, feliciter his aspira-
 ta enim & corpus hoc sub tuo spiritu, per suam uitae animam, & ani-
 maribus conuiescet.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florentini medici atque Philosophi

celeberrimi, de Studioforum sanitate tuenda, siue eorum
qui literis operam nauant, bona ualitudi-
ne conseruanda,

LIBER I.

De nouem Studioforum duobus.

Cap. I.

Vicunque iter illud asperum arduumq; & longum ingreditur, quod quidem uix tandem ad excelsum nouem Musarum templum assiduo labore perducit, nouem omnino itineris huius duces indigere uidentur. Quorum primi quidem tres in cœlo, tres decedentes in animo, postremi tres in terra, nos ducunt. Principio, in cœlo Mercurius, ut inuestigando Musarum iter aggrediamur, uel impellit uel adhortatur, siquidē Mercurio tributum est inuestigationis omnis officium. Deinde Phœbus ipse, & quærentes animos & res quæsitatas splendore uberrimo sic illustrat, ut perspicuè quod quærebatur, à nobis inueniatur. Accedit gratiosissima Venus, Gratiarum mater, atque almis omnino letisq; radijs suis, rem omnem ad eò condit & ornat, ut quicquid & instigante Mercurio quæsitum fuit, & monstrante Phœbo iam erat inuentum, mirifica quadam & salutari uenustate Veneris circumfusum, delectet semper & proflit. Sequuntur tres itineris huius duces in animo, uidelicet uoluntas ardens & stabilis, ac uerū ingenij, memoria tenax. Tres in terra postremi sunt, prudentissimus pater familiās, probatissimus præceptor, medicus peritissimus. Absq; his nouē duobus nemo ad ipsum nouem Musarum tēplum peruenire uel potuit, uel poterit unquam. Cæteros quidem duces ab initio nobis præcipuè Deus omnipotens naturaq; tribuerunt, tres uerò postremos nostra adhibet diligentia. Sed præcepta officiaq; quæ ad patrem familiās, & quæ ad præceptorem circa literarum studia pertinent, antiqui plures sapientesq; tractauerunt, præcipue Plato nosster, & sepe aliās, & in libris de Repub. ac de Legib. diligentissimè Deinde Aristot. in Politicis, Plutarchus quoque & Quintilianus egregiè. Solus autem literarum studiosis haec uenit deest medicus aliquis, qui manum euntib. porrigat, salutaribusq; consilijs atque medicinis adiuret eos, quos neque cœlum, neque animus, neque pater familiās præceptorue destituit. Ego igitur sortem eorum laboriosissimam miserus, qui difficile Mineruæ minuentis neruos, iter agunt, primus tanquam medicus debilib. & ualitudinarijs adsum, sed utinam facultate tam integra, quàm propitia uoluntate. Surgite iam adolecentes, Deo duce alacres. Surgite iuuenes, atque uiri, quos ardentius Mineruæ studium nimum eneruat. Accedite libenter ad medicum, qui uobis ad instituti uestri perfectiōnem, monstrante Deo atq; fauente, consilia remediaq; salutaria largitur.

Quàm diligenti habenda cura sit cerebri, cordis, stomachi, & spiritus.

Cap. II.

Principiò quātā curatores crurium, athletæ brachiorum, Musici uocis curā habere solēt, tantam saltem literarum studiosos cerebri, & cordis, iecinorisq; & stomachi oportet habere rationem, imò uerò tanto maiore, quanto & membra hæc præstantiora quàm illa sunt, & si frequētius atq; ad potiora his membris, quam illi illis utuntur. Præter ea solers quilibet artifex instrumenta sua diligentissimè curat, penicillos pictor, malleos incudesq; faber ærarius, miles equos & arma, uenator canes & aues, citharā citharædus, & sua quisq; similiter. Soli uerò Musarū sacerdotes, soli summi boni

boni ueritatisq̄ uenatores, tam negligētes (proh nefas) tamq̄ infortunati sunt ut instrui-
mentū illud, quo mundū uniuersum metiri quodāmodo & capere possunt, negligere
penitus uident. Instrumentū eiusmodi spiritus ipse est, qui apud medicos uapor quiddā
sanguinis, purus, subtilis, calidus, & lucidus desinitur. Atq̄ ab ipso cordis calore, ex sub-
tiliori sanguine procreatus uolat ad cerebrū, ibiq̄q̄ animus ipso ad sensus tam interiores
quā exteriores exercendos assidue utitur. Quamobrem sanguis spiritui seruit, spiri-
tus sensibus, sensus denique rationi. Sanguis autem à uirtute naturali, quæ in iecinore
stomachoq̄ uiget, efficitur. Tenuissima sanguinis pars fluit in cordis fontem, ubi uitalis
uiget uirtus. Inde creati spiritus cerebri, & (ut ita dixerim) Palladis arces ascendunt. In
quibus animalis, id est, sentiendi mouendiq̄ uis dominatur. Itaque talis plurimum fer-
mè cōtemplatio est, quale sensus ipsius obsequium. Talis autem sensus, qualis & spiri-
tus, spiritus uero talis, qualis & sanguis, & tres illæ uires quas diximus, naturalis scilicet,
uitalis, & animalis, tales, ut sunt, à quibus, per quas, in quibus spiritus ipsi concipiuntur,
nascuntur, atq̄ fouentur.

Literatos pituita & atra bili obnoxios esse.

Cap. III.

Non solum uerò membra illa, uiresq̄ & spiritus, homines literarum cupidi cū-
rare diligentissime debent, uerum etiam pituitam semper & atram bilem, non
aliter quā nauigantes Scyllam atq̄ Charibdim, cautissimè euitare iubentur.
Quantum enim reliquò corpore ociosi sunt, tantum cerebro ac mente nego-
ciosi. Inde pituitam, quod Græci phlegma, hinc atram bilem, quā ipsdem melancholiam
uocant, gignere compelluntur. Illa quidem ingenium sæpe obrundit & suffocat, hac ue-
rò si nimium abundauerit flagraueritue, assidua cura crebrisq̄ deliramentis uexat, ani-
mum iudiciumq̄ perturbat, ut non immeritò dici possit, literatos fore præcipuè sanos,
nisi pituita molesta esset, & latissimos sapientissimosq̄ omnium, nisi bilis atræ uitio
mæore sæpe, uel interdum desipere cogentur.

Quot sint cause, quibus literari melancholici sint, uel hant.

Cap. III.

VT autem literati sint melancholici, tres potissimum causarum species faciunt.
Prima cœlestis, secunda naturalis, tertia est humana. Cœlestis, quoniam Mer-
curius, qui ut doctrinas inuestigemus inuitat, & Saturnus, qui efficit ut in do-
ctrinis inuestigandis perseueremus, inuentasq̄ seruemus, frigidū quodammo-
do siccūq̄ ab Astronomis esse dicuntur, uel si forte Mercurius non sit frigidus, sit tamen
sæpe Solis propinquitate siccissimus, qualis est natura apud medicos melancholica, ean-
demq̄ naturam Mercurius ipse & Saturnus literarum studiosis, eorum sectatoribus
impertiant ab initio, ac seruant augentque quotidie. Naturalis autem causa esse uide-
tur, quod ad scientias præsertim difficiles consequendas, necesse est animum ab externis
ad interna tanquam à circumferentiā quadam ad centrum sese recipere, atque dum spe-
culatur in ipso (ut ita dixerim) hominis centro stabilissime permanere. Ad centrum ue-
rò à circumferentiā se colligere, figiq̄q̄ in centro, maxime terræ ipsius est proprium, cui
quidem atra bilis persimilis est. Igitur atra bilis animum, ut se & colligat in unum & li-
stat in uno contempleturque, assidue prouocat. Atque ipsa mundi centro similis, ad cen-
trum rerum singularum cogit inuestigandum, euehitq̄ ad altissima quæq̄ comprehen-
denda, quandoquidem cum Saturno maxime congruit altissimo planetarum. Contem-
platio quoque ipsa uicissim assidua quadā collectione & quasi cōpressionē, naturā atræ
bili persimilē contrahit. Humana uerò ea ex nobis causa est. Quoniā frequens sagittatio
mentis cerebrum uehementer exiccāt, igitur humore magna ex parte cōsumpto (quod
caloris naturalis pabulum est) calor quoq̄ plurimum solet extingui, unde natura cere-
bri sicca frigidaq̄ euadit, quæ quidem terrestris & melancholica qualitas nominatur.

Præterea

Præterea ob frequentissimum inquisitionis motum, spiritus quoq; moti cōtinuè resoluuntur. Resolutos autem spiritus, ex subtiliore sanguine instaurari necessarium est. Quapropter subtilibus clarioribusq; sanguinis partibus sæpè consumptis, reliquus sanguis necessario densus reddit & siccus & ater. Accedit ad hæc, quod natura in cōtemplatione cerebri prorius cordiq; intentâ, stomachû heparq; destituit. Quare alimentis præsertim uel uberioribus uel durioribus malè concoctis, sanguis inde frigidus crassusq; & niger efficitur. Demum nimio membrorum ocio, neq; superflua excernitur, neq; glutinosi tenaces, siccisq; uapores exhalant. Hæc omnia melancholicum spiritû, mœstumq; & patidum animû efficere solent. Siquidem interiores tenebræ multo magis quàm exteriores, mœrore occupant animum atque terent. Maximè uerò literatorum omnium hi atra bile premuntur, qui sedulè philosophiæ studio dediti, mentem à corpore rebusq; corporeis leuocant, in corporeisq; coniungunt, tum quia difficilius admodum opus maiori quoq; indiget mentis intentione, tum quia quatenus mentè incorporeæ ueritati coniungunt, eatenus à corpore distingere compelluntur. Hinc corpus eorum nonnunquam, quasi semianimum redditur atque melancholicum. Quod quidem Plato noster in Timæo significat, dicens: animum diuina sapiensimè & in intensissimè cōtemplantem, alimentis eiusmodi adeò adolecere, potentemq; euadere, ut corpus suû supra quàm natura corporis patiat expuperet, ipsûmq; uehementioribus agitationibus suis aliquando uel effugiat quodammodo, uel nonnunquam quasi dissoluere uideatur.

Cur melancholici ingeniosi sint, & qui horum sint eiusmodi, aut secus. Cap. V.

HActenus quam ob causam Musarum sacerdotes melancholici uel sint ab initio, uel studio fiant, rationibus primo cœlestibus, secundo naturalib. tertio humanis ostendisse sit satis. Quod quidem confirmat in libro Problematum Aristoteles. Omnes enim, inquit, uiros in quauis facultate præstantes, melancholicos extitisse. Quia in re Platonicum illud quod in libro de Scientia scribitur, cōfirmauit, ingeniosos uidelicet plurimum concitatos furiososq; esse solere. Democritus quoque nullos, inquit, uiros ingenio magnos, præter illos qui furore quodam perciti sunt, esse unquã posse. Quod quidem Plato noster in Phædro probare uidetur, dicens poeticas fores si ueltra absq; furore pulsari. Et si diuinum furorem hic forte intelligi uult, tamen neq; furor eiusmodi apud Physicos, alijs unquam ullis præterquam melancholicis incitatur. Deinceps uerò assignandæ à nobis rationes sunt, quare Democritus & Plato & Aristoteles asserant, melancholicos nonnullos interdum adeò ingenio cunctos excellere, ut non humani, sed diuini potius uideantur. Assuerant id Democritus, Plato & Aristoteles absque dubio, rationem uerò tantæ rei haud satis explicare uidentur. Audendum tamen (monstrante Deo) causas indagare, Melancholia, id est, atra bilis est duplex: Altera quidem naturalis à medicis appellatur, altera uerò aduisione contingit. Naturalis illa nihil est aliud, quàm densior quædam sicciorq; pars sanguinis. Adusta uerò in speciem quatuor distribuitur. Aut enim naturalis melancholiæ, aut sanguinis purioris, aut bilis, aut falsæ pituitæ combustionem concipitur. Quæcunque aduisione nascitur, iudicio & sapientiæ nocet, nempe dum humor ille accenditur atque ardet, concitatos furentesq; facere solet, quæ Græci Maniam nuncupant, nos uerò furorem. At quando iâ extinguitur, subtilioribus clarioribusq; partibus resolutis, solaq; restans fuligine tetra, stolidos reddit et stupidos, quæ habitum melancholiam propriè & amentiam uecordiamq; appellant. Sola igitur atra bilis illa, quam diximus naturalem, ad iudicium nobis sapientiamq; conducit. Neq; tamen semper. Sanè si sola sit, atra nimium densaq; mole obfuscat spiritus, terret animû, obtundit ingenium. Si uerò pituitæ simplici miscetur, quum frigidus obsterit circum præcordia sanguis, crassa quadam frigiditate segnitiam adducit, atque torporem, atq; ut densissimæ cuiusq; materiæ natura est, quando eiusmodi melancholia frigescit, ad summum frigiditatis intenditur. Quo in statu nihil speratur, timentur omnia, tædet cœli conuexa tueri. Si bilis atra uel simplex uel mixta putrescit, quartanam gignit febrem, lienis tumores, et multa generis eiusdem. Vbi nimis exuberat, siue sola sit, siue coniuncta pituitæ, spiritus crassiores facit atque frigidiores, continuo animum afficit tædio, mentis aciem hebetat, nec salit arcadico circum præcordia sanguis. Oportet autem atram bilem neque

tam paucam esse, ut sanguis, bilis, & spiritus quasi fræno careat, unde instabile ingenium labilemque memoriam esse contingat. Neque tam multam, ut nimio pondere prægravati dormitare atque egere calcariibus uideamur. Proinde necessarium est, omnino eam esse quo ad eius naturam patitur, subtilissimam. Si enim tenuata pro natura sua maxime fuerit, poterit forsitan absque noxa etiam esse multa, atque etiam tanta ut æquare bilem saltem pondere uideatur. Abundet igitur atra bilis, sed tenuissima, non careat humore subtilioris pituitæ circumfuso, ne arescat profus durissimaque euadat. Non tamen misceatur omnino pituitæ, præsertim uel frigidiori uel multæ, ne frigescat. Sed bili sanguinique adeo misceatur, ut corpus unum concitatur ex tribus, dupla sanguinis ad reliqua duo proportione existant. Accendatur aliquantulum à duobus illis atra bilis, accensaque fulgeat, non uratur, ne, quemadmodum solet materia durior, dum feruet nimium, uehementius urat & concitet, dum uero refrigerat, similiter frigescat ad summum. Bilis enim atra ferri instar, quando multum ad frigus intenditur, friget ad summum, quando contra ad calidum ualde declinat, calet ad summum. Neque mirum uideri debet atram bilem accendi posse facile, atque accensam uehementius urere. Si quidem uidemus calcem illi similem, aqua perfulam feruere statim atque exurere. Tantam ad utrumque extremum melancholia uim habet, unitate quadam stabilis fixæque naturæ. Quæ quidem extremitas cæteris humoribus non contingit. Summè quidem calens summam præstat audaciam, imò ferocitatem, extremè uero frigens, timorem ignauiamque extremam. Medijs uero inter frigus caloremque gradibus in secula uariè, affectus producit uarios, non aliter quam merum, præcipue potens, bibentibus ad ebrietatem, uel eam paulò liberius, affectus inferre uarios solet. Igitur opportune temperata sit atra bilis oportet. Quæ quum ita moderata est, ut diximus, & bili sanguinique permixta, quia & natura sicca est, & conditione quantum ipsius natura patitur tenuissima, facile ab illis accenditur, quia solida est atque tenacissima, accensa semel diutissime flagrat, quia tenacissime siccitatis unitate potentissima est, uehementius incalcescit. Quæ admodum lignum in paleis si utraq; accendantur, magis diutiusque calent & lucent. At qui à diuturno uehementique calore, fulgor ingens, motusque uehemens & diuturnus proficiscuntur. Huc tendit illud Heracliti, lux sicca, anima sapientissima.

Quo pacto atra bilis ingeniosos efficiat.

Cap. VI.

Quæret forte quispiam, quale sit corpus illud humoris eiusmodi ex tribus illis humoribus ea qua diximus proportione conflatum? Tale est ferme colore, quale aurum esse uidemus, sed aliquantum uergit ad purpuram. Et quando tam naturali calore quæ uel corporis uel animi motu accenditur: ferme non aliter quam ignitum rubensque aurum, purpureo mixtum calet & lucet, atque uelut iris trahit uarios flagrante corde colores. Quæret: aliquis iterum, quoniam pacto humor eiusmodi conducatur ingenio. Nempè spiritus ex hoc humore creati, primo quidem subtiles sunt, non aliter quam aqua illa quam & Vita, seu Vitis aquam nominant & ardentem, quoties ex crassiori mero, quadam ad ignem destillatione, ut fieri solet, exprimitur. Spiritus enim sub angustioribus atræ bilis eiusmodi compressi meatibus, uehementiore obunitatem calore, maxime tenuantur, perque actiores meatus expressi, subtiliores erumpunt, deinde calidiores similiter atque eadem ratione lucidiores, tertio, motu agiles actione uehementissimi, quarto, solido stabilitique humore iugiter emanantes, actioni diutissime seruiunt. Tali autem animus noster obsequio fretus indagat uehementer, perseuerat inuestigando diutius. Facile quæcumque inuestigauerit, inuenit, clare perspicit, sincere iudicat, ac diu retinet iudicaria. Adde quod quemadmodum in superioribus significauimus, animus instrumentum siue incitamento eiusmodi, quod centro mundi quodammodo cõgruit, atque (ut ita dixerim) in suum centrum animum colligit, semper rerum omnium & centra petit, & penetralia penetrat. Congruunt insuper cum Mercurio atque Saturno, quorum alter omnium Planetarum altissimus, inuestigantem euehit ad altissima. Hinc Philosophi singulares euadunt, præsertim quum animus sic ab externis motibus atque corpore proprio seuocatus, & quam proximus diuinis, diuinorum instrumentum efficiatur. Unde diuinis influxibus oraculisque ex alto repletus, noua quædam inuisitataque semper excogitat, & futura prædicat. Quod non solum Democritus atque Plato affirmant, sed etiam

etiam Aristoteles in Problematum libro, & Auicenna in libro Diuinorum, & in libro de anima consistunt. Quorum hæc de atræ bilis humore tam multa: Vt meminerimus, quantum atra bilis, imò candida bilis eiusmodi quærenda & nutrienda est tanquam optima, tantum illam quæ contra se habet, ut diximus, tanquam pessimam esse uitandam. Aded enim dira res est, ut à malo dæmone eius impetus insitigari Serapio dixerit, & Auicenna sapiens non negauerit.

Quinque præcipue suadiorum hostes, Pituita, Atra bilis, Coitus, Sati-
tas, Matutinus somnus. Cap. VII.

VT autem uideamus illuc unde iam longius digressi sumus, longissima uia est quæ ad ueritatem . sapientiamque perducit, grauius terræq; marisq; plena laboribus. Quicumque igitur hoc iter aggrediuntur, ut Poeta quispiam diceret, sæpè terra marisque periclitantur. Siue enim mare nauigent, continuè inter fluctus, id est humores duos, pituitam scilicet & noxiam illam melancholiam, quasi inter Scyllam Charibdimque iactantur. Siue terra (ut ita dixerim) iter agant, tria monstra protinus sese illis obijciunt. Primum terrena Venus, secundum Bacchus & Ceres, tertium nocturna Hecate frequenter opponit. Ergo & Apollo ab æthere, & Neptunus ab æquore, & à terra Hercules sæpe uocandi, ut monstra eiusmodi Palladi inimica, iaculis Apollo transfigat, Neptunus tridente domet, claua Hercules contundat & laceret. Primum quidem monitum est Venereus coitus, præsertim si uel paulum uires excefferit, subito namque exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrumque debilitat, labefactat stomachum atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduersus esse potest. Cur nam Hippocrates coitum comitali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem quæ sacra est percellit, tantumque obest, ut Auicenna in libro de Animalibus dixerit: Si quid spermatiss supra quam natura tolleret, coitu profluat, obesse magis, quam si quadragies tantudem sanguinis emanarit, ut non iniuria prisca, Musas atque Mineruam uirgines esse uoluerint. Huc Platonium illud spectat, quom Venus Musis minaretur, nisi sacra Venerea colerent, se contra illas stilium stilium armaturam. Responderunt Musæ, Marti, ò Venus, Marti talia minitare. Tuus enim inter nos Cupido non uolat. Denique natura nullum sensum longius quam tactum ab intelligentia segregauit. Secundum monitum, est uini cibiq; satietas. Quippe si uinum uel nimium uel nimis calidum uehemensque fuerit, caput ipsum humoribus pessimisque sumis implet. Mitto quod insano facit ebrietas. Cibus uero nimis, primum quidem ad stomachum, in ipso coquendo omnem naturæ uim reuocat. Quo fit, ut capiti simul speculationisque intendere nequeat. Deinde ineptè coctus, multis & crassis uaporibus humoribusque, aciem mentis obtundit. Quinetiam si satis coquatur, tamen ut Galenus ait, animus adipe & sanguine suffocatus, cœleste aliquid peruidere non potest. Tertium denique monitum est, ad multam noctem, præsertim post cœnam frequentius uigilare, unde etiam post ortum Solis dormire cogaris. Quoniam uero in hoc errant fallunturque studiosi permulti, idcirco quantum ingenio noceat, latius explicabo, atque rationes septem præcipuas afferam. Primam ab ipso cœlo. Secundam ab elementis. Tertiam ab humoribus. Quartam ob ordine rerum. Quintam à natura stomachi. Sextam à spiritibus Septimam à phantasia deductas. Principio, tres Planeta, quemadmodum in superioribus dicebamus, contemplationi & eloquentiæ maxime fauent, Sol, Venus atque Mercurius. Hi uero paribus ferme passibus concurrentes, aduentante nocte nos fugiunt, die uero uel propinquante, uel iam surgente refulgunt, nosque reuisunt. Post uero Solis ortum in plagam cœli duodecimam, quæ carceri tenebrisque ab Astronomis assignatur, repente traduntur. Ergo non qui uel nocte quando nos fugiunt, uel die post Solis ortum, quando carceris tenebrarumque domum intrant, sed qui uel propemodum petentibus ortum, uel iam surgentibus ad contemplandum scribendumque, ipsi quoque confurgunt, ipsi soli acutissime speculantur, & eloquentissime inuenta sua scribunt atque component. Ratio secunda, scilicet ab elementis est talis. Oriente Sole mouetur aer, tenuaturque & claret, occidente uero contra. Sanguis autem & spiritus, motum qualitatemque aeris circumfusi, naturaque similis sequi necessarîo compelluntur. Tertia ratio, quæ ab humoribus ducitur, est eiusmodi. In aurora mouetur sanguis, & regnat, motuque tenuatur & calefcit & claret, spiritus uero sanguinem sequi imitanturque solent. Verum accedente nocte uel melancholia illa

crasior & frigidior, atq; pituita dominatur, quæ spiritus ad speculandum ineptissimos præculdubio reddunt. Quarta ratio, quæ trahitur ab ordine rerum, hæc erit: Dies uigilia, nox somno tributa est. Quoniam quum Sol uel ad hemisphærium nostrum accedit, uel super ipsum incedit, radijs suis meatus corporis aperit, atq; à centro ad circumferentiam humorum spiritusq; dilatat, quod quidem ad uigilantiam actionesq; excitat atq; conducit. Contra uero quando recedit, omnia coarctantur, quod naturali quodam ordine inuitat ad somnum, maxime post tertiam aut quartam noctis partem. Quisquis igitur mane quidem dormitat, quando Sol mūdusq; excitat, ad multam uero noctem uigilat, quando natura dormire iam & à laboribus quiescere iubet, hic absq; dubio quum ordini uniuersi, tum sibi ipsi repugnat, dum contrarijs simul motibus perturbatur atq; distrahitur. Sane dum ab uniuerso mouetur ad extrema, ipse sese mouet ad intima. Atq; contra, dum ab uniuerso ad intima trahitur, ipse se interim retrahit ad externa. Ergo peruerso ordine motibusq; contrarijs, tum corpus totum, tum spiritus ingeniumq; prorsus labefactatur. Quinco loco à natura stomachi in hunc modum argumentamur. Stomachus diuturna diurni aeris actione, apertis poris admodum dilatur, euolantibusq; spiritibus tandem ualde debilitatur. Igitur subeunte nocte, nouam spirituum copiam exigit, qua foueatur. Quapropter quicunq; eo tempore contemplationes longas & difficiles inchoat, ipsos ad caput spiritus retrahere nititur. Hi uero distracti neq; stomacho satis, neq; capiti faciunt. Maxime uero nocet, si post cenam lucubrantes, diu eiusmodi studijs attentius incumbamus. Pluribus enim tunc ad cōcoquendum cibum spiritibus, multoq; calore stomachus indiget. Hæc uero duo, lucubratione studioq; tali diuertuntur ad caput. Quod fit, ut neque cerebro, neq; stomacho suppetant. Adde quod caput ob eiusmodi motum, crasioribus cibis repletur uaporibus, atq; cibus in stomacho à calore & spiritu destitutus, crudescit & putret, unde rursus caput oppiet atq; lædit. Deniq; matutinis horis quando surgendum est, ut excrementis omnibus somno retentis singula membra purgentur, tunc id quod pessimum est, qui nocte lucubrando concoctionem penitus interruperat, idem dormiendo manè, excrementorum expulsionem diutius impedire compellitur. Quod quidem tam ingenio quam corpori, medici omnes obesse quamplurimum arbitrantur. Merito ergo qui nocte contra naturam pro die, atq; conuerso, die rursus pro nocte utuntur, tanquam noctuæ, ij etiam in hoc uel inuiti noctuas imitantur, ut quemadmodum illis sub Solis lumine caligant oculi, ita & ijs mentis acies sub ueritatis splendore caliget. Sexto loco à spiritibus idem ita probatur. Spiritus fatigatione diurna præsertim subtilissimi quicq; denique resolvuntur. Nocte igitur pauci crasique supersunt, literarum studijs ineptissimi, ut non aliter mancis horum fretum alis ingenium uolare possit, quam uespertilioes atq; bubones. Contra uero post somnum manè spiritibus recreatis, membrisq; adeo corroboratis, ut minimo spirituum adminiculo egeant, multi subtilesq; spiritus adsumt qui cerebro letuiant, atq; expeditius obsequi possunt, in membris fouendis regendisq; parum admodum occupati. Postremo septima ratio, sic à phantasiæ natura deducitur. Phantasia, siue imaginatio, siue cogitatio, seu quouis alio nomine nuncupanda uidetur, multis longis, contrarijs in uigilando imaginibus, cogitationibus, curisq; distrahitur atq; turbatur. Quæ quidem distractio perturbatioq; sequenti cōtemplationi, tranquillam serenamq; mentem penitus postulant, nimium contraria est. Sola uero nocturna quiete, agitatio illa sedatur tandem atq; pacatur. Igitur accedente quidem nocte semper turbata mente, recedente uero, ut plurimum mente tranquilla ad studia nos conferimus. Quicunq; uero mente nimium agitata res ipsas iudicare conantur, ij non aliter quam illi qui uertiginem patiunt, omnia uerti putant (ut Plato inquit) quum ipsi uertantur. Quamobrem scite Aristoteles in Oeconomicis iubet ante lucem surgere, asseritq; id & ad corporis sanitatem, & ad Philosophiæ studia professe quamplurimum. Sed hoc ita accipiendum est, ut cita & modica cœna matutinam cruditatem diligentissime deuitemus. Deniq; facer ille uates Dauid, omnipotentis tuba Dei, nūquam dicit uespere, sed mane semper atq; diluculo in Deum suum canendum se cithara psalmisq; surgere. Surgere quidem mente, ea hora omnino debemus, mox etiam corpore, si modo id commode fieri possit.

*Quæ si hora inchoandis studijs opportunior, quibus continuan-
di modus. Cap. VIII.*

EX his quæ in superioribus disputata sunt, fermè iam satis constat, opportunè nos-
tra studia exordiri, uel statim oriente Sole, uel hora una saltè, uel duabus ad tum-
mum ante Solis exortum. Sed antequam è lecto surgas, perfrica parumper suaui-
terq; palmis corpus totum primo, deinde caput unguibus, sed id paulò leuius.
Hac in re Hippocrates admonet. Nam frictione, inquit, si uehemens sit, durati corpus, si
leuis, molitur: si multa, minui, si modica, impleri. Quum è lecto surrexeris, noli subitè lecti
oni meditationisq; prorsus incumbere, sed saltè horæ dimidium cuilibet expurgationi
concedito, mox meditationi accingere diligenter, quam ad horam circiter unam pro ui-
ribus prorogabis. Deinde remittes parumper mentis intentionem, atq; interim eburneo
pectine diligenter & moderatè pectes caput, à fronte ceruicem uersus quadragies pecti-
ne ducto. Tum ceruicem panno asperiori perfrica, demum reuerfus ad meditandū, duas
uulsi per horas, aut saltè horam unam studio dedicato. Produci uerò nonnunquam stu-
dia possunt, sed aliquanta interdum intermissione facta, ad horam usque meridianam,
Quinetiam interdum quamuis raro, nisi cibum interim cogamur assumere, post meridiè
circiter horas duas. Sol enim circa ortum potens est, potens & in medio coelo. In plaga
quoq; illa coeli, quæ medium, quæ proximè sequitur, quam nonam Astronomi uocant & la-
pitiæ domum, Sol maxime gaudet. Quoniam uerò Poetæ omnes Phœbum Musarum
scientiarumq; duces esse uolunt, merito si quid altius excogitandū est, his horis potissi-
mum cogitur. Si Musæ querendæ, horis ipsè Phœbo duce quæratur. Reliquæ enim
horæ, ueteribus alienisq; legendis potius quàm nouis proprijsq; excogitandis, accom-
modatæ uidentur. Semper autem meminisse debemus, qualibet hora semel saltè pauli-
isper remittendam esse mentis intentionem. Quum enim ob intentionem huiusmodi spi-
ritus resoluantur, merito si nunquam cesses tendere, lentus eris. Dum laboras animo, in-
terim corpore conuiesce. Mala est defatigatio corporis, peior animi, utriusq; simul pessi-
ma, oppositis hominem moribus simul distrahens, uitamq; disperdens. Deniq; haud ul-
terius meditatio procedat quàm uoluptas, potius uerò citrà.

Uitanda pinitæ præcepta. Cap. IX.

Operæ precium fore uidetur, quæ noxia literatis esse diximus repetere breuiter,
atque remedia singulis adhibere. Ergo ne pituita nimis augeatur, exercitatione
quotidie stomacho fermè uacuo bis utendum, nunquam tamen laboriosa, ne
acuti spiritus dissoluantur, excramenta diligentissime ab omnibus meatibus expurgan-
da. Sordes à corporis totius cute, capitis præcipue, tum lotione, tum frictione penitus ab-
stergendæ. Vitanda alimenta frigida nimium, atque nisi obstitit atra bilis, etiam humi-
da, & omnino quæ pinguis, uirulenta, uiscosa, uncta, glutinosaq; sint, uel quæ facile pu-
rescere soleant. Si stomachus, uel natura, uel ætate sit frigidus, aut dimittendus omnino,
aut certè minuendus aquæ potus. Moderatus cibus sit oportet, sed potio moderatior.
Habitatio alta à graui nubiloq; aère remotissima, tum ignis, tum calidi odoris usu, humi-
ditas expellenda. Prohibendū frigus à capite, maxime uerò ceruice atq; pedibus, mul-
tū enim obest ingenio. Prodest moderatus usus aromatu in frigidioribus epulis, nucis
muscata præsertim, & cinnamomi, & croci, zinziberis quoque conditi manè stomacho
uacuo, quod sensibus etiam & memoriæ maxime prodest.

Qua ratione uitanda sit atra bilis. Cap. X.

Pessimam uerò illam quam in superioribus detestabamur atrā bilem, hæc augent.
Crassum turbidumq; uinū, præcipue nigrū, cibi duri, sicci, salsi, acres, acuti, ueteres,
uisti, asini, fricti, carnes bouis & leporis, caseus uetus, sallamēta, legumina, præcipue
faba, lenticula, melangula, eruca, brassica, sinapis, radícula, alliu, cepa, porrum, mora-
rariota, & quæcumq; calefaciunt uel frigefaciunt simulatq; desiccant, & omnia nigra, lra,
timor, misericordia, dolor, ocium, solitudo, & quæcumq; uisum & olfactum auditumq;
offendunt, omnium uerò maxime tenebræ. Præterea exiccatio corporis nimia, siue lon-
gis nata uigilijs, siue multa mentis agitatione uel cura, seu frequenti coitu, usq; rerū ca-
lidarum

lidarū multum, atq; siccarum, seu immoderata quadam deiectione atq; purgatione, vel exercitatione laboriosa, uel inedia, siti, calore, uel sicciore uento, uel frigore. Quum uero bilis atra semper cecisissimā, et frigida quoque, licet non æque, huic certe resistendum est, rebus quidem me dicitur, humidis uero quā maxime, cibus elixis assiduū, qui coquantur facile, & subtile nigra sanguinem atq; clarissimum. Sed interim ut stomacho & pituita ratio habeatur, perinde atq; bilis atra, epulæ cinnamomo, & croco, & sandalis condiantur. Conferunt femina peponis, atq; cucumeris, & pinei nuclei abluti. Conueniunt carnes autum & pullorum gallinaceorum, quadrupedum uel lactentium, oua foribilia maxime, & ex membris animalium, cerebellum, dulcica mala, pyra, persica, pepones, pruna damascena, atq; similia, cucurbita rite cocta, herbæ humidæ, non uiscofæ. Cerafea uero, ficus, uuas, minime laudo. Nauseam uero & satietatem ualde defestor. Nihil autē aduersus hanc pestem ualentius est, quā uinum leue, clarum, suauē, odorū, ad spiritus præceteris perspicuos generandos aptissimum. Nam ut Platonī & Aristotelī placet hic humor, hoc uino nō aliter mollitur atq; dulcescit & claret, quā uel lupini aqua perfusi, uel ferrum flammis accensum. Verū quantum eius usus spiritibus & ingenio maxime igniti, eorumq; solia in poculis uel in ipso iure perdesse consentaneum est, atq; aureo uel argenteo uasculo bibere, cibosq; sumere. Item perutile est, si sæpe stomacho uacuo liquiritiæ succus deglutatur, succus quoque punici pomi dulcis, atque dulcis arancei. Conducunt non mediocriter suauis odores, temperati maxime, at si regnat frigus ad calidum declinantes, sin do minetur calor, uergentes ad frigidum. Temperandi sunt igitur ex rosif, uiolis, myrto, camphora, sandalis, aqua rosacea, quæ frigida sunt. Rursus ex cinnamomo, citro, aranceo, gariophyllis, mentha, melissa, croco, ligno aloë, ambra, musco, quæ calida. Verni flores profunt in primis & folia citri siue arancei, odoraq; poma, si maxime uintū. Odores eiusmodi prout cuiq; cōuenit, & naribus hauriendi sunt, & pectori atq; stomacho adinueniendi. Odores uero calidos multum siccosp, si soli iuerint & continui non probamus. Tenendus ore hyacinthus, qui animum uehemēter exhilarat. Hierobotana quoq; id est scleara syluestris, tum cibo tum odore confert. Buglossa rursus, bo... melissa, horūque trum aqua. Rurū lactuca, endiua, uua passula, lac amygdalinum, mensæ familiarissima esse debent. Fugiendus aër, ut feruens, aut glacialis nimium, aut nubilus, sed ær temperatus serenusp; liberrime admittendus. Mercurius, Pythagoras, Plato iubent dissonantem animum uel mœrentem cithara cantuq; tam constanti quā concinno cōponere, simulatq; erigere. David autē poeta psalterio psalmisp; Saulē ab infania liberabat. Ego etiam (si modo infima licet componere summis) quantum aduersus atræ bilis amaritudinē dū cedo lyra cantusp; ualeat, domi frequenter experior. Laudamus frequentem aspectum aquæ nitidæ, uiridis rubeiue coloris, hortorū nemorumq; usum, deambulationē secus flumina, perq; amœna prata suauem, equitationem quoq; gestationem, nauigationemq; in nem ualde probamus, & uarietatem in primis, facilesq; occupationes diuersaq; negocia non molesta, assiduam hominum gratiosorum consuetudinem.

De curatione stomachi. Cap. X.

Sequitur ut curam stomachi quā diligenter habeamus, ne nauisem cruditatē uel adducat unquā satietas, caputq; offendant. Bis cibus quotidie sumendus est, & modicus atq; leuis, cinnamomo, mace, nucē muscata moderate conditus. Semper tamen siccus cibus pondere alimenta mollita potumq; exuperet, nisi forte atræ bilis siccitatem admodum uereamur. Fœnem (si cōmode fieri potest) cibus, sitim potus expectet. Auiditas utriusq; superfit mensæ. Fastidium & saturitas procul absint. Abstinentium ab ijs quæ ob nimiam humiditatem uel uirulentam & unctam uiscosamq; materiam stomachum relaxando debilitant, uel etiā frigida aut calidissima sunt, aut propter duritiam ægrè coquantur. Et quæ talia sunt, ut aut post mensam palato saporem reddant molestiorē, siue insint, siue caput multis uaporibus impleant, ab omnibus in primis quæ facile uel extra alium, uel in alio putrescant. Dulces sapores aut acres si soli sint, nullo pacto probamus, sed dulces acri quodam uel acuto uel sicco uoluumus tēperari. Maxis & mentha sicca, salua recens, uua passulæ, cidonia poma cocta, condita saccharo, cichorea, rosa, corallus, lotus capparis & aceto conditus, stomacho amicissima sunt. Mala præterea pu-

nica sapore inter acidum dulcemq; medio, & omnino quacūq; moderatē acida sunt & aliquantulū austerā, quæ Medici styptica uocant, siue quæ aliquantum acuta sint uel falsa uel aromatica. Mirobalani autē omnia superant. Vinum quoq; rubrum potius quā al-
 bum, sapore quasi paululum subamaro, ac nisi caliditas uel destillatio aliter posulauerit, optimum erit merum bibitum paulatim. Omnino autē liquidiores epulæ prius fumen-
 dæ quā duriores. Sumpto uerō cibo conuenit, coriandrum, pomumq; cydoniū condi-
 tū saccharo, mala punica, & pyra austerā, mespila quoq; & persica sicca, atq; similia. Man-
 dere uerō oportet antequam deglutiantur singula exactissimē. Fouendis stomachus si
 oportet extrinsecus, mastice, rosa, mentha, corallo. Cauendū ne post cibum, duabus aut
 tribus proximis horis uel cogitationi difficili, uel lectioni sedulo incumbamus. Necessa-
 riæ forsitan erunt horæ uacationis quatuor, si cibus potius ue uberior fuerit, aut cibus du-
 rior. Malum est cibo potius uentrem extendere, pessimum stomacho sic extento, diffi-
 cilia cogitare. Aut igitur nutrimentum sume leuissimum, aut sumpto, uaca donec quasi
 concoxeris. Neq; dormiendum post cibum meridie, nisi maxima cogat necessitas, atq;
 id quidem non prius quā horas duas uigilauerimus. Nocte tamen sumpta cœna, hora
 (ut uidetur) una uigilæ fat est. Coitus stomacho pestilens, præsertim si uel saturo statim
 uel esuriente concumbas. Ocio mœret stomachus, exercitatione gaudet, nisi dum cibo
 sit plenus. Sumpto cibo statim modicē deambulandum, mox uerō sedendum.

De ijs que fouent membra præcipua & uires spiritus. Cap. XII.

Sed iam operæ precium facturus, ut nonnulla ex medicorum officina in mediū pro-
 ducamus, quæ stomachi cordis, cerebri, spirituum ingenij, uires uel feruent inte-
 gras uel restituant, ac si uel pituita uel atra bilis excrecat, uel immineat nausea, lon-
 gē propellant. Omnes sine controuersia medici confenserunt, nihil esse salutaris
 theriaca, fouendis confirmandisq; tum singulis membris & uiribus, tum spiritibus atq;
 ingenio. Huius igitur in primis utemur drach. dimidia, aut saltem drach. tertia parte, bis
 qualibet hebdomada hyeme & autumnō, sed æstate atq; uere semel uel sola, uel si placet
 frigidis humidisq; temporibus cum pauculo mero claro, suauī, temporibus uerō calidis
 siccisq; præsertim si natura uel ætas sit calidior, cum aqua rosacea duabus uncijis aut tri-
 bus, stomacho scilicet uacuo sex aut septem horis antè cibum. Si theriaca desit, dabimus
 mithridatum. Sed ubi theriacam mithridatum ue fumimus, eo die ab omni re calida pe-
 nitius abstinendum, & si æstas aut uer fuerit, frigidis est utendum. Secundo uerō loco e-
 dem in causâ probatur ab omnibus aloë ritè electa atq; lota. Sume myrobalanorum che-
 bularum drachmas duas, rosarum purpurearum, sandali rubei, emblicorum, cinnamomī,
 croci corticis, pomi citri, been, melissæ, id est citrariæ, singulorum drachmam unam, aloes
 electæ ritæq; ablutæ drachmas duodecim. Ex ijs confice pilulas optimo mero, quibus
 hebdomadā qualibet semel utaris diluculo, eo scilicet pondere, quod naturæ tuæ conue-
 niat, æstate quidem cum aqua rosacea, aliàs uerō cum uino. Quibus autem diebus neq;
 theriacam, neq; pilulas astumes, utere confectione eiusmodi manē atq; uesperē duabus
 aut tribus ante cibum horis. Sume cinnami electissimi drachmas quatuor, chebularum
 myrobalanorum duas, & totidem emblicarū, croci, rosarum drachmam dimidiam, sanda-
 lotum tubrorum drachmas duas, corallorumq; similium drachmā unam, sacchari albis-
 simi quantum satis est. Funde saccharū aqua rosacea atq; succo citri uel limonū, æqualib.
 uidelicet portionibus, coquas suauiter. Deinde adde musci ternā drachmæ partem, atq;
 ambra tantundem. Demum confice bolos solidos quos morsulos uulgo nominant, au-
 roq; inuolue. Tria hæc, ipsi eo usu quo præscripsimus, experti sumus, Theriacā & aloen,
 ita (ut diximus) temperatam, confectionemq; illam singulis conferre membris, uiribus &
 spiritibus, ac uere sensus atq; ingenium, memoriā confirmare. Pituitam quoq; & bilem
 atq; atram bilem illis pilulis facile uel educi uel emendari. Præterea ætati cuiuslibet & natu-
 ræ, tria quæ diximus familiarissima iudicantur.

Pharmaca pituitæ repressiua atq; educitiua. Cap. XXIII.

Sil aduersus exundantem pituitam acrius pugnadū fuerit, pilulas aut ora ex Hiera-
 picra Galeni, uel quas Mesues Elephanginas nominat, dabimus, scilicet quot &
 quoties oportuerit, uel etiam in robustiore natura pilulas ex hiera atq; trochiscis

II 4 agarici

agarici pari portione compositas, semper uerò cum melle rosaceo liquido atque oxymel
le aqua q̄ maratri, id est foeniculi. Qui certe syrupus in pituita digerenda etiam ante pilu-
las atque post eas maxime prodest. Cui unà cum pituita cæteri quæq̄ humores turbent, pi-
lulis ex reubarbaro Mesues, uel pilulis quæ sine quibus à posterioribus nuncupantur,
opportune purgabimus. Omnem uerò uehementem repentinamq̄ defectionem purga-
tionemq̄ penitus detestamur. Nam stomachum corq̄ debilitat, spiritus multos exhau-
rit, confundit humores, spiritus fumis humorem fuscis obtenebrat.

Catarri & destillationis, communis studiosorum pestis remedia. Cap. XIII.

Vbi caput propter pituitam destillationibus fluctuat, quandoq̄ hora somni ali-
quot ex pilulis quas modo descripsimus, dabimus. Iubebimus præterea ea ho-
ra & alijs thus sæpe mandere, nam mirifice destillationibus & sensibus omni-
bus memoriazq̄ succurrit. Rursus mulcata nux & theriaca ore retenta proba-
tur. Maiorana quoque, quam amaracum nominant, uel eius aqua admota naribus uel
insusa. Post cibum uerò alimentorum fumos coriandro, cydoneisq̄ coercebimus.

De dolore capitis. Cap. XV.

Si caput sæpe doleat humore grauatum frigido, præter illa quæ narrauimus, con-
fectionem illam quam diambam nominant, uel diacori, uel plirifarcoticon tene-
re ore iubebimus. Quinetiam masticem sæpe mandere. Præterea limre fron-
tem, tempora, ceruicem, maiorana, foeniculi, rutæ folijs unà cum oleo, aqua q̄ ro-
faceis perfecte diluta.

Visus caligantis medela. Cap. XVI.

Vbi oculi caligant, neque rubent tamen, neque aliud præbent uestigium caloris in-
dicium, tunc sane collyrium ex aqua foeniculi, maiorana, chelionia, rutæ, adhi-
bito croco & antimonio, confert. Sed aqua eiusmodi prius densiori panno est
exprimenda. Nihil tamen ad moueas oculis, nisi antea pilulis Lucis sæpe pur-
gaueris. At si caligantes oculi rubeant, subito pilulis ex fumo terræ compositis purga-
tur. Mox collyrium ex aqua rosacea & saccharo prodest. Nonnunquam uero albumine o-
ui, tutia, lacte adiectis quamprimum opitulatur. Omnino autem quotidianus usus ma-
rathri usum seruat & acuit. Semen quidem eius frequenter ore tenere oportet, folia uerò
comedere. Triphera minor à Mesue descripta, optima est. Optimum quotidie uacuo
stomacho myrobalanum, chebulam conditam fumere, atque cum ea nonnihil panis ex
saccharo, marathroq̄ in puluerem ducto compositi, quod insuper ingenio mirum in mo-
dum, ac producendæ uitæ prodest. Eufrasia quinetiam usus, oculis est singulari presidiū.
In omni uel dolore capitis, uel caligine oculorum, diuertendi sunt retro uapores frictio-
nibus cucurbitulisq̄. Ac si calor in causa sit, sanguinisq̄ abundet, hirundines ceruici &
humis adhibebimus.

De sensorio iustus instaurando, Cap. XVII.

Stomachus sæpe literarum studiosis gustum ferè omnem amittit. Si id pituita in-
tio incidit, quod acidus oris sapor, uel salua multa & glutinosior indicat, postquā
salutum subduxeris medicinis, quas supra narrauimus, aromatico rosaceo utere, scilicet
saccharo rosaceo mixto, melle quoque rosaceo cum cinnamo, solo etiam uel
gingibere condito, uel menthæ syrupo, sed in primis theriaca. Sin autem bilis copia forte
contingat, quod quidem os amarum ostendere solet, similiter post purgationem ex aloë,
sicut diximus, præparata, uel reubarbaro adsume, uel triafandalū, uel oxyfaccharū, saccha-
ro, aceto albo, & uino acrioris punici mali, compositam, uel persica, pyraute siue condita
siue syrupo confecta, sicut Mesues docet, uel nostram eiusmodi confectionem gustui sa-
luberrimam. Sume sacchari rosacei uncias quatuor, diamatena uncias duas, diacymon-
tes tantundem, scilicet uncias duas, myrobalanorum chebularum semunciam, emblicarū
tantundem, sandali rubri, coralli rubri, utrorumq̄ aqua drachmam dimidiam. Funde in-
super iuleb ex succo citri uel limonis uncias treis aut duas. Quod si stomachus debilis est
& frigidus

& frigidus, adijce duas cinnami drachmas. His ante cibum duabus horis utendū. Nau-
seam semper ab utroque natam humore tollit diacytonites, & usus capparisi cum aceto.
Item potus modicus ieiuno stomacho albi aceti rosacei, si duplo sacchari pondere miscea-
tur. Rursus menthæ syrupus atque absynthij. Item mentha uel aceto condita uel acido
mali punici succo diluta atque rigata.

Exquisiteissima atræ bilis remedia. Cap. XLIII.

Verū missa hæc tanquā leuiora iā faciamus, atq; ad id quod periculosissimū est,
reuertamur, ad atræ bilem scilicet, quæ quoties abūdat & furit, quū corpus totū,
tūm uel maxime spiritum quali quoddam instrumentū ingenij, ipsumq; ingenij
um & iudicium labefactat. Primū in ea curanda præceptū sit, ut docuit Galenus
ne repente illā educere cōtendamus, ne forte eius parte liquidiore subtilioreq; subducta,
residuum dēsius admodū, sicciusq; resideat, sed paulatim molliatur digeraturq; pariter atq;
educat. Secundū, ut interim tam cibis humidioribus quā lauacris dulcibus & modicis,
unguentisq; similibus caput & corpus totum ad summum pro uiribus humectetur, ea
tamē cautione, ne uel desillatio irriteretur, uel destruat stomachus aut iecur, uel meatus
corporis obstruantur. Tertium uerō, & id quidem maxime necessarium, ut continuè cor
foueatur, roboreturq; rebus congruis partim intus acceptis, partim extrā pectori nari-
busq; adhibitis. Aspiciantur quoq; & audiantur, odorentur, & cogitentur assidue quæ
oblectent, contraria uerō longius arceantur.

Syrupi melancholicis maximo futuri commodo. Cap. XLIX.

Multa quidem à multis, aduersus hunc humorem composita sunt. Ego autem
in præsentia tria quædam remediorum genera è plurimis adferam electissima
omnium atq; tutissima, accepta primū à præfiscis, deinde à recentioribus confir-
mata, inter dum etiam à nobis ad usum nostrum accommodata. In primo electi sy-
rupi optimi compositio. In secūdo pilulæ probatissima. In tertio electuaria saluberrima.
His tribus opportunè adhibitis, melancholicus humor mollietur & digerit atq; soluitur,
spiritus acuantur & illustantur, fouetur ingenium, memoria confirmatur. Syrupus est
huiusmodi: Sume boraginis, buglossæ, florumq; utriusq; melissæ, capillorū Veneris, endi-
uæ uiolearum, cuscuta, polipodij, senæ, epithymi, singulorum quantū manu capitur, pru-
na damascena numero uiginti, odora poma numero decem, passularū unciam unā, liqui-
ritiæ unciam dimidiam, cinnami, sandali rubri, corticum citri, singulorum drachmas tres,
croci drachmam dimidiam. Coquantur in aqua omnia præter epithymū & aromata, do-
nec pars tertia consumatur. Decoctio expressa post, cum saccharo iterū & epithymo mo-
deratè coquatur. Postremo infundantur aromata scilicet cinnamum atq; crocus. Huius
syrupi aurora calefacti unciaë treis bibantur, simulque unciaë duæ aut tres aque buglos-
sæ, atq; unā cum ijs ex sequentibus pilulis accipi debent duæ saltem, aut plures, prout
cuique conuenit, eo scilicet pacto ut alius quotidie paulum moueatur.

Pilule ad humores uisiosos molliendos & expurgandos. Cap. XLX.

Pillularum uerō quantum ad propositū spectat, duo sunt genera, aliæ delicatis con-
gruūt, robustioribus, aliæ. Primæ, aureæ siue magicæ nominari possunt, partim Ma-
gorum imitatione, partim nostra inuentione, sub ipso louis Venerisq; fluxu cō-
positæ, quæ pituitam, bilem, atram bilem educunt absq; molestia, singula mem-
bra corroborant, spiritus acuant & illuminant. Ita eos dilatant, ne contracti molestiā pa-
riant, sed dilatatione & lumine gaudeant. Ita rursus stabiliunt, ne extensione nimia eua-
nescant. Sume igitur auri grana duodecim, maxime foliorum coccini eius si pura sint, thuris, myr-
rhæ, croci, ligni aloes, cinnami, corticis citri, melissæ, serici crudi cuscini, menthæ, been af-
bi, been rubei, singulorū drachmam dimidiam, rosarum purpurearū, sandali rubri, coralli
rubri, myrobalanorum trium, scilicet emblicarū, chebularum, Indarum, singulorū drach-
mam, aloes rite ablutæ tantundem quantum cunctorum pondus. Confice pilulas mero
quā electissimo. Sequuntur pilulæ ad soluendam melancholiam aliquanto ualidiores,
ueruntamen minime uolentæ. Sume pæoniæ, myrrhæ, fitchados Arabici, melissæ,
thuris, croci, myrobalanorum trium, scilicet emblicarum, chebularum, Indarum rosarum,
singulorum

singulorum drachmam unam, trochiscorum agarici, polipodij, epithymi, senæ, lapidis lazuli ritè loti & præparati, lapidis armeni effecti similiter, drachmas treis singulorum, aloes le:æ uncias duas, uino perfecto pilulas conflat. Si cum melancholia manifesta caliditas dominetur, quæ in hac compositione sunt frigida, ad tertiam in super ponderis sui partem augenda erunt. Has pilulas ut literarum studiosis conuenit, Græcorum, Latinarum, Arabumq; imitatione cõposui, nolui uerò fortiora miscere, quale uerarum quo Carneades fanaticus utebatur. Viris enim literatis tantum uel paulò firmioribus consulo, quibus nihil pestilentius est quàm uolentia, ideo prætermitti pilulas Indas, lapidisq; lazuli uel armeni notas, & quam compositionem leralogodion appellat. Si deniq; de cet simpliciore compositionem inferere, qua ego familiaribus utor. Sume aloes lotæ unciam unam, mirbalanorum emblicarum atq; chebularum, utriusque pariter drachmas duas, masticis drachmas duas, duas quoque rosarum præsertim purpurearum, conface pilulas uino. Proinde pilulis aut ips, aut illis, ex ips scilicet quas probauimus, nemo unquam solis uti debet, ne forte nimium exiccetur, quod quidem in melancholia pessimum est, imò unà cum syrupo, quem secuti partim Mesuen, partim Gentilem Fulginantem, supra descripsimus, uel cum uini odori leuisq; uncia una siue duabus siue tribus, ut cuiq; conuenit. Aut cum aqua mellis & passularum atq; liquiritiæ. Aut sicubi caliditas dominatur, cum luleb uiolaceo aqua q; uiolacea. Omnino autem consulo literatis, quicunq; ad atram bilem sunt proniores, ut hac purgatione bis quolibet anno. Vere scilicet autumnoq; utantur, diebus quindecim continuis uel uiginti, pilulis scilicet cum syrupo atque similibus. Quicunque uerò paulò minus huic morbo obnoxij sunt, sat habebunt si pilulas primas aut ultimas toto anno fumant, semel hebdomada qualibet, æta te quidem cum luleb, ut diximus, aliàs uerò cum uino.

A liquidarum medicinarum usu medela. Cap. XXX.

Meminisse uerò oportet, ubi maximum in exiccatione periculum imminet, purgare tamen necessitas cogit, operæ precium esse pilulas intermittere, atq; in ipso syrupo uel simili quadam decoctione, facta in aqua buglossæ, quando purgandum est, interdum infundere diafenæ, uel diacatholiconis, uel Tripherae perlice unciam unam, aut saltem dimidiam. Quod si uel corpus robustius sit, uel astrictior & durior alius addere electuarij Hamech drachmam unam aut duas. Utilis quoque hic est confecta Casia, utilior Manna. Neet omni melancholiæ speciei conuenient, sed illi maxime quæ aduisione creatur. Sin autem melancholia naturalis sit, conueniunt quidem, uerum præcipue si in syrupo addatur polipodij portio dupla uel tripla, similiter liquiritiæ crociq; & passularum. Item medicinæ addatur mellis rosacei liquidi uncia dua. Quoties uerò syropus fumendus sit, in superioribus diximus. Sed medicina cum ipso ter uiginti diebus fumenda erit. Verum si melancholicus nullus humor appareat, tantum uerò complexio melancholica, scilicet frigida membrorum qualitas atque sicca, memento ducere aluum uel mittere sanguinem minime expedire, sed reliqua duntaxat facere, quæ uel diximus, uel dicemus, præsertim quæcunq; ad corpus pertinent, medio critere calefaciendum, atq; magnopere humectandum, spiritusq; quoad fieri potest illuminandos, fouendaq; membra. Vbi uerò ipse atræ bilis humor exundat, non madefacimus tantum corpus atq; humorem, sed etiam soluius aluum ea cautione qua diximus nunquam uerò uehementer. Siquidem Plato in Timæo nos monet, diuturnum morbum, qualis est Melancholicus, non esse nimis ualentibus medicamentis atq; molestis pharmacis irritandum.

Sanguinis mittendi Canones. Cap. XXXI.

Nonnulli sunt in sanguine mittendo audaciores, quos medici sapientes admodum detestantur. Nam sanguis est atræ bilis temperamentum, spiritus foet, uitæ thesaurus. Solū uerò ubi abundantia sanguinis indicat uel profusior risus, audaciaq; & cõfidentia multa, uel color rubens, uenarūq; tumor, mittere sanguinem literatis quando res postulat, debemus e uena lienis sinistri brachij, lata quide incisione, quatuor uncias manè, uespere totidē. Deinde paucos post dies saltē septem, ad summum

sumum quatuordecim, tùm frictione quadam asperiore, tùm admotis hirundinibus, quas Sanguifugas nominant, marifcas irritare, ut fanguinis uncia tres aut quatuor inde deftillent. Hæc ambo robustioribus tantum facienda videntur. Debilioribus uerò, si necessitas postulat, marifcas solum sicut docuimus, irritare. Sed neq̃ uentrem medicinis solvere, neq̃ sanguinem licet, nisi prius clysteribus pinguibus mollibusq̃ lenieris. Atq̃ hoc fit in melancholica natura cõmune præceptum, dandam esse operam, ut si oportuerit, eiusmodi clysteribus frequentatis uenter inferior lubricus semper sit atq̃ purgatus.

De electuarij: & confectis. Cap. XXIIII.

Sequuntur electuaria, ex quibus laudo equidem quod Rasis exhilarans appellatur. Præterea quæ in libro de Viribus cordis Auicenna componit, sed multo magis quod Mesues ita conscribit. Sume crudū fericum colore coccineo nuper tinctum, pondere libram unam, id merge succo pomorum dulcium & suauiter redolentiū, atq̃ succo buglossæ, aquaq̃ rosacea, singulorum libra una, post quatuor & uiginti horas, totū id coque suauiter, donec aqua rubeat. Deinde extraha fericum, atq̃ insuper exprime diligenter. Infunde mox sacchari candidissimi centum & quinquaginta drachmas, coque rursum donec quasi mel pissetur. Amoue tunc ab igne, atq̃ infunde dum calet, ambra crudæ diligenter confectæ drachmas sex, & ut liquecat ambra permitte. Postremò adde his puluerem eiusmodi. Sume ligni aloes crudi, cinnami, utriusq̃ æquè sex drachmas, lapidis lazuli nigræ abluti drachmas tredecim, unionum, id est albarum margaritarum drachmas duas, auri ueri drachmam unam, musci electi partem drachmæ dimidiam. Dantur ex eo cum uino drachmæ duæ uel una, manè ac uespere ante cibum tribus aut quatuor horis. Id mihi præ cæteris ualde placet. Veruntamen probo etiam diamuscum Mesues dulcem, compositionemq̃ gemmarum, modo cum aqua rosacea adsumuntur. Laudarem quoq̃ misicæ quod est à Petro Ebanensi Philosopho summo, constatum, nisi ipsemet ex eius inmodico usu dilatationem exhalationemq̃ spirituum nimiam formidaret. Quamobrem duo quædam insuper excogitauit tutissima, atq̃ ob temperationem suam cuiuslibet temporis, ætatis, naturæ conuenientissima, in quibus miscetur utile dulci. Quæ tantum nutriunt quantum fouent & roborant. Præterea spiritui & ingenio tantum stabiliendo, quantum acuendo & illustrando conueniunt. Sume sacchari unam cum floribus buglossæ concocti uncias duas, corticis pomi citri saccharo cõditi unam, chebulæ conditæ uncias duas, cinnami electi drachmam unam, sandali, coralli scilicet utriusq̃ rubri, item fenci coccinei crudi & confecti, croci, margaritarum, singulorum drachmam dimidiam, auri, argenti, singulorum tertiam. drachmæ partem, ambra, musci, utriusq̃ grana duo. Funde omnia simul succo citri uel limonis saccharo cõcti. Sequitur coniectio altera aliquanto salubrior, certe multò suauior. Sume amygdalarum dulcium quatuor uncias, nucleorum pineorum scilicet ablutorum dici unius spacio, seminum cucumeris, utrorumq̃ pariter uncias, sacchari duri quod Candum, id est, candidum uocant, quatuor uncias, sacchari alterius & albisimi libram unam atque dimidiam. Funde cuncta hæc aqua rosacea, atque limonis & citri, in qua extinctum fuerit, ignitum aurum & argentum, simul coque suauiter. Demum adde cinnami, been, rubri, coandali rubri, coralli similis singulorum drachmam unam, margaritarum nitidissimarum, croci, fenci crudi, coccinei minutissime attriti, singulorum drach. dimidiam, auri, argenti utriusq̃ grana duodecim, hyacinthi, smaragdi, saphiri, carbunculi, singulorum tertiam drachmæ partem. Si cui uerò defuerit aurum, argentum, ambra, muscus, præciosi lapilli, confectiones illæ etiam prodesse multum sine his poterunt. Quorum treis potissimum eligo, unam scilicet Mesues, quam recensui, duas uerò nostras quas modo descripsimus. Quo uerò pacto ijs utendum sit, superius satis exposuimus. Si quis autem simplicius aliquid appetat, omnibus tamen accommodatur, hic citri pomum perfecte maturum, integrum perfecte contundat, multoq̃ saccharo & multo rosarum succo adhibito coquat, coctum uerò modico cinnamo crocoq̃ condiat, aut aromatico rosaceo, utatur sic temperato. Sume aromatici rosacei unciam unam, sacchari rosacei, sacchari diabuglossati, utriusque uncias duas, aut similiter, misceræ diamuscum. Quanquam enim duo hæc non sint simplicia, tamen facile satis habentur.

habentur. At si caliditas timeatur, diaprunis & saccharum uiolaceum adiungantur.

Emaciantis uigilia remedia. Cap. XXVIII.

SAepe melancholicis, praesertim literatis accidere solet, ut nimium exiccato cerebro uigilijs longis extenuentur. Quoniam uero nihil atrae bilis mala magis auget, quam longa uigilia, tanto malo omni studio succurrendum. Ideo lactucas post cibos alios edant unam cum pane modico, pauculo croco, uinumque purum sorbeant post lactucam, neque ultra horam lucubrent. Quumque se dormitum conferunt, confectionem eiusmodi sumant, in qua seminis papaueris albi unciae duae sint, seminis lactucae uncia una, amomi, croci scilicet utriusque pars drach. dimidia, sacchari unciae sex. Dilue & coque omnia simul syrupo papaueris. Edant huius drach. duas, simulque non nihil syrapi papaueris gustent aut uini. Illinias eis frontem temporaque oleo ex uiolis, & ex nenufere adiecta camphora. Item lacte oleoque amygdalino atque uiolaceo. Odorem croci & camphorae putaminumque dulcis mali naribus admovebis. Aceti insuper modici, sed aquae rosaceae plurima. Sternes quoque lectum plantarum folijs frigidarum. Aures suauibus cantibus sonisque delinies. Humectabis saepe caput eiusmodi lauacris, scilicet aqua in qua cocta sint frusta papaueris, lactucae, portulacae, maluae, rosarum, uitis, salicis, arundinumque folia, addita camomilla. Balnes quoque dulcibus ex rebus eiusmodi saepe tibio brachiaque, saepe totum corpus est humectandum. Lac insuper bibere mixtum saccharo, scilicet stomacho uacuo, si modo stomachus optime tolerauerit, maxime prodest. Humida haec melancholicis, etiam si fatis dormiant mirifice conferunt. Memento lac amygdalinum mensae familiarissimum esse debere.

Memoria hebetis atque obliuionis remedia. Cap. XXV.

Accidit uero nonnunquam ut studiosis, uel quia sedulo inclinato capite legant scribantque, uel quia ocio nimio torpeant, pituita quaedam uiscosior unam cum frigidam nimis melancholia caput occupans grauet, atque hebetes obliuiososque efficiat. His ergo caput exonerandum est his remedijs, quae alias diximus pituitae conuenire. Sin minus illa suffecerit, ad pillulas Indae & cocchias hialogodiocum cofugito. Praeterea ad iram diacoloquintidos uel Archigenis, uel Andromachi, uel Theodotonis, aut ad pillulas ludae, quas Mesues in capitulo De capitis dolore describit. Quod si natura aetasue frigidior sit, nec aetas obstiterit, post purgationem utere confectione illa anacardina, quam Mesues Sapientum confectionem nominat in Antidotario. Rursus anacardina illa, quam in capitulo De obliuione ex sententia filij Zachariae recenset. Da summo mane drachmam unam, sed qui eam sumit, ab ira, coitu, ebrietate, labore, rebusque calidis eo die prorsus abstineat. Haec quidem aduersus hebetudinem obliuionemque ualentissima sunt. At uero si familiaria magis optet, da gingiber conditum, sed modico thure mixtum quod sensibus & memoriae magnopere prodest, praesertim his adiectis, scilicet melle anacardi, melle chebularum, acoris, ciperis, ambra, musco. Prodest etiam diambra, pliris sarcoticon, & diacori. Sed haec ore diutius retinenda, naribus etiam & auribus insuntenda. Odor quoque thuris, amaraci, marathri, nucis muscatae, rutae, gariophilorum, prodest non mediocriter. Memento tamen theriacam, in his atque similibus, quemadmodum ab initio diximus, nulli unquam remedio postponendam. Praeterea hebetibus obliuiosisque tempora & ceruicem unctione eiusmodi unge. Sume olei fambucini unciam unam, olei de been uncias duas, euphorbij unciam dimidiam, castorei quoque tantundem, perfricabis brachia, crura, ceruicemque uehementer. Ac si opus fuerit, ceruici cucurbitulas admovebis. Verticem praeterea capitibus amaraco, thure, nuce muscata tunfis, operies atque fouebis.

Spirittum custodie nos esse intentos debere. Cap. XXVI.

S homines ueritatis cupidi, tanta medicorum diligentia corporeum spiritum curare debent, ne forte omnino neglectus, uel impedimento sit, uel inepte seruiat quarentibus ueritatem, multo proculdubio diligentius incorporeum spiritum, id est, intellectum ipsum disciplinae moralis institutis colere decet, quo solo ueritas ipsa quam sit incorporea, capitur. Neque enim fas est solum animi seruum, id est corpus colere, animum uero corporis dominum regemque

regemq; negligere, præsertim quum Magorum Platonisq; sententia sit, corpus totum ab animo ita pendere, ut nisi animus bene ualuerit, corpus bene ualere non possit. Quapropter medicinæ author Apollo, nõ Hippocratem, quamuis ex sua stirpe genitum, sed Socratem sapientissimum iudicauit. Quippe quum quantum Hippocrates corpõri, tantum Socrates animo sanando studuerit, quanquam quod tentauerant illi, solus Christus effecit. Proinde mentem nostram optimis coiere moribus à Socrate idcirco iubemur, ut lucem ueritatemq; à nobis naturæ instinctu quæsitam serena mente facilius assequamur. quanto magis ueritatem ipsam diuinam in primis religione sancta fas est uenerari. Ad quam quærendam capiendamq; non aliter creata mens est, quàm oculus ad lumen Solis perspiciendum. Atque, ut Plato noster inquit, quemadmodum uisus nihil usquam uisibile perspicit, nisi in ipso summi uisibilis, id est Solis ipsius splendore, ita neq; intellectus humanus intelligibile quicquã apprehendit, nisi in ipso intelligibilis summi, hoc est, Dei lumine nobis semper & ubiq; præsentem. In lumine inquam, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In lumine de quo canit David. In lumine tuo uidebimus lumen. Profecto quemadmodum purgatis oculis, inq; lumen ipsum aspicientibus, subito splendor eius infunditur, coloribus figurisq; rerum abunde refulgens, ita quum primum ab omnibus corporis perturbationibus per moralem disciplinam purgata mens est, atq; in diuinam ueritatem, id est, Deum ipsum religiosam quodam flagrantissimamq; amore directa, subito, ut diuinus inquit Plato, diuina menti ueritas insluit, rationesq; ueras, quæ in ipsa continentur, quibus ueritas omnia cõstant, feliciter explicat, quantoq; mentem circumfundit lumine, tanto simul & uoluntatem gaudio beate perfundit.

LIBRI PRIMI FINIS.

Marfilii Ficini Florentini in librum

secundum de Vita producenda, ad Philippum Valo-

rem epistolare.

P R O E M I V M

Vanquam Plato noster Genio suo uiuit, & uicturus est, ut arbitror, dum mundus ipse uiuet, meus me tamen Genius huc semper impellit, ut possit diuinum cultum ante omnia Platonis uitæ prospiciam. Ad hoc ipsum iam diu nobis aspirat præ cæteris Medica domus. Ad idem conspiras & tu mi Valor, medicum amicissimus, & Platonice gloriæ atq; disciplinæ admodum studiosus. Quam ergo uitam Platonis semper exopto, eandem opto Medicibus, similemq; Valori. Quamobrem hortor & obsecro te mi Valor, ut quanta semper opera gloriæ Platonice faues, tanta aliquando diligentia præcepta hæc nostra de Vita producenda legas atq; serues, quibus diu uiuens resurgenti nuper disciplinæ Platonis diutius unã cum magnanimo

Laurentio Medice patrocinari
possis. Vale.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florentini Medici atque Philolophi

insignis, De uita producenda, siue longa,

LIBER SECVNDVS.

Ad perfectionem scientiæ necessaria est uita longa, quam diligentiã præstat. Cap. I.

Artem scientiamq; perfectam nõ tam uel docilitas ingenij, uel memorie firmitas, quam prudentis iudicij perspicacia nos perducit. Iudicium uerò propter ambiguitatẽ ex coniecturarum diuersitate conceptã, adeo difficile est, ut experimento sit necessariò confirmandum. Experimentũ quoq; fallax, tũm propter iudicij ipsius difficultatẽ, tũm propter fugacẽ opportuni in experimento captãdo temporis breuitatẽ. Quibus sane de causis, artẽ esse longã unã cum Hippocrate rectẽ cõcludimus, nec posse nos eam nisi uitæ longitudine cõsequi. Vitam uerò longã non solum ab initio semel fata promittũt, sed nostra etiã diligentia præstat. Quod & Astrologi cõsidentur, ubi de Electionibus & Imaginibus agunt, & Medicorum cura diligens, experientiaq; confirmat. Qua quidem prudentia non solum homines natura ualidi sapissimẽ, sed etiam ualetudinarij uitam longam aliquando cõsequuntur, ut non mirum sit Herodicum quendam literarum studiosum omnium sui temporis infirmisimum, ut Plato & Aristoteles testantur, eiusmodi prudentia annum ferẽ centesimum impleuisse. Plutarchus præterea narrat, multos corpore alioquin parum firmo, uitam sola diligentia longam consequutos. Mitto in præsentia, quot imbecilles ipse nouerim prudentiã munere robustissimorum annos superauisse. Neq; igitur inutile fuerit, neq; uanum post librum De curanda ualetudine literatorum à nobis cõpositum, præcepta quaedam insuper ingenij scientiã cupidis ad uitam longam conducentia, tradere. Instituta uerò hæc nec in itineribus ignauisq; comunicari uolumus. Quid enim cupiamus istos diu uiuere, qui nec uiuunt quidem, quasi fucos nutriamus, non apes? Nec hominibus diuulgari, perdita uoluptatum libidine dissolutis, qui breuem quot die uoluptatem longæ uitæ, stulti præponunt. Nec improbis iniquisq; patet fieri, quorum uita mors est honorum. Sed uiris duntaxat prudentibus atq; temperatis, solertis ingenij uiribus humano generi, uel priuatim uel publicè profuturis.

Vitalem calorem nutriti humore, cuius ultra citràq; excessu fieri corruptionem dissolutionemq;. Cap. II.

Vita quidem tanquam lumen in naturali calore consistit. Caloris uerò pabulum est humor aërius, atq; pinguis quasi oleum. Siue igitur humor eiusmodi forte deficiat, siue profus excedat, uel inquinetur, calor naturalis statim debilitatus, extinguitur. Si humoris defectu calor debilitatur & perditur, mors resolutione contingit. Si potius obruitur humoris excessu uel uitio, uita suffocatione perit. Suffocatio uerò humoris cuiuslibet exundantia uel putrefactione contingit, præsertim pituita uel excrecente uel quomodolibet putrefacta, ut non immeritò pituita petens uitam fœrit nominata. Præcepta igitur ad producendam uitam maximè necessaria, hinc quidem resolutionem, inde uerò suffocationem putrefactionemq; æquẽ deuiant. Aequè inquirã, ratione comuni. Nam si calidiorem siccioremue hominem forte curant, & cui meatus quidem aperti sunt, humores autem spiritusq; subtiles resolutioni magis occurrunt. Sin autem contraria ratione corpus affectum tractant, potius suffocationi lubeniunt. Maxime uerò in alterutro student, si ad alterutrum locus tempusue declinet. At ubi ingeniosis studiosisq; consultitur, utrunq; præceptum ferme est pariter necessarium, in utroq; similiter laboratur. His enim acutum quidem calidumq; ingenium, & imaginationis motus alsidius, resolutionem, ocium uerò corporis atq; cruditas, suffocationem minitari uidentur. Nusquam igitur medici uehementius quam in eiusmodi hominum curatione laborant.

Erfi

Esti tota libri superioris disputatio ad prorogandam uitam maxime confert, propriam tamen quandam res tanta curam, qualem deinceps quoad potero paucis comprehendam, postulare uidetur.

Quomodo sint temperandi calor & humor, quodam Minerue consilio. Cap. III.

CAeterum dum oleum istud pingue, igneo huic uigori nostro necessarium, pingui Minerua tractamus. Minerua interim ol' uifera olei uitalis origo, almi uidelicet Iouis capite nata ridet, quod sui muneris quantitatē planē cernens, interea non satis uidimus qualitatem. Ridens ergo, Vobis, inquit, oleum non modo quantum sat flammæ nutriendæ foret, abunde dedi, sed etiam sine amurca syncerum infudi lucernæ. Hac illa. Nos autem inter loquendum errantes offendimus, quoniam lucerna pedibus nostris uerbam suam nõdum nobis auditum. Ex hac ergo lucerna discamus, olei iugiter flammæ subministrandum, ea scilicet diligentia, ut nec repentina quadam lumen obruamus illuisione, nec rursus differamus sitibundo potum. Sed hæc quidem duo, satis in superioribus tractata putamus. Reliqua nobis duo sunt, quorum alterum leuiter tetigisse, alterum uix attigisse uidemur. Tangentes interim ita Palladem ut ridere nunquam solita, nos rideret. Quid ergo? Primo quidem considerabimus flammam uel paucalium esse prorsus edacem, ideoq; lucernam illam lucere diutius, in qua sic flammula est ad ellychnium, id est lucinum temperata, ut non ebibat oleum, sed pitisset. Itaq; & nos in omni diæta cauebimus, ne quãdo, præsertim in iuuentute, nimium inualescat insitus ignis suapte natura uorax. Sat uero fuerit tũm humorem inundantem, tũm penetrabile frigus hinc arceret. Deinde lucernam cogitabimus frequenter extingui, quando non syncerum oleum infillauerit, sed (ut ita dixerim) amurcosum. Vnde paulo post concrefcunt ex amurca fungi, lumenq; extinguunt. Iam uerò nos aluquod à Pallade suscepimus oleum, scilicet acerrimum quãmplurimum purumq;, & natiuo quodam lentore tenax atq; firmum. Quod ergo huic paulatim absumpto suggeritur, non se im huic æquale debet esse, sed simile. Vt uerò sit simile, non tantum aerium esse debet & pingue, sed penitus ab amurca secretum, id est, à fece quadam ex terra & aqua crassiore congesta. Hanc ergo congectionem facentq; uitatur, alimenta eiusmodi fugiamus, & ocium & cruditatem atq; sordēs. Interea uero Minerua ea moderatone colamus, ut caput quidem de quo nata est ipsa, nobis augeat, neruos autem stomachumq; non minuat.

Arescentis humiditatis naturalis & alieni exuberantis cause, Et quã necessaria sit ad uitam perfecta digestio. Cap. IIII.

Naturalem humorē uelociter hæc exiccant, sanguinis fluxus uerior, Violenta solutio uentris. Diu lubrica aluus, Profusus sudor, Latius patefacti meatus, Coitus ad debilitatem factus, Sitis anghela, Fames cruciãs, Vigilia longa, Vfus præcalidarum rerum simulatq; siccarum, Laboriosus animi corporisq; motus, Anxietas, Ira, Dolor, Sicciõs simulatq; feruentior aër, præsertim igne calefcens, Ventus aridior & uolentus atq; diuturnus. Humorē supra modũ augentq; contraria. Ebrietas frequens utrũq; facit. Nimiõ enim tũm calore siccatur, tũm humore suffocatur ebriosum. Nihil aut magis quã cruditas ad utrũq; nocet. Vbi enim non concoquitur alimentum, hinc quidẽ deest quo naturalẽ iriget humorē, inde uerò putrefactũ superest, quod exundans, calorẽ obruat naturalẽ. Quamobrem Auicenna corrumpi sanguinẽ inquit, ubi digestio ipsa corripitur, secutusq; Galenũ appellat digestionem, uitę radicem. Optima igitur est & quasi unica hæc regula Galeni, concoctionẽ cibi præ ceteris ubiq; curare. Nã quod maximum uidet esse præceptum, salubribus uidelicet uti, nihil proderit nisi coquas. Si quidem ex his ferme sicut ex contrarijs noxius humor profluat, si cruda membris infuxerint. Ex cibis autẽ etiam minus arte laudatis, sæpe minus malũ accipitur nutrimentũ, si uehementius concoquantur. Cruditatem igitur tanquã grauẽ, resolutionis simul & suffocationis causam, diligẽtissimẽ deuitemus, quãtitate uidelicet cibi potusq; nobis accõmodata. Qualitate, simplicitate, præparatiõẽ, cõtritiõẽ, ieiunio, reuocãte famẽ ac si opus fuerit, stomachi etiã exteriorẽ fomento, rebusq; quibusdã stypticis post epulas intus atq; optis.

Caucamusq;

Cauemusq; diligenter, ne cibum potus exuperet, neq; cibis sit liquidior, aut durior; aut hic uel ille ualde sit actus frigidus, aut alimenta sint longè diuerſa, aut crudū addamus crudo. Hæc enim concoctionem magnopere prohibent. Cauemus inſuper diligentiffimè, ne uel coitu ſtatim poſt cibum, uel ſomno meridiano ſæpius non neceſſario, uel nocturna uigilia, uel labore animi ullo, ſiue corporis importuno, uel alio quopiam pacto digeſtionem impediamus. Digeſtionè dico equidem non primam tantū, que ſit in ſtomacho, ſed ſecundum etiam que ſit in iecinore: Tertiam inſuper que in uenis: Quartam deniq; que in membris efficitur. Quæ longo quodam indigent interuallo, & quauis impedita, pabulum non ſuppeditatur humori. Proinde ſicut digeſtionè, ſic excrementorū purgationem adiuuare in primis neceſſarium eſt ad uitam. Neceſſarium ſordes etiam à cute detergere. Neceſſarius eſt motus corporis tam continuus, tam temperatus, tam uariuſ, quā coeleſtiū aerisq; motus & ignis & aque, ſeruata duntaxat concoctionis & ſomni neceſſitate. Deſatigatione uerò & reſolutione uitata. Præterea ſub umbra ſitum cariemq; obducimus. Sub diuo, ſub lumine uiuimus. Quod pater meus Ficinus inſignis medicus, frequenter habebat in ore. Sed ad hæc feliciter peragenda operæ præcium foret, nō tam urbanis negocijs quā ruſticis quibuſdā exercitationibus à tenera ſtatim ætate corpus aſſuefeciffe, & quodammodo ſimilibus. Interdum etiam nutritentis, & uigilæ genus quodammodo uariū tenuiſſe. Quod me ſæpius ille prudens monebat. Qui enim in omni ætate lautiffima quadam curioſitate uiuunt, ſæpe minus tuti uiuunt. Qui uerò adoleſcētes ſe minus aſſuefecerint, adulti ſaltem aſſuefaciant, cautioribus tamen & paulatim id tentantes.

Sanguis & humor accommodatus uitæ, aerius eſſe debet, qualitate temperatus, ſubſtantia medijs atq; tenax. Cap. V.

GRæci omnes inter præcepta ad diuturnam uitam maximè neceſſaria, mandant ut euchyſis alamur. Euchyſis uocamus alimenta ſalubria, quæ bonum afferunt nutrimentum, id eſt, ſanguinem bonum. Bonum uerò ſanguinem appellamus, non frigidum, non ſiccum, non turbulentum, ſed calidum & humidum atq; durum. Calidum quidem calore non acri. Humidum uerò humore non aqueo. Clarū quoque, nec tamen interea tenuiſſimum. Iam uerò ſeruentior ſanguis, naturalem tum calorem excutit, tum exicat humorem, & quem ipſe humorem inferit uel calorem, reſolubilem præſtat atq; fugacem. Sanguis præterea humidior prouocatur ad aquam, naturalem obtundit calorem, humorem quoq; naturalem uel hebetat, uel impellit ſub calore liqueſcere, uel ſuffocat humiditate calorem. Et omnino, ſi qua portio naturalis humoris ex aqueo ſanguine trahitur, tum putreſcit facile, tum citò diſſluit, atq; diſſoluitur. Hinc efficitur, ut qui molliores fructus herbaſq; comedunt, niſi raro forſan & pro medicina tunc uentrem leniente ſumant, breui uenas ſucco crudo putrefactioniq; obnoxio penitus impleant. Ac ne id accidat, tutius pro alimento uel coquantur, uel ſaltem cum pane miſcantur. Sanguis ergo nec igneus eſto, nec aqueus, ſed aerius. Non aeri craſſiori ſimilis, ne procliuſior ſit ad aquam. Non aeri ſubtiliſſimo, ne facile incaleſcat in ignem, ſed ſubſtantiam teneat mediocrem, in qua medijs aer dominatum habeat plurimum. Cætera elementa inſunt, quatenus aeris accommodantur imperio. Non ſit eius ſubſtantia ſubtiliſſima, ne humorem inſtabilem generet, ſpiritumq; uolatilem & diſſolutioni ſubiectū. Non ſit craſſiſſima, alioquin & ingenio minime miniſtrabit & uix in naturalem humorem ac ſpiritum permutabitur, meatu obſtruet, ſuffocationi dabit occaſionem. Et ſpiritus qui uix tandem craſſus inde creatur, denſitate ſua, & ipſe parum idoneus eſt ad uitam, & calorem naturalem ita ſuffocat, ſicut fumus denſior flamam comprimit protinus & extinguit. Mitto quod ſaltem adeo tenebroſus eſt, ut uitam efficiat mœſam, morte deteriorem. In primis autem, ut mihi uidetur, ad uitam expedit diuturnam, ſanguinem unā cū ſubſtantia quidem aëria ualde, nec admodum craſſa, habere glutinoſum aliquem in ſe calorem atq; tenacem, qualem fermè cum ſubtilitate habet oleum oliuarum, & humor anguillæ pinguis ſimulatq; tenuis, & oleum ex terebinthina quadam ſublimatione tractum. Tu igitur alimenta, cæteraq; omnia quæ ſanguinem pro uiribus, humoremq; talem efficiant, diligenter eligito. Sanguis enim humorq; talis ſicut oleum flamme, ita uitali calori pabulum eſt, & unā cum ſubtilitate habet etiam firmitatem. Præceptum enim

Rafis eſt

Rasis est pro iuuentute seruanda, rebus uti sanguinē ad præcordia traducentibus, ibiq̃
condenlantibus, corq̃ fouentibus. Quod Auicenna probat, aquosam labilemq̃ sangui-
nem præcipiens eritandū. Differens autem in hoc, pro differentia corporū ratio est ha-
benda. Nam ubi densius corpus est, ad subtilitatem sanguinis, ubi rarius ad crassitudinē
eritandū, omnibus est remedijs declinandum. Vbi media corporis habitudo, uia simili-
ter media tutius imus. Nunquam tamen naturalem corporis habitudinem extirpare co-
nabimur, alioquin uitam ipsam extirparemus. Expedi insuper meminisse, uoi subtilita-
tem sanguinis ualde ueremur, & stomachus interea non sit admodum natura ualidus,
minutionibus ad crassitudinem gradibus accedendum esse, dum gracilem hominē crassio-
ribus alimentis nutrire contendimus, & fouendum interim stomachum & producen-
dum somnium. Exercitationem corporis pro uirib. augendam, animi minuendam, quæ
plurimis sæpissimē nocet. At si minus ferat alimenta uiscosa nimium durāq̃ uel admo-
dum frigida, usū saltem corallorum, sandalorum, rosarum, coriandrōrum, myrobālano-
rum, cydoniorum & diacydonion, sacchariq̃ rosacei, stypticarumq̃ rerum eam sangui-
nis humorisq̃ firmitatem denique consequemur, quam rebus nimium glutinosis hic
tuto consequi non ualeamus. Commodissimē uerō ex nucleis pineis pistaceisq̃ & gly-
cyrrhizæ succo, & amido additis amygdalis dulcibus, earumque oleo & cydoniorum se-
mine, atque oleo sesamino unā cum saccharo candidissimo aquaque rosacea nutrietur,
qui uiscosa grandiorum animalium membra concoquere nequeant. Concedemus his
præterea extrema gallinarum uel hœdorum, & testudines & limaces atque testiculos.
Vina dabimus non alba, sed rubra stypticaq̃ & quodammodo subamara, aqua uinū fer-
rea uel masticea temperantes. Oleo quoq̃ masticeis cydoniorumq̃ cuterū leuiter lenie-
mus, & uitabimus interim quæ sanguinem subtilem faciunt uel feruentem, nisi forsitan
nonnihil croci uel cinnamomi tenacioribus epulis infundamus, ut & facilius cōcoquā-
tur, & cocta per meatus angustos transferantur ad membra. Difficile nanque est uiscosa
uel alimentā paulō firmiora ex stomacho non admodum ualido usq̃ ad digestionem ter-
tiam quartamq̃ perducere, nisi eiusmodi uehicularis perferatur, atq̃ insuper frictioibus
lenibus prouocentur. Quas quidem quum facies, manibus eas mollioribus facito, ac
memento madefacere manus odorifero quodam uino, in quo camomillam myrtumq̃
cæteris atque rosas.

De communi edendi bibendiq̃ regula, & qualitate epularum. Cap. VI

Sed missa in præsentia faciamus obtusissima hominum corpora uel tenuissima, ad
communem uituendi rationem perueniamus, communi mediæq̃ corporis habi-
tudini prorsus accommodatam. Cave ne ulla ratione meatus corporis uel supra
modum pateant, uel nimium obstruantur. Ibi enim in resolutione & iniuria ex-
trinflectus inferenda discrimen, hic autem in putrefactione & suffocatione periculus. Et si
non arctissimo regulæ fræno, quod Hippocrates damnat, te cohibeo, nō tamen habenas
tibi ad licentiam usq̃ relaxo. Herbas & fructus humidiores accipe parçē. Parcius lac
& pisces, & utrunque cum melle. Parcissimē fungos, atque cum aromaticis ac semine
pyri. Similiter purum aquæ potum, atque unā cum parcitate. Quæ humidiora sunt uel
pinguia, aromaticis acribusq̃ condito, alioquin & humorem alienum membris pluri-
mum inferunt atque putridum, & si quem necessarium naturæ humorem suggerunt,
hunc præstant citæ admodum corruptioni subiectum. Quod non aliter quam aquosum
uinum conturbatur celeriter & corrumpitur. Hinc cita canicies, & pallor rugositasq̃
senilis. Carnes quoque si quotidie comedantur, ac etiam si pondere pani propin-
quam, citam putrefactionem inferunt. Vnde Porphyrius Pythagoreorum antiquo-
rumq̃ autoritate fretus, esum animalium detestatur. Nonne homines accipimus ante
diluuium longæuos, animalibus pepercisse? Quanquam medici nō tam carniū usum
uetant quam abusum. Denique humida tanquam putrefactioni obnoxia fuge, memo-
ria tenens humidos & pingues senescere citius atque mori. Quod & Hippocrates ait, &
res ipsa declarat. Siccissima rursum accipe moderate, uel saltē liberiorē tēpera potu. Me-
dia tutus eligito. Tamen si Auicenna formam cibi paulō succiorem molli præponit, ad
Kk caniciem

caniciem uitandam. Ad frigida nimium aut calida cautius esto. Calida simul & humida sequere. Si feruet aer, epularum humor calorem superet, si friget, calor humorum. Vtrobique uero modicus sit excessus. Vbiq; calor & humor non nihil glutinosum habeat atq; stypticum, ut illinc membris irrigatus humor inhareat firmius, ac diu sub calore perduret. Electum triticum & panis electus hoc in primis habet. Deinde rubrum stypticumque uinum parumq; dulce. Tertio pinei nucleis resq; ijs temperie & lentore stypticis. Quarto carnes non humidam simulatq; laxam, ut suilla & agnina lactentes. Medici tamen ueteres, maxime Galenus, suis carnes & sanguinem, propter quamdam cum corpore nostro similitudinem ualde commendant. Optima sunt igitur similibus corporibus, ut rusticis & robustis, corpusq; multum exercitantibus, praesertim si quadriduum gartophyllis, coriandris preparatis sale condita seruentur. Et sanguis forsitan utilis si cum saccharo coquatur, defecerit usq; ad saccharum fuerit atque liquens. Sed ut ad numerum reuertamur, non probantur carnes humidiores, quales diximus, non dura simulatq; sicca, quales uetustioris leonens atq; bouis, sed medicis quaedam, ut gallinaceorum, pullorum, caponum, pauonum, phasianarum, perdicum, forte etiam pullorum columbinorum, praesertim domesticorum. Tales quoque sunt capreoli uitulique iuuenes & anniculi uerueces, pariter atq; apris. Haedos non sperno lactentes, caseumq; recentem. Auiculas equidem praetermissi. Frequens enim subtiliorum alimentorum usus, stomacho solum conuenit celsiora minime tolerant. Qui uero ualidior est, fugacem ex ijs fumum reportat uel humorem. Ouataem gallinarum non praetermitto, si uitellem unam cum albo comedat. Vitellus nanque solus delicatiorum est nutrimentum, nam Auicenna probat nutrimentum nullum expedire magis in diminutione sanguinis & dissolutione spiritus cardiaci quam uitellem ouis gallinae, uel perdicis, uel phasianae. Neque forte ab re fuerit antea res nutrire spelta aquaue nitida, ac post necem carnes sale & coriandris aceto preparatis conditas, dies septem seruare prius quam edas. Ceruumque similiter, si stomachus fuerit ualidissimus. Probabile nanque est longaeua quaedam animalia ad uitam conferre longaeuam, si tamen huiusmodi carnes iuuenes comedant: Similiter aliae carnes uicissim sunt totum assatum elixae. Cibus esto duplus ad potum. Panis duplus & sesquialter ad oua, triplus ad carnes, quadruplus ad pisces, herbas, fructus humidiores. Ne incipiat a potu mensa, neq; potus sit semel uberior. Semper stypticum aliquid absq; potu uel modico, sequatur mensam. Vbi complexio, aetas, locus, tempus, ad calidum siccum, uel labrum, tu quoque paulisper ad opposita declinato. Vbi ad frigidum aut humidum, similiter ad opposita uergito. Vbi temperies, seruato temperiem. Eatenus autem exercitationi quidem corporis est addendum, & animi detrahendum, quatenus epulis uescimur durioribus ad diuturnitatem uitae aliquando forsitan necessarijs. Mensae tibi sint in nouem diei horis duae, & utrobique parca. Parciore uero cena. Exercitationes corporis duae semper post digestionem primam ad sudorem quasi productae. Somnus quidem nocturnus, quia semper est necessarius, semper bonus, diurnus autem nisi admodum necessarius, nunquam bonus.

Non esse utendum alimentis quae cito putrescant, uinum & tritici. uinum & tritici eligenda, putrescentia & resolutio fugienda. Cap.

Alimenta uero quaecumque in nostram custodiam ueniunt, mundis electisque alimentis nutrimenta sunt antequam uescamur. Atque haec & alia omnia ex pascuis altioribus & odoriferis eligenda sunt. Inter haec regulam ante omnes ab Arnolde Philosopho comprobata, memori semper mente teneto. Antimantes, herbas, poma, fruges, uina ex altis oportiferisque, ut diximus, regionibus eligere oportere, quas uenti temperati serenant, suauis Solis radijs fouent, ubi aquae nullae stagnant, culta iterum quilibet non pinguescunt, sed humore natiuo, ubi etiam quaecumque nascuntur, diu permanent incorrupta. Hic duntaxat habitandum est, hic quoque nascuntibus uescendum est, ex alimentis quae leui putrescunt, humorem nos compaeturos diuturnum, & a putrescentione remotum. Neque sperandum facile nos diu uicturos, ubi terra fructus incorrupti diu non conseruantur, ubi raro admodum homines sunt longaeui. Quantum uero sit in loco uictusq; discrimen, pomum declarat persicum. In Persica quidem uenenum, in Aegyp-

In Aegypto, cordis amicum. Et helleborus in Anticyra impune sumptus, alibi uerò uenenam. Aristoteles habitationem eligit altam ad meridiem orientemq; spectantē, sub aëre lubrili, nec humido, nec frigido. Et Plato longæuos in arditissimis atq; temperatis reperit regionibus. Deterrimum uerò est stercoreare agros, uel aquas stagnantes ex agris minime deriuare. Omnia enim illic citæ corruptioni subiecta nascuntur. Quamobrem eos non uituperare nõ possum, qui sapientem Hesiiodum idcirco uituperant, quod in re rustica sterquiliniũ prætermiserit. Sed ille prudens salubritati potius quàm fertilitati consulit. Satis autem est lupinorum fabarumq; folijs tempestiue subuersis, agrũ pinguereri posse putauit. At uerò si regiones humidiores immundasq; colere, & alimẽta minime duratura sumere compellamur, eua quã feruimus uictum, quem sub ære pestilentis medici mandauerunt. Qua de re in libro contra Pestilentiam satis egimus. Summatim uerò suauibus & quodammodo calidis utemur odoribus. Aloe ritè præparata sepe, leuiterq; purgabimur. Rite uerò preparatam dicimus, si lota fuerit aqua rosacea uel succo rosarum, aut si cum rosis recentibus contritisq; fuerit perfectè comixta. Deinde addatur ei myrobalanus atq; mastix, & fortè rosa. Medicina hæc extrã controuersiam mirabilis est ad cõseruandã diu mentem sanam in corpore sano. Præterea corpus exercitabimus, opportuno utemur foco. Hoc puluere epulas condiemus. Myrobalanorum emblicarum sit pars uncie quarta, sandalorum uerò dimidia, cinnamomi integra, octaua croci. Hoc itaque puluere rebusq; simul acribusq; imminentem & putridis alimentis & locis corruptionem forsitan inhibere poterimus. Meminerimus autem, ubi multo plures putrefactione suffocationeq; quàm resolutione peresit, sibi putrefactioni, & suffocationi maximè resistendum. Vbi uerò contrã, uicissim uti condimentis aromaticis, & quodã modo austeris, ut diximus, odoribusq; similibus quouis tempore putrefactionem prohibet ungi oleo, frigoris iniuriam, uti lauacris ex aqua & oleo, resolutionem ex labore uel calidis temporibus imminentem. Similiter os aqua sæpe colluere, succum glycyrrizæ uel saccharum crystallinum ore tenere. Aqua rosacea multa, paucoq; aceto rosaceo manus faciemq; perfundere, similibusq; odoribus, uti. Sepitima, qua quæ hora alimentis modicis recreari, corpore simul & animo conquierere, calore uitato. Plurimum uerò interest, quale sit uinum & triticum, quibus assidue uescimur. Hæc ergo sint talia, ut ultra annum & potius ad triennium integra perseuerent, si modo incorruptibilem exiis alimoniam sperare debemus. Vinum, siue album siue rubrum sit, esto clarum, suauè, stypticum, odoriferum, & quod indigeat aqua. Nisi forte uinum repereris, leue simul atq; durabile, quod rarissimum esse solet. Quod uerò ualidius est, Philosophus Isaac uinum dicit esse uinosum, coctum Sole, uentisq; purgati, quod aqua fontis puri temperari iubet, aliquã diu antea quàm bibamus, ut perfectius misceatur. Aquosum uerò uinum atq; debile uel acerbum, fugiendum monet, utpote quod foras uenas & membra acidum cito fiat, aut aliter putrescat. Vinũ quidem aquosum putrefactioni subiectum, si conseruata eius substantia coctum fuerit, hoc saltem erit utile, alioquin non laudatum, quod humorem corruptibilem non creabit, sed acumen eius aqua electa temperandum erit. Vinum uerò quale probauimus, Isaac ex antiquorũ sententia theriacis magnis inquit esse persimile. Quod, ut diximus, temperatum, habitudinem corporis frigidam calefacit, refrigerat calefactam, humefacit siccam, humidiorum uerò desiccã, atq; (ut Galenus ait) naturalem humorem recreat, calorem fouet, utrunq; contemperat. Miscere uerò uinum eiusmodi magis necessarium est iuuenibus. minus senibus, frigidis uerò senibus minime. Frigida namq; duraq; senectus (ut inquit Plato) ita uero feruet atq; molliur, sicut uel igne ferrum, uel aqua lupini. Quod diximus per uinum opposita fieri, atq; dissidentia temperari, scito etiam per glycyrrizam fieri, sed debilius. Fieri etiam per oleum rosaceum, sed extrinsecus. Hæc ergo tibi familiaria sunt. Neq; diffidas quicquid & qualitate temperatum est, & uirtute potens, posse reliqua temperare, sicut frigus alia frige facere, id in primis habere temperamento louis quo etiam saluberrima sunt. Sed

de his alibi disputandum.

Quod septimum iam septenarium impleuit. unum, quinquagesimum attingentes autem, cogitent Venereum quidem significare iuuenes, Saturnum uero senes, atque has apud Astronomos stellas inter se maxime omnium inimicas existere. Rem ergo ueneram Saturno fugiant, quæ iuuenibus etiam uitæ plurimum detrahit. Non enim natis consiliet, sed nascituris, ipsasque etiam herbas frigidam productio femine liccat. Præterea frigus aeremque nocturnum lethiferum sibi putent, atque eum omnino uictum feruent, ex quo sanguinem plurimum speret, spiritumque quam purissimum, ex uitellis uidelicet ouorum recentibus, uino aliquantum quidem dulcis, odorifero uero quamplurimum. Nam hic uitellus proprie cordis sanguinem, unum precipue spiritum recreat. Carnibus electiss. coctumque facilis omni summam utatur, diætæ, calidum pariter atque humidum augente. Spiritum odoribus præsertim uini assidue recreent. Vigiliam & inedia sitimque deuitent, laborem rursus corporis atque animi, & solitudinem & mororem. Musicam repetant si forte intermiserint, nunquam intermittendâ. Ludos quosdam & mores quoad decet olim atque recte pueritiæ reuocent. Difficilimum namque est (ut ita dixerim) reuiuensescere corpore, nisi ingenio prius repuerascat. Itaque in omni etiam ætate magnopere cõducit ad uitã non nihil pueritiæ retinere, & oblectamenta uaria semper aucupari. Longum uero profusumque risum minimè, spiritum namque nimis ad exteriora dilatat. Sed redeamus ad senes. Hi præterea si frigeant, fomenta petant aromatica & calida simul atque humida. Meminerint puerile non esse, puerile illud Auicennæ fomentum, factum quidem à Dauide, sed tardius forte factum. Fomentum seni mirificum. Medulla recentis adhuc calentis panis infuso maluatico uino cum puluere mentha, apposta stomacho & sæpe ad olfactum adhibita. Nam & medullas eiusmodi etiam sola Democritio iamiam expiraturum retinuit spiritum, quoad placuit fugitiuum. Præterea frictionibus utatur leuibus, seu quoadque lauacris nutrimentum prouocantibus ad extrema. Nucleos autem omnia pineos uidelicet ablutos, familiares habeant. Hoc enim nutrimentum medicis ueteres senibus aptissimum probauerunt. Calidum enim & humidum est & pingue, & omnem lenit asperitatem, atque simul, quod mirum est, dum naturale humorè auget, interea superfluum de seccat, putridumque expurgat humorè. Sunt qui nucleorum eiusmodi drachmam unam quotidie post cibos exhibent senibus comedendam. Ego drachm. quocumque alteram ieiunio stomacho senibus exhibere, uel recens, calens, auratum, pinucleatum. Componere quoque electuarium hoc pacto. Sume amygdalarum dulcium mundarum uncias quatuor, tantumdem eiusmodi nucleorum, pistaciorum duas, unam seminum cucumeris, unam nucularum mundarum, contunde, coque unam cum candidissimo saccharo, cui tamen addideris unam zinziberis recentis conditi drachmam, croci dimidiam, musci tertiam, ambre tantundem, saccharum, aqua mellis, id est citrariæ rosarumque fundito, multa aurifolia his adhibero. Huius enim usum quotidiano, uitam senes ualidiorum longioremque consequentur. Possunt & in mensa hoc accipere & pluribus horis ante mensam. Vt ius autem tunc erit, si quid albi odorisque uini unam cum confectioe eiusmodi biberint. Temporibus uero calidioribus saccharum rosaceum unam cum aurifolijs, & conditæ myrobalani uitam senibus prorogabunt. Theriacam nemo dubitat ad idem humidis conuenire personis atque temporibus. De cuius usu satis in libro superiore dictum. Nemo etiam negabit his prodesse admodum radices enulæ, beeniæque radices, albas similiter atque rubeas, maxime uero recentes, illam quidem pro nutrimento, has etiam pro aromate, & omnia simpliciter calida, humidaque, & aromatica simul & styptica, simulque pinguia. Certum est senes electo glycyrrhizæ succo familiares uti debere. Tradunt enim glycyrrhizam esse humani corporis calori pariter & humori persimilem, præterea uarijs senum morbis opitulari. Lac quoque amygdalinum, & amidus cibus familiaris esto, & saccharum atque passule. Raris triphera ex myrobalanis Indis, emblicis belliricis confectam. Item myrobalanos Indas conditas saccharo, non solum ad retinendum, sed etiam ad retardandam senectutem ualde probat. Auicenna laudat tripheram myrobalanorum maiorem atque minorem. Rursus confectioem de squama ferri, maxime uero atrii. Iubet quotidie mandere myrobalanos, præcipue chebulas rite conditas, ad differenda senectutis incommoda.

De naturis aromatum & cordialium necessarijs, & rursus qualis sensum
uictur. Cap. IX

Scito myrobalanis varias inesse uirtutes. Vnam quæ mirabiliter superfluum exci-
cat humorem, unde canicem prohibet. Secundam quæ humorem colligit natu-
ralem, & à corruptione simul & inflammatione tueretur, unde uitã producit in lon-
gum. Tertiam quæ styptica aromaticaq; potentia, uirtutem & spiritum naturalẽ
& animalium congregat & fouet, & roborat. Hinc aliquis uitã lignum in paradiso my-
robalanum forte fuisse putabit. Simile quiddam ferme faciunt aurum & argentum,
corallus, spodiumq;, & preciosi lapilli, quamuis pro aromatica uirtute facultatem affe-
rant illustrandi. Tu uerò memento aromatica tunc maximè prodesse nobis ad uitam (ut
suprà significauimus) quando cum uigore quodam aromatico humida sunt pariter at-
que calida, lentoremq; pinguem habent, commodum augmento, quales sunt in primis
radices beentæ albæ, similiter atque rubentes, præsertim recentes. Aut saltem quando
cum uirtute quadam subtili odorifera, & acuta, substantiam densam habeant, & stypti-
cam ualde proprietatem, qualis utiq; cõpositio inter cordialia frigida primum myroba-
lanis inesse uidetur & succino. Deinde rosas & succo, & semini citri. Tertio sandalis &
coriandris, atq; myrto, cæterisq; similibus. Inter calida uerò cordialia zedoaria, ligno alo-
es, citri cortici, & chariophylis, nuci muscatæ, maci, olibano, mastici atque doronico, qua-
lem etiam saluæ experimur inesse. Tradunt anibram & muscum stypticam habere uir-
tutem. Zinziber autem ob quandam eius humiditatem, præsertim recens & conditum
senibus, sepe prodest. Sed hoc & chariophylus propter caloris uehementiam, caute ui-
detur accipiendum. Zedoaria quoque caute, tametsi theriacæ similis iudicatur, & stypti-
ticam simul atq; pinguem naturam habet, senibus commodissimam. Ambra propter ca-
lorem quasi temperatum tutò fermè sumitur, ac propter lentorem cum styptica subtili-
tate mixtum, prærogatiuam habet ad uitam in membris & spiritibus confirmandam, tũ
uerò si ex ea fiat aqua, cutisq; lauetur, digestionem quartam restituit, ac morbos eius de-
fectu contingentes expellit. Aromatica uerò, quæ subtilem admodũ substantiã habent,
qualem cinnamomum atq; crocus, cordialibus frigidis & durioribus sunt miscenda.
Nam aromatica si tantum calida subtiliaq; sint & sola fumantur, naturalem calorem ni-
mis excitant, humoremq; dissoluunt. Necessaria tamen sunt, cum frigidioribus & humi-
dioribus epulis concoquendis, cum cordialibus duris ad præcordia transferendis. Te-
nanq; latere non debet, humorem ipsum uitæ necessarium primas in corde sedes habe-
re & arterijs uenisq; eiusdem, quod Isaac perspicue docet, atq; ut Auicenna probat, hic
humor naturali cæterorum membrorum humore frequenter irrigatur atq; fouetur.
Quapropter cauendum est, ne membri ullius humor casu quopiam arescat, multoq; ma-
gis, ne præcordiorum humor comminuetur. Atq; ut nutrimenta uel fomenta, & cordia-
lia omnia per angustos meatus ad præcordia latissimè perferantur, his inferre crocum. Ut
uerò sistantur ibi, myrobalanos adhibe. Ut autem consequaris utrunq;, accipe inter cali-
da muscum atq; anibram, inter frigida rosas atq; myrtum. Memento dulce marathrum
senibus profuturum. Nam & nutrimentum per membra diffundit, & qua facultate lac,
eadem humorem auget naturalem. Vnde Dioscorides marathro serpentes ait annuum
exuere senectutem. Probamus & saluam. Hæc enim naturæ uirtutem temperatè calefa-
cit & firmat, paralyfim propulsat. Probamus & moderatum conditi zingiberis usum, ha-
bet enim cum calore pinguedinem.

De auro, & aureis alimentis, & resocillatione sensum.

Cap. X.

Aurum omnes ante omnia probat, tanquam omnium rerum temperatissimum,
& à corruptione tutissimum. Si quidem propter splendorem, Ioui autem propter
temperaturam consecratum, ideoq; posse calorem naturalem cum humore
mitrificè temperare, humores à corruptione seruare, Solarem & Iouialem spiritum
bus & membris inferre uirtutem. Veruntamen oportet durissimam auri substantiam,
subtiliorẽ facere, penetratũq; facillimã. Nouerunt enim cordialia tunc maximè latentẽ

Kk 3 cordis

cordis recreare uirtutem, quādo in eis attrahendis minimē natura laborat. Ut autem minime fatigetur, uel subtilissima iam effecta, uel cum subtilissimis sunt exhibenda. Optimum fore putant, si absq; aliena permixtione aurum potabile fiat. Sin minus possit, con-
tustum, & in folia redactum accipi uolunt. Aurum, si fermē porabile habebis (ut dicam) Collige flores boraginis, buglossæ, melissæ, quam citrariam nominamus, & quando Lu-
na Leonem subit uel Arietem, uel Sagittarium, aspicitq; Solem aut Iouem, coque cū cā-
dido saccharo, aqua rosacea liquefacto, & pro qualibet uncia infere diligenter aurifolia
tria. Ieiunus cum uino quodam aureo sume. Item aquam ex capone destillantē foco uel
aliter cōsumpto, unā cū luleb sume rosaceo in quo auri folia quedam antē contuderis.
Præterea in nitidissima fontis aquam aurū extingues ignitum, cum eodem auri contun-
dito folia. Eadem uinū aureū temperato, & unā cum eiusmodi potu comedito recētem
oui uitellum. Facile uerō in tota corporis arbore seruabis humorem, si in radicibus con-
seruaueris. Accipe igitur gallinarū & pullorū eiusmodi atq; caponum, cor, iecur, stoma-
chum, testiculos, atq; cerebellum, coque aqua modica, minimo sale. Cocta contunde ex
tota carne & toto iure & saccharo, addito recentis oui uitello, fac placentam modico cin-
namomo crocoq; conditam & auratam. Hæc uescere esuriens semel saltem, quanto
quoq; die, & tunc quidem sola, claro tamen ad potum addito uino.

De usu lactis sanguinis q; humani pro uita senum.

Cap. XI.

Sæpe post decimum statim & nonnunquam post nonum septenarium, arbor
humana a factu paulatim humore tabescit. Tunc primum humano iuueniliq;
liquore irriganda est hæc arbor humana, quò reuirescat. Eliges ergo puellam Lu-
nam, formosam, hilarē, temperatam, & famelicam lac eius lugito presente Sa-
charum, statimq; comedito marathri dulcis modicum puluerem saccharo rite cōfectum. Sac-
charum quidem lac in uentre cogi uel putrefieri non permittit, marathrum uerò quum
& subtile sit & lactis amictū, dilatabit ad membra. Quos hæctica senilis exedit, medici dili-
gentes liquore humani sanguinis, qui arte sublimi destillauit ad ignem reficere molian-
tur. Quid ergo prohibet, quò minus senio iam quasi cōfectos interdum hoc etiam po-
tu reficiamus? Cōmunis quadam est & uetus opinio, aniculas quasdam sagas (quæ &
striges uulgari nomine nuncupantur) infantium sugere sanguinem, quo prouiribus
iuuenescant.

Cur non & nostri ienes omni uidelicet auxilio destituti, sanguinem
adolescentis sugant? uolentis inquam adolescentis, sani, læti, temperati, cui sanguis qui-
dem sit optimus, sed fortē nimius. Sugant igitur more hirudinum ex brachij sinistra ue-
na uix aperta, unciam unam aut duas. Mox uerò sacchari uiniq; tantūdem sumunt, idq;
esurientes & sitibundi facient crescēte Luna. Si ci udas agrē concoquitur, coquat ut
us unā cū saccharo, uel ad aquā calidā moderatē destillet saccharo mixtus, deinde bibat.
Fo uere quoq; stomachum tunc sanguine suillo præsens auxiliū est, quem utiq; sangui-
nem è uena suilla fluentem, spongia calente uino madefacta cōbibat, & stomacho statim
calens admoueatur. Galenus atque Serapio morsum rabidi canis sanguinis canini potu
curari dicunt. Rationem uerò illis assignare non placuit. Ego igitur biduum eam quat-
rans, opinor deniq; saluam canis rabidi uenenosam, impressam hominis pedi læso, per ue-
na paulatim ad cor ascendere, more ueneni, nisi quid interea distrahatur. Si igitur interim
canis alterius sanguinem ille biberit, sanguis ille crudus ad multas horas natat in stoma-
cho, eū deniq; uelut peregrinū deiecturo per aluū. Interea caninus sanguis iste saluam
caninam superiora membra præstantem prius quā ad præcordia ueniat, deriuat ad sto-
machū, nā & in canino sanguine uirtus est ad saluā canis attrahēdā, & in salua uicissim
uirtus ad similitē sanguinē prosequendū. Venenū igitur à corde semotum, sanguinēq;
imbitū in aluo natāt, unā cū sanguine per inferiora deducitur, hominēq; ita relinquit in-
columen. Quorsum hæc? Primo quidē ut rei tā occultæ, succurrentē inter desiderandum
causam aperuerim. Deinde ut moneā, sanguinē petari posse & quidē salubriter, atque in
sanguine humano uirtutē esse, qua humanū sanguinē attrahat, & mutuo prosequatur.
Ne forte diffidas iuuenilem sanguinē à sene bibitū trahi ad uenas membraq; posse, ibiq;
prodesse quā amplurimum.

De diata

De diæta, habitatione, & consuetudine senum.

Cap. XII.

Meminisse decrepitos expedit, naturam debilem non esse, nutrimentorum ponere fatigandam, uel etiam epularum diuersitate nimia distrahendam. Nam & iuuenilis ætas hoc uitio fit citò senilis. Diuidant ergo menfas, nec tam multam naturam alimoniam quàm frequentanti reficiant, interuallo tamen interim ad digestionem dato. Nam sæpe etiam postquam stomachus ipse cõcoxerit, nisi & iecur quæ si digesserit, sumere nutrimentum, naturâ distrahit atq; fatigat, quæ quidem lassitudine sæpius frequentata, aduolat intempestiua senectus. Senes hyeme uelut oues aprica petant, æstate uelut aues amœna riuosq; reuolant. Frequenter inter uiuentes uersentur plantas, & suauiter redolentes, hæc nanque uiuentes, spirantesque conspirant ad spiritum hominis augendum. Ad loca uerò communiter apibus amica confugiant, mellisq; hyeme degustent. Mel enim cibus est senibus in primis amicus, nisi uel bilis timetur incendiū. Amicus caseus recentissimus, amici dactyli, ficus, passulæ, cappareas, dulciã punica, ziziphã, hyssopus, scabiosa, betonica, sed pistacia multo magis. Pinei uerò nuclei maxime omnium, sicut diximus. Ex quibus plurimum referent adiuumentum, si eos horas duodecim in aqua paulum calida teneant priusquam edant. Sic enim stomacho non nocent. Ac præterea, si dum his utuntur, etiam inter pineta & oliueta uitescq; uersentur, aut saltem pini uaporem accipiant & odorem. Item gummi lachrymaq; pini cū oleo uel uino corpus sæpe deliniant. Probabile enim est arbores longa naturaliter uita dotatas, præsertim sic etiam hyeme uirescant, ad longam tibi uitam umora, uapore nouo fructu, ligno & tempestiuo quolibet usu prodesse. De animalibus autem longæuis supra diximus. Iam uerò ad idem tibi forte conducer, si uitas plurimum penes eos qui sani, tibi sano natura sint similes & amici, ac magis forsã si paulò iuniores. Vtrum uerò & quomodo frequens adulescentum consuetudo parumper senium retiare ualeat, pudicus Socrates consulendus.

Quæ aduincula senes à Planetis accipiant ad omnia membra fouenda.

Cap. XIII.

Verum consulite potius solliciti senes Apollinem, qui Docratem Græcorum sapientissimum iudicauit. Consulite Iouem insuper atq; Venerem. Phœbus ipse artis medicinæ reparator, nucem muscatam uobis fouendo stomacho dabit. Iupiter cum Phœbo mastichen atq; mentham. Venus uerò corallum. Fouendo rursum capiti, Phœbus præontiam, thus, amaracum, & cum Saturno myrrham. Spicam nardi macemq; Iupiter. Venus deniq; dulce marathrum atq; myrtum. Ad cor uerò fouendum accipietis à Phœbo quidem citrariam, crocum, lignum aloës, thus, ambrã, muscum, doricum, modicum chariophylorum, citri corticem, cinnamomum. Ab Ioue silium, buglossam, ozimum & mentham, beenasq; radices, & candidas pariter & rubentes. A Venere sola quidem myrtum & sandalum atque rosam, unã cum Saturno coriandrum. Hæc uos condite diligenter. Et quæ stomachi sint, cydonicum oleo in formam ce roti conficite. Quæ uerò capitis, oleo spicæ perfundite ac illinite ceruicem, tempora, frontem. Quæ deniq; cordis, auro uino spargite, aquaq; rosaëca, eaq; foris præcordijs admo uete. At iecur in primis creãdo sanguini necessarium, nescio quomodo prætermisimus. Huic ergo semper Eupatorio & opobalsamo Phœbus opitulabitur. Pistaceis Iupiter atque passulis, Venus autem hepatica, endiuria, spodio, cicorea. Lieni tandem fouendo Saturnus ille uester unã cum Ioue capparim dabit uobis, colopendriam, tamariscum. Si uicem uelicam Iuppiter cum Venere, pina, glyzyrrhiza, amido, cucumeris seminib; malua, althæa, manna, casta curat. Saturnum uerò uerò dum piuribus, ne ad eò uos fugite senes. Hic enim quàm peregrinus est iuuenibus, tam uobis domesticus erit. Ut igitur totū ipsiq; uobis corpus uegeter pro uiribus, atq; confirmet, accipietis nõnunquam ab eo regnante pariterq; à Phœbo muniam simul, & anseris assi pulpam, hæc anseris adipe modo dico delinite, contundite diligenter, Myrobalanorum chebularum atq; Indarum melle concoquite, ambrã, musco, croco condite, credentes medicinarum ad uitam conferentium ueram esse fidem. Quæ speretis & Deum supplicatibus uobis adspiraturum, & reab eo creatas, præsertim coelestes miraculam proculdubio ad augendam uel conseruã

SEd à grauioribus his numinibus ad Venerem parumper uos per hortos & prata senes uirentia reuoco. Ad animam Venerem uos omnes aduoco, non lucentem quidem uobiscum, sed iocantem. Hæc & uobis, inquam, & mihi iam seni, primo quidem iocofum hoc fundit oraculum. Ego filij (si nescitis) uoluptate motique uobis uitam dedi. Ego igitur uoluptate quodam motique & si non simili, uobis seruabo uitam. Eandem quoque seruabit libertate Liber uitis fator, propagator uitæ. Liber ipse semper eodem seruos, & quam uino promittit uitam, solis liberis implet lögam. Meæ quidem uitæ simulatq; menti quondam profuit regnante Saturno diminuta mentha, placetq; quotidie. Vobis autem maior mentha mente uitæq; prodest, diminuta nocet. Risum ex meis hortis legite, negligite ficum. Has uerò uiolas quãdo carpitis, carpere uos existimate lilia,prehendentes liliū, comprehendere crocum. Crocum à Phœbo Iuppiter ipse nactus propagauit in liliū. Liliū ego à Ioue suscipiens, in has quas hic uidetis, uiolas transformauī. Denique rosa quidem uobis esto Lucifer, Hesperus uerò myrtus. Post oraculum nobis cogitandum, mandat rerum uiridium naturam querere uirent, non solum esse uiuam, sed etiam iuuenilem, humoreq; profusius salubri, & uiuido quodam spiritu redundantem. Quapropter odore, uisu, usu, habitatione frequentiuuenilem inde spiritum nobis influere. Inter uirentia uerò deambulantes interim causam perquiremus, ob quam color uiridis uisum præ cæteris foueat salubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturam uisus esse lucidam ac lucis amicam, uolatilem tamen ac facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se dilatat amicam, interdū nimio lucis excessu rapi profus, & uehementi dilatactione dissolui, tenebras autem naturaliter uelut inimicas fugere, ideoq; radios in angustum inde retrahere. Operat uerò uisus ita perfusus lumine, ut per amicam hoc suum amplificetur quidem, nec tamen interim dissipetur. Iam uerò in quocūq; colore plus admodum tenebrarum siue nigredinis est quàm lucis, non dilatarur, nec ideo delectatur radius uisus ad uotura. Vbi uicissim plus admodum splendidi coloris est quàm nigri, spargitur latus, noxia quadam uoluptate distractus. Quamobrem color uiridis, maxime omnium, nigrum cum candido temperans, præstat utrunq; delectans pariter atq; conseruans, & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua radij oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangit quodammodo radios. Quæ uerò rarissima sunt, dissolutioni aditum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquam habent, lenemq; simulæqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neq; longius disperdi permittunt. Quæ deniq; præter hæc beneficia, tenera quoq; sunt & molliā, sicut aqua resq; uirides, liquidis oculorū radijs mollitia blandiuntur. Deniq; uisus radius quidā est in quadā oculorū aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua quodammodo resistente requirit. Itaq; gaudet aqua, delectatur speculis similibus, uiridibus oblectatur. In quibus sanè uiridibus Solis lumē insitum adhuc uernum secum habet humorem, aquamque subtilem occulto quodam lumine plenam. Ex quo fit etiam, ut color uiridis quum tenuatur, in crocū resoluatur. Quorsum hæc? Ut intelligamus frequentem uiridium usum, siquidem uisus spiritum recreat, qui in animali spiritu quodammodo præcipuus est, animale quoque reficere. Atque etiam meminerimus, si color uiridis, quia inter colorū gradus medius atq; temperatissimus est, tantū animali spiritui prodest, multo magis quæ per qualitates temperatissima sunt, naturalem & uitalem spiritum in natura, atq; admodū profutura nobis ad uitam. Nihil in mūdo temperatius est quàm cælum, nihil sub cælo fermè temperatius est quàm corpus humanum, nihil in hoc corpore temperatius est quàm spiritus. Per res igitur temperatas uita permanens in spiritu recreatur. Spiritus per temperata cælestibus conformatur. Denique discimus ex temperie uiridis, quæ illuminando æquè congregat animale spiritum atque dilatat, ideoque maxime iuuat, nos quoque in cordialibus eligendis, componendis, utendis, aromatica, subtilia & acuta, quæ spiritum extendere uel etiam illuminare solent,

solent, quod facit crocus atque cinnamomum, cum aromaticis semper stypticis congregantibusque ceumyrobaiianis, & similibus commiscere, atque uicissim. Neque premittere quæ absque acumine etiam aromatico simul utrunque cõficiunt, aliquanto uide licet dilatant, atque admodum congregant, multumque illuminant, quæ & aliàs narrauimus, quod efficit aurum, argentum, spodium, corallus, electrum, sericum, preciosi lapilli, inter quos hyacinthus uel orè detentus ob louialem imperium plurimum comprobatur. Quò enim sub terra nequeant speciosissima & quasi cœlestia procreari absque summo quodam beneficio cœli, probabile est rebus eiusmodi miracas cœlitus inesse uirtutes. Compositio uerò eiusmodi, quæ dilatando & illuminando spiritum equè congregat, ita delectat eum intrinsecus atque recreat, sicut foris uiriditas oculos, atque ipsum etiam apud senes in naturali quadam uiriditate diuissimè seruat, quasi laurum, oliuam, pinum, etià hyeme uirentem. Tantoque magis id efficit, quo efficit & interius, atque maxime si compositio talis aromatico flagret odore alliciaturque sapore. Profectò sicut corpus ex crassioribus humorum partibus compositum in quintam redigitur formam, ita spiritus ex subtilissimis eorundem portionibus constitutus, formam habet quintam naturaliter temperatissimam atque lucidam, ideoque cœlestem. Atque in hac ipsa forma conseruandus est, ut subtilis quidem sit, & interea firmus, sicut diximus. Sit omnino lucidus, sed etiam quodammodo solidus. Ac præterea rebus odoriferis, firmis, lucidis, affidue foueatur, si uitam cupimus conseruare quæ uiget in spiritu, & uendicare nobis cœlestia dona. Hæc hæcenus iussu Veneris contemplati, Venerem ipsam audiuisse putemus.

Prosopopœia Mercurij, senibus consulentis circa uoluptatem, odorem, cantus, & med. enas. Cap. XV.

Interea dum inter senes ipsa quasi Venus confabularetur, forte quidem hæcenus satis belle, deinceps uerò prolixius forsitan fabulatura foret. Sermonem hunc hie Mercurius uocibus, sermonum autor interpellat. Quidnam uobis est cum Veneri istac semper puella senes? Quid rursum Veneri cum sermonibus? Nonne in eis simul atque uestri sunt sermones? Mea ratio pariter atque uestra? Audite me igitur eadè uice attentione, qua illam, & multo maiore insuper attentione quam Venerem. Quinque scitis esse sensus, uisum, auditum, olfactum, gustum, tactum. Esse rursum quinque (ut ita dixerim) discite rationes. Dum enim per quinque sensus quotidie imbuuntur uobis animus, rationesque inde rerum ipse concipit, interea notiones habitusque ad res iudicandas quinque, tanquam rationes quinque resultant. Præterea sicut quinque hinc quidem sunt sensus, inde uerò quodammodo rationes, ita uitæ tenor quinque gradibus circa sensum rationemque disponitur. Vnde quinque numerantur ætates. Prima quidem sensu tantum trahitur. Secunda, sensu magis admodum allicitur, quam ratione ducatur. Tertia post hæc alternis pariter rationis & sensus per uersionibus agit. Quarta, ratione potius quam sensu ducitur. Quinta tandem ratione tantum regi debet. Prima igitur ætas atque secunda tanquam subiecta Veneri, Venerem si placet loquentem audiatur, relique uerò Mercurium. Ego igitur reliquos uos omnes alloquor, non pro me quidem tantum, sed pro Diana etiam hac, quam ad sinistram meam cernitis, nempe quem hæc elinguis sit, ego uerò bilinguis, iure pro hac ipsa, cuius ego linguam habeo, loquor. Vnam profectò noxiamque Venus uobis indidit uoluptatem, quæ noceret quidem uobis, prodesset uerò futuris, exhauriens paulatim uos per latentem quandam quasi fistulam, aliudque uestris liquoribus implens atque procreans, uos tandem quasi uentum quoddam spoliū cicadarum iam exhaustū humi relinquens, cicadæ interim teneriori prospiciens. Nonne uidetis quod Venus de materia uestra generat esse recens quiddam & uitium, sensuque prædiū? Surripit ergo uobis iuuentutem & uitam atque sensum, ex toto, inquam, corpore per totius uoluptatem, ut efficiat, inde totum. Ego interini materię illius quæ quartæ digestionis superest qualitate monitus, uos cõmoneo, alimenta similiter quarta digestionis cocta plurimū uitæ uestre succurrere. Oua recens uidelicet integrum & forbile unā cum saccharo exiguoque croco, lac humanum, uel

suillum, uel caprinum cum pauculo melle sumptū. Atq; hæc duo tunc salubriora sunt, quando natiuo adhuc calore flagrant. Etsi ouū aliam mox cocturā desiderare uidentur, præsertim in stomacho minus ualido sed leuiter est coquendum. Verum ut parumper ad Venerem redeamus. Si quando uidistis Venerē, iuuenilē admodum uidistis, & qua si meretricijs fucis & ornatibus expolitam. Hæc ergo quæ noua semper est, noua semper affectat, odit uetera, facta destruit, unde construat facienda. Hæc rursum (si dictus factus est) quasi meretrix non uno quouis est contenta uiro, uulgus amat, & ut dialecticè loquar, speciei passim potius quam indiuiduo suffragatur. Iam uerò neque tactu tantum uos præcipitat, sed etiam gustu fallit quotidie perditq; deceptos. Quos enim uos in rebus sapores percipitis mediocri quadam temperie gratos, hos Diana hæc Apollinis louisq; munere tradidit. Illecebras uerò saporū miras, quibus quotidie uelut homo capiti clam miseri uitam perditis Venus insidiosa fabricat. Quid igitur Martem incurfatior? Quid Saturnum? Mars quidem raro admodum uobis palamq; nocet. Saturnus quoq; sæpius uultu se proficitur hostem, nocet tardius, tempusq; remedijs nulli negat. Sola Venus palam ut amica uenit, clam inimica uenit. Hanc igitur incusate potius, si quem inter superos incusate licet. Ad multiplices huius insidias, tum oculis Argi uos ipsos instruite, tum Palladis clypeo uos munite. Aures autem ad blandas pollicitationes eius tanquam ad lethales Syrenum cantus obstruite. Hunc deniq; prouidentię florem à me accipite, quo Circes huius ueneficia deuictis. Hæc uobis duas uix tandem & has quidem lethiferas pollicetur uoluptates potius quam largitur, ego uerò beneficio patris atque fratris quinque promitto uobis, quinque præsto, puras, perpetuas, salutare, quarum infima est in olfactu, superior in auditu, sublimior in aspectu, eminentior in imaginatione, in ratione excelsior atque diuiniore. Quæ maior delectatio in tangendo percipitur atq; gustando, eo uitę grauius frequenter accidit detrimentū. Contra uero quanto maiorē in olfactu uoluptatem: & auditu atq; uisu, item imaginatione & sæpe ratione quotidie reportatis, tanto fila uitę longiora producit. Verum sicut in blandimentis tangendi atq; gustandi cauendam uobis subdolan admonui Venerem, sic in ipsa fecitiorē nimisq; assidua contemplatiuę mentis delectationi cauete Saturnum, illic enim frequenter filios ipse suos deuorat. Nam quos sublimiorū contemplationū suarum rapit illecebris, & illic agnoscit ut suos interim (si modo diutius gradum sibi sistant) falce quadam è terris amputat, terrenamq; incautis uitam sæpe surripit. Hoc saltem Venerem interim indulgentior, quod Venus quidem uitam quam tibi detrahit, donat alteri, nihil tibi pro detrimento restituens. Saturnus autem pro uita terrena, à qua separatus ipse, te deniq; separat, cœlestem uitam reddit atq; sempiternam. Hoc ipso similes esse uidentur inter se Venus atque Saturnus, qui sanè quam Aquario gaudet, tam regnat in Libra, quod homines & hic & illa generandi libidine uexat nocetq; uexatis, ut inde posteritati proficit. Sed hæc quidem fecundat corpus, stimulatq; fecundū. Ille mentem suo semine grauidam urget ad partum. Vos igitur prouerbij memores. Ne quid nimis, assiduis prudentiæ frenis parturientis utriusq; libidinem cohibete. Tameñ multo citius grauiusq; ille lædit, quos tædio, torpore, in ærore, curis, superstitione premit, quam quos supra uires corporis moresq; mortalitū eleuat ad excelsa. Omnino uerò seruare moneo, quod æquus Iupiter Pythagoram docuit & Platonem, humanam uitam in quadam æqualitatem ipsius cū corpore proportionē seruari utrunq; suis quibusdam alimentis & exercitationibus ali, ac similiter aucteri. Si quis alterutrum educatione præcipuè sua multo robustius altero tandem efficit, non mediocrem facit uitæ facturam. Propterea quicumque inter res medicorum arte laudatas potissimum eas eligit, quæ corpori simul & ingenio profunt, maximum uitæ sibi uendicat adiumentum. In earum uerò numero uinum, mentam, myrobalanum, muscum, ambram, zinziber recens, thus, aloem, hyacinthum, similesq; lapillos, herbæ uae confimiles esse putate, & quæ ad utriusq; utilitatem a medicis pariter componuntur. Sed longioribus his quandoque interceptis ambagibus, ego quoque medicus huc accessi. Si sapores ex rebus acceptis non ultra uentibus, item odores ex aromatibus iam siccis uitæque uacuis, multum ad uitam conferre censentur, quidnam dubitatis odores ex plantis, radicibus adhuc suis herentibus uiuentibusque, mirum in modum uitæ uires accumulatuos? Denique si uapores

porēs exhalantes ex uita duntaxat uegetali magnopere uitæ uestræ profunt, quantum profuturos existimatīs cantus aerios, quidem spiritu profus aerio, harmonicōs harmonicōs, calentes adhuc uirosq̄ uiuo, sensu præditos sensuali ratione conceptos rationali. Hanc ergo uobis à me fabricatam trado lyram, cantumq̄ cum ipsa Phœbeum, solamen laborū, diuturnæ uitæ pignus. Sicut enim res qualitate temperatissimæ simulq̄ aromaticæ, cum humores inter se, tum spiritum naturalem secum ipso contemperant, sic cordes eiusmodi uitalem spiritum, sic rursus similes quoq̄ concentus spiritū animale. Duo igitur fides in lyra sonosq̄, dum tonos temperantis in uoce similiter spiritum uelstrū intus contemperati putate. Ac ne ipse Venere sim auarior, quæ sine Baccho friget, ab hoc ipso Libero patre per me nectar hoc accipite. Qui præcipue inter uos frigent, temporibus similibus bis septimo quoq̄ die uncias ternacæ, uel malualiter dulcimeri duas sumant cum una panis uncia, tribus ante mensam horis. Semel autem drachmā unam sublimis aquæ destillantīs ex uino cū luleb rosacei lemunia. Quo quidem liquore illinare etiam cutem, & ad olfactum uti cōmodissime possunt. Atque ut post eiusmodi nectar Ambrosiū quoque uobis afferam, hanc insuper acceptam ab loue largior medecinam. Quatuor myrobalanorum uncias accipite chebularum, tres rosacei sacchari, conditi zinziberis hyeme quidem unciam, æstate uerō lemunia. Triahæc cum emblicarum melle concoquite sua uiter, septemq̄ auri solis exornate. leuini bolum ante prandium quatuor horis accipite. Anno saltem integro quotidie id assumite, ut inde uelut Aquilæ renouetur uestra iuuentus. Hactenus quasi Mercurium locutū existit. emus:

Confirmatio superiorum. & uitandī coitus. sicutiq̄ cogitationū præcepta. Cap. XVI.

Astrologi Venerem & Saturnum inimicos inuicem esse ferunt. Quam uerō in cœlo ubi omnia amore mouentur, ubi defectus est nullus, odiū esse nequeat, inimicos, id est effectū diuersos interpretamur. Mittamus in præsentia reliqua. Ecce nunc Saturnus quidem nobis in centro, Venus autem in circumferentia posita uoluptatem. Voluptas uerō spiritū esca quedam est. Igitur ex opposito Venus atq̄ Saturnus spiritus nostri uolatū aucupantur. Illa per uoluptatem suam allicit ad externa, hic interim per suam ad intima reuocat. Distrahunt itaq̄ spiritum, si firmè eodem tempore moueant atq̄ dissipant. Quamobrē nihil contemplatori uel curioso pesti lentius, quam uenereus actus, nihil uicissim hunc sectanti alienius quam cura & contemplatio esse potest. Contemplatorem uerō physicum religiosumq̄ eodem in gradu connumeramus. Et gradu simili quemlibet in negocijs suis ualde cogitandum grauiusq̄ curis obnoxii. Hinc rursus efficitur, ut si quem Saturnia uel contemplatione nimium occupatū uel cura pressum, leuare interim & aliter consolari uelimus, per uenereos actus, ludos, iocos, tentantes tanquam per remedia longe distantia, frustra atque etiā cum iactura conemur. Atq̄ uicissim si quē uenereo uel opere perditū, uel ludo iocūq̄ solutū moderari uelimus, per Saturni seueritatem emendare nō facile ualeamus. Optima uerō disciplina est, per quædam Phœbi louis. p. qui inter Saturnum Venerēq̄ sunt mediū, studia similiaq̄ remedia homines ad alterutrum declinantes, ad mediū reuocare. Sed ut tandem simus medici. Sicut flamma duobus communiter modis uiolentis extinguitur, aut uelut distillata uentis, aut contra quasi compressa cineribus, sic spiritum uel celeriter effectū uenereo dissipamus, uel sensim Saturnio suffocamus, ac sæpe exprimimus comprimendo, pariterq̄ resolvimus. Spiritus utiq̄ frequenter ad extrema uolans, intima reddit uel uacua uel aliena uitæ. Sed ad intima sæpe coactis, cetera circum membra præstat uitæ minus idonea. Citam igitur ieneçutem, tum Venus intertionibus nostris, tum Saturnus exterioribus infert. Venus quidem præcipue, ubi ex quo uis eius motu facile corpus debilitatur atque labacit. Saturnus quoq̄ potissimū, quando ex quocunq̄ contemplationis officio uel cura, labore, ingenij corporisq̄ uires labefaciunt, & si uel qui ad contemplationē, uel qui ad libidinē natus est, plerumq̄ ad futuræq̄ officij est natura fortissimus. Natura enim sæpe coniungito cū uoluptate simul & facilitate potentia. Vnusquisq̄ igit se cognoscat, suiq̄ ipsius moderator ac medicus esto.

Coitum

Coitum quidem frequentaturi ceteros consulant. Ego uero exercitaturis ingenium libro etiam superiore consului, denique omni dieta omnibus remedijs uti debent, quibus membra, spiritus sensus, ingenium, memoria confirmentur, cogitationes per interualla repetere, nec expectare, uel minimū ex cogitatione laborem, maximē uero quā primū canescunt, quare uis nonnulli sint qui non tam debilitate naturā uidelicet adhuc iuuenes canos emittunt, quā uel aegritudine, uel aegrotatione aliqua praecedente, aut etiam parentum similitudine, à quibus scilicet iam canescentibus fuerint generati.

Medicina senum, & de habitatione iterum atq; dieta.

Cap. XVII.

C Haldæorum regula est forte probanda ad iuuentutem recuperandam, peregrinos humores imbibitos corpori expurgare gradatim, tum interiores cōpetentibus medicinis, tum exteriores frictionibus & lauacris prouocationibusq; sudoris, inter eaq; salubribus duraturisq; alimētis paulatim corpus implere. Sunt autem qui trochiscis quibusdam ex uipera factis, uel helleboro preperato, promittunt humores omnes ueteres putridosq; prorsus educere. Quibus expurgatis & humore rursum saluberrimo alimentis salutaribus recreato, restituere iuuentutem. Et qui cautiōres sunt, helleboro gallinas pascunt, hominem uero gallinis. Eiusmodi uero curatio, nem tanquam periculosam in iuuentute arbitror, potius quā in senectute tētandam, ne forte iuuentutem illam à Medea Pelia seni promissam experiamur. Nam & iuuenes medicinis exquisitē purgantibus citō enescere Hippocrates asserit. Sed ubi dieta non sufficit, clystere, uel manna, uel aloē praesertim lota securus uteris. Si tibi sit alius restrictio, manna cum iure caponis myrobalanicq; uirtute. Sin miris, hac te iuuenē etiā in senectute purgatione seruabi. Sume unciam lotā aloēs unam, myrobalanorum emblicarum drachmas duas, chebul. tum quoq; tantundem, duas item rosarū purpurearū, masticis quoq; tantundem, maluitico uino confice pilulas, quando Luna felicitate collocata, propitio fruitu louis aspectu, praesertim si domicilia fixa possederit uel ipsa, uel iuppiter. Hæc enim ad diurnitatem uitæ magnopere conferunt. Potes etiam utiliter Rheubarbarum hic cum aloē componere, scilicet dimidiam aloē partem, dimidiam theubarbari, & quoties opus fuerit, unam mane sumere pilulam ad tres usq; uel quinq; modicumq; insuper uinum bibere. Vbi uero pituitam magis times, potes commode in his pilulis trochiscorum agarici tertiam partem accipere una cum tertijs aloēs duabus, omissō rheubarbaro. Sed primam illam ego iam multis annis pilularū compositionem omni ætati experior esse tutissimam. Eadem hora confectionem eiusmodi facito. Sume myrobalanorum emblicarum, belliricarum, Indarum, chebularum, unciam uniuscuiusq; unam, cinnamomi uero duas, unam quoq; daronici rosarū purpurearum unam, sandatorū rubeorū duas, unam croci drachmā, tertiam drachmā partē musci, ambrae tantundem, candidū post hæc cum aqua rosacea succoq; citri fundito saccharum, coque, ac bolos, aurōque inuolue. Hoc ante prandium quatuor horis tumētes atq; dantes, utiliter experti sumus ad uirtutem corroborandam, ad illustrandam spiritum atque firmandum. Maximē uero proderit si paulum quid insuper uini aurei biberis. Proderit & sæpe calefactum panem aureo mero & rosacea aqua perfundere, & modico insuper cinnamomo saccharoq; uberiore condire. Frequenter etiam duo hæc cum lacte amygdalino & modico pane miscere, nam eiusmodi mixtionem naturam referunt leuissimam. Præter omnia quæ in superioribus explicauimus, uel saltem significauimus, ab ijs omnes urbani diligenter cauere debent, æstu, gelu, quolibet uel post calorem frigore uel nocturno, nebulis, uentis, uel ex palude flantibus, uel irrupentibus ex angustis, locis item ubi aër uel mouetur uiolentius, uel nullo modo mouetur. Habitatione quauis humidiorē, foetore, morore, torpore. Diligentius autem Mercurij sectatores, diligentissime senes. Qui præterea postquam mane corpus totum leuiter perfricauerint, deliniant ipsum aduersum aëris & laboris incommoda, calente oleo uel uino quoptiam subamaro, cui prius infuderint myrrham & rosam atq; myrrum. Saluam frequenter ore ferant, neruis ac dentibus amicissimam. Et quando dentium uitio liquida, uel insistentes, alimēta repetere cogant, mollissima caueant. Lac quidē uino referant moderato

Vtantur

Vitantur igne duntaxat ut medicina, quantum videtur et expellendi frigoris & susci-
 randi caloris innati necessitas postulat, alioquin tanquam in edace humore naturalem
 exsiccaturo. Solem vero quoad delectat sequantur ut alimentum, destillatione vitata, &
 estu similiter declinato. Faciles quidem motus diligant, excitando calori admodum ne-
 cessarios. Labores autem corporis oderint, & multo magis animi, nec minus longam si-
 tim, & inedia atque vigiliam.

De nutrimento spiritus, & conseruatione uita per odores. Cap. xviii.

Legimus in calidis quibusdam regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus,
 multos gracili corpore & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Forte
 quoniam ipsa natura loci, tum herbarum & frugum atque pomorum succos fer-
 me totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in
 spiritum. Quum igitur uterque, uidelicet odor & spiritus sit uapor quidam & simile si-
 mili nutriatur, numerum & spiritus & spiritalis homo plurimum ab odoribus accipit ali-
 mentum. Nutrimentum uero qualecunque id sit, per odores siue fomentum, appime se-
 nibus & gracilibus necessarium est, quo defectum alimenti solidioris atque uerioris ut-
 cunque compensare possimus. Ambigere tamen nonnulli solent, utrum spiritus odoribus
 nutriatur. Ego autem opinor solis forsitan ita nutrir, ut nisi alimenta quae crassa sunt
 digestionem tandem in uapores extenuentur, spiritus ipse, quem diximus uaporem esse,
 nullum illinc suscipiat nutrimentum. Itaque uinum odore plerumque spiritum sibi recre-
 at, quem cetera uix tandem reficere possunt. Vaporem uero illum in quem citi cocti
 denique transferuntur, ideo appellamus odorem, quoniam & odor ubique uapor quidam
 est, & hic tractus intus ex alimentis uapor, nisi spiritui quodam odore placeat, uix ulli
 spiritui exhibet alimentum. Quamobrem Auicennam nostrum ualde probamus di-
 centem, corpus quidem dulcedine, spiritum uero quodam (ut eius uerbis utar) aromatici-
 tate nutrir. Quoniam crassitudo corporis non nisi crassa natura, qualis est in dulcedine,
 coalescere ualeat. Tenuitas uero spiritus non alio quam fumo quodam atque uapore, in
 quo aromatica ipsa uiget, retici possit. Aromaticam uero qualitatem dicimus odorem
 eracum, & quodammodo lypticam. Proinde quoniam iecur quidem corpori per sanguinem
 alimentum praestat dulcedine plurimum accipitur. Cor autem quia & creat spiritum &
 spiritui procreat alimentum, merito desiderat aromatica. Expediit tamen & aromatica
 pro corde condiri dulcedine, & dulcia pro iecore aromaticis commisceri, dulcedinemque
 interea nimiam euitare. Quid plura? Galenus ipse secutus Hippocratem, spiritum non
 solum odore putat nutrir, sed aere. Aere inquam non simpliciter, sed potius opportuno
 permixto. Quibus quidem fundem habemus, nec alimentorum, nec rei ullius delectu
 magis ad uitam necessarium, quam aeris nobis accommodati, esse censebimus. Aer enim
 & inferiorum & caelestium qualitatibus facillime semperque affectus, & immensa
 (ut ita dixerim) amplitudine circumfusus, perpetuoque motu nos undique penetrans, ad
 suam nos mirabiliter redigit qualitatem, praesertim spiritum praecipue uitalem in cor-
 de uigentem, in cuius penetralia, tum assidue influit, tum reperit, sic protinus afficiens
 spiritum ut est affectus, perque spiritum uitalem, qui & materia & origo est spiritus ani-
 malis, pariter efficiens animalem. Cuius quidem qualitas maximi momenti est ingenio
 sicuti modi spiritum plurimum laborantibus. Iraque ad nullos potius quam ad eos at-
 tineat puri luminosique aeris odorumque defectus, atque Musica. Hac enim tria spi-
 ritus animalis fomenta praecipua iudicantur. Potissimum uero ad uitam est aer electus.
 Nam octavo mense nati in Aegypto plurimi uiuunt & nonnulli in plagis Graeciae tem-
 peratis saluberrimi, aeris beneficio, quod Aristoteles narrat, & Auicenna confirmat.
 Sed profecto sicut corpus ex uariis compositum, uariis (quamuis non eadem immensa)
 nutriendum est alimentis, ita spiritus similiter compositus uarietate quadam aeris sem-
 per electi oblectandus est atque iouendus. Simili quoque electorum uarietate quotidie
 recreandus. Nam aer & odor quasi spiritus quidam esse uidentur. Ita uero Alexander & Nico-
 laus Peripatetici una cum Galeno concludunt spiritum uitalem & animalem ideo nutrir tum
 odore, tum aere, quoniam uterque mixtus est atque coniformis, & utrumque haustum in
 praecordia

præcordia penetrare, sibi coqui temperariq; ad uitam, perçq; arterias diffundi. Vbi uterq;
 coctus iterum nutrit spiritum (ut aiunt) utrumq; præcipue animale. Aiunt etiã spiri-
 tum aërem non solum refrigerando calori prodesse, sed etiam nutriẽdo. Nam & anima.
 sia etiam ualde frigida spirant. Addunt aërem crassiorẽ spiritui naturali tanç magis cor-
 poreo cõuenire, subtilem uerò, purũ, lucidum, spiritui potius uitali, potissimũ animali.
 Neque mirum uideri debet spiritum ad eò tenuem rebus quoque tenuibus ali. Siqui-
 dem & pisciculi multi aqua nitidissima nutriuntur, & ozimum in aqua simili uiuit, cre-
 scit, floret, redolet. Mitto quibus elementis chameleonte & salamandrã nutriti ferant.
 Redeamus ad nostra. Interest certẽ quamplurimũ qualem spiremus aërem, quales hau-
 riamus odores. Talis enim & spiritus in nobis euadit. Eatenus uerò, nos anima per uitã
 uegetat, quatenus spiritus harmoniam seruat cum anima cõinuentem. Spiritus quidem
 in nobis primus uiuit & maximẽ, & quasi uiuit solus. Nonne repentini quodam sape
 casu uel affectu, uita, sensus, motus, subito membra deserunt, regresso uidelicet ad cor-
 dis penetralia spiritus? & sape statim reuertuntur ad membra, per frictionsẽ & odores il-
 luc spiritu redeunte, quasi uita in ipso spiritu uidelicet reuoluiti potius insit quam hu-
 moribus aut membris. Alioquin propter horum crassam tenacitatem tardius admodũ
 accederet uita membris atque recederet. Quicumque igitur uitam in corpore produce-
 re cupitis, spiritum in primis excolite, hunc augete nutrimento sanguinẽ augentibus,
 temperatum uidelicet atq; clarum, hunc aëre semper electo fouete, hũc quotidie suauis-
 simis odoribus alite, hunc sonis & cantibus oblectate, sed interea odores cauete calidio-
 res, frigidiores fugite, capefite temperatos, frigidos calidis, siccos humidis temperate.
 Odorem uerò omnem, quia pars corporis subtilissima est, scitote nonnihil habere calo-
 ris, atque ex rebus quæ ipse nutriunt, odores sperate potius nutritos, ut ex aromatico
 pyro pomoq; persico, similiq; pomo, magis autem recente pane, calente, maximẽ carni-
 bus alsis, quam maximẽ uino, atq; si ut sapor qui mirifice placet, plurimi uelocisq; nu-
 trimenti causa est uel occasio corpori, sic odorem ad spiritum se habere putate. Comme-
 morate uobis iterum placet Democritum iamiam exspiraturum, ut obsequeretur ami-
 cis, spiritum ad quadriduum usque olfactu calẽtium panum retinuisse, ulterius etiam,
 si modo placuisset, spiritum seruaturum. Sũt & qui dicunt id mellis odore fecisse. Ego,
 si modo usus est melle, existimo illum mel uino liquefactum albo, calentibus panibus
 insudasse. Neque enim sperendus est mellis odor. Flos nanque florum mel existit, nec
 parum nutrit ipsa dulcedine, ac diu qualitate sua res integras a putrefactione tuetur.
 Itaque si quis nouerit hoc etiam ad cibum ita uesci, ut nec dulcedine nãzia meatus op-
 pleat, nec tali quodam calore bilem exaugeat, certum habebit, longioris uitæ subsidũ.
 Saltem igit condimentũ hoc frigidis & humidis adhibete. Verũ ut uos reuocẽ ad odo-
 res. Vbi cunq; suffocationẽ, cõpressionemq; spiritũ nimĩã extimescitis, quod moxior
 frequens torporq; portendit, odores circumfusos amate. Vbi uero fugam exhalantium
 spiritũ expauescitis, odores potius infusos nutrimenti accipite. Et si quid odorũ præ-
 terea foris sumitis, uelut clypeũ costis duhtaxat admouete sinistris. Nonne uidetis quã
 repente sursum uel deorsum ad odores se matrix ipsa præcipitet? quã uelociter ad os,
 ad nares spiritus aduolet, suauis odoris esca pellectus? Vbi igitur spiritus uel exiguus
 uel fugacissimus esse deprehenditur, quod pusillanimitas sape declarat corporisq; de-
 bilitas, uel parua de causa multa cõtingens, odoribus non tam extrinsecus obiectis, quã
 intrinsecus iniectis allicite, imò potius pascite, retinere. Odorem uerò uini ante omnes
 eligite. Multum nanq; nutrit spiritũ odor exhalans ex natura tum plurimũ & uelociter
 nutriente corpus, tũ uoluptate sensum afficiente, Tale uerò uinum est præ cæteris cali-
 dum, humidum, & odorũ atq; clarũ. Tale etiam saccharũ esse dicitur, si sumat odorem.
 Cinnamomũ quoq; simile & dorontẽũ, anisumq; & dulce marathrũ, si acumini suo ad-
 exiguam dulcedinẽ adderent ampliorẽ. Sed quã temperiẽ natura nõ fecit, uobis ipsi cõ-
 ficite. Et quoties distractionem spirituum formidatis, calidioribus acutioribusq; & sub-
 tilissimis adhibete, quæ cohibere parum per uolantem spiritus ac sistere ualeant, ceu cro-
 co, gariophyllis, cinnamomo, adustũ panem, rosaceam aquam, acetumq; rosaceũ, rosam,
 myrtum, uiolam, sandalũ, coriandrum, cydoniũ pomum atq; citrum. Hordeo uerò cam-
 phoram ubi contrã canitiem est agendũ. Recentem uerò semper menthã diligo, mentis
 etiam

etiam salutarem spirituique tutissimam. Denique mementote res omnes utreno contrarias, esse uitæ admodum salutare, non gustu tantum, sed etiam odoratu, maxime theiacam. Has uero in libro contra pestilentiam enarrauimus, narrabimus & in libro sequenti. Inter eas autem, ne quid uos lateat, numeramus & uinum. Nam sicut homini uenenum est cicuta, ita cicuta uinum, non simul quidem, sed paulo post exhibitum. Ac ne solis uos odoribus hic alliciam, componendum uobis mando electuarium quotidie mane gustandum, olfactu gustuque suauē, & uitæ admodum salutare. Accipite tres chebularum uncias, unam emblicarum, & indarum unam, unamque bellucarum, semiunciam uero daronici, cinnamomi uncias duas, croci drachmam unam, ambrę partem drachmę tertiam, musci quoque tantundem. Contundite diligenter, tantum rosacei sacchari adhibete, quantum gustui satis facit. Sandalorum rubentium quantum sat est coloris, mellis item emblicarum uel chebularum quantum molli expedit electuarij formæ. Auersolia ita uero quod prædicta sunt uncia. Vbi uero difficilior est compositio multiplex, experti sumus simplicem hanc optimam esse, scilicet ex chebulis, marathro dulci, saccharo, aqua rosacea liquefacto, sumptam uero tum ieiuno stomacho, tum post cœnam. Meneritis autem myrobalanos conditas meliores esse, siccas uero saltem diem integrum oleo amygdalarum dulcium uel butyro uaccino prius infundite quam confletis. Probat & Auicenna uobis confectioem ex emblicis atque Indis cum melle anacardorum coctamque butyro. Item chebulas cum zinzibere & squama ferri, & potius auri. Probat item Petrus Aponensis compositionem ex croco, mace, castoreo per partes acceptis atque contusis et uino commixtis. Vnde affirmat uitam etiam propemodum moribundis pro duci consueuisse. Denique Haly Astrologus medicusque excellens, asserit usu tripherae similiumque rerum uitam effici longiorem. In omni uero triphera myrobalanus fundamentum est, sed hanc temperant subtilibus quibusdam atque mollibus, præsertim ubi siccor est myrobalanus, ut & penetret, nec meatus obstruat, nec aluum exiccat nimium uel astringat. Cum uino præterea commodissime utimur, sed modico, ne forte diluat. Compositionem uero Petri quam modo narrabam, si modo utilis est, arbitror olfactu potius quam am potu utilem fore.

Magorum medicina pro senibus. Cap. XIX.

Magi stellarum obseruatores, ad Christum uitæ ducem stella duce uenerunt, preciosum uitæ thesaurum offerentes, aurum, thus, & myrrham, tria dona pro tribus Planetarum dominis stellarum domino dedicantes. Aurum quidem pro temperamento Iouis maxime omnium temperatum. Thus autem pro Sole precipue Phœbeo, calore simul odoreque flagrans. Myrrham denique firmantem corpus atque confirmantem pro Saturno omnium firmissimo Planetarum. Huc igitur omnes ad sapientes Magos uenite senes, munera uobis quoque uitæ productura ferentes, quibus autorhæ uita quondam uenerati traduntur. Venite senes, inquam, senectutem grauius tolerantes. Venite & uos præterea, quoscunque senectutis propemodum aduentatis formido sollicitat. Accipite precor alacres uitalia dona. Sumite uncias quidem thuris duas, unam uero myrrhæ, auri rursum in folia ducti dimidiam drachmę partem, contundite tria simul, consistate, confundite in pilulas, aureo quodam mero, idque tunc opportunè conficite, quando Diana propitio Phœbi uel Iouis gaudet aspectu. Sumite posthac thesauri tanti aurora quæ libet portu uinculam, ac exiguo perfundite meri potu, nisi forsan incaluerit estas, tunc enim aquam rosaceam bibere præstat. Si quis autem inter uos calorem quouis tempore magis metuat, is myrobalanum, chebulam aut emblicam æqualem ad thuris myrrhæque & auri simul pondus adijciat. Hoc humorem proculdubio naturalem putrefactione turbetur. Hoc humoris resolutione longius propulsabit. Hoc tres in uobis spiritus, naturalem, uitalem, animale m fouebit, confirmabit, corroborabit.

Hoc rursum uegetabit sensum, ac uet ingenium, memoriam conseruabit.

Deperi-

De periculis uitandis ex quolibet uita septenario
imminentibus. Cap. XX.

QUUM Astronomi singulas deinceps dies horas Planetis ordine singulis distribuerint, similiterque septē hebdomadē dies, atque in ipso fœtu per menses digesserint officia Planetarum, cur nō etiam per annos eadem disponantur? ut quem admodum infantem in alio latente, primo ipsius anno ducat Luna, secundo (si uis) Mercurius, tertio Venus, quarto Sol, quinto Mars, sexto Iuppiter, septimo uerō Saturnus, atque deinceps ordo per uitam similis repetatur. Itaque in septimo quolibet uitæ anno, fit in corpore mutatio maxima, ideoque periculosissima, quandoquidē & Saturnus nobis communiter est peregrinus, & ab eo tunc Planetarum summo ad Lunam euestigio Planetarum infimam gubernatio redit. Hos annos astronomi Græci Climactericos nominant, nos seculares, uel gradarios, uel decretorios appellamus. Fortē uerō in morbis ipsum humoris uel naturæ motum Planetes per dies eodem ordine regunt, unde & septimus quisque eadem ratione Iudiciarius appellatur. Quartus quoque quoniam medium in septenario tenet. Tu igitur si uitam producere cupis ad senectutē, nullis eiusmodi gradibus interruptam, quoties septimo cuiuslibet propinquas anno, consulte diligenter Astrologum. Vnde immineat tibi discrimen ediscito, deinde uel adito medicum uel prudentiam & temperantiā accersito. His namque remedijs prohiberi minas astrorum Ptolemæus etiam confitetur. Addit quinetiam astrorum promissa sic augeri posse, ut aegrotū cultor auget terrę uirtutem. Probat Petrus Aponensis argumentationibus multis & testimonio Aristotelis, Galeni, Haly, naturalem uitæ finem non esse ab initio ad unguem determinatum, sed ultra citraque moueri posse. Idque asserit tum ex astris tum etiam ex materia. Cōcludit his autoribus rationibusque obitum etiam naturalem differri posse, cum astrologiæ machinis, tum praesidijs medicorum. Igitur neque nos temere in his præceptis elaboramus. Neque te pigeat perquirere à medicis quæ naturaliter tua sit diæta, & ab Astrologis, quæ stella uitæ faueat, & quando hæc bene se habet, & ad eam Luna, cōpone quæ prodesse didiceris. Neque pudeat sæpe illos aufcultare, qui nō tā fortuna quam uirtute senectutē prosperā consecuti uidentur. Præterea Ptolemæus & ceteri profectores Astronomiæ, imaginibus quibusdā ex certis lapidibus et metallis sub certo stydere fabricatis, uitam prosperā pollicentur atque longauā. Verū de imaginibus quidem ex parte, ac plurimum de reliquo fauore cœlesti commentariū componimus in Plotini, quem librū huius operi deinceps subiiciendum existimamus, quem admodum hoc postlibrū scribi uolumus quæ de curanda literatorū ualitudine composuimus. Fauore uerō cœlestē quem modo dicebam, præ iuuentute longa, tunc quantum quasi Poetae cuiusdam licet loqui, quantum rursus medicò licet facere, à Phœbo Bacchoque petemus.

Solis æterna est Phœbo Bacchoque iuuentus,

Nam decet intonsus crinis utrunque Deum.

Phœbus et Bacchus semper, indiuidui fratres sunt, ambo ferè sunt idem. Phœbus quidem est ipsa spheræ illius anima, spherā uerō Bacchus, imò et Phœbus est totus ipsa spheræ circus, Bacchus autē est flammeus ille in hoc circo circulus, imò uerō Phœbus est alium in hoc flammeo globo lumē. Bacchus autē existit ibidem salutaris ex lumine calor. Semper ergo fratres comitesque sunt, ferè semper alter & idem. Quid uerō? si Sol in Vere quidem Phœbus est, cantu suo tunc auium cantus excitans, cithara rursus repora temperans, in autūno uerō Sol idem autor uini Bacchus existit. Tria nobis ad seruandam iuuentutem pater ille Liber, qui amat colles, Bacchus affert, hos quidē apricos primū colles, in his autem collibus suauissimū precipue uinum, perpetuam in uino securitatem. Tria quoque Phœbus Bacchi frater pari benignitate largitur, diurnum primo lumen, sub fomento luminis herbas suauiter redolentes, ad luminis huius umbrā, citharam cantumque perennem. His ergo pensis potissimū, his staminibus Clotho nobis tā non Parca longa uitæ fila producet. Tres Parcas ferè omnes Poeta canunt. Tres quoque nos non Poetę canimus. Prudens quidem in omni uictu parçitas, uitam nobis longam inchoat, constans quoque in curis subeundis parçitas producit uitam, parçitas uerō in cœlo fruendo negligens uitam occat. Tres Pythagoras temperantius ante omnia celebrat

celebrat, tres etiam nos in presentia celebramus. Temperantiam in affectibus conferua-
to, temperantiam in omni uictu seruato, temperantiam in omni uictu seruato, ter-
perantiam in omni uictu seruato, temperantiam in omni uictu seruato. Hac enim prou-
dentia humorum intemperiam, quæ citæ senectutis & intemperantia mortis causa est,
aspirante Deo, procul admodum propulsabis. Aspirabit autem auctor ille uir: si ea ian-
tium conditione uitam optaueris diuturnam, ut diutius cum genere humano uiuas illi,
quo mundus totus inspirante uiuit.

De Vita producenda libri finis.

MARSILII FICINI

Florentini in librum tertium de Vi-

ta cœlitus comparanda, ad serenissimum Panno-
niæ regem epistolare

PROOEMIUM.

Philosophi ueteres, rex omnium felicissime, cœlestium uires inferiorumq[ue]
naturas diligentissime perscrutati, quum existimarent hominẽ frustra
sapere qui non sibi sapit, totam meritò perscrutationem suam in primis
ad uitam sibi cœlitus comparandam retulisse uidentur, iudicantes (ut
arbitror) tum elementa & quæ ex his componuntur frustra sibi cogni-
ta fore, tum motus cœlestium & influxus temere nimium obseruatos,
nihil hæc una cum illis cognita simulatq[ue] cõiuncta, aliquando sibi ad uitam felicitatemq[ue]
conducerent. Profuit autem illis, ut uideretur, eiusmodi contemplatio ad uitã primo præ-
sentem. Nam Pythagoras & Democritus Apolloniusq[ue] Theanæus, & quicumq[ue] ad id
potissimum studuerunt, rerum sibi cognitarum usum prosperam ualitudinem consecu-
ti sunt ut. amq[ue] longæuam. Contulit insuper ad futuram uitam, tum per gloriam apud
posterios propagandam, tum apud Deum in eternitate fruendam. Siquidem ex mirabi-
li mundi totius ordine, eius tandem cognouere rectorem, & ante omnia cognatũ ama-
uerunt. Tibi uero gloriam per secula cuncta futuram, magnanimitas, magnificentia, uir-
tutis perpetua pollicentur. Vitam quoq[ue] apud Deum in æuo beatam diuina clemen-
tia, insigni pietati tuæ iustitiæq[ue] promittit. Vitam deniq[ue] prosperã inter mortales satisq[ue]
lõgam (quantum ex indicijs quibusdam mihi licuit coniectare) felicia tibi sydera decre-
uerunt. Ut autem quod pollicentur id & præsent firmissima fide, & cumulo insuper
prorogent pleniore, diligentia tua & medicorum Astrologorumq[ue] cura efficere procul-
dubio potest. Iam uerb id posse scientia & prudentia fieri, doctissimi quicq[ue] Astrologia ac
Medici confitentur. Quum igitur inter Plotini libros magno Laurentio Medici desti-
natos, in librum Plotini de favore cœlitus hauriendo tractantem, nuper commentari-
um composuissim, inter cetera in eum nostra cõmentaria numeratum, id quidem seli-
gere nunc, Laurentio quidem ipso probante, atq[ue] maiestati tuæ potissimum dedicare de-
creui. Spero equidem dum uitæ tuæ prosperitatq[ue] consulam, uitæ interim, & splendori
seculi nostri & humani generis consulturũ. Atq[ue] ut ualitudini prosperitatq[ue] regis ua-
lidius hæc nostra prodessent, per ualorem ipsum mittenda putauĩ. Hunc tu igitur Va-
lorem nostrum clementissime rex complectere precor. Tantum enim natu-
ra, uirtus, auctoritas tua ualet, ut absq[ue] te nequeat uel
ualor ipse ualere. x. Iulij. M. CCCC.

LXXXIX. Florentiæ.

MARSILII FICINI

ad lectorem sequentis ex-

hortatio.

Alue hospes ingeniosè. Salue iteri quisquis es salutis audis, qui no-
stra ad limina tendis. Vide precor hospes cupide primum, quam hospis
talis sim. Intransit erat certè, salutem statim hospitio dicere. Ego uero
salute praueniens, mox prospectum saluere te iussi. Intransit & adhuc
ignotum perlibenter excepi. Trahentem apud me moras, promissa si
Deus aspirauit) salute donabo. Hospitum ergo nactus es amicū qui
dem omnibus, & amoris erga te nunc plenum. Si quid forte fers tecum amorì contri-
rium, si quid quod habes prius ponito precor, quam medicinas hic uitalis attingas. Vita
enim tibi dedit amor, uoluptasq; parentum. Vitam uicissim demit odium, atq; dolor.
Quem igitur odiosus uexat dolor, huic nullus usquā medicinæ uitali relictus est locus.
Quamobrem deinceps te non ut hospitem tantum alloquor, sed amicū. Officina Mar-
siliij tui aliquanto est amplior, quam his cancellis duntaxat quos hic uides cœreatur.
Non enim solo hoc libro sequente, sed duobus etiam precedentibus circumscribitur.
Tota uero summatim medicina quædam est pro uiribus opitulatura uitæ, ut ualida tibi
uita sit, ut longa. Idq; ubiq; medicorum ope cœlitus adiuta molitur. Varia sanè pro di-
uersis hominum ingenijs atq; naturis nostra hæc officina, antidota, pharmaca, fomenta,
unguenta, remedia profert. Si qua tibi fortasse minus placeant, mittito quidem ista, cæ-
tera propterea ne respuito. Deniq; si non probas imagines astronomicas, alioquin pro
ualetudine mortalium adinuentas, quas & ego non tam probo quam narro, has utiq;
me concedente, ac etiam si uis consulente, dimittito. Medicinas saltem cœlesti quodam
admiraculo confirmatas, nisi forte uitam neglexeris, haud negligito. Ego enim frequen-
ti iam diu experientia compertum habeo, tantum interesse inter medicinas huiusmodi,
atq; alias absq; delicto astrologo factas, quantum inter merum & aquam, ut etiam in-
fans octauo à conceptione mense natus Florentiæ mensæ Martio, nocte ascendente, Sa-
turno retrogrado semiuuius, eiusmodi diligentia uideatur à nobis, imò à Deo quasi
uitæ redditus potius, quam seruatus, trienniumque ualidus fermè iam impleuerit. Iam
uero si præter ea generis eiusdè plura narrauero, uera loquar. Nec gloriabundus (quod
est à Philosopho penitus alienum) sed exhortabundus potius afferam. Verum satis
iam partim quidem concilians, partim etiam exhortantes alloquuti te su-
mus. Deinceps igitur cum Plotino loquamur, ita
demum tibi diligentius con-
sulturi.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florentini, liber de uita coelitus

comparanda, compositus ab eodem inter Commentaria
eiusdem in Plotinum.

In quo conficitur secundam Plotinum uisum suorem coelitus attrahens, scilicet in eo quod anima mundi et stellarum demonemque anima facile allicuntur corporum formis accommodatis.

Cap. I.

Itantum hæc duo sint in mundo, hinc quidem intellectus, inde uero corpus, sed absit anima, tunc neque intellectus trahetur ad corpus (imobilis enim est omnino, caretque affectu motionis principio, tanquam à corpore longissimè distans) neque corpus trahetur ad intellectum, uelut ad motum per se inefficax & ineptum, longeque ab intellectu remotum. Verum si interponatur anima utriusque conformis, facile utriusque & ad utraque fiet attractus. Primo quidem ipsa omnium facillime ducitur, quoniam primum mobile est, & ex se & sponte mobile. Præterea quum (sicut dixi) media rerum omnia suo in se modo continet, & utrinque ratione propinqua. Ideoque conciliatur & omnibus, etiam æqualiter illis quæ inter se distant, ab ea uidelicet non distantibus. Præter enim id quod hinc quidem conformis est diuinis, inde uero caducis, & ad utraque uerget affectu, tota interim est simul ubique. Accedit ad hæc quod anima mundi totidem saltem rationes rerum feminales diuinitus habet, quorundam ideæ sunt in mente diuina, quibus ipsa rationibus totidem fabricat species in materia. Vnde unaquæque species per propriam rationem feminalem propriæ respondet ideæ, facileque potest per hanc sæpe aliquid illinc accipere, quandoquidem per hanc illinc est effecta. Ideoque si quando à propria forma degeneret, potest hoc medio sibi proximo formari rursum, perque id medium inde facile reformari, ac sic certe cuidam rerum speciei uel indiuiduo eius rite adhibeas multa, quæ sparsa sunt, sed etiam ideæ conformia. Mox in materiam hanc ita opportunè paratam, singulare minus ab ideâ trahes, per rationem uidelicet animæ feminalem. Non enim intellectus ipse propriè, sed anima ducitur. Nemo itaque putet certis mundi materijs trahi numina quædam à materijs penitus segregata, sed demones potius animati que mundi munera stellarumque uiuentium. Nemo rursum miretur per materiales formas animam quasi allici posse. Si quidem escas eiusmodi sibi congruas ipsam et quibus alliceretur, effecit, & semper libenterque habitat in eisdem. Neque in mundo uiuente toto quicquam reperitur tam deforme, cui non adsit anima, cui non insit & animæ munus. Congruitates igitur eiusmodi formarum, ad rationes animæ mundi, Zoroaster diuinas illices appellauit, quas & Synesius magicas esse illecebras confirmauit. Nempe denique credat ad propriam quandam materiæ speciem, & tempore certo hauriri omnia prorsus ex anima dona, sed pro opportunitate dona duntaxat feminis quo talis species pullulauit, feminumque conformium. itaque hic homo humanis tantum adhibitis, non proprias piscium uel autum dotes, inde sibi uendicat, sed humanas atque conformiles. Adhibitis autem quæ ad stellam talem pertinent atque demones, stellæ demonisque huius proprium subit in fluxum, uelut lignum per sulphur paratum ad flammam ubique præsentem. Atque hunc non modo per ipsos stellæ demonisque radios, sed etiam per ipsam mundi animam ubique præsentem, in qua & cuiuslibet stellæ demonisque ratio uiget, partim quidem feminalis ad generandum, partim etiam exemplaris ad cognoscendum. Hæc enim secundum Platonicos antiquiores, rationibus suis ædificauit ultra stellas in cælo figuras, partesque ipsarum. In stellis autem, figuris, partibus, proprietatibus, omnes rerum inferiorum species continentur

& proprietates earum. Vniuersale uerò figurâ octo posuit atq; quâdraginta, scilicet in zodiaco duodecim, extra uerò sex atq; triginta. Item in zodiaco triginta sex ad numerum facierum. Rursus ibidem ter centum atq; sexaginta ad numerum graduum. In quouis enim gradu sunt stellæ plures, ex quibus sibi conficiuntur imagines. Similiter imagines, extra zodiacum in plures diuisit figuras, pro facierum ibidem graduum atq; suorum numero. Constituit denique ab imaginibus his uniuersalibus ad uniuersales imagines habitudines & proportionis quasdam, quæ ipsæ quoq; imagines illic existunt. Eiusmodi uerò figuræ continuitatem quæ suam habent extradijs stellarum suarum in se inuicem, peculiari quadam proprietate coniectis. A quibus formis ordinatissimis dependent inferiorum forme, illinc uidelicet ordinatæ. Sed & cœlestes illæ tanquam & inter se distinctæ, procedunt à rationibus animæ coniunctis inuicem, & quodammodo mutabiles à stabilibus. Sed hæc quatenus se ipsas nō comprehendunt, referuntur ad formas in mente uel animali uel eminentiore sese comprehendentes, quæ tanquam multiplices ad simplicissimum rediguntur unum atq; bonum, sicut figuræ cœlestes ad politum. Sed redeamus ad animam. Quando igitur anima gignit speciales inferiorum formas uel resq; eas per rationes efficit proprias, sub stellarum formarumq; cœlestium adminiculo. Singulares uerò indiuiduorum dotes, quæ sæpe nonnullis iniunt tam mirabiles quam in speciebus esse solent, exhibet per seminales similiter rationes, nō tam sub adminiculo formarum figurarumq; cœlestium, quam situ stellarum & habitu motionum, alpe. Etiamq; Planetarum, tum inter se, tum ad stellæ Planetis sublunares. Anima quidem nostra ultra uires membrorum proprias, communem ubique promit in nobis uitæ uirtutem, maximè uerò per cor, tanquam ignis animæ proximi fontem. Similiter anima mundi ubique utgens per Solem præcipuè suam passim explicat communis uitæ uirtutem. Unde quidam animam & in nobis & in mundo, in quolibet membro totam, potissimum in corde collocant atq; Sole. Semper uerò memento sicut animæ nostræ uirtus per spiritum adhibetur membris, sic uirtutem animæ mundi per quintam essentiam, quæ ubique uiget tanquam spiritus intra corpus mundanum, sub anima mundi dilatarî per omnia, maximè uerò illis uirtutem hanc infundi, quæ eiusmodi spiritus plurimum hauferunt. Potest autem quinta hæc essentia à nobis in uitæ magis magisque assumi si quis sciuerit eam alijs elementis immixtam plurimum segregare, uel saltem his rebus frequenter uti, quæ hæc abundant, puriore præsertim, ceu electum uinum & saccharum, & balsamum atq; aurum, preciosiq; lapilli, myrobalanici, & quæ suauissimè redolent, & quæ lucent, maximè uerò quæ in subtili substantia qualitate habent calidam, humidamq; & claram, quale præter uinum, est albissimum saccharum, præsertim si huic adhibueris aurum, odoremq; cinnami atq; rosarum. Præterea sicut alimenta rite in nobis assumpta, per se non uiua, rediguntur per spiritum nostrum ad uitæ nostræ formam, sic & corpora nostra rite accommodata corpore spirituiq; mundano, uidelicet per res mundanas, & per nostrum spiritum, hauriunt ex uita mundana quam plurimū. Si uolueris ut alimentum rapiat præ cæteris formâ cerebri tui uel iecoris atq; stomachi, simile quantum potes accipe alimentū, id est cerebrum, & iecur, & stomachum animalium ab humana natura nō longè distantium. Si optas corpus tuū atq; spiritū aliquo mundi membro, uidelicet ex Sole, uirtutē accipere, quare quæ ante alia sunt Solaria inter metalla lappillosq; magis aut inter plantas, sed inter animalia magis, maximè inter homines. Similiora enim tibi magis proculdubio cōferunt. Hæc & extra sunt exhibenda, & intus pro uiribus assumenda, præsertim in die & hora Solis, & Sole in figura cœli regnante Solaria uerò sunt omnia ex lapillis & floribus quæ heliotropia nominantur, quia uertuntur ad Solem. Item aurum & atripigmentum, aureiq; colores, chrysolithus, carbūculus, myrrha, thus, muscus, ambra, balsamum, mel flauum, calamus aromaticus, crocus, spica nardi, cinamomum, lignum aloes, ceteraq; aromata, Aries, astur, gallus, olor, leo, cantharis, crocodillus, homines flauî, crispî, sæpe calui, magnanimi, superiora partim cibarijs, partim unguentis suffumigationibus, partim usui accommodari possunt. Hæc sentienda, & cogitanda frequenter, & in primis amanda. Et luminis plurimum est querendum. Si dubites uentrem ab iecoris fomento destitui, trahæ ad uentrem iecoris facultatem, tum frictionibus, tum fomentis perea quæ iecori congruunt;

congruunt, per cicoream, endiuriam, spodium, & eupatorium & hepaticum, atque hepatica. Similiter ne deficiatur tuū corpus ab loue, moue corpus in die, horaq; in regno louis, & utere interim Iouialibus, Argento, hyacintho, topatio, corallo, cryftallo, berillo, spodio, saphyro, uiridibus aërijsq; coloribus, uino, saccharo albō, melle, & cogitationibus affectionibusq; plurimum Iouialibus, id est, constantibus, æquis, religiosis atque legiferis. Et inter homines eiusmodi, sanguineosq; & pulchros, uenerabilesq; uersantur. Sed memento primis illis rebus frigidis inferendum esse aurum & uinum, menthamq; & crocum. Animalia uerò Iouialia esse agnum pavonemq; & aquillā & iuuen cum. Quomodo uerò uirtus Veneris attrahatur turturibus, columbis & motacillis, & reliquis, non permittit pudor ostendere.

De concordia mundi, & de natura hominis secundum stellar. Quomodo fiat attractus ab unaquaque stella. Cap. II.

NEquè uerò diffidere debet quisquam, nos atque omnia quæ circa nos sunt, præparamentis quibusdam posse sibi uendicare celestia. Nam cœlitus hæc facta sunt afsidueq; regunt, & illinc in primis præparata sunt ad illa. Et quod maximum est, mundus animal in se magis unum est, quàm quoduis aliud animal, si modo est animal perfectissimum. Ergo sicut in nobis membri cuiuslibet præsertim principalis qualitas motusq; ad alia pertinet, ita membrorum principalium actus in mundo commouent omnia, & membra inferiora facile capiunt à supremis ultro dare paratis. Quo enim potentior causa est, eo promptior est ad agendum, eo igitur propensior est ad dādum. Exigua igitur præparatio nobis insuper adhibita sufficit cœlestium muneribus capiendis, si modo quisque ad id precipuè se accommodet, cui est precipuè subditus. Sed ante uniuscuiusque nostrum proprietatem, humane speciei proprietatem considerare debemus. Hanc igitur esse solarem Astrologi Arabes consenserunt. Quod ego è statura hominis erecta pulchraq; humoribusq; subtilibus & spiritus claritate, imaginationisq; perspicuitate, studioq; ueritatis & gloriæ, uerum esse coniecto. Adde quinetiam proprietatem huic Mercurialem, ob strenuum uersatilis ingenij motum. Et quoniam humanum genus natum, nudum, inerme, omnium egenum, hæc omnia propria industria sibi comparat, quod est Mercurij proprium. Adde etiam Iouialem, ob complexionem corporis temperatam atque leges. Et quoniam secundo mense, quo Iupiter dominatur, uitam accipimus, atque nascimur nono, quo iterum recipit dominatum. Itaque humana species ab his tribus potissimum dotes insuper ampliores ita demum sibi poterit uendicare, si per Solaria Mercurialiaq; & Iouia, seipsam eis magis indies atque magis accommodabit. De reliquis autem quid? Saturnus non facile communem significat humani generis qualitatem atque sortem, sed hominem ab alijs segregatum, diuinum aut bruta, beatum aut extrema miseria pressum. Mars, Luna, Venus, affectus & actus homini cum cæteris animantibus æquè communes. Ad Solarem igitur & Iouem atq; Mercurium reuertamur. Solaria quidem nonnulla & Iouia diximus, Mercurialia uerò nescio quomodo prætermisimus, sunt autem eiusmodi, Stannum, argentum, præsertim uiuum, marcasita argentea, lapis Achates, uitrum Porphyriticum, & quæ croceum cum uiridi misceant, smaragdum atque lacca. Animalia sagacia & ingeniosa simul & strenua, simia, canes. Homines eloquentes, acuti, uersatiles, oblonga facie, manibusq; non pingues. Sunt autem quaranda & exercenda quæ ad aliquid Planeram attinent, eo uidelicet dominante (ut diximus) in die & hora eius, si sic si potest, etiam quādo ipse sit in domicilio, uel exaltatione, uel saltem triplicitate sua termino & angulo cœli, extra combustionem directus ac sepius orientalis, si Sole sit superior, item in Auge, & aspiciatur à Luna. Si quis autem ab ipsa Luna beneficium, & à Venere poscat, tempora similia obseruare debet. A Venere quidem per animalia sua quæ diximus, & per Corneolam & Saphyrum lapidemq; lazuli, & croceum atque rubrum & corallum, omnesq; pulchros uariosq; uel uirides colores & flores, atque concentus, suauescens odores atque sapores. A Luna per alba & humida & uirida, per argentum atque crystallum & uniones, & argenteam Marcasitam. Quoniam uerò Saturnus

quidem statui & perseverantiæ dominatur. Mars autem efficacitæ motus, cogimur non nūquam horum quoque gratia ab eis patrociniā postulare, temporibus uidelicet similiter obseruabis. Ab illo quidem, per materias quasdam quodammodo terreas & fucas atq; plumbeas, & fuscam lapidem & Magnetem, & camoinum atq; chalcidonium, & ex parte quadam per aurum & auream Marcasitam. A Marte uero per ignea rubra, æs rubeum, sulphurea omnia, ferrum lapidemq; sanguinem. Neque diffusus Saturnum habere non nihil in auro. Nam propter pondus id putatur habere. Quinetiam Soli aurū simile, sic omnibus metallis inest, sicut Sol in Planetis omnibus atque stellis. Iam uero si quis conuicerit Saturnum & Martem natura noxios esse, quod eisdem nunquā crediderim, tamen his quoque utendum, quemadmodum uenenis nonnunquam utitur & Medici, quod Ptolemæus in Centiloquio probat. Proderit ergo quandoq; uis Saturni caute sumpta, sicut apud Medicos quæ adstringunt atq; continent, imò & quæ stupesciunt, sicut opium & mandragora. Martis quoq; sicut Euphorbium & helleborus. Cautissimi uero hac in re fuisse uidentur Magi Brachmanes Pythagorici, qui quū ob sedulum philosophandi studium Saturni tyrannidem formidarent, uestibus albis amiciebantur, louiaibusq; siue Phœbeis, quotidiē sonis & cantibus utebantur, plurimum que sub diuo uiuebant. Vbiq; uero memento per affectum studiumq; animi, & per ipsum spiritus qualitatem, nos facillimè subitoq; exponi Planetis, eisdem affectum esse que eiusmodi studium & qualitatem significantibus. Per sæpè rationem igitur à rebus humanis, per ocium, solitudinem, firmitatem, per Theologiam, secretioremq; philosophiam, superstitionem, Magiam, agriculturam, per mœrorem Saturno subiiciuntur. Per ciuilia & ambiciosa negocia, per philosophiam naturalem communemq; per religionem ciuilem, perq; leges Ioui. Marti per iram atque certamina, Soli Mercurioq; per studium eloquentiæ, cantusq; & ueritatis & gloriæ atque solertiam, Veneri per lectiuiam & Musicam & festiua, Lunæ per uictum plantis similem. Sed hanc intur hoc differentiam mente teneto, exercitationem ingenij magis publicam atq; amplam ad Solem spectare, priuatam uero & artificio mancipatam, potius ad Mercurium. Tum uero Musicam grauem quidem Iouis Solisq; esse, leuem Veneris, mediam uero Mercurij. Similis quoque de stellis fixis ratio est. Hæc quidem communis humanæ speciei regula. Propria uero unicuique regula fuerit explorare quæ stella, quid boni cuique in genitura promiserit, atque ab ea potius quàm ab alia reposcere gratiam. Et ab unaquaq; non quodlibet donum, & quod aliarum est, sed eius propriū expectare, nisi fortè tum à Sole communia multa reportes, tanquam communi quodam duce cœlestium, & ab loue ferre similiter, tum mundana pariter omnia ab anima spiritusq; mundi. Quem sicut & quoduis animal multoq; efficacius animatum esse, non solum Platonice rationes, sed etiam Astrologorum Arabum testimonia comprobant. Vbi etiam probant ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi per artem Physicam affectumq; facta, transi ad animam corpusq; nostrum bona cœlestia. Hinc quidem per spiritum nostrū in nobis medium, & tunc à mundi spiritu roboratum, inde uero per radios stellarum feliciter agentes in spiritum nostrum, & radijs natura similem, & tunc seipsum cœlestium conspantem.

Quod inter animam mundi & corpus eius manifestum sit spiritus eius, in cuius uirtute sunt quatuor elementa. Et quod nos per spiritum nostrum hunc possimus haurire. Cap. 111.

Profectò mundanum corpus quantū ex motu generationeq; apparet, est ubiq; uiuum, quod Indorum Philosophi probant ex eo, quod passim ex se uiuentiæ generet. Ergo per animam uiuit ubiq; sibi presentem, ac prorsus accommodatam. Igitur inter mundi corpus tractabile, & ex parte caducum, atq; ipsam eius animam, cuius natura nimitū ab eiusmodi corpore distat, inest ubiq; spiritus, sicut inter animam & corpus in nobis, si modo ubiq; uita est communicata semper ab anima corpori crassiori. Talis nanque spiritus necessariò requiritur tanquā medium quo anima diuina & adit corpori crassiori, & uitam eidem penitus largiatur. Corpus autē omne facile tibi sensibile, tanquam sensibus suis accommodatum, crassius est. & ab

anima diuinissima longè degenerans. Opus est igitur excellentioris corporis ad-
 miniculo quasi non corporis. Proinde scimus uiuentia omnia tā plane quam animalia,
 per quandam spiritū huic simile uiuere atq; generare. Atq; inter elementa, qd maxime
 spiritale est, uelocissimè generare, perpetuoq; moueri quasi uiuens. Sed quare
 interea, si elementa atque animantes generant aliquid simile suo quodam spiritus,
 cur lapides & metalla non generant, quæ inter elementa & animantes media sunt? Quia
 uidelicet spiritus in eis crassiori materia cohibetur. Quasi quando rite secernatur, secre-
 tusq; conferuetur, tanquam seminaria uirtus poterit sibi simile generare, si modo ma-
 teriæ cuidam adhibeatur generis eiusdem, qualem spiritum physici diligenter subli-
 matione quadam ad ignem ex auro secernentes, cuius metallorum adhibebunt, au-
 rumq; efficiunt. Talem utiq; spiritum ex auro uel ex alio rite tractum atque seruatum
 Elixer, Arabes Astrologi nominant. Sed ad mundi spiritum redeamus, per quem mun-
 dus generat omnia, quandoquidem & per spiritum proprium omnia generant, quem,
 cum cœlum, tum quintam essentiam possumus appellare. Quis talis ferme est in cor-
 pore mundi, qualis in nostro noster. Hoc in primis excepto, quod anima mundi hunc
 non trahit ex quatuor elementis tanquam humoribus suis, sicut ex nostris nostra, imò
 proximè (ut Plotinice siue Plotinice loquar) ex uirtute sua procreat generalī quasi tu-
 mens, & simul cum eo stellas, statimq; per eum parit quatuor elementa, quasi in illius
 spiritus uirtute sint omnia. Ipse uerò est corpus tenuissimum, quasi non corpus, & quasi
 iam anima. Item quasi non anima et quasi iā corpus. In eius uirtute minimū est natura
 terrenæ, plus autem aquæ, plus itē aertæ, rursus igneæ stellarisq; quàm plurimum. Ad
 horū graduū mensuræ, ipsæ quantitates stellarū elementorumq; prodierunt. Ipse uerò
 ubiq; regit, in omnibus generationis omnis proximus author atq; motus, de quo ille:

Spiritus intrus alit.

Totus est suapte natura lucidus calidusq; & humidus atque uiuificus, ex dotibus ani-
 mæ superioribus dotes eiusmodi nactus. Quæ plurimum hauisse Appollonium The-
 aneum, testificatus est Indus Hiarchas dicens: Mirari nemo debet Appolloni te diui-
 nandi scientiam consecutum, quum tantum ætheris in anima geras.

*Quod spiritus noster hauriat mundi spiritum per radios Solis et Iouis, et quatenus
 ipse sit solaris et Iouialis. Cap. 1111.*

Hinc tu igitur studebis tibi in primis insinuare. Hoc enim medio naturalia
 quædam beneficia reportabis, tum corporis mundani, tum animæ, tum etiam
 stellarū atq; dæmonū. Nam ipse inter crassum mundi corpus, & animā medius
 est, & in ipso stellæ sunt & dæmones, atq; per ipsum. Siue enim mundi corpus
 atque mundana sint ab anima mundi proximè (sicut Plotino placet atque Porphyrio)
 siue mundanum corpus sicut & anima proximè sit a Deo, ut nostris placet, & fortè Ti-
 mazæ Pythagorico, omnino uiuit mundus atque spirat, spiritumq; eius nobis haurire li-
 ceat. Hauritur autem propriè ab homine per suū spiritum, illi suapte natura conformè,
 maxime si reddatur etiam arte cognatior, id est, si maxime cœlestis euadat. Euadit uerò
 cœlestis, si expurgetur à sordibus, & omnino ab eis quæ inhzrent sibi dissimilia cœlo.
 Quæ quidem sordes non solum intra uiscera si fuerint, uerum etiam si animo, si in cute,
 si in uestibus, si in habitatione & aère, spiritum frequenter inficiunt. Efficietur tandem
 cœlestis, si ad orbicularem animi corporisq; motum, ipse quoq; orbes efficiat. Si ad a-
 spectum cogitationemq; lucis frequentiore etiam ipse subiutillet. Si adhibeantur ei
 similia cœlo, ea communiter diligentia qua Auicenna in lib. De uiribus cordis, spiritum
 curat, & nos in lib. De curanda literatorum ualitudine curare contendimus. Vbi pri-
 mum segregantur ab eo uapores obnubilantes, medicinis ita purgantibus. Secundo
 rebus luculentibus illustratur. Tertio ita colitur, ut & tenuetur simul & confirmetur. Fi-
 ei deniq; cœlestis maxime quantum dicitur ratio præsens, si applicent ei potissimū radij
 influxusq; Solis inter cœlestia dominantis. Atq; ita ex hoc spiritū tāquam in nobis me-
 dio cœlestia bona in primis insita sibi in nostrum tum corpūs tum animū exundabunt.
 Bona in quæ cœlestia cuncta in sole enim omnia continent. Coferet autē sol ad spiritum

solarem efficiendum propriè, quando sub Ariete fuerit uel Leone, ipsum aspiciente Luna, maxime in Leone, ubi adeò spiritum nostrum uegetat, ut ipsum muniat contra uenenum Epidemix repellendum, quod perspicue apparet in Babylonia & Aegypto, et regionibus spectantibus ad Leonem, ubi Sol Leonè intrans, epidemiam sedat, ea duntaxat ratione, qua diximus. Tunc ergo & tu Solaria passim exquisita compone. Tunc incipe solaribus uti, ea tamen cautione, qua sub æstu exiccationem diligenter euites. Non poterit autem facile spiritus solaris euadere, nisi sit quamplurimus. Ad solem enim maxime pertinet amplitudo. Quamplurimum uerò faciet tunc diligentia, cor rebus cordialibus intus & extra fouens, tum etiam uisus ex alimentis quidem subtilibus multum tamen & facile & salubriter nutrientibus. Motus quoque frequens atque lenis, & opportuna quies, aerq; tenuis atque serenus, & ab estu geluq; remotus, præcipue lætus animus, Rursum nec Solaris erit, nisi calidus fuerit & subtilis, & clarus. Subtilem clarumq; facies si tristitia & crassa deuitabis & fusca. Vt in lucidis latisq; intus, & extra. Luminis multum die nocteq; excipies. Sordes expelles & ocium & torporem. In primis tenebras deuitabis. Perducturus autem spiritum ad calorem Soli naturalem, caue ne ad tertium caloris gradum siccitatemq; deducas. Calor enim ipse Solis naturaliter non exiccatur, alioquin non esset Sol uitę generationisq; Dominus, & author augmenti. Siccare uerò contingit radijs eius in concavis materię siccæ conclusis. Humorem itaq; calori subtile, qualis est solaris, & maxime lousius, adhibebis & cõseruabis in spiritu, ut rü eiusmodi usru, si solarem sis effecturus, ne alioquin ad Martium potius quam ad solem fortè deducas. Martem quidem Soli esse similem in paucis & his quidem manifestis, nec admodum excellentibus, & interim inimicum esse ferunt. Iouem uerò Soli simillimū in plurimis excellentibusq; muneribus quamuis occultioribus, & amicissimū esse scimus. Vnde & Ptolemæus ubi de consonantia disputat. Iouem ait cum Sole præ ceteris perfectissimè consonare, Veneremq; cū Luna, omnesq; Astrologi uniuersalem beneficentiã Soli tribuunt similiter atq; Ioui. Quamuis Sol eadem efficacius agat, & Iupiter sub uirtute Solis efficiat. In utroque calor uiget, superatq; humorem. Sed in Ioue superat modicè, in Sole superat excellenter, utrobique beneficè. Quom igitur adeo consonent, facile poteris spiritum Solarem efficere pariter atque Iouium, ac res Solares & Iouiales rite poteris inuicem commiscere, præsertim si & has inuicem cõponas, & spiritui adhibeas, quando Iupiter Solem trino aspicit uel sextile, uel saltem quando Luna ab aspectu alterius: & alterum procedit aspiciendum. Maxime quando ab aspectu Solis ad coitum cum Ioue progreditur. Seorsum uerò Solarem propriè facies uel Iouialem, quando aspectum Lunæ ad Solem obseruaueris uel ad Iouem. Tamen si consecutus naturam huius, naturam mox illius facile consequeris. Sextilem uerò aspectum intellige, quando Planeta duo inter se signorum duorum spacio distans. Trinum autè, quando quatuor signorum discrepant intervallo. Coniunctionem uerò uel aspectum Lunæ ad alios, duodecim gradibus citra, totidemq; ultra metiuntur.

Quod tres Gratiæ sint Iupiter ☉ Sol ☿ Venus, & quod Iupiter sit Gratiæ geminarum mediæ,
& maxime nobis accommodatæ. Cap. V.

Compositiones quidè, et curationes Iouitas, simul atq; solares inuenies in lib. nostro De Vita longa, & in lib. De Iteratorũ cura. Vbi etiam miscuimus pleraque Venerea. Nã et nos in studiosis timemus exiccationè, cui resistit Venus. Et hæc ipsa Venus est amicissima Ioui, sicut et Soli Iupiter, quasi Gratiæ tres inter se concordēs, atque coniunctæ. Ab his quidem tribus cœli Gratijs, & a stellis eiusdem generis Astrologi gratias & sperant & diligenter exquirunt, easq; per Mercurium atque Lunã, quasi nuncios transmitti putant atq; curant, facile uerò cõmuniterq; per Lunã, Lunam quidè cum Ioue coniunctam, aut Venere feliciorè esse putant, quam si per sextilem aspexerit, aut trinum. Veruntamè si per trinum aspiciens etiam suscipiatur ab illa quasi existimant esse coniunctam. Similiter si à Sole perspecta fuerit, simulq; cepta. Nos autem si horum trium, stellarumq; similium uires effectusq; omnes percurrete singulatim uelimus, longum opus aggredemur. exquisitus difficile, difficilissimum obseruatu

observatu. Si ad Venerem nos propriè conferamus, non facile Solem habebimus. Si ad Solem propriè, non facile Venerem. Ut igitur tres simul in uno gratias complectamur, ad Iovem tandem confugiemus, inter Solem Veneremq; natura effectusq; mediū, qualitate admodum temperatum, & quæcunque sperantur à Venere, uel à Sole, suo quodã pacto tradentem, magnificentiū quidem honestiusq;, quàm Venus, temperatius quoque quàm Sol, & in omnibus cum humana natura maximè congruentem. Vemur itaque Iouis, quando & ipse & Luna dignitatem tum naturalem, tum accidentalem habuerint, sintq; simul, uel feliciter se aspiciant. Si quando id fieri omnino non possit, misce Solaria in unum simulatq; Venerea, faciesq; sic Iouiale ex utrisq; compositum, quando ut delictet Luna à coitu Veneris eat ad sextilem Solis aspectum, uel è conuerso. Memento uerò in rebus componendis quæ cor spiritumq; foueant & corroborent, Lunam conferre potissimum, si unà cum his muneribus hoc etiam habuerit, ut per aëria signa dicurrat, maximè per aquarium, quod esse maximè putatur aëriū. Veli in suo domicilio sit, aut exaltatione sua, uel domo Iouis aut Solis. Et ubicunq; sit, si mansionem ex uiginti illis & octo teneat, tum sibi, tum etiam operi competentem.

De uirtutibus naturalibus, uitalibus & animalibus, & qui Planetarum singulis aut commode incommode uel, iudicari maximè per aspectus.

Cap. VI.

Precipua uerò disciplina est, rectè tenere quem spiritum, quam uim, quam rem potissimum hi Planete significant. Luna ergo Venusq; uim & spiritum naturalem, atque genitalem, & quæ huc augent. Iupiter eadem, sed efficacius, heparq; & stomachum, habetq; non mediocrem partem in corde & spiritu, uirtuteq; utrali, quatenus suapte natura cum Sole consentit, imò & per se ipsum, alioquin cor uitalem spiritum non propriè in mente Iouis acciperet. Unde Iouem Græci appellant uitam, & per quem uita. Habere quoque in animali spiritu potestatem testantur Astrologi, dicentes Iouem ad philosophiam & ueritatè inueniendã, religionemq; conferre. Et Plato, ubi ait, ab Ioue Philosophos proficisci. Quod etiam significauit Homerus antiquorum opinione dicens: Talis est mens hominibus, qualem indies adducit pater hominum atq; Deorum. Nusquam uerò numen aliquod itaque cognominat præter Iouem. Sol spiritum uitalem præcipuè, corq; significat, & habet nonnihil, imò non parū in capite, propter sensum atq; motum, cuius est ipse Dominus, neq; uim deserit naturalem. Mercurius cerebrum & instrumenta sensuum, ideòq; spiritum animalem. Proinde utilissima uia erit, nihil sine Lunæ beneficio facere. Quandoquidem cœlestia communicat & frequenter atq; facile ad inferiora demittit, quam alterum Solem nominat, quod habet mente quatuor anni tempora facientem. In prima enim sui quarta Peripatetici putant esse calidam atq; humidam. In secunda calidam & siccam. In tertia frigidam atq; siccam. In quarta frigidam atq; humidã. Lumenq; eius proculdubio Solis esse lumen. Humores generationemq; regere, omnesq; mutationes foetus ipsius in aluo, conuersionibus suis metiri, & quoties Soli iungitur, uiuificam ab eo uirtutem accipere, quã in fundat humori, atque ibidem à Mercurio uim humores commiscentem. Quam uim Mercurius & transformatione in omnes sua & gyris multiplicibus affert. Ibidem mox à Venere uim, quæ conducat ad formas genituræ cõuenientes. Operæ precium uerò fuerit meminisse, diurnum Lunæ cursum in quatuor distribui quartas. In prima quidem ab Orientente ad medium ascendit cœlum, atq; interim humorem & spiritum auget naturalem. In secunda à cœli medio petit occasum, efficitq; in nobis oppositã. Tertia ab occasu cœli subtermedium adit, iterumq; spiritum illum auget & humorem. Quarta cadit inde uersus ortum, minuitq; uicissim, quod maximè in Oceani ripis apparet, ubi ad hunc cursum mare manifestius accedit atq; recedit, eodẽq; ordine uigor in ærotantibus. Probabile etiã est, Solem per easdem sui quartas ad calorem naturalem, & spiritum uitalem augere, uel diminuere. Animalẽ quoq;, quatenus Mercuriũ habet comitẽ. His cognitio poterit medicus pro humore & calore naturali, & quolibet spiritu recreando, tempora opportuniore seruare. Sed nunc de Luna satis. Neq; dimittere docet Iouẽ, in cuius mens.

Li. altero

altero quidem uitam accepimus, altero autem commuiter & feliciter nati sumus. Et qui inter Solem atque Venere[m], item inter Solem atque Lunam est qualitate effectuque medijs, ideoque cõpõctitur omnia. Solem uero ipsum prætermittere cõeli Dominum nefas atque periculosum existimamus, nisi forte quis dixerit, esse qui louem habet, in loue esse tam habere, illi potissimum ad homines temperatum. In Sole certe omnes coelestium esse uirtutes, nõ solum Iamblichus Iulianusque, sed omnes affirmant, et Proculus ait, ad Solis aspectum omnes omnium coelestium uirtutes congregari in unum atque colligi. louem uero esse Solem quendam ad nos temperatum nemo negabit. Lunam quoque temperatam ad Venere[m] haud neglexeris. Multum enim ad ualidam prosperamque uitam adiuuat. Si quidem Venus foecundat hominem, facitque lætum, hanc igitur obseruabis. Quamuis si Lunam Venere[m] similem, humore prorsus æqualem, & uix minus calidam, esse loue ritè miscas aut Sole, propemodum tam Venere[m] habes. Quid ergo? Ut tutissimum omnium & commodissima simul incedas uia, Lunam obserua, quando Solem aspicit, coitque cum loue, uel saltem louem simul aspicit atque Solem, aut certe quando post aspectum Solis mox ad louis coitum progreditur uel aspectum. Atque eo ipso tempore cõpone inuicem, uel adhibe tibi Solaria louique simulatque Venerea. Quod si te ad unum ex magnis cõfugere necessitas urgeat, uel negocium, ad louem ipsum, uel potius ad Lunam simul louemque cõfugito. Nulla enim stella naturales in nobis uires, imò & omnes magis quam illi uir fouet atque corroborat, nulla rursus pollicetur prosperiora simulatque plura. Et ubique hæc accipere faustum est, Solem uero accipere, forsitan non ubique tutum. Semper enim illi uir, uat, hic sæpe nocere uidetur. Venus autem quasi debilis. Ideo solus ille iuuans pater est appellatus. Id autem comprobatur Ptolemæus ubi ait: Pharmacum uix quicquam mouere naturam duntaxat, quando Luna cum loue congregitur. Vsq[ue] adeo illinc proprie tantum putat uniuersi corporis corroborari naturam. Expertus sum quinetiam, Luna coniuncta cum Venere, medicinam uix mouere. Quamuis autem ubi pituitam ualde timeamus, Lunam præcipue obseruemus ad Solem, ubi uero bilem exiccationemque eiusmodi ad Venere[m], tamen directio Lunæ ad louem, & ad hæc omnia quodammodo cõfert, & præcipue ad atram bilem expellendam, necnon ad communem hominum cõplexionem instaurandam atque firmandam. Sicut enim glycyrrhiza & oleum rosaceum frigidiora refrigerat, uinumque similiter, quod insuper humectat sicca, humidiora siccat, ita lupiter humano congruus calori, ut uinum, oleum rosaceum, camomilla, glycyrrhiza. Vbi igitur audis Albumasar, dicentem: Non est uita uiuentibus, præter Deum, nisi per Sole[m] & Lunam. Id intellige, quantum ad communem omnibus spectat influxum. Proprius autem homini accommodatissimusque influxus est ab loue. Sunt autem in natura corporis uires attrahendi, retinendi, coquendi, expellendi. Has igitur omnes Iupiter ipse uiruat, potissimum uero coquendi, siue digerendi uirtutem, atque generandi & nutriendi simul & augendi, propter humorem eius ærium atque multum, & calorem eiusdem amplum, humori mediocriter dominantem. Profecto per radios louis semper usque quaque diffusos, lumen Solis proprium ad salutem hominum maxime temperatur, radijs interim Venere[m] ad idem assidue conferentibus, atque similiter transferente Luna. Radij quidem Venere[m] atque Lunæ tanquam humidiores quædam indigent temperante, sicut & Solis radij tanquam calidiores, humidioris cuiusdam temperiem exigunt. Radij autem louis temperamentum nullum desiderant. Quid enim aliud Iupiter est nisi Sol quidam ad salutem rerum præcipue humanarum ab initio temperatus? Quid rursus aliud, nisi Luna Venere[m] facta tamen calidior atque potentior? Ideo Astrologi ab loue auspiciantur annum fertile[m], ferreum, salubrem & ab eo imminenti[m] morborum i[n] media sperant. Atque Empedocles ubi propria unicuique Planetarum munera tribuit louem solis generationis principem nominat, Orpheum imitatus. Præter louem præcipiunt Lunam disingentem in omnibus operibus obseruandam, tanquam medium inter coelestia competens, atque terrena. Sit ergo Luna in gradu situque & aspectu ad opus optatum, conueniente. Non sit in egyptica, nec sub radijs Solis per gradus duodecim ultra citraque, nisi forte sit in eodẽ minuto cum Sole. Plerique uero uolunt omnes Planetas fore fortes quando in unitate Solis extiterint. Vnitatem uero metiuntur minutis duobus atque triginta, ut xvi. quidem citra, xvi uero ultra connumerentur. Non impediatur à Saturno uel Marte, non descendat

descendat. In latitudine meridionali, quando duodecim dictos gradus egreditur. Non sit opposita Soli, nec lumine minuatur, nec tarda cursu, quando scilicet die uno, duodecim non peragit gradus. Non sit in uia combusta à gradu Libræ trigesimo octauo ad tertium Scorpionis, nec in octaua, nec in Ascendente, nec in finibus Martis, uel Saturni. Quidam uerò nec in sexta duodecima nona, quarta Lunam uolunt. In cæteris uerò cœli plagis approbant. Vbi hæc omnia complecti non potes, louem saltem expecta uel Venerem in ascendente, uel decima, sic enim subueniunt detrimētis Lunæ. Nec ab re fuerit recordari quatenus Luna lumine augetur, eatenus & nobis non solum humorem, sed spiritum etiam uirtutemq; augeti, atque hæc ad circunferentiam dilatari, maximè in secunda eius quarta. Quando uerò minuitur, contra cōtingere, præsertim in ultima quarta. Primum eius ad Solem trinum præesse secundo. Hunc sextili primo. Hunc sextili secundo, Lunam quatenus lumine, eatenus repleti calore. Videntur ergo quidam non tam obseruare quomodo aspiciat Luna Solem (semper enim aspici) quam ut plurimum lumen habeat, præsertim dum auget. Aspiciat uerò interim trinum uel sextili louem aut Venerem. Proinde uirtutem attractiuam ignea iuuant, retentiuam terrea, digestiuam aëria, expulsiuam per aquea. Si tu has omnes in te adiuuare uolueris, attractiuam quidem per ignea maximè roborabis, quando Luna in signis uel stationibus igneis constituta louem aspiciet, scilicet Ariete, Leone, Sagittario. Retentiuam per terrea, potissimum quando intuetur eundem in signis uel stationibus terreis collocata, Tauri, Virgine, Capricorno. Digestiuam generatiuamq; per aëria, scilicet Geminos, Libræ, Aquarium, quæties sub aëreis louem suspiciet, aut subit. Expulsiuam per aqueam. Cancrum, Pisces, Scorpionum. Quando sub aquis ipsa posita, louis radijs illustratur. Maximè uerò in his omnibus consequeris optata, si Iupiter eadem uel similia, uel saltem non dissimilima signa mansionesque possederit. Citaturus aluum solidis medicinis, accipe Pisces, Liquidis, Scorpionum. Medijs uerò, Cæcum. Per inferiora purgaturus, Pisces & Scorpionum. Per superiora, Cancrum. Malum Saturni uel Martis ad Lunam deuitabis aspectum. Ille enim uexat stomachum, hic intestina dissoluit. Capricornum euitabis & Taurum, nauisem enim afferunt. Scis membrum irritandum non esse, quædo Luna signum occupat membro præfectum (humores nanque mouet) sed potius esse fouendum. Hæc uerò de uirtute & spiritu naturali in iecore præcipuè dominantibus, quæ in quatuor officia narrauimus, diuiduntur, dicta sufficiant. De uirtute spiritusque uitali in corde uigente quidam monemus: Satis id fermè significatum est. Nam per res in primis igneas & quodammodo simul aërias hæc adiuuatur, quando Luna in domicilijs maxionibus uel consimilibus suspiciet louem, præcipuè si louem complectatur & Solem. Virtutem quoque animale per sensum & motum in capite dominantem confirmare potes per aëria in primis, subiunctis igneis, quando Luna in domicilijs uel sedibus consimilibus louem suspiciet, præsertim si louem propemodum Mercuriumq; complectitur. Hic uerò te monco, ne Mercurium putes aqueum esse uel terreum (quod & ego aliquando suspicatus sum, alioquin motibus celeritatq; ingenij non conferret) sed quodammodo aërium esse scias. Nam & ob eandem causam tam mobilis est, tam facile cōuertibilis, tantum ingenio confert, præsertim aquario plurimum aërio constitutus. Humor quidem in eo temperatus est, calor exiguus. Sub Sole positus dicitur exsiccare. Longior autem à Sole factus, humectare putatur. Ibi quidem calefacere multum ex natura Solis, hic uerò calefacere parum admodum, & humefacere magis suapte natura. Calore forsitan non cedit Veneri, Lunam superat, humore uerò cedit utrisque. Helyprobat Mercurium qualitates cœlestium commiscere, quoniam facillimè permuetur, tum in qualitatem termini quem subit, tum in naturam stellæ quam aspiciet. Ego igitur hunc tum facile permutari puto, quia nec excellētem potestatem, quam Iupiter habet, nec excedentem qualitatem, quam pleraq; cœlestia, per quam alterationi resistit. Deniq; probabile est Mercurium absiduum Solis Achatem, multas illius uires habere, ideoq; sperari solaris quædam à Mercurio posse. Aliquando uerò & Martem tradunt, Solem in quibusdam muneribus imitari, ac Venerem quæ ad Lunam pertinent elargiri. Hæc igitur in agendo memineris. Neq; negligas unquã terminos Auent enim Platanetas in diuersis terminis ceu lucidis atq; tenebrosis opposita facere. Deniq; ubi Martē

times, oppone Venerem. Vbi Saturni adhibe Iouem. Ac da operâ ut in perpetuo quodam pro uiribus motu uerferis, tantum defatigatione uitata, ut & propriū motū exterius motibus clam nocituris opponis, & cœlestem actum pro uiribus imiteris. Quod si poteris spatia motibus ampliora peragere, sic & cœlum potius imitaberis, & plures cœlestium uires passim diffusus attinges.

Quomodo membra foueantur in nobis per comparationem Lunæ ad signa & ad stellas
finis. Cap. VII.

Totum quemadmodū diximus corpus fouere poteris, caput uerò potissimū si Planetas obseruaueris in Ariete, uel in suo quocūq; domicilio primo. Præcordia si in Leone. Stomachum iecurq; si in Cæcro atq; Sagittario, aut saltem in Virgine. Et acceperis ea quæ proprie membrū petūt. Expedit quoq; nosse, quæ quisq; Planeta membra in signo quolibet habeat. Potes etiam proprie pro ætatis discrimine consulere unicuique per quatuor ætates Lunæ. Hæc enim à Nouilunio usq; ad quadraturam primam iuuenis est. Deinde ad plenilunium est iuuenis atque uirilil. Hinc ad quadraturam alteram, uirilil simul atque senilis. Inde usque ad cōiunctionem est senilis ætatem itaque Lunæ feliciter ætati curandi corporis adhibebis, situnc aspectu eius ad aliquantum trium Gratiarum acceperis. Qui sane aspectus Lunæ iemper, & cito, gratia largitur. Neque tamen facile admodum diuturna uel maxima, nisi præter intuitum Lunæ, etiam ipsæ Gratiæ mutuo se conspiciant iam, uel propè modum conspecturæ sint, aut tres ipsæ aut duæ. In primis uerò diuturna præbent signa. Leo scilicet, Aquarius, Taurus, Scorpis. Si fortè non possis in præsentia Lunam ad Planetas gratiosos opportunè dirigere, stellas elige fixas gratiarum naturam id est, Iouis aut Veneris aut Solis, habentes, & ad eas directam Lunam elige. Tutius tamen est, Lunam interea Iouem propè modum adire uel Venerem. Stellæ namq; fixæ si solæ spectent, proportionem humanam, id est unius hominis, nimis exuperant. Proportionem uerò cum ciuitatibus diuertiorem habent.

De uirtutibus & usu stellarum fixarum. Cap. XIII.

Tradunt Astrologi maiores quasdam stellas à Mercurio compertas, autoritatè habere etiam plurimam. Qualis est in Arietis gradu xxij. umbilicus Andromedæ, Mercurialis atq; Veneris. Item in Tauri xvij. caput Algol, naturam Saturni possidens, atq; Iouis. Cui subesse uolunt adamantem & artemisiam, & uadaciam uictoriamq; præstare. In eiusdem gradu xxij. Pleiades, Lunare sidus & Martii. Cui subijciunt crystallum, herbam diacedon, semen feniculi. Conferre putat ad acendum uisum. Quod autem nonnulli dicunt conducere ad dæmones conuocandos, ingementum esse iudico. Aldeboran primo uel tertio geminorum gradu Martium atq; Venerum. Hircus gradu eorundem xij. Iouis atq; Saturnius. Huic subijciunt saphyrum, prassium, mentham, arthemisiam, mandragoram. Ad dignitatem & principum gratiam adiuuare confidunt, nisi fortè eos opinio fallat. Illi subesse uolunt rubinum, citimallum, matrisyluam, Diuitias & gloriam augere. In Cancrisexto uel septimo Canis maior Veneris, præstet berillo, sauina, arthemisia, draconteg. Præstat gratiam, item in xvij. eiusdem Canis minor Mercurialis & Martius. Cui subesse uolunt lapidem Achatem, herbam solsequium, & Pulegium. Atque gratiam elargiri. In Leonis xxi. Cor Leonis, stella regia Iouialis & Martia. Huic subijci putant lapidem Granatum, chelidonium, masticem, Melancholiam reprimere, temperatum gratiosumq; efficere. In Virginis xix. Cauda Virginiæ maioris Veneris & Lunaris. Lapidem eius Magnetem putant herbam cicoream & rapitoribus ueneficisq; tueri. In Librae, vij. Ala Corui dextra. Item in eiusdem xij. & fortè xij. Ala sinistra, Saturnia simul & Martia. Eius herbam lapathiū & hyoscyamum esse, aiunt cum lingua ranæ audaciam augere. Fore noxiâ, in eiusdem quindecimo uel sedecimo, spica Veneris Mercurialisq;. Quæ sequatur Smaragdus, saluia, trifolium, prorulla, arthemisia.

arthemisia, mandragora. Diuitias augeat & uictoriam, & ab angustia uindictet. Denique
 in eisdem x vii. uel x viii. Alchameth. Huic subdunt laspidem & plantaginem. Fir-
 mare sanguinem sperant, febres omnes expellere. In Scorpionis quarto, Venerea Mar-
 tinaq. Secundum uero computationem aham in gradu eiusdem quinto est cornea, forsan
 eadem praesidens topazio, rorimarino, trifolio, hederæ, augere gratiam, castitatem, glori-
 am putant. In Sagittarij tertio, Cor Scorpionis Martium atq; Iouium, praesidens Sardo-
 nic amethysto, aristolochia longæ, croco. Opinantur colorem bonum efficere, animum
 festum, sapientemq; reddere, dæmonia propulsare. In Capricorni gradu septimo Vultur
 cadens, hanc sequitur Chrysolithus, Satureia, Firmus terræ. Stella est Mercurialis atque
 Venerea, temperata. In ascendente medioq; cælo prodest. Quod autem excantandæ
 auctoritatem asserre dicant, nihil ipædo. In Aquarij xvi. cauda Capricorni Saturnia, Mer-
 curialisq;. Quam sequitur Calcidonijs, maiorana, nepita, artemisia, mandragora. Fæsta
 re in causis gratiam opinantur, diuitias augere, hominem ac domum incolumem: redde-
 re. In Pisciu tertio humerus equi Iouialis & Martius. Thebit Philosophus docet ad cap-
 tandam alicuius stellæ modo dictæ uirtutem, lapidem eius accipere, herbamq; eiusdem,
 annulumq; aureum facere uel argenteu, in quo lapillum inferas herba subiecta gerasq;
 tangentem. Id autem efficias quando Luna subit stellam, aut aspicit aspectu trino uel
 sextili. Et stella in medio percurrit cælo uel ascendente. Ego uero quæ ad eiusmodi stel-
 las attinent, in formam potius medicinæ quam annuli componerem, intrinsecu sue! ex-
 trinsecu adhibendæ, opportunitate uidelicet prædicti temporis obseruata. Tametsi pris-
 ci annulos magnificebant. Nam Damis & Philostratus narrant, Hiartham sapientum In-
 dorum principem simili quadam ratione septem annulos confecisse, stellarum septem
 nominibus appellatos eosq; Apollonio Theaogo dedisse. Qui deinde singulos diebus
 singulis gestaerit, iuxta dierum nomina hos distinguens. Dixisse uero Hiartham Apol-
 lonio, aurum suum Philosophum annos centum atq; triginta uixisse, eiusmodi forsan cœ-
 lesti munere fretum. Quo & Apollonius deinde uiuus, centesimo etiam anno, ut aiunt,
 iuuenem præfererat. Deniq; si quid eiusmodi annuli uirtutis habet ex alto, id quidē nō
 tam ad animam uel ad crassam corpus pertinere arbitror, quam ad spiritum, calefacto pat-
 latum annulo, sic inde uel sic affectum, ut firmior efficiatur, aut clarior, uehementior, aut
 mitior, seuerior, aut lætior. Quæ quidem affectiones in corpus quidem omnino, & in
 animam sensiualem quodammodo, plerumq; indulgentem corpori transeunt. Quod au-
 tem aduersum dæmonas aut hostes, aut ad principium gratiam profuturos annulos polli-
 centur, uel nctum est, uel inde deductum, quod spiritum intentum, firmumq; efficiant,
 uel etiam mansuetum, obsequioq; amabilem, atq; gratiosum. Iam uero si quid cœlestia
 præter corpoream ualetudinem, conferre ad ingenium, artem, fortunam dicerem, ab A-
 quinate Thoma nostro non dissiderem, qui in libro contra Gentiles tertio probat à cor-
 poribus cœlestibus imprimi nonnihil in corpore nostro, cuius munere disponamur ad
 eligendum sæpe quod melius est, etiam si rationem finemq; nesciamus. Qua etiam in
 re bene fortunatos appellat, atq; (contentiente Aristotele) bene natos. Addit quidem uir-
 tute cœlesti fieri nonnullos in quibusdam artium effectibus efficaces (ut eius uerbis u-
 tar) sicut milites in uincendo, agricola in plantando, medicus in sanando, felices. At enim
 sicut herba lapidesq; mirabiles quasdam ultra naturam elementa rem uires cœlitus ha-
 bent, sic homines quoq; in artibus nonnullos habere. Mihi uero satis fuerit factum, si cœ-
 lestia quomodo cūq; quasi per medicinas, siue interiores, siue exteriores, ad prosperam
 conferant ualetudinem, dummodo inter ea salutem corporis perquirentes, iacturam nul-
 lam salutis animæ faciamus. Nihil omnino tentemus à sancta religione prohibitu. Præ-
 terea in opere quouis conficiendo, fructum operis ab eo speremus atq; petamus in pri-
 mis, qui & cœlestia, & quæ continentur cælo fecit, & uirtute
 aduenietq; semper atq; conseruat.

De dignitat.

De dignitatibus Planetarum in signis ad usum medicinarum obseruandis. Cap. IX.

SAtus: ni domus Aquarius & Capricornus. Exaltatio Libra. Iouis domus Sagittarius atque Pisces. Exaltatio siue regnum, Cancer. Martis domicilium, Scorpius & Ariet. Exaltatio Capricornus. Solis sedes quidem est Leo. Regnum Ariet. Veneris habitaculum Taurus atque Libra. Exaltatio Pisces. Mercurij aedes Virgo atque Gemini, Regnum uirgo. Lunæ domus Cancer, Exaltatio Taurus. Saturnus & Iupiter triplicitatem habent in igneis aërijsq; signis. Sol igneis tantum. Mercurius in aërijs solum. Mars, Venus, Luna, in aqueis atque terreis. Planeta quilibet præter Solem ac Lunam, in quolibet signo fines quosdam suos possident, quos & terminos appellamus. Igitur in Ariete Iupiter sex ibi primos terminos obtinet. Venus sex inde sequentes, Mercurius posteriores octo, Mars quinque deinceps, postremos quinque Saturnus. In Tauro ordine deinceps simili Venus fines habet octo, Mercurius sex, Iupiter octo, Saturnus quinque, Mars denique tres. In Geminis Mercurius sex, Iupiter sex, Venus quinque, Mars septem, Saturnus sex. In Cancro Mars septem, Venus sex, Mercurius totidem, Iupiter septem, Saturnus quatuor. In Leone Iupiter sex, Venus quinque, Saturnus septem, Mercurius sex, Mars totidem. In Virgine Mercurius septem, Venus decem, Iupiter quatuor, Mars septem, Saturnus duos. In Libra Saturnus sex, Mercurius octo, Iupiter septem, Venus totidem, Mars duos. In Scorpione Mars septem, Venus quatuor, Mercurius octo, Iupiter quinque, Saturnus sex. In Sagittario Iupiter duodecim, Venus quinque, Mercurius quatuor, Saturnus quinque, Mars quatuor. In Capricorno Mercurius septem, Iupiter septem, Venus octo, Saturnus quatuor, Mars totidem. In Aquario Mercurius septem, Venus sex, Iupiter septem, Mars quinque, Saturnus totidem. In Piscibus Venus duodecim, Iupiter quatuor, Mercurius tres, Mars nouem, Saturnus denique duos. Sol autem & Luna alia ratione fines suos habent. Nam Sol quidem signa sex pro finibus habet, Leonem, Virginem, Libram, Scorpionem, Sagittarium, Capricornum, Luna uero reliquos, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurum, Geminos, Cancrum. Solem igitur atque Lunam in his signis eum principatum effectumq; quem reliqui Planetae in suis finibus habere putant. Præter fines habent in signis suas Planetae facies, quas Græci Decanos nominant, decem occupantes signi gradus. In Ariete facies prima Martis. Secunda Solis, qui Martem in cælo sequitur, ordine Chaldeorum. Tertia Veneris, quæ Soli succedit in cælo. In Tauro prima facies Mercurij, sequentis Venerem. Secunda Lunæ, quæ Mercurio succedit, Tertia Saturni. Ad hunc enim redeundum est, impleto iam numero Planetarum. In Geminis prima Iouis, sequentis uidelicet Saturnum, secunda Martis, Tertia Solis eodem ordine, similiter deinceps.

Quomodo Planetis uis debeamus in Medicinis.

Cap. X.

Commemorauimus autem quas in signis Planetae dignitates habent, ut quoties facturi compositorumq; sumus quæ ad Planetam aliquem attinent, sciamus eum in suis dignitatibus collocare, præsertim quando habuerit in nostra reuolutione & generis principatum, ut etiam Saturnus atq; Mars, alioquin deprimendi, nobis tamen sint erigendi, si geniturae nostræ significatores extiterint. Maxime uero opere precium ex hac commemoratione fecerimus, si quando usuri in medicinis conueniendi beneficio Lunæ & Veneris atq; Iouis, cauebimus ne in finibus Saturni uel Martis existant, nisi forte ubi cogimur, uel per Saturnum cohibere dissolutionem astumq; reprimere, uel per Martem frigidissima calefacere, torpentia luscitare, alioquin fines Iouis & Veneris eligemus, accipiemus quoque Mercurij fines, Mercurialibus in primis hominibus profuturi. Neque latere nos debet, homines ualde Mercuriales, quales sunt qui ingenio, artificio, eloquio pollent, non mediocriter esse Solares. Mercurius enim semper est Apollinem plenus. Ut autem qui uis intelligat quomodo figuras in cælo describamus in oras signum quod ab Oriente surgit, primam appellamus uitæ quæ domum. Quod succedit in ortum, secundam, tertiamq; deinceps, aliasque similiter, ita ut septima domus sit signum, quo in Occidente iam descendens opponitur ascendenti.

Huius

Hic octaua succedit. Nona uero è medio cadit cœlo, quod decimam domum efficit. Huic succedit undecima. Sed duodecima cadit ab ascendente. Vt igitur Planetę sint potentes, habēdi sunt in angulis uel Orientis, uel Occidentis, uel medijs utrinq; cœli. Maximè uero in angulo ascendentis, aut decimę mediũ supra caput obtinentis cœlum, aut saltem in plagis quę angulis mox succedunt. Tamen si Solem quidem nona, quę à medio cadit cœlo, Lunam uero in tertia etiam cadente gaudere putant. Duas inter hęc regulas mente teneri Astrologi uolunt. Vnam quidem in agrotantis ratione, alteram uero medici. Nempe ubi agrotantis septima domus per Saturnum uel Martem infortunata est, uel dominus eius infelix, separa medicum ab agrotato, si Ptolomęo credis. Preterea medicum electurum, Saturnium Martialemq; declinare iubent, eumq; perquirere in cuius genitura domus sexta per aspectum Solis, uel per Venere[m] aut Iouem, quomodocunq; fuerit fortunatam. In genitura uero decimę signum uel Planetam per Saturnum aut Martem, nisi propter domicilia sint uel regna, quando uidelicet, uel ibi sunt, uel illuc aspiciunt oppositum quadrato. Oppositum uero aspectum dicimus, uel inter illa quę inter se alio discrepant, uel longissimo. Quadratum uero, ubi hoc ab quarta parte cœli, id est, signorum trium spacio distant. Minus tamē per coniunctionem oppositum quadratum Saturnum & Mars Planetis alijs nocent, quando inquam hospites eos domicilio uel regno suo terminoue suscipiunt. Quemadmodum Planetę felices magis profunt, quando per sextilem trium uel aspectum atq; coniunctionem etiam, ut diximus, sic excipiunt. Solis tamen coniunctionem Planetę uerentur, aspectu gaudent, trino uidelicet uel sextili. Proinde necessarium est meminisse, Ariem præesse capiti atq; faciei, Taurum collo, Geminos brachijs atq; humeris, Cancrũ pectori, pulmonibus, stomacho, sacertis, Leonẽ cordi & stomacho, atq; iecori, & dorso, & costis posterioribus, Virginem intestinis & fundo stomachi, Libram renibus & foemori atq; natiuis, Scorpionem genitalibus, uulua, matrici, Sagittarium foemori atque subinguinibus, Capricornum genibus, Aquarium cruribus tibijsq; Pifces pedibus. Huius enim ordinis memor cauerebimus membrum tangere ferro, uel igne, uel cucurbitulis, quado Luna sub eius signo discurret. Tunc enim auget Luna humores in membro, quorum affluentia, & consolidationem prohibet, & grauat membri uirtutem. Obseruabis autē tunc membrum remedijs quibusdam amicis, uel extra uel intus adhibitis, opportune feliciterq; fouere. Expediit uero nosse quod signum ascendit tibi nascenti. Nam præter Ariem hoc etiam tibi caput significat, atq; in hoc Luna tibi caput aspiciat. Preterea quando Luna Ariem subit, opportune balnea tentas & lauacra. Quando Cancrũ, feliciter minue sanguinem in medicinam accipe, præsertim electuarij formam. Quando est in Leone, ne prouoca uomitum. Cum in Libra, clysteribus apta est. In Scorpione, balnea nec tentas. Sunt qui medicinam solutam dare nec prohibent, neq; iubent. In Capricorno, medicina sumere nocet. Similiter in Aquario. In Pifcibus uero prodest. Quæ uero membra in quouis signo uniusquisq; habeat Planetarum, etsi scitu necessarium est, tamē narratur prolixum. Neq; uero in purificatione alui latere nos debet Ptolomęi præceptum. Medicinam accipere purgatoriã, quando Luna est in Cancro, Pifcibus, Scorpione, probamus, præsertim si dominus signi tunc ascendētis applicat se Planetæ sub terra currenti. Si uero ascendētis dominus coniungatur interea supra caput cum Planeta mediũ tenente cœlum, nauſea statim & uomitus incitabitur. Deniq; concludamus cum Galeno, Astrologiam esse medico necessariam, qui de criticis diebus disputans ait: certam esse Aegyptiorum sententiam, id est, Lunam significare affectionem indies, agrotantis atq; sani, aded ut si misceantur cum Luna radij Iouis & Veneris, bene afficiatur uterque. Sin autem Saturni uel Martis, contraria ratione se habeat. Sed latius iam peruagati, ad spiritum tandem & uitam atq;

Gratias reuertamur.

Quibus

Quibus modis spiritus noster haurire plurimum possit de spiritu uitæ mundi. Et quæ Planeta spiritum præcreent atque recreent: Et quæ ad unumquemque Planetam pertinent. Cap. IX.

HVe uerò tendunt hæc omnia, ut spiritus noster ritè per naturalia præparatus atque purgatus accipiat ab ipso uitæ mundanæ spiritui plurimum per radios stellarum opportune susceptos. Vita quidem mundi omnibus inflata, propagatur euidenter in herbæ & arbores, quasi pilos sui corporis atque capillos. Et & insuper in lapides & metalla, uelut dentes & ossa. Pullular quoque in uiuentes conchas, terræ & lapidibus adherentes. Hæc enim non tam propria quam ipsi communitus uita uiuunt. Quæ sanè communis uita, multò etiam magis super terram in corporibus uiget subtilioribus tãquam propinquioribus animæ. Per cuius uigorem intimum, aqua, aer, ignis uiuentia sua possident, atque mouentur. Vita hæc aërem ignemque etiam magis quam terram & aquam fouet agitaturque perpetuo motu. Et denique cœlestia corpora, quasi mundi caput uel cor, uel oculos quæ maximè uegetat. Vnde per stellas uelut oculos, radios non uisibiles solum, sed etiam uisuales usque quoque diffundit. Quibus more Struthii, ut diximus alibi, inferiora conspiciunt, fouetque uidentem, imò etiam ita tangendo generat & format omnifariam atque mouet. Igitur ad motum nitentis aquæ, sereni quodque aëris, ignisque moderatè distantis, atque cœli, motum mundanæ uitæ suscipiens, si ipse quoque leniter & fermè similiter mouearis, quosdam pro uiribus gyros agens, uerigine demittata, cœlestia lustrans oculis, mente uersans. Item frequenti quodam ulu plane tarum, similiterque uiuentium potes è mundi spiritu plurimum haurire. Præsertim si ad huc uiuentibus recentibusque & matri terræ quasi adhuc hærentibus nutriatis, atque fouearis. Inter planetas firauiter redolentes, uel saltem non male olètes uerferis quam frequentè uetissimè. Omnes enim herbæ, flores, arbor, poma redolet, quamuis sæpe minus animaduertas. Quo quidem odore quasi statu spiritusque uitæ mundanæ te undique recreant atque uegetant. Spiritum inquit tuum odoribus eiusmodi natura simillimum, perque spiritum mediū inter corpus & animam, facile corpus quoque resciciunt, & animam mirificè profunt. Inter hæc diuissimè diurno tẽpore sub diuo uersaberis, quatenus turo uel commode fieri potest, in regionibus altis & serenis atque temperatis. Sic enim Solis stellarumque radij expeditius puriusque undique te contingunt, spiritumque tuum complectunt mundi spiritu per radios uberius emicãte. Præterea naturalis ipse motus aëris, qui perpetuus est in orbem, quãuis ob lenitatem suam, consuetudinemque diuturnam uix percipiatur ab ullo, te die sub diuo deambulantem, habitantemque in patentibus editisque locis liberè lambit, penetratque purè, ac motum uigoremque spiritui tuo mundanum mirificè præstat. Dixit equidem die, compertum enim habemus nocturnum aërem esse spiritibus inimicum. Confert autem diurni ulus, præsertim si plurimum in aperto deambulans, deuites primo quidem nimiam aëris intemperiem, deinde frequentius mouentis in eo, quando præter temperiem & serenitatem eius, stellarum positio magis est hominibus salutaris. Item si loca eligas præ ceteris odorifera per que sitū quotidie mutes, & ipse quasi continue, & leniter mouearis. Mutare locum quamuis semper cum delectu præcepti, quoniam bona cœlestium & uniuersæ naturæ apud nos sunt rebus locisque alijs passim atque alijs distributa, quibus denique omnibus est fruendum. Mirò quod uarietas tedium prohibet, spiritibus inimicum, propriumque Saturno. Voluptatem uerò assert, per quam (ut ita dixerim) Venus ipsa uoluptatis amica uenit in spiritum, atque quod eius officium est, hunc statim ingressa propagat. Sũmatim uerò si quis consideret Paradisum, & pomi uitæ usum apud Mosen. Item similem uictum à Platone possum in Phædone, & quæ Plinius de populis ait odore uiuentibus, intelliget esse uera quæ dicimus. Sed ad naturam spiritus descendamus. Spiritus qualitas est proculdubio iouia, cuius tempore nobis infunditur. Est & Solaris. Iupiter enim hunc infundit, quatenus ingentem Solis in se temperat potestare. Item alia quoque ratione iouia est, quoniam calida est & humida, & calore abundat potius quam humore, nasciturque sanguinem, & uapor quidem sanguineus appellatur. Rursus quoniam feruet, & subtilis est admodum atque lucens, oriturque à corde Solaris proculdubio iudicatur. Habet quodammodo Veneream in se uirtutem. Nam motu Venereo profusè exundat, transfer.

transfertur, prolemq; propagat, ad uoluptatem cuiuslibet sensus se dilatat refugitq; do-
lorem. Summatim uero, spiritus quatenus corpori ad uitam & motum propagationeq;
conducit, Iouius, Veneris, Solaris existimatur. Quatenus animo ad sensum imagina-
tionemq; ministrat, Solaris Mercurialisq; censetur, & ubiq; Mercurialis existit, quan-
doquidem adeo mobilis est, & tam facile conuertibilis, atq; formabilis. Saturni, Martis,
Lunæ, sanus communiter spiritus non multum habet, alioquin ex illo sæpe stupidus, ex
hoc furiosus, ex hac obtusus quodammodo foret. Quamobrem Lunaria quidem uelut
crasiora sim: ulq; humidiora à subtili & uolatili natura spiritus sunt admodum aliena.
Quæ uero Saturnalia multum, atq; nimium Martialia sunt, quasi uenena sunt, spiritui
naturaliter inimica. Illa quidem ob extremam frigiditatem atque siccitatem, hæc autem
ob siccitatem, caloremq; edacem. Iouia igitur & Solaris in primis, deinde Mercurialis
& quodammodo Veneræ, spiritus natura censetur. Distinctione uero præcipua, spiri-
tus quidem naturalis Ioui propriè dedicatur, uitalis autem Solt, animalis uero Mercu-
rio. Quando igitur res postulat aliquem è tribus spiritum adiuuare, patrono tñc suo in-
fortunato, uel debili, non facile clientulo succurrere poteris. Difficillime uero spiritui
animali, dum Mercurius infeliciter est affectus, qui tantam in animali spiritu autoritatè
habet, ut caduceo quodam suo animos tum consopire, tum fuscitare dicatur, id est, suo
quodam aspectu sic aut aliter se habente obtundere ingenium, uel acuerè, debilitare,
siue corroborare, uexare uel sedare mirificè possit. Tu igitur quoties spiritum aliquem
studes excolere, non modo, patronum suum obseruabis fortunatum atq; potentem, sed
etiam Lunam eliges ad hunc oportunè directam. Non creatur autem neq; recreatur ali-
quando propriè per influxum Saturni solum substantia spiritus, sed semper ab exter-
nis ad intima, & sæpe ab imis reuocatur ad summa. Vnde ad secretiora & altiora cõtein-
planda conducit. Potest tamen, etsi raro, uis Martis atq; Saturni, spiritui tanquam medi-
cina prodesse, uel calefaciendo quam opus fuerit, & excitando atq; dilatando, uel uicif-
sim nimis uolatilem coercendo. Per ea uero potissimum, quæ quatuor illis Planetis con-
sentanea sunt, creatur natura spiritus atq; recreatur. Verum si ad Solaria quælibet ual-
de & absq; defectu declines, exacues illum, & exiccabis tandem atq; dissolues, si simili-
ter ad Veneræ, liquesfacies paulatim, uel obrundes. Si confidas tantum Mercurialibus,
parum admodum inde proficies. Erit igitur operæ præcium Ioui alibus uti quampluri-
mum, eisq; reliqua mediocriter admiscere, ac frequentius uti rebus, quæ uel his omni-
bus æquè sint cõmunes, uel propriè Ioui. Nam hæc quoq; omnibus quodammodo sunt
communes. Communiter autem ad hos omnes attinet, quæ substantiam habent nec
igneam nimis, nec profus treream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtu-
sissimam qualitatè, sed mediocrem & tactu leuem, & quodammodo mollem, uel sal-
tem non duram, siue asperam, item gustu quodammodo dulcem olfactu suauem, uisu
gratam, auditu blandam atq; iucundam, cogitatu letam. Dulcedo igitur quædam sapor-
is, & gratia his omnibus est communis. Si dulcedo quasi aquea est, & simi! pinguis, ad
Venerem magis attinet, si quasi insipida, uel aliquatim austera, potius ad Mercurium,
atq; hæc spiritui non multum profunt, necessaria tamen sunt interdum ad hebetandum
nimium eius acumen. Si dulcedo manifesta sit atq; subtilis, & paulum habeat styptici
acutiq; saporis Iouialis propriè iudicatur. Cui congruit substantia dulcis amygdalæ, pi-
nei nucleï, autellanæ, pistaci, amidi, glycyrrhizæ, passularum, uirelli oui, carniû gallina
cei pulli, fasianorum, patouum, perdicum, similiumq; item radicum been, atq; enula.
Rursum uini odoriferi clari, aliquantum dulcis, & styptici, sacchari candidissimi, tritici
alibissimi. Ad Iouem pertinet etiam manna, si modo myrobalani infusa uirtute firmetur,
alioquin non minus ad Venerem attinet quam ad Iouem. Hæc est utiq; substantia dul-
cedoq; Iouis propria, quæ sanè spiritui creando & recreando ante omnia confert. Iouia
uero plurimum sunt omnia, quæ in libro de longa uita diximus, & seruare iuuentutè,
& semibus salubria fore. Sin autem dulcedo admodum pauca sit, multumq; acuti sty-
pticiq; habeat, uel etiam nonnihil amari, Solaris esse censetur. Similis quædam ratio est,
& distinctio de odoribus. Hi enim saporum germani sunt. Similes etiam de coloribus.
Colores sanè æqui, albi, uirides, aliquantum crocei, similes uiolarum, rosarû, liliorum
coloribus, necnon odores eiusmodi Venerem referunt, & Lunam atque Mercurium.

Colores uerò saphyrin, qui etiam dicuntur aerei, item purpurei pleniores, aurei et argenteo mixti, & perpetuo uirides, louem. Ardentes autem crocei, aurei puri, purpurei clariores, Solem. Quilibet uerò colores si uiui sint uel saltè fericij, magis stellares existunt. In metallis quoque & lapidibus atque uitrjs propter coelestem similitudinem sunt potentes. Sed ut redeamus ad louem, sapor & odor eius quasi est, qualis in aureo pomo persico, similisq; pyro, uel aranceo, & uino maluatico leuiore, leuiusq; uernaceo, qualis in uitrjs zinzibere, uel cinnamomo, uel dulci marathro, uel doronico, si hæc plurimo, facilius condita gustentur. Nam quatuor hæc, & nux muscata recens, sola si sunt, potius familiaria sunt, Solaris & chariophilus & muscus, sed odoratur non gustat, a. aspectu. Ambra Solaris plurimum atque louia. Crocus in omnibus est Solaris, tamen color eius & odor apud Astrologos omnibus gratijs dedicatur, sapor autem ad Solem proprie pertinet. Denique omnia odorifera & aromatica, quatenus odorem gratum ferunt, ita ad louem Venere quoque & Mercurium pertinent ut ad Solem, quamuis inter hæc, acutiora magis ad Solem, obtusiora ad Venere Mercuriumque potius, ad louemque proprie temperata, olfactu, gustu, auditu, uisu, tactu. Soni quin etiam cantusque grati, blandique ad gratias omnes spectant atque Mercurium. Minaces autem admodum atque stebiles Martem preferunt & Saturnum. Neque uerò mireris nos multum coloribus, odoribus, uocibus atque buere. Nam sapores quidem ad spiritum præcipue pertinent naturalem, odores autem potius ad uitalem animaleque, colores, figuræ, uoces ad animale. Motus quoque animi uel letus, uel moestus, uel constans, spiritum ad similitudinem suam agitat uehementer, Animalem primo, per hunc uitalem, per hunc insuper naturalem. Spiritus tandem omnis, quia ob naturam quodammodo igneam, aëriamque omnino & lucidam atque mobilem, similis est luminibus, ideoque coloribus & uocibus aërijs, & odoribus motibusque animi, ideo per hæc subito in utranque partem mouetur atque formatur. Et qualis euadit ipse, talem uicissim efficit quodammodo affectum animi, & omnino corporis qualitatem. Denique cum primum per illa quæ gratiarum propria sunt, opportune gratijs est expositus, utpote qui & naturaliter illis consentaneus erat, statim per illarum radios tum ubique uigentes, tum ipsi germanos, mirifica repportat munera gratiarum.

Quod res naturales atque etiam artificiosæ habent uirtutes à stellis occultas, per quas spiritum nostrum stellis eiusdem exponunt. Cap. XII.

Quum uerò dicimus, spiritum exponi gratijs per illa quæ sunt gratiarum, non solum per qualitates quæ uidentur, audiuntur, odorantur, gustantur, sed etiam per illas quæ tanguntur accommodari putamus. Memento igitur calidum in primo gradu louis esse, in secundo Scis cum loue, in tertio Martis cum Sole, in quarto Martis. Frigidum in primo Venere, in secundo Lunæ, in tertio Lunæ cum Saturno, in quarto Martis cum Saturno. Humidum in primo Mercurij cum loue, in secundo Venere cum Luna, in tertio Lunæ cum Venere, in quarto Lunæ, quando Venere Mercurioque coniungitur. Siccum in primo louis, in secundo Mercurij cum Sole, in tertio Solis cum Marte, in quarto Martis cum Saturno. Summatim ex qualitatibus Planetarum, quas Ptolemaeus scribit in Quadripartito, colligimus harmoniam ex cunctis conflata ad calorem humoremque declinare. Calor enim Martis ingens atque Solis & temperatus louis, ingentem superat Saturni frigiditatem, & Venere Lunæque exiguum, ita ut calor ibi frigus excedat. Item humiditas Lunæ Venereque plurima & propinqua nobis atque temperata, louis siccitatem Saturni Martisque multam superat, & temperatam Solis. Cum igitur humorque frigori siccoque dominantur, atque similiter calor humorum. Quemadmodum in sani corporis homine ad coelestem consonantiam temperato ex calore & siccitate cordis, item calore & humore iecoris, rursum frigore & humore cerebri, coalescit complexio quædam ad calorem humoremque uergens, mediocriter calore regnante. Calor enim cordis & iecoris, frigus cerebri superat. Item humor iecoris atque cerebri siccitatem cordis excedit. Neque uerò prætermisissum à nobis uelim, talem existere ex stellis fixis harmoniam cunctis communem, qualem diximus ex Planetis, hos enim illis similes Astrologi putant. Quorum hæc: Ut memineris spiritum corpusque nostrum

lectis alta prius in herbis aromaticisq; proprietates, quibus electis ipsa rite componitur, que uirtuti prius dictae subministrat ad idem. Est insuper alia uirtus in plerisque partibus eius, elementaris potius quam coelestis, ueruntamen talis ut spiritui muniendo conducatur, stypticam dico & aromaticam qualitatem. Illa quidem spiritum firmat, ista fouet. Mirabilem ergo theriaca uim nata est contra properantem senectutem atque uenenum, tribus uidebitur in ea uirtutibus ad idem pariter conspirantibus, quarum una quidem est coelestis per artificiosam acquisita comixtionem, alia coelestis iterum, sed partibus eius naturaliter insita, alia profrus elementaris. Sed illa quam prius dixi, coelitus acquisita, multo etiam foret admirabilior si non solum proportionem louia Solarisq; & ex rebus eiusmodi conflaretur, sed etiam opportunum ad hoc, obseruatione coelestium, tempus eligeretur. Nam quemadmodum corpus se habet ad locum atq; motus, ita motus & actio se habet ad tempus. Sicut ergo certa passim corpora eorumq; formae certis & locis & temporibus coalescunt atq; seruantur, sic & propriae quaedam actiones ex proprijs quibusdam temporibus efficaciam nanciscuntur. Idq; in Alcibiade significat Socrates, & Proclus explicat. Quod sane Pythagoras animaduertens, ipsum bonum perfectionemq; rerum, opportunitatem cognominauit. Primum namq; principium sic apud Pythagoram & Platonem omnium est mensura, ut alijs corporibus actionibusq; alia loca distribuere itaq; tempora. Vnde sicut res quaedam non alibi quam hic, nec alijs quam tunc proprie nascuntur feliciter & coalescunt, atq; seruantur, sic & materialis actio, motus, euentus talis, aut talis, non alijs efficaciam sortitur, effectumq; perfectum, quam quando coelestium harmonia ad idem undiq; consonat, quae sane harmonia tantam habere potestatem existimatur, ut non solum agricolarum laboribus, atq; medicorum artificijs per herbas aromataq; conflatis, sed etiam imaginibus, quae apud Astrologos ex metallis lapidibusq; fiunt, uirtutem saepe mirificam largiatur. Sed imagines caput iam proprium exigunt. Quantum uero ad horas pro actionibus & operibus eligendas pertinet, plurimum confirmatur à Ptolemao ubi ait in Centiloquio: Qui eligit quod melius est, nihilo differre uidetur ab eo qui habet hoc ex natura. Quibus in uerbis tum coelestium, tum arbitrij electionisq; nostrae potestatem confirmare uidetur. Albertus quoque Magnus inquit in Speculo: Non enim libertas arbitrij ex electione horae laudabilis coequetur, sed potius in magnarum rerum inceptationibus electionem horae contemneret, est arbitrij precipitatio, non libertas.

*De uirtute imaginum secundum antiquos, atq; medicinarum
coelitus acquisita. Cap. XIII.*

Ptolemaeus ait in Centiloquio, rerum inferiorum effigies uultibus coelestibus esse subiectas, antiquosq; sapientes solitos certas tunc imagines fabricare quoad Planetarum similes in caelo facies, quasi exemplaria inferiorum ingrediebantur. Quod quidem in Haly comprobatur sibi dicens. Vtilem serpentis imaginem affici posse, quando Luna serpentem coelestem subit, aut feliciter aspicit. Similiter Scorpionis effigiem efficacem quando Scorpionis signum Luna ingreditur, ac signum hoc tenet angulum ex quatuor unum. Quod in Aegypto suis temporibus factum ait, secp̄ interfuisse, ubi ex sigillo Scorpionis in lapide Bezahar, ita facta, imprimebatur thuri figura, dabaturq; in potum ei, quem Scorpions ipse pupugerat, ac subito curabatur. Quod quidem utiliter effici Hahameth Physicus affirmat, confirmante Serapione. Praeterea narrat Haly, notum illi sibi uirum sapientem industria simili fecisse imagines quae mouerentur, qualem effectum, nescio quomodo, legimus ab Archita. Quales & Trimegistus ait, Aegyptios ex certis mundi materijs facere consueuisse, & in eas opportune animas daemonum inferere solitos, atque animam aui sui Mercurij. Item Phoebi cuiusdam, & Isis Olyridisque sic in statuas descendisse, profuturas hominibus, uel etiam nocituras. Huic illud simile: Prometheum figmento quodam luteo uitam rapuisse, lucemq; coelestem. Magi quinetiam Zoroastri sectatores, ad eucandum ab Hecate spiritum, utebantur aurea quadam pila characteribus insignita coelestium, cui & saphyrus erat insertus, & scutica quadam facta tauri corio uertebatur, atq; interim excantabant. Sed

Sed cantiones equidem libenter omitto. Nam & Psephus Platonicus eas improbat atq; deridet. Hebræi quoq; in Aegypto nutriti, struere uirtutum aureum didicerunt, ut eorundem Astrologi putant, ad aucupandum Veneris Lunæq; fauorem, contra Scorpio- nis atq; Martis influxum ludæis infestum. Porphyrius quoq; in epistola ad Anebonē, imagines efficaces esse testatur, additq; certis quibusdam temporibus qui à proprijs suis fumigationibus exhalabāt, aërios dæmonas insinuari statim consueuisse. Iamblichus in matris quæ naturaliter superis consentanea sint, & opportunè ritèq; collecta undiq; conflataq; fuerint, uires effectusq; non solum cœlestes, sed etiam dæmonicos & diuinos suscipi posse confirmat. Idem omnino Proclus atq; Synesius. Opera quidem ad salutem mira, quæ à medicis in Astrologia peritis, per res ex multis compositas, id est pulueres, liquores, unguenta, electuaria fieri possunt, probabilior em in re rationem & notior em quàm imagines habere uidentur. Tum quia pulueres, liquores, unguenta, electuaria, opportunè confecta, cœlestes influxus facilius citiusq; suscipiunt quàm materia duriores, ex quibus imagines fieri consueuerunt, tum quia uel assumuntur intus affecta iam cœlitus, & in nos conuertuntur, uel saltem admora fores inhærent magis, & deniq; penetrant, tum etiam quoniam ex uno quodam duntaxat, aut per paucis imagines construuntur. Illa uerò ex quàm plurimis constari pro arbitrio possunt. Vt si centum Solis Iouisq; dotes per centum plantas & animalia similiaq; sparsæ fuerint, componere simul hæc centum tibi comperta possis, & in unam conficere formam, in qua Solem fermè lo uemq; totum iam uidearis habere. Scis profectò naturam inferiorem non posse uno quodam capere cunctas superioris naturæ uires, ideoq; illas per plures apud nos natu- ras esse dispersas, commodiusq; per opera medicorum atq; similia, quàm per imagines colligi posse. Proinde imagines ex ligno confectæ uim fortè paruum habent, nam lignū & forsan durius est ad cœlestem influxum facile capiendum, & minus tenax si acceperit, retinendum, & omnino postquam ex matris terræ uisceribus est euulsum, paulò post fermè totum amittit mundanæ uitæ uigorem, & facile in qualitate aliam transmutatur. Lapilli uerò atque metalla, & si ad accipiendum cœleste inunus duriora uidentur, diutius tamen retinent, quod confirmat Iamblichus, si acceperit. Sua nempe duritia, ue stigia quoq; donaq; uitæ mundanæ post euulsionem diutissimè continent, quæ quon- dam hærentia terræ possederant. Quamobrem ob hoc saltem apta materia ad capiendā tenendaq; cœlestia iudicantur. Est & probabile quod libro superiore dixi, res adeo spe- ciosas non posse sub terra conflare, nisi maximo quodam conatu cœli, atq; durare in eis impressam semel ex conatu uirtutem. Nam in his coquendis cogendisq; diutissimè cœ- lum elaborauit. Verum quum nequeas facile eiusmodi plura componere, cogereq; dili- genter exquirere, quod metallum inter cætera in ordine sit alicuius stellæ potissimum, quisue lapis in ordine summus, ut saltem in uno quodam totius generis ordinisq; su- premo, relicta pro uiribus comprehendas, atque eiusmodi susceptaculo cœlestia huic consentanea muteris, ceu si, exempli causa, in ordine Solari sub homine Phœbeo, sum- mum inter animalia teneat Astur aut gallus, inter plantas balsamum aut laurus, inter metalla aurum, inter lapides carbunculus uel pantaura, inter elementa feruidus aër, nam ignis ipse Martius esse censetur. Quod autem diximus influxum Solis uel Iouis aut Veneris arguendum, intelligimus ratione communi, non tamen illi in cuius geneti aliquis horum intersector appareat.

De ordinibus rerum à stellis pendentium, ut Solarium atq; similia.
Et quomodo spiritus fiat Solaris. Cap. XIII.

Dixi equidem alibi, desuper ab unaquaque stella (ut Platonice loquar) seriem rerum illi propriam usq; ad extrema pendere. Sub ipso Scorpionis corde post eiusmodi dæmonas atq; homines, scorpionumq; animal, collocare possumus etiam herbam Asterion, id est stellarem, figura stellæ similem nocte fulgentem, quam medici tradunt qualitate habere rosæ, uimq; contra morbos genitalium mira- bilem possidere. Sub serpente uel serpentario cœlesti Saturnum ponunt, & quodam modo Iouem. Postea dæmonas, qui sæpè serpentum formas induunt. Similes insuper

homines, serpentes animantes, serpentariam herbarum, lapidem Draconitem capite draconis natum. Item communi nomine Serpentinum. Et praeterea quae in sequentibus afferam. Sub stella Solari, id est Syrio, Solem primo, deinde daemones quoque Phoebeos, quos aliquando sub leonem uel gallorum forma hominibus occurrisse, testis est Proclus. Homines subinde per similes bestiasque Solares. Phoebeas inde plantas, metalla similiter & lapillos, & uaporem aëremque feruentem. Simili ratione a qualibet firmamenti stella per aliquem Planetam existimant contextum rerum gradatim eius illius proprietate descendere. Si igitur (ut dicebam) Solaria omnia per gradum solis ordinis quemlibet opportunè comprehenderit, homines uidelicet tales, uel talis hominis aliquid, item bruta, plantas, metalla, lapillos, & quae ad haec attinent, uirtutem Solis usquequaque conhibes, & quodammodo naturalem Solarium demonum facultatem. Similiterque de alijs dictum puta. Solares quidem homines sunt quales antea dixi, & qui ascendente Leone, Soleque hunc uel tenente uel aspiciente nascuntur, & qui sub Ariete similiter. Solaris est & sanguis è sinistro eorum bene ualentium brachio missus. Phoebeus, crocodillus, astur, leo, gallus, & cygnus et coruus. Nec alia ratione leo ueretur gallum, nisi quoniam in ordine Phoebeo gallus est leone superior. Eadem ratione inquit Proclus, Apollineus daemone, qui nonnumquam apparuit sub figura leonis, statim obiecto gallo disparuit. Maxime uero in his animalibus cor est Solare. Arbitror etiam marinum uitulum caelestis Leenis cordi subesse, & hac ipsa ratione corium eius quem cingit nudum fibula eiusdem osse confecta, a renum dolore redimere. Nam contra dolorem eiusmodi solent Astrologi sideris illius influxibus uti. Eadem forte ratione fertur hac pelles à fulgure nos tueri. Inter plantas palma Phoebea est, & in primis laurus, qua uirtute uenenosa repellit & fulgur. Fraxinus quoque simili facultate uenenosa longius arceat. Loton esse Phoebea, rotunda tum folia tum poma testantur, & explicatio foliorum eius die, replicatio uero nocte. Paonium Phoebeam esse, non solum uirtus indicat, sed & nomen. Ad idem argumentum flores & herbae quae restringuntur abeunte Sole, redeunte protinus explicantur, & ad Solem continue uergunt. Aurum praeterea & lapis Elitis radijs aureis Solem imitans. Lapis item qui Solis oculus appellatur, figuram habens pupillae, ex qua lumen emicat. Rursum carbunculus nocte rutilans, uel Pantataura omnes in se lapidum uires continens, ut aurum metallorum, & Sol stellarum. Multa denique in superioribus nobis significata, unde si modo liceat, sub imperio Solis ex illo sanguine, & animalium illorum cordibus, & folijs fructibusque arborum praedictarum, item floribus atque herbis & auri folijs, nec non pulueribus pupillarum, electuarium uel unguentum conficere poteris, addito croco, balsamo, calamo aromatico, thure, musco, ambra, ligno aloes, zinzibere, mastice, spica nardi, cinnamomo, dronico citri bortice, zedoario, nucem muscata, mace, cariophyllis cum melle flauo uel oleo balsamino, masticeo, laurino, nardino, ad cor, & stomachum, & caput intus aut extra foarendum, ut spiritus inde Solaris euadat. Ex his omnibus, inquit, aut saltem ex pluribus componendum dominante Sole aliquid. Quo etiam sub eiusdem dominatu incipias uti, dummodo & Solaria induas, habites, conspicias, audias, olfacias, imageris, cogites, cupias. Item imiteris & uita dignitatem & munera Solis. Inter Solares homines plantasque uerseris, laurumque assidue tangas. Tutius autem ad ualetudinem fuerit, Solaribus admiscere iouialia simulataque Venerea. Veneream maximè humiditatem Solaris caloris moderatricem, qualis est aqua succusque rosarum atque uiolearum. Sed medicinae eiusmodi in libro De curandis lixeratis primum, deinde in libro de Vita longa, partim equidem compositi, partim ab alijs compositi enarraui, partim etiam temporari. Item quales herbae à Sole loueque miras contra epidemiam & uenenum uires habent, diximus in libro Contra pestem, inter quas Perforata, fugadaemon appellata est, nec alia facultate, quam caelestium gratiarum noxios malorum demonum uapores à nobis arcere putatur, & si qua inter herbas alia uel lapillus ut corallus, idem uideatur efficere. Herba profecto Lunaris à Mercurio tradita folijs caeruleis atque rotundis, crescente

Luna unum quotidie producens folium, decrecente deponens, annos utentibus promittit Lunares. Sed iam ad imagines altero quodam

exordio redeamus.

De uirtute

De uirtute imaginum secundum antiquos atq; medicinarum. Et quomodo medicine sint longè
 ualidiores quàm imagines. Cap. XV.

S lapillos quos paulo ante Phœbeos narrauimus nactus fueris, nihil opus eris imā
 gines eis imprimere. Suspendes itaq; collo comprehensos auro, crocei tenetis, quā
 quando Sol sub Ariete uel Leone percurrit ascenditq; uel medium tenet cœlestis,
 aspicietq; Lunam. Multo uerò potentiores in serie Lunæ lapillos narrat Proclus.
 Primum quidem Selinitim, qui nō modo figura Lunam imitetur, sed & motu, circum
 eatq; cum Luna. Hunc si forte reperiis, & argento circumdatum argenteo filo collo sit
 sperideris, Luna Cancrum uel Taurum subeunte, angulosq; tenente sibi cōuenientes
 spiritum inde tuum reddet, postremo lunarum. Dum uidelicet calefactus abs te lapil
 lus ipse lunaris uirtutem suam tuis assidue spiritibus inserit. Alterum uerò recentet la
 pilli, helioselinon cognomēto, qui Solis Lunæq; coniunctis Soli, naturaliter habet ima
 ginem. Hūc ergo quisquis argento inclusum de aurato similibus collo filis admouerit,
 quando Luna in domicilio suo uel Solis in eodem minuto cum Sole congregitur, su
 osq; teneat angulos, solarem simulatq; lunarem spiritum reportabit, aut saltem talem
 qualis euadit Luna per centrum copulata Soli. Hic uerò tu uides dispersas Phœbe
 tes, uelut Osyridis membra, fororem eius Phœbem uelut Isidem congregare. Sed uti
 nam solarem alicubi lapidem facile reperiremus uel lunarem, ad eō in eorum ordine pre
 potentem, quem admodum sub serie septentrionalis poli magnetem habet & ferrū.
 Solarem profectō ferunt inuenisse apud Indos Apollonium Theanum, lapidem scili
 cet nomine *Antauram*, ignis instar micantem, sub terra passus quatuor nascentem, cui
 tantum spiritus insit ut tumeat, & plerunq; scindatur terra, ubi eiusmodi lapis concipi
 tur, ita cæteros ad se lapillos trahens, sicut magnes ferrum. Sed lapis hic Hercules ad se
 contemplandum uehementius adhuc nos in præsentia rapit. Videmus in specula nau
 tarum indice poli libratum acum affectum in extremitate Magnete moueri ad Vrsam,
 illuc uidelicet trahēte Magnetem, quoniam & in lapide hoc præualet uirtus Vrsæ, & hinc
 transfertur in ferrum, & ad Vrsam trahit utrunq;. Virtus enim eiusmodi tum ab initio
 infusa est, tum continuè Vrsæ radijs uegetatur. Forsitan ita se habet Succinum ad po
 lum alterum & ad paleas. Sed dic interea, cur Magnes trahit ubiq; ferrum? non quia si
 mile, alioquin et Magnetem Magnes traheret, multo magis ferrumq; ferrum, non quia
 superior in ordine corporum, imò superior est lapillo metallum. Quid ergo? Ambo
 quidem ordine Vrsam sequente clauduntur, sed superiorē in ipsa Vrsæ proprietate gra
 dum tenet Magnes, inferiorem uerò ferrum. Superius autem in eodem rerum contex
 tu trahit quidem quod est inferius, & ad se conuertit, uel aliter quomodolibet agitatur,
 aut afficit uirtute prius infusa. Inferius uicissim eadem ad superius infusione conuertit
 tur, uel aliter agitatur, uel prorsus afficitur. Sic in serie Solis inferior homo admiratur su
 petiorem, in ordine Iouio ueneratur, in Martio timet, in Venereo inferior ad superiorē
 rapitur amoris ardore, deseritq; seipsum, in Mercuriali semper hic discit, uel persuade
 tur ab illo, in Lunari motum hic ab illo sæpius exorditur, in Saturnali quietem. Ego au
 tem quum hæc explorata hæcenus habuissē admodum gratulabar, cogitabamq; iu
 uenis adhuc Magneti pro uiribus insculpere cœlestis Vrsæ figuram, quando Luna me
 lius illuc aspiciat, & ferreo tunc filo collo suspendere. Sperabam equidem ita demum
 uirtutis me fideris illius compotem fore. Sed cum diutius explorassem, inueni tandem
 fideris illius influxus Saturnales esse plurimum atq; Martiales. Accepi à Platoniciis ma
 los demonas plurimum septentrionales existere, quod etiam Hebræorum Astronomi
 consentunt, noxios Martiosq; demonas in Septentrione ponentes. Propitios autem &
 Iouios, in meridie. Didici à Theologis, & Iamblichō, imaginum fictores a dæmonibus
 malis occupari sæpius atq; falli. Vidi equidem lapillum Florentiam aduectum: ex India,
 ibi capite draconis erutum, rotundum, ad nummi figuram punctis ordine quampluri
 mis quasi stellis naturaliter insignitum, qui aceto perfusus mouebatur parumper in re
 ctum, imò obliquum, mox ferebatur in gyrum, donec exhalaret uapor aceti. Existimaui
 equidem lapillum eiusmodi cœlestis draconis habere naturam atq; quali figuram, mo
 tum quoq; illius accipere quatenus per aceti seu uini ualentioris spiritum, draconi illi

sive firmamento familiarior redderetur. Hunc igitur qui gestaret, & aceto saepe perfunderet, uim aliquam forte draconis illius acciperet, qui geminis anfractibus hinc quidem Velsam maiorem implicat, inde minorem. Extat & prope Scorpionem serpētarius quasi homo serpente cinctus, manu dextra caput serpentis tenens, sinistra caudam, genibus quasi flexis, capite paulum resupino. Legi equidem Magos Persarum regi consuluisse ut imaginem hanc lapidi imprimeret Hæmatiti, quem aureo clauderet annulo, ita tamē ut inter lapillum atq; aurum serpentaria radicem infereret. Hoc enim annulo gestātem contra uenenum morbosq; uenenosos tutum fore, uidelicet si Luna serpentarium aspiciente feceris. Hanc imaginem Petrus Aponensis confirmauit. Ego uero, si hanc annulo temporeq; compositas sibi cœlitus uendicare. Memento lapillos nascentes in animalibus, nec inde languentibus ut in dracone, gabis, hirundine, ceterisq; efficaces existere ferre, ut lapilli in terra nascentes, atq; eadem referre scellas, ad quas hæc animalia pertinent. Hinc Alciatorius ex uentriculo galli uicinus tactus pollet potestare Solari, per quem Dioscorides ait saepe compertum esse, eum pugnare inuictum, qui lapillum hunc ore gestaret. Idem ait, Chelidonium erutum ex hirundine rufum curare melancholicum, & amabilem idoneumq; reddere. Quod quidem habet ex loue, per ea que diximus, scilicet res ubiq; infra Lunam stellares existere. Confirmatur dictum illud ualde Platonium, hanc mundi machinam ita secum esse connexam, ut & in terris cœlestia sint cōditione terrēna, & in cœlo uicissim terrestria dignitate cœlesti, & in occultis mundi uita menteq; regina mundi, cœlestia insint, uitali tamen intellectu. Qualiq; proprietate simul & excellentia. Per hæc insuper confirmant nonnulli etiam illud magicum, pro inferiora uidelicet superioribus consentanea posse ad homines temporibus opportunis cœlestia quodammodo trahi, atq; etiam per cœlestia super cœlestia nobis cōciliari, uel forsitan profus infinuari, sed potremum hoc illi uiderint. Verum illud arte quadam ite, & opportunē in unum plurima colligente, fieri posse probabile satis (ut diximus) esse uidetur, tum rationibus quas in superioribus assignauimus, tum quia eiusmodi multa quando apud medicum & astrologum colligantur, contunduntur, commiscentur, concoquantur subsidere certo, dum ipsa per se ratione concoctionis atq; fermenti nouam paulatim formam subeunt hanc ipsam acquirunt certo quodam fomento cœlesti, radijs tunc intus agentibus, ideoq; cœlestem. Metallum uero uel lapillus quando momento sculpsitur, non uidetur nouam accipere qualitatem, sed figuram. Neq; motio illa per debitos digestionis gradus, quos alteratio naturalis atq; generatio solet obseruare, progreditur. Quum uero natura cœlestis, tanquam inferioris nature regula, solet tenore quodam progredi naturali, & ita progredientibus aspirare, merito diffidunt pleriq; imagines eiusmodi cœlestem aliquam uirtutem habere. Ego quoq; ambigo saepius, ac nisi & omnis antiquitas, & omnes Astrologi uim mirabilem habere putarēt, habere negarem, Negarem equidem non omnino, opinor enim (nisi quis aliter persuaserit) ad prosperam ualeitudinem saltem aliquam habere uirtutem, electæ præsertim ratione materiae, tametsi multo maiorem inesse pharmacis arbitror, & unguentis fidere o fauore conflassus. Quid uero uoluerim ubi modo dicebam electæ ratione materiae, in sequentibus declarabo. Quæ uero ex Magorum uel Astrologorum opinione ad Plotinum interpretandum pro imaginibus allegari possunt, deinceps breuiter asseram, si te prius hic admodum uero, ne putes probare me usum imaginum sed narrare. Ego enim medicinis ad cœlum temperatis, non imaginibus utor, atq; ita cæteris quotidie consulto. Tu uero si concedis Deum rebus infra Lunam mirabiles inseruisse uirtutes, mirabiliores concede cœlestibus. Præterea si licere iudicas homini ad prosperam ualeitudinem inferioribus uti, iudica, superioribus quoq; licere atq; inferiora ad superiorum normam, sic medicorum artificio temperare, sicut etiam à Deo sunt ab initio temperata.

Limenſa fermè cœleſtium magnitudo, uirtus, motio facit, ut omnes omnium ſiderũ radij terræ molem quæ quali punctum eſt ad cœlum, momento faciliſimèq; uſq; ad centrum recti penetrent, quod omnes Aſtronomi conſtituunt. Ibi ut placet Pythagoreis atq; Platoniciſ fortiffimi ſint, tum quia recti u ndiq; centum tangunt, tum quia in anguſtũ collecti ſunt cuncti. Quorum uehementia, materia ibi terræ ſicca procul ab humore remota proſuſa accenditur, accenſaq; extenuatur, atq; diſpergitur per meatus undiq; & eſtat inſcendia pariter atq; ſulphur. Sed ignem hunc putant ualde caliginofum eſſe, & quali incendium quoddam luminis expers, ſicut in cœlo extat expers incendij lumen, ignis autem inter cœleſtem atq; infernum, lumen cum feruore coniungit. Putant autem ignem è centro flantem ignem eſſe Veſtalem. Siquidem Veſtam eſſe terræ uitam numenq; putabant. Ideoq; Veſtæ templum ueteres in medijs urbibus conſtruebant, ignemq; in medio perpetuum collocabant. Sed ne ulterius peruagetur concludamus iam, ſi ſtellarum radij totam mox terram penetrant, negari non facile poſſe metallum atq; lapillum, quando celantur imaginibus ſubito penetrare, eiſq; miras uel ſaltem qualeſcunq; imprimere poteſ. Quandoquidem & in alijs terræ precioliſſima generant. Sed quis neget per hæc radios penetrare? Siquidem aër & qualitas eius, & ſonus minus efficax ſolida tranſit ſubito, & ſua quadam afficit qualitate. Iam uerò ſi duritia radij obſiſteret penetrantibus, lumen multo citius aërem quàm aquam pertranſierit, & hanc ocyus multo quàm uitrum, ſimiliter quàm cryſtallum. At quum eodem momẽta ſolida, quoliuida cuncta tranſuerberet, perſpicue conſtat duritiam radij nullo modo reſiſtere. Atq; idcirco dicent, non eſſe negandũ metalla cœleſtiũ radij quandoq; non leſo diſſoluit in eo metallum. Quum uerò natura cœleſtis noſtro hoc igne incõparabiliter ſit præſtantior, non eſt putandũ radij cœleſtis officiũ eſſe duntaxat quale opus ignei radij miſeſtẽ uidemus ſcilicet illuminare, calefacere, exiccare, penetrare, ex enuare, diſſoluere quæ noſtris ſenſib. notiſſima ſunt, ſed multo plures mirabilioſeſq; uires & effectus habere, alioquin & materia inferior, & caducis ſenſus cum diuinitate cœli penitus æquaretur. Sed quis neſciat uirtutes rerum occultas, quæ ſpecialiter à medicis nominantur, nõ ab elementali natura fieri, ſed cœleſti? Poſſunt itaq; (ut aiunt) radij occultas & mirabiles ultra notas imaginib. imprimere, uires, ſicut & cæteris inferũ. Nõ enim inanimati ſunt, ſicut lucernæ radij ſed uini, ſenſualesq; tanquam per oculos uiuentium corporum emittentes, dotesq; mirificas ſecum ferunt ab imaginationibus mentibusq; cœleſtium, uim quoq; uehementiſſimam ex affectu illorum ualido, motuq; corporum rapidiſſimo, ac proprie maximeq; in ſpiritu agunt cœleſtib. radij ſimiliũ. Agunt inſuper in corpora uel duriffima, omnia etiã hæc ad cœlum infirmiſſima ſunt. Sũt aut in uarijs ſtellis uariæ quoq; uires, & idcirco in radij earũ inter ſe uariæ. Præterea in radiorũ iſtib. aliter atq; aliter incidentib. uirtutes diuerſe naſcuntur. Deniq; in concurſib. radiorũ mutuis aliter atq; aliter, & hic aut ibi, & tunc aut aliàs effectus diuerſe ſubito uires ſuboriũtur, multo magis atq; citius quàm in alijs atq; alijs elementorũ qualitatumq; elementalium mixtionib. multo etiã citius q̄ in tonis & numeris apud Muſicũ aliter & aliter cõcinentib. Si hæc diligẽtẽ ter cõſideraueris, forſitan nõ diſſides, dicent, ſubito quodã radiorũ iactu uires imaginib. imprimi atq; ex diuerſo iactu diuerſas. Nunquid ergo tam citò? Mitto fascinationes repente quodã ſam intuitu factas. Et amores acerrimos ſtatim accenſos radij oculorum, qui & ipſi fascinatione quãdam, quod in libro de amore probamur. Mitto quàm citò rubens oculis inſiciat inuentem, & ſpeculum intuens femina meum uoſa. Nonne & familia quãdam apud Illyncos & Triballos irate, inuitu homines interemiſſe ſeruntur? Et feminæ quædam in Scythia idem tacere conſueuiſſe? Et Caroblepe reguli ſerpentes radiorũ ex oculis iactu homines perimunt. Torpedo quoq; marina tactu eſt amprocul per uirgam manum ſubito ſtupefacit. Echinus quoq; piſculus grandem ſolo præterea tactu nauẽ ſiſtere ſertur. Phalãgia quinetiã in Apulia iactu quopiã uel oculto

spiritum animumque repentino stupore permutant. Quid rabiosus canis facit, uel non ap-
 parente morsu? Quid se opa, deinde quid arbutus? Nonne leuissimo tactu uenenatum
 concitant atque rabiem? An ergo negabis coelestia oculorum suorum radios, quibus no-
 stra continentur, simulatque contingunt statim miranda perficere? Iam uero grauida mul-
 lier tactu statim signat membrum hominis nascituri, rei desideratae nota. Iam uero dubi-
 tabit radios aliter aliterue tangentes diuersa conficere? Quis & tu hellebori herbam colli-
 gens, siue folium deorsum trahas, siue sursum, hoc subito tactu, causa sis helleboro, ut
 deorsum educat humores, aut sursum? Nonne ab initio rei cuiusque generatae coelestes
 influxus concoctione materiae, digestionemque perfecta non tam tempore quam momen-
 to dotes mirificas largiuntur? Nonne suffragante caeli uultu innumerabiles saepe rari,
 similesque animantes ex arenis momento profluunt? Tanta est in materijs preparatis po-
 tentia caeli, tanta celeritas. Denique si ignis hoc habet, ut tempore quam breuissimo faciat
 quae caetera longo, ob id praecipue quod est caelo simillimus. Quis nam dubitet, caelum
 magna quasi momento perficere, etiam in materia minus parata, sicut flamma solet in-
 genitor? Quid ergo dubitas, inquit, in imagine construenda ferme similiter agere coe-
 lum? Dices opinor, sicut & ego dicebam, naturales hic alterationis gradus subesse. Qui
 sane defectus minuit quidem coeleste donum, nec tamen penitus auferre uidetur. No-
 lunt enim Physici ex quolibet metallo uel lapide imaginem fabricari, sed certo. In quo
 quidem natura coelestis, uirtutem olim ad hoc ipsum quod operatur naturaliter inchoa-
 uerit, & quasi iam iam perfecit, ut in sulphure flammam. Quam sane uirtutem tunc de-
 mum perficiat, quando materia haec per artem sub simili quodam influxu coelesti uehe-
 menter agitur, & agitata calefcit. Itaque ars suscitatur inchoatam ibi uirtutem, ac dum ad
 figuram redigit, similem suae et uisam coelesti figuram, tunc suae illi ideae profus exponit,
 quam sic expositam, caelum ea perficit uirtute qua coeperat exhibens quasi sulphuri flam-
 mam. Sic potentia quaedam ad rapiendas paleas coelitus data succino, quodam modo de
 bilis, saepe per frictionem calefactionemque facta ualidior, subito rapit. Similem uirtu-
 tem Serapio scribit datam lapidi Albugedi quasi hyacintho simili, sed non prae trahere
 paleas, quam capilli hoc lapide perfricentur. Sic item lapis ille Iouius Bezaar, id est, a
 morte liberans, quem descripsimus in libro contra pestem, uim ab initio contra uenenum
 accepit ab Ioue, sed non usque adeo ualidam, ut eandem tradere possit materijs alijs exer-
 cendam. At uero quum primum sub Scorpionis coelestis influxu figuram super ni illius
 accepit, perfectam contra Scorpiones subito uim reportare putatur, quam Masticum con-
 municare ualeat aut thuri. Eadem quoque de hyacintho, topazio, smaragdo, caeterisque ra-
 tio est habenda. Ut fabrica figurarum non alibi efficaciam habeat, quam ubi materia cum
 stella congruit & effectu, a qua hunc faber exoptat accipere. Ac praeterea ubi haec ipsa
 materia quasi iam talis ab initio, qualem affectas reddere per figuram. Nullius ergo ma-
 terijs ad imagines uti consulunt, nisi his ipsis quae tibi nota sunt, hanc ipsam ferre iam
 uim habere quam cupis. Lapidum itaque uires atque metallorum diligentissime persequi
 tari iubet, inter eaque meminisse, inter lapillos quidem Carbunculum in tenebris coruscantem,
 atque Pantaurum praecipue Soli subesse, Saphyrum Ioui, Smaragdum Veneri, Mer-
 curio, Lunae. Praeterea metalla praeter aurum & argentum uix ullam ad haec habere uir-
 tutem. Tutioresque in his rationem fore, si aurum quidem purum ad Solem referas atque
 Iouem, ad illum quidem propter colorem, ad huc autem propter temperatam commix-
 tionem, nihil enim cum auro temperatius. Purum uero argentum ad Lunam, sed ad
 Iouem simulatque. Venerem aurum argento permixtum. Praeterea imaginem effica-
 cionem fore, si uirtus in materia eius elementaris conueniat cum speciali eiusdem uirtu-
 te naturaliter insita, atque haec insuper cum uirtute altera speciali per figuram coelitus ca-
 pienda. Denique figuras inferiores & formas coelestibus conformari, inde perdisces, ut a-
 iunt, quod Perseus truncato Medusae capite, futuram nonnullis obrunca-
 tionem portendere consueuit, multaque similiter, & Lunam ali-
 osque Planetas sub certis signis certa in nobis memora
 mouere non dubitant.

Sed ne figuris nimium fortè diffidas, meminisse iubebunt, in regione hac sub Luna elementari, elementarem quoq; qualitatem posse quam plurimum, in trāsmutatione uidelicet ad aliquid elementare tendente, calor em scilicet & frigus, & humor em atq; siccitatem. Qualitas autè quæ minus elementares materiales sunt scilicet lumina, id est, colores, numeros quoq; similiter & figurarum ad talia forsitan minus posse, sed ad cœlestia munera, ut putant, ualere permultum. Nam & in cœlo lumina, & numeri, & figuræ, sunt ferme omnium potentissima, præsertim nulla sit tibi materia, quod Periparetics pleriq; putant. Sic enim figuræ, numeri, radij, quum non alia sustineant tibi materia, quali substantiales esse uidentur. Atq; quum in ordine rerum mathematicæ formæ physicas antecedant, tanquam simplices quidem magis, & minus egenæ, merito in antecedentibus mundi gradibus, id est, cœlestibus, auctoritatem sibi maximam uendicant, ut non minus inde fiat numero, figura, luce, quàm elementari quadam proprietate. Huius quidem auctoritatis habetur etiam sub Luna signum. Qualitates enim ualde materiales plurimas rerum speciebus sunt communes, eisq; quodammodo permutatis, non usquequaq; species commutantur. Figuræ autem numeriq; partium naturalium, proprietatem cum specie inseparabilem peculiaremq; possidēt, utpote quæ cœlitus unâ cum speciebus destinata fuerunt. Imò & cum idæis maximam habent in mentemundulæ regina connexionem. Atq; quum ipse numeriq; species quædam sint idæis tibi proprijs deliataræ, nimirum uires inde proprias sortiuntur. Ideoq; tum species naturalium certis figuris, tum motus, & generationes, & mutationes certis numeris astringuntur. De lumine uerò quid dicam? Est enim actus intelligentiæ uel imago. Colores autem sunt lumina quedâ. Quamobrem ubi lumina, id est, colores, figurarumq; & numeros Astrologi dicunt in materijs nostris ad cœlestia præparandis posse quam plurimum, non temerè, ut aiunt, debes ista negare. Non ignoras concentus per numeros proportionesc; suas, tum habere mirabilem ad spiritum & corpus sistendum, mouendum & efficiendum. Proportiones autem ex numeris constituta, quali figuræ quædam sunt, uel ut ex punctis lineisq; factæ, sed in motu. Similiter motu suo se habent ad agendum figuræ cœlestes, hæc namque harmonicis, tum radijs tum motibus suis omnia penetrantibus spiritum indies ita clam afficiunt, ut Musica præpotens palmam afficeret cōiueit. Nostri præterea quàm facile multis misericordiam moueat figuræ alygētis. Et quâ tum oculos imaginationemque, & spiritum & humores afficiat statim atque moueat amabilis personæ figura, nec minus triu a est & efficax figura cœlestis. Nonne principis in urbe uultus quidem clemens & hilaris exhilarat omnes? Ferox uerò uel tristis repenitè pertretet? Quid ergo cœlestium uultus, dominos omnium terrenorum, aduersus hæc efficere posse putas? Quippe quum etiam cœuantes ad prolem plerumq; uultus, non solum quales ipsi tunc agunt, sed etiam quales imaginantur, soleant filijs diu proficiscinascituris imprimere. Vultus eadem ratione cœlestes materias confestim, suis notis inficiunt, in quibus si quando diu latitare uidentur, temporibus deinde suis emergunt. Vultus autem cœli sunt figuræ cœlestes. Potes uerò facies illic appellare figurarum cœlestis tibi stabiliore. Vultus autem figurarum quæ magis tibi mutantur. Aspectus quoq; inter se stellarum in motu quotidiano confectos, uultus appellare potes, similiter & figurarum. Nam hexagoni, tetragonum nominantur. Esto, dicet quispiam, sint ut placet potentissimæ ad efficiendum figuræ cœlestes, uerum quid hoc ad figurarum imaginum artificiositas? Respondebunt, non id potissimum contendere ut potentissimæ per se ad agendum sint nostræ figuræ, sed ut paratissimæ ad actiones & uires figurarum cœlestium capiendas, quatenus opportune sunt dominantibus illis, atq; ex amussim ad illas configurantur. Exigit enim figura illa figuram. Nonne sonante cithara quadam, altera reboat? Ob id tantum, si & ipsa similem figuram habeat, atque è conspectu sit posita, & fides in ea posita & intentio similiter. Quidnam hic efficit, ut cithara subito patiatu a cithara, nisi situs aliquis & quædam forma conformis? Figura speculi lenis, concava, nitens cœlo congrua, ob hoc ipsum propriè munus tantum cœlitus accipit, ut radios Phœbi in se cumularisimè complectitur, & solidissimum quodque ad centrum suum

suum è conspectu locatum repente cõburat. Ergo ne dubites dicent, quĩ materia que
dam imaginis faciendã, alioquin ualde congrua cœlo, per figuram cœlo similem arte
datam, cœlestẽ munus, tũm in seipsa concipiat, tũm reddat in proximum aliquem uel
gestãtem. Non solum uerò figura, sed etiam dispositio per uia, quam Diaphanam uocãt,
inefficax quiddam est, & passiuum sup̄apte natura. Veruntamen quoniam per uia dispo
sitiõ est in cœlo proprium luminis susceptaculum, ideo ubicunq; sub cœlo hæc est na
turalis, uel modo aliquo comparatur, subitò præfens cœlestẽ lumen acquiritur, atq; eti
am conferuatur, ubi una cum hac uel calor est igneus, ut in flamma, uel est aliquid aëri
um, aquẽ eum uel simul & glutinosum, ut in noctilucis & nocticernis, & carbunculis, atq;
forsan quodammodo in Camphora. Quid inde sequatur, pro imaginib; ipse repara.

Quales cœlestium figuræ antiqui imaginibus imprimebant, ac de usu ima
ginum. Cap. XLIII.

Aliquis autem quæret, quas potissimum cœli figuras imaginibus imprimere fo
leant. Sunt enim ibi formæ oculis ualde conspicuæ, & à multis, quales sunt qua
si depictæ, ut Aries, Taurus, similesq; figuræ zodiaci, & quæ sunt extra zodiacũ
manifestæ. Sunt ibi præterea formæ quamplurimæ, non tam uisibiles quàm ima
ginabiles per signorum facies ab Indis & Aegyptijs Chaldeisq; perspectæ, uel saltem ex
cogitata, uelut in prima facie Virginis uirgo pulchra sedens, geminas manu spicas ha
bens, puerumq; nutriens. Et reliquæ, quales describit Albumasar, ceteriq; nonnulli. Sũt
deniq; caractères quidam signorũ & Planetarum ab Aegyptijs designati. Volunt igitur
imaginibus omnia hæc inculpi. Vt si quis expectet proprium à Mercurio benefi
cium, collocare eum in Virgine debeat, uel saltem ibi Lunam cum aspectu Mercurij, &
imaginem tunc ex stanno conficere, uel argento, in qua totũ sit Virginis signum, & cha
racter eius caractereq; Mercurij. Ac si prima uirginis facie sis usus, addas etiam figu
ram, quam in prima facie diximus obseruatam. Similiterq; de cæteris. Postremũ quidem
imaginum auctores, uniuersam earum formam ad cœli similitudinem accipere rotun
dam. Antiquiores autem, quemadmodum in quodam Arabum collegio legimus figu
ram crucis cunctis anteponebant, quia corpora per uirtutem agunt ad superficiem tam
diffusam. Prima uerò superficies cruce describitur. Sic enim in primis habet longitudi
nem atq; latitudinem. Primaq; hæc figura est, & omnium recta quàm maxime, & qua
tuor rectos angulos cõtinet. Effectus uerò cœlestium maximè per rectitudinem radio
rum angulorumq; resultant. Tunc enim stellæ magnopere sunt potentes, quando qua
tuor cœli tenent angulos imò cardines, orientis uidelicet occidentisq; & in diuinitatib;
Sic uerò dispositæ, radios ita coniungunt in se inuicem, ut crucem inde constituent. Cru
cem ergo ueteres figuram esse dicebant, tũm stellarum fortitudine factam, tũm earun
dem fortitudinis susceptaculum, ideoq; habere summam in imaginibus potestatem, ac
uites & spiritus suscipere Planetarum. Hæc autem opinio ab Aegyptijs uel inducta est
uel maximè confirmata. Inter quorum caracteres crux una erat insignis, uitam eorũ
more futuram significans, eamq; figurã pectori Serapidis inculpebant. Ego uerò quod
de cruce excellentia fuit apud Aegyptios ante Christum, non tam muneris stellarum
testimonium fuisse arbitror, quàm uirtutis præfagium, quam à Christo esset acceptura,
Astrologos autem qui statim post Christum fuerunt, uidetes à Christianis miranda per
crucem fieri, nescientes autem uel nolentes in Iesum tanta referre, in cœlestia retulisse,
quanquam considerare debebant per crucem ipsam, absq; nomine Iesu miracula mini
me perpetrari. Conuenire quidem imaginibus eam, quia referat fortitudinẽ Planetarũ
omniumq; stellarum, forsitan est probabile, non tamen ob hoc duntaxat ingenem ha
bere potentiam, posse uerò non nihil unã cum cæteris, quæ necessaria sunt, coniunctam,
ad prosperam forsã corporis ualitudinẽ. Sed ad narrandas aliorum opiniones, ut cœ
pimus, reuertamur. Saturni ueteres imaginẽ ad uitæ longitudinẽ faciebãt in lapide Fey
rizech, id est, Saphyro, hora Saturni, ipso ascendente atq; feliciter constituto. Forma e
rat. Homo senex in altiore cathedra sedens uel dracone, caput tectus panno quodam
lineo

lineo fusco, manus supra caput erigens, falcem manu tenēs aut pisces, fusca indutus uel sic. Ad longam uitam atq; felicem louis imaginem in lapide claro uel albo. Erat homo sedens super aquilam uel draconem coronatus, hora louis, ipso in exaltatione sua felicitate ascendente, croceam induto uestem. Contra timiditatem hora Martis imaginis fabricant prima Scorpionis facie oriēte, Martem armatum & coronatum. Ad morbos curandos fingebant Solis imaginem in auro, hora Solis, prima facie Leonis ascendente cū Sole, Regem in throno, crocea ueste, & corum Solisq; formam. Ad lætitiā roburq; corporis, Veneris imaginem puellarem, poma floresq; manu tenentem, croeis & albis indutam, hora Veneris, prima facie Libræ, uel Piscium, uel Tauri ascendente cum Venerē. Imaginem Mercurij ad ingenium & memoriā, prima facie Geminorum. Item contra febres sculpebant hanc in marmore, subinde materie cuiuspiam imprimebant lanugentibus assumentē. Hinc omne genus februm curari dicebant. Imaginem Lunę ascendente prima facie Cancrī ad augmentum. Forma Mercurij. Homo sedens in throno galericus cristatusq; pedibus aquilinis, sinistra gallum tenens aut ignē, alatus, aliquādo super pauonē, dextra tenens calamū, ueste uaria. Luna puella cornu capite super draconē uel taurum, serpentes supra caput & sub pedib. habens. Ad curandū calculum, genitaliumq; dolores, & ad sanguinem adstringendum, imaginem hora Saturni, surgente tertia facie aquarij cum Saturno. Item Leonem auro imprimebant, lapidē in formam Solis pedibus reuoluentē, hora Solis, primo gradu facie secundæ Leonis oriente. Hanc expellendis morbis profuturam existimabant. Ad renū morbos similem faciebāt, quando Sol in corde Leonis cœli medium obtineret, à Petro Aponensi cōprobatam, & experientia confirmatā, sed hac conditione, ut Iupiter aut Venus mediū aspiciat cœli. Placet uero noxi cadant, infortunatiq; sint. Accepit à Mengo physico præclaro eiusmodi imaginem factam loue ibidē cōiuncto cum Sole, liberauisse Ioannem Marlianum, Mathematicum nostro seculo singularem à pauore quo sub tonitru affici consueuerat. Præterea ad firmandam sanitatē & ueneficia deuitanda, imaginē ex argento fingebant hora Veneris, Luna angulos obtinēte, ac Venerē feliciter intuente, dummodo dominus sextæ domus Venerem aspiciat aut louē trino quodā intuitu, uel opposito. Mercurius autē non sit infelix. Agebant hæc hora diei Solis ultima, ita ut dominus herē decimā teneret cœli plagam. Petrus Aponensis inquit, medicum per imaginē infirmū curare posse. Mōdo in ea fabricanda obseruet, ut anguli ascendenti medij cœli occidentis sint fortunari, & ascendenti dominis, & eadē ratione secūda, sed sexta & dominus eius sit infelix. Aut etiam sanitatem fore firmiter uitamq; longiorē, quā ab initio fuerit instituta, si natiuitate perfecta fiat imago, in qua hæc fortunata ponatur, scilicet illius significator uitæ. Item uitæ datores, tum signa, tum comini, præsertim ascendens eiusq; Dominus. Itē cœli medium, locus Solis, pars fortunæ, Dominus coniunctionis uel præuentionis ante natiuitatem factę. Mali quicquid infortunari cadant. Concludit Astrologorū nullū dubitare, quin ad producendam uitā talia conferant. Prolixū foret dictū, quas per qualibet signa facies antiqui, & quas Lunæ stationes tanquam necessarias in exprimendis imaginibus obseruabāt. Nam in statione Lunæ à gradu Virginis decimo septimo ad finem eius faciebant imagines contra morbos & odia, & ad iter felix. In statione à principio Capricorni ad gradū duodecimum, contra morbos & discordias atq; captiuitatem. In statione à gradu duodecimo Capricorni ad gradum uigesimum quintū, aduersus languorem & carcerem. In statione à gradu quarto Piscium ad gradū undecimum septimū ad curandos morbos, ad lucrum, societatem, ad augēdas messes. Et in alijs similiter alias uana sæpius curiositate machinabantur. Solas uero recensui quas non tam Magum quā Medicum redolerent. Nam & medicinam eiusmodi uanā plurimum fore suspicor. Pro alijs autem magis legitimis medicinarum confectioibus eiusmodi mansiones Lunæ arbitror eligendas atq; etiam in ariete gradum sextum, rursus decimum nonum, minuta xxvi. Item in Geminis gradum decimū, minuta xxxxxi. In Cancro gradum decimū nonum, minuta xxvi. In Libra gradum sextum, minuta xxxiii. In Capricorno gradum decimum nonum, minuta xxvi. In Aquario gradum secundum, minuta xxvi. In eodem gradu decimum quintum, minuta viij. Præterea sententiā Haly mente tenendam. Quodlibet signū quando uis Sol est in eo, uiuū fieri cæteris dominari, effectū eius præ

cæteris

cæteris euenire, ut illuc Lunā dirigas ad donū inde propriū pro medicinis suscipiendum. Illuc in quā, id est, ad signū & faciē, & maximē gradum, ut si bona louis affectas, ad hęc directam Lunā erigas uel unitā, quandiu locum eiusmodi Sol illustrat, ubi proprietates Iouia uiget. Similiterq; de cæteris. Curiosum uerò narratu foret & forte noxiū, quas imagines, & quemadmodū associandos uel dissociandos inter se animos fabricabant, ad afferendā felicitatē uel inferendā calamitatē, uel uni cuidam, uel domui uel ciuitati. Ego quidē fieri posse talia nō affirmo. Astrologi autē fieri posse putant, & quomodo, docent, qualia ego narrare non audeo. Porphyrius ubi uitā Plotini magistri sui describit, talia fieri posse cōfirmat. Atq; Olympiū Magū & Astrologum Aegyptiū narrat contrā Plotinū nā Romæ talia tentauisse, dū conaretur per imagines uel res eiusmodi siderare Plotinū sed conatus in authorem suum ob excessum Plotini animam fuisse retortos. Albertus quoq; Magnus Astrologiæ pariter atq; Theologiæ professor ait in speculo, ubi à licitis discernere se inquit illicita, imagines rite ab Astrologis cōstitutas, uirtutem effectumq; acquirere à figura cœlesti. Atq; subinde narrat mirabiles earum effectus, quales Thebith, Benthorad, & Ptolemæus, cæteriç Astrologi pollicentur. Describitq; imagines ad calamitatem alicui, prosperitatemq; afferendam, quas consilio prætermitto. Et interea confirmat effectum eas habere posse, quanquam & ut uir bonus artis damnat absum, & ut legitimus Theologus orationes suffumigationesq; detestatur, quas impij quidam dæmones imaginibus fabricandis adhibuerunt. Nec tamen reprobatur figuras & literas dictionesq; imaginibus impressas ad hoc ipsum duntaxat, ut donum aliquod accipiant à figura cœlesti. Quod quidem posse per imagines comparari, Petrus Apollonensis confirmauit. Imò & affirmauit regionem nescio quam fuisse destructam per imaginē illam, quam Thebith narrat à Phedice Astrologo fabricatam. Thomas autem Aquinas dux in Theologia noster magis ista formidat, & minus tribuit imaginibus. Tantum nanq; uirtutis duntaxat per figuras cœlitus putat acquirere, quantum conducit ad illos effectus, quos solet communiter cœlum per herbas resq; alias naturales efficere. Non tam quia figuralis sit in ea materia, quam quoniam compositum tale iam positum est in certa quadam artificij specie, qualis cum cœlo consentiat. Hęc aut in libro contra Gentiles tertio, ubi characteres & literas figuris additas ridet. Figuras uero non aded, nisi pro signis quibusdam ad dæmones adiungantur. In libro etiā de fato ait, cœlestiones dare ordinem essendi atq; perdurandi, non solum rebus naturalibus, sed etiam artificiosis, idēd imagines sub certis cōstructionib; fabricari. At si quid mirabile per eas ultra consuetos naturalium effectus nobis eueniat, in dæmonas reijcit hominum seductores, quod in libro cōtra Gentiles perspicue patet, maximē uerò in libello de oculis naturæ operibus, ubi uidetur etiam ipsas imagines paruispēdere, quoinodocunq; factas, quas & ego quatenus ipse iusserit, nihilipendā. Referre autē mirabiles quosdam effectus imaginum in dæmonum falsitatem, nec est à Platonicis alienum. Nam & Iamblichus ait, eos qui religione summa sanctimoniaq; posthabita, imaginibus duntaxat cōfisi, ab eadiuina sperant munera, hac in re a malis dæmonibus sæpissimē falli, sub prætextu bonorum numinum occurrētibus. Contingere tamē ex imaginibus legitima Astrologiaratione cōstructis naturalia quædam bona, nō negat. Deniq; tutius fore arbitror medicinis quam imaginibus se committere, rationesq; à nobis potestate cœlesti, pro imaginibus assignatas, in medicinis potius quam in figuris efficaciam habere posse. Probabile enim est, si quam uim imagines habent, hanc nō tam per figuram nuper acquirere, quam per materiam possidere naturaliter sic affectam. Ac si quid denud acquiritur dum insculpitur, non tam per figuram comparari quam per calefactionem contusione quadam prouenientem. Quę quidem contusio calefactioq; facta sub harmonia, cœlesti simili harmoniæ, quæ quondam materiæ uirtutem infunderat, excitat uirtutem ipsam atque corroderat sicut flatus flammam, & manifestam efficit ante latentem, sicut calor ignis in aspectum producit literas scriptas succo cepæ prius deitiescentes. Atq; literæ hirci adipe ita scriptæ lapidi prorsus occultæ, si lapis submergatur aceto, prodeunt, & sculptæ emnentes extant. Imò uero sicut tactus scopæ uel arbuti suscitatur rabiem conspicit, sic foris contusio quædam & calefactio sola labentem in materia uirtutem producit, facta uidelicet opportune. Quæ quidem cœlesti opportunitate expedit in medicinis

nis conficiendis uti. Aut si quis fortè tractare metalla lapidesq; uoluerit, præstat percutere solum atq; calefacere, quam figurare. Præter enim id quod inanes esse figuras suspicor, haud temere uel umbrâ idololatriæ debemus admittere. Itè nec temere uti stellis uel salutaribus ad morbos his simillimos expellendos. Hos enim sæpe augēt, sicut noxiæ stellæ dissimiles sibi morbos aliquando minuūt, quod sanè Ptolemæus & Haly perpicuè docent.

De fabricanda uniuersæ figura.

Cap. XIX.

Sed cur nam uniuersalem ipsam, id est, uniuersis ipsius imaginè permittimus? Ex qua tamen beneficium ab uniuerso sperare uidentur. Sculptet ergo scætorum illo rum fortè, qui poterit formâ quandam mûdi totius archetypam si placebit in ære, quâ deinde opportuniè in argenti lamina imprimat aurata. Sed quâdo potissimè imprimet? Quando Sol minutū primum Arietis attingerit. Hinc enim Astrologi tan quâ ex sui natalis reuolutione, fortunâ mundi eo saltè anno imminentem aufpiciantur. Ille igitur in hoc ipso mundi natali totius imprimet mundi figurâ. At uideſne quâ belle inter differendum mundi aliquando nati nobis succurrerit argumentū? liquidè quolibet anno renascitur. Nonne in ipsa hominis genesi metiuntur Astrologi, primū in quo si gno, quo gradu, quo minuto Sol extiterit? ibiq; rotius figuræ iaciunt fundamentum. Et quolibet deinceps anno, quum primū Sol minutū subierit idem, quasi renatum hominè arbitrantur, atq; inde præſagunt anni fortunam. Sicut igitur id in homine facere nõ ualerent, nisi quâ renaceretur, atq; hic non posset quasi renasci, nisi fuisset aliquando natus, sic & mundum conſicere licet aliquando genitum. Sole uidelicet sub-minuto Arietis primo tunc posito, quando quidem per eundem quolibet anno sitū, fors quædâ quasi renascentis mundi reuoluitur. Tunc igitur fabricauit mundi figuram. Cauebit autè ne sabbato Saturni die figuram sculptat aut exprimat. Hoc enim die Deus mundi faber ab opere traditur quiescisse, quod ab ideali Solis inceperat. Quantum enim Sol generationi accommodatus est, tantū Saturnus ineptus. Perfecerat autem opus in Venere, pulchritudinem operis ab solutam significante. Sed de mundanæ fabricæ rationibus, ultra. Ioannes enim Picus noster Mitandula diuina de genesi mundi mysteria Mcleos diuinitus his diebus expressit. Quamobrem ut redeamus ad institutum, & ille mundum suū primū die uel hora Saturni non sculpet, sed potius uel hora Solis. Imprimet aut in anni natali, præsertim si tunc felices accedat Iuppiter atq; Diana. Optimū uerò fore putabūt præter lineam cæta officio coloris inferere. Sunt uerò tres uniuersales simul & singulares mundi colores, uiridis, aureus, sapphyrinus, tribus cœli gratiis dedicati. Viridis quidem Veneri simul atq; Luna, humidus uidelicet humidis atq; nascentiū proprius, accommodatus & matribus. Aureū Solis esse colorè nemo dubitat, & ab Ioue insuper atq; Venere non alienum. Sapphyrinum deniq; Ioui maximè dedicamus, cui & Sapphyrus ipse dicitur consecratus. Vnde & lapis lazulus hoc colore doratus ob uirtutē Iouiam contra bilem atram à Saturno profectam, apud medicos prærogatiuam habet, nascitur q; cū auro, aureis distinctus notis, ita comes auri sicut Solis est Iuppiter. Similem q; uti lapis Armenus, colorè similem cum uiridi quodammodo possidēs. Expedire igitur ut dicantur ad gratiarū cœlestiū munera capellenda, tres potissimum hos colores trequeñtissimè contueri, atq; in formula mundi quam fabricas, sapphyrinū coloris mundi spheris inferere. Operæ præcipuum fore putabunt aurea spheris ad ipsam cœli similitudinē ad dere, sidera, atq; ipsam Vestem, siue Cererem, id est, terram, uiridem induere uestem. Eiusmodi formulam scætorum illorū uel gestabit, uel oppositâ intuebitur. Utile uerò fore spectare spheram motibus suis præditam, qualem Archimedes quondam & nuper Florentinus quidam noster Laurentius nomine, fabricauit. Neq; spectare solum, sed etiam animo reputare. Proinde in ipsis sitæ domus penitralib. cubiculū construet in fornem actum, figuris eiusmodi & coloribus insignitum, ubi plurimum uigilet atq; dormiat. Et egressus domo non tantam attentione singulariū rerū spectacula, quanta uniuersæ figuræ coloresq; perspiciet. Sed hæc imaginâ hētores illi uiderint. Tu uerò præstantiorem in te finges imaginem, nempe quum noueris nec quicquā ordinatius esse q; cœlū, neq; tēperatus aliquid cogitari quâ Iuppiter, sperabis ita demū beneficia cœli Iouisq; consequi, si cogitatio.

cogitationibus, affectibus, actionibus, uictu teipsum ordinatissimum temperatissimūq̄ præsteris. At postquā in mētionem temperaturę cœlestis incidimus, opportunū forte fuerit recordari nullū inesse cœlo elemētari qualitatis excessū, ut Peripateticę loquar, alioquin siue ita compositum sit, iam esset tot seculis dissolutum, siue etiam simplex, tanta saltem magnitudine, potentia ratione cætera perdidisset. Sed profectō tanquam moderatissimum omnia moderatur, ac diuersa commiscet in unum. Præterea cum hac ipsa temperantia sua, tum excellentia formę diuinitus uitam meruit. Nam & res compositas tunc demum uitam adipisci uidemus, quando qualitatum perfecta commixtio priorem iam contrarietatem fregisse uidetur, ut in plantis. Perfectiorem deinceps in animalibus uitam, quatenus inest in eis complexio à contrarietate remotior quam in plantis. In hominibus rursus eadem ratione perfectiorem, & quodammodo iam cœlestem. Siquidem humana complexio ad cœlestem temperantiam iam accessit, præsertim in spiritu, qui ultra substantiæ suæ subtilitatem qualitatumq̄ temperantium quibus cœlo consentis, cœlestem quoq̄ lucem est adeptus. Hic insuper ubi maxime talis potissimum est cœlestis, uitamq̄ cœlestem diuinitus præ cæteris est adeptus. Et quatenus se talem in omni uictu legeq̄ uitæ efficit atq̄ seruat, eatenus singularia cœlestium dona re portat. Quando uerò dicimus non esse in cœlo ullum elementaris qualitas excessum, intelligimus uel nullam esse ibi eiusmodi qualitatem, sed uirtutes potius effectrices qualitatum temperatas, uel si quæ sunt illic quodammodo similes qualitates, quasi ætiam habere temperiem. Atq̄ ubi quædam illic frigida siccaq̄ nominamus, Platonica hæc accipimus ratione, id est, ut frigidum appelletur quod minimi caloris est causa. Sicci uerò quod humorem nobis exhibet minimum. Sic Astrologus Abraham, Saturnum inquit corpus nostrum quodammodo relinquere frigidum atq̄ sicci, quia calorem atq̄ humorem affert nostro minorem. Eadem ratione carnes bouis & leporis in se quidem calidæ atq̄ humidæ, nobis frigidę sunt & siccæ. Ex hac autem inductione duo accipe corollaria. Primum quidem, si corpora magis deinceps temperata, magis uiuunt, cœlum exactissimè temperatum absolutissimam in se uitam possidet, coniectari, ut quatenus reliqua ad temperiem uitamq̄ illius accedunt, eatenus uitam fortiri præstantiorem. Alterum uerò, uitam esse formam in se perfectam, perficientemq̄ corpus motionisq̄ principium exhibentem. Principium, inquam, intimum, motionis quoq̄ tum intrinsecus actæ, tum per omnem partem extrinsecus expeditæ. Si igitur idipsum uita est, mente captum existimato qui eiusmodi formam non cognouerit inesse cœlo, corpore præstantissimo, circum eunte semper motione perfecta, cuncta uiuificante, magisq̄ illa gradatim, quæ uel ad ipsius similitudinem naturaliter propinquius accesserunt, uel quotidie huius influxibus aptius se exponunt.

Quantam imagines uim habere poterunt in spiritum, & spiritus in eas. Et de affectu uentris & operantiis. Cap. XX.

Compertū habemus, si quis rite utatur helleboro, feratq̄ potenter, mutare quodammodo exquisita purgatione & occulta eius proprietate qualitatem fortitius corporisq̄ naturam, & ex parte motus animi, & quasi reuiuescere, ut ferme uideatur esse renatus. Vnde Medeam Magosq̄ tradunt herbis quibusdam reddere iuuentutem conseruasse, quam nō tūm reddunt myrobalani quàm confirmat. Similem Astrologi potestatem propitias habere imagines arbitrantur, per quam gestantis naturam & mores quodammodo mutant, in meliusq̄ restituant, ut quasi iam altere ualerit, aut saltem prosperam ualeitudinem diuirsimè seruent. Imagines uerò noxias aduersus gestantem habere uim hellebori præter artem potentiamq̄ assumpti, uenensam uidelicet atq̄ pestiferam. Aduersus autem alium quendam, ad cuius calamitatem fabricatæ intetæq̄ fuerint, uim ænei speculi concauiq̄ sic profusus obiecti, ut collectis et percussisq̄ in oppositū radijs, cominus quidem comburatur, eminus autem caligare compellat. Hinc orta est historia uel opinio, putans Astrologorum machinis, Magorumq̄ ueneficjs homines, bruta, plantas, siderari atq̄ tabefecere posse. Ego autem imagines in rem distantem, uim habere ullam non satis intelligo. Habere uerò in gestantem nonnullam suspicor, non tamen talem opinor qualem plicisq̄ fingunt, & hanc ratione materis potius

potius quam figuræ, atque, ut dixi, longo intervallo medicinas imaginibus antepono. Quamquam Arabes & Aegyptij tantum stellarum imaginibusq; attribunt arte Astronomica & magica fabricatis, ut spiritus stellarum in eis includi putent. Spiritus autem stellarum intelligunt alij quidem mirabiles celestium vires, alij uero dæmonas etiam stellarum huius illiusue pedisse quos. Spiritus igitur stellarum qualescunq; sint, inseri statuis & imaginibus arbitrantur, non aliter ac dæmones soleant humana nonnunquam corpora occupare, per q; illa loqui, moueri, mirabilia perpetrare. Similia quædam per imagines facere stellarum spiritus arbitrantur. Putant dæmonas mundani ignis habitatores per igneos humeros uel ignitos, similiterq; per ignitos spiritus, & affectus eiusmodi nostris insinuari corporibus. Similiter stellarum spiritus per radios opportunè susceptos suffumigationesq; & lumina, tonosq; uehementes competentibus imaginū materijs inseri, mirabiliaq; in gestantem uel propinquantem efficere posse. Quæ quidem nos per dæmonas fieri posse putamus, non tam materia cetera cohibitos, quam cultu gaudetes. Sed hæc alibi diligentius. Tradunt Arabes spiritum nostrum quando ritè fabricamus imaginem, si per imaginationem & effectum ad opus attentissimum fuerit, & ad stellas coniungit cum ipso mundi spiritu, atq; cum stellarum radijs, per quos mundi spiritus agit, atq; ita coniunctum esse ipsum quoq; in causa, ut à spiritu mundi per radios quidam stellarum alij spiritus, id est, uiuida quædam uirtus infundatur imaginì, potissimum hominis tunc operantis spiritui consentanea. Adiuuari quoq; suffumigationibus ad stellas accommodatis opus eiusmodi, quatenus suffumigationes tales aërem radios, spiritum fabri, imaginis materiam sic prorsus afficiunt. Ego uero odores quidem tanquam spiritui aëriq; natura per similes, & quum accensi sunt, stellarum quoq; radijs cōiunctos arbitror, si Solares uel Iouis sunt, afficere aërem ac spiritum uehementer ad dotes Solis aut Iouis tunc dominantis opportunè sub radijs capiendas, atq; spiritum sic affectum, ita donatū, posse uehementiore quodam affectu, nō solum in proprium corpus agere, sed propinquum præsertim natura conforme quidem, sed debilius, & cōsimili quadam afficere qualitate. Materiam uero imaginis duriorē ab odoribus et operantis imaginatione, uix minimū quiddam suscipere posse puto, spiritum tamen ipsum ab odore sic affici, ut ex ambobus unum conficiatur. Quod quidem ex eo patet, quod odor non agit ulterius in olfactum, postquam satis egit. Olfactus enim & quoduis aliud à seipso uel similitimo quocūq; nihil patitur. Sed de his alibi. Proinde imaginationis intentionem, non tam in fabricandis imaginibus, uel medicinis uim habere, quam in applicandis & assu mēdis existimo, ut si quis imaginem (ut aiunt) gestans ritè factam, uel certè medicina similiter utens, opè ab ea uehementè affectet, & proculdubio credat, speretq; firmisimè, hinc certè quam plurimum sit adiuuato cumulus accessurus. Nam ubi uel uirtus imaginis si qua est, tangētis carnem penetrat calefacta, saltem uirtus in electa eius materia naturalis, uel certè medicinæ uigor intus assumpta, uenis ac medullis illabitur, Iouiam secum ferens proprietatē, spiritus hominis in spiritum eiusmodi Iouium affectu, id est, amore transfertur. Vis enim amoris est transferre. Fides autem spesq; non dubia, spiritum hominis iam ita percitum sistit in spiritu Iouio penitus atq; firmat. Quod si queinadmodum Hippocrates & Galenus docent, ægrotantis amor fidesq; erga Medicinam inferiorem exteriorē mēq; ad sanitatem plurimum conferunt (imò uero hūc iam hinc Auicenna plus inquit efficere quam medicinam) quantum ad celestem opem conducere putandum est, affectū fidemq; nobis erga celestem influxum iam nobis insitum, agentē intus, uicēra penetrantem: iam uero amor ipse fidesq; erga celestem donum, scilicet celestis adminiculi causa est, atq; uicissim amor & fides hinc aliquando forsan proficiunt, quod ad hoc ipsum iam nobis faueat clementia cœli.

De uirtute uerborum atq; eorum ad beneficium celeste captandam, ac de septem gradibus perducenibus ad celestia. Cap. XXI.

Verba præterea quædam acriore quodam affectu pronuntiata, uim circa imagines magnam habere censent ad effectum earum illuc proprie dirigendū, quorum sum affectus intenditur & uerba. Itaq; ad duos ardentissimo quodam amore conciliandos, imaginem sub Luna cocunte cū Venere in Piscibus uel Tauro fabricabant,

Na fabricabant,

fabricabant, multis interim circa stellas uerbaq̄ curiosius obseruatis, quæ referre nō est consilium. Non enim philtra docemus, sed medicinas. Probabilius autem est effectus eiusmodi per Venereos dæmonas confici, his operibus uerbisq̄ gaudentes, uel per dæmonas simpliciter seductores. Nam & Apollonitum Theanæus sapē Lamias deprehendisse & prodidisse ferunt, dæmonas scilicet quosdam salaces Venereosq̄, qui formosas puellas simulent, pelliciantq̄ formosos, quos ut serpens elephantem ore, sic illi illos ore uilua pariter exugant, ac profus exhaustiant. Sed hæc Apollonius ipse uiderit. In uerbis autem certis uim esse certam atq̄ magnam Origenes asserit contra Celsum, & Synefius atq̄ Alchindus de Magia disputantes. Item Pythagorici uerbis & cantibus atq̄ sonis mirabilia quædam Phœbi & Orphei more facere consueiti. Quod Hebræorum antiqui doctores præ cæteris obseruauerunt, omnesq̄ Poëtæ miranda canunt carminibus efficit. Et grauis mus ille Cato in Rustica, in curandis bestiarum morbis, aliquando barbaris cantionibus utitur. Sed præstat dimittere cantione. Cōcentum uero illum, quò adolescens Dauid Saulē ab infania redimebat, nisi mysterium iusserit ad diuinitatem referri, referet forte aliquis ad naturam. Quum uerò pro septem Planetarum numero, septem quoq̄ sint gradus, per quos à superioribus ad inferiora sit attractus, uoces medium gradū obtinent, & Apollini dedicantur. Infimum quidem tenent gradum materiæ duriores, lapides atq̄ metalla, ac Lunam referre uidentur. Secundum in ascensu locum habent, quæ ex herbis, arborum fructibus, gummis, membris animalium componuntur, respondentq̄ Mercurio, si ordinem in cælo sequimur Chaldæorum. Tertium pulueres subtilissimi; eorumq̄ uapores ex prædictis electi, odoresq̄ simpliciter herbarum & florum & unguentorum ad Veneream pertinentes. Quartum uerba, cantus, soni, quæ omnium ritè dedicantur Apollini, Musicæ præ cæteris auctori. Quintum uehementes imaginationis conceptus, forma, motus, affectus uim Martiam referentes. Sextum rationis humanæ discurfiones deliberationesq̄ consultæ pertinentes ad Iouem. Septimum secretiores simplicesq̄ intelligentiæ quasi iar. à motu seiunctæ, coniunctæ diuinus, destinata Saturno. Quem meritò Sabath Hebræi nomine quietis appellunt. Quartum hæc, ut in el ligas, quemadmodum ex certa herbarum uaporumq̄ compositione confecta, per artem tum Medicam, tum Astronomicam, resultat communis quædam forma uel harmonia quædam siderum dotata muneribus. Sic ex tonis primò quidem ad stellarum notam electis, deinde ad earundem congruitatem inter se compositis, communem quasi formam fieri, atq̄ in ea cœlestem aliquam suboriri uirtutem. Difficillimum quidem est iudicatu, quales potissimum toni, qualibus conueniant stellis, quales item tonorum compositiones, qualibus præcipuè sideribus aspectibusq̄ consentiant. Sed partim diligentia nostra, partim diuina quadam sorte nō aliter id assequi possumus, quàm Andromachus in theriaca componenda diuulsimè fatigatus, ac tandem post diligentiam, diuina sorce consequutus theriacæ uirtutem. Quod quidem contigisse diuinitus Galenus & Auenenna confirmat. Imò uerò totam medicinam exordium à uaticinijs habuisse, testis est Iamblichus atq̄ Apollonius Theanæus. Ideoq̄ Phœbum uatem medicinæ præponunt. Tres uerò potissimum regulas ad hoc asseremus, si prius admonuerimus, ne pures nos in presentia de stellis adorandis loqui, sed potius imitandis, & imitatione captandis. Neque rursus de donis agere credas, quæ stellæ sint electione daturæ, sed influxu potius naturali. Ad quem profecto multiplicem & occultum, ita nos exquisitis studemus modis accommodare sicut quotidie ad manifestum Solis lumen caloremq̄ salubriter recipiendum nos ipsos accommodamus. Aptare uerò seipsum ad occultas dotes eius que mirificas, solius sapientis est officium. Sed iam ad regulas cantum sideribus accommodaturas perueniamus. Prima est, exquirere quas in se uires quosue ex se effectus stella qualibet & sidus & aspectus habeant, quæ auferant, quæ ferant. Atque uirborum nostrorum significationibus hæc inserere, detestari quæ auferunt, probare quæ ferunt. Secunda, considerare quæ stella cui loco maxime uel homini dimitteatur. Deinde obseruare qualibus communiter hæc regiones, & personæ tonis utantur, & cantibus ut ipse similes quosdam unà cum significationibus modo dictis adhibeas uerbis, quæ sideribus eisdem stupes exponere. Tertia, sicut aspe-

Atque stellarum quotidianos animaduertere, atque sub his explorare, ad quales potentissimum sermones, cantus, motus, saltus, mores, actus incitari homines plerique solent, ut talia quaedam tu pro uiribus imiteris in cantibus, caelo cuidam simili placituris, similemque suscepturis influxum. Memento uero tantum esse imitatore, omnium potentissimum. Hic enim intentiones affectionesque animi imitatur & uerba, refert quoque gestus motusque corporis & actus hominum atque mores, tamque uehementer omnia imitatur & agit, ut ad eadem imitanda uel agenda, tum cantantem, tum audientes subiectum prouocet. Eadem quoque uirtute quando coelestia imitatur, hinc quidem spiritum nostrum ad coelestem influxum, inde uero influxum ad spiritum mirifice uiuocat. Iam uero materia ad coelestem purior est admodum, caeloque similior, quam materia medicae. Est enim uerum etiam hic quidem calens siue tepens, spirans adhuc, & quodammodo uiuens, suis quibusdam articulis artubusque compositus, sicut animal, nec solum motum ferens, affectumque praeterens, uerum etiam significatam afferens quasi mentem, ut animal quoddam aërium & rationale quodammodo dici possit. Concensus igitur spiritu sensuque plenus, si forte tum secundum calens significata, tum secundum eius articulos atque formam ex articulis resolutantem, tum etiam secundum imaginationis affectionem huius sideri respondeat, aut illi, non minorem inde uirtutem quam quolibet alia compositio traiecit in cantantem, atque ex hoc in proximum auditorem, quousque cantus uigorem feruat spiritumque canentis, praesertim si cantor ipse sit natura Phoebus, uehementemque habeat uitalē cordis spiritum, atque insuper animale. Sicut enim uirtus ac spiritus naturalis, ubi potentissimum est mollit statim, liquifacitque alimenta durissima, atque ex austeris mox dulcia reddit, generat quoque extra se feminalem spiritum productione propaginē, sic uitalis animalisque uirtus ubi efficacissima fuerit, ibi intentissima quadam sui spiritus per cantum, tum conceptione agitationeque in corpus propriū potenter agit, tum effusione mouet subinde propinquum, afficitque cum suum, tum alienum sidera quadam proprietate, quam tum ex ipsa sui forma, tum ex electa temporis opportunitate concepit. Hac utique ratione orientales meridionalesque multi, praecipue Indi, admirandam ferunt in uerbis habere potentiam, ut pote qui magna ex parte sola res sunt. Vimque non naturalem dico, sed uitalē & animalem habent ferme omnium potentissimā, & quousque in regionibus alijs maximē sunt Phoebi. Cantus autem hac uirtute, opportunitate, intentione conceptus, ferme nihil aliud est quam spiritus alter, nuper penes spiritum tuum in te conceptus, factusque Solaris, & agens tum in te, tum in proximum potestate Solari. Si enim uapor & spiritus quidam aliquando per radios oculorum, uel aliter foras emissus fascinare, inficere, aliterque afficere proximum potest, multo magis id ualet spiritus ab imaginatione cordeque simul uerior profluens & feruentior, motusque ualentior, ut non omnino mirum sit, morbos quosdam animi atque corporis sic auferri posse aliquando, uel inferri praesertim, quoniam spiritus eius mundi Musicus proprie tangit, agitque in spiritum inter corpus animamque medium, & utrunque affectione sua profus afficientem. Mirabilem uero in concitato canenteque spiritum uim esse concedes, si Pythagoricis Platonisque concesseris, caelum esse spiritum, motibus tonisque suis omnia disponentem. Memento uero totam procedere Musicam ab Apolline. Atque eatenus Iouem esse musicum, quatenus est cum Apolline concors. Venerem insuper & Mercurium Musicam uicinitate Apollinis reportare. Item ad hos quatuor dumtaxat attingere concentus, tres uero reliquos uoces quidem habere, non cantus. Iam uero uoces tardas, graues, raucas, querulas, Saturno tribuimus. Marti uero contrarias, ueloces acutisque & asperas & minaces. Medias uero Lunae. Concentus autē Ioui quidem graues, & intentos dulcesque, & cum constantia laetos. Contra Veneri cum laetitia & mollitie uoluptuosos cantus adscribimus. Inter hos uero medios Soli tribuimus & Mercurio. Si unā cum gratia suauitateque sunt uenerabiles & simplices & intenti, Apollinei iudicantur. Si unā cum iucunditate remissiores quodammodo sunt, strenui tamen atque multiplices, Mercuriales existunt. Tu igitur horum quatuor unumquonque cantibus tibi suis conciliabis, praesertim si competentes cantibus sonos adhibeas, adeo ut quum eorum more opportunē canendo & sonando clamaueris, responsuri protinus uideantur, uel instar Echo, uel sicut corda quaedam in cithara tremēs, quoties uibratur altera, reperata similes. Atque ut uult Plotinus & Iamblichus, ita naturaliter id tibi con-

tínget è cœlo, quemadmodum uel ex cithara reboatus siue tremor, uel ex opposito pariete fit Echo. Profectò quoties ex frequenti quodam usu, harmoniæ Iouitæ, uel Mercuriales, uel Veneris, factæ uidelicet his regnantibus, spiritus tuus ad hoc ipsum attentis, simè canens, harmoniæq; cõformatus Phœbi ipsius Musicæ ducis uirtus in omni consonantia reat Phœbeus euadit, siquidem Phœbi ipsius Musicæ ducis uirtus in omni consonantia uiget. Atque uicissim ex cantu sonosq; Phœbeo ipse Phœbeus euadens, uirtutem Iouis interim tibi uendicæ & Veneris atq; Mercurij. Rursusq; ex spiritu sic intus affecto, similiter afficis animam atq; corpus. Memento uerò orationem apte & opportunè compositam, & affectu sensuq; plenâ atq; uehementem, similitè cantibus uim habere. Quam tam in orando potentiam Damis & Phisostrotus habere sacerdotes quosdam Indos narrent, referre non expedit, nec etiam quibus uerbis Apollonium euocasse manes Achilles affirmant. Non enim loquimur nunc de numinibus adorandis, sed de naturali quadam potestate sermonis & cantus atq; uerborum. Esse uerò Phœbeam medicamq; in sono, & eo quidem certo potentiâ, ex eo patet quòd quæ in Apulia tacti Phalangio sunt, stupent omnes, semianimesq; facent, donec certum quisq; suumq; sonum audiat. Tunc enim saltat ad sonum apte, sudat inde atq; conualescit. Ac si post annos decem similem audierit sonum, subito concitatur ad saltum. Sonum uerò illum ex indicijs esse Phœbeum Iouialemq; consicito.

Quomodo septem modis nos celestibus accommodare possimus, & quibus Saturnus sit maleficus, quibus propitiis. Quos Iupiter à Saturno defendat. Quomodo cœlum agat in spiritum & corpus & animam. Cap. XXXII.

Quoniam uerò cœlum est harmonica ratione compositum, moueturq; harmonice, & harmonicis motibus atq; sonis efficit omnia, merito per harmoniam solam non solum homines, sed inferiora hæc omnia pro uiribus ad capiendâ celestia præparantur. Harmoniam uero capacem superiorum per septem rerum gradus in superioribus distribuimus. Per imagines uidelicet (ut putant) harmonicè constitutas. Per medicinas sua quadam consonantia temperatas. Per uapores odoresq; simili concinnitate confectos. Per cantus Musicos atq; sonos. Ad quorum ordinem uimq; referri gestus corporis saltusq; & tripudiâ uolumus, per imaginationis conceptus, motusq; concinnos, per congruas rationis discursiones, per tranquillitas mentis contemplationes. Sicut enim corpus per harmoniam quoridie suam, id est, per situm & habitum & figuram opportunè lumini caloriq; Solis exponimus, sic & spiritum occultis stellarum uiribus comparandis, per suam quandam similem harmoniam, imitatus ut opinantur, & certe medicinis, odoribus harmonicè compositis comparatâ, & deniq; per spiritum superis ita paratum (ut sæpe diximus) animam eisdem exponimus atq; corpus. Animam, inquam, quatenus affectu ad spiritum inclinatur & corpus. Inanima uerò nunc imaginationem rationem, mentem ponimus. Potest utiq; imitatio nostra, uel propter qualitatem motumq; spiritus, uel per electionem nostram, uel etiam utrinq; ita disponi, componi, cõfirmari Marti Soliue, ut sit euestigio proprium influxus Phœbei uel Martij susceptaculû. Similiter ratio, uel per imaginationem spiritusq; simul, uel per deliberationem, uel utrinq; sic ad Iouem imitatione quadâ comparare se potest, ut multo magis ob dignitatem propinquitatemq; suam ipsa Iouem capiat & munera Iouis, quam imitatio siue spiritus, quemadmodum imitatio spiritusq; eadem ratione multo magis celestia capiunt, quam res & materia quæuis inferiores. Mens deniq; contemplatrix quatenus seipsam non solû ab his quæ sentimus, uerum etiam ab eis quæ imaginamur cõmuniter moribusq; argumentamur humanis, seu ocatur, & affectu, intentione, uita, ad separata se reuocat, Saturno quodammodo se exponit. Huic soli proprius est Saturnus. Sicut enim Sol animalibus quidem nocturnis inimicus est, diurnis autem est amicus, ita Saturnus hominibus uel uulgarem palam uitam agentibus, uel fugacibus quidem uulgi consuetudinem. Vulgares tamen affectus nō dimittentibus cit ad uersus. Vitam namq; communem concessit Ioui, separatam uerò sibi uendicauit acque diuinam. Mentibus autem hominum re uera hinc pro segregatis tanquam sibi cognatis quodammodo est amicus. Nam & spiritibus sublimem habitantibus ærem ipse Saturnus (ut

nus (ut Platonice loquar) est pro Ioue, sicut Iupiter hominibus communem agentibus
 uitam est iuuans pater. Nullus uero Saturnus est infensior, quam hominibus contem-
 platiuam uitam simulantibus quidem, nec agentibus. Hos enim nec Saturnus agnoscit
 ut suos, nec Iupiter ipse Saturni temperies, adiuuat eos, qui communes hominū leges
 moresq; & commercia fugiunt. Hæc enim sibi Iupiter usurpauit (ut aiunt) ligato Satur-
 no, segregata Saturnus. Quamobrem Lunares illi populi, quos Socrates in Phædone de-
 scribit, eminentissimam terræ superficiem, & altiorē nubibus habitantes, uidentes so-
 briū admodum frugibusq; contenti, & secretioris sapientiæ studio religioniq; dedit Sa-
 turni felicitatem gustant, uitamq; agunt ita prosperam, tam longeuam, ut non tam mor-
 tales homines, quam immortales dæmones habeantur, quos heros multi nominant, a u-
 reumq; genus Saturnio quodā seculo regnoq; gaudens. Quod forsā Astrologos Ara-
 bes uoluisse puto, ubi aiunt ultra lineam æquinoctialem ad meridiem esse subtilissimos
 habitatores quosdam dæmonas, qui nec oriri uideantur, nec mori, ibiq; potestatem ha-
 bere Saturnum, caudamq; Draconis. Quod sanè cōfirmare uideitur Albumasar in libro
 Sadar, dicens quasdam Indiæ regiones Saturno subiectas esse, ibiq; homines esse ualde
 longeuos, ac senio plurimum extrinsecus decedere. Rationemq; assignat, quoniam Satur-
 nus non lædat domesticos, sed externos. Tu uero potestatem Saturni ne negligas. Hæc
 enim ferit Arabes omnium potentissimum, Planetas sanè uires eorum subire ad quos
 accedunt, omnes uero ad eum accedere potius quam uicissim, Planetasq; coniunctos
 illi, natura illius agere. Est enim ipse inter Planetas orbis amplissimū caput. Quilibet sa-
 nè Planeta sui orbis caput est & cor & oculus Saturnus, item stellas proximus est inu-
 meris, primoq; mobili quam similibus, longum ait circuitum. Est altissimus Planetarū,
 unde felicem eum uocant, cui ille feliciter aspirauerit. Et quamuis eum tanquam à cō-
 muni uita hominum alienum plerumq; maximè uereantur, placari tamen etiā commu-
 ni uitæ putant, si quando plurimā in ascendente potestatem dignitatemq; habuerit, aut
 Iupiter eū suus feliciter aspexerit, uel in suis sinibus excellenter acceperit, alioquin in-
 fluxus illius opportunè susceptus, in materia præsertim crassa fit quasi uenenum, sicut
 & aurum putrefactione uel austio, ne fit uenenosum, unde nascuntur uel euadunt im-
 mundi quidam, ignaui, tristes, inuidi, dæmonibus immundis expositi, quorum commer-
 cium procul effugito. Nam Saturni uenenum alibi quidem sopitum latet, ceu sulphur
 à flamma remotum. In uiuentibus uero corporibus sæpè flagrat, atq; ut sulphur accen-
 sum non comburit solum, sed uapore etiam noxio omnia circū implet, atq; inficit pro-
 pinquantēs. Contra influxum eius hominibus communiter peregrinum, & quodam-
 modo dissonū nos armat Iupiter, tum naturali qualitate sua, tum alimentis medicinisq;
 certe suis, atq; (ut putant) etiam imaginibus, tum etiam moribus negocijsq;, & studijs
 atq; rebus ad ipsum proprie pertinentibus. Noxiū uero influxum Saturni effugiant,
 subeuntq; propitiū non solum qui ad Iouem confugiunt, sed etiā qui ad diuinam cō-
 templationem ab ipso Saturno significatā totamente se conferunt. Hoc enim pacto ma-
 lignitatem fati deuitari posse Chaldaei & Aegyptij atq; Platonici putant. Quū enim cœ-
 lestia nolint esse corpora uana, sed diuinitus animata, atq; insuper mētibus recta diuinis,
 nimirum illinc ad homines non solum quamplurima ad corpus & spiritum pertinētia,
 sed multa etiam bona quodammodo in animā redundantia proficisci uolunt, non à cor-
 poribus in animam sed ab animis. Magis autem hæc plurimū eiusmodi à mentibus super-
 ioribus cœlo profluere. Inter hæc si rationes omnes assignare uolueris, quibus adduc-
 tus Moses ocium sabbati mandauit Hebrais, forsā ultra sublimiorem secretioremq;
 allegoriam inuenies Saturni diem actionibus ciuilibus bellicisq; ineptum, contempla-
 tionibus aptum, eoq; die diuinum contra discrimina patrociniū obsecradum. Quod
 quidem impetrari posse aduersum Martis & Saturni minas Abraham & Samuel & plu-
 res Hebræorum Astrologi, eleuatione mentis in Deum uocisq; & sacrificijs cōsistentur,
 præceptum illud Chaldæum confirmantes scilicet: Si mentem ad pietatis opus arden-
 tem exereris, corpus quoq; caducum seruabis. Cōsideratu dignum est illud Iamblichī,
 cœlestia mundana numina uires quasdam in se superiores, nonnullas inferiores habere.
 Per has quidem effluuiis nos fatalibus deuincire, per illas autem uicissim soluere
 nos à fato, quasi clauēs, ut inquit Orpheus, ad aperiendum habeant & claudendum.

Multo igitur magis diuinitas mundo superior à fatali necessitate nos redemit. Exploratu quoque dignissimum est Hebraicum illud, in mactandis animalibus rebusque nostris sacrificio dissipandis mala coelitus imminetia, à nobis ad nostra deflecti. Sed hæc Pico nostro exploranda relinquimus. Denique ubicunque dicimus coelestium ad nos dona descendere, intellige tum corporum coelestium dotes in corpora nostra uenire per spiritum nostrum rite paratum, tum eadem prius etiam per radios suos influere in spiritum naturaliter, uel quomocunque illis expositum. Tum etiam animarum coelestium bona, partim in eundem spiritum per radios proflire, atque hinc in nostros animos redundare, partim ab animis eorum, uel ab angelis in animos hominum illis expositos, peruenire. Expositos, inquam, non tam naturali quodam pacto, quam electione arbitrii liberi uel affectu. Summatim uero quicunque uoto, studio, uita, moribus, beneficentiam, actionem, ordinem coelestium imitantur, eos existimato tanquam supernis similibus, à ampliores illinc dotes accipere. Homines autem artificiose coelestium dispositioni dissimiles atque discordes, & etiam esse natos, & denique palam infelices euadere.

Vt prosperè uitas agas, in primis cognosce ingenium, fidus, Genium tuum, & locum istem conuenientem, hic habita, professionem sequere naturalem. Cap. XXXII.

Quicunque sanæ mentis suique compos nascitur, est à cœlo ad honestum aliquod opus & uitæ genus naturaliter institutus. Quisquis igitur cœlum optat habere propitium, hoc opus, hoc genus in primis aggrediat, hoc sedulo profectur. Cœlum enim suis fauet inceptis. Ad hoc ipsum uero præceteris es natura factus, quod primum à teneris annis agis, loqueris, hngis, aptas, somnias, imitatis, quod tentas frequentius, quod facilius peragis, quo summopere proficis, quo præceteris delectaris, quod relinquis inuitus. Hoc est sane ad quod te cœlum genitorum cœli genuit. Eatenus igitur tuis fauebit inceptis, & aspirabit uita, quatenus genitoris ipsius auspicia prosequeris, præsertim si uerum sit Platonicum illud (in quo tota consistit antiquitas) unicusque nascenti esse dæmonem quendam uitæ custodem, ipso suo fidere destinatum. Qui & ad hoc ipsum officium adiuuet, cui nascentem cœlestia deputarunt. Quicunque igitur per argumenta, quæ modo diximus, suum ingenium perscrutatus, ita naturale suum opus inueniet, inueniet simul suum fidus & dæmonem, quorum exordia sequens aget prosperè, uiuetque feliciter, alioquin & fortunam experient aduersam, & cœlum sentiet inimicum. Duo igitur sunt præceteris hominum infortunatorum genera. Alterum eorum qui nihil profecti nihil agunt. Alterum eorum qui professionem ingenio alienam lubeunt, Genioque contrariam. Illi quidem ignauia torpent, interim ad actiones incitante cœlo semper agente. Hi dum aliena à patris cœlestibus agunt, frustra laborant supernis destituti patronis. Primum quidem antiquo proverbio confirmatur, Dei adiuuant facientes, ignauis autem insensil sunt. Secundum pro uerbo simili, Nihil agas in uita Minerua. Ob hanc arbitror rationem louem in Pythagoricis cæminibus obsecrari, ut uel ipse tot malis leuet genus humanum, uel saltem quo ducedumone utamur, ostendat. Proinde operæ precium fuerit indagare, ad quam potissimum regionem habitandam, & excolendam te tuum fidus dæmonque tuus ab initio designauerit, ubi enim magis aspirant. Ea uero est in quam primū profectus spiritus tuus quodammodo recreatur, ubi sensus uegerior permanet, ubi corporis habitu ualidior, ubi magis plerique fauent, ubi uota succedunt. Hæc igitur experire, hanc regionem elige, hanc colere feliciter. Hinc uidelicet discessurus infelix, nisi & rediturus & ad similia pergas. Sed in terra frequentibus in hac regione motibus te exerce, gyrosque quosdam coelestium imitare agito. Motu enim circuituque eiusmodi genitus similibus conferuabere. Quam præterea ad habitationem pertinet, utiliter recordare. Sicut alimenta uitæ necellaria us qui deam utrius suppediat, urbs uero consumitur, sic & ipsam uitam rusticatione frequenti, ubi radium te minime ceperit plurimum augeri, sed urbano cum ocio tum negotio contenti. Quam uero ad habitationem simul & professionem spectat, illud Orientalium Astrologorum minime contemnendum uidelicet mutatione nominis, professionis, habitus, uictus, loci celestium influxum nobis tum in melius, tum in deterius permutari. Dæmones quoque uel com-

uel cōmutari, uel ad eosdem aliter hic & alibi nos habere Platonici iudicabūt. Dæmonē
 uerò unius cuiusq; custodem Astrologi cum Platoniciis geminū esse posse consentiunt,
 uerū quidem genituræ proprium, alterū uerò professionis. Et quoties professio cum
 natura consentit, eundem utriusq; dæmonem uel certe similitum nobis adesse, uitāq;
 itaē nostram magis secum fore concordem atq; tranquillam. Sin autem professio disti-
 det ab ingenio, dæmonem acquisitum arte, esse à genio naturali discordem, uitāq; labo-
 riosam atq; sollicitam. Qualis autem unicuiq; dæmon ab ipsa generatione praesit cupien-
 tibus inuenire, Porphyrus regulam inuestigat ex Planeta domino genituræ. Iulius Fir-
 micus Planetam genituræ dominum esse inquit, uel eum qui plures illic habeat digni-
 tates, uel ex firmiori sententia potius eum cuius domiciliū mox petitura sit Luna, post
 signum quod homine nascente iam tener. Sed dæmonem non eadem regula putat inue-
 stigandum, uerum ex Chaldeorum opinione à Sole potius aut Luna. À Sole quidē ad
 Lunam in natiuitate diurna, à Luna uicissim ad Solem in natiuitate nocturna, ut cōpu-
 tato inter hæc intervallo, æquale spaciū peragas ab ascendente gradū descendens, &
 in quem terminum definitis animaduertas. Citius enim stellæ est ille terminus, eiusdem
 esse dæmonem arbitrantur. Summatim uerò à domino genituræ simul atq; dæmone, te-
 norem uitæ fortunamq; perpendere solent. Fortunam adiunxi, quoniam nonnulli par-
 tem fortunæ, eadem ferme computant ratione. Optabant ueteres suum ad se dæmonem
 ab aliquo coeli cardine descēdisse, ab Oriente uidelicet uel Occidente, uel medio utriusq;
 cælo, aut saltem ab undecima uel quinta plaga. Undecima quidem medio supra caput
 nostrum cælo succedit, ac bonus dæmon cognominatur, & ascendente ab Oriente gra-
 dum aspiciet ex sexta. Quinta uerò cælo antipodum medio succedit, appellaturq; bona
 fortuna, & ascendente gradum contuetur ex trino. Optabant tertio loco dæmonem,
 si modo à cadenti plaga uenerit saltem, uel à nona uenisse, uel à tertia. Nona enim appel-
 latur Deus, tertia uero dea. Et illa descendente gradum ex trino, hæc aspiciet ex sex-
 ti. Cadentes uerò duodecimam atq; sextam exhorrebant. Illam sanè malum dæmonem,
 hanc malam fortunam cognominantes. Nos autem optare præterita superuacuum arbi-
 trati, monemus eadem plagas quas illi pro dæmonibus fortunisque optabant, obseruari
 pro Planetis & stellis ad opus efficiendum accommodandis, ut uel sint in angulis, aut in
 duabus quas diximus succedentibus, aut saltem in duabus duntaxat cadentibus, quas
 astra nominauimus. Neq; enim ab re Solem noua gaudere dicunt, Lunā tertia, Iouem
 undecima, Venere uerò quinta. Hæc namq; gradum conspiciunt ascendente. Sed re-
 decimus ad institutum. Siue igitur ab illa quam in superioribus narrauā, experientia disti-
 gentiaq;, siue ab hac arte quam modo recensui, primum inuestigemus naturæ dæmo-
 nisq; instinctum, infortunatum esse censebimus, qui officium nullum proficetur hone-
 stum. Nam & ducem professionis reuera non habet, qui opus honestum non aggredi-
 tur. & ducem naturalem uix ullum habet. Quoniam Itelliarum dæmonumq; siue ange-
 lorum ducem diuinitus ad custodiam dispositorum officia est agere semper, & excel-
 lenter & latissime. Infortunatum in super eum, ut supra diximus, qui professione natu-
 ræ contraria diuersum à Genio subit dæmonem. Memento uerò pro dignitate profes-
 sionum digniores gradum accipi dæmones, seu maus angelos, atq; in gubernatione pu-
 blica etiam digniores. Possit uerò artem uitæ prætorē accipi Genio & ingenio non con-
 trarium, neq; longe diuersum, etiam si ad excellentiora processeris. Memento rursus ta-
 militatē eorum inire, quibus Chæriæ celestes abstant. Quod ex bonis animi, corpo-
 ris, fortunæ perpendes, sicut enim odor ex musco, sic ex bono homini non nihil exhalat in
 proximum, ac sepe peruehit in infusum. Mithicus autem foret cæris triam relictū uel
 duorum inter se miserabiliter redundantium. Memento deniq; effrenatos et impudētes
 & malignos ac inelices procul fugere. Hi namq; malorum pleni dæmonum uel radio-
 rum, malefici sunt. & tanquam leprosi pestilentēsq; non solum tactu ne cent, sed propin-
 quitate etiam & aspectu. Sanè propinquitas ipsa corporis amatorum pertinet esse con-
 tactus, propter efficacem uaporum exhalationem foras à calore spiritus esse. Si uero man-
 tem. Maxime uerò pestilens erit flagitiosorum familiaritas atq; crudelitas, si uerum lue-
 rit, post uegetalem uitā mense Iouis, id est, secundo nobis infusam dænceps mense Mar-
 tis, id est, tertio sensualem animam infundi perturbationibus mancipatam. Sic enim qui

perturbatione feruntur, Martis pleni Martiali contagione propinquos inficiunt. Contraria uero ratione confectudo si equeus contiguumque commercium cum felicibus excellentibusque, ut diximus, prodesse mirifice confuevit. Apollonium Theanum ferunt Ephesi deprehendisse senem, sub cuius figura lateret daemon, qui sola presentia totam ciuitatem peste contaminabat. Quantum uero Socrate multis presentia sola profuerit, Xenophon & Plato testantur.

*Qua ratione literati cognoscant ingenium suum sequunturque uictum
spiritus consensum. Cap. XXIIII.*

Quoniam uero literarum studiosis loquor, recordari unumquenque uolo literarum amore captum in primis se esse Mercurialem, praterea Solarē quatenus ipse Mercurius est Solaris. Atque haec communis his omnibus est conditio. Proprie uero prater naturam Mercurialem quisquis eloquii gratia, lepore, dignitate, uenustate pollet, Apollinem in se agnoscat & Venerem. Qui ad leges uel naturalem communemque philosophiam est propensior, non ignoraet Iouē se habere patronum. Sed qui ad secretissima quaque curiosius perferuntur penitus instigatur, sciat se non Mercurialem solum esse, sed Saturnium. Sub cuius etiam principatu sunt omnes in quouis studio usque ad finem seduli, praesertim in rebus dijs negligentes. Denique si uerum est quod nonnulli tam Physici quam Astronomi tradunt, animam intellectum praeditam in conceptum humanum, mente Solis, id est, quarto descendere, qui plurimum intellectu uiuunt, & ab initio sunt praecipue & quotidie Solares euadunt. Horum itaque Planetarum fauor his hominibus auspiciandus erit. Sub eorum spiraculo medicinae collaudanda. In eorum regionibus habitandum. Verum ad Apollinem Musarum ducem in primis nos o literati Musarum cultores aduoco. Quicumque igitur inter uos dilectissimum Musarum amore fratres, ingenio multo magis longiusque quam corpore ualent, si pro se sciant in genitura quondam sua Phœbem quidem materiam suppeditasse perperam, Phœbeum uero spiritum infudisse quam plurimum, imo & quotidie humores alimenteraque in corpore in spiritum maxima quadam ex parte resolui. Vnusquisque igitur uestrum totus est ferme spiritus. Spiritalis, inquam, homo quidam, terrene hoc corpore suo personatus, spiritum ante alios perpetuo quodam labore fatigans, ut ipsi praeteritis sit assidue spiritus recreandus, & in senectute praeterea, in qua comitum euadit crassior, ad subtilitatem propriam reuocandus. Scitis profecto crassum corpus crassis elementis quatuor ali. Scitote igitur spiritale corpus suis quibusdam tenuibus elementis quatuor enutriri. Huic enim uinum est pro terra, odor ipse uini uicē gerit aquae, cantus rusticum & sonus agit aërem, lumen autem praefert ignem elementum. His ergo quatuor praecipue spiritus alitur, uino inquam eiusque odore & cantu, similiter atque lumine. Sed nescio quomodo ab Apolline primum exorsus, incidimus mox in Bacchum. Et merito quidem à lumine peruenimus ad calorem, ab ambrosia in nectar, à ueritate in ueritate in ardentem ueritatis amorē. Fratres certe sunt, indiuiduique comites Phœbus atque Bacchus. Ille quidem duo potentissimum uobis asserit, lumen uidelicet atque lyram. Hic item praecipue duo, uinum, odoremque uini ad spiritum recreandum, quorum usu, quotidiano spiritus ipse tandem Phœbeus euadit & liber. Quamobrem ita uos ad excipiendum Solis lumen quotidie comparate, ut quatenus deuitata destillatione quadam & exiccatione fieri potest, si equeusissime sub luce uiuatis, saltem in conspectu lucis, tunc eminus, tum cominus, cum tecti, tum aperti, ad usum ubique uestrum uitalem Solis potentiam temperantes, atque igne referentes in nocte Solem citharæ cantusque interim non oblit. Spirare uero semper & uigilantes & dormientes aërem uiuum, aërem luce uiuentem. Similiter habere uos oportet ad merum Bacchi donum, Apollinis beneficio procreatum. Eadem igitur proportione qua lumen, accipite uinum. Abunde quidem quatenus destillatio nec exiccatio, qualem dixi, ebrietasue contingat. Atque prater substantiam uini quotidie bis acceptam, odorem uero frequentius haurire partim quidem os, ubi spiritus sit rit recreandus, colluentes mero, partim lauantes eodem manus, partim naribus & temporibus admouentes. Satis iam fratres colloquuti sumus, satisque combibimus. Ergo ualete.

De Astronomica diligentia in liberis procreandis, in præparandis, epulis, in edificijs & habitatione atq; uestibus, & quantum curare talia liceat.

Cap. XXV.

Sed iurat etiam parumper alloqui seuerum religionis antistitem. Dic age quidnam in astrorum usu damnas antistes? Quicquid iniquis, arbitrio nostro detrahit, quicquid unius diei cultui derogat. Eadem ego tecum non damno solum, sed etiam ualde detestor. Execraris quin etiam scio, at p̄ ego insuper perhorresco nonnullos, qui quum Deum exoratum uolunt, ad louera in medio coelo uastum illud draconis caput subeuntem, tam miserè quàm stultè, cōfugiant, ab ipso uidelicet dracone, qui quondã è coelo corruit, tertã stellarum partem secũ trahens deniq; deuorãdi. Verũ concedes ne contractibus, matrimonijs, colloquijs, itineribus, similibusq; operibus peragendis horas opportunas eligere? Non facile te his assensurum uideo, nescio quid arbitrio metuentem. Ego igitur, & si Theologus ille Magnus Albertus ista dabit, & ratio quædam fortè dicetabit, per electionem ipsam arbitrium pertinentem, cœlestia ita prudentia nostræ usui subijci, quemadmodum herba medico subministrat, tibi tamen potius in presentia credam. Et quã tu difficile nunc ea permittis, tam facile ipse dimittam. Obseruationes uerò Lunæ ideoq; aliarum stellarum ad morbos curandos, & idcirco ad remedia præparãda iamdiu (ut arbitror) permisisti. Concessum quoq; abs te, & insuper approbatum, crescente Luna, eademq; aucta lumine, nec aliunde infortunata seminibus agros spargere, uites oleasq; serere. Cur non igitur ad plantandum (ut cynice loquar) homini mittamur beneficio Lunæ louisq; & Phœbi? Nam Veneris quidem ad hæc officio semper utimur. Sed rectius modo dixissem, semper utuntur. Nam ipsa mihi Venus est Diana. Quid item de uictu dicemus? Nonne licebit & proderit sub felici sidere tum autumno uinum, tum indies panem epulasq; conficere? Ac si nequeamus in his præparandis aspectus siderum expectare, expedit saltem ascendentes accipere, uel aliter angulares, Solem, louem, Venerem, atq; Lunam. Sic enim omnia quibus utimur feliciter affecta cœlitus, feliciter nos afficient. Hactenus te uideo absq; controversia concessurum, nisi fortè dicas, ita uitam nostram nihil fore aliud quàm perpetuam seruitutem. Ad hæc ego subijciam, frustra mortales cumulandis pecunijs & honoribus seruituros, quibus sunt perpetuò mancipati, nisi interim diligentia physica dies uitæ sibi plures accumulent. Aut igitur soli Deo seruiant, quod quidem est potissimum, aut sicuti præterea seruituri sunt uitæ, tum ualida, tum longæ potius, quàm pecunijs honoribusq; uanis indulgeant. Concordes ergo sumus. Sed nunquid uel domos fundabunt temerè, uel inausfrat habitabunt? Vbi contagiosa quædam calamitas ædificij ferme sic inficit habitantem, ut uenenosus pestilentia uapor etiam ad biennium in pariete seruatus qualis etiam ex epidemia latens in ueste, diu postea utentem inficit incautum atq; perdit. At postquam hic in uestium incidimus mentionem, prohibebis ne, pie pater, in ueste conficienda, uel primum intuenda spiraculum Veneris diligenter aucupari, quo quasi Veneræ facta uestis, similiter prospera quadam corpus & spiritum afficiat qualitates? Nonne Medici uerant ut plium pelles, agninas probant? Non aliter forte sidus indies quasi nascentes uestes afficit, quàm semel ab initio natus. Vestes quidam & cætera artis opera certam à sidere qualitatem accipere, Thomas Aquinas in libro de Fato confirmat. Tur igitur affirmabis, infestas uerò uestes utentem inficere, etiam testis est scabi es atq; lepra. Deniq; si populi uite consulis (ut opinor) ista permittes. Atq; ego permissione tua consulam obseruanda. Sin autem eiusmodi moribundæ uitæ curam non improbas quidem, sed negligendam mones, ego quidem negligo, melioris uitæ fiducia tectus, cæterisq; similiter consulo faciendum. Vale.

Nn 5 Quomodo

Quomodo per inferiora superioribus expofita deducantur fuperiora. Et per mundana materia mundana potiffimum dona. Cap. XXXI.

Sed ne longius digrediamur ab eo, quod interpretantes Plotinum inftitutum ab initio, breuiter ita collige. Mundus ab ipfo bono (ut lato unã cū Timæo Pythagorico docet) quam optimus effici poterat, eft effectus. Eft igitur nō foli corpus reus, fed uita infuper & intelligentiæ particeps. Quamobrem præter corpus hoc mundi fenfibus familiariter manifeflum, latet in eo fpiritus corpus quoddã, excedens caduci fenfus capacitate. In fpiritu uiget anima, in anima fulget intelligentia. Atq; ficut fub Luna nec mifcet aer cū terra, niſi per aquã, nec ignis cū aqua, niſi per aërem, fic in uniuerso efca quædã, ſiue fomes ad animã corpori copulandã eft ille ipſe quẽ fpiritu appellamus. Anima quoq; fomes quidam eft in fpiritu corporeq; mundi, ad intelligentiam diuinitus conſequendã, quemadmodũ ſumma quædã in ligno ficcitas ad penetraturũ oleum eft parata. Oleum huic imbibitũ pabulũ eft ad ignẽ, ad calorẽ dico proximẽ. Calor ipſe luminis eft uehiculũ, ac ſi lignũ hoc eiufmodi ſit, ut igne præſente fulgeat, nō uratur, qualia quandoq; uidimus. Iã hoc exemplo uidebimus, utiã uel homo, uel aliud quiddam ſub Luna certis quibusdam præparamentis, partim quidem natura libus, partim arte quaefitis, uitalia atq; etiam fortẽ intellectualia quædã bona opportunẽ quodãmodo deſuper accipere poſſit. Verũ quod hic ad religionẽ ſpectat diſcimus, quãleſcũq; ſint deſuper uenientes, ſcitu eos in nobis materijsq; noſtris ita denũ per artem cõparari poſſẽ, quando fomenta nobis noſtrisq; ad illos natura ſuggeſſerit, columpã ad eõſdem opportunius cõſpirauerit. Nõne in ipſo foetu natura foetus ipſius uife ex quã certo quodã pacto corpusculum affecerit figuraueritq;, hoc ipſo ſtatim præparato, uelut efca quadam ſpiritũ ab uniuerso deducit? Perq; hunc uelut fomitem, uiam haurit atq; animam? Ac deniq; per certã animæ ſpeciem diſpoſitionemq; corpus tantũ dignũ eſt præſentia mentis tandem iam donatã diuinitus. Vbiq; igitur natura magis eſt, ut inquit Plotinus atq; Synefius, uidelicet certa quædam pabulis ubique certũ ſcifeans, non aliter quã cẽtro terræ grauiã trahens, Luna concauo leuiã, calore ſola hãmure radices, cateraq; ſimiliter. Quo quidem attractũ ſe cum ipſo deuinciri mundũ teſtantur ſapientes Indi, dicentes mundum eſſe animal paſſim maſculum ſimiliterq; feminam, mutuoq; membrorum ſuorum amore ubiq; coire ſecum, atq; ita conſtare maſculũ uerò membrorũ inelle per inſitam ſibi mentẽ, quã totã inſula per artus agitur molem, & magno ſe corpore miſcet. Hinc Orpheus naturam ipſam mundi ſonemq; mundanum marem appellat & feminam. Vſq; ad eò mutui partium ſuarum coniugiumq; mūdus eſt uidiſ. Eſſe uerò maſculinum ſexum fœminino ubiq; cõmixtum, declarat illinc quidem ordo ſignorum, ubi præcedens perpetuò deinceps ordine maſculinũ eſt, ſubſequeus fœmininum, hinc uerò arbores atq; herbe, quæ etiam ſicut animalia uita que ſexum habent. Mitto quod ignis ad aërem, aqua ad terram maſculi uicem tenent ad fœminam, ut non mirum ſit membra inter ſe mundana, & omnes eius articulos mutui coniugium concupiſcere. Quod & Planetæ conciliant, partum quidem mares, partum uerò fœminã, præcipuẽ uerò Mercurius maſculus atq; fœminã, Hermaphroditũ patet. Quod ſane animaduertẽtes agricultura, præparat agrum feminãq; ad celeſtium donã infuſionibus quibusdam uitam plantæ propagat, & ad ſpeciem alteram meliorem producit. Similia quædam efficit & medicus, phyſicus, & chirurgicus in corpore humano, ad noſtram ſouendam, tum ad uniuerti naturam uberiori comparandã. Iam quæ Philoſophus naturalium rerum aſtorumq; peritus, quem propriẽ Magum in pãſe ſolenus, certis quibusdam illecebris cœleſtia terrenis opportunẽ quidem nec aliterq; ferens quam infuſionis ſtudioſus agricola ueteri recentem ſipiti ſurculum. Quod & Ptolemæus ualde probat, affirmans eiufmodi ſapientem ſic aſtorum opus adunare poſſẽ, quemadmodum agricola terræ uirtutem. Subiicit Magus terrena cœleſtibus imò inferiora paſſim ſuperioribus, ut proprias ubique fœminas ſuis manibus ſouendas, ut ferrum magneti trahendum, ut camphoram aëri feruenti fugendam, ut cry-

stallum Soli illuminandum, ut sulphur & sublimem liquorem accendendum flammæ,
 ut oui testam uacuum & impletam rore Soli eleuandam, imò ut ouem ipsum gallinæ
 fouendum. Præterea sicut nonnulli fouentes oua, etiam sine animalibus uitam illis ex
 uniuerso conciliant, & sæpe materias quasdam opportunè parantes, absq; ouis manife-
 stisq; seminibus animalia procreant, ut ex ocymo sco-pionem, apes ex boue, ex salua
 autem merula similem, uitam uidelicet à mundo materijs certis opportunisq; tempo-
 ribus adhibentes. Sic & ille sapiens ubi cognouit quæ materia, siue quales partim in-
 choatæ natura, partim arte perfectæ, & si sparsæ fuerint congregatæ, qualem cœlitus in
 fluxum suscipere possint, has eo regnant potissimum colligit, præparat, adhibet, sibi-
 que per eas cœlestia uendicat. Vbiunq; enim materia quædam sic superis exposita est,
 sicut speculari uitrum uultui tuo pariesq; oppositus uoci, subito præternè patitur ab a-
 gente uidelicet potentissimo, à potestate uitæq; mirabili ubique præsentè, uirtutemq;
 passionem reportat, non aliter quàm & speculum imaginem repræsentat ex uultu, & ex
 uoce paries Echo. His fermè exemplis ipse Plotinus utitur, ubi Mercurium imitatus
 ait ueteres sacerdotes siue Magos in statuis sacrificijsq; sensibilibus diuinum aliquid &
 mirandum suscipere solitos. Uult autem unà cum Trismegisto per materialia hæc non
 proprie suscipi numina penitus à materia segregata, sed mundana tantum, ut ab initio
 dixi, & Synelius approbat. Mundana, inquam, id est, uitam quandam, nē uitalē aliquid
 ex anima mundi & sphaerarum animis atque stellarum, uel etiam magnum quandam &
 uitalem quasi præsentiam ex dæmonibus, imò interdum ipsos dæmonas eiusmodi ad-
 esse materijs. Mercurius ipse, quem Plotinus sequitur, inquit, dæmonas aërios non cœ-
 lestes, nedum sublimiores, statuasq; Mercurius ipse componit ex herbis, arboribus, lapi-
 dibus, aromatis, naturalium uim diuinitatis (ut ipse ait) in se habentibus. Adiungit cærus
 cœlestibus similes, quibus ait eos delectari, statuisq; sic adesse diutius, & prodesse homi-
 nibus uel obesse. Addit sapientes quondam Aegyptios, qui & sacerdotes erant, quum
 non possent rationibus persuadere populo esse Deos, id est, spiritus aliquos super homi-
 nes, excogitasse Magicum hoc illicium, quo dæmonas allicientes in statuas esse numina
 declararent. Sed Iamblichus damnat Aegyptios, quod dæmonas non solum ut gradus
 quosdam ad superiores Deos inuestigandos acceperint, sed plurimū adorauerint. Chal-
 dæos uerò dæmonibus non occupatos Aegyptijs antepōit. Chaldæos, inquam, religio-
 nis antistites, nam Astrologos tam Chaldæorum quàm Aegyptiorū quodammodo tē-
 tauisse dæmonas per harmoniā cœlestem in statuas fictiles trahere suspicemur. Quod
 significare uidetur Astrologus Samuel Hebræus, autoritate Davidis Bīastrologi fre-
 tus, antiquos uidelicet fictores imaginum fecisse statuas futura pronūciantes. Harmo-
 niam uerò cœlestium his accommodatā esse tradit. Metallum fundere ab hominis pul-
 chri formam, die Mercurij hora tertia scilicet Saturni, quando Mercurius Saturnum in
 Aquario sibi, in nona cœli plaga uaticinium designante, accēditq; Geminorum sidus
 significans Prophetas ut aiūt, Mars à Sole comburitur nec Mercurium inturret, Sol ta-
 men aspicit coniunctionis illius locum, Venus interea aliquem obtinet angulū, occide-
 ntalis est & potens, Luna ex trigono gradum aspicit ascendentem, similiterq; Saturnus.
 Hæc ille. Ego autē p̄ imo quidē ex beati Thomæ sententia puto, si modo statuas loquen-
 tes effecerint, nō simplicē ipsiū stellarū influxū ibi formauisse uerba, sed dæmonas. De
 inde si forte contigerit eos in eiusmodi statuas ingredi, non arbitror hos ibi per cœlestē
 influxum fuisse deuitos, sed sponte potius suis cultoribus obsequitos denique de-
 cepturos. Nam & natura superior ab inferiore conciliatur quidem aliquando, sed co-
 haberi nequit. Et dispositio illa siderum paulo ante descripta, concurrere forte non po-
 test. Quamuis autem dæmones astronomicā ratione statuis includantur, tamen ubi per
 cultum eis exhibitum præsentēs extiterint, Porphyrius ait eos regulis astronomicis o-
 racula reddidisse, atq; idēo frequenter ambigua, & meritò, quoniam Iamblichus probat
 prophetiam ueram atque certam, nec malis dæmonibus conuenire, nec humanis artib;
 uel natura, sed spiratione diuina purgatis mentibus prouenire. Sed ad Mercurium, imò
 ad Plotinum iam reuertamur. Mercurius sacerdotes ait accepisse uirtutem à mundi na-
 tura conuenientem, eamq; miscuisse. Sequutus hunc Plotinus, putat totum in anima
 mundi conciliante facile concipi posse, quatenus illa naturalium rerū formas per femina-
 les quaf-

les quasdam rationes sibi diuinitus insitas generat atq; mouet. Quas quidem rationes appellat etiam Deos, quoniam ab ideis supremæ mentis nunquam desistuntur. Itaq; per rationes eiusmodi animam mundi facile se applicare materijs, quas formauit ab initio per easdem, quâdo Magus uel sacerdos, opportunis temporibus adhibuerit formas rerum rite collectas, quæ rationem hanc aut illam propriè spectant, sicut Magnes ferum, Reubarbarum choleram, Crocus cor, Eupatorium Spodiumq; iecur, Spica Muscusq; cerebrum. Fieri uerò posse quandoq; ut rationibus ad formas sic adhibitis, sublimiora quoq; dona descendant, quatenus rationes in anima mundi coniunctæ sunt intellectualibus eiusdem animæ formis, atq; per illas diuinitatis mentis ideis. Quod & Iamblichus approbat, ubi de sacrificijs agit. Qua de re alibi non opportunitus disputabimus. Vbi etiam apparebit, quàm impura superstitio populi Gætilis extiterit, cõtra uerò quæ pura pietas Euangelica fuerit, quod magna ex parte in libro de religione Christiana iam fecimus.

FINIS.

MARSILII FICINI

Apologia, in qua de Medicina, Astrologia, Vita mundi. Item de Magis qui Christum

statim natum salutauerunt, agitur.

Marsilius Ficinus Florentinus, dilectissimis suis in ueritatis studio fratribus, tribus Petris, Nero, Guiciardino, Soderino, ter quaterq; salutè. Rectius modo Tripetro quàm tribus Petris fortasse dixissem. Sicut enim ubi palma est una, non faciunt plures in ea digiti manus ibi plures, sic uestra amici corpora tria nihil prohibere uidentur, quò minus unum efficiat Petrum una uoluntas. Faber ille coelestis patriæ Christus tam ingenè procreauit petram, ut immenso huic ædificio Ecclesiæ suæ una hæc petra fundamēto sufficeret. Ego quoq; tã grandes nactus sum diuina quadam sorte petras, ut tres nunc meo uel seduo satis ædificio faciant. Nunc uobis amici, nunc, si nescitis arx illa Palladis necessaria fore uidentur, qua procul a nobis seuum impiorum gigantum impetum arceamus. Quamobrem uestra primum arce tribus constructa petris, triū librorum meo uel coposuisse, in libellos tres diuitem. Quorũ primus de uita sana, Secũdus de uita longa, Tertius de Vita coelitus inscribetur. Igitur esca tituli tam suauis quã plurimos alligat quosq; nō pauci. Alius ergo dicit: Nonne Marsilius est sacerdos? Est profectio. Quid igitur sacerdotibus cum medicina? Quid rursus cum Astrologia cõmerciij? Alius itè, Quid Christiano cum magia uel imaginibus? Alius autè, & quidem indignus uita, uitam inuidebit celo. Cuncti deniq; sic affecti, beneficio in eos nostro ingrati nimis erunt atq; aduersus charitatem nostrã, qua uita prosperitatq; publicæ pro ingenij facultate consulimus, non pudebit esse crudeles. Cõmunis igitur erit nobis iste labor, sed ut quo dãmmodo leuior sit, tres enim estis aduersum tres hostes, distributũ subite certamè. Nec inuectiua; noui enim ingenium uestrũ confutabitis inuectiua, sed alieni fellis amaritudinem (quæ uestra suauitas est mirifica) uestri mellis dulcedine superabitis. Principio, cã didissime Nere, respõdeto primis, antiquissimos quondã sacerdotes fuisse medicos, pãriter & astronomos. Quod sanè Chaldæorum, Persarum, Aegyptiorum testificantur historię. Ad nullum præterea magis quàm ad pium sacerdotem pertinere singulari charitatis officia, quæ quidem in maximo omnium beneficio quam maximè lucent.

Officium

Officium uerè præstantissimè est proculdubio, quod & maximè necessariū, & in primis ab omnibus exoptatum, efficere uidelicet, ut hominibus sit mens sana in corpore sano. Id autem ita demum præstare possumus, si coniungimus sacerdotio medicinam. At quoniam medicina sine fauore cœlesti (quod & Hippocrates Galenusq̃ confitentur, & nos experti sumus) sæpius est inanis, sepe etiam noxia, nimirum ad eandem sacerdotis charitatem Astronomi pertinet, ad quam attainere diximus medicinam. Eiusmodi (ut arbitror) Medicum honorari tacite literæ iubent, quoniam propter necessitatem hunc altissimum procreauerit. Et Christus ipse uita largitor, qui discipulis mandauit, languentes toto orbe curare, sacerdotibus quoq̃ præcipiet, si minus uerbis ut illi quondam mederi possint, saltem herbis & lapidibus medeantur. Quæ si minus ipsa sufficiant, opportuno quodam afflatu cœli conflare hæc, & ægrotis ad mouere iubebit. Nā & ipse eodem afflatu cœli animalia passim ad suam quæque concitat medicinam, ut quæ ad eò uitæ omnium abundantissimè prouidet. Sic instinctu cœlesti diuinitus instigante, serpentes quidem marathro, hirundines autem chelidonia oculis medicantur, aquilæ uexate parit, ac item lapidem diuinitus inuenerunt, quò feliciter oua statim ent teretè. Ita q̃ Deus ipse, qui per cœlum animalia quæuis ad medicinas instigat, sacerdotis certè permittit non mercede, inquam, sed charitate medicinis cœlitus confirmatis morbos expellere. His uerò tu deinceps plura etiam si expedierit ingenij tui aculeis ad des. Surge post hæc es tu Guiciardine uehemens, atq̃ curiosus ingenijs respondeto, magiam uel imagines non probari quidem à Marsilio, sed narrari, Plotinum ipsum interpretante. Quod & scripta planè declarant, si æqua mente legantur. Nec de magia hæc prophana, quæ cultu dæmonum nititur, uerbum quidem ullum asserari, sed de magia naturali, quæ rebus naturalibus ad prosperam corporum ualetudinem cœlestium beneficia captat, effici mentionem. Quæ sane facultas tam concedenda uidetur ingenijs legitimè utentibus, quàm medicina & agricultura iure conceditur, tantoq̃ etiam magis, quanto pericictor est indultia, terrenis cœlestia copulans. Ex hac officina Magi omnium primi. Christum statim natum adorauerunt. Quid igitur expauescis Magi nomine formidolose? nomen Euangelio gratiosum, quod non maleficum & ueneficum, sed sapientie sonat & sacerdotie. Quidnam profetur Magnus ille uenerator Christi primus? Si cupis audire, qualis quidam agricola est, certè quidam mûdicola est. Nec propterea mundum hic adorat, quemadmodum nec agricola terram. Sed sicut agricola humani uictus gratia ad aërem temperat agrum, sic ille sapiens, ille sacerdos gratia salutis humane inferiora mundi ad superiora contemperat, atq̃ sicut oua gallinæ, sic oportunitè terrena subijcit fouenda cœlo. Quod efficit semper ipse Deus, & faciendo docet, si ad eò facere, ut a superis infima generentur & moueantur atque regnantur. Denique duo sunt magiæ genera. Vnum quidem eorum, quæ certo quodam cultu dæmonas sibi conciliant, quorum opera freti fabricent sepe portentia. Hoc autem penitus explosum est, quando princeps huius mundi eiectus est foras. Alterum uerò eorum qui naturales materias opportunè causis subijciunt naturalibus, mira quadam ratione formandas. Huius quoq̃ artificij species due sunt. Altera quidem curiosa, altera necessaria. Ille a iare ad ostensionem superuacuis fingit prodigia, ceu quando Persarum Magi ex salua sub timo putrefacta, dum Sol & Luna secundam Leonis faciem occuparent, eundemq̃ gradum ibi tenerent, gererabant autem merula similem, serpentina cauda, eamq̃ redactâ in cinerem infundebant lampadi, unde domus statim plena serpentibus uidebatur. Hoc autem tanquam ranum & saluti noxiū procul effugiendum. Tenenda tamen species necessaria, cum Astrologia copulans Medicinam. Si quis autem pertinaax ulterius insilet, morè huic ita gerito Guiciardine, ut ne legat hæc noxia, nec intelligat, nec meminerit, nec utatur homo, si homo est tanto beneficio proferri indignus. Multa sunt præterea quæ tu aduersus ingratam ignorantiam in medium afferre tuo ingenio poteris. Quidnam agis & tu strenue Soderine nos? Tolerabis ne superstitiosos caecosque ne scio qui uitam in animalibus uel abiectionissimis, herbisque uilissimis manifestam uident, in cœlo, in mundo non uident? Iam uicò si homuncio aesi uitam minimis concedunt mundi particulis, quæ tandem dementia est, quæ inuidia nec nosse, nec uelle totum uiuere in quo uiuimus & mouemur, & sumus? Quod quidem

quidem canit Aratus, Iouem manifestè significans communem corporis mundani uitam. Per oportune nunc in hæc Arati uerba nescio quomodo uideor incidisse. Memini Lucam Euangelistam, memini Paulum Apostolum his uerbis libenter uti, in quibus mundi uitam sapientes illi non horrent. At uerò superstitiosus quidam his obijciat, non facile contumaci ex uerbis eiusmodi Paulum assentiri mundum, habere animam, sed tantum subesse Deo, ac nos in hoc ipso Deo uiuere. Est igitur, ne nominemus in mundo quædo non placet animam. Nomen anima sit prophatum. Licebit ne saltem uitam qualem cunctis dicere? quam Deus ipse mundi fabricator huic operi suo tam feliciter absoluto clementer inspiraret, quando quidem erga uilissimam quæque uiuentiam non est auarus, & quouidie per cælum quàm plurimis quæ sunt in eo largissimè præstat uitam. Dic amabè, nonne uidēs boues & alinos, ô bos, ô asine, qui tactu quodam ex se uiuentia generat esse uiuos? Si ergo hæc præterea ex se uiua quædam aspectu etiam generarent an nõ magis hæc uiuere iudicaretis? si quod modo ipse iudicium, si quam uitam habet. Cælum terræ maritus, non tangit (ut communis est opinio) terra cum uxore non coit, sed solis siderum suorum quasi oculorum radijs undique lustrat uxorem, lustrando fornicat, procreatque uiuentiam. Num ergo uitam uel intuendo largiens, ipsum in se probram nullam habet uitam? Et quod dedit aui Struthio uitam aspectumque uiuificum, ionge est hoc ipso deterius. His tandem adductis in medium nisi persuaseris, superstitiosum istum mitto semitrium, imò uerò non uiuum. Proinde ut pluribus causam nostram patronis agamus, addito Petre mi Nere Amphionem illum nostrum Landinum Christophorum oratorem pariter & poetam. Ille noster Amphion sitauitate mira celeriter lapidea hostium nostrorum corda demolliet. Tu uerò Guiciardine charissime compater ito nunc, ito alacer, Politianum Herculem accersito. Hercules quondam ubi periculosius certandum foret uocitabant Iolaum, tu nunc similiter Herculem nostri profectò, quod barbara monstra Latium iam deuastantia Politianum Hercules inuaserit, laecerit, interemerit, quæ acriter expugnet passim, quæ ruto propugnet. Hic ergo uel ceterum hydræ capita nostris liberis minitantia, statim contundet clara flammisque comburet. Eia mi dulcissime Soderine, surge age, Picum salutato Phœbum. Hunc ergo sepe Phœbum appello meum, ille me Dionysium uicissim atque Liberum. Fratres ergo sumus. Nūcia Phœbo meo uenensum contra nos Pythonem, ex palude iam iam emergentem. Tendat arcum obscra, precor. Confestim spicula iaculetur. Intendet ille protinus, scio quid loquar, uenenumque totumque semel una nece necabit. Valete iam feliciter amantissimi fratres mei, non ualitudine tantum felici, sed ipsa etiam felicitate digni, liberorumque meorum in lucem iam producentium ualitudinem felicitatemque curate. Decimoquinto Sept. M. CCCC. LXXXIX. in agro Caregio.

APOLOGIAE FINIS.

Q U O D N E C E S S A

ria sit ad uitam securitas & tranquillitas animi.

Marsilius Ficinus dilectissimus in ueritatis uenatione fratribus Bernardo Canisiano, Iohanni Caracio, & Amerigo Cursino salutem. Quis primis hic in uerbis uenationem quandam instituisse, merito forsitan canes statim adhibuimus & cursores. Apte quidam philosophantes appellauimus uenatores, an hæc semper ueritatis indagine laborantes. Num etiam apte canes? Aptissime inquit in Republica Socrates. Philosophantes enim uel legitimi sunt uel spurii. Ambrosii canes. Illi quidem ueritatem ipsam sagaciter inuestigant, modicus inuentum tenent. Hi uerò pro opinione latrant, mordent, lacerant. Tantum profectò canes inter Philosophos sibi uendicant, ut non solum se ipsos in sectam aliquam inseruant, sed etiam sectam ipsi suam nomine Cynicam quandoque conferant. Habet

Habet quinque tam suos Academia canes. Huc ergo uos sagaces Academicæ canes, hunc uos uel discissimi cursuores aduoco. Treis enim est. Treis ergo nunc meos precor defendite liberos adhuc teneiores, inter lupos (ut uereor) uel uestigio prodituros. Currite inquam, alacres, negocia enim nunc uobis optata mando, non curas. Georgium Benignum salutatum cognoscitis meum, qui ueritatem illam, per cuius nunc uos uestigia passim uenando discurritis, tam diu est sagaciter assequutus. Qui & fratres suos Solis instar, maior ipse minores illustrat. Huic igitur si quem luporum ululatum audieritis, nunciate. Fortissimus ille Georgius omnes facile fugabit lupos, qui & uastum draconem quandoq; transiit. Ille me igitur. Ille sollicitudine simul & uos cura leuabit. Solet enim inter uos aliquis, & quidem tam sapius dicere, nihil ad uitam salubrius arridere. Sed dic age Canaci, quidnam hoc tuum est toties repetitum, Tempora deuorare? Quid deniq; tibi uis? Non esse inquires, sed bibere potius, non mandere uel coterere, sed faucibus plenis ingurgitare. Si quidem tempus ipsum natura quædam est liquens (ut ita dixerim) atq; labilis. Liqueunt uero hæc est conditio, ut si cohibeas in angustum, subito perdas. Diffuunt enim coacta celeriterq; diffugiunt. Si aquam spongiæ imbitam forte compresseris, exprimes eam, statimq; disperges. Si latius hanc tenueris, retinebis, multo magis ærem, ignemq; & ætherem. Hinc apud Poëtas frustra contendunt, qui ampla diuorū manuum iue simulachra uulnibus capessere moliantur. Latæ admodum accipienda sunt latissima. Liqueantia & amplissima sunt amplissime possidenda. Tunc certe grauius nos premit angustia, quando animum ipsum motumq; eius naturaliter amplū, redigimus in angustum. Quicunq; studia negociaq; pensitat examussum, & in minima quæq; semper exactissime deterrunt, uitam interea suam, heu suam uitam clam miseri conterunt. Recte igitur Pythagoras præcepisse uidetur. Caue ne quando in angustum forte cohibearis, nihil cælo amplius, nihil est uitalius. Angustissima uicissim terra uitam habet in mundo quam minimam. Deniq; si cælo temporeq; uiuimus, quāto hæc latius absorbeamus, tanto uiuimus & diuitius. Viuite ergo læti ab angustia procul à amici. Viuite læti. Læticia cælum uos creauit sua, quam suo quodam ritu, id est, dilatatione, motu, splendore declarat quali gestiens. Læticia cælum uos seruabit uestra. Ergo quotidie in præsens uiuite læti. Nam sollicitudo præsentium rapit uobis præsens, præripitq; futurū. Curiositas futurorum celeriter in præteritum trahit. Item igitur precor atq; iterum, uiui telæti. Nam fata sinunt, dum securi uiuitis. Sed ut reuera sine cura uiuatis, ne unam quædem hanc curam sumite, qua solliciti curetis unquam, qua potissimum diligentia curas elugiatis. Vna enim cura hæc mortalibus heu miseris omni cura cor urit. Negligite igitur diligentiam, negligentiam uero diligit, atq; hanc etiam negligenter, quoad licet uobis inquam, atq; decet. Hæc autē non tam u. sacerdos amici mando uobis, quam ut medicus. Nam absq; hac una tanquam medicinarum omnium uita, medicinarum omnes ad uitam producenda adhibita moriuntur. XVI. Sept. M. CCCC. LXXXIX. In agro Careio.

ANDREAS LENNIUS MEDI.

eius studiosi.

S.

Non abs re nobis usum est his de Vita libris, eiusdem authoris Epidemiarum antidotum ueluti coronidem adserere, quam ille quidem sua uernacula lingua, hoc est, Tuscana, precibus amicorum conscripserat. Nunc uero hic uita thesaurus à Hieronymo Riccio Ticinensi in coloniam Romanam deriuatus est, ut si unā cum uoluptate & commoditate metiaris, non sit aspernabilis. Traduntur in eo morbi nedum definitiones, causæ morbi effectrices, signa, uerum etiam prophylacten, & præsentis mali curationem, uarijs diuersisque corporibus accommodatas, mira breuitate, simularque facilitate perstringens medelas. His fretus præsidij uitæ & sanitatis rationem in eas, tibiq; persuade,

Audi q; de uitalibus apud uos uita mori.

MARSI.

MARSILII FICINI

Florentini Medici atque Philosophi

clarissimi Epidemiarum Antidotus, ex idiomate
Thusco, à Hieronymo Riccio latini-
tate donata.

P R A E F A T I O.

Per precium duxi, patriæ pietatis impulsu, aliqua consilia contra pesti-
entiae morbum conscribere. Ut uero quisq; huius penetrare intelligen-
tiam & curam exercere possit, institui subtiles omnes longasq; discip-
tationes reijcere. Satis nanque erit, quod quicquid in presentia sum tra-
diturus, etsi breui uerborum contextu haud plura dici queam, sufficere
tibus tamen rationibus, multorumq; tam praeceptorum quam recentiorum
authoritatibus & experientijs, praesertim patris nostri M. Ficini, inter medicos praecipui
qui haud paucos hac labe infectos pristinae sanitati restituit, & comprobatum est & tra-
ditum. Imploramus itaq; Deum Opt. Max. humanae uitae largitorem, nec non uerarum
salutariumq; medicinarum reuelatorem, ut contra pestis pericula efficacia nobis dete-
gat remedia, utq; suum uitale donum nobis ad laudem gloriamq; suam conferuet.

Quid quales uel sit pestis.

Cap. I.

Pestis, uenenosus quidam uapor est in aëre cōcreatus, uitali inimicus spiritui, nō
quod propter elementarem aliquam qualitatem sibi contrarietur, sed specifica
quodam proprietate. Veluti Theriaca, amica quidem est, non quia calida sit uel
frigida, sicca uel humida, sed quoniam eo uniuersa eius compositione formare
sultat quaedam, uitalis formae spiritus accommodata. Sic & pestifer ille uapor non quia
calidus, frigidus, humidus uel siccus, naturae inimicus est, sed quia sua proportio quasi
ad amulsim proportioni contraria est, in qua spiritus consistit in corde uitalis. Et quem
admodum continuò in terra nascuntur uenena, sic saepenumere nascitur uenenosus in
aëre uapor, attamen non ite potens, quia magis spargitur. Nec puro stabili potest in
aëre, quousque talis aër est spiritui conformis, & igni, qui ex suae naturae potentia alie-
rius non recipit naturae mixtionem, unde fit quod ullam capiat putrefactionem. Sic
purus & aër nullam recipiendo mixtionem, putrefieri minimè potest.

Rursus uenenosus huiusmodi uapor, humano ei solum applicatur corpori, in quo
aptae febrem extant humores, utpote qui ad putredinem inflammationemque sunt
dispositi. Etenim si uitalis potentior ipso fuerit spiritus, procul a se pellit, si uero de-
bilior, fugit eundem, suum ueluti contrarium opus. Quapropter est ex usu, aërem,
humores, & denique cor corripere, purgare, roborare. Notandum (ut recte capias)
quum dico uenenosum hunc esse uaporem, tu ne credideris ipsum fore talem secun-
dum formam, & totam sui naturam, quia omnes inde inficerentur. Sed huiusmodi
est qualitatis, ut quam facillimè in ueneni naturam transeat. Et proprie uenenum effi-
citur, quando per ipsum in humano corpore, certo quodam gradu putrescunt humo-
res, simul & ebulliunt. Quod communiter die tertia solet accidere, & interdum ci-
tius, maxime ubi quis superfluis abundat humoribus, praesertim sanguine & cholera.
Et quando iam ueneni suscipit naturam calcis uel arsenici, qualitatem recipit, cuius
effectus est putrefacere, rodere, ardere iatus & extra. Summe igitur necessum est,
ut his

ut his trinis effectibus, potissimum interius, omni qua possumus industria resistamus,

Epidemie ortus cause & que potissimum hinc mala obnoxia sunt corpora. Cap. II.

Concreatur huiusmodi uapor in aëre, uniuersalioris tēpore pestis ex malignis quibusdam constellationibus, præsertim ex Martis tum Saturno insignis humanis coniunctionibus, & ex luminariis eclipsibus. Qualis est præsentis pestis in anno scilicet millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, & qualis etiam fuit anno eiusdem millesimi, octauo, & hoc potissimum ladeit homines. Hisq; grassatur in locis, quæ horoscopum siue suum ascendentem ob prædictos siderū aspectus infortunatum habent. In magis uerò particularibus pestilentijs, præfatum uenenum ex uentis & malignis lacunarum cloacarumq; uaporibus atque pariter ex terræ motibus. At uerò data istarum quacunque causa semper tamē grosso potissimum regnat in aëre, inq; paludoso, nebuloso, fœtido. Et quando subtilem ad aërem extenditur, penetrat, uelociusq; interimit, ac citius, frequentius, diutiusq; in grosso, calido, humido, fœtidoq; aëre regnat. Afferunt Doctorum nonnulli pestilentialem putrefactionem subtili prius, post uerò grossiori aëri, sed multo purabiliorem in grosso. Haud scio quo mentis discursu, quo fundamento primæ sit mihi parti adhaerendum, quum cōtrarium experientia monstrat. Præterea nobis ratio dicat, quod quum non purum, sed tantum modo mixtum elementum putrefieri possit, quò minus est mixtum, quemadmodum effecōstar subtiliorem aërem, eò minus aptum est ad putrefactionem. Et propterea eam non nisi per assiduum suscipit augmentum pestiferæ siderū influentia. Ac ueluti grossior, mixta & stabilis aqua facilior putrefieri solet, sic utiq; haud difficulter putrefactionem recipit grossus & nebulosus aër. Hoc dat præceptum Raimundus, quod peste inferius excitata altior subtiliorq; petendus est aër, sed orta superne, per duos mēses primo fugiendum est deorsum ad grossiusculum frigidum, humidum, purumq; aërem, ubi rara esse solet infirmitas. Sequentes uerò duos menses ad mediā aëris regionem, deinceps ad paulò altiorē, uidelicet siccum, frigidum & subtilem, semper fugiendum calidum, humidum, & nebulosum. Quo in aëre tales sunt homines, quales turbidis pisces in aquis. Id insuper facit pestilentialis aër in hominibus, quod caliginosæ putresq; in piscibus aquæ. Sed quod hominibus uenenum est, non oportet ut semper tale ceteris sit animantibus, propter coelestium signorum ac animalium specierū diuersitatem. Hinc oritur ut de illorum opinione quid dicam, ignorem penitus, asserentium quando pestilentiale incipit in aëre uenenum, quod tunc quæ semper in alto degere solent auiculae, descendunt ad ima, & planities inhabitant. Sed quando in terra oritur, tūc umbricos & serpentes exire dicunt de sinu terræ, & auiculas quarum consuetudo est uolare habitareq; ad imum, sublimia petere & montes adire. Addunt præterea, quod quādo primum in aëre, post uerò in terra uenenum accenditur, interdum fugiunt animantia ex alto deorsum, & exinde rursus altiora reperunt. Hinc est quod uulgò dici solet, uultures seu miluos pestilentiali cedere aëri, & quæ loca huiusmodi tenent milui, pestifero non subesse aëri. Sapius audiuius hanc contagionem ab hominibus transisse ad porcos. Fieri forsitan id potuit per aliquam non quidem spiritus, sed carnis similitudinem. His proximè elapsis diebus semel atque iterum pestilentiæ morbum ex una in alteram domum tulere feles & canes, ipsis tamen nulla ex parte hac contagione læsis. Nec ulla te propterea admiratio capiat, quod interdum sine omni nocumento, homo uel bestia prædictum suscipiant uaporem, ac tamen alios inficiant. Ignitum nanque ferrū stupam consumit & paleam, ipsum uerò nullatenus consumitur. Hoc enim ex recipientis subiecti dispositione prouenit, in quo potissimum secundum Aristotelem, Galenum & Auicennam, rei consistit effectus, ita ut his proximis diebus bimus nostro in rure puerulus integro stetit die, infecto cum puero, annorum plus minus septem, cibo sapius uescēbatur infectiore puero masticato, neque ullam ab ipso morbi labem suscepit, qua tamen correpti fuerunt alijs longiusculè distantes. Nec nimiam habeas tua in dispositio ne fiduciam, cogitādo te eius esse ualitudinis ut minime hæc tibi timenda sit contagio,

○ ○ sed hunc

sed hunc physicum obserua canonem. Quod quando multum disposita est materia, gens tunc causa quantumcumque imbecillis, cito producit effectum, sic accendit sulphur & sulphur fauilla ex insipientis aptitudine. Et contra potentissima quae fuerit causa, etiam in non dispositam operatur materiam. Et licet sulphur ignis suscipiat operationem citius quam lignum, & siccum lignum minuteq; incisum, facilius quam caetera ligna, ardens nihilominus fornax ligna statim rapit in flammam, & grassiora & uiridia, eo quod summa agentis potentia cito disponit atque informat. Et multoties pestifer huiusmodi uapor fit furarum uia causarum potentissimus, nec scire tu poteris quando bullit hoc fiat. Et licet uno in tempore talis non adfit dispositio, est tamen futura in alio.

Quo pacto & quales temperaturas pestis ex contagio feriat ociosissime.

Cap. III.

Venenosus iste uapor adeo subtilis saepenumero existit, ut uisui diiudicari nequeat, interdumq; dissoluitur, sed facile ex inde regeneratur, manente ad hoc ipsum disponente, influentia, tamq; tamen pusillus a principio fuerit, tamen multo magis quam sulphur, quum accenditur, uelociorq; cursu de loco in locum expanditur, & longe magis contrariatur uitali cordis spiritui, qui est uapor ex subtile sanguine, quam sulphur nato. Eiuscemodi uapor solum in dispositis ad hoc corporibus infecto ab aere accenditur, sed postquam est accensus, corporibus mira uelocitate facilitateq; accensum ueluti sulphur, plus quam antea circumquaq; dilatur, praesertim quando subtili in humore, & tenui aestatis aere accensus fuerit, & spargitur, salique ex uno in alterum corpus. Accenditurq; potissime ubi maior est naturae similitudo, & in corpore recrementis pleno, cum foetidis intus & extra uaporibus, & in cibis humoribusq; superfluis, & ad inflammationem putredinemq; aptis, & ubi calida est materia, & humida, coruē coitru debilitatum. Et pariter in corpore passionibus animae defatigato, & ultra modum calido, quod tunc balneis est aestretum, cuius uis pori sunt nimis patentes, seu multum opitulati. Haec quidem Galeni & Auicennae fuit sententia. Pueri & foeminae uelut ad pestem sunt apti, eo quod tenuis mollisq; materia ad transmutationem est facilior, & pleni sunt humoribus ad putredinem aptis, estq; praeter modum & ordinem illorum uita. Quae admodum enim perturbat confunditq; uinum calidus uentus & grossus, sic pestifer iste uapor inficit cogitq; circumquaq; ad cor, primo spiritus, postmodum humores, qui iam putrefacti ebulliunt. Est uero haec ebullitio febris ipsa, quae per uniuersum inde spargitur, plus quam caetera bullit seu inflat, quia tanta est uenenoſa materia, ut natura quantum potest principalibus a membris hanc statim conetur expellere. Iste quidem uapor omnem maculare potest humorem, sed potissimum sanguinem, secundo choleram, tertio phlegma, quarto uero melancholiam. Unde fit quod magis huc subijciuntur periculo sanguinei, paulo minus cholericī, postmodum phlegmatici, & minus reliquis melancholici, quia frigidus & siccus humor ad inflammationē & putredinē ineptus est, & maxime quia strictos habent meatus per quos transire uenenū oportet. Idcirco senes minus sunt uel pestifero morbo obnoxij, licet huius anni pestis nec seniores etiā reliquerit intētos. Cuius forte ratio fuit, qd̄ ultra caeteros aduersos siderū aspectus, Saturnus retrogradus Dominus fuerit anni. Est mirū dictū, qd̄ licet ex urbe nostra Florētia uniuersus ferme populus aufugerit, omni tamē die uita functi uirtu circiter centū & quinginta.

De signis indicijq; pestis.

Cap. IIII.

Quae uero signa indicent, quibus febrem esse pestilentiam facilius & clare deprehendatur, haud tam facile ostendere quisquam potest propter tam multiplicem accidētium diuersitatem & fallaciā. Hoc enim testatur uniuersus Doctorum conuentus, praesertim Auenzoar & Rasis. Est itaq; clara interdū uisna, eo qd̄ nō pertingēt ad hepar humores, apparebit modica febris, eo qd̄ nō erit calido in humore uenenū, sedq; propterea nō dissūdit ad extra, sic statim morietur patiens. Videbitur

Videbitur interdum restitutus, eo quod natura primo in aggressu uenenū à corde depulerit, tamen paulo post destituetur spiritu, eo quod potens non erit secundum pellem diagresum. Ex quo primo lassata fuerit conflictu, etiam quia uenenū multiplicatum est, uel magis mutatum in malignum, uel propinquius factum cordi quam prius. Omnes fere in principio aliquantulum in melius tendere uidentur, quia tunc robustior natura tantum contra hostem omnes colligit uires, uerū in alijs minus malis aggritudinibus, ad tam repentinum tantumq; non inducitur conatum. Videbitur præterea uirtutis robur obtinere, quia dictum uenenum non alijs ut cordi membrīs à principio contrarium est, & quando ipsum cor aggreditur statim interimit. Quare his in temporibus haudquaquam conuenit morbi signa examinando moram trahere, quia falleris, nec te natura expectabit, nisi administrando remedia festinaueris. Hac igitur de causa his quū temporibus febrem adesse cōspexeris, præsuppone quod absit, uel citò futura esse possit postis, ac ei pestilentialis curam febris administra, & eò maxime quod quandiu uenena durat aëris influenza, omnis superfluus humor facile inficitur. Et omnis quacunque fuerit infirmitas, in pestilentiam facile transire poterit, febres præsertim furiosæ & continuæ. Vnde communiter euenire solet, quod hoc morbofo tempore nulla præter pestem aggritudo appareat. Quod si aliæ & multiplices quidem apparuerint aggritudines, tunc pestilentia remittitur & cessat. Sunt nonnulla pestilentialis febris signa, uidelicet febris continua absque ordinata & manifesta declinatione, cum magna anhelitus & pectoris angustia, cum repentina pulsus debilitate, cum uniuersi corporis grauamine, præcipuè capitis, phrenesi, anxietatibus, ardore, siti, sanguineis maculis pluribus in locis, cura urina grossa, turbida, & qualis est iumentorum. Memineris tamen quod signa fallunt. Aduerte insuper, quod quicumque puer eo tempore uermium ia borarit infirmitate, dici poterit pestilentia infectus, quia est materia ad pestem disposita, ut sulphur ad ignem. Hoc multi nescientes medici, iuuandi studio post sunt fraudati. Et ex signis propinqua pestis ultra aëris turbiditate, & animalium ex putredine genitorum abundantiam, est principaliter uermium multitudo, uariolarum & morbillorum, febriumq; continuarum & conclusarum, urina turbida, oculorum rubores, excoriationes palati, phrenesis, & uniuersaliter quacunque in febre, qua se uersus cor frequenter dirigit humor, humanam significat complexionem ad pestem esse dispositam. Scias iterum, quando multo tempore pestifer uapor in aëre durat, tunc aquam terræq; fructus inficit, propterea tutius est aquam decoquere, uel ferratam, scilicet aquam conficere, cum eaq; uinum lymphare, quia uinum fumosum est, & non conuenit, iuxta Auicennæ & Rhasis sententiam his in temporibus merum, utpote purum. Opportunū præterea aliqua quæ sumuntur in cibum rebus boni odoris corrigere, & cum falsis acetosisie saporibus, præsertim quando pestis post terræ motum oritur. Præstiterit quoq; non parum rebus uti aridis, in locis ociferis & æditis locis nascentibus, & inhabitare montes & colles.

Prophylactica cura à diæta & uictus ratione in statu pestilentiali. Cap. V.

Abstinendum est tempore pestifero à rebus inflammantibus & nimis aperitiuis, quia facilius ad uenenum suscipiendum disponunt. Videlicet cauedum est extra à Solari calore, pariter à calore ignis, uel iumentorum, & intro, à sale, à speciebus & medicinis calidis, similiter ab herbis intense caliditatis, à multo usu acrim, excepto cæpe & cichoria, uel raphano cum aceto, quia ueneno aduersantur. Item à uino nimium fumoso, ab exercitio post cibum, præsertim tempore calido, & à sudore, quia humores alterat, & in aëre infecto non licet se multum aëri exponere, nec excessiue sub diuo exercitio, quia calefaciendo & poros aperiendo, statim multum de aëre suscipit infecto. Idem abstinentum ab facientibus oppilationem, & putrefactionem, quia pestilentialis dant febris materiam, qualia sunt uiscosa, frigida & humida, præsertim quando aliquid accidentalis seu extranei caloris suscipiunt. Etiam à uiscosis, calidis & humidis, ubi humidum calido prædominatur & male decoctum est, & ut summatim dicam, humiditas putrefactionis est mater. Et quæ extra nos difficulter conseruantur,

uantur, etiam in aobis haud facile conseruari poterunt. Vitandi igitur pisces quam tum fieri poterit, in quorum genere parui minus nocent. pisciculi, & qui ex fluminae sunt claro, profuso, & currente, fixi in oleo cum sale, & immerfi staphisagria seu aceto, aut succo aranciorum cum sale & modico piperis, uel cinnamomi. Etiam uitandum est lac & omnia recocta. Quod si eo uti uolueris, sit primum inter alia cibaria & modica quantitate cum parum sacchari. Fructus uitandi sunt omnes, exceptis amygdalis, ceraijs acetosis, pyris chrysomelis, persicis, pomis cydonijs, auellanis, prunis ficis, prunellis, mespilis & cornulis, malis apijs, malis granatis, malatestis. Ceteris uero fructibus nequaquam utere, uel raro, uel rarissime. Poteris tamen diutius uti fructibus & herbis frigidis, siccis & acetosis, uel aliquantulum amaricantibus. Sed utendo fructibus calidis & humidis, ut sunt ficus, uua, mora, cerasa dulcia, fac sint modica, & immediate post comede pomum anarancie cum sale. Præterea si uteris frigidis & humidis, ut sunt melones, pisces molles & teneri, pruna pinguis, sume post aliquid foeniculi, & pomi anarancie cum sale, suprabibendo parum uini boni & odoriferi. Vitare etiam debes fungos & herbas humidas portulacas, cucurbitam, & omnem humiditatem, necnon & re quæ facilis est putrefactionis. Cauebis quoque fructus & res nimium dulces & humidas herbas, permitto tibi lactucam permixtam mentæ uel cinnamomo. Eandem quoque corrigere poteris cum basilicone, cariophilato minutissimo & quasi ad rubedinem quandam tendente, odorem habente cariophilorum, est enim cordi gratissimum. Concedo etiam tibi cucurbitam, & herbam, quæ Tusca lingua Selbafrella appellatur. Rursus aduerte, ne te Rasis sententia fallat, quæ tempore multum calido admittit olera et fructus frigidos & humidos, quia Aegypti inhabitabat ubi extrema est siccitas, ubi eiuscemodi fructus & olera sunt exquisitè à natura decocta. Cautus igitur esto, ne talè præsumas licentiam in regionibus non similibus Aegypto. Notandum insuper quod res acetosa, aspera & acres in conseruatio æquè ac curatio administranda sunt regimine, quia periculum potissimum imminet in calido & humido, & in putrefactione illinc dependente, in spirituum resolutione, inque accessione ueneni ad cor. Res itaque prædicti saporis omnibus iam dictis obhsunt malis, quia refrigerant, deficiant, conferuant, confortant, restringunt, & uniuert. Operæ precium hic est meminisse, quod res uiant acres, ubi timetur peccoris strictura, aut stomachi debilitas, temperanda sunt in saccharo, sale & lacte amygdalarum, cinnamomo, pipere, foeniculo, croco, ouis, & modico pinguedinis. Commendo plurimum panem spelta, hordei, & fercula ex his condita. Item biscocta, risum, passulas tendentes ad acredinem, panem optimi grani sufficenter coctum cum modico salis. Vtere sæpius capparibus cum aceto, & aliquando eo genere casei, quod Florentini Marzellinum uocant. Vitandum est caseus multum pinguis uel salus. Nec laudo tibi caules nec legumina, exceptis lenticulis. Prohibeo super omnia phaseolos, nec laudo multum rapas spinachias. Concedo tibi petroselinum & pastinacas. Prohibeo autem erucam, cariotas, sapam, sinapi, citrullas, melones, bacellos, cicut recens, cucumeres, cerasia dulcia & mollia, uuas, ficus dulces & mora. Nec te repleto nimio uino, carnis, & ouis, ne nimium sanguinem, choleram, putrefactionem inflammationemque multiplices. Vtere ouis cum agresta & aceto, & pomis aranijs. Carnes sint leues et sicca, bene cocta, pulli, auicula, hœdi castrati, pipiones, turtures, & syluestres auicula. Si usus fueris carnis humidis sint affata, sed fac ut intrus per totum bene impleantur cum acris condimentis & acetosis, cum modico piperis, cinnamomo, coriandro & sale. Vina turbida sunt omnino noxia, & præsertim musta. Esto in cibo & potu plus solito parcius, cibi sicut aliquantum copiosior potu. Nec tamen uolo, ut nimium feras sitim & inedia. Caue stomachum fastidire permittas, sed eum præserua cum cibi & potus mediocritate, cum exercitio & ieiunio, cum appropriatis euacuationibus. Abstine à coitu & passionibus animæ excessiuis, nisi forsitan per coitus abstinentiam te omnino grauatum perceperis. Ad mentem reuoca dictum Auicennæ tertio naturalium, quod superflua per coitum seminis euacuatio plus nocet quam si quadragesies tantum exiret sanguinis. Dixit Hippocrates, coitum speciem esse quandam morbi epilepsie. Caue ab aere multum nubilo, denso, recluso & humido, ac scias aërem qui non frequenter mouetur & innovatur, ubi nec

ubi nec uentus, nec Sol penetrat, nec purgat, facile mixtionē suscipere & putrefactio-
nem uenenosam, ueluti immobilis aqua. Ab hominū re turbā semoueto, præsertim exi-
stens ieiunus, et quando calidum successerit humido, humidum calido. Declinato etiā
aërē nimis calidum, quia aperit & nimis debilitat. Habitatio tuā sit spaciōsa, sicca, aërem
recipiens siccum continuo, & tempore æstatis subinde recentem. Caue quando mul-
tū incalueris, ne te protinus exponas frigidō uel humido, nebuloso, & uento calido &
humido, præsertim in locis infectis, & de infecto loco ueniente, etiā ab omnium de
prædictis locis flante, nisi fuerit nimis longē distans, aut fractus pluuijs. Ventus autē qui
aërem infrigidat & siccatur & serenatur, sua natura est salubris, si eum cū temperamento re-
ceperis, & est principalis medicus contra huiusmodi uenenum. Magnā adhibe curā
uitando uentos à stagnis uel paludibus uenientes, aquas fuge putridas, herbas con-
tinentes, immaceratūq; linū, & quemcunq; prauū odorē. Procul esto à caulū nūcūm
ue odoribus, & fœtidis ab herbis. Abstinendum itē à balneis, à somno meridiano, ab adhæ-
renti arctōq; hominum consortio. A turbā fuga cito & procul ac tarde reuertaris. quoni-
am longo durare solet tempore uenenum, ad offendendum perquam promptissimū.
Vtere cibis siccis, optimi saporis, acerbis, acetosis, uitando brodiū, pinguedinem, dul-
cia, uiscosa, uinis subtilibus, claris, odoriferis, aliquantulum fumosis, sed parum acetosis
non dulcibus, dilutis aqua multum subtili & clara. Summa, omni tempore à rebus ca-
uē sanguinem generantibus aut nimium, aut aquosum, grossum & turbidum, & pa-
uiter quamcunq; rem stomacho nocentem. Hæc est regula cibi potusq;. Vtilis est, iu-
dicio meo, omnibus superpersa cibarijs talis specierum compositio. Accipe sandalorū
rubeorum unciam dimidiam, cinnamomi electi drachmas tres & dimidiam, croci drach-
mam dimidiam. Gentilis omni tempore his utitur speciebus. Sume cinnamomi se-
munciam, manna drachmam unam & dimidiam, cariophilorum, been albi & rubei
drachmam dimidiam, corallorum rubeorum drachmam unam, cardamomi drachmas
duas, croci drachmam dimidiam, sacchari ad pōdus omnium. Item nonnulli aliam ha-
bent descriptionem, & est talis. Cape margaritarum drachmas duas, corallorum albo-
rum & rubeorum drachmam dimidiam, rosarum spodijsana scrupulum unum, cinna-
momi drachmam unam, croci scrupulum unum. Item, Sume cinnamomi unciam dimi-
diam, cariophilorum drachmam dimidiam, corallorum rubeorum scrupulos duos, cro-
ci drachmam dimidiam, sacchari ad pōdus omnium. Pro primo cibo utile est, nisi te ca-
lor offenderet, fumere ficus, rutam, & nuces cum sale, præsertim tempore frigidō uel
humido. Notandum quod speciebus multum calidis, ut est quarta compositio ex his
quas narrauimus, utendum est solum in ferculis multum humidis, frigidis & acetosis,
alijs uerō uti possumus in omnibus. Post cibū magno sunt adiumento semina coriandri
preparati, & etiā secundum Auicennam ieiuno stomacho, qui hæc ipsa tali in causa
plurimis effert laudibus. Vtere ieiuno stomacho frictionibus bene, pectina capillos, om-
nem expurga superfluitatem, uniuersum corpus mundū conserua. Matutino tempore
ignem præpara temperatum, & interdiu quandoq;, præsertim humidis tēporibus. Bon-
nis sæpius odoribus domum suffumigato, similiter & uestimenta. Ad moueas naso pa-
riter & ore teneas ubi plus opportunum fuerit, aliquid theriacæ, alijs uerō in locis siue
temporibus corticem citri, zedoariam, uel modicum thuris, manu etiā supradictum
gestare poteris cedrinum pomum. Capelaudani drachmam unā, been albi & rubei, rosa-
rum rubearum ana drachmas duas, styracis liquidæ scrupulum unum, myrrha, riente,
cariophilorum drachmam unam, sandalorum alborum & rubeorum, camphoræ ana
drachmam dimidiam. Fac pomum cum aqua rosarum muscata, suspende collo cor-
nu unicornis, hyacinthum, topazium, smaragdum, ut pectus tangat, & etiā in ore. Di-
xit Auicenna, fore necessariū ut hyacinthus & similia, à naturali calore nostro calefiant,
qui illorum ad actū producat uirtutes, ut operentur in nobis. Fer tecum etiā in manu
odorandum poma odorifera, præsertim citri, limonum, aranciorum &c. Sæpius ablu-
os faucium, & manus aceto, & aliquando cum uino potenti. Nec omittas odorem men-
te, melissæ, quercule, rutæ, uiolearum rubearum, & myrti. Vtere odoribus frigidis,
quos tempora cum calidis, ita tamen ut frigidī prædominentur præsertim calidis tem-
poribus,

poribus, quia calidus per se aperit odor & inflammat, quamvis aërem purget. Super omnia cura, ut hoc facias, scilicet permisce æquali parte acetum rosatum album & aquam rosarum cum uino albo potenti, cum modico zedaira uel corticis citri, de quo sepius modicum aliquid bibe, & sepius cum ea manus aluato & factem. Deserte cum in spongia cum ligno fraxini, & laua etiam cum eadem siem mane & sero tepidis, ueneris stomacho. Vtere temperato exercitio sub tecto, quando es in locis infectis, ieiuno stomacho, sitq; locus exercitii spaciosus, alijs autem in locis facies exercitii sub diuino & pariter ieiunus. Rustici bibant loco uini acetum permixtum aqua. Admoneo omnes, ut non nisi summa cum cautela res tangant ex infectis locis allatas, nec quicquam gustent ex illis nisi coquantur, mandentur, uel abluatur. Haud equidem scio an dicere in presentia debeam, an silentio potius præterire. Quod Doctorum nonnulli sepius ieiuno stomacho dare solent in potu, utriusque recens emulsam, uel lictium. Detur oro remedio rusticis accommodato.

Præseruatrix curatio Epidemiarum. De pilulis et pulueribus præseruatis. Cap. vi.

Necessaria nobis est bis in hebdomada, ipsa omnium compositionum regina, coctusque tradita theriaca. Vera quidem theriaca, ut eam noscas saporem longa mora in ore conseruat, & stypticitatē ingerit uentri, satis esse debet annum quatuor, & non ultra duodecim, de ea debet antea fieri experientia in uenenatis animalibus. Theriaca electa iuxta Galeni, Auerrhoi que sententias, secundu redit hominem ab omni ueneno, morboque uenefico. Etiam in ipsa pestilentiali febre admittitur. Dicit Galenus se inuenire theriacā plusquam res omnes diuinam in conseruatio & curando. Dixit Moses Aegyptius, mirabilem factum esse cum ea experientiam in pestilentia Antiochenis. Nec silentio transeundum puto Galenitipum dicentis. Pestis esse draconem cum corpore aëreo, qui uenenum contra hominem spirat & theriacā purgatorium quoddam esse, purgans uenenum & draconem domans. Accipitur post cibum horis nouem, & ante cibum horis sex uel septem. Qui eam sumere non potest, saltem cordi apponat & stomacho nasoque pulsibus, frequentius detur drachma una pro uentis alijs uero drachma dimidia, seu scrupulus unus. Qui calidæ sunt temperaturæ, bibant æstiuo tempore sumpta theriaca tertiam partem cyphi aque rosarum cum modico aceti rosati, alij scilicet alterius complexionis, & alio tempore, sumant cum uino albo permixto cum aqua scabiosæ & melissæ. Quod si theriaca non affuerit, uel non competens fuerit tuæ naturæ, sume mithridatarum. In alijs diebus hebdomadæ sume pilulas contra morbum saltem horas quatuor uel quinque ante cibum, unam scilicet aut duas, uel plus, secundum complexionem, superbibendo parum de uino albo cum aqua scabiosæ & melissæ temporibus frigidis, uel cum aqua rosæ & cum aceto rosato temporibus æstiuis. Pilule antiquiores sunt istæ. Sume myrrhæ, croci, ana unciam unam, aloes uncias duas, sed quia nimium aperiunt, calefaciunt, resoluntque spiritus, ideo nonnulli abluunt ipsum aloes, & addunt terram sigillatam, uel bolum armenum secundum dosim myrrhæ, sed eligibilis est bolum armenus. Nonnulli componunt sic. Accipe aloes drach. sex myrrhæ drachmas tres, seminii citri scrupulos duos, tormentillæ drachmam dimidiam, croci drachmam unam, reubarbari drachmas duas, cariphilorum scrupulum unum, agarici, corticis citri, sandalorum rubeorum ana drachmam unam, seminii citri scrupulos duos, feminis acetosæ drachmam unam cum dimidia, corallorum rubeorum drachmam unam cum dimidia, boli armeni drachmas tres, camphoræ grana duo, cor sicce cum syrupo de citro. Auicenna & Auerrhois dicunt, qui utitur aloes, myrrhæ & croco nunquam periclitabitur peste. Prædictæ compositiones temperant illorum qualitatem, & uirtutem augent. Sed multo meliores compositi Nicolii, secundum quam ueræ pilule sunt istæ. Sume myrrhæ, croci, boli armeni, charabæ, corallorum rubeorum, ana drachmam unam, emblicorum drachmas duas, aloes loti ad pondus omnium, sicut pilule cum uino albo, odorifero. Credo quod essent nobiliores, & magis ad propositum, si loco emblicorum ponerentur terræ sigillatæ drachmæ

gillatæ drachmæ duæ, & boli armeni drachmæ tres, fiant pilulæ cum acetositate citri, & accipiantur cum uino albo, aqua rosata, aceto rosato. In alijs uerò sequatur compositio- nem prædictam. Fac autem ut aloë sit splendidum, leue, aliquantulum rubescens, delicatū, odoriterum, frangibile, pinguefcens, & immittendo super ipsum flatum, madefcit. Sit & myrrha clara, & corallus delicatus, absque theriaca & dictis pilulis non bene fieri pote- rit preseruatio. Itaque præ omnibus alijs utere duobus prædictis, scilicet theriaca, duo- bus diebus diuersis, & pilulis tribus saltem, quia desiccando humiditatem præseruant à putrefactione. Etiam fortificant cor, stringunt meatus, ne uenenum trāsrum habeat ad cor, & ipsum illinc depellant. Videtur mihi quod aloë in prædictis pilulis, quando sunt tempora humida & frigida, similiter & complexio, non debet lauari, sed in alijs tempori- bus & complexionibus sumere pilularum compositionem in pulueribus, melius est so- lum quando opus est festinatione. Potest etiam sumi ante coenam tribus horis uel qua- tuor, sicut etiam ante prandium. Poteris etiam semel in hebdomada, uel duabus uici- bus autem plūs, quando pilulæ offenderent (licet nullius sint offensionis: in tempore hie mali & humido, loco pilularum sumere sicum sicum cum dimidio nucis, cum modico rutæ & parum salis, superbibendo parum aquæ rosarum uel acetī rosati. Quod si & istud te offenderet, utere loco illius non accipiendo aliquid aliud, parū panis tosti intin- citi in uino albo potente, cum pomo aranciz, madefacta in aceto rosato, & intincto cin- namomo. Sunt nonnulli qui dant huiusmodi pilulas sero uel mane, unam scilicet pro uice. Sumē ligni aloes, drachmam dimidiam, tormentillæ scrupulos duos, dicta- mi albi scrupulum unum, zedoariæ drachmam dimidiam, croci drachmam unam, ber- beris drachmam dimidiam, cornu cerui adusti scrupulos duos, sandalorum rubeorum scrupulum unum, seminis acetosæ & corallorum rubeorum, boli armeni ana drachmā unam, camphoræ scrupulos duos, gemmarum ex quibus fit electuarium de gemmis, drachmam dimidiam, margaritarum drachmam unam, hyacinthorum drachmam dimi- diam, confice cum syrupo de ribes, uel de limonibus. Ego autem in omni tempore etiam in calido, eiusdemmodi pilulas dare soleo. Sumē zedoariæ, ligni aloes, agrimoniz, croci, aristolochiz rotundæ, dictami albi, gentianæ, corticum citri, seminis citri, ana seru- pulum unum, coriandri præparati, tormentillæ, sandalorum rubeorum, corallorum ru- beorum, rosarum rubeorum, spodij, emblicorum ana drachmam unam, rutæ sigillatæ drachmas duas, boli armeni drachmas quatuor, fac pilulas cum acetositate citri, quas admixta cum uino albo, aceto rosato albo, & aqua rosæ. Ego multum adhibeo si- dei huic nostræ compositioni, eam accipiendo quando non sumitur aliquid de pilulis cũ aloë compositis. Etiam post operationem prædictarum pilularum, additur ipsi compo- sitioni, ambræ, musci, hyacinthi, smaragdi, topazij, margaritarū, cornu unicorni ana scru- pulus unus. Melius etiā erit & laudabile multum, bibere ista cum uino acetosa, uel ace- to albo, cum aqua rosæ, terra sigillata & bolo armeno, cum exigua portione smaragdi, & hyacinthi, & topazij, uel saltem cum margaritis & corallis. Ista multum commen- dantur à Galeno & Auenzoar. Alij dant cortices & semina citri, & limonium, cum uino uel aceto rosato, & aqua rosarum. Ego uerò frequenter dare soleo hanc simplicem confectionem, & quidem efficacissimam atque securam, cum uino albo, uel aceto rosa- to & aqua rosarum. Accipe boli armeni drachmas duas, terræ sigillatæ, corallorum ru- beorum ana drachmam unam, corticum citri, zedoariæ, croci ana drachmam dimidiam, sacchari rosati ex rubeis rosis conditi uncias sex, acetositatis citri uncias decem, fac ele- ctuarium. Raimundus & Arnoldus, theriacales quasdam pilulas tribus modis compo- nunt. Primo, sumē boli armeni drachmas tres, barbæ tormentillæ drachmas duas, barbæ herbæ tunicī drachmam unam, sacchari ad pondus omnium, fac pilulas. Item, sumē ambræ drachmam dimidiam, musci scrupulum unum, camphoræ grana sex. Item, accipe smaragdi, hyacinthi, topazij ana partes aequales, triturentur & lauentur sicut ab- luit Mesire lapidem lazuli, fac pilulas cum succo aceto fellæ. Dicunt huiusmodi lapides ab antiquis appellari Bezoar, id est liberatores mortis, & quod in hoc theriacam excellunt quod ipsa uenenum à se pellit, non trahit ad se, huiusmodi autem lapides u- tranque faciunt, id est debent per os administrari. Etiam possunt superponi plagæ, morsuræ, & bullæ uenenosæ. Hac etiam utuntur compositione, scilicet auri optimi,

margaritarum, serici cruditrilli. Laudant etiam electuarium diambrae, de gemmis & chermes Mesue, laudant granata, rubinos, carbunculos, sapphros, palladios, corallios, grana tinctorum, & lapidem inuentum in capite aspidis, & pariter cornu unicorni. Item electuarium laticans Almanforis cum re aliqua refrigeratiua. Vere etiam rebus sanguinem clarificatis, ut sunt lupuli, myrobolani, feruimus terrae. Credo quod uti semine iuniperi cum semine myrti sit multum utile contra huiusmodi uenenum. Item tale electuarium. Sume citrum unum integrum, maceretur bene & coquatur cum faccharo & aqua rosarum. Et ubi non habetur citrus, fac cum limone seu pomu anaranciuo integro, multi utuntur uerbena. Sum dare solitus pauperibus parum panis bene tosti, intincti aceto cum modico rutae, & aliquando cum cepae portiuncula. Do etiam nonnumquam ad superbibendum parum uini puri. Item eiusdemodi penem rostum intinctum aceto rosato cum pauculo cinnamomi, quandoque superfundendo pomum arancium, & parum boni uini. De his quidem rebus administrare poteris, modo unam, modo alteram, his scilicet diebus quibus theriacam non sumis, nec ueras pilulas, uel etiam illis eiusdem diebus post uesperas. Vti etiam poteris sero, ieiuno stomacho, parum istius nostrae confectionis. Cape sacchari rosati, diama renati ana uncias quatuor, coriandrorum preparatorum, corallorum rubeorum ana drachmam unam, cinnamomi drachmas duas, sed aestiuo tempore drachmam unam, sandalorum rub. croci ana drachmam dimidiam, uerum in aestate croci serapulum unum, confice cum acetositate citri uncias quatuor, superbibe parum uini optimi, uel aceti rosati. Poteris etiam uti eo marutino tempore aliquando loco praedictarum. Dixit Raimundus, quod suo tempore iuncti fuerunt Saturnus, Iupiter & Mars in undeciesimo gradu Aquarii, anni millelimesi tricentesimi quadragiesimi octauo, in mense Martio, quae quidem coniunctio horribilia significabat, praesertim graues pestilentias frequentius per spacium annorum quadragintaquinque, eo quod fuerit in ligno humano fixo in domo Saturni. Inter quas erat pestilentia illa anni quadragiesimi octauo, ubi Medici Parisienses & ex Auinione, & Pedimontani nouam composuerunt theriacam ab ipsis expertam, & cum felicitate eos conseruauit. Arnoldus Receptam conscripsit, quam Raimundus eiusdem discipulus his uerbis recitauit. Sume feminis iuniperi drachmas duas cum dimidia, cariophilorum, macis, nucis muscatae, zedoarii, zinziberis ana drachmas duas, aristolochiae longae & rotundae, barbae tunicis, dictami, inule campanae ana drachmam unam cum dimidia, salutariae, rutae, feminis balsamitae, menthae, proniae, pulegii ceruini ana drachmam unam doronici Romani, baccarum lauri, feminis acetosae, feminis citri, basiliconis, masticis, thuris, boli armeni, terrae sigillatae, spodij, ossis de corde cerui, rasurae eboris, & cornu unicorni, margaritarum, sapphiri, smaragdi, corallorum rubeorum, ligni aloes, sandalorum rubrorum, hyacinthi, topazij ana drachmam dimidiam; sacchari rosati, diaboraginati, diabuglosati, dianenuferati, diacetosellati, pulparum tamarindi acetosi, theriacae ana drachmam dimidiam, sacchari libras tres, fac electuarium aut morsellos, cum aqua scabiosa & rosata parum camphorata, & cum uino cydoniorum, addendo folia auri quadraginta. Qui sitim patitur extra cibum, utatur acetosa simplici cum pauxillo aquae frigidae, uel uini mali granati acetosi cum iulebo rosato, uel uino acetoso. Possis etiam exprimere acetositatem citri uel limonis, uel pomi anarancij, & bibere cum aqua & saccharo. Item succi rosarum, sacchari rosati, diamarenati, diaprunis, diacydonitis dissoluti cum aqua colata & expressa, bibendo cum aqua frigida. Item roxae, myrobalani, tamarindi, cerasa acetosa, pruna, persica sicca, cydonia trita, dissoluta, colata, & expressa, bibe cum aqua & saccharo ponendo plus de saccharo ubi minus est de calido, & minus de saccharo ubi plus fuerit de calido. Item succus rosarum cum uino granatorum, item oxyfacchara cum aqua frigida recentia. In pluribus etiam rebus proficuum est uinum cydoniorum. Vti herbis corispermum sua uirtute respicientibus, utile est, ut sunt borago, buglossa, melissa, endiuia ac menthae parum. Item septem principales herbae quas contra uenenum plurimum ualere ferunt, quarum prima est herba hyperico, alio nomine Perfora, secunda est herba dicta uincetoxicum, tertia enula, quarta raphanus, quinta dictam, sexta aristolochia, septima lactucella. His additur ab Arnolde & Raimundo, herba tunicis.

tinnici. Nec prætermittenda est agrimonia, acetosella, cichoria, marrubiū, hyssopus, scabi
 oſa, pentaphyllō, capparis, limones, citrulli, aranciꝝ ſcilicet quos poma aurea uocamus,
 & uniuerſaliter cuncta acetofa, & quæ ponticitatē quandā participant. Scias ſciſculos
 uitis multum conferre, ſi eis in cibo & potu atque electuarijs uti conſueſcas, proſter &
 aqua ſcabiolæ, necnō meliſſe, in his omnibus quæ ſanis ſimul & infirmis adminiſtrant
 mirabilis eſt, eō qđ humiditates exiccet uenenofas. Et ubi in deſiccādo refrigeratione
 multa opus ſit, utendū potius eſt aquis endiuiz, roſarū, planraginis acetō roſato, uel a-
 qua, uel ſucco acetofellę, ſucco limonum, cedri, aranciorum, cichorię, pimpinellę, ſu-
 miterra. Quū uerō temperatis uti oportet, accipe aquā boraginis & bugloſſę, ſingulis
 decoctionibus impone pruna damaſcena, myrobalanos, et tamarindos. Et hoc memori
 ſerua mente, quod cunctis in remedijs quā bene conueniunt hæc quatuor, uidelicet
 uinum album, acetum album roſatum, aqua roſata, omnia æquali pondere, crocus pau-
 xillula quantitate. Vbi abſque mora ac cum facilitate quadam operari neceſſe fuerit,
 adminiſtrabis quæ opportuna ſunt in forma ſubtili et liquida, uel ad ſuprabibendū da-
 to quæ prædiximus. Inquit Raimundus, quod ſi tandiu differrī poteſt ut præmora-
 tarum fiat compoſitio pilularum, melius eſt ut exhibeantur pilulæ quā pulueres, tū
 quia huiusmodi compoſitio melius fermentata eſt, quā quidem fermentatione ultra cō-
 plexionalem, ſpecificam quoque contrahit uirtutem, ſūm quia permanendo in ſtoma-
 cho mage conſeruat, roborat, cōfortat, ac melius diſcurrit per corporis remotiora, iū-
 uolunus ut pilulæ ſint ualde ſiccæ ac induræ, imō ſi tales fuerint, decet ut reforment.
 Congruit ſanguineis plebotomia, uidelicet extrahere ſanguinem, ut conſeruentur, ſi a-
 liās nullum, ex ſe fluxum ſanguinis haberent. Sanguineos eos intelligo qui decenter
 carnoſi, colore rubei ſunt, piloli, robuſti, quibus uenæ amplic, & qui rebus ueſcuntur
 multi nutrimenti. His, inquam, extrahatur ſanguis ex baſilica dextra, inde poſt bi-
 meſtre ſpacium fiat iterum minutio ex baſilica ſiniftra. Nec una pro uice excedas
 pondus libræ. Fiat etiam temporibus anni temperatis, ac Luna in bono & fortunato
 aſpectu exiſtente. Sanguis purus minatur oriente Sole, cholericus in meridie, me-
 lancholicus in occaſu, phlegmaticus in medio noctis. Vult idē Raimundus, ut iuxta
 ordinem Auicennæ ſecundum quatuor ſpecies prænumeratas, obſeruentur
 in extrahendo ille quatuor hora. Cognofcuntur autem hæc ſpecies, primo per earundē
 ſigna, deinde iuxta quatuor ætates quibus dominantur, ſuccedendo ordine prædicto.
 Et ubi non apparuerit multa ſanguinis abundantia, uult ne penitus minutio fiat, nec cau-
 ſa conſeruationis, nec curę. Et quum extrahere uolueris, cura ut dic præcedenti
 fiat clyſtere, & exhibita ſit aliqua medicina non ſolutiua. Nec prætermittendum
 duco, quod ubi ſanguis ad alios multum declinat humores, minime ſit euacuandum.
 Memineris Galenum & Auicennam, quanto magis medendi artem exercere, tanto
 ſemper timidioreſ erga phlebotomiam eſſe factos, eo quod plus trahit phlebotomia ex
 naturali & bono, & ex ſpiritibus quā ipſa medicina, ac minus temporis concedit ad
 diſcernendum malum ſanguinem à bono. Conferunt infantibus & pueris ea quæ cō-
 tra uermes ualent, quorum his poſitiſſimum temporib. imminet periculū, adminiſtrato
 illis in potu ſemel in hebdomada diſtanti drachmam unam cū uino aliquo ſtyptico,
 ſiue cū uino decoctionis abſynthij & nigellę, aut ſeminis ſancti. liliinatur itē ſtomachus,
 umbilicus, gula & pectus, oleis herbisq; amaris & huiusmodi, quandoq; etiā exhibebis
 pilulas de reubarbaro. Verūm quia multum humida complexio, multumq; calida pe-
 riculoſa eſt tempore peſtis, opus eſt refrigeratione, deſiccatione, & frequenti euacua-
 tione, quę quidem ſecundum oportunitatem cum moderamine ſiant. Hunc defer
 ſacculum cordi applicatum. Sume roſarum, zedoarię, ligniſcalos, cinnamomi, canophi-
 corallorum rubi, podijana drachmam unam, zedoarię, ligniſcalos, cinnamomi, canophi-
 lorum, corticum citri, croci ana drachmā dimidiam. Eſto diligens ut omnis conſurgendū
 ſuperfluitas ac uera, ne ſtypticus maneat uenter, ſitq; tardus ad ſolitas conſtringendū
 expurgationes uel fluxus ſiue ſuperfluitates hemorrhoides, ſcabies, naturales ſolitoseq;
 ſudores plagas ueteres apertas, quibus ſine moleſtia profluat humor, lachrymę, ſanguis
 nem ē naribus fluentem, ſolitum & ordinariū uniuerſales guttas & huiusmodi,
 quoniam

quoniam hæc dicta expurgamenta securiorem reddunt à morbo. Admoneo rerum publicarum gubernatores, secundum Hippocratis experientiam, si fecerint ac ordinariè ignes & fumigia ex iunipero, myrto, cerebinthina, & thure, manè & sero ante posticæ quarumq; ædium, domuum, & habitationum, statim expelleretur ab eo loco pestis. Vult loco iuniperi, lauræ, saluæ, rosmarinus, & herbarum quicquid est odoriferarum. At cerebinthina mirabilis est. Multi doctorum dicunt, ignem semper fore tempore pestis utilem, eo quod omnem dissoluit uaporem. Inquit Raimundus utendum esse contra fortantibus solum, quum grossi apparent uapores & humidi. Calidis temporibus superare debent odores infrigiditate alios, è diuerso quum tempora frigida sint & humida, rosa, sandali, myrthus, camphora, corticis pomorum, mala granata, calidos cõtemperant odores, similiter acetum, & uirides herbulæ frigidiuscula. Consulere Magi Persarum regi pro sui defensione ab omni ueneno morboque uenefico, sculpi faceret in lapide Flamatite hominem flexis genibus stantem, cinctum serpente, dextra eius caput, leuam caudam serpentis tenentem, & imprimi ligariq; faceret huc lapidem in annulo aureo, uerum lapidi in loco capsulæ supponi barbam serpentariæ, quem quidem annulum gestaret in digito. Laudat Auerrois hircinæ odoramentum urinæ. Moneo ut continuis utaris remedijs, quû fueris in loco infecto uel propè, eo quod contagio frequens est, infectusque aer continuè noxius offendit. Volo diligenter aduertas, quum fuerit coniunctio Solis & Lunæ, quumq; oppositio, id est, quando est plenilunium. Item quando coniungitur Luna Saturno, & magis quando coniungitur Marti. Item quum fuerit in quadra cum dictis Planetis. Et nota (ut refert Rhais) fortiter moueri solet uenenum huiusmodi pestilentia in Solis ortu, in occasu, in meridie, & medio noctis, quia Sol quatuor his uicibus mutationem causat in aere. Regnat in uere, in æstate magis, plus in autumno. In uere est aer calidus & humidus, & accedit sanguinis dominium. In æstate cholera, calidus aer multum aperit & penetrat, debilitantur corpora, rebus replentur corruptibilibus materiam humidam aeris caliditate in putredinem tribuentibus. Qui quidem calor sitam intus quàm extra cum siccitate foret, parum abesset, quemadmodum etiam haud multum nocet humidum cum aëris tum complexionis frigiditati adiunctum. Sed ualde periculosum est, ubi calidum humido permixtum fuerit, uel foris uel intus. Experimento compertum habuimus, quod longa siccitas calido minuit tenore pestem, at frigidus, excitat, affert. Deniq; in autumno augmentatur fructuum replentio, ac corporum debilitas, aer tenuis est ob æstatem præcedentem uaporum facile susceptiuam, quas non resoluit propter caloris diminutionem, deinde nebulosus est ac uariabilis. Sæpe numero uentus adest grossus & humidus, excedit caliditas humiditatem, & frequenter aduenit, augmentaturq; pororum oppilatio prepter aeris crebro postea lidum præcedens, frigiditatem. Sciendum etiam quod cum pori ualde oppilati sunt, comprimunt putrescibilem ad intra materiam. E contrario quum plus æquo aperti, repente nimis uenenosum capiunt aërem, ita ut nonnunquam (maxime post sudorem uel coitum) paucis (ut gladius) occidit horis.

De modo curandi secundum rationem Physicam.

Cap. VII.

In pestilentiali febre non expurgato ueneno, caue ne administres intus, ne extrahas partium pectoris simpliciter aperitiuas, eo quod aditum præbent ueneno ad cor, & spiritibus uitam aperiant exhalationis, sed ut inflammatio prohibeatur & putrefactio, utere subito aliquantulum infrigidantibus & multum desiccantibus. Roborant namq; cor, & uias claudunt uersus ipsum tendentes, ne uenenum ad illud perueniat. Pro parte etiam bene purgandus est humor, & spiritus nutrimento sæpius recreandi, & que contra uenenum ualent continuè administra, id quidem sua natura cor petit. Quod si differas donec uenenum eo peruenerit, fortasse fieri poterit, ut partes cordis multum inde constringantur, quas quidem denuo aperire quàm proficuum, plus forte noxium periculosumue esset. Igitur quum primum caput omniaq; membra grauari simul adfuncta febre quispiam perceperit, uide ex signis ne mendacibus ambiguisq; fidem habeas, nec differas quouisque appareat inflatio uel bulla. Sed hæc quum emineant, eo

curtus

citius quò poteris confestim inungas oleo de scorpionibus & theriaca, pulsus temporis manuum & pedum, nares, occiput, gulam, pectus & locum circa bullam & apostema si apparuerit. Vera olei compositio talis est. Sume olei oliuæ annorum quinquaginta uncias octo, imponas scorpiones numero quinquaginta, simul cum oleo bullifāt, ita ut fundum petant, quod facias in aestate, & maxime mēse Augusti, serua & utere, est enim mirabile contra uenena. Quod si stomachus cibo grauatus fuerit, prouocandus est uomitus cum facilitate, cum aqua tepida, aceto, & oleo, etiam cum raphano, tentando etiam prouocationem cum penna, & statim postea facias clystere. Et renouabis omni die maluarum decoctionem & matris uiolearum, bletæ, hordei, lactuca, camomillæ, mellis uioletæ, sacchari rubei, uitelli unius oui, diasenæ uel calicæ unciam unam, succi rosarum soluti, vi drachmas duas, salis communis & olei uiolati quod satis est. Hoc facto, applicabis epithema cordi ex rebus cordialib. frigidiusculis à prædominio. Sume aquarum rosarum, buglossæ, acetosellæ, nenufari ana drachmas duas, aquarum melissæ, succi granatorum medijsaporis, acetosilitatis citri ana drachmam unam, succi cydoniorum unciarum unā, sandalorum albarum rubeorum & citrinorum ana drachmas duas, spodijs, rasuræ eboris, seminum citri, feminis acetosæ ana drachmam dimidiam, granorum tinctorij grana sex, camphoræ drachmam dimidiam, conterantur bene omnia, & calefiant in uase uitreato puro. Post cum panno de Grana temperatè calido superponas pectori, singulis tribus horis ipsum renouando. Item pro stomacho hanc habeto in sacculo compositionem, ad uiuificandum & roborandum spiritus eius. Sume ablynthij, mente ana manipulū unū, melissæ, acetosæ ana manipulum dimidium, rosarum rubeorum unciam unam, corticū citri, rii ana drachmas tres, coriandrorum preparatorum drachmas duas, corallorū rubeorum, mallicis, sandalorum rubrorum ana drachmam unam, macis, foliorum cartophilorum ana drachmam dimidiam, nucum cupressi numero quatuor, componas cum succo cydoniorum. Item sub brachijs hoc remedium administrabis. Sume rosarum, florum camomillæ, meliloti, florum myrti, nucum cypressi, sandalorum, omnium in debita quantitate, bullant in aqua cui intingatur spongia uel stupa, quæ postmodum exprimitur, & temperatè calida applicetur, sepiusq; renoua. Istud enim mirabile est.

Cucurbitularum usus, & curandi ratio per sanguinis missionem.

Cap. VIII.

His factis & debite, ut dictum est, administratis si bulla uel signum in tibijs adhuc non apparuerit, duas confestim natibus uer. rosas applica, & duas pariter coxis à parte posteriori. Voluere ueteres & post huiusmodi uentorum depositionem fieret phlebotomia. Et si bulla uel signum solitum non apparuerit, fiat ex uena communi à parte dextra, ad prohibendum ne uenenum partes cordis attingat, est etiam apparuerit huiusmodi signum uel bulla, eodem in latere extrahendus est sanguis, & hoc ne se extendat dilaterque uenenum (ut semper solet) per omnes uenas ac corporis partes. Quod si circa aures apparuerit, uel collum, minuatur ex cephalica in parte qua signum, iuxta pollicem manus. Si sub axillis apparuerit, euacuetur hepatica in brachio eius partis in qua signum. Si in inguinibus, fiat phlebotomia ex saphena, hoc est sub talo pedis eiusdem lateris. Denique in uniuersali, quoties ab origine gulæ ad caput usq; huiusmodi signum appareat, fiat minutio ex cephalica in parte signi apparentis. Si ab ea parte usq; ad umbilicum ante uel retro, fiat pariter phlebotomia ex hepatica. Si ab umbilico infra, debet minuti saphena modo quo supra. Et phlebotomandum est quàm citius fieri potest, saltem quum primo apparere incipit apostema. Intrepide autem bonam quantitate em extrahi facias, nisi patiens forte modici fuerit sanguinis, extrahis duabus uncijs uel circa, si te paululum, ut diiudicari possit an bonus sit sanguis uel ne. Si malus, extrahere poteris copiosius, si bonus, parcius. In debilibus & sanguine non multū abundantibus sufficit extractio duarum unciarum. At febrilis tempore rigoris id minime feceris. Patiens autē quū sit sanguinis minutio, degulset uel ore teneat pomū anaracis & acetosa quæq; naso fronti, ac temporum pulsibus acetū applicando, hic nam cōmunis phlebotomandi est modus. Fulgineus Gentilis plurimū laudat id quod iam dicemus, ut rem quampiam

quampiam expertam. Si solitum apparens apostema uenerit circa spatulas, applicanda sunt uentose ubi iunguntur ipse spatula, minutio autem fiat ex mediana quæ dici solet communis & nigra. Si apparuerit in collo uel capite, minuatur cephalica iuxta pollices manuum. Si sub uel dextro in brachio, phlebotomandus est de uena pulmonis inter mediana & anularem eiusdem lateris digitum. Si circa brachium uel latus sinistrum, ex uena Saluatella inter dextræ manus paruum & anularem. Si in inguinibus uel in sinistro latere, ex uena Paralytica minutio fienda est inter poplitem pedis & alium propinquum eodem in latere. Si appareat in tibia uel pede dextro, ex uena sic dicta Vena mulierum, solent Doctores Hispani & Castellani prima post factum clystere uel saltem secunda die, facere phlebotomiam duabus interpolatis uicibus. In sanguineis robustis ac bonæ ætatis hominibus primo sic faciunt. Primo extrahunt sanguinem in parte opposita, eoque quod humor in motu huc existat, nec iam ueneficus factus est. Si apostema sub brachio sinistro apparuerit, minuunt subito à manu dextra uncias sex uel quatuor, uel ex ca. uilla pedis sinistri uncias tres. Post uerò horas sex uel octo recreato patiente atque quieto, extrahunt à sinistro brachio uncias sex uel quatuor aut tres iuxta compressionem & uirtutem uenæ grossioris, quoniam ea opportunius phlebotomiam exposcere se monstrat. E diuerso faciunt ubi apostema in inguinibus appareat, primo quidem minuunt in brachio eiusdem lateris, secundo in pede illius etiam eiusdem partis ex saphena. Verum si patiens haud multum robustus fuerit, nec sanguine abundans, attamen naturalem habet decenter uigorem uirtutisque constantiam, aut sit ut iam existat in fine secundi, uel in tertio die, quum iam uerisimile sit materiam ipsam suum cursum motumque coepisse, itaque ueneno infectam esse, euacuant uncias duas uel quatuor à latere apostematis, loco apostemati quàm sit possibile propinquiori. Si post aures extiterit, minuunt ex cephalica eiusdem lateris. Quod si hæc ipsa haud ita facile comprehendere possit, fiat in Mediana uniuerso corpori comparticipante. Quod si nec ista pateat, fiat in manu eadem ex uena quæ est inter pollicem & indicem. Similiter autem faciunt à medio secundæ diei ad sequentes, sed ab initio ad medium secundi facerent phlebotomiam ex parte opposita, similiter à primo ad medium secundi. Si apostema est sub brachio, euacuandum est ex uena eiusdem brachij, & ex uena communi, uel saltem ex hepatica, aut eiusdem manus infra digitum medium & sibi adhaerentem. Si in eodem predicto tempore signum ipsum in inguine fuerit, incidas uenam sub eiusdem lateris genu, aut sub cauilla eiusdem pedis. Si signum uergit uersus nates, mitte sanguinem de grossiori uena, & magis appareat in dorso pedis eiusdem lateris. Istorum quoque modus est, quod circa secundæ dimidium diei, incipiunt ut plurimum in contrarium. Nos autem ad canones nostros uniuersales accedamus. Quia eiusdemodi morbus uel est in ipso sanguine, uel in humoribus sanguine permixtis, ideo mihi uidetur extrahendum esse sanguinem omnibus, ab annis quatuordecim usque ad sexaginta, ratus multo fatius fore, ut uenent quod per uenæ apertionem expiret, quàm sanguinis effluxu magnopere cruciari. Extrahere ipsum iterata uice cum sex horarum interstitio. Robustis autem corporibus & sanguine multum abundantibus, extrahe ad summum, libram unam. Mediocriter uerò robustis, & mediocriter sanguineis ad usque uncias octo, debilibus autem cōstante pulsu, uncias quatuor uel tres, siue duas aut saltem unum. Vbi uerò dominium cholera obtineat, non excedat uncias extractio duas. Multi extrahere præcipiunt, quousque non debilis, debilitetur. Hoc autem mihi minime placet, quandoquidem spiritus dissoluit. Vbi pulsus acillat, nil profus extrahendum. Maior uerò mihi est cura prius appareat apostema, etiam postmodum uentosis & scarificationibus, & sanguifugis. Vbi sanguis abundat, facias idè post alteram uenæ sectionem. Vbi autem modicum fuerit sanguinis, saltem id feceris.

De medicinis uenenum dissoluentibus & extra trahentibus.

Cap. IX.

Quidam ut primo semel euacuatus est sanguis, applicant epithema. Verū sapientiores id agunt à principio, sæpiusq̄ renouant, uidelicet à tertia in tertia horam, apponunt temperate calidum cum panno coccineo. Descripsimus unū supra alterum, hoc est. Sume aquarum rosarum, aquarum endiuicæ, buglossæ, melissæ ana libram dimidiam, aceti uncias duas, sandalorum, rosarum, corallorum, ana drachmas tres, spodiæ drachmas duas, margaritarum, hyacinthorum, sapphiri ana scrupulum unum, beæ albi & rubei, ossis de corde cerui, seminum citri ana drachmam dimidiam, musci scrupulum dimidium, camphoræ, croci ana scrupulum unum. Si insolitam in patiente noueris caliditatem, fac ut ungatur hepar & regio renum, unguento sandalino, bis in die. Irde post horas quatuor (more consueto & ordine) exhibende sunt pulueris contra morbum drachmæ duæ uel unâ cum albo uino & aquis endiuicæ, necnō aceto sellæ, pariter & theriacæ drachmæ duæ, uel saltem una. Post hunc ipsum potum coadiuuata cum pannis & fumigijs calidis, naturam ad sudorem. Nec erraret qui theriacam solam administraret, uerū tamen plus in usu est eam dare cum pulueribus. Addunt nonnulli acetum, & id mihi haud displicet, placet quoque eam sæpius administrari. Et utilis simul cum theriaca, aqua scabiosæ & melissæ, ubi non multa adsit caliditas. Antiqua contra morbum pulueris talis est descriptio. Cape dictami albi, corallorum alborum, tormentillæ, boli armeni, gentianæ ana unciam unam, terræ sigillatæ unciam dimidiam. Modernior hæc est. Sume barbam tormentillæ, agrimoniam, ligni aloes, boli armeni, ualerianæ, lapati, sandalorum rubeorum ana partes æquales, barbæ scabiosæ ad pondus omnium misce cum sanguine tauri desiccati ad Solem & destillati. Alia descriptio. Sume spodiæ, dictami albi, gentianæ, tormentillæ, granorum iuniperi, seminum citri, carlinæ ana drachmas quatuor, foliorum albatri uncias duas. Tertia descriptio. Sume tormentillæ, dictami albi, cornu cerui usti, zedoariæ ana drachmam unam, margaritarum, corallorum rub. ana scrupulos duos. Quarta descriptio. Sume tormentillæ, dictami albi, boli armeni, camphoræ, margaritarum sandalorum rub. cornu cerui usti, aristolochiæ rotundæ, sacchari albi ana drachmas duas. Quinta descriptio. Sume tormentillæ, dictami ana drachmas duas, feminis acetosæ, seminum citri ana drachmas tres, zinziberis albi, cinnamomi, croci ana scrupulum unum, boli armeni, terræ sigillatæ ana drachmas duas cum dimidia, sacchari uncias duas. Hic puluis multum (ut fama est) ualet contra uenenum, sã ante quàm post administratus. Sexta descriptio. Sume radicem tormentillæ drachmas duas, sandalorum rubeorum, dictami albi recentis, cornu cerui usti, margaritarum, boli armeni, aristolochiæ rotundæ ana drachmam unam, camphoræ drachmam dimidiam, sacchari albi drachmas duas, pimpinellæ, myrrhæ, zedoariæ ana drachmam unâ, sandalorum, terræ sigillatæ ana drachmas duas, seminum citri, croci ana scrupulum unū, hyacinthorum ana drachmam dimidiam. Hi pulueres uigorem præstant cordi, adiuuantque ipsum in expellendo à se uenenum, putrescibiles humores desiccant, cohibent uias cordis ne uenenum ipsum attingat, frequenter etiam uenenum expellunt per uiam sudoris. Experimento compertum habetur priorem, quam diximus antiquam, descriptio nem, ac inter modernas ultimam, cæteris esse multo ac longe efficaciorum. Sunt quidam qui post uomitus prouocationem (si ea opus sit) facto etiam clystere & inunctione, primo exhibent pulueres atque epithema, post cuius operationem, tunc primum euacuant sanguinem. Id autem faciunt ubi patiens sanguinis multum habuerit, nec fortè in hoc errant. At ubi fieri non possit sanguinis extractio, tum de sectu sanguinis, loco phlebotomiæ exhibent medicinam, prius tamen puluerem. Postquam sudauerit infirmus, aut debitum sudoris tempus elapsum fuerit, non expectanda est humoris digestio, quoniam non adest temporis mora atque facultas pro celebranda digestionem. Equidem quum necessitas imminet (siquidem ea ipsa non subest legi) minime obseruanda est consueta temporum discretio atque diuturnitas. Nec confidendum est spe aliqua in opere naturæ ad euacuationem emittentis, quoniam irregularis est propter indigestionem impetumq̄ ueneni, equidè oppressa natura

natura ut potest, plus operat̃ quā debeat. Poss̃ idē cōperens sudādī tēpus, uel sanguinē si abūdāt minues, uel nō abūdante dabis purgationē, ex rebus tamē nō cōmouētibus sto machū. Factus em̃ cū uiolētia uomitus, pectoris dilātado uias facit: ut ad cor uentēns percurrat, trahitq̃ ipsū ad cerebrum. Hac de causa errant qui capragrēto & res huiusmodi exhibent uomitibus & uenenosis. Vix enim unī resistere potest natura ueneno. Poss̃et fortē nobis quispiam opponere, cur uenenatos ad uomitum producere phylles soleant. Dico non parem esse uenenorum conditionem, cetera enim plus habent materie, & ad educendum aptiora per uomitum, & sunt in stomacho, istud uerō uapor est quidam uenenosus, & in partibus pectoris. Nulla igitur adsit medicina, quæ uomitum uiolenter producere possit, at eū qui nulla uiolentia, dānarē minime, approbarem tamen magis, ut per inferiora diuerso fiat. Dissoluatur, quam dabis, medicina in uirō albo, & aque scabiosæ, endiuizæ, rosarum, plantaginīs, buglossæ, melissæ, aceto rosato, in quibus facta sit decoctio ex prunis demalcentis, myrobalanis, tamarindis. Si autem morbus inuadit aliquem stomacho repleto, quidnam faciendum erit iuxta ordinem modernorum? Fac ut postunctionem cum oleo scorpionum & theriaca faciliter uomat, cum aqua tepida, aceto, oleo, & succo raphani, tentando etiam prouocationem cum penna longa, deinde administrabis clystere, postmodum epithema, & de ipsis pulueribus. Deinde tempore quō iam quietior & restauratus ægrotans fuerit, uenam feces, si est sanguineus, sin minus, administra medicinam. Et si in phlebotomia ultra quatuor sanguinis uncias extraxeris, abstine à medicina quousq̃ transacta sint à phlebotomia horæ duodecim. Et licet phlebotomiam peregeris, spem tamen non ponas in sola ipsa, præsertim in phlethorico, sanguineo, & robusto corpore. Quinimō & in alijs quibus parum sanguinis extraxisti, etiā propinanda est sicut tempore medicina iuxta complexionis qualitatem & uirtutis. Similiter si prius medicinam dederis, non eris ea contentus, si fuerit phlethoricum corpus, uirtute consentiente, phlebotomiam quoque tempore & modo iniunge. Et hanc distinctionem facies, scilicet in administrando unum & alterum, ubi & possibile & conueniens. Sed ubi sanguis abundat, præcedat phlebotomia & sit copiosior, ubi uerō sanguis non abundat, medicina præcedat, & phlebotomia sequatur, modica tamen, scilicet potius euentandī quā diminuendī causa. Post tertium diem nulla fieri debet sanguinis extractio, nisi te ad hoc sanguinis multitudo compellat. Quotiescunq̃ medicinā in phlebotomiam seu uomituum administraueris, ad hoc ut eiuscemodi agitatione ipsum uenentū à signo non reuertatur ad intus si signum fuerit apparens, fac ut in tali commotione ponas sub & supra signum uentosas & sanguisugas, & super cor epithemata frigida. Et ante & post p. opinabis per eos ea quæ defendūt à ueneno, uidelicet theriacam, bolus æment, smaragdus, hiacynthos, topazium, uel saltem alia gemmarum genera, aut corallo cum succo herbarum contra uenenum. Quum facis purgationem, exhibe medicinam cum modico croci in decoctione supradicta. Principalis & securior medicina sectidum Peisarum Medicos, & Mesuen, est triferæ persicæ uncia una cum electuarij hamech drachmis duabus, uel ad minus triferæ uncia dimidia, & electuarij hamech drachma una cum electuarij hamech drachmis tribus, & Persiani eam administrāt cum aqua frigida uel succo solatri uel endiuizæ. De hoc sæpius audiui, & felix periculum feci iam præsentī anno. Vbi autem triferæ & electuarij hamech defuerint, propinabis diasen loco triferæ, & diamanna, uel succum rosarum loco electuarij hamech modo prædicto. Experimentia feci, & multæ utilitatis securitatisq̃ hanc compositionem reperi. Sume triferæ persicæ, pulpæ casie una unciam dimidiam, reubarbari, diamannæ uel electuarij hamech drachmam unam. Sed ubi natura ualida est & uenter stipiticus, dabis diamannæ uel electuarij hamech drachmas duas, distempera cum aquis buglossæ, endiuizæ, cum decoctionibus supradictis & aquis prædictis. Ego uerō reubarbarum in uino albo & aquis endiuizæ cum modico ipicæ teneo per horam quoddo in substantia commiscendo omnia simul, sæpius etiam addo postmodum mannæ unciam unam. Conueniunt & pilulæ de fumo terra, aggregatiuæ pilulæ, partes æquales, robustis quidem in toto drachma una, alijs uerō in toto drachma dimidia, suprabibendo uinum album cum aquis endiuizæ, uel rosarū & scabiosæ. Etiam ipse sola aggregatiuæ in omni tempore, præsertim minus æstiuo

drachma una uel dimidia. Notandū si febris inhæret humorib. subtilibus et calidis, apparebit sitis uehemens, gulæ ariditas, linguæ nigredo, acutus capitis color, phrenesis, uel similia horrenda accidentia. Si aut̄ grossioribus inhæserit humorib. & minus furiosa febris uidebitur lenta, & prædicta accidentia remissiora. Considera eiuscemodi signa, & scias quod in quocumque humore conuenit trisera cum agarico, & pilulæ aggregatiue uel solæ, uel cum pilulis de fumo terræ. Syrcupus etiā solutiuis quem dicemus inferius si fuerit in materia furiosa, etiam conuenit diaseu cum electuario hamech uel succo rosarum. Item casta cum reubarbaro, item manna cum diamanna in decoctionibus frigidis. Si est in materia grossa frigida & humida, conueniunt robustioribus pilularum aggregatiuarum serupuli duo, pilularum de agarico serupulus unus. Debilioribus uero diacatholiconis uncia una cū diafeniconis drachmis duabus, uel cū agarici trochiscati drachma una uel semis. Item de pilulis contra morbū dictis superius, drachma una uel semis, & forte eiuscemodi pilulæ conueniunt in quocumque humore. Nota quod agaricus bene præparatus & trochiscatus est singularis in hoc casu in quocumque humore & membro. Ideo quando certior essem de sua præparatione, uterer eo in omni medicina, dando drachmas duas, uel unam, uel semis de eius trochiscis, iuxta potentiam medicine, & iuxta complexionem hominis. Et ubi dubitarem de eius præparatione, infunderem eum in oxymellæ squillitico cum salgemma, & postea colando ponerem super medicinam absque expresseione. Item notandum quod pilulæ aggregatiuæ sunt appropriatæ, & loco illarum debent administrari pilulæ. Si quibus, minus robustis. Et scias melius esse dare medicinā quā pilulas in hoc casu. Et si haberi possit diamanna melior est succo rosarum & fortior. Et electuarium hamech melius est ambobus, scilicet & diamanna & succo rosarum. Demum in omni humore mirabilis est iste syrupus solutiuis loco medicine ad minus uncia una, & ad ultimum duæ, cum aqua rosarum & uino albo. Sume corticem citri, radicem capparidis, berberis, sandalorum rub. spodiū anadrachmas duas, cariophilatæ, melissæ, buglossæ, boraginis, cichoriæ ana manipulum unum, acer osæ, prasin, hepaticæ ana manipulum unum cum dimidio, scariolæ syluestris drachmas duas, seminis cucurbitæ, scilicet peponum, citrulli, cucumeris, uiolarum ana manipulum unum, thymi, epithymi, agarici, reubarbari, fenæ, polipodij ana drachmas duas, succi absynthij, thymiteræ, ebuli & plantaginis ana drachmas sex, myrobalanorum chebulorum drachmam unam, citrinorum drachmam dimidiam, diagrindij drachmas duas, sacchari albi libras duas fac syrupum cum aceto cydoniorum. Iste syrupus à Doctoribus uocatur diuinus in conferuando & curando, quia statim abscondit humores putrescibiles, confortat membra principalia, pellit uenenum ad extra, et de eo plures uisæ sunt experientiæ. Inter cæteros Doctores Petrus de Tusigniana, & Gentilis Fulgineus, eum mirum in modum commendant, & mihi uiderunt eum factum esse ad intentionem triseræ perficæ, sed magis solutiuis, & mihi summopere placet in personis non debilissimis, & non habentibus uentrem ualde lubricum. Sumatur semel in hebdomada e sanis & ægris. Nota quod post operationem medicine, aut plebotomiam, si medicinam non administraueris die sequenti, propinetur theriacæ drachma una, cū aquæ rosarum uncia una, cum modico aceri rosati. Nec timeas theriacæ caliditatem, quoniam tam modica portio parum calefacere potest, eo quod qualitas elementaris, qualis est caliditas, & similes, quum sint ualde materiales, haud multum operatur, nisi multa cum materia. Verum specifica uirtus, utpote quæ donum sit coeleste, et quasi spiritale, multum operatur secundum Galenum pauca etiam cum materia. Theriacæ autem à proprietate specifica operatur contra uenenum, ac præter hoc, caliditatis secundum uix perhit gradum, ideo longe potentior est ad ueneni expellendum, quā ad calefaciendum. Febris item pestilentialis multo magis uenensā quæ calida ad exhibenda est theriacæ cū aqua rosarum, & etiam in ceteris curandis est ut tendant ad quandam frigiditatem, quatenus hæc ipsa uti ualeas. Potest etiā dari Mithridatum, loco theriacæ, sed multo potiores ex theriacæ uisæ sunt experientiæ. Ideo inquit Moyses Aegyptius, narratum sibi esse à sapiente quodā Medico, se dū tempore pestis in Antiochia artem exerceret, ipsa re uerū reperisse, cetera remedia cuncta fore debilia, ac soli quæ monitu suo theriacæ assumebant, tutos & superstites euasisse, ægeri nequaquam.

Et hi

Et hi tantum qui ea post morbi inuasionem usi sunt, liberati fuerunt, alij uitam morte commutarunt. Per hoc confirmatur quod inquit Galenus in lib. De theriaca ad Casarem, eam esse omnibus uenenis per aduersam, foreq; potentem, ubi cætera deficiunt: ac sunt debilia. Hoc autem habet à uirtute quadam miraculosa. Sunt etiam qui urinâ potu exhibeant, uel lixiuium, item succum capparum albarum cum aceto, haud scio quid mihi dicendum. Hoc monere, ne confidentiam habeas in purgatione postquam eam feceris, etiam si ex ipsa melius se habeat infirmus, sed quum æger melius habere uidebitur, tertia die aut quarta post purgationem. Sed multa adhuc adlit sanguinis superfluitas, extrahe parum de sanguine, & reuera eandem medicinale purgationem. Quod si non admodum abundat, repete saltem pulueres & medicinam, nec recidas in peius. Quidam exhibet euphorbium cum mastice ac gumma elemi. Sume euphorbij drach. quinque, & scrupulum unum, gummi elemi uncias duas, masticis unciam unam cum dimidia, dabis robustis ad pondus drachmam unam, debilibus scrupulum unum, cum aquis eu diuizæ & scabiosæ. Est quidem periculosa medicina, nec nisi robustissimis appropriatur, ac nisi in principio. Afferunt nonnulli gummam elemi fore gummam arboris cedrini. Sciendum quod hoc in casu non debilis exhibenda est medicina, id est, quæ exitum facit ad operationem, quoniam natura ipsa si prima medicina non bene sit operata, secundam non expectat. Nec tamen decet nimio impetu solvere, nam ex hoc resoluere tur spiritus, istudq; malum magis consistit in qualitate quadâ uenena, quàm in quantitate materiae. Inquit Gentilis Fulgineus se multa expertum cum supradicto puluere, ab initio sic ipsum administrabat. Sume euphorbij drachmam dimidiam, masticis drachmam unam, dabat ex his scrupulos duos, & multum plethoricis drachmam unam. At mihi multo magis placet agaricus, quia ut aiunt Democritus, Galenus & Auicenna, ab omnibus membris aliquem trahit humorem, similiterq; habet uirtutem quasi theriacæ, aduersus omne uenenum corroborat, idq; ab omni ueneno expurgat grossos principaliter purgat humores, nec relinquit tenues quoq; intentatos. Sit albus, proflus, rotundus, nec non & fractu facilis, dulcis ac leuis. Sit quoque modicæ amaritudinis & stypticitatis, bene tritus, & mixtus cum salis gēnæ parte tertia, & sic corrigatur cum salgem ma, melle rosato colato, oximelle squillico, & uino infusionis zinziberis, & sic præparatur in trochiscatum. Et debilibus tutius est ut detur permixtus alijs rebus, quàm solus & melius in decoctionibus, quàm in substantia, quoniam frequenter longos producit uomitus, uentrisq; dolores, nisi bene electus & præparatus sit. Quod si debite fuerit electus & præparatus, est medicina sancta & familiaris secundum Democritum & Mesure. Felices namq; fecimus (modo & ordine dicto) ipso cum agarico experientias. At circa euphorbium compertum habuimus, quod ualde bonum nonnunquam fecerit opus, ac scriptu scule contrarium. Vniuersaliter & in summa, sis celer euacuando & frequentens, obseruatis modo & ordine. Frequētius infirmum recrea, quoniam spiritus alios plurimum resoluuntur, nec tantum ea dato, siue cibaria, siue medicinalia, quæ solū molificant, sed his permisce refrigeratiua, delicatiua, & cordis confortatiua, quæ etiam ueneno resistent.

De cibatione, & regimine aegrotantis. Cap. X.

Cibus esse debet, secundum Rasim & Auicennam quarto Canonis, frequens, modicus, leuis, elixus, ac multi & humidi nutrimenti, conditus cum rebus acetosis & frigidis, ut scilicet cum endiuia, acetosella, aceto agresto, malis granatis, arancijs, limonibus, cerasijs acetosis, prunis. Cibi substantia sint pulli, perdit, phasianus, contusum, consummatum, destillatum, oua reuocata. Hocedinas quoque carnes non prohibeo. Summa, nutriatur rebus liquidis, humidis, & multi nutrimenti. Sic tamen nutriti debet ut natura toleret, nec febres multiplicent, plus enim multo quàm cæteris hoc in casu uberiori opus est alimento. Inquit Auicenna quarto Canone, quod uenarum repletio per nutrimentum prohibet uaporis ueneni aeris & humoris transitum, & quod hi frequentius liberentur qui intrepide nutrimento adiuuantur. Nota, quod factio clystere solutiua, de quo supra mentionem fecimus, si restauratione opus sit alia,

sit alia, sumat aliquid per os, facies solutionem uel cum enemate uel suppositoio, inde
 ad horas quatuor administrabis aliquid nutrimēti, de quo paulo supra differuimus. Vi-
 nū sit album, subtile, odoriferum, dilutum cum aqua ferrata, recentū saltem parte equa-
 li. Melior uerō esset aqua agrata in qua aurum ignitum extinctum sit, uel etiam extin-
 gui potest aurum in uino. Non sinas eum pati sitim, nec os exsicari, sed continue fac
 ipsum gargizare cum uino albo bene diluto. Res teneat in ore humiditas frigidulas,
 frequenter bibat de acetositate citri, & iuleb rosato ana partes aequales cum uino gra-
 natorum & aqua siue succo acetosella. Vtilis est syrupus acetosae simplicis est aqua fer-
 rata, & pariter succus cedri uel limonum siue aranciorum expressorum, haec dabis cum
 aqua & saccharo qui, uel forte melius cum aqua hordei uel ferrata. Item saccharum ro-
 satum aut diamarenatū uel diaprūnis & diacydonitem dissolutum in aqua, colatū & ex-
 pressum, uel rosas, cerasa acetosa, myrobalanos, tamarindos, pruna, cydonia, persica sic-
 ca, trita & infusa in aqua, post colata, expressa & cum saccharo & aqua recentī exhibi-
 ta, utilia sunt. Conuenit etiam acetum album cum aqua ferrata & saccharo aegris simul
 latē sanis. Confert etiam oxyfacchara composita cum aceto albo, succo granatorum
 acetosorum, & saccharo. Prodest quoque succus granatorum medijs saporis uel succus
 siue uinum acetosorum cum modico sacchari, & aqua hordei cum uino granatorū. Ho-
 num est annulos aureos in aquā tamdiu confricare, donec aliquantulum rodantur per
 aquam. Item bullire aquam cum auro, & ea uti in cibo & potu bonum est. Secundum
 Gentilem fieri fortasse potest, ut aurum ad formam reducatur liquidam aptam ad po-
 tandum, hoc modo. Sume auri unciam unam, argenti uiui uncias duas, misce, & si-
 mul mixta maneat quousque aurum dissoluatur, deinde imponas alembico cum igne
 lento, in tantum quod argentum uiuum alembicum exeat. Postea excipias aurum ex
 fundo alembici, & adde aquarum buglossae uncias quadraginta septem, ponas in alem-
 bicum uitreum bene obturatum. Continuabis sub eo ignem per tres dies & noctes,
 ignem dico bene proportionatum. In fine si callueris artem, inuenies aquam minimē
 consumptam, & aurum liquefactum, & hoc est aurum potabile, cordialissimum, & di-
 geri potest. Aurum quidem alia forma parum est utile, quia digeri nequaquam potest.
 Administrabis bis in die ieiuno stomacho ex his syrupis, scilicet de acetositate citri, de
 limonibus, de cichoria, de fumo terrae ana drachmam dimidiam, cum uncia una aqua
 rum melissae & succi acetosellae. Item syrupi de agresta, de ribes, rob herberis, de cy-
 donijs, de granatis medijs saporis, de granatis cum aquis endiuiae & buglossae. Item sy-
 rupi de endiuia cum aquis endiuiae & acetositate citri, cum succo acetosellae, & uino
 granatorum acetosorum, item succum limonum, uel citri, uel aranciorum expressorū
 exhibendum cum aqua & saccharo. Non displiceret si loco aquae administrare bro-
 diaua pullorum, quod appellari uulgariter solet piperata, aut perdicem coctam cum
 agresta & endiuia, exinde colata, cui mixtum sit aliquod ex memoratis succis cum dul-
 cibus temperando acetosa, uel uti natura facit in granatis medijs saporis. Etiam ma-
 la granata acetosa cum uino & succo suo sola, uel etiam cum alijs succis, condiantur
 bene omnia. Item succum rosarum, myrobalanos, tamarindos, saccharum rosatum,
 & diamarenatum, diaprūnis, diacydonitem dissoluta in aqua, & colata & expressa, bi-
 benda sunt cum aqua recepti. Item oxyfacchara cum iuleb rosato & aqua ferrata. Item
 succum rosarum & acetositatem citri cum uino granatorum. Nota, syrupus acetosae
 scilicet in quocumque unis est syrupo. Vbi non habeatur acetositas citri, exprime-
 limones uel arancios, & cum saccharo tēpera, & ubi maior addit caliditas, maiori quan-
 titate dabis acetosam, ubi minori. Et ubi non habeatur syrupus acetosus, dabis acetum,
 aquam, & saccharum simul permixta. Album acetum melius est rubro. Item syrupum
 hunc optimum. Sume succi melissae, boraginis, buglossae depurati ana uncias tres, a-
 quae rosarum, aceti albi ana unciam unam cum dimidia, acetositas citri & limonum
 unciam dimidiam, sacchari albi libram unam, ex hoc propinabis uncias duas cum a-
 quarum buglossae & acetosellae uncis duabus & dimidia, ex his utere quo placet. Et
 simul dato duos trochiscos de camphora. Quinnam sapientum loco syrupi hanc dant
 potionem. Sumat aquae rosarum libram unam, uini albi odoriferi libram dimidiam, bolū

armeni optime puluerisati & cribrati unciam dimidiam, pro uice una exhibeto drachmas duas, est enim remedium & antiquum & potens. Experimentatores duobus potissimum utuntur, uidelicet succo florum aranciorum cum uino in casu & post casum, & semine Cardonis benedicti cum uino, quia hęc sunt experta aduersus uenenum fungorum. Solent & hęc dare sapientes. Summe succi scabiosę uncias tres, terra sigillate drachmam unam cum modico uini, semini citri drachmas duas cum uino bono. Item ambram & charabe cum uino, item specierum coagulorum drachmam unam cum uino. Coagula sunt mucilagines quędam in certis uescicis, appensa in uisceribus hęc odorum & leporum. Item radicem palmę Christi cum uino. Hęc quibus (ut tradidimus) sapientes utuntur, remouent uenenum à corde. Conueniunt ad conseruandum & curandum hęc confectiones. Multum confide in hac nostra compositione simplici, scilicet cura, efficacissima. Accipe boli armeni drachmas duas, terrę sigillate, corallorum rubeorum ana drachmam unam, corticum citri, zedoariz, croci ana drachmā dimidiam, sacchari rosati, rosis rubeis conditi uncias sex, acetositate citri uncias decem, dabis semper cum uino albo & aqua rosarum, quandoque commiscendum est parum acri rosati. Ex his etiam conficere possimus pilulis, si loco sacchari rosati accipiamus rosarum rubeorum unciam dimidiam cum acetositate citri quantum sufficit. Quidam dant istas consumptiones: Sume sacchari rosati, trium sandalorum, diadragani ana uncias quatuor, folia auri numero decem, margaritarum, hiacynthorum, ofisi de corde ceruici ana drachmam unam. Item cape margaritarum scrupulum unum, sapphiri, hiacynthorum, smaragdorū drachmas duas, terra sigillata, trium granorum, serici erodi tritiana drachmam dimidiam, smaragdorū drachmam unam, manus Christi rosati quantumlibet, aque rosarum in qua confricetur anuli aurei uel uasa aurea huiusmodi quantum sufficit. Item aque rosarum, sacchari albi ana libram unam, sandalorum rubeorum & alborum, corallorum rubeorum, spodij ana drachmam dimidiam, margaritarum drachmam unam hiacynthorum, smaragdorū, sapphiri, ofisi de corde ceruici ana scrupulum unum. Omnia aromatica conueniunt ad conseruandum & curandum, maxime quę attinent frigiditati & caliditati. Et si non conueniant ad febrilem calorem, ualent tamen aduersus uenenum ipsius, & maxime si contemperentur cum frigidis, ita ut ad frigiditatem aliquam declinent, & plus declinent stante uel temporum uel complexionum uel febrium acutarem caliditate. Item nota quod inter terram sigillatam, & bolum armenum hęc est distantia quod quamuis utraque ualeant contra uenenum & morbum, nihilominus plus utuntur sapientes terra quam bolo in ceteris uenenis, at in morbo pestilentiali potius ē conuerso faciunt. In hoc conueniunt omnes, in ceteris uenenis nil melius esse terra sigillata maxime exhibendo eam cum modico boli armeni, & granorum iuniperi, & aceto diluto secundum modum Galeni, quia statim constringit, clauditque uias pectorales, ita ut uenenum per eas transire non possit, eijcitque uenenum per uomitum. Pariter & uenenum quod per solutiuā educibile, id facit administratam, tam post quam ante casum, sed securius antea. Similiter consentiunt omnes, quod quum ad conseruandum se à peste tum etiam expellendum ipsam bolus armenus cetera simplicia superet omnia, maxime exhibitus cum uino albo & aqua rosarum, secundum ordinem Galci, Serapionis & Auicennę, qui aiunt se esse expertos tempore magnę pestilentie fuisse cum hoc facilliter & confectos & sanatos humores. Est enim bolus armenus rubeus parum croceus, delicatus, frangibilis. Terra uero sigillata aliquantulum sit rubens, gustui parum acetosa & arida, nonnihil uiscosa, nec tamen adeo tenax ut digitis adhæreat. Aduerte quod nonnumquam initium capit morbus cum spūto sanguinis abundante, hoc in casu non datur bolus, neque aliud huiusce ueneni sanguinis strictiuum. Imò coadiuuatur iste fluxus cum rebus pectoralibus, extrahiturque sanguis ex ambabus uenis saphenę, in qualitate complexionis. Quod si ægrotans est multum sanguineus, sit etiam minutio postmodum ex mediana. Nec sunt prætermittendę fricationes stomacho ieiuno. Fac ut ad moueat natio spongiam intinclam in aqua rosarū & aceto rosarum, & cum uino odorifero, quibus etiam sepe lauat omnes pulsus & faciem. Vbi adsit de futura phrenesi suspicio, ad moueat

admoucas quandoq; fronti aquam rosarum cum aceto rosarum. Et nisi nimiam metuas somnolentem, addas parum camphora. Cura ne infirmus in profundum nimis deueniat somnum, sufficiunt enim horæ sex uel quinque per diem & noctem, siquidem dormitio multa retrahit uenenum ad intra. Venosæ à tergo posita, frictions & ligamenta circum extremitates, conferunt ad phrenesim pariter & somnolentiam. Item confert suppositorium ex sapone duro cum modico salgemmæ. Somnus modicus in principio morbi utilis est, nec ideo tantum uigilandum est ut inde spiritus resoluantur. Camera euentari debet sæpe aperiendo & referando, ex hoc enim uariatur aër, sic tamen euentari debet, ne ob id sentiat ægorans & patiatur frigoris quicquam. Debent tendi per latera lecti lineæ aceto madefacta. Asperge parietes ac solum camera aceto aqua permixto, spargantur hinc inde, & per angulos & parietes apponantur frondes, pampini, canna, salices, rosæ, plantulæ & folia citrullorum & alia quæq; uiridantia, stocculi & poma odorifera. Facies sufficitum ex sandalidis & rosis, mirthillis & caphora, terebinthina, thure, corticibus citri, corticibus granatorum & pomorum communium, additis modicum cariophilorum & croci. Super omnia curæ sit, quod singulis horis sex oportet te mutare & renouare infirmo camisiam & omnes pannos, linteamina, fumigia, una cum uase pro fumigio. Si commode fieri potest mutabis singulis uiginti quatuor horis stratum & cameram. Antea autem quàm introducatur, sit camera bene emundata, ac bonis (ut conuenit) odoribus fumigata. Aliter enim amictus, lectus & habitatio ueneno insiciunt. Nec uolo cum silentio præteriri, quod ubi insolita, appareat caliditas, stomachi robur, dolorumq; ab intestinis securitas, consueuerunt Rasis & Iohannitius semel tantum ad potandam dare aquam frigidam & recentem multa cum quantitate. Ego uero ut securius agerem, darem aquæ hordei recetis libras tres, cum uncijs tribus sacchari. Et forte darem etiam succum emeris libram dimidiam cum uncia una sacchari bene simul permixta, postea succum ciarancorum uel granatorum unciam unam, & drachmam unam sacchari. Quidam com patriota noster uir robustus, quamprimum hic ipsum morbum inuasis, immerit se aquis frigidis, per quæ duas horas sic steterit, exiens liberatus est, ueritatem fallacissimum hoc est experimentum. Forte securius esset federe in aquis tepidis, quæ pectoralia non attingerent, quoniam hæ partes non sunt aperiendæ, nec ad ipsas protocandi sunt humores. Nonnulli hoc in casu assumpserunt uenena, & maxime quæ frigida naturæ, & fortassis etiam ea quæ calidæ naturæ, prius uel post theriacam uel terram sigillatam cum bolo armeno & aceto aqua permixto, & similia quæ contra uenenum sunt. Inter quos quidam phisicus liberatus fuerat. Videtur tamen mihi res admodum periculosa.

De cura per artem chirurgiæ.

Cap. XI.

HOC in casu non expectandum, quousque appareat inflatio aut bulla, sed facta purgatione uel phlebotomia sis celer & promptus ad uenenum extrahendum, faciendum cum fermento & cantharidibus ruptorium, uel aliud ex his quæ inferius narrabimus. Applices musculo dextri brachij sub cubito interiori à parte uel ubi tangi solet pulsus, non tamen super proprio pulsu. Similiter facies super talo pedis dextri quatuor digitis ad intra, ut fiat uesica, quam aperi, apertamq; teneas. Si solitè apparuerit signum, & incommoditas breuitasq; temporis obseruandum ordinem imperant, fiat phlebotomia atq; purgatio. Quibus factis uel saltem phlebotomia, facies ruptorium, & applicabis eidem lateri sex digitorum sub signo distant. Sunt qui temporis uarietati non cõsident, sed & præter ordinem primo & post, simulq; quo melius possent remedijs curæ student. Modernorum talis ordo quorundam est, ut ubi nil expediat, primo purgetur infirmus cum clysteribus, pulueribus, phlebotomia & medicina. Post uero applicanda ut diximus: etiam non apparente signo ruptoria, ac tutius est confessim (appareat signum uel non) ponamus ruptoria & reliqua huic morbo appropriata. Si uideatur apparens, sic fit. Si enim apparuerit circa aures subito ruptorium applica collo in posteriori parte, eiusdem tamen lateris in quo signum. Si sub brachio, musculo

Pp 2 ruptorium

ruptorium apponatur eiusdem brachij, uel prope pulsum, non tamen supra. Si in ingu-
nibus, pone iuxta cauillam, hoc est, super talo pedis eiusdem lateris. Quum alibi appa-
reat, applica ruptorium sub signo per distantiam sex digitorum, uel sextantis, ne tamen
ponatur, utcumque sit, supra pectus. Et si fuerit in gula, uidelicet à parte anteriori, pona-
tur ruptorium à posteriori uidelicet in collo, si uero in posteriori parte eodem in loco sit
erit, nõ debet in anteriori applicari, sed potius sub loco signi, sicq̃ tandiu permittat sibi
dem ruptorium donec uescam fecerit, quam aperias, & supra ponas butyrum & folia
caulis, item spongiam hac intinctam decoctione. Sume camomillę brittanicę, melioris,
scabiosę ana manipulum unum, bulliant in libra dimidia aquę ad consumptionem di-
midij, hanc quia uenenum trahit renouato, teneto sæpius in finem usq̃ cure.

Simplicium descriptio ruptoriarum.

Cap. XII.

Ruptoria hæc sunt, uincetoxicon, uitriolum, flos æris, nux rancida, cordermen-
um, arsenicum, calx uiua, antipharmacum, cuscuta, calx cum sapone fullonũ,
aura, cynoglossa, fermentum cum lixiuio, galbanus cauda equina, euphorbiũ,
stercus columbinum, stercus accipitris, anserum, anatum, nasturtium, limacia
uiua uel suo cum cortice trita, rana excoriata & assata, calamentum, pulgium ceruicis,
aristolochia, raphanus, uiscum, centinodia, costum, piper, lapis spongię marinę, flamma
trita, urtica, sinapis uitalba, mentastrum, scabiosa, canapis, canapatium, cantharides &
falgemma, grana masticata, pirethrum, uitellum oui cũ multo salis, consolida maior, &
scabiosa, tritæ intra duas lapides mirabiles sunt. Dicta ruptoria debent cito, ut dixeram,
applicari, & fortè pariter super signum apparens. In delicatis personis utendũ est lenio-
ribus & in alijs, fortioribus. Et tutius est ut sub signo ponantur quàm supra, uel suprapo-
nantur minus fortia, sub uero, fortiora.

Curandi apostematis rationes, modi, & conditiones.

Cap. XIII.

Hoc signum uocatur apostema, quod quum uenit ante febris accessum, indicat
cor forte esse & potens ad expellendum uenenum, & tunc est febris accedens
apostematis. E diuerso est quum uenerit post febrim. Hoc enim apostema est
duarum generationum, altera est bulla & nominatur anthrax & carbunculus,
altera est inflatio, & uocatur bubo & glandula. Bulla communiter per emũctoria exit,
& quanto plus à principalibus distat membris, tanto minus periculosa est. Nigra est om-
nium pessima, secundo uiridis loco est paulò minus mala, tertio glauca, rubea quarto.
Et quanto aridior, tanto peior est. Inflatio communiter in emunctorijs uenire solet, hoc
est principalium membrorum purgatorijs, quæ tres sunt, in locis scilicet post aures, sub
brachijs, in inguinibus. Cerebrum per emunctoria post aures demittit uenenum, nec nõ
in collum. Cor sub brachia mittit. Ad uel circum inguina hepar. Hæc de causa peior est
inflatio quàm bulla, quoniam ueneni multum ad principalia decurrisse membra osten-
dit. Et quanto cordi propinquior inflatio fuerit, tanto quidem periculosior. Vt utriusq̃
scilicet bullæ pariter & inflationis quasi similis est cura. Sunt qui accedente apostemate
ante febrim & procul à corde faciunt, subito ligaturas inter locum doloris & cor, supra
ponuntq̃ repertuendi causa res frigiditas, siccas. At supra doloris locum proprium, res
ponunt calidas & humiditas, resolutiuas. Alij quamprimum apparere incipit apostema,
ponunt supra simul & à latere uentosas, ut diximus, & ruptoria, subito hanc exhibendo
medicinam. Sume hellebori nigri præparati, senæ, cinnamomi ana drachmam dimidiam,
diagridij serupulum dimidium, infundantur in uini granatorum uncias quatuor, & lac-
chari unciam unam. Si ad multas horas in infusione staret, melius esset, postea cola
& exprime, propinanda quum apparet apostema antequam dormiat. Sic uero præ-
parant helleborum. Scindunt per longum in frustra minuta, ponunt ipsum in po-
tum in suppis prius aqua rosarum intinctis, sicq̃ coquunt sub cineribus calidis, cocto
semel

ad moueas quandoq; fronti aquam rosarum cum aceto rosarum. Et nisi nimiam metuas somnolentiam, addas parum camphoræ. Cura ne infirmus in profundum nimis deueniat somnium, sufficiunt enim horæ sex uel quinque per diem & noctem, siquidem dormitio multa retrahit uenenum ad intra. Ventose à tergo positæ, frictions & ligamenta circum extremitates, conferunt ad phrenesim pariter & somnolentiam. Item confert suppositorium ex sapone duro cum modico salgemmæ. Somnus modicus in principio morbi utilis est, nec ideo tantum uigilandum est ut inde spiritus resoluantur. Camera euentari debet saepe aperiendo & reserando, ex hoc enim uariatur aër, sic tamen euentari debet, ne ob id sentiat ægrotans & patiatur frigoris quicquam. Debent tendi per latera lecti lineæ aceto madefactæ. Asperge parietes ac solum cameræ aceto aqua permixto, spargantur hinc inde, & per angulos & parietes apponantur frondes, pampini, cannæ, salices, rosæ, plantulæ & folia citrullorum & alia quæq; uiridantia, flosculi & poma odorifera. Facies suffitum ex sandalis & rosis, mirthillis & caphora, terebinthina, thure, corticibus citri, corticibus granatorum & pomorum communium, additis modicum cariophilorum & croci. Super omnia curæ sit, quod singulis horis sex oportet te mutare & renouare infirmo camisiam & omnes pannos, linteamina, fumigia, una cum uale pro fumigio. Si commode fieri potest mutabis singulis uiginti quatuor horis stratum & cameram. Antea autem quam introducatur, sit camera bene emundata, ac bonis (ut conuenit) odoribus fumigata. Aliter enim amictus, lectus & habitatio ueneno inficiunt. Nec uolo cum silentio præteriri, quod ubi insolita, appareat caliditas, stomachi robur, dolorumq; ab intestinis securitas, confueuerunt Rasis & Iohannitius semel tantum ad potandū dare aquam frigidam & recentem multa cum quæritate. Ego uerò ut securius agerem, darem aquæ hordei recētis libras tres, cum uncis tribus sacchari. Et forte darem etiam succi cucumeris libram dimidiam cum uncia una sacchari bene simul permixta, postea succi aranciorum uel granatorum unciam unam, & drachmam unam sacchari. Quidam com patriota noster uir robustus, quamprimum hic ipsum morbus inuasit, immergit se aquis frigidis, perq; duas horas sic stetit, exiens liberatus est, ueruntamē fallacissimum hoc est experimentum. Forte securius esset sedere in aquis tepidis, quæ pectoralia non attingerent, quoniam hæc partes non sunt aperiendæ, nec ad ipsas protrahendi sunt humores. Nonnulli hoc in casu assumpserunt uenena, & maximè quæ frigidæ naturæ, & fortassis etiam ea quæ calidæ naturæ, prius uel post theriacam uel terram sigillatam cum bolo armeno & aceto aqua permixto, & similia quæ contra uenenum sunt. Inter quos quidam phlyctis liberatus fuerat. Videtur tamen mihi res admodum periculosa.

De cura per artem chirurgiæ. Cap. XI.

Hoc in casu non expectandum, quousque appareat inflatio aut bulla, sed facta purgatione uel phlebotomia sis celer & promptus ad uenenum extrahendum, faciende cum fermento & cantharidibus ruptorium, uel aliud ex his quæ inferius narrabimus. Applices musculo dextri brachij sub cubito interiori à parte uel ubi tangi solet pulsus, non tamen super proprio pulsu. Similiter facies super talo pedis dextri quatuor digitis ad intra, ut fiat uelica, quam aperi, apertamq; teneas. Si solitū apparuerit signum, & incommoditas breuitasq; temporis obseruandum ordinem impediunt, fiat phlebotomia atq; purgatio. Quibus factis uel saltem phlebotomia, facies ruptorium, & applicabis eidem lateri sex digitorum sub signo distantia. Sunt qui temporis uarietati non cōsident, sed & præter ordinem & post, simulq; quò melius possent remedijs curæ student. Modernorum talis ordo quorundam est, ut ubi nil exspectat, primo purgetur infirmus cum clysteribus, pulueribus, phlebotomia & medicina. Post uero applicanda ut diximus (etiam non apparente signo) ruptoria, ac tutius est contestim (apparet signum uel non) ponamus ruptoria & reliqua huic morbo appropriata. Si uideatur apparens, sic facito. Si enim apparuerit circa aures subito ruptorium applica collo in posteriori parte, eiusdem tamen lateris in quo signum. Si sub brachio, musculo

Pp 2 ruptorium

ruptorium apponatur eiusdem brachij, uel prope pulsum, non tamen supra. Si in ingu-
nibus, pone iuxta cauillam, hoc est, super talo pedis eiusdem lateris. Quum alibi appa-
reat, applica ruptorium sub signo per distantiam sex digitorum, uel sextantis, ne tamen
ponatur, utcunque sit, supra pectus. Et si fuerit in gula, uidelicet a parte anteriori, pona-
tur ruptorium a posteriori uidelicet in collo, si uero in posteriori parte eodem in locofu-
erit, nõ debet in anteriori applicari, sed potius sub loco signi, sicq̃ tandiu permittes ibi-
dem ruptorium donec uescicam feceris, quam aperias, & supra ponas butyrum & folia
caulis, item spongiam hac intinctam decoctione. Sume camomille britanicæ, melliori,
scabiofæ ana manipulum unum, bulliant in libra dimidia aquæ ad consumptionem di-
midij, hanc quia uenenum trahit renouato, teneto sapius in finem usq̃ cure.

Simplicium descriptio ruptoriumum.

Cap. XII.

Ruptoria hæc sunt, uincetoxicon, uitriolum, flos æris, nux rancida, cordumen-
um, arsenicum, calx uiua, antipharmacum, cuscuta, calx cum sapone fulloni,
aura, cynoglossa, fermentum cum lixiuo, galbanus cauda equina, euphorbii,
stercus columbinum, stercus accipitris, anserum, anatum, nasturtium, limacia
uiua uel sic cum cortice trita, rana excoriata & assata, calamentum, pulegium ceruinu,
aristolochia, raphanus, uiscum, centinodia, costum, piper, lapis spongiæ marinæ, flamma
la trita, urtica, linapis uitalba, mentastrum, scabiosa, canapis, canapatium, cantharides &
salgemma, grana multicata, pirethrum, uitellum oui cū multo salis, consolida maior, &
scabiosa, tritæ intra duas lapides mirabiles sunt. Dicta ruptoria debent cito, ut dixeram,
applicari, & forte pariter super signum apparens. In delicatis personis utendū est lenio-
ribus & in alijs, fortioribus. Et tutius est ut sub signo ponantur quàm supra, uel suprapo-
nantur minus fortia, sub uero, fortiora.

Curandi apostematic rationes, modi, & conditiones.

Cap. XIII.

Hoc signum uocatur apostema, quod quum uenit ante febris accessum, indicat
cor forte esse & potens ad expellendum uenenum, & tunc est febris accidens
apostematis. E diuerso est quum uenerit post febrim. Hoc enim apostema est
duarum generationum, altera est bulla & nominatur anthrax & carbunculus,
altera est inflatio, & uocatur bubo & glandula. Bulla communiter per emunctoria exit,
& quanto plus a principalibus distat membris, tanto minus periculosa est. Nigra est om-
nium pessima, secundo uiridis loco est paulo minus mala, tertio glauca, rubea quarto.
Et quanto aridior, tanto peior est. Inflatio communiter in emunctorijs uenire solet, hoc
est principalium membrorum purgatorijs, quæ tres sunt, in locis scilicet post aures, sub
brachijs, in inguinibus. Cerebrum per emunctoria post aures demittit uenenum, necnõ
in collum. Cor sub brachia mittit. Ad uel circum inguina hepar. Hac de causa peior est
inflatio quàm bulla, quoniam ueneni multum ad principalia decurrisse membra ostendit.
Et quanto cordi propinquior inflatio fuerit, tanto quidem periculotior. Vtrorinq̃
scilicet bullæ pariter & inflationis quasi similis est cura. Sunt qui accedente apostemate
ante febrim & procul a corde faciunt, subito ligaturas inter locum doloris & cor, supra
ponuntq̃ repercutiendâ causa res frigidas, siccas. At supra doloris locum proprium, res
ponunt calidas & humiditas, resolutiuas. Alij quàmprimum apparere incipit apostema,
ponunt supra simul & a latere uentosas, ut diximus, & ruptoria, subito hanc exhibendo
medicinam. Sume hellebori nigri præparati, fenæ, cinnamomi ana drachmam dimidiam,
diagridij serupulum dimidium, infundantur in uini granatorum uncias quatuor, & sac-
chari unciam unam. Si ad multas horas in infusione staret, melius esset, postea cola
& exprime, propinanda quum apparet apostema antequam dormiat. Sic uero præ-
parant helleborum. Scindunt per longum in frusta minuta, ponunt ipsum in po-
mum in stuppis prius aqua rosarum intinctis, sicq̃ coquunt sub cineribus calidis, cocto
(emel)

semel proficiunt pomum, recoquunt helleborum alio in pomo, modo quo prius, separa-
tim a pomo conseruatur. Dant robustissimis helleborum mixtis miscendis, modo & or-
dine dicto. Cæteris uerò & minus robustis, dant solummodo pomū secundæ coctionis.
Præparant scamoneam coquendo ipsam in malis cydonijs uel in pasta farinæ hordei fa-
cta cum uino cydoniorum. Non reprobo istorum regulas, sed ad nostras regrediamur.

Regula et modi applicandorum ruptorium.

Cap. XIII.

Quam opportunum non est ut extrahi possit sanguis cum uentosis uel sanguis
sugis, nec incendi signum, poni debent sub uel supra, uel simul utrobique rup-
toria ex dictis, & his etiam quæ in sequentibus dicam compositionibus. Exhi-
bes autem prædicta, si uideatur temporis adesse commoditas, postquam extra-
ctus est sanguis, ac parum quiescit ægrotans, uel saltem post assumptionē
medicinæ, & eius perfectam operationem, & non præstito assuerit qui manu operetur da-
to puluerem, quem si non habes, exhibe medicinam. Si nec medicinam habueris, appli-
ca sine dilatione ruptoria supra & extra signum, cum moderatione, ut diximus, & ordi-
ne, & si tempus inisset, nec quicquam adhuc factum sit, exhibe simul purgationē & rup-
toria, nec celles unquam à remediorum administratione, nec differas ut speres te omnia
cum temporis commoditate facturum. Aduerte, ne super signo ponas res adeo frigidas
& stipticas ut uenenum ad intra repercutiant. Vtere his quæ apte ad trahendum & re-
soluendum, ut sunt res calidæ. Ac aliquantulum temperandæ sunt quandoque, si sis eas
continuraturus cum rebus frigidis, ut nimia euitetur inflammatio, nec tamen ita frigidis
ut inde restringant. Nec multum metuas dolorem, quoniam uenenum trahit ad postre-
ma. Nolo tamen toleres excessum, quoniam uires adderet ueneno, augmētaret pariter
& febres, naturamque nimis lassaret. Locum ruptorium nolo per artem in totum consoli-
des, donec tres elapsi sunt menses, hoc uerò quum facis reitera purgationem. Quidam
Florentinus noster hoc uerò incidit bullam, quod cum inde ab hoc morbo ita liber es-
set, ut non diuersus foret à sanis, haud ita multo post quamprimū plagam consolida-
uit, et factis uerò post diebus quadraginta iterum morbo infectus biduo spacio interijt,
maximè hoc quia sine purgatione plagā restrinxerat. Hoc etenim scias, quod qui post
septimū perit die, mala potius cura id euenit quàm huiusce natura morbi. Scito quod
postquam uenenum in tantum decurrit ad apostema, ut principalia membra per hoc
sint alleuiata, nisi tu perbene & continue id ipsum trahas, rectifices, & purges, intrinsecū
apostematis uenenum plus exasperatur, contractum uaporat ad intra & occidit. Idcir-
co continue cor ipsum fortifica constringendo uias eius intus & ab extra, humores sæ-
pius euacua, uenenum plagæ rectifica, purga. Nil speres certi ex illorum præter rationē
sanitatis spe, quinimo nec ad instans ob hoc à remedijs celles, maxime cum adhuc septimus
non elapsus fuerit dies.

Composita ruptoria et emplastra quedam fortia.

Cap. XV.

Multifariam sunt ruptoria composita, fortiaque in trahendo uenenum ad extra.
Enarrabimus multa, ut secundum opportunitatem cuiuslibet auxilio com-
mode uti possis. Sume ficus, ireos, & grana tritici contusa, parte æquali, maru-
rat hoc cito ac rumpit. Item fermentum cum oleo & sale. Item pix cum passu-
lis & melle. Item stercois passerinum cum axungia porci. Item uitrum puluerisatum cum
terebinthina. Item nisi abominosum foret stercois humanum, ualet multum ante & post
rupturam, superponendo medullam panis feruenti oleo intinctam. Item oleum cum ci-
neribus bullitum. Item cantharides numero decem, cum uncijs passularum una, ferinen-
ti una & semis, scabiose, cynoglossæ, cōsolidæ maioris, antipharmaciana unciam unam,
incorporentur cum oleo liliorum. Et si fortius facere uolueris adde sal & columbinam
herbam, rutam ana drachimas duas. Item nasturtium cum oleo & sale. Item auripigmentū,

Pp 3 piper

piper ana drachmas duas, caricæ numero decem, fac emplastrum eum melle quantum sufficit. Itē baurach, salis amoniaci, scabiosa, antipharmacæ, allij, piperis ana partes æquales, fac emplastrum cum succo scabiosæ. Item galbanum, radices liliorum alborum, ltercus humanum, consolidam maiorem tritam inter duos lapides. Item fermenti uncias quatuor, sinapis, rutæ scabiosæ, absinthij ana manipulum unum, radicum liliorum alborum partem tertiam, uitrioli drachmas duas, cantharides numero decem, galbani unciam unam, nuces rancidas numero tres, olei liliorum quantum sufficit, coquantur herbe & radices in oleo, & fiat emplastrum, addendo cætera ingredientia secundum artem. Item cantharides cum oleo saponis. Item cineris quercini, quo tinctores utuntur partes quatuor, calcis partes sex, misce, & quum uteris suprapone prædictum emplastrum. At istud nunc dictum emplastrum facies cum oleo oliuarum nigrarum, & fortius est, si oleum cineribus bulliat. Item fermenti, urticæ, pinguedinis carnis exsiccatæ, barbæ malua uisci, malua, partes æquales. Quinque sunt herbe hoc in casu tum omnibus emplastris tunc etiam intus sumptæ ualde conuenientes, quoniam tam intus quàm extra ueneno resistunt, & sunt quasi temperatæ, scilicet consolidæ, scabiosa, agrimonia, brictanica, aristolochia.

De emplastris temperatis.

Cap. XLV.

Fortia sunt admodum supradicta ruptoria & emplastra, cum ad rumpendum, tum etiam ad extrahendum citò uenenum. Sed non sunt continuanda, quoniam nimis inflammarent, attamen eis plus uti quis posset, ubi apostema non esset coloris multum uiridis aut rubei uel nigri. Ac etiam ubi non multa foret corrosio, temperatoria quædam adducam & magis conuenientia, ubi de magna metus esset inflammatione. Sume barbæ malua uisci uncias duas, caput unum liliorum alborum, farinæ feminis lini ana unciam unam cum dimidia, bulliant in aqua communi, & pistentur eum fermento & axungia ueteri, applicetur calide. Item fume furfuris non penitus expurgati à farina manipulos duos, coquatur in aceto. Item columbina cum aceto & oleo rosato. Item farina hordei cum succo brictanicæ uel consolidæ. Item cæpas cum butyro coctas, addendo post caricas, & fermentum cum oleo camomillino dulcorari potest (si opus sit ob odoris uehementiam) addendo poma cocta, aut malua uiscum, & maluum, ipsarumq; mucilagines. Quod si maiori adhuc opus sit dulcoratione, accipe cæpas coctas & poma cocta, scilicet cum butyro & oleo camomillino. Item malua, barbæ malua uisci, scabiosæ ana manipulum unum, bulliant herbe in aqua communi, cum qua incoretur farina. Pistentur autem herbe & condiantur simul omnia cum uncia una pinguedinis gallinæ, & totidem olei camomillini, croci drachma dimidia, est enim delicatissimum emplastrum. Item scabiosa, pes columbinus, cichoria, consolidæ maior. Conueniunt post hæc emplastrum ex apio, brictanica, farina orobi cum prædictarum herbarum succis, secundum aliquos etiam cum theriaca. Item emplastrum ex opoponaco trito cum passulis. Item assa, ruta, & nitrum cum melle. Bonum quandoque fuerit unctum esse eâ theriaca, suprapositis cæpis & malua coctis. Supraponunt etiam nonnulli flores arancio rum, & folia contusa cum axungia & maluis. Quantum uerò ad ipsam theriacam, uolunt aliqui non esse ei quicquam superponendum, quoniam remittit uenenum ad intra.

Emplastra temperatissima.

XLVII.

Quum bulla multum nigra est, & supra modum ardens, ac per quam cito accendit, corrodit, & dilatur, temperatoria debent esse ea que administras, delicatissima cum aliquali frigiditate, temperatæque caliditate resolutiua. Exempli gratia. Sume plantaginē & gallas cum aceto coctas, item lentes cum pane mixto, cum cribratura furfuris. Item granata acetosa & medij saporis in quatuor partes scissa & cocta in aceto usque ad eorundem dissolutionem, conterantur & applicentur, conue-

conueniunt ab initio morbi usque ad declinationis statum. Conuenit alterum hoc emplastrum ante hulcerationem causatam à bulla. Sume acacj, draganti, opij, corticum granatorum ana drachmam unam, uiridis æris, hioscyamum album, fac emplastrum cū uino & serua ad usum. Quando uideas iam factam hulcerationem, suprapone id aliquantulum desiccatiuum. Sume esdram cum uino & rob grauato & similibus, aduerte ne partes signo circumstantes putrescant, defende ipsas cum bolo armeno, aqua rosarum, oleo rosato, aceto rosato & cæteris. In recessu inflammationis, hulceratione remanente, pone emplastrū ex litargyrio, & ea quæ ad malignas & corrosiuas plagas cõsferunt, id est, quæ refrigerant, desiccant, reperiunt, ex quibus aliqua superius commemorauimus. At temperate facito cuncta, ut & repete expedit, purgationis ad intra.

De modo mitigandi dolorem circa ipsum apostema.

Cap. XVIII.

Quæ superiori tractata sunt capite in bullis multum nigris & corrosiuis uerificantur, at in cæteris non tantæ inflammationis temperatio esto maturiorq; in reperiendo. Ardorem doloremq; partim à morbo, partim ab ruptorij siue ab inflammatione prouenientem, si mitigare studeas, circumpone signo medullam panis calidi recentis primum excepti è furno uino acetoso uel succo plantaginis intinctam. Item coque prædictam medullam, necnon & lentes in aceto, applica & sepius muta, & ne desiccetur emplastrum illico suprapone folia plantaginis. Quando emplastrum deponis lauetur plaga superficies cum uino pontico siue aceto, suprapone farinam hordei cum melle. Intelligo autem poni debere ista non supra, sed circum plagam, quamuis secundum Petrum de Tusigniana aliosq; & doctos & expertos, hæc quæ diximus non multum reperiunt, uerum pellunt caliditatem, confortant doloris locum, & temperato quodam calore resoluunt. Remanentem postea plagam his rebus curato quæ ad uenensosa corrosiuasq; attinent plagas.

De modo incidendi putrem ipsius apostematis carnem.

Cap. XIX.

Quando est mortificata plaga, cura subito ut tristis illa caro decidat. Sume bractæ ursinæ, barbæ maluauisci, herbæ peruinæ, foliorum maluæ ana unciam unam, coquantur, pistentur et misceantur cum axungia porci non salita, & cum butyro ueteri, sic simul ad tres dies permittantur, postea colentur, exprimantur, addendo colaturæ parum ceræ & masticis, serua ad usum. Vtq; competentem faciat plaga crustam, quam postea bene diuellas, quum dicto usus es emplastro, ungatur cum butyro & oleo. Crustam autem nulla cum uolentia deponere (id quod multum obesset) morare donec natura id per se facere incipiat, quam postmodum cum prædictis adiuua. Interea ne corrodat uenenum, perq; sanas cor poris partes discurrat, hunc in modum succurrere opus est. Habeas uentosam amplam, ita ut totam (quomodo applicatur) plagam hoc modo ambiat, uidelicet ut supraposita tangat circumcirca tantummodo carnem sanam, ita ut plaga nulla ex parte contingi queat à uenensosa. Hanc igitur uentosam applicato sic trahendum uenensosum ex profundo sanguinem prohibendumq; ne intro reuertatur.

De modo mundificandi plagam Cap. XX.

Rupto apostemate extractaq; ueneni materia, propinanda sunt constrictiua simulq; mundificatiua. Sume farinam ordeii cum melle & modico salis, suprapone folia caulium. Item sarcocollam puluerizatam, & mel parte æquali, si fortius uolueris, coque in primis ipsum mel, post uero adde sarcocollam. Est

Pp 4 equidem

equidem secundum Gentile de Fulgineo & Petrum de Tuffigniana solennis compo-
sitio, quoniam omne uulnus mundificat, omnemq; saniosam plagam. Commendo pari-
ter ad hanc rem emplastrum diaquilon.

De modo regenerandi carnes bonas.

Cap. XXI.

Mundificata quum fuerit plaga, ad bonam carnem regenerandam, accipe solis
basiliconis optime contusa. Item recipe xanthos, centaurea maioris, herba
pentaphyllon, consolidae maioris aia partes aequales, destillentur in Vere per
alembicum, uel facito his ex herbis succum, sicq; simul permitte donec bene
permisceantur. Postea adde illis aquae uitae partem quintam, serua ad usum, istud enim
mirabile inuenies in regenerando carnem. Item confert ad hoc barba aphodeli, hoc est
appa, cocta cum foecibus uini. Item emplastrum ex coriadris uiridibus cum melle & pallulii.

De uarijs modis extrahendi sanguinem a signo. De modo cauterizandi per incendium.

Cap. XXII.

Omnis circa signum praedicta cura, quae (ut antea narrauimus) fit cum ruptorijs
simplicibus & compositis. Laudabilior fieret Italicorum omnium Doctorem
sententia, modo quem iam dicemus, postponendo ipsa ruptoria, & sic fac-
iendo. Pone cauteria distantur a signo quemadmodum iam diximus, & simul
supra signum magnam pone uentosam, qua deposita, tange ipsum uarijs in locis cum ro-
sario & lanceola, postea uentosam reponere, ut sanguinem attrahat, eamq; cessante sangui-
nis attractione amoue. Deinde tres bene purgatas sanguifugas applica, hisq; iam reple-
tis & amotis, gallorum uel pipionum columbarumq; pullos scinde per medium, & sic
calide unum post alterum appone. Post secundum quosdam debet inungi cum theria-
ca, de in uerb permittas eum quiescere. Nonnulli istorum loco deplumant locum circa
anum galli, & accipiunt saponis aliquantulum obscuro ac quasi uiridis unciam unam, opij
scrupulum dimidium, pistantq; bene, & cum sale albo puluerissimissimo faciunt suppo-
sitorium gallo, & totum in similibus superponunt. Quo peracto restaura aegrotantem, postmo-
dum eum leniter cauteriza. Non dico cum cera nec oleo feruenti, quia opplant, sed cum
auro ignito, aut argento uel ferro, ipsumq; instrumentum in summitate rotundam ha-
beat planitiam ad formam unius fatis magni quadratis, sitq; in medio huiusmodi plani-
tiae acies siue acumen ad formam adamantis, non nimis acuti. Et post incensum inun-
ge cum butyro, & cooperias locum folio caulis, & permitte eum quiescere. Hoc multo
eligibilis est ruptorijs, eo quo citius operatur, magisq; pellit uenenum, meliorem insuper
qualitatem in membro relinquit. Posthac utuntur rebus plagae superponendis, & circa
quas superius commemorauimus post ruptorium administrandas & eodem modo. Non-
nulli pestilenti morbo laborantes, non aliud ostendunt signum quam maculas, ueluti mor-
billi, per corporis cutem disseminatas. Istiusmodi debet inuolui panno coccineo calido,
& custodiri a frigore, apponanturq; duae magnae spongiae dorso cum renibus, & pectori
calide, intinctae decoctioni meliloti, camomillae & lentis, & bene expressae, & ieiunio sto-
macho, saepius mutantur. Dabis etiam in potu decoctionem caricarum, lentis granorum
tinctorum, & croci.

De cura secundum morem Hispanorum & Catalanorum.

Cap. XXV.

Dictum a nobis praecedentibus de istiusmodi morbi cura secundum Graeco-
rum, Latinorum, necnon & Barbarorum intentionem, maxime uero secundum
usum Italicorum, at in praesentia iuxta Hispanorum morem pariter & Catalano-
rum, de huiusmodi medicamentis considerabimus. Itaque secundum istos fit statim
clystetis,

clystere, post uerò, si sanguis abundat, phlebotomia. Sin minus exhibetur iuxta pec-
 cantis humoris qualitatē medicina. Ab initio applicant epithema, deinde facta aliquall
 euacuatione, saltem cum clystere, ad curam procedunt apostematis. More etiā istorū,
 nihil ex inflammationibus ardentibusq; superponi debet apostemati, quia spasmus in-
 ducunt, febres accendunt, malignius reddunt uenenum, maximē si in emunctorijs fu-
 erit apostema. Atiunt item non esse in principio adponenda maturantia multum ac ma-
 ceratiua, quoniā glutinam, oppilant, putrefaciunt, referuere faciunt, pelluntq; uenenu
 ad intra. Nec frigida quoque dicunt administranda, nec quicquam (quia delicatā) cū
 spongja, neq; cum panno, quia intus claudunt uapores, stringitq;. At uerò cum lana mū-
 da. siue cum stupa (maximē ex cannabo) laudabile est. Præfens decoctio est maximē
 familiaris, his præcipuē qui sum natura delicati, ac etiā in emunctorijs. Accipe flores
 camomilla, melidorum, capillos Veneris bulliant in aqua, imbibe lanam siue stuppam,
 exceptam manibus exprime, applica tepidam uel parum calidam, singulis horis reno-
 ua, donec resoluat uel aperiat. Post uerò aperturam tranfacto die quinto utere matura-
 ratiuis & quæ mundificant, et regenerant. Bullis autem ut rumpantur securē super
 ponitur scabiosa pista uel sola uel cum ueteri axungia porci, & salita. Si uiridis est bulla
 uel nigra, nec tamen est in emunctorijs, aperias eam subito uarijs in partibus cum lan-
 ceola, uel rasorio, ut inde citò exeat uenenum. Deinde laua bullam cum aqua salsa,
 ne ibidem remaneat sanguis coagulatus, applica sanguisugas. Post quum fuerit rupta
 & ueneno expurgata, tranfacto (ut supra) die quinto superpone maturatiua, mundifi-
 catiua, regeneratiua. Præter hæc (nisi admodum tenella sit ætatis ægrotans) debet
 non supra, sed sub bulla per sex digitorum distantiam poni ampla, uentosa. Postea
 fieri debet apertio cum lanceola uel rasorio, & iterum apponi uentosa ut sanguinem attra-
 hat, uidelicet uncias duas uel tres, uel plus etiā iuxta tenorem consensumque uir-
 tutis. Ad uerte signo in emunctorijs existente, proprie signo apertio uentosa, nec in-
 cidas, nec nimis ipsum molestes frequenter uentosas, quoniam sic rugetur spasmus;
 multi trahuntur calidi humores, peius efficitur uenenum, & multi sic faciunt pere-
 unt. Verum si circa aures, uel in gula huiusmodi signum appareat, applica uentosam re-
 tro sub ipsis collis, non supra uel in spatulis. Si uerò appareat sub brachijs, ap-
 plicae uentosam fed eodem latere, declinando uersus deorsum. Si in inguinibus, applica
 uentosam in coxa, uel retro sub clunibus. In quocūque horum casuum sic facito, pone
 per sex digitorum spacium procul à signo (ut diximus) uentosam & scarificando tra-
 has sangui em cum uentosis uel sanguisugis. Sed supra signum, supradictam pones de-
 coctionem, ut temperatē leniat atq; resoluat. Vna cū decoctione bonū esset, si posses ap-
 ponere lapidem quempiā ueneni tractiuum puluerisatum, uel integrum, ut sunt sma-
 ragdus, hiacynthus, topazius. Tamen secundum aliquos istorum postuimus super-
 ponere signo sanguisugas. & quandoq; etiā uentosas, Esto quod sit in emunctorijs, nul-
 la tamen fieri debet cum uolentia, post uerò lauando cū aqua salsa. Hoc fit quando sig-
 nū summē inflatum est, uel mali caloris, & quū est apertū signum, tranfacto die quinto
 utuntur maturatiuis. Quod si hæc ipsa decoctio minimam faciat operationem, reduces
 eam ad formam docti uel gutta. Quando ipsum apostema plus solito est inflatum, quā
 dam post diem tertium fortiter incidunt ipsum per longum eius membri in quo signū
 apparet, per interuentia scilicet, euitando uenas & arterias. Et si nimis flueret sanguis,
 obuiant cū stupa intincta uittello oui, & oleo rosato, nō uerò in albumine, quia frigidū
 est & uiscosum. Eo tempore confortant ægrotum cum cordialibus intus & extra. Ver-
 rum sapientiores inter istos non approbant hanc incisionem, iudicando ipsam maximē
 esse periculi, præsertim in emunctorijs. Post uerò quintum diem si febris non est ardua,
 ac signum non multum est uenenosum, nigrum, uel uiride, si etiā approximat rup-
 turæ, corpore bene purgato, incipe cum maturatiuis, postquam feceris quæ diximus,
 ad maturandum apostema. Sume barbe maluauisci, barbe liliorum, enulæ campanæ,
 eucumeris asinini, ceparum ana libram dimidiam, caricarum pinguium, seminis fœno-
 græci, seminis lini ana unciam unā, foliorū maluū maluauisci, brançæ uirgine, herbe uic-
 tories ana manipulum unum coquantur, cum impetu in aqua bene pissentur. Si pro-

delicatis hoc maturatiuum fiat, coeantur praedicta, coquantur, pistentur, & exprimantur. Postea addatur axungia porci recentis, liquefacta, colata, libra una uel quantum sufficit. Aliqui addunt limacias bene pistas, una cum cortice, hoc enim conuenit ubi cutis multum densa est, ueluti in inguinibus, & post aures. Alij addunt fermenti panis grossi ana uncias duas aut plus, uel minus, secundum opportunitatem trahendi & rumpendi, quae res conuenientior est in bullis, quam in inflationibus emunctorium. Sunt & alia quaedam leuiora maturatiua, ut est farina tritici cum oleo & aqua simul bullita, donec ad aliquantulam tenacitatem perueniant, uel cum medulla panis furei, & cum caricis pinguibus simul coctis & postea pistis. Possumus addere oleum oliuarum, uel olei amygdalarum dulcium, & axungiam porci recentem. Si talis axungia uetus esset, & salita, foret hoc emplastrum utile ad leniter rumpendum bullas. Etiam addere possumus pingui edinem gallinae recentem, si tali cum pinguedine, axungia, & butyro recenti, oleo uiolato, barb's liliorum coctis fiat emplastrum gratum delicatis. Huiusmodi maturatiua (ut ante diximus) fieri debent post purgationem cessante febre, & postquam signum est apertum, expurgatumque ueneno, transacto etiam die quinto, deinde utuntur mundificatiuis, postea regeneratiuis, ultimo consolidatiuis signi. Si bulla fuerit nigra uel uiridis & corrosiua, nec est in emunctorijs, incide cum profundatione lanceola uel rasorio. Postmodum administrabis doctiam cum aqua falsa aliquantulum calida, ne sanguis (ut diximus) coaguletur, deinde applica uetosam aut sanguisugam, uel anu graui deplumant. Quidam applicant limaciam uiuam, nonnulli ranam uiuam, hoc autem fieri potest quando signum non sit in emunctorijs, postea apponi aliquod facile ruptorium quod supra tradidimus, uel etiam istud. Sume uitellum oui cum modico salis, nec fortius, quia bullam malignare, mutetur autem istud saepius. Quod si & hoc bullam nimis conturbaret, uere axungia porci salita, uel simul utrisque. Sunt quaedam ruptoria admodum fortia, quae non debent poni super emunctoria, nec ubi gratis adsit febris, quae etiam si ponatur, ubi non minus sit fortis, minime conducunt. Sume caricae crudas, & fermentum. Item si hoc non ualet, faciunt hoc fortius, obseruatis tamen modo & ordine narrato. Sume cantharides bene tritas, & tertiam partem axungiae porci, hoc pone super bullam malignatam ter uel quater. Dicunt chirurgici hoc esse saepius expertum. Quando adhuc fortius hoc ipsum habere uolunt, addunt quartam partem faponis fullonum, quod quidem dicunt in malignata bulla, & in homine robusto mirabiliter operari. Item aliud forte pro bullis. Sume pulueris nitri bene puluerizati unciam dimidiam, granorum tritici tritorum uel denibus mastica:orum unciam unam, uitella ouorum numero duo, croci drachmam unam, terebinthinae unciam unam, bene commiscantur & superponantur cum stuppis mundis. Reliqui apponunt calcem uiuam cum sapone. At quoniam huiusmodi ardentia & uiolenta frequenter malignius faciunt apostema, & febres, ideo securius est ante hulcerationem aduertere, ne materia intro reuertatur, etiam ne quasi rabida efficiatur his cum rebus acutis, in debilibus praesertim complexionibus, uel multum cholericis, ideo his intentionibus utile est emplastrum Galeni toti membro superponere. Sume plantaginis, lentis, panis furei ana partes aequales, coquantur in aqua donec ad quandam soliditatem perueniant, superpone loco dolenti & circumcirca perlatum spacium. Auicenna addit galas, ubi plus de subtili sanguine apparet quam de compacto. Item ad istud utile est emplastrum granatorum dulcium, & acetosorum coctorum in aceto & aqua, praesertim ubi apparet materia incensa. Post uero quam cessare incipit ardor, conuenit emplastrum Auicennae, ex caricis pinguibus, passulis, nucibus, farina hordei, simul coctis ad maturandum & rumpendum. Post uero factam rupturam, mundificetur plaga cum succis apij, absinthij, plantaginis melle rosato, farina, coctis cum modico terebinthinae lotae, deinde consolidatur secundum ordinem aliarum plagarum, circumponitur uero unguentum ex holo ramento, & oleo rosato. Quidam ab initio causa fortis attractionis, ponunt inter musculos tibiae, uel brachij, uel super spatulis herbam flammulam, id est, cascuta tritam, quae quidem faciendo hulcerationem emunctorium ad se trahit humores, & membrorum principium. Istud remedium in robustis corporibus, & ubi nulla adest febris, utile est, non alibi

alibi nec aliter. Nonnulli acuta faciunt cauterium super si, no cum ferro ignito, quod quidem plus conuenit robustis, & ubi non est ardua febris. Raimundus inquit, quod theriaca & holus armenus non trahunt ad se uenenum, sed procul depellunt, ideo dicit non esse allumenda per os post secundum uel tertium diem, quando materia iam uenenoſa est, & cor ipsum attingit, nisi bene euacuata sit & correcta. Item prohibet ne unquam super signo ponantur, nec etiam auit ut apponantur, nisi signum extra emunctoria fuerit, & quoque ante tertium diem, & in circuitu, nō supra. Potest ad ministrari bolus armenus etiam post septimum diem, plaga ueneno expurgata, ungen- do in circuitu. Sic igitur conuenit in tertio a nequam plaga sit facta uenenoſa, & conue- nit post septimum postquam plaga ueneno expurgata est, in circuitu autem ungi de- bet cum oleo rosato, aceto rosato, & aqua rosarum ad defendendum membrum. Hactenus Hispanensium & CateLANORUM narrauimus opiniones unā cū correctionibus Ar- noldi & Raimundi medicorum singularium, uera res est, & Raimundus huius est sen- tentia, scilicet quod non debeat purgari infirmus cum phlebotomia, medicina, aut uo- mitu, quando apostema repletum est admodum, & uenenosum, hoc est, transacto die se- cundo, ne uenenum tali motione intro reuertatur. Hæc quidem opinio uidetur corri- genda secundum alios, & sic uidelicet purgari debet si opus sit (cum dictis obseruatijs) etiam post ipsum diem secundum, sic tamen quod dum purgatur applices uentosas & sanguisugas, sub & super signo, & quod cor defendatur intus & extra cum cordialibus frigidis, & hic quoque modus non prorsus est alienus ab intentione præfati Raimundi.

De astantium conseruatione qui infirmum regunt.

Cap. XLIIII.

Huius astantes præterea quæ dicta sunt in principio pro conseruatione (scilicet theriacam, pilulas & similia) nisi uacui fuerint sanguinea superfluitate, debent aliquantulum sanguinis extrahere ex uena communi, facta bona purgatione cum dictarum pilularum drachma una, uel saltem media. Vtile est sæpius su- mant pulteres & medicinam contra morbum, ut in præcedentibus dictum est, & mane aut quò magis procul possunt ab infirmo, præsertim quum sunt ieiuni. Euentur sepe locus habitacionis, & fiant fumigia, ut supra dictum est, nunquam præmittendo tere- benthinam, gestent in manibus faces ardentes, & carbones bene succensos bonis odori- bus fumigantes, lauent uniuersum corpus cum aceto tepido bis in die scilicet mane & sero. Sæpenumero mutet indumenta, & frequentius remouet fumigia, maxime cum thure, terebinthina, iunipero, myrto, sandalis, rosis, & camphora uel roremarino, lauro & similibus. Teneat in manibus arantium & facisculum ruræ uel querculæ maioris & mentacæ melissæ cum myrto & flosculis recentibus, sit semper bene purgatus ab omni humore & cibo superfluo. Iterum repete saluiferum illum odorem cum aqua rosarū aceto rosato, uino maluatico, zedoaria uel corticibus citri, super omnia lauet sæpius cū his manus & uultum. Cuius etiam compositionis pauculum bibat, & teneat etiam ad- motam naribus spongiam in eadem iam dicta mixtura intinctam, ligatam in ligno fra- xini, quoniam tantam habet fraxinus contra uenenum potentiam, ut nullum animal ueneficum eius appropinquare audeat umbræ, suo neque odori, potius enim sese spon- te ad concremandum igni concederet, quàm ut huic proximè adhereret arbori. Fa- ciant sapiusculæ ignes & focum per uniuersam domum, maxime cum lignis & rebus odoriferis. Nec putet qui semel ab hoc morbo liberatus est, sese deinceps non posse hoc in casu perire, quia præsentis anno ter unum ex Florentinis nostris hic morbus uita sit, qui secundo perfecte liberatus, tertio mortem euadere non potuit. Eodem uero anno in mense septembris mulierculam liberaui quadam à peste, sana equidem erat, ut ceteri qui semper sospites existerant, at quò inter morbosos uersaretur, post dies x viii- terū infecta periit. Nulli cōsidendū est in hoc quod ceteris sit fortior & magis sanus, quo- niam uenenum ita fortes interimit ut debiles. Imò uenenum istud plus quàm reliquos offendit

offendit sanguineos atque robustos, eò quod aperte sunt illis pectoris uis, habent & cor ualde ualidum, multumq; sanguinem calidum & humidum, ideo cordis ipsa caliditas per meatus apertos multum trahit aërem perniciosum, & quidem subito trahit, antequam temperari transitu possit. Etenim sanguinis caliditas perquam citò succenditur & inflammatur. Consectum putrefactioni lubest humiditas, inque uenenum conuertitur, quippe ut quanto plus in uase uini, & quanto potentius, tanto etiam in plus, tumq; in mordacius uertitur acetum, sic potens uenenum, tanto quidem abundantior, quanto calidior fuerit in pectore sanguis, quando equidem sanguis sit ipse uenenum, perquam faciliter paruòq; ipsius contactu transmutatur ad idem. Conuertunt enim se alterutrum contactu inuicem partes ad uenenum. Nec te prætereat qd qui patientis curam geris, quod quanto illi es propinquior, tū cognatione, tum complexionis uel naturæ ac constellationis symboleitate, tanto quidē maiori contagionis subiacens periculo, quia lationis quædam inest qualitati promptitudo, ut similis ad simile adimpleri transmutatio possit ueluti ignis ad aërem, ad aquam aëris huius ad terram. Et quæ duæ citare, binæ uel fidiculæ uersu modulantur eodem, tunc quidem resonat motus, uoxq; huius in illam. Si uerò petis, quas intret per uias uenenū, respondeo, quod omnes per corporis poros, maxime qui magis aperti. Citius autem offendit quando per nares, per os perq; pulsus ingreditur, & multo quidem fortius si uias adiuenerit in calidis, humidis subtilibusq; apertas humoribus, & si quoque à similibus prouenit humoribus, siq; influentia Martis cum diuerso euenit & modo contrario, cumq; Saturnio influxu se quidem eò tardius demonstrat. Multoties immanet uestibus diu & cute uis patentibus & uenis cordi propinquis, nec inde quisquam grauari uideatur, quia pauculus est leuisq; uapor, nec eam habet ceteris ut cordi partibus contrarietatem, sed ipsi tantillum quum primum cordi contactum efficitur, manifeste nō occulte legit. Similiter rabidi canis uenenum, ne non & alia suam longo etiam post tempore detegunt offensionem. Hæc denique scias uelim, quod scilicet per bimestre spacium remanet uenenum in perfonis. Parietes, ferramenta, & duæ sunt ex lignis constructa, nisi corriganur cum lotionibus, fumigijs, ignibus, per annum uel plus forte suā reseruant uenenositatē. Vestes quoque lanæ, & id genus nisi euententur, lauentur, sepiusq; fumigentur, uel ponantur ad ignem, ad uentum, ad Solē, tribus annis & ultra remanent infectæ. Nosti quidem mucidi odorem arancij, in qua mucescit capsula, multos seruari per annos. Similiter suo quo prius erat bombace mucfi diu permanet odor. Equidem ut ignis oleum, sic nutrimentum huius est lana ueneni, & quidem ita enutrit hæc lana uenenum, ut non modo conferuet ipsum, sed & augmentet simulq; fortificet. Non est utendum pro cibi uel potus dispositione uasis illorum qui infecti sunt, nec tangi debet quicquid adhererit illis. Lucunde tibi uiuendum est, eò quod læticia uitalem confortat spiritum. Contentinenter & sobriè uiuas, siquidem tanti est ualoris sobrietas & continentia, ut ea solame diamem in multis & quidem grauibus (Athenis quæ fuerant) pestilentijs Socrates Philosophus sese seruauit incolumem. Inquit ideo Aristoteles atque Galenus talem esse in puris corporibus dispositionem, ut fermè nunquam senriant pestem uel ea ipsa (& si infecti) saltem non pereunt. En tibi iam duo, ut conferuet singularia trado. Parato ut bibi possit smaragdum, ut tangi, ut ore teneri suspendiq; collo, cuius tanta est aduersus uenena uirtus, ut, teste Rali, Auenzoar Serapione, tyris & bubonibus eius conspectu ex sese statim lumina cadant. Pauperibus dare soleo raphanum syluestrem, parum pro uicene sanguinem incendat, tantam enim habet contra uenenum efficaciam, ut scorpionem eius contactu crepari faciat, et dicit Dioscorides, quod trito cum acetō eius semine lotis manibus, tangendo serpentes, nocere minime possunt. Lapis bezoar (si quis posset habere eum) super omnia ualde aduersus uenena, quamuis enim Persico idiomati id omne bezoar ab antiquis appellari solet, cuius est proprietas uirtus que pellendi uenena, secundū tamen Serapionē, & Rasim principaliter uocatur bezoar, lapis quidam omnibus uenis tum calidis tum frigidis morsibus cunctisue huleribus uenenosis sua uirtute resistens, & confert siue sumatur per os, tum etiā ore tenetur, uel è collo suspensus, tū deniq; quouis modo applicatus ad extra. Oris in Syria, in India,

India, in partibus Orientis, estq; diuersi, diuersus trini coloris. Nam quidam glaucus est & fuscus, quidam glaucus, fuscus & uiridis, alter uerò albus & aliquialiter glaucus. Ius uidelicet similis colori uini, albi, clari, hic inter ceteros est optimus leuis, delicatus, mollis, absq; sapore, splendens ut lumen. Dosis eius quando per os recipitur est grana duodecim. Testificatur Rasis & Serapio sepius se suis compertum habuisse temporibus, quod preciosissimus iste lapis omnes tā simplices quā compositas medicinas, nemetiam compositas theriacas propria qualitate superauerit in resistendo uenenis. Inquit Hahamed, ligetur in anulo, insculpaturoq; scilicet lapidi scorpionis imago, quō Luna est in Scorpione, respiciendo ipsum ascendentem. Quo facto sigillentur cum eo thura, quando fuerit in signo Scorpionis. Quod si postmodum huiuscemodi thuris puluerisati ad debitam quantitatem uenenato in potu dederis, tantum ualebit aduersus uenena, quantum proprius ipse lapis. Inquit Abdallahamarac hunc se uidisse lapidem, quem comparasse ait filium Mamari, seq; in solutionem lapidis Cordubę palatium dedisse. Serapion ait eundem mirabilia operari non solum in hominibus, sed & in ceteris quibusdam animantibus, primum quod contingendo hoc lapide scorpionis aculeum deperdit pungendi potentiam. Præterea tritumq; cum aqua serpentisq; ori impostum, occidere eum asserit.

Fuge cito, procul, ac tarde reuertaris. Cap. XXV.

Reseruarē uisum est ad libri calcem principalium hac in materia regularum de clarationem. Fuge quantum potes hominum conuersationem, & maxime quando es ieiunus. Sis semper remotus a socio ad minus per spacium bicubiti, & in loco, aperto, & ab insecto (quom secum loqueris) remotior saltem per sex cubitorum interstitium, & sub diuo uel loco aëreo, & caue ne uentorum status ab eo ueris te spirat. Inter te et ipsum sit Sol, ignis odores, uel tendens ad ipsum uentus, loca enim angusta simulque turba hominum, ualde periculosa sunt. Hoc etiam eōmore, quod parietum prociōctū ac domuum contingencia & continuatione multiplicatur morbosa contagio. Super omnia suadeo ut cito ac procul fugias ab his locis quibus imminet pestis, tardeq; redeat. Dixi cito, hoc est, quam primum apparent signa proximæ pestis, que quidem signa sunt, quando eius loci aër extra naturalem suam dispositionem esse uidetur, declinando ad calidum & humidum, quando nebulosus, nubesq; densæ, puluerulentus apparet, uenti grossi & tepidi, ac etiam quando aquæ & agri fumant & olent, sic pariter & pisces mali sunt saporis atque odoris. Quom multa super terra ex putrefactione nata apparent animalia, fungorum & putridarum herbarū copia, terræ fructus & animalia insipida sunt & parum conseruantur, turbida efficiuntur uina, multa & terrestria & aërea animalia ab eo loci recedunt, insolita oriuntur febres, latentes, furiosæ, continuæ, falaces, cum pectoris anxietate, cum pulsus probernatione, phrenesis, urinarum turbulencia, palati intestinorum exoriationes, oculorum rubedo, uermes, moibilli, multæ sceminarum conturbationes, iræ rabidæ, rixæ, dira bella, monstra naturæ, mirandaque uel naturæ uel à Deo signa, inuisa multum & rara. Hæc enim quæ diximus prælagia sunt propinque pestis. Tunc igitur fuge antequam unius efficiaris de duodecim mille signatis. Id uerò dupliciter fieri potest, scilicet uel quia iam captus eris contagione insectorum, uel quia tristem infecti aëris qualitatem iam receperis, sic quod pedetentim fiat ille tibi familiaris aër, ita quo nec aëri natura, nec aër illi resistet, uerum si alienam subito quaeris auram abibit primus aër, illiq; natura resistet, & hic naturæ, prouenit unde pestis origo. Et etiam ut procul a fugias moneo, uidelicet ut ea te ad loca conseras quibus res, nec persona, nec soni, strepitus, rumores quicunque infecti loci ad te peruenire ualeant. Sicque remotus esto, ut alti intermediet montes, quibus uaporum prohibeatur accessus, ne uentorum flatu, uel aëris dilatione te possint contingere. Considera loci ad que curris dispositionem, & situm, uidelicet ne pestilenti quouis modo sit similis aëri, utpote in calido,

calido, frigido, humido, siccoq; nubibus, pluuijs, uentis, sit deniq; tali in loco firmatus, ut uenti, nubes, pluuiæ, spirare, dilatari, ab inde ad te moueri nequaquam possint. Nec te hoc fugiat, quod horoscopus siue Ascēdens alicuius urbis uel castelli infectæ uel infecti sæpius ad ea loca omnia pestem extendit, quæ illi ab initio ciuitati uel castello subiacent, & quæ aliqualem eo cum Ascendente conformitatem habent. Tertio dicimus ut tarde reuertaris, quoniam pauxillula tranfacti morbi remanens infectio, potens est ad eos per quam subito maculandum omnes, qui etiam haud intempestiuo fugam tempore ceperunt, quia maiori subsunt periculo, qui locum frequentant infectum quum prius aufergerint, quam hi qui semper ibidem, cum cautela tamen, permanserunt, quoniam subita noua q; male toleret natura accidentia, & præter hoc diutissime quidem remanent hæ (ut ante diximus) qualitates in parietibus, lignamentis, uestibus, pannis quibusque & cæteris. Quantum uero ad solius aëris dispositionem una sufficit angaria, ita ut ubi ad tres menses immunes ab hoc morbo omnes quicumq; sunt perstiterint, iudicare potest aërem iam fore purgatum. Sed esto cautissimus in appropinquatione & contactu eorum quæ plus aëre uenenum retinent. Procinctus fornacium in muris diutius seruant quam ligna uenenosam caliditatem, uerum purificando (ut sæpius diximus) uidelicet cum ignibus, lotionibus, euentationibus fumigijs, odoribus, & reliquis. Purificantur homines communiter spacio quatuordecim dierum, domus, lignamenta & cætera in uiginti uno. Panni, uestimenta & huiusmodi spacio dierum uiginti octo. His habeas temporibus separata ad bibendum pariter & manducandum uascula & lecti sternia quæque, uel saltem si cætera non possis linteamina reliqua lotionibus & fumigijs purificato. Equi, pecuniæ, suppellectilia, farcinulæ & huiusmodi, nisi admodum caute egeris, uenenum diu seruare solent, quare uigilcautus & prudens esto, cunctisq; ordinatim prouideas.

Marfilij Ficinij Epidemiarum Antidoti finis.

MARSILII

India, in partibus Orientis, estq; diuersi, diuersus trini coloris. Nam quidam glaucus est & fuscus, quidam glaucus, fuscus & uiridis, alter uero albus & aliquantulum glaucus uidelicet similis colori uini, albi, clari, hic inter ceteros est optimus leuis, delicatus, mollis, absq; sapore, splendens ut lumen. Dosis eius quando per os recipitur est grana duodecim. Testificantur Rasis & Serapio sepius se suis compertum habuisse temporibus, quod preciosissimus iste lapis omnes tam simplices quam compositas medicinas, cum etiam compositas theriacas propria qualitate superauerit in resistendo uenenis. Inquit Hahamed, ligetur in anulo, inculpaturq; scilicet lapidi scorpionis imago, quæ Luna est in Scorpione, respiciendo ipsum ascendentem. Quo facto sigillentur cum eo thura, quando fuerit in signo Scorpionis. Quod si postmodum huiuscemodi thuris pulueris ad debitam quantitatem ueneno in potu dederis, tantum ualebit aduersus uenena, quantum proprius ipse lapis. Inquit Abdallahana rac hunc se uidisse lapidem, quem comparasse ait filium Mamari, seq; in solutionem lapidis Cordubg palatium dedisse. Serapion ait eundem mirabilis operari non solum in hominibus, sed & in ceteris quibusdam animantibus, primum quod contingendo hoc lapide scorpionis aculeum deperdit pungendi potentiam. Præterea tritum mixturq; cum aqua serpentisq; ori impostum, occidere eum asserit.

Fuge cito, procul, ac tarde reuertaris. Cap. XXV.

Reseruare uisum est ad libri calcem principalium hac in materia regularum declarationem. Fuge quantum potes hominum conuersationem, & maxime quando es tenuis. Sis semper remotus a socio ad minus per spacium bicubitum, & in loco aperto, & ab insecto (quum secum loqueris) remotior saltem per sex cubitorum intervallum, & sub diato uel loco aëreo, & caue ne uentorum status ab eo uersus te spiret. Inerte et ipsum sit Sol, ignis odores, uel tendens ad ipsam uentus, loca enim angusta simulque turba hominum, ualde periculosa sunt. Hoc etiam e memoro, quod parietum prociectu ac domuum contingentiæ & continuatione multiplicatur morbosa contagio. Super omnia furadeo ut cito ac procul fugias ab his locis quibus irammet pestis, tardeq; redeas. Dixi cito, hoc est, quam primum apparent signa proximæ pestis, quæ quidem signa sunt, quando eius loci aër extra naturalem suam dispositionem esse uidetur, declinando ad calidum & humidum, quando ne uolofus, nubesq; densæ, puluerulentus apparet, uenti grossi & tepidi, ac etiam quando aquæ & agri fumant & olent, sic pariter & pisces mali sunt saporis atque odoris. Quum multa super terra ex putrefactione nata apparent animalia, fungorum & putridarum herbarum copia, terræ fructus & animalia insipida sunt & parum conseruantur, turbida efficiuntur uina, multa & terrestria & aërea animalia ab eo loci recedunt, insolita oriuntur febres, latentes, furiosæ, continuæ, falaces, cum pectoris anxietate, cum pulsus prostratione, phrenesis, uinarum turbulentia, palati intestinorum excretiones, oculorum rubedo, uermes, moibilli, multa foeminarum conturbationes, iræ rabidæ, rixæ, dira bella, monstra naturæ, mirandaque uel naturæ uel à Deo signa, inuisa uulnula & rara. Hac enim quæ diximus prælagia sunt propinque pestis. Tunc igitur fuge antequam unus efficiaris de duodecim mille signatis. Id uero dupliciter fieri potest, scilicet uel quia iam captus eris contagione insectorum, uel quia tristem infecti aëris qualitatem iam receperis, sic quod pedetentim fiat ille tibi familiaris aër, ita quo nec aëri natura, nec aër illi resistet, uerum si alienam subito quæsieris auram abibit primus aër, illiq; natura resistet, & hic naturæ, prouenit unde pestis origo. Et etiam ut procul aufugias moneo, uidelicet ut ea te ad loca conferas quibus res, nec persona, nec somni, strepitus, rumores quicunque infecti loci ad te peruenire ualeant. Sicque remotus esto, ut alti intermedient montes, quibus uaporum prohibeatur accessus, ne uentorum flatu, uel aëris dilatatione te possint contingere. Considera loci ad quæ curris dispositionem, & situm, uidelicet ne pestilenti quouis modo sit similis aëri, ut poterit in calido,

calido, frigido, humido, siccoq̄, nubibus, pluuijs, uentis, sic deniq̄ cali in loco firmatus, ut uenti, nubes, pluuiæ, spirare, dilatari, ab inde ad te moueri nequaquam possint. Nec te hoc fugiat, quod horoscopus siue Ascēdens alicuius urbis uel castelli infectæ uel in fecti sæpius ad ea loca omnia pestem extendit, quæ illi ab initio ciuitati uel castello subsistent, & quæ aliqualem eo cum Ascendente conformitatem habent. Tertio dicimus ut tarde reuertaris, quoniam pau-xillula transacti morbi remanens infectio, potens est ad eos per quàm subito maculandum omnes, qui etiam haud intempetiuo fugam tempore coeperunt, quia maiori subsunt periculo, qui locum frequentant infectum quum prius aufergerint, quàm hi qui semper ibidem, cum cautela tamen, permanserūt, quoniam subita nouaq̄ male toleret natura accidentia, & præter hoc diutissimè quidem remanent hæc (ut ante diximus) qualitates in parietibus, lignamentis, uestibus, panis quibusque & cæteris. Quantum uerò ad solius aëris dispositionem una sufficit angaria, ita ut ubi ad tres menses immunes ab hoc morbo omnes quicunq̄ sunt perstitierint, iudicare potest aërem iam fore purgatum. Sed esto cautissimus in appropinquatione & contactu eorum quæ plus aëre uenenum retinent. Procinctus fornacium in muris diutius seruant quàm ligna uenenosam caliditatem, uerum purificando (ut sæpius diximus) uidelicet cum ignibus, lotionibus, euentationibus fumigijs, odoribus, & reliquis. Purificantur homines communiter spacio quatuordecim dierum, domus, lignamenta & cætera in uiginti uno. Panni, uestimenta & huiusmodi spacio dierum uiginti octo. His habeas temporibus separata ad bibendum pariter & manducandum uascula & lecti sterna quæque, uel saltem si cætera non possis linteamina reliqua lotionibus & fumigijs purificato. Equi, pecuniæ, suppellectilia, sarcinulæ & huiusmodi, nisi admodum caute egeris, uenenum diu seruare solent, quare uigil cautus & prudens esto, cunctisq̄ ordinatim prouideas.

Marfilij Ficini Epidemiarum Antidoti finis.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florentini Epistolarum,

LIBER L

PROEPIUM IN EPISTOLAS.

Marsilius Ficinus Florentinus cunctis semel Episto-
lis suis S.

QVOTIENS Epistolæ meæ amicis meis, (me iubente) salutem dicitis, totiens amicissimo uestro Hieronymo, Roscio immortales salutes dicite. Vos enim ego mortales generam, ac nescio qua fortuna propediem moribundas. Hieronymus autem insignis pietate uir regenerauit uos nuper, (ut spero) iam immortales. Latebatis enim iam in tenebris lucis cupidæ, nec quisquam adhuc è tenebris eruebat. Fato forsitan uel Genio nondum uolente. Roscius autem noster, imò & uobis Roscius qua pietate semper erga parentem uestrum Marsilium se gessit, eadem nunc & uos charitatem hæreditaria feliciter est prosequutus, diligentia simul & opera curans, ut uestra facies iam iam oppressæ prorsus exprimerentur. Hunc ergo doctum piùmq; resilitutorem uestrum, hæctenus quidem tristes, nunc hilares salutate, atque pro ingenti immortalitate munere, immortales gratias agite. xv. Decembris. M. cccc. xciiii. Florentiæ.

MARSILII FICINI

Florentini in Epistolas suas, scilicet

in primum Librum ad Iulianum Medicem, Virum Magnanimum, Proœmium.

Marsilius Ficinus Iuliano Medici, Viro Magnanimo. S. D.

AGNVS Cosmus, Magnanime Iuliane, auus tuus patronus, sepe Platonice illud habebat in ore, nihil ad egregias res agendas commodatius esse quam prudentium doctorumq; uirorum beniuolentiã, nullumq; certius argumentum esse uel iustitiæ prudentiæq; quam si amici huiusmodi desint, uel iniustitiæ & imprudentiæ quam si desint. Aureum hoc Platonis nostri præceptum. Cosmus re ipsa etiã multo magis quam uerbis in omni eius uita probauit, uir certe præ ceteris diues pecuniarum, longe ditior hominum, prudentiæ iustitiæq; ditissimus. Atque id quod rarissimum & mirabile est, filium

& nepotes huius omnis thesauri reliquit hæredes. Quo fit ut Iuliano meo senem illum ex quo unico post Deum salus mea pendeat agnoscam. Nemo est igitur quem magis saluere cupiam quam Iulianum, atque id quidem quotidie Deum precor & obsecro. Ut autem tibi animi mei uostri affectumq; certius declararem, uolumen primum Epistolarum ad amicos meorum tibi amicorum regi dedicare decreui. Quo & amici omnes ad unum præcipuum referantur amicum, & tum in ijs legendis, quotiens salutem legis, totiens Iulianum à Marsilio intelligas salutari.

De fell.

Contuli heri me in agrum Charegiū, non agri, sed animi colendi gratia, ueni ad nos Marfilium quamprimum. Fer tecum Platonis nostri librum de Summo bono, quem te isthic arbitror tam e Græca lingua in Latinam, ut promiseras, transtulisse. Nihil enim ardentius cupio, quàm quæ uia commodius ad felicitatem ducat cognoscere. Vale & ueni non absque Orphica lyra.

Quæ sit ad felicitatem uia.

Marfilius Ficinus Magno Cosino, S. D.

Veniā ad te cum primū potero quā libentissime. Quid enim gratius quā in Charegio, hoc est, gratiarum agro unā cum Cosmo gratiarum patre ueritate? Interim accipe paucis quæ apud Platonicos uia sit ad felicitatem accommodatissima. Et quamuis existimem non oportere ei uiam monstrari qui propè iam peruenit ad calcem, desiderio tamen tuo & in absentia, & in presentia obsequendū esse censeo. Omnes homines bene agere, hoc est, bene uiuere uolunt. Bene autem uiuent, si bona illis adint quam plurima. Bona uero hæc dicuntur, diuinitas, sanitas, forma, robur, nobilitas generis, honores, potentia, prudentia, præterea iustitia, fortitudo, temperantia, & præ cæteris omnibus sapientia, quæ quidem uim omnem felicitatis complectitur. Felicitas quippe in prospera optati finis consecutione consistit, id autem in singulis facultatibus sapientia consistet. Siquidem periti tibicines quicquid tibiurum usus requirit optimè consequuntur, & eruditi Grammatici quod ad literas tum legendas, tum scribendas pertinet, sapientes quoque gubernatores quoad prosperum navigationis portum, præ cæteris assequuntur, necnon belli dux sapiens quod ad militiam attinet tutius expedit, & sapiens medicus melius ad optatā perducit corporis ualitudinem. Quamobrem sapientia in singulis humanis operibus nos uoti cōpotes pro uiribus efficit, neque aberrat unquā, neque fallitur, alioquin sapientia reuera nō esset. Cū uero causa consequendi finis sapientia sit, necessariū est eam ad felicitatem totum ualere. Præterea si duntaxat quibus bona plurima adsunt beati dicuntur. Hi tamen non prius beati sunt, quam bona ipsius præsentia profint, neque profunt unquam, nisi illis utantur. Sola enim sine usu possessio, nihil momenti ad felicitatē habet. Verū tamen nec usus etiā sufficit, potest non quis male uti, ex quo cōtingit ut lædatur potius quā adiuuet. Vt igitur possessioni usum addimus & usui rectitudinē addere decet, ne utamur solū, uerū etiā rectē utamur, ut autem singulis rectē utamur, sola nobis sapientia præstat. Quod quidē licet in artibus inueni. In quibus illi duntaxat, qui artis periti sunt tam materia quam instrumentis rectē utuntur. Eadem quoque ratione ut diuinitas, sanitate, forma, robore, ac cæteris quæ bona uocantur utamur rectē, sapientia efficit. Quapropter in omni possessione, usu, operatione, causa prospere beneque agēdi sciētia est. Nā qui sine mēte & possidet multa & utitur, cito læditur magis quam possidet, plura pluribusque abutitur. Sane qui insipientis, quo minus agit minus errat. Minus errans, minus etiā male agit. Minus autem male agens est miser. Agit certe minus, si pauper sit quam si diues, si debilis quam si robustus, timidus quam audax, piger quam uigil, tardus quam uelox, hebes quam sagax. Itaque nulla eorum, quæ in superioribus bona nuncupabantur, per se bona sunt. Nā si illis inscitia præsit, tanto deteriora sunt quā eorū cōtraria, quāto ubertius improbo duci inamicula scelerū possunt suppeditare, sin autē prudentia sapientiaque illi præsideant, tū denique meliora. Ipsa tamen per se neque bona sunt neque mala, sapienti siquidem uito tā aduersa quā prospera demper euadit, utilia recte utriusque utenti, insipienti uero cōtra. Sola igitur ex omnibus rebus nostris sapientia per se bonū est, sola insipientia per se malū. Cū ergo omnes felices esse uelimus, felicitasque absque recto rerū usu haberi nō possit, rectū uero rerū usum sciētia præbeat, cetera omnibus prætermisissis omni cum Philosophiæ plenitudine tū pietatis studio nitenti quilibetque debet, ut quæ sapientissimus fiat. sic enim animus noster Deo, qui sapientia ipsa est, euadit similitudo, in qua quidē similitudine summū Plato cōsistere gradū beatitudinis arbitratu-

Imitatio utilior est quàm lectio.

Marfilii Ficinii Amerigo Bencio uero
Magnifico, S. D.

A Ccepi hodie tuo nomine Græcos Platonis nostri dialogos, munus certe magnificum, animo tuo dignum, meo gratissimum. Gratias tibi ago magnas. Et immortalem gratiam quandoque cælestes tibi referant gratiæ. Imitari in hoc sicut in plerisque alijs magnum Cosmum, ut arbitrator, uoluisti, is enim superioribus diebus bibliothecam meam Græco ornauit Platone. Donum Amerige tuum laudo equidem, imitationem probo. Accommodatior namque ad uirtutem uia est imitatio quam lectio, sane quemadmodum harmonia, dum præfens aures nostras illabitur uerementius afficit, quam dum præterita cogitatur, ac prælium cum spectatur acrius moter, quam cum narratur, sic egregia uirtutum Heroum opera ardentius ad uirtutem inflammant exactiusque formant, quam ueterum Philosophorum de moribus disputantium uerba.

Medicina corpus, musica spiritum, theologia animam curat.

Marfilii Ficinii Francisci Musano Celsenti, S. D.

CVM primum tertiana notha medicinis nostris expulsa, una cum Ioanne Aurelio academiam nostram tanquam medicum tuum salutauisses, citharæ sonum cantumque hymnorum postulasti à nobis & impetraisti. Deinde multa speram in nostra illa theologia legisti. Noli Francisce mirari quòd medicinam lyramque cum Theologiæ studijs miscuimus. Meminisse debes, cum philosophiæ sis deditus, naturam in nobis corpus & spiritum cum anima coniunxisse. Corpus quidem re medijs medicinæ curatur. Spiritus autem qui æreus sanguinis utaporem, & quasi quidam animæ corporisque nodus, æreis quoque odoribus sonisque & cantibus temperatur & alitur. Animus denique tanquam diuinus diuinis Theologiæ mysterijs expiatur. Apud naturam unum quiddam est ex anima & corpore spiritus compositum. Apud Aegyptios sacerdotes una eademque facultas erat, pharmacis fidibus, mysterijs occupata. Vt nam hanc naturalem & Aegyptiam facultatem tam feliciter assequamur quam obnixè libenterque sectamur. Sed de his in præsentia satis. Iussisti heri ut pro uerbum illud meum academiciæ partibus undique inscriptum, tibi transcriberem. Accipe, à bono in bonum omnia diriguntur. Latus impræfens. Neque censum existimes, neque appetas dignitatem, fuge excessum, fuge negotia, latus impræfens. Vale.

Dialogus inter Deum et animam theologicus.

Marfilii Ficinii Michaeli Mercato Miniarensi dilectò
conphilosopho suo, S. D.

S AEPÈ de moralibus naturalibusque unà philosophari sumus dilecte Michael, sepius de diuinis, memini autem te sepius numero solitum dicere, mortalia usu comparanda esse, naturalia ratione querenda, diuina à Deo oratione petenda. Legi etiam apud Platonem nostrum, diuina ob uitæ puritatem reuelari, potiusquam doctrina uerbisque doceri. Hæc igitur atque similia cum sedulo cogitarem, cœpi quandoque lugere animo. Vtpote qui & rationi iam diffiderem, & nondum reuelationi considerem. Ortus hinc est intus quidam inter animam Deumque dialogus. Hunc audi si placet, quamuis existimem te forte propius iam quam nos alloqui Deum. DEVS. Misera quid tantum luges anima mea, pone iam finem ò filia lachrymis. En adsum tibi pater tuus, adsum medicina salusque tua. ANIMA. O utinam meus mihi pater aspiceret. Ha si paterem posse tantum mihi munus obtingere, ha quantum lætitia infamirent. Nunce uerò quo pacto fieri ualeat istud non uideo, neque enim qui mihi

de infusa est lumini, ita ut eadem luminis & formæ cuiuscumq; essentia sit lumenq; ipsum sese formet, perq; formas suas formet omnia. Lumen hoc infinite lucet, quia natura lucet sua, neque aliter mixtione inficitur uel contrahitur, per omnia est, quia in nullo, in nullo est proprie ut æquè per omnia fulgeat, Viuit ex se & uitam præstat cunctis, quam doquidem umbra eius qualis est lux ista Solis, sola incorporalibus est uiuifica. Deniq; quælibet, sensumq; largitur, si umbra eius sensus omnes omnibus excitat, Amat deniq; singula si maxime sua sunt singula. Ergo qui Solis est lumen? Umbra Dei. Ergo quid Deus est? Sol Solis est Deus, Solis lumen est Deus in corpore mundi, Deus est Solis lumen super angelicos intellectus. Talis umbra mea est, ô anima, ut rerum omnium corporalium pulcherrima sit. Qualem esse meam lucem existimas? Si tantum mea lucet umbra, quantum lux mea fulget? Amas lucem ubiq; præ cæteris, imò solam? Ama me solum, solam, ô anima, lucem in nitam, lucem me me in quâ infinite ama, fulgebis iam & oblectaberis infinite. ANIMA. O rem miram, quæ admiratione ipsam exuperat. Quis nunc me insolitum urit ignis? Quis mihi Sol nouus, & unde subrutillat? Quis nam, & unde tantus, et tam dulcis spiritus meas modo medullas pungit, & mulcet? mordet & lambit, stimulat, & titillat, quam amara dulcedo hæc est? Cogitare quis possit, etiam amara dulcedo, quæ me liquefacit penitus & eriscerat. Cuius comparisonem, quæ sublimata, amara mihi uel quæ dulcissima sunt uidentur. Quam dulcis amaritudo quæ me dilania tam conglutinat & redintegrat, qua cum mihi uel amarissima quæq; dulcescunt. Quam necessaria uoluntas hæc est, cum bonum ipsum nolle non possim, & aliud quodlibet uitare potius ualeam, uel disferre, quam boni auiditatem. Nam & si hanc uitare uolucero, nõ nisi quia deuitationem ipsam bonam existimauerim, deuitare tentabo, quam rursus uoluntaria huiusmodi necessitas est. Cum nihil magis uoluntarium sit quam bonum, propter quod omnia, imò quod in omnibus ubiq; uolo, & ita uolo, ut uelim in super nõ posse nolle, quam uita mors ista est, quis cogitet, per quam in me morior, in Deo uiuo, per quam morti morior, uitæ uiuo & uiuo uita, & gaudeo gaudio. O uoluptatē super sensum. O lætitia super animum. O gaudium super mentem. Sum equidem nunc extra mentem, neq; amens tamen, quia super mentem. Furo rursus, furo in me, neq; præcipitor tamen, quia tollor in altum. Gestio nunc undiq; totus, & diffuo, neq; dispergor tamen, quia me colligit mecum, quia me uiuit secum, Deus unitas unitatis. Exultatio igitur nunc mecum omnes quorū Deus exultatio est. Deus meus obuius factus est mihi, Deus uniuersi amplexus est me. Deus Deorū meas modo medullas illabit. Iam iam alis me Deus ipse totā, & qui genuit me regenerat. Genuerat animā, reformat in angelum, conuertit in Deum, quam ego gratiam tibi referā, ô gratia gratiarum? Tu ipse doce me gratia gratiarum, doce precor & præsta. Gratia deniq; tibi met, Deus ipse tu, Deus esto.

Lex & Lætitia.

Marsilius Ficinus Ortoni Nicholino, Benedicto Aretino, uiris consultis,
Petro Pactio & Bernardo lunio equitibus, S. D.

Persuasistis mihi ut Græcas Platonis leges Latinas efficerem, ad idem cohortatus est me etiam magnus Cosmus. Itaq; teci iam, atq; eo libentius, quod arbitrabar ciuitati magis opus esse optimis uiris consultis quam mercatoribus bonis aut medicis. Ac tanto magis profuisse Græcis Minoen quam Galenum, quanto antea præstantior est quam corpus, aut spiritus, & æterna uita quam temporalis. Mercatura quippe corpus, medicina spiritus, lex anima ciuitatis esse uidetur, et quamuis multæ uideantur esse leges in ciuitate, non tamen multe sunt ciuitatis animæ. Sicut enim multæ artes, uarij q; ciuitum gradus, non plures ciuitates, sed unicam faciunt, si ad finem eadem simili ratione prouiscantur, ita quamuis multæ sint magistratuum constitutiones in urbe, unica tamē est publica lex, cōmuni, scilicet, recte uiuendi regula, ad publicam conducens felicitatem. Ad hanc legem Deus nos & natura præparant, cōstitutiones cohortantur, Deus uniuersum deniq; format. A diuina enim lege, tum lex syderū, tum lex hominum pronificitur. Quam obrem omnes legum conditores partim Moisen, tanquam similitudine imitati, diuinarum legum uerissimum authorem, partim nescio quomodo ueritate

tate compulsi, à Deo leges se habuisse sub uarijs figmētis affirmauerunt, Aegyptiorum legumlator Osiris à Mercurio, Zautraltes apud Arimaspos à bono numine, Amolxis apud Scythas à Vesta, Minos Cretensis & Solon Atheniensis ab Ioue, Lycurgus Lacedemonius ab Apolline, Numa rex Romanorum à Nympha Egeria, Mahumetes rex Arabum ab angelo Gabriele, noster Plato legum libros exorditur à Deo, quem esse ait communem legum omnium conditorem, quod etiam in dialogo qui Prothagoras inscribitur confirmauit, dicens, artes illas quæ ad uictum pertinent à Prometheo, hoc est, humana prouidentia nobis traditas esse, Legē uero bene feliciterq; uiuendi ab Ioue, id est, diuina prouidentia per Mercurium, hoc est, inspirationem angelicam, fuisse cœcesam. Non possum amici optimi uiri legis non admirari. Legis siquidem ordo & cōcensus aliquis necessarius est in elementis mundi animalisq; humoribus, in brutorū uictu, in conuubernio quoq; latronum, hi enim absq; iusto quodam ordine una uersari non possunt. Quid autem dicemus ad hoc quod cum apud inferos alia nulla sit uirtus, non desunt illic tamen lex & iustitia, quam pro meritis improbos puniant, & cum inter beatos non sint uirtutes illæ morales anplius necessariae, quæ ad sedatas corporis sensuumq; perturbationes mortalibus conferunt, à quibus liberati iam sunt qui beata uita fruuntur, lex tamen inter eos & iustitia uigent, quæ pro dignitate singulos æternis afficiunt premijs seruantiq; beatos. Valete felices.

De diuino furore.

Marsilius Ficinus Peregrino Alio, S. D.

Tertio calendas decembres Ficinus medicus pater meus duras epistolas tuo nomine ad me Fighinium attulit, alteram quidem soluta oratione scriptā, uersibus alteram, quibus profectō legendis effectū est ut nostris temporibus admodum grauer, quod cum adolescentem protulerint, cuius fama & gloria illustrari possint. Equidem Peregrine mi sua uisissime, cum ætatem tuā pariter, & ea quæ abs te quotidie proficiuntur considero, non solum tantis amici bonis gaudeo, uerum etiam uehementer admirror, atq; haud scio, ut recensiores istos omitam, quis nam è priore illis quorum memoria ueneramur, tantum in ea qua tu nunc es ætate profeceris, id uerò non arti modo ac studio, sed et multo magis diuino illi furori, sine quo quenquam magnum unquam fuisse uirum, Democritus ac Plato negant, adscribo. Quo te affari, ut ita dixerim, ac penitus corripri, concitatior es quidam motus affectusq; ardentissimus, quo scripta tua exprimunt, argumento esse possunt, atq; hanc ipsam quæ externissimo tibus fit concitationem, porissimum Philosophi ueteres argumentū esse uoluerūt uim quandam in animis nostris esse diuinam. Sed quoniā à nobis de furore mentio facta est, ea de re Platonis nostri sententiā pauca, & ea breuitate quam epistola exigit referā, ut quid furor sit, quot in partes deducatur, & quis cuiq; furori Deus proficit facile intelligas, quod quidem tum uoluptati, tum etiam utilitati maxime tibi fore cōfido, censeriq; tur ille animus nostrum priusquam in corpora laberetur, ut etiam Pythagoras, Empedocles, atq; Heraclius antea disputauerant, in cœlestibus sedibus extitisse, ubi uentatis contemplatione, ut Socrates in Phædro inquit, nutriebatur atq; gaudebat. Cūq; ij quos paulo ante memorauī Philosophi, Deum summum fontem in quendam ac lumen, in quo rerum omnium exemplaria, quas ideas nominant elucefcant esse, à Mercurio Trismegysto Aegyptiorum omnium sapientissimo didicissent, necessariū fore putabant animum æternam Dei mentem assidue contemplantem, rerum quoq; omnium naturas clarius intueri. Videbat igitur animus, inquit Plato, ipsam iustitiam, uidebat sapientiam, uidebat harmoniam, & quandā diuinæ naturæ mirabilem pulchritudinem, atq; has omnes tum ideas, tum diuinas essentias, tum primas naturas quæ in æterna Dei mente sunt nominat, quarum perfecta quodam cognitione hominum mentes quamdiu illic degunt felicitati nutriantur. Cum uero ob terrenarum rerū cogitationem appetitionemq; animi ad corpora deprimuntur, tūc qui prius ambrosia ac nectare, id est, Dei cognitione per se fecerant gaudio nutriebantur, continuo in ipsa descensione flumen lethæum, id est, obliuionē ut uinorū haurire dicuntur, nec prius ad superiores, unde terrenæ cogitationes ponderē deciderant,

derant, reuolare, quàm diuinas illas, quarum obliuionem susceperant naturas recogitare ceperint, id autè duabus uirtutibus, ea uidelicet quæ ad mores, ea insuper quæ ad contemplationem pertinent assequi nos Philosophus ille diuinus existimat, quarum alteram communi uocabulo iustitiam, alteram uerò sapientiam nominat. Quapropter geminis, inquit, alis, has, mea quidem sententia, uirtutes intelligens animos ad superos euolare, easque duabus similiter philosophiæ partibus, actiua, scilicet, & contemplatiua consequi nos in Phædone Socrates differit. Vnde ipse idè in Phædro sola, inquit, Philosophi menses recuperat alas. In hac autem ipsa alarum recuperatione abstracti à corpore illarum uo animum Deoque plenum ad superos trahi, ac uehementer anniti. Quam quidem abstractionem ac nixum, Plato diuinum furorem nuncupat, eumque quatuor in partes distribuit, neque enim diuinorum putat unquam homines reminisci, nisi quibusdam eorum quasi umbris atque imaginibus quæ corporis percipiuntur sensibus excitentur. Itaque Paulus ac Dionysius Christianorum Theologorum sapientissimi, inuisibilia Dei asserunt per ea quæ facta sunt, quæque hic cernuntur, intelligi, diuinæ uerò sapientiæ imaginem esse Plato uult hominum sapientiam. Diuinæ harmoniæ imaginem hanc ipsam quam uocibus instrumentisque fingimus harmoniam, diuinæ autem pulchritudinis eam quæ ex partium membrorumque corporis aptissima compositione conficitur, conuenientiam ueni statemque imaginem esse censet. Cum uerò sapientia nullis, aut certe perpauca hominibus addit, nec ullis corporis sensibus comprehendatur, efficitur ut diuinæ sapientiæ similitudines apud nos perpauca sint, & hæc quidem sensibus nostris occultæ ac prorsus ignotæ. Quapropter Socrates in Phædro simulachrum, inquit, sapientiæ oculis cerni nullo modo posse, quod si cernatur, mirabiles amores diuinæ illius cuius in simulachrum est, penitus excitaturum. At uerò pulchritudinis diuinæ similitudinem oculis cernimus, harmoniæ uerò imaginem auribus annotamus, quos Plato sensus omnium qui per corpus fiant perspicacissimos arbitrat, quo fit ut his quæ corporibus insunt, quibusdam quasi simulachris in animum per sensus corporis hausitis reminiscamur, quodammodo rerum earum quas extra corporis carcerem constituti antea noueramus. Quam quidem recordatione exardescit animus alasque commouens, iam iam à corporis cogitatione fordidibusque sese paulatim emaculat, diuinoque furore prorsus afficitur, atque his duobus sensibus quos paulo ante commemorauimus geminæ furoris species excitantur. Et enim pulchritudinis speciem quam oculi porrigunt, uere atque intelligibilis pulchritudinis quandam quasi recordationem recuperantes, eam ineffabili occultoque mentis ardore desideramus, hunc denique Plato, diuinum amorem uocitat eum, diffiniens, profectum ex aspectu corporis similitudinis, desiderium ad contemplandam rursus diuinam pulchritudinem redeundum. Præterea necesse est eum qui sic afficitur non modo supernam illam pulchritudinem desiderare, uerum etiam eius quæ oculis patet, aspectu admodum delectari. Sic enim natura institutum est, ut qui aliquid appetit, eius quoque similitudine delectetur, at illud crassioris ingenij corruptionisque naturæ proprium esse putat, si quis umbras duntaxat uere illius pulchritudinis concupiscat, nec aliud quicquam præter illam quæ oculis offertur speciem admiretur, hunc enim eo amore, cuius petulantiæ atque lasciuia comes est, affici uult, eum diffiniens irrationalem atque insolentem eius quæ sensu percipitur circa corporis formam uoluptatis cupidinem, & aliter hunc amorem diffinit ardorem animi, proprio quodammodo in corpore mortui in alieno uiuentis. Vnde amantis animum, inquit, in alieno corpore uitam ducere. Quod imitantes Epicurei, amorem diffiniunt nihil aliud quam quendam corpulcentiorum, quas atomos uocant, sese ei, à quo simulachra pulchritudinis hausita sunt, penitus infundendi. Huiusmodi Plato noster amorem ab humanis morbis nasci dicit, & cura sollicitudineque plenum esse, eumque his hominibus conuenire quorum mens adeo tenebris offusa sit, ut nihil altum, nihil omnino egregium, nihil præter fragilem ac fluxam corpulcenti huius imaginem cogitet, nec auris respiciat, clausa tenebris & carcere cæco. At quibus ingenium à corporis luto abstractum est atque absolute eummodi sunt, ut eum corporis cuiuspiam forma uenustasque obicitur eius primo aspectu, utpote diuinæ pulchritudinis similitudine, delectentur. Verum ex hac imagine statim in memoriam diuinam illam reducant quam imprimis admirentur, ac uere delectent, cuius uere ardentissimo desiderio ad supera rapiantur. Atque hunc primum euolandum

conatū diuinam Plato alienationem furoremq; nuncupat. Hæc iam de eo furore queni per oculos fieri diximus satis esse uidentur, per aures uerò concentus quosdam numerosq; suauissimos animus haurit, hisq; imaginibus admonetur atq; excitatur ad diuinā musicam, acriori quodam mentis & intimo sensu considerandam. Est autem apud Platonicos interpretes diuina musica duplex, alteram profectò in æterna Dei mente consistere arbitrantur, alteram uerò in cœlorum ordine ac motibus, quam mirabilem quandam cœlestes globi orbeshq; concentum efficiunt, utrisq; uerò animum nostrum antequam corporibus clauderetur participem exitisse, uerū ipsi in tenebris auribus uelut rimulis quibusdā ac cunctisq; utitur, hisq; imagines, ut sepe iam diximus, musicisq; is incomparabilis accipit. Quibus in eius qua antea fruebatur harmoniæ, intimā quamcumq; accitiam recordationem reducitur totusq; desiderio seruet, cupitq; ut uera musica rursus fruatur, ad sedes proprias reuolare, cumq; id se quamdiu tenebroso corporis habitaculo circumseptus est adipisci nullo modo posse intelligat, eam cuius hic possessione frui nequit, nititur saltem pro utribus imitari. Est autē hæc apud homines imitatio duplex. Alij namq; uocum numeris uariorumq; sonis instrumentorum cœlestem musicæ imitantur, quos certè leues ac pene uulgares mulicos appellamus, nonnulli uerò grauiori quodam firmiori q; iudicio diuinam ac cœlestem harmoniam imitantes, intimæ rationis sensum notionesq; in uersum, pedes ac numeros digerunt, hi uerò sunt qui diuino affectu spiritu grauisima quædam, ac præclarissima carmina ore, ut aiunt, rotundo prosus effundunt. Hanc Plato grauiorem musicam poësimq; nominat, efficacissimam harmoniæ cœlestis imitationem, nam leuior illa de qua paulo ante mentionem fecimus, uocum diuinitate suauitate permulcet, poësis autem quod diuinæ quoq; harmoniæ propriū est, uocum ac motuum numeris grauisimos quosdā, & ut Poëta diceret, delphicos sensus addentulus exprimit, quo fit ut non solum auribus blandiatur, uerum etiam suauissimā & ambrosiæ cœlestis similitudinem menti pabulum afferat, ideòq; ad diuinitatē propius accedere uideatur. Oriri uerò Poëticum hunc furorem à Musis existimat, qui autem abiq; Mularum instinctu Poëticas ad fores accedit sperans quasi arte quadam Poëtam sebetum euzfurum inanem illum quidem atq; diuis poësim esse censet, eosq; Poëtas qui cœlesti inspiratione ac ut rapiuntur, adeò diuinos sapenumero Musis afflatos sensus expromere, ut ipsimet postmodū extra furorem positi quæ protulerint minus intelligant. Atq; ut arbitror, Musas diuinitus ille uir cœlestes canus intelligi uult, ideòq; canoras & canenas à cantu appellatas esse dicunt. Vnde Musis, id est, cœlestibus numericis atq; canibus diuini homines conciti, ad eorū imitationem potueros modos ac numeros meditantur. Itaq; in Repub. Plato cum de sphaerarum cœlestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas, singulis ordinibus insidere, significans sphaerarū motu ut Peronacis quidam inquit, cantū numericis exhiberi. Nam si rem Deo canens Circe rectè exprimitur, Theologi quoq; ueteres nouem musas, octo sphaerarū musicos cantus & unam maximā quæ ex omnibus conficitur harmoniā esse uoluerūt. Hæc igitur ratione poësis à diuino furore, furor à Musis, Musæ uerò à loue proficiscuntur. Nam mundi totum mundum sapenumero louem Platonicus nuncupant, qui cœlū ac terras, camposq; lapides, lucememq; globum Lunæ, Titaniamq; astra intus alit, totamq; insusum per arces agit molem, & magno se corpore miscet. Ex quo efficitur ut à loue totus mundi spiritus mente, quomodo cœlestes mouet sphaeras atq; regit, eandem quoq; cantus musas, quas Musas nūcupant, oriatur. Quapropter Platonicus ille clarissimus. Ab loue patricipium Musæ, louis omnia plena, quoniam & ubiq; ille animus, qui Iupiter dicitur, gerit, atq; implet omnia, & cœlum quasi citharam quandam, ut Alexander Milesius Pythagoricus inquit, exagitanus cœlestem efficit harmoniam, ita q; Orpheus uerū ille diuinus, Iupiter, inquit, primus est, Iupiter nouissimus, Iupiter caput, Iupiter medium, ita uersa autem loue nata sunt, Iupiter fundamentum terræ ac cœli, Iupiter, Iupiter prodiit masculus, Iupiter incorruptibilis sponsa, Iupiter spiritus speciesq; omnium, Iupiter radix ponti, Iupiter indefessi ignis motus, Iupiter Sol & Luna, Iupiter rex & princeps omnium, abscondens lucem, rursus emisit ex almo corde operans cogitata. Ex quibus intelligitur louem omnibus insusum corporibus continere, atq; alere emissa ut non immeritò dictum sit, Iupiter est quodecunque uides, quodecunque mouens.

Sequitur

Sequitur post hæc reliquæ furoris diuini species, quas ille bifariam diuidit, earumq; alteram circa mysteria, alteram circa futurorū euentus, quod uaticinium uocat, uersari putat. Primum quidem furorem definit, uehementiorem animi concitationē, in ijs quæ ad Deorum cultum, religionem, expiationem, sacrasq; ceremonias pertinent perficiendis. Affectum uerò mentis, qui eiusmodi furorem falso imitatur, superstitionem nominat. Postremam uerò furoris naturam, in qua uaticinium ponit, nihil aliud esse putat, nisi diuino afflatu inspiratam præfensionem, eamq; proprio uocabulo, diuinationē ac uaticiniū nominamus. Quod si animus in ea ipsa diuinatione acrius exarserit, furorem nuncupat. Cum mens à corpore abstracta diuino instinctu cōcitatatur. Siquis autem humana potius solertia, & sagacitate, quàm diuina infusione futura præuiderit, huiusmodi præfensionem, prouidentiam coniectionemq; appellandam censet. Ex ijs omnibus iam perspicuum est quatuor diuini furoris species esse. Amorem, poësim, mysteria, uaticinium. Amorem diuinum, amor ille alter uulgaris penitusq; insanus, falso imitatur, poësim, leuior, ut diximus, musica, mysteria supersticio, diuinationem coniectio. Primum quidem furorem Veneri, alterum musis, tertium Dionysio, postremum Apollini apud Platonem Socrates tribuit. Cæterum in eo furore qui ad amorem diuinum poësimq; pertinet, describendo duabus de causis longior esse malui, quod uidelicet utroq; te affici uehementer agnouit, & ut memineris quæ a te scribuntur ab Ioue Musisq; quarum spiritu ac diuinitate compleris, non abste proficisci. Quapropter ò mi Peregrine iuste pieq; feceris, si tu ut hæc uenus, te egisse arbitror, maximarum optimarumq; rerum nec te nec alium omnino quenquam hominum, sed immortalem potius Deum auctorem ac principium esse cognoueris. Vale ac tibi persuade nōn mihi te charius esse. Fighini. Calendis D. M. CCCC. LVII.

Excusatio prolixitatis.

Marcellus Ficinus Magno Cosmo, S. D.

L Laurentius Pisanus sacerdos exponit tui gratia Salomonis Canticum canticorum, atq; octo & decem iam libros, si recte memini, pro unius libelli expositione, composuit. Si miraris Cosme quoddam prolixè loquatur Laurentius, cum Salomon tam breuiter sit loquutus, respondeo ob hoc ipsum cogi Laurentium fore prolixum, quia Salomon breuissimus fuit. Quanto enim magis Salomonis nodus implicatus est, tanto pluribus ad explicandum opus est machinis. Laudat Laurentij scripta Nicolaus Fignolius Fulginas insignis Philosophus, probo & ego, licet à prolixitate soleam abhorreere. At ideo non uidetur mihi opus illud nimis magnum, quia nihil ferme in Theologia magnum reperio, quod non illuc illic congeuerit, sed ne ego quoque dum prolixitatem excuso sim prolixior. Vale.

De diuinatione & diuinitate animæ.

Marcellus Ficinus Florentinus Martiæo Corsi no con-
philosopho suo, S. D.

Alexandra mater mea nata est ex patre Ioanne & matre Angela. Alexandra Fighini erat, Ioannes Iuarchij oppido, Angela uerò Florentiæ. Hæc ad Ioannem & Alexandram scripsit se bene ualere, ac die sequenti redituram. Illi lectis literis, & nocte facta dormientes, Angelam uiderunt eadem hora ambo. Alexandræ quidem in uestibulo domus apparuit, & cum filia matri tanquam reuerenti congratularetur, mater filiæ amplexus effugiens, uale, ait, & da operâ, ut pro me sacerdotes Deū orent. Ioanni autem, inquit, ò quantum fortunam tuam doleo mi Ioannes, uale, & iube pro me Deum orari. Repente ambo ijs uilis excitati exclamauerunt, eam mortuam iudicantes. Florentiam miserunt. Renuntiatum est illâ ea nocte, ex hac uita migrasse. Miraris hæc Cosme, audi & aliud æque mirandum, mater mea filium statim natum nutritici rusticæ tradidit, decima septima inde die dormiens meridie, uidetur ipsa sibi maxima cordis anxietate premi, atq; à matre sua iam pridē mortua subleuari, dicente, noli te affi

ctare filia, sequenti die rustici ad eam filium à nutrice suffocatum referunt. Mitto quiddam somnians præuidit futurum mariti eius Ficini medici casum ex equo, & locum ubi exsurrexerat, & singula, mitto, & alia multa, satis uero sit ad præsens duo illa superiora narrasse. Ex quibus duo præcipue confirmari uidentur, unum uidelicet animas hominum quæ propter temperatam complexionem, uitæ puritatem, sui abstractionem à corpore, quodammodo separantur, quamplurima diuinare, utpote quæ natura sua diuinæ sunt, & quando in se reuertuntur, suam exercent diuinitatem, alterum uero animas defectorum solutas à corporum uinculis nosse non nihil & humana curare. Quod Hesiodus cecinit, & Plato noster in legibus confirmauit. Hos autem Heroas omnis antiquitas appellabat. Vale.

Modus laudis absq; adulatione.

Marfilius Ficinus Francisco Castillonensi Theologo, S. D.

LEgi expositiones tuas circa Dauidis Prophetæ mysteria. Cupio exclamare Franciscæ, sicut Deus Dauidem reperit uirum secundum cor suum, ita Dauidem te uirum secundum suum cor reperisse. Sed ubi adulationis suspicamur opinionem, innuere præstat quàm explicare. Saluta Georgium Antonium Vespucium uirum humanitate doctrinæq; insignem. Vale.

Solitaria uite utilitas.

Marfilius Ficinus Gregorio Epiphanio sacerdoti, conphilosopho suo, S. D.

DEUS unitas stabilis est, & status unicus. Hæc à Platonice nostris, ut te non lateat subtiliter disputantur. Quisquis igitur Deum assequi uult, multitudinem pro uiribus motumq; deuitet. Secedamus ergo mi Gregori in unicam stabilemq; mentis speculam, illucescet nobis illic protinus, ut Plato inquit, inuisibile lumē. Verum ut commodius hoc ijs temporibus efficere continuareq; ualeamus, statui tempus aliquod montem Vechium illum mihi à magno Cosmo donatum celeste, illic tu mecum eris. Audisti prouerbium illud, nullius boni possessionem absq; socio iucundam esse. Ego autem nescio quem socium illic ijs temporibus iucundiorē te possim habere. Vale & ad nos uola.

De modestia componendi.

Bessarion Cardinalis Sabinus Marfilio Ficino Platónico, S. D.

SPECTATE docteq; uir, amice noster, superioribus literis elucubraturum opus nostrum & nuper editum, in defensionem Platonis nos ad te missuros promissimus, cum ob ingenium tuum & Platonice doctrinæ studium eximium, tum ut quid nos ex illo fonte hauserimus, facile perspicias, & legas, si quid enim in hac industria nostra, uel eloquentia, uel bonarum artium cognitionis eluxit, siquid futurus, id omne uel nos ab illo accepisse, uel ipsum sibi se defendendo suppeditasse facile existimari patimur & uolumus, quod non nihil quoq; ad illius laudem pertinere uidetur, ut suis uiribus, sua amplitudine, causam pro se dixerit, alieno auxilio non egerit, uoci tantū patris locū reliquerit, ac studio, hunc librum ad te dedimus, ijs qui curam hic gerit rerum illarū ex medicis, quo mittendo cum fidei & promisso nostro, omnino tum studijs tuis, atq; animo erga Platonem non nihil satisfactum esse putamus. Bene uale, & an litterarum acceperis nos facies certiores. Ex urbe Idibus Septembris, M. CCCC. LXIX.

De laude Platoniorum interpretum.

Marfilius Ficinus Florentinus Bessarion Græco Cardinali Sabino, S. D.

PLATO noster uenerande pater, cum in Phædro, ut te nō lateat, subtiliter & copiose de uoluntate disputasset, Puichritudinem animi à Deo, quā sapientiam, & aurum appellauit pretiosissimum, postulauit, aurū hoc Platoni à Deo tributum,

tum, Platonicò in sinu utpote mundissimo fulgebat clarissimè. Verbis autem & literis licet luculentissimis, mente tamen obscurioribus inuolutum euasit obscurius, & quasi terreno quodam habitu oblitum, eos homines latuit, qui linceos oculos non habeant. Quamobrem nonnulli quondam minutiores Philodoxi exteriori gleba decepti, cum non possent ad intima penetrare, latentem thesaurum contemnebant. Verùm in Plotini primum, Porphyrij deinde, & Iamblicij, ac deniq; Proculi, officinam aurum illud iniecit, exquisitissimo ignis examine excussis arenis enituit, usq; adeo ut omnem orbem miro splendore repleuerit. Tantis utiq; radijs noctuæ siue bubones quidam, ut uidetur, offensa, sacrum istum Platonis nostri thesaurum non solum spernere, ut nonnulli quondam, sed pro nefas improbare cœperunt, quod multo erat priori errore deterius. Verùm Bessarion Academicæ lumen, medelam confestim hebetibus & caligatis oculis adhibuit saluberrimam, ut aurum illud non solum mundum sit & splendidum, uerùm etiam tractabile manibus oculisq; innoxium. Hoc uaticinatus Plato, fore tempus multa post secula, regi Dionysio inquit, quo Theologiæ mysteria exactissima discussione uelut igne aurum purgarentur. Venerunt, iam uenerunt secula illa Bessarion, quibus & Platonica gaudeat & numen & nos omnis eius familia summopere gratularemur. Vale.

Exhortatio ad scientiam.

Marcellus Ficinus Antonio Pacio.

Laurentius Medices, duo in te laudat præ cæteris, magnificentiam & acumen, laudo & ego. Sed Antoni magnificentiæ quidem usu comparare tibi cæteros potes, acuminis autem exercitatione comparare tibi te ipsum, si tantum doctrinæ studueris quantum liberalitati iamdudum indulges, nõ dubito breui te ita omnium doctissimum fore, quemadmodum nunc es magnificentissimus omnium. Age precor Antoni mi suauissime, commenda te ipsum tibi, sicuti cæteros commendatos habes. Laurentius noster ait te non modo erga doctos magnificum esse, uerùm etiam abunde doctum. Credo equidem atq; gratulor. At non prius satis mihi feceris quam tantum scientia quantum magnanimitate excellueris, si tibi eruditissimi quicq; in primis placent, da operam, ut tibi ipse præ cæteris placeas. Quid ergo toto in omnibus plurimum, imò totum ualet, statue oro tibi quotidie horas quatuor reliquas, utcunq; placeat, amicis dona. Bene Vale, sed uis ne ualere bene? Bene disce, & disce precor hodie, qui cras dicit nunquam dicit. VIII. Nouemb. M. CCCC. LXXIII.

Consolatio in alicuius obitu.

Marcellus Ficinus Sismundo Stufæ consolationem dicit.

Si quisque nostrum id maximè est, quod in nobis est maximum, quod permanet semper idem, qua nos ipsi capimus, certè animus homo ipse est, corpus autem est hominis umbra. Quisquis igitur usque adeo delirat, ut hominis umbram, hominem esse putet, hic miser in lachrymas instar narcissi resolutur. Tunc desines Sismunde flere, cum desueris Alberiam tuam Albitiam in nigra eius umbra quærere, atque caperis eam in aëra sui luce sectari. Tunc enim illam tanto reperies pulchriorem quam consueueris, quanto ab umbra deformi remotiorem. Secede animum tuum pro cor, ubi animam illius speciosissimam tibiq; charissimam possidebis. Imò ex animo tuo in Deum te recipe, illic ideam pulcherrimam, per quam diuinus artifex Alberiam tuam creauerat, contemplabere. Et quanto formosior ista in officina formata est quam in seipsa, tanto eam tibi beatus amplecteris. Vale

I. Augusti. M. CCCC. LXXIII.
Florentiæ.

Qq 5 Laus

Laus breuitatis.

Marfillus Ficinus, Angelo Politiano poetæ Homericæ, S. D.

Circumferuntur, ut ais, epistolæ quædam meo nomine quasi Aristippicæ, & quædam ex parte Lucretianæ, potius quàm Platonicæ, si meæ sunt Angele non sunt tales, si tales sunt non meæ illæ quidem, sed à detractoribus meis confectæ, ego enim à teneris annis diu in Platone, quod nullus ignorat, sectatus sum. Sed facile hoc si non scripta nostra discernes ab alienis, in epistolis meis sententia quædã semper pro ingenij uiribus aut moralis, aut naturalis est, aut theologica. Quod si quid interdum quodammodo amatorum inest, Platonicum illud quidem & honestum, nõ Aristippicum, & lasciuum. Laudes autem ueræ & tales ut exhortentur atq; admoneant, non adulentur, uerba pene nulla superflua, statui enim ab initio studiorum meorum semper quam breuissimè possem scribere, nam in tanta temporis breuitate loqui superflua philologi est potiusquam Philosophi. Et cum paucissimi sint quibus multa sint nota, sepe qui multa loquuntur, aut falsa, aut superflua loquuntur, aut utraq; Omnia hæc à uiri dignitate aliena à Philosophi professione alienissima. Vale.

Quantum uile sit alere doctos.

Marfillus Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

Diuites alij feruè omnes, ministros nutriunt, tu sacerdotes Musarum nutris. Perge precor mi Laurenti, nam illi uoluptatum serui euadent, tu uerò Musarum delicta, summus Musarum sacerdos Homerus in Italiam te duce uenit, & qui hæcenus circumragus & mendicus fuit, tandem apud te dulce hospitium apertum reperit. Nutris domi Homericum illum adolescentem Angelum Politianum qui Græcam Homeri personam latinis coloribus exprimat. Exprimit iam, atq; id quod mirum est in tam tenera ætate ita exprimit, ut nisi quis Græcum fuisse Homerum no uerit, dubitaturus sit, & duobus uter naturalis sit & uter pictus Homerus. Delectare ips pictoribus Medices ut cœpisti, nam cæteri pictores parietes ad tempus ornant, hi uerò in æuum habitatores illustrant.

Laus opificis non à uerbis sed ab opere.

Marfillus Ficinus Laurentio & Iuliano Medicibus, S. D.

Accepit læto animo Medices Naldi Florentini poemata, & benedicti Colucciæ Pistoriensis declamationes. Alter est Phœbi delicta, alter Mercurij comes. Non libet eos mihi laudare multum, ne laudatores laudando meos, me ipsum extollere uidear. Tacebo igitur ego horum pictorum uirtutes, inspiciat ipsi tabulas diligenter, pictura loquetur, cum loquitur pictor, loquitur male, cū pictura loquitur, bene loquitur. Vanus est opifex qui ab alio magis quam ab ipso opere expectat honorem, non pendet operis uirtus ex iudice, sed opus iudici commendat artificem. Valete.

De uirtutibus ciuilibus purgatorij, purgati animi exemplaribus.

Marfillus Ficinus Francisco Lapaccino & Megliori Crescio, S. D.

Illi Deum quarunt recessissimo calle, qui primo per ciuiles uirtutes affectus animæ nimium luxuriantes aliquantum amputant. Demum per uirtutes purgatorias eopene ad uitium usq; reserant. Tertio loco per uirtutes animi tam purgati pro uirtutibus radicatis illos extirpant. Quibus quantum homini possibilem esse eradicationis, deniq; uirtutibus exemplaribus quæ sunt in Deo formantur, nam tria illa uirtutum genera gradus quidam sunt, quibus paulatim ad diuinas uirtutes accedimus. Omnis autem naturalis

naturalis motus finem suum aliquando potest attingere, & omnis præparatio quæ naturaliter ordinatur ad formam, & formam ipsam aliquando consequi potest.

De sapiente & felice uiro.

Marsilius Ficinus Antonio Seraphico Conphilosopho suo Miniatenſi, S. D.

Virum sapiëntem foelicemq; eum puto, qui cum ex solo pendeat Deo, in medijs calamitatibus uiuere lætus. Quem nec metus exanimat, nec dolor ex cruciat, neque uoluptas corrumpit, neque libido inflammat. Qui inter densissimas spinas, molles speciososq; flores legit, qui ex stercore margaritas eruit atq; effodit, qui in profundis uidet tenebris, qui compedibus grauatus & uinculis circumstrictus ueluti liber solutusq; percurrit, quæ deniq; spiritus cœlestis afflauerit. Imitare igitur, ut ceptiſti, Pythagorã, & Socratẽ, & Platonem, qui non minus agendo quam disputando, in uita etiam fortuna, philosophabantur. Philosophiam quam multi lingua, ipsi pectore toto colebant. Fruſtra sapit Seraphice qui non sibi ipse sapit. Vale & in tuis moribus perseuera.

Bona scribere prestat quam multa.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano poetæ Homericø, S. D.

Quid totiens quartis librorum meorũ titulos Angele? An forte ut tuis carminibus laudes? at non in numero sed in electione laus, non in quantitate, sed in qualitate bonum. An potius ut mea apud te habeas omnia. Quoniam amicorum omnia communia sint, ut eumq; sit, accipe quod petieras. E Græca lingua in latinã tranſtulit Proculi Platonici physica & theologica elementa, Iamblici Chalcidei libros de secta Pythagorica quatuor, Theonis Smyrnei mathemata, Platonica Speuſippi definitiones, Alcinoi epitoma Platonicum, Zenocratis librũ de mortis consolatione, carmina symbolicaq; Pythagoræ, Mercurij Trismegisti librum de Potentia & sapientia Dei, Platonis libros omnes. Composui aut̃ commentariũ in Euangelia, Summo bono, commentariũ in Platonis conuiuium de amore, Composui Phyſiognomiam, Declarationes Platonice discipline ad Christophorum Landianum, quas postea emendauit, compendium de opinionibus Philosophorum circa Deum & animam, Oeconomica, de Voluptate, de quatuor Philosophorum sectis, de magnificentia, de felicitate, de iustitia, de iure diuino, de consolatione parentum in obitu filij, de appetitu, orationem ad Deum Theologicam, dialogum inter Deũ & animam Theologicum, Theologiam de immortalitate animorum in libro octo decemq; diuisam, opus de Christiana religione, disputationes contra Astrologorum iudicia, de raptu Pauli in tertium cœlum, de lumine, argumentum in Platonice Theologiam, de uita & doctrina Platonis, de mète questiones quinque. Philosophicum epistolarum uolumen. Vti nam Angele, tam bene quam multum scripserimus, ut tantum cæteris nostra placeant, quantum ego tibi tuq; mihi. Vale.

Exhortatio ad scientiam.

Marsilius Ficinus Nicolao Albitio, S. D.

Auidisti prouerbum illud mi Nicolae, nihil lucro dulcius. At quis hominum lucratur? Qui quod suum futurum est adpiscitur, nostrũ est quod scimus, cætera uero fortuna. Inuideant homunculi diuitibus, quorum arca diues est non animus. Tu æmulare doctos bonosq; uiros, quorũ mens Deo similis. Condiscipulos tuos

los tuos admone ut Scyllam caueat & Caribdim, uoluptatum uidelicet illecebras perficeramq; mentis inflammationem opinantis potius quam scientis. Meminerint eamlibi quandoq; summam uoluptatem fore, quæ in summa animi parte, ex summo ueritate ipsius thesauro tunc demum percipietur, cum inanium uoluptatum umbras scientiæ gratia possidauerint. Scientiæ arbor, & si radices aliquantulum amaras habere uideatur, fructus tamen profert quâ suauissimos. Meminerint præterea nūquam nimis fieri quod nunquam facis fit. Nondum satis didicit qui adhuc quicquam dubitat, dubitamus autem quandiu uiuimus. Tandiu igitur discendum nobis est quam diu uiuendum. Imitandus sapiens ille Solon, qui etiam moriens discere aliquand nitebatur, ut pote qui ueritatis pabulo alebatur, & cui mori nihil erat aliud quam reuiuiscere. Non potest mori unquam qui immortalis uelicitur alimonia. Tunc primum appellatus fuit ab Apolline Socrat. sapientissimus omnium, cum primum uulgo predicare cepit, se nihil scire. Mandauit discipulis suis Pythagoras, ut se in speculo non ad lucernæ sed ad Solis lumen specularentur. Quid est autem scintilla lucernæ, nisi parum adhuc eruditus animus. Quid Solis lumen, nisi mens quæq; eruditissima? Cum ergo quis animi sui figuram appetit speculari, non cum indoctis se ipsum, imò cum doctissimis conferat, licet enim clarus discernet quantum lucratus fuerit quantum ieiuperit. In pascendo animo lurcones auarosq; imitari debemus, qui semper ad id quod reliqui superest animum intendunt. Quid plura? utæ magister ait. Non esse aratorem illum præmio dignum, qui retro sese uertit. Audisti & illam ob hoc ipsum ex uiuente in statuum fuisse conuersam. Audisti rursus Orpheum tunc Eurydicem, hoc est, profunditatem iudicij, amisisse, cum retro respexit. Iners & uanus est uenator qui regreditur non progreditur. Vale.

Inuitatio ad scribendum.

Laurentius Medices Marfilio Ficino Platónico, S. D.

CVM isthinc huc iucundissime Marfilii me reciperem, tecum uerbis egi atq; impetraui, ne absentes diutius literas tuas desiderarem. Quod quidem factum te recepisti, uerum cum quatuor iam post discessum dies præterierint, neq; adhuc tuæ literæ perferantur, cum aliorum tamen familiarium & necessariorum nostrorum pleriq; perlatae ad nos fuerint, tuam in scribendo tarditatem & miror & doleo, nam sane existimabam si par in ambobus beniuolentia uigeret, par scribendi studij quod amoris officium est non defuturum. Cæpt egomet primum excusationem tecum agere, mihiq; ipsi tuo nomine dicebam: philosophiæ forsitan studia, quæ totum atq; integrum hominem exigunt, in causa sunt, cur ad nos Marfilianæ literæ non perferantur. Faciebatq; incredibilis prope noster amor, ut honestissimam omnium de te accarum horarum expectatio difficilis admodum non uideretur. Cum uero quæ ego paruit metienda ducebam, pluribus diebus metisti me oportere perspexerim, nullus iam paruit excusationi locus, atque ego qui defensionis tuæ curam susceperam, cept toto animo cogitare, quibus te modis cum plures in mentem uenirent, accusarem. Totq; offensionum in te genera inuenio, ut si Demosthenem & Ciceronem nostrum ceulæ tuæ patronos nactus sis, reum tamen futurum te pro certo habeam. Quod si te facti non poenitet, neque enim aliud poenitentia signum, quam tuas literas, desidero, ferocite communis amoris nostri iudicium subiturum, nam corâ huiusmodi iudice causam agere lubet, quo aut equiorem, aut iustioerem, aut qui uerior animi nostri testis esse possit nullum inuenimus, is tibi trium tantum dierum spatium ad scribendum tribuit, quibus præteritis te, nisi scriperis, reum futurum pollicetur. Sed dices tu, quid ad Laurentium scribam? nihil habeo de Rep. nihil de rebus domesticis, neutrum abs te expecto, cū utriq; in te ipso neglexeris, scio te non magis de alienis quam de propria curiosum esse, quid igitur scribendum tibi est? Quæcumq; in mentem ueniunt. Nihil ex te proficitur non bonum, nihil cogitas non rectum, nihil itaq; scribi à te potest nō nobis utile, non iucundum. Quodq; facit ut tuas supra modum literas desiderem, illud est quod in tuis literis itale pos cū grauitate immixtus perspicitur, ut si lepide cōsiderentur, omnia leporis plena in grauitate

gratiter, ita graua uideantur ut nihil supra. Quapropter cum primum tibi scribendi facultas datur diutius rogo ne differas, neq; patiare tamdiu nos literas tuas deliderare. Vale Pifis.

Gratiarum actio.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

MVita abs te quondam & magna accepi beneficia Laurenti, nuper uerò maximum atq; gratissimum, uidelicet diui Christophori templum, sed cur nondum tibi gratias egit? Quia noueram non mihi, sed tibi illud fuisse collocatū. Quicquid enim hac in re factum est, per te est, & tui gratia factum. Suspiscabar igitur hæcenus nescio quomodo, ne forte tu solus rei huius possessionem aditurus esses, tibi tota soli tradita fuerat. Postquam uerò Pifas abisti cognoui statum, quo tibi unico à Renerijs datum fuerat, mihi abs te tunc esse concessum. Ergo nunc primum tibi gratias ago. O quantas? Non quantas Marsilius capit pusillus homo, sed quantas uir grandior Laurentius. Imò quantas ingentissimus Gigas ille diuus Christophorus, tanto ferme Atlante grandior, quanto qui cælum capit amplior est quam cælum. Nempè Atlas cælum, Christophorus cæli fabrum dicitur humeris sustinuisse. Diuinus præterea nocturnisq; precibus flestem hunc oro Gigantem, ut patronum meum, inter uarios nocturniorum negotiorum fluctus, isdem sustineat humeris, quibus patronum suum per maria sustulit. Vale XIII. Ianuarij. M. CCCC. LXXVIII.

Amatoria.

Laurentius Medicus Marsilio Ficino Platónico, S. D.

Credo iam, doctissime Marsili, iram illam esse Plotini si recte memini, de anima sententiam quam à te in Theologia libro posita est animas, scilicet, nostras eodem tempore ubiq; esse. Nam quod compluribus in eo libro rationibus probatur, nunc re ipsa clarius constat, uix enim aliam ad te epistolam obsignaueram, cum reddite mihi sunt optatissimæ literæ tuæ eius suauitatis plenè quam faciebat ut à me mirifice desiderarentur. Credo equidem absentem te & legisse nostras literas & aculationem tarditatis in scribendo tuæ isthinc perpexisse, qua monitus diutius ad nos dare literas non distuleris. Verum quicquid sit, iam non lubet literarum causas inquire re, satis est eas me literas accepisse, quibus nihil mihi aut gratis aut iucundius est. Video quod & ante mihi constabat nihil à te temere agi. Nam diuturnior expectatio suauorem ipsam quodammodo suauitatem fecit, ut etiam ualde sitientibus euenire solet. Legens ego tuam Epistolam nihil reperio non Marsilianum, si gratiarum illæ actiones ex literis demantur. Non enim hoc gratiarum genus conuenire uidetur aut amicitia nostræ, aut ei uiro qui se ita mihi totum tradiderit, ut nihil sibi reliquerit suū. Non situr ea magnitudine corporis esses, qua diuus ille, quæ ais, Christophorus pingitur, aliquid tibi superest non meum. Sic tu semel uoluiti, sic tibi quondam placuit. Ego uerò tānobile munus & accepi libenti animo & accepto gaudeo, nihilq; ipsi gratulor. Iam igitur non Marsilij es, sed Lauretj tui, non minus tui quam tu ipsius. Qua in re si te ipsum tibi reddi uis, scito id ea conditione futurum ut nullam de te habere possis rationem, quin æquè de me ipso eodem tempore habiturus sis. Quos enim immortalis Deus coniunxit, homo non separat. Tu igitur ut ad gratias redeam nolim amplius hoc scribendi genere mecum utare. Si enim gratiæ quas agis tuæ non sunt, nihil omnino nobis tribuis, sitiq; seruo superioribus rationibus, tecum iam pridem te mihi omnia tua tradidisse. Vale & te ipsum ama, quod si feceris, me quoq; amabis. Ita enim non ut uilgaris noster amor exigit, quod te non latere existimo, cum in eo libro quem de Amore scripsisti, cunctos amonitus affectus adeo ex arte posueris, ut nihil in amore inueniatur, quod non eo libro legi possit, nihilq; in tuo libro legatur, quod in amore non sit, iterum uale.

Pifis. XII. Kalendas Februarias.

M. CCCC LXXIII.

Mirabilium

Mirabilem auctor Deus est non homo.

Marfilii Picinus Laurentio Medici Viro Magnanimo. S. D.

Quidagam in praesentia nescio Laurenti, admirari me compellunt mirum in modum mirae literae tuae, exclamare Philosophicus prohibet pudor. Agere gratias innumerabiles hortatur singularis humanitas & magnificentia tua, sed tua rursus dehortatur epistola. Permitte saltem mi Laurenti precor, ut summo Deo gratias agam, quod statueris temporibus nostris in ciue fortunato affectum humilimum cum excelsa mente, in adolescente priuato prudentiam cum potentia, in potente abstinentiam cum licentia, in occupatissimo sapientiam cum eloquentia, copulare. Magna in te sunt Laurenti, proculdubio magna. Et nequis forte adulationis uicia suspicetur, quod a uiro & philosopho hante & amicissimo esse debet alienissimum in te non ex te, dixi magna. Deus enim omnipotens mirabilia facit solus. Instrumentum Dei es ob bone uir, aptum, scio quid loquor, ad magnifica perpetranda. Tamdiu igitur mirabilia feliciter exqueris, quandiu diuino parebis artificio. Parebis autem examulsum crede mihi, si saepe cum oraueris, ut ipse tibi quo ratione sis pariturus ostendat. Ostendet certe petenti, qui etiam priusquam petas stimulat ad petendum. & quid & quo pacto sis petiturus ostendit. Vale feliciter patriae spes. Sed ante quam finem faciam, obsecro te mi Laurenti cum per academiam quae per te floret, tum uero per patriam hanc tuam patriam quae tibi praeter ceteris chara est, ut bonae ualitudinis curam habeas, nisi enim tu bene ualeas, non puto his temporibus, bene uel academiam uel patriam posse ualere. XXI. Ianuarij. M. CCCC. LXXIII. Florent.

Laudet Laurentij Medicis mirae.

Marfilii Ficinus Nicolao Michelocatio uero Viro, S. D.

Quam difficile est mi Nicolae, o quam difficile nunc inuidia non pulsari. Ego forsitan Nicolae, nisi quae Laurentij sunt, mea quosq; essent, non possem tot, tanta, tam fenilla bona adolescenti non inuidere. Dic amice rogo, quis eloquitur elegantius? Quis probat acutius? Quis mulcet dulcius? Quis conicit uehementius? Celsistis iam pridem lauro poetae, celsistis oratores modo, iam iam Philosophi cedamus. Proh Iupiter, ociosi ueterani ab occupatissimo tyrone isto, tam cito, tam facile, tantopere superantur? si inuideant alij alienis & liuore rumpantur edaci. Ego meis mirifice gaudeo atq; fruor, meus enim est Laurentius ob incredibilem humanitatem suam. Ego quoq; Laurentij sum ob singulares animi sui dotes, magno me emit precio, hoc est, seipso. Ita me Deus amet loquor Nicolae quod sentio, nemo magno Cosmo me familiaris fuit, nemo charior. Cognoui in eo fene non humanam uirtutem, sed heroicam. Agnosco nunc in isto adolescente penitus, agnosco totum illum fenem, phoenicem uideo in phoenice, in radio lumen. Emitat iam ex Laurentio nostro foras Cosmianus splendor ille multis quotidie modis, lumen ad reuelationem Gentium Latinarum & Florentiae Reip. gloriam. De his haecenus. Interrogabat autem in epistola Laurentium cuius nam ille essent gratiae quas ipsi egeram. Me nec An alterius? Responde illi meo nomine eas esse Dei. Tres enim illas opto Gratias Medici nostro propitias fore, quae ab Orpheo deficiunt scilicet splendorem, laetitiam, uiriditatem, splendorem, inquam, mentis, laetitiam uoluntatis, uiriditatem, corporis & fortunae. Aspirant iam ex alto haec Gratiae Laurentio, ac tam diu aspirabunt, quam diu agnoscat gratias solum a Deo solo se gratias accepisse. Vale. XXI. Ianuarij. M. CCCC. LXXIII. Florentiae.

Amatoria.

Laurentius Medices Marfilio Ficino Platónico Philosopho. S. D.

Falsum meum de te iudicium, uerumq; illud uulgatum prouerbum. Locorum, scilicet, interuallum ut ab oculis disiungit, ita nos ab amorum cogitationibus separare. Verum quis hoc credidisset? quod ego uix credo cum peripse rim. Ego binas ad te literas dedi, tu unam uix epistolam nobis, atq; ita pauco-
rum

non uerborum, ut si ex ea primam salutationem atq; ultimam loci & dei partem uelam de
mas, nihil ferè se reliquit. At non decet Philosophum loquacem esse: At non decet mu-
turum? Id enim nobis Terentius præcipit, quod ille à Græcis accepisse traditur, Ut ne
quid nimis. Sed etiam ex his locis uideo quid in causa sit, cur ego à cogitationibus tuis
absum. Cum enim semper ante oculos diuum Christophorum, cui ædes tua dicata est,
habeas, ea ipsius esse magnitudinem corporis, ut cæterarum omnino rerum tibi prospectum
auferat, atq; inter te & nos quodammodo faciat eclipsim quandam. Quod tamen tū mi-
ror, si uerò quibus uerbis te accusem non inuenio. Nullū est enim tā asperū tamq; con-
tumeliosum uerbum, quin deterior multo sit Marsiliana taciturnitas, qua & fidem tu-
am & nostram amicitiam sefellisti. Doleo quidem non parum, quod fidem frigeris, ar-
que amicitia nostræ huiusmodi iniuria intuleris. At quod magis mihi molestum acci-
dit illud brutus est, quod dum tu amorem nostrum frustratus es, ita nos à cæterorum
hominum beniuolentia alienasti, ut nemo supersit, cui fidem deinceps adhibere posse
uidear. Nihil enim tam perfectum, tam constans, tam uerum uidebatur, quam nostra a-
micitia, quæ quidem & tua uirtute & temporis diuturnitate à Deo creuerat, ut si quo-
dammodo decorerit, nulla restet cui credere tuto possimus. Quæ propter scito nos er-
ga te mirum in modum iratos esse. Neq; tamen ita iratos, ut si iucundissimæ literæ tuae
ad nos perferantur, sura illi incredibili suauitate cunctam animi asperitatem atque indi-
gnationem mulcere non possint. Nam cum Achilles telum in manibus habeas, scito
tarditatem in scribendo, cuspidem esse qua uulneras, literas uerò ita illato uulnere me-
deri posse, ut non modo uulnus ipsum, sed omnem penitus cicatricem auferre ac dele-
re possint. Vale Pisis.

Anatoria, quomodo amandus quisque sit, & quomodo laudandus.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Viro magnanimo. S. D.

Quod me diligas Laurenti multis clarissimisq; argumētis iamdiu noui. Quod
ames, nuper ex hoc uno præcipue quod tāquam zelotypus leuissimis fallisq;
offensu culis subiraferis, irascere ut lubet, irascere zelotype, modo interim
incalcescas. Simile est ire & amoris incēdium, ego enim cū subiraferor tibi, quod
facio sepe, tunc astuo amoris incendio maxime. Tu quoq; flagras nō me-
diocriter, scito quid loquor. Quod si quando repescere uideamur, tū etiam nostræ hæc te
piditas feruentius feruet quam cæterorum feruor. Odiūq; nostrum, proh Iupiter,
amantius amabiliusq; est quam cæterorum amor. Ecce nunc mi Laurenti tua isthæc ira
mittit mihi uidetur quam cæterorum mansuetudo, morsus iste tuus suauior suauio. O
quam suauiter mordes? quam acriter obfularis? Acrimoniam miram misces dulcedine,
dulcedini acrimoniam, quod in suauissimis saporibus natura solet, & quotiens acrimo-
nia tua fortius acescit, totiens aceti maluatici instar dulcius quam dulce redolet. Verū
quid accusas in me accusator acer, amator acerrime? Breuitatem ne? At tu in causas,
quod enim breuis sim, negotiorum tuorum, quod breuissimum uidear, amoris erga me
tui efficit magnitudo. Accusas taciturnitatem, suspicans eam ab obliuione, obliuionem
ab absentia proficisci. Meminisse debes non abesse isthinc Marsilium, si non abest Laurē-
tium, in quo est Marsilius, si ubiq; est eodem tempore animus, quid ipse superiorib; die-
bus tua epistola cōfirmasti. Quid igitur obstat Diuus Christophorus quin te cernam?
Præsertim cum diaphanus sit atq; perspicuus, & in ipso Christophoro inspiciam Laurē-
tium, quandoquidē per Laurentium ipsum Christophorū uideo & amplector. Deniq;
uis uerū fatear? Non oppositio Christophori inducit eclipsim per quam aut cæcutiam
aut sileā. Imò tu coruscatione tonitruq; tuo caligari, stupere, obmutescere, penitus me
compellis. Improbe adolescēs, hānimitum gaudes uictoria quamuis honesta. Quid am-
plius aut tibi aut reliquis est reliquū? Tibi quidē ut te ipsum uincas. Reliquis aut ut um-
cia quo animo patiantur. Ego certe, ut de me ipso prius loquar, superari abs te ferre tā-
tum gaudeo quantū ipse gaudes me ac cæteros superare. De cæteris uerò quid dicam?
Sol matutinus cōgregat nebulas. Meridianus Sol nebulas disgregat. Virtus adolescens
inuidiā cōcitat, adulta sedat, liuorē domat tandē qui omnē prius uicit opinionē. Inuidiā
quasi omnē in admirationē conuertisti. Laudant multi palam, qui hactenus inuidebāt.

Sed

Sed quamuis laudator pene nullus de Laurentio mentiat, nulli tamē hunc, exceptis Platonis, legitime laudant. Peripatetici cum Laurentium uideant tam feliciter singula profitemem, in omnibus eum laudant, Platonici contra in eo laudant omnia. Nempe cum considerent quam subito artis cuiusq; prodeat magister, artes huic non labore que fitas, sed & natura subministratas, & à Deo infusa existimant. Ego igitur personam tuā in me diligo, meam in te amo. Laudo te in arte, artem in te probō. In natura te honoro, naturam in te miror. Te per Deum colo. Veneror per te Deum. Deo itaque soli gloria omnis ab omnibus ab æuo tribuatur in æuum. Vale.

Locosa ad Ioannem inuitat: ad reditum per dissimulationem.

Marfilius Ficinus Ioanni Caualcanti Amico unico, S. D.

DEcreeurā hac nocte mane ad te scribere, redi Heros, propterea quæso, aduolā obsecro. Deinde uerō maturius cōsultandi, præstare usum est, ut meum hoc desiderium dissimularem. Fore enim ut redeas ocys, si me subiratam putes. Ecce subiratus sum. Quid tandem? Nunquid mouebit indignatio, quem nō mouebat amor? Non puto. Ergo quo me uertam nescio, ad preces ne an ad iurgia? Imō quo refugiam nunc inueni. Cordi confidam heroico, quod solet sponte rectius currere quam calcari. Sed interim quonam pacto me continebo, quin parumper saltem ita susurrē? ah nimis obliuiose mei. At cohibebo conuitia, ac ne tædat te easdem has cantilenas audire sapius, res maiores aggrediar, de rebus scribam publicis. Queris quid agatur in urbe. Tractantur grauiā, audi, sed aperias nemini. Magni pleriq; ciues ò Marfilii a sunt, cur tandiu solus in urbe? Quia solum incedere nunc me uult, qui nunquam finit esse me solum. Nōdum redijt ergo? Nondum. Non habeo præsens aliud quod ad te scribam. Scripsi ad te urbana negotia. Scribe ad me tu rustica. Hei mihi errauit, ne scribas uolo, sed dicas. Si colloquemur, loquemur mi Heros eadem, dum scribimus, scribimus de diuersis. Ego de memoria, de obliuione Ioannes. Sed nolim dixisse istud. Non oblitus est mei meus, quia neq; sui. Imō uenit iam obsecutus mihi, ecce uenit, occurrite mei huic fortunati pedes, excipite felices ulnæ.

Epistola genialis de Heroibus.

Marfilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

ACcepi à Carolo Marsupino epistolam, cui cum primum respondere aggesser, uelle. nōq; præscribere Marfilio Carolo salutem, genius mihi præter sententiam ita flexit calamum, ut Ioanni pro Carolo scriberem, accipe igitur epistolā genialem. Nefas putauit Deus absentem me cuiquam priusquam Heroi scribere, arbitrator Heroibus fauere superbos. Quoniam ut Platon placet herocēs ex amore Deorum sunt geniti. Ego re ipsa expertus sum Philosophos ex heroum amore renasci. Vale. l. Mai. M. CCCC. LXXIII.

Quod gratis, gratius est, quàm quod ex debito.

Marfilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Non potest manus calamum ducere, nisi ipsa moueatur ab animo. Non poterat his temporibus scribere Marfilio ad Heroem, nisi ante inuitatus ab Heroe. Sed unum mihi molestum est præcæteris, quod ideo scribis ad me, quia promiseris, ergo pactioni istud tribuo non amori. Amatorias posco literas non mercatorias, an es etiam pacto meus, scilicet quia ego sum tuus, amore uolo sis meus. Vale. v. Ianuarij.

M. CCCC. LXXIII.

Prouocatio

Pronocatio ad scribendum.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

AMice, quid tamdiu certatim silemus? Quid tandem uictori lucri accedet, uictio quid damni? Ego uero in hac silendi pertinacia uinci abs te satius censui, ut in loquendi certamine uincerem. Ita post hac primæ tibi in tacendo partes, mihi primæ in loquendo dabuntur. Semper ne calcariibus indigebis in stadio? Nūquam tua sponte curres? Cur mecum tam dure? Acrius forsitan iocari tecum uideor mi loannes. Tu autem agis acerrimè, acerrimè quoque responde si placet, modo respondeas, si minus placet, dulciter sile. Mæx certè huic uerborum acrimoniæ cordis affectum melle dulciorem subesse putato. Vale, & tamdiu abesto quàm tua res postulat. Satis enim mihi cum res agitur tua. Nonis Octobris Charegij.

Quod necessaria epistola inter amicos.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

QVoniam putabam breui te Florentiam rediturum nullas ad te dedi literas, sperans cito ueras audire ac reddere uoces. Nunc uerò perpetua hæc, ut ita dixerim, cœli serenitas longiores mihi tuas in Trebianis collibus minatur moras. Sed quis Trebiana iurauitate nõ capiatur, hos certè Bacchus amat colles, sijs meus captus est Ioannes, hæc profecto cur non scripserim hæc enim causa est. At tu cur scribis nihil? Nihil equidem habeo quod scribam, inquires. Id ipsum saltem nihil haberet, scribe, quanquam nunquam deest amicis argumentum literarum. Quid enim amico charitus quàm amici uita? Ergo uicissim qualis ualutudo sit, sæpe significandum. Ego meam ualitudinem declarare non possum nisi prius ipse tuam. Quippe ualeo si tu uales, imo si te ualere intelligo. Vale ex Charegio. XIII.

Gratis est iactura temporis.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

ONerosa mihi tam mei quàm paterni corporis cura, onerosa absentia tua. Vtræque sunt æquo animo tolleranda, ne fiant propter impatientiam grauiora. Tu si quid humanitatis habes, noli me duplici pressum sarcina, tertio insuper ponderere onerare, Oneras autem nimium nisi libros ad me remittas. Temporis enim iactura me stimulat ut eos sæpius exigam. Nulla est grauior iactura quàm tēporis. Fleu confidentius flagito quæ forsitan accipere nollem, quem uerò uelle accipere, postulare non audeo. Illa me decet habere, hoc me in præsentia necessarium est carere. Prudentis est rium carere, decens est implere, tum quid necessarium est pro uiribus facere uoluntarium. Tua inter est illud implere, mea id conari. Vale, ac dum aliena colis, alienis cole tibi quoque teipsum.

Quod iocunda amicorum litera.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Quid igitur faciam? Prior ne ego ad te scribam? an tuas literas expectabo? Equidem cum ad alios ferè nunquam nisi laeçsitus scribere soleam, tibi tamen uenire obuiam cogor & prior inire certamen. Nec silere diutius te permittam? Non potes enim sine meo languore silere. Huc me, quid te nõ fugit, immo deratus impulit æstus, isthuc uentus intollerabilis retrahit, adeo, ut uix hodie me contineam, quin ad urbem protinus aduoleam. Potes uerò hic me solus aliquor & illos quidem pauculos dies tuis literis retinere, nam dum literis tuis legendis totus incumbam, nec uentorum procellas sentiam, nec fulmina & tonitrua audiam. Sic ergo fit, ut uerba fedare uentos, & tempestates depellere ualeant. Saluta Vgolinum Verinum tuum me sarum sacerdotem. Vale. xxx. Augusti M. cccc. lxxviii. Marcianiani.

R r

Nemini

Nemini detrahendum, quia Deus ulciscitur.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Homerus propter diuā, ut aiunt, Helenę utuperationem priuatus oculis, quā nunquam errasse cognouit, nunquam uidisse amplius dicitur. Eandem ob causam Stesicorus lumine captus, intellexit erratum, hinc palinodiam, id est, contrarium cantum cecinit, dicens, nō uerus sermo ille fuit, neq; nauibus altis extasi fugiens, neq; adisti Pergamā Troiā, his dictis statim uisum recuperauit amissum. Socrates præterea cum Deum Amorem utuperasset, in Illisi fluminis transitu a familiari dæmone correptus, antequam quicquam pateretur aduersi expiauit se laudauitq; rursus. Amorem quem utuperauerat, unde euasit incolumis. Ita Stesicorus Homero prouidentior fuit, sed utroq; sapientior Socrates. Ego certē Socrate incautior fui, ut non sim Stesicoro infortunator. Quorsum hæc? Nempe mensis huius nonis scripsi ad te mane epistolam, diuturnum silentium tuum improbaturus, in qua indomitum te, & quasi durissimum omnium accusabam, uel sperere aduersa ualitudine oppressus sum, nec dum cōualeo. Quam obrem ueritus, nequid mihi aduersi propter Herois utuperationem immineat, palinodiam licet breuē expiandi criminis gratia scribere statui. Affero igitur nō Heroem durum, sed me potius mollem esse ac molli homini constantem uirum sapē ferocem uideri. Hæc mea palinodia, sit contrarius superiori cantus, sit etiam contraria postulatio. Orabam quippe ut acerrimas, si placeret, potius quā nullas literas mitteres. Nunc contra nullas potius quā acerrimas postulo, non enim instigatione sed consolatione ager animus indiget. Vale Floren. Idibus Octobris, M. CCCC. LXVIII.

Homo est animus. Amantis animus est in amato.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Ego Ioannes sæpē quaesui me ipsum, primum pectora mea manibus attractaui, deinde uultum hunc sæpē sum speculatus in speculo, sed neq; tibi me tractaui neq; hic uidisse me unquam asserere potui. Nam quando me ipse quero, quero utique non alium præter illum ipsum qui querit ubi idem est omnino Marfilii quaesitus & quaerēs. Quis igitur querit? Qui reperire cupit. Quis nam cupit hoc? Qui iudicat esse quaerendum. Quis iudicat? Solus iudicat animus. Solum igitur animū quero, quādo quero me ipsum, ut pote qui solus ipse sim animus. Hunc ego neq; tangi neq; cerni posse confido. Non enim tam diu de illius natura dubitarem, si sensibus his pateret. Ergo recepi quādoq; mentis aciem in seipsam, si forte hac uia me cernerem, uerum neq; ita quod desiderabā omnino sum assequutus. Quippe interiore hoc meo intuitu, neq; delector satis neq; quiesco. Qui autem quod inuestigat consequitur, gaudet profectus & quiescit, non igit me apud me ipsum reperio. Quod si in alio me quaeriturus sum, quonā pacto me apprehendā? Si me ipsum nō habeo, per quē solū possum capere, quicquid capere possum. Redi igit, & te imō me redde mihi. Quādo ego id nequeo, redi hodie neq; semper uēturas differ in horas. Ne patiare obsecro, plures a nobis dies nigro nūmerari lapillo. Quot erū isthuc tu serenos agis, totidē nos hic nubilos agimus atq; nigros. Vale.

Seria ad Ioannem. Anima post mortem intelligit, & multo clarius quā in corpore.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Scripsi nonnullas ad te epistolas, amice optime, in quibus tentauī amatorii quoddammodo scribendi genus, quod quidem & nostræ familiaritati conuenire uideatur, & ab honesta illa Socratis Platonisq; libertate non est alienum. Nunc autem Platoniorum more post amatorios iocos (talìa enim Platonica proxima sunt) ad seria ueniamus. Audi nunc quæ cum Bernardo Iunio & Bartholomæo Fortino ciuibus iustitia excellentibus, aliquando de mente differuimus. Duo sunt inter mortales dubia circa mentem præcipua. Primum est, utrum intellectus se iungat corpore

pore possit, ac deposito corpore uiuere atq; operari. Secundum, siquid tunc intelligit, utrum clarè intelligat nec ne. Respondebimus ad hæc in præsentia quàm breuissimè poterimus. Nam hæc & similia in Theologia nostra de animorum immortalitate latissimè disputantur. Concedimus intellectum multa incorporalia excogitare, Deū uidelicet, angelos, animas, uirtutes, numerorum proportiones, ideas, rationesq; rerū uniuersales. Quemadmodum uerò non possumus per uisum inuisibilia cernere, ita neq; per corporale aliquid instrumētum incorporalia cogitare, neq; per naturam aliquam distinctam corpori locoq; & tempori, res à materia, loco, tempore, absolutas, petere, querere, inuenire, seruare. Ac si mens interdum etiã dum regit corpus ita se in se colligit ut speculetur aliquam per seipsam, sequitur ut à corpore separata multo magis faciliusq; per seipsam ualeat speculari. Si poterit per se operari, per se quoq; esse ac uiuere poterit. Atq; ut ad quæstionem alterã descendamus, clarius tunc discernet quæcunq; intrinsecus offerentur intelligenda, quàm sensus nūc quæ offeruntur extrinsecus sentiendã, & tanto saltem clarius quanto uisus acutior est, & uelocior quàm auditus sensusq; reliqui. Ac etiã quãto mens præstantior est quàm sensus, & obiectū mentis præstantius est quàm sensus obiectum. Mentem esse sensu excellentiorem nõ dubitat, quisquis illius uiribus utitur, uidet enim eam sensuum iudicem esse, & tanquã pretiosiorẽ, concedit paucioribus, tardiusq; & rarius exerceri. Obiecta quoq; mētis obiectis sensus esse sublimiora hoc ostendit, quòd illa uniuersalia, ampla, æternaq; sunt. Ista particularia, angusta, mortalia. Accedit ad hæc, quòd quanto magis exterior sensus intenditur, tanto magis interior sensus remittitur. Atq; contra. Qui enim attentius inspicit auditq; nonnulla uix, interiri potest imaginari, & qui uehen: enter imaginatur uix cernit uel audit, quæ tunc extrinsecus offeruntur. Eadem est inter imaginationem intellectumq; proportio. Anima in hoc corpore dicitur maxima omnium habet impedimēta, alterum, quòd in plures operationes perturbationesq; distrahitur, operationes autem uariæ se inuicem impediunt atq; debilitant, difficillimū est enim diuersis simul incumbere, alterum, quod tum propter infirmæ habitacionis huius conditionem, tum propter ministeriū corporale ad tempus adeò hominibus assignatum actiones inferiores longe prius, attentius, sepiusq; quàm superiores exercet. Vnde fit ut quando contempleri incorporalia uolumus, ut plurimum debilitate operemur, & illa obtuse & quasi in nebula quadam prospiciamus. Verum quando actiones alendi, augendi, sentiendi, imaginandi, uel obmittitur omnino, uel maximè remittentur, tunc usq; adeò mentis intuitus acuetur, ut quicquid cernat clarius hac luce discernat, perspicit sanè anima per seipsam, tunc lucem illam intelligibilem perspicuam, quam nunc sensibilem istam per uitreas corporis huius carcerisq; fenestras, intuebitur enim tranquille per serenitatem suam perspicuam, perspicacissimãq; obiecta excellentissima in diuini Solis luce adeò clara, ut Solis huius lux ad eã sit umbra, & quia clarissima, ideo impuris oculis occultissima, puris autem manifestissima. Non intuebitur autẽ quasi pictas imagines, sed tanquã res ueras, quarum res cæteræ sunt imagines. Quando per somnum operationes motus exteriorumq; sensuum cessant, tunc imaginatio quæ reliquis pascitur sensu usq; adeò roboratur, ut simulachra pingat intrinsecus tãquam res ueras representantia. Quid igitur faciet intellectus, imago in imagine admodum efficacior, quando multo magis quàm imaginatio somniantis, liber ab impedimentis euaserit, atq; in ueritate rationeq; summa ueras omnium rationes inspiciet? pinget uidelicet tunc in seipso uera omnia exactissimè, imò ueris omnibus aliunde pingetur. Sed a quo maxime? A mente, mente inquam, lumine luminum. Et quàm facile fiet? facillimè profus, subitò, namq; ob naturalem quandam cognationem uisibile lumen illuminat perspicuum corporale, cum primum serenū purumq; fuerit, formatq; ipsum forma sua, perq; suam formam formis oranium uisibilem. Similiter intelligibile & plusquam intelligibile lumen, id est Deus, intellectualem format perspicuam, cum primum serena euaserit, format, inquam, forma sua, hoc est, diuina, perq; ipsam formis intelligibilem omnium. Tantumq; statim afficit uitali calore & gaudio, quantum beneficio iam afficit fulgore, atq; ita uitam tradit à morte liberam, sicuti lucem infundit à tenebris alienam, & ultra quemlibet temporis terminum, infundit lumen in mentem, quo iam ex temporis mutatione ad statum æternitatis ascendit. Pascit autẽ bonitate ad uotum semper, & implendo

allicit pulchritudine appetitum, & implet alliciendo. Ibi saturitas est absq̄ satietate, ubi bonum est absq̄ malo, perq̄ bonum infinitum fit etiam capacitas infinita. Infinitum ergo bonum & pulchrum, innumerabilem fons bonorum, atq̄ pulchrorum allicit, & implet pariter in æternum.

Contra Auerroem scilicet, quod non sit unicus hominum intellectus.

Marfilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Averrois unicum esse opinatus est cunctorum hominum intellectum, eodemq̄ omnes quicquid usquam intelligunt intelligere. Hanc opinionem nonnulli rerum nouarum audiores quàm uerarum, esse aiunt admodum naturalem. Atque ego confiteor, sed ob hoc tantum eam naturalem uoco, quia sicuti res naturales solent, ualde mutabilis est & contrario suo destruitur. Eo enim ipso quod aliquis affirmat contrarium subito Auerrois opinio labefactatur. Cum enim non possint in eodem simul esse contraria, si intellectus in Auerroico quodam Philosopho atq̄ in Platonico simul de seipso contraria sentit, dum illic ait se unicum esse, hic autem plures esse, non unicum, constat plane in illis non unum intellectum esse: sed plures. Nonne in his quæ ad intelligentiam uoluntatemq̄ pertinent, maxima eodem tempore inter homines diuersitas est? Nam & idem & eodem tempore alij affirmant, alij negant, alij uolunt, alij nolunt. Quid præterea de repugnantibus dicemus habitibus? Intellectus in alio doctissimus est, indoctus in alio, in illo iustus probusq̄, in illo iniustus & improbus, in illo felix, miser in illo. Non potest igitur idem esse in omnibus intellectus. Si diuersi sunt intellectus, multo magis diuersæ sunt animæ. Adde quod si unicus est intellectus, semperq̄ fuit, ut ait Auerrois, non est uerisimile eum ita esse sui ipsius ignarum, ut in omnibus penè hominibus, præterquam in solo Auerroë, se numero multiplicem esse putauerit semper & putet. Quid menti naturalius quàm sui ipsius cognitio? Cur igitur mens cum opinionè Auerrois cogitat, eam aut nunquam aut uix capere potest, nisi quia falsa opinio est? Deniq̄ quotiens unitatem mentis excogitamus, totiens eam odisse solemus, ac mentis numerum cupere, si modo cupimus superuivere. Eadè uerò mens sola oderit, si modo odisse potest, unitatem suam, quæ sola potest & nosse. Non est autem uerisimile rem æternam, atq̄ ad eodē diuinam semper sui ipsius naturam aspernari, respuere & odisse. Quid ultra sermonem prorahor? Satis superq̄ hæc in agro tuo Luciano, ego actu inuicem disputauimus, quando Marfilius hic hospes illic tuus grande iudicium componebant Theologiq̄ uolumen. Vale. xvi. Aprilis Florentiæ.

Theologi uigilant, ceteri somniant.

Marfilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Mirantur nonnulli cur tanta obseruantia Platonem sectemur, qui semper uidentur inter paradoxa & portenta uersari. Mirari autem, ut arbitror, desinent, si considerauerint sola quæ diuina sunt reuera existere, quia neq̄ alienæ naturæ contagione inficiuntur, neq̄ unquam è suo statu mutantur. Corporalia uerò haudquaquam esse reuera, sed esse uideri, cum inficiantur contrarijs & iugiter perturbentur, ideoq̄ non ueræ res sint, sed rerum uerarum imagines, aut umbræ. Cum autem ceteri Philosophi penè omnes naturalium duntaxat rerum studio dediti, in his tantum rerum uerarum imaginibus somniant, Plato noster diuinis incumbens, uel solus uel maxime omnium uigilabat. Itaque tanto satius arbitror Platonem Theologum sequi, quàm Philosophos ceteros, quanto præstat uigilantibus gubernatoribus quàm dormientibus se committere. Vale.

Veritas

Veritas Dei splendor, pulchritudo, amor.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Hoc precipuū diui Platonis, ut Parmenidis dialogus, & Epinomis indicant, futu-
 ritum fuit, ut unum rerum monstraret esse principii, quod & ipsum unum pro
 priore uocabulo nominauit. Vnā quoq; omnium esse uoluit ueritatem ipsius, sci
 licet, unius, hoc est Dei, lumen. mentibus omnibus speciebusq; infusum, quod
 et species offerat mentibus, et mentes copulet speciebus. Vnicā igitur ueritatem, unius
 scilicet, Dei radium unum colat oportet quicunq; Platonem uoluerit studium profi
 teri, hic radius per angelos, animas, coelosq; & reliqua corpora transit. Atq; ut in libro
 de Amore disseruimus, splendor eius pro natura cuiusq; fulget in singulis, gratiaq; et pul
 chritudo uocatur. Et ubi fulget accommodatius, ibi praecipue allicitur intuitu mentis, concit
 at considerantem, rapit & occupat propinquantem, cogitq; eum uenerari splendorem
 huiusmodi praeter ceteris tanquam numen, nihilq; aliud adniti quam ut deposita priore na
 tura ipse splendor efficiatur. Quod hinc patet, quando amator aspectu tacitūe amanti,
 hominis non est contentus, & clamat nonnunquam, homo hic nescio quid habet quod
 me urit, atque ego quid cupiam non intelligo. Vbi constat animum diuino uri fulgore,
 qui in formoso homine micat quasi speculo, atq; ab eo clam raptū quasi hamo trahi sur
 sum ut Deus euadat. Insanus igitur habendus est & miser, quisquis dum à Deo per ui
 sum ad sublimitia prouocatur, ipse per tactum seipsum demergit in lutum, & cum ex ho
 mine potuerit Deus fieri diuinam ipsam per humanam pulchritudinem cōtemplando,
 ipse se ex homine belitiam reddidit spiritali ueraq; pulchritudini corporalem, & umbra
 tiliem formam antepcōnendo.

Quod Idea secundum Platonem in diuina mente sint.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Plato nosse in Timeo, Timeum Pythagoricum imitans atq; comprobans, muti
 dum à Deo genitum asserit. Eiusq; generationis causam triplicem introducit,
 efficientem, finem atq; exemplar. Vult enim mundum à potentia Dei bonitatis
 suae gratia ad diuinā sapientiae exemplar effectum fuisse. Et quemadmodum in
 architecto uniuersi aedificij eiusq; partium exemplaria sunt, sic in diuina quadam intel
 ligentia supra mundum esse uniuersū mundi huius eiusq; partium exemplaria, mundumq;
 ipsum intelligibilem nominat & aeternum, hunc uero temporale atq; sensibilem. Exem
 plaria huius in illo uocat ideas, similitudines illius in hoc imagines atq; umbras. Quam
 obrem inuidios quosdam ridere & licet & libet qui Platonem uulgō tam inepte praedi
 cant quam inique ideas rationesq; rerum uniuersales posuisse, tum à corporibus, tum à
 diuina intelligentia, tum à se inuicem separatas, & tanquam nubeculas quasdam per aë
 re dispersas à uento. Sed quoniam plurima contra illos adduximus in ijs libris quos apud
 te in agro Regnano composuimus, sufficiat nunc testimonia solum ex Timeo Platonis
 adducere. Primum consideremus, inquit, quod in questione de uniuerso ante omnia fo
 ret inuestigari, utrum semper fuerit uniuersum hoc sine ullo generationis principio, an
 genitū sit ab aliquo principio sumens exordium. Id profecto cernitur tangiturq; & cor
 pus est, omnia uero huiusmodi sensus mouent, quae sensus mouēt opinione per sensum
 percipiuntur, haec uero talia esse constat, ut gignantur & genita sint, quicquid autem gi
 gnitur ab aliqua causa, necessario gigni asseruimus. Opificem quidem et patrem mundi
 inuenire difficile, & cū iam inuenitis praedicare uulgō impossibile est. Rursus confide
 randum est, utrum mundi faber sit imitatus exemplar, id ne quod unū idem semper &
 simile est? An id quod genitum dicimus? At qui si pulcher est mundus, & opifex mundi
 bonus, sempiternū exemplum maluit imitari, sin secus, quod ne dictū quidem fas est
 generatum exemplar est pro aeterno secutus. Cum uero & mundus omnium genitorum
 pulcherrimus sit, & eius author causarum omnium optimus, dubium non est quin tempi
 ternum sit secutus exemplum. Sic igitur generatus ad id est effectus, quod ratione & sa
 pientia sola cōprehendi potest & immutabile permanet. Ex quo efficitur ut necesse sit

Rr 3 hunc

hunc mundum alterius simulachrum esse. Et paulo post. Dicamus quam ob causam ille rerū author generationem & hoc uniuersum constituit. Bonus erat, bonus autem nulla unquam aliqua de re inuidia tangitur. Ergo cum liutor ab eo alienissimus esset, omnia sibi quantum fieri poterant simillima fieri uoluit. Si quis hanc gignendi mundi causam præcipuā à prudentibus uiris acceperit, rectissimè profectò accipiet. Et post pauca. Dicendum est hunc mundū animal esse, idq; intelligens, reuera diuina prouidentia constitutum, hoc posito quod sequit, uideamus. Ad cuius animalis similitudinem Deus mundum constituit, unī cuidam propriæq; animalis speciei similem fecisse non arbitramur. Nam si imperfecto animali similis esset factus, pulcher certe non esset, imò uerò illius. Nam si imperfecto animali similem esse ducimus, cuius animalia cætera & singulatiim & generatiim partes sunt. Illud siquidē uiuentia omnia quæ sola mente percipiuntur in seipso contineantur, quemadmodum mundus hic nos & cætera quæ cernuntur animalia continet. Volens itaq; Deus omnīū quæ intelligi possunt pulcherrimo & undiq; absoluto mundum hūc simillimum reddere animal, unum ipsum effecit aspectui subiectum, animalia cuncta naturæ suæ conuenientia intra suum litem cōtinens. Rectè ne mundū unum diximus? an rectius plures innumerabiles te dici oportuit? Vnum profectò, quādoquidem ad unius similitudinem est formatus, quod enim uiuentia omnia quæcūq; intelliguntur continet, locum alterū habere non potest. Rursus enim aliud animal quod hæc duo contineret esse oporteret, cuius duo hæc partes essent. Nec illorum sed tertij huius mundus iste simulachrum rectius diceretur. Vt igitur hic mundus esset animal absolutio similis, ex eo quod solus atq; unus esset, idcirco neq; duo neque innumerabiles procreati sunt, sed unus mūdus unigeniusq; factus est & erit. Sed audi Timæum Pythagoricum, qui Platonis magister exitit similibusq; uerbis ideas collocauit in Deo. Mundus, inquit, est eorum quæ genita sunt optimus, quoniam ab optimo auctore est illo genitus, qui respicit non in manufacta exemplaria, sed in ideam intelligibilem substantiam. Ad quam quidem quod factum est examulsum atq; perfectè pulcherrimum & in emendabile sit. Perfectus uerò est super secundum sensibilia, quoniam illud ipsius exemplar, quod omnia in se continet intelligibilia animalia, nihil exterius aliud reliquit, cū sit terminus intelligibilium absolutissimus quemadmodum hic mundus est sensibilem. Hæc ille. Audi uinum ideas omnīū esse in quodam exemplari uiuente aeternoq; quod sit intelligibilem omnium præstantissimum, & ita undiq; absolutum, ut nihil intelligibile sit extra ipsum. Hoc autem nihil aliud potest esse quàm Deus. Sed quod illo clarius? Plato cum dixisset Deum omnia sensibilia ad similitudinem intelligibilem esse, cisse, subiunxit eū omnia sui ipsius fecisse similia. Quasi idem exemplar sit atq; Deus. Quoniam uerò quot sunt in hoc mundo rerum species creatarum, tot saltem in Deo sunt idæ, id est rationes intelligibiles per quas cuncta creantur, atq; creatæ species, quia sunt in materia per se nō uiuente, uel non uiuunt, uel uix uiuunt. Idæ uerò quia sunt in Deo per se uiuente, uiuunt in Deo. Plato in eodem libro inquit: Quot & quales mens ideas in ipso uiuente inspicit, totidem & tales in hoc mundo species secum cogitauit emingere. Hoc Ioannes sensit, Plato, ut audis. Hoc senserunt antecessores successoresq; Platonis. Crede Marfilio, qui sentit aliter à ueritate dissentit.

Causa peccandi, Spes, Remedium.

Marfilus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

CUr animi cum diuini sint tam prophane uiuunt? Quia domum regionemq; habitant prophanam. Alij propter negligentiam uel ignorantiam delinquit, neq; mirum id quidem, quoad in caliginosa hac mūdi face uersamur, alij propter nimium corporis amorem, neq; id quoq; mirum, coles enim est & proles anime, alij quia uel immortalitati uel diuinæ clementiæ diffidunt, quid mirū? cum in loco mortis malignitatisq; uitam ducant, alij quia uel diuinæ clementiæ, uel crastinæ emendationis piusquam par est confidunt, tum diffidentia, tum confidentia nimia periculosa est, illa uexat, ista fallit. Summa igitur prudentia est presentī mortē semper uti quàm optime possumus. Vnicum refugium Deo se frequentissimè commendare. Optima spes, cum hæc egeris meminisse non latere Deum quàm durā, quàm ue periculosa nobis prouinciam

clam habitandam & administrandā tradiderit, infinita bonitas finitum longē superat ma-
lum. Varios instituit siue castigationis siue pœnarū gradus atq; eos quidem ad bonum
uel proprium alicuius uel commune. Gradus autē præmiū plurimos & uberrimos.

Quos Deus coniunxit moribus coniunget felicitate.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Heri in agro Nouolano sacra diui Christophori & Iacobi solennia instaurauimus, Sacra dixi, Ioannes, dūtaxat, festa certe addidisset, si tu affuisses, sine quo nihil mihi festum. Vide igitur quantum Marcellio tuo charus sis cui ne cœlestia quidem, si dicere fas est, absq; te chara sint, & merito, nam qui Iacobū Christophorumq; coniunxit in sacris, Idem Marcellū & Ioannem coniunxit in uita. Idem quoq; aut certe quā simillimus præest utriusq; genus. Statuit nos arbitror Deus in terra eadem uoluntate moribusq; similibus, in celo sub eadem idea paribusq; felicitatis gradibus uiuere. Vale nostræ navigationis Achates, ac portus deniq; condimentum.

Præstantior est legum conditor quā sophista.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Mirabantur Græci quondam in Carneade, uim dicendi, memoriam & acumen, laudāt ut ais familiares tui eadem in Ioanne Guidio, cumq; ob similitudinem quandam Carneadem sæpè cognominant. Tu autem hunc ob legum inuentionem Lycurgi uocas imitatorē. Quæris præterea quæ nam præstantior laus sit, Carneadis ne an Lycurgi similem esse. Carneades disputādo lites introduxit, Lycurgus uerò dissoluit, Carneadis argutia sapiens inuitiles quā utiles. Viles autem paucis, raro alicubi. Lycurgi disciplina superutilis, ubiq; & omnibus necessaria. Deniq; quanto satius est bene uiuere quā bene loqui, & felicem esse quā uideri, tanto Lycurgi quā Carneadis facultas præstantior est. Sed accipe ab Herodoto quanta conditoris legū excellentia sit, is enim scribit, cum primum Lycurgus Apollinis templum ingrederetur, hos uersus Pythiam effudisse.

Aethereo dilecte Ioui cunctisq; Lycurge
Cœlicolis, qui nostra uenis ad pingua templa,
Ambigo quem potius te nunc hominem ne Deumie
Vaticiner, Diuum potius te spero Lycurge.

Legge hanc epistolam Priori Paldolfino familiari nostro, noui hominis ingenium, scio hæc eum confirmaturum. Vale. Et in Ioannis Guidij beniuolentia perseuera.

Legitimus amoris terminus est consuetudo.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Inferrogas quæ me potissimū causa induxerit, ut amatorias epistolas nonnullas excogitare, sunt Ioannes quā plurimi qui de rebus amatorijs loquentes scribentes uel ab amoris lege procul aberrant, error autem huiusmodi tam noxius est quā utilis, est recta dilectio, tam etiam multiplex quā multi sunt qui amant. Omnes uerò homines amant, homines dixi, Ioannes, nam qui non diligit hominem, non est homo. Ergo non solum in libro quem de Amore cōposui, uerum etiā in epistolis meis præfixi amantibus terminū quem usq; progrediantur, quem qui transgreditur cum sui ipsius uel us hostis sit, uerus aliorum amicus esse non potest. Legitimum uerò in loquendo scribendō uel terminū solus ille seruabit, qui prius in cogitando seruauerit, seruabit autem in cogitando, qui, quæ uera pulchritudo sit, quæ non uera quidem sed uerè similitudo, cognouerit, Legitimus a mandati terminus est consuetudo, hæc tribus constat, cogitatione, alpectu atq; uditu. Nempe (ut Philosophi omnes definiunt) amor nihil aliud est quā pulchritudinis desiderium. Pulchritudo corporis non in umbra materie, sed in luce & gratia formæ, non in tenebrosa mole, sed in lucida quadam proportione, non in pigro ineptōq;

Rr 4 pondere,

ponderem, sed in conuenienti numero & mensura, consistit. Lucem uero, ipsam gratiam, proportionem, numerum, & mensuram, cogitatione, aspectu, auditu, duntaxat attingimus. Hucusque igitur se extendit uerus ueri amantis affectus. Appetitus autem sensuum reliquorum, cum ad materiam, molem, pondus, deformitatemque formae amoris contrariam rapiat, non amor est, sed pruritus quidam ineptus & onerosus nimiumque deformis. Sed quid ego tamdiu Socratis & Platonis nostris more, uulgo potiusquam mihi confusio? Forte quanto magis conabor ne uulgus turpiter amet, tanto magis infanum, gratumque uulgus suspicabitur, meritis amare, quod etiam diuinis illis Heroibus Socrati & Platoni nostris ducibus dicitur contigisse. Ergo de ijs haecenus satis superque sit dictum. Vale.

Neque amor sine religione neque religio sine amore laudatur.

Marfilii Ficinus Philippo Contronio Lucensi, S. D.

Mitto ad te amorem quem promiseram. Mitto etiam religionem, ut agnoscas et amorem meum religiosum esse, & religionem amatoriam. Sane ita natura compositum est, ut neque amor honestus sit nisi religiosus, neque religio uera nisi amore suscepta. Salutat te Angelus Mametius Ioannescij oratoris filius patris tuae uirtutis haeres.

De tolleranda iniuria

Marfilii Ficinus Ioanni Gualtanti amico unico, S. D.

Als quendam familiarium tuorum a petulantibus quibusdam, contumelia & iniuria nuper affectum fuisse. Qui facit iniuriam Ioannes sibi ipsi facit. Animum enim perturbat & nota mali habitus inficit. Subit infamia odium, periculum & incommoda. Qui accipit iniuriam non ab inferente, sed a seipso accipit. Non enim offenditur animus ipse rationalis qui homo ipse est, nisi iniuriam illam esse sibi mala existimauerit. Existimatio huiusmodi in nostro arbitrio posita est. Cum igitur nemo nisi a seipso laedatur, nemo de alio quam de seipso debet conqueri, cogitet ergo qui queritur non quomodo alium, sed quomodo seipsum puniat, hoc est, castiget & corrigat. Vidisti ne unquam catulos quosdam, qui lapidem mordent in eos coniectum etiam si ab eo percussus non fuerint, hi cum a lapide laesi non fuerint, morsu dentes suos laedunt. Idem faciunt homines imprudentes, illi enim saepe ab asino calce percussus, asinum imò se pugno percutiunt. Sane imprudentes iniurias multas opinione sua in se recipiunt, quae sua natura quasi pile in iactiorem resultare consueuerunt. Dices forsitan uindictam non desiderare difficile est. Ne dubita, si homines ignouerint, tamen paulo post Deus iustissimus uidebitur. Quid commodius, quid gloriosius, quam patronum & ultorem suum habere Deum? Est tantum boni saltem mereri ab illo expectando, quantum iniuriis inferre uoluit mali, malumque hoc pacto in bonum conuertere. O quam pretiosum bonum est tolerantia! Hanc solum exercuit Socrates Graecorum sapientissimus, hanc praeter ceteris uirtutibus exercuit Christus uita magister. Nam ob hanc penè solum exercendam dicit ad homines descendisse. Tam uituperanda impatiencia est quam laudanda est patientia. Mittam caetera, Impatiencia turbat animum, praeterita bona delet, praesentia inficit, futura impedit. Neque rumori uilis plebeculae praestanda sunt aures, si inuitauerit ad uindictam. Quid plebs? polyuisa quaedam, id est, animal multipes sine capite. Magnanimitas est praeter magnitudine sua par uisacere quae sunt parua. Parua sunt & breuissima temporalia omnia, quorum quod est praeteritum, non est amplius, quod est futurum, nondum est, quod praesens, indiuisibile est & incipit simul ac desinit. Non est fortis qui succumbit iniurijs, sed qui superat. Superat autem qui ita resistit, ut ob earum impetum suo statu non moueatur. Haec familiari tuo legito, dicito etiam ut a ratione medelam quaerat, non expectet a tempore. Tempus enim noxius medicus est, quotidie enim expectatione futuri fallit agrorum, & antequam ueteres expellat dolores nouos adiungit ueteribus, totaque quotidie accumulata mala, ut fallaci spe uita deducat ad mortem. Viuendum est autem hodie, qui enim cras uiuit nunquam uiuit. Si uis hodie uiuere, uiue Deo, in quo heri & cras nihil aliud sunt quam hodie. Vale. xxx. Martij. M. cccc. lxxiiii.

De constantia

De constantia aduersus fortunam comparanda.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Socrates apud Platonem in eo libro qui de scientia Thætetus inscribitur, amicū suū Theodorum Geometram adictus fortunæ fortiter propulsandos, non ferreis, ut pleriq̃ solent, armis, sed aureis, hoc pacto muniuit. Impossibile, inquit, est Theodore mala penitus extirpare. Necessarium est enim bono aliquod semper esse contrarium. Apud superos quidem mala esse non possunt, sed mortalem hanc naturam, regionemq̃ inferiorem necessario circueunt. Ideo conandum est hinc illuc quam celerime fugere. Fugere autem dicimus, se Deo quam simillimum pro uiribus reddere. Similem uerò hominem Deo reddunt, prudentia, sanctitas atq̃ iustitia. Quemadmodū uerò diuinum hoc Platonis nostri præceptum accipi debeat, breuibus audies, sicut animorum nostrorum qui creator est, idem & gubernator Deus, ita corporum genitor & gubernator est mundus. Quoniam uerò filius animus mūdi, membrum est corpus animus noster à Deo tanquam à patre prouidentia legibus clementer & suauiter agitur, corpus autem nostrum à corpore mundi fati uiribus tanquam particula quædam à tota sui mole uolente quodam impetu trahitur, nec in mētem nostram fati uis penetrat, nisi ipsa se sua sponte prius in corpus fato subiectum immiserit. Nemo igitur ad eō consilio suo uiribusq̃ cōfidat, ut morbos corporis, rerumq̃ iacturas, deuitare omnino posse se speret. Recipiat à corporis peste se ipsum animus quisq̃, & in mentem suam se colliat, tunc enim uim suam fortuna explebit in corpore, in animum non transibit. Non pugnabit incastum uir sapiens contra fatum, se fugiendo potius repugnabit. Fugari nō possunt aduersa, sed fugi. Igitur hinc illuc, id est, ab amore corporis externarumq̃ rerū cura ad animi deniq̃ cultum aufugere à Platone iubemur, aliter enim mala declinari non possunt. Addit, quam celerrimā, ob eam arbitror rationem ut à tenera ætate legere à cōmercio corporis animum incipiamus, antequam diuturna eius consuetudine submergatur. Per hanc utiq̃ fugam Deo similis non immerito redditur animus, quippe cum à corporis contagione liber tanquam Deus euadat. Huiusmodi libertatem uir uiribus præcipue tribus assequimur. Prudētia, iustitia, sanctitate. Prudentia quid Deo, quid mundo debeamus agnoscit, iustitia quod suum est mundo, Sanctitas Deo quod suum est, tribuit. Itaq̃ uir prudens corpus quidem suum mundi membrum, mūdi ipsius reuolutioni concedit, quocunq̃ contigerit agendum. Animum autem Dei filium à corporis commercio segregat, & diuinæ committit prouidentia pro arbitrio gubernandum. Hoc aureum Platonis nostri præceptum si nos, suauissime mi loānes, sectabimur perualsum hunc fortunæ gurgitem, cœlesti flamine adspirante, securi & incolumes ad portum feliciter nauigabimus. Vale.

Amicitia illa stabilis que à Deo constat.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Veram Platonici Philosophi amicitiam, optime mi Ioannes, stabilem uitæ duorum unionem definiuerunt. Vitam uerò nos unam in illis esse duntaxat hominibus arbitramur qui opere uno ad unum finem tanquam eadem calle ad eundem itineris terminum gradiuntur, stabilem quoq̃ eorū ita demū fore societatem existimamus, cum non unum solum, uerū etiam stabile firmumq̃ id fuerit quod sibi communi quodam in e se officio sectandum proposuerunt. Verū cum omniū hominum studium atque commercium ad id quod bonum putatur semper contendere soleat, bona uerò tria esse mortalibus uideantur, bona inquit animi, corporis, & externa, aut uirtus animi ab illis, aut uoluptas corporis, aut diuitiarum copia queritur. Horū profectio primū illud certum est & perpetuum, duo reliqua caduca sunt atq̃ mortalia. Quamobrē inter illos solū stabilis uitæ unio, qua uera est amicitia, esse potest qui neq̃ ad diuitias cumulas necq̃ ad explendas libidines corporis, quæ omnia fluxa & caduca sunt, sed ad unā stabilem uirtutē animi capessendā atq̃ colendā communi quodā inter se studio & toto mentis ardore proficiscuntur. Animi uirtutē Philosophorū ille omnium magister & dux Plato noster sapientiam uoluit nuncypari, sapientiam uerò esse re-

Rr 5 rum di-

rum diuinarum cognitionem existimauit. Res autē diuinas, idem in libris de Republ. non aliter menti nostrā innotescere posse, quam Deo nos illustrante, demonstrat, quem admōdum & corporum formas oculis, non aliter quam Sole oculis illuminante, uideri. Idem igitur Deus est quem uidere desideramus, qui aciem mentis ut intueri possumus illuminat, qui lucida menti se deniq; monstrat, monstrando delectat, idem uita nobis est Deus, est ueritas, est uita. Via quidem, quoniam suis nos radijs ad se conuertit & dūcit & rapit. Veritas autem, quia uerum se nobis ad ipsum conuersis ostendit. Vita deniq; quoniam animum nostrum ipsius contemplatorem beata illa uisione pacificē persequitur & oblectat. Hunc ergo sapientiae omnīs perennem fontem sitiant, oportet omnes quicumque sapientiae gustare liquores strauissimos cupiunt. Sapientiam uerō sectentur necesse est omnes, qui uirtutem animi adipisci desiderant. Quo efficitur ut quicumque animum suum colere instituant, Deum colere compellantur. Amicos autem inuicem eos in superioribus definiuimus, qui simili & pari studio ad uirtutem contenderent, mutuoq; fauore suos animos colerent. Cultus animi sola uirtute constat, uirtus sapientia est, sapientia cognitio diuinorum. Cognitionem huiusmodi lux nobis diuina largitur. Cultus itaq; animi, Dei ipsius est cultus. Amicitia igitur cum duorum consensus ad animum uirtute colendum nitatur, nihil utiq; aliud esse uideatur quam duorum animorum summa in Deo colendo concordia. Amantur autem à Deo quicumque Deum piamente colūt. Ideo non duo quidem soli sed tres necessarij amici sunt semper duo uidelicet homines unufq; Deus. Deus, inquam, Iupiter hospitalis, Iupiter amicabilis, Iupiter humanae uitae seruator. Quem coluit Plato semper, semper Socrates honorauit, hic uitae dux hominum, hic nos in unum conciliat, hic indissolubilis est amicitiae nodus, custosq; perpetuus. Hoc Deo quondam conciliatore prisci illi Theologi, quorum memoriam ueneramur sanctam, inter se amicitiae copulam inisse traduntur. Apud Persas Zoroastri in diuinis religiose Philosophiae mysterijs alsiduum sibi comitem Arimaspen aspirante numine dicitur adsciuisse. Mercurius Trimegestus apud Aegyptios si milite Aesculapium, Musaeum Thracia Orpheus. Illic etiam Aglaophemus Pythagoram. Atheniensis Plato Dionem primo Syracusanum. Dione deinde defuncto, Zenocrateum. Vtq; adeo sapientes uiri ad caeleste iter tuto & placide peragendum & duce Deum & comitem hominem necessarium fore arbitrabantur. Horum ego uestigia superne per caeli plagas impressa & si minime sequi posse confido, hoc tamen unum mihi iam abunde uideor consecutus, ut ad sacrae Philosophiae studia exercendam uirtutem, ueritatem inuestigandam, optimi uiri commoda & iucunda societate non caream. Reor enim Ioannis Caualcantis & Marfilij Ficini familiaritatem in earum numero quas paulo ante commemorauimus ponendam esse, ac Duce Deo qui nobis feliciter hanc copulam instituit & confluat, utriq; nostrum ad res agendas, ad uitae tranquillitatem, ad diuinorum indagatorem, plurimum conducturam.

Poeticus furor à Deo est.

Marfilius Ficinus Antonio Pellosto Baccio Vgotino, S. D.

CVM legeremus ego & Antonius Calderinus unā & Bindaccius Ricafolanus familiares mei quae uterq; uestrum in Caroli Marfupini laudes Musarum alijni composuit, consensimus uerissimam esse illam Platonis nostri sententiam, Poësim non ab arte, sed à furore aliquo proficisci. Et si nihil opus est rationibus ubi res ipsa in promptu est, dicam tamen quod ratio Platonica persuadet. Plato de furore diuino in Phedro & Ione disputat, cuius tria potissimum affert signa. Primum, quod artes singulas singuli homines sine Deo, longo uix tempore assequuntur. Legitimi uerò Poëtae, quales fuisse uult Orpheum, Homerum, Hesiodum, Pindarum, omnium artium suis operibus certa quaedam inditia & argumenta inseruerunt. Secundum, quod multa furentes canunt & illa quidem mirabilia, quae paulopost deferuescente furore ipsimet non satis intelligunt, quasi nō ipsi pronunciauerint sed Deus per eos ceu tubas clamauerit. Tertium, quod non prudentiores uiri & ab ineunte aetate eruditiores optimi euasere poëtae. Verum insani potius aliqui, qualem fuisse constat Homerū atq; Lucetium

cretum aut rudiores, qualem se fuisse testatur Hesiodus & quales extitisse Ionem, & Tynnium Chalcideum scribit Plato. Qui præter artem subito in rebus Poëticis mirandi prodierint. Addit ineptissimos quosdam homines à Musis ideò corripì, quia diuina providentia declarare uult, hominum generi non hominum inuenta esse præclara poemata sed cœlestia munera, cuius illud assertit signum in Phædro, quod nullus unquam licet diligentissimus & in omnibus artibus eruditus excelluit in poësi nisi ad hæc accesserit feruentior illa animi cōcitatio, quam sentimus quando Est Deus in nobis agitæ calescitum illo Impetus ille sacræ femina mentis habet. Valere. IIII. Martij. M. CCCC. LXXIIII.

Cura patriæ, familiæ, amicorum.

Marfilii Ficinus Francisco Tedaldo, S. D.

B Artolus Tedaldus patruus uester uir doctus & prudens, sæpè Socraticū illud habebat in ore. Duo præ cæteris rebus humanis esse curanda, patriam uidelicet & familiam. Et merito, cuius enim patriæ membrum est familia, corpus patris. Quid igitur totiens, Franciscè noster, quid tandiu peregrinaris? Sic neq; patriam colis, neq; familiam satis excolis. Non tantum cogitandum est, ut multa filiis relinquas bona, quātum ut multum bonos, alterum fortè extra patriam, alterum certè in patriâ consequi potes. Lactantij arbitror filij tui diligentia honestatiq; confidis. Neq; ipse quidem diffido. Quid uerò de amicis dicam? quibus aliquando obsequaris oportet, si uis tibi obsequi, obsequere amicis, imò tibi hodie. Obsequium crastinū inimicis, si quos habes, dona, sit precor tibi saltem cura mei cui quidem tam charus es, quam quod charissimum. Vale. v. Martij. M. CCCC. LXXIIII.

Quis sit uerus uir appellandus.

Marfilii Ficinus Bartholomeo Fontio & Alexandro Braccio Musarum alumnis, S. D.

S I miramini cur Nicolaum Michelocetium peculiari nomine uerum uirum nomen. Respondeo, quia nihil reperio in eo uiro effœminatum, nihil mendax, nihil non uirtutis uim præ se ferat, & intra se ferat. Vnde nam proficisci id putatis? Quod nemo reperitur usquam, qui Nicolao uel minimum quicquam detrahat. Cur sine exceptione laudatur? Quia sine simulatione diligitur, & unde istud? Quia sine simulatione diligit, & uiuit absq; mendacio. Valere, sed caute ne legat hanc epistolam Nicolaus. Laudare eum absentem statui, ne fortè minus uerè uerum uirum laudare uideret. Salutate Petrum Cennium nostrum uirum pietate literisq; ornatum. v. 1. Aprilis. M. CCCC. LXXIIII.

De humanitate.

Marfilii Ficinus Thomæ Mineibeato humano uiro, S. D.

C VR pueri crudeliores sunt quam senes? Infani quàm prudentes? Hebetes quàm ingeniosi? Quia minus homines, ut ita dicam, sunt quam cæteri. Vnde qui crudeles sunt inhu mani, effœratiq; nominantur. Qui enim à perfecta hominis natura, uel propter ætatis defectum uel propter animi uitiū corporis morbum, uel propter aduersam syderum dispositionem, proci distant, hi, ut plurimum humanam speciem, tanquam rem alienam extraneamq; uel odere uel negligunt. Non homo, ut ita loquar, fuit Nero, sed monstrum quoddam, pesse homini simile. Si enim reuera fuisset homo, cæteros homines tanquam membra quæ lam eiusdem corporis dilexisset. Singuli namq; homines sub una idea & in eadem specie sunt unus homo. Ob hanc ut arbitror rationem, sapientes solam illam ex omni uirtutum numero hominis ipsius nomine, id est, humanitatem appellauerunt, quæ omnes homines quodammodo ceu fratres ex uno quodā patre longo ordine natos diligit atq; curat. Ergo uir humanissime in officijs humanitatis persevera. Nihil Deo gratius quàm charitas. Nullū certius aut demeritæ inditium aut miseræ portentum quàm crudelitas.

Gratia,

Volebam Nalde te Phœbi nūc appellare delitias, pœsimq; tuam multis, ut par est, laudibus prosequi, sed uenit in mentem, haudquaquam Musam decere nisi Musā, & carn. ina nisi carminibus celebrari. Tacere autem tua penitus nequeo, quid me prouocat ad loquendum, amor ac fides, amorem igitur fidēq; laudabo, gratia mouet amorem, amor fidem procreat. Fides amorem patrem suum fouet, atq; hoc fomento ex amore generat amicitiam, deniq; amicitiam iam natā alit fides eadem & auget quotidie seruatq; penitus indelebile. Vnde nam fieri hoc arbitramur, quod cum cætera quanto magis senescunt, tanto etiam magis debilitentur, amicitia tamen ipsa quanto uetustior est tanto robustior. Nunquid beneficia multa ulro citroq; accepta id agunt; nequaquam. Voluntas enim cum libera sit, libera emitur, uoluntate non pretio. Ergo diu probata fides, comprobatur amicitiam, solaq; fide fit ut beneuolentia & antiquissima simul & robustissima sit. Hanc mihi celebrare præ cæteris libet. Doctrina enim cuiusq; propria unius est duntaxat, fides uero saltem est duorum, qui enim sapi, tibi ipse sapi, fidelis autem tibi es & mihi. Vale. uti Nalde fide fidelior, & amice omnium antiquissime. Atq; in familiaritate Bernardi Oricellarij uicri probiq; uiri perseuera. Memento quotiens unā uel legitimum ciuem uel felicem ciuem excogitauimus, totiens te centum uirorum millibus Oricellarium, cōsentiente Marsilio, antepone te conclusuisse. Iterum Vale. VIII. Aprilis. M. CCCC. LXXVIII.

Stultitia & miseria hominum.

Marsilius Ficinus Ricciardo Anglerio Anglariensi, Oliuerio Ardouino, Antonio Seraphico, Conphilosophis suis, S. D.

Quid tantum ridebat Democritus? Quid lugebat Heraclitus? Alter quidem, ut opinor, stultitiam hominum, alter uero miseriam. Stultitia ridicula, miseria flebilis esse uidetur. Stultitia quid aliud est quam iudicij deprauatio? Miseria quid, nisi appetitus afflictio ex deprauatione iudicij proficiscens? Quis negabit stultos esse homines, qui curant aliena, sua negligunt? Magnificiunt absteritia & noua, præsentia consuetaq; paruifaciunt. Ob alsidiam futurorum cupiditatem, præsentibus non fruuntur. Et cum sistendus sit motus ut quiescas, ipsi, ut quandoq; quiescant, nouos semper motus & uarios inchoant. Sic diuitias accumulunt tanquam nunquam morituri, sic uoluptatibus abutuntur, tanquam quotidie morituri. Missa faciamus alia in præsentia. Infinita enim materies nunc nobis occurrit. Illud in primis stultissimum non iudicare non possum, quod multi bestiam quidem suam imò feram noxiam & indo mitam, hoc est corpus, pascunt diligentissime, se ipsos autem, id est, animum ipsam quantum in eis est, fame perire permittunt. Et miramur quandiu ita uiuimus imò quandiu ita morimur, tãdiu nos miseros esse, quasi possimus alia metere quã quæ seuiamus. Stultitiæ fructus est miseria. At quomodo? Quoniam stulte nimium & corpus alimus & negligimus animum, illud pingue redditur & robustum, ille macer ac debilis. Hinc fit ut animo præ tenuitate imbecillitateq; sua, corporalia tum magna, tum fortia uideantur. Quæ magna uidentur, magnopere appetit, quæ fortia, timet summopere. Quo circa tãquam miser partim cupiditatis ardore, partim timoris horrore sollicitatur. Alimus obsecro augeamusq; alimentis spiritualibus spiritum, ut magnus quandoq; factus & corporalia tanquam minima paruifaciens, nullam in partem ob corporis impetum e sua sede declinet. Ascendamus in altam mentis speculam, infimo corporis puluere derelicto, tunc diuina propius, humana procul spectabimus. Illa maiora quam consueuerint uidebuntur, ista minora. Quapropter diligentes illa, & ista negligentes, neq; stulti amplius erimus neq; miseri, sed sapientes iam atq; beati. Valet.

Stultitia

Marsilius Ficinus Petro Vannio, Cherubino Quarqualio, Dominico Galletto, S. D.

Vidistis pictam in gymnasio meo mundi spheram, & hinc atq; illinc Democratum & Heraclitum. Alterum quidem ridentem, alterum uerò sententem. Quid nam ridet Democritus? Quod luget Heraclitus, uulgus uidelicet, animal mōstruosum, insanum & miserabile. Mortales bona quotidie a Deo petūt, sed ut bene illis utatur, nunquam postulant. Optant ut cupiditates eorum fortuna sequatur, ut autem cupiditas rationem sequatur, nihil curant. Minima quæq; suppellectilia student quam pulcherrima fieri, animum fieri pulchrum, ferè nunquam student. Corpora lium morborum medelas diligenter exquirunt, morbos animi negligunt. Pacem optantur cum alijs habere se posse, ipsi tamen secum assiduè bellum gerunt. Est enim inter corpus & animam, sensum & rationē pugna perpetua. Amicum sibi ex aliorum numero fidum comparare posse confidunt, nullus autem eorum sibi ipse seruat fidem. Quæ probauere, reprobant, quæ uoluerunt, atq; contra, ædificiorum partes ex amulsim disponunt, fides in syra ad unguem temperant, ut autem animi partes motusq; concinant, nunquam tentant. Lapides uiuentibus reddunt similes, uiuentes uerò lapidibus, sapientes ipsos contemnunt, sapientum staturas & nomina uenerantur. Aliena proficuntur nosse, cum propria nesciant. Quid præterea dicemus ad hæc amici? Magistratus homicidium prohibent, & ubiq; instrumenta permittunt ad necem hominum fabricari. Optantiam uirorum se getem optant, sementem uerò uirorum, id est, pueritiam non satis excolunt. Semper male uiuunt homines hodie, cras solum bene. Ambitionis gratia maleficijs inter se contendunt, commodior ad gloriam uia eliet mutuis beneficijs decertare. Cum semper loquantur male, bene sperant se audituros, cum male agant, accepturos bona. Bonorum auctores esse non prædicamus, malorum uerò Deum. Culpas nostras in astra reijcimus. Quot reperies qui tanti æstiment hominem, quanti pecuniam? Qui ita seipos colant, ut agros & cætera colunt? qui tanta diligentia familiam educent, quã ta multi equos & canes & aues? Qui considerent quam gratis sit temporis iactura? In ære expendendo parcissimi sumus, in tempore erogando supramodum prodigi. Quot dabis qui animi sui penuriam recognoscant? Quisq; abundare sapientia se existimat, cære in pecunijs. Proh dolor, maxima querimus in minimis, excelsa in infimis, in malis bona, in rebus uolantibus quietem, in disidentibus pacem, copiam in penuria, in morte deniq; uitam. Queramus, amici, obsecro hæc eadem quæ iam querimus. Sed non ibi queramus ulterius ubi querimus. Insanus nimirum & miser est qui se confidit contrariū in contrario reperiturum. Valete.

Sua uita miseriaq; hominum.

Marsilius Ficinus Christophoro Landino Viro bonitate doctrinaq; singulari, S. D.

ARistoteles problemata de natura rerum introduxit. Ego nunc de natura hominum apud te problemata moueo. Dic age, cur homines rationales esse se gloriantur, & tamen casu uiuunt? Affectant timent' ut multa, priusquã fati sciant utrū appetenda timendaue sint, an contra æternis & immensis breuissima & minima anteponunt. Cur neq; obedire homini uolūt, neq; sapienti parere? Bestijs tamē uitijq; libentissime seruiunt. Quare alijs contendunt dominari, cū nobis ipsi nō dominemur? Quare studio dominantis quotidie in seruitutē incidimus? Et dignitates consequi conamur magis quã ut dignitatibus digni sumus? Præterea cū uideamus bestias bestia non posse recte absq; hominis custodia regi, quonam pacto arbitramur homines ab homine absq; Dei consilio & auxilio posse feliciter gubernari? Quid nã facit nos in tā superflua rerū copia querulos & egenos? Quid facit ut multis inuideamus, cū mortaliū conditio misericordia digna sit potiusquã inuidia? Cur honorum tam facile obliuiscimur, nunquã uerò malorum? Et cum contraria contrarijs expellantur, quid mala ualis curare tentamus? Quid sæpe speramus ad gloriam peruenire? Virtutem in alio admiramus, nos autem ut admirandi uideamur nitimur potiusquam ut simus. Displicet uitium alienum, uix autem cogitamus quo pacto nobis alijsq; nequaquam displiceamus.

Claudimus

Claudimus aures ueritati, mēdacio patē facimus. Quid de illis dicā qui alicuius uel homines uel rei amore capti, se ipsos odio habēt, se deserunt ut aliud consequantur: dēmetes, dē miserī, cū aliena per aliud quā per uos ipsos apprehēdere nequeatis, quonā pacto si amissis interiora, exteriora unquam apprehenderis? Quid bona procul quæritis peregrini? cū prope sint, imō intra uos sint? Admirari & hoc Lādine sæpe soleo, qua ratio ne mortem unam duntaxat timeamus, eam uidelicet quæ finis est moriendi, quotidiana uerō mortes nequaquam? Nempe quolibet momento corporis temperatio uariatur, & uita præterita desinit. Deniq; ut mihi uidetur, quoniam falso uirtutes, uita uerō reuera exercemus, ideo quantum in nobis est, falso felices, reuera miseri euademus. Hæcristi Democritus, hæc deplorauit Heraclitus, curare uoluit Socrates, curare potest Deus. O quam miserum animal homo est, nisi aliquando euolet super hominem, commendat uidelicet se ipsum Deo, Deum amet propter Deum, & cætera propter ipsum. Hæc unica problematum illorum solutio est, requiescēq; malorum. Vale.

Exhortatio ad modestiam & studia literarum.

Marfilii Ficinus Iuliano Medici uiro magnanimo, S. D.

ET si is est amor erga te meus, ut iudex in rebus tuis imō meis perfectus esse non possim, dicam tamen Iuliane quod sentio postquam rogas. Primum quidem laudo prudentiam tuam, quod tuo ingenio non confidas, sed consultas seniore. Scis enim quam multum quisq; ob naturalem amorem sibi ipse placeat. Deinde in epistola laudo naturalem quandam suauitatem, Videris mihi pictorū quorundam instar oculorum tuorum uenustatem orisq; lepore quemadmodum intuitu linguaq; semper exprimis, ita modo calamo expressisse. Perge igitur Iuliane omnium suauissimē. Perge queso. Lustra diligenter hortos, ut cœpisti iam, Tusculanos. Nam si Tullianos flores exercitatione annua lambes iniectarium mel deniq; fundes. Si tua tibi commendare liceret, Andream Cambinum tibi plurimum commendarem. Vale.

Quod amicus est in amico.

Marfilii Ficinus Iuliano Medici uiro Magnanimo, S. D.

Dic age Iuliane precor, si quis te dormiente, diligenter in re tua uigilauerit, succensebis ne illi, quod te non excitauerit importunus? An debebis potius; debebis certē non parum. Debes & mihi qui te iacente, serijs interim negotijs tuis interfuit, consului, faui. At cur non accersisti, inquires, me, cum posses, etiam si putauissem te illinc abesse non accersissem, ne tibi forte molestior essem. Sed re uera ingens in te amor meus iam dudum figuram animo impressit meo. Atque ut me extra me in speculo nonnunquam, ita te sæpissimē intra me in meo corde speculor. Aderat in super tunc Laurentius frater tuus, alter tu & natura & uoluntate. Iraque cum Iulianum hunc meum perspicerem & intus extra perspicerem, eum illinc abesse cogitare non poteram. Nulla igitur negligentia, sed amore nimio factum est, ne te aut tunc ad res agendas aduocarem, aut postea quid actum esset reddiderim certiore. Aduocari uis aliās dulcissimē Iuliane? Des operam oportet, ut minus ameris. Arduum istud quidem & forsitan impossibile. Danda enim opera prius erit ne sis Iulianus. Tunc exuamorem cum te exues. Quid igitur in posterum faciam? uocabo ne te aliās? nequaquam ut arbitrator. Satis iam pridem satis cupido nos? inuicem & ad se conuocauit utrobque. Vale.

Salus amici ab amico.

Carolus Marsupinus Marfilio Ficino Platónico, S. D.

Salue solus mea salus. Tam diu enim sanus saluusq; sum quādiu tecum sum. Ac tum deniq; uiuere mihi uideor cum tecum uiuo. Quoties absum, totiens peris. Vide ergo, mi Marfilii, ne me deserendo hominem perdas, imō amicum occidas. Hac semper atq; illac circuncursas. Nunc deorsum corpora curas. Nunc sursum animas

animas custodis. Ego interim miles intereo. Si tantam charitatem habes quantam certe habes, cur amabo tuum charum Carolum hic manendo non curas? animus enim ager est tuo discessu, corpusque agrorum, una salus ut redeas, hic quartus iam dies est, ex quo reliquisti, quatuor cum geminaueris, promissa seruato. Vale.

Diminatio de amico.

Marsilius Ficinus Carolo Marsupino suo Salutem.

TV quoque ter quaterque salue. Videbar mihi hac aurora dormiens breuissimam quamdam orationem legere, in qua talis esset uerborum sententiarumque contextus, qualem ego semper pro uiribus obseruauit, itaque ambigebam mea ne aliena leuerem. Surgenti paulopost lecto reddita mihi est epistola tua, ex qua subito re ipsa cognoui, quod in libro de immortalitate animi disputaueram, matutina somnia sapere non nihil uaticinij continere. Vidi Marsupine Marsiliu in tua pupilla hodie Marsilio pulchriorem. Sed haec nunc missa faciamus. Talis denique epistola est ut compellat me pedibus potius quam manibus, ac uoce potius quam literis respondere. Saluta T ad deum Vgolinum uirum religiosum.

Quantum possit desiderium amicorum.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

Theologi statim metiuntur aeternitate, naturales Philosophi motum tempore, amantes tempus affectu. Quo enim maius est desiderium, eo tempus possessionis quidem breuius, expectationis autem longius, opinantur. Quantum ergo tu me ames ex eo, praecipue tuis literis declarasti, quod diei unius silentium, diuturnum silentium, & literas meas, quae uelocissimè adularunt, expectatissimas appellasti. Quantum ego te uicissim amem, illud nunc declarare uolo, quod epistola tua mihi decies iam legenti ita breuis apparet, ut eodem penè momento & saluere iubeat & ualere. Repugnantia haec duo sunt in amore. Caeteri cum dicuntur ualere, salui esse intelliguntur, amantes cum uale audiunt, male audiunt, imò malum. Efficit ergo ut gaudeam quando salue inquis, simul quoque ut doleam quando iubes uale. Iubes autem simul ut mihi uideris utrunque. Scriberem certe plura forte etiam meliora. Verum repugnantis ijs relictibus tua causa distractus, neque amplius in praesentia scribere possum neque melius. Salue tu quoque simul & uale. XXI. Martij. M. CCCC. LXXIII. Florentiae

Laudare praestat beniuolentiam quam ingenium.

Marsilius Ficinus Angelo Politiano poetae Homericò, S. D.

Acceperam calamum Angele, ut tuam istam homericam Musam miris in caelū laudibus quoad possem extollerem, repete autem sic interpellauit me Cupido. Quid agis inepte Ficine, semper ne in laudibus musae uerfaberis, me lauda Philosophae, si uis absque adulationis suspitione laudare, si Musam celebras Politianam angelum solum celebras, si Cupidinem angelum unam atque Marsiliū. Ego enim communis uestrum amor sum, ut utrunque colo, ab utroque color. Haec Angele Deus ille mihi, sed ego illi, inquam, uerax est Musa Politiana, nunquam metiri me compulit, est ut perire amor, me cogis metiri quotidie. Ita heri delicias Politianas amabam, ut iurarem eas in posterum uehementius amare non posse, sic hodie rursus amo, ut iurem me heri eas non fatis amasse, utque simul affirmem non posse cras ardentius amare quam hodie, cras istud quotidie me similiter deludit. Semper adultus est meus amor, quis credat, semper & adolefcens, adolefcit tamen ut placet, modo non senescit. Sed audi Cupido. Non Venus amoris mater est, sed Calliope, fouet hunc Musa sedulo, crescit assidue, crescat hoc momento iugiter & periturus sit. Non est hoc uitium in amore. Sic igitur, Angele, comunem amorem nostrum Musamque tuam colere unam & debeo & uolo. Tu Musam ipsam adora amoris & gloriae matrem. XXI. Martij. M. CCCC. LXXIII.

Quo

Quos amor fallat, quos non fallat.

Marfilius Ficinus Nicolao Michelocctio uero uiro, S. D.

Scripsi Micheloccti ad Laurentium Medicem & Angelum Politianum literas hodie, nescio quomodo, amatorias, ut nihil mirum sit li uideantur ineptiores, nam ineptus amor. Vis me tertio ineptire? Et uis & uolo, sed paucis. Ego Nicolae nihil habeo maius quã quod amo, nihil melius quã quod amor, & a uiris amore dignissimis. Possunt nonnunquam ob amorem forte loqui minus uere, sed de amore non possum nisi uera loqui. Neque tamẽ me decipit amor ubi antea iudicauit quam amaui. Amor iudicium sequens exacerat non præcedens. Amor interdum nihil uidet, interdum nimis uidet. Quorum hæc? Tu intelligis. Nam amatoria calles in primis uir omnium amantissimus. Commenda me & Ioannem Caualcantem meum Laurentio Medici. Et curate ualitudinem eius diligentissime, est enim publica uita. Vale. xxi. Martij. M. CCCC. LXXVIII. Florentiæ.

Commendatio ab egestate & dignitate.

Marfilius Ficinus Marthæo Palmerio Theologico.

ET si certo scio literatos uiros apud Palmerium Musarum palmam commendatione non indigere, ut tamen officio amicitia satisfaciã commendo tibi quam plurimum Lucam Geminianensem præceptorem quondam, unã cum Commando in grammatica meum, huic ego tantum debeo quantum loqui ex arte præstitus est, quam casu uerba inania fundere. Huic & tu duabus de causis fauere debes, & quia indiget, & quia meretur. Indigenti benefacere misericordis officium, merenti autem iusti, scio te misericordem & iustum esse solere. Vale.

Cum bene omnia regantur à Deo, omnia in melius accipienda.

Marfilius Ficinus Episcopo Campanæ poëtæ.

NVnquid & tu Campane rides unquam mortalium arrogantiam? Quam ego sæpe Deo, & ut ita de uitem ut redarguo. Neque pueri senum consilia, neque rusticici sapientum cogitationes attingunt. Homo tamen animal audet diuina natura rationem sæpe superbius quam deceat aucupari, & providentia illius sine auspiciari. Et quod deterius est, mortales quilibet in quauis ætate inter epulas etiã atque scorta licentius diuina mysteria tractant. De quibus absque diuino lumine loqui Pythagoras iure prohibuit. Nemo Campane diuina percipit nisi diuinus. Recte enim Paulus Apostolus. Quæ Dei sunt nullus nisi spiritus Dei cognouit. Nemo rursus de diuinis amplius mentitur, quam qui metitur ad unguem. Sic enim Deus apud Isaiam ait. Cõprehendam sapientes in astutia eorum & alibi, Deus nouit sapientum cogitationes uanas esse. Satis igitur esse debet homini nosse pulcherrimam hanc mundi unius machinam ab uno quodam sapientissimo architecto pendere & gubernari. Atque ab ipso bono non posse proficisci quicquam nisi bonum, & quæ ab eo proficiscuntur non posse ab ipso aliter gubernari quã bene. Itaque in melius accipienda sunt omnia. Qui ita diuina intelligit atque diligit, is est natura diuinus, arte bonus, spe lætus, premio felix. Vale felix.

De stultitia hominum, & quæ sit uera scientia.

Marfilius Ficinus Panetio Pandochio.

Angelus Politianus noster Panetiũ suum Marfilianæ, imò Platonicæ disciplinæ hodie condemnauit. Ego autem & si nouis amicis comœdiã, ueteribus Sapphoram canere soleo, Panetio tamen satyram caram. Volo enim amicitiam nostrã exoriri simul & consummari. Considera mi Paneti quã per uerse iuamur. Nã haud facillè exaudimus infames. Ipsi uerò exaudiri speramus à Deo improbi, uiuimus, ha dementes nimium & iniusti. Deum non mores mutare conamur. Persuadere uolumus alijs bona. Et non nobis persuademus. In ore bonum gestamus, in pectore malum.

De uir.

De uirtute loquentes lyra instar sonum proprium non audimus. Malos medicos imitamur, qui sanitatem quam alij pollicentur, sibi non præstant. Præsta amabo mihi aures amice parumper. Ego te & gratis & paucis oratoriam & musicam geometriamq; docebo. Tibi ipse quod honestum est persuade, tempera motus animi, uim tuam actionesq; metire. Atq; difficile nimium istud inquires. Non erit difficile ad modum Paneti, si tam auide cupies bene uiuere quam cupis uiuere.

Liberalitatis laus, elemosina laus.

Marcellus Ficinus Laurentio Medici uiro maganimo. S. D.

Dicam mi Laurenti quod sentio, & si forte uideatur execrabile dictu, sed reuera non est execrabile quod est uerum, nisi enim sacratius ueritate. Dicam ergo quod sentio libere. Deus Laurenti Deus ipse uenalis est. At quo nummo potissimum Deus emitur. Quo ipse cæteros emit, hoc est charitate quadã in pauperes liberali. Deus enim amore immenso gratis largitur omnibus omnia, solisq; dat pauperibus. Nam omnes quamuis ditissimi uideantur, omnino inopes sunt ad Deũ. Merito hac sola uirtute Deũ emimus, quoniam hac sola eum uerissime imitamur: Nemo sapiens aut fortis aut temperans se iactat æmulati Deũ. Umbra sunt hæc uirtutes diuinarum uirtutum, solus homo in pauperes liberalis exacte hunc imitatur. Eadem enim in dando nõ est liberalitas hominis atq; Dei. O felicem nimium mercatorem, qui exiguo precio se ab hostibus, id est, uitij redimit, simulq; emit homines atq; Deum. Nunquã erit pauper qui hominum Deiq; diues est. Qui in summis diuitijs sæpe considerat, quid est pauperẽ esse, nunquã euadet infimus, qui constitutus in summo clementer prospicit infima. Nihil melius efficit unquam pusillus homo quam cum humiliter ascendit in altum. Nihil maius uir magnus agit quam cum magnifice descendit ad imum. Cetera uirtutes utenti solum ut plurimum profunt, liberalitas utenti prodest ac cæteris, & quãto latius quam reliquæ uirtutes surum officium propagat tanto, præstantior iudicatur. Bonum enim quanto amplius tanto diuinius. Ac si pessimum est maleficium, quia cõtra naturam boni generisq; humani societatem est, necessario beneficium esse optimum arbitramur. Cetera uirtutes concitare inuidiam nonnunquam putant, sola hæc semper & amorem accedit & odium inuidiamq; prorsus extinguit. Quæ quidem tunc maxime officio suo utitur, quando homini subuenit, tũ propter fortunam egeno, tũ propter uirtutẽ bene merenti. Sere igitur mi Laurenti sere, inquam, scelix agricola, ut iam pridem cœpisti, bono animo aridam hanc humanam terram, quæ tibi tandem nõ frugibus solum, uerũ etia lacte affluet atq; melle. Quamuis enim homo, dicatur ab humo, diuersa tamen in ferendo ratione est hominis atq; humi. Qui in humum inopem semina proijcit, iacturam facit seminum. At qui in hominem inopem, certe ferit utiliter. Atq; ut pollicitus est qui non mentitur, centum pro uno reportat, & id quod preciosius est, pro centũ seminibus unũ Deum. Quorsum hæc? Cum audissem te his sacris diebus multa ut abunde soles & plusquam soles clementer in pauperes erogasse, nolui in charitate laudanda nimitũ parcus esse, in qua tu exercenda liberalis & ut ita dicam, prodigus extitisti. XII. Aprilis. M. CCCC. LXXIII. Florentiæ.

Nulla uirtus benignitate amabilior.

Marcellus Ficinus Nicolao Michelozio uero uiro. S. D.

Slachrymarum mulierum est, Michelozii, ego me esse fateor præ cæteris muliebrẽ. Ingenium nobis molle Thalia dedit. Laurus autem noster mollissimum reddidit. Lachrymo equidem siue teneriore quodam gaudio siue alio nescio quo miro affectu, quotiens considero, considero autem sæpe, quantum Laurentius noster erga Deum pius sit, quantum misericors erga pauperes, quantum beneficus erga omnes. Verũ quanto magis alijs beneficus est, tanto magis quodammodo est Marcellio suo maleficus, siquidem beneficis imò maleficis istis suis me penè miserum miris modis quotide facinat & illaqueat. Ac dum ceteris lachrymas amouet, mihi mouet lachrymas. Et cum ardentius à me amatur, tunc discedit longius. Admone uir amatissime Laurum ut quæ amauit amet. Et cum primum licet tam prope accedat præsentia, quam prope accessit amore.

Verus amicus non eget absentia ut magis desideretur.

Marfilius Ficinus Iuliano Medici uiro magnanimo. S. D.

CVM superioribus diebus morali quadam oratione in nocturnis sacris amicis tuos ad peccatorum poenitentiam & lachrymas prouocasses, alij eiulabant, alij plangebant pectora palmis. Antonius autem Poeta Tufcus quasi exaguis exanimisq; dicitur cecidisse: Paulo post in Mugellanos montes te subito contulisti, ut quemadmodum Antonium illum ferme praesentia tua perdideras, ita Marfilium: hunc tuum absentia perderes. Ha, parum officiose uir, hostibus olim crudelissimis pepercisti, nunc uero non parcis amicis. Forsitan statuisti dies aliquot rusticari, ut ad nos desideratior redeas, & post rusticationem urbanior uidearis. Quippe qui scias appetitum ab indigentia, & admirationem a nouitate proficisci solere. Sed nihil aut tibi aut mihi obesse. *Medices isthac opus est medicina. Quid enim urbanitate urbanius uideri potest? Quid, ut ita dicam, desideratius desiderio. Mitte has medelas oro & agris ualde molestas & modico non necessarias. Illi amice, illi propter absentiam magis desiderentur qui propter diurnam praesentiam minus indies desiderentur. nobis autem quotidie salto liquoore tuo nostra haec sitis non tam extinguitur quam accenditur. Saltem dum isthuc cum Angelo nostro moras trahis Marfilium Iuliane tuum ore uoluta tuo. Vel lambe hunc Iuliane uel mande. Morderi malo a Iuliano quam expui. Vale.*

Quod diues iniustus sit, & quis iustus.

Marfilius Ficinus Angelo Politiano Poetae Homérico. S. D.

DEUS aquam uniuersam aquaticis singulis, terram terrenis uoluit esse communem. Solus homo infelix animal Deus coniunxerat, separauit. Imperium suum quod natura fuerat amplum cohibuit in angustum. Meum in orbem introduxit & tuum diffusionis totius maliq; initium. Quapropter non iniuria Pythagoras statuit inter amicos, Plato inter ciues omnia esse communia. Ergo diuites illi iniusti penitus habendi sunt, qui ob superbiam obliuiscuntur Dei diuitiaru omnium largitoris. Pauperu quoq; se Dominos faciunt, & pecuniaru se possessores appellat, cum a pecunis ipsi possideant. Contra uero iusti sunt & felices qui in sumis diuitiis consistunt, se Dei ministros pauperum tutores, pecuniarum distributores, existimant. Fortunate nimium adolescens qui tales nuper nactus es patronos. Ego tales nactus sum iamdiu. Et miraberis Angele, si propter abundantiam Iuliani mei modestissimum esse me dixero. Profecto nisi me nunc discessu illius quasi insipidum Matthaeus Francus suis condiret salibus, aut forte non sans bene mihi ipse olerem, aut certe ad suauissimos Medicis Iuliani flores odoresq; subito aduentarem. Omnino autem uix me Politiane hic triduum continebo.

Iuriconsulti bonitas & dignitas.

Marfilius Ficinus Angelo Nicolino Octonis insignis iuriconsulti filio, insigni paterna artis haeredi. S. D.

Pictor qui arte sua inique utitur, non necessario ob hoc malus pictor, sed malus homo. Idcirco neq; bonus pictor idem atq; homo bonus. Sane quia multum inter bonitatem interest atq; picturam. Atq; in ceteris artibus eodem pacto. At uero iuriconsultus qui lege utitur non legitime, & malus iure consultus est, & malus homo, legitimus ergo iuriconsultus homo est cuiusq; legitimus. Tanto est inter iuris ciuilius peritiam, uirique uirtutem affinitas. Qui numquam rem reuera uilissimam e terra uiliteribis effossam adulterat humana, lege iubente, ut scis, censura seuerissima plectitur. Qui ergo legem ipsam rem preciosissimam caelitusq; missam adulterat, quanta a diuina lege rigiditate puniatur: Probo igitur te, mi Angele, quod utaris lege legitime. Perge quare. Sperne alto animo minas & illecebras, non deseret te Deus omnipotens legis author & Magister, finis & praemium. Perge amice, ne dubita diuitias apud Deum incorruptiles cumulabis. Magna quoq; apud homines iuriconsulti dignitas est. Hic publicus

ciuitum Patronus, hic commune ciuitatis oraculum, hic diuinæ mentis & uoluntatis in-
terpres. Vale.

Dignitas sacerdotis.

Marfilii Ficinus Paci Sacerdoti iuris Canonici professori, S. D.

SAepe ego & Ricciardus Angellerius insignis Theologus unà de Sacerdotis dig-
nitate differuimus. Conclufimus deniq; quemadmodum bono Angelo nihil post
Dei melius, malo nihil peius. ita nihil in terris honesto Sacerdote puichrius esse,
turpi uerò nihil turpius. Ille religionis hominumq; salus, iste pestis. Quid est Sa-
cerdos legitimus? Nisi Deo dicatur animus? Angelus uicem Dei gerens apud homines.
Viuens Dei templum. Qui Sacerdotij dignitatem rectè considerauerit Sacerdotio non
abutetur. Cogitemus ergo, quid est legitimum Sacerdotem esse. Hoc enim fermè est esse
Deum. Sacerdos quidem est temporalis quidam Deus. Deus uerò est Sacerdos æternus.

Non cui libet dandi sunt sacri ordines.

Marfilii Ficinus Martino Episcopo Cortonenfi, S. D.

VENIT ad te Bastianus Saluinus Amitinus noster tertium sacrorum ordinem my-
sterium postulaturus, atq; ut arbitror, accepturus. Tu uerò qui hominem non
nosti, ac fides sacratum canibus dandum non esse, fortasse dices, oportet eum, o
Marfilii, qui tanto munere functurus sit, literatum esse, pium erga Deum, erga
hominès uerò iustum. Adolefcentem istum fore talem quis testabitur uel fide iubet? Re-
spondeo tibi uenerande pater Socratis illud. Sicut uas ita hominem sono cognosci. Itaq;
ad obuium quendam & tacentem inquit, loquere hospes ut te uideã, utpote qui solum
animum esse hominem iudicabat. Præterea si Zophyri artem haberes, adderem forsitan
ut indolem eius considerares. At uetat uitæ Magister hominem secundum faciem iudi-
cari. Fidei ussorem queris? Habes Marfilium. Vis locupletiores? Volaterranus Episcopus
fidei ubet. Apud utrinq; adolefens est educatus.

Nulla consonantia magis delectat quam cordis & linguae.

Marfilii Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

MITTIT ad te Bastianus Foresius Poëma suum de triumpho uirtutum contra ui-
tia, opus tanto hoc titulo dignum. Lege Laurenti Poëma, & elige Poëtam, nã
in eius quoq; animo uirtutes de uitijs triumphant. Nulla uel dissonantia ma-
gis offendit uel consonantia magis delectat quam cordis & linguae.

De officio ciuitis.

Marfilii Ficinus Petro Hero, S. D.

DIC PETRE cur febris cum Bernhardum patrum tuum inuasisset subitò me ac-
cedit? An forte quia tam proximi sumus ut non potuerit canicula in alterum
flamas euomere quàm accenderet alterum? Utinam cito conualeat ut Mar-
filiius conualefcat, imò ut & melius Florentia ualeat. Quæ si medicos semper
tales haberet qualem hunc habet & medicem nunquam grauius ægrotaret. Recte enim
isti officio ciuitis utuntur sine quo bona ualetudo patriæ non seruatur. Est autè ciuitis officij
considerare ciuitatem esse tanquam animal unum ex ciuibus tanquam partibus constitut-
tum. Ac partem toti, non totum parti seruire debere. Quando enim partis tantum com-
modum queritur, utriusq; scilicet tam partis quàm totius comòdum prorsus amittitur.
Quando uero totius queritur bonum, bonum utriusq; seruiatur. Igitur meminisse debet
ciuis, nihil siue boni siue mali alicui ciuitatis membro posse contingere, quin propter cõ-
nexionem quandam ad cætera membra pertineat atq; totij, nihil rursus toti ciuitatis cor-
pori euenire posse, quin mox ad singula animalis huius membra pertineat. Nemo igitur
in hac urbana familia dicat meum hoc & illud tuum, omnia enim in hoc ingenti animali
quodammodo communia sunt. Sed dicat meum hoc & illud non possessione quidem

S s 2 propria,

propria, sed affectu potius atq; cura, Patriam quiscq; tanquam parentem parentem amet & colat. Priuatus antiquis probatisq; legibus obediat tanquam Deo. Non enim al. scy Deo huiusmodi leges conlitiuntur, magistratus meminerit non aliter se legibus quam priuatum magistratibus esse subiectum. Intelligat se à Deo cum iudicat iudicari. Platonis præceptum semper ante oculos habeat, ut non se ipsum sed ciuitatem, non patriam sed ciuitatis aliquam duntaxat, sed uniuersum respiciat. Scit deniq; optimum in cœlesti patria huic seruari locum, qui terrenam patriam ad cœlestis exemplar pro uiribus disposuerit. Communi enim mundi regi nihil gratius quam commune bonum. Hæc & similia ad ciuem legitimum pertinentia scire te arbitror & seruaturum spero cum doctrina prudentiaq; non careas, ac præterea magistrum habeas hac in re domi sufficientem, de cuius uirtutibus aliàs. Vale. Ioannes Caualcantes nosfer se tibi commendat.

Quid est bene uiuere.

Marfilii Ficinus Hieronymo Pasqualino suo, S. D.

Quæris quid sit bene uiuere? Vtilius quæri nihil potest, est autem bene uiuere, uerum intelligere, consultare bene, uelle bonum, agere bona. Primum sapientia est, secundum prudentia, tertium iustitia, quartum perseverantia. Primum à Deo est, secundum à primo, tertium à Deo simul atq; homine, quartum est à tertio. Qui ita uiuunt, uiuunt homines. Qui uiuunt aliter, animalia uiuunt. Vale, ac uiue homo.

Vota non sunt spernenda.

Marfilii Ficinus Francisco Marefcalcho Ferarjen. ægregio Conphilosopho suo, S. D.

Librum de Christiana religione nōdum absolui Franciscæ, quia dum emendarem hoc Augusto in febrem incidi atque diariam. Minabatur id forte mihi Saturnus hoc anno, qui & in meæ natiuitatis ascendente Aquario ab initio fuerat, & si temporibus est in Cancro domo meæ natiuitatis sexta. Missa nunc faciamus cœlestia, sunt enim qui talia paruifaciant, ad supercœlestia ueniamus. Quod ergo mihi in hoc morbo contigit audi. In tantâ Marefcalche debilitatem quandoq; prolapsus sum, ut salutem penè iam desperarem. Meditabar igitur quæcumq; annis triginta magna legissem, si quid forte mihi occurreret quid ægrum animum consolaretur. Scriptores humani, exceptis Platonicis, nihil penitus conferebant, Christi autem opera multo magis quam Philosophorum uerba consolabantur. Feci insuper diuæ Mariæ uota, signumque salutis aliquod postulaui. Respiraui subito aliquantum ac manifestum in somnijs nuntium salutis accipi. Non igitur Aesculapio gallum, sed Christo matrique animum corpusque debeo. Omnia semper accipienda in melius Marefcalche. Quid si Deus hoc inter morbum signo ad monere me uoluit ut acrisi posthac ingenio studioque doctrinam Christi confirmem. Præsertim cum paucos post dies etiam ab ardore urinæ uoto simili fuerim liberatus. Audi si placet & aliud mirabile atque uerum. Pater meus Ficinus chyrgicus Florentiæ suo seculo singularis, ductus olim fuit à rustico quodam, nomine Pasquino, ad curandū filium eius tomam caput grauissimè uulneratū. Medicus inspecto incurabili uulnere, puerum paulopost proculdubio periturum existimans, recessit inde tanquam non rediturus. Parentes infirmi à Medico destituti, diuam Mariam pro nati sanitate supplices obsecrarunt. Igitur eadem qua illi orabant hora Ficino in itinere sub quercu uel oscitanti uel certe leuissimè dormienti mulier quædam uisa est aspectu admodum ueneranda, ite cum compellans. Quid ingratus erga Deum es Ficine? Quæ ab eo gratis accepisti, non das gratis. Respondit ille, panem de quotidie medicantibus. Subiunxit illa, Artis quoque tuæ munera egentibus abundè largire. Post triduum redijt ad Medicum rusticus ille orans, ut ad filium curandum reuertetur. Quod quidem ualde miratus est Ficinus, nam obijse illum arbitrabatur. Accersit gratis, tum præterito somnio, tum uoto parentum admonitus. Narrauit enim rusticus quæ uota & qua hora fecisset. Denique puer præter spem Medici artemue medendi sanus euasit, ex eo tēpore Ficinus sæpe pro salute eorum qui curæ

quæ curæ suæ commisi sunt, uota Mariæ fecit feliciterque successit. Quamobrem amicos tuos admone, ne spernant uota. Nam neque Aristoteles quidem in generi morbo contempsit. XI. Septembris. M. CCCC. LXXIII.

Nobilitas utilitas & usus medicinae.

Marcellus Ficinus Tomme Valorio egregio Physico, S. D.

LEgi apud Homerum: Vir Medicus multis alijs æquabitur unus, & merito. Nam medendi facultatem donum esse Dei potiusquam hominum inuentum sacræ Hebræorum literæ docent. Honora medicum, nam propter necessitatem creauit eum altissimus. Gentiles præterea huius artis authores Deos fuisse uolunt. Iudæ Apollinem, Aesculapiū, singulares quoque medicos diuinis honoribus profecuti sunt, delubra enim Chironi, Machaoni, Podalirio, Hippocrati, Hermagoræ dicauerunt. Confirmauit hæc Hippocrates in Epistola ad Abderitas, Medicinam esse dicens Deorum munus. Atq; esse liberam, neq; se pro eius usu unquam mercedem acceptauisse. In Epistola etiam ad Philemonem ait: Medicina uaticinio propinqua est, harum enim duarum artium unus est parens Apollo scilicet, qui progenitor noster est, hic & futuros morbos prædicit, & eos qui aduersa ualetudine affecti sunt curat, Hinc Pythagoras, Empedocles, Apollonius, Theaneus non tam herbis quam carminibus morbos curasse traduntur. Et Magi sacris rationibus orationibusq; purgandum esse ægrotantis animum prius quam corpus existimabant. Quia uidelicet huiusmodi ars & diuinitus accepta est, & diuinitus exercetur. Atq; animus ex Deo, corpus pendet ex animo. Nonne Raphaelem Archangelum Hebræi uolunt huius artis opus exercuisse: Mittamus reliquos, Christus ipse tanquam generis humani medicus, ægros ægrotosq; quotcūq; offerebantur, curabat, Discipulisq; medendi tradidit potestatem. Hanc igitur artem utpote nobilissimam reges meditari & exercere quondam nequaquam dedignabantur. Quales fuerunt Sabor & Ginges Medorum reges, Sabid rex Arabum, Mithridates Persarum rex, Rex Aegyptiorum Hernes, Mesues regis Damasci nepos. Volunt nonnulli & Auicennam fuisse Cordubæ Principem. Democritus, Timæus, Locrus, Plato, Aristoteles, Philosophi illustrissimi in hac arte scripserunt, innumerabileque alij Philosophi non ignobiles. Quanta medicinae nobilitas sit fermè quantum patitur epistola dictum est. Quanta uerò utilitas ex eo perspiciamus, quod artes quæ ad bene uiuendum diriguntur absque huius auxilio parum prodelle uidentur Non enim bene uiuere possumus, nisi uiuamus, neq; breuissimo hoc uite tempore in quauis facultate multum proficere, nisi ualeamus bene, neq; facile multum apud homines Deumæ mereri nisi diu sobrijsq; uiuamus. Omnem uerò huiusmodi facultatem diligentia medicinae suppeditat. Vti autem hac arte oportet summa tum erga Deum pietate tum erga homines charitate. Quemadmodum Lucas Euangelista, Cosimusq; & Damianus diuini medici exemplo nos docuerunt. Est enim bonorum omnium author Deus, & legitimus medicus quasi Deus aliquis inter homines. Eos namque in uitam à morte restituit. Et tanquam Deus colitur uel à regibus & sapientibus cum ægrotant. Quod acumine, doctrina, experientia opus sit medico cuncti fatentur. Quod etiam grauitate, diligentiaq; in deliberando, dubitat nemo. Sed postquam mature, consultum est, nulli arti ut Hippocrates Abderitanis ait, magis quam huic morose esse potest. Non tamen minus imò magis periculosum est, ut Glauconi Galenus inquit, p. uenire & præpedire naturam. Multos enim ait hoc errore, id est, in temeritate medicorum, naturam uel impediendum uel præcipitandum quotidie perdi. Quem quidem errorem facilius deuitabit qui suo ingenio non confidet. Nam Hippocrates Democrito scribit, se in ipsa iam senectute constitutum, nondum medicinae finem attigisse. Galenus etiam ait, cum nonagenarius esset, tunc demum pulsus tenere naturam. In primis meminisse debet Medicus, authorem sanitatis Deum esse, instrumentum Dei esse naturam ad sanitatem efficiendam & seruandam, Medicum utriusq; ministrum, ut artificem non uires, sed materiam præparat, & impedimenta dimoueat. Quis si importune mouere uel sistere materiam uelit, sæpe male utrunque agit, & naturam impedit quæ bene exquereatur utrunq;. Sed audiamus hac de re diuinum Platonem nostrum in Timeo ex mente Pythagoricorum ita loquentem. Omnium uerò motuum optimus ille est qui in

se met ex seipso fit. Nam & mentis & totius ipsius motioni cognatissimus est. Qui uerò ab alio fit deterior. Deterrimus autem motus quando iacens & quietem agens corpus ab alijs secundum partes mouetur. Quapropter purgationum constitutionumque omnium corporis, que exercitatione gymnastica fit saluberrima est. Proximè ad hanc accedit uectio facilis siue nauis seu quouis alio uehiculo peragatur. Tertia commotionis species tunc demum cum summa cogit necessitas utilis, aliter uerò nullo modo sanæ mentis homini suscipienda medicorum illa purgatio est que Pharmacis, id est, solutiuis medelis fieri solet. Morbi enim nisi periculosissimi sint, Pharmacis irritandi non sunt. Omnis namque morborum constitutio animalium naturæ quodammodo similis est. Quippe animalium compositio ab ipso generationis exordio certis temporum curriculis terminatur. Idè & genus uniuersum patitur, & animal unumquodque ab ortu fatale uiuendi spatium in seipso, exceptis necessarijs passionibus, continet. Et enim trianguli, id est, qualitates proportionales ab ipso initio singulorum uitæ possidentes usque ad certum tempus sufficienter ad usum uitæ coherent, ultra id uita nemini prorogatur. Idem quoque constitutionis modus languoribus conuenit. Quos si quis citra fatalem temporis cursum Pharmacis amputare contenderit ex paruis ingentes, ex paucis multi euadere consueuerunt. Quapropter diligentia uictus comendandi & gubernandi sunt morbi, prout cuique datur ocium, neq̃ difficile in festum malum Pharmacis instigandum. Hæc Plato. Galenum nostrum Florentinus potius, uis quod hæc regula uteretur sæpe commendat. Ego etiam Laurentium Martellinum uerum Medicum hanc ob causam summopere laudo. Tommam quoq̃ Valorium, nisi ad eum scriberem ualde laudarem. Vale & Antonium Beniuenum bonum Physicum bene saluta. Salutat uerò te Hieronymus Amatius comes noster in medicinæ citharæque studio ualde iucundus.

Tempus parce expendendum.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

Salutem illies mea post Deum salus. Nefas esse putabam cum primum manus calamum ducere posset ad alium prius quam ad Patronum meum unicum scribere. Quid igitur potissimum scribam? Scriberem certe nunc ad te si liceret seueriora quam soleam. Non semper arbuta iuuant humilesque myricæ. Sed quid obstat Marsili quo minus in præsentia liceat. Quandoquidem ad eum scripturus sis qui non modo permittit, uerum etiam iam pridè literis suis id tibi præcepit. Laurenti in hac mea infirmitate nihil acrius animum affligebat quam inutiliter transacti temporis recordatio nihil rursus restabat quod me aliquantum consolaretur præter eorum memoriam que didiceram, quamuis non multa didicerim. Solo enim diuino ueritatis pabulo reuera diuinus animus oblectatur, alitur, augetur. Cætera uolantium uugarum deliramenta immortalem non implent mentem, naturali quodam instinctu æterna & immensa poscentem. Obsecro te igitur charissime mi Patrone per æternum Deum, ut preciosissimum temporis huiusquæ breuissimi minimum, parce prudenterque expendas, nequando frustra te prodigalitate irreparabilisque iacturæ poeniteat. Iactura temporis Theophrastum annos octuaginta natū frequenter deducebat ad lachrymas, iactura temporis magni Cosinum natum annos pluresquam septuaginta sæpe, me præsentem, grauius suspirare coegit. Obijce quæso inanibus curis, superuacuis ludis, negotijs non necessarijs Socraticum illud. Abite procul hinc hostes sacrilegi, abite quamprimum animi mei fures, ne à me ipse abire compellar. Furantur hæc paulatim tibi teipsum, & captiuum ducunt uirum magnum, uirum natum ad imperandum, redime te, quæso, ab hac misera captiuitate dum potes, solum autem potes hodie, hodie primum tui iuris esto. Non est crede mihi, sapientis dicere, uiuam. Sera nimis uita est crastina, uiue hodie. Facile est Laurenti quod posco. Non est difficile horam unam rectè utiliterq̃ transigere, utere precor quotidie hora una bene, hoc est ad mentem liberalibus disciplinis alendam, ac tantillum temporis feliciter tibi ipse uiue. Reliquum si libet uiue alijs, nã & alijs, ut scis, sæpe uiuas oportet, si uis tibi uiuere. Sed utrūq̃ Dei gratia facito. Nempè adeo Dei gratia primum, deinde tui aliorumq̃ gratia es procreatus. Ludis autem iocisq̃ raro parumq̃ indulge, nam &

nam & ad maiora uel potius ad maxima scio, quod loquor, te Deus instituit. Et huiusmodi falsa oblectamenta coruscationis instar, tam celeriter euanescent, ut dum uidentur ori-
 ri contrarium conuertantur. Sed noli mihi cras ulterius polliceri, polliceris quod neq; ha-
 bes, neq; te scis habiurum. Si cras tantum comederis biberisue, nonne triduo peribis ami-
 ce. Pereat cras istud hodie, pereat quam primum, ne tu pereas, nihil craftino isthoc fallaci-
 us, sefellit omnes quos terra protulit homines. Heu quid agis inepte Ficine? Ecce uel
 contrahet supercilia Laurentius uel ridebit. Vtrunq; malum. Imò utrunq; bonum. Noui
 enim medicis ingentium. A bono non proficiscitur nisi bonum. Ego autem non tam Lau-
 rentium quam Marsilium, ceterosq; mortales hac epistola moneo. Omnes hoc morbo
 grauissime laboramus. Cras istud fiet. Vix presens tempus habemus, nam ita leuiter ha-
 bemus ut parumper retinere non ualeamus. Futurum autem nihil est, futurum igitur nul-
 lus habet. O dementes. O miseris spes nostras in nihilum iacimus. Ego thesauris semper
 quem possidemus abutimur. Vt autem illo recte uolumus quem minime possidemus.
 Sic omnes ferme ad interitum egrotamus. Non igitur Galenus uel Hippocrates petendus
 est, sed Aesculapius & Apollo. Bene uale hodie, si cras ualueris, ualebis nūquam. Sed uo-
 hoc sigillo hac epistolam obsignari, neq; audias unquam adultores neq; obtretrato-
 res ullos exaudias, quibus maxima quæq; domus abundat. Illi tibi oculos mentis eruere,
 isti manus tuas, id est amicos, amputare conantur. Mendacium tãdem Deus ipse perdet,
 ueritatem uerò tuebitor. Soli Deo confide Laurenti, ego quoq; confido Deo, iterum hodie
 bene Vale.

Homo sine religione bestijs est infelicior.

Marsilius Ficinus Benedicto Colluccio Pistoriensi Rhetori, S. D.

Hortaris ut in religionis defensione, quemadmodum cœpi, alsidue pergam. Co-
 nabor id quidem pro uiribus Benedicte. Non quia religio huiusmodi defensori-
 bus egeat. Stat enim inuitis hostibus semper, regente Deo, qui semper apud o-
 mnes Gentes uult honorari. Sed quia tūc solum feliciter uiuere imò tunc solum
 uiuere mihi uideor, cum de diuinis scribo aut loquor aut cogito. Reor equidē genus hu-
 manum cultu diuino sublatō fore cunctis animalibus infelicius, mitto cōtinuam mul-
 tiplicemq; inermis & imbecillis & semper ægrotantis corpusculi curam, inquisitio ipsa
 rationis, quæ uiderit nos brutis præstantiores efficere, ipsa, inquam, propter præteritorū
 penitentiam, futurorum metum, præsentium anxietatem, malorum cognitionem, insa-
 tiabilem innummerabilium rerum cupiditatē, si diuina spes amoueatur, proculdubio red-
 dit brutis miseriores. Beati coelestes, qui tanquam in luce cuncta cognoscunt. Securæ be-
 stia: quæ tanquā in tenebris nihil prorsus intelligunt. Anxij miseris homines qui in me-
 dia quadam nebula uersantur, titubant & uexantur, sola nobis diuina lux ob pietatis me-
 ritum & clementiæ donum, ueritatem potest beatitudinemq; largiri.

Responso ad epistolam de tempore parce expendendo.

Laurentius Medices Marsilio Ficino Philosopho Platónico, S. D.

Periuanda mihi fuit epistola tua. Quæ ita præteriti temporis iacturam in nobis
 arguit, ut nō omnino inutile ocium fuisse nostrum uideatur. Factum est enim, pri-
 uata parui temporis iactura ut ea ex te præcepta emanariant, quæ non nobis mo-
 do, sed ips omnibus prodesse possint qui eodem morbo laborant. Declaraueras
 tu quidem sæpe mentem erga nos tuam. Verum mecum ipso sæpius hanc tuam episto-
 lam uoluntati uideris omnē aliud amicitia: officium superasse, siue quod primas in amo-
 re erga nos partes obtineas, ac longè ceteris in amicitia: præstes, siue quod ea amicitia:
 munera abundè præstare ualeas quæ ceteri nequeant. Ceteri nempe qui nos beniuolen-
 tia: prosequuntur, aut diuitijs iuuare possunt aut honoribus aut uoluptatibus, quæ qui-
 dem omnia in fortunæ potestate constituta sunt, ut nihil firmius habeamus, nihilq; con-
 stantius quam eorum imbecillitatem ac mobilitatem, quod & tu sæpe docuisti, & nos sæ-
 pius experti sumus. Tu uerò his abundas præceptis, atque eo amicitio genere nobiscum
 agis, ut facile appareat, sicut nemini amicorum uirtute cedis, ita reliquos in amore super-
 tare. Facis hoc tu quidem naturali quadam beneficentia tua. Facis insuper quod te non

fugit, hac conditione datas esse ab immortalī Deo hominibus uirtutes, ut quamplurimos uiuent, neque adduci potes, ut diuina hac liberalitate abutaris. Lætatus sum mirum in modum quod pristinam recuperaueris ualetudinem. Lætarer multo magis, si tuis literis assequerer, ut pristina mihi animi ualetudo redderetur, quod non equidem despero, tum tuis grauissimis præceptis, tum quod, ut nosti, ego non malignitate sed facilitate potius naturæ ac consuetudine quadam, deliro. Tuæ uerò partes sunt, quæ & Apostoli, ut arguas, increpes, obsecres, & quod me huiusmodi rebus moueri intelligis ne desistas ijs omnibus nobiscum stimulis uti, quibus magis prostrata mentem nostram erigi possit existimas. Hoc unum à te contendo atque exspecto, quod nemo te aut libentius uult, aut sapientibus monet. Gratulor iterum tibi mihi quod te incolumem seipsumque immortalis Deus nobis reddiderit, neque ego minusquam tu admonitus sum discrimine uitæ tuæ. Idem enim fatum & tuis oculis tenebras & nostris lucem eripuisset, nihil enim magis uitam nostram illustrare potest tuis grauissimis atque amantissimis admonitionibus, tuæque iucundissima consuetudine, quibus extinctis, extincta est profus uitæ pars altera nostræ, atque illa quidem pars, extra quam quicquid est ne hilum quidem est. Hoc ego periculo admonitus te & libentius utar & sæpius, & quando ea est humana conditio ut exemplis potius moueatur quam rationibus, ego & te & tempore hac lege utar, tempore, ut nullum cras habituro, te uerò ut homine, cui ne punctum quidem temporis superest metu mortis liberum. Vale & ualetudinem cura. Floren. x. Octob. M. CCCC. LXXIIII.

Nemini recte uolenti omnino ad bonum interclusus est aditus.

Marfilii Ficinus Nicolao Michelotto ad uero uiro, S. D.

Solent Michelotti qui quempiam confutant non aliter quam contradicendo refellere. Laurentius autem Medices cum mihi assentitur maxime, tunc maxime confutat, Nempe dum epistolam meam qua iacturam in eo præteriti temporis arguo artificiosissime laudat, ne punctum quidè ætatis suæ uideatur inuulititer expeditisse. Quod si Patronus Nicolaë noster in negligentia talis est ut fuisse diligens uideatur qualem euasurum putas, si diligentior esse uoluerit & potuerit. Ut hoc quidem uelit eum precor, ut autem possit Deum obsecro. Quamquam non tam opus est obsecrare Deum ut possit quam ut uelit. Tum quia nulli rectè uolenti omnino ad bonum interclusus est aditus. Tum quia Deus honestam uoluntatem potiusquam uerborum obsecrationes exaudit. Vale, atque exhortare ad diligentiam Laurentium, ut breui tantum doctina superet latina, quantum autoritate ciues suos sine controuersia superat.

Imitatio potior est quam lectio.

Marfilii Ficinus Laurentio Medici uiro Magnano S. D.

Quemadmodum Harmonia dum præfens auribus nostris illabitur uehementius afficit, quam dum præterita cogitatur, ac prælium cum spectatur nos acrius mouet quam cum narratur, sic egregia illustrium uirorum opera ardentius ad uirtutem inflammat exactiusque formant, quam Oratorum Philosophorum demoribus disputantium uerba. Ita enim natura comparatum est ut res ipsæ multo maiorem quam earum nomina uim habeant. Atque ipsa rerum ueritas efficacius animum moueat, quam quod uerisimile est uel falsum. Quamobrem Socraticorum morum imitatio ad uirtutem plures uerisusque instruxit, quam Aristotelis de moribus disciplina. Et Christus solus exemplo ad honestam sanctamque uitam pluribus magisque profuit quam uerbis Oratores omnes atque Philosophi. Laudo igitur te mi Laurenti quod lectione quidem moralem non spernas, Lectioni tamen imitationem tanquam rem uitam longe præponas. Præsertim cum senem illum, senatusconsulto Patrem patriæ iudicatum, tibi iam pridem proposueris imitandum, Magnum Cosinum dico autem tuum, Patronum meum utrum ante alios prudentem, erga Deum pium, erga homines iustum atque magnificum, in seipso temperatum, in re familiari admodum diligentem, ac multo accuratius in re publica circumspectum, qui non sibi solum sed à Deo & Patriæ uixit, cuius animo nihil inter homines

mines humiliter, nihil rursus excelsius. Ego Laurenti unâ cū illo annos plures quam duodecim feliciter philosophatus sum, tam acutus erat in disputando quam prudens & fortis in gubernando. Multum equidem Platoni nostro de^o, sed Cosmo non minus debere me fateor. Quam enim uirtutū ideam Plato semel mihi monstrauerat, eam quotidie Cosmus agebat. Mitto nunc cetera huius uiri bona, tam avarus parcusq; temporis erat Cosmus quam Mida pecunia. Et cum parcissimè suos dies expenderet, horasq; impense dinumeraret, homo momentorum auarissimus, frequenter iacturam deplorabat horarum. Deniq; Solonem Philosophum imitatus, cum per omnem uitam uel in summis negotijs egregie philosophatus esset, illis tamen diebus quibus ex hac umbra migravit ad lucem quam maxime philosophabatur. Itaq; postquam Platonis librum de uno rerum principio ac de summo bono legimus, sicut tu nosti, qui aderas, paulo post decessit, tanquam eoispo bono quod disputatione gustauerat re ipsa abunde iam positurus. Vale, & sicut Deus Cosmum ad ideam mundi formauit, ita te ipse, quemadmodum cœpisti, ad ideam Cosmi figura.

Durate, & uosmet rebus seruate secundis.

Marfilius Ficinus Francisco Saluiato Archiepiscopo Pisano, S. D.

DEdi ad te præterita æstate epistolam qua exhortabar plurimum ut confideres. Affirmans te non esse ad parua uel mediocria natum. Parua quidem pro merito, præter animum, eo tempore possidebas. Ecce iam fauente Deo consecutus es mediocria. Quæ enim cæteris penè omnibus uidetur maxima, Saluiato meo mediocria sunt. Magna igitur posthac, si qua Marfilio inò Deo sides adhibenda est, te manent. Vaticanari similiter adhuc & libet & licet. Nempè diuina prouidentia cum te Pisannum Archiepiscopum creauit, uatem me declarauit. Vtri ergo nostrum magis congratulandum sit, ambigo. Tibi ne tanquam Archiepiscopo, an mihi tanquam uati, forte utriq; pariter. Nam cum amicorum omnia communia sint, siue ego uaticinor tibi, siue tu regnas, ego tecum regno. Vale felix & cura precor ualeitudinem tuam diligentissimè, sic enim uideo Sacerdotium Florentinum iamdiu exanimè breui respiraturū. Quam uehementer & quam frequenter Ioannes Caualcantes nosse hac de re inecum congratuletur capere non potest epistola, cape animo, iterum uale felix.

Diuinitas animi ab inuentione.

HActenus in tuo quodam Christianæ religionis templo religiose admodum locutus sum tecum religiosissime Laurenti. Et ita per Deum locutus ut esse opus epistola non aduerterim. Hodie primum sacris peractis sermonibus templo egressus, agnouit iam epistolæ auxilio indigere. Surge igitur mea, surge epistola. Adedum, hodie Pisas salutem ad eum feras oportet, per quem Florentia salua est.

Marfilius Ficinus Laurentio Medici suo salutem,

ORem ualde miram. Inò & nimis ineptam. Vndenam hoc optime Laurenti? Cœpi paulo antè ut mihi quidem uidebar satis belle. Nunc repente post salutē omnis inuentio deficit. Marfilii forte summa hæc salus est præter salutem nihil penitus reperire. At uerò nō est salus, ut arbitror, inuentione priuari. Nihilne igitur ulterius inops tecum epistola feres? inò adhuc paucis te uolo. Ecce enim inueni inuentionem aliquid nescio quid ferendum quamuis fortasse ridiculū hoc ipsum. Vnde quod nihil inueniam. Siste epistola pedem, accipe rursus & istud. Inuenio tertium. Quod ex eo inuentionem modo agnouit deficere, quia multa quondā solem reperire. Sed ne prospera. Accipe prius si placet & quartū. Quod ex copia sæpe inopia tanquam ex habitu quodā priuatione recognoscitur. Vis ne & quintum? Verte Dialectica uices, quod ex inopia tanquam priuatione, copię quasi habitus ipsius oritur appetitus & augetur. Sed ecce pullulat nescio quomodo in præsentia sextum. Quod appetitus cum naturalem ab inopia trahat originem semper est pauper. Nunquā tamen, quod septimū dici potest, humanus animus inops, qui etiam ex inopia copiam generat, ex inuentionis priuatione textit inuentionem, ex tenebrosis terræ finibus effodit argenti candorem aurique fulgorem. Hæc profecto est

fecto est terra uiuentium, in qua Deum bona uidentur, terra inquam. animi sempiterna cuius indeficiens fructus est motusq; perpetuus. Hanc ergo terram excolamus nos milies rogat epistola. Hæc nobis fruges uberrimas incorruptibilesq; & suauissimas suggeret. Sed nolo grauiori sarcina dorsulum epistolij premere. Vale iam epistola procax. Ac post salutem, Medicem & iube ualere foeliciter, & roga redire.

Nonum opus nimium placet epifici.

Marfilius Ficinus Angelo Politiano, S. D.

Epistola hæc ad Laurentium & nascens & statim nata mihi, ut fieri solet, nimis blâ diebatur. Sed paulo post considerata, minus placuit. At qualiscunq; sit medicis est. Ego autem tanquam iustus sira cuiq; reddo. Tu siquid ad manus tuas his annis ex Pædagogorum scriptis pessimum uenerit, Laurentio legito, mox illi meam leges epistolam, ut ad pessimum comparata minus offendar. Sed heus tu, lege obsecro eleganter, partim quidem uoce suauis, partim ore rotundo, ita demum uel forte fucoco deceptus, aliquantulum ille laudabit. Vel certe dicet, Misit saltem Marfilius aliquid, ineptos seruos malo quam pigros, pigros quoq; quam nullos. Quod Ioannem Petrum Patauinum mihi commendas, libenter accipio. Hunc enim commendat etiam Philosophia mihi, siquidem tam natura quam studio Philosophus esse uir. Vale.

De perseverantia

Marfilius Ficinus Ioanni Altouito, S. D.

Qui nos uel collo uel manibus apprehendunt, corpus trahunt, qui oculis, sensum, quam auribus & auditu, animum atq; mentem. Tu modo auribus animum nostrum comprehendisti. Tot enim ac tanta de elegancia constantiaq; tua Ioannis Caualcantis nostri uerbis iam auribus meis insonuerunt, ut neque potuerim me neque uoluerim continere quin te ualde diligerem & amarem. Amoris nostri signum in præsentia sit hæc epistola, quæ constantiam quidem tuam probet, et ad perseverantiam exhorteat. Altera enim absq; altera esse nequit. Neq; satis apud prudentes probandus esse uideatur quem nondum satis fortuna probauerit. Neque probarus ab ea satis est, nisi qui ad finem usque perseverauit. Quantum bonum perseverantia sit hoc indicat, quod cæteræ uirtutes bona pollicentur, perseverantia præstat. Quæ quidem quanto difficilior est, tanto cæteris laudabilior. Sed ne terreat difficultas, nam breuissimi sunt omnes uirtutis humanæ labores. Præmium sempiternum. Adde quod ardens claræ mentis propositiū ob scura illustrat, frigida calefacit, mollit dura, domat indomita. Vale.

Prudens est nihil præter salutem animi bonamq; corporis ualitudinem exoptare.

Marfilius Ficinus Andrea Cambino suo, S. D.

Sunt Andrea multi mortalium usq; adeo cupidi, ut multa diuersaq; quotidie, imò & innumerabilia tanquam insatiabiles cupiant. Cambinus meus utpote qui prudens moderatusq; est nihil, ut arbitror, aliud optat præter salutem animi ac bonam corporis ualitudinem. Salue igitur simul & Vale.

De Musica.

Marfilius Ficinus Antonio Canisiano uiro docto atque prudenti, S. D.

Quæris Canisiane cur tam frequenter medicinæ simul & Musicæ studia misceam. Quid nam, inquis, commertij Pharmacia est cum cithara? Astronomi Canisiane forsitan duo hæc ad concursum Iouis & Mercurij Venerisq; referrent. Opinantes ab Ioue Medicinam à Mercurio & Venere musicam proficisci. Platoni

Platonici aſſe noſtri ad unum Deum, ſcilicet, Apollineam referunt. Quem præſci Theologi Medicina inuentorem ac citharæ pulſandæ regem exiſtimauerunt. Hunc in libro hymnorum Orpheus uitalibus radijs ſanitatẽ uitamq; largiri cunctis arbitratũ morboſq; propellere. Præterea fidibus canoris, id eſt, motibus uiribuſq; ſuis omnia temperare, hy-pare, id eſt graui uoce, himen. Neate, id eſt acuta, æſtatem. Dorianibus, id eſt, uocibus me-dijs, uer autũmnumq; producere. Cum ergo idẽ ſit Muſicæ dux medici neq; repertor, quid mirum utrũque artem ſape ab iſdem hominibus exerceri. Accedit quod anima corpusq; naturali quadam proportione inuicem conſonant, rursus partes animæ inuicẽ, partes quoque corpus inuicẽ. Quam quidem conſonantiã etiam harmonici febrium hu-morumq; circuitus, motuſq; pulſus ipſius imitari uident. Partium animæ conſonantiam, ut Plato & Ariſtoteles aſſerunt, & nos ſape experti ſumus, grauis Muſicæ ſeruat atq; reſtituit. Cõcentum uerõ partium corporalium medicina. Cum igiſ corpus & anima inter ſe, ut diximus, congruãt, eiũdem facile eſſe poteſt cõcentum partium animæ, ac partium corporis colere etiam. Hinc Chyron utramq; exercuit facultatẽ. Hinc Dauid Propheta animam corpusq; Saulis delirantiſ Lyra tradidit curauitſe. Quod quidem & in cæteris tã corporis quã animæ morbus fieri poſſe Democritus & Theophrastus affirmauerunt. Pythagoras autẽ & Empedocles & Aſclepiades Medicus re ipſa etiã demonſtrauerunt. Neq; mirum id quidem. Nam cum cantus ſonũq; ex cogitatione mentis & impetu Phantaſiæ cordiſq; affectu proficiſcatur, atq; una cum aëre fracto & temperato, aëreũ audientis ſpi-ritum pulſet, qui animæ corporiſq; nodus eſt, facile Phantaſiam mouet, afficitq; cor & in anima mentis penetralia penetrat. Corporis quoq; humores & membra ſiſtit & mouet. Quod quidem offendit Timotheus, quando Alexandrum regem ſonis excitauit in furorem, deinde repreſſit. Mitto Pythagore Empedocliſq; miracula, qui læciuiam, iram, furorem grauiore Muſica ſubito cohibebant. Rurſus alijs modulis torpentes animos excita-bant. Mitto etiam quæ de Orpheo, Arione, Amphione narrat. Verũm ut ad propoſitum redeamus, prima Muſica in ratione conſiſtit, ſecunda in Phantaſia, tertia in ſermone, hanc ſequitur cantus, cantum digitorum motu in ſono, ſonum totiuſ motus corporis in gym-naſtica uel tripudio. Videmus igitur animæ muſicam gradatim ad omnia corporis mẽ-bra deduci. Quam etiam Oratores, Poetæ, Piçtores, Sculptores, Architeçti in ſuis operi-bus imitatur. Cum ergo tanta inter animam & corpus muſicæ communio ſit, quid mi-rum ab eodem homine tam corpus quã animam temperari? Deniq; qui à Pythagori-cis, Platoniciſ, Mercurio, Ariſtoxeno, tam animam quã corpus mundi & animalium ſingulorum, muſicis rationibus conſtare didicerit. Atq; à ſacris Hebræorum literis acceperit, Deum omnia in numero, pondere, menſura diſpoſuiſſe. Is neq; mirabitur har-monia animalia pene omnia rapi, neq; Pythagoram Empedoclem, Socratẽ etiam in Senectũ r-pulſantes Cithara accuſabit. Sed parum eruditũ Themiltoclem illũ qui ſibi oblatam in conuiuio recuſauit fuiſſe fatebit. Perſtinere enim muſicam ad doctos qui Muſarum cul-tores ſunt in Dialoگو Alcibiade Plato noſter oſtendit, dicens Muſas eſſe muſicæ duces, atq; ab eis muſicam appellari. Reſcit autẽ Plato ubique melodiã querulam aut leuẽ, quia uel fractum animum reddat uel læciuum & iracundum, ſolam uerõ grauem eligit & cõ-ſtantem tanquam ſaluberrimam ſpiritus, animæ corporiſq; medicinam. Ego autẽ, ut de Marſilio tuo aliquid dicam, eo conſilio poſt Theologiã uel Medicinã ſtudia grauiorib. fidibus cantibũſque frequenter incumbo, ut cætera ſenſuum oblectamẽta penitus negli-gam, moleſtias animæ corporiſq; expellam, mentẽ ad ſublimia Deumq; pro uiribus eri-gam, authoritate Mercurij Platon. ſq; fretus, qui muſicam nobis à Deo cõceſſam dicunt ad domandum corpus, temperandum animum Deũque laudandum. Quod præ cæ-teris Dauidem & Pythagorã.ã procepitſe ſcio, & confecutus exiſtimo. Vale.

Veriſſima laus eſt que laude digna eſt.

Marſilius Ficinus Ioanni Aurelio Ariminenſi, S. D.

Laudas Lyram Aureli nequam carminibus laudẽ dignis. Ego carmina tua uiciſſim Lyra laudabo. Sed ut tibi laude digna. Ut tu uera loquaris. Ego uero canam, uter-que noſtram ueriſſimẽ laudet. Veriſſima enim laus eſt, quæ laude digna eſt.

Vale.

Feliciter

Feliciter amatur quâ à uiro amatur amore dignissimo.

Marfilius Ficinus Bernharδο Bembo Venetorum oratori, S. D.

O Pinabar, Bernharde, me sic amare Marfilium ut magis eum aliquando amare nō possem. Quoniam quisq; sūt gratia singula in singulisq; seipsum seq; ipsum summopere diligit. Sed heri mea hæc me feliciter nimium sefellit opinio. Tunc enim primum ardentius quam consueueram amare me cœpi, cum primum certissime agnouī abs te ardentem amari uiro præ ceteris amore dignissimo. Tantum equidem Bernharδο tribuo, ut quanti ab illo fieri me intelligo, tãti me faciam. Quis igitur mihi magis unquam placere potest quam ille per quem magis indies mihi ipse placeo. Utinam tibi placeam, Bernharde semper, ut prudentium nulli displiceam. Ergo amori huic in me tuo quid gratiæ referam? amorem. Cætera uel plurimum alieno pretio comparantur. Amor autem cum in libera uoluntate sponte nascatur, ideoq; sit liber, nullo unquam pretio aut emitur aut uenditur, nisi seipso. Vale. Fœlix. vii. Martij. M. cccc. lxxiiii. Florentiæ.

De lege iustitia.

Marfilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

Promissi Nonis, si recte memini, Martij Laurentio Pisis Florentiam redeuntī, et in Pisanum agrum aliàs se conferret, ad eum aliquid me scripturum. Ergo qui solo semper ad amicos scribere, quia uelim, in præsentia scripturus sum quia debeam. Iustum est promissa seruare. Sic enim lege iubetur. Accipe igitur iustam legitimitatēq; epistolam. Imò, ut rectius loquar, quotiens uolo totiens & debeo, sed amons lege rursus quando debeo tunc & uolo sed legis amore. Vnde iustam accipies hodie uoluntariamq; epistolam. Secernere uel à iusto uoluntarium, uel à uoluntario iustum ne que licet cuiq; neq; libet amicis, ecce & debes & uis Marfilii, nunc aliquid ad Medicem scribere. Verum quid scribes potissimum & quo numine fretus. O salus hominum ô regina mundi iustitia tu causam mihi iam pridem scribendi dedisti, tu quæso nunc materiam suggere ut quâ libenter te fide iubente promiseram tam feliciter te adiuuante persoluam. Diuina illa lex qua mundus constat & gubernatur nostris mentibus dum creat inextinguibile lumen legis illius naturalis accendit, ad quam boni maliue referunt examen. Ab hac naturali lege, quæ diuinæ scintilla quedã est, scripta lex proficitur scintille eiusmodi radius. Tres autem hæc leges, diuina, naturalis, scripta singulos homines quid sit iustitia docent, ut nullus peccantibus fermè relictus sit excusationi locus, quasi deliquisse omnino propter ignorantiam uideantur. Profecto mentis oculis tria hæc lumina monstrant, iustitiam nihil aliud esse, quam uoluntatis habitum sic à ratione directum & roboratum ut minus illecebrisq; contemptis, non aliter agere statuat quam diuinitas, natura, ciuilitasq; dictauerit. Quid nam diuinitas præcipit nisi ut in Deum à quo habentur omnia, omnem cogitationis aciem, uoluntatis notum, operationis uim, opera merita, referant. us. Natura quoq; quid aliud docet, nisi ut pecuniam corpori, corpus animæ, animam rationi, rationē Deo subiiciamus? Deniq; ciuilitas monere uidetur, ut ciues singuli esse se quædam ciuitatis membra meminerint. Ideoq; decere patriam quidē tanquam uniuersum corpus eorū, ciues autē tanquam corporis eiusdem membra diligere. Quam obrem ille sine cōtrouersia uir iustus habebitur, qui Deum tanquam Patrē & Dominum pietate incōparabili uenerabitur. Affectus motusq; suos diligentissimè moderabitur, homines fraternam diligit charitate, seipsum in Deo, homines diliget in seipso, Deo pro uiribus inhærebit, secum alios quoad poterit diuinitati coniunget. Proinde iusti officū est cuiq; quidem suū tribuere, Maioribus honorē atq; reuerentiã, æqualibus domesticã quædam consuetudinem, inferioribus opē atq; consilium. Præterea cum in magistratibus cōstitutus est, legē ipsam tanquã Deū ante oculos semper habere. Se uerò non legē dominã sed fidum interpretem diligentemq; ministrum exultimare. In qua quidem admittenda delicta æquitate quadam & sine perturbatione puniat. Virtutibus absq; uicij pro dignitate præmia reddat. Neq; proprium cogitet sed commune. Neq; proprio consilij ingenio, sed senes, pios prudentesq; uiros in omnibus consulat. Illud quoq; apud eum maneant alta mente repositum. Vos quibus rector maris atq; terræ ius dedit magnum necis atq; uitæ, ponite inflatos tumidosq; uultus, quicquid à uobis tumor extimetur, mado

maior hoc uobi: Dominus rinatur, omne sub regno grauiore regnum est. Quid iustitia sit, quis iustus, quid iusti officium satis sit dictum. Quantum præterea iustæ actionis sit ritus hinc perspicue declaratur, quod neq; domus neq; ciuitas, neq; exercitus neq; commercium prorsus ullum uel bonorum hominum uel malorum absq; iusta distributione, quæ sit pro meritis, consistere potest. Qui quidem si usq; adeo mundi machinæ necessaria est, ut hac sublatâ mundus sit protinus ruiturus. Certè quantum sit uitæ hominum necessaria dici non potest. Nempe si desit hominibus siue congregentur in unum à se inuicem cito perduntur, siue disiuncti uixerint à feris passim lacerabuntur, ò perpetuum humani generis uinculum, ò saluberrima nostrorum medicina morborum, ò publica ciuitatis anima, iustitia uita beata, iustitia uita cœlestis. Aurei seculi mater atq; regina. Al. reâ sublimis quæ thronos sydereos habitas. Terrenas sedes. Diua ne deferas obsecramus, Ne in ferrum seculum miseri prolabamur. Habita precamur, habita semper celeste nomen humanas, cœlestis patriæ ciues, ut cœlestium uitam & in præsentia quoad possumus imitemur, & in posterum penitus consequamur. Vale.

De anima.

Marcellus Ficinus Francisco Tedaldo suo, S. D.

Læstantius Tedaldus tam charus mihi familiaris quam tibi filius, opusculum nobis tuo nomine reddidit, in quo occidentalium Philosophorum disputationes de anima recensentur. At tandem ab illis quid hæc de re Marcellus Ficinus sentiat, queritur, & si non nostrum inter hos tantas componere lites, tamen quid sentiam postquam rogant, latissimè explicabunt libri de immortalitate animorum à nobis compositi, qui breui, ut spero, ad uos mittentur. Interim ad eam disputationem partem quæ potissimum expetunt breuissimè referre, ondebo. Primum quidem scio animam meam substantiam esse. Alioquin substantiam perfectè comprehendere & definire non possem. Non possem uel esse aliquid præstantius accidente, uel quantum accidens à substantia deficiat iudicare atq; metiri. Scio non esse corpoream & mortalem. Non enim incorporea & immortalia caperem, atq; à corporalibus mortalibusq; discernere, scio esse rationalem. Alioquin de illa cæterisq; rebus rationes afferre nescirem. Scio quamuis rationis sit particeps, non tamen rationem ipsam, ut quidam existimant, esse. Nam & in rerum rationibus assignandis à ueritate, & in rebus agendis à ratione, aberrare non possem. Potius igitur à ratione aberrat, qui animam esse rationem affirmat quam qui negat. Proinde ratio aut substantia est aut qualitas. Si substantia ratio secundum essentiam est, summa absoluta ac penitus infinita est. Qualis non anima, sed solus est Deus. Si qualitas est accidens uirtusq; animæ potius quam anima esse uidetur. Animam uero quæ substantiæ corpori formandæ, mouendæq; in partes contrarias atq; sistendo liberè dominatur, qualitates quodammodo contrarias uicissim induere potest, nemo qualitatem accidensq; esse audeat affirmare. Quo enim pacto uel a. accidens uel occidens dici potest? Quæ per omnia tam substantiarum quam accidentium genera spetieq; æquè discurrit. Reflectitur quoq; in seipsam tum affectione atq; idcirco etiam uita, utpote quæ sibi met hæreat non subiecto, sine corporeo instrumento totiens agit quotiens attingit eligiq; incorporalia, eaq; à corporeis rectè discernit. Inclinationi corporali sæpe repugnat, neque quiescit in corpore. Denique quanto longius se à corpore seuocat, tanto efficacius intelligit, ac melius feliciusq; se habet. Anima igitur est substantia incorporea, rationalis & immortalis, corpori regendo accommodata. Hanc antecedere corpus multi in. Platonicis arbitrantur. Peripatetici contra. Ego autem occidentales istos quos laudas Philosophos, & si non declaras, reor tamen Peripateticos esse. Nam de anima, ut inquis, post epulas disputauerunt, utpote qui corpus quidem prius recreandum quam animum procreandum existimauerint. Ego & si ante epulas animulam huius Epistolij procreaui, tamen cum istis de creationis ordine sentio. Vale, a. da operam ut disputationibus istis frequenter intersis, sic enim corpus simul coles & animam.

Ioannes Caualcantes noster se tibi commendat. Tu autem
Philosophis istis me commenda.

Consolatio

Consolatio in amici obitu.

Marfilii Ficinus Floren. Bernharde Bembo Venetorum
Oratori. S. D.

DIC age Bernharde, si licet, quid in amici obitu luges? Mortem ne? An mortuū? Si mortem, iuge Bernharde tuam. Nempe quā certus es obijisse illum, tam certus es te moriturum. Imō te mori. Quolibet enim momento uita præterita interit. Si mortuum. Malum ne? an bonum? Si malus erat, bonum tibi est familiarē eiusmodi amisisse. Bonis uerō tuis dolere non debes. Si bonus fuit, quod ego potius arbitror, cum à bono prudenterq̄ ametur, bonum certē illi est seorsum à continua morte corporis uiuere. Tantis autem amici bonis inuidere non decet, doles forsitan quod amicum tuum sicuti confueueras amplius nusquam cernas. Nonne amicus tuus is erat dum taxat qui te amabat. Quis amabat nisi ipse qui te cognoscebat animus? Animum uero ipsum neq̄ aliter tunc quam nunc uidebas, neq̄ nunc minusquam tunc uides. Absentiam forte culpabis. At animi cum locum non impleant, non tam situ fiunt quam cogitatione præsentēs. Quando illam non cogitas dolere non potes. Quando autem cogitas quod efficis, pro arbitrio statim in præsentia reuocas. Nunquam igitur queri de absentia debes, nisi forte illud nobis obijcias quod animo nunc tuo in corpore clauso solui illius animi consuetudo non congruat. Segrega Bernharde, si potes, à corpore mentem. Crede mihi subito congruet. Sin minus potes, ne dubita, paulo post uelut uolūte congruet. Quod enim uiuimus si ad uoluntatem nostram conferatur quam breuissimum est, si ad ætatem mundi, punctum, si ad ætatem Dei etiam puncto minus. Vale atq̄ uiue Deo, qui cum solus infinita sit uita, mortem mortisq̄ mœrorem solus à suis cultoribus longe propellit.

Æquimi iuriconsulti pariter.

Marfilii Ficinus Petrophilippo Ierufino illustri iuriconsulto, S. D.

LEgum facultatem Astronomi Ioui Soliq̄ attribuant, quibus nihil in cœlis est pulchrius. Quid igitur in terris pulchrius est æquo æquitatis legumq̄ interprete? In quo contra quid turpius? Desideras arbitror legitimi iuriconsulti effigiem & indolem intueri, o quam pulchrum spectaculum, quam mirabile, huius anima est Dei cultus, spiritus patriæ legis cura, cerebrum, iudiciū perspicax, oculi linguæq̄, doctrina. Pectus memoria tenax. Cor recta uoluntas. Manus rectæ uoluntatis effectus. Pedes perseverantia. Totum æquitas atq̄ grauitas. Sed quid ego uerbis iuriconsulti ideam effingo? Petrus philippus dum pictorum more seipsam in Francisco Soderino eius discipulo pinget, ideæ ipsius reipsa æram similitudinem assequetur. Nempe talem esse Petrum philippum, & si adulationis suspitio asserere prohibet, cogit tamen ueritas confiteri. Talem quoq̄ Soderinum fore Præceptor studet. Discipuli indoles & initia indicant. Pater eius Thomas Soderinus clarissimus eques ardentem exoptat. Hieronymus amantissimus proculdubio pollicetur. Marfilii Ficinus sperat Deum quæ precatur.

Velociter comparatur quod ardentem desideratur.

Marfilii Ficinus Ioanni Altouito, S. D.

CVpit animus tuus ardentem, ut scribis, ad nos uolare, si non habet alas, neq̄ potest uolare, neq̄ cupere debet quod non potest. Si habet, quod ego potius arbitror, cum primum concupiuit, aduolauit, æternis siquidem & spiritalibus alis, neque tempus obfata potest neq̄ locus, iam igitur habes nisi me ratio fallit quod tota mente petebas. Sed ut tam magnum mihi sit quod habes quam tibi & comparari facile & possidenti charum, ut non minus reipsa Marfilii quam Ioannes ætimatione possideat. Vale. Ioannes Caualeantes nosse se tibi commendat.

Fontes potius quam ritulos sectari debemus.

Marfilius Ficinus Florentinus Ioanni Petro Patavinò, S. D.

Sunt multi nostris seculis non Philosophi sed philopompi, qui sensum Aristotelicū se tenere superbe nimium profitētur, cum tamen Aristotelē ipsur- admodum atq; parumper loquentem, & tunc quidē non Græcè propria, sed Latine, imò Barbare aliena balbutientem, audiuerint, ideoq; minimè intēserint. Hi cum in foro inter pueros garrunt, scire non nihil vulgo uidetur. Si domi prudenter inter-roges, paucam in Physicis, pauciora in Mathematicis, paucissima in Methaphysicis scire deprehendes. Huiusmodi homines etiam in septuagesimo ætatis anno pueri sunt, expertes non eloquentiæ solū, sed grammaticæ, neq; res naturales aut diuinas, imò barbaras quasdam dictiones anxie nimis excogitant, quam inuicem ineptè permisceant & cōfundant. Vnde Sophistæ leuiculi digna puerorum circulis in medium adducunt, potiusquā coronæ uiuorum. Ita loquuntur ut ex eorum sermone Philosophiam contemnas. Ita uiuunt ut ex eorum uita philosophiam uituperes. Quamobrem eos Plato noster meritò non maritos philosophiæ, sed adulteros nuncupauit, ex quibus filij non legitimi, id est, opinionones absurdiæ, inter Philosophos oriuntur. Probo igitur te Amice quod pueriles horū ineptias & uana studia non emuleris, qui neq; fontes hauriunt, sed ritulos lambunt, neq; uentatis lucem, sed opinionis umbram, stulte sectantur. Scito te ita demum ad ueritatem proximè accessurum si errantium uestigia diligentissimè deuitaueris. Commenda me Bernardo Bembo nostro, Venetorum oratori clarissimo. Vale.

Peripateticus non ut Philosophus est pecuniam appetit sed ut homo.

Marfilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

Oliuierium Ardouinum insignem Peripateticum cōmendarem tibi non medio-criter, nisi Aristoteles tuus tibi plurimum commendaret, si Aristoteles qui pecuniam felicitati necessariam iudicauit, libros suos absq; nummis componere potuisset, etiam Peripateticus iste Aristotelica sine nūmis posset interpretari. Intelligis ergo quid uelit Oluuierius, Peripateticus est, non Cynicus. At non est, inquires, Philosophi hæc appetere, sit ita sane. Verū non ut Philosophus est hæc postulat sed ut homo. Vtrum uerò Philosophi sit pecuniam petere, postquam cōcesseris disputabimus. Vale. Salutat te Laurentius Bonincontrus Miniatenis Poëta Astronomicus Astronomusq; poeticus.

Commendatio à fortuna quondam felici, innocentiæ scientia.

Marfilius Ficinus Donato Carolo, S. D.

Commando tibi Marcupinos quamplurimum, homines satis quidem fortunatos olim, nunc autem heu nimis infortunatos. Iniustos, ut arbitror, nunquam Carolum præ cæteris tibi commendat ex alto pater eius Carolus Poeta. Audi si placet parumper, & si potes, exaudi, obsecrat ecce te cum per sapientiā humanitatemq; tuam, tum uerò per diuinam clementiā, saltem, ne adolescentè doctum ac penitus innocentem, unicam patris spem, hodie deseras. Non decet musarum mendicam, & innocentiā miserabilem. Feri igitur opem Patrone musarum alumno absq; tuo auxilio periturus. XIII. Aprilis. M. CCCC. LXXIIII. Florentiæ.

Qua ratione sit quisq; laudandus.

Marfilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

Scribis ut in te lauda ideo posthac partior esse uelim. Et ita scribis ut dum fræno me cohibere uideris calcantibus acerrimè stimulas ad laudandum, sed me in presentia continebo. Non licet ultra. In Epistolis Laurenti quas ad te scripsi hæctenus semper te ita laudauī, ut admonerem similiter atque exhortarer. Admonui

monui equidem semper ut à Deo te habere omnia recognosceres, ei gratias ageres, et te sedulo commendares. Exhortatus sum ut pergeres. Nam principium uel uoluntatis est uel fortis, perseverantia uero uirtutis. Laudauì uerò te nonnunquam tanquam absentem in epistolis ad Nicolaum liberius. Tu eas uelim nolimue legis, atq; ita erga Nicolaum tuum es affectus, ut quæ ad eum scribuntur, scribi ad Laurentium arbitris. Magis ergo amor erga Nicolaum tuus in me iudicando te decipit, quam me in te iudicando amor erga te meus. Ego Laurentium magis adhuc amo quam laudem, & iudicauì antea quam amarem. Vale. xv. Aprilis. M. cccc. lxxiiii. Florentiæ.

Nemo sine amore de amore bene loquitur.

Marfilius Ficinus Nicolao Michelotti uero uiro, S. D.

AD me scripsisti Epistolam amatoriam Nicolæ & quasi plusquam amatoriam, nemo Nicolæ nisi amator amatoriam tam belle scribit Epistolæ tuæ, pro me re- spoudeat totus ille liber quem olim de amore composui, scribo forsitan nimis pauca, quia in penitentia nimis multa cogito. Salutaui amicos tuos, ut iubes, salutationes huius non satis admittunt. Saluere malunt penitentia tua quam tuo no- mine saluari. Vale. xvi. Aprilis. M. cccc. lxxiiii. Floren.

Precepta ad memoriam.

Marfilius Ficinus Banco átrichmeræ. S. D.

SI reminiscencia ualere cupis bonorum, da operam ut obliuiscare malorum, ope- raprecium est in Lethæum fluiuium demergere uilia, ut preciosa retineas. Fuge Banche perturbationum impetum, fuge multiplicitium negociorum cogitatio- numq; tumultum. Vis ne utiliter cogitare. Cogita paucissima, & quæ cogitant paucissimi. Hoc illud Pythagoræ est, populares uias declinato, ito per diuerticula. Quid temere circumuagantur. Sagacitate & electione opus est, in exiguo cespice latet lepus, patent ubiq; mala, in angustum redactum est quod bonum est. Vis ne rerum bonarum pollere memoria, diligenter curato, ut eius quod ediscendum est certam intelligas ratio- nem. Responso enim est indissolubile ueritatis & memoriæ uinculum. Ob hoc forsitan Plato noster inquit, quod bene intellectum est semel, obliuioni omnino tradi nunquam posse. Ea quoq; memoriæ tradenda sunt quæ non solum utilia sunt, sed & iucunda. Nam alimenta quæ suauissimum saporem afferunt, facilius in naturam nostram transeunt atq; conuertuntur. Et quo auidius quid haustum est eo diutius retinetur. Adde ijs, quod obseruandum omnino, Aristoteles & Simonides arbitrantur, ut certus quidã in ediscen- dis ordo uel insit uel saltem excogitetur, ordo in proportione quadam & connexione consistit. In ijs aut qua ordinata serie digesta sunt, siquid unũ acceperis, reliqua continuo necessaria quædam uel naturæ uel artis continuatione sequuntur. Ipsa quoq; mentis in- tentio si uel in unum quiddam dirigitur uel in pauca tanquam unum, uehementius agit quam si in plurima distrahatur, omnis aut partium continuatio atq; ordo in unum quid- dam tam ipsum totum quod ex ijs constituitur, quam ipsam animi intentionem inducit. Obseruandum insup; et ut sæpenumero quæ didicimus meditemur, sic enim alimenta animi concoquantur, & quasi cõuertuntur in animum. Confer etiam quamplurimum, siquis elegantè oratione cantuq; suauis quæ memoriæ mandauit sepe recenseat. Voluptas enim rerum condimentum est, amoris esca, incitamentum ingenij, uoluntatis pabuli, roburq; memoriæ. Conducit multum & admiratio, nam ob hanc atctior factus animus alius penetrabilibus suis rerum notas inurit. Quamobrem pueri cum propter nouitatem rerum admirentur magis, retinent quoq; diutius. Forte etiam cogitant pauciora quã uiri, adde & multo tranquilliora. Sed de hoc aliàs. Si quam in hac re fides medicis adhibenda est, aloë sepe purgandum est cerebrum, odoribusq; cinnamomi & maiorana, fouendum. Hoc equidem non utiutero, sed purgationem animæ multo magis probo. Purganda enim hæc primum à malis est ut impleatur bonis. Berie uale, hoc est animam bene ale- Ales autem bene, non si quam plurimis, imò si quam electissimis hanc alucris.

Virtutum

Virtutum definitio, officiorum, iuris.

Marcellus Ficinus: Antonio Calderino, S. D.

PEtis Antonii saepe iam ut virtutes tibi definiam, expectas forsitan à me minutissimas illas Peripateticorum Stoicorumq; petitiones. Calderine, non ita Platonici nostri solent. Nempe virtutis vis in unione potius quam in diuisione consistit. Ideo Pythagorici unitatem ad bonum, multitudinem ad malum, pertinere arbitrabantur. Definiam ergo breuissimè, præsertim cum virtutes exercere satius ad modum sit quam nosse. Virtus est habitus animi electione ad beatitudinem conferens. Virtutum duo sunt genera. Aliæ in intellectu. In appetitu uerò siue rationali siue irrationali sunt aliæ. Illæ speculatiuè uocantur, istæ morales. Illæ quidem speculatiuè, quia speculando comparantur, & comparatè uersantur in speculando. Istæ uerò morales quia more & consuetudine acquiruntur, atque acquisitæ in moribus & operum usu consistunt. In eo genere sunt sapientia, contemplatio diuinorum, scientia quæ est cognitio naturalium, prudentia, hoc est, notitia rerum priuatim & publice rectè administrandarum, ars denique quæ est recta efficiendorum operum regula. In alio genere sunt, iustitia quæ sponte solum unicuique tribuit, fortitudo præterea quæ ad opera honesta promptior, abijcit à nobis timoris impedimentum, temperantia deniq; quæ libidinum mollitiem, quod alterum honestorum impedimentum est, repellit, liberalitas autem & magnificètia iustitiæ comites sunt, atque uirtutes aliæ similiter aliarum. Et ut summam dicam, speculatiua uirtus nihil aliud est nisi acquisita claritas, intellectus moralis autem nihil aliud nisi feruor stabilis appetitus ab intellectu claritate successus. Meminisse uerò oportet, nihil in humanis uirtutibus electione preciosius esse, pro qua emèda, Plato in libris de Reipublica cetera omnia esse uendenda. Obsunt enim illi omnia, prodest nihil, qui nescit discernere à malis bona, & à bonis mala discernere. Volumus ne electionis consequi facultatem, consulamus in omnibus seniores probatioresq; uiros. Tempus igitur præ ceteris consulamus. Quid enim inter temporalia tempore antiquius & probatius. Cõsulemus autem tempus si præteritorum euentus saepe & multum considerauerimus. Præteritum enim magister est presentis atq; futuri. Consideratio quoq; futuri presentia docet. Difficillimum est enim presentia rectè administrare, nisi actionis cuiusq; finem & exitum cogitaueris. Cogita quantum decet, reliquum relinque Deo. Quicquid sequitur: tanq; à Deo factum proba. Qui enim diuinam gubernationem improbat, reprobat à Deo. Quoniam uerò Deus principium finisq; omnium est, ideoq; nos Deo non nobis nati sumus, quæ in superioribus narrabantur, eatenus uirtutes sunt quatenus à nobis colendi, imitandi, consequendiq; Dei gratia exercentur. Cultus itaq; Dei uirtutum uirtus est. Consecutio autem Dei præmium est uirtutum.

Anima natura & officium, laus historie

Marcellus Ficinus Iacobo Bracciolino Poggii oratoris filio, paternæ artis hæredit. S. D.

Platonici ueteres urbana Platonis natalicia quotannis instaurabāt. Noui autem Platonici, Bracciolinæ, & urbana & suburbana nostris temporibus celebrantur. Suburbana quidem apud magnanimum Laurentium Medicem in agro Caregio, culta in libro nostro de amore narrantur. Urbana uerò Florentiæ sumptu regio celebrauit Franciscus Bandinus uir ingenio magnificentiaq; excellens. Vbi tu & Bindaccius Ricafolanus & Ioanes Caualcates noster aliq; academici multi discubuerunt. Ego quoq; interfui. Atq; ex multis & uarijs quæ in eo conuiuium disputauimus illud in primis mecum ipse saepe mediator ac tibi libenter hodie recēsebo, quod ante epulas de animæ natura cõlocuimus. Nihil enim magis ad hominē pertinet quam quæ de anima disputant. Sic & Delphicū præceptū illud implet, nosce te ipsum, & cetera omnia sagacius, quæ uel super animā uel infra animā sunt, inuestigant. Quo enim pacto capere alia abunde possumus, nisi animā ipsam, per quā capiendā sunt alia, capiamus? Annon abutitur anima qui intueri eam non studet, per quā & cuius gratia intueri cuncta desiderat? Anima rationalis quemadmodū omnes ibi cõuenimus in orizonte, id est, in confinio eternitatis & temporis posita est, quoniā inter æterna & temporalia naturā mediā

T t possidet,

possidet, & tanquam mediæ rationales vires actionesq; habet ad æterna surgentes, habet quoq; vires operationesq; declinantes ad temporalia. Merito cum ex diuersis naturis inclinationes diuersæ nascantur eo ipso quod animam uidemus, tum ad æterna tum ad temporalia uergerè, eam ex utrisq; naturis constitutam esse cognoscimus. Parte in quidam illam animæ superiorem Plato noster in regno Saturni, id est, in mentis & prouidentia, inferiorem autem in regno Iouis, id est, uitæ fatiq; locauit. Quapropter animam bifrontis instar uultum geminum habere uidetur, aureum, scilicet & argenteum, illo saturnia, hoc Iouialia respicit. Aspicendo autem iudicat atq; appetit. Æterna amare prestat quàm iudicare, difficillimè iudicantur bene, male amari nunquam possunt, dummodo ardentur amentur, quæ nunquã nimis imò neque satis amantur. Temporalia iudicare fatius est admodum quàm diligere. Iudicantur ut plurimum satis belle, sed ut plurimum turpiter diliguntur. Profecto iudex rei iudicandæ formam in se trãfert, amator uerò se transfert in amati formam. Satius est inferiora ad nos attollere iudicando quàm nos ad illa amando deicere. Satius est ad superiora nos per amorem erigere, quàm illa ad nos dimittere per iudicium. Vale. Sed antequam finem faciam rogo te, mi Braccio line, ut ab incepto componendarum historiã studio non desistas. Nam istum orationis tuæ historicè laudant, & res ipsa est ad uitam, non modo oblectandam, uerum etiam moribus instituendam summopere necessaria. Siquidem quæ per se mortalia sunt immortalitatem ab historia consequuntur, quæ absentia sunt per eam presentia fiunt, uetera iuuenescunt. Iuuenes cito maturitatem senis adæquat. Ac si senex septuaginta annorum ob ipsarum rerum experientiam prudens habetur, quanto prudentior, qui annorum mille, & trium millium implet ætatem. Tot uerò annorum millia uixisse quisq; uidetur quot annorum acta didicit ab historia. Vale iterum.

Tres uitæ duces, & una uitæ optima ratio.

Marfilii Ficini Laurentio Francisco, S. D.

TRes sunt humanæ uitæ duces. Prima est ratio diu diligenterq; examinata, secunda experientia rerum diuturna consuetudine confirmata, tertia, auctoritas antiquorum eorum, scilicet, qui tales sunt, ut neq; ab alio facile decipi poterint, neq; ipsi uoluisse alios decipere uideantur. Magis enim attendendum est quid egerit quisque quàm quid dixerit, bene loqui multorum est, bene agere paucorum. Optima uerò uiuendi ratio est, ut cogites conerisq; quàm maximè potes secundum mentem uiuere, hoc est, non semper feliciter uiuere, in mente siquidem status & tranquillitas reperitur, qui de mente cadit ad inferos labitur. Noli obnixè studere ut diu in corpore uiuas, nihil est enim si ad æternitatem conferas in corporalibus rebus diu. Adde quod in ipsa corporis uita à multis ac utilissimis superamur. Vitaq; corporis poena est & mors animi nuncupanda. Hoc unum conare præ ceteris quod in Gorgia Plato noster iubet, ut id temporis quod tibi hic à Deo est assignatum quàm optime uiuas, sic sempiternæ miseræ supplicia deuitantur. Et æternæ felicitisq; uitæ fundamenta diuino quodam auxilio iaciuntur.

Ratio docendi, laudandi, uisuperandi.

Marfilii Ficini Laurentio Lippio Rhetore, S. D.

Quoniam igitur Græcos Rhetores & Latinos, arbitror te ita discipulos tuos instruere ut semper meminerint nō quod libeat, sed quod liceat auditoribus persuaderi debere. Nam qui quod iustum est suadet, facilius & felicius persuadet, quippe cum in causa sua iustitiam habet patronam. Meminerint se iustos esse oportere. Cuius enim uita non probatur oratio reprobatur. Opera uehementius quàm uerba mouent, maximè mouet alios qui ipse mouet maximè, omnino autem offendit aures qui aliter canit ore, aliter pulsat lyram. Diuina Musica est rectus cogitationū, uerborum actionumq; concentus. Meminerint quando laudaturi que mpiam uituperaturi sunt, amplissimã esse rerū, locorum, temporumq; naturam, itaq; neminem posse ad eò

adeo sapientem bonumque esse, quin possi: alter sapientior ac melior reperiri. Neminem turius tam insipientem, tanque malum, quin locus pateat insipientiori atque peiori, parce ergo laudandum, sed & parcius uituperandum, laudando preterea exhortentur & moneant. Nemo pestilentior homicida quam adulator, qui quantum in se est interficit animam. Laudent ergo uirtutes Deumque uirtutum largitorum potius quam personas. Illud quidem proprium Philosophi est, hoc autem adulatoris. Vituperent uitia non personas. Illud amici est, hoc inimici, non hominem, sed uitia oderint. Ergo cogitent non quomodo ledant hominem, sed quomodo uitia diluant. Studeant magis ut boni sint quam ut docti, scientia inuidia gignit, bonitas occidit inuidiam, bonitas & hominibus utilior & Deo gratior quam scientia, est etiam stabilior, citius enim obliuiscimur rei alicuius quam breui didicimus, quam mores amittimus quos laboriosa & diuturna consuetudine comparauimus. Doctrina per se ad breue tempus parum uice confert, bonitas in aeternum & ad consequendum Deum. Consule igitur discipulis tuis ut more Socratico doctrinis humanis utantur ad expellendas sensuum nebulas & animam seranandum. Tunc enim a diuino sole menti ueritatis radius illucescet, aliter uero nunquam. Hoc unicum utile studium est. Qui aliter agit frustra miseremur laborat. Sic te Lippi tui discipuli honorabunt. Pythagoram Socratemque praecipuos diuinos non libri sed discipuli illustrarunt. Immo uero libri sed uitui, liber est discipulus carens anima, discipulus est liber uituens. Laurenti quae a Deo ueritatis omnis magistro gratis didicisti, gratis doce. Scientiam naturalem liberam nefarium est fieri mercenariam. Laudo eum qui absque uerecundia rubore multa didicerit, atque illa sine inuidia doceat. Quicquid in discipulis exundat, redundat in praecipitorem. Doce quae libenter. Tot enim animae filios habemus quot & discipulos, quos si genitores filios corporis cum uoluptate generant, cur non & docti cum uoluptate filios animae procreent? Praebe te ipsum morum bonorum exemplum. Sanctimonia uitae doctrinam efficit uenerandam, maiores seniorum facile mores ebibunt. Sacrilegi habendi sunt qui iuniores imo & quorumlibet animos uerbis moribusue inficiunt. Denique Pythagoram & Alabandensem Apollonium imitari, qui Indorum Philosophorum ritu non adolecentes quoslibet, sed feliciter natos & optime educatos in disciplinam suam admittebant. Non enim decet musas fieri, aut lasciuiae ministras, aut iniquitatis arma. Vale & saluta Albertinum Cremonensem Philosophum uerum, id est, doctrinae & honestatis exemplar.

Cognitio & reuerentia sui ipsius omnium optima.

Marfilus Ficinus Hominum Generi salutem, id est, cognitionem & reuerentiam sui ipsius, dicit.

Cognoſce teipſum, diuinum genus mortali ueſte indutum, nuda queſo teipſum, ſegrega quantum potes, potes autem quantum conaris, ſegrega, inquae, a corpore animam, a ſenſuum affectibus rationem. Videbis protinus purum ſegregatis terrae ſordibus aurum, uidebis lucidum diſiectis nubibus aërem, reuererebis tunc, crede mihi, teipſum tanque diuini Solis radiu ſempiternum. Neque aucebis coram te ulterius turpe quiete aut uile uel aggredi uel cogitare. Nihil penitus latere poteſt Deum, per quem ſolum patent quaecumque uſque patent. Nihil tuorum latet mentē uiuam ſemper Dei ubique uiuentis ſtatuam, ſi uenerandus antiqui regis aſpectus uerecundia gignit, reuerere ſemper & ubique admirandam Dei regis omnium mentis que corporalium reginae praſentia. Merito igitur diuinus Pythagoras iuſſit, reuerere teipſum. Qui coram ſe ipſo uilia cogitare non erubescit, & animam naturae diuinam patitur ſeruo ſuo corpori ſeruire, diuinamque hanc margaritam ſubmergit in lutum, ſi certe uidetur quam tuiple praeci: ſit ignorare, neque conſiderauit diuinum illud oraculum. Minuiſti eum paulo minus ab angelis, & quae ſequuntur. Rurſus, ego dixi Diſ eſtis & filij excelli omnes. Heu ueſtri nimium ignarę mentes, heu peccora caeca. Surgite iam precor ex hoc proſudore ſomno, Reſpiciſcite quae doque obſecro. Si enim reſpiciſcitis, feliciter reſpirabitis, quid huiusmodi tam diu ſpectatis, diu celu ſuſpicite caeleſtis patria ciues, incolae terra. Homo quidem terrena ſtella eſt circumſuſa nube, ſtella uero caeleſtis homo. Magnu quidam es o anima, te parua non implent, optimum quoque, ſi diſplices tibi mala, pulcherriſimum, ſi horres turpia, ſempiternum, ſi temporalia paruipendis. Poſtquam talies, ſi

T e i ceperit

reperire te cupis, quare obsecro ibi te ipsam ubi sunt talia. Magna uerò ibi sunt solum, ubi nullum locus imponit limite finem, optima ubi nihil cōtingit aduersi, pulcherrima ubi nihil est dissonum, sempiterna, ubi defectus est nullus. Quare te igitur extra mundum, uerum ut & quæras te & reperiās extra, extra uola, imò extra respice. Es enim extra dum mundum ipsa cōplecteris. Sed esse te putas in infimo loco mūdi, quia te ipsam quidem non cernis super aëthera peruolantem, sed umbram tuam corpus uidēs in infimo. Perinde ac si puer aliquis super puteum constitutus esse se in fundo putei arbitretur, dum in seipsum aciem conuertit, sed suram quasi in fundo prospicit umbram. Aut si autis in aëre uolans, credat se in terra uolare dum umbram suam uidet in terra. Ergo relicta umbra huius angustissimi reuertere in te ipsam, sic enim reuerteres in amplum. Immensam esse scito in spiritu amplitudinem, in corpore uerò infinitam, ut ita loquar, angustiam, quod quidem ex hoc prospicere potes, quod numeri, qui spiritali nature propinquant, sine fine crescunt, non tamen sine fine decrescunt. Magnitudo autem corporalis contra, terminum quidem habet augmenti, quamuis terminum decrementi non habeat.

De diuinitate animi ac religione.

Marfilii Ficinus Francisco Bandino. S. D.

CAeteri cum ad Marfilium Ficinum & Ioannem Caualcanteta unicus eius aethera scripserunt, geminas scribunt epistolas, putantes ubi duo uidentur corpora, duas quoque uoluntates inesse. Bandinus autem qui lineis oculis, ut ita dicam, intropicit unicam ad unicum scriptam epistolam, in ea Marfilium appellat immortalem atque diuinum, utpote qui non in carne hominis huius uelut figat intuitum, sed interiore hominem intueatur, animum scilicet ipsum, qui hominibus à Deo tributus est immortalis atque diuinis. O quam perspicax es Bandine, qui subito intuitu cernas, quod ego primum per longas ambages decem annos inuestigauit, deinde cōposui hac de re quinquennio octo decemque libros. Quorum initium diuinitatem animæ, quæ ipse perspicere iam mihi uideris, incipit uerbis paulatim significare. Cum genus humanum propter inquietudinem animi imbecillitateque corporis & rerum omnium indigentiam, duriorum quam bestia uitam agat in terris, si terminum uiuendi natura illi eundem penitus atque cæteris animantibus tribuisset, nullum animal esset infelicis homine. Quoniam uerò fieri nequit ut homo qui Dei cultu propius cunctis mortalibus accedit ad Deum beatitudinis auctorem, omnino sit omnibus infelicior, solum autem post mortem corporis beatorum effici potest, necessarium esse uideretur animis nostris ab hoc carcere discedentibus lucem aliquam superesse. Sed de his satis. Tu uero perge Bandine res singulas ut facis, quantum potes introspicere, sic enim nunquam decipieris, qui superficiem aspicit umbras tantum uidet & somnia. Cæterum est cardo rerum atque substantia, polliceris honorare nos cum primum potueris, iam diu diuum Platonem eiusque cultores magnifice honorasti. Nunc quoque honoras dum polliceris, ueridicus enim uir quæ est Bandinus cum pollicetur præstat officium. Vale.

Consolatio in alicuius obitu.

Marfilii Ficinus Antonio Alio Theologo Episcopo Volaterrano
consolationem diuinam dicit.

Silicet consolari eum qui cæteros cōsolari possit & solet, scriberem ad te nunc epistolam in fratrum tuorum migratione consolatoriam. Non consolabor igitur Antonium sed precabor. Obsecro te ueterande pater per Deum ipsam uitam uiuentium, ut neque tam cogites terrenam tuorum mortem quam cælestem eorum uitam. Neque tam uoluntatem tuam sequeris quæ diuinam, cui quidem facile consistere unica pietas est, uera sapientia & summa felicitas. Quæ cæteris necessaria aduersarij euentum, ei uoluntaria & prospera fiunt qui cum gubernatoris omnium uoluntate cōsentit. Sed qui ego ineptus medicinas offero Hippocrati? Medice cura te ipsum, imò te Deo committe curandum, nullum est enim, ut ipse optime nosti, remedium contra mortis terrene uenenum, nisi & cælestis & super cælestis uitæ feruens amor & confidens ratio frequens. Vale xxviii. Aprilis, m. cccc. lxxiiii. Florentis.

Contra

Contra mendaces & impios detractores.

Marsilius Ficinus. S. D.

SCis fratrem tuum maximo tibi dedecori esse, quod mendax & instabilis ab omnibus habeatur, negare non possum eum esse mendacem, qui contra maiestatem diuinam, quæ infinita ueritas est, uenenosam linguam calamumq; tam impie tanquam insolenter exercet. De illo igitur nihil uerius quam quod sit mendax homines prædicant. Sed cur instabilem hunc hominem non inuenio, qui tam pertinaciter in suo proposito stabilis est, ut in ipsa sua instabilitate & malignitate iam cõsensu erit. Vel emenda uitia si aterna si potes, (quanquam curare tam ueterem morbum difficilimum est, & tã nefarium uitium forsitan impossibile, nunquam enim surrexit dæmon qui cum rebellasset à Deo semel dicitur corruisse) Vel saltem feras æquo animo, postquam & Deus eius conuicta tolerat, forte quia scit Deus hunc nescire quid garrat. Non obscurant, amice, uirtutes tuas fraterna uitia, sed illustrant, albedo enim tua ob eius nigredinem cãdius emicat. Noli igitur in bonis moribus minus ipse stabilis esse quam frater in malis, ut tam bene agas bona quam belle ille mala.

Contra mendaces & impios detractores.

Marsilius Ficinus Bernardo Oricellario viro præstanti, S. D.

Noli nimium turbari, Bernarde, si ille aduersus omnes tam turpiter latrat, latrat enim canis ille pro natura & cõsuetudine sua, tunc latrare desinet eiismo di rabula cum desinet uiuere, nisi forte etiam post mortem latratu Cerberum comitetur. Sed dic oro, Bernarde, quid latratus eius cuiquam obesse potest? Imò homines uigilantiores cautioresq; reddidit. Et cū uulgatissimū sit, eum semper probis uel propter inuidiam uel propter dissimilitudinem solere detrahere, ille probatissimus uir habebitur. Quem ille maxime improbauerit. Ego certe ab iniquo uerbis mallē quã re ipsa uituperari. Vituperat ut re ipsa iniquus quem uerbis laudat, nam ei amicus ac simillis iudicatur. Detraherat quisq; prius sibi ipse quam cæteris necessarid detrahit, subit enim inuidi & maledicti crimen. Quantum abutitur lingua qui ad malum utitur. Poluant maledictis os surum maledicti, nos nostrum uicissim ne possuamus. Si fætores abominamur, scire debemus, nihil peius olere quam in ore detergēde sunt fordes, sermo fœrens putridæ mentis est signum. Cauendum est igitur diligenter ne improborum contagione inficiamur. Non est curandum quid de nobis homunculi, sed quid uiri, neq; tantū quid uiri quantum quid ueritas ipsa loquatur. Siquid obijcitur falsi, contemne, ueritati consulis, siquid ueritatis emendationem tuam aduersarij conuictijs utere. Noli ad leuissimam susurri uigilaris auram uel prosperam uel aduersam ullam in partem ueritatis diuini animus nulla ex re alia pendere debet quam ex Deo. At tu frustra conaris istū perditum emendare, neq; exaudit demens rationes neq; audit, nunquam parcat probis uiris impius iste, qui nūquam pepercit Deo. Quonam pacto potest insanus qui Deum odit, homines ullos qui Dei imagines sunt diligere? Rogas me ut eum quibuscunq; possum rationibus corrigam, litius arare me iubes. Nemo infestius, nemo rursus ineptius cõtra res diuinas inuehitur quam iste homuncio quem emendare me rogas, puniendus est potius Therfites iste quam castigãdus. Proh nefas, impune inuectiuis multas ore uene nosis euomit cõtra Deum. At quo ore? Quod ab ipso Deo laudandi Dei gratia est creatum. Non habeo in quo seculum hoc nostrum Bernarde accusem nisi quod portentulum istud impium produxit. Gloriosum bellum loui quondam à gigantibus indictum fuisse narratur, ignominiosum summo Deo his temporibus à Pigmæis. Cõmendas meæ disciplinæ monstrulū miserabile, & certe si cerebrū haberet ac uires, ualde humano generi noxium. Hoc Hercules propter contemptum prætermisisset, Marsilius respuit propter fætores. Vale felix & iube aliàs leuiora.

Tc 3 Quid

Quid est felicitas, quod habet gradus, quod est eterna.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uero Magnanimo, S. D.

Cum ego actu nuper in agro Charegio multa de felicitate uero curaque disputauissemus, tandem in sententiam eandem duce ratione conuenimus. Vbi tu nouas quasdam rationes, quod felicitas in uoluntatis potius quam intellectus actu consistat, subtiliter inuenisti. Placuit aut tibi ut tu disputationem illam carminibus ego soluta oratione conscriberem. Tu iam eleganti poemate tuum officium impleuisti, ego igitur nunc, aspirante Deo, munus meum exequar quam breuissimè. Trium bonorum humanorum generanumerant. Bona uidelicet fortunæ corporisque & animi. Fortunæ bona sunt pecuniæ, honor, beniuolentia, dominatio. Atque ad primis incipiamus, pecuniæ non est summum bonum, ut opinatus est Mida, non enim propter seipsam, sed propter corporis uel animi commoda comparatur. Neque honor & beniuolentia, ut Augustus solebat dicere, quia in alterius arbitrio sunt, & sepe non sentiuntur a nobis, sepiusimè præter meritum & impenduntur, & amittuntur. Neque dominatio, ut uoluit cæsar, quonia quantò pluribus dominamur, tanto acrioribus uexamur curis, plura subimus pericula, pluribus seruimus hominibus atque negotiis, plures hostes habemus. Bona corporis sunt, robur, sanitas pulchritudo. Robur sanitasque non est summum bonum, ut Milo Crotoniatis existimasse uidet, minimis enim est, nisi uinculis subijcitur. Neque pulchritudo, quæ Septicius gloriabatur Herillus, nemo enim quamuis pulcherrimus sit, hoc ipso contentus uiuit, & alio potius bonum est pulchritudo quam pulchritas. Animæ bona alia sunt irrationalis partis animæ, alia rationalis sunt. Irrationalis partis sunt, acumen sensuum, eorumque uoluptates. Aristippus censuit in ambobus summum esse bonum. Nos in neutro felicitate consistere arbitramur, non in acumine, tum quia in hoc à multis bestiis superamur, tum quia offendere nos solet acutus sensus non minus quam iuuare. Non in sensuum uoluptatibus, nam ardor eas antecedit, comitatur suspitio, poenitentia sequitur, multis longisque doloribus una emittit breuisque uoluptas. Ac tandiu uoluptatis huiusmodi uehementia durat quamdiu durat corporis indigentia, puta eorumque porus sua uitas, quousque sitis, indigentia uero omnis molestia quædam est. Uoluptas ergo sensus, quia sepe contrario suo, id est dolori, miscetur neque pura ueracque uoluptas est, neque sufficiens. Ac si quis dixerit nonnullas esse sensuum uoluptates quæ indigentiam non sequantur, respondeo, eas usque adeo debiles esse ut nullis in eis beatitudinem collocet. Neque audeat quisquam in habitu quodam ex acumine oblectamentisque sensuum composito beatitudinem ponere, habitus enim huiusmodi salax uolantis, inquietus. Vilia oblectamenta non implent animum, naturali quodam instinctu sublimiora petentem. Rationalis partis animæ bona alia naturalia dicuntur, ut acumen, memoria & prompta uoluntatis audacia. In his felicitas non consistit, bene enim utentibus bona sunt, male uero mala. Alia rationalis animæ bona sunt acquisita, ut mores uirtutes & speculatio. Nunquid in moribus est felicitas? quod Stoici & Cynici arbitrantur. Nequaquam, operationes enim moralium uirtutum, ceu temperantia, fortitudinisque negotiose atque laboriose sunt. In labore autem non est finis ille quem querimus, sed in quiete, negociamur enim ut otiemur, & bellum gerimus ut in pace uiuamus. Præterea mores non propter se queruntur unquam, sed tanquam medicine quedam ad purgationem tranquillitatemque animi referuntur. Non est autem in tranquillitate Epicurea finis ultimus. Referunt enim animi tranquillitas ad speculationem ueritatis, ceu serenitas aeris ad Solis lumen. Nunc ergo in speculationibus uirtutibus, qualis est contemplatio ueritatis, beatitudo uersatur. Certè in his ipsis. Sed alia est contemplatio, ut ita loquar, subcælestis, alia cælestis, alia supercælestis. Democritus in prima speculatione finem statuit. Anaxagoras in ea quiescere noluit, quæ cælestia præstantiora sunt quam sub cælestia, sed contentus esse uolebat speculatione cælestis. Vnde, inquit, ad illorum contemplationem genitum se fuisse, cælestes esse sua primam affirmauit. Quod quidem Aristoteles reprobauit, quæ supercælestis consideratio dignior admodum uideatur. Atque beatitudo sit summus actus summæ potentie circa obiectum summum. Verum alia est horum consideratio quam confeg potest animus corpore clausus, alia que solutus. Aristoteles putauit hominem qui prima habeat esse felicem, nossem Plato negauit, quoniam diuinorum consideratio in hac uita intellectus ambiguitate uoluntatisque anxietate semper

semper habet admixtam. Quamobrem apud Platonem beatitudo uera ad animam pertinet à corpore separatam diuina considerantem. In diuinorum genere angeli ponitur atq; Deus. Auicenna & Algazel affirmare uidentur, in angelorum consideratione animam fore beatam. Id duabus rationibus Platonici confutant. Ratio prima huiusmodi est: Intellectui nostro conditio hæc inata est, ut rei cuiusq; requirat causam, rursusq; causæ causam. Ideo non cessat unquam inquisitio intellectus nisi eam causam reperiat cuius nulla sit causa, sed ipsa sit causa causarum, id autem solus est Deus. Secunda ratio talis. Voluntaris affectus nullo satiatur bono, quatenus putamus bonum præterea aliud superesse, solo igitur eo bono satiatur ultra quod nihil est boni. Quid aut hoc aliud nisi Deus? Quapropter in solo Deo quiescere potest intellectus inquisitio & uoluntatis affectus. In Deo igitur solo hominis beatitudo consistit. Quod quidem inde prouenit, quod nulla res alibi quam in propria causa potest quiescere. Et quia Deus solus est propria animæ causa, ideo anima in solo Deo quiescit Deo. Sed hæc latius in theologia de immortalitate animorum disseruimus. Cæterum duo sunt animæ actus circa Deum. Videt enim Deum per intellectum, ac Deo cognito gaudet per uoluntatem. Visionem Platonem uocat ambrosiam, quæ diuinum nectar, intellectum uero & uoluntatē geminas alas quibus in Deum tanquam patrem & patriam reuolemus. Idcirco puras, inquit animas cum in cœlum euolauerint in diuina mensa ambrosia & nectare uesci. Gaudium in ea felicitate est præstantius uisione. Quia quanto magis apud Deum in hac uita meremur amando quam inquirendo, tanto maius in illa uita præmium amoris quam inquisitioni tribuitur. Meremur autem amando multo magis quam indagando, multis de causis: Prima, quia nemo in hac uita uerè cognoscit Deum. Vere autem amat Deum quoq; modo cognitum qui spernit cætera propter Deum. Secunda, quæ eademmodum deterius est odisse Deum quam ignorare, sic melius amare quàm nosse. Tertia, cognitione Dei possumus male uti, felicitate ad superbiam. Amore eius male uti non possumus. Quarta, qui Deum prospicit, nihil ob hoc tribuit Deo, qui autem eum amat & seipsum & quicquid possidet Deo tribuit. Amanti ergo se Deus retribuit potiusquam scrutanti. Quinta, perscrutando Deum paulum longo uix tandem tempore proficimus, amando breuissimo plurimum, ob id enim citius propinquiusq; & firmiter amor quam cognitio mentem cum diuinitate coniungit, quia uis cognitionis in discretione consistit magis, amoris autem uis magis in unione. Sexta, amando Deum non solum maiorem percipimus uoluptatem quam perscrutatio, uerum etiam meliores efficitur. His rationibus concludere possumus præterea quod amori debetur maius esse, quam quod humane inquisitioni accommodatur. Amanti conuenit ut re amata fruatur & gaudeat, is enim est finis amoris. Inquirenti autem ut uideat. Gaudium igitur in homine felice superat uisionem.

Præterea uidere querimus ut gaudeamus, non autem ut uideamus gaudere. Causam assignare possumus, ob quam uidere uelimus, causam uero ob quam uelimus gaudere aliam præter ipsum et gaudium, assignare nequimus. Quasi propter seipsum desideratur. Non cupimus ipsum uidere simpliciter, sed talia & tali quodam pacto uidere ut gaudeamus. Nullum gaudium natura ipsa respuit unquam, respuit tamen aliquam interdum cognitionem, imò etiam, si arbitramur multum fore molestam, ut oblectatio non cognitionis tantum, uerum etiam uita sit condimentum, quo sublato, omnia uidentur insipida. Plenius est gaudium quam cognitio, non enim, quisquis cognoscit, idem simul & gaudet, quisquis autē gaudet, necessarè & cognoscit. Natura sicut deterius existimat dolere quam ignorare, ita melius gaudere quam nosse. Et sicut dolere semper & ubique propter se fugit & omnia propter ipsum tanquam summum malum, ita uoluptatē sequitur propter se, & alia propter ipsam quasi summum bonum. Cum uis cognitionis, ut supra diximus, in quadam discretione consistat, uis autem amoris in unione, propius unimur Deo per amatorium gaudium quod nos transformat in amatum Deum, quæ per cognitionem. Et sicut non qui uidet bonum sed qui uult, fit bonus, sic animus non ex eo quod Deum considerat, sed ex eo quod amat fit diuinus, quemadmodum materia, non quia calorem ignis euadit. Ratio hæc ex eo confirmatur, quod cum anima non sit ipsum bonum, ideoq; bonum ipsi extra sui naturam sit querendū, sequitur ut conuersio uoluntatis, quæ extra attendit in obiectū, uerius ipsi bono statuatur, quàm notio intellectus quæ manet intus.

Intellectus enim modo quodā imaginario obiectū capit. Volūtās essentiali instinctu trā
 ferre se nitit̄ in obiectū. Appetitus in essentia fundat̄ latissimusq; & perpetuus est, quæ
 cūq; enim sunt semper aliquid appetit̄. Cognitio per acceptas imagines agit, paucorū
 est & intermissa. Possessio igit̄ boni per appetitus naturā magis substantialis est per co-
 gnitionis intuitū. Si Deus mentē à uolūtate seiuingeret seruaretq; naturam utramq; se-
 orsum, mens quidē priore speciei retinere forsan uideret̄. Ellet enim adhuc forma que
 dam rationalis, uoluntas speciei fortē mutaret. Esset em̄ appetitus aliquis carens rationis
 electione. Sed mens nullo prorsus bono ulterius fruere, esset enim tanq; animal absq;
 gustu, nihil sibi placeret, nihil probaret, neq; alteri cuiquā, neq; sibi assentiret. Voluntas
 ramen adhuc suis quibusdam bonis pro uirib; fruere. Frui igit̄ summo bono ad uolun-
 tatem potius quā intellectū pertinere uidet̄. Merito uoluntati conuenit finis motus, id
 est, felicitas, quoniā ad eam spectat motus inītiū. Intellectus enim cum notam pro natu-
 ra rerū, qui pro natura sua res ipsas intelligat res ad seipsum quodāmodo uidetur attra-
 here, ideoq; non proprie mouere dicit̄ animam. Voluntas cum res appetat eo modo cō-
 sequi, quo sunt in se ipsi, trahit animā ad externa. Ideoq; motus inītiū est uolūtās. Fi-
 nis aut̄ motus uniuersalis extrinsecus est, qui deniq; tanquā forma quēdam animā sese
 iungit. Anima per uoluntatē hoc sine maxime fruit̄. Quia merces laboranti debet. Cu-
 ra uerō stimulusq; circa consequendū bonum malum ē uitandū est in affectu. Volun-
 tas nō modo quia magis meret̄ quā intellectus apud Deum, idcirco magis Deo frui-
 tur, uerū etiam quoniam ad eam beatitudinis distinctio pertinet. Quanto enim quis ar-
 detius amat, tanto euadit beator, ideo ad ipsam spectat felicitatis ipsius substantia. Quid
 dicemus ad hoc? q; cum multo plures amare Deum ardentē possint quā clare cogno-
 scere, amator uia & hominib; tutior est ad infinitū bonū qd seipsum uult quā plu-
 rimis impertire lōge accōmodatior. Ad uoluntatē igitur p̄tinet cōsecutio. Quid rursus
 ad hoc? q; liber animarū rationaliū motus, & quia liber, ideo progrediens præter fini-
 tum quemlibet terminū usque ad eō meritū proficere potest, ut nō nullos etiam angelo-
 rū beatitudine ualeat superare, superare uerō eos amando gaudentoq; potius q; intelli-
 gendo ualemus. Proinde cognoscendo Deū, eius amplitudinē cōtrahimus ad nientis
 nostræ capacitātē atq; cōceptum: amando uerō mentem amplificamus ad latitudinē di-
 uinæ bonitatis immensam. Illic in nos Deū quasi derisimus, hic uerō attollimus nos ad
 Deum. Noscimus em̄ quantū ipsi rapimus. Amamus autē & quantū intuemur & quan-
 tum ultra sp̄icuum intuitū nostrum uaticinamur bonitatis diuinæ reliquū superesse,
 Vbi diuinit̄ infinitatis abyssum remisit̄ quidē & obscure prospicimus, in ense tamen ar-
 denterq; amamus similiterq; gaudemus. Non est, ut aliqui opinant̄ uisio mēsuræ gaudiū,
 potest enim qui parū uidet, amare multū, atq; cōtra. Deniq; illud est summū animæ bon-
 num quo anima cōtenta est, non est autē contenta proprie ipsa uisione Dei: Visio enim
 quæ in anima uidētē suscipit̄ creata res est gradibusq; perfectionis finita, sicut & anima.
 Nō est autē anima cōtenta unq; creato aliquo finitoq; bono. Visio igitur nō est summū.
 Cōtenta uerō est anima Deo uiso potius q; uisione Dei. Fruitio boni in sensu, non in eo
 cōsistit proprie q; bonū moueat sensum, sed in eo qd sensus in bonū illud qd oblatū est
 sese reflectat, cōuertat̄ & diffundat. Quæ qdē spiritalis cōuersio diuisiōq; nihil est aliud
 quam uoluptas, ut in libro de Voluptate dixerimus. Sic in separata mente ipsa, ut ita lo-
 quar, fruitio Dei nō in eo proprie q; Deus se mōstrat menti cōsistit, hic enim De; potius
 quā noster actus est, sed in eo q; mēs se cōuertit in Deū, quod est gaudiū. Neq; putandū
 est, animā in Dei uisione sese cōuertere ut quiescat in ipsa, sed in Deū uisum, uisū uel
 saporē, sed in saporē gustatū se dilatat. Gustationē em̄ propter gustatū cupit. Appetit̄
 nullus rem imaginariam querit, sed substantialem, alioquin sufficeret appetenti absten-
 tis boni memoria atq; imaginatio. Visio autē Dei in nobis imaginaria res est, & ut supra
 dixi finita. Quo circa uoluntatis actus, qui est in Deum infinitum conuersio substantia-
 lisq; diffusio, rationem infinitatis magis habet quā actus intelligendi qui est Dei no-
 tio quædam pro mentis capacitāte. Summum igitur bonum Deus est. Beatitudo autē
 uemur ad Deum, gaudento uerō dilatat̄ conuertimurq; in Deum. Fruitur autem

varij animi uarijs Dei uirtutibus & ideis. Quisq; enim ea uirtute potest in primis quam in hac uita dilexit præ cæteris, atq; est pro uirtutibus imitatus. Toto autem Deo fruuntur omnes. Totus enim in singulis est ideis. Sed totum Deum præstantius possident qui eum in præstantiore idea conspiciunt. Quoniam uero quisq; & Deo toto pro sua capacitate potitur & eodem modo quo amauerat frui, ideo, ut Plato inquit, liuor adest à diuina choro. Cui enim omnium iucundissimū sic re amata possit, quilibet in eo potiundo quod amauerat contentus plenusq; uiuit, quippe si amatores duo suarū deliciarū compotes fiant, uterq; in amati sui possessione quiescet, neq; curam quidē ullam habebit num alter pulchritudine potius amato. Adde, quod quamuis illic alijs capaciosiores sint, tamen quisq; ad summū suæ capacitatis exuberat, quo fit ut nihil ultra requirat. Adde quod amatorio quodā affectu uoluntati distributionisq; diuinæ iustitiæ quilibet illic cedit quā liberrime.

Amoueri autē à Deo beatus animus nunquā potest. Neq; enim uis id fieri posse dicendam est. Nā unde uolentia inferri potest in animam ab infinita Dei potentia cōprehensam. Neq; sponte, cum enim uoluntas non moueatur ad aliquid nisi ratione boni, postquam semel hæserit ei in quo tota est boni ratio, idq; cognoscit, nūquā inde mouetur ad aliud. Et quia natura boni est, sibi appetendi uim applicare, sequitur ut infinitum bonum applicet absq; fine. Rursum quia uoluntas eatenus quiescit in aliquo quantum existimatur bonum, in bono infinito sine fine quiescit. Ac si anima dum in corporis motu uersatur felicitatem eligit omnis mutationis expertem, multo magis quando fuerit super motū. Neq; inferiores anime partes diuertere inde possunt superiores, cesserunt enim illis in æternum, quando in infinitum Dei statū anima sese uertit. Deniq; si separandum illinc quandoq; animus est, siue id nesciat, non est beatus, quia uidelicet est ignorans, siue sciat, non est beatus, quoniam timidus atque æger. Semper ergo fruatur Deo qui semel fruatur. Lege feliciter, Laurenti felix, quæ Marsilius Ficinus tuus hic breuiter magna ex parte à te inuēta de felicitate perfrinxit, sic enim requirit epistola, latissime uerò hæc ab eo in libris de Amore & in Theologia tractantur. Vale.

Oratio ad Deum Theologica.

Marsilius Ficinus Bernardo Oricellario uisro præstanti & amico suauis, S. D.

Nihil mihi suauius super homines quā cū Deo loqui. Nihil mihi suauius inter homines quā loqui tecū, quæ tecū loquor Deus audit semper uita dux & amicitiosus conciliator. Quæ cū Deo sæpe loquor ipse nunc audis. Vt hac oratione, Oricellari, ad Deum quotidie, ut Deus meæ fulgeat menti & faueat uoluntati. Vere & aliquando nisi forte quid melius habes, nemo est enim cui, magis optem Deum fauere quam tibi. Audiuit quondam Laurentium Medicem nostrum nō nulla horum similia ad lyram canentem, furore quodam diuino, ut arbitror, concitum. Sed orationem iam audi. O lumen immensum te ipsum uidentem, in te uidentem omnia, & infinite uisus te ipso lucens, illuminans uniuersa, & spiritalis oculus, quo solo & quem solum spiritalis uident oculi, & immortalis uidentium uita, & uiuentium omne bonum. Bonum quod totum implet amantium desiderium, desiderium nobis totius boni tuis Deus solus accendit, qui solus es totum bonum. Obsecro te lux purissima per te ipsam, purga obsecro caliginosam aciem, qua te cernam, que gelidum cor inflammas, quo te fito, Amplifica angustum oculum, quo te conspiciam, quæ humilem pupilam erigis ut suspiciam. Penetras enim penetralia mea, & profunditas profundior, subleuas quoq; sublimia mea, & sublimium sublimitas omnium. Quid intima mea penetrat? Quid mea lumina tollit, Mirabiles certè mirabilis bonitatis pulchritudinisq; tuæ radij, per mentes, per animas, per corpora mirabiliter usque quaqueq; diffusi. His igitur afficis me uel inscium, his, inquam, allicis, me cogis, uris, quantum & species singularis ecce iam ecce ad te propero anhelans, unica pulchritudo. Sed claudicat, ah nimium amator hic tuus, claudicat heu miser, porrige precor claudicanti piam, speciem meam, manum. Duc oro quem allicis, excipe quæ cogis, refrigera quæ uris, quæ angis oblecta, oblectabis iam spero tuum hinc mirifice, & mirū gaudium, & fons omnium gaudiorum. Scio equidē in te uno, imò te unū esse, quicquid usquam desideramus, si placet bonū hoc nobis, si

non quia hoc uidelicet aut illud, sed quia bonum profecto bonitatis cupimus in singulis qualitate, si salutaris liquor per singula ubique diffusus ex unico bonitatis fonte manat, qui in seipso uiget, exuberans super singula proculdubio bonitatis ipsius fontem bibere exoptamus, ò fons perennis bonorum omnium, te, te sitimus ubique. Ideoq; non extinguit sitim bonum hoc nobis aut illud, neq; rursus hoc simul atq; illud, quatenus recte uaticinamur esse bonum ipsum super bonum hoc & bonum illud. Tu ergo Deus noster, tu solus sitim hanc extingues ardentem, tu inquam omnis boni bonum, ne frustra tuos omnes tamdiu tantum sitire compuleris, ò mens prima procul ab omni dementia, ò sapientia prima sine ulla insipientia, quã nihil latet eorũ quę efficias sapienter. Quę nihil contemnis eorum quę benefica efficias uoluntate, efficias autem omnia. Nunquid minima quęq; terrenorum curas? omnino, quę ipsa te non curant. Nunquid curas minima, hæc & pascis & imple? Nos uerb despicias solos, qui soli in terris, tuã non despicimus maiestatem. Nos inquam solos inquietos semper errare permittis, qui soli in te solo quiete esse posse confidimus? Absit à summa beneficentia ingratitude malefica. Absit à summa ueritate deceptio. Decipis nos nimirũ, decipis heu miseros, si tuis aculeis faucibus compellis tibi anxie suspirare quotidie, neq; sanas unquam, si tibus temporalia pro te colendo relinquere, neq; pro temporalibus æterna retribuis, si sedulos hos tui cultores miseriores in terris quam bruta uitam agere statuisti, neq; uitam eis in posterum seruas beatiorẽ. Seruas autem nobis eam ut assidue speramus omnes, ò mundi seruator, ò salus humani generis unica, unicũque refugium, quo cum omne homini bonum, sine quo nihil bonũ. Nempe quę admodum clara intelligentia tua & charitas ardens intelligentiam & uoluntatem nostram ad te inspiciendum amandũque illuminat accenditq; & format in ipsam, & unit ipsi, sic æterna uita tua, uitam nostram perpetuo in ipsa uiuificat. Et quibus tributa est intelligentia immortalis, capax uoluntatisq; mortalibus imperans, multo prius magisq; uita conuenit immortalis. Cuius quadẽ uirtute æternitati coniuncta, seiuncta à temporis passionibus tam mens æterna capit quam eius affectus temporalibus dominatur. Sic enim & quisq; animi actus modo suo attingit æternitatem uoluntas uolendo, intelligentia intelligendo, uita uiuendo. Eternitas ipsa quę posterioribus actibus anime se communicat, priori iã actui qualis uita est seipsam communicauit. Facies ergo nos quandoq; pater optime, tu hereditario iure tum munere, tuę beatitudinis compotes. Fac oramus participes in super in presentia, fac & istud, si placet, fac oramus. Quod si nondum placet istud quia nondũ meremur, præsta saltem ne aut fallacibus mundi huius irretiamur illecebris aut minis & ichibus succumbamus. Miserere nostri pater indulgentissime, filiorum miserere tuorũ, fove tuos, & recrea quos creasti, ex te enim solo nati sumus, quando tu solus intellectũ affectũq; nostrum integra ueritate tua & bonitate potes implere. Ergo filiorum miserere tuorũ procul à cœlesti patria in hac silua plena miserijs exultantium. Miserere tuorum quęsumus, tibi passim diebus & noctibus tanquam patri & patrię suspirantium, ubi patria, ibi quies, ibi uerum bonum, ubi exilium ibi inquietudo, ibi falsum bonum, ibi uerum malũ. Nos uerb tunc solum in uita parumper & à malis semoti uiuere, & bonialiquid ueri quietisq; degustare nobis ipsi uidemur, cum tibi parumper uel mentis intentione uel affectu pietatis hæremus. Abige igitur à nobis, pater alme, longẽ quicquid nos a te longe seiungit, diffidentiam, desperationem, tepiditatem. Da rursus quę tibi nos iungant, alme pater, fidem ueram, spem firmam, ardentissimam charitatem. Ne forte a te se gregati, uita uitarum, lumine luminum, atq; nobis ipsi relictĩ, statim in exteriores tenebras tanquam mortui delabamur. Sed ut tibi pie uiuamus quoad fieri potest, et quicquid dulo tibi uixerimus, te quoq; ipso uiuamus semper & luceamus, fulgeamus simul atq; flagremus, ardeamus simul & oblectemur, gaudeamus feliciter absque fine desideriorum nostrorum penitus infinito. Infinitam pulchritudinem tuam infinite amemus sine anxietate. Infinito rursus bono in æternum sine ulla facietate fruamur.

Quod soli uirtui deoq̄ confidendum & seruendum.

Marsilius Ficinus Francisco Salutato, S. D.

Siquis diuturni silentij mei causam fuisse putat obliuionem, errat, ego enim tantum tibi debere fateor, ut non prius tui quam mei obliuisci possim. Sciebam equidem non decere minima quæque scribere ad uirum multis negotijs occupatum, optabam igitur aliquid in rebus tuis magnum, idq̄ indies expectabam, cuius causa congratulatorias ad te literas scriberem. Nondum quicquã uoto meo & merito tuo dignum uideo contigisse. Confide Saluate Deo, scio te non esse ad parua uel mediocria natum. Bono igitur & ut soles, magno animo esto. Iam enim magna consequutus eris, si magno animo fueris. Omnino autem piorũ spem Deus clementissimus non frustratur. Obitum uerò Petri Cardinalis nostri quid deplorẽm? Nos quidem immortalis Deus non deseret, & si mortalis homo deseruit. Petrus autem iunior in prosperitate decessit, ut opinor, ne fortè obiret in senectute miserior. Prorogatio uitæ & si interdum morum emendatio est, sæpe tamè præteritæ prosperitatis abrogatio uel derogatio. Multum Saluate uixit, quisquis id quod uixit multum apud homines, meritum est plurimum apud Deum. Qui nondum satis ingenio & uirtute profecit, quãuis centum impleuerit annos, nondum satis uixit, deniq̄, ut paucis absoluat, nemo diu felicitèq̄ uiuit, nisi qui beatitudinĩ uiuit æternæ. Vale mi Francisce, semper illius memor, quod sæpe iam te Deus admonuit, neque esse fortunæ, uel hominĩ confidendum, neque seruendum esse nisi illi qui nulli seruit, qui neque fallere uult unquam, neque falli potest, cui deest nihil, qui nihil de se suis unquam patitur, iterum uale. Ioãnes Caualcantes noster se tibi commendat.

Qualis debeat esse imitatio.

Marsilius Ficinus Baccio Martello, S. D.

LEgi orationem illam Bernardi Nuthij rhetoris ad Laurẽtium Medicem uirum doctum atque magnanimũ. Tulliuĩ iam pridem noster Nuthius ebibisse & co-coxisse uidetur. In ea oratione mira quadam uicissitudo perspicitur, nam illic & Nuthius Tullianus est & Tullius Nuthianus apparet. Talis quædam inter Homerum atq̄ Maronem, rursus inter Aristotelem & Theophrastum, fuisse uidetur uicissitudo. Perseuera igitur in Bernardi nostri familiaritate, hic enim clarus est rhetor, adde & optimus, quæ enim persuadere docet, ipse sibi iam persuasit. Vale.

Sape magna est laus quæ breuis est.

Marsilius Ficinus Bartholomæo Scalæ Oratori, S. D.

LEgi quæstiones Christophori Landini Camaudulenses. In ijs libris Maronis adita penetrat, Ciceronis Dialogos imitatur ad unguem, felicem uirum fabricat felicissimè. Lege illos & tu, scio mecum senties. Vale. Sed quare in laudando Christophoro tam breuis es Marsili? Quia habet nescio quid quod exprimere nequeam. Iterum Vale.

Qui fauet bonis, sibi fauet.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro magnanimo, S. D.

Pago tibi, si Paci docto & bono sacerdoti fauebis, fauebis & mihi. Cum enim uirũ boni & amici agitur res, res agitur nostra. Vale.

Quæ sit petitio & commendatio iusta.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

Multi à te digniora se petunt: Gregorius Epiphanius longe dignior est his quæ postulat. Et si nobis amicissimus est, tamen propter eius uirtutem magis quam propter amicitiam eum tibi commendo. Nam propter uirtutem est amicus. Vale.

Institutio

Instituto brevis Episcopi.

Marfiliius F. Ioanni Nicholino Archiepiscopo Amalphienfi, S. D.

M Emini cum adhuc puer esses, atque unà cum Cherubino Quarqualone doctissimo preceptore tuo nostram academiam salutare. consuluisse me tibi ut cum primū etas pateretur, diuinas literas legeſq; capeſſeres, deinde ſacris initiareris. Idemq; patrem tuum Octonē iurisconsultum equitemq; præclarū sæpenumero rogauisse. Quoniam & aſtronomia te magnum in religione uirum, & phyſionomia legitimum tum literis tum moribus ſacerdotem mihi fore monſtrabat. Ecce nunc, quod rariffimum eſt, in uigeſimo quinto etatis tuæ anno archiepiscopus Amalphienſis regio fauore felicibuſq; auſpicijſ es conſtitutus. Quamobrem & tibi uero archiepiscopo & mihi quaſi uari cuidam, optime mi Ioannes, ſummopere gratulor, non tam quod aſtronomia quam quod phyſionomia iudicium impleuiſti, ex illo quidem ad Dei uicarium, ex hoc autem ad Deum ipſum poteſ accedere. Reliquū eſt ut quod in tam tenera ætate, adiuuante Deo tam proſpere eſ conſecutus, feliciter exequaris. Quod quidem ita demum efficiſ, ſi ſemper memine, iſte hominē eſſe, & quæ ſine Deo adipiſci non potuiſti, nō poſſe abſq; Deo uel recte gubernare uel feliciter poſſidere, ſi te illi pia mente optimiſq; operibuſ ſedulo commendaueris, ſi in omnibuſ conſulueris ſeniores uiroſ atq; probatoſ, ſi non quodlibet ſed quod licet, non quod irrationaliſ aſſectūſ blande mentitur, ſed quod diligentiffima ratio metitur, elegeriſ. Si memineriſ paſtorem uerum tam egregium uirtute eſſe oportere, ut ſubiectio gregi uirtutum omnium ſit exemplar. Alioquin paſtoris uitia gregē inſiciunt, & uitia gregiſ in paſtoris inſamiam perniciemq; redundant. Verū quid opus eſt, ut Marfiliiuſ inſtruat Archiepiscopū? Satis hunc, ut literę moreſq; declarant, Pauli Apoſtoli epiſtole inſtruxerunt. Vale felix.

Lauſ Philoſophia oratoria, moralis, dialeſtica, theologia.

Marfiliiuſ Ficinuſ Bernardo Bembo iuriſconſulto equiti, doctriſiſ & authoritate præclaro Venetorum oratori, S. D.

Q Væriſ quam ob cauſam cū reſ multas paſſim arteſq; laudauerim, Philoſophiã tamen cuiuſ ſtudiuſ ſemper incūbo, nuſquam ſim laudibuſ proſecutus. Item ſuperioribuſ diebuſ Ioanneſ Caualcanteſ meuſ Achareſ interrogauit. Ego autē reſpondeo, primum inuenta hominū ab hominibuſ poſſe quandoq; per dignitate laudari, Philoſophiã uerò inuentū Dei longē admodum humanã eloquentiã ſuperare. Deinde in ſinguliſ rebuſ & artibuſ celebrantiſ me Philoſophiã te rū omnium inuentricē artiumq; magiſtrã celebrauiſſe. Siqui ſem non niſi ei uſ uiribuſ orationibuſq; ſingula digne landamus, et quantum quæq; facultat Philoſophiæ uirtutiſ & dignitatiſ eſt particeps, tantum laude dignam eſſe cenſemuſ. Sed quoniam noſtra hæc mater & nutrix propriam à nobiſ aliquando declamationem iure optimo uideatur exigere, hinc iam, ſi placet, exordiamur.

Lauſ Philoſophia oratoria

O Vitæ Philoſophia dux, ò uirtutiſ indagatrix expultrixq; uitioſum. Quid non modo noſ, ſed omnino hominū uita ſine te eſſe potuiſſet? Tu urbeſ peperciſti, tu diſſipatoſ homineſ in ſocietate uitæ conuocaſti, tu eoſ inter ſe pri mo domi ciliuſ, deinde coniugiſ, tū literarū & uocū cōmuniōne iunxiſti, tu inuentrix le gium, tu magiſtra morū, & diſciplinæ fuiſti. At quo nam inſolentē prægreſſuſ ſum? oratoriam modo Tullianamq; cantilenã neſcio quō inceptabam. Suauiſ nimirū huiuſmodi melodia. Quoniã uerò Philoſophiam quæ tam cantuſ cuiuſq; quæ rei canendæ regula eſt, nō aliter quam philoſophicē cantare debemuſ, ludū hūc ab alio initio repetamuſ.

Lauſ Philoſophia moralis.

S i philoſophia ueritatiſ ſapientiæq; amor ac ſtudiū ab omnibuſ deſinit. Veritas autē & ſapientiã ipſa ſoluſ eſt Deuſ, ſe quiſ ut neq; legitima Philoſophia quicq; aliud quã uera religio, neq; aliud legitima religio quã uera Philoſophia uerboſiſ pro prieta

cas partim à rerū, partim à notionum proprietate deducit, quod Plato, Aristoteles, Varro, Aurelius Augustinus subtilissimè disputant, certè Philosophiarum indagaritrix in uentrixq; notionum, grammaticam rectè loquendi & scribendi regulam peperit. Si enim morum naturam, operationum uim, operum formam, locorum dispositionem, temporum opportunitatem, Philosophia uel sola uel maximè omnino nouit, hæc nimirū oratores docuit quid, quauè ratione & cui & quando persuaderent. Poetas quoq; quo pacto quæq; describerent, mouerent affectus, animos delectarent, exijs etiam sequitur ut neq; historici sine huius auxilio dignitatem suam seruare poruerint. Hæc animam ciuicibus tradidit, quado ad cœlestium diuinarumq; legum similitudinem terrenas humanasq; leges excogitauit. Hæc corpus peperit ciuitatis & auxit, quado agriculturâ, archi-lecturâ, medicinâ, peritiâ militari, cæterasq; omnino quæ uel ad uitâ uel ornatû uel de fensionem pertinent facultates exhibuit. Hæc deniq; miseriam à mortalibus præ cæteris emouet, felicitatem uerò largit. Quado quidè bona discerit à malis. Et quo pacto mala uel caute deuitare ne obsint, uel fortiter ferre ut minus obsint ualeamus, ostendit. Monstrat præterea quomodo bona facilius cõsequamur, atq; etiâ qua ratione bonis tum à natura fortunæ uel datis, tum per industriam acquisitis, rectè utamur ut proficiat. Volebam hic optime mi Bernarde iam Epistolę finem imponere, ne in præsentia sim prolixior quâ consueuerim. Scis enim ipse quantum nobis prolixitas, præterquam in Platone nostro cœlestis eloquentię fonte, displiceat. Sed reclama: ecce nimium diua matrona quam præ cæteris ueneramur. Ergo, si placet, quam adhuc orationem hæc à nobis postulet inuò ue rō nobis portiget, audi.

De Philosophia Dialectica & Theologica.

Philosophia Dialecticis instrumētis manu propria fabricatis utitur, ad uerū in rerū speculatione, ad honestū in rerū usu, ad bonū in utriusq; inuestigandum. Vnde multa tradit ad speculandū principia, multa ad agendū præcepta, instituta multa ad utriusq; cōmunia, e cōmunit. aut id mihi uidet p̄cipuū qd adducā. Finis tantq; Dominus præfatiōis est ipse, quæ tantq; ministra quadā referunt ad finē. Ac semp quæ præfatiōis sunt, fines sunt reliquorū. Seruiant igit oportet ac decet externa & mortalia corpora, corpus animæ, sensus rationi, ratio actiua speculationi, speculationi Deo. Hinc efficitur ut artes omnes quæ ad externa, corpus, sensum, actionem pertinent, speculationi tantq; reginæ cedere & obsequi debeant, Et merito. Propria em̄ Dei est huiusmodi operatio. Nō indiget certo uel instrumēto uel loco, nō seruit externis, maximè omnium continua est imo perpetua. Obiectū suū sempiternū & ubiq; præsens pro arbitrio ubiq; cõplectitur. Ac si uita actus quidam est & ubi magis actus ibi magis est uita, certè contemplationis actus tanquam cæterorum omnium tam dignitate quàm perseverantia excellentissimus, maxima quædam est & eminentissima uita, adde omnium suauissima. Non enim, secuti sensus, impura, falsa, uolantia obiectamenta ab intrinsicis rerum imaginibus mutatur, sed ueras & sempiternas rerum rationes naturasq; intus affatim possidens purè, terè, stabiliter puris, ueris, stabilibus pascitur atq; gaudet, gaudet, inquam, infinito peritū in finitè, siquidem quod est maximū, huiusmodi uita Dei uitę proxima in eius imaginem exactissimam transformatur. Deus igitur est humanæ cõtemplationis lux simul & oculus, contemplatio autem lux & oculus actionis. Et si oculus huiusmodi ociosus esse uidetur, tamè ab ipso male ociosa ac pessime negotiosa & omnino obscura miserā que sunt omnia. Ad eius autē nutū singula feliciter operamur. Hanc uitā in summo rerum culmine collocatā & sine controuersia beatissimam, Philosophia sagax mortalibus tum proprio quodā oculo tum dialecticę suæ digito mōstrat. Ducit quoq; ad eam, ut arbitror gradibus præcipuè quatuor, moralibus, naturalibus mathematicis, metaphysicis. Diuinus Plato cœlestem & immortalem animā mori quodāmodo putat, quando terrenū & mortale corpus ingredit, reuiscere eū egreditur. Egredi aut quodā meditationis studio prius quā egrediat lege natura, quando Philosophia humanorū medicina morborū animulā perituro uitiorū ceno sepultam, moralibus pharmacis purgat et sic scira. Deinde naturalibus quibusdam machinis ex infimo subleuans per omnia passim que ex elementis quatuor componuntur perque ipsa quatuor elementa ad cœlum usque perducit:

ducit. Tum scalis mathematicis gradatim præstat sublimen ad summos cœli globos ascensum. Demum quod supra quam dici possit mirabile est, ultra cœli uerticē ad ipsum cœli mūdīq; totius fabrū metaphysicis alis attollit. Ibi anima, Philosophiæ munere, nō modo felix euadit, uerum & cum fiat, ut ita dicam, Deus quodāmodo fit ipsa felicitas. Ibi omnes mortaliū res, artes, negotia cessant, sola ex omnium numero sancta restat Philosophia. Ibi nihil aliud uera beatitudo est quā uera Philosophia, quippe cū hæc, quæ admodū a sapiētibus definit, amor sapiētia sit. Summā uerbō illic beatitudinē in quodam uoluntatis affectu, qui amor gaudiūq; circa diuinam sapiētiam est, consistere arbitramur. Quod autem Philosophiæ beneficio animus quādoq; Deus quidam euadere possit, ex eo conijcimus, quod dum ea duce omnium paulatim naturas intelligentiam comprehendit, & eorum quæ apprehendit, & eorum formas penitus induit, uoluntate insuper singulis partim fruitur, partim etiā dominatur, quodammodo efficitur omnia. Atq; dū hæc ratione fit cuncta, paulatim Deus, qui fons & Dominus est cunctorum, efficitur. Profecto Deus & intra se & extra se perficit uniuersa. Mens quoq; uiri legitime Philosophantis, quasi Deus quidam, intra se uniuersorum ueras sempiternasq; cōcipit notiones. Sed nunquid humanam mentem extra se singula facere posse dicemus? Ut obmiramur quod ingenium Philosophicum occulta Dei omnipotentis opera, cogitatione, uerbis & literis manifesta, instrumentis uarijsq; materijs examussim imitatur & exprimit. Vnū hoc animaduertendum in primis existimo, quod artificis solertis opus artificiosissime cōstructum non potest quilibet qua ratione quouē modo sit constructum discernere, sed solū qui penē eodem possit artis ingenio. Nemo enim discerneret quo pacto Archimedes ille Philosophus sphaeras constituit aneas eisq; motus motibus cœlestibus similes tradidit, nisi simili etiā ingenio præditus. Et quis propter ingenij similitudinem discernit, is certe possit eandem constituere postquam agnouit, modo uel instrumentum uel materia nō deesset. Cum ergo Philosophus sphaerarum cœlestium ordinem, unde moueant, quo progrediantur, & quibus mensuris, quidūe pariant uiderit, quis neget, eum esse ingenio penē eodem quo author ille cœlorum? Ac posse ipsum quodammodo cœlos & quæ in eis sunt facere, si instrumenta nactus fuerit materiamq; cœlestem. Postquam facti eos nunc, licet ex alia materia, tamen per similes ordine. O mirabilis nimium architecti cœlestis intelligentia, o æterna sapiētia solo summi Iouis capite nata, o infinita rerum ueritas atque bonitas, sola totius mundi regina, o ueridicum & benignum intelligentiæ lumen, o salutaris uoluntatis ardor, o beneficium nostri cordis incendium, illumina nos, illumina usque adeo & accende precamur, ut lucis tue, hoc est ueritatis sapiētiaq; amore penitus ardeamus. Hoc enim solum est prohi Deus omnipotens, hoc solum est uerissime sapere, solum beatissime cū Deo Deūq; uiuere. Quicūq; pcul radijs tuis aberrat cū nihil unq; sincerè discernat, fallacib. rerū umbris passim decepti atq; perterriti tāquā horrendis quibusdā infomnijs sub perpetua nocte miserabiliter ubiq; uexant. Qui cūque tecum sedulo uiuunt cum soli res ueras, æternas, immensas, sub radijs tuis perspicant, diligant, amplectantur, quicquid tempore loco uel clauditur minimum quiddā umbræ somnium existimant. Quo fit ut terrenarum rerū uel cupiditate uel metu è summa cœlestis felicitatis arce deturbari non possint. Satis iam mi Bernarde, quantum epistola patitur à Marfilio tuo declamatū esse censeo. Vale ergo feliciter patrone Philosophorum. Atq; ut hæcenus fecisti in beatis sanctæ Philosophiæ uinis cōiune uiue. Viue etiam precor Ioannis Caualcantis Marfiliani cordis assidue memor.

Gratia lubelei.

Franciscus Cardinalis Senensis Marfilio Ficino Fiorentino Platónico Philosopho, S. D.

Marfilii charissime, saluē. Tui memores & salutis perpetuæ tuæ tuorūq; cupidi, impetrauimus à summo Pontifice gratiā lubelei pro te tuisq; annosis parentibus. Da igitur laudem Deo, & cum tuis senibus incomparabilia diuine gratie munera tota mente capeffite. Et pro nobis orate. Vale optime nostri memor.

Romæ die. III. decembris. MCCCCLXXV.

Gratia.

Gratiarum actio.

Marfilii Ficinus Florentinus Francisco Cardinali Senensi, pro immortalis munere immortalis Salutem dicit.

Cum felicem Epistolam tuam quæ Iobesei gratiam nobis à pontifice impetratam significas, ego unà parentesq; mei legeremus, nō minori gaudio affecti sumus, quam qui beatissimam uocem illam audituri sunt. Venite benedicti patris mei. Igitur pater repente præ cæteris exclamauit. Nūc dimittis seruum tuum Domine, secundum uerbum tuum in pace. Tu autem quā magnificus donator es, tam iustus, tamq; prudens uideris exactor, æterna donas, non temporalia, non temporalia à nobis exigis, sed æterna. Nēpe mandas ut pro tua salute Deum oremus, iubes certe iustissime, debemus enim etiam multo magis quā iubeas. Iubes & prudentissime, prius enim quā ut oremus mandares, operam dedisti ne inutiliter oremus, efficiemus ergo quod impetras, uenerande pater, quamdiu uiuimus. Et proculdubio ita libenter singulare diuinumq; donum & ipse largitus es, & nos accepimus. Tu uerò scito nos existimare palatq; fateri, cui uitam deberemus æternam, multo magis temporalem uitam temporaliaq; cuncta debere. Vale felix in auctore felicitatis Deo.

Ociosæ uitæ utilitas.

Marfilii Ficinus Andreæ Cambino arcis custodi, S. D.

Cum in foro unà cum præclaro uiro Francisco Casato nostro deambulare, red dita mihi est elegans epistola tua, qua significas te iam in arcis istius custodia ociosam uitam inuituisse, atq; in eo uitæ statu cætera quidem tibi adesse ad uotum, sola uerò diuina deesse, idcirco rogas ut religionem nostram Franciscus Bergherij filio literis moribusq; ornato demus ad te mittendum. Primum quidem probò quod ais in arcis culmine te ocium reperisse, nempe in summa serenæ mentis specula solum elisea illa felixq; tranquillitas reperitur. Infima sensuum uallis undiq; cherontis, stygis, Cocyti, Phlegetonis, fluitibus agitatur. Quod autem subiungis tibi in eiusmodi ocio humana auitam suppeditari, diuina nequaquam, hoc equidem non mirari non possum. Nam cætera, ut scis, cum & extra nos & alicubi solum posita sint, motu, negocijs, labore quaeruntur, diuina uerò cum & intra nos sint & ubique, quiete, ocio, tranquillitate comprehenduntur. Quamobrem si te uera ociosus es, ut ais, nihil minus habes quā humanam, quæ nimium negociosa sunt omnia, nihil rursus magis habes quàm diuinam, quorum immensa lux ubiq; lucens totiens refulget in perspicuū perspicacemq; mentis oculum, quotiens ad illam rite conuertit. Conuertitur autem ad illam suapte natura tanquā diuinus cum primum ab ea humanorum negotiorum perturbationibus non auertitur. Forte uerò ad Solem conuertit diuinum nihil aliud est quam non auerti. Quid ergo religionē nostram quaeris, charissime compater? Satis iam religiosus es, ut arbitror, si per ocium solutus ab infimorum curis summorum tranquillitati per naturam es religatus. Sed ecce mihi nunc inter scribendum succurrit quid meus compater cupiat. Quam ob causam formosi homines magis ad modum quam deformes speculis delectentur nullus ignorat. Igitur Cambinus noster, utpote qui iam abunde religiosus euaserit, librum nostrum diuina tractantem quasi speculum appetit in quo religionem suam tanquā speciem propriam speculetur. Mittam hoc meum cum primum potero speculum. Imò uerò, ut rectius nominem, pupillam hanc meam in te dirigam, in qua aspiciens te simul ac clare discernas. Qui enim corde uiuunt uno, pupilla quoque uident una, in una etiam pupilla uidentur. Sed ne multo longior in præsentia sim quam soleam. Vale. An uideo te utpote Marfilij amatissimum ut melius ualeas nolle tam cito ualere. An desideras epistolam sicuti solent qui longè amant paulo insuper longiorem? Ergo accipe unde ualeas melius à communi nostro amico salutem. Paulus Saxia uir doctus saluere te iubet. Iam igitur bene Vale.

Deper.

De perseverantia.

Marsilius Ficinus Francisco Soderino. S. D.

Dic age, suavissime mi Soderine, quid scribam? An latissime ingenium tuum & mores doctrinamq; laudabo? Nequaquam, nam in re omnibus manifesta nihil opus est testibus. Antè forte ad pretiosissima civiliū legum studia uehementius adhortabor? Neq; id quidem, qui enim ultro properantem stimulat, non præcipit, ut arbitror, sed præcipitat. Ergo non ut celerius curras urgebo, sed potius precabor ut pergas. Sane non in carceribus currentium premium, sed in calce locatur. Cursum aggredi cuiuslibet est uel ignauissimi, peruenire uerò per paucorum. In semetis principio spinæ saxaq; minantur, in medio blandissimi flores arident, in fine fructus suauissimi colliguntur. Non qui serit, sed qui segetem colit & metit, foelix est agricola nuncupandus. Soderinum uerò nostrum agricolam breui felicem futurum existimo. Durus huic sementis labor iam diu præterit & asperior hyems, uer iam pridem floridū agit, in diem fructifera ætas aduenit. Cura igitur tuam ualitudinem diligenter, ut dulcibus agriculturæ tuæ fructibus uesci suauissime ualeas. Vale. At cur ad eū, quem tam multum amo, in præsentia scribo tam pauca? quia etiā dum uidemur absentes pro mutuo inter nos amore plurima inuicem die noctuq; confabulamur. Præterea Hieronimus Amatus tuus, & quia tuus idcirco meus, cōmunis nostræ beniuolentia nodus, qui ad Pisanum gymnasium proficiscitur, coram multa narrabit. Iterum Vale.

Solus diuinus medicus curare morbos animi potest.

Marsilius Ficinus Francisco Cardinali Senensi. S. D.

Nupe: Venerande pater ob egregij cuiusdam amici iacturam graui mœrore premebar, neque solari mœrentem poterat cithara calliope sua, saepe mihi alia lenitate dulce laborum. Minerua etiam me, nescio quomodo, destituerat. Nisi enim parumper indomitum clipeum amouisset, nunquam aut rigidi Saturni aut sequi Martis tela miserum uulnerassent. Solus autem restabat Phœbus, id est, diuinus medicus, qui curare posse morbum animi uideretur. Quorsum hæc? Nempetueam hanc iniquā sortem diuinās, uenerande pater, aliter enim scire nō poteras, oportuit admodum misisti ad Marsilium tuum Epistolam amoris gratiq; plenissimam, qua gratias tibi agi ob accepta summa abs te beneficia prohibebas. Et, ut uerius loquar, non Epistolam, imò saluberrimum diuinumq; pharmacum porrexisti, mannam, nec dicitur, ambrosiam. Qua quidem siue medicina siue potius alimonia recreatus animus reuixit, respirauit, respuit & conualuit. Ergo posthac tu mihi Phœbus eris, mea te semper cithara canet, singulare tranquillitatis animi authorem. Quam Democritij Philosophi tu fecerunt, ut in ea foide tam diuinam quam humanam beatitudinem collocarent. Atq; hæc quidem tranquillitas in his qui magna gerunt ideo minima esse solet, quia & illi minimi sunt in magnis, Phœbum uerò meum tranquillitatis portum & magna decent & maxima manent, quoniam in magnis est maximus.

Vicissitudo amoris unde nascitur.

Marsilius Ficinus Amerigo Corsino. S. D.

Prouerbiū Corsine illud, (si uis amari ama) unde nam maxime uim suam accipisse putamus? si ab amore ipso rationem huius prouerbij sciscitabimur, fertilia respondebit, se usque ad eò liberum pretiosumq; esse, ut neque uelit neque ualeat alio ullo emi uenditue pretio nisi se ipso. Si autem uirum quendam reuera amantem amicumq; interrogemus, ita respondebit, ut arbitror. Quisquis uehementer amat se ipse sibi aufert quodāmodo deditq; amato. Hunc ergo amatus modo sanæ mentis sit tanquam rem suam curat. Charissima enim sua cuiq; esse debent, scit etiam, ut par pari referatur, hominem deberi pro homine, pro uoluntate, scilicet uoluntatem. Accedit quod qui amat figuram eius quæ amat suo sculpsit in animo, sit itaque amatis animus tanquam

Sua mittenda sunt ad nos.

Marfilius Ficinus Petro Soderino literis & moribus ornatissimo, S. D.

VOlui saepe Soderine dulcissime ad illos qui epistolas meas à me petissent, nostrum ipsum archetypum mittere, sed hæc meus mihi liber summa cum quæritimonia statim obiecit: Noli eo me mittere precor ubi ipse non es mi pater. Cum uero ad Petrum modo proficisci iuberem, nihil prorsus obiecit, utpote qui ut uideretur intelligebat quando, ad Soderinum proficisceretur se à Marfilio nondiffessurum. Itō ergo scilicet ad hunc, itō mi liber, sine quo ego nusquam eo. At postea nunc non nihil uitatici uideo, ego autem non reperio in præsentia uitaticum preciosius, quàm Paulum Anthonium charissimum Petri mei quæ fratrem. Huius igitur nomē dulce uitaticum ferto tecum. Et quotiens hic te forte in laribus suis aspererit, totiens Marfilij nomine salueri iubeto.

Libri primi finis.

MARSILIUS FICINUS

Florentinus Federico Duci

Vrbinati semper inuictō, & apprime & sapienti atque clementi, S. D.

PROOEMIUM.

Cum Epistolas meas undique collectas in libros distinguerem, placuit eas quæ ad Theologiam præ cæteris Platonice pertinerent, quasi ob materiã ipsam diuinam, ab alijs epistolis uelut humanis secernere in unum quæ redigere. Cum quæ uellem corpori huic quasi ob materiam diuino, caput reuera liuinum apponere, Federicū Vrbinatem Ducem præ cæteris libente adscripsi, cuius diuina uirtus, ut Platonice loquar, ipsam non solum absoluti uiri, sed etiam consummati principis adeo impleuit ideam, ut hunc Diogenes ille perspexerit, qui ideas excogitari posse negauit, iam non modò eas intelligi posse animo, sed etiam cerni oculis, proculdubio sit confessurus.

MARSILI

MARSILII FICINI

Florentini Epistolarum,

LIBER II

Quaestiones quinq; de mente. Prima, Vtrum motus eius in finem aliquem certum dirigatur nec ne? Secunda, Vtrum motionet eius finis sit motus an status? Tercia, Vtrum sit particulare quiddam an uniuersum? Quarta, Vtrum optatum finem suum quandoq; consequi valeat? Quinta, Vtrum postquam adeptus est finem, aliquando inde discedat?

Marsilius Ficinus Conphilosophis suis, S. D.

Apientia summo Iouis omnium creatoris capite nata Philosophis suis amatoribus precipit, ut si modo re amata potiri quandoq; desiderant, summa semper capita rerū potius quā uestigia infima petāt. Pallas enim Diuina progenies quæ cœlo demittitur alto, Altas ipsa colit quas & cōdidit arces. Monstrat præterea nō posse nos ad summa rerū capita peruenire, nisi prius in caput animæ mentē, posthabitis inferioribus animæ partibus, ascendamus. Pollicet deniq; si nos ipsos in fecundissimū caput animæ colligerimus ibi proculdubio ipso capite, hoc est mente, mētem procreaturos. Mentem inq; & Mineræ ipsius comitem, & summi Iouis alumnam. Ego igitur optimi conphilosophi mei qualem nuper in monte Caelano unā quadam lucubratione mentem mente creauerim, nunc in medium uobis adducam, ut ipsi qui longē fecundiores estis quam Marsilius, emulatione quadam, ut ita dixerim, prouocati prolem aliquādo Iouis Palladisq; conspectu digniorem parturiatis.

Naturalis cuiusq; speciei motus, quia certo agitur ordine, idco à certo quodam principio ad certum finem dirigitur & prouenire cognoscitur.

Omnis naturalis speciei cuiusq; motus certa quādā ratione procedit. Nam & aliter alia mouetur species, & species qualibet eundem seruat semper suo in motu tentorem, ut ab hoc in istud, & ab isto deinceps in illud, modo quodam cōgruentissimo progrediatur semper atq; regrediatur. Quarimus unde præcipue ordinem eiusmodi motus accipiat. Duo sunt apud Philosophos motus termini, à quo uidelicet effluit, & in quem profluit. Ab his terminis suū ordinē adipsit. Quāobrem nō ab incerto & inordinato in incertū & ordinis experte oberrat, sed à certa quadam & ordinata natura in certū quiddā ordinatūq; dirigitur, quod est natura illā cōueniat unde motus incept. Vnū quodq; enim ad suū recurrit potius quā alienū, alioquin & dissimiles rerū species nonnunq; similiter, & similes sæpe dissimiliter mouerentur, ac eadem species aliās atq; aliās modo diuerso, & species diuersæ sæpe modo eodem agitantur. Adde præterea quod aufertur motionis illa successio, qua gradatim deinceps per plures congruosq; gradus formasq; decentes certo tempore profluit, certis temporum curriculum reslit. Adde postremo, quod nō in talem quandā uel regionē, uel quali tatem, uel substantiam potius quā in quamlibet aliam quicq; modus dirigeretur.

Ordinatissimus mundi motus ad certum finem providentiæ diuinæ dirigitur.

Simotus singulū ordine quodā mirabili transiguntur, certē uniuersus mundi ipsius motus ordinis perfectione non caret. Sicut enim ab uniuerso atq; ad uniuersum sunt singuli, sic ab uniuersi ordine accipiunt ordinē & ad uniuersi ordinē referuntur. In hoc ipso cōmuni totius ordinē omnia quamuis diuersissima una quadam conuenientia & ratione reducantur in unū. Igitur ab uno quodam ordinatore ratione plenissimo cuncta ducuntur. Siquidem ordo appriue rationabilis à summa mentis ratione & sapientia manat, in qua necessariō præscripti sunt fines singuli, ad quos dirigat singula. Præscriptus est finis etiam uniuersi cōmunis, ad quem fines singuli perducant.

V u 2 Quos

Quos terminos habet motus elementorum & plantarum atque brutorum.

Quos terminos habet motus elementorum & plantarum animaliumque brutorum non dubitamus. Elementa quidem alia grauitate quadam ad centrū mundi descendunt. Alia leuitate ad concauum spheræ superioris ascendit. Motus quoque plantarum ex uirtute nutritendi generandique profectus in plantæ ipsius sufficiente alimento & generatione plantæ similis terminatur. Idem accidit uirtuti quæ nobis ac brutis cum arboribus est communis. Brutorum animalium motus, qui proprie ad sensum attinet, à forma sensibili atque indigentia naturæ procedit per ea quæ extrinsecus sentiuntur ad explendam corporis indigentiam. Idem naturæ quæ modo narrauimus motiones, quoniam ad particulare quiddam tendunt à particulari etiam uti prouenire noscuntur. Atque in his, quos diximus, terminis quietem agunt sufficienter, & quantum earum natura requirit perficiuntur.

Quæstiones quinque de mentis motu.

Supere est ut de mentis humanæ motu queramus. Primo, Vtrum ad aliquem tendat finem nec ne? Secundo, utrum motionis eius finis sit motus an status? Tertio, utrum particulare quiddam hoc bonum sit uel uniuersum? Quarto, Vtrum optatum finem suum, id est summum bonum, quandoque consequi ualeat? Quinto, Vtrum postquam perfectum adeptæ est finem, aliquando inde discedat?

Mentis motus certum respicit finem.

Sicætera non sapienti casu passim oberrant, sed ordine quodam rationabili ad quiddam maximè proprium & conuenientissimum dirigitur, quo & profectus perficiuntur, multo magis mens quæ est sapientiæ receptaculum, quæ naturalium rerum ordinem & fines intelligit, quæ res suas quotidie ad finem quendam rationabiliter ordinat, quæ alijs omnibus quocumque prædiximus est perfectior, multo, inquam, magis naturali instinctu ordinatum finem aliquem respicit, quo & ipsa ad uotum perficitur. Præsertim, quia quemadmodum singule uitæ partes, id est, consultationes & electiones & facultates ad fines singulos referuntur, quælibet enim harum proprium respicit finem tanquam bonum. Sic uniuersa uita ad finem bonumque similiter uniuersum. Cui enim partes quælibet seruiant toti, sequitur ut ordo qui partibus inest inuicem sit propter earum ordinem ad ipsum totum maximè pertinentem. Ordo rursus earundem qui ad fines spectat particulares à communi quodam dependeant totius ordine qui ad communem totius finem præcipue conferat. Profecto si motor quilibet sui ipsius gratia mouet, consentaneum est mentem non ob aliam causam sua quælibet ad fines proprios ducere, nisi ut ad communem mentis finem bonumque conducant. Denique quis adeo mentis inops, ut opinetur mentem anniti tam natura quàm proposito singulis diuersisque ad unum quiddam ordinem exhibere, nisi ipsa quoque ordinem quendam haberet ad unum? Nempe cū ultimus communis finis ubique reliquos moueat. Est enim primū quod appetitur cuius gratia cætera appetuntur. Nimum si ultimus ipse communisq; ablit omnino reliqui adesse non possunt. Nisi enim absoluta totius ædificij forma præscripta sit architecto, nunquam diuersi ministri eo ordine qui ad totum ipsum conducatur ad diuersa opera conuenienter. Imò uero nullo pacto ad ministeria præfinita mittentur ab illis qui totum operis finem totius operis terminum habuerit præfinitum.

Finis motionis intellectualis non est motus sed st.

Simotionis intellectualis finis est ipse motus certe mouetur, rursusque ut moueatur deinceps sine fine mouetur, hinc efficitur ut in ipso motu uigilanter perseverans moueri non desinat, idèoque nec uiuere etiam in ipso motu uigilanter cognoscere. Forsitan hic ille iugis est animi motus quo mouetur, rursusque ut moueatur deinceps sine fine mouetur, hinc efficitur ut in ipso motu uigilanter perseverans moueri non desinat, idèoque nec uiuere etiam in ipso motu uigilanter cognoscere.

animus à Platonicijs nonnullis existimatur. Puto autem mentem quandoquidem statim noscitur iudicari quod ipsum mutatione præstantiorem, atque naturaliter appetit illum ultra motum, in habitu quodam stabili potius quam mobili conditione bonumque suum optare, & denique consequi. Huius rei iudicium est, quod mens in statu proficere magis quam in motu. Rursus, quod familiaria eius obiecta sunt rerum rationes æterna, non mobiles materię passiones. Accedit quod quemadmodum uite uirtus scilicet intelligentiæ & uoluntatis ultra rerum mobilium fines ad stabiles progreditur & æternas, sic ipsa uita ultra mutationem quamlibet temporalem certè finem bonumque suum in æternitate cõsequitur. Alioquin non posset animus unquam uel intelligendo uel appetendo, terminos mobilitatis transgredi, nisi eos supergredi uiuendo ualeret. Denique motus semper est imperfectus tenditque ad aliud, ipsius uerò finis, præsertim summi, ratio est ut neque imperfectus sit, neque ad aliud quicquam progrediatur.

Mentis obiectum & finis est uniuersum uerum atque bonum.

Sed nunquid proprium quiddam uerum bonumque finis intelligentiæ uoluntatisque dicitur? An uniuersum? Uniuersum certè. Quoniã intellectus amplissimam quandam eius quod Philosophi ens uerumque & bonum nominant concipit notionem. Sub qua quicquid uel est uel esse potest penitus comprehenditur. Hoc ipsum quid ens uerumque & bonum dicitur omnia continens. Peripatetici esse putant com mune humani intellectus obiectum. Quia sicut obiectum sensus sensibilis sit, intellectus ipsius obiectum intelligibile dicitur. Intelligibile autem amplitudine sua omnia comprehendit. Rursus intellectus natura afficitur ad totam entis amplitudinem comprehendendam, ac in eius notione omnia conspiciunt, uicissimque in omnium notione inspicit ipsum. Præterea sub ratione ueri intelligitur, sub ratione boni appetit omnia. Hæc autem utraque ad rationem entis Peripatetici referunt. Vtrum uerò bonum ente latius sit quod Platonici putant nec ne ad propositam quæstionem nihil referre uideat. Vtatur igitur in præsentia tribus his, si placet, nominibus, scilicet ente, ueroque & bono tanquam idem significantibus, nam in commentarijs Philæbi diuigentius ista discussimus. Quærendum uideatur in primis utrum intellectus quicquid sub ente concluditur perspicue possit attingere, potest utique. Diuidit enim ipsum in genera decem generalissima, rursusque genera decem in genera subalterna gradatim sub ipsis quam plurima. Deinde species quasdam ultimas sub generibus collocat subalternis. Denique speciebus singula subiicit, ut ita dixerim, absque fine. Si intellectus potest ens ipsum tanquam totum quiddam describere, atque ipsum in cuncta eius quasi membra gradatim diuidere, ea que tam intricatam quam ad totum diligentissime comparare, quis non uideat hunc natura entis ipsius uniuersi esse se capacem? Qui enim totum ipsum in sua forma uidet eiusque terminos atque gradus per quos propagatur undique prospicit, absque dubio potest singula, quæ illis terminis comprehenduntur, media comprehendere. Mitto nunc quod est apud Platonicos super ens atque sub ente queat ipsum unum bonumque ex cogitare, multo magis totam eius latitudinem undique percurrere poterit. Certè post notionem entis, quod uocabulum sepius iam repetimus, etiam quod ab eo diuersissimam fingi potest, id est non ens pro arbitrio cogitat. Si potest ab illo ad hoc infinite inde distans percurrere, multo magis per quolibet quæ sub illo quasi media continentur. Hinc Aristoteles inquit: Sicut materia, quæ ultimè est naturalis, omnes potest corporeas induere formas, omniaque hoc pacto corporalia fieri, sic intellectum qui, ut ita loquar, supernaturalium ultimè est supremumque naturalium, spirituales omnes rerum omnium formas accipere posse, omnesque euadere. Quemadmodum uniuersum sub ratione entis atque ueri obiectum est intellectus, ita sub ratione boni est uoluntatis obiectum. Quid nã intellectus inquirat? Nisi cuncta in se ipso modo pingendo transformare omnia in seipsum? Quid rursus uoluntas annuitur? Nisi omnia sub omnium modo fruendo seipsam in omnia transformare? Ille ergo conatur uniuersum fiat quodammodo intellectus, hæc autem ut uoluntas sit uniuersum. Vnde inquit per Platonicos ad hoc uergit animi nixus, quemadmodum inquit in mente officijs Auicenna dicitur.

animus ipse modo suo totus mundus euadat. Videmus enim quemlibet animum naturali instinctu & continuo nixu conari, ut cuncta uera intellectu cognoscat, & cunctis bonis uoluntate fruatur.

Animi origo finisq; est solent infinitum uerum aque bonum.

Meminisse uerò oportet uniuersum ipsum, quod esse dicimus animi finem, penitus infinitum. Finem enim cuiusque præcipuum proprium est, quod proprie res quæq; summopere appetit tanquam summum bonum, cuius gratiam petit agitq; reliqua, in quo tandem quiescit omnia. Hanc naturam appetitusq; simul iam profus imponat. Intellectui uerò nostræ conditio hæc innata est, ut rei cuiusq; requirat causam, rursusq; causæ causam. Ideo non cessat unquam inquisitio intellectus, nisi eam causam reperiat, cuius nulla sit causa, sed ipsa causa causarum. Id autem solus est Deus immensus. Uoluntatis quoque affectus nullo facitur bono, quatenus putamus bonum præterea aliud superesse. Solo igitur eo satiatur bono ultra quod nihil est boni. Quid autem hoc aliud est, nisi Deus immensus? Igitur quicquid aut ueri aut boni offertur quod certos habeat gradus quamuis quamplurimos, adhuc plures intellectu requirit & ulterius appetit uoluntate. Unde nusquam nisi in uerò bono que immenso potes quiescere, neq; finem nisi in infinito potes facere. Cum uero res quæq; in propria eius quiescat origine unde efficitur & ubi perficitur, animus uerò noster in solo infinito quiescere ualeat, sequitur ut solum quod infinitum, sit propria eius origo. Vocari autem id ipsum proprie debet ipsa infinitas & æternitas, potius quàm uel æternum quiddam: uel infinitum. Quoniam uerò effectus causæ proximus eiusdæ causæ ipsi similis, cõsequens est ut anima infinita quodãmodo uirtus sit & æterna, alioquin ad finem nunquàm proprie uergeret infinitum. Hinc nimirum efficitur ut nonnulli sint inter homines qui contenti sub cœlo uiuant opibusq; temporalibus impleantur.

Animus optatum finem bonumq; suum quandoque consequi potest.

Potest autem perfectum finem suum aliquando rationalis animus assequi. Si enim quæ minus in natura perfecta sunt naturalem perfectionem suam in quasi finis habitu consequuntur, multo magis animus qui & perfectissimus est, & finis omnium naturalium. Si quæ finem neq; alijs neque sibi ipsa præscribit, aliquando sine congruo potiuntur, multo magis & mens, quæ finem suum aucupatur & reperit finem rursus multis instituit, multorum præfagit, uidet & omnium. Si naturalis potentia in rebus uel minimis nõ est inanis, certe nõ est inanis in animo, qui usq; adeo magnus existit, ut quanto interuallo minima quæq; à maximis excedantur examissim dimetiatur. Accedit quod animus haud quaquam finem certum naturaliter sequeretur nisi posset & assequi. Qua enim alia potentia mouet ad illum, nisi qua potest etiã peruenire? Videmus præterea illum, quãdo impense cõtendit, multum in eiusmodi motu proficere. Qua uerò uirtute proficit eadem quandoq; perficitur. Videmus deniq; uehementius paulatim uehemētiusq; moueri, quẽadmodum elementum quicquidlibet quo naturali termino propinquat magis, eo mouet uelocius. Ergo sicuti neq; elementum iter neq; mēs ab alio in aliud semper præter terminum frustra progreditur, sed terminum quandoq; attingit suisq; gratia exoptatum. Sunt autem in rebus actionibusq; naturalibus & humanis principia quædam, sunt & fines. Contra naturam ipsam rationemq; principij est, ab alio semper principio ad aliud ascendere sine principio. Contra rationem finis est a fine deinceps in finem descendere sine fine. Omnis actio à summo agente, omnis appetitio à fine summo ducit originem. Quæcunque enim propter aliud talia sunt uel talia, ad ipsum quod propter se tale existit necessarid reducuntur. Igitur si utrinque summa desunt, neque actio profus incipiet ulla, neque appetitus aliquis incitabitur. Denique cum motor suisq; gratia moueat, ubi summus est motor, summus finis pariter reperit. Idq; & in ordine rerum quolibet, uerum est, & in ordine similiter uniuersum. Sed iuuat rationem de mente superiorem aliquanto latius explicare. Si quis à nobis querat

querat, utrum horū perfectius sit, intellectus ne an sensus, intelligibile ne an sensibile? promitte mus ei nos quod desiderat protinus ostensurū, si modo nobis prius ad hoc unum ipse responderit. Scis d' amice, qui me rogās, esse aliquid in te ipso quod aliquā habet utrorūq; notitiam, notitiam, inquam, intellectus ipsius & sensus, rursus intelligibilis atque sensibilis. Eadem enim uis quæ hæc inuicem comparat, iam utraq; quodāmodo uidet. Responde igitur, nunquid uis eiusmodi sit intellectus an sensus? Responde, quæso, libenter. Vt hæc ego responsione tua, mox tuæ illi interrogationi respondeam. Iam igitur te sic audio respondentem. Virtus eiusmodi non est sensus. Omnes enim contra sensus utramque, ac maximè & intell. ut illi. Si igitur sensus uidere se possit & illa, uel omnia, & quamplurima sensere, & clare uim ipsam sentiendi & intelligendi atq; intelligibilia sensibilisq; cognoscere. Cum uerò paucissimi sint, qui ista cognoscant omnia, atque ij quidem uix & non nisi diuturna intelligentiæ argumentatione cognoscant, certū est sensum non magisquam nosse uel se ipsum uel intellectum & intellectus obiecta. Imò uerò hæc omnia constat ab intellectu cognosci. Præterea uis illa quæ de uisibilibus perquirat, eadem est acina quæ etiam ratiocinando hæc inuenit, & ratione concludit utrum sit inter illa perfectius? Quod autem ratiocinādo querit rationemq; assignat, ratio est, non sensus. Igitur solus intellectus est qui hæc omnia nouit. Igitur & ego priori tuæ illi quæstioni iam ita respondeo. Tanto saltem perfectior intellectus est sensus, quanto uis eius latius perfectiusq; propagatur agendo, sensus, ut ipse monstrabas, neque se ipsum, neq; intellectum intellectusq; obiecta potest agnoscere, intellectus autem utraq; cognoscit. Accedit alius quidē perfectionis gradus. Quippe intellectus quando se atq; sensum ceteraq; quantū ad perfectionis attinet gradus inuicē cōparat, iam summam ipsam perfectionis formā quasi ante oculos habet, ad quā utraq; cōferens, quod ad ipsum accedit propinquius, idē iudicat esse perfectius. Si summā perfectionis attingit formā, proculdubio ex summa quadam ad eam proportionē hanc attingit. Nō solū igitur perfectior est quam sensus, sed etiam pene post perfectionē ipsam summā perfectus. Video tertū insuper perfectionis intelligentiæ gradū, nam dum querit iudicatq; se ipsum, certe reflectitur in seipsum. Quod autē tale est etiā in seipso existit, & permanet, est insuper incorporeū penitus atq; simplex. Deniq; cū ex seipso ad se ipsum in motu circulari progreditur, potest utiq; semper eterne moueri hoc est agere semper & uiuere. Mitto quod intellectus tanquam perfectior paucioribus est cōmunis, seriusq; & rarius exercetur, ac tanquam finis post uegetationis usum sensumq; cōceditur. Dat sensui regulam atq; leges finēq; præscribit, seipsum ad agendū pro arbitrio ducit quādo ratiocinatur atq; consultat. Sensus autē, ubi ratio nō resistit, instinctu semper naturæ propellitur. Mitto quod ratio sæpe aliter eligit quā sensus & usus corporis exigit, quia uidelicet electionis principium rō nō pendet à corpore, alioquin finis eius semper spectaret in corpus. Rationem certe in motu suo nequaquā subdi corporibus ex eo perspicitur, quod speculando transcendit corpora, cōsultando se ad diuersa oppositaq; extendit, eligēdo corporis inclinationi sæpe repugnat. Quare multo minus in essentia uitæq; corporibus ullis subijcitur. Quid? quod sensus procedente etate quodāmodo hebetari uidet, intellectus uerò nequaquam, potest tamen ab intentione speculationis auerti, quando in curando colendoque corpore nimium occupatur. Quid? quod sensus ipsius obiectum quotiens uehementius est, hædit subito sensum, atq; post illius occursum non potest euestigio sensus debiliora discernere. Sic offendit oculum splendor exuberantior, sic offendit aures strepitus uehementior. Mens uerò contrā, ab excellentissimo sui obiecto neque tæditur unquam neque confunditur. Imò eo cognito inferiora simul clarius ueriusq; discernit. Quod quidem mentis naturam esse significat summopere spiritalem & excellentem. Quid? quod sensus solis corporeis terminatur obiectis, intellectus autem secundum essentiam intimam actionem ab omnibus emergit corporibus, utpote qui secundum essentiam atque uitam non sit submersus. Formas corporales separat à materiæ passionibus, formas quoque illas quæ per se penitus sunt incorporeæ discernit à corporalibus, quippe qui ipse à materiæ passionibus atque à corporalis formæ conditionibus sit separatus. Præterea sensus particularibus solum obiectis est contentus. Familiaris uerò intellectus obiecta rationes ipsæ rerū sunt uniuersales & sempiternæ, quas nō aliter q; per

præcipuam quandam ad ipsas proportionem familiariter potest attingere, ex quo apparet ipse quoque absolutus & sempiternus. Præsertim quia rationes eiusmodi per species quædam attingit, quas ipsemet & facit & suscipit. Quas esse necessarium est à materiæ passionibus absolutis, alioquin rationes idæatq; illas referre non possent. Intellectus autem ipse nisi à materiæ passionibus liber existeret, species eiusmodi neq; hoc pacto facere posset, neque suscipere.

ærent magis quam sensus optatum finem consequi possit.

Ratio quidem nobis propria est, nõ enim bestijs eam Deus infudit, alioquin dedisset eisdem sermonem tanquam rationis interpretem, manum insuper tanquam rationis ministrum & instrumentũ, præterea uideremus in bestijs aliqua consultationis uarietatisq; inditia. Nunc autem uidemus eas nunquam aliter facere quam impulsu naturæ, ad necessitatẽ duntaxat corporis impelluntur. Omnes araneæ similiter textu. ut telam, neq; texere discunt, neq; tempore quamuis longo in melius tendendo proficiunt. Postremo apparent in brutis certa quædam religionis inditia atq; opera omnibus manifesta. Vbi enim intellectus adest, qui tanquã oculus quidã est ad lumen intelligibile constitutus, ibi quoq; intelligibile lumẽ qui Deus est lucet, frõspicitur, amatur & colitur. Quanto intellectus perfectior est quam sensus, tanto saltem homo perfectior est quam brutum, atq; ex hoc ipso est perfectior quod habet ipse proprium, bestijs non commune. Itaq; propter intelligentiã tantũ perfectior iudicatur. Præsertim tum intelligentiẽ munere ad infinitam perfectionem, qui Deus est, affectu, speculatione, cultuq; accedit. Perfectio autẽ cuiusq; præcipua inconuenientis finis possessione consistit. Cuius quidem consecutio tanto faciliõr est & plenior quanto innata perfectio uberior. Vbi enim perfectio illa formalis quæ innascitur ab initio præualet, ibi dem naturę ordine finalis ipsa perfectio abundantius & facilius felicitusq; conceditur, siquidẽ illa huic obsequio, nec illius obsequio prouenit. Vnde cõcluditur ut multo magis faciliusq; ratio quã sensus, homo quã brutũ, finem cõgruũ optatũq; consequi possit.

Immortalis animus in corpore mortali semper est miser.

Experimur autem in nobis bestiam nostram, id est, sensum, finem suũ bonumq; sepius consequi, quando scilicet sufficientis obiecti sui consecutione, quantum ad ipsum pertinet, prorsus implet, homo uerò noster, id est, ratio quando finem consequatur optatũ non experimur. Nã in summis esset corporis uoluptatibus quãdo sensus ipse quantum in se est impletur omnino, ratio adhuc uehementer sollicitatur, sensumq; sollicitat. Siue enim sensibus obsequi uelit, semper aliquid suspicatur, noua machinat oblectamenta, continue, nescio quid ultra requirit. Siue sensibus repugnare contendat, uitam reddit laboriosam. Vtrobiquẽ igitur nõ solum ipsa non est felix, uerũ etia sensus ipsius felicitatem penitus interturbat. Siue tã domũ cit sensum seq; in seipsa collegerit, tunc propria impellente natura rationes rerum casualiq; perquirat. Vbi aut inuenit sepe qd nollet, aut nõ inuenit sepe qd uellet, aut forte non tantum comprehendit quantum cupit & capit. Semper certẽ ambigit & uacillat & angit. Cum igitur nusquam quiescit, certẽ nunquam dum sic afficitur uel ipsa sine potitur optato, uel sensum presente iam sine suo potiri permittit. Nihil uerò irrationabilius fingi potest quam hominẽ qui per rationem est animalium imò omnium quæ sub cœlo sunt perfectissimus, perfectissimus, inquam, quantum ad formalem perfectionem illam quæ tributa nobis est ab initio, ob eandem rationem esse omnium imperfectissimum quantum ad finalem illam perfectionẽ ad quã cõsequendã perfectio prima tribuitur. Hic esse uidet infelicissimus ille Prometheus, q diuina sapientia Palladis instructus ignẽq; cœlestẽ in rationẽ adeptus ob hoc ipsum in summo uertice montis, hoc est, in ipsa contemplationis arce, ob continuũ aus rapacissimi morsum in inquisitionis stimulũ, miserimus omni merito iudicaf, donec transferatur eodẽ, undẽ olim acceperat ignẽ, ut quemadmodũ uno illo lumine superni radiolo nũc assidue stimulat ad torũ, sic toto deinde lumine penitus impletur

Homo

*Homo quàm difficile extra habitum naturalem possit felicitatem sequitur tam facile hanc in natura-
lem habitum restitutus assequitur.*

Rationes de facilitate felicitatis humanæ in superioribus primo nobis adductæ, ueritatē ipsam naturali quodam ordine monstrare per seipsum uidebantur. Vnde nam igitur, quemadmodum experientia docet, tāta nobis ad beatitudinem contententibus opponit difficultas: Vt grande illud Sisyphi saxum per montis ardua sursum uoluerit uideamus. Quid mirum? Summa olympi montis fastigia petimus. infimæ uallis habitamus abyssum. Onerosissimi corporis sarcina premimur. Dū anhelamus in arduum sæpe tam ipso pondere quàm præruptis undique rupibus in præceps repente relabimur. Quid, quod illinc offendicula & obstacula quam plurima detinent? Illinc pratorum quorundam blandimenta noxia demorantur. Sic igitur, heu miser, sic extra sublimē patriam religatis in infimo nihil usq; obijcitur non ualde difficile, nihil occurrit nō undiq; miserum. Quid nam ad ambiguitatē eiusmodi respondebimus? Illinc argumentatio facilitatem summam pollicebatur, hinc experientiam summam præriter monstrat difficultatem. Tantam deniq; litem sola nobis lex Mosaicam dirimit. Extra naturæ primæ ordinē positi sumus, præter naturæ ordinem, proh dolor, agimus atq; patimur, primus homo quā facile primū omnino conuersus ad Deum felicitatem accipere poterat, tam facile deinde illinc aduersus ipsam amisit facilitatem. Cuncta igitur parentis primi propagē tam difficile extra naturæ prioris ordinē posita beatitudinem recipit quàm facile in ordinem ipsum restituta reciperet. Quid uerò dicent ad ista Philosophi? Magi quidem Zoroastris Hostiansq; sectatores simile quiddam afferent, aut enim ob antiquam quandam humanæ mentis infirmitatem omnia nobis infirma difficiliaq; contingere. Ac si quis temperationem animæ restituerit omnia iam fore disposita. Huic quoq; non dissonat illud Pythagoreorum atq; Platoniorum. Animam uidelicet idcirco tot in mundo sensibili malis affligi quia sensibilibus bonorum auuiditate uixis illecta bona intelligibilis mundi imprudenter amisit. Peripatetici forte dicent hominem potius quàm brutum à fine proprio aberrare, quia libero mouetur arbitrio, unde hinc atq; illinc prout uarijs consultando utitur coniecturis, potest præuariari. Animal autem in ratione non ducitur à seipso, sed ab ipsa naturæ prouidentia nunquā errante ad finē sibi conuenientem, tanq; ad signum sagitta dirigitur. Error aut ille nosse atq; præuariatio cum non à naturæ defectu proueniat, sed uarietate rationis & obliquitate consilij nequaquam disperdit potentiam naturalem, sed turbat potius uoluntatem. Atq; sicut in elemento etiam extra locum propriū posito unā cum natura feruatur uis atq; inclinatio ad terminū propriū naturalis, quā potest aliquando suā repetere regionē, sic in homine etiā postq; à recto tramite aberrauit, restare putant naturālē tūm tramitē, tūm terminū repetendi potentiam. Deniq; exactissima Theologorum examinatio rem omnem breuiter ita concludit. Non potest ulla ad motum aliquem inclinatio amplior esse quā motor. Cum igitur animi inclinatio præcipue uergat ad infinitū, nimirū dependet solum ab infinito. Si enim à determinata quadam causa post Deum animæ motrice quā proximè proueniret ad finē quoq; duntaxat uergerit terminatū. Siquidē mouendi uirtus quantus in infinito principio sit infinita, tamen in sequēte causa, quæ determinata est, terminatur. Ac motus mouentis proximi potius quā remoti sequit qualitātē. Quamobrē motor ipse qui animum proprie uertit ad infinitum est ipsamet solum infinita potestas, quæ mentē pro libera uolūtatis natura modo quodam mouet ad eligēdas uias maxime libero. Rursus pro infinita mouentis potētia ad appetendū finem usq; ad eō incitat ut non appetere nequeat. Si motus eiusmodi non potest quo dirigitur peruenire, nullus utiq; poterit. Vbi infinita uiget potentia. Ibidem infinita sapientia atq; bonitas dominat. Hæc autem neq; quicquam mouet in cassum, neq; bonū ullum prætermittit alicui quod accipiam possit & debeat. Proinde cum homo tūm ob rationis contemplationisq; usum ad angelo. beatissimos, tūm ob diuinum cultum ad Deum beatitudinis fontem multo propinquius accedat quā bestia, necesse est eum aliquando posse in oprati finis possessione fore multo beatiorē. Vt qui supernis similior est tam uoluntatis ardore quā intelligētiæ lumine, similiter sic uitæ felicitate similior. Siquidē à uitæ uirtute intelligendā uolendiq; uirtus & excellentia proficitur. Nunc uerò in corpore hoc tūm propter

corporis ipsius imbecillitatem infirmitatemq; & rerum omnium indigentiam propter
 continuam mentis anxietatem est longe maior. Quapropter quam difficile felicitatem
 suam in corpore terreno, imperato, caduco, animus coelestis & immortalis con-
 tinuè sequitur, tam facile hanc uel à corpore liber, uel in corpore temperato, immorta-
 li, coelesti, cor sequitur. Non uidetur autem finis ipse naturalis existere nisi in habitu na-
 turali. Habitus autem sempiterni animi maxime naturalis esse uidetur, ut suo in corpo-
 re uiuat iam sempiterno. Hinc necesse est rationem admittere, immortalitatem clarita-
 temq; animi posse ac debere quandoque in corpore naturali effulgere. In quo quidem
 statu iolum summa hominis beatitudo consistit. Quae hæc quidem Prophetarum
 Theologorumq; sententia à Magis & Mercatoribus Philosophis & Platonis confirmant.

Mens cepta beatitudinem nunquam amittit.

Quando uerò infinitum attingat anima finem, cum ea præcipuè ratione hunc at-
 tingat, qua hinc afficitur & trahitur & perducitur, attingit utique sine fine. Si
 potuit ex finito quodam gradu qui infinite distat ad immensum quâdoque re-
 surgere, potest etiam in ipso immenso infinite manere. Præsertim quia eadem infinita
 potestas, quæ tam longe traxerat ad seipsum uehementius quàm explicari possit in
 se proxime retinet. In bono autem infinito neque quicquam fingi mali potest, &
 quicquid boni fingi optariq; potest, plenissime reperitur. Illic igitur æterna uita, claris-
 simum intelligentiæ lumen, status mutatione carens, habitus priuationis expers, secu-
 ra tutaq; totius possessio boni, gaudium undique plenum.

Finis quinque questionum de mente.

*Super sensum est intellectus. Super sensibile est intelligibile. Super mentes nostras, sunt alia mentes, super
 formas corporales sunt forme incorporeales.*

Marfilii Ficinus Florentinus Conphilosophis suis, S. D.

Quid in rebus tam naturalibus quàm humanis uerius melius sit, quotidie ra-
 tiocinando & consultando quarimus atq; inuenimus. In quo quidem discursu
 cõmunibus incorporeisq; quibusdã ueritatis bonitatisue regulis utitur.
 Atq; ea de quibus agitur ad incorpoream communemq; & summam ue-
 ritatis bonitatisue formam comparando referimus. Ut quod ad ipsius gradum inter a-
 lia propius uidetur accedere, id esse cæteris uerius ac melius iudicetur. Hoc autem to-
 tum non sensu facimus, sed ratione, sola enim in hominibus ratio est quæ rerum ratio-
 nes assignat, atque ratiocinando cõmunibus regulis ad communem formam singu-
 la comparat. Hinc duo præcipuè concluduntur. Primum, rationem sensu ueriores
 admodum melioremq; existere, siquidem sola hæc nobis ad summam ueritatem & bo-
 nitatem tam discursu quàm affectu se confert. Et cum de ipsa ueritate sensus & bonita-
 te, qualiscunq; illa sit, agitur, hoc ipsum nõ sensus ullo pacto, sed ratio perficit. Secun-
 dum, quod quanto ratio uerior & melior est quàm sensus, tanto saltem quæ rationis obie-
 cta dicuntur ueriora melioraq; sunt quàm sensus obiecta. Præsertim quia quotiens de
 rerum sensibilibus ueritate uel bonitate perquiritur, non aliter hoc ipsum uel indagari
 potest, uel inueniri quàm uirtute quadam & luce intelligibilium rationum atque for-
 marum. Quamobrem intelligibilia hæc, quæ intellectus obiecta dicuntur, id est, ratio-
 nes ipse rerum incorporeales atque formæ à materiæ passionibus absolutæ uerius que
 meliusq; sunt, ideoq; magis in rerum natura uidentur existere, quàm formæ corporum que
 sensibus offeruntur. Accedit ad hæc, quod quemadmodum sensibile mouet sensum, sic
 quodammodo intelligibile intellectum. Si non possumus que infra nos sunt percipere,
 nisi ab illis per species quãdam quodãmodo moueamur, multo minus possumus que
 quam super nos concipere, nisi ita moueamur ab ipso, ut mens eius semine prægnans,
 prolem inde parturiat præstantioris substantiæ similem. Mens enim uirtute omnino
 propria nihil ederet unquam, nisi uel inferius, uel æquale. Ergo quando mens ad ipsum
 intelligi-

intelligibile surgit, tam sensibili uerius, quam saepe ipsa mente praestantius necesse est eam ad ipsum supra se ipsam illius uirtute penitus eleuare. Hoc ipsum nisi esset quicquid nisi uerius existeret quam sensibile, certe uerius intellectum mouere non posset quam sensibile sensum. Nunc autem longè uerius mouet, quandoquidè magis perducit tam ad uerum quam ad ueritatis cuiuslibet rationem. Quid enim uerum sit propria ratione, & quid ipsa sit ratio teritatibus, ac uicissim ueritas rationis, haud sensu sed ratione percipimus. Si quis autem dixerit, mentem ab alienis uel extrinsecis ad intelligentiam non moueri, sed ipsamet propria & mirabili quadam uirtute suas sibi species, sua obiecta concipere, dicemus ex eo sequi, mentem esse incorpoream penitus & aeternam, sine quaquam ab alio, sed à se ipsa mouetur, suamque uirtute species siue rationes concipit incorporeas & aeternas. Vera enim cuiusque ratio cum aliter aliquando se habere non possit, est sempiterna. Cæterum istis addemus: Si non deest menti simplicissima quaedam forma & perfectissima, imò adest, per quam & ad quam de simplicitate perfectioneque rerum omnium dixerit, ac se ipsam multis simplicioremq; perfecta, mira quoque ipsa simpliciora & perfectiora esse cõcludit. Si, inquam, non deest menti talis quaedam forma, sed adest, multominus uniuerso deest, imò uerò multo magis inest. Ac mens ab illa uim accipit qua moueatur ad illam. Addemus præterea, humanam mentem summam quidem esse in formarum genere naturalium, quoniam formas concipit siue suscipit puriores, perfectiores, quarum comparatione naturales nihilipendat. Verum non esse in mentium ordine summam, quoniam non sit uerissima, id est, summè ueridica, cum noxijs falsam uitio corporis saepe ambigat & fallatur. Mens uerò illa uidetur esse uerissima, quæ nihil unquam admittit falsi, nihil prorsus ambigui. Quoniam uerò quicquid uerius est, id est, & magis potentiusque existit, sequitur supra mentem nostram mentes alias esse, ad modum ueriores, quæ à falso remotiores sint quam nostra, ac denique super omnes quam esse summam atque uerissimam, in qua non aliud sit mens quam ueritas, non aliud intelligere sit quam esse, non aliud agere sit quam uelle. Quæ cum fecundissima sit, imò ipsa fecunditas, mentes deinceps quam plurimas tanquam filias procreet, seruet, illustret. Veriores autem mentes, ueriores quoque rerum possident rationes, uerissimam uerò uerissimas. Unde concluditur, rationes rerum incorporeas quæ ab humana ratione pro arbitrio cogitantur, non esse fragmenta quaedam, sicut illis qui sensibus potius quam ratione uiuunt, atque res iudicant, forsitan uideretur, imò uerò super nos in diuina quaedam mente tanquam super cœlesti Sole uerissima rationum omnium lumina clarissime perlucere. Unde in mentes alias quæ inter illam & nostram quasi mediæ esse uidentur, ceu in stellis superiores & quodammodo immutabiles, atque etiam in nostram, ceu in Lunam iam quasi mutabilem, ueri rationum radij dimittantur.

Mens sempiterna est quia radio desuper accepto uiuunt ad aethera.

Quoniam uerò mentis acies non aliter per eiusmodi radios agit, hoc est, uidet & appetit quam substantia ipsa mentis eos acceperit, idcirco clarissima ueræ rationis luce concludimus, omnibus uel infimis mentium gradibus à prima mente, imò à summo mentium lumine æternitatem uitæ ipsius esse tributam, quandoquidè omnibus naturalis æternitatis agnitio quaedam & appetitio ueneratioque conceditur.

Mens Dei radio reflecto intelligit creata, reflecto creatorem.

Luna hæc nostra, id est, mens, prout in Solem suum magis minufue & aliter atque aliter conuertitur uel auertitur luminis & umbrarum quarundam diuersitate & uicissitudine uariatur. Nunquam tota recipienda luminis facultate priuatur. Nunquam tam raris tenebris undique fulget, pars enim ratione carens, utpote quæ sit quodammodo dentior, id est, ineptior, non resulget. Luna, inquam, hæc nostra radios quibus stellæ super cœlestes, id est, angelos suscipit, eosque certa ratione cœlestibus longè præstantiores esse discernis, uehementiusque amat & colit, radios, inquam, eiusmodi ab ipsis cœli syderibus, quæ neque intellectum neque affectum alius quam ad ipsammet erigere possunt,

possunt, habuisse non potest. Potest tamen eos à stellis angelicis, imò uerò à sup̄ erece-
 lecti Sole per stellas angelicas accepisse. Omne stellarum lumen, ut communis fert o-
 pinio, à Sole atque in Solem. Omne mentium lumen à Deo pariter & in Deum, Luna
 hæc nostra quando ita diuinum prospicit Solem ut esse illum infinitum, & qua ratione
 fit talis, profusus aspiciat, & quia fit infinitus, ideo infinito penitus interuallo angelos asse-
 rat antecedere, ipsosq; angelos illius comparatione nihil pendat, radium eiusmodi quo
 & super angelos & infinite progreditur & ipsos pene pro nihilo habet, certè ab angelis
 non accepit. Neque rursus à Deo ipso per angelos. Nam radius dum per angelum tran-
 sit determinatum, determinatur & ipse, unde nequit ad proprium immensi in quatum
 immensum est uel prospectum erigere uel affectum. Virtute enim propriè inhaita o-
 pus est ad motum illum qui ad infinitum propriè uergens terminum, sic absq; sine pro-
 greditur, ut in termino infinito duntaxat finem facere ualeat. Igitur solius immensè Dei
 purus radius est, quo immensum esse Deum agnoscimus, quem nisi nouerimus, sem-
 per ultra perquirimus. Solius quoq; immensè Dei flamma uidetur, qua sic ardemus im-
 mensum ut liquor ullus præter immensum situm posset extinguere, imò, (ut rectius lo-
 quar,) implere. Forsitan operæ pretium erit similitudinem illam de Sole Platoniam,
 quemadmodum in libro de Amore & in Theologia latissime explicauimus, hic quoq;
 aliquanto latius quâ superius explicare. Inter omnia sensuum instrumeta purissimum
 oculus est. Inter omnes animæ uires purissimum intellectus. In mundo uisibili sum-
 mum uisibile Sol. In mundo intelligibili summum intelligibile Deus. Igitur quemad-
 modum se ad uisibile uisus habet, sic pene ad intelligibile intellectus. Uisus uisibilia
 omnia, id est, colores, in summi uisibilis, id est, Solis fulgore discernit. Intellectus intelli-
 gibilia omnia uerâq; cuncta in summi intelligibilis, ueritatisq; ipsius lumine conspicit.
 Ac tanto magis intellectus quilibet eiusmodi indiget lumine quàm uisus illo, quanto
 magis omnis intellectus & quoduis intelligibile à supremo & infinito intelligibili de-
 pendet, quâ uisus & uisibile quodlibet ab ipso Sole, qui finitus est & à causis superiori-
 bus producit & seruat. Quicquid uidetur usq; siue ab oculis animalium quorun-
 dam, hoc innato quodam radiolo noctu uident, siue ab alijs ad ignis stellarum uel lumē,
 totum hoc Solis ipsius splendore uidetur. Sicut enim omne calidum à summe calido, sic
 omne lucidum à summe lucido efficitur & seruat. Seruat, inquam, quia & si cau-
 sæ æquales, id est, quæ in eadem specie sunt qua & effectus in generatione effectus, nõ
 tamen in conseruatione necessariæ sunt, tamen superiores causæ in effectu etiam coler-
 uando sunt nec essariæ. Eadem ratione quicquid intelligitur: usquâ, siue in isto quodâ &
 naturali lumine tanq; familiari oculi radio, siue infimorum radijs angelorum tanq; igne
 siue supernorum angelorum luminibus, tanq; stellis, uniuersum hoc infiniti ipsius
 intelligibilisq; Solis radijs intelligit. Præsertim quia Sol eiusmodi ubiq; totus uiget & im-
 plet intrinsecus uniuersa, magisq; inde cuncta tam in conseruando quàm in nascendo de-
 pendent, quàm imagines in speculis à corporibus. Radio quidem Solis per alia passim
 reflexo cernere possumus alia. Solem uerò ipsum nisi recto quodam ipsius radio recto
 que in eum aspectu suscipere non ualemus. Atque hoc quidem radio qui profluit ex-
 tra Solem, ideoq; miscetur quodammodo & minuitur oculus, quâ purus & quam ma-
 gnus sit Sol discernere nequit. Quod si puritatem magnitudinemq; illius agnoscimus,
 non oculis istud qui longe falluntur, sed ratione metimur. Oportet autem: oculum sic
 à natura institutum fuisse, ut ipsi Solis globo quâ proximè adhereret, quo propriâ eius
 puritatem magnitudinemq; perspiceret. Sic radius qui ex Deo emanans rebus creatis
 infunditur creata solum propriè nobis ostendit, Deum uerò nobis ipsum ostendit mag-
 nis qui in mentem ipsam dirigitur in Deum uerè directam. Veruntamen quoniam à
 mente pro mentis qualitate & capacitate percipitur, puritatem infinitatemq; Dei mon-
 strare non potest. Ideoq; per ipsum nunq; Deum esse actum purum omnino infinitumq;
 cogitare possemus. Nihil autem supra mentem intus habemus quod queat mentis fal-
 laciâ redarguere. Certa tamen ratione consideramus diuinæ puritatis & infinitatis
 abyssum, rationemque infinitatis atque uicissim rationis infinitatem animaduertimus.
 Quando etiam super supremos angelos per innumerabiles perfectiones gradus ma-
 gis deinceps magisq; gradatim progredientes qua ratione diuinus actus progressum
 eiusmodi

eiusmodi penè infinitum infinite supereminet cogitamus. Quamobrem non solù diuini Solis radius oculo mētis inest, sed etiam Sol ipse diuinus adest sub ipsa infinitatis sue (ut ita dixerim) ratione, per quam uideat appetatq̄ tūm infinitatis uerissimam rationē, tum rationis ipsius infinitatem. Adest, inquam, ubiq̄, & adest semper. Quādoquidem ubi mentes quotiens expeditæ sunt, attentiusq̄ ad hoc opus incumbunt, diuinum astatum hac ratione considerant infinitum, quia neque subiecti alicuius limitibus ullis cōhibeatur, neque permixtione qualitatis inficiatur, neque causæ superioris excellentia superetur, neque uel temporum interuallis uel locorum spacijs excedatur, neq̄ numeris uirtutis gradibus quamuis quā plurimis terminetur. Neq̄ forsitan terminetur supereturq̄ à mente, quæ ultra quemlibet numerum atq̄ finem tam fingendo quàm affecundo sine fine progreditur. Videt mens infinito Dei actui infinitam subesse materiæ, (ut ita dixerim,) passionem. Tempus quodammodo interminatum, motum semper & qualem spatiumq̄ immensum, (ut ita loquor,) atque quodammodo perpetuum generationis successiōnem, indefessam mentis discursiōnem. Videt ipsum purum nihilum infinite considerari negando, & immensum ibi malum excogitari. Videt ipsum purum ens, (ut ita dicam,) infinite affirmari ratiocinando, bonumq̄ esse prorsus immensum, quia sic uirtus immensa. Aliud enim est uirtus qualibet, aliud est numerus atq̄ mensura. Ac prius est uirtus qualibet ordine quodam quàm mensura. Numerus igitur uel mensura quotiens uirtuti accedit extrinsecus posteriusque contingit. Nihil tale Dei ipsius uirtus admittit. Non igitur numerum uel mensuram habet, qui omnia numero perficit & mensura. Si non intra se admittit, neq̄ etiam circa se patitur. Ergo sicut infinitate se replicat intus, sic infinite se explicat extra. Vnde fit ut ubiq̄ sit & semper, cuncta facillimè faciat & perficiat, cunctis & facillimè adsit & insit. Sicut enim si qua esset infinita dimensio immensum spatium occuparet, sic si qua sit infinita potestas seipsam undiq̄ sine fine diffundit, atque etiam absque principio & sine uiuit in ætium. Platonici Philosophi opinantur, ubi est uisibile summum, ibidem summum existere uisum. Idcirco Solis globo non modo uisum tribuunt, uerum etiam uidentem uirtutem omnium replicatissimam atque certissimam. Orpheum in hoc potissimum imitari uidentur, qui Solem mundi oculum nominat, quo & quem omnium oculi uideant. Opinantur Solem stellæque uiuificas & uiuentes iactis per omnia radijs quicquid mundo continetur inspicere.

Deus omnia uidet & curat.

Peripatetici putant summum intellectum summumq̄ intelligibile idem penitus esse. Sane summus intellectus summum possidet modum intelligendi, non igitur intelligendo respicit extra sed intus, neque eius intelligentia ab alio quàm à seipso dependet. Quod etiam quod summum intelligibile est, summus sit intellectus, ex eo patet, quod inter intellectum atq̄ intelligibile maxima quædam proportio esse debet. Cum igitur id maximè fiat, intelligibile quod à materiæ passionibus longissimè separatur, maximè & uerissimè intellectus est quod maximè est abstractum. Preterea nō esset intelligibile summum nisi tale sibi quoq̄ esset, intelligeturq̄ etiā à seipso. Deniq̄ si intelligibile excellentiam quandam super intellectus cōmunes significat, motet enim eos & illuminat, & format, & perficit, nihil in intellectu secundū participationem aut formam reperitur boni, quin in ipso summo intelligibili secundum causam uirtutemque agentem reperitur. Igitur animæ rationales intellectus quidam secundum participationem esse dicuntur, angeli uero intellectus secundū formam existimantur. Intelligibile summum, id est Deus, intellectus secundum causam est, intellectus, inquam, super intelligentiam cogitabilem. Intellectus quolibet intellectu infinite præstantior. Si Solis lumen quo Solem uidet oculus habet oculus, certè dum oculus noster ipsum uidet, ipsum quoq̄ & nullo clarior, quia omnis ab eo claritas emanat, oculus mutuo nostrum inspicere. Et dubitamus adhuc, utrum diuinus ille oculus quo etiam proximè & quem passim mentium nostrarum uident oculi, nostros ipse uisissimè uideat oculus? Nisi nos ipse uideret qui nos cōtinuè uidēdo, nos semper illumina-

nat atq̄

nat atque illuminando uim nobis uidendi actumq; largitur, certe nusquam aliquid uideremus. Qui certe nihil aliud intelligimus præter intelligibilis summi lumen intelligibilis cuiuslibet rationibus undiq; plenū. Sicuti neq; uidemus quicquā nisi Solis lumen, rerum omnium coloribus figurisq; depictū. Et dubitamus adhuc, utrū immensa bonitas nos amet nobisue prouideat. Quæ etiā absq; medio nos fouet tanquam filios, & ubiq; ac semper amplectitur. Et dubitamus adhuc, utrū infima quadā corporeaq; scintilla, an potius incorporea luce atq; superna, sublimes formarum radios ab infimis matricæ tenbris discernamus. Arguementum superiora, inferiora passim redarguamus, quam parua sint terrena, quam magna cœlestia, quam immensa supercœlestia, metiamur. Nemo magis uidetur ubique mentiri quā qui maxima quæq; confidit puillo corporalis sensus digitulo, potius quā maxima mentis mensura, metri. Nemo profundius in tenebras uel clam ipse delabit, uel præcipitatur inuitus, quā qui à Deo & sibi superbus & solus tur. Perinde ac si quis cœlestia lumina oculi dātaxat sui radio, nō cœlesti splendore uideret se credat. Hic Paulus Apostolus cōtra Philosophos nōnullos superbiores exclamatur. Qui cū Deū cognouissent, nō sicut Deū glorificauerunt neque gratias egerunt, sed euaouerūt in cogitationibus suis & obscuratū est insipiens cor eorū, & putantes esse se sapientes, stulti facti sunt. Horū mens passa uidetur eclipsim, quando superbē nimīū defecit à Deo, imō uerō miserabiliter admodū à seipsa. Tunc enim nos ipsi deserimus infelicitèr quādo ipsū sine quo esse nullo modo possumus, stulte deserimus. Heu quisquis hunc miserè relinquit tutorē, haudquaquā relinquit omnino, simul eū in eundem recidit sed ultorem. Heu quisquis patrem aspernatur benigne lucentem, interim eūdem tanquam iudicem experitur urentem. Vt in qua luce bonum suum infinitū uenerari neglexit, in eadem nisi dilexerit aliquando quod neglexit, malum suum sentiat infinitum. Atq; ob oculorum impuritatem sub lucis illius radio doleat semper, qui non purgauit oculos & erexit ut semper tota luce gauderet. Quando impiorum mens Philosophorum imprudenter defecit à Deo, tunc sensus in eis imprudenter defecit à mente. Corpus & si libenter, imprudenter tamen, secutum est sensum, illinc monstruosissima quædam opinioniones, istinc mores orti sunt omnium immanissimi. Hinc uita undiq; misera, contra uerō nullo rum uel sententiæ probabiliores uel mores probatiores, uel uita beatorum quam eorū qui legitime, id est, pie Philosophantur, hoc est, scientiæ ueritatisq; studium cū religiose semper ueracq; pietate coniungunt. Hoc autem nihil aliud esse uidetur quam nolle ab inueniendæ ueritatis amore se iungere honorandæ ueritatis amorem.

Elementa mouentur mobiliter. Cœlestes sphaera mouentur stabiliter. Anima stans mobiliter.

Angeli stant stabiliter. Deus est ipse stans.

Marfilii Ficinus Florentinus Ioanni Francisco Hippolyto utriusq; iuris Doctori Gazolti comiti clarissimo. S. D.

Videmus elementa à terra usque ad cœlum moueri mobiliter, mobiliter, inquam, quoniam à rectissima motionis norma nonnunquam uel ob impedimentū uel ob aliam quandam causam quodammodo dimoueri uidentur. Cœlestia uerō corpora mouentur quidem, sed stabiliter, nam in ipsorum naturali motu continue perseverant. Proinde status motu longè perfectior iudicatur. Motus enim status nec cessario indiget, sed non contrā. Quamobrem si motus motu nobis ab inferioribus ad superiora nunc ascendentibus perfectior gradatim occurrit, atque ille est perfectior qui stabilior est, multo magis status ipse statu gradatim perfectior debet occurrere. Itaque si status elementis in cœlum usque adeo creuit ut iam modus standi quod stabiliter nominatur sit repertus, longè magis adeo crescere debet super cœlum, ut status ipse substantia quadam reperitur. Illic igitur erit aliquid quod sit quidem semper, licet mobiliter, hæ uerō rationales animæ sunt, quarum substantia semper est eadem, neq; motum patitur ullum, sed affectus & actio uariatur. Quoniam uerō mutatio qualibet indigentiam quandam significat, ob quam quod mouetur ad id quod non habet omnino solet percurrere, atque super id quod est indigum, necesse est esse aliquid quod sit plenum, quo

quo sustineantur regenturq; mobilia, quò recurrant alia ut impleantur, ideo sunt super animas angeli, qui & stant quidem semper, & stant stabiliter, quia & substantia & actus in eis semper est eadem. Corpora spirituum umbræ sunt, spiritus contra sunt luminis corporum. Tria uerò sunt corpora, tres ergo sunt spiritus. Corpus ex elementis compositum tam secundum totum quam secundum partes è suo statu mutatur. Elementorū sphaera & si uicissim mutantur in partibus, tota tamen ipsa permanent incorrupta. Coelestes deniq; sphaerae tam secundum partes quam secundum totum indissolubiles perseverant. Spiritus ratione uacui forte mutantur omnino. Rationales autem in tota substantia & actione præcipua permanent, quamuis secundum particulas quasdam, id est, vires actionesq; intimas quadam uicissitudine permutentur, angelici spiritus idem & similes in utriusq; consistunt. Imò uerò, ut rectius exprimam, si corpora multa reperiuntur, quæ quamuis dispositione mutantur, semper tamen eadem substantia permanent, atq; hæc quidem sunt, quorum proprius est circuitus, id est, multo magis multi sunt spiritus & si quadam dispositione mutabiles, substantia tamen penitus immutabiles. Tales uerò sunt qui præditi ratione circuitum quandam rationalem à seipsis in seipso intrinsecus agunt, quando seipso animaduertunt & colunt. Agunt rursus extrinsecus, tum consultando à sine rerum agendarum ad principia, atq; conuerso, tum differendo à propositionibus quibusdam ad conclusiones, atque contra tum speculando ab effectu ad causam, rursus quæ à causis ad effectum. Rursus, quando particularia in uniuersalia ipsa resoluunt, ac uicissim uniuersalia in particularia diuident componendo. Omnis uerò uis ad circuitum naturalis esse sempiterna censetur, tum quia à se per suum centrum non recedit, tum quia si opus fuerit per suam circumferentiam in se redit, & in quouis puncto inchoat semper à sine principium. Maxime uerò ubi fit circuitus spiritalis, ibi enim iungitur circumferentia centro. Atq; huiusmodi substantia simplex uim suam replicat in seipsam & auget replicando. Sibiq; innitens semetipsam conseruat. Meminit se uerò oportet, ubi discursio rationis efficitur, innata esse principia quadam stabilia discernendi, id est, communes quasdam manifestasq; notiones, à quibus incipientes quasi radijs quæramus ignotiora, atque inuenta ad easdem comparando diducimus. Meminit præterea decet, quoniam principia illa necessaria sempiternaque sunt, ideo uim animæ quæ illarum subiectum est, esse similiter sempiternam. Discursione enim quidem illam tantquam naturæ nostræ propriam possidemus. Fundamenta uerò discursionis nobis cum angelis sunt communia. Illa quidem parte cœlesti, sumus, ex ista super cœlestes. Duo mundi corporis sunt extrema, terra scilicet cœlumq; empyreum. Vtrumq; uidetur immobile, sed altera alterum ratione. Terra quoniam non adepta est uirtutem aliquã ad circuitum. Empyreum uerò cœlum quia iam omnem corporum uirtutem est adeptum. Mediæ uero sphaerae sempiterna quadã uirtute sed mobili, requirunt ulterius, nescio quid, permanens & æternum. Quod de tribus istis gradibus diximus, idem penitus de sensu, ratione, mente, rursus bestia, homine, angelo, intellige dictum. Elementa quoniam non solùm corpora sunt, uerum etiam ex materia infima componuntur, ideo mobiliter agitantur. Coelestia uerò quia eiusmodi materia carent atq; sunt quasi non corpora, idcirco stabiliter æqualiterq; discurrunt, si uicissim ordine errores elementorū cohibere uident. Quia tamē motibus oppositis contrarijsq; feruntur, si proprijs ferantur naturis oportebit contrarias illis inesse naturas. Nulla tamen est contrariarum dissonantia qualitatis, unde omnis abest iniquitas, omnisq; transgressio. Mouentur igitur temperatione quadam, quæ & ipsa superior causa regit potenter suauiterq; perducit. Uniformis natura est quæ tam multa conducit in unum, esse etiam omniformis quæ illa ad terminos affectusque redigit omniformes. Non est autem corporea forma, alioquin uniformis simul & omniformis esse non posset. Atq; omne corporeum dum mouet, necessario permutatur, ideoque perfectissimus motor esse non potest. Et quia in mouendo non permanet, idcirco solum uirtute sua nequit permanentem in motu seruare tenorem. Quamobrem globi coelestes à substantia quadam spiritali rationalique mouentur, atque illa quidem sempiternam habente infatigabilemque uirtutem, qua tandiu moles tantas tam æqualiter, tam celeriter uoluerit ualeat, ordinemque mirifice rationalem pulcherrimèq; cōficere.

Rationali.

Rationales animę quia nullo modo sunt corpora, sed ad corpora iam affectu quodam naturali declināt, idcirco manent quidem essentia uitęque semper, sed quasi mobiliter. Innata uerò uirtute proprię mouentur. Angeli uerò sint neque corpora sine neque ad corpora uitificanda declinent, & stant quidem & stabiliunt ut in superioribus disputauimus. Quemadmodum omnia mobilia ad motum unum tempusque primum, sic stabilia cuncta ad unum primumque statum æternitatemque necessario reducuntur, tanquam cardinem: siue ceteris. Cui quęcumque stant, pro uirtutibus inuincuntur, quod & ambiant quęcumque mouentur, cuius unione res tam multę tam diuerse unam quandã pariunt harmoniã. Motus tempusque sunt penes idem, status & æternitas sunt penitus idem. Quę enim in inferioribus disiuncta uidentur, in superioribus misterice coniunguntur. Quicquid stare dicitur, siue in se siue in alio, primum quidẽ ipso statū stat. Deinde compositionem aliquam quodammodo suscipit. Verum super id quod aliquo pacto compositum est, extat aliquid necessario simplicissimum à quo cetera pendant, uniantur & componantur. Præsertim quia quod primum est in natura, cum ultra primum esse suum nihil capiat, aliunde compositum aliquo pacto cogitari non potest. Sic igitur super pigram naturam mobilis, super uagum motum motus sit constantior, super stabilem conditionem, substantia stabilis cum quadam conditione mutabili, super hanc naturam status ipse omnium simplicissimus. Vbi summa simplicitas, ibi summa unitas, unicus igitur Deus existit, qui re uera absoluta unitas est, atque, ut Platonicis placet, est etiam quodammodo mentis unitas atque cardo, quemadmodum & mens cardo unitasque animę, & anima unitas & cardo naturę, natura denique corporum. Deus sicut est purus status mutatione carens, sic est pura unitas imperfectę multitudinis expers. Quoniam status est purus, ideo omni est motu celerior. Iam enim ab æterno ipse in se est id omne quod ex parte quadam minima uitę & paulatim & uniuerso tempore uniuersus motus assequitur. Et quicquid diuiduus motus naturę diuiduę diuiduo facit temporis intervallo, id totum status indiuisibilis indiuiduo prout uult momento æternitatis indiuiduę perficit. Vbi enim uirtus constantissima dominatur, ibi actio editur omnium uelocissima. Vbi uerò instabilis natura uacillat, fit motio tardior. Rursus quoniam Deus est pura unitas multitudinis infinite principium, ideo infinita multitudine rerum est infinite potentior, si innumerabilis inde potest numerus emanare, tempore sempiterno, ipse iam actus est innumerabilis numerus, imò unitas infinita & immensa potestas. Et quęcumque infinite, dispersa infinite, ut ita dicam, debilitantur, ipse immensa unitate sua potenter colligit in immensum. Quoniam uerò nulla omnino difficultas actionis adest unde mensura uirtutis abest, cui resistere dimensa natura non potest, idcirco Deus infinite facilius feliciusque quam cogitari possit omnia perficit, ad eò ut si statuerit cuncta simul efficiat, qui est omnia simul, à quo ad quem uelut à centro & ad centrum linegula tanquam lineę punctaque dependent, ut uno stabilique nutu singula queat pro natura cuiusque uibrare.

Forma corporea diuiditur & mouetur ab alio. Anima rationalis non diuiditur, sed ex se ipsa mouetur. Angeli neque diuiduntur neque mouentur, sed aliunde impletur. Deus est per se natura una simplex immensa.

Marfilii Ficinus Nicolao Episcopo Vacienti & Francisco Bandino. S. D

Forma quę ex se ipsa primoque talis quędam aut talis existit in eo genere plenissime talis esse debet. Quod enim ex se primoque calet & lucet, summopere calet et lucet. Quod igitur non est perfectissime tale ab alio quodam superiore dependet.

* Forma
corporea. * Forma omnis quę cum materia uel dimensione diuiditur & mutatur ab alio, for-
marum omnium imperfectissima est. Nam subiecti dimensionis suę ipsius indiget articulo, quippe quę à se ipsa non sit, quandoquidem non est uel in se ipsa uel secum. Neque etiam à subiecto præcipue nascitur quod propria natura iudicatur informe, neque rursus à quantitate quę non per se ipsam quicquam agit, sed per qualitatem, prætereapropter extensionem dispersionemque forma illa fit debilis, denique propter motum apparet egena. Neque igitur propria uirtute agit aliquid uel mouetur, postquam uim non possidet integram, atque propria uirtute neque sustineatur neque subsistit. * Quapropter

præstantiore quadam forma dependet, quæ in se sine subiecto atque secum sine dimen-
 sione consistere possit, id est, ab anima, quæ quamuis ex se ipsa quodammodo moueatur
 quia proximè qualitates omnino mutabiles antecedit, non tamen cum materia uel
 quantitate ullo pacto diuiditur. Quod ex eo præcipuè patet, tum quia indiuiditas for-
 mas à diuiduis ipsa perspicue diuidit, secumque coniungit, tum quia conuertitur in
 se ipsam, quod forma diuisibilis facere nequit. Vbi enim pars altera distat ab altera
 nondum motius in se ipsum est facta conuersio. Quod uerò anima rationalis ex se
 ipsa liberè moueatur, tunc apparet potissimum, quando & res corporeas modo potius
 suo, quam rerum intelligit, et contra earum impetum, quod ipsa præstare censuerit pro
 arbitrio eligit sapuenero. Motusq; suos in plurimas oppositasq; partes edit afficue, ut
 pote quæ non determinata uel naturæ uel obiecti qualitate trahatur, sed consilij sui po-
 tius uarietate ducatur. Quoniam autem mouetur quodammodo, atque idcirco quasi
 indiga iudicatur, cum nulla res motu quærere solet quod iam possidet, idcirco super a-
 nimam est immobilis angelus, immobilis, inquam, quia iam undique plenus. Quæmad-
 modum uerò ab eo quod haudquaquam omnino plenum est, ad illud quod plenissimū
 est ascenditur, sic ad plenitudinem ipsam ascenditur à plenissimo. Quia uidelicet à ple-
 nitudine ad minus plenum ordine quodam per plenissimum fit descensus. Perfecto
 causæ omnis in agendo intentio est aliquid sibi pro uiribus simillimū generare, et quo
 potentior causa est, eo id magis faciliusque consequitur. Hinc efficitur ut causa illa qua
 nulla potest potentior cogitari aliquid generet libimet usque ad eod simile ut similius
 quicquam cogitari non possit, non reperitur alicubi talis quædam similitudo nisi ubi
 generantis genitique substantia est penitus eadem. Sed mittamus in præsentia quòd
 Deus generet in seipso, consideremus quæ procreat extra seipsum. Nam hic quoque
 consentaneum est, Deū simillima quædā gradatimmin. scq; similia procreare, ut nullus
 in gradibus ordo rationalis possit à nobis considerari, qui non prius à ratione summa &
 consideratus fuerit & impletus. Nempe à tali quodam ordine Dei & naturales causæ
 eiusmodi seruant ordinem in effectibus producendis, & mentes ratiocinando similiter
 ordine & artificio sum tenent & naturalem diuinumq; inueniunt. Quorsum hæc? ut
 super animas nondū plenissimas, plenissimos iam esse angelos concludamus, super an-
 gelos qui implentur, esse fontem cuius liquoribus impleantur. Plenissimi quidem esse
 multi & possunt & debent, ut in Dei opere perfectissimo partes abundant undiq; per-
 fectissimæ. Plenitudo autē ipsa simplex, qua plena sunt quæcūq; plena, & quia plena
 idē composita nuncupantur. Plenitudo, in quā, summa nisi una esse non potest. Si quis
 duas summas induxerit plenitudines, quæremus utrū in se penitus differant uel omni
 ex parte conueniant? An potius partim conueniant quidē, partim etiam discrepent. Si
 utraq; similiter est plenitudo omnino, differre nō possunt. Si conuenire dicant omnino,
 unū sunt non duo, quod in præsentia uolumus. Si parte cōgruerent altera, parte altera
 discreparent, primū quidē utrāque composita esset atq; ex partibus & simplicis quodam
 cōponente dependens. Deinde neutra esset ipsa quā quærimus plenitudo. Quippe quo
 altera differt ab altera, non reperiretur in altera. Adde quod in plenitudine summa, ni-
 hil debet esse (ut ita loquar) non plenum. Si autem partes diuersas haberet, nulla
 pars esset uel idem quod & alia uel idem quod & totum, nulla igitur pars plenissima
 foret. Quamobrem plenitudo, ut idem sæpius repetam, unica esse debet ac penitus
 indiuidua, adde, & infinita. Perfecto eueniam admodum in eo quod purum, uacuum,
 uacuitatemq; ipsam cognominamus, nihil quod adha. fingi potest, sic in plenitudine pu-
 ra quam extare oportet uacuitati puræ prorsus oppositam nihil in infinitū fingi potest
 quod non adsit. Vnde nam prima mundi materia & uniuersus mundi cursus & mentis
 cuiusq; discursus hoc habent, ut naturaliter ultra quemlibet terminū impleri conent,
 nisi ab ipsa plenitudine, quæ & exuberat ultra terminum & mentes mundumq; atque
 materiam allicit super terminum. Quoniam uerò immensa plenitudo in uacuum non
 potest allicere, recte uaticinamur, materię nixum & mundi cursum mensurque dis-
 cursum ipsa quandoque plenitudine summa prorsus impleri. Tunc mundani stabi-
 litas centri sphaerarum quoque circumferentijs se prorsus communicabit, & pura cir-
 cūferentijs claritas se ad centrum usque diffundet. Tota prorsus machina mundi

flammis empyrei cœli uestietur innoxijs. Corpora sensusq; naturalia animarum rationalium instrumenta fulgebunt animorū radijs beatorum. Animi salubribus uitalibusq; seraphynorum radijs feliciter accendentur. Tota spirituum multitudo cœli. ium ininita plenitudine infinitē gaudebit in æuum.

Compendium Platonice Theologie Marfilij Ficini Florentini.

Alcæsus à substantia corporea ad incorpoream, scilicet, animas angelosq; & Deum. Marfilius Ficinus Conphilosophis suis, S. D.

Substantia quoniam accidentis omnis fundamentum est, naturæ ordine quodam prior est accidente, potestq; cum sit prior ac formæ uirtute non careat, alicubi sine accidente consistere, accidente, inquam præcipuè corporali, quod ad communem accedens substantiæ rationem, non tam profectum afferit quam defectum. Profecto substantia si absque corporeo accidente consistat, tam ob puritatem uerior erit, quam ob ipsam indiuiduam naturæ simplicitatē unitatemq; potentior. Quamobrem, ita est actus substantia quædā seorsum à quantitatis diuisione qualitatisq; corporalis per mixtionem, ne uana sit semper in uniuerso potentia illa tam rationabilis tamq; bona uel falsa prorsus uel imbecillis omnino natura illa quæ uerior potentiorq; quam substantia quælibet corporalis existimatur. Primus incorporealis substantiæ gradus est uita quædā, id est, anima. Incorporealis autem illa substantia idem atq; uita quædā esse uidetur. Quandoquidem uitæ proprium est uis quædam ad penetrandum, unendum, mouendum corpus, ualde mirabilis. Talē uerò uim habet in primis substantia prorsus incorporealis. Vitæ quædam huiusmodi in rerum ordine iam existunt. Magis enim dependet corpus uiuens à uita sibi coniuncta quam à corpore uita. Nam corpus inde formatur & sustinetur, regitur & mouetur. Quare quemadmodum infra coniunctionem istam corporis atque uitæ, corpora quædam reperiuntur, saxa scilicet & metalla, cæteraque generis eiusdem, quæ possunt absque uita manere, sic & multo magis forte etiam plures existunt uitæ, quæ sine aliquo corporis adminiculo sustinere se possunt, hæ uerò partim sunt rationales animæ, partim angeli. Super animas sunt angeli. Verùm nunquid super corpora & animas necessarium est angelos esse? Est utique necessarium. Sane intellectus ipsius, in quantum est intellectus, natura hæc esse uidetur, ut potius seorsum à corpore quam ut in corpore uiuat. Intelligit enim abstractione quadam formatū à singulis corporum passionibus. Et quanto ab eisdem ipse magis abstrahitur, tanto discernit clarius & efficacius agit uiuicq; beatus. Quali ille sit mentis habitus potissimum naturalis, coniungere uerò corpori mentem forte nihil aliud sit quam eam ab ipsius origine longe se iungere. Quod autem naturalius est, id ipso rerū ordine existit ut plurimū. Igitur super intellectus eos qui corporibus adsunt, id est, animas rationales nimirum mentes quam plurimæ sunt à commercio corporum segregatæ. Quemadmodum puri intellectus ipsius proprietas est seorsum à corpore uiuere, sic & natura puri sensus esse cum corpore. Spiritus igitur quo solus cum uita est sensus solum ut uidetur uiuit in corpore. Spiritus autem in quo intellectus solus extra corpus tantum agit uitam. Sed ubi intellectus sensusq; coniungitur, quod homini conuenit, eiusmodi spiritus ea præditus est natura, ut & in corpore uiuere possit & extra. At quoniā intellectus in hoc est pars quædam in anima partes in super alias continente, est & ambiguus & quodam spiritali motu ab alio in aliud intelligendo discurrit, idcirco super eum extare oportet mentem perfectiorem, quæ neq; ad capacitatem animæ contrahatur neq; inferioribus partibus misceatur, neque actionem suam tempore distrahat, sed in se ipsa absoluta meratq; sic & undiq; clara actionemq; suam non discurrendo peragat, sed manendo.

Super mentem in anima est mens in se ipsa, super illam est Deus.

Confert ad idem ratio illa Platonica. Si anima secundum formam rationemque suam esset intellectus, certe tota prorsus anima intellectus esset, intellectus, inquam absolutissimus. Et anima quælibet appareret intelligentiæ compos. Cui uerò se res aliter habeat, perspicuum est animā non secundum formā proprie principalem

secundum participationem quamdam intelligentiam possidere. Quemadmodum uero super animarum mentes, quæ participatione tales esse dicuntur, sunt mentes multæ secundum formam, id est angeli, ita super mentes secundum formam est mens una secundum causam efficacem & uirtutem, id est, Deus.

Multi sunt intellectus humani, multi angelici, unicus est diuinus.

Quod multi sint secundum participationem intellectus patet ex eo quod animæ rationales sunt plurimæ. Atque in mentibus hominum diuersorum momento eodem apparent opiniones, affectus, habitus inter se penitus repugnantes, quod sint multi etiam intellectus secundum formam in superioribus declarauimus, quando diximus ad mentis ipsius rationem spectare magis seorsum à sensibus corporis quam cum ipsis, quod super mentes omnes quæ forma ipsa sunt tales, sit unicus secundum causam intellectus, inde probamus, quod cum spiritalis indiuiduarum mentium multitudo ordinata magis unita quam sit quam corporum multitudo, necessarium est unionem etiam ab una quadam causa proficisci. Res enim diuersæ siue illæ quidem corporales ea ipsa ratione qua diuersæ sunt in unum uel opus uel ordinem finemque conspirare non possunt. Sed in quantum unum quiddam illis inest commune. Atque hoc ipsum quod commune dicitur uniuerfis à nullo illorum proprieque continentur in ordine, prouenit. Illi enim duntaxat aut certe suis quibusdam proprium esset, non commune prout uniuerfis. Neque etiam à cunctis ex propria uariæque ipsorum uirtute communis illa qualitas proficiscitur. Quæ enim diuersa sunt, ut diximus, in quantum diuersa sunt non pariunt unionem. Sed nunquid natura, quæ cunctis inest communis, ex se ipsa prorsus existit? Nequaquam. Maius enim est existere ex se ipso, quam in se ipso consistere. Cum igitur natura eiusmodi non in se, sed in turba consistat, certe ex se ipsa non potest existere. Igitur ab unitate quædam quæ super omnium numerum in se ipsa consistit, unio illa omnium proficiscitur, & quia unitas illa sublimis nulli propria est, ideo sicut unitas numeralis ubique omnibus adest numeris, & punctum lineis, sic ipsa quoque indiscussibilis permanens omnibus adest numeris, & punctum lineis, sic ipsa quoque indiscussibilis permanens omnibus ubique spiritibus corporibusque pariter adest ac quæ ligat inuicem uniuerfa. Quæ ex hoc ipso mutua quadam convenientia conducunt ad unum, quoniam ducuntur ab uno. Sicut igitur omnia mundi corpora ad unum summumque corpus continens mouensque omnia, rediguntur, sic spiritus omnes ad unum summumque spiritum omnia complectentem, perque spiritus sibi subditos corpora uiuificantem atque mouentem.

Res neque circulo confunduntur, neque ad principia plura æqualis rediuntur, neque sursum absque fine progrediuntur.

Hic ut uidetur triplex potissimum excluditur error, primus eorum qui aiunt cuncta sic circulo inuicem dependere, ut quemadmodum hoc ab illo, ita illud uicissim ab isto dependeat. Sic utique idem ad idem comparatum esset & causa & effectus, prius quoque atque posterius, superius & inferius. Secundum eorum qui plura in latum principia introducunt. Foret enim numerus quidam principiorum ex communis natura proprietatibusque compositus. Nullum igitur illorum esset reuera principium, quia nullum simplex existeret, & ab altiore unitate cuncta ligante singula prouenirent. Tertius illorum qui sursum absque fine à principio alio ad aliud semper ascendunt. Sed illud innumerabilia principia curiosius affectare uidentur, cum nusquam reperiatur primum, nullum prorsus principium assequuntur. Cogitare profecto deberent, quicquid dependet ab alio suapte natura pendere, ac nisi ab alio quod non dependet aliunde sustineatur penitus uacillare. Quapropter si omnia ab alijs absque fine dependent, cuncta undique uacillabunt. Perinde ac si liquida liquidis hæreant nec usquam solida dentur quæ liquida sistant. Nullus erit in rebus status, ordo, circuitus, perseverantia, & restitutio nulla. Non erit in rebus aliud præstantius alio, cum ubi non datur summum, ibi alia alijs ad

summum propius non accedat. Manifeste uero uidemus, alia in natura facere, alia fieri, illa quidem antecedere dignitate, ista succedere. Causarum præterea multitudinem latitudinemq; in effectibus quoq; numerum amplitudinemq; producere. Itaq; si absq; termino à causis in causas ascendatur, similiter præter terminum ad effectus ab effectibus descendatur. Nulla erunt extrema, sed omnia media, omnia infinita. Si quidem res qualibet ab innumerabilibus antecedentibus uires accipiet, & succedentibus innumeris uires dare ualebit. Innumerabilia erunt infinita. Quod est absurdum. Res qualibet cuilibet apparebit æqualis. Quod nihilominus iudicatur absurdum. Nusquam reperitur corpus infimum quod est terra, nusquam materia infima, quæ est potentia una puræ formæ capax. Nisi sit summus spiritus, nisi sit forma suprema, actus purus, fonsq; formarum, nunquam incipient effectus aliqui fieri, quia nunquam mediæ incipiet causæ facere, quæ non prius faciunt quàm ab omnibus superioribus moueantur, quòd si ab innumeris & per immensum interuallum expectetur motionis exordium, nunquàm accipietur. Nulla erit effectus alicuius scientia, quia nequaquam erit innumerabilium comprehensio causarum. Quid plura? Singuli in rebus humanis naturalibusq; motus ideo ad certos terminos diriguntur, quoniam à principio certo reguntur, nisi enim regerentur inde, illuc nunquàm dirigerentur. Cum igitur uniuersi mundi motus ordinatio sit quæ singuli qui ad illius ordinem referuntur, ideoq; magis ad certum terminum sese conferat, id est, à commune cunctis bonum atque pulchrum. Necessarium est ab uno quodà certoq; principio, id est, bonitate ipsa summaq; pulchritudine, proficisci.

Veritas est super mentem.

Verumne forte dum infinitum progressum amputare contendimus, ipsi quoque interuallo pene infinito ab ipso disputationis nostræ proposito dementer digrediamur, iam si placet regrediamur ad mentem. Quod est in corpore oculus, & in oculo uisus, id ferme est intellectus in anima. Quod rursus, Solis lumen ad uisum, hoc lumen ueritatis ad mentem. Aliud Solis lumen est, quod oculus, similiter aliud ipsa ueritas est, aliud intellectus. Alioquin & omnis mens omnino esset ueridica, & res qualibet particeps ueri, similiter esset intelligentiæ particeps. Oculus tuus quia pars est alterius, id est, corporis neque clare uidet omnia prorsus, neque sua omnia simul. Si totum corpus tuum oculus unus efficiatur, simul undiq; cuncta uidebit. Nondum tamen idem erit oculus atque lumen. Similiter mens tua quoniã pars est animæ, ideo neque clare, neque momento eodem intelligit omnia. Si totus animus tuus intellectus unus euadat, iam ex animo fiet angelus, clare cuncta perspiciet, neque temporali discursu amplius tum hoc, tum illud aucupabitur, sed cuncta simul perspicue contuebitur. Adhuc tamen aliud ueritas ipsa, aliud ipsa mens erit, quæ nihil est aliud quàm oculus spiritualis ad ipsum ueritatis ad ipsum ueritatisq; calorem intelligentiæ & uoluntate percipiendum.

Veritas & bonitas idem sunt.

Verum perferendum esse uidetur, nunquid unum idemq; sit ipsa ueritas atq; bonitas? Mittamus quid relationes illæ dialecticæ machinentur. Si rerum ordinem falsum atq; malum, falso esse atque male esse inter se re ipsa non discrepatis, sequitur ut eodem in ordine uerum & bonum, uerè esse & bene esse reuera non differant. Quapropter super rerum omnium ordinem idem in substantia est ueritas atq; bonitas. Præsertim quia quosq; se ueritatis eoulsq; & bonitatis, atque uicissim, se dilatat imperium. Quicquid enim ueri idem & boni particeps reperitur, atq; conuertitur. Hoc ipsum tamen quod ueritas & bonitas nominatur, mentem quamlibet supereminet. Quia mens non in sui ipsius natura, sed in ueri & boni possessione quiescit. Ac latius se ueritatis bonitatisq; uestigia quàm intelligentiæ propagant. Vbi enim nullum apparet intelligentiæ munus, ueri tamen boniq; nonnihil latere uidetur. Quid ergo dicemus

dicemus: Deus omnia ad suæ artis exemplar in specie quadam propria puratq; collocat, deinde ad suæ largitatis exemplar omnibus ordinem utrumq; aliquem ad aliquid benigne distribuit, in illo quidem actu uera, in hoc bona efficit omnia. Rursus Deus quando intelligentia lucet, ueritas, quando uoluntati calet, bonitas appellatur. Ibi intelligentia illustratur & adolefcit, hic uoluntas blande allicitur & impletur.

Deus mentem immenso supereminet intervallo.

MEtiamur præterea si mensurari potest, postquam Deus supereminet mentem, quam longo spatio eam superemineat. Ha quam immensa dementiæ est, conari immensa metiri. Tanto enim dignitatis spatio saltem sursum distat à mente, quantum spatij mentis discursui patet super se gradatim à clariori in claris percurrenti & uoluntati à meliori melius affectanti. Id uero eouſque patet quouſque nobis aliquid occurrat prorsus immensum. Quod infinitate sua imponat infinito quodam modo progressui terminum.

Deus est ipsa certitudo & ipsum gaudium.

Quamuis autem extrema dementiæ uideatur, mente cõprehendere uelle quod mentem insuperabiliter mentisq; stimulum, id est, uoluntantẽ exsuperat. Non tamẽ dementiæ est ullo pacto ab ipſo saltem uelle plenissime comprehendẽdi. Forte enim quod incomprehensibile est, comprehendere nihil est aliud quam ab ipſo feliciter comprehendẽdi. Quid ergo? Volumus ne à summa increataq; forma que nos hæctenus clam complectitur manifestissime comprehendẽdi, id est, ita comprehendẽdi, ut nos hoc ipsum minime lateat? Apprehendamus quoad possumus quæ in formarum genere creaturarum summa nobis occurrũt. Summa uerò in ijs sunt, quæ absq; medio ad summam increatamq; formam sese conuertere possunt, ob id ipsum quod ab eadem sine medio processerunt, eiusmodi autem omnes mētium species esse uidentur. Siquidem omnes diuinitatem summam non in rebus alijs tantum, sed etiam cæteris omnino post habitis, in ipsa (ut ita dicam) eius excellentia quadam quærere, considerare, colere, quotidie possunt. Summa igitur in uniuerso post summam uniuersi principium sunt mentes tanquam specula summi. Capiamus quæ in mente sunt summa, id est, intellectum ipsum & uoluntatem, rursus quod intellectu est uoluntateq; summũ, in illo quidem supremum est intelligere, in hac autem uelle. Verum quid est ulterius in intelligẽdo supremum? Quid iterum in uolendo? In illo quidem claritas summa, id est, exactissima uerorum omnium certitudo. In hoc aut plenissimum gaudium, id est, integra bonorum omniũ securaq; fruitio. Nihil ulterius possumus uel hærere uel optare. Quid ergo Deus est? Certe quantum in mēte ipsius speculo refulget ex eo, Deus est clarissima & certissima ueritas, omniũ fons uerorum. Verissima quoq; claritas claritatum. Rursus bonitas infinita, quæ dum seipsa gaudet, bonis gaudet innumeris. Gaudium quoq; immensum seipsa bonum, perq; seipsam faciens ut alia bona sint, quibus gaudere quis possit.

Ipsa certitudo uel claritas idem est atq; ipsum gaudium.

Quando dicimus Deum claritatem esse uel gaudium, non claritatẽ esse uel gaudium in uoluntate ponimus, sed in seipsis. Neq; uolumus illic claritatem à gaudio discrepare, ubi ueritas à bonitate non discrepat. Est itaque claritas gaudens, gaudiumq; clarum. Claritas, inquam, gaudio non tanquam re alia gaudẽs, sed seipsa. Gaudium non alia claritate clarum quam seipsa.

Sicut lumen non indiget oculo, sic ueritas non indiget mente.

Aliud quidem oculus est, aliud radiolus quidam ingenuus oculo, aliud rursus amplissimum Solis lumen. Radiolus ille propria est oculi claritas & in oculo, lumen uerò illud communis est omnium claritas, claritas non agens oculo qui ad ipsam

perciendam est institutus. Similiter aliud mēs, aliud eius propria claritas, id est, radius ei institus ab initio. Aliud Deus supereminens claritas claritatum, claritas proprie mente non indigens, quæ ad ipsam perciendam procreata uidetur. Gaudium gaudiorum omnium, quæ à uoluntate qualibet sentiunt, gaudium non indigens uoluntate qua gaudet. Si quidem ipso duntaxat gaudet unaquæque uoluntas.

Summe certitudini nihil est incertum.

Si Solis lumen esset non solum in causa uisus uisibilisq; ipsius, sed etiam omnium causarum, ac uisus ipse foret præstantissimus Solis effectus & proximus, cum perfectio à defectu dari non possit, imò uerò opus sit uisu perfecto ad indigē generandum. Certè quicquid in uisu bonum præcipuè optandumq; apparet, id totum, ac multo excellentius esset in lumine. Optimum uerò optabilissimumq; est oculo, ut neq; lumine lateat ipsum, neque cum patet offendar, imò uehementer oblectet. Lumen igitur & si non haberet oculos, tamen suo quodam pacto, id est, seipso tanquā sublimiore uisu sese clarè uideret, colorèsq; omnes in se fonte colorum intueretur. Videret quoq; se id esse quod omnes uident oculi, omnesq; per ipsum uidentes passim ipsum quocq; uideret. Mitto nunc quod Platonici putant lumen cuncta uidere. Deus autem tota mentis causa est & proxima, ac mens opus est Dei summum. Quicquid ergo summopere menti est optandum tāquam optimum, totum hoc iam habet Deus modò supra quam dici possit præstantiore. Quid uerò uel intellectui optabilius quam uerò omnium certitudo? Vel uoluntati quàm gaudium omnibus gaudens bonis? Non satis esset menti, (eam interroga,) non satis esset ipsi ueritatis tota possessio, si eam ueritas ipsa quam possidet lateat. Non satis omne bonum, nisi iucundum curat & gaudeat omni. Claritas ergo diuina quamuis intellectu proprie non utatur, sed tamen ipsam minimè lateat. Neque latet eam alicubi quicquam, quando per ipsam ubiq; omnia patent. Quid enim alicui posset esse certi, si certitudini ipsi per quam sunt certa omnia non esset certum.

Vbi præcipuus mentium finis, ibidem est earum principium.

Sed repete hunc in modum superiora, effectus quilibet impellente natura causam appetit, ut unde efficitur, ibi quoque perficiatur. Causam quidem proximam, sita sit ut in se remotarum omnium causarum munera colligat, appetit proprie atque sub huius forma remotam. Propriam enim distinctamque formam à proxima potius causa quàm à remota sortitur. Igitur in proxima illa, quam dixi, unde proprium principium habuit, proprium quoque collocat finem. Sicut ignis in concauo Lunæ potius quàm in Sole uel Marte terminum assequitur naturalè. Et aër in ignis concauo, non in Venere uel in Ioue. Cum igitur mens qualibet, natura duce, siue in summa ipsa omnium certitudine summe gaudente, siue in summo omnium gaudio summopere certo duntaxat proprium præcipuumq; finem statu erat tanq; in causa proxima, quis non uideat Deum ipsam qui proxima est mentium causa esse summam ipsam, ut ita dixerim, certitudinem gaudiumq; supremum? Certitudinem, inquam, non alicuius uel in aliquo, uel ad aliquid, sed sui ipsius in semetipsa & ad seipsum. Alioquin neq; pura simplexq; esset, neq; summopere summa. Cum igitur nulla ex parte terminat uelium, mensuramq; accipiat, immensa relinquitur. Quapropter nihil prorsus admittit incerti. Nihil igitur siue in ea, siue extra, uel esse, uel fingi unquam potest quod ipsi certitudini sit incertum. Quæ dum supereminet omnia, supereminenter est omnia. Neq; aliunde in essendo agendoq; dependet, sed inde alia in utroq; dependet. In qua cum non aliud sit esse ipsum, atq; certam esse imò certitudinè esse, nimirum dum sui ipsius est similiter sui ipsius est certa, imò ut loquar rectius, certitudo. Ac dū sui ipsius quæ cuncta mirabili uirtute complectitur, certa est, proculdubio est certa cunctorum, imò uerò omnium certitudo. Proinde lumen quod cuncta uidetur nihil est aliud quàm puræ efficacisq; formæ spiritalis quædam amplificatio. Vbi igitur formæ puritas efficacisq; minimè terminat, ubi lux pululat insinua, inde lumen emanat prorsus immensum. Profecto quod est in corporibus perspicuitas, hoc est,

hoc est in spiritibus perspicacia: Quod rursus in corporibus uisibile lumen, hoc in spiritibus est perfectio. Vnde corpora quæ ad spiritum magis accedunt facilius uberiusque refulgent. Atque contra, quæ fulgent sola spiritalem ex se propagant qualitatem. Igitur in summo spiritu lux uiget & perspectio summa. In eo idem est claritas atque perspectio. Nō dico Deum esse quandam perspicendi uirtutem, quæ perspicendi eget actu, neque rursus ipsum appello id quod perspicere nominatur, ne uel nixus quidā ad aliud uideatur uel compositum. Sed ipso actu uocabulo Deū perspicentiam nuncupo, per se existentem, nec claritate quam seipsa perspicentem. Verum quid modo dixi perspicentem? Quis enim non improprie dicitur a uisio uidet uel sapientia sapit? Non tamen uel sapientia insipida est uel uisio cæca. Similiter ipsa perspicentia neque proprie dicenda est perspicere quicquam, neque rursus aliquid alicubi esse quod nō perspicuum illi sit atque perspectum, sicut enim perspicentia huic uel illi perspecta sunt hæc & illa, sic ipsi illi summa infinitaque perspicentia perspicua perspectaque sunt omnia. Ibidem quoque summa abundat lætitia ubi summa claritas emicat, quæ lætitiæ est spiritalis origo. Imò idem est ibi claritas atque lætitia. Nil enim uel in oculo qui in corpore maxime spiritalis apparet, uel in ipso spiritu, aliud quicquam exhilaratio est quam uel claritas ipsa uel illuminatio congrua. Quis nam ambigit omne ibi gaudium dominari ubi est omne bonum? Si quidem gaudium tanquam optimum maxime omnium exoptatur, atque ipsum est tum boni ipsius circumfundentis splendor & gratia, tum circumfusæ uirtutis amplificatio quædam circa bonum.

Deus est claritas lætissima & lætitiæ clarissima.

Vbi igitur uolumus rectissime loqui, Deum ipsum neque intellectū proprie nominamus, ne intelligendi eget actu, neque etiam ipsam intelligentiam, ne in quodam intellectu maneat, & alio quodam lumine repleatur. Imò claritate ipsam mirifice lætam lætitiæque clarissimam, quam ita omnes ambiunt intellectus, sicut alia omnia Solem. Claritatem, inquam, radijs certitudinis suæ cuncta uidentem, & ut uideant efficientem, flammis insuper gaudij sui tanquam uoluptate omnium genitrice singula facientem, facta quoque fouentem, fouendo rursus uiuificantem, uia sensu mouentem, mota ratione trahentem, rapta deinde mente sistentem, consistentia tandem sui ipsius ueritate bonitateque prorsus implentem.

Deus uolendo res facit & mouet potiusquam intelligendo.

Sed delectat nescio quomodo ab eo quod in corporibus est pulcherrimum ad optimum spiritum similitudine quadam rursus ascendere. Ergo quemadmodum Sol Dei similitudo eadem luce in seipso fulget & suo pacto calet, eodem quoque radio singula illustrat & calefacit, ueruntamen calefaciendo potiusquam illustrando res facit & mouet. Sic Deus ipse Solis exemplar, eadem claritate & claret ipse sibi suo modo intelligendo & gaudet ipse secum suo modo uolendo. Eiusdem præterea claritatis radijs, ut uocabulis aliquando loquamur humanis, intelligit atque uult omnia. Verum non tam intelligendo procreat quā uolendo. Vnde omnibus & animalibus & naturis uidetur esse tributum, ut appetit quodā pro natura cuiusque ac etiam uoluptate sibi similia generent. Meminisse uero debemus, Deū sicut intelligendo se, intelligit alia quæ sunt quidam ipsius intelligentiæ radij, sic uolendo se, id est, seipso gaudente uelle alia simul illisque gaudere quæ sunt quidam affectus ipsius effectus. Genusque actionis eiusmodi scilicet uoluntarium quia perfectissimum est Deo agentium perfectissimo conuenire. Quod enim uoluntate agit libera præstantius agit quā quod impulsu naturæ necessario impellitur ad agendum. Felicissima certe est actio in qua author suæ actionis est Dominus, ut ipse finem & modum & mensuram prescribat agendi, finem quoque proprium certasque uias operibus suis instituat. Profecto si Deus ita naturali qualitate faciat sicut ignis calefacit caliditate, maxime omnium compositus erit, quandoquidem à naturalibus formis eius inter se distinctis, res innumerabiles procreabit, præsertim illas quæ sola possunt creatione

XX + pro-

produci scilicet materiam ipsam & formas uel separatas à materia uel separabiles. Præterea non uicissitudine quadam distribuet singula, sed cuncta simul effundet imo confundet. Adde quod cum sit actus immensus, repente omnia coget, agitabit sphaeras mundi momento. Nihil relinquet in uniuerso contingens, consultationis auferet libertatem. Nunc uerò quoniam omnia efficit uoluntate, idcirco ea potissimum mensura qua uult nimirum facit & mouet & sistit. Non difficile intelligit uniuersa in quo intelligit idem est atq; esse. Non difficile singula facit & curat, in quo idem est facere quod & uelle iam facere. Intelligit ille omnia uera dum seipsum intelligit omne uerum. Vult etiam bona omnia, dum uult seipsum qui est omne bonum. Alia diuina intelligentiæ uoluntatisq; ratio est, alia est humana. Homo tunc uerè ipsas rerum rationes intelligit, quado ita præcipue ut sunt intelligit. Hæc autem idcirco sunt ueræ, quoniam ita sunt ut Deus intelligit qui ipsa ueritas est, qua & uera sunt omnia & uerè passim intelliguntur. Humana uoluntas singula ideo uult quia bona. Singula uerò creata propterea bona sunt, quod hæc ipsa uult Deus qui ipsa bonitas est, qua & bona sunt & bene singula uolumus.

Deus omnibus prouidet præcipue mentibus quia sunt ex eo proxime procreata.

Vnde constat causam primam uoluntatis suæ benignitate omnibus prouidere, quia maximè sua sunt omnia. Certe cum sit maximè causa tam in conferuendo perficiendoq; causa est quam efficiendo. Præcipue ad summum bonum summa pertinet prouidentia. Quæ nihil est aliud quam diffusio & conferuatio boni. Cõstat præterea sequentes causas dũ à prima generandi fœcunditatè procliuatatemq; accipiunt, prouidendi quoq; suis ab eadè diligentia adipisci. Si quis uerò neget, mundũ tum artificiosissima ratione tum uoluntate benignissima gubernari, hic mihi uideatur neque rationabilem pulcherrimumq; rerum ordinem in seipsis & inuicem & ad totũ, neq; mirabilem singulorum commoditatem ubiq; singulis apissime seruientem mutuũq; rerum usum, cõsiderauisse. Sane commoda habitatio tanquam finis fabrum mouet qua si agentem causam, ut certam quandam domus formam excogitet, ob quam formã rursus certam querat materiam. Vbi finis mouet agentem, agens formam, forma materiã. Idem accidit in ciuilibus bellicisq; cõsilijs. Quo fit ut finis sit causa causarum, ideoq; omnes causas antecedit. Sunt autem naturalia omnia certã alicuius finis gratia instituta, cũ singula ad singulos potissimum usus conducere uideantur. Puta, clauiculus palmatis, quem capreolum uocãt, ad hoc natus est ut uitem proximæ arbuticule uinciat. Hic uincienti actus causa est ut ortus sit capreolus. Quia uerò quod nullo modo est id neq; esse potest efficiendi causa effectui cuiquam, neque causas omnes mouere necessariũ est actũ huiusmodi & ante reliquas omnes uitis causas extitisse. Non autem extitit in corporibus nisi nouissimè. Ergo in natura quadã in corporali reuicè corporũ extitit longe priusq; in palmite. Quæ quidem natura uitis artifex gratia talis actus per formã suã capreoli formam in tali quadã materia figurauit. Sed utrum actus huiusmodi in natura illa præfuit secundum naturæ modum, an secundum propositum uoluntatis? Certe secundum utrumq;. At ex illo idem erat quod agentis forma quædam & affectus ipsius exemplar, ex hoc erat finis. Vbi autem artificiosæ uoluntatis propositum est, ibi mès. Quapropter præest omnibus corporalibus diuina mens, quæ corporalium omnium formas intellectuali modo complectitur. Singula ad suos dirigit fines, ad unum deniq; cuncta. Maximè uerò omnium mentes non solum angelicas uerũ etiam humanas, Deus curat & diligit tanquam filias ex eo proxime procreatas. Cum enim indiuiduæ & separabiles à materia seperatæ sint, non possunt ex precedente uel parte uel materia cõfici, ex nihilo uerò quod infinite ab ipso esse distare uidet agere aliquid solius infinite uirtutis est opus.

Omnes mentes sunt indiuiduas, separabiles à materia, sempiternæ.

Quod autem mentes indiuisibiles seperatæq; uel separabiles à materia sint, inde patet. Quoniam rationem ipsam indiuisibilem ac penitus seperatam, per quã res multæ indiuisibiles seperatæq; sunt & noscuntur, rationem, in quã ipsam proprie inquantã

inquantum indiuidua separata est, attingunt. Quemadmodum uero linea indiuisibile centrum non aliter quam per ipsarum indiuisibile punctum, sic nos indiuiduam secretam naturam, non nisi per uirtutem indiuiduam & secretam attingere possumus.

Deus quibus esse producendo tribuit temporale, ipsidem producendo bene esse temporale procurat. Quibus autem eternum esse sua incomparabili largitate concessit, ipsis bene esse non tam ad tempus dirigit quam in eternum. Unde his res ita disponit in tempore ut quamuis non uideantur his bonis, qui ipsam non uident eternitatem, tamen sint apud illum optima semper, qui quo pacto tempus eternitate seruiat non ignorat. Quod autem mentibus uitam tribuerit sempiternam, nunc ab ipsa ratione & luce breuiter perspicua rationis luce monstrabimus. A ratione primum hunc in modum. Si rei cuiusque ratio quae propria speciei definitione monstratur, aliter se habere non potest, quicumque dicitur utrum summa ipsa rationum ratio non aliter habere se possit, is tunc uel ratione non utitur uel abutitur. Summa igitur ratio est aeterna siue potius est aeternitas. Hac mentibus omnibus passim sese inlinuat, qua ubicumque placuerit pro arbitrio possint ratiocinari. Atque eorum quaedam eternitatis lux largitur proprietatem, quousque sub rationis ipsius munere, hoc est ratiocinatione aeternae rerum rationes in quantum aeternae sunt capiuntur. At rationis eternitas ratioque eternitatis sua quadam definitione comprehenditur. A luce deinde hunc in modum. Immensum diuini Solis lucem inextinguibilem esse non dubitant, quicumque umbra. ille eius imaginem in caelesti Sole lucem extingui nunc animaduertunt. Siquidem in summo puroque actu cuiuslibet actu nulla potest passio uel priuatio fingi. Sicuti neque uel in potentia infima ullus actus, uel in mera priuatione habitus ullus. Lux illa supercaelestis per omnes mentes supercaelestia cogitates, quasi stellas, pro natura cuiusque late diffunditur. Eatenus uero suam illam inextinguibilem seruat proprietatem, quatenus per eam quod extingui non potest ab eo quod extingui potest quadam rationis luce discernitur, & qua ratione uel hoc extingubile sit uel illud inextinguibile demonstratur. Nempe sub ratione inextinguibilis proprietatis lux illa tributa est, ubicumque ratio inextinguibilis cuiusque naturae perspicitur. Et summus ipse naturae lucisque cuiusque fons siti quadam naturali proprie queritur, amare & tollit.

Marsilius Ficini Florentini ad Ioannem Casualcantem amicum unicum de raptu Pauli ad tertium caelum, et animi immortalitate.

Non licet nobis mihi Ioannes his temporibus ob epidemiae suspicionem una sicuti consueuimus familiariter in terra uitam agere. Verum quid nam prohibet iterum nos in caelo ubi nulla pestis formido sollicitat nos uersari? Ergo amice age iam refugiamus in caelum. At, inquires, forsitan in quod nam potissimum? In illud certe cuius radiis inflammati tandem in terra caelestem una uita agimus. Numquid meministi Ioannes cum olim nobiscum in adibus tuis coenaret ut ille probatissimus Bernardus tenerius nossem quam de raptu Pauli in tertium caelum differuimus? Instauremus conuiuium illud hodie, ut in eo inuita epidemia conuiuiamus.

Dialogus inter Paulum et animam, quod ad Deum non ascenditur sine Deo, et de fide, spe, charitate.

MARSILIUS.

Dic oro, beatissime Paule, si modo licet homini loqui, quomodo in caelum ascenderis, & cur in tertium? PAVL. Absit a nobis, absit Marsili procul impietas tam superba, ut illuc ascendisse dixerimus. Nolo enim me ipso in huiusmodi reuelationibus glorari, gloria mea omnis solus ille rex gloriae Deus. Non ego ascendi, Marsili, sed raptus sum in caelum. Grauius elementa mundi alta non peccant nisi eleuentur ab altis. Incolae terrae caelestes non scandunt gradus nisi caelestis pater traxerit illos. MARSIL. Doce obsecro & hoc Paule, per illum qui te rapuit, quos nam ille ex omnibus rapit potissimum? PAVL. An hoc ignoras, quod nemo potest quisquis uel rapit aliquid uel rapitur ignorare? Raptus ille praeteris quem amat ardetius. Ardeter amat amantem. Non uult benignissimus ille raptor abs te aliud quo feliciter raptaris ab ipso, nisi ut uel mediocriter uelis rapti, sed hoc quoque nunquam uelles, nisi ille antea uo-

X x 5 luisse.

lisset. Quemadmodum Luna non refulget in Solem, nisi à Sole prius accēsa, sic ipsum non amas amatorem nisi amore ipso te amante atque afficiēte fueris inflāmatu. Hinc rursus non inuocas instar echo nisi prius te uocantem, non apprehendis eum sicuti uerque locum nisi comprehendentem. Finita quidem ut plurimum capere potes, etiam si ab illis nō capiaris. Infinitum uerò capere nihil aliud est quā capī. Et quemadmodum imago in speculo non respicit uultum nisi ipsam uultus aspiciat, imò etiam quando hec uultum uidetur aspiciere, nihil hoc aliud est quā aspici hanc à uultu. Rursus quemadmodum actio motusq; non metiuntur nobis tempus, nisi tempus hec ipsa reuera diuētiatur, sic anima neq; respicit Deum nisi ipsam prius aspicientem, neq; iudicat nisi diuēdicantem. **MARSIL.** Sed age, ò nimium dilecte Deo, doce nos tertio, cur interitum cœli maximè fueris eleuatus? ut inuisibile illud uideres quod & ubiq; est sicut in tertio. Ac si usquam est, præcipue est potius in supremo. **PAVL.** Non sic, ha nimum terrestris homo, non sic supercœlestia capiuntur. Mitte secundi cœli argutias à Mercurio adiuuentas. Mitte sexti leges conditas, ut uultis, ab Ioue. Mitte septimi Philosophiam ut aiunt hominibus, à Saturno donatam. Non attingit ista ueritatem ipsam, Mercurij, Iouis, Saturni procreatricem. Vis Solem attingere quarto curritem cœlo in quo rex ille mundi suum posuit tabernaculum? Eia scande cœli tertij dorsum quarto cōtiguum. Venus illic tibi protinus quoad ipsa poterit largietur quod alij præstare non poterunt. Dare dicitur Venus amore uulgo uulgarem. Auget certe enim angelus egregiam uiris egregijs charitatem. Charitatem, inquam, à triplici supercœlesti cœlo tam in cœlum tertium eiusq; angelum quā in nostrum animum influentem. Hanc siquidem sanctus Dei spiritus primum Seraphinis inurit. Illi secūdo principatibus principale huius mysterium obsequiumq; iniungunt. Hi tertiam regentes spheram accendunt tibi Veneris angelum, unde charitas inflata uobis à Deo continuè alitur adolefcit atq; perficitur. Quid plura? Vis ne dimissis ambagibus breuiori tramite Solis attingere Solem. Primum sit tibi cœlum fides, qua firmiter credas hūc esse tibi in primis amandum à quo & tu hoc ipsum habes quod possis amare quicquid usquam ames, & quæ diliguntur id ipsum quod diligenda sint habent. Secundum spes, per quam procul dubio expectes ardentem redamari ab illo, quem nisi ante amatus ab eo amare non posses. Tertium charitas, quæ te & sponte cogat & necessariò alliciat, cæteris omnino dimissis, illum amplecti, quo solo dimisso nihil possides, quem si possides solum nihil est: omnibus quod dimiseris, sine cuius ulnis neq; amplecti te ipsum uales neq; alia neq; illum. Hic ego, ò anima nimium uagabunda, hic solum pretiosissima Dei penetralia penetraui. Quæ nisi à patre familiaris aperiantur, non uidentur. Non autē panditur domus omnipotentis olympi nisi mentibus hoc ipsum fide querentibus, spe petentibus, charitate pulsanibus. Charitas autem aliorum finis est omniumq; perfectio, cuius igniculis quondam accensus Helias igneo quodam curru raptus ad cœlum fuit. Cuius & ego flammis raptus sum ad cœlum. Denique hoc tibi maneat alta mente repositum. Frigus à tenebris, tenebræ à morte dependent. Calor autē à lumine, lumen dependet à uita. Quapropter frigus ad tenebras, tenebræ deducunt ad mortem. Calor autem ad lumen, lumen perducit ad uitam.

Curru hęc, spei, charitatis septies in tertium ascenditur eum. Primo quidem per uirtutes ciuiliū purgatorias animiq; purgati.

TRino autem hoc cœlo quasi uehiculo quodam, id est, fide recta, spe firma, ardentissima charitate, septies percurres triplex cœlum. Vbi dulcē patrem patriamq; reuises, unde terq; quaterq; id est, septies scelix euades. Primo quidē horum trium meritis tria quocq; uirtutum tibi genera diuinitus donabuntur. Ciuiles uirtutes & purgatorie animi purgati. Quæ quidē faciūt ut nescias utrū in corpore sis an extra corpus. Quibus formatus exemplares deniq; uirtutes attinges que nihil aliud sunt quā Deus. Videbis enim tractus à Domini spiritu à claritate in claritate intribus hęc generibus rationē uirtutis magis gradatim magisq; proficere. Quod quidem fieri non posse cognosces, nisi propinquire quodā rursusq; propinquire accessus ad diuinam ipsam summamq; uirtutis ideam, ut in eandem imaginem transformeris.

Secundo

Secundo in eorum iuxta tertium per regione in planetarum, per eorum stelliferum, per christallinum.

Secundo per planetarum septem regionem, quod cœlum quasi primū uagūq̄ est ad spheram transibis octauam, quod est ordinatissimum sicut firmamentum cœlumq̄ secundū. Ab hoc quia motu gemino agitatur atq̄ diuersū ad christallinū, id est, perspicuum nitidumq̄ te conferes, quasi tertium quoddam cœlum, cuius motus est motus & simplex. Ibi aqua, quę super cœlos sunt, laudant nomen Domini. Ex huius uertice statim in empyreo q̄d totū ardor quidā est saluberrimus agnosces uitale illud Dei lumen, cuius exuberantē bonitate tantus tamq̄ saluber illic ardor acciditur. Planissimeq̄ perspicies & diuinum lumen ueritatemq̄ ipsam in ardore illo, id est amore potissimū habitare tanquā in tabernaculo Solis, & ardorē illū lumine nasci atq̄ uigere.

Tertio tertium cœlum scanditur per mundum uisibilem, per mundum phantasticum, per mundum intelligibilem.

Tertio totum mundi corpus tanquā cœlū unum transibis oculis manifestū. Atq̄ ad eius imaginē phantasia depictā tanquā secundū cœlum te conferes. Deinde & uniuersum corpus uisibile & imaginem corporis phantasticam dimittens ad naturam ipsam, qua necessariō cōstat & rationem qua definitur intelligentia perges. Quod tertium tibi erit in mente cœlum super sensum & phantasiā. Hic subito intelligentię tuę intelligentia diuina subtrahitur. Quid enim aliud est ratio uniuersi partiumq̄ illius, quam ars illa eterna, qua eum situs disposuit architectus? Si enim a corpore quodam artificio materiam relicto ordine subtrahas, quod reliquum est, mens est artificis tuę iam menti conspicua.

Quarto tertium cœlum petitur per spiritus irrationales, racionales, intellectuales.

Quarto scito quēadmodū in te qui paruus es mundus tres sunt spiritus, naturalis sit ob rationis munus quo irrationalia iudicat quidem, sed ab eis nō iudicatur illis longe prestantior. Tertius angelus qui oculus quidam est lucidissimus, cui quidem nota momento stabili sunt, quę tu temporali quodam discursu aucuparis. In angelo Deum continuo conspice, tanquam lumen in oculo lucidū & in momento stabili eternitatem.

Quinto ad tertium transitur cœlum per tres angelicas hierarchias.

Quinto scito quēadmodū in te qui paruus es mundus tres sunt spiritus, naturalis in iecore, uitalis in corde, animalis in cerebro, q̄ solo finitū percipis lumen, ita circa ampliorē hunc mundū tres esse spiritus exercitus diuinorū, quasi tres sphaeras intelligibiles, circa diuinū centrum iugiter se uoluentes. Sed alios regionē mundi Lung subiectā præcipue gubernare, alios cœlestia regere, alios super cœli uerticem uolitare.

Tenebra lucida, lux tenebrosa, lux mera. Nouem angelorum chori.

Volito & ego hęc & illęc ad uotum alis sublati. Seraphinorum. Et si nihil uel quā reperio extra imminens bonū q̄d uniuersum & omnino intrinsecus imbuuit & infinite extrinsecus ambit, tamen quicquid reperio quod nō sit ipsum bonū, uideo ex lucidis quibusdā tenebris & tenebrosa quadam luce componi. Scio neq̄ tenebras posse seipsas illuminare neq̄ lucē à tenebris cōprehensam ex seipsa lucere, alioquin in se uigere ac purissime plenissimeq̄ luceret. Lucere ergo eā animaduerto ex ipsa luce in qua tenebrę nō sunt ullę. Ideoq̄ quando lucet in tenebris tenebrę ipsam non comprehendunt. Hoc autem est absolutū ipsum in se bonum, neq̄ subiecti, neq̄ causę, neq̄ graduū, neq̄ loci, neq̄ temporis limitibus comprehensū. Quoniā uerō omnia naturali instinctu bonū appetunt tanquam finē, quo solo perficiantur, concludo bonum idem esse principium à quo cuncta efficiantur. Hoc cum ex se & sui gratia efficiat omnia & perficiat, certē ad sui ipsius exemplar tanquam medium cuncta disponit. Est ergo principium medium, finis que cunctorum. Et quia omnino indiuisibile est a quolibet et trium continentur & reliqua. Finis autem actiones mouet quodammodo principium

principium ad agendū. Principium mouet exemplar operis atq; formam. Huc omnes beati spiritus assidue oculos mentis intendunt. Singulitria hæc intuentur, sed diuersa ratione diuersi. Atq; in his inspiciunt ueras rerum omnium quæ in uniuerso sunt rationes. Seraphini finem ipsum proprius attentiusq; quam reliqua contemplantur, Cherubini in fine principium. Throni in fine medium speculantur. Dominationes autē ipsum principium. Virtutes in principio finem, Potestates medium in principio, Principatus & simulantur omnia, tamen medium proprius, & ut ita dicam, libentius intuentur. Archangeli in medio finem, Angeli principium in medio contemplantur. Felices animæ pro diuersis piæ uitæ meritis mortumque ad angelos diuersos similitudine nouem gradibus in spheris patriæ nouem, sequuntur nouem ordines angelorum Mitto libenter animas infelices, quæ infra Vnam sub tetra caligine ubi eas nouies fixæ interfusæ coherent, nouem turbas malignorum spirituum comitantur.

Dei lumen in ardore empyrei cali resulget.

Cum dimissi spiritus tenebrarum subito è summa lucentium spirituum specula lumen mihi coruscavit immensum. Vidi illic Seraphinos amore ardentem immenso. In ardore huiusmodi lumen infiniti boni infinitum mihi resulit. Sæpenumero cogitaueram ante raptū, si bonum ipsum est uoluntatis potiusquæ intellectus obiectū, sequi ut animus uoluntatis flagrantia ipso bono fruatur, magisquæ intelligentiæ claritate. Agnouit illic statim raptus me uera cogitauisse, cum uiderem nõ Cherubinorū scientiā imò charitatem Seraphinorum Deo esse quam proximam. Merito cum boni natura sit ut appetatur, & appetibilis ipsius ratio ut sit bonum infinitum ipsum bonum proxime sequitur flagrantissimus amor subitoq; consequitur.

Sæuo in tertium configiuntur calum per tres trinitatis personas.

Huic age, me sequere sexto quantum potes ò mens, propriè infiniti boni ipsius uida mens, propriè infiniti filia boni. Ha propera, nec te pigeat, nam potes ò bona mens tantum quantum uelis. Vbi enim sola uoluntate proceditur & proficitur, ibi sequi nihil aliud est quam uelle sequi. Bono igitur animo esto. Nepe finis ad quem quodammodo sine fine moueris propriè est infinitum bonum, necessariò principium à quo propriè moueris, est infinitum bonum. Quod quidem cum ex seipso suisq; ipsius gratia sit omnium origo, certè ex se & sui gratia mouet omnia. Præcipue uerò ac propriè spirituum, præcipue hoc ipsum & propriè appetentem. Pater tuus usq; adeo bonus, quando non male, id est non frustra, tibi dedit ut naturaliter huiusmodi bonum usq; adeo sequi uelles, dedit simul & ut assequi quandoq; posses & consequi. In rerum ordine sicut nosti bona sunt omnia, præcipue quia pulchre utiliterq; ordinata sunt, & bonum naturaliter appetunt. Si cuncta bona in rerum ordine in una quadam communi boni natura conueniunt, in qua cuncta bona sunt unum bonum. Necessariò penes rerum ordinatorem, unum bonum est cuncta bona. Sana natura illa communis & una que in multitudine omnium iacet & continetur ab omnibus, ab una quadam emanat forma que in seipsa super omnem multitudinem est & continet omnia. Sed ultra progredere, si quid infra rerū ordinem cogitas, dicis infinite malum, cur non etiam quod supra rerum ordinem extat fateris infinite bonum? si ad bonum propagatio pertinet, quo enim & quando qualibet perfectiora sunt eo, & tunc magis propagari uidentur proculdubio penes infinitum bonum existit infinita propago. Propago, inquam infinita. Nihil enim infinitum reuera existit extra ipsum. Ibi est igitur pater & filius. Penes patrem bonum infinite filiumque infinite bonum infinitus uiget & amor. Si quilibet trium æque infinitus est etiam æquales inter se sunt atque simillimi. Si infinita natura atque plenitudo cum nihil relinquat extra se sui totumque penitus comprehendet, non nisi unica esse potest. Unica est substantia trium, adde, & simplicissima. Si modo potentissima esse debeat, ac tam potentia in unione consistat quam in diuisione debilitas. Iā igitur, ò anima, trina & una, spiritus unus intellectus, uoluntate memoria, constans, ætherem unā mecum unicum conscendisti cœliumque trinum.

Intra

Intra cœlū tria in uno Sole uidisti æqualia inter se & similia. Formam, figurā, atq; lucem Solem q̄ in tribus his nō triplicem sed unicam iudicasti. Supra cœlum in una bonitatis ipsius natura propagantem inuenisti ab æterno propaginem & amorem. Neque tres in his naturas sed unicam agnouisti in se ipsa se iugiter propagantē, plenissimē similiterq; amantem, & quod hic diuinitus aspexisti haudquaquam licet aliter unquam homini loqui quam tres personas unumq; Deum.

Septem circa animam septenarij.

Septimo considera mecum, o anima, septem capitalibus sceleribus expurgata à septem malignis spiritibus libera, quā septem planetarum munera extrinsecus ornant, ut felix appareas, septem spiritus sancti dona intrinsecus imbuunt, septem angeli Dei thronū circundantes ducunt, ut reuera sis felix, considera mecum septima hac lucis die in qua reuera quiesces hora scilicet diei septima, qua clarissimē perspicies ut septies in ea luce sis beata quæ indulgere tibi dum misera uiuis septuagies septies pollicetur.

Septimo, mens tertium cœlum attingit, dum considerat Deum in creaturis, creaturas in, Deo; Deus in se ipso.

Considera mecum unum trinumq; supercœleste cœlum, uidelicet primo Deū patrē tuū in rebus ab eo creatis. Res deinde creatas in Deo. Tertio Deū ipsum in semetipso. In quod quidem tertium cœlū optime raptus sum olim ut & ipse haud ulterius pessime rapere & quicumq; in terris miserimē rapiunt, illuc mecum beatissimē raperem.

Trinitas creatoris in nouem creaturarum trinitatibus reperitur.

Diuinam trinitatem in rebus cunctis agnosces dum in eis nouem trinitates considerabis quas inuitantur: nouē ordines angelorum. In una scilicet cœli machina, figuram lucemq; & motū. In quolibet spiritu supra cœlum, substantiam & uim & actionem. In omni spirituum numero tres hierarchias, in qualibet hierarchia tres ordines, in quouis composito sub cœlo materiam, formam, uirtutem. In omnibus mensurā numerumq; & pondus. Rursus potentiam, ordinem, utilitatem. Preterea principium mediumq; & finem. In te ipsa memoriā, intelligentiā, uoluntatem. In scientiis naturalem, rationalem, moralemq; facultatem. In qualibet trinitate primum Dei potentiam patrēq; refert. Secundum sapientiā & filium. Tertium amorē spiritūq; benignum. Sic inuisibilia Dei per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur.

Definitio & diuinitas animi.

Hic dum in rebus tanquam diuina Deum reperis, reperis & te ipsum. Quippe si in corporibus inuenis spiritum, in tenebris lucem, in malis bonum, in morte uitam, æternitatem in tempore, in rebus finitis infinitum, memento te esse spiritum incorporeum, lucidum natura bonumq; immortalem æternæ ueritatis ac stabilitatis immensiq; boni capacem. Hucusque primum sit tibi cœlum è cuius uerticem Deum quam te in rebus cunctis agnoueris.

Quod res creata in creatore reperiuntur per rationes idearū diuinā.

Accede amabo ad secundum, ut inde in Deo res omnes inspicias, cuncta Dei opera cernit in Deo quisquis dispositionem formamq; domus in patre familias, regni in rege, artificij in artifice, scientiarū in sapiente, considerat. Semper tamen huius memor, quod quęcumque hi cum tempore & labore meditantur & agunt, æterna ueritas infinitaq; illa uirtus momento prout uult & facillimē peragit, præsertim cū & intelligere in Deo nō aliud sit quam esse, & agere nō aliud sit quā uelle.

Sic ut

Sicut cunctę naturales formę in una materia, sic cunctę earum rationes in uno artifice congregantur.

Sed ecce uideo communem quandam in mundi machina molem, Intueor formas in mole diuerfas. Scio aliud esse formatam molem, aliud formas esse formantes, & quia molem hanc tanquam fundamentum intelligo ordine quodam antecedere formas, legre cogito mente hanc ab illis, eamq; uel in abyssum dispergi uel colligi in punctū seorsum excogito. Seruo autem utriusq; possum formas. Sed in quo eas seruo? In una quadam communi cunctis essentia. Cunctę enim communiter in eo quod sunt continentur. In essentia, inquam, indiuisibili formas prorsus indiuisibiles. Jam enim dimensiones ab his omnibus segregauimus. Volo insuper ex qualibet rerum specie unam hic existere formā. Et quemadmodū omnes naturales formę quę participatione quadā tales sunt uel tales, in uno quodā subiecto per se infinite patiente, id est, in prima materia, congregant, sic omnes quę per essentiam tales sunt, id est, formarum rationes uolo & uideo in uno quodam fonte per se infinite agente.

Deus est infinita uita, uita uero lumenq; luminum.

Vbi actus est infinitus, est & uita, atq; illa quidem penitus infinita. Siquidē uita est intrinsecus & absolutus actus essentia. In uita infinita nihil est quod non perfectissime uiuat. Quod ergo factū est ab eo in ipso uita erat. Vbi autem perennis actus & uita uiget immensa, ibi absolutissimum est intelligentię lumen. Si quidem intelligentia est absolutio uitę reflexioq; eius in semetipsam. Ergo uita hæc est lux hominum, quę & in tenebris lucet. Sed tenebrę eam non comprehenderunt. Diurnum lumen sanis quidem oculis est iocundum, ægrotantibus molestissimum. Rādius Dei bonę menti benignus aduenit paterq; & gratia nominat. Mala autem rigidus iudex est & furia. Per hanc lucem ueram quę illuminat omnem hominem uenientem in huic mundum, modo uidisti res omnes in Deo ipsumq; Deum. Quicquid enim est in Deo simplicissimo, est ipse Deus. Illa igitur series idearum quam in Deo intellexisti, diuina ipsa sapientia est, quę uerbum Dei est apud Deum atque ipse Deus, per q; ipsa facta sunt omnia. Ideo & ipse Deus reperitur in omnibus, & omnia inueniuntur in ipso.

Mens reperit aternitatem suam in rationum idearumq; aternitate.

Inuenisti & hoc tu modo immortalitatem tuam. Quo enim pacto potuisses à mundi formis mortales condiciones fecernere, & rationes inde immortales concipere, in æternam Dei uitam intelligentiamq; huiusmodi rationes redigere, actum illum cogitatione quodammodo, ut ita dicam, efficere effectorem, nisi ipsa immortalis esset gratiaq; Dei uitę & intelligentia capax. Diffidant de sua immortalitate homines flagitiosissimi, quorū animulę quęrentes uita solum in regione mortis, iam diu mortę sunt uitiorumq; ceno sepultę.

Immortalitatis fiducia accepta ex gradibus contemplationis quatuor.

TV uerò confide mecum celestis anima, quę dum apud Deum contemplaris ueras creatarum rerum omnium æternasq; rationes quodammodo comprehendis cuiusq; rationis æternitatē, æternitatis rationem, ueritatem æternitatis.

Gradus quatuor

Profecto rationis æternitatem sentis quando iudicas cuiusque rationem, definitionemq; adeo certam consistere ut aliter unquam se habere non possit. Puta quod homo sit animal rationale, & qd circulus sit figura in se ipsam conuersa, à cuius centro ad circūferentiā omnes rectę lineę ductę sunt æquales necessario semper fuit semperq; erit uerū. Rationem æternitatis intelligis, quando æternitatis natura

naturam ita definis. Aeternitas est momentum siue punctum per se semper stabile, cui neque antecedit punctum neque succedit, ita mensura quietis ut motionis mensura est tempus. Aeternitatis ueritatem cognoscis, quando probas in eo solum esse ueram eternitatem, quod ex se, & in seipso, sine principio ac fine quiescit. Veritatis cernis aeternitatem, ubi argumētis, neque incepisse unquam neq; definire ueritatem. Alioquin fuisset ueritas ante seipsam foretq; post seipsam. Nempe si coepisse dicatur quandoq; ante ab aethero uerum fuit, & non nisi per ueritatem fuit uerum ueritatem ipsam quandoq; fore. Ac etiam definire cogitur, deinde in aeternum uerum erit & non nisi per ipsam ueritatem erit uerum, ueritatem aliquando existisse.

Immortalitas animi ex proportione ad immortalitā.

A Trende anima sitibunda liquoris aeterni. Memento te non potuisse aeternum omnino obiectum attingere, nisi tibi aliqua cum illo inesset proportio. Ergo si non ab aëo, saltem uiuis in aëum. Neque solum attingis cum aliqua esse aeterna & qualia sint argumentaris, sed etiam pro natura tua penetras, quandoq; intimam illorum naturā, quasi in suas quasdam partes uiresq; distinguis. Imo etiam quodammodo comprehendere uideris quando definis. Mitto quod uideri posset alicui, si mens sempiternam comprehendit rationem, ratione illa esse maiorem ideoq; aeternam, satis esto si suo modo capit eam equalem saltem quodammodo esse oportere. Siue autem iam aequalis sit natura siue capiendū fiat aequalis tanq; à Deo rationum fonte ob mutuum quendam amorem iugiter dilatata sufficienter ostenditur mentē esse sempiternam, Deumq; animam ab initio quantum ad essentiam uitamq;, ut ita dicam, parem aeternae rationi fecisse, postq; quotidie quantum ad intelligētiam & amorem quoad fieri potest reddit aequalem. Deniq; quaecunq; uis capit aliquid pro natura sua capit & an suam renūciat rationem. Si ergo mortalis esses nunq; aeterna in quantum aeterna sunt, & sub aeternitatis ratione nunquam rationis aeternitatem aeternitatisq; conceperas rationem. Sed sicut rubris oculis & amare lingue rubra & amara sunt singula, ita mortali animo mortalia cuncta iudicarentur. Nunc uerò tantum abest quod quae sempiterna sunt rite contemplando caduca putentur, ut mens cōtemplatrix etiam à mortalibus singulisq; conditiones mortalitatis fecernat atque sub uniuersali ratione percipiat. Hec à materia corruptioneq; separare nunquam posset nisi & ipsa multo longius esset ab ijs seiuincta. Capis ergo in caelo hoc secundo aeternitatem tuam quando hic rationis cuiusq; aeternitatem pro uiribus capis in Deo fonte rationum immenso.

Mens Deum in seipso uidet, ob nimium splendorem omnino uideri non posse.

C Aeternum nunquid Deum ipsum in seipso comprehendens, quod tertium tibi superest caelum, in quo illa ipse arcana uidi quae non licet homini loqui? Lumē Solis perspicis in elementis, suspicis & in stellis, in seipso non potes inspicere, & tamen homo si sapis contentus es tantū esse Solem tuum ut capacitate superet oculorum. Diuinam lucem similiter in rebus ab ea creatis agnoscis, agnoscis & in rerum rationibus creatarum. Sed absolutam in seipsa non sustines. Gaudes autem thesaurum tuum tantum esse ut sit prolix innumerabilis, innumerabilis, inquam, non quod tibi desit ars numerandi quae tibi illic est plenissima, sed quod ille uirtutis gradibus summum artis exuperet. Satis tamen numerauisse uideris quando cunctis quae uel esse uel intelligi possunt dinumeratis, recta computas ratione, Deum ipsum tale nihil esse, & quando quomodo innumerabilis sit eius uirtus, intelligis. Satis uides quando quomodo sit inuisibilis uerē uides. Satis comprehendis cum quā sit incomprensibilis. Nunquam enim clarius ueritatem ipsam intelligis quā cum recte quo pacto super intelligentiam sit intelligis. Vbi summa lux ubi summa tenebrae, ubi summa quoq; tenebrae, ubi lumen summum. Vnde hoc nihil notius, nihil rursus ignotius, hoc nihil praesentius, nihil absentius, nihil magis uisibile, nihil inuisibile magis. Hinc exclamat Dauid: Nox illuminatio mea in delictis meis.

Rectius

Rectius de Deo loquimur negando & referendo quam affirmando.

Verum quid ita in hoc cœlo uides, non potes loqui, hoc est, absolute pronuntiare atq; affirmare. Quotiens de Deo alia negas ita discurrens, Deus neq; est corpus ullum, neq; corporis qualitas, neq; anima neq; angelus, neq; siquid altius cogitetur uerè negas. Quotiens ad Deū alia refers ita comparans, Deus principium est quia ab illo profuunt omnia, Deus est finis, quia ad istum omnia refluunt, Deus uita & intelligentia est, quoniam per illum uiuunt animæ ac mentes intelligunt, uerè quoq; refers. At si affirmareris, Deus ipse in se absolute est hoc ipsum quod uel repeti uel cogitauit, ualde decipieris. Quippe si maior te est summus ille omnium auctor, non potest id esse quod tua intelligentia circumscriptum cogitur te minus. Si principiorum principium finiumq; finis infinitus est, nō est aliquid horum quæ abs te adinuenta & cōprehensa iam finita uidentur.

Anima beata contenta est hac ipso, quod bonum suum incomprehensibile sit. Neque esset contenta si comprehensibile esset.

Quid ergo an contenta uiuis anima, quod uitam tuam non penitus comprehendas finiasq; quia sit infinita? Imò scio te hoc ipso gaudere quod absque fine sit uita tua bonumq; tuum. Sufficit tibi ad incomprehensibili feliciter comprehendendi, neq; tibi aliquid nisi sit incomprehensibile sufficit. Quicquid enim aut ueri aut boni offertur quod certos habeat gradus quamuis quā plurimos adhuc plures intellectu requiris & ulterius appetis uoluntate? Unde nusquam nisi in uerò bonoq; immenso potes quiescere, neque finem, nisi in infinito potes facere. Quippe quæ à solo infinito dependeas, atq; inde uim habeas ratione aliqua infinitam, qua ad infinitum uergas atque progrediaris.

Voluntas Deo fruatur magis quam intellectu.

Ecce video ubi quodammodo deficit intellectus sufficere uoluntatem. Penetrat ecce charitas, quo nō potest omnino scientia penetrare. Infinitatem quidē prospicis quamuis non clarissime, hanc ardentissime amas, hac gaudes uehementissime. Vides tu quidem quantum est tibi uisibile, amas & quantum uides ipsa & quātū uides abs te quia nimis exuberat, non posse plane uideri & hoc ipsum te iuuat maxime, quod sine ulla uel sollicitudine uel facietate fruaris bono, quod cum sit infinitum, & infinite tibi suppetit, & infinite delectat. Hic si nō infinita omnino ratione discernit immensum intelligentia lumen, tamē immenso amore gaudioq; afficitur dū fruatur bono in finito uoluntas. Quæ quidem si plena est ad quam pertinet esse contentam, totus omnino contentus est animus.

Mens immortalitatem suam metitur in obiecto suo quod est sine mensura.

Animus dum in tertio cœlo exactius admodum quam in alijs quam immensus sit Deus, ut ita loquar, metitur, simul quantum propria uita naturæ temporisq; cuiuscq; mensuram excedat agnoscit. Neq; enim infiniti imò infinitatis ipsius rationem attingeret animus, si uita eius finem esset aliquem habitura. Neq; obiecto immenso magis quam terminatis contemplanando delectaretur, si in numero esset naturalium temporaliumq; formarum. Quarum uires obiectis non quidem maximis sed mediocribus solum eisdem proportionem quadam congruentibus oblectantur, si uis uis qualis est intelligentia & uoluntas, ultra quemlibet loci, temporis, gradus finem sibi oblectati sine fine intelligendo amandoq; progreditur, certe uita ipsa loci limitibus non constrigitur, certi temporis terminis non exceditur, contrariæ qualitatibus gradibus non obruitur, determinati ueri boniq; presentia non impletur.

Caeleste lumen lumine caelesti perspicitur, supercaeleste supercaelesti.

Dic age quo lumine suspicis caeleste lumen profecto caelesti. Dic ergo quo lumine uidisti modo supercaelesti. Lux ista mundi sensibus manifesta una quadam qualitas est, ergo diuersa corpora non aliter eam capiunt quam per unam naturam illis insitam & luci conuenientem. Natura huiusmodi perspicuitas nominatur. Quoniam uero perspicuitas in oculo est sensibili luci cognatio quam in caeteris huius corporibus, est enim in eo perspicuitas sensuualis, idcirco lux postquam illi infusa est reflectitur quodammodo in se ipsam, quando scilicet oculus sentit illam. Vbi ut datur oculus non solum à luce pati dum suscipit ipsam, uerum etiam in eam quodammodo non nihil agere dum suo modo iudicat eam.

Anima immortalitatem suam uidet quando uidet radium intelligentiae in seipso à Deo atque in Deum reflecti.

Eadem ratione spiritale lumen unum quiddam est, id est, ueritas ipsa. Hoc spiritus diuersi non capiunt aliter quam spiritalem quandam perspicuitatem eis innatam. Quoniam uero in spiritibus praeditis ratione perspicuitas huiusmodi laminae huic si melior & propinquior inest, fit ut si spiritus non solum id capiant, sed etiam iudicent atque ita reflectantur in ipsum. Vbi uidetur lumen hoc spiritale intelligibileque, primo quidem in intelligentiam influere se ipsum minime deserens. Deinde reflueret in seipsum intelligentiam non derelinquens. Atque sicut Solis lumen prout in Sole manet est inuisibile, ut autem à Sole effluit incolores est uisibile, prout influit oculo etiam naturale erudit fit uisuum, quando inde refluit in Solem, tunc uidens efficitur, ita Dei lux quantum in ipso absolute se colligit est super intelligentiam, quantum inde in rerum se explicat rationes, intelligibilis est, quantum infusa intellectui, ipsi fit naturalis, euadit intellectiua. Quando uero in ipsum Deum refluit, est intelligens. Quamobrem circulus quidam hic efficitur, mirifice lucens ab ipsa diuina ueritate in intellectu, ab intellectu rursus in ipsam, circuli huius principium finisque est Deus. Intellectus est medium. Si huius circuli primus ultimusque terminus est aeternitas, in quantum aeternitas, certe medium est aeternum quod quidem est particeps terminorum. Quo enim pacto splendor ab aeternitate fluens in medium, rursus in aeternitatem inde reflueret per intelligentiam scilicet quae rapit obiectum, & per uoluntatem quae transit in obiectum rapiturque ab ipso, nisi in mente uim suam aeternitatemque seruet? Qua ratione hunc mens suscipit eadem per ipsum agit. Non enim potest praestantius per illum agere quam susceperit. Agit uero per illum absoluto quodam aeternoque modo, quando quidem eius radijs supra locum & tempus erectis diuisibiles aeternasque rerum rationes attingit, atque in ipsam sese aeternitatem miris modis insinuat.

Mens est Dei speculum.

Osagacissimum uenatorem, qui in profunda hac mundi silua occultissima Dei uestigia inuestigat & reperit. O argutissimum ratiocinatorem, qui rationes rerum inuenit in summa omnium ratione, o perspicacissimum rimatorem, qui adyta Dei penetrat quodammodo in eius abyssu, & ut summatim dicam, in his omnibus peragendis speculatur in se Deum uelut in speculo, suscipit se in Deo uelut in Sole, o speculum diuinissimum diuini Solis & radijs illustratum & flammis accensum. Nempe ipsius ueritatis radijs uera ubique discernit, ac in omnibus ueris & super omnia ipsam. ipsius boni flammis bona omnia passim ardet & litit, ac in omnibus bonis & super omnia ipsum.

Corpora sunt umbrae Dei, animae uero Dei imagines immortales.

Vides, o mea mens, uides esse te Dei speculum quando intelligentiae tuae radij in eum ab eo immixti resiliunt. Si eius speculum es (ut es absque dubio) quandoquidem eum in te specularis teque in eo, sequitur ut quid ex Deo infra te uestigium quoddam duntaxat est & umbra id in te imago Dei similitudoque sit expressior, ut merito dictum sit, ad imaginem similitudinemque Dei te esse creatam. Umbra corpus inuenti distincte non representat,

Yy praesentat,

præsentat, imago autē ad corporis similitudinem expressa refert expressus. Mundi machina tanquam umbra Dei Deū tibi ipsum non mōstrat, nisi eius ad te redigas ordinem & examine tuo clarissimo discutias umbram. Tunc demum in te tanquam imagine Dei mundus ex umbra fit imago, & in te tāquam uera Dei similitudine uerē agnoscis Deū, quando probas hunc ipsam esse ueritatem æternam ueracemq; æternitatem. Tempus autem eius esse umbram & temporalia umbratilia omnia. Postquam uera es æternitatis, imago super umbram & umbratilia, quādoquidem quasi media horum hæc feceris ab illa, certe æterna es nullis aut loci limitibus aut certi temporis terminis circūscripta. At si quoniam non posses uel per immensum spatium tempus uel cogitatione discurrere uel ultra hæc ad indiuisibilem æternamq; transire naturam.

Mens quā est diuini uultus imago, Deum semper suspicere debet.

O Imago Dei in mentis speculo, quam diu es in enigmate, id est, umbra corporis, cognoscis per speculum, sed extra umbrā facie uidebis ad faciem, o diuini uultus imago in speculo uultum aspice tuum. Quem aspiciere nihil ferme aliud est, quam aspici. Quādoquidem oculi illius radius ipse est, qui inspicit ipse est, qui à seipso respicitur, cognosce te ipsam mens aliarum rerum cognoscendarum usq; adeo cupida, quid es, o mens, cedo quid es? Imago uniuersi exemplaris exacta, legitima patris omnium filia, supercoelestis Solis radius sempiternus, iugiter natura reflexus in solem. Deus ergo te libentissime tanquam suam imaginem intuetur, amat omnino te tanquam filiam, fulget tibi tanquam radio suo, iungitq; te sibi. Ergo iam moribus & pietate ad exemplar compone te tuum quo integerrime reformaris. Ama ante omnia patrem illum quo feliciter generaris, feliciter regeneraris. Gaude duntaxat lumine sine quo neq; aliquid potes unquam neq; te ipsa gaudere. Terribiles ante omnia tenebræ, quia & uita cōsistit in luce & lux in uita, & quo interiores eo terribiliores adueniunt. Horribiles extra corpus tenebræ cunctis, horribiliores intra corpus sunt melancholicis, horribilissimæ in animam miseris. Lucidum ergo æris lumen omnibus, quia uitali spiritui cognatissimum est, rerumq; innumerabilium uarietate delectat & docet, iucundius lumen in spiritibus corporis est sanguineis, suauissimum lumen intimum menti beatis.

Deus est ipsum gaudium. Per ipsum duntaxat gaudemus ipso solo beati gaudemus.

Somnia uitandi doloris & cōsequendi gaudij gratia omnes agunt & absq; gaudio ipso uitam ipso uitam ipsam respuunt, manifeste gaudium est finis omnium, est igitur & principium, quo enim mouentur & fiunt. Quid ergo aliud est gaudium ipsum nisi Deus? Bonorum bonum, gaudium gaudiorum. Cum tantum his bonis gaudeas atq; illis, dicito mihi si modo dici potest quantum illo bono quantum uel idea illa gaudij gaudeas sine cuius illecebris, sine cuius forma, neque his bonis gaudes neque illis? Bono hoc & hac idea gaudent continue quicūque re aliqua gaudent uel ingrati. Sed non bene beatēque gaudent, nisi grati, quibus multo gratius hoc aduenit quam ingratis. Ergo si uis ipso bono ipsoque gaudio optime beatissimēq; gaudere, memento in omnibus quæ tibi placeant nihil tibi aliud placere quam ipsum.

Marfilii Ficini Florentini, Argumentum in Platonicam Theologiam ad Laurentium Medicum patris seruicium.

Deceui, Magnanime Laurenti, antequam grande illud Platonicæ Theologiæ uolumen ederem tuo nomini dedicatum, in quo adhuc superest nōnihil quod examinatione indigeat, edere, si tibi placuerit, argumentum. Non ut huiusmodi argumento quasi quodam theologiæ præludio exercitatus accedas promptior ad ludendum, cum mihi uidearis ipsam ludi palmam iam cōsecutus, sed ut hoc in terim pignore admonitus memineris, & meminisse me tibi debere, quod iādiu iure promiseram, & soluere quandoq; uelle, quod debere cognosco. Præsertim cum nontam hoc ipsum debeam quia promisi, quam id promiserim quia cuncta debebam.

Tres contemplationis Platonice gradus.

Tres uerò sunt præcipui contemplationis Platonice gradus. Primus quidem à corpore per animam ascendit ad Deum. Secundus autè consistit in Deo. Tertius deniq; ad animam corpusq; descendit. Tres quoque gradus nostrum continent argumentum.

*Contemplationis Primus gradus est adscensus ad Animam, Angelum, Deum Ac de diuina intelligentia & amore.
Cælum est forma sine materia, ut nouissimis placet.*

Considerabam nuper diligenter Aristotelis illud paradoxon, cælum materia caret. Rationem quoq; Auerois meditabar qua paradoxon Aristotelicum cõprobat. Quod uidelicet materia cū natura sua informis sit, idèq; ad quamlibet formam æquè se habeat, omnesq; uicissim capere ualeat, à formis iugiter fluit in formas, unde fit ut quod ex materia constat formam suam quandoque possit amittere. Cælum uerò formam propriam amittere nequit, tum quia nulla usquam est illi contraria qualitas, sicut neq; motus irregulari serui suo contrarius reperitur, tum quia motum habet sine ulla digressione semper æqualem indefessumq; qui & in idem redit, principi umq; rursus inchoat ubi futuri uidetur. Ex his cõcludit Auerois cælum esse formam quandam per se sine materia existentem, quæ quamuis subiecta materia nõ indiget, ipsa tamen subiecta est quantitati motuiq; secundum locum. Eiusmodi forma inter physicas formas & metaphysicas esse uult mediam. Naturales enim formæ cum quantitate quadam & in materia sunt. Formæ uerò omnino super naturam tam quantitate quam materia carent. Mediam quandam formam esse uult ne ab extremo ad extremum absq; medio transeat, quæ quamuis habeat quantitatem, materiam tamen non habeat, qualem esse substantiam cœlestem existimat. Proculus quoq; Platonice cœlestis uehiculum animæ corpus esse putat, nullam tamen habere materiam.

Forma sine quantitate magis quam sine materia potest existere.

His ego Aristotelis Aueroisq; & Proculi gradibus ad cælum usq; directis, conatus sum pro uiribus ascendere super cælum. Profecto cum formarum genus queat alicubi se à materia liberare, sicut in cœlo modo nobis apparuit, potest etiam alicubi absolvere seipsum à quantitate, ac etiam multo magis, quippe si ab alterutro dependeret, penderet potius à materia qua substantialis forma sæpe sustinetur quam à quantitate, quam substantialis forma forte non minus sustinet quam sustineatur ab illa. Quod maxime in cœlo cõspicitur, ut placet Aueroi, ubi forma talis sustinet quæ titatis dimensiones. Adde quod multo magis cum materia quam cum quantitate congruit in ordine quodam generis atq; naturæ. Quare si absq; materia potest esse longe facilius absq; quantitate cõsistere potest. Præsertim forma illa quæ substantia est. Substantia enim cum accidens accedat absque quantitate, quæ accidens est, alicubi potest existere.

Forma sine quantitate magis quam sine mole esse potest.

Ita formarum ordo quemadmodum ab elementis in cælum proficit in melius, dum ab umbra materiæ liberatur, ita super cælum uerticem in aliquid lōge melius proficit, dum in animis angelisq; etiam à mole quantitatibus absoluitur. Depositaq; diuisionis debilitate ob indiuisibilis naturæ unitatem fortitudinem adipiscitur. Consummatur tandem super illos in optimo cum in Deo etiam liberatur à qualitate accidentisq; defectu. Potest autem à qualitate serui facilius quam à mole. Substantialis enim forma ubiq; in natura ipsa sustinet qualitates, nusquam uerò sustinetur ab illis. Alicubi tamen in quantitate iacere uidetur. Quod in formis naturæ infimis plane conspicitur.

Yy : Cælum

Cælum aut est uita quedam insibilis aut natura uita proxima.

Cælum quidem cum sine materia sit, spiritale quiddam quodammodo esse uideatur Platonicis magis quam corporale. Quid ergo cælum est? Lux circularis circulusq; lucidus sine materia, quemadmodum oppositum eius, quod est terra inum, est materia sine luce. Cælum igitur, ut Platonicis placet, aut uita quædam est non occulta ut anima, sed ob dimensionem, si uis, oculis manifesta. Aut saltem cum sit natura quædam uitæ propinquior quam cætera corpora, uita quædam uiuit sibi magis admodum familiari quam cætera.

Differentia lucis in cælo atque elementis apud Platonicos ac Peripateticos.

Sed iurat gradatim à luce ascendere rursus ad lucem. Videmus in elementis ubi minus crasse naturæ inest facilius, lucem adesse. Accensamq; materiam quo magis extenuatur rarescitq;, eo purius perlucere. Quamobrem cælum quoniam fulget summopere, materia carere probatur, & ob hoc ipsium quia caret materia, maxime fulget. Quod si quis dixerit, partes cæli densiores magis lucere quam alias, respondebunt Platonicis, rariore partes lucere quidem magis, sed ob nimiam tenuitatem lucemq; uideri non posse. Respondebunt rursus Peripatetici, aliud esse ex se, aliud ex alio coruscare. Ideo elementa, quia fulgorem capiunt aliunde, quæ rariora sunt facilius capere. Cælestia uerò quæ ex se splendent quo densiora sunt eo uberius resurgere. Verùm mittamus his quaestiones huiusmodi. Mittamus cælum parumper, ne splendore corporeo profusus hallucinemur.

Quando purgamus lucem cælestem, primo reperimus animam deinde angelum.

Age cælesti naturæ relicto si uis lumina atq; motu, subtrahæ quantitatis dimensiones, licet enim cogitatione subtrahere, nam aliud est lumen cæli motusq;, aliud est dimensio. Forma q; superest spiritus quidam qui est tanto lucidior uelociorq; cælo, quanto cæli est lucidius & uelocius elementis, substantia hæc incorporea animus rationalis esse uidetur. Deme rursus huic motu, relinque lucem & qualitatem, potes enim demere. Nam aliud lux & qualitas est, aliud motus. Forma quæ deinde restat est angelus, clarior admodum & uelocior animo. Quia neq; disgregat lucem suam motu neq; actionem propriam sicut anima distrahit tempore.

Prestat ascendere ad substantiam in qua uirtus non fit aliud quam substantia.

Cæterum nondum satis naturam rerum purgasse uideamur. Restat nobis adhuc, nisi me ratio fallit, accidens à substantia iecernendum. Angelus enim substantiam habet & qualitatem. Verùm quaerendum est primo, nunquid fieri hoc praestet, deinde utrum possit. Praestet nimirum. Nam ubi substantia aliud est, aliud qualitas, substantia huiusmodi cum sua natura informis imperfectaq; sit, aliunde formatur atq; perficitur, & in capienda sustinendaq; qualitate quodammodo punitur, atq; qualitas illa quia est forma quædam in alio scilicet subiecto se sustinere non potest, multo minus ex se potest existere. Eget ergo tam causa quam subiecto, nec est integra plenatq; omnino cum pro capacitate subiecti suscipiat. Vnde necessario fit ab altiore forma, quæ quidem, ne sine fine uagemur, in seipsa sit per se sufficiens ipsa sibi aliud plenissima, sitq; uirtus undiq; infinita, cum neq; excedatur ab altiore neq; à suscipiente aliquo finiatur. Ad de quod totum illud quod ex substantia qualitateq; componitur, quia diuiditur in partes, in uirtute debilitatur, & quia componitur pendet tum ex partibus tum ex eo antice qui partes illas in unum conciliauit, quæ cum diuersæ sint ex seipsis inuicem non consistunt. Quamobrem cum huiusmodi compositum neque quantum ad partes neq; quantum ad totum spectat sit optimum, meliusq; aliquid futura sit & substantia quæ non distinguitur à qualitate sua, & qualitas quæ nõ fit aliud quàm substantia propria, ut tandem actus quidam omnino purus inueniaturq; reperitur, quis dubitet melius esse ut super id quod

quod ex substantia accidentēq; componitur, ad id quod est melius ascendamus.

Ratione multa quod necessarium sit esse actum purum & infinitum.

Praestet igitur huc ascendere, sed nūquid possibile est? Quid si est possibile forte rogas? Quando quidem iam esse ita est necessarium ut probauimus. Quod si aliam exigis rationem, conducit ad idem huiusmodi ratio, quod substantia, quia accidentis est fundamentum, prior est accidente, & quia quod prius est à postferiore non dependet, potest substantia alicubi absq; accidente consistere. Atq; hoc melius est sic ostendimus. Quare ne ab aeterno in aeternum huiusmodi potentia in rerum principio tam bona sit frustra, operæ precium esse uidetur ut ita sit actus. Praefertim cū ubi summus actus est, & summa perfectio, ibi potentia actusq; posse & esse sint idem. Ac si in rebus inferioribus minusq; bonis scilicet elementis mixtis, plantis & animalibus, quantum ad partes eorum spectat & reliqua, quod praestat ut sit iam, est à natura prouisum, quanto magis in rebus admodum melioribus & in summo natura quicquid melius esse probatur iam iam est & uerius. Praeterea quod melius esse monstratur in uniuerso non ob aliam causam melius esse censentur, nisi quia uerae rationi consentaneum est, conducit maxime ad rerum ordinem, decet praecipue rerum ordinatorem. Tale uerbū nefas dictū est, impossibile esse uel falsum. Rursus potentia & ueritas tāquam bona naturaliter appentur. Atq; hoc ipsum quod sunt aut sunt ipsa bonitas aut à bonitate. Ergo quod uniuersi natura possibilis ueriusq; est, hoc est & melius, atq; conuerso, quod uniuerso melius iudicatur idem possibilis est & uerius. Itē quod est melius magis est boni particeps. Non est igitur impossibile. Nam impossibile nullius boni particeps iudicatur. Accedit quod si actus purus infinitusq;, quem disputando excogitauimus, infinitus melior est quam angelus, & quam uniuersum cuius pars est angelus, quod totum est terminatum, necessario est infinite potentior ad existendum, cum potentia bonum sit bonumq; potestas. Imo etiam cum uerē actusq; esse bonum sit & nihil boni immenso deit bono, immensus actus infinite uerius iam actus est quam cuncta. Si infinita potestas duratione infinita nondum uenit in actum, nulla unquam alia potentia uenit. Imo sit infinitus actus qui idem est ac illa potestas, non sit semper in actu, alius certe nullus erit. Si est semper in actu potentia quadam sua natura omni carens actu quae est infinite passiuā, id est, materia, proculdubio est semper in actu potestas illa quae actus est totus atq; est efficax infinite, a qua passiuā potētia sit possitq; pari & patiat. Sed quid curiosi inepiteq; quaerimus, utrum possibile uerum sit in uniuerso esse immensum bonū necne? Cum nihil sit possibilis ueriusq; eo quo nihil potest potentius cogitari. Non esset autem immensum bonum nisi esset in eo quicquid melius iudicatur ut sit. Atq; excedere mens nostra cogitatione, affectu, quibus per boni gradus absq; fine progreditur, principij summi naturam, siquid boni cogitari posset quod in eo non esset, ac nihil illud esset immensum. Quid plura? si in summo principio omnium atq; fine, ubi summopere inuenitur quicquid est appetendum, summa bonitas est & summa ipsa bonitas idem est prorsus ac summa potentia ueritasq;, sequitur quicquid circa ipsum melius iudicatur possibilis fore, imo iam uerius esse. Omnino autem meminisse oportet, potentiam alicuius boni capacem, esse reuera aliquid atq; in re aliqua uera fundari, praeterea dependere ab alio quodam quod iam actus id habeat bonum, rursum quod actus bonum possidet ab alio proficisci quod actus sit ipsum bonum actusq; cuiuslibet actus.

De luce Dei, ac de umbra materiae.

Caeterū alicui fortasse uidebitur natura illa in qua qualitas nō discernitur à substantia sine forma luceq; esse. Sed meminerit ille probauisse nos ad formam in se existentem ascendendū esse, est ergo illa substantia forma. Perfecto sicut in rebus infimo, id est materia prima idē est esse & informe tenebrosūq; esse, sic in summo idem est esse & formosum lucidūq; esse, imo formam lucemq; esse. Materia enim apud Moysen, tenebrarum abyssus est formarumq; informe subiectum. Deus lux abyssus

luis luminum, formaq; fons formarum. Materia infinita est patiendi potentia. Deus infinita uirtus agendi, imò infinitus est actus. Illa ergo potentia est potentiarum omni um quæ in patiendo uersantur. Hic actus est actuum. Et sicut in numero de materia uerè dicitur materia, neque forma hæc est, neque illa, ita de Deo innumerabiliter dicitur & uerè dicitur, Deus hæc forma est & illa. Vna materia est umbra rerum umbratiliū infima. Vnus Deus lux summa luminum. Materia ob nimias tenebras ignota est, Deus ob nimiam lucem est incognitus. Nam si lux quæ est purior est & lucidior, mirum Deus cum solus sit purus actus, solus lux est reuera dicendus. Si lux in forma quadam consistit totius quam subiecto, & formositas consistit in luce. Ibi solius uera lux, ubi mera sine subiecti inquinamento forma. Ibi solum uera formositas, ubi solum lux uera, ueraq; forma. Quapropter omnis forma & lux, quæ uel uidetur oculis, uel cogitatur, quia finita est, umbra quadam est ad Dei formam atq; lucem. Merito Deus infinitus est actus, quoniam uel subiecti, uel cause limite, sicut diximus, non contrahitur. Hinc sit planè ut sit lumen immensum.

Quantum lux Dei supereminet superficiem intellectus, tantum Dei calor centrum generat uoluntatis.

CVM uerò à lumine calor trahat originem, est etiam ardor immèsus, ardor in bono infinito infinite beneficus. Hinc nos ardorem uoluntatis ardore potius quàm scintilla mentis attingimus. Nam Deus quantum intellectus sui luce nos supereminet, tantum fermè bonitatis ardore se nobis inurit, ut nihil Deo excelsius sit, nihil quoq; profundius. Quo amplior eius lux eo intellectui naturaliter est ignotior. Quo uehementior ardor eo, ut ita dicam, certior uoluntati. Deus ergo in summa intellectu cognitione quodammodo nox quadam est intellectui. In summo uoluntatis amore, certe dies est uoluntati. Vnde Orpheus Deum appellat noctem atq; diem. Verè autem diuinus splendor in animo beatorum, quando nox appellatur, omni temporali diuisione clarior aduenit. Atq; ob diuinum munus tanto pene clarior, quanto & Deus est, ut ita dicam, lucidior Sole, & animus purior ac serenior aère.

Lux in elementis, calō, anima, angelo, Deo.

LVX in elementis facile perspicitur oculis, quorum cōplexio constat ex elementis. Lux in cœlo quamuis amplior, difficilior tamè aspicitur. Remotior em̄ oculorum qualitas est à cœlo. Lux in anima nullo modo uidet̄ sicuti neq; lux Solis à nocturna, quia nimia est, neq; ad eam corporalis sensus ullā habet proportionē. Sed r̄tionalis animæ discursu aliquo cogitatur. Lux in angelo neq; uidet̄, neq; etiā cogitatur, est enim sup̄ sensus proportionē, & super temporalis discursuonis capacitātē, ueruntamen int̄elligit, congruit in anima cū angelo in sua quadā intelligētia stabili potius quàm mobili cogitationis discursione. Lux in Deo quia etiam limites intellectus excedit omnino naturali hominis intelligentia non intelligit̄, sed creditur potius & amat, atq; amata gratis infusa uidetur, nēpe huius amore accensus animus quo flagrat ardentius eo resurget clarior, discernit quoq; uerius fruiturq; fruatur. Hinc Plato aliter, diuinam lucem non rationis digito demonstrari, sed perspicua piæ uitæ serenitate capere.

Quid cœlum, anima, angelus, Deus, atq; de differentia uisibilis lucis & inuisibilis.

VT autem nostræ disputationis ambages aliquando paucis colligamus, cœlum esse dicimus lucem quandam absq; materia quodammodo corporale. Animam lucem quandā sine quantitate magnā. Angelū lucē sine motu celerrimā. Deū lucē absq; qualitate optimā atq; potentissimam, cuius calorem uolūtate prius certiusq; & uehementius experimur, quā intelligentia lumen. In hoc potissimū differt lux inuisibilis à uisibili, q̄ uisibilis qd̄ t̄ in igne q̄ in cœlo extrinsecus ueniēs illuminat prius q̄ calefaciat. Inuisibilis autē cōtra intrinsecus agēs, quodammodo calefaciat antea q̄ illuminet. Ideo in illa à uisu ad tactū. In hac quasi à tactū qd̄ in ipsū inuisitū progreditur. Humana

Humana pulchritudo uidetur priusquā ametur. Diuina uerò amatur ut uideatur. Sed in illa qui uidet sp̄s miserabiliter possidetur. In hac uidere nihil est aliud quam feliciter possidere. Igitur frustra nimium contraq̄ ordinem naturæ laborat, quicūq̄ Deū absq̄ singulari eius amore cultuq̄ credit se possessurū, uel reperiturū sperat antequā amaturū.

Secundus contemplationis Platonice gradus consistit in Deo. Artificium uniforme & omniforme pendet ab arte uniformi & omniformi.

Communis omnium opinio credit, & diligens sapientum ratio probat, artificium hoc mundi quod circa naturam suā ac motū artificiosè & rationabiliterq̄ disponitur atq̄ agitatur, esse rectè ab arte quadam rationali artificiosaq̄ ratione. Perfectio quantum ex huiusmodi artificio cōscire licet quod & unū & uniuersum est, atque circa totū partesq̄ undiq̄ tm̄a mirabili ratione constat & agitatur, ut uix ulla possit ratio assequi, nulla queat omnino ratio imitari absq̄ dubio, unā cum Timeo argumentatur, artem illam mundi effectricem esse rationem quandam & unam & uniuersam, uniformē, ut ita loquar & omniformem. Rationem, inquam, mundi totius rationes omnes in seipsā omnium mundi partium complectentem.

Deus nominatur ars, ratio, substantia, natura, uita, sensus, intelligentia, certitudo.

Si ratio hæc absolutissima est & fons omnium rationum à qua substantia omnis, natura, uita, sensus, intelligentia producitur penitus atq̄ dicitur, nemo usq̄ adeo irrationalis esse debet, ut neget huiusmodi rationem esse substantiam stabilissimā naturam fecundissimam, uitam eternam, sensum perspicacissimū, intelligentiā lucidissimam, lucidissimam inquam, id est certissimam. Quod enim in corpore mundi lux & luminū & uidentū est, id in ratione mundi effectrice est certitudo, luce hac tanto lucidior quanto certior & præstantior certitudo scilicet cuiuslibet, certitudinis quæ ex se certa sit sui, in se certa cunctorum, per se serenis mentibus clara certa q̄ faciat omnia.

Deus est ueritas, uerorū omnium fons, causa ueritatis rerum atque mentis.

Vnde etiam summa cuiusq̄ ueritatis ueritas nominant, à qua uera omnia sūt, per quam indagantur uera, in qua uera cernuntur. Quā rem per scrutatores pro arbitrio ubicūq̄ uolunt de ueris consulunt, cuius scintilla naturaliter insita uera rimantur, cuius radijs per omnia fuis uera inuenta discernunt à falsis cuius examine uera iam discreta comparant inuicem & diiudicant, & cum species à singulis abstractas, in quibus rei cuiusque ueritas consistit, intelligunt non nisi ueritatem ipsam, id est, Deum intelligunt qui complexio & fons est omnium abstractorum, id est, uerarum, sicuti Solis lumen fons est colorum.

Descriptiones Dei communes secundum Platonicos.

Quid ergo Deus est? ratio rationum, fons rerumq̄ artifex omnium, forma uniformis & omniformis, substantia immobilis omnia mouens, in motu sita, in tempore æternitas, in loco continens, in sumis profunditas, summitas in profundis, in multitudine unitas, in debilitate potestas. Natura fecundissima naturalis, fecunditas fecunditatū naturalissima æterna uiuentū uitarūq̄ uita. Sensus sensibilium quidem lumen & sensuum perspicacia. Sensus medullas sensibilium in corticibus sentiens cortices in medullis. Intelligentia quoq̄ talis ut & ipsa rerum intelligendarum bonitas sit, & intellectus cuiuslibet ueritas & gaudium uoluntatis.

Rationes malæ quod gaudium contemplantis superat sensum voluptatis.

Gaudium, inquam, ex uerissima bonitate & optima ueritate optimum & uerissimum. Hinc Plato diuinus inquit, ab his que sensibus offeruntur, quia ueniunt ab extrinseco, nec uerè existunt, sed impura breuique sunt, externam quandam

titillationem circa corporis & animæ cutem salamq; & dolori permixtam & breuem fieri uoluptatem. Ab his autē quæ menti ab intrinseco penitus se insinuant, quia intima ueracq; & pura & stabili summaq; sunt, inanimam, ueram, meram, stabilem summā uoluptatem animæ medullis infundit. Proinde sensus atq; sensibile ita se inuicem habent, ut propter eorum crassitudinem, debilitatemq; se se prorsus penetrare non possint. In intelligibile uerò sua reuocitate uicq; mirabili illabitur in intellectus interiora, atque intellectus subtilitate uirtutisq; sua undique intelligibile penetrat. Alioquin nō posset mens rei intelligentiæ naturam ab alienis secernere, in partes suas distinguere. Intima eius cū externis comparare. Quo fit ut uoluptas mentis si quādo rite cōtemplando reuera percipitur interior uehementiorq; sit quā sensus oblectamenta. Si tunc uehementer delectari solemus cum circa calorem uel frigus siccum uel & humidū aut euacuationem repletionemq; habitum corporis naturalem contrarijs quasi amissim, contrarijs ita recepitur, eū quando nimium calefacti refrigerantur, in ceterisq; similiter, quanta illi uoluptate perfundi putamus qui naturalem mentis habitum tenebris & malignitate deperditum, iam sã luce & bonitate restituit, totūq; ac suam reformatur ideam. Ac si ex rebus magis magisq; convenientibus maior gradatim maiorq; nascitur delectatio, atq; si nihil cōuenientius homini quā ipsa humanitatis idea, quæ uerus est homo, quid suauis us quam & eam intelligendo inle complexi & in eam amando restituit. Præterea in omnibus pulchris bonisq; amandis reuera nihil aliud, quamuis forsitan incij, quam pulchritudinem ipsam bonitatēq; amamus, à qua & ex qua pulchra bonaq; sunt singula. Perinde ac si quis dixerit, gustui dulcedinis auido pomum uinumq; placere, non quia pomū uinum uel sit, sed quia dulce, atq; idcirco nihil aliud in his quam ipsam dulcedinē affectari & dulcedine bonitatem. Igitur si omnium iucundissimum est re amata potiri, quid potest iucundius cogitari, quam illo potiri qui ipsa bonitas? Nusquam enim alibi re amara sed eius umbra potimur. Ibi ergo placet idea nostra, est enim sibi quisque charissimus. Ibi solum plenissime delectamur ubi solum uerissime nos reperimus. In nostra idea idea placet omnes. Pulchritudo obiectat in omnibus omnes ita bonitate nos implent. Atque secundum formam propriē ibi ipsa gaudij idea gaudemus. Quo fit ut tota gaudij illi plenitudine gaudeamus. Si ubi est bonum hoc & illud ibi gaudet hic & ille, certē ubi est ipsum bonum, ibi est ipsum gaudium. Si nullus uerē uiuit aut sapit nisi qui propriē uita ipsa uiuit & sapientia ipsa sapit, proculdubio nullus uerē pleneq; gaudet nisi qui propriē gaudio ipso gaudet. Denique cum finito pulchro & bono finite latemur, certē infinita pulchritudine bonitatēq; innumerabiliū formarum bonorumq; fonte infinite gaudemus.

Gustus animi amaro eo: poris humore infectus, diuinorum saporum aut nullo modo aut uix et rarissime gustat.

Sed tantihuius gaudij uix & raro admodum, ha nimium miseri, in terris participes sumus. Et nunc quidem exilem quandam eius umbram ac momento prætereuntes nostræ mentes egrotę percipiunt. Quarum naturalis gustus, prodi odor, amaro corporis huius humore nimium est infectus. Vnde efficitur ut cœlestis ille saluberrimusq; sapor uel non sentiat uel offendant interdum uel leuiter breuiter uel delectet. Acutius inter nos aliquando gustant uehementiusq; & diutius oblectantur qui magis sordes labęq; corporis, morum contemplationisq; studio à natura mentis abstergunt, sed pauci quos æquus amauit Iupiter aut ardens erexit ad aethera uirtus. Qui nam isti sunt, o amici? Hi certē sunt quibus a uita magistro dicitur. Iterum uidebo uos & gaudebit cor uestrum. Gaudium uestrum erit plenum, nec à uobis unquam auferetur. Tertius contemplationis Platonicę gradus: Cur anima in corpore difficile diuina cognoscat, & quod sit immortalis.

Primum

Primum menit obftaculum ad lucem intelligibilem intuenam, quia eſt coniuncta corpori.

Igneus eſt ollis uigor & cœleſtis origo, Seminibus quantum non noxia corpora tar-
dant, Terrēniq; hebetant artus moribundaq; membra. Hinc metuunt cupiuntq; do-
lent gaudentq; nec auras, Reſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cæco. Quid in his
carniſibus Platoniciſis Maro noſter uoluerit, uideamus. Anima tenebroſo corporis
huius carcere circumſepta mirabile ueritatis lumen & uera quæ mirifice in illo re-
fulgent, minimè percipi, quia minimam ad illud habet proportionem. Deſectus au-
tem proportionis huiusmodi tribus ex cauſis prouenit. Prima eſt. Quoniam anima for-
ma quædam eſt coniuncta corpori. Illud uerò lumen eſt forma penitus à commercio
corporum ſegregata. Huc rēdit quod inquit in Methaphyſicis Ariſtoteles: Intellectus
noſter ſe habet ad illa quæ in natura clariffima ſunt tanquam noctug oculos ad Solis lu-
men. Ad idem ſpectat quod ſcribit in Metaphyſicis Auicenna: Quemadmodum para-
lytici lingua oppreſſa quodam humore, certum guſtū ſaporis amittit, quo expurgato
recipit guſtum, ita intellectus humanus ob corporis mortalium coniunctionem quali pa-
ralyticus, id eſt, naturali eius ſenſit orbatus eſt ad illa quæ incorporea penitus ſunt & æ-
terna. Atque ſicut humor linguæ actum guſtandi adimit, non uirtutem, quod in eo ap-
paret qui iam purgatus guſtandi recipit actum, ita corpus actionem intellectus circa
incorporalia interturbat, ſed potentiam non diſperdit. Sed ex eo conſiſimus, quia quāto
longius animus tam morum cultu quàm ſpeculationis frequentatione ſe à corpore ſe
uocat, tanto clariuſ incorporalia cernit. Atq; unā cum his etiam ſemetipſum qui etiam
ipſe eſt incorporeus quando quidem actione ſua & affectu quodam innato aliquando
corporum tranſcendit ordinem atque uirtutem.

Secundum obftaculum ad intelligibile lumen, quoniam animus ad corpus afficitur.

Altera cauſa quæ proportionem quam ab initio diximus impendit, eſt eiufmo-
di, quod anima coniuncta corpori cum eo pacto quo hic eſt naturaliter mouea-
tur & agat, certe naturalem conuertit affectum in primis ad corporalia, qualis
affectus eam ab incorporalibus longè diuertit.

*Tertium obftaculum ad intelligibile lumen. Quoniam animus uertit
aciem ad corpora.*

Tertia quod aciem cognoscendi frequenter uertit ad ſentum & ſenſibilia eo-
rumq; imagines in phantasia reconditas, hæc uerò imagines tanquam nubes
quædam uſq; ad eam aciem mentis obumbrant ut lucem intelligibilem mirabi-
lem non diſcernat, dum ſplendorem eorum ut plurimum non in ſeipſe, ſed in
his nubibus intuetur. Vbi iam à ſeipſo degenerantem, & quali corporalem iam factum
aſpicit, & ob hoc neq; uerum ipſum uidet neq; clarum, ſed imaginum caligine obfuſca-
tum. Similis autem uidetur hæc affectio mentis, oculis rubra ophthalmia laborantibus,
quibus lux non clara ſicuti eſt, ſed rubra uidetur, colores quoq; in luce nō quales ſunt
ſed rubri. Sunt etiam nonnulli quorum animus aliquando ita & corporis cōtagione &
corporaliū nebulis obfuſcatur, ut rerum ſpiritaliū radios omnino nuſq; uideat, inſtar o-
culi qui opprimitur cataracta. Cæterum quando corporales hæc ſordes quodammodo ab-
luuntur, ab animo incorporalia aliquantum proſpiciuntur, quādo uerò penitus diluun-
tur, ſubito intelligibile lumen, intelligibilem omnium radijs plenum intelligentiæ ocu-
lis ſeſe prorſus infundit. Quod quidem ubiq; eſt, & natura ſua intellectualem oculum,
cum primum fuerit purgatus, illuſtrat, ſicut lumē uifiſibile uifum. Atq; ſenſibilia omnia
multo clariuſ in luce intelligibili tanq; in primo fonte refulgent, quàm in luce quæ re-
uera illius eſt umbra. Meminiſſe uerò oportet, Animam & occupatam in mole corpo-
ris fabricanda regendaq; & in diuerſas actiones diſtractam perturbatā ad ſpiritaliū radi-
os aut nullo modo, aut plurimum neglectè & leuiter aciem uertere, adde, & oblique.
Quippe etiam quando paulo attentius pro uiribus aſpicit, quia ipſa coniuncta eſt corpo-
ri, ſiſimè ad coniuncta ſe ſlectit, id eſt, ad corporalium nubes in phantasia uolantes.

Y y s Phantasia

Phantasia etiam radios spiritualium cum primum menti subrutilant corporalium simula chris induit, ideoq; mens aut nullo pacto aut uix obscureq; uidet. Sed quando & seuncta est à corpore & à corporis labe mundata, ad incorporalia solum tota intentione conuertitur. Quorum uberrima luce refulget ad uotum. Cuncta in ea clare discernit tanq; & clarissima in seipsis & intelligentiæ intima. Hoc autem assequitur quando perfectio tēporis orbe increatâ exemit labē, puritq; religt aetherē se sum atq; aurē simplicis ignē.

Ratio immortalitatis animi, quoniam intelligit incorporea sine corporis instrumento, attingit formas separatas, separataq; coniunctas.

QUod autem animus noster queat secundum substantiam separari à corpore atq; deinde in seipso manere, ex hoc in præsentia intellexisse sufficiat, qđ intellectus agit, sine ullo instrumento corporeo, quando scilicet per omnia corporaliū genera speciesq; discurrens ascendit inde superius ad ordinem spiritualium illaq; in genera sua speciesq; distinguit. Per instrumentum uerò corporeum, quod etiam particulare est, non possit nisi corporea & particularia comprehendere. Si absq; corpore potest & seorsum ab illo uiuere atq; intelligere. Adde quod secūdu actionem quæ & à substantia eius est & in substantia permanet, ipse nō modo attingit quæ separata æternaq; sunt, quā do intuitus etiam phantasiæ fallacijs probat talia quædam in rerum ordine esse debere, uerū etiam ui sua separat à materia formas, quando in rebus naturalibus fecerit à singulis speciebus cuiusq; naturam. Plotinus & Proculus aiunt, quoniā essentia actionis & principium est & fundamentum, ideo mentem quæ actione se à corpore seuocat abstrahendo posse multo magis secundum essentiam seorsum à corpore uiuere. Themistius arbitratur, difficiliter esse naturas separare coniunctas quam formas percipere & separatas, unde concludit, intellectum posse separatas formas attingere, quandoquidem coniunctas naturas pro arbitrio separat.

Ratio immortalitatis animi ex proportionibus atq; ex accessu ad separatas.

NATURÆ huiusmodi naturalia familiariaq; obiecta sunt intellectus humani, quā diu naturale hoc corpus inhabitat. Continue nam & naturali quodam instinctu intelligit eas à singulis separando. Vnde inter hunc & illas necesse est ut proportio sit non parua. Ex quo concluditur intellectum esse ea conditione corpori iunctum ut sit separabilis, imò etiam quodammodo separatus, quandoquidem obiecta eius domestica sunt species coniunctæ quidem singulis, sed non ut coniunctæ, imò ut separabiles atq; separata. Nempe communia intelligendi modus hic est ut quando phantasia hominem hunc & illum imaginatur, tunc intellectus prætermittit mortali bus hominis accidentibus, prætermisso hoc situ temporēq; & illo, ad humanitatē ipsam se confert singulis communem hominibus ubiq; sempēq; uigentem, similiterq; in alijs speciebus. Maximè uerò tunc separatus apparet quando interdum ultra conditionem, qua hic habitat species illas rerum naturalium resoluit prorsus in rationes ipsas ideasq; super naturam ab omni materia penitus absolutas. Et sic ab imagine in phantasia recepta antè naturali quodam intuitu processit ad speciem abstrahēdo, sic deinde à specie argumentando ad speciei rationem prorsus æternam. Videlicet quia necessarium sit naturam in multis unam à forma una super multitudinem proficisci.

Ratio immortalitatis animi quia intelligit non nihil, ad cuius intuitum proprium phantasma aliquando non est necessarium.

PROfecto quoniam ab essentia provenit actio, semper qualis essendi conditio est talis agendi, atq; cōuerso. Quomobrem animus noster quia nūc ita iunctus est corpori ut separabilis sit aliquando, & permaneat separatus, ideo cognoscēdo quavis conditione loci incipiat à singulis rerum formis omnino materiæ iunctis, tamē deinde procedit ad species coniunctas quidem effectū, sed & sua quadam natura & uirtute intelligētis separabiles. Tertio ui sua discussis à se parūper phantasiæ simulachris

ad ratio-

ad rationes iam separatas. Quas in rerum ordine omnino absolutas existere nunquam excogitare posset, nisi saltē ad breuissimū tempus ab acie phantasmātū nubes expelleret. Sed cito ob regionis huius naturam consuetudinēq; congregare iterum nubes, coelestium impediunt claritatem. Ex illa autē subita abstractione conijciunt metaphysici, posse intellectum aliquando absq; phantasmatibus intelligere. Vnde etiā sequitur posse seorsum à corpore uiuere & clarissimē intelligere.

Anima in corpore secundum Platonicos procedit cognoscendo à singulis ad species, à speciebus ad ideas. Extra corpus conuersio progreditur scilicet ab ideis ad species, à speciebus ad singula.

Verū quando separatus animus est progreditur aliter quā in corpore. Nā in corpore animus à singulis ad species, à speciebus transit ad rationes. Separatus autē contra. Nempe à familiaribus suis naturaliter tūc incipiens, in diuinationibus naturali intuitu naturales uidet species, ac in speciebus quasi subita quadā argumentatione, & tamen momēto inspicit singula. Hinc circulus ab eo fit à corpore ad aeternitatē, ab aeternitate rursus ad tempus. Ergo quemadmodū ita coniunctus materię fuit ut separabilis foret & aliquando separatus existeret, sic deinde ita separatus existit ut rursus iungibilis sit & aliquando uinctus. A naturis procedunt uires, naturā à uiribus indicantur. Nam ab infinita potentia, sapientia, bonitateq; regitur. Non igitur frustra uires sunt naturales. Hac argumentatione ad animorum circuitum sempiternū uti uerisimiliter fortasse possunt Platonici. Eadem uerisimē ad corporum humanorum resurrectionem Hebręi, Christiani, Mahumetęnes uti posse uidentur.

Quod obscure animus in corpore tam clare extra corpus intelligit in corpore.

Proinde anima dñi in materia & quodāmodo sub tempore uitam ducit, naturales formas in materia infimā uidet umbra. Supernaturales autē formas, ut plurimū, sub naturalū uidet eclipsi. Quando uerō extra materiam & super tempus agit uitam, tunc supernaturales quidem formas in summa formę lumine conspiciunt. Naturales autē sub radijs supernaturaliū intuet. Tunc igitur omnia clare omnia, nūc obscure, siquidē temporalia non aliter percipit quam per eorū imagines sensibus hausitas, in eisq; quasi purgas. Non enim aliter inter hæc & animam est proportio. Ad æterna uerō quāuis in immortal corpore occupata est, difficile parumq; conuertitur, & conuersa occurſu imaginum corporalium sæpissimē hallucinatur & fallitur. Hinc illud Platonis nostri mysterium in Phedone. Animus in alio uiuens, scilicet in corpore, perq; aliud aspiciens scilicet per sensuum fenestras atque phantasmata, aspiciens inquam, quę sunt in alio, id est, tam species in singulis quam formas singulas in materia nihil utquam clare discernit. Quando autem uiuens in se per se aspicit, atq; in se illa quę sunt in se ipsis, id est, rationes rerum, quę dum in summa omnium ratione sunt in seipsis existunt, tūc omnia clarissimē perspiciunt quia & intima & clarissima, quę tanto fulgentiora in se illa sunt quam ista quanto puriora, ueriora, potentiora.

Prestantior sensus est in phantasia, quam exteriore longē prestantior in mentem quam in phantasia.

Sed nunquid illa sensibus comprehendit? Sensibus certē quibusdam. Sensuum uidelicet sensu. Quoniam præter sensus illos quos in æthereo animę ueliculo exerceri Platonici opinantur, sunt & sensus nonnulli admodum clariore, quibus uti mens potest etiam absq; corpore. Sane quinque sensus qui in neruis & spiritibus exercentur, emanant ab ijs qui uigent in phantasia. Sed in hac quinque illi sensus, unus sunt amplior illis & perspicacior, adde & stabilior, seruat enim quę illis non seruant. Vnus est rursus in mente latior, stabilior, perspicaciorque quam in phantasia, quanto mens prestantior est quam illa. Si latior est nimitum ultra illa rerum porrigit genera quę sensibus & phantasia comprehendunt. Si stabilior est, etiam seruat diutius quā phantasia. Si perspicacior certius, clarius, splendidius quā illi cernit & quā illa. Cernit, inquam, interdū per illos & per illā imagines atq; singula quādo eo sefe uertit.

Cernit

Cernit per se excitatus ab illa species & clarius quia propinquus. Inspicit in se ipso ipsum, quando ad se reflectitur, potest autē ad se reflecti si se amat, querit, intelligit. Vbi apparet prorsus indiuisibilis & in seipso consistens. Nam forma quae uel diuisibilis est uel necessariō iacet in alio nunquā reflectitur in se ipsam. Clarissime tandē rationes discernit quando ex se ad summam omnium inspicit rationem. In qua mentis uisus rationem uimq; lucis uidet atq; colorum, tanto hac luce hisq; coloribus fulgentiorem quanto ibi, scilicet in idea sua, est interior & praesantior, quā in corporibus inde formatis. In qua etiam mentis auditus rationem sonorum audit sonantiorē, consonantiorēq; sonis cunctis quos uel auris audire uel phantasia queat imaginari. Eadem ratio est de ceteris intelligentiē sensibus. Quibus quisquis suauissimē optat frui det operam imprimis oportet ut corporis sensibus utatur quidem, sed non fruatur.

Qualis est amor talis amicitia.

Marfilii Ficinus Alamanno Donato dilectisimo suo. D. S

CVn. amicitia, quod nemo dubitat, ab amore uim nomenq; accipiat, nihil enim aliud est amicitia quā mutuus amor stabili quadā, id est, honesta consuetudine confirmatus, consentaneum est ut qualis est ipse amor à quo amicitia ducitur & dicitur, talis quoque semper sit amicitia. Qualē igitur nostrā fore potissimum Alamanne dicemus? Certe cum non aliunde quam ab amore Platonico coeperit, haud aliter unquā quam Platonice nominabimus. Siquidē in exponēdis nuper cōmentarijs nostris in ipsum Platonis conuiuuiū de amore cōpositis, sic interim amare inuicē nos incepimus, ut quā Plato illic ueri amoris ideā fingit, ipsi iam in nobis effinxisse atq; p̄cessisse uideri possumus. Ab hoc ipso deinceps amore Platonico, Platonica quodā amicitia nascitur, quae in almo musae Vranie gremio concipitur, alitur, auget. Ea quandoquidē à musis origine ducit, nihil redolet, nihil sapit unquā, nisi musicū & cōsonans & concinnū. Huic uim beniuolētiā (ut est apud Platonem) plus fidei est habendū quam ulli necessitudini uel consanguinitati. Ergo qd dubitas ulterius. Alamanne? Vtrū Plato noster plures uno in corpore animas esse uoluerit? Tantū abest qd in uno sint plures, ut sepe quodāmodo uel contra contingere uidetur, quādo uidelicet unam ferme in pluribus amicorum corporibus animā Platonico amore constante perspiciamus. Sed de his haecenus. Venio iam ad ea de quibus interrogas.

Secundum Platonem una in homine anima est, tres in anima una uires.

QUaeris nunquid Peripateticis illis adhibenda sit fides, qui Platonē quod plures in homine animas scilicet rationalem, irascibilem, concupiscibilem collocauerit, ea luminiari non dubitant. Respondeo, equidē unam tantum esse animam, per quam pluribus eius uiribus haec omnia facimus. Quemadmodū corpus ignis unum tribus qualitatibus sufficienter agit tria. Luce enim fulget atq; illuminat, leuitate celer ascendit, calore calefacit & urit, atque in qualibet ignis particula pariter tres haec qualitates utunt, suntq; loco simul quadam tamen inuicem proprietate distinctae, sic animae substantia una eademq; sufficienter posse uidet tribus eius uiribus officia exequi tria, uidelicet ratione, tanquā luce quadā, uerum bonūq; à falso modōq; discernere. Appetitu insuper, quasi leuitate, ad ea quae sibi placent facillime se conferre. Animositate rursus, iracundiāq; feruoreq;, ceu calore quodā, in ea uel consumenda uel propellenda efferti, quae aliquando ipsam ab eorū quae petit cōsecutione impedire posse uidentur. Quid prohibet? Quominus una sit anima uiribus tribus munita? quae quāuis proprietate inuicem discrepent, ubiq; tamen in eadem anima simul sint ubicinq; tota simul est anima.

Sed operē pretiū est Platonē ipsum audire in quarto de rep. libro ita hac de re disputantē, ut hoc ipsū habeat certū, animae substantiā esse unā, uires uerō eiusmodi simul in anima plures sic enim inquit. Res una eadēq; contraria quadā aut agere aut pati eodē tempore secundū idem & ad idē nunquā potest, quod siquid moueri simul & quiescere uideat aut id per aliā quidē sui partē mouebit, per aliā uerō quiescet, ceu siquis alteram manū moueat altera quiescēte. Aut certē ratione aliā mouebit aliās uerō nequaquam.

Quemad-

Quemadmodum sphaera in rectum quidem non mutatur, sed interim rotatur in orbem dum fixa permanet circa centrū. Ergo centro manet, circumferentia uoluitur. Sed iam ad naturam animae ueniamus. Sitientis anima prout sitit nihil aliud quam bibere cupit, atque ad id prout sitibunda est solū impellitur. Siquid igitur ipsam interim retrahat sitientem, aliud certe quiddam in anima ipsa erit praeter uim illam quam diximus sitientem, quod illa a potu quasi bestiam retrahat. Res enim, ut supra diximus, una eademque nunquam per eandem sui partem circa idem simul contraria peragit. Nam quo pacto mandauerat, inuicem unius arcū unum, uno momento intendit simul atque remittit. Videmus autem sitientes nonnullos aliquando bibere nolle, horum igitur anima habet in se aliquid quod impellit ut bibat, aliud rursus quod potum uetat & impedit. Illud concupiscentia, hoc ratio appellare solemus. Quamobrem concupiscentia, atque ratio distretae inter se esse uidentur. Diuersae quoque sunt inter se concupiscendi uires & irascendi. Saepe enim ratio iubet nonnulla a quibus appetitus abhorreat, ut in medicinis, laboribus, periculisque subeundis appareat, sed iracundiae uigor nonnunquam excitus, utpote qui tunc pro ratione capiat arma, efficit tandem ut ignaue concupiscentiae indignati quod ratio mandauerat, inuicem concupiscentia, agamus atque patiamur. Praeter ea quando ratio pugnat nos pro patria iubet, appetitus in ipso praedio, somno, fame, siti provocatus nos a praedio ad molliorem & conuiuia reuocat. Iracundia uero dum in hostes inuehitur, inuicem concupiscentia rapit ad praedium. Quod autem aliud quoddam sit uis irascendi, ratio aliud, quis nam modo rationis compos sit, ambigat? Nempe in bestiis cum sit ira, nulla est ratio. Rursus in pueris ferme istam natis feruefcit ira, ratione autem serius utimur. Praeter ea saepe iam ad uiciscendum nos impellit, sed ratio prohibet. Cum uero iam iram quam libido a ratione differant, libido tamen magis quam ira uidetur a rationis dignitate discedere, tum quia ad utiliora detorquet, tum quia ira sepe aduersus uilem libidinis impetu indignata rationi opercularatur. Libido uero nunquam aduersus iram rationi fauere uidetur. Haec Plato. Ex quibus apparet Platonem non tres animas, sed tres uires in una hominis anima posuisse.

Marsiliū Ficini Florentini, Quid sit lumen in corpore mundi, In anima, In angelo, In Deo.
Ad Phœbum Venetum clarissimum Oratorem.

Salue semper in uitae lumine Phœbe noster. Salue Phœbe caelestis non externa, sed intima luce clarissime. Cum superioribus diebus Marsiliū tui mens Platonici Solis radijs quasi feminibus quibusdam pro uiribus grauida parere inde Solenti eniteretur, infœlix nimum nescio qua sterilibus imbecillitate naturae, pro Sole perit Lunam alieni luminis indigam. Ergo Platonici Solis natum te uebris meis obscuro quam primum Platonico Phœbo dicabo, ut eius saltem radijs illustretur. Tu uero accipe libenter quae tua sunt, clarissime Phœbe. Et quia iure sunt tua ingenti splendore tuo redde obsecro claraora.

Quisque sensus attingit obiectum solum sibi conueniens.

Odi maxime omnium tenebras quarum culpa displicent mihi quaecumque displicent, uel quod cum illis sint, uel quod ab illis labentia relabantur deprimantque ad illas. Amo ante omnia lumen cuius gratia & caetera diligo, uel quod cum illo sint, uel quod ad illa fluentia resiliant reducantque ad illud. Ergo nunciate mihi mei sensus qui caetera penè innumerabilia nunciatis, nunciate mihi obsecro, quid sit lumen. Respondet auditus: Aëreus sum, satis esto si sonos tibi aëreos nuntiem. Respondet & odoratus, equidem non sum adco lucidus, uaporeus sum, à me disce uapores. Quid aliena quaeris a me? gustus ait: Nato equidem in liquore, indico tibi liquores. Noli à me, dicit tactus, extorquere quod neque teo, corpulentus sum, corpulenta nutio, altius quaere lumen.

Descriptio luminis uisibilis.

Hinc admonitus ab infimo quo cecideram ad altissima mei corporis nunc ascendam, ut inde lumen leuius altiusque cunctis accipiam. Eya agite o oculi mei lucetes per lumen illud obsecro quo praeteris imò quo solo delectamini, tantum iudicate reginae

reginæ uestræ rationi quid sit lumen. Respondet subito uisus splendidus. Ego spiritus sum & splendor sum spiritualis, quo circa cum à me iure propria officia postules largior libentissimè quantum habeo. Lumen est spiritualis quædam & subita & latissima à corporibus naturæ eorum sine detrimento proprio emanatio. Nitoris scilicet cuiusdã à diaphanis, id est, transparentibus. Coloris autè ab horum oppositis, Quantitatis figuræ, motusq; ab omnibus. Congrega in unum genus omne colorum. Quid erit hoc uniuersum, nisi lux quædam omnicolor, siue lumen factum in solidiore obscurioreq; materia terre iam opacum? Segrega terram illi permixtam, quid erit reliquum, nisi qualitas quædam imò claritas actusq; perspicui, sicut calor est actus opacitatis. Calor quidè lux est opaca, lux autem color clarus, imò perspicui corporis colorumq; flos quidam uigorq; quasi unicolor, actu, uirtuteq; omnicolor.

Nihil clarius quam lumen ac Deus, nihil obscurius.

A Dumbratio hæc est, ò mei oculi, potius quàm pictura. Nihil unquã auditi obsecrui definiti. O rem ualde miram. Quonam pacto fieri potest, ut nihil sit obscurius lumine? Quo nihil est clarius quando per illud clarent declaranturq; omnia. Ascendam igitur hinc ad sublimem mentis speculam, ut saltem hoc uideam inde, præter quod aliud quicquam aliud quicquam alicubi uidere non possum, ò mens, quæ rectè cuncta metiris, dicito mihi, nunquid fortè lumen est ipse Deus, quo etiã nihil clarius est, nihil obscurius. Nihil clarius quàm Deum esse, esseq; ad summum potentem sapientemq; & bonum, hoc enim auribus nostris quæcūq; ab eo sunt facta proclamant, ut nemo sit surdior illo qui tantum rerum omnium sonitum strepitumq; non audit. Nihil cõtra obscurius quàm quid sit Deus, ut nihil sit tenebrosius illo qui sibi opus naturæ hoc esse clarissimum.

Lux intelligibilis est intelligibilem causam uisibilem uisibilem.

R Espondet mens, Deum esse patrem luminum. Apud què non est transmutatio per quã extinguitur uel minuatur. Neq; uicissitudinis obumbratio per quã uel uicissim subbeat nocte uel patiatur eclipsem. Respondet rursus Deum esse lumen in qua tenebræ non sint ullæ. Idem forma in qua nihil est informe. Formositatem quocūq; in qua nihil est deforme. Deus certe sicut mens quæ radius eius est monstrat, lux est inuisibilis, infinita, ueritas, ueritatis cuiusq; rerūq; omnium causa. Cuius splendor, imò potius umbra est, lux ita uisibilis atq; infinita causa uisibilem. Quoniã uerò lucis ueritatisq; natura est, ut cæteris alia uerè declararet, Deo cuncta per se uerè clareq; conspicua sunt. Perinde ac si uisibilis lux eū sit colorū uisibilemque fons se ipsam intueat: ut tanq; omnicolorem, atq; in se colores omnes sensibilitatq; omnia uidet.

Lumen uisibile, rationale, intelligibile, diuinum.

V Erum ad tam sublimem speculationem, haud tam repente proflindendū, sed gradatim ascendendum mens admonet, ne caligari cogamur ac splendore nimio obæcari. Noli: ratio confidere sensibus. Visus tibi non satis nunciat, ceteri nullo modo. Visus quia sensualis lux est tantum sensibilem accipit datq; splendorem. Atque conuerso, quia sensibilem accipit datq; splendorem, hunc sensuale quandam lucem esse cognoscis. Ultra uerò in die non licet progredi. Sed hinc à me discito, primùm quidem me scilicet intelligentiam esse lumen quoddam intellectuale quando quidem obiectum tuum est intelligibile lumen, quod in qualibet re & quærèda querro & reperta reperio. Siquidem lumen cuiusq; rei & ipsius ueritas idem. Veritas est lumen intimum, lumen ueritatis se ad extrema fundens. Discito deinde te scilicet rationem esse lucem quandam rationalem rationemq; lucentē, postquam rationem lucis tanquam originem tuam ratiocinando tanta auditate perquiris. Sed uis rationem lucis comodius allequit: In duce cuiuslibet rationis eam quærato. Ibi est ratio lucis ubi & omnium, in ueritate summa quæ & ipsa summa certitudo & claritas est reperies ueritatem lucis & claritatem. Siquidem idem est huius lucis quam quæris claritas atq; ueritas. Quid lux in Deo? Immensa suæ bonitatis ueritatisq; exuberantia. Quid in angelis? intelligentia.

intelligentiæ certitudo à Deo manans profusumq; gaudium uoluntatis. Quid in cœlestibus: Copia uitæ ab Angelis, uirtutis explicatio à cœlo. Risus cœli. Quid in igne? Vitalis quidam uigor à cœlestibus in sentientibus exhilaratio ipsius spiritus lenisq; uigor. In omnibus summam intima; fœcunditatis effusio. Vbiq; diuinę ueritatis bonitatisq; imago.

Ad nimum gaudium cœlestes ipsorum oculi ridens, splendore motusq; gessum.

Postquam uidemus à cœlestium radijs qui à supercœlestibus per cœlestia tanq; per uitra quodam ad nos descendunt, cunctis dari perfectionem suam, uitæ, sensum, certitudinem, gratiam atq; latitiam: Necessarium est lucē in spiritibus super cœlum esse formæ ipsorum perfectionē. Fœcunditatē uitæ. Perspicaciā sensus. Clarissimam uerissimę intelligentiæ certitudinem gratię copiam, gaudiij ubertatē. Horum omnium imago est splendor cœli, imò ad horum claritatem tanq; umbra, quia minus potest corpus cœli exacte claritatem spiritus imitari quam terra cœli fulgorem. Ad spirituum cœlestium mirabile gaudium cœlum quasi corpus eorum, imò quasi oculus eorum, oculum enim Orpheus Solem appellat ridet splendore motusq; exultat, sicuti terra tanq; ab illis remotissima luget tenebris situsq; torpet & ocio. Neq; enim putandum est cœli moueri uel ui aliqua uel defectu. Cuius motus natura perpetuus est locumq; naturalem non reliquit. Substantia quoq; absolutissima à qua nihil discedit sui, sed quodam excessu latitiæ ob quā gestiens quiescere nesciat. Ad gaudentium numerum tantum ut Pythagorici arbitrantur spherę coreas dicunt. Vnde ordinatissimis uarijsq; motibus mirabilem cōficiunt harmoniā. Ad astrorū risum qui præcipuē radijs in dicatur ridens omnia quæ sub cœlo sunt quæ super terram. Ad tenebras tanquam ad tristitiam omnia mœrent. Solem enim ridentibus congratulari, flentibus contristari.

Risus cœli ex nimum gaudio proficiens, id est, lumen omnia fouet atq; delectat.

Quod lumen sit risus cœli ex spiritu cœlestium gaudio proficiens indicant homines, qui quotiens latentur spiritu ridensq; uultu, splendent certē intus distaturq; spiritu, uultu quoq; splendere uident, oculis maxime, q; maxime sunt cœlestes, quicq; in risu motū cœli instar efficiunt circularem. In lugētibus autē cōtra, obtenebrantur, relinguuntur, torpent omnia. Radij uerò ex stellis ridentibus tanquam diuinum mentium oculis benignissime lætissimeq; directi semina rerum non aliter omnia fouent generantq; quàm struthij aspectus in ouum. Illorum enim uirtute calor naturalis cunctis inferitur. Vnde uita oritur, alitur, augetur. Hic fit ut omnia uoluntatem appetant quia non modo uoluptate terrena sed etiam cœlesti lætitia generantur. Quis dū neget numina lato quodam affectu omnia mouere ac gignere? Cum uideamus & ab animalium natura & ab arte omnia uoluptate procreari ac perfici.

Aliud lumen est. Aliud calor. Atque lumen antecedit calorem.

Quod aliud fulgor sit aliud calor perspicuum est. Nam fulgent siue nitent quę nō calent ac etiam frigida multa. Calida sunt etiam multa quæ fusca, calor ignis penetrat sæpe qua non transit splendor, propagatur & splendor longius citiusq; multo quàm calor, quod sit calor à lumine inueniet quisquis cogitabit etiam in spiritibus intelligentiæ claritatē origine quadam antecedere uoluntatis affectū & in mundi machina Solis radios sequentis caloris originem esse.

Lumen est quasi spirituale quoddam. Et spiritus sunt lumina quadam.

Quod lumen spirituale quoddam sit potius quàm corporale ex eo constat, quia passim sine tempore propagatur. Sine offensione implet perspicua corpora. Sine sui inquinamento se sordibus circumfundit. Præterea corporibus his facilis se largitur quæ longius à corpulenta mole discedunt. Vnde purissima corpora cœli & ignis, ut Platonici putant, in se lucent. Aer & aqua ab illis. Interiora terrę neque ex se nitent, neque ex illis. In superficie terrę lumen mixtionibus diuersis elementorum quatuor maxime terrenis infusum diuersorum colorū induit formas quasi corpuscula, quorum quasi quædā animulæ sunt scintillæ.

scintillæ luminis illis infusa. Quas si ab illis mixtionibus segregaueris atque seruaueris uidebis forte quales sint rationales animæ à corporibus separatae. Sicut enim lumina quædam olim in corporibus confusiora, sed iam in naturam propriam restituta, ideoque clarissima. Sic enim corpus ab anima diuersissimum illi quasi eclipsem obducit sicut Luna coniuncta Soli, imò uerò sicut mixtio terrena à celo alienissima cœlesti lumen reddit opacit, facitque colorē ex lumine, sic corpus circa animā reddit ex intelligentiā sensum.

Lumen in Deo, In angelo, In ratione, In spiritu, In corpore.

Verum ut redeamus illuc unde digressi sumus cœlum quamuis in se, non tamē ex se sed ex superiorum claritate & gaudio resulget & gestit. Ceu oculus ex spiritus claritate animique lætitia. Spiritus autem lætatur maxime claritate sua Solisque. Animus claritate spiritus atque mentis. Videtur autē lumē hoc esse mēte resurgens per corpus, perspicuum quasi uitrum & inde iam facta uisibilis. Mens autem lux in se ob nimiam uberitatem tenuitatemque penitus inuisibilis. Deinde lux in mente est ueritas gaudensque gaudium uerum. Tertio lumē à mēte in corporibus est quedam ueritatis rerum sensibilem declaratio. Pulchritudinis flos, oblectatio sensus. Sed repte rectius lumen in diuina mente intelligentiā supereminet. Inde angelicę menti lumen idem infusum secundum intelligentiā redditur, sed super terminos rationis. Diuinum hoc angelicumque lumen in mentibus hominum secundum rationem iam exaudit. Sed superat phantasiā. In spiritu secundum phantasiā, super sensum. In corpore uerò maxime oculis quasi cœlestibus animę stellis sensui iam familiare fit, sed nō materia. In omnibus mentibus lumen est uita exuberans. Veritas clara certaque, lætitia plena. In de in corporibus est diuine explicatio & effusio uitę. Declaratio ueritatis rerū & auctoris gratia formę, uoluptatis incitamentū. Empedocles & Zeno uolūt quemadmodum se habet ad carbonem flamma, sic quodammodo se habere lumen ad flammam. Atque flammam esse quasi lumen densum, sic quodammodo se habere lumen ad flammam. Plotinus & Proclus arbitrantur lumen esse uisum quendam aspectumque nūmī per radios cœlestium oculorum procul emissum. Atque esse spiritum quendam diuinū, qui & omnia uideat, & quantum in se est ab omnibus uideatur. Addunt eiusmodi spiritum extingui nusquam sed sidera sequi.

Lumen est umbra Dei, Deus est lumen luminis.

Denique lumen est quasi numē quoddam in mundano hoc templo Dei similitudine referens. Adeo ut Plato noster in libris de rep. hoc ipsius boni filium nominauerit. Est enim instar Dei aspectu ante omnia uenerandū, est & amplificatio quedā subita & latissima absque detrimento sui ob exuberantē bonitatē largitatemque suā cunctis sese libentissime & felicissime largiens. Causa conseruationis & excitatio omniumque nascuntur. Proinde ad uitam, ueritatem, lætitiā, unde descendit cetera subleuat. Absque huius presentia mori cuncta uidentur. Huius autē presentia reuiuifere. Atque id quod optimū est diuinum humano generi cōmemorat cultum, ut neque impij negare audeant esse Deum, cuius simulachro sensibus nihil est clarius. Neque flagitiosi uel latere oculum uel effugere manū eius se posse confidant. Cuius simulachrum est ipsa claritas. Ac uelocius quam dici possit momento per omnia dilaturat. Vnus in omnibus & super omnia Deus. Vnum in omnibus & circa omnia lumē. Lumē rebus à Deo factis est quidam diuinę claritatis splendor. Atque ut ita loquar est Deus quasi se ipsum finiens & ad operum suorum capacitatem sese accommodans. Deus autem ipse est lumen immensum in se ipso consistens ac per se in omnibus & extra omnia per imensum. Fons ille uitę in cuius lumine ut ait Dauid uidemus lumen. Oculus quoque quomodo omnes uident oculi, ut inquit Orpheus, oculus qui cuncta in singulis inspicit. Ac reuera omnia conspicit in se ipso dum esse se perspicit omnia. Vale felix una cum diuino sedatu uestro clarissime Phœbe. Saluta Marfilij literatorumque omnium nomine Bernardum Bembum Venetum imò etiam Florentinum populique nostri delicias.

MARSILII

MARSILIVS FICINUS

Florentinus Matthiæ felicissimo

Pannoniæ Regi in pace securitatem, in bello uictoriam,
in uictoria gloriam sempiternam
uaticinatur.

PROOEMIUM LIBRI III

Exhortatio ad bellum contra Barbaros.

PLATO noster Philosophorum pater, rex felicissime, Xenocratem Dionemque dilectos discipulos suos uiros quidem sanctos, sed paulo seueriores tristicioresque, quam decere Philosophos uideretur, sæpe monere solebat, ut gratijs sacraligentissimè facerent, quo gratiosiores iucundioresque redderentur. Quod autem Platoni nostro quondam erga discipulos duos agendum fuit, idem mihi nunc erga geminos epistolarum mearum libros, quasi liberos meos uideo faciendum. Videor equidem frigido quodam, ut ita dixerim, semine grauidus, hos aliquanto seueriores quam epistolares liberos deceat peperisse. Quis enim in seculis regionibusque ferreis aurea unquam opera uel argentea condant? Quamobrem Platonico more iam iubeo eos non modo sacrificare gratijs, uerum etiam ipsi sese tota mente uouere, quo gratiosiores urbanioresque euadant. Ecce iam igitur nonne uides? Repente nescio quo numine, scio certe felici quodam spiritu, rapti uersus excelsum palatium tuum tanquam propriam gratiarum adem iter arripunt, sperantes, ut arbitror, penes te solum gratiarum triumphum, id est, æqui louis, almi Phœbi, uenustæ Veneris, splendore gratissimo circumfundi, unde tristori illo statim uultu mutato, clariores posthac lætioresque intuentibus admodum uideantur. Tu uero prelor, rex felicissime, Marsilianos filios dum sacram supplices adem istam ingrediuntur lætis uergetisque oculorum tuorum radijs, sicut cætera soles, inspicias. Sic enim & ipsi mihi quidem quod sint solum, regis uero maiestati quod pulchri sint omnino debebunt. Atque ego duci meo Platoni, qui solum principem illum uenerari iubebat in quo excellens sapientia cum summa potentia iungeretur, satisfecisse uidebor. Neque Platoni solum ob ipsam Matthiæ regis inuisti uenerationem, sed cæteris etiam Græcis Philosophis, imò etiam Poëtis, Oratoribus, Historicis scriptoribus, denique omnibus proculdubio satisfecero. Hi enim omnes cum olim summo studio nihil aliud quam ueram gloriam lucemque quaesierint, tandem post multa lucis secula in tenebras sub sæuis Turcis, proh dolor, stellæ, inquam, sub truculentis feris in tenebras corruerunt. latent heu cælestia liberalium doctrinarum artiumque lumina iamdudum in lyngo, imò uero sub loco longe quam sit lyngus obscuriore. Et quemadmodum ueteres illi sancti quondam in lyngo iacentes Mesiã, sic & hi sapientes Matthiam quasi Mesiã, Matthiam miserii perpetuo clamore uociferantur, qui eos à lyngo uel potius ab inferis in lucem uitamque restituat. Matthiam non literati, quos dixi tantum, uerum etiam nationes quam plurimæ in Asia atque Europa sub Turcis immanibus, quasi Iudæi sub impio Pharaone, miserabiliter seruientes, Matthiam, inquam, tanquam Mosem alterum auidè clamitant, cui Deus mare diuidat rubrum, & quælibet passim muta mirabiliter patefaciat, electos Dei filios ab extrema seruitute atque miseria prorsus liberaturo. Matthiam rursus Italia pulchra, atque ipsa bonorum omnium mater sancta religio, absiduis uocat clamoribus eius tantum manibus immanes Barbarorum manus feliciter euasura. Quamobrem gemini quoque liberi isti mei almam penes te gratiarum adem ingressi, preces iam tibi supplices pro communi

Zz omnium

omnium salute uerbis eiusmodi fundunt. Surge age Matthia iterum auspicijs felsestis. Quomodo si sepe alijs feliciter surrexisti. Surge precamur, & uictor Hercules, dum tempus adest aduersus dira hæc & immania monstra. Quæ tam nefarie depopulantur agros, oppida diruunt, deuorant homines, Legum omnium liberaliumq; artium disciplinã, atq; id quod miserimum est religionem sanctam, nõ solum fordidissimis pedibus impie calcant, uerum etiam quantum in eis est ex omni hominũ memoria delent. Vicisti Hercules monstra eiusmodi mirabiliter sola uirtute sæpius atque domuisti. Sed noua iam ista uictoria, scimus proculdubio quid loquamur, ino quid tibi uaticinemur, noua tibi uictoria cælo demittitur alto. Tibi certe rursum pro uiuerso hominum uirtutumq; genere, pro ipso Deo fortiter pugnaturus, omnis fauebit orbis, totus militabit æther, & coniuuati uentient ad classica uenti. Tibi soli Deus omnipotens imperium sine fine dedit. Summus ille Deus qui Solem in Deo constituit, stellarum cœliq; regem, Matthiam quoq; solum sub Sole constituit, imperium Oceano, famam qui terminet astris. Calendis Octobribus. M. cccc. lxxx.

Quod fallax sit humana prosperitas.

Marfilius Ficinus Bernharo Bembo oratori Veneto equiti clarissimo, 8. D.

S Vmpti modo calamũ, Bembe clarissime, ea conditione siue sorte potius, ut quod cumq; primum ueniret in mentem ad te scriberem. Sed forte id in primis mihi succurrit, ut amico uiro p̄ omnium uerissimo ueram salutem dicerem & optarem. Veræ autem salutis initium arbitraret, nunquam sperare ueram à mendace & falso salutem. Alioquin Bernharde charissime, si quem domesticorum decies in manifesto mendacio deprehenderimus, deinde tamen iterum illi facile iterumq; credamus, non ne digni iam ob nostram imprudentiam iudicabimur, qui totiens maximo cum discrimine atque damno fallamur ab eo, quotiens fidem ulterius eius uerbis habebimus? Duo præcipue ab ipso rerum initio mendaces perpetui sunt. Malus uidelicet Dæmon primus ille rebellis à ueritate. Rursus humana prosperitas, falsa quidem felicitas & ueræ felicitatis impedimentum. Sed mendaciã Dæmonis haud facile redarguere possumus, Terrena uerò prosperitas totiens humano generi apertissimè mentita iam fuisse conuincitur, quot in uniuerso temporis cursu ab initio mundi ad nos usq; momenta fluxerunt. Momenta uerò eiusmodi apud Philosophos innumeraabilia esse censentur. Adde quodd in quolibet puncto temporis simulato risu pestiferis illecebris, ueneficis lenocinijs, sollicitationibus falsis, innumeros passim homines decipit, ut merito dici possit, eiusmodi prosperitatis mendaciã infinite iam plura uideri quam puncta temporis infinita. Quod uerò eiusmodi est, haudquaquam mendax ulterius, sed ipsum potius mendacium, atq; id quidem apertissimum est nuncupandum. Credamus ergo temere, credamus adhuc facile, ut soleamus ipsi, ut ita dixerim, fallitati? Ut uerissime miser simus, qui fidem adhuc felicitati falsissimæ tam imprudenter habemus, felicitati, inquam, mille ros infinite iam pluries quàm infinite fallenti. Quisnam adeo cæcus est, quin clarissime tandem perspicere debeat infelicem hanc mortalium felicitatem, tunc reuera à infirmissima esse, quando tanquam firmissimam sese nobis ostentat? Nempè haud prius à nobis felicitas nuncupatur, quàm summum sui cursus attigerit. Verum in eo ipso momento, in quo summa uidetur, & quoniã apparet summa, ideo & felicitas iudicatur, repente in contrarium absq; mora relabitur. Adde ut quod à nobis felicitas nominatur sit potius quoddam infelicitatis exordium. Atq; reuera felintimo gustui nobis euadat, quod primo aspectu meli similitudine quadam coloris apparuit. Quæret fortasse quispiam quam ob causam potissimum ita uel natura comparatum sit, uel forte datum. Quatuor huius rei præcipue apud Philosophos causæ numerantur, diuina, cœlestis, naturalis, humana. Principio diuina prouidentia statuit, terrenam prosperitatem idcirco uolantem & fugacissimam esse, ne tenere diutius nos procul à diuina beatitudine posset, cum ne momentum quidem à nobis unum ipsa teneri possit. Atque etiam ut morbis frequentibus cogere mur, cœlestis medicis frequentius recordari. Meminisse præterea nos in regione, tam inquietã non esse tanquam in patria cõstitutos, sed quasi quodam exilio relegatos.

Fatalis

Fatalis deinde lex syderum sic à diuina prouidentia temperatur, ut in perpetuo cœlestium cursu quietis omnis expers cum primum Planetæ ad summum uel altitudinis uel directionis peruenierint, reuocentur. Præterea à se sextili aspectu uel trino, qui salutaris esse censentur, in quadratum uel oppositum, qui habentur noxi, uelocissimè perlabantur. Post hæc autem naturali quodam ordine ita quatuor elementa sub cœlestibus disponuntur, imò potius spherarum uolatu perpetuo ipsa quoq; ita continue rapiuntur, ut cum aut calor aut frigus uel siccitas uel humiditas ad summum usq; gradum naturæ suæ propriū intenduntur, tunc neq; progredi permittat ulterius finita natura, neq; manere uel parumper sinat ibidem perpetuæ conditio morionis. Igitur quando qualitas huiusmodi maximè uidentur intendi, tunc subito remittuntur. Quam quidem celestem uicissitudinem quatuor nostrorum corporum humores complexionēsq; sequuntur. Hinc, ut est apud Hippocratem, summa corporis ualetudo fallacissima iudicatur. Nempe apud naturam ascensum ipsum, descensus fermè continuo sequitur. Et quæ uelociter floruerunt, uelociter & arefcunt. Postremo uberior uanis prosperitatis afflatus, uanos mortalium animos inflat, tumidosq; reddit atq; egros. Hinc igitur uelut agroti delirantesq; sui iam ipsorum obliuiscuntur, fortemq; suam altiorem quàm humanam rati, omnia sibi licere, nihil imminere periculi putant. Quod fermè Alexandro regi dicitur contigisse. Ergo in seipsis solutiori licentia incontinentes euadunt, circa res suas admodum negligentes, erga homines superbi, iniurijs, contumeliosi, cæteri uerò contra illos odio & inuidia percuti, & insidias machinantur & prælia parant. Quamobrem facili in multis de causis, quas intelligere quilibet facile potest, prosperitas nostra turbatur. Atque perinde ut iactus in altum lapis quando altissime ascendisse uidetur, tunc subito sine ullo temporis intervallo descendit, ita fortuna quem ad summa euexit fastigia rerum, statim sine mora uel iubet eum uelut è monte sponte descendere, uel ipsa præcipitat. Sane & grandioribus casus grauior, & altioribus ruina profundior imminet. Sapissimè post blandas auras zephyrosq; suaues repente stridens aquilone procella uelut aduersa ferit, fluctusq; ad sydera tollit. Quapropter Philippus rex Macedonum qua die & in ludis Olympicis simul & in castris uictoriam reportauit, atq; primogenitum suscepit Alexandrum, in tam secundo uberioris prosperitatis afflatu contrarium uentum nõ iniuria timens, ò dæmon ait, tantum bonum quàm minimo malo repende. Paulosq; post sagitta quadam altero oculo est excæcatus. Nos quoq; si sapimus, si ualere uolumus, similiter timeamus. Imò uerò, ut rectius loquar, ne quando metueres similiter compellamur, ne credamus mendacio, ne speremus inuento, neq; fugacia uolantia sequamur, neq; inimica nobis & noxia diligamus. Sed credamus ueritati quandoq; qui mendacio tam facile tamdiu credidimus. Credamus inquam, ueritati diuinæ, quæ non mentitur unquam, quæ non fallit, quæ quotidie multis nos admonet uanis, ne unquam fortunæ inuidæ confidamus, neq; eam, quæ cæca est, tanquam nostræ ducem uitæ sequamur. Imò uerò cunctis uiribus nobis ab infinito bono tributis seruatisq;, ipsum quoq; infinitum secutemur. Num. Quod quidem non modo nusquam fugit, cum immensa potentia implet uniuersum, sed etiam occurrit sequentibus obuium immensa benignitate nature, atq; id quod maus est præcurrit etiã secuturis, dum & facit omnia & naturali quodam instinctu omnia semper allicit ut sequatur. Et qua uirtute nos ipsum sequi iubet, quia sapientia nihil frustra iubet, eadem quoq; ducit euntes, perseverantesq; perducit. Principium, rector, du x, semita, terminus, idem.

Oratio soluta Poëticis modis & numeris exornanda est.

Marcellus Ficinus Bartholomæo Fontio Rhetorij, S. D.

Elegantissime rogas Fonti, cuius potissimum uel imperio compulsus uel auctoritate fretus, soluta orationi nonnumquam poëticos modos numerosq; interferam. Ut autem summatim acutissimo uiro respondeam, id mihi imperat cœlum, idem cœlestis etiam Plato docet. Siue enim cœlum suspicis, uides illic Mercuriū eloquij magistrum simul & citharæ fabrum. Hunc igitur si quando loquentē nobis attendere liceret, audiremus frequenter uerbis suis nonnullos citharæ suæ modulose permissentem

scientem. Præsertim cum ipse semper tum Phœbo musica gratioris, id est, poësis patri, tum Veneri leuioris musica matri, uel iungatur penitus, uel proxime saltem adhaereat. Siue cœlestem Platonem audis, agnoscis protinus eius stylum, ut Aristoteles inquit, inter solutam orationem & carmen medium fluere. Agnoscis orationem Platoniam, ut Quintilianus ait, multum supra profram pedestremque orationem surgere, ut non humano ingenio Plato noster sed Delphico quodam oraculo uideatur instinctus. Mixtio uero cuiusmodi uel temperatio ad eum in Platone placuit Ciceroni, ut dixerit si Iupiter humana lingua loqui uelit, illum non alia lingua quam Platonica locuturum. Mitto quod Moses, Iob, Salomon, Esaias, Hieremias, Daniel, Ezechiel, alijque Prophetae, penitus omnes apud Hebræos, Mercurius quoque Aegyptiorum sapientissimus, similiter in Græcia Gorgias, Socrates, Herodotus, Aristoteles, alijque permulti, denique inter Latinos interdum Tullius, frequenter Titus Lucretius, Apuleius, diuus Hieronymus, Boëtius Philosophus summus, solutam orationem carminum numeris quibusdam exornauerunt. Eo scilicet consilio, ut oratio tum quia soluta sit, liberiore sepius pede progrediens facilius quo cupit & citius perueniret, tum quia numerosa atque Poëtica musicis interdum concentibus & figuris delectaret & blanderetur & raperet, quippe cum naturali quodam instinctu singula utpote quæ musica nata sunt, musica quoque mirifice rapiantur. Hos ego non acquis sequi passibus malo quam nullo modo sequi. Quamobrem ignosces amice Platónico uel inepto, etiam mixtum condonabis dicendi genus, cui hoc ipsa primum inseruit generis, au xit deinde continua Platonis Poëtici lectio, præterea frequens usus citharæ conseruauit. Neque tamen fortuito in Poëticos passim sonos erumpo, sed tibi precipue ubi materia uel forma quedam subest Poëtica. Talis enim tonus, tales quoque fides decere uidentur. Miscere uero Poëtica philosophicis docet nos omnis antiquitas, quæ ante Aristotelem potissimum semper id facitauerit, ob hanc maximè rationem ut facta Mineræque sterna tum omnibus & ueneranda & uenustaque tum paucis & illis quidem puris communia forent. Docet nos idem ipsa diuinitas, quæ Poëtica quedam figura ubique gaudens in numeris cœlum luminibus quasi pratum floribus exornauit, atque ita diuersos sphaerarum circuitus modulata est, ut concentibus congruis harmoniam mirificam melodiamque conficerent. Præterea sub Luna Deus idem poësi similiiter delectatus discordes rerum formas in pulcherrimam quandam digessit coninnitatem. Postremo terram, quæ fore omnium deformissima uidebatur, miris metallorum, lapillorum, plantarum, animalium figuris picturisque uariè decorauit, ipsosque terræ fructus folijs obtegi uoluit, floribusque ornari. Quid plura? cum singula tum uniuersum musicis numeris Poëticisque modulis temperauit.

Solus nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt qui non amittuntur.

Marfilii Ficini Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

Dici non posset quanto afficiar tædio, frustraissime mi Ioannes, quod ob hanc epidinix suspicionem hos pauculos dies parentis mei iussu sine te esse cogar, & tamen interim supra quam cogitari possit assidue tecum sum. Et per Deum nisi ita tecum essem, certe sine te esse, non esset mihi molestum. Tu mihi solus cura Ioannes, tu solus mihi solamen, solare Marfilium tuum precor expectatissimis literis tuis. Quæ quidem quandocumque uenerint nobis, uenerint proculdubio felicissimæ. Ego autem hanc ad te epistolam sub oppositione Lunæ ad Solem, quodammodo etiam ad Mercurium et Saturnum, ac etiam sub Martis ad Solem Iuliamque quadratura locis, quo tempore nihil ferme apud Astronomos infelicitus. Nihilominus scio felicissime me scripturum. Non enim conducentibus astris solum, uerum & decernente Deo astrorum duce à primis annis conciliata nobis est amicitia. Iuuat me nunc parumper ut & clam & palam solepe unà cum diuinissimo illo Aurelio Augustino nostro duce clamare: Solus nullum charum amittit unquam, cui omnes in illo chari sunt, qui nunquam amittitur. Trigessimus, mi Ioannes, tibi iam annus agitur, si recte numero, nobis ergo in eo quod irreparabile est erogando prodigus esse, sed tanto indices parcius tuos dies expende, quanto deinceps pauciores tibi supererunt quos expendas.

Male dei

Maledici contemendi.

Marfilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

LEges usq; adeo horrent infamiam, & odere maledicos, ut in eos etiam rigide animadvertant, qui uel de turpi turpiter obloquuntur. Quod quidem bis imò & ter atate nostra Florentiæ publicè obseruatum & uisum & probatum. Ego autem à legibus tale hodie nihil postulo, nolo enim pro me contra pulices leges aritari, quæ primo aduentu frigoris opprimuntur. Liceat ergo liceat impio illi Christos uos impunè tangere, cui iamdiu licuit Christi. Sit passim doctrinæ iudex uulgus quæ uix nota est quàm paucissimis. Ferant ut libet homunculi quibus nulla sententia est de mea uita sententiam, quæ soli nota est Deo. Hæc & similia aut cum Socrate & Zenone nihil curo, aut certe cum Aristotele & Theophrasto perparum. Nempe didici ab Heraclito & Thalete cuncta mortalium siue bona siue mala dum oriri uidentur occidere, didici à Pythagora & Platone dormire in corpore animum, & quæcunq; hic agere paritè uidemur nihil aliud esse quàm somnia. Didici à uita magistro, mundum totum esse positum in maligno, bono tamen uiro in bonum cuncta reuerti. Omnes igitur eiusmodi nugæ sacre Philosophiæ parietes altissimi à uobis longius arcent, hoc tamè unum ipsa Philosophia hodie monet, ut rem ipsam tibi significem quo officio tuo fungaris, quemadmodum aliàs in re nostra diligentissime es perfunctus, hoc est, ut lo leuissimo quodam nutu ostendas displicere tibi, quod Deo ante omnia displicet, dari uidelicet sanctum, & id quidem tuum uel canibus lacerandum, uel canum pulicibus submordendum.

Maledici contemendi.

Marfilius Ficinus Iuliano Medici uiro Magnanimo, S. D.

QUOD canis ille continuè contra me latret, quemadmodum contra bonos doctosq; uiros animamq; & Deum, semper est solitus, neque miror equidem, sic enim & natura & consuetudine affectus est, ut non latrare non possit, neque etiam curo, nam talis est ut neque utuperare quencquam possit nisi laudando, neq; laudare nisi uituperando. Latret ille & apud superos & apud inferos quantum placet, modo non placere Medicibus palam latratum eius intelligatur.

Congratulatio de magistratu.

Marfilius Ficinus Petro Nero, S. D.

PLURIMA scribere, mi Petre, iubet plurimum mentis cordisq; affectus, sed qualia in præsentia scriptoris sim nescio, nam neque serio nimium agere sinit domestica hæc nostra & plusquam familiaris consuetudo, neq; iocari, quod sæpe inter nos solemus, promittit nunc summa magistratus in quo constitutus es dignitas. Quid igitur faciam? Certe quod et Deus in primis admonuerit, & res ipsa potissimum postulauerit, ergo primum cœli rectorem oro, & obsecro sine quo nihil in terris feliciter agitur, ut & ad iuram uoluntatem dirigat tuam, & ad tuum uotum perducatur magistratus ciuitatisq; euentum. Deinde ipsi magistratus summopere gratulor quòd ab homine pio doctosq; recte geretur. Gratulor & Petro meo non tam quod hanc nuper dignitatem cõsequutus est, quàm quòd iamdiu sic à Deo est institutus ut qualibet mortali dignitate sit dignior. Huic ergo sedulo gratias age, & suppliciter cõmenda. Vale.

Non est scisus absq; amico suauissimo melodia.

Marfilius Ficinus Bastiano Foresio, S. D.

MI Foresi quid agis hodie? lyram pulsas? Caue ne hanc sine Marfilio tuo pulses. Alioquin si fidem fregeris, hies tibi penitus dissonabunt. Ego quotiens ad lyram cano, tecum concino, nō est mihi suavis absq; amico suauissimo melodia.

Z z 3

Landino

Landino meo amico uero me commenda. De Petro autem Néro quid? Totiens meo nomine salutato quotiens uideris. XI. Augusti. M. CCCC. LXXVI.

Veritas sua potentia potius quam aliena defenditur.

Marfilus Ficinus Petro Placentino Commissario Apostolico, S. D.

Misit te summus Pontifex tanquam strenuum ducem ut contra diuinæ sapientia hostes arma parares. Conducunt autem ad sapientiam defendendam non tam Martis milites quam Palladis sacerdotes. Deus me sub Marte fallaci militare prohibuit, sequi iussit inuictæ castra Mineræ. Quæ utinam quam libenter iamdiu sequor tam feliciter assequar. Mitto igitur hæc ad te armæ quibus aduersum ueritatis hostes pro uiribus continue pugno. Tu uero tanquam pius Palladis alumnus musarumq; patronus operâ dabis, ut aliàs insuper eiusmodi machinas struere ualeam. Qui ueritatis impugnatores telis inuadit, pugnat utcunq; potest, qui autem ueris aggredditur rationibus reuera semper expugnat.

Venus Martem, Iupiter Saturnum domat.

Marfilus Ficinus Rainaldo Archiepiscopo Fiorentino, S. D.

Superioribus diebus Petrus Placentinus clarissimus Pontificis commissarius, cū per epistolam tuam uel maxime uerbis tuo nomine rogatus, quicquid in publici oneris causa petieram benigne admodum non promisit solum, sed & scripsit. Volentem deinde me tibi coram gratias agere ob beneficium tua causa designatum, plures iam dies aduersa ualutudo detinuit, deniq; nudius tertius obnixius id tentantem, spiritus in medio itinere usq; ad eodē defectit ut uix domū pedibus redire potuerim. Mox mihi nunciatum est, munus id tuum inturbatum fuisse. Miraris sum micrum immodicum, ac diligentissime turbationis causam perscrutatus, cum eam in terra inuenire non possem, in cælo deniq; reperi. Miraris hoc uenerande pater. Nonne Thales Milesius in terra lapsus, surrexit in cælo, ut quæ non uiderat hic, illic inspiceret? Obseruauit igitur quid nuper meum ad te aduentum impediuerit, inueni quadratum malignumq; Saturni ad Lunam aspectum id fecisse. Vnde conclusi, Saturni cuiusdam hominis insidijs fuisse mihi beneficium interceptum. Primum quidem penè omnem remedij spem amisi, cum cogitare Saturnum forte ita Planetarum potentissimum esse ut altissimum. Sed deinde in mentem redijt, quod antiqui sapientes non absq; summa ratione de Saturno & Ioue, Marte q; & Venere fabulantur. Martem uidelicet à Venere, Saturnum ab Ioue figari. Hoc autem nihil aliud significat quam quod Saturni Martisq; malignitatem, benignitas Iouis Venerisq; coercet. Opinor igitur uulnus quod forsitan à Saturno aliquo illatum est, ab Iouis quodam maxime posse curari. In quo autem omnem Iouis effigiem, uim, dotēs, agnoscam, præter te in præsentia Florentiæ inuenio neminem. Deinde hic fortasse quispiam sacerdotem Astronomicam obseruantem. At ego Perfarum, Aegyptiorum, Chaldeorum authoritate fretus, putabam ad cæteros quidem terrena, ad sacerdotem uero solum cælestia pertinere, ita tamen ut & consilio humano suis relinquatur locus, & ad cæli rectorem summa imperij referatur. Sed uis nunc mutamus cælestia? Mittamus. Quid igitur postulabo? Hoc unum. Cum in cæteris Cæsare ipso superior sis, ne patiari ut in hoc uno uel Pilato inferior uidearis. Sed tuis quod commissa tui manibus tuo nomine ab initio me præsentem in causa mea scriptum est sit scripta. Hoc uenerande pater quod oculi philosophici gratia posco, uerū tamen fiat uoluntas tua

Felix qui sua contentus est forte.

Marfilus Ficinus Valerio Romanæ scribæ principis, &c. S. D.

Si haud facillè emergunt, quorum uirtutibus obstat res angusta domi, certe multo difficilius emergunt, quibus obstat res nulla domi. Solent quibus nulla res obstat uirtutibus indigere. Discipulus uero noster qui modo te salutauit, ob hoc ipsum omnibus indigere, quia

get quia obstat res nulla domi. De re omni uerò quid dicam? Tam maxime rerum omnium copia genus hominum impedit quam inopia. Mediocris rerum possessio & temperatus fortunæ status ut securior est & iucundior & stabilior, sic ad Mineruam & Musas accommodatior. Quemadmodum pauperes illos ualde probamus qui in ipsa tum pau- perate sunt diuites, tum infima sorte sublimes, sic eos diuite nimium admittamur qui & in summa rerum affluentia uiuunt sobrii, & in excessa fortuna sunt humiles atq; pru- dentes. Plerique cum possidere omnia uideantur, existimant sibi cuncta licere, & obli- tis fortis humanæ se aliquid esse super homines arbitrantur, cum sepe minus sint quam ho- mines. Discant in Alexandro Magno, in Cesare, in Nerone, in Domitiano, discant mi- nus uel tribuere genio, uel ingenio indulgere, uel fortunæ considerare, uel homines sper- nere. Verum dum multa de his uerba facio, uideor eos forsitan multifacere, quos reue- ra paruifaciendos existimo. Fortunatus cui fors obtigit mediocris, foelix qui sua contentus est forte. Calendis Nouembris. M. CCCC. LXXIIII.

Virtus legimi ciui.

Marsilius Ficinus Iohanni Caualcanti Amico unico, S. D.

Cum post Iusciniã ad nos missi turtures, temere nimium, & frustra pollicitus sum de his quoq; aliàs me scripturum. Nam nihil profus deinde hac in re men- titi suboritur. At si turtures longe salatioris sunt quam Iusciniã, cur illæ nobis iampridem peperere non nihil, hæ uerò nihil pariant? An forte quia Philona- namus, turtur Veneri consecratur? Aedes autem nostra non Veneri dicata est sed mu- sis. Sed age experiamur parumper, nunquid Thomas saltem Mineræ bettus, cui nuper uxor elegans scitum peperit filium, nobis aliquid pariat. Quando me Thomas nato ele- git compatrem, non ne libi me fecit comparem? magnum est mi Ioannes magnis uiris equari. Optimum quoq; optimis comparari. Quanti faciam quod Mineræ bettus magni non faciat, te nõ latet, qui nosti quanti eius iudicium semper fecerim. Quam enim apud Platonem nostrum ideam optimi ciuis quotidie legimus, in hoc ferme iam agnouimus. Cui tam curæ publica sunt quam cæteris propria, in quo singularis magnanimitas, et in- credibilis mansuetudo inter se de paritate contendunt. In quo & prudentia liberalissi- ma & liberalitas prudentissima, in quo tanta cum grauitate benignitas, ut tot diligant quot uident, tot ament colantq; quot & norunt. XVII. Septemb. M. CCCC. LXXVI.

Quæ sit uera laudis laus.

Marsilius Ficinus Antonio Seraphico Conphilosopho suo, S. D.

Solent opifices alij quanto minus leuiusq; opus est quod fabricandum aggredi- untur, tanto & facilius & uerius fabricare. Adde & tanto magis probari quanto magis eorum opera materiam superat. Contra uerò in his tribus se habent periti declamatores illi qui in laudando uersantur. Sane facilius ueriusq; magna laudant quam parua, & laus illa apud prudentes probari solet potissimum, quæ ita modum tenet, ut à laudato superari quodammodo uideatur. At cur inter opificem & declamato- rem tanta diuersitas? Nisi quia opera quidem non ab opere fabricando uim habent sed ab opifice. Vehemens enim actio est non ubi ingentem quis aggreditur machinam, sed ubi uirtus ingens est in artifice. Laus autem contra non tam à laudante sortitur reuera, quam à laudato uirtutem. Et quamuis sæpe ueritatis opinionem quandam à dignitate laudantis adipiscatur, uera tamen erit laus si uera uirtus in eo fuerit quæ laudamus. Sed nescio qua infelici negligentia prætermiseram hic Seraphice quartum, & id quidẽ cun- ctiorum maximum, quod uel parumper prætermisero mi Seraphice religio est. Artifi- ces alij tunc solum examulsi expriment quod proponunt, cum non aliud respiciunt quam formam ipsam operis faciendi. Laudatores autem contra, tunc solum rite laudat eum in aliud quiddam, scilicet, in Deum referunt laudati hominis excellentiam. Vnde nam hoc proficisci putamus? Nempe quia homines inde omnino ut bene sint habent unde profus habent ut sint. Atq; sicut ars humana in naturali quadam materia declara-

tur, sic omnis & hominis & naturæ uirtus lausq; lucet probaturq; in arte diuina. Vale feliciter declamator facilis, uere, probate, recte. Ac si uis semper, ut nunc à prudentibus ipse laudari, quemadmodum Bernhardū Nerum nostrum paulo ante laudasti, ita post hac si modo usquam nactus fueris laudato Bernhardos Neros.

Nihil p̄osidetur in terris pretiosius homine.

Marfiliius Ficinus Bastiano Saluino amicitino suo, S. D.

Saluine Saluine noster, impleuit desiderium Saluine nostrum epistola tua. Not quia Marfilium laudat, sed quia ipsa mihi laude digna uidetur. Desidero autem in epistolis perspicuam breuitatem, acumen elegans, lepidam grauitatem. Scribis quod & antea mihi notum fuerat, me apud Thomam Minerbertum præstantem uirtute uirum plurimum autoritate ualere. Equidem tanti facio apud uirum non mediocris apud omnes autoritatis ualere quanti si ipse ualuerim apud omnes, cōmodo ingenuos eius liberos tuæ diligentie millies. Res agitur Saluine tua. Nullius rei lucrum maius, & possessio pretiosior in terris quàm uirorum. Parentes adeo nobiles lucraris in filijs, lucras tam generosos filios in doctrina. Tommæ tibi liberi adolefcunt, mi Saluine, si liberaliter adolefcunt. Ex agro Cellano. XXVII. Septembris. M. CCCC. LXXVI.

Qualis sit terreni conuiuij ornatus, cœlesti conuiuij splendor, super cœlesti beatitudo.

Marfiliius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

Redeunt hodie, unice mi patrone, sacra illa diui Cosmi solemnia, quæ integrum iam Saturni cursum, primo quidem sub magno Cosmo, deinde apud Pium Petrum, demum penes Magnanimum Laurentium quot annis colere consueuimus. Ibi suauiter pulcher Apollo Chelimi, dulcissimæ canebant musæ, gratissimum dicebant gratiæ chororum, petulantes nymphæ ludabant, blande iocabatur improba Venus, iura dabat Iupiter, Mercurius diserebat. Felix, Marfilii, nimium felix cui medicum benignitate tot annos datum fuerit epulis accumbere diuim. Hoc nihil autumno nihil in terris pestilentius agit, pestilentis suspitio epidemice, quam quod beatum illud conuiuium interturbat. At uideo quod apud mortales nunc intermittitur inter sit peros profus instaurari. Suspice age, cœlestis Laurenti, suspice cœlum. Magnus illic in orbe lacteo Cosmus familiares suos cœlicolas nectaris, & ambrosiæ conuiuio excipit. Ecce galaxie lac illis perpetuum ponit, & lousios pisces cancrumq; lunarem, his addit capreolum, iuuenicum, agnum, auesq; cœlestes. Liberi quoque patris crateres aquario temperat, illis suas largitur libens Diana prædas, suos quoque ditribuit fructus largissima Ceres. Præterea illos undique mira uarietate nouies circum iris, Iris à Phœbadijs ex manæ rore refulgens in astra zodiaci suauesq; miscens ex Elisijs pratis odores. Illos nouis cœlestium Syrenarum permulcet cantus & consona ex sphaerarum hyderumq; motibus lyra oblectat in æuum. O terq; quaterq; beati, quibus Solis heroiæ uirtus lætum reddidit lætum, & seque paræ iam haurunt. Qui proci ab ijs Aeoli procelis & Neptuni fluctibus, nebulisq; Plutonis, serena summi Iouis aura in campis uescuntur Elisijs, quam felix Laurenti conuiuium? in quo cibus unius omnis est cibus. Auiditas satura semper & saturitas auida. Nuptiæ quam mirabiles, in quibus amare idem est quod frui, uidere uon est aliud quam amplecti, amplecti nunc idem est quod & semper amplecti. Commercium quam iustum quam uæ iocundum, ubi lex uoluntatem instruit, uoluntas construit legem. Non libet unquam nisi quod licet, & licet semper quodcunq; iuberit. Ibi felicitas supra quam cogitari possit facilissima atque plenissima, ubi uoluptas omnis infinite facilis plenisque uoluntatem sequitur, quam hic uoluptatem nostra uoluntas. O fortunati quibus est fortuna perfecta iam sua. Nos alia ex alijs in fata uocamur. Nos miseri frustra Italiam semper sequimur fugientem. At si frustra sequitur Italiam quisquis sequitur fugientem, necessarium

farium esse uidetur ut solus ille & recte suam sequatur Italiam & feliciter assequatur qui non fugientem sequitur, sed manentem. Mane igitur felix, mi Laurenti, in amore semper manentis Dei. Ama etiam precor ut soles Marsilium tuum unice te amantem.

Prudens neminem spernis tanquam inuilem.

Marsilius Ficinus Nicolao Michelo scio uero uiro, S. D.

VOlui Nicolae in hac mea rusticatione sepe, ut par erat, ad magnanimum Laurentium unicum patronum nostrum aliquid scribere, sed nescio quis in hanc usque diem pusillanimitas timidusque affectus nobis obstabat. At hodie in diui Cosmi sacris magnus ex caelo Cosmus audaciam quandam & fiduciam praestat qualem olim in terra solebat, hac uidelicet ratione potissimum, quod non timendus sit uic bonus qui obesse cuiquam nesciat, & qui semper prodesse benignitate naturae studeat uel ingratis. Ergo pulsa timiditate scripsi ad Medicem hodie. Verum in ea epistola, ut mihi quidem uidetur, nescio quomodo deliravi. Forsitan quoniam temere in alienam messem falcem immisi, & poeticas insolens pulsaui fores. Tota uero poësis poculis ad insaniam. Nam Philosophantes etiam quodammodo insanite scribit in libro Problematum Aristoteles. Verum quicquid mi Nicolae, tantum est à singulis exigendum quantum praestare singuli possint & sciunt. Reliquum commodandum. Deus prudentibus ad gubernandum utitur. Insanis ad diuinandum. Peritus artifex uarijs prout res postulat utitur instrumentis. Probus belli dux diligit equites, non negligit pedites. Prudens paterfamilias cui aurea, argentea, Aenea uersa praesto sunt, nullum praeterea uasculum spernit uel futile uel fordiosum, scit enim nihil penè in amplis aedibus esse profusum inutile. Doctus medicus herbas diuersas colligit etiam spinosas & uenenosas. Pictori ad lucis gratiam necessarium seruit ater color & fuscus. Deus informi materia utitur ad quamlibet naturae formam, rebus deformibus, utitur ad certum graduum numerum & necessarios usus, ad comparationis & uarietatis ornatum, denique malo etiam daemone ad examinis, probationis iustitiae bonum.

Peruersis animis aduersa sunt omnia.

Marsilius Ficinus Anthonio Allio Episcopo Volaterrano, S. D.

FErunt multi rem onerariam contra sacerdotes, iterum iterumque seruere, eaque nihil usquam reperiri posse seruentius. Quippe cum aquae gelu serueat atque aestu. Addunt nonnulli nihil opus esse ut serueat ultra, iam diu enita sacerdotium penitus decoxisse, hanc quoque calamitatem Ecclesiae in Apocalypsi se uidisse depictam. Huius miseriae causam alij Saturnum in Leone, Iouemque in Piscibus, retrogrados, esse asserunt. Alij non stellas sed hominum mentes retrogradas, esse in causa opinantur. Nos autem quid? Profecto putamus Anthoni & stellas & hominum mentes ipsi solis aduersas esse qui haec peruersa mente interpretantur. Arbitramur à iustis principibus iuste subditos gubernari. Scimus ab infinito bono cuncta bonis utris in bonum denique uerti. Didicimus à Christo uitae magistro, libenter tributum soluere. Didicimus à Paulo praecipuo Christi pracone, principibus obedire. Verum ut ad rem nostram iam ueniamus, fortuna nobis, uenerande pater, tenuis & humilis est uulgi quidem iudicio, qualis esse ferme semper Philosophantibus consueuit, sed tenui desiderio humilique animo meo satis pinguis atque sublimis. Si hanc patrono meo antiquo non commendauero, uidebor forte res meae curae & custodiae commendatas negligere. Si commendauero, uidebor parum & iustitiae erga omnes & beniuolentiae erga me tuam confidere. Vnum ergo duntaxat commemorasse sufficiet, diuturnum continuumque morbum, quamuis principio uideatur leuis, tamen in leui corporis habitudine grauissimum iudicari.

Oratio & Musa à Deo sunt, atq; ad Deum referenda.

Marfilii Ficinus Bernharde Bembo Veneto equiti & iuriconsulto prædator, S. D.

Rogas quid nam agat Academiâ, mi Bernharde? Amat Bembum. Quid rursus? Veneratur Academia Bembum. Omnes apud nos in hoc consentiunt literati, hunc esse apprime amandum & uenerandum, cuius pectus gratiarum templum est, ac menses est fons musarum. Gaude igitur tuis Bernharde bonis. Tuis, inquam, quod in te sint, non quod abs te proficiantur. Nempe ut te non lateret ab ipso bonorum omnium bono singula hæc habes bona. Solus autem & his utitur prospere, & illo beatè fruitor qui non fruitor his sed utitur.

Neq; potest uerè sibi ipse placere qui displicet ueritati, neq; uerè gaudere bonis qui in ijs diligendis negligit ipsum bonum unde sunt bona.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

PAti non possum tuos à Fighinensi foro nostris mercibus uacuos ad uos reuerti. Nefas enim esse arbitror, dum ad te aliena ferunt, non referre tua. Ferunt ergo tres à nobis epistolas, una emendatæ ueniente fratre, cursim puero nostro dictaueram, aliq; exemplaria sunt eorum quæ iam pridem ad Anthonium Allium & iam diu ad Petrum Nerum scripseram. Hodierna in præsentia non habebam. Externa dedi. Rusticus est Choridon, ad acerrimum gustum pomula mittit insipida. Confide tamen momilla paulum gustet. Alexis, sua enim sunt. Solent autem sui fructus agricolis etiam si minus boni sint magis quam alieni placere. Ac fortasse nulla uideretur ad humanam quandam felicitatem uia commodior, quàm quod, ut plurimum, sua cuique placeant. Felicitatem, Ioannes, dixi quandam scilicet adumbratam. Nam & si hoc natura mortalibus quasi solatium quoddam, præsertim in rerum ingenique paupertate, uoluit esse, non tamen uera in hoc felicitas esset, quando in his quæ nobis placent nos ueritati displiceremus. Quoniam non potest uerè placere sibi qui ueritati non placet. Quippe paulopost reuera sibi ipse displicet qui iam displicet ueritati. Sed quis nam hominum maximè amatur ab illa, nisi qui maximè omnium amat illam? Vbi nam, o amice, ubi est amator huiusmodi? Pudeat autem quandoque mortales pudeat, inquam, dum non alia ratione nisi quia bona mortalia diligunt in ijs diligendis æternum ipsum bonum negligere, unde hæc id profus habent ut sint bona. Bona quidem in seipsis omnia sunt, quoniam sunt ab ipso. Bona rursus & nobis quatenus referuntur ad ipsum. At mala & aspera non iniuria nobis euadunt, quia summa quadam iniuria hæc sectamur, illo dimisso, quæ necessario in illo sunt & seruantur ab illo. Ha quàm mirabile est, mi Ioannes, imò quàm miserabile, ut ea nos profus ab illo seiuuant, quæ illi penitus sunt coniuncta. Quæ nisi ipsum quodammodo præ se ferrent nos sibi ipsis adiungere non ualentes, quæ nisi essent in eo, certè non essent in se, & omnino non essent. Vale. Sed nunquid mi Caualcantes aduertis? Quod & ego cui id modo contigit uix aduertit. Postquam dixeram me hodierni nihil habere quod mitterem, repente nescio quid subortum nobis est hodiernum. Serente uidelicet illo cui nihil crastinum est nihil externum cui quicquid est momentum idem est. Atq; ideo solus serere eodem momento potest ac metere, & quotiens uult ferendo metit feritq; metendo.

Nemo felix nisi qui uerè gaudet, nemo uerè gaudens nisi qui ueritate gaudet.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico uerum gaudium, S. D.

CVM hoc momento frater meus istac se diceret transiturum, neque quod ad te darem huic inuenirem, cogitauit subito id ipsum dare præter quod neq; inueniendum est aliud neq; querendum. Quod & si omnes mortales querunt, nullus tamen qui querit mortaliter inuenit. Legebam modo hanc felicitatis de-

tis definitionem in confessionibus Augustini nostri, cuius diuina uestigia quoad possum frequentissime sequor. Beate uiuere nihil est aliud quam ueritate gaudere. Atque hoc ipsum circa ueritatem gaudium est ipsa felicitas. Viue seixt optime mi Ioannes, sed ut felix uiuas uerè gaude, ut autem uerè gaudeas, ueritate gaude. Absoluta ueritas lux Dei est in se ipsa. Rerum ueritas est Dei splendor in ipsis. Ergo si uis ueritate gaudere, ama, quare considera Deum propter se ipsum & cetera propter Deum.

Qui eternam amat formam, tam facile salutem tanquam seure finitur, quam difficile & solite qui temporalem.

Marcellus Ficinus & Ioannes Cauat. Georgio Antonio Vespucio, uiro doctissimo, S. D.

Breuis epistola tua Vespucii dulcissime affectu & doctrina referta non breuè longam nobis attulit uoluptatem. Declarauit enim quam bene iamdiu animo quam belle modo corpore ualeas. Felix igitur Vespucius noster, cui est, quod in primis uidetur optandum, mens sana in corpore sano. Cui sanitas animi neq̄ ex fallaci fortuna neq̄ ex insana pendet corporis sanitate, quæ quotidie inuitis nobis amittitur, sed ex illo uitæ fonte manat quæ solus & uix amittit qui sp̄tè dimittit. Quem quicumq̄ reuera sitit iamdudum & bibisse uidetur. Nam & pretium quo liquor hic emittitur cit ipsa sitis, & animus sitibundus hoc ipsum quod sitit ex libatione quadam illius habet à quo plenius hauriens habet ut aliud ultra non sitiat. Fortunatus nimium uenator qui solis Solem passim sibi secūdum totis uiribus proposuerit. Nemp̄ prius etiam quærat, hunc facillime reperit, quem non nisi eiusdem calore accensus quaerit. Non enim eiusdem luce illustratus agnouit inuentum. Beatus qui satis aliquando pro uiribus amat formam quæ sola nunquam potest reuera satis amari, immensia enim hæc forma formæ cuiuscq̄ mensura, ingens semper, ubiq̄ lucens, pro amore infinitæ bonitatis immenso uerò amatori suo ad uotum uniformem se monstrat & omniformem. Atq̄ amator statim amando eiusmodi amatam quatenus amplectuntur unæ complexitunt omnia complectentem, suumq̄ securus possidet possessorem. Profecto uotum hominis qui aliud affectat præter amorem, sæpe frustratur euentus, solus autem qui præter amorem ipsum nihil amat subito desiderando consequitur, semper consequendo desiderat. Præterea sicut nemo uel sine potentia potest quicquā, uel sine sapientiā sapit, sic absq̄ amore amat nemo. Ipsum uerò potētia & sapientiā ipsumq̄ amorē, idē inter se penitus esse atq̄ esse Deum, negare neq̄ potentes audent, neq̄ sapientes sciunt, neque amantes assentiuntur. Accedit ad hæc, quod quemadmodum absq̄ pulchritudine nihil est p̄chritū ita sine amore, ut diximus, nullus amator. Sed aliud apud mortales esse finitū quolibet pulchritudo, aliud huius pulchritudinis desideritū. Alibi ergo inter nos amor flagrat huius manus, splēder alibi pulchritudo. Pulchritudo autē infinita cū nihil uel alienū extra se patitur, esse multo minus relinquat aliquid extra se situm. Suum igitur amorem intra se possidet. Hinc sequitur e conuerso, ut ubicunque illius ardet amor, illa quoq̄ necessario luceat. Ut enim extremæ tenebræ omnino cum extrema frigiditate conueniunt, ita lux summa cum summo ardore conspirat. Fortè nimium, Vespucii uir optime, in his aliquid uel inuenire per te patitur quidem nos cum homine pio eademq̄ amicissimo latere de diuino amore dicitur esse. Quis enim immenso modus adsit amoris? Rideat nos intemericulus aliquis talia sepe multumq̄ tractantes. Ipsi uerò ridentem nos lugebitur. Vale.

Deus omnia bonis conuertit in bonum.

Marcellus Ficinus Ioanni Cauacanti Amico unico, S. D.

Ioannes scribe aliquando quid in rebus tibi mihiq̄e communibus feceris, quid uel amari uelis. Si modo in præsentia ser. ipse quid uelis optime mi Ioannes. Ego autem his temporibus quid uelim quodammodo nescio. Fortè & quod scio nolim, & quod nescio uolo. Veruntamen opinor tibi nunc lotus tui in piscibus directi benignitate constare, quæ mihi Saturni mei his diebus in Leone retrogradit

trogradi malignitate non constant. Sed quod frequenter prædicare solemus in omnibus agenda illi gratiæ sunt qui infinita bonitate sua omnia conuertit in bonum.

Mala non sunt ab astris proprie, sed ex defectu uel materia uel consilio.

Ioannes Caualcantes Marfilio Ficino Philosopho Platónico, S. D.

TV quidem mea sententia interdum quardam magnificiæ, & quia magnificiæ ideo times, quæ licet penitus minime parui pendenda forent, uei uentamen a te tanto uiro tanti haudquaquam facienda censeo. Nunquam ergo mihi amplius mi Marfilii insimulabis malignitatem Saturni. Nullum Hercle malum facere nobis possunt astra, neque uent, inquam nolunt. Velle autem & posse est idem apud superos. Qua ratione autem nos summi boni filios laderent? Cum alijs quæ summo bono solum originem suam trahunt, ducantur. Atque ea omnino secundum boni ipsius rationem felicissimæ illæ mentes circumagant. Si tantum quantum uideamus & sciunt qui experti sunt, suos diligit filios secundus & terrestris pater qui compa ratione cœlestis patris uix dicendus est pater, quantum nos primum & uerum patrem putemus amare. Mirum immodum certe. Nunquam igitur lædemur ab ijs qui conui uunt in prospera domo patris nostri. Caue igitur posthac transferas culpam tuam ad supremum illud astrum, quod te forte innumeris atque maximis beneficijs accumulatum reddidit. Sed ne singula frustra enumerare coner, non ne te missum ad florentem urbem ornandam, iam per te florentissimam effectam, uolui eodem aspicerè aspectu quod diuum Platonem aspexit ad Athenas illustrandas euntem? Responde mihi quæso, unde admirandum ingenium quo quid si Saturnus intelligis, quod triginta annis summi ter peragat cognoscis, quæ sit effectus in terris hoc in loco uel illo collocatus producat non ignoras. Age dic mihi, unde robustum illud & ualidum corpus quo per deuos & indomitos saltus uniuersam Græciam peragrasti atque in Aegyptum usq; penetraisti, ad nos sapientissimos illos senes super tuos humeros allaturus. Audax certe facinus. Pro quo tantum tibi posteri debebunt, quantum soluere difficile erit. Haud te tuum sefellit inceptum. Tulisti certe eos quos attingere ausus est nemo, atque occidentalibus regionibus ostendisti, quorum tantum prius nomina acceperant, eaque ita mentem magnopere uenerantur, atque ab eis omnem obscuritatem quæ circa eos erat amouisti, nostrosque oculos ab omni caligine absterxisti, ita ut etiam cor eorum inspicere possit, nisi penitus lippimus. Denique per te eos inspexit hæc ætas quos nunquam uiderat Italia. Hæc omnia tibi ab eodem donata sunt. Ad hoc etiam te responde re uelim unde memoria illa tot rerum capacissima quæ ad eum tenacissima est ut quolibet momento, sibi omnia adsint quæ unquam uidisti aut audisti, nec tantum res tenet, sed quibus eæ gesta sunt meminit temporum atque locorum. Tu ne ergo Saturnum insulabis, qui te tantum cæteros homines superare uoluit, quantum ipse cæteros planetas superat. Itaque opus mihi crede est palinodia, quam si sapi quam primum canes.

Omnes omnium laudes referantur in Deum, principium omnium atq; finem.

Marfilii Ficini Ioanni Caualcanti Amico unico, S. D.

IVbes mi Ioannes, ut Saturno, de quo superioribus diebus ualde querebar, palinodiam canam. Et iustissime quidem, nemo enim iubet iustius quam qui iusta iubent facit ipse quæ iubet. Et quamuis præcipias iuste, tamen superuacua mandas. Nempe si meo corde cantante necessario mei pectoris concava reboant, sequitur ut dum tu cor meum canis, ego concinnam. Videris tu quidem mihi palinodiam Saturno cæterisq; astris imò Deo astrorum duci in tuis literis cecinisse. Palinodia igitur Marfilio tuo fuerit epistolata tua, in qua laudes illas in eum tuas hæc conditione libenter accipit, ut partim ardentissimo amori in eum tuo attribuatur, partim uero Saturni muneribus. Amoris autem atq; Saturni & denique omnium laudes omnes referantur in Deum, principium omnium atque

atque finem. Quem equidem in me ex hac laudo potissimum, quod eius solius aeterno quodam munere, mortalium bonorum minime cupidus sum, quod uero circa mala nimis formidolosus sum, quod interdum in me reprehendis, complexionem quandam accitso melancholicam, rem, ut mihi quidē uidetur, amarissimam, nisi frequenti usui citharæ nobis quodāmodo delimita dulcesceret. Quam mihi ab initio uidetur impressisse Saturnus in medio ferme Aquario ascendente meo cōstitutus, & in Aquario eodē recipiens Martem; & Lunam in Capricorno, atque aspiciens ex quadratura Solem Mercuriumque in Scorpio, nonam ecclī plagam occupantes. Huic forte non nihil ad naturam melancholicam restiterunt Venus in Libra Iupiterq; in Cancro. Sed quoniam temere prolapsus sum? Coges me uideo rursus non iniuria palinodiam alteram cantare Saturno. Quid igitur faciam? Equidem tergijuerabor ac dicam, uel naturam eiusmodi, si uris, ab illo non proficisci, uel si ab illa proficisci necessarium fuerit, Aristoreli assentiar, hanc ipsam singulare diuinumq; donum esse dicenti.

Nemo ascendit ad Deum nisi in quem quodammodo Deus ipse descenderit.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

ET si iam pridem ueteres tres epistolas tibi pollicitus sum, tamen quia opinor te his diebus multum libentius gustare quam uetus, mitto noua. Composui hoc triduo Theologica opuscula tria de triplici in Deum mentis ascensu, ad quem nullus ascendit nisi in quem quodammodo prius ille descēderit, qui moueri potest nusquam cum externum ei desit spatium, cuncta & intrinsecus profus implenti & extrinsecus infinite comprehendenti. Mitto opusculi tertij proœmiolum nondum emendatum. XXVIII. OCTOB. M. CCCC. LXXVI.

Nugis uulgus pascitur.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti Amicō unico, S. D.

ABeo hac hora ex agro nostro Cellano Florētiam petiturus. Fero mecum Theologica opuscula quinque hoc ultimo nostræ rusticationis tempore à nobis composita, de diuina prouidentia nominibusq; Dei, & gaudio contemplantis. De ascensu à materia elementorum ad cœlum sine materia, ad animam sine quantitate, ad angelum mutationis expertem, ad Deum sine accidente substantiam, de raptu Pauli ad tertium cœlum, & quomodo anima illic Dei æternitatem uideat atque suam, de impedimento mentis à corpore eiusque immortalitate, de lumine, quod sit in diuinis numinibus claritas gaudens clarumq; gaudium, in mūdi uero machina sit risus quidam cœli ex numinum gaudio proficiscens. Hec uerbis quidem breuia sunt, quod plane ipse uideo, utrum uero etiam sententijs breuia sint an longa, ceteri uiderint, si tamē qui folia nostra quondam florēsque legebant nunc fructus qualescunque illi colligere non dedignantur, sed nescio quomodo Matus quotannis, & si pene fructibus careat, tamen mortalibus gratior aduenit quam September. Pergo iam ad urbem, ueni & tu Ioannes, ut saltem Urbani familiares simus, & si hac astate familiares rustici non sumus. Vale decimo Nouembris. M. CCCC. LXXVI.

Sed cur ego nunc de tertia puella hac nuper tibi nata uerbum nullum? Quia & tu ad me uerbum nullum. Vis ne uerum fatear? Non prius hac de re faciam uerbum quam rescituro congratulaturus ne sim an consolaturus. Gaude tamen ut cūque sit regis magni muneribus. Nichil enim à magno paruum uel contentendum.

Amicitia

Amicitia vera est quam religio uera conciliauit.

Marfilii Ficinus Antonio Sorliuenti, S. D.

Non est inter religiosos amicitia uera nisi quam religio uera conciliauit. Cupio igitur nostram ab hac exordiri. Tua quidem religio clarissima est, mea uerò qualis sit hic tibi quem mitto liber ostendet. Vereor ne parum formosa forsitan uideatur, utinam saltem non mala. Tunc demum reuera probatam existimabo cum ab Antonio uiro omnium probatissimo probatam esse re-
sciuerò.

Non cortex nutrit sed medulla.

Marfilii Ficinus Philippo Sacramento insigni iuris Canonici professori, S. D.

Mitto ad te religionem nostram religiosi pignus amoris. Si forte uidebitur pauperrima, memento Christianam religionem in paupertate fuisse fundatam. Memento præterea apud nos non expressores librorum esse sed oppressores. Hæc si amabitur abs te fatis formosa diuesq; uidebitur.

Miser qui ex funis externisq; pendet.

Marfilii Ficinus Loæterio Neronio, S. D.

Cupio uehementer interrogari nunc abs te cur legam scribamur? Cur discam doceamur? Atq; summam quam ob causam quodlibet aut cogitem aut loquar aut faciam? Esto igitur rogaueris me, amice. Respondeo subito, me non ob aliam rationem quidlibet agere nisi quia delectat. Aduerte quid dicam, nõ dixi ut delectet, nam illud quidem futurum est. Nolo autem à futuro & incerto pendere, falli q; imò in presenti certo q; consistere, sed ultra si modo id nunc te delectat progredere, si quid uis, ago quia mihi in presentia æternitateq; placet, nõ ut mihi placeat in futurum tempus & ad tempus. Multominus ago ut mortalibus placeam. Quoniam hoc non solum futurum est, atq; breuissimũ, sed etiam æternum & in aliorum arbitrio positum. Equidem sepe animaduerti qui à rebus externis pendet, semper sollicitum maximumq; uiuere & sepius falli, solus autem tranquille certe q; uiuit qui non extra se in rebus mortalibus sed intra se ipsum æternis uitam agit, solus nunquam pauper qui mercedem suam non in opere ponit sed in opera, solus nunquam infortunatus qui non post & extra principium expectat finem, sed finem suum in principio collocat. Agimus igitur quoduis ob hoc ipsum, primo quia delectat & placet, scimus præterea neq; posse nos per aliud delectari quam per ipsam delectationis ideam, id est, Deum. Neq; alia ratione quicquam posse placere nisi quia bonum. Vnde agnoscimus in singulis quæ nobis placet, nihil aliud reuera nobis placere quam diuinum ipsum bonum, ex quo & per quod cuncta sunt bona. Ergo cæteris omnino posthabitis, amice optime, totis uiribus adnitamur, ut huic summopere placeamus sine quo impossibile est aut alia nobis aut nos alijs aut nos nobis ullo pacto placere. Vale uix dixeram, amice optime, uale, uolte ecce repente ad nos epistola tua melle mihi dulcior ac pretiosior auro. At non licet mihi nunc in laude hac ulterius progredi, ne uanior forte uidear si eam epistolam satis laudauero quam laudat me plus satis. x. Decembris. M. CCCC. LXXVI.

Qui sequitur omnia nihil assequitur.

Marfilii Ficinus Carolo Valgulto Brisicenti, S. D.

Quæris quid agam hodie, mi Valgulte? Quod heri. Quæris iterum, quid cras agere cogitem? Quod hodie. Persuasit mihi Plato noster ita demum me quam plurima perfecturum, si semper idem fecero. Neque id quidem iniuria. Nempe qui sequitur omnia, nihil assequitur. Plurima quidem impediunt unũ, unũ aut ad plurima cõfert.

fert. E multorum numero est qui multa sequitur, singularis tantum est qui unum. Puerilis & infirmi ingenij est quolibet momento diuersa tentare. Temerarie quoque ambitionis est quotidie plurima profiteri. Docet nos Pythagoras unitatem ad bonum spectare, ad malum uero diuersitate. Quemadmodum uis naturalis in iecore ac uis uitalis in corde quando distrahuntur in duo ad utrumque debilitantur, ita uis animalis in cerebro nobis ad diuersam se respicit. Præterea qui que id aptius peragit ad quod aptior a natura est institutus. Vni attem unum est consentaneum. Vnum igitur est necessarium, nam plurima turbant. Vnum inquam, quod ipsum in se honestum sit, & agenti præ cæteris aptum. Denique si Deus idem semper est eademque agit, eo quis à Deo remotior, quo ad diuersa procliuor. x. Decembris. M. CCCC. LXXIII.

Quomodo inuidia puniatur uel mitigetur uel extirpetur.

Marfilij Ficinus homini inuidiam timentis, S. D.

Vis ne inuidias ab inuidis illatas ulcisci? Da operam ut indies magis magisque inuideant. Nam si poena malum est, certe in ipso malo est poena mali. Nunquid uis liuorem quodammodo mitigare, humanus ante alios esto. Sane cætera bona liuorem irritare solent, sola humanitas mitigare. An forte cupis inuidiam omnem penitus extirpare? Hoc opus, hic labor. Talem enim tantumque te oportet euadere, ut nullus aut superare aut æquare te speret. x. Decembris. M. CCCC. LXXVI.

Dilige omnes, elige & ama unicum, Soli confide Deo.

Marfilij Ficinus homini, S. D.

Doles ut audio ab amico te fuisse deceptum. Non potes, mihi crede, ab amico deceptus esse sed ab amicis, unicus est alter ego qui non fallit. Multi autem uidentur quasi ego qui sepiissime fallunt. Quamobrem si quando falleris, ne amicum accuses sed amicos, imò ne & amicos quidem se tuâ temeritatem, qui uel prius amauisti quàm diligentissime iudicares. Vel amauisti niri, uel humane fortissimius es confisus. Dilige omnes, elige & ama unicum. Soli confide Deo. x. Decembris. M. CCCC. LXXVI.

Benefacta male locata malefacta arbitror.

Marfilij Ficinus Marfilio Ficino. S. D.

Benefacta male locata malefacta putas? Et quia malis ingratissimè benefeceris male fecisse te doles? Non iubebo ne doleas. Si quidem ob maximum quandam erorem dolore & quidem maximo dignus es iudicandus. Atque cum male bonè feceris dignus es malo. Ergo dole sicuti doles, & ut par est poenitentia cruciari. Sed noli uel aliorum ingratitudinem uel fortunam tuam, sed tuâ potius prudentiam criminari. Iuste tibi ingrati sunt homines quibus ipse non iuste donaueris. Quin etiam tu nunquam erga alium ingratus fuisti uel hominem uel certe Deum, ingratitudo puniatur. Nunquid tam diu sub magistra Philosophia tot aliena discere studuisti, ut tua dedisti feceres? O rem miram, soletis Philosophi dum parum sapienter sectamini sapientiam sepe desipere. Quid ergo? Debebas ne nihil cuiquam tradere? Absit, dum alienam ingratitudinem studes effugere ut tu Deo ingratus sis omnium largitori, à quo cuncta gratis acceperis. Absit dum displicent tibi mali, ut ipse uel malus euadas uel minus bonus bonissimè displiceas. Fame perire coguntur qui ob hoc ipsum non serūt ulterius, qua pars maxima præteritæ sementis exaruit. Igitur debebas aut antequam quicquam dares diu turno ac saltem tristri examine ingenium uitamque hominis experiri. Aut si forte ocuis succurrere res urgebat, saltem Aristotelis more non huic homini dare sed homini, imò Platonis more non homini dare, sed Deo.

x. Decembris. M. CCCC. LXXVI.

Marfilij

Marfilij Ironia aduersus Philosophorum aduersarios.

Marfilius Ficinus Laurentio Medici uero Magnanimo. S. D.

Praeterita nocte apud te amico cuidam nostro iocò quodam obiectum fuit, eius nonnunquam discipulos insanire. Et quia iucunde admodum est obiectum ac cepit & iucundissime. Sed unum illi molestissimum fuit quod non interroga- tus est abs te qua ratione desiperent. Non enim uult eos absq[ue] ratione desipere. Omnia Laurenti apud Philosophantes ratione aliqua fulciunt ut etiam cum ratione in saniant. Ac dum sapienter uidentur desipere, certe insipide sapiant. At cur non ultro ille tuis tunc etiam non querentibus dementiae causam attulit? Quoniam solet Pythago- raeorum more coram heroibus nihil interrogatus, nihil loqui. Esto igitur eum ro- gaueris Laurenti, ego ita pro illo respondeo quam libentissime. Soles saepe Medi- ces dicere, Christum cruci affixum mira quadam operum uarietate, ob quam tum ho- mo uicissim tum Deus intuentibus apparebat, delirare demones compulisse. Ami- cus quoq[ue] noster penè simili quadam diuersitate uertit homines in insaniam. Sed quo- modo? Quatuor apud Pythagoram sunt sapientiae fontes. Quatuor apud hunc fontes insipientiae. Hic & si nihil unquam assequitur, sequitur tamē ut uides omnia. Attalo du- plo deterior. Quia neq[ue] bene sua res agitur neq[ue] belle. Ergo familiares sui cum uideant iugiter mutantem Prothes formas, aliq[ui] chimera hac perterriti furore attoniti solidiores euadunt, sunt etiam similiae quaedam quae dum uersatilem eius uarietatem student pen- tus emulari, uertigine occupantur & cadunt. Neq[ue] desunt auiculæ multæ, quæ dum no- ctuam hanc siue bubonem palam deludunt, clam aucupio capiuntur & pereant. Habes Laurenti quadruplicem huius dementiae fontem. Quid igitur Apollo facies aduersus publicam hanc, ut ita dicam, urbis orbisq[ue] pestem? Nunquid sagittis hanc tuis quasi Pi- thonem cōfodies? Nequaquam ut arbitror. Iamdiu enim accepta lyra arcum & phare- tram posuisti. Quid ergo? Lyra ne carminibusq[ue] mulcebis? Neq[ue] id quidem. Non enim tanta hic opus est opera. Proinde malus hic maleficusq[ue] tandiu uideretur ob hoc solum quia eum stellæ quaedam aspiciunt malignæ. Age igitur benignissime Phœbe tuum hunc radijs tantum aspice tuis. Bonus subito cunctis beneficisq[ue] uidebitur. Vale atque Socraticam hanc Ironiam aduersus Philosophorum aduersarios considera diligenter. Commendō tibi Angelum Politianum nostrum.

Sua mittenda sunt ad suos.

Marfilius Ficinus Petro Soderino. S. D.

Volui saepe Soderine dulcissime ad illos qui epistolas meas à me petissent no- strum ipsum Archetypum mittere. Sed hæc meus mihi liber summa cum que rimonia statim obijciebat. Noli eo me mittere precor ubi ipse non es mi pater. Cum uerò ad Petrum modo proficisci iuberem, nihil prorsus obiecit, utpote qui, ut uideatur, intelligebat quando ad Soderinum proficisceretur se à Marfilio non dis- cessurum. Ito ergo feliciter, ad hunc ito mi liber, sine quo ego nusquam eo. At polcis nunc non nihil uiatici uideo. Ego autem non reperio in praesentia uiaticum pretiosius quam Paulum Antonium charissimum Petri mei q[ue] fratrem. Huius igitur nomen dul- ce uiaticum ferto tecum. Et quotiens hic te forte in laribus suis aspexerit, totiens Marfi- lij nomine saluere iubeto.

Bene faciendum est amico uel nolenti.

Marfilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico uero, S. D.

Solent optime mi Ioannes qui nimio rei alicuius studio detinentur quicquid ad hoc ipsum spectat uehementius affectare. Tu uerò quod mirum est ingenti lite- rarum studio admodum occupatus non uis literas. Ego autem usque adeò tibi bene uolo ut uelim utrobique tibi bonum ubi uelis ubi nolis. Ergo quamuis pleriq[ue]

pleriq; alij tibi his temporibus nihil responfuro nihil fcribant, accipe faltem a me, hoc eft a teipfo, literas o' lurco o' helluo literarum. Si nihil mihi refponderis, curabo equidem nihil. Scio enim te fi minus his literis, faltem in literis refponfurū. Qui autem longe amat, non tam breuem quā longum fructum exigit ab amico. Medices utriq; paucis ante diebus in caufa noſtra aduerfus aduerfarios noſtros nō correptione tantum ufi funt, fed etiam inuectiua. Verū ne quid præter literas ad te literarum nunc ſolum auridum forte mittam uel publicum uel priuatum. Vale, Primo Ianuarij. M. CCCC. LXXVI.

Tres funt contemplationis Platonice gradus:

Marſilius Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

Deceui Magnanime Laurenti antequam grande illud Platonice Theologie uolumen ederem tuo nomini dedicatū, in quo adhuc ſuper eſt nō nihil quod examinatione indigeat, edere ſi tibi placuerit argumentum. Non ut huiuſmo di argumentum quaſi quodam Theologie præluſio exercitatus accedas promptior ad ludendum, cum mihi uidearis ipſam ludi palmam penè iam conſequutus. Sed ut hoc interim pignore admonitus memineris, & meminiffe me tibi debere, quod iamdiu iure promiferam, & ſoluere quādoq; uelle quod debere cognoſco. Præſertim cum non tam hoc ipſum debeam, quia promiſi quā id promiſerim quia cuncta debebam. †

Tres uerò ſunt præcipui contemplationis Platonice gradus. Primus quidem à corpore per animam aſcendit ad Deum. Secundus autem conſiſtit in Deo. Tertius deniq; ad animam corpusq; deſcendit. Tres quoq; gradus noſtrum continet argumentum.

Vbi ipſum uacillat fundamentum quicquid ſuperſtruxeris corruet.

Marſilius Ficinus Paulo Florentino ſacerdoti egregio conphilopho ſuo, S. D.

Quaris mi Paule quā ob cauſam ad te nihil ſcribam Quia ubi ſermo perpetuus nihil opus eſt literis. Tamdiu loquor mi Paule tecum quā diu mecum loquor, inquam, quia diligo. Non diligo, quia loquor. Quæ aut epistoſis aut uerbis ſolū ſtat amicitia ſilentio cadit. Quæ breui utilitate uel uoluptate contrahitur breui tempore diſſipatur. Vbi ipſum uacillat fundamentū quicquid ſuperſtruxeris corruet. Quamobrem indiſſolubilis eſt noſtræ beniuolentiæ nodus. Quem non leuis quædam breuiſue connectit cauſa, ſed æternæ Philoſophie ulnæ deuinciunt. Librum de prouidentia Dei, quem petis eo mittam tempore quo prouidit Deus me fore miſſurum. Libere tamen mittam, quia & hoc ipſum prouidit miſſurum fore me libere.

Vbi ſeruet charitas ibi Deum luceat, ibi gratia emicet.

Marſilius Ficinus Alberto Parifio doctina moribusq; præclaro, S. D.

DEVS ipſe charitas eſt, qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Hæc Deus omnipotens diuino Ioannis Euangeliftæ cecinit ore. Vbi igitur po tiſſimum ſeruet charitas, cum Deus illic præcipuè luceat, nimirum ſplendor gratiæ gratiæq; ſplendoris eſſulget. Cum uerò nihil unquam mihi gratius fuerit, quam illic eſſe ubi huiuſmodi gratia ſuſcipiet, certe in corde tuo iamdiu cor uiuit meum. Ut autem ubi cor meum amando uiuit, ibi uiuat & mens diſputando, accipe hodie in libro quem mitto mentem amice meam, de fide ſpecq; diuina pro uiribus diſputantem. Merito fidei ſpei q; uehiculum cum ad charitatem uehere ſoleat, quod tam Philoſophi quā Theologi arbitrantur, mentem nunc meam ad mentem aduehit tuam, tum charitate flagrantem, tum gratia refulgentem.

A a a

Omnia

*Omnia mundi bona illi mala sunt qui immundus uiuit in mundo.
Marfilius Ficinus hominum generi, S. D.*

Quid tamdiu uituperas homo mundum tanquam immundum penitus atque malum? mundus certe quamuis à ratione quadam pulcherrima optimaque, pulcherrime & optime disponatur atque ducatur, tibi tamen immundus est & malus, quia inmundus uiuis in mundo malusq; in bono. Prima tibi mundanorum origo malorum est, mundanorum bonorum nimis appetitus. Paruum amas mundum uehementius quam magnum. Magnum quoq; hunc quem uides admiraris magis quam immentum quem intelligis, in quo sermè ita magnus continetur sicut paruus in magno. Amas, ô mens cœlestis, terrenam umbram tuam, id est corpus magis quam cœlestem splendorem, tuum magis quam supercœleste lumen. Quoniam uero motionis omnis principium siue naturalis siue animalis est amor, idcirco dum ardentem corpus amas, huic affectas timescè omnia, affectando autem id est itaris, dolesq; timendo. Haec cur tanto ardore mens amens hæc amas, quæque facile impediti possunt antequam consequaris, tam facile possunt postquam possederis auferri? Heu cur ipsa te fugiens, tam anxie sectaris quæ te tam celeriter fugiunt. Misera quid frustra tamdiu terrena hæc uolantia tenere tanquam bona conaris? Quæ quidem tenere procul à bono te possunt. Ipsa uero teneri abs te ullo pacto non possunt. Quid tam temere confidis in motu rapidissimo pedem figere? Quid uacuo impleri? Quid uentum stringere pugnos? Vis ne ardentem hanc litem quæ te tantopere uexat profusus extinguere? Aquam uigilans bibe ueram, non aquæ in fornix imaginem. Scito autem eas dumtaxat res teras existere, quæ ad ueritatis iudicem intelligentiam pertinent. Quæ uero ad sensum atque ueritatis ipsius ignarum, uerisimiles esse non ueras. Vis breui diues esse? Tantum cupiditati tam stude demere, quantum addere cumulo hæcenus studuisti. Viue pro cor ad naturæ legem, quæ paucis minimisq; contenta est, non ad opinionem, quæ semper cogiter esse te pauperem. Necessitas quidem breuibus clauditur terminis, opinio nullis. Necessaria nobis passim exposita parataq; sunt, ad superflua laboramus. Necessitas iter agentis utile commodumq; uitaticum præstat, opinio inutile pondus atque laborem. Si quietem optas ne quæras motu quietem, sed suscipe motum, si imperium, ratione tibi impera. Si libertatem, rationi seruito. Si deuitare dolorem, fuge malorum escam uoluptatem, nocet empti dolore uoluptas. Voluptas illa corporis, dolorem gignit maxime, quæ uidetur omnium maxima. Medicinæ ars & experientia docet fel uulua exire magis fieri quam ex melle. Quanto dulciora sunt alimenta, tanto bilem creant amariorum. Cur natura institutum est ut profuse ridendo, sapè lachrymaretur? Lachrymando autem minime rideamus? nisi ut admoneremur ueriores in sensibus dolorem esse quam uoluptatem. Siquidem dolor in uoluptate potius quam uoluptas a dolore sentitur. Si tibi placere desideras, da operam ut non uulgo, sed ut sapienti imolipientiæ placeas, tibi ipse displiceas, necesse erit, si cupiamp præter rationem placere uolueris. Si prudenter uiuere, memento eam bonorum malorumq; uicissitudinem esse, ut neq; bona hæc absq; timore suscipi, neque mala sine spe debeant sustineri. Bonis ergo moderatè gaudendum, malis autem moderatius est dolendum. Ex præteritis discere præsentia. In præsentibus quantum potes circumspecte singula. Ex singulis prospice finem. Neque præsentia siue dicenda siue agenda unquam aggrediaris, nisi pro uitibus futura prospexeris. Neq; agas dicasne quicquam cuius nequæ rationem probabilem reddere. Deniq; cum in singulis Deo te suppliciter commendaueris, atque singula tam rationis examine quam prudentiam cõsilio feceris, & mente tranquilla uiue, & quicquid tequitur in melius accipe.

Quod gratis accepistis gratis date.

Marfilius Ficinus Francisco Marefcalco dilecto conphilosopho suo, S. D.

Quid nam ambigis Marefcalce, utrum librum meum de diuina gratia disputantem gratis tibi dederim necne? Non sumus, mi Franciscè, Samaritani, sicut accepimus.

pinus sic & dedimus. Muneris huius pretium quidem sit, ut tibi sit gratum, fructus autem ut ego ac tu diuinæ gratiæ grati simus.

De sufficientia sine forma, materia, modo, condimento, auctoritate conuiuij.

Marfilij Ficinus Florentinus Bernharde Bembo Veneto equiti iurif. consulto clarissimo, S. D.

Cogitanti mihi non nihil philosophicum de uera conuiuij magnificentia & elegantia scribere, primus ad quem hac de re scriberem Bernhardus Bembus occurrit philosophiæ charus alumnus ac magnificentia & elegantia singularis. Accipe igitur libenti animo mi Bernharde quæ de conuiuijo parum pinguis pinguis Marfilio tuo Minerua dictauit.

Nullum humanum oblectamentum sufficientius quàm conuiuium.

Communis Peripateticorum medicorumq; sententia est, hominem ex corpore animaq; constitui, atq; corpus ex parte quidem altera crassiore, hoc est, membris humoribusq;, altera uerò subtiliore, id est, utaporibus quibusdam sanguinis spiritibusq; constare. Animā autem ex sensu & ratione componi. Et quemadmodum humor se habet ad spiritum, ita se habere sensum ad rationem. Neque posse quenquam aliquando in rebus humanis contentum uiuere, nisi quando uel parumper his omnibus hominis partibus fueris satisfactum. Cætera quæ apud homines habentur bona ad unum, aut duo ex his quæ diximus pertinere uidentur, solum uerò conuiuium omnia comprehendit, cōuiuium dico legitimum, quod quidem, ut singula numerem, reficit membra. Humores instaurat, spiritum recreat, oblectat sensus, fouet & excitat rationem. Conuiuit. in laborum requies, remissio curarum, ingenij pabulum, amoris & magnificentiæ argumentum, esca beniuolentiæ, amicitia condimentum, fomentum gratiæ, uitæ solatium.

Finis conuiuij est dulcis uitæ communitio.

Cæterum, ut clarius pateat, quod legitime sit conuiuium, uideamus quis conuiuij finis, quæ forma, quæ materia. Huius autem finis esse uidetur, quod eius indicat nomen non commestatio, non compotatio, ut est apud Græcos, sed dulcis uitæ communitio, ut quemadmodum in eo communi uescimus corporis alimentum, ita eodem mentis uitæq; bono & communi uoluntate fruamur.

Forma conuiuij est decens numerus, & qualitas conuiuarum, confabulatio, atq; lyra.

Ad huius formam pertinet maxime numerus & qualitas conuiuarum. Qua in re Varronis illud ualde probamus, ut neq; pauciores sint quàm tres Gratiæ, neq; plures quàm multæ nouem. Ex hoc autem Gratiarum Musarumq; cōmertio, etiam quales esse debeant satis apparet, sint enim oportet gratiosi, musici, literati. Cauendum est igitur ne quis contentiosus, & qui prope excandescat, facile admittatur, nisi si fore talis sit, ut uel primo poculo uel uno uerbulo mitigetur. Exultent etiam inde Melancholici penitus & amari, nisi Zenoni Stoico & Zenocati Platónico, similes sint, qui uidelicet & tanquam lupini aqua sic uero profusi dulce escant. Si quid de rebus diuinis tractandum fuerit, sobrii differant, si quid de rebus naturalibus disputent, mensa remota. Inter epulas autem sermo sit uariis iucundus, breuisq;, historia breuissima, Longiuscula uerò fabella. Naturam rerum artificem imitentur, & uicem magistræ, ut quod illa in saporibus suauissimis, isti efficiant in sermonibus, misceant uidelicet dulcedinem acrimoniæ, grauitati leporem, utile dulci. sint, acres & salsi, non molesti, non amari. Acetum quidem conuiuium tollera, ut abinthium, scurram, melle, si molestior sit, admittimus. Obscænos autem & spurcos nimium detestamur, for

des enim in animo oreq̄, & uultu multo magis quam in uestibus & apparatu prudentes ostendunt. Proinde ne lyra mihi dissonet mea, sed salua sit, rite uocanti, adesto precor: ô decus Phœbi, & dapibus suppremi grata testudo Iouis, ô laborū dulce lenimen. Adsit omnino Gratiarum Musarumq̄ mensæ cithara crenitus lopas.

Materia conuiuij necessaria est Bacchi Cererisq̄ fructus.

Quantum uerò ad conuiuij materiam spectat, primum quidem putamus uitæ uenenum esse mœstitiam, mensē quoq̄ uenenum esse tristitiam. Mœstitiæ uerò tristitiæq̄ tiriacam, sicut clarumq̄ uinum. Cuius usum numinum uiribus Aesculapius equat. Ingeniū quoq̄ ac uires temperato uini calore foueri mirifice Plato noster asseruit. Sed ne, sicut Homerus, uini laudibus arguar, Baccho dimisso ad Cererem iam confugio, hortorumq̄ custodem. Pingues Sardanapali unctasq̄ nimium dapes nequaquam desideramus. Nolumus autem ullo pacto Pythagoricis frugibus & oleribus pomisq̄ carere. Nulla enim facilior mensa, nulla felicior ea, quam natura uobis largissima præparat.

Modus condimentumq̄ conuiuij.

Vt parcum omnino conuiuium haud ualde laudamus, ita luxuriosum penitus detestamur, hoc enim commori est potiusquam conuiuere. Lautum splendidumq̄ ad summum non requirimus, ne seruilis difficultas infit, ubi facile querimus libertatem. Mundum certe desideramus & purum, Immundum horremus & sordidum. Deniq̄ nequid apud nos insipidū sit uel insulsum, nequid sordidum uel obscurum, omnia ingenij sale condiri debent ac mentis morumq̄ ad ijs illustrari, ut quemadmodum de cœna Platonis Zenocratisq̄ dictum est, conuiuium nostrum postmodum longius suauisq̄ redoleat.

Auhtoritas conuiuij à Philosophia, coelo, Deo.

Si quis autem forte miretur, quid usq̄ aded conuiuium celebremus, meminisse debet idem fecisse Platonem, Zenophontem, Varronem, Iulianum quoque & Apulium, Macrobiūq̄ Platonem cum. Nonne Themistocles, Socrates, Empedocles, aliq̄ Philosophi permulti conuiuia frequentabant? Nonne apud præcos heroës & coelicolas læpè discumbunt. Aether quoq̄ lacteum habet orbem. Liberiq̄ patris craterem, habet & amphoram, cancrumq̄ & pisces & aues, agnum quoque & capreolum, & iuuenenum. Mitto qualia Mahumetes conuiuii beatis polliceatur. At quis nesciat Christum uitæ magistrum conuiuijs frequenter interfuisse? Primum illic ostendisse miraculum, quando aquam uinum dicitur reddidisse? Præterea in summa illa concione paucis panibus piscibusq̄ plura hominum millia faciisse? Quidnam aliud fauus mellis sibi uult? quid assis pisces? quid fractio panis? an non in cœna discipulis præcipua diuinarum rerum mysteria cecinit? Huc tendit & mirabile illud Eucharistiæ sacramentum. Huc etiam quæcumq̄ de cibis poculisq̄ diuinis in sacris Hebræorum Christianorumq̄ literis læpe leguntur. Quorsum hæc de conuiuijs tam multa? Ut uidelicet qui seorsum ab alieno non sine molestia uiuimus, unâ iucundissime conuiuiamus. Meminerimusq̄ uerum hominis alimentum, non tam plantam bestiamq̄ esse quam hominem. Alimentum quoque hominis integrum non tam hominem esse quam Deum. Cuius necesse & Ambrosia duntaxat humana sitis & fames continue excitatur & crescit, ac tandem tam mirabiliter feliciterq̄ impletur, ut illic solum summa sit semper cum summa saturitate uoluptas.

Vale feliciter unâ cum felicissimo senatu uestro Bernhardè clarissime, academia omnium illies se tibi commendat. Tu uerò obscuram Lunam nostram lucenti Phœbo iterum iterumq̄ commenda.

Quam

Quam gratus aspectus amici, quam necessarius, quam uoluntarius amor.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

CVm longas hodie in lecto moras trahere cogerer, atq; remedium aliquod contra longioris accubitus tædiū cogitarem, primus imò solus qui imminenti occurreret tædio, occurrit mihi Caualcantes meus, meus medicus singularis. Salue igitur iterumq; ò mea salus, malorum expulsor meorum, bonorum mihi omnium condimentum. Tu mi Ioannes cætera quidem multa declaras quotidie, sed Aristotelicum illud imprimis, nihil uidelicet in rebus humanis gratius esse præstantis amici præsentia. Huius ego Aristotelici sensus & ueritatem accepti abs te iamdiu & didici rationem. Profecòd ego tam desiderio sui olim quam nuper absentia corporis me mihi penitus abstulit, idem uicissim mutuo quodam affectu meatisq; presentia reddit. Neminem latet quam libenter imaginem suam speculis intueantur omnes uel homunculi. Amicus autem in amico non imaginem suam tatum inspicit, sed seipsum. Ego certe & si quasi bellus in me homuncio sum tenuisq; breuisq;, in heroico tamē speculo ex quo amaui, iustra iam quinq; procerum me uideo procerem non homunculum. Accipies ergo epistolam forte necessariam magis quam uoluntariam, siquidem uitandi, ut dixi, tædij causa dictare hanc uideor fuisse compulsus. Heu mihi deliqui modo, nescio, quomodo, mi Ioannes, deliqui nimum aduersus heroicum genium, numenq; Platonicum. Ecce iam Plato ex alto me acrius increpat, ita reclamans: Quid uoluntarium in necessaria, in amante, Marfilii feceris. Tam uoluntaria est, ò Marfilii, quam necessaria amantis epistola. Nulla uel necessitas magis uoluntaria, uel uolūtas necessaria magis quam amatoria. Quid nam magis uoluntarium est quam amor? Qui primus summus, perpetuus est uoluntatis affectus, facitq; omnino ut non amare nolimus? Quid rursus magis necessarium est, quam amor? Qui clam numinum cœlestium radijs flammisq; incauto cordi profus inurit. Atq; amator flammam iam experitur adultam priusquam radiū senserit & scintillam. Non ardere non potest, si cœlesti ardet fato. Non ardere non potest, si quidem dum refrigerium quaerit, hoc ipso potu semper accendit ardorem, quo frustra quodammodo cōfidit extinguere. Vnde nam huiusmodi mixtio necessitatisq; tam mirabilis? Nisi quia Deus & summa necessitas est, & summa libertas, omnesq; summani bonum summopere uolumus, neq; nolle possumus, neque uolumus posse nolle. Idem ferme huic accidere solet, quicumq; calidiore radij diuini splendore, qui in pulchritudine nobis mirabiliter emicat, blande allicitur, clam rapitur, uehementer accenditur.

XXX. Ianuarij. M. CCCC. LXXVI.

Lupus est homo homini, non homo.

Marfilii Ficinus Iacobo Bracciolino uiro doctissimo, S. D.

TRiste lupus stabulis. Triste gallinaceis uulpecula pullis, sed triste magis hominibus homo. Nam & leo & lupus & uulpes est hominibus homo, sicut optimum animalium est, si usquam reperitur, homo optimus, ita pessimum animal est homo pessimus. Prudentissimus est, mi Braccioline, qui cautissimus. Cautissimus autem omnium, qui diligenter cauet ab homine, sed hic opus est Lynce atq; Aedippo, hic opus est Argo. Solus hominis ingenium consiliumq; tenebit, qui semper meminerit aut nullo pacto, aut certè raro admodum difficillimeq; posse reneri.

Nulli unquam Deus omnia dedit.

Marfilii Ficinus homini fastidioso cognitionem sui ipsius dicit.

Video neminem, undiq; tibi placere, hic acutus quidē est, sed leuis & iracundus, ille autem grauis, sed uel tardior uel inflatus, hic doctus est incontinens, continens ille sed indoctus, alius quia deformis quodammodo uel ineptus uel fordidus uideatur offendit, alius quia nimis comptus et uanus. Deniq; ne singula

Aaa 3 enumerare

enumerare coner, in singulis est aliquid quod non probes. Nulli unquā, ut est apud Ho-
merum atq; Platonem, Deus omnia dedit. Meminisse te uolo inter homines esse te ho-
minem, ac dum tibi displicent alij, te quoq; alijs displicere. Solum primum bonum est,
in quo defectus est nullus. In cœlestibus quidem defectus aliqui apparere potest, sed
non malum. In his autem quæ Lunæ subijciuntur, & defectus reperitur & malū. Omnia
præter primum, quoniam à bono proficiuntur, bona quodammodo sunt, quoniam ue-
rò non sunt ipsum bonum, uel non perfecta omnino uidentur esse, uel mala. Cum igitur
mixta sint omnia, qui malum ex singulis colligit, tandem euadit pessimus, qui uerò bo-
num eligit, optimus. Talis enim euadit quisq; qualibus uescitur alimentis. Bene uale.
Atq; ut alij te ferant, ferto alios.

Discendi & loquendi ratio.

Marfilii Ficinus Lucae Fabiano Scribæ suo, S. D.

Natura nobis instrumenta quibus discamus multa largitur, oculos, aures, na-
res, gustumq; & tactum. Vnicum uerò quo doceamus instrumentum dedit,
loquendi scilicet facultatem. Admonuit certè ut tanto sepius discendi mini-
sterioque docendi munere uteremur, quanto plura ad discendum, quam ad
docendum tradidit instrumenta. Nullus igitur uerbosus & loquax potest sapiens esse,
docuit enim semper, didicit uerò nunquam. Quisquis autem sapientia literisq; caret, nō
modo pauper uerum etiam cæcus & mutus est iudicandus. Esto precor uelox quidem,
& diligens ad audiendum atq; uidentum, tardus autem ad credendum, tardior ad iudi-
candum, tardissimus ad loquendum. Ut possis bona loqui, audi bona, ut etiam de te au-
dias bene, tu quoq; de cæteris bene loquere. Fieri enim nō potest, ut qui male loquitur,
non audiat male. In loquendo autem caueto mendacium, non minus quam scopolū na-
uigator. Immensum est enim ueritatis lumen, immensa potestas. Cito mendacium dete-
git perditq; mendacem. Memento adulationem seruile uitium esse, imò etiam multo
uilius quam seruile. Nemo enim tam apte adulari potest, quin à catellis longissime supe-
retur. Memento præterea increpationem temerariam aut rigidam esse, uel periculosam
uel prorsus inutilem. Iubet Plato noster ut uel loquamur uerum duntaxat ubi profu-
turi simus, uel taceamus. Si quis autem Pauli Apostoli, prudentia, uita, proposito, disci-
pulus fuerit, solus instare tam importunè poterit quam opportunè. Omnino autem ca-
uendum est, ne dum uerbis mores arguimus alienos, interim nostri mores nostra uerba
redarguant. Cœpisti sic: audio, bene, progredere igitur qua uia cœpisti. Atq; ut felici-
ter agas iter, equum tuum, id est, sensum habenis & freno cohibere ne desinas.

Uisionis studium nihil est aliud quam iniuriam rursus accipere.

Marfilii Ficinus homini iniuriarum impatienti, S. D.

Accepisse doles iniuriam, ò amice, concedo equidem, sed non tam læsus fuisse ui-
deris, quia male tibi fecerit quispiam, quam quòd malum existimasti, quod te-
cit. Malo quidem omnia uel bona uertuntur in malum. Bono autem cuncta uel
quæ uidentur peissima in bonum deniq; conuertuntur. Vlisci cogitas? Caue
moneo diligenter, nam si ulisci tentaueris, secundam ac tertiam patieris iniuriam, ac stu-
dio perdedi alterius, ipse te perdes, apes minima iniuria læsesita pungunt, nitæq; pun-
gendo relinquunt. Ut prorsus obliuiscaris non cogo equidem, forte enim meminisse
operæpretium est, ut saltem aliàs tibi caueas à malignis. Solet enim nunquam qui semel
læsit ignoscere. Ignosce quæso libenter, ne & ipse te afflictes, & ille iterum ite-
rumq; te lædat. Mala illum necessarîo sira manent. Nihil enim re-
linquit uel fortuna intactum, uel for-
tuna illatum, uel Deus
inultum.

Mulum

Multum errat qui aggreditur multa.

Marfilii Ficinus homini curioſo & negotioſo, S. D.

Video te, ô amice, ſollicitum pluſquam uellem. Neq; tua negotia ſolum, uerum etiam aliena tractantem, quaſi iam rite propria compoſueris. Quoniam ſingulis penè momentis fallimur & erramus, nulla uel ad conſequendam tranquillitatem, uel ad deuitandos errores uia commodior, quam pauca & egregia cogitare, pauçiora electaq; loqui, agere pauçiſſima, & illa quidem tam poſſibilia quam honeſta. Multum errant atq; laborant, qui multa cogitando uel loquendo uel agendo aggrediuntur, plurimum autem qui plura loquuntur & agunt quam cogitauerint.

Nunquam ſatisfacit artiſci cui ſemper artiſcium ſatisfacit.

Marfilii Ficinus artiſci uano, S. D.

Satisfacit tibi quamplurimum, ô iners nimium artiſex, quicquid aut dixeris aut feceris. Vis ne bona uenia cauſam tibi dicā? Quia ſcilicet non pluſ aliquid forte mens capit tua, quam lingua manuſue expreſſerint, ô quam puſilla mens, cui lingua manuſue equantur. Profecto ubicunq; mens, ut par eſt, inſtrumenta ſuperat & materiam, nunquam opus ſatisfacit opifici, nunquam uero ſatisfacit artiſci cui ſemper artiſcium ſatisfacit.

Vnicus eſt uitæ cuſtor, amor, ſed ut ameris ama.

Marfilii Ficinus homini imperium affectanti, S. D.

Vis ne tutus ſecurusq; uiueret? Caue timeant te homines nimium, uel tibi proſus inuideant. Tot nobis hoſtes ſunt, quot timent, & quot inuident. Multos metuat oportet quem metunt multi, quamplurimis quoq; ſeruit, cui pluriſſima ſeruiunt, ſubditus quilibet ſeruit uni, dominus omnibus. Vnus eſt uitæ cuſtor, amor, ſed ut ameris ama.

Gravis quidem uidetur iactura pecuniarum, hominum uero grauiſſima.

Marfilii Ficinus Andreæ Cambino compatri optimo, S. D.

Quid nam mirabile eſt in amore? Non redamari. Quid impium? propter ſe amare quod eſt alterius gratia diligendum, atq; cōtra, ob aliud diligere, quod ſui ipſius gratia eſt amandum. Quid turpiſſimum? Odille quem amaueras. In hoc ualde delinquitur, quòd cum cætera quamuis læuita non niſi graui cauſa compulſi relinquemus, amicum tamen theſaurū preciōſiſſimum ſepè leuiſſima quaq; cauſa inducti & deſerimus & inſequimur. Iubet Pythagoras ne facile amicū quauis de cauſa amittamus, imò ſeramus quoad poſſumus, poſſimus autē donec relinquere omnino inuiti cogamur. Grauis quidē uidetur iactura pecuniarū, hominū uero grauiſſima. Nihil in rebus humanis uel rariuſ acquiritur uel preciōſiuſ poſſidet, uel inſelicitiuſ periculoſiuſq; amittit, quam amicus.

Parum illi credendum eſt qui nimis credit.

Marfilii Ficinus Franciſco Saluiaro Archiepiſcopo Piſano, S. D.

Pater uenerande, queris, quare nonnullis qui apud nos uerſantur, parum credat? Quia hi, uenerande pater, nimis credūt. Diuerſa ualde in hoc eſt diligendi ratio atq; confiſtendi, quod facile quidem hunc amamus multum, qui facile multum amat. Vix autem fidē huic adhibemus, qui cuiuſ uel homini uel iudicio propeſte præſtat fidem. Quemadmodum ocuſ cadit qui mouetur ocuſ, ſic facile fallitur qui credit facile. Sed quā temerariū & periculoſum eſt, ſubito uel cuiuſlibet authoritati atq; uerbis, uel tenui cuidam indicio nimis credere, tam periculoſum irrationabileq; uidetur probabilem rationem abſq; certiore alia ratione reipere. Tam denique impium, nefarium, miſerabile, nolle abſq; rationis aſſertione credere Deo. Deus ſiquidem ipſa ratio eſt, nihil autem opus eſſe uidetur ratione alia qua ipſi rationi proſuſ adſentiamur.

De officijs.

Marsilius Ficinus Cherubino Quarqualio uiro doctissimo. S. D.

ETI nonnunquam mitius fortasse officiosus sum quam debeat, quere nam modū solent qui Philosophiæ studijs occupantur, nequeo tamē in præsentia me continere, quin ad uirum omnium officiosissimū aliquid de officio scribam. Si quantum ipse in agendo, tantum ego in disputando essem officiosus, neq; Panetiꝝ subtilitas, hæc in re, neq; copia Ciceronis, desideraretur. Agam igitur pingui Minerua, quado quidem nunc aliter nequeo. Atq; ut officio meo aliquando fungar, ad amicum omnia officiosissimum, omnium officia mitram.

Officium est actio unius cuiusq; propria, de eorum honestumq; seruans, prout res, persona, locus, tempusq; postulat. Sacerdotis uirtus & officium est, sapientia quædam pietate seruens, & pietas sapientia lucens. Principis, circūspecta prouidentia, iustitia clemens, sublimitas humilis, humilitasq; subtilis. Magistratus, meminisse se non dominum esse legis, sed ministrum, tutoremq;

publicum ciuitatis, præterea se à Deo dum ipse homines iudicat iudicari. Priuati, Tam libenter magistratū parere mandatis, ut non legis necessitate compulsus, sed propria uoluntate uideatur adductus. Cuius, siue magistratus sit, siue priuatus, officium est, tam diligens publici cura, quam ingens amor proprii. Equitis, fortitudo quidem in bello, in pace uerò magnificentia. Mercatoris, ueridica fide atq; diligentia externis alimētis alere ciuitatem atq; seipsum. Opificis, alimenta à mercatore accepta iuste singulis ciuitatis digerere meritis.

Mercatores & aruices atq; alij, ita pecunias quarant, ut nemini noceant. Nam quicquid à malo surgit, in malū deniq; recidit. Ita seruent ut neq; uideantur frustra, neq; seruandi solum gratia quæsiuisse. Sic expendant, ut diu possint expendere, atq; honestè & utiliter expendisse probentur. Agricola, de agri cultura opportunitate consulere aërem & agricolas seniores. Præterea tanta cum fide liberalitateq; hospitibus suis agri fructus offerre, quanto illi cū fœnore illos reddit ager.

Domini legi rationi q; seruire, quo possit seruis legitime & rationabiliter dominari. Considerare tam seruum, quam dominū hominem esse. Humanitatem semper cum dignitate miscere. Serui, existimare uitam suam esse domini, atq; rationē domini esse tuam.

Mariti, uxorem quasi corpus suum sensumq; diligere, ac diu genitissime ducere. Uxoris, prudentem maritum suum ueluti suum animum rationemq; honorare, atq; libentissime sequi. Patrisfamilias, filios colere, quasi propria uite propagationes, atq; optimo suo exemplo regere tanquam membra. Filiorum, genitorem legi quasi radicem atq; caput, & itaquam Deum; alterum uenerari. Fratris, erga fratrem ceu ferè alterum affini.

Confangineorum, se inuicem tanquam eiusdem corporis membra diligere. Affiniam, ut meminerint se lege quasi natura quadam ita esse coniunctos, ut rem, operamq; suam communicare sibi inuicem debeant. Amicorū, communi inter se consilio quaerere uerū, communi auxilio sequi bonum. Magistrū, doctrina & bonitate sua discipulū docturū atq; bonū quasi mentis suę filium procreare. Cupiosiliceret, monere magistrōs ne obliuiscant, Aristotelem in diuinum Platonē recalcitrasse.

Discipulū, præceptorē honorare tanquā intelligentię patrē. Cauere tamen ne magistrū uitia latentem imbibat. Iuriscōsulit, ut omnitū grauissimus sit, atq; sciat, qui sacrā adulerat legē ceu sacrilegū seueriori censura plectendū esse quā quos nūmos. Medici, cogitare quādo egrotantes adit, agi de uitā, ut nihil sine ratione retare audeat, nihil sine consilio. Oratoris, quę alijs suauis est, sibi iam ipsi persuasisse. Poetę, ut naturam moresq; pingere ualeat, ut unū p. uidisse. Musici, in sono gratiā, cantus in cantu sermōnis elegantiam imitari. Meminisse etiā, multo magis oportere consonates esse quā uoces. Inconcinnus em̄ alienusq; à musis est musicus, cui dū consonat uox lyraq; mens dissonat. Iubet Dauid Mercuriusq;, quando quidē Deo mouente canimus, canamus & Deum. Philosophus, diuina quærat diligentius, ut si uatur, perscrutetur & naturalia, ut uerā. Ad sit humanis non inter sit, Philosophus singularis ut pro patria nō uera subbeat uitæ discrimē à Platone & Aristippo nō cogit, quod quidē mihi quoq; imō placet, quia Philosophus inuita & cōtra retinente ciuitate in qua nascitur sit Philosophus, celsusq; huius

uina lex beneficia. Primum quod uirtutes ita inuicem connectuntur, ut qui unam con-
sequitur, assequatur & omnes. Vitia uero contra, ita inter se repugnãtia sunt ut nequeat
cuncta eidem simul inesse. Quo enim pacto quis auarus simul esse potest & prodigus?
Aut audacior & timidior? Secundum, quod primum illam nascentis uirtutis difficulta-
tem, summa quædam sequitur uitæ facilitas atq; uoluptas. Ac breuiter certamen præmittit
semper æternum. Vitij uero facilitatem, mox uitæ miserabilis difficultas sequitur, dolorq;
perpetuus. Hinc illud Pythagore symbolum. Animal cauda nigra ne tangas. Hoc est,
fugito uitium, cui mentis nigredo succedit & uoluntatis afflictio. Vale candidissime
Nere. Atque postquam & difficultate uirtutem & uirtute facilitatem uitæ iam es con-
secutus, ut inde felicitatem adipiscaris, memento iam arduum esse tamq; laboriosum ex-
ualto uirtutum præcipitio reuocare gradus superasq; euadere ad auras, ut nemo huc
ascendere ualeat, nisi quem equus amauit Iuppiter, atque inde ardens euexit ad æthe-
ra uirtus.

Sicut pulchritudo natura gignit amorem, sic amor opinione regenerat pulchritudinem.

Marsilius Ficinus Iacobo Cardinali Papiensi suppliciter se commendat.

Quo momento Cherubinus Quarqualtus me superioribus diebus tuo nomine
salutauit, eodem penè nostra illa ad te uolauit epistola. Ardentissimus enim cor-
dis affectus repente nominis tui radijs flammisq; accensus, manum prius meam impu-
lit ad scribendum, quam quid potissimum scripturus essem mens mihi dictaret. Vi-
hil mirum sit, si quæ celerrimè scripsimus, leuissima uideantur. Alia quidem natura, a-
lia orationis est ratio, nempe natura quo leuior, eo est & uelocior, oratio uero contra,
quo uelocior, eo leuior. Verum memineris, uenerande pater, (scio quid loquar) te nu-
per à me epistolam accepisse, non cõsiliij filiam, sed amoris. Cum uero te non lateat, haud
aliter accipienda esse qualibet quam mittantur, non tam consilio quàm amore illam, ut
arbitror, accepisti. Præsertim cum tu eam ab initio ingenti quodam erga me amore crea-
ueris. Aqua genuit pisces, aqua capit. Planta eodem adolefcit quo pullulauit humore.
Amore nata est iam pridem nobis epistola, amor eam tuus qui & creauit amplectitur,
amplectendo mirifice fouet, fouendo sibi ipse regenerat pulchram. Sane sicut pulchri-
tudo natura gignit amorem, sic amor opinione uicissim reuera pulchritudinem. At ue-
rò quonam pacto, Marsili, putas amore potius quàm cõsilio ab eo uiro qui ipsum, (ut ita
dicam), est consilium, tua legi? Quia uidelicet si consilium ille ipsum est, rursus est ipse
amor. Quantum ergo quæ tibi offeruntur, radijs mentis introspicit, tantum cordis undi-
que penetrat flammis, quàm acriter acutè que sentit, tam suauiter & benigne semper ita
terpretatur. Quemadmodum frigus tenebras comitatur, ita calor sequitur ubique lu-
men. Rursus, ita calorem acri circumfusum sapore dulcedo. Apud naturam calore per-
fectum dulcedo superat acrimoniam, penes perfectum uirtute uirum, censuram indul-
gentia superat. Salue igitur consilium meum. Salue iterum meus amor. Tu precor
Marsilio tuo libèter, (ubi opus fuerit), consule. Vbi que tutum ama. Marsilius te tanquàm
oraculum in rebus grauioribus consulat. In singulis uenerabitur. nono Februarij. M.
CCCC LXXVI.

Pios pia decent.

Marsilius Ficinus Naldo Naldio Poëtæ, S. D.

ET si uetus nihil dare illi possum, cui iamdiu unà mecum mea omnia dedi, no-
uum tamen nunc tibi dono munusculum, hoc autem est uolumen à me uerper
de pia fide compositum. Non quod existimem uel pijs huic opus esse uerbis, qui
pijs abundat operibus, uel huiusmodi mea fide, ei uiro qui scientia pollet. Sed ne
ubi de fide pietatèq; dissero minus ipse fidus piusq; uideat, si minus in-
terim pijs ac fidi amici meminero. XIII. Februarij.

M. CCCC. LXXVI.

Pia

Pior pia decent.

Marfil. Ficini. & Ioan. Caualean. Amerigo Corfino litteris & moribus ornatissimo, S. D.

Mittimus ad te, amice noster, fide fidelior, nostrum de pia fide uolument. Non quod arbitremur eum uirum qui fide ipsa charitateq; excellit huiusmodi disputationibus indigere, sed ut in hoc libro tãquam speculo quodam pulcherrimum fidei tuæ charitatisq; uultum iucundissime speculeris.

Si suspiciõ cerneremus quæ turpis est quam ager sit prauus animus, non peccaremus.

Marfiliiu Ficinus Iulii. Medici uiro Magnanimo, S. D.

Meministi, Iuliane dulcissime, dum unã præterita nocte uigilaremus, casu quodam in hæc uerba nos incidisse, quam turpe sit sine coma caput, quam turpis sine barba uultus. Hinc paulopost orta mihi est declamatiuuncula quedam, ut aiunt, quadagesimalis his forsitan diebus accommodata, quæ utinam tãtum tibi compta barbataq; uideatur, quantum ipse mihi uideris & intus & in cute pulcher. quanto deformior eit deformitas in uultu quam in manu, ac morbus in præcordijs pestilentior, quam in pedibus, tanto turpitude ægritudoq; in animis impiorum flagitiosorumq; hominum abominabilior atq; tetrior est, quam uniuersa cunctorum corporum deformitas atq; pestis. Si uel oculis cernere uel animo prorsus excogitare possemus fordidam & horrendam improbae mentis effigie, certe raro admodum & leuiter peccaremus, nihilq; longius fugeremus, q̃ malæ mētis aspectum. Eadem penè est pulchritudinis animi ad corporis pulchritudinem comparatio. Nam illa quidem si uel parumper oculis aut animo cerneretur, multo blandius alliceret, rapacius raperet, uisementius oblectaret felices amantes, quam singularis corporis species perditos & miseris amatores. Cur sapientes templo Apollinis inscripserunt, noice te ipsum? Nisi ut puram suspicias mentem, tanquam ueri Phœbi, id est, supercoelestis Solis radium sempiternum, nube corporis circunfusum, agnoscasq; & fulgorem nubis à radio, & radij splendorem à Sole pendere. Vt corpus quidem laudes in animo, animum autem honores in corpore. Rursus animum diligas colasq; in Deo. Deum ames quidè & uenereris in animo, mireris autè & stupeas in seipso. Cũ dux & magister noster Aurelius Augustinus nouisset se ipsum & in seipso Deum, sic proutinus exclamauit. Sero te amaui pulchritudo tam antiqua, & tam noua, sero te amauit.

Nihil turpius illo apud quem præter animum pulchra sunt omnia.

Marfiliiu Ficinus Hominum generi, S. D.

Si quis agricola non solum sine ulla mercede, uerum etiam cum maximo sui damno alienos quidem agros colat, proprios autem negligat, absq; dubio stultissimus & miserissimus ab omnibus iudicabitur. Ergo demētēs nimium sunt illa mētes & miserae, quæ omnem in hoc operã suam semper impendunt, ut corpus atq; externa quàm optime ornatissimeq; se habeant, ut autem bonæ ipsæ ornataq; sint, penitus negligunt. Quàm malus est homo, cui canis & equus melior est quam animus, ò quam deformis, cui calceus quàm in se est, pulchrior est quam animus. Nihil huic re uera bonum est, uel pulchrum, apud quem cuncta præter ipsum id est, præter animum, bona uidentur & pulchra. Si huius ornatissimæ ædes Philosophus aliquis Cynicus ingrediatur ac necessitate quadã expuere compellatur, certe in eius facie excrebit, quia uidelicet singula sibi munda ornataq; uideat præter ipsum. Nihil pauperius & inanius si lo cuius horrea quidè plena sunt, animus uerò uacuus. Solemus illos qui extra mētem positi sunt, appellare dementes. Quo autem pacto in demente sit animus, qui iam dudum est in patinis non intelligi. Dic precor, ò mens infelix, quam alienorum curiosa, tam negligens propriorum, dic, inquam, cui nam hominum cuncta sana sunt, nisi sano? Cur igitur extra te demens tam anxie huc & illuc oberras, atque tantum & tam frustra

frustra laboras. Da operam ut bona pulchraque sis, subito tibi bona & pulchra sunt omnia. At uerò ita demum quod iubeo perages, si tam cupies te bonam pulchramque euadere, quam affectas minima quæque suppellectilia esse optima, ornatisissimaque uideri. Si dum corpus pasimus & canes & aues, hominem ipsum interim, id est, animum, perire fame non sineremus, certe tam quisque contentus plenusque uiueret quam nunc nemo contentus. Nunc uerò cui mirum sit si nunquam impletur animus, si semper affligitur? qui deserit semetipsum, cui solum id curæ est, ut bestiam suam impleat, quæ cõtinuè fit in ipsa fatuitate uoracior, atque contra Dominum suum negligentia eius exultantem penitus & exanguem, feuior & robustior.

Malis quidem bona fortuna mala est. Bonis autem mala fortuna bona.

Marfilii Ficinus Florentinus Bernhardo Bembo Veneto equiti clarissimo, S. D.

Dic mihi uir constans, quam ob causam fortuna odit quidem ac deprimit sæpè quem merito populus amat, contra uerò amat atque extollit sapius, quem iure quodam populus odit? An forte quia fortuna non solum rationi opposita est, sed etiam ab ipso mundi initio inimica est populo. Vnde populus semper infortunatus & miser. Forte etiam est ambitiosa. Atque ut non uirtuti hominum uegeneri, sed ipsi soli maximum quoduis facinus adscribatur, quem homines quam plurimi iure depressum uolunt, miris modis extollit, quem uerò sublimem deprimit in profundum. Quid si caeca sit, ut aiunt, æmula uel natura? Natura siquidem inilituit ut prius tanquam animal uitas quam tanquam homo, sentis enim antea quam intelligas. Fortuna siquidem magnum affectat hominem facere, ingentem prius facit bestiam uenenofo fastidio turgidam. Vnde & ingenio & uultu tyrannus nascitur prius quam tyrannide potiatur. Hi præter dignitatem in dignitatibus constituti, faciunt ut dignitates ipsæ ultè ritus probis hominibus non sint dignæ. Faciunt etiam ut interdum neque diuina prouidentia mundum, neque humana prudentia genus humanum agi, sed casu, credatur. Verum diuina prouidentia nonnunquam alios contra omnem fortunæ fauorem, repente ad imum è summo fastigio deiecit. Alios contra malignum fortunæ impetum euehit mirabiliter in excessum. Si quos autem uel superbos stare diu, uel humanos ad tempus cadere sinit, permittit etiam ut & illi tam deiecta miseraque mente sint, quam alta sorte, & isti tam excelsa mète quam humili & abiecta fortuna. Malis quidem bona fortuna fit mala, bonis autem mala fortuna bona. Equidem si mihi daretur optio, Hercules esse malè quam Sardanapalus. Quot alter monstra præmebat, tot alter monstris opprimebatur, alter superatis feris Deus euasit, alter superatus à feris, factus est fera deterior atque miserior. Vbi sapientiæ plurimum, minima opus est forte, ubi minimum sapientiæ, fors plurima dominatur. Et si interdum fortuna sapientiæ iungitur, non tamen simul utraq; regnat. Aut enim nullo pacto fors rationi coniungitur, aut seruit. Quamobrem fors probis inuida uiris, totis oblitit uiribus, ne proba usquam ratio regnet, utpote quæ illa regnante sit & gloriæ & imperium amissura. Sæpè fors dotat multum, quem parum natura uirtus uel dotauit. Neque ditat facile quem natura uirtus uel ditauit. Sunt certis seculis magni quidam potentesque uiri, quasi humani quidam dii hominesque diuini, sed Phœnicibus rarios, quos non fortuna facit, sed diuina prouidentia magnos. Hi certo inditio discernuntur. Tales enim sunt ut prosperitatis suæ sorti quidem tribuant nihil, humanæ quoque uirtuti minimum quiddam, uirtuti autem diuinæ quam plurimum. Tantumque uultu erga omnes sint humani, quantum super omnes mente diuini. Si ubi est inflatio non est sanitas, certe nullus inflatus non infans, nullus infans profanusque non ferinus, nullus diuinus, non humanus, nemo humanissimus non diuinus. Vir certe diuinus nõ uult fortunam sibi ducem, caeca enim est sæpè que casu cadit. Non gaudet fortunæ promissis, infida enim est uel suis quos præter dignitatem ad summum dignitatis culmen euexit. Nempe inter summum atque imum reciproco gaudet ludere, ac uicibus delectatur alternis. Non timet etiam fortunæ minas, uana enim est. Neque magis potest in nobis quicquam quam nos posse uelimus, quando te facinus fortuna Deam coeloque locamus. Nemo inferior illo qui uerè felicitatem collocat in fortuna. Ne-

na. Nemo felicior quam qui fortuitam prosperitatem reuera felicem esse non iudicat. Qui uel ridiculum fortunæ fletum unâ cum Democrito ridet, uel flebilem eiusdem risum cum Heraclito deslet, prudens ab Hippocrate censetur. Qui puerilem fortunæ ludum cum Socrate calcat, sapiens & diuinus ab Apolline iudicatur. Denique qui cum Aenea in rebus durat aduersis, solus cum Aenea rebus se seruat secundis, serenos post plauiam suspicit dies, ac tadem optata potitur Italia: igitur mi Aenea, ne cede malis, sed contra audentior ito. Quicquid igitur, superanda omnis fortuna ferendo. Vale latior mi Aenea. Tot enim aliquando bonis gaudebis in portu securus, quot mari fortiter superasti procellas.

Animus mortalibus non impletur, quoniam aeterna requirit.

Marcellus Ficinus Laurentio Medici uiro Magnanimo, S. D.

St tibi nunc quadragesimalem declamatiunculam quandam recitauero. Laurenti, quam hac aurora mea mihi mens declamauit, en quid erit pretij? Forsitan ut tantum tibi meis ineptis risum in praesentia moueam, quantum declamatores aptissimi uel golachrymas his diebus excutiunt. Recitabo tamen ut mihi quidem uideor Laurenti. Scio enim insignem pietate uirum, quamuis forte pietatis uerba nonnunquam quodam modo ridere possit, pietatem tamen ipsam reuera deridere non posse.

Qui sitit, Marsili, uinum, sitim, ut uides, extinguit uino. Atque magis si duras hauserit pateras quam si unam. Huic imago uini uel uidenti uel cogitanti incitat, non sedat sitim. Imaginis enim est allicere, substantiæ pascere. Tantum igitur imago uini alit sitim, quantum uinum ipsum alit hominem sitibundum. Quod quidem poena nobis indicat Tantalus, imò uerò poena nostra nobis, Tantalus enim sumus omnes. Sitimus quidem bona omnes uera, omnes insomnia bibimus. Dum uerò letales lethei fluminis undas faucibus plenis ingurgitamus, interea umbratilem quandam nectaris & Ambrosiæ gusturam summis labris ferè iam lambimus. Unde miseris continuo Tantalos sitis exurit an hela. Si qualia mens capit, talibus potiremur? certè potiundo uel omnino uel maxima ex parte aliquando animus impletur. Quoniam uerò quanto magis mortalibus ubique potimur, tanto magis animi appetitus accenditur, satis constat mentem non mortalia, quæ æternorum imagines sunt, sed æterna requirere. Ideo quæ æternam esse non caducam, quandoquidem uerum eius alimentum est æternum. Ergo in corpore caduco dormitat penitus & ægrotat, in hoc per sensus insomnia bibens sitim alit bibendo non se ipsam. Aegra quoque propter affectus quiescit misera nusquam, sed frustra passim inquietat uagatur. Vbi molliter tacere confidit, alte cadit, ubi medicinam sperat salubriorem, uenenum haurit pestilentius. O miseram mortalium sortem misera ipsa miseriorum. Quo nam miselli confugiemus? Certe nusquam nisi ab infimis refugiamus ad summa nili ad illa quæ nusquam fugiunt fugiamus. Quid igitur est agendum? ut bene & uigilemus & ualeamus? Vita nobis prorsus in contrarium conuertenda. Dediscenda quæ uitulo didicimus, quibus discendis nos ipsos hæcenus ignorauimus. Discenda quæ prætermisimus, quibus ignoratis, nos ipsos nosse non possumus. Diligenda quæ negligimus, quæ diligimus, negligenda, ferenda quæ fugimus, quæ sequimur fugienda. Flendus est nobis fortunæ risus, fleta quoque fortunæ ridendus. Sic enim nos neque uulgi fordes coinquinabunt, neque uel immortalium incuria laedet uel mortalium curiositas cruciabit. Neque prosterneat mollities, uoluptasie dissoluet. Neque fortuna uel prospera illaqueabit, uel aduersa necabit. Sed quam purgati erimus, tam sereni, quam sereni erimus, tam lucentes. Tunc primum uerarum euadimus pleni formarum, cum primum uacui seniorum.

Non

Non cortex uarij, sed medulla.

Marfilius Ficinus. D. Francisco Guafconio uiro clarissimo se commendat.

Dono tibi religionem nostram, religiosi pignus amoris. Non ut insignem pietate uirum instruam ad pietatem, sed quia uno hoc munere puto magis quam cunctis disputationibus meis ipsi me pietati satisfacturum. Si forte nostra hæc religio tibi uidebitur pauperrima, memento Christianam religionem in paupertate fuisse fundatam. Memeto præterea, apud nos non expressores librorum esse, sed oppressores. Verum qualiscumq; sit, quandoquidem nihil est in re amata, quod amanti non placeat, amatori suo Guafconio satis formosa diuesq; uidebitur. xx. Maij. m. cc. cç. LXXVI. Florentiæ.

Quæ reuera sunt bona quo maiora sunt eo etiam meliora.

Marfilius Ficinus Laurentio Bonincontro Astronomo & poëtæ, S. D.

Dici non posset quanta in legendis tuis literis uoluptate affectus fuerim, clarissime Laurenti. In ijs autem nihil equidem minus accuso, quã quod ipse magis excusas. Verum quid dixi modo, mi Laurenti? Imò uero accuso nihil, ubi mihi singula summopere placent. Ergo ut rectius loquar, nihil in tuis literis mihi placet magis, quam quod tu maximè suspicaris mihi minus forte placere. Proximitatem, in quã amice tuam, imò sobrietatem. Quæ enim reuera sunt bona quo maiora sunt, eo etiam meliora. Defers ad nos iudicium inter numina tria grauissimum, inter prudentiam uidelicet, & fatum & libertatem. Audisti ad Paridem quondam iudicium inter tres Deas fuisse delatum. Ego autem discrimine tanto offendere numina nolim. Manet alta mente repositum iudicium Paridis spreteq; iniuria formæ. Forte uerò nihil amplius superest periculi. Videris ipse cautissimam de ijs tulisse sententiã. Non enim inepte, ut nonnulli consueuerunt, seiunxisti numina, sed inuicem aptissime coniunxisti. Sententiam uerò tuam latius in libro de Astrologis confirmamus.

Non possunt plures in ea re inuicem firmiter copulari, quæ ipsa in se mutabilis est atq; diuersa.

Marfilius Ficinus Locterio Neronio conphilosopho, S. D.

Amplector equidem summo quodã gaudio doctas, Locteri, piaseq; literas tuas, in parte præsertim ubi tu me in eo bono quod cuncta complectitur benigne cõplecteris. Legisti sæpenumero Peripateticum illud. Quæcunq; cuidam tertio eadem sunt, inuicem quoq; sunt eadem. Hoc autem tunc solti mihi uidetur impleri, cum tertium illud sibi met est penitus idem, hoc est indiuiduum simplexq; & permanens. Alioquin non posset quæ ad ipsum recurrunt copulare inuicem prorsus atq; firmare. Sed manifestò explicemus exemplo quod uolumus. Lineæ quã diu in centro indiuiduo & immobili permanent, singulæ tùm in se ipsis indiuiduæ immobilesq; consistunt, tũ inter se inuicem uel eadem penitus uel coniunctæ. At cũ à centro ad circumferentiam diuiduam & mobilem inexpllicantur, magis gradatim magisque tũ singulæ in seipsis diuisæ mutabilesq; euadunt, tùm inuicem disunctæ redduntur, quo si uicissim ab ipsa circumferentia in centrum denuò replicentur, continuò unitatem stabilitatẽque priorem recipere uidebuntur. In centro quidem Deum, in circumferentia uerò cœlum & elementa, in lineis deniq; animas mentesq; cõsiderare debemus. Ergo quid falsa quod tidie uulgus beniuolentia gloriatur? Hic quidem totus iam diu sum tuus, inquit, iste uicissim semper, inquit, tuus ero, ille rursus audet dicere, ego ac tu unum prorsus idem quæ sumus. O quam falsi sunt homines, quam fallaces. Nempe dum ipsi à stabili Dei unitate cadentes in mudi machinam mutabilem multiplicemq;, diuisibilem sese prorsus immergunt, idẽ quoq; stabilitatem unitatẽq; in seipsis non retinẽt naturalem, in erim tam men quod amiserit dementes, quod miserè perdidit, tam impudenter quã insolentẽ ter alijs pollicentur. Desinant igitur profiteri, se inuicem mutua quadam beniuolentia, idẽ

idem prorsus & fieri & manere, quam diu & ipsi in se qui diligunt, non sunt tales quales alijs præstare se faciunt, & in ea re diligunt quæ etiam non est talis, non colligit unquam, non sistit animos sibi ipsis & alijs, nisi unitas ipsa simplex immobilisq; æternitas, quæ maximè cuncta complectitur, utpote quæ sua sunt maximè. In qua ego te libentissime complector, mi Locteri, uicissim benignissime complectentem.

Cupido magis persuadet uel tacendo, quam orando Mercurius & Phœbus ipse canendo.

Marsilius Ficinus Dominico Gallecto. S. D.

SI quantum amor in te Dominice meus, me quotidie stimulat ad scribendum, tantum Musa materiæ mihi suppedaret, certè totiens nostro nomine legeres, salue Gallecte quotiens ipse saluere desideras. Quam uerò iamdiu materiam nobis negat inuida Musa, eam in præsentia Ioannes suggerit Caualcantes, Musarum dulcis alumnus. Hic tibi ob amicitiam nostram multa ideo debere fatetur, quoniam ego in te quosdam, tanquam antiquiore, prius amando ipsum ardentè stabilerèq; amare didicerim. Quod si quàm magnus est meus amor, tam magna quandoque præritare ualeret tu quoque uicissim plurimum Caualcanti debere cognosceres. Nempè cum hic ubique nobis tui simillimus amâtissimusq; occurrat, efficitur ut in hoc amando, amare Dominicum non desiccam. Ergo Caualcantis causam tibi Deus ille commendat, sine quo neque prosperè unquam, neq; prosperè quicquam alicubi commendatur. Cœlestis Gallecte, Cupido sæpe quod ipse ipsius miles sapius experiris, persuadet antea quàm suadeat. Persuadet autem multo uehementius uel tacendo, quàm & orando Mercurius & Phœbus ipse canendo. Quid mirum? Isti siquidem foris ad aures animi fores, uerba uolantia fundit. Ille uerò intus indelebiles flagrantium cogitationum notas præcordijs ipsis linurit. Sed mitto poëtæ uobis hæc amatoriam. Ad causam ipsam uenio Ioanni nostro nobisque communem.

F I N I S.

MARSILII FICINI Florentini Epistolarum,

L I B E R IIII.

Nemo est cui possit inuidere qui uidere possit quot omnes intus & extra suijs agitatur.

Marsilius Ficinus Florentinus Laurentio Francischio Dominici filio, S. D.

AN datur discipulis suis Pythagoras, nec cerebrum coriè commederent. Id est, neq; cerebrum cogitationibus consumerent superuacuis, neq; immoderatis curis urerent. Si omnia fortuna contingunt, frustra laborant qui confidunt, quæ præter rationem modis innumerabilibus accidunt, certa ratione definire penitus atq; disponere. Si fato cuncta perueniunt, in ipsum fatum grauius incidunt, quicunq; inevitabilem huius nec essitatè euitare contendunt, addunt enim proprium fato laborem. Deniq; siue fortuna res nostræ siue fato provenire dicantur, diuina prouidentia irrationalium fortunam in ordinem ratione disponit, immite etiam fatum ad bonum suauissimè temperat, ut cuncta his ordinata bonaq; eueniant qui libenter cum diuina uoluntate consentiunt. His solis interna consentiunt & externa, cæteris autem utraq; ubique dissentiant. Hi soli puam necessaria sunt faciunt uoluntaria, quæ mala uidentur bona. Quemadmodum

dum pura mens uniuerso gaudet bono, sic impura malis cunctis affligitur. Sicut lumē maximum ad se lumina cuncta rapit, sic maximum in terris malum, id est, homo malus omnia ad se undique trahit mala. Multoq̄ plura sibi ipse infert, quā accipiat aliunde. Sicut insatiabiles ad bonū sumus, sic ferme insatiabiles nescio, quomodo sum⁹ ad malū. Mala præsentia quidem non tam sentimus quā augemus, præterita uerò repetimus, futura præcipimus, fingimus non futura. Mitto quā peruersa mente res patiamur aduersas, non ne prosperitate sic abutimur, ut infelicissima nobis sit ipsa felicitas. Externarū rerum successus nihil aliud est quā mentis infania. Forma quæq̄ roburq̄ corporis sæpe animi deformitas fit atq̄ debilitas. O quā deformes sumus, quotiens in ista quæ Deus formosa facit ipsi deformes irruimus. Heu quā ingrati Deo bonorum omnium largitori, quotiens opera eius gubernationem quæ damnamus. Et quanto magis bonis illius frugibus horrea nobis abundant, tanto magis spinas loliumque & intra nos producimus & domi forisq̄ ferimus. Et cum mala producamus seramusq̄, miramur tamen si quam do inde pessima metimus, neque agriculturam, sed astra Deum'ue culpamus. Nemo est igitur cui possit inuidere qui uidere possit quot omnes intus & extra furis agitamus. Difficile discernas in patria quis nam inter alios sit beator, difficilius extra patriam quis miserior, æqua ferme ratio est utrobicq̄, illic ad summum singuli gaudent, hic singuli dolemus ad summum. Vt nisi cæci simus omnino, uidere hinc perspicue debeamus, mentem nostram quandoquidem tam male se habet in terris, non terrenam esse sed cœlestem, Cœlestesq̄ fructus, si recte culta fuerit, producturam.

Cum rationi & consilio satisfeceris cunctis satisfecisse putato.

Marfilii Ficinus conphilosopho suo.

Turbaris ut audio multum, quod quæ intelligis certa te ratione fecisse damnatur à multis. An ipse tanti te facis Amice? Vt uelis eos qui Deo non parunt, homini parcere? Quid pulchrius meliusq̄ agi potest quā quæ à Deo qui optima est ratio, fiūt. Operibus tamen diuinis ubiq̄ detrahitur. Horremus de monas, incusamus astra, damnamus tempora, Plantarum quoq̄ & animalium formas & uires uituperamus, carpimus homines, de nostra sorte assidue querimus, quæ à Deo gratis accepimus displicent, quæ grati nos fecimus usq̄ adeo placent, ut Deo displiceamus. Enitere precor ut quantum noua opera tua tibi tanquam foetus proprij subito bladiuntur, tantum ipse rationi obsequare pareasq̄ consilio. Postquam uerò diligentia rationi probatoq̄ prudentem consilio satisfeceris, hominibus cunctis satisfecisse putato. Sic enim ipsi ueritati, quæ cunctis est amplior, satisfecisti. Quod si adhuc quæ eiusmodi ratione cogitaueris dixerisq̄ & feceris alicubi improbentur, memento alimenti boni inditum esse malo gustui displicere, mali autem argumentum, gustui malo placere. Vale atq̄ postquam uolūtates rectam sequuta fuerit rationem ne turberis si quid præter uoluntatem inde sequatur.

Præstra sapit qui non sibi ipse sapit.

Marfilii Ficinus Morali Philosopho non morato, S. D.

Quam absurdus est sutor ueste undique lacera, quam iners medicus semper ægrotus: quam molestus Musicus cui dissonat lyra uoci, tam turpis moralis Philosophus non moratus. Qui loquitur quidem bene, agit autem male, hic frustra uel hominibus bona loquitur non credentibus, uel à superis bona petit non concedentibus.

Mundano-

Mundanorum medicina malorum est supermundani Dei cultus.

Marfilius Ficinus Florentinus Bernharδο Bembo Veneto equiti
clarissimo, S. D.

Quoniam cœlestis hominum pater statuit patriam nostram fore cœlum, idcirco dum terram incolimus regionem à nostra patria remotissimam, cœtenti aliquando esse non possumus, fors autem huiusmodi non tantum hominibus, uerum etiam cunctis omnino rebus creatis est communis, ut nusquam præter quam in propria origine quietem agant. Atque quietis gratia conentur illic finem ponere, unde principium habuerunt, sic aqua terræ ad imâ descendunt, alta petit ignis & aër, sic talpæ atque similia terræ aut se occultant. Cætera quàm plurima calcant terræ dorsum. Pisces aqua nati, aqua nantant. Hominum uerò animi communi quodam naturalique instinctu continue cœlum appetunt, atque ulterius cœli regem, unde creantur. Quoniam uerò appetitio ad Deum naturalis à Deo nobis infusa inanis esse non debet, ne summa ratio quæ nihil frustra facit, frustra eam nobis infuderit, sequitur esse mentes hominum sempiternas, ut ad sempiternum diuinumque bonum natura desideratum quandoque ualeant pertinere.

Ex his quæ diximus sequitur, ut animi quandoquidem neque terrenis unquam alimentis implentur, neque dum terrena ingurgitant cœlestibus ueluti dapibus possunt, hac in uita nitantur cœli regi quandoque pro uiribus adherere. Tanto enim minus amaris indiciuntur terræ saporibus magisque dulcibus reficiuntur cœli liquoribus, quanto auidius ad supercœlestem dulcedinis fontem afficiuntur. Quanto propinquius accedimus ad mundi dominum, tanto longius à mundana seruitute discedimus. Cæterum sicut in patria hæremus illi, uidendo atque gaudendo, sic extra patriam amando prorsus & adorando.

Quamobrem non reperitur usquam contra terrenos morbos medicina sufficiens, præter amorem cultumque diuinum. Neque id quidem iniuria. Nempè in quolibet morbo quando medicina mali humoris non superat qualitatem, conuertitur in humorem, turbat corpus, minuit uires, pòdus his auget. Cum igitur infirmitas omnis aduersitasque nostra sit corporalis atque mundana, proculdubio frustra laborat quisquis eiusmodi mali corporeis mundanisque medicinis succurrere tentat. Fortiore admodum mihi crede hic opus est medicina, medicina dico, quæ & spiritalis sit & super mundum, quo corporales mundanosque morbos expellere ualeat. Sic hoc solum languore laboraremus aut illo, forte hic nobis medicus sufficeret aut ille. Sed pestis nostra est omne malum. Ergo tiriaca nobis est omne bonum. Morbus noster est inextinguibilis appetitus, & continua perturbatio, medicus ergo nobis est immensum bonum & æterna tranquillitas. Si quis neget medicinam nostram esse uerum Dei cultum, huic nullum malorum superest remedium, spesque omnis sanitatis adimitur. Qui autem reuera diuinis confidit remedijs, conualescit protinus ut confidit.

Non quid quisque, sed quo animo det considerare debemus.

Marfilius Ficinus Georgio Antonio Vespuccio cui optimo
& doctissimo, S. D.

Dono tibi nostrum de uera pietate uolumen, non ut insignem pietate uirum instruat ad pietatem, sed quia uno hoc munere puto magis quam cunctis disputationibus meis ipsi me pietati satisfacturum, satisfaciam quoque pio amico meo, ut arbitror, qui cum pio semper affectu ferueat, affectum ipsum in cunctis me titur potiusquam effectum. Scit enim reuera in rebus externis nihil esse magnum. Nihil rursus in affectu magno esse non magnum, scit etiam nihil unquam ab eo magnum dari, qui nil unquam dare maius uoluit quam quod dedit. Nihil contra ab eo dari paruum, cui præ uoluntate maioris quicquid largitur est paruum. Scit denique, non tam manum, quam cor largientis aspiciendum. Et quantum alter tribuere cupit, tantum alterum debere fatetur. Nam & si non manu statim, animo tamen acceptum à nobis est, cum primò nobis innotuit quicquid amicus tradere concupit. Qui noua potest donare quotidie, nihil unquam largitur excellens, solus excellentissima dedit, cui nihil superest denuo

Bbb tribuendum,

tribuendum, cum semel seipsum secumque sua omnia dederit. Ve autem paucis comprehendam, aut nihil donamus aut omnia. Qui rem nobis aliquam dat, non animū, hic non donum offert, sed uel commendat depositum, uel emit nos, uel forsan aucupatur. Subitō uerō cuncta largitur qui mentem dat omnia possidentem. Vale.

Quam turpe est amare pecunias, tam honestum amare hominem, tam etiam necessarium est beatum amare Deum.

Marfilius Ficinus Petro Guicciardino literis & moribus ornatissimo. S. D.

Quam turpe est amare pecunias, tam honestum est amare hominem amore dignissimū. Nemo dubitat, modo unquam aliquid amet, quin amator seipsum sibi auferat, atque dedat amato. Pecuniā hominem eam amantem accipere quidem possunt, reddere nequaquam. Hinc fit ut amator huiusmodi neque pecunias habeat neque seipsum. Qui autem amat hominem redamantem quantum dum amat sese alteri dedit, tantum se recipit dum redamatur. Imō uerō, ut rectius loquar, dum plo magis, nempe duos hac ratione recipit animos qui dederat unum. Rursus quam honestum utileque uidetur diligere uirum, beniuolentia dignum, tam necessarium est atque beatum amare Deum, primam amoris pulchritudinisque originem, sine cuius calore nullus amare quicquam potest, sine cuius splendore nil potest amari. Vale felix, & commenda me patri tuo Iacobo cui clarissimo. Calendis Martijs. M. CCCC. LXXVI. Florentiæ.

Qualis in se quisque est, talia cuique sunt quæ accipit.

Marfilius Ficinus Ioanni Aurelio Ariminensi, & Ioanni Petro Cortusio Patauino conphilosophis suis. S. D.

NON est malum in hæc incidere, quæ uulgo dicuntur mala, nisi malis dignus fueris. Mala enim non patitur nisi malus. Non est bonum hæc habere, quæ dicuntur bona, nisi bonis dignus fueris. Bonis enim non fruimur nisi bonus. Non ab externis interna, sed ab internis externa dependent. Qualis in se quisque est talia cuique sunt quæ accipit. Non tam de sorte quam de electione conqueri possumus. Mala continuè cogitamus, nos agitant undique mala. Mala quotidie sequimur, merito nos mala sequuntur. Crudelitatem plurimum exercemus, crudelitas uicissim nos exercet. Clementiam fugimus, fugit & nos clementia. Quo magis sponte humana iustitiam fugimus, eo magis iustitia nos diuina inuitos assequitur. In ipso scelere sceleris est supplicium, boni præmium est in bono. Bona cras tantum agimus, bona cras accipimus, agimus mala hodie, hodie mala patimur. Dissonamus ipsi nobis omnes, dissonant uicissim nobis omnia. Si rite motus animi temperaueris, ut Magi Persarum docent, iam tibi omnia temperasti, humores corporis, anni tempora, plantas, animalia cuncta, cœlum. Temperabis autem proculdubio, si animum tanta diligentia disposueris, quanta lapides architecti, colores, lineas, pictores, musici uoces, uerba Poëtæ. Atque, ut summatim dicam, nihil in te uidebitur incompositum, si tam cerebrum, quod capillis tegitur, composueris quam quisque capillos. Bene uale, ac ne frustra colas alia, in primis cole te ipsum.

Mundana omnia discordia componuntur, omnia discordia & ipsa sibi & alijs opponuntur.

Marfilius Ficinus Paci suo pacem optat, metuit bellum. S. D.

Scripsisti nuper ad me mi Paces, sicuti soles eleganter admodum & amice, ego autem nihil ad te scribebam, quia nusquam putabam esse pacem. Cum omnia cogitare discordia penitus occupari. Sed ibi modo Pacem reperi meum, ubi iam diu reperi pacem meam. Iupiter, ut aiunt qui cœlestia norunt, humana pacis est author. Rainaldus Virsinus Iouis alumnus meum alit Pacem atque meam. Ego te, ut ites, alumno Phoebi suppliciter commendabo. Tu uerō me uicissim commenda precor Iouis alumno. Sed antequam epistola finem imponam, cupio tecum, nisi forte ridiculum

culum uideatur, ex pacis nomine de bello non nihil philosophari. Opponuntur felicibus angelis daemones infelices, signa cœlestia signis, planetæ planetis, elementis etiâ elementa, plantæ plantis, animalibus animalia. Opponuntur præterea quieti motus, habitui uerò priuatio, lumen tenebris, nigro lucidum atq; album, silentio sonus, acutumq; graui, foetido suauè redolens, insipido saluum, ut Peripatetici putant, acre amarūq; dulci, frigido calidum, humido siccum, læue graui, raro densum, leni asperum, molli deniq; durum. Opponitur fortuna fatumq; corpori, corporis humores humoribus, membraq; membris, corpus ipsū animæ, rationi sensus, affectus affectui, uirtuti uitium, uitia uitij, opinioni opinio, uotum deniq; uoto. Sola omnium uirtutes si usquam reperiuntur, reuera inuicem nulla concordēs, ita ut qui unā consequitur assequatur & omnes. Res autem cetera nulla alia in re inuicem magis quam in ipsa discordia sunt cōcordes. Ergo cui mirum sit continua inter se discordia genus hominum agitari? Omnia discordia componuntur, omnia discordia & ipsa sibi & alijs opponuntur, ibi solum extrinsecus omnia cōsonant, ubi intrinsecus nihil dissonat, nihil autem ibi dissonat intus, ubi uel sincera ueritas dominatur, uel ueritatis huiusmodi splendor exuberat, uel calor splendoris eiusmodi feruet. Primum quidem Deus est, secundum contemplatio Dei, tertius amor cultusq; Dei. Nec nobis mi Pacēs eam dare pacem possunt, quam dare non potest mundus undiq; discordia plenus. Verūm ne forte dum de bello diutius disputo, bellū prolixiori disputatione oculis, auribusue tuis indixisse uidear. Vale. Idibus Aprilibus: M. CCCC. LXXVIII. Florentiæ.

Vi fortem in melius mutes, animæ figuram in melius muta.

Marsilius Ficinus hominum generi, S. D.

PRecipiam mihi querenti hodie rationem qua homines tam laboriosam in terris uitam continuè ducant, uenit in mentem ludus quidam eiusmodi, in quo nonnulli cruribus extensis in altū interim palmis & capitis uertice gradiantur. Præterea conentur altero quidem oculo terrena undiq; omnia, altero autem cœlestia circumspicere. Deinde quicquid humi occurrerit, naribus, labijs, digitis, prensare nitantur. Rursus si quid ab alto his imminet, pedibus atrectare conentur & carpere, & quæcunq; attingerint, portanda suscipiant. Oturpissimū spectaculum, ô miserabile monstrum. Non homines isti sunt, non sunt animalia, arbores hæ Stygiæ mihi uidentur, quarum folia quidē amarissima sunt, fructus autem inter folia nullus. Quid monstruosius? quid laboriosius potest & onerosius cogitari? Tales amici sumus quasi omnes, quasi omnes, heu miseri, caput animæ rationem, sensibus qui sunt animæ pedes, stulte subijcimus. Proinde mente sic humi depressâ, cœlestia nosse simul confidimus atq; terrena. Infirmis animæ plantis summa naturæ frustra tentamus attingere. Ac dū cuncta nobis usurpare molimur, onus omnium circumferimus. Heu interim quàm insana miseria, quàm miserabili infania laboramus? Quid fortem nostram fortunamue deslemus? quid muta re fortunam temere cogitamus? quid flectere fatum? Muta precor hunc anima ludum, tuam hanc figuram uerte. Sic enim fortunam mutaueris fatumq; flexeris, & mundi ipsius figuram in melius tibi subito uertēris:

Pura neq; impure quæras, neq; postquam inueneris, impuris communia facias.

Marsilius Ficinus Laurentio Medici Viro Magnanimo, S. D.

CVm Nouembris superioris Calendis epistolam alterâ de raptu ad tertium cœlum Pauli ad Ioannem Caualcantem, alteram de cœlesti & supercœlesti limine ad Phœbum Capellam composuissem, mox in eum oculorum morbum infelicitè inciidi, quem imaginum nomine phyci nuncupant, proximamq; asserunt portendere cæcitatem. Et si expertus sum penè omnia quæ tractantur à medicis Apollinis successōribus, nondum tamen medicorum pater Apollo lucens, pristinam restituit mihi lucem. Heu quàm diuersa est mi Laurenti cæterarum rerum ratio, atq; lucis: Nempe qui sonos uel odores fugiunt uel sapores, hi talia certe deuitant, qui uerò

res eiusmodi sequuntur maxime, ij & maxime omnium cōsequuntur, maxime ij & maxime omnium consequuntur. Lucem uerò ipsam prohi dolor tam qui obnixè quaerit, quàm qui procul fugit, solet amittere. Tarsensis Paulus, dum & celeri passu uerum fugit Solem, & Solis ipsius lumen impijs armis insequitur, captus fuisse lumine traditur. Marfilius uicissim dum sequitur Solem lumenq; profequitur, ferè captus est lumine. Hinc heri dum iuncta esset Luna Soli, orta mihi est oratio quaedam ad diuinum Solem fortassis obscurior, sed tunc demum, ut spero, clarior euasura cum humanus Sol meus meam hanc suamq; Lunam se nel saltem oculorum suorum radios illustrauerit. Vale.

O SOL qui hominum flammis corda omnia maxime pateas. O Sol iustitiae fons, Sol largitatis exemplar, quàm me uehementer accendis ut quæram, tam clare, tamq; si libriter refluxe quærenti. An forte subitò nimium impuris oculis purissimum ausus sum suspicere lumen. Phæton forsitan hac in re fateor quodammodo fui, sui tamen & sum suspicere lumen. Phæton calore me purga precor foueq; tuo. Tantum salubri flamma potes omnibus Phœbe mederi, quantum per omnia radios iaculari. Ego enim neque sicut Iulianus ille & Platonius & Christianus olim, sed apostata, Solem ipsum sine Sole can tui. Neque charam, ut aiunt, sororem tuam unà cum Claudiano Proserpinam raptam ad inferos impiè cecini, sed filium tuum potius Aesculapium quendam Tarsensem me dicum animorum ad superos raptum unà cum Luca Hierotheo, Dionysio, celebraui. Neque sicut Stesicorus & Homerus infelicem Helenæ, id est, terræ formæ, rapinam, sed ut ueri Platonici solent beatissimum depinxi cœlestis mentis ascensum. Neque uel instar numeri passim Eleusina sacra uulgau. Vel tanquam Pherecides Syrus abdita cœlestium animorum terreno cuiuslibet patefeci. Vel sicut Hipparcus Pythagoricus Delphica præceptoris sancti mysteria iure communia paucissimis cunctis unquam feci communia. Vel Dionysij Syracusani more Apollineos Platonis sensus impuris uulgi sensibus referare contendi. Non palàm locutus sum quæ non licet homini loqui, non dedi sanctum canibus porciste dilaniandum, sed Aœdipi arcana tantum, ut mihi quidam uideor, quantum ipse uideram reuelau. Daus autem omnibus profus uelata dedi.

Quid ergo posthac, quid potissimum Phœbe uis faciam. Mittes, ut arbitror, ad Ananiam me Damascum, quo & Saalum quondam misisti cæcum, ubi uisum protinus recepit amissum. Ananias autem mihi fuerit opto alumnus ille Phœbe tuus Medices Laurus radijs olim tuis Orientibus ortus. Damascum profectus sum nuper itineris duce quodam Solis Platonici filio, Alumno quidem illic tuo Ananiam uerò meo, portunculam quandam, ceu pignus grandioris holocausti, reddidi, propediem residuum redditurus. Ergo redde iam mihi Phœbe, si libet, optatum diu, redde obsecro lumen. LXVIIII. Aprilis. M. CCCC. LXXVII.

Honestum agendum est, quia placeat, placere debet ut Deo placeat.

Marfilii Ficinus Loferio Neronio, S. D.

Quantum ab initio studiorum meorum mea mihi uerba scriptaq; placebant omnia, tantum ferme Loferi deinde in dies mea mihi omnia displicent. Scribere tamen non nihil quotidie nescio quo siue fato siue spiritu uel inuitus impellor. Ergo id mihi primum semper est in scribendo propositum, ut quam minime Marfilium cæterosq; offendam, quàm breuissime loqui. Sed dum nimia breuitate studeo, prolixitatis deuitare fastidium, interim obscuritate quadam nonnunquam quodammodo confundo me ipsum. Certe alios sapè perturbo. Hoc autem iure ipsi solet accidere, qui modum in rebus tenere non didicerunt. Ecce nunc quanta ridiculum uidebitur, o amice, quàm absurdum, ut familiarem epistolam illam familiari meo, qui interdum quasi alter quidam apparet uirtute interpretandi Mercurius, cogar interpretari. At uerò nequaquam cogar, ut arbitror, nempe dum petis à nobis clarius & facilius erudi, abunde admodum nos erudis. Haud ita dissimulare tuam astutiam, o ironice potuisti, quin aduenterim, te ardentissimo quodam diuinitus loquendi mecum desiderio potius quam

tius quam planioris eruditionis auiditate interpretationem epistolæ maxè requirere clariorerem. Igitur amatoriam quandam prolixitatem, callide uir, nunc exigis nō claritatem. Ceterum ut & tibi longiore quadam oratione & alteri cuiuspiam, qui interpretationem forte reuera requireret, uerbis planioribus satisfaciam, summa antiqua illius epistolæ erit eiusmodi. Studeo pro uiribus semper id agere, quod bonum esse tam prudenti consilium quam ratio diligens persuasit. Neq; hoc ipsum ad externū aliquem refero fructum, qui & futurus sit & breuis & in hominum uel fortunæ arbitrio positus, sed primum quidem ad uerum illud gaudium, quod in ipsa boni actione percipitur. Quod quidem bonum gaudiumq; & si temporale dici potest, quoniam non cōtinuè similiter exercetur atq; sentitur, inicitum tamen est & in nostro arbitrio sitū. Eiusmodi uerò bonum in præsentia æternitateq; placet. Non istud dico, quia ego nunc prorsus ipsa fruar æternitate, sed quia intelligo id non ob aliam rationem nisi quia id est, id est, æternæ rationi Deiq; omnipotentis acti congruit, congruere menti, atq; placere. Proinde quemadmodum bonum illud ad intimum gaudium retuli, ita refero gaudium ad ideam, ut uidelicet ea ratione mihi placeat bonum, ut ipse Deo maxime placeam, omnis boni bono, sine quo nihil potest mihi placere. Non possideo præsentem felicitatem inquis, sed expecto futuram. Expecta, Loceri, felicitatem ipse uidelicet futurus felix, præsentē, id est, æterna felicitate potius quam futura. Si qua enim in te est futura felicitas, ideo felicitas est, quia in ea felicitate est, cui neq; præteritum contingit neq; futurum. Vale. xv. Aprilis. M. CCCC. LXXVII.

Nihil uel mirabilis uel amabilis est quam doctrina probitatis coniuncta.

Marfilij Ficinus Florentinus Marco Aurelio Oratori clarissimo, S. D.

Quando singularis doctrina, Marce Aureli, unā cum excellenti quadam probitate coniungitur, tantus ex hoc quasi Solis louisq; congressus, & splendor à doctrina & ardor à probitate protinus emicat, ut radijs flammisq; huiusmodi ab oriente in occidentem usq; porrectis mentes, uel remotissimarum Gentium incitatae atq; accensæ & alliciantur blandissime & uehementissime rapiantur. Alliciebat igitur hac ratione Marcus Aurelius Marfilium Ficinum suum quondam adolescentem, rapit & nunciatate maturiorem. Ecce nunc omnis hæc ad te properat præda, Marce, tua, Marfilij tuus adolefcens pariter & maturior. Hic ergo tibi sex declamatiunculas offert, quarum primæ illæ duæ de philosophiæ medicinæq; laudibus iamdiu à tenera ætate, quatuor uerò sequentes de præcipuis humani generis insitutis, uerè hoc sunt illi natæ, ita demum natæ feliciter, si apud te continuè nutriantur.

Marfilij Ficini oratio de laudibus Philosophiæ.

Contrarias in partes animus in præsentia mihi distrahitur, uiri clarissimi, quem admodum sæpe his in rebus grauioribus oraturi sunt, contingere consuevit. Nam & antiqua sacri gymnasij huius consuetudo & grauis autoritas patrum, quæ duo iure apud me possunt quam plurimum, cogunt ut hodie uerba de Philosophiæ laudibus faciam. Cum uerò facultatis huius uim atq; naturam mecum ipse considero, tam præclara mihi uidetur, tamq; excellens ut id quidē humana uel mente comprehendī uel lingua explicari posse diffidam. Neq; solum hinc materiæ ipsius sublimitas, inde humilitas ingenij, uerum etiam reuerendus conspectus uester me nunc à dicendo deterret. Itaq; modo utrum tacerem, an potius loquerer, ambigebam. Dicam tamen, uiri præstantes, ut potero, præstare arbitratus rem ipsam de qua dicturus sum minus prætere Marfilio, quam Marfilium maiorum suorum præceptis nullo modo parere. Quare mihi ueniam dabit, si eius aut egregias laudes haud quaquam exprimere pro illius dignitate potuerō. Et id omne quodcunq; à me dictum fuerit diuinæ luci, cuius lumine aduertimus, cuius radijs comprehendimus, cuius splendore explicamus, omnia profus attribuetis. Vetus Theologorum, præstantes uiri, sententia est, multorum Philosophorum rationibus confirmata, quæ sane docemur atq; instruimur, eo singula in rerum

Bbb ; natura

natura perfectiora dignioraq; uideri, quo ad primi rerum omnium principij perfectionem dignitatemq; accedunt, propinquius ac expressiorem in se eius imaginem complectuntur. Prisca uero Aegyptiorum & Arabum Theologia tradidit, Deum esse existentem cognoscendum agendumq; principium. Vnde Pythagoras, Heraclitus atq; Plato, eam Theologiam in Graciam transferentes ab eodem ipso Deo principium esse naturae, ueritatem doctrinae, uitae felicitatem, disputauerunt. Quod Platonis de rebus liber Parmenides, Timaeus, ac lamblici & Proculi Theologia testatur. Secutus post eos ueteres Dionysius Arcopagita Platonicus, primo, ac deinde Christianus, idem in libris suis latissime disputauit. Quod quidem diu postea Hylarius & Aurelius Augustinus inter Latinos Theologos principes obseruauerunt. Itaq; & Augustinus ipse in libris de uera religione, deq; ciuitate diuina, Deum ipsum rerum omnium effectorem, ueritatis illustratorem, beatitudinis largitorem appellat. Idq; multis antea seculis à Platonis Philosophis diuersis, licet uerbis pertractatum fuisse confirmat. In his praeterea tribus appellationibus Dei quae à ueteribus Philosophis primum inductae fuerunt, Christianam quoq; trinitatem quodammodo contineri. Philosophiae insuper tres species à Platone adiuuentas atq; distributas huic naturae trinitati ex omnibus suis partibus respondere. Vt ea philosophandi facultas, quae de rerum causis progressionibusq; dixerit, Deo rerum principio congruat. Altera uero quae differendi origo modusq; tractatur, Deo ueritatis illustratori conueniat. Postrema Philosophiae pars cuius praecipis et institutis uitae agimus, nosq; ipsos & familiam ac rempub. ad felicitatem consequendam dirigimus, Deo quoq; beatitudinis largitori quodammodo comparetur. Ex quo iam satis perspicuum esse potest, philosophiam omni ex parte totiq; perfectae (ut ita dixerim) diuinitati congruere, patrisq; & filij ac spiritus potentiae, sapientiae & bonitatis plenam quandam & absolutam, (quantum nobis conceditur) imaginem continere. Quo fit ut nulla ex omnibus hominum facultatibus diuinitati propinquior similiorq; appareat, & idcirco nihil apud nos, praeter ipsum Deum, perfectius quam Philosophia atq; praestantius uideatur. Quamobrem diuine id explicuisse uidetur Mercurius Aegyptiorum sapientissimus, cum homines dixit Philosophiae lumine Deos fieri. Idemq; Pythagoras in aureis carminibus cequit, & Plato in libris de rebus. Philosophis uita functis, Deorum ceremonias mysteriaq; instituit. Empedocles autem Agrigentinus Philosophiam munus dixit esse Deorum, quod cui contigerit talem eum reddat, ut omnia quae mouentur alta mente contemnat, intima mentis acie diuinis radijs illustretur, futuramq; beatitudinem firma sententia speret. Sed quid eo praestantius, quod ab Aristotele dictum est: Cui ceterae artes rerum magnitudine & difficultate perterritae longe à ueritatis inquisitione discederent, Philosophia sola nihil laboriosi operis refugit, nec se optimis indigna rebus, sed earum sibi cognitionem congruam & cognatam existimauit. Cumq; impossibile foret, corporea mole caelestes sedes adire, animus Philosophiae munere intelligentia ducem adeptus, rerum omnia naturam contemplatione transcendit. Haec Aristoteles. Deniq; (ut summam dicam) Philosophia cum sit caeleste munus, terrena uitia procul fugat, fortunam fortissime domat, mitigat, mitificat, fatum, mortalibus donis certissime utitur, immortalia munera largitur ad uotum. O thesaurum omnium pretiosissimum, haud quaquam terrae Plutonisq; uisceribus editum, sed summo caeli uertice Iouisq; capite descendentem, sine cuius possessione neq; recte uti ceteris thesauris possumus, neq; quicquam uiciorum possidere. O diuinae humanae uitae utilissimum, qui primum Herculeae claua uitiorum monstra profus expugnat. Deinde clipeo Palladis atq; hasta deuitat uel superat fortunae pericula. Postremo Atlanticis humeris humanos subleuans animos & terreno hoc exilio liberat & patriae supernae uerissimae felicissimaeq; restituit. Vt non immerito dictum sit à Platone, quondam regnante sophia seculum aureum extitisse, ac rursus si quando Philosophia regnabit aureum seculum reditutum. Verum quid nam agimus, o uiri praestantes? quid mouentis, (ut ita dixerim) temporis aeternitatem frustra metiri tentamus? Deficere nos non modo dies, sed anni quoq; quāplurimi, si omnes sanctae Philosophiae laudes prosequi profus aggredieremur. Quapropter nihil aliud dicendum superest, uel agendum, nisi ut tota mente ardentiq; animo, relictis omnibus mobilibus inanibusq; rebus, in quibus nihil praeter umbras quasdam & phantasmata reperitur, huius diuini muneris studijs incumbamus.

Nam qui philosophiæ expertes sunt, hi humano genere inferiores, in bestias quodammodo præcipites dilabuntur. Qui uerò mediocrem illi operam impenderit uiri proculdubio tales euadent: ut & doctos docere queant & regere reges. At qui per uniuersam uitam, huic se totum soli deuouerit, corpore quasi deposito, & liber ad æthera perget, & humanam speciem superabit, factus Deus ætheris almi.

Marfilij Ficini Oratio de laudibus Medicinæ.

Philosophi Pythagorici atq; Platonici qui à Mercurio Trismegisto Philosophiæ fonte manarunt, nihil aut inquiri aut inueniri ab hominū mente ullo modo posse arbitrantur, absq; eo principio à quo & ipsa mens & ea insuper que sint discenda proficiscuntur. Ideoq; lumen esse uoluerunt ad inspicienda omnia eundem ipsum Deum à quo perfecta sunt omnia. Sicut enim oculorum scintilla colorum scintillas in ipso Solis lumine tam colorum quam oculorum auctore discernit, ita ueridica mens rei cuiuslibet ueritatem in summa percipit ueritatis mentisq; cuiusq; procreatrice. Quapropter cum hodie & antiqua consuetudine & iussu patrum inducī, de laudibus medicinæ, quæ ab Apolline descendisse dicitur, tractaturi simus, mentis aciem ad lucem à tenebris conuertentes, ueri summisq; Apollinis radios suppliciter adoramus, ut salutari illius calore purgati, purgationem laudesq; uel pro ipsius dignitate uel saltem pro ingenij uiribus prosequamur. Tria sunt, uiri præstantes, apud Philosophos præcipua, finis uidelicet origo atq; materia, quibus cuiusq; doctrine perfectionem indicare consueuerunt. Medicinæ autem origo siue Hebræos & Arabes sequaris, siue Græcos, Aegyptiosq; Theologos ab ipsa diuinitate manauit. Nam Hebræi & Arabes primum humani generis parentem Adam eam diuino lumine sapientiam adeptum asserunt. Reliqui uerò Apollinem ab hominum Deorumq; parente loue illam suscepisse uirtutem ad humani salutem generis tradidere, qui deinde idem Aesculapio reuelari, à quo Podalirius & Machaon præstantes medici geniti fuerint. Multis deinde seculis Hippocrates Cous quæ à priscis obscuris inuoluta parabolis tradita fuerant eduxit in lucem, atq; hi omnes quos hæcenus memorauit in Deorum concilium ab uniuersa religione Gentilium relati fuisse dicuntur. Quid memorem Pythagorā, Empedoclem, Democritum, Dioclem, Caristum, Erasistratum, Proxagoram, Chryssippum, Erophylum, Serapionem, Apollonium, Glaciā, Heraclidem, Chemifonem, Plistonicum, Galenum, egregios præstantissimosq; Græcorum Philosophorum, Platonem, atq; Aristotelem? Quos omnes & Philosophos acutissimos extitisse, & plurimos in arte medendi libros edidisse comperimus. Quid Aegyptios omnium uetustissimos Gentium, quorum sacerdotes uniuersos præstantes fuisse medicos, Homerus, Euripides ac Plato testantur? Quid Persarum Magos, id est sacerdotes, Zoroastrem, Hostanem, Abstrōsicon, Gobriham, Paxatam, Sinicariōndam, Damigeron, Hismosen, Ioannem, Apollonium, Dardanum, apud quos innumera penè in hac arte uolumina, quæ syderum momentis, uerbis, herbis, lapillis, atq; uaporibus salutem tuentur nostram, reperta feruntur. Nonne & Mithridates ille rex Ponti cui duræ ac uigilantiæ parebant linguæ, diuturnam huius disciplinae studijs operam impendit? Sapor quoq; rex Medorum & Auicenna diuinus, ac pleriq; Arabes huic sapientiæ ardenti opera incubuere. Serapion eiusq; filius Ioannes, Ioannes insuper Mesue, Abumeron, Auenzoar, Rasis, Aueroisus, Albugasis, Iſaac, Halyl, ac plerique alij sapientes Hebræorum atque Arabum præstantissimi. Mitto Latinos, quorum Cornelius Celsus, Apuleius, Q. Serenus, Columella, Plinius, Lactantius, primi de cura sanitatis libros tum prosa oratione tum etiam carminibus composuerunt. Qui uerò eos sequuti sint, & innumeri penè reperiuntur & uobis aded noti, ut prolixiori narratione nequaquam indigeant. Num potest alicuius facultatis origo hoc medicinæ ortu, non modo præstantior, sed par aut similis inueniri? cum à Deo, heroibus, regibus, ducibus, Magis, Philosophis, & illis quidem uetustissimis, atq; omnium sapientissimis proficiscatur. Subiecta uerò huic arti materia, circa quam uersatur, cuius die principia proprietatesq; perquirat homo est, quem tanti fecit Mercurius Trismegistus, ut eum diceret post primum Deum penè maximum esse Deorum. Sicut quoq; & Peripatetici

omnia quæ sub orbe Lunæ mouentur eius gratia fieri atq; moueri. Hebræi autē & Arabes atq; Christiani Theologi ipsum quoq; mundum fuisse hominis gratia cōstitutum. Ex quo quis non uideat hominem de quo nostra illa facultas agit esse penē omnium à Deo fluentium præstantissimum? Atq; ideo hominis curandi doctrinam perfectissimā iudicandam. Nec dixerit quispiam medicorum artem circa ipsum hominis corpus dum taxat uersari. Siquidem Phœbus, ut in epistolis Hyppocratis legitur, animi atq; corporis curationem coire in unum arbitrabatur. Vnde apud Aegyptios atq; Persas idem sacerdotēs erant & medici. Scribit in Carmide Plato, Magos illos animæ corporisq; medicos Zamolthis, Zoroastrisq; sectatores arbitrari omnia corporis, tum bona tum mala ab anima fluere in ipsum corpus, quemadmodum oculorum qualitas fluit à cerebro, cerebri qualitas à toto corpore. Atque ut impossibile est, oculos curari nisi curetur cerebrum, & cerebrum curari nisi corpus totum, ita corpus totum nisi anima bene ualeat, non posse bene ualere. Valetudinem uerò animæ curari Apollineis incantationibus quibusdam, id est, philosophicis rationibus. Socrates præterea narrauit uulgatum esse apud Thracēs, eos medicos tali quadam curatione nonnullos homines seruare immortales consueuisse, tantum est animæ in corpus imperium, tanta potestas. Magica hæc opinio uidetur cum illa Hebræorum Christianorumq; sententia consentire, Adæ primi parentis animo prius quidem sano sana fuisse omnia, deinde uerò infirmo infirma omnia euasisse. Cornelius quoq; Celsus integram atq; perfectam medicinæ artem intelligi uoluit, cum quis hominis ualetudinem tueri ex motuum animi & corporis cognitione ualeret, in quibus duobus naturalis ac moralis contemplatio & usus insuper continetur. Nam & Auicenna corporis qualitatem in animum posse in utranq; partem quam plurimum censuit, ipsius quoq; animi affectiones, motus, imagines, ad corporis seu bonam, siue malam ualetudinem maximam uim habere. Finem præterea medicorum quis non uiderit? Eorum enim cura & diligentia ipsum esse, uiuere & insuper bene uiuere conseruatur. Quid his melius, quid optabilius addi potest? Quid magis naturæ propinquius aut consentaneum quam quod ipsa genuit tueri atq; seruare? Nemo uestrum ignorat, uiri clarissimi, humanam prosperitatem nō in rerum possessione, sed iucundo quodam usu consistere. At uerò sine sanitate nihil usu nobis esse iucundum nemo sanè mentis ignorat. Hinc ita in sanitatis hymno cecinit Orpheus. Absq; te cuncta sunt hominibus inutilia. Medicina igitur quādo uel tuetur uel restituit sanitatem, cuncta simul bona & seruare uidetur & reddere. Quamobrem sacræ Hebræorum literæ honorandum medicum merito iussisse uidentur, & Homerus recte inquit: Vir medicus pretio multos acquauerit unus. Quapropter uos omnes amici uehementer hortor, ut neq; tempori, neque pecunijs, neq; labori, ullo modo parcatis quo artem hanc saluberrimam humanæq; uitæ conseruatricem totis uiribus cōplectamini, ut & uitam prosperitatemq; propriam, uestrorumq; & reliquorum deinde omnium tueri, cæterasq; liberales artes, quæ sine sanitate disci & exerceri non possunt, adiuuare possitis. Ac denique uniuersis Gentibus uel maximis etiam regibus, qui omnes uestris se dedunt manibus, feliciter imperetis.

In singulis experium consule.

Marfilii Ficinus Laurentio Bonincontro Astronomo Poætæ, S. D.

Quærenti mihi nuper amicū quendam è multis quem maximè consulere, nunquid uera de raptu in tertium cælum Pauli disputauerim, occurrit impiis Laurentius Bonincontrus Poëta astronomicus, astronomusq; Poëticus. Quem quidem iamdiu tanquam Astronomum sicut Atlas in cælum altis sustulit humeris, cui rursus tanquam uatī pater ipse Phœbus ore rotundo cælestia cecinit. Ergo tunc demum ueram me diuinorum imaginem expressisse putabo, quando Laurentius meus, qui illorum uultum & duce Atlante, & monstrante Apolline uidit, penitus approbauerit.

Præstat

Præstat malam ualitudinem bene ferre quam male bonam.

Marcellius Ficinus Amicis suis, S. D.

Quid totiens amici quæritis quomodo ualeam? Interrogate potius nunquid de-
nique conualuerim. Cæteri siquidem ad hoc nati uidentur, ut bene ualere. E-
go autem contra ob hoc ipsam natum uideor, ut male continue ualeam. Nam mihi imbe-
cillitate quadam naturæ datum est ab initio, ut nunquam diem integrum firmam corpo-
ris ualitudinem sim expertus. Sed largissimo quodam Dei munere inuidiæ naturæ dā-
na rependo, ut quam male nonnulli bonam ualitudinem terunt, ferre tam bene ipse
malam. Quantum ergo quidam possessionis prosperæ gratia naturæ debent, tantum ego
gratia usus ipsius debeo. Quando Deus ipse nostra firmitas est, infirmi undique esse non
possimus. Tunc enim animi firmitas corporis infirmitate perficitur. Mihi quidem adhuc
reere Deo bonum est. Quoniam, (ut Augustinus inquit,) si in ipso non permanebo, nec
in me potero. State igitur & amici, state in Deo qui non mouetur, & stabitis. Quiescite
in eo qui non turbatur, & quieti uiuetis.

Omnia dedit semel qui se ipse dedit.

Marcellius Ficinus Florentinus Bernardo Bembo Veneto uiro clarissimo, S. D.

Vix Iacobo Lanfredino dederam ad te epistolam in qua cupiebam fieri certior,
nunquid mea illa, (timor tua,) omnia recepisses, quando reddita mihi est episto-
la tua, grauitate, lepore, affectuque repleta. Quid uero de mira gratitudine di-
cam? Alij cum gratis acceperint aliena, uix tandem gratias agunt. Bembo
autem noster quod sua iure receperit, agit gratias, & quidem cum ualidissimas. Ego sua-
uissime mi Bernarde nihil iamdiu tibi dare possum noui, omnia olim semel tibi dedi quæ
do tibi dedi Marcellium. Et si leuis cuiusmodi possessio est, non enim tantum sum, ut merita tua
impleam, non tamen leue est, quod ceteros omnes non minus quam me moribus tuis
rapueris literos. Tu enim horum omnium es desiderium. Tu populi nostri delitix. xxv.
Aprilis. M. cccc. lxxviij.

De Platonica philosophi naturæ, institutione, actione.

Marcellius Ficinus Iohanni Francisco Hyppolito Gazoldi
comiti uiro clarissimo, S. D.

Scripsi ad Bernardum Bembum Venetum iamdiu epistolam quandam de Philo-
sophiæ laudibus longiusculam. Nuper quoque non nihil eadem de re ad Marcum
Aurelium clarissimum oratorem. Reliquum esse uidetur, ut Platonica Philoso-
phi natura, institutione, actione aliquid scribā. Ut pateat manifestius qua uia po-
tissimum pretiosissimus ille Philosophiæ thesaurus reperiatur à nobis, & repertus, qua
ratione legitime possideatur & expendatur. Cum ab omnibus Philosophia, ut nomen
ipsum à Pythagora inductum perhibet, sapientiæ amor definiatur, sapientiæ uero diui-
norum contemplatio sit, certè Philosophiæ finis est cognitio diuinorum. Quod in septi-
mo de Rep. libro noster Plato testatur, ubi uerā, inquit, Philosophiam esse ascensum ab
his quæ fluunt & oriuntur & occidunt, ad ea quæ uerè sunt, & semper eadem perseue-
rant. Tot ergo Philosophia partes & facultates ministras habet, quot gradibus ab infi-
mis ad superna conscenditur. Hi gradus partim à natura, partim à diligentia hominum
exiguntur. Nā, (ut in sexto de Rep. tradit Plato,) quicumque Philosophus futurus est ab
ipsa natura sic institutus esse debet, ut primo quidem ad omnia disciplinarum genera fac-
ilis ac præptus existat. Deinde, ut natura sit uerax ab omni mēdatio penitus alienus. Ter-
tio loco ut contemptis omnibus quæ corruptioni obnoxia sunt, illis quæ semper eadem
permanent mentem adhibeat. Magnanimus quoque & fortis sit necessè est, qui nec mor-
tem metuat, nec inanem cupiat gloriam. Præterea temperatum hunc quodammodo na-
tæ oportet, easque animi partes quæ affectibus efferrī solent domitas à natura suscipere.

Bbb 5 Quisquis

Quisquis enim ueritatis audius ad diuinorum contemplationem mentem conuertit, uoluptates corporis paruipendit. Oportet præterea liberali animo Philosophum esse. Etenim rerum uilium affirmatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduerfa est, nimiumque contraria. Huius insuper uoluntas iustitiam diliget, quippe cum ueritatis imperantia, libertatis sit admodum studiosus. Maxime uero omnium ingenij acumine atque memoria & magnitudine animi illi opus esse uidetur. At qui hæc quidem tres naturæ dotes, scilicet acumen ingenij, memoria, magnanimitas, cum disciplina atque educatione decens adhibita est, perfectum uirtute uirum efficiunt. Verum si neglectæ sint, maximum scierum causæ esse à Platone dicitur. Ergo naturæ huic adhibenda est summa hominum diligentia, ut qui ita natura affectus est ab ipsa pueritia literas discat, scientiarum omnium elementa. Cytharæ quin etiam usu inconcinuus istius componendus est animus. Gymnasticæ ludis corpus exercitandum, ut bono ipsius habitu conueniens Philosophiæ studijs præbeat ministerium. Interim optimarum legum instituta ipsius auribus inserenda. Honestis exhortationibus adolescentis animus ita formandus, ut moderatus pacatusque reddatur. Quam quidem moralem educationem Ethicè nominant. Cum uero mēs per ea quæ diximus ab appetitus perturbatione liberata, iam à corpore solui cœperit, adijcienda mox illi est mathematicorum cognitio, quæ de numeris, planis, figuris & solidis numerosisque horum motibus agit. Quoniam uero numeri & figuræ & motuum rationes ad cogitationem potius quam ad sensus exteriores pertinent, horum studio animus non modo ab appetitu corporis, sed ab eius quoque sensibus separatur & ad interiorum cogitationem se confert. Quod quidem mortem commentari est (quod in Phœdone Plato scribit esse philosophantis officium,) per quod & similes Deo reddimur ut ex Phœdro Theætetoque discitur. Est autem in his percipiendis is apud Platonicos ordo, ut arithmetica sequatur geometria, geometriam stereometria, hanc Astronomia, Astronomiā denique Musica. Priores enim numeri sunt quam figuræ, figuræ planæ priores quam solidæ. Solida uero corpora prius sunt quam moueantur. Ordo uero & uocum rationes motum sequuntur. Arithmetica igitur, quæ de numeris agit, præcedat, sequatur quæ de planis figuris tractat geometria, succedat huius quæ de solidis considerat, stereometria, quartum teneat locum astronomia, quæ solidorum corporum, id est, spherarum, motus suscipit. Postrema sit Musica quæ ordinem uocum ex motione nascentium indagat. His perceptis Plato dialecticam, id est, demonstrandæ ueritatis scientiā tradit. Dialecticam uero non tantum logicam illam esse uult quæ primas & minutissimas rationationum regulas docet, sed & profundum expeditæ mentis artificium, ad ipsam ueram meramque rei cuiusque substantiam physicis primo, deinde metaphysicis rationibus comprehendendā, ut & ratio de quolibet reddi possit & denique supra sensuum corporumque naturam mentis lumen percipiatur, atque incorporales rerum species, quas ideas uocamus, intelligantur, ex quibus ipsum unum specierum omnium fons, mentium & animorum origo ac lumen, principium & finis omnium (quod ipsum bonum Plato uocat) inspicitur. Huius inspectio sapientia est cuius amor Philosophia rectissime definitur. Postquam uero philosophantis animus primū ipsum contemplatus est bonum, unde iudicans quæ in rebus humanis bona sint quæ mala, turpia uel honesta, noxia uel utilia, ad eius exemplar humana disponit, à malo abducit, in bonum dirigit, & hac prudentia gubernandi rem propriam, familiarem & publicam administrat, legesque & rationes docet administrandi. Vnde leges initium habuerunt. Quamobrem in Timæo Philosophiam Plato Dei donum esse asserit, quo nihil unquam præstantius sit nobis à Deo tributum. Nihil enim ipsum bonum qui Deus est, homini melius largiri poterat quam in tegram quoad fieri potest diuinitatis ipsius similitudinem. Deū uero quis dubitet esse à corpore liberam ueritatem omnibus prouidentē? Philosophus autem morali institutione primaque ipsa eruditior e, (quam diximus,) animum ab appetitu & sensu corporis liberat, dialectica ueritate assequitur, ciuili doctrina hominibus prouidet. Quo fit ut Philosophia sit & donum Dei & similitudo & felicissima imitatio. Qua si quis præditus sit, ex Dei similitudine, idem erit in terris, qui & in cœlis est Deus. Quippe inter Deum & homines medius est Philosophus, ad Deum homo, ad homines Deus. Dei ueritate familiaris, sui ipsius libertate possessor, ciuili prudentia dux hominum reliquorum. Quo quidem

quidem gubernatore & quondā fuisse aurea secula perhibentur, & reditura quandoq̄ uaticinatus est Plato, quando in eundem animū potestas sapientiæq̄ concurrerent. Apud Platonē, philosophantiū animi per sapientiā & iustitiā, recuperatis alis, statim cū à corpore discesserunt coelestē in patriā reuolant, ipsēq̄ in cœlis quibus & in terris funguntur officijs. Cum Deo ueritate gaudent, secū libertate congratulantur, pietate hominib; prouident, ac uelut interpretes Dei atq; Prophete quod & hic egerāt, & sibi peragūt. Animos hominū in Deū conuertūt, arcana Dei mysteria mentib; humanis interpretantur. Quapropter merito Theologi ueteres, philosophantiū mētes statim solutas à corpore, perinde ac triginta illa Hesiodi millia dæmonū, tanq; semideos heros beatosq; dæmones coherunt, Philosophia itaq; (ut paucis cōprehendamus) ascēsus est animi ab inferiorib; ad superna, à tenebrisq; ad lucē, principitū eius diuinæ mentis instinctus, media uerò ad facultates disciplinæ qua & narrauimus, finis summi boni possessio, fructus deniq; recta hominū gubernatio. Hęc ego Francisco Berlingherio nostro tanq; amico philosophico communia feci, tu quoq; Iuliano Burgo nostro eadem ratione communia facies. Vale.

De uita Platonis.

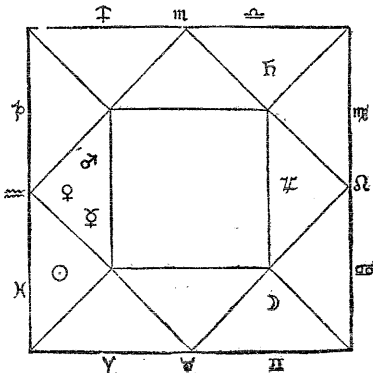
Martius Picinus Francisco Bandino suo, S. D.

Conatus sum diebus superiorib; ideā Philosophi Platonici coloribus pingere, Verū si Platonem ipsū in mediū adduxissem, certe non quandā illus ideę picturā, sed ideā ipsam ueri Philosophi digitis ostēdissem. Ergo Platonē nostrū intueamur, & Philosophiū & philosophiā simul atq; ideā ipsam pariter uideam;

Genealogia & Genesis Platonis.

Plato Atheniensis Aristonis & Perictiones siue Potone filius à Neptuno genus utrinq; ducit. Nā Solō à Nereo & Neptuno descendit. Solonis uerò frater Dripides Critiā maiorē genuit, à quo Calesrus ortus duos habuit filios, Critiā scilicet minorē, qui unus ex triginta Athenarū gubernatorib; fuit, at Glauconē Carmidis & Perictiones patrē, Perictione uerò, Aristone nupta Platonē peperit & Adimantū & Glauconē. Fœminā quoq; Potonā quæ Eurymedoti nupta peperit Speusippum. Rursus Ariston Platonis à Cœdro filio Melanthi descendit, qui iterū in Neptunū, (sicut & Solon) originem referunt. Ferunt Athenis celebre esse. Aristonē Perictionē cū esset speciosissima congređi conatū esse, uerū fuisse illius conatus irritos, uidisseq; in somnis Apollinē, atq; ab eo iustum munda à cōiugali copula quoad pareret seruauisse. Quod & Laertius & Policrates scribunt. Nascitur Athenis uel in Egina, à Troie captiuitate ante septingentesimo quinquagesimo sexto, ab urbe condita trecentesimo. x x x i i. Ante Christi aduentum quadringentesimo. x x x i i. Platonis genesim qualem adolescēs atq; diueram in libro de Amore significauit. Sed nunc adducam, qualem Iulius Firmius Astronomus describit, cuius opinionem hac in re existimo ueriores. Est autē eiusmodi. In Ascendente Aquario, Mars, Mercurius, Venus. In secunda Sol in Piscibus. In quinta Luna in Geminis. In Septima Iuppiter in Leone. In nona Saturnus in Libra.

Hanc genesim Iulius Firmius asserit significare uirū qui mirabili eloquentia polleat, coelestiq; ingenio ad omnia secreta diuinitatis accedat.

Educatio,

Educatio, indoles, eruditio, sobrietas Platonis.

Fertur cum in cunis esset in labijs infantis apes mel fuisse, eloquētia futurae praesagium. Aiunt Socratem uidisse per somnium oloris pullum sibi in gremio plumescere, qui continuò exortis pennis expansis alis in altum euolans suauissimos cantus ediderit, postridie eū à patre sibi Plato commēdatus esset, hūc esse cignū quē uiderat dixisse. Poëtico stilo in adoleſcentia floruit. Elegias cōposuit, & Tragedias duas, quas & ipse igni dedit cum primum animum ad Philosophiam applicuisset. Primis literis à Dionysio praeceptore imbutus est. Deinde Socratem audiuit, uigesimali aetatis annum agens, post Socratis mortem Cratylo Heracliti discipulo & Hermogēni Parmenidis Philosophiam tuenti, sese accommodauit. Cum esset annorum duo detriginta Megaram se ad Euclidem cum alijs Socraticis contulit. Hinc Cirenem profectus Theodorum mathematicum audiuit. Atq; inde in Italiam ad Pythagoreas Philolaum & Architam Tarentinum Eurytumq; concessit. Ab his in Aegyptum ad Prophetas & sacerdotes se recepit. Deceuerat ad Indos magos que progredi, uerum propter Asia bella à proposito destitit. Regressus demum Athenas in Academia uitam duxit, quem insalubrem Attice locum dicitur eligisse, quod etiam Diuus Basiliius & Hieronymus comprobant, ut nimis bonus corporis habitus ceu uitis nimia luxuries amputaretur. Erat enim & speciosissimo & robustissimo corporis habitu. Vnde & à latis humeris, ampla fronte & egregio totius corporis habitu, orationis quoque ubertate, Plato est nuncupatus, cum ante nominatus fuisset Aristocles, nihil in eo deforme, nisi forte uox ali quantum gracilis, & nescio quid sub uertice gibbosum, eum aliquantum deformabat, ob academiæ habitationem passus est quartanā febrem menses decem atq; octo, sed sobrietate & diligentia sua uires post febrem ualidiores quam ante recuperauit.

Militia & nauigatio Platonis tria, Prima nauigatio.

Militauit ter, primo in Tanagram, secundo in Corinthum, tertio in Delum, ubi etiam uictoria potitus est. In Siciliam ter nauigauit, primo ut insulam & aethnea miracula crateresq; uideret. Agebat tunc quadragesimum aetatis annum, quo etiam tempore Dionysius Hermocratis filius ut secum loqueretur impulit. Vbi cum ille de tyrannide disſereret dicens, non id praestare, quod sibi soli esset utile, nisi uirtute etiam excelleret, offensum tyrannum atq; iratum dixisse aiunt, uerba tua otiosorum senum sunt. At ille, & tua, inquit, tyrannidem sapiunt. Ad hanc indignatum tyrannum primo quidem illum necare uoluisset, deinde uerò à Dione & Aristomene obsecratum id minime effecisse. Verum Polidi Lacedemonio qui per id tēpus legatus ad se uenerat eum tradidisse, ut uenundaretur. Eum ille in Aeginam adductum uendidit. Quo tempore & Chamander, tanquam mortis reum accusauit. Sane iuxta promulgatam apud eos legem capitale erat, si quis Atheniensium eam insulam adijisset. Cæterum cum à quodam fuisset allegatum, disciplinae gratia eo Philosophum ascendisse, legemq; illarum de hominibus non de Philosophis, (qui super homines sunt) loqui, absolutum eum dimiserunt. Neq; occidendum, sed uendendum deceuerunt. Aderat forte Anniceris Cirenais, qui eum xx. minis redemit, remisitq; Athenas ad amicos. Polidem uerò à Cabria superatum & post modum in Elice fuisse submersum, fama est, daemōnio sibi nunciante, talia illum Philosophi gratia perpeti. Non tamen quieuit Dionysius, uerum cum cognouisset & quæ illi contigerant, scripsit Platoni, orans ne in se maledicta intorqueret. Ad quem ille rescripsit, non tantum sibi à philosophia superesse oçij, ut Dionysij meminisset. Obrectatoribus quibusdam Platonem à Dionysio derelictum obiectantibus respondit, imò uerò à Platone Dionysius est relictus.

Secunda

Secunda Natiuitas.

Secundo, profectus est ad Dionysium iuniorem ab eo & Dione philosophandi gratia accessit. Hac quoque spe ductus, se suis consilijs effecturum ut illic ex tyrannide aut Resp. fieret aut regnum, uisurumque quod iamdiu uehementer optabat gubernationem scilicet quandam maximè philosophicam, in qua uel gubernent Philosophi uel gubernatores philosophentur. Putabat enim ciuitates non aliter posse miseriam euitare. Id omne non ui aut dolo, sed philosophicis rationibus persuaso Dionysio, fieri cupiebat. Sed quarto ferè mense post Platonis accessum Dionysius falsis impulsus calumnijs, Dionem, quasi tyrannidi insidiantem expulsi, Platonem uerò libenter amplectabatur. At Plato in patriam redijt. Tertio accessit Dionem Dionysio reconciliaturus, & ab utroque iterum obsecratus. Rogatus etiam ab Archita. Tunc & Dionysius uicinatam illitriremem obuiam misit, & Archidamum Pythagoricum oratorè nobilesque permultos, & ipse quadrigis albis egredientem excepit. Postulauit Plato promissam Dionis restitutionem, atque insuper terram ac homines qui iuxta constitutam ab eo Rempub. uiuerent, idque ille quanquam pollicitus, implere detrectauit. Cum uerò Plato palàm Dionysium redargueret, quod sefellisset fidem, tum sibi de Dione restituendo, tum Theodoti suo de Heraclide seruando, in senum deinde habuit Dionysium. Vnde in summo uiuebat periculo ne à militibus interficeretur. Sed Architas Tarentinus Salmusum misit ad Dionysium Oratorem unà cum nauì, rogans ut Platonem dimitteret. Ille eum dimisit ac præbuit commeatum. Plato in patriam redijt. Dionysius paulopost à Dione ciuibusque pulsus tyrannide, criminis in Philosophiam commissi peccatas dedit. Plato miro quodam honore exceptus est in patria, ibique ad rempub. accessit accedere noluit, quia plebs malis se moribus assuefecerat.

Quibus Plato leges dedit.

Fertur Archades & Thebanos condita ciuitate honestè magnitudinis, rogasse illū ut eam Remp. institueret, uerum cum ille eos intellexisset æqualitatem sectari nolle, profectum non esse. Syracusanis uerò expulso tyranno leges dedit, & Cretenlibus magna nuper condita ciuitate scripsit leges. x. in libris digestas. Misit ex familiaribus suis Aristonymum ad Archades legibus institucendos. Ad lios Phorinionem. Ad Pyreos Mededimum.

Continentia, grauitas, comitas Platonis.

Vixit autem coelebs & sobrius admodum &, (ut Aurelius Augustinus prohi-
bet) castus. Vnde & in senio sacra naturæ fecisse dicitur, ut se apud uulgos cri-
mine sterilitatis absolueret. Iuuenis ad eò uerecundus, ad eò compositus fuit,
ut nunquam ridere, nisi modicè deprehensus sit. Irratum uerò uidit nemo. Vn-
de apud Platonem educatus puer cum ad parentes reuersus, uociferantem uideret pa-
trem, nunquam, inquit, hoc apud Platonem uidi. Semel tantum clam subiratus est pue-
ro grauitè delinquenti, sed Xenocrati, inquit, Cede tu hunc puerum, ego enim quia
iratus sum nequeo. Edebat quolibet die aut semel tantum, aut si bis, parcissime. Dormie-
bat solus. Contrariam uitam multum uituperabat. Ad amandos adolēscētes quemad-
modum & Socrates suus uidebatur paulo pronior. Verum uterque tam ratione cōtinēs
quam sensu procliuus. Quam diuinè isti amauerint, & quo pacto, quæ de amore locuti
sunt exponunt, & nos satis in libro de amore tractauimus. Optabat memoriam sui uel
in libris uel in amicis relinquere. Et si melācholicus erat profundissimè ingenij, ut scri-
bit Aristoteles, iocis tamen plurimis utebatur, atque Xenocratem & Dionem seueriores
sapissimè admonebat, ut gratijs sacra facerent, quo iucundiores gra-
tioresque redderentur. Platonis autem grauitati co-
mitas erat admixta.

Disci puli

Discipuli Platonis præcipui.

Discipuli eius futere, Speusippus Atheniensis, Xenocrates Chalcedonius, Aristoteles Stagiritis, Philippus Opuntius, Efticus Perintius, Dió Syracusanus, Anicles, Heraclites, Eraticus & Doriscus Sceptis, Timolaus Cizicenus, Hebeon, Lampfacenus, Pithori, & Heraclides, Enn, Hippotales & Calippus Athenienfes, Demetrius, Amphipolites, Heraclides, Ponticus & complures alij, & cum his mulieres duæ, Lafchenia Mantinea & Axithea Phyalia, quæ uirili utebantur ueritate, Theopraftum item illius fuisse auditorem ferunt, & Hiperidem oratorem, Cameleon & Lycurgum, Demofthenem quoq; ipsius fuisse studiosum, & Menestratum. Vestibulo Academix infcriptum erat. Nemo huc geometrix expers ingrediatur. Quod quidem non solum de linearum, sed etiam de affectuum debita mensura uolebat intelligi.

Libri Platonis.

Librum de sanctitate scripsit, Euthyphronem, Apologiam Socratis, Critonem de eo quod cum Socrate in carcere tractauit, Criton, Phedonem de animi immortalitate, Cratillum de recta nominum ratione, Theætætum de sciëntia, Sophisten de eo quod est, Ciuilem de regno, Parmenidem de uno rerum omnium principio, & ideis, Philebum de summo bono, Conuuiuium de amore, Phædrum de pulchro, Alcibiadem primum de natura hominis, Alcibiadem secundum de uoto, Hypparchum de lucri cupiditate, Amatores de Philosophia, Theagem de sapientia, Charmidem de remperantia, Lachem de fortitudine, Lysidem de amicitia, Eutidemum contentiosum, Prothagoram de moralibus, Gorgiam de rhetorica, Menonem de uirtute, Hyppiam maiorem de pulchro, Hyppiam minorem de mendacio, Menexenum de Attica antiquitate, de Republica. libros x. Timæum de mundi natura, Critiam de Attica antiquitate, Minoem de Lege, de legibus libros xii. Epinomim siue Philosophum Epistolas. xiiii. Hos omnes Platonis libros ipsi à Græca lingua transtulimus in Latinam. Tres uerò sunt Platoniorum species dialogorum. Aut enim sophistas confutat, aut adolentes adhortatur, aut docet adultos. Quæ in epistolis uel in libris de legibus & Epinomide Plato ipse suo dixit ore certissima uult haberi, quæ uerò in cæteris libris Socratis, Timæi, Parmenidis, Zenonis ore disputat, uerisimilia.

Eloquentia, sapientia, autoritas Platonis.

Stylus Platonis, (ut ait Aristoteles,) medijs inter solutam orationem & carmen fluit, suauitas & copia tanta, ut Cicero Platonem & intelligendi & dicendi grauisimum autorem & magistrum fuisse dixerit, adiecit, si Iuppiter humana lingua loqui uoluisset, non alia quam Platonis lingua fuisse locuturum. Doctrina uerò tanta in eo, ut cum ante illum omnes inter Græcos illustres externas Gentes sapientia gratia peregrinati fuissent, post Platonis tempora cæteræ nationes Athenas confluxerint. Et Aristoteles tam miro ingenio pradicus, ac nouæ hæresis auerisissimus, cum Platonem iam penè aditus adisset, uiginti eum continuos annos audiuerit.

Adde quod priusquam adiret Platonem iam literis prouectus erat. Deinde Platonem solum habuit præceptorem, Mitto quod à Cicerone scribitur, malo cum Platone errare quam cum cæteris recte sentire. Præterea quod unà cum Panetio illum appellat Deum Philosophorum. Mitto illud Quintiliani. Quis dubitet Platonem esse præcipuum uel acutissime disserendi uel eloquendi facundia diuina quadam & Homericam, multum enim illius oratio supra profani orationem, & quam pedestrem Græci uocant, surgit, ut mihi non humano ingenio sed Delphico quodam oraculo uideatur instinctus. Diuina sapientia & probitate mirabilem autoritatem, etiam in patria, quod rarissime fieri solet tibi comparauisse uidetur. Reuerfus ex Sicilia Plato cum

ad ma-

ad magnificentissimam illam Olympiorum celebritatem quasi quædam orbis terrarum conuentum peruenisset, tam lætis cunctorum occuribus exceptus est, ut è cælo Deus ad mortales demissus videretur. Ludos deserui, Athletarum spectacula relinquere pugiles solos omitti cernentes, & quod admirabilius est qui tam longis terrarum marisque tractibus pascendorum oculorum auriumque & animorum gratia Olympia uenerant, omnis uoluptatis obliuiscuntur Platonem adibant, Platonem intuebantur. In Platone perinde ac in amoenissimo diuersorio conuiescebant. Cum tragœdiam, quis referret, nec quisquam præter Platonem adesset, obiectantibus quibusdam dedecori esse illi quod nemo præter unum alesset, respondit ille, & hic unus plus est quam totus Atheniensis populus.

Charitas, magnanimitas, sanctimonia Platonis.

Quam magno & constanti animo, præsertim in amicorum causa fuerit, indicant eius epistolæ & contemptus tyranni, Dionisique defensio. Tyrannum sæpè quod iniuste gubernaret, quod uel amicos falleret etiam præsentibus testibus audacter redarguebat, tantum aberat ut illi assentiret. Mitto minutiora illa, quale est, quod iusserat Dionysius in conuiuio, ut singuli purpuram induti saltarent. Saltauit protinus Aristippus, Plato uero renuit, dicens, non conuenire Philosopho muliebria. Præterea Chabriz fortissimo duci Crobylus accusato improbus diem dixerat, & capitis iudicium intentauerat, quo circa cum reliquis desistit tuis ciuibus metu periculi in arcem ascenderet, solus Plato auxilium præstaturus semper illi assuit. Cum uero calumniator Crobylus, ut eum à patrocinio deterreret, mirans dixisset, alijs defensionem præstaturus aduentas, ignorans, quod te quoque Socratis uenenum expectat, ipse respondit. Olim Crobyle cum patrie dignitati militabam intolerandis periculis haud segniter eram, nunc pro officio & amici salute licet ferrum ac uenena mineris & ignem, nullum recuso discrimen. Cum Socrates carcere iniustissimi me inclusus esset, Plato pecunias congregauit, ut redimeret innocentem, & dum iudicium agebatur ascendens in suggestum sic coepit orare. Cum minor natus sim Atheniensis his omnibus qui tribunal ascenderunt. Verum tyranni iudices ueriti ne auctoritate & eloquentia sua ciues moueret, interpellauerunt repente, reclamaueruntque descendere. Plato domum abiit. Nam quantum illi in male mentis morbo, tantum hic tunc morbo corporis laborabat. Socratis uero persecutores poenas paulopost dederunt. Cum ex condiscipulis quidam instigaretur inuidia, Xenocratem ad eum Platonem gratum acceptumque esse, ut in eum conflaret inimicitias, multa in Platonem Xenocratis maledicta renuntiavit. Plato medio sermone criminationem respuens obaudit. Instat obtrectator uultus seueritate crimen affirmans, denique Deos omnes ac Deas obtrectanti, Plato ut ab eius sese pertinacia solueret, esto inquit, sed ea Xenocrates fide ac grauitate possit, ut nisi sic expedire iudicasset, dicturus ea nunquam fuisset. Grauitatem magnanimitatemque Platonis imitatum fuisse Xenocratem dilectum eius discipulum, testis est uita Xenocratis apud Diogenem, quæ quidem est fortitudinis & sanctitatis exemplar. Imitatum quoque fuisse Dionem Plutarchus est testis. Præterea Philiscus Lycurgi oratoris uitam describens, Magnus uir, inquit, fuit Lycurgus multaque sunt ab eo gesta præclare, quæ facere nemo potuisset qui non fuisset Platonis auditor. Demosthenes cum Antipatrum fugeret Archie blandis uerbis se ei uitam seruaturum pollicenti, abiit, inquit, ut uiuere turpiter malim quam honestè mori, postquam Xenocratem & Platonem de immortalitate animi disserentes audiuisset. Idem scribens ad Heracleodorum quendam condiscipulum suum, atque eum reprehendens, quod postquam Platonem audiuisset, negligeret bonas artes, & uitam parum honestè duceret. Non ne, inquit, erubescis ea negligere quæ a Platone accepisti. Dionysius ad Speusippum scribens ait, Plato quidem gratis sua limina terentes docebat, tu uero tributa exigis, & à uolentibus ac nolentibus accipis. Laërtius quoque carpit eundem quod non sicut Xenocrates Platonis castitatem & fortitudinem mansuetudinemque fure it imitatus. Illud uero de fortitudine Xenocratis tacere non possum, quod cum Platoni Dionysius diceret ca
put tibi

put tibi quispiam tollet. Xenocrates qui aderat inquit, nemo istud priusquam meum hoc abscindet.

Sententiae & Proverbia Platonis.

De Aristotele & Xenocrate hæc Plato dicebat.

HVL qualem equum qualem asinum iungendos assumpsi. Aristoteles quidem freno indiget, Xenocrates uero calcaribus. Erat inter discipulos eius lautus nimium & curandæ cutis studiosissimus adolescens, quem Plato rogauit. Quousque tibi carcerem adificare perges? Quotiens hominem amore irretitum uideret, ille, aiebat, proprio in corpore mortuus est, uiuit in alieno. Addebat, qui seipse alterius gratia deseruerit, omnium esse miserimum, quippe qui ne se possideat ulterius, neque alterum. Platonis quidam familiaris uir doctus eum orabat, ut sibi aures paulisper accommodaret, libellum à se editum lecturo. Rogatus subinde à Platone, quæ libri esset inscriptio, respondit, contradicendum non esse, cui Plato, cur igitur ipse hoc facit? Cur contradicentibus contradicis? Cur me consulis, si tibi prohibes contradicere? Leo cuius uis potens in cœtu carpebatur quod magnas & immodestas in senatu uociferationes habuerat. Plato hoc ipsum, inquit, est uerè Leonem esse. Diogeni Cynico dicenti, quod humana quidem ista uideret, ideas uerò nequaquam. Quid mirum inquit, oculos enim qui bus ista uidentur habes, & uteris, mente uerò non uteris qua sola illa cernuntur. Mirantibus discipulis quod Xenocrates in omni uita seuerus, nefcio quid risu excipiendum dixisset, quid, inquit, miramini inter spinas aliquando rosas & lilia nasci. Ad uiuētes erbro dicere solebat, ocio labores antepone, nisi forte rubiginem splendori præstare putatis. Luuentutem ad beatam uitam hac ratione sapissime incedebat. Contrariam uirtutis ac uoluptatis naturam animaduertite, huius enim momentaneam dulcedinem, subita poenitentia sequitur dolorque perpetuus, illius breues labores æterna uoluptas. Cum uidisset quendam alea ludentem arguit, & cum ille quam parua reprehendis diceret, Plato respondit, at non est paruum consuetudo. Ebrijs & iratis consulere solitus erat, se se ut in speculo studiose intuerentur, ab eiusmodi statim feditate discessuros. Ebrietas & somnum ualde detestabatur. Aiebat plurimum referre ad pueritiam educandam, ut honestis solum gaudere pueri assuecerent. Alioquin uoluptatem dicebat escam esse malorum. Addebat, sanitatem animi ueram esse Philosophiam. Cæteras uerò facultates non tam Philosophiam quam ornamenta uideri. Nihil sane mēti suauius esse quam uera dicere & audire, ueritate enim nihil uel melius uel durabilius. Interrogantibus quibusdam, quæ nam possessionum genera filijs essent potissimum comparanda? ea dixit quæ non grandinam, non hominum uim, non ipsum denique Iouem extimescerent. Demonco de filijs eruditione consultantibus, qualis, inquit, in arbutu: his plantandis dirigendisque talis & in filijs gignendis & instituendis cura esse debet. Hic labor, illic uoluptas, cauendum autem ne in hoc sopiti, in illo plusquam uigiles uideamur. Phisodono cuiuspiam Platonem carpenti, quod non minus in discendo quam in docendo studiosus ac sedulus esset, & quoad discipulus esse uellet interrogati, quoad, inquit, meliorem ac peritorem esse me non poenitebit. Interrogatus quidnam inter peritum imperitumque mitterefferet, quod inter medicum agrotumque respondit. Principibus nullum præstantius prædiorum genus esse dicebat, quæ eorum familiaritates hominum qui cauponari ne scirent. Principi non aliter necessariam esse sapientiam, quam corpori animam. Beatissimas fore Respublicas, si aut Philosophi dominentur, aut saltem qui gubernant diuina quadam sorte philosophentur. Nihil enim pestilentius esse potest, & audacia quam ignorantia comiterur. Tales quoque subditos esse solere, quales principes uideantur. Magistratui non proprium bonum sed publicum cogitandum, non partem solum ciuitatis quamdam, sed totam esse curandam.

Quantum

Quantum Plato neglecti humana, quantum diuina dilexit.

Repetebat quotidie sola aeterna esse uera, temporalia uero uerisimilia. Dormire in corpore animum, & quæ sensus appetit aut timet, nihil aliud esse quam somnia. Itaque hæc omnia penitus contemnenda, & ut mala uidentur quibus plenus est mundus, ad aeterna confugiendi, aliter enim deuitari non posse. Ipse quoque quæ præcipiebatur impleuit. Nam dum & hereditario quodam iure & ciuili favore princeps in reipub. esset futurus, omnem proforsus ciuilem respuit dignitatem. Cum patrimonio ditissimus esset, fratribus largitus est omnia, præter suburbanum prædiolum, quam academiam nominabant. Hoc solo contentus uixit, & si præceptor amicisque principum extitit, diuitias tamen ab his nullas accepit. Solebat rex Dionysius dicere: Aristippus semper pecunias petit, Plato semper libros. Adde quod neque uxorem duxit, neque uixit in urbe, ab omnibus liber, soli seruiens ueritati. Vnde diuus Hieronymus inquit, Plato Aegyptum, & Architam Tarentinum eamque oram Italiae quæ quondam magna Græcia uocabatur, laboriosissime peragrauit. Ut qui Athenis magister erat & potens, cuiusque doctrinam academice gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, malens aliena uerecundè discere, quam sua impudenter ingerere. Denique cum literas quasi toto orbe fugientes persequitur, captus à Pyrratis & uenundatus, etiam tyranno crudelissimo paruit, captiuus, uinctus & seruus, tamen quia Philosophus maior emente se fuit. Hæc Hieronymus.

Pietas & gratitudo Platonis.

Gratus Deo fuit, à quo principium cogitandi, dicendi, agendi omnibus in rebus & faciendum dicebat esse, & ipse semper efficiebat. Præterea Deo gratias agebat quotidie, quod homo natus esset non brutum, quod Græcus non Barbarus, quod temporibus Socratis. Quam gratus præceptoribus fuerit, omnibusque amicis testimonio sunt eius dialogi, in quibus mirifice eos omnes honorat, atque Socrati libros suos attribuit. Non solum enim illum in omnibus penè dialogis disputantem inducit, sed etiam omnia à se composita, scribit non sua, sed Socratis esse.

Quæ Plato affirmauit, & qui eum confirmauerunt.

In his quæ sensibus subiacent, partes Heracliti tuebatur. Porro in his quæ ad intelligentiam pertinent Pythagoræ maximè acquiescebat. In rebus autem ciuilibus Socratem suum amplectebatur. Quæ ubique asseuerabat hæc sunt. Deum omnibus prouidere. Animas hominum immortales esse. Bonorum præmia, malorum supplicia fore. Augustinus in libro contra academicos inquit: Christi autoritatem omnibus anteponendam, si autem rationibus agendum sit, apud Platonicos reperire se dicit, quod sacris Christianorum literis non repugnet. Idem Dionysius Areopagita significauit. Eusebius postea & Cyrillus latius declarauerunt. Hinc Augustinus in libro de uera religione, Platonici, inquit, paucis mutatis Christiani fierent. Atque in confessionibus narrat se proxiimum Ioannis Euangelistæ feruè totum apud Platonicos reperisse. Propterea in secundo de ciuitate Dei inquit: Labeo Theologus apud Gentiles Platonem, inter semideos connumerandum putauit, sicut Herculem atque Romulum. Semideos autem heroibus anteponeit. Sed utriusque inter numina collocat. Veruntamen istum quem appellat semideum non heroibus tantum, uerum etiam dijs ipsis præferendum esse non dubito. Vnde inquit, se Platonicos ante alios elegisse, quia de rebus diuinis atque humanis rectius admodum quam ceteri Philosophi sentierint. Quod & Marcus Varro antea iudicauerat, & Apuleius Platonem non tantum heroibus superiorem fecit, sed dijs æqualem, quia uidelicet diuinarum rerum abdita penetrauerit. Plato tanta fuit modestia præditus, ut cum mirabilem sibi autoritatem ante alios comparauisset, tamen interrogatus à quodam quatenus præceptis suis parendum foret, responderit, quoad in terra appareat sacrator aliquis, qui fontem omnibus ueritatis aperiat, quem denique sequantur

Ccc omnes

omnes. Addidit, nihil suo sed diuino tantum lumine reperisse. Quid autem in philosophia senserit, satis in libro de amore & Theologia nostra tractauimus.

Reditus Platonis in patriam celestem & laudes.

Natali suo decessit, & annum unum atq; octuaginta impleuit, sine ulla deductione. Ideo Magi qui tunc Athenis erant, Platoni immolauerunt, amplioris fuisse sortis quam humanæ rati, quia consumauisset numerum perfectissimum, quem nouem nouis multiplicata conficiunt. Atq; quod mirum est, adhuc in ea ætate & eo ipso die scribebat. De quo Cicero inquit, est etiam quiete & pure atq; eleganter actæ ætatis placida ac leuis senectus, qualem accepimus Platonis qui uno & octuagesimo ætatis anno scribens mortuus est. Seneca etiam affirmat, id Platoni sobrietatis & diligentie beneficio contigisse. Alij inter scribendum, aliq; discumbentem in nuptijs remotis dapibus, inter disserendum ad superos redisse. Aristoteles in templo aram Platoni statuatq; sacrauit, hoc epigrammate, Aram Aristoteles hanc Platoni dicauit, uiro quem nephas est à malis laudari. Addidit Aristoteles: Qui solus uita, doctrina, moribus, ore, admonuit cunctos, & monumenta dedit. Vt uirtute queant felicem ducere uitam. Nulla ferent talem sacra futura uirū. Adiunxerunt & sapientes alijs in Platonis laudes carmina plurima, sed præcipua epigrammata tria. Primi hæc est sententia: Temperantia, iustitiaq; excelluit omnibus, tantum uero sapientia superauit, ut omnem prorsus inuidiam superauerit. Secundi hic est sensus: Plato in deorum numerum est translatus. Longinquæ hunc nationes honorant. Quia diuinam uitam ipse nouit alijsq; monstrauit. Tertij sententia huiusmodi est, Phœbus Aesculapiū genuit & Platonem, ut ille corporibus, hic animis mederetur. Præterea Mithridates Perfarum rex, Platonis statuum in academia locauit ita inscriptam: Mithridates Rodobati filius Perfes Musis, Imaginem Platonis dicauit, Sillantiani opus. Ex his omnibus id Plato est consecutus, ut Græci Aristotelem quidem dæmonium, Platonem uero diuinum cognominauerint. Quia uidelicet ille & uita humanus & scientia naturalis maximè fuerit, hic autem scientia simul, & uita sese potissimum ad diuina contulerit.

Apologia de moribus Platonis.

Finem iam uerbis imponam, si pauca quædam rursus addidero. Sunt plebei quidam uerificatores, qui immerito Poëtarum sibi nomen usurpant, hi tam morum diuisi multitudine quam malignitate inuidiæ prouocati in optimum quemq; impudentissime ludunt. Quibus summa quædam licentia in bonos potius quam in malos, præsertim nostra hac ætate, conceditur. Sed nolim nostrorum temporū meminisse, quæ tantum ad uirtutem cõsequendam sunt inepta, quantum apta uidentur ad insequendam. Tales igitur olim Poëticuli diuum Platonem à Græcis Apollinis filium & Socratem ab Apolline Græcorum sapientissimum iudicatum, mordere non dubitarunt. Quorū impietatem Laërtius Diogenes summo pere detestatur. Atq; ut ipse declarat, ridicula etiã comicorū conuitia Aristippus auxit Cirenenis, homo peissimus & optimi cuiusq; suorum temporum aduersarius. Qui sicut alios pleròq; modestissimos doctissimosq; ficta quadam historia uituperauit, sic etiam Socratem præceptorē & condiscipulos suos Xenophontem atq; Platonem. Finxit horum nomine carmina quædam in scorta puerosq; lasciuia. Videlicet ut falsò magnorum Philosophorū exemplo liberiores ipse peccandi licentiam nauisceretur. Verum Aristoteles cui ueritas magis quam Plato fuit amica, tam falsas in uirum sanctum calumnias calumnias non potuit, nam in elegijs ad Eudemum illa de Platone quæ in superioribus diximus cecinit, id illi maximè tribuere, ut prophani non solum uituperare Platonem uillo pacto nõ debeant, uerum etiam sub pretextu laudis sancti illius nomen ore prophano nominare nõ audeant. Neq; elegia cõtentus fuit, sed etiã, ut tradit Olympiodorus, præclarã orationē de Platonis laude cõposuit. Obmutescant igitur apud superos inferni canes atq; apud inferos latratu Cerberū comitentur. Nos aut Platonis uitam & sapientiã iudicio sapientū approbatissimam ueneremur, atq; unã cum Apuleio Medaurense libere proclamemus: Nos Platonica familia nihil nouimus, nisi fœsum, lætū, cœleste supernum.

Quantum

Quantum Astronomi metiuntur, tantum Astrologi mentiuntur.

Marcellus Ficinus Florentinus Bernharde Bembo iuriscoſulto & equiti clariffimo, S. D.

Salve mi Bernharde millies, parum dixi, ſalve totiens quotiens ſpiras, Bernharde dulciſſime. Plurima tibi ſcribo quotidie, tranſcribo pauca. Videor em̄ mihi cum archetipum ſcripſi amori quodammodo ſatiſfeciffe, officio autem etiam ſi tranſcriberem, minimè ſatiſfacere, ut autem te nunc de præſentibus ſtudijs noſtris faciam certiorem, compono librum de providentiã Dei atq; humani arbitrij libertate, in quo illa Astrologorum iudicia, quæ providentiæ libertatiq; detrahũt, pro ingenij facultate redarguo. Nempe quàm diligenter cœleſtia verè metiuntur Astrologi, tam multum circa humana inanes Astrologi mentiũtur. Vale. Verum Tommam illum egregiũ Bernhardi quondam Venetorum oratoris Achaten, quẽ libenter meus amplectitur animus, linguaq; reſonat, cur mea tamdiu manus pigerrima prætermittis? Hic ergo Bernharde quotiens uideris, totiens Marſili nomine ſaluere iubeto. XIII. Iunij. M. CCCC. LXXVII.

Tunc maximè commendas aliquem, cum offendis illius eſſe cui commendas.

Marcellus Ficinus Marco Aurelio oratori clariffimo, S. D.

Stua tibi commendare liceret Nicolaum familiarem meum literis moribusq; prædictum, tibi plurimum commendarem. Quem quidem eſſe tuum teſtimonio nobis eſt tuum nomen, quod illius ore frequentiffime ſonat.

Quando diuino afflante ſpiritu amor accenditur, ſemper amante altero redamat alter, ſepè altero cogitante idem cogitat alter.

Marcellus Ficinus Bernharde Bembo iuriscoſulto & equiti clariffimo, S. D.

Accepi Bernharde hodie à Marco Aurelio noſtro epistolam quandã forma quidam ipſa Mercurialem omnino patriq; perſimilem, ſed Saturno, ut arbitror, Orientente natã. Nempe grauioribus incedens paſſibus cum ab æquo te Veneto ſexto decimo Maij die diſceſſerit, tandem decimonono Iunij littoribus noſtris applicuit. Ego hanc ſummo complexus gaudio gratulabundus inquam: Veniſti tandẽ, tuaq; infortunatum uicit iter pietas. Hæc & ſi quaſi ſub Saturno nata motu quodãmodo tardior extitit, tamen tanquã concepta Mercurio fuiſſe uideſ opere uelociſſima. Quod em̄ à nobis hodie poſtulat, ipſa iamdiu dũ naſcereſ impleuit. Sane eiufdem Maij diebus quibus aureus ad me Aurelius ſcripſit, ego occulto quodã ac penè diuino ſiue epistolæ ſiue muſæ ſuæ inſtinctu percitus, opuſculum quoddã Aurelio dedicaui, quod niſi ipſum quoq; in ceſſu Saturniũ fuerit iã ad uos arbitror perueniſſe. Mirabile Bernharde parumper geniorũ noſtrorum uirtutẽ animaduerte. Dũ Marcus ille gratis ſe mihi dabat, ego tunc uiciſſim totũ illi me dabam, & amplectentẽ me mirificè cõplectebat. Atq; ita cœleſti quodã conſtante ſpiritu, in unũ penè inſcij pariter cõſpirauimus. Arbitror equidẽ aut Mercuriũ ipſum in Tauro aut Phœbũ in Geminis cõſtiturũ, iã ſimiliter geminas Aurelij Marſiliq; lyras temperauiffe, ut ſonante altera uiciſſim altera reſonet. Atq; ab utraq; dulce illud Bembi reboët nomẽ, nomen Graijs muſicũ, Muſiſq; grauiſſimũ. Vale feliciter. At uideo Bernhardũ meũ, uouit enim hominis ingeniũ, abſq; delitijs ſuis neq; poſſe neq; uelle unquam bene ualere. Chriſtophorus Landinus Mineræ muſarumq; decus, & Ioannes Caualcantès conphilophus noſter bene ualent. Igitur bene uale. XI. Iunij. M. CCCC. LXXVII.

Quando diuino afflante ſpiritu amor accenditur, ſemper amante altero redamat alter, ſepè altero cogitante, idem cogit alter.

Marcellus Ficinus Florentinus Marco Aurelio oratori clariffimo, S. D.

Redita heri nobis eſt elegans admodum epistola tua Marce doctiffime, epistola Rmellemibi dulcior ac pretioſior auro. Verum quid ago? Non licet mihi nunc in
Ccc 2 laude

laude hac ulterius progredi, ne uanior forte uidear, si eam epistolā, quæ laudat me plus fatis, ipse fatis laudare tentauero. Ergo aliunde rursus, si placet, exordiamur. Quando cœlesti quodam afflante spiritu nostris amor accenditur, semper amante altero alter redamat, sæpè altero cogitante, alter idem similiter cogitat. Nam & cœlestis author cum tanquam communis cunctorum causā complectatur utrunq̃, mutuis amantium creat affectum, & affectus amantis qui per hominem è cœlo dependens sum in plana humanitas faciem, tum in cœli concava resilit uicissim procreat Echo. Salue igitur amice cœlestis, salue semper in authore nostræ beniuolentiæ Deo, neq̃ terrarum ipacia Marce, neq̃ ulia temporis interualla nostrum hunc cœlestem; perpetuumq̃ amorem, uel orientem interrumpere uel ortum demorari potuisse uidentur, quominus amante altero mox diuina quadam forte amauerit alter, cogitante quoq̃ atq̃ scribente altero, alter eodem penè momento idem & cogitarit & scripsetit. Animaduertisse te arbitror Aureli, si modo meum illud ad te nuper missum opusculum accepisti, eo ipso tempore quo ad me scribebas, me quoq̃ uicissim ad te scripsisse, Præterea idem penitus utrunq̃ & significasse tunc & postulauissè. Mihi quidem nihil in rebus humanis felicius est quàm illi affectu quodam euassisse me parem, quo nullum esse audio uirtute superiorum. Nihil pretiosius quàm talem tantumq̃ possessorem meum feliciter possidere. Habeo igitur tota quod mente petebam. Sed hoc unum quodammodo doleo, me nequam id totum esse, quod ipse petebas. Mi Aureli, si non potes quod uelis habere, id saltem uelis habere quod possis. Accipe Marsilium tuum Marce totum quantuluscunq̃ sit. Ne respicias ulterius oro simulachrum illud quod ab initio fixerax, membrum enim quoddam simulachri illius est Ficinus. Respice potius, amice, quod possides quàm quod fingis. Sic utiq̃ non alicuius partem, sed totum aliquid possidere te prorsus agnosces. Præstat autem pigmeo aliquo toto frui quàm uasti membro gigantis.

Nihil inferius quàm humanus amor, nihil firmius quàm diuinus.

Marsilius Ficinus Bernharo Bembo iuriconsulto & equitè clarissimo. S. D.

Scribis ad nos epistolam oratoriam, poëticam, amatoriam, sed nescio quid excusas frustra, quod omnino nullus accusat, caue ne tibi perfectus est amor uel nihil. quid offensus uiculae putes unquam posse contingere. Hoc uno solum charitate forte potes offendere, si eam quandoq̃ posse putas offendi. Humanus quidem res est solliciti plenitudo amor, diuina uero charitas, siue Paulum audiamus, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, neq̃ excidit unquam, siue Ioannem Euangelistam, timor in charitate non habitat, sed perfecta charitas timorem omnem procul expellit. Hinc Aurelius Augustinus noster exclamat: Solus nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt qui non amittitur. Sed nescio quomodo omeliam, ut aiunt, quandam modo hic inceptaueram. Atq̃ charitatis officia ei uiro tradebam, quem Florentinus populus admiratur, quasi quoddam & charitatis simulachrum & humanitatis exemplar.

Frustra nimum in rebus his que sibi met nequaquam suffiunt, nostram sufficientiam affectamus.

Marsilius Ficinus hominum generi. S. D.

Sufficientiam ubiq̃ eo quæris proposito, ut postquam hanc unam repereris, nihil ultra perquiras. Requiras autem quàm plurima semper ob hoc ipsum, quia nullam hanc unam assequeris. Vis ergo dicam quam ob causam nullquam sufficientiam assequaris? Forsitam quia hanc extra te quæritas. Si ergo mortales opes immortali animo sufficere nequeunt, da operam ut illis saltem animus ipse sufficiat. Aduerte quid dicam, nõ dico ut ipse sibi met satisfaciat animus, quo enim pacto qui ab alio & efficitur & perficitur, sibi ipse satisfacere potest? Frustra nimum heu miser in rebus his quæ sibi met nequaquam sufficiunt, nostram sufficientiam affectamus. Profecto solum quod sibi satis est, omnino omnibus satisfacit. Nihil autem tibi potest satis esse, præter immensum

ter immensum bonum quod ex seipso est & ad seipsum. Hic ergo solum, hic, inquam, quod factis nobis facturum sit quaramus. Neque pigeat, nemo frustra bonum sequitur unquam, qui bene sequitur. Nam & bonum ipsum, quia immensum est, ubiq; uiget atq; exuberat undiq; & affectus noster bene sequedi, est aliquid proculdubio bonum. Solus autem bene uult sequiturq; bonum, qui summæ bonitatis ipsius gratia, per quam singula bona sunt atq; seruantur, palsim bona singula sequitur.

Transitus repentinus à minimo lumine ad maximum, atq; à maximo ad minimum, eciem impedit.

Marcellus Ficinus Ricardo Anglerio Angliensi insigni Theologo, S. D.

Ciuiles uiri sapē Philosophos increpant, quod ad humanarum rerum gubernationem inepti, ut plurimum, uideantur. Philosophi uerò contra, ciuiles uiros quod ad diuinorū contemplationem ineptissimi sint, sapies improbant. Quid igitur ad hæc ipsi dicemus? Non nostrum inter hos, tantas cōponere lites. Sed Plato noster, huc aduocandus est arbiter, quem ad humana, simul atq; diuina, Deus ipse composuit. Hic igitur arbitrat, tam ciuiles quàm Philosophos ad utrunq; officium exequendum fuisse ab initio institutos. Si modo ab altero extremorum ad alterū haud subito transeant, sed debitis gradibus gradientur. Præstat Græca ipsa Platonis uerba ex libro de repub. septimo, hic ad uerbum traducere. Post hæc naturam nostram quoad eruditionem & ruditatem tali quadam imagine contempleris. Finge animo quandam sub terra speluncam, cuius ingressus uersus lumen quoddam incipiens per totam speluncam peruius undiq; pateat. In ea homines nutritos à pueritia, ceruicem & crura ita distinctos, ut & immobile permanere cogantur, & ad anteriora solum prospicere. Capita uerò uinctulis adfricta circumducere nequeant. Post tergum autem supernè proculignis lumen suspensum sit. Interq; ignem, & uinctos homines uia superior pateat, secus quam paries sit constructus exiguus. Sicut plerunq; prestigatoribus miracula fingentibus scenę seu cortine aliqua, super quibus sua miranda demonstrent, spectantium oculis opponuntur. Cogita rursus homines intra parietem ferentes uasa & opificia uaria supra parietem eminentia. Statuasq; hominum & aliorum animalium lapideas & ligneas imagines, modisq; uarijs fabricatas. Atq; ut consentaneum est, qui hæc circumferunt partim sileant partim loquantur. Similes isti nobis sunt, nam primum quidem putas illos aliud quicquam uel sui ipsorum uel proximorum hominum uidere præter umbras quæ ex igne in aduersam speluncæ partem cadunt. Quid autem eorum quàm circumferuntur, non ne umbras duntaxat? Si ergo inuicem loqui liceret non ne ista quæ coram uiderent loqui opinâtur. Quod si echo ex aduersa parte carceris resonaret, quotiens prætereuntium aliquis loqueretur, putas ne ipsos nisi transeuntium umbras aliud putare quod loquitur? Omnino igitur tales nihil uerum esse nisi fabricatarum rerū umbras arbitrantur. Contra uerò nunc animaduerte quod illis foret eorum à uinctulis solutio ignorantiaq; curatio. Nempe si quis eorum solueretur, cogereturq; repente surgere, collum uertere, ambulare, lumen ipsum aspiciere, doleret protinus, nec propter splendorem intueri posset illa, quorum umbras ante cernebat. Tunc si quis illi dixerit, prius eum spectasse nugas, ad præsens autem rebus ueris esse propinquiorem, ueriusq; inspicere. Ac prætereuntium quencq; monstrans, quid sit quæsiuerit, nonne illum uacillarum putas, arbitraturumq; ueriora esse quæ ante cernebat, quàm quæ nunc ostenduntur? Et si cogere eum lumen aspiceret, nonne dolore oculorum affectum iri putas? Oculisq; ad ea quæ facile prius uiderat retorturum. Certiora ipsa existimantem quàm quæ subito offeruntur. Si uerò aliquis eundem per aspera atq; ardua sursum traheret uiolenter, neq; permitteret quicquã aspiciere antequam ad Solis lumen traxerit, non ne ipsum egrè laturum dum rapetur existimas? Et cum ad lumen euectus fuerit oculis splendore suffusus hæsitaturum, nihilq; ex his conspecturum quæ uera nunc ab hominibus existimantur. Consuetudine igitur primum opus est, si supera inspecturus sit, umbrasq; primum facilius intuebitur. Post hæc in aquis hominum cæterorumq; imagines, ipsa uerò deinde, postea quæ in cælo sunt, & ipsum cælum nocte facilius contemplantur, dum astrorum & Lunæ lumen spectabit quàm si Solem ipsum die Solisq; fulgorem intueatur.

tueatur. Atq; ita demum Solem ipsum suspiciet, neq; iam in aquis & aliena in regione simulachra ipsius spectabit, sed ipsum secundum seipsum in sede propria speculabitur, & qualis sit agnoscere poterit. Animaduerte tandem ipsum esse qui tempora & annos temperat, qui omnia regit quæ sub cælo sunt, qui omnium quæ ante ab ipsis uisa sunt modo quodam est author. Quid si habitationem pristinam memoria repetat, & illorum hominum sapientiam, atq; uincula? An non censet eum beatum se loci mutatione existimaturum, illorum autem miserurū. Præterea si qui honores ibi inuicem exhibebantur & laudes, dabanturq; præmia illi qui transeuntia qualibet acute cerneret, recordaturq; maximè quæ ex illis priora, quæ posteriora, quæ pariter progredi soleant, atque ex his futura optime præfagiret, hæc ne desideraturum ipsum putas? beatosq; illos qui apud eos honorantur & dominantur existimaturum? Vel, quod ait Homerus, sibi electurum euenire in alieno, scilicet rure conserui hominis mancipium effici & quodlibet aliud perpeti potius quam opinionibus illis illudi & in ea miseria degere. Si rursus iste descendat, eandemq; ledem quam antea nanciscatur, non ne cum repente à Sole discesserit tenebris offendetur? Ac si umbras illas discernere oporteat, deq; ipsis descere cum illis qui perpetuis uinculis pressi sunt, proferendaq; sententia sit eo ipso tempore quo oculi ipsius hallucinantur ante quam acies expurgetur, quod quid non breui fiet, an non risum concitabit? Etq; ab omnibus dedecori dabitur, quod postquam sursum ascendit, corruptis reuersus est oculis, diciturq; nunquam ad supera contendendū esse, & cum qui soluere tentet & sursum ducere, si deprehendatur, protinus occidendum. Tota hæc imago, o amice, referenda est ad illa quæ supra dicta sunt. Carcer quidem iste ad ea quæ cernitur oculis mundi machinam, lumen uerò ignis in specu ad Solis potentiam, postremo, si ascensum ad supera eorumq; conspectum, ad eum qui ad intelligibilem regionem tendit, ascensum retuleris, ut ego quidem spero, non aberrabis. Postquam sententiam meam audire desideras. Deus autem nouit an uera sit. Quæ igitur mihi apparent huc tendunt. Nempe arbitror in ordine ipso intelligibili, boni ipsius ideam supremam existere, uixq; uideri. Si autem uisa fuerit, asserendum, eam omnibus omnium rectorum atq; honorum causam esse. Cum ipsa in loco uisibili lumen creauerit, & luminis auctorem. In ipso uerò intelligibili regnet ipsa, ueritatemq; & mentem protulerit. Quam nosse necesse sit omnem quicumq; sana mente aliquid uel priuatum uel publice est acturus. Age & hoc considera, neq; mereris, quod hi qui huc descendunt nolint humana tractare, sed ipsorum mentis acies semper ad supera dirigatur, probabile quippe idem, si quidem superiorem imaginem sequitur. Quid autem hoc? Mirandum putas, si quis à diuinis spectaculis ad humana hæc mala prolapsus, ineptior sit ad agendum rideaturq; præsertim si antequam præsentibus tenebris assuescat, dum adhuc titubet, cogatur in iudicijs eorum alibi de iusti umbris aut statuis illis quorum umbræ hæc sunt certare, deq; iudicijs eorum qui iustitiam ipsam nunquam uiderunt disserere. Verum si mentem quis habuerit, recordabitur duobus modis & duabus ex causis oculos turbari solere. Tum quando ex lumine ad umbram descendimus, tum quando ex tenebris prodimus in lucem, eodemq; modo affici animum arbitrabitur, quotiens turbatum uident, & ad aliquid cernendum hebetiorem, ideoq; haud temere in risum prorumpet, sed diligenter inquirat, utrum à lucidiori uita descendens nouis tenebris obruatur? Vel ab insipientia plurima ad fulgidum spectaculum surgens, sub corusco nimium splendore deficiat. Et alterius quidem affectum probabit, uitamq; eius beatam fore censebit, alterius miserebitur. At si forte ridere cœperit, haud tam inepte hunc ridebit quàm eum qui à lumine superno deciderit. Hæc Plato diuinus, his neq; minui quicquam debet, neq; addi potest. Ergo Vale.

Quod animus immortalis sit. Atq; cur cum sit diuinus sæpè tamen uitam agit bestia similem.

Marfilii Ficinus Ioanni Nescio literis & moribus ornatissimo, S. D.

Nisi diuinus nobis uigor inesset, ac cœlestis mentibus nostris origo, mortalium rerum defectum nullo pacto possemus agnoscere. Nihilq; prorsus supra rerum corporalium ordinem, aut excogitarem us unquam aut appetere mus nullus

mentibus unquam uel minima in re corpori repugnare contenderet. Quandoq; terrenis opibus implemur. Aut omnes aut certe quàm plurimi in hac mundi media regione, cuiusquam naturali origine patriaq; quiescerent. Nunc uero cum res nostræ longe fe alter habebant, reor e quidem, neq; uana fides, genus nobis esse diuinum. Cæterum si diuini firmus, cur nam sæpe uitā agimus bestia similem? Quia naturalis regionis huius conditio sic instituit, ut longe prius sensu tanquam bruta, quàm ratione tanquam homines uteremur. Præterea multo plura atque manifestiora circa sensum quàm circa mentem, incitamenta se nobis obijciunt. Postremo, unicus in nobis est homo, bestia uero sunt multæ. Operæpretium est nostram illam imaginem intueri, quam Plato sic in nono libro de republica pingit. Imaginem animæ talem aliquam figuremus, quales quondam memorantur fuisse naturæ: cernatæ ipsius, scyllæ & cerberi, & alia multæ, in quibus feruntur uariæ in eodem formæ congenitæ. Finge itaq; figuram unam bestia uariæ ad modum & capita circum multa habentis, capita, inquam, partim bestiarum domesticarum, partim agrestium, quæ & permutare & producere ex se hæc omnia possit. Vnam præterea ipsi adiunge supernæ leonis formam, huic unam insuper hominis, & amplissimum quidem primum sit, angustius uero secundis atq; tertium. Coniunge igitur hæc tria, ut ad unum conficiendum inuicem cohærescant. Circumpone extrinsecus ipsis hominis unius imaginem, ut illi qui nequeat interiora inspicere, sed exterius dumtaxat cernat operimentū, unū animal homo scilicet uideatur. Dicamus itaq; illi qui asserit prodesse homini huic inuisitè agere, iuste uero uiuere nequaquam prodesse, quod nihil aliud asserit, nisi prodesse illi, ut bestiam illam multiplicem pascat & leonem, & fortiozem illam leonemq; efficiat, hominem uero perire fame permittat atq; eneruet, usq; adeo ut propter imbecillitatem trahatur quocunq; cetera illa rapiunt. Neq; alterum cum altero mansuefaciat inuicem ite conciliat, imò sinat singula se inuicem moribus lacerare, ac pugnantia se mutuo deuorare. Ergo si quis dicat officia iusta prodesse, hæc agenda dicendaq; monebit, ex quibus homo ille huiusmodi animalis interior, summam potentiam consequatur, feratq; illius pluribus capitibus redimita tãquam colonus, curam habeat, domestica quidem capita fouens irrigans ac nutriens, agrestia protinus amputans, dum leonis naturam ad hoc adiutricem accipit, communiterq; curat omnia, & inuicem mutua beniuolentia sibi conciliat. Omni itaq; ratione qui iusta laudat, uera loquitur, qui uero iniusta, mentitor. Nam & quoad uoluptatem & quoad decus, & quoad emolumentum iusti laudator, uera pronuntiat, uituperator autem neq; quicquam asserit, neq; nouit quod improbat. Hæc eniq; Plato. In eiusmodi animæ nostræ figura illa distributio continetur, quæ apud Platonem legitur in Timæo. Vbi animam in tres quasdam uires diuidit quasi partes, in ratiocinandi uidelicet & irascendi & concupiscendi naturam. Vim rationalem capiti tanquam arci supremæ reginam accommodauit, præsertim quia in speculando capiti maximè omnium laborare uidetur, sensusq; ibi omnes uigent quam plurimum. Præterea uim iracundiæ in præcordijs collocauit, quoniam in ira, & audacia & timore hæ partes maximè concitantur. Postremo concupiscendi naturam iecori ideo dedit quia naturalis illi uigor inest & concoquendi alimenti & libidinis augenda.

Proinde rationem in Phædro nominat aurigam, quoniam naturali quodam ordine dux est partium reliquarum. Adiungit huic geminos equos, album quidem alterum, alterum uero nigrum. Quantum uero ad propositum spectat equi sunt cordis uires & iecoris, quia rationi debeant tanquam aurigæ parere. Sed magnanimitas quæ accommodatur cordi equus dicitur albus, est enim rationi propinquior. Iecoris autem concupiscentia quoniam a rationis excellentia remotior est, equus est niger. Ratio rursus in nobis Hercules nominatur. Hic occidit Antæum, id est, immania quædam simulachra phantasiæ. Quando uidelicet a terra attollit in altum, hoc est, quando a sensibus & corporali imaginatione se mouerit. Hic quoq; leonem domat, id est, iracundiam cohibet. Hic hydram obruncat multis undiq; capitibus pulullantem, id est, concupiscendi uim amputat. Quæ non ad pauca quædam ad illa quidem maiora tanquam iracundia, sed ad quolibet imò innumerabilia insatiabili uoragine fertur. Verum dum noster Hercules iecoris hydram amputat ferro, capita repente repullulant, quia fomes ipse relinquitur. Dum uero absumit igne, quia fomitem prorsus extirpat, nihil inde renascitur. Iubet apud

Platonem Socrates in Phœdone, ne uoluptatis corporalis gratia ab alia quadam corporis abstinere uoluptate alioquin pro una multæ subito renascuntur. Imò rationis gratia præcipit, ut à uoluptatibus abstinere conemur, sic enim solum posse, ait, uitia funditus extirpari. Finem epistolæ iam imponam, si prius unum hoc admonuero, ut uidelicet me miserimus, si beluæ in nobis sunt multæ, nimirum esse animas apud Platonem ab homine in beluas transfigrare. Sane fomites quosdam & affectus bestiarum ab initio in nobis habemus. Quos ubi dñi temere nutriuerimus uel consopitur quodammodo ratio, uel sub iracundiæ concupiscentiæq; specie uigilat. Quocirca sub ipsa hominis pelle homo ipse uidetur in bestias pertransiisse. Hinc Socrates inquit Phœdro: Considero equidem me ipsum Phœdre, utrum ego sim bestia quædam Typhone multiplicior ardentiorq; & furiosior. Siue placatus quoddam & simplicius animal, diuinæ cuiusdam & mitis fortis, id est, tranquillæ intelligentiæ, particeps. Calendis Iulij. M. CCCC. LXXVII.

Solus omnia possidet qui à nullo, præter Deum, penitus possidetur.

Marfilii Ficini Hieronymo Pasqualino charissimo compatri suo, S. D.

SI cupis possidere quamplurima, da operam ut nihil penitus te possideat. Nisi enim seipsum habueris, per quem sis alia possessurus, nihil prorsus habebis. Hinc fit ut omnes homines egeant semper, omnes continuè doleant, Quia uidelicet se ipsum quisq; secum omnia iamdiu temere nimum & amisit & perdidit, quando clam ipse captus fuit, dum palam capere niteretur. Solus & alterius simul & sui ipsius esse potest, qui soli se illi dedit, qui ideo solus est omnium, quia solus est omnia. In quodum cuncta quis reperit, reperit etiam seipsum tanto seipso perfectiorem quanto perfectior est ille quàm ipse. Sicut qui seruo seruit, seruus est & turpissimus & miserimus, ita qui omnium seruit domino quodammodo fit dominus omnium. Solus libere seruire uidetur, qui libertati obsequitur infinita. Ibi seruitus libera est ubi immensa libertas, id est, Deus, quicquid seruire uiolentumq; cogitari potest procul expellit.

Cum primum fatum in, pugnare nitimur, expugnamus.

Marfilii Ficini Francisco Marefcalco Ferrariensi, S. D.

QUÆris, optime mi conphilosophe, quatuor. Primum quidem quomodo ualeam: Valeo equidem Marefcalce sicuti uolo, postquam cœpi ut ualeo ita uelle ualere. Secundum uerò. Qua ratione philosopher? Hac potissimum ratione philosophor, ut quando quidem res ipse aliter uioluntatem non sequuntur meam, ego saltem uoluntate res sequar, sic enim uoluntati sequenti res obsequuntur. Tertium, quantum te amem? si quis modus adsit amori, ut si qua certa liberæ uoluntati mensura, metire Franciscæ amorem erga me tuum, ita forsitan & meum erga te metieris. Quartum, quid componam? Compono librum de providentiâ Dei & humanarum bitrii libertate. In quo agitur contra astrorum necessitatem fatumq; Astrologorum. At uerò dixerit forte quispiam, fatui esse contra inexpugnabile fatum uelle pugnare. Ego uerò respondeo, tam facile posse hoc impugnari, ut quando quispiam impugnare uoluerit, tunc primum eo ipso quidd uult expugnet. Nempe cœlestium sphaerarum motus nunquam altius mentem artollere potest quàm ad sphaeras. Nunc uerò qui disputat contra illas eas iam transcendisse uidetur. Atq; ad ipsum Deum liberumq; uoluntatis arbitrium accessisse. Quasi non à cœlesti fato coactus fuerit, sed à super cœlestium Dei providentiâ, tum mentis libertate perductus. Præterea cum actio qualibet aduersaria, & ut ita dixerim, peremptoria à contrario quodam in contrarium procedere soleat, nemo audeat confiteri uoluntatem ipsam disputationemq; fictæ uiolentiæ syderum repugnantem à syderum uiolentia proficisci, imò ab ipsamet providentiâ libertateq; manare intelligamus, cuius gratia dixerimus contra fatum. XXVIII. M. CCCC. LXXVII.

Florentiæ.

Multos

Multos habet seruos qui multis seruit.

Marcellus Ficinus Bernardo Bembo Veneto, S. D.

Prohibe Capella & Franciscus Esienfis, Pamphilusq; medicus, Platonis nostri li-
bros quos iadiu omnes e Græca lingua transtulimus in Latinam, a nobis poscūt.
Tu sicuti forte hos egregios uiros offenderis, nostro nomine saluere iubeto,
traductionesq; hoc mense mitti non possedicto. Vides Bernarde quanta li-
bertate agam tecum. Videor enim modo nescio quo pacto imperauisse. Sed tu mi Bem-
be in causa es, nam talem te singulis præstas, ut qui libertate fiduciaq; maxima non utar-
tur tecum, proculdubio seruilissimus diffidentissimusq; omnium uideatur. Tu quidem
cum cæteris libentissime seruis, interim maximè dominaris. Cæteri uero cum maximè
tibi dominari uidentur, tunc seruiunt libentissime. Nulla facilius, præstantior, securior
dominatio quam amatoria. Nulla actior, iucundior felicior seruitus quam uoluntaria.
Kalendis Augusti. M. CCCC. LXXVII.

Amicitia inter homines nisi afflante Deo constari non potest.

Marcellus Ficinus Florentinus Hermolao Barbaro Veneto, S. D.

Scripti superioribus diebus epistolam quandam de amicitia uera breuiter dispu-
tantem. Quam non ad unum quendam meorum potissimum, sed ad cunctos pa-
riter amicos sine certo titulo dirigebam. Reddita mihi est paulopost elegans epi-
stola tua latinissime Barbare. Quæ quidem uera amoris esca, id est, amore ipso, me
capit, & captum prouocat ad amandum, atq; ita amandum ut quod multorum erat fu-
turum unus ipse iam habeas. Siquidem disputationem nostram de amicitia uera meos
omnes iam iam salutaturam ipse tibi præcipuè subito uendicasti, ut quod cunctis inscri-
bendum fuerat, soli inscribatur Hermolao. Ergo quem admodum nuper dum scribo o-
mnes, ad unum scribere in primis adducor, ita posthac in omnibus meis amandis unum
hunc in primis amabo.

Marcellus Ficinus conphilosophis præcipue Hermolao Barbaro, S. D.

Amicitiã omnes communi quadam notione, unionem aliquam esse definiunt.
Cum uerò non aliter unio esse queat nisi ad unum, merito querendum uidetur
quid nam unum illud sit ad quod duo aliqui conspirantes, amici fiunt atque di-
cuntur. Nunquid necessario amici sunt illi, qui opinantur idem? Nequaquam.
Possumus enim idem in plerisque rebus tam humanis quam naturalibus opinari & tamè
in uicè nos odisse. An forte bene uolentia, non in opinione, sed in uoluntate consistit? Pur-
ta ut illi duntaxat qui uolunt idem, dicantur amici? Neq; id quidem, imò ob hoc ipsum
nascuntur inimicitie, quod uolumus idem. Sæpe qui eundem uel thesaurum uel digni-
tatis gradum, uel artis honorem expetunt, sibi inuicem inuident & trahuntur & dimi-
cant. Dixerit forte quispiam discordiam eiusmodi inter homines ob hoc exoriri, quod si
nita quædam cupiunt bona, quæ dum alter possidet uel nullo modo uel non æque alter
possidet. Si qui uerò reperiantur qui idem bonum, quod & infinitum sit, appetant, cum il-
lud nusquã impediri possit, quin passim exuberet in immensum, eos nullis inter se ini-
micitijs agitari. Amicitiamq; inter illos esse qui bonum idem, infinitum uolunt. At ue-
rò neq; istud quidem sufficere ad beniuolentiam mihi uidetur, omnes enim naturalii quo-
dam instinctu eiusmodi bonum optant, unde felices esse uolumus cuncti, non tamèn
nos inuicem cuncti diligimus. Vbi nam igitur beneuolentiam ipsam reperiemus,
quæ nihil est aliud quam uelle bonum, nisi circa bonum ipsum quod est omne bonum,
id est, Deum, eam reperiamus? Certe non alibi. Cæterum humana uoluntate erga Deum
duobus præcipuè modis, quantum ad propositum spectat, affici potest. Aut enim acci-
pere cupit inde, aut dare. Primus quidem instinctus communis naturalisq; est omni-
bus, siquidem omnes a Deo quam plurima exoptamus & petimus, sed non ob hoc ip-
sum Deum homines uel diligimus. Instinctus alter non eque cuiuslibet esse uidetur, nē
pepauci admodum reperiri, qui Deo se ipsos secumq; omnia dedant, imò ut rectius
loquar, Deo reddat. Nihil enim quod nō ab eo acceperimus uel sumus uel possidemus.
Quisquis se ipsum Deo reddit, id est, omnem cogitationis affectum, actionis nixū esse

Ccc s. sumq;

Etumq; conuertit in eum, hic solius Dei ipsius gratia Deum amat, ac cætera diligit propter Deum. Sane uanus formæ corporalis amator ob hoc ipsum diligit corporis spectio- si picturam, quia formam ipsam & substantiam corporis amat. Ita uerus piusq; amator res creatas non ob aliam diligit rationem, nisi quia creatoris Dei quem amat uel imagi- nes sunt uel umbræ, & quanto similiores apparent, tanto magis admiratur & laudat, si- millimæ uero diuinæ meritis sunt mentes Deo præ cæteris deditæ. Quamobrem eiusmo- di mentes inextimabili quadam amoris flagrantia & dulcedine & ad Deum & se inuicè prorsus afficiuntur, dum se tum illi sponte reddunt tanquam patri, tum sibi muruo libe- tissime dedunt tanquam fratribus. Cæteræ quæ inter homines auaritiæ nuncupantur, nihil sunt aliud quam rapinæ. Vera charitas, sicut Paulus, inquit Apostolus, non quæ sua sunt, sed quæ alterius, querit. Et si honestis quotidie amicitia uocabulis magnifice gloriamur, tamen quisq; nostrum ut plurimum talis est, ut non alium quenquam respi- ciat, sed seipsum. Non enim hic reuera se tradit illi, sed accipere potius studet ab illo uel uoluptatem uel utilitatem quandam, siue ad externa corpusq; siue ad animum id atre- neat. Deniq; ut summam dicã, solus ille uir uerus legitimusq; amator est appelladus, qui intelligit in omnibus bonis quæ passim sibi offeruntur & placent, nihil reuera aliud sibi placere, quam diuinum ipsum bonum, ex quo & per quod cuncta sunt bona, ideoq; in ijs omnibus ipsum amat, in ipso diligit omnia, ita ut neq; ipsemet sibi sit dilectus, nisi in eo per quem hoc habet ut sit diligendus. Cunctos quidem pro uiribus curat homines tanquam eodem secum patre creatos, quosdam uerò ante alios eligit, tanquam patris il- lius similiores, quibus cum & cœlestem in terris & supercœlestem in cœlis uitam agat. Inter hos solos uera est amicitia, id est, ab uno & in uno Deo unico uera. Quippe uera stabilisq; inter plures unio, nisi per unitatem ipsam æternam effici nequit. Vera autem unitas & æterna est ipsemet Deus, qui solus est uera simplicitas & immensa potestas. Er- go hi soli libere cum Propheta clamare posse uidentur. Ecce quam bonum & quam iu- cundum habitare fratres in unum.

Fortuna neque benefacere potest malis neque malefacere bonis.

Marfilii Ficinus Antonio Hyuano Serezanensi, S. D.

SI quem uideris incurabili morbo corporis laboratẽm, uarijsq; diuersorum mem- brorum doloribus cruciatum, inuidebis ne illi delicatas dapes, ministrorum tur- bam, strata mollia, purpuram, cubiculum auratum? Certe nisi tu quoq; tantum ægrotes animo, quantum ille corpore, inuidere poteris. Quicumq; uerò uoluptatib; pecunijs uel aut gloriæ uel imperandi studio seruiunt, insanabili quodam animi morbo & multiplici dolore premuntur. Quisquis ergo his inuidet, nihil uidet. Quamobrem cæci maxime omnium illi mihi uidentur, qui fortunam ideo cæcam ducunt, quia uel benefa- ciat malis, quibus reuera nihil est bonum, uel malefaciat bonis, quibus deniq; nihil est malũ. Qualis enim in se quisq; est, talia cuiq; sunt quæ accipit. Soli inter homines ratio- nis oculis capti sunt, qui non uident, quam mirabili ratione singulæ mundi partes dispo- nantur & moueantur, soli fortunæ cuidam, ut ita dixerim, & iniustitiæ summæ subiecti uidentur, qui ubi exactissimus ordo rerum infinitam indicat autoris potentiam & sapiẽ- tiam & iustitiam, ipsi uel irrationalem putant imperare fortunam, uel de diuina guber- natione quasi minus iusta queruntur.

Matrimonij laes.

Marfilii Ficinus Antonio Pelocæ Poëtæ & amico egregio, S. D.

QUOD ad matrimonium iamdiu animum applicueris, mi Pelocæ, non summo- pere probare non possum. Sic homo tanquam diuinus humanam speciem seruat quadam successione perpetuam. Tanquam gratus reddidit naturæ quod mutuo acceperat ac sæpe fœnore. Tanquam felix uerusq; sculptor ima- ginem sui uiuente sculpsit in filijs. Charam, præterea uitæ societatem & fidam rerum cu- stodiam, hac uel solum uel maxime ratione consequitur. Habet insuper domesticam Remp. in qua gubernacula prudẽtiæ omniumq; uirtutum uires exerceat. Parat etiam maximũ præsidium senectuti q̄ uel in uxoris dilectæ gremio uel in filiorũ nepotũq; ulnis uel

uel in affimum officio ducat securiorem. Denique uxor atque familia uel laborum nobis est dulce solamen, uel saltem summa quaedam ad moralem Philosophiam exercitatio. Quamobrem Socrates multo magis moralem ab uxoribus disciplinam, quam naturalem ab Anaxagora uel Archelao, se didicisse confitebatur. Quis nesciat creato quondam homini nihil prius antiquiusq; à Deo præceptum & institutum quam matrimonium? Idque & inter sacra mytheria numerari & apud omnes gentes summopere celebrari. Hoc semper & honorauere potentes, & sapientes non contempserunt. Vtpote qui uidebant ad res quidem agendas conducere. Literas autem si temperate uitas & parte tempus expendas, non impedire. Plato noster quod in iuuentute quodammodo neglexit matrimonium, tandem in senectute poenitentia ductus sacra Dea natura fecit, ut ob eam rem se apud uulgus à crimine tum omisi matrimonij tum sterilitatis absolueret. Statuitq; in legibus suis, qui uxorem non duxerit eum procul ab omnibus publicis muneribus & honoribus segregandum. Publicis autem oneribus grauius quam ceteros ciues esse præmendum. Mercurius Trismegistus eiusmodi homines, inquit, & humana lege infelicissimos, & lege diuina tanquam steriles siccasq; arbores iudicari. Ab hac tamen lege duo tantum genera hominum uidentur absolui, aut qui ob quandam naturæ imbecillitatem ad hoc ineptissimi sint, aut unice se ipsos Mineruæ tanquam uxoribus data fide deuouerint, illos quidem excusat ipsa natura, hos autem casta forsitan accusaret Minerva, si Venerem sequeretur. Pelotum uero nostrum, si forte matrimonium neglexisset, improbasset, certe natura quæ hunc robustum peperit & formosum. Ac si Minerva cui iamdiu seruit forsitan culpam tentauerit, quod Musis formosum Venerem, Apollo statim Mercuriusq; defendent. Nempe dicent, Pelotum plura melioraq; carmina post hymeneæ sacra Musis quam antea dicauiſſe. Denique sublimis iubeunt ad sidera tollere uultus. Vbi & Phœbus Musarum dux & Mercurius harum comes, meditata ducunt Venerem, amoris & Musicę matrem, æquisq; penè cum illa, ut ita loquar passibus gradiuntur, neque unquam ab ea longè discedunt. Verum mittamus in præsertia sidera, & edeamus ad homines. Vide te posthac, Antoni, apud familiares tuos sæpè hunc in modum pro re uxoria declamantem. Homo uel solus uel maxime omnium est animal, ut dicunt Philosophi, sociabile, cui ad hoc ipsum soli sermonis condendarumq; legum est à natura tributa facultas. Ut quicumque solus uixerit, intelligat se aut forte maius aliquid homine esse, aut proculdubio minus, si quidem phœnice rarior est, qui inter homines uires humanas transcendat. Hic ergo præ cæteris humanitas quodam officio, qui continentiam, domesticam, indissolubilem inierit societatem. Cuius commercium publicam ipsam generis humani societatem & seruare nitatur & gubernare perdisceat. Nempe quemadmodum ex domibus ciuitas, ita ex rei familiaris disciplina Respublica conficitur. Nesciet regere ciuitatem qui domum gubernare non didicit. Non amabit patriam, qui uel bona illius uel mala parum ad se pertinere censebit. Non curabit fortè se ipsum grauioribus imbueri moribus, qui cum solus uiuat, non sit familie bonorum morum præbiturus exemplum. Ocio & licentia quadam negligentior quodam die deteriorq; euadet, quisquis in re familiari non fuerit occupatus. Nesciet uerè quæquam stabiliterq; amare, qui uerum indissolubilemq; amorem coniugis & filiorum non experitur. Non discet pati foris & superare ferendo, nisi qui domesticum habuerit patientię præceptorum. Non discet hominum misereri, qui uel coniugem uel filium nunquam senserit lamentantem. Siquidem mens non ignara mali, miseris succurrere discit. Quod uerò omnium deterrimum est, is cui neq; sit suis prospiciendum, neque pro suo rum salute Deus sæpè uocandus, humanas magna ex parte negliget leges, & homines ipsos cultumq; diuinum. Denique difficillimum erit, non exuere hominem, nisi legitimum matrimonij pallium induerimus. Quamobrem si uultis amici homines esse, si filij legitimi Dei, legitime genus hominum adugete, & tanquam Deo similes instar Dei, filios uobis similes procreate, nutrite, regite, gubernate. Memento te præterea in re familiari diligentissime gubernanda, uos ipsos colere, Respublicæ terræne & peritiam discere & assequi dignitates, Rei-

publ. munera promereri.

Philosophia

Philosophia sapientiam gignit, sapientia parit felicitatem.

Marfilius Ficinus Bastiano Saluino Amitino, S. D.

VBI nos diues potensq; Iuno non audit, haud prius nobis culpandę sunt. Parce quam numę illud experiamur, quod quia uiget ubiq;, astatim adest omnibus qui eidem adesse uolunt. Audit hominem nondum uocantem, exaudit quęlibet rite precantem. Totum igitur auxilium Saluine nostrum, nobis est à Minerua petendum, quo possimus quandoq; nos tollere humo, superasq; euadere ad auras. Nepe solum id numen ad æthereum mundi caput hominē potest attollere, quod ipso summi Iouis est capite natū. Quoniam uerō non exaudit quęquā, nisi rite precantem, cone nunt, amice, pro uiribus recte hinc auxilium petere. Quis nam sapientia recte adorat, nisi qui sapienter? Sapiēter autē hanc solus adorat, qui poscit à sapientia sapientia. Non possumus nisi per illā quicquā uel ab ipsa uel ab alio petere sapiēter, non possumus quicquā ab illa sapienter petere, nisi illam. Hoc nos docuit Socrates uir omnium, Apollinis iudicio, sapientissimus, quippe qui, ut Plato in Phædro recēset, in quotidianis precibus suis solam à Deo sapientia exoptabat. Sciebat enim uir ille sapientissimus, insipientibus quidem uel quę bona uulgo uidentur, esse mala, sapienti autem etiam quę mala dicuntur bona tandem euadere. Felix cui bene succedunt omnia, soli autem succedunt bene omnibus utitur, solus bene singulis utitur, qui & sui ipsius & aliorum uires à sapientia didicit. Felices igitur soli sapientia sacerdotes, qui uel in ipsa humana, (ut ita dicam,) miseria sunt beati. Ceteri uerō usq; adeo sunt infelices, ut in ipsa etiam humana felicitate sint miseri. Hinc quanta legitima Philosophia dignitas & diuinitas sit apparet, in hac enim maximē consistit perfectum sapientia sacerdotium. Verūtamen adeo indignē impieq; uulgo tractatur, ut ij qui soli uerē sapiunt & à quibus ceteri id ipsum habent ut aliquid sapiant, maximē omnium desipere iudicentur. Præterea malē putentur sentire de Deo apud illos, qui à Philosophis Deum colere dederunt, quando Philosophorum rationibus intellexerunt, Deum esse quem colant. O falsissimum uulgi iudicium. Tunc Democritum Philosophum putauerunt insipientē, cum maximē sapiens factus cœpit mortalium insipientia deridere, & ab Hippocrate medicorū sapientissimo iudicatus est omnium prudentissimus. Tunc Socrate diuinum quasi male de dijs sentientem condemnauerunt, quando ab ipso eorum Deo, utpote qui rectius quam ceteri de Deo sentiret, sapientissimus est appellatus. Sed rideat insanum uulgus ut libet, rideat Philosophos ut infanos & impios, interim Philosophi & flebilem uulgi risum unā cum Heraclito lugent, & ridiculum fletum cum Democrito rideant.

Non est sanus cui salubria displicent.

Marfilius Ficinus Iacobo Bracciolino Poggij oratoris filio paterna artis hæredi, S. D.

LEgenti mihi nuper philosophicam quadam Plutarchi Platonici epistolam ad Traianum imperatorem, uenit in mentem subito Bracciolinus, quippe cui sciam optima quęq; ualde placere. Atq; in hoc ille mihi maximē placet, quod nihil laudat, non bonum, nullum bonum, non maximē laudat. Nullum certius apud medicos sani gustus inditium, quam si illa quę salubria sunt eadem & sua uia uideatur. Atq; contra, quę ledunt plurimum eadem & offendant. Sed accipe iam philosophicam imperatoriamq; epistolam, quę quidem Proœmium est libri Plutarchi de Politia & imperatoria institutione ad Traianū Imperatorem. Quem librum Policrates penē ad uerbum traduxit. Plutar. Traiano S. D. Modestia tuā noueram nō appetere principatum, quem tamen semper morū elegantia mereri studuisti. Quo quidē tanto dignior iudicaris quāto à crimine ambitionis uideris esse remotior. Tuę itaq; uirtuti cōgratulor, & fortunaę meę, si tamen recte gesseris, quem probe meruisti. Alioquin te periculis, & me detrahentium linguis subiectum iri non dubito. Cum & ignauiam imperatorum Roma non ferat, & sermo publicus delicta discipulorum refundere solet in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentium linguis carpitur. Adolescentum suorum temeritas in Quintilianum refunditur. Et Socrates in Pupillum suum demeritorum fuisse culpatur. Tu uerō quid uis rectissime geres, si non recesseris à teipso, si primū te cōposueris,

si om-

si omnia disposeris ad uirtutem, recte tibi procedent uniuersa. Politicæ constitutionis morumq; uires tibi descripti, cui si obtemperas, Plutarchum uiuendi habes auctorem. Alioquin præsentem epistolam testem inuoco, quod in perniciem imperij non pergis, auctore Plutarcho. Vale.

Marsij Ficinii Florentini disputatio contra iudicium Astrologorum.

Marsilius Ficinus Francisco Hyppolito Gazolti comiti uiro clarissimo, S. D.

Librum scripti contra uana Astrologorum iudicia, mitto tibi ad te Procerum, reliquum mittam cum primis scriba noster exscripserit. Qui singula necessario si non à stellis affirmant, tribus potissimum pernitiosis erroribus & inuoluuntur ipsi, & uulgus inuoluunt. Nam summo & omnipotenti Deo quantum in eis est propriam rerum auferunt prouidentiam, absolutumq; mundi totius imperium. Angelis uerò, qui ita apud illos celestia mouent, ut omnia inde hominum scelera, omnia mala bonis, omnia bona malis proueniant, iustitiam adimunt. Hominibus denique qui non minus quam bestia, ut illis uidetur, huc & huc impelluntur, auferunt libertatem, omnique priuant tranquillitate. Si enim bona promittunt, quod & raro uix & obscure admodum facere consueuerunt, ut plurimum, maximis illa difficultatibus implicant, unde fit ut nobis minimè profint, quod si aliquando, & id quidem rarissimè, absque summo labore uentura pronunciant, inde uani, iuperbi, negligentesq; reddimur. Atque si casu quodam, (ut promiserunt,) euenerit, minus grata prouenit diu expectata uoluptas. Si uerò minantur mala, quod multo sæpius accidit, mala uel sero futura diu anticipamus, uel nunquam futura miseri fingimus patimurq; fingendo. Deniq; si fata uitari non possunt, frustra præuidentur & prædicuntur, si possunt aliqua ratione uitari, falso ab Astrologis necessitas fati defenditur, fortasse dicent, (ut arbitror) hoc quoc; in fatis esse, ut aliquis è multis præsciatur interdum & caueatur. Sic igitur inter Parcas contra uerba erit, ut alia uulnerare hominem statuatur, alia protegat. Sed demus hoc in præsentia illis, si placet, ne cui forsitan pertinacissimi uideamur, nunquam tamen alicui concedemus, illud quoque in Parcarum decretis consistere, ut multi non credant illis, multi insuper contradicant. Quomodo enim Marsilium nunc impellit, ut pro ingenij uiribus fato repugnet. Qui cerè non fati, ipsius uis, sed potius contrarij alicuius uel saltem superioris uirtute, nunc inuehitur contra fatum. Necessitas enim ipsa omnino sibi ipsi repugnare non potest, ut esse neget necessitatem, atque suo instinctu aculeisque se perimat. Quidnam uulgatissimum illud sibi uult. Fatis agimur, credite fatis. At qui si disti gentius rem ipsam considerare mus, non tam fatis ipsis quam fatuis fatorum assertoribus agimur. Non cedetis mihi credite fatis, si fatuis non credetis, qui obsecris non uera, ut de Sybilla dicitur, sed falsa inuoluunt. Ac de singulis hominibus non propria prædicant, sed communia cunctis. Homines loquacissimi in medium tot adducunt, ut non mirum sit si inter multa mendacia aliquando casu in uerum aliquod incidunt. Sapere uolunt alij, & ipsi sibi minimè sapiant. Opera præprium est considerare quam inopes ipsi sint, quam sordidi, quam in negotijs suis infortunati, in rebus agendis imprudentes atq; inepti. Si forte mercaturam exercent, multo minus quam ceteri mercatores euentum præuident mercaturæ, si medicinam, minus quam ceteri medici in medium ac finem morbi præsapiant, ac pelsime omnium corpora curant, & cum diuinationem profiteantur ipsi inde casu uiuere passim uidentur & cadere.

Surgite igitur Philosophi precor, surgite omnes libertatis tranquillitatisq; pretiosissime cupidi, cia agite, iam accingite uos clypeo Palladis atq; hasta, bellum in præsentia nobis imminet contra nefarios gigantes illos qui & futurorum præscientia Deo prorsus immenso se æquare conantur, & fati celestis defensione supercælestis Deo qui est summa libertas liberæ imperium auferre. Sed qui tam superbe ad superos ascendere moluntur, miserabiliter præcipitabuntur ad inferos. Porrige manū nobis ex alto Deus omnipotens, uires tuis militibus subministra tuū istud defendere imperiū. Nunc aggredimur, succurrite numina que circulos rotatis a theois, succurrite iustitiæ uestræ excelsis aduersus impios hostes, q; extraneæ cuiusdā iniustitiæ uos accusant. Fave ut quoc; nobis,

nobis, ò genus hominum, sine inuidia, nempe tuam istam omnium pretiosissimam libertatem tranquillitate in te tuemur. Ut postquam de diuinatoribus non diuinis sed ualde profanis, qui tamdiu suis nos prestigijs mancipant, triumphauerimus, liberè tandem clama-
re possimus. Impietas ergo pedibus subiecta uicissim obteritur, nos exaequat uictoria caelo.

Proemium Marfilij Ficini in opusculum eius de uita Platonis ad Franciscum Bandinum.

Natus est mihi nuper in ipso omnipotentis Christi natali. Plato quidam, Bandi-
ne magnanime, qui quamuis a uo illi suo patriq; nostro Platoni longe sit im-
par, uidetur tamen nescio quomodo, ut cuiq; potest, indole similis. Ad hunc
ego cõuersus, ò Plato, inquam, patrias ne auitasq; sedes repetes Athenarum.
At ille repente ò fatum exclamauit iniquū, nulla mihi proh dolor, nulla usquam restat
patria domus. O ferrea secula quibus Mars illè sequissimus Atticas diruit Palladis arces.
Non igitur in miseram Græciam sed in Pannoniã, Marfilij, me conferam. Ibi enim flo-
ret magnus rex ille Mathias, qui mira quadam potentia similiter & sapientia fretus cer-
tis relabentibus annis, ad eam potenti sapientiq; Palladi, hoc est, Græcorum gymnasia,
reparabit. Ibidem præterea penes regem ipsum Pannoniæ felicissimum feliciter uiuit
Bandinus ille meus, qui diui Platonis natalia quondam Florentiæ suis sumptibus & ap-
paratu regio celebrauit in urbe, atq; etiam extra urbem, dum conuiuium idem apud
clarissimos Medices nostros instauraretur, primus interfuit. Ibo igitur iam celer & ala-
cer in Pannoniam ad amicos. Denique huic ipse inquam decus, id est, nostrum, meliori-
bus utere fatis.

Montes non separant animos montibus aliores.

Marfilij Ficinus Florentinus Reuerendo in Christo patri Domno Nicolao
Batoreo Episcopo Vacienti Pannonio, S. D.

CVM accepti tuas Bandiniq; literas, quibus uehementer suadetis ut in Pannoni-
am proficiscar, gratissimus Mathiæ serenissimo Pannoniæ regi futurus, perfe-
ceram iam quinq; Platonice sapientie clauis, quarum una cæteris breuior ad
uos uenit. Venire autem me difficile est. Viuere deinde sub isto cælo, forsitan
difficilius. Verum, ut rectius loquar, si uenturus sim ad uos, discedam à uobis prius o-
portet quam redeam, fieri nequit ut ab his discedam, quibus cum mihi conciliante Mu-
sa, unus tamdiu factus est animus. Ama precor, ut facis Marfilium tuū, te ob egregias
uirtutes tuas ardentè amantem. Ama similiter Franciscum Bandinum nostrum, uirū
ingenio magnificentiaq; præstantem, commenda utrunq;, si decet, Mathiæ felicissimo
regi, huic nonnihil ex officina nostra breui tempore pro diturum nos ut cuiq; poterit cõ-
mendabit. Valete felices animi, atq; uiuite mecum, inuitis montibus, qui nos separare
uidentur, uiuite mecum felices animi, uel altissimis montibus admodum altiores. Hoc
ego sum uobis, unus sibi quicq; quod ipse est. Hoc mihi uos estis, quod duo sunt oculi,
octauo Calendas Iunias. M. cccc. lxxix. Florentiæ.

MARSILIVS FICINI

ad Bernardo Bembo Veneto

equiti clarissimo, S. D.

PROEMIVM QVINTI LIBRI

iber Epistolarum nostrarū quintus ab epistola de lege diuina exordiens ead-
em à nobis lege Bembi illius nomen tanquam caput suum uidetur exigere,
quem nobiscum, ut alibi demonstrauimus, lex diuina cœlestisque con-
iunxit. Tibi ergo præ cæteris merito feliciter dicitur sit.

Lege feliciter.

MARSI-

MARSILII FICINI

Florentini Epistolarum,

LIBER VI

Leges diuinae fides, scientia confirmantur.

Marsilius Ficinus Florentinus Reuerendissimis familiaribus suis, S. D.

LEGES humane non aliter aut admittuntur ab initio, aut postquam admisse sunt propagantur, quam uel cōsuetis cōmunibusq; humanarum & naturalium rationum suasionib; uel autoritate quadam imperatoria impetu uel armorum, uel facilitate & commoditate uiuendi, atq; illecebris uoluptatum. Præterea siderum dispositio, nō alijs unquam instrumentis quàm eiusmodi leges inter homines potest inducere. Quamobrem si quam legem intellexerimus apud homines sanæ mentis & ortam aliquando & latissime propagatâ, dum probabiles illi multorum argumentationes aduerfaretur, dum arma potentum contrâ illam ubiq; sequerent, dum palam omnibus humane uoluptatis usus spesq; ab ea prorsus auferretur, legē eiusmodi neq; humanâ esse, neq; à cœlesti fato pendere, sed diuinam omnino, & à supercœlesti quadam potētia proficisci necessariò concludemus. Quod autem necessaria probatiōe concluditur, id procul dubio certa scientia comprehenditur. Quisquis igitur eiusmodi legi, tali quadam ratio ne crediderit, habebit & scientiam matrem fidei, & fidem scientia confirmatam. Quæ talia non considerat, se ipsum considerare non potest. Qui uerò considerat quidem quodammodo, sed non credit, nihil credit. Quid eligat alij nescio, ego certè malo diuine credere, quam humane scire. Siquidem diuina fides longè certior est quam hominum sapientia, credulitas illa semper uera scientia confirmatur. Scientia hæc nonnunquam incredulitate uacillat. Igitur ut uerū quiduis alicubi possimus credere, iâ ipsi ueritati credamus, quæ quidem cum ignorantie falsi uel nihil admittat, eertè ignorat falsū uel nihil nem. Præterea ut aliquid usquam boni separare possimus, in ipso speremus bono, quod cum nihil agat mali nihilq; patiatur iniusti, neq; separantes frustratur unquam, neq; derelinquit amantes. Quos ipsum & ut sperarent illuminauit, & ut amarent pariter inflāmauit. Motus enim ad ipsum bonum, neq; aliunde quam ab ipso bono pendere potest, neq; alia ratione illuc refluere quam inde profluxerit.

Nihil potest esse proprium ubi communis est animus.

Marsilius Ficinus Naldo Poetæ.

REdij nuper in Cellanum Nalde meâ, imò nostrum, nihil enim potest esse proprium ubi cōmunis est animus. Composui secūda rursus die argumentum in librum nostrum de religione breuissimum. Cumq; id ad amicos inlcerberem, primus mihi uenit in mentem Naldus, primus omnium à nobis amatus. Cui & reliqui hoc ipsum quod à me stabiliter diliguntur, totum debent. Quisq; cum in eo primum amando, cæteros amare didicerim. Mitto igitur argumentum. Scripsi Nalde quid egerim. Scribe & tu quid agas, & quomodo ualeas. Sed cur inquit scripseris, & cur scribere rogaueris? Epistolis tantum contenti sint, qui diligunt medio-criter, at uero neq; Naldus scio, quod loquor neq; Marsilius mutuis epistolis contentus erit.

Breuius

Breuitè loquendum, sed non breuiter uel cogitandum uel amandum.

Marfilii Ficinus Antonis Hyuano, S. D.

Vides Antoni quam arguti ingenij te existimem? Quoties libros petis integros argumenta mitto. Librum primo de summo bono petisti, argumentum misi. Theologiam deinde nostram Platoniam postulasti, dedi & argumentum, quod paulo ante recepi. Sed ut ter argutum te, id est, argutissimum faciam, accipe tertium argumentum in nostrum illud de religione librum, quem legisti. Conuiuium de amore desiderabas, hic solum Hyuanus non argumentum tantum nostro nomine, sed integrum opus accepit. Vt pote cui non portiuncula quaedam impartiat Marfilianę beniuolentia, sed tota in ipsum penitus transfundatur. Noui disserere breuiter, breuiter amare non noui, quam angustus est sermo noster, tam amplus affectus. Sæpe flamma quæ minus spargitur, feruet ardentius.

Sacerdotes & Philosophi pie loquantur & sentiant.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

EXiges à nobis, mi Ioannes, (ut arbitrator,) rusticationis huius nostre primicias, quoniam prima quæque iure optimo debeantur primo. Scripsi necio quam exhortatiunculam ad pietatem hodie ad familiares meos, imò in primis ad me ipsum. Nichil unquam cæteris studeo suadere, quod non mihi ipse antea perfulserim. Sacerdotis officium est, nihil loqui, nisi quod ad pietatē conducere uideatur. Philosophi quoque profectio, non aliter agere quam loquatur, non aliter loqui quam sentiat, aliter tamē mente sentiat quam sensu. Denique exhortationem eiusmodi scribere frustra tauerim, lege hanc, mi Ioannes, obsecro diligenter. Nam neque ad amicos scripsisse uelim neque ad me ipsum possum nisi tu legeris.

Nullum in malis refugium est nisi ad summum bonum.

Marfilii Ficinus familiaribus suis, S. D.

TRagœdiæ miseram mortalium sortem uerissimè desent, fors quoque mortalitatis tragœdiã uerissimam peragit. Tragœdia est imaginaria quædam hominum uita, uita hominum tragœdiã uidetur esse uerissima. Mitto nunc declamationes illas oratorum, Poëtarum, Philosophorum, quibus singula humani generis mala & incommoda recensentur, hoc solo in præsentia quanta sit generis nostri miseria paucis exprimam, quod ut plurimum illi omnium maximè miseri sunt, qui uulgo uidentur omnium beatissimi. Tria uitæ genera apud Philosophos numerantur. Prima contemplationi, secunda actioni, tertia uoluptati tribuitur. Quicunque in qualibet harum uitæ habitentur felicitate summi, si ut plurimum reuera sunt in miseria summi. Sane qui in ueritatis contemplatione uulgo uidentur excellere, si sæpe maximè omnium insolubili dubitationum ambiguitate tenentur, nam dum singula curiosius discernere studuerunt, atque cuncta in singulis audentius profiteri, merito dubitare de cunctis in singulis didicerunt, & cum neminem credant superiorem se habere uel parem, iam neque habent cui credant quicquam, neque quem consulant. O inspidam sapientiam, o sciëntiam incitiam omni consuliorem. Hanc Salomon omnium, diuino iudicio, sapientissimus afferre laborem, inquit, atque dolorem. Hanc apud Deum insipientiã existimari, Paulus Apostolus asserit. Huius cogitationes apud Deum uanas haberi, Propheta Esaias exclamat. Hoc illis non immerito uidetur accidere, qui res ueras in alio potius quam in ueritatis ipsius lumine uidere confidunt, perinde ac si quis mentis lumine captus, colores rerum non in Solis ipsius splendore, sed in oculi radio se credat inspicere. Proinde qui in actione primum obtinere gradum existimantur, primum reuera tenent in passione, & cum maximè dominari dicuntur, tunc maximè seruiunt. Postremò, qui uoluptatibus propensius obsequuntur, si sapius incidunt in dolores, & cum potissimum ingurgitare uidentur, uehementissime sitiunt & esuriunt.

O miser.

O miseram mortalium fortem, fortem miseria ipsa miseriorem. Quonam igitur miselli confugiemus, ut miseriam nostram quādoq; procul effugiāmus? Ad Philosophiam ne illam sophistarum curiosissimam. An ad imperium? An ad uoluptatem? Heu nimirum ad hec iam totiens frustra recursumus. Siquidem superbior illa Philosophia molestissimis nos quaestionibus implicat. Imperium autem extrema quadam & periculosissima opprimit seruitute. Voluptas deniq; breuis & falsa ueris & longis doloribus inficit. Forsitan operipretium erit si uolumus quod sequimur assequi, ut ad illa duntaxat quae nusquam fiunt, fugiamus, nusquam uerò id solum potest fugere quod mouetur nusquam, cum impleat uniuersum. Verum quid opus est ut moueamur ad illud, quod non mouetur ulquā, quod ubiq; singulis adest, ne moueamur igitur, neq; circa plurima distrahatur, sed in unitate quantum possumus maneamus, aeternam siquidem unitatē unamq; aeternitatem non motu uel multitudine, sed statu & unione consequimur. Ceterum quidnā est istud? amici eia dicite, quid est istud? Nunquid est ipsum bonum, quod uniuersum implet? Nihil enim reperiri potest, quod nō sit ipsius boni praesentia bonum. Hoc ipsum est, nonne uidetis? Hoc ipsum est quod appetunt omnia, quoniam ab ipso sunt omnia. Atq; idcirco singula per ipsum perficiuntur, quatenus huic adhaerere nituntur. Bono autem, ut mihi quidem uidetur, non alia ratione quam amore boni possumus inhaerere. Quandoquidem haec ipsa boni cōditio est, ut appetatur & appetibilis ipsius ut sit bonū. Atq; id quod nobis optimum est, cum primum amamus, haeremus. Quippe cum amor sit bonum aliquod summo bono quam proximum, quoniam est flamma boni. Vbiq; uerò flamma boni feruet ardentius, ibidem & boni lumen clarius emicat. Quid Epistola, si Deus est ipsum bonum, ipsa lux boni, ipse boni lucētis amor, amemus, o amici, amemus obsecro, ante alia bonum lucidum lucemq; benignā. Sic enim non modo nostrum amabimus Deū, uerū etiam amādo fruemur, siquidē Deus est ipse amor, ipse amor est Deus. Ergo in primis ferueamus illo, sine cuius calore nihil calet. Ut benigna illius luce resulgeamus ad uotum, sine cuius splendore nihil lucet. Agite, amici, maneamus in eo, quod recedit nusquam, & permanebimus. Seruiamus Soli omnium Domino, qui nulli seruit, ne seruiamus ulli, sed omnibus dominemur. Fruamur illo si possumus, possumus autem si uolumus, nam uolendo fruimur, uolumusq; fruendo, fruamur, inquam, illo quod solum exuberat per immensum, atq; ita solum prorsus implebimur, ita solum ue replenēq; gaudebimus. Vbi enim bonum uiget absq; defectu, ibi uoluptas absq; dolore sentitur, ibi gaudium undiq; plenum.

Non creauit ad parua quadam Deus homines, sed ad magna.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico. S. D.

Dialectici solent dicere, eam esse contradictionis conditionem, ut siquis in alteram eius partem iam inclinatur, non possit eodem momento in partem alterā inclinari. Ingenium uerò meum usq; adeo distractum est hoc autumno, ut neque loqui uelim neq; silere, rursus neq; agere possim, neq; non agere. Forsitan quia duplex quodammodo sum, qui uideo esse simplex. Sed sim & duplex, ut in Phaedro uult Plato, imò etiam triplex, ut idem disputat in Timaeo, modo quod in me ad honestum negotium trahit, superet semper quod ad ignauum otium retrahit & torporem. Ecce sperat iam quod ad agendum inuitat atq; loquendum, itaq; & loquor utriq; possum & ago. Verum surgit in nobis nescio quomodo statim aliorum quaestio. Quoniā iocari uelim parumper (ut soleo saepe) ac saltem ad Caualcantem meū faceti aliquid scribere. Atq; cū hoc potissimum proposito sumpli calatum, scribo rigidiora, et qui lyricā uel comicā tēto interim elegia uel tragica perago. Vis dicam amice? Saturnū me unicū his temporibus elegisse in quo cūctas rigiditatis lux uires experiatur? Sed nō uis istud, ut uideo) mi loānes, nec ego uolo. Quid ergo dicemus, o amice? Deū uelle sacerdotes suos esse omnīū seuerissimos, neq; leuia inter sacra tractari, sed grauiā. Hac forsitan ratione Pythagoras discipulis suis praecipit in symbolis, ne iuxta sacrificiū unguis inciderēt. Non creauit ad parua quadā Deus homines, sed ad magna, qui nō implentur paruis ac magna nouerunt, imò uerò solum ad infinita creauit eos, qui soli in terris infinitam repperere naturam, quibus finitum nihil, quamuis maximum, penitus fatiscat.

Ddd Nullus

Nullus inconinens potest sapiens esse.

Marfilius Ficinus Philosophis & Sophistis. S. D.

Inter omnes animæ vires quæ in cognoscendo uersantur, supremæ sunt intellectus & ratio, infimæ uerò gustus & tactus, hæc quidē ad naturā descendūt maximè corpore, illæ uerò ad incorporeā ascēdūt substantiā atq; diuinā. Quisquis igit̃ his omnibus simul seruire cōtenderit, nimirū frustra cōtendet. Neq; em̃ supremorū radis illustrabitur, quisquis infimorū tenebris se prorsus immerferit. Neq; infimorū ridiculus auscultabit illecebris, qui uera supremorū bona gaudiaq; gustauerit. Nō attinget animus rationes rerū uerissimas, q̃ sunt à corporibus separata, nisi ipse seipsum tū morū purgatione, tū speculationis intentione à corpore separauerit. Nullius exstimabit quæ tēpori subiectūtur in terris, qui cœlū ipsum iam possidet, ipsamq; (ut ita dicam) metitur æternitatē. Mitto quod quemadmodum oculi rubra quadam ophthalmia laborantes uel amara lingua, nihil nisi rubrum sentiunt, uel amarum, sic animus qui ob diuturnum amorem obsequi umq; circa corporea iam quasi corporalis euasit, quæ diuina sunt uel nulla esse putabit omnino, uel saltem corporea iudicabit. Mitto quam libero & quam diuturno opus sit ocio ad occultissimas rerum rationes inuestigandas. Nihil autem magis seruire, nihil magis negotiosum atq; sollicitū cogitari potest, quā anxia eius uita qui sensibus tanquā Dominis seruit & pluribus & infans. Ac dum tyrannis insipientibus mancipatur, sapientia insuper proficitur obsequium. Quoscūq; igitur corpori stulte seruire deprehenderit sapientes esse negabit. Quos autem esse noueritis sapientes, hos non serui sui corpora seruos, sed Dominos iudicabit. Anxij certē uiuunt qui solis feruiunt corporis uoluptatibus. Sed multo magis anxij qui uoluptates infimas cum supremis frustra copulare conantur. Nam cum nimirū utriusq; laborent, neutra ex parte uel mentis uel corporis uoluptatibus perfruuntur. Nullos Deus reprobat magis, quam eos qui fordibus uitiorū uasculis nectar & ambrosiam haurire confidunt. Nullos probat amariq; magis (ut disputat Aristoteles) quam qui mentem Deo simillimam imprimis colunt, & à corporis labe longe dissimili segregant, diuinumq; lumen nō nebulis obruere uitiorum, sed pura student mentis serenitate percipere. Hæc ratio & Socratem (ut opinamur) induxit, ut moralem in primis disciplinam hominibus exhiberet, & Pythagoram ut à liquoris gymnasijs suis profanos longè propelleret. Quia sicut uas foetidum quencūq; liquoris infusorem infuderit uel sua uisum reddit sua contagione foetentem, sic mala mens accepta scientia malitiam parit non sapientiam. Præterea sicut aër ad lumē Solis, sic mens se habet ad ueritatis & sapientie lumen. Ergo neque aër neq; intellectus unquam dum nubilus est, suos radios comprehendit, & uterq; comprehendit subito, cum primum purus & serenus eua sit. Huc tendit Platonis illud in Epistola ad Syracusanos. Quod diuinum est, inquit, dici non potest, quemadmodum cætera quæ discuntur, sed ex diuturna circa diuinum ipsum consuetudine uitæq; similitudine, subito quasi ab igne scintillante lumen effulget in animo, seque ipsum iam alit. Quid igitur tot lucubrationibus incumbitis, ^{Philosophi} quid tam longis disputationum ambagibus opus est sophistis? Vnica, nonne uidetis? Vnica ad lumen ipsum uia nobis est ipsa serenitas. Heu frustra sepe confiditis impuro purum (quod Socrates damnat) attingere. Eia discite à Platónico Galeno, impossibile esse animam sanguine & adipe suffocata cœleste aliquid cogitare. Discite rursum à Pythagora & Platone, sapientiam mentis nihil aliud esse, quam summi ipsius boni lumen per animos uere bonos tanquam specula quadam purissima ubiq; diffusum. Ergo cum primum boni penitus euaseritis, summi ipsius boni splendore, hoc est sapientia, refulgebitis. Sol cœlestis qui oculos animalium generat rerumq; colores, idem apertis purisq; oculis colores ostendit. Sol supercœlestis, id est ueritas ipsa, res ueras procreat atq; mentes, Sol idem res uera: puris ad ipsumq; cōuersis mentibus patefacit. Purgate rationis oculos ab omnibus corporis huius noxij fordibus, auertite mentis aciem ab infimæ umbra materiæ, conuertite intelligentiæ interioris aspectum ad lucem ipsam formæ supernæ. Vnde primum materia satis iā præparata corporeis formis repete formatur, inde

mens

mens parata sufficienter statim incorporeis formis afficitur. Et quam claris illustratur ra-
dijis ueritatis, tam uerò gaudio abunde perfunditur.

Philosophi sepe dum discunt curiosus disputare, interini consultare dediscunt.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico. S. D.

Quidnam ais, o uir, in rebus tantum nostris delicatissime? Obrui ne tuis diebus à nobis quereris copia literarum? Ha quid agis mi Ioannes, ferto precor leuiora hac æquo si potes animo. Quando nos multo ferimus grauiora. Cur te turbo ni-
mero literarum? Quia uidelicet ipse nimia cogitationum turba cõfundor. Ita solent qui ocio nimio redduntur negotiosissimi. Præstat autem opprimente ocio negotiosum esse, quàm præmētibus negocijs ociosum. Cõsule cõphilosopho illi nostro quid potissimū in sua causa sit acturus. Ignosce, amice, Philosophis, nam sepe Philosophi dum discunt curiosius disputare, interini consultare dediscunt.

Solitudo Philosophis, non remissio mentis, sed intentio esse solet & debet.

Marcellus Ficinus Florentinus Bernardo Bembo Veneto. S. D.

Secessi nonis septembribus in montem Celanum nostrum procul ab urbe remit-
tendi imò potius intendendi animi gratia. Nam solitudo Philosophantibus non
tam remissio mentis quam intentio esset & solet & debet. Hic, Bernarde, qua die
accepi expectatissimas literas tuas, pauloante scripseram, nescio quid, ad familia-
res meos, forte tragicum magis quam Philosophicum. Sed qualecūq; id sit, frustra esset
ad meos scriptum, nisi Bembo meo imprimis transcriberetur. Quicquid uerò Bembo
dicitur Phœbo quoq; Capellæ, & M. Aurelio dictum existimamus. Cum in urbem re-
dituro, ubi illud reliqui uolumen in quo nostra illa decē sunt argumenta eiusmodi tran-
scribantur. Siue me tibi nunc commendauero, mi Bernarde, intellige heroem illum no-
strum Ioannem Caualcantem sub Marcellij nomine cõmendatum. Siue dixerò Vale, in-
tellige tibi sub Marcellij uerbis ab heroē prosperam ualetudinē exoptatam: Cura ut ua-
leas. At uideo Bembum meum neq; posse neq; uelle absq; delictis suis bene ualere Ber-
narde, Landinus & Bracciolinus tui tibi bene ualent, igitur bene Vale.

Prophanis sapientia non conceditur.

Marcellus Ficinus Laurentio Bonincontro Astronomo & poetæ. S. D.

Soles sæpenumero dicere, Laurenti, non posse homines impios unquam astrologos
Suetos euadere. Quod quidem mihi quoq; uidetur esse uerissimum. Nam si cœlum
Dei ipsius est templum, consentaneum est, prophanos homines procul à cœlo cœle-
stibusq; arcanis expelli. Præterea non solum Astronomiam, uerum etiam sapientiã om-
nem à Barbaris descendisse, Plato noster ceteriq; Græcorum sapientes proculdubio con-
fidentur. Compertum uero habemus solos apud Barbaros Sacerdotes, physicas, mathe-
maticas, metaphysicas scientias tractauisse. Vtpote qui sciebant sapientiam præcipuum
Dei donum, non nisi mentibus maximè sacris diuinisq; uel debere uel posse concedi.
Hac potissimū (ut arbitror) ratione Christus uitæ magister ait, sacra mysteria dari quidē
uulgo uelata, electis autem discipulis penitus reuelari. Verum quid hac in re nūc denuo
ultra progredior? Lege, si placet, quæ in eadem sententiam superioribus diebus ad Phi-
losophos scripsimus & sophistas. Adhibe his, amice, lectorem, si quem repereris doctri-
nam cum probitate præ cæteris coniunxisse. Dic amabo, Laurenti, quem ad hæc legen-
da nunc potissimum cogitas adhibere? Angelum ne Manectum? Hunc
ipsum & tu cogitas uideo, & ipse modo hunc ante alios
cogitaueram.

Ddd 2 Omne

Omne tult punctum qui miscuit uile dulci.

Marfilii Ficinus Bastiano Forelio charissimo compatri, S. D.

Nemo est ex omnibus familiaribus meis qui cum altius dulciscas loquar, dulcissime mi Foresi, quam tecum. Ceteris enim lingua tantum uel calamo loquor, tibi uero saepe plectro atq; lyra, alioquin plectra sine te mihi silent, muta sine te mihi lyra. Age amabo, mi Foresi, quotiens ad lyram canis, cane tu quoq; mecum. At uideo te dum alteram istam intentius fabricas citharam, interea cantum lonasq; alterius praetermittere. Inter coelicolas Bastiane Phoebus pulsas quidem, non fabricat citharam, Mercurius autem fabricat, sed non pulsas. Nemo igitur confidat in terris utraq; facultatem & fabricandam & pulsandam citharae pariter exercere. Si quis nobis obijciat, illos nimium delirare, quibus nimium agitur res de lyra. Respondebis scio uicissim, nos ob hoc ipsum (ut ita loquar) lyrare ne deliremus. Qui tractant grauias semper, ipso nimium grauitatis pondere deprimuntur. Qui continue leuibus occupantur, merito leui qualibet aura huc atq; illuc impelluntur. Miscenda nobis est, (quemadmodum natura nos docet,) grauitas leuitati. Vt grauitas quidem quadam, (ut ita dixerim,) modesta leuitate releuetur & erigatur, leuitas autem grauitatis stabilitate firmetur. Verum ego Muscam ne accubos nostram quasi rem leuem, cuius dignitatem siue potius diuinitatem alias, (ut te non latet,) longa epistola demonstraui. Sed ne nimis forsitan indulgere musicae uideamur, summam ita concludimus. Graui quidem concentu nihil grauius, leui autem nihil leuius, temperato nihil posse temperatius cogitari. Ergo salua sit semper nobis rite uocantibus cithara mediocris. Tu quoq; saluus esto, si modo saepe loannem Caualcantem & Petrum Nerum nostros oculos saluaueris.

Ipse Lucas Marfilij scriba, qui hac epistolam transcripsit, me tibi commendo. Atq; oro, si modo tanto munere dignus tibi uideor, ut tantum me ames quantum ab ipso Marfilio amari te uideo. Patronus, Foresi, meus te tantum amat, quantum ipse amari uale.

Nullum commodius in malis remedium quam patientia.

Marfilii Ficinus Bastiano Saluino Amitino suo. S. D.

Vigilare Bastiane prouerbiu habet, nihil esse difficilius patientia. Nos autem contra sentimus, neque esse admodum difficile, quod non sit ualde laboriosum, neque laboriosum esse, quod non sit operosum, neque operosum uideri, ubi nulla opus est opera. Quo autem pacto ibi opus est opera, ubi non agendum est potius quam agendum? Patientia uero non ut agas praecipit, sed patiaris. Quanto difficilius agere est, quam pati, tanto difficilius bene agere est, quam bene pati. Ceterae quidem uirtutes omnes in bene agendo uersantur, patientia uero sola in bene patiendo consistit. Quid est autem aliud pati bene, quam passionem a malis illam non augere? Quid autem hoc esse dicemus? Nisi uelle pati, quod etiam si nolueris, sis passurus? Quod nisi patiare libens, omnino patieris inuitus, & nisi te ducti permiseris, traheris uiolentius & raptabere. O miram patientiae potestatem, uirtutes quidem aliae contra fatum quodam modo pugnant. Patientia uero uel sola uel maxime omnium expugnat fatum, quae cum fatum immutabilia necessariaq; fore decreuit, patientia cum diuinae prouidentiae uoluntate consentiens, ita quodammodo mutat ut ex necessarijs faciat uoluntaria, sicut qui male agit, bona sibi mer conuertit in malum, ita qui bene patitur uoluntaria sibi uertit in bonum, nempe in perferendis malis ipse bonus euadit. Taque iam igne aurum, sic iste aduersitate probatur & claret, tanquam ueteranus miles frequenti periculorum exercitatione fit & callidus & intrepidus, tanquam qui iam gustauit amara, dulcia deinde sentit acutius, utitur ijs sapientius, fruiturq; suauius. Non recte aestimat quanti sit bonum homo, qui non expertus est malum. Nesciet unquam frui bonis qui malis nunquam didicit uti. Nullius prosperitas debilior est quam cui uidentur omnia prospere contigisse

Prudentis

Prudentis est & in sereno aëre pluuiam, & in pluuiâ expectare serenum, imò nihil in caliginosa hac uita putare serenum, nisi sub mente serenâ. Continua nos extrinsecus procella ferit, intrinsecus tantum nobis est petenda tràquillitas. Vnde calor, inde serenitas, inde calor, unde lumen. Lumen autem non ab umbra materia, sed à ments luce procedit. Errant, amice, in loquendo qui dicunt, ex multis malis, multas in uita hominum contingere passiones. Rectius admodum diceretur, uitam ipsam esse passionem quandam, miseris sine ulla intermissione prementem. Non remedia quæ ad tempus agant, sed quæ continuè prosint, morbis sunt continuis adhibenda. Consultare, pugnare, repugnare, non semper ualeamus, bene autem pati possumus semper & patimur & pati patiendò docemur. Possumus nimirum id semper, cuius potentia in ipsa uoluntate consistit. Cum primum bene pati uolumus, bene patimur, si quidem pati bene nihil aliud est quam uelle pati. Si male agimus, proculdubio & mala patiemur & male. Si bene patimur, bene agimus. Si importune pugnabimus, amice, defatigabimur, & ipsa saltem defatigatiõe, uel à nobis ipsi penitus expugnabimur. Si cesserimus opportunè proculdubio expugnabimur. Cedit durorum corporum ictibus liquidissimus aër, relictis subito aër in semetipsum qualis & ante fuit. Dura uerò corpora colliduntur propriis atq; franguntur. Lentissima & mollissima quæq; infracta perdurant, ligantq; durissima quia cedere non nouerunt, cædi, frangi, ligariq; coguntur. Ergo Saluine mi, fortunam uince ferendo, & ut alia uincas, (sicut cœpisti, uince te ipsum. Memento quoq; in regione hac mundi maligna nihil intactum à malis abire, sed sub iudice iusto imò sub iustitia iudice, nullum bonum præmio iusto, nullum malum debito supplicio posse carere. Patientiam uerò bonum usque ad eò perfectum esse, ut absque ipsa cætera hominũ bona perfici nequeant. Quæ enim ab alijs uirtutibus inchoantur, ab ipsa perficiuntur. Vale, dilectissime frater, atque ut alij te ferat, fertio alios. Ego certe quotiens, quæ me offendunt in homine uideo, totiens esse me hominem memini, ideoq; non nihil quod alios offendat habere. Hac ratione multos fero quotidie, ut multi me ferant. Fert etiam patienter rigiditatem prolixitatemq; nostræ huius epistolæ. Ne uel ego incallum de patientia disputauerim, uel tu frustra nunc uidearis audisse, quæ iam pridem pro tua prudentia & discere & seruare cœpisti.

Solum Minerue templum contra fortune procellas homines protegit.
 Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti Amico unico. S. D.

Amicus ille noster binis iam literis apud me de sua fortuna siue forte conquerit. Ego una hac epistola consulo, ut ad templum Mineruæ confugiat, quo solo cõtra fortunæ procellas fulminaq; protegimur. Nescio per quem cõmodius quã per te epistola Mugellanos mōtes ascendat. Si uis lege, mitte si potes Vale. Sed quid nam cogitasti modo, dum legeres, si uis lege? Num fortè permittere ut ille tua potius quam tu legat? Fac tandem ut cunq; placet. Ego uerò nolim cuiquam nostra placeat, nisi ei uiro qui ante omnes mihi placet, ante placuerint.

Amicitia uetus extrinsecis non eget officijs.
 Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti Amico Vnico.

Responde quæso Ioannes, si modo iusta rogo, cur tot iam literis meis non respondes? Nescis uerborum sapores tuorum afferre suauissimũ nostris populis condimentum? Quid nam in acrioribus mihi dulce? Ioannes. Quid rursus in dulcioribus acere? Ioannes. An forte putas cum primum nostras epistolas legeris, respondisse, præsertim cum uerbis meis affectu semper operaq; respondeas. Ac tæpe an tequam loquar quicquam, ipse cuncta peregeris. Est ita profecto. Sed scio te ulterius processisse, nã cogitasti primum respondere, ac etiam quid potissimum responderes. Vi de inde, quod & ante peruideras, Marcellum cogitationibus tuis propinquiorẽ esse lingua manusq; tua. Ideoq; inter animum tuum atq; meum ministerium linguæ manusq; interuenire non posse. Recte admodum diuinas, & ego recte diuino. Nã & tu cogitãdo

scripsisti Ioannes, atque ego meditando legi dum scriberes. Verum ut alij etiam tua hæc legere possint, quæ tu mihi responderis, nunc ipse transcribam. Ioannes Marfilio. S. D. Vetus consuetudo nostra, Ficine, iam fecit ut nihil mihi amplius afferre possis noui. No ui iamdiu ingenium, Marfilii, tuum, sensum habeo omnem, uerbaq; teneo. Erraui modo. Non enim tam cõsuetudinis diuturnitas quam inuitum ipsum istud effecit. Nemp ab ipso diuini huius amoris initio non partem mihi gradatim animi tui parteq; subinde aliam, impertisti mi Marfilii, sed totum semel in me unicum penitus trãsfudisti. Tantũq; muneris huius in alios qui abs te amãtur, effunditur, quãtum in eos ipse refundo. Quid igitur dare nobis conaris ulterius? Nihil habes omnino quod non habeat qui te habet. Ergo frequens scribendi, rescribendiq; officium, quod inter alios est perfectioris beneuolentia lignum, hoc ipsum inter nos, si ad nos propriè referretur, beniuolentia imperfectiori foret inditium. Multo magis tu in amicitiam nostram loquẽdo forte delinquis, quam ipse silendo. Videris enim nescio quid inter nos numeri adhuc & absentia suspicari. Ego uerò simplicem unitatem continuamq; presentia qualis est, ita confirmo, ut tu maxime confirmari desideras. Quid ergo? Nunquã ne mutua inter nos litera perferentur? Absit ut ex affluentissima intima fontis abundantia nihil effluat usquam, nihil extra redundet. Absit ut quod ardet intus, nõquam extra resulgeat. Sed hac ratione ultro citroq; sæpenuero & scripsimus & scribemus, ut quæ nostræ mētes, imò nostra mens uicissim cogitat, & secũ ipsa loquitur cogitando, ceteri etiã nonnunquã usu intelligant li terarum. Sed me cupis bene ualere, quod certe ante omnia cupis bene Vale.

Oxi musci abutuntur, non mel sed fel ab earum fonte reportant.

Marfilii Ficinus Angelo Manetto Ciui Præclaro, S. D.

SVnt amice, nonnulli & Latini scriptores & Græci, qui homines literarum admodum studiosos apibus comparer, propterea quod instar apum ex multis sparsum authoribus, ceu floribus, colligant, quod deinde capacibus memoriæ aluearibus conditum & quadam meditatione concoctum mellissimum pariat doctrinæ eloquentiaq; liquorem. Siquis autem cõparationem eiusmodi ab optimis authoribus confirmatam, fore negauerit, hic dignus mihi uidebitur, qui fel potius quã mel ab ipso musarum fonte reportet. Ego igitur non de nam huic similitudini quicquam, sed potius ad dam. Audisti, (ut arbitror,) amice, nonnunquam, ubi apes quam plurimos lambunt abinthij flores, mel ibi sæpissime fundere, quod summis quidem labijs delibatum quodam modo dulciusculum uideatur, sed ipsis subinde faucibus haustum haud quaquam dulce proueniat, sed pene instar fellis amarum. Compertum habemus idem ferme nonnullis literarum illiconibus lurconibusq; librorum, qui neq; modum habent uilum, neque delectum, sæpe contingere, nempe quanto auidius dulcissimos musarum latices haurire uidentur, tanto nescio quid amarius interim corde concipiunt. Hanc forsitan Latini bilem, Græci melancholiã cognominãt, morbum, quemadmodum Aristoteles probat, curiosorum peculiarem literatorum. Hac Salomon ratione, studium literarum occupationem quandam onerosissimam appellat, addiditq; tristitiam ipsi scientiæ comitẽ. Quid igitur ad Aristotelicum illud dicemus? Scientiæ arbor, inquit, radices quidem habet amaras, fructus uerò dulcissimos. Profectò dabimus hoc Aristoteli, sed addemus, fructus eiusmodi fortassis esse poma persica, quorum dulcedini amarus quidã subest inucleus. Quid ergo? Musas ne detestabimur? Absit ut cœlestis nectaris, & ambrosiæ fontem stygios amarosq; effundere ritulos, opinemur. Quantũ igitur usum ipsum laudamus musarum, tantum uituperamus abusum. Quis nam maximè musis abutitur? Nisi qui ant harum uestigia temere importuneq; sectatur, aut uulgarem his Venerem imprudenter admiscet, aut eas à duce ipsarum Apolline segregat. Non capiunt scientiam incij homunculi, sapientiam ipsam insipide capeffentes. Non rite camenæ canunt, sed silent potius aut stridunt, ubi petulans Veneris filius interpellat. Non apte Pieridum saltat chorus, imò claudicat & uacillat, ubi dux chori procul abest Apollo. Proinde qui solis lumen percipere sine Solis ope confidit, merito in tenebras corrui, nõ surgit in lucẽ, qui uerũ hoc & uerũ illud seorsum à summa ueritate disquirat, preculdubio nõ in uerũ incidit,

incidit, sed in falsum. Qui supernum nectar in stygia palude quaerit, nimirum sub umbratili scientiae melle uerum fel opinionis merito bibit.

Nunquam aduersa reuera posimur, nisi cum patimur et perueri.

Marsilius Ficinus Io:ani Caualcanti amico unico. S. D.

NArrat nobis iterum dilectus amitiuus ille noster lōgo ordine, quot indies patiamur aduersa. Ego uerò, utpote qui iamdiu in me ipso sum expertus, nunquā magis aduersa reuera me passum, quam cum paterer & peruerse, scribo ad illum, imò & ad me ipsum Epistolam quandam de facilitate felicitate & patientia. In qua forte legenda opus sit legentis audientisq; patientia, lege hanc patienter, optime mi Ioannes, ac si dignam existimas, quae mittatur, ipse mitte.

Amicitia perfecta uerbis literisq; non indiget.

Marsilius Ficinus Francisco Cardinali Senensi, S. D.

Quotiens uenerande pater sumo calamum, quod equidem tanto quotidie, quo ad patronum meum aliquid scribam, cuius opera, siue negotio potius, otium sum adeptus, quo multa quotidie scribam, totiens patronus ipse meus, his me gratis admodum clamoribus interpellat. Coram quem quaeris adsum, pone igitur, Ficine, calamum. Quid nam ullis opus est literis, ubi ueras assidue datur audire ac reddere uoces? Illos qui ipsi inter se uidentur absentes, aliquādo praesentes efficiant. Hos uerò contra, qui sibi inuicem adsum abiq; forsitan abesse monstrarent. Noli igitur hunc abs te seiungere e calamo, cui semper te corde coniungis. Quid hic faciam? Nescio mi patrone. Dum ipse quaedam erga me contraria facis, ego interim duo uicissim contraria patior. Tu quidem calcaribus ut curram frequentius urges, atque uia frano cohibes, ut quiescam. Ego uerò siue non moueor, ignauus uideor & ingratus, siue moueor insolens & ineptus. Verum dum te meum sic animum distrahente, ego sic mutuo distrahor, haec interim, nescio quomodo, è manibus erumpit epistola, eo uidelicet consilio, nō ut tibi quidem loquatur, qui cum ego sine epistola pro arbitrio loquor, sed populo potius, ut sentiat omnis, quantum in omnibus patronus clientulusq; cōsentiant. Commendauisset uideo tibi modo Caualcantem nostrum epistola uelut absentem, nūcum primum ipsa te salutauit, te coram Ioannem tuum uidisset absentem.

Merito inuitus omni caret bono, qui sponte caret Deo, qui est omne bonum.

Marsilius Ficinus Leoni Michaëli Peripatetico Veneto. S. D.

SI quis nostrum tanto ardore ipsum amaret bonum, quod est omne bonum, quanto quotidie omnes bona haec amamus, & illa quae absq; ipso bono non sunt bona, certe tantum saltem boni semper gaudijsq; sentiret, quantum mali nūc omnes assidue dolorisq; sentimus. Imò uerò illius gaudium tanto ferme, & uerò hoc dolore nostro uehementius, & falsa uoluptate suauius esset, quanto substantia boni ipsius & potentior est quam malum, & uerior quam bonitatis imago, atq; etiam pura mens perspicacior quam impura. Nunc uerò quid mirum? si omnia nos mala sequuntur, dum ipsi relicto primo bono, id est, Deo, male singula sequimur tanquam bona, quae omnia sine primo sunt mala. Merito totiens inuiti in omne malum incidimus, quotiens spōte ab eo cadimus quod est omne bonum. Quid nam huc & illuc tandiu dementes & infelices erramus? Profecto dum solum singula sequimur, interim unum ipsum fugimus, quod est cuncta. Qui autem ipsum duntaxat sequitur unum, in eo mox cuncta consequitur. Potest nimirum mens omnia cōsequi, quae solū pendet ex illo qui est super omnia. Hinc certe homo animalū solus accepit, ut quicquid uult assequi ualeat, modo in eo ipso quod uult, uelut insuper agere quicquid ualeat. Probo igitur te magnanime Leo, quod non turberis ulterius circa plurima, sed quāmodū testat̄ Carolus Valgulius, testis apud nos locupletissimus, optimā tandiu partē illā elegeris, quae quoniam non solū à toto suo effluit

fonte uerum etiam refluit in eundem, idcirco totam gustantibus implet litim, atque ab ea mēte quæ gustauit, semel nunquam auferetur.

Cum Deus sit ipse amor, quicumq; absq; Deo aliquid suadet amare, hic absq; amore tenet amare.

Marfilii Ficinus Locterio Neronio. S. D.

Scripsi, optime mi Locteri, præterita ætate epistolam quandã ad amicos meos de ami-
scitia uera, quæ forsitan frustra ad ueros amicos mihi scripta fuisset nisi legeretur ab il-
lis, qui in eo ipso sunt nobis amici, sine cuius calore nullus amare quicquam potest,
sine cuius splendore nil potest amari, sine cuius splendore nil potest amari, sine cuius a-
more quicquid amare uidemur, quoniam extra amorem ipsum affectamus amare, odif-
se potius cogimur quam diligere. Sine cuius amicitia, tãta magis qualibet inimica sunt
nobis, quanto magis uidentur amica. Omirabile bonitatis ipsius & pulchritudinis amo-
risq; copulam. Vbi enim bonorum lucet bonitas, ibi splēdet pulchritudo pulchrorum,
ibidem flagrat & amor amorum. Si quidem ipsam boni lucem pulchritudo sequitur tan-
quam splendor, pulchritudinis autem radios amatorius sequitur ardor, tanquam refle-
xio radiorum.

Solus feliciter dominatur qui uolentibus dominatur.

Marfilii Ficinus Francisco Cardinali Senensi. S. P. D.

Dicamabo quibus potissimum in præsentia uerbis te inuocem, benignissime mi
patrone. Magna quidem isthac in qua constitutus es dignitas postulare uidef,
ut (reuerende in Christo pater) exordiar, sed longe maior clementia tua & ma-
xima quædã humanitas allicit, ut sic ferme familiaris inuocem. Salue amice
dulcissime. Ac ne proprium patroni nomen clientis ori dulcissimũ fuerit prætermis-
sum, salue iterum mi Francisce suauitate suauior. Quando eiusmodi nunc ambiguitate labo-
ro, quid faciam? Profecto ubi dignitatis gradus superat humanitatis affectũ, dignis qui-
busdam superbisq; titulis præfari solemus, ubi uerbõ singularis, potentiam dignitatis ex-
cedit, humanis familiaribusq; nominibus exordiri debemus. Ipsi præsertim; qui apud te
non hospites sumus & aduenæ, sed tua potius benignitate domesticci. Solent, amice dul-
cissime, tunc maximè dolere clientes, quando patroni nihil daturı uidentur, ego contra
hoc ipso summopere gaudeo, quod patronus meus nihil mihi sit daturus ulterius, quip-
pe cum nihil sibi reliquerit sui, sed iamdiu se ipsum nobis secumq; sua omnia dederit. Vi-
ue feliciter, amabilissime mi patrone. Non possunt amici tui non feliciter uiuere, te uic-
te feliciter, qui totus uiuis amicis. Cui familiares omnes ob hoc ipsum arctissime ferui-
unt. Nulla seruitus uel arctior uel iucundior quam uoluntaria, nulla dominatio tutior
& faciliior quam amatoria.

Egregios grex improbat, Deus probat, apud quam gratitudo est & libertas.

Marfilii Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico, S. D.

ACcipe Ioannes duarum exemplaria epistolarum, quas in amici nostri causa hæc
aurora excogitauı, & hodie ad sacerdotes illos dedi, quos nosti. Nescio qua for-
tuna, atq; id quidem non est mihi curæ. Utinam saltem scirem qua musa. Non
sum mercenarius. Scio mercenarij fructum esse, bene recipere, liberalis uerbõ
artis sinem, bene fecisset. Quicquid sit, saltem nostrum hũc in memoriam redigam, forsi-
tan præstare dices obliuionem quærere, quam memoriam, & latere bene, quam male pa-
tere. Sed illius obliuiscantur cæteri, si quos delectat obliuio. Ille aut̄ nequit obliuisci suo-
rum. Compertum habemus, nullum unquam magnum utrum suis fuisse cognitum.
Quid mirum? Sane egregij gregi non congruunt. Contrarij contraria non amantur.
Liuor uenerationis occupat locum. Caligant nimio splendore debiles oculi. Non
capit

capit grandia, qui paruis implentur. Sed hoc unum mecum forte dolebis, mi Ioanes, quod forsitan nō tam quia maximus sit ille noster, quā quia minimus censeatur, patrie est ignotus. Ne doleamus, amice, dum modo & ille nobis & nos placeamus illi, qui minima eque discernit ut maxima, maxima eque capit ut minima. Nō erit minimus quisuis ab eo probabit, cui pre magnitudine sua, maxima queq; infinite minus sunt quā minima. Nusquam obscurus erit, quisquis in eo lucebit, qui lucet in omnibus, in quo lucent omnia. Nihil autem facilius est quā placere illi, cui quidem placere nihil est aliud quam uelle placere. Ergo uides, qd mirabile est, minima queq; bona multo chariora esse quā infinitum bonum, hec siquidem nō nisi magno cum labore ac pretio comparantur. Illud autē si emitur, emitur uoluntate. Sed cur istud amice? Forte quia exuberat immensum & quia illius pretium est in illo. Cetera quidē nos emimus, illud uerō reuera ultro nos emit, emit, inquam, nos & uoluntatis bonitate sua, & bonitatis uoluntate nostra. Igitur cum id bonitate agatur utrinque, atq; ipsa bonitas ipse sit Deus, pretium est utrobique. Nec unquā liberi sumus omnino, nisi postquā infinite libertati nos libere uēdiderimus. Cū primū eius sumus qui sui ipsius est solus, tunc solum sumus & nostri. Filij nusquam magis quam in paternis laribus liberi imperiosiq; sunt. Parentes nulli libentius quam filijs obsequuntur. Sed ne longius digredi cuipiam uidear, unde ceperam, finem in eociam, ad quem digredi, nihil aliud est quam regredi.

Quod Philosophia non docet imō uetat cum principibus uinere et conuersari.

Marcellus Ficinus Ioanni Caualcanti amico unico. S. D.

IN eo libro quem hoc anno ad Bernhardum Bembum Venetorum oratorem de laudibus Philosophiæ composui, rationibus multis asserere conatus sum, Philosophiam cuncta docere. Vnō hoc excipere debui quod non docet nos uitā cum principibus agere. Nam si id uetat omnino, ut certē uetat, nullo modo docet. Uetat autem penitus ut mihi uideatur, quandoquidem contraria iubet, nempe inueniendo ueritatis amore tranquillitatem animi & libertatem uitæ desiderat. Apud principes autē non ueritas habitat, sed mendacia, simulationes, dissimulationes, obsecrationes, adulationes. Non tranquillitas animi, sed cura, sollicitudo, inuidia, & omnis denique perturbatio. Non libertas omni charior auro, imō tam misera seruitus, ut neque subditis parcat unquā nec principibus, eiusque finis sit uel seruitus uel ruina. Neque obicit mihi quispiam Cirenaicum Aristippum, non Philosophum, sed Philosolum & Philosomatium, tam belle aliquando cum Dionysio Syracusanorum tyranno uersatum, nam hic Philosophiam, si unquam antea sub Socrate indutus fuerat, tunc primū exiit cum induit Dionysium. Quem tamen induisse quandoq; poenituit. Expertus est enim Dionysius quid dem capiti gladium, Aristippi uerō ceruici & gladium eundē & Dionysium immineret. Multo hac in re uel prudentiores uel certē feliciores, Democritus, Heracitus, Socrates, Antisthenes, Diogenes, Crates, Xenocrates, Apollonius, Theaneus, Plotinus, aliq; permulti, qui liberam & ditissimam paupertatem seruilibus pauperrimisq; regum diuitijs, atque dulcissimam sobrietatem amarissimis tyrannorum delitijs longe preposuerunt. Operepretium est magnos illos considerare Philosophos, quorum memoriam ueneramus, qui multo felicius quam homines alij cum principibus regibusq; uixissent in modo id homines posset philosophiam docere. Mitto, quod suum Ciceronem Philosophum non ignobilem adolescens Octavianus beneficiorum ingratus, non magna causa inductus, hosti nefario tradidit occidendum. Nero absque causa preceptorem suum. Senecam Philosophum sanctum morte damnavit. Rex Macedonum Alexander Philosophum Calisthenem magistrum eius ob hoc dumtaxat obiecit dicitur leonibus lanandum, quod ab eo disputando superaretur. Atquis non ualde miretur Deos illos Philosophorum Platonem nostrum & Aristotelem uiros omnium gratissimos, qui cetera omnia nouerant, quæ sunt, quæ fuerant, quæ mox uentura trahantur, tam infelicitate, ne dixerim imprudenter, tyrannis usos fuisse, ut minimam ob causam in summum capitis discrimen adducti sapienter uipotentem quem cum induebant principem, Philosophum non exuebant. Quem forte exuere

De s apud

apud Persarum regem Cyrū Socraticus coactus est Xenophon. O nimum miserabilē apud potentes sortē Philosophorū. Diuinus Plato bis uenundatus est, proh dolor Tet subijt mortis periculū sub Dionysio maiore atq; minore, tū libri cuiusdā Theologici cā, quasi ex mente Platonis à Dionysio scripti, & à Platone quodammodo retractati, tū uel maxime quod eisdem tanquam magister instrueret quotidie ad iustiorē gubernationē adhortaretur. Alexander Macedo magnū illum sapientia uirū Aristotē magistrum pædagogumq; suū ignominiose nimum expulit, deinde etiam crudeliter est insecutus, siue Calisthenis Aristotelici causa, siue qd Aristoteles arcana naturæ prius Alexandro tradita post in uulgo ediderit. Leuissima causa coelestem Pythagoram seledoctorem optimatibus immiscentem in Crotoniensi rep. imò tyrannidē perdidit. Zenonem Eleantem metaphysicum singularē leuis causa perdidit sub Hierone, sub Nicho creonte similiter Anaxarchum. Ac ne me à philosophis in præsentia transferā ad poetas mittam iniustum Ouidij exiliū, mittam quod musici certaminis causa Nero suū Lucanum diu quidem odio habuit & deniq; interfecit. Mittam quod Domitianus, nescio qua ambituincula impulsus, in suo illo muscarū ludō, familiarem eius Statij interemit. Sed, ut orationem meam cum Philosophis iam concludam, nemo usq; adeo sit humane facultatis ignarus, ut confidat se posse rite liberēq; philosophari ac simul secure tutōq; uitam apud principes agere.

Solus in amando laudandoq; nunquam fallitur cui amandi laudandiq; lex Deus est.

Marfilii Ficini Georgio Cyprio legitimo medico. S. D.

Quis nam seruit turpissime? Qui seruo seruit? Quis miserrime? Cui merces seruitur est pœna. Igitur turpissimus & miserrimus est qui seruit corpori. Rursus qualis qui seruit uulgi rumoribus? Vanus, inquietus, infortunatus. At qualis qui sese his mancipat qui uulgo uidentur egregij? Parum prudens. Quippe diligendi sunt homines, non adorandi. Sed diuturno ac saltem trilultri examine iudicandi & diligentissime diligendi antequam diligas, alioquin & amor iudicium fallit, & euentus frustratur amorem. Laudandi autem paucissimi, & hi quidem iam profus adulti, atque iandiu pro uecti, & ij rursus moderatissime. Alioquin laudando uituperamur ac sæpe poenitet laudauisse. Solus nunquam fallitur cui & amandi & laudandi lex Deus est. Ut solum Deū sui ipsius gratia ueneret, homines amet in Deo, in hominibus laudet Deum. Quorsum hæc? Nempe cum uero præceptis moralibus instituto de præcipuis morum institutionibus dissererim. Vale.

Est: gignit spem, spes charitatem, charitatis ardor offert intelligentiæ claritatem.

Marfilii. F. D. Bernhardo Bembo Patritio Veneto iuriconsulto & equiti clarissimo. S. D.

Paulus Apostolus diuinæ sapientiæ uas electissimum, cum in cœlum tertium ra peretur, unde terrenorum mentibus coelestis amor accenditur, solem inde illū inuisibile subito uidit, cuius splendorem nemo prius suspicere potest quam per eius flammam diuino quodam accendatur amore. Solus autē eiusmodi flammis profus accenditur, qui & radijs eius omnia illustrantibus ueram semper adhibet fidem, & in eiusdem calore benignissime cuncta fouente spem omnem si milisimè colocat. Cum uerò quantum luminis ex eo mihi sole nuper illuxerit haud satis intelligerē Bernharde clarissime, iudicem ad hoc Ioannem adhibui Caualcantem, uerum quoniam & hic similiter unā mecum caligare uideatur idcirco eadem ambo sententia Bernhardum Bembum nostrum lincentis præditum oculis hac re iudicem constituimus.

Amore

Amore humano nihil infirmius, diuino nihil firmitus.

Marfilius Ficinus Hieronymo Amatio, D. S.

Quam diuersa est amoris ratio atque aliorum pene omnium, amantissime mi Amatio. Cetera siquidem quanto maiora sunt, tanto etiam firmitiora censentur, amor autem & gratia contra, quo apparet ingentior, eo uidetur infirmior. Crebrioribus enim saepe leuioribusque caulis ingens amor quam mediocris offenditur. Aut effectus ipsius ardor igneam incitat bilem, quae paruo quodam afflatu nonnunquam magno irarum fluctuat, aut cogitatio fixa bilem procreat atram, omnia tuta timentem. Aut certe auaritia eius qui totum alteri dedisse se putat, ideoque totum uicissim exigit ab amato, nunquam habet omnino, tota quod mente petebat. Sed aduersa haec merito patitur peruersae mentis affectus, uel mollis penitus uel mercenarius, qui cum terreno solum uento pascitur quando adulescere uidetur maxime, tunc tumescit potius quam adulescat, ideo quo apparet grandior, eo reuera est imbecillior. Humanus ergo, res est solliciti plena timoris amor. Diuina uero charitas uirtutum flammis accensa radiisque caelestibus, cuncta sublimia repetit culmina caeli. Vbi nulla sollicitat unquam terrenorum formido malorum. Talis est mutus amor noster amati. Ergo quam certus es amoris erga me tui, tam certus esto prorsus amor noster amati. Absit a nobis, ut pectus humanum humano pectori non respondeat saepe uocanti, quandoquidem & fides fidibus similiter temperatis respondere uidetur, & cithara consonas citharae sonante altera reboat, & certus aliquando parens uocitantibus resonat Echo.

Nemo uere seruit nisi qui seruit uolens, nemo dominatur uere nisi qui uolentibus dominatur.

Marfilius Ficinus Raphaeli Riario Cardinali sancti Georgii suppliciter se commendat.

Postquam a uobis heri discessimus, non potui me continere quin tuam consuetudinem Ambrosia, (ut dicam,) & necitare dulciorem domesticis tuis uehementius inuiderem. Ergo ne inuidia peream, redeo celer ad illos hodie, quibus datus est epulis, (si dicere fas est,) accumbere diu. Ac ne ulterius istinc cogar abire rursusque liuore torqueri, eo nunc ad uos duce reuortor, qui nunquam abs te longe discedit, a quo nunquam ipse discedo, qui mihi imperat, tibi pareat. Quis nam iste est? inquires. Quis hic sit paulo post, (si uolueris,) audies. Hesterni quidem itineris dux mihi fuit pulcherrima Venus & Mathematicus optimus tibi, (ut arbitror,) confirmabit. Hodierni uero nobis itineris dux erit Veneris natus ille caelestis gratissimus amor. Igitur amatorio quodam, (si uis,) affectu amatorum tuum Marfilium excipe. Quandoquidem mira quadam benignitate naturae amas, (ut audio,) etiam non amantes. Vide uenerande pater quam ta libertate siue potius licentia tecum agam. Amatorem modo appellauim te tuum, forte seruum potius dicere debuissim. Hei mihi erraui. Verum tu ipse in causa es, mi domine. Nam talem ubique te singulis praestas, ut qui libertate fiduciaque maxima non utitur tecum proculdubio serutilissimus dissidentissimisque omnium uideatur. Forte etiam non erraui. Satis enim me seruum sum confessus, ubi me professus sum amatorem. Nemo uere seruit, nisi qui seruit uolens. Nemo dominatur uere, nisi qui uolentibus dominatur. O quam mirabile est Veneris & amoris imperium. Siquidem, (ut tradunt Poetae,) neque Mars Venerem ferocissimus, neque omnipotens domat Iuppiter ipse Cupidinem. Sed omnia prorsus apud poetas numina amoris ipsius uel flammis uruntur, uel saltem radiis micant & ipse splendore resurgunt.

Verus de institutione principis ad Raphaelem Riarium cardinalem.

Nulla te precor, felix Antistes, admiratio teneat, quod hominis nullius nomen tanquam auctoris huic epistolae legas inscriptum. Quid mirum? non enim humanus affectus, imo ueritas ipsa tecum in praesentia loquitur. Veritas nunc ad te non solum inermis uerum etiam nuda, (ut uides,) incedit. Non
argu-

simum conseruarem, salutis publicę seruatores. Meum quidem hæc entis fuit, libros illos hac sententia, diligentiaq; componere. Vestrum uero deinceps operam assidue dare, ne forte me fallat opinio, frustraq; nimium laborauerim. Quotiens ergo Paulantonium Soderinum nostrum salutabitis, uirum & frequentissima salutatione, & perpetua salute dignissimum. Totiens commemorare huic præ cæteris memineritis, ut libros de uita relegat & obseruet. Huic enim maxime uitam longam salutemq; perpetuam exoptamus. Quippe & cum ingeniosissimus amicissimusq; sit, magnisq; Medicibus patris nostris non parua quidem naturæ, certe quam maxima beniuolentiæ necessitate cõiunctus, imoq; saluti publicę admodum necessarius. Si tantæ robore uir ille ualeret, quã tum consilio præualet, ita neq; medicorum remedijs indigeret ad bene ualendum, sicut nec ullorum iam consilij egeret ad bene uiuendum. Iam uerò si tantæ ualitudinis suę quã doq; consuleret, quantum rebus agendis & amicorum commodis reiq; publicę prospicitur quotidie præspicit, nequaquam uos urgerem ut de curanda sui corporis ualitudine moneretur. Deniq; bene ualete. Et Paulantonium nostrum, (ut soletis) salutate frequenter, de colenda diligentius ualitudine quotidie monituri, ut ipse quoq; tam diu salutem filio suo Thomæ præclaro adolescenti uiuat, quã diu sibi Thomas suus pater uiuat, clarissimus eques. die. xxii. Iulij. M. cccc. lxxxiii.

Catalogus familiarium atq; auditorum.

Marfilii Ficini Florentini Martino Vranio amico unico. S. D.

Nihil à me iustus postulat e poteras, quam quod per Ioannem Strelet Congermanum tuum iam sæpe requiris, amicorum uidelicet nostrorum catalogum non ex quois commertio uel contubernio confluentium, sed in ipsa duntaxat liberalium disciplinarum communionem conuenientium. Cur enim abq; amicorum meorum presentia esse nusquam, aut debeam, aut uelim, ipseq; sim non in Italia solum in me ipso, sed in te etiam in Germania, merito amicos hic meos, istic etiam mihi adesse desidero. Omnes quidem ingenio moribusq; probatos esse scito. Nullos enim habere unquam amicos statui, nisi quos iudicauerim literas una cum honestate morum, quasi cum loue Mercurium coniunxisse. Plato enim noster in epistolis integritatem uitę ueram, inquit, esse philosophiam, literas autem quasi exterium philosophiæ nuncupat ornamentum. Idem in epistolis ait, philosophicam communionem omni alia non solum beniuolentiã, sed etiam necessitudine præstantiorem stabilioremq; existere. Sed ut mox ueniam ad catalogum, cunctos summam amicos ita laudatos accipito. At si proprias cuiusq; laudes singulatim narrare uolueris, opus inceptaueris longe prolixum. Si quos prætermiseris non æque laudatos, prorsus inuidiosum. Omnino uerò absurdum fuerit, si dum amicos ordine disponere tento, interim comparationibus omnia perturbaueris, odium probeneuolentiã postremo reportas. Primum summumque inter amicos locum patroni nostri Medices iure optimo sibi uendicant, Magni Cosmus, Gemini Cosmi, filij uiri præstantes Petrus atq; Ioannes, Gemini quoq; Petri nati, magnus Laurentius & inclytus Iulianus, tres Laurentij liberi, magnanimus Petrus, Ioannes cardinalis, plurimum uenerandus, Iulianus egregia indole præditus. Ac ne in longum singulorum laudes prosequar, una Medices omnes communi laude complectar, genus heroicum. Præter patronos duos sunt nobis amicorum genera. Alij enim non audtores quidẽ omnes, nec omnino discipuli, sed cõsuetudine familiares, (ut ita loquar) confabulatorẽs, atq; uisusq; citroq; consiliorum disciplinarumq; liberalium communicaiores. Alij autem præter hæc, quæ dixi, nos quandoq; legentes & quasi docentes audiuerunt, & si ipsi quidem quasi discipuli, non tamen reuera discipuli, non enim tantum mihi arrogo, ut docuerim aliquos atq; doceam, sed, (Socratico potius more) sciscitorum omnes atq; hortor fecundaq; familiariumq; meorũ ingenia ad partum assidue prouoco. In primo genere sunt Naldus, Naldius à terrena statim etate mihi familiaris, post hæc in adolescentia nostra Peregrinus Allius, Christophorus Landinus, Baptista Leo, Albertus, Petrus, Pazius, Benedictus Accoltus, Aretinus, Bartholomeus Valor, Antonius Canisianus, paulopost, Ioannes Canalcanes, Dominicus Galectus, Antonius Calderinus, Hieronymus Rosius, Amerigus & Thomas ambo Benciũ, Cherubinus Quarqua

lius Geminianensis, Antonius Seraphicus, Michael Mercatus ambo Miniatenses, Franciscus Bandinus, Laurentius Lippius Collensis, Bernardus Nuthius, Comandus, Baccius Vgolinus, Petrus Fannius Presbyter. Horum plurimi exceptis Landino & Baptista Leone & Benedicto Accolto, primas lectiones nostras nonnunquam audiuertunt. In ætate uerò meam matura familiares, non auditores. Antonius Alius Riccardus Angliensis, Bartholomæus Platina, Oluuerius Arduinus, Sebastianus Saluinus amittinus noster, Laurentius Bonincontrus, Benedictus Biliottus, Georgius Antonius Vespuccius, Ioannes Baptista Boninsegnius, Demetrius Bizantius, Ioannes Victorius Soderinus, Angelus Politianus, Pierleonus Spoletinus, Ioannes Picus Mirandula. In secundo genere, id est, in ordine auditorum sunt, Carolus Marfupinus, Petri quinq; Nerus, Guiciardinus, Soderinus, Compagnius, Patentus, Philippi duo, Valor scilicet & Carducius, Ioanes quatuor Canacius, Nefius, Guiciardinus, Rosatus, Bernardi quatuor, Victorius Medices, Canisianus, Michelectius. Francisci quatuor, Berlingierius Rimicinus, Gaddus, Petra sancta, Amerigus Curfinus, Antonius Lanfradinus, Bindacius Recosolanus, Alamannus Donatus, Nicolaus Michelotius, Matthæus Rabatta, Alexander Albitius, Fortuna Hebræus, Sebastianus presbyter, Angelus Carduccius, Andreas cursus, Alexander Borfius, Blasius Bibienius, Franciscus Diacetus, Nicolaus Valor.

Proximum in compendium Proculi.

Marfilius Ficinus Florentinus Martino Vranio amico unico, S. D.

Post discessum ex Italia tuum aduecti sunt e Græcia mox ad magnanimum Petrum Medicem, libri multi ex quam plurimis electi, nuper electore Lascari Grego admodum elegante, pro regia illa bibliotheca iam pridem à magno Laurentio feliciter instituta. Ego autè inter multa, (ut soleo) semper in primis legi Platonica, primaq; inter hæc commentaria Procli in sex Platonis de Republ. libros principumq; septimi. Quos igitur ex amœnissimis horum pratis flosculos pascim discurrendo collegi, religionem sancta præ cæteris redolentes, ad te mitto insignem religione uirum. III. Augusti. M. CCCC. LXXXII.

Excerpta ex Proculo in Rempublicam Platonis à Marfilio Ficino, præ cuiusq; Dei proprietates:

Plato in legibus per tres proprietates definit ipsam Dei rationem, scilicet, per bonitatem, potentiam, cognitionem, per tres quoq; similes in Republ. scilicet per bonitatem, immutabilitatem, ueritatem. Immutabilitas quidem est potètiæ propria, ueritas autem cognitionis perfectio. Dicitur autem unusquisq; Deus uera bonus. Tum quia cum bono suo nullum malum est admixtum, tum quia bonitas in eo non est habitus aliquis essentiæ additus, sed ipsa eius essentia. Non enim prius quidem est Deus, Deinde bonus existit. Eadem enim essentia sua formaliter & Deus æque est & bonus. Sic igitur unusquisque Deus ita suapte natura dicitur seipso bonus, sicut Deus primus seipso bonum. Proculus idem in elementis Theologiæ probat, unūquemque Deum ita esse formaliter bonitatem quandam essentialem, sicut primus est ipsum bonum super essentialiam. Item ad ipsam Deitatem tria hæc formaliter pertinere, bonitatem puram, potentiam non impeditam, cognitionem nullius incertam.

Deus nullius mali causa, nunquam mutat format, nullum fallit.

Plato in Republ. tria dogmata Theologica ponit. Primum, si quisq; Deus suapte natura uerè bonus est, bonorum quidem semper est causa, mali uerò alicuius nunquã. Secundũ, si uerè potèns est, penitus immutabilis. Tertium, si ad Deum & potentia immutabilis & ueritas bonitasq; pertinēt, neminē unq; fictionibus mendacijsq; fallit. Circa primũ dubitat, unde sint mala. Si Deus nihil agit ad malũ.

Non ; Circa

Circa secundum, si Deus nullus ullo modo mutatur, quomodo diſſipante apparet aliàs quidem figurati, aliàs nõ figurati, niſi enim hæc admiferimus, omnẽ ſacrorum diſciplinam & opera ſacerdotum funditus ſuſtulerimus, & ipſa quoq; uifa in quibus diſſipante in figuris aliàs alijs ſeſe offerunt. Circa tertium, quomodo reſponſa nonnunquam falſa reddantur, ſam uerò multa in oraculis mendacia deprehenduntur. Reſpondetur autem primum. Malum nec ex Deo, nec ex alia cauſa, proprium inter exiſtentia habere proceſſum. Neq; uerò poſſibile eſt, uel malorum ideam ponere, uel materiam dicere cauſam eſſe malorum. Omnes enim ideæ tanquam ſpecies quædam intellectuales ſunt atq; diuine. Extantq; exemplaria tum eſſentiarum, tum perfectionum ad eſſentiam pertinentium. Materia uerò ex Deo producta eſt tanquam neceſſaria mundo, neq; malefica eſt. Quippe cum ad generationem uniuerſi conducatur. Neq; etiam eſt bonum, cum omnium ultima ſit, ſed in neceſſarijs ordinem habet. Quicquid enim eſt, alicuius gratia tale eſt. Nullam ergo uel ſpecielem uel materialem malorum cauſam ponere fas eſt, nec omnino unam eorum cauſam. Sed quemadmodum ipſe inquit, dicendum eſt, particularia & diſperſa malum inferre. Particularia quidem. Quoniam nullum uniuerſorum, ut intellectus, anima, corpus, cauſa eſt malorum. Diſperſa uerò, quoniam non res una quædam cauſa eſt malorum, ſed, (ut ipſe inquit) aliæ malorum occaſiones ſunt quærendæ. In corpore quidem malum, id eſt, morbus accidit, propter diuerſa quædam abſq; mutua proportionem inter ſe confluentia, dum unum quodq; ſuperare contendit. Malum quoq; in anima propter differentes uitæ ſpecies & contrarias inter ſe pugnantes. Quibus pugnantibus ex alijs malum accidit alijs, unoquòque quod ſuum eſt agente. Oportuit autem corpus fore tale, ſcilicet ex contrarijs atq; repugnantibus, (ut foret) non niſi etiam in mundo caducum. Atque ita perfectus mundus, ex omnibus uidelicet cõſtitutus. Animas quoque commixtionem hic habere, ne regiones iſtæ mundi rationalium animalium expertes forent. Neue rationales uitæ in corporibus abſq; medio plantarentur, ſed agerent, paterenturq; irrationalium quoque conditiones, & talia quædam appetant, ſentiant, imaginentur. His enim opus eſt mortalibus, ſi modo uel breue tempus in his ſunt regionibus permanſura. Dum igitur quod ſuum eſt, res quælibet agunt, mala ſubſcindunt, neq; propter aliud niſi propter bonum. Quibus ſane contingentibus uniuerſum utitur oportune, euadunt que hæc in bonum per ipſam utentium poteſtatem. Quapropter nullum eſt purum alicuius malum, ſed eſt boni quodammodo particeps. Atque ita malum diuinitus quoq; pendere quodammodo dici poteſt, tanquam quodammodo bonum. Sed interim ab alijs permultis particularibus agentibus uel ut uentitium huic incidere, accidere, inquam, multis ipſis atque diuerſis. Ad dubium de apparitionibus, deinceps ita reſpondebimus. Cum ſuperi permanent immutabiles nec admittunt, diuina quædam uifa inde proſiliunt quæ generationem ſuam in loco nobis circumfuſo ſuſcipiunt. Cum enim ſpectatores quidem utantur corporibus, diu uerò ſint incorporei, ſpectacula diuinitus emanantia uidelicet coram dignis aſpectu, habent quidem aliquid a ſuperis producentibus, non niſi uerò ſpectatoribus quoquo modo cognatum. Quapropter apparent, neque tamen omnibus. Et quibus apparent aſpiciuntur duntaxat perfulgida quædam animarum inuolucra. Et idcirco clauſis oculis frequenter aſpiciuntur. Quantum igitur extenſa ſunt & in alio quodam huiusmodi, id eſt, aère apparent, cognate ſpectantibus euadunt. Quantum uerò diuino ſunt reſerta lumine, & efficaciam habent, deorumq; uires imagine reſeruant, per ipſa perſpicua ſymbola, id eſt, ſigna, continuè uelut ſuſpenſa dependent à numinibus producentibus ea. Quapropter & ineffabilia illorum ſacramenta myſteriaque per talia figurantur, dum formas uarias intuentibus offerunt. Teſtantur hoc eloquentia ſacra, ſacerdotem ſic alloquentia. Diuina quidem omnia incorporea ſunt, corpora uerò propter his ſunt adhibita. Quippe cum incorporea incorporaliter percipere nequeatis, propter corpoream naturam iſtam, in qua eſtis uniuerſi. Hæc ibi. Hæc igitur & apparent & diſparent pro uoluntate deorum, ipſi uerò ſunt occultati, quales natura ſunt interea permanentes, neque quicquam per hæc oſtenta ſuſipientes, nec amittentes. Quemadmodum intellectuales illæ ſpecies, id eſt, ideæ neq; corporeæ ſunt, uel cõpoſitæ, uel formatæ, dũ per ipſa talia quædã efficiunt, per ipſa uidelicet minute tales. Omnis itaq; Deus per mænet, non

net, non formatus, quamuis sponte quali formatum sese offerat. Non enim in ipso talis, quædam forma est, sed ab ipso, dum spectator non ualet sine forma, quod est sine forma uidere, sed pro modo suo sub forma prospicit non formata. Ad tertium dubium ita respondemus. Mendacium non est in superis, qui respondent, sed in his qui responsa suscipiunt, propter infirmitatem suam oraculum peruersè suscipientibus. Atq; hæc ipsa fallacia non contingit præter numinum uoluntatem, uolentium dignos duntaxat uotum consequi. Sunt & nonnulli, quibus ueritatem ipsam puram penes Deos manentem, scire non conuenit. Sed pati quod conuenit per fallaciam penes se contingentem. Neq; igitur ueritatem diignorant, nec ipsa confundunt, sed confusione propter ineptum dinem nostram apud nos accidente, ad nostram utuntur utilitatem, iam uero ipsa oraculorum testatur historia, propter locum, uel tempus, uel modum, uel aliud interrogantis erratum, falsum in responsis accidere. Quando Plato in Republ. dicit, non solum omne diuinum, sed etiam dæmonicum semper esse ueridicum, neq; mentiri, intelligendum est de dæmone uero dictum atq; naturali, non de dæmone pro habitu dinem quædam sic appellat, quod mutationes plurimas sustinet, sed ueridicum quibus factum est amicum. Quod uero secundum essentiam est dæmonium, cum & rationale sit, est omnino ueridicum. Irrationale uero & ipsum quidem ueritatis est impositum, falliturq; & fallit tanquam falsum, existimaturq; genus fallax, quod tradit historia, sæpe decipere, dum uel subit oracula, uel inuocationes auscultat, uel ulro aliquibus occurrit. Idq; totum est non natura dæmonium, sed habitudine. Tota religio & opera sacerdotum & historia, communisq; hominum fama cõsentit, deos sensibiliter apparere, multas que offerre formas uarias que figuras. Et aliàs quidem lumen proferre non figuratum, aliàs figuratum, & nunc quidem humana figura, nunc alia. Dum uidelicet ubiq; permanet immota diuinitas. Ipsa namq; Deorum simplicitas apparet multiplex intentionibus. Non quidem per illius mutationem uel fallaciam, sed propter naturæ conditionem, quæ pro modis participatum, definit deorum proprietates. Cum enim Deus ipse participatus, in se sit unus atq; simplex, aliter ipsum participat intellectus, aliter intellectualis anima, phantasia item aliter atque sensus. Intellectus enim indiuidue, intellectualis anima reuolubiler, phantasia formabiliter, sensus uero passiuè. Idq; quod participatur per substantiam est unifornie. Per participationem uero sit multiforme, est immutabile, apparet mutabile propter infirmitatem nostram. Cum que nullo modo sit graue, dum tamen implet, grauari uidetur. Quæ eademmodum de pallade poëtæ tradunt. Quale enim est quod capit, tale necesse est quod accipitur apparere. Quando igitur Deorum aliqui quasi hospites uel aliter nobis occurrunt, non est putandum apparentem mutationem illis inesse, sed in differentibus susceptaculis imaginationem uariam resultare. Atque hic unus est modus, quo poëtis Deos in se immutabiles, tamen nobis quasi mutabiles introducunt. Est & modus secundus, quando scilicet diuinum ipsum multas in se uires habens specierumq; omnium plenum uaria contemplantibus intelligibilia speciacula profert. Tunc enim tradunt, diuinum ipsum has uires in se continens demonstratam uirium uarietatem in formas uarias commutare, alias aliam proferens, semper quidem secundum omnes agens, apparet tamen transitorijs animarum intelligentijs semper aliud atque aliud propter formarum quas in se continet multitudinem. Atque hoc pacto Protheus ille formam propriam fertur spectantibus permutare, alius deinceps alius que apparet. Protheum igitur qui diuinus quidam intellectus est, uirium omnium specierumq; plenus, sub Neptuni serie computatus particulares animæ, quæ sub eadem serie nominantur Phocæ assidue contemplantur, & nunc quidem alias tunc uero alias species intuentur, suarum que cogitationum progressionem Protheo applicantes, formarum permutationem in Protheo suspicantur. Itaque uidetur omnia fieri spectantibus ipsum quotocunque terram incolunt, uel aquam uel ærem, aut ignem. Quot enim species in se continet, imò quot species ipse semper est æternè, totidem alternè uidetur effici propter perceptionem intuentium iugiter alternantem. Tertius apparitionis uariæ modus est, quando uaria unitis Dei uis non proueniunt propter subiectorum perceptiones neque propter uarietatem uirium diuinarum, sed quando Deus idem secundum ordines diuersos progreditur, & usque ad ultima quasi descendit numero

se mul-

se multiplicans in ordinesq; inferiores declinans. Tunc rursus fabulæ tradunt, diuinum illud permutari in hanc ipsam speciem desuper in quam processum fecit. Hac itaq; ratione Mineruam quidem mencori, Mercurium uero lario aui garrulæ, Apollitem rursus astituri se similem reddidisse ferunt. Ostendentes uidelicet præstantiora horum Deorum ordines, in quos processerunt ab uniuersis. Quamobrem quando diuinas apparitiones describunt eas sine forma figuræq; conseruare student. Vtpote quando Pallas Achilli quidem soli se declarauit, exercitui uero præsentem nequaquam. Vbi uero apparitiones angelicas afferunt, Deos alienis formis indutos proferunt, sed his quidem uniuersalib. Quomodo in humanam quandam speciem uiro mulieriq; communem, nec hominis alicuius propriâ, deuenisse canunt. Sed quando demonicas narrat processiones, tunc in singula quædam particulariaq; mutationes descensumq; in bruta non uerentur asserre. Vt in a enim ordinum sequentium Deos per figuras huiusmodi declarantur. Iâ uero confide, atq; dignum est, quam aperte cum ordine rerum talia congruant. Diuino namq; conuenit ipsum simplex, angelico autem uniuersale, dæmonico tandem particulare. Et illi quidem intellectuale, isti autem rationale, huic deniq; genus quoddam irrationale. In ipso enim dæmonum ordine uita quoq; talis est implicita.

Tres habitus statusq; animarum separatarum. Contemplatiuus. Actiuus. Voluptuosus.

ANimarum habitus differentes sunt etiam à corpore separatarum. Similiter uniuersi loca quæ inhabitant differentia sunt. Necessè est igitur animas sic ab instrumentis mortalibus segregatas, ut nec ad deteriora habeant habitudinem, neque mortalium perturbationum nugarumq; sint plenas, secum quoq; ferre inuoluta, neq; ob naturam concreta terrenam. Animas autem nondum per Philosophiam perfectè purgatas, sed ad affectum erga crassum corpus inclinatæ, uitamq; cum ipso communem adhuc affectantes, necessarium est talia quoq; uehicula sua sibi suspensa uidere, potentibus demonstrare. Umbrosa uidelicet materialiaq; retroq; pondere recedentia, plurimumq; secum mortalis concretæq; naturæ ferentia, quod perspicuè in Phædone narratur. Harum præterea animarum ad hanc uitam se adhuc inclinantium differentia multæ sunt. Quæ enim uitam magis practicam duxerunt, neq; adhuc à uita eiusmodi destititè merito competens diligunt practicis actionibus instrumentum, segregatæq; ab hoc indignatæ commercium percipiunt, uitamque hanc nostram separatæ uitæ præponunt, utpote quæ secundum uitam illam agere nequeant, ad uitam uidelicet practicam aptiores. Quæ uero ob uitam flagitiosam caducum corpus affectant, uitam que cum ipso nihil differre putant à uita in ipso ducta, conueniens est in locum uniuersum tenebrosam ultimumque deferri. Homerus quemadmodum & Plato animam distinguunt ab idolo suo, & intellectum ab his quæ sunt animæ propria, & animam quidem idolo, inquit, uti, intellectum uero utrisque diuiniorem esse. Atq; idolum & animam esse quodammodo nota, etiam in hoc corpore. In quo & seorsum à quo curam prouidentiam que huius habere, idque naturaliter concupiscere, intellectum uero phantasticis formabilibus que motibus nostris non comprehendendi. Proinde quemadmodum animarum in coelum ascendentium instrumenta harmonicam uocem emittunt, motumque concinnum præferunt, sic sub terras descendentium, iam que minus rationalium, sonus similis est lamento, ferens uidelicet affectuosæ phantasticæ que uitæ duntaxat imaginem. Inferorum præterea loca & iudicarios sub terra status ad flumina, quæ Homerus Platoneque describunt, non esse putandum esse imaginationes uanas fabulosæque tantum terlic sunt pro meritis distributa, ita putandum est punitione quoque purgatione que indigentibus animabus, loca sub terris esse disposita, uarios defluxus habentia ab elementis circumfusis terræ. Quos sane defluxus flumina uocauerunt. Esse deniq; differentes dæmonum ordines huic præfectos operi, partim quidem uoltores, partim castigatores, partim purgatores, partim uero iudiciales. Perterreri uero illic animas consentaneum est imaginatione dæmonum præfectorum, statique pro meritis quidem habitibus que uario confusoque, & à superis Solis radijs segregato.

Tres

Tres animæ vitæ; diuina, humana, ferina.

Triplicem animæ uitam ita summam disponere possumus. Primam quidē optimam atq̄ perfectissimam, qua dijs coniungitur, agitq̄ sibi uitam superis cognatissimam, ac propter summam quandam similitudinem, uitam illis iam unitam, nec sui quidem iuris sed deorum, dum suum quidem subit intellectum, suscitatur autem interim ineffabile munus caracteremq̄ uniformis illius substantiæ superiorum, copulansq̄ simile simili, suum uidelicet illi lumini lumen, ipsi scilicet uni super omnem essentiam uitamq̄ extant, ipsum essentia suæ uitæq̄ propriæ uniforme quā maxime. Secundum uitæ gradum ponimus in quo animus à uita diuina deuenit in seipsum, statuitq̄ mentem atq̄ scientiam principem actionis, ubi euoluit multitudinem rationum, omniformes specierum differentias contuetur, atq̄ in idem & quod intelligit & quod intelligitur, in se colligit, representatq̄, & quasi per imaginem exprimit intellectuales essentiam, in uno quodam uidelicet naturam intelligibilem comprehendens. Vitam deniq̄ tertiam arbitramur quæ cum potentij deterioribus commercium iam inuit, agitq̄ cum illis, imaginationibus sensibusq̄ ratione carentibus utitur, deterioribusq̄ profusus impletur.

Distinctio rerum in genera quatuor, item de imaginibus atq̄ umbris.

Plato in septimo de re publica, rerum ordinem lineæ comparat, per continuam rerum connexionem, quæ quidem ex mutua similitudine proficitur. Similitudo uerò est unitas quedam in rebus proueniens ex ipsa simpliciter unitate uniuersi principio. Quæ sane totum uolens simillimum sibi facere, neque tamen simpliciter unum saltem maxime fecit. Ad quam unionem confert etiam ipsa principij bonitas. Cum enim ipsius boni natura sit, quasi diffundere se per omnia per processum, uicissimq̄ per appetitum ad se unum omnia reuocare, merito uniuersum summopere reddit unitum. Diuiditur autem mundana apud Platonem linea in partes præcipue duas, scilicet in genus insensibile atq̄ sensibile. Primum illud longe amplius est secundo, hoc uidelicet in se continens. Illud iterum in res intelligibiles diuiditur atq̄ cogitabiles, id est in formas diuinas atq̄ Mathematicas. Hoc autem in res quasi substantiales atque imaginales. Substantiales quidem corpora sunt, imaginales autem imagines corporum atq̄ umbræ. Imagines quidem representationesq̄ corporum speculares, subiecto quodam indigent tres habente conditiones, densitatem, & lenitatem, atque nitorem. Opus quidem est densitate ne influens apparitio si in subiectum incidit nimis rarum subito transfluat, atq̄ ita imago ex multis defluxibus non fiat una. Lenitate uerò, ne asperitas ipsa propter partes suas partim quidem prominentes, partim uerò profundas, inæquilitatis causa sit imagini componendæ. Nitore quoque splendido, ut imago alioquin exilè habens formam conspicua fiat. Sic enim & minutissimæ quæque in domus ipsius aëre compositiones sepe patent oculis in radijs per fenestellas rimasq̄ penetrantibus. Alioquin ob tenuem naturam nobis occulte.

Dicendum ergo secundum sententiam Platoniam in Sophista, apparentes imagines, esse substantias quasdam quorundam simulachrorum machinatione quadam dæmonica fabricatas. Iam uerò & umbræ, quas cum imaginibus commemorat quasi cognatas, eiusmodi naturam habent, sunt enim & ipsæ corporum figurarumque imagines, plurimamque sympatiam, id est compassionem confessionemque cum illis ipsis habent à quibus decidunt. Quemadmodum declarant quotcunq̄ Magorum artes pronuntiant, promittuntque ad idola umbrarumque conficere. Quid uerò dicam imaginum umbrarumque uires per quas fiunt in animalibus ratione carentibus sepe multa, quæ omnem superant rationem? Nam hyenam ferunt calcantem canis in alto sedentis umbram, illum ex alto præcipitare litatim atque deuorare. Atque Aristoteles, inquit mulierem in purgatione menstrui sanguinis cõstitutâ coedare sanguine quodâ obiectâ, speculum

speculum & imaginem. Imagines denique substantias quasdam esse Plato cōfirmat, ubi ait. Sicut cogitabilia ad intelligibilia sese habent, sic imaginabilia ad uisibilia corpora. Cogitabilia uerò, id est Mathematica, res in se quaedam speciesq̄ sunt, similiter imagines, cū sint naturales quidam ex rebus naturalibus effluxus, naturam quoque suam habent.

Quomodo bonum est super essentiam. Et quomodo cognoscatur.

Plato in sexto de repub. ita diuina cōparat. Solem quidem ipsi bono, lumē uerò Solis ueritati à bono mananti, colores ex lumine dependentes, formalibus idealibusq̄ rerum rationibus, à bono sub ueritate pendentibus. Oculos autem & genitos & illustratos à Sole comparat intellectibus ad bonum similitē se habentibus. Subdit præterea. Quemadmodum Sol super inferiorum uisibilium generationem extat. Ita bonum super ens & essentiam. Item, sicut Sol lumenq̄ suum colores superat atque uisus, ita bonum ueritasq̄ boni lumen, est super ideas, entia, mentes. Denique sicut Sol uisibilibus nostris & oculis, non solum actionis perfectionisq̄ causa est, sed etiā generationis, naturæ, uirtutis, ita bonum est omnium tam intelligibilibus quam intellectibus author. His itaque omnibus est superius. Cum igitur ipsum bonum sit intelligibilis, intellectu, ueritate superius, non eadem ratione qua intelligibilia cognosci potest, sed diuino quodam intuitu perceptio neq̄ intelligentiam excedente, quam Plato illustrationem animæ nominat. Tunc uidelicet ita diuinitus illustrante postquam à bono per negationem segregauerit, omnia quæ sunt post bonum, uicissimq̄ rite admodū cōparauerit. Hac scilicet ratione reflectens erigensq̄ se in ipsum, quasi facta iam resupina, quæ hæctenus fuerat, quasi prona. Sol inter mundana uidetur ingenuus. Quoniam nihil amittit suum, nihil alienum rursus admittit. Cætera uerò omnia radios ab illo nouos semper accipiunt, dum ille proprio centro reuoluitur, atque ita cœlestia circum & inferiora collustrat. Sol igitur qua ratione talis est, mundanis omnibus dominatur, quantum uerò corpus & mobile alicui subest, supremæ uidelicet, quæ sphaera dicitur circuitum identitatis habere. Hinc enim & Sol ipse fertur, sphaera rursus illa ad circuitum fertur sapientissimum, id est mentem. Inter hæc memento sicut in rebus diuiduis est indiuiduum uelut unitas atque punctum, sic in rebus corruptibilibus incorruptibile aliquid esse.

Bonum triplex, scilicet in nobis, in idea, super ideam.

Plato tres uenerandi boni cōsiderat gradus. Vnum quidem in omnibus scilicet statum quandam uitæ ex intelligentia & uoluptate rite permixtum, alium autem inter ideas, alium deniq̄ super ideas. Inter ideas enim, aliæ quidem rerum essentias constituunt, atq̄ definiunt, aliæ uerò perfectiones suas essentis adhibēt. Illarū præterea prima est ens & essentia. Quod quidem genus est ad omnes alias ideas essentiales, id est quæ ad cōstituendas essentias pertinet. Velut ad ipsum animal, ipsum hominem, ipsum equum. Idearum uerò ad perfectiones omnium pertinentium, prima est ipsum non simpliciter bonum sed ideale, quod similiter genus est idearum omnium ad perfectiones rerum quomodolibet attinentiū, quales sunt ipsum pulchrū, ipsum iustū & sapiens atq̄ similia. Sicut ergo essentia rerum perfectiones suas origine quadam antecedunt, esse enim naturaliter præcedit bene esse, ita ens & essentia in ipsa idearum serie ipsum antecedit ibidem ideale bonum. Sed ipsum tandem simpliciter bonum est ente superius, simulq̄ue inparticipabile bonum. Nam bonum inter ideas in participabile quidem est, sed est interim cum essentia, siue sub ente. In nobis tandem & sub essentia est, & participabile quidem est, sed interim cum essentia siue sub ente. In nobis tãdem & sub essentia est & participabile bonū. Iam uerò communis omnium consensus definitio bonum, cuius gratia omnia & quod appetunt omnia, uaticinari uidetur illud nec ullius gratia esse, nec aliud prorsus appetere. Illud itaq̄ necesse est esse eos aliquod. Nec aliquid bonū in ente. Omnis em̄ essentia bonū appetit, id est esse secundū naturā, ac

hæc

bene perfecteque sese habere. Bonum quoque in essentia illius, ipsius substantiæ gratia est quaesitum, ut uidelicet secundum naturam perfecte se habeat. Nec est bonum simpliciter, sed alicuius dumtaxat & in aliquo bonum. Denique, ut summam dicam, illud ideale bonum in ipso ente essentiaque tanquam pars & alicuius & in aliquo totius gratia collocatum. Itaque super illud est ipsum simpliciter bonum.

De demonibus.

Marcellus Ficinus Philippo Carducio dilectissimo suo, S. D.

Cum Procli Platonici commentarium in Platonicum Alcibiadem, e Græca lingua in Latinam non tam ad uerbum quam ad sensum interpretarer, recordarerque Platonice de demonibus sententiam summam desiderare, hanc ibi repetam, mittere ad te constitui. Lege feliciter.

Philosophia cum fortuna & diuitijs non coniungitur.

Marcellus Ficinus Philippo Valori oratori apud Pontificem, Florentino, S. D.

Inimici hominis domestici eius, domestici quidem mei, qui mihi sunt multi, multique molesti, quoniam neque philosophici, neque philosophico uictu suppellectilique contenti, frequenter obijciunt, cæteros Medicorum domus clientes atque clientulos, paucis annis inde quam plurimum accepisse, me uero amplissime huius familiaritatis familiarissimum, ac (ut ita dixerim) clientissimum, multis annis reportasse non multum. Sed audi parumper, mi Valore, nostram hanc ad meos Apologiam. Cæteri quidem amici Medicorum, non dum quantum uoluerant, acceperunt, ego uero quantum uoluissim, si modo petissem, & habeo certe quantum uolo. Illi plerumque precario, ego gratis. Medices item alijs aliena dederunt, mihi sua. Nos igitur ita causam apud domesticos nostram perbelle probamus. At illi, quod mihi molestissimum est, non comprobant. Opportuerat enim iam diu uel meos unam mecum quandoque fore Philosophos, uel me non fuisse Philosophum. Sed fatum uidetur ab exordio rerum, neque Philosophos ullos unquam fore diuites, neque rursum diuites facile fore Philosophos. Nullum enim fuisse fertur Mineræ cum Iurone commercium. Nec eidem Iuppiter & Phœbus, Venusque fauent, quibus Mercurius simul atque Saturnus. Neque cum sapientia rerum contemplatrice, facile rerum domina fortuna consentit. Porro unum est necessarium. Vbi interdiu ingenium ualet. Ingenium igitur & fortuna diuisum in nobis habent imperium, hoc quidem in animi cultum plurimum dominantur, hæc uero quam plurimum in rebus externis. Hinc & bona fortunæ dicuntur. Sed in corpore utrumque forsitan æque potest. Verum non licet epistolæ nunc ultra philosophari, negotium enim iam aliud urget.

Vbi plus fortuna ibi sapientia minus atque uicissim.

Marcellus Ficinus Bindacio Recafolano ciui optimo & dilectissimo suo, S. P. D.

Aristotelicum illud, ubi plus intelligentiæ, ibi fortunæ minus, atque uicissim, ubi plus fortunæ, illic minus intelligentiæ, plerique forsitan sic accipiunt, ut sapientissimi mihi quique philosophique minime fortunati sint, quod & carmina Pythagorica comprobant & res ipsa confirmat, nec non astronomica ratio, præcipue per Mercurium atque Saturnum Philosophiam significari putant, hoc uero cum Ioue, Sole, Venere, affluentiam rerum significantibus, nullum officij habere commercium. Dentque legitimi uertitatis contemplatores & negligunt fortunæ bona, & ipsi à fortunatissimis negliguntur, neque principibus placent, neque uulgo probantur. Ut non mirum sit, eos minimè habere fortunam. Vicissim uero fortunatissimi quique plerumque negligunt sapientiam, plurimumque temere & improvide uiuunt, fortunæ uidelicet afflatu confisi. Ego autem & superiorum in interpretatione minime respuo, utilius tamen atque diuinius Aristotelicum illud interpretarer. Cum enim comperrum habeamus, homines quo prudentiores sunt, eo minus

casus

casu uiuere, paucioratq; in familia rebusq; suis agi fortuito, coniectare proculdubio possumus, Deo sapientissimo rerum omnium auctori, nihil usquam casu contingere, sed omnia prouidenter esse disposita. Atq; uicissim, cum uideamus cœlestia & naturalia omnia extra fortunam ordine certo disposita, concludere licet, summam his omnibus sapientiam dominari.

Proœmium in comparationem Solis ad Deum.

Marfilii Ficinus Eberardo inclyto duci Vuirtembergensi & montis Peligardi Seniori, S. P. D.

Martinus noster Vranius, id est, cœlestis, reuera cœlestium contemplator, longo mecum sermone tractauit, qualis Sol est inter sydera, talem, extra cōtrouersiam, te esse inter omnes Germanicę principes. Quibus equidem laudibus, quasi quibusdam uirtutis tuę radijs inflammatus, epistolum illud iam pridem ad te dedi, ingentis quidem in te nostri pignus amoris. Sed non pignus, (ut par fuerat) ingens. Quam obrem ut aliquanto uberius, & summę dignitati tuę & meo satis desiderio faciam, ad ipsum Germanicę Solem, nunc Platonicum & Dionysiacum Solem mitto, mirum in te amorem nostrum splendore passim declaraturum. Quemadmodum uerò Mercurius Phœbi munera ad hominum ingenia transfert ita Phœbum hoc munus nostrum ad uos feret Ioannes Strelor, nobis quasi Mercurius alter. Leges ergo feliciter Phœbeę princeps, quę de comparatione Solis ad Deū partim Plato Dionysiusq; Areopagita tractarunt, partim ego interpretor, atq; commentor. Viue felix in hac umbra uitę, post hanc Sole tandem perpetuo fruiturus. Vale.

Laudes seculi nostri tanquam aurei ab ingenij Auerrois.

Marfilii Ficinus Paulo Middelburgenſi insigni physico & astronomo, S. P. D.

Quę poëtę quōdam de seculis quatuor cecinerunt, plumbeo, ferreo, argenteo aureo, Plato noster in libris de Rep. ad quatuor hominum ingenia transfuit, disputans alijs hominum ingenijs, plumbum quoddam, alijs ferrum, alijs argentum, alijs aurum naturaliter insitum. Si quod igitur seculum appellandū nobis est aureum, illud est proculdubio tale, quod aurea passim ingenia profert. Id autē esse nostrum hoc seculum minime dubitabit, qui preclara seculi huius inuenta considerare uoluerit. Hoc enim seculum tanquam aureum, liberales disciplinas ferme iam extinctas reduxit in lucem, grammaticam, poësim, oratoriam, picturam, sculpturam, architecturam, musicam, antiquum ad Orphicam Lyram carminum cantum. Idq; Florētia. Quod uē apud Priscos fuerat uenerandum, sed iam propē deletum, sapientiam conuinxit cum eloquentia, cum arte militari prudentiam. Idq; potissimum in Ferico Vribnatę duce, tanquam in Pallade declarauit, filiumq; eius & fratrem uirtutis illius effecit heredes. In te quoq; mi Paule perfecisse uidetur astronomiam, Florentię quinetiam Platoniam disciplinam in lucem etenebris reuocauit. In Germania temporibus nostris imprimendorum librorum inuenta sunt instrumenta. Tabulę præterea, quibus hora, (ut ita dixerim) una, per omne seculum tota cœli facies aperitur, ut prætermittam machinā Florentinam, quotidianos cœlestium mōtus agentem. Iam uerò Germanicas tabulās Micheloccius noster diligētē expressas ad uos affert, inclyto duci uestro dicandas. Cœlestis quidem munus, cœlesti principe dignum, dignum præterea, (ut arbitror) quod & abs te cœlestium contemplatore probetur, dignum denique commendatione apud uos nostra. Valete. Die. xiii. Septembris.

M. CCCC. LXXXII.

FINIS.

MARSI.

245

MARSILII FICINI

Florentini Epistolarum ad Hieronymum Roscium Dilectissimum suum,

ronyuum Roscium Dilectissimum suum,

PROOEMIUM.

Marsilius Ficinus Hieronymo Roscio dilectissimo suo, S. P. D.

Um duodecimo Epistolarum mearum libro finem imposuissē, cogitare mēq; cuiam in primis hunc inscriberem, rationi consentaneum fore cēsi, ut diuturni operis finem tibi singulariter dedicarem, ad quem summamq; uniuersum opus iamdiu destinaueram ut ad finem. Præterea ut totum epistolarum mearum studium in te deniq; conuiescat, ut in fine decreui, quocumq; etiam posthac epistolas sum scripturus, ad librum hunc duodecimum uel longissimum pertinere, summamq; sub Roscio uel Roscio potius titulo contineri. Lege feliciter, & felicissimē uiue, certe feliciter a nobis amare.

MARSILII FICINI

Florentini Epistolarum,

LIBER XII

Nullus mala penitus excurpare potest.

Marsilius Ficinus Florentinus Ioanuiçtorio Soderino & Francisco Diaceto conphilosophis suis, S. P. D.

VAERITIS quid sibi uelit euangelicum illud? Necessē est ut ueniant scandala. Idem profectō quod & Platonicum illud, mala penitus extirpari nō possunt, sed circa mortālē hanc regionem, necessariō reuoluuntur. Mitto equidē nunc, quot mala nobis inferat fatū, natura, fortuna, elemēta, homines, animalia. Multo certe grauiora sunt, quæ ipsi nobis imprudētē inferimus. Iam uerō mirū uideri nē debet, homines uel negotiosa uitæ deditos, uel libidinibus mancipatos, malis innumere rabilibus opprimi. Quippe cum ipsi se fato passim & fortune subijciant & quasi sponte perturbationib; frequenter occurrant. Illud certē nimis est mirādum. Viros quin etiam qui uoluptuosa & actiua insuper uita neglecta, se totos contēplatiuē dederūt, perturbationib; agitari. Causas enim sollicitudinum deuitauisse uidentur. Sape tamen grauiorib; curis quā uoluptuosi, uel actiui sollicitantur. Contēplatores enim spretis humanis, aut ad religionē, sanctimoniaq;, aut ad Philosophiā sese conferunt. Utrobicq; uerō incidunt in Scyllā cupientes uitare Carybdim. Sancti enim deliramenta nugæq; mortalitū fugientes, in demones incidunt tentatores. Non enim his est certamen aduersus carnē & sanguinē, Paulus inquit Apostolus, sed aduersus maleficos quosdā spiritus aëris caliginosi tyrannos. Quo fit ut sanctos dū Deus exercitat demonia uexent. Quid uerō de Philosophis dicā? Nonne uel negotia Iouis uel oblectamēta Vēris respuētēs, in Saturni tædia saepe mæroresq; corrūit & atrabilem? Cui quidē ingenti malo, Democritus, Plato, Aristoteles ingeniosissimos quosq; obnoxios arbitrātur, ut pœnas illas quodāmodo quas furti cœlestis Prometheus in mōte Caucaſo cōtemplator expendit, pendere uideātur. Tanto uerō cōtemplato-

ooo res utriq;

res utriq[ue] grauiores sæpe subeunt curas, quam uel negotiosi uel uoluptuosi, quanto t[er]ra
 lidiore incidunt uexatores. Quamobrem si eiusmodi utri qui maximè omnium mala
 declinaturi putantur, in mala sæpius grauiora labuntur, nemo profecto confidere po-
 test, mala mortalibus unquam posse uitari. Sed hoc forsitan interesset, quod superiorum
 quidem illorum mala paulatim in pessima conuertuntur. Hi uerò si prouident profes-
 sionem suam constanterq[ue] prosequantur, eadem auctore uidelicet & promittente Deo,
 Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Euntes ibant & flebant, mittentes se-
 mina sua, uenientes autem ueniunt cum exultatione, portantes manipulos suos. Hæc
 uerò commemorare uobis dilectissimi conphilosophi mei, operæpretium fore censeo,
 ut neq[ue] cõfidatis uos dulces Philosophiæ saporibus absq[ue] amarore quodam degustaturos
 neq[ue] rursus desperetis, uel amaritudinem ipsam, auctore Deo, quandoq[ue], quod & in
 pomis sæpe natura facit, in dulcedinem posse conuerti. Valete felices, & in contempla-
 tione uestra, (quemadmodum cepistis) prudenter constanterq[ue] perseuerate. Die xxvii.
 Septembris. M. cccc. lxxxii.

Solem non esse adorandum tanquam rerum omnium auctorem.

Marfilii Ficinus Eberardo in clyto comiti Wuirtembergensis & montis Peligardi
 seniori, S. D.

Socrates in castris sæpe sub diuo Solem suspiciens orientem stetit attonitus in eis-
 dem uestrigij, immotis membris, incõniuentibus oculis, statuq[ue] more, quousq[ue]
 Solem salutarè iterum resurgentem. His ergo Platonici similibusq[ue] lignis addu-
 cti Socratem forte dicent, Phœbeo quodam damone statim ab ipsa pueritia du-
 ctum, Phœbum ipsum uenerari summopere consueuisse. Eadem que ratione sa-
 pientissimum Græcorum omnium, Apollinis oraculo, iudicatum. Ego uerò quid
 de Socratis damone, seu genio siue angelo, affirmandum maximè uideatur, in præsen-
 tia prætermittam. Id certe ausim affirmare, Socratem in eo mentis excessu non Solem
 quidem hunc admiratum fuisse, sed alterum. Cui enim admirationem sola nouitas affer-
 re soleat, quid tantum stupeat hunc admirabundus Socrates, quem & quotidie uidet,
 cuius & motus omnes uiresq[ue] iam diu, mathematica simul, & physica ratione compre-
 henderit. Quem, (teste Platone) non Deum primum, sed Dei filium appellauit, non fili-
 um, inquam, Dei primum, sed secundum, iamq[ue] uisibilem. Primum namq[ue] Dei filium
 non Solem hunc oculis manifestum, sed alterum, hoc lōgè superiorem, intellectum sci-
 licet primum, solo contemplabilem intellectu. Socrates igitur Sole cœlesti nonnunquã
 admonitus, Solemq[ue] inde supercœlestem auguratus, & illius maiestatem contempla-
 batur attentior, & patris illius incomprehensibilem bonitatem admirabatur attonitus.
 Hunc Iacobus Apostolus patrem luminum appellauit, luminum, inquam, plusquam
 cœlestium, atque cœlestium. Apud quem non sic transmutatio, neque uicissitudi-
 nis obumbratio. Nam & supercœlestia illa facta putat naturaliter mutabilia, & cœ-
 lestia quotidie per noctium uices obumbrari non dubitat. Quamobrem omne datum
 optimum scilicet menti naturaliter insitum, & omne donum perfectum uidelicet post
 naturales dotes adhibitum, non à Sole hoc stellis que mundanis, sed altius ab ipso patre
 luminum descendere, censet. Nam intelligentiæ uiribus, quasi gradibus quibusdam,
 non quidem cœlitus, sed desuper acceptis freti, super cœlos ascendimus, ibique multa
 cœlis præstantiora, cognoscimus, amamus, & colimus, ipsum que cœli fabricum ante
 omnia ueneramus. Neque tamen possemus intelligentia incorporeum aliquid cœ-
 lōque melius intelligere, uel amare, si cœlitus tantum intelligentiam haberemus.
 Iam uerò ne quis, Solem, Lunam, Stellam, nimum, & adoraret, & tanquam intellectu-
 alium munerum auctores, & patres ueneraretur, prudenter admonuit Solem hunc non
 esse uniuersi principium. Missas in præsentia faciam rationes, quibus in Theologia
 nostra principium uniuersi, nec corpus esse, nec animam, nec intellectum, sed ali-
 quid admodum excellentius, affirmamus. A quo quidem Sol cœlestis longissime
 distat, ut umbra quædam illius esse iudicetur, potiusquam imago. Ratio-
 nes autem quas Iacobus hic attingit breuiter, in præsentia perstringam. Cum sta-
 tus tanquam principium, & rector, finis que metionis, sit omni motu perfectior,
 certè

certè Deus ipse principium & finis & rector omnium, mobilis esse non potest Sol autem est assidue mobilis. Præterea principij uirtus tanquam immensa, fortiter attingit omnia, nec usquam cohiberi potest. Solis autem uirtus per radios agens præpeditis passim radijs impeditur, defectum patitur obiecta Luna, sæpe nubibus coercetur, terrena densitate repellitur, distantia loci debilitatur Sol ipse, quin etiam minima quædam est particula mundi, angusta quadã sede tenetur. Trahitur à sphaera cui sumus, retrahitur. Contraq; sphaeræ propriæ impetum à sphaera semp superiore: euoluitur. Contrarij signis impeditur & stellis, & aspectu maiorū nonnunquam debilitatur. Denique principij uirtus uersa omnia ubiq; & semper, & in omnibus operatur. Sol autem nec mundi globos ipse facit, nec quacūq; frigida uel humida sunt uel densa similisq; ipse uirtute propria potest efficere. Neq; similes in cælo uirtutes ullam à Sole ducūt originem. Ceterum quauis Sol ab auctore mundi longissime distet, cœlestia tamen omnia ad Solem ueniunt cum qua rectorem in cælo mensuramq; diuinitus redacta uidentur. Ut hinc prorsus admoneremur, ut omnia quæ in cælo sunt & sub cælo & super cælum ad unū cunctorum principium similiter referri, considerantes tandem hoc ipsum ea saltem obseruantia ueneremur, qua cœlestia Solem.

Copula Philosophiæ cum legibus, quod felix & nobilitati sit Philosophus.

Marsilius Ficinus Martino Vranio Prænnygero Amico unico, S. D.

Philosophanti quidem mihi semper, nunquam uerò legibus incumbenti, professores legum duo sunt amicissimi, in Italia quidem Ioanuius Soderinus, in Germania uerò tu in primis optime mi Martine, & utriq; cum insigni facultate legum mirum sapientiæ studium coniunxistis. Dixit ergo quispiã. Quænam legibus cum Philosophiâ cognatio? Quæ uidelicet Ioui legum auctori, cum Saturno Philosophiæ duce, id est filio cum patre necessitudo. Mitto nunc astronomos asserentes, Iouem quando cum Saturno coniungitur, nouas differre leges. Præsertim quod tiens in ipsis cœli cardinibus triplicatumq; capitibus, coniunguntur. Nonne poetæ præci, ueteresq; Theologi Saturnum in additis contemplatorē fingunt, legesq; & iura post diurnam contemplationem excogitantem? Quæ deinde Ioui filio actionum duci tradat obseruanda ciuibus mandauero. Homerus quoque Minoem, inquit, regem conditorem legum in Iouis antrum, annis nouem secedere solitum, ibiq; à Ioue leges accipere. Nemo uerò antiquorum myseriorum peritus proprium Ioui semper publico dedicauerit antrum. Hoc igitur nihil aliud esse uidetur, quam Saturni ipsius semper additum domicilium uel sacellum, in quo quidem & Iuppiter constitutus cum Saturno collega regem Minoem legibus instruit, mox populū formaturis, sed misso iam officio legum, sapientiæ studium prosequamur. Multos equidem ad hoc totis uiribus cælescendum sum per meas Epistolas exhortatus. Vos autem iam in hoc ipso prouectos nō adhortabor equidē nunc, sed potius confirmabo. Aut certe nos ipsos consideramus, aut suspicimus Deum, aut ceteros homines circumspicimus. Si forte nos ipsos, sola sapientia facit, ut & nos ipsos denique cognoscamus, & soli nobis cum habitare possimus proprijs semper contenti diuitijs. Si uerò Deum, sola quin etiam sapientia Deo similes efficit & amicos contemplantes uidelicet assidue, quæ Deus ipse fecerit contemplando ipsumq; tanquam bonorum omnium auctorem cognitum uenerantes. Si autem homines, sapientia quoq; sola sapientem populis, regibusq; tandem constituit regem & qua si numen deniq; generandum. Cum igitur sapientiæ studium felicem prorsus efficiat animum. Nunquid præterea nobilem uel efficit uel declarat? Si Platoni licet credere, nobilissimum est profecto Philosophorum genus. Nam & aureum esse inquit, & ab ipso Ioue mundi totius officio reuera p̄fectum, si Stoicis fidem adhibes, nobilitatem Philosophorum ex posteritate cognosces. Solus enim fore asserunt immortales. Prophetæ deniq; Danieli non credere nefas. Fulgebunt, (inquit ille,) docti, sicut splendor firmamenti. Et qui multos erudierint ad iustitiam tanquam stellæ in perpetuas æternitates. Firmamentum uerò non octauum duntaxat cælum, sed tota sphaerarum molem significare.

nificare uidetur, stellarum planetarumq; omnium firmamentum. Hoc autem etiam feorsum à stellis atq; planetis quodammodo suapte natura fulget, sed rariore quadam & sparsa, & candida luce, propterea minus oculis manifesta. Eiusmodi quadam luce fulgebunt, & hic & in patria docti reuera sanctiq; uiri, etiam si nullos unquam ipsi docuerint. Quid uerò non solum sibi ipsis diuina contemplati fuerint, sed alios insuper palam erudierint, legesq; dederint ad iustitiam obseruandam, manifestiore præ cæteris fulgore lucebunt, stellarum instar clarissime coruscantes. Neque id quidem ad tempus certum, sed per omne tempus, nempe per totum mundi tempus solum, sed per ipsum diuinitatis usum, nunquam uidelicet interruptum, sed perpetuum penitus atq; continuū. Iustum enim esse uidetur, ut qui publici diuinitq; boni fuerint auctores semperq; sint hominibus profuturi, luménq; libi diuinitus datum non absconderint, sed ad commune bonum profus ediderint, æterno quodam splendore diuinitus bonoque donentur. Vale.

Cur semper eadem et antiqua tractem.

Marfilii Ficinus Philippo Valori oratori apud pontificem Florentino, S. D.

Hesterno uespere iam Franco nostro dixeram uale, tuq; mihi ad Valorem nostrum eris Epistola. Mox aut, (nescio quomodo,) sum compulsus uespertinis literis addere matutinas. Quod quidem & amantes factitare plerumq; solent, singulis Epistolis non contenti. Francia igit, (ut ita dixerim,) Epistola nostram tibi ualitudinem nuntiabit. Studiorum uerò nostrorum rationem quã per negotia non poterat Francus tunc accipere, Epistolium præfens tibi reddet. Requiris, (uideo,) quid nunc agam. Quod equidem iamdiu, mi Valor agebam. Eodem semper, nescio quo facto,) reuoluto. Significator nobis, ne dixerim ductor, (ut scis,) ab initio Saturnus sub Aquario ascendens extitit. Saturnia igitur & antiqua perpetuo retractamus. Cũ primũ olim rediit ad Aquarium, præca Platonis opera sub magno Cosmo semel interpretati sumus. Iam Saturnus iterum Plotinum interpretamur. Sed grande opus, (ut par erat,) grandioribus commentarijs declaramus. Commentariolum in Timeum in agro Maiano apud te compositum, latius nunc nobis excreuit, mox Parmenidem similiter aggressuris. Magnus ille patronus noster Petrus Medices spem nobis firmã dedit se resurgenti Platoni rursus aspiraturũ. Atque iam ita prorsus inspirat, ut Plato noster hæcenus errabundus, sit iam super hanc Petram, suam academiã fundaturus. Huic igitur isthuc ad pontificem accedenti per ocium hac de re nostro nomine gratias quã plurimas ago. Penes hunc quasi tuũ Iouem, tuos agnosces Dioscurus, Bibienos, Castorẽ, atq; Pollucem, his ergo post illum nos etiam commendabis. Finem uerò faciam, non inquam, Epistolo sed iam Epistolæ, si tibi prius significauero, Martianam illam causam, imò iam tarditate Saturniam, post Medicam auctoritatem, tua insuper opera, iam esse confectam. VII. Nouembris. M. CCCC. LXXXII.

Similitudo Mercurij cum Saturno.

Marfilii Ficinus Philippo Carduccio dilectissimo suo, S. D.

Cum Epistolæ à me compositæ, iam omnes tibi transcriptæ, propemodum per te bellariũ ad te perferendæ forent, decreui Mercuriale opus ad Mercurialem amicum non absque auspicijs Mercurialibus aduehi. Ut siquid in negotijs eiusmodi cœlestia ualent & ocuis ad te peruenire, & celerius legeretur, præterea ut diutissime relectum consideraretur, Mercurio Saturnum insuper addidi, siue comitem, siue ducem. Legi hodie rursus in. x. de Repub. Mercurium Saturnumq; colore id est luce cœlestium omnium inter se simillimos esse, ut non mirum sit intelligentiæ quoque luce ita consimiles esse, ut alter quidem ad sapientiam exhortetur, alter uerò Deo uidelicet altius aspirante, perducatur. Dei quidem imaginem esse Solem uolunt

uolunt. Deus ipse est author sapientiarum primus, Sapientiarum significatores, Mercurius & Saturnus, imaginis diuinæ comites, minime omnium à Solē discedunt, dum uidelicet & Mercurius sub Solis splendore ferme semper incedit, & Saturnus ab egyptica Solis uia minime omnium præuaricari uidetur. Hos astronomi natura quadam similes esse putant Mercuriumq; adibus & finibus & aspectu Saturni gaudere. Hic, (ut opinor,) reficitur, ut ferme omnes, qui à Mercurio sursum iter professionemq; exordiuntur, solum desinant in Saturnum. Vtinam tu mihi Carduci à Mercurio ad Iouem etiam quandoq; peruenias. Vaie. Die. XIII. Nouembris. M. CCC. LXXXII.

Apologia in librum suum de Sole, & lumine.

Marcellus Ficinus Florentinus Philippo Valori oratori apud pontificem Florentino, S. D.

Librum de Sole clarissimo Petro Medici destinatum domi iam diutius retinebam atq; contra præceptum Euangelicum, sub modio lucernam, siue Solē ferme iam impius abscondebam. Sed Petrus ille Nerus, quē in Epistolis nostris frequenter candidissimum appellauimus, pium existimauit fore, ut lumen hoc quā plurimis, ut Deus præcipit, effulgeret. Itaq; candidissimo uiro ad quem potissimum cura de lumine pertinet & candore libentissime parui. Atq; ultra mysterium magnanimo Petro Medici commendatum permisi librum opera Petri Neri palam impressoribus exprimendum. Ecce igitur mi Valor luce mihi charior palam Sol hic quantuluscumque meus iam exoritur. Sed forte mox subortituris nebulis offendendus, uel etiam futurus nocturnis quibusdam uespertilionibusq; molestus. Nebulae quidem aut uenti protinus dissipabunt, aut Sol ipse cū ascenderit altius extenuabit atq; dissoluet. Vespertilionibus autem sub lumine caligantibusq; cæcipientibusq; consulto, si modo consilij sint capaces, ne lucem quidem incusent ceteris salutarem. Sed ipsi splendore hunc effugiant, suo more potius, atq; (ut par est) indigni lumine assidue delitescant. Bona quidem spe Valorem meum ad hoc certamen prouoco, Valorem inquam non solum contra bubones, sed aduersus etiam inania monstra. Herculis instar ualidissime pugnaturum. Soles enim, Boëtianum illud pro Hercule dictum in ore frequenter habere. Superata tellus sydera donat. Herculem ueteres introducunt, utrum Solis alumnus, pro uera gloria, pro ueritatis splendore, quē Solis ipsius munera propria & officia sunt, labores duodecim signa zodiaci subeuntem, Ito nunc alacer mi Valor in prælium, propugnatores enim illic, (scio quid loquar,) tres saltem inuitos habebis. Politianum Herculem inquam, Phœbeumq; Picum, Amphionemq; Landinum. Hi profecto quam strenuè pro mea uita iam triennium certauerunt, tam feliciter deinceps pro hoc meo, (quantuluscumq; est) splendorem pugnabunt. Die. II. Ianuarij. M. CCC. LXXXIII.

Sepe in caelestibus gemini sunt, item Soles Duo.

Marcellus Ficinus Martino Vranio Germano, amico unico, S. D.

Iuat unā tecum mi Vranie uir cœlestis cœlestia sepe tractare. Non solum in firmamento gemini sunt illi dioscuro, sed inter planetas sunt quoq; germani, Mercurius enim quasi minor frater est Saturni, consimili enim, (ut Plato inquit,) luce fulgent, & ingenijs utriq; præstant. Germana Iouis est alma Venus, Phœbi quoque Phœbe. Mars autem quasi superior communionis expers, Solem ipsum nō tam comitatur quam emulatur. Præter enim feruorem suū Solis emulum quasi riualis, lumen, (nescio quod) infundit Lunæ paucis admodum obseruatum. Post hæc autem æternus aër quā si Iuppiter alter frater & maritus est sequētis aëris quasi lunonis. Sed ut reuertamur ad Solem. Quid mirū si quidem in cœlo sunt gemini Soles, geminos quoq; penes me quā si Soles esse natos, principio quidem maiorem, deinde minorem. Minorem igitur ipse orator ad pontificem proficiscens præterita ætate apud nos uidisti Florentia, qui & te hinc in Germaniam abeuntem, & uestigio sequutus est, clarissimū principem tuum Eberardū

Ooo ; salutaturus

salutaturus. Alterum uerò Solem qui inter Platonicas commentationes grandior iam coaluit, iure sibi uendicat Petrus Medices, & qui & Platonica iure sibi omnia uendicat, lumen similiter, ò mi Vranie mihi geminum inter lares eluxit, minus atq; maius. Minus quidem iādiu Phœbo Capellæ fultit, maius uerò nunc Petro Medici clarissimo lucet. Verumq; igitur uir cœlestis foeliciter cōtemplare. Contemplaberis uerò feliciter, si luminis huius similitudine Platonicum hoc quod sequitur de diuinitate mysterium memorie commendaueris. Quæ minimū lumen habent non aliter cernere consueuimus quam passim querendo propius accedentes. Solem uerò uisuri, non tam querere Solē cogimur ultro nobis obuium atq; omnium patentissimum, quam purgare oculos, apere, conuertere, proq; modo nostro hos ad illum accomodare. Similiter caterarum qui dem rerū ueritates exiguas quasi scintillas argumentationibus perferuari cōpellimur. Immensum uerò Dei lumen sic assequi nō ualemus, sed & amatoria uoluntatis conuersione & serenitate mentis paramur ad illū, nobis uidelicet præparatis ultro feliciter cōruscantem. Hinc Platonicum illud. Diuina quidem uerbis rationibusq; doceri non possunt quemadmodum cætera quæ discuntur, sed alicuius circa diuinum ipsum consuetudine uitæq; communionem, subito tandem nobis uelut ab igne scintillante lumen effulget in animo, seq; ipsum iam alit.

In librum de Sole, dono missum.

Marsilius Ficinus Laurentio conphilosopho suo Laurentianæ ædis antistiti.

Cum ego superioribus diebus librum de Sole & lumine, parauit quidem sed magna cum uoluptate componere, tu interim & si præsentis meæ lucubrationis incius, per opportune admodum astronomicis rationibus inuenisti nostrū omne sapientie studium, ad Solem potissimum pertinere. Quoniam fors illa quam Aegyptij sapientie partem nominant in genesi peruenisset ad cor Leonis. Sol uero Dominus eius nonam tenuisset cœli plagam, sapientie destinatam. Oportune rursus absoluto statim libro de Sole & lumine heri ad nos cōputationem astronomicam attulisti. Eadem igitur oportunitate ego uicissim librum ipsum ad te hodie mitto. Utinam nostrum hoc lumen non Lunā uideatur proferre, sed Solem. Die. xviii. Februarij. M. cccc. lxxxiii.

Amor ipse Deus amantem redamari iubet.

Marsilius Ficinus Florentinus Iuliano insigni Theologie professori ordinis minorum non minori, S. P. D.

Nihil est, dilectissime mi Iuliane, quod silentium apud nos tuum purges. Nam & si nobis quidem raro, frequenter tamen de nobis es locutus, Ac si quid uerbis forte defuerit, id totum ingenti erga nos amore compensas. Amoris e quidem ardentis erga me tui, hinc argumentum habeo proculdubio maximum, quod ego te absentem diu ardentiori quodam in dies amore complector. Pro uerbium uerò illud, si uis amari ama, in libro de Amore, atque Epistolis alicubi rationibus multis exposui. Sed omnium maxima, quæ inter scribendum modo mihi succurrit esse uidetur, nisi repentina me fallit opinio. Sed ut fallat aliquanto leuius, ita parumper confabulemur. Apollinem & Cupidinē sagittarios antiqui fingebant, hūc quidem flammam, illum uerò lumina iaculantē. Quemadmodū igitur Apollo lumen simul in geminis iaculatur, ut quo ego te lumine uiso, eodem & ipse me reuistas, ita Cupido flammam, ut qua iam ardet unus, eadem mox ardeat alter. Omnino uerò Amore esse Deum, & Plato probat, & omnis testificatur antiquitas, & Theologi nostri sanctum quidem spiritum amorem primum, seraphicis id est amatorijs angelis anteposunt, & seraphicos angelos ueris amoribus ubiq; præficiunt. Amatorum ergo nomen mutua caritatis & Iunonis amicum, ubi aliquem accendit amore, statim ardetes ex hoc amore uelut speculo radios, in amatum occulta quadam & mirifica uirtute reflectit, ut absens uel incertus ille mirabiliter accensus, uicissim amat amantem, iustum namque nomen non patitur amantem superno uidelicet instinctu, concitum nō redamari. Sed etiam de amore

amore fatis. Conquerebaris præterea Epistolâ Plotini libros ad uos minime peruenisse, meam propemodum tarditatem accusaturus. libri quidem ipsi præterito Maio sunt ab impressoribus absoluti. Sed in quibus mandatum est à Medicibus, ut eos saltem per Italiam diuulgarent, tardiores hæcenus extiterunt, ac me etiam urgente, sunt tardi. No uam Platonis interpretationem nondum edidi ultra dimidium iam productam. Ad hanc tu me maxime omnium adhortatus es, forte interim cohortantibus Angelis, in quorum æde id in cœna mihi persuasisti. Quo tempore post declamationes nostras ibidem frequentius concionibus tu orabas. Libellum de Sole & lumine à me nuper editum ad te mitto legendum, ut ubi noster iamdiu feruet calor, ibi lumen quoque refulgeat. Die. XXI. Februarij. M. CCC. LXXXIII.

In librum de Sole.

Marsilius Ficinus Mazino Physico insigni conphilosopho suo. S. D.

OMnes, (quod te non latet,) Astronomi, Lunam quidem tertia ab ascendente cœli plaga gaudere putant, itineris illinc breuis religionisquæ parue ducem. Solem uerò nona, longioris itineris, ac religionis magnæ rectorem, ut autem, tutius loquamur, saltem significatorem. Cum tu igitur longum religio sumq; ad Lor etanam eadem iter sis propediem aggressurus, merito solem quendam nunc tibi trado mihi nuper exortum. Futurum (ut opto) fereni aëris, facilisq; itineris auspicium.

In librum de Sole.

Marsilius Ficinus Georgio Cyprio insigni medico, S. D.

CUm Phœbum omnes medicinæ authorem medicorumq; patrem esse consentiant, merito Phœbeum de Sole & lumine librum à nobis nuper editum ad te mitto legendum, antiquum familiæ nostræ medicum. Phœbus igitur perpetui amoris ergate mei ueridicus tibi testis erit. Sol tibi signa dabit (ut inquit Maro noster) Solem quis dicere falsum, audeat? Die. XIII. Iunij. M. CCC. LXXXIII.

In librum de Sole missum.

Marsilius Ficinus Baccio Vgulino, S. D.

CUm fratres sint Phœbus atque Bacchus, alter merito salutat alterum. At uter utrum prior adit? non Appollinem quidem Liber, metuens forte ne uerba reportet. Sed Phœbus ipse Bacchum, sperans referre merum, xv. Iunij. M. CCC. LX XXXIII.

Felicia ad Philosophiam auspiciâ Mercurio & Saturno & Sole.

Marsilius Ficinus Nicolao Valori dilectissimo suo, S. D.

NVllus familiarium nostrum felicioribus, quàm tu auspicijs Philosophari cœpit. Non commemorabo equidē latius in præsentia, quantum ad Philosophiæ studia conferre putetur coniunctio illa Mercurij cum Saturno sub Aquario tunc imminens quando & ego librum de Sole & lumine componebam, & tu Philosophiæ iam dabas exordia, atque quidem ab ipso Sole sane tanquam Orpheus alter ab Appolline potius quàm à musis. Hunc ergo Solem quod quidem auspiciâ tanta decebat, æquilinis statim oculis suspexisti. Ad hoc uerò deinceps, qui inter cœlestia dominatur, ad altiorem Solem cœlestium authorem mira quadâ celeritate profectus, Platoniam Theologiam feliciter admodum es aggressus. In qua quidem tam perspicue in dies profundissima quæque mysteria inspicis, quàm dilucide fas est eum cernere, qui non sub Luna, sed sub ipso Sole singula contuetur. Perge quæso, ni Valor, ea deinceps alacritate, qua cœpisti, & me passim socio & Appolline duce, summum ueritatis gloriæ splendorem breui consequuturus.

Signa legitimi Platonici, atque de ideis.

Marfilii Ficinus Francisco Diaceto complatonico suo, S. D.

ERrant omnino, qui Peripateticam disciplinam Platonicam contrariam arbitrantur. Via siquidem termino contraria esse non potest. Peripateticam uerò doctrinam ad sapientiam Platonice esse uiam, comperiet, quisquis recte considerauerit, natura sua nos ad diuina perducere, hinc igitur effectum est, ut nullus unquam ad secretiora Platonis mysteria sit admissus, nisi Peripateticis disciplinis prius initiatus. Absoluti uerò Platonici tria sunt symbola, quibus sacerdos eiusmodi à cæteris Philosophis sapientibus que discernitur, primum quidem est mens sublimis, ab inferioribus se ipsam semper ad superiora conuertens, secundum uerò religio, tertium eloquentia, & hæc quidem quasi poetica. Primum rursus ad Saturnum, secundum ad Iouem, tertium pertinet ad Apollinem. Solus itaque Platonice est legitimus qui illa quam diximus incedit uia, his præditus symbolis, his, (ut ita dixerim,) numinibus commendatus. Quamobrem conphilosophem i Fraciscæ, tibi tanquam legitimo Platónico gratulor & academiæ gaudeo. Ut autem ad tuam illam de ideis quaestionem pro epistolæ modo respondeam, ita breuiter accipe. Non putas, proprias singularum ideam in mente prima inter se absolute quidem, sed quadam relatione distingui. Neque id quidem à Plotino iam tuo arbitror alienum. Quod sane in cõmentarijs in eum breuiter explico. Negat & in Parmenide Proculus, ideam proprias singularum, uidelicet absolute distinctas. Id proculdubio Platoni maxime consonat in Timæo dicenti, ideale exemplar æternum esse. Quod uia ad ipsum exprimitur, atque per ipsum, sempiternum fore significanti. Vnde colligitur naturalium species illinc penitus exprimi, tanquam uidelicet sempiternas, singula uerò non aquæ, sed sequentibus deinceps causis ad extremum inter se discerni. Quæ tamen distinctio intellectum primum non lateat uniuersi ordinis conditorem. Hinc in Timæo seniores dii, dxmonesque architecto mandante, atque disponente, singularum sub Luna fabricam profectuantur. Ne igitur uel in eo quod summopere est unitum, extrema sit multitudo, uel eum quamplurima lateant, qui intelligentia facit & perficit omnia, singularium omnino mutabilium illuc ideam non sint re ipsa inter se naturaliter disiuncta, sed eiusdem intelligentiæ se ipsam aliter atque aliter conferentis ratione distincta. Bene igitur excogitasti mi Fraciscæ. Bene Vale. Die. x. Iulij. M. C. C. C. L. X. X. X. I. I. I.

Purgatio silentij diurni.

Marfilii Ficinus Philippo Valori oratori Florentino ad summum pontificem. S. D.

Quæres forsitan diurni huius silentij causam, hæc autem nihil aliud est, ut respondeam breuiter, quam incerta scribendi causa. Nam quid potissimum scribam? An forte quomodo ualeor? Qui male ne, an bene ualeam, semper ambigo. Uel scio, quid tentem. Quid autem efficiam adhuc ignoro. Ambigo quin etiam præsentem ne te nobis putem, an absentem, quem quotidiana Nicolai fratris tui mecum philosophantis consuetudo usque admodum præsentem reddit, ut esse opus epistolis non aduersem. Solent grati homines post diurnum silentium epistolas saltem mittere longiores. Ego autem admodum nunc ingratus fuero, ut breuissimo forsitan epistolio, longissimum silentium compensare possidam? Nequaquam, sed amor ingens potius, et fiduciam præstat & satis officio facit. Vale die. x. v. Iulij. M. C. C. C. L. X. X. X. I. I. I.

In Librum de Sole.

Marfilii Ficinus Antonio Calderino, S. D.

Sol inter cœlestia Dominus in hoc uel maxime cæteras rerum naturalium causas antecellit, quod calore quidem omnia facit, lumine uerò demonstrat. Mihi uerò & si nihil opus est, ut calore Solis utar ad Calderinam calefaciendum, quem in rebus meis expediendis atque tuendis ubique feruentissimum sum expertus, lumine tamen Solis utendum censui quod ardentem amorem nostrum iamdiu testimonijs plurimis confirmatum, nunc insuper teste Apolline palam omnibus declaratum. Die. x. v. Iulij. M. C. C. C. L. X. X. X. I. I. I.

Lumen

Lumen est admirabile, quoniam est imago sapientia. Item quam mirabilis sit copula sapientia cum potentia.

Marfilius Ficinus Ramberto Malatestæ, illustri Sogliani principi. S. D.

Communis omnium certaq; sententia est, et quasi uox ipsa nature, nihil aspectus pulchrius, nihil amabilius, nihil admirabilius esse quam lumen. Et si hoc omnes extra contouersiam consentitur, ubi tamen tantæ rei tanq; manifestæ, causam queras, non omnes iam inuenient rationem, sed solus ille probabiliter respondebit, qui lumen hoc oculis manifestum animaduernerit, nihil aliud præter clarissimum intelligentiæ lumen. Quod quidem Plato noster in Phædro uaticinatus est, si quando interioribus oculis cerni possit, amoris sui multo ardientiores excitaturum, quam lumen hoc patens in corporibus speciosis quotidie solet amatoribus incitare. Quippe cum lumen hoc aspectu perspicuum, non tam à lumine tantam apud nos gratiam admirationemq; nactum fuerit, quam ex illo secretiore cuius est imago, ex illo, inquam, diuinæ sapientiæ lumine. Diuina igitur sapientia ubique dedit lumen tanquam suo cuidam uicario principatum. Corporis quidem nostri soli duces sunt oculi, inter membra enim sunt luminis, quasi cuiusdam sapientiæ, compotes. Inter omnes quoque animæ uires regnat mens sola, uidelicet munere sapientiæ lucens. Elementorum præterea similibusq; corporum, ignis est Dominus solus inter hæc quasi sapiens quidam lumine præditus. In cælo similiter Sol ipse solus fons luminis omnibus dominatur. Idemq; apud astronomos potentiam significat atque sapientiam, nona cæli plaga gaudens uelut æde Mineruæ. Cuius etiam uicinitate Mercurius sapientis nomen obtinuisse uidetur. Quid plura? Ipsum denique totius mundi regnum caloris uilius aut frigoris uiolentia, aut motuum quorundam impetus, aut ulla corporum uel fluctuantium turba uel uastorum moles sibi uendicat, sed sapientia prima, sicut omnia cernens sic & omnia potens, sicut prouidens ubique singularis, ita rursum & Domina singulorum. Hæc itaq; merito & nobis mandauisse uidetur, ut ita sapientiam cum potentia pro uiribus coniungamus, sicut ipsa & in se & in uniuerso manifestè coniunxit. Quamobrem diuinitus effectum arbitror. Et Solis lumen idem, quod quidem efficit omnia tanquam potens, similiter omnia demonstraret, uelut sapiens, imò & cuncta iuaret atq; delectaret tanquam bonum. Quo semper admonemur, cum potentia non solum sapientiam, sed bonitatem etiam copulare. Eiusmodi uerò copulam uenerandam prorsus atq; beatam & poëtæ canunt, extitisse quondam regnante Saturno, & Plato noster uidere præ cæteris exoptabat. Ac nos sectatores eius ante omnia cupimus, uirum præ cæteris amaturi, qui singularis sapientiæ studium moriq; probitatem cum generosa sitipe simul & principatu coniunxerit. Hic iam adulationis uanitatissq; suspitio à Philosophis admodum aliena, prohibet latius explicare quod sentio, fas uerò sit id saltem breuiter eloqui. In Ramberto Malatesta Sogliani Principe, iam habeo tota quod mente petebam, tota hunc mente diligo, atq; ut lex amicitia iubet, mea huic omnia communia facio.

Quomodo Venus per cupiditate, n commiscet amantes. Iuppiter amabilis per Mercurium constat amicos.

Marfilius Ficinus Ramberto Malatestæ Illustri Sogliani principi. S. D.

Antiqui Gentium Theologi amicitiam tanti fecerunt, ut inter cætera numina, I. mo & sape præ cæteris louem coluerint amicabilem, conciliandis ubique beniuolentijs amicitijsq; præfectum. Apud hos ergo quem admodum alma Venus per Cupidinem & accendebat amores &, (ut ita dixerim,) coniungebat amâtes Ita Iuppiter amabilis per Mercurium grauiores procreabat beniuolentias, amicitiasq; confababat. Si nobis hodie liceat louem Mercuriumq; nominare profecto amicitiam hæc nostram non humana quadam causa dixerimus, sed Iouis amicabilem munere copulatâ, siquidè ipsa Minerua beniuolentiæ nostræ cõciliatrix, fertur à summo Iouis capite nata:

000 ;

Sed

Sed nunquid per Mercurium id nobis effecisse dicemus? Per Mercurium certe, non solum per oculiorem illum atq; coelestem, sed etiam per notior em nobis aliquem & humanum. Quandoquidem Petrus Martellus utriusq; nostrum amicissimus, qui & nos coniunxit in unum, non solum Mercuriale fert ingenium, sed ipsam etiam effigiem indolemq; Mercurij prae se ferre uidetur. Quam equidem, ut de meo quodam quasi uaticinio nonnihil dixerim, nondum inspecta eius genesi, auguratus sum, & inspecta, sum augurio confirmatus. Is igitur quemadmodum in amicitia inter nos uincienda, hactenus sub Ioue Mercurium egit, ita deinceps in mutuis consilijs inter nos significandis interpretandisq; ultro citroq; Mercurius erit. IIII. Augusti. M. C. C. C. LXXXIII.

Sol imago uicarij Dei.

Marfilii Ficinus Reueren. in Christo patri. D. Francisco Soderino Episcopo Volaterrano. S. D.

Librum de Sole nuper magnanimo Petro Medici dedicatum ad te quoq; necessarium eius, mitto legendum. Sed ut tibi etiam alteri patrono meo liber ipse totus uideatur inscriptus, hanc totius summam tibi dedico. Tria Theologi Deo praecipua tribuunt, potentiam, sapientiam, bonitatem. Sol igitur imago Dei efficit apud nos omnia tanquam potens, distinguit praeterea quotidie, demonstratq; oculis singula uelut sapiens, iuuat deniq; nos atq; delectat tanquam bonus. Dei solius proprium esse tradunt, miracula facere. Sol itaq; Dei uicarius tria possimum miranda uidetur efficeret, sub caelo quidem quamplurima per heymem quasi mortua, in Vere suscitatur & restat. In caelo autem caelestia omnia illuminat & moderatur & regit. Quae uero super caelum non oculis tantum, sed mentibus etiam nostris inuisibilia sunt, Sol, ut ita dixerim, uisibilia reddit, dum admirandis caelestium spectaculis nos admonet super caelestia contemplari. Contemplantur feliciter facer antistes Solem hunc nostrum atq; lumen, uero praeter ceteris Sole alma luce dignissime. V. III. Septembris. M. C. C. C. LXXXIII.

Prooemium in epistola.

Marfilii Ficinus Florentinus cunctis semel epistolis suis. Sal.

Quotiens epistola meae amicis meis, (me iubente,) salutem dicitis, totiens amicissimo uestro Hieronymo Roscio immortales salutes dicitis. Vos enim ego mortales genueram, ac nescio qua fortuna propediem moribundas, Hieronymus autem insignis pietate uir regenerauit uos nuper, (ut spero,) iam immortales. Latebatis enim iam diu locis cupida, nec quisquam adhuc e tenebris eruebat. Fato forsan uel genio nondum uolente. Roscius autem noster, imò iam & uester Roscius, qua pietate semper erga parentem uestrum Marfilium se gessit, eadem nunc & uos charitate quadam hereditaria feliciter est prosecutus, diligentia simul & operum curans, ut uestrae facies iam iam oppressae, prorsus exprimerentur. Hunc ergo doctum piumpq; restitutorem uestrum, hactenus quidem tristes, nunc hilares salute, atque pro ingenti immortalitatis munere immortales gratias agite. x. V. Decembris. M. C. C. C. LXXXIII. Florentiae.

Pro libro de Sole, item de stella magorum, in solemnitate Epiphaniae.

Marfilii Ficinus Angelo Nicholino ciui & Iuriconsulto praeclearo. S. D.

Hodie magi, (stellarum obseruatores, stella miranda duce,) Christum stellarum authorem muneribus praecipue tribus salutauerunt, auro, mirra, thure. Hodie Christus sancto spiritu caelitus coruscante, fertur ab Ioane Iordanis aqua per fusus. Hodie Christus aquarum procreator & uini, nuptiali conuiuio mirabiliter aquam commutauit in uinum. Hunc ergo diem tribus ingentibus miraculis celeberrimum, insignis pietate uir Angele, trino tu quoque solemniter quotannis honore concelebras, conuiuio, Musica, lectione. Huic equidem lectioni apud te sacrae, librum de Sole & lumine cofecro, hac a me nuper ratione coposuit, ut Solis luminisq; uisibilis comparatione

comparatione ad inuisibile diuinitatis lumen pro uiribus contemplandum lectorum mentes erigerentur. Vtinam sicut stella mirabilis ad uidendum Christum, Deum & hominem, perduxit hodie Magos, ita nos ad Deum excogitandum hodie Sol perducatur, lauarij v l. M. CCCC. XCIII.

Pro Bacchi dono. Item Euangelicum illud, ex aqua uinum factum.

Marsilius Ficinus Mazingo Insigni Physico. S. D.

MAtutinis infra octauam Epiphanię lectionibus, frequenter admonitus hodie mecum, Euangelicum illud animo reputabam. Vinum ex aqua factū, an preter mysticam allegoriam, atque moralem, physicum quoque sensum habeat, siquidem non longo quodam tempore, aquam fermę, sicut momento Christus permutet in uinum. Physicus uerò sensus, ad medicum precipue pertinet, inuestigat, cur nam hoc primum miraculorum suorū Christus esse uoluerit. Forsitan ut ostenderet, primum summumq; uitę nostrę subsidium fore uinum, sed cur nam uinum bonum, id est, ualidum, quare Creticum & Oriëntale merum seruatum est usq; adhuc? Cur noluit ille uitę Magister in prima mensa uinum hoc afferre, sed adeo distulit? Voluit forsitan admonere, uinum uirtute uigens feruenti iuuentuti minimè concedendum, sed recreandę potius frigidiori senectuti seruandum. Cur deniq; non partem, sed totam pro his aquam permutauit in uinum? ut uidelicet bonum uinum in senectute præsertim bibatur & merum. Itaq; cum hæc circa meridiem meditare, exoptare coepi atq; iam exquirere uinum eiusmodi, quo & senectutem meam & matris seniū conseruarem. Nam præterito autumno, illa quidem octuaginta, ego autē sexaginta iam annos impleuimus. Tu uerò tanquam uates eadem hora uinum ad me misisti diuinum, Apollineum certe medicū, qualis meus est Mazigus, & uaticinium decet & Bacchi munus, siquidē Phœbus idem & primus medicus, & uaticinię author appellatur, Bacchi frater sacrisq; coniunctus. Quod deniq; multifacio, una cum electissimo Liberi patris munere epistolam dedisti Galenicam, uitę salubriter cōsulentem. Vt cum auxilio consilium amice cōiungeres. Ego igitur quantū cum medicina pronosticum, & cum Phœbo Bacchus, tātum profecto sum atq; semper ero tecum amore coniunctus. Ianuarij XIII. M. CCCC. XCIII.

Pro libro de Vita rerum imprimendo. Item auspiciū de amicitia immortalē.

Marsilius Ficinus Florentinus Menchen sacerdoti Coloniaensi, præclaro iuris Canonici professori, magni Coloniae antistitis secretario. S. D.

QVintodecimo Calendas Februarij propè Solis ortū in somnijs salutare uidebar incognitum mihi antea uirum honesta specie præditum, uestibus comitibusq; ornatum. Qui post disputationem physicam mihi pedem ostenderet quasi curandum, eodem ipse die Florentiam accessisti, profecturus Romam magni antistitis Hermanni legatus, qui cum propter contusionem pedis ad nos uenire non posses, desiderium uisendi significasti, egoq; ad te, ut non oportebat solum, sed etiam decebat, accessi, itaq; cum. primum te iam obuium sum intuius, agnoui statim qualem in somnijs Heroicum uirum uideram, post salutationem primam in mentionem operis nostri de uita mox incidimus, multaq; ad medicinam precipue pertinentia inuicē disseruimus. Inter loquendum, ut quicquid dormiens prælagiu erum impleret, pedem ostendisti contusum. Itaq; non somnium quidem uidisse uideor, sed oraculum diuinitis accepisse (ut arbitror) auspiciū amicitiam nostram fore diuinam. Quoniam uerò diuina sunt etiam immortalia, immortalē ego quidem, (ut modo narraui) diuinitatem amicitiaę nostrę præcensi. Tu uero interim futuram eius immortalitatem excogitasti, Deceuisti enim libros de uita nostros curare iterum exprimendos, quo & nostra hæc uita latius inde propagaretur, & postea hoc tuo erga nos officio quantum nos amaueris, partem a nobis amatus intelligant, atq; ita diuina hæc amicitia nostra apud posteros immortalis euadat. Vitę felix mi Ioannes & nostrę propagator uitę, & uita dignissimē. Vale feliciter x v l. Ianuarij. M. CCCC. XCIII.

Commen-

Commendatio breuis in causa iusta.

Marfilii Ficinus Reue. in Christo patri Domino Francisco Soderino episcopo Volaterrano. S. D.

Monasterium Septimi tibi commendaturus in causa Mutinensi paucis agam. Scio equidem quantum monachos illos, uiros admodum pios, ames. Quos ego quoque non amo solum sed colo. Arbitror eos tanquam iustos iusta etiam postulare, tu iuris acerrimus es patronus. Quicquid denique officij in hos contuleris in me horum obseruatorem pariter colatum esse putauero. Monachus istic huius causae procurator, & re & nomine iustus diligenter tibi referet omnia. Me quoque tibi commendo quam plurimum. Vale felix. xxv. Ianuarij. M. CCCC. LXXXIII.

Plato multa Christianis consentanea dixit. Platonici multi Christiana sunt imitati.

Marfilii Ficinus Floren. Reue. in Christo patri. D. Iacobo Rondono episcopo Arimineni. S. D.

Frater Sanctus in ordine diui Dominici Theologiae professor insignis, tuo nomine me salutans. testimonijs profecto multis asseuerauit, me abs te ardentius amari quod quidem & si iamdiu mihi plane perspectum erat, desiderabam tamen de prospera ualitudine tua nuntium qualem nunc accepi, diutius exoptatum. Philosophia humanorum omnium bonorum mater, amicitiam iamdiu nostram peperit, omni, (ut Frater inquit,) necessitudini praeposendam, nec tempore perituram. Sed haec profecto certiora sunt, quae ut testibus uerbisque indigeant. Retulit praeterea nobis, fratere, (nec scio quem,) in declamatione publica insolenter asseuerauisse, trinitatis apud Christianos diuine mysterium apud Platonem ipsum extare, Christianosque familiaria illic primos accepisse. Vos autem a me super hac re tanquam mihi Platonica sint nota, iudicium expectare. Ego igitur extra conuersionem assero, trinitatis Christianae secretum in ipsis Platonis libris nunquam esse. Sed nonnulla uerbis quidem quamuis non sensu quoquomodo similia. Similiora uere in sectatoribus eius, qui floruerunt post Christum, in Numenio, Ammonio, Plotino, Amelicio, Iamblico, Proclo. Qui cum & omnes Ioannis Euangelium Egissent. Et quidam insuper Dionysij Areopagita libros, nonnulla trinitati similia libenter usurpauerunt, ordinesque angelorum & nomina susceperunt, tanquam Platonis suo Mosis sectatori plurimum consentanea. Quamobrem Aurelius Augustinus quodam Platonicus, & iam de Christiana professione deliberans, cum in hos Platoniorum libros incidisset, cognouissetque Christiana per imitationem ab his probata, Deo gratias egit, reditusque iam est ad Christiana recipienda propensior. Quantum uero Platonica Christianis similia sint, ex epistola quam hac de re ad Braccium Martellum iamdiu scripsi, breuiter intelligere poteris. Hanc enim nunc exscriptam ad te mitto. Vale felix, & me (ut soles) ama, te uehementer amantem. Die. II. Februarij. M. CCCC. LXXXIII.

Semper aliquid agendum, et quoad fieri potest, in eodem persistendum.

Marfilii Ficinus Florentinus Callimacho doctissimo uiro, & amico optimo. S. D.

Cum uniuersum hoc cuius quodammodo partes sumus, semper moueatur, certenos at ratione motuque uacare, neque possumus unquam neque debemus, praesertim quoniam primus perpetuusque motus, (ut placet Platonis,) est ipsius animae naturalis, & uita nihil est aliud quam animae motus & actus, ut quam uere, tam profecto moueri & agere necessarium sit, & pariter expectandum. Sed nunquid ego interim sum ineptus? Oportunius forte fuerat, post diuturnum silentium, rationes negotiorum nostrorum & ualitudinis nuntium, statim per epistolam tibi reddere, quam a deo repete Philosophari. Certe fuerat oportunius mihi Callimache. Verum quod tam impertine Philosophari, in causa est & diuturnior iam noster usus & Genius. Tu quoque nobis cum soles per epistolas saepe, sed tempestiue & apte semper Philosophari. Pergamus ergo parumper, (ut iam accepimus,) utinam non inepti. Tres praecipui sunt per locum in uniuerso motus.

Alia

Alia quidem circa idem eodemq; modo perpetuo reuoluuntur, alia uerò continuè locum situmq; permutant, alia partim quidem motu illum circularē partim etiā rectū hinc imitantur. Homines quoq; alij motus alios prosequuntur. Sed ut ego nunc de motu iam meo non alieno loquar, mihi certe datum est, ut semper reuoluar eodem. Quid nam hodie Marsilius agit? Quod & heri. Quid cras acturus? Iterum quod & hodie. Sēper, (ut uides), intra parietes academiæ uoluo circa idem, iterum reuoluor. Quid autē hoc iamdiu circuitu fecerim, rursusq; refecerim, atq; retexam, intelliges ex cathologo librorum meorum, quem unā cum libro de Sole legendū ad te mitto, ut clarissimo Phœbi taureris testimonio amicitia nostra p. a. sentibus posterisq; resurgat. Mitto autem triplicem de Sole & lumine codicem, ut nō tibi solum ego gratificer, sed tu quoq; duobus tuis amicis gratificari possis. Quæ igitur componatur à nobis, ex his ipse percipies. Ego uerò te iam res tuas cōposuisse ex Octauiano tuo et Fedaldis accepi, quod quidē mihi contigit quam gratissimum. Vale feliciter. Die. 11. Aprilis. M. C. C. C. C. LXXXIIII.

Sapientes filij sunt Minerus, hæc Philosophiam parit, Philosophia Philosophos.

Marsilius Ficinus Germano Ganaiensi dilectissimo fratri. S. D.

Mineruam poëta celebrant perpetuo uirginem, nulla tamen apud superos aut homines filios procreat grādiore, perpetua interim uirginitate seruata. Siquidem ipsa solo summi Iouis capite nata, solo similiter capite generat, generat, inquam, pro extinctis gigantibus sapientes quasi heroas gigantibus grandiores. Philosophia quoq; perpetua uirgo sophiæ, id est, Mineruæ filia pro sapiētib; Philosophos uertice parit. Salue igitur iterū dilectissime mi Germane, quem mihi re uera germanum communis peperit Philosophia mater, cum nollet filios unquam inter se diuisos & te, (ut scribas), isthuc missa luce traxit in amorem mei, & me uicissim transmissio hucusq; ex ipsa luce calore rapuit in amorem tui. Quoniam uerò amicorum, præcipue fratrum, omnia debent esse cōmunia, decreui mea omnia tibi ad uotū communia fore. Itaq; mittam ad te primo quidem Dionysij Platoniorum multorum libros tibi iam exscriptos, quos iamdiu petisti. Deinde cōmētaria in Parmenidem. Quæ tui gratia quotidie exscribuntur. Quibus forte succedent cōmentaria in Timæum, atq; Sophistam. Quæ quidem, Sophistam properant iam ad calcem, transcribuntur interea & epistolæ rec. cognoscunturq; ut cætera. Plotinum enim habere te fenseram, nuper autem non scribis habere. Si mitti uis significa. Vale.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus. D. Bernardo Bembo Veneto. S. D.

Solet uulgaris amor sæpe propter absentiam longam diuturnumq; silentium refrigerescere, profuste deleri. Amorem uerò nostrum utpote singularem, propter hæc neque deseruere unquam, neq; obliterari posse, Phœbus ipse & calore uipignus, & lumine testis. Die. X. VIIII.

Pro libro de Sole.

Marsilius Ficinus. D. Antonio Cronico Veneto,

Iotem quendam amicabilem antiqui colabant amicorū conciliatorem, amicitia seruatore. Sed quasnam potissimum mundi plagas Iuppiter hic inhabitat? In Sole forsitan posuit habitaculum suum. Siquidem amicitia ab amore dicitur atq; ducitur. Amor autem calor quidam est. Amatorius uerò ex notitia proficiscitur, a pulchritudine procreatur. Sed Apollo præ ceteris calor est & notitia, & pulchritudinis author. Iuppiter amicabilis in hoc Apollineo munere amicitia nostræ pignus esto. Die. X. VIIII. Augusti.

M. CCCC. LXXXIIII.

Quid

Quid sentiat de Astrologia

Marfilius Ficinus Angelo Politiano. S. D.

Contra multos Astrologos, qui more gigantum eripere cœlum Iouis tam frustra quam impiè moliuntur, merito & Pico alumnus Palladis, & tu miles Herculæ us sæpe feliciter quæ certatis. Nempe Palladem Orpheus giganti expultricem canit, & ab Hercule postea multi gigante Antea à terra simul & à vitâ sublati fuerunt. Ego autem quid? Profecto tanquam in omni uita uobis unanimis, in hoc quo, & studio conspiro uobiscum, & si forte non decerto strenue, tamen ita plane decerno. Cæteri quidè Platonici, cœlestes imagines quas describunt Astronomi, pro oportunitate cõmemorant, neque reprobant eas, neque rursus comprobare student. Plotinus autem talia extra controuersiam ridet. Ego quoque in commentarijs meis in eum, tanquam interpres æquè derideo, partim quidem eius auctoritate confusus, partim etiam quoniam nullam habeo certam eiusmodi rationem. Multas præterea ibidem Astrologorũ regulas in controuersiam simili ratione deduco. Sed in libro de uita, ubi profiteor medicinam, ac remedia uita, utcumque & qualiacumque possum, undique diligenter exquiro, neque despicio profusus imagines illas, neque omnes respuo regulas, & si enim arbitror certam ipsarum rationem nullam inesse, tamen ut studiosissimus humanæ medicinæ curator, remedia non solum sapiētibus certa, sed etiam multis probabilia selector, ut subsidia passim accumulem quomodo liber profutura. Nequid denique prætermiserim intentatum, quod ad uitam utcumque conducturum cuiquam uideri possit, nonnulla tamen interfero firmiora, multa quoque passim congero, quæ & si forte minus spero, tamen opto prodesse. Quod autem in principio libri tertij dicere uideor, imagines ab antiquioribus Platonicijs in cœlo dispositas esse, non id eisdem uolo. Non enim consilium ibi meum est, Platonicos affirmare cœlestium imaginum assertores, de quibus aut nihil, aut parum quid loquuntur. Sed Platoniorum quorundam fuisse sententiam, mundi animam cœlestia sibi corpora peperisse, stellasque cum cœlo, atque ultra stellas singulas, si modo ibi ullæ sint imagines, eiusmodi quoque imagines genuisse. Narro autem illæ dispositiones signorum imaginum quæ nō quales apud Platonicos, sed quales apud Astrologos obseruaueris, iã uerò quæ tum imaginibus uel cœlestibus credam, uel arte factis confidam, progressio libri declarat. Præterea in libro de Sole, non tam Astronomica doceo quam per hæc morales allegoriasque ad diuina perquiro. Denique tam in libris de uita quam de Sole & lumine cõ Philosophicis poetica miscens, liberius sum interdum & forte licentius euagatus, cum Plotino parcius seuerius ago, ut mihi tandem non ingratum sit futurũ, Astrologica portenta fuisse à Pico nostro Mirandula singulariter confutata. Quæ enim ego nusquã affirmo, imò & cum Plotino derideo, explodã à Mirandula gaudeo, superstitiosam præterea uanitatem ab illo tanquam à Phœbo Pithonicum uirus extingui tecũ Politiane congratulor. Tu enim semper hac in causa, (ut ubique soles,) Herculem præstitisti. Soles profecto iamdiu hæc Astrologorum prodigia, ut alia monstra, passim acriter insequi, ut non in terris Solem sed etiam in cœlo monstra fortissimus Hercules expugnaueris. Vitinã denique sicut Herculi, sic & tibi, superata tellus sydera donet, interim in terris uiue diu. Vale feliciter. Die. xx. Augusti. M. C. C. C. C. L. X. X. X. I. I. I.

Pro libro de Sole.

Marfilius Ficinus Bernardo Oricellario Marioti filio. S. D.

Cum & optans amicis lucem, & cupiens eos lumine declarare, operam equidẽ iamdiu dederim, ut libri de Sole & lumine mei apud omnes amicos meos forent, nimirum, & tu dulcissime mi Bernarde nuper hoc munere donandus accedis, modo uidelicet à nobis amatus, quia nuper es cognitus, neque tamen nunc solum sed & semper amandus, quod autem te uehementer amem, nō solum ingenium tuum elegans probitasque facit sed etiam quoniam charus admodũ sis Hieronymo Rosio & omnium mihi charissimo, & præ cæteris luce dignissimo. Sed ut aliquid tecum de lumine

lumine commentemur. Si quando inter legendum, illic hæsitaueris, ubi Solem uel lumen dicimus primo creatum, animaduerte quæso, ne forsan intelligas primo creationis momento uel gradum Solem uel Solis lumen fuisse factum, cum Moses ipse dicat. In principio creauit Deus cœlum & terrâ. Terra autem &c. sed lumen angelicum primo gradum ordinis gradu creatum, lumen uerò Solis futurum primo die, Solis deniq; ipsius globum atq; figuram quarto, omnino uerò & lumen Solis & globum, primo dignitatis inter cœlestia gradu. Vale iam & absq; hæsitacione lege feliciter.

Commendatio clientis apud Magistratum.

Marcellus Ficinus Nicolao Benino, literis moribusq; prædico, S. D.

ERat profecto officij mei ab ipso tui magistratus initio pro beniuolentia nostra nõ mediocri, tecum non mediocriter gratulari, non solum quod hac dignitate ornatus fueris, sed etiam & multo magis quod magistratum fores pro dignitate gesturus. Congratulandum quoq; fuerat amicis cœtibusq; meis, quod si uel insones forent, patrociniũ ab te consequuturi essent, uel si rei, saltem indulgentiam quantam, atq; clementiam. Noui enim ingenium tuum. Certo scio te, (quod Deus ipse agendo præcipit) iustitiam uite cum clementia coniuncturum. Præterea si quid hac in re circa louem confabulari licet, hunc Hebræi sedech, id est, iustitiam nominant, & Astronomi Ioui suo iura legesq; concedunt. Eundem poëtæ louem canit indulgentiæ plenum, ut prætermittam poeticum illud ad licentiam potius declinans quam indulgentiã. Lupiter esse pium statuit quodcumq; iuuaret, satis esto apud Astrologos, louem cū legibus afferre uel significare clementiam, in hoc sane Deus cœlestis homines admonuisse uidetur, ut in magistratu pariter utrunq; miscerent, sed hæc tu pro ingenio tuo, (ut arbitror) satis nosti. Vale feliciter Florentini. xxxi. Augusti. M. cccc. lxxxxiiii.

Gratiarum actio pro indulgentia in clientem impetrata.

Marcellus Ficinus Nicolao Benino literis moribusq; prædico, S. D.

CVm bonum atq; malum sibi inuicem opponantur, atq; idcirco conditiones sitibeant inter se oppositas, probabile nimirum esse uidetur, si bonum tã fecerit, quantum est, ut malum, contra sterile sit futurum. Quantum uerò malũ crimen est, tantum clementia bonum sit, ergo necesse est, ut indulgentia clemens longe fœcũdior sit quam crimen atq; delictum. Quamobrem si clientis mei delictum epistolam ad te nostram peperit, multo magis liberalis & clemens indulgentia tua parere rursus debet epistolam, ac multo meliorem atq; maiorem, prima quidem, (ut ita dixerim) fuit Iouia, Iouis uidelicet comparatione freta, secunda igitur non aliter superatura primã, uel saltem est æquatura, quæ si fuerit Apollinea. Solus enim Sol potest superare Iouem. Quapropter ut Apollineis auspicijs hæc satis officio in me tuo facere possit, mitto eam ad te Phœbi comitem, Solisq; pedisse quam. Lege libenter librum de Sole nostrum tibi dono datum, ac uiue feliciter. Die III. Septembris. M. cccc. lxxxxiiii.

De Ioue amabili & Apolline pro libro de Sole.

Oratio Marcellij Ficini Florentini ad Ioannem Macheronem magni Gallorum regis inclutum oratorem.

ANtiqui Theologi primum, deinde poëtæ, inter cætera numina Iouem amicabilem coluerunt, casti amoris ac firmioris amicitie patrem. Qui propterea & ab amore pariter atq; amicitia, nomẽ hoc amicabile reportauit. Cum igitur & Plato no ster numinis huius nonnunquam faciat mentionem, sæpe equidem inter commentandum quæsiui, quonam alio hunc Deum nomine clarius appellare. Dicit deniq; meditantibus uenit in mentem, ut hunc præcipue Deũ clarissimũ, id est, Apollinẽ nominarem, lucis, caloris, harmoniæ, notitiæ fontem. Iã uerò nec unquã amamus incognita, nec quicquam sine luce cognoscimus, nec absq; calore quodam ad amandum aliquãdo prouocamur. Præterea & harmonica quardã cõgruitas est ad amorẽ & amicitia necessaria. Rursus, ad amorem sæpe desideratur pulchritudo corporis. Ad amicitiam semper optatur

optatur animi pulchritudo utraq; uerò nihil aliud quam splendor quidam esse uideatur. Splendoris autem author est Apollo. Omnes itaq; rationes cogunt, amoris & amicitia fontem Apollinem præcipue nominare. Nos autem si confabulationis gratia Deorum numerum forte Gentilitium more recipimus, Phœbum esse dicemus Deum quendam numen ue Soli præfectum inter cœlestia regem, sin ratione potius seria nitimur, Phœbum esse Deum summum asseuerabimus. Cuius Soli cœlestis est imago. Itaq; Phœbus ille honesti amoris & amicitia firmæ author est, Sol uerò significator. Cum igitur ego Phœbeo quodam sapientia uirtutumq; tuarum splendore singulariter inflammatus, te ardentem amem, affectemq; amicitiam ex amore conflare, nimirum & Apollineis auspitijs ad te uenio. Salue.

Multifaciendum est laudari à laudato uiro.

Marsilii Ficinus Germano Ganiensis uiro Virtute præstanti, S. D.

QUæ de excellenti uirtute dignitateq; tua iam pridem è multis audieram, nuper Cosmus Salsectus, & Laurentius Spinellus testimonijs apud me multis confirmauerunt, uiri nobiles, atq; testes hac in re profecto locupletissimi. Narrauerunt præterea quanti me facias & quam ardentem ames. Ego uerò plurimi facio probari amari que abs te, laude præ cæteris & amore dignissimo, quam igitur tibi gratum sit, nostra uisere, tam nobis optabile, tibi prorsus gratificari. Videbis, (ut spero) mox nonnullos hinc ad te Platonicos uenientes. Vidisses & Areopagitam simul Platoniorum culmen, si nunc eo habitu, qui & ipsum & te decebat accedere potuisset, ex scriptoris & librarij negligentia impediuit accessum. Paucos, (ut spero) post dies ueniet cum epistolis. Exscriptum iam tibi est commentarium in Parmenidem. Quotidie rescribitur in Tibæum. Vale felix, atq; (ut cœpisti) charissime mi Germane, Marsilium germanum tui Platone tuum ama precor ardentem amantem. Die decimo sexto. Octobris. M. CCCC. LXXXIIII.

Pro libro de religione, purgatio ac tarda salus. ccc.

Marsilii Ficinus Ioanni Stephano equiti & oratori Mediolanensi clarissimo, S. D.

ET si uirtus dignitasq; tua & amor ingens erga te meus iamdiu postulabat, ut te ultro frequenterq; salutarem, tuorum tamen negotiorum turba interpellare te nisi in re quadam necessaria prohibebat. Nunc igitur cum & minus tibi forte negotij fore putem, & nostra res exigat, (ut iam pridem par fuerat) te saluto. Salue semper in ipso sempiterna salutis authore Deo, uir omnium salute dignissime. Noli equidem ad uirum uirtutis dignitatisq; plenum, accedere uacuis, ad inclytum illusterrimissimi ducis oratorem sine duce uenire. Ducit itaq; me in præsentia Christus ueritatis & gratia plenus ferentem mecum librum de Christiana religione tractantem. Neq; te offendat precor humilis ac pauper libri habitus, siquidem Christiana religio & in primis humilitatem præcipit & libenter paupertatem tolerat. Omnino uerò liber Christiana pietate compositus, te decet insignem pietate uirum. Præterea duo potissimum amor ut sit perfectus, desiderare uidetur, ardorem, inquam, atque firmitatem. Profecto quam te ardentem amem testimonio esse potest Sol ille apud te noster, ut luminis, ita & caloris origo, quam uerò firmus noster erga te amor sit futurus, argumentum penes te atq; pignus erit præsens de religione liber. Nihil enim religiosa pietate firmitus, charitas nunquam excidit. Vale felix, meq; ama precor iamdiu ardentem amantem. Die IIII. Nouembris. M. CCCC. LXXXIIII.

Oratio Marsilij Ficini Florentini ad Carolum magnum Gallorum Regem.

EXcelsa maiestas tua, rex Carole semper inuicte, solet nonnunquam, (ut plerique fuerunt) dicere, ad hanc expeditionem mitti diuinitus. Quod qui tem nos & uni uersus hic populus Florentinus tuus proculdubio credit, firmiter sperat, uehementer congratulatur. Veri nanq; simile est & Christianissimum Gallorum Regem à Christo mitti, & Carolum præ cæteris insignem pietate regem, Christiana pietate duci præsertim cū iter opusq; tantū ea mēte sis aggressus, ut sanctā Ierusalē seuissimis

Barba ris

Barbaris occuparam, summo humani generis redemptori, denique redimas. Regni profecto sanctum speramus te facile redempturum. Recepto prius ob iter hereditario regno, siquidem hoc itinere passim pro uiribus uestigia Christi sequaris. Christus rex pacificus pacem uolentibus saepe promittit, idem tu quoque rex Christianissimus singulari pietate praeditus promittis, (ut audimus, atque ut speramus,) profecto praestabis, idque reuera facies, quod pio quondam Eneae, Aeneadumque generi mandatum est a patre. Parcere subiectis, & debellare superbos. Quamobrem cum uolentibus pacem, omnibus pacis author sis futurus, tuis praesertim, id est nobis, pacificum te praestabis. Florentinam ciuium aem tuam mitifica pietate uises, Florentiam a flore, id est, a lilio dictam, filiorum ubique plenam. In propria uenies, & tui te tota mente recipient. Tu autem duccem tuum imitatus Christum, clamabis ad populum. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Praesens itaque populus & futurus in aeuum gratiosum regem Carolum a charitate gratiusque nominatum, his semper uocibus celebrabit. Benedictus qui uenit in nomine Domini. Carolus charus nobis, excelsus, rex pacificus. Haec est dies quam fecit Dominus, exultemus & laetemur in ea. Haec, inquam, de tuo splendore populus Florentinus praesens futurisque praedicabit. Totus autem mundus, omniumque communitis historia, quae mox dicam, (ut arbitror,) recensabit, Carolus Gallorum rex inuictus Caesarianum illud, dictum magnum, factum maximum. Veni, Vidi, Vici, aded superauit, ut dicere iam iure possit, nondum ueni, nec dum uidi, iam uici. Superauit & celebratissimum illum apud omnes Herculem, Hercules enim manibus, igne, ferro, claua, laboribus dicitur pugnauisse. Carolus autem magnus, non tot quidem machinis, sed ferme Iouis instar, solo, (ut ita dixerim,) nutu concutit orbem, ut iam non Galliae duntaxat, sed etiam orbis Dominus uideatur quandoque uocandus. Quoniam excelsus Carolus uidetur missus esse diuinitus ad domandos Turcos, & ad sanctam Ierusalem sic a manifestis hostibus uindictam, sicut ipse Deus omnipotens humanum genus ab occultis hostibus liberauit.

Cur prouidentia permittat aduersa. Item de uaticinijs remedijsq; malorum.

Marcellus Ficinus Florentinus Joanni Caualcanti amico unico, S. D.

SAepe quaeritur a Platoniceis, cur nam prouidentia diuina permittat semper homines malis innumerabilibus agitari, iustos pariter & iniustos? Summatim ad haec respondere solent. Primo quidem a mortalibus ignorari, mala ne ista sint an bona. Humanas enim res umbris, cogitationesque somnijs esse cõsimiles. Huc tendit Propheticum illud. Omnia uanitas. Omnis homo mendax. Respondent iterum etiam si cõstitierit, quae mala uidentur, quodammodo etiam esse mala. Denique malum ab ipso summo bono permitti duntaxat gratia boni. Res enim difficiles & aduersae uitium quidem curabile purgant, incurabile uero puniunt. Illic igitur purgationis, hic iustitiae lucet bonum. Boni quinetiam homines in aduersis discernunt a malis & exercentur atque probantur. Probatio uero & profectus & constantia bonum. Operæ pretium est praeterea diligenter considerare Platicum illud in Phœdro, de uenefica mali daemones astutia dictum. Dæmon aliquis statim ab initio uitij quæ plurimis immiscuit uoluptatem. Hæc quidem ibi Socrates, inquit, admonens, malorum daemones præcipuum esse studium, animas scorum a cœlesti patria in hoc exilio diutius detinere & superni patris oblitari, Ion gasque machinari moras illecebris oblectamentisque terrenis, quibus profecto quasi poculis ueneficæ Circes, soporiferisque Syrenum cantibus delinitæ, nunquam aut certe tardius in cœlestem patriam reuertantur. Contra uero daemones infidias benefica prouidentia Dei statuit, dulcibus quidem his letiferisque saporibus, sapores amaros interim commiseri, ne ab eiusmodi uoluptate, quam Timeus malorum escam nominat, capiamur, ut pisces ab hamo. Hanc utique Platoniceis præcipue Plotinus atque Synesius magna ex parte causam esse putant, ut diuina prouidentia tot tantisque perturbationibus animos in terris uexari uoluerit. Huc tendit Platicum illud in libro de scientia, consonum euangelio, iamdiu, dilectissime mi Ioannes, ad te scriptum, ac breuiter declaratum. Impossibile, inquit, est Theodori mala funditus extirpari, necessarium enim est semper aliquid bono subcontrarium esse, apud superiores quidem esse mala non possunt. Per mortalem uero

Ppp naturam

naturam locumque hunc inferiorem necessarîo reuoluunt. Quamobrem conandum est, ut hinc illuc quam celerrime fugiamus. Fugere uerò illuc, est pro uiribus se similem Deo reddere, similes uerò nos Deo faciunt, iustitia, & sanctitas cum prudentia. Hæc in Plato declarat, nos ob eam maximè causam, fugam hinc ad Deum aliquid quando meditari, ut mala quæ necessarîo nos hic affligunt, estugiamus, ex hoc uidelicet mortali malo, sempiternum illud reportaturi bonum. Iam uerò nec ullus nisi uexatus morbis, cognoscit aditque medicum, neque nauita, nisi fluctibus agitati, gubernatoris prudentiam admirantur. Mortales profecto tam hebetes sunt, ut bonum non aliunde prorsus cognoscant quam ex comparatione malorum, tam ingrati, ut Deum bonorum omnium largitorem non facile colant, nisi flammis oppressi. Quamobrem morbis perturbationibusque frequentibus cruciati, ad Deum ipsum tanquam ad medicum opitulatoremque confugere compelluntur. Coguntur quoque cognoscere, non terrenam quidem prouinciam ubi anguntur assidue, nunquam uerò quiescunt, suam fore patriam, sed cœlestem. Nulla uerò potior assignari causa potest, ob quam mala Deus & aduersa permittat, quam ratio Euangelica docens, cecos mutilosque nati nonnunquam admirabilem Dei potentiam bonitatemque hominibus declarandam. Mala uidelicet hominibus incurtabiler curaturam. Quemadmodum & morbi fluctusue non quilibet, sed grauissimi, medicum gubernatorem summum testificari solent. Sape igitur homines & priuatim & publicè, tam extremis undique coercentur angustiis, ut nusquam pateat exitus, nullam iam speretur humana salus, sed tamen diuina bonitas & potestas filijs suis piamente suppliciter obsecrantibus propitiâ porrigens ex alto manum declarat, Deum solum esse in extremis calamitatibus seruatore. Idque tunc quidem demonstrat apertius, quando discrimina tanta diu prius quæ ueniant, per Prophetam quandam uentura prædixerit. Medici quidem humani officium est, & si minus sanitatem, saltem semper præstare pronosticon. Diuini uerò pariter utrinque complecti. Et si horum exemplâ ex sacris literis licet afferre quamplurima, quæ omnibus sunt in promptu. Meum tamen consilium est in præsentia, quid & semper fuit in lucem minus nota proferre, mysteriaque Christiana quoad possem Platonis confirmare. Audi igitur, mi Ioannes, tam diuinorum cultor, quam studiose Platoniorum quibus uerbis apud Platonem Socrates diuini consilium circa malorum humanorum remedia Prophetasque confirmat, sic enim loquitur in Symposio. Sacerdos Diotima fatidica mulier diuinorumque perita, pestem prædixit Atheniensibus imminentem. Itaque sacris decennio ante pestem peractis, morbi dilationem dedit. Item sic in Phædro, si referamus Sibyllam, & alios quicumque usi sunt uaticinio quam multa prædicentes in futurum profuerint, prolixum nimis extendemus sermonem, ac rem manifestam omnibus proferemus. Et Paulopost, inquit. Antiqui testificauerunt uaticinium diuino quodam furore profectum, coniectura prudentiaque humana supra modum præstantius esse. Atqui aduersum morbos laboresque grauissimos ob antequa delicta quandoque diuina indignatione mortalibus imminentes, diuinis Genibus quibusdam aliunde furor adueniens, & futura prædicēs, quibus opus erat, remedia mirabiliter adinuenit, confugiens ad uota cultusque diuinis. Unde expiationes, propitiatio nesque consequutus incolumem reddidit possidentem, & in futurum absolutionem præsentium malorum recte furenti occupatoque adeptus. Hæc ibi præterea in libro legum primo, Plato sic inquit. Epimenides Cretensis, uir diuinis decem annos ante Persicum bellum, Dei oraculo monitus, peruenit Athenas, & sacrificia quedam Dei oraculo edita fecit, Atheniensibusque Persicam formidantibus classem, prædixit decennio Persas non uenturos, & postquam uenerint infecta re discessuros. Eiusmodi sane uirum Plato omnium sapientissimum esse censet, quamuis sæpe uulgo stultissimus habeatur. Itaque in Phædro scribit mirabile quiddam hunc in modum. Diuinis meditationibus, qui recte utitur, perfectisque mysterijs semper imbuitur, perfectus reuera solus euadit, ab humanis autem studijs segregatus, diuinoque inhærens, carpitur à multitudine, quasi extra se positus, sed ipse Deo plenus, multitudinem latet. Posthac Plato cum Prophetam & sacerdotem diuinis occupatum, sapientia

sapientia humana longe admodum intervallo præposuisset, describit mentem quandã diuina profus amore flagrantem, ecstasimq; amatoriam patientem, atq; furorẽ alienationemq; huiusmodi, non solum humanæ prudentiæ, sed diuinis etiã muneribus omnibus antepheras. Vbi plane comprobatur Apostolici illud. Maior horum charitas. Mitti ante Prophetas à Deo, & qua ratione mittantur, Auicenna etiã in libro diuinorum multis rationibus Platone consentit. Sed longioribus iam digressionibus prætermittis, ad institutum breuiter redeamus. Animaduersione profecto nõ mediocri dignum est, quod in superioribus, inquit Plato, propter antiqua delicta indignatum Deum calamitates hominibus quodammodo destinasse. Hinc asseueratur oraculũ illud, propter peccata ueniunt aduersa. Illud quoq; Mosaycum, ex primorum delicto parentum, aduersa nobis omnia contigisse. Vbi præterea subdit Plato, Deum tanquam misericordia quadã affectum, frequenter afflare Prophetas, futura nobis flagella prænuntia uros, ut hinc ad moniti ad uota expiationesq; sacras confugiamus, quibus rite peractis, incolumes frequenter euadimus, ubi profecto, omnia uidetur ecclesiæ nostræ mysteria comprobare. Proinde ne forte rei tantæ longius exempla petantur. Nõne propter multa delicta, postremum huic urbi hoc autumno exitum imminerebat, nulla profus hominum uirtute uitandum? Nonne diuina clementia Florentinis indulgentissima, integro ante hunc autumnum quadriennio nobis istud prænuntiauit? Per uirum sanctimoniam sapientiãq; præstantem Hieronymum ex ordine prædicatorem, diuinitus ad hoc electum. Nonne præ sagijs monitisq; diuinis per hunc impletis, certissimum iam iam supra nostrum caput imminens exitum, nulla profus uirtute nostra, sed præter spem opinionemq; nostram mirabiliter euitauimus? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Reliquum est, optime mi lo. esse, ut deinceps salutaribus tanti uiri consilijs obsequentes, non solum ego atque tu, sed omnes etiã Florentini, Deo nobis clementissimo, gratifimus, & publica uoce clamemus. Cõfirma opus hoc Deus quod operatus es in nobis. Die. XII. Decembris. M. C. C. C. LXXXVIII.

Gratulatio pro literis diu expectatis.

Marsilius Ficinus Germano Ganaiensi dilectissimo suo. S. D.

E Adem tempestatis huius iniquitas & tuas ad me & meas ad te sæpe literas intercepit. Heri tandem uicit iter durum pietas, expectatamq; diu tuam mihi concessit epistolam, surge mea nunc epistola præsens, I nunc ad decus nostrum, melioribus utere satis, sed quid nam primo scribam? Certe quod in primis contigit mihi gratissimũ, me uidelicet & commendatum esse per epistolam tuam fratri tuo Ioanni, Achatii regio Parisij præsidenti. Id quidem operæpretium nobis fuit & erit. Nam Italia ferme tota, certe Tuscia omnis, præsertim Florentia, externis pariter & internis quotidie tumultibus agitatur. Conueni equidem hic apud excessum regem uestrum superioribus diebus Ioannem nostrum, uirum frequenter salutatione dignissimum, eiusq; conspectu non solum ob splendorem iuum, gratulatus sum, sed etiã ex hoc ualde congratulatus, quod in egregio fratre tuo Charissimum meum uidere uidebar, me interim in præsentibus angustijs consolantem. Proinde & si professio nostra est uacua mentis opus, pergo tamen inter hos strepitus in Platonicis commentationibus assidue quoad possum, eas propediẽ, (si Deus aspirauerit,) perfecturus.

Pla Platonis sententiæ, de amicis & inimicis Dei.

Marsilius Ficinus Ioanni Caualcanti amico Vnico. S. D.

Contuli heri tecum & cum genero tuo Gerardo Ianfilatio pro uiro, quid in Phlebo Plato de amicis Dei sentiat, uel inimicis. Placuit ergo tibi ut ipsa uerba Platonis ad te scriberem, & quæ ibidem sit expositio nostra. Accipe igitur atque lege feliciter. Verba Platonis hæc sunt. Vir iustus & pius & probus nonne Deo amicus est? Iniustus autem & improbus inimicus? Est profecto. Plurima quidem spes unus quisque ducitur. Interiores enim sermones quidam sunt in uno quoq; nostrum,

PPP 2 quos

quæ & opinioniones & spes nominare solemus, sunt quinetiam Phantasmata picta. Nanti cuique licet fingere se cumulum auri maximum possidere, oblectamentisque uarijs abundantem, omni sauitate perfundi. An non dicendum, opinioniones imaginationesque eius, modis bonis uiris, quia Deo amici sunt, ueras frequenter euadere? Malis autem sæpe non merò falsas? Dicendum certe. Præuis utique uiris oblectationes quædam adsum, sæpe confite, ac denique falsæ, falsis igitur uoluptatibus præuis sæpe numero gestiunt. Homines autem boni gaudijs semper ueris aluntur. Hactenus Plato. Sequitur expositio nostra. Bonus uir à Platone cenletur, qui in se quidem temperatus, ad Deum autem pius est, ad homines uerò iustus. Animus eiusmodi propter similitudinem Deo præ cæteris est amicus, & ubique prouideat, nimirum opinioniones & imaginationes spesque bonorum uirorum, ueræ frequenter euadunt, malorum uerò falsæ, utrique gaudia quædam excogitant, optant, sperant, hæc bonis uiris tæquam diuinis atque ueridicis, uera sæpe contingunt, malis uerò falsæ, mali enim tanquam sibi met mendaces, sicut frequenter opinione falluntur, ita falsæ sæpius oblectamenta confingunt denique si præuis tanquam à diuina ueritate discordibus, succedere spes non debent, sæpe tamen in externis successum habere uidentur, sequitur saltem, ut intrinsecus non succedant, semper ergo sollicitantur intus atque languent, eorumque uoluptates similes sunt falsis uoluptatibus ægrorum, somniantium in insanorum. Die .xx. decembris. M. C. C. C. L. X. X. X. I. I. I.

Pro libro de Sole.

Marfilii Ficinus Ioanni Ganaiensi dignissimo Parisii præfidenti. S. D.

Cum propter hospitem domesticorum turbam, publicos tumultus, tranquille isthic Philosophari non possem, Philosophicum tamen officium mihi perpetuè intermittere nollem, in rusticam solitudinem ex urbe secessi. Sed antequam discederem, exoptatum mihi diu splendorem tuum sæpe quæsiui. Quem denique nondum salutari præsentem, hunc absentem munere quodam Phœbeo saluto. Siquidem ipse Phœbus, quæ forte non tangit globo, radijs interim attingit ubique, splendor quin & tuus suis hucusque radijs me contingit. Per ipsum luminis Phœbei calorem te obsecro, splendidissime mi Ioannes, ut Marfilium ames ardentem amantem Vale.

Pro libro de Sole.

Marfilii Ficinus Paulo Veronensi, insigni doctrina uiro, S. D.

Videre te quidem Florentiæ licuit, idque admodum mihi gratum contigit. Gratissimum quoque fuisset, præfidentem Parisij uisere, uirum aspectu dignissimum. Quæquam si uos inuicem ea, (ut arbitror,) charitate deuincti estis ut sit alter in altero, cum primum aspexi Paulum in Paulo introspexi Ioannem, ita profecto Phœbus dum splendore foris aspicit, calore interim, (ut ita loquar,) introspicit, denique per ipsum Phœbeum munus, quod ad te quoque mitto, te uehementer obsecro, ut Apollineo Ioanni me sæpe commendes. Vale.

Finis Duodecimi & ultimi libri Epistolarum Familiarium Marfilii Ficini Florentini. Deo gratias.

amen.

In hoc

In hoc opusculo de Sole & Lumine quædam sunt quæ in alijs Marsilij operibus quoq; reperitur, sed cum author ipse hoc compendium, gratificari & consulere nimis uolens, ijs qui magna uolumina non potuerunt habere scripserit, mutare nihil uoluimus.

MARSILII FICINI

In librum de Sole ad magnanimum

Petrum Medicem,

PROOEMIUM

NOVAM Platonis interpretationem auspicijs iamdiu tuis inceptam Magnanime Petre quotidie prosequor, atq; (ut te non later,) crebrioribus articuloꝝ distinctioꝝ, longioribusq; quantum res ipsa postulat, argumentis explano. Itaq; cum nuper ad mysterium illud Platonicum peruenissem, ubi Solem ad ipsum Deum artificiosissime comparat, placuit rem tantam aliquanto latius explicare, præsertim quia Dionysius noster Areopagita Platonicoꝝ primus, cuius interpretatione in manibus habeo, similem Solis ad Deum comparationem libenter amplectitur. Dum igitur ad Solem hunc quasi lucernam pluribus iam noctibus lucubrarem, cogitavi rem hanc electissimam ex opere magno seligere, & proprio commendare compendio. Idq; de Sole mysterium quasi Phœbeum munus, ad te potissimum & Phœbi Musarum ducis alumnus, & Musarum patronum mittere, cui etiam uniuersa hæc noua Platonis interpretatio dedicatur, ut hac interim luce quasi Luna quadam, quale futurum sit Platonicum opus totum tanquam Sol ad Lunam, augureris, ac si quando Platonem meum, imò iam diu uestrum amauisti, posthac lumine hoc accensus ardentius ames, & tota mente compectaris amatum.

MARSILII FICINI

Verba ad lectorem, librum hunc allegoricum & anagogicum esse potius quam dogmaticum,

Cap. I.

Nythagoricum præceptum est, magnanime Petre, profecto diuinum de rebus mysterijsq; diuinis absq; lumine non loquendum. In quibus, (ut arbitror) uerbis non id solum sapiens ille significat, nihil in rebus diuinis audendum, nisi quatenus ipsa Dei lux illinc afflatis mentibus patefecerit, sed etiam admonere uidetur, ne sine huius manifestæ lucis comparatione ad occultam diuinorum lucem uel percipiendam, uel declarandam proficiscamur. Ab hac igitur nos ad illam non tam rationibus in præsentia, quam comparationibus quibusdam deductis ex lumine, pro uiribus accedemus. At uerò tu interrim, accuratissime lector, utinam & nobis indulgentissime, Apollinei modo & quasi poetici sub Sole permissi memor, seueriora posthac à nobis, & (ut Græci aiunt,) dogmatica ne exigito. Allegoricam equidem duntaxat & anagogicam ingeniorum exercitationem, fideiussoꝝre Phœbo, cuius hæc sunt munera, sum pollicitus. Non disputant unquam cum Apolline Musæ, sed canunt. Ipse quinetiam Mercurius primus disputationum artifex, & si cum Saturno uel Ioue tractat grauiâ, tamen cum Apolline ludit. Ille quidem non apte solum iocantur, sed diuinè. Nos autem utinam saltem,

Ppp ; non

non inepte ludamus. Sed iam nostra hæc luminis quali acunq; futura sint acturi prælu-
dia, ipso bono, id est summo Deo feliciter inspirante, prodeamus in lucem.

Quomodo Solis lumen su ipsi bono scilicet Deo, simile.

Cap. II.

REs nulla magis quam lumen refert naturam boni. Primo quidem lumen in ge-
nere sensibili purissimum eminentissimumq; appareret. Secundo, facillime om-
nium, & amplissime, momentoq; dilatur. Tertio, innoxium occurrit omni-
bus atq; penetrat, & lenissimum atq; blandissimum. Quarto, calorem secū fert
alium, omnia fouentem, et generantem, atq; mouentem. Quinto, dum adest inestq; cū
cūctis, a nullo inficitur, nulli miscetur. Similiter ipsum bonum totum rerum ordinem fu-
pereminet, amplissime dilatur, mulcet, & allicit omnia. Nihil cogit, amorem quasi ca-
lorem habet ubique comitem, quo singula passim inescatur, bonumq; libenter asciscit.
Vbiq; rerum penentralibus presentissimum, commertium cum rebus nullum habet. De-
niq; licet ipsum bonum inextimabile est, atq; ineffabile, ita ferme lumen. Hoc enim
nullus adhuc definit Philosophorum, ut nihil lumine clarius sit alicubi, nihil rursus ui-
deatur obscurius, sicut bonum & notissimum est omnium, & pariter ignotissimū. Quā
obrem lamblichus Platonicus huc postremo cofugit, ut lumen, actum quoniam. Iam & i-
maginem perspicuam diuinæ intelligentiæ nominaret. Quemadmodum emicans è ui-
su radius est ipsius uisus imago. Forte uerò lumen est ipse uisus cœlestis animæ, uel ui-
sionis ipsius actus ad exteriora porrectus, eminus quidem agens, cœlum interea nō re-
linquens, sed semper ibi cōtinuus, exterioribus non permixtus. Videndo agens simul
atq; tangendo. Nos saltem lumen solemus dicere uestigium quoddam uitæ mundanæ,
quasi proportionē quadam seipsam oculis offerentis. Vel quasi spiritum uitalem inter
mundi animam, atque corpus. Sed de hoc in Theologia nostra satis diximus. Quamob-
rem ubi multas supra cœlum mentes angelicas quasi luces, earumq; ordinem & inui-
cem & ad unum Deum patrem luminum asseuerare studes, quidnam tibi longis inue-
stigationum amabagibus opus erit? Cœlum suspice precor cœlestis patriæ ciuis, cœli
ad hoc ipsum perspicue declarandum ordinatissimum à Deo factum, atque patentissi-
mum. Cœlestia igitur tibi sursum conspicienti, statim per ipsos stellarum radios tan-
quam oculorum suorum aspectus atque nutus errant gloriæ Dei, & opera manuum
eius nuntiat fumamentum. Sol uerò maximè Deum ipsum tibi significare potest. Sol
tibi signa dabit, Solem quis dicere falsum, audeat? Ita demum inuisibilia Dei, id est, æge-
lica numina per stellas potissimum intellecta cōspiciuntur, per Solem uerò sempiterna
quoque Dei uirtus atque diuinitas.

Sol cœlestium illuminator & Dominus atq; moderator.

Cap. III.

SOL tanquam manifestus cœli Dominus omnia proxus cœlestia regit, & modera-
tur. Magnitudinem eius ingentem quā centies sexagies terram continere puta-
tur in presentia prætermittam. Principio lumen stellis omnibus inferit. Sine nati-
uum illæ per se lumen exiguum habeant, (ut nonnulli suspicantur,) siue nullum
(ut plurimi putant.) Deinde illud imprimis ex signis xlii. uiuū, ut inquit Haly & Abra-
ham, dicitur, & apparet effectū, quod Sol eō tempore uegetat. Imò uerò duo utrinque
signa Sol tanta uirtute complet, ut utrinque spatium apud Arabes ductoria Solis, id
est regium solium appelleret. In quo planetæ dum sunt, incendiū tamen interea deuitā-
tes, uirtute mirifica pollent. Præsertim si in hoc ipso interuallo positi Planetæ quidem su-
periores exoriantur ante Solem, inferiores uerò post Solem. Rursus signū illud in quo
regnat Sol, id est Aries, caput inde fit signorū, caputq; in quolibet uiuente significat. Il-
lud quoq; signum quod Solis, est domicilium, id est Leo, & cor est signorum, & in quo
libet uiuente cor obtinet, Ia uerò cū Sol peruenerit ad Leonē, epidimiā quasi Pythonicū ue-
nenum in regionibus multis extinguit. Præterea semper ab ingressu Solis in Arietē an-
nua totius orbis fortuna depēdet. Et hinc quidem proprie natura Veris. Ab ingressu autē
tē Solis in Cancrū, æstatis qualitas iudicatur. Ab introitu in Librā, autumni natura. Ab
accessu in Capricornū, hyemis qualitas inuenitur. Cōperta uidelicet ubi presenti figura
cœlestiū. Merito cum tempus a motu dependeat, Sol per quatuor signa mobilia, rem-
pora

pora quatuor anni distinguit. Item à reditu Solis in natiuitatis uniuersiusq; gradum atque minutum sua cuiq; uaria per annum fortuna reuoluitur. Accedit ad hæc quod motus Solis tãquam primi & principis planetarum, (ut Aristoteles inquit,) simplicissimus est, nec à medio discedens Zodiaci, sicut cæteri, neq; regrediens.

Conditiones Planetarum ad Solem. Cap. IIII.

Item certa quædam in cœlis ab ipso Soie ubiq; spatia definita uidentur, quæ cū primū peregerunt Planetæ, motum habitumq; permutant. Nam Saturnus Iupiterq; & Mars per tertiam à Sole cœli partem in conspectum Solis trinum peruenient, & mutato statim motu, uel ante uel retro mouentur. Si orientales à Sole fuerint, regre diuntur, si occidentales, progrediuntur. Venus Mercuriusq; breuiora quædam, certa tamen à Sole & ad Solem spatia peruagantur. Venus quidem ultra. xxxviii. Mercurius autem. xxviii. gradus discedere prohibetur. Luna in quouis aspectu Solis figuram mutat atq; naturam. Et quæsi Sol alter ætates quatuor agens, quatuor anni tempore representat. Et quotiens Soli coniungitur, ab ipso gradu coniunctionis cœliq; figura declarat mensis futuri naturam. Proinde Planetæ omnes cū primū cor Solis attingunt, cæteris eo tempore, quamuis exiguo, dominantur. Aliter uero propinquantes Soli solito interim officio uacant. Congrediens quidem cum Sole Saturnus rigiditatem pristinam, Mars quoq; solitam ferocitatem ponere iudicatur. Planetæ superiores quatenus ad eos Sol accedit, ascendunt, quatenus uero discedit, cõtra, descendunt. Coniuncti quidem Soli sunt epicyclo summi. Oppositi uero sunt infimi. In quadratura sunt altitudine medij. Luna utrobique in perferente sublimis existit. In quadratura descendit. Venus atq; Mercurius, si progredientes coniungitur Soli, excelsi sunt, si regredientes, infimi. Neq; fas est Planetis epicycli sui prius explere circuitum, quam Solem quasi suum Dominum coniunctione reuiserint, in his quæ diximus uidentur profecto Planetæ superiores, quando in conspectu Solis trino gressum mutant, regium reuereri Solis aspectū. Et coniuncti cum Sole ideo esse summi atq; directi, quoniam sunt interim cum rege cõcordes. Contra uero quando discordes sunt id est, oppositi, retrogradi sunt & infimi. Venus atq; Mercurius quando Solem attingunt, si recti tunc incedunt, id est, obediens Domino, sublimes euadunt. Sin obliqui, quasi rebelles, interea sunt obiecti. Luna uero si etiã opposita Soli est sublimis, nullam nobis admirationem debet afferre. Quid enim Lunæ lumen est, nisi idem ipsum Solis lumen hinc & inde lunari speculo repercussum? Atq; in plenilunio in Solem è conspectu refluxum. Descendere autem Luna uidetur in quadratura, quoniam torua tũc Dominum intuetur. Rursus sicut Sol non refert pedem, ita neq; retrocedit, Luna epicycli uelocitate præueniente regressum. Luna deniq; uirtute solari, ubi in uia Solis septentrionem petit ingenti Draconis capite cõstituto signis ibidem augmentum præstat. Vbi uero meridiem, decrementum cauda proiecta. Planetæ omnes orientales à Sole facti, uel occidentales conditionem utrobique mutant, atque cognomen. Omnes quidem uerentur Solis uiam, quam eclipticam nominant. Inferiores planetæ magis deinceps atque magis. Fœminæ denique scilicet Luna Venusq; maximè. Ideo plurimum digrediuntur in latus. Omnes deniq; uel in hoc tramite collocati, uel hinc digressi rursus ad septentrionem interim aut meridiem procedentes, conditionem ubiq; mutare putantur. Luna generationis Domina, nullum habet manifestū nisi à Sole lumen. Atque ex perfectio Solis aspectu omnium cœlestium uires accipit, ut inquit Proculus, quasi in Sole sint omnes, uiresq; similes ad nostra demittit.

Virtus Solis in generationibus atq; temporibus, in genesi & in omnibus
Cap. V.

Deniq; in cuiusq; hominis natiuitate ipse Lunæ locus declarat Dominum genituræ, conceptionisq; momentum. Et Lunæ cum Sole coniunctio uel oppositio ante hominis ortum facta, ueritatem natiuitatis aperit, & fortunam. Atque in præsentī figura ea cœli portio in quam incidit pars fortunæ, natiuitati demō
Ppp 4 dicitur

dicitur ab antiquis, portenditq; uel ducit, (ut placet Aegyptijs,) totius uitæ tenorē. Partem uerò fortunæ designat spatium inter Solem primo, atque Lunam obseruatum, deinde ab ascendente gradu proiectum. Proinde Astronomi per motū Solis iam cōperitum Planetarum motus inueniunt, atque metiuntur. Et Sol motu suo noctes diesq; distinguit, & horas, & mēses, & annos. Lumine pariter & calore generat, uegetatq;, & mouet, & regenerat omnia, & exhylarat, atque fouet, & quæ occulta fuerant, primo aduentu efficit manifesta, accessuq; uicissim atq; recessu quatuor efficit anni partes, & regiones nimum à Sole remota, semote pariter sunt à uita. Ver quidem est temporum optimum, quoniam ab Ariete regno Solis incipit. Autumnus uerò pessimum, quoniam à Libra casu Solis exordia sumit. Natiuitas postremo diurna communiter existimatur melior quam nocturna, & illa quidem ex Sole plurimum, hæc uerò iudicatur ex Luna tanquam speculo Solis. Cœlestem in natiuitate figuram in partes duodecim partititur. Vbi cum nonam quidem Soli, tertiam uerò Lunæ destinant, illam profecto Deum nominant, hanc Deam, & optima quæq; significare putant sapientiam, fidem, religionem, gloriam sempiternam. Hæc enim omnia Sol & omnem simpliciter ueritatem & uaticinium regnumq; significat. Accedit ad hæc, quod quatenus Sol ad medium ascendit cœlum, uitalem, & animale spiritum in nobis mirifice fouet. Quatenus uerò descendit, spiritus uterque debilitatur. Quamobrem Dauid omnipotentis tuba Dei, diluculo ad citharam & carmina surgens, atque interea clamans. Vanum est uobis ante lucem surgere, Solem declarat ad nos uenientem, bona secum nobis cuncta referre, spiritusq; nostros excitatos illuminatosq; mirabiliter ad sublimia reuocare. Mitto quod Sol, ut ferunt, quasi irates accessu suo uaticinia quædam sobriè dormientibus afferre putatur. Luna quoque Solis, quam Aristoteles minorem appellat Solem, spiritum humoremq; naturalem ascendendo similiter recreat, deserit descendendo. Et quo magis lumine Solis abundat, eo magis est omnibus salutaris. Mitto nunc quemadmodum obseruanda sit ad Solis aspectum Luna lumine non deficiens in hoc signo deinceps, atq; illo significante membrum hoc & illud. Atq; ita per Lunam à Sole trañcieret uirtus cœlestium omnium ad membra fouenda per medicinas eo tempore rite compositas. Satis enim de his in libro de uita iam diximus.

Antiquorum laudes in Solem, & quomodo cœlestium uires in Sole & à Sole sunt omnes. Cap. VI.

Quas ob res Orpheus Apollinem uiuificum cœli oculum appellauit. Atq; summatim hæc quæ dicam ex hymnis Orphicis congregantur. Sol oculus æternus omnia uidens. Supereminens cœlestis lumen, cœlestia temperans, & mundana. Harmonicum mundi cursum ducens, siue trahens. Mundi Dominus, Iupiter immortalis mundi oculus circumcurrens, habens sigillum, omnia mundana figurans. Luna stellas grauida, stellarum Luna regina. Hæc Orpheus. Apud Aegyptios Mineræ templis aureum hoc legebatur inscriptum. Ego sum quæ sunt, quæ erunt, & quæ fuerunt. Velti meum reuelauit nemo. Quem ego fructum peperit, Sol est natus. Vbi apparet, Solem Mineræ, id est, diuinæ intelligentiæ partum, florem fructum, esse. Theologi ueteres, eodem Proculo teste, dicebant reginam omnium Iustitiam è medio Solis throno per cœta procedere, omnia dirigentem. Quasi Sol ipse sit omnium moderator. Iamblichus Aegyptiorum sententia ita narrat. Quicquid habemus boni, habemus à Sole, uidelicet, uel ab ipso solo, uel si & ab alijs, id quidem uel à Sole absolutum, uel à Sole per alia. Item Sol elementalium omnium uirtutum dominus. Luna uirtute Solis generationis domina. Ideo Abumasar per Solem, inquit, & Lunam uitam cunctis infundi. Moses cœlestis Dominum in die Solem putat, in nocte Lunam, quasi nocturnum Solem. Solem quasi Dominum omnes in mūdo medium, quamuis ratione diuersa, collocauerunt. Chaldæi quidem medium Planetarum, Aegyptij uerò inter duos mūdi quinarior, nempe super hunc Planetas quinque, sub hoc Lunam & quatuor elementa. Propinquiorem uerò terra

terra quā firmamento positum à prouidentia putant, ut eius feruente spiritu & igne, Luna aeris, aqua humor, & crassa terrenorum materia foueretur. Alia quoque ratione medium ipsa Planetarum prosperitas declarauit. Quae quidem dispositionem eorū ad Solem eiusmodi postulat, in qua Saturnus, Iupiter, Mars, orientur ante Solem. Venus autem & Mercurius atq; Luna post Solem, quasi regem agentes itinere medium. Incedentes aliter, debiliores euadunt. Inter illos autem praestantiores habentur, quos ipse Sol Dominus praecedere iussit. Sed redeamus ad priscos. Physici ueteres, Solem cor coeli, nominauerunt. Heraclitus luminis caelestis fontem. Pleriq; Platonici in Sole mundi animam collocarunt, quae sphaeram Solis totam implens, per globum illum quasi igneum tanquam per cor effundit radios, quasi spiritus, inde per omnia, quibus uitam, sensum, motum uniuerso distribuit. His forte de causis Astrologi pleriq; putant, sicut Deus solus intellectualem nobis animam tribuit, ita solum sub influxu Solis eam mittere, id est quarto duntaxat mense post conceptum. Sed hoc illi uiderint. Mercurius certe motum mentis nostrae significans, motu minime omnium discedit à Sole. Saturnus deniq; significans statum segregatae mentis egypticam minime deserit. Praeterea Iupiter atq; Mars, quoniam ille per Sagittarium suum, hic per Arietem cum Leone congruit Apollineo, tantum adepti sunt munus, ut Iupiter quidem religiosam iustitiam legesq; ciuiles atq; prosperitatem significaret, Mars ante magnanimitatem & fortitudinem atq; uictoriam. Luna, Venus, atq; Mercurius Solis comites appellatur, Luna quidem ob frequentem cum Sole coitum uel aspectum. Venus autem atq; Mercurius ultra uicinitate propter aequalem cum Sole progressum. Hinc igitur uniuersae generationis imperium acceperunt. Si quidem humidior Luna in coitu cōspectuq; Solis, uitalem calorem nata, rebus subinde generandis humorem suggerit calentem atq; uitalem. Mercurius autem duobus haec partesq; omnes in rebus gignendis numerosa quadam proportionē cōmiscet. Venus autem eiusmodi mixtionibus decenes adhibet formas, & gratiam, atq; laetitiam. Sol profecto quemadmodum lumē totum in se collectum per uarias distribuit stellas inter se specie differētes, sic & omniformes uirtutes cum omniformi lumine digerit. Ex quo perspicue coniectare licet, tot saltem Soli uirtutes inesse, quot stellae in caelis existunt.

Dispositiones signorum & planetarum circa Solem atque Lunam. Cap. VII.

Proinde Solem esse regem, Lunamq; quae Solis & soror est, & coniunx, esse reginam caelestium, ipsa signorum in Zodiaco dispositio manifeste declarat. Leo enim Solis & Cancer Lunae sedes se cōtingunt. Item Aries Solis, & Taurus Lunae regnum. Ceteri uero planetae sedes quasq; suas circa regem Leonem habent, unde quasi medios circumponunt. Mercurius hinc quidem prope Leonem habet Virginem, inde uero prope Cancrum habet Geminos. Venus autem hinc Libram, inde Taurum. Mars quoq; hinc Scorpionem, illinc Arietem. Iupiter hinc Sagittarium, inde Pisces. Saturnus hinc Capricornum, illinc Aquarium. Sed olim cum ita Planetarum sedes ad Solem Lunamq; disponerem, familiaris meus Bindanius Recafolanus profundo uir iudicio, sic obiecit. Videsne Marsi, sedes easdem quamuis ordine conuerso, eisdem tamē gradibus ad Saturni domos esse utrinq; dispositas? Video, inquam, hoc ipsi Soli praecipue conuenire, interim uero altissimo etiam Saturno contingere. Quid uero, si hoc Saturnus dignus est honore, quoniam minime omnium à regia Solis uia praearicari uidetur. Sed redeamus ad institutum. Quinque igitur hi Planetarum duae quasq; sedes habent. Vnam quidem Solem quasi à tergo sequentem, alteram in conspectu Lunae illae nominantur occidentales à Sole, haec orientales à Luna. Verū tamen totum Zodiacum Sol & Luna sibi uendicant. Nam prouincia Solis, Leonem, Virginem, Libram, Scorpionem, Sagittarium, Capricornū, occupat. Prouincia Lunae, Aquarium, Pisces, Arietem, Taurū, Geminos, Cancrū. Forte uero Cancrū hominū portā appellauerunt, quoniam Sol ibi descensus propemodū iam uidetur. Capricornū uero deorū portā. quoniam ibi Sol statim

uidetur ascendere. Sed hæc aliter quoque alibi declarauimus. Profecto duo hæc signa & Aries simul atque Libra dignitatem sibi uendicauerunt, ut cœli cardines uocentur, quoniam ibi mutationes quatuor temporum Sol decernit, & quoniam per Arietē Sol incedens atq; Libram, medium in ascensu, uel descensu tenet cursum, diemq; cum nocte librat, ideo circulus ab Ariete productus in Libram, Mineruæ, id est, sapientiæ iustitiæq; circulus apud Aegyptios nuncupatur. Cœlestium quidem ordo tam mirabilis declarat mundum non fortuna, sed providentia cōstitutum. Atque obseruantia quædam omnium ad unum Solem cunctorum moderatorem ostendit, & angelicas mentes omniaq; cœlestia uni supra cœlum summo profus obtēperare, & nōstros animos multo magis eidem obedire debere.

Planeta concordet cum Sole & Luna sunt felices, discordes contra. Item quomodo saluent Solem atque Lunam. Cap. VIII.

Solem Lunaq; Ptolemæus uitæ authores existimat, & hanc quidē quod ad augmentum uegetationemq; pertinet exhibere. Illum uerò quod spectat ad sensum. Iouem præterea Veneremq; idcirco uitæ salutare existere, quoniam proportio ne quadam harmonica cum Sole consonant atque Luna. Iupiter quidē cum Sole plurimum, aliquantum quoque cum Luna, Venus uerò uicissim. Saturnus autem atque Mars ideo sunt aduersi, quoniam à Sole Lunaq; dissonant, Saturnus à Sole magis, Mars autem magis à Luna dissidet. Iupiter uerò præ cæteris almus, quoniā si Solis Lunaq; lumina perfecte consentent, ex utrisq; Iupiter coalescit. Neq; uerò prætermittendum est, quod Planetae quando Solis aut Luna faciem quasi quadam salutatione reuifunt, uim subito nouam adipiscantur, quam Arabes almugeam nominauere, quando scilicet, uel sequentes Solem, ab ipso tanto spatio distant, quanto sua domus à domo Solis remota est, uel præcedentes Lunam, eodem interuallo Luna propinquant, quo domicilium suum est domicilio Luna propinquum. Sic ergo Saturnus salutabit Solem, quotiens occidentalis, id est, post Solem exortus in signo sexto à Solis signo fuerit. Iupiter uerò reuifet Solem, cum in quinto, Mars in quarto, Venus in tertio, Mercurius in secundo, similiter salutabit Lunam, quando orientales à Luna, id est, ante illam orti eisdem illam interualis aspicient. Hinc iterum apparent consonantiā quidem Iouis Venerisq; cum Sole atque cum Luna, dissonantiā uerò Saturni Martisq; ab utrisq;. Nempe Iupiter apud Leonem Solis sedem, sedem suam Sagittariū in trigono collocauit aspectu perfecto. Venus Libram iterum ad Leonem in exagono aspectu quoque proportio. Mars Scorpionem in quarto uidelicet spatio dissonante. Saturnus & in sexto nō consono, & in septimo profus opposito. Opponit enim & Leoni Aquarium, & Cancro pariter Capricornum. Similiter Venus ad Cancrum disponit Taurum in exagono, id est, sextili. Iupiter Pisces in trigono, id est, in trino. Mars Arietem in quadrato. Saturnus, ut diximus, in sexto pariter atq; septimo. Ideo Iupiter atque Venus fortunati dicuntur, utpote cum Rege cœlestium reginaq; concordet. Saturnus autem atque Mars infortunati, quoniam sunt inde discordes, sed Saturnus magis infelix, quoniam maximè dissidere uidetur à Sole, imò etiā magis quàm Mars à Luna. Hinc admonemur, animos illos qui cum diuina uoluntate consenserint, felices fore, discordes uerò miseros.

Sol statua Dei, Comparatio Solis ad Deum. Cap. IX.

Hæc diuinus Plato noster diligentissimè cōtemplatus, Solem ipsius boni conspiciuum filium nominauit. Arbitratus quoque est Solem esse perspicuā De statua in hoc templo mundano, ab ipso Deo positam, intruentibus ubiq; præcæteris admirandam. Hunc ueteres, ut Plotinus ait, & Plato uenerabantur, ut Deum. In Sole prisca Gentium Theologi omnia Gentilium numina collocarūt. Quod quidem Iamblichus & Iulianus Macrobiusq; testantur. Denique quisquis nō uidet Solem in mundo, imaginem esse uicariūq; Dei, is profecto neque noctem considerauit unquam, neque Solem suspexit exorientem, neque cogitauit quantū excedat sensum. Quam subito uiua redeat quæ procul ipso mortua putabantur. Neque munera Solis animad-

animaduertit, quibus iolus ipse facit, quod stellæ cunctæ conficere nequeunt. Solem, i-
gitur uel Phœbum; Musarum, id est, intelligentiæ uicem, unâ cum Platoniciis atque
Dionysio imaginem Dei conspicuam esse concludit. Esse quoque Phœbem, id est, Lu-
nam imaginem Phœbi ferre, quemadmodum ille Dei. Et ut inquit Hipparchus, hanc
esse Solis speculum, uidelicet, incidens sibi à Sole lumen, ad nostra defectens, in præ-
sentia disputare non expedit. Neque tamen prætermittere decet comparationem illam
Platonicam, alibi latius à me descriptam. Quemadmodum Sol & oculus generat & co-
lores, oculisq; uim præbet qua uideantur, coloribus qua uideantur, & utrosq; in unū lu-
mine conciliante coniungit, ita Deus ad intellectus omnes resq; intelligibiles se habe-
re putatur. Spes enim rerum intelligibiles & intellectus omnes ipse procreat, atq; uir-
tutem inuicem agendi præbet utrisq; propriam semel atque naturalem. Circumfundit
insuper assiduè commune lumen, per quod uirtutes & intelligibilia, & intellectuū
ad actum mutuum excitat, copulatq; agendo. Quod sanè in lumen rebus quidem in-
telligendis ueritatem, in mentibus autem scientiam Plato nuncupat. Putat insuper s-
psum bonum, scilicet Deum ita saltem hæc omnia superare, scilicet Sol lumen & oculos
& colores. Sed ubi Plato Solem, inquit, omne uisibile superare, proculdubio supra cor-
poreum Solem, incorporeum auguratus est Solem, Diuinum scilicet intellectuū. Quo-
nidam uerò ab imaginè ad exemplar partim adimendo quod deterius est, partim adden-
do quod melius, ascendere licet, deme si placet Soli, cui materia subtraxit Auerrois, tur-
certam similitudinem; sed interea cum luce relinque uirtutem, ut super sit lu-
men ipsum mirifica uirtute refertum, nec quâtitate certa, nec figura aliqua definitum,
ideoq; immensum imaginatione spatium sua circum præsentia tangens. Ita nunc ex-
celsè intelligentiam, sicut in seipso nunc exuperat aciem oculorum. Hac ferme ratione
Deum qui in Sole posuit tabernaculū suum, ac Sole pro uiribus inuenisse uideberis.
Denique sicut nihil alienus est à luce diuina, quàm materia prorsus informis, ita nihil à
luce Solis diuersius est, quàm in quibus terra. Ideo corpora in quibus terra conditio præualet,
tanquam ineptissima luci, lumen nullum intus accipiunt. Non quia sit impotens lumen
ad penetrandum. Hoc enim dum non illuminat intus lanam, aut folium, interim pene-
trat momento Christallum, alioquin difficilium admodum penetratu. Ita diuinum lu-
men etiam in tenebris animæ lucet, sed tenebræ non comprehendunt, non & hoc habet
simile Deo: Quod Deus angelicis beatisq; mentibus scientiam diuinorum prius infe-
rit, mox amorem. Animus uerò nostris hic utrunq; credentibus amorem accendit pur-
gantem atque conuertentem, antequam diuinorum intelligentiam largiatur. Ita Sol
opacas ubique purasq; naturas, quasi iam cœlestes momento prorsus illuminat,
opacas uerò materias ineptas luci calefacit prius, & accendit, atque subtiliat, mox illu-
minat. Atque tam ealorem quàm lucem iam leues & peruias, nonnunquam eleuat ad
sublimia. Hinc Apollo radiorum aculeis Pythoneam molem transfigit, purgat, dissoluit,
attollit. Neque uerò prætermittere fas est, quod quemadmodum speramus Christum
tandem in suo regno uenturum, & splendore sui corporis exundante humana è terra
corpora prorsus suscitaturum, ita post hyemem letalem quorundam expectamus Solem
in Ariete regnantem, semina rerum in terris quasi iam mortua animalia seminiua ad ui-
tam & pulchritudinem statim reuocaturum. Hinc Mercurius tanquam Solis Achates
caduceo quodam excitare dicitur dormientes. Et Plato resurrectionem quandam qua
si similem, in libro de Regno describit.

Sol primo creatus, & in medio celo.

Cap. X.

Quaritur inter hæc, quid potissimum primo Deus creauit? Respondent
Moses, lucem. Merito enim ab ipsa diuina luce plusquam intelligibili statim
emanat lux omnium simillima Deo. Lux quidem intelligibilis in mudo supra
nos incorporeo, id est purissimum intellectus. Lux autem sensibilis in mundo
corporeo, id est, lux ipsa solaris. Sed hæc forte primo quidem sui gradu tan-
quam die primo, id ipsum simpliciter habet, ut luceat intus, illuminetq; foris. Secundo
uero

uerò, ut uirtute calefactoria tum ipsa polleat, tum cætera uegetet. Tertio rursum, ut efficacia sua iussuq; Dei seipsam propaget in molem. Quarto denique, naturæ ordinisq; gradu quasi die quarto, ut molem suam ita fortiatu in orbem, quemadmodum diuinæ intelligentiæ lux unde manauit, reflectitur in seipsam. Ideo Moses primo quidem die ipsam simpliciter lucem, quarto uerò lucem rursus solari hac, id est, orbiculari figura præditam asserit procreatam. Plato quoque bis Solis constitutionem repetit in Timæo. Primo quidem in numero planetarum quasi consortem. Secundo diuinitus mirabili præ ceteris luce regiæq; autoritate donatum. Solem plerique astronomorum in exordio mundi ad Orizontem primo habitabilem tradunt, in Ariete regno suo, medium cælum, uelut arcem atque caput, tanquam regem cœlestium tenuisse. Moses quoque ubi ait, factum esse diem unum, non mane quidem & uespere. Sed uel celsim uespere atque mane, designat post meridiem quo Sol est accensus, diem iam natum, deinceps in uesperam declinare, sequenti mane complendum. Authoritatem profecto Solis regiam confirmauit, ubi primum in mundo diem dominico assignauit, id est, solarem. Si enim Deus mundum sex quidem diebus absoluit, & septimo conuicuit, nimirum ab ipso Solis die, id est, potestate solari, mundi uidetur auspiciatus exordia. Saturnum uerò à Sole remotissimum, generationibus actionibusq; iudicauit aduersum ubi Saturni die præcepit ab actione uacandum. Nonne & author ille uitæ Christus quem expirantem Sol è medio cœlo quasi uates, obtenebrato uultu defleuerat, rursus die & hora. Solis resurrexit ex mortuis, ita lucem nobis intelligibilem, sicut Sol uisibilem redditurus.

Duo Solis lumina. Apollinis munus. Gradus luminum. Sol diuina omnia refert. Cap. XI.

SI Solem excogitemus in prima illa naturæ suæ proprietate, quam primo creationis suæ momento sortitus est, tanquam numeratus in consortio planetarum cognoscemus naturalem primamq; lucem eius non fuisse tantam primo, quanta mox euasit. Non enim tantum stellas cæteras magnitudine superat, quantum lumine. Nam magnitudinem quidem Iouis minus quam duplo, lucem uerò forte centuplo superat. Horum quantitates certè comparatione terræ censentur. Quotiens uerò Sol terram contineat, diximus ab initio. Iuppiter profecto quinquies atque nouagies terram adæquare putatur. Aliud igitur & aliud prorsus eluxit lumen hoc imensum, naturali Solis luci desuper additū. Omnia sane cœlestia propriū lumen nascētia secum attulerunt, sed uel exiguum uel nobis occultum, siue raritate quadam & candore, siue alia de causa lateat. Simile quoddam lumen pauloque pro magnitudine sua maius ab initio Sol secum attulisse uidetur. Verū præter proprium illud natiuumq; lumen, ut ita loquar, obscurum, statim aliud hoc oculis patentissimum lumen diuinitus est adhibitum, tanquam expressior quædam intelligentiæ diuinæ & largissimæ bonitatis imago. Deus, ut Theologi nostri tradunt, geminum mentibus dedit lumen, Primum quidem naturaliter his accensum. Secundum uerò, iam quasi pro meritis nec non gratis insuper additum, largitate mirabili beatas efficiens. Cum igitur stellæ mentium sint imagines, consentaneum est, has duo similiter lumina suscepisse. Quemadmodum uerò Deus lumen hoc ingens in Sole lumini Solis primo mirabiliter addidit, ita Sol statim ut carius in hoc officio Dei hoc additū sibi lumen natiuis stellarum luminibus addit. Imò uerò sicut solemus lumen quod apparet in Luna, non ipsius Lune, sed Solis lucem dicere, per Lunam ad nos usq; demissam, ita secretissima Platonicoꝝ ratione dicemus, splendorem tantum in Sole patentem, non ex ipso quidem, sed ex Deo per ipsum ad cuncta procedere, tanquam non globi illius, sed Dei ipsius lumen, ita iam oculis manifestum. Deus profecto dum solarem globum exiguum cœli particulam tanto splendore compleuit, ut ex uno fulgor exuberaret in omnia, absque dubio declarauit, & corpusculum Solis tam incomparabile munus non ex se, sed desuper accepisse, & ex uno Deo Solis Sole cuncta prorsus bona per omnia propagari. Quemadmodum uerò lumen hoc in Sole sensibile, sensibilia omnia sensusque collustrat, & uegetat,

at, & format, & ad superiora conuertit, ita intelligibile quoddam in ipsa Solis anima lumen, intimos animorum oculos illuminat, & accedit, & reuocat. Hinc Solem apud Theologos ueteres Apollinem arbitror nominatum, & harmoniæ omnis authorẽ, ducemq; Musarum, quoniam animos non tam manifestis quam occultis influxibus radiorum à confusa quadam turba resoluat, & harmonicè moderetur, atq; ad intelligentiam postremo perducat. Neq; uerò putandum est, lumen hoc amplissimum efficacissimumq;, & inter mundana datum præ cæteris optimum donumq; perfectum, originem primam ab exiguo Solis corpore ducere, sed ab ipso bono tanquam patre luminum, in quo quicquid est luminis, certe plus quam intelligibile est, omnem prorsus excedens intelligentiam. Sed inde in diuinum siue angelicum intellectum mox descendens, intelligibile in euadit. Deinceps in animã mundanã mentem ueniens, sensuale fit simul atq; sensibile. Denique ad inferiora demissum iam quasi diuiditur, & alicubi quidem sensuale fit, id est, in oculis animantium. Alicubi uerò sensibile, id est, obiectis. In paucis autem seruat utrumque, & his quidem nocte uidentibus. Sed reuertamur ad prima. Tria Platonici principia ponunt. Ipsum bonum, diuinum intellectum, mundi animam. Lumen unicum præ cæteris palam hæc omnia refert. Ipsum quidem bonum præfert, quoniam dum cuncta mirabiliter antecellit, interim per omnia se diffundit, & ad sublimia reuocat, excellentia interim sua mirabiliter & puritate seruata. Intellectum uerò diuinum, quoniam declarat omnia, & distinguit, & ornat. Animam quoq; mundanam, quoniam alio calore generat omnia, fouet, & uegetat, atque mouet. Rursus, quemadmodum ex tribus super cælum mundi principijs in cælum descendit, atque sub cælum, refertq; ubique parentes. Ita in cælo quidem per Solem representat ipsum bonum, intellectum uerò diuinum, id est, plenitudinem Idearum, per firmamentum stellarum plenum. Animam denique mundi quasi mobilem, per Lunam luce mutabilem. Similiter & sub cælo primum quidem per ignem, secundum uerò per ærem, tertium postremo per aquam. Deniq; quæ admodum stellarum quidem superiores immutabiliter illuminantur à Sole, Luna uerò mutabiliter inde lumen accipit, sic & angeli à Deo immobiliter, animæ uerò mobiliter illustrantur.

Similitudo Solis ad trinitatem diuinam, & nouem ordines angelorum. Item de nouem numinibus in Sole, & nouem Modis circa Solem. Cap. XII.

Nihil in mundo diuinæ trinitati reperitur Sole similis. In una enim Solis substantia tria quædam inter se distincta sunt pariter & unita. Primum quidem natura lis ipsa fecunditas sensibus nostris prorsus occulta. Secundum manifesta lux eiusdem ex ipsa fecunditate manans, ipsi semper æqualis. Tertium ab utroq; calefactoria uirtus, penitus per utrisq;. Fecunditas igitur patrem refert, lux uerò intelligentiæ similis, filium intelligentiæ modo conceptum, calor amatorium spiritum representat. Circa diuinam trinitatem Theologi nostri tres angelorum Hierarchias excogitant, quamlibet tres ordines continentem. Primam patri, secundam filio, tertiam spiritui consecratam. Similem quoq; circa solarem trinitatem, nos ternarium inuenimus atq; nouenarium. Si quidẽ ex ipsa Solis natura fecunda tres naturales fecunditates per cuncta procedunt. Prima quidem inde fit in natura cœlesti, secunda uero in simplici elementorum natura, tertia deniq; in natura mixtorum. Rursus ex uitali calore Solis passim ultra naturas propagatur & uita, eaq; trina. Prima quidẽ uegetalis in plantis, secunda uerò sensus immobilis in Zoophytis, tertia sensus animalis atq; progrediens, in perfectioribus scilicet animalibus. Ex luce deniq; Solis tres fulgoris spēs deriuatur, siue per cælum, siue sub cælum. Aut enim omnino candidum lumẽ est, aut omnino rubẽs, aut mixtum. Cũ uerò lumẽ & simillimũ & quasi principium cognitionis existat, præcipue sensus, merito tribus luminis spẽbus tria quoq; sensuum genera respondere uident. Rubori quidẽ sensus omnino corporei, tactus uidelicet, atq; gustus. Cædori uerò sensus plurimum incorporei, imaginatio scilicet atq; uisus. Sed lumini mixto sensus quoq; inter incorporeos corporeos medij, auditus scilicet & olfactus. Hæc enus Solis lumẽ non solum imago est eiusmodi rerũ, sed & causa. Puræ uerò intelligentiæ solũ est imago, sicut enim intelligentia pura momentè peragit, & profunda penetrat, atq; declarat, ipsa interim nulli permixta, sublimis existens;

stens, ita lumen momento per omnia se dilatat, & singula patefacit, indiuiduum simul est ubiq; totum, nulli permixtum. Siquidem abeunte Sole ne momentum quidem iumen in aere permanet, surum nanq; Phoebum passim comitatur euntem. Sed quoniam nescio quomodo hic sub Apolline quasi poëtae fumus, & si non boni, liceat parum per confabulari. Primo quidem de dijs, (ut Platonicè loquar,) superioribus, deinde de Musis nouem, ueteres in Sole numina collocarunt. Nam aut substantiam eius contem plamur, aut uires, in substantia, essentiam, uitam, intelligentiam, essentiam cœlum, uitam Rheam, intelligentiam uero Saturnum, eorum more cognominamus. Si uires Solis post substantiam contemplerur, fecunditatem quidem eius Iouem nominabimus & lunonem, lucem uero Apollinem & Mineruam, calorem denique Venerem atq; Bacchum. Iam uero Phoebum & Bacchū, qui præ cæteris in Sole plurimum dominantur, antiqui semper iuuenes exprimebant, quoniam si quis nouerit lucem caloremq; Solis, ea sinceritate prorsus, & proprietate, qua illic existunt suscipere ad usumq; suum & modum accommodare, iuuentutem inde perpetuam reportaret, uel saltem centum atque uiginti Solis annos impletet. Verum post nouem hæc numina intima Soli, ad nouem circa Solem Musas progrediamur. Quid igitur nouem circa Phoebum Musas, nisi nouem Apollineorum genera numinum per sphaeras mundi nouem distributorum? Octo nanque coelos tantum ueteres cognouerunt. Sub igne uero cœlesti, quasi nonum cœlum aërem purum adhibuerunt, qualitate uidelicet motique cœlestem. In qualibet uero sphaera diuinos spiritus oculis occultos disposuerunt gradatim stellis singulis dedicatos, quos Proculus etiam angelos, & Iamblichus insuper archangelos principatusq; cognominant. Sed qui inter eos ubique præcipuè sunt solares, antiquiores appellauere Musas scientijs quidem omnibus præfidentes, maximè uero poësi, musicæ, Medicinæ, expiationibus & oraculis atq; uaticinijs. Iam reuertamur ad Solem. Minima quæq; si modo rarissima sint, inepti nimium admiramur, consueta uero uel maxima cæci pariter & ingrati iamdiu admirari desuimus. Nemo miratur ignem, instar cœli Solisq; feruentem, sine mixtura purissimum, perpetuo mobilem, longe lucentem, ex minimo statim maximum, dum omnia in se conuertit. Nemo Solem quantum fas est, miratur, incomparabiliter omnia superantem, genitorem omnium atque moderatorem, Solem exhyllantem tristitia, nondum uiua uiuificantem, iam mortua suscitantem. Verum si semel quotannis panderetur domus omnipotentis Olympi, splendorq; subito tantus suspiceretur, Solem supra modum omnes solum admirarentur, Solem omnes uel tanquam summum Deum suppliciter adorarent, uel saltem diuinitus missum mentem dubitantes. Deo quamuis occulto tanti muneris authori, ingentes quotidie gratias agerent. Iamblichus igitur Iulianusq; Platonici iubent noctem fingere, absq; ullo Lunæ stellarumq; lumine, quo Solis quoq; donum est manifestum. Vt certius cognoscamus quid absq; Sole futuri simus, quantum huic Soli supernoq; debeamus.

Solem non esse adorandum tanquam rerum omnium auctorem. Cap. XIII.

Socrates in castris sæpe sub diuo Solem suspiciens orientem stetit attonitus in eisde Suestigijs, immotis membris inconniuentibus oculis statuae more, quousq; Solem salutare iterum resurgentem. His ergo Platonici similibusq; signis adducti, Socratem fortè dicent Phæbeo quodam damone statim ab ipsa pueritia ductum, Phoebum ipsum uenerari summopere consueuisset, eademq; ratione sapientissimum Græcorum omnium Apollinis oraculo iudicatum. Ego uero quid de Socratis damone seu genio, siue angelo affirmandum maximè uideatur, in presentia prætermittam. Id certè ausim affirmare, Socratem in eo mentis excussu non Solem quidem hunc admiratum fuisse, sed alterum. Cum enim admirationem sola nouitas asserere soleat, quid tantum stupeat hunc admirandus Socrates, quem & quotidie uidet, cuius & motus omnes uiresq; iamdiu Mathematica simul & physica ratione comprehenderat. Quem, teste Platone, nõ Deum primum, sed Dei filium appellauit. Non filium, inquam, Dei primum, sed secundum iamq; uisibilem. Primum namque Dei filium non Solem hunc oculis manifestum, sed alterum hoc longe superiorem intellectum, scilicet primū, solo contemplanabilem

lem intellectu. Socrates igitur Sole cœlesti nonnunquam admonitus, Solemq; inde fir-
 percœlestem auguratus, & illius maiestatem cōtemplabatur attentior, & patris illius
 incomprehensibilem bonitatem admirabatur attonitus. Hunc Iacobus Apostolus pa-
 trem luminum appellauit, luminum, inquam, plusquam cœlestium. Apud quem non
 sit transmutatio, atq; uicissitudinis obumbratio. Nam & supercœlestia illa facta putat
 naturaliter mutabilia, & cœlestia multa quoquo modo obumbrari non dubitant, subcœ-
 lestia uerò quotidie. Quamobrem omne datum optimum scilicet menti naturaliter insi-
 tum, & omne donum perfectum, uidelicet post naturalia uoces adhibitum, non à Sole
 hoc stellisq; mundanis, sed altius ab ipso patre luminum descendere, censeat. Nam intelli-
 gentia uiribus quasi gradibus quibusdam non quidem cœlitus, sed desuper acceptis fre-
 nit, super cœlos ascendimus, ubiq; multa cœlis præstantiora cognoscimus, & amamus &
 colimus, ipsiq; cœli fabricum ante omnia ueneramur. Neq; tamen possemus intelligen-
 tia incorporeum aliquid cœloq; melius intelligere, uel amare, si cœlitus tantum intelli-
 gentiam haberemus. Iam uerò ne quis Solem, Lunam, stellas, niuium admiraturs & ado-
 raret, & tanquam intellectiualium munerum authores, & patres ueneraretur, pruden-
 ter admonuit, Solem hunc non esse uniuersi principium. Missas in præsentia faciam ra-
 tiones, quibus in Theologia nostra principium uniuersi nec corpus esse, nec animam,
 nec intellectum, sed aliquid admodum excellius affirmamus, à quo quidem Sol cœles-
 stis longissimè distat, ut umbra quædam illius esse iudicetur potius quàm imago. Ra-
 tiones autem quas Iacobus hic attingit, breuiter in præsentia perstringam. Cum status
 tanquam principium & rector finisq; motionis, sit omni motu perfectior, certè Deus i-
 pse principium & rector omnium, mobilis esse non potest. Sol autem est assidue mo-
 bilis. Præterea principij uirtus tanquam immensa fortiter attingit omnia, nec usquam
 cohiberi potest, Solis autem uirtus per radios agens præpeditis passim radijs impeditur,
 defectum patitur obiecta Luna, sæpe nubibus coercetur, terrenâ densitate repellitur,
 distantia loci debilitatur. Sol ipse quin etiam minima quædam est particula mundi, an-
 gustia quadam sede tenetur, trahitur à sphaera, rursumq; retrahitur. Contraq; sphaera pro-
 priae impetum à sphaera semper superiore reuoluitur, contrarijsq; signis impeditur &
 stellis, & aspectu, (ut ita loquar,) malorum nonnunquam debilitatur. Deniq; principi-
 um uniuersi omnia ubique & semper, & in omnibus operatur. Sol autem nec mundus
 globos ipse facit, nec quæcumque frigida uel humida sunt uel densa, similiaq; ipse uirtus
 te propria potest efficere. Neque similes si quæ sunt in cœlo uirtutes, ullam à Sole ductæ
 originem. Cæterum quamuis Sol ab authore mundi longissimè distet, cœlestia tamen
 omnia ad Solem unicum, quoniam rectorem in cœlo mensuramq; diuinitus redacta ui-
 dentur. Ut hinc prorsus admoneremur, omnia quæ in cœlo sunt & sub cœlo, & super
 cœlum, ad unum cunctorum principium referri similiter. Idq; consideran-
 tes tandem hoc ipsum ea saltem obseruantia ue-
 neramur, qua cœlestia
 Solem.

F I N I S.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florentini in librum de Lumine

Ad magnanimum Petrum Medicem,

P R O O E M I V M.

VM opusculum de Sole tibi clarissime Petre destinauissem, memini paulo post iamdiu me de lumine libellum cōposuisse. Itaq̄ decere prorsus existimaui, ut lumen illud Solem hunc suum mox sequatur, quasi ducem. In terris quidem primus illucescentis aurore fulgor, Solem præcedit è uestigio surrecturum. Sed in cœlo uicissim Sol ipse pater splendorem antecedit ex ipso manātem. Ordinem equidem terrenum iamdiu secutus lumen prius quam Solem sum, nescio quomodo contemplatus. Nunc uerò uicissim cœlestem ordinem imitatus, Solem lumini, patrē nato, ut par fuerat, ante posui. Neq̄ uerò in hoc libro uel in præcedente consilium fuit minores mathematicorum de Sole uel lumine quæstiones curiose prosequi, sæpe non tam utiles quam certe difficiles. Sed horum potius exemplis comparationibusq̄ quibusdam quali gradibus mores animi contemplandi regulas diuina mysteria pro uiribus assequi. Si quidem nullum ad hæc planè percipiendū certius uel inditium, uel argumentum est quam lumen, nobis enim cœlestis ille pater Phœbea lustrauit lampade terras, non quidem ut sub tanto lumine, ut ita dixerim, muscas aucupemur, sed nos ipsos & patriam nostram patrēq̄ cœlestem suspiciamus, per eiusmodi uidelicet lumen diuina uidentes, quasi per quoddam speculum in enigmate, aliās autem per lumen excellius facie ad faciem quandoq̄ uisuri.

MARSILII FICINI

ni Florentini, quid sit lumen

in corpore mundi, in anima, in angelo, in Deo,

discursio per omnes sensus. Cap. I.

Di maxime omnium tenebras, quarum culpa displicent mihi quæcunq̄ displicent, uel quod cum illis sint, uel quod ab illis labentia relabantur, deprimantq̄ ad illas. Amo ante omnia lumen, cuius gratia & cetera diligo, uel quod cum illo sint, uel quod ab illo fluentia refluant, reducantq̄ ad illud. Ergo nuntiate mihi mei sensus, qui cetera pene innumerabilia nuntiat, nuntiate mihi, obsecro, quid sit lumen? Respondet auditus. Aëreus sum, satis esto, si sonos tibi aëreos nuntiem. Respondet & odoratus. Equidem non sum adeo lucidus, uaporeus sum, à me disce uapores. Quid aliena quæris, à me gustus ait? Nato equidem in liquore, indicio tibi liquores. Noli à me, dicit tactus, extorquere quod nequeo, corpulentus sum, corpulenta nuntic, altius quære lumen.

Descriptio luminis uisibilis. Cap. II.

HInc admonitus ab infimo quo cecideram, ad altissima mei corporis nunc ascendam, ut inde lumen læuius altiusque cunctis accipiam. Eia agite oculi mei lucentes, per lumen illud obsecro, quo præ cæteris imò quo solo delectamini tantum, indicate reginæ uestre rationi quid sit lumen. Respondet subito uisus, splendidus ego spiritus sum, & splendor sum spiritualis. Quo circa cum à me iure pro-

ture propria officia postules, largior libentissime quantum habeo. Lumen est spiritalis quædam & subita & latissima à corporibus natura eorum sine detrimẽto proprio emanatio, nitoris scilicet cuiusdam à diaphanis, id est, transpicuis. Coloris autem ab horum oppositis, quantitatis, figuræ, motusq; ab omnibus. Cõgrega in unum omne colorum genus, quid erit hoc uniuersum? Nil lux quædam omnicolor, siue lumen factum in solidiore obscurioreq; materia terræ iam opacũ. Segrega terram illi permixtam. Quid erit reliquum, nisi qualitas quædam imò claritas actusq; perspicui, sicut color est actus opaci. Color quidem lux est opaca. Lux autem color clarus, imò perspicui corporis colorumq; flos quidam & uigor quasi unicolor actu, uirtuteq; omnicolor. Fortè uerò & abeunte lumine non sunt colores. Si quidem sint lumen ipsum iam uarium, alibi uide licet, aliter affectum atque reflexum. Fortè etiam in uirtute luminis semper sunt ipsi colores, alibi aliter explicandi.

Nihil clarius quàm lumen ac Deus, nihil obscurius. Cap. III.

A Dumbratio hæc est, ò mei oculi, potius quàm pictura. Nihil unquam audiui obscurius definiti. O rem ualde miram. Quo nam pacto fieri potest, ut nihil sit obscurius lumine? Quo nihil est clarius, quando per illud clarè, declaranturq; omnia. Ascendam igitur hinc ad sublimem mentis speculam, ut saltem hoc uideam inde, præter quod aliud quicquam alicubi uidere non possum. O mens quæ rectè cuncta metiris, dicitio mihi, nunquid forte lumen est ipse Deus, quo etiam nihil clarius est, nihil obscurius. Nihil clarius quàm Deum esse esseq; ad summum potentem sapientemq; & bonum. Hoc enim auribus nostris quæcunq; ab eo sunt facta proclamant. Ut nemo sit surdior illo, qui tantum rerum omnium sonitum strepitumque non audit. Nihil contra obscurius, quàm quid sit Deus, ut nihil sit tenebrosius illo, qui sibi opiatur hoc esse clarissimum.

Lux intelligibilis est intelligibilem causa, uisibilis uisibilem. Cap. IIII.

R Espondet mens, Deum esse patrem luminum, apud quem non est transmutatio, per quam extinguitur uel minuitur. Neque uicissitudinis obumbratio, per quam uel uicissim subeat noctem, uel patiatur eclipsum. Respõdet rursus, Deum esse lucem, in qua tenebræ non sint ullæ. Id est formam in qua nihil est informe Formositatem quoque in qua nihil est deforme. Deus certe sicut mens, quæ ratio eius est, monstrat, lux est inuisibilis, infinita, ueritas ipsa ueritatis cuiusq; rerumq; omnium causa. Cuius splendor imò potius umbra, est lux ista uisibilis atq; finita, cause uisibilem. Quoniam uerò lucis ueritatisq; natura est, ut ceteris alia uerè declarat, Deo cuncta per se uerè clareq; cõspicua sunt. Perinde ac si uisibilis lux, cum sit oculorum uisibilem q; fons, seipsam intueatur tanquã omnicolor em, atque in se colores omnes sensibiliaq; omnia uideat.

Lumen uisibile, rationale, intelligibile, diuinum. Cap. V.

V Erum ad tam sublimem speculationem haud tam repente proflindẽ, sed gradatim ascendendum mens admonet, ne caligare cogamur, ac splendore nimio ob cæcari. Noli ratio cõsiderare sensibus, uisus tibi nõ satis nuntiat, cæteri nullo modo. Visus quia sensualem accipit datq; splendorem. Atque conuerso, quia sensibilem accipit datq; splendorem, hunc sensualem quædam lucem esse cognoscis, ultra uerò inde non licet progredi. Sed hinc à me discito, primum quidem me, se intelligentiam, esse lumen quoddam intellectualem, quandoquidem obiectum meum est intelligibile lumen, quod in qualibet re quærendam quero, & reperia reperio. Si quidem lumen cuiusque rei & ipsius ueritas idem. Veritas est lumen intimum, lumen ueritas se ad extrema fundens. Discito deinde te, scilicet ratione esse lucem quandam rationalem rationemq; lucentem. Si quidem rationem lucis tanquam originem tuam, ratiocinando tanta ueritate perquiris. Sed uis rationem lucis commodius assequi: In luce cuiuslibet rationis eam quærito. Ibi est ratio lucis, ubi & omnium, in ueritate summa, quæ & ipsa summa certitudo & claritas est, reperies ueritatem lucis

in ouum. Illorum enim uirtute calor naturalis cunctis inferitur, unde uita oritur, alitur, augetur. Hinc fit ut omnia uoluptatem appetant, quia nō modo uoluptate terrena, sed etiam cœlesti lætitia generantur. Quis autem neget numina læto quodam affectu omnia mouere atq; generare? Cū & ab animalium natura & ab arte omnia uoluptate procreari atq; perfici uideamus.

Lumen est incorporeum, est forma inō actus nature cœlestis. Esse potest sine corpore subdito, est ubiq; etiam sub terrā unā cum diaphano. Cap. IX.

Sed iuuat interdum unā cum nostro Plotino circa eadem latius peruagari. Lumen quo momento penetrat molle diaphanum tranſuerberat uel durissimum. Item quo breue spatium, eodem quoq; longissimum. Incorporeum est igitur, cui neque duritia resistit, neq; spatium. Verū tamen quoniam est cœlestē, ideo obstaculum natura terream atq; fordīdum, & si minus durum sit, non capit cādīdam: luminis puritatem. Hinc Plotinus prohibet corporeas lumini tribuere passiones, id est, accedere, recedere, distillare, effluere, contrahi, dilatarī. Sed potius dicēdum putat, ubi coram lucido perspicuum quid exponitur, statim lumen illic existere, illic agere. Sin minus, non existere illic, non agere. Neque tamen simpliciter esse definere, quam diu corpus est lucidum. Sicut neq; radius uisualis, quā diu uisus. Lux quidē est forma primi corporis prima. Itaq; tam perfecta, ut non per modum ocioſæ qualitatis cuiusdam ab actu distincta, sed potius per modum uegetioris actus existat, tam uidelicet efficacis, ut momento per omnia sese porrigat, à fonte proprio non disiunctus. Præterea in quocūque sub cœlo corpore præualet igneus quidam uigor igni cœlesti similis, emicat & inde lumen aut fulgor quidam qua familiaris color. Proinde cœli luminisq; natura, ut fœuat omnia, non cogitur de integro per cuncta discurrere, si uerum sit paradoxon, hanc esse semel cunctis infusam. Hinc Hærus ille, qui apud Platonem surrexit ex mortuis, interea lumen inspexerat, cœlesti uidelicet quodam uisu, sed oculis caducis occultum. Quod quidē per omnia prorsus extētum, regeter uniuersum. Luminis huius uehiculum, id est, perspicuum, iamblicus ex Theologia Phœnicum asserit, cūctis uel opacis infusum, siquidem his omnibus inest & color aliquis quædam portio luminis. Lumen autem seorsum à perspicuo in opacis esse non potest, quamuis forsitan in se penes luminosum esse possit. Si secretum Timæi sensum recte uaticinamur, ignem ipsum spiritumq; cœlestem proximum animæ mundanæ uehiculum, simul cum hac ubiq; uigere, cognoscimus. Hæc enim anima motu quidem uitali calorem edit ubiq; atq; motum, intelligentia lumē, simulq; luminis uehiculum ubiq; diaphanum. Neq; tamen propriè lucere terram licet dicere. Siquidē neque perspicuum regula fretus consideret, quantam uim habeant innumcrabiles ubiq; radij machinæ cœlestis immensæ ad penetrandam terram mundi punctum, hinc saltem cognosceret, per hanc quoq; passim diffundi cœlestē lumen atq; diaphanum illic luminī necessarium. Quauis oculis quamplurimis hæc in terra patere non possint. Patent uerò forte quibusdam illic degētib; animalibus. Aiunt enim Platonici, sicut se habet frigus ad calorem, nigredoq; ad albedinem, sic habent tenebræ se ad lumen, ut tenebræ non sit priuatio pura luminis, sed lux minima, et opacissima. Nigredo minus opacum lumen. Perspicuum, quasi quædam paulo clarioris luminis inchoatio. Color quædā luminis terminatio. Quod quidem unā cum colore quodā quodammodo sit ubiq;. Tem enim potente tum animæ tum cœlestium lumine fieri, ut puris tenebris locus nusquam pateat. Si quidem & calorem ad amplitudinē luce debiliorem esse ubiq; sub terrā, effectus multū testantur. Pythagorici forsitan hinc adducti, nescio quam in centro mundi turrim Iouis ædificauerunt. Vestale certe, (ut alibi diximus), ignem illic accenderunt. Ausi quoque sunt propterea terram stellam quandam cognominare. Vnā cum his Theologi ueteres atq; Plato, quod & effectus ipsi confirmant, flumina quædam ignea per terræ meatus deriuauere, igneosq; illic dæmones inuenerunt.

Aliud lumen est, aliud calor, atq; lumen antecedit calorem.

Cap. X.

QUOD aliud fulgor sit, aliud calor, perpicuum est. Nam fulgēt siue nitent quæ nō calent, ac etiam frigida multa. Calida sunt etiam multa quæ fusca. Calor ignis penetrat sæpe qua non transit splendor, propagatur & splendor longius citiusq; multo quam calor. Quod sit calor à lumine, inueniet quisquis cogitabit, etiam in spiritibus intelligentiæ claritate origine quadam antecedere uoluntatis affectum, & in mundi machina Solis radios sequentis caloris originem esse. In superioribus quidem regnat unio, in sequentibus uerò diuersitas. Itaq; in hoc apud nos igne, quamuis calor in eodem corpore sit, in quō & lumen, non tamen est in lumine, sicut neque elementarium quies est in motu. In cœlestibus autem est & in lumine calor, quasi lumen & in cœli motu est ipsa cœli quies, ut physice loquar. Deniq; super cœlum in ipsa intelligentia est uoluntas quasi eadem, & in uoluntate gaudium uelut idem.

Lumen non sit illuminatō qualitatis, sed est actus illuminantis. Neq; lumina confunduntur. Lumen est unicum uniuersū.

Cap. XL

CUM uerò lumen causa sit caloris, neq; tamē generis sit eiusdem, merito tanquā in superiori quodam genere constitutum, ad eō hunc apud nos etiam antecedit, ut ipsum quidem à luminoso corpore tantum pendeat, sed à subiecto patiente nequaquam. Hic autem utrinque dependeat. Lumen igitur solius illuminantis proprius & naturalis actus existit. Neque corporis illuminati sit qualitas, neque tamen inest quam adest illuminato. Ideo neq; diaphani naturam permutat, neq; hoc per locum mutatio mutatur, neq; certum per hoc habet spatium. Occurrit enim ultra semper seipsum propagaturum, eodemq; momento reflexiones multiplices agit. A speculis in specula. Ab aqua in speculum. Et hinc rursus in parietem. Similiterq; deinceps. Neq; per reflexiones usquam deserit illud unde reflectitur. Et in quolibet aëris puncto multiplices format rerum imagines spirituales. Per quas possit oculis rem totam in puncto quo libet contueri. Per hæc omnia confirmatur lumen non esse corporeum aliquid uel corporis qualitatem. Sed ut redeamus parumper ad comparisonem luminis cum calore, neq; paulatim illuminat, neq; hic uel parumper restat, illuminatē desuper abeunte. Quod iam diximus. Calor autem utpote qui aëris calefacti sit qualitas, paulatim accedit, atque recedit, & abeunte lumine residet in subiecto. Potest itaq; lumen idem de substantia in substantiam pertransire, siquidem non sit subiecti alicuius accidens, aut qualitas, aut passio quædam, sed separabilis actus agentis. Merito inter substantiā quasi in se subsistentem & qualitatem, quæ ab agente simul & patiente dependet, existit luminosus actus solum agentis suspensus. Quando lumen calefacit aërem, calefactio & à lumine dependet & aëre, atq; inter lumen caloremq; genitum, tenet medium. Cū igitur calor hic subdecto lumine maneat, lumen aëre sublato penes Solem existere potest, quia proprium. Proprium enim inseparabile est. Sic inter lucem lucido corpori penitus intimam atque calorem iam aëri factum intimum, medium est lumen, partim quidem lucenti intimum, partim etiam extra procedens, ut radialis actus speciaculi directus in speculum, atque radius uisualis ex oculo micans. Hinc patet lumen proprium esse naturæ cœlestis, neq; corporibus ullis communicari nisi quod cœlestibus, id est, diaphanis & igneis, ut iam diximus, & in his quidem cœlestem conferuare proprietatem. Cuius munere neque diaphano miscetur illuminato, neq; lumina luminibus confunduntur. Eiusmodi namq; confusio non ad cœlestes actus atq; uirtutes, id est, ad radios, sed ad elementales pertinet qualitates. Quarum nulla est ad præsentiam luminis necessaria. Satis enim illi est, si terrenam opacitatem non offenderit, cœlestibus percipiendis ineptam, quasi lumē ubiq; sui iuris sit, nec usquam cœlestem amittat sublimitatem. Lumina uerò luminibus non confundi, hinc apparet, quod si ad tres lucernas deambulaueris, tres umbras ex opposito reddes, uidelicet propter tria lumina inuicem non confusa. Item si tribus his ingentem tabulam opposueris, in cuius medio unicum sit foramen, tria statim lumina è tribus lucernis in oppositum resultabunt. Quia uidelicet non sunt confusa. Denique si lucernam unam susculeris, suum illam lumen quod comitari uidetur, splendore comūda interim

interim diminuto. Mitto nunc Dionysiacum illud, tres in uno splendore radios, diuinā nobis trinitatem repræsentare. Mirabiles in radijs esse vires, sed occultas Astronomi cōprobant, atque Magi. Sed res nimium admiranda est, quæ multis nota, ubi ex ære concavo radij ad centrum è conspectu quamplurimi per æquales quicq̃ angulos repercussi, remotum etiam corpus, nel durissimum profus adurunt. Vnde constat insuper radios naturaliter esse calidos. Si quidem sola congregatione feruentissimi mox euadunt. Tanta proculdubio est potentia luminis, ut cœlestia alioquin à terrenis quod absq̃ proportionē distantia, facile & subito plurimūq̃ cōciliet. Neq̃ solum uirtutes stellarum omnes ad fœcunditiam transferat, sed Solem ipsum stellasq̃ ad inferiora traiciat. Quemadmodum spiritus noster animæ vires ipsamq̃ animam ad humores traducit & membra, atq̃ sicut in nobis spiritus est animæ corporisq̃ nodus, ita lumē est uinculum uniuersi. Sol enim & stella quælibet lumen suum non per tenuissimam quasi lineam iaculantur, sed ex toto suo ambitu circumfundunt. Sed hoc statim undiq̃ colligit se in conum, ne forte extra suum fontem profluens euanescat. Sic enim propter unionem ualidius ager, & totum facilius erit ubiq̃. Ac dum tota basis coarctatur in conum, stella tota omnisq̃ uirtus eius per angulum aderit, atq̃q̃ potenter ubiq̃, poteritq̃ in angulo tota eius magnitudo uideri. Sic etiam cum in stellis centrum & circumferentia sit lumen earum, quatenus à toto profluit ambitu, circumferentiam imitatur, quatenus autem colligitur in angustum, imitatur & centrum. Imitatur & ipsam, (ut Platonice loquar,) mundi animam. Ipsam quidem eius intelligentiam claritate sua, uitam uerò calore, motum deniq̃ motu. Sed de his omnibus satis in commentarijs in Plotium atq̃ Timæum.

Lumen imitatur Deum, gradus luminum, colorum sciensiarum. Numerus septenarius atq̃ nouenarius. Cap. XII.

Quodammodo etiā lumē imitatur Deū. Nullus enim oculus quātumlibet cer, lumen ipsum in se purum solumq̃ cernit, utpote quod incorporeum est omni no proportionemq̃ oculorum superat, ut diuinum. Vident uerò lumen oculi duntaxat in corpore illuminato, uel luminoso, & hoc quidem paulo densiore, uidelicet oculis lumen cōtemperante. Forte uerò illuminatum potius quā lumen cernunt. Debilissimi quidem oculi, neq̃ hoc etiam sustinent. Validiores hoc intuentur, sed nō circa Solem, Vegetilissimi circa Solem quidem, sed in Sole nequaquā. Si militer ad Deum intellectus uarios se habere cognosces. Cognosce precor Solem uno quodam nutu posse simul omnia facere, uel remotissima quæq̃, lumine uidelicet & calore. Deumq̃ similiter facillime cuncta, intelligentia simul & uoluntate. Cogita rursum, Deum tria rerū genera procreare. Angelos penitus incorporeos, item formas omnino corporeas, medias uerò animas, incorporeas quidem substantia, sed affectu motuq̃ quasi corporeas. Similiter Solem aspice, calore semper corporea generare, item lumine spirituales corporum imagines per ærem resultātes. Medios uerò colores. Septem præcipui sunt effectus, tum Solis circa corpora, tum diuini luminis circa mentes & animas. Nam penetrat, illustrat, accendit, excitat, amplificat, eleuat, format. Memento denique neque Solem neq̃ aliud quicquam absq̃ lumine Solis uideri posse, siquidem omne lumē à Sole dependet. Similiter ad diuinam lucem, ueritatem primam, uerorum omniū plenitudinem, intellectus omnes se profus habere. Sed de his Theologia latissime. Quibus adde, quid sit lumen, nullus absolute definit, sed quid non sit, semper argumentatur. Nō color, non diaphanum, non imago cœlestium, quæ quidem simpliciter sit imago. Non enim imaginis est ultra imagines imaginariamq̃ cognitionem, etiam substantias agere. Negationibus igitur comparationibusq̃ quibuldā duntaxat lumen cognoscimus, sicut Deum. Iuat uerò parumper comparationes eiusmodi profequi. At tu interim da uerbis ueritatem lucis amice. Diuina lux per nouem angelorū ordines distribuitur. Quē numerum in mentibus Platonice etiam receperunt. Ad similes uerò gradus animæ quo que beatæ recipiunt. Similiter Solis lumen per nouem gradus præcipue distribuitur. Primus quidem gradus luminis est in Sole, secūsdus luminis in firmamento cædidi ob

Q 99 ; raritatem

raritatem quoq; nobis occulti, tertius conspicitur lucis in stellis, sed hæc tibi trina sunt cãdida, rubea, mixta, sunt igitur huc usq; grauis quinq;. Ad rubeam refertur ignis. Sextus in diaphanis sub Luna simplicibus, septimus in diaphanis sub Luna compositis ceu uiris atq; cristallis lumen minime conseruantibus, octauus in diaphanis compositis conseruantibus, quales sunt oculi multi, & noctiluca, carbunculiq;. Quibus inest pinguis quædam cum perspicuitate tenacitas, luminis conseruatix. Nonus definit in colores imaginestq; colorum. Præterea si colores sunt quasi lumina quædam, totidẽ ipsi quoque gradus habent. Extremi quidem sunt albus atq; niger, horum medius æque distans uiridis. De quo satis in libro de uita secundo. Inter album atq; uiridem croceus est albo similior, rubeusq; clarus prope uiridem, zaphirinus uerò medius. Tres similibus quoq; gradibus inter uiridem sunt & nigrum ex antecedentibus trina proportione commixti. Cum uerò scientiæ luminibus luminosistq; coloribus comparari possint, merito sunt & nouem, quasi musæ sub Apolline nouem. Scientiã quidem uel de rebus agit penitus separatis, uel omnino corporeis aut medijs, illa quidem diuina, ista naturalis, hæc Mathematica. Harum quælibet secatur in tria. Diuina enim uel contemplatur Deum uel substantias omnino diuinas, ut angelos, uel intellectuales animas, natura quidem diuinas, sed quodammodo etiam uergentes ad corpora, sed interim separabiles. Huc usq; diuina scientia contemplatur. Naturalis autem tria quoq; considerat. Vel elementalia corpora, uel cœlestia, uel animas his coniunctas. Mathematica quoq; triplex. Aut enim solam quantitatem tractat siue numeralem siue continuam, ut arithmetica geometriaque. Aut quantitatem eiusmodi cum ratione motus, ut Astrologus. Aut etiam cum ratione sensus, siue uisus, siue auditus, ut perspectiua uel Musicus. Nouem igitur cõmunia scientiarum lumina sunt. Sed longius iam digressi uidemur.

Lumen est quasi spiritale quoddam. Et spiritus sunt lumina quædam. Similitudo luminis ad animam etq; angelos. Cap. XIII.

Quod lumen spiritale quoddam sit, potius quam corporale, ex eo constat, ut alibi diximus, quia passim sine tempore propagatur, sine offensione implet perspicua corpora sine sui inquinamento se sordidis circumfundit. Præterea corporibus his facilius se largitur, quæ longius à corpulenta mole discedunt. Vnde purissima corpora cœli & ignis, qui cœlestis est, ut Platonici purant, in se lucent, ær & aqua ab illis. In terea terræ neq; ex se manifestè nitent, neq; ex illis. In superficie terræ lumen mixtionibus diuersis elementorum quatuor maximè terrenis infusum, diuersorum corporum induit formas, qua corpuscula, quorum quasi quædam animulæ sunt scintille luminis illis infuse. Quas si ab illis mixtionibus segregaueris, atq; seraueris, uidebis forte quales sint rationales animæ à corporibus separata. Sunt enim lumina quædam olim in corporibus confusiora, sed iam in naturam propriã restituta, ideoq; clarissima. Sic enim corpus ab anima diuersissimum illi quasi eclipsem obducit, sicut Luna coniuncta Soli, imò uerò sicut mixtio terrena à cœlo lumen reddit opacum, facitq; colorè ex lumine, sic corpus circa animam reddit ex intelligentia sensum. Quemadmodum radius calorem quidem permiscet aëri, lucem uerò retinet non permixtam. Sic anima corpori uitam communicat, intelligentiam uerò nequaquam, instar lucis sine compressione sui se colligit in angustum, sine distractione rursus explicatur in amplum. Nec aucto corpore crescit ipsa, neq; diminuto decrescit. Lumen ab amplo dependens se colligit per foramen transuersistq; radijs prosilit in oppositum, figuram pristinam, mox amplitudinem quoq; paulatim subinde recipiens ad eandem deniq; rediturum. Similiter anima ab ampla diuinitate in angustum corpus affectumq; apud nos redacta, potest hinc etiam in eolumis emigrare, pristinam quandoq; formam & amplitudinem receptura. Qualis etiam descensus ascensusq; sit angelorum, radij quoq; declarant prosilientes huc & resiliensq; momento, & proliendo Solem minime deserentes.

Lumen

Lumen in Deo, in angelo, in ratione, in spiritu, in corpore.
Cap. XLIII

Verim ut redeamus illuc unde digressi sumus, coelum quamuis in se, non tamen sed ex superiorum claritate & gaudio resurgit, & gemit, ceu oculus ex spiritus claritate animi quae latet. Spiritus autem laetatur maxime claritate sua solis. Animus claritate spiritus atque mentis. Videtur autem lumen hoc esse mens resurgens per corpus perspicuum quasi vitrum, & inde iam facta uisibilis. Mens autem lux in se ob nimiam ubertatem tenuitatemque penitus inuisibilis. Siquidem lumen & si est ubique, nusquam tamen apparet, nisi ubi densum est aliquid atque resistens. Subtrahere densitatem, & si non uidetur, est tamen ibidem. Adde iterum densitatem, statim rursus apparet. Hinc plane constat, lumen ipsum in se esse intellectuale quiddam. Quod quidem mox sensibile fiat, subdito uidelicet denso, lateat uero subducto. Quomodo uero uisibilem ex inuisibili lucem euasisse fingamus quasi ex scintilla iam mota lucidum quendam circulum, in sexto Theologiae tractamus. Proinde lux in mente est ueritas gaudens, gaudiumque uerum, lumen a mente in corporibus est quaedam ueritatis rerum sensibilem declaratio, pulchritudinis flos, oblectatio sensus. Sed repete rectius. Nepe lux tanquam propria corporis circularis perpetuo reuertentis ad idem immo & intelligentiae seipsam reflectentis in orbem, nimirum ubique tangens, repetere uidetur originem, dum sursum reflectitur in seipsam, nosque similiter contemplatione simul & amore fusi re ducit in patriam. Sed interim me quoque compellit, ut inter loquendum, nescio quomodo, circuli more iam saepius reuertatur ad idem. Tu autem indulge precor prolixo huic amico lucis, ipse lucis amice. Bona igitur iam uenia repetam. Lumen in diuina mente intelligentiā supereminet. Inde angelicæ menti lumen idem infusum, secundum intelligentiam redditur, sed super terminos rationis. Diuinum hoc angelicumque lumen in mentibus hominum secundum rationem iam euadit, sed superat phantasiam. In spiritum secundum phantasiam, super sensum, in corpore uero maxime oculis quasi celestibus animæ stellis, sensui iam familiare fit, sed non materiae. Nam ipsum etiam pulchritudinis florem in corporibus apparentem Plotinus in quodam splendore non corporeo collocauit. Ipsa certe pulchritudo prima nihil aliud est, quam splendor gloriae penes patrem luminum, & figura substantiae eius. Unde triplex emicat pulchritudo. Prima quidem per angelicos intellectus, secunda uero per intellectuales animas, tertia per corpora ubique formosa quasi lumen unum per tria quaedam uita coloribus inter se uaria, ideoque uariū ex primo splendore subinde reddentia. Ipsa igitur gratia pulchritudinis, quae etiam in corporibus intuentes & cogitantes tam mirabiliter in se conuertit, nihil aliud est quam splendor per gradus desuper emicans. Maxime uero per radios oculorum, & rapiens intuentes, & amatores occulto quodam calore mirabiliter in se transformans. Sed de his in libro de amore satis. Ad institutum ordinem reuertamur. In omnibus mentibus lumen est uita exuberans, ueritas clara certaque, laetitia plena, inde in corporibus est diuine explicatio & effusio uitae, declaratio ueritatis rerum & authoris, gratia formae, uoluptatis incitamentum. Empedocles & Zeno uolunt, quemadmodum se habet ad carbonem flamma, sic quodammodo se habere lumen ad flammam, atque flammam esse quasi lumen densum, Lumen uero flammam rarissimam, uitamque cunctorum. Plotinus & Proculus arbitrantur esse uisum quendam aspectumque numinum per radios celestium oculorum procul emissum. Atque esse spiritum quendam diuinum, qui & omnia uideat, & quantū in se est, ab omnibus uideatur. Addunt, eiusmodi spiritum extingui nusquam, sed sidera sequi, sicut uisualis radius animalium nocte uidentium, nunc quidem emicat foras, nunc uero non emicat, nec interea prorsus extinguitur, uitam oculi sui continue comitans. Si enim tota caeli natura sempiterna est, in hac autem nihil familiarius, pulchrius, efficacius, diuinius est quam lumen, nimirum & lumen est sempiternum. Forte etiam coniectare licet, ignem quoque sub Luna, lumenque suum sempiternum esse. Est enim portio quaedam caelestis ignis, caelesti quodam impetu crassioribus inclusa corporibus. Hunc

Aegyptij cœlestem spiritum cognouerunt elementis infusum. Hunc Pythagorici Vestalem ignem inuenerunt, uel in centro mundi feruentem. Hunc Stoici intellectualem ignem per omnia discurrentē cogitauerunt. Hunc & Plato, qualem in Timeo probauimus, & Plotino. Hunc Theologi ueteres, teste Marone, diuinum aetherem uiuentibus haustum, dixerunt, ire per omnes terras, tractusq; maris cœlumq; profundum. Igneus est ollis uigor & cœlestis origo. Fortē igitur ignis cum uidetur extingui, in occultum, resolutur ignem, lumenq; huius in lumen illius occultum.

Anima & si nominatur lumina, tamen in unum quasi commune lumen resoluta non possunt. Cap. XV.

Quod modo fingebam, & si fortē non est uerum, licentius tamen fingi potest. De anima uerō fingi reuera non potest. Quæ enim commune inter se materiam habent, inuicem confundi possunt. Item quæ aliorum partes sunt, in illa restitui. Rursus, quæ superioris substantiæ actus quidā pedissequi sunt, in illa quasi resolui, & quæ accidentia, facilius euanescere. Rationales autē animæ, substantiæ sunt incorporeæ, rectrices corporū, eisq; repugnātes, per se agunt, à se cōueruntur, in se subsistunt, superiori etiam quandoq; rebelles, inter se nimum discrepantes. A substantiis accidentia ratione distinguunt, à corporeis incorporea separant. Itaq; neq; confundi possunt, uel restitui, uel resolui. De his in Theologia & secundo epistolarum libro latissime. Ac si animæ fingantur ut lumina, non quidem ut radij sunt, sed ut luces, & hæc quidem substantiales, sensibili luce longē substantiores, similes quidem stellis potius quam luminibus dependentibus, natio quodam lumine prædita ferme sicut stellæ, aliud præterea lumen, sicut stellæ à Sole, diuinitus accepturæ. Sicut lucem uisibilem non percipit nisi lux aliqua uisualis, nec intelligibilem, nisi lux quædam intellectualis, ita neq; substantialem distinctam sempiternam, nisi lux substantialis distincta sempiterna. Præsertim si illa sit sub ipsa sempiternitatis ratione percipienda. Per hanc itaq; rationem, quasi per speculam tibi prospicienti, propria statim nostræ mentis immortalitas rutilabit.

Lumen est quasi uisibile nomen, & Deum referens, & nos gradatim ad mores & diuina perducent. Cap. XVI.

DEnique lumen est quasi numen quoddam in mundo hoc templo, Dei similitudinē referens. Aded, ut Plato noster in libro de repub. hoc ipsius boni filij nominauerit. Est em̄ instar Dei aspectu ante omnia uenerandū. Est & amplificatio quædā subita & latissima absq; detrimento sui ob exuberantē bonitatē largitatemq; suā cunctis sese libentissime & felicissime largiens. Causa conseruatioq; & ex citatio omnium quæ nascitur. Proinde ad uitā, ueritatē, lætitiā, unde descendit, cætera subleuat. Absq; huius præsentia mori cuncta uidentur, huius autē præsentia reuiuiscere. Interim uerō dum ipsum nō solum fit à Sole, sed etiam conseruatur, neq; inde discedit, nos admonet, nō solum à Deo fieri, sed seruari, atq; ab illo minime discedendum. Si quidem illud ubi longius distare iam uidetur à Sole, ubi uehementius reflectitur erga Solem. Et si fortē uidebor alicui curiosior, dicam tamen quod mihi nunc de iustitia uenit in mentem, amore lucis & iustitiæ raptus. Quis enim modus adit amoris? Nempè uideatur mihi lumen sæpe nos ad iustitiam cohortari, ab iustitia deterrere, ubi quam potens ipsa iustitia sit quam impotens iniustitia manifeste declarat. Radius enim qui tanquam iustus incidit rectus, æquales utrinque reddens angulos, potenter agit, & penetrat. Et ubi ex aère transit in aquam, non frangitur per obliquum. Atq; ubi agit solidum, quasi fortis reflectitur in seipsum. Contra uerō radius, qui tanquam iniustus decedit ex obliquo, angulos utrinq; faciens inæquales, tanquam debilis uix efficit quicquam, subito frangitur in obliquum, nec in se redit unquam, sed residit in aduersum. Quantum uerō luminis tanq; diuino, constantia, æqualitas, puritas ubiq; sit grata, declarat ipsum in corporibus specularibus. In quibus & ex quibus ob hæc tria mirum in modum multiplicatur.

Dixerit

Dixerit forte Poëta quispiam, sicut Phœbus Daphnem, ita lumen amare uirginitatem. Si quidem flos ipse candoris una cum uirginitatis flore uiget, simulq; disperditur. Præsertim in orbibus oculorum, ex quibus etiam testificatur ingenium. Hinc certe Democritus puellam quã modo uirginem iudicauerat, sagaciter deprehendit mox pollutam. Sed iam redeamus ad institutũ. Lumen non solũ nos in moribus instruit, sed etia quod optimum est, diuinum humano generi commemoratur cultũ, ut neq; impij negare audeant esse Deum, cuius simulachro sensibus nihil clarius. Neq; flagitiosi uel latere oculum, uel effugere manum eius se posse confidant, cuius simulachrũ est ipsa claritas. Ac locus quam dici possit momento per omnia dilatãt, nec est qui se abscondat a calore eius. Vnus in omnibus & circa omnia lumẽ. Lumen in omnibus à Deo factis est quidam diuinæ claritatis splendor, atq; (ut ita loquar) est Deus quasi seipsum finiens, & ad operum suorum capacitatem sese accommodans. Deus autem ipse est lumen immensum in seipso consistens, ac per se in omnibus & extra omnia per immensum. Fons ille uite, in cuius lumine, (ut ait Dauid,) uidemus lumẽ. Oculus quoq; quo omnes uident oculi, & ut inq; Orpheus, oculus qui cuncta in singulis inspicit, ac reuera omnia cõspicit in seipso, dum esse se perspicit omnia. Constituit aut, ut in uno lumine cuncta conspiciantur, non corporea solum, sed etiam incorporea. Lumen uidet in materia mundi plenum omnibus rerum omnium formis, atq; uolubile. Subtrahe materiam, relinque cetera, habes animam incorporeum lumẽ à corporibus separabilem, omniforme, mutabile. Deme rursus huius mutationem, es iam intellectum angelicum consecutus, separatum lumen, & omniforme iamq; etiam mutabile. Detrahe huic eam diuersitatem, per quam forma quælibet diuersa est à lumine, aliãq; diuersa sunt ab alijs, & infusa in super aliunde. Lumẽ hoc infinite lucet, quia natura lucet sua, estq; simpliciter absolutum. Ita demũ Deus mentis oculis per hoc lumẽ superiore quodam lumine coruscabit, uita sensuque plenissimum, quandoquidem imago eius, id est, Solis lumen, uitam omnibus sensumq; largitur, & quanto lux illa excellentior est quam nostra, tanto maius menti gaudium quam hæc oculis afferet.

De statu beatorum sub diuino lumine, etq; miserorum.

Cap. xvii.

SOL in superna Hierusalem, ut Propheta inquit, est ipse Deus, qui cultoribus in terra suis in celestem patriam reuersuris, proculdubio promittit, uniuersæ ueritatis lumẽ ac plenum in lumine gaudium. Lumen hoc præcipue sapientibus, alios ad iustitiam instruentibus pollicetur. Fulgebunt, (inquit Daniel,) docti sicut splendor firmamenti, & qui multos erudierint ad iustitiam, tanquam stellæ in perpetuas æternitates. Non inquit, sicut Sol fulgebunt, Sol enim illic est ipse Deus. Splendor uerò firmamenti est candor ille cœlorum, ob raritatem suam oculis nostris semper occultus. Cum enim totus ignis luceat multo magis tota substantia cœli, uel ubi non sunt stellæ, lucet, sed uelut ignis procul in materia tenuissima lucens, uix ulli conspicuus. Eiusmodi splendore fulgebunt sapientes illi, qui apud nos sola fuerint contemplatione contenti. Qui uerò contemplati diuina, deinceps ad actionem se contulerint, erudituri ceteros ad iustitiam atq; sapientiam, uberiore quadam atque manifesta, sicut stellæ, luce fulgebunt. Cum enim sapientes nihil aliud amauerint & coluerint quam lucem, hanc enim solam in qualibet ueritate querenda quaritant, merito lucis præmia referunt, & qui ceteros illuminant in perpetuum, non iniuria ipsi quoque in perpetuas, ut inquit æternitates diuinitus illustrentur. Quemadmodum uerò piorum præmium est mira quadam lucis participatio, ita supplicium impiorum est ipsa priuatio lucis. Imò uerò ipsemet Sol diuinus, qui sanos uegetosq; piorum oculos mirifice fouet, impiorum contra oculos languentes offendit, & conscientiam incendio uexat. Non aliter quam Solis lumẽ in aperto quidem delectat, in angustũ uerò coactũ prorsus adurit, sed libenter reuertimur ad beatos. Gratiũ quidẽ apud nos aëris lumẽ omnib; q; uitali animaliq; spiritu cognatissimũ, rerũq; innumerabilium uarietate delectat. Gratius lumẽ in spiritibus corporis est, sanguineis.

Qqq 5 Gratif.

Gratissimum lumen intimum menti beatis, usque adeo mentem implens, ut inde statim exundet in corpus, in corpus, inquam, tum cœleste, (ut Platonice loquar) uniuscuiusque animæ proprium, tum etiam humanum, tandem iam quâli cœleste factum. Illic igitur unusquisque tatus est oculus, totus undique peruius, atque lucēs. Quamobrem singuli tam mentis quàm ocularis corporis radios in se inuicem iaciētes, facillimo quodam nutu se mutuo prorsus intelligent, Singuli mutuo radiorum iactu in singulis coruscabunt. Deus autem, tanquã Sol in stellis, quàm abunde, tam feliciter fulgebit in cœcitate.

F I N I S.

MARSILII FICINI

Florentini adhuc adolescentis, Liber

de Voluptate, ad Anthonium Canisianum, ciuem Florentinum.

P R O O E M I V M.

Tria differendi genera.

Memini cum adessem una tecum in Campolitano uestro, & cum regionis illius præcipua amœnitate tum uariorum pomorum quibus ea uilla imprimis abundat suauitate duceremur, nos in uoluptatis disputationem incidisse, quam ipse à me requisisti, & cum primũ daretur odum literis traderem. Hoc ergo ad te de uoluptate opusculum ut primum Figinum redij, summa ipsa cum uoluptate conscripsi. Tria uero sunt ut hinc potissimum exordiamur apud Philosophos differendi genera, Vnũ quo certam aliquam quæstionis partem disputando defendimus, atque approbamus, ut Peripatetici, ac Stoici effecere, Alterum quo quæstione proposita diuersas ad id, quod quæritur sententias, rationesque referimus, ut propositis pluribus, inuicemque collatis, quid ex his probabilius, uerisimiliusque appareat eligamus, quo Academici, ac Socratici pene omnes utebantur. Tertium uero genus Scepticorum maxime proprium est, qui cum omnia indifferentia esse putent, nec certum, aut probabile habebant quicquam quod sequantur, ea enim, que naturæ ordine seiuncta distinctaque sunt confundunt atque permiscēt ab excellentioribus, quibusque Philosophis reijciuntur. Ego igitur ex his omnibus Academicorum, Socraticorumque in differendo rationem hoc tempore proponendam mihi decreui. Etenim Plato, quem tãquam Philosophorum Deum sequimur, atque ueneramur, uetat eos, qui adhuc in tenera ætate constituti sunt, suam aliqua de re sententiam afferre, ne ut in iunioribus saepe accidit, quod primis annis maxime probauerimus, id maturiori deinde ætate, & grauiori iudicio reuocandum, & in contrariam sententiam conuertendum sit. Satius igitur esse censui caterorum Philosophorum de uoluptate sententias breui sermone concurrere, quàm meam exprimere ne contra id, quod à Platone nostro docemur aliquid impudenter asseuerarẽ, & ut tua, quàm noui in philosophiæ studijs ardentissimam fatiscerem uoluntati. Sed hæc hactenus, ad Philosophorum iam opiniones deueniamus.

MARSILII

MARSILII FICINI

Florentini de partibus animæ,

CAPVT PRIMVM.

Item de lætitiâ, gaudiô, & uoluptate, secundum Platonem.

RLATO igitur (ut ab eorum principē initium faciam) cum animum in duas partes distribuisset, mentē scilicet, ac sensum, menti lætitiâ, & gaudiū attribuit, sensibus uoluptatem. Verum prima duo inter se differre putat, quod omne gaudium laude sit dignū, lætitiâ uerò partim laudanda, partim uituperanda sit. Esse enim lætitiâ in bonis alicuius possessione quandam mentis elationem, quę tamen modestiã excedere pariter, atq; seruare queat, gaudiū uerò illā ipsam, quę ex contemplatione, aut alio quopiam uirtutū usu suscipitur, iucunditatem. Itaq; & ipse idem in Phædro, cū de prima illa, ac uera uita, qua in cœlorū sedibus animus fruitor loqueret̃ ait, ueritatis contemplatione nutritur, & gaudet, unde sapenū uero gaudium mentis alimoniã uocatur, nam ipsam agro similit̃ uult esse ueritatē, frugibus uerò ueritatis ipsius contemplationē. Alimoniã deinde, quæ ex ijs duobus capitur gaudium, quo mens ueritatis cōtemplatione perficitur. Quapropter & idē in eodē Phædro cum de ijs tenebris, in quas animus ē summa, ac uera luce depressus, ac demersus est disputaret, ubi inquit multas inest conatus ueritatis campus, quoniam sit intueri, nam cōueniens animæ cibus ex illo exiit, & alarū natura, qua anima eleuat̃ hac alitur. Alas Plato uocat, quibus animus ad supera, unde ob terrenarū rerum cogitationem descenderat reuolat, id aut̃ cum duabus uirtutibus, cōtemplatiua uidelicet, atq; morali cōsequi possit, easdē Plato, ut ego interpretor uirtutes animę ipsius alas intelligit, quas ueritatis diuinarūq; rerū contemplatione recuperet, quemadmodū horū appetitione terrenorū amiserat. Cū uerò per utriusq; Philosophiæ naturalis pariter & moralis exercitiorū recuperatis alis ad superos reuolauerit, tum redeunt̃ animo duo putat præmia reddi, & unū quidem esse diuinitatis contemplationē. Alterum perfecti quoddam, atq; absolutū gaudium, quo in ea ipsa Dei cognitione animus perficitur. Illud quidē ambrosiã hoc nectar Plato in Phædro appellat his uerbis, quæ uere est speculata anima, atq; ijs enutrita subiens rursus intra cœlū domū reuertitur. Cum aut̃ redierit auriga ad præsepe sistens equos obijcit ambrosiã, & super ipsam nectar potandū. Aurigã more Pythagoræ rationē uocat, equos uerò ceteras animi partes, atq; naturas, quod illa ducat, reliqua uerò ducant̃ omnino atq; regant̃, atq; idem arbitror à nonnullis præstationibus uatibus, cū aut̃ ambrosiã, aut nectar, aut aurigã circa animū nominat̃ plerunq; significari. Hęc igitur ex diuina Platonis nostri de ipsius gaudiū natura sententia, quod idem uidetur intellexisse Mercurius Trismegistus, cum de summo Deo hæc diceret. Condonas nos ratione, sensu, intelligentiã. Ratione, ut te suspitionibus indagemus, sensu, ut te cognouerimus, cognitione, ut te cognoscentes gaudemus, quod te officaueris nobis totum. Sed de gaudio hæc hæc tenus.

Quid sit uoluptas, & quod non sit per se bonum, multis rationibus secundum Platonem. Cap. II.

Voluptatem uerò esse Plato uult suauem quandam motionem in sensibus, quæ ex indigentia repletionem proficitur. Esse enī indigentiam eiusq; repletionem inuicem quodã modo pugnantia, et ex illa cupiditatē, ac dolorem, ex hac uoluptatē sensibus nostris accidere. Neq; hæc ipsam de qua nūc loquimur uoluptatem in bonis connumerandã putat, quod cū plurimis uerissimiq; rationibus demonstrauerit, hæc tamen ex omnibus prima est, atq; potissima. Quod quemadmodū caloris præsentia ea ad quę calor aduenerit callida efficiunt̃, ita & eo, quod bonū est absente bona sūt omnia, quibus ipsa bonitas addit. Neminē aut̃ uoluptatis possessione meliorem fieri, cū & bestijs insit uoluptas maior etiã, q̃ hominibus, quæ tamē ne dū his meliores, sed nec omnino bonę quidē sunt. Mulieres præterea & pueri stulti deniq; atq; ignaui oēs uoluptatē sectent̃, totisq; cōplectant̃ uiribus multo etiã magis q̃ uiri boni atq; præstantes ingenio. At q̃ absurdū foret, si quid bonū sit magis improbis, atq; ignaui, q̃ probis & præstantibus

hominibus competat. Neque possunt ut ille putat contraria inuicem commisceri, uoluptatem uerò etiam, ubi mala sunt proculdubio reperiri, cum improbis atque iniustis non desit. Nullo igitur pacto bonum esse, Etenim cum eo, quod malum est congredi. Bonum uerò cum malo, quia repugnantia sunt, coire nullo modo posse. Adde illud, quod in Gorgia à Socrate dicitur, bonum ac malum nunquam simul in eodem homine reperiri. Eundem tamen eodemque tempore serpenero affici dolore pariter atque uoluptate. Omnem quippe indigentiam dolorosam esse, omnemque eius repletionem sensibus uoluptariam. Sitire autem indigentiam uocat natura, potare uerò repletionem. Illud ergo molestum, hoc contra iucundum bibere, porro ac sitire simul contingit, ex quo effici uult, ut dolorem simul, atque uoluptatem habere quis possit. Imò cupiditatem, sollicitudinem, suspicionem, inuidiam, & misericordiam, quæ omnia dolorem in se contineant, uoluptatis comites esse. Vnde timens cupidinem, inquit dolori simul, & uoluptati permittat à sensibus proficisci, quo fit, ut uoluptas cum dolore copulata cōfusaque sit. Cūmque bonum malo non sit commissum, negat ille dolorem, malum, uoluptatemque bonum esse posse. Præterea cum omne bonum stabile, ac permanens esse debeat, quis dixerit uoluptatem, quæ nullam stabilitatem habet, bonam esse? Atqui negari non potest. Siquis eius definitionem consideret, instabilem, atque incertam esse uoluptatem, motio nanque in definiendo (ut supra retulimus) appellata est. Nihil autem contrarium stabilitati magis est, quam motus, neque quisquam est, qui modo uoluptatem corporis ulla gustauerit, qui nesciat quam fragilis sit, quam breuis, quam celeritate labatur, ac defluat, quamque cito in contrarium conuertatur. Insuper quod bonum est, bono contrarium esse nunquam poterit. Voluptatem uerò cum plurima, ac maxima bona impediatur, bono contrariam esse quis dubitet? Impediunt enim prudentiam uoluptates, menti infundunt tenebras, deprauant iudicium, suisque blanditijs, ac lenocinijs, quasi meretriculæ quædam mentes ad se alliciunt hominum, atque illaqueant, omnemque naturam hominis in uitiorum atque scelerum luto cœnoque prosternunt. Diuine enim Plato in epistola ad Dionysium, uoluptas inquit hominibus detrimentum affert. Incitiam, inquietudinem, stultitiam, & petulantiam pariens. Præterea nullum bonum est, quod non aut laude, aut ueneratione dignum sit. Voluptatem uerò nemo sane mentis laudat, neque quisquam eo, quod maxime fruat uoluptatibus honore iudicatur esse dignus, & gloria. Sed potius, qui talis est, ut eat alto, atque inuicte animo aspernetur & negligat. Accedit ad hæc, quod nullum bonum merito nostrum dici posse uidetur, nisi quod aut in ipsa cuiusque natura inest, aut à nobis ipsis profectum fuerit. Neque nos aliud quicquam sumus præter mentem & rationem. Corpus autem carcer, & sepulchrum est nobis. Sensus uerò uelut satellites quidam, atque insidiatores, qui id potissimum curare, atque contendere uidentur, ut nos in huius carceris tenebris altius mergant, atque astringant, ut nec ad locum suum patriamque celestem animi reuolent nec auras respiciant clausi tenebris, & carcere cæco, quo efficitur, ut ea duntaxat nostra, atque in nobis existere uideantur, quæ ab animo, & ratione profecta sint. cætera uerò à fortuna, uel ab inimico nobis carcere oriuntur, neque tam nostra sunt, quam corporis, fortunæ. Rectèque inquit Varro, nemo suum dicat, quod extra ipsum est. Voluptas igitur cum in corpore, ac sensibus ingenita, & in ista sit, qui eam in bonis nostris connumerauerit, absque dubio uidebitur insanire. His adde, si placet, quod ait apud Platonem Socrates in Gorgia, omnia animi bona ab arte, rectitudine, ordineque, & electione proficisci, atque in hoc omnis etiam moralium Philosophorum disciplina consentit, omnem uirtutis, bonorumque artem uim in electione consistere, uoluptatem uerò quis dixerit ab electione proficisci? nonne quæ in electionem cadunt, in his prius oportet consilium, deliberationemque locum habuisse? nihil enim eligitur, nisi quod ante consultum, iudicatumque fuerit, uoluptatem uerò ut habeat in se nemo deliberat, ea nanque nobis ingenita est, quapropter Socrates duas in uno quoque nostras ideas esse putat, quas sequamur, quocūque ducunt, utnam opinionem optimi affectatricem, alteram uoluptatum cupiditatem, & illam quidem idem acquisitam, hanc autem innatam uocitat. Nec igitur artem, neque rationem, neque ordinem prorsus ullum uoluptas sequitur, sed potius naturæ, ac sensuum

suum repentino, & temerario quodam impetu, quàm aut certo aliquo iudicio, aut consilio excitatur in nobis, blanditur sensibus, corpus suauitate quadam pernitiōsa delinit, atq; titillat effœminat animum, atq; è suo statu mentem, rationemq; dimouet. Insuper ea est bonorum natura omnium, ut futura dum sint spem hominis erigat, cum uerò adsint, tranquillum efficiant animum possidentis, ac quietum, & eo, quod adest, contentum reddant, suāque expleant possessione, ut nullo ulterius egeat, nihil requirat, nil appetat, quasi id unum possideat, quod sua sit natura sufficiens, atque perfectum, quod si quid ultra desideret, qui boni alicuius possessione fruatur, sollicitudine tamen, ac molestia penitus uacare uidetur, futura autem uoluptates intolerabili quodam cupiditatis ardore sensus afficiunt, cura accendunt, animum onerant sollicitudine, & (ut breui complectar) in furorem quandam rabiemque compellunt, cum uerò qui eas, quarum cupiditate exaratae, uoluptates praesentes amplectitur, continuo metum una secum, suspicionemque ducunt obcaecantq; nos, dum fruimur, & ad ferarum redigunt immanitatem, nec dum haustæ, imò (ut uerius loquar) nec adhuc primis labris degustatae incredibili quadam animum pœnitentia, uerecundia, tædio, stomacho, languore proferos afficiunt, ut uerissimū sit illud Socratis in Phadone dolorem, ac uoluptatem ex eodem capite ambo esse connexa, naturamque in unum eorum apices coniunxisse. Ea q; de causa fieri, ut cuiusque eorum alterum adsit, eandem postea sequatur & alterum, inde rursum cupidinis ignes exoriuntur, & quo audius uoluptates haustæ sunt, eo peritiora, atq; uberiora libidinum germina, seminacq; repullulāt. Hinc (ut opinor) poëta apud inferos Tityon inducunt, cui tota nouem per iugera corpus.

Porrigitur, rostroq; immanis uultur adunco
Immortale iecur tondens fecundaq; pœnis
Viscera rûnatur epulis, habitatq; sub alto
Pectore, nec fibris requies datur illa renatis.

Quapropter diuine Architas Tarētinus, ac Plato eiusmodi animum perforato uasifilem esse uoluerunt, ac insatiabilem, atque infinitam uoraginem appetendi, quod quæ nullis uoluptatibus expletur. Epicarmus Pythagoricus, ac Socrates non modo perfractio uasi, uerum etiam euripto libidinosum animum cõparauerunt, quod quemadmodum in euripto aqua fluit, ac refluit, & rursum deorsumq; iactatur. Ita & in huiusmodi animo, nunc cupiditas, seu uoluptas insit, nunc cesset, ac fluat, & iterum renascatur, ac refluat modo lætetur, ac speret, & quasi sursum erigatur libidinosus animus, modo doleat, diffidat, metuat, sollicitetur, deorsumque cadat, tum id uelit, tum nolit, imò eodem quoque in tempore, aliud quidem ratio uelit, aliud sensus affectent, atque ita fit, ut eiusmodi animus non modo, tum ad hoc se, tum ad illud intendat. Verum etiam uno in tempore in contrarios affectus, diuersasq; sententias distrahatur. Itaq; Socrates malle dicebat, ut lyra sibi dissona foret, chorusque, quem duceret, & multos alios homines sibi contradicere, quam ut ipse unus sibi ipsi contrarius ac dissonus esset, unde rationabiliter Pythagoras harmoniam quandam uirtutem nuncupat. Sequuntur deinde reliquæ tres contra uoluptatem Platonis argumentationes. Et enim contrariam ille boni, ac mali naturam esse censet, ut illud difficile consequamur. In hoc autem ueluti per lubricam uiam quandam facile dilabamur, igitur fore, ut mala quæ sunt, ita excrescant, ut omnem bonorum naturam deleri penitus, atque extirpari necesse sit, nisi huic tam pernitiōsæ pesti aptissimum quoddam natura remedium adhibuisset, ita enim institutum esse, ut singula bona ob maximam naturæ cognationem sese inuicem appetant. In unumq; tendant, nec ullo pacto ab inuicem discernantur, sed quadam quasi confusione coeant, & cui unum aliquod ex ipsi adsit, nullum sibi bonorum deesse queat, uirtutesq; tanta se connexionem consequantur, ut qui unam adeptus sit, omnium iam uirtutum possessione fruatur. Quapropter laboriosus difficultatibusq; bonorum consequendorum, eorundem quoque coniunctionem, copulationemq; deus opposuisse uidetur. At uerò mala inter se dissident, atq; dissentiant, nec ullo modo inuicem coire, confundite possunt. Recte q; Aristoteles malū inquit se ipsum corrumpit, quod si integrū indequaq; sit intolerabile est. Nec unq; in eodē prodigalitas, atq; auaritia, aut

audacia

audacia, timiditasque conueniunt, eodemque modo nec alia ulla uitiorum extrema, cum penitus opposita sint, inuicem connectuntur. Quapropter optimum id aduersum delinquendi procliuatatem à natura remedium adhibitum esse uidetur, ut qui ad lapsum est prouisior, in omnem tamen præcipitijs partem labi nequeat, qui uero summa difficultate ascendit, totum atque integrum deinde cacumen necessario consequatur. Cum igitur malorum, bonorumque huiusmodi conditio sit, necessaria ratione concluditur, ea quæ sese minime consequuntur bona esse non posse, uoluptates autem nedum inuicem congreantur, sed sibi quodammodo repugnare, sæpiusque impedimentum afferre uidentur. Nam dum aliquis corporis sensus maxima suauitate mouetur, reliqui eorum, quæ sibi tum offeruntur, uix in uicunditatem percipiunt, illud quoque accidit, ut alter altero, plures, maioresque ad modum uoluptates sentiant, nec omnes animantes pariter delectentur, uirtutes autem, & omnino quæcunque bona sunt, ob eam, quam paulo ante retulimus rationem, sic inuicem copulantur, ut cuncta simul eidem adsint, nec plura ex his uni, quam alteri adesse queant. Cum ergo bonorum atque uoluptatum dissimilem inter se naturam esse perspicuum sit, nemo profecto corporis uoluptatem, nisi qui nimium eius amicus existat, bonam dixerit. Altera deinde Platonis argumentatio eam esse probat bonorum proprietatem, ut ad communem humani generis utilitatem salutemque tendat, uoluptatem uerò propriam dicit libidinem, amoremque gignere, & qui huic obnoxius est propriè duntaxat cupiditati semper intendere, nec ullam sibi alterius curam esse, modò propriæ uoraginis uigilantius obsequatur. Omniaque, quæ agit ad eam, quæ sensibus percipitur suauitatem iucunditatemque efferre. Postrema Platoniorum ratio illa est, quæ bonum, ac finem idem omnino esse dicunt, finem uerò id, ad quod quasi quiddam extremum appetitio referatur. Quapropter cum naturalis homini appetitio uoluptatem alterius cuiusdam gratia solummodo concupiscat, nec sanè finem, nec omnino bonum, hanc esse quis sanè mentis existimet? Et enim ob eam causam suauè eiusmodi perceptionem uiuentibus à natura datam existimant, ut quæ ad uiuendum necessaria sint, acquirant, & parent quod enim uiui duobus potissimum indiget, ut quæ nocere possunt, reiciat, atque repellat, quæ uerò prodesse, capiat, atque asciscat. Cum uerò illa à se propellere, hæc autem consequi laboriosum, atque difficile sit, ne ob hanc ipsam difficultatem uiuentia ad ea, quibus indigent comparanda tardiora forent, in omni huiusmodi actione quædam natura uoluptatem implicuit, quo fit, ut hac dulcedine, uelut esca delinita, ac penitus capta, nec pericula ulla, laboremque fugiant, nec paradisi uictus difficultatemque percipiant, sintque ad paranda uita necessaria promptiora, quod autem horum gratia uoluptas nobis à natura data sit, hoc uelut signo demonstrant, quod omnes animantes, cum quid è corpore, quod superfluum sit expellunt, siue quod necessarium capiunt, hac, quam sæpe iam commemorauimus suauitate mouentur, quæque magis id agunt, maiorem quoque delectationem percipiunt. Cum uerò natura indigentiam prorsus expleuerint, nullam ulterius uoluptatem sentiunt, sed ea, quandiu indigentiam replent, moueri uidemus, quasi ad uitæ necessaria consequenda explendamque indigentiam sensuum uoluptatem natura retulerit, uita igitur tum seruanda, tum etiam generis propagandi gratia uoluptas tradita est, nec propter se expetenda, neque finis, propterea que non bonum quidem, ut sæpius demonstrauius appellari debet.

Architas quoque Pythagoricus, hac aduersus corporis uoluptatem argumentatione utebatur, quod cause semper eaque, quæ causas consequuntur cognata esse dicebatur. Ideoque nemini dubium esse putat, quin illud ex quo mala plurima consequuntur, bonum esse non possit, uoluptatis autem gratia pecciferas omnes animi perturbationes, adulteria, stupra, homicidia, furta, dissensiones, scelera denique omnia nasci perspicuum esse. Ex quibus efficitur (ut ille putat) non modo, non bonum, sed maximum quoddam malum, ac detestandum uideri, eademque ratione Antisthenes Socraticus extremum, summumque malorum corporis uoluptatem esse probat, quia quod omnium malorum causa, & origo sit, cæterorum quoque pessimum merito iudicari possit, cumque delicta omnia ab ignorantia profisciscantur, nihilque esse possit, quod æque, ac uoluptas iudicium, consolidumque corrumpat, necesse est (ut ille concludit) ab hac & ignorantia, & mala

omnia proficiſci. Vnde inſania dicere ſolebat potius, quam uoluptate corrip̄ari. Præterea Mercurius Trimegiſtus Aegyptiorum omnium ſapientiffimus, diuibus potiſſimū rationibus hanc neſariam labem ex animis hominum extirpare conatur. Id enim cuiq; bonum eſſe cenſet, quod aut rem ipſam, cui quidem adſit in propria natura continetur, aut ad meliorem frugem perducat, primi generis eſſe uirtutes eas, quæ in actione poſitæ ſunt uidemus, earum namq; proprium eſt animum ab omni perturbationum tumultu liberum, tranquillūq; reddere. Perturbationum uerò detractio, & quaſi quadam mentis ſerenitas ſua cuiuſq; animi, ac naturalis proprietates exiſtit. Secundi generis eas uirtutes, quæ in contemplatione uerſantur eſſe conſtat. Quippe cum animum rerum diſtinarum ſtudio, intelligentiæq; ſupra humanam quodammodo naturam erigant atq; extollant, ut ad Dei uitam, quæ duntaxat in contemplatione cõſiſtit, quam proxime uideatur accedere, uoluptatis uerò conditionem utriq; contrariam eſſe patet. Ardentiſſimis enim innumerisq; affectibus animum quaſi quibuſdam furijs agitatur, ut longe abſit ab illa, quam magnopere natura requirit, tranquillitate. Cũq; humanum genus inter Deum, ab beſtiis medium teneat, ob eamq; cauſam utrorũq; participes eſſe merito uideatur, in alterum quoque migrare, & quaſi conuerti poſſe Trimegiſtus exiſtimat. Et enim qui mente præcipue utitur, eum profecto beatiffimam deorum immortalium uitam agere, qui uerò corpore, ac ſenſibus, beſtiarum. Quapropter cum uoluptatis uſus in corpore ſenſibũſq; exiſt. .t. qui maxime huic deditus eſt, non modo non accendit ad ea, quæ meliora, diuinioraq; ſunt, ſed ne proprie quidem naturæ ſtatutum, dignitatemque retinet, ac uelut ex animo ad corpus, ex mente ad ſenſus, ex homine ad beſtiis labitur. Diuine apud Platonem Socrates in Phædone, uoluptas inquit quaſi clauum tenens animum corpori aſſigit, atque coniungit, efficitq; ut infectæ corporea ſpecie ea putet eſſe uera, quæ ſuadeat corpus. Nam cum eiufdem rebus commouetur, atque eadem ſentiat cum corpore, cogitur (ut puto) eorundem morum, atque eiufdem alimonia fieri. Ex iſis altera quadam argumentatio à Trimegiſto contextitur. In omnibus quippe rerum generibus unum aliquod maximum, atq; ſummum eſſe uult, cuius participatione reliqua in eodem genere reponantur, ut omnia, quæ calida ſunt, ignis natura, cui ſuma caliditas adſit calida fieri eodemq; modo & bona quæcunq; ſunt, quod ſummum, primumq; bonum ſequantur, atq; imitentur bona dici debere. Summum uerò bonum eſſe Deum, qui dubitat, is niſi omnino intelligit. Quæcunq; igitur bona dicuntur, quia Deum quodammodo imitentur, eiufmodi appellatione digna eſſe putat, unde uirtutes omnes, quod Deo cognatiſſimæ ſunt, non immerito perfectæ atq; optimæ iudicantur. Primi namq; (ut ſupra diximus) uirtutum generis opus eſt tranquillitatem afferre. Alterius autem ad ueritatis cognitionem perducere. Tranquillitas uerò, ueritatisq; ſcientia (ut Plato quoq; diſputat) diuinitatis maxime propria ſunt. Quapropter nemini dubiũ eſſe poteſt, quin utraq; uirtutum genera homines immortalium Deo cognatos efficiant, at uerò uoluptati quæ poteſt eſſe cum diuinitate cognatio: Deus quippe ab omni corporis concrectione ſolutus, ac liber exiſtit, uoluptas autem corpus mouet ſenſibũſq; blanditur, efficitq; ut in corporis luto ſenſibũſq; demerſi, nõ modo ab immortalium Deorum præſtantia ſed ab hominum quoq; natura degenerare uideamur, omnemq; humanam rationem exuti porcorũ ſpurciſſimas ſordes induere. Quapropter non immerito inquit Plato, uoluptas à Deorum natura ſequẽſtra eſt, ſed quid uerius aptiuſq; aduerſus hanc peſtem dici poteſt: quam quod ab Hippocrate diuino profecto uiro dictum ferunt. Is enim cum de ueneris uoluptate loqueretur, partem eſſe dixit illam morbiterrimi; quem noſtri comitalem uocant.

Obiectiones Peripateticorum contra Platoniam uoluptatis definitionem.

Cp. III.

Hæc igitur eſt diuina Platonis de uoluptate ſententia, in qua Mercurius Trimegiſtus, & Pythagorici omnes, ac Socratici quicq; excellentiores abſq; ulla dubitatione conſentiunt. At uero Peripatetici acuti ſane uiri, ſed hac in re contentioſiſſime ſtudioſiores, quã ueritatis, tam optimã, tamq; diuinã Platonis ſententiam ſuis quibuſdã argutiſſis peruertere, atq; deprauare contendunt. ue Triarũ ſunt, in quibus inuenitur Platonicoſ carpere. Primum quod Plato uoluptatem motum

motum in definiendo uocauerit, motum nanque omnem uocalem aiunt esse, uel tardum, uoluptatem uero nullam uelocem, aut tardam dici posse. Sed aut breuem dici, aut diuturnam oportere, neque motum ullum simul totum posse consistere, sed alteram semper alteri motionis parti succedere partem, ita ut una deficiente, nascatur & altera, neque possint duæ quædam motionis partes se inuicem expectare, uoluptatem contra simul fieri totam, omnesq; eius partes inuicem (ut ita dixerim) cõmanere. Nam cum animus boni alicuius possessione frui se nouerit, hunc statim putant uoluptatem percipere. Itaq; fieri, ut uoluptas animi cognitione perceptionemq; sequatur, & ut perceptio eo, quod bonum uideretur, extrinsecus obiecto puncto temporis tota conficitur, sic uoluptatem, quæ apprehensionem eiusmodi sequitur, puncto quoq; temporis perfici. Quæ uero sic fuit, tota simul ac pariter fieri, atq; indiuidua quadam simplicitate natura consistere. Ex quibus cõcludi uolunt uoluptatem sensibus simplici quodam puncto prorsus innasci, ac statim primo sui exordio totã perfectamq; existere, nec partem alteram, ut absolutior sit, desiderare, quo fit ut motus esse nõ possit. Deinde Platonem reprobãt, quod repletionem indigentia uocauerit uoluptatem, idq; ob hoc falsum esse putant, quoniam in animo uoluptas insit, repletio autem existat in corpore, nec omnem uoluptatem consentiunt talem esse, ut cum indigentia repletionem conueniat. Siquidem quæ oculis, auribus, ac naribus, ex formis, sonis, odoribusq; percipiuntur uoluptates, nullam priorem expleant indigentiam. Esse præterea in contemplatione quandam ineffabilem uoluptatem, quæ nihil ingens impleat, eam quippe mentis propriam esse, mentem uero nec aliquo sustentaculo indigere, nec aliqua ratione repleri posse, impleri enim contraq; exhaustiri corporibus conuenire, quæ & plena esse possunt, & uacua. Animo autem cum simplex atque incorporeus sit, illa nullo pacto posse contingere. Tertio uero loco id arguunt, quod uoluptates nullas Plato bonas esse dixerit, plerasq; malas. At illi plurimas arbitrantur optimas, & laude dignissimas, talesq; esse illas, quæ ex honestis actionibus suscipiantur, uideri nanq; actiones huiusmodi iucundissimas, eamq; uoluptatem, quæ in illis insit, optimam purissimamq; existere.

Responsiones ad obiecta.

Cap. IIII.

Hæ sunt Peripateticorum argumentationes, quibus eo respondere me posse diffiderem, nisi idem ipse, contra quem pugnant suo (ut dicitur) se Marte defenderet. Prima igitur argumentatio, qua uoluptatem nequaquam motum esse posse concludunt, & si forte uera sit, nihil tam in Platonicos ualet. Nam & ipse Plato docuit duo esse motuum genera alterum quidem corporum, alterum animorum motumq; corporum eorum, in quibus est naturam sequi corpus, siquidem indiuiduo, ac simplici statu collectum esse non potest. Sed alteram eius extra alteram partem iacere necesse est, alioquin diuisione careat oportet, quod uero in diuisum remanet, id iam naturam corporis exiit, quapropter cum omne corpus extensum atq; diuiduum sit, nec celsè est si quãdo agat patiatũrue quippiam, aut ex loco in locum alterum transferatur, propinquiore, anterioreq; partes prius cæteris, uel pati, uel agere, uel conuerti. Itaq; omnis corporum motus temporis spatium exigit & successione quadam ab eo, quod prius est in posteriora distenditur. Animus autem indiuiduus est, ac simplex nullam penitus discretionem, distantiamq; partium habet. Igitur animi motio indiuidua est, & simplex atq; uno temporis puncto simul tota conficitur. Vnde Thales Milesius nihil animo inquit esse uelocius. Cum ergo uoluptas apud Platonem, non corporis, uerum animi motio diffinita fuerit, nihil sane prohibet eam motionem esse, ac etiam simul totam consistere, præsertim cum in Platonis libris motio non modo locum, successioneq; (ut Peripatetici uolunt) uerum omnem quoq; operationem actumq; significet. Deinde quod aiunt Platonem uoluptatem indigentia repletionem, indigentiam uero dolorem appellauisse, fortasse minus uerum uideri potest. Nam & ipse in Georgia uult uoluptatem in repletionem consistere, uoluptatem uero in uoluptate, aut aliud quippiam eorum, quæ natura sunt in se ipso consistere, præter eos qui Platoni dissimillimi sunt, nemo diceret. Præterea in eodem libro inquit, repletionem esse uoluptariam, indigentiam uero plurimum dolorosam. At quis ad eõ inapte loquitur, ut uoluptatẽ uoluptariam, dolorẽ dolorosum

doloroſum uocitet? Quis item dixerit pulchram pulchritudinem? iuſticiam iuſtam? eodem quoꝗ modo nec Plato uoluptariam uoluptatem, nec doloreꝛ doloroſum ap-
 pellauiſſet. Non igitur doloreꝛ indigentiam, nec repletionem uoluptatem eſſe uoluit.
 Inſuper uoluptatem inquit à repletione fieri, doloreꝛ ab egeſtate. Ipſe uero idem nihil
 exiſtimat à ſeipſo fieri poſſe. Quoniam igitur pacto uoluptas, ſi ſit repletio ab ipſa ſit re-
 pletione? aut dolor, ſi ſit egeſtas ab egeſtate naſcetur? Quin etiam idem ipſe in Timæo
 uoluptatem in ſenſu ponit, eamꝗ motum affectumꝗ nominat, affectum uero ſenſusꝗ
 motum repletionem eſſe uir tantus nunquã diceret. Quod ſi quis in Gorgiã legerit uo-
 luptatem eſſe corpoꝛis repletionem, is attentus eum locum conſideret, ac demum repe-
 riet Platonẽ non id ipſum ſentire, ſed eam eſſe Calliclis uoluptuoſiſſimi hominis ſenten-
 tiam, aduerſus quem Socrates acerrime diſputat. Verum danthac nobis Peripate-
 tici, nonnulli negant tamen omnem uoluptatẽ ab ipſa repletione indigentiaẽ fieri, quip-
 pe cum illa, quam nobis aſſert contemplatio, quaꝗꝗ in mente conſiſtit, ex nulla fiat indi-
 gentiaꝗ repletione, ego uero & ſi luce clarius oſtendere id poſſim, illam quoque mentis,
 quaꝗ ex contemplatione capitur iucunditatem ab ipſa repletione originem lumere, de-
 mus tamen hoc illis, ne uideamur nimis forſan contentioſi, ſit ita fanẽ, ut uolunt, quid
 tum? Nonne Plato (ut ſuperius quoꝗ diximus) uoluptatem in ſenſibus gaudiũ in men-
 te locauit? Si ergo Peripatetici eam etiam in mente ponant, quid ad nos? Non enim hoc
 ſentit Plato. Quod ergo in contemplando percipitur, non uoluptatem, ſed gaudiũ nun-
 cupamus. Quod ſi minus à repletione naſcatur, nihil contra Platonem, qui non gaudiũ,
 quod in mente eſt, ſed uoluptatem, quaꝗ in ſenſibus inſidet, inquit à repletione creati. Sed
 inſtat acrius Ariſtoteles in eo, qui de moribus liber eſt decimus, probans illam quoque,
 quaꝗ ſit in ſenſibus uoluptatem, non ſemper ab ipſius repletione indigentiaꝗ proficiſci, id
 enim in tactu, ac gultu uerum eſſe uult. At uero in his, quas ex odoribus, formis, ſoniſꝗ
 capimus uoluptatibus nullo pacto cõtingere. Neꝗ em illũ qui letatur ſoniſ, aut formis,
 his ipſis, in quibus obleſtatur rebus ulla ratione repleri, neꝗ his antea eque uile, nec uero,
 & ſi uerifimilia forſan uideant, non tamẽ talia ſunt, ut Platoni aliqua ex parte detrahere
 poſſint. Nã uerba illa Platonis, quibus inquit uoluptatẽ ab indigentiaꝗ repletione gigni,
 duobus (ut uidet) modis poſſumus interpretari. Hæc em duo, egeſtas, atꝗ appetitio, ita
 inuicẽ ſunt connexa, ut alterũ nequeat ab altero ſeparari. Ea namꝗ quibus egemus ap-
 petimus, neꝗ appetimus quicquã, quo non ante concupiſcentiaẽ egerimus, neꝗ quif-
 qua eſt egens, quin appetat, neꝗ appetit unqua, qui nõ eget. Quo ſit, ut utraqꝗ ſic inuicẽ
 uideantur eſſe coniuncta, ut alterũ ſemper alterũ comitetur. Quapropter apud excellen-
 tiores quoſꝗ Philoſophos hæc eſt cõſuetudo, ut ſapenumero egeſtatis nomine appeti-
 tũ ſignificent, eodemꝗ modo & appetitionis nomine egeſtatẽ uelint intelligi. Vnde fe-
 cte Cicero, nõ caret inquit is, qui nõ deſiderat. Socrates quoꝗ, opibus delictisꝗ noſtris,
 quibus ceteri ardentiffime ſtudẽt egere ſe negabat, quod eas nequaqua appeteret. Epi-
 curus autẽ, nõ qui parũ haberet, ſed qui plus cuperet egere dicebat. Itaqꝗ ſi quis uelit ege-
 ſtatem pellere, nõ pecunie adſciendũ, ſed cupidini potius detrahendũ. Eodẽꝗ modo, cũ
 Plato inquit, repletionẽ indigentiaꝗ, appetitionis repletionem intelligi uoluit. Repletur
 autẽ concupiſcentia cum id, quod cupiebat aſſequit. Repletio autẽ appetitionis nihil aliud
 eſt, niſi conſecutio quadaẽ eius, quod in concupiſcentiam uenerat. Ex his ergo, quaꝗ dixi-
 mus, ſic Platonẽ interpretamur. Repletio indigentiaꝗ cauſa uoluptatis exiſtit, hoc eſt cũ
 appetitio, quaꝗ eget, quaꝗ indigentia appellamus, id, quod exoptauit, adepta eſt, eiusꝗ
 præſentia fruitor, & quaſi repletur, ſenſibus ſtatim ille motus innaſcitur, quaꝗ ſua uitaẽ
 delectationẽ, uoluptatẽꝗ dicimus. Vnde epigramma deliciaũ, iucundiſſimũ eſſe inquit,
 re amata potiri. Hec autẽ interpretatio cunctis in ſenſibus, ac etiã in mente (ſi quis uelit)
 locũ habet. Quippe cũ omnes ſenſus rem ipſam cuius cupiditas ante ceſſit ac cepti. Inſta-
 bili quadaẽ uoluptate deliquit. Atꝗ primus eſt hic reſpondendi modus, quo Platonici
 Peripateticorũ laqueos poſſint eſugere, et ſi cui forſan uideat hæc interpretatio durior,
 age tentemus alia, ne noſtri uideantur illorũ iaculis ſuccubuiſſe. Explere igitur indigen-
 tia quid aliud eſt? niſi id, quo indiſceas aſſequi, egemus autẽ quibus? niſi his, quaꝗ uel ſalu-
 tem dum adſit noſtra tueri, ſi amiſſa ſit, reddere poſſint, uel alio quoſiã modo nobis ſint
 uoluntate aliqua allatura. Nos uero homines ſumus. Eſt autẽ homo, ut Peripatetici, ac Stoici
 arbitrant id, quod ex anima rationali conſtat, & corpore. Pythagorici ac Platonici pau-

lisper à cæteris discrepantes, hominē esse putant diuinā quandam mentē terrenis trinctū his alligatā, quo fit ut apud cæteros Philosophos animus naturā ac nomen cuiusdam partīs hominis habeat, apud Platonicos animus noster homo totus existat. Quapropter Socrates à Critone interrogatus, quemadmodū se sepeliri iuberet, ut libet inquit. Si modo cōprehenderitis me, nec ego uos effugero. Atq; idem apud Platonē cum Alcibiade dīspatāns, pluribus rationibus hominem probat nihil aliud præter animū esse. Corpus autē non esse hominem, sed hominis. Externa uerò non hominis, sed fortunę. Nec tamen animū nostrum semper & ubiq; existentem hominem uocitat, uerūm quancūdiu in cœlestibus sedibus uitam agit, tūm Deus, tūm etiā dæmon à Platonicijs nuncupatur. Cum uerò habitaculis terrenis includitur, ab ipsa humi natura in quamersus est humanitatis nomen accipit. Itaq; Origenes Platonicus nobilissimus hominē in dæmonem, ac Deum conuertit posse, & in bestias quoq; migrare nonnunquam asseuerat. Hæc item Platonis plurimum studiosus animū nostrum appellauit Deū in humano corpore hospitariū. Sed n̄ omnes, & ipse etiā Plato, Heraclitum, Empedoclem, Pythagoram imitati sunt. Nam Pythagoras animum nostrum ex homine in Deum transferri his uersibus asserit.

Corpore depositō cum liber ad æthera perges,
Euades hominem factus Deus ætheris almi.

Cum igitur (ut ad propolitū reuertamur) homo sit Aristotelicorū sententia, quod ex anima rationali constat, & corpore ut uerò Plato uult, diuinum quidā animus, q̄ terreni corporis ministerio utitur, Sequitur ut duarū profectio rerū animi scilicet & corporis cura nobis suscipienda sit. Animi quidem (ut ille iubet) sui tantū gratia, corporis autē cura omnis ad animū, quasi seruus ad dominū referri debeat. Eorum ergo quibus egemus duo sunt genera. Indigemus enī his quę sint animo, & his, quę sint corpori profutura. Profunt uero corpori, quę uitā, quę ualitudinem, quę uires, quę formā, quę naturā propriam aut reficiunt, aut seruant. Animo autē ea cōueniunt omnia, quę ad mores optimos, quęq; ad rerū cognitionē aliquid conferant. His adde illa præ cæteris, & animo prodesse, & corpori, quę alterutri similia, & cognata uideant. Similia namq; (ut dicitur) similibus cōseruantur, & singula salutem propriā expetūt. Hæc ergo sunt, quibus homines indigent. Quapropter, quando hæc adsunt, uel ea saltē, quę horū speciem quandā & similitudinē habeant, uoluptate afficimur. Siquidē quę bona nobis esse uidentur, si præsentia sint, uoluntate asserūt. Quo fit, ut uoluptatē præcedat opinio, ut enī placet Stoicis, nulli quicquā potest esse iucundū, nisi quod quisq; sibi cognatū ac bonū existimauerit. Cum uerò uoluptas corporis sensibus percipiat horū uerò species quinq; sint, erūt similiter quinq; genera uoluptatū, una quidem tangendo, altera gustādo percipitur, odores aliā præstāt, aures, atq; oculi reliquas suggerūt. Atq; n̄ sensus ita se inuicem habent, ut ordinē quendā, & loci pariter, & naturā contineant. Oculi enī purissimi sunt, & ut Timæus Platonicus disputat, ac probat. Ignis lucisq; naturæ cognati. Aures secundū ordinem puritatis obtinent, atq; æri cōparantur. Nares tertiu deinde tenuitatis gradū possidēt, & crassiori quādā natura concretæ, mediū inter ærem, aquāq; cōtinent. Deinceps uerò gustandi organū crassius est, & aquæ naturæ simillimū. Postremo tenuitatis gradu hæc, quibus tangimus, partes distribuūt, hæc namq; ad corporis naturā accedunt propinquitas, ac terre crassitudini deputant. Cernis hos quinque sensus gradatim dispositos sic inuicē sese habere, ut qui eminentiori parte corporis collocant, potiorē quoq; ordinē puritatis obtineant, & alijs alijs diuersisq; rebus cognati existāt. Quod q̄ in his, quos in Platonis Timæū edidimus, cōmentarijs latius disputauimus, sufficiat hoc loco breuiter attigisse. Cū ergo tangendi sensui solida quædā & crassiora corpora admouentur, eadem prædita humoris calorisq; natura, quæ ipsę quoq; sensus affectus est, horū tūc præsentia corporū, quia sibi cognata sunt, quia eandē naturā habent, quia propriā eius concretionem, qualitatēq; tenent, exultat quodāmodo ac gestit, totusq; suauitate perfunditur. Gustus uerò liquidioribus (ut patet) corporibus recreatur, delectat enī saporibus suis, q̄ humoris decocti, naturisq; naturā habent. Quippe cū & ipse (ut Platonici putāt) eadē proportione cōcretus sit, quo fit, ut simili, & quasi suo quodā familiari accedente, cū eo suauissime conque scat. Odorandi præterea uis odoribus ijs reficitur maximē, qui inter aquę ærisq; naturā cōmisti sunt, quod in pomis, floribusq; percipitur, siquidē, & ipsa eandē naturā ab origine sortita sit. Aures insuper eiusmodi delectantur sonis, qui ex purissimo aëre cōfecti sunt,

sunt, atq; ex eadē, qua & ipsa harmoniæ cōsistat, itaq; uideamus ob naturæ diuersitatē hos remissioribus, illos uehementioribus, alios grauioribus, alios itē liquidioribus cōcentibus delectari. Oculis aut, quod luci familiarissimi sint, ea uident esse gratissima, quorū natura quā simillima luce temperata est eiusmodi uerō ea sunt omnia, quæ ex colorū, qui oēs à luce proficiuntur pulcherrima temperatione resulant. Nec solū rebus his, quas sensibus haurimus ad uitā augendam reparandāq; naturam indigemus, uerum etiā ad mētis peritiam cōsequendā, quo efficitur, ut sensus duabus de causis, optimis quibusdā rebus, quæ extrinsecus offerunt indigeat, tum quia sibi cognata ac similia sint, singula uerō similibus cōseruari perficiq; necesse est, tum quod ad rerū atq; artiū cognitionem, quæ res maximē à nobis expetit, instruere possint. Quotiens igit ea, de quibus diximus, sensibus offeruntur, admittunturq; intro penitus ad fruendū, sensuū indigentia illa, quæ antea cupidinem peperit expletur. Eaq; quam quærimus, uoluptas ex hac indigentia repletionē cōtingit. Hæc est igitur secūda Platonica definitionis interpretatio, quam neminē arbitror, modo sanæ mentis sit, uituperaturum, quapropter de his hæcenus, pergamus ad reliqua. Tres sunt Aristotelicorū aduersus Platonem propositæ quæstiones, prima quod falso uoluptatē uocauerit motiōē. Alia, quod nec repletio, nec à repletionē uoluptas omnis esse possit. His omnibus nō meo quidē ingenio, nec em̄ tantū mihi arrego, sed his, quæ ab ipso Platone latissime disputata sunt, satis iam responsū arbitror. Postrema uerō Aristotelis obiectio fuerat, quod plurimæ uoluptates, cōtra Platonē, quid negasset bonæ honestæq; foret, cuiusmodi sunt, quæ ex actione, atq; usu uirtutū, & cōtemplatione proueniāt. Ego uerō dixerim superius a principe ac præceptore nostro propositū esse, qd huic obiectiōni respondendū sit. Quæ em̄ in mente cōsistunt, uirtutesq; sequuntur, Plato nosse (ut supra retulimus) non uoluptatis, sed gaudiij nomine nūcupauit, quapropter quod uirtuti mistū sit, bonū esse, Aristoteli dabimus, nec tamen uoluptatē dabimus bonā esse, sed gaudium, utitur em̄ pro arbitrio suis quisq; uocabulis, & nomine quidē discrepat Aristoteles à Platone, re cōgruit. Pythagorici uerō, Stoici, ac Cinici cū nostris se præperat, ac noie cōgruist.

Opiniones uariæ quid sit uoluptas, Prima opinio Aristotelis. Cap. V.

Aristoteles aut, ut ad eius sententiam deueniamus uoluptatis nomine uti latius, eoq; uult non modo illā, quæ sensibus inhæreat iucunditatem, sed illā, quæq; quæ in mente consistat significari, quid uerō ipsa uoluptas sit, magis annuere, quā exprimere uideat. Veruntamen quæ de hac in seipso, ac decimo de moribus disputat, hoc qd dicā modo interpretari possumus. Tres sunt (ut Aristotelis uerbis utar) animi potestas, quarū una nobis cū plantis cōmunis est, quā uegetandi uim nomināt, cuius officia tria sunt, alere propriū corpus, atq; augere, ac demū aliud extra se gignere simile, alteram deinde naturā animæ sentiendi uim uocitat, quæ nobis cū cæteris quoq; animalibus cōmunis existit. Sensuū uerō, alios intimos, alios externos esse, externi aut, qui etiam ad propositū magis pertinent, quinq; sunt, uulgarī propemodū diuisione notissimi, tertia uero animi uis, solis ex omni animantiū mortalium genere hominibus cōuenit, eumq; intellectū mentemq; nuncupat. His addit mouendi potestātē, sed eā, quod ad propositū nil ualet, dimittamus, de prima uerō animæ natura, quæ plantis cōuenit Philosophi ueteres diuersa senserūt, siquidē Plato arborū herbarūq; animas tacitam quandā appetitiōē, quæ naturæ nixū uocat, habere putat. Empedocles nō modo naturalem inclinationem, uerum sensum etiā plantis inesse uoluit. Anaxagoras aut, ac Democritus uoluptate doloreq; eas affici, nec sentiendi modo, sed & cogitadi, & intelligēdi uim habere censent. At uerō Aristoteles, nec ratione, nec omnino sensu præditas, nec uoluptatis alicuius participes arbitrat, quo fit, ut nutriendi augēdiq; illa potestas nihil ad Aristotelis de uoluptate sententiā conferat. Reliquæ igitur animæ uires, quibus uoluptatē attribuit, duæ sunt, ex quibus unā (ut eius uerbis utar) intellectū, alterā sensum nominat, hisq; suas actiones, quas cognitioes uocat, assignat. Intellectus igitur siue (ut latine loquar) mentis, atq; rationis operationē, intelligentiā, cogitationem, cōtemplationemq; dici uult. Visus uerō uisionē, auditus auditionē, odoratus, odorationem, gustus, gustationē, tactus deniq; tactiōē, ut uisus quidē ipsa sit animæ uis, ac natura, qua uidere quis potest, uisio uerō actio ipsa, hoc est uidere, eodemq; modo in sensibus cæteris, uisionē aut (ut unū pro singulis prosequamur) duo potissimū habere principia, à quibus ueluti quibusdā causis oriat, uisum scilicet ipsum, in quo sit, & insuper rem externam, quæ cernitur, à qua uisus excitatur, ut uideat, & uisum quidem

quidem animi uim, ac potestatem nominat Aristoteles. Quod aut uisu cernit oblectu, ut sionem uerò perfectā esse dicendam, cū & animi uis optime affecta sit, & illud quoq; qd cernendū est, obiectū suapte natura sit optimū, & naturæ insuper animæ consentaneū, qd si alterutrum defecerit, uisionem imperfectā fore, utriusq; uerò cōcurrentibus, perfectā, que uerò perfecta sit uisio, eandē quoq; iucundā esse, quæ perfectior, iucundiorem, quæ perfectissima, iucundissimā, uisionem igitur (ut idē repetā) quia perfecta sit, iucundā esse, perfectionem igitur uisionis iucunditatem quandam uideri. Quapropter & uice uersa iucunditate uisionis perfectionem esse. Cum uerò iucunditas, ac uoluptas, ut ad propositum spectat, idem ualeant, effici uult, uisionis perfectionē esse uoluptas, quodq; de uisu dictū est, idem etiā de sensibus cæteris, deq; ipsa mente intelligi uolumus, in cunctis em̄ est operatio propria, in auditu quidem, auditio, odoratu, odoratio, de cæterisq; similiter. Voluptas igitur cōmuni definitione apud Aristotelem nihil aliud est, nisi perfectio quadam operationis animi, idē aut cognitionis. Cumq; omnibus sensibus uoluptas inhæreat, uoluptas uisus erit uisionis perfectio, auditus auditionis, gustus gustationis, ac de reliquis eodē modo, ut cuiusq; uoluptas sit propriæ operationis perfectio. Est aut apud Aristotelem perfectio duplex, altera quidē prima, annexa altera, prima uerò illa est, quæ pars eius naturæ, cuius perfectio uocat, existit, ueluti anima hominis, hæc em̄ hominis perfectio est & pars quæ dā humanæ substantiæ, annexā uerò perfectionem illā dicimus, quæ cū nulla substantiæ pars existat, substantiā tamen ipsam consequit, ac ueluti comes rei ipsius, quam perficit, naturæ associatur, atq; adiungitur, cuiusmodi est in iuuentutis flore pulchritudo, nec em̄ pulchritudo iuuentus ipsa est, neq; pars aliqua iuuentutis, sed ipsam sequitur iuuentutē, atq; ornat, perfectāq; reddit, uoluptas igitur cū sit operationis illius, quæ in sensibus, aut mente consistit perfectio, quæ tandē perfectio hæc erit prima nec at hoc Aristotele utiq; negabit. Voluptas em̄, quæ uisu efficit, nec ipsa uisio est, nec pars aliqua uisionis. Erat igitur uoluptas in uisu uisioni quædā annexa, atq; adiuncta perfectio. Nam & si in ipsa uisione implicita sit, neq; tamē uisionis pars est ulla, neq; uisio tota. Alioquin absq; uoluptate uisio, quā sæpe iam cōmemoro fieri nullo modo posset, uerum ab ipsa orit uisionē, & quasi comes cōsequitur, miscetur illi, heret, ornat, perfectamq; efficit, nam & diligentiū, & perfectiū quisq; id agit, quod delectat, quod perfectio notius est, quā ut probatione aliqua indigere uideatur. Quamobrem nō absq; ratione uoluptas operationis illius, cui cōpetit, ut cōtemplationis, uisionis, auditionis, cæterarūq; omnium adiuncta quædā perfectio definitur, qd si honestæ actionis fuerit, ipsa quoq; uoluptas honesta ab Aristotele nūcupat, sin turpis, & ipsa turpis, mediæ uerò, uoluptas quidē est mediæ, qua quidem in re à plerisq; ueterū Philosophorū discrepat Aristoteles. Alij namq; uoluptatem esse putauerūt rei cuiusdā, quæ nobis cōueniat, naturā impositam sensibus, ueluti suauē mellis linguæ sapore imbibitū. Alij uerò uoluptatē rei cōuenientis perceptionem definiunt, ueluti cū gustui dulcedo liquoris apponitur, nec dulcedinem ipsam, neq; liquorem neq; gustū uoluptatem appellauerūt, sed ipsam potius gustationem, hoc est dulcedinis perceptionem, quorū sententiam Auicenna probare uidetur. Nonnulli uerò nec ipsam etiā suauis liquoris perceptionē uoluptatē esse uoluerunt, sed illud potius animi iudiciū, quod primā sensuum apprehensionē, quam pleriq; phantasiā uocant, sequatur. Primo namq; sensum, qd sapor dulcis sit, nosse, postmodū quod bonus asciscendusq; sit iudicare, id pleriq; iudiciū uoluptatis nomine significari putāt. Nec defuerūt, qui neq; suauem sensibus impositā qualitatem, nec eiusdem qualitatis perceptionē, neq; iudiciū uoluptatem uocauerint, uerum cōmotionem quandā corporis, ac sensus, quæ quidem perceptionem ipsam iudiciūq; consequitur, ueluti liquefactionem, effusionem, elationem, exultationem, petulantiam, atq; his similia. At uerò alij quidam ipsam membrorum suauem, et gratā, quæ ante iudiciū sit, concitationem, titillationemq; uoluptatem esse iudicauerūt.

Opiniones Peripateticorum de uoluptate. Cap. VI.

Aristoteles aut horum nihil uoluptatē nūcupare uidetur. Cæterū apprehensionis ipsius quādam perfectionē, ut prior quidē dulcedinis perceptio sit, ex hac aliud quiddā nascat, eius quasi comes, & annexa perfectio, eademq; uoluptas existat. Quā uerò sit huiusmodi perfectio, quā uoluptatē nominat, nunq; satis (ut uidet) explicuit. Peripatetici aut, q fluxerūt ab Aristotele, dū id, quod ab eorū principe obscure dictū fuerat, explicare, & in lucē edere uellent, in diuersas sunt sententias distributi. Nam

quem breuiter referam, modo Platonis sententiâ obscurissimis in *Timæo* uerbis posita, interpretantur, sensum profecto aiunt à Platone primam animi perceptionē, quæ ab ipsa corporis passione nascatur, intelligi. Et em̄ rerum omnium, quæ noscēdæ sunt, species quaedam ad nos fluere, sensuū foraminibus hauriri in eo, qui in cerebri uentriculis est, spiritum imprimi, atq; consignari, eiusmodi rerū species in spiritu, quod quidē corpus est tenuissimum, atq; per lucidum figuratas pulsare animū, atq; efficere, ut illa ipsa obiecta externa, quorum hæc sunt imagines intueatur, atq; percipiat, hanc animi perceptionem ab ipsa corporis passione impulsuq; nasci uidemus, spiritus siquidē ab externis motus corporibus, ipse animū confimili pullat, formatq; imagine. Cum igitur eiusmodi perceptio à spiritu impulsione nascatur, cōsequens est eam à corporis passione, id est, pulsu motioneq; proficisci, qd̄ imitatus Aurelius Augustinus Platonius bonus in eo libro, qui de animi quantitate inscribitur. Sensus est, inquit, passio corporis per se ipsam non latens animam, id est, per ipsam corporis speciem sensibus haustam eiusdem quoq; passione corporis, prima quadā, et propria imagine percipi. Ex quibus fit, ut gemina corporis passione sentiamus. Nam cerebri spiritusq; impulsu exteriorū corporum passione apprehendimus. Passionem uerō illam, quam corpus proprium extrinsecus accipit, Platonici bifariam diuidūt, quarum una leniat corpus, ac mulceat, nec tam membra, uisceraq; pulset, quā palpet, atq; titillet, altera uerō asperius, ac durius agitet. Cū uerō animus primē illi corporis motioni, cuius mulcere propriū est, consentiat, uoluptatem fieri, cum ab altera, quam asperā dicimus, abhorreat, atq; desiccat, dolorem asserunt. Assentitur aut̄ animus corporis motioni, cū ei libenter adharet, affigiturq; copulatur, perfunditur, utq; in ea suauissime conquefcit. Quapropter Aurelius Augustinus uoluptatē definit appetitionis ipsius cū eo, quod amauerit unionē. Non ne & hoc idem Peripatetici uoluptatē superius definire, requiescere animū, perfundi, ac penitus copulari? Quid ergo restat, cur non dicant Platonici, Peripateticiq; unū, atq; idem de uoluptate, & dicere pariter, & sentire? Quo alio discrepāt, nisi q̄ illi consentire animū, illi quiescere, ac silitere dicunt, imō & ob hoc nihilo discrepāt, nec em̄ quiescit animus unquā, nisi cōsentiat, nec consentit quidē, nisi pariter & quiescat.

Quomodo Peripatetici diuidant uoluptatem, & de uiribus animæ. Cap. VIII.

QUID ergo Platonici, ac Peripatetici de uoluptatis definitione tradiderint, & quemadmodum in idem utrorumq; disputationes cōueniant, satis iam arbitror declaratum. Quod uerō de uoluptatis diuisione Peripatetici senserint exequamur. Omnem Peripatetici naturā hominis ex anima constare putant, & corpore, animam uerō in duas partes, ut ad propositam quæstionem pertinet, mentem uidelicet, sensumq; distribui, rursusq; mentem uim pariter geminā, naturamq; habere. Earum profecto unam in ueritatis indagazione, alterā in consultatione, & actione uersari, atq; illud (ut eorū uerbis utar) contemplatiuū intellectum, hūc actiuum nominant, illius proprium esse rerū earum, quæ naturæ ordine cōtinentur, causas, proprietates, progressusq; perquirere, solaq; ueritatis contemplatione contentū esse, huius aut̄ opus dici uolūt, quæ augenda, fugiendaue sint, cōsultando discernere. Sensuū uerō alios quidem intimos, externos alios uocant. Intimos (ut uult Auerois Peripateticorū in interpretum acutissimus) quatuor, in species diuidunt, quorū primus oēs, quæ per externos quinq; sensus hauriuntur imagines colligat, atq; percipiat, ob idq; cōmunem sensum appellat. Altera deinde uis imaginandi ab ijs nuncupata est, cuius officium sit, cū ipsa nihil perueniat imagines, quæ à prioribus sensibus acceptæ sunt, retinere, easq; tertie sentiendi naturæ, quæ illi phantasiam, existimandiq; ac cogitandi uim dicūt, asserre, cuius opus esse arbitrantur, ut ijs acceptis imaginibus, quid, aut quale sit id, cuius illæ imagines sint, iudicet, atq; percipiat, easq; ipsa, quæ discreuerit, siue coniunxerit, seu cōceperit iudicando, postremæ cerebri ipsius, sensusq; particulæ, quæ memoriā dicunt, seruanda cōmendat. Sensus uerō illos externos qui ad id, quod querimus magis ualent, quinq; in species, quæ cūctis notæ sunt, diuidūt, eosq; sic inuicē sese habere putent, ut qui eminentiorē corporis locū possident, puriores simplicioresq; sint. Reliqui crassiores. Ideoq; uisum auditu, hūc odoratu, odorandi uerō uim gustu, hūc deniq; tactu puriorē uideri. Nā ad uisum lux, atq; colores. Ad aures soni. Ad nares odores. Sapores ad gustum, soliditas uerō, ac mollicies, calorq;, et frigus ad tangendi uim pertinent. Quapropter quo lux, colorq; sono, sonus odoribus, hi uerō sapore. Sapores aut̄ ijs, quæ tactui subiiciunt puriores existunt, eo uisus auditui, hic nariū sensui.

Sensus

Sensus hic gustui, gustus denique tactui, puritate, dignitateque præstant. His autem quinque uiribus sentiendi, quinque pariter in corpore (ut illi uocant) organa atque subiecta, & quasi fundamenta quædam attribuantur. Nec aliud quicquam hæc esse uidentur, nisi corporis quædam affectiones, quas alij dispositiones, alij qualitates, nonnulli complexionones nominant, quæ elementorum uaria cõmixtione diuersis in partibus corporis diuersæ nascuntur, ac sunt diuersorum quoque sensuum fundamenta. Alia namque corporis affectio est, qua uidentur potestas sustinetur, ac uiget. Alia uero qua audiendi, idem est de reliquis omnibus iudicandū præter has quinque seu affectiones, siue subiecta, quinque pariter instrumenta, solidioraque corporis membra, quibus tum sensus, tum etiã affectiones ipse inhæreant, uelut receptacula quædam adinuenta, cõstitutaque sunt, oculi namque uasculorum instar affectione uimque uidentur recipiunt, cæteraque, ut perspicuū est, corporis membra certo quodam ordine cæteris qualitibus, ac sensibus assignantur. His præterea membris, instrumentisque proprii quidam motus, qui cuiusque affectum intimum demonstrare uidentur, innati sunt. Itaque in ipsis animi perturbationibus, modo rubescere, modo pallescere, & alias quidem cõtrahi, ac rigere, alias uerò diffilure, & quasi liquefcere cernimus. Ad hæc omnia, quæ longo iam ordine diuenerauimus uoluptatem, ita pertinere Aristoteles arbitratur, ut in ea mēte, quam contemplatiuā appellat, perfecta quædam atque absoluta uoluptas insit. In cæteris deinde hominis partibus gradatim degeneret. Nam septem (ut putat) de causis, prima illa uoluptas, altera, quæ in actiua mente ponitur, uoluptate perfectior esse uideatur. Omnis enim, quæ ex ueritatibus indagacione contemplationeque suscipitur uoluptas honesta est, ac laude dignissima. Cū uerò mens altera de rebus agendis fugiendisque deliberat, gaudetque eiusmodi rerum electione, non omnis tamen uoluptas illa laudari solet. Quæ ex his cõsilijs actionibusque, quæ legibus optimis aduersantur, prouenit, merito uituperatur, ueluti si mens consilio contra patriam, parentumque salutem, contraque ius suscepto gaudeat, cū honestis actionibus delectatur, uoluptas honesta est, cū uerò medijs, illa quoque est media, quo fit, ut prima in mente, unum duntaxat gaudij genus, idque laude dignum existat. In altera uerò tria (ut diximus) genera, honestum, turpe ac mediū reperiuntur. Illa quoque ratio, qua ille in decimo de moribus utitur, non parū ad id, quo de agimus ualet, diutius enim contemplari nos inquit, quam aliud quid uis agere posse, cumque ueritatis inquisitio firmior, stabiliorque, quam quodlibet agendi officij sit, necesse est eam quoque, quæ ex illa proeunt uoluptate stabiliorem, ac perfectiorem existere. Adde quod sapientis uita contemplatioque pauciorū quam ciuilis indiget, quapropter illius uoluptas, cū ipsa quoque paucis minimisque contenta sit, proculdubio magis ex seipsa sufficit, ac perfectior iudicabitur. Est præterea pars ea mentis, cui naturæ contemplationē tribuimus, altera ut nemo, utique negaret, perfectior, propter eaque præstantiorē cæteris omnibus uoluptatē affert. Cumque actiua mentis agitatioque ad aliud quoddam, aut eligendū, aut reijciendū feratur, prima uerò mentis contemplatio seipsa contenta sit, nec aliud omnino quicquam præter seipsa desideret, necessaria ratione conficitur, uoluptatem, quæ contemplationi propria est, sui duntaxat gratia desiderari. Alteram uerò aliud præter se quiddam uelut finem expectere, atque idcirco primam illam admodū præstantiorem iudicandam esse. Accedit ad hæc, quod prima cuiusque pars atque perfectior, totius quasi uicē appellacionemque gerit, ex quo sequitur, ut cum hominū quisque pluribus ex partibus constitutus sit, ea tamen, quæ contemplationi deputata est, quia cæteris dignitate præstet integram penè naturam hominis cõplectatur, eaque maxime homo, ut Aristoteles inquit, existat, quam obrere, & illius actio nobis præcipue congruit, atque ineffabilem continet uoluptatē, quæ enim natura cognatio sunt, maiorē utique uoluptatem afferre solent. Postrema uerò Aristotelis argumentatio probat, propriam immortalium Deorum operationem in sola cõtemplatione cõsistere, ideoque necque quicquam in nobis præter primam (ut diximus) mentem contemplationemque, atque eam, quæ ex illa oritur, uoluptatē, quod Deo cognatū sit, ineffabilem uideatur, quod si uoluptas huiusmodi, quia sola Dijs immortalibus cõuenit, maxime diuina est, reliquis omnibus uoluptatibus præstantior merito iudicabitur. His igitur argumentationibus, ut cõtemplandi uoluptatem illi, quæ agendo percipitur, anteponeat, Aristoteles utebatur, uerum ad eas iam, quæ quasi titillant sensus, & ad eos suauitate quædam affluunt, atque illabuntur, deueniamus. Has in duas ab Aristotele species diuisas cõperimus, e quibus alia quidem naturales, alia contra naturam esse uidentur, atque naturales eas uocat, quæ cum naturam refi-

ciant, ab omnibus, aut pluribus appetitur, easque pari quoque numero bifaria diuidit, quarum alia cunctis animantibus aequae communes sunt, alia uere singulis pro diuersitate naturae quodammodo propriae, atque cognatae, namque quod cibum cuncta, potusque, ac Veneris usum expetunt, communis naturalisque libidinis, ac uoluptatis est proprium, quod autem singula pro naturae diuersitate singulis, certisque rebus uarie delectantur, aliisque alia gratiora contingunt, id naturali quidem, attamen propriae uoluptati competit, nam cum id uoluptatis cuiusque, quod eius naturae congruit, uideatur, diuersaque sint diuersorum animantium affectiones, atque naturae, necesse est differentibus animalibus ea quoque, quae congruant diuiscrepare. Atque idcirco certam, & quasi propriam singulis animantibus cupiditatem (ut inquit Heraclitus) uoluptatemque competere. Delectat enim quoniam, quod naturae suae sit aptum, trahit sua quoniam uoluptas. Atque haec sunt, quas naturales appellat, contra naturam uero eas esse uult, a quibus uniuersum penes hominum genus abhorret, easque in tria diuidit genera. Alias enim flagitiosam quaedam corruptaque natura, alias consuetudine pessima, nonnullas moribus, aduersisque casibus euenire, peruerlitate uero naturae contigisse scribit Aristoteles, ut mulier quaedam praegnantium uiscera rescindere, puerosque uorare ardentissime niteretur, uel quod de efferatis quibusdam Gentibus circa Pontum ferunt. Alios enim crudis, alios humanis carnibus delectari, nonnullos tradere natos inuicem, ut in conuiujs comedantur. Trogoditas uero, serpentinis carnibus uesci. Diurna quoque consuetudine plerisque contingit, ut pilorum euulsione, aut unguium elu delectentur. Saepae etiam, aut animi, aut corporis morbis id euenit, ut ille, qui matrem immolauit, comeditque, & qui patris, ac filiae carnis, ut uesceretur utrunque decoxit, quique conserui iecer ardentem concupiuit, eoque interfecto summa cum uoluptate uorauit. Nos quoque uidimus certo corporis morbo affectos, alios quidem lapillos, alios gypsum, nonnullos terram, quosdam carbones, alios calcem, ut praegnantibus saepe accidit, dentibus audissimè terere. Tria haec contra naturam genera uoluptatum, non humani, sed ferini immanisque esse putat ingenij, unde eiusmodi uoluptates, in eo, qui de moribus inscribitur septimus, immanes appellat. Ex his, quae haec genus numerauimus, tria esse uidentur apud Aristotelem genera uoluptatum, prima quidem in contemplatione, altera uero in consultatione, atque actione uersatur, & utraque sane in mente, sed diuerso quodam (ut diximus) modo consistunt, tertia deinde in sensibus posuimus, eamque in duas distribuimus species, naturalem scilicet, & contra naturam, naturalem uero alteram communem, alteram propriam nuncupamus, immanium praeterea unam corrupta, flagitiosaque natura, alteram uitiosa consuetudine, tertiam moribus contingere, primam igitur, quae ex contemplatione nascitur uoluptatem, quod Deo simillima sit, quodque non, ut homines, sed ut Diuisum, nobis contingat, diuinam uocitat, eam uero, quae actione mentis est propria, honestam sane, non tamen diuinam nominat, est enim honestas non ipsa quidem diuinitas, sed perfectum quoddam diuinitatis simulachrum, atque imago, unde secundam mens, atque uoluptas a prima degenerat, quod primam diuinitas, alteri uero diuinitatis simulachrum tribuatur. Quae autem corpus delinunt uoluptates, nec diuinitatis amplius, nihilque magis honestatis participes esse queunt, quippe cum honestas solius mentis decor, pulchritudo, atque ornatus existat, atque is ornatus partiumque omnium conuenientia in mentis habitu honestas, in affectibus, moderatio, in actionibus modestia, in operibus ordo, in corpore forma a plerisque Platonice appellatur, habent tamen & ipsae, quae sensus mouent uoluptates exigua quamdam honestatis imaginem. Quae enim ex ijs mentis rationisque legibus obsequuntur, ob eamque causam moderatae sunt, ob hanc ipsam moderationem honesti, atque decori naturam imitari uidentur, cumque honesti appellatione haud omnino digna sint, boni uocabulo ab Aristotelicis appellantur aquae effrenatiores, minusque rationis participes sunt, eas nec diuinas, nec honestas, nec denique bonas, sed uituperatione potius dignas, ac malas esse censet, eumque non adeo modum excefferint, ut ab hominum moribus ingenioque abhorreant penitus uideantur, uitiosas quidem, humanas tamen uoluptates nominat, easque in duas distribuuit partes, alias enim appetitione duntaxat corrumpere, ut qui his afficitur, appetat profecto praeter rationem, & agat, neque id tamen consilio efficiat, nec agendum extra perturbationem constitutum exisilum, sed quodam deinde ardore libidinis exarscente contra id, quod recta aut mens elegerat, inclinatur, atque trahatur, eiusmodi uero incontinentis animi uoluptates esse putat, alias uero non modo appetitionem, uerum etiam mentis iudicium deprauare, ut & contra quam deceat concupiscat, & id ipsum agendum bonumque mens iudices,

consulto

consultoq; eligat, pro uiribus uoluptati corporis indulgere, easq; quæ sic mentem occęcant intemperantis hominis uoluptates esse probat. Omnes tamen, quas hactenus in sensibus posuimus humanæ uidentur. At uerò cum ab hominum consuetudine ingenioq; alienæ uoluptates homini cuiuspiam, uel pessimè nato, atq; educato, uel morbis extra seposito dominantur, quoniam bestiarum potius, quàm humani ingenij propriæ sint, seruiles, atq; immanes appellat. Sed hæc omnes, quas sensus nobis porrigunt uoluptates, in quinque ueluti gradus, pro numero quoq; sensuum ab Aristotelicis digeruntur, atq; eas eundem, quem & ipsi sensus ordinè tenere censent, ut uidendi uoluptas, illa, quam aures præstant, purior, ac dignior sit, aliæq; similiter alijs eodem ordine puritate dignitatq; præstant.

Voluptates audiuis, atq; uisus, excellentiores sunt cæteris sensuum uoluptatibus. Item de omnibus sensibus, & instrumentis eorum. Cap. IX.

Est autem ratio quadam optima à Platoniorum principibus adinuenta, qua uoluptatum, atq; aurium uoluptates, cæteris, quas corpus offert, omnibus præferunt, soni quippe, & hæc quæ oculis cernuntur figura, optima quadam atq; aptissima partium coniunctione conficiuntur. Id autem absq; proportione fieri nequit, nec absq; ordine est ulla proportio. Ordo autem maximè rationis est proprius, quo fit ut in plerisque sonis, figurisque, quibus ille compositionis ordo insit, uel estigium quoddam rationis inesse uideatur, quæ quidè rationis imago in cantuum, uocumq; numeris, harmonia, in partium uerò membrorumq; conuenientia, pulchritudo à Platonice nuncupatur, quo efficitur, ut hæc non modo auribus, atq; oculis blandiantur, sed mentem quoq; rationeq; his ipsis, quæ in se continent rationis uestigijs moueant, cumq; maximam cum mente naturæ cognitionem habeant, occupant eam penitus, rapiuntq; ac ineffabili quadam complement animi uoluptate, atq; ijs duabus imaginibus uoluptatibusq; duæ quoq; furoris diuini species, ut in libello de diuino furore latius disputauimus oriuntur. At uerò odores, sapor, calidum, ac frigus, cæteraq; eiusmodi, quæ ad olfactum, gustum, tactumq; pertinent, nec harmoniam, nec proportionem, nec ordinem, multoq; minus similitudinè aliquam rationis habere, aut præ se ferre uidentur. Itaq; sensuum duntaxat corporisq; naturæ permulcent, menti uerò haud nullo modo, aut uix congruunt. Proptereaq; quæ ex his proficiscuntur uoluptates, nec rationis, nec dignitatis quicquā possident, nec aliquod menti (ut ita dixerim) pabulum afferunt. Accedit ad ea de quibus paulo ante Peripatetici disputabant, quod sentiendi uis, quo crafisior est, eo pluribus animantibus competit. Vnde non omnibus uiuendi, aut audiendi potestas à natura tributa est. Pluribus, odorandi, gustandi forte omnibus: tangendi deniq; quod omnibus animalibus insit, nemo utiq; dubitaret. Eodem quoq; modo horum sese uoluptates habebunt, ut aliæ quidem alijs cõmuniores, uilioresq; iudicentur: uerum ex omnibus eas, quæ in gustu, tactuq; politæ sunt, communissimas, atq; uilissimas esse constat, quapropter eas Aristoteles serinas, seruiles, absurdas esse dicit. Plato incontinentissimas atq; furiosissimas. Hippocrates autem (ut sit perius diximus) ex illis alteram comiciali morbo similè iudicauit. Nec uerò illud parum ualet, quod omnes penè, qui circa mores philosophentur, eos, qui in his duabus uoluptatibus modum exceßerint, incontinentes, aut intemperantes dici uolunt. At circa reliquas uoluptates, quod magis admodum liberales sint, neq; incontinentiam neq; intemperantiam posuerunt. Hactenus tria, quibus uoluptas tribuitur, mentem uidelicet contemplatiuam, atq; actiuam, sensusq; retulimus. At uerò post sentiendi uires, affectiones ipsæ, membraq; corporis, quæ sensibus subiacent disponuntur, quæ cum nec delectationem, nec molestiã per seipsa percipiant: ipsis tamen motibus concitationibusq; corporeis, quibus aut iucunditas, aut dolor infertur sensibus, subiiciuntur. Vnde fit, ut ipsa quoq; membra uoluptatis intima uestigia quædam tenere uideantur. Atq; hanc ipsam uiscerum, partiumq; corporis agitationem, ac dolorem appellauerunt. Alij uero ipsam naturæ manifestam sensibus refectionem, uoluptatem eius autem, quod naturæ proprium est, resolutionem, imminutionemq; dolorem esse censuerunt. Cæterum præter hæc intimas motiones externi quidam gestus, qui occultarum affectionum signa præbeant, subsequuntur, nec defuerunt, qui ea ipsa signa uoluptatis, dolorisq; nomine nuncuparent. Sed huius operusculi breuitas exigere uidetur, ut Aristorelicæ disputationi finem imponamus, idquæ

iam fiet, si hoc prius admonuerimus, ut quotiens in hac ipsa disputatione uoluptas à nobis in mente posita est, intelligatur in ea mentis parte, quæ appetit, & uult quippiam poni, mentis enim pars una cogitat, consideratq; altera meminij, tertia uult, & si aliter diuidi queat, hæc tamen ad præsentem sufficient. Nec est aliud quicquam mentis uoluptas, nisi illa ipsa perfecta, grataq; assensio, quæ uoluntas in eo, quod mens considerat, utpote famulari, ac sibi proprio penitus conquirecit.

Opiniones Stoicorum, aliorumq; de uoluptate, omnibusq; affectibus. Cap. X.

Hæc igitur ad Aristotelis sententiam satis esse debent. Ad Stoicos deueniamus. Stoici igitur quorum princeps Zeno extitit, gaudium non secus, ac Plato definiunt, uoluptatis uero, ac lætitiæ nomen confundunt inuicem sæpius, atq; idem utroq; nomine disputando designant. Cum enim ita mouemur, ut in bono simus aliquo, dupliciter id contingere putant. Nam cum ratione mouetur animus, placide, atq; constanter id gaudium dici uolunt, cum uero effuse inaniterq; exultat, lætitiæ gestientem uoluptatemq; nuncupant, quam ita definiunt irrationalem animi elatione existimantis magno quodam bono se frui, quamquam Cicero secundo de finibus ijs nominibus ita nos Latine uti uult, ut gaudium, lætitiæq; sola in mente consistant, uoluptas uero cum sensibus præcipue tribuatur, ad mentem quoq; transferri possit. Esse lætitiæ mentis elationem existimatis se magno bono frui, gaudium uero rationalem mentis elationem, uoluptatem esse illam, quæ sensibus percipitur, suauitatem eamq; ad mentem quoq; transferri posse, atq; eam semper in mente esse uituperandam. Hæc ille cum de Philosophia disputat, cumq; harum rerum differentiam exprimit. Reliquis uero in locis uoluptatis nomē, & pro gaudio, & pro lætitiæ sæpius ponit. Aristoteles autem à Cicerone, ac Stoicis plurimum dissentire uidetur, cum nec gaudium neq; uoluptatem aliquam lætitiæ dici uelit. Nam cum in eo, qui de moribus secundum inferibitur, affectus dinumeraret, lætitiæ interposuit. Adiecit deinde eos esse affectus, quos uoluptas, aut molestia sequitur, quo fit, ut uoluptas apud Aristotelem affectus esse non possit, alioquin falsum esse, quod paulo ante dixerat necesse est. Nam cum uoluptas seipiam se qui nequeat, qui eam affectum uocauerit, is uoluptatem omnes affectus sequi, quod poluerat Aristoteles, negare uidebitur. Præterea, cum in eodem secundo affectus animi motus appellauerit. In decimo uero uoluminis eiusdem uoluptatem nullo pacto motum uocadam esse demonstrat, quis non intelligat Aristotelem eam esse affectum penitus negauisse? Cum ergo uoluptas huius sententia, neq; motus, neq; affectus sit, Lætitiæ uero affectum esse uoluerit, necessaria ratione concluditur, uoluptatem atq; lætitiæ inter se admodum discrepare. Nec uero lætitiæ apud Peripateticos talis est, ut animo dum bono præsentis fruatur, absit, esse namq; illi animi motum, nemo inter Peripateticos dubitat. Et enim affectus, cum appetitus passiones quædam ab ijs definiantur, passio uero eorundem opinione fluxus, motusq; existat, motiones erunt. Itaq; & lætitiæ affectus existens, necessario motus esse uidebitur. Animus autem id iam quod cupierat consecutus, non amplius mouetur quidem, sed cessat concitatio omnis appetendi, atq; in eo, quod adeptus est bono suauissime requiescit, quo circa ab appetitu dum fruatur affectus, omnes qui circa id ipsum, quod adeptus est, uersantur, amouere oportet. Ergo & ab illo cum bono aliquo fruatur, lætitiæ amouebimus. Quid sit ergo lætitiæ, quærat forte quispiam, si nec uoluptas, nec gaudium est, nec in appetitu dum fruatur præsentis bono consistit, & si id non satis ab Aristotelicis explicatum fuerit, in hunc tamen modum arbitror me haud quaquam absurde Aristotelem interpretaturum. Cum nobis quippiam, quod bonum appareat, obiectum est, id primum iudicat animus capiendum, tum appetitus ad id ipsum, quod iudicatum fuerit inclinatur, quam quod piditatem, seu libidinem dicimus. Deinde inquirat animus ipse se fecit, possit ne facile quod cupiat adipisci, quam curam, sollicitudinemq; uocamus, quod si minus consequi se posse comperiat, tum hæc ipsa opinio diffidentia dicitur, quam sequitur desperatio, id est, cum non amplius expectat se eo, quod cupiat, facile fruatur. Oritur hinc tristitia, id est, desperantis, diffidentisq; animi depressio, atq; obiectio, quanquã hæc in uultu non minus, quã in animo ab ijs, quibus latine loquendi cura est ponitur. Sin autem crediderit quis se id, quod cupit, facile consecuturum, hæc ipsa fides confidentia nuncupatur. Spes deinde confidentiæ sequitur, id est, futuri boni firma, ac facilis expectatio. Nascitur hinc lætitiæ, erectio quædam

quædam atq; elatio animi sperantis se absq; ulla dubitatione, quod petierit, posse futurum. Et enim certa confidentia, spesq; firmissima, & ipsius, quod speramus uehemens consideratio id ipsum, quod petimus ita animo representant, ut non multum absit, quin id omnino præsens esse uideatur. Quo efficitur, ut quiddam uoluptati simillimum, ex hac ipsa spe, et cogitatione nascatur, eamq; ipse lætitiâ Aristotelem uocauisse arbitror imaginem quandam futuræ uoluptatis, ac speciem, quam Lucretius Epicureus guttam Veneris appellauit, quod sit exigua quædam, ac leuis amatiæ rei perceptio, uoluptas uerò perfecta absolutaq; rei desiderata (ut Platonice loquar) fructio. Quapropter, & idem ipse Lucretius in quarto de natura rerum libro cum de hac prima gutta Veneris loqueretur, ait:

Namq; uoluptatem præfagit muta Cupido.
Hinc Venus est nobis, hinc autem est nomen amoris
Hinc illa te primum Veneris dulcedinis in cor
Stillauit gutta, & successit feruida cura.

Id est, cum ipsa Cupido, quam amorè Venereum nominamus, muta, id est, adhuc latens, atq; intimo motu, secum ipsa (ut ita dicam) considerans ob ipsam spem, ac confidentiam præsentit, ac uelut pægruât futurâ uoluptatem. In ea statim prima illa gutta Veneris oritur, quam lætitiâ nominamus. Sit igitur apud Peripateticos lætitiâ suauis quædam futuræ uoluptatis ex ipsa spe nata præsentio, & qualis est in appetitu uoluptatis, dū fruatur, talis in eodem quoq; dum sperat, lætitiâ. Atq; hæc est de huiusmodi nominibus, lætitiâ, gaudio, uoluptate inter Platonem, Aristotelem, Zenonem, & Marcū Tullium controversia. Sed utantur suis, ut placet, nominibus, nos ad Stoicos redeamus. Est autem perturbatio (ut Stoicis placet) auersa à recta ratione contra naturâ animi cōmotio, eamq; ab opinione nasci putant. Nam simul ut obiecta cuiuspiam species est. Id aut malum pessimumq; aut bonum animus opinatur. Ex hac autem opinione quatuor animi perturbationes proficiunt. Nam quæ nobis obijciuntur, seu mala illa quidem, seu bona sint, aut futura, aut præsentia esse uidentur. Quod si mala quædam futura animus cogitauerit, ab his statim declinare conatur. Quæ declinatio si cum ratione fiat, cautio appellatur, eaq; nec perturbatio est, nec à sapientis animo aliena. Quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili atq; fracta, nominatur metus. Est autè metus à ratione auersa declinatio, siue futuri mali sollicita expectatio. Cum uerò iam illud, quod malū uidetur, impendet, præsentiaq; animum afficit, ea perturbatio, quam siue ægritudinē, seu dolorem nominant, oritur, egritudo uerò est animi aduersante ratione cōtractio, præsentis autem mali sapientis affectio nulla est. At cum species cuiuspiam, quod futurum bonum appareat, offertur ad id adipsendum, impellit (ut Stoicè loquar) ipsa opinio. Id cum constanter, prudenterq; sit, eiusmodi appetitionem appellamus uoluntatem, eam illi putant in solo esse sapiente, nec ullo modo perturbationem dici debere, quam sic definiunt, uoluntas est, quæ quid cum ratione desiderat, quæ uerò ratione aduersa incitata est, uehementius ea libido est, uel cupiditas effrænata, quæ in omnibus stultis inuenitur. At cum ita mouemur, ut bono fruamur aliquo duobus id modis contingit, nam aut grauitèr aut tranquille mouetur animus, idq; gaudium uocitant. Cum autem leuiter effuseq; gestit, tum illud lætitiâ gestientem, uoluptatemq; nominant, quam cum definiunt irrationalem, & gestientem animi elationem existimantis se magno bono frui. Cum illis Peripateticis, quorum opinionem superius, cum de Aristotele loqueremur, secundo loco retulimus consenserunt, utrique enim in hoc congruunt, ut uoluptas sit ipsa animi elatio existimantis se maximum quiddam bonum consecutum. Diuidunt autem Stoici uoluptatem in partes plures, nam quinque in sensibus, quatuor in mente, dum sensibus assentitur esse censuerunt, quæ sensus mouent nec distincta nomina, neque propria apud Stoicos habent præter eam, quæ auditu percipitur, hanc siquidem delectationem illi uocant, atque ita definiunt. Delectatio est uoluptas suauitate auditus animum delectans, reliquæ uerò, cæteris sensibus blandiuntur, uerum præter eas, quibus corpus afficitur, quatuor adiuuentæ sunt, quæ in mente quoque, postquam ab appetitione deprauata est, comperiuntur. Hæ uerò sunt oblectatio, effusio, iactatio, maliuolentia. Est autem oblectatio animi inclinatio ad uoluptatem emolliens. Neque hanc quicquam aliud esse arbitror, nisi ipsam mentis mollitiem, atque assentionem, qua illi, quam sensus porrigunt suauitati libentissime iungitur, consentit, parat, atque obse-

quitur, effusionem uerò definiunt uirtutis animi remissionem, ac dissolutionem. Nec enim solum mens ipsa mollitiæ quadam, ut sensuum uoluptatibus pareat, inclinatur, & trahitur, quod per oblectationem fieri diximus. Verùm etiam quod maius est, omnis mentis nostræ uis, omnisq; intentio præsentis boni dulcedine deliquescit, ac diffiuit, seseq; ad id fruendum effert, penitusq; diffundit. Hæc igitur Stoici nominant (ut arbitror) effusionem. Sequitur deinde iactatio, uoluptas gestiens, & se efferens insolentius. Hic quoque mentis est morbus, cum eius, quod bonum apparet, possessione exultat, & inaniter gloriatur. Maluolentia uerò est uoluptas ex malo alterius sine emolumento suo. Nam cum ob uitiatem propriam alterius malo quis afficitur uoluptate, uidetur potius beniuolentia in se, quam ulla in alios maluolentia, hoc perpeti. Quapropter merito particula, in, definiendo illa adiuncta est sine emolumento suo.

Cyrenaici de uoluptate, quòd sit finis. Cap. XI.

Hæc igitur de Stoicorum sententia dicta sufficiat. Cyrenaicos iam Philosophos audiamus, qui ab Aristippo Socratis discipulo fluxerunt. Cyrenaici duas posuerunt perturbationes, dolorem, & uoluptatem: hanc lenem motum, illam uerò motum asperum appellantes: nihil differre à uoluptate uoluptatem, neq; plus altera mulcere alteram, atq; hanc quidem omnes animantes ad discere, illum autè asperari: uoluptatem uerò corporis intelligunt, quam & finem esse dicunt, non eam, quæ in statu sit, & in doloris priuatione consistit, & ueluti à perturbatione quietem agit, quam suscipit Epicurus, finemq; constituit, testimonio putant esse nobis finem haberi uoluptatem, quod à pueris hanc nobis natura conciliauerit, etiam absq; iudicio rationis, cum animi iudicium, nec consuetudine aliqua deprauatum est, nec opinione informatum, quæ fit ut solo naturæ instinctu uoluptatem summum bonum existimare uideamur. Quicq; illa fruimur, nihil aliud præter eam inquirimus, quasi expetendorum omnium, ultimū extremum, summum, ac finis existit, neq; est quicquā, quod æquè ac dolorem naturaliter fugiamus. Itaq; uoluptatem maximè omnium expetimus: uoluptatem præterea bonam esse etiam si à turpissimis rebus proueniat, & si enim foeda sit, uoluptatem tamen per se ipsam esse eligendam, bonumq; existimandam, porro illa doloris abiectio, quam tuetur Epicurus eis non uidetur uoluptas esse, neq; priuatio uoluptatis dolor, utraq; enim esse in metu constituta, neq; tamen corporis solum esse uoluptates, uerum animi etiā, quæ licet ex præteritarum rerum recordatione, uel spe futurorum bonorū, uel disciplinarum studijs percipiuntur. Longe tamen esse præstantiores corporis, quam animi uoluptates. Deterioresq; corporis dolores, quam animi, uirtutes uerò & omnino quicquid aliud præter uoluptatem sit eius gratia bonum, & expetendū esse. Et quæcumq; mala uidentur doloris causā mala, fugiendaq; uideri. Solā profectò uoluptatem propter se bonā, atq; expetendam: dolorem uerò propter se malū, ac reiiciendū: uoluptatē quoq; & dolorem ex assensione, & cōpensione animi ad corpus cōtingere. Corpus namq; uarijs diuersisq; motibus agitari, his uerò si lenes, blandiq; sint, assentiri animū atq; id esse uoluptatē. Sin autem asperiori quadam corpus passione pulset, contrahi animū, & compati, atq; dolere. Quam obrem in hac doloris uoluptatisq; definitione, cum plerisq; Platonicorum, Peripateticorumq; consentiunt. Dissentiunt tamen cæteris nonnullis in rebus, ut ex ijs, quæ retulimus esse potest percipuum, & eo insuper, quod nec suaue quicquā, nam nec in sua ue opinabantur, ceterū cuius uis rei, uel nouitate, uel uarietate, uel satietate letari alios, alios angere.

Opinio Eudoxi, quòd uoluptas sit summum bonum. Cap. XII.

Eadem fermè est Eudoxi Architzæ auditoris sententia, ijs enim quas ponam rationibus uoluptatem summū bonum probat: quòd expetendum est inquit id bonū uidentur. Quod uerò magis expetit melius. Quod deniq; maximè id maximū, ac summū esse bonū, nemo utiq; dubitaret. Voluptatē uerò præ cæteris expeti, è duobus patere arbitrat. Nā nihil est ex omnibus, quòd uehementius, ardentiusq; quam uoluptatē uidentur cōcupiscant. Nec bonū est aliquod præter eā, quòd ab omnibus expetatur. Voluptatē quippe nō solū homines, uerū cætera quoq; animalia oia, infantes præter ea statim, ac nati sunt. Iuuenes deinde, ac senes affectant. Nihil autè è cæteris bonis, quod ab ijs omnibus appetatur reperiri potest. Item quod est secundum naturam maximè, summū id esse bonum nemo uel indoctus negaret, uoluptatem uerò potissimum naturæ congruere, ex his patet, quod

(ut uult Auerois) fiat, uel (ut Aurelius Augustinus inquit) indissolubili connexione cohaereant, qua comprehensione, coniunctioneque maior admodum menti, quam sensibus, qui id assequi nequeunt, uoluptas contingit. His adde, quod mentis natura una semper, eademque existit, & idcirco idem sibi semper simile, ac proprium est, ex quo sequitur, huic idem semper esse iucundum, eandemque uoluptatem adesse. Corporis autem natura, aut nunquam eodem in statu permanet (ut Eracritus & Plato uolunt) aut breui in multas affectiones transfertur (ut Aristoteles putat) aliasque alia eius qualitas est, quapropter neque idem omnitem pore corpori congruit, quodque nunc secum natura consentire uidetur, statim, aut certe paulo post dissentit, & dissiidet, nec illi ob id idem semper est uoluptarium, quibus profecto intelligitur, mentis uoluptatem certam, & stabilem, corporis uero breuem, fluxam, ac fragilem esse. Sensus item praesentium duntaxat suauitate rerum mouentur, nec ex alijs rebus ulla, nisi corporeis, uoluptatem suscipiunt, mens autem praeteritorum memoria, futurorum uero spe, praesentium contemplatione similiter delectatur, nec solum eorum, quae carere corpore, uerum etiam ipsorum corporum cognitione gaudere potest. Cumque animus, pars hominis omnium praestantissima sit, nemini dubium esse potest, quin id, quod menti consentaneum est, homini cognatius similiusque, quam quod sensibus conuenit, iudicari debeat, quod autem cuique cognatissimum est, idem proculdubio iucundissimum, ex quo intelligitur, animi gaudium corporis dulcedine, maius ac praestantius esse. Accedit ad haec, quod animus indiuiduus est, ac simplex, cognitio quoque ueritatis pariter indiuidua, uoluptas ergo mentis, cum ex his duobus uelut quibusdam causis profluat, simplex esse uidebitur, nec seipsa minor maiorue fieri posse, quippe cum nec eius principia uarietatem eiusmodi patiantur, sensus autem per membra disseminati, distributi que sunt, propter earum multiplici uarietate concreti, obiecta quoque sensuum nihil aliud esse uidentur praeter formas qualitatesque corporum, quae ex quadam partium ipsarum conuenientia proficiunt, ut figura, colores, soni, odores, caeteraque eiusmodi, cumque ea ipsa corporum proportio, qua sensus mouentur, proportioni quoque sensuum consona, ac similis esse, asciscunt eam sensus utpote sibi propriam, familiaremque, ac bonam, uoluptateque afficiuntur, cum uero eiusmodi corporum harmonia magis minusque ad sensuum harmoniae similitudinem accedere possit, consequens est, ut sensus eiusdem quoque corporis proportionem maiorem alias, aliasque minore suscipiat uoluptatem, id autem in cantibus, ac sonis intueri licet, eodem namque temporis (ut ita dixerim) momento, eadem ipsa, quae ex eodem quoque cantu percipitur delectatio uocibus, modo suauius, modo absurdius editis uehementior, remissionemque efficitur, cum igitur uoluptas animi simplex, immutabilisque permaneat, corporis autem delectatio mista sit, ac maior, minorque fiat, nemo sane mentis illam hac praestantior esse, perfectiorumque negabit. Postrema uero ad id ipsum Aristotelis argumentatio sic patet, quae propter seipsa expetuntur inquit, his, quae alterius gratia, potiora uidentur, gaudium uero mentis, propter seipsum amari, ex eo potissime declaratur, quod mens, eiusque motio caeteris omnibus, quae nobis insunt, dignitate magnopere praestant, unde sequitur, nihil nobis inesse, ad quod illa, uelut ad finem aliquem referamus, eademque ratione, neque eam, quae illis inheret, uoluptate propter aliud quippiam appetemus. Voluptatem uero corporis trium praecipue rerum causa concupiscimus, horum sane unum est, mens, naturae indigentia reliquam, postremum dolor intimus, atque perpetuus. Et enim cum deteriora ad illa, quae potiora sunt, natura retulerit, ut esset inexplicabilis quidam ordo rerum, ac partium inter sese perfecta connexio, necesse est, corporis quoque sensus, eorumque motus ad mentem uelut ad dominam, reginamque referri. Deinde (ut supra etiam diximus) ob eam causam tam uehementem sensibus natura uoluptate ingenuit, ut huius illecebris ad ea, quae uitae necessaria sunt coparanda propensiores efficeremur, id autem ex eo maxime patet, quod quam diu id, quo natura indiget, in corpus admittimus, huiusmodi suauitate mouemur, postquam uero omnis natura egestas expleta est, non modo nullam amplius uoluptate gustamus, sed quae maius est, aut poenitentia, aut satietate afficimur. Id uero ea de causa natura institutum arbitror, ut quaedammodum uoluptate allicimur ad indigentiam, sic poenitentia ac satietate absterreamur, nec ultra quam opus sit, admittentes naturam laedamus. Doloris quoque occulti sentiendi causa (ut septimo de moribus disputat Aristoteles) iucundum corporis motum, ueluti medicinam quandam appetimus. Neque enim manifesti modo, uerum etiam occulti quidam, mediisque dolores contingunt, uiolenti quippe motus, qui extrinsecus inferuntur, manifestum dolorem efficiunt.

Naturales autem, quæ intus sũt agitationes, tacitum, atq; medium. Inesse quidem nobis perpetuos arbitratur naturæ spiritus, sensuũ mentisq; motus. Nam & continet anima cõp-
 pus, alitq; & gignit à membris præterea corporis ipsius ad membra humorem spiritumq; æ-
 alterno, ac perpetuo motu transfundit, utitur deinde ad sentiendum corporis instrumen-
 tis, sensibus quoq; ad contemplandum. Rationabile verò esse uidetur, hos tantos, tam au-
 rios, tamq; perpetuos motus naturã defatigare, atq; occulto quodam (ut ita dixerim) do-
 lore afficere, quem idcirco minus aduertimus, quod hunc à primo ortu dolorẽ ad extre-
 mum usq; diem perpetimur. Igitur diuturna cõsuetudo sensibus eum quodammodo fa-
 miliarem efficit, ac mētis intentionem dissoluit. Caterũ ab ipsa rerũ artifice, ac magistra
 natura institutum est, ut quod diuturna illa cõsuetudo deleuit, ne ob eam negligentiã
 animal deperiret necessario quodam, cæcõq; instinctu excitetur, quo quasi coguntur om-
 nia, ut uoluptatem corporis intimo huic dolori oppositã ueluti medicinam concupiat.
 Quapropter, & illi quoq; quibus nulla penitus manifesta egestas accidit, ob hanc tamen
 insitam cæcamq; indigentã uoluptatem affectant, quò sit ut uerissimũ sit illud Platonis,
 de quo superius disputauimus, omnem scilicet uoluptatem ab egestatis expletione pro-
 ficisci. Nam quibus nulla aperta egestas apparet, his intima, & occulta, quamdiũ uiuunt
 deesse nõquam potest. Ea ẽ ipsa de qua differimus infra indigentia iuuenibus potissimã
 Melancholicisq; contingit, illis profectò quoniam ob augendi, perficiendiq; corporis ne-
 cõsitarẽ plurimis uehementibusq; motibus concitantur, quibus accidit, ut maiori egeat
 medicina, maximeq; omniũ hac de causa uoluptates sequantur. Quibus uerò atra bilis,
 quam Græci *μελαγχολία* dicunt dominatur, corpus (ut inquit ille) iugiter cõsumitur, atq;
 ob eius humoris uehementem siccitatem arroditur. Proptereaq; & nõ magnopere uolu-
 ptatibus obsequuntur, quapropter iuuenes, ac Melancholici maxime omnium inconti-
 nentes, atq; intemperantes esse solent. Medius uerò dolor fames, atq; sitis, & quæuis alia
 corporis concupiscentia dici potest, neq; enim latens hic penitus dolor est, neque aperto,
 aut uehementiori motu corpus excruciat, unde medius non immerito nominatur, cu-
 ius quoq; pellendi gratia, ut nemo non uidet, uoluptates expetimus.

Rationes Aristotelice contra eosdem, quod uoluptas corporis non sit summum bonum. Cap. XIII.

Longo iam ordine declarauimus Aristotelis sententiã iudicantis uoluptatẽ animi,
 corporis suauitate præstare. Restat nũc alia aduersus Eudoxum, Cirenaiscõq; Ari-
 stotelis disputatio, qua corporis uoluptatem summũ nullo pacto esse bonũ demon-
 strat. Summum profectò bonum Philosophorum omnium autoritate eiusmodi
 esse debet, ut nec præter ipsum melius quippiam sit, nec ipsum ullo modo ad aliud refera-
 tur, uoluptas autẽ corporis, mentis gaudio (ut pauloante monstrauimus) admodum dete-
 rior est, eiusq; gratia, cæterorumq; (de quibus diximus) desideratur. Insuper quod per se
 summumq; bonum est, semper atq; omnibus bonum expetendumq; uideri debet, omni-
 busq; eius ex partibus approbandũ, neq; tamen omnis corporis delectatio, neq; semper,
 neq; à cunctis expetitur. Nam quod uni uoluptatem, molestiam alteri sæpenumerò præ-
 stare solet quæq; pueris grata, uiris molesta uidetur, quodq; sobrij dum sumus concupi-
 mus, postmodum saturi effectũ eius etiã aspectu nauſeamus. Ad id quoq; facit, quod ea
 summiboni natura est, ut quicquid agimus, id eius gratia, quasi necessitate cõpulli peni-
 tus eligamus. Hunc autẽ plurimã laboriosissima negotia sunt, periculorumq; officia que-
 dam plenissima, quæ etsi certo sciamus nullã nobis uoluptatem corporis allaturã, hono-
 ris tamẽ, aut honestatis, aut mentis gaudij gratia, suscipere nõ dubitamus, quin & ad mor-
 tem fortissimi, ac sapientissimi plurimi uiri certã sese pro honesto, pro patria, pro parenti-
 bus contulerũt, quos si quis dixerit ea suauitate corporis irretitos, aut libidine inflamma-
 tos effecisse, aut horum iudicio uulgi, ac bestiarum opinionem, impetumq; præterulerit, Is
 profectò stultissimus est omnium iudicandus. Potest præterea quiuis frui corporis uo-
 luptatibus uel abiectus quisq; nõ minus quam optimus. At felicitatẽ nemo diceret abie-
 ctõ cõpetere. Nec rationabile est utilissimos, ac semiuiuos homunculos æquẽ, ac magnos
 sapientesq; uiros beatos asserere. Item cuiusq; naturæ summũ illi propriũ esse debet, uolu-
 ptas uerò corporis, cũ uix quoq; uiuentibus bestiolis cõmunis sit, nullã pacto summũ ho-
 minis bonũ iudicari debet. An uero summũ bonũ tu dixeris id, quod ne bonũ quidem
 esse uideatur, quã uerò turpis, quam pessima, quam pestifera sit inanis hæc sensu elatio
 à Platone nostro superius laus arbitror persuasum. Quo autẽ Eudoxus, atq; Aristippus
 potissimum

potissimum nitebantur, quod uidelicet uoluptas corporis ab omnibus expetatur, id Aristotelicis parū ad id, quod probare contendunt, ualere uidetur esse, namq̄ putat uarias diuersorum corporum affectiones, propterea quæ his natura cognata sint, atq̄ ob eam ipsam cognitionem, uoluptatē pariant, inter se plurimum discrepare, ex quo intelligitur uarias admodū differentesq̄ diuersis animantibus uoluptates cōtingere, quod si oēs corporis uoluptates percurreris, nullā tandē, quæ ab omnibus summopere cupiui inuenies, mentem uerō, aut in omnibus unā, aut profusū simillimā esse constat. Ideoq̄ quod mentis propriū est, id omnī mente utentium propriū cognatūq̄ uidetur. Mentis autē propriū est ueritatis indagatio, atq̄ cognitio. Id igitur cūctis hominibus consentaneū, ob idq̄ desiderandū esse patet. Quapropter oēs, ut Aristoteles inquit) homines scientiā naturā desiderant, qd̄ aut appetitur, si absit, molestiā, si uerō præsens fuerit, uoluptatē gignere solet, cunctis ergo hominibus unū natura cognatum, unum omnibus expetendum, unū deniq̄ iucundissimum, atqui id totum in ueri contemplatione consistit, quod mentis (ut Plato inquit) est pabulum, atq̄ ineffabili quadā compler animū uoluptate, uoluptates igitur corporis, aliæ quidem ab alijs appetunt, mentis uerō gaudium, unum, atq̄ idem a cunctis amatur.

Cur homines ad uoluptatem corporis sint procliuēs. Cap. XV.

AT quærat forte quispiam, cur homines propemodū innumeri sint ad uoluptates corporis proniores, huius profectō causam Aristoteles arbitrat, quod sensu illa suauitas eius, quo mens alitur gaudij umbra quædam, atq̄ imago sit. Igit̄ a primis annis cum sensibus duntaxat utimur, qui nec ueritatis naturā, nec eius gaudium assequi possunt, eius uoluptatis, ad quā naturā prima intentio fertur loco, illā, quæ sensibus blanditur, hac decepti similitudine sequimur, auidēq̄ cōplectimur. Cum uerō ætas iam adoleuerit, ac uelut expergefactus animi oculis, ueritatē suspicari, eiusq̄ gaudij degustare ceperimus, tūm quoq̄ plurimi ante actæ uitæ cursum ad senectutē usq̄ proferturunt, diu namq̄ sensibus credere, eorūq̄ motibus obsequi consueuere, eaq̄ ipsa conuertudo radices altius iam, profundiusq̄ egit, ut impossibile, aut certe difficillimū sit, eas iam solidas, atq̄ altissimas extirpare, quibus perspicuū est, duo esse præcipua, ignorātiā uidelicet, ac flagitiōsam consuetudinē, quæ nos extra beatitudinis callem in miserā siluam uersari cogant, quod Cicero in tertio Tusculanarum disputationū elegantissime describit his uerbis. Natura, inquit, paruolos nobis dedit igniculos, q̄s celeriter malis moribus, opinionibusq̄ deprauatis sic restinguimus, ut nusquā naturā lumen appareat. Sunt em̄ ingenijs nostris semina innata uirtutū, quæ si adollescere liceret, ipsa nos ad beatā uitam naturā perduceret. Nunc autē simul, atq̄ in lucem editi, & suscepti sumus, in omni continuo prauitate summaq̄ opinioū peruersitate uersamur, ut cum ipsius nutricis lacte errore fuxisse uideamur. Cum uerō parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tūm ita uarijs imbimur erroribus, ut uanitati, & opinioni cōfirmatæ natura ipsa cedat, hæc Cicero. Vt autē ad propositum redeamus, uoluptas pro hominū diuersitate uaria, & incerta est, mentis uerō unicū ab omnibus gaudium natura expetitur. Cumq̄ duo hæc cōtemplatio scilicet ueritatis, eiusq̄ uoluptas in mente cōsistant, atq̄ ex his summi boni natura cōstare uideatur, utrum sit horū ad beatitudinem potius, præstantiusq̄, Philosophi ueteres dubitauerunt. Trismegistus em̄, & Theodorus Dionysij dialectici discipulus, Democritus, Piro, Eurilochus, Philatimon, Philiasius, Nautiphanes, Theius, Epicurus, Origenes, Auicenna, Algazel in beatitudinis natura gaudium, quod contemplationis comes est, præcipuū iudicare uidentur. Thales autē, Bias, Anaxagoras, Socrates, Euclides Megarensis, Aristoteles, Herillus Calcedonius, Auerrois cōtemplationem ipsam præponere, atq̄ hæc quidem disceptatio, & cōtrouerſia usq̄ in nostrā uiguit ætatem, & inter Christianos quoq̄ Theologos agitur. Sed de hoc alias. Nūc uerō admonuisse sufficiet, quæ admodū Aristoteles in duob. potissimū (ut supra declarauimus) ab Eudæo & Aristippo disticiat.

Quid de uoluptate Sceptici senserint, quid Dionysius, quid Theodorus. Cap. XVI.

Pro quoq̄ Eliensis, atq̄ oēs, qui ab eo fluxerūt Philosophi sceptici nominati, hoc uno cum Aristippo Cyrenaicorū principe consenserunt, quod nihil ex omnibus rebus natura iucundum, aut asperū esse queat, uoluptatemq̄, ac dolorem, aut ab hominum, opinione, aut usu fieri, aut certa nostrorū corporum affectione, nam quod modo iucundū appareat, cras contra molestum futurū, quodq̄ alteri asperū, alteri aliter

aliter affecto suauissimū, quod uerò eiusmodi uarietate recipit, negat suapte natura quale uideat existere, uerūm pro diuersitate hominū, quæ sensibus admouetur, uariā quoque uideri putant. Dionysius autē Heracleotes, non modo id unū, sed cuncta Cyrenaicorū instituta defendit, finemq; bonorū dicit esse uoluptatem, cū em̄ in dolore oculorū incurrisset, noluit dolore indifferente dicere, cū illo fuisset acriter cruciatus, cūq; Zenonem Stoicum audiuisset, post se ad Cyrenaicos contulit. Theodorus uerò Dionysij dialecticū discipulus, & ab hoc, & a Cyrenaicis plurimum discrepat, nam uoluptatis noie solum utitur ad eā, quæ tangūt sensus suauitatem significandā, nec modo non summū bonū, sed ne bonū quidem eiusmodi uoluptatem esse putat, summū quippe bonū alteris gaudiū, eiusdemq; ægritudinem summū malum, alterū quidem prudentia constare, alterū imprudentia, at qui bona, quibus beatitudinem comparamus, esse prudentiam, ac iustitiā, mala uerò contrarios habitus, uoluptatem autē, & dolorē, ut Stoici quoque putant, indifferentia.

Quid Epicurei de rerum primordijs, De uoluptate & affectibus, atq; moribus. Cap. XVII.

AT uerò Epicurei uoluptatis nomen ueluti genus quoddā constituitur, cuius species duæ sunt alterā porro uoluptatem in motu, alterā in statu cōsistere arbitrantur, quæ uerò in motu posita est, bifariā diuidunt, unā quippe in mēte esse, in sensibus alterā, illud gaudiū ut plurimum nominant, hæc uerò lætitiā, gaudiū definiunt suauem mentis cōmotionem, eo quod petierat, perfruentis, lætitiā uerò iucundum motū, quo sensus hiant, ac diffluunt. Quemadmodū uerò hæc ipsa, quæ ponitur in motu iucunditas oriatur, sic docent. Rerū aiunt, quæ sunt omnīū primordia corpuscula quædā minima, ac penitus indiuidua, quas ob eam causam, quod insecabiles sint æt̄ quoque nuncupant, easq; magnitudine inter se, ac figura differre, ut hæc quidem semina maiora sint, alia minuitiora, hæc rotūda, leuia q; illa curua, & hamata, & aspera, hæc oia immensum pro inane perpetuis motibus uolitare, contingere sese, ac fortuitis concursionibus coherentia, quæcumq; in rerū natura sunt cōstituerē, horū concreatione tria præcipua rerū genera fieri putant. Quædā his atomis, quæ rotundæ, minutæ, leuesq; sint, effici, alia maioribus asperioribusq;. Nonnulla uerò inter hæc duo mediū obtinere, nec leuia esse, nec penitus aspera corpus quoque nostrū, & animā isdem seminibus cōcreta esse uolūt, hoc inter esse tamē, quod corpus amplioribus crassioribusq;, hæc autē è minutis leuibus, rotundisq; consistēt, inesse præterea inane cunctis mistū corporibus, atq; naturis, quos meatus, porosq; nominant, quibus efficitur, ut corpora sese mutuo capere, ac ueluti combibere possint. Cū igitur prima illa seminū genera nobis obiecta sunt, quia (ut diximus) minima existunt, sine ulla offensione corpus, atq; animā undiq; penetrāt, quia uerò rotūda, & leuia, atq; idcirco animæ naturæ cognata, miscet continuo illā, ac sensibus blandiuntur, cuius generis mitia poma, mellisq;, atq; lactis liquores, cantus, odoresq; suauissimos, cæteraq; eiusmodi esse putāt, Quapropter ea, quibus anima cōtexta est semina, cū lenibus hisce blandisq; corpusculis attinguntur, assentuntur illa quidem dulci huic cōmotioni, seseq; in ea, quæ sensibus, ac meatibus hausta sunt corpuscula, maxima quadā auditate dissidūt, iucunde adherent, firmiter copulantur, suauissime cōplectuntur, eamq; ipsam assensionē, effusionem, cōiunctionem, cōplexionemq;, uoluptatē in motu positā arbitrantur, cōtra uerò accidit, cū tertium illud corporū genus, qd asperis ponderosisq; seminibus constructum est, sensibus admouet, quod em̄ grandia sunt, quibus cōstant elementa, difficile corporis atq; animæ foraminibus intrudunt, & ut quadā animæ corpuscula pulsant, perrūpuntq;, ac distrahunt, quod uerò aspera sunt, & hamata, mordent quodammodo animam acriter, corpusq; cōpungunt, alia quidē esse censent absinthiū, fel, colores, sonos, odoresq; molestos, cætera deniq; omnia, quæ asperitate aliqua, & amaritudine sensus contingūt, horum quippe seminibus animæ primordia concita distrahuntur, horrent, diffugiunt, ac sese celeseriter contrahunt, eiusmodi dispersionē, contractionemq; dolorem secundum motū definiunt. Sic Lucretius Epicureus nobilis in secūdo de rerū natura, his uerbis exprimit:

Vt facile agnoscas de leuibus atq; rotundis
Esse ea, quæ sensus iucundæ tangere possunt.
At contra quæ hamata, atq; aspera, cumq; uidentur.
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri,
Proptereaq; solere uias rescindere nostris
Sensibus introituq; suo perrumpere corpus.

Item

Item eodem in libro hæc.

Præterea quoniam dolor est ubi materiali
Corpora ui quadam per uiscera uiua, per artus.
Sollicitata suis trepidant in sedibus intus.

Inque locum quando remigrant sit blanda uoluptas.

At uerò illa, quæ medijs quibusdã elementis coagmentata sunt, in plura genera partiuñt. Nam alia quidem ad lenia bladaq; corpora propinquè accedunt, alia ad illa potius, quæ sensibus aspera, quædam uerò ab utrisq; æqua ferè differentia distat. Prima quidem tacito quodã motu animã ad uoluptatè alliciunt, altera ad tristitiam, doloremq; sensum, ac latenter incitare uidentur. Illa uerò, quæ dicitur in differentia, motu ambiguum dubiũq; efficiunt. Quapropter horu impulsu pigrescit animus, ac torpet, nec ad agendũ nisi nouo aliquo accedente motu excitatur. Neq; uerò silentio prætereundũ puto, quod inter ea, quæ penitus leuia, rotundaq; sunt, & ea insuper, quæ adunca omnino, & aspera, mediũ quoddam genus corporu interponitur. Idq; his constat atomis, quæ nec rotundæ penitus, nec inflexæ, aduncaq; sunt, sed angulis quibusdam exiguis, ac mollibus eminent, cuius generis uina quædam, ac poma, quæ agrestis, & acris, atq; (ut aiunt) acuto sapore modice temperata sunt, esse uolunt. Hæc aut̃ nec leniunt animũ, neq; dissi pant, nihiloq; magis languescere cogunt, uerum leuiter, ac modice pungunt, & quasi titillant, uoluptatemq; efficiunt. Id totum ex his Lucretij uersibus intelligitur.

Sunt etiam quæ iam nec leuia iure putantur

Esse, neq; omnino flexis mucronibus unca

Sed magis angululis paulum prostrantibus, & quæ

Titillare magis sensus, quam lædere possint.

Fecula iam quo de genere est, uiniq; sapor.

Quo fit, ut tres sint earũ, quæ motu sequuntur in sensibus species uoluptatũ, una quidem affectio quædam ad mollicitè, quam illectionem nuncupant, altera lenis, ac dulcis cõmotio, postrema uerò exigua quædam cõpunctio, & (ut aiunt) uelut pruritus, atq; titillatio, utitur et alia quadã diuisione uoluptatu Epicurus, alias em naturales, & necessarias dicit, ueluti quæ dolorè, ac uehementem naturæ cõcupiscentiam sedant cibus, atq; potionibus, cæterisq; omnino, ad quæ uehemens naturæ motus impellit, alias naturales quidè, non tamen necessarias, cuiusmodi sunt, quæ delectationè uariant solũ, nec dolores tollunt, nec uoluptatè exaugent, naturæ siquidè expleta indigentia, eoq; qui hanc sequit̃ dolore detractõ, putat Epicurus summã corporis terminari uoluptatè, ut postea uariari uoluptas, distinguĩq; possit, augeri, amplificariq; nõ possit, hoc ergo secũdo in genere eæ uoluptates ab Epicureis positæ sunt, quæ cõdimentis uarijs, exquisitisq; epularũ delictijs percipiunt. Tertiu deinde genus addit uoluptatu earũ, quæ nec naturales sunt, nec necessariae, ueluti quæ ex rerũ externarum spectaculis nihil ad uictũ, aut peritiam pertinentibus, & omnino omnes, quæ ex immenso diuitiarum, atq; opum cumulo capiuntur. Harum omnium uoluptatum ea ratio est, ut earum, quæ necessariae sunt libido, nec opera multa, nec impensa expleatur, nec naturalium uoluptatu cupiditates multa desiderant, propterea quod ipsa natura diuitias, quibus contenta sit, & parables, & terminatas habet, inanium aut̃ cupiditatum, quæ nec naturales, nec etiam necessariae uoluptates affectant, nec modus ullus, ut ille putat, nec finis reperiri potest, unde si ad naturam uixeris (inquit Epicurus) nõquam eris pauper, si ad opinionem, nõquã diues, sapientem quippe locupletat ipsa natura, cuius diuitiæ parables sunt, neq; uerò tenuissimõ, & contemptissimõ uictu minores, quam ex rebus exquisitissimis ad epulandũ uoluptates percipiuntur. Paucis em ac minimis natura contenta est. Nec eam solam Epicurus sequitur uoluptatem, quæ suauitate aliqua naturam mouet, de qua satis iam diximus, sed maximã illam uoluptatem existimat, quæ percipitur omni dolore detractõ, quam in statu positã dicit, cumq; eam esse uoluptatem Cyrenaiici negauissent, contra, Epicurus uoluptatè hanc dici debere, sic docet, quoniã cũ priuatum dolore, ipsa liberatione, & uacuitate omnis molestiæ gaudemus, omne aut̃ id, q; gaudemus, uoluptas est, ut omne, q; offendimur, dolor, doloris ois priuatio recta nominata est uoluptas, ut em cũ cibo & potu fames, sitisq; depulsa est, ipsa detractio molestiæ, consecutionè affert uoluptatis, sic in omni re, doloris amotio successione efficit uoluptatis. Itaq; nõ placuit Epicuro mediũ esse quiddã inter dolore & uoluptatè. Illud em ipsum quod

quod quibusdā medium uidetur, cū omni dolore caremus, nō modo uoluptatem esse, uerū etiam summam uoluptatem, quā quis enim sentit, quemadmodū sit affectus, eum necesse est, aut in dolore esse, aut in uoluptate, hanc præter ea uoluptatē in statu positam bifariam diuidunt. Alterā quidem in animo ponūt, in corpore alterā, hanc indolentiam, illam uerō tranquillitatem uocant. Est autē (ut placet his) in corpore indolentia doloris omnīs detracta. Tranquillitas autem placidā quædam, & confians animi ab omni perturbatione uacatio, nonnunquam uerō utraq; uoluptatem uno uocabulo cōplectuntur, absolutam, atque integram tranquillitatem appellantes, quo fit, ut duplex tranquillitas sit, una solius animi totius hominis, altera ea, quæ perfectā omnino, atq; absoluta.

Modus in uoluptatibus, quod felicitas non fit in uoluptate concitata, sed in tranquillitate apud Epicurum, atq; Democritum. Cap. XVIII.

OMnem insuper uoluptatē suapte naturā bonā esse, atq; expetendā, fugiendā tamē interdū alterius gratia, quæ eū ex immoderatis, & turpibus actionibus suscipiuntur, uitare ob eam causam oportere, quod breuissimæ sint, ac fragiles, se cumq; ferant pœnitentiā, curā, sollicitudinē, atq; dolorem. Dolores itidē per se fugiendos oēs esse, alterius tamē gratia, eos suscipiendos, qui cū leues, ac breuissimi sint, maximas quasdā sint nobis uoluptates, & cōmoda præstaturi, & si uoluptates oēs bonæ sint, nō tamen in omnibus sitā esse beatam uitā, neq; eū eam, quæ motu sit, ad beatā uitā se ipsa contentā esse, nec ad beate uiuendū sui gratia penitus necessariā, cæterū absolutā illam tranquillitatem, quæ placidā animi quietē corporisq; indolentiā continet, summū omnino bonū putant. His em̄ duobus omnē prorsus naturā hominis corporis uidelicet, atq; animi pariter esse perfectā, atq; hunc esse statū, ad quem omnia referantur negotia, siquidem laboresq; subire oēs, ut in ocio, deinde & quiete esse possint, easq; quas in motione posuimus uoluptates sequi, ut dolores pellāt, naturęq; indigentia satisficiant, per lere uerō dolorē, & indigentia satisficere, ut omni dolore, qui ab egestate naturæ fit, soluti ac liberi simus. Atq; hæc ea indolentia est, quā in statu intelligi uolūt, quamq; in felicitate censent partem alterā obtinere, alterā uerō partē trāquillitatem animi regere, cuius gratia uirtutes omnes quæstire sint. Quippe cū nihil aliud uirtutes desiderēt, nisi ut omni liberēt animum perturbatione, id uerō est ipsa tranquillitas, qua propter tranquillitatis ipsius gratia uirtutes oēs quæstitas esse uolūt, & multo magis reliquas omnes hominum actiones. Præterea cū cætera hominis bona, aut animi dumtaxat propria sint, aut corporis, sola ex omnibus absoluta illa, ac perfectā tranquillitas uniuersam hominis naturā cōtinet. Ideoq; bonorū omnium præstantissimū merito iudicari debet. Ad hæc quoq; nō parū id ualet, quod omnium Philosophorū autoritate cōfirmatū est. Id scilicet summū uideri cui nihil ulterius addi possit. Tu uerō quid tranquillitati adicies? an uerō id facies? nisi quid illi desit. At si quid boni defecerit, necesse est eū, cui desit, illud appetere, qui uerō cupit, tranquillū esse nullo modo potest, ubi igitur trāquillitas est, ibi appetitio nulla ul, uerō nihil appetit, nulla est indigentia, ubi nulla egestas, ibi deniq; status perfectus, copia rerū expetendarum, bonorūq; omnium absoluta cōplexio, ubi ergo tranquillitas est, ibi bona sunt omnia, ubi omnia sunt, & tranquillitas, quo intelligitur, ei nihil deesse, nihil omnino addi posse, bonorumq; in se naturam omnium, rationemq; cōprehendere. Ideoq; perfectū esse bonum, atq; extremum, ad quod naturę omnis appetitio referatur. Cūq; bona plurima sint, aut unū aliquod ex his beatitudo est, aut omnia inuicē congregata, aut quiddā potius, quod ex omnium cæterorum bonorū cumulata possessione conficitur. Aliquod uerō bonorū secretum à cæteris, quoniam plurima sibi alia superaddi queant, summū nullo modo bonū uideri potest. Nec etiā simul collecta omnia. Beatitudo nāq; humanæ uitæ finis quidā ultimus, atq; extremus existit, ultimus autē finis unus, atq; simplex esse debet, quapropter summū bonū erit, quod ex aliorū omnium accumulatione perfectū sit. Id uerō præter tranquillitatē esse nihil potest. Est em̄ bonorū natura duplex, nā & explet animū, & omni molestia liberāt, eiusmodi uerō expletio, atq; liberatio, pcut dubio eū ipsa tranquillitas. Quæ quoniā cæterorū bonorū possessionem sequit, cōsequens est, ut eorū omnium finis, atq; extremū, ob eāq; causam summū merito uideat, nec em̄ quicquid animus unquā, nisi bona oīa cōsecutus fuerit, quies autē, & tranquillitas, unum, atq; idem est, bonorum igitur aliorum possessioni succedit, eius itaq; gratia bona quæstita uidentur omnia, quā hic sit finis ultimus, atq; optimus ab omnibus expetendus.

Quapropter

Quapropter Epicurus beatam uitam censet in animi tranquillitate consistere, in ea uero tranquillitate, quae animi simul & corporis indolentiam continet beatissimam. Sed ne uidear ea, quae de Epicuro relata sunt, ex me ipso asseuerare, primum uoluptas, quae motio- nis comes est, summum bonum non sit, ipse suis uerbis testatur in epistola ad Menecem in quibus: Cum itaque dicamus uoluptatem finem esse, nec luxuriosorum uoluptates, easque, quae in gustu sunt positae, ut quidam ignorantes, & a nostra sententia dissentientes arbitrantur, sed non dolore, animoque tranquillum esse, & perturbatione uacare dicimus. Non enim cui uita, & commensurationes, non puerorum, mulierumque congressus, non piscium usus caterorumque, quae afferunt pretiosior mensa, suauem gignit uitam, uerum ratio sobria, causasque perscrutata, cur quaeque uel eligenda, uel fugienda sint, opinionemque expellens, per quas animos ut plurimum tumultus occupat. Item in epistola eadem. Doloris, inquit, perturbationisque uacatio constantes sunt uoluptates, gaudium uero, ac laetitia actio secundum motum dicitur, summa uero uoluptas est doloris priuatio, & maiores quidem sunt animi, quam corporis uoluptates, caro enim praesentia duntaxat suauitate perfunditur, animus praeteritarum, praesentium, futurarumque rerum cogitatione congaudet. Item in eadem epistola, non potest iucunde uiui, nisi prudenter, honeste, ac iuste, uiuatur, neque prudenter, honeste, iuste, nisi iucunde, ex his ostendit Epicurus, nec in uoluptatibus secundum motum, neque in his, quae ex turpibus actionibus capiuntur, summum bonum consistere, uerum duo haec indolentiam scilicet corporis, & animi tranquillitatem uitam efficere beatissimam. Idem quoque testatur Lucretius Epicureus in secundo libro de rerum natura, ubi dum inanes hominum cupiditates, luxuriosasque delicias uituperat, haec inquit.

O miseras hominum mentes, o pectora caeca.
Qualibus in tenebris uitae, quantisque periculis
Degitur hoc aui, quodcumque est nonne uidetis.
Nil aliud sibi naturam latrare nisi utque
Corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
Iucundo sensu, cura semota, metuque.

Hic ergo uituperans luxuriam hominum, eos caecos uocat, et miseros quod omnibus se molestis onerent, neque uideant, quid natura tanquam supremum finem bonumque desideret. Quid uero id sit ipse explicat dicens, hoc natura appetere, ut dolor absit a corpore, quod illa, de qua diximus indolentiam significat, quodque cura metusque semota sint, quibus profectum uerbis animi tranquillitatem uult intelligi, atque horum duorum numerum beneficio fruatur, ac sensu iucundo, & mente, quasi dicat, in his summam consistere corporis, atque animi iucunditatem. Quod ergo duobus his, indolentiam scilicet, & animi tranquillitatem uita consistat beatissima, haec Epicuri, atque Lucretij testimonia satis esse debent, quod uero & ille, in quo mentis tranquillitas sit, quamuis membra corporis crucientur, beatus existat, testis est Epicurus in epistola ad Merodorum dicens, eum, qui semel sit sapiens, in contrarium habitum transire non posse, neque perturbationibus cedendo errare, & siue crucietur, siue excarnificetur, sapientem nihilominus felicem fore. In epistola quoque illa, quam moriens ad Hermaecum scribit, haec inquit, Cum agerem uitam beatam, & eundem summum diem, scribebamus haec, tanti autem morbi aderam uesciae, & uiscerum, ut nihil ad eorum aegritudinem posset accedere, compensabatur tamen cum his omnibus animi laetitia, quam capiebam memoria rationum, inuentorumque nostrorum. In his uerbis beatum se diem dicit agere, & tamen maximis doloribus cruciari, atque eadem fuisse dicitur Leucippi, Democriti, ac Theodorij sententia, ut in tranquillitate mentis beatitudo sit, quod si huic indolentia corporis adiungatur, in hac tamen, affectione animi, corporisque absoluta, atque perfecta beatitudo consistat.

Haec nos ad te a diuersis Philosophis de Voluptate disputata conscripsimus, quam uero ex his sequaris sententiam, uolo tibi potius ab illorum, qui hic disputant, auctoritate, rationibusque, quam meo iudicio suaderi. Mihi uero satis fuerit Philosophorum penes omnium opinionem excercenda memoriae gratia retulisse.

F I N I S.

Marfij Ficini Florentini De Voluptate Liber absolutus est, Figini. III. Calendae Ianuarias. M. CCCC. LVII. Anno etatis suae. XXIII.

SENTENTIAE
PVLCHERRIMAE CVM
multarum rerum definitionibus : ex
Marfilij Ficini Florentini, Philosophi,
Platonici, Medici, & Theologi clarissimi,
operibus collectæ, secundum
alphabetum distributæ. Per

ADAMVM HENRICVM PETRL

OVID. LIB. III. ELEGIAR.
de Trift.

*Nempe dat et quodcumq; libet fortuna, rapitq;
Irus et subito, qui modo Croesus erat
Singula quid referam, nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenijq; bonis.*

B A S I L E A E.
ANNO M. D. LXI.

Michael Petreius Hammel-
burgensis Lectori. S.

Vilquis ades doctus, vides monumenta laboris
Et pia sed prisca temporis, acta legis.
Ingenium Authoris merito digneris honore
Et doctum grata suscipe mente librum.
Insignis iuuenis, clarus, nulli secundus
Arte tibi tantum prodidit Author opus
Quod cum uirtutis, laudes, almae pietatis
Et tum solidae flores utilitatis habet.
Quae fuerant etenim summo quaerenda labore
Quae clemens uirtus: te liber iste docet.
Quicquid diuinis scriptum fuit undique libris
Quod sacra lura docent quod medicina potest:
Quicquid Marcellus scripsit sapientiae amator,
Qui Phcebum coluit Pegasidesque deas.
Cuncta sub hoc libro coemmis nunc aere sonante,
Atque studes, tenera si legis arte. Vale.

HAIDEE III SIS 1100

1111

Quae sunt haec monumenta laboris
Et pia sed prisca temporis, acta legis.
Ingenium Authoris merito digneris honore
Et doctum grata suscipe mente librum.

EA S J I Z A C
EXTRIN CXXX

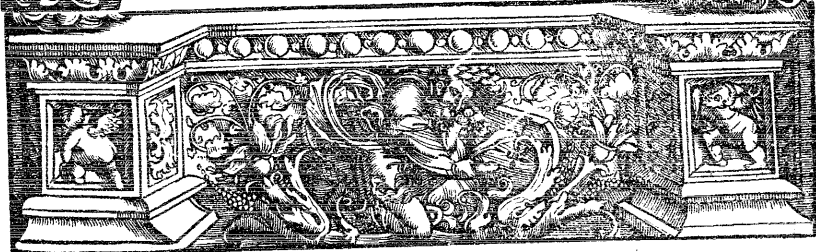

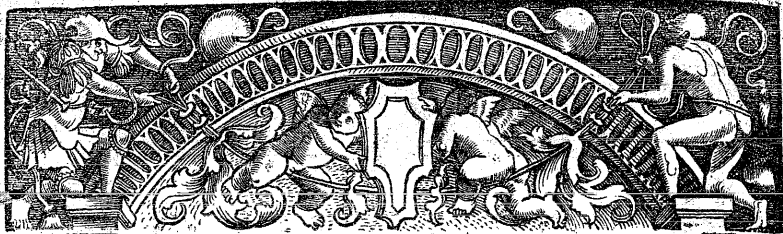
NOBILISSIMO
Adolescenti D. Chri-
stiano à Monbardon , nobilif-
simi Viri Hugonis à Mon-
bardon, Domini à Monte Sa-
uione filio.

ADAMVS HENRICVS PETRI
BASIL. S. P. D.

ARENTVM tuorum nobilissimo-
rum uirtus efficit (Christiane opti-
me) ut te tanquam uestigia eorum
sequentem, amoris quodam ardore
prosequar : tantæ enim eorum lau-
des passim apud nos dum in ædi-
bus V. C. GILBERTI
COGNATI agerem, extiterunt,
tùm etiam tuæ indolis atque uirtutis gloria & fama, quam
ex condiscipulorum tuorum relatione percepi, quæ me non
mediocriter commouerunt, & hoc tempore præcipuè nos-
tris in sinibus te salutare monent, quamuis iam ante sæ-
pe hoc in animo habuerim: uerum uolui occasionem tem-
pusq; commodius expectare, quod nunc uidetur nobis
contigisse, huic itaque meæ expectationi gratissimè accidit
MARSILIUS FICINUS FLORENTINVS,
cuius libri parentis mei typis imprimebantur, ex cuius ope-
ribus

EPISTOLA.

ribus tūm indicem cum flosculos quosq̃ pulcherrimos col-
legi, ac eos tali ordine distribuere uisum est, atq̃ tibi tanquam
uirtutis iter arduum ingresso, literarumq̃ fautori inscribere.
Reperies in eo nihil penitus, quod tibi non delectationi &
utilitati erit: eum itaque alacri uultu excipere ne dedigne-
ris & hoc cum corporis & animi sanitate, usque ad supre-
mi spiritus afflationem fruire. Accipe igitur hoc munuscu-
lum paruum, tenuesq̃ mei erga te amoris testimonium, ma-
iora paratus exhibere si per ætatem licuisset. Præceptori
tuo Viro doctiss. Ioanni Surrino meo nomine obsecro sa-
lutem plurimam dicas. Bene uale. Datum Basileæ ex
ædibus nostris, Idibus Martij, Anno à partu Vir-
ginis, Millefimo quingentesimo sexa-
gesimo primo.

SENTENTIAE PVL- cherrimæ, ex Marfilii Ficini Floren- TINI OPERIBVS COLLECTAE, ET secundum alphabetum distributæ.

Litera A.

ADOLESCENS ET PVER.

Dolefcens curet ut feni fimilis fit, credat fe poffe fenefcere, feniore honoret. Lib. 3. Epiftol.

Puerorū curam parentes uel pedagogi habere debent. In Com. Platon.

Adolefcentes limites præceptorum & pedagogorum nõ prius tranfgrediuntur, quàm iniqua uulgi confuetudine deprauentur. Superiorem quippe uiuendi normam domi inhabitam fequerentur, nifi ab ea improborum hominum, eorum præferim qui illis blandiuntur, ufu confuetudineq; deflefterent. In Com. Platon.

ADVLATOR ET ADVLATIO.

Nemo peftilentior homicida quàm aduflator, qui quantum in fe eft interficit animum. Lib. 1. Epiftol.

Memento adulationem feruile uitium effe, imò etiam multo uilius quàm feruile: Nemo enim aptè adulari potefl, quin a cætellis longiffimè fuperetur. Lib. 3. Epiftol.

Adulatio effe conuerfatio ad uoluptationem cõfuetudinis tendens, mediocritatemq; tranfgrediens.

AEQVITAS.

Aequitas iuflorum cõducentiumq; remiffio, moderatio in comertijs, ordo rationalis animæ quo ad honefla & turpia.

AER.

Aër elementum, cuius omnes loci mutationes fecundum naturam funt.

AFFINIS.

Affiniū effe, ut meminerint fe lege quafi natura quadam ita effe coniunctos, ut rem operamq; itam cõmunicare fibi inuicem debeant. Lib. 3. Epiftol.

AGRICOLA.

Agricolæ officiū effe, de agriculturæ oportunitate confulere, aërem, & agricolæ feniores. Præterea tanta cum fide, liberalitateq; hõfpitibus fuis agri fructus offerre, quanto illi cum fœnore illos reddit ager. Lib. 3. Epift.

AMBITIO.

Ambitio habitus animæ omnes, honoris gratia fumptus admittens, præter rationis normam.

AMICVS.

Cum uiri boni & amici agitur res, res agitur noflra. Lib. 1. Epift.

Non effe fuauis abfq; amico fuauiffimo melodia. Lib. 3. Epift.

Amicus in amico non imaginem fuā tantum infpicit, fed feipfum. Lib. 3. Epift.

Nihil in rebus humanis uel rarius acquiritur, uel præciofius pofsidetur, uel infelicius, periculofusq; amittitur quàm amicus. Lib. 3. Epift.

Amicorum officium effe, communi inter fe confilio quærere uerum, communi auxilio fequi bonum. Lib. 3. Epift.

Nullos habere amicos unquā ftatu, nifi quos iudicauerim literas unā cum honeflitate morum, quafi cum loue Mercurium coniunxiffe. Lib. 11. Epift.

AMICITIA.

Veram Platonici Philofophi amicitiam, ftabilem uitæ duorum unionem definiūt. Lib. 1. Epift.

Non effe inter religiofos amicitia uera, nifi quam uera religio cõciliauit. Lib. 1. Epift.

Amicitia quæ breui, utilitate uel uoluptate contrahitur, breui tempore diflipatur. Lib. 3. Epift.

Amicitia confenfio in rebus honeflis & iuflis, eiuſdẽ uitæ electio, confenfus in deliberando atq; agendo, concordia in communionẽ uitæ cum beneuolentia, communitio in dandis accipiendisq; beneficijs.

AMOR ET AMATOR.

In hac uita humanus amor in Deum humanæ præftat cognitioni, quia Deum nemo uere cognofcit. Lib. 14. cap. 10. Theolog. Platon.

Amor animam naturalis corpori iunxit, amor eam naturalis in corpore detinet.

Amor idem quotidie iplam ad cultū corporis prouocat. Lib. 16. cap. 7. Theol. Platon.

Ita natura comparatum effe, ut neq; amor

honestus sit, nisi religiosus, neq; religio ue-
ra nisi amore suscepta. Lib. 1. Epist.

Si uis amari ama. Lib. 1. Epist.

Vnus est uitæ custos amor, sed ut ame-
ris ama. Lib. 1. Epist.

Verus piusq; amator res creatas non ob
aliã causam diligit, nisi quia creatoris Dei
quem amat, uel imagines sunt, uel umbre,
& quãtũ similiores apparent, tãto magis
admiratur & laudat, simillimã uerò diui-
næ mentis sunt mētes Deo præ cæteris de-
ditæ. Quamobrem eiusmodi mentes inex-
stimabili flagrantia quadam amoris, & dul-
cedine, & ad Deum & se prorsus inuicem
afficiuntur, dum se tum illi sponte reddunt
tanquam patri, tum sibi mutuo libentissi-
me dedunt tanquam fratribus. Cæteræ quæ
inter homines amicitia nũcupantur, nihil
aliud sunt quã rapinæ. Lib. 4. Epist.

Solus ille uir uerus legitimusq; amator
appellandus, qui intelligit in omnibus bonis
quæ passim sibi offeruntur, & placet,
nihil reuera aliud sibi placere, quã diui-
num ipsum bonũ, ex quo & per quod cum
sua sunt bona, idco q; in his omnibus ipsum
amat, in ipso diligit omnia, ita ut neq; ipse
met sibi ut dilectus, nisi in eo per quẽ hoc
habet ut sit diligendus. Lib. 4. Epist.

Amorem Cæcum Potetã ideo pingunt,
quoniam amator, ubi uel de seipso uel de
amata re iudicat læpissime fallitur. Cum
uerò neminem uehementius quã seipos
homines ament, certè à nullo magis quã
à seipsis decipiuntur. Lib. 5. Epist.

Amor perturbatiõnum omnium princi-
pium est. Lib. 10. Epist.

Quemadmodum lumen ingens minora
lumina prorsus extinguit, sic amor cura
omnium ardentissima cæteras omnes lon-
ge propulsat. Lib. 10. Epist.

Amor circulus est bonus à bono in bo-
num perpetuo reuolutus. In Com. Plat.

Simplex amor ubi amatus non amat a-
mantem. In Com. Plat.

ANGELVS.

Angelus duplex est circuitus, tum quia
illuc redit unde manauit, dum suum dili-
git & intelligit auctorem, tum quia consi-
derat semetipsum. Li. 4. cap. 1. Theol. Plat.

Bono angelo nihil post Deum melius,
malo nihil peius. Lib. 1. Epist.

ANIMVS.

Animus terrestris corpore circumseptus,

ab amore Dei exordiatu oportet, ut amo-
re purgatus, lumen fortiatur inde diui-
num, & in lumen gaudium. 8. Epist.

Animus aut̃ indiuiduus est, ac simplex,
nullã penitus discretionem distantiamq;
partium habens. Lib. de Voluptate.

Tres sunt (ut Aristotelis uerbis utar) A-
nimĩ potestates, quare unã nobis cũ plan-
tis communis est, quam uegetandi uim no-
minant, Cuius officia tria sunt, alere pro-
prium corpus, atq; augete, ac deniq; aliud
extra se gignere simile, alteram deinde na-
turam Animæ sentiendi uim uocitat, quæ
nobis cum cæteris quoq; animalibus com-
munis existit. Sensu uerò alios intimos,
alios externos esse, Externi autem, qui e-
tiam ad propositũ magis pertinent, quinq;
sunt uulgarĩ propemodĩ diuisione nouis-
simi, tertia uerò animi uis solis ex omni ani-
mantium mortalũ genere hominibus cõ-
uenit, eamq; intellectum mentemq; nun-
cupat. His addit mouẽdi potestatem. Lib.
de Voluptate.

Cum animus pars hominis omniũ præ-
stantissima sit, nemini dubium esse iam po-
test, quin id quod menti consentaneum est
homini cognatus similitusq;, quã quod
sensibus cõuenit iudicari debeat, quod au-
tem cuiq; cognatissimũ est proculdubio
iucundissimum, ex quo intelligitur animi
gaudiũ corporis dulcedine maius ac præ-
stantius esse. Accedit ad hæc quod animus
indiuiduus est, ac simplex cognitio quoq;
ueritatis paritur indiuidua. Lib. de Volup.

Humanus animus affectat qualia sint di-
uina intelligere, aspiciens in ea quæ sibi co-
gnata sunt. In Com. Platon.

Animus in senectute perturbatiõibus
sedatis quas secum affert iuuetus, segregat̃
tus à corpore diuina propius et apertius in-
spicit. In Com. Platon.

ANIMVS.

Animus cum (ut Platoni nostro placet)
duabus tantum alis, id est intellectu, & uo-
luntate possit ad cœlestẽ patrem & patriam
reuolare, ac Philosophus uis intellectus maxi-
mè nitatur, sacerdos uerò uoluntate, & uo-
luntatẽ intellectus illuminet, uoluntas in-
tellectum accendat, consentaneum est quĩ
primi diuina per intelligentiam uel se
inuenerunt, uel diuinitus attigerunt, pri-
mos diuina per uoluntatem rectissime co-
luisse, rectumq; eorũ cultum, rationemq;
colendi

Operib. Sentent. Infig.

colendi ad cæteros propagasse. Libro De Christ. relig. in proœmio.

Animus Deo plenus tantum in Deum erigitur, quantũ & diuino lumine illustratus agnoscit Deum et diuino calore accensus fuit eundem. Lib. De Christ. rel. cap. 2.

Quid miraculosius, quid diuinius in terris, quam animus omnino corporis sui dominus? Lib. De Christ. relig. cap. 10.

Virtus animi est æqualitas quædam, ut Magi tradit, per quam animus & sibimet & ipsi uerò honoꝝ consonat. Lib. 8. Theolog. Platon. cap. 2.

Animus propria labe, id est iniquitate nõ perit. Iniquus enim animus non minus est animus & uitalis quam sit æquus. Lib. 9. Theolog. Platon. cap. 5.

Viuet semper religiosus animus ut dignum suscipiat præmium. Viuet semper et impius, ut luat supplicia impietatis, qui infinite peccat, quoties profinitis commo- dis Dei obliuiscitur infiniti, & malignum habitum contrahit indelebilem, per quem mille annorum millia sit peccaturus si ui- xerit, postquam statuit semel tum diu pec- care, quam diu uiuet. Lib. 14. Theolog. Pla- ton. cap. 10.

Animus est uerus motor corporis. Lib. 15. Theolog. Platon. 12.

Pius animus ad Deum se conuertens, tri- bus quibusdam gratijs, diuinitus incedit munitus, fide uera, spe firma, charitate fer- uenti. Com. D. Pauli. cap. 10.

Animus tanquam diuinus diuinis Theo- logiæ mysterijs expiatur. Lib. 1. Epist.

Uidebat animus ipsam Iustitiam, uide- bat sapientiam, uidebat harmoniam, et quã- dam diuine naturæ mirabilem pulchritu- dinẽ, atq; has omneis tum ideas, tum diui- nas essentias, tum primas naturas, quæ in æterna Dei mète sic nominat, quarum per- fecta cognitiõ, hominum mentes, quam diu illic degunt, feliciter mutantur. Lib. 1. Epistol.

Solo enim diuino ueritatis pabulo, reue- ra diuinus animus oblectatur, alitur, auge- tur. Lib. 1. Epist.

Diuinus animus nulla ex re alia pende- re debet quam ex Deo. Libro primo E- pistolarum.

Quam malus est homo, cui canis & e- quus melior est quam animus, õ quam de formis cui calcæus, quantum in se est, pul- chrior est, quam animus. Lib. 3. Epist.

Nihil huic reuera bonũ est, uel pulchrum, apud quem cuncta præter ipsum; id est præter animum bona uidentur & pulchra: Libro 3. Epist.

Nihil pauperius & inanius illo, cuius horrea quidem plena sunt, animus uerò uacuus. Lib. 3. Epist.

Honestis exhortationibus adolescentis animus ita formandus, ut moderatus pa- catusq; reddatur. Lib. 4. Epist.

Non attinget animus rationes rerum ue- rissimas quæ sunt à corpore libes separatæ, ni- si ipse seipsum tum morum purgatione, tum speculationis intentione à corpore se- perauerit. Lib. 5. Epist.

Animi natura liberi non possunt aliter, quam liberali quadam beneficentia uinci. Lib. 6. Epist.

Animus noster (ut est apud Platonicos) mediam quandam inter æterna & tempo- ranea obtinet regionem. Atque tanquam utrorumque particeps, ad utraq; pro arbi- trio uoluitur. Quando tẽporalib. se me- rit, primo quidem breuẽ quandã falsamq; dulcedinem sentire uideatur, mox longa uer- raq; amaritudinem profusus obruitur. At cũ sese erigit ad æterna contra omnino se ha- bet. Nepe post breuem quandam falsamq; amaritudinem, dulcedine uera & diutur- na perfunditur. Quippe cum nõ tempora- neum, sed æternum sit æterna intelligentiæ uerum nutrimentum. lib. 6. Epist.

Longè distanti sunt animi, quando al- terum alterius ingenium ignorat. Libro 9. Epistol.

ANIMA

Est anima hominis quodãmodo omnia, præsertim cum sit in corpore ex omnium uiribus composita, cœliq; temperatissimo Lib. De Christ. relig. cap. 15.

Vita corporis anima est, animæ uita Deus. Lib. De Christ. relig. cap. 10.

Cur iudicamus animam corpore melio- rẽ, nisi quia summæ bonitati propinquior? Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 2.

Ab anima superiorum uirtute fit motus operis ordinati. Lib. 1. Theol. Plat. cap. 1.

Anima est triplex circuitus, quia respicit Deum, quia seipsam considerat, quia car- sis rerum ad effectus descendit, rursusq; ab effectibus ascendit ad causas. Lib. 4. Theol. Platon. cap. 2.

Anima est à Deo super materiam, ut eam non attingat elementorum procella;

¶ ¶ & in.

Ex Marfil. Ficin.

& iniquitas certantium qualitatum. Lib. 4. Theolog. Platon. cap. 1.

Anima est *esetia*, est & uita. Lib. 5. Theolog. Platon. cap. 14.

Rationalis anima uera naturalis uita est. Lib. 5. Theolog. Platon. cap. 5.

Indiuidua uirtus animæ humanæ qualitas est. Lib. 8. cap. 1. Theol. Platon.

Animæ officium est, penetrare facillimè corpora, implete, mouere. Lib. 6. Theol. Platon. cap. 6.

Prestantissimæ animæ partes sunt intellectus atq; uoluntas, quædo circa corpora sua occupamur, intellectus aut nihil cernit omnino aut non sincere discernit, sensibus, & phantasia deceptus, uoluntas affligitur dum multis inde uexatur curis. Lib. 9. cap. 2. Theolog. Platon.

Anima qua uiuunt corpora, omnibus corporibus potior est, quia uitam dat corporibus. Lib. 12. Theolog. Platon. cap. 5.

Tres rerum ordines ad humanam animam pertinere uidentur. prouidentia, Fatum, Natura. Lib. 11. Theolog. Platon. ca. 2.

Anima est actus corporis Physici, organici potentia uitam habentis. Lib. 15. Theolog. Platon. cap. 7.

Anima est principium uiuendi, sentiendi, intelligendi. Lib. 15. Theolog. Platon. cap. 7.

Anima est id quo uiuimus, & quo sentimus ac intelligimus primo. Lib. 15. Theolog. Platon. cap. 7.

Quot corpora hominum sunt, totidem et uitales complexiones, totidem uiuificæ, totidem animarum mentes. Lib. 15. cap. 12. Theolog. Platon.

Cõfert descensus animæ in corpus ad animæ ipsius beatitudinẽ. Lib. 16. ca. 4. Theolog. Platon.

Anima hominis mentibus omnibus obtusior, comparatione indiget ad plenissimum rerum maximarum iudicium. Lib. 16. Theolog. Platon. cap. 4.

Animæ cedunt diuinæ uoluntati. Lib. 16. Theolog. Platon. cap. 4.

Animas impiorum in ipso iudicij tempore, etiam nullo fugante, procul à diuini iudicis cultu pro uiribus fugituras. Cõmẽt. D. Paul. cap. 15.

In spiritu uiget anima, in animò fulget intelligentia. Lib. De uit. cœlest. compar. cap. 26.

Magnum es quiddam ò anima, te parua

non implent, optimum quoq; si displicent tibi mala, pulcherrimum, si horres turpia, sempiternum, si temporalia paruipendis. Lib. 11. Epist.

Intèr omnes animæ uires, quæ in cognoscendo uersantur supremæ sunt, intellectus & ratio, infimæ uerò gustus & tactus, hec quidẽ ad naturã descendit corporalẽ, illæ uerò ad incorpoream ascendunt substantiam atq; diuinam. Lib. 5. epist.

Tanta est animæ excellẽtia, ut re prostrus nulla indigeat ad essentiam. In Com. Plat. Vita sensualis est conflata ex proprietate indiuidua atq; diuidua. In Com. Plotin.

Anima non inest proprie corpori, sed ad est. Ibidem.

Anima adest corpori separabiliter, sicut lumen aeri. Ibid.

Quelibet uis animæ est in qualibet parte corporis tota, sicut anima. Ibid.

Anima quod seipsum mouet, uitalis motus animantibus causa.

ANIMOSITAS.

Animositas impetus uiolentus irrationalis animæ absq; ratione & ordine mentis.

ARS.

Artium opera eatenus permanent incorrupta, quatenus uis naturæ seruantur. Lib. 2. Theol. Plat. cap. 7.

Quid est ars humana? Natura quædam materiam tractans extrinsecus. lib. 3. Theolog. Platon. cap. 1.

Ars est recta efficiendorum operum regula. Lib. 1. Epist.

A STUTIA.

Astutia affectio qua finem proprium cõiectamus.

ATTENTIO.

Attentio intentio animi ad discendum.

A VARITIA.

Auaritia libidinum explendarum gratia pecunias affectamus. Comment. D. Pauli. cap. 10.

A VDATIA.

Audacia sine sapientia, est fera indomita ac penitus effrenata. Lib. De Christ. relig. cap. 3.

Audatia, securitas qua quis malum neq; futurum expectat, neq; praesens horrescit.

A V R O R A.

Aurora diei principij, primũ a sole lumẽ.

A VXILIVM.

Auxilium expulsi mali uel adulti, uel etiam imminenti.

Litera B.

Operib. Sentent. Infig.

Littera B.

BEATITUDO.

Beatitudo bonum ex bonis omnibus ac circumlatum, potestas ad bene uiuendum seipsa sufficiens, perfectio secundum uitam uenit sufficiens, uite commodius.

BEATVS.

Beatus ille futurus est, qui humiliter diuina legi se subicit, miser uero qui eam sit perbe contemnit. Libro 18. Theolog. Platon. cap. 10.

Illi duntaxat quibus bona plurima ad sunt beati dicuntur. Hi tamen non prius beati sunt, quam bona ipsis presentia ad sint, neque profunt unquam nisi illis utantur. Lib. 1. Epist.

Beate uiuere nihil est aliud quam ueritate gaudere. Lib. 5. Epist.

BENEFICENTIA ET BENEFICIVM.

Quot Beneficentia prosequeris, totidem & sequentur libenter & obsequentur. Totiens bene uiuices, quotiens beneficio uincit. Lib. 6. Epist.

Iustum quidem, sed humanum est beneficium praestare merentibus, clementissimum uero est atq; diuinum largiri etiam non merentibus. Lib. 11. Epist.

BENEVOLENTIA.

Nihil ad egregias res agendas comodus est quam prudentium doctorumq; uirorum beneuolentia, nullum certius est argumentum, uel iustitiae, Prudentiq; si huiusmodi amici adsint, uel iniustitiae, & imprudentiae, quam si desint. Lib. 1. Epist.

Beneuolentia electio hominis ad hominem grata atq; accepta.

BONITAS.

Bonitas tanto interuallo saltem mentem superat, quanto longius boni quam speciei tendit largitio: quo enim res quaeque potentior est eo longius operatur. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 6.

Bonitas ipsa munus suum impertit omnibus, id est, unicuique aliquam bonitatem. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 1.

Viuit ut uult praeter ceteris ipsa bonitas, cuius uitam uult uoluntas omnis, praeter quam nihil aliqua uult uoluntas. Lib. 2. Theol. Platon. cap. 12.

Sola diuina bonitas est absolutum diuinae mentis obiectum. Theolog. Platon. Lib. 3. cap. 12.

Diuina bonitas non indiget creaturis. Lib. 2. Theol. Platon. cap. 12.

Bonitas affectio qua eligimus optima.

BONVM.

Bonum ipsum nunquam respirere possit. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 6.

Bonum iusius est, quam uita, quia plurius conuenit, magis quoque necessarium est mundo quam uita. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Non desiderat unquam nisi bonum, non reperitur unquam nisi uerum. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Bonum quod suis ipsius gratia expetendum. Bonum quod in omnibus quae sunt, salutis est causa: causa omnis, quod ad ipsum tendit id, a quo ueniunt quaeque sunt eligenda.

Mortalia usque comparanda esse. Naturali ratione quaerenda, diuina ratione a Deo petenda. Lib. 1. Epist.

Mortales quotidie a Deo petunt, sed ut bene illis utantur, nunquam postulant. Lib. 1. Epistol.

In ore bonum gestamus in pectore male. Lib. 1. Epist.

A bono non proficiscitur non nisi bonum. Lib. 1. Epist.

Pudeat quandoque mortales, pudeat, inquam, dum non alia ratione nisi quia bona mortalia diligunt, in his diligendis aeternum ipsum bonum negligere, unde haec id pro his habeat ut sint bona. Bona quidem in se ipsis omnia sunt, quoniam sunt ab ipsis bono, bona rursus & nobis quatenus referuntur ad ipsum. Libro tertio Epistola. um.

Non est bonum haec habere quae dicuntur bona, nisi bonis dignus fueris. Bonis enim non fruitur nisi bonus. Lib. 4. Epist.

Bonum ipsum quia immensum est ubique triger atq; exuberat undique, & affectus non ster bene sequendi est aliquid proculdubio bonum, Solus autem qui bene uult sequitur bonum, qui summam bonitatis ipsius gratia, per quam singula bona sunt, atq; seruatur, passim bona singula sequitur. Libro 4. Epistol.

Est honorum natura duplex, nam & explet animum, & omni molestia liberant, cuiusmodi uero expletio atque liberatio proculdubio est ipsa tranquillitas. Quae quoniam ceterorum possessione bonorum sequitur, consequens est, ut eorum omnium finis, atq; extremum, ob eamque causam summum merito uideatur,

uideatur, nec enim quiescit animus unquam nisi bona cōsecutus fuerit, quies autem & tranquillitas unum atq; idem est, bonorum igitur aliorū possessioni succedit, eius itaq; gratia bona quæ sita vidētur omnia, quali hic sit finis ultimus atque optimus ab omnibus expetendus. Lib. de Voluptate.

Bonum est principū, finis, cōprehensio omnium. In Com. Dionys. Arcopag.

Bonum est quod omnia entia appetūt. In Com. Plat.

Plato in Rep. Si boni ipsius cognitio nobis desit; arte oēs alias & scientias inutiles, conatus irritos, noxias actiones fore. In Cōment. Platon.

Litera C.

CALVMNIA.

Calūnia dissensio amicorū uerbis facta.

CARDINALIS.

Legitimi Cardinales nihil aliud sunt, quā quidā Christianæ Ecclesiæ cardines, Apostolorumq; uicarij, atq; idcirco debent nō propriū, uel sui ipsius uel alterius commo- do, sed communi Ecclesiæ bono cōsulare. Præterea nihil agere, uel cogitare, uel loq; q; nō sit sanctitate Apostolica dignū. Qui uerō cōtra faciunt, neq; Cardinales imō sacrilegos esse, neq; apostolorū uicarios sed inimicos. lib. 5. Epist.

CASTIGATIO.

Castigatio curatio animæ ob commissā scelera.

CAUTIO.

Cautio declinatio mali diligentia custodiendi.

CELEBRITAS.

Celebritas tempus secundū leges sacrū.

CHARITAS.

Timor non est in charitate, sed perfecta charitas timorem foras mittit. Libro De Christ. relig. cap. 6.

Nihil Deo gratius, quā charitas. Lib. 1. Epistol.

Diuina charitas, siue Paulum audiamus, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet neq; extitit unquam, siue Iohannem Euāgelistam, timor in charitate non habitat, sed perfecta charitas timorem omnē expellit. Aurelius Augustinus noster exclamat. Solum nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui non amittuntur. Lib. 4. Epist.

Vera charitas, sicut Paulus inquit Apo-

stolus, non quæ sua sunt, sed quæ alterius sunt quærit. Lib. 4. Epist.

Diuina charitas, dum proprio gaudet bono commune omnibus amat curatq; bonum. Charitas humana uicissim, quatenus communi omnium bono gaudet, eatenus proprium inde reportat bonum. Quamobrem qui manet in charitate, in Deo manet permanetq; semper in gaudio, tū quia Deus ipse charitas est, tum etiam quia dū charitatis flammis animus ardens affectus, Deum quidē excessum in seipso, homines autē amat in Deo, interim ipso Deo, q; charitas est; afficitur mirabiliter Deusq; efficitur. Lib. 8. Epist.

Charitas sola permanet, & qui manet in charitate in Deo manet, sed quoniam pacto manet Deus in eo? In animo, inquam, finitō ipse Deus immensus manet quidem animus noster in Deo comprehensus, manet autem Deus in animo comprehendens. Manet certe Deus omnipotens etiam ubi non est charitas, sed tanquam iudex acrior atq; iudex exactor pœnarum. Manet rursum clementissimus Deus ubi uiget charitas tanquam Eucharistia salutaris & gratiarum omnium abunde largitor. Lib. 8. Epist.

O Charitatē omnipotentem, quæ Deus est, quæ facit, quæ seruat, quæ perficit omnia. O sapientissimam charitatem quæ diuinitus accendens animum ex animo mirabiliter transformat in Deum. O charitatem proculdubio benignissimam, quæ gratiam creatoris immensam cum finita creatura cōmunicat Eucharistia sanctitate cōmunionē. Quæ Christus ipse propitius mūdi seruator dum & in celo est nihilominus ad cōsumationē sæculi totus est ubiq; nobiscum. Lib. 8. Epist.

Qui manet in charitatis ardore, statim in ipsa Dei luce manet, statim diuinum gaudium manet in eo. Lib. 8. Epist.

Charitas integra animi declaratio, ciuilibus scientia honestorumq; atq; utilium: scientia iustitiam inducens in rempub.

CIVIS ET CIVILTAS.

Ciuis officium est considerare ciuitatem esse tāquam animal unum, ex ciuibus tantquam ex partibus constitutum. Ac partem toti non parti totum seruire debere. Lib. 1. Epistol.

Ciuilitas monere uidetur, ut ciues singuli, esse se quædam ciuitatis membra meminerint. Lib. 1. Epist.

Quam

Operib. Sentent. Infig.

Quam apud Platonem nostrum ideam optimi cuius quotidie legimus, in hoc ferme iam agnouimus. Cui tam cure publice sunt q̄ ceteris propria, in quo singularis magnanimitas & incredibilis mansuetudo inter se de puritate cōtendunt. In quo & prudentia liberalissima, & liberalitas prudētissima, in quo tanta cum grauitate benignitas, ut tot diligant, quot uident, tot ament coluntq̄ quot & norunt. Lib. 3. epist.

Ciuis siue magistratus sit, siue priuatus officium est, tam diligens publici cura, q̄ in gens amor proprii Lib. 3. Epist.

Oportet ciues, non sibi, sed ciuitati uiuere. In Com. Plotin.

CIVILIS HOMO.

Ciuilis homo peritus eorum quæ ad administrationem reipub. pertinent.

CIVITAS.

Ciuitas habitatio multorum hominum cōmunibus utentium legibus: cœtus hominum idem legibus subiectorum.

Ciuitatis uirtus recta reipub. cōstitutio.

Ciuitas non diuini sed uirtute seruatur, magna q̄ geruntur. In Com. Platon.

COELVM.

Cœlum quanto minus crassum est, quæ cetera, tanto luce, motu, effectu est admirabilius. lib. 1. Theolog. Platon.

Cœlum corpus est optimum, diuinitati quam proximam. In Com. Plotini.

Cœlum corpus omnia complectens corpora, præter ipsum supremum ærem.

COLOR.

Color lux est opaca. Lib. de Lumine.

COMMVNIO.

Communio legum iusta institutio, qua quod prædicum est probum dicitur: habitus concordiam præstans.

CONCORDIA.

Concordia consensus imperantium & subditorum in imperandi obediendiq̄ ratione.

CONFERENS.

Conferens quod in bonum fert.

CONIECTURA.

Coniectura rei latentis iudicium.

CONSANGVINEI.

Consanguineorum est, se inuicem tanquam eiusdem corporis membra diligere. Lib. 3. Epist.

CONSCIENTIA.

Conscientia cogitatio tristis absque ratiocinatione.

CONSENSIO.

Cōsensio communicatio rerum omnium, cogitationum, suspicionumq̄ concordia.

CONSULTOR.

Noli igitur tibi quicquam credere, nisi rursus unico te totum committere consulti, sed plures habeto, atq̄ illos quidem ad modum seniores quos experientia rerum diuturna docuerit, quorum mores tibi tanquam optimos constantissima commendet fama, ac res ipsa manifestissimè probet. Quociens unà cum tuis senioribus de re grauiore deliberas, caue tuam intelligentiam uoluntatem, ne forte cupiditatem tuam potius quam utilitatem, & dignitatem consulendo sequantur. Libros, Epistol.

CONSILIUM.

Consilium admonitio alterius de agendarum rerum ratione.

CONSTANTIA.

Constantia potestas, perferendæ molestiæ sequentijs ex ijs, quæ recta ratio iussit potestas quæ nunquam deijcitur & rationis proposito.

CONSULTATIO.

Consultatio cōsideratio futurorum, quoniam pacto conferant.

CONTINENS.

Continens est cuius ratio iudicat uerè, affectus obtemperat ægrè. Libro 18. Theolog. Plat. cap. 10.

CONTRARIETAS.

Contrarietas distantia maxima illorum quæ sub eodem genere per quasdam differentias continentur.

CONTVMELIA.

Contumelia iniuria quæ per contemptum infertur.

CONVIVIUM.

Conuiuium laborum requies, remissio curarum, ingenij pabulū, amoris & magnificentiæ argumentum, esca beneuolentiæ, amicitia condimentum, fomentum gratia, uitæ solatiū. lib. 3. Epist.

COR.

Cor principium est uenarum scilicet angustissimarum, quæ in te core dilatantur. In Com. Platon.

CORPVS.

Corpus apud Platonem ex materia quam constat & quantitate, atque ad materiam extendi & affici pertinet solum, & ipsa extensio affectioque passiones quædam

Ex Marfil. Ficin.

quædam sunt. Lib. 1. Theol. Plat. cap. 2.

Infinitam multitudinem corpus Pythagorici arbitrantur, quoniam ab eis sine diuiditur. Libro primo Theolog. Platon. cap. 2.

Præstantissima corpora sunt (ut ad Platonicos) cœlicolarum & demonumq; & hominum. Lib. 1. Theol. Platon. cap. 2.

Inferiora corpora per superiora mouentur, superiora per naturam incorporealem. Lib. 2. Theol. cap. 2.

Præest immobilibus mundi corporibus, sub stantia incorporealis & stabilis. Lib. 2. Theol. Plat. cap. 7.

Sicut anima circa Deum, quasi centrum conuoluitur, ita corpus tractum ab illa, semper circum animam quasi centrum reuoluitur. Libro quarto Theolog. Platon. cap. 2.

Corpus & uirtutum & uitiorum una cū anima est particeps. Lib. 18. Theolog. Platon. cap. 9.

Resurget corpus immortale. Libro 18. Theolog. Platon. cap. 9.

Corpora idcirco resurgunt, ut præmia etiam & supplicia corporibus ita merentibus, sempiterna in perpetuum persoluantur. Lib. 18. Theolog. Plat. cap. 9.

Corpus medicinæ remedijs curatur. Lib. 1. Epist.

Patiuntur corpora & quæ corporibus sunt coniuncta, mēs autem à corpore libera. In Com. Platon.

Corpus apud Orpheum carcer dicitur atq; sepulchrum, ut pote quæ in corpore tã quam mortua iudicetur. In com. Platon.

Corpora animarum mentiumq; umbrae & uestigia sunt. In Com. Platon.

CRUDELITAS ET CLEMENTIA.

Nullum certius est aut dementiæ inditum, aut miseriam portentumq; crudelitas. Lib. 1. Epist.

Crudelitatem plurimum exercemus, crudelitas uicissim & nos exercet. Clementiam fugimus fugit & nos clementia. Libro 4. Epistol.

CVPIDITAS.

Cuiusq; cupiditas, eo habetur quod uolebat expletur. In Com. Platon.

LITERA D.

DÆMONES.

Socrates in Phædro Platonicum inquit, malorum dæmonum præcipuum esse studium, animas seorsim à cœlesti patria in hoc exi-

lio detinere superni patris oblitus, lōgasq; machinari moras, illecebris oblectamentisq; terrenis, quibus profecto quasi poculis ueneficæ Circes, sopiferisq; Syrenum canticibus delinita, nunquam aut certe tardius in cœlestem patriam reuertantur. Cōtra uerò dæmonicas insidias Providentiā Dei statuit, dulcibusq; quidem his lætiferis saporibus, saporis amarus interim commisceri ne ab eiusmodi uoluptate, quā Timeus escam nominat inualorum, capiamur, ut pifces ab hamo: Hanc utiq; Platonici præcipue Plotinus atq; Synelius magna ex parte causam esse uoluit, ut diuina providentiā, tot tantisq; perturbationibus animos in terris uexari uoluerit. Lib. 12. Epist.

Infantiam à dæmonibus humores mirabiliter irritantibus fieri. In Comment. Platon.

DECRETVM.

Decretum ciuile ad certum tempus respiciens.

DEFINITIO.

Definitio oratio ex genere differentiæq; composita.

DEGENERATIO.

Degeneratio prauitas in natura, declinatio ab eo quod secundum naturam: morbus eius quod secundum naturam.

DELECTATIO.

Delectatio est uoluptas suauitate auditus animum delinens, reliquæ uerò, cæteris sensibus blandiuntur, uerum præter eas quibus corpus afficitur, quatuor adinuentæ sunt, quæ in mente quoq; postquam ab appetitione deprauata est, comperiuntur. Hæ uerò sunt oblectatio, Effusio, Luctatio Maleuolentia. Est aut oblectatio animi in clinatio ad uoluptatem emolliens. Lib. de Voluptate.

DEMONSTRATIO.

Demonstratio ratiocinatio uera: oratio ostendens aliquid per præcognita.

DEVS.

Deus, qui infinita sapientia, bonitas, claritas est, ignorans uel ingratus, uel crudelis esse nō potest. Lib. De Christ. relig. cap. 2.

Deus in seipso summum est bonum, ite ritas rerum, lumen fauorq; mentium. Lib. De Christ. relig. cap. 4.

Deus in homine, hominem reddit diuitem merito. Lib. De Christ. relig. cap. 16.

Dij plures esse nō possunt, quia neque sunt plura esse principia. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 2.

Deus

Operib. Sentent. Infig.

Deus summum est rerum principium:
Deus unius mundi ordinator unius est.
Omnis simplex infinitas Deus ipse est.
Nemo dubitare debet deū semper esse,
quādo Deus est ipsum semper, imō sempiternitas ipsa est ipse Deus. Lib. 2. Theolog. Platon. Cap. 5.

Deus omnia penetrat.
Difficile reperitur ubi sit Deus, quia nusquam est, quod nullius uel subiecti, uel loci limite cohibet.

Difficilius reperitur ubi non sit quia in omnibus est, illud in quo sunt, per quod fiunt, per quod seruantur quolibet ubiq̃.

Deus ideo est in omnibus, quia omnia in eo sunt, quæ nisi essent in eo, essent nullæ & omnino non essent.

Deus est omne bonum, Deus est omne uerum. Adde quod amplitudo & plenitudo ipsa est. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 5.

Deus per essentiam suā quasi quoddam exemplar circūspicit omnia. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 10.

Idem in Deo est natura eius, atq̃ intelligentia. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 11.

Deus est actus per uigil, atq̃ perpetuus, ex se, in se, circa se penitus. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 12.

Nihil extra Deum est, quod Deus excedere nequeat.

Cælum Deus mouet tāquam finis. Lib. 3. Theolog. Platon. cap. 1.

Dei proprium est unitas, mentis ordo, animæ motus.

A Deo solo prima ipsa fit unitas in mundo, partium & totius. Lib. 4. Theolog. Platon. cap. 1.

Deus circulus unus est, quoniam à se est, circuli instar, & in se ipsum, pro ut non habet extra se principium sui uel finem, sed in se incipiens definit in se ipsum. Lib. 4. Theolog. Platon. cap. 1.

Deus uerum bonum est, angelus imago quidem est bonitatis, sed intellectus est uerus. Lib. 5. Theolog. Platon. cap. 14.

Deus frequenter, uel bonos immunes, uel malos impunes relinquit, ut his inditijs nobis ostendat uitam alteram superesse, in qua iustitia quæ falli non potest pro meritis impleatur. Lib. 14. Theolog. Plat. cap. 10.

Deus est animi uita, sicut anima corporis. Comment. D. Pauli. cap. 10.

Deus unitas stabilis est, & status unicus. Quisquis igitur Deum assequi uult multi

tudinem pro uiribus mortuūq̃ deuicit. Lib. bro. Primo Epistolarum.

Quos immortalis Deus cōiunxit, homo non separet. Lib. 1. Epist.

Deus omnipotens mirabilia solus fecit. Lib. 1. Epistol.

Amantur à Deo quicumque Deum pia mente colunt. Lib. 1. Epistol.

Deus amore immenso gratis largitur omnibus omnia, soliq̃ dat pauperibus. Nam omnes quamuis ditissimi uideantur, omnino inopes sunt apud Deū. Merito hac solā uirtute Deum eminus, quoniam hac solā cum uerissime imitamur. Nemo sapiens aut fortis aut temperans se iactat æmulati Dei. Lib. 1. Epistol.

Cultus Dei uirtutum uirtus est, Consecutio autem præmium est uirtutum. Lib. 1. Epistolarum.

Nihil penitus latere potest Deū, per quē solum patent, quæcūq̃ usquam patent. Lib. bro. 1. Epistol.

Deus prudentib. ad gubernādum utitur. Lib. 3. Epistol.

Soli Deo confide. Lib. 3. Epistol.

Deus est charitas, & qui manet in Deo in charitate manet, & Deus in eo. Lib. 3. Epist.

Nulli unquam, ut est apud Homerum & Platonem Deus omnia dedit. Lib. 3. Epistol.

Quando Deus ipse nostra firmitas est, infirmi undiq̃ esse non possumus. Tunc enim animi firmitas corporis infirmitate perficitur. Mihi quidem adherere Deo bonū est. Quoniam ut inquit Augustinus si in ipso nō permanebo nec in me potero. Lib. 4. Epist.

Nullos Deus reprobat magis quam eos, qui sordidis uitiorum uasculis Nectar & Ambrosiam haurire confidunt. Nullos probat amatq̃ magis (ut disputat Aristoteles) quam qui mentem Deo simillimam imprimis colunt, & à corporis labe longe distanti segregant, diuinumq̃ lumen non nebulis obruere uitiorum, sed pura student mentis serenitate percipere. Lib. 5. Epistol.

Deus Charitas est lucens, in qua odium non est ullum. Quod in luce clara, & charitate lucida manet, in Deo manet & Deus in eo. Lib. 6. Epistol.

Deus lux est, Deus charitas est, Cui charus ante omnia Deus. Cui solille fulget, huic facile cuncta passim resurgunt. Libro. 6. Epistolarum.

Solum apud Deum, ubi bonorum omnium malorum uiget bonum reperiri potest

Ex Marfil. Ficin.

medicina omnium malorum. Li. 4. Epistol.
Tutus ubiq; Solus: cui Deus adest. Lib. 10.
Epistolarum.

Deum & summum esse charitatem, non tantum sonat Apostolica tuba, uerum eua tota reru natura proclamat. Omnis enim natura rerum ideo creata est atq; feruatur quonia ab initio uoluit atq; uult Deus ipse creator. Voluntas autem proculdubio in Deo nihil aliud est quam charitas atq; Deus. Voluntas inquam penes Deum no appetitiorius ulla sed gaudium, gaudium propria bonitate gaudens. Lib. 8. Epistol.
Deus ignis consumens est, non pugnus, id est, imaginatione, non affectu mortalium hinc potes apprehendere, etiam si moratus fueris nullo tamen imaginationis pugno diuinae ueritatis percipies lumen. Lib. 8. Epistol.

Deus nullius indigus, omne bonu, quo pacto ipse Deus est charitas, est in charitate feruor, est lumē & gaudiu. Li. 8. Epistol.
Deus ueritas est & bonitas, ideoq; omnia ex ueritate & bonitate coposuit. Res enim quaelibet quatum permanet in integra sui puritate id quod a Deo facta est, uera denominatur. Quatenus uero alijs conducit ad aliquid, bona alijs nuncupatur. Item quatenus intra se aliud sui conducit ad aliud, bona sibi. Lib. 10. Epistol.

Dicitur unusquisq; Deus reuera bonus, tum quia bono suo nullum malum est admixtum, quia bonitas in eo non est habitus, aliquis essentiae additus, sed ipsa eius essentia. Non enim prius quidē Deus est. Deinde bonus existit. Eadem enim essentia sua formaliter & Deus aequē est & bonus. Sic igitur unusquisq; Deus ita strapte natura dicitur se ipso bonus, sicut Deus primus se ipso bonu. Proculus idē in Elementis Theologiae probat, unumquemq; Deum ita esse formaliter bonitatem quādam essentialē sicut primus est ipsum bonum super essentiam. Item ad ipsam Deitatem tria haec formaliter pertinere. Bonitatem puram potestiam non impeditam, Cognitionem nullius incertam. Lib. 11. Epistol.

Tota religio & opera sacerdotu & hystoria cōsentit, communisq; hominum fama Deos sensibiliter apparere, multasq; offerre formas, uariasq; figuras. Lib. 11. Epistol.
Nihil clarius quā Deū esse, esseq; ad summum potentem sapientemq; & bonum.

Nihil obscurius quā quid sit Deus, ut nihil sit tenebrosius illo, qui sibi opinatur hoc esse clarissimum. Lib. de Lumine.

Deus certe sicut mēs quae radius eius est, monstrat, lux est inuisibilis, infinita, ueritas ipsa, ueritatis cuiusq; ueritq; omnium causa. Cuius splendor imo potius umbra, est lux ista uisibilis atq; finita, causa uisibilium. Lib. de Lumine.

Deus tāquā Sol in stellis quā abunde, tā feliciter fulgebit in cūctis. Li. de Lumine.

Summū bonū esse Deū qui dubitat, is nō nihil omnino intelligit. Lib. de Voluptate.

Deus non solum simplicissimum est, sed & ipsa simplicitas. In Com. Dionys. Areo.

Deus motus ad essentiam, acceptio essentiae, processus in esse.

Est Deus unitas nō in re quauis unita sedem habēs, sed unionis unitatisq; ubique causa. Essentia quoq; & intellectus dici potest, tanquam essentiae omnis intellectusq; causa. non tanquā essentialis quādā intellectualis uē forma. In Com. Dionys. Areo.

Deus nempe consilium, & cōsilijs fons appellatur, quia ueritas omnium est & bonitas. In Com. Platon.

Deus super aeternitatem est Angelus in aeternitate ibid.

Deus totius amoris & pulchritudinis fōs est. Non negligit Deus minima gubernare, qui facere minima nō neglexit. In Com. Platon.

DICTION.

Dicitio uox hominis quae scribi potest, & signum quoddam commune atq; cantus harmonia significans.

DIES.

Dies solis iter ab ortu ad occasum, lumen nocti contrarium.

DIGNITAS.

Dignitatem mortales falsa definitione nihil aliud esse iudicant, quam digna honore nancisci. Ego autem ueram dignitatē haud aliter definitio, quam honore digna mereri. Lib. 6. Epistol.

DISCIPLVS.

Discipuli est praeceptorem honorare tanquam intelligentiae partem. Cauere tamen ne magistri uitia latenter imbibat. Lib. 3. Epistolarum.

DISCIPLINA.

Disciplina facultas animam curans.

DICERE.

Bene discere, & discere procor hodie, qui cras discit nunquam discit. Lib. 1. Epistol.

Nunquā nimis fit, quod nunquā satis fit. Nondum satis didicit, qui adhuc quicquā dubitat, dubitamus autē quādū uiuimus. Tam diu igitur discēdum nobis est, quam diu uiuēdum. Lib. 1. Epistol.

Stimulus autem discendi uel reminiēti di, nō in nostra sed in opinione consistit. In Com. Platon.

Due

Operib. Sent ent. Infig.

DIVES SEV DIVITIAE.

Diuites illi iniusti penitus habendi sunt, qui ob superbiam obliuiscuntur Dei, diuitiarum omnium largitoris, Pauperum quoque nostros faciunt, & pecuniarum possessores se appellant, cum a pecunijs ipsi possidentur, contra uerò iusti sunt & felices qui in summis diuitijs cõstituti se Dei ministros pauperum tutores, pecuniarum distributores existimant. Lib. 1. Epistol.

Tã maxime rerũ omnium copia genus hominũ impedit, quam inopia. Lib. 3. Epistol.

Quemadmodum pauperes illos laudamus ualde, qui in ipsa tum paupertate sunt diuites, tum infima sorte sublimes, sic eos diuites nimium admiramur qui in summa rerũ effluetia uiuunt sobrii, & in excelsa fortuna sunt humiles, atque prudẽtes. Plerique cũ possidere omnia uideantur, existimant sibi cuncta licere, & obliui sortis arbitrantur, cũ sepe minus sint quam homines. Lib. 3. Epistol.

DIVINITAS.

Deo sunt apud nos diuinitatis argumenta: unum Prophetia, alterum prodigiosorum operum demonstratio. In Comment. Plot.

DINATI O.

Diuinitio scientia rerum absque demonstratione praefaga.

DOCTRINA.

Doctrina magna ex parte ad prophanos trãslata est, unde ut plurimum iniquitatis euasit & lasciuiae instrumentum, ac malitia potius dicenda est quam scientia. Lib. de Christ. relig. in proemio.

DOCILITAS.

Docilitas ingenium animae ad uelociter percipiendum.

DOMINVS.

Domini officium est legi rationique seruire quo possit seruis legitimè & rationabiliter dominari. Cõsiderare tam seruum, quã dominum hominem esse. Humanitatẽ semper cum dignitate miscere. Lib. 3. Epistol.

Quantum gaudes seruis extrinsecis dominari, tantum da operam ut & diuinis legibus seruias, & seruis intrinsecis, id est, sensibus domineris. Memento seruos tuos homines esse, tibi quae equalis origine, neque metu aliquando sed amore, humanũ genus natura liberum uel debere uel posse ligari. Lib. 5. Epistol.

DOMINATIO.

Nulla facilius, praestantior, securior dominatio, quã amatoria. Lib. 4. & 5. Epistol.

Tamdiu securissimè dominaberis, quam diu uolentibus dominaberis. Lib. 2. Epistol.

Illam dominationem esse censeo, quẽ nulli seruiat seruo, quã si quando seruit, tunc soli seruiat illi, quod solus nullius est seruus. Veram rursus tranquillitatẽ esse arbitror quã ita instituta est, ut perturbationes uel nullae contingant, uel si forte contigerint, tantum ipsi seruiant, quantum ceteris dominantur. Lib. 6. Epistol.

Dominatio principatus iustus, nulli subditus.

DOMVS.

Domus tua sit Dei templum, prudentiae oculus, libra iustitiae, fortitudinis sedes, regula temperantiae honestatis exemplar, charitatis splendor, fons gratiarum, Musarum chorus, Oratorum, Poetarum gymnasiũ, Philosophorum Theologorumque sacrarium, prudentum senatus, ingeniorum fomentũ, praemium literatorum, pauperum mensa, bonorum spes, refugium innocentum, praesidium miserorum. Lib. 5. Epistol.

DONVM.

Donum mutua gratiarum relatio.

DVLCEO.

Dulcedo est sapor ex moderata humoris aërei concoctione proueniens. Lib. 16. ca. 1. Theolog. Platon.

Dulcedo fit ex calidi & humidì permixtione. In Com. Platon. Litera. E.

EDVCATIO.

Delicata luxuriosaque educatio ingenia uel diuina deprauat. In Com. Platon.

ELECTIO.

Electio approbatio recta.

ELEMENTVM.

Elementum uocis uox simplex causaque quod ceterae uoces, uoces sint.

Elementum ex quo componuntur & in quod composita dissoluuntur.

EQVES.

Equitis officium est fortitudo quidẽ in bello, in pace uerò magnificentia. Lib. 3. Epistol.

ERROR.

Minus erras, minus male facit. L. 1. Epistol.

Quoniã singulis penè momentis fallimur et erramus nulla ad cõsequendã tranquillitatem, uel ad deuitandos errores, uia commodior, quam pauca & egregia cogitare, pauciora & electa loqui, agere paucissima, & illa quidẽ rã possibilia quae honesta. Multum errant atque laborant, qui multa loquendo uel agendo aggrediuntur, plurimum autem qui plura loquuntur, & agunt quam cogitauerint. Lib. 3. Epistol.

Ex Marfil. Ficin.

ERUDITIO.

Eruditio disciplina traditio.

EVANGELIVM.

Euangelij prædicationem tria impedi-
pote videtur, pericula, labores, ignominia.
Comment. D. Pauli.

Diuina uirtus in Euangelio per tres potis-
simos gradus ad salutem felicitatemque per-
duceret, & fidem quasi geminam atque iustiti-
am. Eodem. Comment.

Litera. F.

FACVNDIA.

Facundia perpicacia & facultas obtinen-
di quod propositum est.

FATVM.

Fatum est series animarum. Lib. 13. 2. Theo-
log. Platon.

Non aliter fatum dependet à prouidètia,
quam à lumine calor. In Com. Plotin.

FACILITAS.

Nō dat̄ perspecta felicitas, nisi animis per
fecte purgatis, hoc nō Mosaica, sed Christia-
na lex efficit. Lib. De Christi relig. cap. 34.

Felicitas in prospera optati finis consecu-
tione consistit, id autem in singulis facultati-
bus sapientia præbet. Lib. 1. Epistol.

Nulla uidetur ad humanam quandam fe-
licitatem uia cōmodior, quā quod, ut pluri-
mum suā cuique placeant. Lib. 3. Epistol.

Duas ad felicitatem uias diuinus Iambli-
chus ex Aegyptiorum mente describit, alteram
Philosophicam, alteram sacerdotiā,
illam quidem aptiorem ad felicitatem inue-
niendā, hanc uerò breuiorem ad cōsequen-
dam, illam in primis elegerūt Peripatetici,
similesque Philosophi. Hanc maxime popu-
lus religiosus incedit. Lib. 6. Epistol.

Felicitas in sapientia iustitiaque consistit, in
felicitas in contrarijs. In Com. Platon.

FELIX.

Solum felicem existimamus qui cū sum-
ma pietate seipsum Deo gubernatori com-
miserit, quicquid acciderit, uel tanquam à
Deo factum probat, uel saltem laudat tan-
quam à Deo in bonorum ordinem redigē-
dum. Lib. 6. Epistol.

Felix qui sua est fortuna contentus. Lib.
6. Epistol.

FEROCITAS.

Ferocitas excessus audacitæ aut non metu-
ens quæ metuenda sunt.

FIDES.

Fides (ut Aristor. uult) est scientiæ funda-
mentū, sola fide, ut Platonici probāt, ad Deū
accedimus. Lib. De Christi relig. cap. 17.

Fides amorem patrem suum fouet, atque
hoc fomento ex amore generat amicitiam,
tam natam alia fides eadem & auget quoti-
die seruatque penitus indelebile. Lib. 1. Epistol.

Diuina fides longe certior est quam ho-
minum sapientia, credulitas illa semper ue-
ra scientia confirmatur. Lib. 5. Epistol.

Fides recta presumptio quod sic res habet
beat ut sibi uidetur, morum stabilitas.

FILII.

Filiorum est, genitorem sequi quasi radi-
cem atque caput, & tãquam Deum alterum
uenerari. Lib. 3. Epistol.

FINIS.

Finis noster est per intellectum Deum ut
dere, per uoluntatē uiso deo frui, quia summū
bonū nostrū est, summæ potentie nostræ, ob-
iectum summū siue actus perfectissimus
circa ipsum. Lib. 14. Theolog. Platon. cap. 2.

In sola Dei siue cognitione siue possessio-
ne, ultimus finis consistit humanus, quæ na-
turalem sola terminat appetitum. Lib. 14.
Theolog. Platon. cap. 2.

Est finis, cuius gratia omnia operantur bo-
num. In Com. Platon.

FORNICATIO.

Fornicatio est cōcubitus omnis lege pro-
hibitus. Comment. D. Pauli. cap. 10.

FORTITUDO.

Dei fortitudo est status immobilis. Li. 14.
Theolog. Platon. cap. 6.

Fortitudo ad opera honesta præoptior, abij-
cit à nobis timoris impedimentū. Lib. 1. Epistol.

Fortitudo habitus animæ intrepidus, mi-
litaris audacia, peritia eorum quæ ad bellū
spectant. Cōstantia animi aduersus illa, quæ
terre solēt, audacia prudentiæ pedissequa.

Intrepiditas in mortis expectatione. Affec-
tatione. Affectio seruans in periculis ratio-
nale propositum Robur cōtra periculum
obstans. Vigor tolerans omnia uirtutis
gratia. Perseueratio animi in ijs quæ rectæ
rationi audēda uel metuēda uidentur, obser-
uatio eorum quæ ratio dicit in rebus par-
endis. Rei militaris peritia, habitus in lege
immobiliter.

Fortitudo scientia circa bona & mala au-
dendi atque metuendi. In Com. Platon.

FORTVNA.

O Fortunati quibus est fortuna parua iā
sua. Ex. Lib. 3. Epistol.

Nihil fortuna relinquit intactum, uel for-
tuna illæsum uel Deus inultū. Lib. 1. Epistol.

Fortuna cū magnū affectat hominē face-
re, ingentē prius facit bestia, ueneno so fasti-
gio

Operib. Sentent. Infig.

gio turgidam. Vnde & ingenio & uultu tyrannus nascitur prius quā tyrānide potiar, sic præter dignitatem in dignitatibus cōstituti, faciunt ut dignitates ulterius ipsę probis hominibus non sint dignæ. Faciunt etiā ut interdum neq; diuina prouidentia mundum, neq; humana prouidentia genus humanum agi, sed casu credatur. Lib. 3. Epist.

Malis quidem bona, Fortuna sit mala, bonis autē mala, fortuna bona. Lib. 3. Epistol.

Vir certe diuinus nō uult fortunā sibi ducē, cæca enim est sapeq; casu cadit. Nō gaudet fortunę promissis, infida enim est uel suis quod propter dignitatem ad summum dignitatis culmen euegit. Lib. 3. Epistol.

Nemo miserum illo qui ueram felicitatē collocat in fortuna. Nemo felicior quā qui fortunę prosperitatem reuera felicem esse non iudicat.

Qui puerilem Fortunę ludum cum Socrate calcat, sapiens et diuinus ab Apolline iudicatur. Lib. 3. Epistol.

Cæci omnium maximē illi mihi uidētur, qui fortunam ideo cæcam ducunt, quia uel benefaciat malis, quibus reuera nihil est bonū, uel malefaciat bonis, quibus deniq; nihil est malum. Qualis enim in se quisq; est, talia cuiq; sunt quæ accipit. Lib. 4. Epistol.

Sacra mysteria ordinesq; diuini, non à te meritate fortunæ sed ab æterna sapientia Dei proficiscuntur. Lib. 6. Epistol.

Vbi mars fœuit maximē ibi Fortuna & plurimum, & facillime fallit. 6. Epist.

Nemo magis cæcus quam qui cæcam fortunam quasi ducem sequitur. Nemo sapiens fallitur, quam qui fallacissimæ credit fortunę promissis. Lib. 6. Epistol.

Fortunam pleriq; cæcā existimant, quod nunquam uideat quibus patrocinetur, aut etiam aduersetur, sed abq; delectu semper cliētis cuiuslibet suscipiet patrociniū, poterit & aliquis forsan fortunam fingere nō cæcam quidem, sed inuidam potius ac prorsus ambitionem. Quippe cum nolit uiris ingenio prudentiaq; excellentibus aspirare, quorum præclara facinora non forti sed uirtuti potius ascribuntur. Asslare uerō solet plurimum, ubi quicquid emerit magnum fortunæ solum possit attribui. Contra uerō pro uiribus bonos insequi conarique usq; ad eū uirtutem deprimere, ut nihil ab ipsa præclarū uel geri uel cōparari posse putet. Vnde omnes deniq; fortunā faciamus Deam cœloq; locemus. Lib. 8. Epistol.

Neq; eū sapientia rerū contēplatrice, faci-

le rerū domina fortuna cōsentit. n. Epist.

Ingeniū & Fortuna diuisum in nobis habent imperiū, hoc quidem in animi cultum plurimum dominatur, hæc uerō quā plurimum in rebus externis. Hinc & Bona fortuna dicuntur. Lib. 11. Epistol.

Aristotelicum illud ubi plus intelligētē, ibi fortunæ minus, ubi plus fortunę, illic minus intelligētia plariq; forsitan sic accipiant, ut sapientissimi quisq; philosophiq; minimē fortunati sint, quod et carmina Pythagorica cōprobant, & res ipsa confirmat, nec nō astronomica ratio, præcipuē per Mercurium atq; Saturnum Philosophorum significari putant, hoc uerō cum loue Sole, Venere, affluentiam rerum significatibus, nullum officij habere commercium. Deniq; legitimum ueritatis contemplatores, & negligunt fortunæ bona, & ipsi à fortunatissimis negliguntur, neq; principibus placent, neq; uulgo probantur, ut nō mirum sit eos minimū habere fortunę, uicissim uerō fortunatissimi quisq; pleriq; negligunt sapiētia, plurimumq; temerē & improuide uiuunt, fortunæ uidelicet afflatu cōfisi. L. 11. Epist.

Fortunæ motus ab occulto in occultum casu quodam felicitis actionis causa.

FORTVNATVS. ET INFOR-
TVNATVS.

Fortunatus sciat bona fortunæ, soli bono esse bona, ac sereno aëri succedere pluuias.

Infortunatus cogitet mala fortunæ, soli malo esse mala, ac post dies pluuios, serenos expectat esse. Lib. 3. Epist.

Fortunatus cui fortuna obigit mediocris. Lib. 6. Epistol.

FRUGALITAS.

Frugalitas rationalis uitę simplicitas morumq; bonorum studium.

FUROR.

Furor corruptio & æstimationis ueræ.

LITERA. G.

GAUDIUM.

Gaudium lætitia in operibus tēperantiæ.

GENVS. HUMANVM

Cum humanū genus inter Deū & bestias mediū teneat, ob eaq; causam utroriq; particeps esse meritō uideatur, in alterum migrare & quasi conuerti posse Trismegistus existimat. Etenim qui mente præcipuē utitur, eum profecto beatissimam Deorū immortalium uitam agere, qui uerō à corpore et sensibus, bestiarum. Lib. de Volup.

GENEROSITAS.

Generositas uirtus ingenui moris facilitas animi ad dicenda atq; agenda pariter.

Gratia.

Ex Marfil. Ficin

GRATIA.

Plurimū uirtuti gratia debet, quippe cū propter ipsam immortalis euadat. Audisti proterbiū illud, nihil citius gratia, quæ uidelicet à rebus aliquando fenescentibus oritur. Quæ uerò à uirtute semper uirtuti nascitur, arefcit nūquam. Quid nam aliud sibi uult poëticum illud, Solis aeterna est Phæbo Bacchoq; iuuentus. Nempe nihil aliud gratia ipsa est, quam splendor atque lætitia. Splendor quidem ipse apud Poëtas appellationem Phœbi, lætitia uerò Bacchi nomē accipit, uirtus autem et menti splendorem, & uoluntati lætitiā affert, uiuentem semperq; uiuentem. Lib. 6. Epistol.

Gratia, uoluntaria beneficentia, redditio boni, obsequi in tempore oportuno.

GUSTVS.

Gustus nihil aliud est quā tactus aliquis linguæ. Lib. Theolog. Platon.

LITERA. H. HABITVS.

Habitus affectio animæ secundum quam quales dicimur.

HOMICIDA.

Non minus homicida censendus est qui hominem præcipit nasciturum quam qui natum tollit è medio. Audacior quidē qui præsentem abruptit uitam, crudelior autē, qui lucem inuidet nascituro, & nodum naros suos filios enecat. In Com. Platon.

HOMO.

Nullum bruti præse ferunt religionis inditium, ut propria nobis sit in deum cœli regē erectio, sicut corporis in cœlum erectio propria cultusq; diuinus, ita fermē hominibus naturalis, quæadmodū equis hinnitus canibus uic latratus. L. De Christ relig. ca. 1.

Homo perfectissimū animal, ea proprietate maximē tū perfectione pollet, tū ab inferiobus discrepat qua perfectissimis, id est, diuinis cōiungitur. L. De Christ. relig. ca. 1.

Per Deum tanquam ducem, & tanquam lucem agit quodcūq; agit quisq; & querit alicubi. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 5.

Aquila uisu hominē superat, multæ aues auditu, canis olfactu nullū uero animalū gustu & tactu. Lib. 10. Theolog. Platon. cap. 2.

Homo omnia diuinæ naturæ opera imitatur, & naturę inferioris opera perficit, corrigat & emendat. Lib. 13. Theolog. Plat. cap. 3. Nec utitur tantū elemētis homo, sed ornat. q̄ nullū brutorū facit. L. 13. Theo. Pla. cap. 3.

Non imperat bestijs homo crudeliter tantum, & gubernat etiā illas, fouet & docet.

Lib. 13. Theo. Platon. cap. 3.

Homo qui uniuersaliter cunctis & uirtutibus & non uiuentibus prouidet, est quidam Deus. Lib. 13. Theolog. Platon. cap. 3. Nec superiorem uult homo neq; parem, neq; patitur superesse aliud ab impio eius exclusum. Lib. 14. Theolog. Platon. cap. 4.

Duo sunt excellentissimi hominū actus, illi scilicet qui in excellentissima parte animę sunt, & circa obiectum uersantur excellentissimum: tales sunt, in mēte nostra Dei cognitio atq; amor. L. 14. Theolog. Pla. c. 10.

Homo est temperans, continens, & è conuerso. Lib. 18. Theolog. Platon. cap. 10.

Omnino qui amorem gaudiumq; suum nō tam in Deo iam inuento quam in inuentione propria collocaat, nunquam ineffabile lumē gaudiumq; penes Deū uigens percipere potest, neq; gustat unq; neq; uidet, q̄ sua uis sit dominus, neq; thesaurus illos apprehēdit, quos abscondit Deus diligētibus se: quapropter, inanis, uacuus, obfcurus insipiens iudicatur. Comment. D. Paul. ca. 2.

Qui in omni ætate lauitissima quadam curiositate uiuunt, minus sepe tuti uiuunt. Qui uero adolēcentes se minus auisecerint, adulti saltem auisefaciunt, cautiorebus tamen & paulatim id tentantes. Lib. De studio. sanit. cap. 5.

Quicumq; inter res medicorū arte laudatas potissimū eas eligit, quæ corpori simul & ingenio profunt, maximū uitæ sibi uēdicat adiumentū. Li. de uita producend. ca. 15.

Nihil inuita agas Minerua. L. de uit. coel. campar. cap. 23.

Omneshomines bene agere, hoc est bene uiuere uolunt, bene uiuunt autem, si bona plurima illi ad sint. Lib. 1. Epistol.

Solus homo infœlix animal quæ Deus cōiunxerat, separauit, imperium suū quod natura fuerat amplum cohibuit in angustū. Lib. 1. Epistol.

Sicuti uas, ita homo sono cognoscitur. Li. 1. Epistol.

Cuius uita non probatur, eius oratio reprobat. Lib. 1. Epistol.

Quod apud mortales nunc inter mittitur, inter superos prorsus instaurat. Lib. 3. Epistol.

Nihil à magno paruum contemnendum. Lib. 4. Epistol.

Qui sequitur omnia nihil allequitur. Li. 3. Epistol.

Qui à rebus externis pēdet, semper sollicitū miseriemq; uiuere & sepissimē salū.

Solus

Operib. Sentent. Infig.

Solus autē tranquillē ceterq̄ uiuit q̄ nō extra se in rebus mortalibus, sed inter se ipsū aternis uitā agit, solus nunquā pauper qui mercedem suam non in opere ponit, sed in opera, solus nunquam infortunatus, qui non post & extra principium expectat finem, sed finem suum in principio collocat. Lib. 3. Epistolarum.

Delige omnes, elige & ama unicum. Li. 3. Epistolarum.

Bonus cunctis subito beneficus uidebitur. Lib. 3. Epistol.

Qui loquitur bene, agit autem male, hic frustra uel hominibus bona loquitur non credentibus, uel à superis bona petit nō credentibus. 4. Epistol.

Leo & lupus & uulpes est hominibus homo, sicut optimum animalium est, si usquā reperiatur, homo optimus, ita pessimum animal est homo pessimus, prudentissimus est qui cautissimus, omnium autem, et qui diligenter cauet ab homine, sed hic opus Lyme atq̄ Oedippo, hic opus est Argo. Solus hominum ingenium consiliumque tenebit, qui semper neminerit aut nullo pacto, aut certē raro admodum difficillimeq̄ posse teneri. Lib. 3. Epistol.

Malo omnia uel bona uertuntur in malū, bona autem cuncta uel qua uidentur pessima in bonum conuertuntur. Lib. 3. Epistol.

Vix fidē huic adhibemus, qui cuius uel homini uel iudicio propter praeferat fidem. Quemadmodum ocus cadit, qui mouetur ocus, sic fallitur qui credit facile. Lib. 3. Epistolarum.

Homo consideret, cū nuncq̄ in terrenis uiuere possit se caeli quidē ciuē esse, incolā uero terrae, ut annitatur, nihil cogitare uel loqui uel agere, quod minus decere uideatur celestis patrie ciuem. Lib. 3. Epistol.

Qualis in se quisq̄ est, talia cuiq̄ sunt que accipit. Lib. 4. Epistol.

Homines peripatetici ex anima corporeq̄ cōponūt, Hominis animā Christiani tradūt mox genito corpore procreari. Libro. 10. Epistolarum.

Solis inter homines rationis oculis capti sunt, qui nō uident, quam mirabili ratione lingulae mundi partes disponantur & moueantur, soli fortunae cuidā, ut ita dixerim & iniustitiae summae subiecti uidentur, qui ubi exactissimus ordo rerum infinitam indicat authoris potentiam, & sapientiam & iustitiam, ipsi uel irrationalem putant imperare fortunā, uel de diuina gubernatione qua

si minus iusta quaeruntur. Lib. 4. Epistol.

Homo uel solus uel maximē omnium est animal, ut dicunt Philosophi, sociabile cui ad hoc ipsum soli sermonis condendatū que legum, est à natura tributa facultas. Lib. 4. Epistol.

Non creauit ad parua quaedam, Deus homines, sed ad magna, qui nō implentur paruis, ac magna non nouerunt, imō uerò solum uel infinita creauit eos, qui soli in terris infinitam reperere naturam, quibus finitū nihil, quamuis maximum, penitus satisfacit. Lib. 5. Epistol.

Noli altitudinis magnitudinisq̄ humane uiribus ullo pacto confidere, altissima que uentis atq̄ fulgoribus sapienter quatit, molesq̄ ingentes casu concidunt grauiore difficilisque resurgunt. Lib. 5. Epistol.

Sit tibi animus humilis pariter atq̄ excelsus grauitas comitate permixta, uita sobria, lingua ueridica, sed parcissima, largissimam manus, promissio nō temeraria, firma fides, obseruatio plena, diuturnum consiliū, prudentum sententia diligenter examinatum. Ne multi quotidie te facile fallant, ne que multis ipse, neque facile credas. Non persuasio blanda, uel leuis quaelibet coniectura sed ratio duntaxat certa te moueat. Neq̄ aggrediari principium nisi finem ipsum tam optimum quam certum ante prospecteris. Malos et infames deuita minifros ne malus ipse dominus habeatis. Libro. 4. Epistolarum.

Omne tulit punctū qui miscuit utile dulci. Lib. 5. Epistol.

Male sanis & inquietis nihil occurrit sanum nihilq̄ quietum. Lib. 6. Epistol.

Ego autem illos esse reuera altissimo iudicio, quos ob ipsam animi altitudinē, quasi in Olympi uertice constitutos, perturbationum nebulae nō attingunt. Ceteros omnes soleo aspernari. Eos postremō & acutissime cernere & rectissime iudicare omnia iudico, qui tanta esse singula, non quanta cernunt prospicienti foris apparent, sed quanta intus reuera sunt, iudicant. Eos quoq̄ tanquam magno animo iudicioq̄ uiros soleo magnificere, qui haud tanti faciunt singula, quanti aliunde apparere forte cōtingit imo quanti ipsa sese sua uirtute singula faciunt. Lib. 6. Epistol.

Profecto cōpertū habemus magnis sepe inceptis hominibusq̄ futuris quādoq̄ magnis ingētia passim, imminere discrimina, si uemagnum animi, grādia, dura, ardua moliantur.

Ex Marfil. Ficin.

siue aduersa fortuna tentata sæpius atq; superata, viros fortissimos prudentissimosq; efficiat, siue communis liuor, plurimiorūq; ambitio. Lib. 6. Epistol.

Comperit habemus, homines quo prudentiores sunt, eo minus casu uiuere, paucio raq; in familia rebusque suis agi fortuito Lib. 11. Epistol.

Propheticum, omnia uanitas, omnis homo mendax. Lib. 12. Epistol.

Boni homines in aduersis discernunt ut à malis, & exercentur, & probantur, probatio uerò & profectus & constantia bonū. Lib. 12. Epistol.

Mortales profectō tā hebetes sunt, ut bonum non aliunde prorsus cognoscant, quā ex comparatione malorum, tam ingrati, ut Deum bonorum omnium largitorem non facile colāt, nisi malis oppressi. Quamobrē morbis perturbationibusq; frequentibus cruciati, ad Deum ipsū tāquam ad medicum opulatoremq; confugere compelluntur, cogunturq; cognoscere non terrenam quidem prouinciam (ubi angūtur assidue, nunquam uerò quiescunt) suam fore patriam, sed cœlestem. Lib. 12. Epistol.

Sæpe homines & priuatim & publicè tā extremis undiq; coercētur angustijs ut nūquam pateat exitus, nulla iam speretur humana salus, sed tamen diuina bonitas & potentia filijs suis pia mente suppliciter obsecrantibus propitiā porrigenes, ex alto manū declarat, Deum solū esse in extremis calamitatibus seruatorem. 12. Epistol.

Sificit Deus hominem ad imaginem suā, certè est in homine statua Dei, quamuis abditamētis abscondita. In Com. Dionys. Areo.

Hominem perditum etiam si belle loquatur audiendum non esse, neq; licere de moribus loqui nisi homini moratō. In Com. Pla.

Homines à tenena ætate quemadmodū arbores à tenerioribus curandi sunt, & ad frugem optimam dirigendi. ibid.

Homo deniq; totus est mundus, per tētellectum quidem refert proportionē aliqua firmamentum per utriusq; expressionem Mercurium, per sensum imaginationemq; Solem, per irascibilem Martem, per concupiscentiam Venerem, per uegetalem lunā, per cœlum uehiculū; per corpus tractabile regionem Elementalem. In Com. Platon.

Homo bonus qui huiusmodi est, et homini bona reddat. Homines boni gaudijs se per bonis aluntur. Lib. 12. Epist.

Homo animal sine pennis bipes, latis un-

guibus quod solum ex animantibus scientia rerū per rationes sit particeps. (Plat.)

Homō ludus iocususq; Deorū est. In Com.

Homīnis uirtus est affectio siue habitus animæ, quo potentia naturalis eius quā optime suum opus exercet. In Com. Plat.

Est homo, anima rationalis, mentis particeps, corpore utens. In Com. Platon.

HONOR

Honor honorū largitio ppter uirtutis ostētiā, æstimatio ac dignitas uirtute acquisita, figura uenerationis, cōseruatio dignitatis.

HUMANITAS

Cætera bona liuorem irritare solent, sola humanitas mitigare. Lib. 3. Epistol.

Sola Humanitas cœca est, qua homines capiuntur, sola hominum gratia prosperæ res humanæ geruntur. Lib. 5. Epistol.

Est humanitas ipsa præstati corpore Nympha, cœlesti origine nata, Aethere o ante alias dilecta Deo. Siquidē eius anima spiritusq; sunt amor & Charitas. Oculi eius idē grauitas magnanimitas. Manus præter realiberalitas & magnificētia. Pedes quoq; comitas & modestia. Totum deniq; temperantia atq; honestas, decus & splendor. O egregia formā, opulcherrū spectaculū. Li. 5. Epist.

HUMILITAS

Humilitas facilitas animæ, omnis experta iracundiæ.

IMITATIO

Accomodatior ad uirtutem uia est imitatio quam lectio, sanè quemadmodum harmonia dū præfens aures nostras illabitur uehemētius afficit, quā dū pterita cogitatur, ac præliū cū spectat, acrius mouet, q; cū narrat, sic egregia uiuentiū herouū opera ardētius ad uirtutem inflammant, exactiusq; formant, quam ueterum Philosophorum demoribus disputantium uerba.

LITERA. I. IDEA

Omnes ideæ tanquam species quædam sunt intellectuales atq; diuinæ.

IGNIS

Finis ignis est cœli ultimi concavum. Li. 2. cap. 6. Theolog. Platon.

IGNORANTIA ET CONFIDENTIA

Ignorantia & confidentia sui, nacta quidē potentiam terribilis est, si uerō sit impotens ridicula fit. In Com. Platon.

IMMORTALITAS

Immortalitas essentia uiuentis & sempiterna perseveratio.

IMPUDENTIA

Impudentia habitus animæ infamiam luctri causa subiens,

INCON-

Operib. Sentent. Infig.

INCONTINENS.

Incontiens, in quo est non male iudicat ratio, præualeat tamē corporea perturbatio. Lib. 18. Theolog. Platon. cap. 10.

INCONTINENTIA.

Incontinentia affectio trahēs ad ea quæ iucū da uidentur, præter rectæ rationis iuditiū.

INDOCILITAS.

Indocilitas tarditas ad discendum.

INDOLENTIA.

Indolentia habitus quo in dolores nunquā incidimus.

INDIGENTIA.

Indigentia bonorum diminutio.

INDUSTRIA.

Industria ingenii animę quo quisq; munitus est, in singulis quod decet facile conijcit mentis acumen.

INGENIUM.

Ingenium dicendi uelocitas, geniturę bona natura, uirtus insita in natura.

INGRATITUDO, ET INGRATVS.

Iuste tibi ingrati sunt homines, quibus ipse non iuste donaueris. Quinetiam tu nunquam erga alium ingratus fuisti, uel hominem uel certē Deum ingratitude punitur. Lib. 3. Epistol.

INIQUITAS.

Iniquitas habitus qui leges despicit.

INIUSTUM.

Iniustum est, quod contra legem est. Cōment. D. Pauli. cap. 10.

INNOCENTIA.

Innocentia sola optimam in posterum spē animo præbet, unicum uitę solanem. In Com. Platon.

INTELLIGENTIA.

Intelligentia cogitationis intentio.

INTREPIDITAS.

Intrepiditas habitus per quem timoribus nullis mouemur.

INTELLECTIC.

Intellectio sciencie principium.

INTEMPERANS.

Intemperans in quo uel ratio consopita est, uel deprauata, affectu nimium domināte, ubi ad imperium phantasie omnia fiunt, neq; affectui ratio aduersatur. Li. 18. cap. 10. Theolog. Platon.

Nullus intemperans prudens esse potest. In Com. Platon.

INUIDIA.

Inuidia tristitia ex amicorum bonis siue præsentibus siue præteritis.

INVOLUNTARIUM.

Involuntarium quod præter sententiam factum.

IRA.

Optimum tutissimumq; est irasci nunquā, quid enim aliud est ira feruere, quā ebrīū insanumq; euaderet? Vbi uerbis iram frenum excusserit, interea donec iracundia referuecat, frano cohibenda est lingua. Li. 5. Epist.

Ira prouocatio irascibilis animę partis ad ulciscendum.

IVDITIUM.

Iuditiū rata pronūtiatio de eo quod in disceptationem uenit.

IVRISCONSULTVS.

Iurisconsultus, qui lege utitur non legitime, & malus iuriscōsultus est, & homo malus, Legitimus ergo iuriscōsultus homo est, cuiusq; legitimus. Lib. 1. Epist.

Magna apud homines, iuriscōsulti dignitas est, hic publicus ciuium patronus, hic cōmune ciuitatis oraculum, hic diuinę uoluntatis & mentis interpres. Quid in terris pulchrius est æquo, æquitatis legumq; interpreter, in quo contra quid turpius, Desideras arbitror legitimis iuriscōsulti effigiē & indolem intueri, ð quam pulchrum spectaculum, quā mirabile, huius anima Dei est cultus, spiritus patrię, legis cura, cerebrum, iudicium perspicax, oculi, linguęq; doctrina, pectus memoria tenax, correctā uoluntas, manus rectę uoluntatis effectus, pedes perseuerantia, totum æquitas atque grauitas. Lib. 1. Epist.

Iuriscōsulti officium, ut omnium grauis simus sit atque sciat, quod qui sacram adulerat legem, ceu sacrilegum seuiori censura plectendum esse quam qui nummos. Li. 3. Epistol.

IUSTITIA. INIUSTITIA

ET IUSTVS.

Originalis iustitia humana non ex interioribus principijs eius habuit ab initio, sed gratię diuinę dono, quod ab origine toti naturę humanę primo parente traditur fuisse collatum. Libro De Christ. religio cap. 33.

Iustitia Dei per legem Euangelicam reuelatur. Comment. D. Paul. cap. 5.

Iniustitia auersio quadam est à Deo. Cōment. D. Paul. cap. 5.

Perfecta iustitia, scilicet perpetua salute digna per solam legem gratiãq; Euangelicam.

Ex Marfil. Ficin.

licam cōparatur. Comment. D. Paul. ca. 14.

luti officium est, suum cuiq; tribuere, maioribus honorem atq; reuerentiā, æqualibus domesticam quādam consuetudinē, inferioribus opem atq; consilium. Quantum inſpectionis sit fructus hinc perspiciē declaratur quod neq; domus, neq; ciuitas, neq; exercitus, neque commercium profusus ullum uel honorum hominum uel malorum absq; iusta distributione que sit pro meritis consistere potest. Qui quidem si usq; ad eō mundi machinæ necessaria est dici non potest. Nempe si desit hominibus si ue congregantur in unum, a se inuicem citō perduntur, siue diſſuncti uixerint, à feris passim lacerabuntur, ò perpetuum humani generis uinculum, ò saluberrima nostro rum medicina morborum, ò publica ciuitatis anima, iustitia Quid lux in Deo? Immē sa suæ bonitatis ueritatisq; exuberantia.

Quid angelis? Intelligētig certitudo à Deo manans, profusumq; gaudium uoluntatis. Quid in cœlestibus? Copia uitę ab angelis, uirtutis explicatio à cœlo, ritus cœli. Quid in igne? Vitalis quidam uigor à cœlestibus infusus, & efficax propagatio. Deinde in ijs quæ sensu carent, est uita cœlestis gratia. In sentientibus exhilaratio ipsius spiritus, sensusq; uigor. In omnibus summam intime fecunditatis effusio, ubiq; diuinæ ueritatis, bonitatisq; imago, id est, de lumine, lumen quo momento penetrat molle diaphanum, transfuerberat uel durissimum. Itē quo bre ue spatium, eodem quoq; longissimum. In corporeum est igitur, cui neq; duritia resistit nec spatium. Lib. de Lum.

Lux est forma primi corporis prima. Libro de Lum.

Cœli luminisq; natura, ut foueat omnia, non cogitur de integro per cuncta discurre, si uerum sit paradoxon, semel esse cunctis infusam. Lib. de Lum.

Atunt Platonici, sicut se habet frigus ad calorem nigredosq; ad albedinem, sic habere tenebras se ad lumen, ut tenebræ non sit priuatio pura luminis, sed lux minima uel opacissima. Nigredominus opacum lumē, perspicuum quasi quædam paulo clarioris luminis inclinatio. Color quædam luminis terminatio. Lib. de Lum.

Lumē solius illuminantis proprius & naturalis actus existit. Lib. de Lum.

Quando lumen calefacit aërem, calefactio & à lumine dependet, & aëre, atque

inter lumen caloremq; tenet medium.

Lib. de Lum.

Lumina luminibus non confundi, bine apparet, quod si ad tres lucernas deambula ueris tres umbras ex opposito reddes, uidelicet propter tria lumina inter se non cōfusa. Lib. de Lum.

Lux in mente est ueritas gaudens, gaudiūq; uerum lumen à mēte in corporibus est quædam ueritatis rerum sensibilibum, de claratio, pulchritudinis flos, oblectatio sensus. Lib. de Lum.

Lumen in diuina mente lumen supereminet. Lib. de Lum.

In omnibus mentibus Lumen est uita exuberans, ueritas clara certaq; latitia plena, inde in corporibus est diuina explicatio, & effusio uitæ, declaratio ueritatis reū & authoris, gratia formæ, uoluptatis incitamentum. Lib. de Lum.

Lumen est quasi nomen quoddā in mundano hoc templo, Dei similitudinem referens. Aded ut Plato noster in lib. pe Rep. hoc ipsius bonifiliū nominauerit. Est enim instar Dei & aspectu ante omnia uenerandum. Est & amplificatio quædam subita et latissima absq; detrimento sui ob exuberantem bonitatem largitatemq; suam cunctis sese libentissimē largiens. Causa conseruatioq; & excitatio omnium quæ nascuntur. Proinde ad uitam, letitiam, ueritatē, unde descendit cetera subleuat. Absq; huius præsentia mori cuncta uidentur, huius autem præsentia reuincere. Lib. de Lum.

Vnum in omnibus & circa omnia lumē. Lumen in omnibus à Deo factis est quidē diuine claritatis splendore, atq; (ut ita loquar) est Deus quasi seipsum finiens, & ad operū suorum capacitatem sese accommodans.

Deus autem ipse est lumen immensum in seipsum consistens, ac per se in omnibus, & extra omnia per immensum.

Fons ille uitæ in cuius lumine (ut ait Dauid) uidemus lumen. Lib. de Lum.

Occulta quidem lumina sunt intellectus angelici animalesq; Manifesta uerō sunt cœlestia lumina. In Commentaria. Dionysii. Areopagite.

Litera. M.

MAGNANIMVS.

Magnanimi est præ magnitudine sua par uifacere quæ parua sunt et breuissima tēporalia omnia, quorū quod est præteritum, non amplius, quod est futurum, nondū est, quod

Operib. Sentent. Infig.

quod præfens indiuifibile est, & incipit si-
mul ac desinit. Lib. 1. Epist.

MAGNANIMITAS.

Magnanimitas moderatus contingentiu
tusus, urbana cum hominibus conuersatio,
magnificentia animi cum ratione.

MAGISTRATUS.

Magistratus officiu est, meminit se non
dominum esse legis, sed ministrum, tuto-
remq; publicu ciuitatis, præterea se à Deo
dum ipse homines iudicat, iudicari. Lib. 3.
Epistolarum.

Magistratui non proprium bonu, sed pub-
licum cogitandum, non partem solum ciui-
tatis quendam, sed totam esse curandam
Lib. 4. Epistol.

Plato sæpenumero magistratus optimos
legibus anteposit, q; leges absq; illis omni-
no uideatur inutiles: eas enim seruabit nul-
lus: Magistratus optimi ipsi sunt leges. Sed
ait magistratus non posse optimos, fieri, ni-
si ciues sint optimi uiri, neq; uiros fore ta-
les nisi adolefcentes quoq; pueriq; sint ta-
les In. Com. Platon.

MAGISTER.

Magistri officium est doctrina & bonita-
te sua discipulu doctum atque bonu, quasi
mentis suæ filium procreare. Lib. 3. Epist.

MALEVOLENTIA.

Malevolentia est uoluptas ex malo alteri
us sine emolumento suo. Lib. de Volupt.

MALVM SIVE MALA.

Impossibile est mala penitus extirpare, ne-
cessarium est enim bono aliquid semper ef-
se contrarium. Lib. 1. Epist.

Fugari non possunt aduersa, sed fugi. Lib.
1. Epistolarum.

Non est malum in hæc incidere, quæ uul-
go dicuntur mala, nisi malis dignus fueris.
Mala enim non patitur nisi malus. Lib. 4.
Epistolarum.

Mala cõtinuè cogitamus, nos agitant un-
dicq; mala. Mala quotidie sequimur, merito
nos mala sequuntur. Lib. 4. Epist.

Malu ab ipso summo bono permittitur
gratia boni. Res enim difficiles & aduersa
uitium quidem curabile purgant, incurabi-
le uero puniunt. Illic igitur purgationis, hic
iustitiæ lucet bonum. Lib. 12. Epistol.

MANSVETUDO.

Mansuetudo anime aduersus iræ impetu
inimobilis: moderata temperies anime.

MARITVS ET VXOR.

Mariti officiu est, uxore quasi corpus suu
sensumq; diligere, ac diligentissime ducere.

Vxoris prudentem maritum suu ueluti
suum animum rationemq; honorare atq; re-
uerentissime sequi. Lib. 3. Epist.

MATRIMONIUM.

Quis nesciat creato quondam homini ni-
hil prius antiquiusq; à deo præceptum in-
stitutumq; quam Matrimoniu. Idq; apud
omnes gentes summo opere celebrari. Hoc
semper & honorauere potentes & sapien-
tes, non contempserunt, ut pote qui uide-
bant ad res quidem agendas conducere, hæ-
tera, autem si temperate uiuas et parce ten-
tus expendas non impedire. Li. 4. Epistol.

Quicumq; solus uixerit, intelligat se aut
fortè maius aliquid homine esse, aut pro-
culdubio minus, siquidem phanice rarior
est, qui inter homines uires humanas tran-
scendar. Hic ergo præ cæteris humanitatis
fungetur officio, qui continuè, domesticã,
indissolubilem inierit societatem. Cuius
commertio publicam ipsam generis huma-
ni societatem & seruare nitatur & guber-
nare perdiscat. Nempe quemadmodu ex-
domibus ciuitas, ita ex rei familiaris disci-
plina Reip. peritia constituitur. Nesciet
regere ciuitatem qui domum gubernare
non didicit. Non amat patriam qui uel bo-
na illius uel mala parum ad se pertinere cõ-
sebit. Non curabit fortè seipsum grauiori-
bus imbuiere moribus, qui cõ solus uiuati,
non sit familia bonorum morum præbitu-
rus exemplum. Ocio & licetia quadam ne-
gligentior quotidie deteriorq; euadet, qui-
quis in re familiari non fuerit occupatus.
Nesciet uere quæquam stabiliterq; amare,
qui uerum indissolubilemq; amorem con-
iugis & filiorum non experit. Non discet
pati foris & superare ferendo, nisi qui do-
mesticum habuerit patientiæ præceptoru.
Non discet hominum misereri, qui uel cõ-
iugem uel filium nunquam fenserit lamẽ-
tantem. Siquidem mens non ignara mali,
miseris succurrere discit. Quod uerò omni-
um deterrimum est, is cui neq; sit suis pro-
spiciendum, neq; pro suorum salute Deus
sepæ uocãdus, humanas ex parte negliget
leges, & homines ipsos cultumq; diuinu.
Deniq; difficillimum erit, non exuere ho-
minem, nisi legitimum matrimonij palli-
um induerimus. Quamobrem si uultis
amici homines esse, si filij legitimi Dei,
legitimè genus hominum augere, & tanq;
Deo similes instar Dei, filios uobis simi-
les procreate, nutrite, regite, gubernate,
Memento præterea in re familiari dili-
gentissime

Ex Marfil. Ficin.

diligentissime gubernanda, uos ipsos colere, Reipublicæ terræque & peritiam discere & assequi dignitate, Reip. munera promereri. Lib. 4. Epist.

MEDICVS.

Medici officium est cogitare quando ægrotates adit agi de uita, ut nihil sine ratio ne tentare audeat, nihil sine consilio. Lib. 3. Epistolarum.

Medici humani officium est, & si minus sanitatem, saltem semper præstare prognosticò, diuini uerò pariter utrumque completi. Lib. 11. Epistol.

MEMORIA.

Memoria dispositio animæ in hærentem ali ueritatem custodiens.

MEL.

Mel est apum succus gradu secundo calidus, uirtute abstergens, sapore dulcissimus tactu pinguis. Lib. 16. cap. 1. Theolog. Plat.

MENDACIUM ET MENDAX.

In loquendo caueto mendatium, non minus quam scopulum nauigator. Cito mendacem detegit perditque mendacium. Lib. 3. Epistolarum.

Mendacium ciuitatis calamitas est, uide licet quando priuati inter se mentiuntur, maxime uerò si magistratibus mentiantur. Perinde ac si ægroti medico uel nauæ menti antur gubernatori. Licet autem gubernatoribus interdum uti mendacio salutis publicæ gratia, & priuato quandoque erga priuatum, solum gratia mali, cuiusdam grauissimi deuitandi. Licet & confabulari de antiquitate moderatè, quarum ueritas ignoratur, & quasi per imagines quasdam res illas quarum certam formam uix habemus, effingere. In. Com. Platon.

Mendacem quasi mancum & mutilatū à rep. excludendum.

Mèdax uerò nominatur, & qui dedita opera mectur alijs, & qui per ignorantiam mentitur ipse sibi. Ibid.

MENS.

Eget mens ueritate, ueritas mente non indiget. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 6.

Mens humana quotidie à particularibus formis ad uniuersales absolutasque se cõfert. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 3.

Omnia bonum appetunt, mentem uerò non omnia, non enim assequi mentem & sapientiam omnia possunt, ideoque multa sunt quæ eam non appetunt, ne frustra appetant. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 4.

Mens omnis aliquo modo æterna est. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Mens tam sibi quam alijs præ cæteris significat naturam, consilium, affectum Dei, prodit ergo ex Deo tãquam uerbum, imò tanquam uerbi significatio à loquente Deo. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Mens cogitatione affectuque immensa est, pro ut immensa machinatur & uult, perque immensum suâ operatione discurrit. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Scopus finisque mentis est ipsum uerum bonumque (id est) Deus. Huc essentiali quodam instinctu ignis instar currit prius quàm uitali, & uitali prius quàm intellectuali. Nihil est autem quod obstat, quin essentia mentis usque ad Deum penetret, corpus enim spiritui non resistit, multoque minus spiritus. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Omnes mentes dei sunt instrumenta. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 9.

Mens quælibet uolendo potius facit opera, quam uiuendo. Li. 2. Theolog. Plat. ca. 11.

À mente uirtute Dei fit ordo partium uirtutum. Lib. 4. Theolog. Platon. cap. 1.

Mens hominis infinitarum & distinctarum inuentrix rerum, usu sermonis innumerabilis suffulta est: quasi quodam digno eius interprete manibus quoque munita tanquam aptissimis instrumentis ad inuenta mentia innumerabilia fabricanda, quæ quidem instrumenta, natura eadem dedisset & bestijs, si illis inesset artifex idem interior, talibus instrumentis usus. Li. 13. cap. 3. Theolog. Platon. cap. 3.

Mens ueritatis locus est. Li. 15. Theolog. Platon. cap. 14.

Mens uerò illa uideat esse uerissima, quæ nihil unquam falsi admittit, nihil prorsus ambigui. Lib. 2. Epistol.

Dementes nimium sunt illæ mentes & misere, quæ omnem, in hoc operam suam semper impendunt, ut corpus atque externa quæ optimè ornatissimèque se habeant, ut autem bonè ornateque ipsæ sint penitus negligunt. Lib. 3. Epistol.

Sicut aër ad lumen solis, sic se mens habet ad ueritatis et sapientie lumen. Lib. 5. Epistol.

Quod ad mentem est lingua, id fermè religiofa mens est ad Deum. Itaque non tamè nunc tua Deo, quam Deus per mentem tibi tuam loquitur. Lib. 7. Epistol.

Est mens uultus ad ueritatem conuersus, huius duo oculi sunt, dexter & sinister, ille ueritatem

Operib. Sentent. Infig.

ueritatem eorum, quæ in diuina mente sunt inspicit, hic eorum quæ ab illa. Ille intuitus sapientia, hic scientia. In Comment. Platon.

Dux sunt mentium diuinarum dotes: una quædam claritas intellectus omnia ceruens: altera uero optimus uitæ habitus. In Florin. Com.

MENSURA.

Mensura medium excessus atque defectus.

MERCATOR ET ARTIFEX.

Mercatoris officium est, ueridica fide atque diligentia externis alimentis alere ciuitatem atque seipsum. Item. Mercatores & artifices & alij ita pecunias quarant, ut nemini noceant. Nam quicquid à malo surgit, in malum denique recidit, ita seruent ut neque frustra uideantur, neque solum gratia quæsiuissent, sic expendant, ut diu possint expendere, atque honeste & utiliter expendisse probentur. Lib. 3. Epist.

MERIDIES.

Meridies tempus in quo umbræ corporum quam breuissimæ sunt.

METVS.

Est autem metus, à ratione auersa declinatio, siue futuri mali solliciti expectatio. Lib. de Volup.

Metus concussio animæ in expectatione mali.

MODESTIA.

Modestia uoluntaria ad id quod optimum iudicatur concessio, in gestu corporis compositio.

MODERATVM.

Moderatum mediū inter excessum atque defectum secundum artem sufficiens.

MONITIO.

Monitio sermo ex sententia castigans, sermo ab erroribus obsterrens.

MORS.

Mors diuisione & resolutione cōtingit. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 3.

Uitæ formæque uitæ cōtraria mors quodammodo dicitur, seu aliqua mortifera qualitas formæ, sicut frigiditati caliditas, humiditati contraria est siccitas. Libro 5. Theolog. Platon.

Mors est animæ à corpore liberatio. Lib. 16. Theolog. Platon. cap. 8.

MORES.

Mores uitæ sunt uel ad inferos uel ad superos. Lib. 18. Theolog. Platon. cap. 10.

MVLIER.

Mulier studeat quodammodo ut sit uirilis, maximè uero pudica. Quātum enim uirum magnanimitatem decet, tantum pudicitia mulierem. Lib. 3. Epist.

MVNDVS.

Minus est mundus ad Deum, quā corpus ad animam, magisque eget Deo mundus, quā corpus anima. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 6.

Nec per mundum Deus, sed per Deum mundus quatenus potest extrahitur. Theolog. Platon. cap. 6.

Didici à magistro uitæ, mundum totum in maligno positum esse, bono tamen uitro in bonum cuncta reuerri. Lib. 3. Epist.

Mundus certe quamuis à ratione quadam pulcherrima optimaque, pulcherrimè optimeque disponatur atque ducatur, tibi tamen immundus atque malus (tibi, id est, hominum generi) qui immundus uituis in mundo, malusque in bono. Prima tibi mundanorum malorum origo est, mundanorum bonorum nimius appetitus. Libro 3. Epistol.

Mundus Deus statum fabricatus est suam. In Com. Dionys. Areopag.

Est contra religionem mundum uituperare tanquam malum. In Com. Plotin.

MVSICVS ET MVSICA.

Diuina musica est rectus cogitationum, uerborum actionumque concentus. Libro 1. Epist.

Musici officium est, in sono gratiam, cantus in cantu, sermonis elegantiam imitari, meminisse etiam motus animi multo magis oportere consonantes esse quā uoces. Inconcinnus enim alienusque amicus est musicus, cui dum consonat uox, lyraque, mens dissonat, iubet Dauid Mercuriusque quandoquidem Deo mouente canimus, canamus & Deum. Lib. 3. Epist.

MVSAE.

Non docet musam fieri mendicam, & innocentiam miserabilem. Lib. 1. Epist.

Nihil afferunt Musæ nobis aliud nisi patientiam, malorum uirtutem perferendorum. Lib. 5. Epist.

Non decet Musas fieri aut lasciuia minifras, aut iniquitatis arma. Lib. 1. Epist.

Quātum igitur usum ipsum laudamus Musarum, tantum uituperamus abusum. Quis nam maximè multis abutitur? Nisi qui aut harum uestigia temere importu-

Ex Marfil. Ficin.

neq; seclatur, aut uulgarem Ve. erem imprudenter admiscet aut eas a duce ipsarū Apolline segregat. Non capiunt scientiam inscñ homunculī, sapientiā ipsam inspiēte capientes. Nō ritē canēz canūt, sed silēt aut strident, ubi perulās Venere filius interpellat, nō aptē Pieridū saltat chorus imō claudicat & facillat, ubi dux chori p̄ocul abest Apollo. lib. 5. Epist.

Litera N.
NATURA.

Sicuti se habet ars ad naturam, sic & natura ad Deum. Lib. 2. Theolog. Platon. cap. 7.

Sicut natura operib. suis infert motum, sic natura p̄estat Deus esse. Lib. 2. Theol. Platon. cap. 7.

Tamdiu opera naturæ mouentur, quam diu natura mouetur. Lib. 2. Theol. Platon. cap. 7.

Tamdiu existit natura, quamdiu Deus seruat eam existendo. ibidem.

Natura cuiusq; una quædam forma uirtusq; ad unum quoddam opus certo modo determinata, toto suo impetu faciens qe quid facit, & necessariō faciēs. Lib. 2. Theol. Platon. cap. 11.

Quid est natura? natura quædam materia tractans extrinsecus. Lib. 3. Theol. Platon. cap. 3.

Natura est feries corporum. Lib. 13. Theol. Platon. cap. 2.

Difficile est naturā profursu exuere. Lib. 14. Theolog. Platon. cap. 10.

Natura in nobis corpus & spiritum cum anima cōiunxit. Corpus quidem remedijs medicinæ curatur, spiritus autē qui æreus sanguinis uapore & quasi quidam animæ corporisq; nodus, æreis quīq; odoribus, sonisq; & cantib. temperatur & alitur. Antimus unum quiddam est, est anima & corpore, spiritusq; cōpositum. Lib. 1. Epist.

Natura nobis instrumēta quib. discamus multa largitur, oculos, nares, aures, gustumq; & tactum, unicū uerō quo doceamus instrumentum dedit loquendi se facultatem. Lib. 3. Epist.

Profectio sic natura sepe uices rerum pendit, quando quidem sunt & pleriq; senes etiā ingenio pueri. Lib. 8. Epist.

Natura (ut dicit Plato in Polit.) uel Dei ars est, uel artificiosum Dei organum. In Com. Paton.

Natura instrumentum prouidentia est. In Com. Plotin.

NOMEN.

Inter omnia Dei nomina p̄cipitūm est ipsum bonum. Com. Dionys. Areopag.

Nomen dictio simplex significatiua eius quod secundum essentiam p̄dicatur, & omnis quod secundum seipsum minime dicitur.

NOX

Nox umbræ diei contraria, solis priuatio. Litera O.

OBLLECTANTIA.

Obllectamenta terrena non implent animum sed titillant. Lib. 14. cap. 7. Theolog. Platon.

Solent ea nos oblectare, quæ satis desideria faciunt. Lib. 9. Epist.

OCASIO.

Ocasio flos ipse temporis rebus agendis conferens: tempus bonum quandam ferens opem.

OFFICIUM.

Officium uerē p̄stantissimum est, proculdubio quod & maximē necessarium, et in primis ab omnibus exoptatum, effice re uidelicet ut hominibus sit mens in corpore. Cerno in Apol.

Officium est actio uniuscuiusq; uite propria, decorum honestate uq; seruans, pro ut res, persona, locus, tempusq; postulat. lib. 3. Epist.

OPERA.

Opera uehementius quàm uerba mouēt, maximē mouet alios, quia ipse mouetur maximē, omnino autem offēdit aures, qui aliter canit ore, aliter pulsat lyram. Lib. 1. Epist.

OPFRATIO.

Perfectior est operatio stabilis, quæ uno momento perfectissime suum opus absoluit, quum quæ indiget tempore. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 5.

Operatio Dei est perpetua quædā in seipsum cōuersio, per q̄ seipso fruatur et gaudeat. Lib. 9. Theol. Platon. cap. 6.

OPIFEX.

Vanus est opifex qui ab alio magis, q̄ ab ipso opere expectat honorem, non pendet operis uirtus ex iudice, sed opus iudici cōmendat artificem. Lib. 1. Epist.

OPINIO.

Opinio perceptio cum fide per ratiocinationem, rationis discursus, cogitatio in uerum & falsum. Recta opinio uera per cōiecturam probabilem affirmatio est. In Com. Platon.

OPORTV

Operib. Sentent. Infig.

OPPORTVNITAS.

Opportunitas tēpus in quo unū quodq̄ aptum est, uel pati aut agere.

Opportunitas imminētia temporis in quo uel agere uel pati quicquā oporteat.

OPVLENTIA.

Opulentia possessio rerum sic moderata ut ad felicitatem conferat, abundantia rerum ad beatitudinem conferentium.

ORATIO SIVE PRÆCATIO.

Quid potissimum sit in oratione petendum, eisdem triebis propheta similiter aperit, cū em̄ tria hæc, Timor, Amor, Laus, efficiāt ut impetremus meritō tria eadem, dum adoramus, nobis postulanda uidentur. Concedat nobis uidelicet Deus, ut eū timeamus recte, amemus ardentē, rite laudemus, summatim uerō adorare docet & impetrare Dauid, ubi ait, delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Lib. 10. Epist.

Oratio uox quæ scribi potest, pronuntia tua cuiusq̄ rei compositio ex uerbo ac nomine sine harmonia cantus.

ORATOR.

Oratoris officium est, qui alijs suafurus est, sibi iam ipsi suafisse. Lib. 3. Epist.

OS.

Os medulla calore consolidata.

OSTENTATIO.

Ostentatio affectio, quæ sibi uendicat ea bona quæ minimè adiuunt.

ORDO.

Ordo concentus operationum adinuiticem communionis proportio, uicissitudinis in omnibus causa, contemplatio ad percipiendum idonea.

LITERA.

PALMA.

Palma, uirtus, præmium, sumptuosus gratia exoptandum.

PATERFAMILIAS.

Patrisfamilias officium est filios colere, quasi propriæ uitæ propagines, atq̄ optimo suo exemplo regere tāquam membra. Lib. 3. Epist.

PATIENTIA.

Patientia non ut agas præcipit sed patiaris. Quanto difficilius agere est q̄ pati, tanto difficilius bene agere est, q̄ bene pati. Ceteræ quidem uirtutes omnes in bene agēdo uersantur. Patientia uerò sola in bene patiēdo consistit. Lib. 5. Epist.

Omīrum patientiæ potestate, uirtutes quidem aliæ: contra fatum quoddammodo

pugnant, patientia uerò uel sola uel maxime omnium expugnat fatum, quæ enim fatum immutabilia necessariaq̄ fore decernit, Patientia animi diuinæ prouidentix uoluntate consentiens, ita quodammodo mutat, ut ex necessarijs faciat uoluntaria, sicut qui malè agit, bona sibi met cōuertit in malum, ita qui bene patitur mala sibi uertit in bonum, nempe in perferēdis malis ipse bonus euadit. Lib. 5. Epist.

Patientia bonum usq̄ adeo bonum est, ut absq̄ ipsa cætera hominum bona, perfici nequeant. Lib. 5. Epist.

Tria præcipuè ut mihi uideatur, patientia, præcipit, primum, ut mala libenter pati uelis, quæ ipsa natura iubet ut pati nolis. Secundum, ut ipse tibi uoluntaria facias, quæ fatum necessaria fore decreuit. Tertiū, ut mala quælibet uertas in bona, quod Dei solius est officium, in primo quidem repugnare naturæ, in secundo uerò expugnare fatum, in tertio iubet deniq̄ equare se Deo Lib. 5. Epist.

PAVOR.

Pauor trepiditas in expectatione mali.

PAX.

Diuina pacis officium est uniuersi ordinem conseruare. In Com. Dionys. Areop.

Pax quæ ab inimicitijs belli cessamus.

PECCATVM.

Omne peccatum contra legem est diuinam & naturalem atq̄ ciuilem. Comment. D. Pauli cap. 10.

Peccatum actio præter rectam rationē.

PECCATOR.

Nemo grauius miserabilisq̄ peccat, q̄ qui cum angelo rebelli per ingratitude, superbiā à Deo deficit, creatore bonorumq̄ omnium largitore. Comment. D. Paul. cap. 9.

Nihil magis necessarium esse utiliusq̄ peccatoribus quàm confiteri peccata, afficit pœnitētia, pœnas à iudice petere, aquo animo ferre ut purgetur animus, antequam insanabilis morbo. eius euadat. In Cō. Plat.

PERSEUERANTIA.

Quantum bonum perseverantia sit hoc indicat, quod non ceteræ uirtutes bona pollicentur, perseverantia præstat, quæ quidē quanto difficilior est, tanto ceteris laudabilior. lib. 1. Epist.

Principium uel uoluntatis uel fortis, perseverantia uerò uirtutis. Lib. 1. Epist.

Sanè non in carceribus currentium præ

Ex Marfil. Ficin.

num sed in calce locatur. Cursum agredi cuiuslibet est, uel ignauissimi, peruenire uero per paucorum.

Perseuerantia affectio quæ perficit quæcumq; elegerat, id est, tolerantia uoluntaria aduersus labores incõcussus habitus.

PERTURBATIO.

Perturbatio (ut Stoicis placet) est uersa à recta ratione contra naturam animi cõmotio, eamq; ab opinione nasci putat. Lib. de Volupt.

PIETAS.

Pietas iustitia erga Deum, affectu colēs Deum, uoluntaria ueneratio Dei, recta honoris diuini scientia. Est pietas Dei patris agnitio. In Com. Plat.

Pietas sanctitatē excitat. In Com. Plat.

φιλανθρωπία.

φιλανθρωπία, id est, humanitas, affectio amicitia hominum conciliatrix, habitus hominibus beneficis, gratiarū redditio, gratitudo benefica.

PHILOSOPHIA ET PHILOSOPHVS.
Totum hoc philosophiæ studium (ut inquit Plato) est meditatio mortis. Lib. 15. Theolog. Platon. cap. 8.

Philosophus diuina quærat diligentius, ut fruatur, perferatur, & naturalia ut utatur. Lib. 1. Epist.

Tria sunt apud Philosophos præcipua, finis uidelicet origo, atq; materia, quibus cuiusq; doctrinæ perfectionem iudicant consueuerunt. Lib. 1. Epist.

Philosophiæ tres species à Platone adinuentas atq; distributas, huic naturæ trinitati ex omnibus suis partibus respõdere. Vt ea philosophandi facultas q̄ de rerū causis, progressionibusq; dixerit, Deo rerū principio congruat. Altera uero qua differendi origo modusq; tractatur, Deo ueritatis illustratori conueniat. Postrema philosophiæ pars, cuius præceptis & institutis uitam agimus, nosq; ipsos & familiā ac Rem pub. ad felicitatem consequendam dirigimus, Deo quoq; beatitudinis largitori cõparetur. Lib. 4. Epist.

Philosophia cum sit coeleste munus, terrena uicia procul fugat, fortunam fortissimè domat, mitigat miseriæ fatum, mortibus bonis certissimè utitur. Immortalia munera largitur ad uotum. Lib. 4. Epist.

Cum ab omnibus philosophia (ut nomē ipsum à Pythagora inductum perhibet) sapientia amor desinat, sapientia uero di-

uinorum contemplatio sit; certè philosophiæ finis est cognitio diuinorum. Lib. 4. Epistol.

Quicumque philosophus futurus est, ab ipsa natura sic institutus esse debet, ut primo quidem ad omnia disciplinarum genera, facilis ac promptus existat. Deinde, ut natura sit uerax, ab omni mendatio penitus alienus, tertio loco, ut contemptis omnibus quæ corruptioni obnoxia sunt, illis quæ semper eadem permanēt mentem adhibeat. Magnanimus quoq; & fortis sit necesse est, qui nec mortem metuat, nec inanem cupiat gloriam. Præterea temperatū hunc quodammodo nasci oportet, easq; animi partes, quæ affectibus efferrī solent, domitas à natura suscipere. Quisquis enim ueritatis audis ad diuinorum contemplationem mentem conuerit, uoluptates corporis paruipendit. Oportet præterea liberali animo philosophum esse. Etenim rerū uiliū astimatio homini ueritatem rerū contemplaturo aduersa est nimiumq; contraria. Maxime uero omnium ingenij acumen atq; memoria, & magnitudine animi illi opus esse uidetur. Lib. 4. Epist.

Philosophia ascensus est animi, ab inferioribus ad superna, à tenebrisq; ad lucē, principium eius diuine mentis instinctus, media uero ad facultates disciplinæ quæ et narrauimus finis sibi boni possessio, fructus deniq; recta hominum gubernatio. Lib. 4. Epist.

Philosophia nō docet nos uitā cum principibus agere, nam si id uetat omnino (ut certe uetat) nullo modo docet. Uetat autē penitus ut mihi uideretur quandoquidem contraria iubet, nempe inueniendo ueritatis amore tranquillitatem animi, & libertatem uitæ desiderat. apud principes autem nō ueritas habitat, sed mendacia, simulationes, dissimulationes, obrectationes, adulationes, non tranquillitas animi sed cura, sollicitudo, inuidia, & omnis deniq; perturbatio, non libertas omni charior auro, imò tā misera seruitus ut neq; subditis parcat unquam nec principib. eiusq; finis sit uel seruitus uel ruina. Lib. 5. Epist.

Nemo usq; adeo sit humanæ facultatis ignarus, ut confidat se posse ritè libereq; philosophari ac simul securè tutoq; uitam apud principes agere. Lib. 7. Epist.

Sola ex omnibus facultatibus & artibus hominum pia semper philosophia omni studio

Operib. Sentent. Infig.

studio prouidet, ne uel in cæcitatẽ tam miserã corrumpatur uel tam graue odium subeamus, nullũ enim aliud ueri philosophantis officium est, quã singulas tum partium, tum uniuersi rationes & causas excogitare semper atque docere. Libro 7. Epistol.

Virorum philosophantium amicitia nõ minoris apud mortales uidetur esse momenti, q̃ inter cœlicolas coetus felicium planetarum. Lib. 10. Epist.

Deus ipse pro religiosa philosophia, proprietate pugnabit. Lib. 10. Epist.

Est autem philosophi officium diuina nosse, gubernare humana: in illo contemplatiua philosophia, in hoc actiua comprehenditur. Philosophus itaq̃ primo diuinã, id est, absolutam ipsius boni naturam per sapientiam contemplatur. Deinde ad id uelut ad finẽ humanas operationes dirigens humana gubernat. Eiusdem autem scire est recte hominem unum, familiã, ac rempub. gubernare. Quamobrem qui moralis est, idem dominus, ciuilis, rex idoneus esset. Ex quibus concluditur in ipso philosophantis officio hæc omnia contineri, sapientiam, prudentiam, iustitiam moralem, domesticam, ciuilem, ac regiam disciplinam. Per sapientiam diuina cognoscit, per prudentiam iustitiamq̃ humana gubernat, dum rem suam, rem in familiarẽ, tempub. administrat. In Com. Platon.

Philosophus est uerus imitator Dei. In Com. Platon.

Philosophia appetitus sapientis, contemplatio ueritatis, ut ueritas est, cura animæ secundum rectam rationem.

POETA.

Poeta officium est, ut naturam moresq̃ pingere ualeat, utruq̃ uidisse. Lib. 3. Epist.

POSSESSIO.

Mediocrius rerum possessio, & temperatus fortunæ afflatus, ut securior est, & stabilior sic ad Mineruam & musas accommodat. Lib. 3. Epist.

Possessio rerum tam excedens quã deficiens, non solum motibus, & concordie sed ingenio etiam & artibus obest. In Cõ. Platon.

POTENTIA.

Summe potentie sunt natura, mēs, mentisq̃ caput atq̃ uoluntas. Lib. 14. Theol. Platon. cap. 7.

Potentia quæ est per se ipsum efficax

POTESTAS.

Potestas excellẽtia in agẽdis seu dicẽdis: habitus quo potentes efficiuntur.

PRÆCEPTVM.

Mosica præcepta in duo genera apud Theologos distinguuntur, alia ad naturalem, moraleq̃ ius pertinent, alia ad ceremonias & iudicia, prima illa à Deo Mosi data sunt, secunda Moses ipse instituit diuinitus inspiratus. Rursus prima omni hominum generi semper seruanda mandantur, secunda solos ludæos astringunt, uidelicet usq̃ ad Messiam ipsius aduẽtum. Prima quæ diximus adeo cõmunia sunt, ut cuiq̃ etiam non minus liberaliter instituto, uel solo naturali iudicio cognita esse poterint. Quid enim in eis aliud continetur, præter Dei uitius cultum, uitamq̃ moralem. Lib. Epist.

PRINCEPS.

Tres sunt præcipui (ut magi tradunt) principes super mundum, Oromalis, Mitris, Arimantis, id est, Deus, mens, anima, Lib. 4. Theolog. Platon. cap. 1.

Arbitramur à iustis principibus, iustè subditos gubernari. Lib. 3. Epist.

Principis uirtus est, circumspecta prudentia, iustitia clemens, sublimitas humilis, humilitasq̃ sublimis. Lib. 3. Epist.

Principibus nullum præstantius prædiorum genus esse dicebat Plato, quam eorum qui familiaritates cauponari nescirẽt. Lib. 4. Epist.

Nihil periculosius est in principe, quã si quã plurimũ eum cõtemnant, uel oderint uel nimis inuideant, contemptus quidem sciẽtia, grauitate, integritate uitatur. Odium uerò innocentia, & humanitate lenitur. Inuidia denique munificencia, liberalitate, magnificenciaq̃ sedatur. Lib. 5. Epist.

Nũquam fore bonos in Rep. principes, nisi sint uiri probatissimi, statim uidelicet à tenera ætate diligenter excolti. In Comment. Platon.

PRINCIPATVS.

Principatus prouidentia uniuersi.

PRIVATVS.

Priuari officium est tam libenter magistratum parere mandatis, ut non legis necessitate compulsus, sed propria uoluntate uideatur adductus. Lib. 3. Epist.

PROCRASTINATIO.

Sera nimis uita est crastina, uiue hodie. Lib. 1. Epist.

Ex Marfilii Ficini

Prorogatio uitæ est interdum morum emendatio est, si peccata tamen præterita prosperitatis abrogatio uel derogatio. Libro 1. Epist.

PROPINQUITAS.

Propinquitus communio in eodem genere.

PROVIDENTIA.

Providentia est series mentium. Libro 1. Theolog. Platon. cap. 1.

Providentia in rebus necessarijs sua rationem quam deserit. In Com. Plotin.

Diuina providentia nunquam alios contra omnem fortunæ fauorem, repente ad imum est summo uestigio deiecit. Alios contra malignum fortunæ impetum euehit mirabiliter in excessum, si quos aut uel superbos stare diu, uel humanos ad tempus cadere sinit, permittit etiã ut & illi tam deiecta misera per mente sint, quam alia sorte, & illi tam excessa mente quam humiliter & abiecta fortuna. Lib. 3. Epist.

Providentia præparatio ad futura.

PROSPERITAS.

Humana prosperitas, falsa quidem felicitas, ac ueræ felicitatis impedimentum. Epist. lib. 3.

Terrena prosperitas totiens humano generi appetitissimè mentita iam fuisse conuincitur, quot in uniuerso temporis cursu ab initio mundi, ad nos usque momenta fluxerit. lib. 3. Epist.

Uerior uanæ prosperitatis afflatus, uanos mortalium animos inflat, tumidosque reddit atque egros. lib. 3. Epist.

Facillimè multis de causis quas intelli gere quislibet facile potest, prosperitas nostra turbatur, atque perinde ut iactus in altum lapis quando altissimè ascendisse uidetur, tunc subito sine ullo temporis intervallo descendit, ita fortuna quæ ad summa euehit fastigia rerum, statim sine mora uel iubet eum uelut è mote sponte descendere, uel ipsa præcipitat, sanè & grandioribus causis grauior, & altioribus ruina profundior imminet, sepiissime post blandas auras Zephyrosque suaves, repente stridens aquilone procella uelum aduersa ferit, fluctusque ad lydera tollit. Lib. 3. Epist.

Diuina providentia statuit tenentem prosperitatem idcirco uolantem, & fugacissimam esse, ne tenere diutius non procul à diuina beatitudine possit, cum ne momentum quidem à nobis unum ipsa teneri possit.

Atque etiam ne morbis frequentibus cogemur cœlestis medici frequentius recordari. Meminisse præterea nos in regione, tam iniqua non esse tanquam in patria cõstitutos, sed quasi quodam exilio re legatos. lib. 3. Epist.

Prosperitas uberiore afflatu animos inflata rerum copia immoderatos facit & negligentes, licentia reddidit deteriores: ad scelera cuncta procliuiores. Lib. 3. Epist.

PRV DENTIA.

Prudentia notitia rerum priuatim & publice rerum administrandarum. Lib. 1. Epist.

Summa prudentia aut nunquam aut certe coacta, inuit cum fallacissima fortuna certamen. Lib. 6. Epist.

Prudentia uis quæ per seipsam ad beatitudinem humanam ducit: scientia bonorum & malorum, dispositionem felicem præstans, potestas qua quid etiã agendum sit & quid non iudicamus.

Prudentia scientia bonorum uirtutis proprie ad hominem pertinentium. In Com. Platon.

Tanta prudentie perfectio est, ut & optanda docet exoptare atque comparare, & comparatis ea potissimum uti ratione qua possint. In Com. Plat.

PVDOR.

Pudor audati remissio, eiusque optimus apparet spontanea & libens acceptio, formido uituperationis ueræ.

PVLCHRITVDO.

Humana pulchritudo, uidetur priusquam ametur, Diuina uerò amatur ut uideatur. Lib. 2. Epist.

Ipsa pulchritudo prima nihil aliud est, quam splendor gloriæ penes patrem lumen, & figura substantiæ eius. Unde triplex emicat pulchritudo, prima quidem per angelicos intellectus, secunda uerò per intellectuales animas. Tertia per corpora ubique formola quasi lumè unum per tria quedam ultra coloribus inter se uaria, ideoque uariam ex primo splendorem reddentia. Lib. de Lumin.

Pulchritudo nihil aliud est quam summi boni splendor, fulgens præcipue in his rebus, quæ oculis, auribus, mente percipiuntur, perque illas ad ipsum bonum, uisum auditum, mentemque conuertens. In Com. Platon.

PVRGATIO.

Purgatio deteriorum à melioribus segregatio.

Operib. Sentent. Infig.

Litera R.

Magariſſe autem religionis pretioſiſſimę ſepe tractantur ab ignorãtib. atq; ab his tanquam ſuis conculcantur. Lib. De Chriſt. relig. in procemio.

Si inanis religio eſſet, per eam ruruſus homo omnium eſſet imperfectiſſimus, quoniam per eam dementiſſimus atq; miſerrimus. Lib. De Chriſt. relig. cap. 1.

Cæcã uni quoque hominum uaticinio religio uera eſt, omnes nãq; ſemper ubiq; colunt Deum, uitã futura gratia. Lib. De Chriſt. relig. cap. 1.

Religio eſt inimica corporibus. Lib. 14. Theolog. Platon. cap. 10.

Religio ſatũ damnat, aſſerit libertatem. Lib. 14. Theolog. cap. 10.

Nuſquam & nuñq; religionis facta eſt intermiſio, licet aliã, & alibi aliter Deus honoratus ſit. cap. 10. eodem lib.

Nihil habent homines religione diuini. Ibidem.

Cætera hominum ſtudia, ut plurimum à diuinis ſeiuungunt, mortalibus coniungunt, religio autem cõtra à mortalibus ſoluit, diuinisq; religat, ubi Stygijs amarisq; ſaporib. procul expulſis, ne cæca nos ſua uitate perfundit, ſi quando aliã religioni ingulgendum fuit, hac tempeſtate potiſſimum eſt indulgendum, hoc enim malorũ omnium ſeculum eſt. Lib. 6. Epiſt.

Tota religio naturalis homini, firmiſſimum immortalitatis fundamentum. Lib. 10. Epiſt.

Oportebat religionem (quæ quidem ad felicitatem unica eſt uia) non rudiorib. tantum hominibus, uerum etiam peritiorib. cõmune fore. Quæ quidem duce omnes ad beatitudinem cuius gratia nati ſumus, & ad quem conſequendam communi ſtudio laboramus, facilius, rariuſ peruenire poſſimus. In Com. Platon. in procemio.

Religio eſt, eius quod Deo redditũ eſt aſſidua iuſtiſq; operibus cum Deo ipſo in diſſolubilib. relegatio, ut merito ſapiens ille dixerit, funiculum niſi piceum difficile ſolui funiculũ inquam, ex pietate, ſanctitate, religioneq; connexum. In Com. Platon.

Religio religat ſanctitatem. In Cõ. Platon.

Tota religio naturalis homini firmiſſimum immortalitatis fundamentum eſt. In Comment. Plot.

RES.

Res humanæ umbris, cogitationeſq; ue

ſomnijs ſunt conſimiles. Lib. 12. Epiſt.

RESPUBLICA.

Beatiffimas fore Reſpublicas (dicebat Plato) ſi aut philoſophi dominantur, aut ſaltem qui gubernent diuina, quadam ſorte philoſophentur. Nihil enim peſtilentius eſſe poteſtate, & audacia quam ignorantia comitetur. Tales quoque ſubditos eſſe ſolere quales magiſtratus. Lib. 4. Epiſt.

Reſp. cœtus multorum hominum ad felicitatem per ſe ſufficientem legitima multitudinis conſpiratio.

REX.

Regi maximo curæ eſt re uera honorari, q̄ aut his aut illis geſtibus honorari. Lib. de Chriſt. relig. cap. 4.

Rex imperans ſecundum leges nulli ſubiectus, irreprehenſibilis, ciuiliſ ordinis inſtitutor.

ROBUR.

Robur uis unũquodq; in natura ſua ſeruans, eo quod detrimenta deuitat.

LITERA S.

SACERDOS.

Ad nullum magis q̄ ad piũ ſacerdotẽ pertinere ſingularis charitatis officia, quæ quidem in maximo omnium beneficio q̄ maxime lucent. In Apollogia.

Nihil in terris honeſto ſacerdote pulchrius eſt, turpi uerò nihil turpius. Ille reſtigionis hominũq; ſalus, iſte peſtis. Li. 1. Epiſt. Sacerdos eſt temporalis quidam Deus, Deus uerò ſacerdos æternus. Lib. 1. Epiſt.

Sacerdotis uirtus & officium eſt, ſapientia quæ dæprietate ſeruens, & pietas ſapientia lucens. Lib. 3. Epiſt.

SACRIFICIUM.

Sacrificium hoſtię donũ Deo exhibitũ.

SACRILEGVS.

Sacrilegi habendi ſunt, qui iuniorẽ imò & quarumlibet animos uerbis morbiſue infectunt. Lib. 1. Epiſt.

SAGACITAS.

Sagacitas innata ratiocinandi uirtus.

SALVS.

Salus munitio ab omni damno ſecura.

SANCTITAS, SANCTVS, ET

SANCTVM.

Vtrobq; incidunt in Scyllam, cupientes uitare Charybdim: ſancti enim deliramenta nugãq; mortalium fugientes, in demones incidunt tentatores. Non enim his eſt certamen aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus (ut Paulus inq̄) maleficos q̄ ſcã ſpiritus aëris caliginoſi tyrãnos. li. 12. Epiſt.

7 4

Sanctitas

Ex Marfil. Ficin.

Sanctus est eius quod Dei est, Deo agni
to retributio. In Com. Plaron.

Sanctitas pietatem cōfirmat & sancit, san-
ctitas quoq; religionē mouet. In Cō. Plat.

SANCTIMONIA.

Sanctimonia uitæ doctrinā efficit uene-
randam, iuniores seniorum merēs facillē
elibant. Lib. 1. Epist.

Sanctimonia cautio declinans à peccatis q̄
aduersus Deum cōmittuntur, diligens ob-
seruatio diuini cultus secundum naturā.

SANITAS.

Sanitas animæ habitus affectibus non
succumbens.

Scientia arbor est; radices aliquantulū
amaras habere uidetur, fructus tamē pro-
fert q̄ suauissimos. Lib. 1. Epist. & 5. Epist.

Scientia uel de rebus agit penitus separa-
tis, uel omnino corporeis uel medijs, illa
quidē diuina, ista naturalis, hæc mathema-
tica. Harum quælibet secatur in tria. Diui-
na enim uel contemplatur Deum, uel sub-
stantias omnino diuinas, ut angelos uel in-
tellectuales animas, nostra quidē diuinas,
sed quodammodo etiam uergentes ad cor-
pora, sed interim separabiles. Fluctusq; di-
uina scientia contemplatur. Naturalis au-
tem tria quoq; considerat: uel elementalia
corpora, uel cœlestia, uel animas his coniu-
ctas. Mathematica quoq; triplex, aut enim
solam quantitatem tractat, siue memoria-
lem, siue continuam, ut arithmetica, geo-
metriaq;. Aut etiā cum ratione motus, ut
astrologus, aut etiam cum ratione sensus,
siue uisus, siue auditus, ut perspectiua, uel
musicus: nouē igitur cōmunia scientiarū
lumina sunt. Lib. de Lum.

Scientia comprehensio animæ immuta-
bilis, ratione uis comprehensiuā alicuius
uel quorundam ratione immutabilis, ratio
uera in cognitione immutabilis.

SAPIENTIA.

Sapientia sine audacia prodest quidem,
quamuis non magnificē, sed obest nunq̄.
Lib. 1. cap. de Christ. relig.

Sapientia in singulis humanis operibus
nos uoti cōpotes pro uiribus efficit, neq;
aberrat unq̄, neq; fallitur, alioquin sapien-
tia reuera non esset. Lib. 1. Epist.

Sapientia est rerum diuinarum cognitio,
res autē diuinas, Plato in Lib. de Rep. non
aliter menti nostræ innotescere, posse, q̄
Deo nos illustrante, demonstrat, quemad-
modū corporū for nas oculis, nō aliter, q̄

sole oculos, illuminante uideri. Lib. 1. Epist.

Conducunt ad sapientiam defendendā
non tam Martis milites quam Palladis sa-
cerdotes. Lib. 1. Epist.

Principi non aliter necessaria est sapien-
tia, q̄ corpori animæ. Lib. 4. Epist.

Quisnam sapientiā rectē adorat, nisi q̄ sa-
pienter? Sapienter autē hanc solus adorat, q̄
possit à sapientia sapientiā. Non possumus
nisi per illam quicq; uel ab ipsa uel ab alio
petere sapienter, nō possumus quicq; ab il-
la sapienter petere nisi illam. Lib. 4. Epist.

Felix cui succedunt omnia benē, soli au-
tem succedunt qui benē omnibus utitur,
solus benē omnibus utitur, q̄ & suipsius
& aliorum uires à sapientia didicit, felices
igitur soli sapientiæ sacerdotes, q̄ uel in ipsa
humana (ut ita dicam) miseria sunt beati.
Lib. 4. Epist.

Deus per Mercurium cœlestium mini-
mā sapientiā uirtutum maximam signifi-
cari uoluit, ut meminimus, minimam ef-
se in hominib. sapientiam. Quippe cum no-
bis à stellarum minima promittatur. D-
cuit præterea sapientiam nec in magnitu-
dine corporis constitutam esse, nec ab ipsa
mole materiæ proficisci. Nonnunquam ho-
mines corpore, audacia, fortuna, minimi,
sunt sapientiā maximi. Deinde Sol quidem
Deum ipsū præfert, Mercurius sapien-
tem, Mercurius igitur nunquā à sole disce-
dens, significat animum duntaxat sapientē
fore, q̄ nunquam discedit à Deo, sol quin-
etiam principes significare putatur. Cum
igitur sol nullam stellarum propinquitatē
habeat q̄ Mercurium, admonet inuicem
principes debere nullos habere fami-
liari-
tate coniunctiores q̄ sapientes, quod autē
Mercurius idē, sapientiā, eloquentiāq; mit-
tit, literarū studiosos iubet eloquentiā istū
diū, cū studio sapientiæ copulare. Li. 10. Epist.

Mentis diuinæ idearumq; cognitio sa-
pientia dicitur. In Com. Plaron.

Sapientia scientia quæ nihil penitus præ-
supponit: scientia eorum quæ semper sunt,
scientia q̄ rerum omnium causam cōtēplatur.
Sapientia certa rei cōprehensio est, qua-
re prius ratione distincta sit res oportet, ut
certo percipiatur. In Com. Plat.

Sapientia est absoluti diuiniq; boni scien-
tia. In Com. Plaron.

SEMPITERNUM.

Sempiternum, quod per omne tempus
& prius extitit, & nunc est, nulli corrup-
tion

Ex Marfil. Ficin.

cunctis infundi. Moses celestium dominū in die solem esse, in nocte lunam, quasi no-
cturnum solem. Lib. de Sol.

Solem esse regem, lunamq; que solis & soror est & cōiunx, esse reginam celestium, ipsa signorum in Zodiaco dispositio manifeste declarat. Lib. de Sol.

Diuinus noster Plato, solem ipsius boni conspicuum filium nominauit. Arbitratus quoque est solem esse perspicuum Dei statum in hoc templo mundano. ab ipso Deo positum, intuentibus ubiq; præceteris admirandā. Hunc ueteres, ut Plotinus ait, & Plato uenerabatur ut Deum. In sole prisca Gētium theologi omnia gentium nomina collocarunt. Quod quidem Iablichus, Iulianus, Macrobiusq; testatur. Deniq; quisquis non uidet solem in mundo, imaginem esse uicariumq; Dei, is profecto, neq; noctem considerauit unquam, neq; solem suspexit exorientem, neq; cogitauit quantum excedet sensum. Quam subito uita redeant, quæ procul ipso mortua putabantur. Neq; munera solis admauerit, quib. solus ipse facit, quod stellas cunctas conficere nequeunt. Solem igitur uel Phæbum, Musarum, id est intelligentia ducem, unā cum Platonice atque Dionysio imaginem Dei conspicuam concludit. Lib. de Sole.

Sol conspicuus in mundo nobis est imago. Sol tam uisus generis quam uidentia suscitatur ad agendum, cumq; oculis uidentia coniungit. In Com. Dionys. Areop.

Solunius est mundani omnis luminis principium. In Com. Plat.

Sol oculos generat uimq; uidendi illis præstat. ibid.

Sol celestis ignis qui solū ab ortu ad occasum ab eis aspici potest, animalis temporis astitū animatum diurnū & maximū.

SOPHISTA.

Sophista iuuenam nobilium atq; diuitem mercenarius uenator. Sophista ambitiosus & fallax Philosophi æmulator est. In Com. Platon.

Sophista similis est illi qui piscatur hamo.

Sophista est mercator quidam qui disputationes, disciplinasq; morum, eo consilio accumulatur pascim, ut mercede quadam commutet, atq; uendat. ibid.

Sophista est auarus quidam artifex, qui quæritus gratia priuata illegitime tractat, & docet, artemq; contradictoriam profite

tur. In Com. Platon.

Sophista est uersutus falsarum opinionum disseminator. In Com. Platon.

SORS.

Vbi plurimū sapientiæ, minima opus est forte ubi minimū sapiētiae, fors plurima diminatur. Et si interdum fortuna sapientiæ iungitur, non tamen simul utraq; regnat. Aut enim nullo pacto fors rationi coniungitur, aut seruit. Quamobrem fors, probis inuida uiris totis oblitit uiribus, ne proba usquam ratio regnet, utpote q̄ illa regnat te sit gloriā & imperium amissura. Sape fors dotat multum, quem parum natura uirtus dotauit. Neq; ditat facile quem natura uirtus dotauit. Lib. 3. Epist.

Plura tibi admodum maioraq; dona fors dabit ultro quam lacessita. Quot enim uolentia persequeris, totidē certe te fugient. atq; quod absit, si quando poterunt, forte fugabunt. Lib. 6. Epist.

SPE S.

Spes expectatio honi.

STULTITIA ET MISERIA HOMINVM.

Stultitia ridicula, miseria flebilis esse uidetur. Stultitia quid aliud est q̄ iudicideprouario? Miseria quid, nisi appetitus afflictio, ex deprauatione iudicij proficiscens. Lib. 1. Epist.

Illud in primis stultitiam non iudicare non possum, quod multi bestiam quidē suam imō feram noxiam & indomitā, hoc est, corpus pascant diligentissimē, se ipsos autem, id est animum ipsum, quantum in eis est fama perire permittunt. Lib. 1. Epist.

Stultitiæ fructus est miseria. Lib. 1. Epist.

SUFFICIENTIA.

Sufficiētia perfecta bonorum possessio, habitus q̄ unusq;q; sui plus dominus sit.

SUPERSTITIO.

Sape iners q̄ uerantium ignauorumq; cura superstitio potius q̄ religio est appellanda. Lib. De Christi. relig. in proem.

SUPPOSITIO.

Suppositio principium in demonstrabile, sermonis summula.

Litera T.

TEMPVS.

Nulla iactura grauior est quam temporis. Lib. 1. Epist.

Tempus solis motus, progressio nis mensura. Tempus bonum.

Temperantia moderatio animæ circa naturales concupiscentias atq; uoluptates, compositio ordoq; animæ ad naturales uoluptates

luptates

Operib. Sentent. Infig.

luptates atq; dolores, consonantia animæ ad imperandum & obediendum uoluntaria, eorum quæ secundum naturam sunt actio rationalis animæ conuersatio quo ad honesta & turpia, habitus quo decentia eligimus & seruamus.

Temperantia circa bona malaq; similiter asciscendi atq; mentuendi. In Cō. Platon.

TEMPERANS.

Temperans qui mediocres concupiscentias habet

Temperato uiro pulchrum uidetur omnia nosse, quod si fieri possit, secunda quedam, id est tota nauigatio uidetur, suam ignorantiam recognoscere, ne & rem ipsam ignoret, & ignorantium, nec dum quod ignorat tētat, aberrat, neq; indocilis sit, neq; superbior, quod Platon in Alcibiade docet. In Com. Platon.

TERRA.

Si quis querat quam ob causam terra sit rotunda, respondeat, quia uidelicet rotunditatis idea participat, ad cuius similitudinem sapientia mundi idcirco terram disponit, quoniam iudicauit uoluitq; boni ipsius gratia fieri melius ita sese habere. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 11.

TOLLERANTIA.

Tollerantia perpessio molestiæ honesti gratia perpessio laborum honesti gratia.

TYRANNVS.

Tyrannus imperas ciuitati secundū sententiam propriam.

LITERA V.

VATICINIUM.

Vaticinium scientia q̄ dignoscitur quid adsit quidue futurum sit mortali uiuenti.

VENTVS.

Ventus agitatio aeris circa terram.

VERECUNDIA.

Verecundia formido in expectatione in famia.

VERITAS.

Veritas nihil de sua causa deprecat, quia nec de cōditione miratur, scit se peregrina in terris agere. Lib. de Christ. relig.

Veritas nō modo aliud est q̄ mens, sed & superius aliquid. Lib. 1. Theol. Plat. cap. 2.

Latus se fundit ueritatis q̄ mentis imperium. Lib. 1. Theolog. Plat. cap. 5.

Diuina ueritas omne rerum antecedit initium, omnium rerum fini succedit, nam & ante cuiusque principium uerum erat initium illud fore & post omnem cuius-

que finem, uerum erit finem illum fuisse, quicquid autem aliquando uerum est, ueritate uerum est. Libro 1. Theolog. Platon. cap. 5.

Veritatis acquirenda studio alimoniam corporis pretermittimus sepe numero, ne que temporis neque sumptibus parcimus, neque laboribus, eneruamus corpus, quo eneruato animus fit neruosiior. Libro 8. Theolog. Platon. cap. 2.

Veritas non est corporea, alioquin rebus in corporeis non inest. Lib. 8. Theolog. Platon. cap. 2.

Veritas mentis cibus est, quo fit ut se uicissim libenter adsciscat. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 14.

Quia ueritas impugnatore telis inuadit, pugnat utique potest, qui autem ueris aggreditur rationibus reuerfa semper expugnat. Lib. 3. Epist.

Absoluta ueritas lux Dei est in seipsa. Rerum ueritas est Dei splendor in ipsis. Ergo suis ueritate gaudere, amare, quare, considera Deum propter seipsum & cetera propter Deum. Lib. 3. Epist.

Scito eas res duntaxat ueras existere, q̄ ad ueritatis iudicem intelligentiam pertinent. Lib. 3. Epist.

Immensum est ueritatis lumen, immensa potestas. Lib. 3. Epist.

Veritas rerum proprijs uestigijs inuestigatur nonnunquam, certisq; discerni potest iudicijs, quoniam determinata pendet ex causa, semperq; permanet eadem. Voluntas aut humana cum ob libertatem nō habeat causam terminatam, ac momento quo libet permutetur, neq; uestigijs, neq; iudicijs certis inuestigatur. Lib. 3. Epist.

Veritas est lumen optimum, lumen ueritas se ad extima fundens. Lib. de Lum.

Tranquillitas ueritatisq; scientia, diuinitatis maxime propria sunt. Libro de Voluptate.

Veritas ex redargutione falsitatis elucet. In Com. Platon.

VERACITAS.

Veracitas habitus in affirmando atq; negando rectus, scientia ueri.

VICTORIA.

Victoria uis in certamine superans.

VICISSITUDO.

Omnium rerū uicissitudo est. Lib. 1. Epist.

VINVM.

Tantum imago uini alit sicut, quantum uinum

Ex Marfilii Ficini

uinum alit sitibundum. Lib. 3. Epist.
VIR SAPIENS, FELIX, FRVDENS, BO-
NVS, IYSTVS, PIVS, PRO-
BV3, ET PRAVVS.

Sapienti uiro lex Deus est, insipienti libi
do. Lib. 12. Theolog. Platon. cap. 10.

Hi sapientes habentur, qui pro utribus
intentionem animi auertunt à sensibus, ad
intellectum uerò còuertunt, ubi diuinam
legem auscultant, officia iusta dictantem.
Com. D. Pauli cap. 15.

Virum sapientem felicemq; esse puto, qui
cum ex solo pendeat Deo, in medijs cala-
mitatibus uiuit lætus. Quæ nec metus exa-
nimat, nec dolor excruciat, neq; uoluptas
corrupt, neq; libido inflamat. Qui in-
ter densissimas spinas molles speciososq;
flores legit, ex stercore margaritas eruit
atque effodit, qui in profundis uidet tene-
bris, qui compedibus grauatus & uinculis
circūstrictus, ueluti liber solutusq; per-
currit, quem deniq; spiritus cœlestis affla-
uerit. Lib. 3. Epist.

Nullus uerbosus & loquax sapiens esse
potest, docuit enim semper, didicit nun-
quam. Quisquis autem sapientiæ literis ca-
ret, non modo pauper uerum etiam cæcus
& mutus iudicandus est. Lib. 3. Epist.

Vir caueat ne ullo modo muliebris sit.
Lib. 3. Epist.

Prudenti sententiâ est, uirum grauib.
negotijs occupatum, absq; graui causa nõ
esse interpellandum.

Solum felicem sapientes existimant, cui
ad uotum cuncta succedunt, soli ad uotum
cuncta succedunt, quæ omnia quæ uult ha-
bet. Ille singula uult quæ habet, id est, quæ-
cũq; uelle natura, uel natura uel fortè con-
tingunt, qui primũ quidem intelligit, nul-
lum se bonum, nolle deberet. Lib. 5. Epist.

Vir prudens corpus quidem suum mun-
di membrũ, mundi ipsius reuolutioni con-
cedit, quocunq; contigerit agitandũ. Ani-
mum autem Dei filium à corporis cõmer-
tio segregat, & diuinã cõmittit providen-
tiã, pro arbitrio gubernandum. Lib. 1. Epist.

Prudentis est & in se nõ aère pluuiam,
& in pluuiã expectare serenum, imò nihil
in caliginosa hac uita putare serenum, nisi
sub mente serena. Lib. 5. Epist.

Vir iustus, & pius, & probus, non ne
Deo amicus est? Iniustus autem & impro-
bus inimicus? Est profectò. Lib. 12. Epistol.

Bonus uir à Platone censetur, qui in se

quidẽ temperatus, ad Deũ autem pius est,
ad homines uerò iustus. Animus eiusmo-
di, propter similitudinem Deo præ cæteris
est amicus, malus autem propter dissimili-
tudinem inimicus. Itaq; cũ Deus moueat
& intrinsecus, & ubiq; provideat, nimirũ
opiniones & imaginationes speciesq; bo-
norum uirorum, uerã frequenter euadit,
& intrinsecus, & ubiq; provideat, nimirũ
opiniones & imaginationes speciesq; bo-
norum uirorum, uerã frequenter euadit,
malorũ uerò falsæ, utriq; gaudia quædam
excogitant, optant, sperant, hæc bonis ui-
ris tanquã diuinis atq; ueridicis, uera sæpe
contingunt, malis uerò falsa, mali enim tan-
quam libimet mendaces, sicut frequenter
opinionem falluntur, ita falsa sæpius oblecta-
menta contingunt, deniq; si prauis tanquã
à diuina ueritate discordibus, succedere
spes non debent, sæpe tamen in externis
successum habere uidentur, sequitur sal-
tem, ut intrinsecus non succedant, semper
ergo sollicitantur intus atq; languent, eor-
umq; uoluptates similes sunt falsis uolu-
ptatibus agrotantium, somniantium, insa-
norum. Lib. 12. Epist.

Prauis uiris oblectationes quædam ad-
sunt, sæpe confictæ, atq; deniq; falsæ, falsis
igitur uoluptatibus prauis sæpenuero ge-
stunt. Lib. 12. Epist.

Vir sanæ mentis ad id in primis pecunias
esse utiles iudicabit, ut quicquid uel Deo
uouerit, uel homini promiserit aliterq; de-
buerit impleat, neq; ob paupertatem addu-
catur, aut mentiri cuiquã, aut ulla in re de-
fraudare, pecuniã namque referendẽ sunt
ad iustitiam, iustitia uerò ad uitã alterius
præmium. In Com. Platon.

V I R E S.

Aequales uires aequalia faciunt. Lib. 1.
Theol. Platon. cap. 3.

V I R T V S.

Naturalis uirtus manet, quia naturalis e-
st uigor uiget perennis, neq; remittitur.
Virtus acquisita mutatur, qui ex potentia
in actum, ex actione trãsit in habitum, &
econuerso. Lib. 1. Theol. Platon. cap. 3.

Diuina uirtus pura atq; summa est. Lib.
2. Theolog. Platon. cap. 4.

Infinita uirtus nunquam minuitur. Lib.
17. Theolog. Platon. cap. 2.

Virtutibus præmia, uitijs supplicia digna
debentur, hæc cum in hac uita nõ tribuan-
tur, tribuuntur in altera. Lib. 2. Theol. Pla-
ton. cap. 10.

Cum uirtute oritur præmium. Ibidem.
Virtus est exoriens præmium. Ibidem.

Virtus

Operib. Sentent. Infig.

Virtus adolefcens inuidiā concitat, adul-
ta fedat, liuorem domat. Lib. 1. Epift.

Virtus est habitus animi electione ad bea-
titudinem conferens. Lib. 1. Epift.

Humanæ uirtutis principium finisq; est,
meminiffe non esse humanam uirtutem
absq; diuinæ uirtutis gratia & amore. Lib.
6. Epift.

Obefferet autem laboriofa uirtutis uia ho-
nis, atq; è contra prodefferet uoluptuofa ui-
ta malis, nisi animus foret immortalis. In
Com. Platon.

Virtus militaris experientia in bello.

V I S U S

Vifus quia fenfualis lux est, tamen fen-
fibilem accipit datq; splendorem, hunc fen-
fualemente quandam lucem esse cognofcis, ul-
tra uerò inde non licet progredi. Libro de
Lumine.

Vifus habitus quo corpora difcernuntur.

V I T A

Vita in uirtute quadam indiuidibili con-
fifit. Libro 1. Theolog. Platon. cap. 3.

Integrior uita est quæ tota fimul est uni-
ta fecum, à feipfa nõ diftans, quàm quæ per
diuerfa temporum momenta porrecta fe-
cèdum actus affectusq; intrinsecus quo-
dammodo à feipfa diftrahitur. Lib. 1. Theo-
log. Platon. cap. 5.

Vera uita per fe corporis est formatrix
& reatrix, ideo per fe corpore lōge præftan-
tior. Lib. 5. Theolog. Platon. cap. 15.

In uita præfenti uirtus nascitur & uitū.
Lib. 18. Theolog. Platon. cap. 10.

Nihil autè magis feruile, nihil magis ne-
gotiofum atq; follicitum cogitari potest q̃
anxia eius uita qui fenfibus tanquam do-
minis feruit, & pluribus & infanis. Ac dū
tyrannis infipientibus mancipatur, fapientie
infuper prophetur obfequium. Quo-
ficutq; igitur corpori feruire ftulte depræ-
henderis fapientes esse ne gabitis. Quos au-
tem noueritis esse fapientes, hos non ferui
fui corporis feruos, fed dominos iudicabis.
Anxie certè uiuunt qui folis feruiunt
corporis uoluptatibus, fed multò magis
anxi qui uoluptates infimas cum fupre-
mis fruiftra copulare conantur, nam cum
nimum utrinq; laborent neutra ex parte,
uel mentis, uel corporis uoluptatibus per-
fruntur. Lib. 5. Epift.

Tota hominum uita in hac mundi regio-
ne maligna, cœleftibusq; contraria mentibus,
nihil aliud esse uidetur quàm morbus

quidam dolorq; perpetuus. Lib. 5. Epiftol.

Tres esse uitas, nemo ratione uiuens du-
bitat, contemplatiuam, actiuam uoluptuo-
fam, quoniã uidelicet tres ad felicitatem
uitas elegerunt homines, Sapientia, poten-
tiam, uoluptatē. Nos autem fapientie no-
mine, quodlibet liberalium artū ftudium
religiofumq; otium intelligimus. Sub ap-
pellatione potentie, auctoritatē in guber-
natione ciuili pariter atq; militari, diuitia-
rumq; affluentiam & splendorem gloriæ,
negotiofamq; uitam cōprehendi puta-
mus. Sub uoluptatis deniq; cognomento,
quinq; fenfuum oblectamēta, & laborum
curarumq; declinationem, contineri non
dubitamus. Primam igitur Poëtæ Miner-
tam, Secundum uerò Iunonem, Tertiam
Venere nominarunt. Libro 10. Epiftol.

Beatam uitam esse putamus, non uitam
talem aut talem, quali additamētū alicuius
egenam, fed uitam ipsam fummo uiuendi
gradu uigentem. Vitam inquam, id est, ac-
tūm effentia primæ directum naturaliter
in ipfum bonū atq; ita perfectum. In Com-
ment. Plotina.

V I T I U M

Cum uitio oritur fupplicium. Libro 18.
Theolog. Platon. cap. 1.

Vitium est fupplicium nafcens. Ibidem.
Vitij facilitatē, mox uitæ miserabilis dif-
ficultas fequitur, dolorq; perpetuus. Hinc
illud Pythagoræ fymbolum, Animal cau-
da nigra ne tangas, hoc est, fugito uitium
cui mentis nigredo fuccedit, & uoluntatis
afflictio. Lib. 5. Epift.

V L T I O

Vlcifci cogitas? Caue moneo diligēter,
nam fi ulcifci tentaueris, fecundam ac ter-
tiam patieris iniuriam, ac ftudio perdendi
alterius, ipse te perdes, apes minima iniu-
ria laceffite pungunt, uitam t̃ pungendo
relinquunt. Lib. 5. Epift.

V N I T A S

Est unitas fecundum potentiam nume-
rus omnis. Lib. 1. Theolog. Platon. cap. 10.

V O L V N T A S E T V O L V N T A R I U M

Quibus uoluntas est eadem, nimirū in-
est & æqua fimilisq; uoluntas. Lib. 5. Epift.

Voluntas appetitus fecundum rationem
rectum affectus rationalis affectus cum ra-
tione fecundum naturam tendens.

Volūtarium quod feipfum ducit, quod
per feipfum eligendum, quod cogitatio-
nem perficit.

Voluptas

Ex Marfilii Ficini

VOLUPTAS.

Voluptates corporis tamditu percipiuntur quamdiu egestas & appetitio permanet. Lib. 14. Theolog. Platon. cap. 7.

Voluptas spirituum est quædam est. Lib. de Vita producenda. cap. 16.

Quod bonum est bono contrarium esse nunquam potest. Voluptas autem cum plurima, ac maxima bono impeditur, bono contrariam esse quis dubitet? Impediunt enim prudentiam, voluptates menti infundunt tenebras, deprauant iudicium, suisque blanditijs, ac lenocinijs quasi meretriculæ quædam mentes ad se alliciunt hominum, atque illaqueunt omnem naturam hominis in uitiorum atque scelerum luto, cænoque prosternunt. Diuine Plato in Epistola ad Dionysium, inquit, uoluptas hominibus detrimentum affert, incipientiam, inquietudinem, stultitiam & petulantiam parit. Præterea nullum bonum est, quod non aut laude, aut ueneratione dignum sit. Voluptates uero nemo sanæ mentis laudat, neque quisquam, quod maximis fruatur uoluptatibus honore iudicari dignus esse, & gloria. Sed potius qui talis ut eas alto atque iniuncto animo aspernetur et negligat. Lib. de Volup.

Recte (inquit Varro) Nemo surum dicat quod extra ipsum est. Voluptas igitur cum in corpore ac sensibus ingenerata, & insita sit qui eam in bonis nostris connumerauerit, absque dubio uidebitur insanire. Libro de Volup.

Neque igitur artem, neque rationem, neque prorsus ordinem ulli sequitur uoluptas, sed potius naturæ, ac sensuum repentino, & temerario quodam impetu, quàm aut certo aliquo iudicio aut consilio excitatur in nobis, blanditur sensibus, corpus suauitate quadam delinit perniciose, atque titillat animum effœminat, atque è suo statu mentem rationemque dimouet. Insuper ea est bonorum natura omnium, ut futura dum sint, spem hominis erigant, cum uero adsint, tranquillum efficiant animum possidentis, ac quietum, & eo quod adest, contentum reddant, siatque explent possessione, ut nullo ulterius egeat, nihil requirat, nihil appetat, quasi id unum possideat, quod sua sit natura sufficiens atque perfectum, quod si quid ultra desideret boni alicuius possessione fruatur, sollicitudine tamen ac molestia penitus uacare uidetur, futuræ

autem uoluptates intolerabili quodam cupiditatis ardore sensus afficiunt, cura accendunt, animum onerant sollicitudine, & (ut breui complectar) in futorem quandam rabiemque compellunt, cum uero qui eas, quarum cupiditate exarserat, uoluptates præsentibus amplectitur, continuo metum unam secum suspitionemque ducunt obsecantque nos dum fruimur, & ad ferarum redigunt immanitatem, nedum haustæ imò (ut uerius loquar) nec adhuc primis labris degustatæ incredibili quadam animi poenitentia, ierocundia, tædio langore prorsus afficiunt, ut uerissimum sit illud Socratis in Phædone, dolore ac uoluptatem ex eodem capite ambo esse connexa, naturamque in unum eorum apices coniunxisse. Lib. de Volup.

Cum bonorum atque uoluptatum dissimilem inter se naturam esse perspicuum sit, nemo profecto corporis uoluptatem, nisi qui nimium eius amicus existat, bonum dixerit. Lib. de Volup.

Nemini dubium esse puto, quin illud ex quo mala plurima consequuntur, bonum esse non possit. Voluptatis autem gratia persistere omnes animi perturbationes, adulteria, stupra, homicidia, furta, dissensiones, scelera denique omnia, nasci perspicuum est. Lib. de Volup.

Cuius uoluptatis usus in corpore sensibus exultat qui maxime huic deditus est, non modo non ascendit ad ea quæ meliora, diuinioraque sunt, sed ne proprium quidem statum, dignitatemque retinet, ac uelut ex animo ad corpus, ex mente ad sensus, ex homine ad bestias labitur. Diuine apud Platonem Socrates in Phædone, Voluptas inquit, quasi clauum tenens animum affligit, atque efficitque ut infectus corporea specie, ea putet esse uera, quæ suadent corpus. Lib. de Volup.

Voluptas à deorum natura sequestrata est, sed quid uerius aptiusque aduersus hanc pestem dici potest, quàm quod ab Hippocrate diuino profecto Viro dictum fuerat. Is enim cum de Veneris uoluptate loqueretur, partem esse dixit illam morbi teterissimi, quàm nostri comitalem uocant. Lib. de Volup.

Voluptas communi definitione apud Aristotelem, nihil aliud est, nisi perfectio quædam operationis, idem autem cognitionis. Cumque omnibus sensibus uoluptas inhæreat,

Operib. Sentent. Infig.

reat, uoluptas uisus erit uisionis perfectio, auditus auditionis, gustus gustationis, ac de reliquis eodem modo, ut cuiusq; uoluptas sit propria operationis perfectio. Lib. de Volup.

Omnis qui ex ueritatis indagatione con temptatione q; suscipitur uoluptas, honesta est ac laude dignissima. Cū uero mens altera de rebus agendis fugiendisq; deliberat gaudetq; eiusmodi rerū electione, non omnis tamen uoluptas talis laudari solet. Lib. de Volup.

Sapiens uita cōtemplatioq; pauciorum quam ciuiliū indiget, quapropter illius uoluptas, cum ipsa quoq; paucis minimisq; contenta sit, proculdubio magis se ipsa sufficit, ac perfectior iudicabitur. Libro de Volup.

Delectat quenque quod nostræ suæ est aptum, trahit sua quenq; uoluptas. Libro de Volup.

Cum ab hominum consuetudine ingenioq; aliena uoluptates homini cuiuspiam, uel pessime nato, atq; educato, uel morbis extra seposito dominatur, quoniam bestiarum potius, quam humani ingenij propriae sint, seruales atque immanes appellat Aristoteles.

Sicut opinio, spes, formido, sic uoluptas partim quidem uera, partim uerò falsa esse potest. In Com. Platon.

Uoluptas disciplinarum plura censetur, quia non necessario dolorem habet annexum. In Com. Platon.

Neq; est aliud quicquam menti olu-

ptas, nisi illa ipsa perfecta grataq; assensio, qua uoluntas in eo, quod mens cōsiderat, utpote familiari ac sibi proprio penitus conquiescit. Libro de Volup.

Uoluptates corporis trium præcipuere rum causa concupiscimus, harum sanè unum est mens, natura indigētia reliquum, postremum dolor intimus atque perpetuus. Lib. de Volup.

Uoluptas corporis cum omnibus quoque uiuentibus bestiis communis sit, nullo pacto summum hominis bonum iudicari debet. Lib. de Volup.

Uoluptas pro hominum diuersitate uaria, & incerta est, mentis uerò unicum ab omnibus gaudium natura expetit. Lib. de Volup.

Adhæsiō uolūtatis est uoluptas. In Comment. Platon.

Vita uoluptuosa seruilis, seruit enim indigentia corporali, est & aurea mixta, etenim uoluptates cum doloribus habet, ut quando quis propter famem docet, sed interit propter spem mens statim futura lætatur. In Com. Platon.

VOTVM.

Votum præcatio hominum ad Deum qua uel bona, uel quæ bona uidentur efflagitant.

Votum est ardens affectus iusti animi, Deo deditus, & quod bonum uideatur exoptans. In Com. Platon.

VOX.

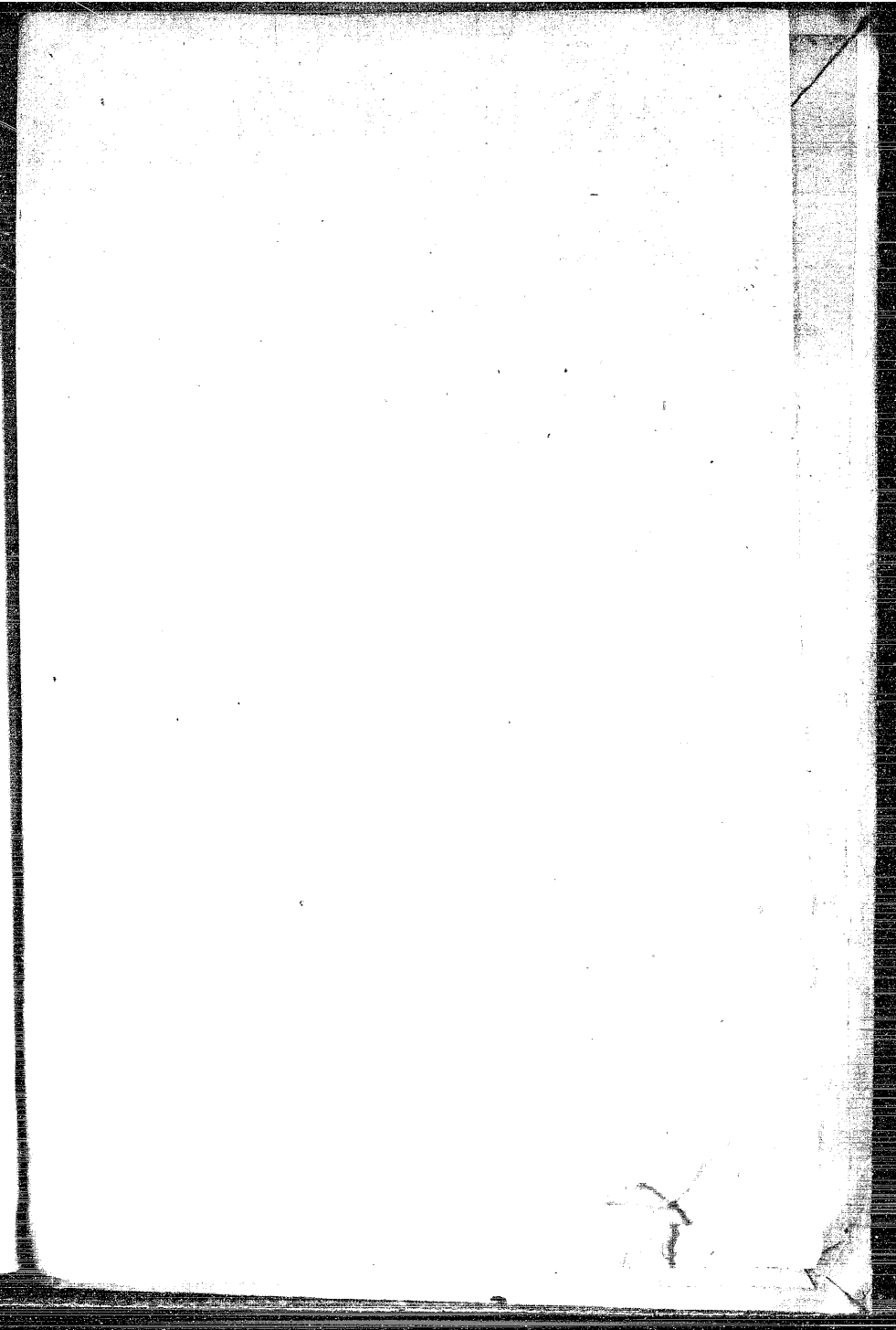
Vox prolatio ex ore secundum cogitationem.

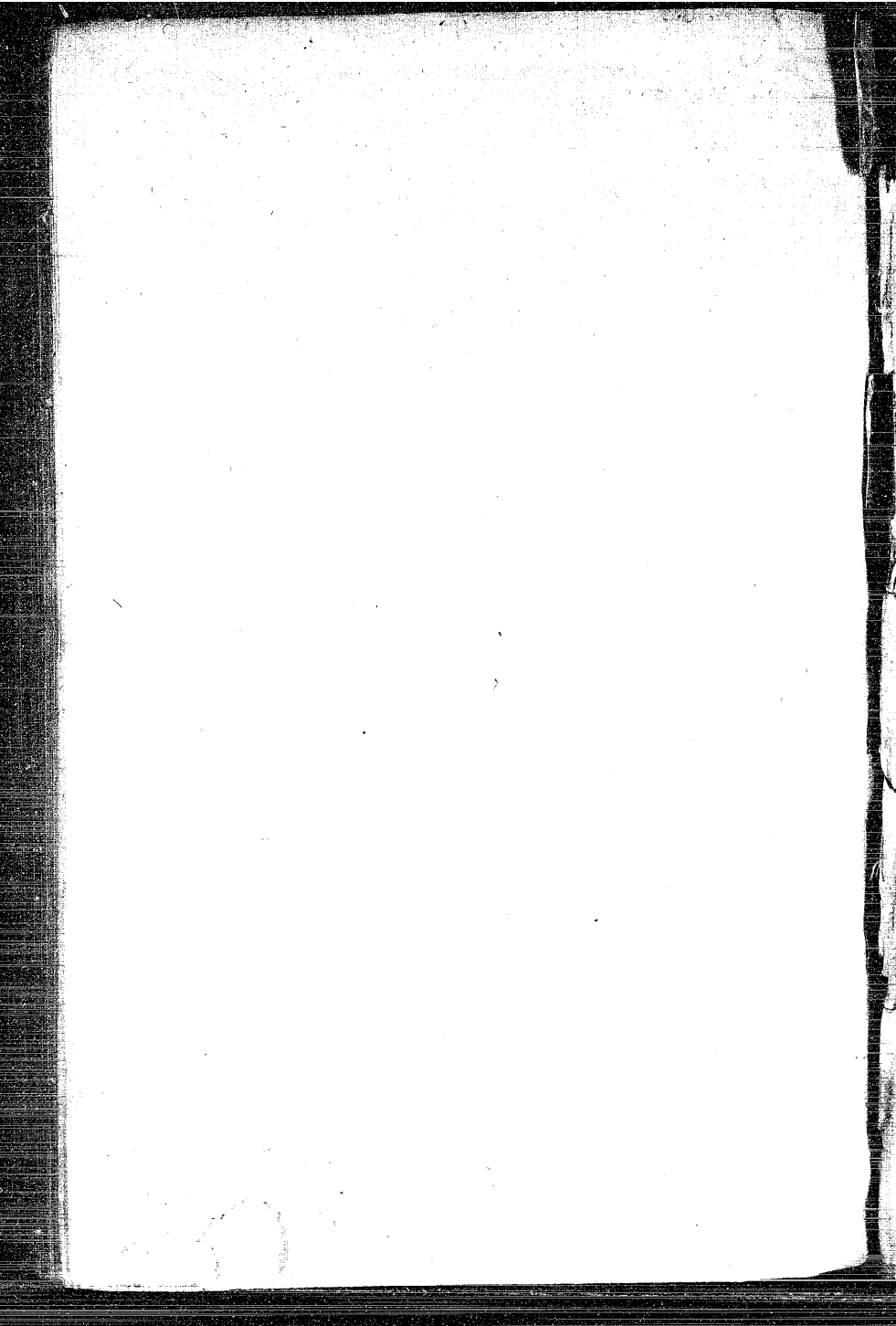
F I N I S.

LIBRARIA

Journal of the [illegible]

[The body of the page contains several paragraphs of text that are extremely faint and illegible due to the quality of the scan. The text appears to be a journal entry or a report, but the specific words and sentences cannot be discerned.]

112
113
114
115
116
117
118